

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

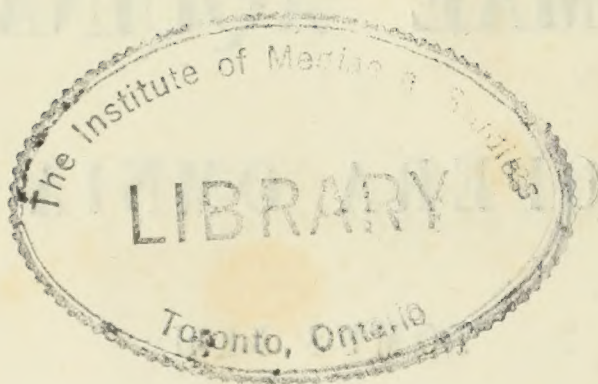

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

SANCTI
THOMAE AQUINATIS
OPERA OMNIA
TOMUS XXIII.

DEC 2 1975

S A N C T I
T H O M A E
A Q U I N A T I S
D O C T O R I S   A N G E L I C I
O R D I N I S   P R A E D I C A T O R U M
O P E R A   O M N I A

A D F I D E M   O P T I M A R U M   E D I T I O N U M

A C C U R A T E   R E C O G N I T A

T O M U S   X X I I I .

P A R M A E
T Y P I S   P E T R I   F I A C C A D O R I

M D C C C L X I X

SANCTI THOMAE

AQUINATIS

OPUSCULA ALIA DUBIA

VOLUMEN SECUNDUM

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

ORDINIS PRAEDICATORUM

OPUSCULA ALIA DUBIA

ADJECTIS BREVIBUS ADNOTATIONIBUS

VOLUMEN SECUNDUM

COMPLECTENS

EXPOSITIONES IN GENESIM, IN DANIELEM PROPHETAM, IN LIB. MACHABAEORUM, IN VII. EP. CANONICAS
ET SUPER APOCALYPSIM.

PARMAE

TYPIS PETRI FIACCADORI

MDCCCLXVIII

TYPOGRAPHI MONITUM

AD AEQUUM LECTOREM

Quaecumque in hoc Volumine continentur opera sive opuscula, licet Angelici Praeceptoris nomen in quibusdam Editionibus praeseferant, attamen procul dubio veluti notha et supposititia habenda, atque ab Auctore nostro, tamquam ejus ingenio, doctrina, gravitate minus digna, abjudicanda sunt. Praecipuum inter ea locum tenent Commentaria duo in Apocalypsim Beati Joannis Apostoli. Quorum quod prius, ab Editione Veneta Thomae Juncta sub anno MDLXII, R. P. Remigio Florentino curante, excerpimus. Fatetur vir doctus in praefatione Operis dubitare se, utrum ad D. Thomam Doctorem Angelicum, an vero ad Thomam Anglicum ejusdem Ordinis, aliumve hoc nomine, sive Cajetanum, sive Mutinensem, Cardinales ambos, Commentarium illud spectare dicendum sit. Altera vero Expositio prodiit primum Florentiae Laurentio Torrentino Editore, eodemque Typographo, sub anno MDXLIX, Florentinorum Duci Etruriaeque Principi Cosmae Medici inscripta: quam quidem Au-

ctori Nostro vindicare, irrito tamen conatu, editor adnititur. Utraque expositio mendis quamplurimis, vel amanuensium, vel typographorum incuria, scatet: quas omnes expungere, et ad bonam lectionem opus redigere, Codicibus deficientibus, unaque critices face praelucente, sperandum non erat. Attamen quaecumque potuimus sine arbitrii nota, emendavimus errata, ad calcem paginae adnotantes veterem lectionem, quandocumque id rei necessitas sive utilitas exposcere videbatur. Idem in proximo Volumine xxiv, quod suscepti laboris ultimum superest, praestituri; Dei Omnipotentis auxilio, tuoque, prudens lector, favore confisi.

Parmae IV. kal. Januarii MDCCCLXVIII.

S. THOMAE AQUINATIS

POSTILLA

SEU EXPOSITIO AUREA IN LIBRUM GENESEOS

CAPUT PRIMUM

• In principio creavit etc. • Liber iste dicitur Genesis: et ratio est, secundum Damascenum, quia genesis sive generatio, quod idem est, generale est ad primam rei conditionem; unde infra 2: • Istae • sunt generationes caeli et terrae, • et ad propagationem naturalem; unde infra 6, dicitur: • Illic • est liber generationis Adam etc. • Liber igitur iste, in quo de propagatione naturali agitur, et de prima rerum conditione, in duas partes dividi potest. In quarum prima ponitur prima conditio secundum quam sunt omnia creata. In secunda ponitur propagatio naturalis, secundum quam natura humana est multiplicata, infra cap. 3: • Sed et • serpens erat callidior. • In prima primo agitur de rerum omnium conditione generaliter. In secunda de productione hominis in speciali, cap. 2: • Istae sunt generationes caeli et terrae. • In prima, primo quantum ad factionem. In secunda, quantum ad perfectionem, cap. 2: • Igitur perfecti sunt • caeli et terra. • Factum vero distinguitur per creationem, de qua agitur primo, et per distinctionem, de qua ibi, • Dixit quoque Deus: Fiat lux. • Et per ornatum sive dispositionem, de qua ibi, • Et ait, Germinet terra. • Secundum enim auctorem libri de Spiritu et anima, tria omni existenti insunt: essentia qua res est, species qua differt, usus quo utilis est et proficua. Essentia pertinet ad creationem, species ad distinctionem, usus ad utilitatem. De opere creationis tangit causam creatricem, et substantiam creatam, ibi, • In principio creavit • Deus caelum et terram. • Dicit itaque, • In • principio. • Quaestio autem potest esse, si in principio teneatur causaliter, vel temporaliter. Si tenetur causaliter, sic est sensus: In principio, idest, in Filio vel per Filium, qui est principium, secundum illud Joan. cap. 8: • Ego principium, qui et loquor • vobis. • Et Psal. 103: • Omnia in sapientia • fecisti. • Et hoc dicit Hieronymus in lib. Hebraicarum quaestionum, sensisse Hilarium in expositione ejusdam Psalmi: ubi dicit quod in Hebraeo habetur. • In filio fecit Deus caelum et terram. • *Au-*
S. Th. Opera omnia. V. 23.

gustinus etiam 12 Confess. ait: • Pater, in principio • quod est de te, et in sapientia de te nata fecisti • caelum et terram. • Licet autem ita possit vere intelligi secundum unum sensum, sicut etiam dicit Hieronymus in illo libro: tamen mens literae magis videtur esse quod accipiat principium non causaliter, sed initialiter, quod est pro initio temporis. Unde in Decretali • firmiter credimus • dicitur quod ab initio temporis simul utramque naturam condidit, spiritualement et corporalem: et in Psal. 101 dicitur: • Initio tu, Domine, terram fundasti. • Quo sensu etiam Apostolus ad Hebr. 1, assumit hoc verbum: Et Propheta utique super istam Moysi auctoritatem fundat dictum suum. Ratio etiam ad hoc facit; quia magis necessarium fuit exprimere mundum non fuisse ab aeterno, quam Trinitatem. Unde Rabbi Moyses inquit, quod Moyses nisus est vehementer mundi inceptionem exprimere, et ideo describit creationem ita seriose, et textit numerum annorum ab Adam usque ad Abraham, et deinceps. Nec cogit auctoritas Hilarii in contra citata. Nam Hieronymus inquit falsum esse quod in Hebraeo habeatur, • In filio creavit etc.: • quod probat per omnes translationes. Unde Hilarius potuit decipi per dictum alienius non textum exponentis, sed allegorizantis, sicut etiam allegorizat Augustinus in Confess. lib. 12. Item quaeritur, utrum initium vel principium stet ibi pro initio tam corporalis quam spiritualis creaturae. Nam Damascenus lib. 2 cap. 3 dicit, quod stat pro initio corporalis creaturae: ait enim: • Quidam inquirunt, quod ante creaturam omnem incorporealem Angeli sunt creati. • Unde dicit Theologus Gregorius quod primum exegitavit Deus angelicas virtutes, et exegitatio ejus opus fuit. Alii autem quod postquam genitum est primum caelum. Ego autem Gregorio Theologo consentio. Par enim fuit intellectualem substantiam creari, atque inde sensibilem, et tunc ex utrisque hominem. Unde et super illud ad Tit. 1: • Quem promisit Deus non mendax ante tempora saecularia; • post alia inquit Hieronymus: • Sex millia nostri temporis nondum implentur annorum: et quantas prius • aeternitates, quantas spatiorum origines fuisse ar-

• bitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, caeterique ordines servierunt Deo, et Deo • jubente substituerunt. • Item Moyses non subdit nisi de creatione corporalium. Hujus contrarium habent Augustinus et ceteri auctores Latini, et Innocentius tertius, in illa • Decretali • Firmiter credimus. Dicit enim quod simul Deus condidit creaturam spirituales et corporales. Et hoc etiam ex textu videtur haberi, in quo dicitur non in principio hujus vel illius, sed simpliciter et absolute, • In principio. • Sicut etiam finis simpliciter et absolute dictus accipitur pro fine ultimo totius creaturae. Item Joan. 8: • Ille erat homicida ab initio: • et certum est quod non fuit homicida ante hominem: igitur facti sunt simul. Item Joan. 1 ad instar Genesis dicitur: • In principio erat Verbum. • Sed principium ibi sumitur pro initio corporalium et spiritualium: ergo etiam sic in Genesi. Item Job 40: • Ecce, Behemoth quem feci tecum. • Item Ecclesiast. 18: • Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul. • Item 2 Pet. 2: • Deus Angelis peccantibus non peperit, sed in tartarum detractos • tradidit cruciandos: • ergo fuit tunc infernus factus, et multo fortius aliae creaturae corporales. Item Isaiae 14: • Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, • qui mane oriebaris? corruisti in terram. • Igitur terra tunc erat cum Angelo cadente: et hoc credo verum. Neque obstat quod Hieronymus et quidam Graeci aliud dicunt: quia quamvis hoc sit magis probabile, aliud tamen non est impossibile, nec id per Scripturas ita necessario constituitur, quin alia pars possit defendi. Igitur • in principio, • idest, in temporis initio, • Deus, • idest, tota Trinitas, ut teneatur essentialiter, non pro aliqua persona particulari, • creavit, • idest, de nihilo fecit. Et ponitur illud suppositum respectu talis actus, quod etsi non poneretur, intelligendum erat; quia nihil potest isti actui supponi nisi natura potentiae infinitae, cujusmodi est natura divina sola. Deinde tangit substantiam creatam triplicem: scilicet, luminosam • caelum: • et opacam • terram: • mediam, idest, transparentem, quae non est luminosa de se, nec totaliter opaca, quia illuminabilis est ex alia natura, ut sunt aquae. Aqua enim est diaphana et media inter caelum et terram situ et natura. Et primo agit de extremis, deinde de medio. Dicit igitur, • caelum, • idest, totam naturam caelestem super elementa constitutam. Et ponitur hic caelum singulariter, non pluraliter, quia omnes caeli in una natura consistunt luminosa, et in una figura circulari, et in una periodo vel mensura in esse corporali. Et dicitur caelum a caelando, quia totam naturam inferiorem integraliter ambit, et in se et sua continentia claudit. • Et terram, • idest, naturam opacam et inferiorem. Et dicitur terra quia teritur pedibus animalium, et est eorum solidum sustentaculum, et etiam vomeribus et aliis instrumentis ut exculta fructificet, quia est animalibus in nutrimentum et pabulum. Describit autem eam pro tempore creationis quantum ad triplicem defectum: scilicet quantum ad defectum fecunditatis, quia, • inanis, • idest, non foecunda in fructibus: quantum ad defectum ornatus vel decoris, quia vacua animalibus: unde dicit, • et vacua: • et quantum ad carentiam extrinsecae lucis, quia carebat radiis illustrantibus: unde dicit: • Et tenebrae • erant super faciem abyssi. • Tenebra dicitur quasi terens umbram. Et nota quod idem intelligi-

tur nomine terrae et abyssi; sed terra dicitur, quia ut commune subjectum generationis naturalis et naturalis actionis et sustentationis animalium, multiplicibus actionibus teritur et patitur. Abyssus autem dicitur ratione informitatis, inanitatis, et tenebrositatis, sub quibus creata est. Abyssus enim dicitur ab a, quod est sine, et byssus quod est candor, quasi sine candore vel pulchritudine. Vel ab a, quod est sine, et base, quasi sine base vel fundamento, quia non habet corporale sustentaculum. Unde Job dicitur: • Expandit terram super nihilum. • Et nota quod cum dicitur, • Et tenebrae • erant etc. • per tenebras non intelligitur natura aliqua, sicut Manichaei volunt, dicentes tenebram rem aliquam creatam esse a malo Deo; sed intelligitur tantum lucis carentia vel defectus, sicut dicit Augustinus contra Manichaeos: et ponit exemplum accommodum, dicens, Silentium nihil est, sed silentium est ubi sonus non est. Unde si esset ponenda regio tenebrarum, esset etiam ponenda regio silentiorum contra vocem Domini, sicut tenebrarum contra lucem ab eo factam. Consequenter tangit creationem naturae mediae quae est diaphana, cum dicit, • Et spiritus Domini ferebatur super aquas. • Inter alia elementa a terra tantum ponitur aqua, secundum Hieronymum et Augustinum, et subticentur aqua et ignis, quia sola aqua est visibilis. Moyses autem rudi populo loquens, creationem naturae visibilis vel sensibilis volebat texere. Et per spiritum intelligunt vim divinam Spiritui Sancto appropriatam, materiam illam incompletam, inanem et vacuum, foventem et regentem. Non quod ignis et aer non sint aliquid creatum reale, sed quia non ita visibiles res sint. Aliqui tamen inquirunt aquas tantum exprimi et terram, quia alia elementa non sunt aliquid per se. Nam ignis, inquirunt, non est in sphaera, in qua ab aliquibus ponitur, scilicet, in sublunari globo: sed tantum in materia terrea, de qua educitur per sublimationem de terra: unde non debet poni distinctum elementum ab ipsa, sicut nec metalla, nec animalia quae ex illa educuntur. Aer etiam non est aliud nisi vapores beneficio caloris a terra et aqua generati, qui occupant totum medium inter caelum et aquam. Quod etiam inde probant, quia in multis locis aer parum differt ab aqua, sicut patet in locis humidis et frigidis: et etiam quia omnia illa quae assignantur ad ponendum aerem possunt salvari cum isto modo, sicut spiratio et respiratio, et alia hujusmodi. Item quia ponere ignem in sphaera superiori superfluum videtur. Nam calor generatus ex corporibus primis sufficit ad caloris generationem, quantum ad necessitatem generationis et corruptionis naturalis attinet. Addunt etiam ad hoc Augustinum dicentem, quod aves per illum aerem volare possunt, qui de terrae et maris humoribus surgit. In Olympo autem Maecdoniae monte non volant propter nimiam subtilitatem. Dicit igitur: • Et spiritus Domini ferebatur etc. • Quod per spiritum hic intelligatur vis divina Spiritui sancto appropriata, patet per aliam litteram, quae sic habet, Spiritus Domini incubabat super aquas. Et etiam quia si Spiritus Domini accipiatur pro aere; sicut dicitur Spiritus Domini, sic etiam diceretur super aquas Domini: nam ut aer sic etiam et aquae sunt Domini. Non tamen est negandum quia saepius in Scripturis spiritus pro aere legatur, ut patet Exod. 15 et in Psal. 147: • Flabit spiritus ejus et fluent aquae. • Et attende

quod illa tria, caelum, terra et aqua, fuerunt facta non sub formis completis et distinctis: nam postmodum dicitur, Fiat firmamentum, et vocavit Deus firmamentum caelum. Sed sub formis incompletis, vel in materia ad tales formas apta, quae jam vocabatur nominibus formarum, ad quas erat apta; sicut Augustinus dicit in lib. de Genesi contra Manichaeos, et sicut modus est Scripturae plurimis in locis aliis. Et ponit exemplum in verbo illo: « Omnia quae audiui a Patre meo, nota feci vobis. » Non quia jam notificasset, sed quia notificaturus erat.

« Dixitque Deus, Fiat lux. » Descendendo de opere creationis, determinat de opere actualis distinctionis, quae non est creatio, cum supponat jam naturam creatam. Unde magis dicitur factio quam creatio. Propter quod signanter dicitur in sequentibus, « Fiat et factum est. » Non autem dicitur, Creavit et creatum est. Et secundum triplicem naturam, scilicet, luminosam, opacam et mediam, ponit triplicem distinctionem per ordinem, secundum triplicem differentiam generalem eorum: prima est distinctio lucis a tenebris; secunda est aquarum ab aquis; tertia est aquarum inferiorum ab ipsa terra vel a rebus infimis, vel rerum mediarum ab infimis. Dicit ergo, « Dixitque Deus. » Istud dicere non fuit vocalis expressio seu insinuatio; sed fuit tantum conceptio cum ipsius voluntatis imperio: ad quae subsecuta est exterior operatio. Unde differentia est inter nostram loquutionem et Dei: quia ad ejus dicere sequitur facere, et loquor de intellectu ejus ad voluntatem extenso: ad nostrum autem dicere vel velle non sequitur aliud extra, cum actiones quae faciunt aliquid extra, requirant materiam in quam agant. Istae autem actiones intelligere et velle sunt actiones intrinsecae; ideo nulla creatura nec angelica nec humana per illas exterius aliquid facit. Unde decipi eos puto qui dicunt quod Angeli caelum movent solum per actum intellectus et affectus. In eo autem quod dicendo fecit lucere, ostenditur Dei potentia, cui ita facile est dicere sicut facere et e contra.

Sequitur, « Fiat lux. » Non dicit, creetur lux, vel creavit lucem, sed, fiat lux, quia illa fuit facta de praejacenti materia. Si autem quaeritur ubi fuerit facta vel in qua parte mundi, credo quod in Oriente; et suo motu circa illam materiam informem faciebat diem in una parte, quam potes appellare hemisphaerium; in alia parte relinquebat sua absentia noctem, sicut sol facit modo. Unde iste modus qui dicit quod suos radios diffundebat ad diem faciendum et retrahebat ad noctem causandum, non videtur verus: quia sequeretur quod hoc fieret cum miraculo, vel quod ageret a proposito. Et etiam non posset assignari ratio, quare magis alternaret vices lucendi in una parte quam in alia. Si autem quaeritur quid factum sit de illa luce cum factus est sol, dicitur vel quod redacta est in materiam praejacentem, sicut stella Magorum suo officio peracto, vel de ea factus est sol, vel etiam cum sole modo indivisa movetur, tamen non apparet, quia ejus lux minor majoris luminis solaris claritate absorbetur. Si rursus quaeritur, Cur non dicitur, Dixit Deus, « Fiat caelum et terra, » sicut dicitur, Dixit Deus, « Fiat lux; » Dicendum, quod dicere ipsius Dei importat actum interiorem et effectum exteriores. Et ideo si res imperfecta diceretur dicta, posset intelligi actio interior Dei imperfecta, quod non potest esse. « Et vidit Deus lucem quod esset bona. »

Hoc reprehendunt Manichaei, quia ex hoc, inquiunt, videtur quod prius non sciverit lucem esse bonam. Sed ad hoc respondet Augustinus in lib. de Gen. contra Manichaeos, dicens: « Quod illud quod scivit vel vidit bonum ex simplici intelligentia ab aeterno, vidit bonum ex experientia, quando lux fuit formata. » Et ponit exemplum de artifice, qui primo concipit domum et intelligit ejus fructum; tamen hoc non experitur nisi modo, cum videt quod sit bona. Neque solum bona erat mediocriter vel communiter, sicut sunt omnia entia: sed etiam excellenter: et non solum formaliter, sed etiam efficienter. Nam inter corporalia lux est ens accidentaliter, virtuosius, et ad omnem actionem naturae aptius. Unde potest appellari totius naturae generalis et corporalis spiritus et anima: sicut in alchimia sunt quaedam corpora quae vocantur spiritus, quia quasi in omnibus effectibus alchimiae necessaria est illorum influentia; ut argentum vivum, et alia similia. Ideo ut Deus res produceret secundum debitum ordinem, primo lucem produxit. Quia vero unumquodque eo ipso quod in se perficitur, ab alio distinguitur, et praecipue ab opposito, sequitur, « Et divisit lucem tenebris. » Non quod tenebrae aliquid essent in rerum natura quod posset a luce dividi, sicut aqua ab aqua dividitur, vel terra vel una differentia contra aliam oppositam. Sed pro tanto dividi dicuntur a luce cum lucis sint privatio, quia per lucem, ac si essent aliquid, cognosci possunt: privationes enim per habitus cognoscuntur, sicut et rectum est sui index et obliqui.

Sequitur, « Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem. » Nota quod haec appellatio non dicit aliquam expressionem idiomatis alicui factam actualiter; sed hoc tunc praeconcepit quod postmodum complevit, cum fuit qui illud idioma potuit concipere. Lux autem illa dicitur dies, non quidem proprie et formaliter secundum suam essentiam et secundum diffusam ab ipsa luce fulgorem, et nox etiam dicit illius fulgoris absentiam. Unde si sol esset sine fulgore super terram, non esset dies, sicut patet cum eclipsatur, et ut fuit in passione Domini. Et dicitur lux a luendo vel purgando, quia tenebrarum et sordium purgativa est; ac per hoc ubi non incidit lux, locus est spurcissimus. Attende etiam quod non omnis tenebra nox est, sicut tenebrae sunt in speluncis; sed illae quae succedunt luci solis dum recedit et recedunt etiam vel non sunt dum sol ipse revertitur. Sicut neque e contra omnis lux est dies, sed illa sola quae est ex solis praesentia. Lux enim candelae non dicitur dies. Et hoc habet Augustinus lib. I super Genesis. « Et factum est vespere et mane dies unus. » Non accipitur hic unus pro re aliqua indivisa, sed accipitur pro prima. Nam et sequentium quilibet posset dici unus. Sed hic est notanter primus: nam in eo ostenditur nova lucis forma; cum hoc etiam ostenditur relatio ad sequentem qui dicitur secundus. Luce autem jam facta in Oriente, et praecedente ad motum solis, factum est vespere ex occasu illius, quia vespera dici finem diei artificialis: eadem autem luce migrante sub terra et faciente noctem super illam per suam absentiam et veniente ad ortum suum, factum est mane: et sic ex vespere et mane factus est unus dies naturalis ex vigintiquatuor horis. Et per hoc solvitur quaestio quae sit quare primus dies non habuit mane: quia mane dicit finem noctis praecedentis et initium diei sequentis. Quia igitur primum

diem nulla nox praecessit (nox enim dicit privationem lucis diurnae quae diem constituit), et ante lucem illam primam non fuit privatio illius (nihil enim privatur antequam sit), propter hoc primus dies mane non habuit. Quia autem hic supponitur quod distinctio rerum facta fuit senario dierum numero, et per quamdam successionem res fuerunt ab incompleto esse ad completum deductae, ideo id ponitur sub quaestione. Augustinus lib. 11 super Genesim ad literam et lib. ult. Confes. dicit, quod omnia fuerunt simul facta sub formis completis, et inquit, quod opera sex dierum intelliguntur per respectum ad causas ipsorum operum et illuminationis Angelorum sub operibus praedictis. Itaque mane vocat Augustinus cognitionem ipsarum rerum in Verbo tantum quae est clara: vespere autem cognitionem earundem rerum in genere proprio. Et movetur ex eo quod dicitur Eccles. 18: « Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul. » Item Genesis 2: « Istae sunt generationes caeli et terrae, quae creatae sunt in die quo fecit Deus caelum et terram et omne virgultum. » Commendatur etiam in hoc omnipotentia Dei. Deriderent enim aliqui infideles Scripturam, cum videretur ponere quod Deus indiguerit dierum successione et temporum. Istam tamen viam non tenent doctores moderni, nec sancti alii, sicut Hieronymus, Gregorius et alii: et Scriptura oppositum videtur habere. Nec valet responsio, quod ideo haec ita narrat Moyses, ut populus melius intelligeret, nam aequè bene intelligeret omnia simul facta, sicut successive, sicut etiam intellexit materiam omnium simul factam, quod difficilius fuit intelligere quam rerum distinctionem per actualem et completam formam: cum nullum agens naturale agat materiam, sed supponat illam, formam autem potest agere. Praeterea nulla occasione Moyses legislator et instrumentum Spiritus sancti, et de praeterito ignota prophetans, falsum diceret: Falsum est autem quod simul sit terra discooperata et operata aquis, et homo simul formatus de limo et de nihilo, et quod Adam simul fuit extra Paradisum et intra, et multa talia. Item falsum esset quod Deus statuit diem septimum coli ad firmandum fidem creationis mundi. Et Exod. 20 redditur ratio praecepti. Quia sex diebus fecit Deus « caelum et terram, et requievit Deus etc. » Item in hoc quod materia primo est creata, et postmodum dicitur ad actum completum deducta, magis eliditur Platonis opinio, qui posuit materiam aeternam. Si enim omnia essent simul facta posset intelligi quantum ad formam, non quantum ad materiam. Item per hoc etiam ostenditur quod Deus non agit necessitate naturae, sed libere prorsus. Ad rationes autem in oppositum dicitur ad primum, quod auctoritas Ecclesiastici intelligitur sic, quod omnia sunt simul facta, idest in brevi tempore.

Sequitur, « Dixit quoque Deus, Fiat firmamentum. » In ista parte postquam posuit distinctionem luminosae naturae per productionem lucis, ponit distinctionem naturae mediae, scilicet aquarum ab aquis. Unde Scriptura haec dicit, quod fecit firmamentum quod aquas superiores ab inferioribus divisit. Dicuntur autem aquae superiores non aquae lubricae vel fluidae, sicut sunt istae inferiores aquae. Quare autem ibi ponantur aquae istae, credo hoc esse ad contemperandum calorem a calore caelesti et a stellis et planetis influentiae calidae generatum. Unde sicut in minori mundo, hoc est in homine, in parte superiori, hoc

est in cerebro, sunt aquae, in quantum cerebrum est naturae frigidae et humidae (quod quidem cerebrum calorem naturalem hominis et ejus excessum contemperat); ita et in mundo majori. Unde licet hoc subiceret Scriptura, hoc docet ratio recta. Firmamentum autem illud quod istas aquas dividit, est caelum ipsum in quo sunt stellae fixae, sub quo sunt septem planetae et eorum orbes: et dicitur a firmitate formae, quia est incorporale, neque recipit peregrinas impressiones. Dicitur etiam firmamentum a firmitate loci; quia quavis maneat super polos suos, quantum ad singulas partes, tamen totum suum locum non mutat: et sic a firmitate actus dicitur etiam. Et nota quod istius firmamenti exprimit essentiam dum ait: « Fiat firmamentum. » Et quia unumquodque debet locari secundum naturam, exprimit suum locum dum dicit: « Fiat in medio aquarum. » Exprimit etiam suum necessarium actum dum inquit, « Et dividat aquas ab aquis. » Sicut enim aquae superiores et inferiores sunt necessariae ad temperamentum caloris, ita firmamentum cum motu suo est necessarium aquis frigidis ad temperamentum nimii frigoris et humoris. Et ideo quia secundum Philosophum 5 de Anima, natura in superfluis non abundat, neque deficit in necessariis; ideo illud fuit satis rationale: ideo sequitur, « Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quae erant super firmamentum ab iis quae erant sub firmamento. » Sed videtur quod hanc divisionem facere non debuit: quia unumquodque secundum exigentiam suae naturae locare debuit; et quae sunt propinquiora in natura, sunt etiam propinquiora secundum locum. Sicut aqua propinquior est terrae quam caelum, et cum ea magis convenit in natura. Igitur aquae debuerunt simul stare, vel saltem consequenter sine firmamenti interjectione. Dicendum ad hoc quod quavis ita esset secundum convenientiam naturarum particularium, tamen propter bonum naturae universalis et harmoniae communis, oportuit illa quae magis conveniebant dividere, ne possent in suis actionibus excedere et naturae ordinem corrumpere. Sicut videmus quod ligna igni subtrahantur vel pars ignis, ut cibaria temperate coquantur. Determinat postmodum duplex esse ipsius firmamenti: scilicet esse existentiae naturalis, cum dicit, « Et factum est, » nempe ut Deus disposuerat: et esse etiam in cognitione vel in esse intellectuali, ut quando dicit, « Et vocavit Deus firmamentum, caelum, » idest caelativum, quia omnia inferiora caelat et claudit. « Dixit vero Deus, congregentur aquae quae sub caelo sunt, in locum unum. » Agitur jam de distinctione naturae opacae, scilicet terrae, a perspicua inferiori, scilicet ab aquis inferioribus. Unde tangitur hic istorum duorum elementorum actualis et completa productio, et tangitur etiam suum fieri sive factum esse; bonitas etiam quam habet ex suo fine. Dicit igitur, « Dixit vero Deus, congregentur aquae quae sub caelo sunt. » Illud enim quod producit vel efficitur, congregari dicitur: quod autem corrumpitur, dispergi. Cujus ratio est, quia partes simul uniuntur et causae intrinsecae. Ideo ait, « Congregentur aquae, » idest producantur, « quae sub caelo sunt, » idest sub firmamento, in locum unum. Sed quare magis de aquis ponit quod congregentur in locum unum quam de aliis? Dicitur quod quia aquae quantum est ex se habent fluxibilitatem et lubricitatem per quam quidem di-

sparguntur; et ideo ad hoc quod maneant, oportet quod in unum colligantur: unde congregatio est id sine quo nihil prodesset eadem productio. Ubi autem fuerint congregatae, dicit Beda, quod in magno mari. Nam quamvis flumina discontiuantur et multa terrarum spatia inter ipsa intercipientur: tamen et venae terrae aliquam partem accipiunt in terrae visceribus, sicut patet in fluviorum originibus. Attamen secundum ipsum Bedam, omnes aquae in ipso mari congregantur; omnia namque maria magno mari immerguntur, et aquae in occultis meatibus in mare revolvuntur. Subdit mox de productione terrae in sua actualitate, et dicit: « Appareat arida. » Prius enim latebat ob suam incompletionem, quia etiam erat aquis vel aquarum materia velata; et cum discooperita fuit, tunc actualitas sua, quantum in se fuit, se exhibuit, ut sui cognitionem generaret; et etiam quia impedimentum amotum fuit, videlicet ipsae aquae quae ipsam circumdabant. Hoc autem factum est propter necessitatem animalium quae non possent in aquis vivere. Et vocat eam aridam propter ejus qualitatem alteram: est enim frigida et sicca, unde multi in quibus abundat terra per praedominium, sunt frigidi et sicci, et ob hoc tristes et meditativi: quia calor cor dilatat et exhilarat, frigus vero contristat. Unde rationabiliter sequitur, « Vocavitque Deus aridam » terram, congregationesque aquarum appellavit maria. Pluraliter dicitur maria propter multos ejus sinus. « Et vidit Deus quod esset bonum. » In hoc notatur istius discooperationis bonitas et utilitas, scilicet habitatio animalium terrestrium, praecipue eorum quae habent pulmonem et respirant, quae in aqua diu non durant sine suffocatione: sicut sunt aliqui pisces, ut delphini secundum Aristotelem. Si autem quaeritur ubi legitur productio aliorum caelorum a firmamento et a crystallino, quia de istis solum fit mentio: Dicitur quod productio eorum notatur in divisione aquarum quae sunt super firmamentum: ibi enim traditur distinctio totius regionis caelestis. Nam illa omnia corpora fuerunt per firmamentum ab elementis distincta et divisa. Unde sicut a parte elementorum ponuntur aquae, quia secundum apparentiam, idest secundum ea quae sensui apparent, sunt firmamento immedatae: ita aperte corporum caelestium illud tantum caelum exprimitur, quod immediate firmamento conjungitur, illo tamen mediante alia dividuntur.

Sequitur, « Germinet terra herbam virentem. » Post elementorum distinctionem agit in hac parte de eorum ornatu: et primo de ornatu naturae opacae; secundo de ornatu luminosae, ibi, « Fiant luminaria; » tertio de ornatu mediae, scilicet aquae, ibi, « Producant aquae; » quarto ut addat aliquid, replicat de ornatu terrae, ibi: « Producat terra. » Dicit igitur primo, « Germinet terra. » Describit eam sicut prius, et quantum ad fieri, et quantum ad factum esse, et a sua utilitate. Dicit igitur, « germinet: » ad productionem enim sequitur collatio potestatis ipsi terrae ad producendum terrae nascentiae: pro nihilo enim materia requiretur, nisi illi data esset seminalis potentia. Unde confertur potentia quantum ad duos: quantum ad illa, quae sunt in usum hominum et jumentorum communiter: et quantum ad illa, quae sunt in usum hominum specialiter vel singulariter. Prius igitur describit collationem potentiae seminalis respectu eorum quae sunt ad usum animalium generaliter,

cum dicit: « Germinet terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum: » et subdit productionem actualem cum dicit: « Et protulit terra herbam virentem et facientem semen juxta genus suum; » et istud est ad usum animalium generaliter: « Et hortum pomiferum faciens fructum unumquodque semen secundum speciem suam; » et istud est ad usum hominum specialiter: unde naturalis eibus jumentorum est herba, naturalis eibus hominum sunt fructus vel poma; sicut patet per sequentem litteram, quae dicit, quod homini in statu naturae integrae fuit datum et assignatum alimentum illi statui conveniens. Sed fuerunt tantum assignati fructus arborum. Unde quod aliis utantur animalia vel jumenta et homines, non facit naturalis necessitas, sed humana curiositas, quae ad suam voluptatem exquisivit tantam potum et ciborum varietatem. De hoc autem, quod hic dicitur, « Protulit terra herbam virentem etc. » dubitatio consurgit. Certum est enim, quod illud opus, sicut alia opera sex dierum, sunt facta in instanti. Non enim est intelligendum, quod tota die Deus opera sua continuaret sicut artifex creatus. Agere autem in instanti est creato agenti impossibile. Igitur non debuit dicere, protulit, sed quod Deus produxit. Ad hoc posset dici, quod terra non dicitur germinasse aut protulisse herbam tamquam causa efficiens, sed solum tamquam causa materialis, de qua et in qua est hoc factum, itaque quasi se habeat sicut mater ad supernaturalem partum, etiam cum dicitur protulisse: quia non fuit in ipsa terra tantum potentia susceptiva vel pura materia, sed ratio seminalis ad talem effectum vel formam specialiter ordinata. Sicut etiam terra cum actione communis patris, scilicet solis, dicitur proferre herbas et talia, non quia habeat modum et dispositionem susceptivam a se, sed ab ipso agente. Unde si sol posset agere in instanti, et educere potentiam materiae in actum, diceretur proferre herbam in instanti, quia illud administraret quod deberet, scilicet materiam et rationem seminalem, illam materiam ad talem effectum determinantem, praesupponendo agentis actionem. Modus enim successivus non est in rebus ex parte materiae vel seminalis potentiae: sed ex defectu agentis hoc habuit potissimum. Nec minus propter hoc dicitur illum fructum proferre. Et hoc intelligo respectu illorum, respectu quorum habet seminalem potentiam terra ex se sine particulari agente, cum influentia universalis agentis: respectu enim illorum non fuit miraculum, nisi quantum ad modum. Si autem sunt aliqua ligna, ad quae non est terra in potentia seminali ex se, nisi mediante aliqua specie, sicut pinus et ficus et talia: exponitur, quod protulit ista, quia in eis ista prolata sunt. Dicitur ergo, « Et ait. » Vox illa, ut dicit Basilius, fuit quaedam lex naturae, terrae fructificandi praestans in posterum facultatem. Unde sequitur, « Germinet, » idest, a me potestatem germinandi accipiat, « herbam virentem. » In hoc mirabilis apparet Dei potentia, quod in terra frigida et sicca aliquid virens efficitur, et de ea educitur naturaliter res virens, quae humida est et calida. Virentia enim vivunt, et vita fundatur in calore et humore secundum Aristotelem in lib. de Plantis. Herbam autem vocat hic omnia terrae nascentia, quantitatem brevem habentia, et raram substantiam. Lignum autem pomiferum vocat arbores, quae

habent soliditatem majorem ligneam, non raritatem herbalem: et habent quantitatem majorem. « Juxta genus suum. » Secundum enim naturam terrae nascentium est natura fructuum. In quo ostenditur, quod in rebus creatis effectus specialis respondet causae speciali, et proprio generi; unde genus unum non se extendit ad alterius generis effectum, sicut nec actus intrinsecus, qui est intra rem, scilicet ipsum esse, quod est actus entis: et ita se habent actus extrinseci super actus intrinsecos, sicut super radices proprias effectivas fundati. Ideo diversa genera arborum habent diversa genera seminum, et productorum effectuum. Deus autem est illimitatus ens producens istos effectus inferiores, non secundum naturam vel genus suum, sed secundum suae voluntatis imperium. Ideo sicut natura potest in illa, ad quae se extendit et ordinatur, ita et voluntas libera potest in omnia illa ad quae se extendit libertas sua. Voluntas autem potest se extendere quantum ad actum in omnia rationem bonitatis habentia; ideo potest in omnia non secundum genus suum, sed secundum suum imperium. Et sequitur, « Et lignum pomiferum faciens fructum secundum speciem suam. » Herbae enim faciunt secundum genus suum, non secundum speciem suam, quia frequenter ex dispositione terrae ex semine unius grani secundum speciem surgit aliud secundum speciem, sicut ex tritico siligo: et hoc propter imperfectionem et indifferentiam specierum. Sicut etiam masculus propter infirmitatem sive naturalis potentiae vel materiae mulieris, quamvis sit masculus, generat feminam: et quamvis sit fortis, generat debilem. Arbores autem semper in semine suo generant idem secundum speciem. Si autem quaeritur, quo tempore mundus est formatus? Respondet Beda in Glossa « germinet etc. » quod incoepit in tempore vernali, in quo solent terrae nascentia germinare. Nec obstat, quod dicit Basilius ratiocinando, quod in autumno formatus est, arguens ex plenitudine fructuum et seminum: quia ex quo illi fructus non fuerunt educti per generationem, non oportuit quod expectarent aestivam maturationem. Fuit enim illa per vim divinam, quae subito potest totum facere: et probabilius fuit ac rationabilius, quod fieret in vernali tempore, in quo naturaliter germinant omnia communiter, quam in autumno, in quo supernaturaliter fieri oportet germinationem et maturationem. Ita enim Deus res administrat, quod quantum possibile est sibi, illud quod potest, illis reservat. Rationabile enim videtur, quod illo tempore fieret, quo dies noctibus adaequarentur: et hoc est in tempore vernali, et sub Ariete, non sub Leone in augusto, vel sub Libra in autumno.

Sequitur, « Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento caeli. » Agitur de ornatu firmamenti, et quantum ad fieri, et quantum ad situm, et quantum ad motum, secundum quem est distinctio diei et noctis, et temporum, ibi, « Et dividant diem et noctem, » et quantum ad effectum, ibi, « Ut luceant in firmamento. » Quantum igitur ad fieri et situm dicit, « Fiant luminaria in firmamento. » Hoc intelligatur de firmamento large, non de eo in quo sunt stellae fixae; quia in eo non sunt sol et luna. Sed accipitur firmamentum pro loco stellarum sive erraticarum sive fixarum. Ista autem luminaria quamvis nondum exprimantur propriis nominibus, exprimuntur tamen in suis effectibus. Unde sequitur,

« Et dividant diem etc. » Praesentia enim solis facit in hemisphaerio uno diem, et ejus absentia noctem. Item secundum ista non tantum est indicium diei et noctis, sed serenitatis et tempestatis, et ex interiectione diversarum nubium fiunt sol et luna diversi coloris, et ex diversis eorum coloribus deprehenditur serenitas vel tempestas, secundum illud quod dicitur, « Mane rubens caelum notat imbres: sero, serenum. » Ratio vero est, quia quando sero rubet caelum, nubes sunt in oriente ad oppositum, ac ideo sol in mane invenit eas, et sibi propinquas dissolvit. Quando autem in mane sunt nubes longe a sole, et oppositae, non potest sol eas dissolvere, et ideo fit pluvia. Sunt etiam in tempora, nam secundum quod sol est in diversis signis, variantur tempora anni quatuor, atque in quolibet tempore stat sub tribus signis. Tempora autem sunt ver, aestas, autumnus, hyems. In vere stat sub ariete, tauro, geminis. In aestate sub cancro, leone, virgine. In autumno sub libra, scorpione, sagittario. In hyeme sub capricorno, aquario, piscibus. Et sunt ista signa diversae portiones caeli, sub quibus suo motu pertransit sol in zodiaco; et denominantur sic a stellis, quae in illis portionibus sunt sitae secundum aliquam similitudinem ad illa ex quibus sumuntur ista nomina. Luna etiam sub istis signis diversificat tempora vel qualitates aeris. Sunt etiam in dies et annos. Nam suo motu diurno sol facit dies continue, et suo motu in orbe proprio et annuo facit annos, secundum quod movetur ab oriente in occidentem in duodecim mensibus. Postmodum describit ea, quantum ad effectum vel actum, et intrinsecum, qui est ipsius luminaris in se, et extrinsecum, qui est in aliud. Unde sequitur, « Ut luceant in firmamento caeli, » ut legatur intransitive, quasi dicat, quod est caelum: « et illuminent terram: » unde describitur et quantum ad actum interpolatum, qui est illuminare. Et tunc subdit, « Fecit Deus duo luminaria. » Agitur de istis luminaribus distincte, postquam indistincte de illis actum est. Et primo agit de majoribus per se, secundo de minoribus per se, ibi, « et stellas, » et simul de utrisque ibi, « ut luceant. » Dicitur vero Deus fecisse duo luminaria magna, quia magna utique sunt ambo in se considerata: licet unum ad aliud relatum sit minus illo, ut luna quam sol: unde sequitur, « et luminare minus, ut praeeset nocti. » Sicut mons aliquis dicitur magnus absolute, et respectu majoris montis dicitur parvus. Luna ergo in se magna est, et aliter, cum decrescit, et aliter cum est integra, res disponit: cerebrumque augmentat pecorum, et animalium marinorum viscera, arborumque medullas et ossium, et sic est etiam virtute magna. « Luminare majus, ut praeeset diei. » Sol enim major est luna quantitate et virtute. Quod quantitate, patet ex eo, quia est a nobis remotior, et tamen apparet major: cum tamen a remotiori res videantur minores, sicut homo super campanile videtur, quantitate unius corniculae. In virtute etiam excedit, quia omnino illuminat et lunam et stellas, et vivificat omnia: unde dato quod stellae et luna etiam ex se luceant, tamen ex hoc apparet solaris lucis et virtutis suae excellentia, quia earum lumen sua praesentia absorbet. « Et stellas. » Agitur de minoribus, quas posuit in firmamento, et ad illuminationis effectum; unde sequitur, « Et posuit eas in firmamento, ut lucerent super terram. » Quod quidem dicit,

non quia luceant super aquas, et in aere simpliciter, sed quia earum lux magis apparet in terra. Vel forte, quia radius non illuminat, nisi in aliquo solido impingat: atque ideo, quia terra magis solida est, ideo magis resultat lumen ab ea, vel circa eam, « ut praecessent diei et nocti. » Non respectu solis et lunae, sed respectu illuminationis, propter quod sequitur: « Et dividerent lucem ac tenebras, » Non complete et integraliter, sicut lux primo facta, vel sol: sed incomplete, quia incompletam illuminationem faciunt, quae sufficit ad necessitatem; nec est tanta, quod excludat animalium quietem. Lux enim magna est sensuum aperitiva (1), et sic cum somnus sit retractio et clausio sensuum, lux intensa quiescere non sinit: ideo est temperata de nocte, et commendatur ex hoc et aliis multis finibus.

Sequitur, « Vidit Deus, quod esset bonum, » et factum est mane et vespere dies quartus. Si autem quaeritur, utrum sol et luna et stellae differant specie ab ipsis orbibus et caelis: Quamvis non possumus habere magnam super haec certitudinem, credo tamen, quod differant specie: et probatur ex Scriptura, quae dicit ea facta in quarta die, caelum autem in secunda. Non enim verisimile est, quod eadem specie fierent in diversis diebus. An vero inter se differant specie? Dicitur id facile sciri non posse: bene videmus tamen diversitatem effectuum, quia una stella infrigidat, alia inflamat; una humectat, alia desiccatur. Ex qua diversitate possumus arguere diversitatem speciei, sed non certitudinaliter: nam videmus mirabiles diversitates in aquis, et tamen secundum Philosophum, omnis aqua omni aquae est eadem specie. Videmus etiam mirabiles diversitates in vino: aliud est rubeum, aliud album, aliud dulce, aliud amarum etc.; et tamen omne vinum, omni vino idem specie dicitur, unde in omni vino consecratur: et omnis aqua eadem specie est omni aquae, unde in omni aqua baptizatur. Licet autem illud non sit demonstrabile, tamen est possibile. Si autem quaeritur, utrum sol et luna sint maiora caeli luminaria? Respondetur, quod Augustinus movet hanc quaestionem libro 2 super Genesim ad litteram cap. 16, et refert opiniones quorundam dicentium, aliquas stellas esse majores illis, licet propter earum maiorem remotionem appareant minores. Et subdit « Dicant quicquid velint, nos credimus illa esse maiora, quae magis commendat Scriptura; et certe hoc concedent nostris oculis, quod patet magis lucere ista duo super terram. » Querit eodem libro cap. 15 Augustinus, utrum luna fuerit facta plena: et arguit, quod sic, secundum aliquos, quia non debuit esse imperfecta; et neutram partem asserit. Tamen Magister historiarum dicit, quod fuerit facta plena, quod probat per aliam translationem, quae dicit, « Luminare minus in inchoatione noctis: » in principio autem noctis non apparet nisi plena, quia tunc est soli opposita diametraliter. Si tamen non fuit plena, non est inconveniens, quia ista imperfectio non esset in ea, sed in oppositione ad solem; in se enim fuit perfecta. Querit etiam Augustinus de caelis, an sint animati, libro 2 super Genesim cap. ultimo, et nihil determinat. Tamen Damascenus libro 2 inquit: Nullus animatos caelos existimet: inanimati enim sunt et insensibiles.

Sequitur: « Producant aquae reptile. » Ubi agit de ornatu naturae mediae, vel perspicuae, sicut aeris et

aquae, secundum modum in aliis observatum, et quantum ad conditionem, et quantum ad suum ordinem, ibi, « Et vidit Deus quod esset bonum, » et quantum ad multiplicationem, ibi, « Et benedixit, dicens, » Crescite etc. » et quantum ad consummationem, ibi, « Et factum est vespere etc. » Dicit igitur, « Producant aquae reptile. » Reptile est, quod repit, et quasi serpit: et dividitur reptile contra gressibile. Sed circa hoc quaeritur. Nam dicit universaliter, quod ornatus aquarum est reptile: videtur enim, quod hoc sit falsum: nam in terra sunt quaedam reptilia, sicut ranae, sicut cancri, sicut tauri marini, sicut crocodili. Respondit Basilius, quod in omnibus istis, de quibus loquitur, est praecipue natatus: unde dicit reptile, quod communiter corpus per aquas trahit. Et duo aquis attribuit: scilicet reptibilia, et etiam volatilia. Unde per hoc ajunt quidam, quod innuit, quod aquae non sunt ab aere distinctae, quantum ad intentionem Scripturae. Nam certum est, quod aves fiunt vel producuntur ex aere isto pingui aquis vicino. Non quod non sint in avibus alia elementa, scilicet terra et aqua, sed aer est ibi in praedominantia. Et si argueretur, quod tunc sequeretur, quod aves supernaturaliter moventur, quia unumquodque movetur secundum naturam praedominantis in ipso: sicut videmus, quod metalla, lapides, et talia, quae sunt per praedominium de terra, moventur deorsum: Dicendum, quod aves et omnia animalia ex conjunctione elementorum producta sunt a terra omnino, et plus est in illis de terra, quam de alio elemento: atque ideo omnes sequuntur ejus motum, et moventur ex gravitate, quam habent deorsum. Dicuntur tamen aliqua animalia ab aqua, aliqua ab aere: non quod ibi sit plus de aqua vel de aere, quam de terra; nam alias nec haberent tantam densitatem, nec tantam gravitatem, nec tantam soliditatem, cum talia praecipue sequantur terram, et qualitatem terrae: sed pro tanto dicuntur ab aere vel ab aqua, sicut pisces vel aves, quia in ipsis plus abundant ista, scilicet aqua in piscibus, aer in avibus, quam in caeteris animalibus, sicut patet. Nam pisces habent naturam humidiores et rariorem et frigidiores: quod patet, quia citius propter suam raritatem corrumpuntur, propter suam frigiditatem non ita nutriunt. Propter quod et religiosi magis in conventibus piscibus utuntur, quam carnibus, quia homines ex usu piscium propter suam frigiditatem ad voluptates non ita inardescunt, neque tantum humorem, neque tantum calorem in homine relinquunt; sicut etiam patet in avibus, quae plumescunt, et plumae ex natura sua habent levitatem et raritatem, quae sequuntur aerem. Quod autem per aquas, de quibus producuntur aves, intelligatur aer crassus et pinguis, apparet per illam Glossam Augustini super illum locum, ubi dicit, « Aquarum » natura locum sortita inferiorem hic in terra, et « superiorem in aura flabili. » Nota autem, quod per hoc, quod dicit reptile animae viventis, excludit errorem Philonis, qui posuit Angelos esse ornatum aeris. Et dicit volatile secundum genus suum. Ex quo videtur, quod non fecit nisi unam speciem volatilis et reptilis. Nam in una specie servatur ratio generis. Et sic oportuit postmodum alias species creari, vel de elementis sine particulari agente cum causa universali, scilicet cum sole educi. Quod tamen falsum videtur de speciebus completis, quae non generantur per putrefactionem, sed per propa-

(1) *Appetitiva* habet edit. Antwerp. vel Colon. per errorem.

gationem. Ad hoc dicendum, quod genus accipitur secundum totum suum ambitum, scilicet pro omnibus speciebus, in quibus salvatur et servatur ratio generis: unde accipitur pro genere, et pro omnibus de quibus praedicatur, et in quae descendit per differentias formales, sicut sunt omnes suae species. Itaque accipitur hic genus pro speciebus generis, sicut etiam accipitur quandoque species pro omnibus individuis, ut patet infra, cum dicitur: « Delebo quippe hominem a facie terrae. » Describit deinde opera illius diei, quantum ad ordinem, cum dicit, « Vidit Deus, quod esset bonum. » Nota, quod non semper in praecedentibus posuit verba ista, scilicet in productione firmamenti. Cujus quidem ratio potest esse, quia non oportet illa exprimere, quae in omnibus patent, et quae nullum latent. Illa autem, quae sunt patentia super omnia, quantum ad necessitatem mundi et ordinis universi, sunt corpora caelestia, sine quibus nec aliquis vivit nec durat. Illa autem, quae latent, et sunt ad certitudinem difficilia vel ad intelligendum, oportet magis exprimere: sicut est de istis reptilibus et volatilibus, in quibus sunt multa, quae non videntur habere aliquam necessitatem, sed magis superfluitatem, imo magnam contrarietatem ad universi ordinem, sicut sunt etiam multa animalia reptantia et aves volantes. Quae quidem, etsi utilitates earum latent vel eorum, tamen in ordine universi magnam utilitatem afferunt. Mundus enim quibusdam decoratur antidotis: nam id, quod est uni rei vel particulae nocivum, est alteri necessarium: et illud, quod est contrarium naturae sanae, est opus naturae aegrae; sicut patet de theriaca et multis aliis venenis. Atque propter hoc ut simplices edocerentur in illis, quae non sunt per se expressa, et quae sunt occulta, et a speciali providentia divina specialiter disposita, hic addit, « Vidit Deus quod esset bonum. » Non autem in praecedenti die, cum illud esset evidentissimum. Vel etiam illud non posuit tunc, ut magis credo, ne toties illud replicando generaret fastidium legentibus et audientibus. A quo etiam cavere debet, qui aliquid in scriptis redigit, ne suus labor displiceat et contemnatur: et scripturae debito fine priventur, si non legantur.

Sequitur, « Et creavit Deus cete grandia. » Ingeneratio haec ponitur propter duplicem rationem, quam res supponit, ut exeat in esse, scilicet causalem et seminalem. Causalis est apud Deum vel divinam potentiam, et ob id dicitur, « creavit, » Seminalis apud materiam, propter quod dixit, « Producant aquae reptile, » Et accipitur hic creatio non pro productione rei ex nihilo, sed de materia praejacenti. « Et omnem animam viventem ac motabilem. » Per hoc, quod dicit, Omnem animam viventem, excludit arbores, et ea, quae vivunt non per animam, sed per viriditatem, sicut dicit Gregorius in homil. Motabile dicitur ad excludendum animam rationalem, quae non est mutabilis ab esse in non esse. Et istam sententiam ponit Glossa Bedae: unde accipit motabile pro corporali. Quod quamquam sit verum, et quod anima rationalis est incorruptibilis, omnis autem anima sensitiva et vegetativa corruptibilis: tamen non videtur ille proprius sensus literae. Credo autem, quod intelligit per motabile animam, quae est principium motus localis, ut discernat inter opus dici tertiae, et istius diei quintae. Nam tertia die fuerunt facta viventia, sed non mobilia secundum lo-

cum, sicut herba et plantae. Et per hoc etiam et secundum istum sensum potest haberi differentia operis istius respectu animae hominis. Nam anima rationalis, inquantum rationalis, non est principium motus localis, sed ille est ab altera anima, vel ab altera potentia, quam sit rationalis; quia motus localis est communis animalibus brutis et hominibus: ideo oportet quod sit per aliquid commune. Rationale autem non est quid commune brutis et hominibus. In hoc etiam ponit differentiam animae vegetabilis, quae non movetur secundum locum. Et advertendum, quod dicit, quod Deus illud creavit, et quod aquae produxerunt, ut concludatur, quod nulla creatura in sua actione causam primam excludit, ex quo cum productione aquae eandem rem producit. Quamvis, ut proprie loquamur, in ista materia, ideo producere dicuntur aquae, quia inde fuerunt ista producta, non quod fuerit illa causa activa. Sequitur jam ea pars, in qua tangit de illorum benedictione et multiplicatione: unde dicit: « Benedixitque illis, dicens, Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris, et multiplicentur super terram. » Ubi benedictionem suam ad tria ostendit ordinatam. Ad propriam rerum promotionem, ibi, « Crescite, » et quantum ad generandorum universitatem, ibi, « et multiplicamini, » et quantum ad ordinem et totius universi decorem, ibi, « et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram. » Ista enim sunt tria, quae rem laudabilem reddunt, quando videlicet res in se debitum incrementum suscipit: quando aliud a se facit, unde 7 Metaphysicorum, unumquodque tunc perfectum dicitur, quando generat sibi simile. Et etiam quando suum totum honestat, et universitati proficit. Et ista sunt illa tria praedicta. Et sequitur consummatio, « Et factum est vespere et mane dies quintus. »

Sequitur: « Dixit quoque Deus, producat terra animam viventem. » Agitur primo de conditione irrationabilium; secundo de conditione rationabilium, ibi, « Faciamus hominem. » Producit igitur terra animam viventem, aliam scilicet a genere avium et piscium; nam et illa fuerunt quinta die facta. Quare autem ista animalia, sicut jumenta, bestias et reptilia terrae fecit ultima die vel sexta cum homine, redditur ea ratio, quia cum homine habent communem habitationem; ideoque cum sint facta ad habitaculi ornatum, eadem die debuerunt produci. Et dicit, « in genere suo, » quia sub multis speciebus continentur. Possunt autem haec, quae hic notantur, sic distinguere. Nam animalium quaedam sunt in hominis adiutorium, et haec jumenta dicuntur, unde jumenta sunt quasi juvamenta. Quaedam sunt in exercitium, sicut illa, quae habent potestatem laedendi. Et hoc duplex potest esse: quia quaedam habent potestatem noceendi occulte, ut serpentes et reptilia, quaedam autem manifeste, sicut bestiae, quae ferocitatem habent. Attamen secundum Augustinum, lib. 3 super Genesim ad literam, quamvis ista fuerint ad nocendum apta ante peccatum, tamen homine stante in statu innocentiae, ista aptitudo reduci non posset in actum, licet tunc creata fuisse non videtur posse dubitari. Unde et infra cap. 3 patet, quod serpens fuerat creatus, unde ibi dicitur, « Serpens erat callidior etc. » De spinis autem, et herbis nocevis, an fuerint ante peccatum? Dicitur quod ita. Quod vero infra cap. 3 dicitur: « Spinas pariet tibi, » Respondetur, quod non est absolute

dictum, pariet, sed pariet tibi. Quod enim fuerunt, hoc fuit ex creatione Dei: sed quod ita creverint, ut herbis fructiferis damna fuerint, et labor proinde exerceri debuerit ad illarum evulsionem, hoc est ex poena peccati. Si vero quaeritur de animalibus, An unum aliud comedisset tunc? Non videtur inconueniens id concedere, cum unum sit alterius alimentum. Posset etiam fieri, quod omnia animalia fuissent herbis contenta, sicut videtur ex eo, quod hic dicit, « Dedi vobis omnem herbam, et universa « ligna, ut sint vobis in escam, et cunctis animan- « tibus: » unde licet id detur, quod tunc fuissent animalia herbis contenta, et unum aliud non occidisset, non sequitur, quod natura eorum esset mutata. Nam videre est etiam homines, qui maximam accipiunt variationem in cibis. Invenientur quoque mulieres, quae vivunt de carbonibus; aliqua etiam fuit, quae vivebat de veneno, ut in antiquis historiis legitur.

Sequitur: « Et vidit Deus, quod esset bonum, et ait, Faciamus hominem ad imaginem « et similitudinem nostram. » Ubi ultimo agitur de conditione hominis, et id quantum ad finem, quia, ut dicit Beda, et habetur etiam secundo lib. Physicorum homo est omnium finis. Determinat vero de conditione hominis, et quantum ad fieri, et secundo quantum ad factum esse, ibi, « Et factum est. » Tertio, quantum ad ordinationem in suum optimum, ibi, « Vidit Deus cuncta quae fecerat. » Quarto, quantum ad suam consummationem, ibi, « Et factum est vespere et mane etc. » Dicit igitur, « Faciamus. » In quo per numerum pluralem aperte explicat ipsam Trinitatem: quia ante hoc nullus dogma de Trinitate intelligere potuit: unde et Glossa ait: « Dum enim, qui doceretur, « non erat, occulta fuit praedicatio veritatis. » Si autem quaeritur, Cujus fuit illa locutio, et ad quid, et ad quos fuit directa? Respondetur, quod non fuit ad Angelos, quicquid dicant Judaei; quia Dei et Angelorum non est imago una, nisi secundum analogiam. Deus autem non loquitur nisi ad habentem suam similitudinem. Unde puto dicendum, quod est loquutio vel verbum totius Trinitatis sub personarum trium distinctione loquentis et pluralitate. Nec audeo vel nolo dicere, quod fuerit locutio Patris loquentis ad Filium, quia respectu creaturarum non legi distinctionem actionum. Distinctio autem est inter loquentem et audientem, et inter loquutionem in quantum est in loquente, et in quantum recipitur in audiente. Propter hoc autem exprimitur hic distinctio Trinitatis, et ejus similitudo vel imago, quia homo configurationem habet ad Filium propter rationem et intelligentiam, quia Filius est ars Patris. Et hoc notatur in ratione imaginis. Nam sic intelligentia est expressa similitudo memoriae, sicut Filius est expressa similitudo Patris. Configuratur etiam Patri; quod notatur in hoc, quod dicit, « et praesit « piscibus maris. » Nam in praesidentia designatur potentia, et potentia appropriatur Patri. Configuratur etiam Spiritui sancto, cui appropriatur bonitas; quod ostendit, cum dicit, « Et vidit cuncta quae « fecerat, et erant valde bona. » Dicit igitur, « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem « nostram. » Habent ista duo distinctionem: nam imago attenditur secundum potentiam cognoscendi, similitudo quantum ad potentiam diligendi, secundum auctorem libri de Spiritu et anima. Vel imago dicitur, quantum ad naturalia, et dispositionem partium naturalium; sicut videmus, quod imago habet

S. Th. Opera omnia. V. 25.

consimilem dispositionem in partibus quantitatis cum re imaginata. Similitudo autem attenditur quantum ad gratuita, sicut dicit Magister in historia. Et subdit postea dispositionem suae praesolationis vel sublimationis, cum dicitur, « et praesit « sit piscibus maris: » ubi tangitur ejus praesidentia respectu aquatiliu et volatiliu, et respectu terrestris duplicis, scilicet gressibilis et reptilis, quae omnia patent in litera: Et respectu creaturae omnis corporalis universaeque terrae. Quod alicui videbitur contrarium esse veritati et sensui. Nam videmus multa sibi resistere et contrariari etiam pro illo statu innocentiae; nam tunc corpora caelestia non fuissent illi subjecta, nec sol, nec stellae, neque etiam hic mineralia. Ad hoc dicitur, quod pro illo statu habuit duplicem praesidentiam super omnem creaturam irrationalem: primo scilicet praesidentiam naturalis dignitatis; secundo praesidentiam finis bonitatis; quia sicut omnibus fuit natura superior, sic ad ejus servitium et utilitatem omnia sunt producta, et propter ipsum. Respectu autem naturalium, vel rerum, quae possunt nutus humanos aliquantulum recipere, habuit tertiam praesidentiam imperii: quandiu enim expediret, ejus nutibus obtemperassent. Si autem quaeritur, an tunc esset aliqua impressio in animalibus, quae non modo non (1), propter quam nutui hominis paruissent, an forte sic se habent modo, etiam quod si homo non esset infectus, adhuc sibi obtemperassent? Incertum est, quid horum duorum sit verius: verisimile est tamen, quod ex utraque parte modo sit defectus. Et quod tunc ex parte virtutis hominis, scilicet justitiae originalis, et ex parte dispositionis animalium obedientia illa caussaretur, quorum utrumque nunc deest. In quibusdam tamen, Deo sic ordinante, dispositio ista remansit propter hominum maximam necessitatem, sicut in pecoribus et jumentis. Pisces dicuntur a pascendo, quia ex illis pascimur, vel quia unus alterius est cibus. Dicit autem Papias, quod piscibus nomina sunt instituta post animalia; unde vocantur aut ex similitudine animalium terrestrium, ut vituli, aut ex colore, aut ex moribus ut canes, quia mordent. Alia vero nomina sunt prius exposita, ut volatile, etc. Sequitur. « Et creavit Deus etc. » Ubi post dispositionem factionis tangit ipsam factionem hominis, et tangit ipsius esse, secundum quod fuit in fieri, et secundum factum esse, et secundum sexuum distinctionem: unde dicit per ordinem, « creavit, » id est, de materia produxit. Accipitur enim hic creatio pro factione, et non pro productione ex nihilo. Quamvis autem productio hominis fuerit de materia, dicitur creatio, quia fuit factus subito homo: unde et si fuerit factus propter subjectum, quod ibi fuit materia tamen dicitur creatus propter istam causam. Sicut etiam Scriptura vocat eum hominem ab humo vel limo, de quo fuit factus cum aliis animalibus communiter: et denominator sic a viliori ut ex suo nomine disceat homo subieci et humiliari Deo, quando cognoverit se esse de materia ista vili, et non possit eum latere, quando nomen ejus ad materiam tam vilem tantam habet vicinitatem. Et ne forte aestimari posset, quod ipsum fecisset quantum ad corpus solum, et quod non esset in eo aliquid nisi corporale et eductum de materia corporali, addit, « ad imaginem et similitudinem nostram. » Quia secundum quod dictum

(1) *Lege quae non manet nunc.*

est, imago attenditur in homine secundum animam. At vero ne etiam ab aliquibus putaretur, quod Deus solum produxit hominem secundum animam, eo quod toties ponitur imago et similitudo, quae sequitur animam, sicut etiam dixerunt Manichaei, quod corporalia essent a Deo malo; subdit, « *Male et femina creavit eos.* » Distinctio enim sexuum ad corpus pertinet, et ex illo pendet. Provide Manichaeorum error ex hoc manifeste eliditur. Ille autem moveri potest quaestio de muliere: An sexto die sit formata, an post septimum diem? Nam Scriptura, postquam recitavit opera sex dierum, et post septimum diem quietis enarrant formationem illius. Sed per istam literam potest videre alicui solutum, quia dicitur hic, quod fecit masculum et feminam, et sic uterque videtur factus fuisse die sexta. Sed contrarium videtur dicere Scriptura in alio loco. Ideoque aliqui dixerunt quod ambo sexta die fuerunt facti secundum rationem causalem vel seminalem, postea autem fuerunt facti secundum existentiam actualem. Quod credo non esse verum: sed secundum quod hic recitat Scriptura, credo prius, scilicet sexta die, fuisse factum hominem in genere masculino, et postmodum ex eo formatam mulierem, ut ex hoc monstretur, quod homo sit generis humani principium, et quod respectu mulieris debet habere principatum. Et ut notaretur, mulierem ad speciem humanam, quasi quid annexum, ad generationis scilicet officium, esse. Sequitur, « *Benedixitque illis.* » Ubi agitur de conservatione hominis secundum naturam speciei, et primo potentia multiplicativa tribuitur. Secundo terminus illius potentiae exprimitur, ibi, « *Crescite et multiplicamini.* » Tertio dignitas multiplicandorum subjungitur, ibi, « *et subijcite eam.* » Ait ergo: « *Benedixitque illis.* » Bonum est sui ipsius diffusivum. Unde per verbum benedictionis ostenditur collatio gratuita virtutis, quae est radix diffusionis. « *Crescite et multiplicamini; et replete terram, et subijcite eam.* » In hoc nota secundum Glossam, quod nullo modo sunt damnandae nuptiae, quas ad propagationem suprema benedictio instituit, etsi virginitas praeferatur, secundum quod probat Augustinus in libro de Virginitate. Videtur autem, quod matrimonium hic fuerit institutum: aliis autem videtur, quod sit institutum infra 2, cum dicitur: hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; propter hanc relinquet homo patrem et matrem. Sed haec contrarietas potest solvi per distinctionem. Nam in matrimonio requiritur ad actum conjugalem habilitas, quae fundatur in distinctione sexuum, et aptitudine ad multiplicationem secundum vim et potentiam diffusivam: et hoc secundum statum etiam innocentiae generaliter et universaliter, et secundum statum naturae communiter consideratae. Vel etiam fundatur in aptitudine ad concupiscentiae repressionem; et hoc secundum statum naturae lapsae singulariter, in quo matrimonium est in officium communiter, sicut in statu naturae integrae, et specialiter in remedium concupiscentiae. Et quantum ad ista fuit matrimonium institutum in illo loco quando vis generativa fuit homini data. Requiritur etiam in matrimonio consensus animorum; et quantum ad hoc fuit institutum cap. 2 in loco citato. Non tantum autem dedit ei Dominus fecunditatem, sed et dignitatem et praesidentiam: unde dicit, « *et subijcite eam,* » id est terram, « *et dominamini piscibus maris.* »

Quaeritur, cur horum accepit homo dominium, cum haec non essent in alimentum, nec in juvamentum? Respondet Beda, quod Deus praesciebat eum lapsurum; ideo dedit ei, unde posset se secundum statum infirmitatis tueri; animalia scilicet in alimentum, indumentum, et laboris juvamentum. Secundo potest dici, quod etiam pro illo statu fuerunt facta, et ad illum ordinata; ad decorem, scilicet, et ornatum habitationis humanae, et ad multiformem ostensionem divinae potentiae et sapientiae, et ad monstrandum in effectu multiformem ambitum generis et specierum entis. Item ut ex hoc reluceret hominis nobilitas et dominativa potestas, et ejus sagacitas in gubernatione rerum. Propter hoc autem facta sunt sub tanta varietate, ut ex hoc admirabilis apparet divinae sapientiae pulchritudo, quae sub tanto ordine teneret, non tantum convenientia secundum mores, sed etiam contraria. Sicut videmus, quod quaedam habent mititatem, quaedam ferocitatem, et sic de aliis: et tamen omnia sequuntur incommutabilem ordinem. Sequitur: « *Dixitque Deus, Ecce dedi vobis etc.* » Agitur de conservatione individui. Primo enim contulit potentiam generativam ad multiplicandum speciem, et postmodum dat materiam et potentiam ad conservandum individuum: et patet ordo, quia illud prius est divinius et communius. Quamvis enim quaelibet substantia singularis super seipsam moveatur, reciproce, et quasi naturaliter alia diligit, in quantum ad seipsam et ad bonum suum reducit; sicut dicit Philosophus 9 Ethicorum, quod amabilia, quae sunt ad alterum, sunt ex amicabilibus quae sunt ad se. Cujus etiam exemplum est in ordine potentiarum; quia natura plus defert potentiae nutritivae, quae est ad conservationem individui, quam generativae, quae est ad conservationem speciei. Nam communiter non mittit ad generativam nisi superfluum alimenti, secundum Philosophum in libro 16 de Animalibus: tamen causa generationis, quae est naturae vis generativa, magis intendit bonum commune, quam bonum cujuslibet praecise. Sicut etiam rector civitatis, ut salvet rempublicam occidit malefactorem. Ideo dico, augetur de conservatione individui, quae erat futura in hominibus et animalibus per modum nutrimenti. Quamvis enim homines possent non mori, tamen non habebant necessitatem ad non moriendum. Immortalitas enim illa fundabatur super hoc quod cibum proportionate ac sobrie sumerent, et a demonum adversitate per industriam suam et Angelorum adjutorium se defenderent, et omne illud, quod posset eos gravare, vitarent. Quia igitur indigebant cibo, ait: « *Ecce dedi vobis omnem herbam, etc. cunctisque animantibus.* » Manifestum ex hoc, ut quod animalia cuncta communiter viverent cum homine de herbis, granis et terrae nascentibus. Ratio autem, quare Deus voluit, ut homo et animalia cibos haberent communes, fuit, quia voluit ei dare occasionem suae humiliationis, ne nimis superbiret ex consideratione suae praelationis et dignitatis.

Sequitur, « *Et factum est ita,* » ubi post divinum imperium sequitur necessario, ut res imperata procedat in actum. Nam imperium suum est practicum et operis effectivum, et sine transitu ad materiam agit rem exterius. Non enim agit ut nos, sed tantum dicit, et fit quod dicitur, « *Et vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona,* » ubi describitur conditio hominis quantum ad suum optimum et finem. Et signanter post

productionem naturae rationalis humanae, additur, « valde bona. » In aliis autem praecedentibus dicebatur, vidit Deus, quod esset bonum. Nam ex conditione naturae hominis dependet sub Deo quasi bonitas omnis naturae corporalis, cum finis sit quodammodo omnium, et ex fine habent ea quae sunt ad finem necessitatem, bonitatem et ordinem: unde ex comparatione ad hominem ad quem ordinantur, etsi res quaelibet sit bona in se, tamen per respectum ad finem omnes sunt valde bonae. Si autem illud signum (cuncta) accipiatur collective, tunc nullum dubium est, quin omnia sint valde bona, et perfecta. Ideo sequitur consummatio, « Factum est vespere et mane dies sextus. » Secundum aliquos ideo in sexto die factae sunt res adeo perfectae, quia ille est numerus perfectus. Constat enim ex omnibus partibus suis aliquoties simul sumptis. Partes autem aliquotae sunt, quae aliquotiens sumptae totum suum reddunt; sicut in senario unitas, binarius et ternarius. Ista enim simul sumpta faciunt sex. Sed ego neque isti neque alteri numero tantam praerogativam dandam puto, ut dicatur Deum fecisse res sub tali numero propter conditionem seu perfectionem numeri. Ideo magis putarem dicendum, quod Deus fecit res sex diebus, propter perfectionem sex rerum, in quem quae sufficiunt ad pulchritudinem et debitum ordinem universi. Quod vero inquit sancti, quod est attendenda ratio numeri in rebus factis: intelligendum est secundum sensum mysticum, qui potest trahi quovis modo de littera, dum tamen possit probari per alium literalem sensum.

CAPUT II.

« Igitur perfecti sunt etc. » Postquam determinavit de rerum factione, agit de rerum perfectione: et ponuntur tria per ordinem, perfectio ibi, « facti sunt; » completio ibi, « complevitque Deus, » cessatio ibi, « et requievit Deus, » benedictio ibi, « benedixitque diei. » Dicit igitur: Perfecti sunt caeli et terra. Expressis enim operibus, et sigillatim acceptis, et secundum se distinctis, sequitur necessario totius operis perfectio. Et sicut ex praemissis bene ordinatis secundum artem sequitur necessario conclusio: Sic etiam Deus, faciendo opera singula et ornatus, operabatur secundum perfectam sapientiam et voluntatem, et ex istis infert perfectissimam universi machinam: ideo dicit: « Igitur etc. » Et dicit pluraliter, « caeli, » quia comprehendit caelum empyreum, cuius ornatus sunt Angeli, qui facti etiam fuerunt, quamvis illud in Scriptura non sit evidenter expressum, et aqueum caelum et firmamentum, et omnes orbes planetarum. Per terram autem intuit totam mundi machinam inferiorem sub orbe lunae conditam, quam vocamus naturam elementalem. Elementa etiam cum suis ornatibus comprehenduntur: bestiae enim et homines sunt ornatus terrae: aves aeris, pisces aquae: ignis vero non legimus ornatum distinctum, quia sicut tactum est prius, forte non est elementum ab aliis distinctum sed alia elementa per sublimationem naturae ascendit. Si autem opponitur, quod postea sunt alia facta, quae non fuerunt tunc producta, nec secundum speciem, sicut multa, quae fiunt per putrefactionem, per quam generantur etiam novae species, sicut etiam fuit nova stella, quae Magos deduxit, Matth. 2, et columba, quae super Christum descendit, Matth. 3: Respondeo secundum Augustinum, quod omnia fue-

runt facta vel causaliter vel potentialiter et materialiter vel exemplariter. Causaliter, sicut illa, quae generantur per putrefactionem, quorum ratio causalis est in natura. Exemplariter, sicut illa stella et columba, quorum exemplar fuit in ceteris stellis et ceteris columbis. Potentialiter, sicut aliqua miraculose facta, quae nec habent causam in natura, nec similitudinem: sed tantum sunt in materia secundum obedientiam, qua Deo omnia obediunt, ut inde faciat quicquid disponit et ordinat. Et sequitur, « Complevitque Deus die septimo, » ubi ponitur rerum completio. Illud autem verbum magnam adducit difficultatem: qualiter, scilicet, die septimo Deus complevit mundum, cum illa die nihil fecerit, ex nihilo autem factum non potest advenire aliquod complementum alicui creaturae aut facturae. Praeterea nihil faciendo non aliquid fecit; ac ideo, cum septima die nihil fecerit, videtur quod nihil complevit. Ista autem difficultas sic explanari potest. Nam completio rei potest haberi dupliciter: vel in ipso fieri rei, et sic non complevit Deus in die septima mundum, quia, secundum quod est probatum, nihil tunc fuit in fieri, nec Deus fuit in facere. Alio modo potest haberi completio in ipso facto esse: quia tunc res est completa proprie, quando jam est facta, non quando est in fieri; et sic mundus fuit completus die septimo. Primo autem modo fuit completus die sexto. Et secundum quod dupliciter potest sic exponi, habetur duplex translatio. Una enim dicit, quod die sexto complevit. Translatio autem secundum hebraicam veritatem dicit, quod die septimo: et hoc habet una Glossa ordinaria super illum locum; quae dicit, quod una translatio habeat sexto die, hebraica autem veritas habet die septimo. Si autem quaeritur, a quo opere dies ista denominatur? Dic, quod ab opere conservationis praecise: in aliis enim diebus aliqua faciebat, et etiam omnia jam facta in esse conservabat. In ista autem die nihil fecit, sed solum et praecise omnia conservavit. Sic ergo dicendo ponit, « Complevit Deus die septimo opus suum, quod fecerat. » Et sequitur, « Et requievit Deus die septimo. » Ubi post completionem congrue ponitur cessatio: quia cum omne ordinetur ad rei completionem, completionem habita est quiescendum: sicut et motus ad formam, ordinatur ad quietem sub forma; ideo Deus quievit. Attende tamen quod quies ista intelligitur ab opere primae conditionis, quae fuit miraculosa et supernaturalis; non de opere cooperationis in operibus propagationis et productionis naturalis, quae sunt ex propriis causis rerum, secundum quod dicitur Joan. 5: « Pater meus operatur usque modo, et ego operor: » quod bene insinuatur, cum dicit: « Requievit ab universo opere, quod patrarat. » Non enim cessavit ab opere futuro, sed ab opere jam facto: quia postmodum non fecit opus conditionis partium principalem mundi, nec opus communis exornationis.

Et sequitur, « Et benedixit Deus diei septimo. » Ubi ponitur istius diei benedictio: et ponuntur tria: Primo ponitur benedictio, ibi, « Benedixit etc. » Secundo sanctificatio, ibi, « et sanctificavit illum. » Tertio sanctificationis ratio, « quia in ipso cessaverat etc. » Primo igitur ponitur benedictio: Dicitur autem dies benedicta non ex se, sed ex felici eventu diei jam dictae, quia in ipsa die fuerunt partes mundi completae secundum esse; sicut etiam dicitur maledicta dies ex infelici eventu, sicut ibi Job 3 maledixit diei suae « pereat dies in qua

• dictum est, Conceptus est homo. » Ideo dicitur dies benedicta, idest a bono diei. Et sequitur sanctificatio, « Et sanctificavit illum, » idest sanctitati deputavit. Nam a nobis sancte diem Dominicum coli voluit; et ideo specialiter etiam sancto cultui divino vacare, et in ipso et in memoriali ejus continue beneficium nostrae creationis recolere; et ideo in lege veteri praeceptum est in dicta die ab operibus servilibus vacare, ut Deo magis et cultui divino liberius possent intendere. Unde vocatur illa dies sabbatum, quod idem est quod requies. Non tantum enim fuit ratio moralis vel literalis, quod idem est in materia ista, sed etiam figuralis. Nam ista dies multa signativas refulgentias habuit, quas longum esset enarrare: quia quot possunt inveniri quietis spiritualis mysteria, tot possunt inveniri etiam sabbata. Si autem quaeritur, utrum adhuc maneat observantia sabbati? Dic, quod ibi fuit aliquid morale, scilicet vacatio a servili opere, secundum quod possibile est, et attentio ad divinum cultum, cum idoneo modo et tempore et circumstantiis. Aliud est ibi figurale, sicut determinatio talis diei praeclara; et talis determinatio erat ad aliquid designandum, videlicet quietem corporis in sepulchro et aliqua alia. Ideo cum jam non sit tempus umbrae, sed veritatis exhibitae, quantum ad ista potuit et debuit cessare. Ideo Ecclesia ex ratione naturae, ne videatur judaizare, diem illum transtulit in diem dominicum, et propter quietem completam corporis et animae, quam Christus assumpsit in resurrectione, quae fuit facta in dominica die. Et sequitur, « Quia in ipso cessaverat ab omni opere, quod creavit Deus, ut faceret. » Ubi ponitur sanctificationis causa: nam beneficia sunt magis grata, quanto magis completa: ac ideo, quia die septimo ab omni opere cessavit, et omne opus complevit, merito illum diem memoriale operum divinorum reliquit et servitium ex suo tam magno exposcit beneficio; ideo sanctificavit, idest sanctitati deputavit, et cultui sancto, et in ipso grates et laudes requirit. Et nota, quod dicit, quod « Deus creavit ut faceret. » Quod dupliciter potest exponi: uno modo sic, quod Deus creavit primo in materia informi, ut faceret postmodum de illa communi. Alio modo, secundum modum loquendi hebraicum, forte quod Deus creavit, ut faceret, id est in opere vel de facto. Sicut dicimus, aliquid generatur in effectu, contra generationem in potentia, secundum modum loquendi Avicennae et Aristotelis. Aristoteles enim dicit in actu, et Avicenna in effectu. Et hoc videtur dicere Glossa interlinearis: Dicit enim sic: Creavit ut faceret, id est in opere.

« Istae sunt generationes caeli et terrae. » Hic ponitur primo recapitulatio praecedentium. Secundo prosequitur propositum, ibi, « Formavit igitur Deus hominem etc. » Intentio istius libri et propositum est describere hominis et Ecclesiae foundationem productionem et introductionem ad legis susceptionem. Et primo recapitulat rerum productionem generaliter. Secundo specialiter, ibi, « et omne virgultum agri. Tertio ostendit, quomodo producta fuerunt prius, et post differenter, ibi, « Non enim pluerat Dominus super terram. » Dicit igitur, « Istae sunt generationes caeli et terrae, quando creatae sunt. » In hoc autem duplex modus producendi notatur: unus, quo res exiverunt in esse per productionem de materia praejacenti: quem modum vocat Scriptura generationem, et

nos rerum distinctionem. Alius quo res fuerunt factae de nihilo secundum unam informem materiam, quam vocat creationem. Propter quod dicit, « Sunt generationes quando creatae sunt. » Ita quod prius fuit creatio rerum, quam earum generatio. Vel accipitur hic generatio et creatio pro eodem ab eodem termino ad quem: motus enim denominatur a termino ad quem est, secundum Philosophum 3 Physicorum. Et ideo, cum creatio et generatio sint ad esse rerum substantiale, generatio accipitur hic pro creatione. Non autem per respectum ad terminum a quo: quia generatio est de aliquo, creatio autem de nihilo. Si autem quaeritur, Quare non facit mentionem de mediis, sed tantum de caelo et terra? Jam dictum est, quod per caelum intelligit omnem naturam superelementarem vel caelestem, per terram autem naturam inferiorem vel subcaelestem. « In die quo fecit Deus caelum et terram. » Ponit autem hic diem in singulari: non quod creatio fuerit facta una die vel rerum productio, de qua hic loquitur. Sed per diem intelligit totum tempus sex dierum vel productionis rerum. Scriptura enim habet istum modum, quod quandoque diem accipit pro tempore, sicut habetur Matth. 4: « Tolerabilius erit in die judicii Sodomae et Gomorrae, quam illi civitati. » Non enim est certum, quantum protendetur judicium. Sed accipit diem judicii pro toto tempore judicii. Unde Augustinus de Civitate Dei, lib. 20 cap. 1: « Cum dicimus ultimum diem divini judicii, novissimum tempus significare intendimus, et non solum unum diem. Nam per quot dies judicium hoc protendatur, hoc incertum est: sed Scripturarum more sanctarum, diem solere poni pro tempore, nemo qui illas literas quamlibet diligenter legit, nescit. » Item per hoc solvitur, quod dici potest, quod caelum et terra fuerunt facta ante omnem diem, non in die igitur. Ad quod dicendum, quod si dies acciperetur pro diurno motu solis vel lucis, sic valeret objectio: quia ante talem diem fuerunt facti caeli et terra, ratione scilicet illorum, qui dicunt, superiorum et inferiorum informem factam fuisse materiam: quia fuerunt facta ista in principio ante productionem lucis, sicut Scriptura habet quae dicit, « In principio creavit Deus caelum et terram. » Sed dies non accipitur pro motu solis vel lucis, sed communiter pro duratione qualibet temporalis productionis: et sic cessat objectio. Quod autem accipiatur hic dies non pro una tantum die, sed communiter pro productionis vel primae conditionis tempore, ostenditur, cum dicit, « Et omne virgultum agri. » Certum est enim, quod virgultum fuit factum tertia die. Nam per virgultum intelligit herbas et ligna fructifera: unde illa translatio, quam sequitur Augustinus, dicit, et omne viride agri. Ista autem fuerunt tertia die facta. « Antequam oriretur in terra. Et omnem herbam regionis, antequam germinaret. » Istud videretur implicare contradictionem, nisi suam acciperet expositionem. Nam primo dictum est, quod creatum fuit virgultum, et caelum et terra etc. Hic autem dicitur, « antequam oriretur: » quod sic declaratur, quod prius habuerunt herbae et arbusta esse a prima conditione et divina dispositione, quam a naturali germinatione: unde prius ea condidit: et postmodum per rationes seminales terrae inditas a Deo, et per vim seminativam, produxit terra consimilia. Et quod iste sit intellectus, patet ex litera sequenti,

quae reddit rationem, quare virgulta et herbae non fuerant vel non eruperant per germinationem, sed per divinum imperium et voluntatem. Nam subiungit: « Non enim pluerat Dominus super terram. » Ad actum enim germinationis naturalis communiter necessarius est humor pluvialis. Quia igitur Dominus super terram non pluerat, terra non germinaverat. Sicut autem ad simplicem generationem indiget terra pluviali humore: ita ad perfectam germinationem indiget humano opere, quo excolitur. Humanum autem opus tunc non erat: unde sequitur, « Et homo non erat qui operaretur terram. » Igitur istae generationes fuerunt, antequam oriretur virgultum de terra per germinationem de ratione seminali: non antequam a Deo de nihilo vel de materia virtute divina fieret. Triplicem enim legimus huiusmodi originem rerum. Prima enim est per exitum a Deo de nihilo. Secunda est per exitum rei de materia ad speciem. Tertia est per exitum rei de consimilibus, consimili virtute speciei se multiplicantis. Primus exitus est creatio. Secundus est factio. Tertius generatio. Primus habet causam solum Deum. Secundus Deum et materiam. Tertium Deum, et materiam et speciem. Rationes primi exitus sunt in solo Deo, et dicuntur extrarres. Rationes secundi exitus sunt in Deo et materia, et dicuntur causales. Rationes tertii exitus sunt in Deo, materia et specie, et dicuntur rationes seminales. Primus exitus notatur ibi, « Quando creatae sunt. » Secundus ibi, « In die quo fecit Deus caelum et terram. » Tertius ibi, « Antequam oriretur etc. » Et nota quod hic recapitulat de ornatu terrae, non de ornatu aliorum elementorum, ut ordinate introducat propositionem de formatione hominis et ejus collocatione in Paradiso herbis et arboribus consito.

Et sequitur, « Sed et fons ascendebat a terra, irrigans universam superficiem terrae. » Quia posses quaerere, ex quo non pluebat, et ad generationem temporalem humor sit necessarius: quomodo res poterant germinare, et se multiplicare? Dicit, quod aqua fontis terram irrigantis vices pluviarum supplebat. Si autem quaeritur, quomodo unus fons poterat tantum? Solvere possumus multipliciter. Uno modo, quod sumitur ibi singulare pro plurali, more Scripturae in multis locis, sicut ibi, et homo non erat, qui operaretur terram, id est homines: quia per unum hominem non posset bene excoli. Unde accipitur fons collective pro omnibus fontibus terrae qui a terra erumpebant et eam irrigabant et fecundabant: unde non erat ita arida, nec ab aquis sequestrata, quin posset per irrigationes talium fontium producere terrae nascentia. Vel forte intelligit unum fontem, Paradisum voluptatis irrigantem, e quo exiliunt quatuor flumina, sicut dicitur infra 4: unde per universam superficiem terrae intelligit superficiem Paradisi, de quo volebat specialiter agere. « Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae. »

Terminata recapitulatione agitur de hominis formatione. Secundo de formati conservatione, ibi, « Plan- taverat autem Deus. » Tertio de formati et conservati multiplicatione, ibi, « Dixit quoque Deus: non est bonum hominem esse solum. » Item primo agit secundum esse corporis materiale, secundo quantum ad esse formale, ibi, « Et inspiravit in faciem ejus. » Dicit ergo, « Formavit igitur Deus, » id est fieri voluit, id est jussit, quia

ipse solus agit solo voluntatis imperio. « De limo terrae, » Id dicitur per synecdochen, accipiendo totum pro parte. Nam sola pars corporalis hominis fuit facta de limo terrae: anima enim non fit de limo terrae, sed creatur de nihilo. Formatus est autem homo de limo terrae, quae est vilis terra aquae admixta, ut homini generoso, qui de levi ex consideratione suae dignitatis effertur, occasio humiliationis daretur. Et fuit factus de limo terrae, non quod non essent ibi alia elementa, sed quia elementum terrae est ibi per praedominium, sicut etiam in aliis omnibus corporibus sensibilibus, eo quod terra habeat in omnibus terminum ex eorum densitate, quae propria passio terrae apparet. « Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae. » Hic agitur de formatione hominis secundum esse formale ipsius, scilicet animae rationalis. Unde dicit, « inspiravit, » id est substantiam animae et spiritus fecit quae hominem vivificent, sine qua homo non vivit, unde dicitur spiraculum vitae, et quia a Deo spiratur ad vitam dandam corpori: et etiam dicitur spiraculum vitae activae, quia scilicet spirat vitam formalem, vitam rationalem, vitam animalem, vitam vegetalem: unde ex hoc habetur aliqua suggestio, quod ista tria sunt una substantia. Nam hic nominatur spiraculum singulariter. Quod licet sit verum, non disputo in praesentiarum. Licet ad inductionem hanc respondetur ab aliquibus, quod non cogit: quia est dictum in singulari spiraculum, non quia una sit substantia vel natura simpliciter sola sensitiva vel vegetativa: sed quia ista tria vel duo unum actum vitae perfectae praestant, propter quod possunt dici una anima, ab uno actu completo animandi, secundum triplicem differentiationem animationis, quam ponit Philosophus secundo de Anima et 5. Sicut videmus, quod ad actum justitiae exequendi multae ordinantur particulae: quae tamen omnes propter unum actum completum justitiae exequendi vocantur singulariter justitia, unde dicitur: « Recurre ad justitiam. » Ille autem potest moveri quaestio, utrum anima rationalis sit de substantia Dei: nam per istam litteram videtur quod sic. Illud enim, quod aliquid inspirat, videtur, quod de se aliquid emittat. Igitur cum Deus animam inspiraverit, videtur quod de sua substantia emisit. Respondeo quod circa istam quaestionem fuit multiplex error: aliqui enim dixerunt, quod idem spiritus erat divinus et humanus. Divinus enim dicebatur prout in se consideratus: humanus, secundum quod perficit humanum corpus. Quod falsum est. Nam illud, quod informat aliquid, est imperfectum respectu illius, quod cum forma et in esse formali surgit: et sic Deus esset homine imperfectior. Item spiritus nobis conjunctus errat, et in operabilibus, et in speculabilibus: Deus autem est sapientiae infinitae, nec potest errare. Alia est opinio Manichaeorum, quae sine argumento respondet, secundum quod recitat Augustinus de duabus Naturis, quod in homine est duplex anima: una bona, et ista non errat: et alia mala, et ista errat, et ad malum inclinat. Quae opinio est contra veritatem, et contra philosophiam. Nam secundum Philosophum secundo de Anima, propriae materiae respondet propria forma. Si autem essent duae, nulla esset propria. Item una materia non recipit duos actus non coordinatos ad invicem, maxime contrarios: quia cum recipiat formam secundum dispositionem congruam, jam sequitur, quod simul con-

trarie disponderetur. Item si esset de substantia Dei; aut de toto, aut de parte. Non de parte, quia sic Deus esset partibilis, nec esset simplicissimus, quod esset haereticum. Si de toto, tunc non posset assignari pluralitas animarum. Unde dicit, quod secundum Philosophum, 2 Physicorum, quaedam sunt causae rei extrinsecae, sicut causa efficiens, exemplaris et finalis: et tales possunt Deo convenire respectu creaturae, quia dicunt et ostendunt Dei perfectionem: efficiens enim ostendit Dei potentiam: finis suam bonitatem: exemplum suam sapientiam. Aliae sunt intrinsecae, sicut materia et forma, et istae Deo non conveniunt. Nam tales causae rei sunt commixtae. Deus autem regit res ita, quod non commiscetur eis. Item ista sunt partes compositi, et compositum est totum, et totum est majus parte, et sic Deo aliquid majus esset. Dicit ergo, secundum Augustinum super Genesim circa finem, ubi movet quaestionem de hoc, quod anima est de nihilo. Unde in primis rebus non fuit secundum materiam, ex qua fieret: sed secundum materiam, in qua fieret; quia corpus fuit factum ex materia, et anima fuit infusa corpori. Item quaeritur, utrum fuit facta anima in corpore vel extra corpus? Augustinus refert aliquos dixisse omnes animas cum Angelis productas et postmodum successive suis corporibus conjunctas jussu Dei. Sed istud reprobat Augustinus 6 super Genesim et 7: et rationabiliter: quia sic haberent animae ad unionem aliqua merita vel demerita, quod est contra Apostolum ad Rom. 11, de Jacob et Esau, qui dicit: « Cum » nihil boni aut mali egissent etc. » Item sic Baptismus non tantum esset in parvulis contra peccatum originale, sed contra actuale. Ideo sunt alii, qui dicunt, et videntur sequi Augustinum, quod aliae animae infunduntur corporibus, et creantur in eis. Sed anima Adae non, sed prius fuit producta: nam a principio fuit mundus completus, quantum ad partes principales: et hoc quantum ad esse actuale. Credo tamen, quod Augustinus hoc non dicit asserendo, sed inquirendo: et tenendum est potius, quod etiam Adae et aliae animae creantur, cum corporibus infunduntur. Et ad hoc ratio est: Nam secundum Philosophum primo et secundo Physicorum, ars imitatur naturam, et natura artem: quia in rebus creatis prius fuit effectus artificialis, quam naturalis (nam res procedunt a Deo per modum artis), posterius autem habet esse naturale. Unde, cum natura prius materiam disponat, deinde formam inducat, Deus similiter agens, ita fecit de anima, cum ipsa sit corporis forma, quia est actus corporis physici organici, ut dicitur de Anima libro 2. Et hoc innuit Scriptura haec, quae dicit, quod Deus formavit corpus de limo terrae, et inspiravit in faciem ejus. Nominat autem faciem, quia opera vitae rationalis praecise in facie relucet. Et sequitur: « Factus est homo in animam viventem. » Antequam enim anima corpori infunditur, homo non dicitur nisi aequivoce. Homo enim mortuus non est homo. Unde expone, Factus est homo in animam viventem, id est per animam viventem.

« Plantaverat autem Dominus etc. » Determinavit de hominis formatione, agit de ejus conservatione. Tria autem necessaria sunt ad hominis conservationem: locus aptus continens, et nutrimentum sustentans, et exercitium exterius delectans. Igitur primo ostendit, quomodo ista duo Deus ordinavit, secundo qualiter homini commu-

nicavit, ibi, « Tulit igitur, etc. » Et primo de loco dicit, plantaverat etc. » Credo, quod tertia die, quando fecit herbas et ligna pomifera. « Paradisum, » Paradisus graece idem est quod hortus latine. Alia translatio dicit paradisum in Eden, quod interpretatur delitiae, quam sequitur Augustinus octavo super Genesim. Unde sensus est, quod Deus fecit hortum diversis plantis consitum, amoenum et deliciosum, et hoc a principio, id est, tertia die, sicut dictum est. Littera autem Septuaginta, secundum Hieronymum, habet, ad orientem, et sic accipitur principium non pro initio temporis, sed pro prima parte terrae habitabilis versus orientem. Dicit autem Isidorus libro 14 Etymolog. cap. 3, quod ille semper vernalem temperiem habet: quod satis est credibile, cum esset locus hominis, pro statu nobilissimo viae illius. Istius autem temperiei multiplex potest esse ratio: una, aeris subtilitas, quia calor minus potest sibi incorporari, sicut videmus de igne, qui fortius agit in materia grossa, quam subtili vel rara. Ignis enim in stipula est minus calidus, quam in ferrea materia. Secunda causa esse potest puritas impermixta; quia propter altitudinem terreni vapores ad locum illum non adscendebant, nisi aliqui pauci valde: qui per naturam illius ex propinquitate cum igne tepefacti, cito poterant converti. Praeterea radii a terra usque ad illum locum non reflectebantur: ac ideo calor ille ibi generatus ad amplissima spatia illius interstitii totius se refundens, remanebat in illo loco minus. Item et temperatus erat locus, quantum ad superioritatem. Nam ille locus erat sub circulo medio, vel aequinoctiali: unde bis in anno radius solis erat directe super illum locum, scilicet in adscensu suo ad tropicum aestivalem, et in descensu ad tropicum hyemalem: et nunquam sol ab illo loco multum recedit: quia est inter duos suos terminos, scilicet tropicum aestivalem et hyemalem: et propter hoc, quantum in se est, est locus calidissimus ex dispositione radiorum: et ideo vocatur a philosophis torrida zona. Tamen ex praecedentibus rationibus accidentibus erat temperatus. Item erant ibi fontes, qui illam partem temperabant, et subtilitatem nimiam aeris respectu hominis ad grossitatem proportionatam reducebant. Quod autem dicunt Magister et Beda, quod usque ad lunarem circulum pertingit, intelligendum est hyperbolice, hoc est, quia altissimus fuit. Nam ille locus supra se habuit auram respirabilem, sicut infra legitur, Dominum ambulasse ad auram post meridiem: quod tamen non esset, si lunarem circulum attingeret. Et quia unumquodque est vanum, nisi ordinetur ad finem debitum et bonum, subjungit finem plantationis istius paradisi, dicens, « In quo posuit hominem, » quem formaverat. »

Sequitur, « Produxitque Dominus. » In qua parte agitur de nutrimento hominis. Et primo ponitur productio arborum communium: et secundo productio praerogativarum singularium, ibi, « Lignum etiam scientiae boni et mali. » « Produxitque Dominus etc. » Nota, quod illud dicitur per recapitulationem. Nam tertia die istud fuit factum, sicut loquitur supra. Primo autem describitur illud, quod a Deo factum est, ut appetibile gustui, et delectabile visui, ut inferret homini delectationem, non tantum conjunctam, sed etiam separatam: non tantum ut ab homine consumitur, sed etiam secundum quod in se manet et conservatur. Lignum etiam vitae dicitur secundum Augustinum libro

decimotertio de Civitate Dei, capite vigesimo, quia aliis lignis alebantur homines, ne esuriendo et sitiendo molestiae aliquid sentirent. De ligno autem vitae gustabant, ne mors eis unquam subreperet: quod habebat non ex qualitate aliqua absoluta, sed ex ordinatione divina: sicut nunc videmus, quod sacramentis novae legis inest divina vis ad conferendam gratiam: quamvis non sit vis aliqua absoluta ibi. Et hoc videtur dicere Augustinus super Genesim ad litteram libro 11, capite 18: ubi dicit, quod status suae immortalitatis de ligno vitae virtute mystica praebebatur. Alii autem dicunt, quod lignum vitae ex vi suae naturae administrabat homini nutrimentum: erat enim assimilabile et convertibile, quantum erat conveniens conservationi et restaurationi humanae. Et credo, quod Augustinus istam vim praesupposuit, sed aliam ad istam addidit: quia forte ista omnino non sufficeret, nisi cum hac vis divina adesset: sicut homo non sufficit ex sua voluntate, vel etiam gratia habita particulari sanante animam, ad continuationem vitae spiritualis sine exercitio in sacramentis, et sine vi sacramentali. Et dicitur lignum vitae sicut lignum scientiae boni et mali, quod sic vocatum est, quia diabolus dicit, per ejus esum posse acquiri scientiam boni et mali, sicut infra dicitur, « Eritis sicut dii, scientes bonum et malum. » Alia ratio, quia per ejus esum habuit experimentalem scientiam boni et mali. Boni, scilicet, quod perdidit, et mali culpa, quod commisit, et mali poenae, quod incurrit.

« Fluvius egrediebatur de loco voluptatis, » id est de medio istius horti, vel de qualibet ejus parte, qui inde dividebatur in quatuor capita, id est, in quatuor fontalia initia quatuor fluminum. Utrum autem ante peccatum fieret (1) per alveos, nescitur: tamen modo non videtur hoc fieri. Imo, sicut ait Magister historiarum, Ganges fluvius Indiae, qui hic dicitur Phison, dicitur nasci in locis cavernosi montis Nilus vero fluvius Aegypti, qui hic dicitur Gion, dicitur nasci non procul ab Atlante, Tigris et Euphrates ab Armenia. Igitur per occultas regiones modo, et non per alveos apertos sub visceribus terrae a Paradiso oriuntur, et ab illo altissimo loco fluunt. Unde dicit Augustinus quod sub terra sunt, et post longos tractus rumpunt. Istorum autem fluviorum, excepto ultimo, ponitur duplex notificatio: scilicet et per nominis interpretationem, et per vicinam terram, et ejus proprietatem: et hoc, quia pro magna parte ex natura fluviorum est nobilitas terrarum. Phison interpretatur mutatio oris. Nam mutatur a facie sua, id est, specie, quam habuit in paradiso secundum diversa loca: quia in uno est clarus, in alio est turbidus: alibi parvus, alibi magnus: alibi calidus, alibi frigidus: « Ipse est, qui circuit terram Hevilath, » id est Indiam. Hieronymus dicit, quod Hevilath est regio Judae, quae possessa est ab Hevila filio Ochem filii Heber patriarchae Hebraeorum, sicut dicitur 1 Paralip. 1. India autem secundum Plinium, est terra, quae venis aureis prae caeteris abundat. « Ibi invenitur Bdellium. » Bdellium secundum aliquos est genus lapidis. Secundum Plinium est arbor aromatica ad magnitudinem olivae, cujus lacryma lucida, gustui amara, et boni odoris. « Et lapis Onychinus. » Glossa. Onyx est pretiosus lapis, sic dictus, quia habet candorem permixtum cum rubedine ad similitudinem unguis humani:

(1) *Lage fleret.*

quia Onyx graece, unguis latine dicitur. Antiqua autem translatio habet carbunculum, qui est ignei coloris. Nomen secundo fluvio Gion. Gion interpretatur hiatus terrae, quia impetu suo dissolvit terram, et terram aperit, et secum trahit. Nomen tertio fluvio Tigris, qui ad similitudinem illius animalis velocissimi, est velocissimus, et decurrit contra Assyrios. Haec tria flumina sic determinantur, quasi remota et ignota. Quartus vero fluvius dicitur Euphrates, quasi frugifer, nec determinatur per terram, quia notus est: est enim unus limes terrae promissionis.

« Tulit igitur Dominus Deus hominem. » Descripta Paradisi amoenitate, subdit de hominis collocatione: ut ex fructuum bonitate, et loci amoenitate conservetur in esse. Et primo ponitur in Paradiso. Secundo deputatur exercitio, « ut operaretur et custodiret. » Tertio sibi dantur praecepta disciplinae, ut proficeret in obedientiali merito, ibi, « De omni ligno. » Et ponitur praeceptum et affirmativum et negativum. Tulit igitur de loco, in quo factus fuerat. Non enim factus fuerat in Paradiso, ut ex hoc sciret, quod ex mera gratia ibi erat positus: et sic esset magis gratus ex illis, quae erant donis naturae superaddita. Item ut ex hoc esset humilior, et remotior ab omni praesumptione et superbia. Et ex hoc etiam cognosceret, quod nisi beneficeret et obediret, Deus, qui eum ad illum locum transtulerat, eum inde extraheret. Si quaeritur, Quare Deus non fecit totam terram habitabilem pro Paradiso hominis? Respondetur, quod decuit prae caeteris animalibus magnam partem terrae parari, ut ibi starent communiter. Homini autem nobilissimae parti mundi, et qui erat aliarum partium quasi finis, nobilissimam partem deputari specialiter. Si quaeritur, utrum in illo statu Adam ad ista inferiora ex illo loco esset descensurus? Respondeo, quod ex Scriptura non habetur, quod non posset descendere, et inde ex aspectu creaturarum ad laudem Dei assurgere. Verum est tamen, quod non deberet nec vellet descendere, tamquam habitaturus: sed quantum conveniret suae jucundae contemplationi, et inferiorum gubernationi. « Ut operaretur et custodiret illum. » Hortum illum scilicet, et Paradisum excoleret et custodiret. Nota tamen, quod illam operationem non faciebat laboriose, sed deliciose. Labor enim non sequitur operationem, nisi improporcionatam agentis: et in substantia passibili et debili et infirma. Dederat autem Dominus facultatem operandi homini non propter indigentiam, quae cogeret, sed quantum volenti satis esset. Videmus etiam nunc multos ex voluptate agrum colere: tunc vero major voluptas erat: quia nihil adversi accidebat, nec de caelo, nec de terra. Si quaeritur, quid operaretur, cum locus ille gratis daret omne lignum pulchrum visu, et ad veseendum suave? Dicendum quod locus ille daret gratis omnia, quae deberent exire per naturalem influentiam, et etiam per occultam Dei administrationem: tamen adhuc aliqua possent surgere specialia per hominis industriam, et posset etiam facere locum illum aliquantulum amoeniorem. Sed ad quid oportebat custodire illum locum, cum nullus esset violentus invasor? Potest dici, quod licet Deus locum illum sufficienter custodiret, et nunc etiam custodiat: decens tamen fuit, quod aliqua ejus custodia homini committeretur, quamdiu ibi staret. Unde quaelibet incommoda, quae poterant vel ab avibus, vel ab aliis animalibus, vel e-

tiam a daemonibus contingere, poterant per hominem removeri vel impediri. « Praecepitque ei dicens etc. » Non fecit autem Deus aliquod praeceptum morale homini, sed praeceptum disciplinae: quia ad praecepta moralia erat per virtutalem et naturalem rectitudinem sufficienter inclinatus, et ad illa, quae sunt a natura, non oportet tantum insistere: sicut non habent homines praeceptum de amore filiorum. Item dedit sibi praeceptum ceremoniale, nullam in se bonitatem includens: ut probaretur ejus obedientia, retrahendo se ab appetibili materia secundum gustum, sensum vel tactum. Fuit autem praeceptum in materia gulae magis, quam alterius sensus: quia gustus aliis sensibus subservit, et ex ejus ordinatione vel deordinatione, aliorum sensuum ordinatio vel deordinatio multum dependet. Et si contra hoc objicitur: Cur ergo ponitur praeceptum de aliis fructibus comedendis, cum de se esset ad hoc inclinatus, ut, quantum expediebat suae necessitati, sumeret? Ad hoc dicendum, quod hoc fuit factum, et prohibitioni ligni vetiti annexum, ut ex hoc convinceretur magis illius contumacia, quando pro sua necessitate haberet cibaria ita delectabilia, et ita varia. Nec est intelligendum, quod esset coactus de omnibus comedere; sed tantum de aliquibus eorum, quantum sufficebat nutritioni suae: unde aliud erat ibi praeceptum, aliud concessum, et suae libertati commissum. Praeceptum quod comederet, quantum suae necessitati expediret. Liberum quod acciperet de quibus vellet, excepto ligno scientiae boni et mali. Fuerunt autem data ista praecepta statim, quia non erat ratio differendi, et debuit ad Dei cultum statim ordinari. Illud autem praeceptum fuit factum per aliquam vocem sensibilem, et etiam forte intelligibilem, sicut homo est ex anima et corpore: quamvis hoc non sit clarum ex Scriptura. Fuit etiam dictum illud praeceptum non tantum pro se, sed pro tota sua posteritate. Quod patet, quia ad Evam devenit, sicut infra tertio dicitur: « Dixit daemon, Cur praecepit vobis etc. » Item poena est communis, et omnes contingit, et sic praeceptum, unde omnes fuissent obligati, si Adam stetisset. « In quacumque die comederis, morte morieris. » Hic iteratur, et per se primo intelligitur necessitas moriendi: unde translatio Symmachi magis proprie loco illius, morte morieris, habet, mortalis eris. Includebatur et ibi mors damnationis aeternae, scilicet, carentia visionis divinae: quae per illam transgressionem incurrebatur, et janua paradisi claudebatur. De ista tamen morte non agitur in litera aperte, sed tantum occulte, secundum Augustinum in libro de Civitate Dei: quia hujus mortis explicatio ad novum Testamentum pertinebat et spectabat, ubi secunda mors apertissime declaratur. Item per mortem intelligitur tota infectio concupiscentiae originalis. Si autem quaeritur, utrum ex solo isto peccato incurrisset mortem pro se, et pro sua posteritate, vel etiam eam incurrisset pro alio quovis peccato mortali, Incertum est mihi, tamen credo quod sic, si fecisset contra unum praeceptum morale. Si tamen opponitur de Eva, quae statim non incurrit, donec comedit, et dedit viro, potest dici, quod ex ratione fuit dilatum, donec fuisset probatum, quid faceret vir suus. Vel etiam incurrit, latenter tamen, neque ita evidenter, quod posset deprehendi; ut probaretur virtus mariti.

« Non est bonum hominem esse solum. » Descendendo de conditione viri, in quo comple-

ta est subsistentia singularis hominis: determinatur de formatione mulieris propter multiplicationem speciei hominis: et primo ponitur dispositio, secundo factio. « Immisit ergo Deus soporem in Adam. » Tertio ordinis determinatio ad ipsum virum mulieris jam factae, ibi, « Adduxit eam ad Adam. » Primo enim res disponitur fieri, secundo fit, tertio ad finem ordinatur. « Non est bonum. » Bonum, secundum Dionysium, est sui diffusivum: solus autem si esset vir, non posset se diffundere: ergo si esset solus, non esset sufficienter bonus. Et nota, quod non intelligitur, quod non sit bonum esse hominem solum, etiam pro statu illo, quia sic Deus fecisset non bonum, quod est contra rationem: sed refertur ad tempus futurum, quia erat factus, ut esset totius generis humani principium. Si quaeritur, Quare Deus non fecit, quod solus vir esset generationis principium? Dicendum, quod id magis competebat et ordini naturae, et societati humanae et proli propagandae. Ordini naturae competebat. Nam ad hoc, quod proles formaretur, oportet ibi esse aliquid activum vehementer, et forte et praedominans in calore, ad sufficientem digestionem materiae, et siccitatem solidioris compactionis. Requiritur etiam materia mollis et humida, et bene formabilis. Ista autem duo non possunt in una persona concurrere: et ideo oportet pro primo esse masculum, qui est calidus et fortis: et pro secundo feminam, quae est humida et mollis. Convenit etiam societati humanae, ut fratres, qui debent simul convivere in una domo, vel in una urbe, habeant exemplar in suis parentibus. Et necessitas etiam proli hoc exigit, quae indiget prius, quantum ad corpus, pie ac blande foveri, et simpliciori et rudiori doctrina imbui: et tandem robustioribus exerceri, et instrui perfectiori et subtiliori doctrina: quorum unum habet ex muliere vel matre, quae est pia et magis infirma; aliud ex viro magis duro et forti, et magis docto: propter quod dicit rationabiliter, « Faciamus ei adjutorium sibi simile. » Et dicit simile, quia dissimile non conveniret simul speciei multiplicandae, vel productioni univocae: sicut ex equo et asino similis species non exit. « Formatis igitur Dominus Deus cunctis animalibus. » Ponitur autem necessitas productionis mulieris, quia ad prolem generandam, seu propagandam necesse fuit, ut haberet homo aliquam naturam similem. In rebus autem prius factis, et ad Adam adductis, non est inventa aliqua similis natura: ac ideo oportuit quod de novo fieret. Dicit igitur, « Formatis de humo. » Prius dixit volatilia de aquis formata. Quomodo igitur dicit de humo? Respondeo, quod omnia animalia sunt de humo per praedominium et simpliciter, quia plus est ibi de terra, quam de alio elemento: quod probatur per suam densitatem, et per suam soliditatem, quae sunt magis passiones ad terram spectantes: propter quod dicit hic formari omnia de limo. Cum vero aliqua dicuntur fieri de aqua, dicitur id, quia in ipsis magis abundat aqua, quam in aliis: sicut in piscibus aqua fluxibilis et humida, in avibus aqua vaporalis, et vaporaliter elevata. « Adduxit ea ad Adam. » Non tantum visione intellectuali vel imaginaria, ut aliqui dixerunt: sed coram oculis suis praesentata. Quamvis enim verisimile sit, quod omnium istorum receperat scientiam: tamen ad suam consolationem etiam assurgere specialius in Deum voluit, eo quod haberet etiam de eis noti-

tiam non tantum inditam, sed a rebus acceptam. Non enim Scriptura ita solemniter istam adductionem describeret, si tantum fuisset imaginaria, nec istum modum tenuisset. Sed quare non fit mentio de piscibus? Potest dici, quod sub illo nomine animalium intelliguntur. Unde paulo post dicitur, « Adam omni viventi nomina imposuisse. » Vel potest dici, quod de piscibus non erat tanta ratio, quia non habebant tantam vicinitatem et societatem cum homine sicut alia animalia: nec erat eis ita usus. Praeterea probato, quod nullum simile sibi erat in animalibus, evidens erat de piscibus: cum minus conveniat cum illis, quam cum animalibus aliis. Item pisces non possunt aquas dimittere communiter, ideo commode venire non potuerunt: unde fuerunt eis nomina imposita, postmodum cum paulatim venirent ad hominum notitiam: et similitudinem haberent ad animalia terrestria, secundum quod dicit Papias: Sicut canis marinus et porcus etc. Fuerunt autem adducta, ut homo probaret sensibilibiter, quod nullum sufficebat sibi ad sapientialem collocationem, nec ad amicitiam socialem, nec ad Dei laudem: ideo desideraret sociam similem. Et illud verbum, « Faciamus adiutorium etc. » et illud, « Non est bonum esse hominem solum, » dixit Deus non tantum intra, sed etiam illustratae menti ipsius Adae. Fuit enim conveniens praeexigere ejus consensum: quia nulli debet dari uxor sine ejus proprio consensu, neque de substantia sua debebat fieri quicquam sine ejus consensu aliquo. Sicut nec Christus voluit de beata Virgine concipi, nisi requisito ejus consensu; et propter ista forte praefata narrantur. « Ut videret quid vocaret ea, » idest, ita fecit, ac si vellet probare, quomodo vocaret ea. Loquitur enim nobis Deus more humano, sicut mater balbutiens condescendit puero. Si quaeritur, utrum Adam tunc haberet aliquam scientiam terrenarum vocum, vel idioma ad signanda specialia signata (Si enim ante habebat, tunc videtur, quod prius sciret nomina animalium, sicut et nomina aliarum rerum. Si non habebat, cur fuit dictum specialiter? quia primitiva nomina imponere non est difficile, nec requirit magnam scientiam) Dicendum, quod verisimile est, quod Adam primarum rerum, sicut primorum generum, et corporum mundi, et principiorum nascibilium, et mixtorum, et talia nomina accepit. Vel ipse primo nominavit ea secundum placitum. Animalium autem nominationem per quandam derivationem a principio homini ipse Deus reliquit. Et intelligo derivationem non solum quae fit per flexionem plurimum nominum, sicut ab homine humanus, ab humo homo: sed de illa, quae fit per transumptionem, per comparativas habitudines et analogias. « Ipsum est nomen ejus. » Ex hoc videtur, quod nomina animalium, prout apud Hebraeos tempore Moysis vocabantur, fuerunt eadem, quae et tempore Adae. Ex quo etiam patet, quod lingua Adae Hebraeis mansit.

« Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam. » Ubi post dispositionem de muliere faciendam ponitur formatio mulieris. Et ponit factum, et modum. Modum ibi, « Quoniam etc. » « Immisit ergo soporem etc. » Septuaginta habent extasim, idest mentis excessum. Symmachus habet gravem et profundum soporem. Et ex verbo immisionis satis patet. Somnus enim est quies virtutum animalium cum intensione naturalium. Immisit, dico, somnum, qualis immititur Prophetis

S. Th. Opera omnia. V. 23.

ad videndum aliquas illustrationes divinas. Ista tamen somnia, secundum Augustinum, tam felicia fuissent in statu innocentiae, quantum visa vigilantium: unde intellectus Adae talis esset. Videtur intelligere Augustinus quod numquam ligaretur: imo semper esset in aliquo suo usu: a laude enim Dei et merito numquam ad horam deberet impediri. Omnis enim recta ratio vult semper Deum contemplari, et semper facere aliquid meritorium: et ideo ligatio intellectus et liberi arbitrii respectu istorum est aliquid poenale, respectu status innocentiae, et aliquid damnosum. Impedimentum etiam liberi arbitrii provenit ex prostratione dominativae beatitudinis potentiarum respectu inferiorum. Quae prostratio videtur esse ex peccato: et ideo non esset tale ligamentum. Si autem quaeritur, utrum ibi esset naturalis somnus? hoc non definit Augustinus. Tamen aliquibus videtur, quod non: quia sicut corpus poterat praeservari a corruptione, sic vires sensibiles poterant teneri in tali moderamine operandi, quod numquam lassarentur per vigiliam, et quod cum vigilia vigerent maxime in operibus vegetativae partis: et sic non esset somnus necessarius, nec propter repausationem virium, nec propter praeservationem earum a lassitudine, nec propter vigorationem earum in actibus vegetativae partis. Abstraherentur tamen a sensibus quandoque per actus dulcis contemplationis, et per specialem gratiam supernae immissionis: ita quod extatice soporarentur. Quia differentia est inter soporem et somnum, quia somnus secundum Philosophum (de somno et vigilia) est quies animalium virium cum intensione naturalium. Et sopor est quies animalium cum intensione intellectualium. « Tulit unam de costis ejus. » Intelligendum est, quod non sine carne, sed cum carne. Nam infra eodem cap. dicitur: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Non autem debuit fieri de nihilo, ut in genere humano esset perfecta connexio, et perfecta reductio ad unum principium, sicut in omnibus rebus ad Deum; et hoc ut perfectius esset foedus societatis humanae, cum in gradu uno speciei suae communicent, et ab uno omnes descenderint. Fuit autem facta de costa lateris, ad designandum etiam speciem communem, et quasi comparem ejus; et nobilitatem viri respectu mulieris. Item ex hoc constat, quod mulier fuit facta in Paradiso, et quod etiam fuit perfecta de nobiliori materia, quam ipse vir. Et hoc forte fuit factum, ne ipse vir eam contemneret. Nec propter hoc tamen praesumeret; quia quicquid habuit, et locum, dignitatem, et materiam, mediante viro habuit. Illic autem potest quaeri quomodo de illa costa fuit formata Eva, utrum per rarefactionem materiae, vel per additionem alienae? Dicunt aliqui quod per additionem novae materiae alienae. Terrena enim materia et quaecumque alia habet suae rarefactionis terminos. Costa autem non habet rationem materiae; quod posset tantum rarefieri quod corpus humanum inde formaretur; ideo additio fuit facta. Item de costa illa fuit mulier facta, sicut faceret natura: nisi quod natura faceret successive, et ista actio facta fuit subito, quia ab agente infinito Deo. Natura autem si faceret aliquam materiam in se, vel in materiae similitudinem converteret (sicut patet de embryone, et sicut patet de semine plantarum, quae requirunt humidum quod convertunt), successive ea faceret. Dicitur tamen magis fieri de costa quam de alia

materia, quamvis alia materia fuerit major: quia costa fuit principalis materia in quam assimilavit et transmutavit Deus ipsam in naturam convenientem corpori humano. Item si tantum rarefieret costa: jam densitatem corpori humano debitam non haberet. Argumentum autem contra hoc est de corpore Christi, quod factum fuit de sanguinibus parvis Beatae Virginis sine additione: igitur hic potuit esse. Quod solvitur, quia non est simile. Nam corpus in ipso instanti fuit parvum; ideo non oportuit nimis rarefieri naturam. Praeterea non reputo inconveniens si ad naturam illam sementinam fuisset aliquid subito conversum. Item ad argumentum, quia panis convertitur in corpus Christi, et fit ibi corpus Christi sine additione, Dicendum similiter quod non est simile, quia panis non manet in corpore Christi, nec est ejus materia; ideo non est vis si est magnus vel parvus, vel si rarescit vel non rarescit: hic autem manet tota natura sub tota forma, ad quod non sufficeret parva materia. Si autem quaeritur, utrum Eva fuerit producta de illa costa secundum rationem seminalem? Dicendum, quod aliquis effectus habet in materia potentiam et ordinationem ad actum secundum obedientiam divinam, sicut justificatio impii, sicut etiam cum de pane fit corpus Christi: et talia non habent rationem seminalem. Alio modo potest esse secundum ordinationem ad actum per aliquam naturalem potentiam, vel unam, vel plures. Et isto modo potest esse dupliciter: vel secundum ordinationem remotam, sicut homo est in porco vel in cibo, quia potest comedi et in se converti et homo potest inde generari: et sic dicitur ibi esse secundum rationem causalem, secundum Sanctos; et isto modo erat Eva in costa. Tamen ista ratio fuit per vim supernaturalem adjuta, et quantum ad modum promota: quia quod faceret natura successive fecit vis divina subito. Alio modo habet ordinationem ad actum propinquam, sicut et embryo ad hominem: et isto modo est secundum rationem seminalem. « Et adduxit eam ad Adam. » Non quod veniret a remotis, quia erat facta in Paradiso, sed adduxit sibi eam praesentando et in uxorem tradendo: unde sicut adductio corporalis est ab ipsa remotione ad propinquitatem, ita ista fuit a quadam extraneitate ad familiaritatem. « Dixitque Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. » Illud autem non scivit, quia illud vidisset: cum in formatione mulieris esset in sopore et sensus sui exteriores essent ligati; sed hoc habuit per revelationem in illo sopore acceptam. « Haec vocabitur virago, » idest de viro facta: unde subjungit rationem suae nominationis. « Quia de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae. » Aliqui illud verbum « quamobrem » reducunt ad modum facti, sic: quia tanta est unitas viri et uxoris, quod prima est formata de viro suo. « Relinquet homo. » Illud autem parum valet nisi pro ipso, quia uxor sua multum sibi attribuebat, quia de se sumpta erat: et tamen id etiam intelligit de aliis sicut de se, quia dicit, « Relinquet homo patrem et matrem. » Certum autem est quod ipse non habuit patrem nec matrem: quia factus fuit de limo terrae. Sed referendum est ad ipsam uxorem illud, quamobrem, ut sit sensus, « quamobrem, » idest propter illam rem, propter uxorem scilicet « relinquet etc. » non quantum ad dilectionem: sed quantum ad cohabitationem, et propriae domus regimen et dispen-

sationem. « Et erunt duo in carne una, » idest in carnali commixtione per quam sunt quasi una caro. Sicut etiam in una carne prois, respectu cuius habent unam vim generativam. Item sunt unum per vim indissolubilis conjugii, per quam unus indissolubiler alteri alligatur, et potestas corporis unius alteri traditur. Ex hoc autem videtur quod posset trahi quod de ratione conjugalis status est, quod unus non habeat plures uxores, nec uxor plures viros: quia tunc erunt plures in carne una quam duo. « Erant autem uterque nudus, et non erubescabant. » Nudi siquidem erant ex defectu exterioris operimenti, sed non nudi ex defectu interioris ornamenti: ac ideo quia in suis membris nihil erat quod rationi rebellaret (quia nullum habebant defectum vel enormitatem) non erubescabant. Erubescencia enim est de factis ingloriis et turpibus secundum Aristotelem 2 Rhetoric. Quia igitur membra genitalia rationi rebellant et contra rationem rectam et voluntatem se movent; ideo ad factum tale idem homo modo nudus erubescit et plus quam ex aliis passionibus. Sunt enim istae magis foedae et magis viles et ex toto sine ratione et voluntate: quod non est de alis ita communiter. Aliqui tamen dicunt, quod est ex consuetudine, non ex natura: quod videtur falsum. Nam a principio non fuit consuetudo, sed tamen a principio sic fuit, ut infra Genes. 3. Praeterea Augustinus dicit lib. 24 de Civitate Dei c. 20, quod « quidam sunt Cynici qui contra humanam verecundiam, caninam et impudicam sententiam protulerunt: » ut videlicet cum uxore palam non pudeat agere, nec in vico nec in platea conjugalem concubitum devitare. Et dicit contra istos, quod pudor naturalis vicit opinionem hujus erroris. Et c. 18 dicit quod Tullius ait: « Cum omnia recte facta in luce se collocari velint, hoc recte factum, scilicet concubitus conjugalis, sic appetit sciri, ut tamen erubescat videri: ita quod nec filii testes hujus fieri permittantur. » Et c. 17 dicit, quod ex pudore quo Adam sua pudenda velavit, omnes gentes, quoniam ex illa stirpe procreatae sunt, usque adeo tenent insitum pudenda velare: ut cum quidam in India nudi philosophentur, adhibent tamen genitalibus tegmina, quibus per caetera membrorum carent. Si quaeritur de costa de qua fuit facta Eva, utrum fuit de substantia Adae? Dicendum, quod sic: tamen non fuit postmodum detruncatus: quia vel potuit aliunde impleri: vel ista costa fuit sibi addita super illas quas habent homines communes, ad illius mulieris formationem: sicut semen quod esset superfluum individuo singulari, et tamen necessarium speciei.

CAPUT III.

« Sed et serpens erat callidior. » Praemisso de hominis conditione, agitur de ejus per peccatum destructione. Et primo narratur ejus tentatio, et secundo ejus praevaricatio et concupiscentialis infectio, ibi, « Vidit igitur mulier. » Tertio ejus a Deo justa punitio, ibi, « Et cum vidissent etc. » Primo igitur tangit astutum processum in tentando: quia primo venit ad mulierem, sicut ad partem generis humani infirmiore: non enim venit ad virum, quia vir in assumpta natura facile posset ipsum et fraudem suam dignoscere: sed solum ad mulierem quae non fuit tantae prudentiae quod

ipsum dignosceret, nec tantae constantiae quod sibi resisteret. Et in tentando procedit, non asserendo, sed interrogando; nec interrogando illam de re de qua intendebant evidenter, sed latenter et universaliter: quia si expressisset de ligno scientiae boni et mali, dicendo, Quare praecepit vobis Deus ne comederetis de ligno scientiae boni et mali: magis posset habere suspectum quod intenderet aliquod malum. Sicut si aliquis vellet de aliquo inquirere caute si in aliquo loco fuisset: magis quaereret in universali. Fuit hic aliquis homo de tali regno? ut ad quaestionem universalem, reciperet quaestionem specialem. « De ligno autem scientiae boni et mali praecepit etc. » Et quia homo quandoque vitat peccatum timore poenae: excludit timorem mortis, dicens: « Nequaquam moriemini. » Sub testimonio etiam divinae scientiae et auctoritatis, subdit incentivum magnae ambitionis et curiosae perscrutationis, dicens: « Scit enim Deus etc. » Invocat testem Deum ad falsum, et assumit Deum et suam scientiam in vanum: unde ex hoc est pater mendacii et perjurii. Dicit igitur, « Sed et serpens etc. » Ex ista litera innuitur, quod in isto serpente erat aliqua intellectualis substantia, et ex hoc quod loquitur caute et astute, et ex hoc quod dicitur quod erat callidior. Si autem quaeritur, Cur Deus permisit hominem tentari? Dicendum, quod tentatio dicit actum qui est ad hominis experimentum: sicut tentatur homo in scientia, quando in aliqua difficili quaestione probatur: et consimiliter spiritualiter tentatur, quando ejus vires spirituales per aliquem actum homini difficilem probantur, ut quando allicitur fortiter per delectabilia vel terretur per tristabilia: et sic probatur vel virtus vel infirmitas sua. Sicut dicit Philosophus in lib. Elench. de syllogismo tentativo, qui non est ad habendum conclusionem, sed tantum ad habendum de hominis scientia argumentum. Ista autem tentatio potest esse quantum ad intentionem alicujus vel permittentis vel tentantis, ad tentati laudem et promotionem, vel saltem ad alicujus boni de illa tentatione extractionem. Et isto modo tentat Deus, sicut infra dicitur, « Tentavit Deus Abraham. » Isto modo etiam tentari permittit, et etiam ex causa bona: et sic permisit hominem tentari. Alio modo tentare dicitur in ordine ad dejectionem: et sic tentat diabolus. Si quaeritur: Quare diabolus non apparuit Evae in propria specie? Dic quod homo non poterat in statu innocentiae videre substantias separatas: unde indigebat alicujus imaginis adminiculo. Et quod ita sit, patet. Nam distabat hierarchia Angelica ab humana, quantum ad societatem secundum Dionysium et quantum ad intelligendi modum naturalem, sicut dicit 4 c. Hierarchiae Angelicae. Si autem videret Angelos clare, et spiritus, non poneretur nec differentia nec distantia. Praeterea si Angelos aspicebat, multo magis omnia animalia et eorum intima. Igitur non oportuisset adduxisse ea ad nominandum ea. Item si Eva Angelum vidisset, bene advertisset, quod non esset beatus: quum rationabile sit credere, sicut a plerisque tenetur, quod in genere naturae spiritualis et intelligibilis, daemon est natura horribilis. Nam in eo (ut puto) pulchritudo naturalis ex deformitate sui criminis est limitata; sicut etiam anima rationalis quae est substantia incorruptibilis sicut Angelica, facta est ex conjunctione cum carne infecta et foeda. Verum est tamen quod secundum Dionysium, naturalia substantialia eis remanserunt integra, quod non est

contra istud; quia hoc exterius esse, accidentale potius est, quam esse substantiale. In signum hujus non permittuntur communiter assumere nisi corpora turpia eorum deformitati convenientia. Item gradus substantiarum est secundum gradus operationum. Ideo cum habeant Angeli ulteriorem gradum entis, etiam habent ulteriorem gradum operationis: quod non esset si primi parentes agnoscerent naturaliter Angelos; cum illud sit eorum supremum intelligibile per naturam. Si autem opponitur quod anima Adae ita erat in potentia conjuncta, sicut anima separata, quia corpus tunc non erat corruptum, nec eam aggravabat; ac ideo cum substantias separatas videant animae separatae, videtur quod animae conjunctae tunc vidissent: Ad istud respondent aliqui, quod naturale est animae conjunctae nihil videre nisi cum phantasmate: unde cum Angeli non cadant sub phantasmate, tunc non poterant videri. Ista responsio tamen non est sufficiens, neque videtur valere. Quod enim anima in naturaliter existens extendat se naturaliter ad nobiliorem operationem (1), quando habet modum suum debitum et convenientem, videtur absurdum. Praeterea sic damnati post resurrectionem corporum non viderent horribiles facies daemonum: quod tamen ponitur eorum maxima poena. Sic etiam beati in suis corporibus non viderent Angelos bonos in genere proprio, sed tantum in verbo: et sic non gauderent in societate eorum. Ideo potest dici quod animae conjunctae vel animae separatae ex earum naturali conditione non possunt videre substantias separatas, cum substantiae separatae sint naturaliter in alio genere quam animae: quia illae sunt separatae, ita quod non possunt corporibus conjungi ut ea informant; haec autem sunt ita conjunctae, quod tamen possunt separari. Quod autem animae vel conjunctae vel separatae videre possint substantias illas inconjunctibiles, hoc habent ex aliquo sibi supernaturaliter addito, quod eis additur regulariter in statu determinato: sicut in statu extra meritum sive anima sit conjuncta, sive sit separata; et hoc ad bonorum gaudium et ad malorum supplicium. Sicut videmus etiam quod corpora resumpta ex naturali complexione non essent incorruptibilia, nec damnatorum, nec beatorum: cum tamen ex aliquo supernaturaliter addito et communiter et immutabiliter dato habebunt incorruptibilitatem. Bonorum quidem corpora propter suum bonum: malorum autem propter suum continuandum supplicium. Si quaeritur, Quare in specie amabiliore non apparuit, sicut specie humana? Dicit Beda, secundum quod refert Magister in historia, quod serpens ille quem elegit diabolus ad decipiendum, fuit quidem serpens, sed habens vultum quasi muliebrem virginem: ut sic quasi ex similitudine formae sibi applauderet. Vel dicendum, quod non tentavit diabolus, nisi sicut fuit a Deo permissus. Fuit autem permissus in specie serpentis, ut per hoc quod est animal turpe et venenosum posset Eva aliquantulum deprehendere dolum suum: ut tentatio, scilicet, esset minus violenta: et si caderet esset Eva minus excusabilis. Si quaeritur, utrum ille serpens esset serpens verus vel assumptus ex vaporibus formatus? Non est magna vis: tamen verisimile est quod fuit ex vaporibus, quia ille est communis modus daemonis. Sed numquid credidit mu-

(1) *Supple* quam.

lier quod serpens qui loquebatur esset serpens purus, vel quod in eo esset Angelus? Aliqui credunt quod nullo modo Eva fuit ita fatua, quod hoc credere posset: praesertim cum in eis nullus error posset esse nisi peccatum praecessisset, quia omnis error est poenalis: quamvis ignorantia vel nescientia possit esse naturalis. Item decuit eam esse sapientissimam, sicut universalem matrem totius humani generis: parum autem sciret, nisi sciret, illam distinctionem humanae speciei contra totum genus animalium esse per rationale et irrationale, cum illud sciant pueri artistae. Praeterea si credidisset quod esset tantum serpens, non fuisset ei locuta de altissimis tamquam parum ratione utenti. Nec igitur credidisset de rebus altissimis et secretissimis, scilicet quod esum consequeretur scientia Deorum, quod non poterat capi ex vi aliqua ligni, sed ex vi aliqua divina, et quasi modo sacramentali assistente illi ligno, sicut dicetur super illum passum. Ideo puto eam non credidisse esse purum serpentem, sed scivit Angelum sibi in serpente loquentem. Et quamvis crederet forte eum bonum Angelum, non propter hoc deprehendebat ejus fraudem; quia Angelus eo modo loquebatur quo poterat loqui homini pro illo statu: unde quod corpore utebatur erat ex necessitate, unde non poterat deprehendi quod fieret ex mala voluntate. « Ne comederemus et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. » Rerum enim illicitarum non tantum prohibetur usus, sed etiam tactus. Et intelligo de tactu qui ordinatur ad usum de propinquo: unde sicut prohibitum est uti muliere carnaliter impudice, ita tangere tali tactu, qui de se ad talem actum disponit, vel in se illum intendit, sicut tangere impudico tactu. Sed quaeritur quomodo potuit esse in muliere talis haesitatio cum prius non peccasset? Dicendum quod potuit haesitare absque culpa, an sententia illa esset data omnino irrevocabiliter, aut quod sic inferretur, nisi Deus vellet eam misericorditer remittere: sicut etiam dicit Anselmus de casu diaboli, quod primus Angelus nescivit se sic peccare, ut foret irrevocabiliter damnandus, sicut fuit. Item alio modo potest responderi, quod sicut dicit Augustinus lib. 2 super Genesim ad litteram cap. 16, quod aliqua elatio praecessit in muliere, quae excaecavit ejus intellectum, et inclinavit ad credendum: et fuit forte elata ex blando modo loquendi et reverenti modo quem tenuit Angelus loquendo cum ea. Mulier enim quasi a natura est magis gloriosa et magis gloriae cupida. « Dixit autem serpens ad mulierem. Nequaquam: scit enim Deus etc. » Verbum est scriptoris vel Moysi. In quolibet enim libro inveniuntur quaedam verba quae non dicuntur in persona scriptoris sed alicujus alterius; sicut illa verba, « Non est bonum hominem esse solum etc. » Alia autem sunt verba scriptoris aliquam veritatem enunciantis; sicut illa verba, in principio creavit Deus caelum et terram etc. Sicut hic dicitur, Dixit autem serpens ad mulierem. Diabolus secundum veritatem, serpens secundum apparentiam sensibilem, et secundum metaphoricam proprietatem dicitur. Et vocat eam proprie mulierem: quia jam ex haesitatione probaverat eam mollem et inconstantem. Et sequitur, « Nequaquam moriemini, » ubi ut intendat ad transgressionem, promittit impunitatem et abjicit divinum timorem. Inter omnia enim quae tenent hominem in bono et retrahunt a malo, est timor

divinus. Nam qui timet Deum faciet bona. Et ideo cum vult diabolus introducere peccatum in mentem hominis, conatur abjicere timorem Dei et suae justitiae vel sui rigoris, et introducere curat praesumptionem impunitatis et securitatem malam: et tunc aperit ostia mentis omni iniquitati, malitiae et vanitati. Propter hoc dicit diabolus: « Nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quod in quacunque die comederitis, eritis sicut dñi scientes bonum et malum. » Ecce quod advocat divinam scientiam in testimonium falsitatis. Sed quaeritur, quam apparentiam potuit habere verbum serpentis, quod ex comestione unius ligni, homo scientiam reciperet boni et mali. Imo tantam scientiam sicut divinae personae. Scientia enim non acquiritur per comestionem, sed per studium et spiritualem et intellectualem exercitationem; unde videtur fatua fuisse valde si hoc credidit: vix enim est homo ita simplex qui hoc crederet, quod ex comestione aliqujus generaretur menti aliquis habitus. Cibus enim agit in ventrem non in mentem: restaurat corpus, non mentem. Ad quod dicendum quod Eva non ita fatua fuit, nec diabolus ita incredibile proposuit: imo cautissime processit. Nam secundum Augustinum in sermone de Sancto Laurentio, quantumcumque aliquid sit incredibile, si video de facto simile, judico esse possibile: unde dicit « Nam cum mihi quaedam impossibilia videbantur, cum simile esse conspexi, possibile esse cognovi » sicut dicit de passione Sancti Laurentii. Multipliciter autem probaverat, quod lignum vitae quasi modo sacramentali erat, conveniens ex vi divina sibi assistente respectu utentium ad praeservandum corpus humanum ab omni corruptione, secundum quod dicit Augustinus lib. 15 de Civit. Dei, cap. 20: ac per hoc simpliciter poterat credere valde leviter quod lignum illud per vim divinam sibi assistentem perficeret in cognitione mentes sumentium de illo ligno: ideo quia leviter potuit credere propter simile, diabolus sicut verisimile proposuit; et ipsa ex simili experto statim illi credidit et consensit. Et nota cum dicit, « Aperientur oculi vestri. » Intelligit non de oculis corporalibus sed mentalibus. Bonum enim et malum objecta oculorum sensibilium non sunt, sed intellectualium: unde locutio est metaphorica qua corporalia transferuntur ad spiritualia. Oculi dicuntur secundum Papiam, quia eos ciliorum tegmina occultant; unde oculi quasi occulti: et dicuntur ab oculo oculis. Et hoc ponit Isidorus Etymologiarum lib. 2, cap. 1, et Papias eadem verba ponit. Et attende quod dicitur, « Et aperientur oculi vestri: » non quod essent clausi totaliter et cognitione carentes: sed quia non erant ad sciendum bonum et malum intenti.

« Vidit igitur mulier. » Ponitur post tentationem ipsa praevaricatio. Et ponuntur tria per ordinem. Primo « vidit, » postea « tulit, » deinde « comedit; » propter tria quae sunt in peccato: scilicet, cogitatus, cum dicit, « vidit. » Ideo summe cavendum est quid homo in corde revolvat: quia omne malum intrat per sensus et cogitatus: unde ille est janitor diaboli, scilicet, oculus et malus cogitatus: qui introducit bestias inferni, quae animas vastant, secundum illud Thren. 3: « Oculus meus depraedatus est animam meam. » Et ponuntur tria quae sunt in cogitatu, quae solent movere affectum: scilicet bonum utile, quod ponitur cum dicitur, « bonum ad vescendum: » bonum honestum cum dicitur,

• pulchrum oculis: • bonum delectabile cum dicitur, • aspectu delectabile. • Et cum ista affectum moveant, sequitur, • Et tulit de fructu. • Nisi consensisset non tulisset. Tertio post cogitatum vel consensum sequitur effectus, • Et comedit. • In quo fuit completum peccatum. Non tantum autem peccatum suum consummavit, sed etiam aggravavit, eo quod virum ad consimile peccatum sollicitavit. Illud autem potuit facere vel ex carnali et naturali affectione, quia dulcedinem fructus probaverat, et quod erat bonum et dulce voluit socio communicare: vel potuit esse ex vitiosa et corrupta voluntate; quia jam in aliquo se peccasse sensit: et ex societate viri in crimine excusationem sui criminis quaesivit. • Et comedit. • Mirum est quod Adam ita cito consensit, cum ita esset illustratus. Ad quod potest dici quod Adam non credidit sicut Eva. Nam quia Eva credidit, propterea dicit Apostolus 1 ad Timoth. 2: • Adam non est seductus, sed Eva • seducta fuit. • Sed quamvis non credidit illud, • Eritis sicut dii etc. • videtur quod seductus fuit. Nam Augustinus, lib. 14 de Civit. Dei cap. 11 et 15, dicit quod inexpertus divinae severitatis aestimavit se in Dei oculis ita charum, quod sententiam de morte non exequeretur super eum: ac ideo Eva multipliciter forte suadente comedit, quia cum multum eam diligeret et aliam sociam non haberet, noluit eam contristare: unde ex tali causa frequenter fit quod offenditur Deus ne offendatur amicus. Nec propter hoc minus peccavit, secundum Augustinum ibidem: immo magis, quia sciens et prudens peccavit: unde multum exaggerat Augustinus istius peccati magnitudinem. • Et aperti sunt oculi • amborum. • Non quod prius essent clausi; sed quia tunc experti sunt quod non habebant, scilicet, differentiam boni et mali: • Cumque cognovissent • se nudos. • Quamvis prius scirent se nudos, hoc tamen dicitur, quia prius non habebant id sicut verecundum, nec sicut damnosum: ideo super nuditatem oculos non ponebant. Sicut homo in camera non curat de incompositione sua, sicut non consideratur quod nec est causa boni nec mali: sed quando est in aperto tunc convertit se ad suum defectum: quia sibi infert verecundiam, • Con- • suerunt folia lienis. • Non cum acu vel ferro, sed forte cum aliqua herba, vel junco tenui ad modum fili, • Et fecerunt sibi perizomata, • id est circumcinctoria, quasi brachas, a peri, quod est circum, et zoma, quod est corpus, • Et cum au- • dissent. • Illic agitur de primorum parentum punitione. Et primo de eorum accusatione. Secundo de eorum misericordiae conservatione: • Et vocavit • Adam. • Tertio de eorum a Paradiso ejectione, • Ecce Adam etc. • In primo sic procedit sicut bonus et optimus iudex: unde originaliter et radicaliter hic docetur processus iudicii. Primo enim ponitur iudiciaria inquisitio seu interrogatio. Secundo interseritur peccantium confessio, ibi, • Mulier • quam dedisti mihi etc. • Et tertio subditur condemnatio, ibi, • Ait Dominus ad serpentem. • Dicit igitur, • Cum audissent vocem Domini de- • ambulantis. • Ista Dei apparitio, secundum Augustinum 11 super Genes. cap. 55, fuit facta per creaturam visibilem sive formam: unde et auribus sensibilibus audierunt aliquam vocem corporalem; et hoc ut ipsi homines cum Deo tamquam cum homine loquerentur, sicut Abraham locutus est cum Deo ad quereum Mambre. Si quaeritur, quo-

modo cognoverunt quod ille esset modus Dei vel lex ejus, et quod ille qui loquebatur esset Deus? Dicit Augustinus, cap. praefato, quod satis probabile est, solere Deum in forma humana illis hominibus apparere: quia per creaturam tali actioni congruam, vel potest dici, quod in forma qua apparebat, relucebant quaedam divinae majestatis insignia et auctoritatis: ex qua vel cum qua immittebatur audienti vel intuenti sensus divinae praesentiae. • Ad • auram post meridiem. • Id est, hora nona. Nam sexta hora, secundum quosdam, peccavit, et etiam sexta die. Littera autem Hieronymi habet, ad vesperam. Et loquitur de eo ad modum viri in horto suo propter aestum refrigerium quaerentis. Et dicitur aura ab aere, quasi aera: quia levi et suavi motu aeris facta. • Abscondit se Adam. • Quaeritur quomodo Adam fuit ita demens, quod Deo ejus oculi intima omnium rerum penetrant, se occultabat, et maxime per latibula lignea? Ad hoc Augustinus, lib. 2 super Gen. cap. 33, respondet, et dicit quod non est mirum si ex passione pudoris et timoris fecit aliqua dementiae similia, cum homines prudentissimi, ex talibus passionibus, ita frequenter ligentur, quod fiunt quasi pueri et tremuli et trepidi; et verbum et usum rationis amittunt. Et hoc praecipue potuit contingere, quia etiam iudicem suum sentiebat non tantum fide, non tantum mente, sed etiam corporali specie. Ideoque majorem timorem ingerebat, • In medio ligni pa- • radisi, • id est, in medio lignorum, singulare pro plurali assumendo. Haec autem apparitio Dei fuit facta homini ut reduceretur ex tali timore ad poenitentiam: secundum quod patet secundum faciem litterae. • Et dixit ei: ubi es? • Haec autem vox vel quaestio, non fuit Dei ignorantis, sed Dei responsionem de miseria in quam ceciderat extorquere volentis. Fuit etiam insultantis et vocantis Adam ad comparandum coram iudice pro meritis recepturum. Culpa enim sua eum coram Deo accusabat: et Dei iustitia eum ad iudicium proclamabat, cum dicit, • Adam ubi es? • Et interrogavit prius Adam quam Evam, quia peccaverat recentius: ideo peccatum suum erat recentius. Nam procedit more hominum inquirentium absconsa et occultiora per praesentiora et patentiora. Item interrogat eum prius, quia ipse erat principalior, et corruptio generis humani magis ad ipsum spectabat. Item alia ratio est, quia veritas ut est virtus moralis, est ex quadam constantia, et audacia est dicere rem sicut est. In timore autem audaciores sunt homines quam mulieres, et fortes quam molles. Item quia a naturali complexione est homo veracior: et citius confiteretur culpam; ideo a poena suae nuditatis inquitur; et concludit suam culpam, quia per culpam inciderat in illam poenam, cum dicit, • Quis • vero ostendit tibi quod nudus esses, nisi quod • de ligno de quo tibi praeceperam ne comederes, • comedisti? • Et nota quod serpens non interrogatur, quia omnino perversus erat et obstinatus et finaliter condemnatus; ideo illa interrogatio nihil profecisset, quia non fuisset correptoria. Dicit tamen Augustinus, lib. 11 super Genesim cap. 56, quod ideo non interrogavit serpentem, quia hoc fecerat non per seipsum, sed per diabolum moventem ipsum, sicut Angelus locutus fuit per asinam: unde vult quod fuit verus serpens. • Mulier • quam dedisti mihi. • Ecce quod culpam suam refert et in mulierem et in Deum per reductio-

nem, quia Deus dederat mulierem. Haec autem dixit ut fortius se excusaret, credens quod Deus sibi citius remitteret, ex quo ab aliquo a Deo dato homo ad peccandum occasionem acceperat. Unde cum homo quaerit excusationis suffugium, nunquam petit veniam; nusquam infirmus implorat medicinam. Attende tamen quod isti suam culpam non negant sicut Cain, sed in alium referunt ut allevient et excusent. Non tamen a toto, quia sciebant quod habebant libertatem et scientiam, et cognitionem, et gratiam, quibus accedentibus poterant peccato resistere et non consentire. Tamen volebant se excusare a tanto; quia culpabilius est cadere nullo instigante, quam aliquo suadente; ideo homo refert in mulierem aut in serpentem. Ista est enim natura conspirantium in aliquem, quod quando reprehenduntur, unusquisque totum malum in alium refundit et excutit a se quantum potest, et alteri imponit: et sic solvitur talis concordia, sicque contigit in proposito. « Serpens decepit me. » Ex hoc patet quod capiebat in serpente ipsa Eva aliquam substantiam ratione utentem, quia nunquam naturae brutali imponeret quod decepisset eam: quia decipere est naturae sagacioris et astutioris. Ideo etiam ipse homo de muliere non dicit, Mulier decepit me, quia tunc recognovisset mulierem aliquo modo astutioris et simplicioris: unde mulier in serpente credidit esse Angelum sagacioris et astutioris naturae. « Et ait Dominus ad serpentem. » Ubi dat poenas pro peccato. Et debito procedit ordine: quia sicut peccaverunt, ita secundum ordinem puniuntur. « Quia fecisti hoc, ideo maledictus eris. » Aliqui exponunt literam istam moraliter, referendo ad mores. Vel ad malitiam diaboli, exponendo mystice non literaliter. Tamen credo quod potest literaliter exponi de serpente vero. Nam ex facto isto est animal generi humano odiosum: quia fuit primae praevaricationis instrumentum. Unde sicut signum crucis est diabolo odiosum, quia fuit instrumentum quo Christus exhibuit nobis nostrae liberationis beneficium: ita similiter serpens est apud homines maledictus, quia fuit talis maledictionis instrumentum. Unde est maledictus super omnes bestias terrae. Et licet sit animal venenosum, tamen ex eventu isto est redditum magis odiosum. Quare autem est punitus serpens, cum non sit animal quod habeat liberum arbitrium? Dicendum quod illud fuit ad ostensionem divinae justitiae, et scandalum vitandum, ne videretur quod Deus peccatum alicujus naturae intellectualis dimitteret impunitum: ideo sicut fuerat in eo aliqua similitudo intellectualis, quia scilicet loquebatur: ita esset in eo aliqua similitudo poenae inflictæ pro peccato. Quod autem sequitur, « Super pectus tuum gradieris, et terram comedes omnibus diebus vitae tuae, » quidam exponunt et dicunt quod serpentes tunc ibant et incedebant erecti, et vesebantur fructibus, vivebantque de terrae nascentibus, sicut recitat Magister in historiis. Unde quod super suum pectus gradientur, habent ex ista sententia, non ex natura. Hoc autem frivolum videtur. Nam nos non videmus quod habeant pedes vel instrumenta quibus possent incedere erecti, cum pars eorum ultima sit in fine debilior ad totum corpus, et ita illud ei non possit inniti. Ideo dico quod aliqua incommoda sunt quae habent serpentes ex ista sententia, sicut quod est maledictus et horribilis redditus ex isto facto, et ex facti consideratione fidelibus, et ex

instinctu aliquo per divinam justitiam et ordinationem complantato in omnibus forte, sicut etiam est sequens poena quae ponitur consequenter cum dicitur: « Inimicitias ponam inter te et mulierem. » Aliqua autem sunt incommoda quae habuit ante, sicut ista, « Super pectus tuum gradieris, et terram comedes. » Et ista ponuntur et replicantur ut ex hoc aggraventur alia, et appareat major poena, sicut major est afflictio addita infirmo quam sano. « Inimicitias ponam inter te et mulierem. » Ad literam credo quod ex aliquo instinctu facto in muliere a Deo, habet quemdam horrorem et imaginationem quasi naturalem ad ipsum serpentem. Unde fit ut mulieres magis nitantur istam speciem exterminare, et caput suum contere. Vel aliter dici potest, quod mulier ex natura habeat, sicut sexus infirmus, quod ista venenosa horreat, quod ante non horrebat in statu innocentiae: et tunc hoc habebat ex speciali dono divinae gratiae, quod poterat certitudinaliter istorum nocumenta vitare, ac ideo non curabat ista persequi: Sicut etiam ex natura complexionis nunc patitur in partu mulier, tamen ex gratia Dei non pateretur in statu innocentiae. Ideo ex culpa quae istam gratiam privavit, est ista poena. Item poterat esse quod aliquid erat in animalibus brutis, et aliqua impressio qua homini obediebant et parebant. Ista autem omnia cessaverunt per hominis culpam. Animalia enim fuerunt suis naturalibus passionibus relictæ, et mulier fuit omni gratia destituta: et gratia gratum faciente, et omni alia gratis data. Ideo ex peccato factae sunt inimicitiae isto modo inter serpentem et mulierem. Unde dicitur: « Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo illius. » Quod dictum est secundum literam; quia serpens ambulat super pectus, insidiatur calcaneo, sicut parti sibi propinquae, ad quam facilius potest attingere: « Et ipsa conteret caput tuum. » Quia aliquid haerens terrae, de facili potest ipsum terere. Mulieri quoque dixit, « Multiplicabo aerumnas tuas etc. » Ecce ubi ponitur poena mulieris. Et ponuntur hic poenae quatuor. Prima multitudo inopiae et miseriae: unde dicit, « Multiplicabo aerumnas tuas. » Secunda est poenalitas gravitationum et impraegnationum. Nam per conceptus non intelligit conceptum prolis qui fit per coitum, in quo est inordinata delectatio vel libido; sed intelligit impraegnationem subsequentem ipsum conceptum, quando proles crescit et augmentatur, in qua impraegnatione et gravitatione multa incommoda concomitantur. Unde Hieronymus dicit quod ubi nos habemus, aerumnas tuas et conceptus tuos, septuaginta habent: tristitias tuas et gemitus tuos. Tertia poena est dolor parturientium, quae maxima est propter raritatem complexionis mulierum, et teneritudinem illarum partium, et aretitudinem earum, respectu suorum foetuum. Item propter abundantiam retentorum menstruorum sanguinum, quae si non bene purgantur, infinitae infirmitates et torsiones generantur, et illi humores corrumpuntur. Propter quae dicitur: « In dolore paries filios. » Quarta poena est servilis subjectio ejus ad virum: unde dicitur: « Sub viri potestate eris. » Prius quidem erat sub ejus potestate ad regimen et utilitatem suae directionis et gubernationis, absque omni poena et displicentia et vilitate. Sed in quantum ponitur in poenam, est in servili vilitate, et cum ejus displicentia; et includit multa inconvenientia. Vix enim potest esse quod vir pro-

pter qualitatem corruptionis naturae non exerceat potestatem suam in mulierem immoderate et superbe: praecipue propter magnum hominis zelum, quem habet ad uxorem, propter suae libidinis calorem et fervorem. Et nota quod istae poenae non tantum respiciunt personam Evae, sed totam suam posteritatem. Justum enim est, quod sicut in ipsis peccavimus, ita in ipsis omnes puniamur. « Adae vero dixit. » Hic notatur poena inflata viro. Et prima poena est miserabilis in ipsa vita afflictio, secunda mortis corruptio, ibi, « Quia pulvis es. » Procedit autem primo sic: quia primo ponit culpam perversi consensus, et postmodum inordinati effectus, ibi, « Et comedisti de ligno. » Isti enim sunt duo pedes peccati completi, consensus et actus. Peccaverat enim et uxori consentiendo, et lignum vetitum comedendo. Et ponit poenam. « Maledicta terra etc. » Tamen formalis ratio est in consensu, quia actus non est peccatum nisi propter consensum. Si autem tu opponis eodem modo, non est consensus malus, nisi propter actum malum, quia si actus esset indifferens vel bonus, consensus in actum non esset peccatum. Ad hoc dic quod in consensu formaliter est peccatum. Nam oportet ad peccatum ponere consensum in actu: tamen ad peccatum non oportet ponere actum secundum effectum, sed tantum secundum quod est voluntatis objectum. Objectum autem potest esse non existens actu, dum tamen sit apprehensum; secundum quod dicit Philosophus tertio de Anima, quod objectum voluntatis est bonum ratione apprehensum. « Quia audisti vocem uxoris tuae. » Mulier enim debet audire vocem viri, nam ad solam ejus vocem debet parere, nisi videret quod vox ejus contineret aliquid voci superioris contrarium, juri scilicet naturali vel divino vel positivo, ad quod esset magis obligata quam viro. Sicut etiam subditus debet audire vocem praelati, nec debet discutere de suo praecepto, nisi appareret evidenter error aliquis. Vir autem non debet audire vocem uxoris, nec praelatus subditi, quia neuter istorum habet auctoritatem. Sed tamen debet audire vocem rationis per mulierem loquentis vir, vel per subditum praelatus: quia ratio praesidet, et praefertur et viro et praelato, et veritas et aequitas. Mulieres etiam habent ex facto isto legem sibi praescriptam. Nam vir super mulierem a principio auctoritatem suscepit; tamen neglecta sua auctoritate prius mulieri obediit, et ejus vocem audiit et sine ratione. Imo contra rationem ei obedivit magis quam mulier viro: unde ille propter vocem inferioris contempsit vocem Dei praecipientis, et rationis dictantis, non audiri debere mulierem vel vocem ejus, nisi vox haberet ex ratione vigorem et auctoritatem. Propter quod dicitur hic. « Quia audisti vocem etc. » Et replicat secundum juris ordinem culpam; et procedit non tantum secundum culpam, sed secundum culpam confessam vel cognitam. Nam culpa super quam fertur sententia, debet esse vel per alios fide dignos probata, vel a reo confessa. Potest autem quaeri, quid terra demeruit, quia pro peccato Aadae maledicitur? Ad quod respondeo, quod terra non est maledicta in se vel in sua substantia, vel respectu operationum divinarum. Nam terra semper sequitur divinam voluntatem et divinum imperium, propter quod (1) debet benedici aut male-

dici, cum suo pareat conditori. Sed dicitur maledicta respectu operationum humanarum. Nam terra est homini nociva et mala, et inobediens humanae voluntati et suae operationi. Dicitur « In opere tuo. » Homo enim terram laboriose excolit, ut inde fructus colligat unde vivat; et tamen quamvis multum laboret, multa contra ejus intentionem reddit, quae magis homini nocent quam juvant. Unde sequitur: « In labore comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae, » spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terrae. » Quasi diceret, Tu pro comestione tua intendes et laborabis ad habendum herbas, et dabit tibi spinas et tribulos. Et nota quod poena ponitur hic commutatio alimenti, quia herbae, loco suavissimorum fructuum. Item labor acquirendi, quia fructus Paradisi sine labore hominis nascebantur, modo autem oportet quod terra laboriose excolatur. Si autem quaeritur si prius terra spinas et tribulos germinaret? Respondeo quod non video, quin hoc fieret, cum terra haberet ad ista secundaria principia, et caeli essent ita potentes: tamen ista germinatio non esset homini poenalis, quia terra non excoleretur, ut aliud loco istorum expectaretur, cum viveret homo de fructibus lignorum gratis productorum. Modo autem est poenalis, nam cum maximo labore sperat inde alimentum, propter quod dicitur: « germinabit tibi. » Prius enim ista germinabat terra, non homini, sed animalibus istis utentibus forte, sicut asinis, qui inde delectabiliter comedunt: vel ad terrae ornatum, vel ad elevandum hominem ad laudem Dei, multiplicibus generibus entium, vel forte ad aliquam necessitatem animalium brutorum, sicut ad aliquam curam alicujus infirmitatis, propter aliquam virtutem quam haberent vel adhuc habent respectu aliquorum animalium a tota specie. Sicut non est aliquid quod non habeat operationem consequentem suam speciem. Et nota quod Hieronymus dicit in Hebraeis quaestionibus, quod « In opere tuo » non intelligitur opus ruris colendi. Sed opus hominis accipitur hic pro peccato hominis: unde, « in opere tuo, » idest, pro peccato. Intelligitur de maledictione deterioris. Nam terra fuit deteriorata per peccata saltem respectu hominis. Et huic expositioni concordant Aquila, qui ponit, maledicta humus propter te, et Theodotion, qui ponit, maledicta terra in transgressionem tuam. Et sequitur: « In sudore vultus tui vesceris pane tuo: » ubi expositive dicit, et ponit sudorem vultus ad exaggerandum nimium laborem, vel in tanto labore poenam, eo quod non solum in corpore, in quo citius est sudor propter cooperturam vestimentorum et propinquitatem quam habet cum corde, in quo est vena originalis caloris: sed etiam in facie erit sudor, quae tamen facies est revelata et ventis exposita. « Pane tuo, » idest, a te elaborato. Et intelligit per panem quicquid est necessarium ad victum, secundum viam alimenti, et etiam indumenti. Ista enim sunt homini necessaria secundum Apostolum, primae ad Timotheum sexto: « Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. » Ista autem poena sibi optime competit: quia de ligno vetito gustavit voluptuose, ideo debet vivere laboriose: quia cum poena sit medicina quaedam contra culpam et remedium et medicina, secundum Gregorium, fiat per contraria, sicut curantur calida frigidis; si in culpa fuit libidinosa delectatio, in poena debet esse laboriosa afflictio. Ista autem medicina, labor talis,

(1) *Supple non.*

scilicet non tantum est medicina curativa, vel purgativa infirmitatis praesentis, sed etiam praeservativa, et cautela pro futuris. Nam labor et vexatio humiliavit hominem, ne nimis efferatur, et ne insolescat, sicut frenum continet equum ne impetuose eurrat. Per istam autem literam habetur quod homo qui sine labore aliquo utili panem comedit, si potest commode laborare, quod divinam ordinationem quodammodo infringit, secundum illud 2 ad Timoth. 5 et 4, et ad Titum 3: « Si quis non vult operari, non manducet. » Et quia posset aliquis dicere quod homo debet aliquo tempore laborare et sudare, et postmodum delitiis vacare, subdit terminum illius laboris, scilicet limitem mortis, « Donec (inquit) revertaris in terram, de qua sumptus es. » Ubi cum praefixo laboris nobis impositi termino, ponitur specialis poena peccati primi parentis, et suorum posterorum; scilicet corporis resolutio in terram et in sua principia, scilicet in elementa, ex quo reliquerat curam divini regiminis quo poterat esse immortalis et non mori in illo statu persistens. Expositus fuit autem necessitati mortis, quia Dei mandatum reliquit, et non ex sola naturali aptitudine suae originis: nam sumptus erat de terra quantum ad corpus; et ideo cum terrena omnia et elementaria sint in sua principia resolubilia et generabilia et corruptibilia, oportuit, ex quo iustitia divina eum privaverat supernaturali gratia, quod resolveretur via communi sicut alia, et istam causam innuit, dicens, « De qua sumptus es. » Et expositive planius subjungit: « Quia pulvis es, et in pulverem reverteris. » Commemorat autem diligenter vilitatem suae originis materialis, ut per hoc animositatem ejus refrenet et inducat ad superneccariam virtutem humilitatis. Et hoc quidem ipse Dei Filius quod hic facit verbo in veteri Testamento, in novo Testamento (in quo non tantum docuit verbo, sed verbum confirmavit exemplo) docuit et humilitatem et statum humilitatis servavit, dicens Matthaei 11: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. »

Et subdit quomodo vocavit Adam nomen uxoris suae, « Vocavitque Adam nomen uxoris suae Evam » eo quod mater sit omnium viventium. « Ubi agitur de hominis misericordi conservatione, sicut de eorum inductione. Hic autem videtur mirandum cur nominatio uxoris hic ponitur tantum. Potest esse ratio, quia Adam prius vocaverat mulierem a suo naturali principio, dicens: Haec vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Hic autem ex alio eventu aliter nominat eam, scilicet ex speciali ipsius mulieris officio generationis pro omnibus posteris. Eva enim interpretatur secundum Hieronymum in libro Hebraicarum quaestionum, vita. Dicta est autem vita, quia ipsa est origo omnium viventium, secundum quod statim subjungit: « Eo quod mater esset omnium viventium. » Et scriptoris est causa vel ratio, et Adae nomen illud imponentis. « Fecit quoque Dominus Deus Adam et uxori suae tunicas pelliceas. » Eos quidem induit propter eorum necessitatem et honestatem. Necessarium enim est naturae humanae tegumentum et propter frigus et propter calorem. Nam propter complexionis humanae raritatem, si exponeretur magnis algoribus vel solis ardoribus, nimium frigus penetrans ipsam propterea suam raritatem, calorem naturalem extingueret, et nimis calor ejus humorem consumeret et nimis desiccaret. Alia autem animalia proteguntur vel duritia corii, vel pellis, vel locis spe-

cialibus: sicut pisces qui proteguntur in aquis, vermes in terra, per quae vitant aeris intemperiem. Homo autem non habet corium durum, nec pilos, nec potest manere extra aerem, cum indigeat puro et magno aere propter respirationem et refrigerandum cordis calorem. Propter quod illi non sunt audiendi, qui dicunt quod vestimenta non sunt necessaria nisi propter consuetudinem. Nam tunc non erant ad vestimenta consueti. Induit etiam eos propter honestatem, ad cooperiendum suam verecundiam. Nam erubescunt homines naturaliter de membris genitalibus quae rationi et voluntati post peccatum rebellant, sicut dicit Augustinus 14 de Civitate Dei, c. 20. Induit etiam eos ad ostendendum suam ad eos pietatem, ut sic daret aliquam spem de sua reparatione eo quod jam incipiebat de eis curare. Unde ab isto loco incoepit nostram necessitatem (1) revelare, et tunc consummavit quando januam Paradisi per suam passionem aperuit. « Tunicas pelliceas. » Pelliceae dicuntur a pellibus, quia de pellibus sunt factae. Pelles autem dicuntur, quia pellunt frigus et ab homine et ab animalibus. In istis autem pelliceis mirabiliter advocantur ad considerationem sui criminis; quia illi qui in principio in omnibus sibi sufficiebant, jam animalium exuviis indigebant brutorum. Qualiter autem fecit, vel suo simplici imperio, vel Angelorum ministerio, non constat. Modus tamen Dei est communicare creaturae quod potest suscipere; taliter ut inter creaturas sit aliqua connexio actionum creaturarum superiorum respectu inferiorum. Lex enim divinitatis est infima per media ad suprema reducere secundum Dionysium. « Ecce Adam quasi unus ex nobis sciens bonum et malum. » Ubi ponitur ejectio ejus de Paradiso. Et nota historiam usque ad finem capituli. Verbum autem illud est verbum Dei insultantis et posteros deterrentis: quasi diceret: Non solum quod desideravit non obtinuit, sed et quod habuit, non conservavit. Voluit autem mulier scire bonum et malum cum credidit diabolo dicenti, Eritis sicut dii scientes bonum et malum: et illud Adam imponit, quia sibi in hoc favit et eam non corripuit. Unde primo praemittit confosibilem insultationem. Secundo contra hominis vitam longam possibilem apponit cautelam; quia non fuit dignus Adam peccator ita diu vivere, nec in tanta sanitate, sicut posset habere per lignum vitae: unde dicit, « Nunc autem ne forte mittat manum suam et comedat de ligno vitae et vivat in aeternum. » Hyperbolica est locutio vel excessiva, idest longissimo tempore. In ligno enim vitae non tantum erat vis divina ad modum sacramentalis ad conservationem hominis; sed erat qualitas absoluta, qua erat proportionatum et contemperatum complexioni hominis. Locus erat etiam valde contemperatus, ita quod si ibi diu mansissent, potuissent ita diu vixisse, « Emisit eum de Paradiso voluptatis ut operaretur terram de qua sumptus est. » Propter suum demeritum reductus est ad suum naturale et originale hospitium et ministerium, sicut domini servos qui eos offenderunt, deponunt ab honore, ad priorem statum et domos suas viles remittunt, et ad officia pristina vel eis debita. Secundum Magistrum in historiis, Adam fuit positus in angulum vel agrum Damascenum juxta quem Adam et Eva sepulti sunt in spelunca duplici, et ibi fuerunt facti. Unde au-

(1) Lege nuditatem.

tem hoc habet, nescio: nisi quod Hebron quae fuit in sorte tribus Judae et fuit data Caleph, ante vocabatur Cariatharbe, idest civitas quatuor. Et subditur (1) in textu, Adam maximas ibi sinus erat, unde creditur quod vocata fuit civitas quatuor propter Patriarchas ibi sepultos cum uxoribus suis, Adam, Abraham, Isaac et Jacob. Est autem verisimile quod ibi sepultus fuit ubi vixit. Hieronymus tamen dicit quod fuit ejectus ante fores Paradisi, et quod habitare fecit eum contra Paradisum voluptatis, et quod Deus posuit ibi Cherubin ad custodiendam viam ligni vitae. Tamen potuit esse quod licet ejectus fuit primo, sicut ad primorum locum extra Paradisum, quod ibi non remansit, sed ultra delatus fuit usque ad praedictum locum ad angulum vel agrum scilicet Damascenum. « Et collocavit Cherubin ante Paradisum voluptatis. » Non oportet quod ibi fuerint fixi vel alligati sicut unus homo janitor uni portae; sed vult dicere, quod ipsum locum commisit custodiae Angelicae, qui dicuntur Angeli Cherubin. Et dicuntur Angeli Cherubin ab interpretatione, quia scientia pleni. « Et flammeum gladium et versatilem. » Hic ad literam loquitur secundum corporalem similitudinem vel metaphoram. Sicut enim gladius versatilis et ad omnem partem vibrabilis, et praecipue si esset ferreus, et eum hoc flammeus, optime custodiret aliquem locum et homines summe terreret et ratione ferri incidentis et ratione ignis comburentis et ratione versatilitatis hinc inde attingentis; sic vult intelligi quod Angelica custodia ita terribiliter illi loco praesideret, quod nullus ire praesumeret vel auderet; quoniam optime custodiunt, et tamen in caelis Deo assistant, non tantum mentaliter, sed etiam substantialiter. Unde sequitur: « Ad custodiendam viam ligni vitae. » Hoc lignum specialiter nominat, quia propter illud non edendum specialiter clausit Deus Paradisum, quia per illud, sicut dictum est, magis posset prolongari vita hominum. Isidorus Etymologiarum lib. 14, cap. 5, dicit quod iste locus est muro igneo septus et interclusus: quod utrum sit verum nescio: sed tamen potest esse quod circa montes et valles propinquas monti in quo est Paradisus sit multa mineria sulphurea circum circa, quae continue reddit flammam, sicut mons Vulcanus in Sicilia. Et nota quod Augustinus, 15 de Civitate Dei, c. 21, dicit, quod nonnulli senserunt totam hanc Paradisum non ad literam esse vel fuisse corporalem, sed solum figuraliter fuisse descriptam ad signandum intelligibilem Paradisum gratiae et gloriae et vitium sibi contrarium per quod expellitur inde homo. Quod Augustinus improbat, licet concedat illa vere ibi signari; sicut per Agar et Saram ad Galat. 4 cap. designantur duo testamenti: et nihilominus fuerunt duae mulieres realiter et secundum veritatem. Sicut etiam per petram de qua exivit aqua, Moyse percutiente, figuratur Christus, secundum Apostolum, 1 ad Corinth. 10, qui dicit: « Petra autem Christus. » Si autem opponitur tunc de partu absque dolore et corruptione quomodo sit? Dico secundum Augustinum 14 de Civitate, cap. 24, quod sicut nunc manus et digitos libere laxamus et libere stringimus et consimiliter labia nostra et palpebras: sic mulier laxaret et stringeret partem sui uteri ad conceptum et partum, sed nulla corruptione nervorum et arteriarum, nec emitteret partum per

violentam separationem prolis a matrice, sed magis per quamdam digestivam maturitatem. Et Augustinus ponit multa exempla ad hoc ibidem et in materialibus et in hominibus. Ex hoc autem sequitur quod sine libidine poterant concipere et generare eo quod membra ad nutum obedirent. Si opponitur de meatibus et faecibus: Dico quod forte alimentum ita sumeretur quod totum assimilaretur. Et si esset impurum aliquid, per subtiles evaporationes emitteretur. Item si esset grossum, posset esset odoriferum sicut quorundam animalium et germen quarundam arborum, et emitterentur ad voluptatem hominum sicut saliva. Et dato quod non emitterentur, meatus non essent superflui, quia possent servire multis aliis motionibus et essent ad corporis ornatum, sicut sunt in patria ubi non emittuntur faeces.

CAPUT IV.

« Adam vero cognovit uxorem suam. » Postquam egit de lapsu primi parentis, agitur de successione generationis lapsorum. Et primo successio generationis reproborum ponitur, quae facta est per Cain. « Cognovit quoque Adam uxorem suam. » Item primo ponitur origo, secundo conversatio, « Fuit Abel; tertio successio, « Cognovit autem Cain uxorem suam. » « Adam vero etc. » Nota quod tam Scriptura quam sancti Patres honestissime sunt circumlocuti opera aliquid pudendi includentia; et hoc ut quantum possent occasionem libidinosae cogitationis pro audientibus vitarent: unde Rabbi Moyses dicit, quod patres non habuerunt huiusmodi nomina propria, sed transumpta et accommodata; et hoc attestatur eorum honestati et castitati. Nam ita casti erant quod etiam huiusmodi nominare horrebant. Videtur autem ex ista litera quod illa die qua fuerunt creati, vel paulo post, peccaverunt primi parentes. Nam si ibi pluribus diebus stetissent, videtur quod convenissent, quod non legitur: unde inquirunt aliqui quod sexto die peccaverunt et circa nonam, sicut Christus sexto die passus fuit et hora nona expiravit, et illam culpam expiavit, ut tempus liberationis respondeat tempori transgressionis et praevaricationis. Et quod Adam prius non cognoverit Evam, videtur etiam ex eo. Nam si eam cognovisset, concepisset, quia nulla eorum commixtio fuisset frustrata fructu debito et intento, et semper intendendo. « Peperit Cain dicens, Possedi hominem per Deum, » unde a passione hac dictus est Cain, qui interpretatur possessio sive acquisitio. Ex hoc autem et multis aliis colligitur Adam et Evam reductos ad Dei timorem et cultum, quia primum suum partum a Deo recepisse firma fide profitentur: unde vexatio dedit eis intellectum. Sed et probatur ex sequentibus. Nam Cain et Abel obtulerunt Deo sacrificia; et verisimile est quod non fecissent, nisi a parentibus ad talem cultum in quo recognoscant Deum auctorem divinae majestatis, informati fuissent. Si quaeritur, quare Cain malus fuit prius generatus quam Abel bonus? Respondet Augustinus 15 de Civitate Dei, quod sicut in uno homine non prius quod spiritale est, sed quod animale gignitur; sic ex Adam lapso primo malum processit, et postmodum per baptismum regeneratur vel per aliud loco baptismi, ut per circumcisionem in veteri lege, vel per fidem et aliquam observantiam in lege naturae. Et in hoc ostenditur

(1) *Lege et subditur: in tempore Adam etc.*
S. Th. Opera omnia. V. 23.

quod bonitas motuum non est ex natura vel ex primogenitura, sed ex mera Dei gratia. « Rursus, que « concepit et peperit Abel. » Abel interpretatur luctus. Nam Eva postquam Dominum Deum deseruit, plangit suam culpam et recognovit eam. Et iste est ordo poenitendi. Moveri in Deum devote et peccatum lugere vel de peccato dolere. Unde secundum ordinem naturae et istius literae, primo est motus liberi arbitrii in Deum quam in peccatum.

« Abel fuit pastor ovium, Cain autem agricola. » Ponitur post originem prolis conversatio. Et nota quod quamvis Cain praecessit in nativitate, tamen Abel praepositur in conversatione. Sed si quaeritur, Quare Abel fuit pastor ovium cum tunc carnes non ederent? Dicitur quod potuit esse propter lanas et sacrificia quae ex illis debebant fieri, et ad impinguandum agros quos colebat Cain, ut melius fructificarent. Si quaeritur, Quare sancti Patres fuerunt pastores ab initio? De Abel potest dici, quod Adam ex necessitate deputavit Cain filium suum majorem et fortiolem agriculturæ, ut liberius posset Deo vacare et quiescere et regere familiam. Abel autem deputavit officio multum utili pro victu humano post agriculturam. De aliis autem patribus ratio fuit conditio terrae orientalis quae abundat in pascuis propter maximum beneficium solis et temperatum qui sol est pater omnium fructuum. Alia ratio potest esse, quia istud officium est aptum solitudini et simplicitati, orationi et meditationi, et humilitati; et praecipue, ubi propter multitudinem pascuorum, vel latitudinem desertorum est magna sequestratio a plebibus et turbis. Et nota quod ab initio mundi omnes sancti status populi Dei incipiunt a summa simplicitate et humilitate et paupertate et puritate: quod nos in multis possumus intueri, tam ex vestitu quam ex ornatu et victu, quia non erant textores. Unde credo in vili tunica sine calceis, nudis pedibus incedebant, et modum a Deo sibi traditum de pelliceis observabant: sine salsamentis etiam, et sine vino de terrae fructibus vivebant. Item in defectu sociorum et ministrorum. Adam enim in persona propria colebat terram, et fodiebat, et boves et jumenta custodiebat, et ligna deferebat. Eva etiam fuit sola obstetrix, et nutrix partuum suorum, et ancilla in omnibus domesticis obsequiis domus suae: et aquam ferebat, et ignem incendebat. Non erat etiam usus pecuniae, nec contractus venditionum, nec litigia caussarum. Item quia habebant simplicissimas domos et viles, rusticano opere formatas, nec dum erat usus musicorum vel inventio inaniorum cantilenarum. « Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terrae. » Ex hoc patet quo falsa est opinio dicentium quod sacrificia essent in lege introducta solum ad tollendam idolatriam: cum constet hic ab initio mundi secundum naturam generis incoepisse. Unde sunt introducta ut essent in signum latriae et singularis adorationis et cultus Deo solum debiti. Si autem invenitur aliquid in Scriptura quod videatur huic contrarium, exponendum est quod non a principio praeceperit sicut per se bona, sicut sunt praecepta moralia; sed sicut signa vel instrumenta actus perfecti vel perfectae justitiae, sicut latriae. Et sic exponitur illud Jeremiae 6: « Non praecepi eis de verbo holocaustorum, in die qua eduxi eos de terra Aegypti. » Data sunt autem igni sacrificia et consumebantur, quia publico facto debemus protestari

quod omnia nostra sunt Deo offerenda et divinis usibus applicanda. Alia autem ratio potest esse necessitas congregationis fidelium in uno cultu et modo colendi Dominum sub quo vivant uniformiter. Propter hoc ergo « Cain obtulit de terrae frugibus, et Abel obtulit de primogenitis suis, et adipibus eorum. » Et nota quod oblatio Cain dicitur nomine communi. Non enim dicitur de optimis terrae frugibus; quod si fecisset ad aliorum exemplum, Scriptura non tacuisset, sicut dixit de Abel quod obtulit de primogenitis et adipibus earum: unde ex hoc colligitur quod ex cupiditate et avaritia optimas fruges retinuit, et minus bonas Deo obtulit, sicut multi faciunt qui nunquam Deo offerunt nisi deterius, et quod est corruptum vel consumptum, et quo non possunt uti. Unde Deus istius oblationem et talium condemnat, et faciem suam et oculos a tali oblatione avertit. Unde sequitur: « Respexit Dominus ad Abel et munera ejus, ad Cain autem et munera ejus non respexit. » Qualiter autem fecit istum respectum et istam approbationem oblationis Abel, et reprobationem Cain et suorum munerum? Credo quod Deus aliquo signo ostendit quod illud approbabat, ista repudiabat: unde forte illa inflammabat et convertebat in flammam, et fumum odorabilem ascendentem, quasi innueret quod eam superius ad se traheret, et eam acceptaret, alia autem dimitteret, sicut fuit in primo sacrificio Aaron, post ejus consecrationem, Levitici 9, et in sacrificio Eliae 5 Reg. 18. Unde secundum Hieronymum, Theodotionis translatio habet, Inflammavit Dominus super sacrificium ejus. Et nota quod dicitur prius respexisse super Abel, quam super suum sacrificium, quia Deus magis acceptat sacrificium cordis quam exterioris operis. Illud enim est sacrificium sibi gratissimum; de alio non ita curat, nisi quia istud concomitatur et aliud sequitur, ut quasi faciat sacrificium cordis sacrificio operis viam ad oculos Dei. Ideoque non igit sacrificium Cain ante Dei approbantis aspectum, quia non habuit devoti affectus ducatum.

« Iratus est Cain vehementer. » Hic agitur de peccato ipsius Cain in proximum: et primo de peccato affectus; secundo de peccato effectus, ibi, « Dixitque Cain ad Abel. » Tangit autem duplex peccatum: irae, scilicet, et invidiae. Dicit ergo, « Iratus, etc. » Ira scilicet invidiae, et indignationis in fratrem: et impatientiae in Dominum, qui munera sua non acceptaverat. Et fuit invidia pessima et nequissima. Nam invidia respectu boni alicujus temporalis magis movetur secundum rationem, vel minus contra rationem: quia si invideo de aliquo pulchro equo, ex hoc forte moveor quia si alter habet, ego non habeo. Si unus alius est Episcopus, ego non possum esse, quia duobus non communicatur. Sed bonum divinum est ita commune, quod omnibus communicatur, nisi per hominem impediatur. « Et « concepit vultus ejus, » et intra et extra. Intra quasi per quamdam desperationem: extra per faciei et oculorum depressionem, et pallorem et immutationem, et hoc propter nimiam tristitiam. Quia enim erat primogenitus, nec adhuc fecisse poterat crimina sensibilia sicut fornicationes et furtiva, « quia « non erat cui posset furari, neque cum qua posset moechari et fornicari, » quia vidit fratrem suum eorum suis parentibus, et a Deo sibi praeferrari, intolerabilem incurrit invidiam et maximam tristitiam ipsum totaliter consternantem. Concepit

autem ejus vultus exterior, quia ab interiori consternatione mentis vel cordis exterior aspectus faciei cadit in vultu enim luget communiter passio mentis. Sicut videtur in gallo; quamdiu enim habet constantiam, erigit pectus, et caput, et caudam. Unde ex hoc apparet mirabilis virtus apprehensionis et affectionis, quod ita subito et ita vehementer totam naturam immutat. Neque per aliquam qualitatem absolutam, vel activam, vel passivam: sicut quando aliquid vel calescit, vel frigescit: nec per imperium et motum voluntatis, sed per illam apprehensionem et affectionem ita concedit homo, et nescio per quem latentem influxum. « Dixit quoque Dominus Deus ad eum. » Ubi posita admonitione procedit ab affectu malo in actum malum: et accipit modum praedicatoris, et ponit quatuor quae debent esse in praedicatione: scilicet argutio peccati, ibi, « Quare iratus es; » promissio etiam solatii et status boni, ibi. « Nonne si bene egeris. » Tertio, comminatio supplicii, ibi, « Sin autem male. » Quarto communitio boni: « Sub te erit appetitus tuus. » « Quare iratus es? » Arguit de invidia et impatientia, innuens itram suam esse injustam et irrationabilem. Nam monstrat causam quare Deus sua munera non acceptaverat, fuisse culpam suam, Deus enim non acceptat dona malorum. Unde si vis eleemosynas et quaevis opera bona non perdere. Deum tibi propitium et amicum prius habere satage: alias non valent ad meritum vel gloriam de condigno, licet valeant et prosint ad impetrandum gratiam de congruo, « Quare igitur etc. »; quasi dicat: Tu non debes propterea turbari et nequam esse, quia ego bonus sum, et ideo minas hominis indigni repello et injusti. « Nonne si bene egeris, recipies. » Ponitur promissio praemii respectu bonorum: et promittitur bonum divinae reconciliationis: unde secundum Hieronymum in hebraeis quaestionibus, in Hebraeo est: Nonne si bene egeris, dimittetur tibi etiam delictum? Theodotion habet, acceptabile erit munus tuum mihi sicut munus fratris tui justii acceptabile fuit. « Si autem male, statim peccatum in foribus aderit, » id est, per aperta signa exterius patebit ac si esset in januis tuis, vel in aperta poena: quasi dicat. Non potest mihi occultari qui etiam (1) inspecio, nec dissimulare possum quod non puniam. Unde quamvis peccatum transeat, quia est transitorius actus: tamen est praesens in poena quae peccatum sequitur, et qua peccatum punitor et in qua representatur. « Verumtamen sub te erit appetitus tuus: » ubi hortatur ad bonum virtutis, id est, desiderium peccati sit sub te. Est enim mos Scripturae accipere futurum indicativi pro praesenti imperativi, sicut in praeceptis decalogi patet Exod. 20: « Non concupisces. Non furaberis etc. Et tu dominaberis, » id est, habe ejus dominium cohibendo ipsum. Tamen potest legi indicative ut monstretur dominium quod habet homo ad vitandum peccatum: ideo inexcusabilis est si peccet. Si quaeritur, quare Cain non placebat Domino nec ejus munus? Augustinus 13 de Civ. Dei, cap. 7, dicit quod in quo Cain Deo primum displicuit non est facile inveniri: nisi quod Joannes in prima sua canonica cap. 5, dicit, quod ideo fratrem suum occidit, quoniam opera ejus erant maligna, fratris autem justa. Septuaginta habent istam litteram, Nonne si recte

offeras, recte autem non divides, peccasti? Ex quo datur intelligi, Deum ideo non respexisse ad munera ejus, quia male dividebat: quia dabat Deo aliquid suum, sibi autem retinebat seipsum: quod omnes faciunt qui aliquid Deo dant ut eorum pravis voluptatibus opituletur. Mali enim volunt uti Deo ut fruantur mundo. Item ad Hebr. 11, dicitur quod fide plurimam hostiam obtulit Abel quam Cain, per quam consequutus est esse justus, testimonium perlubente ejusdem muneribus Deo. Ex quo patet quod Abel habuit fidem per dilectionem operantem: et ideo Cain non placuit Deo quia non habuit charitatem. « Dixit Cain ad Abel, » ubi post peccatum affectus, sequitur peccatum effectus: et hoc primo quantum ad actum manus per homicidium, ibi, « Cumque eo nunc. » Dicit igitur, « Dixit autem Cain Abel, egrediamur: » volebat enim et conceperat fratrem suum occidere; ideo volebat quod lateret suos parentes, et etiam suas sorores, quos etiam metuebat: propter hoc eduxit eum ad locum solitarium ubi nullus posset eum videre nec factum impedire, nec scelere accusare, nec punire. Ideo quod concepit, opere complevit, et concepit dolorem et peperit iniquitatem: unde sequitur: « Qui cum esset in agro, consurrexit adversus fratrem suum Abel, et interfecit eum. » Maxima fuit malitia, quoniam fratrem suum occidit ex mera invidia: unde nec ipsum retraxit foedus maximum et fortissimum naturae vinculum quod debet esse inter fratres qui manant immediate ab una carne. Nec etiam timor comminatae paulo ante poenae. Nec reverentia justitiae quae erat in fratre, id quod probaverat per Dominum qui ejus holocaustum acceptaverat. Nec simplicitas humilitatis et innocentiae. Neque promptitudo obedientiae, quia sibi obediverat eundo ad agrum. Ideo advocat divina justitia eum ad tribunal judicis: unde sequitur: « Et ait Dominus ad Cain, ubi est Abel frater tuus? » More judicis interrogat, ut vel confessionem veritatis extorqueat, vel ejus negationem dolosam adaperiat. Et primo ponitur tantum interrogatio, secundo ipsius Cain obstinatio, ibi, « Qui respondit. » Dicit igitur, « ubi est Abel? » Non est interrogatio ignorantis, sed ad poenitentiam invitantis. « Qui respondit, » ubi primo ponitur obstinatio in malitia. Secundo desperatio de venia, ibi, « Major est iniquitas etc. Qui respondit, Numquid custos fratris mei sum ego? » unde ponit abnegationem veritatis et charitatis: dicit enim: « Nescio. » Quod refertur ad pertinaciam intellectus, « Et numquid custos fratris etc. » quod pertinet ad obstinaciam affectus. Et respondit etiam indignanter et pertinaciter, « Numquid, etc. » quasi dicat: Injuste petis a me de fratre meo, ejus me non fecisti custodem. Et tamen si bene considerasset, certum est quod mendacium dixit: « Nam unicuique mandavit Dominus de proximo suo, » Eccles. 17. « Dixitque ad eum, Quid fecisti? » ubi agitur de justitia condemnante: et primo convincitur de culpa, secundo inferitur poena, ibi, « Nunc male dictus eris. » « Quid fecisti? vox sanguinis etc. » Quia enim factum non contitetur, nec excusat tantum sicut Adam, sed simpliciter et pertinaciter negat, ideo convincit eum per evidentiam facti subdens, « vox sanguinis etc. » quasi dicat: Licet non confitearis, tamen factum evidens, et sanguis fratris tui tenet locum et vicem accusatoris. Unde interlinearis Glossa dicit « Evidentia enim patrati

(1) *Supple cor*

• secleris non indiget clamore accusatoris. » Vel aliter. Sanguis fratris tui ita effusus, evidenter exigit a me fieri justitiam, sicut si alta voce clamaret. Unde Hebr. 11, inscribit hanc vocem merito fidei ipsius Abel: ubi dicitur quod per illam vocem adhuc defunctus loquitur. • Nunc igitur maledictus eris, » ubi ponitur poena condemnationis et maledictae personae, et punitio in opere. • Maledictus eris » super etc. » Ista littera exponitur tripliciter. Primo super terram, id est, plus quam terra; sicut dicitur: super omnes Deos, id est, magnus plusquam omnes dii. Vel ab his qui sunt super terram, quia omnes maledicent tibi, id est, interpretabuntur te (1) malum pro fratricidio: vel super terram, quod os suum aperuit et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Loquitur autem de terra quasi de quadam crudeli bestia hiato oris sui bibente sanguinem ab aliquo sibi effusum. Vel per hoc innuit Cain quaesivisse aliquam loci opportunitatem, sicut aliquam fossam quae cito absorberet ipsum et ejus sanguinem ne posset deprehendi: unde forte fecit unam fossam in qua abscondit illum: • Cum operatus fueris » eam etc. » Ponitur punitio in opere: et prius ipsius commorantis, secundo progredientis; ut sive stans, sive progrediens, puniretur, ibi, • Vagus et » profugus. » Dicit igitur, • Cum operatus fueris etc. » Maxima poena commorantis in aliquo loco est inutilitas laboris, et poena procedentis de loco ad locum est instabilitas: quae periculosa est ex duobus, ex defectu necessariorum, et ex timore hostium. Et primo est vagatio ex defectu necessariorum, ideo dicitur, • vagus. » Secundo ex fuga, scilicet ex timore hostium, ideo dicitur • profugus. » Vagus propter concupiscentiam boni: profugus ob fugam necessariam propter timorem imminentis mali. Unde in Hebraeo habetur, timidus. • Dixitque Cain » ad Dominum. » Notatur desperatio de venia. Secundo Dei misericordia aliquid relaxantis de poena, ibi, • Dixit ei Dominus. » Desperatio autem Cain ex triplici consideratione surrexit. Ex consideratione culpae irremissibilis et gravis. Unde dixit: • Major » est iniquitas mea quam ut veniam merear: » quasi dicat: Omne meritum indulgentiae vel omnem dulcedinem parcentis, vel condonantis misericordiam transcendit culpa mea. Quod quidem si credidit simpliciter, non solum fuit desperatio, sed etiam infidelitatis error. Si tamen passionatus dixit, tunc solum fuit desperatio, quae est voluntatis passio. Secunda causa desperationis Cain est ex consideratione justitiae inflexibilis. Unde sequitur: • Ecce » ejicit me etc. » Unde jam aestimabat se sententialiter damnatum et aspectu et respectu divino indignum. Ex quo sequitur desperatio: quia nullus potest veniam consequi, nisi primum super eum ferantur oculi Dei condescendentis, et ad se peccatorem reducentis et suis dulcissimis oculis et sua gratia ad suam misericordiam advocantis. Ista omnia excludit Cain: • Ecce ejicis me a facie terrae et a » facie tua abscondar. » Tertia ratio desperationis est poena jam inflicta, et miseriae praesentis et ignominiosae, et incertae mortis. Unde dicit, • Et » ero vagus et profugus in terra. Omnis enim qui » invenerit me, occidet me. » Quaeritur, quare hoc timebat? Dicendum, quod lex naturalis ei dicebat, quod per quae peccat quis etiam torquetur. Sapientiae undecimo. Et etiam hoc potuit dicere ex timore,

(1) *Lege imprecabuntur tibi.*

sicut dictum est. Unde quidam ajunt, quod ipse Cain habuit et timorem corporis et agitationem mentis furiosae. Et unum significatur nomine • vagus » aliud nomine • profugus. » Quia igitur ex istis deprehendebatur patenter sua culpa: timebat quod omnis qui eum inveniret, sicut legens in eo sententiam mortis, et sicut executor divinae justitiae, mortem sibi inferret. Vel hoc dixit ex desiderio sicut desperatus: ita quod exponatur, • occidet me, » id est occidat me. Et hoc secundum Glossam interlinearem, ut compendio mortis praesentes cruciatus evaderet. • Dixitque ei Dominus: Nequaquam » ita fiet. » Hic subjungitur misericordia aliquid relaxans de poena. Et ponit tria per ordinem quae debent relevare desperantem propter mortis timorem: scilicet promissionem longioris vitae; secundo punitionem interfectoris; tertio signum datum ad evasionem interfectionis. Haec dicit per ordinem. • Nequaquam ita fiet, » id est non ita cito morieris, sicut credis. Deus enim per suam misericordiam peccatores expectat ad veniam vel poenitentiam: unde ipsum Cain non ita cito voluit mori, ut hic tempus haberet poenitendo. • Sed omnis qui occiderit » Cain septuplum punietur, » id est non ita te rejicio a cura mea, quin gravissime puniam eum qui te occiderit auctoritate sua. Si quaeritur, quare non dicitur, Qui occiderit te, sed Cain? Dicendum, quod Cain est nomen naturae. Per hoc igitur ostendit quod non licet in naturam insurgere: licet in peccatum sit licitum ratione culpae illis quorum interest. • Posuitque Dominus signum in Cain. » Ponitur punitus in signo evidenti, quod signum fuit tremor capitis, ut sciretur a Domino punitus et judicatus, et ita non occideretur ab aliquo: inhumanum enim est afflicto afflictionem addere. Et istam sententiam ponit Magister hist. • Egressusque » Cain a facie Domini habitavit ad orientalem partem Eden. » Ubi ponitur conversatio Cain post peccatum. Si quaeritur, qualiter a facie Domini potuerit egredi? cum enim Deus sit infinitus et secundum essentiam et secundum potentiam et secundum scientiam: non videtur quod pateat aliquis sensus secundum quem possit aliquis egredi a facie Domini, nam ubique est quantum ad ista omnia, egressio autem dicit quamdam elongationem et remotionem: Dicendum est ad hoc quod Cain non fuit egressus a divina essentia, quia ubique est, nec ab ejus potentia, quia ubique potest, nec ab ejus scientia, quia omnia scit et intuetur: sed dicitur egressus a sua gratia et benevolentia, quia obstinatus fuit et cum pertinacia. Vel a loco in quo erant primi parentes, in quo Dei erat supernaturalis influenza et de quo erat ei specialis cura: vel a sua collocatione (1), per quam ipse Cain habebat sensum suae praesentiae. Per hoc patet quod Adam erat longe positus a Paradiso; quia innuit ista littera quod Cain longe fuit ad Orientem proficiscens. Et notantur in hoc ibi ista tria vitia quae habuit ipse Cain: scilicet passio desperationis, quia egressus fuit a facie Domini, unde fuit sicut aegrotus desperatus, qui ab ipsius facie medici recedit: et reus desperatus qui se a misericordi iudice elongat et veniam petere contemnit. Item ponitur timor malae pusillanimitatis, cum dicitur, • profugus: » ex nimio enim timore instabilis erat. Item amor inordinatus voluptatis, quia habitavit ad orientalem

(1) *Lege collocatione.*

plagam Eden. Eden enim interpretatur voluptas vel delitiae: unde assumit sibi terram voluptuosam. Forte enim a parentibus audierat aliquid de delitiis quas in Oriente in Paradiso habuerant, ideo illuc fugit. « Cognovit autem Cain uxorem. » Determinata autem Cain origine, ait de ejus successione et suorum mala conversatione: quae in duobus principaliter consistebat. In aedificatione civitatis, et bigamia vel pluralitate uxorum. Quorum unum procedit ex mundi cupiditate, aliud ex carnis voluptate. Et dicit, « Cognovit etc. » Nota quod quamvis Scriptura non exprimat generationem filiarum a parentibus primis, tamen eam subinnuit. Nam alias non potuit Cain habere uxorem, nisi duceret suam sororem. Tamen hoc Scriptura tacuit, quasi fuerit istud in principio ex necessitate, quia hoc erat et est contra legem et instinctum naturae: unde postmodum in lege prohibetur: ideo voluit hoc Scriptura tacere, ne esset incentivum ad agendum contra illud praeceptum. « Quae concepit et peperit Henoc. » Quamquam generatio Henoc primo narretur, tamen non sequitur, secundum quod dicit Augustinus de Civitate Dei 15, cap. 8, quod fuit primogenitus; sed prius narratur ejus generatio, quia fuit patri praedilectus; vel propter sequentes eventus, quia ab ipso magis fuit populi denominatio et civitatis et terrae: sicut non sequitur quod Judas a quo dicuntur Judaei fuerit primogenitus Jacob. Unde sequitur, « Cain aedificavit civitatem et vocavit eam nomine filii sui Henoc. » Henoc interpretatur dedicatio, et propter hoc sic eum vocavit, quia omnes operas suas et bona sua illi filio, sicut praecepto, dedicavit. Sed quaeritur. Cum magnus populus requiratur ad unam civitatem, quomodo ita pauci potuerunt facere civitatem? Ad quod respondet Augustinus de Civitate Dei 15, cap. 8 et 9: « Quod istud fuit post longum tempus conjunctionis Cain cum uxore, ita quod ex ejus prole jam magnus numerus manaverat. » Nec est mirum; quia Cain diu vixit, et suo tempore potuerunt filii ejus multum multiplicari, sicut filii Israel per quadringentos annos sic fuerunt multiplicati, quod vix poterant numerari, sicut habetur in Exod. 12. Posito autem quod Henoc fuit suus primogenitus, tunc oportet dicere quod post Henoc generationem non aedificavit statim civitatem, quia tunc non erant nisi paucae personae: sed longe post ejus generationem et magnam suae prolis multiplicationem. Item si quaeritur, Quare non vocavit civitatem nomine suo, sed nomine filii sui? Potest esse ratio, quia ex maledictione Dei et infamia facti sui, scilicet homicidii, erat mundo odiosus, ne ex infamia ejus reddetur civitas odiosa et in posterum ejus filii ex memoria facti essent opprobriosi. Item alia ratio potest esse, quia parentes sunt magis solliciti de filiis quam de seipsis; ideo civitatem a filio denominavit et eam sibi deputavit; non enim filii parentibus debent thesaurizare, sed parentes filius, 2 Corinth. 12. Item si quaeritur, Quare fecit civitatem? Respondet Josephus (1), quod cupiditas et timor moverunt eum. Dicit enim: « Rapina et violentia opes congregans suas ad latrocinia invitabat, non timens illos quos laedebat in civitate suos (2) obscuritatem collegit. » Genunt autem He-

« noc Irad. » Istaе personae ibi ponuntur, non quod inde certa mysteria vel facta excerpantur, sed ut sequentium generatio texatur. Nisi enim radices plantemus, ramos non colligimus, secundum Glossam. Ab illis autem Lamech descendit, de quo Scriptura dicit, « Qui accepit duas uxores. » Hic agitur de hoc quod spectat ad concupiscentiam carnis: et dividitur in duas partes: quia primo agitur de Lamech conjugio, secundo de homicidio, ibi, « Dixitque Lamech uxoribus. » Ponitur ergo desponsatio duarum uxorum. « Qui accepit etc. » Et quia creditur quod hoc fecit ex sola carnis libidine, subjungit generationem filiorum. « Genuitque Ada Jabal. Ille fuit pater habitantium in tentoriis: » non sicut milites ad impugnandum vel obsidendum: sed sicut pastores ad custodiam gregum. Fuit enim singularis inventor eorum quae spectant ad officium pastorale; et forte inter cetera invenit usum tentorium quibus utuntur pastores, praecipue in Oriente, propter maximos calores et propter frigus nocturnum. Dicitur autem inventor istius artis propter ista, non quia primus pastor fuit, quia Abel fuit primus pastor, sicut supra dictum est. Unde Abel fuit pastor et pater primus quantum ad officium, sed quantum ad aptum modum et singularem, Lamech dicitur primus. « Nomen fratris ejus Tubal: ipse fuit pater canentium cythara et organo, » idest magnus inventor artis musicae et musicorum instrumentorum. Si autem legimus quod post diluvium longe ista facta et inventa sunt: Respondetur quod isti invenerunt, sed traditio ab isto et suis facta et etiam instrumenta in diluvio perierunt, ideo alii revocaverunt. Multa enim inventa a primis per oblivionem vel aliam causam perierunt, quorum similia postmodum a posteris sunt inventa. Nec oportet quod isti fuerint etiam omnino primi, sed sufficit quod fuerint solemniores respectu illorum temporum, et quasi consummatores: sicut Aristoteles dicitur pater Logicalium et Priscianus Grammaticalium, cum tamen plures Logici et Grammatici fuerint ante eos. Nota tamen quod Josephus (1) dicit, quod ars illa musicorum ab isto Tubal descendit. Et si opponitur quod diluvium ista instrumenta musica destruxit: Respondet quod Tubal in duabus columnis musicam scripsit: in una lapidea quae non dissolveretur, in altera ex lateribus, quae non consumeretur incendio. Nam ista duo judicia Adam propheticè praedixerat ventura, ac ideo filii ejus propinqui se contra ea muniebant. Et nunc potest solvi quod leguntur alii inventores istius artis post diluvium, quia non intelligitur quod invenerunt primarium actum et necessaria ad simplicem modum: sed quod invenerunt aliquem singularem modum. Sed quaeritur quomodo potuit iste consonantias musicas invenire? Ad hoc respondent aliqui historiographi, quod a fratre suo malleatore fabricante qui vocabatur Tubal-cain, qui erat frater suus ex parte patris, sed de alia matre sicut infra eodem dicitur: delectatus namque iste Tubal in sono et consonantia casuali, et sine arte facta ex ponderibus malleorum, consonantias proximiores, quae ex eis nascuntur, excogitavit. Quam etiam inventionem secundum Isidorum lib. 5, Graeci attribuant Pythagorae. Quod potest esse, quia Graeci ignorabant istam artem; ideo eam prius non fuisse putabant. Sicut aliquis vadens ad terram alie-

(1) Lib. 1. Antiq. Jud. cap. 2.

(2) Legit. unde timens illos quos laedebat, in civitate suos obscuritatem collegit.

(1) Loc. cit. cap. 4.

nam multa de terra sua posset fingere et invenire apud illos qui talia non vidissent. Sicut etiam aliqui fingunt se componere libros accipientes libros antiquorum ignotorum et propalantes, et modica immutatione facta sibi ascribentes. Cytharae forma in principio similis fuisse traditur pectori humano; quia ut vox a pectore, ita ex ipsa cantus edantur, et propter hoc sic vocatur. Nam pectus in lingua Dorica, cythara dicitur. Hoc dicit Isidorus lib. Etym. 5, cap. 55. Vel dicitur cythara quasi iteratione percussa. Organum generale nomen est omnium instrumentorum musicorum secundum Isidorum Etymol. lib. 5, cap. 22. Et hoc dicit etiam Papias: et dicitur ab orge quod est colere, quia solebant his uti ad cultum Dei, « Sella quoque genuit Tubal-cain, qui fuit malleator. » De hoc dicit Josephus (1) quod ferrariam artem primus invenit, res bellicas decenter exereuit, sculpturas etiam in metallis in libidine oculorum fabricavit. Ex quo sumitur triplex hujus artis, scilicet malleatoriae, necessitas: quantum ad usum ferri pro humano victu, sive ad colendum terras, sive ad jungendum domos ligneas. Item alius finis est defensio ab inimicis in rebus bellicis, quae fit cum instrumentis ferreis. Tertius finis est voluptas ex sculpturis. Si quaeritur quomodo istam artem invenire potuit? dicitur quod cum succendissent frutices in pascuis, venae metallorum in mineris fluebant in rivulos, et fluebant laminae de illis in aliquibus locis stantes et constrictae post recessum ignis figuras locorum referebant. Et ex hoc coepit excogitare quod metalla poterant diversas configurationes accipere et per liquefactionem et productionem; unde sequitur: « Et faber in cuncta opera aeris et ferri. Soror vero Tubal-cain Noema. » Haec autem dicitur artem texturae invenisse. Sed quomodo istam artem cogitavit, potest quaeri: et dicitur quod ex operibus quorundam animalium solertia hominum potuit instrui post peccatum propter subtilitatem naturae. Et potuit ista Noema instrui ad texendum, quemadmodum ex mirabili operatione apum possunt architecti instrui ad domificandum. Sed quaeritur an habere plures uxores fuerit peccatum? videtur quod non: cum legamus sanctos Patres plures habuisse uxores, sicut legitur infra 29 de Jacob et Moyse, David et ceteris. Igitur non peccavit Lamech. Contrarium tamen videtur per Glossam quae dicit quod Lamech prius contra naturam et contra morem adulterium commisit. Dicitur quod Lamech peccavit duplici de causa. Tum quia fecit contra naturam, hoc est contra jus naturale, et etiam contra consuetudinem. Jus enim naturale dicit unam esse unius. Peccavit etiam contra bonos mores, quia contra temperantiam et moderantiam. Ex incontinentia enim immoderata plures uxores habuit. Quod autem opponitur de sanctis Patribus, dicitur quod cum ipsis fuit dispensatum, et hoc propter multiplicationem hominum ad divinum cultum, in quo informabant eos sancti Patres: unde sancti Patres non utebantur eis incontinenter, sed caste, prolis scilicet intentione; ideo cum ipsis fuit dispensatum. Item non peccabant sancti Patres habendo plures uxores ex secunda ratione, quam assignavimus in peccato Lamech: nam istud fuit tunc in consuetudinem tractum. Si autem opponitur, quod non potest fieri contra jus naturale, nec

in eo dispensari: Dicitur, quod aliquid potest esse contra jus naturale dupliciter: vel quia est malum secundum se, hoc est quod nullo modo et nulla causa potest bene fieri, ut fornicari, mentiri; et illud nunquam non potest esse peccatum, nec Deus posset ibi dispensare, quia sic faceret contra suam bonitatem, cum includant in se essentialem malitiam. Aliud est contra jus naturale, vel contra dictamen rationis, non quia est malum secundum se, vel quod contineat essentialem malitiam agentis vel inordinationem, sicut dictum est de fornicatione et mendacio; sed in se continet aliquod malum naturae particularis, ad quod si movetur aliquis, peccat contra naturam particularem. Tamen quia frequenter malum naturae particularis accipitur ut bonum respectu mali communis, ideo ut malum commune vitetur, istud malum exercetur: et tunc non habet rationem mali, sed boni: sicut occidere vel occisio hominis mala est respectu naturae particularis, tamen ubi salvatur justitia communis, optima est. Et in talibus quae sic se habent, Deus potest dispensare; et sic etiam ratio et *ἐπιεικεία* aliquando dispensat in nonnullis rebus cum iudiciis; et inter talia est habere plures uxores vel bigamia; quia quamvis non sit ibi tanta conformitas mutuae societatis, sicut quando est una unius, nec tanta occasio pacis in familia, nec ita perfecta educatio prolis respectu utriusque parentis: tamen quia ista recompensatur vel recompensabantur in bono majori, scilicet in promotione cultus divini, ideo potuit ibi dispensari. « Dixitque Lamech uxoribus suis Adae et Sellae: Audite vocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum, quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livore meo. » Ubi Lamech conjugii describit suum homicidium, et excitat ad attendendum, dicens, « Audite etc. » Sic enim loquuntur grandaevi, quando volunt attendi et reverenter audiri. Sunt enim communiter in sensu praesumptuosi, et se reputant propter experientiam longam temporis: et alios contemnunt propter inexperientiam. Item se reputant propter quamdam naturalem maturitatem, quia sunt in eis magis sedatae passionis quae sequuntur calorem naturalem, sicut intemperantia et ira. Et signanter provocat uxores ad audiendum, quia communiter mulieres sunt ad loquendum promptae et ad audiendum sunt graves propter animi majorem levitatem, et propter instrumenti majorem mobilitatem: quod accidit propter ejus raritatem et subtilitatem. « Quoniam occidi etc. » Ille confitetur culpam suam. « In vulnus meum, » idest in vulnus quod illi intuli. « Et adolescentulum in livore meo, » idest per plagas liventes, quas sibi intuli: vel « in livore meo, » idest in grandi ira mea, quae vultum et labia pallescere facit. Et quamvis ad idem possit referri utrumque, cum dicit, « occidi virum, » et tamen dicit, « adolescentulum, » tamen ad diversa secundum communiter loquentes refertur. Et dicit Magister historiarum, quod per virum intelligit Cain, propter hoc quod sequitur: « Septuplum ultio dabitur de Cain. » Est una opinio, quae ponitur in Glossa, quae dicit, quod Lamech prae senectute caligaverant oculi et ibat ad venationem pro recreatione et usu pellium, et directus a juvene ductore misit sagittam quasi ad feram et occidit Cain inter vepres latentem. Tunc iratus verberavit juvenem ductorem, sciens, quod ille qui occideret Cain septuplo puniretur per sen-

(1) Loc. cit. cap. 4.

tentiam a Deo latam supra eodem cap. Istam sententiam reputant aliqui fabulosam: nec videtur mihi, quod possit haberi per litteram, nec quod occiderit Cain, nec quod occiderit ductorem suum; nam litera non dicit, nisi quod occiderit virum et adolescentulum; et hoc verum fuit. Nam homo fuit carnalis et voluptuosus, ideo ad fovendum delicias suas et divitias per quas suam voluptatem servabat, aliquos potuit occidere, et hoc erat notorium. Et quia uxores suae habebant eum odio et possent invenire colorem occidendi eum, sicut reum morte, ideo ut istum colorem tollat, allegat sic partim secundum rationem, partim secundum fictam adinventionem procedens. Quod enim dixit pluries debere puniri occisores Lamech, quam Cain, videtur rationabile; nam ille commisit fratricidium, iste autem simplex homicidium: ille occidit hominem Deo acceptum, iste hominem communem vel communes homines. Ille a Deo correptus et prae-monitus non destitit: iste autem non legitur aliquam divinam admonitionem recepisse specialiter: ideo videtur, quod plus debuit puniri. Ac ideo concludit et arguit: Si Cain plus peccavit, quam ego occidendo virum et adolescentulum, igitur si ille punitur septuplo qui occidit Cain, plus ergo punietur qui occiderit Lamech: et satisfacit apparentem rationem. Quod autem addit, dicens, « Septuplo ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies, » Ad timorem mulierum fuit ficta adinventio. Vel etiam accipitur determinatum pro indeterminato: et sic sensus est, « septuagies septies, » idest longe plus. Sicut in Evangelio dicitur Petro quaerenti, quoties dimitteret fratri peccanti? Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Item quantum ad modum, quem narrant, non videtur illud verisimile: nam isto modo Lamech fuisset excusabilis, ex quo invitatus fecisset. Item non est dubium, quin Cain, qui erat pater primus omnium de terra illa, haberetur in magna reverentia. Nec apparet verisimile, quod lateret solus inter fructuosa, sicut una fera. Neque obstat, quod dicitur, « Vagus erat et profugus super terram. » Nam hoc non fuit sibi dictum, quasi non esset in magnis honoribus, ut pote quia aedificavit civitatem; sed hoc fuit dictum eo quod ex sententia Dei omisit domum paternam et terram nativam, et ivit ad aliam, quam longo tempore quaesivit et pro qua antequam staret multum discurrit.

« Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam, et peperit filium vocavitque nomen ejus Seth. » Determinata generatione reproborum, describitur generatio electorum, sicut Seth et suorum filiorum. Et nominavit eum, et secundum nomen communem, et secundum modum Sanctorum. Et ponit nominationis rationem et motivum; et totum reducit ad generationem divinam. Seth enim interpretatur resurrectio vel positio, quia quasi Abel in isto justo filio resurrexit; quia quamvis alios post mortem ejus genuisset, tamen similes in bonitate non erant. Iste autem fuit similis in bonitate; ideo Abel reputaverunt in isto suscitatum. « Sed et Seth natus est filius, quem vocavit Enos. » Ponit autem generationem Seth, et ejus nominationem, quia vocavit eum Enos. Et ponitur istius nominis ratio. « Iste coepit invocare nomen Domini. » Enos enim interpretatur invocatio. De hoc autem dubitatur quomodo coeperit invocare nomen Domini. Nam sic ostenditur Ecclesia incepisse sub eo vel ab eo. Ad quod tamen

opponitur de Adam, de Abel, qui omnes boni fuerunt: Dicitur, quod non incoeperit divinum cultum, sed quod invenit aliquem modum singularem colendi vel orandi Deum. Unde Ecclesia incoepit ab Abel, non ab Adam, quia Ecclesia fuit semper continua, et semper in ea fuerunt aliqui justi. Si vero ab Adam incepisset, Ecclesia fuisset discontinuata, quia cum peccaverunt parentes primi, nullus justus fuit.

CAPUT V.

« Hic est liber generationis Adam etc. » Hic ponitur primo creationis hominis recapitulatio; secundo describitur ejusdem bona generatio, ibi, « Vixit autem Adam centum triginta annis. » Ponit autem creationem, et quantum ad hominis animam et quantum ad corpus. « Hic est liber generationis Adae. » Ponitur autem hic titulus, liber generationis Adae, quia iste liber est vetus Testamentum, vel primus liber veteris Testamenti. Nam Adam fuit vetus homo: sicut titulus primi libri novi Testamenti ponitur generatio novi hominis, scilicet Christi: unde sicut hic dicitur: « Hic est liber generationis Adam, » ita dicitur Matthaei 1. Liber generationis Jesu Christi. « In die qua creavit Deus hominem. » Per hoc autem, quod dicitur, in die, videtur falsum esse dicere, quod Adam et Eva non fuerunt una die formati: nam hic dicitur quod in una die fuerunt creati. Tamen potest responderi, quod istud dicitur secundum intentionem Scripturae quae productionem mulieris post septimum diem quietis recitat expositive. Et quod dies accipitur hic pro toto tempore creationis ipsorum, sicut supra, ubi dicitur: Istae sunt generationes caeli et terrae, in die quo fecit Dominus caelum et terram. Et nota quod Adam accipitur pro homine singulari, quando dicitur, Hic est liber generationis Adam: nam generationes mulierum Scripturae non recitant. Tamen quando sequitur postea, « Et vocavit nomen eorum, » Accipitur Adam pro homine communiter: nam Adam idem est quod homo: ambo autem erant homines ab humo dicti, sed per quamdam excellentiam vir sibi retinet nomen et mulieri imposuit nomen speciale. « Ad imaginem et similitudinem suam fecit hominem. » Homo accipitur hic sicut eum dicitur, Homo est animal rationale mortale. Per hoc autem, quod dicit, ad imaginem, notat conformitatem in essentia; per similitudinem vero conformitatem in gratia. Et ex hoc concluditur, quod et Deus fecit hominem secundum animam, quia secundum illam habet similitudinem et imaginem Dei. Nec tantum secundum animam, sed et secundum corpus in quo est distinctio sexus: unde sequitur, « Masculum et feminam creavit eos. » Itaque illud plurale (eos) dividitur, ut singulae partes subjecti singulis partibus praedicari referantur; quia Adam fecit masculum, Evam feminam. Sicut si diceremus, Socrates et Plato habent duas animas, oportet quod ad veritatem propositionis praedicatum dividatur et singulae partes subjecti singulis partibus praedicanti referantur, dividendo duas animas in unam et unam, et dicendo: Socrates habet unam animam et Plato habet unam animam. « Et benedixit illis. » Nam non tantum dedit vim existendi in se, sed se multiplicandi in speciem. « Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit filium etc. » Et dividitur in multas partes: nam

ponit multorum generationes, et de quolibet tria facit: ponit tempus, quod fluxit in vita sua, antequam generaret, et tempus generationis et tempus mortis. Si quaeritur, Quare tantum tempus interposuit Adam ad propagationem filiorum post mortem Abel? Dicunt aliqui, quod non interrumpit actum generationis, sed generationes non recitantur, quae non pertinebant ad Christum. Vel etiam potest dici, quod generationes istae ponuntur ad aestimandum aetatem mundi et decursum. Per generationes autem aliorum a Seth nihil profecisset decursus, quia tota aliorum posteritas, et Cain et aliorum, fuit per diluvium abolita et solum stetit generatio Seth in Noe et sua posteritate. Unde patet frivolum esse, quod dicitur a quibusdam, quod Eva propter desolationem de morte Abel continentiam vovit, et quod Deus in voto suo dispensavit propter multiplicationem generis humani: et hoc videtur dicere Methodius et Strabus. Istud autem reputo frivolum, quia habuerunt de multiplicanda prole praeceptum, nec est verisimile, quod essent huius transgressores mandati, nec de hoc a Scriptura notantur. • Et genuit filium ad imaginem et similitudinem suam. • Non dicit ad imaginem Dei, sed suam. Nam imago Dei vivi erat in homine deturpata, ita quod non debebat dici divina, cum careret suo formali, scilicet elevato actu contemplationis Dei; et proprius sic dicitur, scilicet respectu objecti divini. Similitudo autem ex toto erat deleta: quia similitudo attenditur quantum ad gratuita: et posteritas Adae concipitur in carentia gratiae et originalis iustitiae. Et ideo dicitur genitus ad imaginem et similitudinem primorum parentum, quia similis in natura ab eis etiam culpabiliter infectus processit. Notare autem debes, secundum Hieronymum in Hebraeis quaestionibus, quod usque ad diluvium in generationibus hominum antequam generent filios suos, septuaginta interpretes plus ponunt centum annos, quam ponunt Hebraei. Sicut verbi gratia, ubi habemus de Adam, quod vixit centum triginta annis, ipsi habent ducentos triginta annos, et sic de aliis. Postquam autem genuerunt, de aetate sua tantum auferunt, quod secundum utramque litteram in aetate eadem mortui sunt: quod unde processit nescio, nisi ex vitio scriptorum: et quod sit verius, Hieronymus non asserit. Sed hic solet quaeri de hoc, quod hic dicitur, quod iam in aetate magna generabant, quomodo tantum expectabant. Et ut de Adam taceamus, de quo constat, quod antea fuit centum triginta annorum, quam genuit Abel, de Enos quaeramus qui dicitur fuisse nonaginta annorum, quando genuit Cainan. Non enim videtur verisimile, quod tantam aetatem ad contrahendum expectarent, cum videamus in nobis qui sumus natura debiliores, quod citius homines generant et non tantum expectant. Secundum Augustinum 15 de Civitate Dei, cap. 12, respondit quidam qui vocabatur Plinius secundus, cum commemorasset scriptum esse, quosdam vixisse centum quinquaginta annis, alios trecentis, alios quadringentis, alios nongentis, et similiter tanto tempore expectasse ad generandum, dixit hoc contigisse ex varietate annorum vel differenti sumptione. Quidam enim aestatem et hyemem pro duobus annis ponebant. Alii quatuor anni tempora ponebant pro quatuor annis. Alii unum mensem lunarem pro uno anno. Alii autem dicunt, quod anni illi, de quibus hic loquitur, sunt tales anni, quod illorum decem faciunt

unum annum nostrum, ita quod centum anni illorum sunt decem anni nostri, ita ut ille qui vixit nongentis annis de illis annis, vixit nonaginta de nostris. Istud autem probat Augustinus ibidem impossibile. Nam hic dicitur, quod Enos nonaginta annorum genuit Cainan; nonaginta autem de illis sunt novem de nostris: igitur novem annorum genuisset, quod nullus diceret. Item Cainan genuisset septimo anno, quia septuaginta annos habebat, quando generavit. Istud autem a nullo diceretur. Et propter hoc credo, quod intelligit de communibus annis. Inconveniens enim esset, quod in causa necessaria, scilicet generationum descriptione, in qua aetas mundi probatur, et ex qua multae prophetiae, et multarum Scripturarum veritates et expositiones dependent: positum esset aliquid ita malignum, nisi esset alicubi expositum. Et quod obijcitur, quomodo ita starent diu, antequam accederent ad propagandum, sicut hic videtur innui? Respondet Augustinus 15 de Civitate Dei, capite 15, quod tanto fuit serior et tardior proportione pubertas, quanto vitae totius tunc erat major annositas. Aut quod magis video esse credibile, non hic primogeniti commemorati sunt, sed illi quos successionis ordo posebat, ut veniretur ad Noe et Abraham, et ad certos alios articulos temporum. Quod probat per exemplum genealogiae Christi a Matthaeo descriptae: ubi primo dicitur, Abraham genuit Isaac, et reliquit Ismael primogenitum. Deinde dicit, Isaac genuit Jacob, qui non fuit primogenitus, et sic quasi de omnibus, saltem de multis. Eos enim in ordine generationis posuit, per quos ad David et ad Christum perveniret. Potuit ergo esse, quod plures ante genuissent; sed de istis loquitur, quorum generatio ad Christum pertinet, et a quibus Christus descendit. Si autem quaeritur, utrum vivebant ita diu naturaliter vel miraculose? Dicunt aliqui, quod humanum genus, quia tunc recens erat, plus habuit vigoris et durabilitatis, et quod per successum temporum ille vigor deficiebat. Sed contra hoc arguitur, quia tempore Moysi, et citra, vita hominum satis euecruit uniformiter, et David dicit, Dies nostri septuaginta anni. Unde quibusdam videtur, quod Deus naturam antiquorum vigoraverit propter necessitatem humanae propagationis, et primariae foundationis et instructionis humani generis; ac ideo a multiplicatione sufficienti facta, sicut a tempore Moysi satis euecruit uniformiter. Dant autem signum huius in Moyse et Caleph: quia enim vita Moysi erat populo regendo necessaria, propter hoc in fine Deuteronomii dicitur, quod Moyses centum annorum et viginti erat, quando mortuus est, nec caligavit oculus ejus, neque dentes ejus sunt moti. De Caleph vero, quia constantia ejus erat populo utilis, dicitur Josue 14: Concessit mihi Dominus vitam, sicut pollicitus est, octoginta quinque annorum: sum sic valens, ut valebam tempore, quo ad explorandum terram missus sum. • Vixit Mathusalem centum octoginta septem annis etc. • Atque hic genuit Noe, qui vixit sexcentis annis, et tunc fuit diluvium, et post vixit trecentis quinquaginta annis, et ita fuit nongentorum quinquaginta annorum, quando fuit mortuus, sicut infra nono dicitur; et sic Mathusalem fuit mortuus in anno, in quo fuit diluvium. Nam Mathusalem tempore suae mortis fuit nongentorum sexaginta novem annorum. Centum enim et octoginta septem, quibus vixit Mathusalem, antequam genuit Lamech, et centum octoginta duo, quibus

vixit Lamech, antequam genuit Noe, et sunt trecenti sexaginta novem; quibus additi sexcenti anni ipsius Noe, quos habuit tempore diluvii, faciunt nongentos sexaginta novem, quae fuit aetas Mathusalem tempore suae mortis, secundum omnes translationes. Unde sic patet, quod in anno diluvii fuit mortuus, ut patet ex litera ista, quae est eadem cum Hebraeo, secundum quod dicit Hieronymus in Hebraicis quaestionibus: qui dicit, quod istam literam invenit etiam in Bibliis Samaritanorum, et ea solvit illam quaestionem et perplexitatem, quam movet Augustinus 15 de civitate Dei, capite undecimo, et Hieronymus super iisdem verbis movet eam in Hebraicis quaestionibus: et dicunt, quod est quaestio famosissima, et secundum literam septuaginta interpretum, videtur haberi aliquid contra Scripturam, quae dicit, quod omnes mortui sunt, exceptis octo animabus, quae fuerunt in arca Noe, inter quas non dinumeratur Mathusalem. Quod autem sic sequatur, probant per literam Septuaginta. Dicit enim litera eorum, quia Mathusalem, priusquam genuit Lamech, fuit centum et sexaginta septem annorum; Lamech autem, quando genuit Noe, fuit centum octoginta annorum, qui simul juncti cum annis Mathusalem, quos habebat quando genuit Lamech, faciunt annos trecentos quinquaginta quinque. His additi sexcenti anni, quos habuit Noe ante diluvium, faciunt nongentos quinquaginta quinque annos. Mathusalem autem vixit nongentos sexaginta novem annos: igitur post diluvium vixit quinque et novem annis, id est quatuordecim annis. Ex istis moti quidam, secundum quod refert Augustinus ibidem, ajunt, quod ad tempus fuit cum Enoch patre suo in Paradiso terrestri, ad quem diluvium non adscendit. Quemadmodum (1) non approbat Augustinus; imo dicit, quod certum est, Mathusalem non vixisse post diluvium: unde secundum Hieronymum videtur, quod litera nostra sit melior, quae tollit perplexitatem istam. Nec ex hoc sequitur quod Septuaginta dixerunt falsum vel mendacium; sed forte fuit vitium scriptorum. Queritur de Enoch, de quo hic dicitur, « Ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus ». Quo tolerit eum, et utrum vivum vel mortuum, non apparet clare ex ista litera: tamen videtur quod tulit eum Deus mortuum. Nam hic dicitur « Facti sunt omnes dies ejus trecenti sexaginta quinque anni. » Igitur videtur, quod post non vixit. Sed istud potest exponi, et exponitur vere de annis, quibus vixit ante suam translationem. Et quamvis non habeamus, quod fuit translatus, clare ex ista litera: tamen satis innuitur, et efficaciter probatur ex multis. Primo ex hoc, quod non dicit quod est mortuus, sicut dicitur de aliis: quod tamen faceret si ita fuisset. Apparet etiam ex alia Scriptura: Ecclesiast. 44, dicitur « Enoch placuit Deo, et translatus est in Paradisum ». Et ad Hebraeos undecimo dicitur: « Fide Enoch translatus est, ne videret mortem; » et non inveniebatur, quia transtulit eum Dominus. Unde quamvis hoc loco Scriptura, quae studet brevitati, non hoc exprimat ita clare, tamen ex istis aliis Scripturis patet clarissime, et isti habuerunt hoc a Spiritu sancto, et ab aliis qui ab illo tempore hoc reliquerunt in scriptis. Si autem queritur, quare fuit translatus? Potest dici, quod sicut judicia Dei occulta non sunt temere aut praesumptuose discu-

tienda, sed potius veneranda et metuenda; sic ejus arcana opera et consilia non sunt curiose aut praesumptuose perscrutanda, sed fideliter magnificanda, et sobrie speculanda. Ratio tamen aliqua potest poni de ipso et Elia consimilis. Secundum enim testimonium Christi et Malachiae Prophetae Elias fuit reservatus, ut in fine saeculi filios Israel converteret. Item ad confirmandam fidem, et fortem et grandem aestimationem magnalium illius temporis ultimi. Et propter hoc duo erant maximi sui temporis, et suae aetatis, aetatis dico mundi. Nam Enoch fuit maximus ante legem et Propheta, secundum quod dicit Judas in Canonica sua, et de judicio prophetauit; propterea ad istud tempus reservatus fuit. Elias autem fuit maximus Propheta post legem, et maximus justitiae zelator. Ideo debet esse iudicii (in quo fiet plena justitia) testis. Uterque enim fuit circa tempus grandis iudicii, sicut Enoch circa tempus diluvii, Elias circa tempus magnae persecutionis: nam tunc fuit magna interfectio Prophetarum ab ipsa Jezabel, 3 Regum 18. Institit etiam captivitas decem tribuum. Item isti duo Prophetae sicut Patres, et quaedam capita Prophetarum, ideo convenienter reservantur in testes illius temporis, in quo de universo orbe in gentibus et Judaeis necesse erit dare singulare testimonium de Christo, et imminenti iudicii dare signa, et reducere dispersa in unum, ita quod ex Gentibus et Judaeis fiet unum ovile. Si autem quaeritur, unde vivunt? Dicitur, quod de lignis Paradisi, quae sunt optime proportionata, pro complexione humana, quantum ad suam qualitatem absolutam; et cum hoc habent vim divinam sibi tamquam sacramentaliter assistentem, materiam eorum conservantem, sicut in statu innocentiae fuisset. « Vocavitque nomen ejus Noe, » dicens. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus ». Noe enim interpretatur requies, et propheticè nomen istud suscepit: nam per ipsum facta est humani generis reparatio, quia ab isto totum genus humanum defluxit. Unde ipse est universalis pater omnium posteriorum, sicut Adam respectu omnium simpliciter. Vel alia ratione dicitur vel prophetatur, quod consolaretur nos, quia praedicabat diluvium imminere ad poenam malorum, et ad solatium bonorum. Vel quia ipse bonus et solatium erat inter malos suis parentibus. « In terra, cui maledixit Dominus ». Non quantum ad suam essentiam, sed quantum ad laboriosam hominis habitationem. Et sic terminatur generatio primae aetatis, quae continet novem generationes.

CAPUT VI.

« Noe igitur, cum quingentorum esset annorum ». Hic agitur de generatione secundae aetatis, in qua stipes est Noe, sicut in prima stipes est Adam. Et primo agitur de stipite; secundo de generationis successione, ibi, « Hae sunt generationes filiorum ». « Noe. » De statu ante diluvium infra agitur septimo. « Dixit Dominus ad eum ». De statu post diluvium infra octavo circa finem. « Mense secundo, septima die mensis ». Item primo exprimitur hominum culpa, secundo taxatur poena, ibi eodem: « Corrupta est terra coram Deo ». Tertio executioni mandatur sententia, ibi, « Fac tibi arcam ». Primo ponit hominum communem malitiam. Secundo ipsius Noe innocentiam vel justitiam, ibi, « Noe

(1) *Lege quem modum.*

S. Th. Opera omnia. V. 25.

vero invenit gratiam coram Domino ». Item primo quaeruntur quaedam praecambula. Secundo infertur hominum malitia, ut a Deo abominabilis et odiosa. « Videns autem Deus etc. » Dicit igitur, « Noe vero, etc. » Non est intelligendum praecise, quod genuerit ipsos directe post quingentesimum annum statim, quia nec omnes simul generavit, nec in tam brevi tempore, quia non legimus quod bigamus fuerit; ideo oportuit, quod unius generatio expectaret alterius nativitatem propter uteri gravitatem. Infra etiam 11 dicitur, quod Sem centum annorum erat biennio post diluvium. Cum igitur in diluvio erat sexcentorum annorum, videtur, quod non fuerit genitus quando Noe habuit quingentos annos praecise, sed duobus annis post. Infra etiam 11 dicitur, quod Cham fuit minor quam Sem; ex hoc colligitur, quod fuerint geniti circa illud tempus, quo habuit Noe quingentos annos, scilicet aliquantulum post. Aliqui dicunt, quod ex ista litera colligitur, quod Noe fuit magnae continentiae: qui ita diu vixit generationi non vacans. Tamen ex hoc non sequitur aperte, quia forte plures habuit, quorum generatio tacetur, vel forte erant mortui, ideo non ponuntur, quia ipsi nihil egerunt ad reparationem generis humani, sed isti tres tantum. « Cumque coepissent homines multiplicari super terram ». Quaeritur, quid intelligit per filios Dei? Dicendum, quod sicut tota generatio Saracenorum vel schismaticorum segregata est a generatione bonorum Christianorum, sic tota generatio Cain erat tunc segregata a generatione Seth. Et hi vocantur hic filii Dei, alii vero vocantur filii hominum. Et probabiliter creditur, quod ab Adam et Seth, et ceteris Patribus sanctis fuerunt filii prohibiti conjugaliter commisceri cum filiis vel filiabus populi Cain, sicut sunt modo prohibiti per Ecclesiam nubere Saracenis: unde ex hoc praecipue apparet poena sceleris sui, quia non fuit dignus, quod aliquis de filiis suis ad generationem Salvatoris aliquammodo pertineret, nec quod generatio ejus ultra diluvium procederet. Eo tempore autem, de quo loquimur modo, contra prohibitionem parentum concupiscentia victi, commixti sunt filii bonae generationis filiabus malae generationis, et e contra, non attendentes nisi solam speciem corporalis pulchritudinis, et suae carnalis voluptatis. « Dixitque Deus, non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est ». Ostenditur debitus ordo iudicii. Debet enim fieri admonitio, et deinde graviora agentibus etiam damnatio. Et secundum hoc ponitur ibi, « Vagantes autem erant etc. Dixitque Deus ». Quaeritur, per quem istud praedicari fecit, vel si per seipsum omnibus dixit? Dicitur, quod non decuit, quod per se omnibus diceret, cum jam genus humanum esset multiplicatum: sed decuit, quod alicui insinuavit, quod omnibus istud revelaret; et sic fecit, quia revelavit Noe, et per Noe aliis praedicavit, sicut patet 2 Pet. 2, ubi sic dicit: « Et originali mundo non peperit, sed octavum Noe justitiae praeconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. » Et continet duo haec praedicatio, « Non permanebit etc. »: affectum scilicet misericordiae, et commutationem justitiae. Primum ibi, « Non permanebit spiritus meus », id est indignatio mea, quod irremediabiliter non indignabor, sicut feci angelo peccanti. Et reddidit rationem, « quia caro est », id est quia fragilis est: unde videtur reddere rationem irremediabilitatis peccati an-

geli, et reparabilitatis peccati hominis; quia homo peccavit ex infirmitate, angelus autem ex malitia. Tamen non loquitur hic de peccato primorum parentum, sed de peccato posteriorum. Nam Adam non peccavit ex infirmitate, quia ea prorsus caruit: Posteriores autem peccant ex fragilitate et fomite carnis infectae, propter quod magis excusantur. Posset tamen dici, quod peccatum primorum parentum fuit ex fragilitate respectu peccati angeli. Nam homo compositus ex anima et corpore, ex eo ipso quod est unitus spiritus suus corpori, magis potest passionari multis passionibus, et compati corpori: et ideo plures habent homines occasiones peccandi, quam angeli, cum possint moveri appetibilibus duorum generum, scilicet spirituali et corporali; angelus autem non movetur corporali pulchritudine, neque dulcedine, sicut homo. Sicut patet, quando Eva peccavit, dicitur 3 Genes. quod vidit lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave. Secundum Hieronymum in hebraeis quaestionibus, littera est haec. Non iudicabit spiritus meus homines in sempiternum, quia caro sunt, id est quia fragilis est in homine conditio. Non eos ad aeternos cruciatus servabo, sed hic illis restituam, quod merentur. Ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitetur. Unde videtur litteram nostram intellexisse, Spiritus meus, id est dilectio mea, vel voluntas mea: vel sic, spiritus meus, id est anima rationalis, quae est a me creata, non permanebit in hominem aeternum, id est diu, vel ita longo tempore sicut solet. Et isti sensui concordat, quod consequenter subjungitur: « Eruntque dies illius centum viginti anni » quasi dicat: usque modo diu satis vixerunt per meam providentiam et specialem gratiam, sed de cetero non vivent communiter ultra centum viginti annos. Quae sententia fuit satis observata. Nam et a tempore Abrahae sancti homines ad communem aetatem erant reducti: unde mirum fuit, quod Sara octoginta annorum peperit, et Abraham non pauciorum quam centum annorum generavit. Quamvis autem iste sensus multum videatur litterae consonus, tamen Hieronymus et Augustinus istum sensum abiciunt, Hieronymus in hebraeis quaestionibus et Augustinus 15 de Civitate Dei, cap. 24: unde dicunt sic: Non humana vita (ut errant multi) in centum viginti annos est contracta, quia post diluvium plures leguntur per ampliores annos vixisse: et intendunt quod velit dicere in illa littera, « Eruntque dies illius centum viginti anni », quod expectaret eos usque ad centum viginti annos ad poenitentiam, et tunc misericorditer eis inferret temporalem poenam. Tamen contra istam expositionem est una ratio. Nam istud fuit dictum, postquam Noe habuit quingentos annos, sicut in eodem capite supra dicitur. Infra autem diluvium a tempore illo non fluxerant nisi centum anni, quia diluvium fuit factum Noe existente sexcentorum annorum. Ad hoc respondet Hieronymus in hebraic. quaest., quod propter eorum malitiam, ad quam omni die attendebant, fuit ille terminus abbreviatus. Secundum Augustinum, verbum istud fuit dictum Noe, antequam haberet quingentos annos, per viginti annos; et sic solvitur perplexitas. « Gigantes autem erant super terram in diebus illis. » Postquam posuit culpam hominum simplicem, hic ponit culpae dictae aggravationem, ad hoc, quod probetur Deus inferre ju-

stam istius punitionem. Et ii, de quibus loquitur, habebant peccatum incontinentiae, et peccatum superbiae, et exemplum malitiae. Incontinentiam ostendit per ingressum filiorum Dei ad filias hominum. Superbiam ponit, cum dicit, « potentes a saeculo. » Scandalizantem malitiam, patentem et apertam cum dicit « viri famosi. » Quaeritur, quid intelligitur per istos Gigantes? Isidorus libro Etymologiarum undecimo, capite tertio, dicit, quod Gigantes dicuntur quasi terrae terrigenae, id est geniti a terra, quasi terra eos sua maxima mole formaverit vel produxerit, non determinata hominis vis generativa. Nam videtur, quod ad hoc non extendat se vis a patre decisa, quod posset ita excessive et impropotionaliter extendere materiam seminalem: ideo dicuntur a vulgo non ab hominibus propagari, sed a terra geniti. Alii dicunt, et sic Augustinus de Civitate Dei, lib. 15, c. 23, quod Gigantes sunt homines statura maximae, viribus fortissimi, et voluntate pessimi et crudelissimi, unde Baruch tertio: Ibi fuerunt Gigantes viri nominati illi qui fuerunt ab initio statura magna scientes bellum: unde et a Symmacho vocantur violenti. In Hebraeo autem habetur cadentes. Refert autem Augustinus in loco praedicto, hos Gigantes primo fuisse Angelos, non bonos, sed malos, ex quorum commixtione cum feminis sunt postmodum alii gigantes homines nati, qui fuerunt potentes in viribus, famosi in malitia, et crudelitate et saevitia. Et si aliqui sint qui hoc non credant, ipse dicit, quod fama est, multique audisse confirmant, Sylvanos et Faunos mulieribus saepe improbos extitisse, ac earum appetisse et peregissee concubitum; unde et hoc negare, ait, impudentiae videtur. Modus autem, quo id faciunt, satis facile potest intelligi. Nam substantiae spirituales hoc non faciunt, nec facere possunt, nisi in assumptis corporibus; nec etiam in talibus per se delectantur, nisi pro quanto per ista ad vilitates peccatorum homines pertrahuntur. Ipsi autem daemones sciunt naturas femininarum (1), et qualiter possunt in calore debito servari: unde primo sub specie mulieris sunt succubi viris; et contra receptis seminibus, et in calore debito conservatis accipiunt speciem virorum, et sic possunt generare. Sicut video, quod semina arborum possunt taliter conservari, quod inde arbor potest produci: tamen si non conservetur in tali modo, debitus calor naturalis exhalat, neque potest inde aliquid produci. Sed contra hoc obijcitur. Ex hoc adhuc non habemus, quod isti sic generati debeant excedere staturam communem. Nam conservantur in virtute seminis, quod fuit a personis receptum: et per consequens producti inde majores esse non possunt quam essent, si producerentur vel propagarentur a propriis parentibus, neque excedunt propriorum parentum staturam. Sicut si gallina cubat suo calore ova per dies, pulli sunt ejusdem speciei cum perdice, et ejusdem staturae, et non staturae gallinae. Ad hoc potest dici, quod daemones possunt staturam majorem facere et minorem. Nam superexerescencia in magnitudine, sicut est in gigantibus ultra medium statum, et diminutio in parvitate sicut inanis (2) potest esse ex parte materiae, agente calore radicali impropotionaliter. Nam multa materia et mollis est multum extensi-

bilis in calore etiam mediocri. Ipse autem diabolus potest materiam augmentare. Sed obijcis, quod et tunc saltem deberent esse molliores, et magis debiles, sicut contingit in maximis hominibus; cujus contrarium hic dicitur, quia dicitur quod fuerunt potentes. Dicitur, quod daemones sciunt calorem naturalem augmentare et proportionare; et sic ex tali augmento caloris etiam accidentaliter fit materia magis fortis, sicut etiam ex dispositione humidi nutrimentalis proportionaliter calidi, materia magis ex eodem humido radicali extenditur, et etiam fortior redditur, sicut apparet, quod idem bene nutritus fit major et fortior, quam nutritus misere et viliter; vel etiam si sint duo similis naturae, dissimilis nutrimenti. Eodem autem modo posset esse in quantitate diminuta. Et patet modus istorum gigantum, et quodammodo fuerunt vel potuerunt esse per causam supernaturalem, et quasi artificialem, sicut etiam daemones fecerunt serpentes sicut Moyses: unde vocat eos Augustinus 3 de Trin. agricolas, quia addunt principia, et conjungunt ea, et hos sua sagacitate producunt effectus. Nota tamen, quod Augustinus ponit et subdit in capitulo jam dicto, quod non oportet dari istum modum ex hoc, quod nati sunt tempore primitivo homines giganteae staturae; quia etiam tales, ut dicit, a communibus patribus nati sunt. Nam ante paucos annos Romae fuit femina gigantea, ante quam fiebat mirabilis usquequaque concursus, et tamen parentes erant non multum longi. Quod etiam patet ex hoc, quia sicut ex aliqua accidentali causa et dispositione defectiva homo potest ita notabiliter a statura humana mediocri cadere: ita similiter credo, quod ex aliqua accidentali causa meliorativa, vel a parte nutrimenti, vel a dispositione caeli, poterit aliquis staturam humanam excedere mediocrem. Quae autem multum excederet nostram communem hominum staturam esset gigantea statura.

• Videns autem Deus, quod multa malitia hominum etc. • Posuit hominum culpam poena dignam. Hic ponit justam Dei indignationem, et puniendi dispositionem. Dicitur igitur, « videns, etc. » videns siquidem non tantum exteriora mala opera, sed interiores cogitationes et internos motus animorum. Unde sequitur, « et quod cuncta cogitatio hominis intenta esset ad malum. » Videt autem ista visione intelligentiae simplicis, non approbationis. Unde ex hoc incutit nobis timorem, qui non possumus effugere Dei cognitionem. • Poenituit eum, quod hominem fecisset. • More humano loquitur. Et est quaedam figura, quae anthropospathos dicitur, quando passionibus hominum Deo attribuuntur. Mos autem hominum est, quod quando unum opus destruunt, faciunt ex cordis displicentia. Cum etiam aliquid fecerint, et quando putant, quod aliquod malum potest contingere, praeveniendo occurrunt et destruunt, et impediunt, et praetimentes in futurum timore peccata vitant. • Tactus dolore cordis intrinsecus. • In nobis enim actum detestationis sequitur passio doloris. Et isto modo hic loquitur more humano. Unde vult dicere, quod habuit displicentiam. Et accipit vel significat causam per effectum. • Delebo hominem, quem creavi, a facie terrae, ab homine usque ad animantia. • Sed quare delebit animantia? Dic, quod in signum detestationis eorum, pro quibus erant facta, et ut ostenderetur, quod non sunt, nec conservantur,

(1) *Lege seminum.*(2) *Lege in nanis.*

nisi propter hominem. « Noe vero invenit gratiam » coram Domino. » Posita est supra hominum communis malitia, hic subditur ipsius Noe justitia. Alii enim ex injustitia displicebant, sed iste ex justitia placuit. Unde tacitae quaestioni respondet. Posset enim aliquis connexere: ex quo debebat mundum delere, quomodo a regula, quam generaliter proposuit, istum Noe excepit? et etiam quia videretur esse personarum acceptor, si alios deleteret, et istum conservaret, ideo excusat se, et respondet quod cetera non sunt paria. Nam alii communiter erant injusti, et iste justus. Ostenditur etiam devotus ad Deum, ibi, « Cum Deo ambulavit. » Non potuit errare, bonum directorem habuit. Ostenditur etiam ordinatus ad semetipsum, ibi, « Justus atque perfectus. » Benevolus atque sollicitus ad aedificandum et conservandum populum suae correptioni subjectum, ibi, « In generationibus suis. Et genuit » Sem, Cam, et Japhet, » qui fuerunt paternae justitiae imitatores. « Corrupta est autem terra. » Hic ponitur taxatio sententiae, et dispositio de poena: et ostenditur humani generis culpa, non tantum ut culpa, sed ut statim punienda. Culpa enim in Scriptura non dicitur a Deo videri, et venire ad faciem et conspectum Dei, nisi quando disponit eam punire. Prius se habet sicut dormiens, vel sicut ignorans: sed cum disponit punire, tunc se habet sicut advertens, sciens et cognoscens, secundum quod habetur infra « Clamor Sodomorum et » Gomorraeorum venit coram me. » Unde de uno facto, quando volumus quod a Deo puniatur, dicimus, videat Deus et iudicet. Non quod ignoremus, quod Dominus videt, vel optemus quod cognoscat: sed quia volumus, quod videat ad puniendum. Ita dicitur hic, « Cumque vidisset Deus terram esse » corruptam, dixit: Finis universae carnis venit » coram me: » quod vidit ad puniendum. Unde ista visio est visio impatientis justitiae, non visio dissimulantis misericordiae. « Universae, » idest omnium hominum, exceptis paucis, scilicet octo, qui respectu tantae multitudinis non faciunt numerum. Et dicit: « Disperdam eos cum terra. » Queritur, quomodo terram disperdidit? Dicitur, quod non intelligitur quantum ad substantiam, sed quantum ad apparentiam, quia fuit aquis undique cooperta: vel intelligitur non quantum ad actum essendi vel innotificandi (1) vel etiam quantum ad aliquem vigorem et fecunditatem. Unde dicit Glossa: Tradunt doctores, terrae vigorem et fecunditatem longe esse inferiorem post diluvium; et ideo hominibus esum carniarum esse concessum, cum antea tantum terrae nascentibus viverent, vel victitarent. Et dicitur terra repleta iniquitate, ut sumatur continens pro contento, idest homines habitantes in terra. Sicut etiam templum dicitur sanctum quia est ad sanctos usus dedicatum et deputatum.

« Fac tibi arcam. » Egit de damnatione reproborum, agit nunc de liberatione justorum. Et describitur ista arca quantum ad omnes causas: quantum ad efficientem, « Fac: » materialem, « de lignis laevigatis: » formalem, ibi, « et sic facies eam: » finalem, ibi, « Ecce ego adducam aquas diluvii etc. Fac tibi » arcam. » Querit Augustinus, quomodo Noe potuit tam magnam arcam facere cum suis filiis? Et respondet, quod potuit alios evocare, et adhibere mercedem, qui tamen non curaverunt intrare, quia

nec verum credebant quod ille praedicabat, sed panem suum lucrabantur: « De lignis laevigatis. » Ista est materia: et dicuntur laevigata et complanata et polita. Fuerunt autem ligna sic polita, ne arcae aliquod noxium inhaereret. Septuaginta secundum Hieronymum habent: de lignis quadratis. Et potuit esse, quod essent polita et quadrata. Quadrata, ut multo melius possent conjungi. « Mansiunculas in » ea facies » idest differentes mansiones compones, « Et bitumine linies, » ut scilicet ligna indissolubiliter compingantur. Bitumen enim est genus terrae, quod gluten dicitur. Unde dicit Glossa, quod est gluten ferventissimum, quo ligna linita nulla possunt dissolvi violentia. « Intrinsecus. » Ne dissolveretur ex igne, vel hominum jocosa dissolutione, vel animalium impetuositate. « Et extrinsecus. » Ne dissolveretur aquarum impetu, et fluctuum concussione, et continua agitatione. Istud autem, ut dicitur ab aliquibus, colligitur in lacubus; in quibus supernatat, in Syria, et est limus de terra aestuans. « Et sic facies eam. » Ponitur forma et intrinseca et extrinseca. Et describitur quantum ad dimensionum distinctionem. « Coenacula et tristega. » Et quantum ad dimensionem trecentorum cubitorum longitudo, quinquaginta cubitorum altitudo, triginta cubitorum longitudo (1). Unde erat quadratum altera parte longius. Erat etiam superius stricta, et inferius lata, ut multum de aqua contingens minus submergeretur, et a majori aqua melius portaretur. Stricta autem superius, ne aquis pluvialibus obrueretur. Querit Augustinus 15 de Civitate Dei, cap. 27, Quomodo tam parva arca potuerit continere omnium animalium genera? et respondet quod illi cubiti erant geometrici. Et imponit istam opinionem Origeni; et dicit, quod istud non ineleganter astruxit. Cubitus autem geometricus quantum sex nostri continet. Unde secundum haec longitudo habuit mille octingentos cubitos et de latitudine et de longitudine similiter numerata. Sed videtur, quod non potuit esse ita longa et ita lata, ex quo non habebat nisi triginta cubitos in altitudine. Cum enim in cubito deberet consummari, sicut hic dicitur, quatuor extrema longitudinis et latitudinis debebant convenire et concurrere in cubito. Quod non videtur posse fieri in formosa figura, nisi plus absconderet, et quasi imperceptibiliter partes ab arcae extremis, in quibus inchoabant, ad medium arcae accederent. Propter quod dicit Augustinus de Civitate Dei, lib. 15, cap. 27, quod quaelibet trium domorum arcae tantum habuit altitudinis, ita quod tota fuit nonaginta cubitorum in altitudine. Isidorus autem dicit, quod intelligit usque ad tabulatum. Et forte idem intelligunt Augustinus et Isidorus; quia prima domus terminabatur ad primum tabulatum. In cubito autem fuit consummata, quia supremum ejus erigebatur in sursum, et finis vel angulum istius pyramidis erat cubitalis. « Fenestram facies in ea. » In parte scilicet superiori in camera luminis. Et dicunt Judaei secundum Magistrum in historiis, quod ista quae dicitur fenestra fuit vitrea, et ad hoc, scilicet quod posset commode lumen reddere et aquae resistere. « Caenacula et tristega facies in ea. » Hic determinatur, sicut dictum est, forma intrinseca arcae. « Caenacula etc. » facies in ea solaria, ita quod

(1) Forte fructificandi.

(1) Corrige, quinquaginta cubitorum latitudo, triginta cubitorum altitudo, ut infra.

sint in ea tria tecta, et tres mansiones, quia duo solaria faciunt tres mansiones. Et forte in qualibet domorum erant multae camerae et multae mansiones ad multas necessitates, quia alia mansio erat pro animalibus, alia pro avibus etc. alia ad comedendum et quiescendum, alia ad purgandum ventrem. Et hoc videtur dicere litera Septuaginta, quam sequitur Augustinus 15 de Civitate Dei cap. 26: ubi enim habemus caenacula et tristega, ipse habet bicamerata et tricamerata, ita quod sit ibi secunda et tertia camera; et quaelibet potest esse in plures divisa. Vel potest esse sensus, quod praeter inferiorem domum secunda habuit duas camerae, et tertia tres camerae; ita quod praeter sentinam fuerunt quinque camerae, duae in media vel secunda, tres in tertia. Et hoc forte intelligit, quando dicit bicamerata et tricamerata. Et ex hoc loco, ut puto, accepit Magister in historiis, Augustinum dixisse, quod arca habuit 5 camerae praeter sentinam. « Ecce ego adducam aquas diluvii. » Hic ponitur causa finalis arcae. Ad hoc enim facta est arca, ut salvarentur ab aquis Noe et filii sui. « Ut interficiam omnem carnem. » Videtur enim istud esse falsum. Nam pisces habent carnes et etiam carnes, in quibus est spiritus vitae: nam vivunt et vita vegetativa et vita sensitiva: et tamen pisces non fuerunt mortui in diluvio, imo potius consolati. Ad hoc dicitur, quod pisces, quamvis vivant vita vegetativa, non tamen spirant. Unde non habent spiritum vitae. Non enim habent pulmonem, qui aerem attrahit et expellit. Unde infra proximo explanatur istud, cum dicitur, « universa in quibus est spiraculum vitae mortua sunt. » Sed quaeritur, unde fuit diluvium: vel ex causa naturali vel ex causa supernaturali? Quamvis aliqui fuerint, qui dixerunt diluvium esse per naturam, dicendo, quod cum fuit diluvium aquarum, omnes planetae et stellae quae possunt valere ad humiditatem concurrerunt, et in diluvio futuro ignis omnes planetae calidi et stellae, quae ad calorem faciunt, concurrent: Tamen si istud fuisset naturaliter, philosophi vel astrologi istud deprehendissent: et cum non inveniamus quod aliquis philosophus de hoc aliquam fecerit mentionem, dicendum est, quod istud fuit per viam supernaturalem. Ideo bene signanter dicitur: « Ecce ego adducam aquas diluvii, ponamque foedus meum, » idest ex foedere specialis amoris, quod te elegi, et quod tecum pepigi, te fideliter servabo: neque solum te, sed et tuum genus. Unde sequitur, « Ingredieris arcam tu et filii tui. » Hic determinatur modus liberationis, quae fuit facta. Secunda pars, ibi, « Tolles igitur tecum etc. » Dicit igitur, « Et ex cunctis animantibus universae terrae bina. » Quaeritur de muscis et stellionibus animalibus? Dico secundum Augustinum, 11 de Civitate Dei, cap. 27, quod illa quae generantur ex corruptione, vel ex humore terrae, vel cadaveribus, non fuit necesse ibi ponere. Unde non fuerunt animalia ibi, nisi quae generantur necessario per propagationem. Per hoc etiam solvitur illud de phoenice, num ibi fuerit? Ad quod dic, quod fuerit ibi, sed non sub binario numero, sed unica. Nam non potest phoenix generari nisi ab ipsa phoenice. Ideo non fuit ibi sub masculino sexu et feminino, sed sub uno individuo. Item de illis quae ex commixtione specierum diversarum generantur, sicut mulus? Dic, quod non fuerunt ibi, quia sunt in potentia in illis speciebus principalibus. Item quaerit Augustinus li-

bro 15 de Civitate Dei, cap. 27 de animalibus quae non vivunt in aqua nec in terra diu, sicut sunt vituli marini? Et respondet, quod extra arcam habebant loculos, ex quibus possent ascendere et postmodum in aquas descendere. Item quaerit Augustinus ibidem, si propter animalia quae vivunt carnibus, posita sunt in arca plura ad eorum usum? Dic, quod sunt aliqua, quibus omnia animalia vegetantur, ut dicitur, sicut ficus et castaneae, et alia: propter quod dicitur, « Tolles igitur etc. Fecitque Noe, sicut praeceperat illi Deus. »

CAPUT VII.

« Dixitque Dominus ad eum, Ingredere etc. » Prius egit de statu Noe ante diluvium. Hic agit de isto pro statu diluvii: et primo quomodo fuit arcam ingressus; secundo qualiter inundationibus mundus fuit submersus, ibi, « Cumque transissent septem dies. » Et primo ponitur praeceptum Domini. Secundo executio praecepti, « Fecit ergo Noe omnia. » Dicit igitur, « Ingredere etc. » Sed quaeritur quando praecepit ingredi. An per septem dies antequam esset diluvium? Nam sequitur, « Adhuc enim post dies septem ego pluviam. » Potest dici, quod fuit sibi dictum, quod pararet se ad ingressum, vel quod intraret ad parandum et disponendum arcam et alia. Vel debet intelligi ingressus pro illo tempore, pro quo erat necessarium. Redditur autem ratio quare ipsum reservavit magis quam alium, quia hoc meruit sua iustitia, quod sicut culpam aliorum communem evaserat singulariter: ita a poena absolveretur specialiter: et propter hoc sequitur, « Te enim vidi justum coram me et generatione ista. Ex animantibus mundis tolles septena et septena. » Quaeritur, quomodo illo tempore animalia fuerunt munda et immunda? quia animalia munda et immunda fuerunt ex lege determinata, maxime cum Apostolus dicat, nihil esse immundum, atque commune. Igitur nullum immundum erat anima per naturam nec per legem, et per consequens non poterat esse talis animalium distinctio. Ad hoc potest dici, quod illa erant munda vel immunda per legem determinanda; et ista Noe potuit scire divina inspiratione, sicut sciebat diluvium futurum. Vel potest dici, quod quaedam dicta sunt per naturam immunda, non quod non sint a Deo, quia sic loquitur Apostolus ad Rom. 14: sed quia quantum ad usum hominum sunt horribilia, sicut sunt immundae res abominabiles; et illa dicit immunda, non quia sint prohibenda in lege. Unde diversimode sumitur immundum hic et ibi. Propter quod credo, quod fuerunt ibi septem porci, qui tamen porcus est in lege immundus et prohibitus, sed non est homini horribilis ad esum vel ad usum. Sed quaeritur, quare plura praecepit sumi de mundis quam de immundis? Dici potest quod munda debeant esse post diluvium ad esum hominis et usum quia fuit homini post diluvium concessus esus carnium et sunt etiam apta ad divinum cultum et sacrificium; et ideo necesse fuit, quod plus multiplicarentur et citius, et per consequens, quod plura talium ibi ponerentur. Sed quaeritur ex hoc quod dicit litera de mundis septena et septena, de immundis bina et bina, utrum fuerunt de qualibet specie munda duo septenaria et de qualibet immunda duo binaria? Ad hoc potest dici secundum Rabanum et in Glossa, quod non fuerunt duo se-

ptenaria, sed unum. Sed litera sequens videtur contradicere, quae postmodum dicit: « De omnibus quae moventur super terram, ingressa sunt in arcam duo et duo masculus et femina. » Unde videtur, quod quilibet masculus haberet unam feminam et e contra. Illud autem non potest stare in numero impari; ergo si esset ibi septenarium unum in qualibet specie munda, sequeretur, quod unum esset ibi, cui non responderet compar suus. Sed ad hoc potest dici, quod de mundis fuerunt septem. Propter enim usum ad sacrificium vel ad ad aliquem alium usum fuit ibi unum, non cum alio ad generationem combinatum, quia non fuit propter istum finem, vel ut postea posset septimum comedi et alia generationi et multiplicationi vacarent. Quod autem dicitur de sequenti litera, quae videtur contraria, potest dici, quod quando ante dicitur de omnibus duo et duo, intelligitur communiter, quasi diceret: communiter uni respondebit compar suus in sexu distinctus. Unde si unicum erat ibi non habens comparem, non impedit modum loquendi communem. Sicut cum imus processionally et est unus impar, ultimus videlicet, dicitur quod nos omnes imus bini et bini, quamvis sit unus cui non respondet aliquis socius. « Ut salvet semen suum super superficiem terrae. » Ex hoc colligitur quod non fuerunt ibi nisi illa quae generantur ex semine et per propagationem, non illa quae generantur per putrefactionem. « Adhuc enim post septem dies etc. » idest pluere faciam. Unde in hoc ostenditur, quod pluvia illa non fuit ex necessaria resolutione vaporum elevatorum in aere et ingrossatorum: sed fuit tantum per divinum imperium. Nam cum asinus generat asinum, quamvis ad hoc concurrat Dei voluntas et potentia, quia omni naturae cooperatur, tamen generare asinum non dicitur: et hoc quia fit cum generali Dei influentia et etiam a naturali potentia. Sed si specialiter sine actu asini asinum faceret, diceretur ipsum proprie facere, sed tamen non generare, quia genero dicit productionem similis ex simili naturali virtute et mediante semine, quod hic non esset. Igitur si dicitur hic pluere, manifestum est, quod ista pluvia est facta specialiter virtute divina, et non ex vaporum necessitate naturaliter evaporatorum. « Delebo omnem substantiam quam feci. » In hoc videtur Deus respondere uni quaestioni tacitae. Posset enim dubitari, utrum Deus potuit istud facere, quod omnia animantia ubique terrarum perirent: et quasi arguit sic. Facilius est destruere. Igitur si ista feci, et ista possum delere. Ex hoc etiam concluditur, quod Deus agit mera libertate, et non naturali necessitate. Nam causa, quae agit naturali necessitate, non agit contraria, sed conformia, secundum Philosophum, dicentem: Idem semper manens idem natum est semper facere idem: unde sol nunquam destruit lumen, sed semper generat. Per hoc etiam excluditur error dicentium mundum ab aeterno et naturali necessitate productum. « Sexcentorum annorum erat Noe, quando aquae diluvii inundaverunt super terram. » Ex hoc colligitur, quod arca per centum annos fuit fabricata. Nam supra dicitur, quod Noe erat quingentorum annorum, cum recepit praeceptum de arca fabricanda, et quando intravit sexcentorum annorum: et certum est, quod habito praecepto statim fecit arcam. Nam dicitur hic et supra, quod fecerit omnia quae praeceperat ei Dominus. Igitur centum

annos vixit arcam fabricando. Et non sine ratione tantum tempus effluxit, ut ligna essent consolidata et desiccata, et compaginationes essent confirmatae. Et si argueres, quod Deus potest ista subito facere. Potest dici, quod verissimum est, sed noluit; et modo communi et naturali totum opus reliquit. Alia ratio forte fuit, ut homines ex aspectu longo illius arcae ad talem usum deputatae magis timerent, et a suis peccatis per adspectum arcae et ad praedicationem ipsius Noe resilirent. « Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus. » Nota secundum Glossam, quod viri, quando intraverunt arcam, intraverunt divisi a suis uxoribus. Cum autem infra dicitur quod egressi sunt, dicitur ibi, quod egressus est quilibet cum sua uxore; ad notandum, quod in arca debuerunt a generatione vacare, sed non postea. Non enim voluit Deus simul exterminare genus humanum. « De animantibus quoque mundis et immundis ingressa sunt in arcam. » Sed quaeritur quomodo potuit Noe ista animalia omnia habere, praecipue cum regio quaelibet habeat animalia aliqua et aliquibus careat, sicut in Apulia non sunt cuniculi, in Francia autem non sunt ursi vel leones, et sic de multis. Potest dici, quod ipse multo et longo tempore istud factum praeseivit, antequam arcam intraret; ideo potuit sibi providere, et hinc inde animalia mendicare. Sed iste modus non videtur probabilis; quia illa tempora non erant talia, quod homo posset ita discurrere ad extraneas terras et insulas. Ideo puto, quod ipse Deus sua virtute omnia ad Noe adduxit ante arcam. Nisi enim Deus fecisset, Noe potuisset aliquam speciem omisisse. Providentia etiam Dei factum est, quod animalia ferocitatem suam deponerent et arcam mansuete intrabant. Qua etiam fiebat quod Noe et filii sui non horrebant ex animalium tam variorum diversis ac variis effigiebus et horribilibus.

« Cumque transiissent septem dies. » Hic agitur de diluvio quantum ad fieri et esse suum, et secundo quantum ad defectum, infra capite sequenti. « Recordatus est autem Deus. » Et describit primo, quantum ad tempus certum, et quantum ad annum, et quantum ad mensem et quantum ad diem. Sed quare non quantum ad septimanam? Potest dici, quod ex quo habetur dies et mensis, de facili potest haberi septimana, cum statim occurrat, quot sunt septimanae in mense. Unde ponere septimanam esset quasi nugatorium. « Mense secundo », id est secundum Hieronymum, in Majori Judaei enim et Moyses annum legalem ab Aprilis incipiunt. « Septimo decimo die mensis ». Septuaginta habent, vigesimo septimo. « Rupti sunt omnes fontes abyssi ». Abyssi dicuntur aquae quae sunt in profundis terrae visceribus, quae initium habent Oceanum; et hos dicit ruptos, ut non sensim de more fluerent, sed repentina inundatione terram operirent. « Et cataractae caeli apertae sunt ». Cataractae proprie sunt viae aquae subterraneae; et sunt appropriatae ostiis Nili, qui dividitur in septem partes, et hinc transfunduntur ad aerem vel ad aquam pluvialem ab aere cum copia maxima et impetu descendente, sicut in ostiis fluviorum cum aperiuntur est maximus aquarum impetus, sicut patet in molendinis, quae quandoque clauduntur et quandoque aperiuntur. Unde dicit, « Cataractas caeli », nubes apertas, ut inde insolitae majores pluviae funderentur. Vel si vis ruptio fontium, est illius legis ruptio de qua dictum

est Proverbiorum 8, Legem ponebat aquis ne transirent fines suos. Apertio autem cataractarum est maxima resolutio vaporum ex quibus pluviae generantur. Unde sequitur: « Et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. In articulo diei illius etc. » Articulus notat primam horam diei adhuc obscuram, ita quod parum diei transiverit; artus enim dicitur membrum, et articulus dicitur parvum membrum, quod cadit a natura membri, propter suam parvitatem: ita mane dicitur quasi non sit pars diei propter suam obscuritatem et brevitatem. Et repetit ingressum in arcam ut declarat quendam animalium ordinem secundum quem etiam intraverunt. Unde ordo non est omittendus, imo observandus, quem Deus etiam inter animalia observavit: ut prius intrarent rationalia, scilicet homines, et prius masculi quam feminae: postmodum irrationalia, et prius iumenta; deinde volatilia (1), deinde aerea animalia. Et post ingressum et ordinem ingredientium, subjungit speciale Dei adiutorium et beneficium. « Et inclusit eum Dominus de foris ». Glossa dicit quod exterius bituminavit ne aquae introirent, quod homo facere non posset. Potuit enim fieri ostium talis dispositionis quod Noe intus existens, posset ipsum claudere et bituminare, sed exterius non; ideo posset aqua per aliquas rimas et juncturas intrare.

« Factum est diluvium super terram ». Post fieri diluvii et factum esse ponit effectum diluvii ipsius. Diluvium enim, secundum Hugonem, dicitur a diluendo, quod est destruere. Et ostenditur ipsius arcae officium. Nam arca ad hoc fuit facta ut illa quae ibi erant ab impetu aquarum eriperet; quod et fecit, nam super aquas elevata fuit, unde fuit arca ad modum navis mobilis et agibilis, sicut forte sunt modo naves magnae. Si enim talis non esset, sed esset immobilis et fixa sicut aliqua domus magna, nihil valisset quantumcumque elevata, nam omnia aqua operuerat, etiam montes altissimos: propter quod dicit quod aquae omnia repleverant, ita ut montes excelsos operuerint sub universo caelo: sed adjungit quod aquae elevaverunt arcam in sublimi. Et nota quod intelligit de montibus terrae spectantibus ad nostram habitationem miseram, et non intelligit de Paradiso terrestri: quia usque ad ipsum diluvium non pervenit, secundum Magistrum in Historiis, et Isidorum in libro Etymologiarum. « Consumptaque est omnis caro ». Ubi agitur de effectu diluvii, et occisione scilicet animalium rationalium et irrationalium, et omnium in quibus erat spiraculum vitae. Per quod excluduntur pisces, qui non respirant. Excludi etiam debent homines qui in terra miseriae istius non morabantur, ut Enoch in Paradiso terrestri existens. Remansit autem solus Noe etc. « Obtinueruntque aquae diluvii terram centum quinquaginta diebus ». Quidam computant istos dies ab ingressu Noe in arcam; alii a cessatione pluviae, scilicet post quadraginta dies quibus duravit pluvia. Primus tamen modus videtur necessarius; nam ab ingressu Noe fluxerat mensis primus totus, et major pars secundi, quia ingressus fuit decima septima die mensis, et ita ad minus sex menses effluxissent. Nam centum et quinquaginta dies faciunt quinque menses. Si igitur ultra hoc ponerentur quadraginta dies pluviae, jam arca requievisset mense octavo, cum tamen dicatur quod requievit mense septimo.

(1) *Legem reptilia.*

« Recordatus est autem Deus Noe ». Supra egit Moyses de diluvio, hic agit de cessatione diluvii: et dividitur in duas partes, quia primo ponit cessationis diluvii causam; secundo ipsam cessationem. Secunda pars ibi, « Requievit arca die, etc. » Primo igitur ponit causas multas defectus, contrarias scilicet causas ipsius effectus. Diluvium enim fuit multis ex causis: scilicet ex offensa divina, qua Deus peccatum hominis non potuit tolerare, ideo ipsum exterminavit; et ista fuit causa principalis et prima. Aliae causae fuerunt instrumentales et immediatae, et sunt multae. Una ruptio aquarum de visceribus terrae manantium, alia apertio cataractarum caeli, idest nubium resolutarum more insolito pluvialiter descendentium. Alia ruptio illius legis qua dictum est, legem ponebat aquis ne transirent fines suos, Proverb. 8. Contra ista omnia narrantur alia istis contraria. Contra enim offensam divinam ponit divinam condescensionem, contra fontium et legis aquarum ruptionem ponit earum clausionem. Et ex hoc concludit necessario aquarum diluvii diminutionem, et diluvii cessationem. Ideo dicit, pro istis omnibus, « Recordatus est autem Deus etc. » Notandum autem, quod sicut semper vel communiter accipitur visio peccatorum in malum, scilicet, pro deliberatione ad puniendum, sicut Genes. decimo octavo dicitur: « Vadam et videbo, si opere com-pleverint: » ita recordatio peccatorum in Scripturis accipitur in bonum, vel in clementiam, sicut illud Scripturae: Recordare Domine, quid acciderit nobis. Et huc alludit ratio vocabuli: Nam recordatus idem est quod quasi iterum cordi datus. Fuit autem Deus recordatus Noe principaliter, sed animantium per accidens, et minus principaliter, per quamdam scilicet attributionem ad ipsum hominem et naturam rationalem. « Et adduxit spiritum super terram ». Per spiritum intelligunt aliqui ventum, qui aquas agitabat, ex qua agitatione exhalabant, et vaporabantur, vel in vaporem transibant, et sic decrescebant: vel intelligitur Spiritus sanctus, qui dicitur adductus ad illum effectum, sicut ad effectum bonitatis specialis et clementiae. Nam appropriatur Spiritui sancto clementia, sicut potentia Patri, et sapientia Filio, sicut primo Genes. dicitur, Quod Spiritus Domini ferebatur super aquas, ut aquis in unum congregatis terra appareret, ut aquis ad suam originem reductis, ipsam terram ad usum hominum et animalium discooperiret: unde sequitur: « Imminutae sunt aquae, et clausi sunt fontes abyssi, et cataractae caeli ». Non totaliter, quia et hodie fontes sunt aquae de venis terrae, et nubes pluvialiter descendunt sensim et guttatim: sed intelligitur, quod fuerunt clausi, ita quod in tanta redundantia non profluxerunt. « Et cataractae caeli ». Loquitur secundum sententiam hominum vulgare. Non enim nubes vel pluviae de caelo descendunt secundum veritatem, sed secundum apparentiam hominum grossorum, qui non deprehendunt aliquid inter nos et caelum, de quo possint cogitare, quod descendant pluviae: ideo credit vulgus, quod de caelo descendant. Vel intelligit caelum aereum. « Reversaeque sunt aquae euntes et redeuntes ». Aliqui exponunt sic, Euntes ad suas origines, et redeuntes a terra. Sed melius secundum sensum literalem dicitur, Euntes et redeuntes, quia per ventos agitabantur et agitatae et propulsatae

iterum redibant sicut in fluminibus, quando ex agitatione ventorum impelluntur, et impingentia in aliquod solidum, iterum revertuntur. « Recordatus est Dominus ». In effectu, vel ad modum recordantis se habuit. « Et adduxit spiritum », id est ventum, scilicet ad desiccandum et reducendum aquas. « Et prohibita sunt pluviae ». Sed nunquid non ante cessaverunt, scilicet post quadraginta dies? Potest dici, quod licet cessassent, nihilominus semper erat tempus pluviosum, seu dispositum ad pluviam. Nec ante fuit tempus firmatum ad serenitatem. « Vel prohibita sunt pluviae », id est, defluxus aquarum, quae ex priori pluvia promanarant. « Euntes », id est recedentes a terra, « et redeuntes », scilicet ad loca, unde venerant. Quaedam enim redibant sursum, rarefactae in vaporem aerum: quaedam vero ad sinus maris, vel ad intima terrae. « Emisit corvum », scilicet ab probandum, si terra esset desiccata. Quod forte ex hoc per corvum poterat conjici, si non madidus rediret: aut si aliquid desiccatum reportaret. « Qui egrediebatur, et non revertebatur ». Secundum Hieronymum et Septuaginta dicitur: Et egressus non rediit ad eum, donec siccarentur aquae de terra. In Hebraeo vero dicitur: Et egressus est exiens et revertens, donec siccarentur aquae de terra. Quod aliqui concordant, dicentes, quod corvus pro tanto non rediit, quia circa arcam volitando redibat usque ad eam, et recedebat ab ea. Et hoc est, quod in Hebraeo dicitur, Exiens et revertens. « Quae cum non inveniret, ubi requiesceret pes ejus ». Quod forte potest intelligi de terra non montuosa. Vel licet arca tunc in-edisset super montes, adhuc tamen aliquantula aqua erat in tota superficie illorum montium. « Et aperiens Noe tectum arcae ». Ex hoc patet, quod fenestra, de qua praemissum est, non fuit in tecto arcae, saltem in suprema ejus parte.

Circa istam autem partem potest primo quaeri, quare Deus per universale diluvium voluit tunc orbem judicare? Ad quod potest dici, quod haec et similia Deus scit et potest multiformiter ordinare et narrare: unde tam hic quam alibi sufficit nobis attendere congruitates rationabiles hujusmodi operum. Primo ergo potest dari ratio congruitatis per respectum ad peccata illius temporis, quae in se habebant tria quasi in summa: scilicet sensibilem foeditatem, et universalitatem, et obstinationis induratum firmitatem. Et ideo ad purgandum tantum et universalem foeditatem, convenienter emissum est universale diluvium aquarum. Contra vero Gigantes superbos et obstinatos congrue irruit impetus fluctuum subjugantium eos. Praeterea sicut Adam a sua divina origine recedentem congruum fuit in suum infimum redigi, scilicet in terram: sic resolutos in aquas immundi humoris congruum fuit submergi in aquis. Et haec congruitas trahitur in parte ex verbis B. Petri in fine secundae Epistolae suae, ubi hoc iudicium aquae comparat ad extremum iudicium, quod erit in igne. Dicit enim, quod sicut caeli et terra erant prius facti de aqua, et per aquam consistebant: sic mundus ille periit per inundationem aquae. Terram autem dicit esse factam de aqua et per aquam, quia per humorem aquaeum stat conglutinata. Caelos vero vocat partem aeris aqueosam usque ad regionem nubium attingentem: quod patet, quia eosdem caelos per ignem dicit esse dissolvendos. Secunda ratio sumitur per respectum ad ultimum iudicium, quod ut poenaliissimum, rectum

est, ut in igne fiat. Ad imprimendum autem illius timorem et fidem, congruum fuit aliquod grande iudicium praemittendum in hac vita, praeeigente tamen hoc gravitate culparum. Post ignem autem nullum eiementum fuit ad hoc convenientius quam aqua, quae se habet ad ignem, sicut frigidum ad calidum, et sicut materiale ad formale, et sicut debile ad forte, tam in puniendo, quam in purgando. Aqua vero purgat superficialiter, ignis vero fortius et medullitus. Fuit autem conveniens, quod a minoribus procedatur ad summa. Deinde prius praecessit Joannes baptizans in sacculo aqua, quam veniret Christus baptizans in igne Spiritus sancti. Et prius implentur hydriae aqua literae, quam convertantur in vinum spiritualis intelligentiae. Tertia ratio est, per respectum ad statum ejus, qui per baptismum totum veterem hominem cum suis vitiis spiritualiter occidit et sepeliit, secundum Apostolum ad Romanos 6. Interiorem enim hominem regenerat, et renovat, et salvat, quasi Noe in crucis arca. Quod quidem mysterium tangit B. Petrus 1 Epist. cap. 3. Fuit enim valde decens, tantum Christi sacramentum, et tantam renovationem orbis per aliquod solemne mundi lavaerum seu diluvium quasi sensibilibus praecostendi. Quarta ratio est per respectum ad omnia mysteria hic decenter praefigurata, sive sumatur diluvium in bono, tamquam scilicet lavativum et salvativum: sive in malo tamquam vitae extinctivum. Nam hic praesignantur omnia generalia diluvia peccatorum, utpote idolatriae, ad execrationem Judaicae et carnalium cupiditatum in fine Ecclesiae et consimilium. Praesignantur etiam hic diluvia omnium generalium captivitatum, seu generalium iudiciorum usque ad ultimum. In bono autem hic praesignantur omnia generalia diluvia gratiarum factarum et faciendarum universo orbi. Movetur (1) vero illius in Psalmo, Dominus diluvium in habitare facit, et sedebit Dominus rex in aeternum. Secundum enim Richardum de S. Victore, tunc Deus in corde inhabitare facit diluvium, quando per ebrietatem spiritualium gustuum tota vis funditus absorbetur; et tunc in ea Deus non stat mobiliter, sed potius sedet in aeternum tamquam rex. Nota autem, quod referendo simul ad bonum et ad malum, in sexto centenario Noe, id est in sexta aetate humani generis inundavit diluvium Judaeorum et Paganorum contra Christum et martyres ejus. Et contra fuit tunc in Christo et Ecclesia diluvium gratiarum. In apertione vero sexti signaculi similia expectamus, sicut patet ex Apocalypsi. A tempore enim, quo filii Dei, clerici scilicet et religiosi, videntes filias hominum, id est villas, et civitates, et temporales divitias earum videntes, quod essent pulchrae, et quod de facili generant multam et magnam prolem, acceperunt sibi pro libito unde quaque; ex tunc orti sunt in Ecclesia Gigantes in magnis et mirabilibus supra se ambulantes, qui potius videntur Reges vel Marchiones, quam Episcopi vel Abbates; et hi sunt fortes vel potentes a saeculo viri famosi; et ideo non mirum, si per eos erigatur imago bestiae et statua Babylonis et terrena civitas dilatetur. Et praecipue hoc timendum est, si filii evangelicae paupertatis praedictas filias hominum amplectantur et ambiant, timendum est, ne ex eis generent pseudochristos et prodigia magna. Moritur vero homo post interfectionem quinque sensuum, dum in sexto,

(1) Forte monetur.

idest in depravatione rationis fit diluvium: culpe mortalis, juxta illud Christi ad Samaritanam: quinque viros habuisti, et hic quem habes non est tuus vir. E contra post plenam justificationem quinque sensuum quae fit per vitam, intrat diluvium sapientiae et mentalis mundicie, quasi in sexto spiritalium contemplationum et gustuum experimentalis sensu. Rursus sicut circa finem quinti centenarii Noe inundavit malitia et tandem poena ipsius, sic in fine quinti temporis ecclesiastici inundavit cupiditas et impietas. Et ideo in sexta die synagoga et idolatria perierunt exeunte de aquis Sylvestro quasi altero Noe. Et in sexta apparitione Ecclesiastici temporis est Babylon, idest carnalis Ecclesia, submergenda in mare inundantium nationum, ut coetus pauperum Christi de naufragio nudus evadat. Secundo potest quaeri quare potius Deus voluit salvare Noe per hujusmodi arcam, quam solo miraculo solius potentiae suae? Ad quod potest quintuplex responsio dari. Prima est, ut in hoc daretur aliquis locus providentiae, et meriti et cooperationis ipsius Noe, quia fabricando tantam arcam et tanto tempore, et pro tali causa, probata est fides et potentia ejus, et per hoc cooperatus est restitutioni salvationis totius generis humani. Secunda est, ut manifesta operatione fabricationis tantae arcae toti orbi aperta praedicaret futurum diluvium, et sic quantum est ex se valde efficaciter compensaretur ad reducendum totum orbem in Deum. Quot enim putas derisiones incredulorum et giganteorum hominum pro hac re in centum annis sustinuit? Quot etiam ad Deum traxit aspicientes tanti viri laborem, sibi que cooperantes, et ipsius de diluvio futuro praedicationem? Et hinc est, quod Petrus in Epistola sua dicit: « Tunc Christum in spiritu praedicasse » incredulis et in carcere carnis et carnalis plebis » conclusis. » Tertia ratio est, ut modus salvandi conformetur modo puniendi, et etiam modo communi, quo per navigia salvamur in mari. Quarta est ostensio multiformitatis divinae potentiae et sapientiae in diversis modis salvandi: quos secundum diversitatem temporum diversimode cogitavit et fecit. Jam enim potentia creandi erat satis ostensa in Adam: Et in Enoch potentia transferendi seu rapiendi hominem subito per varia mundi loca. Nunc vero pulchre ostensa est potentia adductiva tot animalium ad manum Noe, et ordinativa eorum in arca, tam quoad pabulum quam quoad quietum et domesticum statum et consortium. Ostensa est etiam potentia mirae gubernationis arcae in tanto diluvio, ut nec per contactum montium, arborum atque jumentorum motum frangeretur: neque turbulenter concuteretur, aut pars arcae suprema ad infima regyraretur seu reversaretur. Ostensa est hic etiam potentia conservativa Noe et animalium in arca, cum nec minimum respiraculum exterius prodiret ab arca, aut de foris intraret in eam: et tamen potuit sufficere tantae multitudini animalium paucus aer inclusus, cum aer exterior usque ad regionem nubium versus esset in aquas: quia omnia haec divino fiebant miraculo. Quinta est multiformitas mysteriorum hic optime praesignatorum. Nam per arcam designatur moraliter mens sancta, quae ex lignis quadratis et politis et a sua tortuositate complanatis, idest ex stabili quadratura virtutum rectissimarum et politarum consistit. Et in hac tria sunt tecta: quorum primum attingit supremum sensualitatis: secundum vero attingit apicem ratio-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

nis inferioris: tertium vero est in supremo vertice rationis superioris. Primum est perfecta continentia seu moderantia: secundum perfecta prudentia: tertium est tacita sapientia. In primo et secundo proprie stant viri et uxores: in tertio vero animalia, quamvis per quamdam mutuam communicationem sint infra et supra. Sunt hic etiam non solum munda, sed et immunda; tum per humilem memoriam peccatorum, tum per discretam conservationem naturae et potentiarum nostrarum immundarum. Allegorice vero est ad praesens arca, primo scilicet Ecclesia, in qua triplex est mansio sive tectum, scilicet conjugatorum, continentium et virginum; vel incipientium, et proficientium et perfectorum: vel secundum legem generalem omnis hierarchiae, est ibi ordo inferiorum et mediorum et superiorum, utpote activorum, contemplativorum et rectorum ex utroque commixtorum. Et ideo in arca sunt viri et feminae, et gressibilia, et volatilia, et reptilia, in infirmis active humiliter repentia. Interiora autem et exteriora hujus arcae sunt fervido et indissolubili charitatis glutino bituminata, ut a nullo fluctu inundantium tentationum possit irrumpi aut penetrari. Secundo haec arca est religio sacra, et praecipue religio Evangelica habens tria principalia vota. Tertio est Scriptura sacra, cujus prima mansio est lex nova, et spiritalis intelligentia manans ab utraque. Quarta est doctorum praedicatio et doctrina salutaris. Vel etiam est Virgo Beata, in qua Christus corporaliter mansit: Christus inquam, totus mysticus (caput scilicet cum membris sub tecto suae multiformis qualitatis, charitatis et gratiae) spiritaliter conquiescit. Est etiam Christi crux vel Christi humanitas beata et gloriosa: quorum pertractatio juxta modos praemissos de facili patet. Notandum tamen, quod secundum Augustinum, 15 de Civitate Dei cap. 26, talis proportio mensurae datur arcae, qualis est in corpore humano. Nam longitudo hominis quae est a vertice capitis usque ad pedes, sexies tantum habet, quam latitudo quae est ab uno latere usque ad aliud latum; et decies tantum quam quae est a superheie dorsi usque ad superficiem ventris. Sicut autem latitudo arcae significat charitatis dilatationem quae pertingit usque ad jubilaeum remissionis et gratiae et letitiae Spiritus sancti: sic altitudo est significativa actionis in Deum, quae Decalogum implet divinae Legis, et replicat per ternarium fidei, spei et charitatis. Longitudo et perseverantia longanimis et finalis quae centenarium, idest perfectum saeculum, incedit per ternarium, idest a principio bono per medium bonum, in finem optimum, quasi a Patre per Filium in Spiritum sanctum. Nota etiam quod tectum arcae arcando semper adscendit et in cubito consummatur, quia secundum Dionysium, lib. de Mystica theologia, in principio ascensionum in Deum est theologia lata, quia contemplatur Deum per omnium rerum negationem; et tanto plus ascendit, quanto plus ad hujusmodi negationes arcatur, usque dum veniat ad silentium, et superexcessum omnimodae negationis, per caliginem nubis in Moyse designatae: quia et in illo superexcessu attingitur summa Dei unitas et uniformitas: ideo hic a multo et infimo proceditur et terminatur ad unum et summum. Per ostium vero ejus, quod in latere est, secundum Augustinum, laterale vulnus Christi significatur per quod intramus in ipsum: quia inde sacramenta manarunt quibus credentes initiantur, idest sanctificantur. Ge-

neraliter autem significat pietatem condescensivam et humilem: et ideo dicitur esse deorsum, idest in inferiori parte lateris arcae. Per hanc enim pietatem Ecclesia et quaecumque mens sancta exit ad proximum et intra se recipit ipsum. Fenestra vero, idest contemplatio et cultus, est in supremo et circa tectum, sicut sunt oculi in capite nostro. Post hoc nota, quomodo mystice dies et menses diluvii hic narrantur. Nam pluvia fuit quadraginta diebus. In quo secundum unum modum designatur totum laboriosum tempus Ecclesiae vel hujus vitae. Hic est enim numerus annorum et mansionum populi in deserto et jejunii Christi. In tota autem hac vita non cessat pluvia tentationum, neque pluvia gratiarum; ideo designat hic numerus tempus finalium tentationum. Septimo autem mense requievit arca non in loco infimo, sed in montium vertice, ad quem fuit per aquarum diluvium sublevata: quia Christus et ejus mater per tribulationum diluvium ad caelestis regni solium adscenderunt habentes sabbatum seu requiem post perfectionem suorum operum et laborum senario pereuntium dierum et mensium praesignatam. Ecclesia autem tam primitiva quam finalis per pressuram diluvii adscendit ad contemplationis et Evangelicae perfectionis apicem et tandem ad caelestem sedem. Rursum hoc diluvium duravit per annum, secundum Magistrum, et si menses essent lunares, tunc eadem die anno revoluta egressus est Noe de arca, quo intravit in eam. Intravit enim decima septima die secundi mensis, licet alia translatio habet vigesimaseptima. Exivit autem vigesima octava die ejusdem mensis, quia quota est luna hodie, si undecim dies addas anno lunari, complent annum solarem. In quo designatur, quod post plenam resolutionem vitae solaris, idest perfectae, fit circularis reditus ad primum principium. Ulterius prima die decimi mensis apparuerunt cacumina montium, et post quadraginta dies aperta arcae fenestra emittitur primo corvus, qui ad arcam plane non revertitur; et tunc emittitur columba trina emissione. In prima rediit, quia non invenit requiem pes suus. In secunda adfert ramum olivae. In tertia evolat in aeternum: tuncque subditur, quod decimo anno Noe prima die mensis primi imminutae sunt aquae, et aperto tecto arcae, vidit Noe terram esse exsiccata: licet mense secundo hoc plenius factum esse legatur, scilicet quadragesimo septimo die ab initio primi mensis praefati. In initio enim legis per mensem decimum propter praeceptorum Decalogum designatae apparuerunt prima elementa divini cultus et prima seminaria fidei. Et post ejus laboriosum decursum, seu post quadraginta generationes a Jacob usque ad Christum, reperta est fenestra sacrae Scripturae, quando in die resurrectionis Christus discipulis suis aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas. Tunc enim quasi per fenestram in alto positam emissi sunt duo status Ecclesiae, designati in Petro et Joanne. Primus est activus et clericalis et austerae vitae, interpretatus est quasi corvus, qui quantum ad electos est per mortificationem niger et per martyrium in aquis diluvii passionum et tentationum. Quantum vero ad ejusdem status imperfectos et reprobos corvus non rediit a negotiis corporalibus et saecularibus quasi ab aquis et cadaveribus. Habent tamen vocem praesumptione inflatam et vitam per saecularia et carnalia denigratam: et ideo oportet post hunc emitti columbam, idest statum gratiosum et simplicem contemplati-

vorum in amore et partu spiritualis amoris instar columbae multum foecundatum. Si autem vis multiformiter speculari mysteria columbae et corvi, scito quod Judaicus populus se habuit ad Christi Ecclesiam, sicut corvus ad columbam: unde ille sicut corvus in carnis ceremoniis et sacrificiis versabatur. Rursus clerus Graecorum a carnali conjugio non recedens fuit corvus, Latinus vero pro quanto recessit fuit columba. Rursus in fine temporum ordo Ecclesiasticus ad carnem seu pellem temporalem inhians ipse est corvus. Qui vero illa omnia fugit, puro et columbino pastu contentus, ramum olivae portat in rostro: pacem Christi et gratiam annuntians toti orbi, columbae assimilatur.

« Loquutus est autem Dominus ad Noe, dicens: « Egredere etc. » Habito de exterminio primae generationis facto per diluvium, hic subditur de reparatione ejusdem. Narrantur autem hic septem per ordinem. Primo scilicet egressus de arca cum Dei imperio ad propagandum. Secundo sacrificii cultus Deo acceptus cum Dei promisso ad simile iudicium de cetero non fiendum, ibi, « Aedificavit autem « Noe. » Tertio hominis ad propagandum et universis dominandum benedictiva a Deo reconfirmatio, cum speciali concessione carnum et piscium, ibi, « Benedixitque Deus Noe. » Quarto Dei cum homine de cetero per diluvium non delendo specialis pactio et confoederatio, ibi, « Hoc quoque dixit « Dominus ad Noe. » Quinto pro praedicto foedere signi mystici donatio, ibi, « Dixitque Deus, hic est « signum foederis. » Sexto breviter et in summa de diffusionem totius humani generis facta a tribus filiis Noe; et specialiter quomodo Chanaan est natus de altero eorum, scilicet de Cham: et narratur simplicitas vitae Noe, ut derisa a Cham, sed honorata a Sem et Japhet, ibi, « Igitur filii Noe erant. » Septimo narratur prophetica benedictio duorum honorantium, et maledictio dehonoris patrem, ibi, « Evigilans autem Noe. » Et post breviter subditur summa omnium annorum Noe. Dicit igitur: « Sed omnia animantia egressa sunt de arca Noe. » Augustinus, 16 de Civitate Dei, cap. 7, quaerit quomodo animalia quae ex sola commixtione nascuntur, ad insulas vel ultra maria magna transierint. Et respondet, quod possunt credi ad insulas proximas natando transisse: ad longinquiores vero portata fuisse per homines. Vel Dei jussu vel ministerio Angelorum hoc factum fuit. « Odoratusque est « Dominus odorem suavitatis. » Absit cogitatio, quod Deus fuerit sensualiter delectatus in sensibili odore holocaustorum illorum: sed Scriptura sic loquitur ad fortius exprimendum, quod Deus spiritalem virtutem sacrificii Christi in illis, sicut in signis sacramentaliter contentam vehementer acceptabat. « Et ait ad eum. Nequaquam ultra maledicam « terrae, » scilicet per immissionem universalis diluvii. Non enim intendit alia iudicia postmodum subsecuta vel subsecutura per hoc excludere. Nota autem quod in eo, quod hoc subdit immediate post illud, Odoratus, aperte innuit se istud promittere, non propter meritum Noe: sed propter meritum Christi in fide et sacrificio Noe, sacramentaliter contentum: « Sensus enim et etc. » quasi diceret: Tanta est infirmitas corruptionis humanae quod multa sunt sibi toleranda. Et nota quod duas causas veniae seu venialitatis et remissibilitatis peccatorum nostrorum hic docet. Prima quidem est ex Dei et Christi hominis et sanctorum suorum bonitate. Se-

cunda est ex humana infirmitate, « Cunctis diebus » terrae sementis et messis etc. non requiescent, » idest non cessabunt. Quasi diceret, Omni tempore durabit debita alternatio dierum et noctium, et aestatis et hyemis, seu quatuor temporum anni, ac frigoris et aestus sive caloris, idest quatuor qualitatum elementalium in quibus illae duae praedominantur, et messium seminum sive seminationum, Quasi diceret: Cursus mundi hominum conservationi expediens a me de cetero continuabitur. Dicit autem, « Cunctis diebus terrae. » Et infra dicit, « Signum foederis dari in generationes sempiternas. » Non quod cursus hujus vitae sit aeternaliter duraturus; sed est hic intelligendum juxta quadruplicem modum tangendum infra tertodecimo super illo verbo: Omnem terram quam conspicias tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. Et nota quod ab ultimo binario, scilicet semente et messe, procedit ad duo media quae ad immutationem aeris magis spectant et terminantur in primum et supremum, scilicet in noctem et diem cujus immediata causalitas est in sole. Sed forte quaeretur, quare reprobavit hoc potius respectu diluvii quam cujusvis judicii particularis? Ad hoc dicendum, quod consuetudo est Dei unum et idem universale judicium non reiterare. Et hoc triplici ex causa, quantum occurrit ad praesens. Prima est propter varietatem peccatorum. Sicut enim minori culpa minor poena debetur et majori major: sic diversis generibus criminum diversa genera suppliciorum congrue correspondent. Alia enim debentur peccatis carnalibus, alia spiritualibus: et alia his qui in lege naturae peccaverunt et alia contemptoribus legis et contemptoribus gratiae Christi. Secunda est ad ostendendum efficaciam meriti sanctorum Patrum et tandem Christi meriti: decens enim est, ut sanctis, qui patienter portaverunt et triumphaliter transierunt aliqua summa et universalia tentamenta et judicia, detur hoc privilegium, scilicet quod a modo super eorum genus et posteros tale judicium non contingat. Et in his figuratur privilegium meriti Christi, per quod sic sumus in aeternum salvandi, quod in salvatis ab eo nullum sit judicium postea successurum. Tertia est, quia multiformitas judiciorum et operum sub decenti ordine introducta, multum nobilitat ordinem universi, et multum magnificat multiformitatem sapientiae et potentiae Dei.

CAPUT IX.

« Benedixit Deus Noe. Et terror vester et tremor sit super cuncta animalia. » Istud videtur dicere assecrative, ne scilicet formident quod Deus non operetur eis ad dominandum animalibus et ceteris prout expedit statui hujus vitae. Videtur etiam subdi de animalibus edendis. « Omnes pisces marini manus vestrae traditi sunt, et omne quod movetur, » idest omne animal, « erit vobis in cibum. » Ex hoc patet quod prius non erant eis in cibum, nec pisces prius erant traditi et concessi homini ad esum; alias frustra hoc hic apposuisset. Creditur autem hoc esse factum primo et principaliter propter deteriorationem terrae nascentium factam per diluvium: secundo ex condescensione; Deus enim per lapsum et descensum temporum condescendens hominibus concedit plura quae in primis temporibus inhibuit. Unde statum proprietatis Apostolicae in communi non compulit

servari in Ecclesiis et monasteriis, quibus opulentiam temporalium et propter infirmitatem status indulsit. Et certe majoris perfectionis erat a carnibus et piscibus abstinere: tum quia per hoc minuebatur carnale incitamentum et delectamentum, quod ex esu istorum provenit: tum quia illud erat argumentum quoddam humanioris ejusdam impietatis et pietatis. Nam animalia propter esum suum occidere, quamdam videtur sapere crudelitatem. Ex hac tamen concessione subsecutum est multiplex mysterium. Primum scilicet quod animalis vita occisa et tandem homini incorporata ascendit per hoc ad dignitatem rationalem. Secundo quod animalis homo animalia edit et sapit et animaliter vivit. Tertio quod animalitas nostra erat post baptismale diluvium, et multo magis post finale judicium Christo et Apostolis incorporanda. Unde Gentiles, qui prius erant velut bestiae, sunt per crucem Christi spiritaliter occisi, sunt et Christi Ecclesiae incorporati, juxta illud quod, Actuum 10, dictum est Petro: « Surge Petre, occide et manduca etc. » « Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, » scilicet animalia; liceat vobis ea comedere, sicut licet comedere olera. Sed quomodo dicit omnia? Numquid licuit eis comedere animalia venenosa et mortifera? aut quaedam abominabilia, ut sunt vermes, aut muscae aut ranae? Dicendum, quod subintelligendum est, Omnia nostro esui utilia et congruentia; quia nec etiam olera aut quaecumque alia sunt nobis nisi sub hoc modo concessa. « Excepto quod carnem » cum sanguine non comedetis. » Idest non comedetis animal suffocatum, in quo dum moritur et post mortem sanguis ejus remanet. Et pro hujus ratione subdit: « Sanguinem enim, » scilicet esum, « animarum vestrarum, » idest in quo fungantur animae vestrae seu vitae vestrae, « requiram, » scilicet per vindictam, « De manu cunctarum bestiarum, » idest bestialium hominum, qui nulla ratione ducti, sed sola bestiali ferocitate homines occidunt. « Et de manu hominis, » qui scilicet in occidendo aliqua ratione quasi homo rationalis moveri videtur. Deinde quasi expositive subdit: « De manu viri, » idest fortis sive potentis, et quasi in hoc strenui sive virilis, et de manu fratris ejusque secundum carnem propinqui. « Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, » idest morte punietur, scilicet vel in hac vita, vel in altera, nisi (supple) per mortem poenitentiae satisfecerit. « Ad imaginem » quippe Dei factus est homo. » Quasi diceret: Non debet homo tractari sicut animalia bruta, sed potius pie et reverenter tamquam factus ad imaginem, ac per consequens ad aeternam societatem Dei. Et nota quod in hac ratione aperte ostendit, quod contra naturalem dignitatem imaginis Dei est quod moriatur; et ita est quod mors humana est contra rectitudinem primi ordinis naturalis. Sed quare prohibuit esum animalis suffocati seu mortui cum sanguine suo? Aut quid facit ad hoc ratio quae subditur, scilicet de sanguine hominis non effundendo? praecipue cum huic potius conformetur occisio animalium per effusionem sui sanguinis facta, quam quando fit absque effusione, sicut est in suffocatis? Quomodo etiam creditur quod de manu bestiarum requireret Deus sanguinem hominis effusum ab eis, cum a bestiis, secundum literam propriis sumptis, non debeat requiri? Ad primum triplex ratio potest dari. Prima est ut doceat cibos et mo-

dos edendi abominabiles evitare. Carnes enim quibus sanguis coagulatus et mortuus est commixtus, sunt communiter abominabiles: et forte minus sanæ, quia non est facta ex eis grossarum fumositatum evaporatio debita. Secunda est ad magis elongandum homines ab omni crudeli effusione sanguinis et voracitate, quæ generat et includit quendam bestialem appetitum sanguinis et quendam brutalem rabiem in vorando: et hanc rationem videtur Deus hic ponere. Effundere autem sanguinem animalis hæc sola causa ut carnibus primum a sanguine emundatis, postmodum cum maturitate debita illæ comedantur, non sonat crudelitatem, sed humanam medicinam et sobrietatem. Tertia est mystica: Hoc enim præceptum aliquo modo fuit caeremoniale, unde in Levitico inter caeremonialia reputatur. Si enim sanguis designet corruptum amorem, constat nihil cum eo edendum: Si vero designet sanctum amorem in quo est sedes spiritualis vitæ, tunc non est edendus ut commixtus cum carne, idest cum carnali opere vel affectu sanguinis morticinorum. Et potius designat corruptum amorem quam sanctum. Dicunt autem aliqui quod ubi nos habemus, de manu cunctarum bestiarum, in Hebraeis est: De manu omnis viventis. Et ne de omnibus hoc simpliciter intelligatur, subdit expositive, idest de manu hominis. Vel potest secundo dici quod ad quamdam exaggerationem homicidii et poenæ ejus dixit hoc de bestiis a quibus pro tanto humanum sanguinem requirit, pro quanto propter hoc bestias homini nocevas vult et facit interfici; propter hoc enim licitum et etiam debitum est occidere eas. Bestia etiam quæ jam hominem de facto occidit, etiam in horrorem talis facti interficienda est et ut homines ab homicidio fortius deterreantur. Tertio potest dici secundum modum supra jam expositum, quod scilicet bestia sumatur hic pro homine furore bestiali moto ad occidendum. « Ecce ego statuoam pactum meum vobiscum. » Nota quod a Noe et ultra legitur Deus pactum cum homine fecisse, in signum quod post primi hominis lapsum et post carnalis concupiscentiæ lubricum, et post mortis sibi debitæ diluvium non habemus spem aut societatem cum Deo, nisi per specialis reconciliationis pactum. Significatur etiam per hoc, quod Deus specialibus modis foederatur cum suis electis post quaelibet generalia judicia: quia tunc fundat et inchoat novos status; et ideo oportet tunc fieri nova et specialia pacta pro toto tempore illius status. « Et ad omnem animam viventem quæ est vobiscum. » Nota quod Deus non facit pacta ad animalia in seipsis, aut propter seipsa, sed solum in hominibus et propter homines. Unde cum Noe facit pactum de conservatione animalium pro quanto hoc erat utile homini. Dicitur tamen sic ut magis congruat mysteriis: quia in Noe et filiis ejus designantur magis intelligentes: in animalibus vero simpliciores qui a doctioribus erudiantur. « Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis inter me et inter terram. » Quidam dicunt quod ad literam arcum solaris refulgentiæ in nubibus generatum dedit Deus pro signo diluvii non venturi. Et dicunt quod ante diluvium non fuerant nubes nec pluviae, ac per consequens neque talis arcus. Quodcumque autem arcus apparet, signum est parvæ et temperatæ rorationis; quia arcus iste non generatur in nube, nisi solum quando ex ea manat subtile et parvum stillicidium, et quando e

contra sol refulget: quod non potest fieri quando totus aer est nubibus densis et pluviis magnis opertus. Hinc etiam (ut dicunt) arcus hic est signum non cito venturi judicii ultimi per universalem conflagrationem ignium fiendi; quia dispositio ad illam est aeris vehemens siccitas et adustio, cujus oppositum arcus iste designat, quia non fit in nube sicca nec tempore sieco, sed in nube aquosa et tempore aliquantulum pluvioso. Sed contra istos est primo, quia non est certum nec verisimile quod ante diluvium non fuerunt nubes nec pluvia, nec talis arcus. Numquid enim terra promissionis et multæ aliæ terræ non egebant pluviis irrigari et foecundari et contra aestum nimium plerumque refrigerari? Numquid etiam per calorem solis non elevabantur tunc vapores ex terra et aqua, sicut et nunc? Quod si sic fiebat, utique nubes erant. Secundo, quia licet arcus iste exigit pluviam temperatam, non propter hoc est sufficiens signum seu argumentum quod Deus non deleat mundum per diluvium aquæ vel ignis, cum Dei potentia vel actio non dependeat ab actione aeris vel nubium; quin potius talia indicia facit et facturum est, quominus hoc ab omnibus communiter aestimetur. Tertio, quia tale signum est naturale potius quam specialis gratiæ sive pacti. Hic autem Deus ponit illud pro signo specialis foederis sui ad Noe et ad stirpem ejus. Quarto, quia talis arcus non dicit aliquam rationem amoris vel meriti, propter quam debeat Deus recordari foederis sui. Hic autem dicitur a Deo quod cum viderit arcum suum, recordabitur foederis sempiterni quod pepigit cum omni carne et cum omni vivente. Dicendum igitur quod Deus sicut et in ceteris mysteriis, sumpta figurali similitudine ex arcu nubium naturaliter temperiem exigente et designante voluit occulte significare formale et principale exemplar et signum inviolabilis firmitatis foederis sui ad genus humanum, saltem quo ad electos. Hoc autem est radicaliter immensa Dei honoritas ad genus humanum: expressive autem infallibilis veritas suarum promissionum tam scriptarum quam inspiratarum aut voce sensibili promulgatarum: promeritorie vero est charitas et passio Christi hominis, ac deinde charitas sanctorum Patrum. In quolibet enim horum instar arcus caelestis inveniuntur scilicet septem. Temperamentum refrigerii, Irroratio suavis stillicidii, Dilatatio amplexus, Refulgentia solaris radii, Gratositas aspectus, Venusta emissio jaculi amorosi, Serena profunditas perspicui nubilos. Licet autem Deus a nullo objecto causaliter moveatur, nihilominus in horum visione quam habet non de novo, sed ab aeterno, recordatur Deus foederis, quod ex mera gratia pepigit cum electis. Et nota quod, licet Dei charitas et solaris veritas sunt sicut arcus pro quanto ad infima nostra arcualiter se aperiunt et expandunt: et serena profunditas Dei ac nubes sit et chorda in qua manet arcus iste: nihilominus ut solis ad nubem et arcum distinctio fiat, arcus iste est aeternæ charitatis et veritatis a patre genitæ radiosa expressio posita primo in nubibus, idest in profundis eloquiis divinarum Testamentorum, seu divinarum promissionum vel Scripturarum: et simul cum hoc in caelicis et profundis cordibus Patriarcharum et Prophetarum, ac tertio in humanitate Christi, tam per personalem unionem, quam per singularem illius animæ irradiationem et inebriationem: et simul cum hoc positus est iste in utero Virginis, et postea ibi tam

cor quam brachia ad nos instar arcus expandit. Sexto in mentibus Apostolicis per fidem semper fervidam et praedicationem. Septimo in mente et carne apparuit in pactum et testimonium futurorum.

• Erant igitur filii Noe ». Hic de filiis ejus mentionem facit, de Chanaan filio Cham, et benedictione Sem et Japhet, de qua et mox agere intendit. • Tres isti sunt filii Noe, et ab his disseminatum est totum genus humanum. » Ex hoc loco, et etiam ex praecedentibus, aperte patet quod hi soli tres viri cum Noe remanserunt post diluvium, et quod postea Noe non habuit aliam prolem. Ex quibus duo satis miranda occurrunt. Primum est quomodo in sexcentis annis Noe ante diluvium et trecentis annis filiorum suorum nullus ex eis natus sit praeter hos tres; aut si plures ex eis nati sunt, quomodo salvati non sunt in arca. Secundum est quomodo in trecentis quinquaginta annis Noe post diluvium nullus ex eo natus est. Ad hoc ergo potest dici, quod sive ante diluvium plures ex eis nati fuerint, sive non, Deus tamen noluit in arca plures salvari quam Noe cum tribus filiis ejus, humanum genus repropagaturus. Et hoc primo propter mysterium Trinitatis in unitate firmatae. Secundo propter majorem nexum unitatis generationum sequentium. Tertio in commendationem divinae potentiae et ordinis suae sapientiae, in eo quod ex paucis seminibus et radicibus multas menses facit mirabili ordine pullulare. Credendum est tamen quod si Noe ante diluvium aliam prolem habuit, quod vel suae sanctitati non adhaeserint, vel ante diluvium obierint, aut quod submersio eorum per diluvium fuerit eis ad purgationem delictorum suorum, sicut et aliis tunc poenitentibus et ad cor redeuntibus creditur in purgationem fuisse. • Coepitque vir agricola etc. et plantavit vineam ». Secundum Magistrum in historiis naturales labruseas transplantando et excolendo ad usum vineae reduxit. Nihil tamen est inconveniens si dicatur quod bonas vites invenit et collegit, et vineam inde fecit. • Bibensque vinum inebriatus est ». Ignorans, scilicet, vim ejus propter debilitatem sui capitis respectu fortitudinis vini, quod utique facilius nocet homini insueto et inexperto. An autem tunc coepit usus vini, ita quod ante diluvium non biberent homines nisi aquam, non potest plane argui ex hoc loco. Isidorus tamen Etymologiarum libro decimoseptimo dicit: « Vitis plantationem primus Noe instituit rudi adhuc saeculo. » Et secundum hoc videtur quod ante diluvium non biberint homines salutem ex vinea culta. Nota quod Scriptura multis factis et accidentibus Noe, hoc unum quod in se fuit modicum nulliusque virtutis significanter enarrat, tum propter memorabile factum filiorum ex hoc subsequutum, tum etiam propter magnum mysterium quod hic spiritus Moysi vidit, tum etiam ut doceat quod etiam sanctis viris plerumque ita humana et infirma contingunt: tum etiam ut in hoc ipso innuat quod talia plerumque contingunt et contingere possunt absque peccato, tamquam non subjecta providentiae nostrae, et potius acta in nobis quam facta a nobis. Mysterium autem hujus sancti sumptum in bono fuit, primo in figuram summi Patriarchae Christi, quia nimia charitate suae vineae, idest Ecclesiae suae quam plantavit inebriatus, non erubuit pro nobis in cruce, et hoc in tabernaculo suo, idest in medio populi sui, pati. Secundo figurat excessivos fervores Sanctorum, qui

pro Christo et Ecclesia nuditates et confusiones multimodas portaverunt, et portati sunt, instar David, qui coram ancillis suis nudatus est et quasi unus de scurris: unde et a Michol uxore sua derisus est sicut Christus a synagoga. Tertio significat apertionem Scripturarum quae fit per excessum charitatis et per ebrietatem spiritus, ex qua Christi nuda veritas absque tegumento figuralium illucescit, quam tamen invidi et haeretici sicut canes dilacerant et derident. Sumptum vero in malo designat quod plantatio seu aggregatio delectabilium et carnalium fomentum generant insaniam abominandorum excessuum, seu comessionum et ebrietatum, ad quam sequitur nudatio femorum, idest turpitudine luxuriae; et licet hoc de se sit derisibile, non est tamen filiorum derisorie revelare turpitudinem patris sui. • Cum didicisset quod fecit ei filius suus », scilicet a duobus aliis filiis sibi hoc referentibus. Sed numquid haec relatio fuit detractoria et Noe ad iram provocatoria, et per consequens perversa? Dicendum quod malum subditi potest licite referri Praelato, ut tamquam pater increpet et corrigat illud; et praecipue si est talis de quo omnino sit praesumendum quod non provocetur impie contra peccantem, sicut de Noe sanctissimo et naturali patre ipsius Cham erat utique praesumendum. Dato etiam quodam zelo detestationis tanti sceleris dixerint hoc patri, et viro sancto, bene potuit hoc fieri absque peccato. • Ait: Maledictus etc. » Sed numquid maledicere non est peccatum ex peccato irae causatum, cum Apostolus prioris Corinthiorum sexto dicat, quod maledici regnum Dei non possidebunt? Dicendum quod sancti in Scripturis dicuntur maledicere, non quasi malum optantes, sed quasi prophetice futura mala praedicentes. Unde hic non debet suppleri, maledictus sit, sed maledictus est vel erit: unde nec subdit, servus sit, sed servus erit. Si tamen dicatur quod haec sit quasi ex voto optantis, hoc fit solum ex zelo divinae justitiae, quam tunc promeritus fuerat. Nec ex hoc est facile ab infirmis trahendum exemplum; quia quod zelo justitiae se facere putarent, facerent saepius ex livore vindictae et irae. • Filius suus minor », scilicet Cham. Qui minor dicitur vel solum respectu Sem et Japhet, scilicet si fuerit tertio genitus: vel dicitur minor valore et dignitate. Et nota quod iste merito maledictus est a patre. Praetermisso enim quod proprium patrem derisit, stupendum est quod patrem tantae aetatis, tantaeque sanctitatis, quem ita familiarem Deo probaverit, et in quo solo Deus omnia servaverat et restauraverat, sic potuit deridere: et praecipue cum ille homo esset jam sexcentenarius, et qui cum solis septem de diluvio salvatus erat, et maxime circa activum principium partis generativae, de qua immediate se noverat propagatum. Unde patet quod hoc esse non potuit nisi prius a sodalitate virtutis, et a reverentia divinorum vehementer decidisset; propter quod merito hic scribitur tamquam valde stupendum. Et fortasse ex magna mentis praesumptione patris simplicitatem et casum ejus superbe contempsit; et in cumulum sui contemptus hoc fit pejus, quod rem occultam cacteris detractorie et derisorie propalavit. • Maledictus Chanaan ». Qui jam post diluvium ex Cham erat natus. Sed quare Noe huic primum maledixit, et non potius patri ejus qui eum deriserat? Dicendum quod hoc facit, quia in spiritu vidit gentem Chanaanacorum ex hoc Chanaan generandam,

esse singulariter a Deo maledicendam et exterminandam et subjugandam per Judaeos, qui fuerunt de genere Sem: et etiam ante per Assyrios qui de Sem sunt orti, et tandem per Romanos qui de Japhet fuerunt. Moyses autem videtur hic, quantum ad litteram, praecipue dicere, quia subjugandi erant a Judaeis; in cujus signum est quod ceteri filii Cham, de quibus infra dicitur, non maledicuntur: sed solus Chanaan. Potest etiam secundo dici quod plus fuit hoc quam maledicere patrem solum; quia perinde est ac si diceret: Tu et tua generatio estis maledicti a Deo. Fuit enim decens quod sicut malum filium se fecerat, sic filios malos et maledictos haberet. « Servus servorum erit fratribus suis ». Inter omnes servos erit vilissimus, et summae servituti subjectus, quasi serviens servis fratrum suorum. Dicitur enim servus servorum, sicut flos florum, et Deus Deorum. Nota quod servitus legis hujusmodi in poenam propter peccatum est primitus introducta. Licet enim in omni hierarchia sit dare superiores et inferiores secundum Dionysium, non tamen servos. Servitus enim proprie sumpta, est quid poenale; nam libertas ei opposita, est quid naturaliter desideratum. Habet autem tria in se notabiliter poenalia. Primum respectu animae et spiritualium, quia servus non habet liberam facultatem transferendi se ad utiliora animae suae sine licentia domini sui. Secundum est respectu corporis et temporalium; quia nec in corpore nec in rebus habet liberum dominium, etiam respectu utilium sibi aut necessariorum. Tertium est quia potest a dominis compelli ad multas angarias et labores, et etiam potest vendi quasi jumentum. Dicitur est autem servus a servando, quia victis hostibus capti ex eis servabantur ad vitam; sic tamen quod modo praedicto essent subjecti servatoribus suis. Et hac ratione secundum jura gentium servitus processit, quia justo bello capti et juste occidendi gratisque ad vitam servati, juste potuerunt servitutis poena ligari. « Benedictus Dominus Deus « Sem ». Hoc dicit quia unius Dei cultus in sola stirpe Sem tempore Abrahae remansit. « Sit Chanaan servus ejus ». Non dicit hoc pro persona Chanaan, sed pro populo Chananaeorum, qui nascitur ex ipso. « Dilatet Deus Japhet ». Alludit nomini, quia Japhet latitudo interpretatur, quia in nationibus dilatatus est, Nam secundum Hieronymum, populus gentium ex ipso est ortus. « Et habitet in « tabernaculis Sem ». Idest Populus ejus civiliter commoretur sub regno seu imperio filiorum Sem, quod proprie impletum est in regno Assyriorum et Chaldaeorum; sed tandem verius in regno Christi qui fuit de Sem, sub quo et in quo omnes gentes per fidem manserunt. « Sitque Chanaan servus ejus ». Hoc impletum est in parte imperii Graccorum et imperii Romanorum. Sed forte quaeret aliquis, Quid ponderis haec maledictio? Nam quo ad culpam non fuit minus malum, imo pejus, quod filii Sem in regno idolatriae super filios Cham regnaverunt, quam quod filii Cham eis in hoc subjecti fuerunt. Rursum cum omnia moriantur, quae prosperitas fuit Judaeis plus quam filiis Cham, in hoc quod illis de terra promissionis expulsis in ea temporaliter regnaverunt: cum per mortem inde exierint, sicut et illi, et etiam per consimilia bella sunt etiam inde expulsi? ulterius quae benedictio fuit filiis Japhet, quod imperio filiorum Sem idololatrantiem cohabitaverint? Licendum quod hic et ubique in toto Testamento

est regulariter observandum quod in temporalibus benedictionibus et promissionibus ac maledictionibus et comminationibus subintelligantur aeterna bona et aeterna mala. Itaque in talibus intelliguntur temporalia bona vel mala illis in locis contenta, vel eisdem aliquid melius vel pejus. Et ideo pro certo est tenendum quod Noe plus intendit hic prophetare de aeternis et spiritualibus bonis et malis quam de transitoriis et terrenis. Et hinc est quod in hujusmodi semper prophetatur de complendis sub Christo. In Cham enim intelliguntur omnes reprobi, quorum generatio, velit nolit, servit electis, sive exercendo eorum patientiam ceterasque virtutes, sive quia eorum malitiae virtus sanctorum praedominatur, et post hanc vitam illam potentissime et aeternaliter conculcabit. Nota pro mysteriis, quod Cham designat Judaeos et haereticos, et universaliter omnes derisores Christi et sanctorum et sapientiae Dei. Per Sem vero et Japhet designantur fides et charitas et omnes habentes eas. Vel conversi Judaei, per Sem, et conversi de gentibus, per Japhet, quia pallium, idest immensitatem majestatis et charitatis, et maturitatis et honestatis Christi imposuerunt humeris suis, se totos scilicet ei subicientes, et per obedientiam eam portantes, et incedentes retrorsum, idest non redeuntes in eam partem quae est ante faciem, sed in eam quae est post tergum, qui motus retrocessivus vocatur, non viderunt, sed operuerunt verenda patris sui, id est carnali aut curioso et contemptivo aspectu non aspexerunt Christi humilia et infirma: sed potius sicut omnino superexcedentia intellectum eorum operiunt illa pallio divinae majestatis, id est, reverendo ea tamquam divinissima, et tamquam divina majestate assumpta. Per cujus contrarium Judaei et haeretici in se et sua prole sunt maledicti, et aeternae servituti Apostolorum et fidelium addicti. Augustinus vero, decimo sexto de civitate Dei, cap. 2, ponit hic mysteria quoad quaedam, dicens, Quod quodammodo in passione Christi id factum est. Nam pro nobis eam factam honoramus, et Judaeorum facinus aversamur. Vestimentum signat sacramentum, dorsa, memoriam praeteritorum, quia passionem Christi vestimento sacramentorum honorabiliter tegimus, quam post tergum portamus, quia ipsius tamquam jam praeteritae memoriam celebramus. Dicit etiam quod reprobi solo sono vocis eam foris annunciant, et non intelligunt, intelligentia scilicet affectuali. Probi autem intus in corde honorant infirmum et stultum Dei, quia fortius et sapientius est hominibus. Et hujus figura est quod Cham exiens hoc annuntiaverit foris. Sem vero et Japhet ut hoc velarent, hoc est, honorarent, ingressi sunt, id est interius id egerunt. Nota etiam quod idem subdit ibi: a duobus filiis Noe benedictis usque ad Abraham de nullo iustorum quod pie Dominum colerent, nulla fit mentio, quamvis non sit credendum eos defuisse; sed si omnes commemorarentur, nimis longum fieret, et hoc esset magis historica diligentia, quam prophetica providentia. Spiritus itaque Dei per Moysen illa subsequitur, quibus non solum narrarentur praeterita, verum etiam praenuntientur futura, quae tamen pertineant ad civitatem Dei; eo quod quidquid hic dicitur de hominibus qui non sunt cives ejus, ad hoc dicit ut ex illa comparatione contraria vel proficiat vel emineat.

CAPUT X.

« Hae sunt generationes filiorum Noe ». Habito de termino diluvii et separatione facta sub Noe, sequitur tertia pars de divisione stirpis Noe in varias gentes et linguas. Et primo dinumerat generationes trium filiorum Noe, tangendo aliqua de appellatione terrarum et distinctione facta per filios eorum. Secundo narrat causam divisionis linguarum, ibi, « Erat autem terra labii unius. » Tertio repetit generationem Sem, ut eam continuet, et per eam numerum temporum tradat, ibi, « Hae generationes » Sem. » In prima primum praemittit titulum generationis. Secundo enarrat ipsas. Et primo generationes minimi, scilicet Japhet. Secundo medii, ibi, « Filii autem Cham. » Tertio generationes primi, ibi, « De Sem quoque nati sunt. » Nota quod secundum Augustinum, decimo sexto de Civitate Dei, capite tertio, hic narrantur septuaginta tres generationes; scilicet quindecim de Japhet, triginta una de Cham, viginti septem de Sem; et quaelibet istarum fecit per se unam linguam, praeter Phalegh, in quo lingua Hebraica patris sui remansit; et ideo hebraei et Phalegh non fecerunt nisi unam linguam, et sic secundum eum fuerunt solum septuaginta duae linguae. Verum est quod Augustinus sequens translationem septuaginta in generatione Sem, ponit unum qui non est in hebraeo, scilicet, Cainan genuit Sale. Quam litteram beatus Lucas sequitur. Sed sequamur veritatem hebraicam quae non ponit Cainan, quia forte Cainan non fuit naturalis filius Arphaxad, ut sic amoto Cainan sint septuaginta duae. Quod si obiecias quod secundum hoc Judaei potius habuissent linguam Phaleg tamquam linguam Abrahae quam Hebraei: Dicitur quod forte ideo Septuaginta apposuerunt Cainan, quia fecit per se unam linguam. Phaleg autem bis numeratus est, quia in ipso lingua patris remansit, et quia in diebus ejus divisae sunt linguae. Nota etiam quod quando fuit divisio linguarum, non solum fuerunt septuaginta duo homines sic numerati, imo potius septuaginta duae gentes. Unde in fine hujus capituli dicitur, « Isti sunt filii Sem secundum cognationes et linguas, et generationes in gentibus suis. » Et post de omnibus insimul dicitur: « Hae familiae juxta populos et nationes suas. » Et supra dicitur: « hi filii Cham in cognationibus et linguis et gentibus suis. » Et similiter supra dicitur de filiis Japhet: et ubi agit de filiis Cham, expresse ponit nomina gentium, unde dicit in isto cap. Mesraim genuit Ludim et Ananim etc. E quibus egressi sunt Philistini et Caphtorimi. Et secundum Augustinum, ideo multorum filii non sunt commemorati, quia ipsi gentes seu linguas per se non fecerunt, sed aliis gentibus adjuncti sunt. Quomodo enim alias, cum filii Japhet octo enumerentur, ex solis duobus filii nati commemorantur? Et similiter cum filii Cham quatuor nominentur, ex solis tribus qui sunt nati adjiciuntur. Et similiter cum filii Sem nominentur sex, ex solis duobus nati describuntur. Numquid ceteri sine filiis remanserunt? Absque dubio non videtur. Nota etiam quod secundum Hieronymum, et secundum Josephum, filii Japhet tenuerunt aquilonarem plagam a Tauro et Amano montibus Ciliciae et Syriae, usque ad fluvium Tanaim. In Europa vero usque ad Gathu, omnia scilicet maritima loca a praedictis montibus usque ad Oceanum Britannii. Tamen

etiam nota, secundum Isidorum lib. 9 Etymologiarum sequentem Hieronymum libro hebraicarum quaestionum et Josephum, quod filii Japhet sunt septem: scilicet, Gomer, ex quo Galatae, id est, Galli: Magog a quo arbitrantur Scythas et Gothos traxisse originem: Madai, a quo Medi: Javam a quo Jones, qui et graeci, unde et vocatur mare Jonium: Tubal, a quo Iberi, qui et Hispani, licet quidam ex eo et Italos natos suspicentur: Mosoth, a quo et Cappadoces, unde et urbs usque hodie apud eos Mozata dicitur. Thyras ex quo Thraces. « Filii » Gomer Aschanaz, etc. » a quo Sarmatae quos Graeci reginos vocant. Riphath, a quo Paphlages; Thogarima, a quo sunt Phryges. Filii Jovam vel Javan, Elisa a quo graeci Elisaei, qui vocantur Aeolides. Unde et lingua quinta graeca Aeolis appellatur. Tharsis, a quo Cilicii, ut Josephus arbitratur: unde et metropolis eorum Tharsus appellatur de qua fuit Apostolus Paulus. Cetim, a quo Citii, id est Cyprii nominantur. Dodanim, a quo Rhodii, qui Rhodum insulam occupant. Hae sunt generationes de stirpe Japhet, quia a Tauro monte ad aquilonem mediam partem Asiae, et omnem Europam usque ad oceanum Britannicum possident, quarum gentium vocabula partim sunt immutata, partim manent.

« Filii Cham. » Nota secundum Hieronymum libro praefato quod septuaginta interpretes non valentes, heth, litteram, quae duplicem aspirationem sonat, in sermonem graecum vertere, frequenter chi, graecam litteram addiderunt, ut nos docerent hujusmodi vocabula aspirari debere. Unde hic transtulerunt Cham pro eo quod est Ham, a quo et Aegyptus usque hodie Aegyptiorum lingua, Ham dicitur. Et sic dicitur quia descenderunt a Cham usque in Aegyptum. Unde in Psalmo legitur Jacob accola fuit in terra Cham. « Filii autem » Cham: Chus, » a quo Aethiopes progeniti (Chus usque hodie ad hebraeis Aethiopia nuncupatur), « Mesraim, » a quo Aegyptii perhibentur exorti. « Phut, » a quo Lybii. Unde et Mauritaniae fluvius usque hodie Phut dicitur, omnisque circa eum regio Phutensis, licet in una tantum climatis parte Lybiae nomen resederit, et reliqua terra Africa nominata sit. « Chanaan, » a quo Afri et Phoenices et Chanaanearum decem gentes. « Filii Chus Saba, » a quo scilicet Sabaei, de quibus Virgilius, solisque et thurea virga Sabaeis. Hevila a quo Getoli in parte remotioris Africae et eremo cohaerentes. « Sabbata, » a quo Sabbateni, qui nunc Astabari nuncupantur. Rema vero et Sabbata paulatim antiqua vocabula perdiderunt, et quae nunc pro veteribus habeat ignoratur. « Filii Rema Sabaa et Dadan. » Illic scribitur Saba per sin, litteram, supra vero per Samech, a quo diximus appellatos Sabacos. Interpretatur vero nunc Saba Arabia. Nam in septuagesimoprimo Psalmo ubi nos habemus « reges » Arabum et Saba, » munera offerent, scriptum est in hebraeo, reges Saba, primum per Sin, secundum per Samech. Sunt ergo duae Arabiae ceterior et ulterior. « Dadan, » a quo gens est Aethiopiae in occidentali plaga. « Porro Chus genuit Nemroth. » De isto Nemroth agit diversum a praemissis filiis Chus, tum propter ejus singularem primatum in robore et regno et malitia, tum quia hic aliquid breviter de eo tradere intendebat. Voluit enim breviter notare a quo post diluvium coepit tyrannis, et orientale imperium: videlicet a filiis Cham, a Noe maledictis et inter filios Cham, ab isto Nem-

roth, qui secundum Hieronymum, arripuit prius in populo tyrannidem insuetam et regnavit in Babylone. Et in « Arath, » idest in urbe Edessa: et in Achadi, quae nunc dicitur Nisibis, et in « Chalamne, » quae postea a Seleuco rege dicta est Seleucia. Et secundum Augustinum, hic Nemroth fuit gigas. Et secundum Isidorum 7 lib. Etymolog. Nemroth interpretatur tyrannus; et ipse aggressus est contra Deum, impietatis aedificare turrim. Si vero quaeratur quomodo regnaverit in Babylone, et in terris circumadjacentibus, cum Babylon et terra Chaldaeorum spectaverint ad filios Sem (Nam secundum Hieronymum de Arphaxat filio Sem fuerunt Chaldaei). Potest dici quod per tyrannidem obtinuit varias terras eorum. Videtur autem Moyses velle hic innuere quod Nemroth esset tunc rex in Babylone quando turrim ejus aedificabant, et quando ibi divisae sunt linguae. Dicit ergo: « Ipse coepit esse potens in terra, » potentia scilicet tyrannica et regali, « Et erat robustus venator eorum Domino. » Secundum Augustinum, praepositio graeca est aequivoce ad eorum et ad contra. Unde et hic melius esset contra Dominum, quam coram Domino. Vult ergo dicere quod iste per praeceptum et voluntatem venabatur homines ac si feras, idest quod per varias oppressiones eorum sibi eos subiecit. « Ab hoc, » idest de hoc « exivit proverbium, » scilicet inter gentes. « Quasi Nemroth robustus venator eorum Domino. » Sensus est, quod quando aliquis erat crudelis, et aliorum fortis oppressor dicebatur, parabolice inter gentes: iste quasi alter Nemroth fortis venator contra Dominum. Fuit autem principium regni ejus Babylon, principalis scilicet sedes et metropolis regni ejus, et « Arath » et « Chalamne, » scilicet fuerunt de regno ejus, et forte post Babylonem erant principales urbes regni sui. Vel Babylon cum aliis tribus urbibus fuerunt principium, idest principalis pars regni ejus. In quo innuitur ulterius quia longe lateque regnum ejus fuit diffusum. « In terra Sennaar. » Est planities provinciae Babylonis, id est de terra Sennaar. « Egressus Assur. » Secundum Hieronymum per Assur significatur Assyriorum imperium. Secundum Augustinum, proprie significat filium Sem: unde et hic tamquam de quodam singulari homine subditur, « Et aedificavit Ninivem et plateas ejus, et duas alias urbes, scilicet Chale et Resen. » Licet posset hic dici quod Assur, id est Assyriorum gens aedificaverit hanc, scilicet Ninivem, sed longe post. Nota quod idcirco de Assur facit hic mentionem, cum tamen non sit de filiis Cham, ut innuat quod Prophetia Noe de subjugatione filiorum Cham sub filiis Sem in isto coepit impleri: quia regnum Nemroth ad regnum Assyriorum fuit tandem translatum. Fecit etiam hoc ut simul conjunctim duo primaria initia et duas principales sedes primi et orientalis imperii demonstraret, « At vero Mesraim genuit Ludim, et Ananiam, et Laabim etc. » Exceptis Laabin a quo Lybies qui quondam Phutaei vocabantur, et Casluim, a quo Philistini dicti sunt, ceterae gentes ignotae nobis sunt, ait Hieronymus et Isidorus, quia bello Aethiopico subversae usque ad oblivionem nominum pervenire. Possederunt autem terram a Gaza urbe Philistinorum usque ad extremos fines Aegypti. « Chanaan autem genuit Sidonem, a quo urbs in Phoenice Sidon vocatur. Secundus fuit Hetheus, a quo Hethei. Tertius Jebusaeus, a quo Jebusaei,

et ita de aliis intermediis quos genuit. Sextus fuit Hevaeus, a quo Hevaei: ipsi sunt Gabaonitae qui supplices venerunt ad Josue. Septimus fuit Archaeus qui Archas condidit oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm. Nonus Aradius, a quo Aradii qui Aradum insulam possederunt, angusto freto a Phoenicis littore separatam. Samaraei vero sunt quibus Edessa dicta nobilis civitas Syriae, quae vocatur Coeles, civitas Amath usque ad nostrum tempus tam a Syris, quam ab hebraeis, ita ut apud veteres dicta fuerat, appellatur: quae post Alexandrum dicta est Epiphania. Nonnulli vero putant Antiochiam primo vocatam esse Emath. « Factique sunt termini Chanaan, » idest Chananaeorum. « venientibus a Sydone Geraram usque ad Gazam et usque ad Lasan. » Lasa autem secundum Hieronymum est quae nunc Calische dicitur, ubi aquae calidae prorumpentes, in mare mortuum defluunt. « Hi sunt filii Cham, » qui scilicet a Sidone usque ad Gaditanum fretum omnem meridianam partem tenent. « De Sem quoque fratre Japhet majore nati sunt, patre omnium filiorum Heber. » Nota quod secundum Augustinum, quod hunc titulum ante enumerationem generationum Sem signanter praemittit, et ostendit quod Heber inter filios et nepotes Sem omnibus est praelatus. Unde et ex Heber hebraei sunt appellati, cujus linguam solus populus Israel potuit obtinere: in quo Dei civitas quasi tota remansit in tempore illo. Vocat autem Sem fratrem Japhet, et non fratrem Cham, in signum reprobationis Cham. « Filii Sem: Elam, » a quo Elamitae principes Persidis, quae metropolis vocatur Elam. « Assur, » qui Niniven condidit, ut supra dictum est. « Arphaxad, » a quo Chaldaei. « Lud, » a quo Ludii. « Aram, » a quo Syri, quorum metropolis est Damascus. « Filii Aram: Hus, » qui conditor Trachonitidis et Damasci inter Palestinam et Coelen Syriam tenuit principatum. Unde in libro Job, ubi in hebraeo scribitur terra Hus, septuaginta dixerunt Ansitidem, quasi Hussitidem transtulerunt. Et Hul a quo Armenii. Gether, a quo Aearnanii seu Carii: « Mes, » a quo hi qui tunc vocantur Maeones: « Phaleg » eo quod in diebus ejus divisa sit terra. « Phaleg enim divisio interpretatur. » Nota quod non sine causa Moyses ita signanter enarrat has septuaginta duas linguas, nec sine causa Deus hunc numerum ordinavit. Nam et sub consimili numero septuaginta duobus senioribus de spiritu Moysi dedit, ut spiritualibus eum juvarent, sicut habetur Num. 11, et Christus septuaginta duos discipulos sub duodecim Apostolis ad praedicandum elegit et misit, sicut patet Luc. 10. Sicut enim in hoc numero, duodecim senarii, vel sex duodenae (ex quibus septuaginta consurgunt) sunt, et sunt numeri universitatis, ita competenter in ipsis universitas gentium et linguarum comprehensa fuit.

CAPUT XI.

« Erat autem terra labii unius. » Hic redit ad narrandum causam divisionis linguarum, quae fuit culpa superbiae aedificantium urbem et terram Babylonis. Et primo refertur culpa, secundo justitia Dei culpa illius punitiva et superbiae intentionis eorum dissipativa, ibi: « Descendit autem Dominus. » Dicit igitur, « labii unius. » Labium et lingua sumuntur hic pro linguae effectu, id est, pro loquutione, eo modo quo per causam effectus significa-

tur. « Cumque proficiscerentur de oriente, inven-
 « runt. » An omnes tunc simul recesserunt et in
 Sennaar insimul venerunt, an solum principales
 ex eis cum aliquibus sibi annexis, non plene claret
 ex hoc loco. Licet enim infra dicatur, scilicet quod
 inde de Babylone dispersit eos Dominus in uni-
 versas terras, hoc potest dici, aut quia causa di-
 spersionis omnium fuit ex illo loco, aut quia prin-
 cipaliores ibi erant et inde dispersi sunt, et in
 eorum divisione et dispersione divisae sunt gentes,
 quarum ipsi erant duces; quia nec alia potest dari
 ratio quomodo tunc omnes discesserunt de Babylone.
 Non est enim dubium quin plures ibi tunc tempo-
 ris remanserint. Refert autem Magister quod Philo
 in libro quaestionum super Genesim narrat, quod
 ex tribus filiis Noe, adhuc ipso vivente, fuerunt
 viginti quatuor millia virorum praeter parvulos
 et mulieres. Sed videtur quod longe plures fue-
 runt. Noe enim, secundum literam nostram et
 hebraicam, vixit usque ad exitum Abrahae de domo
 patris sui. Nam a diluvio usque ad ejus exitum
 computantur trecenti septuaginta duo anni. Noe
 autem vixit ultra hunc numerum per tres annos.
 Tempore autem illo facta erat grandis populatio
 Chananaeorum et diversarum gentium et regnorum.
 Praeterea populus Israel in minus quam ducentis
 annis multiplicatus est in Aegypto usque ad sex-
 centa millia virorum praeter parvulos et mulieres.
 Quid ergo mirum si in trecentis quinquaginta an-
 nis Noe sit facta multiplicatio longe ultra viginti
 quatuor milia virorum? « Invenierunt campum, »
 idest planiciem, « in terra Sennaar. » Possibile
 est quod duabus ex causis de oriente recesserant.
 Primo scilicet ut magis accederent ad medium ter-
 rae habitabilis, ut exinde possent melius circum-
 quaque diffundi, et regi a principalioribus, quasi
 in medio populorum regendorum manentibus. Se-
 cundo ut redirent ad terram in qua manserant
 Adam et primi patres eorum. Quaecumque autem
 ex causa fuerit, est notandum quam mirabili ordine
 variavit Deus principales sedes patrum et divini
 cultus, et regnorum mundi. Nam primo fuit in Pa-
 radiso. Secundo creditur fuisse in Hierusalem sive
 circa Hebron, ubi et Adam legitur esse sepultus.
 Tertio faciente Domino quod arca post diluvium
 versus orientem subsideret, fuit in oriente. Quarto
 rediit circa Hierusalem, licet tunc aliquamdiu fuerit
 in Aegypto. Deinde sub Christo cultus Dei diffusus
 in omnes, quantum tamen ad principalem sedem
 per Graecos venit ad Latinos, exinde rediturus ad
 omnes, et praecipue ad Judaeos. « Dixitque alter
 « ad proximum suum, venite etc. » Non est ere-
 dendum quod Sem et ceteri sancti patres illius
 temporis in hoc consenserunt, et quamquam aliquis
 ex eis ad opus extrinsecus compelli potuit, prae-
 cipue cum videatur quod Noe adhuc viveret: quia
 secundum literam nostram, a diluvio usque ad or-
 tum Phaleg in cujus diebus divisa est terra, non
 sunt nisi anni centum triginta et unus: et usque
 ad mortem ejus sunt trecenti quadraginta: Noe au-
 tem post diluvium vixit trecentis quinquaginta annis,
 decem scilicet post mortem Phaleg. Ex modo au-
 tem isto loquendi innuitur quod aliqui fuerunt
 principales incitatores aliorum ad hoc aedificium;
 et etiam quod ex magno affectu, et cum multa et
 communi concordia hoc fecerunt. « Faciamus nobis
 « civitatem et turrim, » idest turres, singulari pro
 plurali. Vel turrim vocat capitulum civitatis factum

ad modum turris. Triplici autem ex causa viden-
 tur ad hoc opus moti. Primo scilicet ex cupiditate
 regnandi, et tyrannicam potentiam super universam
 terram exercendi in urbe illa, quam scilicet et
 inexpugnabiliter et insuperabiliter fundare intende-
 bant. Secundo ex ambitione nominis et famae ex
 hoc apud omnes obtinendae. Unde et hic dicitur:
 « Et celebremus nomen nostrum. » Tertio secun-
 dum quosdam, ut consimile diluvium si accideret,
 evaderent: et ideo usque ultra nubes turrim vo-
 luerunt elevare, ut illuc diluvium non posset attingere.
 « Pertingat usque ad caelum, » idest usque
 usque ad supremam regionem aeris: quod caelum
 vocatur, vel quod secundum sensum caelo videtur
 esse conjunctum. Vel hoc dicunt secundum prae-
 sumptionem superbiae suae. « Descendit autem. »
 Nota quomodo hic et alibi Scriptura de Deo loqua-
 tur, quasi de uno temporali domino, qui de su-
 blimi loco suo descendit ad videndum opera sub-
 ditorum suorum, ut corrigat et reformet quicquid
 est corrigendum et reformandum in eis. Nota etiam
 quod in hoc modo loquendi docet rectum et ordi-
 natum processum judicii. Nam culpa prius debet
 esse certa iudicii: et ideo oportet ut ipse vel ad se
 convocet iudicandos: aut, si hoc modo bono fieri
 non potest, quod ipse per se vel per subdelegatos
 iudices ad loca eorum accedat. Deus autem dicitur
 descendere ad videndum, pro quanto aspectus suae
 sapientiae et justitiae fertur ad videndum et pu-
 niendum crimina subditorum suorum. Dicit autem
 « filii Adam, » ut innuat quod isti erant similes
 Adae superbienti et ad scientiam sive sublimitatem
 attingere cupienti. « Et dixit: Ecce unus est popu-
 « lus etc. » Hoc intellectualiter dixit Deus intra
 se et etiam ad angelos suos. Notatur autem in his
 verbis causa rationabilis et condigna perturbandi
 conatus et intentiones istorum. Erant enim sic af-
 fectuosus et irrevocabiler intenti ad perficiendum
 opus incoeptum, et ad obtinendum id quod ex ipso
 opere finaliter intendebant, quod per fortes manus
 obstaculum a praedictis revocari non possent. Et
 quia ex unitate linguae et ex concordia voluntatum
 ad malum, robur vehemens assumebant, ideo
 dixit Deus: « Ecce unus est populus etc. » Et ex
 his subinfert poenam confusionis linguarum esse
 optimam ad turbandum eorum intentum et cona-
 tum. Et ad angelos loquens subdit, « Venite igitur. »
 Confusio enim linguarum potuit saltem quo ad ali-
 quid fieri ministerio angelico. Vult autem Scriptura
 per hos vel consimiles modos loquendi ostendere
 quod Deus facit per angelos ea quae per ipsos fieri
 possunt. Dicitur autem Deus hic descendere per
 efficaciam aut effectum potentiae suae in illa in quae
 agit. Loquitur autem sic ut sensibilius et terribilius
 hominibus ingerat Dei praesentiam et justitiam pu-
 nitivam. « Ut non audiat unusquisque, » idest ut
 non intelligat, nec audiendo discernat. « Vocem
 « proximi sui, » quicquid intendit significare per
 eam. « Et ideo vocatum est nomen ejus Babel,
 « quia ibi confusum est etc. » Babel enim inter-
 pretatur confusio. Divisio autem linguarum con-
 fusio linguarum dicitur, quia ex hoc lingua unius
 flebat alteri confusa et intelligibilis. Nota circa hoc,
 quod iudicium est unum de universalibus iudiciis
 Dei super genus humanum; et est tertium illorum
 universalium quae in Scriptura sacra leguntur. Nam
 primum est inflictio mortalitatis. Secundum est di-
 luvii exterminium. Nota, inquam, primo rectam cor-

respondentiam ejus ad culpam pro qua est datum. Erat enim in illis perversa pax et unitas Deo valde contumeliosa, ipsisque damnosa, et electis onerosa et periculosa. Sicut enim nihil melius quam omnes insimul fortissime uniri in Deo et in omni bono: sic nihil pejus quam omnes fortissima conspiratione uniri ad malum. Sicut etiam Deo nihil magis honorificum quam quod omnia sibi soli ut summo capiti cohaereant et subjiciantur, nihilque aliud defendere aut magnificare appetant, nisi Dei imperium ac principatum. Et e contra nihil Deo contumeliosius ac intolerabilius, quam quod omnes Deo et ejus regno neglecto, aliquod caput et regnum sibi statuunt toto posse. Erat ne ergo tolerandum quod homines paulo post tantum diluvium de novo propagati, unum vilem tyrannum, scilicet Nemroth, quasi unum caput omnium statuerent, et intra unam urbem, pro uno totius mundani regni capite conarentur quasi in aeternum fundare? Sicut autem superbis ad omnem machinationem semper intentis, magnitudo potestatis aderat valde nociva: sic quam plurimum expedit eis quod talis potestas aut omnino tollatur eisdem, aut saltem confringatur, et dividatur et impediatur. Scimus autem quod humanae dominationis potestas ex unica et concordi hominum multitudine consurgit et corroboratur: et ideo, quando superbe et pertinaciter conspirant ad malum, multum eis expedit quod dividantur. Sicut etiam electis plurimum prodest habere multos inductores et quasi compulsores ad bonum, sic eis est periculosissimum et multum onerosum, cum verbo et facto, doctrina et exemplo ab omnibus instigantur et compelluntur ad malum. Et sicut jucundum est electis potentiam et gloriam reproborum videre humiliatam et annullatam: sic valde est onerosum quando contrarium vident; et praecipue si in aeternum aut in tempus nimis longum semper excresceret aut perduraret. Quid autem aptius et pulchrius ad praedictorum impiam unitatem et potestatem dissecandam et confringendam, quam linguarum divisio et confusio? Per hanc enim fit ut ampliorem societatem homo habeat cum sua carne, quam cum hominibus, quorum linguae sunt sibi mutuo barbarae et ignotae. Per hanc etiam factum est ut his qui Deo non obediebant, et subditi non solum eis non obedirent, imo nec eorum monita vel praecepta intelligere possent. Praedicta autem non solum pro illo tempore docuerunt et profuerunt: sed etiam pro toto tempore quo superbia mundi regnat. Secundo nota ejus poenalitatem tam quoad malos, quam quoad bonos. Bonis enim est valde poenale quod non possunt communicare cum sanctis vel doctis universi orbis, saltem per literas et per scripta, nec docere se mutuo possunt, nec ad invicem consolari, nisi communicent in una aliqua lingua. Unde et ultra hoc est eis valde poenale, quod doctrinam salutarem fidei non possunt in omnes nationes cito disseminare, nec jam disseminatam, prout expedit, irrigare. Communiter autem quantum ad malos et bonos est valde poenosa res; quia ex diversitate linguarum oritur facilitas discordiarum atque bellorum, et difficultas stabilis nexus diversarum nationum in unum. Si autem quaeritur, quomodo a principio unus intellexit alium sine notitia linguae? Unde enim scivit quod per eandem vocem intenderet significare illud quod ipse? Potest dici quod hoc, sicut et alia, factum est miraculose; et forte etiam per quamdam ratio-

nalem conspirationem, per quam ex conformitate locutionis aliorum ejusque linguae ad suam, advertebat quod idipsum significare volebant. Si autem ultra quaeratur, An per hoc miraculum sit solum facta variatio in vi motiva linguae, aut etiam ultra hoc in imaginatione et intellectu? Dicendum quod in omnibus simul; quia ex habitibus illarum trium partium integratur una perfecta habitatio ad loquendum hanc vel illam linguam. Oportet enim quod sciat significata propria vocum illius linguae formandae et seriose connectendae. Tertio nota pro mysteriis, quod divisio linguarum moraliter designat divisionem et contrarietatem vitiorum et vitiosorum, qui quantumcumque videantur uniti, impossibile est quin concordaliter discordent, quia pravus alios non diligit nisi solum propter seipsum. Allegorice autem signant divisionem schismatum et haeresum, et culturam diversorum idolorum: in quibus unitas fidei in varias linguas errorum fuit multipliciter scissa. Sicut autem urbs et turris Babylonica significat omnes sedes superbiae, sic Nemroth omnia capita ejus: et secundum hoc potest multiplicare mysteria tam moralia quam allegorica juxta numerum et processum principalium sedium et capitum superborum.

« Hae generationes Sem. » Hic redit ad narrandam generationem Sem, ut sic veniat ad Abraham. « Sem centum annorum erat quando genuit Arphaxat biennio post diluvium. » Quidam volunt quod Scriptura more suo dimittat hic duos annos Sem, quia dicunt quod centum annorum fuit mox post diluvium: sed hoc non videtur, quia hic signanter apponit biennium. Praeterea hic narrantur numeri generationum, ad sciendum numerum temporum. Potius ergo videtur quod Sem immediate non fuerit natus post sexcentos annos Noe, sed sexcentos duos annos, sicut supra fuit tactum. Nota quod in tota hac genealogia usque ad Abraham jam natum, nunquam subditur, et mortuus est. Et licet posset dici quod ex praecedentibus et subsequentibus hoc consimiliter vult hic intelligi, et etiam ex hoc quod dixit, Vixit tot annis, hoc satis aperte innuat, nihilominus videtur scriptura hic aliquod mysterium intendisse: scilicet quod regeneratio gratiae terminatur in vitam aeternam Abrahae repromissam, et hoc per observantiam decalogi. Unde et Abraham hic est decimus a Sem. Nota etiam quod ex numeris annorum hic positus habeatur quod Noe et Sem vixerunt longe post divisionem linguarum, et etiam usque ad tempus idolatriae in mundo diffusae, aut exitum Thare et Abrahae de terra sua, posset aliquis mirari quomodo tanta idolatria ipsis viventibus potuit introduci. Et an ipsi perdiderint suam linguam primam: et sic Arphaxat et Thare perdiderint, et aliam acceperint. Sed ad secundum potest dici quod in aliquibus singularibus prius potuit remanere prima lingua, et quod ultra hoc fieret quod scirent linguam gentis cum qua manebant. Unde si Noe et Sem non manserunt tunc cum gente quae retinuit linguam Heber, idest linguam Hebraeam, quae creditur esse eadem cum prima lingua Adae: verisimile est quod scirent utramque linguam; scilicet primam, et alteram illius scilicet Gentis cum qua remanserunt. Ad primum vero potest dici quod sancti Patres illi in tanta simplicitate vixerunt, quod cum proles eorum multiplicata parum curaret de eorum doctrina et vita, potius oportuit eos dissimulare malitias populi ab eis exorti, quam popu-

lum ex eis natum aliquo mundano timore oportuerit patrum viam revereri aut sequi: et de hoc in omnibus filiis sanctorum Patrum habes exempla. Nota etiam tertio, quod lingua prima recte remansit in solo populo fideli unitatem Trinitatis tunc veraciter credente et colente. • Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abraham et Nachor et • Aram. • Non intelligit quod eodem anno sunt geniti: sed Abraham fuit genitus septuagesimo primo anno Thare, sicut ex subsequentibus patet: sequentibus vero annis nati sunt Nachor et Aram. • Hae sunt autem generationes Thare. • Nota quomodo ad ostendendum quod Abraham fuit quoddam insigne principium populi Dei et novi temporis sive status, repetit generationes Thare, praemittendo insignem titulum, scilicet, • Hae sunt autem • generationes Thare. • Hieronymus super hoc loco dicit quod Hebraei tradunt fabulam, scilicet quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem quem Chaldaei colunt, adorare noluit, et Dei auxilio liberatus est. Unde et pro eo quod hic dicitur quod mortuus est Aram ante conspectum patris sui Thare in regione Chaldaeorum, in Hebraeo legitur in Ur, idest in igne Chaldaeorum. Ur enim in Hebraeo idem est quod ignis. Unde et infra loquitur Deus ad Abraham: • Ego sum qui e-
• duxi te de igne Chaldaeorum. • Et secundum hoc litera nostra quae habet, • Mortuusque est Aram ante Thare, • debet exponi, idest mortuus est coram Thare patre suo: quamvis potest esse sensus quod Aram mortuus est antequam Thare pater suus, et quod Ur esset nomen alicujus loci terrae Chaldaeorum. Potest autem esse quod Ur esset locus in quo ignis a Chaldaeis praecipue colebatur. • Patris Melchae et Jeschae. • Secundum Hieronymum, Sarai uxor Abraham cognominata est Jescha: fuit enim binomia. Nec mireris quod Abraham et Nachor in uxores duxerunt duas filias Aram fratris sui, quia nondum erat lege prohibitum. • Tulit itaque Thare. • Tulit, dixit, pro deduxit, quia eos duxit secum sicut pater filios suos. • Et educit eos de Ur Chaldaeorum. • Et satis videtur, quod Ur Chaldaeorum hic pro aliquo certo loco, vel pro tota terra Chaldaeorum ponitur. • Ut irent in terram Chanaan. • Ex hoc patet quod jam ipsi Thare dixerat quod irent in terram Chanaan. Nec mirum; quia secundum Augustinum decimo sexto de Civitate Dei, capite decimo tertio, in libro Judith ex verbis Achior habetur domum Thare persecutionem fuisse passam, quia noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui fuerunt in terra Chaldaeorum, et ex hoc fuerunt in Mesopotamia. Quaerit autem Augustinus ibidem, quare non sit hic mentio de Nachor fratre Abraham, cum infra vigesimo quarto capitulo dicatur quod servus Abrahae perrexit in Mesopotamiam ad urbem Nachor. Et respondet ibi Augustinus, quod forte tunc a Deo patris sui discesserat et superstitioni Chaldaeorum adhaeserat, et postea in fine poenitendo sive persecutionem patiendo, eo quod suspectus haberetur et ipse emigravit. • Veneruntque usque Aran, quae est urbs in Mesopotamia. • Pro qua Septuaginta ponunt Charan. • Et habitaverunt ibi. • Sed quare Thare iter suum in terram Chanaan non perduxit? Creditur a quibusdam quod forte hoc tenuit (1) iudicans sibi sufficere quod a Chaldaeorum infestatione elongatus et quietatus esset: vel forte

(1) *Locus renuit.*

expectabat ad hoc tempus opportunius: vel voluit in hoc condescendere Nachor filio postquam jam ad eum advenerat, quia Nachor videtur fuisse involuntarius ad eumdum. Quaecumque autem ex causa hoc contigerit, esse in mysterium multorum constat, qui per viam religionis aut poenitentiae de terra sua exeunt, sed ad terminum viae non perveniunt; immo in via remanent quasi in termino finali essent: et ideo oportet quod etiam educantur a talibus patribus, electi filii gratiae similes Abrahae; et exeant et recedant ultra, usque ad viae terminum finalem procedendo. Unde Christus cum suis Apostolis recessit a Judaeis ipsis in suis caeremoniis per quas de idolatria Aegypti exierant volentibus finaliter immanere: sic et illis regularibus qui paupertatem cum terrena cupiditate negotiationum commiscant erit et est amplius suo tempore recedendum, si in solis caelestibus volumus immanere.

CAPUT XII.

• Dixit autem Dominus ad Abraham. • Haec est quarta pars principalis hujus libri in qua de tribus patribus populi Dei plenius prosequitur. Nam de duodecim filiis Israel plenius prosequitur infra, complendo historiam Jacob patris eorum. Primo igitur agit de Abraham. Secundo de Isaac, infra 25: • Et post obitum illius benedixit Dominus Isaac. • Tertio de Jacob cap. 28. Dicit autem, • Egressus • Jacob de Bersabee. • Historiam Abrahae prosequitur, narrando septem apparitiones Dei successive ad ipsum factas. In quarum prima exitus de domo patris sui sibi praecipitur, et grandis magnificentia, usque ad universas gentes dilatanda sibi promittitur. In secunda semini suo terra Chanaan promittitur, et duplex altare in cultum Dei ibi construitur. Primum quidem circa Sichem, secundum circa Bethel. Et ipso propter famem in Aegyptum descendente, uxor ejus a Pharaone sobripitur et tandem divino miraculo liberatur, ipsoque inde redeunte Loth ab eo dividitur: et hoc incipit infra 12 capit. • Appa-
• ruit autem Dominus Abraham. • In tertia eadem terra sibi et semini suo iterato promittitur et innumerabilis multiplicatio seminis sui; et circumspecta et perambulata terra illa, tertium altare in Hebron ab ipso constituitur; et quatuor magnis regibus orientis ab ipso mirabiliter triumphatis, Loth per ipsum liberatur. Et quinque regibus terrae Sodomorum multa spolia per ipsum redduntur, et Melchisedech sacerdoti Dei ad Abraham decimae dantur, et ab ipso Melchisedech tamquam a Dei sacerdote ipse benedicitur. De hoc infra 15: • Dixitque Dominus postquam divisus est ab eo Loth. • In quarta semen ejus futurum a semine adoptivi distinguitur, ita quod jam expresse de ejus corpore semen innumerable sibi promittitur, et fides Abrahae super hoc singulariter commendatur. Et signa benedictionis promissae ab ejus semine haereditandae sibi dantur: et tempus et generatio sub qua hoc fiet, exprimitur, et pacto Dei expresso repromissio ista firmatur, et tandem de Agar ancilla filius sibi datur, et hoc capitulo 15: • Illis itaque trans-
• actis. • In quinta circumcisio instituitur, et praedicta promissio plenius confirmatur: in cujus signum nomen ejus per unam literam ampliatur, filiusque ex Sara libera promittitur, et in illo promissiones factae implendae docentur, et hoc decimo sexto capite. • Postquam vero nonaginta annorum • esse coeperat. • In sexta beatissimae Trinitatis

mysterium sibi aperitur, et filius de Sara libera sibi iterato promittitur anno revoluto habendus: et Sodomorum excidium sibi revelatur, et ex tunc Loth ejus praecibus liberatur, ac deinde a rege Abimelech, Sara uxor ejus subripitur et divino oraculo liberatur, et tandem Isaac de ipsa nascitur. Et hic quaedam locutio ad Abraham subinducitur, ut sic sexta apparitio sit quasi dupla. Et tandem cum Abimelech rege confoederatur, et hoc capitulo 18: « Apparuit autem ei Dominus. » In septima Isaac offerri praecipitur, et offertur, et repromissio cum juramento immobili confirmatur; et tandem Sara moritur et in sepulchro primi parentis sepelitur, et tandem Isaac uxor datur Rebecca et ab Abraham alia uxor ducitur ex qua multiplicantur proles: sed ab Isaac matre inferior longe secernitur. Et nota admirabilem processum et ordinem apparitionum et promissionem istarum. Nam usque ad quartam Abraham non certificatur an semen sibi promissum debeat esse adoptivum, aut de suo corpore procreandum: usque ad quartam etiam non certificatur de tempore quo haec secundum literam incipiant adimpleri. In prima etiam non fuit expressa mentio de semine, nec de donatione terrae ad quam mittitur. In secunda etiam non erat clare expressum, an soli semini suo et non semini Loth praedicta promitterentur. Sed in tertia per divisionem Loth jam factam hoc aperitur. Rursus in prima non ponitur quod fuerit adeo ditatus aut adhuc magnificatus; sed in secunda legitur esse ditatus et in tertia. Rursus in quinta certificatur quasi quod in filio liberae praedicta implebuntur. In sexta hoc plenius certificatur omni dubio expleto, et deitatis secreta plenius reserantur, filiusque liberae futurus dicitur. In septima vero tam partus Isaac, quam per ea quae in ejus immolatione sunt facta requies pacis datur: ut sic etiam locutio facta Abrahæ de ejectione ancillae et filii ejus possit stare pro septima. Nota igitur hic quomodo Deus gradatim et successive suas revelationes clarificat et revelationes adauget. Unde et in sexta mundi aetate Christus et Christianus populus quasi alter Isaac de libera nascitur, et civitatis mysterium publice promulgatur, et in aetate septima pax Christo mediante speratur. Exponatur igitur aliquid de litera primae apparitionis. « Dixit autem Deus ad Abraham: « Egredere de terra: » et post, « Septuaginta quinque annorum erat Abraham cum egrederetur de « Aran. » Contra hoc arguitur: quia supra dicitur, quod Thare postquam genuit Abraham, vixit centum triginta quinque annis; et postmodum subditur, quod cum de Chaldaea venissent usque ad Aran, facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Aran: ergo videtur quod Abraham quando exivit de Aran, erat centum triginta quinque annorum. Ad quod, secundum Hieronymum dicunt Hebraei, quod tempus Abrahæ non computatur hic a sua nativitate, sed a tempore quod de igne Chaldaeorum fuit Dei auxilio liberatus. Sed quia nullam habet certitudinem a Scriptura, et quia infra dicitur quod centum annorum erat quando habuit Isaac, Sara vero nonaginta, et tandem infra omnes anni vitae eorum expresse narrantur, qui cum praefata opinione Hebraeorum non concordant: ideo sequendo Augustinum decimo sexto de Civitate Dei, cap. 13, potius est dicendum, quod Deus dixit hoc Abrahæ longe ante mortem patris sui, licet Scriptura more suo hoc post mortem patris

narret, tamquam rediens ad id quod omiserat. Et huic sententiae concordat beatus Stephanus Actuum septimo dicens: Deus gloriae apparuit Abraham cum esset in Mesopotamia priusquam moreretur in Charan, idest in Aran, et dixit ad illum: « Exi de terra etc. » Quod vero Stephanus ibi subdit, Tunc exivit de terra Chaldaeorum et habitavit in Charan, non refertur ad tempus in quo Deus dixit illa Abrahæ, cum jam esset in Mesopotamia, nondum tamen in Aran quae est urbs quaedam Mesopotamiae: sed refertur ad totum tempus exitus et processus Abrahæ a terra Chaldaeorum usque in Aran. Quod autem ei jam in Mesopotamia constituto, hoc est, jam de terra Chaldaeorum egresso, dixit Deus, « Exi de terra tua etc. » non dicitur ut corpore inde exiret, quod jam fecerat, sed ut animum inde evelleret. Adhuc enim secundum Augustinum, saepe redeundi desiderio tenebatur, quae spes et desiderium Deo jubente et juvante erat amputandum. Nec est intelligendum id quod a beato Stephano subditur. Et inde, scilicet de Aran, postquam mortuus est pater ejus, transtulit eum in terram istam in qua nunc vos habitatis: Quia secundum Augustinum per collocationem in terra Chanaan, non intelligit recessum ejus de Aran, sed quamdam firmiorem stabilitatem ejus in terra promissa. Bienio enim post mortem patris sui emit agrum in quo est spelunca duplex, scilicet cum jam centum triginta septem annorum esset, sicut infra ex capitulo vigesimo tertio trahi potest: ubi et subditur, quod tunc confirmatus est ager Abrahæ in possessionem a filiis Beth. Sed (1) contra hoc est quod beatus Stephanus subdit: scilicet quod non dedit illi Deus tunc haereditatem in ea, nec passum pedis; quia ibi loquitur beatus Stephanus de illo modo donationis sollemnis quae sibi et semini suo promittebatur. Sed quare voluit Deus ipsum exire de terra sua et de domo patris sui? Numquid non aequè bonum erat Deum colere in terra sua et a Deo ipsum magnificari in illa, sicut in aliena? Dicendum quod Deus hoc rationabiliter voluit. Primo, quia hujusmodi exitus et recessus est multipliciter utilis ad sui mundique contemptum, et ad peregrinationis hujus vitae sensibilis experimentum, et ad multarum poenalarum sufferentiam confractivam multarum carnalitarum et cupiditarum. Secundo, quia a propinquis et domesticis divino cultui et amoris contrariis facilius homo impeditur et retrahitur a bono, trahiturque ad malum, quam ab extraneis et ignotis. Tertio, quia dignum erat a gente et terra illa Dei cultum prius in ea plantatum tolli, ac decens et utile erat ipsum in medio terrae habitabilis transplantari, ubi et Adam fuerat, ac Christus nasciturus ac moriturus erat. Quarto, quia ab impiis Chananaeis terra erat juste tollenda et in usum ac dominium justae proles Sem redigenda. Quinto, quia mirabilius fuit ex uno patre in terra aliena grandem populum multiplicari et alienam terram per manum robustam sibi dari et ipsum patrem cum sua prole inter extraneos mirabiliter protegi et exaltari, quam si haec in terra propria et inter suos facta fuissent. Sexto, factum est in mysterium, quod omnino recedendum est a propria voluntate et ab affectione suae carnis et suorum sensuum ei qui vult perfici in divinis. Septimo, factum est in allegoricum mysterium omnium peregrinationum populi Dei; et etiam Christi, qui pro nobis haereditandis in caelo exivit a

(1) *Lege Nec.*

Patre et venit in exilium hujus mundi, ut in terra reproborum propagaret electos, dominaturos et in illa. Unde et exitus de saeculo per regularem abdicationem temporalium et parentum, ut perfectius adeatur ad patriam eis promissam, hic figuratur, « Faciamque te in gentem magnam: » scilicet per multiplicationem seminis tui, et per spiritalem principatum in omnes futurorum fidelium nationes. « Benedicam, » scilicet benedictione gratiae et gloriae. « Benedicentibus » tibi, » scilicet ex fide Christi ex te nascituri, idest his qui in te fideliter laudabunt Deum et ejus fidem et gratiam tibi datam. « Atque in te benedicentur universae cognationes terrae: » idest ex tuae fidei exemplo, et ex merito Christi de te nascituri, justificabuntur omnes gentes, idest aliqui de omnibus, vel omnes gentes in Christum crediturae. Quidam tamen legunt hoc, ut sit sensus, quod quando gentes ab aliquo benedicentur, dicetur: Sic benedicat tibi Deus, sicut benedixit Abrahae. Sed si hoc solum hic et in sequentibus intelligatur, modicum et quasi nihil sibi promittitur. Primo, quia plurimis idolatris et paganis imperatoribus incomparabiliter plus in temporalibus benedixit Deus quam Abrahae, aut quam alicui de semine ejus, aut etiam Salomoni. Secundo, quia omnia temporalia merito spirituali homini sunt vel esse debent sicut stercora: et etiam, quia si ab aliquo carnaliter quaerantur, plus vult quis modicum in terra suae nativitatis, quam abbi multum: et sic hic plus voleisset Abraham modicum in Chaldaea, quam multum in terra Chanaan. Tertio quia illum primum sensum Apostolus dicit in Abraham et in semine Christo impletum, et nos de facto credimus et videmus omnes gentes fidelium in semine Abrahae justificatos. « Et animas quas » fecerat in Aran, » idest animalia, et servorum mancipia ex suis servis ibi genita. « Et egressi » sunt in terram Chanaan. » Nota secundum Augustinum, quod eodem anno facta sunt omnia: scilicet ejus egressio, et habitatio in Chanaan, et Dei promissio. Quod probatur primo ex hoc quod infra decimo sexto capite dicitur, quod post annos decem habitationis eorum in Chanaan dedit Sara viro suo Agar in uxorem. Et postea subditur quod septuaginta sex annorum erat quando peperit ei Agar Ismaelem. Ex quo oportet quod in septuagesimo quinto anno suo quo egressus est de Aran, intravit terram Chanaan. Secundo, quia secundum Apostolum ad Galatas tertio, a promissione hic facta Abrahae usque ad legislationem fuerunt anni quadringenti triginta: et Exod. 12, dicitur quod habitatio filiorum Israel in Aegypto fuit quadringentorum triginta annorum. Quod non potest esse verum, nisi pro quanto ab exitu Abraham de domo patris sui reputantur, quasi ex tunc peregrinus in Aegypto erit.

Nunc de litera secundae apparitionis. « Et ultra » progrediens ad meridiem, » idest ad australem plagam terrae promissae, quae est confinis Aegypto. « Descendit Abraham. » Nota quod triplici ex causa Deus hoc ordinavit. Prima, quia varia terrarum peregrinatio erat spiritualiter utilis et meritoria ipsi Abrahae. In illa enim plures difficultates, et plures mores gentium, et plures principales modos divinae providentiae, et circa se et circa alios plenius experiebatur. Secundo, quia mos est Dei in primis patribus et ducibus populi Dei exemplariter depingere ventura populo illi. Descensum ergo populi Israel in Aegyptum, et ejus afflictionem in illa, ejusque liberationem et reditum voluit etiam exem-

plificare in Abraham. Tertio quia facta patrum prophetice regebantur a Deo, in futurorum mysteria et multiplices prophetias. « Dicturi sunt, uxor » ipsius est, et interficient me. » Sed quare aestimabat quod propter hoc interficerent eum? Numquid non sufficebat eis quod auferrent sibi eam? Ad hoc triplex datur causa. Prima est ad operationem nequitiae suae. Ipso enim occiso et postmodum ducendo Saram in uxorem, non viderentur adulterari. Secunda est ut illam securius possiderent. Possent enim praesumere quod Sara semper vellet redire ad virum, et quod ipso vivo non plene afficerentur illis. Tertia est, ut a quibusdam dicitur, quia adulterium fortiter tunc temporis puniebant, et saltem in aliis odiebant. « Die ergo, obsecro, quod » soror mea sis. » Nota quod in hoc nihil falsum, imo verum fecit eam dicere: erat enim vere soror ejus, eo modo quo et Loth infra dicitur esse frater ejus. Nam propinquos carne fratres et sorores vocabant. Et quod istud hac mente dictum sit, ostenditur aperte infra capite vigesimo. Ubi jam comperto Abimelech rege quod esset ejus uxor, dixit ei Abraham: alias enim et vere soror mea est: erat enim filia fratris sui. Nec cogeatur tunc Abraham hoc dicere ex timore, quia tunc aperte confessus est quod erat uxor sua. Sed numquid malefecit Abraham suae uxoris pudicitiam tanto periculo exponendo ad vitandum solum periculum proprii corporis? Cur non potius de Deo suo speravit, ut fateri non timeret uxorem? Ad hoc respondet Augustinus, vigesimo secundo libro contra Faustum, dicens: Si interrogatus eam indicasset suam esse uxorem, duas res tuendas commisisset Deo; scilicet suam vitam, et conjugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam quando habet quod faciat homo, non tentare Dominum Deum suum. Unde Paulus submissus est per murum, et Christus docuit discipulos suos fugere, et ipse etiam fugit in exemplum nostrae infirmitatis. Item decimosexto de Civitate Dei, capite decimonono, dicit: Sed uxorem tacuit, non negavit, committens Deo tuendam conjugis pudicitiam, et humanas insidias cavens ut homo; quoniam si periculum, quantum cavere poterat, non caveret, magis tentaret Deum quam speraret in Domino. Hae Augustinus. Nota ergo quod nihil falsi dixit, sed aliquam veritatem velandam tacuit, et sub largo modo sumendo sororem, veritatem celandam cautius occultavit, quia periculosius fuisset uxori si eam raperent, viro occiso, quam viro in sua libertate vivente. Pluribus autem ex causis Deus voluit Abraham super his tunc temporis tentare. Primo, ut ejus provida discretio probaretur. Ex quo enim discretio est homini nobilis virtus, decet quod ejus opera habeant locum suum. Secundo, ut ejus fides et patientia plenius probaretur et exerceretur. Stare enim fixe et tranquille in dubiis et incertis, majoris est fidei et constantiae, quam solum esse firmum et tranquillum in eventibus certis. Tertio, ut in hoc et similibus monstraretur ordo distributionis gratiarum Dei. Non enim debet totum dari repente et simul; sed ab aliquali initio gratiae per meritum debet iri ad terminum completum: et ex gratia prima data, debent primo aliqua praestare merita, antequam gratiae consummentur. Decuit ergo quod Abraham committendo se Deo in dubiis et periculis, mereretur donum liberationis et protectionis sui et suorum. Quarto, quia fuit hoc utilius. Nam quando post praecedentem

tem indigentiam et post afflictionem amaram liberatio ipsa subsequitur, et in hoc ipso clarius apparet potentia liberantis. Quinto, ut tam ipsi quam sancti consimiles in huiusmodi, essent posteris in solatium et exemplum: non enim omnes erant certificandi de omnibus dubiis et periculis antequam acciderent eis. « Abraham vero bene usi sunt propter illam, » idest secundum Hieronymum. Pharaon bene fecit Abraham propter eam, dando scilicet ei dona. Et ad hoc designandum videtur subdi, « Fueruntque ei oves etc. » « Flagellavit ergo Dominus Pharaonem plagis maximis et domum ejus, » scilicet familiam ejus. Quae fuerint haec flagella hic non dicitur. Quaecumque tamen fuerint, patet ex sequentibus quod Pharaon certificatus est se esse a Deo flagellatum, quia tulerat uxorem Abrahae. Et ex ipso effectu flagellationis divinae, patet quod Deus non permisit Saram maculari a Pharaone. Unde dato quod ante haec flagella Sara diu manserit in domo Pharaonis, sufficit Deo dare flagellum tempore opportuno ad impediendum copulam Pharaonis cum Sara. « Quam ob causam dixisti esse sororem tuam ut tollerem eam in uxorem? » idest ex occasione tui sermonis sequeretur quod ego eam ducerem in uxorem. Quasi dicat: Si scivissem quod esset tua uxor, non tulissem eam. Ex hoc videtur quod illo tempore sorores proprias non ducerent in uxores; aut si docebantur, saltem ex tunc non vocabant eas communiter sorores sed uxores. Sed primum magis credo, et puto a patribus hoc manasse tam naturalis rationis instinctu, quam divina inspiratione vel illustratione hoc suadente. Si autem quaeras quare fuit hoc inductum, adhuc durante sola lege naturae, cum ducere sorores non fuerit ab initio contra naturam, imo necessarium ad generationem humanam? Ad hoc triplex redditur causa. Prima est vitatio nimii amoris carnalis: quia si amor uxoris concurreret cum amore fraterno, nimium exeresceret amor carnis, actusque carnalis. Secunda est naturalis reverentia cognationis, ex qua naturaliter homo plus erubesceret revelare aut denudare turpitudinem sororis quam extraneorum. Nam societas fratris et sororis se habet per modum comparium, quia ab eodem manarunt stipite. Copula vero viri ad uxorem est sicut superioris ad inferiorem, et sicut mentis ad suam carnem, aut agentis ad patiens. Et quia foeda concupiscentia est sibi annexa, ideo sapit quamdam confusibilem irreverentiam, idest includit; quam natura horret circa sororem et multo altius erga matrem. Tertia est dilatio charitatis et societatis ad proles secundum varios combinandi modos; quia vinculum cognationis satis ex se sufficit ad nexum amoris, et ideo per nexum conjugalem decuit aliquos sibi nece. Ad illud autem quod objicitur de lege naturae, et quod non fuit sic ab initio, dici potest quod necessitas fuit tunc in causa, qua cessante cessavit effectus. Licet etiam lex naturae absolute et in omnem eventum non excluderet sorores a copula conjugali, inclinatur tamen ad hoc secundum rationes praedictas. Nota pro mysteriis huius facti, quod sancti Doctores et Patres duplicem habent sponsam: scilicet ipsam veritatem, et sanctam plebem quam informant: utriusque autem pulchritudines, carnales et erronei libenter corrumpere amant, aut saltem primatum vendicant, ut scilicet, ascribatur eisdem quasi magistris. Propter quod sancti Patres ut talium aemulationem

tandem evitent, nolunt dici viri sive magistri veritatis quam habent, nec plebis quam regunt: sed potius fratres et simplices consodales. Ex hac autem plures potes elicere allegorias, applicando haec ad varia tempora et ad varios status. In plagatione autem Pharaonis et domus suae propter detentionem Sarae figurata fuit plagatio Aegypti facta in manu Moysi propter detentionem filiorum Israel, et per consequens ceterae plagationes designatae per plagationem Aegypti.

CAPUT XIII.

« Ascendit ergo Abraham de Aegypto. » Ascendisse dicitur eo quod terra promissionis est in situ altior Aegypto; et multo magis est hoc in rebus figuratis per eas. « Ad australem plagam. » Non quidem australem respectu Aegypti, sed respectu Jerusalem. « Erat autem dives valde. » Secundum Hieronymum in hebraeo est: Erat autem gravis vehementer, idest Aegypti pondere gravabatur. Divitiae enim Aegyptiae viro sancto graves sunt. Vel est modus loquendi, quo per pondus divitiarum ipsarum copiam significamus. Et fuit hoc figura spoliis et divitiarum Aegypti, quas filii Israel secum tulerunt in exitu de Aegypto. Utrumque autem horum fuit figura thesaurorum, sapientiae quos sapientes Christianorum a Judaeis et a mundi philosophis tamquam ab injustis possessoribus abstulerunt. Et universaliter in omni solenni recessu virorum spiritualium a carnalibus aliquid simile contingit. Figuratur etiam hic copia spiritualium divitiarum, quam habent ascendentes de hac miseria ad aeternam patriam, vel de statu imperfecto ad statum perfectum. « Et non quibant habitare communiter etc. » Nota quomodo copia rerum temporalium aufert seu impedit convicium communem et pacificum: et ideo Abraham dixit: « Discede a me, obsecro. » Possidentibus enim propria expedit rerum certa divisio et divisa cohabitatio ad tollendum multas contentiones ac suspensiones, ac aemulationes et rixas. Dixit etiam, « Ne quidem sit jurgium inter me et te; fratres enim sumus. » Pejus enim et indecentius est inter fratres seu propinquos esse discordiam, quam inter extraneos. « Si ad sinistram ieris, ego ad dextram pergam etc. » Nota secundum Augustinum, 16 de civitate Dei, capite vigesimo, quod hinc fortasse exiit consuetudo ut quando terrenorum aliquid partiendum est, major dividat, minor eligat. « Eo autem tempore Chananaeus et Pherezaeus habitabant in terra illa. » Hoc ideo videtur interponi ad innuendum quod dissensio inter Abraham et Loth fuisset tunc periculosior eis propter Gentes eas inter quas habitabant. Dicitur etiam hoc ad ostendendum, quod quamquam erant divites, erant tamen in illis terris ut peregrini. « Loth vidit omnem circa regionem Jordanis, » idest totam terram Sodomorum quae erat circa Jordanem, quae universa irrigabatur sicut Paradisus Domini, et sicut Aegyptus. Jordanis enim per varias sui deductiones eam irrigat, sicut Nilus irrigat terras Aegypti, et sicut fluvius Paradisi terrestris irrigat Paradisum. Quod dicitur ad monstrandum quod terra Sodomorum ante subversionem erat valde fertilis et amoena. « Venientibus in Segor, » idest quae terra occurrit his qui veniunt in Segor, quae fuit una quinque urbium terrae Sodomorum; et per hanc designat totam terram illam, quia ista

sola remansit, sicut habetur infra capite decimo nono. « Et recessit ab oriente, » idest ab orientali parte, idest a terra circa Bethel, quae respectu terrae Sodomorum erat ad orientem. Dicitur etiam hoc signanter ad innuendum quod recessus Loth ad Abraham, declinatioque ejus ad Sodomam, erat quasi recessus ab oriente in occidentem. « Divisique » sunt alterutrum a fratre suo, » idest divisi sunt ab invicem. Fratres autem dicuntur, idest cognati. Loth enim erat nepos Abrahae. « Peccatores coram Domino nimis. » Secundum Hieronymum, superflue hic in Septuaginta interpretibus additum est in conspectu Dei, sive coram Domino. Non enim oportet quod aliquis dicatur peccator esse in conspectu Dei, nisi qui potest apud homines justus videri. Potest tamen dici quod per hanc additionem designatur excessus peccati eorum; quasi dicat: Tanta erant peccata eorum, quod ascendebant usque ad Dominum et erant intolerabilia oculis Dei. Nota quod in Abraham designantur altiores religiosi, vel puriores observatores regulae, quales sunt patres ipsarum religionum. In Loth vero designantur hi qui sunt inferiores vel imperfectiores respectu ejusdem regulae. Expedit autem perfectioribus plerumque segregari ab inferioribus et imperfectioribus; quia aliquando ex disparitate morum surgit occasio rixarum et aemulationum et spiritualium impedimentorum. Et haec est una ratio distinctionis diversarum religionum.

« Dixitque Dominus ad Abraham postquam divisus est Loth ab eo. » Hic agitur de tertia apparitione. « Et vide a loco in quo nunc es. » Erat autem inter Bethel et Hai, sicut ex superioribus convincitur. « Omnem terram quam conspicias, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum. » Septuaginta habent, usque in saeculum; quod secundum Augustinum aliquando significat idem quod in aeternum, aliquando vero tempus unius generationis. Nota autem, quod plurimis locis veteris Testamenti, in quibus temporalia promissa vel pacta, vel praecepta in aeternum non duratura, dicuntur in aeternum mansura, quod talis locutio quadrupliciter verificatur. Primo, ut sumatur in aeternum pro aliquo longo tempore, juxta quod de homine nimis diu vivente dicimus: Iste semper vivet, et nunquam morietur. Secundo, ut illud dicatur in aeternum, quod respectu humanae potestatis et respectu inferiorum est quasi in aeternum, licet hoc non sit respectu Dei: et secundum hoc tota lex caeremoniarum Moysi aeterna dicitur, quia non potuit ab homine humana autoritate mutari, sed a solo Deo: et hoc modo dicitur in aeternum esse illud, cujus terminus non est praefixus apud illum, respectu cujus dicitur: et hoc modo servus aeternus dicitur ille, qui in aeternum semper, quamdiu vivet, servire tenetur, nisi aliter a domino suo absolvatur. Tertio dicitur aeternum illud, cujus significatum est aeternum. Sumitur enim saepe signum pro suo significato: et ideo saepe attribuitur signo illud, quod est proprium signati: et hoc modo terra promissionis debebat esse seminis Abrahae in aeternum, quia status gratiae et gloriae erat spiritalis seminis ejus in aeternum. Et sic etiam omnes figurae veteris legis possunt dici in aeternum mansurae. Quarto dicitur aliquid in aeternum causaliter seu dispositive, quia scilicet habet fructum aeternorum causaliter, et disponit ac ducit ad aeterna. Et hoc modo lex Mosaeica erat aeterna, quia dispositive ducebat

ad gratiam et gloriam Christi aeternam. Hoc etiam modo temporale meritum aeternae gloriae dicitur aeternum, quia scilicet meruit rem aeternam. Sed quomodo dicit, « Tibi dabo et semini tuo », cum sibi non sit data in sua persona, sed solum in semine suo? Dicendum, quod duplici ex causa hoc dicit: Primo, ut ostendat, quod merito Abrahae est data semini ejus, ita quod quantum ad intentionem dantis potius fuit data Abrahae quam populo ex ipso deducto. Secundo, ut more veteris Testamenti figurative subinnuat, quod potius intendit loqui de aeterna haereditate, quam de terrena. Aeterna autem erat danda personae Abrahae, sicut et personis sanctorum filiorum suorum. « Faciamque » semen tuum sicut pulverem terrae. Hoc hyperbolice dicitur. Non enim ad literam tot erant ex Abraham nascituri, quot sunt atomi terrae et pulveris ejus. « Surge et perambula terram ». Hoc facere jubetur, ut exerceatur, et etiam ut firmior modus divinae promissionis per hoc ipsi Abrahae et posteris ejus fortius afferatur et imprimatur: et etiam ut Abraham per hoc quasi in corporali possessione poni videatur: tum etiam ut a filiis ejus, quibus erat danda, in majori devotione habeatur tamquam bona perambulata et inhabitata a tam sanctissimo patre, et hoc non humanitus, sed jussu divino: tum etiam in mysterium, quod possessio spiritualis per virtutalem et mentalem perambulationem obtinetur. « Et habitavit juxta convallem Mambre ». Est nomen viri et vallis, et vallis hic denominatur. « Aedificavitque ibi altare ». Hoc fuit tertium altare ab ipso constitutum. Signanter vero tria altaria scribitur construxisse in mysterium Dei trini, et etiam in signum, quod cultus Dei habet solidum principium, et nobile medium, et perfectum finem sive terminum. Secundum haec etiam fuerunt tria loca insignia. Unus scilicet circa Sichem, de quo Joannis quarto dicit Christo mulier Samaritana, Patres nostri in mente hoc adoraverunt. Secundus fuit prope Bethel, quae interpretatur domus Dei. Tertius fuit in Hebron, ubi sepulti sunt quatuor Patriarchae, et ubi primo regnavit David. Et possunt per hoc significari tres status divini cultus: scilicet legis naturae, scriptae et gratiae: vel divinae sedis primo plantatae in Jerusalem, deinde in Antiochia, deinde Romae.

CAPUT XIV.

« Factum est autem in illo tempore ». Hic interserit historiam cujusdam magni praelii inter diversos reges habitum, ut enarretur victoria, quam habuit de eis Abraham cum sola familia sua. « Rex » Sennaar, idest provinciae Babylonis. « Rex » Elamitarum, idest Persarum, quia Elam erat metropolis Persidis. « Et Thadal rex gentium ». Non quidem omnium, sed quarundam, quae nomen commune Gentium quasi sibi proprium vendicabant. « Omnes hi convenerant in vallem sylvestrem », id est, nemorosam. Erant enim ibi multae arbores, « quae nunc est mare salis », idest mare salsissimum, et salis generativum. Et nota, quod non convenerunt ibi, nisi postquam percusserunt Gentes illas, de quibus subditur: « Duodecim annis servierunt Chodorlaomor ». Et hoc dicitur ad mirandum magnificentiam hujus regis, ac per consequens victoriae, quando devictus est ab Abraham. Ex hoc autem quidam putant, quod iste rex esset tunc temporis, quasi monarcha orientis; quia non

est verisimile, quod de urbe Elam dominaretur regioni Sodomorum et regibus ejus, nisi terris intermediis imperaret. Et potuit esse, quod sedes imperii Babylonici esset tunc in urbe Elam. Unde et caeteri tres reges viderentur secum venisse, quasi cum monarcha suo. Contra hoc tamen Augustinus, 16 de Civitate Dei, capite decimoseptimo, dicit, quod Ninus filius Beli, quando natus est Abraham, erat rex Assyriorum, cujus regni caput erat Babylon, et, exceptis Indis, erat monarcha totius Asiae, quae, secundum eum ibidem, est media pars orbis. Et 18 de Civitate Dei, dicit, quod tempore exitus Abraham de Chaldaea, quartus Assyriorum rex regnabat. Et secundum hoc videtur, quod Chodorlaomor subesset tunc regi. Quodcumque autem horum fuerit, sufficit quo ad praesens quod magnum posse habebat. Unde ad potentiam sui exercitus plenius demirandum, subditur, « Et percusserunt « Raphaim », idest Gigantes, secundum Hieronymum. Et infra decimoquinto connumerantur inter undecim populos terrae semini Abrahae promissae. « In Astaroth et Carnaim », idest in terris sic nominatis. « Et Zuzim cum eis et Emim in Sabe », civitate scilicet, quae secundum Hieronymum usque hodie sic nominatur. Et secundum eum « Zuzim et « Emim », terribiles et horrendi interpretantur. Pro quo Septuaginta: Gentes fortissimas, posuerunt: et sunt in Arabia secundum eum. « Reversique « sunt », scilicet de solitudine Pharam versus Cades, quae per anticipationem notatur. « Hic fons « Mesphat », idest judicii, quia Deus ibi populum Israel judicavit, sicut habetur Numerorum 20. Et est iste fons in petra seu rupe, quam bis percussit Moyses. « Et percusserunt omnem regionem Amalechitarum ». Non quod tunc essent Amalechitae, qui nati sunt de Amalech filio Eliphat, filio Esau; sed quia erat pater eorum. « Et Amorrhaeorum, qui habitabant in Hasason Thamar ». Secundum Hieronymum, hoc oppidum est, quod nunc vocatur Engaddi, balsami et palmarum fertile, et sonat idem quod urbs palmarum. Thamar enim palma dicitur: et est prope mare; unde dicti reges pervenerant ad confinia provinciae Sodomorum. « Et « egressi direxerunt aciem contra eos etc. Vallis « autem sylvestris habebat puteos multos bituminis », de quibus videlicet bitumen extrahebatur. Hoc autem dicit, quia multi Sodomitarum in illis puteis corruerunt. « Itaque rex etc. Cecideruntque « ibi ». Non quidem rex Sodomorum, sed multi de suis. « Nuntiavit Abraham Hebraeo », idest de genere Hebraeorum. Ex quo patet, quod Hebraei dicti sunt ab Heber potius, quam ab Abraham. Ex hoc etiam patet, quod lingua Hebraea remansit in Heber in divisione linguarum. « Mambre Amorrhaei fratris Eschol et fratris Aner ». De his tribus fratribus mentionem hic facit, quia cum Abraham profecti sunt in praelium. « Vernaculos ». Vernaculi sunt servi in domo domini sui nutriti. « Expeditos », idest leves et agiles ad pugnam, vel bene paratos et armatos, quantum expediebat. « Et persecutus est eos usque Dan ». Dan, secundum Hieronymum, est unus fons Jordanis: nam alter vocatur Ior, et est juxta oppidum Phoenices, quod nunc Penas dicitur, et est terminus Judaeae a parte Aquilonari. « Et divisit sociis, irrui in « eos ». Interficiens scilicet plures eorum. « Et persecutus est eos » quo ad illos scilicet, qui interfecti non erant, usque « Heba et Phoenicem »,

quae scilicet Obba, vel terra Phoenicis est ad laevam Damasei in valle Save, quae est vallis regia, secundum Magistrum, et est secundum eundem juxta urbem Salem. Sed quomodo hic primo legitur bellum a viro sancto factum? Quaeritur, an licuerit Abrahae bellum gerere? et videtur quod non. Christus enim Matth. 26, dicit: « Omnes qui acceperint « gladium, gladio peribunt. » Super quo Augustinus, lib. 22 contra Faustum Manichaeum ait: Ille gladium accipit, qui nulla superiori ac legitima potestate vel volente, vel concedente, in sanguinem alicujus armatur. Sed Abraham non habuit ex se hanc auctoritatem, cum non esset rex terrae: nec a rege eam habuit, quin potius contra principem pugnavit. Sciendum, quod ad bellum justum sex exiguntur: Primum est rationabilis causa, secundum affectio et intentio recta, tertium est status idoneitas, quia in nova lege sacerdotes et viri evangelici nullo modo propria manu aliquem occidere debent. Quartum est debita in modo mensurabilitas, ut scilicet nihil fiat ultra mensuram rectam. Quintum est legitima potestas sive auctoritas. Sextum est discretionis provida maturitas, ne scilicet temere se et alios periculo mortis exponat. Haec autem omnia supponendum est hic fuisse. Nam nisi fide et spe divina esset armatus, non video, quin temere se et suos periculo exposuisset. Item si rex Elamitarum justum bellum contra Sodomam habuisset, tunc Abraham injuste bellasset. Unde praesumitur, quod rex ille tyrannice et injuste prius sibi subjugaverat Sodomam, aut saltem quod illi juste recesserant a dominio ejus. Et forte Abraham praeter inspirationem a Deo habitam iniit bellum de licentia regum terrae praesumpta vel expressa. Unde et dominos terrae Hebron, in qua tunc habitabant, secum duxit ad bellum. « At vero Melchisedech etc. » Hic subito agitur de rege Melchisedech, tum in laudem Abrahae et victoriae suae, quia tantus Rex sibi tunc singulariter benedixit, et pro seipso sacrificavit, tum ad breviter innuendum, quod praeter Abraham erant tunc inter Gentes magni cultores summi Dei: tum etiam secundum Apostolum ad Hebraeos, ad mystice designandum praecellentiam sacerdotii Christi super sacerdotium Aaron, et super sacerdotium populi Abrahae, de quo in Psal. 110, dicitur: « Tu « es sacerdos in aeternum secundum ordinem etc. » Nam mirabile est, quod Abraham, qui secundum ritum illius temporis erat sacerdos Dei, et inter sanctos illius temporis a Deo singulariter electus, post tantam victoriam dedit decimas ipsi Melchisedech, quasi summo Pontifici suo et benedictus est ab eo: ita quod Melchisedech obtulit pro eo sacrificium panis et vini. Ad quid enim Abraham hoc fecisset, nisi quia in spiritu Dei praesensit in hoc facto significari, quod ipse et totum sacerdotium Levitarum ab ipso propagandum et subjectum et subjiendum Christo regi et pontifici, et per Christum decorandum et sanctificandum tanquam ex se imperfectum, nec sanctum nec sanctificatum? Et ad hoc facit nomen Melchisedech; quia Melchos (1) est rex, et sedech, justitia, quia Christus est rex justitiae et pacis. Quod autem quidam exponunt: « Proferens panem et vinum », quasi Melchisedech more humano protulerit Abrahae et servis ejus cibaria, tamquam ex praelio redeuntibus, stare non potest, quia in hujus probationis causam subditur: « Erat « enim sacerdos Dei altissimi ». Ex quo patet, quod

(1) *Lege Melch.*

panem et vinum obtulit tamquam Dei sacerdos in sacrificium. Et deinde tamquam in divinum cibum, juxta ritum, quo offerentes, et hi pro quibus offerebantur, vesciebantur oblatis in sanctuario Dei, tamquam Dei commensales. Non enim, sicut falso exponitur, benedixit Abrahae benedictione vulgari, sed potius benedictione sacerdotali tamquam sacerdos Dei, sicut hic aperte dicitur. • Dixit • autem: Benedictus Abraham Deo •, idest a Deo, vel Deo, id est ad honorem Dei: vel benedictione contingente ipsum Deum, tamquam cultori suo. Et dedit ei decimas, scilicet Abraham ipsi Melchisedech, tamquam scilicet Sacerdoti Dei. Erat enim conveniens, quod qui hic signanter dicitur rex et Dei sacerdos, haberet decimas ab Abraham. Refert autem Hieronymus, quod Hebraei ajunt, hunc esse Sem primogenitum Noe, omnesque primogenitos a Noe usque ad Aaron fuisse Pontifices: et supputantes annos ipsius Sem, ostendunt eum usque ad Isaac vixisse. Nam sicut supra undecimo habetur, vixit quingentis duobus annis post diluvium. A diluvio vero usque ad Abraham ortum sunt ducenti nonaginta duo anni, et usque ad ejus mortem trecenti nonaginta duo anni. Et sic restant adhuc vitae Sem centum decem anni. Qua de re tractat Hieronymus in Epistola ad Evagrium. Verisimilius est ergo, quod Abraham dederit decimas Melchisedech prophetico et divino spiritu et divino jussu sive instinctu: et quod Melchisedech eodem prophetico spiritu tamquam Pontifex se habuit ad Abraham. Volebat enim Deus in ejus sacerdotio praefigurari praecellentiam Sacerdotum Leviticorum. Dicitur autem, quod • dedit ei ex omnibus •: non quidem de his quae in praelio ceperat, quia illa dicit esse regis Sodomorum. Unde et tamquam sua sibi omnia reddidit: sed de omnibus propriis, quae habebat, dedit ei decimam partem. Nota autem, quod secundum Bedam super illud Joannis tertio: Erat Joannes baptizans in Aenon juxta Salim, quod Salim est oppidum juxta Jordanem situm, ubi olim Melchisedech regnabat. Et secundum Hieronymum in Epistola ad Evagrium Presbyterum: Non refert, utrum Salem sive Salim nominetur, quia perraro Hebraei notis in mediis literis utuntur, et pro voluntate lectorum, ac regionum varietate, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferuntur. Dicit etiam ibi, quod Salem non ponitur ibi pro Jerusalem, prout Josephus arbitratur; sed est oppidum juxta Seytopolim, quod usque hodie vocatur Salem; et ostenditur illi palatium Melchisedech ex magnitudine materialium veteris operis ostendens magnificentiam. De quo infra, capite scilicet 55, dicitur: • Venit Jacob • in Sochor et transivit in Salem civitatem regionis • Sichem. • Nota, quod hic primo legitur decimas fuisse datas, supra vero leguntur datae primitiae. Pro quanto dicitur, quod Abel obtulit de primogenitis gregis sui. Et quia fuerunt facta in lege naturae, putant quidam, quod primitiae, decimae, ac sacrificia sint de jure naturali: quod tamen non est simpliciter verum. Imo secundum aliquid sunt ceremonialia et figuralia. Si enim essent simpliciter moralia, omni tempore homines tenerentur ad illa. Constat autem, quod homo ante lapsum non tenebatur ad ista, nec ad sacrificia animalium nunc tenemur. Praeterea, quomodo Pontifices ad moralia tenerentur, tenerentur et ipsi dare decimas. Sed primitiae et decimae habent pro tanto aliquid morale, pro quanto populus Dei tenetur dare necessaria

S. Th. Opera omnia. V. 23.

suis Praelatis qui eis ministrant et ministrare tenentur spiritualia. Fuerunt tamen tunc divina inspiratione ad illa incitati in figuram triplicem. Prima est, quia debuit homo solemniter profiteri, quod Deus erat omnium principium et finis, sive creator et remunerator. Per hoc vero, quod Deo dabant primitias, profitebantur, quod soli Deo est attribuenda dignitas primi principii; sicut et per denarium numerum, in quo est primus limes et primus terminus numerorum, adscribebatur ei omnium rerum finalis perfectio. Secunda, quia de Christo Redemptore debuit homo lapsus sub figuris profiteri non solum quod ipse esset sacrificium pro expiatione peccatorum nostrorum immolandum, sed etiam quod ipse erat assumpturus primitias nostrae massae, idest purissimam et praeipuam naturam ex nobis. Et quod erat futurus primogenitus mortuorum et primogenitus filiorum Dei; et quod tota perfectio gratiae, justitiae, gloriae humani generis, quasi decimae erat illi adscribenda: et quod dando decimas Sacerdoti, nostram perfectionem adscribimus Sacerdoti Christo. Tertia est in signum, quod deo singulariter exigit a nobis Deus; scilicet subjectionem et ordinem: ut scilicet omnia faciamus tamquam ab ejus primatu et imperio moti, et ut omnia in ejus gloriam ordinemus. Vult ergo Deus omne imperium operum nostrorum, principium et finem sibi soli adscribi. Et per haec duo obtinet medium operum nostrorum, imo et totum. • Dixit • autem rex Sodomorum ad Abraham: Da mihi • animas, • idest personas captivorum terrae meae. • Cetera, • idest totam substantiam aliam quam cepisti. • Tolle tibi. • Quasi diceret, De omnibus a te captis, quae quatuor reges prius abstulerunt, non volo nisi personas. • Qui respondit ei, Levo • manum meam, • idest Juro tibi per Deum. Loquitur autem sic, quia jurantes solent levare manus ad caelum, quasi ad Deum. Dicit autem, • ad • Deum possessorem caeli et terrae, • ut sic ostendat, quod soli Deo principaliter competit, eo quod ipse sibi poterit satis dare, et quod non vult nisi ab ipso solo ditari. • A filo subtegminis. • Quod est tilum transversale, quod in navicula textoris ex transverso per telam discurrit; et dicitur a subtegendo et subtexendo, quia sub stamine in telam tegitur et textitur: quasi diceret, Nec minima aut vilissima accipiam. • Non accipiam ab omnibus, • quae tua sunt. • Quaerit Ambrosius libro de Patriarchis: Quomodo dicit, non accipiam abs te, quin praeda fuerit in potestate victoris? Et respondet, quod per hoc virilitatem ostendit et disciplinam, ut scilicet regi serventur omnia; sociis tamen partem emolumenti tribuendam asserit, tamquam mercedem hujus laboris. Et quoniam sibi mercedem ab homine non quaesivit, a Deo accepit. Unde post hoc dixit Deus ad eum: Noli timere: ero protector tuus et merces tua magna nimis. • Ne dicas, ego • ditavi Abraham. • Sed quare nolebat hoc dici? Ratio triplex est ad praesens: Prima est, quia rex Sodomorum et sui ex hoc de facili inviderent divitiis Abrahae, ac per consequens ad ipsarum ablationem, et etiam ad ejus occisionem suo tempore entius incitarentur. Secunda, quia tam Abraham quam sui ex hoc essent subjugati illi regi et suis, et per consequens ad multa inexpedientia corpori et animae eorum, possent ex hoc in posterum magis trahi. Tertia est, quia tam praesentibus quam futuris volebat esse notum, quod de tota terra illa

nihil unquam habuerat nisi per Dei providentiam et industriam suam. Praeter hoc est quarta ratio, quare noluit ista retinere; in exemplum, scilicet abijciendae cupiditatis, et etiam in signum plenioris charitatis ad eos quos liberaverat. Ex hoc enim patuit, quod non fuit motus ad insectandum hostes cupiditatis, sed solius charitatis causa. Nota autem quod ex hoc quod non fit mentio de regibus aliarum quatuor urbium, sed solum de rege Sodomorum, videtur quod iste rex dominaretur quatuor aliis regibus terrae suae. Nota etiam, quod ex hoc, et ex multis aliis Scripturae perpenditur quod fere quaelibet urbs tunc temporis suum habebat regem. Dicitur autem « Sodomorum, » idest Sodomae, quia in singulari et in plurali captum hoc nomen semper est nomen ejusdem urbis; sed Sodomia in singulari stat pro sola urbe, in plurali autem pro ipsa et pro suburbanis ejus. Nota pro mysteriis hujus partis moraliter, quod per quinque reges Sodomorum designatur regnum carnale quinque sensuum, in quibus praestit concupiscentia gulae sive gustus. Quae duae designantur per duas principales urbes Sodomae. Per quatuor vero reges designantur quatuor principales venti daemoniacarum tentationum dominantium regno carnis et quinque sensuum ejus, ut sunt ventus superbiae, avaritiae et invidiae etc. Superbia quae omnibus praesens est designatur per regem Elamitarum. In adventu autem Spiritus sancti, qui erat in Abraham et Loth, incipit regnum carnis recedere a servitute superbiae: quia etsi tunc omnino delicta carnalia non tolluntur, saltem recognoscunt carnales se esse abjectos respectu spiritualium virorum. Quia vero Diabolus rex superbiae acius impetit recedentes a se, ideo si rex superbiae eos impetat, et non solum illos, sed etiam quosdam spiritualium perfectos et minus perfectos designatos per Loth, capiat et asportet, tunc zelus Abrahae, idest spiritualissimorum patrum, cum vernaculis, idest cum virtutibus in ipso connutritis et suae summae charitati et humilitati famulantibus de illis triumphant, Lothque reddunt: sed nihil carnalium sibi reservat, praeter sola ea quae in usus necessarios sociorum, idest virtutum inferiorum zelo charitatis servientium fuerunt expensa. Infirmioribus tantum sibi adjunctis, per tres fratres Abrahae contentos designatis, partes vult donari, quia inferiores et seculares fideles nolunt compelli ad suam summam perfectionem. Allegorice autem figuratur hic primo captivitas populi Israelitici sub quinque libris Moysi et sub quinque sensibus, quasi sub quinque urbibus et regibus carnalia sectantis, inchoata per Assyrios et consummata per Chaldeos. Et quia inter illos fuerunt capti aliqui spiritalis designati per Loth, utpote Ezechiel et Daniel et alii: ideo merito Abrahae et per promissionem sibi factam, de captivitate illa reducti fuerunt et restitutus est sacerdotalis cultus Dei. Secundo figuratur hic captivitas ejusdem populi tempore Christi facta occulte per daemones et visibiliter per Romanos. Ex quibus tunc Apostoli et primi discipuli sunt reducti, et in fine temporum omnes sunt plenius reducendi. In utroque autem horum tempore magnificandum est Sacerdotium Christi in specie panis et vini proferentis corpus et sanguinem suum. Tertio figuratur hic captivitas Ecclesiae facta per Arianos et alios haereticos, ac deinde illa quae fienda est per Antichristum et illa quae in Apocalypsi fienda dicitur.

Et universaliter omnes consimiles captivitates per hoc figurantur, in quibus carnalis Ecclesia, subdita sensibus per regna Sodomorum figuratur, ejus carnalis exercitus cadit in puteum bituminis, idest in voragine concupiscentiae fervidae et tenacis, nimiumque viscosae et glutinosae. Qui putei sunt in valle sylvestri, idest in profundo vitae non regularis, sed saecularis: sed tamen qui ex iis evadant, fugiunt ad montem spiritualis perfectionis. Et nota quod signanter tredecim recesserant a dominio regis Elamitarum et tredecim ab ipso capti sunt et ab Abraham liberati; quia duodecim sunt horae diei status mundanorum et cujuslibet consimilis status. In cujus figuram filia Archisynagogi per Christum suscitata, erat duodecim annorum et sanguinis fluxum totidem annis passa erat. Item in decima tertia generatione a Christo Arianorum haeresis consurrexit. Et in decima quarta per trecentos octodecim patres sub Papa Romano, quasi sub altero Abraham condemnatur, sicut Beda in libro de Temporibus scribit. Nota etiam quod sicut Christi sacerdotium triplicem habet actum, scilicet redemptionis, justificationis et glorificationis: sic in triplici termino temporum est singulariter magnificandum. In primo enim Christus veniens in carne mortali, per Petrum fide ferventem, tamquam per Abraham alterum, cum ceteris tamen discipulis, de Romano imperio triumphavit et ostensus est legalis Sacerdotii finis, Apostolis se ipsi subdentibus, tamquam Pontifici summo. In secundo veniens in spiritu destruet superbiam Antichristi; et suae Evangelicae paupertatis Sacerdotium in seipso et Apostolis primitus exemplatum, exaltabit super Sacerdotium temporali et carnali fulcimento quasi legalibus ceremoniis circumcinctum; ita quod Christus ut Pontifex altissimae paupertatis ostendatur esse decorator, non autem Sacerdotii temporalis. In tertio veniens beatificus, ut omnes electos offerat in gloria Dei Patris de omnibus hostibus triumphando, aeternaliter monstrando, quod Sacerdotium beatificum decimat et perficit omne Sacerdotium hujus vitae.

CAPUT XV.

« His itaque transactis factus est sermo Domini » ad Abraham. » Haec est quarta apparitio, idest quare (1) promissio sibi facta astruitur esse implenda in semine non adoptivo, sed naturali. Et primo Deus ingerit se Abrahae et tamquam protectorem et plenum remuneratorem. Secundo, ad plene sciendum modum remunerationis et mercedis, ostendit Abraham Deo se non habere naturalem haereditatem, sed solum adoptivum, ibi, « Dixitque Abraham, » Domine, Deus, quid dabis mihi. » Tertio, promittitur sibi filius de suo corpore procreandus et innumerabiliter multiplicandus, ibi, » Statimque » sermo Domini. » Quarto, amore comendatur fides Abrahae haec credentis, ibi, » Credidit Abraham » Deo. » Quinto, iterata a Deo promissione terrae promissionis petit et accipit super hoc signum a Domino, ibi, » Dixitque Dominus ad eum: Ego » Dominus. » Sexto, quia cum ex Sara filium procreare non posset, accipit ancillam et gignit filium ex ea, ibi, » Igitur Sarai. » Dicit ergo: » Factus » est itaque sermo Domini ad Abraham. » Et hoc per corporalem apparitionem, vel imaginativam, vel intellectualem. » Noli timere, » scilicet a quibus-

(1) *Lege in qua.*

cumque hostibus. Jam experimento probas, quod « ego protector tuus sum; noli timere, » etiam per diffidentiam necessariorum et praemiorum. « Quia » ego sum merces tua magna nimis valde. » Dicitur autem Deus merces causaliter et etiam substantialiter, quia ipse est dator praemii. Et loquendo de praemio finali, ipse est substantia ejus. « Ego » vado, » scilicet ad mortem, » sine liberis: » quasi dicat: Neque in mea persona, neque in filio ex me genito videtur temporaliter complenda promissio tua. In Dei enim promissione duplex promissio includebatur: una scilicet temporalis de terra Chanaan, alia vero aeterna de gloria caelesti. Et de hac quidem pro se non conqueritur Abraham, quamvis quaerat hoc pro quanto promittebatur hoc sibi in multiplici prole. De prima autem quaerit hoc proprie. « Et filius procuratoris domus meae, » est supple, « Iste Damascus Eliezer. » Quasi diceret, filius dispensationis domus meae, qui vocatur Damascus Eliezer. Ex quo videtur quod disposuerat illum facere haeredem suum. Ab hoc autem, secundum Hieronymum, ajunt Damascum dictum et nuncupatum. Augustinus autem libro 22 contra Faustum dicit: Abraham, cum videret sibi non nasci filios et factam tamen promissionem semini ejus, primo de adoptivo cogitabat. Et hoc indicat, quod eum Deo loquens ait de vernaculo. « Haeres hic » meus erit. » Semen enim in Scriptura aliquando quis appellatur, quamvis de carne ejus non nascatur. Haec Augustinus. « Eduxitque eum foras. » Hoc potuit fieri in visione imaginaria absque motu corporali. « Suspice, » idest sursum erectis oculis aspice caelum et « stellas numera, si potes: » quasi diceret. Sicut hoc non posses, sic nec numerare semen tuum futurum. Non quod simpliciter fuit innumerabile aut infinitum, sed nobis. Et secundum Augustinum libro 15 de Civitate Dei, cap. 25, hic promittitur multitudo seminis spiritualis. Et illud quod supra 13 dictum est de semine ejus carnali, hic vero de iis qui per gratiam debebant esse, sicut stella caeli. Quamvis utrumque possit referri ad idem. Dicit etiam Augustinus ibidem: Quicumque universum stellarum numerum apprehendisse jactatur, sicut Aratus vel Eudoxius, vel si qui alii sunt, eos libri hujus condemnat auctoritas. « Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam. » Et ex hac fide reputavit eum justum, et etiam fideles qui noverunt eum in hoc reputaverunt eum justum. Nota quod hoc signanter ponitur in hoc loco, non quin in praecedentibus promissionibus ipse Deo credidisset, aut quin illa fides sibi ad justitiam reputaretur: sed hoc ponitur triplici ex causa. Prima est, quia expresse credidit, quod de proprio corpore tantum ac talem haberet: hoc autem fuit majus quam credere indistincte de quocumque semine. Secunda est, quia in sequenti apparitione ipse circumcisisus est. Voluit autem ostendere Scriptura, quod ipse justificatus est per fidem, et non per corporalem circumcisionem; ac per consequens, quod semen ejus erit potius justificandum per fidem: ita quod circumcisio nihil proderat, nisi pro quanto fides in ipsa includebatur sacramentaliter. Et hoc est, quod Apostolus ostendit ad Romanos quarto, quare omnis fides Abrahae quandam antonomasiam justitiae habeat. Et ideo de praerogativa hujus antonomasiae in exemplum futurorum debuit alicui singulariter dari: quod convenienter factum est circa mediam apparitionem. In hoc enim docetur,

quod gradatim augebatur et proficiebat in bono: et quod profectus ejus non fuit solum in fine; ita ut hic debeat hoc verbum legi per antonomasiam, ut sit sensus: « Credidit Abraham, » scilicet in singulari excessu. « Et reputatum est ei ad justitiam, » singularem et antonomastice. Sed adhuc restat quaestio, quomodo per fidem, qua credidit se habiturum filios, et eos terram Chanaan haeredituros, fuit justificatus, cum constet, quod hoc potuit credere absque charitate? Et cum sola fides Christi et haereditatis aeternae justificet, sine qua utique potuit credere praedicta? Ad hoc potest dupliciter dici. Primo, quod in fide seminis ex eo propagandi principaliter includebatur fides seminis Christi ex eo nascituri, et fides haereditatis aeternae. Et hoc vult Scriptura hic more veteris Testamenti sub cortice figuralium et terrenorum innuere per hoc, quod Deus seipsum ei proposuerat, dicens: Ego sum merces tua, non qualiscumque, sed magna nimis, idest excessive magna. Et per hoc etiam, quod ex fide dicit eum justificatum, patet quod loquitur de fide per charitatem vivificata. Secundo potest dici, quod licet fides temporalis terrae vel seminis, inquantum est objectorum talium directe, non justificet; inquantum tamen est Dei, cui credidit in hoc, et innititur bono, justificat, si tamen includat, sicut et hic includit, fidem sufficientem in Deum respectu eorum, quae necessaria sunt ad salutem aeternam. « Dixitque ad eum: Ego Dominus. » Nota quomodo Deus in hujusmodi apparitionibus altitudinem suae majestatis et potentiae ingerit sanctis, quibus apparet. Hoc enim principaliter expedit eorum illuminationi et confortationi, et sublevationi in Deum. Rememorat etiam hic beneficium liberationis, subdens: « Qui eduxi te » de Ur Chaldaeorum, » idest de incendio Chaldaeorum, secundum Hieronymum. « Ut darem tibi » terram istam etc. » Vel ego sum, qui ideo feci te exire de terra Chaldaeorum, ut darem terram istam, et possideres eam. « Domine Deus unde » scire possum etc. » Secundum Augustinum sequentem litteram Septuaginta interpretum quae habet « secundum quid sciam. » Non ait, unde sciam, quasi non crederet adhuc: sed ait, Secundum quid sciam, similitudinem aliquam quaerens qua ejus modus cognosceretur; sicut virgo quando ait, Quomodo fiet illud etc. Certa erat illud futurum, sed modum quo illud fieret, inquirebat. Unde et hic similitudo data est de animalibus. Sed et littera nostra quae habet, « Unde sciam, potest et ad hoc ipsum referri, ut sit sensus, Ex quo signo, vel ex qua similitudine hoc intelligam. Sed adhuc restat dubium, quomodo ad rem in verbis claris et propriis sibi promissam petit similitudinem umbratilem? Numquid melius hoc sciebat per verba propria, quam per verba figuralia? Praeterea similitudo quae subditur quid facit ad hoc sciendum? Ad hoc potest dici, ut sequamur litteram nostram simul et Septuaginta, quod Abraham non petit, unde credam? Sed, unde, id est, ex qua ratione hoc quod credo, » sciam, » idest intelligibiliter sive rationabiliter conjiciam et speculabor? Petit etiam secundum quid, idest sub quo modo et ordine sciet illud esse fiendum. Specificatio enim modi et ordinis et temporis impletionis rei promissae, multum facit ad clariorem ejus notitiam. Ad utrumque autem praedictorum valet similitudo subjuncta. Ad primum quidem, quia in ea innuitur ratio, ex qua per modum justae

conclusionis poterat juste inferri quod haereditas promissa erat juste et rationabiliter a semine Abrahae consequenda. Nam in similitudine data significatur quod in semine Abrahae debebant esse perfecte activi ac contemplativi, ac poenitentes et innocentes, pro quibus erat patria illa sibi repromissa, velut peregrini et advenae, quia a daemonibus simul et hominibus multa tentamenta essent passuri, ut fornace tribulationum et igne divinarum immissionum perfecte expurgarentur. Quod autem in semine suo essent futuri perfecte activi, quorum aliqui poenitentes essent; aliqui innocentes, designatur et innuitur per vaccam, capram et arietem, quorum quodlibet ponitur esse trimum, idest trium annorum; tunc enim perfectae aetatis, perfectique roboris non sunt. Partium vero divisio facta per medium significat divisionem activorum in duo officia. Oportet enim quod regant temporalia, et nihilominus quod se et illa dirigant ad aeterna, et quasdam actiones distribuunt proximo. Per hoc vero, quod partes divisas « alitrinsecus, » idest alteram contra alteram posuit, designat mutuam coordinationem praedictorum actuum et officiorum. Sic enim debent dividi ad propria, quo nihilominus sibi mutuo coordinentur. Per capram autem hirsutam et horridam amara et austera compunctio poenitentium designatur. Per vaccam vero jugum ferentem, obedientia legis et fortitudo. Per arietem vero simplicem, et principem ovium et agnorum, perfectio innocentiae designatur. Per aves vero, turturem et columbam, contemplativorum ad patriam cum gemitu suspirantium volatus et perfectio notatur. Specialiter autem per turturem, contemptus inferiorum, reddens hominem castum ac solitarium. Per columbam autem amorosam et gregalem et foecundam, amor aeternorum in spiritualibus socialis et foecundus. Haec enim duo complent statum contemplativum. Quae aves non dividuntur, quia contemplativi, inquantum talis, est unum solum quaerere, uni soli vacare. De quo Christus Mariam Marthae praefert, dicens: Porro unum necessarium. De divisione vero status activorum, secundae Corinthiorum septimo dicitur: Qui cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. Tentatio vero a daemonibus, quae magis est super activos, designatur per volucres super cadavera procedentes quasi ad pastum. Daemones enim propter volatum superbiae, et agilitatem naturalis potentiae, volucres appellantur, qui de nostris carnalitatibus quodammodo quaerunt pasci. Quod autem eas abigebat Abraham, significat, quod merito patrum, et per bonum regimen iustorum tentationes huiusmodi a subditis abigunt. Finale vero tentationem ejusque terribilitatem et obscuritatem et difficultatem, quam erant passuri, designat per amorem et tenebrosam horrorem, qui in occasu solis, quasi in fine diei super Abraham irruit, sicut et vox Dei facta ad Abraham declarat. « Scito, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et affligent etc. » Apparuit elibanus fumans et lampas ignis. Per lampadem ignis, idest per flammam ignis ad modum lampadis fulgentem transeuntis inter partes animalium divisas, significatur numerus finalis tentationis, quae purgativa erit et illuminativa, et decoctiva carnalium, seu activorum, qui purgatione indigent, plusquam contemplativi; et ideo expressior mentio fit de eis. Justitiam vero Dei, remun-

nerativam afflictorum, et punitivam affligentium expressae docet, dicens: « Verumtamen etc. » In occasu autem solis praeit tenebra, deterrens etiam patres majores: post occasum vero solis sequitur major tenebra, et fornax ignea, quae et circa initium finalium tentationum primo immittitur, et terror ex imminente tribulatione consurgit. Secundo sequitur pressura fortior ipsius tribulationis, sola carnalia consumens, spiritualia vero servans et complens. Dicit autem, « sume mihi, » idest ad meum munus potius quam ad tuum, quia populum illum erat ipse propagaturus per se, et successores Deo oblaturus; tentamenta sequentia non erat ipse immissurus. Et ideo non dicitur, quod assumat illa iis. Ex iis autem ostenditur, sub quo modo et ordine populus Dei esset perventurus ad haereditatem promissam. Et nota, quod sicut sub temporali promissione terrenae haereditatis continetur promissio spiritualis et aeterna, sic in hac similitudine ostenditur ratio, modus et ordo perventionis ad aeternam gloriam; et similiter modus et ordo, quod de servitute legis ad libertatem Ecclesiae per Christi passionem intratum est, expurgata per forte iudicium faece carnalium caeremoniarum, et faece idololatriae. Et consimiliter monstratur hic modus et ordo, quo ad activa in excessum contemplationis et perfectionis Evangelicae, intrabit Ecclesia, et specialiter Evangelicus status, praecedente forti iudicio sub antichristo tam mystico quam aperto. Et ex his potest quis advertere multas allegorias alias et moralitates. Quod autem dicit, « quadringentis annis, » secundum quosdam, non refertur ad immediate praecedens, scilicet « Subjicient et affligent; » sed solum ad peregrinandum. Nam a quinto anno Isaac, in quo coepit semen Abrahae, usque ad exitum filiorum Israel ex Aegypto, sunt anni quadringenti. Ab exitu vero Abrahae de terra sua, quando primo sibi facta est promissio de hac haereditate, sunt, secundum Apostolum ad Galatas tertio, anni quadringenti triginta. Secundum alios autem est mos Scripturae numerum totalem illi loco vel operi tribuere, in quo ipse numerus consummatur, licet non inceperit ibi; ut sit sensus: Affligent eos quadringentis annis, idest circa finem quadringentorum annorum affligentur, et haec afflictio tunc finietur. Vel est sensus, quod infra illos quadringentos annos in Aegypto servient et affligentur. Et consimili modo habet exponi illud Exod. duodecimo: Habitatio autem filiorum Israel, qua manserant in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Ille enim numerus incipit computari ab exitu Abrahae de terra sua, quo coepit esse peregrinus. Ex hoc autem et consimilibus adverte diligenter, et nota, quod in visionibus propheticeis significationes numerorum mirabiliter sunt occultae, ita quod raro ad plenum claret, a quo tempore sint illi numeri inchoandi. Unde Isaiae 7 cap. ubi dicitur: « Adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus, » idest post sexaginta quinque annos deficient decem tribus. Non fuit hoc verificatum inchoando a tempore, quo hoc praedictum est ibidem ab Isaia; sed oportet computare a tempore anteriori, sive a tempore motus facti ab Ozia, sive a tempore missionis primorum Prophetarum prophetantium sub Ozia. Et simile est de numero septuaginta septimanarum apud Danielelem, qui numerus, secundum Bedam, non est computandus a tempore, quo hoc dicitur.

a Daniele cap. 8, nec a tempore primae libertatis populi illius. Deus enim numeros temporum sic vult praedici, quod ad plenum intelligi nequeant, usque quo sunt impleti. « Et post haec egredietur » cum magna substantia. » Hoc impletum fuit, quando exeuntes de Aegypto petierunt multa sibi dari ab Aegyptiis accommodato, et sic de Aegypti spoliis sunt ditati, ut habetur Exod. 12. « Gene- » ratione autem quarta revertentur huc. » Contra hoc esse videtur, quod secundum litteram Septuaginta habetur, Exod. 13. Ubi enim nos habemus, « armati ascenderunt filii Israel de terra Aegypti » illi habent, « Quinta autem generatione ascendunt etc. » Ad quod dicitur, quod computando generationem sacerdotalem, scilicet Levi, ascenderunt generatione quarta, idest post quatuor successive genitos: ut tot sint generationes, quotiens ibi dicitur, genuit Char, qui Amariam, qui genuit Aaron, qui Eleazar, qui cum Aaron egressus est. Computando vero secundum regiam tribum, scilicet Judae, ascenderunt quinta generatione. Judas enim qui cum Jacob intravit in Aegyptum, genuit Phares, qui Esrum, qui Aram, qui Aminadab, qui genuit Naasson, qui cum patre egressus est. Et secundum hoc etiam nota, quomodo etiam hoc obscure praedictum est. Non enim praedictum est, an a primo filio cujuscumque filiorum Jacob intrantium in Aegyptum, vel a primo filio Levi, hae quatuor generationes essent computandae. « Needum enim » completae sunt iniquitates Amorrhaeorum. » Per Amorrhaeos vel Chananaeos aliquando designantur omnes gentes, quae tunc erant in terra Chanaan, sicut nunc hic. Aliquando vero solam aliquam partem illorum designant, sicut paulo post faciet. Sed quid ad propositum dicere, quod iniquitates istorum nondum sint completae? Cujusmodi etiam completionem exigit Deus in peccatis hominum, cum potius exigit quod non peccent, et peccata non consumment? Ad hoc dicendum, quod per hoc verbum Deus vult ostendere, quod mirabili mensura et moderamine judicat universos. Est autem inter cetera duplex in hoc vita judicium Dei. Unum scilicet justae permissionis, quo hominum peccata usque ad condignum malitiae et demeritorum cumulum aggravari permittit; praevia enim peccata merentur praecipitum sequentium peccatorum, et illa iterum ampliorum, usque ad tertium cumulum a Dei justitia et sapientia commensuratum. Aliud est judicium Dei exterminii temporalis. Et licet Deus omnem mortaliter peccantem posset exterminare, decet tamen bonitatem suam, quod aliquam mensuram misericordiae expectationis apponat, saltem respectu multitudinis populorum, et respectu suorum universalium judiciorum; et praecipue, quando in multitudine sunt aliqua bona temporaliter a Deo remuneranda. Pro utroque autem judiciorum dicitur: Nondum completae sunt iniquitates Amorrhaeorum. Hoc autem ideo hic dicitur, ut ostendat causam unam, propter quam differebat Deus dare semini Abrahae terram Chanaan in haereditatem. Nota, secundum quosdam, totum hoc, quod dicitur de animalibus, factum fuisse in visione. Magister vero historicarum dicit, quod ad litteram ea accepit et divisit, et tunc in occasu solis contingit ei horror, et illa visio elibani, de qua hic agitur. Sed quodcumque horum fuerit, quo ad significationem, nihil refert. Nota etiam, quod secundum Augustinum, in animalibus divisus figuratur, quod in populo Israel

essent carnales, qui inter se dividuntur. Per aves vero figuratur, quod essent ibi spirituales, qui nullo modo inter se dividuntur, sive ab hominum conversatione se removeant, sicut turtur, sive inter illos degant, sicut columba. In hoc vero, quod animalia sunt trina, designatur tertia aetas, tendens ab Abraham usque ad David, sub quo populus Israel terram promissam plenius possedit. Per vaccam autem designatur plebs sub jugo legis. Per capram vero eadem, ut peccatrix futura. Per arietem eadem, ut regnatura. Nota etiam, quod in quadringentis annis peregrinationis potest idem signari, quod in quadraginta annis deserti et quod in quadraginta diebus Eliae, et jejunii Christi. Quadragenarius enim numerus mystice est numerus laboris. Sicut autem in quadragenario sunt quadraginta virtutes, sic in quadringentis sunt quadraginta denarii; et ideo in idem mysterium quo ad hoc concurrunt. Quod vero in quarta generatione ab Aegypto redeunt, signant tres praecedentes in afflictione mansisse, ut sic post triduum de servitute exirent. Et habes de hoc in Scripturis multa mysteria tridui, et trium annorum. Nota tamen, quod ab immediato semine Abrahae, scilicet Isaac, septima generatione redierunt. In quo apertum sabbatismi mysterium cerni potest. « In die illo pepigit Do- » minus cum Abraham foedus, dicens, Tibi dabo etc. » Nota, quod per hujusmodi pacta Dei cum hominibus significatur, quod Deus gratia et electione homini per peccatum a Dei societate alienato confederabatur. Per successionem autem multiplicationis peccatorum significatur majoritas firmitatis individui foederis seu amoris ad illos, cum quibus paciscebatur. Non quod in Dei amore secundum se cadere possit magis et minus: sed solum respectu nostri, absque tamen ulla variatione sui. Nota etiam, quod hujusmodi pacta faciebat Deus cum patribus, non solum pro eis, sed etiam pro statu divini cultus per eos formando. Sicut videmus, quod fundatur stabiliter fundamentum, non solum pro se, sed pro tota domo firmitus in ipso fundanda. « A fluvio » Aegypti. » Non quidem a magno ejus fluvio, qui dicitur Nilus; sed a quodam parvo, qui Palaestinam dividit ab Aegypto, ubi est civitas Rhivoarura. Numerat autem secundum Augustinum undecim Gentes terrae promyssae, licet alibi pauciores nominantur, quia aliquando una subintelligitur per alias, et e contra.

CAPUT XVI.

« Igitur Sarai etc. » « Ingredere ad ancillam » meam. » Augustinus vigesimo secundo contra Faustum, dicit, quod Abraham obedivit in hoc Sarae, credens, ex nutu Dei id voluisse, qui jam ex seipso haeredem illi promiserat, sed ex qua femina non praedixerat. Et paulo ante dicit, quod Sara sciens se esse sterilem, ancillaris uteri fecunditatem in usum viri sui potestate licita vendicavit, non cedens (1) viro concupiscenti, sed jubens obedienti. Et decimosexto de Civitate Dei, dicit, quod hac concubina ad generandum prolem, non ad explendam libidinem usus est: et non insultans, sed potius obediens conjugii. Et in hoc est jure illo usa Sara, de quo dicit Apostolus, quod non habet potestatem sui corporis vir, sed mulier. In quibus Augustini verbis duo sunt cavenda, et sane intelligenda. Primum est, quod Sara ex communi et

(1) *Al. credens.*

absoluto jure conjugii non habuit potestatem in corpore viri sui, ut posset sibi jubere, quod concumberet cum ancilla sua; nec de communi jure posset excusari ex isto praecepto. Secundum est, quod opinio vel credulitas, qua vir credidit hoc ex Dei nutu jussu, ad viri excusationem non sufficeret, nisi in tantum certus esset, quod praeponderaret vel aequipolleret certitudini, quam habebat de praecepto juris naturalis, quod est de non concumbendo cum aliqua nisi cum legitima uxore. Et ideo pro certo tenendum, quod tam Sara quam Abraham certi fuerunt, quod Deus hoc volebat. Praeter autem haec duo, Augustinus tria addit in facti hujus excusationem. Primum est rectitudo intentionis, quia scilicet propter prolem ad cultum Dei propagandum fiebat. Secundum est sinceritas affectionis, quia non ex amore carnalis concupiscentiae, sed ex voluntate casta hoc factum fuit: quod probatur tum ex hoc, quod Abraham hoc fecit ab uxore jussus; tum quia de ancilla jam habita, jam praegnante, dicit Sarae: « Utere ea ut libet. » Ex quo patet, quod nulla intemperantia irretitus erat ancillae. Tertium est, quod secundum Augustinum, tunc plures habere uxores nulla adhuc lege prohibebatur. In quibus Augustini verbis advertenda sunt iterum duo. Primum, quia licet nulla lege scripta prohibebatur, lege tamen divinitus indita et naturali prius prohibitum erat. Secundo, quia mos vel communis consuetudo non potest aliquid facere licitum, quod divino et naturali praecepto est illicitum, nisi certum esset Deum super hoc dispensasse. Et ideo in praedictis oportet intelligi, Abraham certum fuisse, quod Deus cum ipso dispensabat. Sed adhuc quatuor restant quaerenda. Primo, scilicet an habere simul plures uxores sit contra jus naturale. Secundo, an Deus potuerit dispensare super pluralitate uxorum, cum hoc sit contra jus naturale. Tertio, an concubitus potuerit aliquo modo fieri licitus, et concubinam aliquam habere ad tempus solum liceat, sicut Abraham habuisse legitur Agar. Nam postmodum fuit ejecta. Nec videtur, quod ad eam accesserit ut ad uxorem, sed sicut ad ancillam uxoris, ita etiam quod domina ejus uteretur jure suo in illa. Quarto, quare Deus non potius a principio foecundavit Sarai? Numquid tantum delectatur in commixtionibus carnalibus extraordinariis? Ex hoc enim et consimilibus Faustus Manichaeus arguit, Deum veteris Testamenti fuisse malum, et patres ejusdem fuisse de gente tenebrarum. Quinto etiam posset quaeri, quare Deus voluit, quod hoc fieret jussu Sarae, ex quo dispensatum est cum viro super pluralitate uxorum, ut hoc faciat jussu vel licentia primae uxoris? Ad primum dicendum, quod est utique contra jus naturae: quod patet primo ex Dei opere, quia primo non creavit nisi unam. Secundo, ex primorum patrum communi observatione. Nam nullus sanctorum patrum usque ad Abraham legitur habuisse plures uxores; sicut patet in Noe et filiis ejus. Tertio, ex Christi lege, qui in hoc reduxit orbem ad primam rectitudinem legis naturalis. Quarto, hoc ostendit natura proles, quae est finis operis conjugalis. Proles enim, quantum in se est, horret aliam a matre patri subdi, et ad filios alterius de facili aemulatorie fertur, et noverca ad filiastros suos vix unquam amore plenario, pio et liberali. Quinto ostendit hoc natura conjugalis societatis, quae est tantae unitatis, quod conjuges sunt

quasi caro una, unum corpus, unus sensus, et quasi una persona. Et ideo sicut est contra naturalem appetitum viri, quod ejus uxor sit simul alterius viri uxor: sic etiam plures ejusdem difficillime in unum concordant, et vix pacifice cohabitant; licet pluralitas virorum, propter quaedam annexa, sit magis contra naturae rectitudinem, quam pluralitas uxorum. Unde et in primo nunquam legitur fuisse dispensatum: tum quia mulier non potest sic eodem modo foecundari a pluribus viris, sicut plures feminae ex eodem viro possunt simul esse praegnantes. Tum quia non est contra rationem dominii et principatus plures habere subjectos: est autem contra ipsum, quod eorumdem subditorum plures sint domini principales: constat autem, quod vir plus habet de principatu in uxorem, quam e contra. Tum quia si eadem femina esset simul plurium virorum uxor, vir incertus esset, an proles sua esset, an alterius; et ex hoc neuter curaret de prole nutrienda et docenda; nec proles etiam obediret alicui eorum tamquam patri certo et indubitabili. Sexto ostendit hoc donatio mutua corporum respectu operis conjugalis, et juris mutuae potestatis ex praedicta donatione. Cum enim vir det corpus suum uxori, et uxor viro, uxor habet potestatem in corpore viri respectu operis conjugalis. Constat autem contra naturam esse, ut id quod est jam datum uxori detur alteri feminae, contra naturam primae donationis, nisi ex speciali causa Deo dispensante fractio praedicti juris recompensetur et excusetur. Ad secundum dicendum, quod potuit dispensare super hoc, et rationabiliter pro tempore dispensavit. Quod autem potuerit, ostenditur ex duobus: Primo, quia omnia, quae sortiuntur bonitatem et rectitudinem ex aliquo ultimo fine, et ab aliqua regula et forma superiori, non contrahunt obliquitatem, si aliquando varientur eorum ordines ad ultimum finem, et ad regulam superiorem, integro remanente fine ultimo. Finis autem ultimus status et operis conjugalis, est gloria Dei, et propagatio et dilatio divini cultus, et communis utilitas generis humani, et totius universi; ejusque suprema regula est charitas. Quia autem non solum absque laesura charitatis et finis praedicti, sed etiam sub modo conferenti ad illa potuerunt in conjugium plures simul duci, ideo est, et fuit a Deo dispensabile. Secundo, quia si Dei honor est omnium ultimus finis, et Dei voluntas et imperium est causa et regula omnis juris et rectitudinis, nihil est rectius, quam quod omnia sint subjectissima suae voluntati, suoque honori. Et ideo illa, quae repugnantiam ad ipsam Dei voluntatem et gloriam in sua essentia essentialiter non includunt, rectissimum est, quod possint variari a Deo, prout libertas suae majestatis hoc exigit, et magnificentia sui honoris. Quod autem tempore Abrahae et veteris legis sit rationabiliter super hoc dispensatum, ostendit multiplex utilitas ex hoc tracta. Prima est utilitas praesignantiae. Sicut enim per indivisibilem copulam unius cum una, significatur copula unius Christi cum sola una Ecclesia universaliter: sic per plures uxores et concubinas significatur, quod praeter unam principalem Ecclesiam sunt aliae secundum quid Deo conjunctae, ut synagoga, in quantum ceremonialis, et plures congregationes errantium vel peccantium, in quantum habent aliquid veri et boni. Sicut enim ex libera liberi: sic ex ancilla sunt servi, qui ex solo timore Deo serviunt, non ex li-

bertate amoris. Fuit enim signanda differentia inter filios carnis et filios gratiae ex eodem stipite prodeuntes, et conformitas filiorum gratiae, sive ex ancillari utero genitorum, quae in duodecim Jacob filiis est monstrata: suntque plures aliae in his figurae et significantiae, de quibus infra suis locis tangetur. Secunda est utilitas comparativae differentiae. Quia enim Christus erat venturus ut conderet nova et destrueret vetera, decuit quaedam dispensatione aliqua induci, ex quorum evacuatione Christi lex commendabilior et perfectior appareret. Quia autem lex Moysis speciali populo, instar specialis religionis sive regulae erat danda: decuit ex primis patribus legis varios filios et populos propagari, ex quorum comparatione legalis populus merito praeferretur. Tertia est dilatatio divini cultus, quae per pluralitatem uxorum in lege facilius poterat majorem populum propagare: fuitque hoc expediens tempore Abrahae, quo universalis verus Dei cultus non erat in orbe, quum adhuc non esset tempus dilatandi ubique cultum Dei per solam Dei gratiam specialem, scilicet per Evangelicae praedicationis verbum. Hoc enim privilegium Christo et ejus statui servabatur; et ideo oportebat tunc per carnis propagationem hoc fieri. Et quamvis ceteri filii Jacob non ita pure unum Deum coluerunt: nihilominus non ita ab initio ab unius Dei cultu elongati fuerunt, sicut ceteri, qui de semine Abrahae non fuerunt. Praeterea famosa magnificatio fidei et meriti Abrahae per varios filios et populos per ipsum propagatos, multum profuit omnibus cultoribus veri Dei, qui eum sequuti sunt. Quarta ratio est utilitas condescensionis ad infirmos et carnales sub lege, quibus tam ratione infirmitatis quam exempli Gentilium, qui tunc communiter plures habebant uxores, fuit expediens: quod possent etiam plures habere. Ad tertium dicendum, quod sicut Deus potuit statuere jus conjugale ad totam vitam, sic potuit ad unum annum vel unum diem, sub debitis tamen rationibus et circumstantiis recompensantibus bonum indivisibilitatis copulae conjugalis. Et sic volunt aliqui factum fuisse in Osea Propheta, qui jussus est facere fornicationum filios; quamvis illud pluribus aliis modis exponatur. Dicta est autem concubina non ratione separabilitatis, sed potius ratione disparitatis, quia tenebatur non ut domina domus et familiae, sed ut ancilla. Illo vero tempore etiam inter Gentiles quaedam uxores habebantur ut dominae, quaedam ut ancillae. Quod autem nutu vel jussu Sarae ducta est, indicat, quod Sara sibi potius intendit ex illa suscipere prolem, quam ipsi ancillae. Et hujus rei triplex assignatur causa. Prima ad demonstrandum sinceram intentionem et affectionem patrum: per hoc enim patet, quod non ex propria voluntate, nec ex carnali concupiscentia duxerunt plures uxores. Secunda causa est ad monstrandum, quod purificatio haec vim trahebat a primo jure unius uxoris, ac si esset quaedam subderivatio juris illius. Et, ut pateat, quod est subinducta ad implendum defectum carnalis propagationis illius unius. Tertia causa est ad mystice designandum, quod caro debet servire spiritui et activa vita contemplativae et synagoga Ecclesiae et congregatio schismatica vel illegitima seu carnalis verae columbae: et quod quidquid in his boni est, subderivatur ab uxore principali. Et per hoc patet responsio ad quintum. Ad quartum dicendum: absit hoc Dominum jussisse,

quasi delectatum in foedis concupiscentiis carnis, sed potius propter causas praedictas. Et etiam ut monstraret quod per varios gradus servitium accipit. Unde prius praeceunt filii carnis et animales ante filios gratiae et spirituales; et quod ante partum activae contemplativa sterilis manet. Et quod prius parit etiam in hac vita, quam in vita aeterna. Et sic de aliis mysteriis hic comprehensis. Rursus tanta tardatio foecunditatis Sarae valuit ad plenius declarandum et magnificandum miraculum Dei foecundantis eam non solum sterilem, sed etiam senem. Et iterum valuit ad illud mysterium, quo Isaac dicitur filius promissionis et gratiae potius, quam naturae; quia quanto tardius et quanto magis supra legem naturae datus est, tanto supernaturalius est opus et gratiosior ejus conceptus: tantoque ejus parentes fuerunt Deo gratiores; et tanto fuerunt et apparuerunt majoris fidei in credendo, quod senex de sene et sterili prolem tandem haberet. « Dixit Sarai ad Abraham: » Inique agis contra me etc. » Suspicata autem fuit, quod ille dissimularet arrogantiam Agar corrigere; quia verisimile videbatur, quod Abraham advertisset illius arrogantiam in Sarai. « Utere ea ut libet, » idest prout tibi placet. Supponit enim Sarai esse talem, quod non uteretur ancilla nisi moderate. Super quo Augustinus decimo sexto de Civitate Dei, cap. 25 dicit: « O virum viriliter utentem feminis, conjuge temperanter, ancilla obtemperanter. » « Invenit eam juxta fontem aquae, » idest juxta puteum, ut ex sequentibus patet. Omnis enim puteus fons, et non e contra. « In solitudine quae est in via Assur, Nomen ejus Ismael, eo quod audierit, » idest exaudierit, seu benigne attenderit, « afflictionem tuam. » Secundum enim Hieronymum Ismael interpretatur exauditio Dei. « Hic erit servus homo. » Secundum Hieronymum, in Hebraeo habetur Phere, quod interpretatur Onager qui est Asinus sylvester. Significat autem semen ejus habitaturum in eremo, idest Saracenos vagos, incertisque sedibus, qui universas gentes, quibus desertum ex latere jungitur, impugnant et ab omnibus impugnantur. Et hoc est, quod dicit: « Manus ejus contra omnes etc. Et e regione fratris sui figet tabernacula, » idest ex opposito et quasi contra omnes figet in deserto tentoria mansionum suarum. « Vocavit autem, dicens, Tu Deus, qui vidisti me, » scilicet oculo misericordiae, et per affectum misericordiae. Unde per contrarium dicimus: Talis non videt me, idest non habet curam de me. Unde pro causa hujus nominis a se interpositi subdit, « profecto, » idest pro certo. « Hic vidi posteriora videntis me, » idest Dei curam habentis de me et pie meam miseriam attendentis. Dicit autem « posteriora, » quia forte ob mysterium, et ob reverentiam divinae majestatis noluit monstrare faciem formae in qua apparebat, sed quasi dorsum. Et Magister historiarum dicit, quod cum loqueretur Dominus ad Agar, pertransiit in turbine et ipsa tunc vidit posteriora Dei. « Propterea appellavit puteum viventis et videntis, » idest vivi mihi et partui meo vitam dantis et me misericorditer adspicientis. Est autem hoc in sequentibus valde notandum, quod persona sibi apparens ante dicta est Angelus Domini: hic vero dicitur esse Deus: et consimiliter infra decimo nono, duo Angeli dicuntur venisse Sodomam, ad quos tandem loquitur Loth, tamquam ad unum summum Deum. Et infra trigesimo tertio dicitur: Dixit Angelus Domini ad

Jacob in somnis: • Leva oculos tuos etc. • Vidi omnia quae tibi fecit Laban. Ego Dominus Deus Bethel, ubi unxisti lapidem. Et Judicium secundo et sexto duo similia exempla habentur. In datione etiam legis ille qui loquitur Moysi, nunc vocatur Deus, nunc Domini Angelus. Et Exodi trigesimo tertio, dicit Deus: • Ecce ego mitto Angelum meum, • qui praecedat te et custodiat et introducat in locum quem paravi. Observa eum et audi vocem ejus, quia est nomen meum in illo. • Osee etiam duodecimo dicitur, quod Jacob invaluit ad Angelum, et corroboratus flevit et rogavit eum in Bethel etc. Et tamen in Genesi decimo sexto, qui sibi apparuit in Bethel vocatur Deus summus; et decimo quinto cum quo Jacob praevaluit luctando dicit se nomen habere mirabile; et de ejus visione dicit Jacob, Vidi Dominum a facie ad faciem. Unde et locum illum appellavit Phanuel, idest apparitio Dei. Quamvis autem plures rationes possint dari; una tamen signanter videtur a Deo intentata; ut scilicet per hoc inveniretur, quod in Deo plures sint personae et earum una est ab altera. Quod quidem declaratur per hoc quod Deus dicitur esse nuntius Dei, idest missus a Deo. Et cum hoc sacramentaliter monstratur missio Filii Dei in carnem, in qua ipse fuit summus Deus et nuntius Dei. Pro quanto tamen in Angelis Dei divina majestas adhaeret et hominibus, poterat qui apparebat, dici Deus et Angelus Dei, quamvis non ita proprie sicut Christus. Et cum Scriptura fuerit edita fervente ubique idolatria, et sub lege summe inhibente cultum plurimum Deorum, non est verisimile quod aliquem deinde Angelum diceret summum Deum et adoratum ut Deum, nisi Trinitatis et incarnationis Christi mysterium sub hoc modo innuere vellet. Nota pro mysteriis, quod per Agar ancillam Sarae designatur caro vel sensualitas quae est ancilla mentis, et scientia quae est ancilla sapientiae caelestis; et lex vetus quae est ancilla legis novae, et litera occidens quae est ancilla vivificantis gratiae; et Ecclesia activa quae est ancilla Ecclesiae contemplativae, et temporalia bona quae ancillantur spiritualibus bonis; et Ecclesia militans quae est ancilla triumphantis. Saepe autem contingit quod ex scientia et litera, et ex sensualibus fructibus activae, et ex ceremoniis legis scriptae etc. ancilla inflatur contra dominam suam. Concepit enim ex viro Sarae, idest a Deo et a virili animo aliquem fructum virilem, et hoc post decem annos mansionis Abrahae et Sarae in terra promissa, idest post aliquam impletionem seu notitiam Decalogi divinae legis: plerumque autem per zelum charitatis afflicta fuit, quia saepe spiritus videns se ex hujusmodi donis et studiis inflari et meliora dona contemnere, cogitat omnino fugere studia et opera inferiora: sed Angelus Domini eam reducit, docens eam humiliari dominae suae, et cum hoc promittens innumerabilitatem fructuum. Divina enim illuminatio, per quam spiritus advertit, quod si inferiora studia et dona perfecte subiciantur charitati pariunt multiplices fructus, et ideo facit hujusmodi dona resumit ad fontem aquae, idest sanctae Scripturae, vel sanctarum meditationum, facit occurrere qui foris propter sui profunditatem vivificam et scientificam, puteus videntis et viventis vocatur. Vel puteus iste potest intelligi qualitas nostrae culpae et miseriae: vel vilitas universae creaturae. Vel profunda humilitas vitae Christi et Sanctorum. Vel humilitas contritionis et poenitentiae: Vel simplicitas

Scripturae sacrae: Vel prima principia fidei vel scientiae. Ad unumquodque enim istorum plerumque fugiendo ad dominam, idest sublimem vitam, aliquando pervenimus, quia descensus ad culpae infima frequenter nos disponit ad videndum et sciendum praedieta profunda. Nota etiam, quod hic est primus locus, ubi Angelus sub nomine Angeli simul et Dei legitur apparuisse; in signum, quod ratio angelici ad nos descensus est ad nos fugitivos reducendos ad Deum. Si enim lapsi per primum hominem non fuisset, reduxissent quidem nos, sed non a fuga dominae, idest sapientiae et legis aeternae. Si enim fuga non fuisset in nobis, non venisset ad nos Deus homo. Et nota quod ancilla non videt nisi posteriora Dei dirigentis illam, quia solius superioris partis et virtutis est contemplari faciem Dei. Haec etiam ancilla bene intelligitur Aegyptia et per desertum fugiens in Aegyptum. In cujus signum populus Israel multum numerum famulorum et servorum ex Aegypto eduxit, in qua et populus et ipse in palea et luto servierunt: quia de tenebra hujus mundi oritur haec ancilla. Et ideo quantum recedit a domina sua, fugit ad tenebras istas, tamquam ad locum originis suae et tamquam ad propria immediata. Objecta enim ancillarum, idest virtutum vel industriarum inferiorum, sunt creata et sensibilia. Unde, quia sunt nobis vicina, ideo ex donis et fructibus ancillantium virtutum facilius inflamur. Et haec est una causa rebellionis ancillae contra dominam suam superius tacta. Secunda vero est, quia facilius experimur delectabilitatem inferiorum, quam superiorum et aeternorum; et ideo ad allia et pepones et ollas Aegypti redire voluit populus qui exierat de Aegypto, spreto dulcore invisibilis Mannae. Tertia vero est fiducia potentiae et divitiarum et inferiorum virtutum et objectorum, in quibus mens profuga fortius fidit, quam in Deo et in potentia ipsius: unde propterea per Prophetam arguitur populus Israel, qui jam exierat de Aegypto; quia in sua defensione quaerebant a regibus Aegypti auxilium, confidentes in umbra Aegypti, quae est sicut arundo etc. Hujus etiam filius futurus dicitur ferus et sylvestris homo, cujus manus contra omnes et omnium manus contra eum: quia si servit dominae: contra omnia carnis vitia militat: si vero superbit, universa simplicium bona devastat. Unde Synagogae filius, pro quanto fuit bonus, multa propter Deum bella gessit temporalia et omnes hostes populi Domini a quibus impeditur perfectio Evangelicae legis superavit. Vides ergo quod filiis ancillae proprium est pugnare: propter quod merito dicitur. • Manus ejus • contra omnes, • scilicet suos hostes agrestis et ferus.

CAPUT XVII.

• Postquam vero nonaginta et novem annorum • esse coeperat etc. • Haec est quinta apparitio; in qua primo Abraham novo foedere ad perfectionem erigitur et nomen ejus immutatur atque innovatur. Et prius promissio de semine plenius confirmatur. Secundo circumcisio pro pacto specialis cum Deo foederis instituitur, ibi, • Hoc est pactum meum, • quod observabitis. • Tertio, dura sententia pactum non observantium exprimitur, ibi, • Maseus • cuius praeputii caro. • Quarto, ex Sara filius promittitur, ibi, • Dixitque Deus ad Abraham. •

Quinto subditur, quomodo confestim Abraham praeceptum circumcisionis impleverit, ibi, « Tulit autem Abraham etc. Ambula coram me. » Non hoc dicitur quia prius hoc non fecerat, sed ut altius hoc faciat. Unde subditur: « Et esto perfectus. » Ad hoc enim exhibet Deus sanctis praesentiam suam, ut eos ad se semper magis sublevet ut sursum agat. « Cecidit Abraham pronus in terram, » idest genuflectendo vel se totum prostrando et caput ad terram demittendo supplicavit Deo in signum summae adorationis et humiliationis. Et nota, quod quanto altiora sibi proponuntur et promittuntur, tanto plus se humiliat Deo. « Dixitque Deus, Ego sum. » Ego solus habeo verum et summum et immutabile esse. Hujusmodi autem sibi proponit, tum ut in promissis suis stabilius confidere faciat, tum ut ipsum ad contemplationem ejus altius erigat. Et nota, quod sicut ens est primum quod occurrit intellectui, ita quod omnis conceptus intellectus dependet a conceptu entis; sic radix omnium illuminationum Dei a conceptu et gustu summi et purissimi sui esse. Et ideo merito Abrahae et legislatori se ingerit Deus sub hac ratione. « Erisque pater multarum gentium, » tam per viam naturae, quam per viam fidei. Et hoc unum sonat nomen Gentium; quia per hoc omnes nationes Gentilium communiter designantur. « Appellaberis Abraham quia pater tuus etc. » Prius enim dicebatur Abram, quod interpretatur Pater excelsus. Abba enim pater et Ram excelsus interpretatur. Postea vero vocatus est Abraham, quod transfertur Pater multarum. Nam quod sequitur Gentium, non habetur in nomine, sed subauditur. Mirandum non est (dicit Hieronymus) quare cum apud Graecos et nos A littera videatur addita, nos He litteram additam dixerimus: quia idioma linguae Hebraeae est per He quidem scribere, sed per A legere, sicut e contrario A litteram saepe per He pronuntiant. De nomine vero Sarai subdit, quia non scribitur nisi per unum I, et primo scribebatur per Sin, Res, Jod. Ergo Jod, idest I addita est He littera quae per A legitur, et vocata est Sara. Causa autem mutati nominis est, quia antea dicebatur Princeps mea, quasi unius tantum domus familias mater: postea vero absolute dicitur Princeps, quia ex ejus filio debebant esse Gentes et reges. Signanter autem hoc dicitur, quia non legimus in Graeco, Dixit Deus ad Abraham, Sara uxor tua non vocabitur Sarai: sed ut in Hebraeo habetur, Non vocabis nomen ejus Sarai, idest non dices ei, Princeps mea est. Omnium enim gentium futura jam Princeps est. Haec Hieronymus. « Et statuam pactum. » Secundum Hieronymum, ubicumque in Graeco Testamentum legitur, in Hebraeo est Foedus sive pactum, idest Berith. « Omne autem terram Chanaan in potestate etc. » Expone, quomodo aeternam, juxta quatuor supradictos modos. « Circumcidetur ex vobis. » Quare hoc instituit? Primo, ut hic subditur, in signum specialis foederis Domini cum semine Abrahae: et ad hoc ipsum reducitur, quod secundum Apost. ad Rom. 4. habetur, quod fuit in signum fidei Abrahae, per quam factus est pater omnium gentium sequentium fidem ejus. Secundo in signum distinctivum seminis Abrahae ab aliis gentibus; ut ex hoc ab idololatria, et a ceteris vitiis aliarum gentium magis sibi caverent: Et ut populus, ex quo Christus secundum carnem erat nasciturus, in signo generativae potentiae discernetur. Tercio in sacramentale remedium originalis

S. Th. Opera omnia. V. 25.

peccati, quod utique per generativam trahitur; et etiam respectu adultorum in poenitentiali moderamentum et macerationem carnis concupiscentiae, quae potissimum viget in loco illo. Et ad hoc reducitur, quod dicitur fuisse in exercitium et experimentum obedientiae Abrahae et suorum successorum, quia est opus valde poenale. Quarto in signum spiritualis circumcisionis vitiorum a corde, quae fit per gratiam Christi. Et ideo quia haec debet esse totalis, et non partialis; ideo bene designatur per circumcisionem corporalem, quae erat abscissio anterioris pellis membri virilis. Quinto in signum evacuationis figurarum, id est ceremoniarum carnalium, quasi pellium occultantium doctrinam generativam filiorum Dei per Christum revelandam. Sexto in signum abdicationis temporalium per spatium evangelicae paupertatis. Septimo in signum depositionis veteris hominis, et mortalitatis in resurrectione finali explendae. Unde secundum Augustinum libro 16 de Civitate Dei, capite vigesimo sexto: « Quid aliud circumcisio significat, quam naturam exuta vetustate renovatam? » Propter quod parentum mutantur et nomina, ut omnia resonent novitatem. Et paulo ante dicit, quod quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum erat, ideo nunc imperata est circumcisio, in filio promissionis, quo significatur gratia, non natura, id est quando de Sara promissus est. « Ex vobis omne masculinum ». Sed quare in solis masculis hoc signum instituit? Dicendum, quod hujus prima ratio fuit, quia tam carnalis generatio, quam populorum distinctio, principaliter pendet a masculis. Secunda, quia in generativa mulieris hoc non potuit convenienter fieri. Tertia est mystica, in signum scilicet, quod carnale et femineum manet incircumcisum a corruptione corporali. « Infans octo dierum ». Sed quare octavo die potius quam alio? Ad hoc datur primo literalis ratio, ut hoc non fieret nimis cito, propter periculum mortis infantium. Oportuit etiam, quod non fieret nimis tarde, ne forte jam grandiores effecti nollent circumcidi; et quia decens et necessarium erat, quod statim cum bono modo profiterentur cultum Dei, et statim suae religionis ac fidei; et quod mox cum possent, susciperent sacramentale remedium peccati originalis: ideo taxatum est tempus, quod scilicet transiret prius hebdomada una, et non plus. Secunda datur ratio mystica propter mysterium resurrectionis factae die octavo, et resurrectionis finalis futurae post septem mundi aetates. « Omne masculinum etc. tam vernaculos, quam emptitius circumcidetur ». Sed quare servi in domo nati, vel postmodum emptitii, erant circumcidendi, ex quo non erant de semine Abrahae? Ad hoc est primo ratio literalis: quia si servi eorum non essent sui ritus et cultus, hoc tam ipsis quam eorum servis obesset. Possent enim facilius trahi ad idolatriam servorum, si essent alterius ritus. Praeterea mutua conformitas ritus multorum facit ad unanimi-
tatem. Decet autem, et expedit, quod tota familia ejusdem domus unanimis sit. Secundo est ad hoc ratio mystica: quia et gentes infideles erant trahendae et convertendae ad Christi legem et fidem, et ex eis et Judaeis debebat fieri unus populus et unum ovile. Unde secundum Augustinum, ex hoc ostenditur, ad omnes istam gratiam pertinere. « Masculus, cujus praeputii caro non fuerit circumcisa, delebitur anima illius », de populo,

scilicet. Quaeritur hic, quomodo haec sententia fuit justa, respectu infantium, quorum culpa non erat non circumcidi? Quomodo etiam in eis erat verum, quod habet pars hujus sententiae, quae subditur, quia pactum meum irritum fecit? Dicendum, quod in pacto circumcisionis includebatur primum pactum Dei cum toto genere humano irritum factum in Adam, eo modo, quo generale includitur in speciali, et antecedens in consequenti, et prius in posteriori, et morale in ceremoniali, sive figurali et sacramentali. Primum autem pactum Dei quaevis anima irritum fecit in Adam, eo modo, quo omnes in eo peccavimus, seu peccatum contraximus. Et hoc Scriptura vult hic occulte more veteris Testamenti subinnuere. Unde Augustinus decimosexto de Civitate Dei, capite vigesimo septimo, dicit, quod omnes in Adam testamentum Dei dissipaverunt, et in illo peccaverunt. Testamentum autem primum factum ad Adam, est illud: « Qua die comederis, morte morieris. » Unde scriptum est Ecclesiastici capite nono: « Omnis caro sicut foenum veterascet. » Testamentum enim a seculo est morte mori eos, qui transgrediuntur praecepta Dei. Sed cum dicat Apostolus: ubi non est lex, nec prevaricatio; quo pacto in Psalmo dicitur, Praevaricatores aestimavi omnes peccatores terrae? nisi quia omnes legis alicujus praevaricatores sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstricti? Quia ergo circumcisio signum regenerationis fuit, sic intelligenda sunt verba praedicta, tamquam sic dicta: Qui non fuerit regeneratus, interibit anima ista de populo suo, quia testamentum Dei dissipavit quando in Adam peccavit. Si autem quis hoc de isto pacto circumcisionis esse dictum contendit, potest dici ideo dissipasse testamentum, quia licet non ab illo, tamen in illo est dissipatum. Verumtamen advertendum est quod propter hoc non posset anima parvuli incircumcisi exterminari de populo, nisi originali peccato esset obligata. Haec Augustinus.

« Non vocabis Sarai, sed Saram. » Cujus ratio, secundum Hieronymum, tradita est: secundum Augustinum vero hujusmodi est ratio. Quia Sarai interpretatur princeps mea, Sara autem virtus. Unde scriptum est ad Hebraeos undecimo: Fide et ipsa Sara accepit virtutem ad emissionem seminis. Erat enim illa jam senex et etiam sterilis, et menstruo cruore destituta, propter quod jam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset, quia eis quae ita provectionis aetatis non sunt, ut solita mulierum eis adhuc fluant, de juvene parere possunt, sed de seniore non ita: quamvis posset ille senior, sed de adolescentula gignere. « Et risit uxor. » Secundum Augustinum, risus exultatio est gratulantis, non irrisio diffidentis. Verba quoque ejus (in animo suo, scilicet) « Sed centenarius mihi nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet », non sunt dubitantis, sed admirantis. Hoc autem potest probari primo ex commendatione fidei ejus de promissione futuri seminis, quae habetur supra decimo quinto. Secundo ex hoc quod infra Sara de risu suo inrepat a Deo: quod multo magis de Abraham fiendum esset, si ex consimili dubitatione risisset. Tercio quia hic promittitur quod cecidit Abraham in faciem suam tamquam Deo humillima adoratione gratias agens de tanto ac tali promisso. Quarto, quia tam perfecte Deo credens, statim ipso die circumcidit se, et omnes mares domus suae. Quod autem subdit: « Utinam Ismael vivat coram te », id est ad tuum obsequium et honorem, non dicit ex dubitatione alterius filii sibi

de Sara promissi; sed tamquam significans, quod pro magno habebat, si solum eum haberet. Et in hoc significatur se pro maximo et summo habere, si praeter illum alium, ex Sara scilicet, habeat. « Vocabisque nomen ejus Isaac », id est risum. Secundum Hieronymum ex solo risu Abrahae vocatus est risus, non autem ex risu Sarae; quia risus Sarae, post praedictionem hujus nominis contigit. Augustinus decimosexto de Civitate Dei, capite trigesimo primo, dicit, quod Abraham vocavit nomen ejus Isaac, quia, ut habetur infra vigesimoprimum capite, ipse pater riserat, quando sibi promissus est admirans in gaudio; riserat et mater dubitans in gaudio, a quo dubio per exprobrationem Angeli purgata est, et per Angelum in fide postmodum confirmata. Et subdit: Ex hoc ergo puer nomen accepit. Unde et Sara merito dixit, Risum mihi fecit Dominus. « Nonaginta novem annorum erat Abraham, quando circumcidit etc. » Nota, quod signanter hic commemoratur antiquitas ejus in signum et in exemplum nostrum, quod nulla vetusta consuetudine, nullaque saeculi attritione, ac novitate, et poenaltate, ritus circumcisionis est redditus difficilis vel tardus. Sed numquid servi ejus debuerunt ei mox credere, ita ut statim se circumciderent? Dicendum, quod non, nisi prius per apparentia signa constaret, quod ipse habuerat hoc a Deo. « Pactum vero meum statuam ad Isaac ». Ex hoc innuit, quod id quod infra vigesimosecundo clarius dicitur, scilicet quod erit filius ancillae, quia in Isaac vocabitur tibi semen. « Quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero ». Ex hoc patet, quod sequens apparitio, in qua vidit Dominum in specie trium virorum, fuit facta eodem anno, et fere eodem, quo et illud dictum: Revertar ad te, et habebit Sara filium. Patet etiam ex hoc quod subditur, quod nonaginta novem annorum erat Abraham, quando se circumcidit; centum autem annorum fuit, quando natus est Isaac, prout dicitur infra vigesimoprimum capite. « Et circumcidit carnem praeputii eorum statim in ipsa die ». Hoc signanter dicitur ad commendandam celerem obedientiam Abrahae, et miram reverentiam et subjectionem omnium servorum ad ipsum tamquam ad optimum patrem et dominum: quia eos seducens nequaquam circumcidisset. « Et Ismael filius suus tredecim annos impleverat tempore circumcisionis ». Hoc signanter videtur exponi ad innuendum mysterium numeri tridecimi, qui designatus est in tribus miraculis in diversis annis factis decimotertio die a die natalis Christi, de quo plura recenseri queunt, et aliquid tactum est supra capite decimoquarto, ubi agitur de decimotertio anno recessus Sodomitarum a tributo regis Elamitarum. Nota secundum Hieronymum, quod in veteri Testamento quatuor absque velamine, antequam nati sunt vocati, scilicet Ismael, Isaac, Salomon, Josias. Sed et praeter hos etiam in novo Testamento sunt duo: Joannes, et dominus Joannis, ut huius sexto septimum non desit. Isaiae 7 praedicatur vocandus Emmanuel, et velociter spolia detrahens, licet hoc ultimum sit oratio potius, quam nomen. Quia enim soli filii gratiae in libro vitae sunt nominati, et hi per septem aetates saeculi currunt, ideo congrue septem per ordinem sunt conscripti, in quorum nominibus gratia commendatur: ejus prima ad veros miseros condescensio congrue exauditio et consolatio risus merito vocatur ac deinde mentis in Deum oblatio

ac sacrificium optime vocatur. Nostri vero per eam in Deum oblatio et intentio et sacrificatio optime vocatur Josias, id est in quo est incensum: et post hoc singulariter illuminatio praecurrens Christum inducitur. In hora enim incensus dictum est Zachariae, quod uxor ejus pareret sibi filium, quem vocaret Joannem, id est in quo est gratia. Sexto autem mense nominatur nomen Jesu et conceptio ejus, quia post praedicta ipse fons gratiae salvificus expressus praegustatur; et tunc cum hoc sentitur nomen Emmanuel, id est quod Deus est nobiscum, et hic est virtus et victoria depraedationis hostium nostrorum.

CAPUT XVIII.

« Apparuit autem ei Dominus ». Haec est sexta apparitio, in qua singulariter apparuit Deus trinus et unus. Commendatur autem haec apparitio singulariter ex septem. Primo ex evidentia expressionis. Secundo ex familiaritate comestionis. Tertio ex efficacia promissionis, ibi: « Cumque comedissent etc. ». Quarto ex reseratione familiarissimae revelationis divini consilii et judicii, ibi: « Cum ergo surrexissent ». Quinto ex singulari exauditione precum Abrahae, ibi: « Abraham vero adhuc stabat ». Sexto ex severitate justii judicii Sodomae, ibi: « Veneruntque duo Angeli ». Septimo ex liberatione Loth propter preces Abrahae, quae partim interseritur, partim subjungitur sextae parti. Post haec autem subjungitur etiam, quomodo duae filiae Loth conceperunt ex eo, ibi: « Dixitque major ad minorem ». Et postea subditur recessus Abrahae de Hebron in Geraram, et liberatio Sarae de manu Abimelech regis, infra « Profectus inde Abraham: » et praedicatur etiam conceptus et partus Isaac, ibi: « Visitavit autem Deus Saram ». Circa hanc autem apparitionem est primo quaerendum, An tres viri Abrahae apparentes tenuerunt personam Dei, an solum alter eorum. Secundo, an Abraham a principio cognoverit Deum sibi apparere in specie trium virorum, vel solummodo tres crediderit esse homines. Tertio, an hi tres secundum rem fuerunt Angeli. Quarto, quare et quomodo Deus vel Angeli in specie virorum comederint. Quinto, erit videndum de circumstantiis hujus visionis hic signanter descriptis, scilicet de loco et standi modo, quia sedebat in ostio, et in convalle Mambre, quia in fervore diei, et sic de aliis. Ad primum, dicendum, quod licet quidam falso dixerunt, quod unus solus tenebat personam Dei et Domini, duo vero reliqui tenebant personam Angelorum et Sanctorum Dei: unde et infra, dicto, quod Dominus discessit ab Abraham, subditur, quod venerunt duo Angeli: certum est tamen ex verbis hujus Scripturae, quod tres viri praedicti tenuerint pariter personam unius Dei: sic tamen, quod unus proprie tenuit personam Patris: duo vero, qui dicti sunt Angeli, gesserunt personam Filii et Spiritus sancti. Quod probatur primum ex eo, quod Loth infra ad duos, qui dicti sunt Angeli, loquens, dicit in singulari, « Quaeso Domine mi ». Et ascribit eis auctoritatem et potestatem uni competentem; subditque in singulari, quod Dominus dixit ad eum: ecce etiam in hoc suscepi preces tuas. Et secundo, quia in principio hujus totalis visionis dicit Moyses, quod apparuit Dominus Abrahae; et postmodum non dicit qualiter, nisi solum pro quanto subdit, tres viros ei apparuisse. Nullumque

horum in speciali exprimit altero dissimilem aut majorem. Tertio, quia plerumque praemisso in plurali quod Abraham loquitur ad eos, subditur in singulari, Domine mi. Et ipsi consimiliter primo praemissi ut plures subdunt in singulari. Ego veniam, et consimilia. Praeterea recta ratio dictat, quod ex quo Dei filius ei pro semine in quo benedicendae erant omnes gentes, promittebatur, licet more veteris Testamenti hic sub velamine exprimitur: quod sibi Trinitatis mysterium revelaretur. Decebat etiam quod haec veritas radices mitteret in Patribus et Prophetis veteris Testamenti, instar stipitis et ramorum propalanda in novo. Ad secundum, quod secundum Augustinum, 16 de Civitate Dei, cap. 29, Abraham in principio eos aestimavit esse homines, alias non tamquam mortalibus et humana refectione indigentibus ministrasset. Verumtamen verissime cognoscebat Dominum esse in eis, sicut esse assolet in Prophetis. Sed contra hoc ultimum quidam arguunt. Primo, quia ex tali aestimatione Dei in Prophetis non est consuetum loqui ad eos tamquam ad unum existentem Deum in eis, nec in adoratione eorum adorare unum Deum. Secundo, quia nec ipsi Prophetae soliti sunt loqui in persona Dei, nisi praemittendo: Haec dicit Dominus Deus, aut aliquid aequivalens. Potest igitur dici, quod sicut Christi discipulis euntibus in Emmaus, Christus eis apparens, primo creditus est esse peregrinus; ex quo tamen coepit loqui ad eos, aestimatus est ab eis multum reverendus: et ut postmodum confitentur, multum ardoris in corde eorum per sua eloquia inmissum est, et tamquam reverendum peregrinum ipsum invitant, et ad suam coenam compellunt, et tandem in fractione panis ipsum Christum agnoscunt: sic, ut videtur, Abraham in principio hos tres aestimavit esse homines: postquam autem comederunt, et auctoritate majestativa tamquam unus Deus loquuntur ad eum, « Revertens veniam ad te etc. » tunc se habuisse videtur ad eos tamquam ad unum Deum, id est tamquam ad tres personas unius Dei. Et consimiliter videtur fuisse in Loth, ubi scribitur « Dixitque Loth ad eos. Quaeso Domine mi etc. », coepit Loth cognoscere illos duos Angelos sive viros, id est unum Deum, et tamquam duas personas unius Dei. Sed huic modo dicendi obviare videtur, quia in primo occurso Abrahae ad eos, dicitur eos adorasse, et in singulari dixisse, Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum. Sed ad hoc potest dici quod etiam in principio facta est in Abraham quaedam occulta et interna inspiratio et motio compellens eum sic loqui, quamvis nondum in scipso plene adverteret, quid in mente sua, quo ad haec, gerebatur. Certum est enim saepe fieri immissiones et internos sensus et motus in aliquibus, et hoc in quibusdam nostri temporis me arbitror comprobasse. Unde et saepe contingit quod tales postmodum advertunt se aliqua sensisse in visionibus suis, aut etiam in Scripturis, quae prius non adverterant se sensisse, dum divina legerent, et viderent, vel audirent. Et praecipue hoc contingit quando homo sic sibi quasi suae libertati aut libero arbitrio relinquitur; quod in quibusdam divinitus agitur, sibi met non plene relictis. Nonne enim mirabile est quod Paulus in raptu ad tertium caelum nescivit an ejus anima esset tunc in corpore sive extra corpus? Et sic puto in Abraham contigisse. Ad tertium Augustinus, ubi supra, dicit, quod ipsos

fuisse Angelos Scriptura testatur, non solum in hoc libro ubi haec narrantur, sed etiam in Epist. ad Heb., cap. scilicet ult.: ubi cum hospitalitas laudaretur, Per hanc (inquit) quidam nescientes hospitio receperunt Angelos: vel, ut nostra litera habet, Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Videtur ergo dicendum quod forma corporalis horum trium Abrahae visibiliter apparens habuit triplicem respectum. Primo videlicet, ad suam visibilitatem sive figuram visibilem; et secundum hoc praetendebat humanam speciem virorum, et pro tanto vocantur hic viri. Secundo ad suum efficiens, et movens proximum et immediatum; et hi fuerunt Angeli, juxta regulas Dionysii de legibus Hierarchiae, quod Deus per ministros intermedios regit inferiora. Tertio ad suum principale significatum, per quod principaliter repraesentandae erant species virorum formatae; et hoc modo apparebant et repraesentabantur in eis principaliter tres personae unius Dei. Unde tam in figura quam in aspectu et gestu et locutione et efficacia, refulgebat quidam modus majestativus et dominativus et deificus, soli summo Deo singulariter competens. Potest autem esse quod sicut daemon in viris arreptitiis plerumque ita loquitur, quod audientes aliquando principaliter feruntur ad daemonem in illis loquentem, aliquando vero ad ipsos arreptitios, quod sic Deus per Angelos suos quos immediate inhabitat, moveret illas species visibiles trium virorum, sic quod aliquando mentem et sensum Abrahae principaliter ducebant in Deum inde apparentem et loquentem: aliquando vero quasi in homines, et forte aliquando quasi in Angelos Dei. Ad quartum dicendum, quod non fuit magnum in corporibus assumptis cibos trajicere et occulte consumere et resolvere. Causa autem propter quam Deus voluit assumere formam comedentis et lotionis pedum, et consilium, inter caeteras fuit triplex. Prima est ut in principio ad literam crederentur esse homines: et sic per consequens pietas et hospitalitas Abrahae et Loth probaretur et exerceretur; quae quidem tanti est ponderis apud Deum, ut Apostolus ex ejus virtute dicat eos meruisse angelos hospitio habere. In hospitalitate enim generaliter ad omnes, et specialiter ad sanctos, non solum liberalitas, sed etiam multa humilitas et pietas, et societas et fraterna charitas, et sanctorum spiritalis collocutio, et domestica et commensalis communicabilitas connutritur et comparticipatur. Sed tamen quomodo Abraham potuit credere ipsos esse viros sanctos, cum sciret illo tempore omnes gentes ad idololatriam et ad multa alia vitia declinasse? Ad hoc dicendum, quod non est credendum omnes illius temporis in tantum errasse, quin adhuc essent hic inde aliqui singularis sanctitatis, sicut utique erat Melchisedech et Sem filius Noe adhuc vivens, et aliqui alii Patres antiqui. Et quantum ex hoc capite et sequenti apparet, illo tempore sanctorum Patres in multa simplicitate incedebant, et in suis mutuis receptionibus, soliti erant sibiinvicem pedes lavare. Unde Abraham et Loth invitaverunt istos ad lotionem. Secunda causa est, ut per hoc familiarius se jungeret Deus Abrahae, et etiam omnibus fidelibus hoc factum audientibus et credentibus; et ut per hoc ipsum Abraham ad majorem spem et timorem, et fiducialiore amore erigeret sursum. Tertia est, ut veram humanationem Christi futuram, in qua cum hominibus vere comedit, prophetice prae-

figuraret: et ut epulas aeternae patriae nos cum Deo finaliter participaturos in quadam visibili imagine praemonstraret; et etiam epulas gratiae quas tota Trinitas facit in mentibus amicorum suorum, juxta illud Joan. 14: « Si quis diligit me, Pater meus » diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem » apud eum faciemus. » Et nota, quod congrue Deus dicitur hic apparuisse, ut viator et pauper verecunde subsidia vitae petens, ut praefiguraretur vita Christi, de qua Jerem. 54 dicitur: « Quare quasi colonus » futurus es in terra, et quasi viator declinans ad » manendum? quare futurus es veluti vir vagus etc. » Et ut praefiguraretur quod tota Trinitas in nobis viatoribus et peregrinis viam quasi ductor, et sub specie aenigmatica et peregrina ut viator demonstrat. Patet autem quod dictum est, tum quia vidit eos stantes, tum quia ad pedum lotionem invitat, quia id non solet fieri equitantibus, tum quia dicit eis, postea transibitis, ut pauperes scilicet: et etiam quia dicit eos ideirco de via communi declinasse et venisse ad tabernaculum ejus, ut reficerentur ab eo. Et supra non dicitur quod viderit eos euntes, sed stantes; et hoc est proprie signum petentium. Unde hodie sicut fratres mendicantes, dum declinant ad domum alicujus sibi ignoti, stant sic ad portam, ibi gradum figentes quasi petentes hospitium. Et sic videtur quod fecerit Deus in specie trium virorum. Quia secundum Ambrosium libro de Officiis: Verecundia petendi, ingenuos prodit natales. Id circo hanc formam decet nos discere a Deo in specie pauperis apparente: non autem decet nos esse importunos et inverecundos quaestores. Unde Abraham et se et sua liberaliter offerenti, non dicunt, da mihi hoc et illud; sed solum, fac quod locutus es: quasi dicant: Specialia non petimus, sed quod dare volueris, recipiemus. Ad quintum dicendum quod circumstantiae hujus apparitionis tamquam sextae, vel praecipuae, debuerunt congruere, spiritali excessui hujus visionis designando. Fit igitur in meridiano fervore diei, ut simul designaret charitatem et fervorem amoris Abrahae ad Deum, et Dei ad Abraham. Fit et in sexta hora diei tamquam apparitio sexta, ut designet apparitionem sextae aetatis factam in Christo et sexti temporis Ecclesiastici. De quo satis habetur in Apocalypsi. Fit etiam sedenti, ad designandum tranquillitatem mentis Abrahae, et ad innuendum quod excessus contemplationis non est nisi in mente quieta. Fit sedenti in ostio tabernaculi, sicut et Eliae stanti in ostio speluncae, quia non fit nisi in mentibus suum corpus habentibus pro transitorio tabernaculo et pro carcerali spelunca, nec immersis in illis, sed quasi de illo ad aeterna egressis. Fit etiam in convalle Mambre, quae interpretatur divisio, vel claritudo, vel alienatio. Fit enim in profundo humilitatis in se habentis divisionem et contemptum omnium mundalium et claritatem celestium radiorum, et alienationem sensuum ab operationibus sensualibus. Fit etiam, secundum literam septuaginta circa quereum, quae secundum Isidorum 17 Etymologiarum, fertur usque ad Constantini regis imperium perdurasse. Est enim arbor ex suo genere multum annosa, cujus fructus glandula vocatur, quae in medicaminibus adhibetur. Sub hac autem quieverunt et comederunt, quia crux Christi et tota textura operum naturae, gratiae et gloriae, et omnis divinae Scripturae atque doctrinae, est veluti quereus, solida arbor et ramosa. Sub qua, et in qua exces-

sus divinae contemplationis menti sanctae apparet. In quolibet enim praedictorum instar arboris invenies radices fundamentalium principiorum, procedentium per media usque ad fructus finalium operum seu circumcisionum. Nota autem actus Abrahae. Primo enim videt. Secundo, in occursum currit. Tertio, adorat. Quarto, invitat. Quinto, pedes lavat. Sexto, festine mandat Sarae ut panes de simila purissima paret. Septimo, ipse optimum vitulum celeriter assumit, et per famulum occidit et coquit, coctumque cum butyro et lacte coram apponit, ipsisque assistit. Post primam enim Dei speculationem insilit et occurrit, affectus ad Deum, totumque Deo usque ad infima subiecit et prosternit, ac proinde Dominum ad se invitat et trahit. Et ut Deum reficiat potius quam seipsum, quod est charitatis altioris et transcendentioris: ac deinde profunda divinorum processuum mentali puritati detegit, superapparentium et superpositarum contrarietatum obstacula, quasi sordes divinorum pedum spiritali lavaero abstergendo. Vel per pedes designantur, non profunda, sed infima ipsius Christi. Potest etiam per lotionem pedum significari humilis pietas et reverentia, quae menti occultam ipsam utilitatem membrorum Christi dictam purissimam fidem et intelligentiam beatissimae Trinitatis subtili perscrutatione et collatione commixtam, et igne charitatis sub cineribus humillimae abnegationis omnis proprii sensus et rationis, sibi per Saram apponit. Quae quidem per tria sata similiae designantur. Simila enim est purissimus flos farinae triticeae, provinciae Palestinae, capiens unum et dimidium modium secundum Isidorum. Dei enim essentia in tribus personis capit unum summum bonum, et omne ens creatum vel creabile quod est quasi dimidium et semiplenum bonum, ut cum offert sibi totam puritatem trinae potentiae, scilicet intelligentiae, voluntatis et memoriae. Sed ipse per se tamquam per summum apicem mentis suae offert vitulum per famulum de armento ablatum, occisum et coctum, Christum videlicet, non per sanctos Patres, sed per impios Judaeos ab hominibus segregatum et crucifixum: et per incendium devotionis coctum, et sacrificatum. Quae apponuntur cum butyro, idest, cum sapore sincero, suavi et pingui: et cum lacte, idest cum pura et innocenti seu infantuli simplicitate; sicque totus divinae mensae, divinaeque refectioni assistit. Et nota quod omnia praedicta facta sunt etiam mira festinatione et celeritate; quia spiritus extaticus et superservidus nescit agere lente et tarde, imo instar aquilae vivaciter et agiliter volat. Dicit autem, « Et ponam » bucellam panis. » Ubi sumit panem pro omni comestibili. Buccellam vero dicit aut ex humilitate, aut in signum accelerati et succineti prandii, festinantibus ministrandi. Dicit etiam vitulum tenerrimum, idest multum juveniculum, et non duras, et tenerrimas carnes habentem. Vitulus enim et boeas quia sunt de matre sicca, eo sunt meliores quo sunt juniores: Agnus vero quia est de matre multum humida, est in principio minus bonus ad esum. De arbore autem sub qua haec refectio fuit, sunt quaedam alia mysteria tacta supra. « Cumque co- » medissent, dixerunt ad eum. Ubi est Sara uxor » tua? » Non hoc quaerunt quasi ignorantes; sed ut ex responsione Abrahae detur occasio sequentia subtexendi. Ille respondit: « Ecce in tabernaculo est. » Nota religiositatem sanctae Sarae. Sic enim eis devote

servivit, quod tamen seipsam extraneis non monstravit, sed in interioribus mansit; hoc enim decet feminas et dominas sanctas; et in hoc servatur ordo Hierarchiarum; quia superioris est absque velo et immediate Deo assistere, sicut hic Abraham faciebat: inferioris vero per intermedium velum et mediante superiori « Cui » dixit, Revertens veniam etc. » Quaeritur quomodo a trina corporali specie trium virorum potuit una vox emanare, ut de omnibus tribus in singulari dici potuerit hoc quod dixit, Revertens veniam ad te. Ad quod duplex responsio potest dari. Prima est quod quamvis vox fuerit corporaliter trina, significatione, tamen causaliter ac intellectualiter fuit una, tamquam scilicet ab uno Deo in tribus loquente. Sicut dato quod unus et idem daemon tres viros agitans per eorum linguas eandem rem consimili voce loquatur: apud eum qui audiret daemone in tribus et per tres loquentem, esset quodammodo una vox: sicut et si aliquis nobis per Scripturas trium schedularum loquatur, non dicimus in plurali, Hi dixerunt haec nobis, sed, iste dixit. Secunda responsio est quod Deus miraculose per trium personarum corpus assumptum unam solam vocem protulit, aut secundum rem, aut saltem secundum sensualem apprehensionem Abrahae. Ita quod ipsi Abrahae fuit sensibilibus visum quod eadem vox fuit trium. Et quicquid sit de primo, hoc ultimum fuit valde facile Deo. Alias posset dici quod unus loqueretur in persona omnium trium, sicut Petrus in persona omnium Apostolorum aliquando respondebat. Primi tamen modi videntur magis honorifici Deo et amplius congruere mysterio sanctae Trinitatis: quamvis modus tertius respectu nostri bene competat Deo; tum quia per filium incarnatum tota Trinitas locuta est nobis; tum quia more Scripturarum appropriative loquendo tota Trinitas aliquando loquatur nobis per Spiritum sanctum, aliquando per verbum inspiratum vel per visibilem apparitionem sicut nunc, vel per invisibilem et novum gratiae effectum. Nota quod annum integrum ab apparitione usque ad partum Isaac ponit, tum propter alias causas, tum etiam ne statim quasi in Dei adventu carnalis conceptio videatur facta fuisse, sed potius fere post tres menses. « Vita comite. » Secundum Hieronymum, Septuaginta habent, in tempore hoc, et in hac hora. Sed pro hora est in Hebraeo vita, ut sit ordo vel sensus. Revertar ad te in tempore vitae: quasi dicat: Si vixero vel si vita fuerit comitata. Dicit hoc autem more humano. Haec Hieronymus. Et tunc potest id dici, non quasi sit incertus de sua vita in tempore illo, cum ejus vita sit immutabilis et aeterna; sed ut suo exemplo doceat nos sic debere loqui cum loquimur de futuris per nos fiendis, juxta quod docetur Jacobi 4. Quamvis eo quod in Hebraeo est (in tempore vitae) possit nominari occulte tempus gratiae vivificae. Vel si ibi est in tempore hoc et in vita hac sive in tempore hujus vitae, significetur quod Deus venturus sit ad eum in tali tempore secundum effectum vel formam pertinentem ad statum hujus vitae. Secundum literam vero Septuaginta quae habet, in hora hac, videtur Deus vim suae praescientiae et providentiae velle monstrare, ita ut non praedicat tempus natiuitatis Isaac in generali, sed etiam horam. « Et » desiderunt Sarae fieri muliebria, » idest menstrua, quibus deficientibus deficit vis concipiendi et pariendi. « Quae risit occulte dicens, » scilicet in corde vel quasi inter dentes, aut valde silenter. Haec enim narrantur ad ostendendum quomodo

Deus praescivit secretum risum et verbum. « Dixit
 « autem Dominus ad Abraham, Quare risit Sara? »
 Nota quod Deus volens corripere Saram, non con-
 vertit sermonem suum ad illam, sed ad virum
 ejus. Primo ut doceat quod ordine hierarchico de-
 bet a Deo per intermedium superiorem inferior
 gubernari et corripi. Secundo, quia Sara non erat
 tunc corporaliter ibi praesens, erat autem ibi vir
 ejus. Tertio ut parceret rubori et confusione Sarae;
 et ideo loquens ad virum, eam quasi dissimulato-
 rie corrigit. Sed quare Deus increpat Saram? Num-
 quid debuit ipsa hoc statim credere? Dicendum
 quod si ratio sui dubii provenisset ex ambiguitate
 senilis aetatis, et ex incertitudine divinae revelatio-
 nis, tunc discrete et meritorie dubitasset, quia tunc
 praesumptuosum et temerarium esset firmiter asse-
 rere, quod Deus non clare et evidenter revelat.
 Quia vero hoc contingit ex praeponderatione com-
 muni cursus naturae super potentiam Dei ex diffi-
 dentia ex hoc sumpta, ideo peccavit. « Numquid
 « Deo est quicquam difficile? » Nota quod Deus
 volens ostendere se posse praedictum miraculum
 foecundationis Sarae facere, dixit, Numquid Deo est
 quicquam difficile? Et illud idem fecit Jeremiae
 52 cap. ubi dicit se traditurum filios Juda in ma-
 nus Chaldaeorum et tandem reducturum: ubi tamen
 praemittit, Ecce ego Dominus Deus universae carnis.
 Numquid mihi difficile erit omne verbum? Et paulo
 ante dicit Jeremias, Ecce tu fecisti caelum et ter-
 ram in fortitudine tua magna et non erit tibi dif-
 ficile omne verbum. Et hoc ipsum dicit Angelus
 Virgini annuncians conceptum filii Dei, prout ha-
 betur Luc. 1. Per omne autem verbum vel per
 quidquam, idest per quodcumque, intelligitur omne
 quod habet rationem entis et factibilis, et absque
 contradictione cogitabilis et dicibilis. Unde quando
 Judaei negant miracula et magnalia fidei Christia-
 nae tamquam impossibilia Deo, ut sunt Christi in-
 carnatio et ejus aeterna generatio et consimilia, in-
 ter multa quibus confutari possunt, et hoc unum
 est. « Quare risit occulte dicens: Postquam conse-
 « qui etc. » Ex hoc patet quod ipsa risit tamquam
 dubitans et diffidens de conceptu proles propter se-
 nectutem tam sui quam viri. Videtur etiam quod
 ultra hoc Sara in verbis istis velit notare quod a
 modo inconveniens erat ipsam viro suo corporaliter
 commisceri et carnali delectationi vacare. Quod ut-
 que verum esset, nisi ex speciali Dei praecepto
 vel consilio et citra spem proles hoc fieret. Sed
 quaeritur, quomodo decenter Deus vivificaverit vim
 generativam Sarae et Abrahae quae secundum A-
 postolum ad Romanos 4, jam erat quasi mortua,
 cum in hoc ipso sit vivificatio vitiosae concupiscen-
 tia illius partis. Dicendum quod Deus per se non
 vivificavit nisi naturale bonum vis generativae, et
 quod hoc decenter fecit et facere potuit, quamvis
 ad hoc per accidens sequeretur revivificatio vitiosae
 concupiscentiae illi parti ingentiae: non enim habet
 Deus relinquere suos bonos et fructuosos effectus.
 Quamvis possit dici quod in vivificatione generativae
 eorum non fuerit vitiosa concupiscentia plus accensa
 quam prius esset; hoc enim modo bene potuit fieri
 a Deo. « Juxta conditum, » idest juxta quod sibi
 promisi et dixi: « Negavit Sara, dicens: Non risi,
 « timore perterrita. » Hoc ultimum subdit Moy-
 ses, ut ostendat quod Sara non negavit hoc quod
 Deus asseruerat, tamquam scienter et irreverenter
 vellet Deo contradicere, aut quasi assueta mentiri,

aut tamquam voluntarie sive elective mentiens: sed
 potius tamquam ex passione timoris seu verecun-
 diae ad hoc quasi repente et sine deliberatione
 impulsae. Sed quomodo Sara potuit credere posse
 se a Deo abscondi? Dicendum, sicut supra dictum
 fuit de Adam se inter arbores a facie Domini ab-
 secedente. « Dominus autem: Non est (inquit) ita,
 « sed risisti. » Duplici ex causa Deus ita fortiter
 obviat negationi Sarae. Primo scilicet ut ostendat
 infallibilitatem praescientiae suae, quod nihil potest
 eum latere, et ut eo ipso eos amplius certificet de
 verificatione sui promissi. Secundo, ut per eam
 fortem obviationem et increpationem Sarae diffi-
 dentia plenius expurgetur, et ut etiam a repentino
 mendacio in posterum reddatur cautior. « Dixitque
 « Dominus: Num celare potero Abraham quae ego
 « gesturus sum? » quasi diceret, non potero. Non
 quin de potestate absoluta hoc posset; sed vult di-
 cere quod ex tam familiari amicitia diligit ipsum,
 quod non posset velle illa sibi celare. Super quo
 nota, quod in hoc ipso Deus innuit quod in pau-
 cissimis et rarissime et difficillime secreta suorum
 judiciorum revelat antequam fiant; alias frustra
 praemitterentur verba ista. Hujus autem prima ra-
 tio est, ut in hoc ipso Deus doceat quod secretum
 consilium regalis personae non est passim revelan-
 dum, quia eo ipso fieret minus reverendum, et
 ipsa detectio caperet levitatem. Secunda ratio est,
 quia summa et profundissima solum summis et so-
 lum ad hoc idoneis sunt a Deo immediate reve-
 landa, ut tandem per illos ceteris, suo tamen
 tempore et sub debita proportionem revelentur. Et
 hic igitur praemittitur idoneitas Abrahae, tam re-
 spectu suae futurae magnificentiae, ad quam erat
 a Deo electus, quam suae magistralis et paternae
 sollicitudinis respectu ad tradendum posteris salu-
 taria praecepta divini cultus. Tertia ratio est, quia
 Deus est valde difficilis ad publicandum occulta
 crimina nostra; unde vix secrete soli Joanni voluit
 subinnuere Judam proditorem; quamvis nobis hoc
 expedire videretur ad sciendum quod Christus est
 voluntarie passus tamquam praescius proditoris
 contra se fiendae. Plures sunt et aliae rationes,
 quas super Matthaeo scripsi. Sed quaeritur. Ad quid
 Deus Abrahae revelat judicium destructionis istius?
 Dicendum quod fecit hoc primo, ut ex hoc plenius
 conciperet Deum ut sibi familiarissimum et aper-
 tissimum, ut sic ex hoc plus incalcesceret in Dei
 amorem et fiducialius speraret in illum: et hinc
 est quod Deus eidem in principio dixit se ad reve-
 landum moveri ex multo amore communicandi se
 sibi. Secundo, ut per hoc et consimilia ostendatur,
 quod Deus notabilia judicia hujus mundi revelat
 aliquibus multum specialibus priusquam faciat illa.
 Tertio, ut Abrahae detur occasio deprecandi pro
 Loth, et sic per consequens pateat, quod ejus me-
 ritis est liberatus. Quarto, ut ostendatur quod Deus
 vult nos scire et timere judicia sua, et quod eorum
 notitia et meditatio multum expedit nobis, et quia
 per sanctos Patres tamquam per Dei ministros su-
 mus de eis plenius edocendi: idcirco oportet quod
 illa clarius et immediatius revelentur a Deo. Unde
 et hic dicitur, quod Deus revelavit hoc Abrahae,
 quia erat futurus pater gentis magnae et praeceptu-
 rus eis ut Deum ejusque judicia semper timerent.
 Quinto, ut ostendatur quod in hac vita consolatio-
 nibus tristitia sunt miscenda. Et ideo post visionem
 consolatoriam et promissoriam subditur revelatio

terribilis iudicii Dei. Sexto, ut ostendatur quod de perfectione contemplationis est, non solum Dei praemia, sed etiam iudicia et supplicia contemplari: et ut cum hoc mystice figuretur, quod in clara revelatione beatissimae Trinitatis mundialia evanescent, videturque in ea seu per eam destructio carnalium et reproborum. Unde quando fuit Virgini revelatio per Angelum facta, tunc casum Iudaeorum paulo post factum praevidebat et praedixit, dicens: Deposuit « potentes de sede etc. » Et etiam cum per Christum et Apostolos fuit Evangelica veritas praedicata, tunc potestas daemonum et idolatria corruerunt: quando vero per Doctores fuit subtiliter exposita et defensata, tunc haereses ceciderunt; cumque apertione septimi signaculi liber beatissimae Trinitatis plenius revelabitur, tunc corruet character bestiae Antichristi. Septimo, ut ex subsequente eventu praedicti iudicii Sodomorum Abraham et Sara sensibilibus confirmarentur, tam visione beatissimae Trinitatis, quam de promissione filii nascituri ex eis: « Cum futurus sit in gentem magnam etc. » Duplici ex causa hoc pro ratione quod non deberet sibi illud iudicium celari, subditur. Prima est praexcellencia meriti et gratiae Abrahae diffundendae in omnes gentes, et singularitas charitatis ejus ad ampliandum divinum cultum. Secunda est praesidentia sui regiminis, propter quam decebat sibi sicut aliorum rectori et doctori plura Dei arcana revelari. « Et faciant iudicium et iustitiam. » Haec duo in Scripturis aliquando pro eodem sumuntur. Vel per iustitiam significatur actus singularis iustitiae, per iudicium vero actus ejus universalis, qui in communi iudicio ejus exercetur. « Ut adducat dominus » propter Abraham omnia quae locutus est ad eum. » Nota quod sicut in potestate et scientia invenitur hierarchicus ordo ad superiorum et inferiorum ordinem, sic et in merito. Unde meritum Abrahae habuit quamdam instrumentalem causalitatem respectu fidelium futurorum, quamvis hoc ipsum non habuit nisi ab ordine divinae electionis et praedestinationis: et hoc in his et consimilibus modis loquendi Scriptura innuere intendit.

« Clamor ergo Sodomorum et Gomorrhaeorum » multiplicatus est. » Clamor in huiusmodi locis et consimilibus vocatur publica et excessiva diffamatio peccati, quasi pro se clamans ad iudicem, ut de ea fiat iudicium et vindicta. Licet autem plura peccata in eis fuerint, unum tamen singulariter turpe, de quo infra, cum ad Loth perventum fuerit, agatur, ad Deum clamare intelligitur. Per Sodomam autem et Gomorrhaim etiam ceteras urbes eorum intelligit tamquam per principales. « Descendam et » videbo utrum clamorem qui venit ad me opere » compleverint. » More humano de seipso loquitur, ut juxta rectam et naturam formam divini iudicii, doceat ordinem et maturitatem iudicii humani. Et etiam ut in hoc ipso Praelatos doceat quomodo debeant suos subditos iudicare. Innocentius III, in quadam decretali sua dicit, quod ex hoc loco probatur, quod cum subditus vel Praelatus excedit, si per clamorem vel per famam ad aures superioris pervenit, non quidem a malevolis et maledictis, sed a providis et honestis; nec semel tantum, sed saepe: quod clamor et diffamatio innuunt quod debet coram Ecclesiae senioribus veritatem diligentius perscrutari: et si rei poposcit qualitas, canonica ultio de culpa fiat delinquentis. Non quasi idem superior sit actor et iudex; sed quasi denunciante

fama vel deferente clamore, ut officii debitum exequatur. Fama enim et clamor tenent hic locum accusatoris. Est ergo sensus. « Descendam et » videbo etc. » idest veritatem omnium iudicandorum, et veritatem famae vulgaris volo plene videre antequam iudicium proferam. Per descendere igitur ad locum, et per examinare seu inquirere de veritate clamoris seu famae an ita sit sicut dicitur, an non, significat praesentiam et efficaciam ac diligentiam divinae iustitiae et scientiae super veritate iudicandorum: quam tamen habet Deus sine reali motu et descensu, et sine praevia inquisitione. Ultra hoc etiam intendit dicere quod etiam in assumpto corpore vult quasi visibilis homo probare, vel potius per factum in seipso probari, an in ipsomet nefaria perpetrari contemnant, quasi dicat: Tunc etiam coram hominibus habebo rationem aptam et necessariam puniendi, si etiam in persona mea vel nunciorum meorum nefaria inferre non verentur. Si quaeratur quare Deus sic singulariter voluerit delere Sodomam, cum non legantur idololatrae fuisse? Potest dici quod populo Dei legem suscepturo, et etiam omnibus posteris erat valde expediens, per aliquod terribile iudicium aperte monstrari, quam detestanda sint flagitia contra naturam. Et quia huiusmodi exempla et documenta solent praecipue dari circa initialem foundationem statuum populi Dei; ideo congruum fuit hoc tempore quo agebatur de spiritali conceptu Isaac. Secunda ratio est ne Deus videretur injuste disperdere Chananaeos Sodomitis intimos, quorum promittebat terram Abrahae. Ideo enim terribile iudicium circa vicinos eorum exercuit, ut per hoc quasi compellerentur redire ad dominum; quod si nollent, iustius suo tempore deleberentur et ipsi. Est autem hoc consuetum Deo in consimilibus casibus et temporibus. « Abraham vero adhuc stabat coram Domino. » Si viri illi iam abibant, quomodo Abraham stabat? vult dicere, idest ambulabat cum eis immotus. Tunc illi abierunt, idest ad alienandum se converterunt et disposuerunt: vel per anticipationem hoc dictum est quod abierunt. Nota quomodo secundum successiva incrementa divinarum visionum et condescensionum crevit familiaris ausus Abrahae ad Dominum. Nam in quarto coepit primo dicere, Domine Deus, quid dabis mihi, et unde scire possum quod possessorus sum eam? Illic vero audet sibi appropinquare, et etiam pro Sodomis deprecari. « Numquid perdes justum cum impio? » quasi dicat: Non: vel quasi diceret, utinam hoc non faceres. « Absit a te ut hanc rem facias. » Secundum quosdam vult dicere: Deus, precor te ut non sit ita. Vel potest legi adversative, seu negative. Perdere enim justum cum impio potest intelligi dupliciter. Aut eo modo quo cedit in utilitatem justorum; et tunc hoc potius est ipsum salvare quam perdere. Aut sic quod perditio illa sic cedat in detrimentum justorum, sicut et impiorum. Et hoc secundo modo non est Deo possibile: et hunc sensum magis videtur hic Abraham intendere: unde absolute subdit: « Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram. » Nequaquam facies iudicium hoc. » Sed verba Dei quae subduntur, scilicet quod non delebo propter quinquaginta, vel propter decem justos ibi inventos, sunt vera simpliciter et absolute; quia facilius posset Deus nunquam impios perdere, quam unum justum injuste damnare cum eis. Et Abraham non solum intendit suis allegationibus extorquere

quod justus Loth cum Sodomitis aeternaliter non damnetur: sed etiam ultra hoc intendit Deum suis precibus inflectere quod justus ab eorum temporali subversione servetur. Ideo verba ista sic sunt legenda quod contineant aliquam rationem justitiae, et aliquid precis et misericordiae. Quamvis enim Deus possit justos homines temporaliter perdere propter originalem culpam: per poenam tamen non deest divinam clementiam et piam justitiam sic horribiliter occidere justos cum impiis, quod sub consensu impietate videantur involvi; saltem ubi grandes preces amicorum Dei pro hoc intervenerint. Et secundum hoc est legendum, Non est hoc tuum, idest tuae pietatis. « Vidi omnem terram, » scilicet pie et cum pia justitia, « Facies judicium, » scilicet pium. Et tunc verba Dei, quibus dicit, Non faciam propter quinquaginta, vel non propter triginta vel non propter decem, non sunt universaliter intelligenda: sed tunc dici potuit quod Deus sciebat, nec decem justos ibi esse: et concedit hoc Deus Abrahae ad exaggerationem culpa Sodomorum, in tantum quod innotuerit familiae Loth, quod non fuerint tunc in ea decem just; unde nullus inde liberatus est, praeter ipsum. In quo notandum occurrit quam nociva est spiritualibus carnalium societas et impiorum. Posset tamen dici quod Deus hoc ex speciali gratia concedit Abrahae deprecanti: quasi diceret, Tuarum precum interventu propter solos decem justos ibi inventos, omnibus paream. Et secundum hoc significatur hic admirabilis efficacia precis et meriti praecipuorum Sanctorum, « Loquar ad Dominum meum cum « sim, » idest quamvis sim pulvis et cinis, scilicet primaria origine et finali resolutione, et terrea compositione. « Ne quaeso, inquit, indigneris Domine « si loquar. » Hieronymus dicit quia videbatur interrogans Dominum ad responsum eum arctare, ideo temperat praefatione quod quaerit. Sed quare cum tanta gradatione precum a quinquaginta pervenit usque decem? Numquid melius et facilius fuisset hic rogare pro decem? Dicendum quod propter reverentiam quam habebat ad Dominum, et propter magnitudinem rei postulandae, non fuit a principio ausus petere hoc pro decem; sed Deo concedente in quinquaginta accepit ausum seu fiduciam petere hoc pro quadraginta quinque, et sic successive magis et magis usque ad decem. Praeterea, Deus occulte sic movit et temperavit animum ejus, quod forma suarum precum spiritualibus mysteriis deserviret: coepit enim a quinquaginta, et petitionem terminavit in decem; idest a summo culmine gratiae, qui est plenus jubilaeus Spiritus sancti, per quinquagesimum quasi per annum jubilaeum mystice designatus. Minor autem justitia ad salutem sufficiens esse non potest, quin saltem impleat decalogum praeceptorum. Sunt etiam ipsae petitiones notandae. Nam in secunda et in tertia fit minutio solum de quinque ad quinque: in tribus vero ultimis semper de decem. Sex enim tempora sunt hujus vitae. In septimo autem est quies in qua erimus ab omni necessitate et miseria liberati. In gradualem autem diminutionem perfectionis justorum, primo fit descensus a plenitudine contemplativae sapientiae, in quinque prudentibus virginibus, quasi in quinque spiritualibus sensibus designatae. Secundo a culmine perfectionis activae, quae sanctam mortificationem et moderationem quinque sensuum comprehendit. Deinde fit trinus

descensus per decalogum, infra tamen decalogum remanendo. Tum quia in statum imperfectorum est gradus primorum, mediorum et infimorum. Tum quia in observantia mandatorum citra mortalem casum est trinus defectus. Perfectus enim modus est implere illa ex puro et solo amore; ita quod dulcor bonitatis praeceptorum est primus solus motor voluntatis ad illa implenda. Et ab hoc est primus defectus. Quidam vero nituntur illa implere non quasi perfecti, sed tamen ferventer inhiantes ad perfectionem illorum adipiscendam; et ab hoc fervore est secundus defectus. Quidam autem conantur illa implere etsi non ex fervore, saltem ex ratione qua conferunt secum vilitatem et insipiditatem ac damnum vitiorum et transgressionum ad pretiositatem et fructum ac decentiam virtutum et observantiae praeceptorum: et ab eo est tertius defectus; et tunc non restat salutifera observantia, nisi ex timore damnationis movente amorem, et quasi charitatis scintillam ad praecepta saltem formidolose servanda. « Abiitque « Dominus versus Sodomam, » juxta quod se descendurum ad eos praedixerat; vel « abiit » idest disparuit.

CAPUT XIX.

« Veneruntque duo Angeli vespere sedente « Loth etc. » Poterant expendisse tempus a sexta usque ad vesperam in comedendo et stando cum Abraham. Nota autem charitatem et hospitalitatem Loth. Primo in expectando peregrinorum adventum. Secundo in occurrendo venientibus. Tertio in invitando cum humillimis precibus. Quarto in compellendo. Quinto in splendore ministrando. Sexto in defensando hospites. Septimo in credendo eorum sano consilio. « Sedente Loth in foribus, » idest ante portam civitatis, quasi expectans hospitum seu peregrinorum adventum. « Qui ivit obviam eis. » Ex hoc patet quam fervidus et promptus, et quam assuetus erat ad hospitalitatem; et praecipue quando hospites apparebant esse sancti, et hujusmodi obsequiis indigentes. « Adoravitque pronus in terra. » Adorare in Scripturis saepe sumitur pro reverentia prostrationis seu genuflexionis, quae fit homini alicui insigni, utpote regi. Unde infra 33 cap. dicitur Jacob et filii et uxores ac famuli ejus adorasse Esau. Et 1 Reg. 25, dicitur Abigail adorasse David. Quum autem hujusmodi reverentiae excessus non soleat fieri nisi personae supra modum reverendae, patet Angelos istos apparuisse in specie valde admirabili et reverenda, « Declinate in domum pueri vestri. » Puer enim in Scripturis saepe sumitur pro servo. « Qui dixerunt, minime, » supple, nisi nos amplius compellas. Non enim erat dignus eos accipere et habere, nisi tanta esset ejus charitas quod compelleret eos. Et hanc ejus charitatem voluerunt per operis evidentiam comprobare. « Sed in platea manebimus. » Ex hoc patet quod ibant in forma pauperum, non habentes unde hospitium conducere possent. « Compulit illos etc. » viri civitatis vallaverunt, » idest circuierunt, et quasi obsederunt domum ejus a puero usque ad senem, « omnis turba, » idest omnes pueri et senes. Potest tamen legi, a puero exclusive. Secundum aliquos, puer sumitur hic pro adolescente: nisi forte etiam pueri septennes vel decennes illo pessimo crimine jam essent infecti. « Educ illos ut cognos-

• scamus eos, • idest abutamur eis. Hinc patet singulare flagitium Sodomorum. Ex hoc etiam convincitur quod Angeli in pulcherrima et gratiosissima specie virorum apparebant, unde et tam vehementer fuerunt incitati ad abutendum eis. • Egressus ad eos • Loth post tergum ocludens, • idest ne scilicet ipso egresso, possent forinseci intrare in domum illius. • Adducam eas ad vos, abutimini eis etc. • Hoc, secundum Augustinum in libro contra Mendacium, ex perturbatione credendus est dixisse, non ex deliberato consilio, quia illud non potuit fieri sine culpa. Nullum autem quantumcumque minimum peccatum debet facere quis ut vitet aliorum peccata quantumcumque majora. Sed nihilominus in ipso apparet quantum ipse illud scelus detestabatur, et quam maximo affectu ad suos hospites defensandos ferebatur, et praecipue ad tales. • Qui ingressi • sunt sub umbra culminis mei, • idest lecti mei. Hoc dicit, tamquam innuens impium esse si ipse proderet vel non defensaret eos, quos sub tutela sua receperat: et ad quem sicut ad patrem ipsi fiducialiter intraverant. Sed quaeritur an Loth recte fecerit volendo committere minus peccatum, in tradendo scilicet suas filias illorum abusui, ut eorundem majorem abusum vitaret? Et videtur quod sic: quia stultus est qui permittit majus damnum quam minus. Sed proximi peccatum est damnosius, non solum ipsi proximo, imo etiam ipsi et toti Ecclesiae, quam sit suum veniale. Item quod est Deo contumeliosius, tardius debet permitti, quam illud quod minus (Plus enim debemus evitare Dei contumeliam quam damnum nostrum): nam alias malefaceret qui ponit se ad confessiones audiendas, vel ad aliud aliquod obsequium proximi in quo quasi certus esset se habiturum aliquos veniales motus concupiscentiae, vel avaritiae, vel vanae gloriae. Dicendum, secundum Augustinum lib. contra Mendacium, quod nullus debet etiam minimum peccatum facere, ut vitet alterius peccatum majus. Prima ratio est, quia nullus peccat in eo quod facit recte et debite; alias esset ibi contradictio, scilicet quod rectum facere inquantum esset rectum facere, esset pravum agere seu peccare. Si enim minimum peccatum recte et debite sit, pro vitando majore peccato alterius, ergo faciendo illud peccatum non peccat quis, ut peccando non peccat; quod est impossibile. Secunda ratio ejus est, quia si hanc peccatis aperimus viam ut committamus minora ne alii majora committant, lato limite crimina tanta intrabunt; quia secundum hoc stupris nostris cavebuntur furta et incesta aliena. Et si qua impietas visa fuerit peior incestis, erunt a nobis incesta fienda, ut illa impietas non committatur ab aliis; et sic de aliis quibuscumque. Pauciora etiam peccata ejusdem ponderis erunt a nobis fienda, ne plura illis consilia ab aliis fiant. Tertio potest hoc probari ex relatione ad Deum, qui secundum Anselmum in omni peccato offenditur. Unde 1 lib. Cor Deus homo cap. 21, dicit, quod nec minimus aspectus illicitus seu intus est a nobis contra Dei voluntatem fiendus pro infinitis mundis servandis. Quarto probatur hoc respectu ad Dei voluntatem, ex qua utique constat, quod nullo modo potest velle aliquod nostrum peccatum quantumcumque minimum, nec ad illud nos movere; imo odit et cohibet omne peccatum. Sed Deus nos movet, et vult, et operatur omne id quod recte facimus; et peccando modicum ne alius am-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

plius peccet, Deus vellet et operaretur illud modicum peccatum nostrum. Quinto ex ordine cuiuscumque mali ad finem bonum et e contra. Omnis enim finis est pravus, qui ex sua ratione exigit aliqua mala fieri: ex quo patet quod nullus bonus finis exigit aliquod peccatum fieri. Omnis enim malitia in quantum talis, est privatio debiti ordinis ad finem rectum vel ipsius finis recti. Sexto, quia secundum hoc Deus et Angeli licite et recte possent mentiri, et venialiter peccare ad vitandum aliorum peccata majora, seu propter alium aliquem bonum finem; quod dicere est impossibile et blasphemum. Septimo quia omne peccatum nostrum plus nocet nobis quantum est ex se et per se quam quodecumque peccatum aliorum; nam nec parum, nec multum pecco; nec parum nec multum inficior per illa vel depravor; quorum contrarium est in quocumque minimo peccato nostro. Et sic constat quod nullum peccatum debeo committere pro vitando alterius majore peccato. Modus hic sequitur sententiam Apostoli ad Rom. 3, ubi ostendit quod nec nostra iniquitas, nec nostrum mendacium valet per se ad Dei gloriam vel justitiam; quia si ad hoc per se valeret, tunc talia peccata non posset Deus juste punire: et ideo subdit, quod illi qui dicebant Apostolum dicere quod facienda sunt mala ut eveniant bona, erant blasphemi et juste damnandi. Ad primum igitur in contrarium patet quod nullum peccatum alterius est mihi ita damnosum, sicut minimum meum, nisi forte per accidens et indirecte. Ad secundum dicendum, quod licet minus peccatum aliorum sit simpliciter et absolute contumeliosius Deo quam meum minus, non esset tamen in me et respectu mei. Plus enim offenditur Deus a me et in me per meum minimum, quam offenditur a me et in me per omnia peccata aliorum in quantum aliorum. Quod dico, quia si peccata aliorum essent mea, sicut sunt peccata subditorum, pro quanto manant a praelatorum negligentia, vel a malo praecepto vel exemplo: tunc illa in quantum essent mea, sortirentur rationem et comparisonem meorum. Ad tertium dicendum, quod multum differt facere malum, et facere bonum aliquod, ad quod per accidens subsequitur aliquod malum. Primum enim directe est contra intentionem boni. Secundum autem non sit ex primaria intentione boni quod facimus, imo est contra illam: unde illa potius patimur et toleramus, quam quod illa elective et ex intentione faciamus. Praeterea non omnes motus vitiosi habent semper in nobis rationem venialis culpa sive reatus; alias sancti Patres in omni opere conjugali necessario peccassent venialiter, aut sanctimonialis in foedis violentationibus corporis sui, quibus eorum consensus totis viribus renitebatur. • Numquid ut judices, • idest ut nos corrigas qui sumus hujus patriae cives. • Te ergo • ipsum magis affligemus quam hos, • scilicet nisi adducas eos ad nos. • Vinque faciebant Loth vehementissime. • Ex hoc patet quod Loth quantum bono modo poterat obsistebat eis ne introire possent. • Percusserunt caecitate. • Non quod nihil penitus viderent, sed quod ostium videre et invenire non possent, sicut mox subditur. Et hoc modo, secundum quosdam, percussi sunt qui quaerebant Elisaeum cum esset coram eis, de quo habetur 4 Reg. 6; quamvis potius videatur quod aut illi nihil viderunt aut saltem non sic quod possent discernere terram quam Elias fecit eos usque in Sama-

riam ire, sicut ibi patet. Et tali genere caecitatis creduntur tenti oculi duorum discipulorum Christi ne eum agnoscerent usque ad fractionem panis. Sed forte videbitur alieni quod impossibile sit me videre omnia (1) videndo omnia, et non videndo ostium vel personam existentem in loco quem video, cum in loco nihil sit a me visibile, nisi illud ostium videretur vel illa persona. Quod si dicas quod talis non videt locum occupatum, sed solum loca circumadjacentia, tunc sequitur quod saltem advertat locum suum in confiniis illius loci terminari, et eo ipso de facili poterit advertere, quod ibi est locus vel persona quam quaerit. Dicendum quod hic modus excaecandi, variis modis potest fieri, secundum varia ad actum visus et judicii visualis concurrentia. Nam concurrunt ibi medium et objectum, et organum visus, scilicet oculus et debitus aspectus et judicium sensus communis; et ideo ex unoquoque eorum vel ex omnibus simul sumptis potest dari multiplex visus impedimentum. Nam ex parte objecti poterit in loco ostii offerri species similis parieti, ita quod in nullo discerneretur a caeteris locis. Aut poterit judicium sensus communis subverti, ita quod semper hoc vel consimile videatur sibi. Potest etiam aspectus visualis ita duci vel diverberari, quod in loco ostii aliam rem videat, aut videatur sibi videre: sicut aliquando sibi videtur quod lucernam vel fenestram domus videat in duobus locis, ita quod unum sibi videatur duo. Sic etiam videtur sibi quod rem in tantum in profundo speculo videat quantum res distat a speculo; quod tamen est impossibile, cum dimensio tantae profunditatis non sit, nec esse possit infra illud speculum. « Dixerunt autem ad Loth, Habes hic quem-
 « piam tuorum generum? » Nota quod ob meritum ejus, suos, qui vellent ei credere, salvare volebat. « Egressus itaque Loth, » eadem scilicet nocte. Ex quo patet, quod mox in tantum credidit, quod exivit hoc dicere generis suis. Unde videtur quod vel ab hora excaecationis Sodomitarum cognovit esse eos Angelos, vel Deum in specie virorum, vel saltem ex quo dixerunt, « Delebimus enim locum istum. » Nota etiam quod licet Deus communiter non revelet horam secretorum judiciorum suorum, quantum tamen expedit saluti et imminenti necessitati electorum, hic pro loco et tempore revelat, sicut et hic fecit. « Egressus itaque Loth, locutus est ad
 « generos suos. » Secundum Hieronymum in Hebraeo est, Locutus est ad sponsos qui accepturi erant filias ejus, nondum enim acceperant eas: quamvis Septuaginta habeant quod acceperant eas. Posset tamen legi, acceperant, idest desponsaverant. « Et visus est eis quasi ludens loqui, » idest quasi homo qui non loquitur assertorie nec seriose; quasi diceret: Illud quod dicebat, fuit eis ludicrum et incredibile, et derisorium, et quasi fabula. « Cogebant eum Angeli, » idest importune instabant ut recederet, « Surge et tolle uxorem tuam. » Ne et tu pariter pereas in scelere civitatis hujus. Nota quod si non vellet juxta praeceptum Angelorum inde exire, non solum dicitur periturus, sed periturus in scelere civitatis; quia sicut communicare excommunicatis cum suis participantibus inducit crimen participationis et poenam excommunicationis: sic et in proposito; ita quod praeter peccatum incredulitatis et contemptus tanti beneficii sibi a Deo oblato videtur quodammodo favere et consentire illorum sceleri damnato. « Dissimulante autem illo, »

(1) *Loce* videre locum.

idest negligente, et non plene curante recedere. Non enim perfectae fidei, nec perfectae obedientiae erat. Sed mirum est quod cum prius ita credidisset eis, quod modo ita tardabat et negligebat exire. Ad hoc triplex ratio potest dari. Prima est quia difficilius est aliquid contra apparentiam sensus credere ut mox futurum, quam sit ut tarde futurum. Secunda est quia actualis recessus a consuetis, addit novam et grandem difficultatem; et ideo inchoando hujusmodi recessum de facili homo tentatur et angustatur. Tertia est quia forte ex derisione generorum suorum aliquantulum obscurata et turbata fuerat fides ejus. Sed nihilominus per manum trahitur, in signum quod Deus sublevar infirmitates et negligentias electorum suorum, alias omnes perirent. « Noli respicere post tergum tuum. » Hoc praeceptum non datur sibi soli, sed etiam caeteris qui cum eo erant. Unde uxor ex hujus transgressionem legitur paulo post punita. Sed quare hoc sibi praeceperunt, cum hoc de se esset indifferens? Dicendum primo quod in probationem obedientiae, ut sic per hoc plenius suam liberationem mereantur. Secundo in detestationem sceleratae gentis et terrae, et ut docerent talia flagitia in tantum esse detestanda et fugienda, quod etiam usque ad primum conspectum visus vel memoriae non venirent. Tertio in reverentiam divini judicii; ut sic docerent quod Dei judicia non sunt curiose perscrutanda, sed potius metuenda et fugienda. Quarto in signum necessariae festinationis in fuga, eo modo quo Christus discipulis ad praedicandum per orbem iturus dixit, Neminem per viam salutaveritis: quasi dicat: Ita sitis attenti et festini ad iter, et ad salutem animarum, quod de exteriori salutatione et aspectu viatorum quasi non curetis; et sic est in proposito. Quinto in exemplum et in mysterium futurorum, ut primo scilicet advertentes poenam uxoris inobedientis, timeremus etiam in praeceptis minimis non obedire. Sexto ut exeuntes a vitiis, vel a saeculari statu, timerent retrocedere ad ea quae primo reliquerant; et ut scirent quod non solum per opus extrinsecum retrocedentes, sed etiam per solam intentionem contra Dei praeceptum vel votum retro aspicientes aeterno supplicio sunt damnandi. « Nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum et moriar. » Ex hoc iterum patet quod Loth omnino perfectus et constans non erat in credendo et obtemperando verbis Dei per Angelos sibi dictis, quamvis ad hoc obediens esset quod sine Dei licentia humiliter obtenta nollet aliud facere. Sed quid malum sibi timebat in monte potius quam in villa ejus refugium: petit? Dicunt quidam quod forte quasi jam senex montium frigora et laborem ascensus et itineris perhorrebat. Quicquid tamen fuerit, sufficit nobis quod aliquod malum aestimavit et timuit sibi eventurum in monte potius quam in villa illa. « Numquid non modica est. » quasi dicat: Non est magnum quod eam mihi concedas, quia modica est et meae vitae utilis. « Festina etc. » « quia non potero facere quicquam, » scilicet subversionis terrae. « Donec ingrediaris illoc. » Non posse hic idem est, quod nolle, Quamvis Deus id quod jam supponitur firmiter promisisse et velle, eo ipso ponitur non posse, cum hoc, contrarium operari, propter contradictionem ibi inclusam. Firmiter autem volebat ab incendio illo salvare Loth, et hoc firmiter promiserat Abrahae. Quamvis autem ipsum non ingressum in Segor posset ab incendio

salvare, vult tamen in hoc servare communem cursum; et ideo non vult quod in hora incendii sit in locis subvertendis. Idcirco, quia scilicet Loth duxit eam modicam, « Vocatum est nomen loci » illius Segor, « quod interpretatur parva; prius enim vocabatur Bala, et erat una de quinque principalibus urbibus Sodomorum, quae propter preces Loth fuit dimissa. » Sol egressus est etc. » Ex hoc patet quod in mane sequentis diei, quo Deus cum Abraham et Loth fuerat hospitatus, terra illa subversa est. « Igitur Dominus pluit super Sodomam » et Gomorrhham ignem et sulphur, « hoc est, sulphur ignitum seu ignem sulphureum. » A Domino de caelo, « idest de superiori parte aeris. Dicit autem, Dominus pluit a Domino, ut distinctionem et originalem habitudinem personarum Dei subinnuat. Quamvis enim essent plures, si una non esset ab alia, non posset proprie dici quod una ab alia accepit potentiam et actum pluendi. Quidam tamen legunt quod Dominus ut existens in terra, pluit a Domino, idest a se ipso, ut existente in caelo; sed hoc nihil est dictum. Habitudines enim diversorum locorum Dei nihil faciunt respectu actus pluviae ut manantis a Deo. Et multum ridiculosum est quod Scriptura de tali modo curaverit, cum nihil sapientiae contineat in se. Congruè autem gentem foetidissimam ac foetido et viscoso igne incensam concupiscentiae, foetido ac sulphureo igne combussit: et gentem quae leges naturae funditus subverterat, congruè subvertit, supremum terrae eorum ponens in infimo. Licet autem hic non dicatur, locum illum vertit Deus in mare sterile salissimum, sicut ex aliis scripturis colligitur, et sicut experientia docet. » Versa est in statuum salis. » Corpus enim suum versum est in substantiam, remanente sua figura priori, quam Josephus dicit se vidisse, et usque ad tempus suum mansisse. Et secundum Augustinum, convenienter est conversa in salem, quia per hoc fidelibus quoddam injicitur condimentum quod sapiant aliquid unde illud caveatur exemplum. Factum est etiam hoc in signum, quod exeuntes de saeculo, et assumptes regularem vitam, et tandem corde quae retro sunt, respicientes, sunt hypocritalis statua, quae sibi quidem est mortua, aliis vero dat saporem, et sensum vivendi bene. » Abraham vero mane consurgens ubi steterat prius coram Domino, « idest consurgendo videns ad illum locum ubi steterat etc. (nisi forte ibi jacuit in nocte illa, quamvis supra sit dictum quod Abraham ab illo loco reversus in locum suum) » Intuitus est Sodomam et Gomorrhham. » Videtur quod tamquam de terrae illius incendio certus, scienter aspexerit versus regionem illam; et forte fecit hoc tamquam volens tunc ibi orare pro liberatione Loth. Unde subditur: « Cum enim subverteret Dominus civitates regionis illius, recordatus est Abrahae et liberavit Loth. » Ad quid enim diceret: « Cum enim, » nisi vellet innuere quod Abraham tamquam Dominum pro Loth exorans aspexit illuc, et obtinuit quod petebat? Hoc loco (enim) non est causalis conjunctio, sed adverbium similitudinis vel certitudinis: vel est conjunctio expletiva, quia nihil significat, sed solum ponitur causa ornatus. Vel est quasi conjunctio illativa, ut sit sensus: Cum igitur subverteret Dominus etc. Nota autem ex hoc loco, quod Loth non solum merito justitiae suae fuit liberatus, sed etiam principaliter meritis et precibus Abrahae. » Viditque

« ascendentem favillam, » idest scintillam igneam, « quasi fornacis fumum, » idest tetro fumo immixtam: flamma enim illius incendii erat multum fumosa, qualis suo modo est in inferno. » Ascenditque Loth de Segor, et mansit in monte; timuit enim manere in Segor. » Hieronymus secundam traditionem Hebraeorum, dicit, quod Segor frequentes terraemotus fuerat hactenus passa, propter quod vocata fuerat Bala, idest, absorpta et inveterata. Et ideo visa subversione ceterarum urbium, timuit ibi manere. Et in hoc ipso de aliqua imperfectione fidei ad Dei promissum reprehensibilis fuit. Posset etiam dici quod pro tanto plus timebat manendo in Segor quam in monte, quia sua imperfecta voluntate extorserat prius a Deo licentiam manendi in illa, quod cum plenius credidit, intravit in montem, in quo Deus prius voluerat quod maneret. Vel forte uterque timor, humanus scilicet et divinus, fuit causa hujus translationis suae. » Dixitque major ad minorem, Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra etc. » Ex hoc patet quod omnes viri Segor erant deleti, quamvis ipsa civitas propter Loth fuit ab incendio praeservata. Circa hoc factum filiarum Loth sunt tria dubia, ex quorundam expositionibus in parte consurgentia. Primum est an ipsae peccaverunt inebriando patrem et concumbendo cum eo, ut salvarent semen humani generis, quod omnino perditum esse credebant. Nam dixerunt quod nullus virorum remansit in terra qui posset ingredi ad nos. Sed ad hoc patet responsio. Et primo de concubitu cum patre, qui nullo fine potuit bene fieri, cum sit hoc jure naturali a Deo prohibitum; nec unquam super hoc a Deo fuerit dispensatum. Horret etiam hoc naturalis sensus honestatis, pudoratae erubescitiae et paternae reverentiae. In hoc etiam opere confunditur ordo et distinctio naturalis combinationum et correlationum, utpote ordo et distinctio principii ad ad principiatum, superioris ad inferiorem ad coaequalis, disparem, matris ad prolem, et lineae descendantium ad lineam stantium et ascendentium. Hic enim filia principiat a patre fit immediate principium ejusdem prolis, hic etiam filia fit suo gradu superior, ascendit enim ad gradum et locum suae matris; et in eo quod per modum conjugalem, fit quasi una persona cum patre et pater cum ipsa. Inferior etiam fit superior et superior fit inferior. Hic etiam eadem respectu prolis ex patre habitae est mater et soror ac coequalis ac dispar, cum etiam linea generationis naturali ordine descendat a patre per filios in nepotes, et sic deinceps; et hic pervertitur ordo ille. Unde et hic membrum inferius assumit rationem sui capitis, et ramus gradum et rationem sui stipitis suaeque radiceis. Tanti igitur tamque naturalis ordinis subversionem non immerito et natura et lex naturalis abhorret et divina sapientia, ejusque lex ordinatissima et omnia ordinans; imo et omnium ordo ut praefati ordinis causa, ejusque subversioni contrariatur. Non tamen dico quin fortasse sciret ipsa et posset hoc opus sub aliquo ordine sic rectificare, quod ex ejus singulari dispositione fieret licitum. Secundo hoc patet de inebriatione, quae quidem de se est illicita tamquam auferens usum et statum qui proxime competit homini in quantum est rationalis, et in quantum est homo; et sine quo nihil virtualis boni potest neque ad Deum, neque ad proximum, neque ad seipsum. Et dato quod aliquis pro aliqua cura proprii morbi fortasse posset

quasi medicinaliter absque peccato se inebriare, ut aliqui concedunt, opus tamen quod a recta ratione singulariter exigit regulari, non solum non exigit inebriationem, imo potius maximam sobrietatem. Et certe tale opus est concubitus conjugalis. Et ideo filiae Loth peccaverunt patrem inebriando, quamvis utrumque peccatum eorum multum alleviatur ex intentione et affectione earum: quia non ex carnali lascivia, sed ex sola intentione prolis et salvationis humani generis, secundum earum aestimationem deperditi, motae fuerunt. Alleviatur etiam ex praefata aestimatione earum, et ex ratione seu causa hujus aestimationis, quae fuit ex viso iudicio subversionis terrarum circum adjacentium. Verumtamen quo ad aliquod aggravatur, ex hoc quod aestimaverunt patrem hoc factum tantum horrere, quod omnino conatae sunt hoc eum latere, cum tamen etiam in altera persona nihil tale deberent inchoare, sine consilio patris. Secundum dubium, an Loth in hac sui inebriatione et in filiarum suarum incestu peccaverit. Videtur enim quod non; quia semel aut bis ab altero cautelose inebriari se nesciente, neque advertente, fit aut potuit fieri absque peccato sic inebriati. Sed Loth videtur primo hic cautelose inebriatus fuisse a filiabus suis; ergo videtur quod absque peccato fuerit inebriatus. Hoc autem concesso, sequitur quod non peccaverit in incestu filiarum suarum; quia nullo modo fecit hoc volens aut sciens nisi solum voluntate sensuali brutali more, sicut movetur in somniantibus et furiosis. Quod autem Loth secundum voluntatem rationalem incestum huiusmodi abhorreret, patet quidem ex fama iustitiae suae ostensae et commendatae, tam ex verbo Abrahae orantis Deum pro ipso tamquam pro iusto, quam ex ejus hospitalitate, propter quam secundum Apostolum meruit recipere Angelos, imo et Deum: quam ex detestatione flagitii Sodomorum et intentionis eorum contra hospites Angelos: quam ex liberatione sua de communi incendio Sodomorum: quam ex verbo Sancti Petri in secunda epistola sua dicentis, quod Deus justum Loth oppressum a nefandorum injusta conversatione eripuit, aspectu enim et auditu justus erat etc. Patet etiam secundo ex hoc quod, prout hic dicitur, filiae suae bene viderunt quod ipse nullo modo tali incestui consensisset, nec illum aliquatenus peregisset, nisi nescius et inebriatus. Unde Augustinus 22 contra Faustum dicit: « Ab illo autem opere » ita patrem abhorrere sentiebant, ut illud se impleturas esse non crederent, nisi ejus ignorantiam procurarent. » Ad hoc dicunt quidam quod ipse non fuit plene ebrius, ita quod ex illa ebrietate usum totum rationis amiserit, quia tunc (ut dicunt) non potuisset concumbere: sed dicitur fuisse ebrius quia non fuit ita compos rationis, nec dominus suae voluntatis, sicut prius. Et ideo dicunt quod dupliciter peccavit: scilicet se inebriando, et in aliquo modo voluntarie concumbendo cum filiabus. Sed contra istos est non solum quod superiori relationi praemisum est; sed etiam quia Scriptura expresse dicit, et signanter dicere curavit, quod Loth in neutro concubitu sensit quod concubuerit, vel quando illa surrexit. Sed isti e contra dicentes, quod hoc fuerit impossibile exponunt, hoc verbum dicendo, quod sensus est, Non sensit, idest, Non advertit quod illa esset filia sua; credebatur enim tunc quod esset uxor sua, mater scilicet earum defuncta. Sed certe Scriptura videtur hic omnino

velle, quod ipse rationabili discretionem nullo modo senserit seu advertit aliquid de toto isto concubitu, et hoc quidem est et fuit possibile, quia certum est quod ab amente et ab existente extra totalem usum liberae rationis posset aliqua impraegnari. Alii vero supponentes quod inebriando se peccaverit tamquam nimis negligenter et insolenter potus nimium a filiabus sibi propinati incommensurate accipiens, dicunt quod etiam peccavit concumbendo, quia peccatum causatum ab ignorantia vel impotentia per culpam propriam introducta, non excusatur omnino a culpa. Unde Aristoteles 5 Ethicorum dicit: « Quod legislatores, sive iudices puniunt eos » qui ignoranter peccant, si ipsi videantur causa « est ignorantiae. » Unde ebriis alios percutientibus duplices increpationes irrogant, quia ipsi fuerunt causa suae ebrietatis et ignorantiae ipsam consequentis: et similiter puniunt in aliis quaecumque propter negligentiam ignorare videntur: eo quod ipsi poterant habuisse diligentiam et repulisse illam. Alii vero dicunt, quod dato quod voluntarie se inebriasset, non plus peccavit postmodum concumbendo, quam si non concubisset; quamvis peccatum ebrietatis sit semper aggravandum; non solum ratione deformitatis, quam de se habet genus ebrietatis: sed etiam ratione omnium peccatorum, ad quae homo per ebrietatem ejusmodi se disposuit, et quodammodo necessitavit; et praecipue respectu illorum peccatorum, de quibus potuit advertere quod ipse jam inebriatus de facili posset habere occasionem incidendi in illa. Hoc autem dictum probant duplici via. Primo scilicet ex mutua comparatione duorum consimiliter ex consimili ac coaequali culpa se inebriantium, et ad haec coaequales occasiones habentium et sibi dantium ad cetera peccata. Quo posito detur quod solus alter eorum occidat aliquem vel fornicetur vel furetur. Quo dato, probatur necessario ex datis, quod iste nihil plus habeat culpae vel reatus quam alter qui nullum occidit. Probatur ex datis; quia iste non majorem occidendi causam sibi dedit, quam alter: nec ille minorem quam iste. Secundo probant hoc ex causa et formali ratione peccati et culpae, et ex eo in quo culpa principaliter et formaliter existit. Existit autem principaliter in libero voluntatis consensu; in actibus vero aliarum potentiarum non existit, nisi solum prout causaliter dependent a primo actualiter referuntur ad illum. Causa etiam principalis omnis culpae est libera voluntas, et ejus actus in quantum est liber seu depravatus. Cum igitur in praefato ebrio fornicante vel occidente, non sit alius liber consensus, nec alia libera causalitas nisi solum praeterita qua se inebriavit, patet quod hic non est addita nova causalitas, aut formalitas natae culpae. Ad verbum autem Aristotelis respondent quod secus est respectu legis civilis quae punit opus extrinsecum, non autem intrinsecum, nisi pro quanto operi extrinseco est conjunctum, et quae in puniendo potius attendit commune damnum et periculum civium et temporalis boni communis, quam internum et aeternum reatum, Deique occultam offensam. Aliud autem est de lege Dei et de lege seu de recto dictamine internae conscientiae. Dicunt igitur isti quod si Loth nullo modo peccavit inebriando se (quod utique contingere potuit si in hoc nullam culpabilem negligentiam aut insolentiam habuit sicut Sancto Noe creditur contigisse) tunc in neutro illorum nullo modo peccavit. Si autem inebriando se aliquo

modo saltem venialiter peccavit, tunc sequens concubitus nullam novam culpam primo peccato addidit vel adjunxit, quamvis primum ejus peccatum culpabilius fuit propter periculum incestationis filiarum. Quamvis et hoc adhuc valde excusabile esset, quia quasi omnino incredibile erat quod filiae tale factum facerent aut excogitarent. An autem Loth se inebriando peccaverit vel non, dicunt quod non potest pro certo probari ex textu. Augustinus, in libro 22 contra Faustum, dicit quod licet filiae aliqua Sodomorum arte pessima, etiam paucis poculis potuerunt patrem sic inebriare, ut illud peccatum cum ignorante vel potius de ignorante committerent: Mirum tamen si hoc Scriptura tacuisset, vel si Deus servum suum sine aliquo voluntatis ejus vitio haec perpeti sineret. Haec Augustinus ibi: qui tamen paulo ante praemiitit: Quapropter culpandus est quidem non quantum ille incestus, sed quantum meretur illa ebrietas. Sed nota quod Deus hunc incestum permisit induci etiam in sanctum Loth, primo in signum quod gula et ebrietas sint matres luxuriae. Secundo in signum quod post recessum ab infimis ad ardua et a carnalibus ad spiritualia, de facili quis labitur in vitia prioribus conformia et propinqua. Nam incestatio filiarum flagitiis Sodomiticis est vicina. Tertio ut ostenderetur quanti periculi est ebrietas quae etiam inopinata mala inducit, et sic per consequens fortius timeretur et cautius vitaretur. Tertium dubium est an filiae adhuc virgines poterant in primo concubitu concipere absque miraculo? Ad quod quidam dicunt, quod non. Sed isti nec auctoritate, nec ratione probant dictum suum: quia non est impedimentum propter quod in prima sui cognitione et defloratione non possit virgo concipere, cum utique vigor et temperamentum matricis non sit minor tunc quam postea. Scriptura etiam hic non ascribit hoc miraculo; sed absolute sic refert ac si secundum cursum naturae sit possibile. Quocumque tamen modo hoc fuerit, divina providentia hoc contigit. Primo propter multiplex mysterium. Secundo ad revelandum earum incestum, et in exemplum occulto fornicantium quae in sui revelationem poenalem saepe justo Dei judicio impraegnantur, sicut Bersabeae cum David contigit. In primo enim concubitu, cum prius videretur esse sterilis, impraegnata fuit. Tertio forte ad implendam piam intentionem illarum, sicut et in Thamar quae ex primo concubitu cum Juda geminos concepit; et tamen Chrysostomus credit quod adhuc esset virgo. Vult enim Deus saepe ostendere se etiam in terra velle remunerare opera bona, eo quod etiam bona multis impuritatibus annexa, quantum decet remunerat. Nota pro mysteriis hujus capitoli, quod moraliter per Sodomorum judicium designatur poenitentialia judicium. Poenitens enim per amarae compunctionis incendium omnia vitia carnis in seipso subvertit et perdit et incendit: quod quia foetorem peccatorum mentali sensui imprimit, sulphuri proprie comparatur, vertiturque locus eorum in mare salsissimum, id est in memoriam peccatorum mordacem et tenacem atque profundam. Duo autem Angeli sunt illustratio intellectus et inflammatio affectus, immissi a Deo ad compunctionis incendium inducendum, quo patris earum hospitalitas saepius promeretur. Qui quidem duas filias polebras invenit habere, sexus quidem feminei potius, quam virilis; scilicet affabilitatem curialem et jocundam et communicabilitatem

humanam quo ad temporalia subsidia hujus vitae: quas quidam de carnalibus, quasi sponsi earum in viris sanctis amant, quamvis nec propter eas cum viris sanctis mundum deserere velint; imo derident in sanctis salutifera verba mundani interitus et contemptus: et sic de aliis amplifica. Allegorice vero per duos Angelos designantur primo Moyses et Aaron plangentes Aegyptum, et exinde educentes populum Israel. Secundo Joannes et Christus synagogam caeremonialem percutientes et exinde coetum Apostolicum educentes. Tertio Barnabas et Saulus, vel Petrus et Paulus idolatriam gentium subvertentes et exinde Christianum populum educentes. Quarto Anachoritae et Coenobitae per Eliam et Elisaeum praefigurati carnalitatem Jezabel, id est carnalis Ecclesiae intendentes et exinde coetum regularium carnem suam mortificantium educentes. Quinto Doctores Latini et Graeci errores haeresum subvertentes, et exinde coetum fidelium educentes. Sexto duo ordines praedicantium pauperum, seu duo primi patres eorum missi ad Ecclesiasticae cupiditatis exterminium, ut educatur inde coetus pauperum Evangeliorum etc.

CAPUT XX.

« Profectusque inde, » scilicet de Hebron, « in terram australem, » id est versus Austrum, scilicet versus Aegyptum. « En morieris, » supple nisi reddideris eam. « Abimelech vero non tetigerat eam. » Ex hoc patet quod idem sentiendum est supra de Pharaone propter eam flagellato, « Domine num gentem ignorantem, » supple quod illa esset uxor Abrahae, « et justam, » scilicet, quo ad hoc factum, « Interficiet? In simplicitate cordis mei, » id est simplici intentione, « Et munditia manuum mearum, » in actu seu opere puro et innocenti, « feci hoc. Et ideo custodivi te etc. » Nota quod Deus propter simplicitatem hominis custodit eam a multis peccatis, quae alias per ignorantiam ageret. Nota etiam quod licet in parte fuerit Abimelech custoditus a Deo propter intentionis suae simplicitatem: potius tamen hoc fuit propter charitatem Dei ad Abraham et Saram. « Nec peccares in me. » Licet omne peccatum in proximum sit contra Deum, singulariter tamen illud quod est factum contra sanctissimos et dilectissimos Dei, qualis erat Abraham. « Nunc ergo redde viro tuo uxorem, quia Propheta, » et ideo minus laedendus et vexandus. Nota quod licet ista Scriptura more veteris Testamenti pauca dicat de medulla vitae spiritalis istorum patrum, et multum de cortice rusticano seu exteriori: in illis tamen paucis magnum cumulum spiritualitatis subinnuit. « Et orabit pro te, et vives. » Sed ad quid pro vita erat necessaria oratio Abrahae, cum ipse dicatur hoc factum innocenter fecisse? propterea ei moriendum fuerat? Dicendum quod licet innocenter fecisset quo ad hoc quod non sciebat Saram esse uxorem Abrahae, nihilominus tamen dignus erat poena, quia a viro peregrino illam sumpserat, illo non praecofferente, nec eo ad hoc promptum et voluntarium se ostendente, sed solum tolerante. Potest etiam dici quod saepe ad timorem temporali poena percutit nocentes sanctis viris, quamquam hoc faciant ignoranter, ut ex hoc postmodum tam ipsi quam ceteri amplius vereantur laedere sanctos viros. Nota etiam quod tam hic quam in praecedenti capitulo expresse legitur oratio unius alteri

prodesse. Oratio enim Abrahae profuit Loth et regi isti. « Quia induxisti super me et super regnum » grande, » supple de facto, vel peccatum grande, idest poenam debitam grandi peccato. Sed quomodo dicit super regnum meum, cum ipse rex solus hoc fecisset? Dicendum quod regnum saepe temporaliter punitur pro peccato regis, tum quia est aliquid regis, tum quia frequenter participant in peccatis regis. « Vocavitque Abimelech Abraham » et dixit ei. Quae non debuisti fecisti nobis etc. » Hoc quod dicit verum esset si Abraham non habuisset rationem praesumendi quod interficeret eum si dixisset Saram esse suam uxorem. « Rursumque » expostulans, » idest requirens rationem hujus relationis ab Abraham etc. » Vere soror mea est » filia patris mei, et non filia matris meae. » Secundum Hieronymum Septuaginta habent, Etenim vere soror mea est de patre, sed non de matre, idest fratris ejus Aram est filia non sororis. Sed quia secundum eum in hebraeo habetur: « Vere » soror mea est, filia patris mei, et non filia » matris meae, » et magis sonat quod Abrahae soror fuerit: in ejus excusationem dicimus necdum illo tempore tales nuptias lege prohibitas. Quidam vero dicunt supra illud 11 cap. Aram patris Melchae et Jeschae, quod Josepha filia Aram est Sara dicta quae est filia patris Abrahae, idest fratris sui Aram; quem ideo patrem suum vocavit, quia senior eo fuerat. Sed hoc falsum esse convincitur; quia supra cap. undecimo dicitur, quod Thare postquam vixerat septuaginta annis, genuit Abraham, qui vixit centum triginta quinque annis; et subditur, quod dies Thare fuerunt ducentorum quinque annorum. Ex quo necessario sequitur quod Abraham sit genitus antequam Nachor et Aram. Non ergo Aram fuit senior quam Abraham. Posset ergo dici quod forte Abraham dixit quod filia est patris mei et non matris, quia Aram pater Sarae fuit filius Thare patris Abrahae, sed tamen non de matre Abrahae, sed de altera procreatus. Vel dicta est filia patris et non matris: quasi dicat: A summo descendit per lineam suam paternam. Et hunc sensum secuti sunt Septuaginta. « Sarae autem dixit: Ecce mille argenteos, » nummos scilicet, » dedi fratri tuo. » Secundum quosdam, ironice et irrisorie dicit, » fratri tuo, » idest ei quem tu quasi dolose vocas fratrem tuum. » Ille erit tibi in velamen. » Istud legitur tripliciter, secundum quod istud pronomen (hoc) potest ad diversa referri. Primo scilicet ad argenteos Sarae datos; ut sit sensus: Hoc, idest haec pecunia, erit tibi in velamen oculorum, idest in praeparatione funeris: et tunc est irrisio, secundum Glossam. Vel » in velamen, » idest ad vittas, sive ad velamina faciei tuae emenda. Secundo sic: » Hoc, » idest mendacium quo vocas scilicet virum fratrem tuum, istarum mulierum pudibundarum, quae scilicet, de suis amasiis solent dicere quod sunt fratres sui, » hoc » inquam » erit tibi » in velamen oculorum, » idest in verecundiam tuam, vel in memoriam verecundiae, » ad omnes, » idest coram omnibus qui tecum sunt, ut scilicet recorderis, et recordando confundaris te tale mendacium dixisse. Tertio sic, » Hoc, » idest haec urbanitas loquendi qua virum vocas fratrem, » erit » idest » si tibi in velamen oculorum tuorum ad » omnes qui tecum sunt, » idest ad honeste loquendum cum tuis et tibi familiaribus, qui ex hoc modo circa te decipi non possunt. » Et quocum-

que perrexeris memento te deprehensam, scilicet mendacio: quasi dicat: Amodo non teneas talem modum loquendi, quod utique cavebis si semper recorderis te in hoc deprehensam. » Sanavit Deus » Abimelech, » scilicet vel ab aliquo morbo sibi immisso divinitus, vel quo ad hoc quod de uxore et ancillis ejus subditur. Nota, pro mysteriis hujus capituli, quod in sexta aetate quae sub Christo currit, aut in sexto tempore Ecclesiae, idest sub tempore apertionis sexti signaculi, facto et viso judicio Sodomorum, synagogae scilicet, et carnalis Ecclesiae: appropinquant spirituales patres ad regionem Australem, aeterni solis ardore flammantem, et per altioris paupertatis spiritum, et ex charitate contemplationis transcendens peregrinantur in Gerara, quae interpretatur visio peregrinationis. In quo tempore Sara, idest spiritualis Ecclesia seu veritas catholica, quamvis nonagenaria, tantae adhuc est pulchritudinis, ut a rege Gerarae adametur, quamvis non permittatur corrumpere eam, sed cogatur eam spiritualibus viris reddere, comperto quod nullum partum fructuosum potest aliter habere in domo sua, quamvis pallium sibi reputent injuriosum. Accipiunt tamen spirituales viri ab eo multorum fidelium familiam et mille argenteos id est perfectionem inferioris doctrinae et eloquentiae quae multum coram domesticis est utilis in velamen et ornatum Sarae. Per Abimelech autem, qui interpretatur (1) meus rex, designantur patres antiquarum religionum seu Ecclesiarum, quae adhuc retinent nomen Gerarae, idest peregrinationis et visionis seu contemplationis.

CAPUT XXI.

« Visitavit autem Deus Saram. » In hoc capitulo primo agitur de Isaac nativitate, secundo de Ismaelis electione, ibi, » Cumque vidisset. » Tertio de Abraham et Abimelech confoederatione, ibi, » Eodem tempore, etc. Visitavit autem Deus Saram, » scilicet per gratiam et effectum foecundationis. » Dixitque Sara: risum fecit mihi Dominus, » idest gaudium, » quicumque audierit, » supple devotus huic miraculo et fidei meae, » corridebit » mihi, » idest gratulabitur mihi. » Et ablactatus » est, » idest a lacte ablatus. Hieronymus dicit quod quidam Hebraeorum opinantur tempus ablationis communiter fuisse quinto anno, et alii quod duodecimo. » Cumque vidisset Sara filium Agar » Aegyptiae ludentem. » Quidam dicunt quod ille ludus erat illusio et illusoria oppressio Isaac ab Ismaele; unde Apostolus ad Gal. 4, vocat hoc persecutionem, dicens: Quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat persequeretur eum qui secundum spiritum: ita et nunc (ludo). Alii dicunt quod Ismael assumebat sibi dignitatem primogeniturae vel signa dignitatis illius: et hoc ipsum quasi quaedam persecutio erat: et huic modo magis consentit Hieronymus, quia hoc expressius probatur ex sermone Sarae dicentis, » Ejice ancillam et filium » ejus, Non enim haeres erit etc. » Ex quo videtur quod Sara intellexit quod Ismael vellet sibi vendicare primatum haereditis et haereditatis. Alii dicunt quod Ismael idola ludo fecit, juxta illud Exodi trigesimo secundo: Sedit populus manducare et bibere et surrexerunt ludere, idest idola venerari ludendo, scilicet coram eis. Et hi dicunt quod ludendo Isaac idola colere docebat. Dicitur autem

(1) Supple pater.

hic signanter: « Agar Aegyptia, » ad innuendum consimile mysterium dominativae oppressionis Aegyptiorum contra populum Israel. Dicit Hieronymus quod illud quod sequitur, scilicet, « cum Isaac » filio, » non habetur in Hebræo. Puto autem quod interpretes hoc addidit tamquam exponens mentem litterae quae ex verbis Sarae sequentibus trahi potest. « Dure accepit hoc Abraham. » Non enim erat hoc sibi revelatum sicut Sarae, vel non suspicabatur illud malum imminere, quod suspicata est Sara. « Cui dixit Deus: « Omnia quae dixerit tibi » Sara audi vocem ejus, » idest de omnibus quae dixerit tibi, vocem ejus audi, vocem ejus est modus loquendi. Nota ex hoc loco quod quandoque superior debet credere inferiori, juxta illud 1 Cor. 14: Quod si aliud revelatum fuerit sedenti (Vel secundum aliam litteram juniori) prior taceat. Aliquando etiam inferior aliqua prudenter advertit vel videt, quae non superior. Nota etiam quod in hoc docemur quomodo carnalis affectus impedit rectum judicium et spiritalem intellectum. Quia enim Ismael secundum carnem plus attingebat Abrahae quam Sarae, et quia Abraham plus afficiebatur secundum carnem ad eum quam Sara: ideo Sara fuit magis disposita ad subtiliter et spiritaliter intelligendum malum Ismael quam Abraham foret. Nota etiam quod ex hoc satis convincitur aperte, quod Sara per divinam revelationem dixerit Abrahae, « Ingredere ad ancillam » meam, » quod supra decimo sexto habetur. « Quia » in Isaac vocabitur tibi semen, » scilicet semen gratiae; et alias quomodo de filio ancillae subditur, « Faciam enim eum in gentem magnam, quia semen tuum est. » Praedictam expositionem prosequitur Apostolus ad Romanos decimo, dicens, Quod non omnes qui sunt semen Abrahae, sunt ejus filii. Sed in Isaac vocabitur tibi semen. Quod exponens subdit, idest non qui filii carnis, sed qui filii sunt promissionis aestimantur in semine. Sed numquid non aliquis natus de stirpe Ismaelis est salvatus aut salvandus? Numquid etiam non multi de stirpe alia quam Isaac steterunt cum Abraham et Isaac? Ad quid ergo oportuit filium ancillae ejici? Numquid omnes sunt damnati qui non fuerunt filii Isaac, nec speciale semen Abrahae? Dicendum quod non potest hic ad plenum sufficiens ratio dari nisi recurratur ad mysticam rationem. Voluit enim Dominus in hoc facto figurari distinctionem et segregationem filiorum carnis a filiis gratiae. Pro tanto tamen hic est ratio literalis, quia populus in quo erat illo tempore cultus Dei principaliter servandus et propagandus, erat de solo Isaac nasciturus: illi autem populo erat valde nociva et periculosa commixtio ceterorum si starent cum eis ut concives et cohaeredes; quia tunc de facili scinderent et corrumpere veritatem divini cultus. « Tollens panem et utrem aquae imposuit scapulae » ejus. » Sed numquid non valde impium fuit Agar sic nudam et solam cum solo filio emittere, dando sibi solum modicum de pane et vicum vas aquae? Quare enim non fecit eam bene associari, et quare non dedit sibi unde ipsa cum filio semper sustentari posset? Dicendum quod quibusdam non indocte visum est quod Abraham fecit hoc propheticè juxta quod vidit Deum velle in hoc spiritalia mysteria. Deus etiam propter mysteria voluit hoc ita fieri, ut ex hoc tandem plenius pateret suum beneficium, suum regimen circa filium ancillae,

juxta quod promiserat Abrahae. Et forte hoc etiam voluit in poenam et correctionem superbiae Agar, et filii ejus, in signum quomodo servi sive subditi superbi et ambitiosi sint abjiciendi quasi nudi. « Abjecit puerum etc. » Secundum Hieronymum, non est intelligendum quod ipsa portaverat eum super se quia jam erat octodecim annorum, et amplius; sed dicitur abjecisse, quod dimisit eum longe a se, ne videret illum mori. Unde et paulo post dicitur ei, « Tolle puerum et tene manum » ejus. » Ex quo patet quod non eum super se ferebat, sed sicut comitem eum secum ducebat. Et dicit quod mos est linguae hebraicae quod omnis filius comparatione parentum infans vocetur et parvulus. « Exaudivit autem Dominus vocem pueri. » Videtur quod potius deberet dicere vocem matris. Sed dicit Hieronymus quod mater non suam mortem, sed filii deplorabat; et ideo dicitur exaudivisse puerum, quia exaudivit matrem pro puero. Vel etiam in hoc innuitur quod puer fleret, et utique jam prae siti quasi moriens bibere cupiebat. Ipsum autem dicitur Deus exaudivisse potius quam matrem, quia erat semen Abrahae, de quo promiserat ei quod faceret illud in gentem magnam. « Aperuitque » oculos ejus Deus, » ostendendo scilicet sibi puteum quem ibi esse nesciebat. Et forte iste est puteus quem servi Abimelech vi abstulerant a servis Abrahae, de quo paulo post subditur: « Indigent » enim ibi valde puteis, » non solum propter se, sed etiam propter pecora et armenta. « Eodem » tempore dixit Abimelech. » Istud refertur ad monstrandum quod Deus jam tantum magnificaverat Abraham, quod rex illius terrae pro magno habebat firmiter confoederari cum eo, « Tulit itaque » Abraham oves et boves, et dedit Abimelech. » In signum, supple, amicitiae specialis. « Percusserunt » que ambo foedus et juraverunt. » Quod fuit per tactum mutuum manuum, vel per manualetum altaris, aut alterius rei sacrae, ut sic firmarent mutua pacta. « Ut sit in testimonium mihi, » idest pro me, » quoniam ego fodi puteum istum, » idest quod puteus iste sit ad me, et ad meos spectat, tamquam a me confossus et factus. Sed quomodo absentibus vel futuris potuerunt septem agnae esse testimonium hujus facti? Praeterea numquid non tantum valebant ad haec mutua verba? Dicendum quod quando in pactis aliqua facta et dona adjunguntur verbis, est pro tunc multiplicius et sensibilius signum firmationis pactorum. Ceteris autem quibus per testes et instrumentum postmodum innotescit, fit ad hoc fortior impressio et amplior fides, et memoria fit minor (1) ac fama celebrior. « Ideo vocatus est locus iste » Bersabeae quia ibi uterque juravit. » Secundum Hieronymum, duplex est causa nominis hujus. Una est ab eo, quod Abimelech accepit septem agnas de manu Abrahae. Ber enim puteus, Sabae vero agnae vel oves dicuntur. Alia est, quia ibi juraverunt. Sabae enim est idem quod juramentum. Quod autem paulo ante hoc nomen legimus, anticipative est dictum: non enim tunc ita vocabatur. Dicit etiam Hieronymus, quod usque hodie est ibi oppidum dictum Bersabeae. « Et fuit colonus terrae Palaestinarum, » idest Philistinorum. Colonus est idem, quod adventitius, seu peregrinus inhabitator, seu cultor terrae alienae. Pro mysteriis hujus capituli nota, quod per ortum Isaac (qui dicitur Risus), desi-

(1) *Legē* diutior.

gnator moraliter omnis spiritualis proles ejuslibet mentis spiritualis, et praecipue mentis contemplativi, et spirituale gaudium habentis. Haec proles et admiratio Sarae senis et sterilis, et admirabilis conceptus et partus designat admirationem mentis de novo parientis contemplationis partum: cum ipsa ex natura sua esset ad hoc impossibilis, et ultra hoc esset facta semel tam ex infectione sui vitiosa, quam diuturnitate temporis jam fatigata, et quasi desperata de tali prole. Allegorice autem significat omnes spirituales partus Ecclesiae per successionem temporum parientis novum populum Dei, et novos status gratiae a primo partu ejus usque ad ultimum quo parturiendi sumus Ecclesiae triumphanti et resurgenti: et respectu cujuslibet istorum prius parit ancilla quam libera, de qua dicitur, Laetare sterilis quae non paris. Et in quolibet partu spiritali, Ecclesia cogitur parturitionis sustinere tristitiam et pressuram; sed cum pepererit, non meminit pressuræ propter gaudium prolis. Mystica autem ablatio Isaac, est abstractio ejus a simplici et infantili justitia et doctrina, ad cibum perfectioris justitiae et doctrinae: ob quam spirituales patres faciunt magnum convivium spiritalis laetitiae et doctrinae; et tunc priores filii carnalis synagogae vel carnalis religionis seu Ecclesiae volunt sibi vindicare primatum, et pro hac re filios prosequuntur. Secundo nota de abjectione ancillae et filii ejus, quod moraliter Abraham dure accipiens verbum Sarae, significat difficultatem et tarditatem, quam sentit animus super totali rejectione status et prolis sibi hactenus etiam utiliter famulantis: sed praevalente instinctu gratiae et illuminatae conscientiae ex praecepto voluntatis divinae, spiritalis anima rejicit eos, non quidem semper occidendo, sed per hoc quod quasi eorum oblitus vix aut raro assumit eos ad usum vel obsequium domus suae. Utrum autem aquae, idest onus mortificationis humeris imponit ancillae tradendo panem solius necessariae refectio- nis. Allegorice autem Abraham dure accipiens, quosdam Praelatos designat, qui in vitio spiritalis segregationis spiritalium filiorum a carnalibus carnali affectione durescunt, non intelligentes super hoc arcanum spiritalis sapientiae et justitiae Dei: sed tandem ex eis quidam intelligunt et implent consilium, imo et praeceptum Dei et Sarae. Hoc enim modo fuit synagoga rejecta, et carnalis Ecclesia, carnalisque religio, et activae vitae temporalis distractio circa finalem partum Ecclesiae emittenda. Vel per Abraham designatur Deus omnium pater, qui secundum exteriorem corticem signorum sive voluntatis, quae aliquando Dei voluntas in Scripturis vocatur, videtur esse durus ac difficilis ad ejiciendam ancillam et filium de domo sua, et quasi cum grandi difficultate et tarditate fuerunt rejectae legales ceremoniae et zelatores ipsarum. Et consimiliter erit in finali partu Ecclesiae, et sic fuit in intermediis partibus ejus. Ancillae autem dum ejicitur, imponitur onus literae frigidae sicut aquae, quia litera occidens relinquitur ei. Datur etiam sibi aliquis panis, idest aliqua grossa et carnalis justitia, cui carnalis sensus literae est pro potu. Sed quia carnalis sensus literae cito deficit vel arescit, ideirco carnalis synagoga vel Ecclesia dolet et plorat, sentiens se et filium suum mori, et remedia gratiae longe esse. Hoc tamen pro carnali remedio sibi assumit, ut advertat cogitatus suos ad considerandam mortem filii sui: sicque miserabiliter stat usque

quo adveniat illuminatio et praedicatio per nuncios Dei, quae puteum spiritalis sapientiae ac gratiae sibi ostendat, ac bibat. Tertio nota quod per confederationem Abrahae et Abimelech, designatur foedus spiritalium et evangelicorum virorum, quod post aliquale initium sui status, contrahunt cum Praelatis Gerarae, idest religionis, vel Ecclesiae vetustae et a veritate realis peregrinationis quasi alienatae. Unde Gerara erat terra Palaestinorum seu Philistinorum, quos Septuaginta Allophylos, idest alienigenas vocant: qui et interpretantur positione eadentes vel ore concussi seu contundentes, quia tales positione carnalium et terrenorum cadunt a veritate suae professionis et status, et suo carnali colloquio tam in se quam in aliis contundunt eloquia spiritalis doctrinae. Puteus autem vi ablatus a servis Abimelech, est puteus Scripturae sacrae et catholicae veritatis et sapientiae et gratiae ecclesiasticae, quem illi quidem auferunt, partim sibi et suo carnali statui ac sensui praedictum puteum ascribendo et applicando: partim ab illius usu debito viros spirituales impediendo, ne scilicet illius gratiam et sapientiam sibi vel aliis administrent, saltem secundum formam et auctoritatem ecclesiastici juris. Initur autem foedus mutuum per hoc quod Abraham dat illi oves et boves, idest animas simplices, et specialiter septem agnas, idest septem animas septiformi spiritus gratia adornatas. Et haec sunt patri spiritali in testimonium, quod ipse puteum illum abstrahendo fodit, scilicet ab illo terrena obstacula et carnales ac terrenos sensus claudentes et tegentes puteum sapientiae et gratiae spiritalis removendo. Circa puteum autem plantat Abraham nemus, idest arbores spiritalium animarum et spiritalium expositionum et intelligentiarum, ut ibi jucundius et amoenius invocet nomen Domini etc.

CAPUT XXII.

• Quae postquam gesta sunt etc. • In hoc facto circa tria est praecipue attendendum. Primo scilicet circa tentationem, qua Deus dicitur tentasse Abraham. Secundo circa praeceptum de offerendo filium. Tertio circa Dei juramentum et promissum. Circa primum est duplex dubium. Primum est quomodo Deus tentat aliquem, cum tentare sonet in malum. Unde Jacobus ait, Deus neminem tentat. Secundum est quia omnis tentator intendit experiri aliquid quod ignorat; Deus autem nihil ignorat; ex quo videtur quod nullum tentare possit. Ad primum dicendum, quod tentare uno modo dicit actum, quantum est ex se et ex intentione tentantis inducentem malum; et de hoc modo loquitur Jacobus in verbis illis. Unde ibi dicit, quod Deus non est tentator malorum, sed unusquisque tentatur a concupiscentia sua. Alio modo tentare dicit actum ex se ordinatum ad bonum tentati, et ad probandum sive monstrandum sibi et aliis virtutem ipsius. Et hoc modo potest intelligi, quod praemittit Jacobus: Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit etc. Et illud etiam: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis, scientes, quod probatio fidei vestrae patientiam operatur etc. Ad secundum dicendum, quod licet homines, ut saepius, per actum tentandi velint sibi aliquid ignotum experiri, non tamen Deus. Nec mirum; quia etiam magister volens aliquando discipuli sui scientiam et ingenium sibi notum aliis

propalare, quaestionibus et objectionibus tentat eum: ut respondendo objectis, ejus scientiae perfecta evidentia ceteris commendetur. Rursus sciendum, quod licet Deus nihil ignoret, non tamen novit futura sub illo respectu et modo, quo non sunt nec esse possunt scita vel scibilia. Dei igitur scientia, prout respicit solum futurum contingens in suis causis liberis sive contingentibus, et per respectum ad tempus praecedens actualem eventum rei futurae, non novit certitudinaliter illud futurum fore, vel in posterum esse debere, quia illud non est scibile; imo si poneretur illud esse scibile vel scitum, poneretur esse contradictio. Prout autem Dei scientia fertur ab aeterno super praesentialem existentiam rei futurae, pro tempore pro quo erit, sic infallibiliter scit futura contingentia: quia hoc modo non respicit ea ut contingentia respectu sui visus, sed potius ut praesentia, et ut praesentialiter existentia. Consimilis autem distinctio cadit super Dei velle: nam prima dicitur voluntas antecedentis: secunda vero voluntas beneplaciti, seu voluntas consequentis. Igitur respectu secundi modi non potest attribui Deo actus tentandi seu volendi experiri aliquando ignotum aliquod: sed respectu primi modi optime potest. Deus enim voluntate antecedente, et prout in casuali libertate et contingentia voluntatis nostrae non est adhuc certum nec scibile, an hoc vel ejus oppositum sumus facturi, potest rationaliter aliquid mandare vel facere, per quod alterum illorum fiat scibile, et etiam scitum: non quod Deo fiat scitum per illud, ita quod per illud aliquid causetur in scientia Dei: sed pro tanto potest dici, quod per illud ex parte sua, idest ex parte ipsius futuri fiat scibile et scitum; pro tanto scilicet, quia per hoc alterum oppositorum determinatur ad actum essendi. Circa praeceptum vero de offerendo filio datum tria dubia occurrunt. Primum est, An Deus recte potuerit hoc praecipere, cum occisio innocentis sit actus impius, et potissime, quod haec fiat a proprio patre. Et etiam cum contumeliosum sit Deo monstrare, quod ipse delectetur in mortibus hominum, et praecipue innocentium. Secundum est, An Abraham recte fecerit statim credendo et obediendo. Non enim statim se debuit reddere facilem, imo quantum erat ex se, tristem et difficilem. Est etiam in hoc aliud dubium, An scilicet Isaac debuerit in hoc patri obedire. Nam sicut ex hoc textu patet, erat compos rationis. Portabat enim ligna, et scivit quaerere et conferre, ex quo habebant ignem et ligna, ubi erat victima, quae debebat offerri. Supra etiam dictum est, quod Abraham post Isaac natum et ablactatum fuit colonus terrae Palaestinorum multis diebus. Et tunc subdit, quod postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham etc. Ex quo patet, quod post multum tempus ab ablactatione Isaac hoc factum contigerit. Unde et Josephus refert, quod Isaac tunc erat viginquinque annorum. Tertium dubium est, quomodo Abraham absque mendacio potuerit pueris suis dicere: «Ego et puer, postquam adoraverimus, revertemur ad vos,» cum ipse indubitanter proponeret et crederet, se occisurum filium suum, et per consequens crederet se ad illos non rediturum cum illo. Ad primum dicendum, quod Deus convenientissime hoc praeceperit, tam respectu sui, quam respectu Abrahae et filii sui, quam respectu nostri. Primo quidem respectu sui; quia nihil debet Deus in suis tantum quaerere et amare, sicut perfectum actum amicitiae et obedientiae

suae. Non est autem perfecta amicitia et obedientia nostri ad creatorem, nisi actualissima promptitudine, qua nos et omnia nostra amantissima sibi medullitus offeramus, et nisi ejus praecepto, imo et nutui nos et nostra omnia sibi continuo subjiciamus. Aperte autem patet, quod Deus principaliter in hoc praecepto id quaerebat. Secundo hoc patet respectu Abrahae et filii sui. Constat enim, quod ex hoc eorum virtus et meritum vehementius accrescebat, et ex ipsa impletione praecepti innotescebat tam eis quam omnibus aliis hoc auditoris. Ex hoc etiam majorem fiduciam in Deum habere potuerunt et habuerunt. Tertio patet hoc respectu nostri, quia fuit nobis in maximum exemplum et documentum Deum amandi, et Deo in omnibus obsequendi; tum quia per hoc inter cetera nobis innotuit, quod Deus potest hoc et consimilia praecipere, et super his et consimilibus dispensare. Deicit etiam in patribus praeostendi, quod Deus multa transcendentia rationem et leges communes erat Christi temporibus praecepturus: tum quia nobis utile fuit Christum pro nobis immolandum pluribus modis praefigurari, et inter figuras nulla conformior et convenientior ista. Unde haec figura non solum fuit utilis nostrae informationi, sed etiam fuit valde honorificativa Dei Patris et Unigeniti sui: quia hic expresse est figuratum, ex quanta charitate Deus pro nobis dedit et obtulit Unigenitum suum morti, et ex quanta obedientia Christus fuit in hoc obediens Patri, quia ejus Deitas sic fuit hic exposita et tradita, quod tamen non fuit passa, sed solum aries, idest ejus agnina humanitas, quae tamquam perfectus aries, est princeps omnium ovium Dei. Fuit autem hoc figuratum in illo patre, cui primo aperte legitur facta fuisse promissio de Christo ex se nascituro, et qui pro cultu summi Patris defendendo contra introducetes plures Deos singulariter stetit, et qui populi Dei legem suscepit, et primus pater fuit a ceteris Gentibus segregatus. Fuit etiam conveniens hanc praecellentiam charitatis ostendi in illo, ne propter pluralitatem uxorum, aut propter bella et divitias temporales, crederetur fuisse carnalis aut imperfectus. Unde quod objeitur, hoc scilicet praeceptum fuisse impium, patet ex praecedentibus esse falsum. Praeterea constat, quod propter solum originale peccatum Deus a nobis juste exigit mortem, imo et omnes computamur rei mortis et filii irae: nihil ergo injustum fecit Deus, si mortem Isaac exegit a quocumque suo ministro, etiam a patre. Uterius vitam et mortem nostram ordinare ad summum meritum et praemium nostrum, et ad summum Dei amorem et honorem, non est impium, imo piissimum: sed per hoc praeceptum nihil aliud hic factum fuit. Unde non fecit hoc Deus, quasi absolute delectetur in poenis nostris; sed potius tamquam delectatus in profectibus nostris, et in laudibus suis. Si autem quaeris, quomodo Deus veraciter potuit praecipere illud, quod finaliter fieri volebat, cum praecipere quod fiat hoc vel illud, sit idem quod velle hoc fieri: Dicendum quod Deus voleit quod Abraham esset paratus hoc facere; et etiam quod hoc faceret nisi sibi aliud mandaretur. In praeceptis enim Dei semper voluntas excepta est. Unde in hujusmodi semper subintelligitur, nisi ipse oppositum insinaret. Dato etiam quod Deus solum probative diceret alicui: Fac hoc vel illud, etiam posito quod nullo modo esset faciendum: adhuc non esset sermo falsus. Ad secundum patet jam a-

liqualiter responsio ex praedictis. Est enim supponendum pro certo, quod Abraham fuit certissimus hoc praeceptum fuisse a Deo; alias enim temerarie et impie acceptasset opus tam inusitatum; et praecipue non praehabito multiplici consilio provido et maturo. Primis enim Patriarchis et Prophetis fiebant visiones universales et fundamentales et infallibiles tamquam fundatoribus et fundamentalibus radicibus totius divini cultus et totius Ecclesiae Dei; et ideo non erant dubiae tales visiones quales communiter fiunt singularibus personis quibusdam, quas non est securum sequi, nisi per aliam certitudinem rationis et catholicae fidei seu Scripturae eorum veritas primitus innotescat. Hoc igitur concessio, sciendum quod Abraham debuit celerrime et superfervide implere praeceptum, et post seipsum plus in filio quam in quocumque alio; et miras impium fuit, quod ipse sic vellet immolare filium quam si hoc voluisset de uno extraneo; quia immolando unigenitum suum, sibi tam amore naturae quam gratiae dilectissimum, non potuit sibi esse suspectus, quod impio aliquo motu hoc faceret: sed potius quod solo Dei amore inducente et in obsequium suam captivante totum naturalem et etiam spirituale amorem, quem habebat ad corporalem vitam filii sui. De personis autem extraneis hoc merito posset suspicari: tum quia quanto hoc erat difficilius suo naturali et carnali affectui: tanto erat virtuosius hoc perficere propter Dei amorem: Tum quia illud quod naturali jure erat suum et sibi subjectum, potius decuit ab ipso offerri, quam rem extraneam, et quam rem suo dominio non subiectam. Illud etiam dubium de filio ejus patet: debuit enim obedire tanto patri ejus sanctitatem et divinas revelationes optime noverat et probaverat; et de facili advertere potuit et debuit, quod tam sanctus pater tam dilectum filium nollet immolare, nisi certissimus esset hoc Deum jussisse. Unde et Josephus refert patrem suum sibi dixisse, quod sicut admirabiliter ex Dei voluntate fuerat conceptus et mundum ingressus: ita ex voluntate Dei necesse erat ei mirabiliter inde egredi, quem Dominus judicasset dignum non morbo nec bello vitam finire, sed cum orationibus et sacrificiis animam ipsius ad se vocare: addens quod Deus suscitaret eum ob implendas promissiones suas. Sed forte adhuc quaereretur: Ad quid praecepit, scilicet quod ita longe, scilicet per tres diaetas iret filium immolare? Ad quid in tali monte? Numquid non major esset probatio, si in eodem loco in quo erat, visus esset ipsum statim immolare? Ad hoc triplex ratio potest dari ad praesens. Prima est, ut Abraham diuturnius in hoc opere probaretur: quia enim Deus non intendebat filium finaliter occidi, ideo in applicatione voluntatis Abrahae ad actum occidendi voluit ipsum exerceri per tres dies. Secunda est, ut locum in quo erat templum Dei condendum et juxta quem Christus erat immolandus, suo opere praemonstraret et divino cultui dedicaret. Secundum enim Hieronymum, Septuaginta ponunt: Vade in terram lucidam: et Symmachus: In terram visionis. In Hebraeo autem habetur: In Moria. Ajunt autem Hebraei esse montem, in quo (ut postea dicitur) coepit Salomon aedificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui ideo illuminans interpretatur et lucens, quia ibi est oraculum Dei, et lex et spiritus, scilicet qui docet hominem veritatem. In hujus autem signum est quod Abraham dicitur

illo die tertio pervenisse, quia de Geraris, ubi tunc Abraham morabatur, usque ad montem Moria, id est sedem templi, est iter trium dierum. Male igitur quidam putant Abraham illo tempore ad quercum habitasse Mambre, cum inde ad montem Moria vix unius diei intersit. Tertia ratio est, ut in hoc opere multiplex mysterium Trinitatis ac trinae itinerationis, triumque dierum et ascensionis in arduitate crucis et martyrii praesignaretur. Ad tertium dubium dicendum, quod illud verbum Abrahae potest tripliciter verificari. Primo ex spe resurrectionis Isaac. Nam secundum Apostolum ad Hebraeos 11, Abraham in hac fide obtulit unigenitum, in quo suscepit promissiones implendas: arbitrans quia a mortuis eum suscitare potens est Deus. Secundo, ex conditione communiter subintelligenda vel subintellecta, scilicet si Deus voluerit, et si vita comes fuerit. Tertio intelligitur nisi ex speciali jussu Dei aliud eveniret. Sicut enim supernaturalia miracula sunt excepta a lege communi loquendi: sic supernaturalia et occulta et inusitata Dei consilia et mandata. Nec oportet quod sciens illa semper secundum illa loquatur; maxime quando novit hoc non expedire, nec decere, nec Deum hoc velle: sed sufficit quod loquatur hominibus secundum communem cursum et secundum communem notitiam, juxta quod et sacerdotes dicunt aliquando de sacramentaliter sibi confessis ac notis quod nesciunt illa, et tamen in hoc non mentiuntur nec reputantur mentiri. Ambrosius vero in libro de Patriarchis, dicit quod Abraham prophetavit quod ignorabat: ipse enim solus disponebat redire immolato filio; sed Dominus per ejus os locutus est quod parabat. Captiose autem loquebatur cum servo ne cognito negotio aut impediret eum aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu. Haec Ambrosius. In quo videtur velle quod sicut Deus per os Caiphae nescientis prophetavit de Christo, Caipha contrarium intendente: quod sic suo modo fuerit hic; et quod Abraham juxta suam intentionem locutus est hic captiose, non mendose, utens plurali pro singulari; ut sit sensus, Revertemur, id est revertar. Primi tamen tres modi plenius Abraham excusare videntur. Circa Dei vero promissionem tria occurrunt dubia. Primum est quomodo dixit, « Nunc cognovi » quod timeas Dominum? Numquid enim omnia haec non cognoverat? Aut nonne Abraham ante hoc factum Dominum timebat? Secundum, quomodo Deus ita magnificat hoc factum Abrahae, cum multa alia majora reperiantur? Numquid majus fuisset si seipsum immolasset? aut instar martyrum se morti pro Domino obtulisset? et praecipue quia ipse alterum filium praeter ipsum habebat, et adhuc plures habere poterat? Tertium quomodo aut quare jurat Deus, cum suum jurare nihil addat supra suum simplex verbum? Ita enim est verum unum, sicut et reliquum. Et etiam quia jurare non videtur actus Deo conveniens; quia talis actus non assumitur nisi ad confirmandum aliquod dictum, quod alias non erat ita sufficienter firmatum. Ad primum dicendum, quod secundum Augustinum, sensus est, Nunc cognovi, id est cognoscei feci: et est modus quo causa denominatur a suo effectu: et est hoc legendum per antonomasiam: id est nunc evidentius feci cognoscei, quod tu praecellenter et singulariter timeas Deum. Secundo potest dici, quod Deus more humano de se loquatur: ut sit sensus: Ita est, ut nunc evidens sit te timere Deum; quod etiamsi prius me lateret, modo mihi esset notum. Tertio potest

dici, quod per hoc significatur ordo divinae scientiae ad suum temporale objectum: licet enim aeternaliter praecedat illud, nihilominus non est talis objecti, nisi pro tempore suo. Unde singularem actum timoris Abrahae hoc facto habitum sic Deus noverat ab aeterno, quod tamen non noverat aliquando pro tempore praecedenti ipsum actum. Si autem quaeras quare non potius dictum est: Nunc cognovi, quod ames Dominum: cum actus immolandi pro Domino filium potius fieret ex Dei amore, quam ex timore? Dicendum, quod per timorem designat amorem, eo modo quo causa designatur per suum immediatum et inseparabilem effectum: et ultra hoc designavit proprietatem amoris sui, et specialiter respectu huius facti. Amor enim creaturae ad Dominum suum non debet esse per aequalitatem, sed cum summa reverentia, et respectu agendorum debet esse cum summa obedientia: et in homine qui potest adhuc peccare, debet esse cum summo timore offendendi. Opus etiam occidendi filium potius debebat fieri ex amore timente et obediente, quam ex amore delectante aut aestimante Deum in poena mortis delectari. Rursus in hoc praecepto Dei et in ejus impletionem fortissime captivabatur naturalis ratio et naturalis affectus et sensus Abrahae: et ideo potius attribuitur timori comprimenti, quam amori dilatanti et jocundanti. Nota autem quod cum praemissum esset, quod Angelus Domini dixit: « Nunc cognovi etc. » subiecit tamen, « et non pepercisti filio tuo propter me: » quod utique non potest referri nisi ad Deum: quia non propter Angelum, sed propter Deum non parcebat filio. De hoc autem supra decimo sexto est amplius tactum. Ad secundum dicendum, quod non sine causa ita magnificatur hoc opus. Tum quia ex singulari perfectione Abrahae comprobatur hoc opus perfectum fuisse: et longe plus, quam si ab aliquo imperfecto esset factum. Tum etiam quia ex genere quidem in omnibus talibus difficilius est agere quam pati. Unde tam secundum instinctum naturae, quam gratiae, incomparabiliter facilius foret Abrahae ab altero pati sui et omnium suorum occisionem, quam quod ipse manu propria occideret filium. Rursus quoad aliud fuit sibi etiam difficilius occidere filium, quam seipsum; quia naturali instinctu et ordine filius speratur succedere patri, et pater in illo sentit se supervivere; et ideo in illius morte non solum se, sed etiam spem suae posteritatis sentit mori et eradicari; et praecipue pater jam senex, qualis erat tunc Abraham. Ex circumstantiis vero probatur hoc ipsum; tum quia hic filius erat innocentissimus; tum quia respectu uxoris liberae et magis propriae erat unigenitus; tum quia in senectute genitus; tum quia miraculo eis a Deo datus, et hoc postquam diu fuerat promissus et expectatus. Haec enim omnia erant causa singularissimae dilectionis parentum ad ipsum. Quanto autem magis erat diligibilis et dilectus, tanto erat difficilius occidere ipsum: et hoc est quod signanter innuit Deus, quando ait: « Tolle • filium, • non qualemcumque, sed • unigenitum et • quem diligis, • scilicet singulariter. Ultra haec autem erat circumstantia altior, quam tangit Apostolus ad Hebr. 11. Nam in hoc filio sperabat Abraham se accepturum promissiones Christi nascituri et omnium electorum, sive corporaliter sive spiritualiter ex eo propagandorum: et cum vitam aeternam adipisci non posset nisi per Christum, eo ipso per hunc sperabat se assequi vitam aeternam; ergo hunc fi-

lium offerendo offerebat totam fidem et spem omnium honorum, quae erant sibi a Deo promissa: et hoc erat altissimum. Fuit etiam hoc opus perfectum, quia ex promptissima et ad eum attentissima voluntate processit: et hoc signat Scriptura tam respectu principii, quam respectu medii et termini. Respectu quidem principii; tum quia Abraham vocatus a Deo respondit, adsum; quod significat promptitudinem mentis ad Deo obsequendum et obtemperandum: sic enim diligentes et obsequiosi famuli adsunt domino suo: tum quia non expectavit, nec distulit: sed ipsa nocte consurgens fecit quod jussarat Deus. Respectu medii: tum quia tres dies in continuo fervore festinat ad opus implendum; tum quia tertio die relictis pueris non minus ad hoc festinat dicens: « Ego et puer illuc usque properantes: » tum quia actus praevios operi ejusque rememorativos, et quasi praesentativos diligenter exercet. Nam ipsemet ligna holocausti ponit super filium suum, et ultra hoc portat in manibus propriis ignem, quo filius debebat comburi, et gladium, quo debebat occidi; tum quia filio quaerenti, ubi est holocaustum, divino affectu et modo respondet, dicens: « Deus providebit etc. » Respectu termini, tum in aedificando altare et ligna desuper componendo, tum in manus et pedes proprii filii colligando: quod (ut aestimo) fecit propter mysterium; partim ad filii obedientiam plenius comprobendam: partim ne in hora immolationis filius quodam naturali horrore effugeret passionem: tum in extendendo manum et gladium, quantum in eo fuit, efficaciter applicando ad actum: tum quia tunc a Deo vocatus respondit « adsum. » In quo ostendit se promptum et praesentialiter attentum ad Deum et ad omne obsequium. Ad tertium dubium dicendum, quod exterior juratio Dei multum valet respectu nostri ad ampliorem confirmationem nostrae fidei et spei; quia secundum Apostolum ad Hebr. 7, per hoc abundantius ostendit nobis Deus consilium suum secretum, ut per hoc fortissimum spei solatium habeamus, licet respectu Dei nihil addat secundum rem: addit tamen secundum rationem. Quamvis enim Dei voluntas secundum se semper sit aequalis et uniformis, respectu tamen objectorum suorum quodammodo se habet secundum magis. Unde dicimus, quod Deus plus diligit matrem, quod Petrum; et quod plus vult se diligi quam proximum; et quod immobilius praecepta primae tabulae quam secundae vult observari. Similiter potest in proposito dici; quod pro quanto majus inconveniens est perjurium, quam simpliciter mendacium; pro tanto Deus difficilior est ad perjurium, quam ad simplex mendacium: quamvis secundum se et absolute sit ei utrumque aequae impossibile. Non igitur est inconveniens Dominum per semetipsum jurare: tua: quia non jurat ad confirmandum dictum suum quasi debile ex parte Dei, sed quasi respectu nostrae fidei: tum quia non jurat per majorem se, aut per alterum a se; sed solum per seipsum. Nota pro litera, quae restat, quod licet Isaac vocetur hic puer, non ex hoc sequitur quin esset adultus, quia secundum Hieronymum supra 21 super illud, Tradiditque puerum et dimisit eum, juxta Hebraicum idioma, omnis filius ad comparisonem parentum infans vocatur et parvulus. Et nota, quod ubi nos, juxta interpretationem Aquilae et Symmachi, habemus hic, inter vepres, idest inter virgulta spinosa, et inter se condensa et implexa: melius interpretati

sunt Septuaginta et Theodotion, qui ipsum nomen Sabek posuerunt, dicentes, quod tenebatur in virgulto Sabek cornibus suis. Etenim *συχνεδι* verbum hebraicum, quod sonat rete, quod Aquila posuit hic et Symmachus, per Sin literam scribitur: hic vero Samek litera posita est. Ex quo secundum Hieronymum, manifestum est, non interpretationem stirpium condensarum et in modum retis inter se virgulta contexta verbum Sabek sonare, sed virgultum. Vult ergo Hieronymus, quod Sabek sit quaedam species virgulti. « Haerentem cornibus, » idest infixum. Ex quo videtur, quod cornibus erat infixum vepribus, quasi staret suspensus; in quo expressum typum tenuit Christi in cruce suspensi. « Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. » Secundum Hieronymum, pro eo, quod hic habetur, Dominus videt, in Hebraeo scriptum est, « Videbit. » Et subdit, quod hoc apud Hebraeos in proverbium exiit, ut si quando in angustia constituti sint, et a Deo optent auxilio sublevari, dicant, In monte Dominus videbit; hoc est, sicut Abraham misertus est, ita et miserebitur nostri. Unde et in signum dati arietis solent etiam nunc cornu clangere. Videre igitur ponitur hic pro notitia. « Et nunc possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, » idest urbes et terras eorum. Per portas enim, tamquam per aditum et fortalitium urbium, designat synecdochice ipsas urbes. Nota pro mysteriis hujus partis, quod hic allegorice designatur primo immolatio Filii Dei facta a Deo Patre, vel etiam quodammodo a sanctis Patribus die tertio, idest post legem naturae et scriptae, in tempore scilicet legis gratiae. Asinus autem stratus ab Abraham, est rudis populus Judaeorum caeremoniis legis stratus. Duo vero juvenes sunt Sacerdotes et Prophetae, qui post Patriarchas venerunt: et qui pro quanto figuris sensibilibus servierunt respectu sapientiae Christi, juvenes fuerunt; qui quidem, in quantum tales, ad arcanum passionis Christi non intraverunt. Ligna autem holocausti imposita super Isaac est Crux Christi, primo ab ipso portata: sed postmodum super eam est positus et confixus, sicut Isaac postmodum est positus super ligna altaris. Haec autem ligna concisa fuerunt, quando a maleficis inflicta est poena crucis, juxta quod Deuteronomii vigesimoprimum scriptum est, Maledictus est a Deo, qui pendet in ligno. Ignis vero et gladius in manibus Abrahae portati, sunt ardor divinae charitatis ad dandum filium pro nobis in mortem, et rigor justitiae exigens ab ipso mortem pro solvendis reatibus nostris. Vel pro quanto per Abraham significantur Judaei crucifixores, ignis et gladius sunt zelus ignitae irae et invidiae contra Christum, et gladius mortiferae poenae sibi corporaliter illatae. De qua matri ejus dictum est, Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Mons vero visionis seu luminis, ubi hoc factum est, ut eminentia metropolitanae eorum sedis, in qua Christus est crucifixus, aut eminentia Evangelicae veritatis et vitae, in qua persistens est persecutus et passus. Quod vero Isaac non occiditur, sed aries, pro eo significat, quod Christi Deitas non moritur, sed ejus caro haerens clavis et cornibus crucis. Secundo per hoc allegorice figuratur charitas patrum novi Testamenti ad hoc exhibendum martyrio et crucifixioni poenitentiae spirituales filios suos, ut omne carnale in eis penitus incenderetur et consumeretur, et spiritale proficeret: potissime autem designat immolationem membrorum Christi

fiendam sub Antichristo, tam mystico quam patenti. Et potes per modum priori consimilem omnia ad propositum applicare. Moraliter autem designatur hic holocaustum devoti affectus, quod fit in monte contemplationis in altari solidissimae veritatis fidei catholicae per ignem incendii in lignis praecipuorum beneficiorum Dei accensi et enutriti, praeceunte gladio, idest acutissimo conscientiae stimulo, seu verbo Dei vivo et acuto, omnia carnalia incidente. Asinus vero stratus est actio seu vita activa, virtuosis circumstantiis adornata. Duo vero juvenes sunt rationalis intellectus, et rationalis affectus, qui super excessum praefati holocausti non intrant: sed extra simul et infra expectant, usquequo animus a supermundano contemplationis excessu rediens ad semetipsum, revertatur ad eos. « His itaque gestis. » Quia infra erit narrandum, quomodo Isaac duxit in uxorem Rebeccam filiam Bathuel filii Nachor, ideo hic breviter subditur de generatione Nachor, et quomodo fuerit Abrahae denuntiatus eam peperisse etc. Dicit autem Hieronymus, quod de stirpe Hus primogeniti Nachor descendit Job: et subdit, Male igitur quidam aestimant Job de genere esse Esau. Aliis vero contrarium magis placet. Et quod in terra Esau seu Idumaeae fuerit Hus, potest colligi ex eo, quod infra 36, inter duces Hebraeorum, qui primo generaverunt in terra Edom, numerat Disan, cujus etiam filii fuerunt Hus et Aram. Igitur ab isto Hus forte fuit nominata terra ista Hus, in qua erat Job. Pro hoc etiam facit, quia ibi subditur, quod secundus rex Edom fuit Joab, quod quidam putant esse Job. Praeterea etiam facit, quod Theman fuit in terra Edom denominata a Themam filio Eliphaz Themanitis amici Job, qui erat de genere Esau. Dicit etiam Hieronymus, quod de Hus genere fuit divinus ille, ut Hebraei tradunt, qui in libro Job dicitur Eliu, primum vir sanctus et Propheta Dei: postea per inobedientiam et desiderium munerum, dum Israel maledicere cupit, divini vocabulo nuncupatur.

CAPUT XXIII.

« Vixit autem Sara etc. » Hic subditur de morte et sepultura Sarae. Et quia Scriptura raro scribit de morte mulierum, videtur hic interseri propter locum sepulchri sui, in quo firmiter et possessorie obtinendo, non sine causa tantam fecit vim Abraham. Unde puto, quod tam ex revelatione, quam ex speciali devotione ad sanctum et primum patrem Adam ibi sepulchrum hoc fecerit. Unde et signanter nomen civitatis Hebron vocatur « Arbee, » idest quatuor, propter quatuor Patriarchas ibi sepultos. « Venitque Abraham, ut plangeret et flieret eam. » Quamvis mos antiquorum fuerit mortuos ad literam plangere: nihilominus per hoc significatur hic religiosum officium funeri exhibitum. Unde mox subjungitur: « Cumque surrexisset ab officio funeris, » loquutus est ad filios Heth. » Iste Heth fuit unus de filiis Chanaan. Filii autem ejus vacantur hic, quicumque de genere ejus sunt. « Date mihi jus sepulchri vobiscum, » idest in terra vestra. Nota, quod non petit sepulchrum, sed jus sepulchri: quia volebat ibi dominium habere, ne amodo de communi jure posset sibi auferri. Et est valde notabile, quod prima terra, quam de jure sibi acquisivit et acquirere voleit, imo et prima quae in Scriptura empti legitur, fuit sepulchrum. Hoc enim de jure

homini lapso competit, nec aliud hic nobis est quaerendum aut habendum. « Princeps Dei es apud nos, » idest quasi a Deo nobis missus et institutus: quasi dicat: In tantum inter nos es et appares, quod tibi tamquam principi omnium reverentiam debemus, et in electis; idest, praecipuis et nobilioribus etiam sepulchrum. « Nullusque te prohibere poterit, » idest audebit, quum in monumento ejus, quisquis ille sit, sepelias mortuum tuum; quia dicit, Elige quodecumque sepulchrum de nostris, quia nos faciemus quod nullus te valeat impedire, « ut det, » idest vendat, « mihi speluncam duplicem. » Spelunca dicitur quia sepulchrum illud erat in saxo, vel rupe, vel in caverna sexea. Duplex vero dicitur, quia duplicem habebat loculum; unum scilicet pro Adam, alium pro Eva « Pecunia digna. » Sed quare plus vult eam habere pretio quam dono, et pretio condigno quam semipleno? Dicendum quod literalis ratio est major firmitas jurisdictionis possessionis, et ut ex hoc liberius sibi soli et suo generi vendicaret illud sepulchrum, ad quod singulari devotione ferri videbatur. Hujusmodi autem singulares devotiones solent in sanctis Patribus a Deo quodam speciali modo immittere ad honorandum ipsosmet sanctos: vel ut eorum memoria sit posteris notior ac celebrior, et per consequens etiam utilior. Vel in exemplum infirmioribus ut sanctorum meritis religiose affician- tur ad loco sacra et ad sepulchra sanctorum, sicut Abraham ad sepulchrum sancti Adae. Vel propter aliqua mysteria nobis praesignanda. Nota quod secundum Hieronymum in Hebraeo primo loco scribitur Ephron, ubi scilicet, dicitur, « Et audivit Abraham Ephron. » Sed secundo loco per Vau legitur ibi, scilicet, ubi dicitur, quod « appendit Abraham Ephron argentum, » et pro Ephron appellatus est Ephron, signante Scriptura eum non fuisse consummatae et perfectae virtutis, qui potuerit vendere memorias mortuorum. Sciant igitur qui sepulchra vendunt et non coguntur ut accipiant pretium, sed a volentibus quoque exigunt et extorquent, immutari nomen suum, et exire aliquid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte qui invitus accepit. Haec Hieronymus. Sed numquid si Ephron vendendo peccavit aut imperfecte egit, consimiliter Abraham emendo peccavit? Nam si vendere fuit simoniacum, per consequens et emere; et praecipue, quando emptor quasi compellit alterum ad vendendum, cum ille vellet sibi absque omni pretio dare sicut fuit hic. Nam et ubi etiam Ephron pretium taxat, dicens, « Terra quam postulat etc. » subdit, « Sed quantum est hoc? » « sepeli mortuum tuum: » quasi dicat: Non est hoc pretium tantum quod magnum quid sit me illud tibi dare; et ideo absque pretio sepeli mortuum tuum. Dicendum quod illud ex se non fuit tunc simoniacum, hodie tamen inter nos hoc esset propter ecclesiasticam consecrationem sepulchris fidelium adjunctam. Quocumque enim modo vendere sanctitatem vel consecrationem, aut vendere ideo plus rem sacram, fuit et est simoniacum. Modo autem ultra hoc ex rationabili statuto Ecclesiae est etiam prohibitum vendere per se et directe locum sacratum; venditur tamen indirecte, pro quanto, scilicet venditor ager vel fundus intra quem sunt. Non etiam video quod Ephron multum imperfecte se habuit in vendendo, ex quo Abraham illud nolebat ex simplici dono absque pretio habere, et cum

hoc instantanter rogabat quod sibi venderetur. Et ideo puto quod ratio immutationis nominis ejus data a Hieronymo potius est mystica quam literalis. Potuit enim mutari nomen non propter eum, sed in figuram futurorum simoniacorum. « Quadringentos » « argenti sielos. » Sielus, secundum Hieronymum, unciae pondus habet, et secundum hoc quadringentas uncias argenti appendit, idest exsolvit. « Confirmatusque est ager. » Tota solemnitas quae hic narratur, ad hoc fuit, ut plene pateret omnibus et plenius firmaretur Abrahae jus et possessio illius sepulchri et agri. Nota autem quod ad hoc tempus dicit Augustinus verificari verbum Stephani, Actorum septimo, dicentis, quod Deus Abraham postquam mortuus est pater ejus transtulit in terram istam etc.: tunc enim dicitur translatus in eam, quia tunc coepit firmitus collocari in ea. Nota pro mysteriis, quod spelunca haec mystice est religio sacra, aut quicumque status poenitentiae, in quo sancti mundo morientes, mundo absconduntur et sepeliuntur. Est autem duplex, propter corpus et animam ibi locandam, vel propter activam vitam et contemplativam, vel propter praelatos et subditos. Et haec quidem a filiis Heth, qui interpretatur vita vel pavor, idest a filiis hujus vitae pavidae et miserae, et specialiter ab Ephron, idest a pulvere mortis acquiri debet, quia communis omnium mors et miseria nobis magnam materiam exhibet sepulturae praefatae, tum quia plerumque apud antiquiores quamquam carnaliter affectos inveniuntur insignes regulae sanctorum patrum, ipsorumque specialia exempla et documenta a sanctis noviter venientibus sunt in usum sui juris vendicanda. Sed nota quod hoc non fit firmiter sine precio quadringentorum sielorum secundum formam solemniter approbatam traditorum. Christus enim tam in merito quam in praemio tria vota Evangelica et regularia comparat fructui centesimo et praenio centuplato etc. Quartum autem est desiderium mortis et martyrii, sine quo tria prima non habentur perfecte. Qui autem haec quatuor centenaria non relinquit mundanis, non potest sepulchrum praefatum firmiter obtinere, quia ab illis per tentationes familiares faciliter expeteretur. Vel donatio quadringentorum est abnegatio quaduplicis appetitus: scilicet appetitus dominandi, habendi seu possidendi, delectandi, et sciendi, prout scilicet sonant in praesumptionem et curiositatem seu vanitatem. Unde Christus, Matth. 13, argentum et thesaurum absconditum in agro dicit emptum ex venditione et donatione universorum, quae emptor habebat; propter ejus thesauri copiam Job quinto dicitur. Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut acervus tritici. Et Job 3 de contemptoribus hujus vitae dicitur, quod expectant mortem, et non venit, quasi effodientes thesaurum: gaudentque vehementer cum invenerint sepulchrum. Potest etiam per hoc sepulchrum intelligi Scriptura sancta, de cujus sapientia in ea sub figuris sepulta sive absconsa, Proverb. 2 dicitur: Si quaesieris eam quasi pecuniam, et sicut thesauros effodies illam, tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei invenies. In qua quidem est duplex spelunca: novum, scilicet, et vetus Testamentum sub intelligentia literali et mystica; vel secreta superiorum et inferiorum; quam qui vult per emptionem firmiter obtinere, oportet quod det vel relinquat quaduplicem sensum sapientiae stultae; nam quatuor appetitus praedicti vel alia priora quatuor

habent suas proprias prudentias, quibus sua appetibilia graviter aestimant ac sagaciter et solerter procurant; et qui eas perfecte non rejicit, non potest intrare in illam divinam speluncam sapientiae Christianae et supermundanae, de qua Apostolus 1 Corinthiorum loquitur.

CAPUT XXIV.

• Erat autem Abraham senex. • In hoc capitulo agitur de uxoratione Isaac: in quo septem per ordinem enarrantur. Primo scilicet missio et itineratio servi ad terram Nachor. Secundo etiam prophetica investigatio puellae Isaac desponsandae. Tercio servi receptio a fratre Rebeccae, ibi, « Ita-
• que puella. » Quarto festina allocutio servi ad Laban pro Rebecca suo domino desponsanda, ibi, « Qui ait, Non comedam donec loquar. » Quinto parentum puellae, et tandem ipsius puellae assensio, ibi, « Responderunt Laban et Bathuel. » Sexto servi cum Rebecca ad Isaac reversio, ibi, « Igitur
• Rebecca et puella ipsius. » Septimo Rebeccae ad Isaac introductio, ibi, « Qui introdexit eam etc.
• Pone manum tuam subter femur meum. » Hieronymus dicit, « Tradunt Judaei, quod servus in
• sanctitate Abrahae, hoc est in circumcissione ju-
• raverit. » Nos autem dicimus eum jurasse in semine Abrahae, hoc est in Christo, qui erat ex illo nasciturus. Quod autem haec secunda sententia sit melior, non solum patet ex praecellentia divinitatis Christi: sed etiam ex hoc quod corporalis circumcisio nihil habuit sanctitatis, nisi ex fide Christi, et ex sacramentali significatione ipsius; et quoad hoc habuit vis generativa Abrahae singularem primatum, quem ipse bene non intelligens, non dicit, « pone super
• femur, » sed « subter femur. » Patet etiam ex hoc quod dicit, « ut adjurem te per Do-
• minum Deum. » Jurantes enim solent adjurari per vim praestiti juramenti, et per sanctitatem ejus in quo jurarunt. Ex quo videtur, quod per Deum ex ipso nasciturum juravit. « Ut non acci-
• pias filio meo uxorem de filiabus Chanaan. » Hic autem duo quaerenda sunt: Primum est, quare noluit quod de Chananaeis duceret uxorem. Si enim dicatur, quod timebat suo semini illorum idololatriam vel mores pestiferos: eadem ratione non debuit hoc permisisse Jacob de filiis: et tamen Judas legitur aperte filiam Chananaei duxisse, et caeteri et Joseph hoc ipsum verisimiliter fecisse creduntur. Secundum est, cum Isaac esset tunc quadraginta annorum, sicut sequenti capitulo dicitur, quomodo Abraham dicit servo, quia non accipiat hinc uxorem filio, sed potius de stirpe fratris sui? Numquid enim non fuisset hoc ipsi Isaac convenientius dicere? Aut numquid Isaac ita erat subjectus consilio et imperio illius servi? Ad primum dicendum, quod praeter causam praedictam fuit altera, ut scilicet magis apparerent esse in terra illa ut peregrini, usquequo Deus sua promissa impleat, et per hoc clarius praedicaret gentem illam esse delendam suis et suo semini imposterum fugiendam. Unde et sub Moyse data est lex, quod filii Israel non ducerent filias eorum. In filiis autem Jacob hoc non potuit ita servari, tum quia plures erant, tum quia forte tunc non erant nobiles filiae Laban vel Nachor. Non etiam fuit hoc ita necesse, quoniam Deus illos intendebat transducere in Aegyptum; et ideo non curavit hoc ita inspirare eis, sicut fecerat parentibus primis. Ad secundum dicendum, quod pa-

tre vivente non debuit Isaac de seipso ordinare, nisi juxta voluntatem paternam: pater autem per hunc servum tamquam per suum procuratorem de filio ordinabat: et est subintelligendum, quod hoc faciebat de filii assensu. Nec puto quod illa praedicta verba dicantur illi servo quasi praesidenti Isaac, aut quasi Isaac deberet ejus consilio et imperio regi: sed solum dicuntur ei tamquam nuntio voluntatis paternae, et tamquam ab ipso et ab ejus filio habenti auctoritatem procuratoriam ad conjugem filio desponsandam. Quod vero subditur: « Cave
• ne quando reducas filium meum illuc, » Non hoc dicitur quasi haberet ille auctoritatem super Isaac; sed potius per hoc exprimitur quod non debebat sibi aliquam de domo Nachor desponsare seu procurare pro pacto vel sub conditione quod Isaac esset illuc iturus et moraturus: sed solum sub conditione, quod illa esset ventura ad eum. Et nota, quod ex hoc primum trahitur, quod matrimonium potest inter absentes per procuratorem intermedium contrahi. Quia vero servus posset timere, quod suum iter sub tali conditione vix posset habere optatum et competentem effectum: ideo ipse Abraham ipsum super hoc assecurat, subdens, « Dominus caeli qui
• tulit me etc. » idest qui ad suum cultum me singulariter assumpsit: « Qui loquutus est mihi, » idest qui non solum simplici verbo, sed etiam juramento mihi promisit, quod semen multiplicaretur et obtineret hanc terram. Ex his ergo duobus erat Abraham securus, quod Deus prospere dirigeret servum: et maxime cum ipse in hoc non intenderet nisi cultum et beneplacitum Dei. « Oravit Do-
• minum, dicens: Domine Deus etc. » Videtur, quod haec oratio fuerit superstitiosa: quomodo enim fuit ipse certus, quod illa quae daret sibi potum, juxta quod ipse praecogitaverat, fuit ordinata a Deo pro Isaac? Dicendum, quod imo praedicta oratio fuit fidelis et devota, atque discreta. Fidelis quidem, tum quia nullae rei superstitiosae, sed soli pietati et providentiae Dei innitebatur; tum quia innitebatur sanctitati Abrahae et Dei promissionibus super ejus semine sibi factis: et dicto Abrahae qui ei dixerat: « Dominus
• caeli qui mihi juravit, dicens: Semini tuo dabo ter-
• ram hanc, ipse mittet Angelum suum coram te. » Devota autem fuit, eo quod non rein curiosam, sed utilem et necessariam, et piaie intentioni Abrahae conformem petebat. Quia enim rationabiliter cogitabat, quod suum judicium aut experimentum non sufficiebat ad probandum et eligendum de terra et gente sibi incognita et inexperta puellam plene congruam tanto viro: ideo aliqua ostensione divini praesagii et judicii expetebat a Deo, ut per illam sua electio dirigeretur. Discreta etiam fuit, quia conditionem posuit rationabiliter judicativam strenuae et egregiae indolis puellae, utpote actum promptae et piaie et largae liberalitatis et humilis obsequiositatis, utpote quae talis esset, quod longe plus ei obsequeretur, quam ipse peteret: et hoc in loco et tempore ad contrarium fortiter inclinante, scilicet tempore vespertino, et in quo tam pro gregibus quam pro domo oportebat eam celeriter pro se et aquam haurire, domumque redire; et potissime, quia plures aliae pro consimilibus causis habebant ibi tunc haurire. Rursus ex eventis patuit, quod conjecturalis illa cogitatio fuerat mota et ordinata a Deo; quia mox Rebecca venit et descendit ad fontem, idest ad ripam putei, et omnia prout ille praecogitaverat, explevit: quia vero omnia conjecturali-

ter proposuerat, admirabiliter per Rebeccam et in Rebecca impleta fuerunt. Et cum etiam inventum est, quod ipsa erat de domo et stirpe Nachor fratris Abrahae, satis apertum et certum signum habuit quod haec praecogitatio erat praecordinata et provisa a Deo. « Igitur puella etc. » Secundum Hieronymum, hic pro puella in Hebraeo habetur, Alma, quod verbum nunquam nisi de virgine scribitur; et interpretatur abscondita; et ideo per hoc nomen significatur non quaecumque virgo, sed virgo nimia diligentia custodita. Et hoc idem verbum de Maria sorore Moysis adhuc virgine etiam legitur, ubi scilicet nos habemus, perrexit puella et vocavit matrem suam etc. Ideo infert Hieronymus, quod Isaiae capite septimo in Hebraeo legitur, Ecce alma concipiet et pariet filium, majoris est laudis, quam si diceretur; Ecce virgo; quia virgo juxta Apostolum potest esse corpore, et non spiritu: sed abscondita quae virgo est, per antonomasiam virginis habet, ut et virgo sit et abscondita; et quae abscondita est, juxta idioma Hebraeae linguae consequenter et virgo est. Sed forte quis objiciet: Quomodo Rebecca erat sic abscondita, cum ipsa iret extra urbem ad hauriendum aquam, sicut communiter faciunt vulgares puellae? Potest dici, quod sub tali circumstantia juxta morem terrae hoc fiebat, quod nullum periculum nullaque suspicio mala poterat suboriri. « Protulit vir in aures etc. » Et infra: « Cum vidisset in aures et armillas in manibus sororis suae. » Est autem inauris et armilla proprie ornamentum armorum seu lacertorum virilium: communiter tamen stat pro circulo argenteo vel aureo, qui in pectore puellarum stringit caputium tunicae vel camisiae earum. Sed numquid ille bene fecit dando puellae hujusmodi jocalia, aut puella recipiendo ab eo? Dicendum, quod a sene maturo et reverendo qualis praesumendus est fuisse procurator totius domus Abrahae, pensata causa charitatis et curialitatis a puella acceptae et considerato etiam loco publico, ubi tunc erant, et societate seu familia praedicti procuratoris, hoc nihil habuit suspitionis: sed potius fuit signum condignae gratitudinis et charitatis ad puellam tam liberalem et obsequiosam. Unde nec ipsa tanti viri donum bono modo respicere potuisset absque indecenti contemptu illius. Praeterea licet hic videatur innui, quod primo dederit sibi jocalia, antequam illa interrogata ab eo dixisset se esse filiam Bathuelis filii Nachor, infra tamen ex verbis servi aperte innuitur, quod primo scivit per ipsam, quod esset de genere Abrahae etc. « Est in domo patris tui locus ad manendum? » Hoc videtur subdere, ne absque causa quaesivisse videretur ejus esset filia; sed quasi ad sciendum, an pater ejus haberet pro se hospitium aptum; quamvis principaliter intenderet scire, an esset de genere Nachor filii (1) Melchae. Et occulto Dei instinctu de Melcha avia sua mentionem fecit: ut sic magis appareret, quod non solum ex patre avi, sed etiam (2) erat de genere Abrahae et Sarae. « Cum vidisset in aures et armillas in manu sororis suae. » Nota quod jocalia praedicta non portavit absconse, sicut faciunt sibi de his suspectae. « Benedictus Dominus qui non abstulit misericordiam et veritatem suam a Domino meo. » Beneficium Dei et veritas est ut impleat promissum suum. « Cucurrit itaque puella et nuntiavit in domo matris suae. » Ex hoc

(1) *Lege viri.*(2) *Supra ex parte aviae.*

quidam volunt, quod Bathuel pater ejus jam obiisset, et etiam quia infra non dicitur, quod servus obtulerit dona patri, sed solum matri et fratribus. Et iterum post subditur: « Responderunt fratres ejus et mater » Quod autem paulo ante dicitur, Responderunt Laban et Bathuel, dicunt, quod Bathuel dicitur pro tanto respondisse, quia delegaverat eam tradendam generi suo. Vel sustinendo, quod Bathuel pater ejus viveret, quod Scriptura magis sonat, potest dici, quod forte pater ejus habebat plures uxores, quarum quaelibet habebat domum sibi pro se et prole sua: et ideo Rebecca dicitur ivisse ad domum matris suae. Quod autem dicitur hic quod servus dedit dona matri et fratribus potius, quam patri: fuit ideo, ne essent communia aliis uxoribus et earum filiis. Quod vero dedit matri et uterino fratri, plus pertinuit ad Rebeccam: Quod vero dicitur, quod responderunt fratres ejus et mater, per fratres intelliguntur pater ejus et Laban frater, secundo quod trigesimo primo capite, Jacob suos filios vocat fratres. « Et appositus est in conspectu ejus panis. » Per panem more Scripturae intelliguntur omnia cibaria. « Destrahit omnes camelos, » idest omnes disellavit et sarcinas ac sellam deposuit. « Quamobrem si facitis misericordiam et veritatem cum Domino meo, indicate mihi, » dare scilicet filiam suam filio Abrahae. Misericordia erat pro quanto erat ad hoc obligatus, et quia Abraham erat in terra longinqua et peregrina, et quia erat expediens domui Abrahae. Veritas seu justitia erat pro quanto fratri vel propinquo suo, et sic sanctae, et ex tali causa filiam eorum expetenti erat justum et debitum eam dari. « Ut vadam ad dexteram, sive ad sinistram. » Modus est loquendi satis usitatus: quasi dicat: Secundum quod sumpseritis partem affirmativam vel negativam, et ego prosequar hanc vel illam. « A Domino egressus est sermo, » idest Deus dixit et voluit, quod eam tibi tradamus. Haec autem Dominum dixisse dixerunt, pro quanto tam ex inspiratione Abrahae quam ex admirabili directione servi et ostensione conjecturali signi patuit Deum hoc voluisse. Non possumus licite et debite extra placitum ejus. « Et dixerunt, vocemus et quaeramus ejus voluntatem etc. » De jure enim naturali erat quaerendus ejus assensus; et hoc sic quod esset per verba expressus; non enim invita nubere debet; et praecipue ita longe. « Et Delboran nutricem ipsius. » Hieronymus, Decens quippe erat, et ut ad nuptias absque parentibus virgo proficiscens nutricis solatio frueretur. « Ad puteum ejus nomen est viventis et videntis. » De hoc puteo habitum est supra decimosexto. Sic secundo fuit vocatus ab Agar. « Habibat enim in terra Australi, » idest in Geraris, secundum Hieronymum. Unde et supra decimosexto dicitur puteus ille esse in deserto Sur versus Aegyptum. « Et egressus fuerat ad meditando in agro. » Secundum Hieronymum, Septuaginta habent, « Et egressus est, ut exereretur campo. » In Hebraeo autem habetur, « Et egressus est, ut loqueretur in agro: » et subdit, quod sicut Dominus solus orabat in monte, sic Isaac, quia justus erat, domum exiverat ad orandum: et ut nona hora vel ante solis occasum spirituales Deo victimas offerret. « Rebecca quoque conspecto Isaac, descendit de camelo, » ex reverentia scilicet viri quem videbat in occursum eorum venire. Quamvis enim a servo adhuc non quaesivisset quis es-

set, nihilominus conijcere coepit quod esset aliquis reverendus de domo viri sui. • At illa tollens cito pallium. • Secundum Hieronymum in Hebraeo est et tulit theristrum. Theristrum est pallium et genus Arabici vestimenti, quo mulieres illius provinciae velabantur. Narratur autem hoc in signum pudoratae honestatis Rebeccae. Et nota quomodo Scriptura narrat a principio missum servum a patre, sed rediisse ad filium tamquam ad dominum suum. Hoc enim convenit literae simul et mysteriis. Literae quidem, quia prima tractatio uxorationis filii magis spectabat ad patrem: sed ejus consummatio potius ad filium. Mysteriis vero, quia prima origo bonorum, et prima missio nuptiarum plus appropriatur Deo Patri. Desponsatio vero Ecclesiae plus Filio, cui rex fecit nuptias, sicut Christus ait. Amor vero, quo dilecta est sponsa, plus Spiritui sancto. Nota igitur pro mysteriis, quod per Rebecam potest mystice intelligi quaelibet anima, vel Ecclesia Christo filio Dei patris desponsata per intermediam procuracionem Angelorum, vel quorumcumque Sanctorum, de qua sex mystice praedicantur. Primum est ejus praeparatio non facta a nuntio, sed solum intenta. Nisi enim Deus prius praedisponeret mentes, non possent per nuntios ad tam altas nuptias elevari. Insignia vero suae praeparationis sunt quatuor: scilicet virginalis speciositas (portat enim in seapula hydriam, quam de fonte putei, idest de sapientia fidei seu Scripturarum impleverat), et etiam ejus profusa liberalitas et obsequiositas; nam ferventer suis denuntiat ut eis occurrant, illosque recipiant. Secundum est ejus cognatio. Si enim non esset de genere Dei, saltem pro quanto est de genere rationali facto ad imaginem Dei, non esset his nuptiis apta: nec adhuc est ad hoc disposita, nisi prius per gratiam sit facta de domo et cognatione Sanctorum vel fidelium. Tertium est aetas adornatio per nuntii dona. Unde bene dicit Rebecca; quod interpretatur, quae multum accepit. Quartum est ejus et suorum sponsalis consensus. Quintum est ad sponsum suum adductio; quem quidem invenit in terra Australi, idest in terra meridionalis amoris et splendoris, et juxta puteum viventis et videntis, idest juxta profundam sapientiam aeternae vitae et providentiae Dei, non otiosum, sed in agro praemeditantem, et sibi accurrentem. Tuncque sponsa in ejus occursum suos defectus plenius recognoscens, se profundius humiliat et mundat, et ornat: et ideo de camelo gibboso descendit, et pallio charitatis se operit. Sextum ejus introductio in tabernaculum Sarae, et nuptialis copulae consummatio. Per Saram autem intelligitur prima et praeterita Ecclesia, non in quantum habuit aliquid ancillare et evacuandum, quod designatur per Agar: sed potius in quantum habuit moralem sapientiam et gratiam atque justitiam; et ideo in ejus tabernaculum nova et postrema etiam debuit introduci. Qualis autem fuerit et esse debuit harum nuptiarum minister seu procurator, adverte, quia primo obligatur per vim generativam et regenerativam Dei Patris, ut scilicet nullam infidelem aut pestiferam adducat, quia hoc non esset facere Dei Ecclesiam, sed Satanae: et quod sponsam potius adducat in domum Christi, quam e contrario: cujus contrarium faciunt illi, qui suis exemplis vel negligentis Christi fidem et statum cum terrena gloria et cupiditate et opulencia faciunt possideri. Possunt hic consimiliter notari omnes

actus nuntii hujus; quomodo scilicet, cum decem camelis domini sui multa bona portantibus venit cum familia operum, ut subdita jugo legis et bonis gratiae Dei plena, cum quanta precum instantia potuit et diligentia, et discernit mentes idoneas ab ineptis conjugio tali et tanto. Et quomodo per sancta exempla et documenta, et sacramenta, eas adornat ante ingressum, sed multo largius post ingressum, habito jam consensu parentum et fratrum; et qualiter non comedit, idest non quiescit, nec satiatur, usquequo obtineat quod intendit: cujus contrarium pseudoapostoli faciunt, qui praedicant propter quaestum, et qui realiter parum curant de commodis animarum etc.

CAPUT XXV.

• Abraham vero aliam duxit uxorem nomine etc. • Hieronymus super hoc loco dicit, quod Cetura interpretatur, copulata aut conjuncta. Quam ob causam suspicantur Hebraei eandem esse Agar, quae Sara mortua de concubina transierit in uxorem. Et videtur per hoc decrepiti jam Abrahae excusari aetas, ne scilicet senex post mortem uxoris suae vetulae novis arguatur nuptiis vacasse; et subdit: Nos quod incertum est relinquentes, hoc dicimus, quod juxta historicos Hebraeorum filii Abrahae nati de Cetura occupaverunt Trachonitidem et Arabiam, usque ad terminos maris rubri. Idem etiam Hieronymus in commentario suo super Paralipomenon libro primo in principio dicit, Cetura ipsa est Agar: quod in Psalmo manifestatur, cum dicitur: Tabernacula Idumaeorum et Ismaelitae, Moab et Agareni etc. Ismaelitas vocans filios Ismael qui utique filius Agar fuit: et Agarenos, Madianitas et ceteras tribus, quas de Cetura sancta Scriptura procreatas commemorat. Et iterum infra super illud quinti capituli, ubi dicitur, quod filii Ruben in diebus Saul praeliati sunt contra Agarenos, Ituraei vero et Naphaei et Moab praebuerunt eis auxilium dicit: Notandum, quod ipsa sit Cetura, quae et Agari: nam cum dicit, Rubenitas pugnasse cum Agarenis, subditur, eis praebuisse auxilium Ituraeos, Naphaeos, et Nodab, qui utique filii Ismael fuerunt. Idem in Paralipomenon Nodab, in Genesi Cedma vocatur. Haec Hieronymus. Cui etiam ratio pro tanto magis consonat, quia si Agar adhuc vivebat, condecens fuit tam veritati conjugis, quam pietati in eam, quod post mortem Sarae reduceretur ad Abraham: quia illud, quod praecesserat de ejectione ejus in separatione Ismael, satis sufficebat tam ad vitandum dissidium inter Agar et Saram, quam ad delectandum primatum haereditarium Isaac super Ismael, quam ad correctionem prioris superbiae Agar, et quam ad mysteria futurorum. Huic etiam consonat, quod paulo post dicitur, Ismael simul cum Isaac petisse Abraham. Ex quo videtur quod aliquantulum ad paternam amicitiam esset restitutus. Si autem dicatur, Quare Scriptura non vocat eam hic expresse Agar? Potest dici, quod hoc factum est, ne mysterium ejectionis ejus per hoc obscuraretur; et ut ex mutatione nominis, mutatio circa ipsam facta significetur. Augustinus vero, decimo-sexto de Civitate Dei, dicit: Quid sibi vult, quod Abraham post mortem Sarae Ceturam duxit uxorem, nisi absit, ut incontinentiam suspicemur, praesertim in illa jam aetate, et in illa fidei sanctitate? An adhuc procreandi filii quaerebantur, cum jam Deo promittente, tanta multiplicatio filiorum ex Isaac

sicut stellas caeli et arenam terrae fide probatissima teneretur? Et subdit, quod factum est hoc in figuram; quia scilicet per Agar et Ismael significantur carnales, qui sub novo sunt Testamento; vel quod etiam per hoc provisum fuit contra futuros haereticos, secundas nuptias damnantes. Si vero quaeratur, quomodo potuit tunc Abraham filios generare? Respondet Augustinus libro eodem, capite vigesimo octavo, quod senex de adolescentula potuit gignere, eo quod vividam adhuc ejus invenit aetatem. Et quod Apostolus dicit, corpus ejus jam esse emortuum, intelligendum est, non ad omnia fuisse emortuum, sed ad gignendum. Deinde subdit aliam solutionem; quod scilicet donum gignendi, quod a Deo acceperat quando genuit Isaac; etiam post obitum Sarae remansit. Praefert tamen primam solutionem; quia licet in tempore nostro centenarius senex de nulla possit femina gignere, tunc tamen poterat, quando adhuc tamdiu vivebant, ut centum anni nondum facerent hominem decrepitae senectutis. « Deditque Abraham cuncta, quae possederat, » Isaac etc. « Si hoc factum est post hos filios habitos ex Cetura, quomodo supra dixit servus Abrahae, quod Abraham dederat Isaac omnia quae habuerat? Potest dici, sicut dicit Josephus, quod ante duxerat Ceturam, quam misisset pro uxore Isaac. Vel dicendum, quod jam primo Isaac fecerat haeredem; non tamen sic, quod de facto tradidisset sibi totam haereditatem: sed hoc fecit paululum ante finem vitae suae. « Filiis autem concubinarum » largitus est munera. « Si Cetura est eadem quae et Agar, tunc concubinarum dixit, ponens plurale pro singulari, idest filiis concubinae. Nec intelligas, quod fuerint quasi non uxores; quia paulo ante dictum est idem de Agar. Sed concubinae dicuntur ad differentiam, supple Sarae. « Et » separavit eos ab Isaac filio suo et plagam orientalem, » idest versus orientem. Secundum enim Hieronymum, a plerisque filiis Abrahae ex Cetura dicuntur occupatae Indiae regiones. Causa autem, quare voluit eos ita esse separatos ab Isaac, fuisse videtur, quia voluit clarescere, quod ille debebat esse singularis haeres promissionum suarum, et singularis pater populi Dei; et etiam quia praevidebat, quod commixtio progeniei nasciturae ex illis fuisset nociva filiis Isaac et Jacob, quae progenies ad verum cultum Dei spectat. Vidit etiam utilius fore ipsos dispergi, ut plures terras occupando, nomen Dei Abrahae amplius dilataretur, aut magnificaretur in eis: et nihilominus ordinavit haec Deus in mysteria futurorum. Nam haereticis largitur quidem munera: sed non haereditatem gratiae et gloriae. Stant etiam in vita ista separati a fidelibus, et distincti. « Fuerunt autem dies vitae Abraham centum septuaginta anni. » Ex hoc patet, quod centum annis integris peregrinatus est in Chanaan: quia septuaginta quinque annorum erat, quando venit illuc. « Et deficiens mortuus est etc. » Secundum Hieronymum, in hebraeo est, Et mortuus est Abraham in senectute bona et senex et plenus dierum. Et subdit, Male a Septuaginta interpretibus additum est, et deficiens mortuus est; quia non convenit Abrahae et sanctis deficere et imminui; et etiam quia in graecis codicibus ponitur, plenus dierum, eo quod luce, et diei plenus operibus occubuerit: tum etiam quia magis ad Anagogen facit, si simpliciter ponatur, plenus. Potest tamen dici, quod sicut dicitur mortuus non in anima, sed in corpore:

S. Th. Opera omnia. V. 25.

sic dicitur defecisse per mortem corporalem. Plenus vero dierum dicitur tam propter consummationem temporalis aetatis, quam vitae spiritualis.

« Congregatusque est ad populum suum. » Hunc modum loquendi Scriptura tenet, ut subannuat animas post mortem remanere, et in aliquod unum collegium congregari: bonas quidem cum bonis, malas autem cum malis. Nota pro mysteriis, quod post mortem Sarae Isaac ducente Rebeccam juxta mysteria supradicta, Deus Pater quasdam concubinas carnales divino judicio subinducit, ex quibus nascuntur haeretici et carnales.

« Et post obitum illius benedixit Deus Isaac. » Hic incipit separatim agere de Isaac. Supra enim plura dicta sunt de eo, prout a patre et sub patre regebatur. Et primo agit de suae prolis prodigiosa propagatione. Secundo de temporalium suorum prospera a Deo multiplicatione, vigesimo octavo capite. Tertio de finali filiorum ab ipso benedictione, vigesimo septimo capite. In his autem tres Dei apparitiones seu loquutiones factae leguntur. Una quidem ad Rebeccam, et duae ad eum. Et in ultima dicitur aedificasse altare. In prima vero parte, antequam narret de prole ejus, praemittit generationes Ismaelis; tum quia fuit primogenitus, tum etiam ut breviter de eo expediens continuam historiam de Isaac prosequatur. Voluit autem aliquid de prole Ismaelis tangere, ut appareret, promissionem Dei factam de eo ad Abraham bene fuisse impletam. Nam sicut supra decimo septimo dictum fuit Abrahae, quod Ismael duodecim duces generaret, sic duodecim filios habuit, quorum quilibet fuit princeps et dux in sua tribu et terra; et occupaverunt terram ab Evila, quae est regio Indiae, usque Sur, quae est contra faciem Aegypti, de qua supra decimo sexto dictum est. Dicit autem, « Quae respicit » Aegyptum introeuntibus Assyrios, » vel venientibus Assyrios, idest circa illam partem respicit Aegyptum, qua itur et intratur in terram Assyriorum. Dicit autem Hieronymus, quod a Nabaioth primogenito ejus omnis regio ab Euphrate usque ad mare rubrum, usque hodie dicitur Nabathena, quae est pars Arabiae.

« Isti sunt filii Ismael; et haec nomina per » castella et oppida eorum. » Secundum enim nomina ipsorum fuerunt et nomina oppidorum suorum, et tribuum suarum. Unde a Cedar dicta est Cedar regio in deserto, et Duma alia regio, et Theman ad austrum, et Cedma ad orientalem plagam dicitur: ab Itur vero dicta est regio Ituraea.

« Coram cunctis fratribus suis obiit. » Secundum Hieronymum, idest in manibus omnium filiorum suorum, superstitionibus omnibus liberis suis, et nullo prius morte praevento: quod quidem sonat in magnam temporalem prosperitatem. Quod autem fratres pro filiis appellentur, probat Hieronymus ex Jacob, dicente ad Laban, Quid invenisti de universis vasis domus tuae? ponatur coram fratribus meis, et coram fratribus tuis. Nam Jacob, exceptis liberis, non habuit tunc secum aliquos fratres.

« Haec quoque sunt generationes Isaac etc. » Abraham genuit Isaac. » Nota, quomodo praemisso solempni titulo, iterato incipit ab Abraham, ut ostendat, in utroque illorum esse solempne initium.

« Qui cum quadraginta esset annorum, duxit » uxorem. » Nota quod qui quadraginta annis in virginitate vixerat, satis patet, quod de facili resi-

duum temporis sine concubitu transegisset: nisi Deus et ratio illius temporis aliud suasisset.

• Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis. • Multis enim annis fuerant absque prole. Nam infra dicitur, quod sexagenarius erat Isaac, quando nati sunt parvuli. Sed quare oravit pro fecunditate uxoris, cum sciret a Deo infallibiliter hoc esse promissum? Dicendum, quod divina promissio et praedestinatio non evacuat orationes, imo exigit eas; quia Deus non promittit aut destinat talia futura absolute et in omnem eventum: sed sub congruis conditionibus, et praesuppositis debitis dispositionibus. Posset etiam dici, quod licet Isaac esset certus se habiturum filios, non tamen erat certus quod de Rebecca esset illos habiturus. • Sed collidebantur in utero • ejus parvuli. • Litiera Hieronymi habet, et movebantur filii ejus in ea. Et secundum eum, Septuaginta pro motione posuerunt ludebant, sive caleitrabant. Aquila vero, confringebantur. Symmachus autem, quod instar navis agitatae in superficie ferebatur. • Perrexitque, ut consuleret Dominum. • Perrexit quidem ad aliquem locum, in quo consueverat orare et invocare Dominum. Quia enim pugna seu mutua collusio puerorum apparebat, tam matri quam proli mortifera, videbaturque hoc prodigiosum potius quam naturale: ideo ivit ad consulendum medicum, scilicet solum Dominum. • Duae • gentes in utero tuo sunt; • idest duo infantes de quibus duae gentes nascentur. Unde et materialiter et causaliter erant ibi duae gentes. • Et • major serviet minori. • Hoc secundum literam fuit impletum tempore David, quando Edom factus est ei tributarius, prout habetur 2 Reg. 7. Et quia temporalis servitus aut temporale dominium non fuit magnum quid apud Dominum, nec apud sanctos ejus, nisi solum secundum corticem veteris Testamenti: ideoque secundum interiorum medullam intelligitur hic principatus Christianorum super Judaeos, et spiritualium super carnales. • Et totus • in morem pellis hispidus. • Secundum Hieronymum, ubi nos habemus hispidum, in Hebraeo habent scar, quod interpretatur pilosus. • Plantam • fratris tenebat manu, et ideoque vocavit eum • Jacob, • idest supplantator. In plantae enim tentione significatur, quod fratrem suum supplantaturus erat. Luctantes enim solent se mutuo supplantare sive decipere, per hoc quod unus suo pede contingens plantam alterius facit eum subito labi: et per consequens etiam totum corpus illius corruere. • Sexagenarius enim erat Isaac. • Ex hoc patet quod Abraham vixit quindecim annis post ortum Jacob; et ita in multis potuit Jacob edoceri ab avo. • Gnarus venandi, • idest peritus venandi. • Jacob vir simplex, • idest sine dolo et sine fictione. Quod signanter dicitur, ne subsequens emptio primogeniturae et benedictionis paternae subtractio credantur provenisse ex aliquo dolo. • Jacob habitabat in tabernaculis, • scilicet pastoralibus, tamquam pastor: in quo vult significare quod fuit homo quietus, et internae simplicitati et meditationi vacans. • Isaac amabat, • idest praedilige-
bat, • Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur. • Haec non fuit causa; sed fuit quaedam praediligendi occasio. Reverentia enim et obsequiosa devotio, quam Esau ad patrem in hoc plus quam Jacob habere videbatur, fuit hujus praedilectionis prout causa: et praecipue erat ei annexa dignitas

primogeniturae: ex quibus Isaac humanitus aestimabat in Esau promissiones divinas in eo principaliter esse complendas. Sed nihilominus Scriptura non sine causa carnale obsequium et edulium dicit esse motivum hujus praedilectionis, ut innuat, quod etiam in sanctis viris est plerumque aliquid affectionis carnalis, quoad aliquid obscurantis iudicium rationis, saltem pro quanto homo plus debito bonum sentit de sibi magis obsequiosis. • Rebecca • diligebat et praeamabat Jacob. • Cujus causa inter cetera erat supra scripta revelatio sibi facta. • Quam ob causam, • quia scilicet rufam lenticulam importune concupivit, in tantum ut propter eam primogenita venderet: ideoque • vocatum est • nomen ejus Edom, • quod interpretatur rubrum sive fulvum. Hanc autem gulositatem ejus vocat Apostolus ad Hebraeos duodecimo capite, profanam, idest irreligiosam, et procul a fano, a Dei templo. Et nota quod licet gula ex genere suo non videatur multum notabile crimen, efficitur tamen tale ex quo notabiliter reddit hominem brutalem, ac improbum et porcinum: et se nudat statu et dignitate spiritali: et talis erat Esau, tanti Patriarchae primogenitus; et tunc fit sicut porcus conculeans sacra. Secundum autem Gregorium, vitium gulae quinque modis tentat, qui per hunc versum notantur:

Praepropere, laute, nimis, ardentem, studiose.

Primus enim modus est, quando indigentiae tempora praevenit. Secundus quando lautiores cibos quaerit. Tertius quando mensuram refectionis excedit. Quartus est, quando ipso aestu immensi desiderii aliquis peccat. Quintus est quando nimium studium in eorum accuratiori praeparatione apponit. In quarto, scilicet in nimio appetitu, plerumque ita excedunt et peccant aliqui in vilibus cibis sicut alii in preciosis; unde et lenticula vilis cibus erat. • Vende mihi primogenita tua. • Hieronymum dicit, quod Hebraei tradunt primogenitos functos officio sacerdotum, et habuisse vestimentum sacerdotale, quo induti Deo victimas offerebant, antequam Aaron in sacerdotem eligeretur. Quidam etiam dicunt quod primogenitura sex dignitates habebat: scilicet vestem: et haec erat praecipua: finalem benedictionem in conviviis: et quod duplicem partem fereulorum accipiebat: et quod debebat habere duas partes haereditatis: et quod prima sedes vel sessio erat sua. Sed numquid peccavit Jacob, tam expetendo sibi vendi spirituale jus primogeniturae, quam in tanta famis angustia, fratri nolendo dare cibum modicum et vilem sine pretio tam praecellenti? Dicendum, quod si ex ambitione primatus, aut ex cupiditate lucri primogeniturae, aut ex impietate in fratris necessitatem, aut ex animo ipsum malitiose decipiendi hoc fecisset, absque dubio multipliciter et enormiter peccasset in Deum et in fratrem. Sed puto pro certo tenendum esse, quod ad hoc spiritualiter et auctoritate divina et revelatione prophetica motus fuerit, tum ut peccati gulositatis vilitatem et irreligiositatem per hoc detegeret et probaret; tum ut dignitatem primogeniturae illum de jure divino amisisse, et se acquisivisse, ostenderet: tum ut futurorum mysteria in hoc prophetice praefiguraret. Vel si dicitur quod Jacob de hoc nondum habuerat revelationem expressam, potest dici quod Jacob a principio non serio, sed quasi joco vel modo ten-

tativo dixerit, vende mihi primogenita; sic tamen quod occulto instinctu Dei ad hoc dicendum fuerit impulsus. Vel si serio dixerit, aestimandus est sic simplici intentione hoc fecisse, quod nihil ambitiosum aut simoniacum contigerit mentem ejus. « En « morior, » scilicet, fame, « quid mihi proderunt « primogenita? » Nota quod vitium gulae in omni fame de facili imaginari facit periculum et angustiam mortis, ac parvipendere ac negligere spiritualium pretiositatem et utilitatem. « Jura ergo mihi, » idest venditionem hanc mihi jramento confirma. Nota pro mysteriis, quod fere in quolibet ortu notabilis populi electorum assimilati Jacob inveniuntur aliqui praesumentes de primatu primogeniturae seu status antiquioris. Unde Pharisei contra Apostolos murmurabant, hi novissimi una hora fecerunt: qui ut plurimum instar pseudo apostolorum sic inserviunt gulae quod venter est Deus eorum. Sunt etiam magni et astuti venatores temporalium, et agricolae terrestrium cupiditatum. Et quia in sexta aetate, scilicet Christi, et in sexto tempore Ecclesiastico, sub apertione scilicet sexti signaculi, hi duo praecipue oriuntur: ideo in aetate Isaac sexagenaria nasci dicuntur. Primus autem non solum concupiscentia, sed et iracundia totus est rufus et hispidus. Nam semper horrendo zelo et odio prosequitur fratrem suum, prout dicitur Amos primo. Secundus autem simplicitate et quiete intra se mansionem gaudet: et tunc ob necessariae rei parvipensionem primogenituram alteri debitam sibi acquirit. Primus autem in principio a praelatis senescentibus solet praeamari, propter venatus obsequii blandimenta. Secundus autem a divina gratia et spirituali Ecclesia praeamatur. Nota autem, quod istae plerumque per diversos status et habitus distinguuntur; sed nihilominus sub Rebecca ejusdem status reperiuntur, et in utero Ecclesiae aut religionis matris suae ab initio invicem collectantur, et se concertantes collidunt. Nota etiam, quod in horum duorum pugna ab initio matris usque in finem significatur pugna corporis reproborum, et corporis electorum, qui sunt simul stantes in utero humanae naturae, et etiam in utero Ecclesiae. Item secundum Apostolum ad Romanos nono, ostensus est in hoc modus divinae praedestinationis, ex eodem utero alterum gemellorum eligentis, et alterum reprobantis.

CAPUT XXVI.

« Orta autem fame. » In hoc capitulo primo ostenditur, qualiter Isaac in sua peregrinatione est divina provisione directus. Secundo, quomodo propria cautela protectus, ibi, « Qui cum interroga- « retur. » Tertio, quomodo a Deo ditatus, ibi, « Seminavit autem. » Quarto, quomodo injurias terrigenarum patienter toleravit et vicit, ibi, « Ob « hoc invidentes ei. » Quinto, quomodo divina apparitione confortatus, ibi, « Ascendit autem ex « loco illo. » Sexto, quam libenter rex Gerarae cum ipso confoederari expetit, ibi, « Ad quem lo- « cum venisset. » Septimo, quomodo hinc prosperum nuntium de aquae copia recepit, ibi, « Ecce « autem in ipso die non descendas Aegyptum etc. » Unde est, quod Deus de Abraham voluit, quod tempore famis peregrinaretur in Aegyptum, sicut supra 12 est habitum; et consimiliter hoc voluit de Jacob sicut habetur infra 40; de Isaac vero hoc noluit? Ad hoc ad praesens duplex ratio potest dari.

Prima est ad ostendendum multiplicem modum divinae potentiae et providentiae. Si enim omnes tres tempore famis in Aegyptum ivissent, videretur, quod Deus non potuisset eos nutrire in terra Chanaan tempore talis famis. Secunda est, quia sicut in patre primo, scilicet in Abraham, decuit praefigurari descensum populi in Aegyptum, et in tertio, scilicet in Isaac, illum oportuit sociari: sic in medio, idest in Jacob, decuit praefigurari totam continuam mansionem populi Israel in terra promissionis, postquam ipsam obtinuerit. Et ut breviter generale mysterium tangam, principia et exitus populi Dei habent probationes in Aegyptum, idest in tenebras et angustias tentationum, descensus; media vero meridionali stationi plus assimilantur. « Et benedicentur « in semine tuo omnes Gentes terrae, eo quod « obedierit Abraham voci meae. » Augustinus decimosexto de Civitate Dei, capite trigesimosexto, ex hoc loco trahit, quod non ideo Isaac patri suo praeferendus, quia nullam feminam praeter unam conjugem noverat; quia erant proculdubio paternae fidei et obedientiae merita potiora, in tantum, ut propter illum dicat Deus haec se facere bona quae facit: quod tamen hic quibusdam videtur esse incertum. Aliis autem videtur probabile, quod omnes tres, scilicet Abraham, Isaac et Jacob, omnibus pensatis fuerunt in merito pares, tamquam assumpti in speculum et mysterium beatissimae Trinitatis, in qua tres personae sic suis proprietatibus sunt distinctae, quod tamen in substantia sunt aequales. Ideo potest dici, non oportere, quod per hoc verbum Augustini significetur majoritas meriti Abraham; sed solum originalis primitas; quia Abraham tamquam primus meruit sequenti potius, quam e contra. Unde communiter omnes primi sancti habent aliquam causalem rationem, secundum quam sunt merita sequentium. Unde et Jacob, infra ultimo, dicit de Joseph: Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum ejus. Et ad Laban trigesimoprimum dicit: Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac adfuisset mihi etc. Et quadragesimosexto dicit ei Dominus Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui, noli timere. Est etiam alia ratio hujus: quia sancti, dum vivunt, nondum compleverunt veritatem suam, nec pervenerunt ad statum immobilis securitatis, et expedit eis semper minora de se sentire: propter quod deest, quod Deus eis quodammodo praeferat merita praecedentium patrum. « Et custodierit praecepta et man- « data, et ceremonias legesque servaverit etc. » Augustinus contra Faustum vigesimosecundo hunc locum Isaac excusans, dicit: Rex Rebeccam viri sui conjugem tunc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit: quod non cognovisset, nisi eum conjuge ille sic luderet, quomodo eum ea, quae conjuncta non esset, ludere non deceret. Quod cum sancti conjugati faciunt, non inaniter faciunt, sed prudenter; descendunt enim quodammodo ad feminini sexus infirmitatem, ut aliquid blanda hilaritate vel dicant vel faciant, non enervantes, sed temperantes virilem vigorem; quod ei, quae uxor non est, qui dixerit aut fecerit, turpis est. Verum hoc, quod ad mores humanitatis pertinet, dixerim, ne quisquam durus et sine affectu id ipsum pro crimine objiciat sancto viro, quod cum sua conjuge luserit. Tales enim homines inhumani, si aliquem gravem virum ludierum aliquid garrientem cum pueris etiam parvulis viderint, quo eorum lacteum

sensum affabili et nutritoria facilitate remulceat, tamquam delirantem reprehendunt, obliti unde creverint, aut ingrati, quod creverint. Hocque Augustinus. Significatur autem per hoc ludus studiosi animi cum sapientia, quasi cum sponsa sua, de quo Ecclesiastici trigesimosecundo: Praecurre prior in domum tuam, et illic lude, et age conceptiones tuas. Vel ludus Filii Dei, qui est sapientia Patris, cum sanctis animabus: de quo Proverbiorum octavo dicitur, quod erat ludens in orbem terrarum, et deliciae suae esse cum filiis hominum. « Quare im-
 • posuisti nobis? » idest quare decepisti nos? Impono enim uno modo idem est, quod decipio; unde impostor est deceptor, et impostura idem quod deceptio. « Et invenit in ipso anno centuplum. » Secundum Hieronymum, Septuaginta habent centuplum hordei. Sed in Hebraeo habetur, ut Aquila transtulit, centuplum aestimatum; (et subdit) quod Scriptura tacens genus frugum quod centuplavit, cunctarum in illo virtutum multiplicationem videtur ostendisse et praefigurasse. « Vocavit calum-
 • niam, » idest fraudem et deceptoriam rapinam. « Appellavitque eum inimicitias. » Secundum Hieronymum, pro inimicitias est in Hebraeo, Satana, idest adversum, sive contrarium. « Ad quem locum cum venissent Abimelech et Ochozath amicus illius. » Secundum Hieronymum, in Hebraeo habetur, Et collegium amicorum ejus; ut nunciam hominem significet quam turbam amicorum quae cum rege venerat, in quibus fuit et Phicol princeps exercitus ejus. « Unde
 • appellavit eum abundantiam; et nomen urbi impositum est Bersabee. » Secundum Hieronymum, Beer-saba interpretatur puteus saturitatis. Licet enim supra ex verbo juramenti, sive ex septenario numero ovium, quod saba dicitur, asseruimus, quod dicta sit Beersaba: tamen nunc ex eo quod aqua inventa est, Isaac ad praeimpositum nomen urbis alludens, declinavit paululum literam; et pro stridulo Hebraeorum sin a quo sabe incipitur, Graecum sigma, idest Hebraicum Samech posuit. Vult ergo Hieronymus dicere, quod literam Sin, mutavit in literam Samech; et ideo variata est nominis significatio seu interpretatio. Nota pro mysteriis, quod per taedia quae Isaac cum suis passus est a rege Gerarae et a suis, significatur molestia multiplex, quam spirituales et spiritualium religionum patres a Praelatis et domesticis antiquorum statuum patiuntur. Invident enim quando vident novissimos sibi praeferrari. Quatuor autem genera puteorum sibi tollunt; quamvis quartum potius impugnent, quam auferant: quorum duo primi fuerant patrum, sed ab eis abstrusi; et post hos duos familia Isaac fodit alios, et pro uno nunc Palaestini sunt rixati. Quorum primus dictus est latitudo, alter vero abundantia vel saturitas. Per duos quidem, primos a patre Isaac prius fossos, duo Testamenta, vetus scilicet et novum designantur: quos per carnalem intelligentiam obstruunt carnales expositores; sed puteos alios, novae scilicet et Evangelicae legis, iterato fodit, nec aperit Isaac, quia illorum apertio est magis necessaria spiritali vitae virorum Evangelicorum. Tertius vero puteus qui proprie est virginum, dictus est calumnia; et quartus qui propter consimilem causam dictus est Satan, idest adversarius seu inimicitia, significat specialem doctrinam et vitam seu regulam spiritualium posterorum. Quorum primum impugnatur per calumniosam surreptionem qua Palaestini, idest antiqui carnalium

positionum, cadentes, doctrinam spiritualium praedictorum sibi asseribunt. Secundum vero impugnatur per aemulationem et inimicitiam satanicam. Sed post haec foditur quintus; scilicet dilatatio charitatis et pacis etiam usque ad praefatos adversarios; et pro ipso non corrixantur; imo post apertionem ipsius et initiationem sequentis, praedicti adversarii cum Isaac confoederantur; tuncque ad plenum foedus, scilicet abundantia spiritalis satietatis quae per gustum divinae contemplationis est, habetur. « Esau vero
 • quadragenarius duxit uxores etc. Quae ambae
 • offenderant animum Isaac et Rebeccae. » Forte vel propter idolatriam, vel propter pravam et male morigeratam vitam. Praenititur autem hoc ante benedictionem sublatam Esau et datam Jacob: ad amplius subinnuendum aliquid de demerito Esau, propter quod etiam benedictionem amisit.

CAPUT XXVII.

« Sonuit autem Isaac. » In hac parte primo ostenditur voluntas Isaac ad finalem benedictionem dandam Esau; et praeceptum quod dedit ipsi Esau ad eam obtinendam. Secundo, consilium matris Jacob ad illam cautelose surripiendam, ibi, « Quod
 • cum audisset Rebecca. » Tertio, rationabilis timor Jacob ad matris consilium peragendum, ejusque a matre assecuratio, et tandem consilii materni impletio, ibi, « Cui ille respondit. Nosti quod Esau. » Quarto, Jacob se pro Esau offerentis a patre diligens examinatio, sed non comprehensio, ibi: « Dixitque Isaac: Accede hoc. » Quinto, ejus a patre acceptatio ac commendatio et benedictio, ibi: « Benedicens ergo illi ait: Tu es filius meus etc. » Sexto, Esau adventus, ejusque oblatio ac benedictionis paternae requisitio, patrisque super hoc extatica admiratio et obstupescitio: et benedictionis ab ipso primo datae confirmatio, ibi: « Vix Isaac sermonem
 • impleverat. » Septimo, Esau ex hoc consternatio et benedictionis iterata requisitio: et tandem aliqualis obtentio, ibi: « Auditis Esau sermonibus. » Octavo, Esau contra Jacob insidiosum odium, ibi: « Oderat enim Esau Jacob. » Nono, maternum consilium datum Jacob ad evitandum odii fraterni periculum, ibi: « Nunciata sunt Rebeccae. » Decimo, cautelosa captatio matris a patre ad datum consilium perficiendum; ut scilicet sub occasione uxorationis Jacob mittatur ad terram Laban avunculi sui, ibi: « Dixit quoque Rebecca ad Isaac: taedet
 • me vitae meae etc. » Undecimo, paterna visio super hoc sibi data, ejusque benedictio sibi reconfirmata, ibi: « Vocavitque itaque Isaac. » Duodecimo, narratur quomodo hac de causa duxit filiam Ismaelis, ibi: « Videns autem Esau. » Ait ergo, « Senuit Isaac etc. » Si haec benedictio data fuit anno quo Esau duxit duas uxores Chananacas, tunc fuit Isaac centenarius: si vero hoc factum est anno quo Jacob fugit ad Laban, tunc Isaac fuit ad minus centum triginta septem annorum; quia Jacob fuit septuaginta septem annorum, quando venit ad Laban; et fuit octoginta quatuor annorum quando de facto copulatus est Liae, sicut probabitur infra capite vigesimo nono. « Sume arma tua etc. » Ad quid voluit quod Esau de venatione sua primo sibi offerret cibos antequam benediceret eum? Ad hoc duplex potest dari ratio. Prima est ut Esau meritorie ad suscipiendam paternam benedictionem disponderetur per opus providae obedientiae et obsequiosae ac filialis dilectionis et

reverentiae in sanctum patrem suum. Secunda est, quia sicut Isaac non humanitus, sed divinitus movebatur ad benedictionem de futuris, secundum Apostolum ad Hebraeos dicentem: « Fide et de futuris » benedixit Isaac etc. » sic etiam credendum est quod ad praedicta moveretur; et etiam in figuram spiritualium et futurorum id filio suo praecepit. Unde haec omnia erant figuralia et sacramentalia. « Fac mihi inde pulmentum. » Pulmentum dicitur quod cum pane comeditur, et est derivatum a pulite. Puls autem est cibus ex aqua et farina confectus; unde pulpa dicta est, quia caro pulposa olim cum pulite mixta edebatur. Quamvis secundum Isidorum pulpa dicatur a palmando, quasi palpa: quia palpitat et resilit. « Affer mihi duos hoedos optimos, ut faciam ex eis escas patri tuo. » Sed numquid matri pro prandio senis non sufficiebat unus hoedus? Potest dici, quod licet sufficeret, nihilominus in signum solemnioris epuli multo plus debuit sibi offerri, quam esset necessarium refectio- ni suae. Vel forte ut duplici modo illos sibi offerret, unum elixum, alterum assatum. Aut potest dici quod ob mysterium mater hoc fecit; nisi forte quis dixerit quod non fuerit ibi naturaliter magnus ci- bus: quod enim est uni multum, est alteri parum, et quod uni superfluum, alteri est sobrium. « Ti- meo ne putet me sibi voluisset illudere etc. » Ex hoc inter cetera quod Jacob quae sequuntur non fecit animo doloso et illusorio, sed sola fide ut daretur benedictio et acciperetur, facile erat in- telligere. Nam in hoc casu dolus apud eum nihil valuisset, sed potius obfuisset. Praeterea nisi aliud re confirmaret pactum, facile erat intelligere quod solus ille esset benedictus quem pater benedicere intendebat, potius quam ille de quo hoc non inten- debat. Rursus facile fuit advertere quod quando pater postmodum se a Jacob illum vidisset, quod ipsum tanquam delusorem malediceret. Et esto quod ipse hoc non faceret, Deus hoc fecisset, si cum fraude et mendacio hoc factum fuisset. « Ad quem mater: in me sit ista maledictio, fili mi. » Hic loquitur tanquam per Dei revelationem certa, quod divina benedictio erat Jacob danda, et per hoc factum sacramentaliter assumenda. Unde et Ja- cob certus de fide et spiritualitate matris sibi acquie- vit. « Et vestibus Esau valde bonis etc. » Secun- dum Hieronymum in hoc loco tradunt Hebraei pri- mogenitos sanctos officio sacerdotum, et habuisse vestimentum sacerdotale, cum quo sacrificabant an- tequam Aaron eligeretur. De istis ergo videtur hic Scriptura loqui. Alias potest dici quod sicut pelles collo Jacob apposuit, ut videretur esse Esau qui erat pilosus, sic eadem ratione ipsum vestibus Esau induit, ut patri omnino videretur esse Esau. « Dixit- que Jacob. Ego sum Esau primogenitus tuus. » Sed numquid hoc verbum fuit mendosum? Augustinus decimo sexto de Civitate Dei, dicit quod hic fuit dolus simplicis et fictio non mentientis, sed profun- dum mysterium veritatis. Sicut autem Christus non est mentitus, quando de Joanne dixit, Ipse est E- lias, quia ibi accipitur Elias non pro persona, sed pro conformi officio et virtute: Sic et Jacob vere dicit se esse Esau, non secundum personam, sed vice et dignitate primogeniturae sibi divinitus tra- ditae: et jam prius sacramentali emptione promerita- e. Verum est quod si istud non fuisset factum inspiratione prophetica et auctoritate divina, non solum non posset excusari a duplicitate mendosa,

imo nec ab impietate injuriosa et proditiosa in pro- prium fratrem: nec a sacrilegio in Deum, quia in Dei sacramentis scienter immiscere aliquid falsi est sacrilegium et profanum. Constat autem quod datio et susceptio hujus benedictionis erat opus sa- cramentale: alias enim quilibet pater potuisset suis filiis benedictionem aequalis virtutis et utilitatis conferre; imo alias superstitiosum et auguriosum fuisset, credere quod propter benedictionem pater- nam solum humanitus factam obtineret quis in posterum bona temporalia vel aeterna. Quia tamen delusores simplicitatis paternae et Scripturae sacrae soliti sunt dicere, quod nos a mendacio et peccato excusamus quos volumus et quos nolumus accusa- mus: attendant quomodo non ex nostro sensu, sed potius ex verissimo sensu ipsius Scripturae has ex- positiones accipimus. Quod enim Jacob nihil hic dixerit aut fecerit fallaciter aut mendose probatur. Primo ex hoc quod pater quando postmodum ve- ritatem facti deprehendit, non est contra eum tur- batus, nec benedictionem datam infregit, imo con- summavit, seu potius esse a Deo confirmatam asse- ruit, dicens: « Benedixitque ei et erit benedictus. » Secundo, quia a principio conceptionis eorum prae- sagium divinitus est ostensum, quod minor majori divinitus est praelatus. Tertio, quia ipse Jacob est supra singulariter de simplicitate mentali et quie- tudine laudatus. Quarto, quia statim post hoc fa- ctum Scriptura narrat, quomodo Jacob fuit a Deo divinitus apparitionibus et promissionibus singula- riter directus, et usque in finem prosequutus. Quin- to, quia hi tres patres, scilicet Abraham, Isaac et Jacob, in tantum per totam Scripturam sacram praeconizantur, ut Deus, Exodi tertio gloriatur se in aeternum vocari Dominum Abrahaam, Isaac et Jacob. Et Moyses ubicumque vult Dominum fortiter adjurare, sicut fecit Exodi 32, singulariter eum a- djuvat dicens: « Recordare Abraham, Isaac et Jacob » et Israel servorum tuorum, quibus jurasti etc. » Sic in Isaia et in ceteris Prophetis miras praecon- izationes ipsorum reperies. Sic et in Psalmo. « Confitemini Domino, » his tribus praenominatis tanquam Dei specialibus servis et amicis, subditur, Non reliquit Deus nocere eis, nec corripuit pro iis » reges. Nolite tangere Christos meos et in Prophe- tis meis nolite malignari etc. » Et sicut hic vo- cantur Christi Dei et Prophetae Dei, sic et a Chri- sto Lucae 15 dicitur, Et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob etc. in regno Dei. Et cap. 16, ubi Lazarum ait portatum in sinum Abrahae: et Matth. 8 ait, quod multi venient et accumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno caelorum. Et Joan. 8 dicit, Si filii Abrahae estis opera Abrahae facite. Et, Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum, vidit et gavisus est. Sic et Apostolus ad Hebraeos 11, inter cetera ait, quod confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit enim illis civita- tem. Sexto, convincit hoc profunditas mysteriorum divinarum in his et consimilibus admirabiliter com- prehensa: de quibus aliqua licet pauca post litera- lem expositionem tangentur. « Feci sicut praecepi- sti mihi. » Nota quod eo modo quo dixit se esse Esau primogenitum, dicit sibi fuisse praeceptum quod fuerat jossam Esau, ut scilicet pararet et ad- ferret patri cibos. Intentio enim praecepti paterni prout erat divina et divinitus mota, ferebatur in il- lum qui secundum Deum erat melior et praelectus a Deo: quamvis ejus intentio per humanam aesti-

mationem erronea determinaretur ad Esau, quia credebatur illum meliorem et praelectum a Deo. Ergo secundum rem et veritatem potuit dicere: « Feci sicut praecepisti mihi etc. ut benedicat mihi anima tua. » Nota quod saepe in Scripturis per hoc quod dicitur, anima tua, significatur teneritudo ac vehementia affectionis et sensus. « Vox quidem vox Jacob est. » Illic pater exprimit causam quare tactu voluit probare an ipse ad literam esset Esau; dubitat enim ex hoc quod vox ejus videbatur esse vox Jacob et non Esau. « Et non cognovit eum quia pilosae manus. » Sed unde est quod plus credidit tactui quam auditui? cum tamen auditus sit sensus magis disciplinatus quam tactus. Dicendum quod primo non fecit hoc solus tactus, sed plura alia cum tactu concurrentia; scilicet assertio Jacob dicentis quod ipse erat Esau; credebatur enim pater quod ipse non auderet illudere patri suo. Item quia non vidit quomodo Jacob praeceptum patris factum soli Esau praescivisset. Item quia scivit Jacob esse simplicem et non fraudulentum. Item quia secundum quosdam, putavit quod Esau ad benedictionem a patre petendam ex quadam reverentia vocem humiliasset, et quod ex hoc esset similis voci Jacob: Fortasse enim vox Esau fuit grossior et rigidior, vox autem Jacob subtilior et suavior. Secundo potest dici quod etsi respectu doctrinalium seu intellectualium auditus sit certior ad discernendam differentiam Jacob ab Esau: multa tamen pilositas Esau quae tactu et non auditu poterat a patre probari, erat signum infallibilius, quam esset sola differentia vocis eorum. Unde et Jacob supra timuit plus deprehendi in tactu suae pellis lenis, quam in auditu suae vocis. « Tu es filius meus etc. » Si hoc non pars benedictionis sequentis est, sed potius expeditio iteratae assertionis ad majorem verbi confirmationem, tunc ejus quod praemittitur, scilicet « Benedicens ergo illi, » est sensus, idest benedicere ergo volens illi. Potest tamen esse quod illa confessio, et ciborum allatio, patrisque deosculatio, essent materialia hujus sacramentalis benedictionis: sicut est confessio in sacramento poenitentiae. « Statimque ut sensit vestimentorum fragrantiam, » benedicens, ait: Ecce odor etc. » Nota quod Spiritus sanctorum extaticus aliquando ex occasione sensibilium incipit immutari, et ad excessum propheticum sublevari: sicut Elisaeus sublevatus fuit ad tactum citharoedi, prout habetur quarti Regum 3. Et sic forte ex odore vestium est Isaac occasionaliter sublevatus. Unde et a quodam viro sancto, secreto scio, quod post quosdam excessus, quos aliquando habuit, postmodum ad odorem florum sic immutabatur spiritus ejus, quod quasi ridebat ad praedictos excessus. Est etiam notandum hic quod ad spirituale mysterium concipiendum vel exprimendum valet quaedam conformis affectio et repraesentatio sensibilium. Unde Hieronymus super Amos, dicit, quod Prophetiae ex illis sensibilibus comparativas et propheticas similitudines plus accipiunt in quibus fuerunt assueti: et ideo Amos tamquam pastor bonus sumit similitudines ex vaccis, dicens, cap. 4, Audite verbum hoc, vaccae pingues qui estis in monte Samariae. « Ecce odor filii etc. » In hac benedictione secundum literam, quatuor bona ponit. Primum est odor famae veracis ex virtutum et virtuosorum operum plenitudine, tamquam ex agro pleno odoriferis herbis et fructibus, emanantis. Secundum est abundantia rerum naturalium tem-

poralium, ex foecundatione terrae procedens. Tertium est potestas dominationis, tam in alienos, quam in fratres et propinquos. Quartum est abundantia prosperitatis in omnes sibi faventes: et e contra inundantia calamitatis in omnes sibi adversantes. Et haec quidem secundum corticem veteris Testamenti, umbraliter in populo Israel impleta fuerunt. Si autem in Scripturis aliquando contrarium repereris, scito quod hoc in parte fuit propter peccata populi: principalius vero ut omnes in hujusmodi promissionibus spiritalem intelligentiam quaerere compellantur. Nam in his benedictio regni gratiae et gloriae continetur: principaliter quidem et proprie respiciens regem Christum: secundario autem et participative Ecclesiam electorum: semper quidem ac simpliciter pro reali fama et copia spiritualium, et pro dominio spirituali: pro tempore autem, et quantum expedit, etiam pro regno et dominio temporali electorum Ecclesiae, pro tempore collato tam in veteri Testamento quam in novo. « Expavit Isaac, » idest secundum Augustinum in quaestionibus super Genesim, in extasim cecidit, ita ut quaedam mentis alienatio sequeretur. Et tunc fuit ei revelatum a Domino quod confirmaret benedictionem suam filio minori, cum ei irascendum potius videretur, quia fefellerat patrem. Et decimosexto de Civitate Dei cap. 37 dicit: Veniente repente Esau, Isaac expavescit: et alium se pro alio benedixisse cognoscit. Miratur, et quisnam ille sit percontatur, neque tamen se deceptum esse conqueritur: imo confestim revelato sibi intus in corde magno sacramento, devitat indignationem, confirmat benedictionem. Quis non hic maledictionem potius expectaret irati, si haec non superna inspiratione, sed terreno more gererentur? O res gestas, sed propheticas gestas etc. Et nota quod odor ille quem benedicendo habuit, quando ait, « Ecce odor filii mei etc., » poterit cooperari ad hoc quod postmodum adverteret, quod quicumque ille esset, sive Jacob, sive alius, ipse erat vere benedictus. « Irrugit, » idest rugitum magnum emisit. « Venit germanus tuus fraudulenter, » scilicet quantum ad exteriorem modum, non autem quantum ad rem. Vel fraudulenter, idest cautelose, et pia fraude. « Dominum tuum illum constitui. » Scilicet spiritualiter et de jure. Vel constitui, idest constituendum praedixi. Et intellige hoc magis respectu populorum ex eis propagandorum, quam respectu ipsorum. « Et omnes fratres tuos, » idest filios tuos praesentes et futuros, aut etiam ceteros propinquos tuos, « servituti illius subjugavi: frumento, vino et oleo stabilivi eum. » Opus divinae praedestinationis et gubernationis, sive spiritualis, sive temporalis, soli Deo competentis sibi ascribit, tamquam in hoc sacramentaliter gerenti vicem Dei: vel stabilivi, idest stabiliendum promisi, et praedixi. Per frumentum autem omne pertinens ad cibum: per vinum omne pertinens ad potum: per oleum autem omne condimentum designatur. Signanter autem quo ad sensum literae tangit tria, quorum erat copia in terra promissionis. « Et tibi post hoc, fili mi, ultra quid faciam? » Ex hoc patet quod non fuit in libera potestate patris benedicere quemcumque filiorum vellet, nec quomodoque benedicere, sicut Jacob benedixit duodecim filios suos, et Joseph etiam filios suos? Ad quid etiam haec benedictio proderat, aut ad quid ita so-

licite a filiis et a matre pro Jacob exquirebatur, ex quo nullus poterat eam habere nisi benedictus a Deo? Benedictus autem a Deo non indigeret illa. Ad quid etiam Abraham non legitur benedixisse Isaac, si haec benedictio ab ipso vel ab ejus patribus originem sumpsit? Ad primum dicendum, quod per hujusmodi benedictiones declarabatur, et quodammodo sacramentaliter ordinabatur in quo et in cujus semine deberent proprie divinae promissiones ad Abraham factae adimpleri: sicut autem Abraham per divinam revelationem scivit quod in solo Isaac uno filiorum suorum hoc erat implendum, sed a principio non fuit sibi revelatum in quo, et ideo ex quo scivit quod in Jacob, vidit quod Esau erat segregandus a semine illo. Jacob vero scivit quod ex omnibus filiis suis debuit unus Dei populus in unum statum congregari, ita quod fueront partiales rami unius arboris populi Dei: et ideo suas partiales benedictiones ab ipso receperunt. Ad secundum dicendum, quod sicut sacerdotalis vel Episcopalis consecratio praexigit condignitatem in ordinando, et nihilominus confert jus sacramentale, et consummationes status et meriti plenioris: sic non inconvenienter potest in proposito dici. Et sicut etiam contemptus sacramentorum privat ordinem gratiae, eorumque reverens devotio disponit ad illam, et confirmat illam: sic in viris praefatis contemptus paternae benedictionis alienasset eos a gratia Dei, et a promissionibus ejus; reverens vero devotio reddebat eos condigniores gratia illa. Ad tertium dicendum, quod non oportet sola illa esse facta quae sunt in canone scripta: dico tamen quod Abraham sub tali ritu non benedixit Isaac. Hujusmodi forte potuit esse ratio: quia ante ejus conceptum, et post ejus ablaetationem fuit expresse a Deo determinatum, rem sive effectum illarum benedictionum in ipso esse implendum. Non autem oportet praedictas benedictiones efficaciam habuisse nisi solum in prophetis viris; sicut fuit in Noe maledicente Cham, et benedicente Sem et Japhet, et sicut in Moyse benedicente duodecim tribus Israel, prout habetur Deuteronomii ultimo. « Cumque » ejulatu magno fletet. » Nota secundum Apostolum ad Hebraeos 12, quod Esau in tantum reprobatus est, quod non invenit poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis requisisset eam; et non solum fuit hoc ratione culpae prius commissae, sed etiam ratione praesentis; quia non cum humilitate debita, nec cum virtuali contritione petiit illam, sed potius ex illa multa in fratrem condignatione et invidia, et ex praesumptuosa ambitione primatus spiritualis et temporalis, a quo propter superbiam se moleste ferebat rejectum, flebat, et benedictionem petebat. « In pinguedine terrae etc. » Secundum litteram tangit illa quae tam in Esau quam in semine ejus Judaeorum literaliter sunt impleta; nam terram competentem fertilem habuerunt, et ut bellicosi in gladio vixerant, et a David usque ad Joram filiorum Josaphat servierunt regibus Judae. Ex tunc vero excusserunt jugum servitutis praefatae, prout habetur quarti Reg. 8, ubi dicitur, In diebus ejus recessit Edom ne esset sub Juda, et constituit regem. « Venient dies luctus patris mei, et occidam » Jacob. » Patre enim vivente hoc non audebat; tum quia timebat exhaereditari et maledici ab eo; tum quia non erat in omnibus ita reprobos, quin ipse adhuc vereretur offendere patrem suum. « Nunciata sunt Rebeccae. » Si Esau solum in corde

suo dixerat verba illa, prout supra dixit, videtur tunc quod per revelationem divinam sunt nunciata Rebeccae: sin autem, subintelligendum est quod impia Esau cogitatio, sive per verba, sive per alia signa forinseca usque ad Rebeccam pervenerit: « Fuge ad » Laban fratrem meum. » Nota quod aliquando sanctis ut in proposito, fuit consuetum fugere, tam ad vitandum reatum, quam ad vitandum personale periculum proprii corporis: sed fugere cum detrimento fraternae salutis, aut propriae virtutis, aut justitiae, aut veritatis, tunc talis fuga non est perfectorum. « Cur utroque orbabor filio? » quasi dicat: Si hic remanseris, occidet te frater tuus, tunc ipse fugiet, et sic orbabor: vel si occiderit te, non reputabo eum filium meum, et sic orbabor utroque: vel forte timebat, ne ex hoc contingeret quod mutuo se occiderent.

CAPUT XXVIII.

« Vocavit itaque Isaac Jacob etc. » Nota, quomodo sancti isti longe majorem curam habebant ut filiis suis providerent uxores aptas divino cultui, sanctissimisque moribus, quam quod per eas contraherent affinitatem aut temporales amicos cum Gentibus terrae, in qua habitabant; imo hoc propter primum totaliter recusabant. « Profectus pervenit » in Mesopotamiam. » Hoc nunc breviter dicit; sed postmodum qualiter illuc iverit prolixius enarrabit. « Videns autem Esau etc. » « Ivit ad Ismaelem. » Sed numquid non Ismael jam obierat? cum supra dictum sit quod facti sunt anni vitae ejus centum triginta septem, fuitque natus Isaac centesimo trigesimo septimo anno? Probabiliter potest dici, quod ad Ismaelem dicitur ivisse, quia ivit ad populum ex eo genitum: nam more Scripturae tunc vulgari, progenies tota vocabatur ex nomine primi patris. Nota pro mysteriis, quod sicut per corvum et columbam duo ordines Ecclesiae designantur, activorum scilicet et contemplativorum, seu clericorum vacantium forinseco regimini et religiosorum magis vacantium interno gustui divinorum, et soli spirituali animarum aedificationi: sic per Esau intelligitur populus Judaeorum pelle literae ex pilis caeremonialium et legis severitate hispidus: Per Jacob vero lenem, Christus et populus christianus, qui consilio divinae gratiae et sapientiae celerrime deos optimos hoedos patri obtulit; scilicet puram intelligentiam utriusque Testamenti, aut Judaeos et Gentiles Christi gratia impinguatos, aut Graecos et Latinos quasi repente convertens. Quod per longa tempora non potuerunt Dei prophetae explere, quamvis instar venatorum mare et aridam circuirent ut facerent unum proselytum. Christo enim Apostoli pellibus hoedorum manus et collum texerunt ut patri cocco viderentur esse Esau, quia verbum doctrinae et opera sua sub quadam observantia caeremonialium pro tempore velaverunt, ne doctrinae et vitae Evangelicae aperta nuditas nimium offenderet caecos legis zelatores. Velant etiam se pelle hircitia, idest humili confessione peccatorum, dicendo se esse peccatores. Christus etiam circumcisionem et cetera legalia observavit, ne Patribus et legi a Deo datae contrarius videretur: et similitudine carnis peccati, quasi pelle hircitia operoit, ut falleret Principem mundi et Judaeorum Pontifices et Doctores: qui credentes se per Prophetas benedicere Esau, Jacob, idest Christum nescii benedixerunt, quia

psae prophetiae docent nos veraciter gloriam Christi et legalium subjugationem. Nota etiam quod in praefato opere satis luculenter figuratur quod omnes sensus deficient in perscrutatione sacramentorum Christi, et praecipue in sacramento corporis sui praeter auditum, quo verba sacramentalia percipiuntur, utpote illa, Hoc est corpus meum, et consimilia. Unde bene dicitur: Vox quidem vox Jacob est, idest proprie significans Christum, et ejus gratiam ibi esse; sed manus, idest operationes forinsecae sunt manus Esau, idest pelles sensibilibus circumtectae.

« Igitur egressus Jacob de Bersabee. » Hic incipit separatim agere de Jacob et filiis ejus; licet per accidens aliqua tangantur de Esau et prole ejus. In hac autem parte narrantur septem apparitiones Dei ad Jacob. Prima scilicet fugienti ad Laban. Secunda remunerando eum ex rebus Laban infra 31, ibi: « Dixit Angelus Domini ad me in somnis. » Tertia vero redeunti de Laban cap. 32, ibi: « Iveruntque ei obviam Angeli Dei. » Quarta metuenti fratrem suum, eodem cap. 32, ibi: « Et ecce vir luctabatur cum eo usque mane. » Quinta post interfectionem Sichimorum 35 cap., ibi: « Interea locutus est Jacob. » Sexta postquam rediit in Bethel, infra eodem: « Apparuit autem iterum Deus. » Septima postquam renunciatum est quod Joseph viveret per fratres suos, quae facta est ei ut iret ad Joseph, infra 46, dum dicitur, « Profectusque Israel. » Ordo autem historiae sic procedit. Primo enim narratur quomodo duas filias ejus duxit. Secundo, quam prolem ex eis habuit, infra 29, ibi: « Et postquam expleti sunt. » Tertio, quam mercedem ex servitio Laban habuit, infra 30, ibi: « Nato autem Joseph. » Quarto, quomodo a Laban recessit, 31 cap., ibi: « Postquam autem. » Quinto, quomodo iram Esau placavit, 32 cap., ibi: « Fueruntque ei. » Sexto, quomodo in Sichem pervenit, et quomodo Sichem a filiis suis destructa fuit, infra 35, ibi: « Reversus est itaque. » Septimo, quomodo ex illo loco recedens in Bethel pervenit, et tandem in Bethleem; et quomodo prope Bethleem Rachel pro partu Benjamin obiit, infra 35. Octavo refertur generatio Esau, et dominatus regni eorum, infra 36. Nono, de venditione Joseph, infra 37. Decimo, de generatione filiorum Judae, infra cap. 38. Undecimo, de Joseph tribulatione et magnificatione. Duodecimo, de descensu Israel in Aegyptum, infra 42 cap., ibi: « Audiens autem Jacob. » Tertiodecimo, de morte Jacob, et benedictione filiorum ejus, infra 48: « Cumque appropinquare cerneret. » Dicitur igitur, « Cumque venisset ad locum quemdam, » scilicet ad urbem Luzam, quae post dicta est Bethel secundum aliquos, extra urbem sub dio mansit, quia cives illius terrae sibi suspectos habebat, vel ut liberius orationi vacaret. Unde ipse infra 35, dicit, se hic fuisse exaudium a Deo cum tribularetur ex fuga fratris sui. Vel hoc fecit, quia forte solitus erat austere jacere tamquam sanctus pastor. Quod autem extra jacuit, satis innuitur per hoc quod subditur. Lapidem ibi jacentes supposuisse capiti suo, quasi pro cervicali. Si vero quaeris, quomodo filius tanti patris familias, qui, ut supra legitur, plurimos servos, multasque divitias habebat, ibat ita solus et ita pauper, ut non haberet nec stratum cervical in quo de nocte dormiret; Potest dici primo quod forte voluit suum iter esse fratri suo occultum. Vel potest dici quod licet plures servos ac divitias

haberet, nihilominus soliti erant illi Patres simpliciter et humiliter vivere. Unde et Esau agricola erat, et fessus de agro venerat quando Jacob valde simplicem cibum sibi ipsi coxerat. Nec Esau, ut videtur, aliquod aliud pulmentum in domo sua tunc paratum invenit. Supra etiam dicitur Rebecca cum hydria super scapulam ivisse, et tamen dicitur habuisse puellas in aneillas, cum quibus de domo patris ad Isaac venit. Unde videtur quod nolebat liberos suos in otio carnali nutriti. Quamvis etiam Jacob non omnino sine sociis fuisse credatur. Nam paulo post subditur, quod ipse amovit lapidem ab ore putei, et adaquavit gregem Rachelis; et ibidem dicitur quoque quod ille lapis erat valde grandis.

« Viditque in somnis. » Nota quod diversos gradus Angelicorum ordinum sub specie scalae vidit, et eorum duplicem actum Hierarchicum: qui sunt elevati in Deum, ad divina accipienda et participanda: ac deinde descendere ad inferiores, ad dona suscepta illis communicanda. Sub specie vero domini innixi scalae, designabatur praesentia divinae majestatis omnes ordines inhabitantis. Signantur etiam per scalam gradus ordinis militantis Ecclesiae in cacumine attingentes usque ad caelum, idest usque ad infimum Angelicae Hierarchiae. Per Angelos vero ascendentes ostenditur nostram Hierarchiam per Angelicam gubernari. Dominus vero scalae innixus praesentiam suae majestatis et mysterium Dei crucifixi aperte designat. Per Angelos etiam designantur Sancti, tam novi quam veteris Testamenti, quorum est ascendere ad Deum, et descendere ad proximum, juxta duo praecepta geminae charitatis. Dilatio vero de qua subditur, ad litteram intelligitur de quatuor plagis terrae promissionis; respectu novi Testamenti, de quatuor plagis orbis. « Vere Dominus est in loco isto, » scilicet, per spiritalem effectum suae gratiae et revelationis ibi tunc factae. « Et ego nesciebam, » scilicet spiritum sub tali effectu ibi adesse, « pavensque, » scilicet timore et admiratione et reverentia eorum quae viderat, « Quam terribilis est locus iste, » idest quam metuendus et reverendus. Hoc dicit tum quia Deus ita magnifice in illo loco se exhibuerat, eo quod ex hoc tempore locus quasi a Dei praesentia consecratus sibi occurrebat: tum quia in spiritu sensit locum illum ad cultum Dei in posterum ordinari: tum quia vidit quod typum gessit Ecclesiae totius, tam veteris quam novi Testamenti: quae est proprie domus Dei, et porta per quam intratur ad gloriam Dei. « Tulit lapidem et erexit in titulum, » idest in insigne memoriale praefatae visionis, et praefati sacramenti. « Fundens oleum desuper, » tanquam in sacramentale signum consecrationis illius lapidis. Nam per oleum significavit affluentiam et praesentiam divinae unctionis et gratiae, per quam in Ecclesia stabilitur et erigitur Dei cultus. « Appelavitque nomen urbis Bethel, » idest domus Dei. « Quae prius vocabatur Luza. » Dicunt quidam quod haec urbs sit Jerusalem; aliis tamen videtur magis quod sit illa urbs de qua supra 12 et 13, dictum est, quod Abraham mansit etc. Alii inquiunt quod est illa de qua supra vigesimoprimum dicitur quod Agar erravit in solitudine Bersabee: quamvis locus ille non vocaretur tunc Bersabee, sed postmodum sit ei hoc nomen impositum, sicut ibidem paulo post legitur. « Vovit etiam votum, » dicens, si fuerit. » Circa hoc votum videntur

esse tria dubia. Primum quomodo sub praepositione (1) conditionis bonorum temporalium sibi dandorum vovet aliquid Deo? Secundum est, quomodo vovet illud ad quod tenebatur, scilicet quod Deus esset sibi in Deum. Tertium est quomodo non impleverit quod lapis ab ipso erectus in titulum, vocaretur domus Dei? Praeterea quid magni est novissime quod offerret decimas Deo, cum ipse sacerdos fuerit domus suae, et ita ut videtur, ipsemet reciperet decimas illas? Ad primum dicendum et primo, quod licet temporalia propter se diligenda non sint, licet tamen pro eis a Deo obtinendis debitum obsequium vovere Deo: tum quia in hoc proficitur homo illa esse a Deo, tum quia per hoc finaliter adjuvatur ad Deum, tum quia per hoc exhibet homo Deo debitam gratiarum actionem non solum de bonis spiritualibus, sed etiam de temporalibus ab ipso receptis. Secundo dicendum quod in hac praesupposita conditione, potius intendit Jacob beneficium divini regiminis, et divinae gratiae et custodiae circa se, quam ipsa temporalia bona secundum se sumpta. Ad secundum dicendum quod bene potest quis illud ad quod prius tenebatur vovere. Unde et in baptismo dicimus nos profiteri fidem et cultum Dei, et observantiam christianae legis. Nec est superfluum hoc; quia tunc ex hoc fit major obligatio hominis ad Deum, et alter modus obligandi. Primus enim modus solum erat debitus, et ab altero impositus et mere necessarius. Secundus vero (dum, scilicet, accedit votum) est gratuitus et a propria voluntate assumptus et oblatus. Et ideo includit maiorem et firmiorem applicationem voluntatis, et maiorem reatum, si non impleatur. Potest etiam dici quod per hoc intendit Jacob aliquem specialem et supererogativum cultum Dei, ad quem prius non omnino tenebatur. Ad tertium dicendum, quod secundum litteram in hoc videtur vovisse, quod inter cetera loca in quibus coleret Deum, et quae dedicaret cultui Dei, esset ille lapis et locus ejus: et hoc invenitur ab ipso impletum infra trigesimoquinto. Vel nomine illius lapidis intellexit generaliter terram promissionis, in qua Dei cultus per ipsum et ejus semen erat singulariter celebrandus. Mystice tamen per lapidem illum intellexit Christum, super quem est domus Dei fundata. Neque fuit modicum in tantum revereri Deum et apparitionem ipsius, quod ex hoc locum illum in quo sibi apparuerat promiserit ei se in summa reverentia habiturum: et se ibi colere Deum, ac prophetice et praefigurative se ibi profiteri Christum venturum. Per infusionem vero olei designatur inunctio gratiae et laetitiae spiritualis quae fuit in Christo et in sanctis patribus: quam Jacob sensit in visione praefata, et quam sciebat effundi a Deo cum solido altari seu fundamento divini cultus. Ad illud vero de decimis dicendum, quod, ut aestimo, ipse supponit quod sic decimas in usus divini cultus expenderet, quod in suos carnales usus non reducerentur: et hoc potuit fieri quamvis ipsemet esset sacerdos. Nota quod hic secundo fit mentio de decimis. Primo enim per Abraham leguntur datae, hic vero per Jacob voto firmatae. Si autem quaeratur, unde venit quod per partem decimam significaretur pars soli Deo reddenda et ascribenda? Respondetur quod ex hoc, quia in humanis computationibus numerus denarius erat communiter assumptus pro primo per-

fectoque limite numerorum. Sed si tunc ulterius quaeras, unde hoc proveniat? Quamvis talium multas causas reddere non oporteat, cum fuerint a voluntate humana; nihilominus duplex hic ratio redditur. Una, scilicet, sensualis, qua digitis nostrarum manuum resumimus illa decem: ideo communiter denarium pro mensura numerorum sequentium assumpserunt, praefigentes in illo numerum certum. Secunda ratio est magis intellectualis, ex proprietatibus scilicet numeri denarii sumpta; quia scilicet super septenarium, in quo Deus compleverat opera universi, addit ternarium, et ita quasi comprehendit universitatem rerum et Deum trinum: et hoc modo currit decalogus praceptorum; quia tria prima sunt ad Deum, septem vero alia sunt proximum pertinentia. Vel quia super quadraturam seu perfectionem ternarii addit unitatem finalem, scilicet super ter tria: quod videtur Deus observasse quando novem ordinibus angelicis qui constituunt ter trinas Hierarchias, addidit ordinem hominum quasi decimum: in quo quidem est finalis unitas commendata, non solum quia factus est ultimo, sed etiam quia totum genus humanum conditum est in homine uno, et tandem reparatum in uno Christo, ubi naturae creatae et increatae facta est unio et personalis unitas in naturis. Nota quod visio scalae praefata allegorice refertur ad multa. Nam prout Jacob designat Christum fugientem malignum impetum Judaeorum, sic scala haec completur in ipso, juxta illud quod ipse Joannes dicit, videbitis caelum apertum et Angelos Dei ascendentes super filium hominis. Et regulariter in initiis solemniis statum et temporum aliquid simile reperies in principalibus capitibus illorum statum praemonstratum. Moraliter vero per scalam istam significatur perfectio vitae fugientium mundum; et per duo latera scalae, in quibus gradus scalae infiguntur, intelligitur spes duplicis providentiae Dei; aeternorum scilicet a dextris, et temporalium a sinistris. Vel duo Testamenta, quibus innitur fides nostra. Vel duplex notitia, divinarum scilicet et mundanorum. Gradus vero scalae designant virtutem gradus et gradatos profectus. Ascensus vero angelici sunt illuminationes et meditationes ascendentes in caelum. Descensus vero sunt considerationes peccatorum et miseriarum, omniumque defectum nostrorum, et condescensive compassionem ad proximum. Tali autem scalae sive vitae Deus est innixus sive infixus, promittens utique gratiarum et praemiorum dilatationem universalem.

CAPUT XXIX.

« Profectus vero Jacob venit in terram orientalem, » id est in Mesopotamiam; quae respectu terrae promissionis, est versus orientem. « Moris- » que erat ut cunctis ovibus congregatis evolverent « lapidem. » Forte mos iste inoleverat ibi, aut propter laborem frequentem revolvendi lapidem, aut quia non poterat amoveri nisi a multis pastoribus insimul congregatis; vel forte quia non erat ibi tanta copia aquae, quin oporteret eam sub certa mensura ab ovium pastoribus distribui. Unde et ideo ille puteus stabat sic clausus, ne quilibet pro libito inde posset aquam haurire. « Dixitque » Jacob ei, Date ante potum ovibus. » Hoc dixit ut se illis exhiberet humanum, aut potius ut ex hoc haberet occasionem adaquandi gregem Rachelis

(1) *Legi praesuppositione*

S. Th. Opera omnia. V. 25.

venientis. • Et adaequato grege osculatus est eam. • Supponendum est quod primo indicaverit se esse consobrinum ejus antequam oscularetur eam. • E-
 • levataque voce fleuit, • scilicet vel prae gaudio, vel prae amoris teneritudine, vel suae propriae peregrinationi compatiens. Nota pro mysteriis, quod fugiens mundum et insidias daemonis, relinquit occidens culpa, et venit ad orientem solis aeterni; ibique in agro exercitii virtualis, invenit puteum gratiae et sapientiae Dei: tresque greges ovium, idest tres status fidelium et perfectorum: simplicium scilicet incipientium, proficientium et perfectorum. Vel status electorum legis naturae, scriptae et gratiae. Post quos, sive in quorum fine venit Rachel, idest vitae contemplativae culmen cum grege contemplativorum. Nec potest fieri putei apertio, et ovium plena adaequatio seu potatio, nisi in adventu istius, vel in die resurrectionis, cum erunt omnes oves electorum insimul congregatae. Stat enim puteus grandi lapide clausus, idest partim lapidea duritia litteraliter, partim ex lapidea duritia cordis nostri, partim ex duritia severa justitiae Dei, nulli indigno contra justitiam aliquid dantis; nec suas gratias volentis effundere, nisi sub proportionali mensura. Christus tamen supra communem spem, antequam veniamus ad ovile aeternae patriae, dum adhuc multum diei superest, idest multum illuminationis solaris adhuc ab ipso in tertio statu mundi fiendae, propter amorem Rachelis, lapidem amovebit, et fiet mira adaequatio gregis ejus, tuncque sibi dabit osculum illud quod sponsa petit in Canticis, dicens, Osculetur me osculo oris sui. • Et postquam impleti sunt dies mensis • unius. • Hic narratur quomodo Jacob duxit duas filias Laban, et tandem duas ancillas earum; et quomodo pro filiabus Laban servierat quatuordecim annis, et qualiter Lia sex filios habuit et unam filiam. Ex qualibet vero ancillarum duos filios, ex Rachel vero unum, scilicet Joseph: Benjamin enim non fuit tunc natus ex ea. Contra vero errorem quorundam aestimantium Jacob tamquam carnalem ista egisse, nota primo, quod ipse fuit septuaginta septem annorum quando venit ad Laban; quia sicut infra quadragesimo secundo dicitur, erat centum triginta annorum quando intra-
 vit Aegyptum. Quo tempore fuit Joseph triginta annorum: nam triginta annorum erat, quando eductus de carcere, stetit coram Pharaone, prout dicitur infra cap. 41. Et post hoc transierant septem anni ubertatis, et duo anni famis, prout habetur capitulo quadragesimoquinto. Et constat ex hac parte quod Joseph natus fuit ante illos annos quibus Jacob debuit servire, pro mercede agnorum seu ovium. Unde infra 50, dicitur, Nato autem Joseph dixit Jacob socero, Dimitte me. Et post hoc ait ei Laban, Constitue mercedem quam dem tibi. Et capitulo trigesimoprimo, dixit Jacob ad Laban: Per viginti annos servi tibi: quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis. Constat autem quod in primis septem annis non fuit carnaliter copulatus Racheli vel Liae. Si igitur a centum triginta annis Jacob, subtraveris triginta novem annos Joseph, et septem medios annos, in quibus servivit pro uxoribus suis: Jam igitur copulatis restabunt anni Jacob octoginta quatuor. Si vero detraxeris septem primos ubertatis, restant septuaginta septem. Videsne ergo quam castus fuerit, qui tot annos absque uxore in virginitate

permansit? Secundo ad hoc ipsum nota, quod Augustinus contra Faustum optime probat ex hoc loco, quod Jacob castissime usus est uxoribus suis. Cum enim Rachel, quae erat pulchrior et praedilecta de jure, deberet illum in quadam nocte habere (sub quadam enim lege justitiae videtur distribuisse uxoribus tempora sua) tunc Lia dicente, quod ipsum conduxerat ut esset illa nocte cum ea, Jacob non reclamavit ut diceret, Imo intrabo ad Rachel, ad quam haec nox de jure spectat: quod quidem dixisset, si ad ejus concubitum carnaliter duceretur. Rursus libro tertio de doctrina Christiana probat hoc generaliter de sanctis patribus. Primo ex Tobiae Junioris oratione, in qua ait, Domine tu seīs, quia non luxuriae causa accipio uxorem meam, sed sola posteritatis dilectione; et ex eo quod Angelus dixerat ei, quod per tres dies continens oraret cum ea, et in sequenti nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteretur. Secundo hoc probat ex rege David, de quo minus id verum posset apparere; tum quia si ad uxores suas carnaliter afficeretur, inexpressibili odio contra Absalon incestatorem earum motus fuisset, et tamen e contra ipsius interitum vehementissime planxit, nec tunc proprias uxores cognovit; tum etiam, quia cum in Bersabee illicito irruisset, increpatus de hoc per Nathan prophetam, audivit ab ipso parabelam, de vicino multas oves habente, qui in adventum hospitis sui unicam pauperis oviculam exhibuit opulentam. Ex hoc enim patet quod immoderatae libidinis appetitus, non fuit in ipso permansive, sed quasi in transitu. Unde et ille appetitus non civis vel domesticus ejus, sed hospes vocatus est a Propheta. Sed sicut ibidem Augustinus ait, quosdam contra praedicta movet, quia laqueis libidinis obstricti, etiam in una conjuge non possunt experiri aut imaginari temperantiam illam quam sancti Patriarchae et Prophetae, etiam in pluribus uxoribus habuisse praedicantur. Sed contra tales arguit, quod eadem ratione possent dicere, quod incredibile est etiam Apostolos nostros, quando multorum credentium celebrantur laude et praeconiis, et persequentium maledictis infamantur, nec laudis esca fuisse illectos, nec contumeliarum aculeis fuisse penetratos: quia, quando ipsi honorantur et laudantur, intumescunt superbia; tanto avidiores inanissimae gloriae, quanto eos magis et frequentius lingua blandior ventilaverit. Et econtra impetu irae et impatientiae horribiliter commoventur, quando se sentiunt persequi et maledici. Sicut igitur primum fuit in Apostolis, quamvis ipsi propter suam corruptionem non possint hoc in seipsis experiri, sic et in proposito. Sed forte contra hoc objicietur, quia etiam sanctae virgines aut continentes novi Testamenti sentiunt se non omnino posse perfectam castitatem servare et experiri, nisi pro posse fugiendo omnem imaginationem et aspectum et colloquium carnalis concubitus vel operis conjugalī. Ad quod dicendum, quod aliter accipit ratio opus non congruens, imo sibi inhibitorium, et aliter opus sibi pro tempore praeceptum. In primo enim occurrit pravitas et inconvenientia rectae rationi contraria; in secundo vero occurrit ordo rationis et ordo divini praecepti: et ideo recta ratio non ita potest experiri in primo rectum ordinem virtutis, sicut facit in secundo, quamvis illa opera ex se sint ejusdem generis: et sic respectu operis conjugalī est inter sanctos Prophetas veteris Testamenti, et inter sanctos religiosos

novi. Nam opus conjugale est istis ex proprio voto inhibatum, nec sic a lege Christi praeceptum, sicut erat in veteri lege; nec ita congruit perfectioni Evangelicae, sicut congruebat perfectioni veteris legis. Rursus Dei gratia non ita movet aut ordinat hominem ad opera sibi illicita et inhibita, sicut facit ad opera sibi congrua et injuncta, et communi utilitati expedientia. Ad illa enim movet per modum fugae et abominationis, ad haec vero deductive et moderate, et pro quanto bona sunt approbata, aut relata in suum finem: et ideo non ordinat continentes novi Testamenti ad opus conjugale, aut ad imaginationem ipsius, sicut ordinabat sanctos Prophetas. Ulterius honorificum ac decens divinae gratiae ac potentiae fuit, quod in omni statu populi Dei a se solemniter instituto, aliquos ad perfectam observantiam illius status perduceret, ita quod essent in vertice montis illius status. Ergo sicut in abstractione virginali omnem concubitum respectu sui intime abhorrentes quosdam perfecit in novo: sic in conjugali propagatione populi Dei moderatissime exercenda quosdam debuit perficere in veteri lege. Sed forte adhuc objicietur, quia Jacob sic dicitur amasse Rachelem tamquam pulchriorem, quod septem annis pro illa habenda servivit, et videbantur sibi esse pauci dies prae amoris magnitudine, et ejusdem Rachelis amorem amoris Liae praetulit. Item non videtur quod ex Dei definitione Liam accepit; imo sibi ignoranti fuit supposita; et ita aut ipsam debuit relinquere tamquam sibi contra jus conjugii copulatam: aut ex tunc non debuit ducere Rachelem. Item non videtur fuisse necessitatis quod earum ancillas duceret, cum ex Lia satis prolium haberet. Ad primi solutionem praenotandum est primo, quod aliud est, propter se et principaliter ferri in alicujus pulchritudinem corporalem tamquam ut in moventem ex hoc ad impudica et ad enervandam virilitatem cordis: aliud vero est ferri in illam ut subinductivum ad amicitiam honestam et socialem. Videmus enim quod pater aliquando subinducitur ad praediligendum alterum filiorum, vel sociorum vel fratrum, propter aliquam decentiam decoris, vel aliarum proprietum corporalium. Hugo de S. Victore in quodam libello suo dicit, quod sicut idem ferculum plus placet in scutella pulera et munda quam in minus munda, sic aequalis charitas plus placet et vehementius ad sui amorem allicit in persona suavius gestuum et verborum, quam in persona rusticorum vel agrestium seu in compositorum verborum et gestuum. Secundum est quod in quibusdam actibus exercendis est necessaria aliqua delectabilitas et complacentia, ita quod aliter non est possibile illa perducere ad effectum et finem suum. Unde Augustinus in libro Confessionum dicit quod ad actum comestionis est necessaria aliqua complacentia cibi; alias enim corpus non reficeret, imo nec gustari aut deglutiri posset, nisi solum ad horam, ut quaedam horribilia medicamina: et consimiliter videmus quod ad discendum est necessaria aliqua complacentia eorum quae doctrinaliter audiuntur vel leguntur vel meditantur, alias enim non posset homo ibi diu persistere, nec eorum veritas imbibere; et de hoc genere est actus conjugalis generativus proliis. Et ideo in talibus sic oportet moderari hujusmodi complacentias eis coordinatas, quod cum oportet eas admittere, non quasi propter se expetitas, sed solum ut operi utili contraditas et

conneccessarias; quamquam vitiositas sibi annexa sit semper detestanda. Tertium est quod viri perfecti in aliquibus circumstantiis quorundam operum suorum plerumque infirmantur etiam respectu illorum operum quae alias multum perfecte exercent: sicut patet in magnis zelatoribus justitiae et veritatis, qui ex hoc aliquando in increpatione aliqua vel impetuositate aliquem excessum faciunt; aut in sancto multum liberali et hospitali, qui aliquando in dono vel in laetitia et hilaritate ad hospites vel pauperes superexcedit. Hujusmodi excessus sive defectus partim per infectionem ipsius operis et aliarum circumstantiarum ejus excusatur: partim vero per processum temporis, et per continuum incrementum virtutis expurgatur et expiatur: partim vero per alias perfectiones ceterarum virtutum et operum quodammodo recompensatur. Igitur juxta tres modos praefatos debet intelligi amor Jacob ad Rachelem: et idem est de aliis consimilibus. Ad secundum dicitur quod ex hoc potius in parte posset contrarium argui. Si enim Jacob ad amplexus Rachelis multum voluptuose ferretur, tunc in prima nocte omnino voluisset sensus suos pascere illius decore et alloquiis blandis; et tunc non potuisset falli, an alteram vice illius ignoranter haberet; cujus tamen contrarium hic legitur contigisse. Quod autem cognito, quod esset Lia, non ipse a conjugio recessit, imo potius acceptavit, fuit ex duplici causa insimul concurrente. Prima fuit, secundum Augustinum, rationabilis pietas; ne scilicet illa ex hoc vituperaretur, et ne illam ludibrio habuisse videretur. Secunda causa principalior et formalior fuit, quia in spiritu percepit Deum velle quod utramque sororem duceret in uxorem. Nam Rachelem jam prius duxerat quantum ad consensum expressum ratum et apertum, per nuptiarum convivium, promulgatum et celebratum; et ideo Rachel simpliciter erat sua uxor. Liam vero postmodum propter incidentes seu accedentes causas accepit. Ad illud vero de ancillis, satis patet per ea quae supra decimosexto, de Abraham respectu Agar dicta fuerunt. Quid enim mirum si hoc per divinam revelationem fecit, quando artem de concubitu ac conceptu et partu ovium Angelo revelante peregit? prout infra trigesimoprimum habetur. Rursus ex serie literae hujus habetur, quod ancillas non duxit nisi jussus ab uxoribus suis: et hoc propter solum amorem proliis; primam namque ancillam duxit ut satisfaceret immenso dolori Rachelis, quae fere moriebatur, quia non poterat habere prolem. Quid autem mirum si a sancto viro suo edoetae, quod Deus sibi et patribus suis infallibiliter promiserat, populum innumerabilem ex ipso propagandum, et tandem Christum in quo Dei cultus fundaretur et in omnes gentes diffunderetur: quid inquam mirum si hoc edoetae, pia charitate inardescabant ad prolem ex ipso habendam, cujus fidem et sanctitatem tanta et tam assidua experientia comprobabant, quod de ea dubitare non poterant nec debebant? Quid etiam mirum si vir sanctus haec sciens et docens, soli charitati earum condescendebat? Rursus notandum quod si Jacob libidinose dilexisset Rachelem, quando pro ea septem annis servivit, non tantum distulisset illi carnaliter commisceri, saltem per dolos et vias occultas. Non enim fuit difficile captare ad hoc horas et modos. Potius igitur est mirandum, quod cum viri, et praecipue divitum filii et magnorum, solebant pro uxoribus magnas dotes expetere et acci-

pere, ipse non solum nullam dotem quaesivit, imo pro eis per duas septenas annorum servivit: quod nullatenus vir prudens et valens fecisset, nisi divinitus revelationibus duceretur. Unde et quod dicitur, videbantur illi pauci dies prae amoris magnitudine, si amor iste fuisset libidinosus, potius deberet contrarium dici, eo quod talis amor est impatiens morae, nec rationem attendit; quamvis post factum multus labor pro amasia jam impensus videatur paucus etiam libidinoso amoris. « Quare imposuisti mihi? » id est, quare talem imposturam vel deceptionem mihi fecisti? « Et hebdomada transacta Rachel duxit uxorem ». Ex hoc inferitur quod quidam male aestiment quod post septem annos alios Jacob Rachelem accepit uxorem. Non enim ita est, sed post septem dies nuptiarum Liae. « Sorore sterili permanente », id est non foecundata: vel forte ad literam sterilis erat. Nota secundum Hieronymum, quod Lia filium primum vocat Ruben, qui interpretatur visionis filius. Dixit enim quod, « vidit Dominus humilitatem meam », id est dejectionem, quia a viro meo despiciebat. Vidit, inquam, et misertus est mei. Secundus dicitur Simeon, id est auditio. « Quoniam audivit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi ». Tertius Levi, id est additio, sive appositus aut applicatus; quia dixit, « Nunc copulabitur mihi vir meus, etc. ». Vel secundum Hieronymum potest juxta Hebraeum transferri: Nunc persequetur me vir meus, id est valde firmo amore me usque in finem vitae meae sequetur. Quartus dicitur Judas, id est confessio, Et secundum Hieronymum sumitur confessio hic pro gratiarum actione, vel laude; sicut in Evangelio dicitur, Confiteor tibi, Domine, pater caeli etc.; id est, gratias ago tibi, vel glorifico te. Quintus de Bala ancilla Rachelis vocatur Dan, id est, judicium: dixit enim, « Judicavit mihi Dominus », id est judicium mihi fecit exaudiens preces meas justas et pias. Sextus ab eadem vocatur Nephtalim, id est, conversio vel comparatio; dixit enim, « Comparavit me Dominus », id est coaequavit seu assimilavit cum sorore mea, et quasi me convertit, sive trastulit ad foecunditatem illius. Septimus de Zelpha ancilla Liae dicitur Gad, id est, foeliciter vel in prociectu, seu in eventu; dixit enim se esse ex eo bene fortunatam, seu quod in bona fortuna et expedite veniebat. Octavus ab eadem dicitur Issachar, id est merces; cujus causa fuit quod virum mercede mandragorarum conduxerat, et quia Deus istum, tamquam mercedem Liae dederat: quia ex charitate prolis dederat ancillam suam viro suo. In quo verbo Liae expresse patet, quod ex divina charitate movebantur ad ista. Imo certe omnia quae dicunt in impositione nominum filiorum aperte indicant quod in omnibus his humiliter et fideliter ferebantur in Deum, et suos partus Deo exaudienti et inserenti ac judicanti illos ac nomina ascribunt. Et hoc ipsum facit Moyses, utpote quando ait, « videns autem Dominus quod despiceret Liam, aperuit vulvam ejus; » et iterum post, « Et exaudivit preces ejus concepitque et peperit filium quintum. » Et iterum de Rachele dixit: « Recordatosque Dominus Rachel, exaudivit eam et aperuit vulvam illius. » Decimus dicitur Zabulon, id est habitaculum fortitudinis: dixit enim: « Amodo habitabit vir meus mecum, quia genui ei sex filios: » propter quod et praemisit, « Dotavit me Deus dote

« bona, » scilicet sex filiis, qui amabiliore erunt viro, quam si multam pecuniam ei Lia in dotem attulisset. Habuit etiam filiam Dinam quae interpretatur causa vel judicium. Fuit enim causa jurgii in Syehinos, et ita oculo Dei judicio sic fuit vocata. Post hoc de Rachele natus est Joseph, qui interpretatur augmentum; sic dictus, quod sibi alium addi mater optaverat.

CAPUT XXX.

« Cernens autem Rachel quod infocunda esset invidit sorori suae. » Non sic quod doletet Liam habere prolem; sed quia dolebat se instar illius non posse habere; ita quod hic dolor augebatur ex consideratione foecunditatis Lyae; quamvis non mirum si huic dolori aliqua passio deordinatae invidiae fuit adjuncta. « Habeo, inquit, famulam Balam: » ingredere ad eam. » Puto quod jam audiverat Saram aliquid tale de Agar ancilla fecisse et sanctum Abraham consensisse: et ideo forte ejus exemplo Rachel fuit mota. « Parumne tibi videtur quod praeripueris maritum mihi. » Abstulisse autem dicitur, non quod vires Liae debitas usurpaverit; sed quia Lia primo de facto fuit sibi juncta: sed Rachel tamquam praedilecta tandem conjugalem primatum obtinuit. Praeripuit ergo virum, tum quia partem in viro accepit, quia alias fuisset totaliter Liae: tum quia in illo primatum habuit. « Egressus autem Ruben tempore messis triticeae. » Secundum Magistrum, tres erant messes, id est collectiones. Prima pomorum, secunda triticeae, tertia vindemiarum. Quia tamen non est consuetum primam et tertiam vocari messes, potest dici, quod messem triticeam dixit ad differentiam hordeaceae. « Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. » Quidam opinantur hoc genus pomi in eam sumptum sterilibus foecunditatem parare; et quod ideo Rachel poma ista volebat; quod Augustinus reputat fabulosum. Unde potius videtur quod curiositate feminea voluerat illa: quamvis enim non sunt apta esui, sunt tamen pulchra et odorifera et forte non fuerant alias visa ab ea. Scriptura tamen hujusmodi muliebria narrando, aperte ostendit se magis in hujusmodi servire mysteriis, quam sensui literalis; quamvis hic in parte narretur ad monstrandum quomodo Rachel, quia non poterat foecundari, parvipendebat carnalem concubitum in tantum ut mandragoras praetulerit illi, ad monstrandum sanctum desiderium Liae ad prolem divino cultui pariendam. Unde et paulo post dicitur, « quod exaudivit preces ejus Deus, concepit quia etc. » Nota autem quod tota haec proles infra septem annos est orta: quod patet, quia nato Joseph qui postremo est natus, pepigit Jacob cum socero suo servire sibi pro mercede ex gregibus suis habenda. Dicitur autem infra quod quatuordecim annis servivit pro filiabus, et sex pro gregibus suis. Et constat quod in primis septem annis neutri filiarum carnaliter junctus est. Cum igitur Lia septem liberos habuerit, oportet (ut videtur) quod circa initium primi anni peperit Ruben, et paulo post alium et alium usque ad Judam; et eo genito plus solito steterit a conceptu; et illo medio tempore, cum vidisset Balam concepisse, Zelpham ancillam dedit viro suo, et tandem postea alios concepit et peperit ipsa Lia filios. Et hoc ordine facile est videre,

quomodo tota haec proles infra septem annos potuit nasci. Et maxime quia Joseph potuit concipi ante ortum Dinae, et ad hoc nasci postremo post illam. Nota pro mysteriis, quod Richardus in quodam libello suo de contemplatione, qui dicitur Benjamin minor, exponit hoc moraliter de activa vita et contemplativa et earum multiplici prole. Nam per Jacob intelligitur animus contra vitia luctans, hostemque supplantans; qui veniens ad Scripturas sanctorum patrum, principaliter quidem in Rachel ad sapientiam contemplativam, quia est facie decora et aspectu venusto, accedit. Sicut autem in mente sunt duae potentiae quasi duae sorores, scilicet ratio et voluntas; vel duo aspectus mentales, scilicet speculativus et practicus: sic per gratiam formantur in eis duae vitae sive duo modi vivendi. Unus quidem secundum iustitiam operum, alter vero secundum gustum et sapientiam aeternorum. Prima autem vita designatur per Liam, tum quia aetate prior et major, tum quia interpretatur laborans. Per Rachel vero designatur secunda, scilicet contemplativa, quia facie decora, tum quia junior et posterior: tum quia interpretatur ovis atque videns Deum vel videns principium. Iustitia enim activa est multum laboriosa et respectu contemplandorum habet oculos per distractionem temporalium lippientes; vel etiam lippis est oculis, quia si vult esse iusta, multa temporalia commoda habet relinquere, ac si non videret illa: quod homines sic horrent sicut lippitudinem oculorum. Tamen secundum communem cursum prius nascitur illa quam contemplativa, et propter multitudinem ac sensibilem magnitudinem exteriorum operum aestimatur major quam illa, et etiam a principio: quamvis propter supra dicta minor praediligatur. Septem autem anni quibus Jacob pro illa servit, significant aut totum huius vitae decursum, aut plenitudinem et universalitatem conatum, quibus virtuosus pro contemplatione habenda laborat; et hoc totum videtur homini valde parum respectu valoris et amabilitatis illius. Congruit autem ordine divino et inter homines consuetudo (quamvis id occultum sit homini inexperto et contemplationis desiderio non nimis inflammato) quod dum post multos conatus credit homo habere Rachel, sibi in nocte supponatur Lia: quia propter tenebras et angustias huius vitae, et etiam propter impetus vitiorum et carnis compellitur homo in operibus activae iustitiae exerceri: sed tamen post septem dies, idest post hanc vitam et plenitudinem operum activae, intratur ad amplexum Rachelis. Cujus quidem praegustatio est in hac vita, sed consummatio est in futura. Duae autem sorores praedictae duas habent ancillas; quia rationi speculativae ancillatur imaginativa, quae optime vocatur Bala, idest absorpta vel inveterata: quia de veteribus seu de corruptibilibus instar vetularum semper garrulatur et a speciebus sensibilibus absorbetur. Voluntati vero sive virtuti practicae famulatur sensualis appetitus qui sensualitas nominatur: quae congrue vocatur Zelpha, idest os hians, seu os fluens, quia semper inhiat ad delectabilia carnis et illis inebriatur et in delectationes putridas totus fluit. Parit autem Lia septoplam prolem juxta septem naturales affectiones nostrae voluntatis, quae per gratiam directae et foecundatae, transeunt in virtutes, et sunt amor et odium, et deinde sequuntur timor et spes, dolor et gaudium et reverentia quae est timor de turpi facto seu est fuga

infamiae. Ordo autem generationis est iste. Nam primo mens ex visione divinae iustitiae et iudiciorum ejus concipit timorem, et hic est Ruben, idest visionis filius; est enim ex praedicta visione seu consideratione genitus. Secundo incipit mens de peccatis, propter quae erat damnanda, compungi et dolore affici; et hic Simeon, idest exauditio, quia cum tali dolore petens veniam exauditur a Domino. Tertio ex hoc concipitur spes gratiae et misericordiae; et hic est Levi, idest auditus: quia iste nostrae imbecilli virtuti, addit auxilium et fiduciam et assistentiam dictae virtuti. Quarto ab experimento pietatis et veritatis Dei, in quem sic fiducialiter sperat, concipitur quidam plenior affectus divini amoris, per quem eum glorificat, et de bonis acceptis, et adhuc speratis sive promissis, Deo gratias agit: et hic est Judas, idest confessio laudis. Adverte autem quod, licet amor foveat in virtutibus principatum, tamen prius intrat timor, quam ipse perficiatur; et primo exerceamur in actu divini timoris quam in puro actu sui amoris. Quinto vero per Dei amorem et laudem ratio ad ipsum speculandum fortius incitata mori se aestimat, nisi instar sororis liberos gignat: et quia hoc per se non potest, idcirco famulam suam, idest imaginationem viro suo tradit ut filios gignat, non sibi, sed rationi. Quia vero imaginatio in duo currit genera obsectorum, scilicet in poenalia et suavia, seu terribilia et desiderabilia: idcirco in Deum per terribilem rationem directa, duos filios parit multum utiles contemplationi. Primus est imaginaria speculatio poenarum infernalium, seu futurorum et terribilium iudiciorum Dei. Voco autem imaginariam, non quod in sola imaginatione sistatur; sed quia in ipsa et per ipsam ratio futura Dei iudicia speculatur: et ideo hic filius Dan, idest iudicium vocatur. Secundus filius est imaginaria speculatio aeternorum praemiorum, et quorumcumque intellectualium seu spiritualium bonorum: et quia hoc est per conversionem corporalium ad spiritualia et temporalium ad aeterna, et per quamdam conversivam translationem istorum in illa: ideo hic Nephtalim, idest comparatio seu conversio nominatur. Quia vero ordinationem imaginativae sequitur ordinatio sensualitatis: idcirco post haec et ipsa filios parit, imperata tamen a Lia, idest a voluntate superiori; quae quidem ad regendam sensualitatem fortius incitatur ex rationabili speculatione suppliciorum et praemiorum. Et quoniam tunc sensualitas bene regitur, quando delectabilia carnis abstinentissime fugit ejusque poenalia tranquille et materialiter portat: idcirco et ipsa geminam prolem parit; scilicet vigorem patientiae et rigorem abstinentiae. Primusque filius vocatur beatus, secundus vero felix. Duae enim sunt beatitudinis partes. Prima est, nil tibi evenire quod odias: Secunda est omnia habere quae recte desideras. Haec autem duo nullo modo possunt a nobis nisi per hos duos filios obtineri; quod ex suorum contrariorum comparatione clarius elucescit. Dantur enim homines duo, quorum unus totis viribus carnis delicias concupiscit, ejus vero poenalia toto animo exhorrescit et fugit: alter vero totum e contrario facit, quia scilicet tota post se poenalia quaerit et delectabilia fugit: tunc igitur videamus, quis horum duas partes beatitudinis praefatas, in hac vita plenius assequitur. Et constat quod ultimus; quia primus semper superabundat in his quae super omnia odit, scilicet in poenalibus, quibus haec vita misera carere non

potest: semper etiam eget delectabilibus, quae super omnia quaerit, quia appetitus ejus est infinitorum et quasi infinitus et pauca delectabilia sensus valet habere, et hoc ipsum non nisi per successiva et interposita momenta, et ideo aestu desideriorum firit et solitudinibus et egestate languescit; praesentia vero poenaliū semper molestatur et timore malorum imminuentium continue perterretur. Alter vero e contrario se habet; quia semper ad votum abundat in his quae amat et quaerit, scilicet in poenalibus; et de facili caret his quae odit, scilicet delectabilibus hujus mundi. Et experti sciunt quanta felicitas est nulla deordinata concupiscentia allici vel tentari, nec aliqua vel impatientia molestari. Primi autem duo qui sunt de Bala, in componenda pace internorum civium principaliter occupantur. Nam Dan quasi iudex comprimit internos motus, tenens omnia sub tremore iudiciorum Dei. Nephtalim vero per abundantiam suavitatis suarum compositionum omnia replet pace. Duo vero qui de Zelpha orti sunt, contra extrinsecos hostes pugnant, et ab illorum insultibus nos protegent. Gad enim contra illecebras delectabilium stat semper in procinctu expeditionum; unde infra Jacob dicit, Gad accinctus praeliabitur ante eum. Aser vero contra tela adversariorum praebet scutum patientiae et contra egestatem praebet exuberantiam alimoniae, gloriatur enim in tribulationibus; unde infra de eo Jacob dicit, quod pinguis panis ejus et praebens delicias regibus. Quia vero a mente sic per Dei timorem ordinata colligitur magna messis, ne dicam hordei, imo et tritici: ideo post ortum praedictorum dicitur Ruben, idest Dei timor, tempore messis triticeae exisse in agrum: qui quidem exit foras vel per hoc quod extrinsecus per opera manifestatur, vel per hoc quod aliorum imperio se subiecit: ut colligat messem triticeam obedientiae sanctae. Quia autem talis timor sic regulatus et fructifer non potest orbi non esse famosus, hinc est quod timor iste dicitur mandragoras, poma scilicet quaedam odorifera, reperisse, quas matri Liae, idest superiori voluntati dedit: quia laus et meritum hujus, proprie spectat ad ipsam. Sed Rachel, idest ratio pura et simplex, partem illarum sibi vult dari a Lia, idest a voluntate. Non enim expedit quod voluntas multum se oblectet in extrinseca fama sibi oblata: sed oportet quod per rationem tota, vel saltem major pars ejus, referatur in Deum. Unde et ipsa poma non sunt apta ad esum, imo sunt insipida. Licet autem voluntati sit hoc difficile, et praecipue quia contemplativa ratio praeter hoc virum praeripuit voluntati, tum quia omnino vult illum ab omni propria voluntate abstrahi et alienari, tum quia plus vult illum ad superna contemplanda rapi, quam in inferioribus virtutum operibus immorari: nihilominus ratio obtinet mandragoras illas a Lia, et per hoc concedit virum suum in nocte, quia sola voluntas propriam gloriam non quaerit, concedendum est sibi quod in nocte hujus vitae, in qua lucem aeternam non possumus libere contemplari, possit a viro suo concipere honorum operum fructus uberiores; et ideo postea ex ipsa nascitur Issachar, qui interpretatur merces, et ipse gaudium et gloria, quem talis mens habet de testimonio purae conscientiae suae. Non quod tale gaudium sit vere merces et quasi praemium mentis; nam etiam refutanti gloriam famae alienae pro mercede debetur gaudium, et gloria de

solido testimonio propriae puritatis; hoc est, illud gaudium quod per gustum videt requiem bonam et terram optimam. Sed sic dicitur quia in seipso praegustat quale erit gaudium in aeterna vita, quando tale ac tantum potest haberi in ista; et quia nihil ita fortificat vires cordis ad omnem laborem et omne opus praeceptorum pro aeterno praemio subeundum: ideo Issachar est asinus fortis, supponens suum humerum ad portandum, factusque est sub tributis serviens. Post hunc autem nascitur Zabulon, idest habitaculum fortitudinis, quidam scilicet sanctae irae robustissimus zelus contra omne vitium: et hic est domus Dei, turris et propugnaculum, imo pugil et defensator. Potuit autem, aut decuit fieri, quod talis zelus ante supradictos filios nasceretur; tum quia inordinati non est aliorum vitia corrigere et increpare; tum quia multa pax et patientia, et gaudii divini suavis praexigitur ad hoc, quod quis habere valeat zelum rectum et moderatum; alias autem zelus ejus in rancorem odii, vel in livorem invidiae de facili convertetur; diciturque ei a Christo: Hypocrita, ejice prius trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. Quia vero non est justus in terra qui non aliquando peccet, nihilque imbecillius quam tantum zelatorem esse, et vitiorum objurgatorem, et post tantum zelum in pluribus defectibus invenire seipsum. Ideo post hanc nascitur Dina, idest virtuosa verecundia, per quam quis causam et iudicium (quod sonat nomen Dinae) contra seipsum iterato assurgit: arguit enim homo seipsum, causans quod post tot ac tanta exercitia, et specialiter post tantum zelum in alios, ipse deficiens, etiam nihil minus reperiatur. Et nota quomodo partus Liae, ab humilitate suae despectionis, divinique timoris incipit, et in humilitatem verecundiae et confusivae objurgationis suiipsius finitur. Nota etiam quod haec verecundia potius dicitur filia quam filius; primo quia non ita arguit rigide, eo quod non invenit materiam vitiorum sic objurgabilem: sed procedit tantum quodam muliebri rubore et pudore; et quod majoris objurgationis est, magis spectat ad Zabulon, idest ad zelum superiorem. Secundo, quia timor in futurum ex deficiente sensu proveniens, est quasi femineae debilitatis signum: et provenit ex defectu virilis roboris et vigoris. Tertio, quia vereri et pavescere humanum iudicium vel conspectum, sicut facit erubescens committere aliquem defectum, non est omnino virilis virtutis, sed potius veribilis. Quia vero ante mentem sic perfectam, sicque zelantem, sicque humilem et erubescentem, condecet ad supernae sapientiae lumina amplius elevari: ideo tempus est omnino quod Rachel, idest ratio foecundetur. Et quoniam prius est illuminari ad seipsum discrete regendum et discutiendum, ac deinde etiam ad inferiores alios, antequam per extaticos gustus et superexcessus in divina et aeterna perspicaciter contemplanda possit omnino suspendi et rapi: ideo prius innascitur Racheli discretio prudentiae, scilicet Joseph rector fratrum et rector Aegypti, ejus decor in tantum est concupitus, quod filiae discurrerunt per murum ad illum videndum: qui quidem recte vocatur augmentum, quia exigit alium filium sibi apponi, scilicet contemplationis excessum; tum quia per discretum regnum supra modum augmentantur virtutes et earum opera, et familia domus Dei. Merito autem nascitur hic postremo; tum quia multi-

tudo temporis et diuturnae experientiae est necessaria ad perfectam discretionem habendam: tum quia perfectio ejus ex priorum virtutum longa et ardua exercitatione dependet; tum quia multos casus tentationum, multasque differentias virtualium exercitiorum, et multos modos medicinalium remedium, oportet mentem tam in se quam in aliis, non solum speculative, sed etiam practice comprehendere, antequam in his posset homo esse perfecte discretus et circumspectus. Et hinc est quod hic nascitur in senectute Jacob, sicut infra dicetur: et certe vix est aliquis plene discretus usquequo sit senex; nisi hoc sit a Deo supra legem communem, et quasi miraculose. Potest etiam proles praedicta, quoad aliqua moralizari; ut scilicet, primus filius sit visitatio pauperum et despectorum, secundus vero exauditio petitionum ipsorum, vel condonatio injuriarum, saltem quando petunt illa sibi indulgeri: tertius autem est obsequiositas, qua quis propriam personam copulat et mancipat corporalibus obsequiis aliorum. Per haec autem tria, sicut se homo exhibet aliis, sic Deus visitat et exaudit eum, et se copulat illi. Post haec autem sequitur aliud genus activae vitae, scilicet praedicatio Dei et fidei ejus; et quartus filius confessio nominatur. Quia vero rationalis manu ductio multum adjuvat praefatae praedicationis effectum, ex hoc ratio incitatur, ut ex quo adhuc per intellectuales rationes non potest, nisi saltem per sensibiles similitudines ducatur ad intelligendum magnificentiam Dei et operum ejus. Et quia universae viae Domini sunt misericordia et veritas, idest justitia, et per opera suae justitiae Deus timendus, per opera vero suae misericordiae monstratur amandus, ideo Dan et Nephtalim subsequuntur. Sed quia non sufficit verbo docere, nisi exempla operum subsequantur (non enim a sequente impetus suae irae et concupiscentiae fructuose docetur); idcirco oportet quod subsequatur generatio Aser, idest exemplum perfectae abstinentiae, non solum a cibis, sed etiam ab omnibus concupiscentibus et cupiditatibus mundi. Et tandem Aser, idest perfecta patientia in adversis. Et quia tales doctores sunt famosi in populis, ideo oportet hujus famae odorem per rationem Deo offerre; quo facto sequitur jocunditas unitatis fraternae, qua quis in aedificatione animarum et in dilatactione divini cultus in eis intentissime jocundatur, ita quod dicat. Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum: et hic est Issachar exilarans totam Ecclesiam Dei, et se pro illa supponens hominibus et tribuens ut postea sequatur Zabulon, idest quod homo pro domo Domini defensanda, se hostibus in murum opponat. Ne autem hoc fiat indecenter vel impie, aut immoderate, oportet subsequi quamdam reverentiam pro posse ad omnes; saltem in his, in quibus sunt merito reverendi. Et hoc est Dina; quam qui corrumpit, est merito culpandus et objurgandus. Post haec autem et non antea est quis idoneus ad regimen animarum; ut scilicet, excreseat sive ascendat usque ad sedem Ecclesiasticae praedicationis; et hic est Joseph postremo exortus. Allegorice autem potest haec proles ex suae generationis ordine juxta duplicem modum praefatum aptari ad hoc quod per doctrinam ad praefatum consualis proles formetur in ceteris animabus, seu in Ecclesia Dei; quamvis prout hoc refertur ad informationem agendorum, potius sit moralitas; et prout refertur ad monstrandum aliquid in Ec-

clesia factum vel fiendum, sit propterea allegoria. Vel potest hic textus ordo Ecclesiae a Jacob usque ad Christum. Primo enim in Aegypto natus est Ruben, idest filius visionis; quia Dei populus ibi vidit prosperam sui multiplicationem sub Joseph, et sui afflictionem sub Pharaone. Secundo sub Moyse et Aaron est a Deo jam populus exauditus, ac de Aegypto eductus; et tunc natus est Simeon, idest exauditio. Tertio est Leviticus ac sacerdotalis ordo elatus. Quarto temporalis principatus, atque tandem regalis ducatus sub Judicibus, et praecipue in stirpe David, quae fuit de tribu Juda, est procreatus: tuncque doctores paedagogici elementorum, scilicet literae legis, et milites seu bellatores praevalidi sunt quasi de ancillis exorti; gloria tamen regni et bellorum ejus a David cum cantoribus ejus, non homini est ascripta, sed Deo. Propter quod ordo propheticus ei datus est, qui mercedem aeternam sub Messia venturo promitteret eis. Et post transmigrationem Babylonis in restauratione templi sub Aggaeo festivo et laeto quodam modo id partim praegustaret. Post hoc vero missus est Matathias cum Juda Machabeo, et ceteris filiis suis; qui zelo legis accensi pro patria pugnaverunt, et domum Domini defensores. Postea vero praestita pace, quaedam proles carnalis et muliebris, est sub Pharisaeis exorta, hypocritali Pharisaeorum superstitione. Et haec est Dina. Post haec autem natus est Christus; quia a Pharaone, idest a regibus Romanorum dictus est tandem mundi salvator. De ortu vero Benjamin infra subdetur, quia tam moraliter quam allegorice, ea quae ante ortum ejus habentur praecire oportet.

• Nato autem Joseph. • Hic agitur de servitio Jacob pro mercede; atque deinde de recessu ejus a Laban propter contentionem causatam. Circa quam partem potest fieri quaestio triplex. Prima est an Jacob licite et juste fecerit excogitando artem de virgis ante oves in hora conceptus antea positus: et hoc solum quando erat tempus conceptus ovium. Dicendum quod Jacob juste hoc fecit, quod patet ex tribus quae in hoc opere concurrunt. Primum est servitus ejus praeterita, qua per quatuordecim annos fidelissime, et ipsi Laban utilissime servierat absque temporali mercede, resarciens etiam ei omne damnum, quamvis non ex culpa aut ex negligentia sua accidisset, ut ipse inferius dicit: et ideo aliquid de rebus Laban sibi merito debebatur. Secundum est, quia in pacto, quod ipse cum Laban pepigit, pars contigit ei pejor. Unde si Laban juste circa Jacob se haberet, nullatenus sustinuisset quod Jacob deteriore partem quam ipse, haberet: utpote quod ex gregibus unius coloris, sola proles varia esset Jacob; et quae esset unius coloris, esset Laban. Quia igitur Laban injuste et impie circa Jacob se habebat, ideo dignum fuit erga eum in hoc astute et cautelose procedi, sequendo cursum naturae conceptus, et a forma pacti deviando. Tertium est imperium seu consilium a Deo super hoc sibi datum. Quod enim Deus artem praedictam de virgis sibi revelaverit, patet ex hoc quod ipse refert Liae et Racheli se vidisse in somnis mares concumbentes esse varios, et Angelum Domini sibi dicentem, quod adverteret et videret quomodo erant varii et diversorum colorum. Quod autem hoc sibi in visione mandaret, et diceret propter artem praedictam, patet ex hoc quod Angelus subdit: • Vidi enim omnia quae fecit tibi Laban. Ego sum • Deus etc. •: quasi dicat: propter injustitias tibi a

Laban factas, volo quod hoc fiat; et ex eo quod ei dicitur etiam, « Ego sum Deus, qui tibi in Bethel » promisi, quod ego te ubique custodirem. » Et varietas in virgibus quam arietes feminis videbantur habere: ratio fuit, quod esset in femellis causa concipiendi foetus varios. Quod vero in fine visionis subditur: « Surge et egredere de terra hac etc. » intelligendum est quod praedicta visio fuit his facta ad eum; scilicet in principio ad discedendum hanc artem: et iterum in fine ut recederet a Laban. Unde hoc verbum, scilicet surge, aut non fuit sibi in principio dictum, aut non fuit tunc sibi dictum, ad statim recedendum, usquequo ex arte praedicta copiosam haberet mercedem. Vel forte Jacob quando retulit hoc suis uxoribus, primam partem accepit ex visione prima: et ultimam sibi tunc ultimo factam. Ad hoc etiam facit quod Jacob tam in pacto quam post totum effectum Deo adscribit: nam in pacto, dicit: « Respondebitque mihi eras justitia mea, » et post, uxoribus dicit: « Tulitque Deus substantiam patris vestri et dedit mihi. » Et paulo ante: « Deus autem patris mei fuit mecum, » et non dimisit ut pater vester noceret mihi. » Ipse etiam Laban ante pactum confitetur, se per effectum propriae prosperationis cognoscere quod Deus in tantum erat cum Jacob, quod propter eum Deus in temporalibus benedixit ei: unde ait. « Ex » perimento dulci, quia benedixerit mihi Deus » propter te. » Et Jacob postmodum confitetur subdens: « Benedixitque tibi Deus ad introitum » meum. » An autem solum duobus primis concurrentibus, absque scilicet nutu vel consilio divino, posset talis artis commentum juste fieri, dubium est. Quidam enim dicunt quod non; quia pacta sunt intelligenda secundum communem modum, et absque appositione alicujus doli. Alii dicunt, quod licet non esset hoc licitum facere simpliciter et absolute, esset tamen ad extorquendum id quod alias sibi juste debetur: adhibito tamen moderamine, quod per hoc non acquiratur amplius quam sibi debetur. Quidquid autem sit, de hoc certum est quod ex Dei praecepto vel consilio potuit hoc fieri juste, etiam si non concurreret primum; quia Deus potest cuicumque vult dare res quorumcumque; ipse enim est summus Dominus omnium rerum. Secunda quaestio est, An ex arte praefata sequeretur varietas colorum in foetibus naturaliter, vel solum miraculose. Ad quod dicit Hieronymus, quod naturaliter. Dicit enim quod Jacob novam stropham, idest, artem conversivam commentatus est, et contra naturam albi nigrique pecoris naturali arte pugnavit: neque mirum quod hanc feminarum in conceptu tradunt esse naturam, quod quales in extremo voluptatis aestu eum concipiunt perspexerint vel mente conceperint: talem procreent sobolem. Et hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicitur fieri. Et Quintilianus etiam pro defensione ejusdam matronae accusatae, quod Aethiopem pepererat, argumentatus est, hanc conceptum esse naturalem. Et idem dicit Augustinus libro tertio de Civitate Dei, capite septimo; ubi ostendit, quod anima matris ex imagine colorum visorum vehementer affecta, naturali ordine conformiter afficiebat materiam sui foetus. Nos multiplici experimento probamus, quod tanta est colligantia animae ad corpus, quod unus affectio vel passio de facili redundat in alterum. Unde ad passionem timoris vel pudoris resultat in corpore pavor vel rabor; et sic de aliis. Sed si cuiquam vi-

deretur, quod quamvis ex inspecta forma imaginum aliquando contrahatur consimilis forma conceptum, non tamen hoc secundum naturam solam fit frequenter et regulariter, sicut fuit in casu isto; tunc potest dici, quod supra legem aderat etiam hic regulatrix potentia Dei. Tertia quaestio est, An fuerit decens vel credibile, quod Deus tam turpem visionem ostenderet, aut quod de causa vili et turpi opere se intromitteret? Dicendum, quod nisi hoc fuisset decens, non fecisset hoc Deus, neque Jacob assensisset, nec in Scripturis sacris hoc ita solemniter scriptum esset. Ostenditur autem hoc fuisse decens primo respectu divinae sapientiae, quae sic omnia, quantumcumque turpia et difformia, praecellarissime videt: ita quod ex hoc in nullo defoedatur aut dehonestetur. Idem est de Angelis et beatis: et ideo nihil indecens est in ejus sapientia, omnem veritatem specialiter contemplari; fuitque utile nos etiam per exempla sensibilia edoceri, quod Dei exemplaris sapientia sine foeditate omnia etiam turpia repraesentat. Secundo patet hoc ipsum ex respectu suae potentiae et providentiae; quia constat, quod ipsa specialiter omnibus adest: nihil enim potest fieri sine ipsa; et absit, quod in aliquo horum foedetur: quin potius in hoc apparet sincerior, quod incontaminabiliter omnia facit, et omnibus adest. Namquid etiam non justum est et pium, quod non solum in spiritualibus, sed etiam in corporalibus remuneret sanctos, et puniat impios? Rursus tanta est vis veri amoris, quod usque ad infima condescendit amico, et ab amico tanto plus se diligit aestimat et regratiatur, quanto etiam in minoribus sentit sibi ineffabiliter condescendi, et usque ad extremas inimicitias de se curam haberi. Tertio patet ex bonitate omnium naturalium rerum et operum in quibus utique nihil est peccati; imo sunt omnia plena ordine et ratione admirabilis sapientiae Dei. Neque inexpediens fuit nobis ex sensibilibus ministrari et prophetari futura, etiam arcaua sapientiae. Inter sensibilia autem nullum altius et profundius est, quam hujusmodi formativa vis animaliam. « Responditque mihi justitia mea: » quasi dicat: pro te erit natura pecorum quae unicoloria ex unicoloribus oriuntur ut frequentius; pro me vero erit justitia mea, scilicet ut Deus reddat mihi secundum justitiam mei servitii et laboris. « Cras, » idest in futurum. « Quando beneplaciti » tempus advenerit coram te, » idest quando tempus ex tuo beneplacito taxatum et institutum advenerit. « Et omnia, » idest de omnibus quae non fuerunt varia, supple si fuerint a me retenta, « furti me argues, » idest secure me arguere possis. Nota, ubi paulo post nos habemus, « Cunctum autem gregem ei tradidit in manus filiorum, » melior, ut videtur, litera esset, si esset ibi sic, vel sic intelligi debet. « Et separavit in » die illa capras et oves, et hircos et arietes varios » atque maculosos a cuncto grege unicolore. Et » tradidit, » scilicet varios, « in manus filiorum » suorum omnium. Jacob autem, » sicut mox subditur, « pascibat reliquos greges, » scilicet unicolores, « alios per filios suos pascibat Laban, » hoc est, per filiarum suarum filios, scilicet Rachel et Lia. « Et posuit inter se et generum spatium » itineris dierum trium; » ne scilicet ex vicinitate pecorum istorum et illorum posset furtive aliquis dolus nasci. « Virgas populeas virides. » Ideo virides sumpsit, quia in hujusmodi major apparet di-

versitas inter partem decorticatam et non decorticatam, ipsaque viriditas sensibilibus oculis intuentium se offert: et etiam quia facilius sunt decorticationis. Secundum autem Hieronymum virgarum varietas faciebat umbras seu imagines arietum et hircorum in aqua illa resplendentium, varias apparere femellis simul in aqua intuentibus virgas, faciebatque Jacob oves in ipsa potandi aviditate ascendi: et ex duplici desiderio, scilicet potus et coitus, affectuosius et fortius inhaerent imagines arietum in aquarum speculo visae. Nota, quod ubi nos habemus, ex platanis, Hieronymus habet ex malogranatis; et dicit, quod Septuaginta habent virgas styracinas, et nucinas et plataninas. « Et fiabant serotina Laban etc. » Ideo hoc dicit, quia primi temporis foetus est melior; ideo ante illas oves seu capras, quae primo tempore quaerebant matrem, ponebat Jacob virgas, ut foetus melior suus esset. Ante illas autem quae sero, idest tardiori seu posteriori tempore quaerebant matrem, virgas non ponebat, ut sic deterior foetus esset Laban. Duplici autem ex causa (ut dicit Hieronymus) fuit, quod Laban haberet ibi aliquam partem, non tamen ita bonam. Prima scilicet ne posset aliqua doli suspicio Laban insurgere vel apparere. Secundo ne Laban plus debito spoliaretur.

CAPUT XXXI.

• Postquam autem audivit verba filiorum Laban. • Hic est primo admonendum, quantum ad dicta, quod quidam dicunt, quod prima immissio arietum in oves fuit in principio veris, et prima erat melior, quia meliores oves citius appetunt coitum: ita quod illas primo faciebat ascendi, istas vero postremo. Aliis vero magis placet, quod serotinus conceptus erat in autumnno, primus erat in vere: quia, ut dicit Augustinus in lib. quaest. super Genesim et Hieronymus, natura Italicarum ovium et Mesopotamiae traditur eadem esse, scilicet quod pariunt bis in anno. Unde Virgilius ait: « Bis gravidae pecudes. » Et hoc modo illud quod infra legitur, scilicet mutavit mercedem meam decem vicibus, intelligit Hieronymus, dicens, id in sex annis, quibus Jacob pro mercede servivit, fieri potuisse. Quia sicut etiam Augustinus in lib. quaest. super Genesim dicit, in primo anno, in quo inter se pacti sunt, solum semel pepererunt: quia tunc non ita potuit eas facere bis ascendi. Sexto autem anno, cum semel peperissent, prius recessit Jacob a Laban, quam iterum parerent: quatuor autem annis intermediis bis pepererunt. Posset tamen dici, quod licet in primo anno bis pepererint, non tamen pro illo anno mutavit sibi mercedem, quia nondum viderat se fraudatum: et ideo quod quinque annos sequentes etiam decies mutavit, bis scilicet respectu cujuslibet anni. « Et vendidit comeditque pretium nostrum, » idest nos tibi vendidit pro servitio tuo: et pretium seu utilitatem illius servitii sibi in nobis accepit. « Et Rachel furata est idola patris sui. » Satis est mirabile, quod hoc fecit, cum non sit credendum, quin a Jacob fuerit edocta, quod super omnia idolatriam fugeret et eaveret. Nec sit verisimile, quod tamquam cupida argenti vel auri (de quo forte erant idola illa) fuerit. Quidam igitur dicunt, quod hoc fecit, ut si pater, insequeretur illos haberent ad ea recursum et refugium, ut ad templa sacra. Vel posset dici,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

quod scilicet zelo justitiae contra ejus avaritiam seu rapinam hoc fecerit. Dicit autem Hieronymus, quod ubi nos idola legimus, in Hebraeo habetur Seraphim, quae Aquila figuras vel imagines interpretatur. « Et amne transmisso, » idest Euphrate fluvio transvadato « Contra montem Galaad. » Anticipative sic vocatur, quia postmodum hoc nomen accepit, sicut infra legitur. « Et comprehendit, » idest attigit in montem. « Viditque, » scilicet Laban. « In somnis dicentem sibi Dominum, Cave etc. » Nota, quomodo Deus quasi omnia facta Jacob agebat. Unde Sapientiae decimo dicitur, quod Deus reduxit eum per vias rectas et in fraude circumventium illi adfuit et honestavit, et multum ditavit et magnificavit illum in laboribus suis. « Et nunc quidem valet manus mea addere tibi malum. » Sed Deus patris tui heri dixit mihi, Cave etc. » Nota, quomodo arrogantia superbiorum saepe se confundit, ubi magis credit se super sanctos magnificare. Nam Laban volens ostendere, quod bene poterat nocere Jacob, in signum, quod non desistebat defectu potentiae, revelavit inhibitionem Dei super hoc factam: non advertens, quod in hoc ipso ostendebat Deum quo ad hoc esse cum Jacob, et Jacob esse justum ipsumque injustum. Quod bene advertens Jacob subdit inferius, « Laborem manuum mearum respexit et arguit te heri clam me, » idest me nesciente. « Abigeres, » idest furtive abduceres. « Quasi captivas gladio, » idest ac si tuo gladio essent captivatae et captae. « Cur furatus es deos meos? » Nota, quod hic primo legitur de pluralitate deorum et de cultu idolorum: nondum enim supra mentio facta erat. « Timui ne violenter auferres filias tuas. » Ex quo patet, quod non fugiebat propter cupiditatem temporalium quae sibi asportabat. « Super stramenta cameli, » idest sub sella ejus. « Quia consuetudo feminarum nunc accedit mihi: » quasi dicat, Nunc patior menstrua, et ideo non possum, sicut deberem, assurgere tibi, « Sic delusa, » idest delusione frustrata est, « sollicitudo, » idest sollicita intentio, « quarentis. Tumensque Jacob cum jurgio ait, » idest Multum indignatus, tam vultus quam verborum asperitate ait. Quod quidem pro loco et tempore sancte fit a sanctis; et certe non solum ex subsequentibus verbis Jacob patet ipsum juste fuisse indignatum: sed etiam ex facto Laban. Nullatenus enim debuit credere, quod Jacob fuisset sibi aliquid furatus et praecipue idola; et saltem ex quo audivit hoc fortiter negantem, et omnia sua ejus scrutinio exponentem, debuit credere et desistere. « Pone hic coram fratribus tuis. » Forte fratres suos vocat illos de quibus dicitur, quod Laban assumptis fratribus suis persequutus est eum: unde hoc de filiis Laban ipsius dicit. Nam filii ipsius Jacob parvi erant, et primogenitus ejus, scilicet Ruben, nondum habebat tredecim annos; et ideo ad hoc dijudicandum nondum erant idonei. « Idcirco viginti annis fui tecum? » Hoc indignanter et interrogative debet legi, quasi dicat, Obsequium, quo viginti annis servivi tibi, non meruerat, ut ita scrutareris omnia mea. « Ego omne damnum reddebam. » Videtur, quod Jacob aliqua de domo patris sui secum haberet, ex quibus posset damna illa reddere. « Diu noctuque aestu urebar et gelu. » Aestu scilicet de die, gelu de nocte et aliquando de die. Nec mirum, si idem effectus potuit esse a diversis causis; et maxime, quia ventus est effectus

immediatus; quamvis ustio immediatus sit ab aestu, quam a gelicidio seu a frigore. Primi enim effectus caloris et frigoris sunt calefacere et infrigidare: per infrigidationem autem fit aliquando nimia contractio carniū et pororum ejus: ad quam sequitur interim caloris accensio et superficialis cutis nimia desiccatio. Sicque per viginti annos in domo tua servivi tibi. Nota ex his quam fideliter quamque simpliciter servierit ei; et e contra quam injuste et impie ille semper se habuerit ad eum. « Immutasti quoque mercedem meam decem vicibus, » idest pluries; sumitur enim numerus determinatus pro indeterminato. Vel ad literam decem vicibus juxta modum superius tactum, immutavit eum hoc modo; quia quando Laban videbat plures diversi coloris nasci, dicebat, Unicolores sint deinceps merces tua. Quando vero videbat unicolores plus multiplicari, dicebat: Amodo diversi coloris sint tui. Pro decem vero vicibus Septuaginta habent, decem agnis. Sed Hieronymus dicit, quod nomen Hebraicum (monim) numerum magis quam agnum sonat. « Et timor Isaac, » idest Deus, quem timet Isaac; vel sanctus timor, quo ipse eum colit et timet. Nomine enim timoris intelligitur aliquando totus cultus Dei. « Uterque juxta proprietatem » linguae suae. » Laban enim, secundum Hieronymum, antiquam parentum linguam commutaverat in linguam provinciae in qua habitabat. Jacob igitur acervum testimonii lingua Hebraea vocavit Galaad. Galaad enim est acervus testimonii: Laban vero id ipsum, idest acervum testimonii, lingua Syra vocavit, ut ibidem ostendit. Nota pro mysteriis, quod sicut in prima procreatione virtuosae proles requiritur virtuosum exercitium: sic in procreatione habendae mercedis requiritur providae discretionis sagax ingenium, per quam scit homo se diversimode omnibus, prout expedit, contemperare et accommodare. Et primo oportet quod sciat intelligentiam proportionaliter variare, et Scripturae sacrae intelligentiam sub rationabili varietate inspicere. Oportet etiam, quod in canalibus, idest Scripturae sacrae libris seu tractatibus, in quibus aquae divinae sapientiae continentur, ponat virgas, idest rectas et solidas intelligentias, seu expositiones: in quibus sic servetur sensus literalis quasi cortex, quod nihilominus pro eo, quod spirituales sensus exigunt, auferatur velamen corticis literalis: ut sic exempla et documenta arietum, idest sanctorum Patrum in his aquis descripta mentibus seu affectibus spiritualiter foecundandis appareant varia, in hora fervidi conceptus et potus; et ex hoc proles eorum erit conformiter variata. Et quia naturaliter omnia Dei opera sunt quidam canales super quos est effusa aqua sapientiae Dei, juxta illud Ecclesiastici primo, Effudit illam super omnia opera sua: idcirco sic ex omnibus est Deus per similitudinem spectandus quasi specierum cortice remanente, quod nihilominus per privationem omnium est super omnia segregandus, ut ab omnibus secernatur; alias enim non concipietur recta intelligentia ejus. Mystica vero ratio trinae speciei virgarum potest tripliciter accipi, secundum tres generales rationes variationis praedictae. Prima enim sumitur ex respectu operum agendorum, quae pro loco et tempore varias circumstantias exigunt: ita quod id quod agendum est aliquando, in alio tempore est omittendum, vel augendum, vel minuendum; semper tamen debet esse recta intentio quasi virga recta. Tunc igitur

trina est virga secundum tria principalia objecta, ex quibus sumuntur genera moralium operum. Nam per aspectum ad Deum debet esse virga florifera et fructifera, qualis est amygdalina, quae ad monstrandum Sacerdotium dignum floruit et frondit. Opus enim habens Deum pro objecto immediato, habet miros splendores divinorum luminum, quasi flores: et miros sapes dulcorum et gustuum quasi fructuum. Per respectum vero ad seipsum, debet esse actio pungitiva et concupiscentialis caloris divisiva: ut sit virga generans vinum acerbum malorum granatorum. Per respectum vero ad proximum, instar virgarum populearum, debet esse actio multiformis juxta multiformitatem personarum et populorum. Secunda sumitur ex respectu statuum populi Dei, qui in tres distinguuntur; scilicet in conjugatos, clericos et religiosos: vel infimos, medios et supremos; vel in statum activorum, contemplativorum et praelatorum: vel in statum ante legem, et sub lege, et post legem. Tertia est respectu fidei vel Scripturae, quae juxta modos praedictos habet distingui. Nota etiam, quod sumendo foecundationem hanc allegorice, prout scilicet ad spirituales patres Ecclesiarum et religionum, est in subditis hujusmodi varietas discrete formata: tunc per Laban intelliguntur Praelati saeculariores et vetustiores, aut carnaliores; et tunc serotina, idest pigri et inhaerentes, semper sunt Laban. Prima vero, idest strenui et praecipui, spectant ad Jacob. Et saepius sicut prima proles sanctorum statuum est spiritalis et fervida, sic serotina invenitur tepida et carnalis, et quasi faex optimi vini in fundo vasis residens et persistens. Nota etiam, quod quodcumque Laban petit varia, tunc Jacob accipit uniformia pro se, et e contra. Carnales enim ex hypocrisi, aut ex sola consuetudine, aut ex aliquo schismatico aut carnali aut superstitioso vel caeremoniali affectu et ritu, suas habent varietates et uniformitates; et ideo eorum varietati spiritalis uniformitas charitatis est opponenda: eorum vero carnali unitati est discreta varietas objicienda. Nota etiam tertio, quod in fuga Jacob a Laban, designatur finalis discessus spiritualium a carnalibus, propter quorum filias sive plebes ad Deum trahendas, suoque spiritui copulandas, eis per longa tempora servierunt: sed quia in fine contra spirituales plus solito inserviunt, idcirco oportet eos redire ad terram patrum suorum; unde et in fine ad Judaeos convertendos redibit praedicatio: et sicut Apostoli relictā Synagoga fuerunt missi ad Gentes: sic suo modo et isti. Quod vero Rachel in scio Jacob furatur deos sive idola patris sui, si sumatur in malo, designat quosdam muliebres contemplativos, sive potius curiosos, qui curiosam carnalium scientiam in spiritualium habitu quasi furtive acquirunt, et ideo menstrua patiuntur juxta morem saecularium feminarum, sapientium, scilicet, mundanorum, qui sola sapiunt carnalia et terrena. Sumptum vero in bonum designat perspicaciam verorum contemplativorum, per quam in arcano suorum cordium, quasi furtive dijudicant vitia et idola Praelatorum, quos relinquunt. Quia tamen, dum carnales ob hoc inserviunt, plerumque oportet aliud exterius simulare, sic tamen, quod praedicta idola realiter conculentur: idcirco Rachel se simulat quasi muliebria pati, tenendo tamen idola sub se, et sub sella cameli; quia quietam vitam simplicium servorum Dei, quae est quasi sella camelorum, praeferunt idolis

illis; sed simulando se muliebres et simplices, fingunt se non surripuisse idola illa, et sic Laban deluditur. Per Jacob vero (licet ignorantem) designantur hic quidam patres spirituales, qui circa hujusmodi zelum non ita tunc temporis occupantur, pro eo quod suis et suorum spiritualibus negotiis toti insistunt. In foedere vero inter Jacob et Laban initio figuratur primo quaedam pax, quae fit ante plenum discessum, per quem a Laban adjuratur, quod alteram fidem, ne alias filias, idest vitam aliam, a praehabita introducat. Secundo figuratur quaedam pax dimissoria, qua se mutuo finaliter impugnare desistunt.

CAPUT XXXII.

« Fuerunt ei obviam Angeli Dei. » Hic narratur, quam caute et discrete Jacob placavit iram et impetum fratris sui; et hoc per quatuor, quae fecit: Primum est discreta missio munerum; non enim misit totum simul, nec semper eadem, aut per eosdem: imo quinque greges distinctos praeter sextam legationem servorum, quam primo praemiserat. Secundum est ordinata distinctio suae familiae in duo, seu in duas turmas, scilicet ancillarum et liberarum facta, ita quod sibi charissima posuit in fine postremo. Tertium est attenta ac fortis et pervigil oratio et supplicatio ejus ad Deum usque ad plenam impetrationem intenti. Quartum est humillimus modus honorandi Esau, tam verbo quam gestu, tam per se, quam per omnes famulos et familias suas: quia omnes debuerunt ipsum vocare dominum suum, sibi supplicare, et genu flectere tamquam domino. Ne hoc autem quasi ex solo ingenio, aut tamquam metu consternatus absque spe divini consilii, vel quasi desertus a Deo hoc fecisse credatur: ideo ante ista praemittitur, quod exercitus angelici sibi venerunt obviam, se sibi sub certa specie visibiliter ostendentes, ac si dicerent, Nos erimus tecum. Et ut ex litera conjicitur, non solum vidit eos quasi euntes, sed etiam eo modo, quo in castris exercitus militum solent stare. Unde nomen loci, in quo eos vidit, vocavit Monaim, idest castra. Quaeritur autem primo, Quomodo Jacob ita timuit fratris sui adventum, quum nuntii sui non legantur dixisse ei, quod Esau veniret ad eum nocendi causa? Praeterea numquid non certus erat de Dei promissionibus ad se factis, quas ipse etiam refert, dicens: Domine, qui mihi dixisti, revertere etc.? Dicendum, quod quantum ex serie hujus literae conjicitur, Esau a principio veniebat ad eum animo nocendi. Conjicitur autem hoc primo ex hoc, quod cum quadringentis viris quasi manu armata veniebat ad eum. Secundo, quia Deus consolans super hoc Jacob, non dixit ei, ne timeas, quia non venit contra te animo irato; sed potius dixit, quod si fortitudine sua Deum vicerat, multo magis poterat hominibus praevalere. Dato autem, quod Esau non pacifice veniret, nihilominus Jacob probabiliter poterat contrarium suspicari. Ad illud autem de spe promissionis divinae dicendum, quod spes illa nec semper nec necessario excludit timorem sensualem vel naturalem, aut timorem ex humana ratione conceptum: sed sufficit, quod excludit desperationem, et illum timendi modum, qui desperationem inducit. Alias Joseph et Christi mater ut quid timerunt in Judaeam cum Christo venire, quia Archelaus ibidem regna-

bat, cum certi essent Christum contra suum beneplacitum non posse aliquid pati? Praeterea licet Deus promississet Jacob suam protectionem, modum tamen non omnino explicaverat ei; et ideo dubitare poterat, an Deus permetteret uxores et liberos ejus occidi, et sic de multis damnis. Secundo quaeritur de reverentia, quam exhibuit fratri suo, adorando scilicet eum, et vocando eum dominum suum, et dicendo, quod suam faciem videret ut vultum Dei. Quod verbum maximae adulationis fuisse videtur. Dicendum, quod tam humanae quam divinae prudentiae est seire se humiliare pro loco et tempore, etiam reprobis et indignis; et maxime, ubi per hoc placatur ipsorum ira, et evitatur multiplex damnum: est etiam hoc virtutis humilitatis. Praeterea licet Jacob divino instinctu fratri suo subripiisset benedictionem et primogenituram, nihilominus quia modus exterior quamdam speciem doli et injuriae contra Esau praetenderat: idcirco decens fuit, quod se illi humiliaret, et suppliciter veniam postularet. Praeterea indecens non fuit, quod fratri suo aetate majori, et temporaliter praepotenti, exhibuit temporalem reverentiam operis obsequio, et comprobavit non odisse aut contemnere fratrem suum: sed potius ipsum ex corde diligere et revereri; et praecipue eum falso contrarium putaretur. Rursus decens et expediens fuit in hoc ipso subinnui, quod vis benedictionis et primogeniturae fratri suo subtractae potius erat intelligenda, quoad primatum gratiae spiritualis, quam quoad primatum dominationis et praesidentiae temporalis. Dixit autem veraciter, vidisse vultum ejus quasi vultum Dei; quia sensibiliter occurrerat ei, et admirabiliter timendus et reverendus. Nam (quasi) non designat ibi aequalitatem, sed quamdam similitudinem et hyperbolicam, qua communiter loquentes saepe utuntur. Ex quo etiam vidit fratrem suum ad se placatum, vidit faciem ejus sibi sensibiliter valde gratiosam: ita quod ex utroque eorum potuit veraciter illud dici: « Mittoque » nunc legationem ad dominum meum. » Videtur quod per legationem intelligat hic non solum servos, sed etiam munera: alias quare jussit, quod servi sui ex parte sua praemitterent oves et boves etc., nisi intenderet dicere, Ecce tanta bona sunt mihi data a Deo, de quibus aliqua tibi tamquam domino meo mitto: « Minor sum cunctis, » idest ad nullam misericordiam tuam mihi impensam habeo condignam magnitudinem aut bonitatem: imo respectu omnium sum deficiens et minor, quam esse deberem: « In baculo meo transivi Jordanem » istum. » Secundum quosdam istud dicit, non quod Jordanis esset tunc sibi praesens; sed ipsum demonstrative denotat, tamquam sibi propinquum, et tamquam notum et famosum in terra Judaeae; et forte videbat eum, licet a longe. Alii volunt, quod ad literam esset tunc juxta Jordanem. Quod autem infra dicitur transisse vadum Jacob, inquit, quod nomen tale ex transitu illo pars illa Jordanis, quam transvadavit, accepit. Alii vero sequentes primum modum dicunt, quod Jacob est alveus a Jordane distans ab ipso per duo milliaria, et est in finibus Idumaeae: et inquit quod interpretationi nominis Jacob congruit: Jacob enim interpretatur pulvis et lucta. « Ipse vero mansit nocte illa in » castris, » idest in Monaim, in loco scilicet praemisso; « cumque mature, » idest festine et ante diem, « surrexisset, remansit solus, » causa

orandi, ut puto: « Et ecce vir luctabatur cum eo. » Non puto, quod eo modo luctaretur cum eo, quo communiter luctantes, sed potius quod Angelus sive Deus in specie hominis sibi apparens, precibus et attractivis manibus et amplexibus tenebatur a Jacob: dumque fingeat se omnino velle discedere, impellendo se ad recessum, tunc Jacob firmius tenebat, et ad se trahebat, quasi nitens ipsum apud se retinere, usquequo preces, quas pro salvatione sui et suorum ab Esau sibi porrigebat, exaudiret. Et hoc sonant verba, quae Deus subdit, dicens: « Dimitte me. » Et quod Jacob dicit: « Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Qui cum videret, quod eum superare non posset, » idest non vellet bono modo: et loquitur sicut cum dicimus, Deus non potest se negare suis amicis. Et non posse superare, sumitur pro non posse a manibus illius divelli. « Tetigit nervum femoris ejus etc. » Hoc fecit Deus, tum ut efficaciam suae virtutis, per quam facillime potest omnibus praevalere, sensibiliter experiretur, etiam cum Deo praevalere videbatur: tum ut visionis memoria sibi fortius infingeretur, et suis ex hoc plenius notificaretur. Nam ex tali effectu post visionem in eo relicto, clarius patuit suae visionis excessus. Factum est etiam hoc in signum sapientiale et figurale, quod scilicet carnalis concupiscentia, quae viget in femoris imo, ad tactum Dei marcescit: et quod caro Judaeorum, et carnalis sensus legis et literae per luctam seu pugnam Christi cum eis erat exiccanda: et ideo claudicat Judaismus, quia ima ejus pars ivit sursum ad Christum, et est benedicta ab ipso: altera vero ivit deorsum, et ideo est ab humore gratiae exiccata; propter quod veri filii Israel non comedunt nervum carnalis literae quae occidit, et quo vivere non potest robur potentiae creatae; imo ad praesentiam divinae potentiae ipsa est pura passio, et quasi nihil. Si autem quaeras, quare Deus sic luctabatur, quod luctantem superare nollet? Ad hoc est prima ratio, ad monstrandum scilicet efficaciam fortis et fiducialis orationis: tam illius, quae tunc erat in Jacob, quam consimilium. Unde et ideo Deus fingeat se omnino recessurum, ut instantia precum fortius retineretur, et quasi violentaretur seu compelleretur suum rigorem flectere. Ideo enim a cordibus orantium saepius evolat, et quasi aufugit, ut fortius quaeratur et trahatur, et violenti rapiant illum. Et ut etiam doceat per hoc, quod homo non est dignus habere, nisi fortius instet, ipsumque importune propulset. Secunda est ad figurandam luctam Christi, non cum spiritu Jacob, sed cum carne brachio ejus, idest cum parte Judaeorum carnalium, a qua Christus propter redemptionis nostrae pretium superandus erat ad horam. In cujus signum Scriptura vocavit hic luctam potius, quam tractum, etsi ad literam speciem habuit communis modi luctandi: in cujus rei signum est factum, et per consequens et in signum luctae Prophetarum et Apostolorum, et consimilium, cum carnali synagoga seu Ecclesia temporum suorum. « Dimitte me, jam enim ascendit aurora. » Nota, quod loquitur ad modum alicujus domini seu viri maturi et honesti, qui erubescit videri luctari, vel aliqua sibi non condigna agere. Vel loquitur ad modum alicujus, qui habet festinationem ad locum alium recedendi, allegans causam festinationis, quia omnino jam est hora eundi. Docens nos in hoc, quod ex quo incipit quasi

usque prope diem caelestis gloriae cordi illucere: ex tunc se inacceptabilem esse dicit. Sed nihilominus quia iste modus loquendi quamdam humanam et socialem familiaritatem sapit, ideo Deus ad speciales amicos suos aliquando tales modos loquendi habet, et ex hoc familiarius et socialius, et per consequens fiducialius se ingerit cordibus eorum. « Quod nomen est tibi? » Interrogat non quasi ignorans, sed ut ex responsis assumat causam benedicendi. « Nequaquam Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel. » Quasi dicat: non solum amodo supplantator hominum vel tuorum hostium diceris vel es: imo Princeps cum Deo. Cujus rationem subdit: « Quia si contra Deum fortis fuisti, » per violentiam scilicet detentivarum precum et importunarum pulsationum cum Deo pugnando, ejusque rigorem superando, sive flectendo: quanto magis contra homines praevalebis? Sed forte quaeres: Quid facit hoc ad benedictionem, cum bonum jam habitum potius astruatur, quam novum aliquid donum detur? Dicendum, quod istud est benedictio commendans et confirmans donum gratiae primo datum, et ita animum Jacob amplius laetificans et confortans; et ultra hoc non solum respectu Esau, sed etiam respectu omnis adversarii saltem humani, praedicat fore victoriosum. Et in hoc ipso concluditur collatio efficaciae et promissio auxilii contra hostes; ac si diceret: Ne paveas, sed esto securus, qui tuis violentis precibus apud Deum, quamquam renitentem, obtinuisti, quod contra hostes tuos sis praevalidus et victoriosus. Potest etiam dici, quod praeter hoc postmodum benedixit eum: unde paulo post dicitur: « Et benedixit ei in eodem loco. » Nota autem, quod secundum Hieronymum in hoc loco, quod interpretatio, qua in libro nominum Israel interpretatur nomen Jacob, idest vir videns Deum, est violenta: unde, secundum eum proprie interpretatur, Princeps cum Deo, idest Princeps fortis et praepotens sicut Deus. Vel fortis a Deo. Interpretatur etiam secundum eum directus Dei. « Cur quaeris nomen meum, quod est mirabile? » Sensus potest esse, Quod hoc dico, mirabile est nomen ejus: vel quod nomen suum est mirabile, quod non est nobis comprehensibile. Utrumque tamen realiter redit in idem; quia semper designatur, quod Deus non potest a nobis comprehendi, nisi per admirationem et superexcessum superadmirabilis transcendentiae suae. Sed numquid Jacob non noverat ipsum esse Deum, quando dixit ei, Non dimittam te, donec benedixeris mihi: Aut quando ab ipso audivit. Si contra Deum fortis fuisti etc.? Potest dici, quod in parte noverat, sed nihilominus plenius et altius hoc scire cupiebat. Vel potest etiam dici, quod sancti in hujusmodi visionibus plus aguntur quam agant. Unde Deus ipsemet qui respondet, occulte movet eos ad interrogandum. Potuit etiam esse, quod in principio non clare distinxerit, an persona sibi apparens teneret proprie personam Angeli vel Dei. « Vocavitque nomen loci Phanuel, dicens, Vidi Dominum faciem ad faciem. » Phanuel enim interpretatur facies Dei. « Et salva facta est anima mea, » scilicet ab omni humano nocumento et timore. Vel salva facta est in pleniori spe gloriae et omnis boni. Quomodo autem viderit Deum, ex his quae alibi dicta sunt, et etiam in lib. de Angelica hierarchia habentur, satis patet.

CAPUT XXXIII.

« Adoravit pronus in terram septies, donec
 « appropinquaret frater ejus. » Licet non dicatur,
 quod adoraverit Dominum aut fratrem suum, satis
 tamen innuitur, et etiam quod fratri suo de longe
 reverentiam exhibuerit: ut sic magis placaret ani-
 mum ejus « Et oves ac boves foetas, » idest foetu
 plenas, sive praegnantes vel foetas, idest de novo
 parientes et a partu liberatas. Reversus itaque illo
 die Esau. Haec est sexta pars historiae Jacob; in qua
 narratur, quomodo in Sichem pervenit, et quomodo
 ob violentam oppressionem Dinae populus Sichem
 a filiis Jacob occisus fuit. Et Jacob venit in Sochoth.
 De quo dicit Hieronymus, Sochoth usque hodie est
 civitas trans Jordanem in parte Scitopoleos. Unde
 et Judicum octavo dicitur, Gedeon transisse Jorda-
 nem, quando loquutus est ad viros Sochoth, et
 inde condescendens venit in Phanuel. Ex quo vide-
 tur vera opinio illa quae dicit, quod Jacob nondum
 transiverat Jordanem, sed Jacob fluvium. « Transi-
 « vitque in Salem urbem Sichimorum, » idest
 spectantem ad provinciam seu regionem urbis Si-
 chem. De hac autem urbe dictum est supra de-
 cimo quarto, cum de Melchisedech ageretur. Dicit
 autem Hieronymus super hoc loco, quod Salem
 vel nomen fuit duarum urbium, videlicet istius
 et Jerusalem: aut ista Salem quae nunc pro Sichem
 nominatur habet accentum paululum ab accentu
 alterius declinatum, et tunc illa interpretatur paci-
 fica, haec autem consummata atque perfecta. Unde
 et in statim sequentibus dicit, quod secundum
 literam Septuaginta viri Sichem dicuntur viri paci-
 fici, in Hebraeo legitur Salamim, quod Aquila in-
 terpretatus est consummatos atque perfectos. « In-
 « vocavit super illud fortissimum Deum Israel. »
 Forte ideo vocatur hic fortissimus, quia liberaverat
 Jacob de manu Esau; vel quia Jacob ad magis sin-
 gularem sensum divini operis per praedicta fuerat
 perductus. Nota pro mysteriis, quod per Esau in
 hoc loco designatur pugna confratrum et corre-
 gularium, de qua posterioris ad Corinthios 11 di-
 cit Apostolus: « Periculis in falsis fratribus: » quo-
 rum caput, ut ibi praemittitur, transfiguratur se in
 Angelum lucis. Et quia nullum bellum acrius, quam
 hostes domestici, et potissime quando pro se colorem
 justitiae et majoritatem praelationis videtur habere:
 ideoque nullum praelium legitur Jacob ita fortiter
 timuisse, nec in aliquo Dei et exercitum Angelico-
 rum praesidium ita sibi astitisse, sicut in isto. Qui-
 bus multa temporalia non solum semel et bis, sed
 sexies et ultra sunt relinquenda, imo et auferenda,
 cum temporali primatu, quem appetunt: ut sub ci-
 neribus coetus humilium quasi panis subeinericis
 conservetur; quamvis ubi hoc praejudicat veritati,
 aliter sit agendum. Quod vero populum suum in
 duas turmas divisit, ponens liberas post ancillas,
 et omnium postremo Joseph cum Rachele, morali-
 ter designat ordinatum statum mentis perfectae:
 quia in loco ultimo debent esse dona superiora, et
 sic per ordinem usque ad inferiora et extrema. Et
 per hoc intellige allegorice ordinatum statum Ec-
 clesiasticae familiae, qui summo opere observandus
 est in tempore periculosae pugnae. Quamvis et per
 hoc figuratur ordo statuum Ecclesiae secundum
 diversa tempora ejus; quia primo sub lege naturae
 quam scriptae praecesserunt ancillae cum filiis suis,

deinde secuta est vita activa, et postremo erit con-
 templativa cum prole sua.

CAPUT XXXIV.

« Egressa est autem Dina. » Quomodo Jacob
 venit et inhabitavit circa Sichem hic subditur; et
 de oppressionem Dinae et de vastatione urbis Sichem
 ex eo subsecuta. Et nota, quod hoc non fuit factum
 statim post adventum Jacob; tum quia Dina non
 habuit tunc ultra septem annos, quando autem hoc
 contigit erat nubilis aetatis: tum quia Simeon et
 Levi qui in consilio contra Sichimitas principales
 fuerant, vix habebant tredecim annos; quando au-
 tem contigit, oportet eos fuisse majoris roboris et
 aetatis. Nota etiam quod multitudo non parva ser-
 vorum erat cum Jacob, ex quibus aliqui cum Levi
 et Simeone contra Sichimitas fuerunt. Sed duo filii
 ejus in hoc facto singulariter nominantur qui facti
 ejusdem principes et auctores fuerant. « Augete
 « dotem, » illam scilicet quam maritus debet dare
 uxori. « Responderunt filii Jacob in dolo: Non possu-
 « mus dare sororem nostram homini incircumciso. »
 Quidam ajunt, quod hoc inter caetera dicunt do-
 lose, quia nondum hoc erat prohibitum: nisi forte
 de incircumcisis illius terrae Chanaan hoc ante legem
 scriptam a Deo ipsis prohibitum esset. Sed quaeri-
 tur, An Simeon et Levi peccaverint in facto isto?
 et videtur quod sic; tum ex loco isto, tum ex hoc,
 quod Jacob penultimo capite hujus libri dicit: Si-
 meon et Levi vasa iniquitatis bellantia, maledictus
 furor eorum, quia pertinax. Sed contra hoc est,
 quia Judith Deum in oratione sua facta sic alloqui-
 tur: Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti
 illi gladium in defensionem alienigenarum, quia
 violaverunt et denudaverunt femur virginis: et de-
 disti eos in divisionem servis tuis, quia zelaverunt
 zelum tuum etc. Ad hoc est duplex responsio seu
 opinio. Prima est, quod peccaverunt: Primo ratione
 irae. Secundo, quia in doloso pacto; qui dolus licet in
 omni pacto foederis sit illicitus et proditorius, ultra
 hoc etiam fuit hic sacrilegus, quia fuit in tanto sa-
 cramento, scilicet circumcisionis. Tertio scilicet in
 interfectione non illius solius, qui crimen stupri
 commiserat, sed etiam totius plebis. Et hoc in pun-
 cto, in quo valde fuerant miserandi: quia tunc ob
 vulnus circumcisionis urgebantur acri dolore. Ad
 illud autem de Judith dicitur, quod licet in illo
 facto habuerunt zelum Dei contra stuprum illud:
 tamen non habuerunt illud debitis circumstantiis
 moderatum. Licet etiam Deus juverit eos in inter-
 fectione illorum, non ex hoc sequitur, quod ipsi
 fuerunt a peccato immunes: quia Deus multis ex
 causis jurat temporaliter peccatores. Secunda opinio
 est, quod in hoc non peccaverunt, nec habuerunt
 dolum malum, sed potius rectum et cautelosum.
 Viri enim de Sichem erant facinorum participes,
 ideoque erant digni mori. Non enim videtur, quod
 familia Jacob in totam plebem illius urbis propter
 crimen unius solius sic exarsissent in iram, nisi
 sensissent, quod erant participes et defensores faci-
 norum ejus. Quod vero Sichem consensit se et
 suos circumcidi, potius fecisse videtur ob carnalem
 amorem puellae, quam propter fidem, aut amorem
 divini cultus et religionis; populusque ejus potius
 ad hoc suusus esse videtur ob amorem domini sui
 temporalis, et ob spem commodi temporalis, quam
 propter aliud: et ideo nullam indulgentiam aut

gratiam promeruerunt. Praeterea si filia Jacob et familia ejus fecit hoc impie et dolose, tunc apud Deum et homines maxima poena digni fuerunt: et tunc non suffecisset, quod Jacob solo simplici verbo duos principales eorum increpasset, dicens: « Tur-
 • bastus me etc. » Nec videtur, quod Deus curasset perterrere omnes urbes vicinas et non auderent persequi eos, sicut sequenti capitulo dicitur factum esse. Praeterea hic dicitur, quod parvulos et uxores duxerunt captivos et depraedati sunt omnia bona eorum. Ergo si injuste hoc fecerunt, Jacob debuit restituere omnia illa; quod non legitur fecisse. Praeterea Jacob infra capite quadragesimo octavo legavit Joseph orbem Sichem, quam dicit se tulisse ab eis in gladio filiorum suorum. Videtur autem, quod hoc non diceret, nisi illud bellum justum fuisset. Si dicatur quod Jacob loquitur ibi solum de parte agri, quam emerat, hoc ridiculosum videtur; tum quia hoc esset donum quasi nullius valoris, ac per consequens non competens Joseph, et praecipue in tali statu; tum quia partem illius agri non acquisivit in gladio, sed potius in pace et pacifico pretio. Haec autem opinio sumpta videtur partim ex quodam libro apocripho, qui nominatur Testamentum duodecim Prophetarum, ubi Simeon et Levi in suo testamento dicunt, se hoc bono animo fecisse, ita quod de hoc non se accusant, immo potius commendant. Et secundum hoc, ad verbum Jacob respondetur, quod scilicet ibi prophetice loquitur de futuro scelere Pharisaeorum et Scribarum contra Christum quasi de praeterito; et quod illud, quod pro poena maledictionis subditur, scilicet illud: Dividam eos seu dispergam in Jacob, potius facit ad benedictionem saltem respectu Levi; quia divisio illa in tribu Levi facta est per totalem mancipationem ipsius ad divinum cultum: et per hoc quod decimas et oblationes pro sorte haereditatis accepit. Tertius modus est, qui temperat modos praedictos; qui dicit, quod Simeon et Levi hoc partim fecerint moti a Deo, partim in impetu zeli sui. Unde Richardus dicit: Illud sane dixerim quod Dinae fratribus merito displicuit, merito eos placare non potuit circumcisio: quae non tam pro Deo, quam pro Dina facta fuit. Malum tamen in eis fuit severitatis modum excedere, et in ulciscenda injuria aequitatis mensuram minime servasse. Merito ergo Jacob inconsultam eorum audaciam redarguit: severitatemque tam indiscretam juste reprehendit. Neque mirandum, si idem opus secundum aliquid sui est rectum et ex zelo procedens, et secundum aliquid sit temerarium et excessivum: quando etiam verbum Caiphae, pro quanto fuit ab occulto Dei instinctu, fuit Propheticum: pro quanto vero a prava intentione Caiphae, fuit impium. Quod si dicas, neque zelum sanctum posse ad talem prodicionem movere, ut scilicet sub specie foederis et sub promissione mutuae pacis et amicitiae matrimonium contrahatur, et hoc per sacramentum divinae religionis assumptum: ut sic foederatorum occisio perpetretur: Potest dici, quod Deus viderat cor Sichimorum in hoc foedere non intendere Deum, nec emendam scelerum, sed solum pacem et voluntatem carnalem: ideo non ex hoc cessavit cor filiorum Jacob movere ad zelum ultionis: et simpliciter potuit esse, quod filii Jacob satis adverterent, quod Sichimitae nihil Deum timerent, neque in his Deum intenderent; ac per consequens, quod non erat expediens connubia cum eis inire: et pro tanto recte

potuerunt perseverare in zelo exterminii illorum. Sed quod absque patris consilio et deliberatione tali foedere hoc perficere intenderint: non video, quomodo potuit esse bonum. Pro quanto igitur hoc fuit a Deo et bonum, laudatur quidem a Judith: pro quanto vero fuit malum, increpatur a Jacob. Si quis tamen dicat, quod sicut ipsa Judith iudicio divino juste potuit simulare se velle foecundari cum Holoferne, ut haberet opportunitatem occidendi eum, et sicut populus Israel potuit petere mutuum ab Aegyptiis quasi ab amicis, absque hoc, quod intenderent reddere mutuata, sic potuit et in proposito fieri: non contradico, quamvis non sit ita mihi clarum in hoc casu, sicut in illis. « Arreptis duo
 • filii Jacob gladiis, ingressi sunt urbem confidenter, » sive audacter. An soli ambo fuerunt, non claret omnino. Quidam volunt, quod bene potuit hoc fieri a solis duobus, propter vehementem dolorem, quem tunc ex circumcissione Sichimitae habebant, et etiam propter spem foederis initi, et maxime zelo irae vehementis eos impetuose movente. Alii volunt, quod aliquos servos suos secum habuerunt. Nota pro mysteriis, quod moraliter Dina pro venusta verecundia accipitur, sicut tactum est supra, cum de tota prole Jacob moraliter ageretur. Tunc per Sichem ipsam rapientem, et pro ejus amore se et suos circumcidentem, designatur amor vanae gloriae, qui pro evitando detrimento potius, quam propter Deum amputavit suorum superflua pudendorum, ne, scilicet, et impudentes, et sine verecundia esse videantur. Unde recte ejus pater est Emor, qui interpretatur asinus; ipse vero Sichem labor, vel humerus, quia de amore propriae excellentiae, qui est stultus, ut est asinus, nascitur amor inanis gloriae, qui humerum suum ad laborem exterioris circumcissionis seu poenitentiae subiecit, quod est proprium hypocritarum. Qui toties Dinam quasi nolentem opprimit, quoties mentem corruptionis sive confusionis erubescens, et idcirco fortiter reluctantem etiam invitam usque ad turpem delectationem seu glorificationem trahit; quod non fieret, nisi ipsa exterius evagasset, curiose volens inspicere mulieres vicinas, idest infirma forinsecae gentis. Ex quo plerumque contingit, quod suum decorem illorum infirmitatibus praefert, et ex hoc appetitus vanae gloriae ipsam vehementius pulsat: cujus impetum dum repellere non sufficit, viribus Sichem vieta succumbit. Sed cum hoc ad Simeonem et Levi, idest ad doloris et spei notitiam pervenit, fit aliquando dolor excessive se ulciscendi. Neque potest Dinae copulari, nisi masculorum, idest morum suorum fortium et consuetorum praepudia circumcidat, et Sichem, idest amor gloriae hic deficiat. Sichem sive Dina, idest gloriatio sive verecundia, est gloria imprudens: nihilominus Simeon et Levi, idest dolor et spes, sic aliquando se excedunt, quod non solum inanem gloriam abjiciunt, sed etiam opera bona ex inani gloria inchoata, cum tamen in talibus non debeamus assumptam morum honestatem destruere, sed intentionem mutare. Et nota, quod tertio die circumcissionis hanc stragem faciunt; tria enim bona quasi tres dies sunt a circumcissione morum recte facta. Primum est bonitas et difficultas operis extrinseci. Secundum est puritas cordis ex hoc exquisita et exercitata. Tertium est praemium, et hoc apud Deum promeritum. In mente igitur considerante, se propter inanem gloriam consueta et amante

vitiorum opera a se amputasse, surgit dolor gravis; quia non relinquitur sine gravi dolore, quod possidebatur forti cum amore. Cum vero considerat, se ex hoc non profecisse, sed potius capitale vitium incurrisse, fit dolor gravior et justior. Sed cum tertio considerat se ex hoc non promeruisse praemium apud Dominum, imo et aeternum supplicium meruisse, fit dolor gravissimus: et ideo tunc insaniunt Simeon et Levi, quia nesciunt patienter dolere, neque de morum sic circumcisorum correctione sperare. Vel quia gladius Simeonis, idest doloris, est reprobatio mali commissi: gladius vero Levi est exactio poenitentiae rigidae. Solet etiam spes nimium praesumens opera nimis fortia et dura exigere. Quid est enim aliud, eos acceptis gladiis Dinae amatores interficere, quam exprobratione malorum etiam inevitabilium, vel exactione abstinentiarum, vel macerationum etiam impossibilium, non solum vires corporis, sed etiam vires mentis sic attenuare, ut postmodum nihil boni possit exercere? Vel generalius designatur hic moraliter periculum curiosae evagationis, ex qua mens alias casta, etiam invita corrumpitur ab illecebris apprehensis. Allegorice autem per Sichem significatur Christus; per Dinam autem decor Synagogae, pro qua Christus humeros suos omni labori subiecit. Et ipse est filius asini, vel quia ipse apud Deum pro nobis factus est ut jumentum, vel quia filius est sanctorum patrum, qui se velut asinos oneribus poenitentiae subiecerunt. Quia vero Christus Synagogae cum beneplacito Judaeorum non poterat copulari, nisi circumcisionem et sacramenta legalia a principio observasset, ideo pro ipsius amore se circumcidit. Sed quia Scribae et Pharisei Synagogam aestimaverunt a Christo corruptam, ideo ipsum et ejus discipulos impie occiderunt, et Synagogam sibi funditus abstulerunt. Factumque est hoc tertio die, idest tertio anno suae praedicationis seu persecutionis, in quo fuit suae crucis gravissimus dolor. Considerando vero factum Simeonis et Levi in bono, tunc per ipsos designantur sancti Doctores Ecclesiae et praelati, ut Petrus et Paulus qui contra pseudoapostolos et Christi Ecclesiae corruptores zelum mirae severitatis exercuerunt. Consimiliter etiam contra haereticos factum est per subsequentes doctores, et Ecclesiae rectores; et hoc in tantum, quod apud quosdam de majoribus, qui hic per Jacob designantur, reputati fuerunt excessisse mensuram. Quia vero Ecclesiae Doctores non essent passi cum pseudoapostolis communionem habere, nisi illi ea quae fidei aperte repugnant, a se circumcidissent, quod illi non vere sed simulate fecerunt: ideo fuerunt in eis tres dies doloris. Fuit enim primo in eis dolor circumcidendo eloquia. Secundo fuit gravior dolor in circumcidendo sensum sive intellectum carneum. Tertio fuit in eis gravissimus dolor circumcidere quaestum cupiditatum et golositatum. Et ideo per istum et in isto Paulus invenit aditum ad detegendum errores eorum, et ad ipsos exterminandos de Ecclesia Dei.

CAPUT XXXV.

« Interea loquutus est Deus ad Jacob. » Haec est septima pars gestorum Jacob: in qua primo narratur recessus ejus de Sichem. Secundo adventus in Bethel. Tertio in Bethleem. Quarto transit in Hebron ad patrem suum.

Et in qualibet harum contigit notabile aliquid. In prima, scilicet abjectio et sepelitio idolorum et terrificatio Gentium eis convicinarum. In secunda altaris aedificatio, et Delborae mors et sepelitio, Deique ad Jacob apparitio. In tertia Benjamin parturitio a Rachel, morsque illius et sepelitio. In quarta Balae a Ruben incestatio, post quod et subditur duodecimo filiorum Jacob enumeratio. In quinta vero Isaac mors et sepelitio. « Interea locutus est Deus ad Jacob. » Hic est notandum, quam solícite regebat Deus patres istos. Quia enim nunc erat Jacob necessarium speciale consilium et auxilium Dei propter stragem Sichimorum, quae omnes civitates vicinas concitaverat contra ipsum, ideo Deus nunc quinto apparet ei, « Abjicite deos alienos. » Quidam putant, quod hoc dicitur pro idolis Laban a Rachel furatis, sed quia non est verisimile, quod tanto tempore perduraverint apud Rachelem, utpote fere per septem annos vel amplius, quibus steterant circa Sichem: ideo videtur magis de idolis raptis cum praeda Sichimorum. « Et mundamini, » scilicet corde et veritate. « Vestimenta vestra. » Hoc jussit fieri in expressius signum totalis rejectionis idololatriae, ritusque gentilis, et pristinae conversationis, quantum ad minus bene acta: ut sit quasi altera innovatio divini cultus. « Qui exaudivit me in die tribulationis meae. » Ex hoc patet, quod prima visio Dei facta sibi in Bethel fuit facta sibi primitus petenti auxilium Dei in fuga sua. « Dederunt ergo ei omnes deos alienos. » Ex hoc patet, quod alii praeter Rachelem sibi idola dederunt. « Et in aures, quae erant in auribus eorum, » scilicet idolorum. Voluit enim, quod non solum idola, sed etiam ornamenta idolorum a se abjicerent. Vel forte in aures, quas a Sichimitis acceperant in detestationem gentilis lasciviae et superbiae abjici fecit. « At ille infodit, » idest infra foveam sepelivit. Nota, quod noluit ea fundere, et materiam eorum conflata retinere: sed potius omnino rejicere et sepelire, subter terebinthum, quae secundum Isidorum, est arbor generans resinam omnium praestantiorum, et secundum Papiam habet fructus modicos, qui mandi possunt. « Mortua est Delbora. » Nota, quod nisi Scriptura mysteria intenderet in narrationibus suis, non est verisimile, quod mortem Delborae plus quam mortem Rebeckae curasset. « Ad radicem Bethel, » idest ad pedem orbis illius. « Et appellavit eum Israel. » Supra prius promiserat ipsum sic appellandum; hic vero sibi de facto nomen istud imponit; vel hoc nomen sibi ante impositum hic plenius confirmat. Fecitque hoc in signum perfectioris virtutis et principatus Jacob, et in signum majoris assistentiae Dei ad eum; et etiam in signum, quod supplantatione hostium ingeniosa ascenditur et est ascendendum ad Dei visionem seu contemplationem, et ad Dei insuperabilem principatum. « Terramque quam dedi Abraham, » scilicet promissione, vel dedi in mea praedestinatione aeterna, « libans, » idest fundens, vel sacrificaturus super illud libamina. Libamina erant proprie liquidorum sacrificia, scilicet vini vel olei: sed aliquando sumitur pro sacrificio de pane vel de simila glutinata. « Quae ducit Ephraim, » idest Bethleem: non quod jam tunc sic vocaretur, postmodum enim sic vocata est ex nomine uxoris Caleb. « Pater vero appellavit eum Benjamin, idest filium dextrae, » idest virtutis,

secundum Hieronymum. Errant, qui putant, Benjamin filium dierum interpretari: quia cum hic sit jamin interminatum, significat dextram vel virtutem. Dum vero terminatur in m, est idem quod dies. « Erexitque Jacob titulum, » idest lapidem vel lapides in insigne memoriale. « Trans turrim gregis. » Hieronymus dicit, hebraeos velle, hunc esse locum, ubi postea fuit aedificatum templum Salomonis: de quo Michaeas dicit: Et tu turris gregis nebulosa filia Sion etc. Et dicitur turris gregis, idest congregationis et coetus: et subdit: Sed si sequamur ordinem viae potius est locus passorum juxta Bethleem, ubi vel grex Angelorum in ortu Domini, vel Jacob pecora sua ponit loco nomen imponens; vel, quod verius est, quodam vaticinio futurum jam tunc mysterium in hoc monstrabatur, et ob illud sic prius erat locus ille vocatus. « Abiit Ruben, et dormivit eum Bala. » An illa consentiente, aut dormiente, aut reluctante, hoc Ruben fecerit, non claret. « Erant autem filii Jacob duodecim. » Quia nunc Benjamin fuit ortus, et duodenarius numerus filiorum Jacob completus: ideo nunc repetit numerum filiorum ejus. « Et filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia, » scilicet pro majori parte: nam Benjamin non fuit ibi natus. Unde more Scripturae synecdochice loquitur. « Venit etiam ad Isaac. » Si de primo adventu personalis visitationis loquitur, satis est mirabile, quod tanto tempore destiterit visitare patrem senem et caecum. Propterea videtur, quod solum loquatur de illo adventu, quo cum tota familia et gregibus suis venit, mansurus cum patre suo in Hebron. Nota pro mysteriis, quod deleta synagoga et idololatria Gentilium sub fervida fide et devotione fidelium, qui post destructam synagogam fuerunt sepulti: erectus est cultus Dei in sede Ecclesiae, quae est vere Bethel, idest domus Dei. Tuncque Delbora, idest loquax prophetia Judaeorum, est ad plenum mortua, et sub radicali fide Ecclesiae, ut sub quercu, idest sub robore Christiani imperii, quod est quercus fletus seu desolationis, sepulta: quamvis sit nutrix Rebeckae, idest Ecclesiae. Nam ex qua Romanum imperium fuit ubique subjectum iugo Christi, non apparuit locus prophetandi alterum Christum: tuncque tam Christus quam christianus populus est dictus Israel, idest Dominus participans et videns Deum. Post hoc autem sequitur tempus vernale et floridum, ut veniatur ad Ephratam, idest ad frugiferam terram, seu ad Bethleem, idest ad domum panis, ubi virgo peperit Christum; et post hoc Rachel, idest contemplativa Ecclesia, pariet filium postremum, scilicet contemplationis superexcessum, seu statum extaticum qui propter dolorem partus dicitur a matre Benoni, idest filius doloris sed a Deo filius dextrae sive jubili et gloriae. Et nota, quod tam moraliter quam allegorice Rachel moritur in hoc: tum quia non intratur ad supermundanos superexcessus, nisi cum Christo tota crucifigatur et sepeliatur; tum quia in matre, idest in mente vel Ecclesia, ante istum partum est aliquod corpus carneum, quod in hoc partu est necessario moriturum, sicut obiit synagoga in partu Christi et populi christiani. Tunc igitur trans turrim gregis, idest vitae gregalis seu animalis ibitur. Sed sicut in exitu christiani populi de gregali vitae synagogae primogenitus, scilicet populus pro parte ad ipsum conversus, incestavit Balam concubinam ejus, et pro eo zelo

corrupto legis caeremonias adamavit: sic et in partu extremo quidam primogeniti cum ancilla evangelici status concumbent, temporalia sub typo perfectionis evangelicae, instar pseudoapostolorum quaerentes et amantes. De hoc autem tangetur etiam infra ultimo, ubi de Ruben sermo fiet. Postremo autem redibit Christus, scilicet per gratiam ad patres, idest ad Judaeorum populum, unde exivit, moraturus cum eis usque ad finem: ut per mortem extremi judicii ducat eos in caelum.

CAPUT XXXVI.

« Hae autem generationes Esau. » Hic incidenter haec pars interseritur, ut sciatur benedictio supra scripta etiam in Esau temporaliter fuisse impleta; et sciamus, quod etiam malis Deus plerumque dat temporalia bona; tum propter merita patrum, tum propter aliqua bona, quae ipsi fecerunt. Et primo narrat generationem Esau factam in terra Chanaan. Secundo, quomodo inde recesserit, et mansit in monte Seir, ibi, « Tulit autem Esau. » Tertio repetit breviter generationes ejus, ut referat generationes filiorum ejus, ibi, « Hae autem sunt generationes Esau. » Quarto narrat quod quatuordecim filii filiorum ejus praenominati fuerunt duces, ibi, « Hi duces filiorum Esau. » Quinto ibi, « Isti filii Seir Horraei, » ponit genealogiam patris Horraeorum, qui dona miserat Esau in terra Edom. Quod secundum Hieronymum in parte facit, quia Channa, concubina Eliphatae primogeniti Esau, fuit filia istius Seir Horraei. Potest etiam dici, quod facit hoc, ut sciatur, quam potentem gentem expulit Esau de terra illa. Sexto enumerat Reges de genere Esau, qui regnaverunt in terra illa, antequam filii Israel haberent regem, ibi, « reges autem. » Septimo enumerat duces et ducatus stirpis Esau, quos post praefatos reges habuerunt, ibi, « Hae ergo nomina ducum Esau. » Aliter nominat ibi, quam prius: nam quas supra vigesimosexte nominavit Judith et Basemath, hic vocat Ada et Olibama. Filiam vero Ismael supra nominatam Melat, hic vocat Basemath. « Tulit autem Esau etc. » Nota, quod licet ante mortem patris recesserit, et manserit in terra Seir, unde supra decimotertio dicitur, quod reversus est Esau itinere, quo venerat in Seir: hic tamen refertur, quod hoc post mortem patris plenius fecit: et hoc magis sonat verbum quod subditur, scilicet quod recessit a fratre suo. « Esau patris Edom, » idest Idumaeorum populus, qui ex eo genitus dictus est Edom, sicut et ipse dux « Theman. » Secundum Hieronymum, ex nominibus istorum sunt interposita nomina regionibus et gentibus Idumaeorum: quia sicut fecerant diversas familias, sic sibi diviserunt terras illas. « Isti filii Seir Horraei. » Secundum Augustinum in libro quaestionum super Genesim, quidam putant, quod Seir fuit pater Horraeorum, qui eos genuit. Hieronymus vero incipit versum ibi, « Horraei habitatores terrae fuerunt, » scilicet, « Lotan et Zobal etc. » et legit illud, « isti filii Seir, » cum praecedentibus. Postea enim dixerat, « Iste est Edom, et hi filii Seir. » Et subdit Hieronymus, Esau, et Edom, et Seir unius est nomen hominis. Quod autem sequitur: « Et Horraei habitationes terram et reliqua. » Postquam enumeravit filios Esau, altius repetit; et exponit, qui ante Esau in terra Edom principes fuerint ex genere Hor-

raeorum. Haec Hieronymus. Sed pro primo facit, quia postea subditur, Hi duces Horraei filii Seir. Quod autem filii Esau deleverint Horraeos, habetur Deuteronomii secundo: « Iste est Ana, qui invenit « aquas in solitudine. » Hieronymus dicit, quod apud Hebraeos sunt de hoc variae opiniones. Ubi autem nos habemus, qui invenit aquas calidas, Septuaginta legunt, qui invenit τῶν ἱαμεῖν. Et quidam putant, per Jamin maria significari, quia iisdem literis maria scribunt: et tunc dicunt, quod invenit maria, idest congregationes aquarum, quae juxta idioma Hebraeae linguae maria nuncupantur, quod scilicet stagnum in deserto reperit, cujus rei inventio rara est in eremo. Alii vero putant aquas calidas hoc nomine significari, sicut fit in lingua Punica, quae vicina et conjuncta est Hebraeae. Et forte pro magno est habitum, quod fontem aquae calidae ibi invenerit. Linguam autem Punicam videtur Hieronymus hic vocare linguam Phoeniceam, idest provinciae Phoenicis, in qua sunt Tyrus et Sidon: licet alibi saepe sumatur pro terra Africana et Mauritana. Alii putant, onagros ab isto primo admissos esse ad asinas, et ipsum primo hujusmodi concubitus invenisse, ut ex his nascerentur velocissimi asini, qui vocantur Jamin. Alii vero putant, quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecit primus ascendi, ut muli inde contra naturam nascerentur; et secundum istos Jamin, idem est quod associatio. « Reges autem, qui regnaverunt in terra « Edom, antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi etc. » Quidam volunt, quod totum illud, quod de regibus et ducibus Edom subditur, fuerit additum ab Esdra, vel ab eo, qui librum Paralipomenon edidit; tum quia Moyses non potuit historice omnia ista ita narrare, quia duces, qui post reges hic subduntur, fuerunt post omnes istos reges, sicut in primo Paralipomenon dicitur. Non est autem verisimile, quod Moyses prophetice per modum historiae praedixerit futura, tamquam praeterita historice narrans; tum etiam quia recte de Paralipomenon primo videtur assumpta. « Habitavit « autem Jacob etc. » « Hae sunt generationes, » supple, quae supra ante generationes Esau praemissae sunt. Hoc auctor subjunxit, tum ut, quia dixerat quod Esau de Chanaan recessit in terram Edom, ordinate subjungeret, quod Jacob instar patrum habitavit in terra Chanaan: tum etiam ut quasi incidenter generationibus Esau insertis, rediret ad Jacob, de quo et ejus filiis est ulterius prosecuturus; quia de Ana sic signanter dicitur, quod invenit aquas calidas in deserto etc. Nota de hoc breve mysterium. Horraei enim, de quorum genere est Sobal, liberi vel iracundi interpretantur: Sabeon vero pater ejus interpretatur statio dolens, aut eloquentia inutilis. Ana vero donum et gratificatio. Nota igitur, quod de iracundia et libertate mundanorum nascitur dolor cordi iracundo infixus, et eloquentia sterilis, arrogans, et verbosa: quae tamen sic placet mundanis, quod complacentiam ex ipsa genitam vocant donum aut gratiam. Unde de eloquentia fastuosa donum saecularis gratiae dicunt nasci; quae tantam habet vim, ut etiam in desertis cordum sylvestrium et ferocium, aquas calidas et sulphureas, fervidi scilicet et sulphurei amoris, inveniat: quando hujusmodi gratia pascit non agnos quidem, sed asinos patris sui.

CAPUT XXXVII.

« Joseph cum sexdecim esset annorum. » Hic narratur venditio Joseph, et primo refertur hujus occasio sive causa. Secundo refertur modus ipsius, ibi, « Cumque fratres illius. » Tertio palliatio hujus criminis facta Jacob patri ejus, ibi, « Tulerunt autem. » Quarto patris dolor implacabilis, ibi, « Quam cum agnovisset pater. » Quinto Joseph revenditio a primis emptoribus facta, ibi, « Et illo perseverante in fletu. » Dicit ergo, « Cum « sexdecim esset annorum. » Ergo post hoc factum vixit Isaac tredecim annos; quia Jacob post decem annos a morte Isaac intravit Aegyptum, et tunc erat Joseph triginta novem annorum, sicut ex subsequentibus patet. Nota, quod in hac parte triplex causa injusti odii contra Joseph ponitur. Prima est accusatio, quae utique fuit justa et pia, quia dixit hoc primi, cujus erat corrigere, et qui praesumendus erat prodesse potius quam obesse. Secunda est Joseph a patre praedilectio major, et in speciali tunicae et consimilium prae-honoratio. In quo est notandum, quod etiam in sanctis sunt plerumque quaedam amoris teneritudines ad minores et innocentiores, etiam ad delicatius eos secundum corpus fovendos. Nota etiam, quod in hoc ipso, quamquam isti sancti patres essent divites, communiter tamen induebant filios suos satis rusticae: alias non referretur hic tunica praedilecto specialiter data Joseph. Tertia causa odii fratrum est relatio somniorum de sua praelatione super fratres, et super totam domum patris sui futura. Nota etiam, quod horribile est odium invidiae, quia omnia motiva amoris praecipua summe vertit in oppositum. Accipit enim ut sibi contrariissima, quae amantissima sunt. Unde naturalis fraternitas Joseph, et ejus justitia et innocentia, et omnimoda gratiositas apud Deum et apud patrem, et apud alios, fortius incitabat fratres ad invidiam: et in tantum, quod non poterant illud celare in corde; immo compellebat eos ad loquendum ei indignanter et aemulatorie; et hoc non in uno verbo, vel in duobus: sed in omnibus. Unde hic signanter subditur, quod non poterant ei quicquam pacifice loqui. « Accusavitque fratres apud patrem crimine pessimo. » An omnes fratres, an solum filios ancillarum, cum quibus pascebant gregem, accusaverit, non claret: nec etiam de quo crimine accusavit eos. Quidam tamen dicunt, quod hoc synechdochice dicitur propter Ruben, cujus incestum patri denuntiavit: sed hoc non patet ex textu: et nihilominus contra hoc facit, quia solus Ruben legitur restitisse proditori fratrum contra Joseph, et multum doluisse de hoc facto. Quidam autem dicunt, quod filios ancillarum accusavit de peccato contra naturam. Sed neque hoc scitur. Unde nobis sufficit, quod veraciter de aliquo verissimo crimine eos accusaverit: « Israel « autem diligebat Joseph super omnes filios, eo « quod in senectute sua genuisset eum. » Satis est mirabile de causa praedilectionis hic reddita: tum quia Joseph satis cito post alios fuit genitus (Omnes enim praeter Benjamin infra septem annos sunt nati), tum quia in tam sancto patre non videtur fuisse ratio sufficiens ista ad praediligendum; tum quia secundum hoc Benjamin fuisset amplius praedilectus. Videtur ergo quod hoc sit secundum literam sic positum pro causa aliquo modo inducente; sed quod hic mystice innatur alia causa princi-

palior et spiritualior. Verum est quidem, quod senes ceteris praediligunt filios in senectute genitos, quia omni homini absolute rememoratio seu imaginatio praestantis adhuc virtutis in seipso est delectabilis: et ideo seni est delectabile, quod videt se habuisse virtutem ad procreandam prolem; et novitas prolis opposita vetustati quamdam recompensationem jucunditatis adfert menti ex vetustate languenti. Principalis tamen causa praedilectionis Joseph fuit aestimatio praecellentioris bonitatis ejus, et praelectionis ejus a Deo. Et ad hoc aestimandum inducebatur Jacob ex eo, quod post omnes genuerat eum, et de uxore prima facta postrema. Ipse autem tam in Isaac quam in seipso probaverat Deum frequenter praeeligere posteriores; sciebatque Christum ex se in novissimo temporum nasciturum, esse omnibus prioribus filiis praeferendum. « Fecitque ei tunicam » polymitam. « Hieronymus habet variam; dicens, quod pro varia, Aquila habet talarem, idest usque ad talos descendentem. Symmachus vero manicatam. Aut quia manibus artificis erat mira varietate distincta, aut quia habebat manicas. Antiqui enim magis utebantur colobiis. Est autem colobium vestis longa sine manicis. Dicitur autem polymita a polis, quod est pluralitas, et mitas, quod est gutta; quasi pluribus guttis vel coloribus tincta. « Audite somnium meum quod vidi. » Sed numquid male faciebat talia somnia referendo, et maxime, quibus portenderetur eum esse debere caput fratrum suorum, et etiam parentum? Dicendum, quod sicut hujusmodi somnia sibi divinitus mittebantur a Deo, ut futura ipsius sublimatio plenius in posterum cognosceretur a Deo fuisse praevisa et praeordinata: sic ex eadem causa impellebatur a Deo ad referendum fratribus illa. Unde et signanter Scriptura subdit, « quod pater hoc audiens rem tacitus considerabat; » tamquam utique sentiens, quod aliquod magnum praetendebant. Dato etiam quod ex quadam pura et innocenti simplicitate hujusmodi referret, non ideo male faciebat: unde bene poterat hoc fieri absque peccato. « Et odii fomitem, » idest nutrimentum odii. « Numquid ego et mater tua » et fratres tui adorabimus te super terram? Quidam dicunt, quod mater Joseph adhuc tempore suae venditionis vivebat. Sed contra hoc arguitur ab aliis, quia paulo post dicitur, quod pater misit eum de valle Hebron in Sichem. Ex quo patet, quod Jacob jam tunc venerat et stabat in Hebron. Supra autem dictum est, quod inter recessum ejus de Sichem, et adventum ejus in Hebron, mortua est Rachel, dum veniret in Bethlehem. Praeterea Dina erat adhuc satis puella, quando oppressa est in Sichem; et constat, quod ipsa erat antiquior quam Joseph, Joseph autem erat sex annorum ad minus, quando venditus fuit. Ex quo satis apparet, quod hoc de Joseph fuerit post destructionem Sichem. Bene tamen potuit esse, quod somnia ista viderit et retulerit, matre adhuc vivente; et ideo pater bene potuit dicere, Numquid ego et mater tua etc. Quamvis etiam ipsa jam mortua non minus rationabiliter hoc dixisset. « Pascunt oves in Sichimis, » idest in territorio seu in pascuis Sichem. « In Dothaim. » Hieronymus in libro locorum dicit, quod Dothaim usque hodie duodecimo miliario a Sebaste, idest a Samaria, contra Aquilonis plagam ostenditur. « Ecce somniator venit. » Cum somniator sonet frequentiam, quasi habitum; quomodo ex solis duobus somniis supra

relatis vocant ipsum somniatorem? Potest dici, quod etiam aliqua alia habuit et retulit; sed haec duo specialiter narrantur, quia magis faciebant ad causam invidiae. Vel potest dici, quod mens invida etiam pauca exaggerat, quasi multa et continua.

« Et non interficiamus animam ejus, » idest ipsum: pars enim sumitur pro toto: vel animam ejus, idest vitam corporalem ejus. « Aromata, » idest species aromaticas. « Resina, » dicitur a reti, quod est, dimanare, vel dicitur a resi, addendo na, et est gutta arboris. « Stacten » vero est gutta, quae dicitur myrrha. « Vendiderunt eum Ismaelitis. » Hos eosdem vocaverat paulo ante Madianitas; et hoc ipsum facit in fine capituli, dicens, quod Madianitae vendiderunt Joseph in Aegypto. Ex quo videtur, quod Madian, qui fuerat filius Abrahae, de Cethura fuit, sicut ex Agar Ismael; et quod ex hoc nomen unius populi ex uno alteri attribuitur. Vel forte isti erant Ismaelitae ex genere, Madianitae vero habitatione: quia scilicet manebant in terra Madianitarum, vel e contra. « Viginti argenteis. » Secundum Hieronymum, Septuaginta habent, viginti aureis: et subdit, quod pro aureis in Hebraeo habetur argenteos. Quidam tamen non legunt hic viginti, sed triginta. « Et ego quo ibo, » idest quomodo absque puero ad patrem meum redibo? Videtur quod Ruben tamquam primogenitus, et patri pro incestatione Balae jam obnoxius, timebat singulariter de morte Joseph accusari a patre, « Mittentes qui ferrent ad patrem, » et dicerent: Hanc invenimus; vide etc. » Nota, quod ipsi ad majorem criminis sui occultationem non per se portant tunicam primi, sed faciunt quod aliqui alii deserant; et etiam quod illi videantur quasi dubii, an illa tunica fuerit Joseph vel non. « Scissisque vestibibus. » Mos fuit antiquorum in signum doloris scindere vestes. « Noluit consolationem accipere, » idest non potuit; vel etiam dictabat sibi magis lugendum. « Descendam ad infernum » ad filium meum, » idest in limbum inferni; tunc enim animae sanctorum illuc descendebant. Notant aliqui, quod ubi nos habemus infernum, in Hebraeo saepius legitur nomen significans foveam: et quod potest significare sepulchrum vel infernalem foveam sive lacum. « Vendiderunt Joseph Putiphari euncho. » Secundum Hieronymum et secundum Hebraeos, hic est ille, cujus filium Joseph dicitur accepisse uxorem, infra quadragesimo primo: et dicunt, quod hic eunuchus anticipative dicitur, quia nondum erat eunuchus; imo mercatus fuerat Joseph ad turpem abusum, ob nimiam pulchritudinem ejus: sed virilibus ejus arefactis a Deo, est postmodum electus ad pontificatum urbis Heliopoleos, juxta morem *ἱεροφαντῶν*, qui, ut videtur, propter castitatem eunuchos in sacerdotes eligebant. Alii vero dicunt quod iste est alter ab illo magister militum. Secundum Hieronymum, Septuaginta habent archimagiros; et subdit, quod in plerisque locis, archimagiros, idest cocorum principes pro Magistris exercitus Scriptura commemorat. Nam *ἀγερεῦειν* Graece interpretatur occidere. Et secundum Magistrum historiarum, apud plures nationes dapifex principis honorabilior est, et princeps militum. Nota pro mysteriis, quod allegorice Joseph in omnibus factis suis tenet expressissimum typum Christi, qui a Deo Patre missus est ad fratres suos Judaeos, qui tunc erant potius filii ancillarum quam liberae, idest plus carnales quam spirituales: propter quod Chri-

stus non quasi ad homines, sed quasi apud Deum loquens, earum vitia fortissime arguit et publice accusavit. Insuper et se tamquam Deum ac regem et Pontificem omnium, quasi sub somniorum parabolis proponebat: in tantum quod dicebat se Dominum Legis et Sabbathi; et ideo ipsum summe oderunt et sibi inviderunt; et in cisternam veterem, idest in mortis vetustae foveam projecerunt, dicentes, quod fera pessima, idest culpa ejus gravissima, hoc fecit. Dicendo etiam, « vah, qui destruis templum Dei et in triduo illud reaedificas. Si filius Dei es, salvum fac te ipsum: » quasi tunc dicerent: Ecce somniatur venit: occidamus eum, et videamus, quid illi prosint somnia sua. Quidam tamen ex majoribus, utpote Gamaliel et Nicodemus, et Joseph ab Arimathaea, instar Ruben et Judae pro ipso steterunt. Quamvis Judas etiam illos possit hic designare, qui fecerunt ut traderetur Gentilibus, idest Pilato, dicentes, quod eis non licebat occidere quemquam ne suum Pascha contaminarent. Et secundum hoc, per cisternam veterem designatur vetusta malitia Sacerdotum vel Synagogae, carens aqua pietatis: in qua Christus tunc fuit projectus, quando ipsum ceperunt et in domo Annae et Caiaphae deluserunt. Pro quanto vero Judas venditionem Joseph consulit, designatur hic Judas qui triginta argenteis vendidit Christum: et tunc per Ismaelitas designantur Judaei qui, juxta Apostolum ad Galatas quarto, sunt allegorice filii Agar, qui de Galaad, idest de acervo testimonii Scripturarum fragrantiam divini cultus et legis portabant in Aegyptum, idest Gentibus: vel in Aegyptum, ipsam scilicet incurvando ad suos carnales affectus. Qui recte dicuntur Madianitae, idest inclinati ad suos carnales affectus, aut contradicentes vel dijudicantes: et tunc per fratres Judae designantur fratres et discipuli Christi, qui ab ipso retrocesserunt; dicentes, Durus est hic sermo. Illud autem significatur per tunicam talarem et variam, quod per tunicam Christi inconsutilem, Christi scilicet charitas et indivisibilis unitas, variis virtutibus et spiritualibus sensibus adornata. Hac autem Christum denudaverunt, in quantum ipsum blasphemum et impium, et legi Dei contrarium esse dixerunt. Et hoc ipsum est intingere tunicam ejus in sanguine hoedi; et ex hoc populo Jacob suaserunt Christum a fera pessima culpae propriae devoratum. Ex hoc etiam sensus propheticus et paternus manet usque hodie desolatus, ita ut nihil spiritualis consolationis det populo illi. Deo tamen ordinante, venditus est ab eis Putiphari eunucho, qui prius quidem inclinavit os ad dissecandum fidem Christi et populum ejus. Unde interpretatur os inclinans ad dissecandum. Sed tamen ejus concupiscentia, postmodum est per Spiritum Christi castrata et castificata: qui benedictus est princeps militiae Pharaonis: quia etiam post conversionem Romanorum imperatorum ad fidem, plures mundi principes, qui Christi fidem antea persequabantur, receperunt. Consimilis in parte allegoria pro electis finalis Ecclesiae Christi configurandis, potest hic formari, quae expertis in spiritu satis patet et experientia plenius edocebit. Moraliter autem sumendo per Joseph virtutem discretionis et providentiae prout supra fiebat cum de tota prole Jacob moraliter ageretur, tunc ille est qui a patre merito praedihgitur: quia etiam in senectute habetur, et quia nulla virtus sine hac discretionem conquiritor, aut conservatur, aut perficitur.

Imo sine hac omnes deficient vel excedunt. Hujus est cunctis imponere debitum ordinem et mensuram: et ideo qui ejus consilio non acquiescit, virtutis nomen amittit. Hic igitur est, qui fratrum suorum arguit negligentias et excessus; et hinc oritur inter ipsum et fratres ira et discordia implacabilis, quia monita et praecepta ac consilia ejus videntur ei omnino dura et importabilia. Quid enim difficilius, quam in omni suo facto nunquam ordinem confundere, nunquam mensuram excedere, et in omni affectione sua modum servare? Quia etiam animus virtutibus fulgens, seipsum tamen per discretionem non profunde discutens, ex adulantium acclamatoria laude usque ad crimen hypocrisis illabatur aliquando: quod teste Christo, est crimen pessimum et ab ipso fere super omnia crimina impugnatum: ideo prudentia ad patrem, idest ad animum a quo est genita rediens, accusat crimine pessimo fratres suos, quia etiam alienae prudentiae et consilio facilius acquiescunt, erroris sui tenebras cognoscentes, quam de sua justitia vel prudentia praesumentes. Hoc est, quod Joseph aemulantur sui, venerantur alieni: et quem Hebraei vendunt, Aegyptii emunt. Et quia etiam hic in duobus singularem habet praedominantiam super fratres, et etiam super patrem et matrem, scilicet in recollectione messium refectionarum, et illustratione praeclara: hinc est, quod ejus manipulum, manipuli fratrum adorant, et ejus lucem sol et stellae mirantur. Futura mala et pericula altius et sublimius perspicit praevidet ac praedicat; ideo somniator vocatur: et hoc est inter cetera intolerabile cordi, semper videlicet formidare et pavorem tonitruosis turbinibus agitari. Propterea igitur de facili in cisternam veterem, oblivionis scilicet et negligentiae, ab eis mittitur, ubi quidem est verae sapientiae aqua; tuncque fratres sedent ut comedant, quia tunc pro libito, quaecumque placent faciunt. Et quia magisterium verbi adhuc sibi retinent, ideo prudentiae doctrinam quam odiunt, vendunt etiam mercatoribus sapientiae saecularis: retinentes solum superiorem tunicam ejus, quam cum sanguine suarum carnalitatum et impietatum cruentant: tuncque dicunt, quod non ipsi discretionem hujus quasi bonam et utilem rejecerunt, sed potius suus ferox et crudelis excessus ipsum occidit et maculavit. Nota tamen quod absente Ruben venditur, qui et de hoc plurimum expavet et sine illo redire ad patrem (1): quia nisi timor Dei postponeretur et absentaretur a corde, non fieret venditio tam impia et proditiosa. Per Ruben enim timor intelligitur, sicut patuit supra.

CAPUT XXXVIII.

« Eodem tempore descendens Judas. » Hic interseritur historia ista quae continet quoddam singulare. Et primo ostenditur, quomodo Judas ex uxore Chananaeae tres filios habuit. Secundo, quomodo Thamar duobus Judae filiis primis successive nupsit, sed ex eis propter eorum nequitiam non concepit. Tertio, quomodo tertium filium sibi dare distulit. Quarto, quomodo Thamar ex ipso Juda concepit. Quinto, quomodo ex ipso concepisse probavit, et quomodo per hoc a morte liberata fuit. Sexto, quomodo geminos peperit. « Eodem tempore » descendens. » Augustinus in libro quaestionum super Genesim dicit, quod hoc necessario fuit ante venditionem Joseph: et ideo large sumendum est

(1) *Supple negat, vel aliquid hujusmodi.*

hoc quod dicit, « eodem tempore; » quia a venditione Joseph usque ad ingressum Israel in Aegyptum non fuerunt nisi viginti tres anni. Constat autem, quod duo filii Judae erant adultae aetatis, antequam ducerent Thamar. Et ut hinc colligit Augustinus, multi dies transierunt, antequam Thamar haberet ex Juda Phares et Zaram: et tamen infra 46 dicitur, quod Phares ante ingressum Aegypti habuit duos filios, scilicet Esron et Amon: et ideo oportet quod Judas esset valde adoleseens, quando primo duxit uxorem. « Fuitque Her nequam in conspectu Domini, » idest secundum quosdam abutens vasculo uxoris, vel alio genere nequitiae. « Ingredere ad uxorem fratris tui, ut suscites semen fratri tuo. » Ex hoc patet quaedam ceremonialia fuisse per inspirationem divinam a patribus instituta et servata. Ratio autem hujus legis triplex fuit. Prima scilicet ut in hoc doceretur, quod ex charitate fraterna seu fraternitatis dilatione conjugium erat sumendum et proles ex ipso quaerenda. Secunda, secundum Chrysostomum est, quia ante Christi resurrectionem erat mors quasi desperatum et inconsolabile damnum; et praecipue, quando quis non solum in se, sed etiam in sua posteritate videbatur omnino extinctus. Et ideo in hujus consolationem fiebat, quod uxor fratris, quae sine prole defuncta maneret, a superstitute fratre duceretur, sic quod filii fratri defuncto adscriberentur, ut sic quodammodo ejus nomen in eis et memoria viveret. Tertia ratio est mystica; scilicet ad figurandum, quod Christo pro nobis mortuo debemus prolem ex ejus Ecclesia suscitare potius, quam nomini nostro: et potius quam soli nostrae utilitati otiose vacare. « Et Hiras opilio gregis, » idest pastor ovium ejus. Ex hoc patet, quod supra Judas divertit ad istum, tamquam ad suum pastorem, qui Odollamites erat, patria scilicet vel natione, sicut dicitur Moabita a Moab vel Ammonites ab Ammon, « Assumpsit feristrum, » idest pallium; et dicitur esse genus pallii subtilis instar veli. « Sedit in bivio itineris. » Secundum Hieronymum, pro bivio in Hebraeo habetur nomen, quod sonat in oculos, quia in bivio sive in compito debet viator diligentius inspicere, quod iter gradiendi capiat. « Dimitte me ut coeam tecum. » Non mireris si filii Jacob praeter Joseph et Benjamin quaedam immunda et impia in sua juventute fecerunt, quamvis postmodum in parte divini populi sunt electi et instituti a Deo: quia expediens fuit posteris scire, quod sicut quidam electi sunt innocentes et in innocentia permansuri, sic quidam post criminosos lapsus erigerentur in altum, sicut in Paulo et Petro et Magdalena apparet. Et nota, quod quia ira et concupiscentia de facili abundat in juvenibus, hinc est, quod quidam ex filiis Jacob per immoderatam iram excesserunt: quidam vero per luxuriam. Et quia inter fratres de facili incidit aemulatio, quando aliquis eorum notabiliter praefertur eis, et maxime, si hic sit aetate postremus: ideo etiam contra Joseph per invidiam graviter peccaverunt. Sed valde mirum est, quomodo Thamar, quando ivit ad illud bivium, credidit, quod Judas concupisceret intrare ad eam, cum non probasset Judam haec aliquam praeter uxorem propriam cognovisse: et quod de Juda sic intrante statim se concepturam crederet. Ex quo satis apparet, quod Thamar non ex concupiscentia, sed amore prolis ex ipso habendae totum hoc fecerit. Potest tamen dici, quod ex desiderio hujus eventus voluit pro-

bare, si sic eveniret ei: si sic, bene quidem: Sin autem, quod esset occultum etiam ipsi Judae. « Patiar quod vis si dederis mihi arrhabonem, » idest bonam arrham, seu bonum pignus, sicut ex sequentibus patet. Vel volebat habere ab eo solum aliquod signum, ex quo si ex Juda conciperet, posset ipsi Judae probare se concepisse ex eo. « Ha-beat sibi, » scilicet hanc rem, quam retinuit. Vel habeat sibi, idest sibi imputet defectum solutionis. « Certe mendacii nos arguere non poterit, » scilicet commode. Quamvis in quibusdam sint aliqua vitia, utpote lubricitatis vel consimilium, nihilominus sunt in eis notabiliter aliquae virtutes, quae sunt argumentum et spes, quod adhuc illi ad magna ducentur. Unde Judae erat tanta legalitas et veritas, quod etiam meretrici nullatenus volebat frangere fidem pretii promissi. Sed estne tale pactum meretrici servandum? nonne melius esset dare illud pauperibus, aut in aliquos utiles usus cultui Dei necessarios; et maxime cum contractus meretricius sit ex se vitiosus et contra legem Dei? Contra jus etiam naturale est, quod aliquis vel aliqua vendat corpus suum ad usum fornicarium. Dicendum, secundum Augustinum in libro de Bono conjugali, quod licet furtum et adulterium mala sunt, tamen peior est, qui neque fidem servat adultero, neque furi; utpote si cum fure suo pepigit, quod omnia furtiva sua dividat, et postea sibi totum rapiat: longe plus peccat, quam si partem socio divideret. Ulterius sciendum, quod licet contractus meretricius sit respectu suae materiae vitiosus, nihilominus ipsa fidelitas, quae includitur in observantia pacti, non est vitiosa, sed bona. Licet etiam mulier corpus vendat sive locet ad usum nefarium, locat tamen rem suam; et ideo vere facit pretium locationis corporis sui: atque ita absque ejus consensu non licet illud alteri dare, imo est sibi solvendum. « Dixit Judas, Producite eam ut comburatur. » Sed quo jure et qua auctoritate Judas hoc fieri jussit? cum ipse non esset princeps illius terrae, nec Thamar maneret tunc in domo ejus, sed in domo patris sui, neque esset tunc uxor alicujus filiorum Judae? Dicendum, quod supposito quod Judas hoc juste fecerit, quod aliqua auctoritas civilis ibi interfuit, quamvis hoc non exprimatur. Licet autem Thamar non esset actu copulata filio Judae, erat tamen in spe et fortiori vinculo quam sit contractus sponsalium: sicut ex praemissis in hoc capitulo satis habetur, eam, eadem lege, qua post primum fratrem secundo nupsit, fuisse ordinatum quod nuberet tertio. Praeterea non oportet quod Judas jubendo dixerit quod combureretur; sed potius sic requirens justitiam ab his quorum intererat: ejus autem fuit requirere, pro quanto sibi et filiis suis videbatur Thamar injuriam fecisse. « Justior me est. » Secundum Hieronymum, in Hebraeo habetur, justificata est ex me, idest ex comparatione mei ipsa est justa: et hoc modo minus malus potest dici justus, respectu peioris. Justior enim vel minus injusta fuit illa quo ad duo. Primo secundum Hieronymum, quia ipsa non ut Judas vanam turpitudinem, sed solum liberos requisivit. Secundo quia Judas eam fraudabat conjugali copula filii sui, et in solam recompensationem ejus ipsa hoc fecit. In quantum tamen ipsa scienter concubuit cum socero, ille autem non scienter cum nuru, intantum ipsa plus peccavit. « Ligavit coccinum, » idest filum cocci-

neum, coccio scilicet intinctum et rubricatum. Coccus autem est flos, in cuius coma invenitur vermis: ex cuius sanguine tingitur rubeus color. « Quare » divisa est propter te, » idest a te est dirupta maceria. Maceria proprie est murus lapidis sine caemento; sed hic sumitur pro quadam pellicula, in qua involvitur infans in matrice; quae et dicitur secundina, quia sequitur puerum in partu. Quia ergo Phares nascendo divisit hanc pelliculam, cum tamen alter visus fuerit debere primo nasci et primo dividere eam: ideo vocavit eum Phares, idest divisio: alterum vero appellavit Zaram, idest Oriens, (1) forte prius apparuit. Si quaeratur, quare hoc capitulum de Juda inter historias de Joseph inseruit, et non potius eam praemisit, cum primo contigisse probetur? Potest ad hoc duplex ratio reddi. Prima est, quia conceptus Thamar ex Juda, propter quem conceptum, totum hoc principaliter refertur, fuit post venditionem Joseph. Secunda est, quia licet Judas fuerit natus ante Joseph, illi tamen fuerunt primogenita data. Unde primi Paralipomenon cap. 5 dicitur, quod primogenita Ruben data sunt filiis Joseph. Sed de Juda inter fratres fortissimo, principes germinati sunt. In signum ergo hujus primogeniturae voluit primo inchoare a Joseph. Unde et Deus primo plantavit sedem sui cultus in tribu Ephraim sicut in Silo, sicut habetur Josue decimo octavo, quam plantaverit illam in stirpe David, seu in tribu Juda. Et sicut etiam tres fuerunt tribus principales, scilicet Sacerdotalis quae de Levi, et regalis quae de Juda, et tribus Ephraim filii Joseph, sic Moyses de tribus istis tribubus principaliter scripsit. Neque tanta solemnitas tribus Levi usque ad electionem Moysi et Aaron apparuit. Ideo non ita solemniter nunc tangit generationem Levi, sicut facit Exodi sexto, et tandem in libro Numerorum. Tertio potest ad hoc ratio mystica dari; quia post venditionem Christi, Judas, idest Judaicus populus, ab altitudine et rectitudine fidei descendit, et divertit ad pastores seu doctores literae suae, qui designantur per Hiram. Hira enim interpretatur pater meus videns. Qui est Odollamites, idest testamentum, in qua (2) scilicet, frigidae et insipidae literae: ibidem Judaicus populus uxorem erroneam duxit de aqua, et neque (3) filios generavit. Nota igitur pro mysteriis, quod per Thamar Gentilitas designatur, cui priores filii Judaeorum commixti, propter eorum idolatriam a Deo sunt occisi, juxta illud Psalmistae: Commixti sunt inter Gentes, et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. Quidam vero ex eis zelantes gloriam legis et suae carnis, non curaverunt propagare in Gentibus cultum Dei; quia videbant, quod si per circumcisionem in Deum traherentur, non sibi ascriberetur fides eorum: propter quod et a Deo sunt deleti; maxime quia quidam ex eis, scilicet pseudoapostoli, semen divini verbi fundebant in terra, idest in terreno sensu literae, et in quaestu cupido terrenorum. Cum igitur Judaeorum principes nollent ceteros filios Gentibus commisceri, et jam uxor Judae, Synagoga scilicet, amica gratiae esset extincta: tunc Gentilitas spiritu Dei ducta adhaesit legi et Prophetis eorum, accipiens ab eis pro archa annulum fidei, et armillam fortitudinis, vel fibulam pectoralis munditiae, et

baculum auctoritatis Christi. Et ex his tandem probavit se concepisse a spirituali sensu legis et Prophetarum: ac per consequens esse dignam vitam non morte. Neque curavit illa de hoedo promisso et misso, idest de societate vel ritu populi legalis, in hireina pelle caeremonialium gloriantis. Bene autem dixit, « Sedere in bivio, » seu in oculos, quia optime scivit videre diversas vias literae occidentis et gratiae vivificantis: quamvis Judas caecus non cognoverit eam esse nurum suam, seu de domo sua. Per Phares autem et Zaram, secundum sanctos, Judaicus et Christianus populus designantur: et hoc duobus et quasi oppositis modis. Primo quidem per Zaram, quod interpretatur Oriens, intelligitur Christus et ejus populus: de quo Zachariae 6 dicitur, Ecce vir, Oriens nomen ejus. Qui quidem quo ad intentionem divinae praedestinationis et promissionis, primo visus est debere egredi, et in virtute operum in ejus fide factorum primo manum emisit; unde et devotae animae coccinum suae charitatis ligaverunt manui ejus, optantes quod prior egrederetur: sed illo retrahente manum perfectae gratiae in fine temporum dandae, egressus est populus Judaeorum, qui per specialem ritum et zelum a germanitate Gentium est divisus. Secundo modo per Zaram designatur Judaicus populus, qui primo quasi ad fortia opera manum emisit, quando ait, Omnia quae locutus est Dominus, faciemus, prout habetur Exodi vigesimo quarto. Et sapientia Dei vel Moysi, coccinum sacrificiorum sanguinis animalium in manu ligavit, ut per adiutorium legis, prior ad opera moralia egrederetur. Sed tandem illo ab operibus gratiae retrahente manum, egressus est Christus pelliculam caeremonialium dividens, et medium parietem maceriae solvens, idest carnales inimicitias: quae inter duos populos Judaeorum et Gentium erant, prout docet Apostolus ad Ephesios secundo. Post haec autem oriatur in tanto lumine gratiae populus Judaeorum: ut Oriens merito nominetur. Non autem mireris quod eundem Judam, nunc in bono accipimus, nunc in malo: quia sicut in eodem Judaei nomine, intelligitur Judaeus secundum carnem, et Judaeus secundum spiritum; et sicut ab eodem Juda descenderunt Judaei carnales, et Judaei spirituales: sic gerit et mysteria diversorum. Non etiam mire ris quod Thamar sumpta pro Gentilitate, alterum filiorum ejus sumpsimus pro populo Judaeorum: quia alterum mysterium habet Thamar respectu Judae et priorum virorum suorum: alterum vero respectu filiorum. Non enim oportet mysteria juxta continuationem historiae semper sibi invicem continuari. Si tamen vis continuare, tunc Sua uxor Judae tenet duplicem figuram. Primo scilicet humanae naturae, de qua Deus in duabus primis aetatibus mundi, duos nequam filios habuit: quorum primum occidit in diluvio: secundum autem in divisione linguarum tempore idolatriae. Et tunc per Thamar designatur plebs ad cultum unius Dei parata, quae a sanctis Patribus finaliter concepit. Primo quidem Judaicum populum: et deinde Christianum. Secundo tenet Sua typum Synagogae, juxta modum primo praemissum. Prout vero per Thamar intelligitur Ecclesia Christi, tunc ipsa ab initio concepit gemellos: quorum prior, qui fuit ex Judaeis ad Christum conversis, prior manum emisit: ac deinde per plurimum incredulitatem retraxit; sed tandem in fine, cum plenitudo intraverit gratiae, plenius

(1) Supple quia

(2) Lege aqua.

(3) Lege ex eaque.

nasciturus. Non mireris etiam, si aliquando ex factis malis et turpibus trahimus mysteria sancta et pulchra. Primo, quia nullum factum est ita malum, quin habeat aliquid in se de natura boni et pulchri. Et quantum ad hoc nihil inconueniens est, si sumatur in spiritale seu in figurale mysterium summi boni. Sicut etiam, licet aurum sit longe pretiosius et pulchrius quam atramentum, nihilominus ad clare scribendum ac legendum et significandum Deum per hoc nomen Deus, longe plus valet Scriptura de atramento nigro, quam Scriptura de auro. Et sic etiam bene Augustinus ait, tertio de Doctrina christiana: Quid prodest clavis aurea, si aperire quod volumus non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest quod volumus, quando nil aliud quaerimus nisi aperire quod clausum est?

CAPUT XXXIX.

• Igitur Joseph ductus est in Aegyptum. • Hic agitur de tribulatione, et duplici magnificatione Joseph. Repetitur etiam venditio ejus Aegyptio viro. Secundo subditur magnificatio Joseph apud illum, ibi: • Fuit Dominus cum eo. • Tertio impetio ab uxore Domini sui, et tandem diffamatio et incarceration, ibi: • Post multos itaque dies. • Quarto ejus magnificatio in carcere, et tandem plenior extra carcerem, ibi: • Fuit autem Dominus cum illo. • Extra carcerem, incipit ibi: • Post duos annos vidit Pharaon somnium. Nec quicquam aliud noverat nisi panem quo vesceretur; id est non curabat de aliqua re domus suae, nisi solum quod haberet ad comedendum. • Apprehensa lacinia, id est ora, vel extremitate vestis.

CAPUT XL.

• Accidit ut peccarent, id est contra regem. • Duo eunuchi. • Pincerna et pistor. Secundum Hieronymum, ille erat princeps vinariorum, id est vini dispensator vel propinator, qui scilicet porrigit ex officio suo poculum domino suo. Et ne vile, sicut ait Hieronymus, putetur officium; cum etiam apud reges barbaros usque hodie maximae dignitatis sit regi poculum porrigere. • In qua erant propagines, id est tres rami. • In gemmas, id est in germen, quod in principio de vite procedit instar gummi, vel parvuli lapilli: qui tandem in flores et folia se expandit. • Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat, id est dies tertius celebrationis sui natalis. • Restituitque alterum in locum suum etc., alterum suspendit etc., ut conjectoris veritas probaretur. • Ut, hic non legitur causaliter, sed consecutive: id est ita hoc factum est, quod ex hoc probata seu manifestata est veritas conjectoris, id est Joseph divinitus conjectantis, seu praevidentis et interpretantis futuram veritatem somniorum illorum. • Oblitus est inter pretis sui, id est non curavit rogare regem pro ipso, nec forte aliquod speciale beneficium sibi exhibere.

CAPUT XLI.

• Post duos annos, id est ab incarnatione Joseph. • In culmo uno. • Culmus est stipes herbae vel spicae: et est dictus culmus quasi calamus. • Devorantes omnem priorum pulchritudinem, id est facientes tradi oblivioni pulchritudinem primarum. Vel forte in visione videbatur sibi, quod istae quasi adurerent et consumerent illas. • Pa-

• vore perterritus misit ad omnes conjectores Aegypti. • Somnium hoc fuit a Deo Pharaoni immissum: et sic fuit etiam pavor et stupor admirabilis sibi ex hoc immissus et relictus. Quod factum est ut requisita a variis interpretatione, tandem veniretur ad Joseph: et sic tam ipse quam Deus et Dei sapientia in eo magnifice monstraretur et exaltaretur. • Confiteor tibi peccatum meum, id est quod hactenus contra regem commisi: propter quod rex iratus misit me in carcerem: • Vidi somnium, quod scilicet, erat praesagium futurorum, id est praedictio vel praedivinitio futurorum, absque me, id est absque mea humana prudentia. • Deus respondebit prospera Pharaoni, id est prosperam interpretationem et salubrem Pharaoni. • Et obesis carnibus, id est rotundis et vehementer crassis: quasi obese educatis et impinguatis. • Vireta carpebant. • Viretum est ubi crescunt herbae virentes, qualia sunt circa ripas aquarum. • Quae devoratis etc. • Sensus est, quod septem boves macilentae ex comestione priorum pinguium, non apparuerunt in aliquo impinguatae; imo ita macilentae et squalidae, sicut prius. Squalor autem est pallor, vel sordes, vel tabes, vel ariditas corporis macie confecti: • Dixit quoque rex ad Joseph: Ego sum Pharaon: absque tuo imperio; id est ego sum rex, qui volo quod omnes obediant tibi. Est autem Pharaon commune nomen regum apud Aegyptios, sicut Caesar apud nos: • Filiam Putipharis Sacerdotis. • Secundum Augustinum, libro quaestionum super Genesim, Credibilis existimatur hic esse alter ab illo, cujus Joseph fuit servus. Hieronymus tamen putat quod sit idem. Eliopolis vero est urbs Aegypti, et interpretatur civitas solis: nam Elios Graece idem est quod sol. • Ut arenae maris coaequatur. • Per hyperbolem significat grandem excessum abundantiae tritici jam recollecti. • Manasses, interpretatur oblivio: et Ephraim, crescens, vel augmentum, vel fertilitas. Et ex hoc patet ratio impositionis horum nominum ad Joseph. Potest autem hic quaeri. An Joseph habuit aliquod lumen habituale, per quod posset investigare et scire significationes somniorum aut visionum? Et videtur quod sic; quia in tribus somniis quae hic interpretatus fuisse narratur, non dicitur quod Deus tunc in speciali illas interpretationes revelaverit ei; et ipse etiam antequam specificarentur ei somnia illa, videbatur confidere et sentire, se habere a Deo facultatem interpretandi illa. Unde ad pincer nam et pistorem dicentes sibi, Somnium vidimus, dixit, Numquid non Dei est interpretatio? Referte mihi quid videritis. Pharaoni etiam secure dixit, Absque me respondebit Deus prospera Pharaoni. Praeterea Danielis primo dicitur, quod Deus dedit Danieli intelligentiam omnium visionum et somniorum. Dicendum, quod si quis nomine habitus aut habitualis facultatis improprie accipiat quemdam modum se habendi hominis ad Deum, seu potius Dei ad hominem, ad sibi faciliter et plenarie assistendum in omni somnio vel visione significativa sibi revelanda: sic nihil inconueniens est hoc in aliquibus sanctis fuisse. Quod autem per aliquem habitum luminis creati possent scire omnia, non videtur esse possibile. Primo, quia omnis habitus creatus est finitus et ad finita aliqua limitatus. Secundo, quia somnia sunt aut esse possunt generum et modorum diversissimorum, ad quae utique habitus unus non poterit se extendere. Tertio, quia species

in visionibus apparentes non habent ex sua propria natura infallibiliter aut immobiliter significare omnia quae significant: ergo habitus praedictus non poterit per illas species sufficienter juvari ad sciendum omnia significata; imo oporteret quod prius per se sciret omnia illa: et ultra hoc, quod sciret illa per tales species significari. Et etiam quando eadem veritas per diversa somnia diversarum specierum significaretur, oportet illum totum hoc praescire. Quarto, quia aut iste habitus erit habitus scientiae in se scientialiter tenentis determinatam veritatem omnium somniorum et suarum interpretationum; aut erit habitus scientiae solum in universali illa scientis, non autem in speciali; aut erit habitus ingenii, aut ingeniosi acuminis seu luminis ad rationabiliter investigandas et probandas determinatas significationes somniorum vel visionum. Primum autem non potest dari sine actuali infinitate, aequivalente infinitis habitibus infinitarum scientiarum: et praeterea tunc non juvaretur in aliquo ex relatione somniorum sibi facta; imo sciret in aliquo ita totum ante relationem sicut post. Secundus autem modus non sufficit; quamvis forte nec talis modus scientiae universalis ad omnia de facili dari possit. Tertium autem non est possibile; tum quia futura contingentia ad utrumlibet indifferenter se habentia non possunt per rationem probari aut investigari, quia non per causas eorum, nec per effectus, nec per quaecumque antecedentia, ex quibus illa contingentia necessario concludantur. Praeterea, quomodo per rationem argumentativam poterit quis pro libito penetrare et investigare omnia secreta praescientiae Dei, et omnia proposita voluntati suae? Ad primum autem incontra dicendum, quod Joseph non innuit nisi Deum sibi assistere ad ipsum prout expedierit illustrandum: et ideo solum primum modum sibi ascribit; quamvis nec illum nisi sub certa mensura beneplaciti Dei. Si autem quaeras quomodo ipse sciebat quod Deus sic assisteret ei? Dicendum quod partim per intimum instinctum et sensum divinae familiaritatis ad se: partim per expressam revelationem, qua Deus expresse dicit ei, quod in omnibus (scilicet pro loco et tempore) ei assisteret. Et per hoc patet etiam responsio ad secundum, scilicet de Daniele. Nam sequenti cap. subditur quod ipse nescivit somnium Nabuchodonosor, nisi quando per specialem visionem revelatum est. Sciendum est etiam, quod licet homo non habeat lumen creatum sufficiens ad omnia indaganda, potest tamen habere quamdam spiritalem munditiam et perspicaciam intellectus et gustus ad veritatem sibi propositam perspicaciter degustandam et discernendam ab omni falsitate seu falsa significatione opposita. Et hoc habent sancti per quamdam altum et supermundanum gustum et sensum divinae aeternitatis et et suae aeternae veritatis ac bonitatis: sicut videmus quod per notitiam speciei humanae de omni sibi oblato cognoscit homo, an sit homo vel non; quamvis de absentibus hoc non possit: sic etiam peritus in discernendis vinis per habitum sui gustus discernit vinum bonum a malo et sapidum ab amaro; quamvis de non gustatis vel absentibus hoc non possit. Huiusmodi autem sensus spirituales Deus diversimode distribuit sanctis suis. Nam quidam habent sensum ad discernendum mores hominum, quidam ad discernendum spiritus malos ab Angelis bonis: quidam ad discernendum visiones a Deo inmissas; et hoc habebant Daniel et Joseph,

praedicto tamen modo. Notandum, quod quando Deus alicui electorum suorum daturus est aliquam gratiam et magnificentiam singularem, solet Deus praemittere disponentia et stabilientia: fundamentum autem ad bene regendum magnificentiam singularem est humilitas: ex qua habetur singularis et plena experientia status oppositi magnificentiae illi. Ex hoc enim novit illam non sibi ascribere, sed soli Deo. Ex hoc etiam novit quomodo debeat fovere abjectos et tribulatos: et novit etiam non fingere se in illa, sed in solo Deo; et sic de aliis. Et hinc est quod absque praeviis tribulationibus adivi multum sublimatos corruisse: sicut utique corruit primus Angelus ac primus homo, et Saul et Salomon reges. Quia igitur Joseph erat singulariter sublinandus, ideo primo fuit singulariter humiliandus et tribulandus: et praecipue quia discretio regiminis sibi dandi praeeungebat multimodas experientias casuum diversarum condensationum gratiae et providentiae Dei in casibus illis. Rursus sciendum quod, licet haec talia dona Dei non cadant sub merito proprie et ad plenum, nihilominus decens est quod postrema et consummata dona praeveniantur per merita correspondentia illis: sicut labori pro quacumque virtute correspondet felicitas habita de plena possessione virtutis illius. Et hinc est quod Deus admirabiliter hunc ordinem servavit in sanctis. Nam volens haereditare Abraham et semen ejus, voluit ipsos prius peregrinari: et quando tertium Patriarcham Jacob prae ceteris voluit foecundare in prole electa, ordinavit quod viginti annis pergrandem servitutis laborem sustineret, et pro uxoribus et liberis et grege, quod de nullo alio sanctorum Patrum legitur. Et sic intueri alia opera Dei, et invenies similia fere semper. Nota pro mysteriis, quod moraliter per uxorem eunuchi impotentem Joseph potest intelligi caro, nitens ad se trahere superioris rationis consensum. Et quia ratio saepius habet circa inferiora negotiari propter humanam necessitatem vel fraternam pietatem, ideo huius rationis pallium est necessitas vel pietas. Et quia vix potest fieri quod in huiusmodi sit ratio cum arbitris, idest cum plena circumspectione et cautelesa deliberatione omnium periculorum vel illecebrarum: hinc est quod per extremitatem pallii aliquando tenetur a carne: sed tunc discreta ratio fugit relicto pallio, juxta consilium Christi: Si oculus tuus scandalizat te, projice eum abs te. Multa enim utilia et necessaria sunt relinquenda, ut ruinum praecipitium evadamus. Allegorice autem per hanc dominam designatur primo Synagoga, Christum et coetum Apostolicum nitens trahere ad suum carnalem sensum et ritum: Christi vero pallium est lex divina, cujus extremitas est litera et intelligentia literalis. Et per hanc Synagoga conata est ad se trahere Christum et ejus collegium: sed illi relicto pallio literae, evaserunt. Secundo per hanc dominam designatur haereticorum Ecclesia, utpote Ariana vel quaecumque alia quae coetum fidelium sibi voluit erronee commisceri: quorum pallium erat ratio humana veritatem fidei exterius ornans et ab impugnationibus fortuitis tegens: cujus extremitas sunt dicta Philosophorum vel principia ex elementis seu experimentis mundi sensibilis sumpta. Ubi ergo periculum incidit, relicto pallio rationis humanae, ad solam fidem fuit confugiendum: et maxime ubi non erant arbitri, idest sufficientia discretionis ex parte auditorum. Tertio per hanc do-

minam designatur hypocritalis praesumptio Ecclesiae carnalis arida caeremoniarum religione tumescens et temporalium concupiscentia fervens: quae pauperes evangelicos sibi commisceri compellit instar impiae Jezabelis. Pallium autem Joseph est condescensio uniformis, per quam se charitative nititur inferioribus conformare, et ab aemulorum corrosivis insidiis se eelare. Huiusmodi autem extremitas est vitatio communis offensae: quia valde impium videtur ritum communem destruere et non vereri communitatis offensam: et hoc est, per quod fortissime Jezabel compellit Eliam ad fugam, nitens ipsum occidere, quia ipse insimul occiderat totum collegium pseudoprophetarum. Secundum hoc ergo potes accipere quatuor incarcerationes Joseph: unam scilicet moralem et tres allegoricas. Nam caro sentiens se a ratione subjici, praetendit animo pallium necessitatis et argumentum, quod ratio impie vult destruere carnem et officia ejus. Ex quo saepe tanta turbulentia tentationis surgit in corde, quod ratio recta stat vilis incarcerationata. Sed Dei gratia sibi assistente, etiam in ipso carcere dominatur, et ibi suorum affectuum duos habet secum concarceratos; quorum unus est pincerna devotionis, alter vero est pistor carnalis consolationis: qui ubi ratio dominatur non potest non in carcere esse. Horum, inquam, somnia recte interpretatur. Licet enim uterque apparenter sibi somniet alta, realiter tamen carnem somniat altitudo carnis quae in interitum vadit. Oportet enim illam suspendi in cruce, non sancti latronis, sed reprobis. Et hoc post tres convivii summi regis dies: quorum primus et secundus sunt aeternorum fides fervida, et spes solida et erecta: tertius vero est charitas inebriata et zelotypa: et haec est quae pincernam restituit et pistorem crucifixit; quamvis ratio nondum plene a carcere liberetur, quousque ad supernam gloriam assumatur. Allegorice vero juxta primum modum designat incarcerationio Joseph mortem et sepulturam Christi. Pincerna vero est latro per ipsum Deo patri reconciliatus. Pistor vero alter latro damnatus. Designat etiam incarcerationem fidei Christi, quae per tres annos, idest per tres centenarios annorum, usque ad Constantinum duravit. Pistor vero significat Doctores grossioris et materialis doctrinae; Scribas scilicet Judaeorum. Per pincernam vero Doctores sapientiae spiritalis. Et primus quidem in primo centenario sub Tito et Vespasiano est capite truncatus: secundus vero ex tunc liberius praedicavit. Vel haec incarcerationio Joseph designat descensum Christi ad inferos, relicto pallio carnis, propter iram justitiae Dei: et tunc pincerna designat sanctos Patres et Prophetas, qui erant in limbo: pistor vero daemones, qui per Christum potestatem super animas amiserunt. Designat etiam pistor quoscumque curiosos et vanae gloriae amantes Doctores, tria canistra farinae super caput habentes: scilicet Testamentum vetus et novum, et proprias expositiones superadjunctas: de quibus propter eorum inanem gloriam aves caeli pascuntur. Vel primum canistrum est speculativae scientiae philosophorum: secundum vero scientiae practicae eorumdem: tertium vero subtilis commixtio doctrinae vel praedicationis formatae ex primis. Post haec nota de somnio Pharaonis, quod videtur post duos annos: primus est annalis circuitus rationis ad discernenda propria intellectualia; secundus est ejus ascensus ad super-intellectualia. Per primum autem somnium designa-

tur tota Scriptura et omnis implicita seu figuralis praeostentio futurorum. Primo enim solet a Deo quasi per modum seminis involute et implicite dari: et tandem per expositionem Doctorum, aut per superinfluentiam clarioris luminis explicari. Unde et Costantino, qui quasi alter Pharaon fuit, prius per sanctos Petrum et Paulum fuit aliquid praeostensum: et postea per Sylvestrum plenius explicatum. Sic etiam videmus, quod circa fines priorum temporum, qui sunt quasi quaedam praegnantia initia temporum futurorum, quibusdam et singularibus et petentibus fit plerumque quidam fortis instinctus, et quaedam vehemens aestimatio imutationis temporum et magnalium futurorum, impliciter tamen et in generali, ex qua sollicitamur a mundi sapientibus quaerere quid portendat. Per septem autem boves, septemque spicas pingues literaliter designantes septem annos temporalis fertilitatis, designatur moraliter plenitudo gratiae septiformis mentis in alta suspensae, et super fluvium divinae gratiae plantatae et pastae. Septem vero anni oppositi designant quasdam ariditates, quas mens etiam alta pro tempore cogitur pati, ut discat humiliari: et per discretionem ex donis praegustatis se regere et pascere in tempore egestatis. Fit etiam, quod sicut terra Aegypti amplius fuit Pharaoni subjecta tempore egestatis quam fertilitatis, quo tempore magis sollicita ad consilium et auxilium Joseph recurritur: sic miro modo sit, quod mens per sensum suae egestatis fortius se Deo subjiciat et humiliet, et ad discretionis divinae consilium recurrat, quam tempore, quo ad votum bibit et pascitur in divinis. Nota etiam, quod quinta pars fructuum in horrea congregatur. Per quod designatur quod aspectus ac conatus nostrae virtutis ad quinque est dirigendus: scilicet ad Deum de praesenti colendum: secundo ad Deo fortiter inhaerendum: tertio ad seipsum spiritualiter reficiendum: quarto ad proximum confovendum: quinto ad tempus futuri saeculi secure et absque omni periculo subeundum. Et haec est quinta pars, in qua jam primae quatuor partes virtualiter continentur: et per hanc omnia bona nostra ad executionem aeterni praemii et evitacionem futuri supplicii ordinantur. Allegorice vero possunt ad praesens quatuor designari. Primo scilicet fertilitas hujus vitae ad merita cumulanda, et egestas vitae futurae respectu iterato merendi: propter quod sancta discretio hoc praevidens docet, quod hujus vitae fertilitas thesaurizetur pro necessitate futurae vitae. Secundo per hoc designatur fertilis administratio Scripturarum sanctarum quae per septem tempora synagogae duravit, et per Christum in horreis mentium Apostolicarum est sub ineffabili copia recollecta: ut Gentibus egestate confectis, per septem tempora Ecclesiastica dispensetur. Tertio per hoc designatur duplex tempus cujuslibet status solemnis. Nam sicut dies usque ad sui medium creseit, et exinde semper decreseit: sic status solemnes populi Dei quasi usque ad sui medium abundant in foecunditate donorum et bonorum operum, et postmodum tepiditas et ariditas semper excreseit. Et ideo volentibus se et alios salvare tempore egestatis, necesse est in thesauris memoriae et exercitatae seu habituatae experientiae recondere copias donorum et sanctorum exemplorum, quibus sancti Patres in priori tempore sunt ditati et impinguati. Quarto per hoc designatur temporalis et spiritalis et finalis ejus tentatio et adversitas futura circa

tempora Antichristi: et tunc filii Jacob fame compulsi venient ad Christum quem vendiderunt. Nota autem quod licet per spicas et boves, secundum interpretationem Joseph, idem significetur: fit tamen hoc sub varia ratione. Nam prout per dona gratiae vel sapientiae ad fortia virtutum et sanctae agriculturae opera roboramur, tunc dona ipsa designantur per boves: prout vero per ipsa reficimur et satiamur, designantur per spicas. Et sicut ante spicarum messes sunt boves arantes, et visio boum fuit ante visionem spicarum: sic etiam fortia opera praecedunt messes spiritualium refectionem; et e contra torpor acidiae et ignaviae septem vaccarum, est causa ariditatis septem spicarum. Unde optime per boves designantur initia temporum: et per spicas fines eorum. Sicut videmus quod in primo Ecclesiae tempore fuerunt Apostoli et martyres quasi vaccae pingues fortiter terras orbis arantes, et prolem Ecclesiae cum grandi gemitu parturientes: et post hoc sub tempore doctorum et claustralium, sequutae sunt spicae. Nota etiam de sublimatione Joseph, quod prout per ipsum designatur singulariter Christi persona: Pharaonem Deum Patrem designat: prout vero per ipsum designantur Pontifices Christi, tunc per Pharaonem designatur Constantinus, et christiani imperatores, fidem Christi exaltantes; qui quo ad temporalem seu saecularem gloriam aliquo gradupraeunt Pontifices Christi, quamvis simpliciter subsint illis. Christus autem in ascensione sublimatus in caelum quatuor insignia regalia a Deo patre accepit. Primum est plenitudo operativae potestatis, de qua Matth. ult.: Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra: et haec est sicut annulus in ejus manu divinae potentiae sumptus. Secundum est refulgentia claritatis gloriosi corporis: et haec est stola byssina. Tertium est aeterna jucunditas, et haec est torques aurea: et in collo, in quo est vis degustativa. Quartum est ejus sublimis sessio et superambulatio: et hic est currus secundus, quamvis ipse in quantum Deus sedebat cum Patre in curru primo. Per Asseneth vero filiam sacerdotis Heliopoleos Romana Ecclesia designatur: quia et Romana facta est tunc Heliopolis, id est civitas solis: quia Christus sol sapientiae et justitiae sedem suam fixit in illa. De duobus autem filiis Joseph, infra capite penultimo plenius tangetur etc.

CAPUT XLII.

• Audiens autem Jacob etc. • Hic agitur de egressu Israel in Aegyptum. Et primo de egressu pro victualibus asportandis. Secundo pro morando, ibidem cap. 46: • Profectusque Israel. • In prima autem parte narrantur duo ingressus, et duo regressus filiorum Jacob: quorum primus fuit sine Benjamin, secundus vero cum ipso: et hoc incipit cap. 45, ibi: • Interim fames etc. • Hic primo refertur quomodo fratres a Joseph dore sunt tractati, cum quodam tamen munere gratiarum. Et post hoc narratur quomodo revelaverit se eis cap. 45, ibi: • Non se poterat ultra. • Ait ergo • Quasi • ad alienos durius loquebatur. • Nota quod triplex ratio reddi potest ad praesens, propter quod eos a principio sic dure tractavit: quarum duas priores ponit Augustinus in lib. quaest. in Genes. Prima est ad quandam condignam punitionem et purificationem criminis eorum in se commissi. Secunda est ut ex longa suspensione suae revelationis sub

S. Th. Opera omnia. V. 25.

hujusmodi duritiae fortius occultatae, ipsa revelatio pleniori gaudio cumlaretur; tamquam non essent condignae passionibus eorum in toto illo tempore quo turbabantur, ad futuram gloriam exultationis, quae in revelatione Joseph eis fuerat revelanda. Tertia est ut Joseph somnia et sapientia, et sui magnificentia a seipso praedicta, quam illi deriserant et quantum est in se extinxerant, plenius magnificentarentur in illis, et super eos: et ideo facit eos coram se contremiscere, et pro libito incarceration eos, et quadam profunditate sapientiae circumducit eos quasi stultos et malitiosos. Quod quidem voluit eis facere solum pro tempore quo Joseph revelatus non est eis. Semper enim ex hoc ejus potentiam et sapientiam habuerunt fortius admirari et vereri; et de peccato suo praeterito aliquo modo conteri et perfundi. Ut autem plenius advertas, Joseph in his et aliis divinitus agi, nota inter cetera, quod valde est mirabile, quod in viginti tribus annis quibus in Aegypto stetit in seio patre, nonquam per litteras vel nuncios aliquid de se patri significavit: etiam ex quo per novem annos fuerat sublimatus a Pharaone super totam terram: cum tamen bene sciret moestitiam patris. Ex quo patet quod expectabat tempus ad hoc ordinatum a Deo: nam per spiritum Prophetiae sciebat se missum illuc pro salute domus patris sui. Quamvis etiam haec sui occultatio non fuerit absque ratione. Nam per hoc detulit reverentiae fratrum suorum, in eo quod noluit etiam prodere crimen eorum. Secundo placavit eorum invidiam ex qua potuissent aliqua contra ipsum machinari, si scirent illum vivere in aliqua prosperitate. Tertio providit rationabiliter tempus aptius suae honorificae ac salubri revelationi, tempus scilicet in quo fratres sui necessitate pressi, compellerentur, et ipsis in seio, venire ad eum. Longiturnitas etiam tacitae absconsionis reddidit omnibus admirabilem gloriam suae revelationis: ita quod ex hoc sua venditio et exaltatio plenius apparuit divinitus ordinata. Praeter hoc autem sicut jam dictum est, fiebat etiam hoc in mysterium futurorum. « Exploratores estis, » id est merito habemini et reputamini; vel exploratorum poena digni estis. Quod autem esse quandoque sumatur pro haberi, patet ex tertio Regum decimo-capite; ubi Elias populo dicit, Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus, id est ipse habeatur pro Deo. Non enim intendebat dicere quod tunc per hoc inciperet esse Deus. « Ut videatis infirmiora terrae venistis. » Quod per modum istum praedictum a mendacio salvari potest. Et ideo propter hoc quod esse sumitur ibi pro videri, nota quod saepe in Scripturis res dicitur esse, quando apparet esse; ut Matthaei ultimo: Data est mihi omnis potestas. Constat autem quod antea erat data, sed tunc clarius apparuit. Et Matth. 15, dicitur quod de die illa et hora nemo scit, neque Angelus, neque filius hominis. Filius autem dicitur nescire, quia non ostendit se scire et pro tanto videtur nescire. Tertio potest dici, quod Joseph in his et consimilibus non loquitur assertorie, sed solum tentative et probative: ut sic sub tali modo tentativo, occasiones accipiat capiendi eos, et veniendi ad eorum secreta, quasi ad sibi ignota. Talis autem modus loquendi potest aliquando ex rationabili causa assumi a sapiente, et praecipue a iudice et potissime a viro prophetico, qualis utique Joseph erat. « Hoc est (ait) quod locutus sum, exploratores estis. »

Idest hoc quod dicitis vos quod estis fratres et habere unum alium fratrem minorem, innuit vos hujusmodi mendose confingere: ac per consequens quod sitis exploratores. « Donec probentur quae « dixistis utrum vera vel falsa sint. Alioquin etc. » Si, scilicet, non probatis vera esse quae dixistis. « Per salutem Pharaonis exploratores estis, » idest exploratores probabiliter videmini et comprobamini. Hinc inter cetera patet, quod non intendit simpliciter et absolute asserere ipsos esse exploratores: alias frustra apponeret hic conditionem dicendo, Si non probatis quod dicitis, probabiliter apparet quod exploratores estis, aut pro certo vos pro talibus habeo. Jurat autem per salutem Pharaonis, tamquam in Pharaone venerans regiam potestatem sibi a Deo datam, et tamquam per quemdam notabilem Dei effectum, qualis utique erat Pharaonis vita et salus: quae utique secundum Deum erat sibi chara et amabilis et venerabilis. Hunc autem modum jurandi signanter assumpsit, ad se magis occultandum eis, et ad magis terrendum eos per auctoritatem et familiaritatem Pharaonis, quam in hoc se habere monstrabat. « Videntes angustias « animae illius dum deprecaretur nos et non au- « divimus, » idest non exaudivimus. Nota quomodo Scriptura scienter multa omittit. Nam supra narrans venditionem Joseph, nihil de hoc dixit; facile tamen fuit per se cogitare, quod puer innocens periculo mortis, et tandem venditioni expositus, maximas cordis angustias pateretur: et quod humillime fratres suos deprecaretur, ne sibi nocerent. Ex hoc autem plenius patet fraterna impietas commissa in eum. « En sanguis ejus exquiritur, » idest ultio sanguinis ejus, nunc de nobis a Deo per ipsum expetitur. Sed quare hoc gravamen suum plus quam aliis ascribunt huic peccato? Potest dici quod hoc ideo, tum quia gravius, tum quia eorum gravamini correspondentius. Nam sicut illum gravaverunt, sic gravabantur. Tum etiam quia in fratre suo uterino probatio eorum exquirebatur: tum quia in Aegypto, ad quam Joseph vendiderant: tum quia plerumque justo Dei judicio fit, ut illud crimen pro quo poena infertur vivaciori remorsu memoriae cordi se ingerat. « Tollensque Simeon. » Quidam dicunt quod ipsum specialiter detinuit quia in venditione fuerat sibi magis infestus, quasi aliquam justam poenam ipsum per hoc exsolvere faciens. Sed quia per hoc, etsi non re, tamen aliquam speciem expetitionis propriae vindictae habuisset: potest probabilius dici quod unum de majoribus et primogenitis voluit retinere, in signum majoris firmitatis, et justitiae rectoris. Noluit tamen Ruben; tum quia in eum fuerat prae omnibus pius; tum etiam quia venerabatur in eo primatum naturalis primogeniturae. « Et reponerent pecunias singulorum in saccis suis datis supra, » idest infra praedicta. « Cibariis in via, » idest sufficientibus pro tota via. Illud autem de pecunia voluit secreto fieri, et interim sic occulte daret eis munera suo tempore revelanda et regratiando, quod tamen nondum appareret amicitia ipsius ad eos; imo potius cum eam reperirent, deterreret eos, nam ab ipso possent de furto aut de negligentia solvendi notari. « Vel daret jumento pabulum in diversorio, » id est in stabulo, vel in compito ad quod diverterant, et ad quod viatores communiter divertebant, « De- « ducetis canos meos, » idest me canum et senem etc.

CAPUT XLIII.

« Interim fames etc. Sub attestatione jurandi, » idest juramento testificans, « In meam hoc fecistis « miseriam. » Hoc non legitur causaliter, sed consecutive; et sic fecistis hoc quod ex hoc ego consequor miseriam. « Ero peccati reus, » idest ac si te occidissem, sic semper volo reus contra te reputari. « Modicum resinae etc. » Si vero quaeris, quomodo tanto Domino de tam longinqua terra modicum munusculum solum mitteret. Dicitur quod littera Hieronymi habet, aliquid resinae; vel dicitur modicum non absolute, sed respectu tanti viri. Jubet autem ferri viro quatuor species cum melle et amygdalis. Stacte autem ex myrrha. Storax quaedam species resinae, et arbor etiam de qua fluit; et vocatur storax quasi stirax. Stiria vero graece idem est quod gutta. Terebinthus vero sumitur hic pro altera specie fluente ab arbore quae terebinthus vocatur. « Ego autem quasi orbatus absque « liberis ero. » Hoc dicit simpliciter, non solum respectu filiorum Rachel, nec respectu Simeonis vel aliorum: sed forte omnes timebat amittere. « Et « occidit victimas. » Victimina proprie est sacrificium pro victoria hostium devictorum. Sed aliquando stat pro solemnibus praeparatione carniū; et sic sumitur hic. « Et instrue, » idest praepara seu ordina convivium, « ut devolvat in nos calumniam, » idest impositionem falsi criminis. « Non est in « nostra conscientia, » idest nescimus, vel non sumus conscii, « quis eam posuerit in marsupiiis « nostris, » idest in saccis nostris. Marsupium, secundum Isidorum, saccus est nummorum quem graeci marsupia appellant. « Nam pecuniam quam « dedistis mihi probatam ego habeo, » idest pro habita teneo, idest reputo me solutum; vere enim solverant ei, et pro tanto dicit verum. « Interro- « gavit eos, dicens, Salvus ne est pater vester se- « nex etc. » Nota quod in omnibus his interrogationibus per nullam viam interrogat de Rachele matre sua. Ex quo probabiliter convincitur, quod ante suam venditionem mortua fuerat: et ideo tamquam sciens eam mortuam, non curavit aliquid investigare de ea. « Et profanum, » idest immundum seu non religiosum putant hujuscemodi convivium. « Et inebriati sunt cum eo. » Augustinus libro quaest. super Genesim dicit, quod hoc verbum saepe ponitur pro satietate, ut in Psalmo, visitasti terram, et inebriasti eam; et ideo super hoc loco dicit, quod idioma est linguae Hebraeae ut ebrietatem pro satietate saepius ponat: sicut ibi, In stillicidiis suis inebriabitur germinans terra, scilicet, pluviis irrigata.

CAPUT XLIV.

« Persequere viros, » idest perfecte insequere. « Scyphus quem furati estis. » Hic, furati estis, sumitur secundum rem, pro videmini furati esse: aliter esset sermo mendosus. Vel tentative loquitur sicut dictum est supra. « Et in quo augurari solet. » Tam hoc, quam illud quod paulo post subditur, « An ignoratis quod non sit similis mei in augu- « randi scientia? » secundum Augustinum in libro quaestionum super Genesim, non dicitur serio sive assertorie, sed jocosae. Quum autem ea quae non sunt, joco dicuntur esse, non reputantur mendacia. Jocosum autem modum loquendi videtur hic vo-

care Augustinus modum loquendi tentativum. Potest etiam praeter hoc dici quod loquitur secundum vulgatam opinionem gentium; ut sit sensus, ego juxta communem opinionem astantium etc. « Vos » scitis quod duos genuerit mihi uxor mea, » id est Rachel quae antonomatice uxor vocatur, tum quia primo et principaliter fuit Jacob desponsata, tum quia praedilecta. « Quia in meam hunc recepi » fidem. » Ex hoc patet quod Jacob tradidit principaliter Benjamin, propter fidejussionem Judae. Creditur autem plus confidisse de ipso, tum quia omnium verior et fidelior apparebat et erat: quod satis innuitur supra in facto Thamar: tum quia omnium fortissimus et constantissimus erat, prout in lib. Paralipomenon 5 cap. dicitur: ubi etiam aliqua ratio innuitur, quare de stirpe ejus principes generati sunt. Et nota quod post hanc fidei-
tatem Judae et fratrum suorum, tam ad Jacob, quam ad fratrem Joseph uterinum, subditur quod « non se poterat ultra cohibere Joseph. » Ex quo patet, quod fecerit ista Joseph, ut scilicet probaret an saltem fratri suo Benjamin essent fideles et compassivi, et in hoc ipso quodam modo promererentur obtinere gratiam ejus: et etiam in parte scelus commissum in ipsum per hoc expiaretur. Nota autem quod aliqua verba refert hic Judas dicta fuisse a Joseph, quae supra non leguntur dicta ab eo: sed non est inconueniens plura tunc fuisse dicta, quam superius sunt relata. « Et ipsum » solum habet mater sua. » Modus est loquendi; quia constat, quod Rachel mater Benjamin tunc temporis non vivebat, imo obierat in partu.

CAPUT XLV.

« Non poterat ultra se cohibere Joseph etc. » Singulis quoque proferri jussit binas stolas. » Stola, secundum Isidorum, est matronale operimentum capitis et spatularum: hic tamen secundum quosdam stat pro veste longa; et tunc, secundum eos, non dicitur a stolon, quod est missio, sed a telon, quod est longum. Et nota, quod si Joseph matrem propriam aestimasset vivere, misisset ei specialia munera, sicut fecit patri. « Ne irascamini in » via. » Hoc dicit eis Joseph, tamquam sciens hoc vitium in via difficile vitari: nam concitatio corporalis motus et lassatio itineris, ac communis libertas ac verbositas itinerantium, dant saepe occasionem cor-
riptionum. Nota pro mysteriis partis hujus, quod moraliter designatur hic, quod afflictio egestatis spiri-
tualis et temporalis saepe compellunt animum et ejus affectus recurrere ad Deum pro alimonia, saltem pro pretio laboris debiti acquirenda. Sed quia decet et expedit affectus, qui hactenus contempserunt Joseph, idest Christum et discretionem divinam, ut durius pertractentur: ideo sic in principio habet se Deus ad eos ac si essent impii et insidiosi. Unde et menti iniecit timorem ne forte eorum oratio sit praesumptuosa et curiosa exploratio: et maxime quando aperte ostendunt fratrem minimum non secum duxisse, idest summum excessum humilitatis, sive contemptus sui et mundi: qualis est in supermundano excessu mentis alienatae in Deum. Primo ergo tribus diebus incarcerationis, secundum trinam coarctationem, quam tunc eos sustinere oportet: et etiam coarctari exteriorem sensum, ne etiam ad illuc evagetur, deinde sensum exteriorem. Tertio Deus seu divina regio, ad quam nituntur ascendere, occurrit eis, ut quaedam imperscrutabilis tenebra

dura et clausa velut carcer lapideus, aut velut caverna profunda et saxeae. Post hoc ergo, quia non possunt libere ascendere, redeunt ad requirendum praedictum fratrem minimum: retento tamen seniore in vinculis. Nam, sicut supra dictum fuit, per Simeon dolor intelligitur: qui quidem quando prohibito ad sui animi defectus deplorandos libere vacat, non est ligatus: quando vero catenis fortissimae tristitiae angustatur, ita quod plus a Dei severitate agitur quam agat (1): tunc quodammodo est ligatus. Et hic est qui pro infallibili obside retinetur; isto enim sic stante ligato, non possunt illi nolle cum minimo fratre redire; et praecipue egestate perdurante. Et quia cum perduraret, et quod ab eis exigitur, perficere non valerent sine pabulo gratiae Dei: ideo Joseph saccos eorum tritico implet. Sed quia etiam praeter dona aperta expedit eis aliqua dona dari occulte, in quo labor quem quasi pro pretio alimoniae dederant, eis quodammodo redditus videatur: ut sic in aperta perceptione doni occulti non inflentur, sed potius terreantur, timentes quasi de latrocinio condignorum operum quae solvere debuerant, judicari a Christo: ideo et Joseph similia facit. Atque ut Benjamin domi retentum difficillimum est Jacob extra in longinquum emittere: sic et sui contemptum et contemptibilitatem intra cor existentem, in tantum est difficile exterius, et hoc ita remotissime pandere, quod homo se existimat moriturum et canos suae munditiae et reverentiae quasi ad inferos ruituros: si abjectioni suae munditiae exterius proditae aliquid accadat adversitatis. Sed premente fame, Ruben, idest Dei timor, exponit duos filios suos morti, si non reduxerit Benjamin salvum, idest gloriosum. Sunt autem hi duo timoris filii, compressio vitiorum et obedientia praeceptorum. Nam per haec duo videtur hominis contemptabilitas exterius prodita ad gloriam suam primam reduci. Nec potest noster Benjamin conculeari sine conculeatione horum duorum; tuncque Ruben eos occisioni exponit, quando ingerit animo, quod si Benjamin non reducit secure a se abiciat fugam vitiorum et obedientiam praeceptorum. Sed quia hoc non sufficit animo sub nullo pacto volenti a Deo recedere; et maxime quia nihilominus adhuc vituperari veretur; ideo Jacob verbo Ruben non assentit. Egestate vero quasi in desperationem animum comprimente, compellitur finaliter emittere ipsum: maxime ubi Judas, idest fortissimus amor divinae laudis, se reum paternae mortis fidejussorie profert, nisi salvum reduxerit eum. Tunc igitur portatur pecunia duplex, idest perfecta promptitudo ad se subjiendum, tam pro donis habitis quam pro habendis: et cum hoc mittuntur munera sex generum devotionis ad placandum faciem Christi: quae sunt amara compunctio peccatorum, per statem designata, et pia compassio miseriarum Christi, instantia sanctorum desideriorum seu petitionum, et affluentia dulcium mediationum ex diversis floribus instar mellis recollectarum, et fervor contumeliarum et martyriorum pro Christi fide suscipiendorum, et magnificatio divinarum laudum et praeconiorum quae sunt quasi fructus amygdalorum. « Et bene dicit, modicum resinae etc. » Quia quantumcumque in magna quantitate Christo mittuntur, nonquam gratiose mittuntur: nisi mittens se reputet modicum et quasi nihil mittere. Quo facto Joseph plus solito condescendit, dicitque se ab eis

(1) *Al.* quam Agar.

esse solutum, et thesauros in ipsis saccis Dei munere abundasse. Tuncque Simeon expeditur, daturque ei liberum irriguum lachrymarum in lavaerum pedum; et pabulum sensualis et spiritualis laetitiae ac fiduciae asinis, idest sensibilibus corporalibus praebetur. Et in viso Benjamin, idest patuli et superexcessivi conceptus Jacob, Joseph, idest Christus exultatur et lacrymatur: quia novit hunc in utero suae crucis foetum esse conceptum; sitque familiare convivium omnibus fratribus, idest omnibus spiritualibus affectibus mentis, excluso tamen carnali et alieno affectu: quia cum illo non possunt simul pati convivium istud. Quia autem humilitas quae per Benjamin signatur est ceterorum affectuum antiquior et dignior: ideo circa illam fidelitas est plenius per experientiam comprobanda, et in ipsa probatione occulte glorificanda: et ideo scyphus superadmirabilis sapientiae et praescientiae Dei, in qua Christi omnia speculantur, occulte in sacco Benjamin ponitur: quia humilibus et parvulis, teste Christo, Matth. 11, revelantur abscondita Dei. Sed quid est, quod ex hoc de furto et de ingratitudine judicatur et decernitur carceri mancipandus: nisi quia quanto humilis animus altiora Dei dona et lumina suscipit, tanto ex hoc se judicat magis ingratum Deo, et tanto plus de crimine furti formidat? Timet enim ne per praesumptionem vel per inanem gloriam illa sibi ascripserit et usurpaverit: ac per consequens quod ex hoc perpetuo carceri mancipetur a Deo. Fit etiam hoc et alio modo: quia admirabili ordine judiciorum sapientiae Dei, superexcessiva sapientia et doctrina humilium et abjectorum, tamquam praesumptuosa et stulta condemnatur: et tamquam haeretica judicatur a superbis, etiam ab illis aliquando qui potestatem vel locum Christi videntur gerere in terris. Neque mirum: sic enim Christus ipse fuit a Caipha condemnatus. Quando igitur omnes fratrum affectus pro facto hoc libentissime omni confusione et carceri se exponunt, imputantes hoc merito deberi suae iniquitati; et praecipue quando Judas, idest robustissimus animus et insuperabilis confessio divinae laudis, pro hac cordialiter se exponit perpetuae servitutis: tunc non potest se cohibere Joseph, quin se ad plenum revelet fratribus suis. Ut tamen revelatio ipsa appareat mere gratuita et humilitatis praefatae superexcessum non concludens, sed augens; ideo revelat se ut venditum ab eis, sed tamen pro eis. Ex tunc igitur ipsi cum tota domo paterna fiducialiter veniant mansuri cum eo; tuncque omnes exosculans, super omnium colla cum mira compassione recumbit: sed specialiter super Benjamin uterinum; quia ut Isaiae ult. dicit Dominus, Ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu et timentem sermones meos? Excelsus enim Dominus et humilia respicit; et superbis resistens, dat gratiam humilibus suis. Si vero quaeras quomodo Joseph, prout per ipsum discretio providentiae designatur, est altior quam Benjamin, prout per ipsum contemplationis excessus significatur? potest tripliciter responderi. Primo quidem, quod non oportet ubique idem secundum rem per Joseph designari: unde in hoc loco potius designat discretionem vel sapientiam Christi. Secundo potest dici quod sicut Joseph alterius est dignitatis: sic et alterius conditionis est discretio viri perfecti in activa et contemplativa simul, quam solius activi, aut solius contemplativi. Sumendo igitur discretionem

prout est sufficiens ad regendum dona et opera activae vitae et contemplativae: sic est altior, quam excessus per Benjamin designatus, saltem quo ad regiminis gloriam et auctoritatem. Tertio potest dici, sicut in fine libri qui dicitur Benjamin apud Richardum, quod Scriptura divina solet circa eandem rem nunc significationem extendere, nunc restringere vel mutare. Has autem alternationes solet determinare vel per actum, vel per locum, vel per alias circumstantias. Per locum quidem; ut cum Benjamin in Aegyptum ad Joseph dicitur descendisse: per hoc enim significatur revocatio intuitus mentalis a contemplatione aeternorum ad temporalia contemplanda. Per actum vero, cum Joseph et Benjamin se mutuo amplexantur et osculantur: per hoc enim designatur mutua concordia discretionis rationabilis et contemplationis. Allegorice vero per Benjamin designatur hic primo Christus humillimus virorum novissimus, prout dicitur Isaiae c. 55; sine quo nullus patrum potuit videre faciem sapientiae Dei qua (instar Joseph) omnia regit: quin potius omnes in limbo inferni fuerunt incarcerationati, usque ad veri Benjamin, idest Christi adventum. Sed isto adducto non potuit se continere sapientia Dei, quin se revelaret fratribus suis. Nec mirum; quia Christi humanitas est uterina praefatae sapientiae: tamquam in utero ejusdem personae verbi aeterni cum ipsa plantata. Quia vero Christus postquam homo passibilis et mortalis scyphum Joseph in ore sacci habuit, in tantum ut diceret se esse sapientiam Dei: ideo a zelatoribus Dei, licet erroneis, accusatus de furto, addictus est morti, et dixerunt, reus est mortis. Secundo per Benjamin designatur Paulus, qui ad literam de tribu Benjamin fuit; qui etiam novissimus fuit Apostolorum, et clamat se illorum minimum, sed maximum peccatorum. Usquequo autem iste fuit clare adductus ad Christum, non se revelavit Christus ad plenum gentibus: sed in hujus adventu, fracto caeremonialium velo, revelata est mystica sapientia Scripturarum. Nam Benjamin iste in mentis excessu raptus est usque ad tertium caelum: et ideo ex tunc Christus non se potuit cohibere, quin per os Pauli praedicaretur orbi. Sub hoc autem mysterio quaedam alia consimilia mysteria includuntur, perfecta evidentia suo tempore reseranda a Christo. Postremo autem per Benjamin designantur illi quibus Paulus, I ad Thess. c. 4, se connumerat dicens: Deinde nos qui vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera. In illis enim, juxta ordinem temporum et operum Dei, consummabitur extremus gradus et superexcelsus contemplationis: ita ut semper adorent et quasi praesentialiter cernant adventum judicis et novissimi judicii, et gloriosae resurrectionis novissimum diem subsequentis: et ideo non poterit ex tunc se cohibere Christus, quin in plena claritate resurrectionis omnibus electis appareat, omni tamen alieno excluso ab hac aeterna ac beatissima visione. Nota etiam quod Pharaon per Joseph mittit plaustra; quae plaustra sunt ipsa Dei virtus et voluntas, Christique meritum: in quibus portantur ad caelum, et ad omne bonum. Possunt etiam per plaustra intelligi ordines angelici, ac exempla et merita et documenta piorum sanctorum. Per binas autem stolas singulis datas, duplex gloria intelligitur, scilicet corporis et animae; vel substantialis et accidentalis. Sed Benjamin, idest viri status superexcessivi, accipiunt trecentos argenteos, et quinque

stolas optimas; idest singularia praemia correspondentia trinae supererogationi Evangelici status, et perfectioni quinque sensuum spiritualium: in quibus continetur perfectio contemplativae sapientiae, in quinque prudentibus virginibus designatae.

CAPUT XLVI.

« Profectusque Israel. » Ille agitur de ingressu Israel in Aegyptum ad morandum ibidem. Et primo narratur quomodo Jacob confortatus apparitione divina in Aegyptum pervenit. Secundo ponitur numerus proles suae cum ipso intrantis, ibi, « Haec autem sunt nomina. » Tertio narratur quomodo receptus est a Joseph, et quomodo per ipsum praesentatus est Pharaoni: a quo terra Gessen est tradita sibi, ibi, « Misit autem Jacob Judam. » Quarto narratur quomodo Pharaon in pecuniis, et in censibus terrae perpetuis, per Joseph providentiam est ditatus, ibi, « E quibus omnem pecuniam congregavit. » Quinto narratur tempus mansionis et vitae Jacob in Aegypto, ibi, « Habitavit ergo Israel in Aegypto. » Dicit igitur, « Joseph quoque ponet manum suam super etc. » idest intererit morti tuae et exequiis tuis. « Filii ejus, et nepotes, et filiae. » Filias dicit pro Dina, et pro Sara filia Aser filii sui. Vel pro sola Dina, ponens plurale pro singulari. De numero stirpis Jacob intrantis in Aegyptum. Nota quod secundum Hieronymum, et secundum veritatem Hebraicam, non fuerunt nisi septuaginta: sed secundum litteram Septuaginta Interpretum, fuerunt septuaginta quinque. Nam ubi littera nostra juxta Hebraicum habet, filii autem Joseph qui nati sunt in terra Aegypti, animae duae, idest fuerunt homines duo, pars pro toto, ibi habent Septuaginta, animae septem. Et subdunt, quod debent computari inter filios Jacob et nepotes, Manasse et Ephraim filii. Et hanc sequitur litteram Lucas Actuum 7 ubi refert verba Beati Stephani, quibus dicitur septuaginta quinque animas esse ingressas Aegyptum. Sed contra hoc arguit Hieronymus tripliciter. Primo quia Manasses et Ephraim non potuerunt tunc habere filios: nam primus ex eis non potuit aliquo modo esse plurius quam novem annorum: quia Joseph duxit matrem eorum postquam fuit sublimatus a Pharaone; et ex tunc usque ad ingressum in Aegyptum, non fluxerunt nisi circiter novem anni. Secundo, quia supra 41, dicitur quod nati sunt Joseph filii duo antequam veniret famas, scilicet Manasses et Ephraim. Et infra etiam 48 dicit Jacob ad eum: Duo filii qui nati sunt tibi antequam ego venirem ad te, mei erunt: reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt. Ex quo videtur etiam quod tempore mortis Jacob, non habuisset Joseph nisi hos duos. Tertio quia Septuaginta Deuteronomii cap. 9 habent quod in septuaginta animabus ingressus sit Israel in Aegyptum. Sed et ipsemet Hieronymus subdit, quod Septuaginta interpretes posuerunt hic septuaginta quinque animas per prolepsin, idest per anticipationem futurorum. Augustinus vero, 16 de Civitate Dei cap. 40, salvat hoc per alium modum; dicens, quod tempus introitus Jacob in Aegyptum fuit totum illud tempus quo vixit Joseph, per quem factum est ut intrarent. Sicut autem ex fine libri hujus patet, filii Joseph ipso vivente habuerunt filios et nepotes, idest filios filiorum suorum. Sed forte contra Au-

gustinum aliquis arguet. Non est verisimile quin ante mortem Joseph fuerint liberi Jacob plures, quam septuaginta quinque. Unde videtur quod Septuaginta interpretes non curaverunt hic superraddere, nisi solos quinque, qui de filiis Joseph ipso vivente sunt nati. Et forte moti sunt ea ratione, qua et Moyses de sola generatione Joseph in hoc libro, in quo agitur de ingressu in Aegyptum, mentionem fecit. Quod et in signum primatus Joseph, et propter aliqua mysteria, factum esse videtur. Si vero quaeratur quare Scriptura ita diligenter computat hos numeros, scilicet, omnes insimul fuerant septuaginta: qui vero praeter Joseph et filios ejus sunt cum Jacob ingressi, fuerunt septuaginta sex? Potest ad hoc duplex ratio reddi. Prima est literalis: ut scilicet ex hoc plenius appareret mira multiplicatio ipsorum facta ante exitum de Aegypto in brevi tempore. Non enim fuerant anni decenti: et tamen Exod. 12 dicitur, quod filii Israel erant fere ducenta millia virorum absque parvulis et mulieribus, et absque vulgo, quando egressi sunt Aegyptum. Secunda ratio est mystica, propter mysterium septenarii et senarii, sive septem decadum et sex decadum, quarum mysteria ex locis aliis satis patent. Si quis vero quaerat quomodo Benjamin narrentur decem filii, cum Joseph supra c. 45 de eo dicat, Est iste frater vester minimus de quo dixeratis mihi? Et sequenti capite refert Judas eos respondisse Joseph, Est nobis pater senex et puer parvulus etc. Dicendum quod parvulus dicitur non simpliciter, sed respectu fratrum suorum. Si enim natus fuit ante venditionem Joseph, tunc ad minus fuit viginti trium annorum. Quod autem natus fuerit ante, eodem modo probatur, quo et de morte matris. « Haec autem dicetis ut habitare possitis in terra Jesse, quia detestantur Aegyptii pastores ovium. » Hujus detestationis causa ea dicitur fuisse, quia Aegyptii adorabant idola sub specie ovium seu arietum: et ideo non comedebant oves. Unde propter hoc poterant melius impetrare terram Jesse forte, quia erat ad hoc magis apta potius quam soli agriculturae: et ideo non curabant de illa. Vel forte quia erat remota a locis in quibus nobiliores terrae manebant: et ideo facilius concesserunt eam pastoribus; quod prope se difficulter sustinuissem. Dicit autem Hieronymus, quod nonnulli Judaeorum asserunt Gessen tunc Thebaidem vocari: terram vero Ramesse de qua paulo post subditur, autumant esse pagum Arsenoitem. Et Magister Historiae dicit, quod Gessen est post dicta Thebays, a quo Thebaci, e quorum legione fuit Beatus Mauritius. Quae postea, cum scilicet reges fuerunt ex ea, dicta est urbs heroum. Unde et Septuaginta, refert Hieronymus, habent quod Jacob misit Judam ad Joseph, ut occurreret ei ad urbem heroum in terra Ramesse. De qua dicit Magister historiae quod in finibus terrae illius aedificaverunt Hebraei urbem tabernaculorum, quae dicta est Ramesse, de qua habetur Exod. 4, et quae post pagus Arsenoes dicta est: quod sonat sine sexu: quia tunc sine distinctione uterque sexus coepit imperare Aegypto etc.

CAPUT XLVII.

« Ingressus est Joseph etc. Extremos quoque fratrum suorum. » Extremos, scilicet in supra, idest quinque primogenitos. « Dies peregrinationis vitae meae centumtriginta annorum sunt parvi, » scilicet, respectu annorum patrum meorum. « Et mali, »

idest in magna afflictione transacti. Videtur eum loqui de malo poenae quia attribuit tempori, more loquendi satis usitato. Vel etiam forte per humilitatem loquitur de malo culpae. Nota autem quod Magister historiae dicit, quod in numero septuaginta intrantium cum Jacob includuntur Her et Onan filii Judae, qui mortui erant in terra Chanaan. Dicit etiam quod oportet Benjamin tunc habuisse decem filios, alias non erit verum quod filii Israel sunt quatuordecim, quia Joseph non habebat tunc nisi duos filios. Et ideo dicit quod in hebraica veritate Roh et Numphin sunt duo nomina duorum, scilicet filiorum Benjamin: qui apud nos vitiose sunt juncta. Licet autem hoc ultimum de decem filiis Benjamin fortassis sit verum, quod apud nos vitiose sunt juncta: non tamen est verum quod Her et Onan inter septuaginta includantur. Nam Scriptura in numero liberorum Liae numerat duas, scilicet Dinam et Saram. Et hoc est non solum in partiali enumeratione eorum: sed etiam in epilogatione summae eorum, dicens, Omnes animae filiorum et filiarum etc. Constat autem quod si cum his duabus filiabus inter Liae liberos Her et Onan numerantur: tunc cum illis decem sunt plures quam triginta tres. Praeterea Scriptura satis aperte rejicit eos de hoc numero, cum ait, Mortui autem Her et Onan in terra Chanaan. Magister autem videtur fuisse motus, quia in nostra litera communiter habita habetur quod liberi Liae sunt triginta tres. Illis autem duobus exclusis non inveniuntur nisi triginta duo. Dina autem et Sara simul cum illis adjunctis sunt triginta quatuor: unde et Magister dicit, quod si Dina numeratur inter filios et nepotes, septuaginta sunt propter Jacob. Verumtamen sciendum quod secundum hoc, ubi nos habemus sexaginta sex, deberet esse sexaginta septem. Sed illi habent sexaginta sex, quae litera apud omnes communiter videtur. Et ubi dicitur, filii Israel sunt tredecim, debet haberi quatuordecim potius, eo quod liberi Liae triginta duo, non autem triginta tres. Et hanc secundam regulam habet Hieronymus in libro Hebraicarum quaestionum, dicens: Ex quo manifestum est omnes animas de Jacob quae ingressae sunt Aegyptum de femoribus Jacob, fuisse septuaginta, dum sexaginta sex postea ingressae sunt, et repperunt in Aegypto tres animas, Joseph scilicet cum duobus filiis ejus, septuagesimus autem ipse fuerit Jacob. Hanc etiam literam sequitur Augustinus 16 de Civitate Dei, cap. 40, dicens, Ingressi itaque referuntur in Aegyptum simul cum ipso Jacob septuaginta quinque homines, annumerato ipso cum filiis suis. In quo numero duae tantum feminae connumerantur: una filia, neptis altera. Haec Augustinus. Ex quo patet quod praeter quinque nepotes, Joseph in numero septuaginta, includit Jacob et duas filias et feminas, scilicet Dinam et Saram filiam. « E quibus omnem pecuniam congregavit etc. » Istud, secundum corticem literae ideo subditur, ut ostendatur quantum Pharaonis reges Aegypti tenebantur Joseph, ac per consequens et suis: quia non solum liberavit totam terram a periculo famis: sed etiam magnos thesauros regi congregavit, et totam terram regni sibi plenius subjecit: et quintam partem fructuum totius terrae sibi pro censu perpetuo acquisivit. Et ideo signanter ponitur immediate post collocationem Jacob in terram Jesse: ut monstraretur quod Pharaon plus per Joseph recepit a domo Jacob quam dederit ei. Fit

etiam hoc ad monstrandum ingratitudinem novi Pharaonis persecutoris Israel et successoris: de quibus habetur in principio Exodi. Nota pro mysteriis, quod secundum diversitatem prosperitatum populi Dei, et sapientialium illuminationum ejus, potest Joseph varia mysteria sortiri. Nam respiciens prosperitatem et illuminationem externae patriae, tunc designat Christum a Deo patre in gloria sublimatum: per quem intramus in optimam terram. Respicendo vero totam illuminationem Ecclesiae militantis, designat Christum hominem in Ecclesia sub Deo patre regnantem, et electos in pinguedine Ecclesiasticae gratiae collocantem. Rursus nota, quod statuendo quinque priores fratres coram rege, significavit distinctionem duodecim fratrum et suarum tribuum in quinque et septem, quae in distributione terrae promissae fuit servata. Nam quinque tribus acceperunt primo partem: et postea septem residuis Josue distribuit partes suas, sicut patet Josue 18. Quod mysterium Christus in quinque et septem panibus observavit. Sicut etiam praecesserunt primo quinque patriarchales Ecclesiae quasi quinque civitates in terra Aegypti, loquentes lingua Hebraeorum. De quibus habetur Isa. 19. Rursus, nota quod tres fames notabiles fuerunt tempore trium patrum. Prima scilicet sub Abraham. Secunda sub Isaac. Tertia sub Jacob: et haec fuit omnium major et mirabilis sublevata. Sicut enim per hos tres patres designantur tres personae divinae, et tres status mundi eis mystice appropriantur: sic unicuique coaptantur suae propriae tentationes et fames, et famis sublevationes. Inter tentationes autem Ecclesiae, singulariter praedicatur illa de qua dicitur angelo, sextae Ecclesiae. Ego te servabo ab hora tentationis, quae ventura est in orbem universum. Illa etiam fames singulariter exaggeratur, de qua Apoc. 13 dicitur quod bestia faciet ne quis possit emere aut vendere; nisi habeat characterem aut nomen bestiae, aut numerum nominis ejus. Quarto nota quod Joseph primo congregat regi pecuniam totius Aegypti. Secundo omnia pecora. Tertio in regis servitutem emit totam gentem Aegypti et terras eorum praeter terras sacerdotum a rege libertate donatas: quarto restituit eis terras sub censu perpetuo quintae partis fructuum. In quibus mystice designatur quomodo Christus perfectissime nos et nostra omnia subiecit Deo Patri: scilicet thesauros nostrae sapientiae, et pecorales nostros seu animales sensus, et nos totos et omnia nostra, neque aliter ad plenum possumus ab ipso spirituales cibos habere. Tunc vero regi supremo semper danda est gloria et laus de perfectione virtutum et nostrae justitiae, seu de omnibus nobis datis in quatuor temporibus anni; quae quidem nulli conceduntur, nisi ad semina meritorum, et in cibum refectionis: gloria autem non nobis, sed soli Deo est danda. Terra vero sacerdotum dicitur esse libera, quia per excessivam libertatem amoris non habent partem aliquam aliam quam Deum, et terram Domino consecratam: et ideo nihil est illi reddendum pro eo, quia potius computatur cum Deo illud ipsum. Unde terra eorum non aestimatur in aliquo elongata ab usibus Dei. « Cumque appropinquare cerneret. » Haec est 13 pars historialis Jacob, in qua agitur de morte ipsius, et de benedictionibus filiorum ejus. Et primo narratur quomodo firmiter ordinavit se in sepulchro patrum suorum sepeliendum. Secundo quomodo duos filiorum Joseph benedixit.

CAPUT XLVIII.

« His itaque transactis. » Hic consequenter agitur de morte ipsius Jacob et benedictionibus filiorum ejus. Et primo quomodo duos filios Joseph benedixit, ibi: « His itaque transactis. » Secundo quomodo dicens se moriturum, promittit suis Dei assistentiam et reductionem eorum ad terram promissionis: legans quiddam speciale sibi, Joseph, ibi: « et ait ad Joseph filium suum. En ego morior. » Tertio praedicat futura duodecim filiorum suorum, 49 cap., ibi: « Vocavit autem Jacob. » Quarto refertur in summa quid unicuique filiorum in specialem benedictionem dederit, ibi: « Et praecepit eis, dicens. Ego congregor. » Sexto refertur supplicatio fratrum ad Joseph pro scelere venditionis suae: et ejus ad ipsos benignitas, ibi: « Quo mortuo timentes fratres ejus. » Septimo breviter tangitur mors Joseph et genealogia ipsius facta in ejus vita, ibi: « Vixit centum decem annis. » Dicit ergo: « Adoravit Israel conversus ad lectuli caput. » Secundum Hieronymum, Septuaginta habent et adoravit Israel Dominum contra summitatem virgae ejus. Ex quo quidam (ut ait) volunt Jacob adorasse summitatem sceptri Joseph: potestatem, scilicet ejus adorans. Sed secundum eum in Hebraeo est, et adoravit Israel ad caput lectuli sui. Quod exponens Hieronymus subdit, quod quia filius juravit ei, securus de petitione sua: adoravit Deum contra caput lectuli sui. Sanctus quippe ibi habebat lectulum positum, ubi ipse jacentis habitus absque ulla difficultate ad adorationem esset paratus. Literae tamen Septuaginta et expositioni concordat verbum Apostoli ad Hebr. 11 dicentis. Fide Jacob moriens per singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgae ejus. In quo Apostolus videtur innuere quod potestatem Christi praefiguratam in sceptro Joseph adoraverit. Et verisimile est quod gaudens de Joseph tamquam de filio tanto et ita sibi benevolo, cum quadam reverentia et alacritate convertit se ad virgam Joseph adorando Deum. « Deus omnipotens apparuit mihi in rupe, » idest in Bethel. Hoc videtur nunc commemorare ad demonstrandum se habere potestatem benedicendi filios Joseph, et quod quilibet habet sortem in terra sibi promissa, sicut quicumque priorum filiorum. Unde ex hoc illative subinfert, « Duo igitur filii tui etc. mei erunt. » Idest secundum Hieronymum, sic haereditabunt promissionis terram sicut et filii mei; et ita facient duas tribus, ut Ruben et Simeon, qui erant primogeniti. In quo etiam innuit quod non solum vult Joseph habere jus primogeniturae; sed etiam quod hi duo filii Joseph teneant locum duorum primogenitorum suorum. « Reliqui autem tui erunt, et nomine fratrum suorum vocabuntur, » in possessionem scilicet. Idest non accipient separatim terram: sed in tribus Ephraim et Manasse quasi appendices populi commiscebuntur. « Mihi enim quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel. » Secundum quosdam, istud interserit, quasi excusans se quare non sepeliverit eam in spelunca duplici in qua se petebat a Joseph Rachelis filio sepeliri. Sed contra hoc duae instantiae dantur. Prima est, quia non est tanta distantia de Bethleem usque Hebron, quin bene potuisset eam portasse illuc: maxime cum tunc esset in via veniendi ad patrem suum in Hebron et non multo post illuc pervenerit. Ipse autem de Aegypto usque illuc se deferri volebat. Secunda est quia tunc erat

tempus opportunum et valde temperatum, scilicet tempus vernale. Praeterea si in praedicti excusationem hoc subjecerit, tunc hoc dixisset quando fecit jurare Joseph ut eum sepeliret in spelunca duplici, potius quam hic ubi filios Joseph benedicere volebat. Posset fortasse dici, quod interfecit ad monstrandum quamdam sensibilem rationem, quare volebat quod Joseph faceret duas tribus: quia scilicet de Rachel tamquam praeventa morte paucos filios habuerat. Quia tamen de morte ejus hujus occasione egerat: subjecit et de sepultura ipsius. « Deus in cujus conspectu etc. Angelus qui eruit me etc. » Videtur, quod Deum patrum suorum suum vocet Angelum et sui protectorem et salvatorem. Unde et postea in singulari dicit, « Benedicat pueris istis etc. » Nisi forte angelicam benedictionem tamquam comministrum sive subministrum adjungat. Sed modus loquendi quem tenet, si bene advertatur, magis sapit primum modum. « Et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac. » Nota quod Jacob adhuc vivens praesentiebat in spiritu quod nomen suum tamquam nomen sancti, erat invocandum super populo suo. Unde, sicut ipse cum patre et avo erat singulariter electus a Deo in patriarcham sui populi, et in hoc mysterium beatissimae Trinitatis: sic hic ipsum per revelationem nominaverat. « Benedixitque eis in ipso dicens, In te benedicetur Israel etc. » Duplici ex causa eos in patre, scilicet in Joseph benedixit. Prima est literalis: ut scilicet ex hoc pateret quod benedicendo eos principaliter intendebat benedicere patrem: sic quod ex benedictione patris subderivabatur (1) haec benedictio ad filios. Secunda est figuralis. Sciens enim in Joseph Christum praefigurari, benedixit eos in Joseph, idest in virtute Christi: in cujus virtute etiam totus Israel erat benedicendus. « Do tibi partem unam extra fratres tuos. » Idest, praeter partem quam sorte accipies inter fratres tuos. Secundum Hieronymum, Septuaginta habent, Et ego dedi tibi Sichimam praecipuam. (Et subdit,) quod Sichima juxta Graecam et Latinam consuetudinem declinata est. Et Hebraice dicitur Siehem ut Joannes testatur, licet ibi vitiose legatur Siehar, et est nunc Neapolis urbs Samaritanorum. Subdit etiam, quod quia Siehem lingua Hebraea transfertur in humerum, pulchre allusit ad nomen, dicens, Et ego dabo tibi humerum unum; pro praecipuo enim, idest ἐξαιρετον, unum scribitur in Hebraeo. Dicit etiam quod arcum et gladium Jacob vocat hic justitiam, per quam ipse peregrinus et advena meruit interfecto Siehem et Hemor de periculo liberari. Vel secundum eundem, per arcum intelligit fortitudinem suam, idest pecuniam multo labore ac sudore acquisitam: per quam Sichimam emit. Secundum quosdam vero, ideo dicitur eam tulisse in arcu et gladio, quia post interfectionem Sichimitarum eam potenter defendit et obtinuit. Pro mysteriis nota, primo quare ita saepe postremi primogenitis praeferruntur. Et quidem supra ubi de Abel et Cain agitur, aliquae rationes sunt datae. Sed occasione translationis manuum Jacob super Manassen et Ephraim, notandum quod quadrex mysticae translationis genus in Scripturis invenitur. Primum est in primogenitura. Secundum est in sacerdotali cultura. Tertium est in regali solio sive dominio. Quartum est in nu-

(1) *Id.* subdirigebatur.

ptiali festo sive connubio. Ejus ratio est quia istae translationes factae sunt in commendationem electionis divinae gratiae; et quadruplicem habent respectum, scilicet ad suae originis principium: ad Dei et suae legis cultum: ad virtualis dominationis super se et super omnia inferiora fastigium: et ad divinae fructificationis familiare gaudium et indissolubile connubium. In primogenitura autem facta est translatio triplici ex causa. Primo scilicet ut primatus seu electio gratiae non attribatur naturali principio. Secundo ut non ascribatur tempori vel praecedenti merito. Tertio, ut non praesumatur de gratiae privilegio abusive tractato; ideo enim propter galae vitium est translatum ab Esau ad Jacob castissimum: a Cain ad Abel propter vitium malignitatis et duritiei indevotae. In sacerdotali autem cultura facta est translatio ab Eli ad Samuelem, saltem quoad auctoritatem iudicariam, et ab Abiathar ad Sadoch: et tandem a Caipha ad Christum; seu potius a sacerdotio legali et carnali ad sacerdotium gratiae spiritualis. Et hic habet proprie locum verbum Apostoli ad Hebr. 7. Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat. In eandem autem figuram concurrunt translatio tabernaculi in templum et cultus Silo in cultum Jerusalem. De quo dicit Psalmista, quod repulit tabernaculum Silo et tribum Ephraim non elegit; sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit. Si autem diligenter inspexeris literales causas translationum praedictarum, de facili tam moraliter quam allegorice advertes et spirituales. In regali vero dominio facta est translatio a Saule ad David, ab Adonia ad Salomonem; de quo 5 Reg. 2, dicit ipse Adonias, Translatum est regnum et factum est fratris mei. Quantum vero ad principatum facta est ab Aman ad Mardocheum. In regibus etiam decem tribuum invenies plures alios. In nuptiali vero connubio a Vasti ad Hester, a Synagoga ad Ecclesiam; et fiet ab Ecclesia militante ad Ecclesiam triumphantem. Et de his invenies figuras in uxoribus Abrahae et Jacob et Helcana patris Samuelis; et hoc quoad sponsas: quia quoad viros habes exemplum in Sara quae post viros septem data est juniori Tobiae; et in Ruth, quae post primum virum nupsit Booz; et in Raab quae post amasios nupsit Salmon. Quoad utrumque vero in David et Bersabee; et quodam modo in Juda et Thamar. Et nota quod Jacob hanc translationem hic fecit sub signo crucis, brachia sua transducens: in quo simul tria significavit. Primum est quod Christus in cruce crucifigendo literam, carnalem affectum et sensum postponendum docet et aperit. Secundum est quod Dei dextera dirigitur ad illum qui exterius est in ejus sinistra, et in adversitatem sufferentia pro ipso suscepta. Ejus autem sinistra ad eos qui secundum exterius sunt in dextra, id est in prosperitate temporalis primatus. Tertium, quod Jacob per hoc conformavit manus suas exteriori propositioni Joseph, quia dexteram suam posuit super eum qui a sinistris erat; Joseph enim e contrario fecerat, quia sinistram respectu sui posuit ad dextram Jacob. Quod enim est ultimum respectu naturalis principii, videtur minus; quamvis respectu causae finalis, quam Deus praedestinans praecintendit, sit majus; et ideo naturalis affectus hic quodammodo renititur ordini praedestinationis divinae. Deinde nota hic morale et anagogicum mysterium. In Manasse enim et Ephraim duae partes beatitudinis designantur. Prima est perpetua oblivio, seu

caecitas omnis mali; et hoc per Manassen qui interpretatur oblivio designatur. Secunda est, consummatum augmentum omnis boni; et hoc per Ephraim, qui augmentum interpretatur. Haec autem secunda prima in valore praefertur. Et quia per Ruben et Simeon timor et dolor, sicut supra dictum est, designantur: ideo Jacob proprie dicit, quod Ephraim et Manasses per Ruben et Simeon erunt sui. Nam securitas impassibilitatis succedit timori: plenitudo vero gaudii seu boni jucundi succedit dolori. In his etiam duobus designantur duae perfectiones partis moralis. Prima est nullam passionem vitii experiri, quae omnis vitii inexperientia dici potest. Et haec est optima oblivio malorum domus patris. Secunda est exuperantia simul et gustativa experientia spiritualium fructuum et incrementorum; et hanc exerescentiam habet Joseph in terra paupertatis suae. Nam paupertas perfecta in se includit fugam et exclusionem temporalium, et amplexum ac continentiam thesaurorum supercaelestium.

CAPUT XLIX.

• Vocavit autem Jacob filios suos. • Hic Jacob prophetice praedixit futura filiis suis: et primo ipsemet praemittit dicendorum prooemialem titulum seu exordium: in quo potius innuit se praedicturum eis futura novissima quam propinqua. Innuit etiam se dicturum magna et valde attendenda: quod quidem facit dicendo, « Congregamini et audite. » Talis autem modus convocandi et reddendi attentos non solet fieri nisi pro arduis rebus. Et nota quod ex hujusmodi praelibationibus seu circumlocutionibus solent Prophetiae subinnuere se principalius intendere postremos sensus quam primos. Unde per hoc quod hic dicit se dicturum ventura in novissimis diebus, aperte innuit quod ad novissima Christi Ecclesiae tempora fertur principalior intentio sua. Secundo praedicat futura sex filiis suis Liae; et hoc juxta ordinem suae nativitatis: nisi quod Zabulon praemittit ante Issachar. Tertio prophetat filiis Balae ac deinde filiis Zelphae, ac tandem filiis Rachel: ordinans eos juxta senectutem suae nativitatis: nisi quod filios Zelphae ante Nephtalim ordinat. Notandum autem quod juxta modum celerarum prophetiarum hic intenduntur plures sensus per ordinem se habentes. Primus hic est per verba metaphorica et pro tanto mysticus. Dicitur nihilominus literalis, et hic proprie respicit statum tribuum secundum carnem descendantiam a duodecim Patriarchis. Et secundum hoc, per eorum nomina hic tribus eorum aut aliqui futuri in tribubus illis intelliguntur. Ut autem sensus hic literalis aperte subserviat sensibus subsequentibus, ideo talia secundum sensum literae dicantur quae quodammodo plenius et proprius exponi valeant de Christo et suis, quam de statu primi temporis, circa quem literalis sensus insistit. Et hoc est quod tribus filiis praedixit impropera, omnibus aliis praedicat prospera: quia sicut infra patebit, hoc fuit valde aptum mysteriis Christi. Ne tamen literalis sensus secundum se mutilus omnino credatur: sciendum quod tam praecedentibus illa quae hic praedicuntur, quam subsequentibus fuerunt Prophetiae utiles et necessariae ad fidem, ad spem ipsorum in Deo fundandam. Praecedentibus enim fuit expediens firmiter credere et sperare quod Deus sub certa distinctione tribuum eos firmiter collocaret in terra promissa, et quod tunc Dei cul-

tus magnificaretur in eis sub strenuis regibus et iudiciis. Subsequentibus vero fuit utile scire quomodo illa quae erant in eis impleta et promissa ad tollendum etiam aemulationem et scissuram super divisione terrae et super sublimatione quarumdam tribuum super alias, fuit utile scire quod huiusmodi erant per sanctos Patres praedicta et praedeterminata a Deo. Fuit etiam ipsis omnibus utile scire, quod totus status eorum distinguendus et ordinandus erat secundum aliquam figuram praesignativam ad Christum et ad Christi statum, quem dispositorie praecinebant. Literalem igitur sensum primo succincte percurrendo, sciendum est, quod primo tribus primogenitis ostendit temporalem primatum esse ablatum propter sua peccata: quamvis Simeonis et Levi aliquantulum subinnuat spiritalem primatum quem habituri erant, quia etiam ipsi in suo excessu habuerunt occulte fortem zelum Dei. Dicit ergo ad Ruben, quod ipse ordine naturae erat primogenitus tamquam de primordiali et viriliori robore patris sui genitus: et tamquam principium laboris et sollicitudinis paternalis erga suam prolem fovendam. Ex quibus sequebatur quod erat praediligendus et prior futurus in donis maioribus suscipiendis: et quod debebat aliis dominari et imperare. Sed quia per incestationem uxoris patris sui ejus concupiscentia effusa est, sicut aqua de vase fracto: ideo subdit, « Non creseas, » scilicet in dignitatem primogeniturae: nec in temporalem primatum. De duobus vero sequentibus dicit: « Simeon et Levi fratres, » idest in malo peragendo concordēs « vasa, » idest arma seu instrumenta, « iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea: » quasi dicat: Consilium habuerunt dolosum et iniquum: et ob hoc mihi valde odiosum. « Et in coetu illorum, » idest turba, cum qua Sichimitas destruxerunt, « Non sit gloria mea. » idest factum eorum non reputo inclytum seu gloriosum, imo potius ignominiosum. « Quia in furore suo, » idest in insano et effrenato impetu irae, « Occiderunt virum, » scilicet Sichem; vel virum, idest viros, singulare pro plurali. Quia vero eorum ira fuit nimis rigida et aspera in vindicta: ideo maledicendo eam dicit quod fuit pertinax et dura. Praemissa ergo eorum culpa, subdit poenam eorum, dicens: « Divides eos in Jacob etc. » Idem enim repetit per alia verba. Tribus enim Levi non habuit haereditatem vel mansionem et partem seorsum: sed in omnibus tribubus quasi per omnes fuit dispersa, sicut patet Josue 21. De tribu vero Simeon dicitur Josue 19, quod eorum sors fuit in medio possessionis filiorum Juda. Licet autem dispersio Levi principaliter fuit in gloriam eorum, ut scilicet intenderent soli cultui Dei, et ut dispersi per omnes tribus possent in his quae ad Deum sunt plenius dirigere eos, nihilominus secundum carnem saltem carnalibus potuit hoc esse poenale: et pro tanto ponitur hic in poenam. Innuitur etiam in hoc quod magnis et excessivis zelatoribus etiam in bono est utilis et necessaria poena divisionis: ut scilicet per aliorum publicam et multiplicem societatem, excessus eorum et impetus moderetur. Praemisso igitur de quibus tribubus temporaliter principatus fuit ablatum, subdit de tribu Juda, cui principatus regni fuit in David collatus, ostendens circa haec tria. Primo scilicet gloriam et dominium ejus super totum populum Jacob: et ideo alludens ad nomen Judae qui

confessio interpretatur, dicit, « Juda, te laudabunt » « fratres tui: » et postea, « Adorabunt te filii patris tui, » idest omnes tribus Israel. Non enim dicit filii matris tuae. Sumitur autem hic adorare pro reverentia prostrationis et subjectionis, quam facit servus suo domino sive regi. Secundo ostendit ejus triumphalem potentiam super hostes, dicens: « Manus tua etc. » Et ad hanc plenius monstrandam comparat eum leoni, non seni seu fracto, sed juveni et robusto, dicens: « O Juda, tu es catulus leonis. » Et quia leonis est grandem praedam de sylvis et montibus sibi venari, ideo dicit: « Ad praedam, fili mi, ascendisti, » idest de praeda seu cum praeda jam capta ascendisti, scilicet ad cubile tuum. Quia etiam leonis post hoc est secure et absque timore in loco suo quiescere, quia potius omnia timeant ipsum invadere, et invadendo suscitare, ideo subdit: « Requiescens accubisti. » In quo signat, quod principatus Judae neminem vicinarum Gentium timebit, quin potius ab omnibus valde timebitur. Et haec quidem in David et Salomone pro parte impleta fuerunt. Tercio ostendit regni ejus terminum et durabilitatem, dicens: « Non auferetur sceptrum de Juda etc., » « donec veniat qui mittendus est, » idest Christus, qui pro salute mundi a Deo Patre mittendus erat: et ideo subdit, quod « ipse erit expectatio Gentium, » idest Gentes ponent in eo spem salutis suae, et expectabunt ipsum tamquam salvatorem suum. Et per huiusmodi orationem metaphoricè ostendit tria per ordinem se habentia, ex quibus apparet ipse mundi Salvator. Et incipit a posteriori effectu per medium tendens in effectivum principium; et habet in se summae puritatis decorem et munditiam, et summae sapientiae gratiam et perspicaciam. Et pro his dicit, quod « pulchriores sunt oculi ejus vino. » Comparat autem eos vino: quia sicut vini humor est clarus, et nimis etiam gratiosus: sic est et oculus, et praecipue oculus inebriatus a sapientia Dei. Habuit etiam doctrinam purissimam, suavissimam et efficacissimam; et ideo dicit: « Et dentes ejus » « lacte candidiores. » Per ista autem potest designari virtus activa, seu praedicativa et contemplativa mysteriorum suorum. Quia vero meritum suae passionis fuit instrumentale medium nostrae salutis, et etiam gloriae sui corporis, ideo dicit, « Lavabit in » « vino stolam suam, » idest sanguine suo effuso corpus ejus operietur, ac si in ipso lavaretur. Vel per hoc lavit corpus suum, quia per hoc ejus gloriam meruit et obtinuit: et per hoc etiam lavabit Ecclesiam suam, quae est quasi vestis ejus. A duobus autem praedictis manavit salus ecclesiastici regiminis continentis fideles ex gentibus et Judaeis: et ideo dicit: « Ligans, » scilicet praeceptis, et sacramentis, et gratiarum donis. « Pullum suum, » idest populum gentilem ad se conversum. « Ad » « vineam, » idest ad Ecclesiam instar vineae plantatam et cultam. « Ad vitem, » idest ad seipsum, qui est vitis vera. « Asinam suam, » idest Synagogam prius iugo legis pressam. Secundum Hieronymum, pro vite in Hebraeo habetur, et in Soreth, idest vitem electam seu optimam. Dicit etiam quod pro pullo in Hebraeo potest legi urbem suam; et juxta eundem sensum ad praecedentem aliis verbis Ecclesia demonstrata est, de qua scriptum est, Non potest civitas abscondi supra montem posita. Nota autem, quod quidam legunt praedicta de principatu Judae usque ad regnum Saulis; dicentes, quod ubi nos habemus, donec veniat qui

mittendus est: in Hebraeo est, Siloh, idest donec veniat inunctio Saulis in Siloh: et tunc dicunt, quod per sceptrum intelligitur quoddam dominium tribus Judae, quod scilicet, primus intravit mare, et dux ejus primus obtulit in tabernaculo. Sequentia vero legunt de abundantia vini et lactis terrae illius tribus. Sed istud est ridiculosum. Primo, quia ante regem David tribus Juda nullum nobile dominium plus quam tribus ceterae legitur habuisse, imo etiam minus. Nam Moyses de tribu Levi fuit primus dux Israelis, et postmodum Josue, qui fuit de tribu Ephraim: et praeter Othoniel judicem non legitur aliquis de Juda judex vel dux bellorum Israelis fuisse. Secundo, quia quod per adventum Saulis in Siloh inunctio intelligatur, non est conveniens. Nam tunc sedes divini cultus non coepit esse in Silo, imo post; et tunc coepit inde transferri. Nam sub Samuele mansit arca Dei in Cariathiarim, sicut habetur primi Regum septimo; et tandem per David translata est in Jerusalem. Unde David canit, Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit, sed elegit tribum Juda, nomen Sion etc. Tertio, quia satis erat rationabile, quod Jacob praediceret regnum fundandum esse in tribu Juda, et suo tempore scirent hoc a Deo ordinatum fuisse: et sic per consequens magis concorditer tribus aliae subderentur imperio ejus. Quarto, quia valde necessarium erat, quod finis et finalis terminus Synagogae ab initio praediceretur, et quod ab initio mentio fieret de Christo venturo. Non autem potuit hoc convenientius fieri, quam loquendo de regno Judaico in tribu Juda fundando; et maxime quia Christus de tribu Juda et de stirpe regia nasciturus erat. Quinto, quia nomen, Silo, sumptum appellative potius facit ad sensum nostrum. Nam Silo est idem quod missus vel missio; apud Dominum autem Christus sic erat mittendus, quod erat per aeternam praedestinationem quasi jam missus. Prout etiam Silo interpretatur translatio, amissio vel restitutio, designat tempus translationis legis veteris in legem Christi, et tempus restorationis factae per Christum. Sed contra nos quidam arguunt, quod ante adventum Christi fuit regnum de tribu Juda ablatum, scilicet a transmigratione Babylonis et ultra. Nam postmodum Pontifices tenuerunt ducatum, praeter Zorobabel et Nehemiam. Praeterea Herodes alienigena fuit per triginta annos rex Judae ante Christi ortum. Ad quod dicendum primo, quod Christus non solum debebat esse finis tribus Juda, sed etiam totius status Judaici: et ideo loquendo de regno Judaico, prout erat finiendum in Christo, non solum debuit loqui de regno tribus Judae, sed etiam de tota regali potestate totius Synagogae: et ideo quod ait: • Non auferetur sceptrum de Juda, • intelligendum est, quod regnum fundatum in tribu Juda non auferetur populo Judaico, donec veniat Christus. Licet enim ad tempus fuerit de facto interpolatum, utpote quum fuerunt in captivitate: non tamen fuit usque ad Christum totaliter ablatum, neque unquam usque ad Christum jure perditum aut ablatum. Secundo dicendum, quod prophetiae spiritualium et aeternorum habuerunt figuralem corticem carnalium et temporalium: ideo ad quemdam aditum apertionis spiritualium pro tempore suo oportuit corticem carneum in pluribus esse defectivum. Unde videmus, quod in Psalmo, ubi David praemittit, quod Deus juravit David servo suo, usque in aeternum prae-

parabo semen ejus et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, ipse praesciens oppositum quodammodo esse futurum, subdit, Tu vero repulisti et distulisti Christum tuum, et evertisti testamentum ejus etc.: in tantum quod, ut subdit, Gentes etiam probaverunt commutationem Christi tui. Et certe isti, qui dant praedictam instantiam contra prophetiam Jacob, ita possent eam dare contra promissiones Dei factas ad David. Nam secundi Regum septimo dicitur: Erit domus tua et regnum usque in aeternum ante faciem meam, et thronus tuus erit firmus jugiter. Igitur in hujusmodi promissionibus oportet per regnum intelligi jurisdictionem catholicae fidei, et spiritualem sedem divini cultus in electis Dei in aeternum mansuram: quamvis non semper sit in hac terra vel illa: sed tunc per illud (donec) non significatur terminus desertionis hujus regni, sed potius terminus ambiguitatis; ut sit sensus: Etiam in tempore, in quo de hujus regni ablatione dubitari posset, scilicet in tempore ante Christum, nullatenus auferetur, imo durabit usque ad ipsum. et (supple) multo magis postquam ipse venerit. Tertio posset dici, quod pro tanto usque ad Christum mansit in tribu Juda, pro quanto tribus sacerdotalis et regia fuerunt commixtae, et per conjugia ac urbium domicilia saepe unitae: et maxime, quia in ipsa tribu Juda sedes regni semper ac singulariter remansit. Licet autem ad illud de Herode satis pateat ex praedictis, nihilominus potest dici, quod aliquantulum ante Christi ortum debuit aliqualis ablatio regni Judaici tinchoari: ut ex hoc innueretur, quod Christi adventus jam in januis erat. Quarto potest dici, quod prophetiae sunt aliquando conditionales, prout dicitur Jeremiae decimo octavo. Subintelligitur enim Dei promissio implenda, si populus per peccata non reddiderit se indignum promissionibus Dei. Quia igitur reges Juda longo tempore peccaverant: ideo non est inventa in eis conditio praesupposita et subintellecta. Post haec igitur subdit de Zabulon, dicens, • quod • ejus tribus stabit in maritima regione, » in qua est statio navium, ita quod ex una extremitate attingit regionem Sidonis. Quidam dicunt, quod hoc intelligitur de mari, idest de stagno Galilaeae, juxta illud Isaiae 9, Terra Zabulon, et terra Nephtalim maris trans Jordanem Galilaeae Gentium. Hieronymus tamen hic dicit, quod Zabulon esset magna maris littora possessurus; et hoc ipsum satis patet ex Josue decimo nono. Unde et secundum literam ideo videtur praemisisse Zabulon ante Issachar: quia voluit incipere a termino maritimo, et sic ad intermedias terras venire. Nec est inconveniens, si ex una sui parte tangit mare magnum, et ex alia parte mare seu stagnum Galilaeae. Ad Issachar vero subdit, quod habebit terram mediterraneam, inter terminos scilicet Zabulon et Nephtalim, scilicet, pulcherrimam et fertilem in Galilaeae regione juxta Nephtalim: et ideo tamquam superabundantes messes habens velut asinus fortis portabit res suas ad mare, ut ibi vendat eas alibi asportandas; propter quod et ibi vectigalia solvet. Ubi autem nos habemus, asinus fortis, in Hebraeo est, asinus osseus; et secundum rem idem est. Nota, quomodo juxta literalem sensum temporalium copia facit servum et laboriosum. Nam tribus ista dicitur servitura hominibus et tributis, propter copiam suae fertilitatis. De Dan vero (alludens more prophetico ad ejus nomen, quod interpretatur judicium) dicit, quod

habebit auctoritatem judicariam, sicut et ceterae tribus. Quod generaliter sumptum potest intelligi de iudicibus per tribus singulas distributis. Specialiter tamen prophetatur de Sampson, qui fuit de duodecim iudicibus totius Israelis; et tunc de isto subdit, quod instar colubri, « et cerastes, » idest serpentiscornuti hostibus Israelis insidias ponet nimis, et mordebit ungulas equi, ita ut hostis illum equitans cadat retro. Per ungulas autem equi intelligit fundamentale robur equorum seu hostium. Sampsonem vero comparat colubro cornuto: quia absque societate, et absque equitum et armorum apparatu solus de hostibus triumphabit; quasi diceret: ille tam astute quam potenter hostes Israel mirabiliter solus absque amicis et sociis opprimet. Et quia ille in sua miraculosa fortitudine specialem typum Christi Salvatoris tenere debebat: ideo quasi de isto loquens, transit ad Christum, cuius erat figura, dicens: « Salutare tuum, » idest Salvatorem tuum, et salutem per ipsum fiendam, « expectabo: » quasi diceret, in illum tendit finalis spes mea. « Cerastes. » Secundum Isidorum, Etymologiarum libro duodecimo, est serpens, habens in capite cornua similia arietum. Cerata enim Graeci cornua vocant. Est enim flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur, totumque corpus tegit arenis, et solum quamdam ostentationem corniculorum suorum relinquit, quasi ad escam animalibus illuc venientibus, ut sic capiat ea. Quidam tamen legunt haec de Antichristo, quem (sed nescio an vere) de tribu Dan nasciturum putant, propter quod (ut dicitur) a Joanne in Apocalypsi de tribu Dan non ponuntur signati. Qui quidem serpenti cornuto comparatur bestiae habenti duo cornua similia agni. Et secundum hoc per equum intelligitur coetus electorum, quem inescat tamquam Christus. Et quia falso dicit se esse Salvatorem et Christum, ideo Jacob subdit, quod Dei Salvatorem expectat. Vel secundum aliquos, per equum intelligitur Romana imperium, et per ascensorem imperator vel Papa. Per Dan vero ideo Antichristus signatur, quia non de libertate gratiae orietur, sed potius de ancilla, cupiditate scilicet et ambitione, et erit iudex iniquitatis. Deinde de Gad, alludens ad nomen ejus, subdit, « Gad accinctus, » idest armis et balteo militari. Vel accinctus, idest expeditus. « Praelaborabitur ante eum, » idest ante populum Israel, juxta quod habetur Num. 32 ubi tribus Gad et Ruben Moysi promittunt, Nos armati et accincti pergemus ad praelium ante filios Israel. « Et ipse accingetur retrorsum; » quia secundum Hieronymum, post quatuordecim annos ad possessionem suam trans Jordanem revertens reperit praelium vicinarum Gentium contra se, et victis hostibus dimicavit fortiter. « Aser pinguis panis ejus etc. » idest terra ejus erit fertilis et affluens deliciis. « Nephtalim cervus emissus, » idest terra ejus erit velocis fertilitatis, et in suis pullulationibus quasi cervus. Secundum Hieronymum, Hebraea vox potest transferri, vel in cervum emissum, vel in agrum irriguum: significans, quod aquae calidae in ipsa nascentur tribus: sive quod super lacum Genesareth et fluenta Jordanis irrigatur. « Dans eloquia pulchritudinis, » idest dans pulchros flores et fructus: sicut os eloquens dat pulchra eloquia. Unde Septuaginta habent, Dans in generatione pulchritudinem. Vel secundum quosdam, hoc dictum est propter Prophetas, qui ibi manserunt in monte Thabor.

Vel secundum Hieronymum, propter Christum, qui ibi maxime docuit. De Joseph autem tamquam de sanctiori et praedilectioni, et jure primogeniturae digno, tangit primo ejus praerogativam et meritum, ibi, « Deus patris tui etc. » Deinde praedicat ejus tribui bona, ibi: « Benedictiones patris tui etc. » Et postmodum ipsum tamquam primogenitum specialiter benedicit. Alludens autem ad nomen Joseph quod interpretatur augmentum, dicit, quod est filius accrescens, quia quasi in regiam dignitatem super omnes fratres suos crevit, et etiam quia crevit in duas magnas tribus. « Et decorus aspectu, » propter quod « filiae, » idest feminae, « discurrerunt super murum, » ad ipsum, scilicet videndum; idest secundum Hieronymum, qui tam pulcher es, ut te tota de muris et turribus ac fenestris turba puellarum Aegypti prospectet. Sed et fratres ejus « habentes jacula, » scilicet livoris et invidiae, vel Aegyptii illum incarcerationes, « exasperaverunt eum, » scilicet verbis et factis duris et injuriis. « Et jurgati sunt, » scilicet contra illum. « Sedit in forti, » idest in Deo omnipotenti. « Arcus ejus, » idest fiducia et virtus fuit firmata in Deo; et ideo « vincula brachiorum et manuum dissoluta sunt per manum potentis Jacob, » idest Dei, qui est potens protector et defensor populi Jacob, « Inde, » scilicet de vinculis illis, « Pastor egressus est etc. » scilicet Joseph factus tunc rector et pastor Aegyptiorum, et domus patris sui, qui est « lapis Israel, » id est, fortis protector, et quasi lapideum fundamentum populi Israel. Vel inde, idest de Joseph egressa est tribus Ephraim, fortis et stabilis et invincibilis, instar lapidis durissimi: et sub Jeroboam imperans decem tribubus Israelis, sicut pastor ovibus suis. « Et Omnipotens benedicet tibi benedictionibus caeli, » idest tam ex influentiis caeli, quam irrigua pinguedine terrae. Habebis terram fertilem et feracem, tam animalium, quam hominum. « Uberum etc. » idest habebunt vulvam foecundam ad concipiendum, ubera plena lacte ad nutriendum. « Benedictiones patris tui, » idest patri tuo a Deo datae. « Confortatae sunt, » idest fortiores effectae, « benedictionibus, » idest propter merita benedictionum paternarum, confortatae, inquam, ad perdurandum. « Donec veniret desiderium collum aeternorum, » idest vita aeterna supernorum civium, vel aeternarum mansionum, quae sunt quasi colles vel montes. Sumitur enim desiderium pro re desiderata: eo modo, quo fides, vel spes, vel scientia, frequenter sumuntur pro re credita, vel sperata, vel scita. Haec, inquam, benedictiones tales ac tantae, « Fiant in capite Joseph et in verticem Nazaraei, » idest ipsius Joseph. « Inter fratres suos, » seu respectu fratrum suorum, singulariter sancti, et consecrati, et floridi. Et nota, quod occasione regni Judae egit de regno Christi aeterno: sic occasione benedictionis seu gratiae patrum consummandorum in Joseph, egit de ultimo fine gratiae, qui est finis omnis desiderii sancti. « Benjamin lupus rapax, » idest tribus ejus erit valde bellicosa, et ideo instar bellantium. « Mane comedet, » idest rapiet « praedam, » et vespere spolia, » scilicet rapta, « dividet, » militibus suis. Vel per mane et vespere, intelligit multam continuationem bellorum. More tamen Scripturae duo, quae triumphantes faciunt, per quamdam appropriationem eis distinxit: attribuens unum uni tempori, et alterum alteri. Vel

mane et vespere significant idem quod prius et posterius, ut sumatur speciale pro generali. Hieronymus dicit quod Hebraei exponunt hoc de altari holocaustorum, quia templum in parte Benjamin fuit. Ibi enim sacerdotes mane hostias immolabant et ad vesperam sibi dividebant partem hostiarum sibi debitam. « Omnes hi in tribubus Israel duodecim, » idest isti facient duodecim tribus Israel. Est enim hoc verbum Jacob adhuc prophetantis de eis. « Benedixitque singulis benedictionibus propriis, » addendo, scilicet, alia praeter verba superiora: quia tribus primis non videtur superius benedixisse. Nisi forte dicatur, quod quando dixerit Ruben, « Non creceas, » idest esto amodo humilis et moderatus: ei quodammodo benedixit; quasi diceret, Ex tua culpa, licet per accidens, bonum humilitatis et moderantiae consequeris. Nota autem, quod cum benedictiones hae per viam spiritus essent dandae et diffundendae, quod proprie vadunt ad spirituales successores istorum. Unde benedictio Joseph currit magis proprie super eos, qui in gratia sanctitatis et regiminis ipsum erant imitaturi. Viso igitur qualicumque sensu literalis, tangendum est aliquid breviter de allegorico. Et primo prout omnia referuntur ad caput, scilicet Christum, scias, quod ejus primogenitus fuit populus ex Judaeis conversus, qui in carnali sensu legalium per praesumptuosum zelum effusus est, sicut aqua inundans et in ampullans inflatas mirum intumescens: et ideo primogenituram datam sibi amittit, quia totam legem et totum sensum legis, totamque Synagogam turpi errore foedavit. Hinc vero adjuncti sunt Simeon et Levi, idest Scribae et Pharisei, impiis conciliis et furibunda invidia Christum occidentes, et morum veritatis suae doctrinae pro posse diruentes et suffodientes: et ideo maledicti sunt a Deo, et per universum orbem in captivitatem dispersi. Tunc igitur Judas a fratribus, idest ab Apostolis laudatus et adoratus est, scilicet Christus qui daemonum potestatem oppressit: et velut leo junior ab inferis praedam traxit, et cum illa in caelum ascendit: et etiam ab infernali statu infidelium multam praedam electorum traxit et trahet. Hic igitur per mortem dormivit et resurrexit ut Leo. Quam suscitationem non potuit facere Deus alter ab ipso. Et de hujusmodi regno et sceptro est bene verum, quod potestas ejus est potestas aeterna quae non auferetur: et regnum ejus, quod non corrumpetur, prout scribitur Danielis septimo: ipse est Zabulon, habitaculum scilicet fortitudinis, naves Ecclesiae regens, et ejus statio est portus salutis. Et sic de sequentibus, quorum pertractationem omitto, eo quod ex suprascriptis et sequentibus satis pateat. Referendo vero hoc ad Christi membra, possunt inde trahi plures allegoriae. Nam possunt haec referri ad duodecim Ecclesias, a duodecim Apostolis fundatas, vel ad ipsosmet. Nam Judas Petrum principem Apostolorum designat: Joseph vero Joannem Evangelistam: Benjamin vero Paulum, qui et ad litteram fuit de tribu sua, qui instar lupi rapacis praedam Gentilium comedit, et attulit Christo, et spolia gratiae et sapientiae Christi sub mira discretionem distinxit et distribuit Ecclesiae Dei et discipulis suis. Potest etiam et hic textus ordo Ecclesiae; ut videlicet in Ruben intelligatur, sicut dictum est, prima Ecclesia de Judaeis conversis ad Christum. Per Simeonem vero et Levi, doctores et Episcopi Ariani, vel alterius haeresis. Per Judam,

Romani Pontifices in fide Christi constantes: quorum primatui omnes filii Christi subduntur, et in quibus regimen fidei usque ad Christum Judicem durat. Quamvis etiam hic consimilis sit quaestio et responsio, qualis supra in sensu literalis est tacta. Per Zabulon vero intelliguntur robusti zelatores Ecclesiae et religionum. Per Issachar vero anachoritae et monachi qui pro amore caelestis praemii sua corpora macerationi, poenitentiae et servituti subjecerunt. Ne autem debitum regnum temporalium in Ecclesia Christi crederetur omnino inutile aut nocivum: idcirco et idem filius sensualis ancillae designat populum suum, sicut et tribus superiores. Nam utile est pro tempore malis insidiari, et robur eorum cautelose mordere. Quia tamen in his temporalibus non est finis ultimus noster: ideo praeter hoc Christum Salvatorem expectare oportet. Rursus, quia administratio temporalium de facili cedit in dolum et laqueum: idcirco coluber serpensque cornutus tentationis finalis ex his manabit. Sicut autem bonum est judicare intra, prudenter, sic etiam et extra contra hostes pugnare constanter; et ideo Gad fortiter praeliatur. Verumtamen quia haec temporalia obsunt, nisi ad opera vitae ordinentur: ideo pinguis panis Aser subditur, fovens scilicet pauperes, qui, teste Christo, sunt regni caelestis concives. Neque hoc sufficit, nisi ex his temporalibus Deus laudetur: et ideo sequitur, Nephthali dans eloquia pulchra: ejus enim est eloquentiam exteriorem instar cervi salientis emittere in altum. Post hunc ergo sequitur Joseph gratiosissimus, benedictissimus, et prae ceteris Domino consecratus: status scilicet evangelicus in novissimo tempore suscitandus; ut non super arenam temporalium, sed super petram solidam aeternorum pastorale regnum Ecclesiae statuatur: ut sic postmodum ex utero Evangelicae vitae et oriatur contemplationis superexcessus, idest Benjamin adolescentulus in mentis excessu, qui desiderio quasi effrenato instar lupi rapacis praedam caelestium ferculorum jugiter comedat, et spolia caelestium thesaurorum non solum sibi assumat, sed triumphator aliis distribuat. Nam, teste Christo, eorum est alios recipere in aeterna tabernacula tamquam in sua. Moraliter possunt haec omnia exponi de prole virtutum superius tradita, cum de generatione prolis Jacob ageretur. Nam et amor divinae laudis significatur: et hujus regnum non auferetur, quia secundum Apostolum, charitas nunquam exidit; immo in adventu Christi, quem semper expectat, debet sibi immobilius alligari, et ejus vino inebriari, ut habeat oculos pulchros et amoresos: et dentes, idest virtutes divinas etc. Timor autem per Ruben designatus, et primogenitus (qui si mensuram teneret, prior esset in donis, quia Ecclesiastici vigesimotertio dicitur, quod nihil melius quam timor Dei; et capite vigesimoquinto dicitur, quod Deus timorem super omnia superposuit,) si excedat, effunditur sicut aqua, et incestat eubile paternum. Reperitur autem impedire duobus modis: scilicet aut desperative, et sic Judam Apostolum dissipavit: aut nimis sollicitative, et hoc modo plures etiam Praelatos nimium distraxit ad curas inferiorum, quia illic trepidaverunt timore ubi non erat timor: et hic est, qui causat diffidentiam de Dei providentia et promissis: propter quod cadit a primatu constantiae et veritatis. Illic etiam Balam, idest imaginationem, horribiliter prostituit et corrumpit, quia promptissime facit sem-

per imaginari et revolvere omnia illa, de quibus formidat et sollicitatur: et etiam vias varias et innumeras, quibus illa, quae insipienter timet, evadere possit. Gad autem retrorsum accinctus et strenue bellans, designat, quod sic pro veritate Christi quae ante nos est, constanter pugnare debemus, quod nihilominus contra occultas insidias daemonum ad ea, quae retro sunt, amplectenda, fallaciter inducentes, viriliter ac sagaciter dimicemus. De reliquis autem fratribus ex praecedentibus satis patet. « Et praecepit eis, dicens: Sepelite me etc. » Nota quod tantam curam suae sepulturae in loco patrum non habuit ex aliqua carnali cura, sive post mortem gloriae temporalis: sed potius ex devotione ad sanctos Patres suos, et ad Christum in terra illa venturum, ad cultum Dei ibi in suo populo faciendum; et ad firmiter monstrandum et testificandum, quam certus erat de terra illa in brevi danda stirpi suae. Hoc etiam valebat ad hoc, quod fortius animarentur redire ad illam tempore suo, et ad illam semper majori devotione flagrant. « Finitisque mandatis, quibus filios instruebat. » Nota ex his et consimilibus, quod Scriptura fere majorem partem moralis et spiritalis doctrinae patrum, quam suas familias instruebant, non nisi implicite tradit: ut servet proprietatem veteris Testamenti, et doctrinae paedagogicae, et brevilocutionis moderati.

CAPUT L.

« Quod cernens Joseph, ruit etc. In sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan. » Jacob illud fodisse dicitur, non quia per ipsum primo fuerit fossus: sed quia tam per ipsum, quam per Patres suos fuit melius praeparatum, « Venerunt ad aream Adar, quae sita est trans Jordanem. » Secundum aliquos, hic est locus, ubi postea populus contra Dominum murmurans igne consumptus est: de quo habetur Numerorum decimosexto. Et secundum Hieronymum, est trans Jordanem in orientali parte a Jordane ad duo milliaria: et distat a spelunca duplici per quinquaginta milliaria. Unde praetergressi sunt locum in quo debebant eum sepelire, et postea redierunt ad illum. Quare autem hoc fecerint, non patet ratio literalis ex textu. Et forte fuit hoc propter aliqua praelia, vel pericula, quae in recta via timebant: et ideo forte illuc declinaverunt ad horam. Quaecumque autem ex causa hoc fuerit, hic a Moyse non refertur: tum ut ostendat, planetum istum ibi tunc factum fuisse praesagium mali, quod postmodum contigit ibi; tum etiam propter alia mysteria. Si vero quaeratur, quare Joseph sanctus tantum plangebat patrem mortuum et sanctum? Dicendum, quod primo ad conformandum se moribus illius temporis. Secundo in signum reverentiae et pietatis ad patrem. Tertio ad docendum plangere miseriam hujus vitae et generalis infectionis nostrae, propter quam omnes morimur. Quarto ad docendum, quod rememoratio mortis est

valde utilis nobis, juxta illud Ecclesiastici septimo: Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis. Quinto ad docendum, quod licet mors sanctorum patrum sanctis morientibus sit salubris, nobis tamen hic remanentibus in pluribus est damnosa. Unde et sancti saepe subtrahuntur propter peccata nostra. Sexto ut doceat, quod pro mortuis est cum luctu orandum et supplicandum ad Dominum. Mystice autem per sepulturam carnis Jacob, a qua jam spiritus abscesserat, potest significari sepultura synagogae et caeremonialium ejus, quae facta est a Christo et Apostolis quasi a Joseph et fratribus ejus: et a gentibus eis per fidem associatis, qui hic per Aegyptios designantur. Fuit enim lex caeremonialium tamquam divinitus data, reverenter sepelienda; et mors synagogae fuit Apostolis valde lamentabilis et dolorosa. Planctus autem iste durat per septem dies, et per septem decadas dierum, idest per septem tempora ecclesiastica; in fine tamen planctus iste recompensabitur, quando omnis Israel salvus fiet: tunc enim Joseph plenioram fiduciam amicitiae dabit fratribus suis merito patrum suorum. « Filii quoque Machir nati sunt in genibus Joseph; » idest postquam jam nati sunt, steterunt aliquando in genibus ejus. Vult enim in istis ostendere, quomodo clarum fuit, quod tertiam generationem suam ipse viderit: quia utique in genibus suis eam tenuit. Et nota, quod ter legitur bajulatio puerorum in genibus. Primo scilicet, a Rachele supra trigesimo capite, dicente ad Jacob, ut ingrederetur ad famulam suam, ut pareret super genua Rachelis. Secundo in hoc loco. Tertio, quarti Regum quarto, de Sunamite ponente puerum super genua sua usque ad meridiem, et mortuus est, et tandem ab Elisaeo Propheta suscitatus; quia Isaiae ultimo promittit Deus electis, quod ad ubera portabuntur et super genua blandietur eis. Contra quod triplex ratio diffidentiae poterat provenire. Prima scilicet ex conditione nostrae naturae servilis relatae ad majestatem Dei. Secunda ex corruptione culpa tam originalis quam actualis relatae ad sanctitatem Dei. Tertia ex intermediatione vel praepostestatione propagationis temporalis, relatae ad immediatam visionem et possessionem Dei. Ideo in typicum remedium triplex figura praecessit. Quod enim non impediat conditio naturae servilis, est exemplum Rachelis volentis ancillam parere in genibus suis. Quod vero nec corruptio culpa mortalis, est exemplum in Sunamite. Quod vero neque intermediatio successivae propagationis, est exemplum in filiis Machir, qui nati sunt in genibus Joseph proavi sui. Dei enim Filius factus pro nobis servus et in nostra servili natura passus et mortuus est, ut a generatione carnali, de qua in hoc libro Genesis agitur, per regenerationis lavaerum nos purgatos redderet, et sic ad suae generationis aeternae fastigium sublevaret, ut in genibus majestatis paternae bajulemur cum blanditiis familiaritatis et gloriae excessivis: Cui est laus et gloria. Amen.

IN DANIELEM PROPHETAM EXPOSITIO

PROOEMIUM.

« Intelligentia opus est in visione, » Daniel. 10 capite. Ad perstringendum breviter sapientiam Danielis prophetae, assumitur verbum istud, in quo tangitur reseratio figuralis signaculi, pertinens ad apertionem omnium prophetarum in generali sub intellectionis opere, cum praemittitur « Intelligentia opus est. » De hac intelligentia dicitur Job cap. 33, Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et revelatio prophetalis oraculi pertinens ad apparitionem Danielis in speciali sub intuitionis nomine, cum additur: « In visione. » Haec est enim visio, de qua Prov. 30: Visio quam locutus est vir cum quo Deus erat. Quantum ad reserationem figuralis signaculi, quae tangitur sub opere intelligentiae, cum dicitur: « Intelligentia opus est: » notandum et intelligendum, quod juxta septem sigilla libri vitae, de quo dicitur Apocalypsis 5, Vidi in dextera sedentis supra thronum librum intus et foris signatum sigillis septem, sunt necessarii septem gradus intelligentiae ad apertionem cujuslibet prophetiae: qui sunt scilicet septem lumina et regulae directivae.

Primus autem intelligentiae gradus respicit ostensionis intentum. Secundus inspectionis objectum. Tertius praedicationis modum. Quartus locutionis subjectum. Quintus impletionis terminum. Sextus expositionis processum. Septimus narrationis intellectum.

Primus (dico) gradus respicit ostensionis intentum; et est quod in omni prophetia intentio Dei ore prophetico loquentis est nobis regnum suae providentiae ostendere magnifice, occulte, sancte et pie ordinatum. Ad quod innuendum et intelligendum, invenies eos quatuor mysteriorum genera assumentes. Inducunt enim interdum aliqua stupenda et mira, ad ostendendum ejus imperialem magnificentiam; interdum aliqua arcana et obscura, ad ostendendum ejus sapientialem providentiam, et abyssalem sapientiam; interdum aliqua rigida et dura, ad ostendendum ejus judicalem sententiam; interdum aliqua placida et dulcia, ad ostendendum ejus praecordialem elementiam. Et per haec quatuor, mysteria omnium prophetarum variantur. Quia omnis prophetia intendit ostendere, vel Dei magnificentiam imperialem, vel Dei providentiam sapientialem, vel Dei sententiam judicalem, vel Dei elementiam praecordialem. Omnium autem horum dedit Deus intelligentiam Danieli: et ideo dicitur Daniel 1 cap. « Danieli autem intelligentiam » supple « dedit Deus omnium visionum. »

Secundus gradus intelligentiae respicit inspectionis objectum, quasi secundum sigillum praedicti libri; et est illud quod omnis prophetiae finis principalis est, honor divinae majestatis; quia tam in

vitiis quam in suppliciis, tam meritis quam in praemiis semper aspectus prophetalis vaticinii intuetur, ut principale objectum, honorem divinae majestatis. Ad quod intelligendum et innuendum, invenies assumentes generaliter omnes prophetas quadruplicem proponendi modum: nunc quidem vivum et exaggeratum, in increpatione vitiorum: nunc quidem durum in imprecatione tormentorum: nunc quidem blandum et lenitum in commendatione meritorum: nunc quidem altum et suspiratum in repromissione praemiorum. Ad intelligentiam horum aspirans Salomon, 2 Paralip. 1 dicit: Da mihi sapientiam et intelligentiam, ut ingrediar et egrediar coram populo tuo.

Tertius gradus intelligentiae respicit praedicationis modum, quasi tertium sigillum: et est, quod quia omnes prophetae intendebant per suam praedicationem populum ad meliora reducere; ideo ut facilius esset omnibus intelligentia divinorum, tenebant in praedicando modum vulgarem, modum popularem, modum historiam, modum nihilominus prophetalem; ita quod propter modum vulgarem, quoad vulgus communiter, solum habent verba simplicia vulgaribus assueta; propter modum popularem illi terrae assuetum habent verba parabolica, quia consuetudo fuit terrae Palaestinae parabolice loqui, ut plura significarent et magna persuaderent, sicut nunc frequenter facimus praedicando; propter modum historiam et narrativum, quod est praedicatorum, habent verba discontinua, sicut propter aliquod incidens solet fieri transitus in narrationibus de una materia ad aliam, et postea redire ad propositam; propter modum prophetalem habent verba dissonantia: et hoc vel propter varium tactum affectus et aspectus quo mutant personas, vel propter varium motum, quantum ad tempus, quo frequenter futura pronunciant quasi praeterita, ut sic caveantur certa, sicut illa praesciuntur impleta. De talibus, qui sic loquuntur, potest dici quod locutus est Ezechias, quod interpretatur auxilium Domini, vel, confortavit me Dominus; quia cor talium praedicatorum confortat Deus et eis auxiliatur: locutus est Ezechias ad cor omnium Levitarum qui habebant intelligentiam bonam coram Deo, ut dicitur 2 Paralip. 30 cap.

Quartus gradus intelligentiae respicit locutionis subjectum, quasi quartum sigillum; et est, quod tota materia et subjectum cujuslibet prophetiae est sub mira certitudine perlustrare humanorum cordium secretum statum, futurorum contingentium occultum eventum, Angelicorum mysteriorum praestitum auxilium, divini auxilii praefixum consilium. In his enim omnis salubris veritas continetur.

Quintus gradus intelligentiae respicit impletionis terminum quasi quintum sigillum; et est quod quia

secundum varietatem temporum, variantur dona gratiarum, ideo prophetalia aliquando feruntur ad legis impletionem, et tunc respiciunt Judaeorum cultum; aliquando ad fidei revelationem, et tunc respiciunt Christi adventum et plenitudinem gratiarum; aliquando ad populi Israelitici finalem introductionem, et tunc respiciunt excessum contemplativum; aliquando ad aeterni gaudii jubilationem, et tunc respiciunt consummatum statum regnantium: et loquendo de uno tempore, interseruntur frequenter aliqua de alio, ad quod respicit prophetiae perfecta adimpletio. Haec tamen diversitas est secundum Gregorium, super principium Ezechielis; quia non semper eodem modo animum propheticum tangit spiritus prophetiae; quia aliquando tangitur de praeterito tantum; aliquando de futuro tantum; aliquando de duobus vel tribus simul: et ideo de tempore ad tempus frequenter transeunt in loquendo: quod attendens Job 28 cap. dicebat de hoc spiritu tangente sic diversimode animum prophetarum: Profunda fluviorum scrutatus est et abscondita produxit in lucem. Sapientia enim ubi habitat et quis est locus? quasi diceret: non aliud, nisi animus prophetarum.

Sextus gradus intelligentiae respicit expositionis processum quasi sextum sigillum: ubi intelligendum est, quod prophetia non potest exponi in eodem spiritu quo condita est, nisi cum ipsa exponit seipsam. Sic frequenter fit in Daniele; unde aliquando prophetia exponenda est impersonaliter solum, ut illud Danielis 7, quod « Minimum regnum divisum est » in etc. » exponendum est, quod futurum est aliquando, quod regnum Romanorum, quod est quartum secundum eundem, dividatur in decem regna ex quorum conflatione exeat Antichristus, non tamen nominando seu determinando personas: et haec expositio est certissima, sed non satis specificata. Aliquando vero exponenda est personaliter: non quod (1) hoc vel illud, quod dicitur in tali prophetia, potest esse impletum in tali rege seu tali populo, non asserendo tamen de una singulari persona; et haec expositio est magis specifica, sed minus certa, quia non constat de quo illorum sit vera. Aliquando exponenda est singulariter: et hoc quia vel ipsa se exponit, ut illud 5 Reg. 15: Ecce filius nascetur domui David nomine Josias; certa est enim persona de qua loquitur, quia de Josia; item quia verba prophetiae ostendunt conditiones singularis personae licet ipsam non expriment, ut illud Isaiae 11 cap. « Egredietur virga etc. »: conditiones enim ibi posita ostendunt id dictum esse de Christo. Ubi autem absolute loquitur prophetia, non potest exponi de signato seu determinato tempore, seu singulari, nisi fallibiliter et conjecturando, vel spiritu prophetico, quia taliter volenti exponere non dedit Deus intelligentiam, lib. 59.

Septimus gradus intelligentiae respicit narrationis intellectum principalem, quem ostendunt finis et medium, modus et supplementum. Finis enim prophetiae ostendit interdum mentem et intellectum prophetae, secundum Hieronymum super Isaiam, quia semper in fine cujuslibet prophetiae subnectuntur aliqua, in quibus declaratur intentio prophetalis; ut de lapide abscisso sine manibus, in fine visionis statuae magnae, Daniel. 2. Medium vero ostendit interdum prophetae mentem; quia texendo veritatem historiae de praeterito vel futuro vel praesen-

ti, interseruntur quaedam quae necessario coguntur intelligi de tempore, anno, vel facto; ut Isaiae 14, loquens de rege Babylonis interserit de Lucifero. Modus etiam prophetalis ostendit mentem prophetae. Loquebantur sicut a spiritu tangebantur; et ideo secundum varium tactum, mutant personas et tempus; sic in oratione fieri consuevit. Verbi gratia, secundum verba Canticor. 1, loquebatur Magdalena ad sepulchrum, Osculetur me osculo oris sui, idest consoletur me praesentia sua, vel nunquam consolabor; cum autem sic de absente loqueretur in tertia persona, vidit praesentem Jesum; et tenens pedes ejus, dixit, quia meliora sunt ubera tua vino etc. et mutavit tertiam personam in secundam. Per supplementum etiam ostenditur mens prophetae; frequenter enim apparet processus esse sine ordine, qui tamen uno verbo superaddito optime ordinatur et pulcherrime, ut illud Isaiae 59, cum ad verba prophetae populo futura praedicenti respondeat Ezechias, Fiat tantum pax et veritas in diebus meis: quasi non corans, propheta convertit se ad populum dicens, Consolamini consolamini popule meus, ut appareret inordinate loqui. Quod si supplicamus, ex quo rex vester parum curat de verbis, consolamini in Domino, tunc erit pulcherrime ordinatum: et de tali qui sic supplet intellectum propheticum, dicitur Ecclesiast. 59, spiritu intelligentiae replebit illum, et ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiae suae.

Quantum ad revelationem prophetalis oraculi pertinens ad prophetiae Danielis apertionem in speciali quae tangitur sub visionis nomine cum dicitur « In visione », intelligendum est, quod in visione ista Danielis occurrit septuplex aspectus considerationis ex quatuor causis juxta septem regulas; quarum duae sumuntur ex causa materiali, duae ex causa finali; duae ex causa formali; una ex causa efficiente.

Prima regula est, quod tota materia prophetiae hujus est regnum divinae sapientiae; ostendit enim modo prophetico per totum regnum Christi et iustorum, quod est capitis et membrorum praeeminere regno Antichristi et reproborum, quia Christus finaliter omnia regna obtinebit, sicut patet cap. 12: et haec sunt visiones, de quibus dicit Nabuchodonosor Daniel. 4: « Visiones capitis conturbaverunt me »: et sequitur in fine capituli, loquens de imperio Christi: « Potestas ejus potestas » sempiterna et regnum ejus in generatione et generationem. » Secunda regula est quo ad materiam moralem quodlibet factum praetendit similitudinem moralem in abstractum sumptum secundum triplicem abstractionis gradum. Primus ergo gradus est abstrahendo personam et accipiendo factum; ut Danieli jejunanti collata est sapientia; abstrahe ergo personam, et dic, quod jejunantibus et orantibus confertur sapientia divinitus. Secundus gradus est abstrahendo totum factum singulariter, sumpta ejus specie; ut 2 cap. pro Nabuchodonosor sumi quemlibet regem, pro statua quamlibet fictionem, pro destructione statuae quamlibet destructionem: et dic, quod reges fictionum inventores finaliter destruentur; et sic poterit applicari cuilibet regi, cuilibet fictioni, cuilibet destructioni. Tertius gradus est magis universalis, qui fit abstrahendo speciem, sumendo genus, ut pro rege quemlibet praesidentem vel eminentem auctoritate vel doctrina, pro fictione quamlibet vanitatem in facto vel dicto vel

(1) *Legit ita quod.*

scientia; pro destructione ultionem a Deo inflictam; et sic dicatur, quod omnis novitas a quocumque habente auctoritatem inventa, iudicabitur divina ultione sua: et iste esset altissimus et reconditissimus modus moralizandi omnia. Tales moralizationes ignorantibus, gradus moralizandi sunt sicut verba libri signati, de quo dicitur Isaiae 29, Erit visio omnium sicut sunt verba libri signati.

Quantum ad causam finalem, est prima regula quod finis ultimus et universalis cujuslibet Prophetiae est, qui est totius sacrae Scripturae; quod est totale et completum bonum rationalis creaturae, quod consistit in notitia veritatis, quoad rationalem, et robore veritatis quo ad concupiscibilem, et honore dignitatis quoad irascibilem, per quod convenit homini regnum Dei. Et hoc est, quod dicitur Daniel. 8: « In tempore finis adimplebitur visio. » Secunda regula est quod finis hujus prophetiae proprius et intrinsecus per totum est in omnibus visionibus: primo magnificatio Dei, quoad gentiles; secundo quoad Judaeos, consolatio populi; tertio praenuntiatio Christi, quoad utrosque: et ideo semper invenitur morale, historicum et propheticum. Unde dicitur Osee 12: Et ego visionem omnium multiplicavi, idest multiplicem sensum dedi.

Quantum ad causam formalem, prima regula est, quod totus iste liber corrit per partem prooemiale in qua ostenditur Danieli collata divinitus Sapia 1 cap. Per partem incidentalem, in qua ponitur Susannae, Draconis et Beli historia cap. 13. Et ultra per partem principalem, in qua ostenditur praeceminentia regni Christi ad regnum diaboli de jure, et aliquando de facto futura, per decem visiones probata in undecim capitulis ordinatae; licet quinque primae respiciunt primum adventum Christi, et aliae quinque ultimum.

Prima ergo visio est de statua grandi ejus caput aureum etc. et de lapide absque manibus abscisso, Daniel. 2, in qua notatur Christi conceptio Diabolum invadentis.

Secunda visio est de Angelo in fornacem descendente, Daniel. 3, Filio Dei assimilato, in qua notatur Christi nativitas ad nostras poenaltates descendentis.

Tertia visio est de arbore magna in medio terrae posita et vigili sancto voce magna clamante succidite arborem, cap. 4, in qua designatur Christi praedicatio vitia recidentis.

Quarta visio est de fine regis Balthasar et manu describente digito in pariete, cap. 5, in qua designatur Christi passio regnum diaboli exterminantis, per quem princeps mundi hujus ejectus est foras, Joan. 12.

Quinta visio est de missione Danielis in lacum Leonum, 6 cap. per Angelum liberati, in qua designatur Christi resurrectio infernum exspoliantis.

Quantum autem ad secundum adventum est prima visio de animalibus monstruosis et de adventu judicis, cap. 7, quae designat ultimae tribulationis totalem processum. Secunda visio est de pugna Persarum et Graecorum sub specie seu similitudine hirci et arietis, cap. 8, quae designat ejusdem tribulationis principalem conflictum. Tertia visio est de hebdomadibus abbreviatis usque ad mortem Christi, 9 cap., quae designat ejusdem tribulationis solatium. Quarta visio est de apparitione viri liberationem populi nunciantis, 10 cap., quae designat ejusdem tribulationis terminum. Quinta visio est

de pugna Antichristi et servorum Christi et victoria finali sub similitudine regis Aquilonis et Austri, quae designat ejusdem tribulationis triumphum, 11 et 12 cap. Secunda vero regula est quoad causam formalem, quod quaelibet visio continet distincte materiam de qua est, finem propter quem est, formam secundum quam acta est, principium et causam a quibus habita est, ut patebit in qualibet proseguendo.

Quoad causam efficientem est tantum una regula: quod est principalis auctor hujus prophetiae spiritus sapientiae, qui est omnium fundator et dispositor. Verum animadvertendum quod ubicumque est specialis visio, semper ponitur alius gradus virtutis specialiter dispositivus ad promerendum spiritum prophetiae; sicut patet 1 cap. quod ad intelligentiam somnii dispositivum fuit devotio et sobrietas Danielis: est tamen ibi diversitas quaedam: quod in primis quinque visionibus est modus historicus simul et propheticus, sed ex significatione historiae sumptus; est enim narratio rei gestae quae sub Nabuchodonosor, Balthasar et Dario accidit, licet aliud designetur: sed in ultimis quinque visionibus modus est solum propheticus narrans visiones et somnia, quorum solus propheta fuit certus, nilque de eis manifestum est barbaris secundum Hieronymum. Quia ergo intelligentia opus est pro visione, adaperiat nobis Dominus intelligentiam visionis ad percurrendum oraculum Danielis.

CAPUT I.

« Anno tertio regni Joakim etc. » Iste liber qui Daniel dicitur, dividitur in tres partes; scilicet in partem prooemiale, in qua ostenditur Danieli collata sapientia, primo capitulo; partem principalem, in qua ostenditur regni Christi ad regnum Christi praeceminentia, a secundo capitulo usque ad decimumtertium; partem incidentalem, in qua ponitur Susannae Beli et Draconis historia, capitulo decimotertio, « Erat enim in Babylone. »

Prima igitur pars habet quatuor partes, seu quatuor conditiones, quas habuit Daniel, cui fuit divinitus collata sapientia; habuit enim servilitatem in statu, quod ostenditur in principio, celebritatem in ortu, ibi: « Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda »; sobrietatem in victu, ibi: « Posuit ergo Daniel in corde suo »; subtilitatem in sensu, ibi: « Pueris autem his dedit Deus scientiam. »

Quantum ad primam partem, nota quadruplicem causam servilitatis. Prima fuit regis Hierosolymorum transgressio, quae tangitur in principio. Secunda regis Babyloniae ambitio, ibi: « Venit Nabuchodonosor. » Tertia Dei universorum permissio, ibi: « et tradidit Dominus. » Quarta thesauri ac vasorum sublatio, ibi: « et partem vasorum. » Quantum ad primam partem, nota motivum invasionis terrae Judaeorum, in principio; motivum electionis dictorum quatuor puerorum, ibi: « Et ait rex Asphenez »; mandatum instructionis jam electorum, ibi: « Et qui possent stare »; mandatum ministrationis ad modum seu ritum Chaldaeorum, ibi: « Et constituit eis rex annonam. » Quoad primum nota, quod motivum invasionis terrae Judaeorum fuit regis Hierosolymorum transgressio, quae tangitur in principio; regis Babyloniolorum ambitio, ibi, « Venit Nabuchodonosor. » Dei universorum permissio, ibi: « Et tradidit Dominus in manu ejus

« Joakim » thesauri ac vasorum sublatio, ibi, « Et
 « partem vasorum domus Dei. » Primum (dico) mo-
 tivum, quare rex Babylonis invasit regnum Judaeo-
 rum fuit regis Jerosolymorum transgressio, seu
 rebellio: ideo dicitur, quod « Anno tertio regni
 « Joakim regis Judaeorum. » Iste est Joakim Josiae
 filius, de quo 4 Reg. 25 legitur, quod Pharao Ne-
 eao rex Aegyptiorum, postquam occidit patrem suum
 Josiam, amoto fratre ipsius Joakim, quem populus
 Juda constituerat regem loco patris sui Josiae, qui
 Joachaz minor erat aetate ipso Joakim duobus annis,
 quia Joachaz erat tantum viginti trium annorum,
 et ideo, moto scilicet Joachaz, constituit regem Joa-
 kim, et condemnavit terram in centum talentis
 argenti et uno auri, ut dicitur 2 Paralip. 36. Joa-
 kim tamen primo nominatus est Eliakim; sed rex
 Aegypti vertit nomen ipsius in Joakim, in signum
 servitutis et subjectionis, ut dicitur ibidem. Hic
 autem fecit malum coram Domino, ut dicitur 4
 Reg. 25, et 2 Paralip. 36; et ideo, traditus est in ma-
 nus regis Babylonis, juxta vaticinium Jeremiae
 Prophetae. Intelligendum tamen, quod non est tra-
 ditus in manus ipsius anno tertio, quo regnare
 coepit, quia regnavit annis undecim, secundum hi-
 storiam praedictorum librorum; sed tertio anno,
 quo tributarius factus fuerat praedicti regis Baby-
 lonis; anno enim octavo factus est ei tributarius,
 et anno undecimo ab ipso recessit: ab octavo autem
 usque ad undecimum sunt tres: unde dicitur 4 Reg.
 34: In diebus illis ascendit Nabuchodonosor rex
 Babylonis, et factus est ei Joakim servus tribus
 annis, et rursum rebellavit contra eum. Hoc autem
 fecit, audito, quod rex Aegypti quem prius Nabu-
 chodonosor debellaverat, jam adversus Nabuchodono-
 sor rebellaret. Rex autem Babylonis intravit sub
 jure foederis Jerusalem et despoliatus est eam, et
 regem Joakim captivum duxit: unde 4 Reg. 24
 vocantur Latrunculi Chaldaeorum et Latrunculi
 Syriae etc. Secundum fuit regis Babyloniorum seu
 Chaldaeorum ambitio: et ideo « Venit Nabuchodo-
 nosor. »

Hic propter antiquitatem et obscuritatem literarum
 in originali, quinque lineae desiderantur.

Tertium fuit Dei universorum permissio, ibi:
 « Et tradidit Dominus in manus ejus Joakim »
 hoc autem permisit Dominus, ut trad retur in ma-
 nus regis Babylonis, quia non acquievit verbis Je-
 remiae prophetae 56 cap. cum tamen acquerint
 Rechabiae verbis Jonada de non bibendo vino usque
 in aeternum: propter quod dixit Dominus contra
 Joakim regem Juda, Jeremiae 56: Non erit ex eo
 qui sedeat super solium David, et cadaver ejus
 projicietur ad aestum per diem, et ad gelu per
 noctem; quod impletum est, cum a Nabuchodonosor
 est obsessa Jerusalem. Quantum fuit thesauri ac
 vasorum sublatio: et ideo dicitur: « Et partem va-
 sorum domus Dei. » Ista est pars eorum vaso-
 rum, quae non asportaverat secum in prima obsi-
 dione, anno scilicet octavo regis Joakim, et quarto
 anno regni sui: nam anno octavo regis Joakim
 ascendit Nabuchodonosor, et fecit cum sibi tribu-
 tarium, et duxit captivos Danielem et socios ejus,
 et partem vasorum transtulit, et posuit ea in tem-
 plo suo, sicut dicitur 2 Paralip. 36. Undecimo au-
 tem anno regni sui rebellavit; et tunc Nabuchodo-
 nosor sustulit reliquam partem vasorum, de quibus

S. Th. Opera omnia. V. 25.

nunc dicitur. Habes igitur quod fuerit motivum
 invasionis regni Judaeorum, a rege Chaldaeorum:
 quia regis Judaeorum transgressio et rebellio;
 regis Chaldaeorum ambitio; Dei universorum per-
 missio; thesauri et vasorum sublatio. Quantum
 ad secundum, scilicet motivum electionis quatuor
 puerorum, fuit quaedam scilicet nobilitas generis,
 ibi: « Et ait rex Asphenez praeposito Eunuchorum: »
 venustas corporis, ibi: « in quibus nulla esset ma-
 cula, decoros forma, » docilitas mentis, ibi: « E-
 ruditos omni sapientia, cautos scientia etc.: »
 firmitas corporis, ibi: « et qui possent stare, » pe-
 ritia sermonis, ibi: « ut doceret eos literas, et lin-
 guam Chaldaeorum. » Quia fuit quintuplex, sci-
 licet generis nobilitas, et ideo « ait rex Asphenez
 « ut introduceret de filiis Israel, et de semine regio,
 « et tyrannorum pueros: » venustas corporis seu
 formositas, et ideo « in quibus nulla esset macula,
 « decoros forma: » mentis et cordis docilitas, et ideo
 « eruditos omni sapientia, cautos scientia etc.: »
 firmitas corporis et membrorum, et ideo « qui
 « possent stare in palatio regis: » peritia sermonis,
 et ideo « ut doceret eos literas et linguam Chal-
 daeorum; » ista enim praecipue requirunt reges,
 et requirere antiquitus solebant, praecipue scilicet
 dignitatem generis; et ideo « de genere et semine
 « regio » seu tyrannorum eos eligi praecepit; reges
 enim olim, quia plures habebant uxores, ministros
 earum castrari faciebant, ut omnis suspitio adulterii
 tolleretur, et ut mulieres nobiles vilitatem sibi
 ministrantium non fastidirent, vel ruditatem morum
 ipsorum corporumque foeditatem, et mentium ru-
 ditatem non abhorrerent, eligebantur juvenes inelyti,
 morigerati, formosi, et eruditi seu industrii, ad quos
 regendos eligebatur unus peritus, qui super hos
 esset doctus, ad eorum ministerium, qui eis cibos
 ministraret, et eorum ruditatem informaret, qualis
 erat Asphenez praepositus Eunuchorum.

Quantum ad mandatum instructionis jam ele-
 ctorum, nota, quia ad hoc, quod quis regibus gra-
 tiose valeat ministrare, exigitur virtus corpulentiae:
 et ideo dicitur « qui possent stare; » habitus scien-
 tia, et ideo « eruditos omni sapientia; » actus e-
 loquentiae, et ideo « et linguam Chaldaeorum, »
 ut tam sapientiam, quam scientiam, qua instituti
 erant, lingua Chaldaica possent exprimere. Talis fuit
 David, de quo dicitur 1 Reg. 16, quod venit ad
 Saul, et stetit coram eo, de quo dictum fuit ei eo-
 dem cap.: Vidi filium Isaiae Bethlehemitem bene psal-
 lere scientem, ecce habitus scientiae, et fortissimum
 robore, ecce virtus corpulentiae; et prudentem ver-
 bis, ecce actus eloquentiae. Et ideo dicitur ibidem,
 misit Saul ad Isai dicens, stet David in conspectu
 meo, invenit enim gratiam in oculis meis.

Quantum ad mandatum ministrationis secundum
 ritum Chaldaeorum, nota ea quae faciunt ad mini-
 strationis sollemnitatem: quae sunt regis institutio,
 et ideo « constituit eis rex annonam, » quia non
 alios nisi rex eis victum instituit, ut major cura
 de eis haberetur; ciborum taxatio, et ideo « De
 « cibis suis, » scilicet ne nobilitas naturae ipsorum
 cibis vilioribus corrumpetur, vel ingenii ipsorum
 subtilitas hebetaretur; temporum dilatio, et ideo
 « sic enutriti tribus annis, » non enim per parva
 temporum curricula potest acquiri magna scientia
 seu industria; et ideo ut melius instruerentur, eis
 annorum trium spatium assignatur.

Quantum ad totam nostram lectionem, nota

quatuor moralizationes, a sensu literali proposito elicitas. Prima est, quantum ad primam partem, in qua ostenditur regis Judaeorum a rege Chaldaeorum invasio; tunc enim regnum Judaeorum, hoc est anima, quae regnum est omnium virtutum Dominum laudantium et confitentium, a rege Chaldaeorum, seu Babylonis, idest confusionis seu ambitionis, obsidetur, cum rex Joakim, qui interpretatur Dei exaltatio, hoc est voluntas, super omnes potentias animae depravatur; depravatur autem per hunc modum, quia primo praetenditur regalis religio per Joakim regem Judaeorum, sed tamen legi divinae regulariter non subiecitur, sicut nec Joakim, qui verba Jeremiae audire contempsit; confestim subsequitur mundialis ambitio, et sic venit Nabuchodonosor, et obsidet regnum Juda, indeque sequitur direptio omnium virtutum; hinc foetores vitiorum asporiantur, et ita, ut hypocrita, apparens religiosus fit primo ambitiosus, ad laudes humanas aspirando, sed confestim ex hoc fit Deo odiosus, ipsius gratiam contemnendo, et per consequens, totus calamitosus, nullam virtutem penitus retinendo.

Secunda moralitas est, quantum ad secundam partem capituli, in qua ostenditur quatuor puerorum electio; tunc eligitur quis ad ministrandum regi magno ab Asphenez, quod interpretatur securitas gratiae, cum invenitur in ipso dignitas praelationis, quantum ad perfectionem; puritas intentionis, quantum ad professionem; honestas religionis, quantum ad correctionem; claritas inspectionis, quantum ad institutionem; et cum quis habet ista, securus potest esse de electione divina. Cum enim quis habet dignitatem praelationis, quantum ad perfectionem in qua dignus est, ut aliis praeferatur, ac si esset de semine regio, de numero eorum qui vestiti erant cultu regio, 2 Reg. 22, et iterum habet puritatem intentionis, quantum ad professionem, ut sit absque omni macula et omni vitio, sicut quos elegerunt 1 Machab. 4, Elegit enim sacerdotes sine macula; et iterum habet honestatem religionis, quantum ad correctionem, ut sit in ipso correctionis informatio et decoratio, sicut in illo qui est speciosus forma prae filiis hominum, et sicut in Davide correctore vitiorum, qui fuit pulcher aspectu, et decora facie 1 Reg. 16: et iterum habet claritatem inspectionis, quantum ad instructionem, ut vere sit in ipso sapientiae eruditio, quantum ad virtutem naturalem, ut sic sit vere sapiens, qui plebem suam erudit Eccles. 37: sit etiam in ipso scientiae discretio, quantum ad rationalem, ut discernere valeat inter verum et falsum, quia correctio requirit scientiam, ut dicitur Prov. 26: sit etiam in ipso disciplinae informatio, quoad moralem, ut bonum eligat, et malum fugiat, dicens. Disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit: tunc vere securus est sub Asphenez, idest sub gratiae protectione.

Tertia moralitas est, quoad tertiam partem, in qua praecipitur electorum institutio; tunc autem quilibet bene instituitur, cum habet studii assiduitatem et perseverantiam, in qua sit assiduus in studio, et est quasi regis palatium, hoc est palatium quod studiosus Salomon 2 Paralip. 5, aedificare sibi decrevit; habet etiam disciplinae humilitatem et obedientiam, ut semper sit obediens suo magistro, ut sic possit eum docere diligenter, et semper clamet cum psalmista, Psal. 118, Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis

credidi; habet etiam eloquii suavitatem in qua sit suavis et pareus in verbo; talis enim habet linguam Chaldaicam, hoc est feroceam et extraneam quae parum loquitur, talis est enim lingua sapientium quae ornat scientiam Proverb. 15.

« Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda etc. » Haec est secunda pars principalis hujus capituli: in qua tangitur celebritas puerorum electorum in ortu; et sequitur tertia pars in qua tangitur sobrietas in victu, quae ambo pertinent ad praesentem lectionem. In prima parte tanguntur quatuor ostendentia celebritatem ortus, quorum duo conveniunt omnibus quatuor in generali: quae sunt sublimitas generis in principio, « Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda; » genus enim Judae fuit nobilissimum, cui promissum est sceptrum regni et expectatio totius generis humani. Juda « inquit Jacob Patriarcha, » te laudabunt fratres tui: et sequitur: non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium, Genes. 49. Celebritas nominis, quia « impositus princeps eunuchorum ipsis nomina, Danieli Balthasar; » ad iudicium enim majoris nobilitatis mutata sunt eis nobilitantia nomina quae solum Chaldaeorum nobilibus debebantur seu congruebant; Daniel enim dictus est Balthasar, quod interpretatur capillus capitis, quia sicut capillus fluit ex capite, sic ipse de genere regio, quod caput sui regni est, fluxit. Quod autem nobilibus hoc nomen quadret, ibidem cap. 5 habetur, Balthasar rex fecit grande convivium. Ananias autem dictus est Sidrach, quod interpretatur decor meus seu decus meum; quia tales in quibus decorus est aspectus digni sunt regis palatio, unde de Davide legitur 1 Reg. 16, quod erat pulcher aspectu, decoraque facie, qui Sauli regi assistebat. Misael autem dictus est Misach, quod interpretatur risus seu gaudium, quia jucundos ministros requirit regalis aspectus: hic est risus quo risit, Sara nato Isaac, a quo descendit Misach, tam natione quam nominatione, Genes. 21 dicens, Risum fecit mihi Dominus et quicumque audierit corridebit mihi. Azarias autem dictus est Abdenago, quod interpretatur auxilium Domini, quia tales cum quibus est auxilium Dei, sunt digni regna gubernare, ut possint dicere, auxilium meum a Domino qui fecit caelum et terram, Psalm. 120, uti et David, cum quo auxilium Dei fuit. Et sic patet, quod mutatio nominum istorum ostendit eorum celebritatem in ortu; quia nomen eorum vivit a generatione in generationem, Eccles. 44: Ista duo dicta sunt communia omnibus quatuor: Duo sequentia sunt propria Danieli: alterum est comitatus virtutis, quia habuit socios virtuosos, ut praedictum est, scilicet Ananiam, Misael et Azariam; talis enim comitatus decebat Daniele qui interpretatur Dei iudicium, in quo prudentia. Ipse enim iudicium fecit de senibus qui accusaverant Susannam cap. 15 dicens: Revertimini ad iudicium; scilicet Ananiam, in quo scientia, quod interpretatur donum gratiae Domini, quia solus dono gratiae Dei habuit, quod verum iudicium proferret, quia Danieli dedit gratiam et misericordiam Deus in eodem capite. Misaelem, quod interpretatur populus Dei, in quo iustitia, quia iudicium debet concomitari iustitia, quia iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae. Psalmista Psalm. 88. Azariam, quod interpretatur Dei auxilium, in quo constantia, quia scriptum est, noli quaerere fieri iudex, nisi valens virtute erumpere iniquitates, Ec-

eles. 6: Et sic patet, quoad celebritatem ortus Danielis, quod interpretatur iudicium in quo prudentia, quia prudentia dat vocem, secundum illud Proverb. 8: In viis iustitiae ambulo, in medio semitarum iudicii. Ostenditur comitatus virtutis continentiae designatae per Ananiam, quod interpretatur donum gratiae, quia continentia donum Dei est, Sapientiae 8: Et ut scivi, quod aliter non possum esse continens nisi Deus det. Comitatus virtutis iustitiae designatur per Misaelem, quod interpretatur auxilium Domini, quia absque auxilio Domini nemo potest esse constans, quia nemo auxiliatur ei, Daniel. 11. Alterum, quod Danieli proprie convenit, est gradus nobilitatis seu dignitatis, quia Danieli imposuit nomen Balthasar quod est nomen regium, sicut patet infra 5 cap. Et sequitur tertia pars principalis huius capituli, cum dicitur, « Proposuit autem Daniel » in corde suo, » in qua notatur sobrietas in victu: et illa signatur per quatuor: quia primo ostenditur habuisse Danielem constantiam in proposito cordis seu mente, in principio, « Proposuit ergo » Daniel, » hoc est firmiter et constanter statuit, ne transgrederetur patrum mandatum, sicut etiam Rechabtae non bibebant vinum, quia fuerat eis a Jonadab filio Rechab patre eorum imperatum, Jeremiae 35: Vel forte alimentum et vinum erat idolis immolatum, quia scriptum est Ezech. 20: In idolis Aegypti nolite pollui. Secundo instantiam in sermone verborum, ibi, « Et rogavit Eunuchorum » praepositum. » Tertio confidentiam in facto, ibi, « Tenta nos, obsecro, diebus decem » vel ibi ante, « Et dixit Daniel ad Malasar. » Quarto evidentiam in signo, « Post dies autem decem apparuerunt » vultus eorum meliores et corpulentiores. » Quantum ad primam partem, scilicet constantiam quam habuit in corde, nota quod duo impediunt pareitatem seu temperantiam: scilicet opulentia ferculorum et abundantia seu inundantia poculorum: et ideo « Proposuit ne pollueretur de mensa regis » contra ferculorum opulentiam. Consueverunt enim in mensa regum fercula in magna opulentia ministrari: quibus imprecatur propheta dicens, Psalm. 68: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. Item quod non pollueretur « de vino potus ejus, » contra poculorum affluentiam, quia luxuriosa res est vinum et tumultuosa ebrietas, quicumque his deleatur non erit sapiens, Proverb. 20. Quantum ad instantiam, quam habuit in sermone, nota primo Danielis petitionem, ibi, « Et rogavit; » secundo principis responsionem, ibi, « Et ait princeps: » Danielis petitio procedebat ex amore religionis, quod patet, quia vitabat transgressionem, et ideo « Rogabat Eunuchorum praepositum ne contaminaretur, » hoc est, ne dehonestaretur, ne corrumpere-
retur, ne diceretur de numero eorum, contra quos loquitur, Contaminaverunt Testamentum ejus, divisi sunt, Psalm. 34: Quia habebat perfectionem. » Quia « dedit illi Deus gratiam et misericordiam » ita ut posset dicere cum Apostolo, Gratia Dei sum id quod sum et gratia Dei in me vacua non fuit, 1 Corinth. 15. Responsio tamen principis procedebat ex timore damnationis: quod patet quia allegat regis institutionem dicens: « Timeo enim Dominum » meum regem qui constituit vobis cibum, » de hoc supra eodem capitulo Et constituit eis rex annonam; formidat condemnationem, et ideo infert « Condemnabit caput meum regi, » et sic os meum condemnabit me, Job 9: Quantum ad confidentiam

quam habuit de facto, notandum quod primo supplicat humiliter, « Tenta, » inquit, « nos obsecro » servos tuos. » Ecce magna humilitas, quia de semine regio erat, ut dicitur supra eodem capitulo; et tamen ut servus servum principis eunuchorum implorat humiliter, recolens illud Threnorum cap. 3: Servi dominati sunt nostri. Tenax vero propositi, cupidus quod perficeret, quod a majore magistratu obtinere non poterat, a minori impetrare contendit, « Tenta nos, » inquit, « servos tuos. » Non temeritati hoc ascribendum est, sed fidei et credulitati, quod esu cibi vilioris, non tantum corpulentiam pollicetur, sed etiam tempus statuere fatetur « Diebus, » inquit, « decem » Postulat viriliter « Dentur, » inquit, « legumina ad vescendum et aqua » ad bibendum: ecce virtus mirabilis omnem cibum eorum sibi amoveri, pro pulmento legumina, et pro vino postulat aquam sibi dari, dicens: « Dentur nobis legumina ad vescendum; » nam qui vescebantur voluptuose interierunt in viis, Threnorum 4. Tunc quarto implorat hilariter « Contemplare, » inquit, « vultus nostros. » Ecce quod ante blanditiis cum humilitate, nunc vero serenitate persuadere tentat; quasi diceret: Vultus nostri non apparebunt macilentiores vultibus aliorum vescentiam cibo regio, de quo supra eodem capitulo timuit princeps Eunuchorum, dicens: Timeo ego Dominum meum regem, qui si viderit vultus vestros macilentiores prae ceteris etc. « Contemplare ergo » vultus nostros quia vere apparebunt meliores et « corpulentiores prae omnibus pueris qui vescuntur cibo regio, » sicut infra dicitur, eodem capitulo. Attentat opus et ita invenit finaliter: « qui » audito sermone hujusmodi tentavit eos diebus « decem, » audita enim ista Malasar humili imploratione vili postulatione, hilari supplicatione, confestim aggreditur probationem et « tentavit eos » juxta eorum petitionem « diebus decem: » sed Deus fecit cum tentatione proventum 1 Corinth. 10, quia potens est, et eis qui tentantur auxiliari, ut dicitur Hebraeorum 2. Et ideo sequitur quarta pars, qua ostenditur evidentia in signo, cum dicitur: « Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum » meliores » quantum ad apparentiam decoris » et « corpulentiores » quantum ad existentiam virtutis et vigoris.

« Pueris autem his dedit Deus scientiam. » Ista est quarta pars principalis totius capituli, in qua ostenditur Danielem et ejus socios habuisse subtilitatem. « Pueris autem his » Hoc habet tres partes principales, quia primo ostenditur prophetalis instructio; secundo interseritur eorum regalis praesentatio seu intromissio, ibi, « completis: » tertio concluditur eorum finalis terminatio in fine capituli, « fuit autem Daniel. » Prima habet quatuor partes. In prima enim ostendit Scriptura fuisse spiritum prophetiae et intelligentiae in ipsis, et praecipue in Daniele, quantum ad scientiam humanorum, in principio. In secunda quantum ad sapientiam divinarum, ibi, « In omni libro et scientia. » In tertia, quantum ad intelligentiam occultorum, ibi, « Danieli autem dedit Deus. » In quarta, quantum ad eloquentiam singulorum, ibi, « Cum eis » locutos fuisset rex. » Quantum ad primam partem, nota quod scientia humanorum consistit in discretionem materiali; et quia hi habuerunt summam discretionem ad vitandum quicquid poterat eos impellere ad transgressionem legis divinae; praeposue-

runt enim luxuriae continentiam, quia constituti sub principe Eunuchorum, ut supra eodem capitulo; gulae abstinenciam, quia proposuit in corde suo ne pollueretur de mensa regis, nec de vino potus ejus, ibidem supra: delictis extollentiae, legis custodiam, supra eodem capitulo. Rogavit principem Eunuchorum ne contaminaretur, « Dedit Deus pueris scientiam » ut impleretur illud Proverb. 1. Detur parvulis astutia quantum ad tres, et adolescenti scientia et intellectus quantum ad Danielelem. Haec autem obtinuerunt, quia legis praeceptum servaverunt, Levitici 10: Vinum et omne quod inebriare potest non bibetis, ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et prophanum. Disciplina vero consistit in promotione boni: et quia ipsi executi sunt quicquid faciebat ad promotionem boni, tam per orationem quam per afflictionem, ideo « Dedit eis Deus disciplinam » obtinentes eum Davide, quod in oratione petebat, dicens, Psalm. 118: Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Bonitatem quantum ad affectum, disciplinam quantum ad effectum. Quantum ad secundam partem, nota quod sapientia divinarum consistit in eruditione puerorum: et quia isti specialiter Daniel intendebat, ad eruditionem pervenit, sicut patet in prosecutione somniorum et etiam visione: ideo « data est ei sapientia in omni libro » scilicet in Chaldaeorum Scriptura, in qua eorum sapientia continebatur, ut et lecta intelligerent et intellecta de eorum scientia eos erudirent, quia libri isti pueris aperti sunt, infra cap. 7: « Judicium » sedit et libri aperti sunt » in degustatione aeternorum. Et quia Daniel sum me affectabat degustare aeterna, eo quod vir desideriorum erat, infra cap. 10: ideo collata est ei sapientia divinitus juxta illud, Optavi et datus est mihi sensus, et invocavi et venit in me spiritus sapientiae. Sapient. 7. Quantum ad tertiam partem, nota quod intelligentia occultorum consistit in revelationum divinarum reseratione; et ideo, quia Daniel revelationes divinas ostensas per aenigmata et signatas reserabat, sicut patet Danielis 7, de quatuor ventis et de quatuor animalibus monstrosis, dicitur quod dedit « Danieli intelligentiam omnium visionum » cui dictum est, infra 10 capitulo, Daniel vir desideriorum intellige verba quae ego loquor ad te; cui ipse respondet eodem capitulo: Domine, in visione tua dissolutae sunt compages meae: et consistit in humanarum cogitationum perscrutatione. Et quia Daniel secreta cogitationum humanarum manifestabat, sicut patet infra 2 cap., cum dixit regi, Tu rex cogitare coepisti in strato tuo; et etiam rerum futurum eventum praevidebat; ideo dicitur, quia « dedit illi » Deus intelligentiam somniorum: propter quod narrato somnio Nabuchodonosor, infra 2 cap. ait: Hoc est somnium, interpretationem quoque ejus dicemus coram te rex. Quantum ad secundam partem principalem, in qua notatur eorum ad regem intromissio, quae incipit ibi: « Completis itaque » diebus, » repetitur temporis nutritionis ipsorum taxatio, cum dicitur « completis itaque diebus, » hoc est completo spatio triennii temporis (supra, eodem capitulo, ut enutriti tribus annis); concluditur regalis praesentatio, cum dicitur « introduxit eos » praepositus Eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor; » quia sic enutriti et eruditi stare debebant in palatio regis; sic habetur, supra (in eodem cap.) et infra « et steterunt in conspectu regis. »

Quantum ad quartam partem, nota quod eloquentia singulorum, de quibus homo requiritur, consistit in sagaci verborum expressione. Et quia isti sagaciter, quicquid rex sciscitatus est ab eis, exprimebant, ideo dicitur, quod « omne verbum sapientiae, » ut possent dicere: Eructavit cor meum verbum bonum, Psal. 44. In vivaci expressione; et quia isti vivaciter exprimebant, ideo dicitur, et quod non tantum « Verbum sapientiae, sed et intellectus; » quia Dominus intellectum dat parvulis, Psal. 118, quales isti erant. Quantum ad finalem terminationem Danielis, quod notatur, cum dicitur: « Fuit autem » Daniel usque ad annum primum Cyri regis, » intelligendum, quod fuit usque ad primum annum, qui regnavit tribus annis; anno scilicet tertio, quo una regnavit cum Dario, sicut patet in principio capituli decimi, ubi dicitur quod anno tertio regni Cyri regis Persarum verbum revelatum est Danieli.

Pro moralitate personae potes notare, et si vis scientiam acquirere, oportet te habere continentiam castimoniae, quia tali dicitur, Proverb. 1, Si intraverit sapientia cor tuum, et scientia animae tuae placuerit, consilium custodiet te, et prudentia servabit te, ut eruaris a muliere aliena, et ab extranea qua molit sermones suos: abstinenciam parcimoniae, quia talibus dicitur, Levit. 9: Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibetis, ut habeatis scientiam discernendi. Observantiam legis divinae, quia de tali dicitur Malachiae 2, labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent de ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Habeas ergo continentiam ob amorem castitatis, quia talis est castimoniae: abstinenciam per rigorem austeritatis, quia talis est parcimoniae: observantiam per fervorem charitatis, quia talis est legis divinae: et sic scientiam a Deo finaliter obtinebis, ut possis dicere cum sapiente, Sapient. 7: Dedit mihi horum quae sunt scientiam veram.

Notandum, quia solet dubitari, quis Joakim fuit iste, sub quo facta est captivitas. Sed dicendum, quod fuit filius Josiae, sicut patet in explicatione literae, in principio capituli. Item de vasis similiter dicendum, quod pars vasorum remanserat in prima captivitate, et illa nunc asportaverat. Item quod pueri apparuerunt corpulentiores; dicendum quod hoc fuit factum miraculose; quod innuit facta intentio puerorum.

CAPUT II.

« In anno secundo regni Nabuchodonosor. » In hoc secundo capitulo ponitur secunda facies, et pars secunda totius libri principalis, quae est pars executiva; in qua ostenditur praeceminencia regni Christi et justorum, ad regnum Antichristi et reproborum, per decursum decem visionum, quarum numerus et significatio habita est in principio, sicut ante fuit dictum.

Circa primam visionem, quae est de statua illa magna, per lapidem abscissum de monte sine manibus comminuta etc., quatuor sunt notanda; scilicet causa originalis, finalis, materialis, formalis. Causa autem efficiens seu originalis principalis hujus visionis fuit instinctus Spiritus sancti; sed causa impetrativa fuit puerorum oratio seu devotio, et concursus humiliatio. Causa finalis fuit, ut Dei potentia panderetur, ut Daniel sublimaretur, rex humiliaretur, et Dei populus consolaretur; ita quod est ibi finis

sub fine. Causa autem materialis est statua ex diversis metallis et testa composita: per quae omnia significatur totius mundi transitus et mutatio, seu successio quatuor regnorum, principatum scilicet Chaldaeorum, Medorum, Graecorum et Romanorum, usque ad tempora Christi, qui per lapidem abscisum sine manibus significatur. Ita quod per caput aureum illius statuae significabatur regnum primum Assyriorum, quod fuit ditissimum; per cubitos vero regnum secundum, quod studio sapientiae et eloquentiae insistebat plurimum, et conjunctum erat ex Medis et Persis, quasi duobus brachiis. Per ventrem vero et femora, regnum Graecorum, quod in loquendo habuit sonoritatem, aes enim inter omnia metalla est sonorius. Per ferrum vero regnum Romanorum, quod destruxit omnia alia regna, sicut ferrum domat omnia. Pedum vero erat quaedam pars ferrea, quaedam fictilis, quia imperium Romanorum in orientale et occidentale fuit divisum. Forma vero consistit in divisione capituli, quod in quinque partes dividitur; quia primo narratur revelatio somnii in principio; secundo mysterii requisitio, ibi: « Praecepit ergo rex; » tertio reseratio mysterii, ibi: « Tunc Daniel requisivit de lege; » quarto repetitio verbi, ibi: « Et post hoc Daniel ingressus est; » quinto revelatio populi, ibi: « Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam. »

Quantum ad primam partem, in qua tangitur revelatio somnii, tanguntur quatuor: scilicet honor praelationis, in principio; tenor ostensionis, ibi: « Vidit Nabuchodonosor; » tenor confusionis, seu afflictionis, ibi: « Contritus est Spiritus ejus; » error oblivionis, ibi: « Et somnium ejus fugit ab eo. » Quantum ad primam partem, dicit, quod « anno secundo Nabuchodonosor, » majoris filii magni Nabuchodonosor: quod non est intelligendum quantum ad originem, quia, quando interfecit Joakim regem Juda, jam regnaverat septem annis; quia anno quarto regis Joakim super Judam coepit regnare Nabuchodonosor in Babylone, et anno octavo regni Joakim eum tributarium sibi fecit, et undecimo anno, quia rebellatum, ipsum interfecit, ut dicit historia 4 Reg. 24 et 2 Paralip. 36; et ideo, quod dicitur hic, non potest intelligi de secundo anno regni ejus quo ad originem, sed quo ad omnium regnorum subjugationem, qui secundum Andream, fuit tertius a captivitate Aegypti et transmigratione Judae. Et ideo dicit ei infra Daniel, Tu rex regum es. Dicto igitur secundo anno « Vidit Nabuchodonosor somnium; » ubi ostenditur tenor ostensionis. Dicitur autem « Vidit » quia visio fuit, qua res, quae postea evenit, in somnio ostensa fuit. Somnium autem dicitur, quia sub tegmine et velamine figurarum fuit ei, quod futurum erat, ostensum. Unde dicitur infra, eodem capitulo: somnium tuum, et visiones capitis tui in cubili tuo hujusmodi sunt etc. Et sequitur tertia pars, in qua notatur tenor confusionis, « Et contritus est Spiritus ejus; » quia forte intellexit destructionem regni sui in somnio futuram; et ideo dicit infra confestim: « Vidi somnium et mente confusus ignoro quid viderim; » et ideo statim sequitur error oblivionis; « Et somnium ejus fugit ab eo, » quia ad terrorem sequitur error et oblivio, ut homo non habeat etiam verbum loquendi: unde infra dicit rex: sermo recessit a me, nisi indicaveritis mihi somnium etc.

Quantum autem ad secundam partem principalem, in qua notatur requisitio mysterii, notantur tria;

quia primo ponitur somnii inquisitio, ibi: « Praecepit ergo rex; » secundo sapientum increpatio, ibi: « Certe scio quod tempus redimitis; » tertio eorundem sapientum condemnatio, ibi: « Quo audito rex in furore suo versus. » Quantum ad primum, primo nota, quod ad somnii interpretationem curavit convocari sapientes, ibi: « Praecepit ergo rex ut convocarentur harioli etc. » Qui quadruplicis generis sunt: scilicet harioli in aris vaticinantes, sicut Balaam de quo legitur Num. 23, qui dixit Balac, aedifica mihi septem aras. Magi praecipui astronomi in astris conjecturantes inter Chaldaeos. Matth. 2 dicunt Magi: Vidimus stellam ejus in oriente. Malefici idem sunt quod venefici mentes hominum alterantes, formas rerum immutantes; sicut dicitur Exod. 7, quod cum virga Aaron versa fuit in colubrum, vocavit Pharaon sapientes et maleficos, et fecerunt etiam ipsi permutationes suas Aegyptiacas, et arcana quaedam similiter; et Chaldaei, qui sunt generaliter omnes de Angelis sermocinantes seu eloquentes, seu in aliqua facultate instructi, de quibus dicitur supra 1 cap., Ut doceret eos literas et linguam Chaldaeorum. Secundo nota regis allocutionem, ibi: « Et dixit rex ad eos: » in qua continetur triplex interrogatorium, et triplex responsorium una conclusione conclusum. Ita quod rex primo quaerit, cum simplici confessione, et abnegatione scientiae, ibi: « Vidi somnium; » secundo audita eorum responsione cum feroce comminatione saevitiae, ibi: « Nisi indicaveritis; » tertio cum multiplici promissione substantiae, ibi: « Si autem somnium et conjecturam; » et juxta hoc interponitur sapientum primum responsorium; quia primo respondent se ignorare visionem regis, ibi: « Responderunt regi Syriace; » secundo respondent se ignorare interpretationem visionis, ibi: « Responderunt; » tertio impletionem facti, ibi: « Respondentes Chaldaei coram rege. » Quantum ergo ad primum interrogatorium, quo rex quaerit cum simplici abnegatione scientiae, dicit: « Vidi somnium et mente confusus ignoro quid viderim; » confitetur enim se ignorare visionem; si tamen audiret ab alio quid esset id quod viderit, cognosceret veram esse ejus interpretationem; quia sicut Gregorius (Homilia 1 super Ezech.) cum Daniel somnii regii ordinem diceret; quicquid ex eo venturum sequebatur apparuit; et ideo ad hoc aperiendum vocari fecit plurimos, ut quod per se non possent singuli, juvantes complerent universi; et ideo vocari fecit supradictos sapientes, quibus dixit: « Vidi somnium. » Et confestim subjungitur eorum responsio in qua se confitentur ignorare visionem rei, cum dicitur: « Responderunt regi Syriace, » idest more Syriaco; primo bona regi imprecando, cum dicitur « Rex in sempiternum vive, » quia hic est modus bona imprecandi regibus dicendo, Vivat rex, juxta id, 5 Reg. 1; Et dixit omnis populus, Vivat rex Salomon; secundo ad interrogata per modum investigatorium respondendo, cum dicitur: « Die somnium servis tuis, et interpretationem ejus indicabimus, » cum tamen somnii relatio esset veritatis interpretativae probatio; quia sicut dicit Gregorius Homil. 1 super Ezech. non solum ab eis interpretationem somnii, sed etiam somnium quaesivit, ut nimirum ex praeterito colligeret quid in eorum responsionibus de futuro etiam constaret. Et sequitur secundum interrogatorium, in quo rex quaerit cum feroce comminatione saevitiae, cum dicitur: « Et respondit

« rex et ait: sermo recessit a me. » Sermo, inquit, recessit a me: et hoc dicit quia somnium ejus fugit ab eo, ut dicitur supra eodem capitulo. Secundo saevam sententiam comminatur « Nisi, inquit, in-
« dicaveritis mihi somnium: » in quo ponitur saevitiae titulus, cum dicitur: « Nisi indicaveritis mihi
« somnium, » qui titulus includit scilicet somnii repetitionem, cum dicitur: « Nisi indicaveritis mihi
« somnium, » ut dictum est supra, vidi somnium et mentem confusus ignoro quid viderim: et somnii expositionem, cum dicitur « conjecturam ejus, » pro qua conjectura spondet immediate infra dicens:
« Si autem somnium et conjecturam narraveritis,
« praemia et dona et honorem multum accipietis
« a me. » Secundo saevitiae effectus, cum dicitur:
« Peribitis vos et domus vestrae publicabuntur. » Nunc ostenditur duplex effectus; quia primo comminatur corporum destructionem, cum dicit, « peribitis vos; » de quo dicitur infra eodem capitulo, quod ad hanc saevitiam quaerebantur Daniel et socii ejus ut perirent; secundo comminatur rerum direptionem seu confiscationem, cum dicitur « et
« domus vestrae publicabuntur, » idest confiseabuntur, hoc est in potestatem regiam rediguntur, quia fiscus est bursa regia in defensionem reipublicae a quo bona ipsi tradita publice per praeco-
nem venalia exponuntur, et inde recte publicari dicuntur, juxta illud Esdrae 6: Dixit rex Darius: a me decretum est ut omnis homo, qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo sua, et erigatur et configatur in eo, et domus ejus publicetur. Et sequitur tertium interrogatorium in quo quaerit cum multiplici promissione substantiae, cum dicitur: « Si autem somnium et conjecturam ejus
« narraveritis, » de quo supra dixi vobis, quod nisi somnium et conjecturam ejus indicaveritis, peribitis, et domus vestrae publicabuntur; si tamen narraveritis « Praemia, » idest pro praemio, « et dona et
« honorem multum accipietis a me. » Nota quod promittit eis duplex praemium pro duplici certificatione qua certificari petebat; nam quaerebat certificari de somnio, et pro hac certificatione promittit praemium opulentiae seu affluentiae divitiarum, cum dicit, « praemia, » idest pro praemio, « et dona. » Talia sunt dona, de quibus Eccles. 20. Xenia et dona excaecant oculos judicium. Item quaerebat certificari de conjectura ipsius somnii, et ipsius interpretatione et probatione; et pro hac certificatione promittit excellentiam praelationum, cum dicit, quod non tantum pro praemio accipietis dona, sed etiam honorem multum, idest excellentiam qua aliis praelati eritis. Et quod hoc ita intelligatur, patet per effectum consequentem Danielem pro somnii revelatione, et ipsius interpretatione, infra eodem capitulo in fine; ubi dicitur, quod tunc post interpretationem somnii rex Danielem in sublime extulit, et munera multa et magna dedit ei; quantum ad honorem et excellentiam praelationis eo quod ei dedit Dominus honorem servitutis, ut dicitur infra 13 cap. Item munera multa et magna dedit ei, quantum ad dona et opulentiam divitiarum: pro earum receptione, inf. 5 cap. respondit Daniel Balthasar regi, Munera tua sint tibi et dona domus tuae alteri da. Et sequitur secundum responsorium sapientum, in quo ostendunt se ignorare interpretationem visionis, cum dicitur: « Respon-
« derunt secundo atque dixerunt, rex somnium dicat
« servis suis; » ubi notandum, quod primo responsorio

tenuerunt modum imprecationis dicentes, Rex in sempiternum vive; Nunc vero tenent modum sublimationis et humiliationis dicentes: « Rex somnium
« dicat servis suis, » ut qui placare non poterant bona imprecando, placarent saltem ipsum extollendo, et se ipsos humiliando, humiliter respondendo. Responsio mollis frangit iram, ut dicitur Prov. 15. Ubi duo faciunt; primo quia petunt veri revelationem, cum dicunt: « Rex somnium dicat servis suis: » in quo manifeste confitentur se ignorare somnium visum, de quo infra; dicunt enim regi, « Non est
« homo rex super terram qui sermonem tuum possit
« implere. » Secundo promittunt veri expositionem, quando dicunt: « Et interpretationem ejus indicabimus; » cum tamen, sicut dixi supra, somnii revelatio esset veritatis interpretativae probatio: et ideo secundum Gregorium non solum ab eis interpretationem somnii, sed etiam somnium quaesivit, ut vimirum ex praeterito colligeret, si quid verum in eorum responsionibus de venturo certum tenerent. Posita autem sapientium vocatione, et regis allocutione, per quam quaeritur somnii reseratio et ipsius interpretatio, sequitur pars in qua ponitur, habita duplici responsione, Regis increpatio, cum dicitur:
« Certe scio quod tempus: » in qua facit duo; quia primo increpat eos imponendo eis quod quaerant temporis dilationem, ibi: « Certe scio quod tempus
« redimitis », id est dilationem quaeritis, facientes juxta illud Apostoli Ephes. 5, redimentes tempus quoniam dies mali sunt. Hoc autem imponitur, quod faciebant propter duo; scilicet quaerebant dilationem, utrum reciperet somnii recordationem; et ideo dicit: « Scientes quod sermo recessit a me, » hoc tamen non scitis per proprias investigationem seu divinam revelationem, sed per meam relationem, qui vobis dixi supra, sermo recessit a me, et jam quaeritis dilationem, ut veniam ad ejus recordationem. Secundum autem, propter quod quaerebant dilationem, ut eis impositum fuit, est; tum quia intendebant ad ipsius deceptionem componendo falsam somnii expositionem. Propter quod dicit: « Si
« ergo somnium non indicaveritis mihi »; de quo dixi vobis, quod si non indicaveritis mihi, peribitis vos et domus vestrae publicabuntur: « Una est
« de vobis sententia », hoc est unum sciendum de vobis: « quod interpretationem fallacem » (quantum ad oris prolationem, quia lingua fallax non amat veritatem, Prov. 26) « et deceptione plenam » (quantum ad mentis conceptionem, quia haec est humanae vitae deceptio, Sapient. 14) « composueritis, » idest finxeritis: unde infra 13 cap. dicit de Susanna et de ipsis senibus qui finxerunt falsam relationem: Et ecce morior, cum nihil horum fecerim, quae isti malitiosi composuerunt adversum me. Secundo infestat eos ad somnii relationem, cum dicit: « Somnium itaque dicite mihi. » Ubi facit duo; quia primo petitionem scilicet proponit, cum dicit: « Somnium itaque dicite mihi » de quo supra dixi vobis, Vidi somnium et mente confusus ignoro rem quam viderim; secundo rationem petitionis exponit « ut sciam quod interpretationem quoque ejus veram loquimini; » quia prioris relatio est sequentis probatio. « Somnium
« itaque dicite mihi, ut sciam quod interpretationem
« ejus quoque veram loquimini », ut cum dixeritis somnium dicere possim; Verum est somnium, et fidelis interpretatio ejus, infra eodem capitulo. Sequitur secunda pars; in qua ponitur sapientum ter-

tia responsio, in qua ostendunt se ignorare impletionem facti, cum dicitur: « Respondentes ergo Chaldaei coram rege dixerunt ». Ostendunt autem se ignorare impletionem facti, quod rex exigit ab eis tum quia est supra facultatem humanae conditionis, propter quod dicunt: « Non est homo, rex, super terram qui sermonem tuum possit implere », quia res sunt difficiles quas tu quaeris, et ideo non potest homo eas explicare sermone, quia cunctae res difficiles nec potest eas homo explicare sermone (Ecclesiast. 1) tum quia est contra consuetudinem regiae inquisitionis: propter quod addunt, « Sed neque regum quisquam magnus et potens, verbum huiusmodi seiscitatur ab omni hariolo, et Mago, et Chaldaeo », quia gloria Dei est celare hoc verbum, licet gloria regum sit investigare sermonem, Proverb. 15: tum quia est contra ordinem mundanae cognitionis; et ideo subjungunt: « Sermo quem tu quaeris, rex, gravis est, nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis »: ac si dicant, non est hoc secundum ordinem fabricae mundanae quod sermo iste gravis, sicut tu quaeris, per hominem indicetur; quia sermo quem tu quaeris potestate plenus est, ut dicit Eccles. 8, quia id est proprium divinae cognitionis: et ideo adjungunt: « Exceptis Diis, quorum non est cum hominibus conversatio. » Attribuebant autem daemonibus divinitatem, de quibus Psal. 95, Omnes dii gentium daemonia. Et sic patet quod ipsi excusando se, accusant regem quasi reprehendendo ipsum de calliditate, eo quod quaerit ab eis quod est supra facultatem conditionis humanae, quod est contra consuetudinem inquisitionis regiae quod est contra communem ordinem potestatis mundanae, cum sit cognitionis divinae, ac per hoc impossibile. Et sic confestim procedit ad prolationem crudelis sententiae, cum dicitur: « Quo audito rex in furorem versus », ubi ponitur sapientium condemnatio. Ubi notanda saeva indignatio, cum dicitur: « Quo audito rex in furorem versus in ira magna ». Haec est ira et furor seu indignatio, de qua Proverb. 16: Indignatio regis nuncii mortis; et ideo ex indignatione in furorem versus, et in ira magna propter duram responsionem eorum, quia sermo durus concitat furorem, Prov. 15, et quia ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, Prov. 27: Ideo confestim sequitur saeva promulgatio, cum dicitur: « Praecepit omnes Babylonis sapientes », sicut supra dixerat eodem capitulo, Peribitis vos, et domus vestrae publicabuntur; et ideo statim sequitur saeva executio, cum dicitur: « Et egressa sententia sapientes interficiebantur ». Haec est promulgata sententia regis, unde quaerebantur juxta edictum regis ut interficerentur: de qua sententia infra quaerit Daniel eodem capitulo, ob quam causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa.

Et sequitur pars tertia principalis totius capituli. In quo notanda reseratio totius mysterii, cum dicitur, « Tunc Daniel requisivit de lege ». Ubi Daniel facit quatuor; quia primo requirit regem differre poenam. Ubi tangitur Danielis diligens requisitio, cum dicitur, « Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia », id est quae conditio esset posita sapientibus, ob quam novo impetu mortem subirent. Requisivit ipse Daniel, quia qui requirunt Dominum animadvertunt omnia, Proverb. 28; et ideo ipse haec omnia diligenter quaesivit: et sermonis propositio, cum dicitur, « Cum ergo rem

indicasset Arioth Danieli », cui Danieli dixit rex infra eodem, Putas ne vere potes mihi indicare somnium quod vidi, et interpretationem ejus? Humilis supplicatio, cum dicitur: « Daniel ingressus rogavit regem »: ex consuetudine enim habebat ut se humiliaret, sicut supra cap. 1, habetur quod rogavit Eunuchorum principem. Secundo recurrit ad mentis devotionem, cum dicitur: « Et ingressus est domum ». Ubi primo tangitur secreta recollectio, cum dicitur: « Et ingressus est domum suam »: nam qui vult recurrere ad mentis devotionem, debet ingredi domum per secretam recollectionem. De tali dicitur Eccles. 4, Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei. Secundo discreta consultatio, cum dicitur, « Indicavit Ananiae, Misaeli et Azariae sociis suis negotium », ut scilicet commune periculum communis oratio amoveret, qua tres, infra 3 capite, orantes a fornace ignea sunt liberati: ubi Ananias stans oravit sic, « Benedictus es Domine etc. ». Tertio aperitur postulatio, cum dicitur, « Ut quaererent misericordiam a facie Dei »; quia scriptum est, Ps. 104, Quaerite et confirmamini, quaerite faciem ejus, « Ut quaererent, inquam, misericordiam a facie Dei caeli super sacramento isto », id est sententiae revelationem, quia quaerebatur Daniel et socii ejus, ut perirent. Quarto recipit divinam inspirationem, cum dicitur, « Tunc Danieli mysterium per visionem nocte revelatum est », ubi tangitur primo status principalis ipsius conditionis, cui facta est inspiratio, quia tum Daniel de se loquitur tamquam vero (1) more Hebraico, sicut Moyses dicebat, Exod. 56, et dixit Dominus ad Moysen. Hic est Daniel cui dedit Deus intelligentiam omnium visionum et somniorum, ut dicitur 1 capite supra. Secundo modus et tempus revelationis ipsius visionis, quia, « Mysterium per visionem nocte revelatum est »: qui dicit infra regi eodem capitulo, sed est Deus in caelo revelans mysteria. Quinto assurgit ad gratiarum actionem, cum dicitur, « Et benedixit Dominum caeli, et ait ». Hoc enim consuetum erat a sanctis patribus, scilicet referre gratiam de receptis beneficiis. In gratiarum actione primo recognoscit Dei magnificentiam, cum dicitur: « Sit nomen Domini benedictum a saeculo, et usque in saeculum », id est a tempore, quod non est aeternum, magnificetur, juxta illud, Et nomen Domini benedictum ex hoc nunc, et usque in saeculum. Ps. 112. Recognoscit autem Dei magnificentiam attribuendo ei quicquid attribuitur humanae industriae: et ideo dicit, « quia sapientia et fortitudo ejus sunt », quia omnis sapientia a Domino Deo, et cum ipso fuit semper, Eccl. 1. « Et fortitudo », quia de caelo fortitudo est, 1 Mach. 3. Quicquid attribuitur mundanae influentiae: et ideo dicit, « Ipse mutat tempora et aetates », quia ab omnipotente non sunt abscondita tempora, Job 55. Quicquid attribuitur casui seu fortunae, cum dicit: « Transfert regna et constituit », quia ei inclinata sunt regna, juxta illud, Psal. 45: Conturbatae sunt gentes et inclinata sunt regna. Secundo recognoscit Dei munificentiam, quia largitur ne ea quae in mundo fiunt, industriae humanae vel influentiae mundanae, vel casui seu fortunae attribuantur. Quicquid fit sapienter et fortiter ab omnibus, quod videtur esse industriae: quicquid mutatur in naturalibus, quod videtur esse influentiae: quicquid variatur in regnis et rebus, quod videtur esse casus seu

(1) *Lege* tamquam altero.

fortuna, totum attribuit divinae providentiae humanorum, et sapientiam divinorum; et ideo dicit etiam, « Dat sapientiam sapientibus »; et ideo dicit Eccles. 31: Danti mihi sapientiam dabo gloriam; scientiam humanorum; et ideo dicit, « Scientiam intelligentibus disciplinam », supra 1, cap. Pueris autem has dedit scientiam et disciplinam in omni libro et scientia; intelligentiam occultorum, et ideo dicit, « Ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, et lux cum eo est ». Revelat inquam profunda et abscondita humanae industriae; ipse enim revelat profunda de tenebris. Job 12: Novit in tenebris constituta. Humanae intelligentiae, quia ipse novit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt; et lux cum eo est divinae sapientiae, quia ipse lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae, 1 Joan. 1. Eloquentiam singulorum, et ideo dicit, « Tibi Deus patrum nostrorum confiteor etc. » et ideo confitebor Domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eam, Psal. 108, quare te laudo quia dedisti mihi, « sapientiam », in elucidatione aenigmatum, visionum, et somniorum, quia tu sapientiam praestas parvulis; et ideo confiteor tibi pater caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis. Matth. 11: « fortitudinem », in perpeffione laborum et periculorum, et ideo fortitudinem meam ad te custodiam, Psalm. 58. « Et sermonem regis aperuisti mihi », de quo ejus sapientes responderant quod non esset homo super terram, qui sermonem ejus posset implere, supra eodem cap.

Et sequitur quarta pars principalis totius capituli, in qua tangitur repetitio seu relatio visionis, cum dicitur: « Et post haec Daniel ingressus ad « Arioth ». Ubi facit quatuor per ordinem; nam primo reprimit regis indignationem, in principio; secundo allieit ad mentis attentionem, cum dicit, « Et respondens Daniel coram rege ait »; tertio aperit regi visionem, ibi, « Somnium tuum »; quarto disserit ejus interpretationem, ibi, « Interpretationem » quoque ejus dicemus coram te rex. »

In prima parte facit quatuor; quia primo Daniel ad eum, cui data fuerat crudelis sententia fidenter ingreditur, cum dicitur, « Et posthaec Daniel ingressus est ad Arioch », hoc est post gratiarum actionem, ut petitio ejus in gratiarum actione innotesceret apud Deum, secundum Apostoli praeceptum, Philipp. 4. Ingressus est ad principem, ad Arioch principem quem constituerat rex ut perderet sapientes Babylonis. Secundo eundem prudenter alloquitur, cum dicitur: « Sapientes Babylonis ne « perdas » de quibus dictum est supra, quod praecepit rex ut perirent omnes sapientes Babylonis etc. Tertium facit, quia primo reprimit ipsius malitiam, cum dicitur « sapientes Babylonis ». Deinde (1) praecepit rex, ut dictum est, quod perirent. Captat benevolentiam, cum dicit, « introduce me », nam principem eum facit gratiae quam solus habere poterat, ut ejus benevolentiam capteret, de quo dicitur, « Confestimque eum introduxit ad regem. » Promittit veram interpretationem, ibi, « et solutionem ». Quarto festinanter ad regem introducit, ibi, « Tunc Arioch festinus introduxit Daniele ». Ubi primo notanda Danielis praesentatio, cum dicitur, « Tunc introduxit Daniele »; secundo introducit status, seu conditio, ibi, « quia inveni » hominem de filiis transmigrationis Juda, » de

(1) *Legit* de quibus.

quibus praeceperat rex supra 1 cap. quod introducerentur de filiis Israel, inter quos interfuerant de filiis Juda Daniel et ceteri. Tertio causa introductionis et ratio, quia « qui solutionem regi annunciet », sicut promisit supra eodem cap.: Et solutionem regi narrabo. Quarto audacter a rege requiritur, ut dicitur, « respondit rex, et dixit « Danieli cujus nomen erat Balthasar. » Supra 1 cap. habemus quod princeps Eunuchorum imposuit eis nomina Danieli Balthasar etc. Dixit autem ea « putasne potes mihi indicare somnium? » de quo supra eodem cap. dixit frequenter sapientibus Babylonis, somnium igitur et interpretationem ejus indicate mihi. Quia ergo Daniel per dictam promissionem, quod scilicet diceret somnii solutionem, repressit regis indignationem, confestim conatur ipsum allicere ad mentis attentionem, cum dicitur, « Respondit Daniel coram rege. » Reddidit autem ipsum attentum propter tria; tum quia id de quo quaeritur certificari, est occultum humanae sapientiae; et ideo dicit, « Mysterium quod rex interrogat. » Sic autem explicat, ut se et alios excuset, quia de hoc humanae sapientiae sit impossibile respondere, et ideo « mysterium », idest occultum. Vobis, ait Christus, datum est nosse mysterium, Matth. 13. Tum quia est arduum et absonum eloquentiae mundanae, et ideo « Sapientes Magi et harioli et haruspices », non sapientes ut ceteri, quia scriptum est Isaiae 29, Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur, quia sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum, eo quod Deus fecit stultam sapientiam hujus mundi 1 Corinth. 1. Nomina alia exposita sunt superius, excepto haruspices, qui inter certa spatia in aere designata, quae ipsi vocant templa, ex volatu avium in sapientia illa facta futura cognoverunt. Tamen quia hoc est proprium divinae providentiae, ideo dicit, « Sed est Deus in caelo revelans mysteria » de quo dixi supra, quod ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, et lux cum eo est. « Hic autem indicavit tibi rex Nabuchodonosor quae ventura sunt in novissimis temporibus; » quae cum sapientes tui tibi nequeunt indicare, sicut dixi supra immediate, ista tria multum debebant ipsum reddere attentum. Et quia indicaturus erat ei Daniel quod erat humanae sapientiae occultum, et mundanae eloquentiae absonum, et divinae providentiae proprium, ideo confestim aperit regi suam visionem cum dicitur: « Somnium tuum et visiones capitis tui, » ubi sic procedit; quia primo narrat ei secretum suae cogitationis, cum dicit, « Tu rex cogitare coepisti in « strato tuo quid esset futurum post haec, » quia cogitando videt homo quid agendum sit vel non: cogitavi, ait postea, dies antiquos. Secundo narrat instinctum divinae inspirationis, cum dicit, « Mihi » quoque non in sapientia quae est in me plus quam in cunctis viventibus sacramentum hoc « revelatum est, » quia sapientia hominum non est mecum. Proverb. 50. Tertio refert ei visionis ordinem cum dicit, « Tu rex videbas. » In revelatione autem visionis sic procedit; quia primo dicit quod visio ipsa incussit regi terrorem; et ideo dicit: « Tu rex videbas et ecce quasi statua una grandis, » statua illa magna, et statura sublimis stabat contra te, et intuitus ejus erat terribilis, » nam ejus magnitudo erat, quia « grandis; » ejus altitudo quia « sublimis; » ejus fortitudo, quia « con-

« tra te » qui fortis es inter reges; ejus pulchritudo, quia « terribilis » incussit tibi terrorem grandem, quia visio ostensa opus grande videbatur, 1 Paralip. 29. Opus enim grande est, neque homini praeparatur habitatio. Secundo quod praeostendit ei quemdam honorem, quia « hujus statuæ caput erat » ex auro etc. » ejus expositio patet. Tertio incussit stuporem, quia « videbas ita donec lapis abscissus, » ejus expositio patet. Quarto concludit rigorem, quia « lapis iste factus est mons magnus et implevit » universam terram, » ejus expositio patet etiam.

Sequitur secunda pars: et ponitur somnii interpretatio seu explicatio, cum dicitur: « Interpretationem quoque ejus dicemus coram te, rex. » Ubi primo laudat ejus praelationem, dicens, « Tu rex » regum es, » hyperbolice loquitur, quia in sola orientali mundi plaga regnabat. Secundo explicat ejus defectionem. « Tu es caput aureum, et post » te consurget regnum aliud, » ergo tu deficies, sed erit « minus te, » idest minus dignitate, sicut argentum indignius auro. « Tertium, vero, aliud » regnum aereum, » quantum ad dignitatem sed latius, « imperabit universae terrae, » minus tuo regno quantum ad dignitatem, sed latius imperabit; sic patet quod tempore Alexandri regnum graecorum latius imperavit; quod fuit significatum per aes sonorum, quia Graeci in eloquentia multum claruerunt; postea consurget quartum regnum, quod reget in virga ferrea, domando omnia, sicut patet de regno Romanorum; sed regnum illud habebit quandam partem debilem, quandam fortem; utraque tamen surget ex virtute dominantium, sicut ex plantario ferreo, pedes fictiles et ferreos exire vidisti. Tertio manifestat regni Christi promotionem, cum dicitur: « In diebus illis suscitabit Deus caeli » regnum, » quia hoc regnum omnium saeculorum ejus dominatio in omni generatione et generationem. Quarto indicat regni Christi permansionem, quia « consumet universa haec et ipsum stabit in » aeternum, » quia in aeternum non dissipabitur, ut dicitur supra immediate.

Et sequitur quinta pars principalis totius capituli, in qua tangitur revelatio populi: in qua primo regis superbia reprimitur et humiliatur, ibi, « Tunc » rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam. » Secundo divina potentia panditur seu manifestatur, ibi, « Loquens ergo rex. » Tertio pauperis sapientia erigitur seu exaltatur, ibi, « Tunc rex Daniele sublimem extulit. » Quarto moestitia populi solatur seu consolatur, ibi, « Daniel autem postulavit a rege. »

Quantum ad totum capitulum, nota quatuor argumenta litteralia. Et est primum, quod menti curiosae ingerunt se gratis sapientia (1), sicut patet hic de Nabuchodonosor, quod ex vehementi imaginatione eorum, quae post ipsum erant futura, somniavit exterminium sui regni, quia multas curas sequuntur somnia. Eccles. 5. Secundum est quod omnis humana sapientia confitetur se ignorare futura, sicut patet hic de sapientibus Babylonis, dicentibus, Non est homo, rex, super terram qui sermonem tuum possit implere: et Daniel ait, Mihi quoque non inest sapientia, quae in me est plus, quam in cunctis viventibus; sed sacramentum hoc revelatum est: et infra, Deus magnus ostendit regi quae ventura sunt, nec ego, supple, nec alius homo. Tertium est, quod modus est nunciorum, quod quicquid fortunae aut prosperitatis casu se

offert, sibi attribuant, ut eorum industriae imputetur: quia sicut patet hic de Arioeh, qui dicit se Daniele reperisse, qui regi solutionem somnii indicaret, cum tamen ipse Daniel per sese obtulerit non vocatus. Quartum est, quod dona et honores possunt recipi ab infidelibus, si tamen aliqui fructus spirituales sperantur inde sequi; ut patet hic quod Daniel permisit se a rege honorari, et etiam munera ab eo receperit.

Dubia possunt esse tria. Primo cum dicat, quod anno secundo regni sui vidit Nabuchodonosor hoc somnium, cum tamen anno ad minus tertio fuerint pueri introducti. Respondetur, quod anno secundo subjugaturae, qua subjugaverat sibi tam Judaeos quam Gentiles, et fuit monarchia totius partis orientalis, vidit hoc somnium; pueri autem fuerant anno tertio, regni scilicet, introducti. Secundum dubium est, quomodo poterat certus esse de somnio, cum nihil de ejus memoria remansisset. Dicendum, quod in hoc differt memoria a reminiscencia: quia in memoria est plena retentio specierum: reminiscencia autem est, quando specie deleta, retinetur aliquod vestigium speciei, per quod homo venit in recordationem rei pristinae, per aliqua ab aliquo audita, et ex hoc recordatur se audivisse, et tale vestigium in ipso remanserat.

Tertium dubium est. Utrum fides sit somniis adhibenda; quia ubi multa sunt somnia, multae sunt vanitates. Dicendum, quod somnia contingunt quinque modis; aliquando ex nimia evacuatione, sicut in infirmis; aliquando ex nimia repletione, sicut in crapulosis; aliquando ex vehementi imaginatione, sicut in phantasticis; aliquando ex diabolica illusionem, sicut in luxuriosis; et nulli istorum modorum fides est adhibenda. Quinto autem fit, seu contingit somnium ex Spiritus sancti revelatione, et tunc aliquid significat: et isto modo ultimo habet quinque differentias, secundum Augustinum de Spiritu et Anima; quia aliquando in somno apparet aliqua persona sacra, indicans somnianti aliquod futurum, et tunc oraculum; aliquando in somnio est verae rei species, quae postea est futura; et tunc dicitur visio; aliquando est res futura sub aliquo tegmine et velamine figurarum, sicut spicae pro hordeis, et tunc dicitur somnium; aliquando ex magna attentione videntur in somniis aliqua divina, quae postea eveniunt, et dicitur tunc insomnium; aliquando partim dormiens et partim vigilans homo aliqua intuetur, et tunc dicitur apparitio; quando aliquo istorum modorum fit, si tamen interpretatio sit a Deo, illi tunc fides est adhibenda.

Moralitates sunt tres de statua. Prima est, quod per statuam intelligatur quaecumque fictio humanae simulationis, idest vita simulata, in qua caput aureum est operatio bona, de quo dicitur Ezech. c. 7, Aurum eorum in sterquilinum erit. Pectus argenteum, locutio sancta, de quo Isaiae 1, Argentum tuum versum est in scoriam; venter aereus similitudo facta; aes enim compositum est ex aurichaleo, quod est simile auro, quod non est aurum sed metallum foetidum, et ex stamno, quod est simile argento; per quod vita foetida designatur; et de tali qui talem vitam ducit, dicitur Daniel. c. 14, Quod est intrinsecus luteus, forinsecus aereus; crura ferrea, obduratio ficta; quia quod finxit in corde suo, vult omnino tenere. Talium peccatum, ut peccatum Judae, scriptum est stylo ferreo, ut ut dicitur Jerem. 17. Pedes qui partim erant fer-

(1) *Lege somnia*

S. Th. Opera omnia. V. 25.

rei, partim fictiles, sunt signum delectationis, quae significatur per partem fictilem et luteam; et de talibus dicitur in Psal. 2, Et tamquam vas figuli confringes eos; et signum pertinacis excusationis designatae per partem ferream, quia suam carnalitatem semper excusat pallio alicujus simulationis: contra quam dicitur Deut. 28, sit caelum quod supra te est, aereum, et terra quam calcas ferrea. Talis ergo est statua, per quam designatur vita ficta seu simulata; et de tali dicitur Genes. 19, quod versa est cum uxore Loth in statuam salis.

Secunda moralitas est, quod per caput intelligatur vanitas mundana, per pectus popularis fama, per ventrem temporalis vita, per crura saecularis potentia, per pedes vero clericalis avaritia simul cum luxuria.

Tertia moralitas est de his qui non possunt cognoscere hujus statuæ fictionem; quia non harioli, per quos designantur sacerdotes simoniaci; et ideo nec ab hariolis aliquid siscitemini, dicitur Levit. 19. Non Magi, per quos designantur vani philosophi; et ideo non declinetis ad Magos, Levit. 19. Non Chaldaei, per quos designantur collegia superborum, quia non est solium filiae Chaldaeorum, Isaiae 47. Non malefici, per quos designantur jurisperiti, contra quos Salvator, Matth. 23, Vae vobis jurisperiti qui tulistis clavem scientiae: ipsi non introivistis, et eos qui introibant prohibuistis. Sed hanc cognitionem habet Daniel, per quam designatur confidentia veritatis; quia qui confidunt in illum intelligent veritatem, Sapient. 3. Et ideo Danieli data est intelligentia sermonum Daniel. 1. Sydrach, per quem designatur continentia puritatis; quia qui continens est justitiae, apprehendet illam et obviabit illi quasi mater honorificata, Eccl. 15; et ideo Sydrach inter alios data est scientia et disciplina in omni libro et sapientia, Dan. 1. Misach, per quem designatur consistentia aequitatis, quia stabunt justi in magna constantia, Sapient. 5; et ideo Misach data est sapientia sicut ceteris ut supra: Abdenago, per quem designatur assidentia humilitatis, quia assidentem illam sororibus suis inveniet, Sapient. 6; et ideo Abdenago obtinuit sicut et ceteri, ut supra.

CAPUT III.

« Nabuchodonosor rex fecit statuam auream. » Hic ponitur secunda visio quae una post aliam ordinatur, secundum Hieronymus, ut sicut barbari per primam inducti sunt ad cognoscendum Dei potentiam, ita cognoscerent per istam secundam alium Dominum non esse adorandum etiam metu mortis, per puerorum constantiam. Et licet haec visio sit de se historica, est tamen prophetica propter finem; scilicet propter apparitionem Angeli filio Dei assimilati, qui descendit ad liberandum pueros de fornace, in quo visio tangit personam Christi. Et ostenditur in totali hac visione praeceminentia regni Christi et justorum ad regnum Antichristi et reproborum.

Causa autem efficiens seu originalis hujus visionis est instinctus Spiritus sancti, sicut in prima visione, habitus ex humilitate puerorum, patientia et tribulatione. Causa finalis est, ut Dei magnalia promulgarentur: unde dicitur circa finem, quod Nabuchodonosor dixit: « Signa et mirabilia fecit apud me Deus, » ut Sydrach, Misach et Abdenago exaltarentur: unde dicitur infra ibidem, quod « tunc

« rex promovit Sydrach, Misach et Abdenago in « provincia Babylonis, » et per consequens Dei populus consolaretur. Causa materialis est statua aurea, puerorum constantia, ardens fornax et Angelus liberans. Notandum tamen quod licet hoc factum fuerit totum reale, corporale seu visibile, quantum ad erectionem statuæ aureae et puerorum punitionem, ac per hoc historicum; fuit tamen visio etiam quid propheticum propter apparitionem ad puerorum liberationem. Causa vero formalis tangitur in modo describendi et dividendi hanc visionem; quae talis est. Nam haec visio describitur ad modum cujusdam judicialis sententiae; et habet tres facies seu tres partes; quia primo ponitur puerorum condemnatio maligna in principio. Secundo eorum liberatio benigna, ibi, « Et ambulabant in medio « flammae. » Tertio eorum exaltatio condigna, ibi, « Tunc rex Nabuchodonosor obstupuit. »

Circa condemnationem malignam et indignam, tria facit Scriptura; quia primo notat causam litigii in principio. Secundo formam judicii, ibi, « Statim in ipso tempore ascendentes. » Tertio poenam supplicii, ibi, « Tunc Nabuchodonosor repletus furore. » Circa primum, scilicet causam litigii quae fuit, quia pueri noluerunt statuam erectam seu factam a Nabuchodonosor adorare, facit Scriptura quatuor. Primo ponit statuæ constitutionem seu constructionem in principio. Secundo statuæ promulgationem, ibi, « Itaque Nabuchodonosor misit. » Tertio statuæ dedicationem, ibi, « Tunc congregati sunt Satrapae. » Quarto statuæ adorationem, ibi, « Post hoc igitur statim ut audierunt. » Circa constitutionem seu constructionem statuæ notandum primo quae causa principalis, fuit enim humana celebritas, quia dicitur, quod « Rex Nabuchodonosor fecit; » hic est enim Nabuchodonosor, qui summum prosperitatis locum inter homines assecutus, quia rex regum, ut dicitur supra 2 cap. Et cui dedit Deus caeli regnum et fortitudinem imperium et gloriam et omnia in quibus habitant filii hominum. Improbe autem speciale divinitatis amplexus est initium, quod supra, Omne id quod Deus est extolletur, ut dicitur infra eodem cap., dicens: Et quis est Deus qui eripiet vos de manu mea? quasi diceret, nullus hujusmodi est; ergo humana celebritas fuit causa principalis. Secundo notandum quae causa materialis, quae fuit mundana prosperitas; et ideo dicitur, quod « Fecit statuam auream; » nam quia ipse magnis superfluitatibus abundabat, quia, ut dicitur supra 2 cap., sub ditione ejus, idest potestate, tunc universa constituit, et ideo ipse significatur per caput statuæ aureae, ut ait Daniel supra 2 cap., Tu es, rex, caput aureum, eo quod regnum ejus fuit affluentissimum: volens ostendere suae affluentiae abundantiam, statuam fecit auream. Tertio nota quae causa formalis; quae fuit sublimitas hujus statuæ. Et quantum ad proceritatem, quia altitudine sexaginta cubitorum; et quantum ad capacitatem, quia latitudine cubitorum sex, ut perfectionem Deitatis habere videretur, voluit quod ejus proceritas decies sex et capacitas sex haberet, quia senarius est numerus perfectus constans ex suis partibus aliquotis, quia ex uno duobus et tribus, quae unitas sexies sumpta reddit senarium, dualitas ter sumpta similiter, ternarius bis sumptus similiter, unum duo tria sumpta simul similiter. Eodem modo denarius est primus numerus in quo status est, et ideo dicit perfectionem; propter quod sub

his duobus numeris ipsius formam voluit terminari. Quarto nota quae causa finalis, quae fuit immanis solemnitas: et ideo, « Statuit eam, » idest crexit, « In campo Duram provinciae Babylonis. » Duram est fluvius juxta quem Gigantes aedificaverunt turrim, ubi est campus Sennaar, de quo legitur Genes. 11, quod invenerunt campum Sennaar; et sequitur, Et dixerunt, faciamus nobis civitatem et turrim cujus culmen pertingat usque ad caelum. In campo ergo isto statuit dictam statuam per idolatriam adorandam, sicut dicitur infra eodem cap. In hora qua audieritis etc. Cadentes adorate statuam auream quam constituit Nabuchodonosor rex. Quantum ad promulgationem ipsius statuæ, nota regis celsitudinem; quia cum dicitur, « Itaque Nabuchodonosor misit etc. » Ille est Nabuchodonosor rex Babylonis, qui venit Jerusalem et obsedit eam, ut dicitur supra 1 cap.; quia in eo ostenditur ejus validudo, celsitudo seu fortitudo: plebis multitudo, quia « Misit ad congregandos Satrapas, » idest consiliarios, quia Satrapae sunt personae sapientes, sicut dicit Papias. De istis dicitur Esther 3, quod scriptum est, ut miserat Aman ad omnes Satrapas. « Magistratus, » qui sunt consules, quorum nutibus ordinantur communitates; de quibus dicitur Nehem. 7: Congregavi optimates et magistratus, « Judices, » quibus judiciaria potestas erat commissa ad puniendum maleficos, infra 8 cap. Constituti sunt duo senes judices. « Optimates, » magna super omnes praedictos praediti potestate, sicut senesquallus vel senescallanus; unde dicitur 3 Reg. 2, quod Jezabel scripsit literas et misit eos ad optimates qui erant in civitate. « Duces, » qui prosunt potissime exercitibus: unde dicitur Jud. primo. Quis ascendet ante nos contra Chananaeum et erit dux belli? « Tyrannos, » idem quod rex, nisi quod tyrannus saevit voluntate, rex justitia aequitate et necessitate: unde dicitur Job 35: Propter multitudinem calumniatorum clamabunt et ejulabunt propter vim brachii tyrannorum, « Praefectos, » sunt tribuni vel qui praetoria praesunt potestate, ut dicit Papias, vel inter principes provinciarum primus. Unde dicitur supra 2 cap. quod rex Daniele in sublime extulit, et constituit eum super omnes provincias Babyloniae principem et praefectum. « Principes, » sunt ratione dignitatis seu ordinis, quia primo loco seu dignitatem vel substantiam capiunt, ut dicit Papias: unde dicitur Prover. 28, quod propter peccata populi multi principes, idest multi substantiam populi capientes. Omnis autem ista multitudo convocata est, « ut convenirent, » idest simul in unum venirent. Psalm. 2: Convenerunt in unum. « Ad dedicationem, » idest ad strenationem; quod idem est, quod initiatio. In quo notatur statuæ adoratio: unde ubi nos habemus dedicationem, Hebraei habent strenationem, quia prosternebantur coram ipsa statua ante adorationem, sicut dicitur infra eodem cap., si quis non prostratus adoraverit, eadem hora mittetur in fornacem. Quantum ad statuæ dedicationem, ponitur adunatio vocatorum, ibi, « Tunc congregati sunt Satrapae, » quorum expositio dicta est supra. Promulgatio praeceptorum, ibi, « Et praececo clamabat valenter, » idest potenter vel fortiter; sicut enim invalidus dicitur debilis, ita valens dicitur fortis. Ordinatio agendorum, ibi, « Vobis dicitur populis, » idest commorantibus in civitatibus, « tribubus, » idest diversis familiis ejusdem populi, unde dicuntur duodecim tribus po-

puli Israel; « linguis, » idest commorantibus in diversis terris. Comminatio tormentorum, ibi, « In hora qua audieritis sonum tubae. » Ponitur tuba primo, quia instrumentum judiciale 1 Thess. 4: Et in tuba Dei descendet de caelo, loquens de die judicii, « fistula, » instrumentum pastorale, « cythara, » instrumentum est quod plectro tangitur, « sambucae, » instrumentum de bucca a rusticis dicitur, et fit ut in pluribus de sambuco, quod est lignum aptum ad perforandum, colligatum tamen in utre, « Psalterium, » instrumentum est magnatorum quod plectro tangitur, et est ut in pluribus decem chordarum, Psalm. 143: In Psalterio decachordo psallam tibi. « Simphonia » instrumentum utraque parte concavum pelle tectum, quod virgulis ferreis ducitur. « Si quis autem his omnibus supradictis auditis, non prostratus adoraverit, » idest cadens in faciem super terram, « mittetur in fornacem ignis ardentis. » Quantum ad statuæ adorationem ponitur instrumentorum sonitus, cum dicitur: « Post hoc igitur statim ut audierent; » adorantium strepitus, cum dicitur, « Cadentes omnes populi, » sicut praeceptum erat supra eodem cap., Vobis dicitur populi etc. Patet ergo quae fuit causa litigii inter regem et inter pueros; quia statuæ aureae constitutio, promulgatio, dedicatio et adoratio.

Et sequitur pars in qua habita et posita causa litigii, ostenditur forma judicii, cum dicitur: « Statimque in ipso tempore. » Ubi primo ponitur Chaldaeorum accusatio, ibi, « Statimque in ipso tempore. » Secundo accusatorum citatio, ibi, « Tunc Nabuchodonosor in furore. » Tertio citatorum responsio, ibi, « Respondentesque Sidrach, Misach et Abdenago. Circa accusationem Chaldaeorum nota primo eorum conspiracy insidiosam, cum dicitur: « Statimque in ipso tempore; » nam invidia tempus et opportunitatem quaerit nocendi, et tunc nec nocte nec somno nec inertia retardatur si tempus nocendi se offerat. Et ideo Scriptura haec duo posuit, scilicet statim et in ipso tempore, cum tamen unum sufficere posset ad exprimendam festinantiam: « accedentes, » ad regem subaudi, « Chaldaei, » hoc est indigenae, accusaverunt Judaeos indigne ferentes sibi fuisse praepositos advenas et captivos, quos constituerat rex super omnia opera Babylonis Sidrach, Misach et Abdenago, ut dicitur supra 2 cap., contra quos ipsi nunc insidiosae conspirabant. Secundo nota eorum supplicationem malignam, cum dicitur: « Dixeruntque regi, rex in aeternum vive, » bona regi imprecantur ut cum facilius ad vota suae inclinent, quia haec est supplicatio malignorum, scilicet vivat rex, ut patet 5 Reg. 1, ubi dicitur, vivat rex Salomon. Tertio nota eorum repetitionem perniciosam, cum dicitur: « Tu rex posuisti decretum: » ubi repetunt regionia quae jusserat fieri ad solemnitatem statuæ dedicandae, sicut patuit supra. Quarto nota eorum allegationem calumniosam, cum dicitur: « Sunt ergo viri Judaei quos constituisti super opera Babylonis: » et ex hoc apparet eorum calumnia, quia allegant ipsorum promotionem, quia eos constituit rex super opera Babylonis. Et in hoc concluditur Chaldaeorum accusatio.

Et confestim sequitur accusatorum citatio, cum dicitur: « Nabuchodonosor in furore, » quia contemnebant ipsius cultum, quia, deos tuos non colent, et ipsius jussum, quia, statuam crexisti, alle-

gant ipsorum punitionem, quia aliis praelati; rebellionem, quia ingrati erant et rebelles. Circa citationem autem ipsorum, nota primo ipsorum advectionem, cum dicitur: « Tunc Nabuchodonosor in » furore et ira, » hic succensus ira cum voce clamorosa et anhelato spiritu, ut dicitur supra quod auditis sermonibus sapientum Babylonis rex in furore versus et in ira magna praecepit, ut perirent omnes sapientes Babylonis, ita et in furore et ira praecepit, « Ut adducerentur Sidrach, Misach et » Abdenago. » Secundo nota ipsorum allocutionem, cum dicitur: « Pronunciansque Nabuchodonosor rex » ait, Verene, Sidrach etc. »: quasi diceret, estne hoc verum quod hos, scilicet « Deos meos non co- » litis, » nec secundum id scilicet facitis, quod « statuam auream, » quam adorandam statui, sicut praecepi supra, quod si quis prostratus non adoraverit mittetur in fornacem ignis ardentis, hanc « Non » adoratis? » Et ideo statim sequitur tertio, et notanda eorum admonitio, cum dicitur: « Nunc ergo » sitis parati, » idest ex nunc ego oretenus vobis praecipio, sicut vobis per praeconem fuerat promulgatum, sitis ergo parati, « Quaecumque hora » audieritis, » expositum est. Et post admonitionem concluditur quarto condemnatio, cum dicitur: « Quod » si non adoraveritis, mittemini in fornacem, » sicut supra fuit cautum lege et decreto est de potestate mea sancitum. « Et quis est Deus qui eripiat » vos de manu mea? » quasi diceret, nullus. Et ideo id solum debetis colere in cuius totaliter estis potestate. Et in hoc concluditur accusatorum citatio.

Et ideo statim sequitur eorum responsio, cum dicitur, « Respondentesque Sidrach, Misach et » Abdenago. » In qua responsione ostenditur primo ipsorum prudentia, cum praemittitur, « Non » oportet nos de hac respondere etc. » quia scriptum est. Non respondeas stulto juxta stultitiam suam. Secundo ostenditur eorum confidentia, cum dicitur: « Ecce Deus noster. » Dicunt, licet nobis non sit necessitas respondendi, tamen respondemus tibi: « Ecce Deus quem colimus potest nos eripere, » quia hic est Deus noster et non aestimabitur alius adversus eum, Baruch 3. Tertio notanda eorum constantia, cum dicitur: « Quod si noluerit, » hoc est, si Deus noster propter peccata nostra nos liberare noluerit, scias nos esse ita constantes, « quod Deos tuos non » colimus; » quia ex praecepto Dei nostri habemus, Non habebis Deos alienos, Exod. 20. Et in hoc concluditur citatorum responsio.

Et sequitur pars in qua tangitur poena supplicii, cum dicitur: « Tunc Nabuchodonosor repletus est fu- » rore: » in qua Scriptura notat quatuor. Primo regis indignationem, cum dicitur: « Tunc Nabuchodonosor repletus est furore, » sicut adversus contumaces et rebelles regiae jussioni; « Et aspectus » faciei immutatus est, » ut priori dissimilis appareret, quia cor hominis immutat faciem ejus, sive in bono sive in malo, Eccles. 15. Secundo legis promulgationem, cum dicitur: « Et praecepit ut suc- » cenderetur septuplum, » idest multo plus, ut excessu poenali fornacis terrerentur, « Et viris for- » tissimis, » qui resistentes vel de auxilio Dei confidentes, quem potentem ad liberandum asserebant, ligare faciliter possent, ita ut possent dicere, irruerunt in nos fortes Psal. 58: « Jussit ut ligatis » pedibus, » ut nec fugere nec resilire valerent. Hic dicit Josephus quod Daniel fuit in fornace cum

tribus pueris positus: quod patet expresse esse contra textum, quia Nabuchodonosor non nisi tres alloquitur, infra eodem cap. cum dicit, Nonne tres viros? Tertio legis executionem, cum dicitur: « Et » confestim viri illi vineti cum braccis, » ita ut nullam in spoliando moram facerent, quia « jussio » regis urgebat, » hoc est, jubebat: « Tiara » genus est pallioli quo Persarum Chaldaeorumque gens utitur. Quarto Dei miserationem seu vindicationem, cum dicitur: « Porro viros illos, » viros, inquam fortissimos, quibus jusserat, ut eos in fornace ponerent, « Interfecit flamma ignis, » ut non solum miraculo rex pertimesceret, sed et sui exercitus damnarentur, quia Fortis ultor Dominus reddens retribuit, Jer. 51. « Viri autem hi tres, » gratia Dei mirabilis; ardent vincula, incombusta manent eorum corpora, et ambulant in medio ignis compediti.

Sequitur secunda pars principalis totius cap., in qua tangitur liberatio benigna, cum dicitur: « Et » ambulabant in medio flammae; » ubi nota quod divinitus praeservati ambulabant illaesi in medio flammae et ardentis fornacis: unde dicere poterant, si ambulavero in medio tui Jerusalem, et super iram inimicorum meorum extends manum, Psal. 57, « Laudantes Deum et benedicentes Dominum. » In quo Scriptura tangit tria, quae solent recognoscere a tribulationibus liberati; scilicet commendationem supernae aequitatis, in principio. Condescendentiam paternae bonitatis, ibi, « Et non cessabant qui mi- » serant eos; » collaudationem aeternae majestatis, ibi, « Tunc hi tres quasi ex uno ore. »

Circa commendationem supernae aequitatis, notat Scriptura quatuor: quia Azarias commendat supernam aequitatem dans Deo honorem, ut facilius et efficacius impetret veniam. Et ideo primo exultat Dei justitiam, in principio. Secundo implorat ejus clementiam, cum dicitur: « Ne quaesumus tradas » nos. » Tertio allegat Dei misericordiam, ibi, « Et nunc sequimur te. » Quarto invocatur ejus liberatricem potentiam, cum dicitur: « Et erue nos » in mirabilibus tuis. » Primo autem extollit ipsius justitiam, quantum ad evidentiam nominum; quia in commendationem supernae aequitatis ponit tria nomina, scilicet, « Benedictus, laudabilis, gloriosus, » quia ab his tribus commendandus est a creaturis; nam quia creator est benedicendus, et ideo dicit, « Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, » Lucae primo, Benedictus Dominus Deus Israel, quantum ad creationem; quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae, quantum ad recreationem. Quia gubernator et conservator, est laudandus; et ideo, « laudabilis, » quantum ad conservationem; magnitudinis ejus non est finis; quantum ad gubernationem. Quia consummator et remunerator, est glorificandus: et ideo, « Gloriosum nomen ejus, » quia nomen ejus gloriosum, quantum ad consummationem; et terribile, quantum ad remunerationem, Deut. 28. Nomen ejus gloriosum et terribile. Secundo extollit ipsius justitiam, quantum ad efficaciam operum, asserens Dei justitiam exercitam in ipso et sociis suis justo affectu; et ideo dicit, « Justus es in om- » nibus quae fecisti in nobis, » quia justus Dominus et justitiam dilexit, Psal. 10. Justo effectum, quia « Universa tua opera vera, » quia opera manuum ejus veritas et judicium, Psal. 110. Justo aspectu, et ideo, « Omnia judicia tua vera, » quia judicia Domini vera justificata in semetipsa, Psal. 18. Eorum de-

spectu, quia « Induxisti haec omnia propter peccata nostra, » quia, Peccavimus cum patribus nostris et inique egimus, iniquitatem fecimus, Psal. 103. Ad despectum autem eorum tria pertinent. Primo ipsorum transgressio; ideo, « Peccavimus enim et inique egimus recedentes a te, » de quo Levitic. 20, Custodite praecepta mea. Secundo punitionis commissorum; et ideo, « Omnia ergo quae induxisti, in vero iudicio etc., » unde, induxisti nos in laqueum, Psal. 63, « Et tradidisti nos in manibus inimicorum, » quia aliquando bonos per malos Deus affligere consuevit. « Et regi injusto. » Nabuchodonosor scilicet qui iniqua sententia innocentis pueros crudelissimae morti adjudicaverat, « Et pessimo, » idest impiissimo, qui non solum idololatra, sed et alios ad idololatriam acerbarum poenarum minis compellebat: si quis enim prostratus non adoraverit statuam, in eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis, supra eodem cap. Tertio confusio; et ideo, « Confusio et opprobrium facti sumus, » confusi sumus, quoniam audivimus opprobrium, operuit ignominia facies nostras, quia venerunt alieni super sanctificationem domus Domini, Jer. 81.

Cum autem secundo implorat Dei clementiam, ostendit quatuor Scriptura, cum dicitur: « Ne quae sumus tradas nos: » quia primo allegat divinam indignationem, cum dicitur: « Ne quae sumus tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, » sed exurge Domine adjuva nos, et libera nos propter nomen tuum; Psal. 43. Secundo allegat antiquam foederationem, cum dicitur: « Et ne dissipet testamentum tuum; » testamentum, inquam, quod disposuit ad Abraham, et iuramentum scilicet ad Isaac, et statuit illud Jacob in praeceptum et Israel in testamentum aeternum. Psal. 104. Tertio afflictam vexationem, cum dicitur: « Quia, Domine, imminuti sumus plus quam omnes gentes, » quia, Domine, omnes gentes venient coram te, et glorificabunt nomen tuum, Psal. 83. « Et nobis non est in tempore hoc princeps, et dux, et propheta, neque holocaustum. » Holocaustum pro peccato non postulasti, Psal. 53. « Neque sacrificium neque oblatio, » quia sacrificium et oblationem noluisti, Psal. 59. « Neque incensum, » quia incensum abominatio est tibi, Isaiae 1. Quarto etiam propriam contritionem, cum dicitur: « Sed in animo contrito et spiritu humilitatis suscipiamur, » quia, sacrificium Deo spiritus contritus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet, Psal. 50.

Cum autem tertio allegat Dei misericordiam, cum dicitur: « Et nunc sequimur te, » quatuor facit: quia primo allegat cordis affectum, cum dicit, « Et nunc sequimur te in toto corde, » dicentes (supple) in toto corde meo exquisivi te, Psal. 118. Secundo mentis aspectum, cum dicit, « Et quaerimus faciem tuam, » sicut dicit, Psal. 104, Quaerite faciem ejus semper. Tertio suum defectum, cum dicitur: « Ne confundas nos, » sed confundantur qui ostendunt servis tuis mala, infra confestim. Quarto Dei misericordiam, cum dicitur: « Sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, » ut possimus dicere, vere supervenit mansuetudo et corripiemur, Psal. 89.

Cum autem quarto invocat liberatricem Dei potentiam, ibi: « Erue nos, » tria facit; quia primo petit divinorum operum ostensionem, cum dicitur: « Erue nos in mirabilibus tuis, » ut unusquisque

dicat, Mirabilia opera tua et anima mea cognoscat nimis, Psal. 138. Secundo petit persecutorum correctionem, cum dicitur: « Confundantur qui ostendunt servis tuis mala, » confundantur ergo omnes inique agentes supervacue, Psal. 24. Tertio petit inimicorum conversionem, cum dicitur: « Et robur eorum conteratur, et sciant quia tu es Dominus Deus solus, » et scient quia vere tu Dominus, tu solus altissimus super omnem terram, Psal. 82. Et sic patet in liberatione benigna istorum puerorum commendatio supernae aequitatis; quia ab ipsis exaltatur Dei justitia, imploratur ejus clementia, allegatur ejus misericordia, invocatur ejus potentia. Posita ergo commendatione supernae aequitatis,

Sequitur condescensio paternae bonitatis, cum dicitur: « Et non cessabant qui miserant eos ministri regis succendere fornacem: » ubi Scriptura notat quatuor. Primo ministrorum incendium, ibi: « Et non cessabant qui miserant eos succendere fornacem, » quia rex praecepit ut succenderetur fornax septuplum quam succendi consueverat, supra eodem cap.: et ideo non cessabant ut jussionem regis impleant: « naphta, » idest ossibus olivarum, in quibus remanserat aliquid pinguedinis, ut essent ad fomentum igneum magis apta; naphta enim, ut dicit Papias, est genus fomenti quo incendia nutriuntur apud Persas, vel ossa olivarum qui projiciuntur cum amurea. Secundo notat Chaldaeorum excidium, ibi: « Et effundebatur flamma cubitis quadraginta novem, » ut erumperet, vehementi enim ministratione fomenti ignis flamma effusa est super fornacem cubitis quadraginta novem; « incendit, enim, quod reperit juxta fornacem de Chaldaeis, » quia, Ipsi incendebant sanctuarium Dei, polluebant templum, Psal. 78. Tertio Angelorum praesidium, ibi: « Angelus autem Domini descendit cum Azaria; » quia secundum Hieronymum, oppressa variis molestiis anima hominis desperans de auxilio, et ad Dominum tota mente conversa praesidio angelico liberatur, quia, Immittet Angelus in circuitu timentium eum et eripiet eos, Psal. 45, « Et excussit flammam ignis et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, » idest ventum refrigerantem, ut ardorem ignis refrigeraret ros, juxta illud Eccles. 18, Nonne ardorem refrigerabit ros? quasi diceret, imo, sicut patuit in istis. Quarto puerorum remedium, ibi: « Et non tetigit eos ignis, » juxta illud Isaiae 43, Cum ambulaveris in igne non combureris, et flamma non ardebit in te. Et per hoc patet quod in liberatione benigna puerorum fuit condescensio paternae bonitatis, propter ministrorum incendium, Chaldaeorum excidium, Angelorum praesidium, Puerorum remedium. Et ideo ostensa condescensione paternae bonitatis,

Sequitur pars in qua tangitur exaltatio aeternae majestatis, quae est laudis confessio, et gratiarum actio, cum dicitur: « Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant Dominum. » In qua Scriptura notat tria; quia, Primo laudant pueri liberati ipsum Deum quoad suam essentiam aeternalem, ibi: « Tunc hi tres. » Secundo commendant ipsum quoad creaturam vitae spiritualis, ibi: « Benedictus es qui intueris abyssos et sedes super Cherubin. » Tertio instigant ad ipsius laudem creaturam universalem, ibi: « Benedicite omnia opera Domini Domino. »

Quantum ad laudem, quia laudant Dei essentiam

aeternalem, primo laudant ipsum in generali, cum dicitur: « Tunc hi tres quasi ex uno ore, » juxta id, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Psal. 55. Idest concorditer laudabant, scilicet ut conservatorem et gubernatorem, quia laus ejus in Ecclesia sanctorum, Psal. 149. Benedicebant ut creatorem et recreatorem, quia Benedictio et claritas et sapientia etc., Apoc. 7. Secundo laudant ipsum in speciali, ibi: « Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum: » et ibi Scriptura tangit quatuor, a quibus divina majestas laudatur glorificatur et benedicitur. Primo ejus dominationis excellentiam, ibi: « Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, » quia tu es de quo dixit Moyses patribus nostris Deuter. 10, Deus Dominus noster ipse est Deus deorum et Dominus dominantium. Secundo ejus nominationis praecellentiam, ibi: « Et benedictum nomen gloriae tuae quod est sanctum, » quia hoc est nomen de quo pater noster David canit, Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra, Psal. 8. Ergo nomini tuo da gloriam, super misericordia tua et veritate tua, quoniam magnificasti super omnes nomen sanctum tuum, Psal. 157. Tertio ejus habitationis refulgentiam, ibi: « Benedictus es in templo sanctae gloriae tuae, » de quo templo iterum cantat Pater noster David, In templo ejus omnes dicet gloriam, Psal. 28. Quarto ejus gubernationis providentiam, ibi: « Benedictus es in throno regni tui, » quia de hoc throno iterum cantat idem David, Thronus tuum in saeculum saeculi: virga directionis, virga regni tui, Psal. 44.

Quantum vero ad laudem quam commendant, quoad creaturam vitae spiritualis, quae ibi incipit, « Benedictus es qui intueris abyssos, » commendant primo ejus discretionis providentiam, quia scilicet discernit bonos a malis, cum dicitur: « Benedictus es qui intueris abyssos; » et hoc quoad dimissionem culparum et inflictionem poenarum, quia judicia tua abyssus multa, Psal. 55. « Et sedes super Cherubin; » et hoc quoad intuitionem meritorum et retributionem praemiorum; propter quod David petebat, Psal. 75, Qui sedes super Cherubin veni et manifestare, excita potentiam tuam et veni ut salvos facias nos. Secundo commendant ejus praelationis praecellentiam, cum dicitur: « Benedictus es in firmamento caeli; » et quia altitudinis firmamentum pulchritudo ejus est species caeli in visione gloriae, Eccl. 45.

Quantum ad laudem ad quam provocant creaturam universalem, notandum, quod omnia invitatur ad tria; scilicet ad benedicendum ut creatorem, ad laudandum ut conservatorem, ad semper exaltandum ut consummatorem. sed aliter et aliter: quoad membra corporalia et bruta propter speciem, modum et ordinem; quoad hominem propter sensum, verbum et operationem; quoad mentem spiritualementem propter memoriam, intelligentiam et voluntatem.

Primo autem praemittitur laus generalis omnium creaturarum, cum dicitur: « Benedicite omnia opera Domini Domino, » quia scriptum est, Psalm. 105: Quia magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Secundo sequitur laus creatorum singularis seu specialis, cum dicitur: « Benedicite Angeli Domini Domino; » ubi hortantur ad laudem Dei omnia, a nobilioribus ad ignobiliora, a superioribus ad inferiora descendendo: et primo

hortantur ad laudem creaturam mentem spiritualementem, cum dicitur: « Benedicite Angeli Domini Domino, » quia scriptum est, Psalm. 102, Benedicite Domino omnes Angeli ejus potentes virtute facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus. Secundo mundum corporalem, cum dicitur: « Benedicite caeli Domino. » Et primo creaturas superiores in principio, « Benedicite caeli Domino; » secundo intermedias et inferiores, ibi, « Benedicite imber et ros. » Primo invitatur ad laudes creaturas caelestes immobiles, sicuti caelum Empyreum; et ideo dicitur: « Benedicite caeli Domino, » quia caelum caeli Domino, et ideo laudate Dominum de caelis, Psalm. 148. Et caelum crystallinum, cum dicitur: « Benedicite aquae quae super caelos sunt, » quia scriptum est: aquae quod super caelos sunt laudent nomen Domini, Psalm. 148. Secundo creaturas caelestes motrices, cum dicitur: « Benedicite omnes virtutes; » quia scriptum est, laudate eum omnes virtutes ejus, Psalm. 148. Tertio creaturas caelestes mobiles, cum dicitur: « Benedicite sol et luna Domino. » Circa quod primo tangit Scriptura earum ornatum, cum dicitur: « Benedicite sol et luna, benedicite stellae. » Et secundo earum subjectum in hoc quod dicit, « caeli; » quia scriptum est, laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Laudate eum sol et luna laudate eum omnes stellae et lumen, Psalm. 148. Tertio earum effectum, cum dicitur: « Benedicite imber et ros Domino, Benedicite omnes spiritus Dei Domino: » qui est triplex: quia primus provenit ex vaporum elevatorum a terra virtute solis abundanti humiditate; et hic est imber, quia caeli possunt dare imbres. Jerem. 14. Secundum provenit ex vaporum elevatorum virtute solis abundante subtilitate, et hic est ros. Aggaei primo, prohibiti sunt caeli ne darent rorem. Tertius provenit ex vaporum elevatorum virtute solis abundanti siccitate, et hic est ventus vel spiritus; propter hoc dicit: « Benedicite omnes spiritus Domini Domino, » quia spiritus procellarum faciunt verbum ejus, Psalm. 148.

Quantum ad creaturas intermediarias corporales, dicit Scriptura, « Benedicite ignis et aestus Domino: » ubi Scriptura ostendit, quod primo provocant ad Dei laudem duo elementa superiora et eorum impressiones, ibi, « Benedicite ignis; » secundo duo elementa inferiora et emissiones, ibi, « Benedicat terra Dominum. » Prima habet duas partes; quia primo provocant ad Dei laudem superius elementum et ejus effectum, cum dicitur: « Benedicite ignis et aestus; » secundo in medio elemento, scilicet aere multiplicem expressum effectum, ibi, « Benedicite frigus et aestas Domino. » Et quantum ad hoc primo tangit Scriptura impressiones factas in medio interstitio aeris virtute corporum supra caelestium, habentes efficaciam, cum dicitur: « Benedicite frigus et aestas Domino: » et differt aestus et aestas: quia aestus est aer ignitus, juxta illud Apoc. 7, Non cadet super illos sol neque ullus aestus. Sed aestus est aer virtute solis inflammatus, et dicit differentiam temporis sicut hyems; aestus autem dicit differentiam impressionis; unde Genes. 8: Frigus et aestus, aestas et hyems, nox et dies, non requiescent. Secundo tangit impressiones quae non nisi infra nos sunt, cum dicitur: « Benedicite gelu et frigus Domino. » Tertio tangit impressiones quae non nisi circa nos resident, cum dicitur: « Be-

« benedicite gelu et frigus Domino. Benedicite glacies et nives, » nix glacies quae faciunt verbum ejus, Psalm. 184. Quarto ponit temporis differentias, causas et effectum, cum dicitur: « Benedicite noctes et dies. » Ecce temporis differentias. « Benedicite lux et tenebrae. » Ecce differentiarum causas. « Benedicite fulgura et nubes. » Ecce duplicem effectum, quorum fulgur de nocte potissimum causatur, sed nubes potissimum de die elevarunt.

Et sequitur pars in qua invitant duo elementa inferiora et eorum emissiones, cum dicitur: « Benedicat terra; » et primo invitant terram et ejus germinationes in principio; secundo aquam et ejus derivationes, ibi, « Benedicite maria. » Primo provocant terram quantum ad situationem, cum dicitur, « Benedicite montes; » secundo quantum ad seaturitionem, cum dicitur: « Benedicite fontes. » Postea invitant mare et ejus derivationes cum dicitur: « Benedicite maria et flumina, » quia omnia flumina intrant mare, et mare non redundat; ad locum unde exeunt flumina, Eccles. 1.

Et sequitur pars in qua invitant ad Dei laudem creaturam sensibilem, cum dicitur, « Benedicite cete et omnia quae moventur in aquis, » Primo invitant aquea animalia in principio, « Benedicite cete, » quia creavit Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquae in species suas, Gen. 5, et ideo tenentur ad laudem. Secundo invitant aerea, ibi, « Benedicite omnes volucres caeli, » volucres caeli et pisces maris, Psalm. 8. Conjungunt autem volucres, quia licet diversa capiant loca, tamen eandem habent materiam, sicut patet Genes. 1, quia materia utrorumque est aqua. Tertio invocant terrestria, ibi, « Benedicite omnes bestiae et pecora; » et quia omnia sunt subjecta rationali creaturae, juxta illud Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres caeli et pisces maris, ideo immediate provocant ad Dei laudem creaturam rationalem, cum dicitur: « Benedicite filii hominum Domino; » et hoc habet duas partes: quia primo invitant omne genus hominum in generali cum dicitur: « Benedicite filii hominum; » sed quia homo cum in honore esset, non intellexit, descendit ad genus hominum electum in speciali, cum dicitur: « Benedicat Israel Dominum, » quia Israel est facta potestas ejus, Psalm. 115. Sed in populo electo sunt Praelati et subditi; ideo primo invitant immediate Praelatos, cum dicitur: « Benedicite Sacerdotes; » quia scriptum est, Psalm. 134: Sacerdotes ejus induantur justitiam. Secundo invitant subditos, cum dicitur, « Benedicite servi; » quia scriptum est, servite Domine in laetitia, Psalm. 99. Sed quia servitium Deo placere non potest nisi sit cum spiritus fervore, ideo statim adjungunt, « Benedicite spiritus et animae justorum; » ut possint dicere cum Apostolo, 1 Corinth. 14: Psallam spiritu, psallam et mente; sed quia fervor non potest esse sine reverentia et honore, ideo addunt, « Benedicite sancti et humiles; » quia humilibus dat gratiam, ut dicitur Jacobi 4. Sed quia tunc perfectum est opus, cum redit ad suum principium, ideo quia a seipsis incoeperant in seipsis finierunt, cum dicitur, « Benedicite Anania; » ubi benedicunt ipsum ut creatorem, laudant ut conservatorem, superexaltant (1) ut consummatorem, et finaliter reco-

(1) At semper exaltant.

gnoseunt ut liberatorem, quia liberavit eos de periculo poenarum infernalium; et ideo dicunt: « Qui eripuit nos de inferno; » de periculo culparum mortalium, et ideo dicunt: « Et salvos fecit de manu mortis, » et ideo dicitur, eripuit animam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu, Psalm. 117: de periculo poenarum corporalium, et ideo dicunt: « Et liberavit nos de medio ardentis flammae, et de medio ignis, » ita quod liberasti me a pressura flammae quae circumdedit me, et in medio ignis non sum aestuatus, Eccles. ult.

Et sequitur pars in qua ponitur puerorum exaltatio condigna, quae est pars tertia principalis totius cap., cum dicitur: « Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit. » In qua Scriptura notat quatuor: scilicet apparitionem Angeli in principio, approbationem miraculi, ibi, « Et Satrapae congregati sunt, » acclamationem Dei, ibi, « Et erumpens Nabuchodonosor, » promotionem populi, ibi, « Tunc rex promovit Sidrach. »

Quantum ad apparitionem Angeli, nota primo regis admirationem cum dicitur, « Tunc rex obstupuit; » quia dicitur, adduxit consiliarios ejus in stultum finem et judices ejus in stuporem, Job 12. « Et surrexit propere, » idest festinanter, ut videret miraculum. Secundo nota regis inquisitionem, cum dicitur: « Et ait optimatibus suis, » illos interrogat quorum accusatione eos damnaverant, ut ex responsione eorum subjungitur. Tertio infert affirmationem, ibi, « Ecce ego video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis et species quarti similis filio Dei. » Hic autem soli Nabuchodonosor forte ostensus est, ut non sua potestate, sed divina virtute sciret esse pueros liberatos; et ideo Quarto profert Dei commendationem cum dicitur, « Tunc accessit rex Nabuchodonosor, » qui infra dicit, ergo positum est hoc decretum.

Quantum ad approbationem, nota primo quod fuit ibi sapientium admiratio: et ideo praemittitur, « Et Satrapae congregati sunt, » ut hi testes essent miraculi qui vocati fuerant ad puerorum promotionem supra eodem, Nabuchodonosor misit ad congregandos Satrapas. Secundo puerorum contemplatio; et ideo dicitur: « Contemplabamur viros istos, » scilicet de quibus rex dicit, nonne tres viros misimus in medio ignis? Tertio eorundem illaesio; et ideo dicitur: « Quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum. » Sarabala sunt crucialia seu bracciae in lingua Chaldaica, secundum Hieronymum. Nec ulla poenae apparitio; et ideo dicitur, « Odor ignis, » idest vestigium aliquod in ipsis vel in eorum vestimentis non apparebat.

Quantum ad acclamationem Dei, nota regis exaltationem, cum dicitur: « Et erumpens Nabuchodonosor, » idest clamabat, erumpe et clama, ut dicitur ad Galat. 4. Dei benignitatem, cum dicitur: « Benedictus Deus Deorum Sidrach, Misach et Abdenago qui misit Angelum suum. » Ecce quem dixit supra similem Dei filio, nunc dicit esse Dei Angelum, de quo dictum supra fuit quod Angelus Domini cum Azaria. Regis constitutionem, cum dicitur: « A me ergo positum est hoc decretum. » Ecce viso miraculo vertitur decretum adorationis statuac aereae in decretum adorationis divinae. Dei commendationem cum dicitur, « Neque enim est alius Deus qui ita possit salvare; » in quo approbat responsionem datam ei a pueris supra, cum ait eis: Et quis est Deus qui eripiat vos de manu mea?

qui responderunt, Ecce enim Deus noster quem colimus potest nos eripere de camino ignis.

Quantum ad promotionem populi tangitur primo puerorum praelatio, cum dicitur: « Tunc rex pro-
« movit Sidrach etc. »: ut supra fuerant super opera provinciae constituti, nunc vero ad principalia sunt promoti. Secundo literarum delatio cum dicitur: « Nabuchodonosor rex omnibus populis: » hanc autem literam interserit, quia oportet habere testimonium ab his qui foris sunt. Tertio signorum promulgatio, cum dicitur: « Signa et mirabilia fecit apud me Deus excelsus, » quia hic est Deus qui exaltatus est super omnes Deos.

Nota moralitatem ex statua ficta, aurea, alta, lata, erecta, dedicata, adorata; in qua designatur nota simulationis, vitae vel doctrinae; nam vita vel doctrina simulata est ficta, quia habet falsam puritatem; est alta, quia habet falsam dignitatem; est sita, quia habet falsam potestatem; est lata, quia habet falsam pietatem seu charitatem; est dedicata, quia habet falsam celebritatem; est adorata, quia habet falsam majestatem. Simulatio ergo vitae vel doctrinae fictionem habet in his omnibus; et ideo talis vita vel doctrina, non hominem, sed statuam et imaginem reddit: Psalm. 72, Imaginem ipsorum ad nihilum rediges. In adorantibus notatur aemulatio; adorant enim Satrapae, idest nobiles aspirantes ad nobilitatem generis. Magistratos, idest consilarii aspirantes ad familiaritatem principis, iudices aspirantes ad auctoritatem iudicis, duces aspirantes ad celebritatem nominis. Tyranni aspirantes ad cupiditatem muneris, quia principes dicuntur primo capientes. Ii omnes adorant saecularem dignitatem seu imperialem potestatem, ne honores amittant, quorum exemplo subditi ad adorandam statuam faciliter inducuntur. Nam maiores impellunt subditos per potentiam, doctores per falsam eloquentiam, regulantes per simulatam vitam.

In instrumentis notatur adulatio; quia omnes praedicti sunt adulatores, et adulantes potentibus, secundum septem genera musicorum; et quidam adulantur ratione timoris, qui significantur per tubam quae incutit terrorem; quibus dicitur Amos 2, Morietur in sonitu Moab, in clangore tubae. Quidam ratione honoris, ut ambitiosi qui significantur per fistulam. Quidam ratione favoris, qui designantur per cytharam, ut simplices. Quidam ratione temporalis valoris, qui designantur per sambucam, ut simplices seu populares. Quidam ratione proprii amoris, ut propria diligentes, qui designantur per Psalterium. Quidam ratione decoris, ut carnaliter viventes, qui significantur per symphoniam. Quidam ratione livoris, ut vindicare de hostibus appetentes, qui designantur per omne genus musicorum; isti adulantur per omne genus musicorum principibus solum quod possint de hostibus vindicare.

In fornace et pueris notatur quaecumque tribulatio seu tentatio; in fornace autem active, in pueris vero passive, quaelibet autem istarum duarum, tam fornax tribulationis quam tentationis, succenditur septuplum contra justos, priusquam eos Deus eripiat. Fornacem tribulationis succendentia sunt septem. Primum est adversitas in insidiis, idest de hostibus; et de hac erepti sunt filii Israel, cum educti sunt de terra Aegypti: de quibus dicit Salomon, 3 Reg. 8: Populus enim tuus est, et haecreditas tua, quos eduxisti de terra Aegypti, de medio fornacis ferreae. Secundum est, asperitas in affli-

ctionibus exterioribus; et de hac dicitur, Sap. 5: Tamquam aurum in fornace probavit illos. Tertium est anxietas in vexationibus interioribus; et de hac, Prov. 27: Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, sic probatur homo ex ore laudantium. Quartum est arduitas in difficilibus operibus. Quintum est auctoritas in praeceptis fortioribus, Eccles. 27: Vasa figuli probat fornax. Sextum est austeritas in victu et aliis virtutibus. Jer. 9: Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius, quod praecepi patribus vestris in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, et de fornace ferrea. Septimum est ferocitas in seditionibus, Eccl. 27: Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. De tentatione Dan. 3, Praecepit ut succenderetur fornax septuplum. Fornax vero tentationis succenditur septuplum contra justos, quia secundum septem capita septem sunt differentiae tentationum. Prima est dubia de qua nescit homo quam eligat: ex hac vidit Abraham ascendentem favillam de terra, quasi fornacis fumum, Gen. 19; quia sicut de favilla ignis ignorat homo ad quam partem vadat, ita de tali tentatione. Secunda est occulta, de qua ignorat homo unde veniat; et de hac ascendit fumus putei abyssi, sicut fumus fornacis magnae, et obscuratus est sol, et aer de fumo putei, Apoc. 9. Ne scilicet homo possit percipere, unde proveniat. Tertia est fraudulenta, quae hominem allicit per blanditias, atque laudat; de qua, Prov. 27: Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantium. Quarta est subita, quae hominem permoveat, terret et subvertit; de qua Eccl. 27: Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. Quinta est importuna, quae hominem infestat; de qua Eccles. 38: Vapor ignis urit carnes ejus, et in calore fornacis concrematur. Sexta est perplexa, de qua homo vacillat; et circa talem debet homo multum vigilare, juxta illud Eccl. 38: Cor suum dabit ut consummet linitionem, et vigilia sua mundabit fornacem. Septima est violenta, quae, nisi homo sit cautus, hominem praecipitat; de qua Eccl. 43: In meridiano exurit terram, et in conspectu ardoris ejus quis poterit sustinere; et respondens Sapiens ait, Fornacem custodiens in operibus ardoris. Utraque autem istarum, tam fornax tribulationis quam tentationis, succenditur in Naphta, hoc est concupiscentia originalis corruptionis. Stupa, hoc est concupiscentia ambitionis. Pice, idest concupiscentia carnalis delectationis; malleolis et sarmentis desiccatis, hoc est concupiscentia acquisitionis.

Notandum tamen, quod de hac fornace eripiuntur soli parvi, idest innocentes, in quibus sola macula consumitur, scilicet pronitas ad malum et difficultas; alia autem non consumuntur, scilicet saraballa, idest bracciae seu cruralia. Haec bona quae honestant. Et tiarae, quod est genus pallioli, quo Persae ornantur; haec bona quae delectant, Calceamenta non consumuntur, et remanent intacta. Flamma vero quae usque ad quadragintanovem cubitos geometricales ascendit et malos consumit, poenae sunt infernales, quae nunquam ad numerum quinquaginta, qui est numerus remissionis, ascendant, idest ad numerum Jubilaei.

Notandum, quod sola prudentia designata in Daniele, temperantia significata per Azariam, justitia designata per Misaelem, consignata constantia in Abdenago, liberant justos a tribulationibus tormentorum.

CAPUT IV.

« Ego Nabuchodonosor quietus eram etc. ». Haec est tertia visio, in qua significatur Christi praedicatio vitia rescindentis, sicuti in prima, conceptio Christi Diabolum invadentis et expellentis, et in secunda Christi nativitas ad nostras poenaltates descendentis. Et haec visio est per modum cujusdam divini judicii futuri contra humanam prosperitatem in somnii praeostensi prophetica interpretatione reserati, voce divina comminati et culpa promerente inflicti, ad ostendendum praeeminentiam regni Christi et justorum, ad regnum Antichristi et reproborum.

In hac autem visione sicut in praemissis, causa efficiens seu originalis, est instinctus Spiritus sancti, quem habuit Daniel, ut devotus et sobrius, humilis et subjectus, et interpretationibus assuetus.

Causa vero finalis est pronuntiatio Christi clamantis, trepidatio Dei omnipotentis, emendatio seu humiliatio superbientis, exaltatio interpretantis; et ex hoc consolatio populi servientis.

Continentia vero seu causa materialis est, quod Nabuchodonosor propter Dei offensam septem annis versus fuerit in amentiam herbarum radicibus inter animalia nutritus, ac post Dei misericordiam ad regnum restitutus regem caeli laudavit, cujus opera justa sunt, et potestas eximia, quae superbos humiliare potest, et cum humiliati fuerint, iterum exaltare: in quo ostenditur mysterium dominicae praedicationis, humanae prosperitatis finem damnabilem ostendentis.

Causa vero formalis consistit in divisione cap. quod prima sui divisione dividitur in quatuor partes; quia primo ponitur continentia visionis, in principio. Secundo eminentia seu sapientia interpretationis, ibi: « Tunc Daniel. » Tertio evidentia adimplentionis, ibi: « Omnia haec venerunt. » Quarto efficacia correctionis, ibi: « Igitur post finem. »

Circa continentiam visionis notat Scriptura quatuor. Primo conceptum inspirationis internae, in principio. Secundo defectum expositionis humanae, ibi: « Et per me propositum est decretum. » Tertio processum ostensae apparitionis, ibi: « Visio capitis mei in cubili meo. » Quarto excessum illustrationis supernae, ibi: « Tu ergo Balthasar. »

Quantum ad conceptum internae inspirationis, notat Scriptura regis soporem, cum dicitur: « Ego Nabuchodonosor eram quietus in domo mea. » Ille est Nabuchodonosor de quo supra 5 dicitur, Tunc rex Nabuchodonosor obstupuit: nunc vero absque omni stupore quietus erat, idest a nullo inquietatus, qui monarchiam absque omni contradictione tenebat, et ideo rex regum dictus, supra 2, Tu rex regum es. Ille ergo quietus in domo sua, hoc est in haereditate propria, quasi in haereditaria mansionem, ita ut posset dicere illud Sapient. 8, intrans in domum meam quiescam in aula. Regis decorem, quia, « Florens in palatio meo, » idest omnibus quae ad decorem humanum faciunt, ad nutum affluentibus, ac per hoc caducus, quia homo natus de muliere quasi flos egreditur et conteritur, Job 14. Regis terrorem, quia « somnium vidi quod perterruit me. » Sicut supra 2 cap. per somnium quod vidit Nabuchodonosor, conterritus est spiritus ejus, sic modo eum perterruit somnium, quia forte in somnio, sui regni exterminium tenebat regis soporem: et ideo « cogitationes, » quae somnium

sunt secutae, « conturbaverunt me, » idest prioris quietis soporem a me amoverunt, quia ex somno ipso in me turbatum est cor meum, Psal. 42.

Quantum ad defectum humanae expositionis quae tangitur, ibi: « Et per me propositum est decretum, » notat Scriptura sapientum citationem, cum dicitur: « Et per me propositum. » Litera patet. Somnii relationem, cum dicitur: « Tunc ingrediebantur harioli, » exposita sunt supra haec vocabula; solutionis absconsionem seu privationem, ibi, « Et solutionem ejus non indicaverunt mihi, » quia quis talis ut sapiens, et quis novit solutionem verbi? quasi diceret, nullus, Eccles. 7. Danielis praelationem, ibi: « Donec collega, » idest par n. ihi in honore, quia primum ipsum post se in toto regno constituerat, supra 2 cap. Tunc rex Daniele in sublime extulit, « Daniel cui nomen Balthasar secundum nomen Dei mei, » quia Deum quem colebat Balthasar nominabat, et illo nomine nominabat Daniele. Danielis commendationem, ibi: « Qui habet spiritum sanctorum Deorum in semetipso; » quia sensus ejus et sapientia, sensus humanos et humanam sapientiam excellebat, et ideo in ipso aliquid majus esse credebatur: propter quod Spiritum Deorum ipsum habere dicebat, et ultra, sacramentum idest secretum non esse ei impossibile ad disserendum asserit, infra confestum eodem cap. regis allocutionem, ibi: « Balthasar princeps hariolorum etc., » ut supra, immediate, haec omnia exposita sunt.

Quo ad processum ostensae apparitionis, quae tangitur, ibi: « Visio capitis mei in cubili meo, » notat Scriptura conditionem arboris visae, cum dicitur: « Videbam et ecce arbor et altitudo ejus magna, » idest supra aliarum mensuram elevata, « magna, » quantum ad omnem dimensionem, « fortis, » robore scilicet, quantum ad valetudinem, omni vento et tempestati resistere potentem, « proceritas, » idest longitudo ejus in altum protensa, « contingens caelum, » parabolica locutio est, idest usque ad nubes. « Aspectus illius usque ad terminos universae terrae, » quia tantae erat altitudinis, quod umbra ejus terminos terrae obumbrare posset, et ab omnibus terminis terrae videri poterat, ita erant rami ejus expansi, « folia ejus pulcherrima, » viridia scilicet et condensa, « et esca universorum in ea, » hyperbolica locutio est, « subter eam cuncta animalia » domestica scilicet, « et bestiae, » indomita quaecumque, « et ex ea vesebatur omnis caro, » idest omne genus animalium. Sic « Videbam in visione, » idest sic contuebar sicut per somnium videri poterat. Secundo arboris contritionem, cum dicitur: « Et ecce vigil et sanctus de caelo, » idest Angelus, qui vigiles Angeli dicuntur, quia custodiae invigilant cui praeficiuntur: unde infra dicitur, in sententia vigilum decretum est. Tertio arboris subversionem, ibi: « Succidite arborem, » idest abscindite arborem. Quarto ramorum praecissionem, ibi: « Et praecidite ramos ejus. » Quinto arboris excussionem, ibi: « Executite folia ejus. » Sexto fructuum dispersionem, ibi: « Et dispergite fructus ejus. » Septimo germinis relictionem, ibi: « Veruntamen germen radicem ejus, » idest radicem ad germinandum, « In terra sinite, » idest relinquite. « Et alligetur vinculo ferreo et aereo, » idest forti et durabili, « In herbis quae foris sunt et rore caeli, » idest in saltibus et silvis. « Pars ejus in herba terrae, » quia herbas sicut ferae in cibum

sumet: « Cor ejus ab humano commutetur, » nam intelligentiam per amentiam perdet, « et cor ferae detur ei, » idest sensus bruti. Octavo notat temporum mutationem, cum dicitur: « Et septem tempora, » idest septem anni, totum ponitur pro parte, « mutantur super eum, » hoc est succedant; quia, « in sententia vigilum, » hoc est, ad petitionem sanctorum, qui in terra sunt, « decretum est » in caelo Angelorum, sic exequi contra eum, juxta imperium Dei, ut ipse solus rex potens cognoscatur.

Quantum ad excessum supernae illustrationis, quae tangitur, cum dicitur: « Tu ergo Balthasar, » notat Scriptura sapientum Babylonis ignorantiam, in principio, et Danielis sapientiam, ibi: « Tu autem potes quia spiritus sanctorum Deorum est in te, » supra eodem, Balthasar princeps hario-
lorum.

Et sic terminata est prima pars totius capituli. Et sequitur pars secunda principalis totius cap. in qua Scriptura notat interpretationis eminentiam, seu sapientiam: quae ibi incipit, « Tunc Daniel cuius nomen Balthasar. » Et quia visio tangebatur regis personam, fortunam, vindictam et gratiam, ideo Scriptura notat quatuor. Primo in Daniele poenalem anxietatem propter gradum poenae in principio. Secundo regalem prosperitatem propter statum fortunae, ibi: « Arborem quam vidisti. » Tertio legalem severitatem propter casum vindictae seu sententiae, ibi: « Quod autem vidit rex vigilum. » Quarto finalem benignitatem propter fructum poenitentiae, ibi: « Quod autem praecepit ut relinqueret germen radicem. » Poenalem autem anxietatem ostendit anxiosa cogitatio, cum dicitur: « Tunc Daniel cui nomen Balthasar, coepit intra semetipsum tacitus cogitare, » intellexit enim contra regem esse somnium, dolens scilicet pro eo, quod sibi plurimum honoris impenderat; timorem seu dolorem cordis, vultus pallore significabat, quod difficile est, non prodere vultu, cum dolore tangitur animus: et ideo, « cogitationes ejus conturbant eum, » ita ut posset dicere, cogitationes meae dissipatae sunt, torquentes cor meum, Job 17. Hinc sequitur regia exhortatio, cum dicitur: « Respondens autem rex ait Balthasar etc. »: hoc est rex respondet interiori locutioni, per signum expressi pallo-
ris assecratur eum, ut audeat proferre quod sentit dicens, « Balthasar: » quasi diceret, ne timeas dicere interpretationem, nec conturberis in prolatione, quia tibi data est interpretatio sermonum, 1 Corinth. 12, et intelligentia visionum, supra primo. Benigna interpretatio, cum dicitur: « Domine mi etc. » Ne contra regem sinistrum quid dicere videatur, in adversitatem hostium sermonem vertit, dicens, « interpretatio ejus hostibus tuis », quia, in talibus interpretationibus miratae sunt turbae, Eccl. 47. Quantum ad regalem prosperitatem propter gradum fortunae, quae tangitur, cum dicitur: « Arborem quam vidisti », notat Scriptura primo somnii replicationem, in principio, ut patet; secundo somnii explicationem, cum dicitur: « Tu es rex »: ubi absque regia injuria explicat veritatem, ut non ipsum superbiae videatur arguere, sed potentiam attribuere: et ideo ait, « Tu es rex qui magnifica-
tus etc. », quia, ut dicitur sup. 2: Tu es rex regum, et Dominus caeli regnum et fortitudinem dedit tibi etc. quae ibi dicuntur: in quo satis patet, quod tu per visam arborem designaris.

Quantum ad legalem severitatem propter casum vindictae seu sententiae, quae tangitur, cum dicitur: « Quod autem vidit rex », notat Scriptura primo sententiae praedictae replicationem, sicut prius de somno, cum dicitur: « Quod autem vidit rex vigilum dicentem succidite arborem et vinciaturo ferro », ut solent furiosi ne se ipsos praecipitent, vel alios invadant; minatur autem ferro ad crudelitatem suam domandam, quia ferrum domat omnia, supra 2 cap., et aere ad carnalitatem suam ostendendam, vel reprimendam, quia in aere ministrantur carnalia. Secundo sententiae applicationem, cum dicitur: « Haec est interpretatio quae provenit super dominum meum regem », austeritatem sententiae verborum temperat blandimentis.

Quantum ad finalem benignitatem propter fructum poenitentiae, notat Scriptura primo regis assecurationem, cum dicitur: « Quod autem praecepit ut germen radicem ejus relinqueretur, idest arboris, regnum tuum tibi manebit »; cum dura praecesserant, relevat animum contriti mitioribus repromissis. Secundo Danielis consultationem, cum dicitur: « Quamobrem, rex, consilium meum tibi placeat », quia qui agunt omnia cum consilio reguntur sapientia, Proverb. 15. « Et peccata tua eleemosynis redime », quia Deus non hominibus sed vitiis irascitur. « Et iniquitates tuas misericordia diis pauperum etc. »; nam operatur misericordia impunitatem, quia eleemosyna ab omni peccato et morte liberat, Tob. 12. Et sic terminatur pars secunda totius cap. principalis.

Et sequitur tertia pars principalis totius cap., in qua tangitur adimpletionis evidentia, cum dicitur: « Omnia haec venerunt super Nabuchodonosor post finem duodecim », id est a viso somno quod audiveram, vel secundum Hieronymum, quia consilio Danielis fecit eleemosynas, dilata est sententia usque ad unum annum. Ubi Scriptura facit tria: primo notat superbiam regis cogitationem, cum dicitur: « Nonne haec est Babylon? » cogitans enim somnium et ipsius interpretationem, de quibus forte tum actu cogitabat, ait, « Nonne haec est, quasi diceret talem aedificavi civitatem, habentem tantam spatiositatem, quia, « Babylon magna », quia per quatuor quadras, habebat decem leucas, et ita quadraginta per gyrum: Tantam nobilitatem, quia, « In domum regni mei », quia regnum, id est fortitudo data est mihi, supra 2 cap. Tantam stabilitatem, quia, « In robore fortitudinis meae », quia fortitudinem et imperium habeo, supra 2 cap. Tantam speciositatem, quia, « In gloria decoris mei ». Glorianter locutus est, et quia gloriabatur, bonum misericordiae adeptae perdidit malo superbiae. Nota quod non dicit, quam ego aedificavi simpliciter, sed in domum regni mei, quia antequam ipse regnaret erat aedificata, sed ipse fecit eam caput monarchiae. Secundo notat Scriptura supernam comminationem, cum dicitur: « Cumque sermo adhuc esset in ore regis etc. » Non definitur sententia, ne videatur non profuisse eleemosyna: et ideo statim per superbiam perdidit, quod misericordia conservavit: « Vox de caelo ruit », potius quam venit, quia cum nimia festinatione vix facto regis sermone. « Tibi dicitur Nabuchodonosor etc. », sicut supra interpretatus est Daniel. « Donec scias ». Magna Dei misericordia consolatio data, dum in tormentis ponitur pro spe secutura. Tertio notat festinam executionem, cum dicitur: « Eadem hora

« sermo impletus est super Nabuchodonosor », quia sermo illius Dei, scilicet dantis sententiam contra ipsum, potestate plenus est, Eccles. 8: « Et ex hominibus abiectus est etc. », quia statim in furorem conversus ligatus est et de regni solio expulsus: « Donec capilli etc. », non solum capitis, sed et totius corporis sicut pili crescentes inter plumas aquilarum, secundum Andream.

Et sequitur quarta pars principalis in qua tangitur correctionis efficacia, cum dicitur: « Igitur post finem dierum ». Et quia ad efficaciam correctionis ultra poenalitates et afflictiones concurrunt contritio, confessio, et tandem continuatio, ideo primo a Scriptura ponitur humiliatio superbi, quantum ad contritionem, cum dicitur: « Igitur post finem dierum ». Sequitur, « Oculos meos levavi », misericordiam imploravi ut vere contritus, postquam in me Deus caeli potentiam suam ostendit, dicens, Ad te Domine levavi animam qui habitas in caelis, Psalm. 142. « Sensus meus redditus est mihi »: in hoc se ostendit formam non amisisse, sed mentem, si enim figuram humanam amisisset, ipsius restitutionem non tacuisset. Secundo ponitur magnificatio seu glorificatio Excelsi, quantum ad confessionem, cum dicitur: « Et Altissimo benedixi », id est laudavi, « Quia potestas ejus », quam ego in libro experientiae legi, « potestas sempiterna, et regnum ejus in generationem et generationem ». Ideo scriptum est, gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur, Psalm. 144. « Et omnes habitatores terrae. » Littera patet: et quia potentiam et dominium Altissimi recognovit, maiestatemque ipsius adeo supplex ac humilis laudavit, magnificavit et exaltavit, inde restituta sunt ei omnia bona et honores cum regno, et plus magnificatus est quam antea, cum dicitur: « In ipso tempore sensus meus reversus est ad me et figura mea », id est decor in conspectu figurae pristinae, secundum Andream et Hieronymum, quoniam longa septem annorum negligentia positus fuit in formam bovinam, ut dicit Josephus. « Optimates mei et magistratus, etc. mei requisierunt me: et magnificentia, » id est magna gloria. Littera patet. Tertio ponitur continuatio propositi, quantum ad perduratum, cum dicitur: « Nunc igitur ego Nabuchodonosor », (post correctionem factam, conferenti sibi beneficia gloriam tribuit) « glorifico » gloriosa opera Dei, (justamque sententiam magnificat, ut ab hominibus audientibus, magnus et gloriosus habeatur, secundum Andream). « Et gradientes in superbia humiliat », id est deponit. Ex hac propria confessione Nabuchodonosor, qui postquam septem annis poenas sustinuerat, quia contra Deum superbierat, humiliatus est, colligitur illum vere fuisse Deo conversum, sicut Hieronymus et Andreas sentiunt.

Argumenta literalia sunt quatuor. Primum est quod quandoque somnium aequipollet visioni manifestae, ut patet hic. Secundum est, quod expositio somniorum, nunquam haberi potest per humanam sapientiam; sicut hic patet, quod sapientes vocati, interpretationem non potuerunt indicare. Tertium est, quod maioribus dicenda est veritas, cavendo semper ab omni injuria provocante, quia aliter non audirent nec reciperent, sicut patet quod fecit Daniel. Quartum est, quod quantum meretur pietas et misericordia, tantum demeretur superbia; ut patet hic de rege, cui propter eleemosynas, di-

lata fuit punitio, et propter superbiae residuum, fuit postea punitio subsecuta.

Pro moralitate nota primo in arbore hominem, positum in tali prosperitate, quia homo est arbor eversa secundum Philosophos, qui quidem est in medio terrae propter affluentiam, quia a medio fluit virtus ad extrema, sed est arbor alta propter excellentiam, quia homo excellit omnes alias creaturas. Genes. 1, Praesit piscibus maris etc.; fortis quantum ad resistantiam, quia terror vester ac tremor sit super cuncta animantia, Gen. 9; proceritas ejus contingens caelum, quantum ad superbiam: supra astra caeli exaltabo solium meum, Isai. 15. Aspectus ejus usque ad terminos universae terrae, quia omnia advertit et aspicere se credit, cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, Sap. 15; folia ejus pulcherrima quantum ad eloquentiam, quia verba habet ita ornata et moderata, ut unicum verbum non cadat in terra, juxta illud, folium ejus non defloet, Psalm. 1. Fructus ejus nimius, quantum ad abundantiam, quia fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt, Psalm. 4. Esca universorum in ea, quantum ad redundantiam: tribuunt enim aliis non intuitu pietatis, sed potius vanitatis, ut dicatur, tu das escam illorum in tempore opportuno. Subter eam habitant animalia et bestiae, quantum ad appetentiam; quia tum animalibus, id est viris et simplicibus et mansuetis, quia animal dicitur, quod manu alligatum; tum bestiis id est perversis hominibus, quia bestia quasi vestae, quae stando volunt sacrificare, ut ab hominibus famam acquirant. Dominantur super bestias quae sunt super terram, Baruch 3. Et in ramis conversabantur volucres caeli, quantum ad lasciviam; quia per volucres designantur garrulosi, leves et mendosi; tales enim in avibus caeli ludunt, Baruch 3. Et ex ea vescebatur omnis caro quantum ad petulantiam, quia omnis caro corruperat viam suam Genes. 6. Sententia contra talem arborem, quod succidatur per animae separationem; quod rami ejus praescindantur, quantum ad operationem; quod folia excutiantur, quantum ad locutionem; quod fructus dispergantur, quantum ad mutationem; quod fugiant bestiae quae subter eam sunt, quantum ad subjectionem; quod volucres de ramis ejus, quantum ad associationem; quod germen ejus in terra sinatur, quantum ad putrefactionem.

Nota pro moralitate secunda de arbore, quod est spiritualis prosperitas, de qua Matth. 7, bona arbor bonos fructus facit: et ideo accipienda est per arbores vita virtuosa, quae est alta per justitiam, fortis per constantiam, quanta per temperantiam, ramosa per continentiam, frondosa per eloquentiam, diffusa per misericordiam, fructifera nimis per devotionis exuberantiam: omnes pascuntur ex ea per fraternam aedificationem: subter ea bestiae agri et volucres per omnium sensuum et motuum exteriorum et interiorum moderationem et refraenationem. Talis est arbor spiritualis prosperitatis; quae si sinat bonos fructus facere, succidetur, id est si cadat in peccatum vel superbiam elevetur, statim adest sententia divinae severitatis et acquitatis dicens: praevidite ramos ejus.

Sententiae dubiae sunt ibidem octo. Prima est quantum ad totam visionem, utrum scilicet haec visio possit intelligi ad litteram de Nabuchodonosor rege; et arguit Porphyrius damnator scripturarum, quod non; sed quod debet intelligi de Lucifero primo; nam impossibile est quod rex tam delicatus

potuisset vivere tanto tempore ad frigus, pruina et rorem, et crudis herbis nutriri, quin moreretur.

Ad hujus dubii solutionem advertendum est secundum Hieronymum et Augustinum, quod aliquando facta quae secundum se impossibilia videntur, ostenduntur possibilia, dum similia facta conspiciuntur: unde cum nos videamus quod homines phrenetici et amentes non commorentur in villis sed sub dio, adeo ut potius videantur bestiae, non est mirum quod Nabuchodonosor redactus in amentiam et phrenesin, pari passu cum ceteris amentibus et phreneticis graderetur. Unde ad illud quod objicitur de delicatione, dicendum, quod phrenetici longissimo tempore vivunt, absque humano cibo; quod forte contingit propter magnam multitudinem spirituum; furia enim facit hominem multa agere et pati, quae aliter nunquam posset. Secunda dubitatio est, cum in terra illa sit multitudo leonum, ursorum, et aliarum ferarum, quomodo est verisimile, quod fuerit cum eis tanto tempore conversatus quin fuisset devoratus ab iis et dilaceratus.

Sed ad hoc dicendum, quod volens Deus suam justitiam exercere, ut humiliaretur Nabuchodonosor, ostendit suam potentiam praeservando illum a leonibus ceterisque feris. Tertia dubitatio est, quomodo est credendum quod regnum tam nobile tanto tempore fuit absque rege et rectore, cum regnum esset ita magnum; quod si fuerit alius rex interim positus, quomodo est credibile, quod ille permisisset hunc iterum regnum accipere qui destiterat.

Ad hoc dicendum, quod principes et barones interim regnum gubernabant, et custodiebant ne ab alio usurparetur, expectantes quem finem haberet infirmitas domini sui, qui regnum valde amplificaverat, et maxima bona regno conquisiverat, et principaliter monarchiam bene fortem; interim pertulerunt aliquem qui regeret consilio Danielis, et voluntas Dei fuit ne interim bella insurgerent.

Quarta dubitatio est, quomodo possit esse verum, quod dicit, quod aspectus arboris erat usque ad terminos universae terrae, per quod potestas regis designatur: ipse enim non regnavit in Graecia, nec in occidente, et multa alia regna non fuerant ei subiecta.

Sed respondetur primo quod fuit hyperbolica locutio, sicut supra, in interpretatione litterae, notatum fuit. Secundo respondetur secundum Hieronymum, quod hoc non fuit verum ad litteram; sed ut ostendat regis ambitionem et superbiam, qui hoc ambiebat, et putabat se dominaturum super universum orbem.

Quinta dubitatio est, quomodo Daniel posuit sub dubio, quod prius ipsemet decreverat et affirmaverat, maxime cum statim post duodecim menses fuerit secuta sententia, ipse vero pollicetur Dei sententiam per eleemosynas revocari.

Dicendum quod Daniel non dixit determinate quod Deus ignosceret regi; sed dixit, forsitan ignoscet Deus. Sententia enim Dei, qua punit pro delictis, duobus modis potest intelligi: uno modo secundum exigentiam meritorum, et hanc aliquando Deus mutat, quia novit Deus mutare sententiam, si homo novit mutare delictum; alio modo secundum praefixam praedestinationem futurorum, et hanc sententiam Deus non mutat: posuit tamen sub dubio propheta ignorans, sub qua istarum caderet regia sententia.

Sexta dubitatio est, utrum rex Nabuchodono-

sor secundum veritatem mutatus fuerat in effigiem bestialem.

Dicendum quod non; sed hoc dicitur propter distortionem membrorum, quam forte habebat ut furiosi; amentes enim mutant aspectum et faciem, et omnia membra distorquent: vel dicendum, quod hoc dictum sit quantum ad aestimationem suam: ipse enim opinabatur, et aestimabat de se quod esset bestia; propter quod dicitur quod redditus est ei sensus ejus, scilicet quo cognovit se non esse bestiam.

Septimo dubitatur utrum hic Nabuchodonosor salvus sit. Dicendum quod Augustinus de praedestinatione sanctorum, secundum aliquos, salvum eum existimat, quia ponit Nabuchodonosor sub numero praedestinatorum, Pharaonem vero sub numero praescitorum, ut dicitur 25, qu. 5, cap. de cetero, quod incipit Nabuchodonosor: ubi dicitur, quod unus fuit flagellatus ad damnationem, alius vero ad salutem, sic dicens, Nabuchodonosor poenitentiam meruit fructuosam; nam post innumeras impietates flagellatus poenituit, et regnum quod perdiderat rursus accepit. Pharaonem vero ipsis flagellis durior effectus periit. Sed quidam dicunt Augustinum intellexisse quod meruit poenitentiam fructuosam, quoad terreni regni restitutionem; quod littera Augustini videtur sonare.

Ultimo dubitatur an idem fuerit hic Nabuchodonosor qui et ille sub quo fuit facta historia Judith?

Respondetur secundum quosdam, quod duo fuerunt Nabuchodonosor. Unus iste qui salvus est, alter sub quo facta fuit historia Judith, de quo dicitur Isaiae 14, sub nomine Luciferi, quomodo cecidisti de caelo lucifer etc., qui damnatus est. Sed secundum Hieronymum in originali super historiam, idem fuit iste qui et ille.

CAPUT V.

« Balthasar rex fecit grande convivium. » Haec est quarta visio; in qua designatur per manum scribentem in pariete Christi passio diabolus exterminantis, sicut in prima Christi conceptio, in secunda Christi nativitas, et in tertia Christi praedicatio vitia rescindentis. Et notatur in tota hac visione, primo praeeminentia regni Christi et iustorum ad regnum Antichristi ac reproborum.

Causa autem efficiens seu originalis hujus visionis fuit instinctus Spiritus sancti, in devoto et sobrio, humili et subjecto, et interpretationibus assueto, datus de re imminente; unde ista visio fuit simplex revelatio et non somnium.

Causa vero finalis fuit ad ostendendam Dei justitiam, ad innuendam Christi victoriam, ad extollendam Danielis prudentiam, ad mulcendam et leniendam plebis moestitiam.

Causa vero materialis fuit Dei sententia, de destructione regni Chaldaeorum per Medos et Persas, per digitos scribentes in pariete indicata, per Daniele interpretata, in qua est destructio regni diaboli, seu Antichristi et suorum membrorum, per Christi passionem significata.

Causa vero formalis in divisione cap. consistit: et dividitur hoc caput in quatuor partes. Primo tangitur videndi occasio in principio. Secundo videtur perturbatio, ibi. « Exclamavit itaque rex fortiter. » Tertio videtur reprehensio, ibi: « O

« rex Deus altissimus, regnum et magnificentiam. » Quarto expositio visionis, ibi: « Idecirco ab eo missus articulus manus. »

Circa videndi occasionem notat littera, quod sententia lata fuit per contemptum et contumaciam: et ideo Scriptura notat quatuor. Primo convictum lasciviae, in principio, cum dicitur: « Balthasar rex. » Secundo contemptum blasphemiae, ibi, « Praecepit autem jam temulentus. » Tertio conspectum sententiae, ibi: « In eadem hora apparuerunt digiti. » Quarto concursum justitiae, ibi: « Tunc regis facies commutata. »

Quantum ad convictum lasciviae notat Scriptura tria, quae inducunt lasciviam. Primum est ferculorum abundantia: et ideo dicitur, « Balthasar rex fecit grande convivium: » ubi notandum quod Scriptura praetermittit tres reges, scilicet Evilmerodach qui a Milma captus fuit, qui, ut quidam dicunt, a Nabuchodonosor patre suo, postquam fuit in suum regnum restitutus, positus fuit in carcere eo quod fuit ei accusatus, quod tempore infirmitatis patris multa mala gessisset, et fuit in carcere cum Joachim rege Juda et postquam regnavit sublevavit Joachim de carcere, ut dicitur 4 Regum 25. Post Evilmerodach autem regnavit Egessanus qui Neglizar dictus est. Post hunc Lambosardaeus post hunc vero Mabbar qui Balthasar cognominatus est. Neglizar et Lambosardaeus et Balthasar fratres fuerunt filii Evilmerodach. Quidam tamen tradunt Balthasar fuisse filium Lambosardaei; et ita Nabuchodonosor fuisse ipsius proavum: et quia nihil tempore scilicet Evilmerodach, Neglizar et Lambosardaei actum est propter quod Dei gloria panderetur, ideo Scriptura eos praetermittit, et incipit a Balthasar, qui, ut dicit Scriptura, fecit grande convivium: in quo notat Scriptura convictum lasciviae quantum ad ferculorum abundantiam, sicut de rege Assuero Esther primo, qui fecit grande convivium cunctis principibus. Secundo notat lasciviam quantum ad sociorum assistentiam, cum dicit: « Optumatis suis mille, » hoc est multis; millenarius enim et septenarius, et denarius pro indeterminato numero saepe in Scriptura ponuntur, et forte mille erant exceptis aliis. Erant autem mille, inter quos melior erat unus timens Dominum, scilicet Daniel, quam mille filii impii, Eccles. 16. Tertio notat Scriptura lasciviam quantum ad poculorum affluentiam, cum dicitur: « Et unusquisque secundum suam bibebat aetatem, » hoc est quilibet vinum poterat accipere secundum aetatem suam; barbari enim invitatos cogebant ad bibendum, et ideo ultra vires frequenter bibebant, quia melior potator erat victor ceterorum; hic autem nullus cogebatur quia hoc regis magnificentiam decebat, et ideo nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, Esther 1, sed quilibet juxta suam bibebat aetatem.

Quantum vero ad contemptum blasphemiae, ibi: « praepit, » notat Scriptura tria; primo temeritatem praeeptionis, cum dicitur: « Praecepit autem jam temulentus rex, » temulentus, idest ebrius, quia temetum est optimum genus vini, lentus autem Graece plenitudinem significat, et sic somnolentus plenus somno, vinolentus vino: et sic dicitur, temulentus temeto, idest vino optimo plenus: unde secundo Reg. 15, cum temulentus fuerit Amnon vino, percutit eum. Secundo notat temeritatem allationis, cum dicitur: « Tunc allata sunt vasa aurea: » haec sunt vasa de quibus dicitur, et reprehendit

ipsum infra Daniel; vasa domus ejus allata sunt coram te, quae asportaverat Nabuchodonosor in terra Sennaar. Tertio notat temeritatem illusionis, cum dicitur: « Bibebant vinum et laudabant Deos suos, » insultantes Deo Judaeorum quasi diis suis victoriam tribuentes, rebibebant in vasis Dei: laudabant autem, « Deos aureos et argenteos » res stulta! bibentes in auro, Deos lapideos, et ligneos adorabant.

Quantum ad conspectum sententiae, cum dicitur: « In eadem hora, » notat Scriptura tria; primo dictantis similitudinem, cum dicit: « In eadem hora apparuerunt digiti quasi manus hominis, » idest forma non substantia, quia ministerio Angeli hoc fiebat, sicut dicitur Ezechielis primo. Secundo luminis aptitudinem ostendit, cum dicitur: « Contra candelabrum, » ut melius appareret aulae regiae, et ut rex ad se pertinere sciret. Tertio notat aptitudinem intuentis, cum dicitur: « Et rex aspiciebat articulos manus scribentis, » de quibus dicitur supra immediate, apparuerunt digiti quasi manus hominis.

Quantum ad concursum justitiae, quod ibi notatur, cum dicitur: « Tunc facies regis commutata est, » notat Scriptura aspectus immutationem, cum dicitur: « Tunc facies regis commutata est: » cui infra regina ait: Ne facies tua immutetur: affectus perturbationem, cum dicitur « et cogitationes conturbabant eum, » cui infra regina ait: Non te perturbent rex cogitationes tuae: effectus persecutionem, cum dicitur: « Et compages renum ipsius solvebantur; » quia in magno timore sanguine ad cor fugiente, membris rigidis et destitutis juncturae solvi videbantur, et corpore tremante dentes « et genua collidebantur; » quia genua ejus infirmata erant, sed non a jejuniis, sicut David Ps. 108.

Et sic terminatur pars prima cap. principalis, in qua tangitur videndi occasio.

Et sequitur pars secunda principalis, in qua tangitur videntis perturbatio, cum dicitur: « Exclamavit itaque rex: » et ibi tangitur ipsius perturbatio, ex horrore et admiratione rei visae, et non intellectae: in quo notat Scriptura quatuor. Primo defectum humanae sapientiae in explicando, cum dicitur: « Exclamavit itaque rex. » Secundo consultum femineae providentiae in dirigendo, ibi: « Regina autem pro re quae acciderat. » Tertio recursum humanae indigentiae, in supplicando seu consulendo, cum dicitur: « Igitur introductus est Daniel coram rege. » Quarto responsum divinae confidentiae in exponendo, ibi: « Ad quem respondens Daniel ait. » Quantum ad defectum humanae sapientiae in exponendo notat Scriptura regis exclamationem, cum dicitur: « Exclamavit itaque rex fortiter: » tunc enim exclamando quis vocem emittit, cum de humano auxilio diffidit; sicut patet de Tobia 6, cum invaderet eum piscis, exclamavit, Domine invadit me, de auxilio desperans humano. « Ut introducerent magos, » oblitus enim eorum quae Nabuchodonosor acciderant, juxta errorem gentis, non Dei Prophetam, sed magos convocat et Chaldaeos; regis propositionem, cum dicitur: « Et proloquens, » non alium exspectat qui causam aperiat: cum fuerint vocati, ait: « Quicumque legerit Scripturam, » de qua supra dictum est, quod apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis; regis obligationem, cum dicitur: « Purpura vestiatur et torquem aureum habebit in collo, »

et unus de tribus primis principibus regni mei erit. Rei occultationem, cum dicitur: « Tunc ingressi sunt omnes sapientes regis, nec potuerunt scripturam legere, » sicut nec supra 4 cap. solutionem arboris visae a Nabuchodonosor potuerant indicare, de quibus ait Nabuchodonosor: Tunc ingrediebantur harioli, magi etc. et solutionem ejus non indicaverunt mihi. « Sed et optimates ejus turbabantur, » eo quod videbant regem turbatum et afflictum quem nullatenus juvare poterant.

Quantum ad consultum femineae providentiae in dirigendo, quae tangitur cum dicitur: « Regina autem, » notat Scriptura quatuor. Primo reginae introgressionem domus convivii, cum dicitur: « Regina autem pro re quae acciderat regi ingressa est domum convivii, » de quo fuit supra dictum, Balthasar rex fecit grande convivium. Regina autem haec erat avia ipsius secundum Josephum, mater secundum Origenem, unde noverat praeterita quae rex ignorabat. Secundo reginae consolationem regis seu filii cum dicitur, « Rex in aeternum vive, non te conturbent etc. » quia ut dictum est, supra eodem, rex Balthasar valde conturbatus est, et vultus ejus immutatus. Tertio reginae recordationem primi somnii, cum dicitur: « Est vir in regno tuo qui spiritum sanctorum Deorum in se habet, » hoc enim audierat a rege Nabuchodonosor marito suo supra 4 Daniel, inquit, cui nomen Balthasar secundum nomen Dei mei, qui spiritum sanctorum Deorum habet in semetipso, « Et in diebus patris tui, » idest proximi, qui juxta morem Scripturae pater dicitur, « Scientia et sapientia inventae sunt in eo, » quia ipse de numero est eorum, quibus dedit Deus scientiam, supra primo. Mira Danielis conversatio inter barbaros, quem per virtutum magnitudinem mater regis sic extollit. Cetera patent ex declaratis in secundo cap. Quarto reginae propositionem sani consilii, cum dicitur: « Nunc itaque Daniel vocetur et narrabit interpretationem, » quia hic est interpretationibus assuetus: propter quod rex pater tuus ait ei, supra 4, Tu ergo Balthasar interpretationem narra festinus.

Quantum ad recursum humanae indigentiae in supplicando seu consulendo, quae tangitur cum dicitur: « Igitur introductus est Daniel coram rege, » notat Scriptura Danielis admissionem, cum dicitur: « Igitur introductus est Daniel etc. » qui supra 2 ait, Arioth introduce me in conspectu regis, et solutionem regi narrabo: Danielis allectionem cum dicitur: « Ad quem praefatus rex ait, tu es Daniel? » nunc ipsum allicit ad lectionem Scripturae et ipsius interpretationem, cum multipliciter commendando, sicut patet ex textu, et sapientes Babilonis vituperando, de quibus ait, quod « Nequiverint, idest non potuerunt sensum sermonis explicare, » idest pronuciare nec exponere: regis obligationem, cum dicitur: « Si vales ergo Scripturam legere, purpura vestieris et torquem auream circa collum tuum habebis: » ista torques aurea est circulus aureus in collo pendens, sicut nunc in calculis, qua antiquitus filii regum consueverant jura exsequi.

Sequitur responsum divinae confidentiae in exponendo, cum dicitur: « Ad quae respondens Daniel ait coram rege, munera tua tibi sint, » tristitia annuncians, munera recusat et contemptis terrenis gratis profert veritatem, quam gratis accepit, dicens, « Munera tua, » quia qui odit munera vivet, Pro-

verb. 13. « Et dona domus, » quia dona excaecant oculos judicium, Eccles. 20. Exod. 25, non accipies munera quae excaecant etiam prudentes et subvertunt verba justorum. Et sic terminavit secunda pars in qua tangitur perturbatio videntis.

Et sequitur pars tertia principalis totius capitis in qua tangitur videntis reprehensio, cum dicitur: « O rex Deus altissimus regnum et magnificentiam etc. » Ubi notat Scriptura quatuor: inducit enim exitum excessus patris a quo ipse corrigi debuit qui propter abusum cecidit ex honore; et ideo ex parte patris praemittit duo. Primo honorem praelationis, quantum ad usum, cum dicitur: « O rex Deus altissimus. » Secundo horrorem seu rigorem dejectionis propter abusum, ibi: « Quando autem elevatum est cor ejus. » E contra ponit alia duo ex parte filii. Primo timorem praesumptionis quantum ad applausum, ibi: « Tu quoque filius ejus Balthasar. » Secundo errorem professionis, quantum ad cultum, ibi: « Deos quoque argenteos. »

Quantum ad honorem praelationis et ipsius usum, nota in parte primo ejus excellentiam, cum dicitur: « O rex Deus altissimus regnum etc. » ut dicitur supra 2, quod ideo pater tuus significatur caput statuae, quia Deus caeli regnum, fortitudinem et imperium et gloriam dedit ei. Secundo violentiam ejus, cum dicitur: « Quos volebat interficere etc. et quos volebat exaltabat, » quia cor ejus nimium exaltatum, et ideo ruit, quia ante ruinam exaltatur cor hominis.

Quantum ad rigorem seu originem dejectionis propter abusum proponit Scriptura, seu notat alia duo. Primo regis seu Patris superbiam, cum dicitur: « Quando autem elevatum est cor ejus et spiritus ejus obfirmatus est ad superbiam, » quia superbia eorum qui Dominum odiunt, ascendit semper, Psalm. 73. Secundo Dei justitiam, cum dicitur: « Depositus est etc. » per eum (supple) qui deposuit potentes de sede, Lucae primo. Cetera patent supra 4 cap.: ista autem ei reducit ad memoriam ut concludatur ipsum ex similibus similia sustinere; et ideo post rigorum paternae dejectionis propter abusum, statim inducit praesumptionem timoris ipsius propter applausum, cum dicitur: « Tu quoque filius ejus. » Ubi primo ostendit ipsum esse participem paterni sceleris, cum dicitur: « Tu quoque filius ejus Balthasar non humiliasti cor tuum, » aperit ei quare illa de Nabuchodonosor replicavit; quasi diceret, tu talia patri tuo sciens propter ejus superbiam contigisse, contra Dominum caeli te elevare superbe, sicut ipse, non debuisti, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Jacob. 2. Secundo ostendit ipsum esse municipem divini cultus, cum dicitur: « Et vasa domus Dei: » quasi dicat: vasa sacra quae solis divinis usibus sunt dedicata tuis usibus uxorumque tuarum et concubinarum indebite usurpasti; et ideo divinum cultum tibi attribuisti. Et ex hoc propheta infert errorem professionis, quantum ad cultum, « Deos quoque argenteos: » ubi primo notat Scriptura erroris occasionem et abusionem, cum dicitur: « Deos quoque argenteos qui non vident, » et in hoc apparet magna abusio: bibeat cum auro et adorabat lapides. Secundo erroris completionem, cum dicitur: « Porro ad Deum qui habet statum tuum, » idest vitam, « In manu sua, » idest in potestate, « Et omnes vias tuas, » a quo debuisti quaerere ut vias tuas dirigeret, Tob. 4, « Non

« glorificasti, » sicut patet supra quarto de Nabuchodonosor qui ait, Altissimo benedixi, et viventem in aeternum laudavi et glorificavi.

Et in hoc pars tertia principalis cap. terminatur, in qua tangitur videntis reprehensio: sequitur pars quarta principalis cap. in qua tangitur visionis expositio, cum dicitur: « Ideirco missus est ab eo articulus: » ubi a Scriptura notantur quatuor. Primo occasio visi, ibi: « Ideirco, » quia Deum non glorificasti, « Missus est articulus, » diminutivum de artubus, quod est membrum; unde articulus, idest digitus manus, « Quae scripsit hoc quod exaratum est, » idest impressum. Job 19: Quis mihi det ut exarentur etc. Secundo notatur intentio scripti, cum dicitur, « Haec est autem Scriptura quae digesta est, » digesta idest seria Scriptura « Mane, Thecel Phares, » tria tantum verba erant scripta, quae nec legere sapientes Babylonis poterant, nec sensum etiam eis lectis percipere. « Haec autem est interpretatio sermonis. » Mane: numeravit Deus regnum tuum, » idest annos et dies quibus regnasti, « Et complevit illud, » hoc est finem illis imposuit: imminet enim tibi gladius qui jam te dissolvit. « Thecel: appensus es in statera et inventus es minus habens, » et est ratio quia ponderatis ejus operibus in aequitate judicii quasi in statera inventa sunt minus aequo habentia. « Phares: divisum est regnum tuum et datum est Medis et Persis: » et haec est conclusio utriusque: quasi diceret, regnum quod in te unum erat, in duo divisum est, scilicet in Darium et Cyrum. Tertio notatur probatio dicti, cum dicitur: « Tunc jubente rege indutus est Daniel purpura: » ubi ideo recepit honorem regium, ut futuro regi, scilicet Dario fieret notior et per notitiam honorator. « Et praedicatum est de eo, » et dum prophetam honorat sperat se veniam consecuturum, aut forte credebatur longe postquam propheta dixerat, implendum: et forte magis erat sacrilegium, quam honoris indicium. Quarto notatur impletio facti, cum dicitur: « Eadem nocte interfectus est Balthasar: » scilicet eadem nocte qua lecta est Scriptura.

De modo interfectionis Balthasar regis variae sunt sententiae: alii enim dicunt, quod Cyrus et Darius fuerunt intra civitatem, homagio facto cum Balthasar, excepti ad convivium, qui videntes regem turbatum propter scripturam et Danielis interpretationem ceterosque convivas ebrios, occiderunt eum: alii vero asserunt, quod Cyrus expugnavit civitatem et interfecit Balthasar: alii vero, quibus consentiunt Hebraei, dicunt, quod pugnando Balthasar cum Dario et Cyro, illos superavit et civitate libera ab obsidione solempne instituit convivium, attamen Cyrus et Darius simulantes fugam procul a civitate fluvium Euphratem dimiserunt per plures alveos, ita ut alveum qui fluebat per civitatem vadium facerent, per quem ingressi sunt civitatem latenter, ceperuntque illam et regem interfecerunt.

Notandum quod causa convivii fuit, secundum aliquos, quod rex legerat in Jeremia, quod populus Israeliticus, qui tunc erat in Babylone captivus, septuagesimo primo anno debebat liberari de manu ipsius; et credebatur quod illa die jam fluxissent illi anni, et tamen nondum erant liberati; et ideo gaudebat cum principibus et fecit aptari vasa quae pater ejus asportaverat de templo Dei in Jerusalem ad mensam suam. Nota etiam quod sacrilegium et blasphemiam plus displicuit Deo de uxore et con-

cubinis quam de aliis. Et insuper in toto hoc blasphemavit Deum viventem.

Argumenta literalia sunt quatuor. Primum est quod inter omnia divinam iram provocantia est sacra vasa divinis usibus dedicata humanis usibus seu quibusvis applicare. Secundum est quod interdum non est contemnenda feminea providentia, maxime si sit antiqua; sic patet in hac regina, Judith et Esther, licet de communi lege parum habeant discretionis. Tertium est, quod pro nulla revelatione divina est ex pacto aliquid accipiendum pro mercede. Quartum est, quod aliquando ex causa, maxime pro utilitate animi, potest aliquid accipi ab infideli, sicut fecit hic Daniel, postquam interpretatus est Scripturam, ut postea glorificaretur Deus pro facto regio, in cujus rei memoriam ipse munera accepit et se sustinuit honorari.

Dubitationes quae super hoc caput moveri poterant, ex dictis in literae expositione sunt solutae: restat tamen una; nempe quare ponitur Darius plus succedere Balthasar in regno quam Cyrus, cum ambo simul obsederint et ceperint civitatem.

Dicendum, quod Darius erat avunculus Cyri et erat antiquior Cyro, et ideo regnavit prius, et Cyrus nepos ejus post ipsum.

Sententiae morales sunt quod contra vitium cupiditatis et carnalitatis datur judicium aequitatis et severitatis: ubi nota in convivio gulam, in vino ineptam laetitiam, in uxore indebitam accedendi licentiam ad solemnia convivia, in concubinis manifestam luxuriam, in optimatibus applaudentiam, in vasis vero aureis superbiam: nam tales homines in superbia vitam consumunt: unde secundum Augustinum de verbis Domini, non quaeritur superfluitas, seu rerum abundantia, nisi propter superbiam: quia vermis (ut ait) divitiarum superbia est. Sed quantum ad vitium cupiditatis, quod est idolatria, quia secundum Apostolum ad Galat. 4, avaritia est idolorum servitus; et secundum Hieronymum, unusquisque in re quam sibi in dilectione proponit Deum sibi facit: ideo in diis aureis nota opulentiam; in argenteis apparentiam, quia argentum est sonorum; in aereis fraudulentiam, aes enim aurum apparet, sed non est; in ferreis violentiam, quia ferrum domat omnia; in ligneis petulantiam; in lapideis pertinaciam.

Sed modo contra hoc nota judicium aequitatis et severitatis, et processum divinae justitiae seu dictationis sententiae. Nota ergo quis scribens, quod Pater; manus, Filius; digiti, Spiritus sanctus; nam sicut digitus scribens pendet a manu et brachio, sic Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit. Promptitudo natae imaginis sita est in manu quae prompta est ad operandum et in Filio est radix et virtus formarum omnium rerum; in Spiritu sancto sanctitudo spirati flaminis, in quo sicuti in digito Dei ejiciuntur Daemonia, Luc. 11: in aula vero pulchritudo uteri virginis. Sed in Scriptura designatur arcitudo extremi examinis, quod erit tale: Mane, Thecel, Phares; Mane numeratio, nam in finali examine Deus omnes actiones numerabit; Thecel, idest appensio, quia omnes circumstantias ponderabit; Phares divisio, quia omnes factiones separabit: in candelabro limpitudo tanti luminis in omnibus istis perscrutandis.

Ad ista autem omnia sequitur terror affectionis, quod notatur in mutatione faciei; error cognitionis, quod notatur in perturbatione cogitationis; moeror

afflictionis, quod notatur in collisione genuum. Ecce quam terribile iudicium contra idolatras, cupidos, avaros, et contra carnales luxuriosos, elatos seu superbos. Item nota, quod ad vitium carnalitatis impingunt affluentia terrenorum, opulentia fereulorum, applaudentia adulatorum, excellentia oculorum.

CAPUT VI.

• Placuit Dario, et constituit super regnum • Satrapas etc. • Haec est quinta visio; quae licet sit historialis, quia narrativa rei gestae per principes Persarum et Medorum contra Danielelem; dicitur tamen visio et prophetia propter apparitionem Angeli ad Danielis tuitionem. In qua quidem visione designatur Christi resurrectio infernum expellantis. Est autem causa efficiens, seu originalis, hujus visionis apparitio Angelica, hoc merente Danielis innocentia, cum devotione et patientia. Causa vero finalis fuit, ut innocentia tueretur, ut Dei justitia agnosceretur, ut Dei potentia panderetur, ut plebis molestia leniretur. Causa vero materialis est, principum aemulatio Danielis in lacum missio.

Hic deest integrum folium quod in originali manuscripto excisum erat.

Sequitur autem in eodem cap. • et abiit rex • in domum suam: » in quo ostenditur moestitia, quantum ad dimissionem cibi, quia • Dormivit • incoenatus, » nam mente sollicitus, et corde afflicto, cibum capere non potuit, • Insuper et • somnus recessit ab eo. » Nota quod paulo ante dictum est, quod rex dormivit incoenatus, et jam dicitur, quod somnus recessit ab eo: sed in hoc nulla est contradictio, quamvis appareat; in tantum enim dictum est quod dormivit, eo quod dormitum abiit, cubiculum intravit, lectum ascendit; sed anxietas et sollicitudo, qua mens premebatur propter Danielelem, somnum non admisit. Hieronymus. Ecce quanta regis benevolentia: nec die nec nocte comedit, somnum oculis non concessit, sed cum periclitante propheta semper affectum pendit; quod si rex Deum nesciens, tantum fecit pro altero de discrimine liberando, quanto magis debet quisque facere pro seipso!

Quantum ad quartum principale, in quo notatur ex parte Dei tenor liberationis, cum dicitur: • Tunc rex primo diluculo consurgens, » cujus erat rex sollicitus, notat Scriptura tria. Primo notat innocentiam liberari, cum dicitur: • Tunc rex primo diluculo. » Ubi primo tangitur circa Danielelem sollicitudo, cum dicitur: • Tunc rex primo diluculo, » idest cum primo lucesceret, • festinus » alis portatus amoris, • ad lacum, » lacum vocat foveam depressam, vel arentem cisternam, in qua leones nutriebantur, licet lacus nunc aquarum dulcium congregatio nuncupetur. • Voce lacrymabili • inelamavit: » amici compatiens injuriae, cordis affectum indicat lacrymis, et oblitus dignitatis regiae, victor ad captivum, dominus ad servum venit. Secundo regis contra ipsum Danielelem necessitudo, cum dicitur: • Daniel serve Dei viventis, » dicit ad differentiam idolorum, quae sunt simulacra hominum mortuorum, • Putasne valuit te liberare • Deus a leonibus? » non dubitat de Dei potentia, ut patet supra; sententiam temperat, ut cum illae-

sus apparuerit, quanto res incredibilior, tanto contra principes justior sit indignatio. Tertio ostenditur Danielis erga regem vicissitudo, cum dicitur: • Rex • in aeternum vive. » Notat, quod honorat honorantem, et vitam imprecatur aeternam. • Deus meus • misit Angelum suum et conclusit ora leonum: » quasi diceret: non est immutata leonum feritas, sed eorum rabies ab Angelo est conclusa, quia justitia cum confidentia liberavit me. Quarto regis circa Danielelem mansuetudo, cum dicitur: • Tunc vehementer rex gavisus est. » Salvatus ergo Daniel eductus est de lacu, coram rege scilicet et optimatibus suis, quorum annulo erat signatus, • Et nulla • laesio inventa est in eo, » quod fuit factum miraculum, • quia credidit Deo suo, » dum contra edictum scilicet regis cum adoravit, credens quod Deus suus eum ab omni periculo liberaret. Secundo notat invidentiam lacerari, cum dicitur: • Jubente autem • rege. » Ubi primo Scriptura notat invidorum deprehensionem, cum dicitur: • Jubente rege ad- • ducti sunt etc. » Tradit Josephus, quod accusatores Danielis dixerunt, leones carnibus fuisse satiatos, et ideo Danielelem non tetigisse; sed rex jussit, ut quantis vellent leones carnibus ipsi satiarent; quo facto in lacum missos a leonibus esse discerptos, ac per hoc a Deo salvatum fuisse Danielelem. Secundo invidorum lacerationem, cum dicitur: • Et • non pervenerunt usque ad pavimentum lacus donec • arriperent eos leones, » quia finis aemulationis est laceratio. Tertio notat Dei magnificentiam praedicari, cum dicitur: • Tunc Darius rex scripsit • universis populis, » quia promulgatio Dei magnificentiae fuit delata per universum regnum Darii, per modum literarum. Ideo Scriptura primo notat literarum salutationem, cum dicitur: • Tunc Darius • rex scripsit universis populis, » idest multitudinibus; • tribubus » familiis; • linguis, » diversis gentibus seu provinciis; • Pax vobis multiplicetur, » in signum benevolentiae. Secundo notat literarum narrationem, cum dicitur: • A me constitutum est • decretum, ut in universo imperio et regno meo • tremiscant et paveant Deum Danielis, » qui Deus misit Angelum suum, et conclusit ora leonum, supra eodem. Tertio notat literarum conclusionem, cum dicitur: • Ipse est Deus vivens, » non ut Dii gentium qui sunt mortui, • Aeternus in saecula, » idest aeternaliter perseverans, • Faciens signa et • mirabilia in caelo: » signa dicit quoad minora, mirabilia quoad majora; audierat enim, quid fecerat in caelo per Ezechielem; et ideo dicit, in caelo; et quid in terra, pro pueris quos de fornace liberavit: et ideo dicit, • Et in terra. Qui liberavit Danielelem • de lacu, vel de manu, leonum. » Vulgaris modus est loquendi, idest de unguibus. • Porro Daniel • perseveravit usque ad regnum Darii, et regnum • Cyri Persae. »

Argumenta literalia sunt hic quatuor de superna aemulatione. Primum est, quod aemulator semper quaerit occasionem detrahendi. Secundum est, quod aemulator semper interpretatur omnia dicta et facta ejus, cui aemulatur in malum, ut patet in istis qui invenerunt Danielelem orantem. Tertium est, quod aemulator non cessat laborare ad confusionem fratris quantumcumque cognoscat fratris innocentiam: unde securius est, esse inter leones, quam inter aemulatores: propter quod positus fuit lapis super lacum cum signo seu sigillo regis. Quartum est, quod aemulator quocumque utitur

ingenio et industriae; etiam fictionibus et mendaciis, ut eum cui aemulatur subvertat et pessumdet.

Dubitabilia sunt quatuor.

Primum est: videtur quod praepostero ordine visio hujus capituli scribatur: nam quae in proximis duobus capitulis continentur, successerunt priusquam haec, nam illa ante mortem regis Balthasar, haec vero post ejusdem obitum contigerunt.

Respondetur, quod Propheta in referendo visiones non servat ordinem rei gestae; ex decem enim praefatis visionibus, quinque primae sunt historiales, idest in quibus plus de historia miscetur: aliae vero sunt purae visiones; propheta autem prius omnes historiales ponit, et absque ulla intermissione ab illis se expedit, et postea meras visiones refert.

Secunda dubitatio est de hoc quod dicit textus, quod Daniel perseveravit usque ad regnum Cyri Persae: et similiter superius, in capitulo primo dictum est, quod fuit usque ad primum annum Cyri regis; sed tamen inferius in capitulo decimo dicitur, quod tertio anno Cyri regis fuit ei ostensa visio.

Respondetur, quod non est sensus in dictis locis Daniele perseverasse in vita usque ad tempus praefatum dumtaxat; sed quod perseveraverit in dignitate et honore in Chaldaea usque ad annum primum monarchiae Darii, qui tunc Daniele transtulit ad regnum Medorum etiam cum eodem gradu dignitatis et potestatis.

Tertium dubium est, cum Darius ita nobilis rex esset, et potens, quare non eripuit Daniele de manibus aemulorum, cum multum ad eum affligeretur, et eum sciret innocentem.

Dicendum quod Darius erat tunc novus monarcha, et timens seditiones quae solent in principio regni seu innovatione accidere, nolebat resistere sententiae consiliariorum suorum principalium, qui judicabant Daniele, ut praevanicatorem decreti regalis.

Quantum dubium est, quare Darius mulieres et natos aemulorum Danielis fecerit mitti in lacum leonum, cum illi videantur fuisse innocentes, et scriptum sit, filius non portabit iniquitatem patris.

Dicendum quod filius non punitur propter iniquitatem patris, nisi quantum filius est res patris, et intantum punitur in eo. Vel dicendum quod filius non punitur propter peccatum patris, nisi in quantum est imitator paterni sceleris seu criminis; et ideo illi puniti fuerunt, quia fuerunt parentibus consentientes. Filii tamen nunquam puniuntur pro parentibus morte aeterna, nisi, ut dixi, fuerint paternorum scelerum imitatores.

Sententia moralis potest extrahi ex hoc textu, in quo processus aemulationis describitur: nam sic potest ex jam dictis colligi. In aemulis praecedat ambitio, et hanc sequitur elatio, et ex hac sequitur aemulatio, et ex hac oritur indagatio seu exploratio, et ex hac nascitur accusatio, deinde obstinatio, et sequitur ultimo aemulorum dejectio. Ad evitandam autem aemulationem, recurrendum est ad orationem eo modo quo Daniel oravit: dicitur enim in textu, quod Daniel ingressus domum suam, in quo notatur consideratio mortis; et apertis fenestris, orabat contra Jerusalem, in quo notatur attentio legis, in coenaculo suo; in quo notatur prudens et cautus orandi modus. In his datur intelligi, quod homo debet se custodire ab aemulis suis, et non debet eis dare occasionem detrahendi: et propter

S. Th. Opera omnia. V. 25.

hoc Daniel intravit domum et oravit in coenaculo, non in publico, tribus temporibus in die, scilicet hora tertia, sexta, nona: in quo notatur ordinatio temporis; flectebat genua sua, in quo notatur humiliatio cordis; confitebatur coram Domino, in quo notatur accusatio oris. Deinde pensandus est modus liberationis, in quo notantur duo ex parte aemulorum: scilicet anxietas quam Danieli inferebant, quae notatur in lacu; ferocitas qua saeviebant, quae notatur in leonibus. Alia duo notantur ex parte regis: scilicet firmitas, quae notatur in lapide; fidelitas quae notatur in annulo. Alia duo notantur ex parte Danielis: scilicet pietas, quae notatur ex descensu in lacum, potestas ex parte Angeli in conclusione faucium leonum. Ultimo alia duo notantur ex parte Dei: scilicet severitas et aequitas in dissipatione aemulorum.

CAPUT VII.

« Anno primo Balthasar regis. » Supra positae sunt quinque visiones, quae tangunt primum adventum Christi, quae pro majori parte sunt historiae: ex nunc autem ponuntur usque ad capitulum 13 quinque aliae visiones, tangentes secundum adventum, quae sunt mere propheticae, quarum solus propheta conscius fuit, quae tangunt magnificentiam regni Christi, in ultimo statu Antichristi. In quarum prima praesenti, processus tribulationis describitur: quia ostendit magnificentiam regnorum mundi per successionem et egressionem Antichristi sub similitudine unius cornu inter decem cornua orti, et tria illorum conterentis, aliis septem colla submittentibus; et ultimo ostendit magnificentiam regni Christi comminuentis omnia illa sub similitudine iudicis victoris ubi throni positi sunt, et antiquus dierum sedens, filio hominis conferens regiminis plenam potestatem.

Hujus autem visionis causa originalis fuit instinctus Spiritus sancti factus per modum somnii Danieli sollicito et desideranti, regna, facta, ac tempora mundi breviter comprehendens.

Causa finalis est cautela et providentia futurorum regnorum seu futurae tribulationis, ut ostendatur, quod perversorum molestia est contra fideles pugnatura et justorum modestia est tandem victura, et Antichristi potentia est finaliter peritura et Christi militia est penitus regnatura; sicut finis visionis ostendit, loquens de iudicio et Filio hominis, quod nulli alii possunt illa convenire quae ibi dicuntur.

Causa vero materialis est de quatuor regnis principalibus, usque ad tempus Antichristi, et de divisione unius regni in decem, et de regno Antichristi subjicientis sibi septem regna de illis decem, et tria regna de illis decem comminuentis, et de regno Christi omnia regna illa finaliter destruentis.

Causa vero formalis in divisione cap. consistit: unde quia totum istud cap. est de quatuor regnorum visione et visionis interpretatione; ideo primo dividitur in duas partes, quia primo praemittitur visionis inspiratio in principio. Secundo subjungitur visionis expositio seu interpretatio, ibi: « Horrui » spiritus meus. » Circa visionis inspirationem notat Scriptura quatuor. Primo excessum somnii quasi materiam indaginis in principio. Secundo processum mundi, idest causam originis, ibi: « Videbam visionem media nocte. » Tertio egressum Antichristi quasi germen malae propaginis, ibi: « Considerabam

• cernua et ecce cornu aliud parvulum ortum est. » Quarto successum regni Christi quasi finem certaminis, ibi: • Aspiebam donec throni positi sunt. » Circa excessum somni notat Scriptura duo: quia primo ostendit illud ut futurae rei signum, quia visum imaginarie, cum dicitur: « Anno primo Bal-
 • thasar. » Ibi nota quod haecenus seriatim persecutus est de his quae barbaris nota fuerunt. Ab hinc autem usque ad finem de suis agit somniis et visionibus quarum ipse solus fuit conscius: declarat tantum sub quo rege viderat, ut apud posteros eorum memoria quae visa sunt perseveraret, cum dicitur: • Visio autem capitis ejus in cubili
 • suo et somnium scribens brevi sermone: » quasi diceret: ideo scripsit Daniel brevi sermone somnium et visionem hanc, quia optat, ut memoriae commendaretur, juxta illud Job 19: • Quis mihi tribuat
 • ut scribantur sermones mei? » Circa secundum ubi ponitur processus regnorum mundi qui est origo temporis Antichristi, et sunt quatuor regna sub figura quatuor bestiarum posita diversis corruptis moribus dissona, tangit primo Scriptura causam primariam quae est adversitas tribulationis ex instabilitate, cum dicitur: • Videbam in visione me-
 • dia nocte. » Hoc dicit eo quod visiones videntur aliquando de die; huic autem haec visio ostensa est de nocte, cum surgeret ad mediam noctem ad confitendum Domino, juxta illud, media nocte surgebam ad confitendum tibi, Psalm. 118. « Et ecce qua-
 • tuor venti. » Hieronymus. Ili sunt quatuor Angelicae potestates, quatuor principalibus regnis mundi praesidentes, unusquisque pro regno sibi credito certans, secundum illud Deuteronomii 32 cap.: Quando dividebat Altissimus gentes. • In mari magno, » idest oceano: hoc enim est mare magnum et spatiosum manibus, Psalm. 103. • Et quatuor bestiae, » quae sunt quatuor principalia regna ferali crudelitate disposita, ut patet Angelo exponente infra, secundo formam variam quae est cupiditas ambitionis ex insatiabilitate, ibi: • Prima quasi leaena; » et ibi describit Scriptura quatuor regna secundum figuram quatuor bestiarum. Et primo describit regnum Chaldaeorum, quantum ad ipsius accessum, quia fuit quasi leaena propter crudelitatem saevitiae et importunitatem luxuriae: regnum enim Babylon non leoni, sed leaenae comparatur, quia sicut leaena fortior est leone et semper gestiens ad coitum, sic illa gens caeteris est immitior et ad libidinem pronior, ut dicit Hieronymus. Secundo describit idem regnum quantum ad ejus processum, cum dicitur: • Et alas habebat aquilae, » propter elationem superbiae, quibus per superbiam dicit rex ipsius se ascensurum super astra Dei. Isaiae 14: Super astra caeli exaltabo solium: sed: si exaltatus fueris ut aquila, et inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus in Abdiae prophetia. Tertio describit ipsum quantum ad finalem ipsius causam, cum dicitur: • Aspiebam do-
 • nec evulsae sunt alae ejus, » quando Medi et Persae, quibus duobus regnis super omnia ferebatur, ab eo defecerunt; et sublata est de terra, quando gentibus expugnantibus caput imperii, Babylon subversa cecidit, evulsae sunt alae ejus, unde dicitur Jeremiae 2 cap., In alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentium. • Et sub-
 • lata est de terra, » quia corruit in terram qui vulnerabat gentes, Isa. 14: • Et super pedes quasi
 • homo stetit, » quia natio Babylonica imperio de-

structo et feritate edon.ita, volare per dominium desiit, et non in aeternum (Sicut falso se jaebat, Isa. 14: Similis ero Altissimo), regnare se novit. • Et cor hominis datum est ei, » quod erat prius quasi cor Dei; quia ei dicitur Ezech. 28: Et dedisti cor tuum quasi cor Dei, quod ad modum bestiae mutatum est, ut fragilitatem propriam cognosceret quando uno die venerunt super eum viduitas et sterilitas, sicut minatur ei Dominus Isa. 47: Venerunt tibi haec duo simul in die una, sterilitas et viduitas. Secundo describit regnum Medorum et Persarum, cum dicitur: • Et ecce be-
 • stia alia similis urso. » Ubi primo describit Scriptura regni Medorum et Persarum initium, quod fuit ex regis Chaldaeorum victoria: quia haec bestia prioris alas evulsit, de terra eam sustulit crudelis quidem ipsa, sed tanto priori mitior quanto ursus leone mansuetior: similis urso in sufferentia parcimonia et crudelitate: ursi enim laborum et verberum sunt patientissimi, et ita parvo cibo contenti, quod magna parte anni nihil cibi sumere credantur; de quorum crudelitate nemo dubitat. Sic Persae infrangibiles laboribus et bellis insuperabiles, ut narrat Trogus Pompejus eorum historiographus, adeo parei in victu sunt, ut pene sicco pane semper utantur, nisi gratia hospitum vel festi causa: sua vero crudelitate semper sanguinem sitientes. Secundo describit regni praedicti processum qui fuit respectu primi in quadam modestia, et etiam in excellentia, cum dicitur: • In parte stetit, » hoc est singularis fuit haec bestia ab aliis, quia principatus ejus nimius prae caeteris populo Dei crudelis extitit, • Et
 • tres ordines, » idest tres versus dentium in ore bestiae seriatim collocatorum, qui significabant in tres principatus regnum Persarum fuisse divisum; sicut dicitur supra 6 cap., quod placuit Dario et constituit supra regnum centum et viginti Satrapas, et super eos principes tres, vel tres ordines significabant tria regna: videlicet Babyloniorum, Medorum et Persarum, vel tres principales reges ceteris eminentiores et potentiores, scilicet Cambysen filium Cyri, qui regno patris Aegyptum addidit, et Cresum Magnum, qui montes velificavit, et Darium ultimum, qui cum Alexandro pugnavit, ut dicit Andreas. Tertio describit regni praedicti finalem terminum qui fuit in malitia, cum dicitur: • Et sic
 • dicebant ei, surge, comede carnes plurimas, » cui-
 • dam scilicet regi ejusdem, idest Assuero, quem septuaginta Artaxerxem vocant: quasi diceret Scriptura: subministrarunt regi arma scilicet et suis, ut totam gentem Judaeorum perderet, sicut patet Esther 5. Sed quia iniquus conatus non est rei exitum consecutus, ideo non dicit Scriptura, devoravit, sed quod suadebant ei. Tertio describit regnum Graecorum, cum dicitur: • Post haec aspiebam, et ecce
 • alia quasi pardus. » Ubi primo describit initium quod fuit ex praecedenti: occidit scilicet Alexander, Darium et regna Persarum sibi subjugavit, sicut dicitur 1 Mach. 4. Secundo describit processum qui fuit cum festinatione immensa, quia • Erat
 • quasi pardus et alas habebat, » quia hoc regnum summa cum festinatione orbem terrarum occupavit, Pardus enim est bestia velox et praeeptus fertur in sanguinem et saltu in montem ruit, ut dicit Hieronymus. • Et alas habebat quatuor, » quibus ad quatuor mundi partes volavit citissime, quia pertransit, ut dicitur 1 Machab. 4, usque ad fines terrae, • Et quatuor capita erant in bestia, » quia

regnum Alexandri erat divisum in quatuor regna principalia, in quibus regnaverunt Alexandri successores, Ptolomaeus in Aegypto, Seleucus in Syria, Philippus in Macedonia, in Asia Antiochus. Tertio describit ipsius terminum qui fuit a divina providentia, quia « Potestas data est ei, » quia non sua propria virtute, sed divina potestate et voluntate in tam brevi tempore principatum obtinuit. Quarto describit Scriptura regnum Romanorum, cum dicitur: « Post haec aspicebam in visione noctis. » Ubi primo describit ipsius exitum, quia ipsius exitus terribilis, cum dicitur: « Et ecce bestia quarta terribilis, » quia nomen Romanorum omnibus terrorem et horrorem ac admirationem incussit. Secundo ejusdem regis processum, quia bestia ipsa fuit indomabilis, « Fortis et mirabilis » et dentes ferreos habebat, » quia quanto ferrum ceteris metallis erat fortius et omnia alia domat, tanto Romanorum imperium fuit potentius aliis regnis, quia Romani in terra marique potentes, ut dicitur 1 Machab. 8: « Dissimilis autem ceteris bestiis, » ex dissimilitudine cum ceteris dat ipsius similitudinem, quia propter sui ferocitatem non invenerant bestiarum ferocitatem, cui eam assimilarent, ut quicquid ferocius cogitaveris, Romanos intelligas; quia quicquid fuit ferocitatis in aliis, hoc fuit conjunctum isti: hunc dicunt Hebraei aprum de Sylvia. Tertio ejusdem regni describit terminum qui fuit detestabilis, cum dicitur: « Et habebat cornua decem. » Quod per cornua decem, reges decem ipsius regni accipi debeant, ipso Angelo docente instrui, ubi dicitur: Porro decem cornua decem reges ipsius regni erunt. Quod autem regnare debeant et non per successionem quasi decem principales, littera sequens ostendit: quod autem decem in reges romanorum regnaverint, nondum visum est, ut Andreas dicit.

Circa tertium ubi ostenditur egressus Antichristi, quasi germen malae propaginis ex decem cornibus, idest ex decem regibus tempore Antichristi futuris, ut habetur Apoc. 17, primo ostendit Scriptura ipsum Antichristum oriri ex potestate reproborum, ibi, « Considerabam cornua, » idest diligentius cornua intuebar: « Et ecce cornu aliud, » ecce quod illud cornu parvulum aliud est a praedictis, et tamen de medio eorum exortum, ac per hoc necesse est inter illa fuisse, ut hoc sit undecimum. « Et tria de cornibus primis. » Ne forte diceret, ideo dictum est de medio eorum, quia quibusdam transactis, quibusdam nondum exortis, illud undecimum inter prima et ultima, ac per hoc de medio eorum emergerit: Audi, quod tria principalia ex decem ab isto parvulo sint evulsa: erant ergo ista decem quando et illud erat: ac per hoc regnum in decem similia divisum erit. Ostendit ejus malitiam oriri, et ex pravitate et petulantia peccatorum, cum dicitur: « Et ecce oculi quasi oculi hominis erant: » quasi diceret: licet multa mira ex multis artibus actoris vel facturus sit Antichristus, ut ex hoc ut Deus habeatur, homo tamen et non Deus erit, quia oculos, idest aspectum hominis habebit; oculos tamen sublimes, quos Deus odit, Prov. 6: « Et os loquens magnalia, » promittens mirabiliter se multa facturum, quae nunquam faciet, quia sedebit in templo Dei ostendens se quasi sit Deus.

Quantum ad quartum ubi ostenditur successus regni Christi quasi finis certaminis, cum dicitur:

« Aspicebam donec throni positi sunt, » Scriptura notat duo. Primo Christi judicalem sententiam ex parte dictantis, cum dicitur: « Aspicebam donec throni positi sunt. » Secundo Christi receptam potestatem, cum dicitur: « Aspicebam ergo in visione noctis, et ecce in nubibus caeli filius hominis. » Quantum ad judicalem Christi sententiam, notat primo Scriptura judicis auctoritatem, cum dicitur: « Aspicebam donec throni positi sunt » et Antiquus dierum sedit. » Apoc. 13: Vidi thronum magnum et candidum et sedentem super eum judicis majestatem: quia « Vestimentum ejus candidum, » quantum ad innocentiam, quia in candore vestis bonitas et innocentia designatur, et ideo in transfiguratione vestimenta Christi facta sunt candida velut nix, Marc. 9. « Et capilli capitis quasi lana munda, » quia vestimentum dixerat candidum, ut innocentia in iudice ostenderetur; ideo ut maturitas sententiae comprobaretur, consequenter capillos albos habere adjungit, idest canos, Ecclesiast. 23: Quia speciosum canitiei iudicium est. Secundo iudicii severitatem, quia, « thronus ejus flammae ignis, » quia Dei iudicia flamma sunt, nam Deus ignis consumens, Deut. 4. Ut peccatores tormento ignis torqueantur, et justi quasi per ignem salventur, juxta sententiam Apostoli 1 Corinth. 5. Flamma ergo in throno severitas iudicii est. « Rotae ejus ignis accensus, » ignis vero in rotis divina justitia et ultio est, quibus velociter circumfertur Deus ad puniendos malos; fluvius vero igneus egrediens a facie ejus, est comminatio sententiae, trahens peccatores praedictorum regnorum in infernum. Tertio iudicis nobilitatem, quia, « millia millium ministrabant ei. » Gloriam et potestatem iudicis describit; non quod iste definitus eorum sit numerus, qui ei assistant seu serviant, quia majorem multitudinem humanus sermo explicare nequivit, sicut dicitur in Psal. 67, currus Dei decem millibus multiplex, millia laetantium, « et decies millies centena millia assistebant ei: » quia dum Dei alii discurrunt, alii assistunt. Hieronymus: alii justis praemia retribuunt, alii singulis civitatibus praesunt. Quarto iudicis societatem, quia « iudicium sedit et libri aperti sunt; » iudicium sedit, dicit quo ad eos qui assistere ei debent in iudicio, quibus dictum est Matth. 19: Sedebitis et vos super sedes, judicantes duodecim tribus Israel: « Et libri aperti sunt, » quia peccata praedictorum regnorum quae iudicanda sunt, omnibus revelanda erunt, ut constet, quod pro mensura culpae sit futura mensura poenae. Quinto iudicis legalitatem, cum dicitur: « Aspicebam propter vocem sermonum. » Ubi primo tangitur contra Antichristum sententiae latio, cum dicitur: « Aspicebam, » idest attendebam quae sententia daretur in illam horribilem bestiam, idest in regnum Romanorum, propter sermones superbiae, quorum ille rex undecimus loquebatur: « Et vidi quod interfecta esset, » hoc est ad interficiendum iudicata, et sic sententia contra ipsum lata, quia scilicet in uno Romano imperio, propter Antichristum blasphemantem, omnia regna simul delenda sunt, et nequaquam ultra Romanum erit imperium, sed sanctorum conversatio, et postea adventus filii hominis triumphantis. Apoc. 1. Secundo tangitur sententiae executio, cum dicitur: « Et periisset corpus ejus, et traditum esset ad comburendum igni. » Modum tradidit prius executionis, quia cum omnibus fautoribus suis, ille

fluvius igneus eum tracturus sit ad gehennam. Tertio ostenditur aliquibus ad poenitendum data dilatio, cum dicitur: « Aliarum quoque bestiarum » esset ablata potestas: » non quod penitus delenda sunt, sed potestatem principandi amissura. « Et » tempora vitae constituta, » quia cum Antichristo et sibi parentibus non omnia regna peritura sunt, sed potius aliquod spatium poenitendi concedetur a Iudice designatum, ut dicit Andreas.

Quantum ad receptam auctoritatem seu potestatem ex parte humanitatis, quae tangitur, cum dicitur: « Aspiciebam ergo in visione noctis, et ecce. » Notat primo Scriptura ipsius, cui tradita est potestas, innocentiam, cum dicitur: « Aspiciebam, » ut scilicet viderem, cui potestas regia, quae ab ipsis ablata est, traderetur; « et ecce. » Quia hactenus de quatuor regnis in quatuor bestiis actum est, quorum erat tollenda potestas, modo agit de regno, quod non peribit in aeternum, « Quasi filius hominis veniebat: » quia quantum distat a bestiali feritate mansuetudo, tantum regnum Christi a prius distare innuit. « In nubibus caeli, » quia priores regna terrena caelestibus, hic vero terrenis caelestia praeponit; « Et usque ad antiquum dierum » pervenit. » Ubi bestiis propter perversam conscientiam accessum denegat, ibi hominis pura innocentia accedendi propius fiduciam praestat. « Et » in conspectu ejus obtulerunt eum, » scilicet Angeli eum exhibuerunt. Secundo notat ei traditam potestatem, cum dicitur: « Et dedit ei potestatem, » scilicet iudex homini; « Potestatem, honorem, et » regnum, » ecce potentiae magnitudo; « Et omnes » populi, tribus etc., » ecce potentiae latitudo; « quae non auferetur, » sicut ab istis ablata est, ecce potentiae certitudo; « Non corrumpetur, » ecce potentiae valetudo, quae nullam boni status patitur violentiam. Si enim esset longa et arcta, vel si ampla et curta, vel si magna et dubia, vel si certa et invalida; possidentis animum non repleret.

Sequitur secunda pars principalis totius capituli ubi ponitur visionis interpretatio: in qua notat Scriptura quatuor, quae comprehendit eodem ordine, quo visionis inspirationem: quia primo exponit mysterium, quantum ad excessum somnii, ibi: « Horruit spiritus meus. » Secundo quantum ad processum mundi, ibi: « Accessit ad unum. » Tertio quantum ad egressum Antichristi, ibi: « Post hoc » volui diligenter discere. » Quarto quantum ad successum Christi, ibi: « Et iudicium sedebit, ut » auferatur potentia ejus. » Circa primum in quo ponitur visionis expositio, quantum ad excessum somnii, quae incipit, « Horruit spiritus meus, » notat Scriptura tria: quia primo incurrit Daniel horrorem propter iudicii discretionem, ibi: « Horruit spiritus meus, » idest visam divini iudicii discretionem; quia de terra horribili visio dura nuntiata est mihi, Isaiae 21. Secundo tremorem propter iudicii executionem, ibi: « Ego Daniel ter- » ritus sum in his, » quia terrores tui turbaverunt me, Psal. 87. Tertio timorem propter iudicii dilationem, ibi: « Et visiones capitis mei conturbave- » runt me, » quia nondum didiceram Angelo exponente, quibus confusio, et quibus exaltatio divino iudicio adveniret: et ideo horruí cum audirem, et turbatus sum cum viderem, Isaiae 21: et in his tribus ostenditur altitudo hujus somnii. Circa secundum ubi notatur expositio mysterii, quantum ad proces- sum mundi, ibi: « Accessi ad unum, » notat Scri-

ptura tria: quia primo Daniel requirit spirituales sensum, ibi: « Accessi ad unum, » non de administrantibus, sed de assistentibus: veritatem quaerit, quia sapientia tempore otii, nonurbationis invenitur; « Et veritatem quaerebam, » idest veram non fictam interpretationem desiderabam. Secundo Angelus describit temporalem decursum, cum dicitur: « Ilae quatuor bestiae; » quasi digito demonstrans sententiam: et visionem exponit; « magnae » mystica rerum significatione, sicut et quantitate, « Quatuor regna sunt; » idest significant, sicut petra est Christus quia significat Christum; Petra autem erat Christus, 1 Cor. 10. « Quae consurgent » de terra, » idest terrena amplectentur: quasi diceret: regna terrena deficient, sicut illae quatuor bestiae. Tertio subjungit earum finalem casum, cum dicitur: « Suscipient autem regnum sancti Dei al- » tissimi, » hoc est, regnis terrenis sublati, de quibus dicitur infra, regnum obtinuerunt sancti; regnum enim alterum non terrenum, sed caeleste est sanctorum, in quo Dei cultores regnaturi sunt; sicut terrenum fuit, in quo cultores terrenorum dominati sunt. Circa tertium autem, ubi notatur expositio mysterii quantum ad egressum Antichristi, ibi: « Post hoc volui etc., » notat Scriptura tria. Primo praemittit, quid interpretandum; « Post hoc » volui diligenter discere de bestia quarta, » idest diligentius propter dissimilitudinem quam cum aliis habebat, scire volebam; « unguis ferrei, » haec supra non expresserat, de cornu illo apertius exprimit, de quo cornu scire voluit, quia ista sunt interpretanda. Secundo interpretandum, cum dicitur: « Aspiciebam, » idest attente illud cornu intuebar; « Et ecce illud faciebat bellum: » hoc supplet quia nec haec praedixerat; « et praevalebat eis, » scilicet sanctis, scilicet bellum datum a bestia; « Donec » venit antiquus dierum, » idest donec judiciaria sententia eo succiso regnum sanctis advenit. Tertio subjungit quid interpretatum, cum dicitur: « Et » sic ait, » scilicet Angelus exponens; « Bestia » quarta regnum quartum erit in terra, » quia terrena concupiscet; quia qui de terra est, de terra loquitur, Joan. 5. « Quod majus erit omnibus re- » gnis, » praemissis (supple) seu praeteritis; « Et » devorabit universam terram, » idest universa suo subdi volens imperio; et conculcabit scilicet pedibus ferreis, idest potentia, violentia, et ferali aliorum omnium dignitatem. » Porro cornua, » supple ipsius bestiae; « Decem reges erunt, » simul supple regnantes; undecimus vero in cornu parvulo designatus, quasi regno in terra partito in decem regna. Sed eis transactis undecimus potentior est futurus, et ideo dicitur: « Et ipse potentior erit prio- » ribus, et tres reges humiliabit; » secundum Hieronymum regem Aegypti, Aethiopiae et Africae; « Et sermones contra excelsum loquetur, » cujus potentiam sibi usurpabit sedens in templo Dei, 2 Thess. 2. « Et sanctos Altissimi conteret; » quia Antichristus pugnabit contra sanctos, et superabit eos, secundum Hieronymum. « Et putabit quod possit » mutare tempora; » in tantam superbiam erigetur, ut leges Dei et caeremonias ejus mutare conetur; « Et tradentur in manu ejus, usque ad tempus, et » tempora, et dimidium tempus: » idest regnabit ad tres annos et dimidium, juxta proprietatem Hebraei sermonis. Circa quartum, ubi ponitur expositio mysterii quantum ad successum Christi, ibi: « Et iudicium sedebit; » notat Scriptura tria: quia

primo ponitur condemnatio seu exterminatio reproborum, cum dicitur: « Et iudicium sedebit ut auferatur potentia; » transacto praedicto tempore; « iudicium, » idest sancti quos illud parvulum cornu oppressit, « sedebit, » super sedes iudicantes duodecim tribus Israel, Matth. 19, ut per eorum sententiam auferatur Antichristi potentia; « Ut dispareat usque in finem, » idest aeternaliter. Secundo ponitur exaltatio electorum, cum dicitur: « Regnum autem et potestas; » quia regia potestas semper ac altum et amplum regnum dabitur Christo et populo ejus; quia tota terra et omnes reges subduntur ecclesiasticae potestati, et forte omnes Praelati et religiosi sancti erunt, sicut primo Apostoli Christi. Tertio ponitur excitatio viatorum, cum dicitur: « Hucusque finis verbi, » idest tenor visionis ostensae, « Et ego Daniel multum cogitationibus conturbabar; » scilicet quia visionem celare deberem; « verba autem in corde meo conservavi; » quia (supple) visum est mihi esse celandum: vel forte ab indicatis tot regnorum subversionibus et rerum mutationibus conturbabar, cogitans, quanta mala temporibus illis populum Dei opprimerent.

Argumenta literalia sunt quatuor. Primum est, quod omnis dissensionis et perturbationis causa est ambitio et cupiditas cum superbia: quod notatur in deiectione et pugna animalium. Secundum est, quod necesse est dare personam distinctam, scilicet Filium hominis, ab Antiquo dierum, idest a Patre, sibi consubstantiali et in gloria coaequalem, ut patet per textum. Tertium est, quod regnum Antichristi non durabit nisi per tres annos cum dimidio.

Sententiae dubiae sunt quatuor. Prima est, an visio de cornu parvulo intelligatur de Antichristo, ut communis interpretatio est, an vero de Antiocho Epiphane. Porphyrius autem depravator Scripturarum existimat de Antiocho Epiphane, qui fuit acerrimus et singularis persecutor populi Judaici, esse intelligendam. Ad fundandam autem suam propositum Porphyrius duo asserit. Alterum est, quod per tertiam et quartam bestiam non designantur duo regna, ut communiter exponitur, nempe regnum Gracorum et Romanorum: sed hoc expresse est contra textum ubi in eodem capite ab Angelo visionem exponente dicitur, Hae quatuor bestiae magnae, quatuor erunt regna; item bestia quarta regnum quartum erit in terra quod majus erit omnibus regnis. Secundum quod dicit Porphyrius est, quod decem reges per decem cornua significatos, inter quos dividendum est regnum, per ultimam bestiam designatum, sunt computandi ut ipse computat, nempe ab Alexandro usque ad Antiochum Epiphanem: in quo manifeste Porphyrius supponit falsum, decem scilicet reges tantum fuisse ab Alexandro usque ad Antiochum Epiphanem, ut patet per Hieronymum qui continuatim computat.

Secunda dubitatio est, an quod hic dicitur de filio hominis, intelligendum sit de Christo, ut communiter exponitur, an vero de Juda Machabaeo; idem enim Porphyrios de Juda Machabaeo intelligendum putat. Sed haec interpretatio fatua est adeo, ut responsionem non mereatur.

Tertia dubitatio est, an omnes Angeli sint assistentes, et omnes ministrantes. Dicendum quod ex caelestibus spiritibus alii sunt, qui per claram Dei visionem divina mandata circa gubernationem rerum corporalium in divina essentia immediate percipiunt, et hos dumtaxat proprie vocamus An-

gelos assistentes: alii vero qui per superiores Angelos de divinis mandatis instructi, illa executioni mandant, et hos tantum proprie vocamus Angelos ministrantes; possunt nihilominus inferiores Angeli etiam assistentes vocari, largo tamen modo, eo quod Deo etiam assistunt per claram divinae essentiae contemplationem; et in hoc sensu accepit Gregorius, cum 2 Moralium ait, quod semper assistere aut videre faciem Patris possunt, qui ad ministerium exterius mittuntur pro nostra salute. Superiores quoque Angeli possunt etiam largo modo appellari ministrantes qua parte exequentur divinum mandatum illuminando inferiores Angelos; et sic intelligitur illud ad Hebraeos 1 cap.: Omnes sunt administratorii spiritus.

Quarta dubitatio est, an plures ex Angelis sint assistentes, quam ministrantes. Dicendum quod sex sunt ordines ministrantium, et tres dumtaxat ordines assistentium: nihilominus in majori numero sunt assistentes quam ministrantes, quia superiora in entibus sine comparatione excedunt inferiora: et haec est sententia Dionysii in libro de caelesti Hierarchia, quae est conformior huic textui Danielis.

Sententiae morales sunt duae. Una est de bestiarum pugna; alia est de antiquo dierum, palma et victoria; ubi notandum quod quatuor sunt bestiae. Prima est leaena; secunda ursus; tertia pardus; quarta est dissimilis omnibus. Per primam leaenam intellige saevitiam tyrannorum, de qua Job 10: Propter superbiam quasi leaenam capies me. Per ursum perfidiam haereticorum, de qua Thren. 5 cap.: Ursus insidians factus est mihi. Per pardum fallaciam simulatorum, de qua Eccl. 8: Quasi pardus laedes eos lingua. Per bestiam dissimilem aliis, malitiam aemulorum. Per primam quae est leaena, designatur saevitia tyrannorum: et describitur habere corpus leonis: in quo notatur crudelitas hominis: et habebat duas alas: quarum una designat nobilitatem sanguinis, altera auctoritatem regiminis; haec enim duo maxime ad crudelitatem hominis viam parant: de quibus Jerem. 2: In alis tuis inventus est sanguis: sed si alae avellantur, stat supra pedes suos, quasi homo humanus et humilis. Quia universa vanitas hominis homo vivens, Psal. 58, et cor ejus datum est ei per cognitionem sui seu dilectionem proximi; nam cum ablata sunt ab eo nobilitas et auctoritas, quae fecerant eum quasi cor habere Dei, Ezech. 28 cap., fit humilis et humanus, qui erat superbus et crudelis, et fit cor fortium Moab, sicut cor mulieris, Jerem. 48. Secunda bestia est quasi ursus: in qua notatur perfidia haereticorum: quia sicut ursus habet caput debile, sic haereticus fundamentum debile. Ista a parte stetit, quia haeretici stant ad partem, eo quod semper ab Ecclesia separati et praecisi per excommunicationem, de qua Thren. 5: In prima Ecclesia, ursus insidians factus est mihi. Describitur autem habere tres ordines dentium, quia licet haeretici debile habeant fundamentum, habent tres modos, quibus se muniant, quasi tres spiritus immodos, ad modum ranarum, Apoc. 16. Nam aliquando suum fulciunt errorem auctoritatibus Canonicis, male tamen intellectis. Aliquando articulis philosophicis et sophisticis: aliquando rationibus scientificis sed falso applicatis: et cum istis devorant quicquid possunt; quibus dicitur: Surge comede, quia tales comederunt, et locum ejus desolaverunt, Ps. 78. Tertia bestia est pardus, qui est totus varius, in

quo signatur fallacia simulatorum, quia simulator semper est varius et diversus; est enim alter in ore, alter in corde, alter in verbo, alter in facto, alter in via, alter in foro: de quo Eccles. 28: Pardus laedens eos. Dicitur autem habere quatuor alas quibus ascendere et promoveri nititur: prima ala est amicitia seu sapientia parturiens; qua quantum possunt faciunt, ut habeant intentum; et ista est ala Cherub, quae tangit parietem, 5 Reg. 6. Secunda ala est abundantia largiens; quia si non possunt prima via obtinere quod volunt, statim vertunt se ad munera; et est similitudo manus sub alis eorum, Ezech. 10. Tertia ala est apparentia mentiens, quia fingunt et praetendant exterius mirabilem sanctitatem, quasi sit aquila grandis per contemplationem magnarum aquarum, Ezech. 18. Quarta est applaudentia blandiens: applaudunt enim majoribus ut desiderata adipiscantur; quod summe debet cavere praelatus, quia tali dicitur Isa. 18: Vae terrae Cymbalo alarum, quae est trans flumen Aethiopiae, quae mittit mare legatos, et in vasis papyri super aquas; et ideo dixit quidam per hunc eundem adulanti et laudanti se: Quid me mihi laudas? numquid tu me mihi vendere vis? Sed haec bestia describitur habere quatuor capita: in capite vero intentio designatur: quia tales ad quatuor principaliter intendunt: scilicet vel a nativitate superbiere, ut prae aliis exaltentur: talis fuit Absalon cuius caput adhaesit quercui 2 Reg. 18; vel ad voluptatem luxuriae, ut in ipsa volutentur, Eccl. 23: Non est caput nequius super caput colubri; vel ad voluptatem lasciviae, ut in ipsa reercentur, contra quos Psal. 7: Convertetur dolor ejus in caput ipsius: vel ad voluntatem maledicentiae, seu duritiae, ut in ipsa firmentur, contra quos Psal. 159: Caput circuitus eorum. Quarta bestia est in-nominabilis, et terribilis, et aliis dominatrix, habens dentes ferreos etc. in qua designatur aemulorum malitia: ista est bestia de qua Genes. 37: Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph; in hac enim bestia, omnes malitiae praecedentium includuntur, quia aemulator omnia mala aliorum comprehendit. Unde et habet saevitiam tyrannorum, et ideo dicitur bestia terribilis, et ideo terribilem habet sessorem, 2 Machab. 5; et perfidiam haereticorum, et ideo dicitur mirabilis, Psal. 92, Mirabiles elationes maris, quia sola elatio facit haereticos a catholicis discrepare; et fallaciam simulatorum, et ideo dicitur fortis nimis, de quibus Ps. 55: Fortes quaesierunt animam meam, et non proposuerunt etc. Describitur autem quod dentibus devorat, pedibus calcit, cornibus pugnat. Per dentes designantur seductores; per pedes, saltatores; per cornua, certatores: habent enim aemulatores suos seductores, a quibus alii seducuntur, et hi dentes ipsorum, Ps. 36. Filii hominum dentes eorum: habent suos sectatores, qui eos imitantur, et hi pedes eorum, Prov. 1: Pedes eorum ad malum currunt: habent suos certatores qui pro ipsis praeliuntur, et hi cornua eorum: haec sunt cornua ferrea quae fecit sibi Sedechias Chanaan dicens: his ventilabo Syriam, 5 Reg. 22. Sed nota quod cornua erant decem, ex quibus tribus evulsis septem remanserunt: quia decem sunt modi detractionis, quibus aemulatores detrahunt, et septem diabolis subjiuntur, tria vero dripiuntur. Primum cornu est in absentia male loqui, et detrahere. Secundum est, modis quibus potest malum inquirere. Tertium est, malum quod

scit, divulgare. Quartum est despectio: si audit malum de aliquo, despiciit, et movet caput, nec loquitur ore sed nutu, dicens: bene scimus quis et qualis est ille; et facit pejus quam si decies loqueretur; ingerendo aliis suspicionem. Quintum est denegatio. Si enim audit, audet confestim contra denegare dicens; non fecit, non fecit ista intentione. Sextum est adulatio; quia si non potest aliter detrahere, adulatur Praelato, ut possit eum confundere. Septimum est accusatio, quia innocentem semper accusat. Et haec septem cornua in ortu cornu parvuli destruuntur; per quod intelligitur Diabolus cui detratores hujusmodi subjiuntur cum quibus pugnat contra innocentes, de quo scribitur Daniel. 7, Et ecce aliud cornu faciebat bellum contra sanctos: sic tria alia cornua destruuntur, scilicet conscientia sui, amicitia proximi, reverentia seu honore Praelati. Aemulator enim quando vult detrahere, dicit quod conscientia illum movet, vel amicitia proximi, dicendo: Ego diligo eum: vel reverentia Praelati, dicendo praelato; Ego dico hoc propter reverentiam vel honorem vestrum, ne ullum malum possit sub regimine vestro fieri vel vos latere; et tunc ista non dicit nisi ut possit solum detrahere, seu voluntate detrahendi; et sic nec est conscientia sui, nec amicitia proximi, nec reverentia Praelati. Propter quod Psal. 74, dicitur, omnia cornua peccatorum confringam, et exaltabuntur cornua iusti.

Secunda moralitas est, quantum ad palamam seu victoriam; unde nota quod omnia praedicta destruuntur per iudicem quem describit sic dicens: quod erat antiquus dierum, et vestimentum ejus quasi nix, et capilli ejus quasi lana etc. In antiquitate notatur sapientia Job 12, in vestimenti candore seu venustate, pudicitia, de quo Eccles. 9: Omni tempore vestimenta tua sint candida; in capillorum albedine seu canitie, reverentia; quia capilli ejus ad ejus pedes cecidit Joannes, Apocal. 10, et cui viginti quatuor seniores honorem exhibebant, erant candidi tamquam lana alba: in throno justitia, Ps. 44. Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis virga regni tui: in rotarum velocitate, strenuitas, quia ungula equorum ejus ut silex, et rotae ejus quasi impetus tempestatis. Isa. 5. In fluvii rapiditate, celeritas. Isa. 59, Timebunt, qui ab occidente, nomen Domini, et qui ab ortu solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit. In assistentia Angelorum, celebritas, qui ipsi assistunt Dominatori universae terrae, Zach. 3. In ministerio eorumdem, nobilitas, quia omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, Hebr. 1. In millenario multiplicato perfectio gloriae. Apocalyps. 5. Numerus eorum millium, dicentium voce magna, dignus es agnus etc. In centenario, perfectio gratiae; quia qui sunt in gratia centuplum accipient, et vitam aeternam possidebunt, Math. 19. In denario autem perfectio naturae angelicae designatur.

Quantum ad victoriam Christi nota, quod venit in nubibus per humanae naturae assumptionem, Luc. 21: Videbunt filium hominis venientem in nubibus; pervenit ad antiquum dierum per aeternam durationem, unde sapientia increata dicit Prov. 8: ab aeterno ordinata sum et ex antiquis antequam terra fieret; et in conspectu ejus oblatus est ad nostram redemptionem, per mortalem et crudelem passionem, Isai 53: Oblatus est quia ipse voluit.

Hebr. 10: Christus semel oblatuſ est ad multorum exhaurienda peccata. Et dedit ei potestatem ad perversorum correctionem, Matth. ultimo: Data est potestas in caelo et in terra. Et honorem et regnum ad electorum promotionem, Apoc. 5: Dignus es Domine accipere librum; sequitur: fecisti nos Deo nostro regnum. Et omnes populi, quantum ad activos dicentes: Nos autem populus ejus, et oves pascuae ejus, confitebimur ei in saeculum, Psalm. 99; tribus, quantum ad Praelatos; quia illuc ascenderunt tribus Domini testimonium Israel ad confitendum nomini Domini, Psal. 171: linguae, quantum ad devotos seu contemplativos: servient ei dicentes, lingua mea exulabit in justitiam tuam, Psal. 15. Et potestas ejus potestas aeterna quae non auferetur per violentiam, quia non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore, donec veniat qui mittendus est, Gen. 49. Et regnum ejus quod non corrumpetur per indeficientiam, quia regnum meum non est de hoc mundo, Joan. 18. Regi ergo huic saeculorum immortalis et invisibilis soli semper honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CAPUT VIII.

« Anno tertio regni Balthasar etc. » Hic ponitur septima visio, quae facta est post duos annos ab altera. In visione autem praecedenti habitus est principalis processus ultimae tribulationis; in ista autem et sequentibus excitatur conflictus, praecedens ultimam tribulationem. Causa autem originalis hujus visionis fuit instinctus Spiritus sancti factus propter affectum devotionis, et conatum attentionis. Causa autem finalis est expositio initii praecedentis visionis. Causa vero materialis est de pugna regni Medorum et Graecorum, sub similitudine arietis et hirci inter Antiochum exorti, pugnantis contra Judaeos quasi cornu modicum. Ex significatione vero principali historiae notatur de pugna Ecclesiae et Christianorum contra Antichristum, sicut patet infra per verba Gabrielis, quia in novissimo, idest in fine temporum dicit eam esse implendam. Et ideo verba addita cogunt eam intelligendam esse quantum ad aliud tempus, secundum unam regulam in principio datam, quae est regula septima in qua dictum est, quod secundum Hieronymum super Isaiam, semper in fine cujuslibet prophetiae subnectentur aliqua, in quibus declaratur attentio prophetalis: unde haec visio est de praeliis futurorum regum in fine temporum, seu tempore Antichristi. Quantum ad formam vero visionis primo notanda est historia. Forma autem visionis talis. Quia primo ponitur visionis apparitio in principio. Secundo visionis expositio, ibi: « Factum est autem cum viderem ego Daniel. » Circa primum notat Scriptura tria. Primo decursum arietis seu regni Medorum, in principio. Secundo occursum hirci seu regni Graecorum, ibi: « Ecce autem hircus caprarum veniebat. » Tertio occursum cornu modici seu Antiochi Epiphanis contra populum Judaeorum, ibi: « De uno autem ex iis egressum est cornu modicum. » Per simile autem cogit expositio intelligi visionem de tempore Antichristi, quia ponit oves a dexteris, hircos autem a sinistris. In ariete enim intelligitur potentia ritus Ecclesiae sanctorum: in hircio vero potentia Ecclesiae malignorum: in cornu vero modico exterminium potentiae Antichristianorum.

Quantum ad decursum regni Medorum significatum per arietem, notat primo Scriptura statum ejus initialem, cum dicitur: « Anno tertio regni Balthasar. » Haec de quatuor regnis in somno Nabuchodonosor in sua visione Propheta deseruit: quod enim hic significatur per bestiam, illic per statuæ membra: quod hic per filium hominis veniente in nubibus, ibi per lapidem abscissum sine manibus: quod hic facit judiciaria condemnatio, ut subderet sibi omnia, ibi, contritio statuæ, quia comminuta sunt omnia: hic populus sanctorum totum occupat orbem sicut ibi, lapis totam terram occupat, crescens in magnum montem. Haec autem dicta sunt hic quamquam pertineant ad praecedentem, quia haec et sequentes sunt quasi expositio praecedentis. « Anno ergo tertio regni Balthasar, » idest post duos annos praecedentis visionis, « Visio apparuit mihi, » quasi subito, ut inferatur, « Post id quod videram in principio, » idest in primo anno regni Balthassar, « Cum essem in Susis castro, » haec est metropolis regionis Aedamitarum: et dicitur castrum propter fortalitii firmitatem, ubi Daniel turrim excelsam in quadro aedificavit ex marmore, secundum Josephum. « Super portam Ulai, » nomen proprium est portae civitatis Susis, supra quam propheta se esse vidit, sicut Romae dicitur porta Tiburtina, « Et levavi oculos meos, » primo in caelum ad Dominum levavit, et deinde quae inferius erant vidit, scilicet arietem et paludem: aliter magis esset demittere quam levare. Vel levavi, idest aperui, ideo quia ut in somniis non videmus aliud nisi oculis elevatis. « Et ecce aries ante paludem habens cornua excelsa. » Cornua excelsa arietis sunt duo reges excelsi, scilicet Darius et Cyrus, rex Medorum et Persarum, « Unum autem excelsius altero, » quia Cyrus majoris gloriae fuit quam Darius; et adeo, « succrescens, » ut in brevi totam sibi Asiam subjugaret. Secundo notat statum ipsius seu decursum linealem medium seu principalem, cum dicitur: « Postea vidi arietem, » scilicet ipsum regnum Medorum, licet per alium regem, quia per ultimum Darium qui pugnavit contra Alexandrum, ut dicitur 1 Machab. 1: a quo fuit victus, « ventilantem, » idest agitatione capitis moventem orbem, « Contra occidentem et contra aquilonem et contra meridiem, » quia potestas Persarum in crudelitate praecipua fuit, contra eunetas mundi partes quasi cornibus ventilabat. « Et omnes bestiae, » idest nulli feroces terrae reges regibus Persarum potuerunt suis viribus resistere. « Neque de manu ejus, » propriis laboribus liberari. Tertio notat ipsius statum finalem, cum dicitur: « Fecitque secundum voluntatem suam, supple de regnis aliis, usque ad regnum Alexandri filii Philippi: de quo dicitur primo quod obtinuit regnum Medorum. » Et ego intelligebam ex superioribus designari regnum per superbiam et ampliari ipsum per magnificentiam, secundum quod regnum hoc exposuit Danieli infra Gabriel, seu docuit eum.

Quantum ad occursum regni Graecorum significati per hircum, cum dicitur: « Ecce autem hircus caprarum, » notat primo Scriptura regni Graecorum sicut in praecedenti statum initialem, cum dicitur, « Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente, » quia ab occidente in orientem erat praecipua potestas Persarum. « Super faciem totius terrae et non tangebatur terram,

quia Alexander contra ultimum Darium regem Persarum, cum tanta festinatione venit, ut potius volasse quam venisse videretur, « Porro hireus » habebat cornu insigne, » idest Alexander fortitudinem magnam habebat, quo in toto orbe nullus fortior. « Et venit usque ad arietem stantem » in porta, » quam supra dixerat ante paludem; ubi contra Persas irruit, quia circa vicinum fluvium Darii duces superavit. » Et effectus est in eum, » idest fervidiore more impetit in eum. « Et percussit, idest occidit, sicut patet 1 Machab. 1, ad extremum Darium. « Et » comminuit duo cornua, » idest duas partes principales, scilicet Medos et Persas subjugavit, totum regnum sibi subiecit. Secundo notat ipsius decursum linealem, cum dicitur: « Cumque misisset eum in » terram, » scilicet arietem, » conculcavit, » idest humiliavit ejus superbiam, quia super omnes orbis partes levabatur. « Et nemo quibat liberare » eum de manibus ejus, » quia nemo ei auxiliatus est. Tertio notat ipsius terminum finalem, cum dicitur: « Hireus autem caprarum magnus factus » est, » quia Alexander cunctis regionibus imperavit, ut dicitur 1 Mach. 1: « Cumque crevisset, » fractum est cornu magnum. » Quae sequuntur ex nunc inferius ab Angelo exponuntur, « Orta » sunt quatuor cornua, » quia mortuo Alexandro in Babylone trigesimo anno aetatis suae, quatuor duces ejus sibi imperium diviserunt, ut supra dictum. « Per quatuor ventos caeli, » idest per quatuor partes principales mundi ex quibus oriuntur principales venti.

Quantum ad occursum Antiochi Epiphanis contra populum Judaeorum significati per cornu modicum, cum dicitur: « De uno autem ex eis egres- » sum est cornu unum modicum, » notat primo Scriptura statum ipsius initialem, cum dicitur: « De uno autem ex eis, » idest de regno Syriae, de posteris Seleuci qui fuit unus ex quatuor successoribus, « egressum est cornu modicum, » quia ex illo ortus est Antiochus Epiphanes qui fuit primo modicus, postea grandis, « contra meridiem, » idest Aegyptum, « orientem, » idest Persidem, « fortitudinem, » idest Judaeam, eo quod electi sunt fortes vallati custodia Angelorum. « Et ejecit » de fortitudine et de stellis, » quia plurimos Judaeorum idololatriae subiecit, sicut patet 1 Machab. 1; « Et usque ad principem fortitudinis ma- » gnificatus est, » ita ut contra Dei fortitudinem quae in Judaea principabatur, insurgeret, et ejus cultum evacuare niteretur: nam primo contra Ptolomaeum regem Aegypti dimicavit, sicut patet 1 Machab. 2, postea res novas moliebatur, in Perside tandem contra Judaeos veniens, simulacrum Jovis in templo statuit, « Et ab eo tulit jüge, » idest quotidianum, « sa- » crificium, » ne ibi offerretur, « Et dejecit locum » sanctificationis ejus, » scilicet Jerusalem, ubi templum erat sanctificatum, in quo idolis immolabant. Secundo nota decursum ipsius linealem, cum dicitur: « Robur autem datum est ei contra jüge sacrificium » propter peccata, » quia propter peccata Israelitarum in Jerusalem permisit regnare hypoeritam super eos. « Et prosternetur veritas in terra, » idest verus Dei cultus et lex cultu idolorum praevalente, « Et prosperabitur, » supple idolatria, « et faciet, » idololatria quidquid voluerit contra Jerusalem et templum prosperis successibus. Tertio notat ipsius statum seu terminum finalem, cum dicitur: « Et

« audiavi unum de sanctis loquentem, » quia videbatur ei in somnis unum Angelum colloquentem uni, quaesivisse ab eo cui loquebatur, « Usquequo » visio et jüge sacrificium, » desolaretur, « et » peccatum, » propter quod acciderat illa desolatio, expiaretur, et templum et sanctus populus conculcarentur. Visio est lex illuminans, et lux, ut dicit Sapiens; fortitudo est populus, Angelus vates. « Et » dixit ei: usque ad vesperam et mane: » quasi diceret: desolatio durabit diebus et noctibus succedentibus per duo millia et trecentos dies qui sunt anni sex et tres menses, quibus durabit vastitas Jerusalem sub Antiocho: de quibus tres fuerunt contaminationis templi, et sexto anno cum mense per Judam Machabaeum templum purgatur, ut habetur 2 Machab. secundum Hieronymum.

Sequitur secunda pars principalis totius capitis, in qua tangitur visionis expositio, cum dicitur: « Factum est autem: » ubi notat Scriptura tria. Primo exponit mysterium arietis, quod est contra regnum Medorum et Persarum, cum dicitur: « Fa- » ctum est autem cum viderem ego Daniel. » Secundo mysterium hirei quod est regnum Graecorum, ibi: « Porro hireus caprarum rex Graecorum est. » Tertio mysterium cornu modici, quod est regnum Assyriorum, idest Antichristianorum, cum dicitur: « Et post regnum eorum cum creverint iniquitates. »

Quantum ad mysterium arietis, primo Daniel intelligentiam requirit, cum dicitur: « Factum est » autem etc. » cum videret omnia supradicta et a Deo eorum quaereret intelligentiam, in forma hominis ante oculos ejus apparuit, sed quia Angeli apparent ut plurimum alati, ideo dicit: « Quasi » species viri, » non omnino viro similis. Secundo Michael ei eam dari praecepit, cum dicitur: « Au- » divi vocem inter Ulai, » idest audiavi vocem exeuntis inter muros Ulai dicentis: « Gabriel fac » intelligere etc. » quia visio haec est de regnorum certaminibus et regnorum successibus; ideo Gabriel praepositus praelii, huic officio mancipatur, nam Gabriel fortitudo Dei interpretatur. « Intelli- » gere visionem. » Non ergo omnis Propheta quae videt intelligit. Tertio Gabriel illi eam aperit, cum dicit: « Et venit et stetit. » Cum tamen venisset, « corruì, » fragilitatis meae conscius, coram tam excellenti viro, « Et ait ad me: intellige filii homi- » nis. » Ezechiel, Daniel, quia saepe inter Angelos se esse noverant, ne eleventur, filii hominis nuncupantur, ut homines se esse noverint. « Quoniam » in tempore finis complebitur visio, » non in proximo, nec in tempore tuo, sed in fine saeculi complebitur. Ex quo patet quod id, quod sub Antiocho factum est, non cogit sub Antichristo in veritate non esse complendum. « Cumque loqueretur ad » me, collapsus sum. » Prius ergo eum crexerat, et iterum his auditis perterritus in faciem corruit, ut supra hominem ea quae dicuntur ostendat. « Et » tetigit me, » idest confortando erexit, « in gradu » meo, » scilicet super pedes meos, ut audirem et intelligerem quae diceret: « Dixitque mihi; ego » ostendam tibi quae futura sunt in novissimo ma- » ledictionis, » idest in ultimo tempore desolationis quae indicatur Deuter. 27, transgressoribus legis: vel ultimo tempore illius maledicti hominis qui hoc facturus est. « Quoniam habet tempus finem » suum, » idest non semper maledictio durabit. « Aries quem vidisti rex Medorum est. » Exponit visionem, ut supra dictum est.

Quantum ad mysterium hirei, cum dicitur: « Porro hircus caprarum. » Exponit primo quid significatur per hircum, in principio, « Porro hircus caprarum rex Graecorum est, » et patet. Secundo quid per cornu magnum, ibi: « Et cornu grande, » ipse est rex primus, scilicet Alexander qui primus regnavit in Graecia, 1 Machab. 10. Tertio quid per cornu perditum et fractum, et successum aliorum quatuor. ibi: « Quod autem fracto illo, » quia per cornu fractum designatur mors Alexandri, per successum quatuor cornuum, successus quatuor regum qui diviserunt post ipsum sibi imperium; et regnavit Ptolomaeus in Aegypto, Seleucus in Syria, Philippus in Macedonia, Antiochus in Asia. Hi fuerunt de gente ejus, scilicet Macedones, vel de familiaribus, aut principibus ejus. Sed non successerunt in fortitudine ejus, quia nullus aequiparatus est Alexandro in potentia et imperio.

Quantum ad mysterium cornu modici, quod est regnum Antichristianorum, cum dicitur: « Et post regnum eorum cum creverint iniquitates, » ubi ostenditur Antichristus contrarius toti Trinitati, notat Scriptura tria: quia primo notat ipsum fore contrarium divinae potestati, cum dicitur: « Post regnum eorum dum creverint iniquitates, » cum multiplicata fuerint mala in terra, ut dicitur 1 Machab. 1: Consurget rex impudens, quem nullam turpitudinem committere pudebit, « Intelligens propositiones, » idest calliditates aliorum sua astutia praeveniens et obscura dicta advertens, quia Antichristus omnium mores et condiciones sua astutia advertet, et secundum quod videbit unumquemque inclinatum, secundum hoc trahet ipsum ad suum cultum, ut si quem viderit ambitiosum praeferet eum, et sic de ceteris conditionibus. « Et roborabitur fortitudo, sed non in viribus suis, » idest licet magna faciet et magna ostendat, non sua virtute hoc faciet, nec ei adscribendum est, sed demeritis aliorum, quia propter peccata populi permittet Deus regnare hypoeritam, Job 54. Secundo ostendit ipsum fore contrarium divinae sanctitati, cum dicitur: « Et supra quam credi potest universa vastabit et interficiet robustos, » sicut Antiochus Machabeos et Judaeos sic Antichristus populum sanctorum, veros cultores Dei et Christianos qui ei acquiescunt. « Et dirigetur dolus in manus ejus, » quia dolose machinabitur et prospere succedit ei. Tertio ostendit contrarium fore divinae veritati, cum dicitur: « Cor suum magnificabit, » quia priori fortuna provocatus magna facere tentabit, « Et in copia rerum, » idest in stipendiis, « Accidet plurimos, » idest decipiet, « Et contra principem principum consurget, » propter copiam militum; « Et sine manu conteretur; » quia sicut Antiochus rediens de Perside infectus morbo horribili et tristitia periit, sic Antichristus peribit non per manum hominis, sed eum interficiet Dominus spiritu oris sui, ut dicit Apostolus 2 Thess. 2, et Isai. 11, Spiritu labiorum suorum interficiet impium. « Et visio mane et vesperi quae dicta est vera est; » idest per successionem temporum, sicut mane succedit ubique vesperi, veritas visionis apparebit, ut dicit Hieronymus. « Tu ergo visionem signa, » idest commenda memoriae aliquam enunciationem, faciendo ne exeat; « Quia post multos dies, » idest non nisi post multa tempora complebitur: quasi diceret: obscura sunt quae dicuntur, nec intelligi poterunt, quousque rebus et

S. Th. Opera omnia. V. 25.

operibus impleantur; « Et ego Daniel languui, » hic incitat nos ad amorem Dei, timorem et humilitatem; « languui, » terrore concussus, quia corpus magna jejunii attenuatione maceraverat; « Et faciebam opera; » a rege (supple) imperata, ut redderet omnia omnibus; « Et stupebam ad visionem, » idest super profunditate visionis; « Et non erat qui interpretaretur; » quia licet reges et regna cognoverit per Angelum, tamen personas regum singulares, et tempora quibus implenda esset visio, nesciebat; et ideo dubius fluctuabat, nullusque audiens ab eo interpretari sciebat.

Argumenta literalia sunt tria. Primum est, quod secundum Hieronymum, non possunt fieri visiones in somnis, sine aliquo aspectu mentis: et ideo dicitur; levavi oculos meos. Secundum est, quod Prophetis aliquando factae sunt visiones, absque plena revelatione significationis ipsarum, ut patet hic. Tertium est, quod aliquando Deus Prophetis revelat mysterium visionis, quoad unam partem, non quoad aliam; ut patet hic, quod Danieli facta fuit revelatio quoad personas in communi, tamen non quoad certas personas in singulari.

Sententiae dubiae sunt tres. Prima est, utrum haec visio possit intelligi de tempore Antichristi: quod non videtur, quia dicitur, quod haec tribulatio durabit per bis mille circiter dies; idest per sex annos cum tribus mensibus; sed tribulatio Antichristi non durabit nisi per tres annos cum dimidio. Dicendum quod haec visio non solum tangit tempus tribulationis Antichristi, sed etiam tempus praecedens ipsam. Secunda dubitatio est de hoc, quod dicit quod cessabit jube sacrificium. Si enim haec visio tangit tempus Antichristi, cum in Ecclesia Dei non sit aliud jube sacrificium nisi sacrificium altaris; videtur quod tunc illud deberet cessare; quod est contra illud Matth. ultimo: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi: quod intelligitur de sacramento altaris. Dicendum quod tunc cessabit, quantum ad solemnitatem solum, quia tunc missae publicae non celebrabuntur, sed occulte, sicut fuit in primitiva Ecclesia. Tertia dubitatio est de eo quod dicit, quod non erat qui ei interpretaretur visionem; contra quae statim dixerat, quod Michael dixit uni de assistentibus, fac ei cognoscere visionem, et statim Gabriel interpretatus est ei. Dicendum quod visio fuit ei interpretata quoad unam partem, et non quoad aliam; scilicet quoad personas impersonaliter sumptas, hoc est in generali; sed non in speciali, et hoc desiderabat ipse scire.

Sententia moralis. Prima est quantum ad visionis modum, in quo describitur tempus visionis, scilicet trium annorum: locus, scilicet Susis elevata super portam Ulai: qui enim vult visionem futurae tribulationis intelligere, oportet quod eam requirat tribus gradibus significatis per tres annos. Primus gradus seu annus est exercitium virtutis. Secundus gradus seu annus est exercitium meditationis. Tertius gradus seu annus est exercitium devotionis. Oportet etiam quod sit in Aelam; quod interpretatur superliminare, per considerationem divinae potestatis: quod sit in Susis, quod interpretatur prehensio sui per considerationem propriae fragilitatis: quod sit super portam Ulai, quod interpretatur palus a palude, quae modo virescit, modo desiccata albescit, per considerationem mundanae mutabilitatis. Secunda moralitas est de ariete; in quo notatur

potestas electorum; per hireum vero potestas perversorum: unde omnes reges designati per arietem amplaverunt cultum Dei; designati vero per hireum repediverunt. Aries enim dux est ovium, quae erunt a dextris: hireus vero dux eorum qui erunt a sinistris. Iste aries duo habebat cornua, quibus quatuor partes mundi ventilabat, et unum illorum erat excelsius reliquis. Per arietem intelligitur praelatus, qui debet esse dux simplicium: duo cornua sunt duae potestates in Ecclesia, scilicet potestas divinae corrigibilitatis et humanae, quorum unum est excelsius reliquo, et in eo plus confidendum: vel duo cornua sunt praedicatio et correctio, et his duobus, scilicet per instantiam praedicationis, debet ventilare contra orientem humanae laetitiae, contra occidentem humanae tristitiae, contra aquilonem humanae saevitiae, contra meridiem humanae astutiae. Tertia moralitas est, de hireo habente cornu insigne inter oculos; et frangitur inter quatuor cornua, ex quibus oritur cornu modicum. In hireo notatur perversitas malorum praelatorum seu principum iniquorum; et dicitur hireus propter foeditatem luxuriae, hireus enim animal lubricum; et propter facultatem superbiae; semper enim vult praecedere: propter voracitatem vanae gloriae, quia semper pascitur arborum summitates. Sed habet cornu insigne, scilicet ausum temeritatis; semper enim credit se plus valere, et melius regere quam alii: sed in cornu, scilicet temeritas, frangitur in quatuor: scilicet in praesumptionem quia semper aspirat ad majora: secundo in machinationem, quia semper machinatur contra omnia, si quid videat sibi praeesse. Tertio in aemulationem, quia semper aliis aemulatur. Quarto in defensationem, quia semper propria mala defendere conatur; unde si arguatur, dicit, non feci; vel si feci, bene feci; vel si male feci, non multum male feci; vel si multum male, non mala intentione, aut non feci solus: at si convincatur, statim aliena suasionem se excusare nititur. Unde semper se defendit; et ex istis praecipue, et ista ultima, oritur nequissima scilicet obstinatio malitiosorum; talis enim obstinatur in sua malitia, et facit bellum, et elevatur adversus cultum Dei, et contra omne quod est honoris Dei, amoris proximi, timoris divini iudicii, seu divinae punitionis, vigoris, sanctae operationis; et haec per ordinem posuit textus.

CAPUT IX.

« In anno primo Darii filii Assueri etc. » Haec est octava visio, facta primo anno Darii. Habita ergo prima visione, qua describit ultimae tribulationis decursum, et secunda qua describit ultimae tribulationis conflictum, sequitur ista tertia, quae describit ultimae tribulationis solatium, ex consideratione passionis et Christi passi. Causa autem originalis hujus visionis est instinctus Spiritus sancti factus Danieli oranti, secundum affectum, et confitenti suum, seu populi peccatum ac postulanti remedium. Causa autem finalis est, ut ostendatur tempus expiationis peccati, liberationis populi, occisionis Christi, desolationis templi, et consolationis temporis Antichristi. Causa autem materialis est de septuaginta hebdomadibus abbreviatis a tempore reaedificationis Jerusalem, usque ad passionem Christi, ex cujus consideratione erit solatium tempore Antichristi, quo tempore erit maxime orationi et meditationi Christi insistendum. Causa autem formalis

in divisione capitis consistit; quae talis est. Primo ponitur orationis meritum in principio. Secundo ostensionis seu revelationis terminus, infra; « Cum » que adhuc loquerer, et orarem et confiterer peccata mea. » Circa orationem notatur primo collectio seu conditio orantis in principio. Secundo, confessio peccantis, ibi: « Et oravi ad Dominum » Deum meum. » Tertio, confusio petentis, seu postulantis, ibi: « Et nunc, Domine, qui eduxisti » populum tuum de terra Aegypti. » Quantum ad collectionem, seu conditionem orantis, notatur primo a Scriptura tempus et hora, cum dicitur: « In primo anno Darii. » Ubi notandum; quod licet Daniel intellexisset, ex verbis Jeremiae Prophetae, septuaginta hebdomadas, de captivitate populi sui impletas, post quas scilicet debebat populus liberari, et hoc Deus ordinasset, sicut praedixerat Jerem. 29 cap.; quia tamen propter peccata populi poterant differri; sicut in vindicta acceleratum fuit diluvium per centum annos, propter peccata populi: ideo oravit Daniel, ne ultra liberatio populi differretur; et merito suae orationis illud, et plura alia, obtinuit. « Anno primo Darii filii Astyagis, » qui alio nomine dictus est Assuerus, « De semine Medorum » Qui imperavit super regnum Chaldaeorum. » Signa ponit, scilicet genus medorum, et victoriam Babyloniorum, ne propter similitudinem alium Darii esse credamus; qui imperavit, supple primus super regnum Chaldaeorum; unde cum dicit: « Ego » Daniel intellexi in libris » nempe apud Jeremiam Prophetam, cap. 25. Et servient omnes gentes istae regi Babylonis septuaginta annis, et 29 cap., Cum coeperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos etc. Secundo tangitur motivum et causa orationis, cum dicitur: « Ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni, » sicut dictum est etc., intellexit quod jam implebantur desolationis Jerusalem septuaginta anni, sicut praedictum erat per Jeremiam 29 cap. Tertio tangitur modus et forma, cum dicitur: « Et posui faciem » meam, » idest totam intentionem converti, quia ad rem cui diligenter attendimus, faciem non dorsum vertimus. « Ad Dominum meum rogare in » jejuniis, » idest abstinentia, quantum ad austeritatem, carnem macerans; « et cinere » quantum ad humilitatem seipsum humilians; in pulvere sedens rogat Dominum, ut suae promissionis memor captivitatem suam in terram suam reverti faciat. Quantum ad confessionem peccantis, absumit peccatum populi per charitatis affectum quia ipse non erat talis aetatis, quando fuit ductus, ut possit talia commisisse: quod tangitur, ibi: « Et oravi Dominum » Deum meum. » Ubi primo reserat malitias depravantes, scilicet omissionis et commissionis, contra fidem vel bonos mores, cum dicit: « Et oravi etc.: » non quia esset incredulus promissioni divinae de populi liberatione; sed ne securitas negligentiam, negligentia superbiam, superbia vero pariat offensam, offensa vero revocet vel retractet, vel retrahat promissum, quod per suam Deus elementiam promisit. « Confessus sum et dixi, » et hoc debet primo in oratione fieri. « Obsecro Domine Deus, » blanditur illi a quo impetrare intendit; ostendens eum potentem efficere quod promittit, in promisso autem veracem; quia, « custodiens pactum; » idest veritatem impletam fuisse, nisi peccata eorum quibus promiserat obstitissent; et ideo dicit, « diligenter » tibus te. » Ergo, « Domine, » quia Dominus cui

debemus servire, « Deus, » cui velle est facere, « magne, » incomprehensibilis sapientia, potentia, et strenuitate, « terribilis, » et ideo captivantibus nos terrorem incutere potest, sicut olim Pharaoni et Sysarae, ut necessario patres nostros haberent dimittere, « Custodiens pactum, » idest non retraheres promissum elementer factum, si custodissemus mandata tua, et dilexissemus te: « peccavimus, » et ideo iuste pro peccatis nostris flagellamur, et offensi. Quia Daniel unus erat ex populo: propterea peccata populi enumerat quasi sua. « Peccavimus, » tuam justitiam deserendo, « Iniquitatem » fecimus, » malum pro bono: « Impie egimus, » irreligiose contra divinum cultum operando, « Et » recessimus, » a mandatis tuis gradiendo, « Declinavimus a mandatis, » non formidando, « Ac » a judiciis tuis. » Judicia sunt praecepta in quibus pro culpa certa imponitur poena. Secundo annullat circumstantias excusantes, quae sunt ignorantia et infirmitas, cum dicit: « Non obedivimus servis prophetis, » his qui se a te missos contestabantur, « Qui locuti sunt de nomine tuo regibus: » quidam enim solis regibus, quidam principibus, quidam populo, quidam simul omnibus prophetiae loquebantur. « Tibi Domine justitia: » ex quo enim sic docuisti, iuste patimur quod meruimus, « Nobis » autem confusio faciei; » quia ut inobedientes et injusti, ad te oculos nostros levare confusi sumus. « Sicut est hodie, » idest hoc tempore. « Viro Juda: » duobus regnis nominatis, scilicet Juda et Israel, gradum sacerdotalem imposuit, scilicet habitatores Jerusalem, quia omnes communiter peccaverunt; et ideo omnes confusio involvit. « Propter iniquitates eorum: » quasi diceret: de terra nostra nos ejecisti, non tuae crudelitati, sed eorum iniquitati attribuendum: « eorum, » dicit, non nostrae, quia parvulae aetatis erat tempore ejectionis suae, et ideo non poterat talia commisisse. « Tibi autem misericordia et propitiatio etc. » Superius attribuerat justitiae, nunc attribuit elementiae, ut animum iudicis ad pietatem convertat. « Et non audivimus » vocem Domini Dei nostri ut ambulares in » lege ejus, quam posuit nobis per servos suos » Prophetas. » Licet decalogus proprie dicatur Lex, tamen dicta prophetarum communiter loquendo sunt Lex, quia talis quam transgredi non licet. « Omnis Israel, » dicit quia tanta fuit paucitas legem custodientium, ut neminem exciperet. « Et declinaverunt ne custodirent vocem tuam, » quia divertebant a locis ubi prophetae ejus praedicabant vel praedicare volebant. Tertio exaggerat condiciones aggravantes, quae sunt obstinatio in peccatis et ingratitudo in beneficia, cum dicit: « Et stillavit super nos maledictio, » idest minutionem, sicut pluvia ruit: quasi diceret: non totam infudisti iram ad confundendum, sed misisti stillam furoris ad convertendum. Maledictio quae legitur Deut. 28 contra peccatores. « Quia peccavimus ei, » et statuit sermones suos supra nos, » idest verba quibus poenam est comminatus transgressoribus vel praevicatoribus, in nobis adimplevit. « Ut » super indueret, » idest sic stabilitae sunt super nos, ut magnum malum in eis contentum super nos indueretur, « Quale nunquam fuit sub omni » caelo, idest sub aliqua parte caeli. » Et non rogavimus etc. » Grandis duritia, ut nec in plagis positi Dominum rogarent. Cujus ratio subditur, « Et reverteremur ab iniquitatibus, » idest non

sumus conversi ab iniquitate nostra, quod fit cogitando veritatem tuam, « Vigilavit Dominus super » malitiam, » idest ad visitandum super nostram malitiam intendit: malitia enim dum inebriat, vigilando corrumpit, ut ebrios vigilare faciat, dormit vero deserendo cum dissimulat. Hoc Hieronymus. Et ideo: « Justus Dominus in omnibus operibus suis » quae fecit super nos, » idest adversus nos. « Non enim audivimus vocem ejus, » scilicet vocem legis et prophetarum.

Quantum vero ad confessionem postulantis seu petentis quae tangitur, cum dicitur: « Et nunc Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum. » notatur primo postulantis via quae est amotio mali, cum dicitur: « Et nunc Domine etc. » quae patent usque ibi: « Auferatur obsecro ira tua a monte » sancto tuo, » scilicet Sion, ubi templum erat in Jerusalem, et patet usque, ibi: « In opprobrium » sunt, » idest omnes gentes exprobrant eis mala quae patiuntur. « Nunc ergo exaudi Deus noster etc. » et ostende faciem tuam, » ut appareat quod ejus memor es. Secundo postulantis fiducia, quia Dei elementiae non nostrae justitiae innititur: unde sequitur, « Propter te ipsum, » idest propter solam bonitatem tuam et misericordiam, « Inclina » Deus meus autem tuam, vide desolationem nostram et civitatis sanctae super quam invocatum » est nomen tuum. » Inclina Deus, dicit ut exaudiat; quia quando non inclinat autem ad parcendum vel convertit oculos ad miserendum oranti, tunc non exaudire vel respicere preces, dicitur. « Neque » enim in justificationibus, » idest in nostris justificationibus, sed potius de tua misericordia confisi preces fundimus. Tertio postulantis instantia quae est collocatio boni, quia petit cum dilatione sive devotione, cum dicitur: « Exaudi, Domine, » placare, Domine, » juste nobis iratus. « Ne moreris. » Cupientis animo nil satis festinator, quia omnis mora damnosa sibi videtur. « Quia nomen tuum » invocatum est super civitatem: » quasi diceret: ne moreris, quia civitas et populus tuae ditionis sunt et te in Dominum volunt. Nota quod in qualibet istarum confessionum seipsum accusat et excusat Dominum, et haec est nobilis confessio.

Sequitur pars secunda totius cap. principalis, in qua notat Scriptura ostensionis seu visionis et revelationis modum, cum dicitur: « Cumque adhuc » loquerer et orarem. » In qua primo Scriptura notat videntis excitationem in principio. Secundo visionis Jeremiae expositionem, ibi: « Septuaginta » hebdomades abbreviatae sunt. » Tertio in futurum extensionem, ibi: « Et civitatem et sanctuarium dissipavit. » Circa excitationem notandum, quod primo Angelus juxta actus hierarchicos purgat Danielis affectum, cum dicitur: « Cumque adhuc » loquerer et orarem. » Ecce magna humilitas: cum peccata non fecerit, populo peccatori se adjungit, ut ex humilitate veniam consequatur. « Confiterer. » Confessio frequenter non in poenitentiam sed in laudem sonat; quia secundum Chrysostomum sicut est confessio criminis, ita est confessio laudis: de qua Psalm. 93: Et pulchritudo in conspectu ejus cetera patent. « Et ecce vir Gabriel, » virum vocat, quia in forma humana apparuit: vel vocat virum et non sexum sed virtutem ostendat, « A » principio, » idest in visione praecedenti, ut dicitur: Gabriel fac intelligere visionem. « Cito: » Grandis orationis effectus, quia adhuc Daniele lo-

quente impletur. « Volans, » quia festinus uti volans. Vel volans dicitur, quia forte in specie qua communiter Angeli cum alis describi solent, ad designandam eorum caelestem habitationem, aut promptitudinem ac agilitatem in exequendo divina mandata, ipsum accessit. « Tetigit me in tempore sacrificii vespertini. » A matutino usque ad vespertinum sacrificium in oratione perseverarat; et ideo exauditur. « Tetigit me, » cum orationi deditus eram; tum me sibi fecit intentum, « Docuit me, » septuaginta annos desolationis nondum esse completos, ut putaveram; et ostendit quae populo similiter eventura erant, ut infra habetur. Secundo illuminat ipsius intellectum per apparitionem, cum dicitur: « Dixitque Daniel: nunc egressus sum, » vobis loquens: Scriptura enim nostris utitur verbis, ut quando dicit, quod Angelus de thalamo Dei est egressus, et ad Prophetam veniret, loquitur Scriptura, ut de quodam potente ministros suos ad negotia et varia loca destinare. « Egressus; » ergo non regressum a Deo, sed accessum designat. « Ut docerem te, » quod per te intelligere non valeres, quia obscura est visio prophetiae ipsius Jeremiae de liberatione et completionem desolationis populi; et ideo: « Ab exordio precum tuarum, » quia statim ut rogare coepisti, misericordiam impetrasti, et sermo Domini iunctus est mihi referendus, « Quia vir desideriorum es, » idest magna desiderans, et vehementiam habes desiderii ad liberationem tuorum et intelligentiam secretorum; et ideo statim meruisti exaudiri. Tertio perficit sive excitat ejus conatum per attentionem, cum dicitur: « Tu ergo animadvertes, » idest totum recolle et intellige visionem et prophetiam Jeremiae de septuaginta annis desolationis quam nondum intellexisti. Neque enim adhuc viderat veritatem visionis, neque annos desolationis: sed quia completos credebat et captivitas laxata non erat, pro ejus laxatione anxie Dominum supplicabat; et ideo Angelus intellectum et prophetiam facilem ostendit; et quoniam captivitas in hac prophetia designata usque ad Christum laxanda non erat. Circa visionis expositionem quae est de Christi adventu et morte, tangitur primo fructus descendens, cum dicitur: « Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt. » Hebdomadae septuaginta septimanae annorum sunt, quae faciunt quatuorcentum nonaginta annos, qui sunt dispositi a Deo, ut populus et civitas molestetur. Dicit autem, « Abbreviatae sunt, » quia hebdomadae illae annorum, secundum annos lunares, qui sunt minores solaribus, debent sumi, quia annus solaris habet plus undecim dies quam lunaris, et hi undecim dies dicuntur Epacta, idest adjuncta pars ad annum lunarem: unde quando annus solaris habet ex collectione illarum Epactarum unam lunam, tunc habet tredecim lunctiones et illa lunatio tertiadecima dicitur Embolismalis et annus ille dicitur Embolismalis, idest praegnans una lunctione. Dicit ergo: « Super populum et super urbem sanctam tuam, » populum scilicet Israeliticum et urbem nempe Jerusalem: populum tuum, sicut dicitur Exod. 52: « Peccavit populus tuus quasi non meus quia me deseruit. » Et consumetur praevaricatio, » idest in istis septimanis solvetur captivitas, quia in illis expiabitur falsitas, « Et finem accipiat peccatum et deleatur iniquitas, » quae causae captivitatis extiterunt, « Et adducatur justitia sempiterna: » quia Christus nascetur qui vincet justitiam legis. « Et impleatur visio, » quia ex tunc

prophetalis visio non invenietur in Israel. « Et ungetur sanctus sanctorum, » cui dicitur Psalm. 44: Unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae. Secundo tangitur tempus venientis, cum dicitur: « Scito ergo et animadvertes: » quasi diceret: omnia quae dicta sunt fient in illis septimanis. Nunc autem vide per partes quo ordine complebuntur quae modo sperantur: « animadvertes, » scilicet quomodo accident per partes quae ventura sunt, « Usque ad Christum » Duce ab exitu sermonis ut reaedificetur Jerusalem, » idest vigesimo anno Artaxersis a quo data est licentia reaedificandi Jerusalem, ut Nehemiae 2 cap. dicitur: « Hebdomades septem et hebdomades sexaginta duae, » idest a data licentia ab Artaxerxe et septem hebdomadibus reaedificabitur Jerusalem et muri ejus per Nehemiam in circuitu, « Et plateae ejus in angustia temporum, » quia in tribulatione et angustia graviter eos opprimente magistratum iniquitate hostium crudelitate, domesticorum etiam cupiditate, ita ut liberos suos pro victu vendere cogerentur, sicut patet Nehemiae 4 cap. Tertio tangitur molus passionis, cum dicitur: « Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, » idest post illas septem hebdomadas in quibus reaedificabitur civitas, « Et post illas hebdomadas sexaginta duas » (supple sequentes septem postpositas), idest quadringentos quadraginta et unum annos completos, idest septima hebdomada sequenti, « Occidetur Christus et non erit ejus populus. » Exponitur a quibus occidetur, quia a populo quondam suo a quo negabitur, nec ei credetur, cum dicturi sunt, non habemus regem nisi Caesarem: item: tolle tolle crucifige eum. Unde cum dicit: « Civitatem et sanctuarium dissipabit populus, » subdit poenam praedictae occisionis et negationis: quia populus romanus cum duae Vespasiano, « Civitatem et sanctuarium dissipabit, » scilicet populus dominans venturus, idest qui in futurum est dominaturus, « Et finis ejus vastitas, » idest finis ipsius erit romana destructio et vastatio ejus. « Et post finem belli, » idest non solum tunc per bellum devastabitur, sed durabit desolatio in aeternum per divinum statutum, quia Jerusalem conculcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum, Lucae 11. Unde cum dicit: « Confirmabit autem pactum, » addit quid ad instantiam orationis Danielis subsequetur. In quo ostendit, quare hanc hebdomadam separaverit ab aliis; quia licet facta sunt in ea opera insignia, nam transactis tribus annis et dimidio Christus baptizatus est et Joannes in tertio coeperat baptizare, in alia autem medietate circa finem occisus est, et ita hebdomada adjuncta confirmavit pactum redemptionis nostrae. « Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia, » idest ultima medietate circa finem deficiet hostia, quia adveniente veritate cessabunt verba, « Et erit in templo abominatio desolationis, » idest abominanda et desolata erunt sacrificia post mortem Christi secundum quosdam. Sed hoc non concordat sententiae Evangelii; et ideo dicendum, quod ibi loquitur de desolatione futura post passionem, quando Aelius Adrianus idolum abominandum posuit in templo Jerosolymae ejus funditus destructa est civitas, nunquam ulterius reaedificanda. Et ideo sequitur, « Et usque ad consummationem et finem durabit haec desolatio, » hoc est non consummabitur usque ad finem temporis.

Vocabula obscura patent in litera.

Argumenta literalia sunt quatuor. Primum est quod in rebus a Deo promissis et ordinatis non est dimittenda oratio, propter securitatem orationis divinae, quia magna securitas in promissis parit offensam, et sicut propter offensam patientia vel vindicta aliquando acceleratur, sicut patet de tempore Noe populo ad poenitendum dato, quod propter securitatem et abusum fuit abbreviatum, sicut dictum est, sic et de beneficio a Deo conferendo. Unde Daniel, licet intelligeret ex prophetia Jeremiae, quod septuaginta hebdomadae essent praeordinatae a Deo usque ad tempus Christi, tamen adhuc non cessavit orare, ut sic fieret, nec differretur ultra.

Secundum est, quod quilibet debet defflere et confiteri peccata proximi sui, quasi sua; et debet confitenti maxime compati. Tertium est quod quando Deus punit malitias nostras, tunc dicitur vigilare super nos, ut patet ibi, et vigilavit Dominus: quando vero dissimulat dicitur dormire. Quartum est, quod ad preces hominis devoti, statim cum orare incipit, Deus exaudit et assistent Angeli; et ideo statim ab exordio precum Danielis Deus eum exaudivit et Angelus adfuit. Unde videtur secundum illud Psalm. 67: Praevenueunt principes conjuncti psallentibus etc.: quasi dicat quod Angeli sunt principes qui praevenueunt orantes et cantantes, scilicet devotos homines, qui in medio creaturarum excitant hominem ad laudem sui creatoris tamquam puellae tympanistriae ad gaudium homines excitantes, ut tales homines devoti sic laudent Dominum.

Sententiae dubiae sunt sex. Prima est quare Daniel et intelligens ex Scripturis tempus liberationis populi, ita fervide pro ipsa Deum orabat. Respondetur primo quod non certo et infallibiliter durationem temporis captivitatis sciebat Daniel. Vel secundo dicendum, quod Daniel orabat, timens ne propter peccata quae in dies committebat populus, illum Deus in captivitate detineret: non enim existimabat Daniel, tempus illud esse prefixum, secundum absolutum Dei aeternum decretum. Aut tertio responderi potest, secundum Hieronymum, quod Daniel oravit ne securitas pareret negligentiam, et negligentia pareret Dei offensam etc. ut in littera dictum est. Quarto respondetur quod Daniel oravit ut quod Deus misericorditer promiserat, per ipsius orationem impleret. Aut quinto dici potest, quod cum praecedenti in idem fere coincidit, quod sic erat decretum a Deo ut per orationem deberet impleri; sub divino enim decreto non solum cadit effectus, verum etiam modus effectus. Secunda dubitatio est, utrum septuaginta hebdomadae sint accipiendae annorum vel dierum. Dicendum quod accipiendae sunt hebdomadae annorum non dierum, sicut apud Daniele 4 cap.: dormies super latus tuum quadraginta diebus, diem, inquit, pro anno dedit tibi. Et in hoc etiam conveniunt omnes, tam Judaei, quam graeci et latini: quia si acciperentur hebdomadae dierum, cum nec post visionem nec post exordium sermonis acciderit aliquid notabile, nec vixit Christus, nec fuit occisus, etiam ubicumque eas incipias computare, non fuissent completa quae dicuntur isto cap.: quare sunt accipiendae hebdomadae annorum non dierum. Tertia dubitatio est, utrum sint hebdomadae annorum solarium vel lunarium. Dicendum quod solarium: quod patet quia dicuntur hebdomadae abbreviatae; quia annus qui constat ex tredecim mensibus superat lunarem, qui constat

ex tredecim lunationibus, in undecim diebus: quia tredecim menses solares habent trecentos sexaginta quinque dies, anni autem lunares non habent nisi trecentos quinquaginta quatuor; ac per hoc hebdomadae annorum lunarium, in septuaginta septem diebus superantur. Item patet ex hoc, quia Scriptura computat annos lunares et menses; quia primam diem mensis vocat neomeniam, seu lunam primam; et undecimam diem mensis vocat lunam undecimam, sicut patet Exod. 13, et in multis aliis locis Scripturae; et tamen nec prima luna prima dies est, nec undecima luna est undecimus dies mensis solaris; tum quia omnes tabulae Hierosolymitanae factae secundum hebraeos currunt per annos lunares et menses, ex quibus patet computum Scripturae currere per annos lunares. Quarta dubitatio est, et quaeritur, hoc supposito, ubi debeamus hebdomadas numerare: utrum scilicet a tempore quo Angelus loquebatur Danieli, sicut dicunt hebraei, quod fuit anno primo Darii, qui interfecit Balthasar, ut habetur supra 5 cap.: quod probant ex eo, quod dicitur hoc capite: scito ergo et animadverte ab exitu sermonis ut iterum reaedificaretur Jerusalem, etc.; ac per hoc dicunt ipsas esse completas sub Aelio Adriano Imperatore, sub quo reaedificata est civitas primo per Vespasianum destructa, etiam postea rebellantibus Judaeis per ducem exercitus Aelii Adriani, et deinde in loco ubi Christus passus est reaedificata. Sed dicendum, secundum Hieronymum et Bedam, quod sunt computandae a vigesimo anno Artaxersis, quando Nehemias impetravit licentiam a rege reparandi muros Jerusalem, sicut habetur Nehemiae 5: quod patet ex hoc quod hic dicitur: Animadverte ab exitu sermonis ut reaedificetur Jerusalem etc.: ergo a licentia reaedificandi Jerusalem est numerus inchoandus hebdomadarum. Item patet per Chronicas regni Persarum, Graecorum et Romanorum, usque ad nativitatem Christi, quibus nos oportet credere in computatione temporum usque ad Christum, cum ex Scriptura clare non habeatur; regni enim Persarum supputantur anni ducenti triginta a primo anno Cyri Persarum regis, qui regnavit post dictum Darium; post illos vero Macedonum supputantur trecenti; postea vero usque ad nativitatem Christi triginta. Ergo ab initio Cyri regis Persarum usque ad nativitatem Christi sunt anni quingenti sexaginta; ex quibus quadringenti nonaginta novem faciunt septuaginta hebdomadas lunares completas, ut patet numeranti; ergo superfluent usque ad nativitatem Christi anni septuaginta, qui faciunt hebdomadas decem; et sic falsa est praefata Judaeorum computatio. Supposito autem quod computatio incipiat a vigesimo anno Artaxersis, ut dictum est, probatur de necessitate septuaginta hebdomades completas esse. Nam a vigesimo anno Artaxersis usque ad decimum octavum Tiberii Caesaris, quando passus est Christus, computantur quadringenti et septuaginta quinque anni solares, ut patet per praedictas Chronicas: quadringenti autem et septuaginta quinque anni solares faciunt quadringentos et nonaginta annos lunares; hi autem faciunt hebdomadas septuaginta; ergo vere sunt completae praedictae hebdomadae decimo octavo anno Tiberii Caesaris, ac per hoc in morte Christi. Quod autem quadringenti et septuaginta quinque anni solares, faciant quadringentos et nonaginta lunares, patet manifeste per computationem colligendo excrecentias tot annorum

solarium ad totidem annos lunares, quia annus solaris excedit annum lunarem in undecim diebus, ut supra dictum est. Exerescencia autem quadringentorum septuaginta quinque annorum solarium facit quindecim annos praeter quinque menses, qui supplentur ex decimo octavo anno Tiberii Caesaris in quo passus est Dominus, ac per hoc quadringenti nonaginta anni lunares, qui sunt septuaginta hebdomadae annorum completi. Quinta dubitatio est, quare distinguantur hebdomadae in septem et sexaginta duas, et in unam hebdomadas: utrum talis modus ponendi istum numerum designet aliquid, vel non. Dicunt autem Judaei, hic esse proprietatem Hebraei idiomatis, et antiquae Hebraeae vel latinitatis, ut semper numerum minori praeponat majori: nos enim dicimus juxta morem linguae nostrae, Abraham vixit centum et septuaginta annis. Si haec ratio esset vera, tunc debuisset sic divisae: post duas et septem et sexaginta hebdomadas occideretur Christus. Et ideo dic rationem quam Angelus insinuat; cum enim divisisset, usque ad Christum ducem hebdomadae septem et sexaginta duae erunt; subdit rationem distinctionis dicens: ideo praemisi septem, quia in illo tempore, scilicet in quadraginta novem annis, reaedificabitur Jerusalem, licet cum repugnantia hostium, ut patet Nehemiae 4 cap.: ideo hoc est singulariter memoriae tenendum: addidit vero sexaginta duos ad designandum tempus praedicationis Joannis Baptistae, sive ad ultimum, in cuius fine occideretur Christus: ideo autem unam hebdomadam, scilicet ultimam, separavi ab aliis, quia in illa scilicet fient opera privilegiata, et singulari memoria digna, scilicet tempore praedicationis Joannis et Christi; et ideo singularis numerata est illa ultima hebdomada. Sexta dubitatio potest esse de quo tempore intelligatur id quod dicitur de abominatione desolationis quae erit in templo. Nam aliqui existimant in tempore finali hoc esse adimplendum, per Antichristum scilicet, quem putant in templo Hierosolymitano esse adorandum tamquam Messiam: pro quorum autem opinione facit quod Christus, Matth. 24, illam de tempore finali exposuisse videtur. Nam postquam ibidem abominationem desolationis praedictam in hoc cap. Danielis commemorasset, subjungit immediate subsequuturas tunc magnas illas calamitates et afflictiones, signaque quae tempore finali futura praenunciantur: ergo praefata abominatio desolationis, Christo interprete, in finali tempore subsequetur. Sed nihilominus dicendum est, quod hoc stare non potest: eo quod dicta abominatio desolationis implicet, ab Angelo in vindictam occisionis Christi parum post hebdomadam impletionem futura. Quapropter dicendum est, quod intelligatur de abominatione desolationis, quae fuit tempore Aelii Adriani cui nulli aptius accommodari potest, nam ad litteram hoc tum impletum est. Aelius enim Adrianus dedit licentiam Judaeis, qui erant Romae captivi per Titum, quod irent Jerusalem; quod et fecerunt; et tunc mandavit eis, quod ponerent idolum in templo, et ipsi noluerunt: tunc ipse iratus ivit Jerusalem, et funditus eam destruxit. Alibi etiam manifestius loquitur Christus de hac desolatione, Lucae nimirum 21, dicens: Cum videritis ab exercitu circumdari Jerusalem etc. Pro solutione autem argumenti in oppositum advertendum est, quod postquam in allegato libro Matthaei, Christus discipulis suis designavit templi Hierosolymitani futuram vastationem

et eversionem, duas ipsi proposuerunt discipuli quaestiones: alteram scilicet de tempore destructionis dicti templi, alteram vero de tempore adventus ipsius, et consummationis saeculi. Quarum primam solvit praedicans, prius tamquam signum imminens destructionis templi calamitates plurimas, famem scilicet pestem etc.; postmodum declarat ipsam templi vastationem subsequuturam, tunc quando hoc Danielis vaticinium de abominatione desolationis templi implebitur; et in hoc terminat praefatae primae quaestionis solutionem. Quae autem de persecutionibus et signis tempore Antichristi inferius designat, pertinent ad secundae quaestionis solutionem.

Morales sententiae sunt tres: prima est enuntiatio hebdomadarum, seu divisio. Dividuntur enim hebdomadae in septem et sexaginta duas et unam: significabat enim Angelus Danieli quod post septuaginta hebdomadas debebat fieri perfecta liberatio per Christum. Per septem ergo hebdomadas significatur status poenitentiae. Quantum ad statum poenitentiae sunt septem hebdomadae: prima est horarum, secunda dierum, tertia septimanarum, quarta mensium, quinta annorum, sexta septimanarum annorum, septima septuagesimorum. Prima hebdomada, scilicet horarum, est curationis, Joan. 4: Huiusmodi hora septima reliquit eum febris. Secunda, scilicet dierum, est requietionis, Genes. 2: Requievit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat. Tertia, scilicet septimanarum, est notitiae et discretionis, et dilectionis. Unde post septem hebdomadas ab exitu ex Aegypto data est lex, Exod. 20. Et post septem hebdomadas a resurrectione datus est Spiritus sanctus. In lege autem significatur discretio, quia ipsa est amor. Quarta, scilicet mensium, est afflictionis et humiliationis, quia mense septimo debebant affligere se, Levit. 25: Decimo die mensis huius septimi dies expiationum erit; sequitur: affligetis animas vestras. Quinta, scilicet annorum, est erogationis et cogitationis; quia anno septimo debebat terra quiescere, et omnes fructus debebant dimitti pauperibus, Levit. 25. Sexta, scilicet septimanarum annorum, est promissionis; nam quinquagesimus annus, in quo sunt septies septem, erat jubileus et tunc unusquisque redibat ad propria, Levit. 25. Numerabis tibi quoque septem hebdomadas annorum etc. Septima, scilicet annorum septuagesimorum est indulgentiae et remissionis, ut Dominus requirenti Petro Matth. 18 cap. quoties erat remittendum fratri ostendenti, num usque septies, respondit, non dico tibi usque septies, sed septuagesies septies. Est etiam haec hebdomada punitionis: unde Genes. 4, dixit Lamech: septuplum dabitur de Cain, de Lamech vero septuagesies septies. Et in his est perfectus status poenitentiae. Nam primo debet homo curari a culpa. Secundo quiescere ab ea et orare. Tertio debet legem percipere servando mandata Domini, et proximum diligere. Quarto debet se affligere et humiliare. Quinto eleemosynas facere, ad terram promissionis anhelare. Septimo in se peccantibus indulgere et seipsum punire. Quantum ad statum praestolantiae qui designatur per sexaginta duas hebdomadas, notandum quod sexagesimus surgit ex ductu denarii in senarium vel e contrario: per denarium enim designatur informatio fidei seu disciplina morum, quae consistit in decem praeceptis. Unde Dominus requirenti adolescenti, quid faciendo vitam aeternam possidebo,

Matth. 19 respondit: praecepta nosti: et finaliter concludit, si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Et ideo dicit Moyses Deut. 4: Decem verba quae scripsit in tabulis lapideis, mihi quoque mandavit ut docerem vos perseverare in continuatione operis laboriosi: Levit. 24: Sex diebus facietis opus. Per dualitatem, geminatio perfectionis, seu modorum vivendi, scilicet activus et contemplativus, Matth. 18: Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quaecumque petierint, fiet illis a Patre meo; quia illi qui secundum hos duos modos vivendi vivent, certitudinaliter possunt promissa Dei postulare. Denarius ergo nunc, in quo informatio fidei et morum, ductus per senarium in quo est continuatio laborum, perducit ad dualitatem in qua est contemplatio actionum et contemplationum. Quantum ad statum patientiae, qui notatur in hebdomada una, quia textus eam attribuit maxime passioni Christi, notandum quod hebdomada haec habuit dies septem. Nam prima die Sabbati, hoc est Dominica praecedente suam passionem, scilicet Dominica in ramis palmarum fuit exploratus. Dicebant enim: quid facimus, quia hic homo multa signa facit? si dimittimus etc. Joan. 11. Secunda die lunae fuit interrogatus: dicebant: usquequo animas nostras tollis? si tu es Christus die nobis palam. Joan. 10. Tertia die, idest Martis, fuit sententiatus: dicebant enim: Expedi, ut unus homo moriatur pro populo et non tota gens pereat, Joan. 11. Quarta die Mercurii fuit venditus: dixit enim Judas, quid mihi vultis dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos, Matth. 26. Quinta die Jovis fuit traditus. Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, Matth. 26. Sexta die Veneris, fuit crucifixus, quia tum Parasceve erat Judaeorum, quod est prope Sabbatum, Joan. 19. Septima die sabbati fuit sepultus. Erat in loco ubi crucifixus est, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat: ibi ergo propter Parasceven, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum, Joan. 19. Sic ergo habebimus septem hebdomadas poenitentiae, septuaginta duas praestolantiae, et unam patientiae.

CAPUT X.

« Anno tertio regni Cyri regis Persarum etc. » Haec est visio nona, tertio anno Cyri Persarum regis facta: seu visio, in qua tangitur ultimae tribulationis terminus, sub figura primae tribulationis Babylonicae; et causa originalis est instinctus spiritus sancti habitus precum instantia, jejuniorum duritia, corporis angaria, affectus et desiderii vehementia. Causa finalis est consolatio tribulatorum, ostendendo in Angelo prosperitatem eorum tam temporalem quam spiritualem, in figura viri apparentis, et verbo illius; et ideo haec visio ingerit finale solatium quoad populum, quoad Christum, quoad corpus mysticum, quoad quemlibet justum. Causa autem seu continentia materialis ipsius est, de viro mirabiliter apparente et imminente populi liberationem nunciante, et per consequens terminum ultimae tribulationis, sub typo Judaici populi de captivitate Babylonica liberati ostendente. Causa vero formalis, quae in divisione capituli consistit, talis est: quia caput ipsum habet quatuor facies. In prima

ponitur videndi dispositio, in principio. In secunda visionis apparitio, ibi: « Et levavi oculos meos. » In tertia visionis expositio, ibi: « Et ecce manus Domini tetigit me. » In quarta videntis trepidatio, ibi: « Cumque loquerer hujuscemodi verba. » Quantum ad videndi dispositionem notat Scriptura modum, quia visum intellectualiter, quantum ad initium, in principio; medium, quia impetratum lamentabiliter, quantum ad processum, ibi: « In diebus illis lugebam ego Daniel; » terminum, quia impletum celeriter et celebriter, quantum ad tempus et locum, ibi: « Die autem vigesima quarta mensis primi. » Circa dispositionis modum notat primo Scriptura, hujus visionis a praecedenti distinctionem, cum dicitur: « Anno tertio regni Cyri regis Persarum, » idest mortuo Dario avunculo, cujus primo anno Daniel septuaginta hebdomadarum seriem cognoverat. Hic annus de quo hic agitur, tertius est, quo solus Cyrus post avunculum regnabat. « Verbum revelatum est, » idest res quaedam arcana. Secundo notat Scriptura Danielis recognitionem, cum dicitur: « Danieli cognomento Balthasar. » Plures vocabantur Danieles, et ideo per cognominationem notificat de quo loquitur. Tertio, notat rei ostensae conditionem, cum dicitur: « Et unum verbum, » verum scilicet ad intelligendum, sed, « Fortitudo magna, » ad implendum. Quae res ista fuerit, sub silentio repressit; subjungit tamen quod illam intellexerit, cum dicit: « Intellexitque sermonem; » idest non solum sensibilem et imaginariam visionem habuit, verum etiam intellectuali notitia verbi revelati significationem cognovit, « Intelligentia enim opus est visione, » supple prophetica; frustra enim videt visionem, qui eam non intelligit: ex quo patet, quod proprie Prophetae semper intellexerint visa: unde Pharaon non fuit Propheta, quamvis visionem habuerit imaginariam, Gen. 44. Circa dispositionis medium, quia interpretatum lamentabiliter. Quantum ad processum, cum dicitur: « In diebus illis ego Daniel, » notat primo Scriptura ipsius prophetae luctum et afflictionem, cum dicitur: « In diebus illis, » quibus verbum revelatum est, quod intellexisse se dixit. « Ego Daniel, » revelato sibi forti sermone lugentium more, cepit se ipsum affligere viginti et uno diebus, « Panem desiderabilem, » idest a suaviori cibo se abstinens, et carne et vino, et unguentis, quibus utuntur Persae et Indi, pro balneis, ut ait Hieronymus: et hoc fecit ut amplius sibi revelarentur; ubi docemur, quod diebus jejunii a cibis delicatis debemus abstinere. Secundo notat cursum et completionem, cum dicitur: « Donec complerentur trium septimanarum dies, » ne transitoria et fortuita videretur tentatio. Circa dispositionis terminum, quae tangitur, cum dicitur: « Die autem vigesima quarta, » notat Scriptura primo tempus revelationis, quia vigesima quarta die mensis primi, qui est Aprilis; et inchoatur cum lunatione Martii, quia semper est lunatio istius mensis, in quo terminatur; et ab ea mensis lunaris denominatur. Secundo notat locum habitationis, quia juxta fluvium magnum qui est Tigris: hic enim fluvius unus est de quatuor fluminibus Paradisi, Tigris vocatus ob velocitatem sui cursus a Tigride, quod est animal velocissimum. Ezechiel enim juxta fluvium, et Joanni Baptistae juxta fluvium Jordanis aperiuntur caeli et videntur visiones.

Quantum ad visionis apparitionem quae tangi-

tur, cum dicitur: « Et levavi oculos meos, » Primo notat Scriptura, quia visio fuit mirabilis quoad modum intuitionis, cum dicitur: « Et levavi oculos meos: » quia dimisso prius vultu in terram oraverat; elevatione autem opus est, ut visionem mysticam cernere valeamus. « Et vidi, » non in somniis ut prius, sed vel in spiritu, quia vidit imagines, vel corporeis oculis Angelus, qui ei apparuit in forma hominis ab eo visus est; tum etiam quoad personam apparentem, cum dicitur: « Et ecce vir » « unus vestitus lineis, » idest stola byssina indutus apparuit, « Et renes ejus accincti auro obrizo, » idest zona quae erat intexta lamina rudis auri. « Corpus ejus quasi chrysolithus: » caro enim ejus erat quasi chrysolithus, qui unus est ex duodecim gemmis, quae erant in veste summi sacerdotis, Exod. 29: est autem auro similis cum quadam specie marini coloris. « Et facies ejus sicut species fulguris: » idest renitebat facies ejus, quasi ignis, ejus similitudinem et speciem habet fulgur. « Et » « oculi ejus ut lampas ardens, » quia ita clari erant oculi ejus, ut duae flammae viderentur. « Et brachia ejus, et quae deorsum sunt usque ad pedes, » quasi species aeris candentis. » Genus aeris est quod candens dicitur, cui a brachiis et infra assimilabatur. « Et vox sermonum ejus ut vox multitudinis: » idest sic reboabat loquens, ac si multitudo loqueretur. Secundo notat, quod visio fuit singularis, quoad personam assistentem, cum dicitur: « Vidi autem ego Daniel solus visionem, » idest Angelum apparentem, sicut Paulus Act. 11, ceteris non videntibus; et ideo sequitur, « viri autem qui » « mecum erant non viderunt, sed terror nimis » « irrui super eos, » non ex visione, sed ex naturae caelestis praesentia natura fragilis concutitur, « Et fugerunt in absconditum, » idest in abditum latibulum. « Ego autem relictus solus etc., » ceteris prae terrore fugientibus. Tertio notatur, quod fuit terribilis, quantum ad personam apparentem, « Et non remansit in me fortitudo, » qua scilicet possem stare, sed rui in faciem meam, « Et » « species mea immutata est, » idest color faciei, quia pallor faciem meam cooperuit prae timore, « Et emarcui, » ex angelica visione, quia languidus effectus sum; sicut herba evulsa pristinum decorem perdit pariter et vigorem, ita ego vigorem et colorem ex aspectu angelico perdi: et ideo dicit: « Nec habui quicquam virum, » ad loquendum. « Et audiui vocem sermonum ejus, et » « audiens jacebam consternatus: » ad auditum scilicet vocis prostratus, non audebam stare juxta eum. « Et vultus meus haerebat terrae: » vultu enim et ventre haerebat terrae, nihil habens quo se corde amplius humiliaret.

Quantum ad visionis expositionem quae tangitur, ibi: « Et ecce manus tetigit me, » quae fuit facta illuminando intellectum, excitando affectum, et erigendo conatum, notat Scriptura quod fuit liberationis procuratio: quia oratio Danielis, cum dicitur: « Et ecce manus tetigit me, » scilicet apparentis in forma humana. Eandem esse formam opinantur Judaei in Deo et Angelo, propter id Gen. 1, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. « Tetigit me, » inquit: humanam ad Prophetam mittit formam, ut sui generis corpus aspiciens, nequaquam paveat. « Et crexit me super » « genua mea: » non penitus crexit, sed sic ut vultu et ventre paululum a terra erectis genua et manus

adhuc terrae inhaerent, et ideo dicit: « Et super » « articulos manum mearum. Et dixit ad me, Daniel vir desideriorum: » quasi diceret: tu precum instantia et afflictionis duritia ostendis, quod cupis scire Dei secreta: et ideo, « Intellige verba quae » « eloquor ad te, » idest attente ausculta, « Et sta » « in gradu, » idest super pedes tuos, « Nunc enim » « missus sum ad te. Cumque mihi dixisset sermo- » « nem istum, steti tremens, » quia terribilis aspectu, et quia timebat Dominum in aliquo offendisse, quare ita tarde sit exauditus, quia alias nondum finita oratione consueverat exaudiri. « Noli metuere » « Daniel quia ex die primo etc. » Timorem praedictum ab eo excludens, dicit eum in conspectu Dei eo tempore statim quo coepit se affligere, exauditus; et morae suae causam subjungit, cum secundo notat, quod sit liberationis retardativum, quia peccatum Israelis, cum dicitur: « Princeps » « autem regni Persarum restitit mihi, » idest Angelus Persis praefectus tribus hebdomadibus, quibus orare coepisti, mihi restitit in conspectu Dei, quo propter sermones tuos veneram: et ideo dicitur. Tertio notat Scriptura, quod fuerit impetrativum, quia auxilium Michaelis, cum dicitur: « Et ecce » « Michael unus de principibus primis: » quasi diceret: resistente illo precibus tuis, meae legationi preces tuas offerente, ut captivitas laxaretur, Michael qui praestitit populo tuo Israel, juvit me offerens orationes tuas: « Et ego remansi ibi juxta regem » « Persarum, » et ideo tardavi tibi de indulgentia populi tui nunciare. « Veni autem ut docerem te: » et ex hoc patet quod ideo tot diebus se afflixerat, ut sciret, quae in novissimis temporibus in consummatione saeculi essent populo suo eventura. « Quoniam adhuc visio in dies, » idest visio de hirco et ariete et cornu modico prolongatur, et complebitur in fine post longum tempus: unde et ibi dixit; tu ergo signa visionem, quia post multos dies erit, supra 8 cap.

Quantum ad videntis trepidationem, quae tangitur, cum dicitur: « Cumque loqueretur mihi hujusmodi verbis; » notat Scriptura quod primo Daniel dejecit ad humiliandum, ex splendore Angeli apparentis, cum dicitur: « Cumque loqueretur » « mihi hujusmodi verba, deieci vultum, » ex humilitate colloqui, « et tacui, » ex stupore indicii. « Et ecce quasi similitudo hominis tetigit labia mea: » quasi diceret: persona tangens me non humana erat, sed similis humanae. « Et aperiens » « os meum locutus sum: » qui prius vultu in terra dimisso loqui non praesumpsi, locutus sum in tactu labiorum, intelligens licentiam mihi dari. « Et dixi » « ad eum etc., dissolutae sunt compages meae, » idest nervi et juncturae membrorum. Alia litera habet, « Conversa sunt interiora mea, et in me nil » « remansit virium. Et quomodo poterit servus Domini mei loqui etc. » In misso mittentem honorat, servum se vocans. « Et halitus meus intercluditur, » quia ad interiora retractus, ut cum Deus sit ibi, in te praesente halitus non audet exire. Secundo notatur quod erigitur ad auscultandum, cum dicitur: « Rursum ergo tetigit me quasi » « manus hominis, » sicut supra, qui missus est ad me, erat similis homini. « Et confortavit me, » diffidente prae formidine praebuit mihi tactu suo ut pavor a corde recederet. « Et dixit: noli metuere » « vir desideriorum, » idest vir magna secreta scire desiderans, et liberationem populi tui summopere

affectans, « pax tibi, » idest securitas mentis, « confortare, » ab hac turbatione qua metus te concussit, « Et esto robustus, » ad audiendum sacramentum Dei: dixerat enim quod nihil in eo remanserat virium. Et ideo subjungit, quasi ex invalido, propter sermones loquentis, fortis effectus: « cumque loqueretur mecum, convalui, et dixi: lo-
« quere Domine mi, quia confortasti me: » quasi diceret potentem me fecisti propter sermones tuos, ut sentire et audire quae loqueris valeam. Tertio notat quod instruitur ad intelligendum, cum dicitur: « Et ait: numquid seis quare venerim ad te? » innuit se non ideo venisse, ut modo denunciaret ventura populo, quae ille desiderabat; sed ad denunciandum tantum, quod exaudita sunt preces ejus; et ideo sequitur, « Et nunc
« revertar, ut praelier adversus principem Persarum: » quasi diceret: nondum securus sum stante principe Persarum et populum accusante; et ideo revertar festinus illuc ad interpellandum pro te. Praeliari enim idem est, quod precibus interpellare. « Cum enim egrederer, » supple, ut ad te venirem, « Apparuit princeps Graecorum, » ut ipse praeliaretur contra principem Persarum, ut scilicet in locum regni Persarum regnum Macedonum seu Graecorum succederet, « Verumtamen annuntiabo tibi
« quod expressum est in Scriptura veritatis: » quasi diceret: quamvis festinem pugnare contra principem Persarum dum adjutores habeo, quia res adhuc in dubio est, te orante, me offerente, illo resistente, Michael juvante, altero scilicet principe Graecorum occurrente, referam tibi quod fiet, si quae divina veritas ordinavit referenda. « Et nemo
« est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester: » quasi diceret: ego et princeps Graecorum communi labore adversus principem Persarum dimicamus: sed ego cum principe vestro Michael, ut laxetur prius captivitas; ille vero ut prius regnum Persarum in Macedones transferatur: quod factum est, quando Alexander Macedo vicit regem Persarum. Princeps vester dicit: in quo patet quod Michael, qui nunc est praefectus Ecclesiae, tunc erat praefectus synagogae.

Argumenta literalia sunt tria. Unum est quod in diebus jejuniorum non est utendum cibis delicatis; et ideo dicitur, ibi, quod panem desiderabilem non comedit. Secundum est quod mens humana et carnalis non potest sustinere visionem Angelicam prae nimio terrore, nec etiam visionem divinam, ut patet ibi: « Porro viri qui erant. » Nota tamen secundum Bernardum, quod in hoc differt visio divina et Angelica, a visione seu apparitione diabolica, quia visio Angelica et divina fit cum quodam terrore in principio, sed in fine dimittit hominem consolatum; apparitio autem diabolica, omnino fit in contrario; quia in principio aliquantum est consolans, sed in fine dimittit hominem plurimum desolatum. Tertium est, quod sola divina et angelica locutio habet hominem confortare, ut patet hic, « Loquere Domine mi. » Unde habet inflammare affectum, illustrare aspectum, confortare conatum.

Sententiae dubiae sunt tres. Primo quaeritur, ex quo a principio precum oratio Danielis fuit exaudita, quare Angelus non statim venit ad eum, sed expectavit tribus diebus. Dicendum, quod duplex est causa. Una est, quod Deus non statim praestat quod ab eo petitur, ut magis desiderium

hominis inflammetur; quia secundum Gregorium desideria dilata crescunt, et ut magis homo, cum datur ei quod petit, consoletur, sicut hic fuit. Alia causa, quia princeps regni Persarum restiterat ei viginti et uno diebus, allegans secundum divinam justitiam populum adhuc non esse sufficienter purgatum.

Secundum dubium, utrum ille princeps regni Persarum fuerit bonus Angelus, an malus: et videtur quod malus; quia Hieronymus exponens illud verbum Apostoli, 1 Corinth. 2 cap., Sapientiam loquimur inter perfectos, quam nemo principum hujus saeculi cognovit, dicit, hoc de daemonibus qui non possunt Dei sapientiam cognoscere, esse intelligendum; unde iste non cognoscebat, quod iste populus deberet liberari unquam. Gregorius dicit contrarium super illo verb. Job 29 cap., qui facit pacem in sublimibus suis: movens de hoc specialem quaestionem: et dicit, quod fuerit Angelus bonus qui praeerat populo Persarum, sicut Michael Synagogae: quod videtur magis probabile et consonum rationi. Et ideo, dato quod fuerit Angelus bonus, est dubium tertium: Utrum inter Angelos bonos fuerit discordia, maxime inter beatos. Respondetur quod inter beatos nulla est discordia. Cuncti enim cupiunt divinae voluntati se conformare. Unde Angeli qui a Deo diversis provinciis custodiendis et praesidendis praefecti sunt, in hoc conveniunt quod studeant divinae voluntati placere in omnibus. Sed quia de illa dubitant in aliquibus casibus, contingit aliquando quod contraria praetendant: unde causas contrarias proponunt quilibet pro sua provincia mutuo mentaliter loquentes sub quo divinum iudicium expectant; et ex hoc dicuntur pugnare, sicut factum fuit in proposito quod unus Angelus ad liberandum populum Judaicum a captivitate allegabat preces Danielis, quae haec promerebantur; alius vero Angelus, ut detineretur Judaicus populus in captivitate, proponebat peccata populi praedicti, nec non utilitatem quae proveniebat in regno Persarum ex permanentia praefati populi Judaici, ibidem.

Sententia moralis potest accipi quantum ad visionis dispositionem, ubi necessarius est unus quaternarius et in qualibet unitate sunt tres, et sic sunt quatuor ternarii. Unde notat Scriptura per ordinem, quoad quaternarium, primo cultum, secundo luctum, tertio victum, quarto fructum. Quantum ad cultum ponuntur tres anni; et in his tribus videtur visio. Primus autem annus est exercitium poenitentiae quoad seipsum: hic est annus ad quem Isaias, 61, missus est ad praedicandum dicens: Spiritus Domini super me: sequitur: ut praedicarem annum placabilem Domino. Secundus annus est exercitium patientiae, quoad inimicum, ut possit dicere, Annus retributionis meae venit, circumspexi et non erat auxiliator, Isaias 65. Tertius annus est exercitium providentiae quoad proximum, ut dicatur: Benedices coronae anni benignitatis tuae, et campi tui replebuntur ubertate, Psalm. 64. Quantum ad luctum qui notatur, cum dicitur: « Et ego lugebam. » Nota, quod debet esse triplex luctus. Nam primo debet habere luctum iustitiae, post transgressionem peccati. 1 Esdr. 10: Lugebat enim transgressionem eorum qui venerunt de captivitate. Secundo luctum miseriae propter perpersionem periculi. Dan. 14 cap. Venit rex die septima ut lugeret Danielem, quia sciebat ipsum esse in periculo in lacu leonum. Tertio luctum molestiae,

propter dilationem praemii. Unde, non erit amplius neque luctus neque clamor, sed nec ullus dolor, Apoc. 21 cap. Quantum ad vietum ponuntur tria; scilicet panis, vinum, carnes. Panis confortat, vinum laetificat, caro pinguat. In quo designatur, quod qui vult disponi ad visionem divinam, oportet eum abstinere ab his quae sunt licentiae, ut est panis, sicut Esdras 1 lib. cap. 10, qui panem non gustavit, neque aquam bibit: ab his quae sunt letitiae, ut est vinum, sicut Rechabtae, qui ex praecepto Jonadab patris sui abstinerunt a vino, Jeremiae 53 cap.: ab his quae lasciviae, sicut sunt carnes, ne flagret desiderio carnum, sicut populus Israel Num. 11.

Quantum ad fructum, notat Scriptura mensem, qui erat vernalis, diem et flumen. In mense primo notatur amoenitas, in die serenitas, in flumine Tigris celeritas. In quibus moraliter designatur, quod homo debet habere amoenitatem seu suavitatem ad degustandum divina, serenitatem ad contemplandum caelestia, debet habere celeritatem ad laborandum et operandum utilia, quae notatur in flumine Tigris qui est unus qui egrediebatur de loco voluptatis, Genes. 2, et vadit contra Assyrios. Qui vult ergo venire ad visionem perfectae beatitudinis, debet habere exercitium poenitentiae, providentiae, patientiae; et debet habere luctum pro transgressione praecepti, pro perpeccatione periculi, pro dilatione praemii: et debet abstinere ab eo quod est licentiae, laetitiae, lasciviae: debet etiam habere suavitatem ad degustandum divina, serenitatem ad contemplandum occulta et caelestia, celeritatem ad operandum ardua et utilia; et in his omnibus cavenda sunt verba adulatoria, quod notatur in hoc quod unguento non utebatur, quia adulatio summe debet caveri.

CAPUT XI.

« Ego autem a primo anno Darii Medii etc. » Haec est visio ultima Danielis, in qua seu per quam designatur ultimae tribulationis triumphus. Et continet haec visio istud et sequens caput: quia in isto capite, scilicet 11, tangitur violentia perversorum: in sequenti vero, scilicet 12 cap., resistantia seu victoria electorum, ibi: « In tempore autem illo consurget Michael. » Quantum autem ad personam visionis nota, quod causa originalis fuit instinctus sancti Spiritus habitus ex oratione et devotione Danielis cum charitate superna. Causa autem materialis est de processu regni Persarum usque ad regnum Graecorum, et de successu regni Graecorum usque ad Antiochum Epiphanem et tribulationem sub illius similitudine inserta. Causa autem finalis est ut ostendatur ultimae tribulationis impetus ex parte Antichristi, defensionis conatus ex parte electorum, et liberationis modus ex parte Dei et Christi. Formalis vero modus in divisione consistit: et ideo totum istud continet quatuor: per quae primo describitur successio regnorum usque ad tempora Darii et Alexandri in principio. Secundo dissensio bellorum regis Aquilonis et Austri, ibi: « Et confortabitur rex Austri. » Tertio successio malorum tempore Antiochi, et sub ipsius typo tempore Antichristi, ibi: « Et stabit in loco ejus vilissimus et indignus decore regio. » Quarto afflictio justorum usque ad adventum judi-

cii et victoriam regni Christi, « Et revertetur et indignabitur contra testamentum sanctuarii. »

Quantum ad primam partem, in qua describitur regnorum Persarum seu Medorum, quod idem est, seu Graecorum successio, notatur primo casus regni Persarum et Medorum, in principio cum dicitur: « Ego autem ab anno primo. » Ubi primo propheta aperit suum affectum et attentionem, dicens: « Ego autem ab anno primo: » quasi diceret: ego non solum pro populo meo sollicitus eram, ut liberaretur; sed etiam pro statu regni Persarum et statu regis Darii a quo honoratus fui, et etiam de manibus aemulorum liberatus sum, supra cap. 6. « Stabam, » idest instanter orabam, « Ut confortaretur. » Dicit autem, « A primo anno Darii Medi, » ut ostendatur quod haec visio non continuatur cum praecedenti, ut quidam dicunt, quia haec « anno primo Darii Medi, » illa vero anno tertio Cyri visa est, et ita ordine praepostero scripta propter dietam rationem supra cap. 5. Nisi illud totum dicatur interpretatio verborum Danielis, et hic redire ad verba Angelica prius loquentis, « Et nunc veritatem annuntiabo tibi. » Itaque omnia sequentia sunt visa ab anno tertio Cyri, secundum Andream. Secundo subjungitur Angeli responsum seu apparitio, cum dicitur, « Et nunc veritatem annuntiabo tibi, » supple me in oratione persistente. Et respondit mihi Angelus, Nosce de Persarum regibus quid futurum sit, audi rerum ordinem et ausculta quod quaeris. Consuetudinis enim prophetarum est, repente mutare personas sine praefatione media: ut patet in Psalm. 51, cum dixisset David: Tu es refugium meum a tribulatione etc. et confestim respondit ei Dominus sine praefatione, Intellectum, inquit, dabo tibi. Dedit ergo et nunc veritatem etc. « Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside, » supple post Cyrum et Darium qui nunc regnant, quia Cyrus erat nepos Darii, ut dictum est supra. Primus regnabit Cambyses filius Darii, qui regno paterno Aegyptum adiecit. Secundus Hereneides Magus qui filiam Cambysis accepit uxorem. Tertius Darius filius Hystaspis qui illo occiso eandem duxit uxorem. Xerxes quartus filius Darii potentissimus qui adversus Graeciam innumerabilem ducens exercitum, Athenas succendit, ut Graecorum narrant historiae; qua de causa Graecia concitata est contra Persas tempore Alexandri. Est ergo sensus iste: licet princeps Graecorum egressus fuerit ad praeliandum contra principem Persarum, tamen adhuc tres reges erunt in Perside florentes divitiis, et quartus prae nimia potentia sua dabit causam sui affuturi excidii, quia Graeciam concitabit adversum Persas. Et ideo sequitur secundo ortus regni Graecorum, cum dicitur: « Surget vero rex fortis, » scilicet Alexander Macedo, filius Philippi, de quo dicitur 1 Machab. 1, quod percussit Darium regem Persarum. Hic tamen advertendum, quod quatuor regibus post Cyrum enumeratis, transiit propheta ad Alexandrum, novem regibus intermediis praetermissis; quia non fuit consuetum spiritui prophetali sequi ordinem historiae, sed solum facta perstringere. « Et dominabitur potestate multa, » scilicet Graecia, eo quod primus regnavit in Graecia, 1 Machab. 1, Thebaisque subversis atque superatis transiit in Asiam, « Et faciet quod placuerit ei: » qui fugatis Darii ducibus, urbem Sardis cepit, Indiam captivavit, Alexandriam condidit. Et ideo sequitur tertio decursus regni Sy-

rorum et Aegyptiorum, cum dicitur: « Et cum steterit, conteretur regnum ejus »: trigesimo enim aetatis suae anno, imperii vero undecimo, in Babylone veneno interiit, ut dicitur 1 Mach. 4, et cecidit in lectum, et cognovit quod moreretur, quia cognovit se potionatum. « Et dividetur », supple regnum ejus, « in quatuor ventos caeli », id est in quatuor plagas terrae, super quas flant quatuor venti principales caeli. Ad orientem enim post Alexandrum in Syria et Babylone regnavit Seleucus; ad occidentem Macedoniae Philippus frater Alexandri; ad meridiem Aegypti Ptolomaeus; ad septentrionem, scilicet Asiae, regnavit Antiochus. Haec secundum totius orbis plagas intellige; quia Syria est ad Aquilonem Judaeae, ut dicit Hieronymus. « Sed non in posteros ejus », quia Alexander liberos non habuit, sed ad alienos translatus est regnum ejus, quia regnum ejus divisum fuit, et desolatum intestinis bellis; et ideo dicitur: « Lacerabitur enim regnum ejus, etiam in externos, exceptis his »; quia praeter quatuor regna praedicta, Cappadocia, Armenia, Bithynia, et aliae provinciae minores, a potestate Macedonum recesserunt, diversos sibi reges constituentes.

Sequitur pars in qua notatur bellorum dissensio, regis Aquilonis et Austri, cum dicitur: « Et confortabitur rex Austri ». Ostendit Scriptura quod in tribus bellis, Aegypti rex praevaluit in principio, et in tribus sequentibus rex Syriae obtinuit, cum dicitur: « Convertetur enim rex aquilonis ». Circa primum nota, quod fuit triplex bellum regis Syriae contra regem Aegypti. Primum fuit ex tumore ambitionis: quod notatur, cum dicitur: « Et confortabitur rex Austri ». Ubi notandum, quod dimisso regno Macedoniae et Asiae, de Aegypti tantum et Syriae regibus nunc prosequitur, quia Judaea in medio eorum posita, nunc ab istis nunc ab illis regibus tenebatur. Scriptura autem istorum non texit historiam, nisi prout Israeli populo copulata. Texit ergo processum regni Graecorum per duo illa regna, et etiam reges hinc inde mutuo dimicantes, usque ad radicem peccati, scilicet Antiochum Epiphanem, qui typum tenuit Antichristi; quia sicut ille Synagogae, sic iste infestus erit Ecclesiae, ut patet in fine hujus cap. Intellige ergo de cetero per regem Austri regem Aegypti, qui est ad meridiem Judaeae; et per regem Aquilonis regem Syriae, qui est ad Aquilonem Judaeae; inter quos etiam bella narrantur. « Confortabitur ergo rex Austri », id est, rex Aegypti qui est ad meridiem Judaeae, scilicet Ptolomaeus Lagi filius, vir prudentissimus, fortissimus, ditissimus, qui primus rex fuit in Aegypto, Cyprumque, Phoenicem, et Asiam populi assecclas obtinuit regiones; « et de principibus ejus praevalebit adversus eum », id est de posteris ejus surget fortior eo, scilicet Ptolomaeus Philadelphus, filius praecedentis, qui patrem in potentia et divitiis superavit, secundum Hieronymum, in exercitu et thesauro: sub quo septuaginta interpretes Scripturam in Graecum eloquium transtulerunt; « et post finem annorum foederabuntur », scilicet rex Aegypti et Syriae, hoc est rex Austri et Aquilonis matrimonio commiscebuntur unde sequitur: « Filia quoque regis Austri veniet ad regem Aquilonis ». In quo tangitur secundum bellum, quod fuit ex livore ultionis. Ptolomaeus enim praedictus rex Austri seu Aegypti post plurima bella habita contra Antiochum regem tertiam Syriae seu Aquilonis, volens molestum fi-

nire certamen, dedit ei filiam suam Berenicem nomine uxorem. Primus enim rex in Syria fuit Seleucus; secundus Antiochus coecus; tertius Antiochus Theos dictus, qui contra Ptolomaeum totis viribus pugnavit. « Et non obtinebit ». Antiochus enim de priore uxore Laodice nomine susceperat duos filios, scilicet Seleucum et Antiochum, qui Berenice consorte regni facta, Laodiceen tenuit ut concubinam; sed diu post Laodices amore superatus, reduxit eam in regnum: quae timens animum viri sui iterum ad Bereniceen reverti, fecit eum veneno interfici, ac Bereniceen et ejus filium sociosque illius fecit occidi; filium suum, scilicet Seleucum Galericum, in regem constituit. Et hoc est quod dicit: « Non obtinebit fortitudinem brachii », id est regnum; « nec stabit semen ejus », hoc est, filius; « et tradetur ipsa », id est occidetur; « et qui adduxerunt eam », scilicet domicelli, qui eum ea venerunt de Aegypto in Syriam; « et qui confortabant eam in temporibus », id est vir ejus, qui ipsam pro Laodice ad tempus duxerat et ad tempus Laodiceen contristaverat, per quam solum poterat praevaleare. Hic notatur livor ultionis; « et stabit de germine radicum ejus plantatio: » quia de germine Berenices successit tertius Philadelpho, ad vindicandam mortem sororis suae; qui eum exercitu egressus est contra Seleucum, qui cum matre Laodice regnabat in Syria, et obtinuit eos, et quasi totam Asiam, et multipliciter abusus est in eis vindictam sororis. Et hoc est quod dicitur: « Stabit de germine et obtinebit. Insuper et Deos eorum etc. » quia audiens praedictus Ptolomaeus seditionem in Aegypto motam, diripiens regnum Seleuci, quadringenta millia talentorum argenti, et vasa pretiosa, simulacraque Deorum tulit, festinus in terram suam reversurus. Unde hic dicitur: « Et ipse praevalebit, etc. », obtinuit enim Syriam, Ciliciam autem tradidit Antiocho fratri Seleuci amico sibi facto gubernandam, et alteri duci provincias trans Euphratem, et reversus est in Aegyptum, quia principes Aegypti conspiraverant contra ipsum: et ideo dicitur: « Ipse praevalebit etc. et revertetur in terram suam ». Sequitur: « filii autem ipsius provocabuntur ». In quo notatur tertium bellum, quod fuit ex favore defensionis. Occiso enim Seleuco rege Syriae a Ptolomaeo Evergete, et illo interim mortuo, duo filii Seleuci, scilicet Seleucus et Antiochus, qui dictus est Magnus, contra Ptolomaeum Philopatorem filium praecedentis Ptolomaei exercitu congregato arma accipiunt, spe victoriae provocati in ultionem parentis. Et ideo dicitur: « Et veniet properans et inundans », scilicet Antiochus Magnus, qui fratre suo iterum occiso, iterum vocatus de Babylone, venit festinus in Syriam, quae tum tenebatur a praedicto Ptolomaeo Philopatore. Et ideo dicitur: « Et revertetur et concitabitur », quia reversus de Babylone, ut dixi, concitatus audacia propter luxuriam Ptolomaei magnam cui inserviebat, congressus est contra duces ejus et robur exercitus, et proditiose recuperavit Syriam. « Et provocatus rex Austri », scilicet Ptolomaeus Philopator amissa Syria, congregato exercitu contra Antiochum: « Et pugnavit », adversum eum. Et ideo dicitur: « Et praeparabit », scilicet Antiochus, « multitudinem nimiam », contra Ptolomaeum; « et dabitur multitudo », supple congregata ab Antiocho, « in manus ejus », scilicet Ptolomaei: quia inito certamine juxta introitum Aegy-

pu, Antiochus fuit victus, totum amisit exercitum fugiens per desertum. Et ideo dicitur: « Exaltabitur cornu ejus », scilicet Ptolomaei, qui ita subiecit sibi Syriam, « et dejecit multa millia », supple exercitus Antiochi; « sed non praevalebit », quia non potuit capere inimicum. Et sic terminatur pars in qua ostenditur, quod in tribus bellis rex Aegypti victoriam super regem Syriae habuit. Et sequitur pars, in qua ostenditur, quod rex Syriae super regem Aegypti victoriam obtinuit, ut dicitur: « Convertetur enim rex Aquilonis », scilicet Antiochus, qui contempta Ptolomaei ignavia, innumerum de superioribus partibus Babylonis congregavit exercitum, et iterum mortuo Ptolomaeo, contra filium ejus Epiphanem rupto foedere movit exercitum, qui tantum tunc quatuor erat annorum. Et ideo dicitur: « Et in fine temporum », Ptolomaei scilicet Philopatoris; « multi consurgent », quia tunc interioribus seditionibus vexabatur Aegyptus, et Philippus rex Macedonum pace facta cum Antiocho contra Aegyptum dimicabat, hoc pacto, ut quilibet civitates suo regno viciniore de regno Ptolomaei obsideret, qui adhuc erat in aetate parva. Quia vero pugnans contra se Antiocho Magno, et ducibus Ptolomaei, Judaea in medio posita in contraria studia scindebatur, aliis Antiocho, aliis faventibus Ptolomaeo, ita quod Onias sacerdos cum innumeris ex populo Judaeorum in Aegyptum confugiens, est a Ptolomaeo honorifice susceptus, suscepta terra, quae Eliopolis dicitur, construxit templum, rege annuente, simile templo Judaeorum, asserens, se implere vaticinium Isai. 19 cap. dicentis: In die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti, et titulus Domini juxta terminum ejus. Et ideo dicitur: « filii praevaricatorum populi tui », deserentes scilicet legem suam: et alibi: Quando praeceptum est a Domino immolantes; « extollentur », supple in Aegypto; « ut impleant visionem », id est visionem Isaiae, ut supra dictum est, implere se jactantes, « et » tamen « corruent », quia postea civitas quae Oniae dicebatur, usque ad solum destructa est per Romanos post ducentos quinquaginta annos; « et » « veniet rex Aquilonis et comportabit aggerem, et » « capiet urbes munitissimas »: quia Antiochus Magnus volens recipere Judaeam, quam dudum amiserat, praesidium Ptolomaei, quod erat in arce urbium, annuentibus Judaeis, multo tempore oppugnavit, et cepit etiam alias urbes Ciliciae, Syriae, Lyciae, quae a Ptolomaei ducibus tenebantur. « Et » « brachia Austri non sustinebunt », id est fortitudo ducum Ptolomaei: nam Scopam Ducem Ptolomaei in certamine fugavit, et Encenade cum decem millibus armatorum obsedit. « Et consurgent » « electi ejus ad resistendum ». Tres enim Duces inclytos misit Ptolomaeus ad Scopam liberandum; « et non erit fortitudo », quia obsidionem Antiochi solvere non potuerunt; imo Scopas fame coactus, cum sociis nudus dimissus est. Et ideo sequitur: « faciet super eum juxta placitum suum, et » « stabit in terra inclyta », scilicet in Judaea et Jerusalem, ubi honorifice susceptos fautores Ptolomaei persecutus est. Et ideo sequitur: « et consumetur » « in manu ejus, et ponet faciem suam ut veniat » « ad tenendum universum regnum ejus ». Quia Antiochus non solum Syriam et Ciliciam, et alia quae fuerant Ptolomaei obtinuit, sed etiam regnum Aegypti acquirere voluit. Et ideo dicitur: « Ponet » « faciem », id est intentionem totam et consilium.

Et in hoc terminatur pars, in qua tangitur prima victoria regis Syriae contra regem Aegypti, quae fuit ex violentia. Sequitur secunda pars, in qua tangitur secunda victoria, quae fuit ex fraudulentia, cum dicitur: « Et recta faciet eum », scilicet cum Ptolomaeo adolescente, simulabat enim Antiochus se velle utilitati ejus providere. Et ideo sequitur: « et filiam feminarum dabit ei »; quia septimo anno regis Ptolomaei adolescentis, despondit ei Cleopatram filiam suam, et decimotertio anno tradidit eam in feminam et uxorem, dans ei pro dote Celesyriam et Judaeam: hoc autem fecit fraudulenter, ut scilicet posset acquirere regnum ejus. Et ideo sequitur, « ut evertat illud », scilicet regnum Ptolomaei, applicando scilicet sibi. Sed quia hoc obtinere non potuit, ideo dicitur: « et non stabit, nec illius erit », id est: non stabit ejus consilium, ut regnum Aegypti obtineat; quia Cleopatra parti favit viri, et non patris, et duces ejus fraudem scientes, dudum cautius egerunt, et sic non obtinuit. Et sic terminatur secunda pars, in qua tangitur victoria regis Syriae contra regem Aegypti, quae fuit ex fraudulentia. Et sequitur tertia pars, in qua tangitur victoria ejusdem, quae fuit ex confidentia, cum dicitur: « Et convertit faciem suam » « ad insulas ». Frustratus enim spe sua vertit se ad Asiam, et navali bello plurimas insulas, ut Rhodum, Samum, et hujusmodi invasit. Quia vero occurrit Scipio Africanus missus a Romanis contra eum, qui regem Abegnam vicerat, eo quod invasisset Asiam, et devictus Antiochus regnum Asiae perdidit, et sic opprobrium in caput ejus versum est: et ideo dicitur: « Et cessare faciet principem opprobrii sui, et opprobrium ejus convertetur in » « eum »; et fugatus a Romanis, de Asia fugiens, reversus est ad terram propriam: et ideo dicitur: « Et convertet faciem suam, ad imperium terrae » « suae, et impinget et corruet et non invenietur »: nam pugnans adversus regem in Perside, cum universo exercitu deletus est, et locus ejus non est inventus. « Et stabit in loco ejus », id est de semine ejus et germine: unde translatio septuaginta interpretum habet: « et stabit de radice ejus plantatio. Vilissimus », de Seleuco Philopatore loquitur filio Magni Antiochi, qui nihil dignum gessit in imperio: de quo loquitur 2 Mach. 4 cap. Et ideo sequitur: « Et indignus decore regio », quia inglorius absque ullis praeliis mortuus est. Et ideo sequitur, et in paucis diebus conteretur, scilicet absque rixa et praelio: Haebrei intelligunt hoc de Triphone. Et sic terminatur secunda pars principalis totius cap. in qua tangitur dissensio regis Aquilonis et Austri.

Tertia pars principalis, in qua tangitur successio malorum tempore Antiochi Epiphanis, et sub illius typo, tempore Antichristi, cum dicitur: « Et » « stabit in loco ejus despectus »: et haec habet tres partes. In prima ostenditur quod Antichristus praevalebit per fraudulentiam, cum dicitur: « Et stabit in loco ejus despectus ». Hucusque est planus ordo historiae: quae vero sequuntur, interpretatur Porphyrius depravator scripturarum tantum de Antiocho Epiphane fratre Seleuci, sub quo Machabaeorum bella narrantur. Sed intelligendum, quod licet de sequentibus perfecte Antiocho conveniant, more Scripturae aliqua interseruntur, quae soli possunt Antichristo convenire, ut patenter ostendat Antiochum Antichristi fuisse typum, et quae in parte in

illo praecesserunt, in Antichristo ex toto esse implenda, ut in quaestione infra videbitur plenius. Et ideo ex nunc advertendum, quid et quomodo verificatur in Antiocho, et similiter in Antichristo, et quid specialiter de solo Antichristo; quia quod ille fuit Synagogae, hic erit Ecclesiae. Sicut enim probamus ex Scriptura adventum Christi, ita et Antichristi mendacium: finis enim legis Christus est. « Stabit, » ergo, « in loco, » Antiochus Epiphanes, qui fuit ei infestissimus, « Et non tribuetur ei « honor regius, » scilicet in principio ab his, qui in Syria Ptolomaeo favebant, Philometori scilicet, qui sextus regnabat in Aegypto, filius Cleopatrae sororis hujus Antiochi, « Et veniet clam, » quia pura simulatione obtinebit regnum Syriae. Et ideo dicitur: « Obtinebit regnum in fraudulentia, et brachia pugnantis, » idest Ptolomaei omnia vastantis, « Expugnabuntur a facie ejus, » scilicet Antiochi, a quo sunt contrita brachia, idest fortitudo principum, « Et conteretur insuper et dux foederis, » idest Judas Machabaeus, qui fuit ab eo contritus. « Et post amicitias: » ostendit ordinem, quia primo pace simulata cum Ptolomaeo, postea molitus est insidias. Et ideo dicitur: « Faciet dolum et ascendet: » mortua enim Cleopatra et tutoribus pueri replentibus Syriam, quam fraude occupaverat Antiochus, ortum est praelium inter puerum et avunculum, ubi victi sunt duces Ptolomaei; et tunc Antiochus puero amicitiam simulans, Memphim metropolim Aegypti ascendit. Et ideo sequitur: « Et superabit « in modico populo, » quia ille rebus pueri providere se dicens, accepit regnum, et cum praelio modico omnem Aegyptum subjugavit. Et ideo dicitur: « Et abundantes et uberes urbes ingreditur, » ingressus enim civitates divitias omnes dissipavit. Et ideo sequitur: « Et faciet quae non fecerunt patres ejus; » quia nullus regum Syriae ita vastavit Aegyptum, et duces pueri sua fraude decepit, et eorum divitias asportavit: « Et contra firmissimas « cogitationes, » scilicet legis divinae et prophetarum inibit consilium, ut destruat divinum cultum, quia mandavit, ut omnes relinquerent legem Dei, 1 Mach. 1. Haec eadem per simile intelligenda sunt de Antichristo, secundum Hieronymum, qui de humili gente consurgens, sic erit despectus, ut nullus detur ei honor regius; sed postmodum per fraudulentiam obtinebit principatum, et brachia Romani populi expugnabit, et hoc, quia simulabit se esse ducem foederis, idest divinae legis, et obtinebit divitias per falsas amicitias, et faciet quae nullus praeter eum, qui in toto orbe terrarum regnabit, et contra firmissimas cogitationes sanctorum eriget se, et contra omne quod dicitur Deus; et hoc quamdiu voluntas Dei eum facere ista permittet. Et in hoc consistit pars, in qua ostenditur, quod praevalere Antichristus per fraudulentiam. Sequitur pars secunda in qua ostenditur, quod praevalere per violentiam, cum dicitur: « Et concitabitur fortitudo ejus, » scilicet regis Aquilonis, seu Syriae, et Antiochus, « Adversum regem Austri, » idest contra Ptolomaeum regem Aegypti, ita quod exercitus Antiochi venit armatus contra Ptolomaeum regem Aegypti, « Et rex Austri, » idest e converso Ptolomaeus multis et fortibus provocatus est contra eum auxiliis. « Et non stabunt, » non enim poterunt resistere Antiocho: cujus causa subditur, « quia inibunt adversus eum consilia, » quia in consiliis fraudulentis decepit eum. Et modus subdi-

tor cum dicitur: « Et comedentes panem cum eo, « conterent illum. » Simulans enim pacem cum nepote, et in commune faciens convivia cum eo, occupavit Aegyptum, et machinatione dolosa; sed non stetit, imo contritus est; quia nihil perfecit finaliter; regnum enim Aegypti obtinere non potuit, sed a militibus Ptolomaei ejectus est, et plurimi de exercitu ejus trucidati sunt. Et ideo subditur: « Exercitusque ejus, » scilicet Antiochi, « Opprimetur et cadent interfecti plurimi. » Similiter intelligendum de Antichristo, qui etiam nasciturus est de Babylone ex Judaeis secundum Hieronymum, primo superabit regem Aegypti, forte seducendo Saracenos; et ille, unum est de tribus cornibus de quibus est cap. 7. « Duorum quoque regum cor « erit, ut malefaciant. » Duos reges vocat, qui corde fraudulentio sibi loquuntur, ut sibi invicem malefaciant, « Et ad mensam unam mendacium loquantur, » idest in signum initae pacis, in eadem mensa comedentes, verbis simulatae amicitiae mendacia invicem proferent, ea intentione, ut alter alterum decipiat. Hoc cogit intelligendum esse de Antiocho et rege Aegypti, quem primo superavit, ut dictum est supra; quia Ptolomaeus parvus aetate, et Antiochi fraude deceptus est, sed non praevaluit Antiochus: et ideo dicitur: « Quia adhuc finis aliud « tempus, » quod scilicet ad perfectum impleantur. Quod autem ait, quod non perficient, intelligitur quod Antiochus ingressus est Aegyptum, quasi visurus sororem suam et nepotes, et inter epulas fecit occidit virum sororis, ut obtineret Aegyptum; sed non profecit, quia Aegyptii viriliter resistentes eum expulerunt, et rediit ad terram suam: et ideo subditur: « Et revertetur in terram suam, » expulsus enim ab Aegyptiis venit in Syriam, spoliatis civitatibus multis, « Et cor ejus adversus testamentum « sanctum; » quia postquam expulsus est ab Aegyptiis, venit iratus in Judaeam, « et faciet, » quia veniens adversus Judaeam, spoliavit Aegyptum, et sustulit aurum plurimum, « et revertetur; » quia posito in arce praesidio Macedonum, reversus est in terram suam. Et in hoc consistit pars secunda, in qua ostenditur quod Antichristus praevalebit per violentiam. Et sequitur pars tertia, in qua ostenditur quod Antichristus praevalebit per nimiam confidentiam, cum dicitur: « Statuto tempore revertetur; » quia post biennium reversus est contra Ptolomaeum, in Aegyptum et obsedit Alexandriam et duos fratres Ptolomaei, Cleopatrae filios, suos autem nepotes, interfecit. Quia vero a Romanis humiliatus est, ideo sequitur, « Non erit priori simile novissimum: » idest haec Aegypti impugnatio non erit adeo fortis sicut praecedens: legati enim Romanorum fuerunt missi ad liberandum Aegyptios sibi foederatos. Et ideo sequitur: « Et venient Trieres et Romani super eum, » quibus Antiochus egressus obviam cum applicuisset, stetit in litore Marcus Popilius et ait: Senatus Populusque Romanus jubent recedere ab amicis suis: quo petente inducias respondendi, fecit circum Marcus in sabulo circa eum cum virga, et ait: Senatus Populusque Romanus jubent ne egrediaris hunc circum, donec respondeas. Qui ait: si sit visum senatui populoque Romano, recedendum est, et statim recessit. Et ideo sequitur: « et percutietur; » non quia interierit, sed quia omnem arrogantiae fastum perdidit. Hieronymus autem ait de Antichristo: Nullus ambigat, quin pugnaturus sit contra

regem Aegypti, Romano populo ei auxilium praebente, ut rex secleratissimus Antiochus gesserit in his imaginem Antichristi. Et sic terminatur tertia pars principalis totius cap. in qua tangitur successio malorum tempore Antiochi.

Sequitur quarta pars principalis totius cap. in qua tangitur afflictio justorum usque ad adventum Judicis, et victoria regni Christi, cum dicitur: « Revertetur et indignabitur: » et habet tres partes. Primo notatur, quod Antichristus eriget se contra Dei cultum, cum dicitur: « Et revertetur et indignabitur contra testamentum sanctuarii. » Postquam enim Antiochum repulerunt de Aegypto Romani, indignatus venit contra Jerusalem, et invitatus ab his, qui dereliquerunt legem Dei, commisit se caeremoniis eorum. Et ideo dicitur: « Et cogitabit adversum eos qui dereliquerunt testamentum, » idest quos vult testamentum derelinquere. Unde alia translatio sic habet, « Et cogitabit ut deseratur pactum sanctuarii, » ut planius habetur 2 Mach. 6 cap. « Et brachia ex eo stabunt, » idest principes ab eo missi post biennium, ut tributa exigent a Judaeis, et in templo Jovis ponerent statuam. Et ideo dicitur: « Et polluent sanctuarium fortitudinis, » idest templum in quo Deus qui fortis et ipsamet fortitudo est, colebatur, profanabunt, et in pessimos usus convertent, sicut factum postea fuit; nam duces missi ab Antiocho, de ipsius mandato sacrificia legis Judaeis interdixerunt, aras Idolorum in eorum templo erexerunt; et prostibula ibidem fecerunt. « Et auferent iuge sacrificium, » idest Dei holocaustum, « Et dabunt abominationem in desolationem, » idest ponent in templo Jovis Idolum, quod Judaei summe abominati sunt. Haec omnia de Antichristo et in Antichristo intellige plenius complenda; qui contra Dei cultum indignatus, cogitabit quomodo a suis cultoribus sanctuarium deseratur, et violenter opprimeret, et finaliter in templo Dei stabit, et se faciet Deum, « Et impij in testamentum simulabunt fraudulentem. » Tempore enim illo quidam simulantes se legum custodes, cum gentibus fecerunt pactum, aliis in lege permanentibus, ut dicitur 2 Mach. 6 cap.; et illi legem defenderunt et obtinuerunt: et sub Antichristo etiam idem fiet, quando refrigescet charitas multorum, ita ut vix filius hominis fidem inveniat super terram. Et ideo dicitur: « Populus autem sciens Deum obtinebit et faciet. » Unde cum dicit: « Et edocti in populo docebunt plurimos, » idest in lege periti docebunt et hortantur alios in lege Dei permanere, et pro eadem viriliter pugnare, ut Matathias fecit, qui filios suos ad defensionem patris et legis, documenta dedit, et pro eodem vitae discrimini se exponere induxit et animavit: unde sequitur: « Et ruent in gladio et flamma etc. » Triumphus enim Machabaeorum declarat, quanti et quanta pro custodia regni passi sunt ab Antiocho; nimirum, gladium, ignem, molestias, et rapinas, ut patet in lib. 2 Machab. Sub Antichristo etiam non dubitatur idem accidere, et multo fortius; quia erit crudelior persecutor Ecclesiae quam Antiochus Synagogae. Sollicite enim totisque viribus studebit populum Christianum a vera religione et fide Christi avertere, et variis generibus tormentorum atque poenarum sibi consentientes premet et affliget; aliquibus tamen resistentibus, qui doctrina et bonis exhortationibus, aliis infirmioribus subsidio erunt. Unde sequitur: « Cumque

« corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo. » Intelligitur fuisse tempore Matathiae, qui tum cultum Dei servare conatus est, ut patet 1 Mach. 2. Sed parvum fuit auxilium, eo quod rebellans paucos habuit auxiliares et cito mortuus est, et ejus filii postea adversa fraude decepti. Cujus ratio subditur: quia haec ideo sunt facta, ut probentur, confirmantur et eligantur sancti, qui in fornace purgantur. « Et de eruditis ruent ut conflentur et eligantur et dealbentur, usque ad tempus praefinitum, » quia in aliud tempus est dilata victoria; quia vera victoria in adventu Christi, implebitur tempore Antichristi, cui congregati sancti parvulo resistent auxilio; et multiplicabuntur et manifesti fient; sed vera victoria erit in fine temporum. Et sic terminatur pars, in qua tangitur Antichristi erectio contra Dei cultum. Sequitur secunda pars, in qua tangitur ipsius erectio contra Dei personam, cum dicitur: « Et faciet juxta voluntatem suam rex. » Ab hoc loco de Antichristo solum intelligenda sunt omnia, secundum Hieronymum; quia sequitur: « Et eleabitur contra omnem Deum, » idest extolletur non solum contra verum Deum, sed etiam contra omne illud quod falso nomine Dei donatur, 2 Thess. 2: ad litteram de Antichristo, qui adversatur et extollitur supra omne id quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus; superbissimo enim spiritu elatus, non patietur aliquem supra se coli et honorari. Et sequitur: « Et adversus Deum Deorum loquetur magnifica, » quia Antichristus contumelias et blasphemias loquetur contra verum Deum; jaetabit enim se esse Messiam Judaeis promissum, quod solum vero Deo convenit. « Et dividetur donec compleatur iracundia; » idest juxta ipsius voluntatem et intentionem prospere diabolo adjuvante succedet; ad tempus tamen; donec scilicet compleatur Dei iracundia; tunc enim Dominus Jesus interficiet eum spiritu oris sui, ut dicitur 2 Thess. 2; et sic in ipso erit omnium malorum consummatio; licet in typo aliqua praecesserint ab Antiocho, et sub Juliano Apostata completa, a quo Judaei habuerunt auxilium, idest spem quietis; amare enim eos se simulavit, et in templo eorum se immolaturum promisit, ac si esset Messias populum reducturus. Et sic cum dicit: « Perpetrata quippe est definitio, » idest sic juxta Dei praesentiam est decretum, « Et Deum patrum suorum non reputabit, » ex quibus patet quod hoc non potest intelligi de Antiocho, quia ille idola Graeciae coluit, et ea Judaeis et Samaritanis colere praecepit; et ideo necessario intelligitur de Antichristo, qui ex Judaeis natus, non solum Deum patrum suorum, ut dicitur hic, verum etiam neque ullum alium Deum colet et reputabit. « Et erit in concupiscentiis feminarum, » idest luxuriae et lasciviae deditus erit. Translatio vero alia habet, « Et concupiscentiis mulierum non subiacet: » quod de Antichristo, qui simulabit castitatem, ut plurimos decipiat, intelligitur. Modus enim est hypocritarum, ut quo sunt lasciviores et luxuriae magis addicti, eo magis castos se simulent: quod non ex amore Dei faciunt, sed ut plebs credat eos esse pudicos. Et sic de Antiocho intelligi non potest, qui fuit luxuriosissimus secundum Hieronymum, in tantum, ut luxuriam suam populo praesente compleret. « Nec quemquam Deorum curabit, » quia adversus universa consurget; eo quod faciens se Deum, consurget contra omne

quod dicitur Deus, secundum Apostolum: « Deum
 « autem Maozim in loco suo venerabitur, » Mao-
 zim praesidium sonat, eo quod Antichristus secrete
 diabolum, ut praesidem suum venerabitur, sed pu-
 blice seipsum ut Deum adorari faciet. « Et Deum
 « quem ignoraverunt patres ejus colet. » Hoc non
 intelligitur de Antiocho, ut dictum est; sed de An-
 tichristo qui faciet fieri statuam ex auro et argen-
 to ac rebus pretiosis, et se coli, et ipse colet dia-
 bolum in eadem. « Et faciet ut munit Maozim. »
 Translatio Theodotionis habet sic, « Et aget ut mu-
 « niat praesidium cum Deo alieno: quem cum o-
 « stenderit, multiplicabit honorem et dominationes
 « eis faciet et terram dividet gratis: » et est dictu
 quod faciet omnia praedicta, ut in illis et ceteris
 urbibus ponat praesidia, ut doceat adorare Deum
 alienum: quem cum ostenderit, idest adorandum
 suaserit, dabit deceptis honorem et gloriam et fa-
 ciet eos ceteris dominari, et terram eis dividet do-
 naque distribuet, quia quos terrore nequibit subju-
 gabit avaritia. Haec Hieronymus. Et sic terminatur
 secunda pars hujus quartae partis, in qua tangitur
 Antichristi erectio contra Dei censuram: et sequi-
 tur tertia in qua tangitur Antichristi erectio contra
 Dei facturam, cum dicitur: « Et in tempore prae-
 « finito praeliabitur. » Nota secundum Hieronymum,
 quod Antichristus primo pugnaturus est adversus
 regem Austri, idest Aegypti, et postea Lybiam et
 Aethiopiam superaturus, quia de decem cornibus
 tria supra contrita legimus, quia forte tres regiones
 vel hos tres reges fraude decipiet, vel vi obtinebit,
 ut hic ostenditur, licet in typo praecesserit de An-
 tiocho, qui anno undecimo regni sui, contra nepo-
 tem suum Ptolomaeum scilicet dimicavit, quasi
 tempestas valida cum curribus et equitibus et classe
 magna ingressus terras plurimas pertransiens tan-
 dem dimicavit, qui terram inclytam, scilicet Judaeam
 ascendit, et arcem munivit, « Haec autem solae sal-
 « vabuntur etc. » Antichristus quidem, secundum
 Hieronymum, Idumaeam, Moab et Ammon, idest to-
 tam Arabiam relinquet intactam, quia illuc ad de-
 serta illius sancti confugient, sicut in typo Antio-
 chus festinans in Aegyptum eas intactas reliquit,
 quia ex latere Judaeae erant, ne occupatus alio
 praelio Ptolomaeum redderet fortiolem. « Et mit-
 « tet manum suam in terras etc. » quia cepit
 in illo transitu terras plurimas, inter alias, ter-
 ram autem Aegypti perquirens et possidens omnes
 thesauros ejus et pretiosa: sic etiam Antichristus
 faciet, cum primo seducet Aegyptum, et revelabit
 thesauros ejus absconditos, « Per Lybiam quo-
 « que et Aethiopiam transibit. » Nota quod non
 dicit quod eas ceperit, sed quod per eas transierit;
 quia in ipso climate Aegypti existentes, Aegypto
 capta quasi vicinae conturbatae sunt. Africam
 enim et Lybiam, atque Aethiopiam Antiochus
 nunquam tenuit; et ideo melius de Antichristo
 dicitur, quod in obtentu Aegypti has quoque
 seducturus sit. « Et fama turbabit eum ab orien-
 « te, » et ab aquilone. Tria enim cornua de decem
 conterens Antichristus, scilicet Aegyptios, Lybios et
 Aethiopes, ut statim dictum est, auditorus de orien-
 tis et aquilonis partibus contra se bella insurgere,
 vel potentia imperiali vel resistentia aliquorum san-
 ctorum, quo veniens cum magna multitudine pluri-
 mos interficiet: et tunc sequitur: « Figet taberna-
 « culum suum a Petno, » idest in Emmaus, secun-
 dum Hieronymum, ubi incipiunt montana Judaeae

consurgere: et inde se erigens ad montem Oliveti,
 Jerosolymorum regionem ascendet, et usque ad
 summitatem montis Oliveti, unde Dominus ascendit,
 veniet secundum Hieronymum. « Et nemo auxilia-
 « bitur ei, » quia ibi Domino saeviente peribit,
 ita quod exaudietur vox de caelo, dicens: Morieris;
 et statim fulminabit. Nota quod Apetno interpre-
 tatur solium suum; quia, ut dictum est, figet taber-
 naculum suum et solium suum in Jerusalem quae
 sita est inter mare mortuum et Tyberim vel Tybe-
 rinum, et veniet usque ad summitatem montis Oli-
 veti et peribit, secundum illud Isaiae 25: Et prae-
 cipitabit Dominus in monte illo faciem vinculi colli-
 gati super omnes populos et telam quam orditus
 super universas nationes, praecipitabit mortem in
 sempiternum; et auferet Dominus Deus omnem la-
 crymam ab omni facie, et opprobrium populi sui
 auferet de universa terra etc. Haec Hieronymus.

Nota quatuor argumenta literalia ex dictis in
 hoc cap. elicta. Primum est quod modus divinae
 Scripturae est frequenter, et praecipue in prophetiis,
 transire de persona ad personam, de praesenti tem-
 pore ad praeteritum seu futurum, vel e converso,
 absque aliqua continuatione intermedia: et hoc est,
 quod magnam difficultatem facit in Scriptura. Se-
 cundum est, quia prophetae loquuntur prout affe-
 ctus eorum a sancto Spiritu tangitur, nunc pro
 uno, nunc pro altero; et talis discontinuatio poni-
 tur in principio cap., cum dicitur: « Ego autem
 « ab anno etc. » statim sine omni medio sequitur:
 « Et nunc veritatem annuntiabo tibi: » et hoc di-
 cit Angelus Danieli, unde si fuisset additum, et ait
 Angelus ad me, « Et nunc veritatem etc. » cum
 tali supplemento fuisset clarum: idem invenies in
 multis locis in Scriptura. Frequenter multa interme-
 dia omittit, accipiens solum illa quae faciunt ad
 propositum suum. Unde hic omittit novem reges
 Persarum qui fuerunt a Xerxe usque ad Darium
 quem occidit Alexander Magnus, quia sub ipsis fa-
 cta non fuerunt multa nobilia; et ponit tantum
 quatuor reges Persarum, qui faciunt ad propositum.
 Tertium argumentum est, quod Scriptura semper
 loquitur de uno sub typo alterius; ita quod histo-
 ria de uno verificatur in parte, de alio vero prin-
 cipaliter et totaliter; sicut ista visio de Antiocho
 Epiphane fuit figura de Antichristo, unde secundum
 partem verificatur de Antiocho: plura enim dicun-
 tur hic quae impossibile est vera esse de ipso, et
 verificantur de Antichristo. Quartum argumentum
 est, quod Scriptura non narrat gesta aliorum re-
 gum nisi quantum tangit adversitatem vel prospe-
 ritatem regni Judaeorum; unde non facit hic men-
 tionem, nisi de bellis regum Syriae et Aegypti,
 quorum in medio erat Judaea, praetermittens bella
 Macedonum et aliorum regum.

Sententiae dubiae sunt quatuor. Prima est utrum
 haec visio continuetur cum praecedenti: et
 videtur quod sic; quia in litera dicitur, quod An-
 gelus qui Danieli loquebatur in praecedenti visione
 dixit: « Et nunc veritatem annuntiabo tibi, » et sic vide-
 tur continuare sermonem inchoatum; ergo continuatur
 cum praecedenti. Contra: quia praecedens fuit tertio
 anno Cyri, haec anno primo Darii, ut patet ex textu.
 Sed Darius primus regnavit; ergo etc. Respondeo, di-
 cendum, quod licet quidam dicere velint, quod haec
 continuatur cum praecedenti, tamen hoc non vide-
 tur verum; quia praecedens fuit anno tertio Cyri, haec
 autem fuit primo anno Darii; et ideo haec praecedit

magno tempore praecedentem; et ideo dicendum, quod haec non continuatur cum praecedenti, sed praecessit ipsam tempore. Ordinatur autem post ipsam, quia ista tangit ultimae tribulationis triumphum; et ideo ponitur ultimo. Ad id quod objicitur de textu, dicendum, quod ille Angelus, qui nunc ei loquebatur, loquebatur ei alio quoque tempore; vel forte fuit alius Angelus. Secunda dubitatio est, quare a Xerxe qui fuit quartus rex Persarum, transit Scriptura usque ad Darium, quem Alexander interfecit, qui fuit quartus, novem in medio praetermissis. Dicendum, quod illi novem nihil memorabile Scriptura dignum fecerunt, nec faciunt ad prophetiae propositum; et ideo de ipsis non facit mentionem: facit autem mentionem de Xerxe, quia ipse fuit occasio, quare Graeci postea Persas destruxerunt; nam multas gentes excitavit adversus regnum Graecorum, ut sonat textus, et Graeciam pro magna parte destruxit. Tertia dubitatio est, quare non tangit Scriptura aliud de aliis regnis, sed solum regnum Syriae et Aegypti. Dicendum, quod intentio Scripturae est, scribere tribulationem futuram sub Antiocho Epiphane et sub Antichristo per illam designatam; et ideo non tangit nisi regnum in quo ipse regnabat, et regnum quod occupare moliebatur, ex quorum tribulatione vel prosperitate sequebatur tribulatio vel prosperitas regni Ierosolymitani seu Iudaeorum. Quarta dubitatio est utrum haec visio exponi debeat de tempore Antichristi: et arguit Porphyrius depravator Scripturarum, quod non: dicens, quod exponere hanc visionem de Antichristo et transire de Antiocho usque ad finem mundi, omnibus aliis mediis praetermissis, magis videtur voluntarium, quam necessarium: aliquantulum omnia exponi possunt de Antiocho, ut ipsemet exponit. Sed contra arguit Hieronymus, quod certum est, quod multa hic traduntur, quae nullo modo exponi possunt de Antiocho, ut pote quod ille nullum Deum reputabit, neque Deum patrum suorum: Antiochus autem Deum Liberum fecit coli a Iudaeis; unde in libro 2 Machab. dicitur, quod hedera coronati cogebantur Iudaei Libero circuire. Dicendum ergo, quod haec visio, quantum ad suam totalitatem intelligitur de Antichristo, licet in parte vera sit de Antiocho. Ad illud Porphyrii, quare Scriptura transit praetermittendo novem reges et si quae alia praetermittit: patet responsio ex praedictis.

Sententiae morales sunt duae hic, quae possunt accipi ex regum catalogo et descriptione bellorum, regnorum austri et aquilonis, idest Syriorum et Graecorum. In principio ergo describit Scriptura processum regni Persarum: ubi intelligendum, quod per regnum Persarum designatur tentatio in tempore. Per quatuor reges quos Scriptura commemorat in praedicto regno regnasse, designantur quatuor genera hominum qui potissime tentantur expectantes ut vineantur, quia tales in tempore tentationis recedunt, Luc. 4. Et talibus dicitur Act. 5: Cur tentavit Satanas cor tuum mentiri in sanctum Spiritum? Et qui volunt divites fieri incedunt in tentationem: supple, talem de qua 1 Corinth. 7: Tentantur continentia ut vineantur. Et tali tentatione petit David tentari, dicens, Psalm. 25: Proba me Domine et tenta me: quasi diceret: quoniam a te eripiar in tentatione et dabis proventum. Tentantur periclitantes ut probentur, Psalm. 25: Proba me Domine et tenta me. Tentantur proficientes, ut coronentur. Iacob. 1: Beatus vir qui suffert tentationem, quo-

niam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae. Secundo describit Scriptura regnum Graecorum; in quo designatur humana ostentatio, quia Graeci ostentari per humanam sapientiam quaerunt. Ubi intelligendum, quod sicut regnum Graecorum habuit quatuor reges principales et unum caput insigne, scilicet Alexandrum; ita moraliter humana sapientia, per quam homines mundani ostentari desiderant, dividitur in quatuor animi passionibus. Habet enim humana sapientia laetitiam de prosperitate praesenti, quia qui in carne sunt, quae carnis sunt sapiunt, Rom. 8: tristitiam de adversitate imminente, contra quam ait Salvator, Matth. 16, Petro: Vade post me Satana, quia non sapis ea quae Dei sunt. Sed quae hominum, fiduciam de prosperitate imminente: contra quam Apostolus 1 Timoth. 6: Divitibus huius saeculi praecepe, non sublime sapere. Moestitiam de adversitate praesenti, de quibus dicitur Deuteronomii 32: Utinam saperent et intelligerent et novissima providerent, quomodo persequatur unus mille. Et hae quatuor passionibus habent unum insigne caput, scilicet appetitum proprii commodi, quia gloria talium in confusione qui terrena sapiunt, Philipp. 3. Tertio describit Scriptura bella regnorum: et licet regnum Graecorum divisum in quatuor fuerit, tamen non prosequitur nisi de duobus, scilicet de regno Aegypti et Syriae, quod est ab aquilone; et designatur adversitas, quia ab aquilone panditur omne malum, Ieremiae 10: Prosperitas autem et adversitas semper adversum se praeliantur. Fuerunt autem sex reges ex utraque parte, quorum modo praevalet unus, modo alius in prosperitate; ergo per regnum Aegypti designatum notantur sex, in quibus mali frequenter offendunt: quae est sospitas corporis, foecunditas prolis, salubritas generis, sublimitas honoris, securitas hostis, copiositas rerum seu muneris. E contra similiter in adversitate designata sunt sex per regem aquilonis, quibus frequenter offendunt; scilicet infirmitas corporis contra sospitatem, sterilitas prolis contra foecunditatem, vastitas generis contra salubritatem, ignobilitas decoris contra nobilitatem, anxietas hostis contra securitatem, penuria rerum seu muneris contra copiositatem. Haec invicem pugnant, sicut singula cum singulis; et aliquando unum contra aliud, seu unum ab alio subjugatur.

CAPUT XII.

« In illo autem tempore consurget Michael etc. » Haec est secunda pars visionis quartae, in qua tangitur de triumphali victoria electorum: cuius causa originalis, materialis et finalis est quae et praecedentis; formalis vero modus vel causa in divisione capituli consistit. Dividitur autem primo in duas partes: quia primo ponitur finalis intentio, cum dicitur: « Tu autem Daniel, claude sermones. » Circa finalem intentionem tangitur primo status seu nisus Angelorum electos protegentium seu custodientium, cum praemittitur, « In tempore illo etc. » Ubi intelligendum quod hoc capitulum evidenter ostendit, praecedentia oportere intelligi de finali tempore Antichristi, in quo fiet mortuorum corporalis resurrectio ad vitam vel ad mortem, et sancti erunt fulgentes, hi quasi stellae, hi quasi firmamenti splendor, et similia. In tempore ergo illius tribulationis consurget Michael princeps Ecclesiae, qui stat pro electis quasi adjutor, ad refrigerandum

eos, ut reliquiae salvae fiant, contra Antichristum, et interficiet eum; Michael autem dicitur quasi fiducialiter agens, et ideo dicitur: « Qui stat pro filiis populi tui. » Secundo tangitur metus afflictorum patientium, cum dicitur: « Et veniet tempus quale non fuit ex eo quo gentes esse coeperunt usque ad tempus » Antichristi; idest majori adjutorio indigebunt electi: quod exponit Salvator de tempore Antichristi, Matth. 14, dicens: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, nec fiet. Hoc enim de tempore Antiochi non potest intelligi, quia major fuit quando civitas capta fuit a Babylonicis templumque subversum et populus captivatus, ut ait Jeremias 3. Tertio tangitur salus electorum morientium, cum dicitur: « Et in tempore illo salvabitur populus tuus. » Antichristo enim extincto a Salvatore spiritu oris sui, salvabitur populus, qui fuit « scriptus, » vel ordinatus, « in libro » Dei, idest qui fuit praedestinatus: de quo dicit Propheta, Job cap. 1: In libro stylo ferreo omnes scribentur. Quarto tangitur gradus resurgentium, cum subjungit, « Et multi » de his qui dormiunt in pulvere terrae, » idest multitudo omnium qui debent in pulverem reduci, « evigilabunt. » idest resurgent pro diversitate meritorum, « Alii in vitam aeternam, » idest in gloriam, ut dicere possint, Dormivi, et soporatus, et exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me, Psal. 8. « Alii in opprobrium, » idest in ignominiam damnationis, « Ut videant semper; » non ut videant bonos in gloria, sed ut sciant se aeternaliter esse futuros in poena, ut impleatur sermo David dicentis, Opprobrium sempiternum dedit illis, Psal. 77. Quinto tangitur fructus salvandorum instrumentum, « Qui autem docti fuerint, fulgebunt. » Quia autem, secundum Hieronymum, non sufficit sapientia nisi alios erudiat, tacitus sermo doctrinae non aedificans alium mercedem non recipit: ideo dicit: « Quod » qui docti fuerint. » Justi tamen sive doctores justitiae, stellarum fulgori comparantur. Hieronymus. Solet quaeri utrum doctus sanctus vel simplex sanctus eandem mercedem habeant: ideo ostendit quod tantum interest inter erudientem sanctitatem et sanctam rusticitatem quantum caelum distat a stellis: et ideo dicit quod « qui ad justitiam erudiunt » multos, » simplici scilicet verbo et vitae exemplo; « Erunt quasi stellae: » quia hae sunt stellae de quibus dicitur tempore judicii, stellae dederunt lumen in custodiis suis, Baruch 3. Et sic terminatur prima pars in qua tangitur finalis intentio.

Sequitur pars secunda cap. in qua tangitur salubris instructio, cum dicitur: « Tu autem Daniel » claudes sermones. » Circa quam primo tangitur profunditas visionis, cum dicitur: « Tu autem Daniel » claudes sermones etc.: » quia enim multa revelaverat occulta esse significans, praecepit ut sermones claudat, visiones involvat, et signet librum obscuritatibus et aenigmatibus, ut legant plurimi, et quaerant historiae veritatem, et obscuritatis magnitudinem, diversa opinentur, et legendo cum Sancto Joanne Apoc. 5 cap., quaerant sacramenta et mysteria, parabolas et verba libri signati: quod notat obscuritatem ejus, sicut et Isaias de suo volumine ait cap. 29: Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, lege istum, respondebit; non possum, signatus est enim. Unde sequitur: « Pertransibunt plu-

» Pertransibunt, » idest percurrent libros; et transient historias propter multitudinem lectionum. Vult ergo dicere Angelus Prophetae: Scribe quidem mysteria: sed non exponas, ut posteris exercitii materiam relinquant; ut dicit Gregorius hom. 4 super Ezechielem secundae partis; Quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nobis aeternae scientiae aditus largius aperitur. Secundo tangitur brevis duratio, cum dicitur: « Et vidi ego Daniel, et ecce » quasi duo alii stabant. » Vidit propheta duos Angelos stantes ex utraque parte Tigris Babylonici fluminis, in qua viderat superiorem visionem: et hi Angeli erant principes Persarum et Graecorum, quos non judicat interrogatione dignos; vidit et alium Angelum super aquam ipsam in medio arboris stantem. Hic est Angelus qui orationes ejus obtulerat in conspectu Dei, quem supra cap. 10 viderat indutum lineis; et hunc interrogat, cupiens scire, quantum duraret persecutio Antichristi, seu quo tempore implenda esset visio haec. « Et audivi » virum, » idest vocem viri exponentem in quanto, non tamen aperiens quo tempore complerentur, et levata utraque manu, significans violentiam Persarum et Graecorum comprimendam inter quorum Angelos stabat; seu illorum in quorum typo quae futura sunt in finali tempore designantur; « Et » jurasset per viventem in aeternum, » adiecit quod duraret « per tempus et tempora et dimidium tempus, » idest per unum annum, et per duos annos et per dimidium, et hoc est per tres annos cum dimidio, quibus durabit tribulatio Antichristi, ut supra cap. 7 dicitur: « Et cum completa fuerit » dispersio, » idest cum dispersus fuerit populus Dei Antichristo persequente: « Complebuntur uni- » versa haec, » idest omnia bella, regna diversa. Tertio tangitur vicinitas impletionis, cum dicitur: « Et ego audivi et non intellexi: » audierat enim futura bella multiplicia, sed non intellexerat singulorum nomina: et ideo auditor cupit agnoscere veritatem, dicens: « Domine mi, quid erit post haec? » cui Angelus; « vade Daniel, » scilicet universae carnis, quia non fient quae quaeris tempore tuo, et ideo, « clausi sunt, » tibi supple, « Signatique » sermones, » idest visiones supra ostensae, multis obscuritatibus. « Usque ad tempus praefinitum, » idest tempus consummationis: quo tempore, supple, « eligentur, » sancti, « et dealbabuntur, » ut appareant justi, « Et quasi ignis probabuntur multi, » quia fideles in tribulatione probabuntur quasi aurum in fornace ignis, « Impii autem impie agent, » idest impietatem suam ostendent cum finis venerit; quia qui in sordibus fuerint magis sordescunt, juxta illud Apoc. 22, cap.: qui in sordibus etc. » Haec autem facient quia « Non intelligent omnes impii, » hoc ad probationem ipsorum fieri, « Docti vero » intelligent, » esse Dei disciplinam; et ideo libenter ipsam sustinebunt, secundum Hieronymum. « Et » a tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium. » Ostendit quo ordine incipiet et finietur tribulatio Antichristi; quia a tempore quo ablatum fuerit cultus Dei et desolatus, et Antichristus abominabiliter exhibuerit se adorandum: et durabit persecutio « dies mille ducentos nonaginta, » idest per tres annos cum dimidio, ut supra dictum est: quasi diceret: ex quo orbem possederit et cultum Dei interdixerit, et se adorandum praeberit, usque ad mortem ejus, tantum tempus erit. Quod dicitur tempus desolationis tam legis quam templi quam

sanctorum. Quarto tangitur opportunitas conversionis, cum dicitur, « Beatus qui expectat et pervenit » usque ad dies mille trecentos triginta quinque. Ille numerus excedit numerum statim dictum in sexaginta quinque qui post mortem Antichristi dabuntur lapsis ad poenitentiam et sanctis ad refrigerium, quasi dies pacis et quietis. Et ideo respondens quaestioni, qua quaesierat dicens: « Domine » mi quid erit post haec, » dicit: « Beatus, » quia post dies persecutionis perveniet ad dies sexaginta quinque superadditos ad poenitentiam, post quos dies Dominus in sua maiestate venturus est, ait Hieronymus. « Tu autem Daniel vade: » quasi diceret: « tu Daniel, » interim, « Vade ad praefinitum » tempus vitae tuae, et mortuus » requiesces et in fine dierum stabis in sorte tua, » idest resurges in ordine tuo, secundum translationem Theodotionis, cum quo nos Deus resuscitare dignetur in ordine electorum suorum.

Argumenta literalia sunt haec duo. Primum est, quod hic expresse dicit Scriptura futuram esse resurrectionem mortuorum in generali iudicio: unde dicit quod multi qui dormiunt in pulvere resurgent. Secundum est, quod nullus debet assumere sibi determinare tempus adventus Antichristi seu finalis iudicii; quia nec hoc tempus praefinitur Danieli, sed jabetur signare. Unde Hieronymus: Cum propheta qui habuit librum apertum, dixerit, quia audivit et nihil intellexit, quid faciet qui habet librum signatum, et usque ad tempus consummationis multis obscuritatibus involutum? Unde Augustinus ad Marcellum Episcopum: Pone tu tres homines: unus dixit: post viginti annos veniet Antichristus: dico ei: tu male dicis, quia non est in tua potestate, te nosce; alter dixit, adhuc sunt mille anni: et tu male dicis quia nescis quando erit: tertius dicit, scio quod Antichristus venturus est, sed nescio quando, semper stabo paratus: hic bene dicit, non determinans tempus quod Pater posuit in sua potestate: teneamus et nos cum isto.

Sententiae duae sunt dubiae. Prima est de hoc quod dicitur hic, « Tu autem Daniel claude sermones etc., claude librum: » videtur enim contrarium hujus dicere Joannes in Apocal. ubi dicitur Joanni loquenti de eadem materia: Noli claudere. Dicendum, secundum Hieronymum, quod sermones seu liber iste est clausus humanae inquisitioni et sapientiae; unde solum superbis clauditur; qui tamen humilibus aperitur, quibus Deus hoc voluit revelare, juxta illud Luc. 10: Confiteor tibi Pater etc.: dicitur tamen Danieli quod clauderet propter superbos; Joanni quod non clauditur propter humiles. Vel dicendum quod liber ille apertus est quoad factum; clausus vero quoad modum. Secunda dubitatio est, utrum Daniel intellexerit hos sermones clausos: quod non videtur: quia hic dicitur, quod audivit et non intellexit. Sed contra: videtur claudere librum: ergo habuit apertum: quod non diceretur ei, nisi intelligeret ea quae ibi erant. Dicendum quod Danieli fuit apertus liber, tam quoad factum quam quoad modum facti in parte, sed non quoad omnem circumstantiam facti, scilicet personarum et temporis. Verbi gratia dico quod fuit revelatus Danieli modus tribulationis, scilicet quod Antichristus maximam violentiam faciet contra sanctos, et etiam tempus fuit ei quodammodo revelatum, et ideo dicitur ei liber fuisse apertus: sed quod tali tempore, et non alio, et per tales perso-

nas, non per alias, hoc non fuit ei certitudinaliter expressum; et quoad hoc dicit quod non intellexerit.

Moralis sententia est de triumphali victoria sanctorum. Ubi notandum quod quanto fortior est molestia, tanto celebrior est Angelorum custodia, et securior victoria, et solemnior corona. Quoad certitudinem habendae victoriae notandum quod est ibi fluvius, et duo viri in ripa, unus hinc, et alter inde, et tertius in medio fluminis, qui erat indutus lineis; qui levavit dexteram et sinistram in caelum, et juravit per viventem in aeternum etc. Notatur autem ibi praefinitio seu benignitas non permittentis nos ultra id quod possimus tentari vel tribulari, ut ostendit hic Scriptura. « Fluvius » ergo Scriptura divina est, de quo Psal. 43: Fluminis impetus laetificat civitatem Dei. « Duo Angeli ex » utraque parte fluminis, » sunt duorum testamentorum sacra eloquia: de quo dicitur. « Vir stans in » medio fluminis, » est Christus calcans tribulationes vitae praesentis, de quo dicitur, qui levat dexteram justitiae, de quo Psal. 117: Dexteram Domini fecit virtutem; et sinistram suae elementiae, de quo Cant. 2 cap.: Laeva ejus sub capite meo: ad caelum providentiae, quia a summo caelo egressio ejus et occursus ejus usque ad summum ejus, Psal. 18, et jurat per certitudinem praescientiae, de quo? de termino nostrae miseriae.

Nota quod quae sequuntur usque ad finem libri non habentur in Hebraeo, sed de translatione Theodotionis, quae vocatur translatio vulgata secundum Hieronymum sumpta sunt; Apparet autem hoc esse factum recenti captivitate Danielis; quia Daniel adhuc puer erat, ut patet infra.

CAPUT XIII.

« Erat vir habitans in Babylone, et nomen ejus » Joachim etc. » Sicut dictum fuit in principio libri, totus liber Danielis habet tres partes principales. Prima pars continens primum capitulum, est prooemialis, in qua ostenditur Danieli collata sapientia. Secunda pars est executiva, seu principalis, continens undecim sequentia capita; in qua ostenditur regni Christi et justorum, ad regnum Antichristi et reproborum praecellentia. Tertia pars est incidentalis continens duo ultima cap. in qua ponitur Susannae historia, et Belis ac Draconis fabula. Duabus sic habitis et determinatis sequitur tertia, quae habet duas partes principales seu duo capita.

In prima enim commendatur Daniel de justitia, in extinctione libidinis; et hoc cap. primo, vel totius libri 13.

In secunda commendatur de constantia in extirpatione cupidinis, et id 2 cap. seu totius libri 14, infra: « Erat quoque idolum nomine Bel. » Circa primam partem notandum, quod causa originalis hujus historiae est instinctus Spiritus sancti datus Danieli per affectum justitiae.

Causa materialis est presbyterorum impudicitia, Susannae pudicitia, Danielis justitia.

Causa finalis est, ut ostendatur circa innocentes protectio, malitiosorum finalis casus, et damnatio. Zelantium pro innocentibus eruditio, et eorum finalis sublimatio, sicut patet de Daniele, qui zelavit pro liberatione innocentis, et fuit a Spiritu sancto eruditus, et a populo sublimatus.

Causa vero formalis in divisione historiae consistit. Dividitur autem capitulum in quatuor par-

tes: quia in prima notatur, tangitur seu describitur summa tentationis, in principio. Secundo causa accusationis, infra: « Et facta est crastina ». Tertio poena damnationis, infra, « Credidit eis multitudo » quasi senioribus ». Quarto forma liberationis vel exemptionis, infra: « Cumque duceretur ad mortem ». Prima pars in qua tangitur summa tentationis, habet 4 partes. In prima tangitur personae tentatae status, cum dicitur: « Erat vir in Babylone etc. » erat enim nobilis Susanna, sed captiva, quia uxor viri, qui « erat in Babylone cui non en Joachim »: de hac enim dicitur infra eodem: « Mittite ad Susan- » nam filiam Helchiae uxorem Joachim: » erat nobilis, sed pudica; quia « pulchra nimis et timens Deum »; de hac enim dicitur infra, quod erat « delicata nimis et pulchra facie; pulchra nimis », sed religiosa, et ideo pulchra pulchritudine pudorata, cui dicitur Jerem. 31: Benedicat tibi Dominus pulchritudinem iustitiae; erat innocens, sed erudita, quia: « parentes ejus cum erant justi, erudierant filiam suam » juxta legem Moysi ». Docere enim debent parentes, non solum filios, sed etiam filias legem Dei, ait Hieronymus: Quia mulier sensata et tacita, non est immutatio eruditae animae, Eccles. 26. Erat affluens, sed non superba. « Quia Joachim vir ejus » dives erat », ita ut posset dives dici, de quo Eccles. 31 cap.: Beatus dives qui inventus est sine macula; « Et erat ei pomœrium vicinum etc. » et ideo locus opportunus ad concursum populi, « Pomœrium », quod est viridarium fructuum, aquis influentibus irrigatum; « Et ad ipsum confluebant », ad terminandum causas, sicut solent convenire in hospitibus principalioribus. In secunda tentationum gradus, ibi: « Et constituti sunt duo senes judices », tamen sacerdotes, quia erant de tribu Juda. De quibus locutus est Dominus, quia iniquitas « egressa est de Babylone ». Jerem. 23: a Prophetis Jerusalem egressa est pollutio super omnem terram. « A senioribus iudicibus, qui videbantur » regere populum: quasi diceret: non regebant, sed regere videbantur, quia male praeerant; qui enim male praesunt et nomen habent iudicum, et injuste praesunt populo, regere magis videntur quam regunt: ideo et istos Hebraei dicunt fuisse Achab et Sedeciam, de quibus ait Jerem. 29: Ponat te Dominus sicut Sedeciam et sicut Achab, quos frinxit rex Babylonis in igne propter stultitiam, quam fecerant in Israel, et moechati sunt, scilicet uxores civium et amicorum suorum. Decipiebant enim mulieres, dicentes de semine suo nasciturum Christum, quod erant de stirpe David. « Isti » ergo « frequentabant domum Joachim », et ex tali frequentatione exarserunt in uxorem ejus, et hoc quantum ad secundam partem primae partis, in qua tangitur tentantium gradus. Sequitur tertia pars in qua tangitur tentationis ortus, cum dicitur: « Cum autem populus » revertisset ». Circa quam notat Scriptura septem, quae communiter in omni tentatione reperiuntur: scilicet tentationis objectum, cum dicitur: « Cum » autem populus revertisset post meridiem ingre- » debatur Susanna », non praesente populo, quia verecunda; « Et deambulabat », quia spatium licet ad corpus vegetandum, ut ait Glossa, praecipue cum aeterit homo clausus, sicut ista propter populum. Secundo tangit aspectum, cum dicitur: « Et vide- » bant eam seniores », non enim avertebant oculos, ne viderent vanitatem. Tertio tangit affectum, cum dicitur: « Et exarserunt in concupiscentiam »

« ejus », perturbatio enim et cupido libidinis, percussit corda eorum, Eccles. 9, quia concupiscentia quasi ignis exardescit. Quarto tangit conatum; ut enim jacerent tentationis fundamentum in anima, et ut desiderata complere disponent, « Everterunt » sensum suum », adeo scilicet, quo subverso oculi eorum inclinati sunt ne caelestia sed carnalia cogitarent; ac per hoc prius everterunt se, et non servaverunt pactum etc. quia in inconstantia concupiscentiae transegerunt sensum, Sapient. 4, « Re- » cordarentur iudiciorum justorum »; quid scilicet Dei, quid honestatis, quid naturae, quae omnibus insita est; et hoc erat, « quia erant ambo vulne- » rati amore ejus », utrumque enim libido percusserat, sed adhuc verecundia retrahebat, eo quod Iudices et populi seniores erant; et ideo rem tam foedam nolebat alter ab altero sciri; « Erubescabant » enim, » inquit, » indicare sibi mutuo concupiscentiam suam volentes concumbere cum ea »; sed crescente libidine, eo quod « observabant quod » tidie sollicitius videre eam » (in quo, quinto tangit Scriptura, eorum perversum studium, quia attente ipsam contemplabantur) prorumpunt in impudicitiam, rupto freno verecundiae; et ideo quasi languidi recedentes, sui languoris causam in regressu sibi mutuo indicarunt; rumpit enim libido verecundiam, dum in alio invenit similem impudicitiam; et ideo sexto Scriptura tangit ipsorum malignum consilium, cum dicitur: « Et seiscitantes ab » invicem causam », causam supple maciei et languoris; « Confessi sunt », alter supple alteri; « Con- » cupiscentiam suam ». Propter quod concludit Scriptura septimo, eorum obstinatum propositum, cum dicitur: « Et tunc in communi statuerunt » tempus », concordiae enim libidine aestuante tempus opportunum deerat, quia possent eam ad similem libidinem invitare. Et hoc quantum ad tertiam partem, in qua tangitur tentationis ortus. Sequitur pars quarta in qua tangitur modus tentandi, cum dicitur: « Factum est autem, cum obser- » varent diem aptum ». Ubi Scriptura tangit tentationis occasionem cum praemittitur, « Factum est » autem cum observarent etc. ». Ubi satis claret, et senum malitia, quia observabant « diem aptum » et Susannae innocentia, quia « ingressa est sicut » heri et nudius tertius », suspicans neminem ibi, ut ungeretur juxta consuetudinem terrae, tempore aestivo; « Et non erat ibi quisquam praeter duos » senes », qui latuerant in pomœrio, post meridiem, ut invenirent ipsam solam ipsa ignorante; et ideo emisit puellas ad afferendum « oleum et smigma- » ta », id est unguenta virginea. Est enim smigma, secundum Papianum, aqua vel decoctio ex palearum mica vel tritura frumento commixta, quae ad refrigerium seu nitorem faciei praeparatur: de quo dicitur Isa. 50: Pulli asinorum qui operantur terram, smigma comedent; ex quo patet non esse peccatum, quod sit a mulieribus pro conservanda natura, dum autem non fiat pro adulteranda; « Et » fecerunt sicut praeceperat, clausuruntque etc. e » gressae sunt », per privatum accessum domus a pomœrio. « Surrexerunt etc. ». Videntes eam solam, effrena concupiscentia eruperunt absque verecundia: in quo notatur occasio: sed post occasionem statim tangit Scriptura secundo suggestionem; « Ecce ostia » pomarii clausa ». Et confestim tangit tertio assecurationem, dicens: « Et nemo videt nos »: quasi diceret: quia locus secretus est, eo quod ostia clau-

sa; affectus magnus est; quia « In concupiscentia
« tui sumus », et nullus videt nos, et ideo assen-
tiri debes amantibus; et confestim. Quarto ponit
scriptura comminationem, si dissentiat, dicens: « Quod
« si nolueris », quia aliter dicunt se contra eam
testimonium ferre: et accusationis apparens ratio
est; quia propter hoc emisit puellas, ut cum ama-
tio posset adulterari. Et sequitur quinto Susannae
trepidatio seu perturbatio, cum dicitur: « Ingemuit
« ergo Susanna », timore mortis, vel potius ti-
more opprobrii et ignominiae, quia illis accusanti-
bus sola erat; humanum enim est utrumque time-
re. Unde Apostolus 1 Cor. 9: Bonum est mihi mori
quam gloriam meam quis evacuet: licet perfectorum
sit non reputare discrimen mortis pro iustitia to-
lerare. Dicit autem: « Angustiae sunt mihi undi-
« que », quia, tam mortem quam ignominiam for-
midabat: dicit enim: « Si enim hoc egero, mors
« mihi est »; peccando contra legem, quia dicit
Hieronymus, omne peccatum est mors; ac per hoc
quoties peccamus morimur, et e converso quoties
digna opera facimus, resurgimus et vivificamur;
« Si enim non egero, non effugiam manus vestras »,
quia me occidetis. Et sequitur sexto Susannae electio,
cum dicitur: « Sed melius est mihi incidere, etc. ».
Gregorius: Ecclesiastes, non habet melius, sed
bonum, ne videatur inter peccatum et bonum, qua-
si inter duo bona eligere, sed bonum mihi est ab-
solute, malum non facere absolute, et in vestras
manus incidere; « Ne peccem in conspectu Dei
« mei ». Et haec fuit electio constans et firma et
virtuosa, secundum Hieronymum. « In conspectu au-
« tem Domini », dicit, quasi coram eo facta. Septimo
sequitur senum accusatio, cum dicitur: « Exclama-
« vit autem voce magna Susanna », non clamore
faucium sed pudicitiae magnitudine. Erat enim ejus
magna exclamatio, ideo, quia cordis et mentis ejus
affectus, pura confessio bonae conscientiae, vocis
ejus referunt clamorem, ait Hieronymus. « Exclamave-
« runt et senes ». Sed non dicit Scriptura, voce
magna, quia nec Deum clamore suo magnificabant,
sicut Susanna, qui magnus est super omnes Deos,
Psalm. 94: cui et poterat dicere, magna est miseri-
cordia super me Psalm. 85. « Cum autem audissent
« clamorem », ad clamorem accurrentes, « famuli
« erubuerunt », credentes dicto seniorum, cum ta-
men non solum non factum sed nec dictum fuerat
tale aliquid de Susanna; magna ergo et fixa de ea
opinio habebatur: ideo dicit: « Quia nonquam di-
« ctus fuerat sermo hujusmodi de Susanna ». Et
sic terminatur prima pars totius capituli in qua tan-
gitur tentationis summa.

Sequitur secunda pars principalis totius capituli,
in qua tangitur causa accusationis, cum dicitur:
« Et facta est dies crastina ». Ubi tangit Scriptura
quatuor, quae debent secundum formam juris in
omni accusatione observari. Nam primo fit rei ci-
tatio: et ideo dicitur: « Facta est dies crastina, com-
« que venisset populus ». Populo ergo veniente,
juxta morem, ut dictum est, ad domum Joachim,
fecerunt eam personaliter citari ad diem statutum
et certum; ut ipsius morte satiaretur eorum irasci-
bilis appetitus, nam ipsius vita non poterat eorum
concupiscebilibis satiari: et ideo dicitur: « Mittite ad
« Susanna ». Sequitur: « Et venit cum parenti-
« bus », jam enim sciebant per clamorem et utro-
rumque relationem quod acciderat; « Erat delica-
« ta nimis »: quasi diceret: venit cooperta, quia

ita ire consueverat eo quod esset delicata: « Et
« pulchra », quasi propter necessitatem, et morum
honestatem: ire ergo coopertam, testimonium est,
et necessitatis venustatis et honestatis mulierum,
unde sequitur; « At iniqui illi jusserunt ut disco-
« operiretur », ut vel in honesto ejus intuitu sa-
tiarentur, et tamen sic viderentur examinare et
probare factum, per verecundiam mulieris. « Fle-
« bant igitur sui, et omnes qui noverant eam »;
quia tam propinqui, quam alieni compatiebantur
innocenti. Secundo fit juratio; accusantes enim de-
bent jurare, se dicere veritatem, et tunc est lis conte-
stata. Et ideo sequitur; « Surgentes autem duo presby-
« teri in medio populi super caput ejus », in testi-
monium se offerentes, « Posuerunt manus suas
« super caput ejus. Modus jurandi erat juxta con-
suetudinem, ut dicitur Deut. 17: Manus testium
prima interficiet eum: contestantes se vidisse ipsam
et juvenem pariter commisceri, « Quae flens su-
« spexit in caelum, » juxta illud: Ad te levavi ocu-
los meos, qui habitas in caelis, Psalm. 122: « E-
« rat enim cor ejus fiduciam habens in Domino, »
quia benedictus vir qui confidit in Domino, et erit
in Domino fiducia ejus, Jerem. 17. Tertio facti as-
sertio, cum dicitur: « Et dixerunt presbyteri. »
post citationem et jurationem, sequitur assertio fa-
cti, quia dicunt se audivisse et vidisse, dicentes:
« Cum ambularem in pomerio soli, » soli dicunt,
ne alius testis quaeratur, « Ingressa est haec cum
« duabus puellis et clausit ostium portarii et dimisit
« puellas, » addunt circumstantias quasi ad conje-
cturam facti, « Venit ad eam adolescens, » haec
est accusatio principalis, « Et concubuit cum ea, »
et ex hoc lapidanda erat, juxta legis edictum. Et
sic facta est per eos facti assertio: debent enim
accusantes asserere se vidisse vel audisse, quod
proben ratione loci, temporis, personae vel socie-
tatis, modi et ordinis. Quarto dicitur probatio, cum
dicitur: « Porro nos cum essemus, » post asser-
tionem sequitur probatio criminis denunciari per
omnes circumstantias facti, debent enim dicere om-
nes circumstantias; et ideo primo probant per
locum, quod erant in pomerio: per adspectum,
quia viderant iniquitatem; per modum, quia cogno-
verunt eos esse in concubitu: per personam: ne
enim quaeretur ab iis quis ille erat, vel, ostenda-
tis, dicunt se nequisse eum comprehendere, quia
fortior eis erat; nec eam ab eis requisitam voluisse
indicare. Et in hoc terminatur pars secunda prin-
cipalis totius capituli, in qua tangitur causa accusa-
tionis.

Sequitur tertia pars principalis, in qua ponitur
poena condemnationis, cum dicitur, « Credidit eis
« multitudo. » Ubi Scriptura tangit quatuor. Primo
ex parte populi ignorantiam, cum dicitur: « Credi-
« dit eis multitudo, » sine discussione facti ex i-
gnorantia, quia senes erant ex natura; et ideo di-
cit, « Quasi senioribus, » et quia iudices ex officio:
et ideo dicit: « Et iudicibus, cum tamen non de-
beant idem esse testis et iudex, « Et condemnave-
« runt eam ad mortem, quasi ream. » Secundo ex
parte Susannae innocentiam, cum dicitur: « Ex-
« clamavit autem voce magna et dixit, » cordis affe-
ctu et conscientia bona, in quo notatur ejus innocentia
et ideo quia sic clamavit, Dominus eam exaudivit,
Psalm. 119: Ad Dominum, cum tribularer, clamavi,
et exaudivit me. « Voce magna, » hominibus ta-
men occulta, sed a Deo audita, ait Glossa: « Do-

« mine Deus aeternae: » quasi diceret: tu qui scis omnia aeternaliter, tam secreta quam manifesta, tam praesentia quam praeterita, quamque futura, tu scis, quia innocens morior. Tertio ex parte seminum certam malitiam, cum dicitur: « Et ecce morior, » supple innocens, « cum nihil horum fecerim, » accusantium me malitia praevalente, quia praevalet impius adversus justos, Habac. 1. Quarto Dei circa Susannam diligentiam, cum dicitur: « Exaudivit autem Dominus vocem ejus, » quia aures ejus ad preces justorum. Ubi enim desperatum est humanum auxilium, ibi solet Deus insperate clamantibus subvenire. Et sic terminatur tertia pars totius cap. principalis, in qua tangitur poena condemnationis.

Sequitur pars quarta, in qua ponitur forma liberationis, cum dicitur: « Cumque duceretur ad mortem. » Ubi Scriptura tangit quatuor. Primo praemittit sententiae appellationem, cum dicitur: « Cumque duceretur etc. » Secundo facti inquisitionem, cum dicitur: « Reversus est ergo populus. » Tertio veritatis intensionem, cum dicitur: « Exclamavit itaque omnis populus. » Quarto gratiarum actionem, cum dicitur: « Helchias autem et uxor ejus laudaverunt Dominum. » Quantum ad primam partem, in qua tangitur sententiae appellatio, ponuntur seu tanguntur quatuor. Primo Danielis inspiratio, cum dicitur: « Cumque duceretur, » sequitur, « Suscitavit Dominus spiritum pueri. » Suscitatur autem spiritus propheticus pro liberatione sanctae feminae, non de novo intrat, qui jam in eo erat, sed propter aetatis infirmitatem quiescebat, nec sua opera demonstrabat. Secundo Danielis proclamatio, cum dicitur: « Clamavit voce magna, » Spiritu sancto suggerente (nota quod vox peccatoris vix in Scriptura dicitur magna) « Mundus ego sum etc. » quia non consentio morti innocentis hujus. Tertio populi admiratio, cum dicitur: « Et conversus ad eum omnis populus dixit: quis est iste sermo? etc. » hoc quid sibi vult? Habebant enim jam eum in opinione magna, quia aliter verbum unius pueri non curassent. Quarto populi reprehensio, cum dicitur: « Sic facti filii Israel, » arguit eos de indiscretionem in iudicio, allegans quod nec aetati, nec auctoritati fuit sine examine acquiescendum; et ideo ait, « revertimini, » quia irritum est iudicium, ubi sine examine et juris ordine processum est.

Quantum ad secundam partem, in qua tangitur facti inquisitio, cum dicitur: « Reversus est ergo populus, » tangit Scriptura quatuor, quae debent in omni inquisitione secundum formam juris observari. Primo ponitur Susannae seu personae condemnatae revocatio, cum dicitur: « Reversus ergo populus: » debet enim iudex stare pro parte accusata et firmus esse ad standum pro innocentia et ad processum indebitum confirmandum, « Et dixerunt ei senes, veni et sede. » Vox ironica est, quasi dicant: corrigas tu juvenis, quod omisimus nos senes: modus hic est seniorum, cum facta ipsorum arguuntur. Vel forte noverat sanctitatem et sapientiam; et ideo quasi timentes eum reverentia loquuntur, « Quia tibi dedit Deus honorem, » etsi non aetatem. Secundo testium separatio, cum dicitur: « Separate eos, » ne scilicet mendacium simile confligant, « Dijudicabo eos, » idest examinabo. Tertio objurgatio, cum dicitur: « Cum ergo divisi essent, » et sequitur, « inveterate. » O-

bjurgat autem unum de injustitia, alterum de impudicitia. Objurgandus enim est testis falsus, ut ex timore veritatem dicat, maxime ubi aliter de veritate constat. Dicit autem ei, « Nunc venerunt peccata quae operaberis prius, » quia veri iudices debent veritatem reducere ad memoriam falsis accusatoribus mala similia eis opponendo quae alias dixerunt vel fecerunt sub objugatione gravi, « judicans, inquit, iudicia injusta; » ideo sicut alios, ita etiam istam et privato affectu iudicasti, cum tamen divina lex jubeat, ne innocens et justus condemnatur. Quarto interrogatio, cum dicitur: « Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore. » Ad objurgationem sequitur prudens et humilis inquisitio veritatis, « Qui ait: sub schino, » quam latini dicunt ilicem. « Dixit autem Daniel: recte mentitus es in caput tuum, » idest contra teipsum, « Ecce enim Angelus etc. scindet te medium: » quia ille dixerat, sub schino, quasi alludens verbo ejus respondit, « Scindet te medium, quia tuo verbo iudicasti teipsum. Consequenter autem moto illo interrogat alium, cum ait: « Semen Chanaan et non Juda: » quia enim mentiebatur nasciturum esse de eis Christum, eo quod erant de tribu Juda, dicit eos nunc de semine maledicto et non de electo: Genes. 19: Maledictus puer Chanaan. « Species decepit te, » idest pulchritudo decepit te ex parte objecti, « Et concupiscentia subvertit, » ex parte tui animi. « Sic faciebatis filiabus Israel, » ingerit ei sicut praecedenti mala similia consueta: consueverant enim dicere mulieribus, quod Christus ex eis nasceretur, ut dictum est, et quia addebant comminationem sententiae, sicut comminabantur (supra) Susannae, nisi eis assentirent, timentes sententiam, assentiebant eis; et ideo dicit: « Et illae timentes loquebantur vobiscum. » Podice loquitur, quasi diceret, auriculariter assentiebant vobis. « Sed filia Juda non » quia eis perfectior, quasi filia viri Judae, hoc est confitentis bonam confessionem coram ipso Pilato, ut dicit Apostolus: Sustinuit iniquitatem nostram, non formidans comminationem ignominiae vel mortis. « Nunc ergo dic mihi etc. Qui ait, sub prino » quam latini lentiscum vocant: est autem arbor, cujus succus foliorum seissuras labiorum vel manuum solidat: unde Hieronymus: Cinus est arbor, quam ilicem vocant. Prinus vero est arbor, quam lentiscum vocant. « Dixit autem Daniel: recte mentitus es tu in caput tuum, » idest in damnationem capitalem: « Manet enim Angelus Dei habens gladium: » unde sequitur, « Ut secet te medium. » Alludit enim in verbo ejus: quia sicut a schino seissio, sic a prino sectio vel serratio in Hebraeo dicitur secundum quosdam. « Et interficiat vos, » ambos scilicet. Et sic terminatur tertia pars, in qua tangitur facti inquisitio. Et sequitur illa, in qua tangitur veritatis inventio, cum dicitur: « Exclamavit itaque omnis populus. » Scriptura tangit quatuor. Primo populi acclamationem, « Exclamavit itaque omnis populus, » scilicet contra eos: exclamavit autem propter dissonantiam, « Et benedixerunt Deum. » Omnes debent gaudere, et gratias agere de innocentia accusatae; alioquin ostendunt se consentire falsis accusatoribus. Secundo populi commotionem, cum dicitur: « Et consurrexerunt adversus duos presbyteros: » non enim est parcendum aetati vel auctoritati in diffamationibus. Tertio iudicium seu censum, condemnationem seu punitionem, cum

dicitur: « Feceruntque eis, sicut male egerant. » Infligenda est poena accusanti, quae accusato infligi deberet, si de crimine convictus fuisset, secundum legem talionis. « Et interfecerunt eos, » idest interficiendos regi tradiderunt, sicut dicuntur Judaei Christum interfecisse, quia interficiendum Pilato tradiderunt. Rex autem audito tanto scelere contra tantam dominam, fecit eos mitti in ignem, sicut dictum est. Quarto innocentis salvationem, cum dicit: « Et salvatus est sanguis innoxius, » quia iustitia custodit innocentem, Proverbiorum 14 capite. Et sic terminatur pars, in qua tangitur veritatis inventio: et sequitur illa, in qua tangitur gratiarum actio, cum dicitur: « Helelias autem et uxor ejus: » ubi tanguntur quatuor. Primo tangitur parentum Susannae humilis et devota supplicatio, cum dicitur: « Helelias autem et uxor ejus, » quia post susceptum beneficium non est gratiarum actio differenda: « Laudaverunt Dominum, quia non est in ea inventa res turpis: » non enim laudaverunt Dominum quia liberata, quia hoc parum est, nec in perfectis laudabile; sed quia in ea non est inventa res turpis vel id peccatum, ejus illam seniores insinulaverant; de hoc enim valde laudandus est Deus, quod ab ejus offensa nos contineat et praeservet. Ex hoc etiam laudabant Deum, quod collata fama et honor Susannae et suorum Dei beneficio restitueretur. Secundo Danielis sublimatio, cum dicitur: « Daniel autem factus est magnus, » scilicet in publica fama et opinione populi. « A die illa et deinceps, usque ad finem dierum suorum. » Tertio regni continuatio, quia « rex Astyages appositus est ad patres suos. » Hic apparet, quod hic determinat tempus liberationis Susannae, non sequentis historiae, quia Daniel tunc puer erat ut supra dictum est, quia in Babylone factum est, ut habetur in principio capituli: destructa autem Babylone, Darius transtulit eum in Mediam: unde hoc factum est ante subversionem Babylonis. Quarto Danielis praelatio, cum dicitur: « Erat autem con- » viva regis, » scilicet Babylonis Balthasar ac Nabuchodonosor, ut magis puto, sicut tractatur in quaestione sequenti.

Argumenta literalia sunt hic quatuor. Primum, quod patres debent docere et erudire filios et filias suas in lege Dei: quod notatur ibi, « Parentes enim. »

Secundum est, quod nulla mulier debet consentire actui impudicitiae, propter quaecumque ignominiam vel infamiam, seu propter metum mortis: quod notatur ibi: « Sed melius. »

Tertium est, quod nullius accusatio seu testimonium, quantumvis auctoritatis magnae, sit admitendum sine diligenti examine; quod notatur ibi: « Sic fatui etc. »

Quartum est, quod si omnis accusans probatione defecerit, debet sustinere eandem poenam, quam accusatus sustinisset, si convictus fuisset: quod notatur ibi: « Fecerunt eis. »

Sententiae dubiae sunt tres. Prima est, quomodo Judaei cum captivi essent in Babylone, poterant facere iudices de eorum senioribus, et etiam aliquem condemnare ad mortem. Dicendum, secundum Hieronymum, quod duplex potest esse causa: vel quod forte data eis a rege Babylonis licentia esset ut de criminibus contra legem commissis inter se possent seipos, scilicet Judaeos, punire et condemnare. Vel aliter, quod ipsi habita licentia judicabant

eos secundum legem et statim condemnatos tradebant regi qui confestim sententiam executioni dabat. Secunda dubitatio est qui sunt isti senes. Dicendum, secundum Hieronymum, quod sunt Achab et Sedecias, de quibus dicitur Jerem. 29, quos frixit rex Babylonis in sartagine: sed, ut dictum est, populus eos sententiavit. Tertia dubitatio, quo tempore hoc factum sit; et videtur quod tempore Astyagis; quia dicitur in fine cap. quod rex Astyages appositus ad patres; quod solum videtur esse dictum ad ostendendum quod eo tempore fuit factum. Contra: quia tempore Astyagis erat Daniel senex: quod patet quia septuaginta anni jam fluxerant, ex quo facta fuit transmigratio: et tamen textus dicit, quod suscitavit Dominus spiritum pueri minoris. Dicendum quod dicunt quidam, quod hoc fuit factum quando Daniel esset juvenis; scilicet tempore Nabuchodonosor; et quod hic de Astyage dicitur, dicunt ad certificandum tempus historiae sequentis, et non istius. Sed contra: quia iste Astyages non regnavit intus in Babylone; et ita quod dicitur de Belo et dracone sub ipso non fuit factum. Quod quidam concedunt esse verum; dicunt tamen primi, quod licet Astyages non esset immediatus rex Babylonis, tamen erat rex principalis totius regni et dominus major. Alii dicunt, quod hoc fuit factum tempore Astyagis, sicut patet ex fine capituli: et quando dicitur quod Daniel erat juvenis, respondent quod non absolute dicitur juvenis, sed respectu Judicum, quos convicit, qui erant valde propectae aetatis. Unde signanter dicit Scriptura, quod Dominus suscitavit spiritum pueri junioris, loquendo comparative.

Sententia moralis potest hic accipi de foro judiciali, de quo est totum capitulum. Ubi sunt quatuor consideranda: scilicet persona rei, persona testis, facti conditio, et persona iudicis. Circa personam rei nota quatuor, quae possunt reddere personam suspectam: scilicet si habet generis nobilitatem: de quo dicitur Ezech. 22: Polluta es, sequitur, sordida, nobilis, grandis interito. 1 Reg. 20. Dicit ergo Saul, Fili mulieris ultro virum rapientis. Si corporis venustatem: de quo dicitur 2 Esdrae 4: Si viderint mulierem unam bono habitu et bona specie, omnia relinquentes aperto ore eam conspiciunt, et eam alliciunt. Si aetatis juventutem: de quo dicitur Proverb. 7: Ecce mulier occurrit, scilicet juveni, ornata meretricio: sequitur: apprehensum deosculatur juvenem, et procaci vultu blanditur. Si rerum temporalium ubertatem: de quo dicitur ibidem: Eadem mulier aspersit cubile myrrha, aloe et cinnamomo. E contra vero sunt quatuor, quae eam a suspitione defendunt; scilicet si sit nobilitas erudita; de quo dicitur per instructionem Eccles. 7: noli discedere a muliere sensata; si venustas pudorata per religionem, de quo dicitur Eccl. 40: Aedificatio civitatis confirmabit nomen, et super hanc mulierem immaculata; si juvenus ordinata per devotionem: de quo dicitur Eccl. 26: Fundamenta aeterna in corde mulieris sanctae; si voluntas inclinata per compassionem: de quo dicitur Eccl. 36: Ubi non est mulier, ingemiscit egens. Circa personam testis nota, quod quantumvis sint senes antiquitate, experti profunditate, non est acquiescendum eorum testimonio contra famam aliqujus sine diligenti examine. Potest enim antiquitas depravari per concupiscentiam, sanctitas per invidiam, profunditas per fallaciam, quae omnia fuerunt

in istis senibus. Circa conditionem facti nota quod debet esse certa accusatio, ne procedat ex levitate; contestatio seu juratio, ne procedat ex malignitate; assertio ne procedat ex crudelitate; probatio ne procedat ex varietate. Circa iudicis officium nota, quod testes sunt separandi, propter conspiracyem; objurgandi propter indiscretionem; requirendi propter deviationem; puniendi propter cavillationem.

CAPUT XIV.

• Erat quoque Idolum apud Babylonios nomine • Bel. • Determinato cap. in quo Daniel commendatur ex extinctione libidinis, nunc in hoc cap. commendatur de constantia in extirpatione cupidinis. Habet autem id capitulum duas partes principales. Quia primo commendatur Daniel ob audaciam ad aggrediendum ardua, in principio. Secunda de tolerantia ad sustinendum adversa, infra: • Quod • cum audivissent Babylonii. • Et hae sunt duae partes constantiae seu fortitudinis; scilicet audacia ad aggrediendum, et tolerantia ad sustinendum adversa.

Quantum ad primum commendatur primo Danielis audacia, in destructione Belis devorantis, in principio; secundo in extinctione Draconis venenantis, infra: • Et erat Draco magnus in loco illo. • Quantum ad destructionem Belis intelligendum, quod fuit primo erroris defensatio in principio, secundo defensati disquisitio, ibi: • Et iratus rex vocavit • sacerdotes. • Tertio disquisiti inventio, ibi: • Factum est enim postquam ingressi sunt. • Quarto deprehensorum punitio, ibi: • Tunc apprehendit • rex sacerdotes. • Quantum ad primam partem tangit Scriptura sex, quae erant ratio et causa defensionis erroris. Primum fuit Belis apparentis cibatio: et ideo praemittitur, • Erat quoque Idolum • nomine Bel. • Ubi notatur ex eo tempore, quo ista historia facia est, quod omnia idola derivata sunt non in iudicibus suis ab isto idolo; ut Baal, idest Baalim, Beelzebub, Beelphegor, etc. huiusmodi, quia Belus rex Babyloniae primus invenit idola. Belus enim rex erat et donatus Babyloniis, qui interpretatur vetustus, Babylon vero confusio. Huic ergo Idolo • Impendebantur, • hoc est, apponebantur, • per singulos dies, • idest omni die, • similiae, • idest farinae, • artabae duodecim. • Artaba apud Chaldaeos eadem mensura est, quae est Ephra: apud Iudaeos, trium scilicet modiorum: et ita expendebant quotidie triginta sex modios farinae, licet modius non esset ejusdem quantitatis apud omnes, • Et oves quadraginta, vinique amphorae sex. • Secundum fuit regis superstitio, cum dicitur: • Rex quoque colebat eum, • scilicet Nabuchodonosor, vel Balthasar devotus Beli, • Ibat • quotidie adorare eum, • credens eum potentem, quia potenter concederat: omne enim, quod supra humanum posse erat, Deum credebant ipsi gentiles, quia nihil credebant esse super homines nisi Deum. Tertium religio Danielis, • Porro Daniel adorabat • Deum suum. • non enim adorabat Bel ut Deum, sicut rex idolatra, quia sciebat Deum cibo vel potu non egere. Et ideo, quia non adorabat ipsum, rex ab ipso inquit, dicens: • Quare non adoras Bel? • dedit enim, quod Daniel se subtraheret, cum ipse iret ad orandum; cum tamen in aliis quasi familiaris jugiter assisteret. Quartum Danielis responsio,

cum dicitur: • Quia non colo idola manu facta: • quasi diceret, non colo facturam, sed Deum factorem; quia contra adoratores et cultores idolorum dicitur Isaiae 42: Confundantur confusione, qui adorant sculptilia, et qui dicunt conflantes Dii nostri. Nec colo edacem carnum ex indigentia, sed eum qui est potens super omnem carnem. Et ideo dicit: • Et habet potestatem omnis carnis, • quia omnis caro focum, verbum autem Domini manet in aeternum; Isaiae 40. Nec colo lapidem mortuum, sed eum qui est vera vita; non ergo credebatur Daniel divinitatem posse lapidibus uniri. Quinto regis disquisitionem, cum dicitur: • Nonne videtur tibi Bel • esse vivens Deus? • ostensis siquidem his, quae apponebantur, ait, • Nonne etc.: • quasi diceret: per effectum manifeste videtur vivere, quia non potest comedere nisi divinitus et potenter vivens. Sexto Danielis satisfactio, cum dicitur: • Et ait • Daniel arridens, • modeste, non contemnens regem, sed curialiter et placenter, • Ne erres, inquit • rex. • Reverenter eum arguit; sed tamen requisitus, quia non est tacenda vel pallianda veritas fidei, ubi homo fuerit requisitus. • Iste enim est • intrinsecus luteus: • quasi diceret, non habet carnem nec animam, ac per hoc nec stomachum ad recipiendum, nec vim ad digerendum, et ideo non comedere potest, nec indigentia, nec potestate. Et in hoc terminatur prima pars, in qua tangitur erroris defensatio. Sequitur secunda pars, in qua tangitur defensati disquisitio, cum dicitur: • Et • iratus rex. • Ubi Scriptura tangit quatuor. Primo Sacerdotum Belis citationem, cum dicitur: • Et • iratus rex vocavit Sacerdotes, • volens ab eis inquirere veritatem, quia illa quae ad cultum Dei sui magnifice expendebat, intelligebat aliter esse consumpta, secundum sententiam Danielis. Secundo mortis comminationem, cum dicitur: • Nisi dixeris • tibi mihi: • contra inquirens, an dictum Danielis esset verum vel falsum; et ideo ait: • Nisi dixeris • tibi etc., • si non ostenderitis, quis comedat impensas appositae Beli, peribitis vos: • Si autem • ostenderitis, • peribit Daniel ut blasphemus. Tertio sententiae approbationem, cum dicitur: • Et • dixit Daniel, fiat juxta verbum tuum: • certus enim de veritate, et securus de Dei potestate, acceptat sententiam, offerens se morti pro fide veri Dei. • Erant autem Sacerdotes Belis Septuaginta, • poterant ergo esse, cum totidem uxoribus pueris et famulis, quadringentae circiter personae, ac per hoc bene poterant supradicta apposita omnia devorare. • Et venit rex cum Daniele in templum Belis, • ut scilicet probaret, quod dixerat Daniel. Quarto Sacerdotum Belis deceptionem, cum dicitur: • Ecce • nos egrediemur foras, et tu rex appone escas: • quasi dicant: appone consueta, • Et vinum misce, • idest propina juxta morem terrae. • Et postea • claude ostium, et signa annulo tuo, • quia antiquitus solebant uti annulis pro sigillis: • Et • nisi mane fuerint comesta omnia, moriamur. • Fallaciter enim arguunt ex duabus fallaciis: non enim sequitur, quod si fuerint comesta, ab alio nequiverunt comedi; neque sequitur, si per portam templi non ingrediebantur, quod alio modo intrare non possent. Quas duas fallacias notat Scriptura, ubi dicit, • Contemnebant autem. • Et sic terminatur pars, in qua tangitur disquisitio defensati; et sequitur pars, in qua ponitur disquisiti deprehensio, cum dicitur: • Factum est igitur, post-

• quam egressi sunt. » Ubi tanguntur quatuor. Primo Danielis astutia, cum dicitur: « Factum est • autem, postquam egressi sunt, rex posuit cibos • ante Bel, » antequam scilicet Daniel cribraret cineres in pavimento: et in hoc fuerunt decepti, et finali morti ex dictis suis conclusi. • Et eribravit • per totum templum coram rege, » ut scilicet videret nulla tunc ibi esse vestigia, sicut postea. • • Et egressi sunt, » scilicet Daniel et rex, « clau- » serunt ostium, » sicut fuerat dictum. Secundo Sacerdotum malitia, cum dicitur: « Sacerdotes au- » tem ingressi sunt nocte etc., » qui fecerant sibi vias subterraneas sub mensa Belis, per quas ingressi omnia devorabant. Tertio regis diligentia, cum dicitur: « Surrexit autem rex summo diloculo, » quia ex vehementi diligentia, quam habebat, somnus recesserat ab eo. « Et ait, salvane signacula • Daniel? » petit, ne postea se excuset per signa, quod fuerint mutata. • Et intuitus rex mensam, » supple vacuam, ante scilicet videns quam pavimentum, « exclamavit, » volens currere ad adorandum Bel quasi Deum, • Voce magna, Magnus est Bel, • et non est apud te dolus quisquam: » quasi diceret: sicut credebam te comedere apposita, ita per indicia certa nunc comprobavi. Quarto Danielis fiducia, cum dicitur: « Et risit Daniel, » ut supra, non contemnendo regem, • et tenuit regem, » ut scilicet postquam intrasset, cerneret pavimenti vestigia, • Et ait: Ecce pavimento, animadvertite ejus • vestigia sunt haec: » quasi diceret: quorum sunt haec vestigia, ipsi comedunt apposita. • Et dixit • rex, video vestigia virorum etc., » idest agnosco viros et mulieres intrasse, et comedisse: agnovit enim distincte, et per figuras calceamentorum diversas, juxta consuetudinem. Et sic terminatur pars, in qua tangitur disquisiti deprehensio; et sequitur pars, in qua tangitur deprehensorum punitio, cum dicitur: « Tunc apprehendit rex sacerdotes. » Ubi Scriptura tangit quatuor. Primo veritatis extorsionem, cum dicitur: « Tunc rex etc., » cogit enim eos dicere veritatem, quia ex pavimenti conjectura potest veritas extorqueri, • Et ostenderunt ei, » coacti, • ostiuncula, per quae ingrediebantur, » confitentes se omnia comedisse. Secundo reorum damnationem, cum dicitur: « Occidit ergo rex • illos, » quasi diceret deceptores in fide: unde qui decipiunt in fide, capitali sententia sunt plectendi. Tertio idoli traditionem, cum dicitur: « Et tradidit Bel in potestatem Danielis, » approbans dictum Danielis, et cognoscens, quod non esset Deus vivens. Quarto ipsius Belis et templi subversionem, cum dicitur: « Qui subvertit, » quasi habitaculum daemonis. Et sic terminatur pars in qua tangitur Danielis audacia in destructione idoli devorantis. Et sic sequitur pars in qua tangitur ejusdem audacia in extinctione draconis venenantis, cum dicitur: « Et erat draco magnus in loco illo. » Ubi Scriptura tangit quatuor. Primo ex parte regis erroris affectionem, cum dicitur: « Et erat draco • in loco, » latens scilicet in fovea non in templo; • Et colebant eum Babylonii. » Modus colendi erat, secundum Magistrum historiarum, quod habebant vasa facta de corio vitulino plena aqua, quae sacerdotes illius templi virgis percutiebant, ut facerent sonitum terribilem quasi tonitruum, ad quem excitatus draco, quandoque emittebat fumum, quandoque ignem, quandoque visibiliter apparebat; et ideo aliquid divinum esse credebant, ait Magister

idem, • Et dixit rex Danieli: Ecce nunc non potes • dicere, quod iste non sit Deus vivens. » Redit ad primum actum, quod Daniel dixerat, Bel non esse Deum, quia non erat vivens; et ideo, • Hic • Deus vivens, » quia visibiliter movebatur. Secundo ex parte Danielis erroris ostensionem, cum dicitur: « Dixitque Daniel regi; Dominum Deum • meum adoro, iste autem non est Deus vivens; » quia licet sit vivens, non tamen vita immortalis. Quod offert se probaturum, cum tertio tangit Scriptura erroris apparitionem, cum dicitur: « Tu au- » tem rex, da mihi potestatem et occidam illum • absque gladio et fuste, ut non per violentiam, sed per corruptionem interioriorem moriatur. Quarto erroris ambitionem, cum dicitur: « Et ait rex, do • tibi. Tulit ergo Daniel, picem cum adipe, » idest pinguedine seu saevo calore stomacali dissolutis, et tamen indigestibilibus, ut simul cum pilis suffocaretur. • Dedit, » ergo ista Daniel, « In os • draconis et disruptus est, » idest suffocatus crepuit, quia per massas masticatas et agglutinatas constricti sunt dentes et anhelitus interclusus, ita quod non potuit respirare, et ita crepuit, quia magnos flato draco emittit. • Et dixit Daniel: Ecce • quem colebatis serpentem, » scilicet venenatum, mortalem et corruptibilem. Et in hoc consistit prima pars principalis totius capituli, in qua commendatur audacia Danielis ad aggrediendum.

Sequitur secunda pars principalis, in qua commendatur Daniel a tolerantia ad sustinendum adversa, cum dicitur: « Cum autem audivissent Ba- » bylonii. » Circa quam tangit Scriptura duo. Primo poenae inflictionem seu crudelem damnationem, in principio. Secundo poenae celebrem liberationem infra, • Erat Habacuc Propheta in Judea. » Quantum ad primam partem, notat Scriptura quatuor. Primo populi commotionem, cum dicitur: « Quod • cum audissent Babylonii indignati sunt vehementer, » concepta enim primo indignatione in destructione Belis versi sunt in commotionem • adversus regem, » quia motus populi non sequitur rationem, sed motum. • Et dixerunt, Judaeus • factus est rex. » Titulum apostasiae ipsi imponere conantur, quod probant ex his quae sequuntur, • Bel destruxit, » quasi propter zelum legis Judaeorum cultum nostrum abnegavit, quod patet, quia Deos nostros destruxit, • Et sacerdotes occi- » dit. » Hoc autem dicebant intra se, ut populum contra regem incitarent. Quia tamen sciebant, Daniellem causam fuisse, addunt, • Trade nobis Da- » nielem, alioquin interficiemus te etc. » In quo Scriptura tangit secundo populi seditionem, quia vel ipse morietur, ut blasphemus, vel tu cum familia tua, ut haereticus. Tertio Danielis traditionem, cum dicitur: « Vidit ergo rex, quod irruerent in • eum etc. » compulsus eum tradidit, ut seditionem populus non faceret, timore humano motus. Quarto Danielis punitioem, cum dicitur: « Qui • miserunt eum in lacum leonum etc. » ubi, supra cap. 6, missus fuerat etiam, sed non steterat per sex dies: « Porro in lacu erant septem leones, et • eis quotidie dabatur duo corpora, » damnatorum supple, • Et duae oves, et tunc non data sunt eis. » Malignitas non satiatur in poena, quia nihil ei satis est, dum superest vita: non sufficit eum exponere leonibus, nisi exponeretur tamdiu famescens. Et sic terminatur pars in qua tangit Scriptura Danielis crudelem afflictionem. Et sequitur pars in

qua tangit ipsius celebrem liberationem, cum dicitur: « Erat autem Habacuc, » ubi Scriptura tangit duo. Primo Danielis liberationem a poena famis, in principio. Secundo ipsius liberationem a poena mortis, infra, cum dicitur: « Venit ergo rex die » septima. » Circa primum tanguntur sex. Primo prophetica sollicitudo, cum dicitur: « Erat autem » Habacuc Propheta in Judaea et ipse coxerat, » quia enim pro justitia patiebatur poenam famis; ideo a justo Propheta licet ignoranter ei cibus paratur, « Et intriverat panes in alveolo, » alvus venter est, ciborumque receptaculum, inde dictus alveolus ad parvum vehiculum ciborum secundum Papiam: « Et ibat in campum: » quia etsi Propheta, tamen incola activus simul et contemplativus: an autem fuerit Habacuc de duodecim Prophetis unus, dubitant aliqui, Magister tamen historiarum non videtur dubitare. Secundo tangitur jussio Angelica, cum dicitur: « Dixitque Angelus ad Habacuc: fer » prandium, quod habes. » Consensum Prophetæ exigit, ut mereatur. Tertio prophetica necessitudo, cum dicitur: « Domine, Babylonem non vidi: » affectus enim habet propinquitatem, sed quia in terra non fuit, ait: « Babylonem non vidi et lacum ne » scio: » non excusando se ex voluntate, sed potius ex moestitia, quia propriis viribus non se existimat posse complere angelicam jussionem. Quarto angelica fortitudo, cum dicitur: « Et apprehendit eum » Angelus Domini et portavit etc. » « Et portavit » eum in impetu, » idest in virtute veloci ad agendum tempore brevi. Quinto Danielis sanctitudo cum dicitur: « Daniel serve Dei etc. » Cum reverentia loquitur, propter Deum afflicto. « Et ait » Daniel: recordatus es mei Deus et non dereliquisti diligentes te. » Prius gratias agit, deinde refectionem accipit, ut sequitur, « Surgensque Daniel comedit. » Sexto angelica vicissitudo, cum dicitur: « Porro Angelus Dei restituit Habacuc: » dixerat autem domesticis suis, ibo ad terram longinquam et cito redibo; si tardavero post dies aliquot, facite cibum messoribus, secundum Magistrum historiarum. Et sic terminatur pars, in qua Scriptura tangit liberationem Danielis a poena famis. Et sequitur pars in qua ponit ipsius liberationem a poena mortis, cum dicitur: « Venit ergo rex septimo die: » ubi Scriptura tangit primo regis circa Danielem compassionis affectum, cum dicitur: « Venit ergo rex septima die, ut lugeret Danielem, » etsi gentilis, tamen compatiens innocenti. « Venit » autem ad lacum, » ubi scilicet inclusus erat Daniel cum leonibus, « Et introspectit, » ut scilicet videret, an ipsum leones lacerassent. Secundo circa ipsius liberationem, devotionis conatum, cum dicitur: « Exclamavit voce magna etc. » videns enim eum vivum in medio leonum sedentem quasi in medio hominum, gavisus, prorupit in laudem Dei, dicens: « Magnus es Domine Deus Danielis, » quia in solus potes liberare. Tertio circa ejus persecutores damnationis effectum, cum dicitur: « Porro » illos qui perditionis ejus causa fuerant, intramisi » sit in lacum: » extracto scilicet Daniele, secundum legem talionis, accusatores ejus poscit in loco ejus, qui coram Daniele statim in momento sunt devorati. Quarto regis ad laudem omnipotentis decretum, cum dicit: « Paveant habitantes terram » universam Deum Danielis, quia ipse est salvator » faciens signa etc. » quorum verborum interpretatio patet ex declaratis in 6 cap.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Argumenta literalia sunt duo. Primum est, quod in nullo casu illiusque praetextu est simulanda falsa religio, sicut hic Daniel fecit, qui nec ut morem gereret regi, ejusque amicitiam conservaret, nec ut pericula, quibus se exponebat vitaret, voluit etiam apparenter idolum adorare; quinimo taliter se gessit, ut patenter fugiens idolatriam, ansam acciperet rex illum interrogandi, et inde Daniel occasionem veritatem detegendi. In quo docemur in causa fidei nullo modo esse succumbendum, quinimo procedendum intrepide, omnibusque mundanis postpositis strenue dimicandum. Secundum argumentum est, quam parum vulgaris populus ducatur ratione et plurimum passione obducatur, et exinde quam ingratus ac perversus et effrenis fiat, quamque periculosum sit cum communi plebe negotium habere. Cum enim Babylonici populus gratias agere Danieli debuerit, eo quod a venenata illa bestia eos liberaverat, falsumque cultum illos vitare docuerat, omnino mente obcaecati irati fuerunt contra ipsum, quia fecerat, et contra regem indignati, quia ad id faciendum facultatem dederat; contra illum mortem procurarunt, et contra hunc rebellantes tumultum excitarunt. Sententiae dubiae sunt tres. Prima est, utrum haec sit eadem missio Danielis in lacum leonum, cum illa de qua fuit facta mentio cap. 6. Dicendum, quod non: tum quia alia de causa fuit modo missus in lacum, quam tunc, sicut patet per textum; tum etiam quia in prima missione non fuit ibi per sex dies. Secunda dubitatio est, an Babylonii putaverint, quod Bel comederit illa quae illi apponebantur: non enim est credibile, quod adeo desiperent rex et populus, ut existimarent statuum comedere. Dicendum primo, quod existimabant illud, quod repraesentabatur per statuam, esse quid vivens et comedere. Vel dicendum secundo, et melius, quod populus ille existimabat, statuam illam vivere: et quia tanta videbatur quotidie comedere et vorare, putabant esse aliquid divinum: consuetudo enim fuit gentilium illud, quod supra communem modum apparebat, Deum reputare. Tertia dubitatio, quomodo sit possibile populum Babylonicum coluisse bestiam adeo horribilem et venenosam, qualis est draco: non enim videtur credibile, quod tanta caligine populus ille involutus fuerit. Dicendum, quod sine dubio aliquid divinum in dracone inveniri sibi persuasum habebant. Sententiae morales sunt quatuor. Prima est de idolo, quod populus Babylonicus colebat, per quod quia ut verus Deus a Babyloniis colebatur et adorabatur, eo quod multa extra consuetum modum comedere videbatur, designatur gula et luxuria; nam haec duo sibi plerumque conjunguntur. Dicit enim Hieronymus: Venter et genitalia sunt membra propinqua, et ex vicinitate membrorum indicatur vicinitas et concomitantia vitiorum; ita quod plerique gulosi etiam luxuriosi seu venerii sint. Idolus igitur Bel coli dicitur a gulosis et luxuriosis, sicut de iis dicit Apostolus Philip. 5: Quorum deus venter est; et gloria in confusione illorum, qui terrena sapiunt; et Psalmista dicit: Sit mensa eorum in laqueum; et alibi scriptum est. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. De cultu vero istius Dei sic ait Bernardus: Deo ventri templum est coquina, altare, mensa: ministri coquinarum, immolatae pecudes coetae carnes; fumus incensorum, odor saporum: et sicut cultores Belis per Danielem deprehensi fuerunt, sic ventris et Veneris cultores per Dei iudicium

igne aeterno torquebuntur. Secunda moralitas est de dracone qui abseonditus erat in laeu; per quem designantur homines nequam et fraudulentum. Sicut enim draco in laeu latitabat, sic in eorum cordibus nequitia et fraudulentia est abseondita, quam non ostendunt nisi excitati data occasione ad malitiam exercendam juxta, illud: tange montes et fumigabunt. Dicit enim Augustinus: Leo aperte irascitur, draco occulte insidiatur, ubi malitia et fraus occulta insinuat; et ideo draconem colunt illi, qui veritatem fraude et nequitia evertere aut obnubilare saltem nituntur: tales sunt detractores, advocati, adulatores, procuratores et judices perversi: et sicut industria Danielis draco ille necatus est, sic Dei justo judicio malitia et fraus praedictorum aeterno supplicio condemnabitur. Tertia moralitas est de Daniele orante et dicente: Recordatus es mei Deus, et non dereliquisti quaerentes te: et designat quemlibet virum devotum qui in persona totius ge-

neris humani incarnationis divinae beneficium recognoscere desiderat: nam sicut Daniel post liberationem suam a laeu leonum Deum deprecatus est, sic vir devotus post liberationem ab aeterna morte per incarnationem divinam dicere potest. Recordatus es mei Domine etc. Quarta moralitas est de Habacuc qui interpretatur fortis luctator, per quem designatur homo prudens ad interpretandum: quia quemadmodum Habacuc Danielem consolatus est qui injuste a Babyloniis in lacum leonum missus fuerat, sic homo sapiens consolabitur omnes injuste patientes, viduas et pupillos. Sicut autem Habacuc sine mora ab Angelo restitutus est ad locum suum: ita omnis defensor justitiae et viduarum atque pupillorum consolator per Angelos Dei ad locum sibi paratum in caelis deferetur. Et sic hujus praesentis tractatus in Daniele sit finis ad laudem omnipotentis Dei, et intemeratae ejus Matris, totiusque curiae caelestis.

EXPOSITIO IN LIBROS MACHABAEORUM

PRAEFATIO.

« Nova bella elegit Dominus » Judicium 5. Ad aliqualem manuductionem generalem habendam in historiam Machabaeorum, convenienter assumitur verbum propositum. Ad cujus intellectum sciendum est, quod Judaei inter ceteras afflictiones, quibus olim post legis acceptionem fuerunt afflicti: quatuor inter omnes sunt praecipuae, et magis notabiles. Prima quidem ab Assyriis, qui eos, quoad decem tribus in Assyriam transtulerunt, ubi fuerunt captivati, et numquam quoad omnes, liberati, 4. Reg. 17, sub Osee rege Israel. Secunda per Babylonios, qui ipsos in Babyloniam cum rege suo Sedechia exoculato transduxerunt, quoad duas tribus, ut 4 Regum ultimo habetur, ubi fuerunt captivati, sed tandem post septuaginta annos liberati, ministerialiter per Cyrum, sed virtute et potentia per Deum ipsum, ut Daniel Prophetae cap. 5, et 1 Esdrae 1. 5, et Isaiae 45 habetur. Tertia afflictio fuit per Graecos, qui contra Judaeos postea liberatos insurrexerunt, et ipsorum legem et ritus pro posse suo expugnarunt, 1 et 2 Machab. In qua fuerunt multipliciter anxii, sed tamen zelo fidei animati, et ideo a Deo confortati. Quarta fuit per Romanos, qui Jerusalem invaserunt, et Judaeos expulerunt; de qua non habetur historice in Scriptura sacra: sed tantum prophetice. Quia haec fuit post mortem Christi, quando omnes Scripturae consummatae erant; et ibi fuerunt ad extremam vilitatem redacti, et in tantum, quod ob demeritum suae obdurationis, numquam fuerunt postea exaltati. Ista autem quatuor afflictiones videntur fuisse expressae Joel. 1 cap. ubi sub metaphora quatuor animalium describuntur quatuor isti impugnatores Judaeorum, cum dicitur: Residuum locustae comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo etc. Illa fuerunt quatuor animalia, quae vidit Daniel cap. 7; leaena, ursus, pardus, et aper; vel etiam quatuor metalla, quae fuerunt in statua Nabuchodonosor Dan. 11, scilicet aurum, argentum, aes, et ferrum. Quorum omnium explicationes non permittit brevis intentio. Licet igitur omnes istae quatuor Judaeorum a Deo permissae impugnationes sint plenae divinis mysteriis, sicut patet per libros historiales et prophetales, ipsa tamen tertia impugnatio ipsorum, quae in duobus libris Machab. continetur, amplioribus est digna praefationis eo quod in omnibus aliis succubuerunt; sed in ista quasi totaliter praevaluerunt. Et ideo merito dicitur in proposito negotio: Nova bella elegit Dominus.

In quo verbo describuntur primo quoad animi firmitatem; et hoc est nomen bellorum, eo quod ad bellandum fortiter se exposuerunt, 1 Mach. 5: Melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostrae et sanctorum. Haec autem firmitas consistit in tribus: primo quantum ad initium adversum et virtuosum, unde et de ipsis potest dici illud Cant. 1: En lectulum Salomonis (idest templum) septuaginta fortes ambiunt, tenentes gladium, et ad bella fortissimi; uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Secundo quantum ad progressum miraculosum: ipsa enim virilitas animi meretur sibi conferri auxilium Dei, quo concurrente sequitur exitus mirabiliter vincendi, sicut fuit in proposito. Nam Deus ministerio ipsorum de se confidentium vincebat, Psal. 139: Obumbrasti super caput meum in die belli; et Jerem. 20: Dominus mecum est, tamquam bellator fortis. Tertio quantum ad exitum victoriosum et gloriosum: Hebr. 11: Per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugaverunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello. Et 1 Mach. 5: Surrexit Judas Machabaeus, et dilatavit gloriam populo suo, et induit se loriceam sicut gigas, et succinxit se arma sua bellica in praeliis. Secundo describuntur quoad fidei veritatem et sanetitatem: et hoc nomine novitatis. Thren. 3: Novi diluculo, magna est fides tua. Ubi vocula, novi, non est verbum, sed nomen; et hoc dicitur, quia animus et novitas eorum attestatur veritatem fidei in Judaeis. Et hoc patet ex tribus, quae se habent per oppositum ad antiqua bella Judaeorum. Antiquitus enim pugnant pro habitabilium locorum acquisitione, ut patet in libris Josue et Judicum; nunc vero pugnaverunt pro sancti loci et cultus divini observatione, ut patet lib. 1 Mach.; et ideo istud bellum novum est; unde lib. 1 Mach. 4 dicitur: Acceperunt lapides, et aedificaverunt altare novum; et ideo Isaiae 41, dicitur: Posui te sicut plaustrum triturans novum. Secundo pugnant alias pro suorum demeritorum punitione. Unde frequenter Deus providebat eis pugnas, in quibus succumbebant, propter sua demerita: sicut patet, quando pugnauerunt contra Gabaonitas, quando ex utraque parte multi corruerunt, ut patet Jud. 20. Sed modo pugnauerunt ad vitandam legis ad idololatriam transgressionem, atque ideo novo animo bellabant. 1 Mach. 15, dicitur: Jonathas misit exercitum novum in Joppen.

Unde et de eis dici potest illud Ezech. 36: Dabo vobis cor novum, et spiritum, idest animum novum dabo in medio vestri. Tertio alias leguntur pugnasse pro illarum injuriae punitione et vindicatione, sicut eo tempore, quo pugnaverunt contra Amalec, Exod. 17, et alibi frequenter: sed modo pugnaverunt quasi zelotypia, pro tuenda justitia et inferendae injuriae repressione. 1 Mach. 2: Nunc ergo filii aemulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum. Ecce Judas Machabaeus fortis viribus a juventute sua erit vobis princeps militiae, et ipse agat bellum. Et ideo etiam dicitur Isaiae 62, vocabitur tibi nomen novum. Quia igitur Judaei, qui erant ad idololatriam proni, ac a Deo de infidelitate vocati, in casu et in passu isto fuerunt pro fide et cultu divino zelati, dicuntur merito ista nova, et ita amplius Deo accepta. Tertio subjungitur quo modo: et describuntur quantum ad divini judicii subtilitatem, cum dicitur, elegit Dominus; et Psal. 88 dicitur, Disposui testamentum electis meis, idest in electis meis; et Psal. 66: Elegit nobis haereditatem suam « idest in nobis. » Quare autem Dominus Judaeos sic bellare, et talia ipse ordinaverit; triplex est ratio. Prima propter adventus sui imminentem propinquitatem, quia de eis nasciturus erat in proximo. Num. 16. Mane « idest cito, » videbit Dominus qui sunt ejus, et sanctos suos applicabit sibi, et quos elegerit, appropinquabunt ei. Secunda ratio est ad exaggerandam iniquitatem Judaeorum, mortem illius procurantium; unde Isaiae 41: Ecce vos estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est: abominatio est qui elegit vos: sequitur, Ecce omnes injusti, et vana opera eorum: ventus et inane simulacra eorum. Et Ezech. 20: Eligam ex vobis transgressores et impios. Tertia ratio ad declarandum futurorum martyrum virilitatem: unde in hoc designatur elegisse certamen futurorum martyrum, et subjectionem tyrannorum. Deut. 4: Dilexit patres tuos, et elegit semen eorum post eos. Unde et in persona Christi pro tempore martyrum dicitur, Job 7: Elegit suspendium anima mea, et mortem ossa mea. Hanc enim mortem zelo sui cultus eligunt Judaei spiritu Dei tacti: quam postea eligunt martyres ad honorem et gloriam Jesu Christi. Ex continentia ergo istius collationis patet ordo et continuatio legis scriptae ad legem gratiae. Patet etiam, quae sit materia hujus libri; quoniam bella et victoriae Judaeorum de inimicis veritatis et legis divinae. Quis sit etiam finis, patet per illa tria quae dicta sunt. Et quae sit forma, quoniam qualis in historicis libris aliis. De efficiente autem dubitatur, nec expresse invenitur, nisi quod legitur de Juda Machabaeo, quod de hoc fecit publicas quasdam descriptiones, quae a nobis non habentur, ex quibus compilata et ad brevitatem redacta fuit tunc haec historia forte ab aliquo vel ab aliquibus summis sacerdotibus illius temporis. Quoad denominationem vero cur dicantur Machabaeorum, sciendum est, quod continent facta 7 fratrum, qui Machabaei appellati fuerunt; et hoc, quia de una matre nati, quae suo nomine Machabaea vocabatur. Quare autem magis denominetur historia ab illis, quam a ceteris populis Judaeorum, haec fuit ratio: quia primo regi Antiocho, qui legem Dei impugnabat, resistunt: et capita bellorum et exercituum extiterunt. Notandum est etiam, quod isti duo libri auctoritatem non habent apud Judaeos, quemadmodum illi, qui sunt de numero vigintiquatuor et faciunt cano-

nem secundum Hieronymum in Prologo Galeato; sed habent apud Latinos auctoritatem in Ecclesia, quae ipsos in quodam Concilio approbavit, et legendos ordinavit. Sciendum quoque, quod hi duo libri non sunt unius narrationis continuatio, sicut sunt libri Regum: sed sunt unius historiae recapitulatio. Recapitulatur enim in secundo, quod dictum est in primo. Sed superest jam, ut Prologum D. Hieronymi translatoris exponamus.

PROLOGUS B. HIERONYMI PRESBYTERI

Machabaeorum libri duo praenotant inter Hebraeorum duces gentemque Persarum. Pugnam quoque Sabbathorum, et nobiles Machabaei ducis exercitus triumphos: ex cujus nomine et libri iidem sunt nuncupati. Haec quoque historia continet etiam inlyta illa gesta Machabaeorum fratrum, qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormenta perpessi sunt. Quos mater pia, dum diversis suppliciis urgerentur, non solum non flevit, sed et gaudens hortabatur ad gloriam passionis.

« Machabaeorum libri duo etc. » Hunc prologum proponit D. Hieronymus huic libro: et utrique deservit. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod Machabaei dicuntur dupliciter. Primo secundum denominationem a nomine appellativo, idest ab hoc nomine Machabaeus, quod interpretatur protegens; et hoc modo vocatur Machabaeus Judas filius Mathathiae per antonomasiam, a quo dicitur iste primus liber, liber Machabaeorum, ut in hoc prologo aperte notatur: et fratres ejus subsequenter se habent ad illum. Alio modo dicuntur Machabaei a nomine proprio cujusdam mulieris, quae dicta fuit Machabaea, quae septem filios habuit, et dicti sunt ab ea Machabaei; et de istis cum recapitulatione praedictorum agitur principaliter in 2 lib. cap. 3, et 7. Et quia de his duobus facit hic prologus mentionem, ideo dividitur in duas partes; ut prima ostendat consequentiam primi libri, et secunda secundi libri. Circa primam, primo ponit libri conditionem, et secundo materiae primi libri compendiosam comprehensionem, ibi: « Praenotant praelia. » Circa primum ponit denominationem Machabaeorum: quare autem sic dicantur, dictum est ante. Secundo distinctionem, ibi: « Duo libri. » Circa continentiam libri ponitur causa ex parte Judaeorum, ibi: « Inter « Hebraeorum duces, » et ex parte adversariorum, ibi: « gentemque Persarum. » Item circa Judaeorum duces: describit eos primo quidem in generali, et secundo in speciali, ibi: « Et nobiles Machabaeorum. » Secundum Magistrum historiarum intellige, quod liber secundus distinguitur a primo, et est sicut recapitulatio primi: et secundum Rabanum super principium libri secundi, intellige quod sunt duo. Quia in recapitulatione secundi multa dicuntur ibi de novo, quae in primo dicta non fuerunt. Duces autem vocat, scilicet filios Mathathiae. « Persarum » vero dicit, quia Graeci monarchiam tenebant super Persas: vel forte, quia Persae inter alios magis infesti erant et contrarii Judaeis ob favorem regis Graecorum. « Nobiles autem triumphos dicit, » eo quod scilicet cum paucis se opponerant, et tamen superabant. In eo autem, quod dicitur: « Haec quoque historia, » ponitur secunda pars istius libri prooemialis: in qua videtur prolo-

gizare pro materia secundi, scilicet de Machabaeis dictis a proprio nomine matris suae: ubi primo tangit ipsorum conditionem. Secundo mortis suae perpeccionem, ibi, • Qui sub Antiocho: • Tertio

laudabilem patiendi occasionem, ibi: • Pro sacris • legibus: • Quarto mirabilem matris constantiam et devotionem, ibi: • Quod mater pia: • quae omnia patent lib. 2 cap. 7.

LIBER PRIMUS

CAPUT I.

• Et factum est etc. • Notandum est quod sicut lege data sub Moyse insurrexerunt adversarii contra Judaeos, ut patet Judicum 2 et libro Josue, ita ipsa lege per Esdram reparata, et templo reaedificato, insurrexerunt hostes contra Judaeos, ipsos impedire nitentes. Contra quos Judaei pugnarunt, et quorundam potissimum instinctu, qui erant prae ceteris devoti et Machabaei sunt dicti, eis resistent: et adversarii fuerunt principaliter duces Persarum et Graecorum. De isto conflictu inter has duas partes, Persas scilicet et Graecos, gentiles et Judaeos, est liber iste Machabaeorum, qui primo dividitur in duo. Primo enim ponitur ipsius historiae descriptio. Secundo ejusdem repetitio et additio; et hoc in 2 libro. Circa primum primo describitur radix et malitia gentilium impugnantium. Secundo prohibitas Judaeorum se defendentium, 2 cap. ibi: • In • diebus illis. • Circa primum primo tangit gentilium affligentium propaginem, ibi: • Et exiit ex • eis radix etc. • Secundo occasionis originem, ibi: • In diebus illis exierunt. • Tertio affligendi processum et ordinem, ibi: • Et paratum est regnum. • Quarto afflictionum magnitudinem, ibi: • Et post duos annos. • Circa primum primo ponit originem remotam, faciens mentionem de Alexandro; et secundo propinquam, dum meminit Antiochi illustris. Et circa primum primo distinguit Alexandri magnanimitatem, et postea successionis multitudinem, ibi: • Et post haec decidit in etc. • Circa primum tangit generationem ejus, multiplicem victoriam, multiplicem gloriam sive superbiam, sed litera difficilis est propter historias multas. • Et factum est. • Copula illa, et, non copulat exterius factum exteriori facto, sed exterius factum interiori illuminationi dicentis, et Spiritu sancto afflati, sicut in prophetis patet; ita dicit Glossa. • Alexander • Philippi, • idest filius Philippi. Et secundum aliquos filius naturalis, secundum alios autem adoptivus vel putativus. • Macedo, • scilicet natione et officio, quia ipse successit Philippo patri suo regi Macedonum per insidias interfecto. • Primus in • Graecia: • non quia in Graecia non praecessissent reges; sed vel quia ipse primus fuit monarcha super Graeciam, obtinens eam cum regno Macedonum, quod non fecerunt alii Macedonum reges. Vel quia prius erant ibi plures reges, et ille primus eam totam tenuit. Vel forte ad differentiam divisionis ipsius regni quae ipso mortuo facta fuit. • Cethim, • idest de Graecia, secundum Rabanum. Cethim enim fuit proprium nomen Javan filii Japheth filii Noe etc. a quo Cethina regio dicta fuit, quae nunc dicitur Cyprus; a quo nomine etiam Hebraice insulae et maritima loca Cethim dicuntur. • Constituit praefata. • Rabanus computat duodecim victorias et amplius de duodecim diversis regibus, et quasi cum

inexpugnabilibus gentibus habitas. Et dicit quod erat humani sanguinis insaturabilis suorum hostium sive sociorum: recentem tamen semper cruorem sitiabat. Unde et quemdam philosophum condiscipulum Aristotelis, quia ipsum tamquam Deum adorare noluit, interfecit. • Et omnium obtinuit: • quod dicitur quia reges omnes reddebant ei tributum vel parati erant reddere. • Usque ad fines, • superatis omnibus orientalibus, reversus est ad Babyloniam. • Et siluit terra, quia omnes ei se offerebant timore correpti, neque aliquis rebellare vel mutire audebat. Unde rex postquam orientalem oceanum et Nilum fluvium ingressus Babyloniam celeriter rediit: eum exterritarum totius orbis provinciarum legati, hoc est Carthaginensium et totius Africae civitatum, sed et Hispanorum et Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque, plurimae quoque partes Italiae expectabant. Tantus timor omnes invaserat, ut peregrinam toti mundo legationem facerent omnes ad quos illius rumor pervenerat. Unde bene scriptum est, • Quia siluit terra in conspectu ejus. • Quomodo autem tantam victoriam habuit divino auxilio, docet Magister historiarum in titulo de Alexandro. • Et exaltatum est. • Nam aliquibus annis otio deditus totus in laetitiam diffusus est. Cum enim juvenis esset ad plus triginta duorum annorum, totum sibi mundum videbat subjectum: viginti autem annorum erat cum incepit regnare et duodecim annis regnavit. • Et post haec • decidit: • hic tangit successorum Alexandri multitudinem, ut tandem ad propositum veniat. Ubi primo ponitur mortis ejus cognitio, et secundo explicatur successorum ordinatio, ibi: • Et vocavit • pueros. • Notandum quod per traditionem et invidiam fuit fortissimo veneno intoxicatus, ut dicitur in historiis, a sorore sua, illud ipsi propinante, quo et linguae usu fuit privatus; et ideo vocem suam exprimere signo coactus fuit. Trogus tamen Pompejus hoc aliter declarat; dicens, quod quidam Antipater de familia ejus, videns per Alexandrum avos suos plures mortuos, et quod post ardua facta ejus in Graecia, propter favorem regis minus curialiter ab ipso tractaretur, instigatus a matre sua, • Olympiade, • quae ipsum Antipatrum (1) odio habuit, regi invidit et illi insidias tetendit tali modo. Habuit tres filios, scilicet Cassandrum, Philippum et Jolam, qui regi in mensa inserviebant et potum ejus commiscere soliti erant. Et primum Cassandrum Antipater subornavit, ut non obstante fratrum suorum contradictione venenum in potum posuit, cujus virtutem Alexander, secundum aliquos statim, secundum alios vero quarta die, cognovit: et hoc est quod dicitur: • Et cognovit etc. • vel experimento, aut medicorum doctrina, vel (ut alii dicunt) talem notitiam adeptus fuit responso accepto per

(1) *Lege Alexandrum.*

arbores solis et lunae; et dicebantur illae, ubi colebantur Jupiter et Diana. Et tunc dabant responsa quando sol vel luna directe desuper a cacumine usque ad pedes arbores irradiabant. Ibi audivit quo tempore moreretur, si Babyloniam intraret; sed ipse vel non credidit vel mortis sustinendae intrepidus non curavit. Unde et multos suos de sua morte dolentes et flentes ipse sedavit, et seipsum ad communissimum locum civitatis asportari fecit, ac omnibus ostendit se contemplandum et in dextera osculandum, et absque aliquo terroris aut perturbationis argumento seipsum esse omnibus declaravit. « Et vocavit pueros, » id est vocari fecit pueros, quia jam non poterat loqui. Nec praetereundum, quod cum haberet unum filium nomine Herculem et uxorem praegnantem relinqueret, respondit non esse magno et glorioso viro curandum de progenie, nec tantum dominium et tantas opes debere succedere nisi homini virtuoso. Atque ideo dissentientes milites suos videns et benevolentiam populi captantes, ipse praeclusa voce annulum suum cuidam Perdicae porrexit, in signum quod esset melior omnibus aliis judicandus. « Et divisit regnum, » id est dividendum innuit, non enim ipse vivendo divisit. « Et obtinuerunt pueri. » Notandum est quod primo divisum fuit in quatuordecim portiones, itaque in qualibet erat unus de illis. Cujuslibet autem nomen et ubi regnavit, vide in glossa Rabani. « Et multiplicata », unus namque insurgebat contra alium, et quilibet volebat excellere socium suum: quod patet, quia tandem quatuordecim illa regna aut regni portiones devenerunt ad quatuor, juxta Prophetiam Danielis: ubi dicitur, quod fracto uno cornu in capite illius hirci nobilis, orta sunt pro eo quatuor cornua minora. Ista vero quatuor regna sunt: primo regnum Aegypti quod tenebat Ptolemaeus Lagi filius; secundum regnum Macedonum, quod tenuit Philippus, qui et Judaeus fuit, frater Alexandri; tertium Syriae Babyloniae, quod habuit Seleucus Nicanor; quartum Asiae, quod tenuit Antigonus, qui illud Seleuco praedicto tradidit, ita quod factum est unum regnum Syriae et Asiae. Ab ipso ergo Seleuco Nicanore coepit haec historia, pro eo quod Antiochus Illustris, de quo statim agetur, ab ipso descendit, per multos tamen intermedios. Primo namque ipse Seleucus Nicanor in Syria regnavit annis viginti duobus, vel, ut alii, trigintaduos; et post eum Antiochus Soter annis octodecim; et post hunc Antiochus Theos annos quindecim, vel, ut alii, decemnovem; et post hunc Seleucus Gallericus vel Gallicus annos viginti; et post hunc Seleucus Cerannus filius ejus annis tribus; et postea Antiochus Magnus pater Antiochi Illustris, et frater Seleuci Ceranni, et filius Seleuci Galerici, annis viginti sex, vel, ut alii, trigintasex; et postea Seleucus etiam, qui et Philopator, annis duodecim. Antiochus autem, « Epiphanes », qui et Praeclarus dictus est et Illustris, filius Antiochi et frater Seleuci Philopatoris, annis undecim. Et ita patet quod a primo anno Seleuci Philopatoris usque ad Antiochum Illustrum, fluxerunt anni centum et triginta septem: et ideo ante incepisse arbitror: quando incepit ab Alexandro. « Ex eis », id est ex illis quatuordecim, vel ex illis quatuor principalibus. « Radix peccati », quia ipse incitavit alios ad legis divinae persecutionem. « Illustris », propter famam ejus in malo et aviditatem ejus in bella committendo. « Qui fuerat Romae obses », quia Antiochus Magnus accusatus Romanis super

infestatione quam in populo faciebat, missa legatione ut eum compescerent, ipsemet ad assecurationem perpetuae cessationis eis filium minorem, sed probiorem, Antiochum scilicet Illustrum, in perpetuum obsidem tradidit; qui audiens mortem patris sui et inertiam fratris sui antiquioris, Seleuci scilicet Philopatoris, clam secundum aliquos, vel secundum alios de consensu Senatorum rediit, et mortuo fratre suo regnum tenuit. Et dicitur hic, « In anno centesimo trigesimo septimo », secundum computationem regum, incipiendo a morte Alexandri, vel a principio Seleuci Nicanoris. « In diebus illis exierunt ». Nota radicem et causam hujus historiae, infra lib. 2 et 3. Postquam ergo descripsit impugnatorum propaginem, hic, « Ut dictum est », describit impugnationis occasionem et originem: quae ex parte Antiochi videtur fuisse quorundam Judaeorum perfidia et apostasia, qui spreta Judaeorum lege ad ritus gentium transierunt; et inde videtur sibi audaciam praesumpsisse. Et primo ponitur eorum adunatio, ibi, « In diebus illis »: secundo mutua animatio, ibi, « Eamus, etc. »: tertio concilii acceptatio, ibi, « Et bonus visus »: quarto auctoritatis collatio, ibi, « Et destinaverunt etc. »: quinto auctoritatis executio, ibi, « Et aedificaverunt ». Ait ergo. « In diebus istis exierunt ex Israel filii iniquitatis ». Nota quod isti erant fratres Oniae summi Pontificis Judaeorum qui liberos non habebat; videntes occasionem, etiam vivente fratre Onia summo Pontifice, certare coeperunt de successionem summi sacerdotii: et ideo volentes placere Antiocho, in tantum progressi sunt malum, ut etiam ob favorem acquirendum majorem, nomina sua Judaica in nomina gentilicia mutarent, ita quod Jesus fuit vocatus Jason, et Joannes Menelaus. Et haec sunt quae intellectum faciunt habere intricatum. Cumque plures essent cum Jasonem, omnes rogaverunt Antiochum de faciendo gymnasio et Ephoebiana, quod eis concessit; sed percipiens majorem malitiam Jasonis, magis voluit elevare Menelaum. Notandum tamen quod in 2 libro datur intelligi quod Menelaus non fuit frater Oniae, sed cujusdam Simonis: qui invidens Oniae, suasit Seleuco despoliationem aerarii: attamen intelligitur fuisse frater Simonis, non carne, sed malitia. Videns autem Onias scelus fratrum suorum, perrexit quatuordecimus ad regem, ut per regalem provinciam (1) scelus impediret: quem sequens Menelaus suasit interim Andronico cuidam viro militari et curiali, ut Oniam interficeret: quod et fecit rege ignorante. Id vero postquam Regi innotuit; Andronicum jussit purpura exui, et per civitatem ductum et flagellatum in eodem loco occidi. « Testamentum », id est pactum vel foedus, « destinaverunt », id est firmiter proposuerunt, « Justitiam gentium », id est ritum eos justificantem et errorem. « Gymnasium », dicitur a lucta et dicitur locus luctandi, et accipitur pro loco in quo exercitabant se in sciendo ritus gentium, id est schola: vel, « Ut dicunt aliqui », accipitur pro lupanari Ephoebiorum, quod alio nomine vocatur Ephoebium. « Praeputia », non circumcidendo pueros: vel pelliculas aliquas apponendo, ne viderentur aliis deformes in circumcissione. « Et paratum est regnum ». Haec est tertia pars principalis; ubi ponit impugnationis processum et ordinem. Et primo describit regni Aegypti violentam usurpationem, et secundo ipsius

(1) *Lege providentiam.*

Judaeae et Jerusalem spoliationem, ibi, « Et convertit » Antiochus duo regna ». Et lib. 2 cap. 5, in principio, loquuntur de hoc, et tunc visa sunt in Judaea illa quae dicuntur hic. Et notandum quod ibi revertitur ad historiam istam in parte 2 illius capituli, quae incipit cum ibi dicitur, « His itaque gestis »; unde illa hic supponuntur. Circa quod notandum quod Antiochus ille illustris fuit frater Seleuci Philopatoris, qui quidem habuit filium cui debebatur regnum Aegypti, nempe Ptolomaeum Philometorem, cujus ille erat avunculus. Orta autem dissensione inter nutritios Ptolomaei nepotis sui et Antiochum avunculum pro quadam parte Syriae quae puero dicebatur oblata; inierunt praelium, et victi sunt ex parte Ptolomaei. Quod videns Antiochus, dissimulans se velle agere negocia nepotis sui, sub specie favoris, intravit Aegyptum, et tandem captans benevolentiam civium usurpavit regnum et occupavit, et crudelissime tractavit: intantum ut tandem expulsus de Aegypto, compulsus fuerit ad Judaeam ascendere. « Adversus Ptolomaeum », id est adversus gentem suam. Et notare oportet quod haec dicuntur per recapitulationem: quia prius fecit bellum illud quam Aegyptum intravit. « Et convertit ». Haec est 2 pars illius, « Et paratum est regnum ». In qua post captam Aegyptum describit Judaeorum desolationem, ubi tangit depraedationum occasionem, « Et fecit eadem », id est desolationem. « Et factus est planctus ». Et ascendit in Jerusalem Menelao ductore, centesimo quadragesimo tertio anno a morte Alexandri, vel a regno Seleuci Nicanoris: et sexto anno regni sui, quia incepit anno 157, (ut dictum est). Et notanter posuisse dicitur in templo idolum Jovis, et omnes oblationes secundum legem Moysi prohibuisse fieri, et praecepisse carnem suillam comedi. « Sanctificationem », id est templum. « Cum superbia », id est, praesumptuose et sine reverentia. « Et post duos annos ». In hac parte cap. describit afflictionis magnitudinem; et dicit, « post duos annos », id est anno 145 regni Graecorum, et octavo anno ejus. « Civitatem David »; id est illam partem Jerusalem quae dicitur Sion. « Gentem peccatricem »; id est Macedones Judaeis naturaliter infestos. « Laqueum », id est insidias. « Diabolum », id est diabolicum malum, « effuderunt »: Psal. 78: Deus, venerunt gentes in haereditatem tuam, etc. « Populus unus », id est, circa cultum unum occupatus, scilicet gentilem. « Casleu », id est Decembris apud nos. « Idolum », id est Jovis. Ubi notandum quod Samaritani videntes Judaeorum gloriam, et favorem quem apud Alexandrum Magnum habuerant, propter revelationes quas Deus Judaeorum illis ostenderat: templum super montem Garizim aedificaverunt; in quo ritum Judaeorum se observare dicebant. Videntes autem haec mala inferri Judaeis, currunt ad regem, cultum Judaicum omnino negantes, et petentes ut templum illud prius consecratum, in honorem Jovis consecraretur, quod et obtinuerunt.

CAPUT II.

« In diebus illis. » In hac secunda parte hujus primi libri, post descriptam malitiam adversariorum impugnantium, describitur probitas et victoria Judaeorum, se defendentium. Ordo vero istius processus sumi debet secundum diversitatem principum sub quibus vicerunt. Primo quomodo vicerunt sub Mathathia, et hoc in isto capite. Se-

cundo quomodo sub Juda: et hoc a 5 cap. usque ad 9 ante medium, ibi: « Et congregati sunt omnes. » In illa secunda parte cap. 9 agitur de morte Judae. Tertio sub Jonatha, et hoc a 9 cap. usque ad 15 inclusive. Quarto sub Simone, et hoc a 15 cap. usque ad finem. Circa primam partem agitur de probitate ipsius Mathathiae qui fuit primus et principalis: et commendatur a tribus: nam primo ostenditur audacia zelantis, secundo constantia tolerantis, ibi: « Et exclamavit; » tertio providentia necessitatis, ibi: « Et appropinquaverunt. Circa primum ponit primo epilogum suae generationis. Secundo planctum suae compassionis, ibi: « Et dixit Mathathias. » Tertio applausum suae confessionis, ibi: « Et venerunt illuc qui ultra. » Quarto zelum suae aemulationis, ibi: « Et cessavit loqui. » Circa secundam partem nota quod bene apparuit in eis magna constantia: et id patet ex tribus: primo quia non sunt fracti rigore asperitatis; unde desertum elegerunt, et omnia reliquerunt. Secundo nec terrore adversitatis; quia aliqui mortem sustinuerunt, alii patienter toleraverunt. Tertio nec labore anxietatis; quia se recollegerunt et confortaverunt et defendere proposuerunt, ibi: « Et dixit vir proximo suo. » Circa tertiam partem principalem ostendit bene ejus providentiam in monendo et incitando: nam cum sentiret se proximum morti, voluit posteris suis imprimere zelum negotii. Et sic primo tangit pro sua morte adversariorum animationem. Secundo incitat filios ad legis aemulationem, ibi: « Nunc ergo filii. » Tertio adducit pro exemplo antiquorum patrum remunerationem. Quarto tangit adversarii debilem impugnationem, ibi: « Et a verbis peccatoris. » Quinto ordinat eis principem et consiliarium, ibi: « Et ecce Simon. » Sexto praemissa benedictione describit suam commiserationem, ibi: « Et benedixit. » Ait ergo: « In diebus illis, » id est anno quadragesimo quinto secundum Josephum: et ita secundum praecedentia, octavo anno regni Antiochi, nam incepit anno trigesimo septimo. Sacerdos summus, scilicet Carim, qui fuerat summus sacerdos et secundum Josephum dicitur Lolath Carim; vel de vice Joachim, sicut Zacharias de vice Abia: familiae enim Aaron numeratae inventae sunt vigintiquatuor: octo de Ithamar et sexdecim de Eleazar. Ad ampliandum ergo cultum divinum, David de qualibet constituit unum eligi: et unusquisque sua septima serviebat per ordinem, quem sorte divisit eis, ut patet 1 Paral. cap. 24. « Et sedere illic, » scilicet malos homines, ubi debent sedere sacerdotes. « Quae gens non haereditavit, » id est quae gens fecit in Jerusalem mala et spoliavit eam. Quasi diceret: plures hoc fecerunt. Vel quae gens de omnibus aliis non obtinuit in pace regnum et spolia sua, nisi tantum Jerusalem? quasi dicat: Nulla alia fuit ita turbata. « Phinees, » de quo Num. 25: « Testamentum, » id est firmum pactum cum Domino, « Descenderunt. » Nota quod iste conflictus fuit factus in sabbato per Apollonium: de quo dicitur infra, cap. 5: et fuit factus cum illis qui adhuc erant in civitate, sed tamen postea fugerunt in vallem, ut hic dicitur (et de hoc vide in lib. 2, cap. 5). Et ait: « Descenderunt, » non cum eis, sed illi in montem, et isti in vallem, « Quae rentes judicium, » id est ut possent facere discretionem in cibis secundum justitiam legis. « Omnis homo quicumque venerit etc. » Sed videtur quod peccarint pugnando in sabbato, quoniam erat lege

prohibitum. Ad hoc inquirunt aliqui, quod Mathathias id fecit ductus familiari instinctu Spiritus sancti. Alii vero quod propter articulum necessitatis in qua erant, cum esset summus sacerdos, quod potuit in hoc dispensare. Quod videtur etiam haberi ex facto Apostolorum, quando evellentes spicas comederunt. David quoque tempore necessitatis comedit panes propositionis. Ideo dicit Glossa: ita sabbatum custodiri praeceptum est, ut non sit reus qui violaverit si necessitas fuerit. Vel dicunt quod proprie non fuit ibi sabbati violatio, nec dispensatio, sed omnimoda ejus observatio, quia licitum et justum est etiam sabbato fieri charitatis opera, et isti movebantur charitate et zelo legis, quae opera etiam alias de servilibus sunt moralia, et maxime quando fiunt ex charitate illa imperante, propter honorem et observantiam legis et sabbati: unde videtur mihi sine praepudio, quod ipsi fecerunt melius quam primi, de quibus bene dictum est quod in simplicitate sua mortui fuerunt. « Ad nationes. » Illic debet ordinari quod infra 6 cap. dicitur de Eleazaro et cap. 7 de septem filiis et matre: haec enim omnia facta fuerunt antequam Judas insurgeret. Et dicitur, « Ad nationes, » idest ad Gentiles. Ex quo patet quod etiam malos Judaeos occiderunt, « Obtinuerunt legem, » idest cultum legis, « De manu, » idest de virtute et resistentia. « Cornu, » idest occasionem gloriae. « Superbia, » dicitur respectu hostium et « castigatio, » Judaeorum. De Abraham vide Genes. 22. « Mandatum, » scilicet castitatis, de quo vide Genes. 39: vel ut non contaminarentur de cibis gentilium, Gen. 34, scorsum Joseph. « Phinees, » Numer. 25: verbum explorationis terrae, Numer. 25 et 24: ut testificarentur bonum terrae, Numer. 14. Misericordia in Saulem, lib. 2 Reg. et in Semei. Elias de quo 4 Reg. 2: « Ananias, Daniel. » Daniel 3 et 16 et ultimo: « Centesimo quadagesimo sexto. » Et ita patet quod uno circiter anno praefuit; et hoc dicit Josephus.

CAPUT III.

« Et surrexit Judas. » Haec est secunda pars illius, scilicet in diebus illis: in qua agitur de ducatu Judae qui defendit populum suum tempore trium regum ordinate se habentium; et dividitur in tres. Primo defendit ipsum sub Antiocho praedicto illustri vel Epiphane. Secundo sub filio ejus Antiocho Eupatore, cap. 6. Tertio sub Demetrio nepote Antiochi filio, scilicet fratris sui Seleuci qui per Antiochum avunculum suum adhuc parvulus privatus est regno, cap. 7. Sub Antiocho vero Epiphane Judas triplex praelium habuit; ideo pars haec in tres dividitur. Primus congressus fuit cum principibus regni. Secundus cum principibus ipsius regis cap. 4. Tertius cum finitimis gentilibus cap. 5. Circa primum primo ostendit quomodo Judas cum suis primum praelium superavit. Secundo quomodo rex Antiochus ad secundum congressum se multipliciter praeparavit, ibi: « Ut audivit rex Antiochus. » Circa primam partem primo ponitur ipsius Judae assumpti commendatio. Secundo duorum principum regalis militiae expugnatio, ibi: « Et congregavit Apollonius. » Et primo ponitur ejus promotio, et secundo per anticipationem probitatum postea habitatum recapitulatio, ibi: « Et similis factus est. » Et ibi, « Et congregavit, » dicit quomodo vicit

Apollonium principem militiae Samariae, et postea quomodo Seon principem Syriae, ibi, « Et audivit « Seon. » Circa istam secundam partem ponit primo quomodo ex parte adversarii fortis exercitus praeparatur. Secundo quomodo paucus populus a Juda animatur, ibi: « Ut audivit ergo exercitum. » Circa primum patet adversarium habuisse intentionem invidiosam et praesumptuosam, ibi: « Faciam mihi, » et flagitiosam, ibi: « Et ascenderunt. » Circa factum Judae ponitur ex parte suorum, timoris concussio, et occasio; et ex parte Judae timoris exclusio. Circa primam ponit quomodo exercitum confortavit, secundo quomodo adversarium superavit, ibi: « Ut cessavit autem loqui. » Exclusit autem timorem tripliciter. Primo propter divinum auxilium in quo confidebat. Secundo propter superbiam et malitiam quam in adversariis cognoscebat, ibi: « Ipsi veniunt. » Tertio propter intentionem sanctam quae ipsos movebat, ibi: « Nos autem pugnabimus. » Fuit autem talis pugna animosa et operosa, quia contriverunt adversarios; et fructuosa, quia cecidit timor super eos; et gloriosa, ibi: « Et pervenit ad regem ». « Ut audivit autem Antiochus. » Haec est secunda pars totius capituli, in qua ostenditur quomodo rex Antiochus ad secundum congressum se praeparavit. Ubi primo ponitur apparatus ex parte regis. Secundo ex parte Judae, ibi: « Et vidit Judas et fratres ejus. » Ex parte regis quomodo rex indignatus ivit in Persidem contra Judam ad pecuniam colligendum et gentem congregandum. Secundo quomodo Lysias ex parte regis congregavit exercitum ad gentem Judaeorum occidendum, ibi: « Et reliquit Lysiam. » Ubi ponitur ejus a rege informatio. Et secundo regis transfretatio, ibi: « Et rex assumpsit. » Tertio ex parte Lysiae voluntatis regis executio, « Et elegit Lysias Ptolomaeum. » Et vidit Judas. » Illic ponitur apparatus ex parte Judae quoad quatuor. Et primo praemittitur luctus et oratio, ibi: « et vidit. » Secundo sequitur jejunium et humiliatio, ibi: « Et jejunaverunt. » Tertio ponitur divini adjutorii imploratio, ibi: « Et clamaverunt. » Quarto paucorum remanentium confortatio, ibi: « Et post haec constituit. » Succendit « flammis, » idest quibusvis tormentis aut modis aliis. Non enim accipiuntur hic flammae ad literam. Sic Josue cap. 7, ubi agitur de illo qui cum deprehensus esset in scelere comburi mandabatur; et tamen, ut ibi dicitur, fuit lapidatus, et non combustus. « Castra impiorum, » idest Judaei apostatae et milites sibi subjecti. « Bethoron. » Josephus dicit Beth-suram, viculum in Judaea. « Octingenti. » Josephus dicit, octomillia: congregavit omnem propriam virtutem, et multos ex insulis finitimis conducens, parabat circa veris initium pugnare contra Judam, « dissensione, » quia subditi dissentiebant sibi; eo quod magnanimus erat in expendendo; et exactiones volebat facere contra legitima terrae antiqua. « Antiochia, » quae primo dicebatur Emath, sed ab Antiocho reparata, sic vocata est, et aliquando dicta fuit Reblatha, ubi exoculatus fuit Sedechias rex Juda, ut 4 Reg. ultimo dicitur. « Regionum, » de Syria, scilicet de finitimis locis. « Et Jerusalem non habitabatur. » Hoc dicit ut ostendat quare alibi quam in templo oraverunt, scilicet, in Masphat. « ante in Israel, » idest antequam fieret templum, vide in lib. Judicum per totum. « Contra Jerusalem. » Cum enim essent extra Jerusalem, vertebant se versus eam; quando

volebant orare. 4 Reg. 8 et Daniel 6. « Librum legis, » ad literam: quasi dicerent: haec est lex nobis a te data, et pro ejus conservatione pugnamus: adjuva ergo nos. Consimiliter fecit Ezechias, 4 Reg. 19 et Isaiae 58, quando recepit literas blasphematorias Rapsacis. Vel accipitur continens pro contento; ut appellet librum legis, promissiones scriptas in lege. « In quibus scrutabantur, » idest secundum quorum tenorem, gentes arguebant Judaeos idolatras, quia Cherubin super altare stabant. « Suscitaverunt, » idest apparere fecerunt, qui impleverat dies taxatas a lege, ut scilicet orarent cum eis, et offerrent oblationem suam: de quorum ritu, vide Numer. 6. « Tribunos » autem vocat eos qui mille viris praeerant, « centuriones » qui centum, sicut et « pentacontarchos, » qui quinquaginta. Et dicitur a pentaconta quod est, quinquaginta, et archos, quod est princeps. « Decuriones » autem dicuntur qui praesunt decem, et dixit his qui aedificabant etc.

CAPUT IV.

« Et assumpsit Gorgias. » Haec est secunda pars illius, « Et surrexit Judas. » In qua postquam debellavit Judas exercitum principum et regum, hic declaratur debellatio principum et exercitus regis. Et primo ponitur ipsa expugnatio. Et secundo, aliquali pace habita, ipsius templi aliqualis purificatio, in medio capitis. « Dixit autem Judas et fratres ejus. » Primo congregitur contra principes Lysiae; secundo cum ipso Lysia, ibi: « Quicumque autem alienigenarum. » Circa primum introducit Gorgiam per prodicionem insidias praeparantem. Et secundo ipsum inter ea per cautelam evadentem, ibi: « Et audivit Judas. » Et tertio ipsum Judam reliquam partem exercitus invadentem, ibi: « Et cum dies factus esset. » Quarto ipsum exercitum Judam praecipitantem et se defendere praeparantem, ibi: « Et elevaverunt alienigenae. » Et quinto ipsum Judam adversarios trucidantem, et persequentem eos qui fugiebant, ibi: « Et congressi sunt. » Sexto Judae et exercitus illius reversionem, ibi: « Et reversus est Judas. » Et septimo ipsum Gorgiam cum suis fugam capientem, ibi: « Et vidit, » Gorgias, scilicet, populum cum Dei commendatione, praedam hostium colligentem. « Quicumque autem alienigenarum. » Ille secundo congregitur cum Lysia. Et primo ponitur quomodo de praedicta victoria Judaeorum fuit Lysias informatus. Secundo quomodo super hac fuit confusus et conturbatus, ibi: « Quibus auditis. » Tertio quomodo per ipsum fuit magnus exercitus congregatus, ibi: « Et sequenti anno. » Quarto, quomodo per Judam fuit Deus exoratus, ibi: « Et occurrerunt illis Judas. » Et quinto, quomodo Lysias fuit totaliter expugnatus, ibi: « Et commiserunt praelium. » Sexto quomodo ad alium exercitum adducendum fuit animatus, ibi: « Videns autem Lysias. » « Dixit autem Judas. » Haec est secunda pars principalis totius cap.; in qua, parva angustia habita pugnando, statim prorumpunt ad templi purificationem. Ubi ponitur primo, quomodo Judas ad hoc incitavit populi multitudinem. Et secundo repetit inventam loci solitudinem, ibi: « Et ascenderunt. » Et tertio narrat, ex hoc, in populo compassionis amaritudinem, ibi: « Et sciderunt vestimenta. » Quarto, quomodo Judas prorupit in reparandi promptitudinem, ibi: « Tunc ordinavit. » Et in hac ultima ponitur quomodo aedificantes con-

tra adversantes assecuravit. Et secundo quomodo de altari holocaustorum ordinavit, ibi: « Et cogitavit. » Et tertio quomodo alia destructa reparavit, ibi: « Et aedificavit sanctis. » Quarto, quomodo populus debito modo sacrificavit, ibi: « Et ante matutinum. » Quinto, quomodo dedicationem altaris celebravit, ibi: « Et fecerunt dedicationem. » Sexto, quomodo celebrandam in posterum demandavit, ibi: « Et statuit Judas. » Septimo quomodo aditum ad Jerusalem fortificavit, ibi: « Et aedificavit etc. » Ait ergo. « Et assumpsit Gorgias. » Hic continuat quod dictum fuit supra, quod Lysias congregavit exercitum in quo erat Ptolomaeus Nicanor et Gorgias, qui astute voluit de nocte insurgere in Judam; quod praesciens Judas fugit: et in aliam partem exercitus quam Gorgias reliquerat, ivit; et eam invasit, et postea contra Gorgiam reversus est, et iterum illum devicit, ibi: « Quo viso etc. » Et tunc patet litera. « Filii eorum, » idest alienigenae in arce reclusi, vel « filii, » idest Judaei apostatae, quorum quidam etiam erant, ibi: « Et audivit, » idest per insidias percepit, « Parantem exercitus, » quia ibi plures erant exercitus, scilicet Ptolomaei et Nicanoris, ut supra cap. 3: « Dispersus exercitus, » scilicet Gorgiae, erat divisus ab aliis. « Tegumenta, » idest arma, prae paupertate scilicet. « Tuba, » secundum legem, ut Numer. 10 habetur. « Ad tria millia: » quidam libri habent ad quinque millia, sed falso. « Purpuram marinam, » hoc dicitur quia secundum Isidorum purpura est sanguinei coloris, et tingitur quodam pisce marino qui conchylium vel murena dicitur; qui concisus ferro, sanguineas guttas emittit; ex quibus collectis tingitur purpura; et ideo dicitur marina. Sic Cantic. 7, quasi purpura regis tincta canalibus. « Potentis, » idest Goliae, de quo 1 Regum 17, et de Jonathan, 1 Regum 14. « Mundare, » idest, reparare ruinam, vel a foeditate idolatriae purificare. « Sanctificationem, » idest aedificia sancta, templum scilicet et adjacentia, « desolatam, » idest occasione desolationis praecedentis profanatam propter sacrificia. « Atriis: » quatuor enim erant: scilicet sacerdotum, mundorum virorum, et mulierum, et generaliter immundorum. « Virgulta, » idest urticas et herbam et alia hujusmodi. « Pastophoria, » idest domuncula in atrio sacerdotum quae adversus ducebat, scilicet ad habitationem hebdomadariorum et comestionem Judaeorum in Jerusalem ad sacrificandum de longinquo venientium, qui partem sacrificii sui eorum domino comedere debebant; et est nomen Graecum, secundum Hieronymum, et latine dicitur thalamus. Vel secundum alios, est latinum, et tunc dicitur quasi pastos forensium, quia forenses Judaei ibi comedebant, Deuter. 26. « Tobis signorum, » hoc dicit quia usus tubae erat eis in signum multipliciter, ad convivandum et bellandum et solemnizandum etc. « In arce, » quia illi erant Judaeis in insidiis et molestiis: « profanaverunt, » propter oblationes gentium. « Destructum. » Hinc sumitur argumentum destruendum fore altare, post sacrificiam haeretici in illo factum. « In monte domus, » idest in loco eminenti domus vel in loco in quo erat domus, extra tamen domum. « Sancta, » idest partem templi priorem, et « quae intra, » idest sancta sanctorum, « Altare incensi, » idest aureum. « Vela, » quia aut duo erant: unum in ingressu templi et aliud in ingressu oraculi. « Quae fecerant, » idest quae facere poterant, vel

debuerant, aut deliberaverant. Vel quae fecerant prius in locis ubi erant et secum asportaverant. « Quinta et vicesima. » Notandum quod eadem die qua ante gentiles super primum altare sacrificaverant, ipsi iterum super altare novum sacrificaverunt. Unde supra, cap. 1, dictum est, quod anno centesimo quadragesimo sexto die vigesima quinta mensis Casleu sacrificaverunt: nunc autem hoc fuit factum anno centesimo quadragesimo octavo, die vigesima quinta ejusdem mensis, et ita profanatio duravit duobus annis: quod praeviderat Daniel propheta cap. 8 vide ibi. « Casleu, » idest Decembris. « Cinaris, » Cinara est instrumentum musicum: et dicitur a Cieo ries, idest moneo, quia motu digitorum facit sonum in aere. Dicit Josephus quod non solum erat festum, sed et de istis instrumentis, de cibis et potibus, non quibuscumque, sed optimis et delictissimis: nullis enim tunc expensis Judas pepercit. « Dedicationem. » Notandum quod variae leguntur dedicationes altarium: una sub Salomone, cujus fit mentio 5 Reg. 8: Alia sub Esdra, de qua habetur 1 Esdr. 6: prima fuit in Septembri et secunda vere: et istae fuerunt abolitae propter istam tertiam quae fuit facta in hieme, hoc est in Decembri, ut dicitur hic et Joan. 6: Facta sunt encaenia Jerosolymis et hiems erat. Notandum quod hae die obtulerunt holocausta et adoraverunt incenso igne de ferro excusso per actum calculorum de altari sumptorum, et lumina multa accenderunt et vocaverunt illud festum luminarium, quia tunc in prosperitate habita fuerunt a Deo clarificati, eo quod paulo ante in speluncis et antris habitaverant. « Diebus octo: » quod erat contra consuetudinem festivitatum legalium quae tantum durabant septem diebus: sed hoc fuit in significationem gloriae caelestis, quam recipient martyres novae legis per eos significati. Neque obest de octava die Scenopegiae, « quia » ipsa proprie non erat de festivitate, nisi tantum pro collecta facienda. « Montem Sion, » idest turres altissimas fecit versus partem montis, inter arcem, ut credo, quae jam formata erat ab adversariis, et templum sive civitatem, « extruxit, » illis scilicet ad munitionem, et « Bethsuram, » civitatem, ut esset illis pro castello.

CAPUT V.

« Et factum est ut audierunt. » Haec est tertia pars illius, « Et surrexit: » in qua agitur de illius conflictu contra finitimas nationes et quod Judaeos inter se habitantes occidebant. Et primo ostendit quomodo praevaluit ad Judaeorum de diversis gentibus liberationem: secundo quomodo praevaluit ad ipsorum jam liberatorum remeationem vel reductionem. « Et congregavit Judas. » Circa primum ponit victorias Judae, quas de finitimis gentibus habuit; et hoc auxilio et beneficio exercitus conjuncti. Secundo, ministerio exercitus divisi, ibi: « Et congregatae sunt gentes quae sunt in Galaad. » Circa primum ponit gentium impugnationem, et secundo ipsorum a Juda expugnationem, ibi, « Et debellavit. » Et primo filios Esau quos occidit, maxime illos qui erant in tribus civitatibus morantes. Secundo filios Ammon, ibi: « Et transivit ad filios. » « Et congregatae. » Primo ponitur diversarum nationum in Judaeos insurrectio. Secundo ipsius exercitus pro Juda divisio, ibi: « Et dixit Judas. » Tertio utriusque partis victoriosa persequutio, ibi:

« Et abiit Simon. » Circa primum ponit primo Galaaditas insurgentes, et secundo Galilaeos, ibi: « Adhuc epistolae: » et in utraque illarum, primo ponitur insurrectio et ad Judam denunciatio et auxilii postulatio, ut patet. « Dixit Judas. » Circa illam partem « Et abiit Simon, » primo ponitur congressus et victoria Simonis, et secundo ipsius Judae, ibi: « Judas Machabaeus. » Et ibi ponitur quomodo Judas in Galaaditum veniens super oppressione Judaeorum et loci in quibus opprimebantur fuit informatus; secundo quomodo fuit contra adversarios zelo inflammatus, ibi: « Et convertit Judas. » Habuit autem duos congressus principales cum Timotheo duce illius populi, et secundum ibi: « Post haec autem verba congregavit Timotheus. » Et ibi habetur primo qualiter exercitus magnus fuit ab eo congregatus; et secundo quomodo fuit cautelese informatus, et tertio quomodo juxta quod praedixerat fuit a Juda expugnatus. « Et congregavit Judas. » Haec est secunda pars totius capituli: in qua agitur de Judaeorum liberatorum universali reductione, et secundo de aliquorum Judaeorum superba acceptatione, ibi: « Et in diebus illis: » tertio agit iterum de Judae et suorum commendatione et inimicorum expugnatione, et de quorundam fatuorum sacerdotum occisione, ibi: « Et viri Juda magnificati. » Circa primum ponitur quorundam contra Judaeos crudelitas, et secundo divina super eos et per Judam severitas, ibi: « Et praecepit Judas. » Circa illam partem « Et in diebus, » ponitur superbiae acceptatio, et secundo superbiae punitio, ibi: « Et exiit Gorgias: » tertio punitiois ratio, ibi: « Quia non audierunt Judam. » « Genus Jacob Judaeos: inter eos enim multi Judaei erant dispersi inter nationes propter persecutionem Antiochi. » Acrabathane, civitas est filiorum Esau. « Filiorum Bean, » idest habitantium Bean civitatem, etiam eorum: unde Bean non est nomen viri, sed civitatis. « In via, » scilicet qua venerant in terram promissionis. « Anathematizavit eos, » idest res eorum, sicut factum fuit Jericho, ut patet Josue 6. « Et omnes fratres nostri qui erant in locis Tubin interfecti sunt, » idest Judaei qui morabantur in Tubin; hoc est, in illis locis quae a Tubin sic dicebantur, unde et ab hoc locus nomen accepit; et interpretatur deserens sive desertum. « A Prolemaide, » civitas est Metropolis fortissima. « Et occurrerunt eis Nabothai, » idest aliqui de illis populis volentes se jungere Judaeis, et fovere eos, qui in illa civitate morabantur, ad munitionem Datheman, de qua dictum est supra; ubi recollegerant se Judaei ut expugnarent eos de munitione, tribus ordinibus exercitu suo in tres partes distincto. Masphia alia est ab illa quae est in Judaea, ubi erat aliquando locus orationis Judaeorum, quam Josephus vocat Mellem civitatem alienigenarum. « Et Bosor. » non est illa quae statim legitur combusta; quae secundum Josephum vocabatur Bethsura; et illae quae sequuntur sunt civitates gentium in Galaaditide. « Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cum appropinquaverit etc. » Sed numquid fuit Propheta? Non. Sed aestimo quod credebatur Judam esse tantae fortitudinis quod nisi diffideret, non superaretur: et quamdiu confideret, superaret: ex diffidentia autem dimisisset eos transire. « Fanum, » templum idoli sui. « In ingressu, » scilicet reversionis eorum ad terram suam. « In quo erat loco, » idest singulae partes exercitus;

singulis partibus civitatis. « Josephus Zachariae » filius, » ille scilicet quem praetulerat exercitui in Judaea remanenti: et praeceperat ne pugnaret. Unde inobediens fuit zelo gloriae; et ideo punitus fuit in sua superbia. » Per quos salus, » idest qui ad faciendam victoriam deputati erant a Domino. » Fausta acclamantes, » idest laudes vel rogationes; quibus rogabant ut semper prospere eis eveniret. Et dicitur a faveo faves. Inde faustus cui fortuna favet, de illa Christiano more loquendo: et ita fausta clamare est, favorem optare.

CAPUT VI.

« Et rex Antiochus. » Haec est pars principalis illius partis in 3 cap. « Et surrexit Judas: » in qua, descripta probitate multiplici ipsius Judae quam exercuit sub Antiocho Illustri, hic describit secundo ejus probitatem et victoriam quam habuit sub filio ejus Antiocho Eupatore. Ubi quatuor facit. Primo ponitur adeptio regni, mortuo scilicet patre suo. Secundo ponitur praeparatio praelii, ibi: « Et qui » erant in arce. » Tertio congressio belli, ibi: « Et appropriavit Judas. » Quarto liberatio populi, ibi: « Et audivit Lysias. » Circa primam partem historiae istius notandum est quod historia hujus secundae partis multo completius habetur lib. 2 Machab. cap. 9. Sed hic ponitur primo infirmitatis illius occasio. Et secundo infirmitatis incurio, ibi: « Et factum est ut audivit. » Tertio malitiae suae recognitio, ibi: « Et vocavit Philippum. » Circa primum ponitur primo occasio, quomodo de Perside recessit viliter superatus. Secundo quomodo a Judaeis exercitus suus fuit turpiter debellatus, ibi: « Et venit qui nunciaret. » « Et hi qui erant in » arce. » Haec est secunda pars capituli, in qua ponitur praeparatio praelii. Et primo ponitur praeparationis occasio. Et secundo apparatus executio, ibi: « Et iratus est rex ut haec audivit. » Circa primum ponitur quomodo illi de Juda arcem expugnaverunt. Secundo quomodo aliqui de obsessis in turri, fraudulenter ab illa exierunt, et se illis conjunxerunt, ibi: « Et exierunt quidam. » Tertio quomodo regem adierunt et ipsum contra Judam informaverunt, ibi: « Et abierunt ad regem. » Apparatus vero magnus ex parte regis fuit in his. Primo quia multitudinem pugnatorum congregavit, ibi: « Iratus est autem. » Secundo quia civitatem sicut potuit debellavit, ibi: « Et venerunt per Idumaeam. » Tertio quia tam homines animavit, quam animalia cetera fortificavit, ibi: « Surrexit autem » rex. » Quarto quia tam elephantes quam milites ordinavit, ibi: « Et diviserunt bestias. » Quinto quomodo occasione istorum omnes ad timorem concitavit, ibi: « Et ut refulsit sol. Et appropriavit » Judas. » Haec est tertia pars, ubi ponitur congressio belli duplex in campo, et duplex in praesidio, ibi: « Castra autem regis. » Circa primum primus congressus fuit generalis. Et secundus fuit specialis cum una tantum parte exercitus, ibi: « Et » vidit Eleazar. » « Castra autem regis, » ibi ponitur primo quomodo rex Bethsuram debellavit praeter Judaeorum communicationem. Et secundo quomodo Jerusalem diu debellavit praeter ejus laesionem, ibi: « Et convertit castra ad locum. Et audivit Lysias » Haec est quarta pars, ubi ostenditur liberatio. Et primo ponitur Lysiae deliberatio, et consilii exhibitio, ibi: « Nunc itaque demus » Ponitur et con-

silii a rege et aliis acceptatio, ibi: « Et placuit sermo: » et mutua inter hostes confoederatio, ibi: « Et misit ad eos: » et confoederationis violatio, ibi: « Et intravit rex montem » Sion: scilicet, interea quod haec fiebant a Juda, intravit rex montem Sion. » Et rex Antiochus perambulabat superiores regiones. » Persidis scilicet, ad habendam pecuniam, supra 3, « Templumque in ea. » Dianae scilicet. « Alexander, » de quo supra in principio libri. « Et reversus est in Babyloniam cum virtute. » Babyloniam, hoc dicitur per anticipationem, « Forti » in primis, » idest cum praecipuis viris Timotheo, Nicanore, Gorgia, et seipso: quasi dicat: totum fecerat quidquid potuerat. « Bethsuram civitatem » suam, » idest quam tamquam ad sui tuitionem fortificaverat, » suam, » idest ad regis obsequium promptam. « Abominationem, » idest idolum Jovis quod in templo posuerat, supra primo cap. « Et » factum est ut audivit rex sermones istos expavit. » Libro secundo, cap. 9, habetur id perfectius, quomodo incurrit dolorem viscerum, et praeciens agitari currum versus Judaeam, dum minabatur se facere sepulchrum Judaeorum, collisus est in terram, ita quod decidit in lectum suum, et putruerunt carnes ejus, ut dicit Magister historiarum. « Et dilectus in potestate mea, » scilicet ab aliis: vel mihi ipsi complacebam. « Cognovi ergo, » quod scilicet propter mala quae fecerat Judaeis, percussus fuerat. Alii dicunt quod ideo quoniam voluntatem habuit spoliandi templum Dianae. Quod reprobatur Josephus dicens, quod in hoc non peccavit, quia etsi voluntatem nocendi habuit, tamen nihil fecit. Ex quo colligitur argumentum, quod secundum opinionem Judaeorum, lex tantum prohibebat manum, non animum. « De amicis suis, » idest collectaneis, « Adduceret eum et educaret.... Centesimo » quadragesimo octavo. » Contra hoc objicitur. Nam incepit anno centesimo trigesimo septimo: et ita regnavit duodecim annis, scilicet tribus et novem; quod est contra praedicta cap. 1, ubi tantum dicitur regnasse undecim annis. Respondetur quod regnavit per aliquam partem noni anni quae hic computatur pro uno anno, supra autem non computatur; et ita contingit frequenter in temporum computatione. « Quem nutrit adolescentem. » Et vocavit nomen » ejus Eupatorem. » Cognomen fuit, vel forte nomen ratione creationis in officio, sicut fit de Papa. « Et hi qui erant in arce concluserant, » idest sic eos concluserant circumquaque, et venire in templum impediunt ex omni latere. « Et quae » rebant eis mala semper: et firmamentum, » quia volentes immolare in templo repente occidebant. Centesimo quadragesimo, » in quo Antiochus Eupator coepit regnare. « Balistas, » ad emittendum jacula; et dicitur a ballin Graecae, quod est emittere, ut Papias et Isidorus inquirunt. « Machinas. » Machinae, secundum Papiam universaliter sunt, quae fiunt opere humano; sed accommodantur ad hoc, ut dicantur instrumenta omnia quae subtiliter inveniuntur, et operose fiunt, pro victoriis obtinendis in bello: inde Machinor, aris. « Qui obsidebantur », qui erant apostatae Judaei, tamquam vellent ab apostasia resilire. « Et » vindicas fratres? », id est vindictam non sumis de fratribus nostris, scilicet de Juda et de suis. « Bethzacharia », Josephus dicit, angustum esse locum mille stadiis ab hostium loco distantem. « Legiones », non proprie dictas, secundum quod

legio continet sex millia sexcenta sexaginta sex: sed communiter pro quacunque congregatione. Unde super quemlibet elephantem erat turris lignea et machinae: erant enim triginta duo elephantes, et triginta duae turres super eos, et in qualibet turri triginta duo viri, et in custodia cujuslibet mille cum illo qui principaliter regebat bestiam, et triginta tres pedites loricati, et quingenti equites: et ita cuiuslibet animali inerant deputati mille quingenti et triginta tres: et ita in summa deserviebant omnibus elephantibus quadraginta duo millia nongenti nonaginta novem: et his conjungendo eos, qui principaliter regebant elephantes, fiunt insimul quadraginta novem millia et triginta unus: ita quod remanebant in communi exercitu equites tantum quatuor millia, quia sexdecim millia deputata erant elephantibus; de peditibus vero remanebant circiter sexaginta septem millia: et isti tam equites quam pedites ordinati erant in duas partes. Exercitus autem habebat centum millia peditum, et viginti millia equitum: et ideo residuum exercitus erat divisum hinc et inde, bestiis cum viris eorum in medio. « Ante tempus », id est cito et expedite semper praecerant motui animalium. « Tubis »: statuit enim, ut moverentur castra ad sonitum tubarum. « Distincta », id est divisa: quidam enim in monte, quidam in valle ibant, animalia in medio. « Con- stipatos », se mutuo adinvicem jungentes in legionibus suis; ad hoc urgebat eos propter vim majorem habendam. « Eleazar frater Judae », ut dicit Josephus, de quo supra cap. 2, filius Aura, quia Mathathias binomius fuit: vel forte erat frater ejus de alia uxore, cujus nomen est Aura. Non enim potest dici frater ejus de alio patre. Cujus nomen ponitur hic, quia supra dicitur uterque filius Mathathiae. « Loricis regis », id est, armis regis depictis. « Diverterunt euntes », scilicet in Jerusalem ad videndum locum. « Pacem », dando se regi salva vita eorum. « Sabbata »; quia secundum legem septimo anno quiescebat terra, nec fructus portabat. « Ignis jacula », id est instrumenta ad jaciendum ignem. « Scorpios », id est instrumenta ad projiciendum sagittas venenosas, ad modum scorpium unde dicuntur: et accipiuntur hic pro instrumento fundibili, quia per eas emittuntur lapides e fundis positi et circumvoluti. « A Perside », ubi mortuus fuerat rex, cum reversus fuisset Antiochiam. « Quaerebat » usurpare regnum in praedictum Eupatoris. « Deficimus », scilicet fame. « Munitus est ». Hoc credebat ipse, sed ita non erat: vel hoc dicebat invidendo Philippo, qui in Antiochia regnabat. « Ac pugnavit ». Argumentum est, quod Philippus regnum usurpabat.

CAPUT VII.

« Anno centesimo etc. ». Libri primi haec est tertia pars, probitatis Judae sub tertio rege, scilicet Demetrio nepote Antiochi Illustris filio Seleuci, qui tribus annis regnavit post Antiochum Magnum Patrem ejus, et patrem Antiochi Illustris, a quo Demetrio Antiochus Illustris avunculus suus regnum abstulerat. Ubi primo ponitur victoria habita sub Demetrio. Secundo confoederatio facta cum Romanis post victorias, et hoc 8 cap. Tertio insurrectio ipsius, scilicet Demetrii, facta contra Judam, occasione illius confoederationis, et hoc cap. 9 etc. Circa istud caput primo ponit tria in generali. Primo

ipsius Demetrii ad regnum exaltationem. Secundo ipsius contra Judam informationem, ibi: « et venerunt ». Tertio bellandi dispositionem, ibi: « et elegit rex ». Circa primam partem ponitur primo, quomodo de terra Romanorum remeavit: secundo, qualiter Antiochum Eupatorem filium Antiochi avunculi sui, et Lysiam ejus adiutorem trucidavit, ibi: « Et factum est ». Tertio ponitur malorum congregatio, et Judae accusatio, ibi: « Perdidit Judas ». Quarto regis informatio, ibi: « Nunc ergo mitte virum etc. ». « Et elegit ». Tertia pars principalis ponitur, ubi rex misit primo contra Judaeos duos principes, scilicet Alcimum et Bacchidem. Secundo, quomodo post illos misit Nicanorem, ibi: « Et vidit Alcimus ». Circa primum ponit ipsorum principum dolositatem et crudelitatem. Secundo ipsius Judae contra eos probitatem, ibi: « Et vidit Judas omnia mala ». Circa primam partem ponit primo dolosam illorum principum intentionem, et secundo cautelosam ipsius a Juda perceptionem, ibi: « Et non intenderunt sermonibus ». Tertio ingeniosam aliquorum deceptionem, ibi: « Et convenerunt ad Alcimum ». Quarto dolosam ipsorum interfectionem, ibi, « Et comprehendit ex iis ». Quinto animosam aliorum fugam et divisionem, cum viderunt eorum prodicionem, ibi: « Et incubuit timor ». Sexto ipsorum fugientium persecutionem, ibi: « Et movit Bacchides ». Septimo Bacchidis ab Alcimo separationem, ibi, « Et abiit Bacchides ». Octavo malorum ab Alcimo auxilium et adjuvationem, ibi, « Et convenerunt ad eum. Vidit autem Alcimus ». Hic misit secundo Demetrius ipsum Nicanorem, contra quem fuit duplex congressus. Et circa primum primo ponit iterum ipsius Judae per Bacchidem accusationem, et secundo Nicanoris missionem, ibi, « Et misit rex Nicanorem ». Tertio ipsius dolosam intentionem, ibi, « Et venit Nicanor ». Quarto ipsius a Juda receptionem, ibi, « Et venit ad Judam ». Quinto falsitatis cognitionem, et ejus expulsionem. Sexto bellandi rationem et coactionem, ibi, « Et congregavit ». Septimo Nicanoris dejectionem, ibi, « Et ceciderunt de Nicanoris. » « Et post haec verba ». Secundus congressus cum Nicanore ponitur: et primo describitur illius superbia, et secundo Judae victoria, ibi, « Et exiit Nicanor ». Circa primum ponit Sacerdotum placationem, secundo ipsius Nicanoris superbam irrisiionem, ibi, « Et irridens sprevit », tertio sacerdotum devotionem, ibi, « Et intraverunt Sacerdotes ». Circa secundum ponitur primo Nicanoris applicatio, ibi, « Et exiit ». Secundo ipsius Judae oratio, ibi, « Et oravit Judas ». Tertio hostis expugnatio, ibi, « Et commiserunt exercitus ». Quarto exercitus ejus fuga et evasio, ibi, « Et vidit ». Quinto fugientium occisio, ibi, « Et persecuti sunt ». Sexto populi Dei exultatio, ibi, « Et laetatus est populus ». Ait ergo, « Anno centesimo quinquagesimoprimum ». Et ita patet, quod Antiochus Eupator regnavit duobus annis, quia (ut dictum est supra) incepit anno centesimo quinquagesimo, aut circiter. « Rex Demetrius filius Seleuci », fratris scilicet Antiochi Illustris: cum enim esset parvulus, usurpavit ei patruus suus regnum. « Ab urbe Roma ». Iverat enim illuc, ut conquereretur de patruo suo, cujus audita morte reversus est: quem libenter receperunt sui, et filium patri sui Antiochum Eupatorem ei tradiderunt ligatum cum Lysia fautore suo. Ita vult Hieronymus

super Danielem, et Josephus, et Magister historiarum. Mirum est tamen de Glossa, quae in hunc locum dicit, quod Trogus Pompejus narrat, quod iste Demetrius fuit frater Antiochi Illustris, qui fuerat datus Romae obses pro fratre suo majori: constituto autem loco patris Antiocho Eupatore parvulo, audiens Demetrius mortem fratris sui majoris, Antiochi scilicet Illustris, petiit a Senatoribus licentiam revertendi, quia jam non erat ejus esset obses: vel, ut alii, Romani nolentes illi dare licentiam, perdiderunt eum exeuntem sub specie venandi: qui apud ostia Tyberina navem conscendit: et veniens ad domum patrum suorum, libenter receptus est sicut prius. Si vero quis roget causam, et quo jure peteret regnum pro fratre, cum ille haberet haeredem de carne sua, nempe Eupatorem? Respondetur, quod tunc temporis jus gentium erat (ut constat ex multis auctoribus, qui gesta regnorum conscripserunt) quod quando pater moreretur, non habens nisi pupillum, et praeter aetatem, frater ejus habens aetatem regnare deberet. Sicut exempli gratia, si modo rex Franciae moreretur: per hanc viam si nunc servaretur, non obstante ejus parvulo filio, Carolus ejus frater haberet jus in regno. « Maritimam » aliqui dicunt Tyrum, aliqui Antiochiam. « Regnavit » id est tamquam rex fuit receptus, « iniqui », quia impius fuit et Judaens apostata. « Dux eorum ». Nota, quod hic erat institutus summus Sacerdos mortuo Menelao et occiso; sed aspirabat, ut ab ipso Demetrio confirmaretur. Quod videns filius Oniae adhuc parvulus, quod patruus suus Menelaus esset occisus, et quod Alcimus, qui alio nomine dicitur Onias, esset Pontifex constitutus, ivit ad Ptolomaeum regem Aegypti, qui templum consimile Judaeis fecit ad ejus instantiam in regione Heliopolitana in principali urbe sua, et reverenter ab eo receptus, factus est summus sacerdos. « Et elegit rex ex amicis suis » Bacchidem qui dominabatur trans flumen, « id est in interiori Mesopotamia Syriae, trans fluvium scilicet Euphratem, secundum Josephum. » Et Alcimum impium constituit in sacerdotium et mandavit ei facere ultionem, id est confirmavit prius ab Eupatore Antiocho positum. Sed et Alcimum impium dicit, propter ambitionem. « Justa sunt, » id est ostendere quod justum esset, quod dimitteret Judaeos in pace. Et haec audacius fecerunt, quia sacerdos erat ille, non credentes quod deciperet. « Satis » agebat Alcimus, « supple regi qui eum confirmaverat: quasi diceret: ita malus et crudelis erat qui regi sufficere poterat. Vel secundum Josephum, sacra agebat, unicuique reddendo, quod sibi sufficiebat. » Multo plus quam gentes, » quia illa mala faciebant Judaei; unde tanto crudeliores, quanto ante domesticiores: et ita dicitur de christianis apostatis. « Fines Judaeae, » bellabat enim contra suos qui eum satis molestabant. « Nicanorem, » Aliqui dicunt istum fuisse illum qui fuit infestus Judaeis tempore Antiochi illustris qui, secundum Josephum, cum Demetrio de Roma fugerat. Unde sequitur: « Qui et erat inimicitias exercens contra » Israel. Et hostes parati erant rapere Judam, » id est informati milites Nicanoris, ut eum caperent. « Capharsalama, » viculus est juxta Jerusalem villa Gamalielis in monte Sion. « Fugerunt in civitatem David. » Judas victus et sui, ut dicit Josephus et Magister historiarum, vel, ut alii, Nicanor et sui fuerunt victi: quod melius videtur: quia quinque mille de suis interfecti fuerunt. « Pro

« rege, » ad literam, ut Deus illum corrigeret, non ut faveret factis suis. « Polluit, » id est blasphemando pollutos ostendit, « Nisi traditus fuerit Judas etc. » quasi dicat: ibo adhuc contra Judam, sed nisi vicero eum nunc, si non tradideritis mihi eum revertenti ad vos, succendam etc.: quasi diceret, prius volo eum capere si possum: sed si non possum, si non tradideritis eum mihi revertenti succendam etc. « Occurrit etc. » id est ad auxiliandum, « Tribus millibus. » Joseph dicit mille tantum milites habens, forsitan per exaggerationem, non numerando socios Senacherib. Vide Isaiae 37 et 4 Reg. 19. Sed objicietur contra hoc illud: Diligite inimicos vestros; ergo non licet vindictam optare et quaerere de illis. Respondetur, quod licet tale praeceptum de dilectione inimicorum etiam tunc obligaret, tamen dico, quod poena habet triplicem rationem: scilicet supplicii, pretii satisfactorii et remedii. Primo modo non licet eam viris sanctis optare; alioquin infringeretur in eo charitas quae vindictam non petit sub illa ratione praecise quae est afflictio. Sed secundo modo et tertio modo est poena consona justitiae Dei, in quantum in ipsa reducitur iniquitas contracta per peccatum ad remedium illius et satisfactionem. Potest etiam considerari, quatenus est cautela ad cavendum futura peccata: et sic etiam non est contra charitatem illam optare. « Adar, » id est Martii. « Significationibus, » id est in modo tubicinandi insinuabant hostes suos fugere. « Ventilabant, » id est informatione sua quae significatur in cornu, « ventilabant, » huc et illuc dispergebant. « Siluit, » id est quieta fuit a praeliis. Hic figuratur historia secundi libri: de toto residuo viae est ibi mentio: vide tamen principium cap. 14, quod caput videre oportet propter concordiam istius literae et illius.

CAPUT VIII.

« Et audivit Judas. » Hae est secunda pars principalis illius, Anno centesimo quinquagesimo primo: ubi post victorias cum Demetrio ponuntur amicitiae contractae cum Romanis. Audita enim Romanorum fama, voluit se cum eis confederare. Et primo ponitur Romanorum laudabilis opinio, et secundo ad ipsos facta legatio, ibi: « Et elegit: » tertio legationis acceptatio et confederatio, ibi: « Et placuit Simoni. » Circa primum commendantur Romani in generali in duobus, scilicet de strenuitate et fidelitate: et secundo declarat id in speciali. Circa primum commendat eos de multiplici victoria; secundo de fidei amicorum amicitia, ibi: « Cum » amicis autem; » et tertio de sublimata monarchia, ibi: « Et in omnibus. » Circa secundam partem principalem misit Judas legatos ad Romanos, in quorum legatione petierunt familiaritatem et a Graecis conservari sibi libertatem, ibi: « Et ut auferrentur; » et tertio ponitur mandati executio, ibi: « Et abierunt Romani. » Circa primum Romani confederationem acceperunt et auxilium Judaeorum invicem petierunt, ibi: « Quod si instituerit bellum; » et tertio eis consimiliter in suis impugnationibus auxilium conferre promiserunt et contra Demetrium assecurationem, ibi: « Similiter » autem et si genti. » Et hoc totum fuit factum in tempore intermedio inter mortem Nicanoris et relationem ad Antiochum, ut patet ex principio capituli. Quoniam vero in isto capitulo fit mentio de

probitate Romanorum, meminisse oportet quod in principio praefuerunt illis reges usque ad Tarquinium, qui propter superbiam nimiam fuit regno dejectus, et tunc rempublicam rexerunt (ait Magister in historiis.) triginta, quorum nullus diadema portabat vel portare ambiebat. Qui multa insignia in republica administranda gesserunt; et duravit hic modus reipublicae administrandae usque ad Julium Caesarem; per annos scilicet quadringentos et sexaginta quatuor. Tunc Julius Caesar surrexit, de quo dicitur a nonnullis, quod incepit anno a principio mundi ter millesimo nongentesimo sexto decimo. Et hic imperator triumphavit de Germanis, Gallis et Anglis, et civitatem Anglorum praecipuam quae Londinum dicitur et multas alias in suam ditionem redegit; plures alias destruxit; et tandem etiam exercitui Romano offensus, ejus ducem Pompejum in Aegyptum fugavit et persecutus est. Qui a Ptolomaeo rege, ad quem confugiebat, antequam in terram descenderet, occidi jussus est. Tunc Caesar Alexandriam veniens, ipsam invasit obtinuit et combussit, captumque regem, ad petitionem civium libertati reddidit. Qui libertate donatus mox Julium Caesarem invasit, sed fuit ab illo interfectus. Tunc in Syriam profectus, illius regem superavit, et deinde in Africam pergens omnes Pompeji satellites devicit, et demum in urbem fuit reverenter susceptus et potentem monarchiam solus obtinuit: unde dicitur: omnia Caesar habet. Is itaque ita benignus fuit, ut omnes quos vicerat armis, superaret clementia. Et (ut dicit Petrus comestor in historiis) fuit magni ingenii: sed demum cum iret ad Capitolium, inde non rediit, insidiis ibi interfectus. Datae fuerunt illi literae, quibus ei mors delegebatur, quae post mortem illius in manu ejus inventae fuerunt, et illas non legit. Ab ipso autem mensis septimus annis dicitur Julius, quia in illo natus fuit. Huic successit Octavianus, qui ob augustae probitatis et fidelitatis praestantiam Augustus dictus est. Haec ergo et similia de Romanis audivit Judas. « Galatae, » idest in Graecia, quorum rex Judaeos molestabat. « Patientia, » idest constantia et tolerantia. « Et Philippum et Persen Cetheorum regem. » Persen, idest Persarum regem secundum Josephum. « Et Antiochum. » De illa pugna loquitur S. Hieronymus super Daniel. cap. 11. « Et daret obsides, » scilicet pro tributo solvendo, et pace conservanda. « Et constitutum, » idest pecuniam constitutam pro sua redemptione. « De optimis regionibus eorum, » idest orientalium. « Indorum, » aliqui libri habent Medorum. « Et daret etc. » Quia litera suspensiva est, intellige quod Antiochus daret Romanis quidem ad eorum petitionem omnes istas regiones, quae hic numerantur, quae erant de optimis regionibus in dominio Antiochi. Et in signum istius pacti dicitur supra primo, quod filius ejus fuit Romae obses. « Dederunt eas Eumeni, » idest tali viro dederunt Romani suas regiones, ut esset ibi rex et subjectus per omnia Romanis. « Et quia qui erant apud Helladam audierant » (supple, Judas scilicet et sui). quod aliqui homines qui erant in civitate quae dicitur Helladam vel Helladar, voluerunt auferre a Romanis praedictas regiones. Erat enim illa civitas semper rebellis Romanis, et ipsi Romani de eis se fortiter defenderunt et vindicaverunt. « Et innotuit sermo his, » idest factorum eorum illius civitatis fuit illis significatus. « Nemo portabat diadema, » idest ambiebat por-

tare. « Et quia curiam fecerunt, » idest locum, in quo plures convenientes, idest centum et viginti, ut dictum est supra, tractabant negotia, « Consilium agentes semper de multitudine, » idest pro utilitate multitudinis vel majoris partis multitudinis, non declinantes ob alicujus furorem aut favorem. « Invidia » quia non erat ambitio, nec privati boni alicujus praeponderatio. « Et elegit Judas Eupolemom, » aliqui Eupolenium. « Jugum Graecorum, » idest oppressionem Syrorum; nam reges Syriae a Graecis descenderant, ut dictum est supra cap. 1. Nam post Alexandrum, qui primus regnavit in Graecia, Seleucus Nicanor habuit regnum Babyloniae et Syriae; et ab isto secundum literam, ut dictum est, descendit Antiochus Illustris, et Antiochus Eupator, et hic Demetrius qui opprimebat Judaeos. « Et conscribere nos socios, » idest praecepto firmare, et instrumentum de hoc facere. « In mari et in terra in aeternum, » idest prospere eis cedat, sive belletur in mari sive in terra: sed haec facient Romani ratione juncti foederis, quae in textu sequitur.

CAPUT IX.

« Interea ut audivit Demetrius. » Haec est tertia pars illius, anno centesimo quinquagesimo primo: in qua post Demetrium superatum et Judam cum Romanis confoederatum, describitur Demetrius hujus occasione turbatus, et exercitus ab eo congregatur. Ponitur ergo primo ex utraque parte exercitus congregatio, et secundo exercituum congressio, ibi, « Et movit exercitus. » Tertio Judae occisio et exercitus prostratio, ibi: « Et factum est post obitum. » Circa primum ponitur primo apparatus a parte Demetrii, et secundo ex parte Judae, ibi: « Et Judas posuerat castra. » Et in ista ponitur primo Judas exercitum congregare, et secundo ponitur exercitum Judae prae timore ab ipso recedentem, ibi: « Et viderunt multitudinem exercitus. » Tertio Judam remanentem cum paucis ex zelo dolentem et fastidientem, ibi: « Et vidit Judas. » Quarto exercitum suum bellare dissuadentem, ibi: « Et avertabant eum. » Quinto Judam exercitum suum animantem et nullo modo fugere disponentem, ibi: « Et ait Judas: absit istam rem facere. » In secunda parte principali expresse patet ordo congressus. In tertia principali, Primo Judas moritur, secundo mors ejus ponitur, et tertio a populo plangitur, et quarto probitas ejus repetitur. Circa quartam partem principalem ponitur: Primo quomodo Juda mortuo mali latentes apparuerunt, Secundo quomodo Bacchidi seipsos adunarunt: et tertio quomodo sub ipso in illa regioni praepositi fuerunt. Ait ergo: « Interea, » idest cum fieret cum Romanis confoederatio, « Quia cecidit Nicanor, » vide supra cap. 7. « Bacchidem et Aleimum et dextrum cornu, » idest fortiores de tota militia sua, qui ad dexteram ejus erant et plusquam alii ab ipso appretiati. « In Arbellis. » Videtur hic esse nomen regionis in qua erat Masaloth, in cujus confiniis multos peremerunt. Josephus tamen vult quod Arbellis scilicet sit civitas Galilaeae; sed hoc non videtur probabile, quia Galilaea non est ita prope Jerusalem. « Tria millia viri electi cum eo. » Josephus ponit mille tantum vel duo millia, « Et confractus est corde, » idest taedio affectus, et hoc quia vehementem zelum habebat et ipsum prosequi non poterat. « Liberemus

• animas nostras, • scilicet ab eis nos divertendo
 • modo, • idest hac vice, contra consuetudinem
 nostram fugientes, • Et ait Judas, absit. • Sed nonne
 fuit hujusmodi audacia notabilis, secundum quod
 est virum? Dico quod non; quia non haec dixit
 confidens de seipso, sed de divino auxilio. Unde
 supra dixerat: Non est differentia apud Dominum
 salvare in paucis aut in multis. • Non inferamus
 • crimen gloriae nostrae, • non tam humanae
 quam divinae; idest non tam in via quam in pa-
 tria, quae non habetur sine perseverantia. • Et di-
 • visi sunt equites, • scilicet Bacchidis, ita quod
 faciebant cornu dextrum, idest a dextris, et cornu
 sinistrum, idest a sinistris. Invasit autem cornu
 dextrum Judas tamquam fortis, et a cornu sinistro
 invasus fuit a tergo, ac per hoc ex utraque parte
 invaluerunt contra eum. Magnam autem probitatem
 fecit in resistendo. Notandum quod Judas tenuit
 principatum septem annis, pater enim ejus mortuus
 fuit anno centesimo quadragesimo sexto, ut supra
 cap. 1 dictum est. Ille vero anno centesimo quin-
 quagesimo secundo. • Et Jonathas et Simon tule-
 runt Judam etc. • Judam idest cadaver Judae
 redemptum ab hostibus pretio. • Emerserunt ini-
 • qui, • qui scilicet prius latebant timere Judae,
 • Et vindicabat in illis, • idest vindictam in illis
 de factis Judae faciebat. • Et congregati sunt omnes
 • amici Judae. • Haec est tertia pars principalis
 illius in cap. 2: • In diebus illis: • ubi post vi-
 ctorias Judaeorum sub Matathia et sub Juda ponun-
 tur victoriae eorum sub Jonatha, qui sub quatuor
 regibus triumphavit: primo sub isto Demetrio, se-
 cundo cum Alexandro filio Antiochi Illustris, ut
 dicitur cap. 10; tertio sub Demetrio filio alterius
 Demetrii cap. 11; quarto sub Antiocho filio Alexan-
 dri, ut dicitur cap. 12. Circa residuum hujus cap.
 ponitur, quomodo Jonathas bis congressus est cum
 Bacchide; et prima vice illius exercitum minoravit
 et reliquos fugavit, et secunda vice ipsum quasi to-
 taliter debellavit. • Et cogitaverunt omnes iniqui,
 • dicentes. • Circa primum agitur de Jonathae
 promotione, et secundo de Bacchidis insurrectione,
 ibi: • Et cognovit Bacchides. • Ubi ponit ipsius
 malitiosam insurrectionem. Et secundo Jonathae et
 suorum dissimulationem ob exercitus sui provisio-
 nem. • Et cognovit Jonathas. • Circa istam ulti-
 mam partem ponitur ex parte Jonathae animus sibi
 providendi. Et secundo ex parte Bacchidis ipsos
 persequendi, ibi: • Et audivit Bacchides. • In de-
 scribendo provisionem Jonathae tangit quoddam in-
 cidens, quod accidit. Et primo ponit Joannis fratris
 Jonathae ad Nabuthaeos destinationem. Secundo
 ponit ipsius Joannis a filiis Jambri interfectionem
 et spoliationem, ibi: • Et exierunt. • Tertio Jam-
 blicarum nuptias facientium punitionem, ibi: • Post
 • haec verba reversus. • Et quarto totius societatis
 et luctus prioris desolationem, ibi: • Et conversae
 • sunt nuptiae. • Et audivit Bacchides. • Ille ponitur
 ex parte Bacchidis animus impugnandi Judaeos:
 ideo in parte ista fiunt septem commissiones per
 ordinem vel partitiones. Primo Bacchidis applicatio,
 ibi: • Et audivit Bacchides. • Secundo exercitus
 Jonathae informatio. Tertio belli congressio. Quarto
 Bacchidis subjectio. Quinto Bacchidis reversio. Sexto
 crudelis illius deliberatio. Septimo ejus vilis con-
 summatio. • Et cogitaverunt omnes iniqui, dicentes. •
 Haec est secunda pars, in qua agitur de secundo
 congressu Jonathae cum Bacchide. Et primo ponitur

ipsius Bacchidis contra Jonathan concitatio. Et se-
 cundo ipsius et suorum contra praedictum conspi-
 ratio, ibi: • Et misit occulte. • Tertio Jonathae eva-
 sio, ibi: • Et non potuerunt. • Quarto ponitur
 ipsius Jonathae a Bacchide persequutio, ibi: • Et
 • congregavit Bacchides. • Quinto ipsius a Jonatha
 expugnatio, ibi: • Et reliquit Jonathas. • Sexto
 ipsius cum Jonatha confoederatio ad perpetuam de
 ipso deliberationem, ibi: • Et cognovit Jonathas, et
 • misit Asphar. • Josephus ponit Ascuphar. • Et
 • die Sabbatorum venit ipse, • ut scilicet se non
 defenderent, sicut supra cap. 1, vel ut Judaeis ma-
 jorem ignominiam inferrent. • Et misit Jonathas
 • fratrem suum, scilicet Joannem. • Nabuthaeos,
 qui fuerunt favorabiles Judae, quando venit in Ga-
 laaditim, supra cap. 5. • Ut commodarent, vel
 • commendarent illis apparatus. • Josephus ait,
 ut Joannes commendaret eis, idest eorum custodiae,
 apparatus, scilicet Jonathae et suorum, quousque
 pugnasset contra Bacchidem, eo quod ipse apparatus
 esset illi pretiosus. Magister tamen historiarum dicit,
 quod volebant, ut Nabuthaei accommodarent eis appa-
 ratum suum ad bellandum contra Bacchidem. • Et exie-
 runt filii Zambri, • qui erant inimici Judaeorum, ha-
 bitantes in insulis. • ex Madaba, • civitas est, quae ha-
 bebant ipsum apparatus copiosum, quem intendebat
 Nabuthaeis commendare. • Non enim est hodie si-
 • cut heri, id est non possumus modo fugere,
 sicut alias fecimus: quia, scilicet, erant inclusi aquis,
 et in loco paludoso. • Et extendit Jonathas manum
 • suam, id est potentiam suam, quam ostendit
 per signa, quia illam bellando volebat ostendere, in
 Bacchidem et in suos pugnando. Et cum transna-
 tavit Jonathas et sui, pugnauerunt. • Et reversi
 • sunt etc. Praecepit Alcimus destrui muros. •
 Iste fuit summus Sacerdos, et pessimus Apostata
 Judaeorum. • Muros domus, id est muros anti-
 quos atriorum. • Quae erant Prophetarum, id
 est, antiquorum virorum, ut Esdrae et Nehemiae:
 vel illa, quae ibi fabricata erant, et a Prophetis
 praenuntiata. • Sed non potuerunt, quia dicit Jo-
 sephus quod Jonathas caute se servabat. • Quin-
 • quaginta viros, et occidit eos. Ille dicitur ab
 aliquibus scriptoribus, quod Jonathas eos occidit:
 sed Josephus dicit, quod Bacchides eos occidit, quia
 imposuit eis, quod consilium suum de proditione
 Jonathae insinuaverunt Judaeis; unde isti fuerunt
 quinquaginta de Judaeis apostatis: et multi libri
 non habent sic • Jonathas, et credo, quod non
 debet hic esse. • Renuntiavit, omnes per eos pa-
 ti proditionem. Aliqui libri habent, • Denuntiavit; •
 et tunc sensus est, quod id fecit, ut ad ejus auxi-
 lium venirent. • Et venit cum numero, id est
 cum paucis, ita ut numerari possent. • Percussit
 • Odarem et fratres ejus, id est, fautores Bacchi-
 dis, ad quos recursum habebat. • Simon vero etc. •
 Haec autem fecit, quia Jonathas ei haec insinuavit,
 quod exiret, et ita ex una parte insurgeret in e-
 exercitum Bacchidis, et ipse ex alia. • Et progressus
 • ejus erat inanis, id est inutilis et vanus. • Et
 • iratus, Bacchides scilicet, unde surrexit in suos.
 • Et cognovit Jonathas, quod scilicet Bacchides
 apostatas etiam, qui de sua parte erant, occidebat.
 • Componere pacem, non quia eum timeret; sed
 vidit, quod Bacchides eum timebat, et quod de fa-
 cili faceret cum eo pacem, et ea facta, captivos
 quos tenebat, ex parte Jonathae redderet libenter,
 et amore hujus voluit pacem facere. • In Machmas,

nomen loci est duarum syllabarum; quando vero accipitur pro instrumento pugnandi, tunc est trium syllabarum, machinas.

CAPUT X.

« Et anno centesimo sexagesimo ». Haec est secunda pars principalis illius, « Et aggregati sunt »: in qua ponitur ducatus Jonathae sub Alexandro filio Antiochi Illustris. Qui fuit frater Antiochi Eupatoris, quem occidi fecit Demetrius, et abstulit illi regnum, et ob hoc cum mortuus fuerit sine haerede, voluit Alexander impugnare Demetrium, et regnare pro fratre suo. Trogus tamen Pompejus dicit, quod in veritate non fuit filius nobilis Antiochi, sed tantum reputatione vel fama; nam Antiochenses non potentes sustinere tyrannidem Demetrii, neque ejus exactiones; quemdam juvenem Aegyptium fortem prodiderunt, quem filium Antiochi magni esse diffamaverunt, et Alexandrum vocaverunt. Tria ergo fiunt per ordinem: primo ponitur confoederatio ipsius Jonathae cum Alexandro, et hoc in principio capituli: secundo congressio ejus cum Demetrio, ibi, « Et congregavit Alexander »; tertio ejus congressio cum Apollonio pro ipso Alexandro. Circa primum primo Jonathas per epistolas a Demetrio pacifice visitatur. Secundo ab Alexandro ejus adversario consimile replicatur, ibi: « Et audivit Alexander ». Tertio iterum a Demetrio promissio augmentatur, ibi, « Et audivit Demetrius ». Quarto confoederatio cum Alexandro finaliter acceptatur, ibi: « Ut audivit Jonathas ». Circa partem primam Demetrius in adversitate sua recolit in Judaeos suas crudelitates, et commemorat eorum probitatem, et deliberat acquirere eorum familiaritatem, et offert eis libertatem et tranquillitatem. Circa secundam partem similiter Jonathae probitas ab Alexandro recitatur, et ille muneribus visitatur, et illius familiaritas exoratur. Circa tertiam partem Demetrius iterum deceptorie replicat promissiones, quas Judaeis fecerat; et promittit eis amicitiae confoederationem, et tributorum omnium talium relaxationem, et solemnitarum suarum liberam executionem, et omnium captivorum liberationem, et templi et cultus divini largam dotationem, et necessariorum pro templo collationem. « Et congregavit rex Alexander ». Haec est tertia pars principalis totius capituli, in qua ponitur congressus Alexandri cum Demetrio: ubi ponitur primo, quomodo Alexander Demetrium debellavit; et secundo quomodo se cum Ptolomaeo rege Aegypti confoederavit, ibi: « Et misit Alexander ». Tertio quomodo Jonatham multipliciter honoravit, ibi: « Et scripsit rex Alexander Jonathae ». Prima pars istarum patet. Circa secundam Alexandri victoria recitatur, filia Ptolomaei postulator, et petitio acceptatur, et matrimonium celebratur. Circa tertiam Jonathas recipitur amorese, induitur gratiose, et accusatur maliuose, et excusatur gloriose. « In anno centesimo sexagesimo quinto ». Haec est tertia pars capituli, in qua ponitur congressus Jonathae cum Apollonio. Et primo Apollonius princeps exercitus Demetrii Jonatham provocavit. Secundo ponitur, quomodo Jonathas contra ipsum festinavit, ibi: « Ut audivit autem Jonathas ». Circa primum, Demetrius filius Demetrii praedicti de Cretensi regione revertitur. Et secundo Apollonius princeps militiae constituitur. Et tertio ipsius superbia et elatio multis

praesumptuosis verbis ostenditur. Circa secundam partem istarum ponitur primo, quomodo exercitum congregavit, et quomodo Jonathas et sui adversarios ad Joppen propulsarunt, et applicuerunt ad castrum. Et secundo, quomodo illi de exercitu Apollonii insidias in occulto posuerunt, ibi: « Et audivit Apollonius. » Tertio quomodo Jonathas et sui sciverunt, et eos expugnarunt, ibi: « Et cognovit Jonathas. » Quarto quomodo exercitum Apollonii partim occiderunt, partim combusserunt, ibi: « Et eiecit Simon exercitum suum. » Quinto, quomodo cum multis bonis et spoliis ad propria redierunt, ibi: « Et reversus est Jonathas. » Tertia pars patet. « Ascendit Alexander. » Notandum est, quod Trogus Pompejus dicit in libro 55, quod Demetrius, prius occupato regno Syriae et Macedonum, sicut supra dictum est capite septimo, reputans vile, se esse otiosum, cogitavit opes suas ampliare, et reges circumstantes expugnare, incipiens a rege Cappadocum; ejus cum haberet in matrimonio filiam, post fastiditas cum ipsa nuptias, invasit Holofernem fratrem suum, et regno expulit et privavit; quem tamen postea humilem et supplicem recepit curialitate motus, et regnum illi restituit. Holofernes vero revelationem suam ingrato animo recipiens, pactum fecit cum Antiochensibus, qui tunc erant irati Demetrio. Quod rescians Demetrius, ipsum invasit et cepit, Antiochensibus in sua opinione contra Demetrium remanentibus. Qui postea bellis et injuriis Demetrii lacessiti, subornaverunt quemdam juvenem sortis extremae, et de humili prosapia, sed pulchrum et aptum, ut Syriae regnum velut jure paterno sibi debitum, repeteret, dicentes ipsum vocari Alexandrum, et genitum esse ab Antiocho rege nobili; et ideo regnum Syriae illi deberi. Tantum enim odium Demetrii apud omnes erat, ut aemulo ejus non tantum vires regiae, verum etiam nobilitas generis, consensu omnium, tribueretur. Alexander vero omnium orientalium virtute succinctus, praelium intulit Demetrio, quem regno pariter et vita privavit. « Recordabitur enim malorum, » supra 7 et 9 per totum. « Et in fratrem ejus. » Joannem scilicet, quem occiderunt filii Jambri, ut supra cap. 9. « Vel in fratrem, » (et melius) idest Judam qui mortuus fuerat sub Demetrio. « Et dedit ei potestatem congregandi exercitum. » Contra, nonne publice faciebat hoc prius? Respondetur, quod ita, sed invito rege. Non enim licet inferioribus exercitum congregare, nisi de scitu superiorum, ut sciant ad quem finem haec faciant, ne res vergat in praejudicium regis. « Et traditi sunt Jonathae obsides, » quos scilicet posuerat Bacchides et Alcimus in arce, ut supra cap. 9 habetur: « Et fugerunt alienigenae, » custodes scilicet quos posuerat Bacchides in Judaea. « Qui reliquerant legem etc., » qui scilicet, Alcimo et Bacchidi adhaeserant. « Summum sacerdotem, » quia illi erant de genere summorum sacerdotum, eo quod filii erant Mathathiae, ut dictum est supra cap. 2, et erat officium tale multum concupitum. « Et misit ei purpuram et coronam auream. » Notandum, quod quatuor erant insignia regalia; et inter haec erat purpura. Etenim erant diadema, fibula aurea, sceptrum et purpura. Et fibula quidem in mulieribus est ornamentum pectoris, in militibus est cingulus, et forsitan balteus; purpura in regibus est pallium humerale. « Et quae nostra sunt, sentias nobiscum, » tam quae bona, quam

quae mala; sicut in amicitia requiritur. « Et induit
 « se Jonathas stolam sanctam etc. » Non tamquam
 a gentili sibi datam et concessam, sed jam alias
 paterno jure sibi debitam. « Scenopegiae, » idest
 fixationis tabernaculorum. Et vox haec de Graeco in
 Latinum derivata, dicitur a scena, quod est taber-
 naculum. Ab Hebraeo autem derivata dicitur a scen-
 non, quod est umbra; quia tunc habitabant in um-
 braculis, ob memoriam habitationis eorum in de-
 serto, cum exirent de Aegypto. Et incipiebat die
 decimoquinto Septembris et durabat per septem dies,
 et octava festivabatur, quia in ea fiebat collecta pro
 omnibus expensis totius anni pro pauperibus,
 « Praeoccupavit nos Alexander. » Praeoccupasse
 dicitur, non quia Demetrius prius non invaserit
 eum, sed quia cum Demetrio Jonathas nullum pa-
 ctum fecit. « Quoniam servastis ad nos pactum. »
 Aliqui putant, quod id dicit, mentiendo et adulan-
 do; vel id dicit, quia inierat pactum Jonathas cum
 Bacchide, qui de parte erat Demetrii, ut supra cap.
 9 dicitur: vel quia post ultimam Epistolam Deme-
 trii nihil ei nocuit. « Et remitemus vobis prae-
 « stationes, » idest exactiones, quas sub nomine
 praestationis nobis dabatis, vel sub nomine etiam
 tributi. « Pretia salis, » idest sal sine pretio habe-
 bitis. Forte Judaei multo sale indigebant, et care-
 emebant: vel secundum alios, pretia statuta pro
 pecoribus vestris venditis. « Coronas, » quas singu-
 lis annis haereditabant. « Portiones tertiasse minis, »
 idest frugum et leguminum; tantum enim solvebant
 regi. « Et dimidiam partem fructus ligni, » idest
 mediam partem de arboribus, quae etiam debebant
 ei ob ejus exactionem. « Tribus civitatibus, quae
 « additae sunt illi, » idest regionibus; et sunt Sa-
 maria, Galilaea, et trans Jordanem, secundum Jo-
 sephum. « Et Jerusalem sit sancta, » idest tamquam
 sacra sit et immunis. « Et pecorum suorum, »
 idest a tributis pro pretio pecorum. « Et dies de-
 « creti, » idest ex communi statuto ordinati sub
 decreto. « Et tres dies ante diem solemnem, »
 sicut erant solemnitates adventitiae, ut festum E-
 sther, Judith, et similia. « Immunitatis, » idest sine
 vectigalibus et tributis. Sed contra objicitur, quia
 ante eos liberos fecerunt a tributis; ergo superfluo
 haec repeti videntur. Respondetur, quod a tributis
 determinate statutis nunquam eos exonerarunt, ut
 sunt vectigalia et hujusmodi, sed ab aliis quotidie
 contingentibus; et eos immunes fecit per tres dies
 ante solennitatem, et per tres dies post. « Aseri-
 « bantur, » idest assumantur ad officia dignitatis. Et
 hoc tripliciter: ita quod aliqui vigilant in expeditio-
 nibus, quidam custodiant in munitionibus, quidam
 etiam dispensatores sint in rebus. Secundum Josephum,
 haec dicebat, quia ad ista officia ponuntur primi de
 quibus confiditur: quasi diceret: volo de vobis con-
 fidere. Unde sequitur: « Quae aguntur ex fide, »
 idest in quibus agendis necessaria est fidelitas.
 « Sicut praecepit rex, » idest ego, vel aliquando
 Cyrus, 1 Esd. 4. « Ptolemaida, » civitas est ad-
 juncta Judaeae; et est Achom, et duae confines
 civitates ejus, scilicet Joppen et Gazar; vide 1
 Paral. 13. « De rationibus regis, quae me contin-
 « gunt, » idest quae me secundum rectam rationem
 computus contingunt. « Quae non reddiderunt, »
 idest quicumque de officialibus meis, vel de aliis
 mihi debuerant reddere, et non reddiderunt forsitan,
 illa condonabuntur. « Obnoxii, » idest aliquo ma-
 gno malo facto astricti. « Anno centesimo sexage-
 S. Th. Opera omnia. V. 25.

« simo secundo. » Ipse vero incepit regnare anno
 centesimo sexagesimo, ut patet in principio capitis.
 « Dedit illis, » scilicet, Jonathas regibus. « Cum
 « gloria magna. » Magister in historiis dicit, quod
 hoc fuit signum renovationis Judaeorum in anno
 centesimo sexagesimo quinto. Secundum Magistrum
 historiarum, iste Demetrius parvulus, visa morte
 Demetrii patris sui, cucurrit ad parentes suos ma-
 ternos, qui Cretenses erant; et post triduum, cum
 multis ipsi faventibus, reversus est, et invasit Ale-
 xandrum, et vicit, et regnum obtinuit. Sed Tro-
 gus Pompejus aliter narrat; et dicit, quod De-
 metrius pater iturus ad bellum contra Alexan-
 drum, duos filios suos parvulos apud quemdam
 Gnidium hospitalitati commisit, cum magna pecunia.
 Quo mortuo post tres annos, major eorum Deme-
 trius adolescentiam adeptus, audiens luxuriam Ale-
 xandri, in quam inopinata prosperitas eum immer-
 serat, adjuvantibus Cretensibus eum aggressus fuit,
 et inveniens favorabiles Antiochenses, super quos
 regnabat Alexander, tradiderunt se illi. Et ita ag-
 gressus Alexandrum, illum magno impetu dejecit,
 et ita exolvit ei poenam pro patre suo Demetrio,
 quem occiderat, et pro nomine Antiochi, cujus fi-
 lium se mentitus fuerat. « Contristatus est valde
 « se Alexander rex, » quia nihil hostile reputans
 inter scorta vivebat securus. « Reversus est Antio-
 « chian, » non Alexander, sed Demetrius, qui prius
 ab ipsis cum patre suo fuerat de Antiochia fugatus,
 postea fuit receptus in recompensationem injuriae.
 « Apollonium ducem qui praeerat Caelesyriae. »
 Syria habet multas partes, quarum una est Caeles;
 et ibi erat princeps iste Apollonius, quem Deme-
 trius iste fecit principem totius exercitus sui.
 « Resistis nobis, » resistere te confidis: quidam
 legunt interrogative, et alii demissive, et despective,
 quasi diceret: Si resistis nobis fugiendo, non in-
 sultando in nos, quia non audes. « Bis in fugam
 « conversi sunt patres tui: » semel ante Eleazarum,
 qui mortuus fuit sub ventre elephantis, supra ca-
 pite 6, et semel quando Judas etc. « Et exercitum
 « tantum in campo. » Sensus est. Si in terra no-
 stra non praevaluistis, quomodo in campo, idest in
 terra aliena praevalere poteritis? Motus animo, »
 idest concepit animum se vindicandi. « Et exclusit
 « a civitate, » idest viri habitatores Joppen exclu-
 serunt Jonatham faventes Apollonio: ita Josephus:
 Vel aliter: Jonathas exclusit custodias Apollonii a
 civitate Joppe, quae juncta erat Judaeae: vel exclu-
 sit seipsum a Joppe, volens, quod Apollonius obsi-
 deret eam pro Jonathae odio. Media expositio magis
 consonat literae sequenti, ut patet. « Et abiit Azo-
 « tum tamquam iter faciens, » idest gradatim per-
 gens, non in exercitum Judae. « Bet-Daghon, »
 duae dictiones sunt, idest domum Dagbon, idest
 illius idoli: et ejecit Simon, adducens recentes
 milites etc.

CAPUT XI.

« Et Ptolemaeus rex Aegypti ». Haec est tertia
 pars illius, « Et congregati sunt omnes amici », in
 qua ponitur victoria Ptolomaei contra Alexan-
 drum generum suum. Secundo exaltatio Jonathae
 sub tertio rege, scilicet Demetrio filio praedicti De-
 metrii, ibi, « Et regnavit Demetrius ». Tertio adven-
 tus filii Antiochi, scilicet Alexandri, ibi, « Post haec

« autem reversus est Tryphon ». Circa primum ponitur proditio Ptolomaei regis Aegypti exercitum congregantis, et Alexandrum invadentis. Et secundo confederatio ipsius Demetrii cum ipso, ibi, « Et misit legatos ad Demetrium ». Tertio prostratio regis Alexandri, ibi, « Et audivit Alexander, et venit in bellum ». Quarto punitio Ptolomaei regis Aegypti, ibi, « Et rex Ptolomaeus mortuus ». Circa secundam partem, quae incipit ibi, « Et regnavit Demetrius », ponitur ipsius Demetrii provocatio pro impiorum accusatione, et secundo ipsius placatio cum Jonathae honoratione, ibi, « Ut audivit Jonathas »; tertio literarum subscriptio pro pacis confirmatione, ibi, « Et consensit rex et scripsit Jonathas. » Quarto ponitur Antiochi filii Alexandri promotio pro Demetrii destinatione, ibi, « Et vidit Demetrius rex ». Quinto ponitur a Jonathae exercitus destinatio pro regis liberatione, ibi, « Et misit Jonathas ad Demetrium ». Sexto civium cum rege confederatio, cum Judaeorum honore et commendatione, et regis Demetrii parum curiali oblivione, ibi, « Et ut viderunt qui erant in civitate ». Circa tertiam partem, quae incipit ibi, « Post haec autem reversus », primo describitur adventus Antiochi filii Alexandri cum adiutorio Tryphonis. Et primo introducitur ex parte Antiochi regis occupatio; et secundo Jonathae salutatio et honoratio, ibi, « Et scripsit Antiochus »; tertio ex parte Jonathae probitatis exequutio, ibi, « Et exiit Jonathas ». Et circa istam ultimam partem, « Et exiit Jonathas », primo ponitur probitas Jonathae contra Ascalonitas et Azotios; et secundo probitas, scilicet sui fratris Simonis contra inclusos in Bethsuram, ibi, « Et applicuit Simon »; tertio repetitur victoria Jonathae contra adversarios, ibi, « Et Jonathas et castra ejus ». Et primo ponitur, qualiter Judaei fugerunt et succubuerunt; secundo, quomodo reversi fuerunt, et praevaluerunt, ibi, « Et scidit Jonathas. Et Ptolomaeus ». Secundum Josephum, Philopator primus, fuit tertius rex in Alexandria, et regnavit viginti sex annis; secundus rex fuit quartus, et regnavit annos septemdecim. « Et exiit in Syriam verbis pacificis, etc. in dolo », scilicet quasi venisset genero suo Alexandro solatia praestiturus, ait Josephus. « Et aperiebant ei civitates ». Magister historiarum dicit, quod sic praeceperat Alexander in favorem ipsius. « Dagon successum », scilicet a Jonatha, supra decimo capite. « Ut invidiam facerent ei », id est odium, et moverent regis animum contra eum, et tacuit, ac dissimulavit, ne haberet in sua novitate aut invasione in regem Alexandrum, Jonathan contrarium. « Fluvium qui vocatur Eleutherus », id est liberum, secundum Josephum. « Seleuciam », dictam a Seleuco, sicut Antiochia ab Antiocho. « Imposuit duo diademata capiti suo ». Josephus dicit, quod hoc fecit compulsus a suis militibus. Nam dicebat sibi sufficere regnum Aegypti, propter timorem Romanorum, ne videretur ipsis invitis eorum jurisdictionem usurpare. « Quaesivit enim me occidere »; non e contra erat, quod iste eum, id est Ptolomaeus Alexandrum occidere quaerebat. « Fugit Alexander in Arabiam », ad parentes maternos cum filio suo Antiocho. Rex autem Arabum ob favorem et timorem Ptolomaei occidit eum, et filium suum Antiochum reservavit, ut dicitur in historiis, et misit caput ejus Ptolomaeo. « Et vituperavit eum ». Loquitur auctor in tertia persona de Ptolomaeo, quod

vituperaverit Alexandrum, id est crimen illi imposuit, quod Ptolomaeus scilicet concupierit regnum Alexandri. « Erat rex in Cilicia », propter eorum rebellionem. « Zabdiel rex Arabiae caput Alexandri, et misit Ptolomaeo: et mortuus est die tertia ». Josephus dicit, quod contigit, ut equus Ptolomaei andiret vocem vel garritum elephantis, et quod projecit dominum suum ad terram; quod cum viderent hostes, impetum fecerunt in eum, et multa vulnera illi inflixerunt usque ad mortis periculum, custodes tamen corporis sui eum liberaverunt, et ideo supervixit quatuor diebus, non intelligens neque loquens. In fine vero quinti diei respirans a vulneribus, et videns caput Alexandri, quod rescisum illi miserat Zabelus sive Zabdiel rex Arabum, quoquo modo exultavit, sed statim mortuus fuit. « Et qui erant in munitionibus, positi, scilicet, a Ptolomaeo. » Ab his qui erant intra castra, id est, qui plus favebant Alexandro, plusque diligentes eum quam Ptolomaeum. Sed quia uterque jam erat mortuus, ideo melius dicitur secundum Josephum, ab his qui erant de parte Demetrii, qui coepit corrumpere milites Ptolomaei ipso defuncto. « Quidam qui oderant gentem suam », scilicet Judaei. Impugnatio enim ortum habebat ex Judaeis. « Ne obsideret », id est in obsidione permaneret: aliqui tamen libri habent, non obsideret, et aliqui, ne obsisteret, id est desisteret. « Et statuit ei principatum sacerdotii », id est confirmavit ei officium sacerdotis, quod scilicet habuit prius sibi ab Alexandro concessum. « Principem amicorum », id est principalem amicum. « Et tres Toparchias », id est principatum trium locorum: et dicitur sic a topos, quod est locus, et archon, quod est princeps. Erant autem illa tria loca Judaeae addita; et erant Samaria, Lydia et Ramatha. Josephus dicit, trium provinciarum Judaeae additarum, scilicet Samariae, Joppen et Galilaeae; et in Samaria fuerunt, Ephronia, Bebellida et Ramatha. « Et Samariam », ita debet esse: aliqui autem libri habent, sed male, ex Samaria. « Rex Demetrius Lastheni parenti », id est summo sacerdoti gentis suae et ritus sui, « excepto exercitu peregrino », qui propter hoc fuit odiosus aliis: vel, ut dicit Trogius Pompejus, quia prospero tunc successu adolescens vitiis adolescentiae corruptus in segnitiam versus est: et ideo tantum fuit odiosus propter suam lasciviam, quantum pater ejus propter suam superbiam. « Primus », id est praecipuus. « Quidam partium », id est, quidam praecipuus de parte Alexandri. « Et ivit ad Emlachuel », id est regem Arabiae, qui ob favorem Ptolomaei occiderat Alexandrum, retinens filium ejus Antiochum. « Assistebat ei », id est assidue instabat, illum pro Antiocho dimittendo. « Misit Jonatham », videns eum suis odiosum. « In praesidiis », aliis scilicet ab arce in Bethsura. « Et mentitus est omnino », scilicet Judaeis, quod multum ei postea nocuit. « Et accepit Tryphon bestias », id est elephantis exercitus Demetrii, qui erant docti ad bellum. « Et misit illi vasa aurea in ministerium », id est usum. « Fibulam », ornamentum, quod solis cognatis regis ferre licebat. « Trans fluvium », Euphratem scilicet. « Et venit Ascalon », civitas est Philisthinorum. « Et Jonathas et castra ejus applicuerunt ad aquam Genasar », mare Galilaeae, quae alias dicitur Tyberiadis; et dicitur Genesar, quasi generans auras. « Et ante lucem vigilaverunt », id est excubias

fecerunt propter hostes propinquos, quos postea Jonathas vicit et fugavit.

CAPUT XII.

« Et vidit Jonathas quia tempus. » Hic ponitur ducatus Jonathae sub Antiocho filio Alexandri. Et primo ponitur quomodo Jonathas cum extraneis se confederavit. Et secundo quomodo hostes viriliter expugnavit, ibi: « Et audivit Jonathas. » Tertio quomodo Tryphon eum defraudavit, ibi: « Et cum cogitasset. » Circa primam partem ponitur pro fraternitate renovanda cum Romanis et aliis, nunciorum destinatio. Secundo epistolarum recapitulatio, ibi: « Et hoc exemplar epistolarum. » Tertio ad epistolas facta responsio, ibi: « Et hoc rescriptum epistolarum. » In epistolis allegat primo antiquitus contractam cum eis familiaritatem. Secundo reducit ad memoriam antiquitatem, ibi: « Multa enim tempora. » Tertio ostendit suam erga eos fidelitatem, ibi: « Nos ergo omni tempore. » Quarto gaudet propter eorum prosperitatem, ibi: « Laetamur itaque. » Quinto recitant multiplicem suam adversitatem, ibi: « Nos autem circumdederunt. » Sexto recognoscunt se liberatos per divinam benignitatem, ibi: « habuimus. » Septimo petunt curialiter ad rescribendum facultatem. Circa secundam partem principalem quae est ibi: « Et audivit Jonathas. » Primo ponitur a Jonatha et Simone hostium expugnatio. Secundo Jerusalem fortificatio, ibi: « Et reversus est Jonathas, et convocavit. » Circa primam partem istarum primo ponitur factum Jonathae. Et secundo Simonis, ibi: « Simon autem exiit. » Circa primam istarum ponitur exercitus congregatio, et Jonathae invasio, ibi: « Et exiit ab Jerusalem. » Tertio ipsorum evasio, ibi: « Et audierunt adversarii. » Circa tertiam partem totius capituli principalem ponitur primo Tryphonis perversa cogitatio. Et secundo Jonathae fallax honoratio, ibi: « Et vidit Tryphon quod venit. » Tertio deceptoriam promissio et informatio, ibi: « Et dixit Jonathas, ut quid. » Quarto stulta consilii exequutio, ibi: « Et tradidit illi, et fecit. » Quinto Jonathae inclusio, et suorum occisio, ibi: « Et intravit Ptolemaidam. » Sexto exercitus illius persequutio, ibi: « Et misit Tryphon exercitum. » Septimo virilis defensio, ibi: « At illi cum cognovissent tempus, id est quod opportunitatem habebat. » Spartiatas. » Josephus Lacedaemonios dicit. Isti, secundum Glossam, jactabant, se esse de genere Abrahae, ac per hoc esse se fratres Judaeorum. Quomodo vero hoc fuerit, non est certum, nisi quia forte descenderant de aliquo filio Agar, vel Cethurae. Praeterea confederatio fuit facta anno centesimo quinquagesimo primo, sicut potest haberi ex superioribus. Nam fuit facta inter missionem Nicanoris a Demetrio, mortuo Nicanore, quod fuit factum anno centesimo quinquagesimo primo, primo scilicet anno Demetrii; ut patet supra cap. 7, inter missionem Bacchidis scilicet et Alcimi. Quos secundo misit Demetrius mortuo Nicanore, anno centesimo quinquagesimo secundo, et patet supra cap. 9. Haec vero fuit facta sub Demetrio filio Demetrii anno suo ultimo ante captionem ejus, qui fuit annus centesimus septuagesimus secundus; et ita fluxerunt viginti anni solum. » Pristinum, » vide supra cap. 8. » Et dederunt illis epistolas: » sensus est quod Romani dede-

runt legatis Judaeorum epistolas commendatitias ad principes illis subjectos; ut haberent liberum iter ad Spartiatas, et ad revertendum in Judaeam. » Ad omnia, » praedecessorem dicit, non computando Jasonem vel Menelaum vel Alcimum, propter eorum malitiam et usurpationem, » A Dario. » Josephus ponit ab » Ario, » rege Lacedaemonum. » Cum nullo eorum, » id est nullius amicitia indigeamus: quasi diceret: non ex necessitate misimus ad vos, sed ex amore. » Sanctos libros, » qui nobis dant occasionem confidendi de virtute Dei magna. » Si- cut fas est, » id est sicut licet nobis. Quod dicit quia aliquando fuerunt impediti ab adversariis: vel hoc dicit, quia non erant penitus et ex toto unius religionis. » Vobis molesti esse, » videlicet petendo auxilium a vobis. » Amachitae regione. » Amachi locus est. » Non enim dederat eis. » Anticipando scilicet. » Misit speculatores, » id est insidias ad sciendum quomodo facerent adversarii, vel quid facere intenderent. » Arabas qui vocantur Zabadaei. » Aliqui dicunt Nabuchaei, quod non videtur verum, quia isti fuerunt familiares Judaeorum, ut patet supra cap. 5. Josephus dicit istos fuisse qui occiderunt Joannem fratrem Jonathae, ut habetur supra cap. 9. » Non cognoverunt. » Ratio fuit, quoniam videntes focos in exercitu illorum, credebant, eos ibi esse praesentes. » Praesidium, » id est locum munitum ipsius Joppes, ut esset singulariter et distincte. Et sensus est, secundum Josephum, quod ipse volebat facere murum magnum inter arcem et civitatem, ut esset civitas divisa ab arce, ita quod non possent illi de arce habere cibos. » Caphethetha, » nomen viri reaedificantis, vel loci reaedificati. » Adiada, » nomen castrum est. » Bephela, » nomen est regionis, » Comprehendere eum, » id est Jonatham. » Et exivit Jonathas. » Scripserat enim Tryphon, ut sibi occurreret in Bethsan, » Quia pro anima res est illis, » id est pro vita salvanda.

CAPUT XIII.

« Et audivit Simon. » Haec est quarta pars totius hujus processus, quae supra a principio secundi capituli fuit divisa; in qua agitur de ducatu Simonis; qui habuit ducatum sub duobus regibus: scilicet sub Demetrio praedicto, quia Antiochus filius Alexandri decessit, antequam ille plenum regnum haberet; et sub Antiocho filio ejus, vel secundum aliquos, fratre. Et primo ponitur ejus probitas sub Demetrio. Secundo sub ipso jam dicto Antiocho, cap. 15. Circa primum primo sub Simone pax acquiritur. Et secundo foedus renovatur, cap. sequenti. In prima parte quae hoc capitulo continetur, primo Simon ad ducatum eligitur, et assumitur. Secundo Tryphon repellitur et occiditur, ibi: « Et movit Tryphon. » Tertio a Demetrio pax Judaeis redditur, ibi: « Et electus Simon. » Circa primum ponitur primo eligendi causa. Et secundo eligendi forma, ibi: « Et accensus est spiritus. » Tertio electi industria, ibi: « Et congregans. » Circa secundam partem principalem ponitur Tryphonis malitia in populi deceptione et expugnatione. Et secundo ipsius nequitia in Jonathae occisione, ibi: « Et cum appropinquasset. » Tertio Simonis clementia in sepulturae aedificatione, ibi: « Et misit Simon. » Circa primam istarum, primo ponit Tryphonem invadentem. Et secundo Simonem defendentem, ibi: « Simon autem applicuit. » Tertio

Tryphonem mentientem, ibi: « Et ut cognovit
 « Tryphon. » Quarto Simonem praeipientem, et
 tamen metu populi mandato acquiescentem, ibi:
 « Et cognovit Simon. » Quinto Tryphonem eos
 qui in arce erant, subvertentem, ibi: « Et post haec
 « venit Tryphon. » Circa tertiam partem corpus
 Jonathae sepelitur, et sepulchrum curiosum instrui-
 tur, ibi: « Et aedificavit, » et Antiochus adolescens
 a Tryphone occiditur, ibi: « Tryphon autem cum
 « iter. » Circa partem tertiam principalem, « Et
 « elegit Simon viros, » ponitur pacis a rege De-
 metrii postulante adeptio. Et secundo illius adeptae
 executio, ibi: « In diebus illis Simon. » Ubi primo
 ponit fortaliciorum constructionem. Et secundo ho-
 stium impugnationem, ibi: « Eripuerunt qui erant. »
 Tertio arcis possessionem, et hostium expulsionem,
 ibi: « Qui erant in arce. » Quarto solemnitis in-
 stitutionem, ibi: « Et celebraverunt diem. » Quinto
 filii sui promotionem, ibi: « Et vidit Simon. »
 Nunc ergo ad literam, « Pro legibus, » idest legi-
 timis observandis in sua libertate. « Et Sanctis, »
 idest templo. « Angustias, » scilicet mentis et cor-
 poris in fame et siti. « Pro amore, » sensus est
 pro amore vitae meae corporalis: volo enim imitari
 fratres meos. « Natos, » occisos, « mulieres, »
 violatas. « Et accensus est, » idest magno affectu
 voluntarius factus ad consentiendum. « Judae et
 « Jonathae, » fratris sui scilicet, qui erat ejus ami-
 cus singularis, « Exercitum novum, » idest alium
 ab illo, ejus supra cap. 12 fuit facta mentio,
 « posuerat, » timebat enim ne primi, idest exi-
 stentes traderent civitatem Tryphoni. « In Addus, »
 nomen est civitatis, quae secundum Josephum est
 in monte aedificata, unde possunt campi Judaeae
 videri: et ideo sequitur: « Contra faciem campi, »
 ubi scilicet erat Tryphon. « In ratione regis, »
 idest secundum computationem regis, pro tributo
 vectigalium. « Ut non divisus: » contrarie sic, ut
 dimissus non fugiat a nobis, idest non dissentiens
 a nobis, movens contra nos arma. « Jussit tamen
 « dari. » Numquid peccavit hic, sibi conscientia
 dictante, quod iste mentiretur? Respondetur, quod
 videtur excusabilis: primo quia certus de fraude
 non erat, et tamen rationabiliter majus malum for-
 midabat, scilicet ne populus ab ipso recederet, et
 per consequens a lege, et ita tota respublica de-
 periret. « Periiit, » idest perire eum permisit, ut
 dominaretur. « Ador » civitas est Idumaeae. « Quo-
 « eumque ibant, » scilicet Tryphon et sui. » Qui
 « erant in arce. » Contra id dictum est in prin-
 cipio, quod Simon expulerat eos. Respondetur quod
 vel non loquitur de eadem arce sed de alia; vel
 illud quod dictum est supra, dicitur per anticipatio-
 nem, quia hoc fuit factum diu post, ut patet in fine
 cap. « Aedificium, » idest mausolaeum de lapide albo
 et polito, ejus porticus sustentabatur columnis, et
 super eas lapidem politum et album elevatum, « et se-
 « ptem pyramidas » et septem signa ad modum pyrami-
 dis aedificata ab Apollonio in acutum tendentia: scilicet
 duo pro patre et matre; et quatuor pro Juda, Joane,
 Eleazaro, et Jonatha, et pro se. « Retro et ante, »
 idest intus et extra, quia utraque superficies appa-
 rebat. « Pyramidas. » Pyramis dicitur a pyr quod
 est ignis, quia ignis est talis figurae, a lato in acu-
 tum, ut patet de ignis flamma. « Arma, » vel senta,
 vel aliquid hujusmodi. « Naves sculptas, » in si-
 gnum victoriae habitae, secundum Josephum. Et
 tunc Tryphon misit amicos suos ad milites ut eum

regnare eligerent, plurima dona promittens eis, et
 mentiebatur illis Demetrium esse captum a Persis
 et occisum; Antiochum vero fratrem Demetrii eis
 mala facturum, si regnaret. Unde tantum fecit, quod
 ordinatus fuit, ut regnaret. Qui accipiens regnandi
 auctoritatem, dimissa simulatione verus Tryphon
 apparuit, qualis erat antea extraneos diligendo, ami-
 cos et propinquos odiendo et negligendo: unde et
 exercitus ab eo recessit, ut dicitur inferius in loco
 suo. « Per direptionem, » idest violentiam et in-
 justitiam. « Et bahen quam misistis, » ornamentum
 est colli, ex anulis aureis contextum. « Regis »
 loquitur de se in tertia persona. « Indulsimus, » tempore
 Jonathae, supra cap. 11. « Vobis constant, » vel
 inscriptis, vel in animo nostro, tamquam adimi-
 plenda a nobis, « Remittimus quoque vobis igno-
 « rantias, » idest peccata quae ex ignorantia feci-
 stis in nos, faventes Alexandro contra nos, ut patet
 supra cap. 11. « Et coronam quam debetis, » quia
 forte quolibet anno debebant sibi mittere coronam
 auream in recognitionem dominii. « Apti sunt
 « conscribi, » idest promoveri super negotia regni.
 « Ablatum est jugum gentium, » magis plenarie
 quam ante, quia tenuerunt arcem et alia praesidia.
 « Scribere in tabulis etc. » Sensus est propter
 prosperitatem illius anni, in conscriptionem nego-
 tiorum suorum computabant ab anno primo Simonis
 Pontificis Judaeorum, sicut nos ab incarnatione
 Christi, ut supra, anno tali vel tali, a primo anno
 Simonis factum est hoc vel illud. « In civitatem, »
 quae machinae erant contra civitatem. « Prohibe-
 « bantur egredi, » per custodias, scilicet Simonis,
 et per murum factum inter eos et civitatem, ut
 supra cap. 12. « Centesimo septuagesimo primo: »
 hic fuit primus annus Simonis: et ita patet quod
 Jonathas tenuit principatum viginti annis, aut cir-
 citer, ut patet supra cap. 9. Judas enim fuit mor-
 tuus anno centesimo quinquagesimo secundo (cap.
 9) et incepit anno centesimo quadragesimo septimo,
 supra cap. 8, et Jonathas fuit dux populi post Ju-
 dam usque ad annum centesimum septuagesimum.
 « Mensis secundi. » Mensis secundus, est Majus
 simpliciter loquendo, quia Aprilis erat primus apud
 Judaeos; et Martius non dicitur primus apud eos
 simpliciter, sed ratione lunationis Aprilis, quae in
 eo incipit. « Cinnyris, » instrumentum musicum
 est, a cieo cies, ut dictum est, quod est moveo mo-
 ves; quia per motum in aere facit sonum. « Nablís »
 est aliud instrumentum, et est idem quod psalte-
 rium. Differunt tamen, quia psalterium psaltro per-
 cutitur, et habet tantum decem chordas; Nablís vero
 digitis; et habet duodecim chordas, ut dicit Glossa,
 2 Regum cap. 22. « Inimicus, » idest arx quae
 multas molestias eis fecerat usque modo. « Mon-
 « tem templi, » idest montem in quo erat tem-
 plum, « munivit, » scilicet muros. Josephus tamen
 dicit quod per tres annos ipsum montem destru-
 xerunt, et terrae coaequarunt, ut eis alias non no-
 ceret, et ut templum magnum appareret. « Habi-
 « tavit, » Joannes scilicet, non Simon, « In Ga-
 « zaris: » verior litera sic habet: et non Gaeraris.

CAPUT XIV.

« Anno centesimo septuagesimo secundo con-
 « gregavit. » Haec est secunda pars, de pacto Si-
 monis. Et primo ponitur a Simone pacis acquisitio.
 Et secundo promissa foederis renovatio in isto cap.

et describuntur tria per ordinem. Primo sub regimine Simonis ponitur populi sublimatio, in principio. Secundo per Demetrium sacerdotii libera collocatio, ibi: « Ut auditum est Romae. » Tertio sacerdotii collocati per populum confirmatio, ibi: « Et hoc est exemplum epistolarum. » Circa primum ponitur captivatio Demetrii. Secundo ex hoc, sub Simone sede vacante populi sublimatio, ibi: « Et siluit terra. » Circa primum istorum, ponitur ejus invasio, ligatio et captivatio. Circa secundum ostenditur Simonem primo habuisse ad subditos aequitatem. Secundo ad patriam fortificandam studiosam sedulitatem. Tertio ab hostibus pro se et populo securitatem. Quarto ad cultum divinum pietatem. Circa secundam partem principalem, « Ut audierunt etc., » contraxerunt Spartiatæ cum Simone renovationem amicitiae. Secundo miserunt de hoc literas in tabulis aereis, applaudentes suae prosperitati et gloriae. Circa primam partem, « Post hoc autem, » ponitur primo Romanorum deliberatio. Et secundo epistolarum destinatio, ibi: « Et statuerunt etc. » Et in epistolis missis ad Judaeos recoluerant Judaeorum, specialiter Machabaeorum, probitatem; et populo acquisitam prosperitatem, deinde obtentam a Simone auctoritatem, et populi sub ipso libertatem, ut patet; et totum non est nisi recapitulatio praecedentium. Dicitur ergo: « Anno centesimo etc. » Incepit ille regnare anno centesimo sexagesimo quinto, ut supra cap. 10, habetur. Ac per hoc regnavit septem aut octo annis ad plus, computando annum sexagesimum quintum et septuagesimum secundum. Quod verum est de regno ejus prima vice, quia bis regnavit. Nam frater ejus vel filius Antiochus invasit semper eos qui eum detinebant, et liberavit eum, et regnavit post ipsum Tryphonem pluribus annis. Josephus tamen dicit, quod istud quod hic legitur, fuit factum antequam Tryphon occideret Antiochum, de quo supra cap. 15 et 12. « Cum omni gloria, » idest cum tota sua potentia, vel cum omnibus aliis factis suis gloriosis. Et designatur securitas in eo quod dicitur: « Colebant; » facilitas vero in eo quod dicitur: « Dabat fructus. » Longaevitas autem in eo quod dicitur: « Seniores. Et stolas belli, » idest loricas; non ad bellandum contra hostes, sed ad exercitum et ludum, sicut faciunt qui vacant otio. « Vasa munita, » idest instrumenti defendendi se, « Quoadusque, » idest in tantum quod etc. « Laetitia magna, » ista est prosperitas de qua exponunt Judaei, plures, et fere omnes passus qui sunt in Isaia, de quibus credimus prophetare nobis de prosperitate spirituali christianorum vel beatorum, ut illud, conflagrant gladios suos in vomeres, et alia hujusmodi. « Cum Juda et Jonatha, » vide supra cap. 8 et 12. « Qui missi sunt, » scilicet supra a Juda et Jonatha, vel melius modo a Simone. « Segregatis, » idest securius et magis solite custoditis. « Numenium, » vel Neumenium, « Habentem clypeum, » non quo utebatur, sed quem portabat Romanis pro encaenio. « Pondo, » est vox indeclinabilis et neutri generis, et dicitur a pendeo, pendes, et accipitur pro pondere, quod est quodlibet onus; tamen abusive accipitur specialiter pro libra; unde dipondium dicitur duae librae. « Mina, » est pondus habens sexaginta sicles, facientes obolos mille ducentos; ne per hoc istud sentum habebat sexaginta mille sicles, et obolorum ducenta millia. « Quam gratiarum actionem, » non solum pro

xenio, sed pro eo quod exaltavit fratres suos amicos Romanorum sibi confoederatos. « Statuunt, » idest confirmant; prius enim statutum illud scripsere Romani, scilicet illam confoederationem. « Et posuerunt: » Judaei scilicet. « Ebul. » Ait Glossa, idest Septembris. « Anno centesimo septuagesimo secundo, » regni Graecorum. « Sub Simone, » idest sub ducatu Simonis; et ita patet quod negotia sua subscribebant ab annis Simonis in honorem sui ducatus, sicuti supra ab annis Jonathae. « Inferebant plagam magnam castitati, » idest cultui divino, quo reducitur homo ab idololatria. « Demetrius, » supra cap. 15. « Summum sacerdotem in aeternum, » idest pro posteritate sua, « donec surgat propheta fidelis, » idest donec habeant revelationem certam de aliquo promovendo: vel « propheta, » idest Messias. « Scribantur in nomine, » idest secundum annos suos, dicendo, Anno tali a ducatu Simonis factum est hoc vel hoc. « Dux, » scilicet in bellis. « Princeps, » in officio sacerdotali. « Peribolo, » idest in armario quod erat in muro templi: peribolus enim est circuitus muri.

CAPUT XV.

« Et misit Antiochus filius Demetrii etc. » Haec est secunda pars illius. Et audivit Simon: ubi postquam egit de facto Simonis sub Demetrio, hic agitur de factis ejus sub Antiocho fratre praedicti Demetrii, secundum aliquos, et secundum alios, filio. Ubi ponitur primo ejus cum Simone confoederatio. Secundo ipsius regis alienatio post calumniam, ibi, « Antiochus autem. » Tertio ipsius expugnatio, ibi, « Et venit Athenobius amicus. » Circa primum ponitur primo Antiochi intentio. Et secundo Simonis salutatio, et post sibi concessorum confirmatio, ibi: « Nunc ergo statuo. » Et tertio ipsius Antiochi in regem susceptio, et Tryphonis persecutio, ibi: « Anno centesimo etc. » Quarto ipsius Antiochi a Romanis pro Judaeis honorandis informatio. « Antiochus autem. » Haec est secunda pars principalis, in qua ponitur primo Tryphonis ab Antiocho expugnatio. Et secundo ipsius Simonis curialis visitatio, ibi: « Et misit ei Simon. » Tertio ipsius Antiochi denegatio, ibi: « Et noluit. » Quarto ipsius a Simone injuriosa petitio, ibi: « Et misit ad eum Athenobium. Et venit Athenobius. » Haec est tertia pars in qua ponitur oppugnatio Simonis. Et primo sub Antiocho 2 a Ptolomaeo quodam principe, ibi: « Et Ptolomaeus filius Abobi. » Circa primum ponitur Simonis ad interrogata responsio. Et secundo responsionis ejus ad regem Antiochum reportatio, ibi, « Reversus est autem cum ira. » Tertio exercitus congregatio, ibi: « Et constituit rex Cende- bacum. » Sed jam ad literam. « Antiochus filius Demetrii. » Secundum Josephum, iste fuit frater Demetrii junioris, qui captus fuit a Persis in custodia positus, ut habetur supra cap. 14: et ideo voluit iste loco ejus regnare: et secundum Glossam, hic accepit Cleopatram uxorem fratris sui Demetrii, quae etiam fuerat uxor Alexandri, filiam Ptolomaei regis Aegypti, supra 10; et iterum fuit sublimatus, eo quod plures civitates se ei reddiderunt; et tantas opes habuit, quod etiam castra domus suae, etiam vasa coquinae de argento erant. Postquam vero Babyloniam cepit, exercitum contra Spartiatas movit qui fratrem suum detinebant, et necessitate

compulsi Spartiatae Demetrium reddiderunt; tamen postea, eo quod exercitum suum dimiserat, occiderunt. Iste vero quatuordecim, annis regnavit, post quem frater ejus iterum Demetrius, supra 4. « Facere » percussuram proprii numismatis. » Numisma proprie dicitur imago. « Numismatis, » idest auctoritatem faciendi novum modum numi. « Venit autem, » recapitulatio est ejus quod dictum fuit supra cap. 14, excepto quod additur hic de literis, quas attulit Numenius ad reges et regiones. « Regi » Demetrio. » Argumentum est, quod quando haec scripserunt Romani, non erat captus Demetrius, vel « Haec scripserant prius » Demetrio, quando regnabat. « Antiochus. » Revertitur ad historiam de Antiocho. Ex quo patet quod ab illa parte, « Venit » autem Numenius, » totum est incidens et recapitulatio, sicut dictum est. Vel forte in tempore fuit factum, quoad istos qui hic nominantur, quod prius factum fuerat cum diminutione. « Secundo, » idest secundum insolitum, quia forte iterum ab obsidione recesserat, « Et semper manus, » idest manualement impugnationem, « Vos tenetis Joppe et » Gazaram. » Has nominat tamquam fortiores. « Fines, » quia ad illam terram erant superadditae. « Date talenta argenti et exterminii, » idest date pecuniam ratione damni quod intulistis. « Cedronem, » idest castrum quod situm est in torrente Cedron, qui est juxta Jerusalem ad impediendum viam in Jerusalem. Et torrens Cedron intermedium inter ipsos et hostes.

CAPUT XVI.

« Et ascendit Joannes de Gazaris ». Haec est secunda pars illius, « Antiochus autem »: ubi postquam ponitur, quod Antiochus noluit acceptare arma et argentum, quae illi Simon miserat ad expugnandum Doram ubi erat Tryphon, rex ipse misit exercitum contra Judaeos, ibi: « Et constituit rex » Cendebaeum ». Hic vero ponitur primo Simonis

exhortatio, ibi: « Et vocavit Simon duos filios suos »: secundo ponitur filii Simonis, qui Joannes dicebatur, substitutio, ibi: « Et ascendit Joannes ». Et circa hoc primo ponitur quomodo exercitum animavit et informavit. Secundo quomodo exercitum ordinavit, ibi, « Et admovit castra ». Tertio quomodo exercitus adversarium debellavit, ibi: « Et exclamaverunt » et Ptolomaeus ». Hic primo ponitur, quomodo Ptolomaeus contra Simonem conspiravit. Secundo quomodo quidem deceptorie Simonem et filios hospitavit, ibi: « Et suscepit eos filius Abobi »; tertio quomodo ibidem Ptolomaeus eos proditorie trucidavit, ibi, « Et cum inebriatus esset ». Quarto quomodo super hoc regem contra Judaeos informavit, ibi: « Et misit aliquos ». Quinto quomodo Joannes filius Simonis evasit, ibi: « Ut autem audivit. Amovit castra contra faciem eorum », scilicet Cendebaeus, vel melius Joannes filius Simonis. « Primus ». Joannes scilicet in medio. Itaque pedites erant ante et retro, et equites in medio. « Sacris », quia usus eorum statutus erat a lege. « Nubis », secundum praeceptum legis Numer. cap. 10. « Munitionem » fugerunt », id est, in Cedronem. « Aedificavit », scilicet Cendebaeus constitutus a Simone. « Sacerdotis », scilicet ipsius Simonis ejus habebat filiam. « Exaltatum cor ejus », praesumptione et ambitione dominandi. « Mensis Sabbat », id est Februarius apud nos. « Duos filios », scilicet Judam et Mathathiam, et remansit Joannes. « Et quosdam » pueros », scilicet suos. Josephus dicit, quod uxorem Simonis matrem uxoris suae vinculavit cum duobus filiis forte parvulis, quos occidere noluit. « In libro dierum », quem non habemus. Notandum tamen est, quod iste fuit Joannes Hircanus ejus facta continuat Magister in historiis usque ad decimum cap.; et dicitur Hircanus propter bellum contra Hircanos. De factis vero istius et probitatibus, multa possunt videri in Glossa super locum et in historiis.

LIBER SECUNDUS

CAPUT I.

« Fratribus qui sunt in Aegypto ». Hic incipit secundus liber, qui non est ejusdem historiae prosequutio: sed ejusdem replicatio, ad supplementum aliquorum, quae fuerunt prius dimissa; et fuit quasi quaedam epistola missa ab illis qui erant in Judaea, Judaeis dispersis in diversa loca; et maxime illis, qui erant in Aegypto; et hoc ad eorum consolationem, et spei de sua reversione erectionem; similiter et ad eorum informationem super receptione et solemnizatione aliquorum festorum, quae fuerunt ab ipsis instituta, de quibus visum est supra, et de illis infra dicetur. Et primo ponitur quasi praelibata praefatio; secundo tribulationum recapitulatio; tertio tribulorum liberatio. Circa primum notificat fratribus suis suam intensionem; et secundo explicat suae intensionis causam et rationem; et hoc in secundo cap. In hoc cap. praemittit salutationem, ibi: « Fratribus qui sunt ». Secundo epilogat tribulationes, ibi, « Anno centesimo et octogesimo ». Ter-

tio inducit ad purificationis templi celebrationem, ibi: « factum ». Quarto autem celebrandi illam suasionem, ibi: « Nam cum in Perside ». Circa salutationem allegant familiaritatem, optant prosperitatem, ibi, « benefaciat »: et promittunt fidelitatem ibi, « Et nunc hic sumus ». Circa secundam primo iterum replicat salutationem, ibi: « Anno centesimo octogesimo ». Secundo ponit suam liberationem a magnis periculis factam a Domino. Tertio tractat magnam fuisse tribulationem, ibi: « Ipse enim » ebullire ». Quarto tangit malitiosam hostis invasionem, ibi: « Etenim cum eo habiturus ». Quinto ipsius expulsionem, et occisionem, ibi: « Cumque » proposuissent ». Tertia pars patet. Circa quartam partem repetit historiam sacrificii Nehemiae, quando ab ipso reparatum fuit altare, et quo mirabili modo ignem habuerunt. Et primo ostendit a Nehemia ipsius ignis causam abseconsionem. Et secundo mirabilem ejus inventionem, ibi: « Cum » percussisset autem. » Tertio mirabilem ejus operationem, ibi: « Et jussit eos haurire. » Quarto ipsius

Nehemiae et sacerdotum orationem, ibi: « Oratio-
nem autem. » Quinto Nehemiae ordinationem,
ibi: « Cum autem consumptum. » Sexto facti apud
regem divulgationem, ibi: « Ut vero manifestata. »
Septimo examinationem regis et approbationem, ibi:
« Considerans autem. » Sed jam ad literam, « Sa-
lutem dicunt, » idest optant. « Judaea, » idest
Judaei. « Testamenti, » idest promissionis factae ad
Abraham cap. 12, 15 et 15. Genes. « meminerunt, »
ut impleat in nobis « cor, » idest animum, vel
« cor, » idest sapientiam ad colendum eum. « Cor-
de de magno, » idest comitatu magno, tam ex parte
intellectus, quam voluntatis. « Tempore malo, »
idest adversitatis. « Regnante Demetrio, » scilicet filio
Seleuci, et nepote Antiochi Magni, quia Antiochus
Nobilis et Selencus fuerunt fratres, filii Antiochi
Magni, ut dictum est cap. 1. lib. 1. Iste Demetrius
expulit filium patris sui Antiochi de regno, supra
lib. 1, cap. 7: et ita vult Glossa. Sed tunc repugnat
numerus annorum; quia hoc dicitur factum esse
anno centesimo sexagesimo nono, et iste Demetrius
mortuus fuit anno centesimo sexagesimo tertio. Ad
hoc respondet Rabanus, quod septem anni, de an-
nis Alexandri, cujus super mentio facta fuit, quod
esset filius Antiochi Epiphanis, propter ejus foedam
originem et vitam, non ponuntur: et secundum
Trogum Pompejum, traduntur isti Demetrio: in fine
enim istius Demetrii recesserant Judaei ab ipso,
ipso tamen invito, et conjunxerunt se Alexandro,
qui istum Demetrium occidit; et ideo ob hanc
victoriam forte fecerunt istam epistolam fratribus
suis. Et de istis videatur supra lib. 1, cap. 10. Ali-
qui tamen dicunt, quod loquitur hic de Demetrio
filio Demetrii, quem constat illo tempore regnasse,
et ad quem Simon misit, supra cap. 15, et sub
quo ablatum est omnino jugum gentium a Judaeis,
et habuerunt illam prosperitatem de qua supra cap.
14, et sub quo institutum fuit festum purificationis
altaris, de quo agitur hic, ut patet supra cap. 15.
Et quidem omnia magis concordant de isto. « Scri-
psimus: » prius scripserunt tribulationem, postea
sicut nunc liberationem. « Jason, » de hoc habetur
infra, et etiam dictum fuit supra cap. primo. Et
hic fuit frater Oniae et Menelai, « qui, » scilicet
Jason et Menelaus, sic nominati fuerunt, postquam
ad gentes se transtulerunt, propter ambitionem
summi sacerdotii, relinquentes ritum et nomen Ju-
daeorum; et fuerunt filii iniqui, qui exierunt ex
Israel, de quibus supra capite 1 et totum Israel
turbaverunt. « Portas templi, » plurale forsitan pro
singulari ponitur, idest portam urbis, « succende-
runt Antiochus et sui. » Obtulimus, » supra cap.
4, postquam tribus annis ad punctum duravit con-
taminatio, ut ibidem dicitur. « Similaginem, » idest
sacrificia, quae debebant fieri de simila secundum
ritum legis. « Casleu, » idest Decembris. Sed con-
tra: festum scenopegiae, idest tabernaculorum, fiebat
decimoquinto die Septembris, non Decembris.
Respondetur, quod non loquitur hic de Scenopegia
proprie, sed similitudinarie, quia in purificatione
templi usi fuerunt tabernaculis, ideo vocant ipsam
scenopegiam. Unde supra decimo dicitur, quod in
modum tabernaculorum diebus octo fecerunt istud
festum. Unde apparet satis, quod loquitur de sce-
nopegia hic, non ad literam de festo legali, sed si-
militudinarie loquitur; et ideo illud fecisse dicuntur
in Decembri, « Anno centesimo octogesimo octavo. »
Haec est alia epistola a prima: et est de morte An-

tiochi, de qua magis dicitur infra. « Et Judas. »
Contra: Judas mortuus fuit anno centesimo quinquage-
simo secundo. Ergo non potuit scribere anno
centesimo octogesimo octavo. Respondet Rabanus,
quod non est vis facienda in hujusmodi computa-
tionibus; quia cum diversi sint, et ignari fuerint
scriptores; probabile est, quod a diversis tempori-
bus inceperint suas computationes. Vel dicitur, quod
forte Judas, antequam moreretur, ordinaverat istam
epistolam mitti: vel etiam quod hic loquitur de Juda
filio Simonis, de quo supra cap. ultimo. Sed licet
tempus in ipsum consentiat, non tamen factum,
quia ducatum non tenuit. « Aristobulo, » hic ge-
nere fuerat Judaeus de sacerdotibus, et fuit Philo-
sophus Peripateticus, qui Ptolomaeo scripserat com-
mentariolos in libros Moysis, et cum rege erat
tamquam Magister illius. « Christorum, » idest un-
ctorum. « Salutem, » scilicet animae, et sanitatem
corporis. « Talem regem, » Antiochum Nobilem,
ut dicit Glossa, et Rabanus. Sed dicunt aliqui quod
minus bene: quia iste non fuit occisus in templo,
ut patet supra cap. 6, imo mortuus fuit in lecto
suo: et ideo volunt quod intelligatur de Antiocho
Magno, patre scilicet Antiochi Nobilis, qui fuit
occisus, ut auctor est Magister in historiis, et mem-
bratim divisus in templo Naneae. Et sic iste auctor
tribulationes Judaeorum altius incipit computare,
quam in primo libro. « Ipse enim fecit, » scilicet
Antiochus, vel ipse Deus de quo statim supra di-
citur, a Deo liberati, « ebullire, » idest cum im-
petu et copia venire. « Naneae, » idest Dianae,
secundum Josephum. De isto templo dicitur supra
lib. 1, cap. 3 et 6, quod Antiochus Nobilis voluit
illud spoliare, et non potuit: unde indignatus oc-
casionem mortis contraxit: in illo etiam tempore
fuit Antiochus Magnus interfectus, et occasione illius
fuit Antiochus filius ejus infirmus. Et in hac di-
ctione, « Nanea, » debet media produci, et ultima
syllaba deprimi. « Consilio, » promiserant enim
illi dolose sacerdotes Dianae, quod intraret templum,
et omnia illi darent. « Dotis nomine, » idest titulo
donationis: vel pecunia illa erat qua templum dota-
tum erat, ideo dotis nomine significatur. « Per-
cusserunt ducem, » Antiochum Magnum scilicet.
Sed secundum illos qui dicunt, quod hic loquitur
de Antiocho Epiphane, dicendum est, non ipsum
Antiochum esse mortuum, sed ipsius ducem, et
ipsum exiisse et fugisse, et postmodum ex indi-
gnatione infirmitatem ineurrisse; quod videtur ma-
gis rationabile et ad sensum historiae, « Scenope-
giae, » large hanc voculam accipiendo, non pro-
prie, ut expositum est ante: quasi diceret: Signifi-
camus vobis, ut vos similiter nobiscum faciatis, et
simus conformes. Quod si accipitur proprie, tunc
est sensus, quod nos non solum scenopegiae festum
interruptum propter captivitatem resumimus; sed
cum hoc facimus purificationis altaris: et ideo ad-
minus resumatis festum scenopegiae, ob captivita-
tem dimissam. Quod enim fecerunt scenopegiam,
patet supra cap. 10, quod Jonathas induit se stolam
sanctam in die solemnii scenopegiae. « Et diem
« ignis, » idest solemnitatem pro igne invento.
Nihil legitur de isto festo in Nehemia, nisi forsitan
haec habeantur hic ex traditione aliquorum anti-
quorum. « In Persidem, » idest in Babyloniam.
« Patres nostri sacerdotes etc.: » hoc dicitur fecisse
Jeremias. « Cum autem praeteriissent anni multi, »
idest septuaginta; quia hoc fuit factum a Jeremia

quando transmigrare debuerunt, et inventum tempore Nehemiae, nempe octavo. « Solus praestans, » idest praevalens. « Custodi partem tuam, » Deuter. cap. 32: Pars autem Domini populus ejus. « Confringe, » idest confringes. « In loco sancto » tuo, » scilicet Judam et Jerusalem. « Quod refulsit ab altari, » idest a sacrificio lignorum, et animalium. « Purificaverunt sacrificia, » idest aspererunt. « Fecit ei templum, » idest ad voluntatem ejus: « fecit, » idest fieri permisit templum, et ipsum etiam honoravit. « Ut probaret, » idest ad ipsius mirabilem approbationem: et ex isto scito miraculo, fuit favorabilis negotio. Et notandum, quod totam illam clausulam, « Ut probaret etc., » non habent libri antiqui: sed sic habent: « Post illud fecit templum, et quibus prius dominatus fuerat, multa dona accipiebat, » ex hoc tempore, quod tribuebat: quasi diceret: quibus prius dominabatur, modo dabat. « Nephi, » idem est quod penitus.

CAPUT II.

« Invenitur autem in descriptionibus. » In primo capite aperuerunt Judaeis dispersis suam intentionem: in isto secundo ostendunt suae intentionis occasionem. Intentio eorum erat, ut Judaei dispersi illos dies purificationis, scilicet templi, factae a Juda supra cap. 4, et festum seenopegiae interruptum celebrarent. Rationem autem ejus assignat, quia Jeremias similiter suasit populo, cum dispergeretur per captivitatem, ut tenerent se in ritu et cultu Dei etiam in captivitate existentes, neque ad idololatriam defluerent: et ita volebant isti Judaei existentes in Jerusalem hortari eos, scilicet Judaeos dispersos in Aegypto, ne cultum Dei dimitterent. Ut eos ad majorem excitarent devotionem, nova festa celebranda eis indicebant, et facta per ipsos illis intimabant. Occasione autem hujus similitudinis reducit ad memoriam factum ipsius Jeremiae, quomodo se habuit erga Judaeos, quando venerunt in captivitatem. Unde cum ista dicuntur de tempore captivitatis Babylonicae quae fuit tempore Jeremiae; notandum est, quod non dubitatur hic de his, quae sub Machabaeis contigerunt; sed similitudine quadam commemorantur, ut intelligatur, quod sicut Jeremias tunc fecit, illos hortando; ita et nos vos incitando. Hoc ergo capitulum dividitur in duas partes. Et in prima ponitur pro ratione monitionis factum ipsius Jeremiae. In secunda ponitur pro praelibatione sequentium praefatio sequentis historiae in medio cap., ibi: « De Juda vero Machabaeo. » Circa primum ponitur Jeremiae mirabile factum. Secundo concluditur principale propositum, ibi: « Acturi igitur purificationem. » Circa primum ponitur primo Jeremiae devotio in ignis abseconsione, et populi instructio, et tabernaculi, et arcae, et altaris incensi occulta repositio. Secundo ponit aliquorum curiosorum interpretationem pro loci investigatione, ibi: « Et accesserunt. » Tertio abseconsionis prohibitam rationem cum futurae prosperitatis promissione, ibi: « Ut autem cognovit etc. » In ipsa autem praefatione et intentio exprimitur, et modus procedendi praefigitur. Nunc vero jam ad literam, « Signatum est, » scilicet supra capite primo. « Legem, » idest munitionem, sicut lex dictabat: de hoc in epistola quam mandavit transmissis, Baruch, cap. 6. « Mandavit, » ut scilicet de

illo igne memoriam haberent. « Erat autem, » istud non legitur alibi in Scriptura sacra, quam hic; de hoc tamen dicit Epiphanius; hic est Jeremias qui templum subvertendum praenoscens, arcam testamenti cum his, quae in eadem erant, tulit; et precibus absorberi fecit in petram: petram vero digito designans, nomen Dei impressit, et factum est sigillum in similitudine scripturae, quod ferro cavatur, et ipsum Domini nomen nubis operimento ita celatum est, ut ex tunc nec locum quis cognoscere queat, nec nomen legere usque in hunc diem et usque in finem: et pristinae figurae instar ignis et nubes saepe illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab ejus lege non desinat. Est autem petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos jacent sepulti Moyses et Aaron. Dixitque Jeremias praesentibus: Dominus de Sion ascendit ad caelos, inde cum virtute reversurus; et erit signum praesentiae ejus, quando omnes gentes adoraverint lignum: dixitque quod arcam hanc nemo poterit producere praeter Moysem electum Dei Prophetam. Et tabulas quae in ea sunt nullus aperiet sacerdotum, nullusque prophetarum, nisi electus Dei Aaron. Et in prima resurrectione resurget haec arca, et exibat de petra, et ponetur in monte Sina, et omnes sancti congregabuntur ad ipsam, regressum Domini expectantes, et ut vitent adversarium qui eos fugientes est quaesiturus interimere. Haec ille. « Montem », Abarim scilicet. Numer. 27. et Deut. 34. « Donec congreget Deus », scilicet perfecta congregatione, quae erit post Antichristum. Illam enim quando reversi sunt de Babylonia, non habuerunt perfectam. « Sicut et Moysi manifestabatur », Exod. 19, in datione legis. « Ut locus sanctificaretur », id est templum et atrium. Et sicut tunc manifestavit gloriam suam per nubem et fumum; ita faciet in fine, quando Judaei convertentur, et ostendet eis arcam. Quod hic vel intelligendum est ad literam, vel mystice, id est humanitatem suam ostendet. « Obtulit sacrificium dedicationis templi ». Salomon scilicet; et hoc fumo cessante, secundum quod debebat, vel decebat, sacrificium obtulit. « Sicut et Moyses », Levitici 9, apparuit gloria Domini, etc. et est alia apparitio ab illa quae facta fuit Exod. 19. « Sicut et Salomon ». Ista clausula non habetur in antiquis libris, et sine ea planus est textus; licet ita accideret, ut hic dicitur, et habetur secundo Paral. 7. « Et dixit Moyses eo », id est ideo, « Quod non sit mundum », id est munde oblatum, incensum scilicet. « Quod erat pro peccato », scilicet offerendum, et eo quod non sit munde, « consummatum », scilicet non igne divino, sed alieno, « est », id est accidit haec vindicta; ac si dicat: quia non munde et rite obtulerunt incensum, ideo puniti sunt, scilicet Nadab et Abiud filii Aaron, qui accepto igne alieno voluerunt offerre incensum in thuribulo, ut habetur Levit. 7, et cap. 10. Vel potest intelligi de hireo, cujus portionem in loco sancto comedere debuerunt, residuo pro peccato cremato, et ipsi totum combusserunt. Unde Levit. 10, dicitur: Inter haec hireum qui oblatus fuerat pro peccato, cum quaereret Moyses, combustum reperit; iratusque contra Eleazar et Ithamar filios Aaron qui remanserant, ait, Cur non comedisti hostiam propter peccato, in loco sancto, quae sancta sanctorum est? Et tunc legatur sic, « Eo quod non sit mundum », id est munde comestum, et non a mundis et in loco sancto. « Quod erat pro pecca-

« to oblatum », id est hircus. « Et consumptum », id est exustum, « est », id est accidit hoc, vel eo quod exustum est, supple, increpo vos. « Manducant », aliqui libri habent, mandant; et tunc legendum est per syncopam, id est manducant. « Si milititer et Salomon », id est, sicut octo diebus fecit Moyses observari consecrationem Aaron; similiter et Salomon octo diebus fecit solemnitate dedicationis templi; sic etiam modo etc. Sed contra: tertio Regum 8 dicitur, quod tantum septem diebus. Respondetur, quod octava dies observabatur aliqua alia ratione, sicut octava die scenopiegie fiebat collecta. « Inferebantur autem », id est continebantur. « In descriptionibus », quas non habemus. « Haec eadem », scilicet de igne et de arca. « Construens », id est, reparans auxilio Esdrae, qui Bibliam combustam a Chaldaeis reparavit, ut primo Esdrae cap. 7, habetur in Glossa quadam. « Vel Bibliothecam », id est locum ad reponendum plures libros, quos de diversis partibus collegit; et de Donariis supra cap. 1. De omnibus his habebatur in illis descriptionibus. Et ita bene concludit intentum: quasi diceret: Ex eo quod tempore Moysis et Salomonis; imo et Eliae (Judicum 13) Dominus ostendit Judaeis gloriam suam per ignem, et nos iterum speramus adhuc juxta Jeremiae dictum quod Dominus ostendet, ut dictum est. « Bene ergo facietis, si et si egeritis hos dies », scilicet ignis et purificationis templi a nobis factae, supra lib. 1, cap. 4, observare: et tunc ostendet nobis arcam absconditam, ut dictum est. « A Jasone ». Cyrenaeo historiographo. Non fuit Jason frater Menelai. « Tentavimus », huc usque suspensiva est locutio. « Oblatio », fastidiosis scilicet. « Datam formam », id est sicut decet abbreviatorem. « Breviationis », id est historiae vel dictorum. « De praefatione », in qua ostenditur quod liber sit recipiendus ratione humilitatis, facultatis et utilitatis.

CAPUT III.

« Igitur cum sancta civitas ». Ista secunda pars divisa est contra primam. In qua primo praelibata fuit praefatio; secundo, ut hic promittebatur, recitanda eorum tribulatio. Et primo tribulatio, ut incepta sub Seleuco Eupatore; secundo ut perfecta sub Antiocho, Epiphane scilicet, qui fuit frater Seleuci Philopatoris. Unde historia in hoc libro aliquantulum citius incipit, quam in primo: quia in primo nihil tangitur ipsius Seleuci, qui praecessit Antiochum, sed supponitur, et incipitur ab Antiocho. Secunda pars incipit cap. 4. Circa primum, ponitur prosequendi motivum, et secundo persequendi modus, ibi: « Statimque Heliodorus »; tertio persequentis conflictus, ibi: « Sed spiritus optimus Dei ». Circa primam partem primo ponit sub Seleuco pacis tranquillitatem; secundo Simonis ejusdem iniquitatem, ibi: « Simon autem »; tertio Oniae pontificis bonitatem, ibi: « Sed cum vincere »; quarto provocavit Simon regem ad cupiditatem, ibi, « Cumque retulisset ad regem. » « Statimque Heliodorus ». Haec est secunda pars principalis; ubi describit modum procedendi: et primo ponit Heliodori destinationem, ibi: « Statimque »; et secundo ipsius negotii investigationem, ibi: « Sed cum venisset »; tertio summi sacerdotis liberam responsionem, ibi: « Tunc summus sacerdos »;
S. Th. Opera omnia. V. 23.

quarto Heliodori obstinationem, ibi: « At ille pro his »; quinto sacerdotis et populi afflictionem, ibi: « Non modica autem. » « Sed Spiritus omnipotentis Dei ». Haec est tertia pars principalis; in qua ponitur persequentis conflictus: et in hac tria sunt: primo ponitur Heliodori afflictio, ibi: « Sed Spiritus »; secundo ejus per sacerdotem liberatio, ibi: « Tunc vero »; tertio ipsius recognitio, ibi, « Heliodorus autem ». Notandum est autem quod totum quod hic dicitur usque ad cap. 4, ubi dicitur: « Sed post Seleuci vitae excessum etc. » ubi revertitur ad Antiochum Nobilem, totum dimissum fuit in primo libro. Et videtur hic tangi ratio, vel occasio, quare Jason et Menelaus, qui supra, lib. 1, cap. 1, dicuntur fuisse filii iniqui, persequuti fuerunt Oniam fratrem suum, quia jam videbant ei infensos fuisse regales, propter illa quae dicuntur hic. Unde tota historia hujus cap. supponitur a libro primo. « Igitur ». Hoc infert ex veritate praefationis dictae in alio cap. « Civitas », Jerusalem. « Propter Oniae pontificis dispositionem ». Occasione hujus oportet scire secundum Glossam ordinem pontificum qui fuerunt ab institutione templi sub Salomone. Primus fuit Sadoc, 2. Achimas, 3. Joram, 4. Axamus, 5. Judas, 6. Nidoas, 7. Hilus, 8. Ieatham, 9. Urias, 10. Verias, 11. Odeas, 12. Selluni, 13. Helcias, 14. Azara, 15. Josedee, 16. Jesus qui templum aedificavit, 17. Joachim, 18. Joannes, 19. Jaddus, 20. Onias, 21. Simon, 22. Eleazarus frater ejus qui septuaginta interpretes misit Ptolomaeo regi Aegypti, 23. Manasses avunculus ejus, Simonis Justi filius, 24. Simon, sub quo Simon Sirac fecit librum Ecclesiasticum; 25. Onias filius ejus de quo hic legitur. « Locum », id est templum. « Seleucus », filius Antiochi Magni, et frater Antiochi Nobilis, vel Epiphanis. « Simon autem de tribu Benjamin ». Ex hoc patet, quod neque sacerdos erat, neque esse poterat, cum non esset de tribu Levi; sed praerat custodiae rerum templi ipsius, « obsistente », id est resistente « Apollonio », duce illo qui fuit interfectus postea a Juda, ut habetur supra lib. 1, cap. 3. « Caele Syriae », duae sunt dictiones; et « Caele », est proprium nomen unius partis Syriae, et ibi erat dux ille. « Et communes copias », id est communiter, ibi reposita pecunia in magna copia. « Ad rationem sacrificii »; hoc dicebat, ut audacius aggrederebatur locum, quia illa pecunia ad cultum Dei non pertinebat. « Regis », scilicet Seleuci cui ille Apollonius suberat. « Delatae », id est a Simone falso accusatae. « Ascitum », id est monitum et invitatum vel vocatum, « specie », id est simulatoria ostensione. « De dato », scilicet a Simone sibi. « indicio », id est informatione. « Hir-cani Tobiae ». Sed contra hoc videtur, quod Onias in hoc peccavit, quia Nehemiae 13, reprehenditur summus sacerdos quia thesaurum ejusdem Tobiae posuerat in templo. Unde et Nehemias ipsum ejecit. Respondetur, quod ut ibi patet, ille posuerat eum in loco sancto et prohibito; hic autem non sic, sed in loco debito et ad hoc ordinato, tantum propter securitatem, non propter curiositatem. « Omni genere omnibus modis. » De depositis, id est occasione debitorum. « Legem ponunt. » Exod. 22: Si quis commodaverit proximo asinum. Ex hoc patet, quod non tantum propter illa bona, nec propter corporalia dolebant, quantum propter libertatem loci, quam illi infringebant. « Conclusa erant, alias scilicet quia tunc virgines arctius custodiebantur,

« satellitibus. » Satellites dicuntur quasi satis laedentes, servi scilicet parati ad exequenda praecepta quaevis magnatum. « Spiritus, » idest fortitudo et virtus. « Equus, » virtute angelica formatus. « Terribilem habens ascensorem, » ipsius scilicet Heliodori iudicio. « Adornatus. » Litera correcta habet, « Adornatum. Priores calces elisit. » Calx est prima pars plantae, unde dicitur calcitrare: unde sensus est, quod vel equus elisit et immisit calces suos Heliodoro, idest in illa parte pedum suorum ipsum percussit: vel equus quidem ita percussit Heliodorum, quod partes illas in ejus pedibus laesit. « Hi autem Dominum benedicebant, » idest Judaei constantes, vel illi juvenes, idest Angeli in corpore humano assumpto, « magnificabat locum suum et templum, » idest homines, qui timebant pro templo. « Ut vitam donaret ei, » idest Deus merito orationis Oniae, « Qui in supremo spiritu erat constitutus, » idest ultimo.

CAPUT IV.

« Simon autem. » Haec est secunda pars hujus partis: in qua postquam descripta est tribulatio ut inchoata sub Seleuco Eupatore, hic describitur ut perfecta sub Antiocho Epiphane. Et primo ponitur regis interna seditio. Et secundo regis externa oppressio, ut in cap. 5. Et tertio gentilis introductio, ut cap. 6. Quarto legalium persecutio, ut cap. 7. Circa primam partem notandum, quod fuit quadruplex tribulatio, secundum quadruplicem usurpationem sacerdotii. Prima fuit sub Simone, de qua dictum est. Secunda sub Jasone, ibi, « Sed post Seleuci vitae excessum. » Tertia sub Menelao, ibi: « Et post triennii tempus amisit Jason. » Quarta sub Lysimacho, ibi: « Multis autem sacrilegis. » Circa primam partem ponit tantum Simonis proterviam. Secundo Oniae Pontificis prudentiam, ibi: « Sed cum amicitiae. » « Sed post Seleuci. » Ista est pars principalis hujus capituli, in qua ponitur persecutio sub Jasone, et agitur de mali propositi executione, ibi: « Quod cum amisisset, » et de populi propter hoc afflictione, ibi: « Erat autem hoc, » et de legalis ritus abolitione, ibi: « Sacerdotes non jam, » et demum sexto de regis honorabili receptione, ibi: « Cum autem qui etc. » « Et post triennii. » Tertia pars, in qua ponitur persecutio sub Menelao. Ubi primo ponit auctor, Menelaum expulso Jasone in sacerdotium succedentem. Et secundo ponit incidenter regem Antiochum ad partes remotas recedentem, ibi: « Et cum haec agerentur. » Circa primum primo ponitur, quomodo Menelaus a Jasone ad regem transmittitur. Secundo, quomodo majora promittens regi, illi sacerdotium constituitur, ibi: « At ille commendatis. » Tertio quomodo exigentibus demeritis suis, Jason de terra expellitur, ibi: « Et Jason quidem. » Quarto quomodo Menelaus pro pecunia non soluta a rege impetitur, ibi: « De pecuniis vero etc. » Circa illam secundam partem, « Et cum haec agerentur. » Primo describit regis pecuniam deficientem. Secundo Menelaum iterum sacrilegium exercentem, ibi: « Iratus Menelaus. » Tertio Oniam ipsum corripientem, ibi: « Quae cum certissime cognovisset. » Quarto Menelaum de morte Oniae Andronico regis vicario suadentem, et ipsum inducentem, ibi: « Unde Menelaus accedens. » Quinto Andronicum in dolo et prodicione omnes interficientem, ibi: « Qui cum

« advenisset ad Oniam. » Sexto ipsum ex indignatione facinoris regem adeuntem, et de Andronico conquerentem, ibi: « Ob quam causam non solum Judaei. » Septimo regem ponit offensum, et Andronicum occidi jubentem, ibi: « Contristatus est itaque animo Antiochus. » « Multis autem sacrilegiis. » Quarta pars est de tribulatione, quae facta fuit sub Lysimacho. Et in hac parte primo agitur de morte Lysimachi, propter mala quae fecerat Menelai consilio. Secundo iterum revertitur super factum Menelai apud regem accusati. Circa mortem Lysimachi ponitur primo ejus sacrilega transgressio. Secundo populi indignatio, ibi: « Et congregata est multitudo. » Tertio ipsius defensio, ibi: « Lysimachus arma. » Quarto exercitus impugnatio, ibi: « Sed ut intellexit. » Quinto ejus expiratio, ibi: « ipsum etiam sacrilegum. » Circa secundam partem de Menelao primo ponitur, quomodo fuit accusatus. Secundo quomodo fuit condemnatus, ibi: « Et cum venisset. » Tertio quomodo fuit per Ptolemaeum, sibi data pecunia, excusatus et liberatus, ibi: « Et cum superaretur Menelaus. » Quarto quomodo populus innocens fuit condemnatus, ibi: « Miseros autem qui etiam. » Nunc ad literam. « Simon autem praedictus, » quia ipse est, qui instigavit Seleucum ad mittendum Jerosolymam. « Delator, » idest proditor, « instigasset ad haec, » idest ut non venisset in aerarium: quod tamen erat omnino factum, « Audebat, » Simon scilicet. « Necessarios, » idest fideles amicos in hoc negotio. « Homicida fieri, » per aliquos scilicet amicos Oniae. « Et Apollonium, » pro parte Simonis existentem, et ab ipso pecunia corruptum. « Caeles, » regio erat in Syria, cui praeerat Apollonius. « Ad augendam, » si legatur, ad augendam, ab augeo, es; debet sic concludi cum clausula praecedente, « Et Apollonium insanire ad augendam malitiam Simonis, » idest dicere, quod insaniebat, ut augere posset, et promovere malitiam Simonis ad effectum. Si vero legitur, « Ad augendam, » a verbo ango angis, idest restringendam; tunc legatur cum clausula sequente, idest cum facto Simonis, sic quod Onias, « Ad augendam, » idest arctandam malitiam Simonis ad regem se contulit. « A stultitia, » qua scilicet persequabatur templum, et aerarium, et sacerdotium. « Antiochus. » De isto et Seleuco fratre suo satis dictum est supra lib. 1, cap. 1; similiter et de isto Jasone et Menelao fratribus Oniae magna est etiam mentio facta, et quomodo ad ritum gentilium se transtulere, et nomina gentilis ritus assumpserunt. « Gymnasium. » Gymnasium proprie locus est, in quo homines se exercent ad luctam; et per accommodationem accipitur pro omni exercitio; et hic accipitur pro schola, in qua instruebantur pro ritu gentium. « Ephoebiam, » idest lupanar juvenum: ut jam supra dictum est per omnia. « Antiochenos, » ab Antiochia dictos, quae erat Metropolis in regno Antiochi. Volebat ergo iste ad benevolentiam regis captandam, ut cives Jerosolymitani vocarentur Antiochenses, quasi in tali nomine majorem gloriam consequentes. Qui etiam de nomine Jerusalem gaudebant. « Per Joannem patrem Eupolemi. » Notandum, quod Joannes fuit pater Eupolemi: et hic Joannes favorem habuit apud reges Asiae, et fecit libertates fieri Judaeis, quas iste Jason revocavit. Hic Eupolemus est, qui functus est legatione pro Judaeis apud Romanos, (vide supra cap. 8) et fuit eis gratus. Concluditur

ergo sic litera, « Quae fuerat constituta Judaeis a
 « regibus Asiae per Joannem patrem Apolloniis, qui
 « apud romanos etc. » Unde liquet, quod non re-
 fert Joannem patrem, sed Apollonium filium. « Prava
 « instituta sanciebat, » scilicet instituta gentium,
 ut Gymnasium et Ephoebia. « Ephoeborum, » idest
 juvenum imberbium. Ephoebus enim secundum
 Papiam, est juvenis imberbis. « Arce, » Sion sci-
 licet. « Optimos, » idest pulcherrimos et nobilissi-
 mos juvenes. « Erat autem hoc non initium, »
 idest non primum praeceptum Jasonis: vel « Non
 « initium, » idest non leve vel mediocre: vel
 « Non initium, » idest non ad tempus vel ad ho-
 ram, sed perpetuo secundum intentionem suam.
 « Incrementum, » quia ista duo erant de vilioribus
 et gravioribus observationibus omnium gentilium.
 « Jasonis inauditum scelus, » istud fuit emptio
 sacerdotii. Unde secundum Augustinum dicitur, quod
 ignis, qui septuaginta annis in aqua vixit, vendente
 Antiocho Jasoni sacerdotium, extinctus est. « Par-
 « ticeps fieri palaestrae, » idest exercitii corporalis,
 sic vocati a quodam loco. « Et praebitionis, » idest
 traditionis; et dicitur a praebeo praebes: vult dicere,
 quod sacerdotes non erant occupati circa templum,
 sed circa tale gentilium exercitium, quod quidem
 habebat suas traditiones, sicut alii ludi habent, et
 illas observabant. « Et in exercitiis disci, » idest
 doceri; idest cupiebant edoceri, et informari illos
 in exercitio paterno, ut legalem observantiam.
 « Nihil, » idest pro nihilo reputantes. « Periculosa
 « contentio, quia amore illarum observationum unus
 contendebat alium excellere, et probior apparere:
 « periculosa, » quia propter hoc exponebant se
 periculo punitionis divinae. Ideo sequitur: « Et jam
 « leges divinas. Cum autem quinquennalis. » No-
 tandum est, quod iste ludus fiebat de quinque an-
 nis in quinque; et ideo dicitur quinquennalis; et
 dicitur « Agon, » idest exercitium. Cum ergo id-
 circo fieret iste ludus, sic vocatus a quinto anno,
 factum est istud quod sequitur, a Jasone volente
 regi adulari praesenti. « Dydrachmas, » dicitur a
 dyo, quod est duo, et drachma, quod est denarius,
 habens certam impositionem pretii, et imaginem
 regis. « Propter praesentes, » eos scilicet, qui erant
 in Tyro ad ludum: vel « praesentes, » qui scilicet
 pecuniam asportaverunt, quia viderunt, quod non
 erat necessarium eam expendi pro sacrificiis Her-
 culis, et petierunt de illa aliud fieri. « Navium
 « triremium, » idest trium remorum ordinem ha-
 bentium: et id forsitan fecerunt, quia ludus erat ali-
 quando in mari. « Misso autem, » Ad intelligentiam
 hujus literae notandum est, quod rex Aegypti ha-
 buit in uxorem sororem Antiochi Cleopatram, et
 ex illa habuit filium nomine Ptolomaeum Philome-
 torem, cujus pater decessit ipso adhuc puero; et
 ideo pro tempore ejus negotia procuravit Antiochus
 avunculus suus, quousque primates ejus ab ipso
 recesserunt, ut hic dicitur. Unde per Apollonium
 istum cognovit, istos rebelles esse; et ideo de suo
 negotio coepit cogitare, quomodo scilicet contra
 Jerusalem veniret. « Regni, » scilicet Aegypti. « Su-
 « pradii Simonis fratrem, » qui accusavit aera-
 rium: et videtur hic fuisse frater Menelai, qui ta-
 men Menelaus supra, secundum Josephum, et Ma-
 gistrum in historiis, dicitur frater Oniae. Unde col-
 ligitur, quod cum hic dicitur frater Simonis, intel-
 ligitur non carne, sed moribus: unde Glossa ait,
 fratrem, idest scelere parem. « Cum magnificasset

« faciem potestatis ejus, » idest extulisset vel ho-
 norasset muneribus, ut ei placeret. « Superponens
 « Jasoni, » idest amplius dans et providens regio-
 ni. Et notandum, quod hic fuit pessimus in multis.
 Fuit enim proditor fratris, simoniacus in emendo
 sacerdotium, et mendax in solvendo, et sacrilegus
 in jurando, et homicida, imo et fratricida: omnia
 ista patent hic. « Mandatis, » scilicet quod pro
 summo Sacerdote haberetur. « Proprium fratrem
 « captivaverat, » Oniam scilicet, quia iste domina-
 batur prius. « Nihil agebat, » idest nihil agere
 poterat, quia Sostratus praepositus a rege constitu-
 tus omnia colligebat. Itaque Menelaus non habebat
 quod posset portare: et ideo Sostratus cogitabat ac-
 cusare eum apud regem de defectu solutionis, in
 tantum, ut deponeretur, et Lysimachus constitueretur.
 Quod videns Menelaus, furabatur vasa templi,
 ut gratiam haberet: super quo Onias vir bonus
 ipsum redarguebat. Quod ille sustinere non valens,
 mortem ejus per Andronicum custodem terrae in
 absentia regis procuravit. « Uterque ad regem sunt
 « evocati, » idest Sostratus accusans, et Menelaus
 ut reus. « Fratre suo, » non carne, sed consimili
 facinore. « Mallotas, » idest illos de Mallo civitate
 sic dicta. « Dono essent dati, » quia erant sub
 dominio illius concubinae. « Dono dati, » idest
 positi, sic ut provideret uxoribus regis de dote:
 unde forte de hoc erant indignati, quod suberant
 dominio talis mulieris. « Et relicto suffecto, » idest
 pro se praefecto. Ille enim, qui est in loco regis,
 per comparisonem ad regem est suffectus, sed per
 comparisonem ad subditos est praefectus. « Datis
 « dextris. » Oniae scilicet juramento emisso, quod
 eum non interficeret. « Quamvis esset ei suspe-
 « ctus, » scilicet Andronicus Oniae, quia bene
 cogitabat quod jurabat in dolo. « Azylo, » inve-
 nitur azylo media correpta, et est genus muscae,
 quae apibus est infesta; et asylum in neutro genere
 etiam est locus privilegiatus, a quo non licet ali-
 quem violenter extrahere: unde quicumque locus
 est sic privilegiatus potest dici asylum. Deinde fuit
 etiam talis locus quondam fanum, quod Remus
 et Romulus aedificaverunt: sed extenditur communiter
 ad omnem locum inexpugnabilem. « De nece tanti
 « viri injusta, » aut propter sanctitatem viri justus,
 vel propter juramentum praestitum. « Nationes
 « aliae, » scilicet quae erant cum Judaeis Antio-
 chiae, ut modo sunt Parisiis, vel alibi. « De his
 « coepit judicium, » propter quae scilicet Lysima-
 chus interfectus erat, et de morte ejus, cujus occa-
 sione et consilio fuerat occisus, ut dictum est.
 « Miseros autem, » supple, fecit rex occidere ho-
 mines bonos, qui Menelaum accusaverant: qui tamen
 in veritate liberandi erant, et audiendi in tantum,
 ut apud Scythas auditi essent. Hoc autem dicit,
 quia Scythae sunt crudelissimi et injusti; unde sen-
 sus est, quod iste rex in hoc fuit injustior et cru-
 delior etiam Scythis. « Cito ergo, » idest sine ma-
 tura deliberatione, « Poenam dederunt, » scilicet
 his hominibus qui « Pro civitate etc. Indignati, »
 pro injusta eorum morte.

CAPUT V.

« Eodem tempore Antiochus, » Postquam po-
 sita est principum interna seditio; hic ponitur regis
 externa oppressio. Et prima fuit causa hujus se-
 cundae: propter hoc enim, ut dictum est supra lib. I,

capite 1, « Andronicus invasit Judaeos, quia inter se dissentiebant: et in hoc cap. ponitur quadruplex impugnatio. Prima est a Jasone aestimante regem mortuum. Secunda a rege propter facta Jasonis, ibi: « His itaque gestis. » Tertia alienorum ad imperium regis, ibi: « Igitur Antiochus. » Quarta Apollonii legati regis, ibi: « Semper appositus etc. » Circa primum primo ponit regis in Aegyptum profectionem. Secundo monstrorum apparitionem, ibi: « Convenit autem. » Tertio falsam de morte regis opinionem, ibi: « Sed cum falsus. » Quarto Jasonis insurrectionem, ibi: « Assumptis. » Quinto ejus expulsionem, ibi: « Et profusus. » In secunda parte, « His itaque gestis, » primo agit de Antiochi persecutione. Secundo ostendit auctor, quod id sustinuit pro peccatorum suorum punitione, ibi: « Ita alienatus mente. » Tertio, quod ipse Dominus templum relevaturus erat in magnam eorum consolationem, ibi: « Verum non propter locum gentem. » Circa primum introducit Antiochum contra Judaeos saevientem. Secundo ipsos in Jerusalem indifferenter interficientem, ibi: « justis autem. » Tertio vasa sacra ignominiose et irreverenter diripientem, ibi: « Sed nec ista. » Circa primam principalem partem ponit Antiochi contemptam superbiam. Secundo ejus jussionem crudelem et nefariam, ibi: « Reliquit autem et suspectos. » Quarta pars principalis ponitur ibi: « Cumque appositus esset: » in qua ponitur impugnatio per Apollonium legatum regis. Et primo agitur de ejus jussione. Secundo de ejus dissimulatione. Tertio de Judaeorum occisione, et sabbati observatione. Quarto de Juda Machabaeo, et de suorum in montibus conversatione, et malorum elongatione. Sed jam ad literam. Et primo notandum est, quod jam nunc incipit reverti ad historiam 1 lib. « Secundam profectionem: » creditur illa fuisse, de qua lib. 1, cap. 1 dicitur. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi. « Convenit autem, » scilicet eo tempore, quo Antiochus erat in Aegypto. « Equites discurrentes. » Notandum est, quod ista signa praeludia erant sanguinis Judaeorum per hostes effundendi, et talia et multo majora contigerunt Jerosolymis per totum annum praecedentem destructionem ejus sub Tito et Vespasiano, ut recitat Josephus: dicit enim, quod stella praefulgens gladio per omnia similis supra civitatem rutilans manebat, et cometes exitiis flammis ante per totum annum visus est ardere: sed et ante exitum temporis et belli in festo azymorum octava die mensis Aprilis hora nona noctis tantum fulgur aram templumque circumdedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum; et permansit mediae horae spatio. Eodem etiam festo bos, cum ad victimam duceretur, agnum in medio fano peperit, inter manus ministrorum. Sed et janua interiorum aedium templi, quae respiciebat ad orientem, cum esset aerea vel aere multi ponderis vestita, vel supertecta, ita ut vix a decem viris impellentibus eam clauderetur: ferreis quoque vectibus serisque munita: repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta; sed et hoc, sicut et lumen nocturnum, signum optimum putabatur. Deum namque bonorum omnium portam illis aperuisse dicebant. Aliqui prudentiores tamen tutamen templi dissolvendum iri, et hostibus portas aperiendas putabant. Et postea vicesima prima die Maii, prope solis occasum, visi sunt currus et quadrigae in omnem regionem per aera ferri, et ar-

matorum cohortes inferri nubibus, et urbes circumdari agminibus improvisis. In sequenti autem festo Pentecostes noctu Sacerdotes templum ad ministerium implendum ex more ingressi, primum quidem motus quosdam strepitusque senserunt, et domus voces quasdam sonantes, Migremus hinc. Hoc etiam quidam plebejus et rusticus, Jesus nomine, quatuordecim annos ante bellum, in festo tabernaculorum repente clamare coepit, Vox ab oriente, vox ab occidente, vox a quatuor ventis, vox super Jerosolymam super templum, vox super sponsos et sponsas, vox super populum: et diu noctuque circumiens ista clamabat, et verberibus ac flagris usque ad os laniatus jussu praefecti urbis Albini, neque lacrimas fudit, nec preces, sed eandem vocem miserabiliter et cum quodam ululatu emittens ad singulos fere ictus proferebat, addens et hoc, Vae, vae Jerosolymis: et sic clamabat usque ad belli tempus quotidie, et maxime in festis diebus, Vae, vae Jerosolymis. Idque per septem annos faciens, neque voce raucior fuit, nec laboravit, donec obsidione tempore circumiens, supra murum iterum, Vae, vae civitati et fano ac populo, voce maxima clamabat. Cum autem ad extremum addidisset, Vae etiam mihi, lapis tormento aliquo dimissus ipsum inter voces istas peremit. « Digestos, » idest divisos et distinctos, « motus, » idest sonus adinvicem conflantium. « Excessisset, » idest exivisset, quia dicebatur quod mortuus esset, « convolantibus, » ut scilicet civitatem defenderent. « Arcem, » Sion. « Exitium: » aliqui libri habent, in exitum, scilicet cet mortis, et idem est. « Lacedaemonios, » idest Spartiatis, qui erant fratres et amici Judaeorum supra lib. 1, capit. 12. « His itaque gestis. » Usque ad locum istum recitavit auctor aliqua, quae in libro 1 non fuerunt dicta; et videntur illa fuisse occasio, ut Antiochus insurgeret in Judaeos, et tum istud debet legi in primo, vel praesupponi in cap. 1, lib. 1. « Deserturos », id est rebellaturos. « Efferatis », id est irrefraenatis. « Occurrentibus », idest occurrentibus, et misericordiam petentibus: et hoc fuit magna crudelitas. « Mercedem », idest mercedem, non ille, qui fuerat reconciliatus supra 4, sed alius, quia ille statim fuit mortuus nisi forte dicatur quod de morte sua dictum fuit prius nimis cito, et per anticipationem, propter continuationem historiae. « Gravius quam ceteri », quia Judaei erant, et ideo magis erant molesti. Unde argumentum sumitur, quod illi, qui sunt a domesticis, si fiant eis superiores, sunt eis molestiores. « Cumque appositus esset », idest firmatus et obstinatus ad nocendum eis. « Misit odiosum », idest odiosum. Nota concordiam primi libri, hujus secundi. Nam ita accidit, quod Mathathias Judaei alii videntes praedictas abominationes facientes in templo et civitate per regem, fugerunt extra civitatem, ut dicitur hic, et lib. 1, cap. 2; et alii, qui remanserunt adhuc in civitate (ut expresse dicitur hic) perestea fugerunt, ut dicitur lib. 1, cap. 2; et isti fuerunt qui ab Apollonio in die sabbati fuerunt interfecti, civitate partim, et partim fugientes: et ita salvata utraque litera: et ita non agitur hic de illo insensu Apollonii, quem fecit supra lib. 1, c. 5, in quo vicit eum Judas. Ille enim fuit secundus conflictus. « Judas autem ». Hic praemittitur tota historia praeposita in c. 2, de Mathathia et genealogia ejus, et venit ad Judam, qui decimus fuit, et fuit summus Sacerdos, non simpliciter loquendo de om-

bus post Salomonem, ut patet in catalogo eorum supraposito: sed fuit decimus, computando a regno Graecorum, a quo incipit haec historia, ut patet ex 1 libro. Et primus tempore Seleuci Nicanoris fuit Onias Jaddi filius: secundus fuit Simon Justus Oniae filius: tertius Eleazarus frater Simonis: quartus Manasses Eleazari avunculus: quintus Onias Simonis Justi filius: sextus Simon Oniae filius: septimus Onias Simonis filius, a quo, supra quarto, fuit occisus: octavus Jason pessimus istius Oniae frater: nonus Menelaus pejor fratre: decimus Judas, qui, summo Sacerdotio divino judicio destituito, ipsum sacerdotium summum accepit. Sed cur non fit mentio de Lysimacho? Respondetur, quod quia statim interfectus fuit. Unde nihil aliud fecit ad officium sacerdotii pertinens, nisi tantum sacrilegia, ut dictum est supra capite quarto. Alii vero, etsi mali fuerunt, tamen aliquid ex officio perfecterunt.

CAPUT VI.

« Sed non post multum temporis ». Haec est tertia pars a quarto capite divisa; in qua postquam posita fuit principum debellatio, et regis impugnatio; hic ad augendam malitiam ponitur gentilis ritus introductio. Et primo introducitur gentilis observatio: secundo infligitur non obedientibus poenae vexatio, ibi, « Erat ergo haec videre miseria ». Circa primum ponitur, quomodo populus a legali observantia vertitur; et secundo, quomodo idolatria introducitur, ibi, « Et cognominare Jovis »; tertio, quomodo templum luxuria polluitur, ibi, « Pessima autem »; quarto, quomodo ritus legalis interrumpitur, ibi, « Nam neque sabbata »; quinto, quomodo populus non obediens interficitur, ibi, « Ducebantur autem ». Circa secundam partem de punitione agitur non obedientium. Et notandum, quod tria persequatur: primo circumcisionem, secundo sabbati sanctificationem, ibi, « Alii vero ad proximos »; tertio ciborum discretionem, ibi, « Igitur Eleazarus ». Secunda dividitur; quia primo ponit observantium sabbatum perfectionem, secundo ut consulat miseriae audientium, et ut inconvenientia ista evadant, monitionem et informationem, ibi, « Obsecro autem eos »; et in illa ostendit, mala evenire eis, primo non ex Dei reprobatione, sed ex ejus miseratione; secundo quod alia Dei punitio procedit ex dilectione; tertio quod tarda expectatio provenit ex peccatorum majori punitione. Circa illam partem, « Igitur Eleazarus », ponuntur multa, quae sunt memoria digna; quia iste senex fuit spectaculum et exemplar constantium martyrum futurorum. Et primo describit factam sibi violentiam, ibi, « compellebatur »; secundo ejus probitatem et constantiam, ibi, « At ille »; tertio eorum deceptoriam simulationem, ibi, « Ili autem qui astabant »; quarto ejus discretam responsionem, ibi, « At ille cogitare »; quinto eorum arctiorem persecutionem, ibi, « His dictis »; sexto ejus orationem et consumptionem, ibi, « Domine qui habes ». Et notandum, quod in sua responsione posuit plura, quae illum retraxerunt: primo suae sanctitatis antiquitatem; secundo suae legis bonitatem; tertio suae mortis brevitatem; quarto famae auctoritatem; quinto divini judicii severitatem: quae omnia patent in litera. Nunc it ad literam. « A patris et Dei legibus », id est a custoditis legibus a patribus « Et cognominare », idem, ut

templum, quod erat in Jerusalem, nominarent a Jove, cujus idolum ibi erat, ut tactum est supra libro 1, capit. 1. « Olympii », id est qui in monte Olympo colebatur Jupiter; et ideo mons Olympus dicebatur mons Jovis. Volebat ergo rex, ut ita nominaretur templum Jovis, quemadmodum et illic, « Jovis Hospitalis »: sic dicebatur, quia hospitibus favere credebatur. « Et in Garizim ». Garizim erat templum Jovis primo aedificatum a Samaritanis in honorem Dei Judaeorum, tempore, quo Cyrus fuit ei favorabilis, vel Alexander Magnus, ut dictum est supra lib. 1, cap. 1. Qui postea tempore Antiochi, quando viderunt eum esse infestum Judaeis et eorum legi, et colere Jovem, dedicaverunt illud in honorem Jovis. « Antiochenum »; et hoc procuratione Jasonis, qui eos qui erant Jerosolymis, vocabat Antiochenos; vide supra cap. 4. « Libero »: proprium nomen Dei est ipsius regis: unde « Liberio », id est Baccho, qui erat apud antiquos Deus vini; et istum in natali suo rex praecipiebat coli, quia illum sibi favorabilem esse credebat. Liberum autem Deum vini appellabant, quia vinum provocat ad luxuriam, et provocati ad illam libant masculos, etc. Unde cum corpore muliebri delicato ipsum Liberum depingi faciebant antiqui. In tali ergo celebratione natalis regis Judaei compellebantur « Circuire Libero », id est versari circumquaque apud imaginem illam, quod erat profanum. Et notandum, quod gentiles antiquitus diem nativitatis suae celebrabant, quia tunc ad solatia et luxus vitae praesentis intrabant, post quae majora non expectabant. E contrario catholici Christiani diem obitus sui festivum habent, quia tunc ad gaudia recipiuntur aeterna. « Ptolomaeis », id est sequentibus Ptolomaeum, qui erat dux Caeles Syriae et Phoeniciae, supra lib. 1, c. 8. « Duae mulieres delatae », id est denuntiatae et accusatae. « Duae », hoc dicitur lib. 1, c. 1: « quibus », verior litera habet, « quas. Alii vero ad proximas cocuntes specularum ». de hoc supra libro 1, cap. 1. Isti sunt, qui extra civitatem se permiserunt occidi propter observantiam sabbati, de quibus ibidem dicitur: supra tamen habetur, quomodo aliqui propter eandem causam fuerunt occisi. « Non ad interitum ». Hoc verum est, quoniam non fuit ex intentione Dei, sed ex malitia populi. « Ex sententia », id est secundum quod ipsi sentiunt vel judicant. « Beneficii est indicium ». Contra, quia Deus reputatur pius et benignus in expectando peccatores, et non puniendo statim. Respondetur, quod adhibitio poenae est duplex; vel est ad punitionem judicatoriam: et quo ad hoc, expectare peccatores est misericordiae; et Deus, quantum ad hoc, dicitur misericors retributor. Vel est ad remedium et praeservationem culpa faciendae: et tunc cito eam infligere, est misericordiae, sicut contingit de infirmo corporali; et hoc modo loquitur hic. « Prioribus », id est prioribus. « Praemitui se velle in infernum », id est in limbum vel in mortem: accipitur enim infernus aliquando in Scriptura et apud Patres hoc modo, secundum illud Gen. c. 57. de Jacob: Deductis canos meos cum moerore ad infernum. Sed utrum eligibilius et rationabilius homini justo, eligere infernum etiam proprie dictum, quam committere ullum peccatum mortale? De hoc alibi, « execrationem », id est maledictionem; quia sequentes dixissent: Maledictus ille, qui hoc fecit, et ita ille omnes alios corruptit.

CAPUT VII.

« Contigit autem septem fratres. » Haec est quarta pars a cap. 4. divisa, in qua ponitur legatum obligatio quantum fuit in adversariis: et primo ponitur hostium contra 7 fratres et eorum matrem insurrectio; secundo eorum constans et fidelis responsio et mortis victoriosa toleratio, ibi: « Unus » autem ex illis. » Et in hac sunt singulae partes quae de his singulis fratribus mentionem faciunt, et etiam de matre. Circa secundam partem oportet considerare primo constantem eorum confessionem; secundo regisurbationem, ibi: « Iratus. » Tertio ejus gravem mutilationem. Quarto in sartagine combustionem. Quinto fratrum contemplationem. Sexto mutuam exhortationem. Circa factum secundi vide primo ejus afflictionem, confoederationem et futurae resurrectionis promissionem. Circa factum tertii considera animi illius promptitudinem et fortitudinem constantiae. Circa quartum fit mentio de resurrectionis gloria, de tyranni miseria et ignominia. Circa quintum patet quomodo redarguit tyranni malitiam, quomodo confitetur de hoc divinam providentiam. Circa sextum ponit ipsum viriliter sustentem et audacter tyrannum corripientem, et matrem aequanimiter omnia aspicientem, et filios multipliciter consolantem. Circa septimum ponit primo Antiochum indignatione commotum puero dona et divitias promittentem, matrem de informatione filii persuadentem et de morte recipienda filio praedicantem, filium quoque Antiocho viriliter respondentem, munera et oblationes ejus totaliter despicientem, defensionem legis sanctae adinstar fratrum proponentem, regem demum in ipsum acrius desaevientem. Ultima pars de facto matris manet indivisa. Nunc jam ad literam. « Contra fas, » idest contra praeceptum legis quae porcos reputabat immundos; et ideo comedi vetabat. « Flagris, » idest flagellis factis de corio tauri. « Patrias et Dei leges, » idest patribus a Deo datas, et ab ipsis observatas. « Sartagines, » idest patellas in quibus assantur carnes. « Linguam, » qua scilicet fuerat Dominum confessus. « Moyses. » Deuteronomii 32. « Patria » voce, » idest Hebraica. Et quoniam hi tam expressam caelestium bonorum rationem reddiderunt; ideo martyrium ipsorum Ecclesia celebrat. « Ista, » scilicet membra quae sibi amputabantur. « E caelo, » idest e dono divino. « Ab hominibus morti datos: » concluditur in hunc modum: potius est morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos. « Ab hominibus, » idest quam ab hominibus: quasi dicat: si hic est adjudicatus morti, magis debet sperare salutem a Deo resuscitante, quam ab hominibus. « Ad vitam, » scilicet gloriosam quae simpliciter dicitur vita. Damnati enim etsi vivant realiter, tamen vita eorum, propter miseriam in qua sunt, quaedam mors est. « Qualiter te et semen tuum torquebit. » Hoc fuit impletum quando tam ignominiose mortuus fuit, ut dicitur infra cap. 9. « Contra Dominum, » idest contra legem a Domino institutam. « Promisit, » scilicet non sicut rex intendebat, sed sicut Deo placebat; ideo non fuit mentita. « Modico, » scilicet respectu praemii. « Sub testamento aeternae vitae, » idest immutabili promissione. « Te cum tormento confiteri, quod ipse est Deus. » Hoc fecit infra cap. 9: unde hic prophetavit. « Mundus obiit, » scilicet a transgressione legis immunis. « Novissime

« et mater consumpta est. » In hoc significatur quod in fine mundi post martyria filiorum omnium, consummata erit Ecclesia.

CAPUT VIII.

« Judas vero Machabaeus. » Haec est tertia pars principalis hujus libri totius a principio libri divisa. In qua postquam posita est praefationis praelibatio et tribulationum recitatio, hic tertio ponitur oppressorum liberatio. Et notandum quod deinceps est similis historia illi qua posita est in libro 1: quinimo quasi omnino eadem: intelligendum est tamen quod de liberationibus Judaeorum factis per fratres Judae, Jonatham scilicet et Simonem, non hic dicitur in libro isto, sed tantum de Juda. Unde historia ista non durat nisi ad mortem Nicanoris quae ponitur lib. 1, cap. 7, in fine. Ab octavo autem cap. usque ad finem lib. 1, nihil habetur in isto 2 lib. Oportet igitur divisionem sumere secundum reges, quorum temporibus Judas praefuit; qui sunt tres. Primo ergo ostenditur, quomodo praevaluit sub Antiocho Epiphane vel nobili. Secundo quomodo sub Antiocho filio ejus, ut cap. 10. Tertio sub Demetrio Eupatore filio Seleuci, nepote scilicet Antiochi magni, quia Seleucus et Antiochus nobilis fuerunt fratres, ut patet cap. 14. Primo agitur de hostium per Judam mirabili expugnatione. Secundo de regis Antiochi miserabili expiratione, ut habetur cap. 9. Praemittitur autem hic conflictus Judae cum Apollonio duce Syriae, de quo dictum est supra lib. 1, cap. 4. Tertio dicitur missus fuisse cum Lysia cum Gorgia et Timotheo, nec legitur eum pugnasse contra Judaeos tempore Antiochi nobilis, sed tempore Demetrii filii Seleuci, libro 1, cap. 7. Ex quibus omnibus patet quod de isto adventu Nicanoris et de ista pugna cum Juda non fecit lib. 1 mentionem. Dividitur autem istud caput in quatuor partes. Primo ostenditur Judas malos persequens et puniens. Secundo Nicanori occurrens, ibi: « Videns autem Philippus. » Tertio ponitur Judas exercitum suum animans, ibi: « Judas autem » cum comperit. » Quarto autem ponitur Nicanor succumbens, ibi: « Et facto sibi etc. » Circa primam partem ponitur primo, quomodo se ad Judam adunaverunt, ibi: « Judas vero. » Secundo quomodo Dominum humiliter invocaverunt, ibi: « Et invocabant. » Tertio quomodo hostes viriliter trucidaverunt, ibi: « At Machabaeus » Circa secundam partem ostendit primo regis principem Nicanorem factis ipsius Judae invidentem. Secundo auxilium a Ptolomaeo requirentem, ibi: « Ad Ptolomaeum. » Tertio ipsum Nicanorem venientem, ibi: « Et ille » velociter misit. » Quarto Nicanorem Judaeis superbe comminantem, ibi: « Constituit autem. » Quinto de vendendis Judaeis furiosius disponentem, ibi: « Statimque. » Circa tertiam partem agitur primo de exercitus Judae trepitatione. Secundo de communi eorum deprecatione, ibi: « Alii. » Tertio de eorum informatione, ibi: « Convocatis. » Quarto de victoriarum recordatione, ibi: « Admonuit autem eos. » Quinto de ordinatione, ibi: « His » verbis. » Circa quartam partem ponit primo exercitum Nicanoris succumbentem, ibi: « Et facto » sibi adjutorio. » Secundo Judam propter sabbatum praedam custodientem, ibi: « Sed reversi » sunt. » Tertio post sabbatum turbis curialiter illam dividentem, ibi: « Post sabbatum vero, »

Quarto aliis hostibus praevalentem, ibi: « Et ex his » qui cum Timotheo. » Quinto iterum praedas eorum distribuentem, ibi: « Et cum arma eorum. » Sexto quemdam specialem adversarium morientem, ibi: « Et cum epinicia. » Septimo Nicanorem turpiter fugientem, ibi: « Facinorosissimus. » Nunc ad literam: « Et eos qui permanserant, » scilicet religionis vinculo. Istud enim fuit causa confoederationis et unionis in exercitu Judae. « Vocem sanguinis, » idest effusionem sanguinis qui ex crudelitate facti provocat ad vindictam faciendam, ac si clamaret. « Indignaretur, » idest ad modum indignationis se haberet illa puniendo. « Videns autem » Philippus. » Is fuit Philippus cui Antiochus filium suum ad nutriendum tradidit, quem Antiochus filius Antiochi occupantem regnum suum de consilio Lysiae de Antiochia expulit, ut supra lib. 1, cap. 6 dicitur; et iste etiam fuit Antiochus, quem Philippus reliquit cum aliis praepositum terrae ad affligendos Judaeos, supra eodem capite 5 et 8: « Misit Nicanorem Patrocli. » Si loquatur de illa missione, de qua supra lib. 1, cap. 5, tunc secundum Glossam sic concordatur: Quod tam Philippus iste quam Lysias qui loco regis erat, procuraverunt Nicanorem mitti: quod non est inconveniens. Et primus lib. loquitur de uno; hic autem liber de altero. Si vero fuerit alia missio, tunc dicitur, ut supra, quod verius videtur, quod Philippus ille ivit cum Antiocho in Persidem, et illi etiam commendavit filium suum: unde tunc non erat in Judaea. « Nicanorem Patrocli, » scilicet filium. « Datis ei » de permixtis gentibus: » quidam enim juvenes erant et quidam senes; quidam soli proprii et quidam alieni; quidam equites et quidam pedites. « Constituit » autem Nicanor, » idest firmiter promisit, » regi, » idest Lysiae qui erat loco regis, quia rex in Persidem iverat ad colligendam pecuniam. « De captivitate, » idest de illis qui erant ex Judaeis captivi. « Suppleret, » idest solveret. « Misit. » Supra 1 lib. cap. 5 dicitur, quod audierunt mercatores, et venerunt ad emendum. Et utrumque potuit esse verum: et quod iste miserit, et quod illi haec audientes venerint. « Mancipiorum, » quasi manu capta; sicut sunt illi, qui capiuntur in bello et in servitutem rediguntur. « Talento, » idest pro uno talento daret nonaginta mancipia. Et notandum quod talentum, secundum Isidorum proprie loquendo est in ponderibus: sed hic non accipitur nisi pro nummo trium denariorum usualium; et tunc secundum hoc ipse volebat dare triginta pro uno denario usuali, sicut postea fecit Titus et Vespasianus tempore captivitatis Judaeorum. « Formidantes. » Supra lib. 1, cap. 5, fecit proclamari, quod formidolosi reverterentur. « Prius quam cominus, » idest etiam priusquam veniret, vendiderat. « Propter testamentum, » idest promissionem firmam. « Ne hostibus reconciliarentur, » savendo suggestionibus eorum illicitis: non tamen hic ponit modum pacis, « Ceterum instituta, » idest antiquorum patrum, ut Moysis et aliorum, haec omnia rememorata dabant eis fiduciam, quia colligebant, quod Deus ista sine vindicta non dimitteret, « Sennacherib, 4 Reg. 19 vide, » Adversus Galatas. » De isto bello nihil legitur alibi quam hic. Sed obijcitur contra id quod hoc loco dicitur, illud quod habetur supra lib. 1, cap. 4: ubi dicitur, quod non habebat secum nisi tria milia. Respondetur, quod ibi loquitur de illis quos ille solus secum habebat: hic autem loquitur de

suis et de aliis quos sui habebant: unde statim dicuntur hic fuisse septem millia. « Convocatis autem Machabaeus septem millibus et qui cum illo » erant, » supple de quibus hic tacet. Et sic habetur numerus iste praecise, quod scilicet Judas habuit tria millia, et quilibet aliorum mille quingentos. « Ab Esdra lecto, » non tunc, sed antea. Unde sensus est quod fecit eis recitari sanctum librum, prout alias ab Esdra lectus fuerat. « Novem » millia. » Sed contra: supra lib. 1, cap. 4 dicitur, cecidisse tantum tria millia. Respondetur, quod ibi computantur solum interfecti a Juda: hic vero interfecti ab illo et turma ejus. « Reversi sunt hora » conclusi, » idest tempore deficiente, scilicet vespertina hora ante sabbatum. Quae erat observanda, quia Judaei incipiebant festa sua a vespertina hora praecedente usque in vesperum sequentem. « Misericordiae initium, » quia prima fuit victoria notabilis a Deo corripiente ipsos inimicos afflictione. « In finem servus sui reconciliaretur, » idest integre. « Timotheo: » de bello contra istum vide supra lib. 1, cap. 5. « Cum Bacchide: » vide ibidem cap. 7. « Epinicia, » idest dies victoriae et superationis hostium; ab epi, quod est supra, et nice victoria: unde in alia translatione dicitur: superatis hostibus, Judas festum celebrabat.

CAPUT IX.

« Eodem tempore. » Hic secundo agitur de Antiochi Nobilis morte miserabili, de qua libro primo, capite sexto. Et describuntur tria per ordinem se habentia: primo quomodo fuit per superbiam elatus, et de Judaeis indignatus; secundo quomodo fuit a Deo cruciatus, ibi: « Sed qui universa: » tertio quomodo timore poenae fuit in se humiliatus, ibi, « Hinc igitur coepit. » Circa primum praemititurbationis duplicem occasionem: scilicet propter repulsam ejus ignominiosam, et probitatem Judaeorum victoriosam; secundo ponit ejus turbationem et praesumptionem, ibi: « Elatus autem in ira. » Circa secundam partem principalem ostendit suam afflictionem ut nimiam; secundo ostendit poenae superbiae corresponsionem, ibi: « Isque qui sibi videbatur. » Circa tertiam partem, ubi tangitur ejus humiliatio, primo eam profitetur verbo, secundo literis et instrumento, ibi: « Sed non cessantibus » doloribus. » Circa primum promittebat se honorare civitatem, gentem et templum Judaicum, seu legalem ritum; quorum omnia contraria prius cogitaverat. Circa ordinationem literae: Primo Judaeos amabiliter salutavit. Secundo se infirmum graviter denuntiavit. Tertio quomodo de vita rehabenda desperavit. Quarto quomodo ad exemplum patris de successore ordinavit. Quinto quomodo cum Judas commendavit. Sexto quomodo tandem expiravit. Nunc jam ad literam. « Eodem tempore, » idest interim quod Nicanor sic devictus fuit. « Antiochus inhoneste revertebatur, » quia expulsus et devictus: vide de hoc supra lib. 1, cap. 6. « Persepolis, » idest civitas Persidis; a polis, quod est civitas: et dicebatur civitas simpliciter per antonomasiam, quia principalior erat in illo regno: tamen proprio nomine dicebatur Elimaida: lib. 1, cap. 6: « Expoliare templum, » quia ibi erant multa vasa pretiosa et thesauri, et ibi colebatur Diana: « turpiter, » quia contra consuetudinem victus est. « Eccebatanis, » civitas in media provincia, 2 Esdr. 6.

« Elatus in ira, » idest commotus partim ex ira, partim ex superbia. « Se fugaverant, » idest illos de Persepoli. Sensus est, quod injuriam sibi factam in Persepoli vindicaret in Judaeos. « Agitari: » nota quod haec fuit occasio cadendi: vide de infirmitate ejus lib. 1, cap. 6. « Ignem spirans, » idest ad modum ignis violenti retenti: et hoc est signum magnaeurbationis, sicut dicitur Actuum 9: Saulus adhuc spirans minarum et caedis etc. « Etiam fluctibus » maris imperare, » in hoc tangit ejus magnam superbiam. Quamvis autem vexatio dat intellectum, tamen non veram habuit poenitentiam, nec movebatur ex odio culpae, sed poenae; et ideo non meruit indulgentiam. « Misericordiam, » propter causam dictam. « Atheniensibus, » qui erant liberi et honorati. « Terrae, » scilicet sanctae. « Desperans: » ex hoc patet, quod mentiebatur infra eodem, ubi dicebat se non desperare. « Optimis civibus, » totum est adulatio. « Rex, » scilicet Asiae et Persidis de jure. « Et princeps, » super Judaeos ex usurpatione. « Ex sententia, » idest ex voluntate nostra, secundum quod etiam vos determinatis et definitis. « Non desperans: » mentiebatur quidem, sed nolebat de morte sua eos consolari: vel forte ut magis induceret eos ad orandum pro se. « Pater meus, » Antiochus Magnus. « Qui post se » acciperet principatum, » hoc fuit impletum de Seleuco fratre istius. Hoc autem dicebat iste, quia volebat filium suum regnare post se; cum tamen nepos suos Demetrius filius Seleuci regnare deberet. « Summa, » idest negotiorum sarcina eventum infirmitatis meae. « Multis nostrum commendatam: » falsum est de Judaeis, sed forsitan de aliis id dicit: nisi forte factum sit et non legatur. « Publice et » privatim, » idest quae recepi ab omnibus et singulis, ut referatur ad omnes et singulos. « Communem vobis fore, » idest tractabilem et affabilem. « Philippum, » cui commisit diadema et annulum pro filio suo Antiocho, supra lib. 1, cap. 6. « Qui » metuens, » non ita cito et statim: sed postquam fuit fugatus de Antiochia, quam usurpabat de consilio Lysiae, ut supra lib. 1, cap. 6 et 8 habetur.

CAPUT X.

« Machabaeus autem. » Haec est secunda pars illius, « Judas vero: » ubi post factum Judae sub Antiocho Nobili vel Epiphane, ponitur factum ejus sub Antiocho filio ejus: et dividitur in tres partes. Primo ponitur bellum Judae cum aliquibus principibus regis. In secunda bellum ejus cum Lysia, qui erat inter alios principalis, cap. 11. In tertia bellum scilicet cum rege Antiocho et Lysia, cap. 13. Circa caput istud praemittitur primo post mortem Antiochi Nobilis ipsius templi purificatio. Secundo Antiochi filii sui ad regnum sublimatio, ibi: « Et » Antiochi qui appellatus est Nobilis. » Tertio ipsorum hostium partem regis defendentium expugnatio, ibi: « Gorgias autem cum esset dux. » Circa primam ponit primo templi purificationem. Secundo devotam eorum orationem, ibi: « Rebus gestis. » Tertio laetam sollemnizationem, et cum laetitia. Circa secundam ponit regis promotionem et constitutionem. Secundo Lysiae exaltationem, ibi: « Hic » enim suscepto. » Tertio Ptolomaei occisionem, ibi: « Nam Ptolomaeo. » Circa tertiam partem, « Gorgias autem etc. » primo ponitur conflictus cum Gorgia. Secundo conflictus cum Ptolomaeo,

ibi: « At Timotheus. » Circa primam primo agitur de Gorgiae insurrectione. Secundo de Judaeorum defensione, ibi: « Judaei vero qui. » Tertio de eorum ad Dominum oratione, ibi: « Hi vero qui » erant. » Quarto de aliquorum forti inclusione, ibi: « Quidam autem. » Quinto de eorum pecuniosa evasione, ibi: « Hi vero qui cum Simone. » Sexto de vendentium occisione, ibi: « Cum autem Machabaeus. » Circa illam partem, in qua agitur de bello Timothei, primo ponitur, quomodo Timotheus et sui insurrexerunt. Secundo, quomodo Machabaeus et Judaei ad orationis auxilium recurrerunt, ibi: « Machabaeus autem. » Tertio, quomodo ambo exercitus praelium commiserunt, ibi: « Primo autem » solis. » Quarto quomodo quinque viri de caelo armati ad auxilium Judaeorum recurrerunt, ibi: « Sed cum vehemens. » Quinto quomodo Timotheus et sui succubuerunt, ibi: « Interfecti autem » sunt. » Sexto quomodo Timotheus et sui fugientes se recluserunt, ibi: « Timotheus autem fugit. » Septimo quomodo in fortitudine loci confisi, in Judaeos opprobria fecerunt, ibi: « At hi qui intus. » Octavo quomodo Judaei nuros fregerunt, et ipsos occiderunt, ibi: « Sed cum dies quinta. » Ultimo, quomodo gratias Deo reddidere, ibi: « Quibus gestis. » Sed nunc jam ad literam. « Itemque de » lubra, » dicuntur quasi delentia umbram, scilicet ad immolandum. « Et purgato templo. » Contra, supra libro 1, cap. 4, uno anno ante mortem Antiochi Nobilis posuit auctor purificationem templi, et post victoriam habitam cum Lysia: hic autem ponit eam factam post mortem Antiochi, et ante victoriam Lysimachi. Respondetur quod hic liber traditus fuit per modum epistolae, ut inducerentur Judaei ad observantiam dierum festivorum aliquorum, ut supra dictum est cap. 1. Ad quae observanda magis potuerunt induci mortuo Antiocho, ideo fit de morte illius mentio. « Ignitis, » idest de calce et lapidibus praecedentis altaris, ubi ignis erat perpetuus, et ideo vocat eos ignitos. « Concepto, » idest per collisionem generato. « Post biennium. » Sed contra, dictum est supra lib. 1, cap. 4, quod contaminatio duravit tribus annis. Respondetur, verum id esse; sed uno anno duravit, antequam Judas et sui aliquod remedium apponerent: postquam vero ille incepit remedium adhibere, duravit duobus annis: et sic loquitur hic, cum dicit, post biennium. « Eadem die, » supra libro 1, capit. 4. « Casleu. » Decembris, alias Novembris. De hoc vide supra lib. 1, cap. 4. « Ante modicum tempus. » Ideo de novo ipsum diem scenopegiae fecerunt, quia ante male et non secundum ritum legis ipsum fecerant. « Propter quod thyrsos et ramos etc., » idest propter augendam magis festivitatem. « Thyrsos, » idest quosvis herbarum ramos: thyrsus enim secundum Papiam, generaliter est omnis frutex herbarum, vel olerum quorumcumque, de novo sursum elevatus a terra. « Quondam, » scilicet sub patre ejus. « Nam Ptolomaeus: » quasi dicat: ideo substitutus est Lysias, quia Ptolomaeus, qui prius fuit in illo officio, accusatus fuit de prodicione. De isto Ptolomaeo duce Caesles Syriae et Phoeniciae habetur supra eodem cap. 8, « Qui dicebatur Macer, » cognomen est. « Justi tenax, » idest in justo facto pertinax, idest perseverans pro justitia Judaeorum. « Esse instituit, » idest firmiter statuit. « Et pacifice agere, » supple, instituit. « Ab amicis, » scilicet suis, vel forte regis. « Proditor audiret, »

sensus est: Cum audiret Ptolomaeus de seipso frequenter hoc nomen proditor, idest se vocari proditorem, supple, hoc non obstante non recedebat ab amicitia Judaeorum. « Eoque Cyprum. » Modo tangit duas causas, quare eum vocabant proditorem. « A Philometore, » idest regem Aegypti deseruisset, vel servitium regis deseruit, et ad reges Asiae et Persidis se convertit. Et iterum ipso relicto Judaeis se confoederavit: et propter ista duo reputabant eum proditorem; sed tamen hoc ipse faciebat propter justitiam, ut patet in litera « Gorgias autem, » de quo supra lib. 1, cap. 3 et 4, et eodem cap. 8. « Fugatos a Jerosolymis, » scilicet Judaeos ab hostibus, recipiebant in munitionibus quas habebant: vel sensus est, et melius, quod Judaei, qui erant in munitionibus, suscipiebant ad bellum illos hostes, qui expellebantur et fugabantur a Judaeis, qui erant in Jerusalem. « Loca, » idest munitiones Idumaeorum. « Non minus a viginti millibus, » idest non minus quam viginti millia. « Multis satis, » idest multis valde. « Dydrachmis, » idest nummis valentibus duas drachmas. Quid sit drachma, dictum est ante. « Vendidissent. » Ideo eos vendidisse dicuntur, quia eos prodiderunt, dimittendo eorum adversarios; qui postea potius secum eos occidissent. Unde vendendo hostibus libertatem, implicite fratres suos vendiderunt. « Et Timotheus etc., » de quo supra cap. 8. « Illi autem ducem belli animum » habebant, » idest pro duce, vel tamquam ducem. « Fulmina, » idest tela ut fulmina cum faculis accensis. « Maledicebant, » idest mala praedicabantur Machabaeo et sociis.

CAPUT XI.

« Sed parvo post tempore. » Hic secundo ponitur bellum Judae cum Lysia qui erat inter omnes principes terrae principalior. Et primo describit bellum et sequentem concordiam. Secundo describit in factis particularibus multiplicem Judae victoriam. Et hoc cap. 12. Circa primum tria facit. Primo describit Lysiam a Juda superatum, ibi: « Sed parvo. » Secundo Lysiam cum ipso confoederatum. Tertio Judam mediante Lysia cum rege pacificatum, ibi: « Anno centesimo quadragesimo octavo. » Circa primam partem praemittit a Lysia exercitus congregationem. Secundo superbam et praesumptuosam intentionem, ibi: « Existimans se civitatem. » Tertio ipsius Judae occupationem, ibi: « Ingressus autem Judaeam. » Ex parte autem Judae ponitur, quomodo ipse cum suis ad lachrymas recurrerunt. Secundo quomodo verbis Judae confortati audacter contra adversarios processerunt, ibi: « Ipse primus Machabaeus. » Tertio quomodo Angelum adiutorem receperunt, ibi: « Cumque secum prompto animo. » Quarto quomodo adversarios occiderunt et fugarunt, ibi: « Ibant ergo prompti. » Circa secundam partem principalem ponit, quomodo prudenter Lysias Judaeorum potentiam invincibilem consideravit. Secundo quomodo verba pacis et concordiae demandavit, ibi: « Misit ad eos. » Tertio quomodo Judas verba nuntiorum acceptavit, ibi: « Annoit autem Judas. » Quarto quomodo Judas amicales destinavit, ibi: « Nam erant scriptae. » Circa tertiam partem ponit post confoederationem cum Antiocho eandem cum populo romano. Et circa primam partem ponit epistolam regis ad Lysiam. Secundo ad Judaeos. Circa tertiam partem

S. Th. Opera omnia. V. 25.

principalem, primo praemittit rex curialem salutationem. Secundo aperit in generali suam regalem intentionem, ibi: « Patre nostro inter Deos. » Tertio explicat Judaeorum et patris dissensionem, ibi: « Audivimus Judaeos. » Quarto concedit legallium liberam observantiam. Quinto hortatur Lysiam ad hujus divulgationem, ibi: « Bene ergo feceris. » Circa epistolam regis ad Judaeos, primo ponitur salutio. Secundo gaudium de prosperitate. Tertio signum de fideli securitate. Quarto excusatio de temeritate. Circa epistolam romanorum salutationem praemittunt, prius donata concedunt, de futuris ipsos instruunt, epistolas mittendas eis petunt. Nunc ad literam, « Sicut cetera delubra, » loca scilicet ad immolandum idolis, sic dicta quasi delentia umbram, ut dictum est. « Venale sacerdotium, » esse, scilicet ab ipso: idest cogitabat, quod quolibet anno sacerdotium venderetur. « Elephantas, » quia animalia sunt ad pugnandum apta, de quibus lib. 1, cap. 6 dictum est. « Bethsurae, » civitas est fortis secundum Glossam ad vincendum in terra Juda vel Benjamin. « Quinque stadiorum. » Stadium est octava pars milliarii; et habet centum et viginti quinque passus qui conficiunt sexcentos et viginti pedes. Isidorus in lib. 15. « Nudi, » armis suis projectis et illis exuti ad melius fugiendum, « Non insensatus, » imo industrius. « Quae justa sunt, » idest quae petebant Judaei, quorum petitio justa esse potest haberi per victorias ipsis a Deo datas. « Quae per illos, » scilicet duos. « Res permittebat, » idest negotium exigebat. « Et deinceps, » idest cum his quae jam incoepi. « Anno centesimo quadragesimo octavo: » Glossa: eodem anno quo mortuus fuit Antiochus. Sed contra: quia supra lib. 1, cap. 6 dicitur: quod mortuus fuit anno centesimo quadragesimo septimo. Respondetur, quod frequenter in computandis temporibus regum una pars modica anni computatur pro anno. « Dioscori, » idest Junii. « Inter Deos translato, » idest a vita praesenti hominum abstracto, sicut dii qui conversationem cum hominibus non habent. « Templum restitui, » idest liberum cultum Dei in templo, quia templum jam habebant. « Menelaus, » ille de quo dictum est ante ambitiosus. « Velle nos descendere: » sensus est, quia ipse accusabat Judaeos, quod volebant venire contra regem et suos liberare, quia non erant inter illos liberi. « His igitur qui commeant, » idest commorantur: vel « Ad nos commeantes, » et nobiscum convenientes. « Mensis Xanthici. » Graecum nomen est, quod Hebraice dicitur Nisan, latine autem Aprilis. « De his quae per ignorantiam, » idest sicut alias passi sunt, ut patet de his quae erga ipsos facta sunt, resolvere aliqua noluit Lysias per seipsum determinate, sed ad regem deferenda esse putavit. Cum autem nondum essent determinata, miserunt Romani informantes Judaeos, ut scriberent, quomodo illa ad prosperitatem suam vellent determinari; quia id ipsi facturi essent apud regem Antiochum. Et notandum, quod eodem die, mense et anno, fuerunt datae literae regis et Romanorum.

CAPUT XII.

« His factis pactionibus. » Haec est secunda pars divisa contra praecedens capitulum: ubi ponit multiplicem particularem victoriam quam de adversariis obtinuit Judas; et secundo agitur de sepultura ali-

29

quorum Judaeorum transgressorum, ibi: « Judas » autem collecto. » Per totam primam partem ponit adversariorum repugnantiam in generali, et secundo in speciali, ibi: « Joppitae vero. » Circa istud secundum, primo ultio de prodicione Joppitarum. Secundo de prodicione Jamnitarum, ibi: « Sed » cum cognovisset et eos. » Tertio conflictum cum Timotheo et Arabis, ibi: « Inde cum jam abiissent. » Quarto cum illis, qui erant in quadam forti civitate, ibi: « Aggressus est autem et civitatem. » Quinto iterum contra Timotheum et contra Ptolomaeum, ibi: « Inde discesserunt stadia. » Sexto contra Gorgiam, ibi: « Et post Pentecostem. » Septimo contra Seythas, ibi: « Ideo ad civitatem Seytharum. » Circa secundam partem principalem totius cap. ponitur primo ex parte ipsius Judae et suorum intentio sepeliendi. Secundo ex parte mortuorum transgressio delinquendi, ibi: « Invenierunt autem sub tunicis. » Tertio oblatio ponitur ad placandum Deum, ibi: « Omnes itaque benedixerunt: » ubi describitur placatio Dei et ex peccati detestatione, et ex communi oratione, et ex unanimi tribulatione. Nunc ad literam. « Agriculturae operam dabant. Hoc dicitur in signum pacis et tranquillitatis. » Qui resedeant, » idest nimis diu quieverant a debellando Judaeos, ut eis videbatur. « Timotheus, » fuit forsitan alius ab illo qui supra eodem lib. cap. 10 fuit interfectus. « Cypriarches, » idest principes Cypri. « Scaphas, » idest naves: est enim scapha parva navis et levis, quandoque de una solum arbore concava facta, vel ex viminibus et corio tecta: et ducitur in aquam et facile in terram appellitur tempore periculi. Dicitur autem scapha a scaphos, quod est speculum, quia piratae talibus utebantur ad speculandum: aut forte quia de longe possunt speculari. « Arietibus. » Aries ponitur pro instrumento perforandi muros, eo quod ad literam perforat eos ad modum arietis invadentis. Sumitur enim ligamen de forti et duro et nodoso trunco, et vestitur ferro, et impetu violento in murum impellitur et ipsum perforat. Machina etiam generaliter est instrumentum exquisite inventum. « Tubianei, » dicuntur illi qui se tenebant ex parte Judaeorum, non tamen erant Judaei: et dicuntur sic quasi alieni tubis conducti vel vocati. « Morte ejus decipi eveniret, » quia si moretur ipsi occiderentur. Fidem enim non tantum per sponsionem sicut nos faciunt: sed per sponsionis conformitatem. « Seythopolitas, » idest cives habitantes in civitatibus Seytharum. « Septimanarum, » idest Pentecostes festo: quod secundum determinatum numerum septimanarum post Pascha celebratur, supra 7, et Lev. 25. « Contigit paucos ruere Judaeorum, » quia absconderunt donaria idolis immolata, ut statim dicitur infra, « Baccenoris, » idest Tubianeis, de quibus dictum est, quod fuerunt a Juda conducti, ut ad sonitum tubarum essent Judaeis in auxilium. « Thracibus, » idest hominibus de Thracia. Thraeces enim, secundum Papiam, descenderunt a Thiras filio Japhet et sunt homines valde severi. « Irruit in eum, » idest in Dositheum, non in Gorgiam. « Esdrim, » iste erat huic Gorgiae principalis post ipsum. « Militibus incussit, » idest milites Gorgiae incussit ad fugam qui erat eorum principalissimus. « Purificati, » supple existentes. « Et sequenti, » die scilicet post sabbatum. Ex hoc loco habet Ecclesia fundamentum orationes faciendi pro mortuis. « Post sabbatum martyrum, » idest

post diem dominicam, » donariis, » idest de illis quae data erant idolis vel ad sacrificandum vel ad orandum. Lex Deuteronomii 7. « Oblivioni traderetur, » adeo quoad hoc quod amplius ipsum non puniret in alios: vel oblivioni traderetur, aut ab ipsis celaretur, neque divulgaretur in alios. « Sub oculis. » Aliqui libri habent sic, « Sub oculis videntes quae facta sunt: » et tunc sensus est quod servarent se sine peccato, sub oculis, idest sub poena perdendorum oculorum: quam prohibitionem sciunt juste factam, videntes quae facta sunt, quod scilicet pro peccato eorum fratres prostrati sunt. Alii habent, « Sub oculis viventis vel videntis Dei: » quasi dicat, si peccaveritis, Deus videbit, sicut patet per ea quae facta sunt, quomodo pro peccato suo prostrati sunt. « Pro peccato, sacrificium, » et ponitur ad majorem intentionis Ecclesiae expressionem, cum dicitur: « Pro peccatis mortuorum, ut a peccatis solvantur, de resurrectione cogitans. » Aliqui dicunt, quod istud totum, « Bene religiose etc. » est additum; alii quod totum est de textu, illud scilicet, « Pro peccato sacrificium, bene et religiose » de resurrectione cogitans. » Et hoc videtur esse verum per sequentem literam, » Sancta etc. » quae tamen truncata esset sine hoc. « Sancta ergo, » verbum istud est historiographi: et notandum quod quasi omnia dicta in hoc capite tractantur supra in primo libro, et hic supplentur.

CAPUT XIII.

« Anno centesimo quadragesimo nono. » Haec est secunda pars illius partis cap. 10 divisa; in qua ponitur pugna simul cum Antiocho et Lysia. Et primo ponitur adversariorum insurrectio. Secundo a Juda ipsorum expugnatio, ibi: « Quibus Judas » congregatis. » Tertio iterata reconciliatio, ibi: ut autem cognovit. Circa primam partem primo agitur de exercitus congregatione, ibi: « Anno centesimo quadragesimo nono. » Secundo interseritur de malitiae Menelai perceptione, ibi: « Commisit autem se illis. » Tertio de ipsius condigna occisione, ibi: « Sed rex regum. » Quarto de justa sepulturae privatione, ibi: « Erat autem in eadem. » Quinto de crudelitatis regiae executione, ibi: « Sed » rex. » Secunda pars principalis continet duas victorias quas habuit de Antiocho. Circa primam primo ex parte Judae et suorum continetur devota oratio. Secundo perfecta in signo humiliatio, ibi: « Omnibus itaque. » Tertio ipsius Judae provida deliberatio, ibi: « Ipse vero cum. » Quarto sociorum fortium exhortatio, ibi: « Dans itaque potestatem. » Quinto hostium virilis invasio, ibi: « Et » dato signo. » Circa secundam partem habes regem munitiones Judaeorum invadentem. Secundo Judam suis in munitionibus providentem, ibi: « His autem certus. » Tertio regem illos qui erant in Beth-sura alloquentem, ibi: « Iterum rex. » Quarto Judam hoc non obstante regem expugnantem, ibi: « Commisit cum Juda. » Circa tertiam partem principalem de resurrectione, primo concludit Philippum contra regem rebellare. Secundo quod de hoc voluit rex cum Judaeis se pacificare, ibi: « Judaeos deprecatus. » Tertio voluit rex Judaeos et templum muneribus honorare, ibi: « Et » reconciliatus. » Quarto concludit ex hoc Ptolomenses remunerare, ibi: « Ut autem venit Ptolomaidem. » Quinto visus est Lysias eum pacifi-

care, ibi: « Tunc ascendit Lysias. » Nunc ad litteram. Notandum est quod de isto bello cum Antiocho perfectius habitum est supra lib. 1, cap. 6: et videtur fuisse primum bellum Judae et suorum cum Antiocho Eupatore filio Antiochi nobilis: et hoc dicit Glossa super locum istum: quae et secundum historiam, et secundum allegoriam locum exponit, et remittit se ad expositionem in praecedente libro positam. Sed contra hunc locum objicitur illud quod habetur libro 1, cap. 6: ubi dicitur quod elephantes docti triginta duo ad praelium erant ibi: et ibi etiam habetur de turribus super eos aedificatis, et de ordine exercitus Antiochi etc.: hic vero dicitur quod erant viginti duo elephantes. Respondetur quod hic vel ibi fuit error scriptorum, idest eorum qui hos libros compositos descripserunt. « Cum » « falceibus, » idest undique circumseptis falceibus. « Cultellis, » scilicet ferreis ad secundam, tales dicuntur currus falcati. « Menelaus, » qui scilicet occidi fecit fratrem suum Oniam et prodidit Jasonem. « Cum multa fallacia, » quia adulando captabat benevolentiam ejus. Supra tamen dictum est quod ipsam deprecationem fecerunt filii nequam: quod est intelligendum, quia plures alii erant cum Menelao, ipse vero erat principalis. « Deprecabatur, » ut insurgeret in Judaeos: verum supra manifestius ponitur. « In peccatorem, » idest Menelaum. De ista morte ejus tali loco, non dicitur supra: tamen hoc fuit verum: quia, ut dicitur lib. 2, cap. 1, ipse fuit de illis filiis nequam, qui, ut dictum est supra, a Judaismo apostatarunt. « Aggestum, » idest tumultum. « In praeceps, » quia praeruptus erat locus ille et videbatur minari praecipitium. « Inde » « in cineres, » idest de altitudine praecipitii impulsus est. « Tali lege contigit. » Hoc est, tali modo hoc est ut legali modo, sed non fortuito. « Sanctus, » scilicet ignis ille jugis altaris. « Nequiores » et hoc quia concitatus fuerat contra eos verbis aliorum, licet de se pacem voluisset, sicut patet per confoederationem prius factam, supra eodem cap. 12. « Victoria Dei, » quia juvenibus recitavit fortia Dei facta. « Nocte. » Sed contra hoc supra dicitur quod hoc fuit de die: unde dicitur quod refulsit in clypeos aureos etc. Respondetur quod utrumque verum est. Inchoavit enim de nocte et continuavit de die. « Maximum elephantium. » Contra: supra dicitur quod hoc fecit Eleazar frater ejus submittens se elephanti. Respondetur quod hoc iterum fuit: vel hic etiam recitatur compendiosius, et etiam facta aliorum tribuuntur frequenter principi. « Prospere. » Contra: dicitur ubi supra quod Judas aliquantulum legit; ergo Eleazar frater suus occubuit. Respondetur quod prosperitas fuit ibi, non quantum ad omnia, sed quia multum damni intulerunt adversarius suis. Et per hoc auctor inducit per epistolam illos quibus missa est ad gratiarum actionem. « Sed » « fagabatur. » Ista clausula non ponitur ubi supra. Sed contra: quia ubi supra dicitur quod tradiderunt se propter defectum victualium. Respondetur quod quamdiu potuit, illis providit sicut dicitur hic; tamen tandem non potuit plus, et reddiderunt se. « Accepto gustu, » idest gustata audacia, sicut experientia de vino somitur per gustum. « Mysteria, » idest secreta, scilicet Judae et suorum et consilia: et hoc est melius, quia ubi supra dicitur quod rex credebat eis victualia. « Cognovit, » per Lysiam scilicet, ut dicitur ubi supra. « Philippum, » cui commisit Antiochus nobilis moriens stolam et an-

nulum et diadema ut ferret ea Antiocho isti filio suo. Veniens vero Antiochiam voluit usurpare regnum et privare Antiochum; et haec fuit causa confoederandi se cum Judaeis. « Justum visum » « est, » scilicet Judaeis. « Ne forte foedus rumpe- » « rent, » scilicet Judaei: sed contrarium accidit: quia dicitur supra, nempe lib. 1, cap. 6, quod rex statim juramentum suum fregit. « Ille modo, » idest hac occasione.

CAPUT XIV.

« Sed post triennii tempus ». Haec est tertia pars illius, Judas vero, quae incipit cap. 8: in qua ponitur factum ipsius Judae sub Demetrio nepote Antiochi Nobilis filio Seleuci. Quomodo vero iste venit ad regnum mortuo patruo suo Antiocho Nobili, vide supra libro 1, cap. 7. Et talis pars dividitur in tria: primo ponitur a Demetrio contra Judaeos Nicanoris destinatio; secundo ipsius a Judaeis interfectio, cap. 13; tertio historiae consummatio, eodem cap. in fine. Si vero quis quaerat, cur in libro isto non fiat mentio de victoriis factis sub aliis regibus, vel ab aliis fratribus, sicut sub Jonatha et Simone: Respondetur quod qui scripsit librum istum secundum, intendebat tantum secundum modum et formam epistolae, cap. 10, ipsum mittere, finaliter ad inducendum Judaeos qui erant in Aegypto ut celebraretur dies victoriae istius, scilicet de morte Nicanoris: et ideo mortuo eodem Nicanore cessat epistola et est finis libri. Circa istud capitulum primo ponitur regis Demetrii ad regnum exaltatio; secundo ejus ab Alcimo contra Judaeos inflammatio, ibi: « Alcimus autem quidam »; tertio Nicanoris contra eos destitutio, ibi: « Qui statim Nicanorem »; quarto Nicanoris cum Judaeis confoederatio, ibi: « Nicanor tamen »; quinto regis contra Nicanorem indignatio, ibi: « Alcimus autem »; sexto Nicanoris dissimulatio, ibi: « Quibus congregatis »; septimo Judae perceptio et declinatio, ibi: « At Machabaeus videns »; octavo Nicanoris superba comminatio, ibi: « Quod ut ille cognovit »; nono ejusdam senis Judaei ignominiosa interfectio, ibi: « Razias autem quidam ». Circa secundam partem, agitur primo de Alcimi prava ambitione; secundo de munerum oblatione, ibi: « Offerens ei »; tertio de ipsius a rege consultatione, ibi: « Et vocatus »; quarto de Judaeorum accusatione, ibi: « Ipsi qui » « dicuntur »; quinto de regis contra eos provocatione, ibi: « Sed oro »; sexto de omni contra eos inflammatione, ibi, « talibus ». Circa tertiam partem introducit regem Nicanorem mittentem et informantem, et Alcimum in summum Sacerdotem praeficientem, ibi: « Et constituerent ». Tertio populum contra Judam se Nicanori conjungentem, ibi: « Tunc gentes »; quarto populum Judaeorum timentem et ad Dei auxilium recurrentem, ibi: « Audito itaque Judaei ». Circa quartam partem habetur primo quomodo Nicanor de potentia Judae et suorum deliberavit; secundo quomodo nuntios pacis ad eos destinavit, ibi, « quamobrem »; tertio quomodo Judas legationem de consilio acceptavit, ibi: « Cum de his »; quarto quomodo ad cautelam rem ordinavit, ibi: « Praecepit autem Judas »; quinto quomodo Nicanor cum eis pacifice habitavit, ibi: « Morabatur autem ». Circa primam Alcimus ad regem revertitur, de pace cum Judaeis nequiter instruitur; falsitas et malitia tam Judae quam Ni-

canoris illi suggeritur, rex ad indignationem iterum commovetur, et scriptura regis captura Judae iterum praecipitur. Sexta pars indivisa manet, et etiam septima. Circa octavam partem notandum, quod primo ponit Nicanorem Judam requirentem; secundo ipsummet hostias in templo impediens, ibi: « Venit ad maximum »; tertio templum et altare destruenda asserentem, ibi: « Quibus cum jaramento »; quarto populum ad Dominum recurrentem, ibi: « Sacerdotes autem protendentes ». Circa nonam partem primo ponitur ipsius Raziae commendatio, ibi: « Razias autem »; secundo Nicanoris erga Judices mala intentio, ibi: « Volens autem Nicanor »; tertio ipsius sancti viri ab ipso persecutio, ibi: « Turbis autem irruere »; quarto ex parte ipsius viri humanae probitatis ostensio, ibi: « Et cum jam comprehenderetur ». Ista autem fuit probitas (Si probitas dici debet, et non potius improbitas), quod ter se visus est occidere: primo vulnerando, secundo praecipitando, tertio intestina sua projiciendo. Sed jam ad literam. « Demetrium Seleuci filium ». Quis fuit ille, et quomodo regnavit, vide supra lib. 1, cap. 7. « Tripolis », civitas est maritima, unde vero veniebat Judas, supra lib. 1, cap. 7. « Alcimus », pessimus et ambitiosus; « coinquinatus », observantia gentilitatis. « Commixtionis », id est quando commiscebat se cum gentibus, supra cap. 4 et 6. « Salutem nec accessum ad altare », quem scilicet ex ambitione optabat, nempe sacerdotium. « Centesimo quinquagesimo anno ». Sed contra: quia statim dicitur quod hoc fuit post triennii tempus, supple a morte Antiochi Nobilis, et a regno filii sui Antiochi, qui incoepit anno centesimo quadragesimo nono, ut dictum est ante cap. 6; unde oportet quod istud sit anno centesimo quinquagesimo primo. Respondetur id verum esse: sed hic non computatur illa pars quinquagesimi primi anni, in cuius principio iste Demetrius venit; unde debet glossari, post triennii tempus, id est post duos annos, et partem tertii positam pro anno tertio. « Coronam », in signum victoriae super hostes. « Et talios », signum dominii super templum: talli enim erant vasa ad modum turrium facta, in quibus offerebant in diebus solemnibus, ut dicit Glossa. « Assidae », sic dicebantur qui Judam sequebantur: quia speciali zelo dediti erant cultui divino, et in eo assidui. « Qui statim Nicanorem ». Hic ut ad principale propositum veniat, praemittit de missione prima Alcimi et Bacchidis, et prodicione Judaeorum ab Alcimo veniente, et juramenti sui violatione, de quibus supra libro 1, cap. 7. « Constitueret Alcimum ». Supra quidem dixit quod rex illum constituit: quod est verum: sed praecipit Nicanori ut destituto Juda poneret istud in executione, caperet scilicet vivum. « Tunc gentes quae de Judaea fugerant Judam »: forsitan illi fuerunt qui spe auxilii ad Alcimum venerunt; quia eum de genere Aaron crediderunt; supra lib. 1, cap. 7: quos iste fraudulenter decepit. « Sanguine iudicium facere metuebat », id est metuebat seditio-nem sedare per iudicium sanguinis, id est per sanguinis effusionem: quia timebat sibi et suis. « Sellae prolatae sunt singulis », id est, ab utraque parte. « Haberetur », scilicet a Juda. « Rogavit eum »: Nicanor scilicet. « Judam procreare filios »: forte ut iudicium daret ei majoris securitatis, vel propter filios imitatores suae probitatis

habendos; vel quia hoc idem ipse fecerat, sicut statim innuitur: unde sequitur: « Nuptias ipse fecit », scilicet Nicanor. De hoc nihil fuit dictum supra lib. 1, cap. 7; sed bene quod misit verba pacifica in dolo, et quod Judas fugit: sed utrumque fuit verum. Quia primo fuit confoederatio, et postea recessit Nicanor a Juda, habens tantum pacem in signo, non in re; et haec vocantur supra verba pacifica in dolo, quibus non consensit, sed illa percipiens fugit, et declinavit, sicut dicitur hic: et tunc venit ad templum cum verbis comminatoriis: et hoc utrobique dicitur. « Solitas hostias offerentibus »; et supra dicitur quod ostenderunt ei hostias speciales quas pro prosperitate regis faciebant, ut eum magis allicerent. « Libero », id est tali idolo. « Patri autem », dicit causa reverentiae; sicut vocamus Deum nostrum patrem. « Consecrabo ». Contra, quia statim dixerat quod ipsum ad planitiem deduceret. Respondetur quod forsitan ex impatientia ignorabat vim vel ordinationem verborum suorum: vel forte id comminatus est sub distinctione, quod ipsa faceret vel hoc vel hoc. Id est, quod vel ipsum destrueret, vel quod illud idolo consecraret, vel forte quod in eodem loco aliud templum faceret idolo consecratum. « Razias autem delatus », id est accusatus. Dictum fuit ei quod ex quo non poterat Judaeos punire in puniendo Juda, quod non posset eos magis offendere quam in illo sene. « Razia compellendo in Iudaismo », id est in ritum Judaeorum. « Gladio sese petiit », id est, se percutere visus fuit. « Contra natales suos », quia natus erat de fidelibus. « Defunctus est ». Sed utrum in hoc sit laudandus vel vituperandus? Respondetur quod nullus potest se interimere, vel aliquid facere ad quod immediate et indubitanter sequatur mors, quin sit homicida sui ipsius: nisi forte hoc faciat instinctu Spiritus sancti, sicut creditur fecisse Samson. Unde in epist. ad Hebraeos 2 cap. ponitur ille in catalogo fidelium: et similiter forsitan fecit iste. Unde Glossa super hunc locum, et est Augustini: His exceptis quos lex justa generaliter vel ipse fons iustitiae Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominum vel seipsum, vel alium quemlibet occiderit, homicidii crimini innectitur. Sed secundo dubitatur utrum saltem sic facere, sit magnanimitatis? Et dicitur quod sic. Unde et in litera dicitur, « Magis eligens nobiliter mori ». Ad hoc dicitur, quod superficie tenus videtur esse quaedam magnanimitas; sed realiter est quaedam pusillanimitas. Unde Augustinus in eadem Glossa: quicumque hoc ipsum in semetipsos perpetrant, animi magnitudine mirandi sunt, non sapientiae sanitate laudandi sunt. Quamvis si rationem diligentius consulas, nec ipsa quidem animi magnitudo recte nominatur, ubi quisque non valendo tolerare, vel quaeque aspera vel aliena peccata, semetipsum interimit: magis enim meus infirma deprehenditur, quae ferre non valet vel duram sui corporis servitutem, vel stultam vulgi opinionem; majorque animus dicendus est illius qui vitam aerumnosam magis potest ferre quam fugere, et humanum iudicium quod plerumque caligine erroris involvitur, pro conscientiae liceat puritate contemnere, et cetera. Haec Augustinus in libro de civitate Dei, capite, vide Glossam hic.

CAPUT XV.

« Nicanor autem ut comperit etc. » Haec est

secunda pars partis praecedentis; in qua postquam ponitur Nicanoris destinatio, subjungitur ejus a Juda et suis interfectio. Et primo ponitur Nicanoris superbia in principio capitis. Secundo Machabaei confidentia, ibi: « Machabaeus autem. » Tertio de hostibus magna victoria, ibi: « Judas vero. » Circa primum ponitur fallax hostis intentio. Secundo ejus redargutio, ibi: « Judas vero. » Tertio veritatis ab ipso investigatio, ibi: « At ille infelix. » Quarto veritatis audita despectio, ibi: « Et respondentibus illis. » Circa secundam partem principalem hortatur suos Judas. Primo recitatione verborum. Secundo expositione somniorum, ibi: « Singulos autem illorum. » Et circa istorum numerum primum declarat Judae confidentiam, et promittit de caelo victoriam; et recitat Scripturae divina adjutoria, replicat et hostium malitiam. Circa secundam partem harum duarum ponit primo Judam somniantem, ibi: « Singulos autem illorum. » Secundo Oniam orare videntem, ibi: « Oniam qui fuerat. » Tertio virum Oniae apparentem, ibi: « Post hoc autem apparuisse. » Quarto Jeremiam pro populo orare promittentem, ibi: « Hic est qui multum orat pro etc. » Quinto Jeremiam Judam animantem, ibi: « Accipe sanctum gladium. » Sexto populum ex his vires colligentem, ibi: « Exhortati itaque verbis. » Septimo Judam deprecantem, ibi: « Et cum jam sperarent. » Circa tertiam partem principalem ponitur primo quomodo congressi fuerunt. Secundo quomodo exercitum Nicanoris oc-

ciderunt. Tertio quomodo caput et linguam et manus ejus absciderunt. Quarto quomodo caput ejus in loco eminenti suspenderunt. Quinto gratias Deo cum laetitia reddiderunt. Sexto quomodo diem victoriae celebrari ordinaverunt. Nunc ad litteram. « Ne ita barbare feceris, » idest extranee, ruditer vel crudeliter, « sanctificationi, » passive, idest sanctificatae, vel active, quia observantes, ex hoc sanctificantur. « Commune trophaeum, » idest habeo victoriam omnibus notam. « Machabaeus autem confidebat, » scilicet malitiam ejus esse publice puniendam. « Cum omni spe, » idest spe perfecta. « De lege; » idest aequitate et sanctitate legis, et Prophetarum. « Juramentorum, » scilicet Nicanoris, de quo supra cap. 14. « Armavit, » idest constanter firmavit. « Onia, » qui fuerat mortuus, supra 4. « Qui multum orat. » Hinc patet sanctos habere curam de vivis, et eos qui mortui sunt in sanctitate, vivos suis orationibus ante Deum juvare. « Extolli posset impetus, » idest intendi et fieri major contra inimicos. « Compositi. » De hac compositione satis habetur supra libro 1, cap. 6, si tamen sit idem praelium, quod non omnino credo. Vel forte in isto praelio eodem modo bestias et elephantes ordinaverunt. « Ezechia. » Isai. 28, et 4 Regum 19, vide de hoc. « Prima, » scilicet hebdomada. « Adar, » idest Martii, Esther 9. « Pridie, » quia solennitas Mardochei fuit die 14 Martii, et ista ponitur die 15. » Ex illis temporibus, » scilicet usque ad captivitatem Romanorum.

EXPOSITIO IN SEPTEM EPISTOLAS CANONICAS

PRAEFATIO

• Missae sunt epistolae ex regis nomine per veredarios qui per omnes provincias discurrentes verterent litteras novis nuntiis praevenirent. • Verba ista scripta sunt Esther 8 cap.; et satis spiritualiter intellecta competunt proposito nostro. Et ut melius videamus sensum spiritualem, primo videamus litteralem. Narrat haec historia ad litteram, quomodo a rege Assuero per falsam suggestionem Aman proditoris lata fuit sententia condemnationis et interfectionis totius populi Judaici in regno suo existentis. Jam sententia erat lata, jam erat anulo regis obsignata, jam per nuncios publicata, jam dies erat assignata: non restabat nisi quod interficerentur. Sed sicut narrat eadem historia, per reginam Esther fuit revocata: scilicet per ejus intercessionem, per virgae aureae extensionem et osculum summitatis ejusdem. Nec solum sententia fuit revocata; imo ipsa revocatio per veredarios ad hoc specialiter missos fuit revocata: hoc est quod dicitur in verbis propositis, • Missae sunt epistolae etc. » Sicut dicitur 1 Corinth. 10: Omnia contingebant illis in figura. Veritas autem respondens huic figurae haec est: per peccatum enim primorum parentum per falsam suggestionem Aman proditoris perpetrata a rege Assuero, scilicet Deo, sententia damnationis totius generis fuit lata. Genes. 2: Quaecumque die comederis ex eo morte morieris. Quod dictum est Adae non solum pro se, sed pro sua tota posteritate. Et dicit: Quaecumque die comederis, morte morieris: innuens triplicem mortem: nam ipsa comestio fuit mortifera. Statim ergo cum comedit lignum vetitum, mortuus fuit spiritualiter, sed habuit necessitatem moriendi corporaliter, et quantum est de se, aeternaliter. Jam ergo sententia erat lata, jam erat in sacra Scriptura obsignata, Genes. 2. Jam erat per nuncios, scilicet prophetas, promulgata. Jam dies erat assignata. Statim enim cum moriebamur ad inferos descendebamus. Sed per Esther reginam, idest Virginem beatam, fuit revocata, per ejus scilicet intercessionem, per virgae aureae extensionem, et osculum summitatis ejusdem. De hoc habetur Esther 8: ubi dicitur, quod placuit Esther regina in oculis regis, et extendit contra eam virgam auream quae accedens osculata est summitatem virgae. Et dixit ei rex, Quid vis Esther et quae est petitio tua? etsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Quae respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis et placet tibi, dona

mihi animam meam pro qua rogo et populum meum pro quo obsecro. Traditi enim sumus ut conteramur et jugulemur et pereamus per peccatum originale contractum et per peccata nostra actualia superaddita. Traditi enim eramus ut jugulemur, in corpore periremus et in anima contereremur: idest simul tereremur in utroque, ut jugulemur corporaliter, periremus spiritualiter. Contereremur: idest continue tereremur aeternaliter. Sed Esther regina, idest Virgo beata, placuit in oculis regis ad restorationem generis humani; invenitque gratiam coram eo non solum pro se, sed pro toto humano genere; extenditque rex virgam auream. Ista virga aurea secundum Glossam, fuit crux sive passio Dominica, quae tota fuit aurea, idest charitativa. Nihil enim fuit maculae in ipso Christo contractum, nec passibilitas contracta est nec originale contractum. Nihil fuit in ipso actu, quia nec veniale nec mortale; imo pure pro salute generis humani passus fuit. Nullius sancti, cujuscumque fuerit conditionis, passio fuit tota aurea; quia in omnibus fuit passibilitas contracta per originale contractum, et aliquod peccatum actu, saltem veniale. Hanc virgam auream Dominus Deus Pater nobis extendit, quando ex charitate maxima quam ad nos habebat, Filium suum passioni exposuit. Summitatem ejus virgae Virgo beata tetigit, quando filium Dei in utero concepit, et postmodum peperit; et sic dimidiam partem regni Dei impetravit, ut ipsa sit regina misericordiae, cujus filius est rex justitiae. Sic etiam sententia nostrae damnationis revocata fuit. Et per veredarios, idest Apostolos, ad hoc specialiter missos, revocatio fuit promulgata: hoc est quod dicitur in verbis propositis. Missae sunt epistolae ex regis nomine, idest auctoritate, per veredarios, idest Apostolos, qui per omnes provincias discurrentes (Glossa) per praedicatores summi regis cursores, veteres litteras, scilicet damnationis nostrae, novis nuntiis, scilicet Apostolis, praevenirent. In verbis istis notantur tria, secundum tria cuilibet missioni solenni necessaria. Quaelibet enim missio solennis requirit in mittente auctoritatem, in misso celerem adimpletionem, in eo cui fit missio utilitatem. In verbis autem propositis notantur ista tria. In mittente auctoritas, cum dicitur: Missae sunt epistolae ex regis nomine. In misso adimplendi celeritas, cum dicitur: Per veredarios per omnes provincias discurrentes

tes. In illis in quibus facta est missio, utilitas, cum sequitur, ut veteres litteras novis praevenirent nuntiis. Primo ergo notatur, cum dicitur: Missae sunt epistolae ex regis nomine. Iste rex Assuerus significat Christum; interpretatur enim atrium sive beatitudo. Christus vero est atrium bonorum qui sunt in statu viae. Beatitudo quantum ad illos qui sunt in statu patriae. De utroque dicitur in Psalm. 85: « Beati qui habitant in domo tua Domine etc. » Et paulo post, « Melior est dies una in atriis tuis » super millia. » Ipse est Rex regum et Dominus dominantium, 1 ad Timoth. 6. Excellit enim omnes alios reges: in Psalm. 88: « Ego primogenitum ponam » illum, excelsum prae regibus terrae. » Excellit autem omnes alios reges, primo in naturalibus et institutione, regiae majestatis dignitate: fuit enim rex quando natus est ex Deo patre aeternaliter, et rex antequam natus ex Virgine temporaliter. Ideo sapienter quaerebant illum Magi. Matth. 2: Ubi est qui natus est rex Judaeorum? non dicunt ubi est, sed ubi est qui natus est rex. Rex enim Franciae natus est, sed non est natus rex. Christus autem fuit rex in ipsa nativitate; imo antequam nascere-tur ex virgine, Psalm. 73: « Deus autem rex noster » ante saecula. » Secundo excellit eos in aliorum institutione: ipse enim omnes alios reges instituit: quod nullus alius potest. Rex enim Franciae non instituit regem Angliae. Prov. 8: Per me reges regnant. Unde omnes reges alii sunt ejus servi et tributarii. Psal. 71: Omnes reges servient ei, idest servire debent. Vel, ut sit distributio accommoda, quod quotquot servient ei erunt reges; quia ei servire regnare est, secundum Gregorium in Glossa super illud, Paulus servus Jesu Christi etc. ad Rom. 1. Tertio excellit eos in regni sui aeternitate sive aeterna duratione; caret enim principio et fine, Psalm. 144: Regnum tuum regnum omnium saeculorum. Daniel. 7: Potestas ejus potestas aeterna quae non auferetur et regnum ejus quod non corrumpetur. Omnia aliorum regna sunt temporalia et corruptibilia, ac per hoc momentanea. Eccl. 1: Hodie est rex et cras morietur: unde reges mundi sunt quorum regnum non durat forte nisi per unum diem, et postea sunt similis vel forte deterioris conditionis. Quarto excellit in regni sui liberali et totali distributione. Omnibus enim illis qui sunt de regno suo liberaliter totum regnum suum distribuit, quod nullus alius rex. Luc. 22: Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum. Non dicit partem regni, sed regnum. Legitur 1 Mach. 1, quod Alexander cum moreretur vocavit pueros suos cum quibus nutritus fuerat a pueritia sua, et divisit illis regnum suum. Aliter est enim de regno Dei et mundi. Videre enim regnum mundi non est habere. Matth. 4, Ostendit illi omnia regna mundi et dixit ei, Haec omnia tibi dabo: non dicit tibi do. Sed videre regnum Dei est habere juxta illud: Sapient. 10, Justum deduxit Dominus per vias rectas et ostendit illi regnum Dei, idest dedit. Scitis autem quod eadem res simul et semel et tota a pluribus, imo ab omnibus, potest videri. Rex igitur Assuerus est Christus, ex cujus nomine, idest auctoritate epistolae illae missae sunt. Ille enim facit, cujus auctoritate fit. Apostoli vero auctoritate Christi istas epistolas scripserunt et miserunt: et ideo possunt dici a Christo missae. Ecce ergo primum: scilicet in mittente auctoritas: quae significata est Paralip. 30; ubi dicitur quod Ezechias rex misit nuncios

ad omnem Israel et Judam; et scripsit epistolas ad Ephraim et Manassem, ut venirent in domum Domini in Jerusalem et facerent Phase Domino Deo suo. Rex ecce Christus qui misit nuncios, idest Apostolos, et scripsit epistolas, scilicet canonicas. Secundo notatur in verbis propositis in missis adimplendi celeritas, cum dicitur: « Per veredarios etc. » Isti veredarii sunt Apostoli, idest veredarius est auriga vel nuntius in rheda portatus. Est autem rheda genus vehiculi quatuor rotarum, et dicitur rheda a redeo redis, eo quod talis currus agilis est ad eundum et redeundum. Istud vehiculum per quod portamur in caelis est sacra Scriptura generaliter, vel doctrina apostolica specialiter. Quatuor rotae sacrae Scripturae sunt quatuor modi exponendi sacram Scripturam: scilicet Historicus, Tropologicus, Allegoricus, Anagogicus. Quatuor rotae doctrinae apostolicae sunt quatuor de quibus principaliter in eorum epistolis agitur. Prima rota est tempus mundanae prosperitatis, de qua principaliter agitur in canonica Jacobi. Docet enim contemnere quatuor ad mundanam prosperitatem pertinentia: scilicet mundanam sapientiam in 1 cap., ubi docet gaudendum in tribulatione. Omne gaudium existimare fratres etc. et gloriari in humilitate, Glorietur frater humilis etc. Saecularem pompam in 2 cap. ubi reprobat acceptionem personarum. Popularem famam in 3 cap. ubi reprobat appetentes magisterium. Nolite plures magistri fieri fratres mei. Temporalem affluentiam in 4 et 5 cap. Secunda rota est sustinentia adversitatis, de qua agit principaliter Petrus: scribit enim proselytis qui erant dispersi et pro Christi fide patiebantur; et ideo scribit eis consolando et informando in sustinentia adversitatis: unde statim in principio epistolae, Modicum si oportet nunc contristari etc. Tertia rota est amor fraternae et divinae charitatis, de qua principaliter agitur in epistolis Joannis, 1 Joan. 4: Charissimi diligamus invicem, quia caritas ex Deo est. Quarta est fuga carnalis voluptatis, de qua principaliter agitur in canonica Judae: unde ibi dicitur, Odientes eam quae carnalis est maculatam tunicam. De istis quatuor rotis dicitur Ezechiel. 1: Spiritus vitae erat in rotis. Veredarii ergo sunt nuntii in vehiculo quatuor rotarum portati. Isti autem sunt Apostoli qui per omnes provincias discurrerunt, quia ubique in nomine Christi annuntiaverunt. Psalm. 18: In omnem terram exivit sonus eorum. Quod satis figuratum fuit 2 Paralipomenon 3, ubi dicitur, quod perceperunt cursores cum epistolis ex imperio regis et principum ad universum Israel et Judam praedicantes filiis Israel. Revertimini ad dominum Deum Abraham, Isaac et Jacob; et parum post: Pergebant cursores velociter de civitate in civitatem ad omnem Ephraim et Manassem, illis irradientibus et subsannantibus. Tertio notatur in illis quibus facta est missio utilitas, cum dicitur: Qui veteres litteras novis nuntiis praevenirent. Ista veteres litterae erant litterae nostrae damnationis. Ista sunt litterae sive epistolae Uriae, de quo loquitur 2 Regum 14, quod portavit litteras mortis suae. Litteras mortis suae portant viri literati qui sciunt et docent et non faciunt. Ista sunt litterae sine sigillo, idest scientia sine vita; et ideo non creditur eis. Vel litterae istae veteres sunt peccata ad veterem hominem pertinentia. Ista litterae in peccatoribus sunt scriptae, Jerem. 7: Peccatum Juda scriptum est stilo

ferreo, ungue adamantino exaratum: sed per doctrinam Apostolorum sunt praevenitae et revocatae. Et nota quod per praedicationem et doctrinam Apostolorum, istae literae in aliquibus sunt praevenitae, scilicet in innocentibus; in aliquibus irritae factae, scilicet in poenitentibus; in aliquibus correctae, scilicet in proficientibus; in aliquibus totaliter deletae, scilicet in pervenientibus: et hoc totum per doctrinam istorum apostolorum. Ipsi enim docent innocentiam servare, de peccatis poenitere, de bono in melius proficere, et sic ad caeleste praemium pervenire. De primo dicitur hic, Veteres literas novis nuntiis praevenirent: veteres literas novis nuntiis praevenire est, se a peccatis praeservare et innocentiam baptismalem servare. De 2 et 3 dicitur Esther 8, quod oravit Esther regem, ut malitiam Aman Agagitae et machinationes pessimas quas cogitaverat contra Judaeos, juberet irritas fieri; et novis epistolis veteres litterae Aman insidiatoris et hostis Judaeorum, quas per cunctas regis provincias praeire praeceperat; corrigerentur: et sicut patet ex textu, quod ipsa petiit impetravit. Corrigebantur autem hae literae in proficientibus: correctio enim est veterum literarum deletio et novarum superscriptio: ita correctio spiritualis est veterum peccatorum deletio, et novarum litterarum, scilicet gratiarum, virtutum, donorum et bonorum operum superscriptio: in pervenientibus autem erunt totaliter deletae, et quantum ad culpam, et quantum ad poenam, imo et peccata occasionaliter erunt eis in gloriam, 2 ad Corinth. 3: quod si ministratio mortis litteris deformatae in lapidibus fuit in gloria.

Litterae istae sunt peccata, quibus anima deformata est; quae sunt ministratio mortis causaliter, sed erunt in gloriam bonis occasionaliter; non occasione data, sed accepta, secundum quod dicit Apostolus ad Rom. 8: Diligentibus Deum omnia cooperantur etc. Et alibi, Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia. His visis patet quis sit auctor hujus libri. Auctor enim principalis est rex Assuerus, scilicet Christus, cujus auctoritate epistolae et scriptae et missae sunt. Auctores secundarii sunt veredarii, idest Apostoli. Materia hujus libri est contemptus mundanae prosperitatis. In canonica Jacobi, sustentia adversitatis: in canonica Petri, amor supernae et divinae charitatis: in canonica Joannis fuga carnalis voluptatis: in canonica Judae deletio veterum literarum, idest peccatorum, et superscriptio novarum, scilicet gratiarum, virtutum, donorum, bonorum operum. Modus agendi attenditur in divisione et ordine epistolarum et capitulorum. Tamen sciendum est quod modus procedendi aliquando est exemplaris, aliquando est comminativus, aliquando promissorius. Exemplaris est, ut magis moveat ad operationem boni: magis enim movent exempla quam verba: unde dicit Bernardus: Efficacius loquitur vox operis quam sermonis. Unde in sacra Scriptura, non solum verba, sed et facta significant. Comminativus, ut incutiat timorem supplicii. Promissorius vero, ut alliciat ad amorem regni. Titulus est, incipiunt epistolae canonicae, idest regulares. Liber autem iste dividitur in quatuor partes secundum numerum auctorum, vel in partes septem secundum numerum epistolarum.

B. JACOBI APOSTOLI EPISTOLA CANONICA

CAPUT I.

« Jacobus Dei et Domini etc. » Haec epistola dividitur principaliter in duas partes: scilicet in salutationem et instructionem. Secunda pars, ibi: « Omne etc. » In salutatione primo describitur persona salutantis. Secundo, salutatae: duodecim tribus. Tertio, necessitas salutandi: quae sunt in dispersione. Quarto, forma salutationis, salutem. Dicit ergo, « Jacobus. » Glossa, celebris persona. Ideo nomen suum praeponit, quia nomen erat celebre: nam sicut dicit Glossa: iste Jacobus cognominatus est justus, et fuit filius Mariae sororis matris Domini, post passionem Domini Jerosolymorum ordinatus episcopus: qui, sicut dicit Hegesippus, ex utero matris sanctus fuit. Vinum et siceram non bibit: carnem nullam comedit: solus ante templum ingrediebatur, et flexis genibus pro populo orabat, intantum ut genua ejus camelorum duritiam traxisse crederentur. « Dei, » scilicet Patris « Domini » nostri Jesu Christi. Ipse enim est Dominus creationis, Jesus, salvans in praesenti per gratiam, et gloriam in futuro. Christus enim interpretatur unctus. In his vero duabus personis Spiritus sanctus intelligitur tamquam nexus et amor amborum. Vel dicit, Dei, quo ad divinitatem: Domini nostri Jesu Christi, quantum ad humanitatem. Christus enim secundum humanitatem habet dominium creatum super omnem creaturam, ut in nomine Jesu

omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum. « Servus, » Glossa, officium celebre. Nam servire Deo, regnare est, ut dicit Gregorius. « Duo- » « decim tribus, » Glossa, intellige non omnibus, sed quibusdam de omnibus, scilicet electis. « Quae » « sunt in dispersione, » de qua Actuum 8. Facta est in illa die magna persecutio in Ecclesia, quae erat Jerosolymis, et dispersi sunt per regiones Judaeae et Samariae. Istitis scripsit Jacobus ad consolationem, ut non dispergerentur mente, sicut dispersi erant corpore: sed potius mente congregarentur. « Salutem, » in praesenti, gratiae; in futuro, gloriae.

« Omne gaudium etc. » Hic est secunda pars, in qua ponit exhortationem sive instructionem. Et primo informat in patientia tribulationum. Secundo, in sanctitate operum, 2 cap. Tertio in expectatione praemiorum cap. 5, post principium, « Patientes etc. » Vel sic. Primo eos hortatur ad bonum. Secundo, dehortatur eos a malo, in tribus sequentibus capitulis. Tertio docet remedia contra malum, 5 cap. in principio. Primo ergo eos hortatur ad bonum, scilicet ad patientiam tribulationum. Et primo docet qualiter se habeant in tentationibus exterioribus. Secundo qualiter in interioribus « Nemo cum tentatur etc. » Tertio ad utriusque notitiam habendam monet libenter verbum Dei audiri « Sit autem omnis homo velox etc. » In prima parte ponitur exhortatio ad patientiam. Ubi primo

docet patientiae fructum. Secundo radicem, « Si quis autem vestrum indiget. » Tertio modum, « Glorietur frater humilis. » Quarto praemium, « Beatus vir qui suffert etc. » In prima parte, primo ponitur exhortatio. Secundo exhortationis ratio, « Scientes quod probatio. » Dicit ergo, « Omne gaudium, » idest perfectum gaudium bonorum, quod est in bonitate conscientiae, in spe gloriae est perfectum, quia tristitia est eis materia gaudii, imo eis tristitia vertetur in gaudium. Job 16: Tristitia vestra vertetur in gaudium. E contrario, gaudium malorum imperfectum est, quia materia est tristitiae, imo vertetur eis in tristitiam, Job 21: Gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, in puncto ad infernum descendunt. Ne indignemini, si mali florent: si vos patimini, incrementa existimate vobis provenire, « fratres, » mei, quasi eandem habituri haereditatem. Vocat autem eos fratres, ut eos magis alliciat ad mutuam dilectionem. Dicitur enim frater, quasi ferens alterum. « Cum in tentationes varias, » maxime exteriores: nam, ut dicit Glossa una, perfectis loquitur de extrinsecis tentationibus. Has enim aliquando optant sancti. Psal. 25: Proba me, Domine, et tenta me. Alia tamen Glossa exponit de utraque: unde dicit, a persecutore vel a concupiscentia, quae varie tentant. Sed cum tentatio interior non sit sine peccato, quomodo in ea est gaudendum? Responsio. Non in ipsa secundum se, sed in quantum ei resistendo est materia exercendae virtutis, et causa reprimendi superbiam. « Incideritis. » Glossa, ex alto fidei vestrae. Sed contra, de tali casu non est gaudendum. Responsio. Casus iste est intelligendus secundum opinionem persecutorum, qui credebant eos avertere a fide, persecutionibus.

« Scientes quod probatio fidei etc. » Illic ponitur exhortationis ratio, quare scilicet habenda est patientia in tentationibus: et est una declaratio virtutis, alia perfectio operis, « Patientia autem opus perfectum. » Dicit ergo, « Scientes, quod probatio fidei vestrae, » idest tribulatio fidem vestram probans, « Patientiam operatur, » idest declarat, vel exercitat. Contra. Rom. 5: Patientiam tribulatio operatur, patientia vero probationem: non ergo probatio patientiam. Responsio. Probatio operatur patientiam, ostendendo; sed patientia probationem efficiendo, « Patientia autem opus perfectum habet, » quia stabile et firmum. Illud enim dicitur haberi, quod firmiter habetur, quia habitus est difficile mobilis. Unde et in ipsa dicitur haberi firma possessio animarum. Lucae 21: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Vel opus perfectum, idest opus privilegiaturae, scilicet opus martyrii, adreola dignum. « Ut sitis, » existimate, inquam, ut per opus patientiae, « Sitis perfecti. » ad sustinendam tribulationum diuturnitatem, « Et integri, » ad sustinendam earum gravitatem, « In nullo deficientes, » ad sustinendam earum omnimodam diversitatem. Vel perfecti, in agendo: integri, in patiando: in nullo deficientes, in perseverando.

« Si quis autem vestrum etc. » Illic ostendit perfectae patientiae radicem, scilicet sapientiam divinitus infusam; quia qui patiens est multa gubernatur sapientia. Prov. 14. Unde monet petere sapientiam ad acquirendam patientiam. Et primo dat fiduciam impetrandi. Secundo docet modum petendi, « Postulet autem in fide. » Tertia ostendit rationem modi, « Qui enim haesitat. » Dicit ergo, « Si quis autem vestrum indiget sapientia, » idest sapida

scientia ad condiendam amaritudinem tribulationum, vel ad degustandum praedictae patientiae fructum, « Postulet a Deo, » a quo est omnis sapientia, Eccl. 1, Qui potest dare, quia omnipotens est; et scit, quia omnisciens; et vult dare, quia misericors est. « Qui dat, » idest paratus est dare, « omnibus, » sine personarum acceptione. Glossa, pie petentibus. « Affluenter, » non parce, unde dicitur effundere. Ille qui effundit, totum dat, nihil sibi retinet. Joel 2, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. « Et non impropere. » Unde dat liberaliter. Unde ostendit ibi optimas condiciones a parte dantis. Dat enim liberaliter, non vendit sicut multi: dat generaliter, non uni, sed omnibus: dat abundanter, non parce: unde affluenter, curialiter, quia non impropere. Psal. 44, Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione. Augustinus: Erubescat humana pigritia: plus paratus est Deus dare, quam nos accipere.

« Postulet autem in fide nihil etc. » Hic docet modum petendi. « Postulet autem in fide, » idest in fideli nominis Christi confessione, sicut petit Ecclesia. Per Dominum nostrum Jesum Christum. In Joanne 16, Amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vel in fide, idest in fiducia obtinendi illud quod petit. « Nihil haesitans, » idest de impetratione non diffidens. Matth. 21, Si habueritis fidem, et non haesitaveritis etc., non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis, Tollere et jactare in mare, fiet. « Qui enim haesitat. » Illic ponit rationem modi. Et primo, rationem. Secundo infert conclusionem, « Non ergo. » Tertio, subdit conclusionis manifestationem, « Vir duplex animo. » Qui enim haesitat, idest dubitat vel diffidit de impetrandis ad salutem necessariis, « Similis est fluctui maris, qui a vento movetur, » a loco scilicet suo, « Et circumfertur, » in locis alienis. Sic homo dubius in fide, a vento tentationis movetur a statu fidei, et circumfertur varietate errorum. Vel movetur et circumfertur a tentatione in tentationem. Job 24, Levis est super faciem aquae. Glossa: Qui conscientia peccati pressus dubitat de praemiis caelestibus, superveniente vento tentationum facile deserit fidei statum, et secundum tentatoris voluntatem distrahitur ad errorem. « Non ergo existimet homo ille. » Glossa, carnalis: unde homo ille, hic sonat in vitium. « Quod accipiat aliquid. » Glossa, vel hic vel in futuro. « A Domino, » ex meritis suis. Et nota quod dicit aliquid, scilicet magnum. Spiritualia enim sunt quid magnum, non temporalia; unde et peccatoribus communicantur. Et certe merito haesitans non impetrat, « Quia vir duplex animo. » Glossa. Duplex est qui genu ad precem flectit, et mordente conscientia de impetratione diffidit. Duplex est, qui vult gaudere in saeculo, et gaudere cum Deo. Duplex est qui de bonis quae agit, non Deum, sed favorem quaerit. Vel duplex, non unicus, sed ad hoc et ad illud inclinatus. Vel duplex, qui aliud interius, aliud agit exterius; Eccl. 2. Vae duplici corde, et homini ingredienti duabus viis. « Inconstans est, » qui fluctuat inter confidentiam et diffidentiam. Glossa, facile adversis terretur, prosperis irritatur, ut a veritate divertat. « In omnibus viis suis, » sive sit dextera prosperitatis, sive sinistra adversitatis. Et dicit, suis, non Dei. Vinc enim hominis, sunt peccata: viae autem Domini, opera bona.

« Glorietur autem frater humilis etc. » Hic ostendit perfectae patientiae modum, docens in tribulationibus esse gloriandum. Et primo ostendit in quo gloriandum pauperibus. Secundo, in quo divitibus « Dives. » Tertio subdit causam « Quia sicut flos. » Quarto, explanat et adaptat eam « Exortus est enim sol. » Dicit ergo, « gloriatur: » non tantum gaudeat in se interius, sed etiam gloriatur exterius apud alios. « Frater humilis, » idest oppressus et dejectus, et ita humiliatus, « In sua exaltatione, » scilicet ventura post humiliationem; quia qui se humiliat exaltabitur, Lucae 18. « Dives autem, » idest divitiarum amator, non solum possessor, « In humilitate sua, » ventura scilicet post divitias: et hoc modo est ironia secundum Glossam, quasi: non est in huiusmodi gloriandum. Vel in humilitate sua, in sublimitate et gloria, quae est causa humiliationis et dejectionis. Vel in humilitate, scilicet in obsequio humilitatis exhibendo pauperibus, « Quoniam sicut flos foeni transibit. » Intellige, gloria mundi, « transibit, » idest velociter ultra ibit, et penitus non revertetur. Psal. 48: Cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus, « Exortus est enim sol, » prosequitur parabolam, « Cum ardore, » sicut fit tempore aestivo contra meridiem, « Et arefecit foenum, » idest virorem foeni, « Et flos ejus decidit, » in mane scilicet ortus, « Et decor vultus ejus deperiit, » idest pulchra apparentia per quam delectabat aspicientes. Nota quod ortus solis significat adventum Judicis. Malach. ultimo, Vobis timentibus nomen meum etc. Dicit autem, exortus est, idest extra se ortus, quia quasi extra se oritur puniens per justitiam, cum sit ejus proprium misereri. Fervor autem ejus significat dictrictionem et zelum advenientis. Isaiae 50, « Ardens furor ejus, et gravis ad portandum. » Arefactio foeni, obitum divinis. Psal. 56, Sicut foenum velociter arescent. Casus floris, gloriae temporalis amissionem vel etiam carnalis. Isaiae 28, Vae flori decidenti, gloriae exaltationis ejus. Gregorius: Quid sunt homines in hoc mundo, nisi flores in campo, vita in carne, flos in foeno? « Et flos ejus decidit, » idest deperiit, « Et decor vultus ejus deperiit, » humanae scilicet gratiae et favoris, « ita, » idest sicut flos foeni. « Et dives, » idest divitiarum amator, non tantum possessor, « In itineribus suis » marcescit, » idest deficiet, et quasi putrescet: unde intellige, quod viae divitis, sunt temporalia in quibus beatificari quaerit, quae cito destruentur. « Glorietur autem frater humilis. » Nota quod quadruplex est gloria: una est interior, alia exterior, alia inferior, alia superior. De gloria interiori dicitur in Psal. 44: Omnis gloria filiae regis abintus. Ista autem gloria consistit in multis. Primo in conscientiae puritate: 2 Corinth. 1, Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae: quod in simplicitate intentionis, et sinceritate affectionis, et gloria bonae operationis, et sapientia divinae degustationis conversati sumus. Secundo consistit in Dei cognitione: Jerem. 9, Non gloriatur sapiens in sapientia sua; sed in hoc gloriatur, scire et nosse me. Tertio consistit in bona operatione. Matth. 5, Sic luceat lux vestra coram hominibus etc. Quarto in exteriori conversatione: 1 Petri 2: Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de vobis etc., glorificent Deum in die visitationis. Quinto in opinione bonae famae. Eccl. 57, In omnibus operibus tuis praeexcellens esto,

et ne dederis maculam in gloriam tuam. Sexto in sustentia praesentis molestiae, 2 Corinth. 2, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Septimo in Christi conformitate. Galat. ult., Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Octavo in perfectione commissae familiae. Proverb. 10, secundum literam Ambrosii, Gloria patris filius sapiens. Nono in spe remunerationis aeternae. Rom. 5, Gloriamur in spe gloriae filiorum Dei. Secunda gloria est exterior: et ista est in tribus: scilicet in divitiis: Psal. 48, Ne timearis cum dives factus fuerit homo etc. Philippen. 3, Gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Secundo consistit in deliciis. 1 Machab. 2, A verbis viri peccatoris ne timeeritis, quia gloria ejus stereus et vermis, idest vermis conscientiae. Isaiae ultimo, Vermis eorum non morietur. Et stereus infamiae. Eccl. 9, Omnis mulier quae est fornicaria, quasi stereus in via conculcabitur. Tertio consistit in honoribus ambiendis, Osee 4, Gloriam eorum in ignominiam commutabo; et de Nabuchodonosor dicitur Judith 1, Gloriabatur quasi potens in potentia sua. Tertia gloria est inferior, scilicet gloria peccati: quae dicitur inferior, quia hominem facit inferiorem et viliolem quam sit aliqua creatura. Psal. Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? Quarta gloria est superior, scilicet gloria Dei, quae consistit in interiori gloria animae, et exteriori stola corporis. Psal. 149, Exultabunt sancti in gloria, ecce stola corporis. Laetabuntur in cubilibus suis, ecce stola animae.

« Beatus vir qui suffert tentationem etc. » Hic ostendit perfectae patientiae praemium. Ubi primo tangit meritum. Secundo praemium. Quoniam, cum probatus fuerit. Dicit ergo, « Beatus vir, » non mollis vel effeminatus, sed vir dictus a virtute animi, virore fidei, vigore spei, virilitate charitatis. « Qui suffert tentationem, » idest in sensualitate sub ratione est, ne scilicet ratio succumbat tentationi. Genesis 4, Sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius. Vel suffert, idest sursum fert, pro eis qui sursum sunt, « Quoniam cum probatus fuerit, » idest exercitatus et depuratus sicut aurum in igne, Sap. 5, Tamquam aurum in fornace probavit eos, « Accipient coronam vitae, » idest vitam perpetuam, quae non finitur, sicut nec corona, quae dabitur victoribus in signum victoriae. Apocalyp. 2, Esto fidelis usque ad mortem. Et dicit, vitae, ad differentiam coronae mortis, qua coronantur mali. Isaiae 22, Coronans coronabit te in tribulatione. « Quam repromisit Deus etc., » idest iterum et iterum promisit; promisit in veteri, sed repromisit in novo. Promisit per prophetas, repromisit per Apostolos. 2 Timoth. ult., De reliquo reposita est mihi corona justitiae. Et nota quod dicit, accipiet, scilicet gratis, non reddetur suis meritis; quia Rom. 8, Non sunt condignae passionis hujus temporis etc. Bernardus, Non sunt condignae ad praeteritam culpam, quae remittitur: ad praesentis consolationis gratiam, quae imminuitur: ad futuram gloriam, quae promittitur.

« Nemo cum tentator dicat etc. » Hic ostendit qualiter se habere debeant in tentationibus interioribus, quae sunt de malis culpa. Innotuit enim quod non debent in eis gloriari, sed eis resistere, quia non sunt a Deo: quod probat dupliciter. Primo, quia Deus non est auctor malorum. Secundo, quia potius est largitor omnium bonorum. « Omne datum » optimum etc. » In prima parte primo ponitur ex-

hortatio. Secundo exhortationis ratio « Deus enim « intentator. » Tertio rationis confirmatio « Unusquis- « que autem. » Quarto conclusio « Nolite itaque erra- « re etc. » Dicit ergo, « nemo etc., » quasi dicat: beatus vir qui suffert tentationem exteriori, quia illa a Deo immittitur: sed tentatio interior non sic; et ideo, « nemo, » vestrum, « cum tentatur, » tentatione interiori non exteriori solum. Glossa, Nemo cum tentatione interiori capitur vel ei succumbit, « Di- « cat quoniam a Deo tentatur, » idest a Deo esse quod capitur, vel succumbit. Glossa, Quasi Deus immittat cogitationes, quod non est verum, « Deus « enim intentator malorum est, » Glossa, tenta- mentorum. Sic enim fit tentatio ab hoste et carne, « Ipse enim neminem tentat, » scilicet ut decipiat vel pervertat. Glossa, Nullum in tentationem ducit. Sed contra, Genesis 22, Tentavit Deus Abraham, et Deuteron. 12, Tentavit nos Dominus Deus no- ster. Ad hoc respondit Glossa, quod duo sunt ge- nera tentationum. Unum, quod probat. Alterum, quod decipit. Tentationem ergo probantem immittit Deus, tentationem vero decipientem non. Haec au- tem tentatio decipiens, ut dicit Glossa, tribus modis agitur: suggestione hostis, delectatione carnis, consensu mentis. Unde nota, quod diabolus tentat, ut decipiat et pervertat: caro, ut alliciat: mundus, ut abstrahat: homo, ut experimentum habeat vel sciat: Deus autem ut promoveat: unde ipse tentat, ut probet: probat, ut acceptet et remuneret. De istis quatuor, Sap. 5: Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se, tamquam aurum in fornace proba- vit illos etc., « Unusquisque autem tentatur, » tentatione seducente interiori, « A concupiscentia « sua, » idest a fomite originaliter. Haec est lex membrorum, de qua Rom. 7. Haec autem appella- tur caro concupiscens adversus spiritum, Galat. 5. « Abstractus, » a bono. Glossa, a recto itinere, « Et illectus. » Glossa, ad malum. Tangit duos terminos motus: per defectum, qui est peccatum. Vel abstractus, a bono incommutabili, illectus, ad bonum commutabile. Peccatum enim est, spreto in- commutabili bono, bono commutabili adhaerere, secundum Augustinum. Sed numquid a diabolo ali- quando huiusmodi tentatio immittitur, sicut in pri- mis parentibus? non ergo omnis tentatio est ex concupiscentia. Responsio. Quaevis occasio tenta- tionis immittatur a diabolo, tamen vis tentationis sine concupiscentia non completur. Sicut flatu ligna, nisi ignis praesens fuerit, non accenduntur. Unde sicut aliter medicus recognoscit infirmitatem in urina, aliter infirmus in se ipso, quia ille scientia simpli- cis notitiae, iste scientia experientiae: ita aliter est de tentatione exteriori quae est ab hoste, et de in- teriori quae est de concupiscentia.

• Deinde concupiscentia etc. • Ponit hic gra- dus tentationis: scilicet in delectatione, qua homo allicitur, in consensu, quo peccatum concipitur: in opere, quo peragimus: in consuetudine, qua con- summatum. • Deinde concupiscentia, « illecti scilicet per amorem boni commutabilis, « Cum conceperit, » per consensum operis aut morosae delectationis, quod est occulta formatio maligni foetus. Conceptio vero huius, est ex diabolo, tamquam patre agente, et semen immitte[n]te ex concupiscentia, tamquam matre consentiente vel suscipiente; ideo dicitur E- zechielis 16, Pater tuus Amorphaeus, et mater tua Cethaea. Joan. 8, Vos ex patre diabolo estis. • Pa- • rit peccatum. • Glossa, perducit ad actum. Ma-

nifestus hic est partus, de quo in Psal. 7, Concepit dolorem, et peperit iniquitatem. « Peccatum vero « cum consummatum fuerit. » Glossa, idest per actum in consuetudinem pravae vitae perductum: sicut officium mortui consummatum exhibitione se- pulturae, sicut Lazari in Joanne 11 cap. « Gene- « rat mortem, » reatus et damnationis aeternae. Rom. 6, Stipendia peccati, mors. Glossa: Sicut qui tentatus superat, praemia vitae acquirit: ita qui concupiscentiis illectus superatur, mortis ruinam incurrit. Sed cum omne peccatum mortale generet mortem, quare hic tantum de peccato consuetudi- nis? Responsio. Licet peccatum et consensus pos- sint dici generare mortem, tamen de peccato con- suetudinis hoc dicitur proprie: quia quando pecca- tum jam tractum est in consuetudinem, nulla ap- parent signa vitae, et est parva spes de reditu. Sed in aliis habet homo plura signa vitae, quando pec- catum creatum est in cogitatione: pauciora vero, quando in opere. « Nolite itaque errare. » Glossa, existimando quod tentamenta vitiorum a Deo pro- cedant, « Fratres mei dilectissimi, » dilecti, pro- pter similitudinem naturae: dilectiores, propter participationem gratiae: dilectissimi, propter praepara- tionem haereditatis aeternae.

« Omne datum optimum etc. » Hic ostendit quod Deus est largitor omnium bonorum, et quod omnia bona sunt a Deo. Et primo hoc ostendit ex copiositate datorum. Secundo ex immutabili bonitate. Tertio ex liberalitate dandi « Voluntarie enim genuit « nos. » Quarto ex iudicio ipsorum. « Scitis autem « fratres mei. » Dicit ergo, « Omne datum optimum. » Bona sunt temporalia, meliora naturalia, optima gratuita. Vel potest exponi totum de naturalibus: bonum est, quod sumus: melius, quod vivimus: optimum, quod intelligimus. Vel bona sunt tempo- ralia et naturalia, quibus sustentamur: meliora dona misericordiae, quibus a peccatis liberamur: optima dona gratiae, quibus de virtute in virtutem profi- cimus. « Et omne donum perfectum, » idest gloria, qua habita nihil remanet imperfectum. Dicitur autem datum, eo quod datur in via, quia significat cum tempore quasi participialiter. Donum vero, quod datur in patria, quia significat sine tempore, quasi nominaliter. Utrumque istorum, « desursum est, » idest a Deo, non ab homine, « descendens, » non cadens. In quo notatur gradus in huiusmodi donis secundum dispositionem dantis, qui omnia disponit in numero, pondere, et mensura. « A patre lumi- « num: » ideo auctore omnium gratiarum, quae lumina sunt. Sicut enim sol materialis auctor est luminum materialium, ita sol intelligentiae luminum spiritualium. « Apud quem. » Deum, scilicet, « Non « est transmutatio, » in natura sua, quia omnino immortalis est. Malach. 3, Ego Deus et non mutor. « Nec vicissitudinis obumbratio, » in effectu ut sit mutabilis, quia ab ipso semper procedit lux, nun- quam tenebrae. Vel vicissitudinis obumbratio, idest vicissitudo vel mutatio obumbrans. Non enim vi- cissim in eo succedunt bona et mala: quia sola bona dat, mala vero culpae quae obumbrant, non: sed huiusmodi vicissitudinaria obumbratio qua in nobis frequenter luci gratiae succedit umbra peccati, ex nobis est. « Voluntarie enim etc. » Aliquis possit dicere: licet omnia bona nobis sint a Deo, tamen meritis no- stris: ideo dicit, quia non, imo sua gratuita bonita- te. « Voluntarie enim, » id est gratis, sine meritis. Ad Titum 2: Non ex operibus iustitiae quae feci-

mus nos, « Genuit nos », in filios gratiae, qui prius eramus filii irae, « Verbo veritatis », verbo evangelii Christi, qui veritas est, in Joanne 14. Verbo, inquam, tamquam semine spirituali, Lucae 8, Semen est verbum Dei. 1 Corinth. 4. In Christo Jesu per evangelium ego vos genui. « Ut simus » initium aliquod, id est caput, principatum habendo in omnibus creaturis ejus inferioribus, recuperando principatum per gratiam, quam primi parentes perdiderunt per culpam. Vel, Simus initium aliquod creaturae ejus, id est, recreationis sive reformationis totius mundi. Hic in parte, scilicet in anima per gratiam, sed in futuro in toto per gloriam. Unde Rom. 8, Ipsa creatura ingemiscit expectando revelationem filiorum Dei. Sed objicitur contra hoc quod dicitur, ut simus initium aliquod, etc. quia Job 40, dicitur de Behemoth, Ipse est principium viarum Dei. Responsio: Behemoth fuit principium in via creationis, homo vero in via recreationis.

« Scitis autem fratres ». Hic probat omnia esse a Deo, judicio ipsorum sive testimonio. « Scitis autem », id est vera esse quae loquor, « Fratres mei », per fidei unitatem, « Dilectissimi », per charitatem. Glossa, Conclusio praedictorum est, quod a Deo sunt bona, et a nobis mala. « Sit autem homo velox etc. ». Supra docuit modum se habendi in tentationibus exterioribus, et etiam in interioribus: hic vero ad utriusque modi notitiam monet ad auditum verbi Dei. Ubi monet libenter audire. Secundo devote suscipere. « Propter quod abjicientes. » Tertio opere implere, « Estote factores. » Quarto linguam refrenare, « Si quis autem putat. » In prima parte, primo hortatur ad id quod expedit. Secundo removet id quod impedit. « Tardus autem ad loquendum. » Dicit ergo, « Sit omnis »: quasi dicat: ita voluntarie genuit verbo veritatis: ut ergo haec generatio in nobis conservetur, Sit omnis homo, sive sit incipiens, sive proficiens, sive perfectus, « Velox ad audiendum », verbum scilicet Dei, id est promptus et paratus. « Tardus autem ad loquendum ». Hic est impedimentum contra auditum exteriorum, Eccles. 20, Homo sapiens tacebit usque ad tempus doctrinae. Quippe quia mos Pythagoricorum erat tacere per quinquennium, et postea eruditos loqui. « Et tardus ad iram ». Hortatur ad tollendum impedimentum contra auditum interiore: quasi dicat: tardus sit homo ad iram; quia, ut inquit Cato, impedit ira animum ne possit cernere verum. « Ira enim viri », id est ira fortis et deliberata. Non dicit pueri, quae cito transit. « Justitiam Dei non operatur ». Minus dicit et plus significat: id est contra Dei justitiam operatur. Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, Matth. 6. Et intelligendum est quando procedit ex libidine vindictae, non ex amore justitiae. Gregorius: Vera justitia compassionem habet, non indignationem. Sed quispiam dubitabit, dum dicit, tardus ad iram, de qua ira intelligatur: an de ira quae est zelus bonus, an de ira mala. Non de prima intelligi potest, quia non debemus esse tardi ad illam. Nec de secunda, quia ad illam nullo modo debemus excitari. — Responsio. Potest intelligi de utraque; quia ad iram per zelum debet homo esse tardus, id est maturus et discretus, ut scilicet discrete faciat. Ad iram vero per vitium debet esse tardus, negative, et nullo modo pronus. Quaeritur insuper circa verbum illud, ira enim viri justitiam Dei non ope-

ratur: quare dicit magis, justitiam Dei non operatur, quam aliam virtutem. Responsio, quia ira induit magis formam justitiae quam alterius virtutis. Vel intelligitur de justitia generali, quae continet omnes virtutes. « Propter quod », scilicet ut digne audire possitis. Ille docet devote et animo puro suscipiendum esse verbum Dei. « Abjicientes omnem » immunditiam, quantum ad peccata carnalia, quae animam et corpus polluunt, Ephes. 5. Fornicatio et immunditia non nominetur in vobis. « Et » abundantiam malitiae: id est peccata spiritualia, in quibus abundat malitia: quoniam, ut dicit Gregorius, Peccata spiritualia majoris sunt culpa, et minoris infamiae. « In mansuetudine », captivantes intellectum in obsequium Christi. Vel in mansuetudine, adimplendo opere. Est enim mansuetus, quasi manu assuetus. « Suscipiet ». Glossa: cum magno honore. Vel, suscipite, id est semoti a curis temporalibus capite. « Insitum verbum ». Verbum quidem creatum, insitum est cordi per praedicationem et inspirationem: verbum vero increatum, insitum est humanae naturae per incarnationem. Cor autem humanum ante fidem Verbi, et natura humana ante incarnationem Filii Dei, erat tamquam truncus silvestris, Rom. 11. Ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in olivam bonam. « Quod potest salvare animas vestras »: verbum creatum, dispositive: increatum verbum, effective. Et dicit, Quod potest salvare: et non dicit: Salvabit: ne excludere videatur humani arbitrii libertatem. Notandum autem, quod verbum Dei est aure audiendum. Joan. 8, Qui ex Deo est, verba Dei audit. Secundo, corde suscipiendum, Deut. 10. Ponite verba haec in cordibus vestris. Tertio, intellectu conservandum; Lucae 2, Maria conservabat omnia verba haec. Quarto, affectu gustandum, Heb. 6, Gustaverunt etiam bonum Dei verbum. Quinto in ore habendum, Jer. 1, Ecce dedi verba mea in ore tuo. Sexto in opere faciendum: infra, Estote factores. Septimo in memoria custodiendum: Lucae 11, Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Octavo in libro scribendum, Eccl. ult., Quaesivit verba utilia, et conscripsit sermones rectissimos.

« Estote autem factores etc. ». Hic monet verbum Dei opere implere: proponens primo damnum: secundo exemplum: « quia si quis auditor est verbi: » tertio praemium: « Qui autem perspexerit etc. » Dicit ergo. « Estote autem factores verbi et non auditores tantum », Glossa, non solo auditu suscipite verbum, sed etiam opere implete: quia non auditores legis, sed factores justii sunt. Gregorius, Loquendi auctoritas perditur, cum vox opere non impletur. Dicit autem, factores verbi, id est rei significatae per verbum. Vel factores, id est impletores verbi, « Fallentes vosmetipsos ». Glossa, Si per solum auditum vos salvandos putatis. « Comparabitur » viro consideranti vultum nativitatis suae in speculo. Ad litteram, talis fallitur, quia videtur sibi quod videat rem, sed non vidit rem, sed solum rei idolum vel imaginem. Sic ille qui audit et non facit, solam verborum umbram habet, non corpus operis. Unde verbum Dei comparatur speculo. Doctrina quidem sapientis est mare aeneum factum de speculis mulierum, Exod. 38. Quia in ipsa aspici possunt maculae animarum. Et dicit, Vultum nativitatis, id est, quem habet a nativitate vel a natura. « Consideravit enim se », id est imaginem vel idolum suum, « Et abiit », scilicet a se ad exteriora,

idest a consideratione sui cessavit, « Et statim oblitus est qualis fuerit », scilicet quia non vidit veritatem rei, sed umbram. Vel pro tanto ponitur similitudo, quia sicut nihil prodest homini vidisse in speculo maculam vultus sui, si illam non abstergit: sic nihil prodest homini audire verbum Scripturae vel praedicationis, nisi illud quod audit aure, impleat opere. Nota ergo quod verbum praedicationis est sicut speculum in quo homo videt defectus suos, quibus inspectis compungitur ad horam, sed recedens de loco statim dat oblivioni. Talis est sicut aqua quae statim recipit impressionem. « Qui autem perspexerit », id est perfecte aspexerit, non tantum vultum exteriorem in ea figendo, sed etiam interiorem. « In lege perfectae libertatis », id est in doctrina evangelii, quae est perfectae libertatis, quia restituit libertati a culpa in praesenti per gratiam in sacramentis, a miseria vero in futuro per gloriam immortalitatis: quando scilicet mortale hoc induerit immortalitatem (Corinth. 13): « Et permanserit in ea, » idest perfecte manserit per perseverationem operis. « Et non auditor obliviosus, » audita scilicet memorando, « Sed factor operis, » idest opere scilicet implendo, « Ille beatus in facto suo erit, » non in verbo tantum. Psalm. 18, In custodiendis illis retributio multa: non dicit in audiendis.

« Si quis autem putat etc. » Hic ad complementum boni operis docet linguam refrenare. Circa quam admonitionem primo ostendit quae sit religio vana. Secundo quae sit vera « religio munda etc. » Dicit ergo, « Si quis putat, » quamvis non sit, « Se religiosum esse, » propter fidem et opera quae habet. Dicitur autem religiosus quasi religatus Deo qui per peccatum fuerat divisus: qui ligatus praeceptis, religatur consiliis. Vel religatus post dissolutionem membrorum, sicut dolium religatur post dissolutionem asserum, ut contineat vinum: et hoc praeceptis et prohibitionibus et aliis observantiis minoribus. Et quia lingua maxime indiget religatione, quia sedet in humido, et ideo labilis, ideo subditur, « Non refrenans linguam suam, » freno discretiae taciturnitatis, secundum id Ecclesiastici 28, Verbis tuis facito stateram et frenos ori tuo rectos, « Sed seducens cor suum, » idest seorsum ducens extra veritatem. Glossa, Non intelligens se puniendum pro peccato linguae, « Hujus vana est religio, » idest inutilis et non vera: quia non est bene religatus soluto vinculo linguae: quae cum sit indomita (infra 5) religari eget. Vel sic. Seducens os suum, idest seorsum a lingua ducens, ut scilicet cor et lingua non communicent, sicut est in mendacio. Eccles. 5, Cor ingrediens duas vias non habebit successus bonos. Cor mentientis ingreditur duas vias, quia viam veritatis in cognoscendo, falsitatis in loquendo. Sed e contrario, « Religio munda, » Glossa, in cordis intentione, « Et immaculata, » Glossa, in operis executione. Vel munda interius a seipso: immaculata, exterius ab aliis, « Apud Deum, » scilicet Filium qui est Deus per naturam, « Et Patrem, » scilicet Deum qui est pater noster per adoptionis gratiam, « Haec est, visitare pupillos » corporaliter consolatione verborum et erogatione munerum et protectione malorum. Unde per haec intelligit omnia opera misericordiae quae impendimus proximo. « Pupillos, » idest sine patre, « Et viduas, » sine marito, non divites, « In tribulatione eorum, » vel corporali,

vel spirituali: non in prosperitate, sicut multi faciunt, qui sunt socii mensae, Eccles. 5. « Et immaculatum se custodire ab hoc saeculo, » maculato scilicet: unde Glossa: Qui mundum diligit, immaculatum se non custodit. Unde solent dici versus: Mundus non mundus, quia mundus polluit: ergo qui manet in mundo quomodo mundus erit? Et in canonica Judae, Odientes cam quae carnalis est maculatam tunicam. Hoc est: perfecta religio est in medio macularum immaculatum se custodire.

CAPUT II.

« Fratres mei nolite etc. » Supra egit de informatione in tribulationibus: hic agit de informatione in bonis operibus. Et quia tria solent maxime progressum in bonis operibus impedire: scilicet potentia, scientia, divitiae; ideo haec pars dividitur in tres partes. Primo enim informat quantum ad modum agendi in his quae spectant ad potentiam. Secundo quantum ad modum agendi in his quae spectant ad scientiam, infra 5 cap. Tertio quantum ad modum se habendi in his quae spectant ad divitias, 4 cap. Vel sic. Supra hortatus est ad bonum, hic dehortatur a malo. Et primo a malo, quod est in contemptum Christi. Secundo a malo, quod est in excellentia sui, 5 cap. Tertio a malo, quod est concupiscentia mundi, 3 cap. in principio. In prima primo instruit quantum ad exhibitionem honoris debiti ratione animae quae est imago Dei. Secundo ad exhibitionem sustentationis quae debetur ratione corporis, ibi: Sic loquimini et sic facite. Et quia exhibitionem honoris debiti impedit personarum acceptio; ideo ipsa in hac prima dissuadetur. Et primo ratione sumpta ex perversione iudicii rationalis. Secundo ratione sumpta ab exemplo divinae electionis, ibi: « Audite fratres. » Tertio ratione sumpta ex ipsarum personarum meritis, ibi: « Nonne divites opprimunt. » Quarto ratione sumpta ex transgressionem legis, « Si autem legem perfecitis. » In prima parte, primo ponitur exhortatio. Secundo exhortationis ratio, « Etenim si introierit. » Ubi primo ponit personarum diversitatem. Secundo tangit iudicii inaequalitatem, « Et intendatis in eum. » Tertio subdit inaequalitatis reprehensionem. « Nonne judicatis. » Dicit ergo: « Fratres mei etc. » Consequenter sic, ita religio munda et immaculata est etc.: et ut possitis immaculati esse, « Fratres mei » Subditos suos vocat fratres, aequales eos sibi reputans ex humilitate, « Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriae, » idest nolite credere quod Dominus noster Jesus Christus glorietur in personarum acceptione: ipse enim contrarium fecit. Actuum 10, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus. Vel sic secundum Glossam: nolite in personarum acceptione etc. idest non existimetis quod fides Domini sit in huiusmodi personis acceptis, ut Dominus scilicet ad fidem vocaverit divites et non pauperes. Vel sic: persona dicitur quasi per se una: unde personae sunt illi qui volunt singulares videri, ut potentes in divitiis, vel in genere, vel huiusmodi. Nolite ergo fidem Domini nostri in talibus ponere, ut illos quasi Deos singulariter colatis. Et nota quod hoc dicit, ut alliciat eos ad amorem pauperum, ut inde acquirant caelum. Unde Augustinus, Da tectum, et accipe caelum, « Etenim si introierit in conventum vestrum, » idest in congregationem vestram.

Ecclesia enim primitiva erat quasi quaedam religio, quidam conventus, quia erant eis omnia communia. « Vir, a virore potius corporis quam mentis. » Nam gratia virtutis spiritualis hominem honorare, peccatum non est. « Aureum annulum habens, » in signum divitiarum, « In veste candida, » in signum deliciarum, « Introierit autem et pauper in sordido habitu, » scilicet corporis, quamvis in habitu honorato mentis, « Et intendatis, » ecce personarum acceptio in actu interiori: alias non esset acceptio personarum. Nam, ut ait Augustinus in Glossa, In quotidianis consensibus qui praefert divitem pauperi, non in hoc peccat, nisi cum apud semetipsum ita judicat ut ei sit tanto melior, quanto diutior ille. Dicit ergo: ut intendatis, quasi ex animo et intentione tendatis in eum, « Qui est indutus « veste praeclara, » cum scilicet propter indumentum honorando et pauperi praefendo, « Et dixeritis ei, » ecce acceptio personarum in actu exteriori, « Tu sede hic bene, » idest in loco honesto, « Pauperi autem, » quia pauper est, dicaris, « Tu sta illic, » longe scilicet, quasi non curando de illo, « Aut sede sub scabello pedum meorum, » idest vili loco, « Nonne judicatis apud vosmetipsos, » idest nonne a vobis accipitis hoc iudicium et non a Deo? quasi dicat: sic. « Et facti estis iudices cogitationum iniquarum, » idest judicatis secundum iniquas cogitationes: quasi dicat: Iniqua est talis cogitatio. Vere iniqua cogitatio, quia non respicit existentem personae bonitatem, sed apparentem; scilicet exteriorem non interiorem. Unde Glossa, Mundus pauperem abiecit, divitem colit. Fides Christi aequa docet. Iniquum est divitem quaerentem honorem in divitiis praeferrere pauperi timenti Deum. Notandum autem, secundum Augustinum in Glossa, hoc quod hic dicitur, intelligitur de sessione honoris ecclesiastici. Si vero de sessione communi; intelligitur, in casu quo iudicatur propter hoc debere praeferrere tamquam melior. Unde Glossa. « Si « hanc distantiam sedendi et standi ad honores « ecclesiasticos referamus etc. » Hic quaeritur utrum acceptio personae sit peccatum? Videtur quod non. Augustinus, Accipere personam est exhibitio honoris servato gradu dignitatis et officii: sed sic honorare non est peccatum; ergo accipere personam non est peccatum. Item Gregorius, Accipere personam est hominem non quia homo est, sed propter aliquid quod circa eum est honorare: sed hoc non est malum; imo bonum honorare hominem propter dignitatem quae circa ipsum stat. Sed contra: qui cognoscit personam in iudicio, non bene facit: Proverb. 28. Item hoc prohibetur pluries in Scriptura; ergo est malum. Item quaeritur quare hoc vitium ita frequenter exclusum a Deo invenitur magis quam aliud. Responsio. Acceptio personae quandoque accipitur in bono, quandoque in malo. Secundum quod accipitur in bono, accipere personam est honorare unumquemque secundum gradum dignitatis suae et officii. Sic non oportet quod fiat comparatio personae ad personam, in acceptione personae: et sic accipere personam non est peccatum. Sic autem definitur ab Augustino. Alio modo accipitur personarum acceptio secundum quod dicitur comparationem personae ad personam; et sic definitur a Gregorio; unde sic accipere personam est praeferre personam personae. Nec tamen quando praefertur persona personae, semper est acceptio personae: sed quando praefertur persona personae

ex causa indebita: unde accipere personam est praeferre personam personae ex causa indebita: praeferre autem divitem pauperi propter divitias in promotione ad aliquam dignitatem ecclesiasticam, ut ad episcopatum vel huiusmodi, vel etiam in executione iudicii, ut cum aliquis sententiat pro divite, quia dives est: vel etiam in collatione temporalis beneficii, ut quando datur aliquid diviti, quia dives est, et non datur pauperi, quia pauper, est praeferre personam personae ex causa indebita. Non tamen dico si aliquis daret aliquid diviti ad acquirendam ejus familiaritatem, quod esset peccatum: sed praeferre divitem pauperi in exhibitione alicujus reverentiae solum; ut cum aliquis assurgit diviti non pauperi, inclinatur se diviti non pauperi, vel aufert caputium coram divite non sic coram paupere, non est personam personae praeferre ex causa indebita: unde non est peccatum, nisi ratione originis; ut cum iudico in corde meo quia melior est dives, quia dives, paupere. Quod objicitur de dignitate, Responsio, Dignitas officii vel potestas, non est circa hominem, sed supra, scilicet a Deo: et ibi honoratur homo propter eum cujus loco est, scilicet Deum; sed habitus pretiosus et divitiae sunt circa quae data sunt homini, non ut praesint, sed ad usum et supplementum necessitatis. Ad aliud dicendum, quod acceptio personae declinat in partem: Deus autem causa universalis est rerum in producendo et in conservando: et ideo frequenter removetur a Deo. Nota quod personarum acceptio cavenda in multis. Primo, in audientia causarum: Deuteronomii 1, Ita parvum audietis ut magnum. Secundo in definitione sententiarum. Prov. 18. Accipere personam impii in iudicio non est bonum. Tertio in contractibus electionum, ut hic, Nonne pauperes elegit Deus? Glossa, Quis fecit eligi divitem ad sedem honoris? Quarto in collationibus beneficiorum: Rom. 2, Gloria, honor et pax omni operanti bonum. Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quinto in promotionibus dignitatum. De his qui videbantur aliquid esse quales aliquando fuerunt, nihil mea interest; Deus enim personam hominis non accipit, Galat. 2. Sexto in exhibitione honoris et obsequiorum. Levit. 19, Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Septimo in comparatione meritorum: ut hic, Nonne judicatis apud vosmetipsos et facti estis iudices cogitationum iniquarum? Octavo in correctione culparum. Math. 22: Non enim respicit personam hominum. Exod. 32: Ite et redite per medium castrorum de porta ad portam, et occidat unusquisque fratrem et amicum suum. Nono in approbatione beneficiorum. Actuum 10, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet eum et operatur iustitiam, acceptus est illi.

« Audite fratres mei dilectissimi etc. » Hic dissuadet personarum acceptionem ratione sumpta ab exemplo divinae electionis. « Audite fratres mei, » dicit Glossa: Diligentius attendite; quia non qui ditiores in saeculo hi sunt meliores in examine divino; et ideo non sunt praeferrendi. « Nonne Deus « elegit pauperes in hoc mundo? » idest in rebus huius mundi. Christus enim in Apostolos elegit pisces; in patriarchas, pastores. Gen. 41, Viri pastores ovium sumus. 1 Corinth. 1: Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia et contemptibilia. In quo apparet quod electio Dei contraria est electioni mun-

di, qui elegit illum qui est potentior vel nobilior vel diior, ut quando aliquis debet creari in episcopum. « Divites in fide, » in praesenti, hae sunt maximae divitiae. Augustinus, Aurum habens in arca, dives est: Deum habens in conscientia, dives non est. « Et haeredes regni, in futuro: Matth. 5, Beati pauperes spiritu etc. » Quod repromisit: » promisit per prophetas: repromisit per Apostolos, « Diligentibus se, » quia per dilectionem accipitur. Ipsa enim sola dividit inter filios regni et perditionis, secundum Augustinum. Ipsa est fons proprius cui non communicat alienus: 1 ad Corinth. 2: Oculum non vidit, nec auris audivit etc. « Vos autem, » acceptoribus personarum loquitur, « exhonorastis, » idest extra honorem posuistis vel honore privastis, « pauperem, » dicendo, Tu sta illie. Sed quaeritur de hoc quod dicit, Divites in fide. Cum enim sancti modo habeant in spe, quod in patria habituri sunt in re. potius debuit dicere, Divites in spe quam in fide. Responsio, Existentes in fide sunt divites in spe. Vel divites in fide, idest ex fide: quia fides generat spem. Unde, fides est substantia rerum sperandarum, idest basis vel fundamentum, per quod res sperandae sunt in nobis. Vel divites in fide abundantes, quia credunt omnia credenda; et nunc per fidem vident in aenigmate, quaecumque videbunt in patria aperta visione. Et nota, quod Christo multum videtur placere paupertas. Primo, quia paupertatem sibi assumpsit: 2 Corinth. 8: Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam cum dives esset, propter nos egenus factus est. Secundo, quia paupertatis signa in sua nativitate ostendit. Luc. 2, Invenietis infantem positum in praesepio. Tertio quia pauperes parentes habere voluit: Lucae 1, Missus est Angelus etc. Quarto, quia paupertatem inter homines conversando tenuit: Matth. 8, Vulpes foveas habent et volucres caeli nidos etc. Quinto, quia pauperes discipulos elegit: Matth. 4, Obambulans Jesus juxta mare Galilaeae etc. Et hic pauperes elegit Deus. Sexto, quia pauperibus regnum caelorum promittit: Matth. 11, Beati pauperes spiritu. Septimo, quia paupertatis consilium dedit: Matth. 11, Si vis perfectus esse, vade etc. Octavo, quia pauperrimus et nudus in cruce pendit. Threnorum 5, Recordare paupertatis meae etc.

« Nonne divites per potentiam etc. » Illic est tertia ratio sumpta ex personarum meritis; quia divites eis mala inferunt, pauperes autem non. Mala autem illata a divitibus ostendit tria. Primo in rebus suis eos opprimendo. Secundo in personis eos accusando « Et ipsi trahunt. » Tertio in Deo suo, eum blasphemando « Nonne. » Dicit ergo, « Nonne divites etc. » et quasi diceret, merito non debetis praeferre divites pauperibus, quia, « Nonne divites, » scilicet scribae et pharisaei et pontifices per potentiam opprimunt « vos, » bona vestra scilicet rapiendo, « Et ipsi trahunt vos ad judicia, » violenter et sine culpa vos accusando tamquam maleficos. Glossa, Sine culpa facient vos condemnari. « Nonne iusti blasphemant. » Hieronymus, Blasphemia est injuria Deo irrogata. « Bonum nomen, » idest salutarum nomen Jesu Christi. Actuum 4, Non est aliud nomen sub caelo, in quo oporteat salvos fieri credentes. « Quod invocatum est, » quia a Christo dicebantur Christiani, « super vos, » ad vestram scilicet protectionem, et sui venerationem. Jeremiae 14: Tu in nobis es Domine, et nomen sanctum tuum etc.

« Si tamen legem etc. » Illic est quarta ratio, quae sumitur ex transgressione legis. Ubi primo ostendit, quod lex praecipit divitum dilectionem. Secundo, quod prohibet personarum divitum accceptionem. Si autem personas accipitis. Tertio ostendit, quod hujusmodi prohibitionis transgressio facit totius legis transgressionem. Quicumque autem totam legem. Dicit ergo, « Si tamen legem etc.: » quasi dicat: Non debetis personam divitum accipere; sed si eos diligitis, bonum est: unde, « Si tamen legem perfecitis regalem, » idest adimpletis legem Evangelii, quae dicitur regalis ab effectu, qui reges facit. Apocalyp. 5, Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. Et 1 Pet. 2, « Vos estis genus electum etc. » Item a generalitate, quia omnes ligat, et nullum eximit: sicut strata publica dicitur via regia. Vel ab auctore, quia rex eam ore suo promulgavit, Matth. 22. Item ab excellentia. Glossa, excellentem inter alias. « Secundum Scripturas, » idest sicut Scripturae monent, legem inquam hanc, « Diliges proximum tuum sicut teipsum: » Matth. 22. Levit. 19, « Sicut teipsum, » idest quomodo teipsum; idest gratis, non causa remunerationis humanae. Vel sicut teipsum, idest propter quod teipsum, idest Deum. Vel sicut teipsum, idest ad id ad quod teipsum. Vel sicut teipsum, idest in quo gradu teipsum; scilicet infra Deum, et plus quam corpus tuum. Vel sicut teipsum, idest sicut gaudes de bono tuo et tristaris de malo, ita gaudeas de bono proximi, et doleas de malo ejus et infortunio. Si ita perfecitis diligendo, « Bene facitis. » Nam praecipue bonitas in dilectione consistit, ut patet 1 ad Corinth. 13: Si linguis hominum loquar etc. Glossa, Etsi divites propter divitias non sunt eligendi, non tamen propter Deum minus sunt diligendi. « Si autem personas accipitis. » Glossa, pauperem propter paupertatem ab honore abjicitis, et divites ad honorem propter opulentiam promovetis. « Peccatum operamini redarguti a lege quasi transgressores. » Deuteronom. 1, Quod justum est judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus: nulla erit distantia personarum. Ita parvum audietis, ut magnum. Et Levit. 19, Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Sed quaeritur: Unde hoc, quod in judicium, idest in distributione justitiae, non sunt aliqui praeceligendi: in opere vero misericordiae sunt, sicut in datione elemosynarum. Eccles. 12, Bene fac justo, et ne dederis peccatori. Responsio. Ratio hujus est, quia in judicio respiciuntur merita causarum, sed in misericordia conditiones personarum. Quod autem dicit, Quasi transgressores, expressivum est veritatis. « Quicumque autem totam legem servaverit, » idest, servare in animo suo proposuerit, « Offendat autem » in uno, » idest in Deo datore omnium. Vel in uno, idest in praecepto charitatis, quod est vinculum omnium praeceptorum. Gregorius, Praecepta Domini multa sunt, et unum: multa, per diversitatem operis: unum, in radice charitatis. Vel in uno, idest in quolibet praecepto. Vel in uno, idest in una virtute, quia virtutes connexae sunt: et qui peccat contra charitatem, peccat contra omnes virtutes: sicut qui offendit aliquem, ex consequenti omnes amicos ejus. « Factus est omnium reus, » omnium scilicet praeceptorum, quia illa sibi inutilia reddit. Vel omnium peccatorum, quia pro uno, ac si pro omnibus, peribit. Vel omnium bonorum, quia charitatem, quae est forma omnium, perdit. Hierony-

mus. Ubi est charitas, quid est quod possit obesse? ubi non est, quid est quod possit prodesse? Vel omnium virtutum. Qui enim habet unam, omnes habet. Idem, Omnes virtutes sic sibi cohaerent, ut qui una caruerit, omnibus careat. Ecclesiastes 19, Qui in uno peccaverit, multa bona perdet, quia omnia bona meritoria.

« Qui enim dixit etc. Hic probat quod reus est omnium, quia peccat in eundem legislatorem omnium praeceptorum. « Qui enim dixit, Non moechaberis. » Nominine moechiae omne peccatum luxuriae continetur. Exod. 2. « Dixit et, Non occides, » in eodem; ubi prohibentur homicidia operis et linguae, cordis et omissionis, « Quod si non moechaberis, occides autem, factus es transgressor legis, » quae unumquodque praeceptum aequaliter continet, et una data est ab uno Deo. Et nota quod proprie Transgressor dicitur, qui facit contra legem scriptam: sed Praevaricator, qui facit contra legem naturalem.

« Sic loquimini etc. » Supra instruxit nos quantum ad exhibitionem honoris debiti: hic autem instruit quantum ad exhibitionem sustentationis. Unde hic instruit de operibus misericordiae. Et primo, invitat ad opera misericordiae. Secundo, ostendit ea esse necessaria cum fide. Quid proderit homini? In prima parte ad opera misericordiae manuducit tripliciter allegando. Primo praeceptum, « Judicium enim sine misericordia. » Tertio praemium, « Superexaltat autem. » Dicit ergo, « Sic loquimini etc. » quasi dicat: Ne ergo sitis transgressores legis, « Sic loquimini, » scilicet verba pietatis et amoris, « Et sic facite, » scilicet opera pietatis et charitatis. Non enim sufficit pietas et charitas in verbo, nisi etiam sit in facto. « Si autem per legem libertatis, » idest per legem Evangelii sub qua subjiciendum spontanea, libere, non coacte, « Incipientes judicari; » idest sicut incipitis modo judicari secundum legem, idest si staretis ante judicem legis libertatis, idest Christum. In hoc monens nos, ut in nostris operibus semper attendamus judicium quasi instare. In ultimo, Ecce iudex ante januam assistit. Hieronymus, Sive comedam, sive bibam, sive aliquid aliud faciam, semper videtur auribus meis intonare illa extrema iudicii buccina: Surgite mortui, venite ad iudicium. Vel sic, « Sic loquimini et sic facite; » idest ita benigne et charitative vos habeatis verbo et facto. Sicut per legem libertatis, idest charitatis quae facit se et sua libere proximo exponere, « Incipientes judicari; » idest ita faciatis ut ostendatis vos esse sub lege charitatis, quae semper debet esse in inceptione. Augustinus, Sola charitas est quae semper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, et cum reddita fuerit debetur: quia nullum est tempus in quo impendenda non sit. Dicitur autem charitas lex libertatis, quia nos Deo ligat, non cogendo timore poenarum, sed alliciendo desiderio praemiorum. Galat. 3, Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi, « Judicium enim sine misericordia, » idest iudicium condemnationis, « Illi qui non fecerit misericordiam. » Exemplum patet in servo nequam, cui debitum dimissum exprobratur, Matth. 19, Quia non est misertus conservi sui. E contra, Beati misericordes, quia misericordiam consequuntur. Sed objicitur contra hoc quod dicit, Judicium sine misericordia etc.: quia in Psal. dicitur, Universae viae Domini mise-

ricordia et veritas. Responsio, Duplex est misericordia; liberans et relaxans. De prima loquitur hic. De secunda in Psalmo. Vel sic, Judicium sine misericordia, tanta scilicet quantam inveniret si misericors fuisset. « Superexaltat autem misericordia iudicium. » Hoc multipliciter exponitur. Primo modo de misericordia et iudicio hominis; et est sensus, quod misericordia hominis iudicium ejus quo judicabitur reddit commendabilius. Secundo modo de misericordia Dei et iudicio ejus; et est sensus, quod misericordia Dei semper relaxat et quasi temperat iudicium suae severitatis. Tertio modo, de misericordia hominis et iudicio Dei; et est sensus quod misericordia hominis quasi vincit rigorem distractionis sententiae divinae debita pro peccatis. Quarto modo de misericordia Dei et iudicio hominis; et est sensus, quod plures salvantur per misericordiam Dei, quam pro suis meritis propriis. Quinto modo de effecta misericordiae Dei in praesenti, et de effectu divini iudicii in futuro: et est sensus, quod quanto misericordia major alicui in praesenti impenditur, tanto si ingratus fuerit, gravius in futuro ponietur. Nota quod ex quo misericordia superexaltat iudicium, et major est curia misericordiae quam justitiae: sicut a minori curia licitum est appellare ad majorem, ita a curia justitiae ad curiam misericordiae. Misericordia primo peccata purgat. Proverb. 15, Per misericordiam et fidem purgantur peccata. Secundo, poenam peccatorum relaxat, Daniel. 4, Peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. Tertio custodit a malo; Proverb. 20, Misericordia et veritas custodiunt regem. Quarto abundare facit in bono; Proverb. 14, Misericordia et veritas praeparavit bona. Quinto hominum benedictionem meretur; Proverb. 22, Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Sexto Dei misericordiam consequitur. Matth. 5, Beati misericordes. Septimo evadit iudicium, ut hic, Superexaltat misericordia iudicium. Octavo introducit in caelum; Eccles. 16, Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum suum.

« Quid proderit fratres mei etc. » Hic ostendit hujusmodi opera esse necessaria cum fide. Et primo, rationibus. Secundo exemplis, « Vis autem scire. » Rationibus probat quatuor. Primo, quia fides informis non est homini salutifera. Secundo, quia mortua est in semetipsa « Si autem frater aut soror. » Tertio, quia meretur irrideri « Sed dicit quis etc. » Quarto, quia communis est daemone « Tu credis quoniam unus est Deus etc. » Dicit ergo, « Quid prodest: » ita sunt necessaria opera misericordiae, et vitae. « Quid proderit fratres mei, » ad salutem scilicet. « Si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, » convenientia scilicet ipsi fidei. Et loquitur secundum Glossam, de illo qui habet tempus operandi, et negligit: quasi diceret, fides informis non valet ad adeptionem beatitudinis, quamvis valere possit ad evitacionem damnationis gravioris. « Numquid fides poterit salvare eum, » quasi dicat non. Sed contra. Matth. ultimo, Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Item ad Rom. 3, Arbitramur per fidem justificari sine operibus legis. Responsio. Ut dicit Glossa, verbum illud intelligitur in non habentibus tempus operandi: vel de fide formata, quae est in parvulis: hic vero de fide informi. « Si autem frater aut soror, » fraternitate corporali vel maxime spiri-

tuali. « Nudi sunt, » ecce indigentia vestitus. « Et indigent victu quotidiano, » idest quotidie necessario, ecce indigentia victus. « Dicat autem, » ex vobis aliquis, « Ite in pace, » quo ad hospitium, « Calfacimini, » quo ad vestitum, « Et saturamini, » quo ad cibum, « Non dederitis autem quae necessaria sunt corpori, » nec hospitium, nec vestitum, nec victum. « Quid proderit? » quasi dicat, nihil. Unde si aliquis dicit pulchra verba indigenti sine supplemento necessitatis, nihil prosunt. Contra. Eccles. 18, Nonne ardorem refrigerat ros, sic et verbum melius quam datum? Responsio. Non fit comparatio verbi solius ad datum, sed verbi cum dato ad solum datum. Vel loquitur de ardore vitii scilicet impatientiae ipsius pauperis, non naturae, scilicet esuriei. « Sic et fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. » Glossa. Sicut sola verba pietatis nudum et esurgentem non recreant, si non cibus praebetur et vestis: ita fides verbotenus servata non salvat. Et dicit, in semetipsa, quia non est conjuncta principio vitae, scilicet charitati. Glossa. Mortua est in semetipsa, idest contra semetipsam: quod enim promittit, opere non implet. Joan. 3, Non diligamus verbo et lingua, sed opere et veritate. Et nota: quod sicut mortuum dicitur quod caret sensu et motu: sic qui fidem habet sine operibus, nec sensu viget dilectionis qui est ex charitate, et motu caret bonae operationis. Dicit autem sine operibus, pluraliter, quia ad fidem sequitur actus interior, qui est credere, et exterior, qui est in bono opere. « Sed dicet quis, » quasi non solum in se est mortua, sed apud alios irridenda. « Sed dicet. » Glossa, irridendo, « quis, » habens fidem et opera. « Tu fidem habes, » idest habere te dicis solam, scilicet sine operibus. « Et ego opera habeo, » cum fide. « Ostende mihi fidem tuam, » sine operibus: quasi dicat: proba mihi te habere fidem per aliqua certa signa: quasi dicat: Non poteris probare cum desint opera, et verba non sint testes sufficientes. Nam, ut dicit Augustinus, Fides dicitur eo quod fit quod dicitur: et Gregorius dicit, quod probatio dilectionis est exhibitio operis. « Et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam, » idest probare possum me fidelem per opera mea.

« Tu credis quoniam etc. » Hic ostendit quod communis est daemoni: quasi dicat: non potes probare fidem tuam: sed posito quod habeas, non sufficit. « Tu credis quoniam unus est Deus: bene facis, » Nam huiusmodi credere est bonum quoddam, sed sine operibus, imperfectum. « Et daemones credunt, » scilicet quod unus est Deus, sicut tu, qui tamen non sunt in statu salutis, sed damnationis. Illa tamen daemonum fides non proprie est fides, quia non est habitus infusus, sed est quaedam credulitas non voluntaria sed necessaria, et quasi communibus et tormentis extorta. Unde non assentiunt primae veritati propter se, sed magis sentiunt eam: unde fides in eis est conclusio, non argumentum: nec habent cognitionem articulorum in quantum articuli, sed in quantum quaedam entia nobilia. « Et contremiscunt: » in hoc peioris conditionis est fides malorum hominum, quoniam non timent divinum iudicium. Glossa, qui Deum non credunt, vel creditum non timent, daemonibus crudeliores et proterviores sunt. « Vis autem scire. » Hic probat exemplis. Primo bonorum. Secundo malorum. Similiter et Raab. « Tertio omnium » Sicut enim corpus. » In prima parte ponit primo Abrahae

S. Th. Opera omnia. V. 25.

exemplum. Secundo adaptat ad propositum « Vides ergo quoniam fides. » Tertio confirmat per Scripturae sacrae testimonium « Et impleta est Scriptura. » Quarto concludit propositum jam sufficienter probatum. « Videtis quoniam. » Dicit ergo. « Vis autem scire, » certius scilicet per exempla Scripturae. « O homo inanis, » idest vacuus a bonis operibus. « Quoniam fides sine operibus otiosa est, » quia non sufficit ad salutem. Vel mortua est, quia non habet sensum dilectionis, nec motum bonae operationis. « Abraham pater noster, » secundum carnem et secundum fidem. Ejus autem exemplum merito inducit, quia fuit prima via credendi. « Nonne ex operibus justificatus est, » supple amplius, ut dicit Glossa interlinearis, « offerens, » idest offerre paratus, Genes. 22: « Filium suum Isaac super altare. » Hoc autem fuit post fidem susceptam. Unde Glossa, Per fidem quam habebat justus erat: tamen per opera quae addidit, amplius est justificatus: quae si non fecisset, meritum praecedentis fidei amisisset. Glossa Bedae: Magna tentatio cum filium jubebatur occidere: magna fides, cum etiam de mortuo credebatur se semen posse suscipere. Magnam opus cum dilectissimum non dubitaret offerre. Ecce qualis fuerit ejus oblatio, et qualis debet esse nostra; debet enim fieri de re cara et pretiosa. Quod notatur cum dicitur, filium suum. Malach. 1, Maledictus qui habet in grege suo masculum, et offert debilem Deo. Item debet esse de re propria non aliena: quod notatur cum dicitur, suum. Eccles. 34, Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui interficit in conspectu patris. Item debet esse cum cordis alacritate et laetitia; quod notatur cum dicitur, Isaac, qui interpretatur risus. 1 Paralipom. 29, In simplicitate cordis laetus obtuli universa haec. Quarto cum debito honore et reverentia; quod notatur cum dicitur, super altare: Psal. 50, Tunc acceptabis sacrificium justitiae etc. Sed videtur falsum quod dicit, Nonne ex operibus justificatus est? quia Rom. 4 probat Apostolus, quod Abraham ex fide justificatus est, non ex operibus: et ibidem dicitur, Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam: ibi: Glossa Augustini, Non ex operibus justificatus est, sed ex fide. Responsio. Apostolus et Augustinus loquuntur de operibus praecedentibus fidem, scilicet operibus legalibus, ut patet ibidem, ex quibus nullus plene justificatus est: hic autem loquitur de operibus sequentibus fidem, quae dicuntur justificare non secundum quod justificatio dicitur justitiae infusio, sed secundum quod dicitur justitiae exercitatio, vel ostensio, vel consummatio. Res enim dicitur fieri quando perficitur vel innotescit.

« Vides igitur etc. » Hic adaptat ad propositum: « vides, » scilicet per exemplum Abrahae. « Quoniam fides cooperabatur operibus illius. » Primo fides per quam ante justus erat, duxit eum ad opera. « Et ex operibus, » scilicet sequentibus fidem, « Fides consummata est, » idest augmentata et comprobata et ostensa. Genes. 22, Nunc cognovi quod timeas Deum. « Et impleta est Scriptura, » per hoc scilicet quod filium suum offerebat, et tamen suscitandum credebatur, « dicens, » Genes. 15, « Credidit Abraham Deo, » scilicet praecipienti et promittenti difficilia. « Et reputatum est illi, » a Deo. « Ad justitiam, » scilicet majorem per ipsum credere. « Et amicus Dei appellatus est, » ab hominibus illius temporis: vel a Deo, propter signum

dilectionis Dei, quod paratus fuit offerre filium suum pro amore ejus: non solum passive (sicut, juxta illud, Amice etc. Matth. 26, Judas): sed active et passive. « Videtis ergo, » idest videre potestis auctoritate Scripturae. « Quoniam ex operibus, » sequentibus fidem. « Justificatur homo, » idest magis justus efficitur, et in justitia conservatur. « Et non ex fide tantum: » quando scilicet adest facultas operandi: alioquin fides sufficit, ut patet in latrone: cui dictum est propter fidem cordis, et confessionem oris, Hodie mecum eris in paradiso, Lucae 22. « Similiter et Raab. » Probavit exemplo fidelium, hic probat exemplo infidelium. « Similiter et Raab meretrix nonne ex operibus justificata est? » Glossa, Ne causarentur opera tanti patris se imitari non posse, addit exemplum mulieris peccatricis, quae per opera misericordiae et hospitalitatis soluta est a peccatis, et annumerata generationibus saluatoris: quasi dicat: Et si non potestis sequi Abraham, sequamini meretricem. Sed per quae opera? per opera hospitalitatis et occultationis et instructionis qua via reverterentur: quae omnia erant opera misericordiae. Unde sequitur. « Suscipiens nuncios, » (exploratores urbis Hierico, Josue 2) « Et alia via » ejiciens, » ne a viris civitatis occiderentur, » ejiciens, » per fenestram, eos dimittendo, Josue 2. Quod autem habuerit fidem antequam sic operaretur, patet ex verbis suis. Novi quod Dominus tradiderit vobis terram. « Sicut enim corpus sine » spiritu. » Hoc probat exemplo omnium. « Sicut » enim: » quasi dicat: vere ex operibus hae personae sunt justificatae. « Sicut enim corpus humanum mortuum est sine spiritu, » carens sensu et motu. « Ita fides sine operibus mortua est. » Quia a charitate operante quae est vita ejus, separata. Hieronymus, Ille vere credit, qui exercet operibus quod credit. Hieronymus, Quid prodest si impie agis, Deum voce invocans, quem operibus negas? Nota, quod oportet nos habere fidem veram non fictam, 1 Timoth. 1, « Charitas est finis praecepti etc. Certam non dubiam: supra 1 cap. Postulet autem in fide etc. Matth. 13, Modicae fidei etc. Unam non divisam, Ephes. 4, Unus Deus, una fides. Vivam non mortuam, Habacuc 2, Justus autem ex fide vivit. Magnam non parvam, Matth. 13, O mulier, magna est fides tua. Fervidam non tepidam, Matth. 14, Si habueritis fidem sicut granum. Operosam non otiosam, ut hic, fides sine operibus otiosa est. Firmam non infirmam, Colossen. 2, Gaudeo videns ordinem vestrum et firmamentum fidei vestrae. Animosam non timidam, Ephes. 6, In omnibus sumentes scutum fidei. Perpetuam non transitoriam, Tobiae 2, Filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est illis qui fidem non mutant.

CAPUT III.

« Nolite plures magistri fieri etc. » Supra instruxit Jacobus quantum ad bonum se habendi in iis quae spectant ad potentiam: hic informat quantum ad modum se habendi in iis quae spectant ad scientiam. Ad habendum autem se ordinate in scientia, requiritur cordis ordinatio et conversatio. Primo haec pars dividitur in tres. In prima informat salutatos quantum ad ordinationem cordis. In secunda ad ordinationem sermonis « Si quis in » verbo non offendit. » In tertia quantum ad ordina-

tionem conversationis « Si quis sapiens et discipulus » natus. » Ad informandum nos autem quantum ad ordinem cordis revocat nos ab indigno appetitu magisterii, ostendens duo pericula hujus officii. Primum est ex aggravatione poenae. Secundum ex multiplicatione offensae, ibi: « In multis enim » offendimus. » Vel secundum aliam divisionem, dehortatur a malo quod est in extollentia sui officium magisterii. Ubi ab ambitione magisterii primo retrahit imperitos; secundo peritos « Quis » sapiens. » In prima retrahit a deordinatione cordis. Secundo oris, ibi: « Si quis in verbo non offendit etc. » Dicit ergo, « nolite. » Glossa, Sicut monui vos ad bona opera facienda, sic moneo ad vitanda studia magisteria. Hujus autem exhortationis necessitatem ostendit Beda in Glossa. Multi fuerunt temporarii apostolorum, qui descendentes de Judaea Antiochia non bene instructi in lege fidei, docebant creditos ex gentibus debere circumcidi, et alios errores inducebant: hos igitur ab officio verbi removeri impediunt veros praedicatores. Unde beatus Jacobus magis prohibet insufficientiam quae frequenter contingit ex pluralitate, quam pluralitatem: unde « Nolite » plures magistri fieri: plures, » idest divites, quia in eo quod vera dicunt, omnes magistri unus magister sunt, quia officium unius magistri caeteris peragunt, Matth. 23, Unus est magister vestrum. Vel hic dicit quod magisterium ex necessitate suscipiendum, non ambitiosa voluntate appetendum. Vel plures magistri dicuntur, ratione deordinatae intentionis, quia quaerunt temporalia de animabus non curant. Vel plures sunt, qui aliter docent, aliud faciunt. Vel, nolite plures magistri fieri, idest idiotae et stulti. Glossa, Nisi tantummodo discreti et in Scripturis docti. Vel plures magistri idest plurium Ecclesiarum rectores; unde Glossa in pluribus Ecclesiis. « Fratres mei, » quibus bona cupio, « Scientes, » quoniam majus judicium sumitis, scilicet damnationis. Glossa, Qui indocte officium docendi usurpat et Christum non sincere nunciat, majorem damnationem meretur quam si solus in suo scelere periret. Contra vero qui bene docet, majorem gloriam acquirit. Sapientiae 6, « Iudicium iis qui praesunt fiet. Et vere periculosum est hoc, quia, » In multis enim offendimus omnes, multo fortius qui aliis praesunt. Glossa, Omnes non tantum nos minus eruditi, sed etiam nos minus graves. Glossa: se illis connumerat, ut liberius arguat. Aliter tamen offendit justus, aliter justus, ut tangit Glossa. Nam justus venialium carnis fragilitate, et cito resurgit. Injustus mortaliter animi malignitate, nec per poenitentiam resurgit. Sed objicitur de hoc quod dicit: Nolite plures Magistri fieri: secundum hoc videtur quod Magistri veritatis non sunt multiplicandi, maxime in eadem Ecclesia, ut tangit Glossa. Responsio. hoc respondet Glossa, Nolite plures Manistri fieri nisi discreti et in Scripturis docti. Non ergo prohibet quantitatem sed qualitatem; quam tamen nomine quantitatis significat, quia frequenter ea consequitur.

« Si quis in verbo non offendit, » Hic instruit eos quantum ad ordinationem sermonis. Et primo ostendit commodum coercionis linguae. Secundo damna laxationis « Ecce quantus ignis. » Tertio difficultas repressionis « Omnis enim natura. » In prima parte primo commoditas moderaminis linguae proponitur. Secundo probatur « Potest enim freno. » Ter-

probatio declaratur per exempla equorum et navium. « Si autem equis frena. » Ubi primo ponit illa exempla, postea adaptat illa ad propositum, ita et lingua. Dicit ergo, « Si quis etc. »; quasi dicat: verè in multis offendimus, « Si quis in verbo non offendit: » quasi dicat: rarus est. Glossa, Vult ostendere inevitabilem verbi offensionem, ut imperitos deterreat ne cupiant praelationem; quia qui cupit praeesse, oportet aliis perfectiorem esse, ne offendant dum debet prodesse. « Hic perfectus est. » Glossa, non alius. Ex hoc videtur, quod nullus perfectus sit; quia Eccles. 19, Quis est qui non offendit in lingua? Responsio. Loquitur de offensa in verbo doctrinae a qua potest homo cavere bene. Vel secundum Glossam, loquitur de offensa in verbis omnibus, sed de offensa graviore in verbis dolosis, aut detractoriis, aut mendacibus. « Potest enim « freno. » Hic probat quod perfectus est vir qui non offendit verbo. Ratio talis est. Qui potest corpus suum circumducere ad voluntatem suam ad opus bonum, hic perfectus est: sed qui potest moderare linguam suam, potest ad libitum corpus suum circumducere ad opus bonum; ergo etc. Prima per se nota est: media ostenditur duplici similitudine. Prima a freno sumitur quo circumducitur equus juxta voluntatem sessoris. Secunda a gubernaculo quo regitur navis secundum placitum gubernantis. Dicit ergo, « Potest enim: » quasi dicat: qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir. « Potest enim fraeno, » idest moderamine vel temperantia linguae, « circumducere, » idest ad voluntatem suam quando vult ducere, « Totum corpus, » idest omnia membra sui corporis, ut vult Glossa, quia lingua inter cetera minus potest refrenari. Ideo dicitur Ecclesiast. 28: Verbis tuis facito stateram et frenos ori tuo recto, et attende ne forte labaris in lingua tua. « Si autem equis frena « in hora mittimus ad consentiendum nobis, » idest ut conserviant nobis volentibus circumducere eos. « Et omne, » idest totum, « Corpus illorum « circumferimus, » idest ad voluntatem nostram circumducimus. Glossa, Subaudi, multo magis in ora nostra debemus nittere: unde, sicut dicit alia Glossa, Similitudo de equis ad linguam convenientiam et facultatem refrenandae linguae ostendit. Postea ponit aliam similitudinem: « Ecce naves cum « magnae sunt, » et ideo majori impetu feruntur, « Et a ventis valentibus, » idest fortibus vel validis, « minentur, » idest ducantur quadam violentia, sicut qui minantur, « Circumferuntur tamen « a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis « voluerit: » idest voluntas gubernantis, quae bene dicitur impetus, quia non semper per deliberationem operator, scilicet quando naves impetu ventorum agitantur: « Ita et lingua modicum quidem « membrum est, » in quantitate, sed magnam in virtute. « Et magna, » idest mentes hominum magnas, « Exultat, » idest exaltari facit in magnis praemiis si custodiatur. Vel etiam in magnis poenis, si non custodiatur. Matth. 13: Ex verbis tuis condemnaberis. Vel magna exultat se jactando et alius adulando. Et nota, quod sicut dicit Glossa, Magnae naves in mari, mentes hominum in mundo: unde Psalm.: Hoc mare magnum et spatiosum manibus. Venti a quibus minantur sunt appetitus mentium. Isti autem venti in mari hujus mundi sunt quatuor, a quatuor partibus flantes et fere totum mundum subvertentes: de quibus dicitur

Danielis 7, quod quatuor venti pugnabant in magno mari. Primus est tentatio praesumptionis: iste flat ab oriente, idest nimia contidentia divinae misericordiae vel nimia operum suorum praesumptione. Secundus ventus est tentatio desperationis, et iste flat ab occidente, idest a diffidentia divinae misericordiae et consideratione iniquitatis propriae. Tertius est tentatio mundanae prosperitatis, qui flat a meridie, idest a prosperitatis consideratione. Quartus vero est tentatio sive timor adversitatis et miseriae, et iste flat ab aquilone ex consideratione asperitatis poenitentiae. Gubernaculum vero in isto mari est cordis intentio, sicut dicit Glossa. Qui ergo habet perversam intentionem est sicut sopitus gubernator in medio mari amisso clavo.

« Et quantus ignis quam magnam etc. » Supra posuit commodum coercionis linguae; hic ponit damna quae proveniunt ex ejus laxatione. Unum est inquantum bonum consumit: unde comparatur igni. Aliud inquantum mala committit; unde dicitur universitas iniquitatis. Primo ergo ponit ista duo damna in generali. Secundo in speciali, ibi: « Lingua constituitur in membris nostris etc. » Dicit ergo, « Ecce quantus ignis, » ita lingua modicum membrum est, et magna exultat, « et » ecce, » idest in evidenti est, « Quantus ignis, » idest quam parvus ignis, « Quam magnam sylvam incendit, » (quam idest valde) magnam. Ecclesiast. 11, A scintilla una augetur ignis. Glossa, Sic lingua incontinens magnam materiam operum perire facit, « Et « lingua ignis est, » idest inflammata sicut ignis. Dicitur autem ignis propter sui mobilitatem, sive velocitatem, quia utrumque maxime mobile est: vel propter ardorem loquendi et alios inflammandi. Eccles. 20, Aperitio oris illius inflammatio est. « Universitas iniquitatis ipsa est; quia, sicut dicit Glossa, Fere per ipsam omnia facinora aut concinnantur, ut latrocinia et stupra, aut patrantur, ut perjuria et falsa testimonia, aut defenduntur, ut cum quilibet impius excusat malum quod commisit, simulat bonum quod non fecit. Vel dicitur universitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando et perjurando: contra proximum detrahendo conviciando: contra seipsum jactando, et sic evacuat omnia bona. « Lingua constituitur. » Hic ponuntur damna in speciali: unde dicit, « Lingua constituitur in membris nostris, » idest inter membra nostra, « Quae maculat totum corpus, » idest totam congeriem bonorum operum, quasi quorundam membrorum: et hoc quo ad opera jam facta. Sic accipitur corpus Lucae 11, Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, « Et inflamat rotam nativitatis nostrae, » idest cursum vitae hujus instabilem, unde rota fortunae dicitur, et hoc quo ad opera fienda. Glossa, Inflammatur haec rota nativitatis nostrae igne linguae, cum vitium nativae perturbationis ineptis et noxiis sermonibus accumulatur, « inflammata, » scilicet lingua « A Gehenna, » idest a suggestionem diaboli, qui secundum Glossam merito gehennae comparatur, quia sicut gehenna semper ardet, ita diabolus ubicumque sit, sive in aere, sive sub terra, secum fert tormenta suarum flammarum. Hic primo invidendo malum suggerit, deinde per linguam aperit, et postea per cetera membra ad effectum perducit, sicut dicit Glossa.

« Omnis enim natura bestiarum etc. » Hic est alia pars in qua ostenditur difficultas repressionis

linguae. Et primo notatur difficultas. Secundo difficultatis causa. Inquietum enim malum est. Haec autem difficultas ostenditur ex comparatione ad alia animalia difficile domabilia: unde dicit: « Omnis enim natura: » ita et praedieta mala proveniunt ex lingua: et certe non est mirum, quia est difficilis ad domandum, « Omnis enim natura bestiarum, » idest animalium ferocium, « Quadrupedum, » ut leonum et huiusmodi, « Et volucrum, » ut aquilarum, « Et serpentium, » quales sunt qui repunt in terra, « Et ceterorum animalium, » sylvestrium, domatur. » Glossa, quotidie. Vel domatur idest domabilis et domita est. Glossa, jam antea, « A natura humana, » idest ab homine. Sed quomodo est hoc verum, cum multa videantur indomita? Responsio: potest dici quod loquitur pro statu primae innocentiae. Vel omnis natura bestiarum, idest aliqua de omni, scilicet de bestiis volucribus serpentibus etc. Nam ut dicit Glossa, narrat Plinius humanissimam aspidem in Aegypto a patre familias domitam et quotidie de camera sua egressam, ut a mensa ejus annonam accipere solitam. Narrat etiam Marcellinus tigridem mansuetam factam ab India, Athanasio principi missam. Vel ut vult Glossa, haec verba possunt intelligi metaphoricè. Quidam enim sunt bestiae, idest bestiale sensu et opere, ut praedones et homicidae. Quidam volucres ineffabilitate, quidam vero serpentes astutia nocendi: et isti possunt facilius converti quam lingua a malo refrenari: unde sequitur, « Linguam autem nullus hominum domare potest, » idest regere quin labatur aliquo modo. Glossa, Nullus est qui aliquando in lingua non delinquat. Sed contra, Psalm.: Dixi, custodiam vias meas ut non delinquam in lingua mea. Responsio. Potest servari a delicto gravi, sicut doli, detractionis, jaectantiae, sed non a levi semper: imo omnes offendunt vel superflue vel otiose loquendo. Glossa, Nullus doctorum potest domare linguam verbosorum subditorum. Est enim « Inquietum malum plena etc. » Illic ostenditur causa difficultatis repressionis linguae: et ponitur duplex. Prima sumpta est ab inquietudine. Secunda ab infectione, ibi: « Plena veneno. » Tertio hoc probat ibi: « In ipsa benedicimus Deum: » ubi primo probat. Secundo improbat, « Non oportet. » Tertio exemplis confirmat « Numquid fons. » Primo exemplo fontis. Secundo exemplo arboris « Numquid potest fratres etc. » Tertio exemplo aquae, « Sic neque etc. »: quasi dicat, ita non potest domari vel reprimi, quia « Inquietum malum est, » quia est membrum labile et lubricum, quia consistit in humido, unde non ita cito fatigatur sicut aliud membrum. Inquietum dicitur, quia cito transit de malo ad malum, ut a conviviis ad scurrilia, ab illis ad detractiones; vel quia cito transit de uno in alium, et multos facit malos, vel eos offendendo, vel exemplo corrumpendo, « Plena veneno mortifero » Glossa, More veneni serpit de uno in alium transiendo. Et dicit mortifero, ferente mortem, non corporis tantum, sed animae: ut patet in detractore qui uno ictu tres interficit: scilicet se loquentem et libenter audientem, et eum de quo loquitur impatienter sustinentem. Et vere plena veneno, quia ex ipsa procedit benedictio et maledictio, unde « In ipsa benedicimus Deum Patrem, » idest totam trinitatem, quae Deus est per potentiam creationis: Pater per gratiam adoptionis. Vel Deum, idest Filium cui appropriatur sapientia. Deus enim

dicitur a theon quod est videns, « Et Patrem, » cui appropriatur potentia. Benedicimus inquam gratias agendo et laudando, « Et in ipsa maledicimus, » aperte conviciando, vel occulte detrahendo homines qui ad similitudinem Dei facti sunt. Glossa, Rationales ut ipse est, vel sicut ipse principaliter praest omnia, ita et homines ceteris creaturis: unde similitudo ibi accipitur large, pro omni conformitate ad Deum, sive naturali, sive gratuita. Genesis 1, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Dicitur autem factus ad similitudinem et ex parte animae secundum tres potentias imaginis, et ex parte corporis secundum erectionem ejus ad caelestia, et ex parte conjuncti secundum repraesentationem totius exemplaris quoad corporalia et spiritualia. « Ex ipso ore »: primo ex ore cordis, postmodum ex ore corporis procedit maledictio in hominem et benedictio in Deum, qui est creator hominis, quae sunt res valde contrariae. Et dicit, « Procedit, » ad exemplum aliorum: quia, ut dicit Glossa, alii videntes quod agimus, exemplo nostro inducuntur, ut similiter faciant. « Non oportet, fratres mei, haec ita fieri. » Glossa, non est utile, scilicet benedictionem et maledictionem procedere ex eodem ore: et hoc patet per exemplum. « Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam? » quasi dicat, non. Similiter nec aliquis debet dissolvere linguam in amaritudinem maledictionis, et dulcedinem benedictionis. Sicut enim tangit Glossa, Si mices simul dulcem et amaram aquam, commixtione amarae, dulcis in amaram convertitur, non amara in dulcem. Si quaeratur, quae est ratio, quare potius dulcis in amaram quam amara in dulcem vertatur. Responsio, Dulce medium est in saporibus: quod patet ex hoc, quod sensus in mediis delectantur; amarum vero est extremum; quod patet ex hoc, quod sensus tristatur in extremis: facile vero disceditur a medio, sed non facile acceditur. Idem probat exemplo arboris, « Numquid potest, fratres mei, ficus uvae facere, aut vitis ficus? » quasi dicat: non. Nam, ut dicit Glossa, sicut arbor amisso naturali fructu fructum alterius arboris ferre non potest: sic maledictus, et si bene loqui videatur fructum benedictionis non habet. « Sic, » idest sicut fons et arbor. « Neque salsa, » aqua scilicet. « Dulcem potest facere aquam, » immediate scilicet. Potest tamen de aqua salsa fieri dulcis per transcolationem factam in vase terreo misso in mare, ut docet Philosophus. Sic etiam de mari exeunt flumina dulcia per transcolationem terrae. Nota linguam malam multiplicem, scilicet tertiam detractorem. Eccles. 28, Lingua tertia multos commovet, et dispersit illos de gente in gentem. Falsam adulatorum. Ecclesiast. 20, Qui edunt panem illius, falsae linguae sunt. Magniloquam superborum, Psalmus: Disperdat Dominus universa labia dolosa. Vipeream haereticorum. Job 20, Occidet eum lingua viperae. Blasphemam maledictorum. Job 10, Imitaris linguam blasphemantem, et condemnabit te os tuum. Dolosam hypocritarum. Psal. 119, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi etc. Coinquinatam luxuriosorum. Eccl. 31, Liberasti me a lingua coinquinata. Iniquam advocatorum. Prov. 17, Malus obedit linguae iniquae, et fallax obtemperat labiis mendacibus.

« Quis sapiens et disciplinatus etc. » Supra instruit Jacobus salutatos, quantum ad ordinationem cordis et sermonis; hic instruit eos quantum

ad ordinationem conversationis. Ubi primo monet eos facto potius quam verbo ostendere sapientiam suam. Secundo, ostendit quod aliter non veram, sed falsam habent sapientiam. « Quod si zelum amarum. » Tertio, describit sapientiam falsam. « Non est enim ista sapientia. » Quarto e contra describit sapientiam veram. « Quae autem de sursum est. » Et primo, a merito praesenti. Secundo a praemio futuro. « Fructus autem justitiae. » Dicit ergo, « Quis sapiens. » Glossa, Non debetis cito effici doctores: quia quis est ex vobis sapiens? Glossa, cognitione. « Est enim sapientia rerum humanarum atque divinarum cognitio, ut dicit Augustinus. » Et « disciplinatos, » exercitio vitae, ut dicit Glossa. Nam, ut ait Augustinus, Disciplina est ordinata morum correctio. Hoc petit Psalmista, Bonitatem et sapientiam et disciplinam doce me. Quis? quasi dicat: rus. « Ostendat ex bona conversatione sua, » scilicet exteriori. Glossa, Prius discat bene operari, quam alios instruere; ut bene conversando inter vos, exemplum aliorum possit esse. Actuum 1, Coepit Jesus facere et docere. Bernardus, Efficacior est vox operis quam sermonis: nec sufficit doctore facere, sed etiam ostendere. Matth. 5: Sic luceat lux vestra etc. 1 Petri 2, Conversationem vestram inter gentes habentes bonam. Et hoc « In mansuetudine sapientiae, » idest sine indignatione irae, ne propter suam sapientiam et bonam operationem despiciat alios, ut dicit Glossa. Debet enim sic ostendere exempla perfectionis, ne propter hoc indignetur contra imperfectos, et despiciat eos. « Sapientiae, » idest sapienti, vel discreto: vel quam sapientia facit. « Quod si zelum amarum, » indignationis, respectu aliorum: de malis indignatio dicitur zelus, quantum ad animi commotionem: amarus, quo ad annexam perturbationis anxietatem. « Et contentiones, » dissensiones de bonis. Et dicit contentiones pluraliter, quia frequenter difficile est contendere: sed contentionibus deservire, et eas frequentare, hoc turpe. 1 Corinth. 11, Si quis videtur inter vos contentiosus esse. « Sunt in cordibus vestris, » quamvis non prorumpant in verba, ut dicit Glossa. « Nolite gloriari de sapientia, » superbiendo, aut ex huiusmodi sapientia gloriam aeternam sperando. « Et mendaces esse, » disciplinam quam non habetis simulando: quia, ut ait Gregorius, Vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem. « Adversus veritatem, » idest Christum, qui est veritas. Glossa, Nolite mentiri Deo, cui in baptismo promisistis pompis diaboli abrenunciare, quod non facitis cum de bonis operibus superbitis. Alter exponitur in Glossa, quo ad principium, sic: Quod si zelum habetis, quo ad Deum, ut faciatis bona opera et ei placeatis: Amarum, quo ad proximum, verbis indignantibus ipsum exasperando et despiciendo: et contentiones, idest fervores, contendendi, sunt in cordibus vestris, etsi in verba non prorumpitis: Nolite gloriari, ut prius. Nota quod quadruplex est zelus: primo, ignarus. Rom. 10, secundum aliam literam: legem habent, sed non secundum scientiam. Item amarus, Jacobi 3, Quod si zelum amarum etc.: et 1 ad Corinth. 5, Malignus. Sap. 1, Nolite zelare mortem in errorem vitae vestrae. Item bonus. Psalmista, Zelus domus tuae comedit me.

« Non est enim etc. » Hic describit sapientiam falsam, cui merito in tali non est gloriandum.

« Non est enim ista sapientia, » quae est scilicet

cum indignatione ad alios et contentione. Glossa, Inflata et indignans. « Desursum descendens, » idest non a Deo, a quo est omne bonum, supra 1, Omne datum optimum: sed potius deorsum ascendens. Contra Eccles. 1, Omnis sapientia a Domino Deo est. Responsio, Sapientia est a Deo, sed malus usus non est a Deo: sicut Rom. 7, Prudentia carnis mors est. Vel potest dici, quod ipsa sapientia de qua loquimur hic, non est sapientia secundum existentiam, sed secundum apparentiam. Nam de vera sapientia dicitur, quod non habet amaritudinem conversatio illius, nec taedium convictus illius: sed gaudium et laetitiam. « Sed terrena, » idest terrenae gloriae cupida, « animalis, » quaerens voluptuosa et carnalia, in quibus delectatur sensus, more animalium: non spiritualia, in quibus gaudet spiritus. « Et diabolica, » quaerens dignitates suas, suggerit diabolus. Vel terrena, propter concupiscentiam oculorum; animalis, propter concupiscentiam carnis; diabolica, propter superbiam vitae. 1 Joan. 1, Omne quod est in mundo etc. Vel terrena, propter divitias; animalis, propter delitias; diabolica, propter honores. Et vere, non est a Deo. « Ubi enim est zelus, » idest indignatio animi. « Et contentio, » idest dissensio in verbis, quae frequenter sequitur ex indignatione. « Ibi inconstantia, » idest instabilitas in bono. Nec mirum, quia non habet firmum humilitatis fundamentum: et omne opus exterius et interius pravum in malo, quia ex mala arbore non potest procedere nisi malus fructus, Matth. 7. Vel sic, Ubi est zelus, idest invidia et contentio in verbis, est inconstantia, idest progressus in peccatis: quia talis non stat in uno malo, sed a malo cordis procedit ad malum oris, et ab illo ad peccatum operis.

« Quae autem etc. » Hic distinguit veram sapientiam a merito. Et primo, a merito quod consistit in comparatione boni. Secundo, ab eo quod consistit in declinatione mali. « Non judicans. » A merito in operatione boni dupliciter. Primo, ab eo quod facit homo per se. Secundo, ab eo quod facit homo excitatus aliunde. « Suadibilis. » Bonum quod facit homo per se, vel pertinet ad ordinationem concupiscibilis, sic dicitur pudica: vel irascibilis, sic pacifica: vel rationalis, sic modesta. Bonum autem quod facit homo aliunde excitatus, vel facit excitatus alterius verbo, Suadibilis: vel alterius exemplo. « Bonis consentiens; » vel alterius incommodo. « Plena misericordia. » « Non judicans. » Hic tangitur meritum sapientiae in mali declinatione. Primo, ne fallatur, Non judicans. Secundo, ne fallat, « Sine simulatione. » Dicit ergo. « Quae autem de sursum est sapientia, » idest a Deo. Ecclesias. 1, Fons sapientiae verbum Dei in excelsis. « Primum quidem pudica est, » idest casta in se. Hic est primus color in pictura sapientiae, qua reformat imaginem Dei in anima per peccatum deformata: scilicet candor pudicitiae. Glossa: nisi primo pudicitia sedeat in mente, nulla perfectio sequitur in opere. Deinde, « pacifica, ad proximum. » Glossa: per elationem se a Deo vel a proximorum societate non disjungit. Pacifica, hominem pacificans cum Deo, hominem cum homine; et in eodem homine, spiritum cum carne, ut carnem sibi subiciat; « modesta, » in operibus suis modum tenens. Modus est, stare in medio, nec modum excedens nec infra subsistens, nec parum nec nimis. Versus. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos

ultra citraque nequit consistere rectum. « Suadibilis, » ab aliis in corrigendis defectibus suis. Glossa, Si in aliquo minus agit propter negligentiam vel ignorantiam, suasioni bonorum assensum praebet: cui ergo suaderi non potest, ut in aliquo se errasse recognoscit, sapientia caret. « Bonis consentiens, » amando et promovendo aliorum bona, et etiam imitando. Glossa, Quae bonis placent, sibi non displicent. « Plena misericordia, » revelando aliorum mala poena. « Et fructibus bonis, » idest bonis operibus. Misericordia, quantum ad affectum per compassionem: fructus boni, quantum ad effectum per bonam operationem: unde Glossa, Fructibus bonis, idest misericordiae operibus, jejuniis, elemosynis, vigiliis, orationibus. « Non judicans, » quo ad intentionem aliorum iudicio, scilicet suspicionis, vel condemnationis. Matth. 6, Nolite iudicare, et non iudicabimini. « Sine simulatione, » quo ad intentionem propriam. Glossa, Non postulat videri doctior vel sanctior quam est, ne lateat proximum ad commendationem sui, quod contentiosa sapientia facit. Scit enim quod simulatores et callidi provocant iram Dei, Job 36, et quod, ut ait Augustinus, simulata aequitas non est aequitas, sed duplex iniquitas. Possunt autem hae octo conditiones sapientiae reduci ad octo beatitudines. Matth. 5. Ipse quidem sapientia pudica est, per munditiam cordis: pacifica, per pacificationem: modesta, per paupertatem: suadibilis, per mititatem: bonis consentiens, per esuriam iustitiae: plena misericordia, per misericordiae amorem: non judicans, sed compatiens, per luctum: sine simulatione, per tolerantiam persecutionum. « Fructus autem iustitiae. » Hic eam describit a praenio, quasi sic dicat (Glossa): Non solum propter praedicta debetis huiusmodi sapientiam appetere; sed ideo, quia fructus, idest merces iustitiae, quae pro iustis operibus redditur. Et dicit, iustitiae, quia ipsa est vera sapientia. Job 28, Ecce timor Domini ipse est sapientia. « In pace, » idest in spe pacis aeternae, « seminatur, » ad habendum praeparatur: seminatur, inquam, facientibus, » ad utilitatem facientium, « pacem. » Glossa: opera pacis. Isaiae 32, Erit opus iustitiae pax. I Corinth. 9, Quae seminaverit homo, haec et metet.

CAPUT IV.

« Unde bella et lites etc. » Supra informavit Iacobus quantum ad modum se habendi in iis quae pertinent ad potentiam et scientiam: hic informat quantum ad modum se habendi in iis quae pertinent ad divitias, ut sic revocet a cupiditate. Et quia contra divitias homo deordinatur dupliciter, primo per concupiscentiam in appetendo, secundo per avaritiam in retinendo; ideo primo instruit contra concupiscentiam acquirendi. Secundo contra avaritiam retinendi, 3 cap. Agite nunc divites. Vel sic. Supra, 2 cap., dehortatus est a malo, quod est in contemptum proximi: supra tertio, a malo quod est in extollentia sui per appetitum magisterii: hic dehortatur eos a malo quod est in concupiscentia mundi: et hoc tribus modis. Primo ostendendo mala mundanae concupiscentiae. Secundo exhortando ad statum poenitentiae, Subditi estote Deo. Tertio declarando incertitudinem humanae vitae. Ecce qui non dicitis. In prima parte mala quae sequuntur mundi concupiscentiam ostendit. Et primo mala respectu pro-

ximi. Secundo mala respectu Dei. « Adulteri nescitis. » Malorum respectu proximi primo causam inquit. Secundo mala multa exponit, « Concupiscitis etc. » Tertio damnum consequens ostendit « Petitis et non accipitis. » Dicit ergo, « Unde bella, » Glossa: quasi dicat: hoc ex sapientia habetur, pax hic et in futuro: sed e contra in vobis, unde bella, idest impugnationes in factis, « Et lites, » idest impugnationes in verbis. « In vobis, » idest inter vos, « Nonne ex concupiscentiis vestris, » interioribus. Glossa, quod mens prava suggerit, manus et lingua intemperanter obedit: cum tamen scriptum sit Eccles. 18, Post concupiscentias tuas non eas. Et concupiscentias dicit pluraliter, quia plures sunt. Quia ergo male concupiscitis divitias; ideo lites et bella sunt in vobis, « Quae, inquam, concupiscentiae, militant, » idest pugnant et dominantur: sicut ille qui militat dominatur equo suo. « In membris vestris, » quia concupiscentia dominatur membris, et ejus imperio membra moventur ad divitias adipiscendas et concupiscentias exequendas: et hoc in factis exterioribus.

« Concupiscitis et non habetis etc. » Posita radice mala, determinat ramos ejus. Primus est rei alienae desiderium, Concupiscitis. Secundo personae possidentis odium, Occiditis. Tertio utriusque effectum, Litigatis. Dicit ergo, « concupiscitis, » idest ex concupiscentia desideratis, « Et non habetis, » scilicet quod concupiscitis: imo divitiae quandoque fugiunt appetentes eas, sicut umbra fugit sequentem eam, Ecclesiast. 11, Si secutus fueris non apprehendes, « occiditis, » ecce odium exterius, et hoc ut dicit Glossa, ut habeatis. Et si non audetis occidere, « zelatis, » idest invidetis; ecce odium interius, nam invidia est odium felicitatis alienae. Glossa, Qui cupit praeferrari vel temporalibus abundare odit, idest invidet, occidit. Ex hoc enim quod aliquis appetit propriam excellentiam, videns in alio bonum, per quod existimat suam excellentiam impediri vel diminui, invidet ei: et cum non potest illud destruere, persequitur personam. « Et non potestis adipisci, » illa pro quibus occiditis, zelatis « Et litigatis, » coram iudice volendo obtinere per calumniam pallio iustitiae, « Et beligeratis, » volendo obtinere per violentiam injuriae manifestae, « Et non habetis, » propter hoc scilicet, « Quod non postulatis, » a Deo digne. Glossa, Si eum pia intentione postularetis et temporalia necessaria ad usum, non solum daret, sed et sempiterna. Et quia possent dicere, imo quotidie petimus. Respondet, « petitis, » aliquando « et » tamen « Non accipitis » quod petitis, « Eo quod male petatis, » petentes omnino transitoria et non spiritalia. Contra quod Matth. 6, Primum quaerite regnum Dei. Vel sic, Eo quod male petatis, idest ex malo amore, scilicet ex amore quo temporalia Deo praeponitis. Unde Glossa, Magis illa quam Deum amatis, « Ut in concupiscentiis vestris » insumatis, » idest consumatis vosipsos scilicet: tanto enim desiderio petitis, ut ipso desiderio consumamini: unde alia litera, ut insumamini vel insumatis ea, scilicet quae petitis in concupiscentiis vestris saturandis, scilicet et explendis. Quasi dicat: male petitis, quia petitis superflua, non necessaria: nociva, non utilia. Vel ut in concupiscentiis vestris insumatis, idest non sumatis propter hoc quod male cupitis. Sed quaeritur de hoc quod dicit: Petitis et non accipitis. Contra Matth. 7, Petite et accipietis. Responsio, Verum est hoc si adsunt conditiones quae

faciunt orationem efficacem, scilicet per se, pie et perseveranter ad salutem.

« Adulteri, nescitis, quia amicitia etc. » Hic ponit mala mundanae concupiscentiae respectu Dei. Primo quia facit inimicum Dei. Secundo quia est contra Scripturam, et contra spiritum Dei, An putatis. Tertio quia impedit gratiam Dei: propter quod dicit, Deus superbis resistit. Dicit ergo, « Adulteri, » qui relicta gratia Dei tamquam sponsa, fornicamini cum mundi concupiscentia. Est enim gratia Dei sponsa multorum, secundum illud Sapientiae 8, Proposui illam sponsam mihi assumere. Vel adulteri, si non quaerentes fructum prolis spiritualis, sed voluptatem in divitiis et delitiis, relicto sponso, idest Christo, « Nescitis, » idest hoc ignorare non debetis, « Quia amicitia hujus mundi, » qua scilicet amatur hic mundus; mundus vero hic videtur intelligi vanitas mundi, non substantia mundi, sicut 1 Joan. 2, Nolite diligere mundum. « Inimica est Deo, » quia est contraria charitati. Augustinus, Venenum charitatis est spes adipiscendi vel retinendi temporalia: « ergo, » quia ita est, « quicumque, » nullo excepto, « Voluerit amicus » esse, » active, idest amator, « Hujus saeculi, » Saeculum hic sonat in vitium non in naturam, secundum illud Lucae 12, Filii hujus saeculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Vel amicus hujus saeculi diligendo supra Deum ea quae hujus saeculi, « Inimicus Dei constituitur, » idest firmiter, scilicet aeternaliter statuitur, eo scilicet ipso, quod temporalia praeponit Deo. In hoc autem quod dicit, Voluerit, notatur libertas arbitrii. In hoc etiam notatur quod non solum qui est amicus, sed etiam qui vult esse amicus hujus saeculi, quamvis non possit esse, est inimicus Dei. « An putatis, » quasi dicat, putare non debetis quod « inaniter, » idest falso et sine ratione, quod esse non potest cum sit Scriptura veritatis, « Scriptura, » sacra, quae scilicet antonomastice Scriptura dicitur, « dicat, » idest loquatur de hac materia suadendo separationem ab amore mundi? Deuteronomio 10, 4, Non in his foedus cum eis, scilicet cum alienis ejus amatoribus mundi. Et Rom. 12, Nolite conformari huic saeculo. Vel potest construi cum sequentibus. An putatis quod inaniter Scriptura dicat, hanc scilicet sententiam quae sequitur, « Ad invidiam etc. » quasi dicat: vere inimicus est, nam spiritus divinus non facit concupiscentiam, sed dat gratiam spiritus vitae: mundanus e contrario. Tamen verbum istud multipliciter exponitur. Uno modo de Spiritu sancto. Alio modo de spiritu humano. De Spiritu sancto potest legi primo modo interrogative, sic. Spiritus sanctus qui habitat in vobis per gratiam baptismi, « concupiscit » ne ad invidiam, idest ut invidetis aliis super eorum temporali felicitate? quasi dicat non, « autem, » pro sed « Majorem dat gratiam, » idest majora dona gratuita, quam sint hujusmodi temporalia ex quibus nascitur invidia. Secundo modo remissive legitur, et hoc dupliciter. Prime modo de invidia mala: sic Spiritus concupiscit, idest desiderat, quia desiderare facit ad invidiam, idest contra invidiam, scilicet ut tollatur invidia: nec solum hoc facit, Autem, sed ut ipsa tollatur, « Majorem dat » gratiam, » idest augmentum gratiae. Secundo modo de invidia mala sic, Spiritus scilicet concupiscit, idest concupiscere facit ad invidiam, scilicet mundi, hoc est ut mundo invidetis et ipsum odio habeatis. Alias intelligatur et exponatur de spiritu

humano, sic. Spiritus hominis, scilicet affectus hominis corruptus concupiscit res aliorum ad invidiam, idest propter invidiam quae invidet bonis aliorum reputans se illis inferiorem, Job 5, Parvulum occidit invidia, Autem pro sed, majorem gratiam, idest augmentum gratiae contra hujusmodi concupiscentiam dat, scilicet Deus, cujus solius est dare gratiam. Nec additur suppositum, quia intelligitur in actu verbi, cum sit exceptae actionis, ut fulgurat, tonat et hujusmodi. Prima lectura magis convenit literae: propter quod Glossa, ut sciatur quibus dat gratiam et quibus non, « Dicit Scriptura, » vel spiritus in ea, Proverb. 3, secundum aliam literam: ubi nos habemus, Illusores ipse deludet et mansuetis dabit gratiam. Vel potest dici quod sumitur de illo loco Proverb. 15, Superbum sequetur humilitas et humilem spiritu suscipiet gloria. « Deus superbis resistit, » Glossa, Deus superbis specialiter dicitur resistere, quia majori poena plectuntur qui Deo subdi poenitendo negligunt; et ita non facit invidere, quia ex invidia nascitur superbia. « Humilibus autem, » idest vacuis, « Dat » gratiam, » scilicet majorem, ut patet in Beata Virgine Maria, Lucae 1. Quia reputant se vacuos; ideo magis habent de capacitate. Vas enim, secundum quod magis habet vacuitate, magis habet de capacitate. Psalmista, inter medium montium pertransibunt aquae.

« Subditi ergo estote Deo etc. » Hic dehortatur a concupiscentia mundi exhortando ad statum poenitentiae. Primo docens qualiter se habeant ad Deum. Secundo qualiter ad proximum, « Nolite » detrudere etc. » Concupiscentia quippe mundi generat in eis contemptum Dei et odium proximi. Qualiter autem se habeant ad Deum, ostendit in quinque conditionibus. Primo in subjectione. Secundo in imitatione, Appropinquare. Tertio in purificatione, Emundate. Quarto in contritione, Miseri estote. Quinto in humiliatione, Humiliamini. Dicit ergo, « subditi, » Glossa, quia humilibus dat gratiam. Subditi, « Estote Deo, » per obedientiae subjectionem, Glossa, voluntatem Dei explete, 2 Machab. 9, Justum est subditum esse Deo. Et quia nullus potest esse subditus Deo, nisi resistat inimico suo, scilicet diabolo; ideo sequitur, « Resistite diabolo, » Glossa, mala suggerenti. Resistite declinando tentationes prosperitatum et sustinendo tentationes adversitatum, « Et fugiet a vobis, » sic victus et confusus, non potest vincere nisi volentem: unde eo ipso quod resistitis victus erit et confusus, et ita fugiet. 1 Petri 5, Cui resistite fortes in fide. « Appropinquate Deo, » per morum imitationem, Glossa per bona opera. Augustinus, Deus ubique est, cui non locis sed moribus appropinquamus. « Et appropinquabit vobis, » per gratiae infusionem, et gloriae praeparationem. Matth. 4, Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Nota quod quantumcumque aliquis esset elongatus ab urbe Parisiis, si Parisios appropinquaret ei secundum quod ipse appropinquat Parisios cito esset Parisiis: ita quantumcumque peccator sit elongatus a Deo, cito erit ad Deum; quia secundum quod ipse appropinquat ad Deum, Deus appropinquat ad eum. Habes exemplum de filio prodigo. Lucae 16. Et nota quod quatuor bona consequitur homo ex hac appropinquatione. Primum est mentis illuminatio respectu cognoscendorum, Lucae 18, Dicitur de caeco, cum appropinquasset inter-

rogavit eum Jesus, Quid vis etc. Et sequitur quod illuminavit eum ex appropinquatione. Secundum est instructio respectu operandorum. Deuteronomii 33, Qui appropinquat pedibus ejus accipiet de doctrina illius. Tertium est recuperatio divinae gratiae, Jacobi 4, Appropinquate Deo. Quartum est delectatio internae laetitiae, Psalm. 148, Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel appropinquanti sibi. Sed objicitur contra hoc, quod dicitur, Resistite diabolo, et fugiet a vobis. Contra. Job 40, Non est potestas super terram etc. Responsio. Sine adjutorio Dei non possumus sufficienter, cum adjutorio possumus illud: tamen adjutorium est nobis promptum et paratum: et nisi illud habeamus, nobis est imputandum. Nota exemplum de illo qui est in tenebris, et potest aperire fenestram, et illuminari; quod bene debet ei imputari quod est in tenebris. Ut autem appropinquare possitis, quia longe salus a peccatoribus, et filius luxuriosus abiit in regionem longinquam, Lucae 15, « emundate, » idest extra mundate, « manus, » idest opera: quasi dicat: purgate vos a malis operibus, de quibus Isaias 1. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Vel emundate manus, idest innocentiam habete, idest cessate a malis operibus. Job 22, Salvabitur innocens, Salvabitur autem in munditia manuum suarum. « O peccatores, » qui hactenus fuistis peccatores. Et potest hoc referri ad peccata carnalia. « Purificate corda: » quasi dicat: non tantum manus a malis operibus, sed etiam corda a pravis cogitationibus ut sitis mundi corde. Matth. 5, Beati mundo corde. Perfecta enim purgatio ab interiori incipit, idest a purgatione interiorum humorum. Isti enim medici quando volunt curare ab una magna infirmitate, primo purgant interiores humores. Et potest etiam hoc referri ad peccata spiritualia. Sed quid est quod dicit, Purificate corda vestra? dicitur enim, Actuum 15, Fide purificans corda eorum: ergo homo non purificat, sed fides. Responsio. Deus purificat efficiendo: Fides informando: Homo peccatum detestando, et ita se ad hoc disponendo. « Duplices » animo. » Secundum Glossam, duplices vocat eos, qui simul temporalia et aeterna, Deum et mundum diligunt, Eccles. 2, Vae duplici corde. Ut autem emundari et purificari possitis, « Miseri estote, » idest miseriam vestram recogitate, et recognoscite, in quam, scilicet per peccatum incidistis. Vel miseri estote, miseria interioris doloris, et lugete signo exterioris doloris. Psal. 6, Lavabo per singulas noctes etc. Vel miseri estote, pro commissis, lugete pro omissis. Vel miseri estote, pro gloria quam amisistis. Lugete pro poena cujus debitores facti estis. « Risus vester, » idest gaudium exterius. « In luctum convertatur, » doloris scilicet exterioris; nisi enim convertatur in luctum momentaneum in praesenti, convertetur in luctum aeternum in futuro. Proverb. 14, Risus dolori miscetur, et extrema gaudii luctus occupat. « Et gaudium, » interius quo gaudebitis in peccatis. « In moerorem, » scilicet doloris interioris: si enim gaudium momentaneum in praesenti vertitur in moerorem momentaneum, hujus moeror momentaneus postea, in futuro scilicet, vertetur in gaudium aeternum. Joan. 16, Tristitia vestra vertetur in gaudium. Ut autem haec commutatio valeat fieri, « humiliamini, » humiliatio enim veniam impetrat. 3 Regum 21. Nonne vidisti Achab humiliatum coram me, idcirco non inducam malum. « In conspectu Dei, » idest

humilitate vera non ficta: interiori non tantum exteriori. Est enim qui nequiter se humiliat, Eccles. 19. Et nota quod dicit humiliamini, et non alius humiliet vos, ut sit humiliatio voluntaria non necessaria. Nec dicit, Humiliamini caput, vel vestem, vel habitum, sed simpliciter, cor scilicet vestrum, quia tales exaltat Dominus: unde sequitur. « Exaltabit vos, » merito scilicet humilitatis. Simile 1 Petri 5, Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet. Vita enim praesens et futura sunt quasi quaedam statera, in qua sunt duae partes: et secundum quod una magis deprimitur, alia magis levatur. Ita secundum quod homo magis se deprimit et abiecit in praesenti, magis elevabitur in futuro. Unde, Qui se humiliat, exaltabitur. Lucae 18, Miseri estote et lugete. Hic notatur quod propter quatuor est legendum. Primo propter incolatum praesentis miseriae: quod notatur ibi, Miseri estote. Secundo, propter transgressionem culpae: quod notatur ibi, Lugete. Tertio, propter imminentem damnationem poenae: quod notatur ibi, Risus vester convertatur in luctum. Quarto, propter gratiam reconciliationis obtinendam, quod notatur ibi: Et gaudium in moerorem. Hic autem quadruplex fletus significatus fuit per quadruplicem fletum Domini. Quorum primus fuit in infantia, ad modum aliorum infantium. Secundus super Lazarum, Joan. 11, Et lacrymatus est. Tertius super civitatem. Lucae 19, Videns etc. Quartus, in cruce propter nostram reconciliationem. Hebr. 5, Cum clamore valido et lacrymis etc. Et nota quod multiplex est miseria. Prima est culpae originalis. Job 5, Quare misero data est lux, et vita iis qui in amaritudine animae sunt? Secunda peccati actualis, Proverb. 14, Miseros facit populos peccatum. Tertia innatae fragilitatis, Job 14, Homo natus de muliere etc. Quarta mundanae paupertatis. Job 50, Qui manducabant arborum cortices squalentes calamitate et miseria. Quinta humanae persecutionis; 2 Machab. 14, Miseras Judaeorum prosperitates rerum suarum arbitrabantur. Sexta diabolicae tentationis, Job 20, Aperta janua irruerunt super me, et ad meas miseras devoluti sunt. Septima aeternae calamitatis, Sophoniae 1, Dies illa dies irae, calamitatis et miseriae. Octava poenitentiae salutaris, ut hic, et Psal. 11, propter miseriam inopum et gemitum etc.

« Nolite detrahare etc. » Hic docet qualiter se habeat ad proximum, ut scilicet alter alteri non detrahat: a quo retrahit triplici ratione. Prima est, quia per hoc fit injuria legi sive juri. Secunda, per hoc fit injuria judici, scilicet legislatori, Si autem judicas. Tertia, quia per hoc fit injuria proximo qui judicator, Tu autem quis es etc. Dicit ergo, « nolite. » Glossa. Non solum erga Deum vos habeatis, sed etiam erga fratres boni sitis: et ideo « Nolite detrahare alterutrum fratres, » idest unus alteri malum imponendo, vel augmentando, vel bonum annihilando vel diminuendo. Sapient. 1, A detractione parcite linguae. Proverb. 4, Remove a te os pravum, et detrahentia labia sint procul a te. Est autem detrahare aliquid de bono minuendo trahere. Et nota quod dicit, Nolite, ut sic prohibeat voluntatem. Multi enim non detrahunt, qui libenter detraherent si auderent: sed non audent propter bonos, Proverb. 24, Abominatio hominum detractor. « Qui enim detrahit fratri, » ore, bonis ejus detrahendo, « Aut qui judicat fratrem, » corde ipsum propter mala condemnando, « Detrahit legi, » quae

hoc prohibet, et lex vetus, Levitici 19, Non eris criminator nec susurro in populis. Et nova, Matth. 5, Nolite judicare etc. Et judicat legem, eam malam reputando et vituperando: etsi non secundum rem, tamen secundum suam reputationem; quia legem transgreditur, nec curat de ejus observantia, ac si esset mala, vel non bona. « Si autem judicas » legem, » eam quasi vituperando dum ipsam transgrederis. Judicare enim de lege nemini licet postquam statuta est, sed secundum ipsam, ut dicit Augustinus. « Non es factor legis, » ut legi subditus et obediens. Contra id, supra, Estote factores legis et non auditores tantum. « Sed judex. » Glossa, Vituperator ratione contentus. Et certe judex legis non debes esse, quia « Unus est legislator, » principalis et Dominus, licet alii sint ministri. Legislator dicitur, qui legem dedit, ut impleretur, Psal. Benedictionem dabit legislator. « Et judex » justus omnium, qui judicabit secundum illam legem. Actuum 10, Ipse constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum. Isaiae 55, Dominus rex noster, Dominus legifer noster, Dominus judex noster etc. « Qui potest perdere, » legis suae transgressores. « Et salvare, » legis suae observatores, 1 Regum 2, Dominus mortificat et vivificat. « Tu » autem: » quasi dicat: ex quo tu non es legislator, » quis es, » idest cujus auctoritatis vel sanctitatis. « Qui judicas, » condemnando proximum tuum tibi parem, aut te meliorem: par enim in parem non habet imperium, nec minor in majorem. Rom. 8, Tu quis es qui judicas alienum servum, non tibi subditum, sed conservum? Gregorius, Cogitare debemus cum aliquem redarguimus, quod forte in eisdem peccatis fuimus aut certe esse poteramus: et sic eum in mansuetudine corripiemus. Et Isidorus, Non detrahas peccanti, sed condole: quod in alio detrahis, in te potius pertimesce. Nota exemplum in vitis patrum.

« Ecce nunc dicitis etc. » Illic dehortatur a concupiscentia mundi propter incertitudinem humanae vitae. Ubi primo ostendit quod propter vitae incertitudinem non est de futuris lucris confidendum. Secundo, quod propter hoc potius de futuris semper est sub conditione loquendum. Pro eo ut dicatis. Tertio quod propter hoc de praesentibus divitiis non est gloriandum. Nunc autem exultatis. Vitae autem incertitudinem, ostendit primo ex ignorantia viventium. Secundo, ex fragilitate vitae eorum. Quae est enim vita vestra. Dicit ergo, « Ecce nunc. » Glossa, Dixi vitandam detractionem; sed ecce nunc aliud vitium quod facitis. « Qui dicatis, » Glossa, stulta animi levitate spatium vitae promittentes: sicut dives ille cui dictum est, Hae nocte repetent animam tuam a te, Lucae 12, et « Qui dicitis, » hoc scilicet, « Hodie aut crastino. » cum nec diei hodiernae nec crastinae habeatis certitudinem. Ecclesiast. 9, Nescit homo finem suum. « Ibimus in civitatem illam, et faciemus ibi quidem » annum, et increbimur, et faciemus lucrum. » Glossa, Multimodam eorum stultitiam notat: quia de lucrorum augmento agunt, et se tempore multo victuros arbitrantur, et suae potestatis aestimant, ubi annum finiant. Et dicit, lucrum faciemus, idest lucrabimur lucro temporali, quod frequenter est cum damno majori, scilicet spirituali. Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur? Matth. 16, Augustinus, Nunquam est injustum lucrum sine justo damno; lucrum in arca, damnum

in conscientia. « Qui ignoratis quid sit futurum » vobis in crastinum, » multo magis in longum tempus, scilicet usque ad annum. Proverb. 27, Ne glorieris in crastinum; nescis enim quid superventura pariat dies. Et certe ignoratis. « Quae est enim » vestra vita? » quam brevis, quam fragilis. Augustinus, Vita haec est vita dubia, vita caeca, vita aerumnosa, quam humores inundant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aera morbidant, escae inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiae consumunt, sollicitudo coaretat, securitas habet, divitiae jactant, paupertas dejicit, juvenus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, moeror deprimit; et post haec omnia mors interimit, gaudiis universis finem imponens: ut cum esse desierint, nec fuisse putentur. Et dicit, vita vestra carnalis, scilicet non spiritualis: naturae, non gratiae: vita enim gratiae a Deo est, et quid magnum est. Joan. 1, Et vita erat lux hominum, « Vapor est ad modicum » pars, » idest brevis et transitoria ad modum vaporis, idest fumi resoluti ex aliquo humido. « Et » deinceps, » idest parum post, « Exterminabitur, » idest extra terminos vitae ponetur, idest cito deficiet. Baruch 5, Exterminati sunt. Hic autem non dicit, quia homo post mortem omnino desinat esse, ut tangit Glossa. Manet enim vita in anima, licet non in corpore. « Pro eo ut dicatis. » Glossa: haec omnia dico, ut spe longioris vitae non promittatis vobis lucra futuri temporis: sed potius dicatis: « Si » Dominus voluerit, » sine cujus voluntate nihil fieri potest. « Et si viverimus, faciemus hoc aut » illud. » Unde et Angelus loquens Abrahae de ortu Isaac, hanc conditionem apponit, si vita comes fuerit, Genesis 18. Ubi tangit duplicem conditionem: quarum una est ex parte Dei, alia ex parte hominis: quam postponit praecedenti, quia pendet ex illa, scilicet ex voluntate divina. « Nunc autem: » quasi dicat, Vos non ita facitis, sed etiam nunc, idest in hac vita brevi. Vel nunc, idest tempore gratiae et tempore tribulationis: ecce quae tunc erat in dispersione, » Exultatis, » idest gaudium extra ostenditis. « In superbis vestris, » idest in divitiis quae sunt vobis materia superbiae. Augustinus, Vermis divitum superbia. Glossa, In divitiis quae faciunt vos superbos. « Omnis exultatio talis maligna est, » idest malo igne ignita, scilicet concupiscentiae, vel cupiditatis. Illic est ignis infernalis, qui nunquam dicit, sufficit, Proverb. 30. Et dicit, talis exultatio, non omnis simpliciter: est enim quaedam exultatio bona, qua scilicet exultant justi in Domino. Talis: Glossa, quae est ad depressionem aliorum. « Scient » igitur. » Glossa, Exultatis et superbitis; ergo puniemini, quia scitis bonum et non facitis: unde scienti « Bonum facere et non facienti peccatum » est illi, » omissionis scilicet gravioris, quia secundum Gregorium, ubi majus est donum scientiae, ibi transgressor majori subjacet culpae: et hoc propter contemptum annexum scientiae: non quia scientia in se sit mala. Luc. 12, Servus qui scit voluntatem Domini sui etc. Nolite detrahare in morsu serpenti similes. Ecclesiastes 1, Si mordeat serpens in silentio nihil eo minus habet. Qui occulte detrahit, hic hominibus abominabilis, Proverb. 24, Abominabilis hominum detractor. Deo odibilis, Rom. 1, Detractores Deo odibiles Confusione dignus, Psal. Indignantur qui detrahunt mihi, pudore. Ad poenam obligatus, Prov. 15, Qui detrahit alicui rei ipse se in futurum obligat. Perditioni proximus.

Proverb. 24, Cum detractoribus ne commiscearis, quoniam repente consurgit perditio. A visione patriae alienus. Num. 14, Nec quisquam ex illis qui detraxit mihi intuebitur eam, scilicet terram promissionis.

CAPUT V.

« Agite nunc divites etc. » Supra instruxit eos contra inordinationem appetendo per concupiscentiam, hic contra inordinationem retinendo per avaritiam. Ubi primo de inordinata retentione hortatur ad poenitentiam. Secundo aggravat culpam « Divitiae vestrae. » Et primo aggravat eam ex circumstantia temporis. Secundo ex circumstantia personae. « Ecce merces etc. » Ubi primo aggravat culpam commissam in proximum. Secundo in se « Epulati estis super terram. » Tertio in Deum « In die occisionis etc. » Dicit ergo, « Agite nunc. » Glossa, hucusque peccastis, sed jam nunc poenitentiam agite, « divites. » Glossa, In pecunia et in peccatis. Hujusmodi enim divitiae de facili sese concomitantur. Eccles. 11, Si dives fueris, non eris immunis a delicto. Nec dicit quid agant, quia agere bonum simpliciter est agere: agere malum non est agere, sed destruere. Agite ergo poenitentiam, recuperando per poenitentiam quod destruxistis per culpam. Matth. 3, Poenitentiam agite etc. « nunc, » scilicet dum tempus habetis. Vel nunc, idest tempore gratiae. 2 ad Corinth. 6, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Postea specificat modum agendi: « plorate, » lacrymis contritionis. Glossa, in corde, « ululate, » voce lacrymosae confessionis prae doloris magnitudine. Glossa, Manifestatione vocis et operis, « In miseriis vestris, » idest pro miseriis. Potest autem intelligi de miseriis aeternis: Luc. 6, Vae vobis divitibus qui habetis hic consolationem vestram: vel de miseriis quae futurae erant in destructione Judaeorum futura per Romanos, pro culpa quam commiserant Dominum crucifigendo; et tunc est quasi prophetia.

« Divitiae vestrae putrefactae sunt etc. » Hic aggravat culpam ex circumstantia temporis. Ubi primo aggravat culpam. Secundo subjungit poenam, ibi: « Aerugo eorum. » Et primo in corpore. Secundo in anima, Thesaurizastis vobis. « Divitiae vestrae, » idest fructuum abundantiae pertinentes ad victum. « Putrefactae sunt, » ad litteram, putrefiunt enim fructus avarorum prae nimia conservatione. Vel putrefactae sunt, idest ut putredo et sterora reputandae sunt. Vel potest intelligi de futuro; idest cito putrefient, unde non proderunt vobis, « Et vestimenta vestra, » idest superfluitates pertinentes ad vestitum, « tinea comesta sunt, » Glossa, Non usu necessario attrita. Nesciunt enim parci ut cibum tineis praepararent, et pauperes nudos dimittunt, contra illud, Isaiae 56. Cum videris nudum operi eum. « Aurum et argentum vestrum, » quae sunt durabilia et praecellunt in metallis, « aeruginavit, » hoc est aerugine, idest rubigine periit propter longam conservationem. Vel aeruginavit, idest nihil valebit, sicut illud quod est aerugine consumptum. Ezech. 7, Argentum eorum foras projicietur, et aurum eorum erit in sterquilinum et non valebit liberare eos. « Et aerugo eorum, » idest rubigo contracta ex nimia conservatione eorum quae deberent pauperibus distribui, « Erit vobis, » idest contra vos, « In testimonium, » in haec, scilicet avaritiae. Simile Habacuc 2, Lapis

de pariete clamabit, et lignum quod inter juncturas aedificiorum est respondebit. Glossa, Aerugo pecuniae vertetur in testimonium nequitiae et augmentum poenae, quia intelligit se male congregasse ea quibus indigebat ad usum vitae. « Et manducabit carnes vestras, » idest erit causa quare cruciabitur caro. « Sicut ignis, » Flamma enim exterior corpora et vermis interior animas cruciabit. Judith 16, Dabit ignem et vermes in carnes eorum ut urantur et sentiant usque in sempiternum. Et vere manducabit, quia « Thesaurizastis vobis, » idest occulte et abundanter praeparastis, « iram, » idest irae causam « In novissimis diebus, » in die iudicii, quem vocat pluraliter, quia erit poena perpetua, licet iudicium una die fiat. Et nota quod in thesauro intelligitur quantitas poenae et qualitas sive acerbitas. Thesaurus enim fit de magnis rebus et multis: sic poena aeterna magna erit aeternitate et multa poenarum diversitate et acerbitate poenae. Job 58, Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti?

« Ecce merces operariorum vestrorum etc. » Hic aggravat culpam commissam in proximum. « Ecce, » Glossa, Non solum damnabimini quia vestra non datis, sed etiam quia aliena retinetis, quia « Ecce merces operariorum vestrorum qui messuerunt regiones vestras, » idest messes in regionibus seminatas, quae scilicet merces debita operariis, « Fraudata est a vobis, » scilicet non reddendo, sed diminuendo vel differendo reddere. Glossa, Magna iniquitas, non tantum pauperibus nihil dare, sed etiam mercenarios defraudare. « Clamat, » idest facit clamare pauperes et conqueri. Vel quia est materia clamoris sive accusationis: in quo magnitudo peccati notatur. Unde Ecclesiast. 54, Qui effudit sanguinem et qui facit fraudem mercenario fures sunt. Et dicit, merces clamat, non pauper, quia aliquando contingit quod pauper non audet prae timore divitis. Nec talis clamor caret effectu: unde sequitur, « Et clamor eorum, » Operariorum defraudatorum, « In aures Domini sabaoth, » idest exercituum hominum et Angelorum, qui potest vindicare et vult, « introivit. » Hoc dicit ad terrorem divitum, ut sciant Deum esse tutorem et defensorem pauperum. Psalm. 9, Tibi derelictus est pauper etc. Et 62, Non sprevit Dominus deprecationem pauperis. Notandum vero quod quatuor sunt peccata quae prae sui enormitate dicuntur clamare ad Dominum: scilicet homicidium, Genes. 4, Ecce vox fratris tui Abel clamat ad me de terra. Secundo peccatum contra naturam, Genes. 18, Clamor Sodomorum venit ad me; descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint. Tertio oppressio justorum. Exodi 3, Clamor filiorum Israel venit ad me, vidi que afflictionem qua ab Aegyptiis affliguntur. Quarto pauperum defraudatio, ut hic.

« Epulati estis super terram etc. » Hic aggravat culpam commissam in se. Glossa, Non tantum peccatis superflue congregando, aliena rapiendo, sed etiam superflue expendendo: unde dicit, Epulati estis super terram, idest super exigentiam carnis quae est de terra; non scilicet ad necessitatem, sed ad voluptatem. Hoc dicit, quo ad gulam, « Et in luxuriis enotristis, » idest extra mensuram nutristis, « Corda vestra, » idest satiastis implendo, scilicet desideria cordium vestrorum: contra illud Eccles. 18, Si praestes animae tuae concupiscentias

suas, facient te in gaudium inimicis tuis. Hoc dicit quo ad luxuriam. Haec enim duo vitia sibi invicem sunt annexa. Hieronymus, Venter et genitalia vicina sunt membra, et ex vicinitate membrorum nascitur conformitas vitiorum: venter vero mero aestuans de facili spumat in libidinem. « In die « occisionis, » Glossa, Apparet quod illos divites specialiter alloquitur, qui in necem Domini conjurant, et nec fidem ejus qua salvarentur accipiunt. « Occisionis, » idest passionis Domini quae est dies Domini, « adduxistis, » trahendo ad judicium coram Pilato (Lucae 25) « Et occidistis justum, » Antonomastice, scilicet Christum, qui nihil habuit de opposito justitiae, nec actu, nec potentia. Ejus occisionem eis attribuit, quia fuerunt causa ejus occisionis, quamvis eum gentiles crucifixerint. Aetuum 2, Auctorem vitae interemistis. « Et non « restitit vobis, » cum tamen posset. Matth. 26, An putas quia non possum rogare Patrem meum etc. Ex iis videtur quod habere superfluum sit peccatum. Item super illud, 1 Timoth. 6, Habentes alimenta, Glossa, Qui ultra tendit, malum invenit. Responsio, Superfluum est quod superest victu et vestitu naturae et personae secundum justam aestimationem respectu praesentis et futuri. Naturae et personae dico; quia quod est superfluum naturae potest esse necessarium personae. Persona enim plus exigit quam natura; et dico naturam (1) prout importat dignitatem vel officium: sicut plera sunt necessaria episcopo quam canonico. Secundum justam aestimationem dico, propter avaros, quia avaritia nunquam juste aestimat. Respectu praesentis et futuri; quia quod superfluit ut nunc, potest esse necessarium respectu futuri. Habere ergo superfluum naturae propter naturam peccatum est: habere autem superfluum personae, semper est peccatum si non est necessarium respectu praesentis vel futuri: quod enim superfluit ad praesens potest reservari, ut in futurum melius dispensetur, cum major erit necessitas. Quod autem dicitur hic, intelligitur de superfluo personae respectu cujuslibet temporis.

« Patientes igitur estote fratres etc. » Supra instruxit eos in patientia tribulationum, et in sanctitate operum: hic instruit eos in expectatione praemiorum. Et primo hortatur eos ad patientiam et longanimitatem. Secundo docet remedia contra adversitatem et tribulationem. Tristatur ergo aliquis vestrum. In prima parte primo docet servare patientiam et longanimitatem in facto. Secundo in verbo. « Ante omnia fratres mei. » In secunda parte primo hortatur ad patientiam spe praemii. Secundo timore supplicii, « Nolite ingemiscere. » Tertio exemplo sanctorum generaliter, « Exemplum accipite. » Quarto exemplo sanctorum aliquorum specialiter, ibi: « Sufferentiam Job audistis etc. » In prima parte primo ponit exhortationem. Secundo confirmationem, « Ecce agricola. » Tertio conclusionem, « Patientes « estote. » Dicit ergo, « Patientes ergo estote, » Glossa, lacrepatis superbis et incredulis, rursus convertitur ad bonos qui opprimuntur, « Fratres « usque ad adventum Domini, » quando punientur oppressores et liberabuntur oppressi. Eccles. 1, Usque in tempus sustinebit patiens. Adventus autem Domini, secundum Glossam, incipit in fine cujuslibet; quia, secundum Augustinum, talis repraesentabitur unusquisque in judicio Domini, qualis hinc discedit. Et debetis esse patientes exemplo a-

(1) *Lege personam ut al.*

agricolae, « Ecce agricola expectat pretiosum, » quia laboris sui pretium, « Fructum terrae, » de terra scilicet ortum, « Patienter ferens, » idest multas passiones et labores sustinens, « Donec « accipiat temporaneum, » idest fructum primitivum vel praematurum ante generalem maturitatem, « Et serotinum, » fructum permaturum. Spiritualiter autem quasi fructus temporaneus est stola animae, quasi fructus vero serotinus est stola corporis. Vel quasi fructus temporaneus, est gratia. Serotinus gloria. Rom. 6, Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Cum igitur agricola hoc faciat, « Patientes estote « et vos: » quasi dicat, multo fortius esse debetis: quia ille pro fructu terreno expectat, vos pro caelesti. « Et confirmate corda vestra, » id est firma corda habete ad gravia sustinenda, ne deficiatis in tribulationibus. Vel confirmate. « Quoniam adventus Domini » ad judicium personae, vel etiam ad universale, « appropinquavit. » Glossa, ut vos ad gloriam, illi ad poenam rapiantur. Matth. 24. Scitote quia prope est. « Nolite ingemiscere, » corde murmurare inter tribulationes. « Fratres in alterutrum, » idest tribulati contra tribulantes, vel boni contra malos, eo quod boni patientur, mali vero florent. Florent enim nimis cito quia ante hyemem; et ideo adveniente hyeme futura, scilicet condemnatione, amittent florem. « Ut non judicemini, » in judicio scilicet condemnationis. Glossa, id est damnamini eo quod justum judicem quasi inique judicantem vituperetis. Nec debetis ingemiscere, quia, « Ecce judex. » Dicit, ecce, quia evidenter veniet. Judex, scilicet universalis. « Ante « januam, » id est prope, sicut quod est in januis, id est in exitu animae et corporis per januam mortis. « Assistit. » Glossa, quia proximus est ad cognoscendum quae geritis, vel cito veniet ad retribuendum vobis et illis.

« Exemplum accipite fratres. » Sicut monui vos ad longanimitatem verbo, adhuc moneo vos exemplo: quia frequenter magis movent exempla quam verba. « Exemplum accipite fratres exitus mali, » malitia poenae non culpae, idest supplicii in movendo, et longanimitatis in expectando praemio, et laboris in bene operando, et patientiae in adversa sustinendo. « Prophetas, » hos eis proponit tamquam majoris auctoritatis apud ipsos. « Qui locuti « sunt in nomine Domini, » qui tam sancti fuerunt, ut per eos Dominus sua mysteria loqueretur. « In nomine Domini, » idest invocatione vel honore nominis ejus ad ampliandum nomen Domini. Et certe debetis eos in exemplum accipere, quia « Ecce » admirative, quasi mirabile est quomodo per tantam miseriam devenerunt ad tantam gloriam. Act. 14, Per multas tribulationes oportet introire in regnum caelorum. 2 Timoth. 5, Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Crux enim est probatio fidei, et per hanc itur ad caelum. Ita oportuit pati filium hominis, et ita intrare in gloriam suam, Luc. 24. Hoc iter secuti Prophetae et electi tenuerunt, auctore Paulo ad Hebr. 11. « Beatificamus, » idest beatos reputamus et dicimus. Glossa, illos magnos reputamus et veneramur illos, et tamen pauci imitari eos volunt: sed sicut Balaam, Num. 25, Moriatur anima mea morte justorum. « Eos qui sustinuerunt, » idest qui patientiam vel longanimitatem habuerunt. Supra 1, Beatus vir qui soffert tentationem. Glossa,

Malis pro bonis temporalia; caelestia bonis redduntur. Nota quod Dominus solvet eis praemium ad praesens et illico: bonis vero differt solvere usque ad ultimum. « Sufferentiam Job audistis. » De Job et Christo specialiter exemplificat, quia horum duorum patientia laudabilis est: Job in veteri Testamento, Christi in novo: quorum uni reddita sunt temporalia, alteri aeterna. Sufferentiam Job audistis, quanta scilicet sustinuit a diabolo, a praedonibus, ab uxore, ab amicis. « Et finem Domini vidistis, » oculis scilicet vestris. Glossa, In cruce pendentem, longanimiter patientem. Loquitur ad illos quorum aliqui interfuerunt passioni Christi. Et nota quod dicit, Sufferentiam Job, non finem: e contrario, Finem Domini, non sufferentiam; ad significandum, quod exemplo Job pati debemus, non propter temporalia, sed aeterna: finis enim Job fuerunt temporalia multiplicata, sed finis Domini aeterna. Nota etiam quod duplex est finis Domini: unus quem habuit in mundo: scilicet mors poenalis, quam in cruce sustinuit. Alius extra mundum, scilicet resurrectio. Glossa, De utroque dicit, Finem Domini vidistis. Primum proponit pignantibus, ut fortiter pignent. 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis etc. Secundum victoribus, ut se cum eo gloriari sperent, quoniam quasi in hoc apparuit. Et videre potuistis, « Quoniam misericors: » Glossa: in natura, « Et « miserator, » in effectu. Glossa, in exhibitionibus gratiarum. Et ideo, ut dicit Glossa, debetis eum imitari. Et nota quod Dominus est misericors, primo in peccatorum dimissione. Eccles. 9, Pius et misericors est Deus et reatitit in tempore tribulationis peccata. Secundo in afflictorum compassione. Matth. 8, Misereor super turbam, quia ecce jam tri-duo sustinent me, nec habent quod manducant. Tertio in debiliu[m] sustentatione. Psalm. Si dicebam, motus est pes meus. Quarto in vindictae suae retractione. Jonae 3, Misertus est Dominus super malitiam quam locutus fuerat ut faceret eis. Threnorum 3, Misericordiae Domini quod non sumus consumpti. Quinto in charitativa correctione. Psalm. Visitabo in virga iniquitates eorum. Et paulo post, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Sexto in poenae debitae dimissione. Habacuc 3, Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis. Septimo in temporalium collatione. Psalm. Misericors et miserator Dominus escam dedit timentibus se.

« Ante omnia fratres mei, nolite etc. » Hic docet patientiam servare in verbo, ne scilicet ex impatientia proni sint ad male jurandum. Ubi primo dissuadet jurandi prinitatem. Secundo suadet loquendi simplicitatem: « Sit autem sermo vester. » Dicit ergo, « Ante omnia. » Glossa, cum omnia praedicta sint vitanda, « Ante omnia: » non quod hoc sit gravius praecedentibus, sed quia ad hoc videbantur priores. Vel, Ante omnia, idest in principio cujuslibet verbi vel facti, contra quorundam pravam consuetudinem, qui statim in principio verbi prorumpunt in juramentum, « Nolite « jurare. » Prohibet jurandi appetitum, non actum necessarium. Unde Glossa: ideo adjurationis culpam compesco, ne frequenter jurando vera, aliquando et in perjurium cadatis: sed eo longius a perjurio stetis quod nec vera jurare velitis nisi necessitas cogat. Sed contra hoc obicitur: Bene enim sequitur, currere non est malum: ergo appetere currere non est malum: ergo similiter sequitur, jurare non est malum: ergo nec appetere jurare. Si dicas sicut

dicit Glossa, quod non prohibet juramentum sed consuetudinem jurandi. Contra. Ejus quod non est malum iteratio non est mala vel consuetudo. Si ergo jurare non est malum, ejus iteratio vel consuetudo non est mala. Responsio. Cum Dominus juraverit et Apostolus Rom. 9, Testis mihi est Deus, et in veteri Testamento non sit prohibitum, Beatus Jacobus non intendit prohibere juramentum, sed jurandi appetitum. Licet enim jurare in se non sit malum, tamen est periculosum, quia inclinat ad malum et perjurii et irreverentiae nominis Domini. Sicut licet praeesse non sit malum, inclinat ad malum, scilicet elationis et superbiae; et ideo est periculosum; et ideo voluntas transiens super actus tales est inordinata et libidinosa, nisi ad bonum finem actualiter ordinetur. Unde in talibus inordinatio est pro privatione finis vel ordinis; et ideo appetere jurare vel praeesse est malum, nisi ad bonum finem actualiter ordinetur. Et quia ista inclinatio frequenter reducitur ad actum in consuetudine; ideo videtur dicere Glossa, quod prohibet consuetudinem tantum, et hoc est propter periculum. Unde dicitur Ecclesiast. 25, Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. « Neque per caelum, » idest per superiores creaturas, « Neque per « terram, » id est per inferiores creaturas. Jurare autem per creaturam prohibet duplici ratione, quam tangit Glossa, Matth. 5, Non juremus per creaturas, venerantes eas ultra quam debemus: nec viles eas aestimantes, ut nihil jurare putemus. Unde quatuor modis contingit jurare per creaturam: aut ipsam tamquam aliquid divinum venerando: aut juramentum factum tamquam per rem vilem contemnendo. Aut Deum, qui in ipsa re lucet et praesidet, testem invocando: aut ipsum quo ad usum quem inde jurans sperat dispositioni divinae relinquendo. Duobus primis modis est illicitum; duobus aliis licitum, « Neque aliud quodcumque juramentum, » idest neque per alium modum jurandi: sicut dicitur, Testis est mihi Deus, vel Deum invoco testem, vel, coram Deo, vel, Deus scit quod sic est. Omnibus istis modis juratur. Matth. 5, Ego autem dico vobis non jurare omnino. Augustinus, Juratio falsa pernicio: vera periculosa: nulla, segura, « Sit autem, » pro sed « Sermo vester est, est: non, non: » ubi debetis dicere est, hoc est aliquid affirmare, dicatis est: similiter ubi debetis dicere non, hoc est aliquid negare, dicatis non. Vel sic. Sit sermo vester, est est: idest, sicut est in corde, sic sit et in ore; quasi dicat: in veritatem puram dicatis sine juratione, « Ut « non sub judicio decidatis, » idest deorsum a statu gratiae cadatis, et sic judicemini condemnationis judicio. Vel quia mendacium dicitis, vel quia pejeratis.

« Tristatur autem aliquis vestrum etc. » Hic docet remedia contra adversitatem. Et primo contra malum poenae. Secundo contra malum culpae, « Confitemini etc. » In prima primo contra malum poenae, quod est in anima. Secundo contra malum poenae, quod est in corpore « Infirmatur « quis in vobis. » Dicit ergo, « Tristatur aliquis vestrum, » Glossa, quia in pressuris ingemiscere prohibuit. Nunc quid contra gerendum, idest agendum ostendit, « Tristatur aliquis vestrum, » scilicet pro violentia tribulationem, vel pro damno rerum, vel amicorum, vel periculo corporum, vel pro culpa, vel illata injuria, « oret, » obsecrando et petendo, « Aequo « animo, » non turbato. Glossa: non murmuret,

nec iudicia Dei vituperet, sed flexis genibus ad Ecclesiam currat, ut Deus consolationem immittat, « Et psallat, » dulcedine psalmodum tristitiam expellendo. Oratio pertinet ad nostram necessitatem, Psalmodia ad Dei laudem. Oratio est in petendo, Psalmodia in gratias agendo. Gregorius, Cum vox psalmodiae per intentionem cordis agitur, aut prophetiae mysteria, aut compunctionis gratia inspirantur. « Infirmatur quis, » Glossa, Sicut dederat contristato, sic dat et infirmanti consilium, qualiter se contra murmurationis stultitiam tuebitur. « Infirmitur quis, » id est si infirmatur. Glossa, Tristatus, per se oret, infirmatus, corpore vel fide: qui maiorem sustinet plagam, plurimorum et seniorum adiutorio meminerit se curari in vobis, id est in numero fidelium. Nec intelligendum est hic de qualibet infirmitate, sed de gravi seu desperata. « Inducat, » non ait inducantur. In quo ostendit quod sacramentum extremae unctionis quod hic institutum legitur, non nisi petentibus verbo vel signo dari debet, secundum morem Ecclesiae. « Praesbyteros Ecclesiae, » apud quos scilicet residet potestas ministrandi sacramentum. Nec dicit sacerdotes, sed presbyteros: in quo significatur et officium, ut sint sacerdotes, et qualitas, ut sint maturi et sapientes. Nam presbyter senior interpretatur. Glossa, Non ad juniores minusque doctos causam suae imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis vel consilii nocentis accipiat. Sed contra. Non refert a quocumque episcopo quis ordinetur, dummodo ordinet secundum formam Ecclesiae; ergo a simili non refert a quocumque presbytero fiat unctio. Responsio, Quo ad unctionem non est facienda discretio: sed quia ad hoc sacramentum exigitur oratio, quae melior est unius quam alterius, quia maiorem habet efficaciam: propter hoc debet eligi. Nec est simile de aliis sacramentis; quia in aliis non exigitur ita bonitas personae sicut in isto: sed sufficit quod servetur forma Ecclesiae. Propter hoc quaeritur, quare magis exigitur oratio in unctione quam in aliis. Responsio: quia hoc sacramentum institutum est ad duo: scilicet ad remissionem peccati, quae fit per unctionem; et alleviationem infirmi, quae impetratur per orationem. Sed quaeritur, cum semper sit oratio, quare non semper impetratur alleviatio. Responsio. Hoc est, quia vel indignus est qui petit, vel pro quo petitur. Vel melius, quia non semper expedit; et quia unctio quae fit de oleo significat peccati remissionem, quia oleum sanativum: ideo confertur semper remissio peccati. Est enim sacramentum novae legis quod efficit quod figurat. Quaeritur etiam, Si hoc sacramentum possit iterari. Responsio, Quod sic: tum quia morbus est iterabilis, tum quia characterem non imprimit. Iteratio tamen sacramenti dicitur dupliciter: uno modo, idem est quod iterata benedictio sacramenti, et sic nullum sacramentum iterabile est: alio modo iteratio dicitur iterata susceptio; et sic quaedam iterantur, et quaedam non. Illa enim quae imprimunt characterem, non iterantur. Aliter sic, Presbyteros Ecclesiae, non haereticos, sed catholicos. « Et orent super eum, » id est super eius necessitatem. « Ungentes eum oleo, » simplici, scilicet benedicto tantum. Nota quod in baptismo, quod est sacramentum intransitum, fit unctio ex chrismate, quod componitur ex oleo et balsamo. In extrema unctione, quae est sacramentum exeuntium, solo

oleo benedicto: quia intransitibus necessaria est conscientia nitida, quae intelligitur in oleo; et fama odorifera, quae in balsamo. Exeuntibus vero sufficit conscientia. « In nomine Domini, » scilicet consecrato: vel in nomine Domini, id est in nominis eius invocatione. Glossa, Quando inungitur, nomen Domini invocetur. Unde simul debet fieri unctio et invocatio. Ex iis quae hic dicuntur, patet quod ex necessitate huius sacramenti est, ordo, Presbyteros, oratio, orent, unctio, ungentes. Haec autem unctio ortum habuit a missione prima Apostolorum, quando infirmos inungebant oleo et sanabantur, Matth. 6. « Et oratio fidei, » in fide facta: supra primo, Postulet in fide. « Salvabit infirmum. » Non dicit, Sanabit infirmum: quod est corporis salute corporali et spirituali quando dignus est et expedit. Psalm. Homines et jumenta, id est animas et corpora, salvabis Domine. « Et alleviabit eum Dominus, » ab infirmitate corporis: vel simpliciter, ut levius ferat, si tamen expedit ut in corpore alleviatur. « Et si in peccatis sit, » scilicet venialibus, « dimittentur ei, » virtute scilicet sacramenti. Aliquando enim incurritur infirmitas ex peccato. Ecce (1) duplex huius sacramenti, sed digne accedens semper suscipit primum: secundum vero non, quia non semper expedit.

« Confitemini ergo etc. » Illic ponit remedia contra malum culpae. Et primo ponit remedium confessionis. Secundo mutuae orationis, « Et orate pro invicem. » Tertio mutuae exhortationis, « Si quis autem ex vobis. » In secunda parte primo hortatur ad orationem. Secundo ostendit orationis virtutem, « Multum enim valet. » Tertio ostendit exemplum « Eliae, Elias homo erat etc. » Dicit ergo, « confitemini: » quasi dicat: Ita dimittentur ei peccata, scilicet si fuerit ea confessus, ergo confitemini. « Alterum peccata vestra. » Glossa, Quotidiana et levia coaequalibus: gravioris culpae immunditiam sacerdoti pandamus: et quando jusserit ipse, purgare euremus. « Peccata vestra. » Glossa, peccata vestra quae fiunt ex ignorantia vel ex infirmitate humana committuntur: quae vero ex deliberatione, non nisi per poenitentiam. Ergo secundum istam Glossam, confessio venialium est in praecepto. Contra: Hieronymus dicit, Quod poenitentia est secunda tabula post naufragium, per venialia vero homo non patitur naufragium. Responsio, Non tenetur homo confiteri venialia intentione cuius oppositum sit transgressio, nisi in casu, verbi gratia, si non haberet mortale tenetur in quadragesima confiteri aliquod veniale ad implendum praeceptum Ecclesiae. Vel dicendum, quod ex vi sacramenti non tenetur quis venialia confiteri, sed ratione statuti Ecclesiastici, quando non habet alia quae confiteatur. Quae institutio edita est in consilio generali sub Innocentio tertio, ubi dicitur, Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia peccata sua saltem semel in anno confiteatur, et hoc ut quilibet peccatorem se recognoscat. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Item ut ad eucharistiam cum majori reverentia accedat, et ut Ecclesiarum rectoribus sui subditi innotescant, ne lupi inter greges lateant. Confessio autem quo ad mortalia est in praecepto, quo ad venialia in consilio. Ideo de mortalibus debet fieri presbytero, sed de venialibus etiam potest fieri socio, quia non necessario requirit virtutem clavium. Unde genera-

(1) *Lege effectus.*

nobis firmam spem quod resurgemus: quia si Christus resurrexit, et nos resurgemus. Glossa, Mortuus est ne moreremur. Resurrexit ut resurrectionem speraremus, « Jesu Christi ex mortuis. » Glossa interlinealis. Remoti ex loco et numero mortuorum, quia ipse solus fuit inter mortuos liber. « In haereditatem, » in futuro habendam: scilicet regeneravit nos in vitam aeternam, quae nobis est haereditaria non transitoria. Haereditas enim est possessio immobilis a patre in prolem descendens, non divisa sed integra. Gregorius, Haereditas illa est omnibus una et singulis tota. Bernardus, O praeclara haereditas non decessu patrum et successu filiorum obtinenda. Non inter fratres et sorores dividenda: non angustior multitudine haerendum, quia participatio ejus in idipsum; non insufficiens, sed omnibus bonis repleta. « Incorruptibilem, » in se. Glossa, Ut nec senio, nec morbo nec alia moestitia tangamur. Apoc. 21, Absterget Deus omnem lacrymam etc. « Et incontaminatam » ab aliis. Glossa, In qua nullus immundus potest intrare. Apoc. ult. Foris canes venefici. Et Sapient. 7, Nihil inquinatum in eam incurrit. Et Apoc. 21, Non intrabit in ea aliquid co inquinatum, aut abominationem faciens et mendacium, nisi qui scripti sunt in lib. vitae agni. « Et immarecensibilem » ipsis habentibus eam. Glossa, Quia nec in ipsis beatorum mentibus hominum usu caelestis illa conversatio valet aliquando vilescere; sicut lux praesentis saeculi solet aliquando in fastidium verti ex longo usu; id est, quantumcumque homo esuriat et sitiatur, tamdiu posset comedere et bibere quod fastidiret. Et quantumcumque homo sit fessus, tamdiu posset in lecto pulchro jacere quod fastidiret. Hoc autem facit fidelitas creaturarum, quae non permittit hominem in ipsis creaturis quiescere, sed ad creatorem suum remittit. « Conservatam in caelis. » Beda, Non in praesenti dandam: sed tempore futuro reddendam nobis in caelo. Psalm. 126. Cum dederit dilectis suis somnum. « In vobis, » id est, pro vobis et futuram in vobis: vel conservatam per id quod in vobis est, scilicet per gratiam et liberum arbitrium, et per bona merita vestra. « Qui in virtute Dei custodimini » non vestra. Psalm. 126. Nisi Dominus custodierit civitatem, etc. « Per fidem, » quae facit fortes homines ad perseverandum: unde scuto comparatur, Ephes. ultim. In omnibus sumentes scutum fidei. Custodimini inquam, « In salutem » aeternam. « Paratam revelari, » id est ostendi et dari quae modo latet. « In tempore novissimo, » id est in die judicii. Apoc. 10, Tempus ultra non erit.

« In quo exultabitis. » Ille praeparat animum auditorum, et captat benevolentiam, eos in malis quae sustinent consolando. Primo, promittendo praemia. Secundo, proponendo exempla, ibi, De qua salute, etc. Item in prima, primo ponendo fidei perfectionem in praesenti. Secundo, honorem in judicio generali, ibi, « Inveniatur in laudem. » Tercio, salutem animarum in judicio particulari, ibi, « Quem cum non videritis. » Dicit ergo, Custodimini in salutem paratam revelari in novissimo tempore, « In quo, » scilicet tempore novissimo, « Exultabitis. » Glossa interlinealis, Sicut triumphatores. Isa. 9, Sicut exultant victores capta praeda etc. Anselmus, Pleno corde, plena mente, pleno toto homine: nec illud totum gaudium intrabit in gaudentes, sed gaudentes intrabunt in gaudium. Exul-

tabitis inquam hoc modo, hac conditione. « Modicum cum nunc si oportet contristari in variis tentationibus. » Act. 14, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum caelorum. Glossa, Quia non nisi per tristitiam potest ad gaudia perveniri. Vel sic, Exultabitis, inquam, si pro quamvis modicum oportet contristari etc. Vel sic, Exultabitis, ut exultare possitis tunc modicum, sed nunc si oportet contristari etc. Supra, ut dicit Glossa, Ne deficiatis, modicum dicit quo ad tribulationum acerbiteriam: nunc, quo ad ipsarum breviteriam. 2 Corinth. 4, Id quod in praesenti est momentaneum tribulationis nostrae etc. Si oportet, inquit, quo ad ipsarum inevitabilitatem; unde et tribulationes dicuntur necessitates. Psalm. 24, De necessitatibus meis eripe me. In variis tentationibus tam interioribus quam exterioribus quo ad ipsarum multiplicationem. Psalm. 53, Multae tribulationes justorum etc. Item, Modicum, inquit, respectu gaudii, quod inde sequitur: respectu poenae aeternae, quae evaditur: respectu divinae offensae quae committitur: respectu consolationis, quae immittitur: respectu passionis, quam Christus patiebatur. Nunc, inquit, quia brevis est tribulatio; sed longa, id est aeterna remuneratio. « Ut probatio fidei vestrae, » quasi: ad hoc oportet contristari ut probatio fidei vestrae, » id est ipsa fides per tribulationes probata vel ipsa patientia probans, « Multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur, » ut opus placeat Deo summo artifice, ut tangit Glossa, Fides vestra quam alicui artifice aurum materiale. Item Glossa, Patientia sanctorum auro comparatur; quia sicut in metallis aliquid auro pretiosius non est: ita haec apud Deum omnium laude dignissima est, « Inveniatur, » Glossa, Ut probatio fidei vestrae inveniatur quod modo occultum est, « In laudem, » scilicet hominum, « Et gloriam, » scilicet Angelorum, « Et honorem, » Dei: nam laudabuntur a ceteris hominibus, glorificabuntur a sanctis, honorabuntur a Deo: vel laus in stola corporis, gloria in stola animae, honor in judiciaria potestate totius conjuncti ex anima et corpore. « In revelatione Jesu Christi, » id est in die judicii. Nam Christus occultus in primo adventu manifestabitur in secundo: tunc cognoscetur judicium faciens qui nunc ignoratur injurias patiens, ut dicit Beatus Bernardus, « quem scilicet Jesum Christum, » eum, » id est quamvis, « Non videritis, » oculis scilicet corporis, sed solum oculis fidei, « diligitis: » quia, ut ait Augustinus, Immensa possumus diligere, incognita nequaquam, « In quem, » scilicet Jesum Christum, « Nunc quoque, » in tempore, scilicet persecutionis non sicut illi, Luc. 8, qui in tempore persecutionis deficiunt, « Non videntes creditis, » Augustinus, Fides est credere quod non vides. Tales beati dicuntur. Joan. 20, Beati qui non viderunt et crediderunt. Sed dicet quis: in quem vel quomodo creditis? Sunt enim tres gradus seu modi credendi: videlicet, Credere Deum esse, unde Paul. Heb. 11, Oportet accedentem ad Deum credere quia ipse est etc. Rursus oportet credere Deo, scilicet esse vera quae ipse dicit. Iterum oportet credere in Deum, sicut dicimus, Credo in Deum, id est in ipsum tendere per bona opera et per observantiam praeceptorum ejus. Duo prima non sufficiunt, quia quasi omnes credunt et fatentur Deum esse. Alii credunt Deo, id est his quae scripta sunt de Deo et Christo per Prophetas et Evangelistas et Apostolos etc. quod

tamen etiam credunt haeretici. Sed praecipuum est credere in Deum modo praedicto. Et in hoc errant mali Christiani qui non servant mandata Dei quasi reputantes non esse peccatum etc. Similiter et Saraceni et Iudaei qui non sunt baptizati, omnes tales damnabuntur nisi convertantur et agant poenitentiam etc. • Credentes autem, • idest in fide perseverantes, • exultabitis, • non tantum interiori gaudebitis, sed etiam exteriori. Psalm. 149, Exultabunt sancti in gloria, • Lactitia inenarrabili, • ab hominibus, • Et glorificata, • idest a Deo laudata. Isaiae 64, Oculus non vidit absque te etc. Bernardus, O suavis affectio eo purior, quo in eo nihil de proprio relinquitur, eo dulcius quo divinum est totum quod sentitur. • Reportantes, • quod modo portatis in spe: tunc iterum portantes in re, • Fidem • nem fidei vestrae salutem animarum. • Salus enim animarum finis est animarum nostrarum. Rom. 6, Finis vero est vita aeterna. Fais enim est optimum in unoquoque. Salus vero animae optimum nostrum est. Salus enim animae est liberatio ab omni malo, imperfecta in praesenti per gratiam: in futuro perfecta per gloriam. Dicitur autem finis fidei, quod etiam sit finis aliarum virtutum, quia fides est initium salutis.

• De qua salute exquisierunt etc. • Hic consolatur eos exemplis prophetarum, salutem, quam ipsi habent multo tempore perscrutantium. Et primo tangitur prophetarum perscrutatio, de inquisitione nostrae salutis. Secundo revelatio facta illis, ibi: • Praenuncians eas. • Tertio denuntiatio facta verbis, ibi: • Quibus revelatum est etc. • Continua sic: ita reportabitis salutem animarum vestrarum, • De qua salute, • scilicet animarum, exquisierunt affectu, quasi extra se quaesierunt, quia salus iustorum a Domino non a seipsis, • Et scrutati sunt, • intellectu. Glossa, In occulto, scilicet contemplationis a Domino vel ab Angelis. • Prophetae, • Glossa, qui tantam cognitionem habebant. Non dicit Philosophi, sed prophetae, • Qui de futura in vobis • gratia, • scilicet redemptionis. • prophetaverunt, • palam hominibus loquendo et exponendo quae in occulto internae contemplationis cognoverunt, • Scrutantes, • Glossa, quotidiano usu, • In quod, • idest quo anno vel sub quo principe, Danielis 9, • Vel quale tempus, • bellicosum an pacificum: vel quo ordine per partem ordinis vel aliquo modo, significaret in eis spiritus Christi, • idest Spiritus sanctus increatus in eis existens. Rom. 8, Si quis spiritum Christi non habet etc. Vel spiritus Christi est Angelus revelans eis mysteria, secundum Glossam, • praenuncians, • idest divinum adventum nuntians. • Eas quae in Christo sunt passionibus, • quod Christus multa debuit pati; non dicit actiones, quia agit de patientia. Et quia difficilius est mala pati quam bona agere. Et dicit passionibus, non unam, sed multas; quia non solum quae in capite Christo fuerunt, sed etiam quae in corpore ejus quae est Ecclesia, • Et posteriores glorias, • tam animae quam corporis. Et quippe sunt glorificationes Domini, ut tangit Glossa, Una qua resurrexit, altera qua in caelum ascendit in conspectu discipulorum. Restat tertia, cum in maiestate venerit. Ficit autem posteriores passionibus, quia passio est via ad gloriam, Luc. ult., Nonne haec oportuit Christum pati etc. Vel posteriores glorias vocat, diu a patribus qui erant in limbo desideratas. Glossa, idest tardas et diu desideratas, • quibus, • scilicet prophetis, exquirentibus et perscrutantibus, • Revelatum est, • Glossa, inter cetera occulta, hoc certum intimatum est, • Quia non sibi tantum, • idest in deus suis ventura, sed longe post, unde non praenunciabant sibi ipsius salutem illam, ut suis temporibus futuram, • Vobis autem ministrabant, • autem, pro sed. Vobis ministrabant, idest tanquam ministri, non domini, praenunciant. Praedicator enim est verbi minister, non auctor, Psalm. 44, Lingua mea calamus scribe etc. • Et quae nunc • nuntiata sunt vobis • tempore scilicet gratiae non quasi futura, sed iam impleta, scilicet mysteria de Christo, annuntiata inquam, • Per eos, • scilicet Apostolos, • Qui evangelizaverunt vobis, • idest praedicaverunt, • Spiritu sancto, • non spiritu proprio aut maligno. Glossa, non mendose, idest mendaciter, idest phantastice, sed Spiritu sancto dictante, • misso, • eis in die Pentecostes, Act. 2, • De caelo, • Ex quo patet quod eodem spiritu prophetae praedixerunt futura, quo Apostoli annuntiabant facta. Unde Glossa: Spiritus in prophetis, Spiritus in Apostolis. Inde patet quod prophetae et Apostoli eandem salutem nuntiabant illi venturam, isti impletam: una namque Ecclesia cuius pars praecessit adventum Christi et pars sequitur: evangelizaverunt inquam illum, scilicet Christum, • In quem desiderant Angeli prospicere. • Glossa: tanta est hominis qui passus est pro nobis, gloria, ut et Angelicae virtutes cum sunt in aeterna felicitate perfectae, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed assumptae humanitatis claritatem semper aspicere gaudeant. Sed cum desiderium importet defectum, quomodo Angeli desiderant? Responsio. Est desiderium rei habendae, ut scilicet habeatur, et illud defectum importat. Est et desiderium rei jam habitae ut continetur, et tale defectum non importat. Unde Glossa, Cor cernere desiderant cuius faciem cernere nunquam cessant; nisi quia contemplatio divinae praesentiae, ita Angelos beatificat ut ejus semper visa gloria salventur, et quod ejus dilectionem quasi novam infallibiliter esuriunt? Vel, in quem desiderant prospicere, scilicet Spiritum sanctum, qui tantae maiestatis est, ut ejus visio sicut Patris et Filii desideretur ab Angelis. Et nota quod Christum desiderant prospicere propter suam virtutem, ut hic: Iusti vero possidere propter suam bonitatem, Prov. 11, Desiderium iustorum omne bonum etc. Sponsa sponsum cupit tenere propter suam pulchritudinem. Cant. 3, Totus desiderabilis est etc. Et Eccles. 2, Tenui eum, nec dimittam. Gregorius, Caelestes divitiae habitae appetitum excitant, terrenae fastidium generant.

• Propter quod succineti lumbos etc. • Hic praeparat animum auditorum et captat benevolentiam eorum divina beneficia memorando. Primo beneficium gratuita vocationis. Secundo beneficium caelestis adoptionis, ibi: • Et si Patrem invocatis. • Tertio beneficium aeternae redemptionis, ibi: • Scientes quod non corruptibilibus. • Quarto beneficium spiritualis regenerationis, ibi: • Animas vestras castificantes etc. • Ubi primo ostendit dignitatem spiritualis regenerationis. • Secundo ignobilitatem carnalis, ibi: • Quia omnis caro. • Dicit ergo, • Propter quod. • Glossa, Quia tanta gratia vobis est promissa, ut videatis illum quem nunc vident Angeli, • succineti, • a luxu luxuriae per cingulum castitatis, • Lumbos mentis vestrae, •

non solum carnis, idest luxuriae fontem, Glossa, ut superfluas voluptates a mente reseceatis. Ephes. 6, State succineti lumbos vestros in veritate. Sicut enim ait Gregorius, Viris in lumbis luxuria est, feminis in umbilico. Et nota quod homo interior suo modo proportionatur exteriori. Unde dicitur habere pedem, idest affectionem, oculum rationem, manum operationem, narem discretionem, renes delectationem. Succineti ergo per castimoniam, « sobrii, » per abstinentiam, « perfecti, » per patientiam quae opus perfectum habet, Jacobi 1, scilicet per charitatem perfectam quae foras mittit timorem, 1 Joan. 3, « sperate, » Glossa, Et securi expectate. « In eam quae offertur vobis. » Glossa, Gratis quia propria merita non sufficiunt, « gratiam, » idest gloriam ex misericordia dandam. Rom. 6, Gratia Dei vita aeterna, Danda dico, « In revelationem Jesu Christi, » idest in die iudicii quando Christus revelabitur. Isaiae 40, Videbit omnis caro salutare Dei. Sperate inquam, « Quasi filii obedientiae, » idest Filio obedientiae similes qui fuit obediens Patri usque ad mortem. Philip. 2, Vel quasi filii. Joan. 1, Quasi unigeniti a Patre. Obedientiae inquam intransitive, idest obedientes. Et dicit filii obedientiae, ut notetur quod obedientia debet esse filialis non servilis. Hoc refertur ad operationem boni. « Non configurati, » idest non conformes vel assimilati, « Prioribus ignorantiae vestrae desideriis, » provenientibus ex ignorantia et errore, propter quod excusabiliores eratis, etsi non a toto, modo non hoc referatur ad delectationem mali. Postea ponitur exemplar utriusque partis iustitiae, « Sed secundum eum, » idest sitis configurati ad ejus exemplar quod est correctissimum, scilicet antonomastice: unde dicitur Sanctus sanctorum, Daniel. 9. « Qui vocavit vos, » ad fidem, vocatione interiori per Spiritum sancti gratiam, et exteriori per verbum praedicationis. Vocavit autem, « Ut et ipsi, » idest sicut ipse Christus, « Sitis sancti, » idest mundi et puri ab omni peccato. Vel secundum Glossam, idest firmi contra vitia et contra tribulationes, « In omni conversatione, » non in parte conversationis, sed in tota, idest inter domesticos et extraneos, inter bonos et malos, inter saeculares seu laicos et religiosos, inter prospera et adversa. Sunt enim quidam qui conformantur omnibus quibus conjunguntur; nam quando sunt cum secularibus, sunt quasi saeculares: quando cum religiosis, sunt quasi religiosi. Tales sunt similes animali quod dicitur chamaeleon, quod conformatur omnibus quibus associatur; quando conjungitur rei albae vel rubeae, videtur album vel rubeum. Nota quod sic dixerunt quidam de anima, quod sortitur rerum similitudines. Et debetis esse sancti, quoniam scriptum est, « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. » Dignum est enim filios patri conformari, et membra capiti. Glossa. Tales vos volo qualis ego sum. « Et si Patrem. » Glossa, Ut possitis esse sancti, si Patrem scilicet caelestem, « invocatis, » in oratione, dicendo illud, Pater noster qui es in caelis etc. Matth. 6. « Eum, » scilicet Deum. « Qui sine acceptione personarum, » ut habetur Act. 10, Non enim personarum est acceptor Deus. « Judicat secundum uniuscujusque opus. » Nomine autem operis intelligitur hic cogitatio, locutio, operatio. 2 Corinth. 3, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut referat unusquisque prout gessit

in corpore etc. « In timore. » Glossa: Ne per negligentiam et desidiam tanto patre sitis indigni. Timor enim negligentiam pellit, secundum id Eccles. 7, Qui timet Deum nihil negligit. E contra securitas stulta parit negligentiam. « Incolatus vestri tempore conversamini: » quasi dicat: quamdiu estis in hoc mundo, ubi non habetis manentem civitatem, sitis in timore, licet habeatis Deum patrem. Psalm. 119, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus etc.

« Scientes quod non etc. » Illic ponit beneficium redemptionis aeternae: ubi tangit passionem per quam redempti sumus. Et etiam patientiae rationem, ibi, « Propter vos qui per ipsum etc. » Et etiam resurrectionem, ibi, « Qui suscitavit eum. » Et ascensionem, ibi, « Et dedit illi gloriam. » Dicit ergo, « scientes: » quasi dicat: debetis timere. Glossa, Quanto magis pretium est quo redempti estis, tanto amplius timere debetis, ne revertendo in corruptelam vitiorum redemptoris animum offendatis. « Quia non corruptibilibus, » scilicet metallis. « Auro vel argento. » Haec duo tangit tamquam magis pretiosa. « Redempti estis. » Quia primo empti a diabolo per suggestionem, sed redempti a Christo per sanguinis effusionem. « De vana vestra conversatione. » Vana conversatio est quae occupatur in rebus vanis. Psal. 4, Ut quid diligitis vanitatem etc. « Paternae traditionis, » idest quam a patribus traditam accepistis. Glossa, A legis praevagatione vel a peccato Adae. « Sed pretioso sanguine. » Quia pretium est totius mundi inappreciable. Unde dicitur pretiosum, quia pretio plenum. « Quasi agni, » idest qui est quasi agnus mansuetus. Dicitur quasi agnus, ratione innocentiae et ratione clementiae, et immunis ab omni peccato: « incontaminati, » idest sine omni peccato actuali, veniali et mortali, « immaculati, » ab originali. « Jesu Christi. » Et quia care empti, ideo magis dilecti. Sicut mercator diligit res quas care emit, et considerata tanti pretii magnitudine debemus nosipsum magis diligere et cariores habere. Hugo de Arrha animae, Ex hoc jam mihi vilis esse non potero, ex quo Deo tantum placui, ut se mori permetteret ne me perderet. Augustinus, O quanta infelicitas: quam lugenda perversitas, cum quisque luxuriosus propter delectationem libidinis unius momenti animam suam, quam Christus suo sanguine redemit, diabolo vendit. Et nota quod hujus agni lana, idest exemplo conversationis induimur. Lacte, idest dulci doctrina nutrimur. Carnibus, idest sacramento eucharistiae roboramur. Sanguine vero redimimur, Christi dico. « Praecogniti quidem, » scilicet a Deo, idest praedeterminati a Deo pro redemptione mundi, Apoc. 14, Qui occisus est ab origine mundi. « Ante mundi constitutionem: manifestati autem. » Glossa, Per assumptam humanitatem. « Novissimis temporibus, » idest in ultima aetate mundi. 1 Cor. 9, Nos sumus in quos fines saeculorum devenerunt: quasi dicat: dispositio nostrae redemptionis est ab aeterno, sed adimpletio in tempore. « Propter vos. » Glossa, salvandos. « Qui per ipsum, » idest per ejus donum, non per vestra merita. « Fideles estis, » tamquam membra ejus. « In Deo, » scilicet Patre. « Qui suscitavit eum a mortuis. » Et Pater eum suscitavit, et ipse seipsum suscitavit, non qualibet suscitatione sicut alii mortui quando suscitantur, secundum Glossam. Unde sequitur: « Et dedit in gloriam, » sempiternam, non transitoriam. Glossa. Dedit in Ascensione,

idest manifestatione gloriae sempiternae. Nec hoc fecit quia ipse indigeret, sed « Ut fides vestra, » scilicet resurrectionis, « Et spes, » gloriae sempiternae (fides enim est de bonis et de malis, ut ait Augustinus, spes vero de bonis tantum) « esset, » de habenda gloria resurrectionis quam ipse Christus primus accepit. « In Deo. » Non in carne, non in mundo, a Deo enim omne bonum. « Animas. » Glossa, Invicem diligite vos. « Animas » vestras castificantes, » idest casta facientes non solum corpora, sed et animas, ut uni viro, scilicet Christo, servetis fidem, quia ipse est sponsus animae. 2 Corinth. 11, Despondi enim vos uni viro etc. « In obedientia charitatis. » Glossa, In obediendo Deo ex charitate, servando ejus mandata: obedientia enim non debet esse ex timore. « In fraternitatis » amore. » Non enim sufficit dilectio Dei sine dilectione proximi. Matth. 22, Diliges Dominum ex toto corde, et proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis etc. « Simpliciter ex corde. » Non ex aliquo creati boni amore. Sic enim esset amor mercenarius. Vel simpliciter, non dupliciter, sicut illi qui verbo dilectionem simulant, et in corde odium celant. « Invicem diligite, » idest unus alterum et e converso. Joan. 13, Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem. Et hoc, « attentius, » quam hucusque feceritis, ut de bono in melius proficiatis. Bernardus, In praesenti vita non proficere, deficere est: cum nihil in hac vita in eodem statu permaneat. Et hoc debetis facere, quia, « renati, » idest iterum nati regeneratione spiritali. Prius enim eratis nati generatione carnali. Joan. 3, Nisi quis renatus fuerit ex aqua etc. « Non ex semine corruptibili, » scilicet materiali, qualis est nativitas corporalis. « Sed incorruptibili, » scilicet verbo Dei. Lucae 8, Semen est verbum Dei. « Per verbum. » Ille determinat modum nativitatis per verbum: vel incarnatum, scilicet Dei filium. Aut per verbum creatum doctrinae: ista redemptio est Evangelium. Aut per verbum sacramentale, quo scilicet perficitur sacramentum. « Dei vivi, » in se et ex se et vitam tribuentis, ad differentiam idolorum. Baruch 6, Mortui sunt Dii illorum. Viventis autem non quaecumque vita sed aeterna. « Et permanentis in aeternum. » Et in se verbum increatum et in effectum, quia vita quam dabit durabit in aeternum. « Quia omnis caro ut foenum. » Ille ostendit ignobilitatem, generationis carnalis, quasi non ex semine corruptibili renati estis, quamquam omnis caro foenum, idest transitoria sicut foenum. Caro autem comparatur foeno. Et ut dicit Glossa super illud Isaiae 40, Omnis caro foenum. Foenum nascendo habet virorem, crescendo decorem, deinde florem: sed ardore solis siccatur redigitur quasi in fenum, et tandem in pulverem. Sic homo per aetatum successiones amittit decorem, et cadit in mortem. Jacob. 1, Exortus est sol cum ardore et arfecit foenum. « Et omnis gloria ejus. » Glossa, Omnes delectationes carnis. « Tamquam flos foeni, » qui cito evanescit. « Exaruit foenum, » idest corruptum est subtractione naturalis humoris et caloris interioris, idest caro deficit aliqua infirmitate. « Et flos » ejus decidit, » scilicet exterioris decoris. « Verbum autem Domini manet in aeternum. » Verbum increatum manet aeternaliter in seipso: Verbum vero creatum in suo effectum, et in suo significato. Psal. 118, In aeternum, Domine, permanet verbum tuum. « Hoc est autem verbum, » manens non

transiens. « Quod evangelizatum est. » Per me et per alios Apostolos. « In vos. » Hoc ideo dicitur, quia verbum ipsum intra ipsos est penetrativum, secundum illud Hebr. 4, Vivus est sermo et efficax et penetrabilior omni gladio. Nota de hoc, redempti estis de vana vestra conversatione etc. Redemptione scilicet copiosa. Psal. 129, Apud Dominum misericordia, et copiosa etc. Quia sine argento, gratiosa est. Isaiae 52, Gratis venundati estis etc. Pretiosa, non corporalibus auro vel argento etc. Aeterna: ad Hebr. 9, Per proprium sanguinem introivit semel etc. Gloriosa, Ex parte redimentis, quia Filius Dei. Galat. 4, Misit Deus Filium suum factum ex muliere. Et ex parte redempti. Psal. 102, Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te etc. Et Apoc. 3, Redemisti nos, Domine, in sanguine tuo, et fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. Ad hoc autem, quod proficiat ipsius redemptio, sunt quinque necessaria. Primum est confessio culpae. Proverb. 15, In misericordia scilicet iudicis, et veritate scilicet confitentis redimitur iniquitas. Secundum est postulatio veniae. Psal. 17, Ego autem ad Dominum clamavi, veniam scilicet postulando, et Dominus salvavit me. Et parum post, Redimet in pace animam meam. Tertium est largitio. Daniel 4, Peccata tua eleemosynis redime. Et Proverb. 22, Redemptio animae viri, divitiae ejus. Quartum est expletio poenitentiae injunctae. Soph. 3, Ut provocatrix et redempta civitas non audivit vocem, et non suscepit disciplinam. Quintum est veritas fidei. Eccles. 49, In fide veritatis suae redemerunt se.

CAPUT II.

« Deponentes igitur etc. » Post exordium aggreditur narrationem, in qua instruit eos primo et principaliter ad bene vivendum. Secundo, ad bene convivendum. Tertio, ad compatiendum. Primo ad bene vivendum instruit generaliter omnes. Secundo, instruit specialiter secundum diversas personarum conditiones, ibi, Charissimi obsecro vos. In prima parte, primo instruit hortando ad meritum. Secundo constituendo fructum, ibi, Propter quod continet Scriptura. Tertio commendando statum, ibi, Vos autem genus electum. Quarto allegando beneficium, ibi, Qui aliquando non populus etc. Ad meritum autem invitat primo statum incipientium. Secundo proficientium, ibi, Sicut modo geniti. Tertio perfectorum, ibi, Ad quem accedentes. Dicit ergo, « deponentes, » tamquam grave pondus. Peccatum enim est pondus gravissimum, quod patet quia subito traxit gravissimam catervam, scilicet angelicam de supremo loco ad infimum. Hebr. 12, Deponentes omne pondus et circumstantes etc. « Omnem malitiam. » Glossa, Voluntatem nocendi aliis, scilicet aperte, vel in persona sua vel in persona sibi conjuncta, scilicet in uxore vel in possessione sua. Et ideo dicit, omnem. « Et omnem dolum. » Glossa, Deceptionem scilicet occultam. « Et simulationes. » Malignandi sub specie justae (1). Glossa, Simulatio est cum aliud est in corde, aliud in ore. « Et invidias, » odium scilicet alienae felicitatis in corde. « Et omnes detractiones, » diminutionem alieni boni in ore. Et dicit omnes, quia multis modis committitur detractio: aut bonum quod inest non inesse negando, aut obfuscando: aut diminuendo: aut malum quod non est inesse dicendo:

(1) *Lege justitiae.*

aut intentionem in bono opere pervertendo: aut consentiendo aliquibus, qui aliis detrahunt, quibus aperte detrahere non audent. et talis non minus peccat quam detrahens: imo aliquando gravius. Proverb. 11, Remove a te os malum, et labia detrahentia. « Sicut modo geniti infantes, » idest innocentes per munditiam vitae, non senes inveterati in malitia culpa. Et quia innocentes solent esse sine discretione, subdit, « rationabiles, » idest ratione utentes per sapientiam. Glossa, Etsi infantes per malitiam remotam, tamen rationabiliter per sapientiam. 1 Corinth. 14, Nolite pueri effici sensibus. Malitia autem parvuli estote. Et quia usus rationis potest esse in bono et in malo, ideo subdit: « Sine dolo lac concupiscite, » idest simplicem doctrinam de uberibus matris Ecclesiae. Glossa, Simpliciora rudimenta fidei de uberibus matris Ecclesiae quaerite, idest de utriusque testamenti doctoribus. in hoc quod dicit, Sicut modo geniti, removet malitiam operis: In hoc quod dicit, infantes, removet malitiam oris: dicitur infans quasi non fans. In hoc quod dicit, sine dolo, removet malitiam cordis. In hoc quod dicit, rationabiles, docet discretionem boni operis. In hoc quod dicit, lac concupiscite, docet simplicitatem intentionis vel desiderium sacrae lectionis. Unde Glossa: Tangit illos qui ad audiendas lectiones sacras fastidiosi adveniunt, ideoque ad perfecta salutis incrementa tardius perveniunt. « Ut in eo. » Lacte scilicet simplicis doctrinae a principio vobis ministrandae, « crescatis, » idest proficiatis usque ad sumendum cibum solidioris doctrinae, pervenientes a cognitione humanitatis Christi usque ad cognitionem divinitatis. Crescatis inquam « In salutem, » perveniendo scilicet, quasi status debitus augmenti, scilicet spiritualis. Hoc dicit contra illos qui dicunt corporaliter in statera corporis, aut spiritualiter in cognitionem mentis crescunt potius in damnationem, quam in salvationem. Eccl. 9, Qui addit scientiam, addit et dolorem. Nota de aliquibus qui crescunt sicut linea, scilicet in longitudine corporis non temporis, non tamen in profunditate humilitatis, vel in latitudine charitatis, nec altitudine contemplationis. Nota etiam de aliquibus qui crescunt sicut pellis super carnem, scilicet in carnalibus sive operibus, sive affectionibus et desideriis. Unde Psal. 105, Extendens caelum sicut pellem. Ita crescatis in salutem ut haec possitis. « Si tamen gustatis, » gustu scilicet spirituali, de quo Psalm. Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. Et hoc est quod sequitur: « Quoniam dulcis est Dominus » Palato sano, quamvis amarus videatur palato febricitanti. Glossa, Hoc pacto concupiscite, si quanta sit divina dulcedo sapitis. Nam qui nihil de ejus dulcedine gustat, non est mirum, si hic terrenis desideriis sordidari non evitat. Et nota quod dulcis est Dominus. Primo, in cogitatione ad meditandum. Cant. 2, Est fructus ejus dulcis gutturi meo. Secundo, in ore, scilicet spiritualiter ad audiendum. Cant. 2, Vox enim tua dulcis et facies tua decora. Tertio, in ore ad loquendum et praedicandum. Psal. 118, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Quarto in aspectu ad videndum. Eccl. 2, Dulce lumen et delectabile oculis. Quinto ad exequendum. Eccl. 25, Nihil dulcius quam respicere in mandata Dei: gloria magna est sequi Dominum. Ista autem dulcedo multa est numerositate. Psal. 50, Quam magna est multitudo dulcedinis tuae Domine! Item

longa est duratione, quia sine fine. Psal. 13, Adimplebis me laetitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem, scilicet intentionis: sed sine fine durationis. Item magna affectione. Sapient. 16, Panem de caelo praestitisti eis, habentem in se omne delectamentum, et omnis saporis suavitatem: substantiam enim tuam et dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas.

« Ad quem accedentes etc. » Illic invitat ad meritum perfectorum. Dicit ergo, « Ad quem, » scilicet Dominum Christum, qui attrahit, quia duleis, « accedentes. » Glossa, Fide et imitatione, « lapidem, » per stabilitatem superaedificationis, idest fundamentum super quod aedificatur aedificium virtutum et fabrica Ecclesiae. 1 Corinth. 3, Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Jesus Christus, idest fides Jesu Christi. « Vivum. » In se, et vivificantem fideles, quia justus ex fide vivit. Rom. 1. « Ab hominibus, » scilicet Judaeis, « reprobatur. » Glossa, Cum dicerent, non habemus regem, nisi Caesarem, ut habetur Joan. 19. « A Deo autem. » Patre. Glossa, Qui non fallitur in sui dispositione, « electum. » Ad confirmationem Ecclesiae: unde Glossa, Ut faceret utraque unum, conjungendo scilicet duos populos, Judaeorum scilicet, et gentilium, quasi duos parietes in sua fide. Ephes. 2. « Et honorificatum. » In Ascensione. Psal. 8, Gloria et honore coronasti eum. Hebr. 12, Vidimus Jesum gloria et honore coronatum. « Et ipsi, » scilicet nos Apostoli, jam in ipso sumus superaedificati. « Tamquam lapides, » idest solide in fide, « vivi, » bonis operibus, sine quibus fides mortua est. Jacobi 2, Vel vivi. Glossa, Non insensibiles, sed per discretionem eruditi, « superaedificamini. » Super lapidem Christum tamquam super spirituale fundamentum aedificamini, scilicet vosipsos. « Domos spirituales. » In quibus Deus habitat per gratiam. 1 Corinth. 3, Templum Dei sanctum est quod estis vos. Glossa, In domos contra pluviam, ventos, et flumina. Contra, inquam, pluviam carnalis concupiscentiae. Contra ventum superbiae, contra flumina cupiditatis et avaritiae. « In sacerdotium sanctum, » idest ut sitis sacerdotes sancti in templis spiritualibus conscientiarum vestrarum, Deo sacrificantes, secundum illud Apoc. 5, Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. Ponit abstractum pro concreto, ut insinuet perfectionem et dignitatem hujus sacerdotii: « sanctum, » idest sanctificatum oleo gratiae Spiritus sancti, ita scilicet ut sitis digni, « offerentes, » idest offerre in ara cordis vestri. « Spirituales hostias. » Bonorum scilicet elemosynarum et orationum ac hujusmodi, non carnales animalium. Psal. 49, Immola Deo sacrificium laudis. Vel spirituales hostias, idest nosmetipsos spiritualiter viventes. « Acceptabiles Deo. » Qui spiritus est, et ideo spirituales hostias requirit, non carnales. Psal. 50, Tunc acceptabis sacrificium justitiae. « Per Jesum Christum. » Hoc, secundum Glossam, refertur ad omnia praecedentia, quae fieri non possunt nisi per Jesum Christum. Glossa, Quod aedificamini, quod sacerdotes estis, quod offertis, hoc totum per Jesum: cujus gratia omnia habetis. « Propter quod continet Scriptura. » Illic ostendit fructum. Et primo, in evitatione confusionis. Secundo, in acceptione honoris, ibi, Vobis igitur honor. Dicit ergo, propter quod. Glossa, Ad confirmandum quod Dominus propter firmitatem suam dictus sit lapis. « Conti-

« net Scriptura, » prophetica. Isaiae 28, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem etc.: « ecce, » inquit, pro admiratione, « ponam, » inquit Deus Pater, Filium suum in carnem mittendo. « In Sion. » Per Sion, quae erat arx civitatis Jerusalem, significatur literaliter terra Judaeorum, in qua ortus est Dominus. Spiritualiter vero Ecclesia fideliter Deum per fidem speculantium. « Lapidem, » scilicet Christum, qui est lapis firmitate, « summum, » perfectione, « angularem, » duorum parietum Ecclesiae conjunctione, « electum, » singulari dignitate, « pretiosum, » redemptionis virtute pretii nostri salutaris: hic est lapis abscissus de monte, idest natus ex beata Virgine, sine manibus, idest sine virili semine. Daniel. 2, Hic est lapis septem oculorum per universam terram discurrentium. Zach. 5, Hic est lapis quem reprobaverunt aedificantes, qui factus est in caput anguli, scilicet in passione. Psal. 117. « Et qui ceciderit in eum. » Alias credidit in eum, scilicet fide formata per dilectionem operantem. Non enim dicit ei vel eum sed in eum. « Non confundetur, » aeterna scilicet confusione. Et nota quod haec litera est Septuaginta interpretum, Isa. 28, Ubi nos habemus sic, Ecce mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festinet. Ponit autem hic Petrus summum loco hujus quod dicit, In fundamento fundatum, ad notandam differentiam spiritualis aedificii et terreni. Quia fundamentum spiritualis aedificii est in summo, terreni vero in imo. « Vobis igitur. » Ita qui credidit non confundetur, imo honorabitur. « Vobis igitur honor creditibus, » hoc est, exhibitio reverentiae in testimonium virtutis. Credentibus enim in Deum est honor in praesenti, et erit in futuro. Fides enim facit hominem filium Dei, quod valde est honorificum: e contrario « Non credentibus autem, » idest in Christum credere nolentibus factus est ipse Christus « Lapis quem reprobaverunt aedificantes. » Ut fiat hic distinctio secundum Bedam: quasi dicat: Illi sicut illi reprobaverunt eum in praesenti, nolentes eum ponere in aedificio cordis sui. Sic ipse reprobavit eos in futuro: Luc. 12, Qui negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei. « Aedificantes, » pontifices, scribae et pharisaei, qui erant architecti et rectores populi Judaici. « Hic factus est in caput anguli, » idest principium juncturae Christianae religionis, quae est quasi angulus in quo fit conjunctio duorum populorum quasi duorum parietum, scilicet Judaeorum et gentium. Colossen. 1, Ipse est caput corporis Ecclesiae. Et e contrario « Factus est lapis offensionis, » scilicet laedens pedem affectus in praesenti, ut sic cespicient de peccato in peccatum non habentes firmitatem, quia Christo innixi non sunt. « Et petra scandalum, » in futuro, ut tunc omnino corruant, et praecipitentur in infernum. Sumptum autem est hoc de Isa. 5, In lapidem autem offensionis et petram scandalum duabus domibus Israel et in laqueum etc. « His qui offendunt verbo, » idest scandalizantur in verbo Evangelii, vel male loquuntur de Deo, ut faciant blasphemantes Judaei et negantes. Augustinus, Non minus peccant qui Deum blasphemant jam regnantem in caelis, quam qui eum crucifixerunt adhuc mortalem in terris. « Nec credunt, » in eum scilicet Christum. « In quo et positi sunt. » Act. 17, In ipso vivimus, mor-

vemur et sumus. Vel ait, In quo positi sunt, idest ad quod ordinati sunt naturaliter. Glossa, Per naturam, Ad hoc facti sunt homines ut credant Deo, et ejus voluntati obtemperent.

Vos autem genus etc. » Ille instruit eos commendando statum: quasi dicat: Illi sunt tales qui non credunt. « Vos autem, » credentes scilicet, estis « Genus electum: » quasi dicat: hoc est testimonium quod antiquo populo datum fuit, dum Deum colebat: quia eum reprobavit, ab eis ad vos translatus est qui membra ejus facti estis. Estis genus Abrahae, scilicet per imitationem, Matth. 3. Luc. 3, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. Vel genus Dei per conformitatem, Act. 17. Genus autem cum simus Dei etc. Genus inquam electum ab infidelibus qui reprobati sunt, distinctione secundum Glossam. « Regale sacerdotium, » imitationis dignitate. Apoc. 5, Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. Sed cum dicitur, Exod. 19, Vos eritis in regnum sacerdotale: quare dicitur hic regale sacerdotium? Responsio: ad innuendam praerogativam novi Testamenti respectu veteris: in novo enim Testamento sacerdotium praeminet regno, sicut spiritus praeminet corpori. Regnum enim consistit in regimine corporali, sacerdotium vero in regimine spirituali. Ideo potestas sacerdotalis ponitur in substantivo, regalis autem in adjectivo. « Gens sancta. » A peccatis munda per gratiam. « Populus acquisitionis, » idest acquisitus non modico pretio, sed pretioso sanguine Christi. 1 Corinth. 6, Empti estis pretio magno. Non credentes vero, populus sunt perditionis. Ad hoc autem estis electi et acquisiti, « Ut virtutes, » idest opera virtuosa quae fecit in opere redemptionis humani generis, « Annuncietis, » idest praedicetis aliis, annunciantes omnes virtutes ejus. Sicut filii Israel post transitum maris rubri, in quo Aegyptii sunt submersi, carmen triumphale cecinerunt. « Ejus, » scilicet Christi. « Qui de tenebris, » culpae, ignorantiae et infidelitatis. « Vos vocavit, » vocatione interiori per spiritum, et exteriori, per evangelium. « In admirabile lumen suum, » scilicet fidei et gratiae, quae illuminat intellectum et inflamat affectum. Et dicit hic lumen admirabile, quia illuminat mirabiliter videnda et credenda. Psal. Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Vos inquam, « Qui aliquando non populus, » eratis supple per culpam. « Nunc autem, » scilicet tempore gratiae. « Populus Dei estis per fidem et gratiam. » « Qui non consecuti misericordiam, » hoc est, remissionem peccatorum, « Nunc autem, » idest tempore gratiae, « Misericordiam consecuti, » id est peccatorum remissionem. Hinc probatur, ut dicit Glossa, quod hanc epistolam scripsit his qui de gentibus ad fidem venerant. Sumuntur autem duo hi versus ex propheta Osee 1, in quo agitur de vocatione gentium. Et tangit hic duplex beneficium, quo incorporati sunt Ecclesiae et Deo reconciliati.

« Charissimi obsecro vos. » Ille instruit ad bene vivendum specialiter secundum diversas personarum condiciones. Primo liberos, secundo servos, ibi, « Servi subditi estote. » In prima parte liberos monet ad carnis puritatem. Secundo, ad conversationis honestatem, ibi, « Conversationem vestram » etc. Tercio ad mentis humilitatem, ibi, « Subditi estote. » Quarto, ad bene operandi libertatem, ibi, « Quia haec est voluntas Dei. » Quinto ad aliorum honorificatio-

nem, ibi, « Omnes honorate. » Dicit ergo, « charissimi. » Glossa. Hucusque generaliter instruxit Ecclesiam, hic diversas fidelium personas solerter hortatur dicens, Charissimi. Glossa: quia estis misericordiam consecuti: ergo charissimi. Chari, quia homines propter dignitatem imaginis Dei. Chariores, quia fratres propter communionem christianae religionis. Charissimi, quia spirituales filii propter curam apostolici regiminis. « Obsecro, » per sacra adjuro: non ait, praecipio, cum tamen possit, volens insinuare charitatem potius quam auctoritatem. « Tamquam advenas et peregrinos. » Advenae sunt qui in loco alieno manent. Peregrini vero qui semper de loco ad locum transeunt. Dicuntur ergo hi advenae quia de gentilitate ad fidem venerant non ex fidelibus orti. Dicuntur autem peregrini, quia sub persecutione steterunt. Act. 8, Dispersi erant. Vel advenae dicuntur quia animae eorum non de natura terrestri, sed potius caelesti sunt, scilicet conformitate. Peregrini vero, quia de terra ad caelum tendunt. Psalm. 38. Advena ego sum apud te et peregrinus. Nota de peregrino, quantumcumque sit extra terram suam corpore, cor tamen ejus est in patria sua. « Abstinere, » id est freno abstinenciae temperare. Vel abstinere, id est absque eorum, scilicet desideriorum carnalium retentione esse. Teneatur enim homo per consensum et delectationem, per opus et consuetudinem, et pro remotione istorum abstinendum est. « A carnalibus desideriis, » id est ab his quae caro desiderat, quae sunt opera gulae et luxuria. Hae sunt duae filiae sanguisugae, idest carnis. Proverb. 19. « Quae militant adversus animam, » idest ut milites pugnant et impugnant, non in quantum anima est, sed in quantum anima est spiritus. Galat. 5, Caro concupiscit adversus spiritum. « Conversationem vestram, » idest actus exteriores. « Inter gentes habentes bonam, » idest inter gentes viventes non tantum inter fideles: sed etiam inter illos seu coram illis qui non sunt conversi ut provocetis eos ad fidem. Ad Coloss. 4. Honeste ambuletis ad illos qui foris sunt. « Ut in eo quod detractant de vobis, » scilicet frequenter, vel detrahendo tractant. « Tamquam de malefactoribus, » id est ac si essetis malefactores, reputantes vos tales credendo in Christum et idola relinquendo vos malefecisse, et propter hoc tribulationem sustinere seu pati. Imponebant enim pagani christianis quod magicam artem exercebant. « Ex bonis operibus, » id est propter bona opera quae facitis. « Vos considerantes, » diligentius intuentes. « Glorificent Deum, » omnis boni auctorem. Matth. 5, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum etc. « In die visitationis. » Factae in praesenti per misericordiam, quando a Deo visitabuntur et convertentur exemplo operum vestrorum: de qua visitatione habetur Luc. 1, Per viscera misericordiae Dei nostri in quibus visitavit nos oriens ex alto. Sive visitationis vestrae factae in praesenti per tribulationum pressuram. Cum enim videbant eorum patientiam, credebant hoc esse eis ad magnum meritum apud Deum, et sic Deum laudabant. Sive visitationis quae erit in futuro, scilicet in die judicii, ubi boni praemio, mali vero flagello visitabuntur.

« Subjecti igitur estote etc. » Ille monet eos ad mentis humiliationem seu humilitatem. Glossa. Ut conversatio vestra omnibus placeat non resistatis

alicui dignitati aut personae aut principatui, cum Deus subdi vos voluit; imo « Subjecti estote omni creaturae humanae. » Glossa. Fidelibus et incredulis. Et est accommodata distributio pro his sub quorum sunt potestate. « Propter Deum » sic ordinantem. Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Vel propter Deum, id est secundum amorem, non propter hominum favorem. Vel propter Deum hujus exemplum ostendentem, de quo dicitur Luc. 2: Et erat subditus illis, scilicet parentibus suis. Vel propter Deum, id est in his per quae ordinamur ad Deum, ut fratrem nostrum, non in his quae sunt contra Deum. « Sive regi quasi prae excellenti, » id est qui major et prae cellens aliis, dignitate et potestate. « Sive ducebus, » id est potestatibus minoribus. « Tamquam ab eo, » scilicet Deo vel rege. « Missis. » Omnis enim potestas a Deo est, Rom. 13. Missis inquam, « ad vindictam malefactorum, » id est poenam, « laudem vero bonorum. » In remunerationis gloriam. Finis enim legis et ministrorum ejus est punizio malorum, et remuneratio bonorum. Sed tamen judices aliquando pervertunt officium seu judicium, malos quidem sublevando, bonos vero opprimendo. Quod tamen ipsis bonis ad laudem pertinet, ut dicit Glossa, malis autem ad punitionem. Et debetis subditi esse, « Quia sic est voluntas Dei, » ut scilicet illa faciatis. « Ut bene facientes, » scilicet bene conversantes et malis bene utentes, « Obmutescere faciatis, » subtrahendo illis materiam loquendi et detrahendi. « Imprudentium hominum ignorantiam, » quia ignorantes bonitatem vestram prius detrahebant vobis. « Quasi liberi. » Glossa. Et haec benefacite quasi liberi, scilicet ex amore non ex timore: unde Lyranus: Quasi est expressivum virtutis, quasi, id est sicut vere liberi estis. Sic dominis libere et voluntarie serviat. « Et non quasi velamen habentes malitiae. » Glossa. Libertas vestra non obvolvatur corda vestra in velamen malitiae, ut tanto licentius peccetis, quanto minus jugo servitii estis pressi. Hoc autem dicit Apostolus contra quosdam qui dicebant, quia Filius scilicet Dei nos liberavit, vere liberi sumus, et nemini servire debemus; et ideo superioribus negabant jura sua. Tales erant Judaei dicentes, Joan. 8, Semen Abrahae sumus et nemini servivimus unquam. Talia sunt aliqua monasteria et aliquae personae quae habent libertatem quasi velamen malitiae, quia gaudent privilegio exemptionis ne visitentur ab Ordinariis, et sic liberius peccant. Ad Galat. 5: Vos in libertatem vocati estis fratres: ne tamen libertatem in occasionem detis carnis: sed per charitatem servite invicem. « Sed sicut servi Dei, » sitis humiliter servientes. Glossa. Servitus Dei humilitatem requirit; vult ergo dicere; Servite principibus humiliter, sicut servi domini; quia in ipsis Domino servitis.

Omnes honorate etc. » Ille monet ad aliorum honorificationem, « Omnes, » inquit, non solum reges et duces, sed unumquemque pro modo suo; ut dicit Glossa, Honorate quidem honore reverentiae. Rom. 12, Honore invicem praevenientes, quia in omnibus est Dei imago, quae est ratio honorandi. « Fraternitatem diligite, » ut et majores diligant minores sicut fratres. Frater enim est nomen aequiparantiae. « Deum timete » timore filiali non servili. Non dicit, nunc diligite vel honorate, quia timor Domini initium est dilectionis ejus, ut

habetur Eccles. 15. « Regem. » quasi Dei ministrum. « Honorificate. » Glossa quasi praecellentem ampliori honore venerandum. Matth. 22. Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Dicit autem, honorificate, idest honorem extra facite. Omnes enim debemus honorare regem interius et exterius. Obsecro vos tamquam advenas, etc. Notandum quod in tota illa epistola quae legitur in Ecclesia Dominica 5 post Pascha, monet nos Apostolus ad tria. Primo, ad abstinentionem a carnalibus desideriis quibuscumque, quoad seipsum, ibi, « Obsecro vos etc. » Secundo, ad honestatem conversationis quo ad proximum, ibi, « Conversationem vestram. » Tertio ad subjectionem humilitatis quo ad Deum, ibi, « Sancti estote etc. » In prima primo notatur admonitionis ratio, ibi, « Obsecro vos tamquam advenas, etc. » Secundo, ipsa admonitio, ibi, « Abstinete vos, etc. »

« Servi, subditi estote etc. » Illic specialiter instruit servos, quibus primo dat documentum. Secundo ostendit adimpletionis meritum, ibi, « Haec est enim gratia. » Tertio inducit exemplum, ibi, « Quia Christus passus est etc. » Dicit ergo, « Servi. » Glossa, Illicque exhortatus est liberos ad subjectionem: nunc hortatur servos ad eandem, dicens, « Subjecti estote, » subiectione obedientiae et reverentiae « In omni timore. » Omne enim et totum et perfectum dicimus, idem, id est in timore filiali; vel in omni timore; scilicet interiori et exteriori. « Non tantum bonis, » quoad Deum. Glossa. Fide, vita, moribus. « Et modestis, » quo ad proximum moderate, scilicet in parentibus et condonantibus quando commissum est aliquid contra eos, « Sed etiam discipulis, » indisciplinatis et indoctis. Glossa. Scholastici sint eruditi: discipuli indocti et agrestes. Alia littera habet, difficilioribus, quasi sint illi qui nihil gratanter accipiunt, similes Holoferni. Nec tamen ista facientes ferocitatem pectoris ejus mitigarunt, Judith 5. « Haec est enim gratia, » id est in hoc acquiritur Dei gratia. Glossa. Per hanc efficitur homo gratus Deo. « Si propter Dei conscientiam, » id est bonam conscientiam, deitatis confortamini, in qua et habitat Deus. Vel propter conscientiam Dei, id est propter intentionem placendi Deo, qua Deus sit nobiscum. Vel propter conscientiam Dei, id est fidem Dei, ut ponatur conscientia pro fide; sicut e contrario, Rom. 14, Omne quod non est ex fide peccatum est. « Sustinet quis, » scilicet patienter sine murmuratione cordis. Et dicit, sustinet, id est, sensualitatem sub ratione tenet, ne scilicet ratio succumbat. « Tristitias, » idest poenas a dominis illatas, unde solet oriri tristitia. « Patiens injuste, » id est sine merito suo. Patitur enim quis juste cum patitur per peccatum: patitur injuste, cum sine suis demeritis patitur, sed ut soli Deo placeat; ut possit dicere illud Psal. Propter te sustinui opprobrium etc. « Quae enim est gratia, » idest acquiritur, vel debetur ex hoc. « Si peccantes, » idest rebelles in servitio dominorum, nolentes eis servire. « Et colaphizati, » idest colaphis caesi a dominis propter hoc, ut dicit Glossa, ut ad obedientiam inducamini, « suffertis, » idest sustinetis. Glossa, idest si exteriorem poenam suffertis, et non amore justitiae, nullum praemium accipietis. « Sed si bene facientes, » idest quamvis bene facientes, et dominis vestris ut debetis, obedientes. « Patienter, » sine murmuratione et indignatione, « sustinetis. » Glossa, mala illata a dominis. « Haec

« est gratia, » idest per hoc acquiritur gratia. « Apud Deum, » patientiae vestrae remuneratorem. Infra 5, Si quid patimini propter justitiam, beati. « In hoc enim. » Glossa, ut patiamini. « Vocati estis, » ad fidem. 2 ad Tim. 5, Omnes qui pie volunt vivere in Christo etc. « Quia Christus passus est pro nobis etc. » Illic introducit exemplum passionis Christi. Primo ostendit in Christo patiendi causam. Secundo, patientis innocentiam, ibi, « Qui peccatum non fecit. » Tertio passionis efficaciam, ibi, « Qui peccata nostra etc. » Efficaciam autem tangit quadruplicem: scilicet pro peccatis mortuorum satisfactionem, vivificationem, sanationem, ibi, « Cujus livore etc., » et errantium reductionem, ibi, « Eratis enim sicut oves errantes. » Dicit ergo, « Quia et Christus: » quasi dicat: debetis pati exemplo Christi. Glossa, Multum glorificat servos, quos beneficientes et absque culpa vapulantes affirmat imitatione dominicae passionis. « Passus est, » non dicit quid, ut sic innuat sustinuisse omne genus passionis. Psal. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Pro nobis, tam Apostolis quam aliis, tam praesentibus quam absentibus seu futuris. Christus enim pro omnibus mortuus est, 2 Corinth. 5. Vel pro nobis, idest loco nostri qui eramus morti adjudicati. Unde passus est, ut nos a morte liberaret; sicut solet dici, ego solvam pro te, idest loco tui. Sicut enim pro membris infirmis curandis, imo pro toto corpore sanando, caput sanum, idest os quod est in capite, aliquando bibit amaram medicinam, ita Christus pro nobis, qui sumus membra ejus, imo pro toto corpore suo quod est Ecclesia, sanando, amaram sustinuit patientiam. Vel pro nobis, idest amore nostri. Joan. 15, Majorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam etc. « Vobis, » scilicet absentibus idest qui ipsam passionem non vidistis, sicut nos praesentes. Ideo dicitur vobis, « Relinquens exemplum. » Cum prius dixisset, Christus passus est pro nobis, quia Apostoli non indigebant exemplo qui ipsum Christum viderant, et passio ejus in animabus eorum erat impressa: dicit, vobis relinquens, quasi retro linquens, sed nobis praesentialiter tradens exemplum. Glossa, tribulationum, contumeliarum, flagellorum, et mortis crucis. Joan. 15, Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et vos faciatis. « Ut sequamini, » quasi a longe, quia cum eo ire non possumus. Gen. 55, Praecedat Dominus meus servum suum, et ego paulatim sequar vestigia sua, sicut video parvulos meos posse. Matth. 26, dicitur de Petro quod secutus est Jesum a longe usque atrium principis sacerdotum. Joannes autem sequutus est de prope: in quo intelligitur bona vita: sed Petrus de longe, in quo intelligitur scientia. Interpretatur enim Petrus agnoscens. « Vestigia ejus, » non rem. Job 55, Vestigia ejus sequutus est pes meus. Sed contra dicitur Eccles. 2, Quid est homo ut possit sequi regem factorem suum? Responsio, vestigia divinitatis homo non potest sequi, quia sicut dicitur, Job 11, Celsior caelo est et quid facies? Profundior inferno etc. Sed vestigia humanitatis potest. Bernardus, Omnes viae Christi secundum carnem sunt spontanea paupertas, cumolata vilitas, tam assumpta quam illata poenalitas. « Qui, » Christus. « Peccatum non fecit, » in opere: quasi dicat: debetis sequi vestigia ejus, ut scilicet sine culpa pati non timeatis. « Nec inventus est dolus in ore ejus, » idest in sermone seu locutione. Dolus,

idest falsitas vel simulatio. Et dicit non est inventus, scilicet a scribis et pharisaeis qui eum observabant ut caperent eum in sermone. Matth. 27, Et quod non peccavit ostendit per partes. « Qui cum » malediceretur, » idest blasphemaretur verbo; Joan. 8, Nonne bene dicimus nos quia samaritanus es etc. « Non maledicebat. » Patet ibidem, Ego quidem daemonium non habeo. Contra: dixit Judaeis Joan. 8, Vos ex patre diabolo estis. Et Matth. 12, Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Et alibi Matth. Vae vobis scribae et pharisaei etc. Responsio, Dura correctio procedens ex charitate non est contumelia: sed procedens ex livore vindictae et ex intentione conviciandi, est contumeliosa. « Cum pateretur, » gravissimum crucis tormentum facto. « Non comminabatur, » sed orabat pro eis. Luc. 23, Pater ignosce etc. Et nota quod dicit, cum pateretur, alias enim charitative eis comminabatur. Lucae 15, Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Matth. 10, Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii quam illi civitati. In quo instruit nos, quod quando infertur nobis contumelia vel injuria, locus est patientiae non correctionis; quia tunc videretur plus procedere ex vindicta et impatientia quam ex charitate et misericordia. Sic ergo Christus patiebatur, non ex necessitate vel coactione. « Tradebat » autem, » autem pro sed, idest sed voluntarie tradi se permittebat. « Judicanti se injuste, » scilicet Pilato, et pontificibus Judaeorum. « Qui peccata nostra, » communiter omnium, ut dicit Glossa, Ipse et non alius. Sicut filii Israel imponebant hirco emissario, Levit. 16. « Pertulit, » idest perfecte tulit. « In corpore, » quod morti pro nobis exposuit. « Super lignum, » crucis; ut qui per lignum crucis vincebat, per lignum quoque vincebatur. Hoc est lignum benedictum, de quo Sapient. 14, Benedictum lignum, per quod fit justitia. Vel lignum salutiferum, in eodem, Transeuntes mare per ratem liberati sunt. Pertulit inquam, « Ut peccatis mortui, » sicut ipse mortuus est mortali vita veteri et passibili. Et dicit peccatis mortui, idest a peccatis separati, sicut mors est separatio animae a corpore. In mortuo enim non est sensus neque motus. Sic nec in nobis debet esse sensus idest affectus peccati ad intra, nec motus sive opus ad extra. « Justitiae vivamus. » Sicut ipse resurgens vivit nova vita gloriosa, Rom. 6, Quomodo Christus resurrexit a mortuis, ita et nos in novitate vitae ambulemus. « Cujus livore, » idest summa dilectione. Glossa, sola dilectione, consequens pro antecedente. Amor enim summe intensus facit evanescere spiritum, et sic relinquitur color pallidus vel lividus. Poeta, Palleat omnis amans. Hac inquam dilectione. « Sanati estis. » Ephes. 2, Propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui in peccatis, convivificavit nos. Vel ejus livore, idest passione inferente ejus carni livorem, sanati estis a morbis, scilicet peccatorum vestrorum. Vel ejus livore, idest carne livida, vel Judaeorum invidia, ut exponit Glossa. Sed quomodo sanati sumus per Judaeorum invidiam? Responsio, Occasionaliter: quia per invidiam eorum traditus est ad mortem, per quam mortem sanati sumus. « Eratis enim: » quasi dicerat, eo indigentes cum essetis infirmi. Eratis enim praecepue vos de indigentibus orti. « Sicut oves, » sine pastore, « errantes, » per diversa abrupta vitiorum, vagan-

tes, morsibus luporum expositi, saepius in poenam puniti et dilacerati. « Sed conversi estis, » qui prius eratis aversi, « nunc, » idest tempore gratiae et passionis Christi gratuita. « Ad pastorem, » idest Christum: qui ad modum boni pastoris ovem perditam requirit, Luc. 15, dicens, Nonne dimittit nonaginta novem etc. Inventam reportat et reducit ad ovile. Isa. 40, Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit. « Et episcopum animarum vestrarum, » idest Christum, qui est pontifex futurorum bonorum. Ad Hebr. 12, Animarum dicit, non possessionum, sicut multi moderni intendunt possessionibus, non animabus. Jerem. 5, Quasi custodes agrorum facti sunt. Christus dicitur animarum pastor, eas reficiendo: Episcopus vero, idest superintendens et visitator, ut dicit Glossa, eas a malo custodiendo et corrigendo. Nota, in hoc quod dicit, Qui peccata nostra etc. maxime nobis manifestatur dilectio Salvatoris. Primo, in causa patientiae, quia non pro amicis, sed pro inimicis animam suam posuit. Hoc notatur cum dicitur, Peccata nostra. Item supra illud, Christus pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis. Secundo, in qualitate et quantitate passionis; quia non quamcunque mortem, sed vilissimam et gravissimam elegit sibi mortem, crucis scilicet; quod notatur cum dicitur, Super lignum. De hujus mortis vilitate dicitur Sapient. 2, Morte turpissima etc. De ejus acerbitate dicitur Thren. 1, O vos omnes qui transitis per viam etc. Tertio in totalitate patientis; quia non in uno membro ut capite truncati vel transfossi, sed in quolibet. In primis in capite coronam mirabilem spineam, in pedibus et manibus clavos, in latere lanceam. Quod notatur, ibi, « In corpore » suo, » toto scilicet. Unde Isa., A planta pedis etc. Volve et revolve illud Dominicum corpus, et ubique invenies dolorem, ubique cruorem. Quarto in solutione praemii superabundantis, quod notatur ibi, « Pertulit » Notatur autem abundantia, quia plus solvit quam homo debuit. Unde Augustinus, Si aequa pensetur lance culpa hominis et pretium redimentis, non tantum distat oriens ab occidente, vel centrum a summo caeli cardine.

CAPUT III.

« Similiter et mulieres etc. » Supra monuit ad bene vivendum in se; hic monet ad convivendum in membris suis. Et primo specialiter conjuges. Secundo generaliter omnes fideles, ibi, « In fide » autem omnes unanimis. » In prima parte primo monet mulieres. Secundo viros, ibi, « Viri » similiter. » In prima igitur parte primo monet mulieres ad subjectionem virorum. Secundo ad sui decentem ornatum, ibi, « Quarum non sit » extrinsecus etc. » Tertio proponit utriusque exemplum, ibi, « Sic enim aliquando etc. » Dicit ergo, « similiter, » idest: Ita servi et liberi debent esse subditi propter Deum. « Similiter et mulieres subditae sint, » subjectione obedientiae et reverentiae. Nam et si quo ad debitum conjugale sint pares et sociae, ideo quia de costa formatae, tamen quo ad ministrationem et disciplinam debent esse subditae, quia vir est caput mulieris. 1 Corinth. 11, « Vir » ris suis. » Glossa. Non adulteris. « Ut et si qui, » scilicet mariti. « Non credunt verbo. » Glossa, Evangelii vel verbo fidei. « Per mulierum conversa-

« tionem, » scilicet bonam. Glossa. Bene se habentium et humiliter patientium. « Sine verbo. » Glossa, praedicationis. Efficacior quippe est, ut ait Bernardus, vox operis quam sermonis. Et dicit, sine verbo: non enim debet mulier praedicare verbo, sed exemplo. 1 Tim. 2, Docere mulierem non permitto. « Lucrifiant, » idest convertantur ad fidem. Sicut dicit Glossa 2 Corinth. 7, Sanctificatur vir infidelis per fidelem mulierem. « Considerantes, » viri increduli. « Sanctam conversationem vestram. » Ex tertia persona transit ad secundam, dirigens sermonem ad mulieres, ut ex modo loquendi qui magis est familiaris alliciat eas ad bonum. Conversationem dico habitam et conservatam. « In timore, » scilicet Dei, qui est principium et custodia sanctitatis. Gregorius, Anchora cordis timor. Ecel. 27, Si non in timore Dei te tenueris instanter, idest cito, subvertetur domus tua.

« Quarum non sit etc. » Hic hortatur ad sui decentem ornatum: quarum, scilicet mulierum, cultus exterior « Non sit extrinsecus capillatura. » Plicatio sive tricatio capillorum. Alia litera habet capillorum implicatio sicut fit in tortis erinibus. Glossa. Videtur quod mulieres eorum qui in tribulatione erant contemnebant viros suos, et ut aliis placerent se pulchre ornabant. Sed contra. 1 Corinth. 11, Mulier si comam nutriat, gloria est illi. Responsio. Nutrire potest, sed non debet artificialiter se ornare vel ostentare ad alios ad libidinem excitandam; sed debet habere velamen super caput suum propter Angelos, idest clericos, 1 Corinth. 11. Vel capillatura dicitur capillorum propriorum curiosa aptatio vel capillorum alienorum appositio, « aut, » supple non sit mulierum cultus, « Circumdatio auri, » idest ornamenta aurea circumdantia, ut sunt coronulae aut circuli aurei, « aut, » supple non sit, « Indumenti vestimentorum cultus, » idest indumenta nimis chara vel pretiosa super alia vestimenta, quibus in festis utantur: ut dicatur indumentum vestimentorum sicut virgo virginum. Cyprianus 9, Serico et purpura indutae, Christum induere sinceriter non possunt auro et margaritis et monilibus adornatae, ornamenta cordis et pectoris perdiderunt. Quod si Petrus mulieres admonet coercendas qui excusat cultus illarum per maritos, quanto magis id observare virginem fas est cui nulla ornatu sui competit venia? Intelligitur autem hoc de virgine non desponsanda, sed in virginitatis proposito permansura. Et nota quod si hoc non licet mulieribus, multo minus viris; unde Gregorius in homil. Pensate quae culpa sit viris appetere a quo curavit pastor ecclesiasticus et feminas prohibere. Ex textu igitur et Glossa quae dicunt quod serico et purpura indutae Christum induere non possunt, videtur quod ornatus mulierum sit illicitus, immo quod sit peccatum mortale. Nihil enim impedit induere Christum, nisi peccatum mortale. Iterum Gregorius, Si cultus pretiosarum vestium culpa non esset, nequaquam evangelica lectio tam vigilanter dixisset, quod dives qui in inferno torquetur, purpura et bysso induchatur. Contra: Glossa dicit hic quod per maritos possunt se excusare mulieres. Nempe de bigamia dicit Augustinus, quod peccatum non erat, quando mos erat: ergo mos regionis et debitus finis, si non potest aliter maritum suum de adulterio revocare, excusant. Responsio. Quidam dicunt simpliciter quod ornatus nimis est illicitus, nec dignitas personae, nec mos regionis vel civita-

tis excusat a toto, sed a tanto, sed solum ista causa ut vir ab adulterio revocetur. Alii dicunt quod si non faciat causa superbiae, vel vanitatis, vel provocandi adulteros, sed ut servetur mos regionis vel gradus dignitatis vel revocetur vir a fornicatione, non est peccatum majus vel minus, mortale vel veniale secundum radicem, vel secundum causam. Alii dicunt quod in illis ornatibus, in quibus fit praejudicium naturae, sicut in pictura faciei et hujusemodi quae pervertunt naturam, solum hoc excusat, ut vir ab adulterio revocetur, non conditio personae, nec consuetudo loci. In aliis vero excusant et consuetudo loci et dignitas personae. Gregorius et Cyprianus loquuntur de ornatibus se propter superbiam, vel ut placeant adulteris. « Sed qui absconditus est homo, » quasi non sit cultus mulieris exterior, sed potius « Cor- » dis, » idest homo interior, scilicet ratio, « Qui » absconditus est » inquam, aliis hominibus et soli Deo cognitus. 1 Reg. 17, Homo videt ea quae foris patent, Deus autem intuetur cor: homo inquam manens, « In incorruptibilitate spiritus, » quamvis non corporis. Glossa, Quia exterior homo videtur corruptus et beatitudinem integritatis, quae est proprie virginitatis, habere destitutus, imitami incorruptionem spiritus per abstinentiam; et quod corpore non potestis mente praestare: has enim Christus divitias, et haec vestrae conjunctionis quaerit ornamenta. Et Pythagoras, Vera ornamenta matronarum pudicitia, non vestes sunt. Spiritus inquam, « Quietis » ab operatione mali « modesti, » modum servantis in operatione boni: vel quieti in adversis, modesti in prosperis, « Qui, » scilicet spiritus quietus et modestus, « Est in conspectu Dei locuples, » in divitiis spiritualibus Deo placentibus, de quibus Isaiae 53, Divitiae salutis sapientia et scientia. « Sic » enim aliquando, » hic ponit exemplum. Sic enim aliquando, idest tempore patriarcharum et ante tempus gratiae, quanto magis nunc, « Et sanctae » mulieres, » uxores sanctorum, « Sperantes in » Deo. » Glossa, Non in ornatu vestium, sicut mulieres lascivae. « Ornabant se, » Interius non exterius, non vestibus sed moribus. Augustinus, Nec affectetis vestibus placere sed moribus. « Sub- » jectae propriis viris, » Subjectione reverentiae et obedientiae. » Glossa, Etiam in his quae videbantur gravia. Genes. 5, Sub potestate viri eris, « Sicut Sara, » quae est exemplum sanctarum mulierum, sicut Abraham virorum. Isaiae 51, Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quae peperit vos. « Obediebat Abrahae Dominum » eum vocans, » Glossa, Ex reverentia, Genes. 18, Postquam senui et dominus meus vetulus est etc. « Cujus, » scilicet Sarae, « Estis filiae, » Imitatione fidei etsi non successione generis. Erant enim proselytae, « benefacientes, » in agendo et maritos honorando, « Et non pertinentes ullam turbationem. » In patiendo si aliquid mali inferatur a maritis vel a persecutoribus. Et nota quod non dicit timentes, quia timere est naturale et omnino eaveri non potest, sed pertinentes, idest perfecte timentes, hoc est supra modum timentes, ita quod bonum inceptum dimittant vel aliquod inconveniens committant. Virtus enim etsi aliquando turbetur, non tamen perturbatur: cadit enim in ipsam turbatio propassio, sed non turbatio passio, secundum illud Proverb. 12, Non contristabit justum quidquid etc.

« Viri similiter cohabitantes secundum scientiam etc. » Hic monet viros ad bene convivendum uxoribus, sicut se bene habere debent mulieres ad viros: similiter viri mariti earum sint, « Cohabitanter, » Reddentes debitum conjugale, « Secundum scientiam, » idest discrete et cum moderamine, non sicut equus et mulus quibus non est intellectus, ut generent filios ad cultum unius Dei. In hoc autem quod dicit cohabitantes, significatur aequalitas in redditione debiti conjugalis. Et nota quod triplex est concubitus. Primus conjugalis qui fit causa concreandae et educandae proles ad cultum Dei. Alius est maritalis et fragilis qui fit causa vitandae fornicationis. Tertius impetuosus et bestialis qui fit causa implendae libidinis, non ut in sua etc. Primus est meritorius. Secundus est peccatum, sed veniale. Tertius est peccatum mortale. De quo Augustinus dicit, quod vehemens amator uxoris adulter est etc. « Impartientes honorem, » scilicet in necessariorum administratione et reverentiae exhibitione. Sic praecipitur Exod. 21, Honora patrem et matrem. Glossa, Si abstinueris a coitu, honorem ei tribuis, « Quasi inferiori vasculo, » idest fragiliori vasculo. Vasculum dicitur corpus mulieris ob susceptionem seminis et conceptionem proles. 1 Corinth. 12, Quae putavimus inferiora esse corporis membra, his abundantiorum honorem circumdamus. Et nota quod dicit impartientes, idest in parte tribuentes. Soli enim Deo honor totaliter est impendendus, « tamquam, » Ecce alia causa, « Cohæredibus vitae et gratiae, » Gratiae quidem in praesenti et vitae aeternae in futuro, « Ut non, » Ecce tertia ratio, « Impediantur orationes vestrae, » scilicet concubitus assiduitate. Beda: impediri orationem officio conjugali commemorat, quia quaerens uxori debitum credo orare non posse. Quod si, juxta Apostoli sermonem, sine intermissione orandum est, nunquam ergo mihi conjugio serviendum est, ne ab oratione cui semper instare jubet ulla praepediat hora. Responsio, Illud Apostoli quod ibi ponit Glossa, Sine intermissione orate, intelligendum est horis et temporibus constitutis. Vel potest dici, quod non cessat orare qui non cessat bene facere. Item ille servire dicitur, qui hoc facit causa libidinis. Vel loquitur de illo qui liber est et solutus, cui non expedit se subdere conjugali servituti, ut tute possit semper vacare orationi.

« In fide autem omnes unanimes compatientes etc. » Supra hortatus est ad bene convivendum fratribus, et specialiter conjuges. Hic vero hortatur generaliter omnes docendo bene conversari etiam inter malos. Allegans primo suae convocationis beneficium. Secundo caeleste praemium, ibi: « Qui enim vult vitam etc. » Tertio adversariorum impotentiam ad nocendum, ibi: « Et quis est qui vobis etc. » Quarto Christi exemplum, ibi: « Melius est enim ut benefacientes. » In prima parte docet qualiter se habeant ad bonos. Secundo qualiter ad malos, ibi: « Nulli malum etc. » Tertio reddit rationem utriusque, « Quia in hoc vocati estis. » Dicit ergo, « In fide autem. » Glossa, Diversas personas, diversas condiciones, diversos sexus docui. Jam nunc omnes admoneo inquam, « In fide autem, tenenda et defendenda quasi fundamento: » omnes, « tam liberi quam non liberi, tam viri quam mulieres, » unanimes, « unum scilicet de fide sentientes, ita quod nec cogitatione discrepetis. Vel unanimes,

idest cor unum et animam unam habentes, non dissidentes. Unde Act. 2, Erat eis cor unum et anima una in Deo. Istud autem quod sequitur, Estote in oratione, non est de textu. Nec antiqui libri habent, nec Glossa exponit. Sed Ecclesia hoc addit in epistola ad ornatum et ad devotionem populi excitandam, vel ad manifestationem scientiae.

« Compatientes, » scilicet miseriis proximorum, ut sic vos ostendatis unius corporis esse membra. Si enim patitur membrum unum, compatiuntur et alia membra. « Fraternitatis amatores, » fraternae unitatis et concordiae conservatores. Glossa, Ne destruat fraternitatem, ne per hoc a fidelibus recedatis, immo nec a Deo. Quia dicit Isidorus, Qui a fraterna dilectione secernitur, a divina participatione privatur. Et notandum, quod amanda est fraternitas ut non ita cito eadamus. Proverb. 15, « Frater qui juvatur a fratre, quasi civitas firma. Item ut si ceciderimus, citius resurgamus. Eccles. 4, Ve soli: quoniam si ceciderit, non habet sublevantem se. Item ut facilius a Deo quod petimus impetremus. Matth. 18, Si duo ex vobis super terram consenserint de quacumque re quam petierint, fiet illis a Patre meo qui in caelis est. » Misericordes, » Bona vestra pauperibus communicando. Glossa, Impendendo in eleemosynas, « modesti, » servantes scilicet modum in omnibus. Glossa, Omnia cum modo facientes, attendentes omnes circumstantias loci et temporis et personarum, « humiles, » ne de his superbiatis. Sicut dicit Glossa, Humilitas omnium bonorum conservatrix est. Gregorius, Qui ceteras virtutes sine humilitate congregat, quasi pulverem in ventum portat. « Non reddentes malum pro malo, » In factis, « Nec maledictum pro maledicto, » In verbis, « Sed e contrario benedicentes, » scilicet sitis. Quod est perfectae et abundantis patientiae. Rom. 12, Benedicite et nolite maledicere, « Quia in hoc vocati estis, » idest ad hoc ut patientiam habeatis, « Ut benedictionem haereditate possideatis, » Benedictionem passivam. Illam scilicet qua dicitur Matth. 23, Venite benedicti Patris mei etc. Possidete regnum etc. « haereditate, » idest in haereditatem, scilicet firmiter et perseveranter, sicut haereditatis possessio firma est: quasi dicat: Bene justum est, ut qui aeternam expectant benedictionem, semper in ore eorum resonet benedictio non maledictio. Glossa, Quod quisque in futuro invenire desiderat, hoc in praesenti meditari et agere satagat.

« Qui enim vult vitam diligere etc. » Hic allegat caeleste praemium. Primo proponens magnitudinem praemii. Secundo docens modum perveniendi, ibi: « Coerceat linguam suam a malo. » Tertio dans fiduciam obtinendi, ibi: « Quia oculi Domini etc. » Dicit ergo, « Qui enim vult vitam diligere. » Qui enim, quasi dicat, debet is benedicere et non maledicere. Vult vitam diligere idest ostendere se dilectionem vitae habere faciendo opera per quae ad vitam pervenitur. « Et videre, » idest videndo habere: in spiritualibus enim idem est videre quod habere, « Dies bonos, » Claritatis aeternae. Dicuntur enim dies gloriae, dies boni, ad differentiam dierum praesentis vitae qui mali sunt, secundum illud Ephes. 5, Redimite tempus quoniam dies mali sunt. Dicuntur autem dies esse in patria pluraliter, non propter successionem quae ibi non erit, quia sol justitiae qui nescit occasum semper lucescit, et utrumque hemisphaerium, rationis infe-

floris et superioris, lumine suae humanitatis et divinitatis illuminabit. Sed dicuntur dies pluraliter propter infinitam durationem. Mich. 5, Egredietur ejus a diebus aeternitatis. Et propter gaudiorum diversitatem in sanctis. « Coerceat, » Ille ostendit meritum, ad perveniendum ad illud praemium. Primo meritum oris. Secundo, meritum operis, ibi, « Declinat autem a malo. » Tertio meritum cordis, ibi, « Inquirat pacem etc. » Dicit ergo, « Coerceat linguam suam, » scilicet freno discretiae taciturnitatis. Ecclesiast. 58, Verbis tuis, facito stateram, et frenos ori tuo rectos. Et dicit, coerceat, idest simul cum extremis suis, quae sunt cogitatio et operatio, arceat. « A malo, » aperto. « Et labia tua ne loquantur dolum, » malum scilicet occultum. Psalm. Tota die injustitiam cogitavit lingua tua, et sicut novacula acuta fecisti dolum. Pone autem duo quibus verba formantur; scilicet linguam interius, et labia exterius. Et nota, arcenda est lingua a malo multiplex: scilicet falso. Sapient. 1, Os quod mentitur occidit animam. Item a nocivo, Psalm. Lingua eorum gladius acutus. Item otioso. Matth. 12, De omni verbo otioso etc. Item a doloso, Psalm. Hic ne loquatur dolum. « Declinet autem a malo. » Glossa. Etiam si datur occasio ut peccet: unde non debet eam accipere sed declinare. Haec est prima pars justitiae. « Et faciat bonum. » Haec est secunda pars justitiae. Primo enim oportet extirpare vitia, quam inserere virtutes. « Inquirat pacem. » Glossa, ut rem absconditam: non autem quaerat eam falso, sed ex animo, unde dicit: inquirat, idest intus quaerat pacem, scilicet futuram, quae exsuperat omnem sensum, Philippen. 4. Vel praesentem, cum Deo et hominibus. Rom. 12, Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. « Et persequatur eam. » Persequatur, idest perfecte sequatur. Glossa, ut rem fugitivam. Hebr. 12, Pacem sequimini et sanctimoniam etc. Inquirat affectu, sequatur effectu. « Quia oculi Domini, » idest respectus divinae misericordiae ad remunerandum. Et dicit in plurali, quia misericordiae Domini multae. « Super justos. » Ad observandum et protegendum eos. Ubi enim amor, ibi « oculus. » Deus autem justos diligit, ut habetur Psalm. « Et aures ejus, » idest voluntas exaudiendi. « In preces eorum, » idest sunt intentae ad exaudiendum. Psalm. Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat? Dicit autem, in preces, ad significandum, quod celeriter exaudit. Isa. 65, Antequam clament ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam. « Vultus autem Domini etc., » idest indignatio quae in vultu solet apparere. « Super facientes mala. » Ut puniat eos. Nec dicit, super, quasi dicat, puniet eos, aut supra condignum, vel aliter: sed notat eorum punitionem. Psalm. 20, Pones eos ut cilicium ignis in tempore vultus tui. Tota auctoritas ista sumitur ex Psalm. 55: videlicet, Benedicam Dominum in omni tempore.

« Et quis est etc. » Ille allegat impotentiam adversariorum ad nocendum. Ubi primo excludit metum persecutoris. Secundo suadet audaciam confessionis, ibi, « Dominum autem Jesum Christum. » Tertio inponit modum audaciae, ibi, « Sed cum modestia. » Metum autem persecutoris excludit. Primo, negando persecutionis nocumentum. Secundo, asserendo profectum, ibi, « Sed et si quid patimini propter justitiam, beati. » Tertio, inducendo au-

toritatem ad ipsum, ibi, « Timorem autem eorum etc. » Dicit ergo, « Et quis est. » Glossa. Ideo debetis declinare a malo et facere bonum, quia nemo potest vos retrahere si perficere volueritis; imo prosunt dum nocere volunt. Et quis est, an homo aut diabolus. « Qui vobis noceat, » idest nocere potest, vos a bono violenter retrahendo, et ad malum violenter impellendo. « Si boni, » genitivi casus et neutri generis. « Aemulatores fueritis, » idest zelantes bonum, vel amatores boni aut imitatores: quasi dicat: Nullus nocebit. Beda, Perfectum boni aemulatores nemo laedere potest. Glossa, Si verba contumeliosa, si rerum damna, si inferantur corporeum tormenta, non nocent, sed patientiam exercent. « Sed et si quid: » quasi dicat: non nocent, sed prosunt. Item quasi dicat, modicum quid est, « patimini. » In praesenti tempore. « Propter justitiam. » Viae tenendam, et patriae consequendam. « Beati » estis jam in spe, tandem in re. Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Multiplex est ratio quare debemus pati. Primo, ut sic Christi vestigia sequamur. 1 Petri 2, Christus passus est pro nobis obediens usque etc. Secundo, ut sic sanctis conformes simus. 1 ad Tim. 5, Omnes qui pie volunt vivere in Christo etc. Tertio, ut consolationum Christi et sanctorum participes simus. 2 Corinth. 1, Sicut abundant passionem Christi in nobis, ita et per Christum etc. Quarto, ut in bono gratiae conservemur. 1 Pet. ult., Deus autem omnis gratiae qui vocavit vos in aeternam gloriam suam in Christo Jesu, modicum passos ipse perficiet. Quinto, ut per hoc peccata vitemus. 1 Pet. 4, Qui passus est in carne, desiit a peccatis. Sexto, ut animae a daemonibus praeserventur seu custodiantur. 1 Pet. 4, Qui patiuntur secundum voluntatem Dei fideli creatori commendant animas suas. Septimo, ut in aeternum remuneremur. Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum caelorum. Eccles. 1, Usque ad tempus sustinebit patiens. Cum hoc ita sit, « Timorem eorum etc., » scilicet persecutorum, idest timoris materiam. Glossa, Quae in eis timenda videtur, ut sunt regia potestas et hujusmodi. « Et non conturbemini, » idest quamvis terreamini, fortassis secundum sensualitatem: non tamen conturbemini, secundum rationem. Glossa. Recedendo a fide et dilectione Dei. Sumitur autem haec auctoritas ex Isaia 8. « Dominum autem, » autem ponitur pro sed, « Christum. » Qui Dominus est, secundum divinitatem. Christus, idest unctus, secundum humanitatem. « Sanctificate, » idest sanctum ostendite. Vel sanctum, idest firmum facite eum in corde firmiter retinendo. Et sit non tantum oris sed cordis intentione, sicut Deus dicitur exaltari. « In cordibus vestris, » non tantum in ore, non tantum in codice. Isa. 8, Dominum exercituum ipsum sanctificate. Vos dico, « parati, » per providam mentis audaciam, « semper, » omni tempore prosperitatis et adversitatis. « Ad satisfactionem. » Per verba et opera, ut dicit Glossa. Per verba, dicendo, sic tenet Ecclesia: sic tenuerunt sancti: et in hac fide mortui sunt. Et per opera, faciendo opera quae decent habentes fidem, idest opera sanctitatis et veritatis. « Omni poscenti vos, » sive fideli, sive infideli. Poscenti, scilicet ad discendum, non calumniandum: secundum illud Matth. 7, Nolite sanctum dare canibus. « Rationem de ea quae in vobis est spe et fide. » Hoc autem fit

duobus modis secundum Glossam. Vel verbo, et hoc pertinet ad sapientes. Vel facto, et hoc ad omnes pertinet. Glossa: duobus modis de fide et spe nostra rationem reddere debemus: ut quaerentibus rectas causas spei et fidei intuemur, et ipsam fidem et spem inter pressuras illibatam teneamus ostendentes per patientiam quod rationabiliter eam conservandam didicimus, pro cuius amore nec adversa pati, nec mortem subire formidamus. « Sed « cum modestia, » in loquendo contra disputandi contentionem et clamorem. « Ex timore, » reverentiae in investigando, ne nimis subtiliora et ardua inquiratis. « Conscientiam habentes, » bonam absque scrupulo peccati mortalis. Glossa, ut quod exterius ostenditis, intus habeatis, ne dicatur hoc quod dicitur in Psalm. 49, Peccatori dixit Deus, quare assumis etc. « Ut in eo quod detrahunt de « vobis, » idest de hoc quod detrahunt vobis. « Et qui calumniantur vestram in Christo conversationem, » falsa crimina imponendo, scilicet persecutores vestri. Conversationem vestram, quo ad mores: in Christo manentem, quoad fidem. « confundantur, » confusione salubri, ut confusi in seipsis, idest tristes et dolentes et verecundi de sua iniquitate, et de offensa Dei, sequantur vos allekti exemplis vestris. Eccles. 4, Est confusio adducens gloriam etc. « Melius est enim, » Ille allegat Christi exemplum. Ubi primo tangit patientis innocentiam. Secundo patiendi causam motivam, ibi, « Ut nos offerret Deo. » Tertio passionis efficaciam, ibi, « Quia et vos. » Quarto passionis gloriam per resurrectionem, ibi, « Per resurrectionem « Jesu Christi » Dicit ergo, « Melius est enim: » quasi dicat: Debetis bene conversari nec dimittere bonum faciendum propter calumniatores. Melius est enim, idest vobis honorabilius est et utilius. « Ut « bene facientes, » scilicet pati, « Quam malefacientes, » idest nihil (1) est pati sine meritis quam pro meritis. Et pati pro meritis in multis est cumulus damnationis. Unde si aliquis bene utitur poena, illa est ad dimissionem sui reatus. Pati vero sine meritis, meritum est. Et hoc, « Si voluntas « Dei velit, » si Deus hoc dare voluerit alicui. Per hoc innuitur quod pati sine culpa est ex voluntate Dei. Distinguit autem hic Glossa tria genera patientium. Quia qui justus patitur, Christum imitatur. Qui vero flagellis corrigitur, latronem dextrum imitatur, qui cum Christo in paradysum intravit. Qui vero nec flagellis corrigitur, sinistram latronem imitatur, qui post crucem in tartarum ruit. Bene dico quod melius est: et hoc patet exemplo Christi. « Quia et Christus semel pro peccatis. » Christum frequenter proponit nobis in exemplum. Et ut dicit Augustinus, Summa christianae religionis est imitari quod colis. « Semel inquam pro « peccatis nostris, » delendis et abluendis. « Mortuus est. » Ad Rom. 6, Mortuus est propter delicta nostra. « Justus pro injustis. » In quo major ostenditur benignitas. Et nota quod dicit, Semel mortuus est, quasi non iterum moriturus: ad destruendam haeresim quae dicit eum semel passum ad redemptionem hominum: et iterum passurum in aere ad redemptionem daemonum. Insuper ad retrahendam falsam securitatem peccantium, quia ita peccant post Christi mortem, quasi pro peccatis eorum esset iterum moriturus. Item moraliter ad significandum quod nos debemus mori semel peccato: hoc est peccatum totaliter et postmodum non

(1) *Lege melius.*

committere; secundum illud Eccl. 21, Fili, peccasti? ne adjicias iterum. « Ut nos offerret Deo, » Patri, scilicet vel in praesenti vitam nostram laudabilem in conspectu Patris ostendendo: vel in futuro nos in regnum Patris introducendo, secundum Glossam. Mortificatos quidem carne, quo ad carnalia vitia. « Vivificatos autem spiritu, » idest vita spirituali. Glossa, Spiritu sancto vel nostro: debemus enim esse mortui quoad carnalia, sed vivi quo ad spiritualia. Rom. 8, Si spiritu facta carnis mortificavimus, vivetis. « In quo. » Glossa ut Deo offerrentur. « Spiritu veniens, » ipse Christus per inspirationem in terram, quamvis nondum per carnem assumptam. Vel spiritu, idest per spiritus Angelicos per quos locutus est hominibus illius temporis, « praedicavit, » non in persona propria, sed per Noe et alios sanctos illius temporis, praedicavit, inquam. « His qui in carcere erant, » carnis scilicet vel peccati vel erroris, vel hujus exilii. Psalm. 141, Educ de carcere animam meam. Non enim erant de se valentes egredi per seipsos. Alia littera habet, in carne conclusi erant, idest carnalibus desideriis. Vel in carne, quasi in corpore corrupto. quod dicitur carcer, quia corpus quod corrumpitur aggravat animam. His dico. Qui increduli fuerant, » ipsi praedicanti poenitentiam. Et diluvium futurum comminanti, « aliquando, » scilicet ante diluvium « Quando expectabant Dei patientiam. » Putantes quod Deus patienter sustineret eos; vel quando expectabat eos, scilicet ad poenitentiam, Dei patientia differens vindictam. Unde Isa. 20: Propterea expectat vos Deus ut misereatur vestri. « In diebus « Noe. » Gen. 6, Luc. 17, Edebant, et bibebant, nuptui tradebant etc. et venit diluvium etc. « Cum « fabricaretur arca, » in conspectu eorum ad terrorem, « In qua, » scilicet arca, « Pauci » credentes. Glossa, qui spem in Deum habebant, « Id « est octo animae, » pars pro toto, id est octo homines, scilicet Noe, uxor ejus, tres filii ejus, et eorum uxores. « Salvae factae sunt per aquam. » Arcam in sublime erigentem; sicut dicitur quod navis salvatur quae vadit per aquam. Aliqui libri habent per arcam: sed credo quod fictio est. Notandum quod per arcam significatur Ecclesia, quae collecta est de diversis fidelibus, sicut arca composita fuit de diversis lignis in qua pauci respectu damnatorum salvantur: quia Matth. 7 dicitur, Arcta est via quae ducit ad vitam, et pauci inveniunt eam. Pauciores ambulant per eam, sed paucissimi perseverant in ea, et finem vitae assequuntur. Per hoc autem quod dicit quod octo animae salvae factae sunt, dat intelligere quod nullus salvatur qui non habet fidem resurrectionis, quae significatur per octonarium, quia Christus octava die resurrexit, et generalis resurrectio erit octava aetate. Ista salvatio est per aquam baptismalem. Vel per aquam, idest per tribulationem. Psalm. Transivimus per ignem et aquam etc. « Quod, » idest ejus simile. « Vos, » scilicet credentes. « Nunc, » scilicet tempore gratiae. « Facit baptisma, » existens « similis formae. » Glossa. Per omnia assimilatum illi arcae; quia quicquid tunc carnaliter, hic geritur spiritualiter. Sicut enim arca fuit de lignis levigatis, id est dolatis: sic Ecclesia Christi de sanctis per angustias et tribulationes dolatis et afflictis. Item sicut arca fuit de lignis imputrefactilibus seu imputribilibus: sic Ecclesia de incorruptis hominibus. Item in arca pauci salvati sunt, scilicet tantum octo

animae, per quod signatur paucitas salvandorum. Matth. 22, Multi sunt vocati, pauci vero electi. Unde nota quod paucitas salvandorum praefigurata fuit tempore legis naturae, quando scilicet omnes (1) exceptis octo qui salvati sunt in arca diluvii, sicut habetur hic. Item fuit praefigurata tempore legis Mosaicae; ubi legitur Num. 14, de omnibus quos eduxit dominus ex Aegypto, fere sexcentis millibus per desertum (per quod significatur poenitentia) non intrarunt nisi duo terram promissionis, scilicet Josue filius Nun, et Caleb filius Jephonne. Item fuit praefigurata tempore prophetarum, quando filii Israel ducti sunt in captivitatem, et pauci relictii sunt in terra promissionis. Ezech. 12, Relinquam ex eis viros paucos a gladio et fame et pestilentia. Unde Psalm. Pauci facti sunt et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore. Sed tempore gratiae fuit actu expressa et annunciata. Matth. 22, Multi sunt vocati, pauci etc. Item per Noe homines salvi facti sunt in arca: sic per Christum in Ecclesia. Noe enim requies interpretatur; et significat Christum, in quo est requies animarum. Item quia extra arcam non est aliquis salvatus: sic nec extra Ecclesiam. Item multiplicatis aquis elevabatur arca: sic per tribulationem crevit Ecclesia. Baptisma ergo quod salvat nos est similis formae. Non illud baptismum in quo tantum est « Depositio, » id est ablutio « Sordium carnis. » Sicut est baptismus in aqua, sine spiritu: qualis baptismus Judaeorum, de quo Matth. 18. Et baptismus Joannis, de quo Joan. 1, Ego baptizo vos aqua, etc. Qualia etiam sunt baptismata haereticorum et omnium fide accedentium. Sed baptismus in quo est « Interrogatio bonae conscientiae. » Glossa. Exigitur a baptizato pura conscientia per Ecclesiae ministrum baptizantem; scilicet de observantia rectae fidei et morum. Utrum scilicet baptizandus credat: utrum pompis diaboli abrenunciet, quod fit in catechismo. « In Deum. » Conscientiae dico tendentis in Deum per fidem. Tale autem baptismum, ad quod cum bona conscientia acceditur, salvos facit. Salvat, inquam, « Per resurrectionem » exemplar. Quia sicut Christus resurrexit a morte ad vitam: sic nos in baptismo a vitiis in virtutes. Rom. 6. Sumus cum illo per baptismum in mortem ut quomodo surrexit Christus a mortuis, ita et in novitate vitae ambulemus. « Jesu Christi, » qui, scilicet Christus, « Est in dextera Dei, » id est in supremo loco beatitudinis. Vel in ejus aequalitate secundum divinitatem. Vel in potioribus bonis ejus secundum humanitatem quae per dexteram significatur. Matth. ultimo. Sedet a dextris Dei. « Deglutiens, » id est destruens plena mortis victoria. « Mortem, » in resurrectione in se secundum rem. In nobis per spem. In hoc quod dicit, deglutiens, notatur plena mortis victoria: ut sicut quod destruitur non apparet, sed tunc absorbetur, sic in eo per resurrectionem. Nullum enim vestigium mortis apparuit. 1 Cor. 15. Absorpta est mors in victoria. Item in hoc notatur desiderium mortis Christi pro salute humani generis: quod enim deglutitur avide sumitur. Luc. 12, Baptismo autem habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur. Item in hoc notatur quod ejus passio fuit amara. Amarac enim passiones cito deglutuntur. Item in hoc notatur quod ejus dolor mortis cito transit, sicut illud quod deglutitur cito transit. Hoc autem facit jam

1, Supple perierunt, vel quid simile.

in se, sed etiam faciet in nobis in generali resurrectione, quando praecipitabit mortem in sempiternum. Isa. 51. Unde sequitur, « Ut nos, » qui sumus membra ejus, « Efficeremur haeredes vitae aeternae. » Alia littera habet. « Ut vos efficeremini, » haeredes vitae aeternae, id est possessores ipsius vitae aeternae stabiliter. Augustinus, Vicisti nos in morientibus, vita es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbuisti corpora morientium, temporalis fuit. Victoria qua absorpta est vita resurgentium, aeterna manebit. « Profectus in caelum, » in die ascensionis, Act. 1. Psalm. A summo caelo egressio ejus etc. « Subjectis sibi Angelis, » qui priuserant subjecti secundum rem, tunc subjecti facti sunt secundum manifestationem. Philippen. 2. Ut in nomine ejus omne genuflectatur, caelestium etc. « Angelis » (interlinearis, primus ordo), « Et Potestatibus » (interlinearis, secundus ordo), « Et virtutibus » (interlinearis, tertius ordo). Notandum vero quod ordo appellatur hic Hierarchia secundum Dionysium. Hierarchia enim est ordo divinus. Per Angelos enim intelligitur hic Hierarchia infima. Per potestates media: per Virtutes suprema. Nam Virtus, secundum Dionysium, nomen generale est omnium Angelorum. In omnibus enim reperire est virtutem et operationem. Unde quandoque nomine virtutum, omnes etiam omnium ordinum intelliguntur. Daniel. 3, Benedicite omnes Virtutes Domini Domino. hic autem praecipue intelligitur per Virtutes, tertia Hierarchia: quia virtus est nomen bonitatis et excellentiae, secundum illud, Virtus est optimum de re, et virtus est influentia ultimum de potentia. Et ideo illi qui divinam bonitatem excellentius recipiunt, merito virtutes vocantur.

CAPUT IV.

« Christo igitur passo etc. » Supra instruxit eos ad bene vivendum, et convivendum fratribus; hic vero instruit eos ad compatiendum Christo capiti, id est ad compatiendum, exemplo Christi. Ubi primo animat eos respectu passionum imminentium. Secundo respectu jam praesentium, ibi, « Charissimi, » nolite peregrinari. » Animat autem respectu passionum imminentium: primo, patiendi rationes proponendo: secundo, virtutum armis eos muniendo, ibi, « Estote itaque. » Assignat autem quinque rationes. Quarum prima sumitur ex imitatione Salvatoris. Secunda ex consideratione utilitatis ex hoc provenientis, ibi, « Quia qui passus est in carne. » Tertia ex congruitate temporis, ibi, « Sufficit enim praeteritum tempus. » Quarta ex intentione evangelicae praedicationis, ibi, « Propter hoc enim et mortuos. » Quinta ex propinquitate finis, ibi, « Omnium autem finis. » Dicit ergo, « Christo igitur passo etc. » Glossa. Quia deglutivit mortem, et nos vitae aeternae haeredes erimus. Christo igitur tamquam exemplari praecipuo patiendi. « Passo in carne, » non in natura divinitatis: sed in natura assumptae carnis; quod significatum fuit in ariete immolato, et in Isaac liberato, ut habetur Gen. 22. « Et vos eadem cogitatione armamini, » id est ejus passionem recolite, et patimini pro eo similia. Glossa. Sicut ipse sponte, et nos sponte. Sicut ipse omnia tolerat, et nos toleremus. Et bene dicit, armamini, quia memoria dominicae passionis contra insultus et tentationes diaboli munit et roborat. Bernardus, Tanta est virtus crucis Christi, ut si in mente fideliter habeatur, nulla libido, nulla

peccati praevalere possit invidia: sed continuo ad memoriam ejus, totius peccati et mortis, scilicet spiritualis, fugatur exercitus. Similiter Gregorius, Si passio Christi ad memoriam revocetur, nihil tam durum quod non aequo animo toleretur. Thren. 5, Dabo eis sentum cordis laborem tuum. Nota quomodo Dominus armatus fuit in cruce. Habuit enim in capite quasi galeam, non de auro vel argento, sed de spinis. Habuit loriceam non de aere vel ferro, sed carnem immaculatam de Virgine sumptam; habuit in manibus non lanceam vel gladium, sed magnos clavos manibus affixos: in pedibus quasi calcaria clavos infixos. Pro equo vero habuit ipsam crucem. « Qui passus est in carne, » idest: armamini cogitatione patiendi, exemplo Christi: quia inde provenit utilitas. Quia qui passus est in carne; carnales scilicet concupiscentias per edomationem carnis extinguendo: vel corpus pro justitia martyrio exponendo. Hoc est, duplici modo, secundum Glossam, potest quis Christo crucifigi. Ad Galat. 3, Christo confixus sum cruci. « Desiit a peccatis, » quasi, mortuus peccato intendit Dei servitio. Isidorus, Mori oportet in carne mundo, ne moriamur in anima Christo. Et sumitur hic caro pro toto homine tam interiori quam exteriori. Unde sensus est: Qui passus est in carne, id est, in se toto homine: in anima per contritionem, in carne per macerationem. Talis desiit a peccatis omnibus tam carnalibus quam spiritualibus. « Ut non jam desideris hominum, » hoc est, desideris carnalibus. Sic enim sonat homo in carnalitate. 1 Corinth. 5, Nonne homines sive carnales etc. « Sed voluntati Dei vivat, » id est secundum voluntatem Dei faciendo bona opera. « Quod reliquum est temporis, » id est ad modicum quod restat sibi de spatio vitae, supple ad agendum vel ad vivendum. « In carne, » id est in vita ista corruptibili et fragili. Notandum quod dicit, Quod reliquum est temporis, idest reliquias temporis sui. Forte multa fercula fecit homo diabolo: unam partem temporis exponendo in luxuriis: aliam in superbia et elatione cordis: aliam in gula, aliam in avaritia: saltem reliquias temporis sui det Deo, et vivat secundum voluntatem Dei. « Sufficit enim etc. » Glossa. Jam cessat a peccatis; et merito, quia considerata immanitate scelerum, Sufficit « Praeteritum tempus, » impendisse secundum voluntatem gentium: sufficit tempus praeteritum, imo minus est: quia totum tempus ad poenitentiam est datum. Apoc. 1. Dedit illi tempus ut poeniteat; unde in peccatis expenditur superflue. « Ad voluntatem gentium consummandam: » idest quod expendistis cum gentibus fuistis gentiliter viventes: quasi diceret: de tempore multum amisistis; sed perpetratio peccatorum quam fecistis in tempore praeterito, debet vobis sufficere. Vel ad voluntatem gentium consummandam, idest malorum gentiliter viventium quibus vos conformastis peccando, unde et tempus praeteritum consumpsistis in vanum. « Qui, » scilicet gentiles, vel gentiliter viventes. « Ambulaverunt, » passibus mentis, non passibus corporis de malo in pejus proficiscendo. « In luxuriis, » idest luxuriandi actu. « Desideris, » luxuriandi voluntate, secundum Glossam « Vinolentis, » id est inebriandi consuetudine, quae luxuriae occasio est. Alia litera habet, violentiis in pauperum oppressione, « comessionibus, » epularum solemnium assiduitate, « potationibus, » idest potandi superfluitate. Isidorus, Ebrietas perturbatio-

nem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis. Ideo dicitur Rom. 13, Non in comessionibus etc. « Ebrietatibus et illicitis idolorum cultibus, » in quibus consistit fornicatio spiritualis. Ponitur autem istud ultimum quasi maximum. Unde Sapient. 14, Infandorum idolorum cultura omnis inali causa, initium et finis. Glossa, A parvis ad maximum pervenitur: non quod peccata praecedentia sint parva quae sunt in seipsum vel proximum: sed quia istud est directe in Deum. « In quibus, » vitiis praedictis quae vix reliquistis, « nunc, » scilicet post conversionem vestram, « obstupescunt, » propter insolitam vitae novitatem, « In quo, » idest in qua, « admirantur, » propter vitae magnitudinem et difficultatem, quia stupor est timor ex consueta imaginatione. Admiratio vero est timor ex magna apprehensione. Vel stupor de declinatione mali: admiratio de operatione boni. Glossa, Quasi impossibilis videtur incestuosis castitas, gulosis abstinentia, superbis humilitas etc. « Non concurrentibus vobis, » idest cum eis concurrentibus sive concordantibus. Prov. 1, Pedes eorum ad malum currunt, « In eandem luxuriae confusionem, » scilicet qua sunt, et vos aliquando fuistis. « Blasphemantes, » idest vituperantes vitam vestram, quia jam estis eis dissimiles. Nec curetis de hoc si beneficientes blasphemamini ab eis, « qui, » idest quia ipsi, « Reddent rationem, » scilicet in judicio de operibus suis, Eccles. 11, Cuncta quae fiunt adducet Dominus in judicio pro omni errato, sive bonum sive malum sit. « Ei qui paratus est judicare, » Ad differentiam judicium hujus saeculi, quos oportet causas examinare antequam judicent. Ipse autem novit omnia, unde non indiget tali examinatione; et quia ipse semper est paratus judicare et nos semper debemus esse parati ut judicemur. Matth. 25, Et vos estote parati etc. Judicare inquam, « Vivos et mortuos, » idest illos qui tunc vivi et mortui reperientur, et bonos et malos. Act. 10, Constitutus est a Domino judex vivorum et mortuorum. « Propter hoc enim, » Haec est quarta ratio, quae sumitur ex intentione evangelicae praedicationis. Glossa, « Ideo non debetis curare malorum blasphemationem, quia propter hoc: vel sic, propter hoc, scilicet judicii periculum evitandum, » Et mortuis, » morte spirituali, « Evangelizatum est, » idest praedicatum est verbum Evangelii, « Ut judicentur quidem, » in praesenti a semetipsis, idest puniantur et quasi condemnentur, « Secundum homines in carne, » idest de factis suis humanis quae commiserunt in carne, carnaliter scilicet viventes. 1 Corinth. 11, Si nosmetipsos judicarem, non utique judicarem. « Vivant autem secundum Deum in spiritu, » idest vita spirituali, quae est secundum Deum, idest secundum Dei voluntatem. Rom. 8, Si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. « Omnium autem finis etc. » ita judicabit Deus et non tardabit judicium generale in fine mundi. Judicium autem personale est in morte cujuslibet. « Vel omnium finis, » idest mors, ad quam sicut ad finem omnia terminantur, « appropinquabit, » Eccles. 11, Nescit quod tempus eum praetereat et mors appropinquat. Isidorus, Vita praesens, quia ipsis suis incrementis deficit, brevis est. Suo enim augmento perit, dum illud quod videtur in futuro perfici, in praeterito perit.

« Estote itaque prudentes etc. » Hic animat eos virtutum armis muniendo, ponens septem virtutes.

Primo discretionem. Secundo devotionem, ibi: « Et vigilate in orationibus. » Tertio charitatem, ibi: « Ante omnia. » Quarto hospitalitatem, ibi: « Hospitales. » Quinto liberalitatem, ibi: « Unusquisque sicut accepit. » Sexto loquendi rectitudinem, ibi: « Si quis loquitur etc. » Septimo fidelem ministrationem, ibi: « Si quis ministrat etc. » Dicit ergo, « Estote itaque, » quia scilicet finis appropinquat et incerta est hora, « Itaque estote prudentes, » idest futura praevidentes. Deuteron. 32, Utinam saperent etc. Prudentiam autem praeponit, quia prudentia, ut ait Bernardus, non tam est virtus quam auriga virtutum. Prudentia autem ponitur hic quasi ante custodem seu custodiam. Humilitas vero quasi retro custodiam. « Et vigilate, » ad habendam scilicet prudentiam diligentes et solicii estote, non pigri aut somnolenti, « In orationibus, » non in ludis aut luxuriis, aut comessionibus, aut ceteris malis: sed in orationibus; non in una tantum, sed pluribus. Unde Glossa, frequentibus. Et dicit, Vigilate, sicut dicit Glossa, ne aliud cogitet, quam illud quod deprecatur. Augustinus in Psalmis et hymnis: cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in ore. Item Glossa, Cum stamus ad orandum, omnis carnalis cogitatio absistat: intentio cordis sincera Deum non sono vocis, sed sensu animi orat. Debemus ergo vigilare. Primo ipsum Deum incessanter diligendo. Cant. 5, Ego dormio et cor meum vigilat: quasi dicat: Et in dormiendo cogito de Deo. Secundo ipsum devote laudando, non dormitando sive in particularibus orationibus sive communibus, ut in missa vespers matutinis et aliis horis canonicalibus et Ecclesiasticis. Thr. 2, Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. Tertio ipsum sollicite deprecando, 1 Petr. 4, Idest in isto cap.: Vigilate in orationibus. Quarto ipsum Deum affectuose desiderando. Isaiae 22, Anima mea desiderabit te in nocte, in principio vigiliarum. Notandum: si omnibus vigilandum est, maxime praelatis qui habent custodire gregem etc. Ex prima parte Glossae videtur, quod non valet oratio quae in mente non vertitur. Cujus contrarium patet; quia non possumus vitare, quin aliquid aliud cogitemus. Ex ultima parte Glossae, videtur quod non oportet orare voce. Responsio, ad primum, Non dicit Glossa, quod quis nihil aliud cogitet; sed dicit quod ad hoc est vigilandum. Non enim possumus facere quin alia cogitemus; sed ea cito repellere debemus, ne in eis moram faciamus. Ad aliud dicendum, quod Glossa non dicit orationem vocalem non esse bonam et pro loco et tempore necessariam; sed quia mentalis est melior quae est cum desiderio, desiderium enim animae loquitur Deo. Psalm. 9, Desiderium pauperum exaudivit Dominus; praeparationem cordis eorum audivit auris tua. « Ante omnia, » idest prae ceteris virtutibus. Ipsa enim est mater et forma virtutum, sine qua aliae virtutes nihil valent ad meritum, « mutui, » ab uno alteri reddendam. Rom. 13, Nemini quicquam debeatis nisi etc. « In vobismet ipsis, » idest intra vos in corde, et non tantum in signis exterioribus. 1 Joan. 3, Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Ut, inquam, in vobismetipsis, idest propter id quod in vobis est internum, scilicet imago Dei et non temporalia. « Charitatem, » idest charam dilectionem, spirituales, non carnales. Augustinus, in regula: Non autem carnalis, sed spiritualis inter vos debet

esse dilectio. « Continuum, » non interruptam, « habentes. » Loquitur magis de continua charitate habenda, quam de vigiliis vel orationibus. Quia, ut dicit Beda, Semper diligere valemus; semper autem vigilare in orationibus, fragilitate carnis obstante, non possumus. « Quia charitas operit multitudinem peccatorum. » Ne appareant scilicet ad puniendum. Glossa, ut sit quod puniat Deus. Proverb. 10, Universa delicta operit charitas. « Hospitales invicem, » quia non solum in affectu, sed in effectu est. Sitis hospitales invicem, idest susceptores hospitum, « Sine murmuratione: » quasi dicat: Et si laboretis, fratres recipiendo in hospitio, tamen hilariter hoc facite, non mormurantes de longo labore: « unusquisque: » quasi, sive sit de majoribus, sive de minoribus. « Sicut accepit, » scilicet gratis. Matth. 10, Gratis accepistis, gratis date. « Gratiam, » idest quodlibet donum gratuitum, « In alterutrum, » idest ad utilitatem aliorum, « Illam administrantes: » idest quilibet in alterutrum, sicut membra in uno corpore sibi invicem serviunt. Oculus enim videt toti corpori et pes portat totum corpus. « Sicut boni, » non avari, sed diffusivi, « Dispensatores multiformis gratiae Dei. » Dicit dispensatores, ut innuat, quod talia non sunt dispensanda tamquam nostra, sed tamquam nobis ad dispensandum aliis tradita sive credita. 1 Corinth. 4, Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores etc. Dicitur autem gratia multiformis propter multiplices effectus gratiarum, vel propter diversos habitus virtutum, vel secundum Glossam, Merita multiformis gratiae, idest multipliciter formatae, secundum desiderium uniuscujusque. Hoc est dicere quod usus gratiae formatur juxta applicationem animi ad id quod desiderat. Ut si quis se applicat ad patientiam, magis datur ei usus gratiae patientiae, et sic de aliis, « Si quis loquitur, » idest scientiam et officium loquendi habet. « Tamquam sermones Dei. » Notatur hic qualitas verbi proferendi: ut scilicet sit aedificatorium, sicut sermo Dei: ad Ephes. 4, Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad aedificationem fidei. « Si quis ministrat, » scilicet aliis, idest si quis habet officium ministrandi, sive temporalia, sive spiritualia, « Tamquam ex virtute quam administrat Deus: » idest non reputet se facere ex virtute propria, sed ex gratia divina. 1 Corinth. 4, Quid habes quod non accepisti a Deo? « Ut in omnibus, » factis vestris et verbis, « Honorificetur Deus, » idest totum fiat in honorem Dei. Ad Coloss. 3, Omnia in gloriam Dei facite, « Per Jesum Christum Dominum nostrum, » tamquam per nostrum mediatorem: et merito, quia nobis a Patre per ipsum fluunt, « cui, » scilicet Deo vel Christo, « Est gloria, » in se, « Et imperium, » quo ad alios, « In saecula, » futura consecutiva, « saeculorum, » praesentium sine fine: non quod in futuro sint plura saecula per successionem, sed per aeternitatem quae omnia saecula continet.

« Charissimi, nolite peregrinari in fervore etc. » Hic animat eos ad patientiam exemplo Christi respectu passionum jam praesentium, in quibus jam erant, exhortans eos ad patiendum. Primo perseveranter. Secundo libenter, ibi: « Sed communicantes etc. » Tertio fiducialiter, ibi: « Si exprobramini. » Quarto innocenter, ibi: « Nemo autem vestrum. » Quinto glorianter, ibi: « Si autem ut Christianus. » Sexto humiliter, ibi: « Itaque

« et hi qui patiuntur. » Dicit ergo, « charissimi. » Glossa, Haec bona facite et pro nulla tribulatione cessate. Et vocat eos charissimos. Charos quidem quia homines. Chariores, quia fideles. Charissimos, quia vitae aeternae haeredes. « Nolite peregrinari, » idest reputare vos alienos a Christo capite vel a societate membrorum Ecclesiae. Vel nolite peregrinari, idest a stato fidei, ac ab amore Dei alienari. Qui enim peregrinatur locum suum dimittit. Locus autem animae Deus est, a quo non debemus peregrinari. « In fervore, » idest tribulationis ardore. Unde tribulatio camino et fornaci comparatur. Eccles. 27, Vasa figuli probat fornax. Quia, ut dicit Gregorius, quod forma auro, quod flagellum grano, hoc facit tribulatio viro justo, « Qui ad » tentationem vobis sit, » idest ad probationem. Et sic ad bonum vestrum; et ideo non debetis inde facere damnum vestrum. Solet enim Deus tentare bonos. Genes. 22, Tentavit Deus Abraham etc. « Quasi novi aliquid vobis contingat, » quod scilicet non contigerit aliis: quasi dicat: Tentari et persecutiones pati non est novum, sed antiquum, et frequens: nec factum solum vobis, sed omnibus sanctis. 2 Timoth. 3, Qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. Alia litera habet, Nolite mirari in fervore etc. Et hoc dicitur quibusdam, qui quamdiu sunt in saeculo, non sentiunt tentationem aliquam: sed statim quando sunt aggressi poenitentiam vel religionem, tentantur et de hoc mirantur, sed non est mirandum. Et dicit Gregorius. Illos pulsare diabolus negligit, quos quieto jure se possidere sentit. Christus in deserto tentatus est, Matth. 4. Judith. 11, Dixit Holofernes, Nunquam volui nocere viro, qui voluit servire Nabuchodonosor. « Sed communicantes Christi passionibus, » idest ad similitudinem ejus patientes. Et dicit, communicantes, quasi in parte capientes, quia ad fastigium ejus non possumus ascendere. Vel communicantes, idest cum Christo patientes. Et dicit passionibus in plurali, Quia tota vita Christi fuit passio, et quia multa passus est. Matth. 20, Tradetur gentibus ad illudendum et flagellandum et conspuendum etc. « Gaudete. » Pro regis vestri conformitate in praesenti. Jacob. 1, Omne gaudium existimate fratres etc., « ut » scilicet multo gaudio passionum. « In revelatione gloriae ejus, » idest in futuro judicio quando gloria Christi revelabitur, « gaudeatis, » mente, « exultantes, » corpore. Habebunt enim sancti gaudium interius et exterius, spirituale et corporale: non quod gaudium sit in corpore tamquam in subjecto: sed tantum erit gaudium in anima, quod per tripudium manifestabitur, et apparebit in corpore. Psal. 83, Cor meum et caro mea exultaverunt etc. Item Psal. Exultabunt sancti in gloria. Exultabunt primo, de puritate conscientiae. Proverb. 19, Cor gaudens exhilarat faciem, idest conversationem exterioriorem. Eccles. 30, Non est oblectamentum etc. Secundo de virtutis adeptione. Isa. 11, Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me vestimento salutis, idest virtutibus, igitur meritis. Tertio, de bona operatione. Proverb. 21, Gaudium est justo facere justitiam. Quarto, de tribulationum pro Christo perpassione, sicut hic, communicantes Christi passionibus gaudete. Act. 5, Ibant Apostoli gaudentes etc. Quinto de divini auxilii confortatione. Habacuc 3, Ego autem in Domino gaudebo etc. Sexto, de mercedis aeternae promissione. Matth. 5, Gaudete et exultate; ecce enim

merces vestra etc. Septimo, de peccatorum conversione. Philipp. 4, Fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino. Octavo, de profectu conversorum et utilitate: unde illud, Gavisus sum quoniam inveni te cum filiis tuis ambulantem in veritate. « Si » exprobramini: » quasi dicat: etiam debetis gaudere; quia si exprobramini, idest opprobria sustinetis, « In nomine Christi. » Glossa, permanentes in confessione nominis ejus. Vel in nomine Christi idest pro nomine ejus, eo quod a Christo appellamini Christiani. « Beati estis. » Jam in spe, tandem in re. Lucae 6, Beati eritis cum vos oderint homines, et exprobraverint etc. « Quoniam quod est » honoris, » de bono opere. « Et gloriae, » De testimonio conscientiae, « Et virtutis Dei, » in resistantia passionis et tentationis illatae vel oblatae: et sic exponitur de beatitudine. Vel quod est honoris quantum ad animam, quia est magnus honor parificari Angelis miseratione creatoris. Et quod est gloriae, quantum ad stolam corporis, quod et reformabitur. Reformabit enim corpus humilitatis nostrae etc. « Et virtutis Dei, » quo ad impassibilitatem utriusque et incorruptionem. Surget enim in virtute. Et de his tribus, Rom. 2, His qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quaerentibus vitam aeternam. Istud inquam totum « Super vos requiescet. » In hoc notatur quod habebunt jam dicta invisibiliter et inamissibiliter. « Et requiescet super vos spiritus, » scilicet sanctus. « Qui est ejus, » scilicet Christi. Et dicitur Christi, quia procedit ab eo secundum divinitatem, ad confutandum errorem Graecorum. Vel ejus etiam secundum humanitatem, qui ei datus est non ad mensuram. Illic spiritus modo requiescit in nobis per pacem pectoris. In futuro autem, per pacem aeternitatis: tunc requiescet sine omni motu et turbatione. « Super vos. » Non solum in vobis: in quo notatur plenitudo, non solum sufficientiae, sed et supererfluentiae. « Nemo autem » vestrum etc. » Quia beatus qui patitur in nomine Christi. Nemo, inquit, vestrum, scilicet fidelium. « Patiatur quasi homicida, » idest pro crimine suo. Quia ut dicit Glossa, Martyrem non facit poena, sed causa. Ibi enim, ut dicit Glossa, nullum praemium expectatur, sed forte initium est poenae. Quod intelligendum est, si invitus omnino patiatur, aut maneat in voluntate peccati seu peccandi. Tangit autem quatuor crimina, quibus proximo nocetur, quae lex punit. Primo dicit, « homicida, » qui nocet in propria persona proximi. Secundo dicit, « aut fur, » qui in substantia, sed occulte; « aut » maledicus, » qui in fama; « aut » alienorum appetitor, » idest invasor, qui nocet in substantia manifeste. Vel dicitur alienorum appetitor, qui nocet proximo in uxore sua. Ponit autem peccata in proximum, non in se ipsum, quia talia lex puniebat. « Si autem ut Christianus, » idest Christi imitator et discipulus sine culpa sua patitur, « Non erubescat. » Quia pati pro Christo potius est gloria, quam erubescencia. Act. 5, Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii etc., « autem, » pro sed « Glorificet Deum, » scilicet laudando, et ei gratias agendo. « In isto nomine, » scilicet Christiano, pro quo patitur, de hoc quod pro isto nomine dignus habitus est pati. « Quoniam tempus est. » Glossa, Ideo patiendum est pro nomine Christi, quoniam tempus est in praesenti placitum et opti-

mum. « Ut iudicium, » scilicet divinae ultionis, quia nullum apud Christum remanet impunitum, ut dicit Glossa. « Incipiat a domo Dei, » idest a sanctis qui sunt de familia Dei, et numero et merito: terminabitur vero tempore futuro in diabolo; quia boni ponuntur in praesenti temporaliter, mali vero in futuro aeternaliter. 2 Mach. 6, Non enim sicut in ceteris nationibus Deus patienter expectat, ut eos cum iudicii dies venerit, in plenitudine peccatorum puniat. « Si autem iudicium, » scilicet ultionis divinae, incipit « Primum a nobis, » scilicet fidelibus, qui de peccatis poenitendo jam veniam impetravimus. « Qui finis eorum qui non « credunt Evangelio? » scilicet erit: quasi dicat, nullus. Glossa. Si cruciat hic quos amat et flagellat filios: quid debent sperare servi iniqui et nequissimi? Luc. 22, Si in viridi hoc fuerit, quid erit in arido? Proverb. 11, Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? « Et si justus « quidem. » Reddens Deo et proximo quod suum est. « Vix salvabitur. » Glossa, Aestuando, decertando cum magno certamine, et cum magna difficultate. Act. 14, Per multas tribulationes oportet intrare etc. « Impius, » quo ad fidem. « Et peccator, » quo ad mores. « Ubi parebunt, » idest nusquam hic apparere meruerunt, qui a Deo, qui ubique est et locus omnium, se elongaverit. Apparebunt vero, secundum Glossam, in terratico loco, scilicet in inferno, non in caelo vel in mundo. Psal. 56, Quaesivi eum et non est inventus locus ejus. Vel loci est locatum salvare, et locati locum appetere. Hoc autem non est reperire in inferno: ideo non dicuntur esse in loco. « Itaque et hi etc. » Glossa, Quia iudicium incipit a domo Domini. Itaque et hi, scilicet fideles. « Qui patiuntur secundum voluntatem Dei, » idest sicut Deus vult eos pati: scilicet sine culpa sua: unde subdit, « In benefactis: » hi inquam, « commendent animas suas. » Glossa, Commendent animas suas Deo, de se nihil praesumentes, ut hic secundum quod vult purget, et beatificet in futuro. « Fideli creatori, » qui habet voluntatem conservandi, quia fidelis est. Potestatem quia creator est. 2 Tim. 1, Scio cui credidi; et certus sum, quia potens est etc. Unde et Dominus in passione sua Deo Patri spiritum suum commendavit. Luc. 25, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Nota super illud, « Si vix justus « salvabitur etc. » Notandum quod multae sunt causae, quare iustus vix salvabitur. Una causa est, propter meritum nostrorum indignitatem. Rom. 8, Non sunt condignae passionem etc. Secundo, propter corporis et animae contrarietatem: ad Galat. 5, Caro concupiscit adversus spiritum etc. « Tertio, propter carnis gravitatem et corruptionem. Sapient. 9, Corpus quod corrumpitur aggravat animam. Matth. 11, Regnum caelorum vim patitur, et violenti etc. Quarto, propter viae arduitatem. Matth. 7, Arcta est via quae ducit ad vitam. Quinto, propter bonorum operum difficultatem, quia virtus consistit circa difficile. Sexto, propter iustitiae nostrae incertitudinem. Isa. 64, Iustitiae nostrae, tamquam pannus menstruatus. Gregorius, Iustitia vestra ad examen divinae iustitiae adducta, injustitia est et sordet in discretionem iudicis, quod in consideratione fulget operantis. Septimo, propter iudicis distractionem. Psalm. 145, Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Anselmus, Quae nunc

bona esse putas, quaecumque nunc mala esse non putas, apparebunt ibi, idest in iudicio, nudata facie, ingenua peccata.

CAPUT V.

« Seniores ergo etc. » Post exordium in I cap. ponit narrationem in tribus sequentibus cap.: hoc ult., ponit conclusionem, in qua ex praemissis recapitulando infertur. Ponitur primo auditorum exhortatio. Secundo, epistolae commendatio, ibi, « Per « Sylvanum fidelem. » Tertio, scribentis affectio, ibi, « Salutat vos etc. » Auditorum autem exhortatio ad observantiam praedictorum, tria continet. Primo, officium majorum. Secundo, minorum, ibi, « Similiter et adolescentes. » Tertio, omnium, ibi, « Omnes enim invicem. » In prima parte, primo, ponitur exhortationis forma. Secundo, materia, ibi, « Pascite qui in vobis est gregem. » Tertio, finis, ibi, « Ut cum apparuerit. » Dicit ergo, « seniores. » Glossa, Et quia oportet pati, et qui pascuntur, animas suas commendant Deo. Seniores, inquam, quasi aetate, vel cura; scilicet presbyteros; quia presbyter graece, senior latine dicitur. « Qui in vobis sunt. » Non dicit super vos, sed in vobis, quia rector debet esse inter subditos quasi unus ex ipsis, Eccl. 52. « Obsecro. » Non impero, sed per sacra adjuro, insinuando potius charitatem quam auctoritatem, « consenior. » Ego scilicet. Glossa, Favorem captat ex senili aetate: ex hoc etiam innuit, quod magis sibi credendum est, quia in antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia, ut habetur Job 12. « Et testis Christi passionum. Tum quia ipsum patientem vidi: tum quia propter eum multum sustinui. » Qui et ejus, » gloriae aeternae. « Quae « revelanda est, » idest manifestanda. « In futuro, » scilicet in die iudicii. Isaiae. 40, Revelabitur gloria Domini. « Communicator fui, » scilicet in Christi transfiguratione, et in ejus resurrectione mihi facta apparitione. Et de quo obsecrat subdit, « Pascite « inquit, » scilicet verbo et exemplo et spirituali subsidio. Unde ter dictum est Petro, Joan. ult. Pasce oves meas, pasce, pasce. Non dicit, tonde, vel excoria. Jer. 6, Pascet unusquisque eos qui sub manu sua sunt, idest sub jurisdictione. « Gregem Dei, » idest congregationem ovium Christi fidelium. Act. 20, Attendite vobis in universo grege etc. « Qui in « vobis est. » Glossa, Inter vos, vel vos ipsi estis, qui debetis considerare gregem vestrum non tamquam minorem, sed vos communes exhibere ei. Eccles. 52, Rectorem te posuerunt, noli extolli: sed esto in illis, idest inter illos, quasi unus ex ipsis. Contra hoc faciunt saepius multi praelati pascentes semetipsos, et gregem derelinqentes. Ezech. 35, Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Et ibidem, Quod crassum erat comedebatis etc. Postea docet modum pascendi triplicem « sed spontaneae: » non invite, non cupide, non superbe. Unde dicitur, « providentes. » Glossa, Illis subditis de omnibus necessariis tam animae quam corporis. Praelati enim sunt oculi corporis ecclesiastici, et ideo toti corpori debent providere. Cant. 5, Oculi ejus sicut columbae. « Non coacte, » non propter necessitatem inopiae vitandam exerceatis pastorem curam. « Sed spontanea. » Ita quod necessitas victus ad hoc non pertrahat. Non est spontaneus, quem paupertas urget: ut voluntarius, quem cupiditas trahit. « Secundum Deum, » ut nihil nisi divinum praedicetis. Contra illos qui praedicant mendacia propter quae

stum. Et sic sumitur ly secundum, materialiter. Vel secundum Deum, idest servando formam quam Christus servavit, praedicando et providendo in gentibus quantum in se erat. Et sic sumitur hic ly secundum formaliter. Vel secundum Deum, idest ut Deum finem vestrum ponatis, nihil aliud quae- rentes praeter ipsum. Vel propter ipsum, scilicet principaliter. Et sic sumitur finaliter: quasi dicat: Propter ipsum debetis regere et praedicare non temporalia, « Neque turpis lueri gratia, » gratia, idest causa, provideatis vel praediceatis: quasi dicat: Nullius quaestus amor vos compellat, vel dignitatis appetitus; sed amor Dei et utilitas proximi. Unde subdit, « Sed voluntarie, » idest gratuite. Glossa, Cuncta opera religionis debent esse voluntaria. « Neque, » supple, sitis praesentes vel providentes, « Ut dominantes, » alios scilicet vobis imperiose subjectos esse volentes. Et notandum quod dicit, Neque ut dominantes: non solum non dominantes: quia nihil debent exterius praetendere, per quod possit de eis opinari, ut videantur velle dominari, « In cleris, » idest in dignitatibus sorte divinae electionis obtentis. Nam clerus idem est quod sors, secundum illud Psalm. 67, Si dormiatis inter medios clericos etc. Unde removet hic triplex motivum suscipiendi ac exequendi officium praelationis seu praelaturae et praedicationis: scilicet penuriam avaritiam et superbiam, « Sed forma facti gregis, » scilicet sitis, idest exemplar bene vivendi, ut per vos alii informetur ad scientiam et honestam conversationem. Forma inquam non substantialis, sed accidentalis, quae separata a substantia, nihil est. Sic praelatus separatus a grege nihil valet: unde idolum dicitur Zachar. 5, O pastor et idolum derelinquens gregem etc. Item forma ad cuius aspectum informantur alii et concipiant foetus similes. Sicut ad aspectus virgarum oves Jacob concipiebant secundum colores quos videbant, Gen. 19. Sed quomodo possent alios formare qui in seipsis sunt informes et monstruosi? Bernardus, Monstruosa res est sedes prima, vita ima; gradus supremus, status infimus; vultus gravis, actus levis; sermo multus, fructus nullus; ingens auctoritas et animi instabilitas. Vel forma factiva et non fictiva. Gregorius, Informis est vita pastoris qui modo calicem Domini signat, modo talos agitat: qui in avibus caeli lodit, modo canes insugat. Non sic fuerunt forma antiqui praelati, ut apostoli, martyres et confessores, qui non causa dominandi, sed laborandi praelaturas suscipiebant. Philipp. 3, Observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Et haec « Ex animo, » non fiete sicut hypocritae, qui omnia faciunt ut videantur ab hominibus. « Ut cum apparuerit: » quasi dicat, hoc praemium consequemini cum apparuerit, in iudicio scilicet, qui modo est absconditus. « Princeps pastorum, » idest Christus qui est summus pastor (Joan. 10, Ego sum pastor bonus) « percipiat, » idest perfecte recipiat, « immarcescibilem, » idest incorruptibilem, « Gloriam coronam, » idest vitam aeternam quae non habet principium nec finem ad modum coronae. 2 ad Timoth. 4, Reposita est mihi corona iustitiae. Vel coronam vocat immarcescibilem aureolam quae debetur praedicatori Dei; de qua Philipp. 4, Fratres mei desideratissimi, gaudium meum et corona mea.

« Similiter adolescentes subditi estote etc. » Illic ponitur exhortatio minorum, dicens, « similiter, » scilicet ex animo et non fiete, « adolescentes, » qui indigetis repressione et subiectione, quia ado-

lescencia et voluptas vana sunt. Eccles. 11, « Subiecti estote, » non rebelles, « senioribus, » idest praelatis superioribus, eis obediendo. Hebr. ultim., Obedite praepositis vestris et subjacete eis. Bernardus, Magnum est inobedientiae vitium, per quod Angelus caelum homo paradisum et Saul regnum perdiderunt, « Omnes enim invicem etc. » Illic docet officium omnium. Et primo qualiter se habeant ad se invicem. Secundo qualiter ad Deum, ibi: « Humiliamini. » Tertio qualiter ad adversarium, ibi: « Sobrii estote. » Quarto ad hoc promittit eis divinum auxilium, ibi: « Deus autem omnis gratiae. » Dicit ergo, « Omnes enim, » scilicet tam praelati quam subditi. Glossa, Et senes et juvenes debent humilitatem habere: senes regendo, juvenes obsequendo. « Invicem, » minores ad majores, et e converso « Humilitatem insinuate. » Non tantum interius in corde habete, sed etiam exterius in factis et verbis et signis ostendite, ut sitis parati unus alteri subvenire; quod notatur per verbum, insinuate. Quod enim in sinu est, promptum et paratum est. Isidorus, Agnoscat se episcopus servum esse non dominum: talem igitur subditis se praestare debet, ut non solum auctoritate, verum etiam et humilitate clarescat. « Quia Deus super his resistit. » Spiritualiter (1) eos amplius ceteris peccatoribus puniendo, ut patet in Lucifero, « Humilibus autem dat gratiam, » specialiter propter majorem sui examinationem gratia replendo, ut patet in Beata Virgine, Luc. 1. Item habetur Jacob. 4. Notandum de vase, secundum quod magis habet de vacuitate, magis habet de capacitate, si parum perversi (2) nihil. Videat ergo quilibet in seipso quantum habet de vacuitate humilitatis, quia tantum habebit de capacitate gratiae gratum facientis. Et ex quo dat gratiam humilibus, « Humiliamini igitur, » humilitate voluntaria non coacta, « Sub potenti manu Dei, » idest sub Deo qui manum, idest virtutem habet potentem. Unde vel nos humiliabimus nos ei, vel ipsa opprimit nos, quia ipsam ejus manum effugere impossibile est, ut habetur Sapient. 10. Loquitur autem modo humano quo quis solet humiliari, quia videt manum potentem extantem et paratam ad ictum desuper venientem. Et hoc, « Ut vos exaltet, » quia, Qui se humiliat exaltabitur, Luc. 18. « In tempore visitationis, » idest in die iudicii, quando Deus judicabit mundum. Soph. 1, Scrutabor Jerusalem in lucernis et visitabo super viros etc. Vos dico, « Omnem sollicitudinem, » Glossa, corporis et animae, « projicientes, » idest procul a vobis ejicientes. Matth. 6, Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus aut quid bibemus etc. « In eum. » Glossa, Sicut anchora in mari, sicut navis quae est in periculo submersionis, per anchoram quae in profundum maris projicitur, firmatur, et sic secura efficitur: sic qui totum projicit se in Deum, firmatur in ipso. Augustinus, Projice te in Deum; non est tam crudelis ut se subtrahat et te cadere permittat. Psalm. 54, Jacta cogitatum tuum in Domino etc. « Quoniam ipsi cura est de vobis, » scilicet specialis, licet sit ei cura generalis de omnibus. Sapient. 6, Pusillum et magnum ipse fecit, aequaliter est ei cura de omnibus. Unde dicit Psalm. Dominus sollicitus est mei, scilicet specialiter. Notandum est autem quod triplex est sollicitudo: quaedam providen-

(1) *Lege* specialiter.

(2) *Lege* superbus vero nihil.

tiae spiritualis quo ad animam; de qua 1 Corinth. 7, Qui sine uxore est, sollicitus est quae sunt Domini. Secunda est providentia corporalis quo ad corpus; de qua ubi supra dicit Apostolus, Volo vos sine solitudine esse: non quod sit mala ex toto et de se, sed quia impedit a majori bono, scilicet a contemplatione aeternorum. Tertia est providentia curiositatis, de qua Matth. 6, Dico vobis ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis etc. » Ista est superfluitatis vel de praeter necessariis. Prima praecipitur, Rom. 12, Qui praest, in solitudine. Secunda permittitur. Tertia prohibetur.

« Sobrii estote et vigilate etc. » Hic docet qualiter se habeant ad adversarium, nempe resistendo ei. Ubi primo hortatur eos ad vigilantiam. Secundo ad resistentiam, ibi: « Cui resistite. » Tertio subjungit utriusque causam, ibi: « Scientes eandem. » Dicit ergo, « Sobrii estote: » quasi dicat: Ita facite ut et vos collaboretis adjutrici gratiae, et ad hoc sobrii estote corpore. Sobrietas enim multum juvat si habeatur in omnibus actibus nostris tam verbis quam factis, et in maceratione corporis: unde ad Titum 2, Sobrie et pie et juste vivamus in hoc saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae Dei. « Et vigilate animo. » Praeponit autem sobrietatem vigiliis, ut causam effectui. Luc. 21, Attendite ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate. Et hoc necessarium habetis, « Quia adversarius vester, » idest qui semper fidelibus adversatur « diabolus, » idest deorsum fluens. Semper enim deorsum fluit quantum ad se merito. Et intentione quantum ad alios. Isaiae 14, Veruntamen in infernum detraheris, in profundum laci. Vel dicitur diabolus quasi duplicem holum in nobis quaerens, scilicet corpus et animam. « Tamquam leo, per superbiam et elationem, » rugiens, » per continuatam nocendi esuriam, « circuit, » propter malitiae suae fraudem et superbiam infatigabilitatem, « quaerens, » propter fallendi studiositatem, « Quem devoret, » propter sui implacabilem crudelitatem. Unde Job 1, Circuivi terram etc. Glossa, Tamquam hostis obsidens muros clausos. Explorat an sit aliqua pars murorum minus stabilis cujus aditu ad interiora penetret: offert oculis formas illicitas et faciles voluptates et levia esse peccata, ut visu destruat castitatem et omnem virtutem. Aures per canora tentat, ut molliat Christianum rigorem. Linguam convicio provocat. Manum injuriis lacessentibus ad eundem instigat, honores terrenos promittit, ut ecclestes adiciat. Et cum latenter non potest fallere, aperte addit terrores: in pace subdolos, in persecutione violentos. Sicut ergo qui vult accipere castrum aliquod circuit ipsum, videlicet si est ibi in muro aliqua ruptura vel defectus alicujus virtutis per quem possit ingredi. Job 3, Quasi rupto muro et aperta janua irruerunt super me. « Cui resistite, » suggestionibus ejus non consentiendo. Jacob. 4, Resistite diabolo et fugiet a vobis. Glossa, Tanquam debet esse animus paratus ad resistendum, quantum diabolus paratus ad impugnandum. « Fortes in fide, » tamquam scuto. Ephes. 6, In omnibus sumentes sententiam fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Fortitudo terrestri non valet ei resistere, sed solum ecclestis. Job 41, Non est potestas super terram etc. Notandum quod Petrus ponit ex parte nostra quatuor, quae sunt contra quatuor ex parte diaboli. In hoc enim

quod dicitur adversarius, notatur ejus perversitas ut noceat. Zach. 5, Satan stabat a dextris ejus ut adversaretur ei. In hoc quod dicitur leo, notatur ejus fortitudo ne quis ei resistat. Job 41, Non est potestas etc. Item in hoc quod dicitur, Rugiens, notatur ejus crudelitas ne cui pareat. Jerem. 6, Crudelis est et non miserebitur. Item in hoc quod dicitur, circuit, notatur ejus sollicitudo ne quis effugiat. Job 1, Circuivi terram etc. E converso Petrus ponit contra adversarium resistentiam, cum inquit, Resistite. Jacob. 4, Resistite diabolo etc. Gregorius, Non est timendus hostis qui non vincit nisi volentem. Item fortitudini diaboli opponit fortitudinem virtutem; unde dicit, Fortes. Contra crudelitatem opponit fidei mansuetudinem: unde dicit, In fide, ut Ecclesiast. 4, In fide et lenitate sanctum fecit illum. Contra solitudinem ponit vigilantiam; unde dicit, Vigilare. 1 Corinth. ultimo, Vigilare et state in fide. « Scientes, » Ita dico: Resistite illi, « Scientes eandem passionem, » idest consimilem tribulationem et tentationem. « Et fieri, » scilicet diabolo, « Fraternitati vestrae quae in mundo est, » idest fratribus vestris per mundum dispersis: quasi dicat: Non existimetis vos solos haec sustinere a diabolo; imo hoc est commune omnibus sanctis. 2 Timoth. 5, Omnes qui pie volunt vivere in Christo etc. Vel sic: scientes eandem passionem ei quae in mundo est, idest eandem tentationem quam facit diabolus mundanis hominibus, vestrae fraternitati fieri, idest vobis fratribus: quasi dicat: Non putetis evasisse tentationes eo quod fideles estis; imo magis eo ipso cavete. Eccles. 2, Fili accedens ad servitum Dei etc.

« Deus autem omnis etc. » Ille promittit divinum auxilium. Glossa, quod ex vobis est facite. « Deus autem omnis gratiae, » scilicet dator est, videlicet fidei, spei, et aliarum virtutum: vel omnis gratiae, quia bonorum temporalium, spiritualium et aeternorum. « Qui vocavit vos, » vocatione interiori per inspirationem, et exteriori per praedicationem. « In aeternam gloriam suam, » idest ut sitis particeps gloriae suae quae aeterna est. « In Christo Jesu, » idest per Christum Jesum. Vel in Christo Jesu, idest vos existentes in Christo Jesu, sicut membra in capite. Vel in Christo Jesu, idest in fide et pro fide Christi Jesu. Vos dico. « Modicum passos, » respectu praemii quod estis recepturi. 2 Corinth. 4, Id quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis vestrae supra modum in sublimitate gloriae aeternae, « ipse, » scilicet qui vos vocavit, « perfriciet, » in bono. « Confirmabit, » contra malum culpae. « Solidabitque, » contra malum poenae. Vel perficiet rationem cognitionis veritatis. Confirmabit concupiscibilem in amorem bonitatis. Solidabit irascibilem in detestationem totius perversitatis. Vel perficiet contra mundum, confirmabit contra carnem, solidabit contra daemonem. Vel perficiet contra concupiscentiam carnis, confirmabit contra concupiscentiam oculorum, et consolidabit contra superbiam vitae. « Ipsi gloria, » in se. « Et imperium, » ad alios. « In saecula, » consecutiva, « saeculorum, » idest in aeterno, « amen. » Confirmatio est praedicatorum. « Per Sylvanum fidelem fratrem. » Ille ponit epistolae suae commendationem: quasi dicat: Praedicta servare debetis: nam ego per fidelem fratrem (Glossa, Qui mihi necessarius erat, sed causa salutis vestrae eam dimisi) « Vobis, ut arbitror, breviter scripsi. »

Glossa, ut cito possitis intelligere. Et dicit, ut arbitror, quia aliquando qui loquitur putat breve esse quod aliis longum videtur. « Obsecrans, » vos idest ad faciendum adjurans. « Et contestans, » idest testimonio scripturarum affirmans. « Hanc esse veram Dei gratiam, » scilicet fidei Christi quam vobis praedico ad ejus imitationem. Et dicit hanc gratiam esse veram, ad differentiam illius quae vana est; de qua Prov. ult. Fallax gratia et vana pulchritudo. « In qua statis, » idest permanetis juxta doctrinam meam. Vel in qua statis immobiles in adversis. Ad Galat. 4, State et nolite iterum iugo servitutis contineri. « Salutat vos Ecclesia. » Illic ostenditur affectio scribentis. Et primo salutat eos ex parte aliorum. Secundo mandat salutari adinvicem ex parte sua, ibi, « Salutate. » Tertio ipsemet eos salutat, ibi, « Gratia vobis etc. » Dicit ergo, Salutat vos Ecclesia, idest congregatio fidelium. « Quae est in

« Babylone collecta. » Glossa, Romam vocat Babylone propter confusionem multiplicis idololatriae, in cujus medio sancta Ecclesia adhuc rudis et parva jam fulgebat, sicut in Babylone gens Israelitica captiva. Et specialiter, « Marcus, » scilicet Evangelista. « Filius meus, » idest quem baptizavi et instruxi. « Salutate invicem, » in signum scilicet communis fidei et charitatis. « In osculo sancto. » Glossa, pacifico, columbino, non ficto, non subdolo. Hinc inolevit in Ecclesia osculum pacis. Simile, 2 Corinth. 2, Salutate invicem in osculo sancto. « Gratia vobis omnibus. » Sicut a gratia inceptit, ita a gratia finem facit: ut sicut ad locum unde exeunt flumina revertentur, ut habetur Eccl. 10. « Vobis omnibus, » inquam, supple, sit gratia. « Qui estis, » scilicet permanentes, idest qui permanetis fide et opere « In Christo Jesu. » Quia non est in altero salus, Act. 4.

B. PETRI APOSTOLI EPISTOLAE II. CANONICAE

CAPUT I.

« Simon Petrus etc. » Liber iste divisus est in quatuor partes juxta numerum auctorum; vel in septem juxta numerum epistolarum. In prima Petri posita est principaliter instructio in moribus. Hic autem ponitur principaliter instructio in fide. Dividitur autem haec epistola in partes tres. Primo enim provocat ad conservationem catholicae veritatis. Secundo revocat a seductione haereticae pravitatis in secundo capitulo. Tertio subjungit causam utriusque, tertio capitulo. Provocat autem ad conservationem catholicae veritatis quadrupliciter. Primo plenioris eis cognitionem veritatis optando. Secundo ad opera virtutis eos exhortando, ibi, « Vos autem curam omnem. » Tertio pro eis suam in veritate conformandi similitudinem indicando, ibi, « Propter quod vos semper incipiam etc. » Quarto veritatem susceptam eis commendando, ibi, « Non enim indoctas fabulas etc. » In prima parte primo ponitur persona salutans. Secundo personae salutatae, ibi, « His qui coaequalem. » Tertio forma salutationis, ibi, « Gratia vobis. » Quarto explanatio formae, ibi, « Quomodo omnia. » In qua tangitur cognitio quam in eis optat adimpleri. Dicit ergo, « Simon. » Hanc epistolam, ut dicit Glossa, scribit eisdem quibus et praecedentem; scilicet electis dispersionis, proselytis, Ponti, Galatae, Asiae et Bithyniae. Cujus intentio est hortari eos. Et primum bene vivere, contra deceptionem haereticorum, sicut in praecedenti contra persecutiones tyrannorum. Dicit ergo, inquam, « Simon Petrus. » Duo nomina ejus ponit: quorum prius primum fuit ei impositum, et fuit mutatum in secundum. Joan. 1, Tu vocaberis Cephias, quod interpretatur Petrus. Dicitur autem Simon propter obedientiam divinae legis, Petrus propter agnitionem veritatis, « servus, » propter humilitatem conversationis. « Et Apostolus, » propter auctoritatem officii, vel dignitatis. « Apostolus, » inquam, Jesu Christi. Glossa, Nuncius salvatoris et regis nostri, qui auctoritatem contribuit mittendi, « his, » scilicet proselytis electis advenis, dispersionis, Ponti, Galatae, Cappadociae. « Qui coaequalem fidem, » idest eam-

dem, quia una fides, unum baptisma, ad Ephes. 4, « nobiscum, » idest cum Apostolis ex statu Judaeismi naturalis ad Christum conversis. Cum tamen illi primo ex gentilitate venerunt, « Sortiti sunt, » divina electione adepti. Ephes. 1, Sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum ejus. Et bene, sortiti: quia sicut sors non accipit personam, ita nec divina electio acceprix est personarum. Ad Galat. 4, In Christo Jesu non est servus, nec liber: non est masculus, nec femina. « In justitia Dei nostri, » intransitive, quia Deus justus est, non in meritis propriis. Et appellatur hic justitia meritorum non exigentia, sed cum decentia bonitatis divinae. Vel transitive, quasi sortiti fidem non mortuam, sed quae est in justitia bonae operationis, non justitia humanae prudentiae: sicut est politica justitia, vel consuetudinalis, vel justitia legis Moisaicae: sed justitia perfecta Evangelii, quae non tantum in timore, sed et in amore: quae non tantum cohibet manum, sed animum. Quae est « Dei nostri et salvatoris Jesu Christi, » idest quam ipse Christus in Evangelio docuit: Matth. 5, Nisi abundaverit justitia vestra etc. Vel Dei nostri, scilicet Christi secundum divinitatem effective. Et Salvatoris Jesu Christi, secundum humanitatem meritorie. Hanc enim ipse meruit sua gratuita passio: hominis vero formaliter, « gratia, » qua fit remissio peccatorum. « Et pax, » idest reconciliatio. « Vobis bis adimpleatur. » Impletur enim gratia alicui, quando habet sufficientem ad salutem. Sed adimpletur, quando datur ad divinorum cognitionem operum: unde subdit, « In cognitione Dei et Christi Jesu Domini nostri; » idest ad cognoscendum opera, quae circa ipsam facta sunt quo ad nostram salutem. De quibus addit, « Quomodo donata sunt vobis omnia; » scilicet ut cognoscatis quomodo, idest quantum liberaliter donata sunt per gratiam suam vobis, idest ad utilitatem vestram omnia dona. Rom. 5, Qui proprio Filio suo non pepercit, quomodo non omnia nobis donavit etc. Et Jacobi 1, Omne datum optimum. Dona dico non infirmitatis, non imperfecta, sicut sunt dona legis; « Sed divinae virtutis suae, » idest quae faciunt hominem virtuosum et divinum, « quae » scilicet dona sunt

• Ad vitam, » scilicet spiritualem quo ad nosmetipsos. • Et ad pietatem, » quoad proximos. Vel ad vitam, scilicet obtinendam in futuro, et pietatem conservandam in praesenti, quae est cultus Dei. Vel ad vitam quo ad mores bonae conversationis, et pietatem quo ad cultum Christianae fidei et religionis. • Per cognitionem ejus, » scilicet Christi, quia cognoscimus Christum per fidem. • Donata » sunt, » omnia dona ad vitam sustinendam, ut dicit Glossa. Per cognitionem enim Salvatoris omnia mysteria divinitatis, quibus salvamur, cognoscimus. • Qui, » scilicet Christus. • Vocavit nos. » Apostolos, specialiter vocatione exteriori, et non solum interiori: Et in » propria gloria sua, » scilicet ostensione gloriae transfigurationis, Matth. 17. Glossa: Quando transfiguratus est in monte. • Et virtute, » scilicet miraculorum operationis, quia multa miracula fecit coram eis. Vel vocavit nos, scilicet salvandos efficaciter, et omnes sufficienter. Propria, inquam, gloria sua et virtute, id est per seipsum gloriosum et virtuosum. Non alium misit ad vocandum et salvandum, imo in propria persona venit. Unde Glossa, Non Angelum, non Archangelum ad nos salvandos misit: non in nobis aliquid boni per quod salvemur invenit: infirmos et ingloriosos sua virtute » reparavit. » Glossa: sua virtute efficienter et gloria sua finaliter. • Per quem maxima, » hic tangit utilitatem cognitionis promissam. Est autem triplex hic littera. Quidam libri habent, per quem; et sic refertur ad Christum. Quidam autem habent, per quam; et sic refertur ad cognitionem. Alii autem habent, per quae, et sic refertur ad dona. Dicatur ergo per quem, id est Christum: vel quam, id est cognitionem: vel per quae, scilicet dona. • Donavit nobis Deus, » scilicet Deus Pater, modo incerta (1), tandem in re. • Maxima et pretiosa promissa, » id est vitam aeternam, in Scriptura sacra frequenter nobis promissam. Luc. 22. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum. Et Matth. 5, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum etc. Et vocat vitam aeternam, promissa pluraliter, ob pluralitatem gaudiorum et donorum: quia illic est status omnium bonorum aggregatione perfectus, quae sunt etiam maxima. Magna sunt dona naturae, majora gratiae, maxima gloriae. Dicuntur etiam pretiosa, quia pretio meritorum redduntur seu dantur. • Ut per hoc, » scilicet gratiam et pacem juxta unam Glossam, et sic refertur ad illud quod dictum est supra, Gratia vobis et pax. Vel ut per hoc, id est dona gloriae • Efficiamini: » quasi dicat: Non solum nobis propter vos donavit, sed ut a vobis transirent ad nos. • Consortes divinae naturae: » non consortio aequalitatis, quod est trium personarum solum: sed consortio participationis, quod est omnium fidelium per gratiam in praesenti, et gloriam in futuro. De hac societate, 1 Joan. 1, Ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas sit cum Patre et Filio Jesu Christo. • Fugientes: » quasi dicat: Sic eritis consortes. Ita tamen si fugiatis. • Corruptionem » ejus concupiscentiae quae in mundo est. » Non aut quae mundi est tantum, sed quae in mundo est; ut comprehendat non solum concupiscentiam oculorum, sed et concupiscentiam carnis et superbiae vitae. 1 Joan. 2, Omne quod in mundo etc. Dicit enim corruptionem, quia omne peccatum, secundum Augustinum, est corruptio modi, speciei

(1) *Lege in spe.*

et ordinis. Concupiscentia enim radix est omnium malorum.

• Vos autem curam. » Hic provocat ad veritatis conservationem, eos ad opera virtutis exhortando. Et primo ponit quatuor graduum spiritualium distinctionem. Secundo eorum utilitatem, ibi, « Haece » enim si vobiscum sint. » Tertio monet ad eorum studiosam observationem, ibi, « Quapropter fratres. » Utilitatem autem ponit duplicem. Prima est in ademptione boni. Alia est in evasione mali, ibi, « Cui » enim non praesto sunt. » Dicit ergo, « Vos autem curam omnem: » quasi dicat: Non solum fugite concupiscentiae corruptionem, sed vos » Sub » inferentes, » id est principaliter Deo operante inferentes, et ei cooperantes. In omnibus enim bonis operibus principalis auctoritas est gratiae, secundaria liberi arbitrii. 1 Corinth. 15, Non ego sed gratia Dei mecum. Curam omnem, id est perfectam, non tepidam. Contra: 1 Petr. ultimo, Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Responsio. In eum principaliter projicite vestram sollicitudinem. Vel projicere monet per confidentiam bene operando, non per negligentiam. • Ministrare in fide vestra etc. » Ponit octo gradus virtutum quibus ascenditur ad caelum, sicut octo gradibus quos ponit Ezechias ascendebatur in templum, Ezech. 40. Quorum tres primi ordinant respectu boni: tres medii ordinant respectu mali: duo ultimi respectu charitatis, quae proficit in utroque. Respectu boni ordinat fides in movendo: virtus in eliciendo et exequendo, scientia in dirigendo et rectificando. Tres autem sequentes ordinant respectu mali: vel mali culpaе fugiendi, sicut abstinencia: vel mali poenae tolerandi, sicut patientia: vel mali utriusque in altero revelandi. Et sic pietas. Duo ultimi ordinant ad perfectionem in utroque: scilicet dilectio proximi et amor Dei: quia in his duobus mandatis universa lex pendet et prophetae, Matth. 22. Dicit ergo, • ministrare, » id est tamquam ministri et non tamquam dominantes ostendite exemplo illius, qui non venit ministrari etc., Matth. 22. • In fide vestra. » In ascensu virtutum incipit a fide tamquam a fundamento, et per alias virtutes tamquam per parietes ascendens terminat in charitate tamquam in complemento. • Virtutem, » id est bonae operationis fortitudinem: fides enim sine operibus mortua est, Jacob. 2. In ejus figura legitur Petrum, id est agnoscentem, et Andream, id est virilem fuisse fratres. Joan. 1, Et quia non convenit (1) recte operari, sine discretionem, ideo sequitur tertius gradus. • In » virtute autem scientiam, » Glossa, discretionis, Quid, Cui, Quando vel Quomodo. Bernardus, Discretio non tam est virtus, quam auriga virtutum, sine qua virtus vitium est. Rom. 12, Rationabile obsequium vestrum. Levit. 1, In omni sacrificio offeres sal. Gregorius, Fortitudo quae plus potest, sine rationis moderamine praeceps ruit. Ideo combinatur donum consilii et fortitudinis, Isaiae 11. Ideo et fortitudini Judae additur consilium Simonis, 1 Mach. 2. Et quia sub specie discretionis solet blandiri voluptas: nec etiam sufficit habere discretionem in agendis, nisi abstinence a malis; ideo subdit, • In » scientia autem abstinentiam, » ut scilicet a malis abstineamus. Et accipitur hic abstinencia communiter, pro fuga cujuscumque mali. Eccles. 5, Cor sapiens intelligibile abstinabit se a peccatis. 1 Co-

(1) *Lege contingit.*

rinth. 9, Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Glossa, Ne in vacuum scientia caelestium cedat, si sese ab illecebris saeculi aliquis non coerceat. Et quia abstinentes, ut dicit Gregorius, de facili obtinent patientiam, ideo addit: « In abstinentia autem patientiam. » Glossa, Abstinentiam patientia sequitur; ut qui a voluptatibus mundi se continet, adversa quoque sustineat. Et quia patientia nutritur per opera pietatis, in subveniendo proximo vel consolando, vel corrigendo, ideo addit, « In patientia autem pietatem. » Effectum scilicet compassionis, et subventionem in malis alienis, ut et erga persecutores pietatis opera Christianitatis exerceant. Matth. 5, Orate pro persequentibus et calumnantibus vos. Et quia posset aliquis opera pietatis persecutoribus impendere ex timore, et non amore, subdit, « In pietate autem fraternitatem, » id est fratrum amorem: quasi dicat: In pietate illa sit amor fraternitatis non timor persecutoris. 1 Petri 5, Fraternitatis amatores. Et quia dilectio fratris cum omnibus praedictis non debet in seipsos sistere, sed amorem Dei, ut ad fidem referri, ideo subdit, « In amore autem fraternitatis charitatem, » id est Dei amorem. Ad Coloss. 3, Super omnia autem hic charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis. Hoc est oleum, quod super infertur omnibus liquoribus. « Haec enim, » scilicet octo praedicta, « Si vobiscum adsint. » Per praesentiam habitum in affectu et promptitudinem. « Et superent. » Per dominationem in effectu. Et dicit, nobis adsint per consensum liberi arbitrii. 1 Corinth. 15, Non ego sed gratia Dei mecum. « Non vacuos. » Minus dicit, et plus significat: quasi, plenos nos constituent meriti in praesenti. « Nec sine fructu, » mercedis in futuro. Sapient. 4, Bonorum laborum gloriosus est fructus. « Vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione, » id est in die iudicii, quando cognoscetur Deus iudicia faciens, qui modo contemnitur misericordiam faciens, ut dicit Bernardus. Vel in cognitione, quia cognovistis Dominum nostrum Jesum Christum per fidem. Et sic propositum notat habitudinem causae efficientis. Vel non constituet vos vacuos, nec sine fructu in cognitione, id est ad cognoscendum Dominum nostrum Jesum in patientia, quae cognitio est totus fructus, quia vita aeterna. Joan. 17, Haec est vita aeterna, ut cognoscant te verum Deum etc. « Cui enim. » Glossa. Et vere haec sunt tenenda. « Cui enim non praesto sunt haec. » Glossa, Octo luminaria. Qui hoc non habet in praesentia et promptitudinem ad operandum. « Caecus est, » ne videat caelestia. Glossa, A lumine divini solis est alienus. Apoc. 5, Nescis quia caecus es. « Et manu tentans. » Quia ignorat quomodo inferiora sunt diligenda, et opere tractanda. Vel manu tentans, id est instabilis ad bona opera. Unde Glossa. Qui scientiam rectae operationis non habet, quod sibi rectum videtur operatur, quasi manum ad opus quod non videt extendens. Gregorius, In iter quod non praevidet extollit; ideoque miser in ruinam proditoris quam praescire nequibat incidit. Isa. 59, Palpavimus sicut caeci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus. Et Job 12, Palpabant quasi in tenebris, et non in luce. Qui enim aliud quam Deum amat et quaerit, nunc ad ista, nunc ad illa manum extendit. Et insuper, « Oblivionem accipiens. » Per culpam ingratitude. « Purgationis. » Glossa, Per bapti-

smum vel poenitentiam factae. « Veterum suorum delictorum. » Glossa. Originalium vel actualium in quibus assueverat. Originale dicitur vetus delictum a causa, quia a veteri homine, id est Adam: trahitur vero actuale ab effectu, quia ad vetustatem trahit. Psalm. 6: Inveteravi inter omnes inimicos meos. Sed cum non sit nisi unum originale, quomodo Glossa dicit originalium in plurali? Responsio. Unum est origine, sed multa personarum diversitate. Vel unum ab unitate reatus, multa a multitudine vitium corruptarum. Unum ergo formaliter, sed multa materialiter.

« Quapropter fratres magis. » Illic monet ad eorum studiosam observationem. Et hoc triplici utilitate: quarum prima est certitudo spei. Secunda cautela peccati, ibi, « Haec enim facientes. » Tertia introitus regni, ibi, « Sic enim abundanter. » Dicit ergo, « Quapropter fratres. » Glossa, Quia caecus est, qui hoc non habet, ideo majori studio ad haec retinenda laborate. « Satagite, » id est satis agite. « Ut per bona opera, » scilicet exteriora faciatis, id est ostendatis. « Vestram vocationem, » ad fidem ex tempore. « Et electionem, » per praedestinationem ab aeterno, ut scilicet certi sitis vos esse vocatos, et a Deo electos. Glossa, Benefaciendo faciatis vos certos de praemio vestrae vocationis et electionis. Unde per bona opera quae facit homo suae electionis potest habere certitudinem, non quidem scientiae sed conjecturae; non rei, sed spei. Rom. 8, Certus sum quod neque mors, neque vita etc. Et nota quod ista electio modo est occulta. Occultum enim modo est, qui electi et reprobisunt: quia utrique modo simul sunt. Et multi qui modo sunt boni, sunt reprobis. Et qui modo sunt mali, sunt electi. Sed in die iudicii, quando Dominus ventilabit et purgabit aream suam; tunc apparebit, qui electi et qui non. Et quod pauci electi et multi reprobis; quia multum invenietur de palea, et parum de tritico. Unde Matth. 5, Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, id est Ecclesiam. Istud ventilabrum est judiciaria sententia, quae modo est in ore, id est in praedicatione, sed tunc erit in manu, id est in executione. « Haec enim facientes. » Praedicta octo opera virtutum. « Non peccabitis aliquando. » Ad vitam aeternam attingetis, ubi ulterius non peccabitis. Aliquando, id est nunquam: in praesenti, scilicet mortaliter. Venialia enim nullus vitare potest: et tunc intelligitur conjunctim. « Sic enim, » id est haec opera faciendo. « Abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum, » id est dabitur vobis augmentum gratiae et virtutum per quas intratur in regnum. Glossa 1, virtutes per quas intrabitis ad vitam. Ex hac Glossa videtur quod habeamus virtutes ex operibus: quod falsum est: non enim quia bonum facimus, sumus boni. Responsio, Non virtus, sed augmentum ex abundantia, et perfectio virtutum habetur per exercitium bonorum operum. Et dicit, ministrabitur, quia per vestrum ministerium et meritum acquireretur. Dicit etiam, in regnum ad differentiam regni mundi, quia est breve et transitorium. Eccl. 11, Omnis potentatus brevis vita. Luc. 1, Regni ejus non erit finis. « regnum, » inquam quod est « Domini nostri salvatoris Jesu Christi. » Domini nostri, per creationem: Salvatoris Jesu Christi, per redemptionem et recreationem. « Propter quod vos incipiam etc. » Illic provocat eos ad veritatis catholicae conservationem,

suam pro eis in veritate confirmandis sollicitudinem iudicando. Et circa tria ostendit se illis sollicitum. Primo, ut in veritate confirmentur quantum ad irascibilem. Secundo, ut ad eandem exeitentur quantum ad concupiscibilem, ibi, « Justum autem arbitror. » Tertio, ut ejus semper recordentur quantum ad rationabilem, ibi, « Dabo autem operam. Dicit ergo, « Propter quod etc. » Glossa, Quia a Deo utilia sunt vobis haec, ut sit vobis introitus patens in regnum. « Incipiam vos semper commone- » nere; » idest tam sollicite et frequenter vos commonebo, ac si nunquam antea novissem. In quo exprimitur fervor sanctorum, qui quantumeumque laboraverint circa subditos, videtur eis quod nihil profecerunt. Psalm. Dixi nunc coepi etc. Gregorius, Nescit mens per torporem facere, quae semper suadet per desiderium inchoare. Et notandum, commonere, idest omnes simul vos monere. « De » his, » idest de gradibus praedictis, ut per eos simul ascendamus ad domum Domini. Vos dico, » scientes, » idest qui scitis peccata, « Quidem, » idest certe. « Et confirmatos vos in praesenti veritate: » quasi dicat: Quamvis scientes et confirmati in doctrina veritatis, tamen ego monebo vos, ut scita opere compleatis, ut et magis confirmemini. Quia sicut dicit Bernardus, Frequenter oportet reminisci quod mundus iste cogit oblivisci. « Justum autem arbitror. » Ita incipiam vos semper monere, « autem, » idest quia justum arbitror. « Suscitare vos in commotione, » idest per commotionem provocare vos ad proficiendum, quasi dormientes, juxta illud Proverb. 6, Discurre, festina suscitare ancilem tuum. « Quamdiu sum. » In hoc tantillo temporis quo sum. « In hoc tabernaculo, » idest in corpore meo, quo scilicet milito contra vitia. Glossa, In corpore, in quo iter hujus vitae agitur, et contra adversarios veritatis certamen agitur. « Certus. » Per revelationem. « Quod velox est » depositio tabernaculi mei, » idest corporis mei. « Secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi, » idest revelavit mihi. Vel significatione remota. Joan. ult. Cum autem senueris, alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Vel melius, significatione propinqua, cum dictum est Petro fugienti Neronem a Domino, Venio Romam iterum crucifigi. Et notandum quod mortem vocat depositionem, quia in morte deponitur corpus a sanctis tanquam grave onus. Sapient. 11, Corpus quod corrumpitur aggravat hominem. Hoc dicitur per quandam metaphoram; quia sicut milites post victoriam tabernacula deponunt, et ad proprias domos redeunt: sic sancti corpora deponunt post victoriam vitiorum. « Dabo autem. » Glossa, Quia cito transurus, ideo dum vivo dabo, « operam, » vos commoneando non solum semel, sed et « frequenter, » idest instanter et diligenter, « habere » vos, » ut habeatis « memoriam, » praedictorum. « Post obitum meum, » idest post mortem meam. Dicitur autem obitus ab ob, idest contra, et eo is. Unde obire est contra vel obviam ire. Et ideo transitus sanctorum, dicitur obitus, quia tunc vadunt obviam sponso, sicut dicit Glossa « Ut horum » omnium memoriam faciatis, » idest doctrinam memoratam opere impleatis. Psalm. 102, Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea

« Non enim indoctas etc. » Ille provocat ad confirmationem veritatis catholicae, ipsam commendando: quam probat, primo, testimonio Apostolo-

rum, in novo Testamento. Secundo, testimonio prophetarum in veteri. Sed habemus firmiorem testificationem per Apostolos, tripliciter. Primo specialiter, de visu. Secundo simul de visu et auditu, ibi, « Accipiens enim a Deo Patre. » Tertio de auditu specialiter, ibi, « Et hanc vocem etc. » Dicit ergo, « Non enim. » Glossa: quasi dicat, Ideo sum sollicitus, quia magna res est quam doceo. « Non indoctas fabulas, » scilicet doctrina indignas, « sequuti. » Fabula est, ait Tullius, in qua nec verae, nec verisimiles res narrantur. Tangit autem, juxta Glossam, et errorem paganorum secundum fabulosas narrationes Deos sibi fingentium, et errores haereticorum Scripturas sanctas fabulose interpretantium. 2 Tim. 4, A veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Psalm. 118, Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. « Sed notam fecimus vobis. » Praedicando manifeste, non obscure vel parabolice. « Domini nostri » Jesu Christi virtutem. » Per quam omnia creavit et continet. « Et praescientiam sapientiae, » qua omnia novit et praevidet. 1 Corinth. 1, Nos autem praedicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. « Sed potius speculatores facti sumus, » idest inspectores « Illius magnitudinis, » scilicet magnae excellentiae et claritatis quam in transfiguratione ostendit, Matth. 17. Quasi dicat, docemus ea quae vidimus non solum, sed et quae audivimus. Audivimus enim testimonium Patris. « Accipiens enim » fuit, scilicet Christus secundum quod homo. « A » Deo Patre honorem, » quando facies ejus et vestimenta fulserunt sicut sol. « Et gloriam, » quando perhibuit testimonium dicens, Ille est Filius meus dilectus. Vel honorem, cum dixit ipsum esse Filium suum, et gloriam, quasi clarissimam quantum ad claritatem in qua refulsit, accipiens, inquam, « Voce » delapsa, » idest de caelo lapsa. « Ad eum, » scilicet Christum glorificandum. « A magnifica gloria, » idest a Patre glorioso et magnificante Filium, « hujusmodi, » idest illo modo: « hic, » non alius, « Est Filius meus. » Mihi consubstantialis. Hilarius, Nos filii Dei sumus, sed non talis hic Filius: ipse enim Filius est nativitate, non creatione: veritate, non nuncupatione: origine, non adoptione. « Dilectus, » quia Spiritu sancto, qui amor est ab utroque procedens, mihi connexus. « In quo mihi complacui. » Glossa, per quem beneplacitum meum ostendi, et in eo nihil nisi quod mihi placet inveni: « ipsum, » discretive, » audite. » Glossa, Quia nullus ei succedit legislator. Deuter. 18, Tamquam me, ipsum audietis. Haec enim verba quae dicuntur hic, scribuntur etiam Matth. 5 et 17, et Marc. 9. « Et hanc » vocem nos audivimus, » specialiter ego Petrus et Joannes et Jacobus, sicut tres Evangelistae testantur Matthaei et Marci ubi supra. Et Lucas nono cap.: ut sic in ore duorum vel trium stet omne verbum. Deut. 19. « De caelo, » quia in caelo aereo formatam, et ministerio caelestis Angeli figuratam, et Patris caelestis significativam, « allatam » ad terram. Nec dicit prolatam; quia non ex ore animalis sonuit, nec instrumentis naturalibus formata fuit, sed artificio Angelico. « Cum essemus » cum ipso. » Christo familiares, et sectaremur eum. « In monte sancto, » idest Thabor, ubi transfiguratus est. De ista autem claritate quam Christus ostendit in transfiguratione, Quaeritur utrum esset gloriosa, vel similis gloriosae: et videtur quod sic, secundum Hieronymum. Quia talis tunc apparuit,

qualis in iudicio apparebit. In contrarium est, quia semel habita inamissibilis est. Item Glossa hic dicit, quod claritas ista signum erat resurrectionis suae. Non ergo erat ista claritas, quae erit in resurrectione. Responsio. Credo quod claritas ista fuit gloriosa similitudine analogiae, non univocationis: fuit enim quaedam claritas formata in corpore a divinitate, quam apprehenderant Apostoli sensu exteriori. Per illam autem quam videbant oculo corporali, intellexerunt claritatem gloriae, quam tamen oculo corporali non videbant. Hinc est quod quaedam auctoritates dicunt, quod ostendit Apostolis claritatem gloriosam. Quaedam autem dicunt quod non, sed similem gloriosae ostendit sensui, sed vere gloriosa non ostendit intellectui.

« Et habemus etc. » Illic probat veritatem catholicam testimonio prophetarum in veteri Testamento. Et primo tangit firmitatem. Secundo, claritatem, ibi, « Cui bene facitis attendentes. » Tertio, auctoritatem, ibi, « Hoc primum intelligentes. » Dicit ergo, « Et habemus etc., » ad hoc ostendendum praeter praedicta, « Firmiorem propheticum sermonem, » scilicet in David. Et dicit Glossa: Ad probandum Christi dignitatem dicit, Dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et idem, Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Sermonem, inquam, firmiorem, idest lucidiorem. Glossa: quia clarius aliis prophetis de Christo prophetavit ipse David. Vel firmiorem vobis, scilicet Iudaeis, quam sit sermo meus: quasi dicat: si minus creditis mihi, credatis prophetae, qui est firmior vobis quam ego, vel quam sit sermo meus. Quamvis enim sermo Apostolorum esset simpliciter firmior sermone prophetico, non tamen quantum ad istos: quia magis credebant Iudaei prophetis quam Apostolis. Vel dicit firmiorem, quia visioni contradicere poterant, quae facta fuit in secreto: sed prophetiae nullus contradicere audebat. « Cui » scilicet sermoni prophetico, « Benefacitis attendentes, » scilicet propter sui utilitatem et inconcussam veritatem: unde subdit: « Quasi lucernae, » idest quae est quasi lucerna, quae illuminat intellectum ad veritatis cognitionem, « lucenti, » quia accendit affectionem: unde veritas sacrae Scripturae illuminat intellectum, ideo dicitur lucerna: quia accendit affectum, ideo dicitur ardens: et ideo est scientia perfecta: unde lucere solum vanum est, ardere parum; sed lucere et ardere simul perfectum. Lucenti inquam seu ardenti « In » caliginoso loco, » idest in nocte huius saeculi, quae est plena caligine ignorantiae, tenebris peccatorum, et nebulis errorum. Notandum autem quod doctrina prophetica bene dicitur lucerna, idest lux in testa. Quia Psal. 17, Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Glossa, obscure. Interlinearis, in prophetis, sed doctrina Evangelica est lux splendens non in testa, sed super candelabrum posita. Proverb. 6, Mandatum lucerna est, et lex lux: scilicet Evangelii. Lucet inquam in hoc caliginoso loco tandiu. « Donec » dies, » idest aperta Dei visio, et claritas plena (De qua Psal. 85, Melior est dies una in atriis tuis etc.) « illucescat, » idest intus luceat. Haec enim lux non solum erit superficialis, sed profundabit se usque ad intimum animae. Et donec « Lucifer oriatur, » scilicet clarus intellectus secundum Glossam, non aenigmaticus. Vel lucifer, Glossa, Christus qui fecit lucem, qua illuminavit mundum. Potest ergo intelligi per diem aperta cognitio deitatis. Per luciferi ortum aperta cognitio humanitatis

Christi, quae fuit diei nuncia, sicut lucifer praenuncius solis. Erit enim beatitudo sanctorum in utroque. Joan. 17, Haec est vita aeterna ut cognoscant te etc. Vel per diem intelligitur cognitio sanctorum post iudicium: per luciferi ortum cognitio ante iudicium. Major enim erit claritas sanctorum post, quam ante. Et claritas solis major est quam luciferi. Vel per diem futurae visionis: per luciferi ortum cognitio praesentis contemplationis. « In cordibus vestris; » nam in seipso nec oritur nec occidit, nec perficit, nec destruit, sed in vobis. « Hoc primum intelligentes, » audientes prophetiam quae illuminat intellectum et inflamat. Insuper quia immutabiliter verax est: quod patet ex hoc quod a solo Deo est. Non ergo negligatis, sed sitis hoc praemium intelligentes, idest principaliter intelligentes « Quod omnis prophetia: » hoc dicit quia triplex est genus prophetiae secundum triplex genus visionis, scilicet corporalis, spiritualis et intellectualis, « Scripturae. » Hoc addit ad differentiam prophetiae quae consistit in factis. Sicut Ezechias fecit se portari per foramen parietis. Et Isaias ivit nudus et discalceatus. « Propria interpretatione non fit, » idest proprii cordis ficta expositione. Glossa, Propria prophetantis voluntate, sed spiritu Spiritu sancto in eo loquente. Glossa, Sicut prophetae non sua, sed Dei verba scribebant, ita lector non sua interpretatione vel propria expositione uti debet ne a fide exorbitet. « Non enim » voluntate humana, » vel loquentis vel audientis. Quod intelligendum est quantum ad illius traditionem mentis, non quantum ad actum probationis sive denuntiationis; nam denuntiare erat in libertate prophetarum non arreptitorum. Unde 1 Corinth. 14, Spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt. « Allata est aliquando prophetia, » a Deo scilicet in prophetam. Allata, ut dicit Dionysius, prophetia Dei fertur de sursum ministerio Angelorum, idest revelatur prophetis per Angelos quid et quomodo debeant prophetare, « Sed Spiritu sancto, » non maligno, « inspirati, » idest intus spirati, ejus scilicet inspiratione et revelatione edocti et instructi. Job 52, Inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam. « Locuti sunt sancti Dei homines, » idest prophetae qui erant nuntii Dei. Et potest esse ly sancti nominativi casus vel genitivi. Beda, Ea sola dicebant quae a Spiritu sancto didicerant. Ex hoc autem quod dicitur, Non fit propria interpretatione, docemur non ad nostrum sensum Scripturam exponere seu texere, sed nostrum intellectum sententiis prophetarum et aliorum sanctorum expositionibus subicere. Gregorius super Ezechielem, Qui in expositione sancti eloqui, ut auditoribus placeat, aliquid fingit, sua non Dei verba loquitur. Nota super illud supradictum, Cui benefacitis attendentes, scilicet sermoni prophetico quasi lucernae ardenti etc. Nota quod quando via est obscura et lubrica et praeceps, et aquis plena et inimicis circumdata, vel quando aliquis pastor custodit gregem sibi commissum inter lupos, vel civitatem in medio inimicorum, vel sponsam in medio lupanarium, aut etiam thesaurum pretiosissimum: talis debet esse multum attentus etc. Via nostra est vita nostra praesens: quae si bona est, ducit ad vitam futuram, quae est aeterna; si vero mala, ducit ad mortem infernalem quae est perpetua. Ista vita obscura est per ignorantiam. Proverb. 4, Via impiorum tenebrosa. Psalm. 81, In tenebris ambulant etc. Et ideo debet quilibet esse attentus etiam multum etc. Se-

eundo via nostra est lubrica per luxuriam. Thren. 4, Lubricaverunt vestigia nostra in itinere platearum. Sicut enim in via lubrica statim cum ponitur pes, ex hinc lubricat illuc: ita aspectus lubricat in cogitationem, cogitatio in affectionem, affectio in delectationem, delectatio in consensum, consensus in operationem, operatio in consuetudinem. Et ideo oportet quod homo multum sit attentus. Unde Proverb. 7, Mulier vaga et garrula quietis impatiens etc. Et infra, Nunc ergo, fili mi, audi me et attende verba oris mei ne abstrahatur etc. Tertio via est praecepta per superbiam, signanter ad illos qui sunt in alto honoris et dignitatum constituti. Augustinus, Quanto enim in loco superiore, tanto in periculo majore versatur. Scitis enim quod alta aedificia ventis et tempestatibus infestata citius ruunt. Unde praeponi unum accidit qui tamen ventis advenientibus, idest validis tentationibus, cadit sive ruit. Ideo tales multum debent esse attentis. Eccles. 11, Attende tibi ne forte cadas, et adducas animae tuae inhonorationem. Item via est laqueis plena per cupiditatem et avaritiam. Osee 5, Audite hoc sacerdotes et attendite domus Israel, quia vobis iudicium est: quoniam laqueus facti estis speculationi, idest subditiis quos debetis speculari et quasi rete expansum super Thabor. Item quia inimicis, idest daemonibus circumdata per multiplicem eorum astutiam. Ideo petebat David, Psalm. 51, Erue me a circumdantibus me. Et Job 19, Obsederunt in gyro tabernaculum meum. Ideo dicitur Eccles. 6, Ab inimicis tuis attende. Item Eccles. 15, Cave tibi et attende diligenter auditui tuo; quoniam cum subversione tua ambulas, idest cum illis qui non quaerunt nisi subversionem tuam. Item specialiter sacerdotes et praelati debent esse attentis: quia sunt pastores custodientes gregem Domini in medio luporum. Sive etiam rectores custodientes civitatem munitam, idest Ecclesiam in medio inimicorum. Sunt etiam paranympsi custodientes sponsam dilectissimam in medio lupanarium. Sunt etiam dispensatores bonorum Domini sui, custodientes thesaurum pretiosissimum in medio latronum. De omnibus istis, Act. 20, Attendate vobis et universo gregi quo ad primum: in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere quo ad secundum; Ecclesiam Dei quae est eius sponsa, quo ad tertium; quam acquisivit sanguine suo, quo ad quartum.

CAPUT II.

• Fuerunt vero et pseudo prophetae etc. • Ille revocat a seductione haereticae pravitatis, quibus primo praedicat perfidiam futuram. Secundo comminatur poenam, ibi: • Si enim Deus Angelis. • Tertio ostendit poenae praecminentiam, ibi: • Magis autem eos. • Quarto describit eorum malam vitam, ibi: • Hi vero velut irrationabilia. In prima parte ubi perfidiam haeticorum praedicat, primo ab errorum adinventione. Secundo a veritatis negatione, ibi: Et cum qui emit eos etc. Tertio ab aliorum seductione, ibi: • Et multi sequuntur. • Quarto a divina reprobatione, ibi: • Quibus iudicium etc. • Dicit ergo, • fuerunt. • Glossa, Ita vos commoneo et tot auctoritatibus uter ne decipiamini per pseudo, qui sicut olim fuerunt, ita et erunt. • Fuerunt vero, • inquam quasi prophetae fuerunt Spiritu sancto locuti. Vero pro sed, fuerunt, S. Th. Opera omnia. V. 25.

• Pseudo prophetae, • idest falsi et mendaces, • In populo, • scilicet Israelitico, sicut Balaam, Numeri 24. Et Jerem. 25, Prophetaverunt in nomine meo mendacium. Et in eodem, Non mittebam eos et ipsi currebant, • Sicut et in vobis, • populo christiano, • erunt, • Glossa, Jam sunt, sed timore comprimuntur: verum post obitum meum manifestabuntur, • Magistri, • usurpatione auctoritatis, • mendaces, • in impugnatione veritatis, idest haeresum inventores et inventarum defensores, 2 ad Timoth. 4, Coacervabunt sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent etc. • qui, • scilicet haeretici, • introducent, • idest in corda hominum, scilicet suorum credentium ducent, • sectas, • idest falsas doctrinas dictas vel a secando. Unde Glossa, doctrinas • perditionis, • quae secant et separant a Deo. Unde haeresis idem est quod divisio. Vel a sectando verbo frequentativo. Glossa, sectas latine, haereses graece. Cum quis errorem quem semel concepit semper sectari nullatenus cessat, quod proprium est haeticorum. Sectas inquam • perditionis, • ab effectu, quia ducent ad perditionem, • Et cum, • scilicet Christum, • Qui emit • eos, • idest sanguine redemit. 1 Petr. 1, Non corruptilibus auro et argento etc. • Deum esse • negant, • ideo merito perditionem incurrunt. Unde potest dici de Deo et illis sicut de liberante latronem a patibulo, quem latro nunquam diligit. Negare vero illum dicuntur dupliciter secundum Glossam. Vel quia nondum venisse nuntiant, vel aliquos errores interserunt, non qualem veritas ostendit, ut dicit Glossa, sed qualem sibi ipsi fingunt et praedicant. Ipsi dico, • Superducentes sibi, • idest super se ducentes et ad damnum suum, • Celerem • perditionem, • idest perditionem quae cito veniet. Vel sicut exponit Glossa, Super ducentes, idest super veritatem inducentes celerem perditionem, idest effectum celeris perditionis, scilicet errorem. Glossa, Negata veritate inducunt falsitatem pro qua cito periclitabuntur. Et tamen • multi sequuntur • eorum luxurias, • eos in luxuria carnali imitantur. Vel eorum doctrinis, quibus luxurias et suavia praedicant, consentiendo, Glossa, Concupiscentias praedicant, quibus carnales homines facile consentiunt. De talibus dicit Judas in Canonica sua, Subintroierunt quidam homines Dei nostri gratiam transferentes in luxurias. Sic et talium luxuria est proximo nociva, et etiam Deo injuriosa, quia illi sunt, • Per quos, • scilicet haeticos vel eorum sequaces, • Via veritatis, • idest christianae religionis (Psalm. 118, Viam veritatis elegi), • Blasphemia habetur, • idest vituperabitur: Glossa, Non solum in eis, sed etiam a credentibus illis. Puta ab aliis infidelibus videntibus mala eorum. Cum enim se fingant christianos et vivant in luxuriis et in immunditiis, excitant alios in odium christianae religionis, existimantes propter eorum malam vitam omnes christianos esse huiusmodi, • Via veritatis, • Glossa, idest castitas et bona opera, quibus itur ad caelum. Nota quod via veritatis in duobus consistit: scilicet in credendis et in operandis. Prima blasphematur per fidei corruptionem. Secunda per morum depravationem. Isaiae 52, Jugiter tota die nomen meum blasphematur, • Et in avaritia, • causa lucri temporalis, • Negotiabuntur de vobis, • ut aliquid lucri acquirant, sicut homo negotiatur de panno, ut aliquid lucretur, • Fictis verbis, • idest falsis doctrinis et adulationibus, Glossa, non causa reli-

tionis, sed avaritiae, ut aliquid lucrentur, fingunt novas doctrinas: nec vos emunt Deo, sed de vobis aliquid commodi acquirunt. 1 Timoth. 6, Existimantes quaestum esse pietatem. Conveniunt autem haec verba praedicatoribus quaestuariis qui in praedicatione sua quaestus causa falsa interserunt, indulgentias vendunt. Contra hoc 1 Thess. 2, Non enim tantum aliquando in sermone adulationis, nec in occasione avaritiae, « quibus, » scilicet haereticis, Magistris mendacibus et eorum sequacibus. « Judicium, » scilicet condemnationis, « Jam olim, » ab aeterno a Deo praevisionem: Deus enim ab aeterno disposuit et praedestinavit poenam etsi non culpam. Vel jam olim, idest ab initio temporis praeparatum. Isaiae 50, Praeparata est ab heri, Tophet, idest a prima die qua potuit dici heri Tophet, idest poena inferni. « Non cessat. » Beda, idest praesentialiter cruciat, nec finem habebit. Sed quomodo hoc dicit, cum illi quibus loquebatur Petrus, adhuc vivebant, nec in gehenna essent? Responsio. Non dicit quod omnes cruciat, sed aliquos; et quod eos postmodum perpetuo cruciabit. Vel potest dici quod jam in hac vita habeant partem gehennae, scilicet remorsum conscientiae. « Et perditio eorum, » idest perditionis auctor diabolus. Glossa, Diabolus modo decipiens, post tormentaturus. Dicitur autem emphatice perditio, quia irreparabiliter perditus est, et nihil aliud quam perditionem intendit ad majorem expressionem malitiae ipsius. Unde et qui cum imitantur dicuntur filii perditionis, sicut Judas Joan. 17, Et Antichristus 2 ad Thessalonicenses 2. « Non dormitat, » idest sine interruptione continue perditionem eorum augmentat et de peccato in peccatum ruere facit. Bernardus, Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel, quia non dormitat nec dormit qui impugnat Israel. Unde ex hoc sumitur argumentum quod diabolus continue peccat.

« Si enim Deus etc. » Ille comminator poenam. Ubi primo exemplis spiritualibus asserit haereticorum damnationem futuram. Secundo exemplum elicit generalem sententiam, ibi, « Novit Deus pios. » Tertio, exempla ponit tria. Primo de casu Angelorum. Secundo de diluvio hominum, ibi, « Et si originali mundo. » Tertio de subversione Sodomorum, ibi, « Et civitates Sodomorum. » Ubi tangit primo nocentum punitionem. Secundo innocentis liberationem, ibi, « Et justum Lot. » Tertio, liberationis meritum et rationem, ibi, « Aspectu enim et auditu. » Dicit ergo, « Si Deus Angelis. » Glossa: licet dignioris naturae sint, « peccantibus, » scilicet peccato superbiae. « Non pepercit, » sed statim vindictam in inferno, supple, eos fecit, « de tractos, » idest de caelo tractos. « Rudentibus inferni, » idest conatibus superbiae qui ducunt ad infernum. Rodentes enim sunt funes quibus vela in alto suspenduntur, et flante vento navis impellitur. Et significat secundum Bedam conamina daemonum, quibus contra erigere se voluerunt; per quae vento superbiae impulsus, rapti sunt in profundum inferni. Rudentibus ergo dicit superbiae conatibus quasi funibus. Proverb. 5, Funibus peccatorum suorum quisque constringetur. « Tradidit in tartarum, » idest in infernum, « cruciandos, » ut crucientur. Et tradidit eos, « reservari, » idest ut reserventur. « In judicium, » scilicet ultimum, tunc in profundum cruciandi, et gravius puniendi, secundum Augustinum et Glossa, Vel ordina litteram

sic, Tradidit in tartarum reservari, idest ut reserventur in judicium cruciandos, scilicet magis quam prius. Huic consonat alia translatio quae est, in carceribus inferni caliginis retrudens tradidit judicio puniendos. Quaeritur de hoc quod dicit Glossa super illud, Si angelis peccantibus etc. Probatio a majori. Contra: peccatum Angeli majus est quam peccatum hominis, ergo non sequitur si damnat Angelum magis peccantem, quod damnat hominem minus peccantem. Responsio, Re vera comparando peccatum peccato non sequitur, sed comparando naturam naturae, quia Angelica natura dignior est; et ideo sequitur, Si Angelo non pepercit, nec parceret homini. Quaeritur etiam de hoc quod dicit Glossa, Angeli dignioris naturae sunt. Contra Augustinus dicit: Anima et Angelus natura sunt pares et officio dispares. Responsio, Natura ibi sonat in aptitudinem, quia possibilis aequari Angelis, non in actum, Matth. 22. Quaeritur et de hoc quod dicit, Rudentibus inferni tradidit etc. Contra: ad Ephes. 6, Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et adversus potestates et mundi rectores tenebrarum harum. Quod exponitur de daemonibus in hoc aere caliginoso habitantibus et nos impugnantibus. Responsio: sicut dicit Beda super canonicam Jacobi, Daemones ubicumque sunt ardent, et habent poenam suam. Et ponit exemplum de febricitante, qui aequae torquetur in lecto eburneo sicut in ligneo. Modo ergo usque ad diem judicii habitant aliqui daemones in hoc aere caliginoso. Unde Haymo dicit quod sicut radius plenus est atomis, sic aer ipse plenus est daemonibus. Unde Beda et Glossa: in tartarum, idest in hunc aerem inferiorem. « Et si originali etc. » Ille ponit exemplum de diluvio hominum. « Si enim Deus originali mundo non pepercit. » Gen. 6, idest hominibus secundum originem primi peccati viventibus. Vel mundum originalem dicit homines qui ante diluvium fuerunt, non habentes legem nisi quam ab origine, idest natura traxerunt, non habebant nisi legem naturalem. « Sed octavum Noe. » Octavus dicitur propter ipsam historiam, quia in numero octo personarum liberatarum fuit, et forte ultimus, et sic octavus arcam intravit, Gen. 6, 1, Petri 3, In qua pauci, idest octo animae salvae factae sunt. Vel octavus propter figuram; quia illud judicium mundi figura fuit ultimi judicii, quod erit in principio octavae aetatis resurgentium, secundum Glossam. « Justitiae praeconem. » Et si non verbo, tamen exemplo, quia justus erat, Gen. 5. Glossa. Quia justitiae opera faciens, qualiter vivendum esset coram Deo, ostendit. Item per hoc quod fabricabat arcam, eos ad justitiam movebat. Hunc inquam talem, « custodivit, » a diluvio in arca. Sapient. 10, Per contemptibile lignum gubernans justum, « diluvium, » idest aquarum inundantiam ab inferioribus, superioribus aquis concurrentem. « Mundo impiorum, » idest impiis mundi. Gen. 6, idest hominibus mundi qui erant impii. « Inducens et civitates Sodomorum et Gomorrhaeorum. » Plus nominat istas civitates quam tres reliquas quae fuerunt Adama, Seboim, et Segor: et hoc quia erant principales et famosiores, et magis peccatrices. « In cinerem redigens, » combustionem ignis et sulphuris. Gen. 19. Hinc dicit Augustinus in lib. de Civitate Dei, quod fructus illius terrae sunt pulcherrimi exterius, et nil habent interius nisi cinerem, et fumum reddunt foetidam

si carpantur. « Eversione damnavit, » Quia illa regio in alienam naturam versa est, scilicet in lacum salis, qui dicitur mare mortuum, quia nec pisces nec aves in eo vivunt sicut in aquis aliis. « Exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens: » quasi dicat: Per hoc significans quod maxime puniendi essent qui illos imitarentur. Impie, idest contra pietatem in Deum, vel in proximum peccando. Etsi supple « Justum Loth » nepotem Abrahae, Gen. 19, quia Dei cultor et hospitalis, nec malis consentiens, « oppressum, » idest graviter afflictum. « A nefandorum injuria, » quia peccatum illud minime nominandum. Vocat Apostolus talia peccata passiones ignominiae, Rom. 1. « Ae, » oppressum, scilicet a « Luxuriosa conversatione eripuit. » Per Angelos qui eum cum uxore ac filiabus extra civitatem duxerunt. Gen. 19, Dissimulante eo egredi apprehenderunt manum ejus, et posuerunt extra civitatem. Sap. 10, Haec justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem descendente igne in Pentapolim. « Aspectu ejus, » licet multa turpia videret, « Et « auditu, » etsi multa et inhonesta audiret, « Justus erat, » aspectu et auditu: vel alieno, quia nil injustum in eo videbatur. Vel proprio, quia bonis actibus insistebat, nec visis nec auditis flagitiis se fucabat, idest obscurabat secundum Glossam. Justus inquam erat, « Habitans apud eos, » idest licet habitaret inter illos, scilicet malos inter quos difficile est servare justitiam, sicut dicit Glossa, Psalm. 17, Cum sancto sanctus eris etc. « Qui de « die in diem, » idest continue et incessanter, « Animam justam, » ejus, scilicet, « Iniquis operibus, » quae faciebant contra Deum et proximum, quae sicut dicit Glossa, videbat et corrigere non poterat, « cruciabant, » cruce, scilicet spirituali doloris et compassionis, licet non exterioris vexationis. Ps. 118, Defectio tenuit me pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. Augustinus. Omnes mali persequuntur bonos non ferro aut lapidibus, sed vita et moribus. « Novit Dominus bonos. » Ex praedictis exemplis elicit generalem sententiam, quod divina bonitas punit malos et liberat bonos: unde dicit, « novit: » quasi dicat, sic Deus punivit malos et liberavit Noe et Lot. Bonos igitur novit Dominus notitia non solum speculativa, qua scit etiam mala quae non est ipse factururus. Sed dico practica, qua solum novit bona quae est ipse factururus. « Pios, » Glossa, Sicut Noe et Lot, « De « tentatione, » idest tribulatione, « eripere, » idest extra rapere, Psalm. 90, Cum ipso sum in tribulatione; eripiam eum etc. Isa. 42, Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te. Sic patet in Noe. Et cum ambulaveris in igne non combureris, sicut patet in Lot, « Et novit iniquos, » Glossa, Sicut diabolum, originalem mundum et Sodomitas, « reservare, » idest iterum servare, in anima scilicet et corpore, « In die judicii, » cruciandos amplius, scilicet quam prius. Et ante diem judicii solum animae poenas luunt, et in judicio graviora expectant, quando in corpore et anima cruciabuntur.

« Magis autem eos qui post carnem etc. » Haec est tertia pars in qua ostendit poenae praeceminentiam; tangens primo haereticorum majorem fructum damnationis quam aliorum. Secundo damnationis magnitudinem confirmans exemplo Angelorum, ibi: « Ubi Angeli fortitudine. » Primo majoritatem damnationis ostendit triplici de causa. Primo luxuriae,

Secundo superbiae, ibi: « Dominationemque. » Tercio perfidiae, ibi: « Sectas non metuunt. » Dicit ergo: « Magis autem: » quasi ita reservantur omnes peccatores in diem judicii puniendi, magis autem, (Glossa) magis reservabit puniendos sive cruciandos, « eos, » scilicet haereticos et eis credentes, « Qui « post carnem, » idest carnis concupiscentiam, non naturam (Sic enim accipitur caro, Galat. 5, Caro concupiscit adversus spiritum etc.) « ambulant, » passionibus interioribus affectionum et exterioribus operationum. Sapient. 5, Ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus, « In concupiscentia immunditiae, ecce luxuria, idest in concupiscentias immundas perficiendas. Contra illud Eccl. 18, Post concupiscentias tuas ne eas. Ili similes sunt brutis quae trahuntur per suas concupiscentias et sequuntur eas. Psalm. 51, Nolite fieri sicut equus et mulus quibus non est intellectus. Glossa: Qui more animalium brutorum luxuriantur, pro reatu foedae corruptionis majora patientur in judicio quam generales iniqui, « Dominationemque « contemnunt. » Ecce superbia, Glossa, Dominum nostrum judicem justum talium cognoscere nolunt. Dominationem autem Dei vocat dominationem simpliciter, quia ejus dominatio est nullius Psalm. 82, Dominus universorum tu es. Item quia singularis. Esther 14, Domine mi qui rex noster es solus, adjuva me solitariam et cujus praeter te non est auxiliator alius. Item est interminabilis. Psalm. 144, Dominatio tua in omni generatione et generationem. « Audaces. » Glossa, ad majora crimina. Ex quo enim homo Deum contemnit, fit audax et praeceps ad omne periculum et flagitium. Haec est audacia temeritatis sine ulla repressione divini timoris, de quibus Eccles. 8, Quia non cito profertur contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala. « Sibi placentes, » Glossa, in perpetratis male: vel sibi placentes, idest curantes placere sibi non proximo. Ambrosius super Epistolam ad Rom. cap. 15, Ille sibi placere dicitur qui ita facit quod sibi bonum videtur, ut non curet, sive placeat sive non placeat proximo. Vel sibi placentes, idest seipsos amantes. 2 Timoth. 5, Erunt homines seipsos amantes etc. « Sectas non « metuunt introducere, » idest errores obstinatos: quae dicuntur sectae a secando, propter Ecclesiasticae unitatis divisionem, vel a sectando propter aestimationem. Ipsi dico, « blasphemantes, » scilicet Deum, contra quem sectas inducunt et ad blasphemandum alios accendunt. Sensus ergo est praedictorum. Certum quod omnes iniqui damnabuntur generaliter, sed inter illos magis haeretici. Et inter haereticos illi magis qui deviant a fide causa superbiae, quam qui causa luxuriae; et illi maxime qui sectas inducunt; ut sicut gradus est in peccatis, sic et in suppliciis. Haec autem poena tanta erit, quod non poterunt eam portare. Quod ostendit per locum a majori, cum dicit, « Ubi Angeli fortitudine « et virtute etc. » Et est sensus: Si Angeli mali qui sunt natura fortiores quam homines, vix possint poenam ferre, quomodo poterunt eam sustinere? Exponitur autem hoc dupliciter de malis Angelis. Primo modo sic. Cruciandos reservabit praedictos, « Ubi Angeli mali, » scilicet Lucifer et ejus socii, « Cum sint majores, » hominibus quantitate non molis, sed virtutis, « fortitudine, » ad operandum, « Et virtute, » ad sustinendum, quia nihil habent de carne quae infirma est, « non por-

« tant, » idest vix portant, tamquam onus importabile. Et dicit non portant, quamvis re vera portent, ut magis innotet poenam eorum intolerabilem, « Et iudicium execrabile, » idest iudicii Domini poenam quam ipsi execrantur semper rememorandam. Quod iudicium est « Adversum se, » quia etsi consonum culpae, tamen contrarium naturae. Vel adversum se, idest contra ipsos in eorum damnationem: quasi dicat: Si Angeli vix poterunt poenam inferni tolerare, quomodo poterunt homines poenam inferni sustinere? Secundo modo sic secundum Glossam, ubi ponit tria de peccatis praedictis. Quia scilicet post carnem ambulant, Deum contemnunt, Sectas faciunt, « Angeli non portant, » idest vix ferre possunt, « Execrabile iudicium, » ut prius exponendo. Non quod daemones haec fecerint, sed aliis suggererint. Et tunc est sensus: si daemones tantum suggestores, sic torquentur importabiliter, quanto magis homines hoc facientes?

« Hi vero velut irrationabilia pecora etc. » Hic describit haereticorum malam vitam. Et primo agit communiter de haereticis. Secundo magis specialiter de haeresiarchis, ibi: « Hi sunt fontes. » Communiter in haereticis tangit primo veritatis blasphemiam. Secundo conversationis luxuriam, ibi: « Voluptatem existimantes. » Tertio aliorum corruptionem, ibi: « Pellicientes animas. » Quarto intentionis avaritiam, ibi: « Cor exercitatum in avaritia. Quinto certam malitiam, ibi: « Derelinquentes viam rectam. » Luxuriam autem conversationis ostendit in quadruplici corruptione. Primo secundum iudicium. Secundo secundum tactum, ibi: « Deliciis multis affluentes. » Tertio secundum gustum, ibi: « In conviviis suis. » Quarto secundum aspectum, ibi: « Oculos habentes. » Dicit ergo, « Hi vero, » scilicet haeretici, reservantur magis cruciandi. Vero idest quia hi, Glossa, Magistri scilicet haeretici qui docent errores, « Velut irrationabilia, » quo ad corruptionem fidei, « pecora, » quo ad corruptionem morum, « naturaliter, » idest natura sua irrationali et brutali tendunt, scilicet « In captionem, » idest in laqueum culpae quo capiuntur a diabolo: post culpam vero, « In perniciem, » idest in poenam gehennalem: vel in perniciem, idest in culpae obstinationem quae facit haeticum. quasi dicat: Sicut bruta moto brutali vadunt in captionem et perniciem: hoc autem dicit pro tanto, quia haeretici non solum humanas, sed et brutales sequuntur concupiscentias. Psalm. 48, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis etc. Glossa, Sicut irrationabilibus naturale est causa pabuli saepe in captionem et perniciem ignoranter incidere: ita haeretici comparati iumentis insipientibus, propter appetitum suae corruptionis explendum incorruptam Ecclesiae catholicae doctrinam blasphemantes et vitam, laqueos sibi perditionis neunt. Ipsi dico, « In his, » idest de his, « Qui ignorant, » scilicet de articulis fidei, « blasphemantes: » quasi dicat: quia ignorant articulos fidei; ideo blasphemant. Causa autem quare ignorant, est, quia nolunt ratione apprehendere quod supra rationem est et naturam: ut quod Deus incarnatus, passus, mortuus et huiusmodi. Et ideo in corruptione sua, idest pro corruptione in suo sensu, vel pro peccato, quod est causa corruptionis, « peribunt, » Glossa, a consortio sanctorum. Sicut enim modo voluntarie se separant a consortio Ecclesiae militantis: sic inviti separabuntur in futuro a consortio Ecclesiae trium-

phantis. Ipsi dico, « percipientes, » idest perfecte capientes, « Mercedem iustitiae, » in futuro, idest poenam aeternam quae est merces iustitiae. Glossa, Poenam pro malis operibus. Vel mercedem iustitiae in praesenti, scilicet ruinam in maioribus peccatis. Glossa, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc: Apocal. ult. « Voluptatem, » quasi: et merito, quia « existimantes, » idest reputantes voluptatem, « diei, » idest voluptatem bonam. Glossa, voluptas bona recte dies vocatur, quia sancti in Domino delectantur. Voluptas mala, nox, quae est opus tenebrarum, « Delicias coinquinationis et maculae, » scilicet bonas et lucidas esse judicant quae sunt malae et execrabiles. Unde Glossa, Injusti delicias coinquinationis et maculae existimant voluptatem diei, quia cum vacent deliciis impurissimis et execrandissimis, has optimas et quasi lucidas judicant. Ecce iudicii perversitas, de qua Isa. 5, Vae qui dicitis bonum malum et malum bonum. Et dicit coinquinationis, quo ad inquinamentum corporis: maculae quo ad inquinamentum animae: maculant enim peccata carnalia corpus et animam, peccata vero spiritualia animam solam. 1 Corinth. 6, Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur etc. Vel delicias coinquinationis quo ad peccatum luxuriae humanae qua simul plures inquinantur, scilicet agens et patiens. Quod notatur in hoc quod dicit, coinquinationis. Maculae vero quo ad peccatum gulae. Vel voluptatem diei, idest temporis gratiae, de quo dicitur, Dies autem appropinquavit. Rom. 13, Existimant delicias coinquinationis et maculae qui perverse judicant, et credunt, quod in tempore gratiae debeat homo talibus immunditiis deservire. Moraliter autem: modo in diebus festis magis vacatur delitiis et crapulis et ebrietatibus, quasi hoc esset in honorem sanctorum et in exultationem diei festi. Augustinus ad Aurelium: Comessationes et ebrietates, ita concessae et licitae putantur, ut in honore martyrum celebrentur: quae foeditas non tam flagitiosa est, quam sacrilega, « Deliciis affluentes, » Ecce corruptio secundum tactum: quasi: non solum existimantes quo ad errorem rationis: sed etiam affluentes quo ad approbationem voluptatis, duplici fluxu, scilicet cordis per consensum delectationis, et carnis per effectum operis; ideo dicit affluentes. Eccles. 2, Non prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur. Sapient. 2, Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra. « In conviviis suis. » Ecce corruptio secundum gustum. « Luxuriantes vobiscum, » idest utentes incentivis ad luxuriam, in speciebus, saporibus et fortibus vinis. Hieronymus, Vinum fuge ut venenum: quid enim oleum flammae addis? Juventus et vinum duplex voluptatis incendium est. Et dicit vobiscum, Glossa, ut ibi vos decipiat: quod dicit, quia efficax modus attrahendi homines est vocare eos ad convivia et delitiose eos provocare. Ipsi dico, « Oculos habentes plenos adulterii, » idest in oculis cordis repraesentatur libido corporis. Augustinus, Impudicus oculus impudici cordis est nuntius, « Et incessabilis delicti, » idest luxuriae, quae nunquam dicit sufficit. Prov. 19, et Oseae 4, Fornicati sunt et non cessaverunt: quia, ut dicit Hieronymus, Quando vires deficiunt desideria inardescunt. « Pellicientes, » idest decipientes, « Animas instabiles, » quae non habent fundamentum fidei formatae, nec anchoram spei, et sunt sine timore Dei. Beda dicit,

Pellicentes a pelliceo pellices, secundae conjugationis: usitatus tamen dicitur a pellicio pellicis, tertiae conjugationis: et est pellicere idem quod pellibus ornare. Et inde dicuntur haeretici pellicere, idest sub specie veri decipere intellectum et sub specie boni quasi sub specie formosa decipere affectum: unde de ipsis dicit Dominus, Matth. 7, Veniunt ad vos in vestimentis ovium quae sunt pelles. Et 1 Timoth. 5, Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Secundum Glossam, Pellices sunt meretrices, a pello pellis, quia superveniente lumine expelluntur, vel a pollutione, unde polluant animas, idest a vero sponso Christo recedere et in diabolo adulterari faciunt. • Cor exercitatum in avaritia habentes, • Plus est cor avaritia exercitatum quam cor avarum. In corde avaro notatur corruptio affectus: in exercitatione vero labor vel sollicitudo. Adversus quos Jerem. 6, A majori usque ad maximum omnes avaritiae student. Glossa, Quidquid agunt causa avaritiae faciunt. Alia littera habet, excaecatum. Exod. 25, Non accipies munera quae excaecant etiam prudentes: hinc est quod Tobias, qui tamen sanctus erat, stercoribus calidis hirundinum excaecatus fuit. Hirundines quae in altum volant significant sanctos, quorum conversatio in caelis. Stercora hirundinum calida sunt temporalia, quae sancti tamquam stercora relinquunt: unde dicebat Apostolus ad Philipp. 5, Omnia arbitratus sum ut stercora. His stercoribus multi qui debent esse sancti excaecantur: unde Thren. 4, Qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora; et ideo, • Maledictionis aeternae filii, • idest haeredes, idest mali filii, scilicet diaboli per imitationem, qui primo maledictus fuit, hoc est malo poenae addictus. • Derelinquentes rectam viam, • idest viam Dei quae ducit ad vitam aeternam, vel etiam viam morum quam tamen ex ratione cognoscebant, quid credere et quomodo vivere deberent, sicut dicit Glossa. Unde Jerem. 2, Me dereliquerunt fontem aquae vivae etc. • Erraverunt, • In invio infidelitatis et infelicitatis. Sapient. 5, Erravimus a via veritatis. Erraverunt dico, • Secuti viam Balaam, • venientes, • Ex Bosor, • nomen est villae vel civitatis de qua erat, idest sequuti sunt passibus morum non pedum, ejus cupiditatem et malitiam. Qui motus cupiditate ex certa malitia ivit, ut malediceret populo Israel quem sciebat benedictum a Domino. Num. 22, • Qui mercedem iniquitatis, • idest munera sibi promissa et oblata pro causa iniqua, scilicet ut malediceret populo Dei, vel mercedem iniquitatis, idest pretium damnationis, quae dicitur merces iniquitatis, quia fuit merces pro iniqua promissione quam intendebat adimplere contra Deum, • amavit, • affectu cupiditatis. Vel dicit mercedem iniquitatis, quia a rege honorari debebat: quem honorem tantum appetebat, quod ipsum voluntati Dei praeponerat; quod erat magna iniquitas, scilicet temporale Deo praeponere. Merito vero Balaam qui interpretatur populus vanus, ex Bosor quod interpretatur carnis haeretici comparantur, ex sensu et vita carnali vanitatem erroris sequuti quo ad fidem: carni quo ad conversationem. • Correctionem • vero habuit, • et verbi per asinae locutionem et pedis attritionem, • Suae vesaniae, • idest insani erroris: vesania enim erat magna contra Dominum irreverentia, ut populo Dei Deo prohibente malediceret. Tanto ergo fuit peior, quanto non noverat emendare per correctionem. • Subjugale, • scilicet

asina, • mutum, • idest non habens aptitudinem naturalem loquendi: • animal, • sine usu rationis, • In hominis voce loquens, • idest simili humanae voce loquens. Erat enim vox articulata angelico ministerio per linguam asinae prolata, sicut et diabolus per linguam serpentis locutus fuit, Genes. 5. Istud habetur Num. 22: Aperuit Dominus os asinae et locuta est. • Prohibuit, • transire scilicet recedendo et contra naturam loquendo, de flagellatione conquerendo, pedem ejus conterendo, et non expresse de hoc arguendo, • Prophetae, • Balaam, • insipientiam. • Qua ibat ad maledicendum populo Dei. Sic, ut dicit Glossa, aliqui haeretici, tam stulta dogmata proferunt, ut pagani, scilicet stulti, illorum detestentur insaniam. Sic, ut dicit Glossa, docti clerici ab indoctis laicis aliquando merito lacerantur, bona vita eorum reprehenditur. Quod est propter eorum avaritiam, ut dicit Glossa.

• Hi sunt fontes sine aqua et nebulae etc. • Hic agit magis specialiter de haeresiarchis aggravando, ostendens causas damnationis eorum. Primo per propriam in se corruptionem. Secundo aliorum seductionem, ibi: • Superbia enim vanitatis. • Tercio diaboli servitutem, ibi: • Qui in errore conversati. • Quarto mundi iniquitatem, ibi: • Si • refugientes, • Quinto veritatis agnitae defectionem, ibi: • Melius enim erat eis. Sexto vitae turpitudinem, ibi: • Contingit enim eis. • Dicit igitur, specialiter horum primi Magistri haeresiarchae, • Hi • sunt fontes sine aqua. • Dicuntur fontes propter emanationem doctrinae: sed sine aqua veritatis et sapientiae, de qua Jerem. 51, Et nunc quid tibi vis in via Aegypti ut bibas aquam turbidam? sed sunt sine aqua sapientiae salutaris. Et notandum quod ubi est fons sine aqua, ibi est lutum; sic in istis non est aqua inundantis gratiae, sed lutum inquinans erroribus et cupiditatibus terrenis; et merito, quia derelinquunt fontem aquae vivae, Jerem. 2. Unde intellige fontes non lavantes, sed potius coinquinantes, • Et nebulae, • propter obscuritatem solem intelligendum obscurantem. Glossa, Obscurantes nebulae dico, non resolvendae in pluviam sanae doctrinae, sed • turbinibus exagitatae. • Turbo est commotio aeris per conflictum concursus ventorum, et inde aliquando sequitur tempestas; sed haeretici conflictu vitiorum et philosophiae rationum exagitati magis inducunt in auditoribus tempestatem, quam salutiferum rorem et terrae fecundationem. Notandum quod boni praelati dicuntur nubes, propter salutiferum rorem, et terrae subditorum irrigationem, et Spiritus sancti exagitationem: unde Isaiae 6, Qui sunt isti qui ut nubes volant? non dicit, qui ut aves volant, quae volant contra nidum suum, et sicut volunt et quando volunt, et ubi volunt. Sed mali dicuntur nebulae propter obscuritatem. • Quibus caligo tenebrarum reservatur, • id est retro in posterum servatur. Et dicit tenebrarum in plurali, ob duplices tenebras, scilicet spirituales et interiores, in praesenti, quae sunt peccata, quibus reservantur permissiva reservatione ut amplius fiant mali et amplius sordescant, ut dicit Glossa. Vel corporales et exteriores in futuro, quibus reservantur reservatione punitiva. Matth. 22, Ligatis manibus et pedibus mitte eum in tenebras exteriores. Dicit autem, • Caligo tenebrarum, • id est quae teterrimae et obscurissimae erunt in inferno quasi palpabiles. Job 10, Terram tenebrosam, et opertam mortis caligine. • Superbia

« enim vanitatis, » quasi: et merito. Ipsi enim, « loquentes, » id est praedicantes vel docentes, quia eorum doctrina loquacitas est, unde et comparantur ranis, quae non faciunt nisi clamare. Apoc. 16, Vidi de ore pseudoprophetae exire spiritus tres immundos in modum ranarum. « Superbia, » id est in superbia finaliter, vanitatis materialiter et initialiter, quia pro superbia vana praedicant. Augustinus, Haereticus est qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriae principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Et notandum quod superbia proprie est in affectu, vanitas in intelligentia sive intellectu. Superbia vero in appetendo excellentiam: vanitas de se magna sentiendo. « Pelliciant, » id est quasi pellices et meretrices corrumpunt sive decipiunt, ut supra expositum est. « In desideriis carnis luxuriae, » id est luxuriae carnalis, non tamen spiritualis. Per desideria enim, quae docent, trahunt homines ad sectas suas. Talia enim sunt ad quae libenter trahitur homo. Beda in Glossa: Quis non libenter audit, manducemus et bibamus, et in aeternum regnabimus? « Eos » qui paululum effugiunt. » Glossa. Qui paululum refugiunt et ad suum revertuntur errorem. Vel paululum, id est eos qui parvulo tempore a peccato abstinuerunt, et cito recidivant. Vel paululum effugiunt qui non perfecte peccata fugiunt; fugiunt peccata quidem carnalia et non spiritualia. Item fugiunt peccata, sed non circumstantias et pericula peccatorum. « Qui, » haeretici. « In errore, » quo ad se, et quo ad alios. Glossa. Quia errant, et alios errare faciunt. « Conversati. » Quia tota eorum conversatio est erronea quo ad fidem et mores. Psalm. 106, Errare fecit eos in invio, et non in via. « Libertatem, » id est, pro peccatis impunitatem, vel peccati immunitatem, dicentes illicita licere: sed haec libertas mala est, de qua Rom. 6, Liberi fuistis justitiae. « Illis » scilicet credentibus. « Promittentes » dicentes, Deus non est tantum crudelis, ut puniat aeternaliter pro peccato momentaneo. « Cum ipsi, » scilicet haeretici. « Servi sint » corruptionis, » id est peccati quod corrumpit bona naturalia, et spoliat gratuita. Vel corruptionis, id est fomitis, sustinendo ipsum regnare in suo corpore, et ad omne peccatum trahere. Vel corruptionis, id est diaboli, qui est auctor. Glossa, quasi dicat: Cum sint servi et peccati et diaboli, aliis libertatem dare non possunt, quia nemo dat quod non habet. Et quod sint servi, probat per jus commune. « A quo enim quis superatus est, ejus et » servus est, » id est ejus subjectus. Joan. 8. Qui facit peccatum, servus est peccati. Loquitur ad similitudinem servitutis acquisitivae, qua olim capti ab hostibus eorum servi efficiebantur. Similiter capti a diabolo et a peccato, servi sunt et diaboli et peccati. Cum ergo servus minor sit domino suo, et ipsi servi sint peccati, et peccatum sit nihil, ipsi, inquantum peccant, sunt minus quam nihil. Quia non solum non habent esse moris, sed et ejus oppositum: quaecumque esse habeant.

« Si enim refugientes etc. » Ille ostendit mundi coinquinationem. Si enim. Glossa, Vere sunt servi acquisiti, quia cum prius liberi essent, nunc coguntur servire gravius quam antea. « Si enim, » ipsi vel quicumque alii. « Refugientes, » prius quando fuerunt ad fidem conversi. « Coinquinationes mundi, » id est peccata quibus inquinantur homines mundani, et alios inquinant, quae

et mundus mundis immittit, de quibus 1 Joan. 2. Omne quod in mundo est, aut est concupiscentia etc. « In cognitione, » id est per cognitionem quam susceperunt. Fides enim purificat ab iniquationibus. Act. 15, Fide purificans corda eorum, sicut radius solis abstergit lutum platearum. « Domini » nostri, » ratione creationis. « Et salvatoris » ratione recreationis, « Jesu, » ratione officii salutaris, « Christi, » ratione dignitatis regalis, secundum quam unctus est oleo laetitiae prae partibus suis. « His, » scilicet coinquinationibus mundi quas fugerant. « Rursus implicati, » id est involuti sicut in retibus, consensu operis et consuetudinis. Proverb. 7. Irretivit eum multis sermonibus, et sequitur eam quasi bos ductus ad victimam. « Superantur. » Praedominante vitio naturae spiritui, id est sensualitate carni. « Facta sunt eis, » scilicet talibus recidivantibus seu apostatantibus. « Posteriora, » scilicet peccata. « Deteriora a prioribus, » scilicet peccatis. Vel status posterior post recidivationem vel apostasiam deterior est statu priori ante conversionem seu conversationem. Talis enim magis offendit Deum quam ante baptismum vel poenitentiam: frangit enim pactum quod pepigit cum Deo in poenitentia vel baptismo: sicut periculosior est infirmitas recidivantis quam prius aegrotantis. Unde talis culpa est major propter circumstantiam ingratitude ex remissione praecedentium peccatorum. Ideo dicitur Luc. 11, Fiant novissima illius hominis pejora prioribus. Et hoc quia resurrectio difficilior, ad Hebr. 6. Impossibile est eos qui gustaverunt bonum Dei verbum, virtutesque venturi saeculi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam. Impossibile, id est difficile. In signum hujus deteriorationis uxor Loth, quae prius erat substantia rationalis, per respectum retro versa est in creaturam seu statuam salis, et facta est irrationalis, Gen. 19. Et vere deteriora. « Melius enim erat, » id est, minus malum, cum sit comparatio abusiva non propria. Propria quando utrumque extremum comparisonis participat aequalitatem in qua fit comparatio: abusiva quando alterum tantum: magis abusiva, quando neutrum, ut hic. Matth. 26, Melius ei erat si natus non fuisset etc. « Eis, » scilicet recidivantibus et impoenitentibus. « Non cognoscere viam justitiae, » id est justitiam quae est via recta ducens ad vitam. Unde accipitur hic justitia generaliter non specialiter, sed pro rectitudine fidei et morum seu vitae. Et intelligendum est ceteris paribus. Tunc enim excusabiles essent saltem a tanto. « Quam post cognitionem ejus retrorsum, » id est, ad priora peccata. « Converti, » id est, totaliter verti sine reditu poenitentiae finalis, per transgressionem scilicet, « Ab eo quod illis traditum est sancto mandato. » Vel charitatis specialiter, quod est traditum a Christo et ejus Apostolis, Joan. 19, Mandatum novum do vobis, etc. Vel generaliter mandato evangelico. Unde Psalm. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Et accipitur singulare pro plurali. Sed contra hoc objicitur, quia dicit Ambrosius, Perfidi etsi in aeternum pereant, tamen eis prodest ex parte credidisse. Responsio. Intelligendum est hoc quo ad peccata in quibus recidivant, non universaliter quo ad omnia. Item quo ad peccata in quibus recidivant intelligendo quo ad intentionem non quo ad numerositatem: quia si nunquam conversi fuissent, plura peccata ejusdem generis habe-

rent, sed non ita gravia. Unde Glossa, Quia praeter illa mala quae sicut prius agunt, praevaricatores promissionis sunt. Item hoc quod dicitur intelligendum est in eodem genere peccati, plus peccat fidelis quam infidelis ob notitiam peccati; secundum quod dicitur Jacobi 4, Scienti bonum et non facienti, peccatum est illi. « Contigit enim, » Glossa, Idem probat auctoritate sub specie canis. Et vere prius est hoc. Quia contigit, idest contingenter venit, quia non est necessitatis huiusmodi servitus, sed voluntatis eis recidivantibus finaliter seu apostatantibus. « Illud veri proverbii. » Glossa, Illud proverbium vel illa pars libri, quae continet illud proverbium. « Canis reversus ad suum vomitum. » Sumptum est de Proverbiis 26, Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, sic stultus qui iterat stultitiam suam. Hoc autem dicit, quia sicut canis comedit iterum quod evomit, et immundior et abominabilior postquam comedit quod evomit quam ante, sic isti prius loti a peccatis in baptismo vel poenitentia, cum postea recidivant, immundiores sunt et magis abominabiles quam prius. Talibus nil prodest sua lotio. Eccles. 34, Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit mortuum, quid prodest lavatio ejus? Et supple, tales sunt sicut « Sus lota » in volutabro luti, » id est in luto in quo se revolvit. Glossa, Sus dum in luto lavatur, sordidior redditur. Sic qui peccatum plangit, nec tamen deserit, poenae graviori se subicit. Jerem. 2. Quam vilis facta es rursum iterans vias tuas! Ille autem apponit Apostolus de suo, quia non est de proverbiiis vulgaribus Salomonis. Vel Apostolus addit proverbiiis Salomonis. Per suam significantur luxuriosi, qui se in luto luxuriae immergunt et involvunt et revolvunt.

CAPUT III.

« Hanc ecce vobis etc. » Postquam provocavit eos ad conservationem catholicae veritatis, et revocat eos a seductione pravitatis haereticae, hic subdit causam utriusque operis, scilicet causam sesibendi hanc epistolam: scilicet ut reddat eos cautos maxime contra errores circa futurum judicium. Et primo excitat auditionem auditorum. Secundo ponit instructionem eorum, ibi, « Hoc primum scientes, » ubi primo reprobatur de futuro judicio error. Secundo manifestatur veritas, ibi, « Latet enim eos. » Tertio, exhortatur ad dignam iudicii expectationem, ibi, « Cum igitur omnia dissolvenda sunt. » In prima ostendit errantium sententiam: in secunda subdit errandi causam motivam, ibi, « Ex quo » enim antiqui. » Dicit ergo, « Hanc etc. » quasi dicat: Tales haeretici venturi sunt. Et ideo ecce pro eadem causa. « Hanc secundam vobis, » id est ad vestram utilitatem. « Charissimi scribo epistolam. » Glossa, de novissimis temporibus, quibus densores abundant. « In quibus, » epistolis, scilicet prima et secunda, « excito, » ne per torporem dormians. « In commotione, » id est pro commotione activa scilicet et passiva vestra et aliorum per vos, qua scilicet moneo vos, ut et alios moneatis: hoc importat praepositio associativa. Glossa, ut vos commoneam, et alios commoneatis. « Vestram sinceram mentem, » id est sine carne corruptionis fidei et morum. Philipp. 2, Et hoc oro ut sitis sinceri, et sine offensa in die Christi. Vel sinceram, id est sine cera, et sine mollicie ac in-

stabilitate: ut nec sitis molles per dissolutionem morum, nec instabiles, nec flexibiles per errorem. 2 Thess. 2, Rogamus vos fratres, ut non cito moveamini a vestro sensu. « Ut memores sitis eorum » quae praedixi vobis verborum, » de fide et moribus, et haereticis venturis. Verborum inquam acceptorum. « A sanctis prophetis. » Supra primo, habemus sermonem propheticum, cui attendentes benefacitis. Glossa, Verborum quae auctoritate sanctorum prophetarum confirmantur. « Et » sitis memores verborum. « Apostolorum sanctorum, » quae vobis per me et alios Apostolos nuntiata sunt, verborum dico, « Praeceptorum Domini, » id est quae sunt praecepta Domini jure creationis, « Et salvatoris, » jure recreationis. Ipse Dominus qui venit salvare nos, haec praecepta instituit et servare praecepit. Horum autem praeceptorum debemus esse memores non solum ad cogitandum, sed etiam ad faciendum. Psalm. 102, Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea, « Hoc primum scientes. » Hic ponit errantium sententiam: ita volo vos esse memores. Vos dico, hoc primum, idest praecipue vel prae ceteris, « Scientes » certitudine fidei, indubitatae (praescientia enim futurarum haeresum multum valet ad credendi in fide confirmationem) « Quod venient, » non dicit quod mittentur, quia non auctoritate divina, sed usurpatione propria, « In novissimis diebus, » Glossa, Tempore Antichristi, tamquam ejus praecursores, 2 ad Timoth. 3, In novissimis diebus instabunt tempora periculosa etc. « In deceptione, » idest ut decipiant fideles, « illusores, » idest haeretici. Glossa, « Illudentes fidei et spei Christianorum, quod tempus resurrectionis futurum sibi promittunt frustra, » ambulantes, » idest de malo in pejus proficientes, « juxta, » idest secundum, « proprias concupiscentias, » idest sequentes proprias concupiscentias carnis contra consilium sapientis. Eccles. 18, Post concupiscentias tuas ne eas etc. Vel secundum Bedam in Glossa, Novis peccatis gaudentes et nova peccata adinvenientes. Tales ambulant post concupiscentias proprias et non tantum communes, quibus non sufficiunt communia peccata, sed adveniunt nova. Psalm. 80, Ibunt in adinventionibus suis « dicentes, » et corde credendo et ore praedicando, « Ubi est promissio facta, » scilicet antiquis patribus de eorum liberatione? quasi dicat: Ex quo per Christum non est completa, ipse non fuit ille qui promissus est in Scripturis. Impleta autem non videntur, quia adhuc sumus sub culpa et poena. Vel ubi est promissio de gloria bonorum? quasi dicat, nulla est. « Aut adventus ejus, » scilicet ad iudicium: quasi dicat, Non potestis aliqua signa ostendere quod iudicium sit futurum: quasi dicat. Nec promissionibus ejus credendum est, quia non sunt impletae: nec in adventu ejus est sperandum, quia nullum signum apparet. Glossa, Ideo non credunt, « Ex quo enim, » antiqui, « patres, » idest praedecessores, « dormierunt, » idest mortui sunt. Psalm. 118, Cum dederit dilectis suis somnum etc. « Sic omnia perseverant, » idest manent immutata, quia nihil mutatum est de ordine et causa naturae. Sed contra. Eccles. 2 dicitur: Vidi in omnibus vanitatem et nihil permanere sub sole. Responsio, Creaturae secundum speciem perseverant ab initio temporis, sed fit mutatio individuorum, nec aliquid perfecte manet sub caelo quin aliquo modo immutetur. « Ab initio creaturae, » idest ex

quo mundus creatus est, vel ex quo fuit prima creatura. Vel secundum aliam litteram, Sic per omnia sicut prius sine aliqua mutatione perseverant ab initio creaturae.

• Latet enim eos hoc volentes etc. • Hic manifestat veritatem dupliciter. Primo infidelium ignorantiam circa iudicium detegendo. Secundo credentium fidem instruendo, ibi: « Unum vero hoc non lateat. Ignorantiam detegit duplicem. Primo iudicium aquae jam factum. Secundo circa iudicium ignis futuri, ibi: « Caeli autem qui nunc sunt. » Dicit ergo, « Latet enim eos. » Ideo debent omnia eodem modo perseverare, quia vel vere nescierunt, vel fingunt se nescire ut vos decipiant, duo Dei iudicia, alterum per aquam, quod jam praeteriit: alterum per ignem quod restat: « latet, » scilicet vere vel simulatorie, « eos, » scilicet haereticos, « hoc volentes. Glossa, nullum iudicium esse futurum. Per hoc notatur eorum ignorantiam esse affectatam. Psalm. 53, Noloit intelligere ut bene ageret. Nolebant autem propter libertatem impune peccandi. Hoc scilicet latet, « Quod caeli, » scilicet aerei. Glossa, Iste humidus aer et turbulentus de quo dicitur Jerem. 8, Milvus in caelo cognovit tempus suum. Et Matth. 15, Volucres caeli comederunt illud. « Erant prius, » Glossa inter priores creaturas. Vel prius, idest ante diluvium. Sed sicut dicit Glossa, Tunc erant alterius modi quam modo: quia tunc erat aer serenior et quietior quam modo, quia tunc non erant tempestates nec forte vapores, « Et terra, » erat prius, scilicet alterius modi, quia fertilior et planior. Ipsa dico, « consistens, » idest aggregatione partium suarum simul stans, « De aqua, » Beda, idest per remotionem aquae operante Dei verbo congregata est in unum, et ita apparuit arida. Gen. 1. « Et » erat consistens, « Per aquam, » idest per aquae congregationem. Beda, Quia per divinam dispositionem venis aquarum est tota plena, sicut corpus animalis sanguine. Alioquin non staret, sed redigeretur in minutissimum pulverem, secundum Philosophum. Cum enim sit maxime sicca, indiget humiditate qua ejus partes consistent. Ideo dicitur in Psalm. 25 et 133, Qui fundavit terram super aquas. Vel de aqua, idest de primordiali materia quae dicitur aqua, propter ductibilitatem ejus et obedientiam ad formas diversas. Gen. 1, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Illa eadem dicitur terra propter informitatem. Abysus propter obscuritatem. Vel dicitur terra ex aqua consistens, quia sine aqua non fructificaret. Et hoc totum, « Dei verbo, » ut causa efficiente et conservante. Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt, « Per quae, » in quibus duabus partibus aere et terra, « Ille tunc mundus, » qui scilicet erat ante diluvium vel tempore diluvii. Vel etiam ille tunc mundus, quia fuit alterius modi tunc quam nunc, et terrae nascentia meliora quam nunc. Alterius modi autem erat quantum ad qualitates accidentales non quantum ad substantiales vel radicales, « aqua, » idest per aquam diluvii, « mundatus, » a peccatis hominum, quibus erat pollutus, « periit, » quo ad habitatores: mundatus est quo ad habitationem infectam. Haec autem mundatio signum fuit spiritualis mandationis per baptismum. 1 Petr. 3, Quod et nunc similis formae salvos facit baptismus. Glossa, Periit terra, quia tanto tempore submersa fructificare destitit. Postea et dissimilem in plerisque locis ab ea quam prius habuerat faciem recepit.

Perierunt et caeli secundum speciem hujus aeris. Occupavit enim aqua totam istam capacitatem, ubi aves volitant. Ratio hujus mutationis est, quia ex longa et profunda commixtione terrae aquae et aeris terra facta est lutosior, aer crassior et aqua densior, « Caeli autem qui nunc sunt, » quasi dicat. Non solum sunt purgati caeli et terra per diluvium. Autem pro sed, Caeli qui nunc sunt, scilicet aerei. Et dicitur aer caeli pluraliter, propter diversas regiones caeli aerei, et propter ejus plura hemisphaeria. Et dicit, Qui nunc sunt, non quia sit alia substantia, sed quia qualitas est mutata. Caelum enim aereum fuit per diluvium aquae et terrae immixtum. Et ideo aer modo est spissior seu densior et turbulentior, « Et terra. » Similiter quae nunc est a prima qualitate mutata, quia modo rarior est et subtilior propter aquae immixtionem, « Eodem verbo, » idest eadem virtute verbi aeterni, quo erant in principio positi, « Repositi sunt, » idest iterum positi ad priores usus et officia habitationis hominum et volucrum, et in eadem forma quam modo habent et in eadem positione in loco, ut aer sit sursum, terra deorsum sicut prius. Isti, inquam, caeli et terra sic repositi reservati, idest iterum servati, sicut ante servabantur in diluvio, « igni, » venturo ante faciem judicis quo fiet mundi conflagratio. Psalm. 96, Ignis ante ipsum praecedet. Glossa, « Reservati sunt, » ut purgentur per ignem, scilicet ad coinquinationem quam contraxerunt ex peccatis post diluvium, et in melius commutandi. Et hoc, « In diem judicii, » scilicet honorum et malorum, « Et perditionis impiorum » hominum, » specialiter, quia in illa die omnes impii perduntur et peribunt et in anima et in corpore, Job 21, In die perditionis servator malus et ad diem furoris ducetur. Vel in die judicii quo ad definitionem; perditionis, quo ad executionem. Matth. 25, Notatur autem hic duplex iudicium Dei; unum in aqua, aliud in igne. Primum factum fuit per aquam: quia in primo statu vixit luxuria, in qua sunt duo, scilicet ardor et foeditas; propter quod facta tunc est purgatio per aquam quae est refrigerans et purificans. Alterum vero iudicium fit per ignem, quia tunc vigeat avaritia et erunt homines infrigidati, frigiditate avaritiae ex defectu charitatis, secundum illud Matth. 25, Abundabit iniquitas et refrigescet charitas multorum. Et ideo fit per ignem qui habet contrariam qualitatem. Vel aliter, Aquae est purgare et non innovare. Ignis vero facit utramque; ideo quia prima purgatio mundi tantum fuit purgatio et non innovatio; ideo facta est per aquam. Secunda vero quae non tantum est purgatio, sed etiam innovatio, fiet per ignem.

« Unum vero hoc non lateat vos carissimi etc. » Hic manifestat veritatem fidei credentium instruendo. Primo de iudicii conditione. Secundo de adventus dilatione, ibi: « Non tardat Dominus. » Terio de iudicii distractione, ibi: « Adveniet autem. » Dicit ergo, « Unum hoc etc. » quia infideles latet iudicium praedictum aquae, futurum iudicium ignis negant: negant enim illud, eo quod non venit cito. « Vero, » idest sed, « Unum hoc non lateat vos » charissimi, » Minus dicit et plus significat; quasi dicat: Certi sitis, « Quia unus dies apud Dominum, » est scilicet sicut « Mille anni, » apud nos; et e contrario, Mille anni apud nos sicut dies unus apud Deum: quasi dicat: Quod nos reputamus longum, breve est apud ipsum et cito venturum: unde pa-

tienter expectandum, quia sine dubio veniet dies iudicii. Et sic respondet illi quaestioni quae prius facta est, Ubi est promissio etc.: quasi dicat: Prope est nec tardat secundum virtutem. Sed quantum ad nostrum iudicium videmus quod parum vivimus. Secundo exponitur sic. Dicunt quidam quod si iudicium sit venturum, tamen tot erunt discutienda quod uno die non poterunt discuti, sed multa remanebunt indiscussa; et ideo non est timendum. Contra quos dicit quod unus dies apud Deum tantum valet ad discutiendum sicut mille anni: id est ita bene discutiet Deus uno die sicut in mille annis. 1 Corinth. 13, In momento et in ictu oculi. Nec mirum, quia omnia sunt ei praesentia, non successive fluentia, sicut apud nos. Job 10, Numquid sicut dies hominis, dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora, ut quaeras iniquitatem meam, scilicet successive sicut homo? quasi dicat, non: Tercio modo moraliter sic dicunt quidam pseudo. Tot habetis peccata quod non sufficeret totum tempus ad ea punienda: ad quid ergo poenitentiam faceretis? quasi dicat: pro nihilo seu frustra. Contra quos dicit, « scitote, » quod unus dies poenitentiae, scilicet tantum valet apud Dominum sicut mille anni, id est sicut multi dies poenitentiae: sicut patet de latrone bono. Luc. 23, quantum ad consequutionem veniae et gratiae ac gloriae habendae: non tamen tantum valet ad dimissionem poenae vel ad velociorem adeptionem gloriae. Hebr. 2, Plus valent multi anni quam unus dies. Ezech. 4, Diem pro anno dedi tibi. Sequitur, Et mille anni sicut dies unus. Hoc exponitur dupliciter, secundum duos errores, quos hic elidit. Dicebant quidam quod sicut tempore omnia fluunt, ita multa latebunt iudicem. Contra quos dicit, Mille anni erunt apud Deum, id est in ejus cognitione, « Sicut dies unus, » Ponitur continens pro contento: id est quaecumque fient in mille, hoc est in infinitis annis, ita erunt cognita Deo, sicut quae fiunt uno die. Psalm. 89, Mille anni ante oculos tuos sicut dies una quae praeteriit. Secundo modo sic dicunt quidam, quod non oportet poenitere, quia in una die totum delebitur; sicut dicunt haeretici quod quantumcumque sit homo peccator, per appositionem manus alicujus perfecti ex tempore omnia peccata ejus dimittuntur: contra quos dicit: Mille anni sicut dies unus, quasi dicat: Non credatis eis qui sic dicunt; quia mille anni, scilicet poenitentiae non plus sufficerent ad poenam solvendam vel vitam aeternam. Sicut unus dies non sufficeret, nisi esset gratia Dei. Ideo dicit Apostolus Rom. 8, Non sunt condignae passionibus huius temporis etc. « Non tardat Dominus: » quasi cum non sit apud Deum differentia mille annorum et unius diei, Non tardat Dominus « pro missionem suam, » id est a promissis suis implendis, sicut dicunt haeretici. Vel secundum aliam litteram. Promissum vel promissionem scilicet implere quod promisit de iudicio futuro; unde nondum venit temporis opportunitas, quae ipse solus novit. Matth. 24, De die illa nemo scit etc. Sicut nec pater tardat dare haereditatem filio, expectans tempus adultae et maturae aetatis; nec medicus purificationem aegroti. Et certe non tardat: quia, ut dicit Gregorius, Omne quod fine clauditur, breve esse cernitur. Non tardat ergo Dominus ut misceatur nobis. Et Rom. 2, An ignoras, quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit etc. « Nolens aliquos perire, » id est non volens voluntate scilicet signi,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

quia omnes praeceptis, consiliis, minis, praemiis, a periculis revocat. Ezech. 18, Et quare moriemini domus Israel? nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur etc. Vel secundum Damascenum, non vult aliquem perire voluntate beneplaciti antecedenter, quia facit quod in ipso est ad nostram salutem: vult tamen voluntate consequente istum qui peccat, finaliter eum punire et perire. Dicitur autem voluntas consequens quae attendit merita finalia; non quod merita sunt aliquo modo causa vel ratio divinae praescientiae vel voluntatis; sed sunt ejus objectum; temporale enim bene est objectum aeterni. « Sed omnes ad poenitentiam re-
« verti, » scilicet de peccatis commissis, et de bonis omissis et amissis. Matth. 3, Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Et quia patienter expectat, ideo perseverare non debemus in peccato: dicit enim Isidorus: Metuendum valde est, ut neque pro spe veniae quam promittit Deus perseveranter peccemus: neque quia juste peccatis poena infligitur, desperemus; sed utroque periculo deviato, et a malo desistamus, et de Dei misericordia speremus. « Adveniet autem dies: » quasi dicat: bene dico quod non tardabit Dominus. « Autem » pro sed « Dies Domini, » id est dies iudicii in quo fiet omnino voluntas Domini. Nunc autem dies nostra est, in qua nostras facimus voluntates. Luc. 19, Et quidem in hac die tua etc. Psalm. 74, Cum accepero tempus etc., « adveniet, » id est ad nos de caelo ad terram veniet. Habac. 2, Si moram fecerit, expecta eum etc. « Ut fur, » id est ex improviso sicut fur in nocte: unde adventus iudicii comparatur furi. 1 Thess. 5, Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Luc. 22, Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret etc. Nota, quod dies iudicii dicitur dies, quia erunt ibi omnia manifesta. Dan. 7, Iudicium sedit, et libri aperti sunt. Item dicitur dies quantum ad bonos: nox quantum ad malos. « In quo, » scilicet die iudicii « caeli, » aerei, non aetherei. Matth. 13, Volucres caeli comederunt illud. « Magno impetu, » id est magna violentia conflantis et purgantis mundum. Psal. 96, Ignis ante ipsum praecedet et inflammabit etc. « Transient, » transitu accidentali a priori qualitate et statu, id est a vetustate corruptionis in novitatem status incorruptibilis: ab impuritate contagii mundanae conversationis, in puritatem naturae subtilis, non tamen transitu substantiali, ut substantialiter corrumpatur. Joel. 2, Ante faciem ignis vorans, et post eum exurens flamma. Sicut enim dicit Gregorius, Tantum ascendet ignis iudicii quantum ascenderunt aquae dilavii. Quod intelligendum est quantum ad effectum purificationis: in quantum enim ad effectum innovationis plus ascendet. Vel caeli allegorice dicuntur Sancti. Psal. 18, Caeli narrant gloriam Dei. Qui purgabuntur isto igne, si aliquid in eis purgandum fuerit: nec solum aer. « Elementa vero, » quatuor quibus mundus consistit, ille maximus ignis absumet: nec cuncta in tantum consumet ut non sint; sed duo ex toto consumet, duo vero in meliorem restituet faciem. Sed contra. 1 Corinth. 7, Praeterit enim figura huius mundi. Glossa, non substantia, sed figura praeterit. Consistit autem substantia mundi in connexion quatuor elementorum. Item jam remaneret locus vacuus aliorum duorum elementorum, vel alia duo rarefierent, vel extenderentur ultra medium sonum. Item terra quae dignior est, manet in aeternum.

Ecel. 1, Ergo multo magis substantia aliorum elementorum. Responsio, Licet aliqui dixerunt, secundum Glossam Bedae, duo ex toto consumi, aquam et ignem, scilicet alia duo manere secundum statum alterum, scilicet terram et aerem: tamen verius est quod omnia quatuor manebunt, secundum substantiam, non secundum statum generationis et corruptionis mundanum. Cessabit enim motus corporum superaelestium, qui est totius alterationis et transmutationis principium. Unde super illud Matth. 8, Donec transeat caelum et terra, Glossa, Donec elementa a mutabili in immutabilem formam mutentur. Ipsa ergo inquantum elementa sunt generabilia et corruptibilia principia, solventur omnia: sic enim colligationem habent, et conveniunt in generationis et corruptionis officium et locum. Secundum vero substantiam propriam permanebunt habentia qualitates suas convenientes ad illum incorruptionis statum, secundum Augustinum ad Glossam Bedae. Responsio, Ideo dicit illa duo, scilicet ignis et aqua consumerentur ex toto non per proprietatem, sed per quamdam appropriationem, eo quod haec duo sunt maxime activa quantum ad vim convertendi alia in se, quae vix penitus consumerentur. Alia vera magis passiva sunt. Et quia passibilitas in impassibilitatem convertetur, dicit quod mutabuntur in meliorem faciem. Primum videtur fieri per assumptionem ejus quod interfuit. Secundum vero per restitutionem ejus quod defuit. Vel in toto consumerentur, idest in eo quod habebant potestatem convertendi quasi omnia in sui naturam. Caliditas autem in igne et frigiditas in aqua omnino consumerentur: inquantum vero sunt principia patiendi, convertentur in melius, quia amplius non passibilia.

Cum igitur haec etc. • Illic exhortatur ad dignam expectationem seu praeparationem, tangens Primo praeparationis condignae causam. Secundo modum, ibi, « Propter quod charissimi. » Causam vero tangit duplicem. Primo timorem poenae. Secundo spem gloriae, ibi, « Novos vero caelos, » Dicit ergo, « Cum igitur haec omnia. » Continua sic. Veniet judicium, et subito, et mundus in adventu judicii peribit. Cum igitur haec omnia quatuor elementa • Dissolvenda sint, » a statu solubili in statum insolubilem mutanda. Glossa tamen Interl., vocat omnia, homines: unde dicit: quandoquidem in tanto judicio mali in pejus, boni in melius sunt mutandi, « quales, » idest quam sanctos, et quam perfectos: Oportet vos, » credentes haec futura, • Esse in sanctis conversationibus, » quantum ad vosmetipsos secundum Glossam. « Et pietatibus, » quo ad alios, secundum Glossam. Pluraliter nominat utrumque: quia conversationis sanctae sunt duae partes, scilicet activa et contemplativa. Et pietatis sanctae: scilicet corporalis et spiritualis. Addit vero sanctis, ad differentiam conversationis malae et pietatis malae quam quis impendit vitio. • Expectantes, » per spem praemii, quia spes est certa expectatio futurae beatitudinis. « Et properantes, » per bonam operationem meriti, et merito properantes, quia via longa et dies pauci. 1 Corinth. 7, Tempus breve. Item quia ad magna vocati. Rom. 8, Quos praedestinavit, hos et vocavit, et justificavit et magnificavit. Item quia jamdiu expectati. Isaiae 29, Expectat Dominus ut misereatur vestri. Item ne simus exclusi. Hebr. 4, Festinemus ingredi in illam requiem. Cant. 2, Surge propera

amica mea. • In adventu, » idest in praeparatione ad adventum; non quia essent visuri illum, sed ut certitudinaliter sperent illum. • Diei, » judicii, • Domini, » nostri Jesu Christi, quia ipse tunc judicabit. Tota quidem Trinitas judicabit auctoritate, sed Christus inquantum homo, ministerio disceptionis et promulgationis sententiae. Matth. 25. • Per quem, » Dominum scilicet, quia hoc fiet virtute supernaturali, non enim natura ignis est descendere, sed ascendere. Vel per quem, adventum Domini, • caeli, » aerei non aetherei, • Ardentes • solventur. » Igne conflagrationis a statu corruptibili ad statum incorruptibilem. « Et elementa, » scilicet alia ut terra, • Ardore ignis. » Qui erit maximus, et ex concursu ignito superiorum et inferiorum ut putatur, « tabescent, » idest quo ad statum pristinum deficient. Sed numquid caelum empyreum est purgandum, cum illic perpetratum sit peccatum Angelorum? Responsio, Caelum non fuit inquinatum illo peccato, cum propter loci puritatem, qui non est inquinabilis cum sit lux pura: tum propter peccati, ut Angelici, spiritualitatem, tum propter peccantium velocem expulsionem. • No- vos vero caelos: » quasi dicat: Isti caeli solventur. Et novos caelos, non dicit alios, sed in melius adnovatos seu renovatos. « Et novam terram, » idest in melius innovatam, et in meliorem formam. Apoc. 21, Vidi caelum novum et novam terram. • Et promissa ipsius, » idest praemia a Christo promissa. Luc. 22, Vos estis qui permansistis mecum etc. et Matth. 5. • Expectamus, » spei certitudinem. Isa. 63, Ecce ego creo caelos novos et novam terram etc. • In quibus, » scilicet caelis et terra innovatis, et in quo tempore et statu innovationis, • justitia, » idest retributio vitae aeternae pro meritis gratiae, • habitat, » idest habitabit perpetuo sine fine. Ponit praesens tempus pro futuro ob certitudinis magnitudinem. Unde, sicut dicit Glossa, Tunc cuique fidelium pro modo certaminis corona reddetur justitiae. Nec hoc dicit propter hoc quod justi habitaturi sunt in mundo inferiori post judicium sicut nunc; sed quia mundus erit pars habitationis eorum. Sicut rex non manet in coquina, et tamen dicitur pars habitationis suae. Et nota quod non dicit misericordia, sed justitia; quia modo misericordia regnat, sed tunc justitia regnabit. 2 Tim. ult. Reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die. Reddere enim pertinet ad justitiam. Vel loquitor de caelis et terra allegorice, ut per caelos intelligantur contemplativi, per terram activi, per gloriam innovati, in quibus justitia creata vel increata habitat in praesenti per meritum, sed in futuro per praemium. Et tunc habitabit in eis immobiliter et in quiete, sicut in sua haereditate et possessione: non sic nunc ubi quotidie ejicitur. Psalm. 5, In aeternum exultabunt, et habitabis in eis.

• Propter quod carissimi etc. • Hic tangit primo praeparationis condignae modum, post immunditiam vitae. Secundo in spei longanimitate, ibi, • Et Domini nostri Jesu Christi longanimitatem. • Tertio in constantia fidei, ibi, • Vos igitur fratres. • Quarto in sollicitudine proficiendi, ibi, • Crescite vero in gratia. • Propter quod. » Glossa. Dies Domini veniet. O vos, « charissimi, » charitate speciali mihi conjuncti, « haec, » scilicet Dei promissa, vel a me praedicta de caelo et terra, • expectantes, » per certitudinem spei, « satagite, »

idest bene operando satis agite, vel studiose laborate, sicut Martha satagebat circa frequens ministerium, Luc. 10, « Inveniri, » idest ut inveniamini, « ei, » idest ab eo vel ad ejus honorem, vel ei idest non hominum judicio. 1 Reg. 46, Homo videt ea quae foris parent, Deus autem intuetur cor. « Immaculati. » A venialibus in corpore, idest in sensualitate. Pro tanto dicuntur esse venialia in corpore, quia carnis fragilitate contrahuntur casualiter non formaliter. « Et inviolati. » Glossa. A criminalibus in mente, scilicet ratione. Vel primum refertur ad peccata carnalia, secundum ad spiritualia. « In pace, » idest in peccatis remissis pacificati. Rom. 5, Justificati igitur ex fide pacem habeamus etc. Vel in pace pectoris ad Deum, et ad seipsum, et ad proximum. « Et Domini nostri Jesu Christi longanimitatem, » idest longam expectationem. Psalm. 102, Longanimis et multum misericors, « Salutem arbitramini, » idest causam salutis vestrae. Beda, Intelligite quod ideo Dominus longanimitate expectat, ut misereatur nostri. Et ut plures salventur, ut habetur Isa. 50: propterea, « Sicut et charissimus frater noster Paulus, » idest ita hortor faciendum sicut etc. Nota humilitatem sanctorum. Petrus Paulum commendat et suam doctrinam ejus Scriptura confirmat. Paulus dicit de seipso, 1 Corinth. 15, Ego sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus, « Scripsit vobis, » in hoc ostendit quod Paulus ea quae quibusdam Ecclesiis specialiter scripsit omnibus Ecclesiis generaliter scripsit. Paulus dispersis de Judaea specialiter non scripsit sed gentibus, « Secundum datam sibi sapientiam, » idest cognitionem caelestium a Deo, scilicet in ejus raptu. 2 Corinth. 12, Quando audivit arcana verba, quae non licet homini loqui. Glossa, Ecce primus Apostolorum oblitus fuit primatus et datarum sibi clavium: datam Paulo miratur sapientiam, quia mos est electorum, ut magis aliorum, quam suas mirentur virtutes. Et per has se ad profectum excitent. Scripsit inquam vobis, « Sicut et, » scripsi, supple, « In omnibus epistolis loquens in eis, » scilicet epistolis, « De his, » scilicet quae praedixi vobis et super quibus vos monui, scilicet de Christi adventu. Et de commendatione gratiae et de haereticis futuris: quasi non solum una ejus epistola, sed et omnes ejus epistolae ad vestram utilitatem scriptae sint. Sed quomodo Petrus, qui erat major, auctoritate Pauli minoris doctrinam suam confirmat? Responsio. Inducendo auctoritatem epistolarum Pauli, potius intendit illis dare auctoritatem approbando, quam jus per eas confirmando. Vel hoc facit non ex necessitate, sed ex humilitate. Vel forte licet Petrus major esset in cura, Paulus tamen major in scientia. « In quibus, » scilicet epistolis, « Sunt quaedam difficilia intellectu, » idest ad intelligendum. Quod forte faciebat, ut celeret earum tenorem haereticis. Sed quomodo simplices quibus scribebat intelligebant? Responsio.

Misit epistolas discipulis qui eas exponebant. Sed adhuc objicitur, de hoc quod dicitur Proverb. 14, Doctrina prudentum facilis est. Responsio, Forte aliud est de Scriptura aliud de doctrina; quia praesentes docendo se possunt opponere contradicentibus, obviare absentibus, scribendo non. Scilicet, « Quae indocti, » supple haeretici, indocti quo ad scientiam divinam, « Et instabiles, » quo ad fidei perseverantiam, quia divina non statuunt seu sapiunt, nec curare volunt. Ideo, autem indocti sunt, ut dicit Glossa, quia inter doctos, ut erudiantur non permanent, « depravant, » male interpretando et minuendo, perveriendo et mutando, « Sicut et ceteras Scripturas. » Glossa, Nullus veteris Testamenti vel novi liber est in quo haeretici aliquid non perverterunt, vel diminuendo, vel addendo, vel mutando, « Ad suam ipsorum perditionem, » idest damnationem: hujusmodi enim depravatio Scripturarum causa est eis perditionis in praesenti et futuro. Damnationis in praesenti, quia nunc praesciuntur ab Ecclesia militante; et damnationis in futuro, quia ab Ecclesia triumphante. « Vos igitur fratres, » quia insipienter multifarios adducunt errores, « Vos praescientes, » hoc scilicet quod venturi sunt haeretici et judicium venturum antequam veniat, ut melius cavere possitis. Gregorius. Minus jacula feriunt, quae praevidentur; et nos tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra communimur, « Custodite, » scilicet vosmetipsos diligenti solitudine. Deuter. 4, Custodi temetipsum et animam tuam solite, « Ne insipientium, » scilicet haereticorum, « errore, » quo errant et alios errare facient, « traducti, » idest ultra mensuram seu metas et terminos fidei ducti. Proverb. 22, Ne transgrediaris terminos antiquos etc. « Excidatis a propria firmitate. Glossa interlinearis; fidei, quae est petra super quam fundatur Ecclesia. Matth. 7, Sicut ergo illi qui volunt capere unum castrum forte, nituntur primo destruere fundamentum, ita haeretici volentes Ecclesiam destruere, nitebantur et nunc etiam nituntur maxime destruere fidem. Et quia ad firmitatem non sufficit fundamentum nisi supra sit aedificatum, ideo sequitur, « Crescite vero, » Cremento scilicet spirituali, « in gratia, » quo ad effectum, et cognitione, quo ad intentum seu intellectum, « Domini nostri Jesu Christi et Salvatoris. » Utrumque enim Domini est, scilicet gratia et fides. Domini, jure creationis: Salvatoris jure recreationis, « Ipsi Gloria. » Ille tandem totum terminat in laudem Dei. Psalm. 115, Non nobis, Domine, sed nomini tuo da gloriam. « Et nunc. » Glossa, interlinearis, inter quotidianas adversitates, « Et in diebus aeternitatis, » idest inter aeternas delectationes. Vel nunc idest in praesenti et in diem aeternitatis, idest in futuro, ubi erit dies aeternae et inenarrabilis claritatis, de qua Psalm. 85, Melior est dies una in atriis tuis super millia. Diem dicit in singulari, quia erit unica dies, sine interpellatione noctis. « Amen. » Confirmatio est. Deo gratias.

B. JOANNIS APOSTOLI EPISTOLAE I. CANONICAE

CAPUT I.

« Quod fuit ab initio etc. » Haec est tertia pars hujus libri continens Epistolas Joannis tres. Quarum prima generalis est, duae aliae speciales. Una cuidam matronae. Altera cuidam patrifamilias. In prima agit de affectu et effectu charitatis communiter ad Deum et ad proximum. In secunda specialius ad Deum. In tertia specialius ad proximum. Haec autem epistola prima dividitur in tres partes. Nam primo commendat doctrinam suam in isto cap. Secundo hortatur ad ejus observantiam. cap. 2 et 3. Dissuadet doctrinam contrariam cap. 4 et 5. In prima parte commendando, primo, tangit certitudinem doctrinae ex parte doctorum. Secundo ejus utilitatem ex parte auditorum, ibi: « Quod vidimus et audivimus. Tertio utilitatis consequendae modum, ibi: « Si dixerimus societatem etc. » Certitudinem vero ex parte dictorum tangit dupliciter. Primo in sciendo quo ad se. Secundo in docendo quo ad alios, ibi: « Et vidimus et testamur etc. » Dicit ergo, « Quod fuit ab initio etc. » Quaeritur quare secundum modum aliorum epistolas scribentium et aliarum duarum epistolarum suarum, hic non praemittit salutem. Responsio, Ut principium epistolae suae principio evangelii sui concordaret, ubi dicit, In principio Verbum etc. Ut sic appareret ejusdem esse scriptorem evangelii et epistolae. Et quasi hoc opus operi evangelii praecedenti continuaret. Dicit ergo, Quod fuit ab initio etc. Constructio sic potest ordinari, « Nos Apostoli et vidimus et testamur et annunciamus vobis, » illud quod fuit ab initio aeternaliter, scilicet Verbum Dei. Nec exprimit quid sit illud, eo quod ineffabile est et infinitum. « Fuit. » Tria tempora sunt, scilicet praesens, praeteritum et futurum. In his quod perfectionis est Deo convenit: quod imperfectionis non. Praeteritum vero de Deo dicitur propter perfectionem. Praesens propter actualitatem. Futurum propter durationem. Alias vero nullum tempus de Deo convenienter dicitur. Nec praeteritum, quia non est: nec praesens, quia transit; nec futurum, quia nondum est, « Ab initio, » originis, scilicet a Patre. Joan. 1, In principio erat Verbum. Vel durationis, et hoc dupliciter: vel ab initio initiante, scilicet aeternitate, idest ab aeterno. Vel ab initio initiato, scilicet temporis. In ipso enim temporis initio verum erat dicere, quod fuit: et hoc dicitur Joan. 1, In principio erat Verbum. Unde prius fuit quam initium temporis, non tempore, sed aeternitate. Prius enim, secundum Augustinum, dicitur quadrupliciter: Natura, dignitate, tempore, aeternitate. Videte si non attestatur epistola sua ubi modo audistis, In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum. Quod fuit inquam ab initio Filium Dei, secundum divinitatem et aeternitatem. « Quod audivimus, » mediate per legem et prophetas vel immediate per seipsum in mundo loquentem. Hebr. 1, Olim Deus loquens patribus in prophetis novissime etc. « Quod vidimus oculis, » ipsum, scilicet in carne apparentem. Baruch 3, Post haec in terris visus est et cum hominibus conversatus est. Unde Luc. 9, dictum est eis Apostolis, Beati oculi

qui vident quae vos videtis. « Quod perspeximus, » ipsum diligenter et perfecte non superficialiter inspeximus. Luc. 24, Videte manus meas et pedes meos. Vel perspeximus, idest diligenter et perfecte inquisivimus, an ipse esset de quo praedixerint prophetae et an in ipso implerentur Scripturae, « Et illud scilicet quod, » Manus nostrae contrectaverunt, » ipsum palpando, « De verbo vitae. » Non secundum verbi naturam, sed secundum carnem assumptam. Luc. 24, Palpate et videte. Hic sumitur argumentum quod non solum Thomas palpavit, sed et alii secundum Glossam, « Et vita, » idest ipse idem Christus. Joan. 14, Ego sum via, veritas et vita, « Manifestata est, » interius per fidem, exterius per praedicationem, per miraculorum operationem. In hoc autem quod dicitur, manus nostrae contrectaverunt, insinuat nobis certissima cognitio quantum ad veritatem humanam; sensus enim certissimus est tactus, « Et vidimus: » quasi dicat, hoc inquam nos Apostoli vidimus certitudinaliter cognoscendo, « Et testamur, » Audacter asserendo. Et probant assertionem martyria sustinendo. Nam martyr graece, testis latine dicitur, Act. 1, Eritis mihi testes etc. Isa. 43, Vere vos testes mei, dicit Dominus. Et notandum quod testimonio promittit visionem, quia certitudo visionis requiritur ad hoc quod testimonium sit efficax, « Et annunciamus vobis, » publice scilicet praedicando: erant enim nuntii Domini. Psalm. 65, Annuntiaverunt opera Dei etc. « Vitam aeternam, » idest Christum qui est vita aeterna: visio enim Christi Dei et hominis est vita aeterna. Joan. 17, Haec est vita aeterna etc. Dicitur autem Christus vita aeterna per essentiam quo ad se et per se, et per causam quo ad nos: « quae » vita aeterna, idest Christus, « erat, » ab aeterno secundum divinitatem. Joan. 1, Verbum erat apud Deum. « Apud Patrem, » ut alius apud alium, secundum personarum distinctionem, « Et apparuit nobis, » in fine temporum, secundum carnem. Habac. 3, Apparebit in fine et non mentietur etc.

« Quod vidimus et audivimus et annunciamus etc. » Hic commendando doctrinam, ostendit ejus utilitatem ex parte auditorum. Prima est communio Ecclesiae. Secunda participatio gratiae, ibi, « Et societas vestra. » Tertia est gaudium cordis, ibi, « Et haec scribimus. » Quarta est illuminatio mentis, ibi, « Et haec annunciatio. » Dicit ergo, « Quod vidimus. » Repetit, causa majoris certitudinis. Genes. 41. Quod autem secundo vidisti ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est. Vel trina repetitio fit propter tres differentias sensuum; scilicet corporalis quae est carnis, et intellectualis, quae est rationis, et spiritualis quae est verbum fidei. Quod scilicet verbum Dei. « Vidimus, » in carne, « Audivimus. » In sermone. « Annunciamus, » in praedicatione, « Vobis. » Qui nec audivistis nec vidistis, minus felices in hoc, ut dicit Glossa, quam illi. Unde Luc. 10, Beati oculi qui vident quae vos vidistis. Nec obstat quod dicitur Joan. 20, Beati qui non viderunt etc. Non dicitur beatiore; nam secundum statum communem meriti, beatus est credere quod non videtur, quam

quod videtur. Secundum vero statum specialem illorum qui viderunt, quia ampliorem gratiam receperunt, beatus fuit audire et videre, quam audire tantum, sic intelligitur Glossa. « Ut » scilicet et vos, qui praedicta non vidistis. « Societatem habere » beatis nobiscum, » majoribus, qui praedicta vidimus. Societatem inquam in praesenti, in communione Ecclesiae quo ad fidem et bona opera. Psalm. 118. Particeps ego sum omnium timendum te etc. « Et societas nostra sit, » in futuro non tantum hominum, sed ad invicem scilicet cum Deo secundum illud Joan. 14, Ad eum veniemus et mansionem etc. « Cum Patre. » In quo est omne bonum. Jacob. 1, Omne donum optimum etc. « Et » Filio ejus, » per quem omne bonum. Joan. 1, Omnia per ipsum facta etc. « Jesu Christo, » hoc addit ad differentiam filiorum adoptivorum. Ab amborum societate non separatur Spiritus sanctus; sed intelligitur, ut nexus in extremis. Haec vero societas erit gloriae, ut secundum Glossam, Simus haeredes Dei, cohaeredes Domini nostri Christi. Rom. 8. Sic ergo per societatem sanctam transitur ad societatem divinam. Glossa, ergo per nostram societatem transibitis ad societatem Dei. Prima est gratiae in praesenti. Secunda gloriae in futuro. « Et » hoc scribimus vobis. » Glossa: non tantum transitorie nunciamus, sed et memoriae commendamus. « Ut gaudeatis. » Glossa. In hoc sequuti unitatem Ecclesiae. « Et gaudium vestrum sit plenum. » In futuro, in Angelorum societate: nunc enim non est gaudium plenum: quia risus dolori miscetur, Proverb. 54. Sed tunc erit plenum non solum plenitudine sufficientiae vel indeficientiae, sed et superfluentiae. Ita enim gaudium replebit animam, quod undique superfluet; et sub et supra, et intus et extra, a dextris et a sinistris: ut sit beatus totaliter in gaudio, sicut piscis in aqua, et homo in domo propria. Matth. 13, Intra in gaudium Domini tui. De hoc triplici gaudio. Joan. 16, Ut gaudium meum sit in vobis, et gaudium vestrum impleatur. « Et haec est annuntiatio, » quam scilicet vobis annuncio, id est res digna annunciatione. « Quam » audivimus, » audito interiori per fidem; et exteriori per praedicationem. « Ab eo, » a Christo scilicet, « Et annunciamus vobis, » aliis, scilicet qui ab eo non audistis. Psalm. 65, Annunciaverunt opera Dei, etc. « Quoniam Deus lux est, » per essentiam, non corporalis. Joan. 9, Quando sum in mundo, lux sum mundi. Et Joan. 5, Lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. « Et tenebrae, » peccati, erroris, ignorantiae, injustitiae, quae sunt tenebrae spirituales. « In eo non sunt ullae, » scilicet per participationem. Jacob. 2, Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. 2 Corinth. 6, Quae enim societas luci ad tenebras? Augustinus, Deus est lux quam non capit locus: nox quam non capit tempus: odor quem non spargit ventus: cibus quem non minuit edacitas: amplexus quem non divellit societas. Et nota, quod est differentia inter lucem et lumen: quia lux est ipsa luminis forma; lumen vero est lux, ut est in aliquo corpore recepta et incorporata. Unde Christus proprie dicitur lux in sua divinitate: in se lumen prout est unita in humanitate. Isa. 60, Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum. Dicitur ergo Christus lumen ratione unionis, quia lumen, sicut dictum est, est lux incorporata. Et in Christo lux divinitatis

est carni unita. Psalm. 35, In lumine tuo, scilicet deitatis, videbimus lumen, scilicet humanitatis ratione delectationis. Eccl. 9, Dulce lumen et delectabile oculis videre solem. Ratione illuminationis. Luc. 1, Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent. Vel dicitur lumen, quia illuminavit nos exemplis. Isa. 40, Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. In doctrinis. Isa. 2, Domus Jacob, venite ambulemus in lumine Dei nostri. Item beneficiis: haec contra tenebras culpae, ignorantiae, inscientiae.

« Si dixerimus quoniam etc. » Hic ostendit utilitatis consequendae modum. Primo in honestate conversationis. Secundo in humilitate reputationis, ibi, « Si dixerimus, quia peccatum non habemus. » Ad honestatem conversationis duo tangit. Primo declinationem mali; secundo operationem boni, ibi, « Si autem in luce ambulemus. » Humilitatem reputationis tangit in tribus: primo in praesentium peccatorum cognitione quo ad seipsum; secundo in eorundem confessione quo ad alium, ibi, « Si » confiteamur peccata; » tertio in praeteritorum peccatorum recordatione ante Deum, ibi, « Si dixerimus quia peccatum non habemus, etc. Dicit ergo, « Si dixerimus, » quia Deus lux est, et in eo tenebrae non sunt. « Iterum si dixerimus, » nos quicumque apostoli, vel alii, dictione cordis vel oris. « Quoniam societatem habemus. » Glossa, per fidem et charitatem quoniam Deo sociant. « Cum illo, » scilicet Domino, qui lux est. « Et in tenebris. » Glossa, peccatis. Unde peccata dicuntur opera tenebrarum. Ad Rom. 13. Abjiciamus inquit, opera tenebrarum. Dicuntur autem peccata tenebrae, quia daemones tenebrosi ad ea nos impellunt. In tenebris fiunt, animam tenebrosam faciunt, ad tenebras aeternae damnationis ducunt. Psal. 34, Fiat via illorum tenebrae et lubricum. Jerem. 23, Via illorum quasi lubricum, in tenebris scilicet; impellentur enim, et corruent in ea. « Ambulamus, » id est de malo in pejus proficimus. Glossa peccato peccatum addentes. Haec est pessima ambulatio, de qua Joan. 13, Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. « Mentimur, » ecce peccatum commissionis. « Et non facimus veritatem, » ecce peccatum omissionis. Vel secundum Glossam, Mentimur in nobis, et non facimus veritatem, dum alios ad idem mendacium exemplo nostro inducimus. Glossa. Jam ergo habere qui vult societatem cum luce, pellat tenebras peccatorum. « Si autem » in luce, » vitae bonae alios exemplo illuminantis, secundum illud Joan. 1, Vita erat lux hominum, « Ambulaverimus, » id est si de bono in melius proficimus. Glossa. Homo in luce ambulat, qui virtutum operibus ad meliora proficit. Ephes. 5, Ut filii lucis ambulate etc. « Sicut et ipse est in luce, » id est in seipso qui est lux. 1 Tim. 6, Qui lucem habitat inaccessibilem. Et dicit « est, » immutabiliter et immobiliter. Non ait, ambulat, quia Deus non proficit. Unde Glossa, Deus esse in luce dicitur quia summam ubi proficere valeat non invenit. « Societatem habemus ad invicem, » gratiae scilicet et charitatis. Et unus cum alio, cum membro suo, et omnes cum capite nostro, scilicet Christo. « Et » Sanguis Jesu Christi etc. » Glossa, sacramentum Dominicae passionis. « Filii ejus, » scilicet Dei Patris. « Emundat, » id est evidenter mundat. « Nos qui sumus de societate Ecclesiae merito, non solo numero. » Ab omni peccato, » scilicet originali,

actuali, mortali, et veniali. Glossa: sacramentum dominicae passionis omnia peccata, originalia et actualia laxavit. Apoc. 1, Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Sanguis enim Christi, cum ipse sit mundissimus, mundat et non inquinat. Apoc. 7, Laverunt stolas suas etc. « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus. » Glossa. Sicut ambulamus in luce, ita sumus mundi: non tamen debemus putare nos, quamdiu vivimus, omnino posse a peccato mundari. « Si dixerimus inquam. » Glossa, elati de aliqua justitia. « Quoniam peccatum non habemus, » ullum nec mortale nec veniale. Dicitur autem peccatum haberi large non proprie, cum non sit habitus sed privatio. « Non habemus. » Glossa, non ait non habuimus, ne forte de praeterita vita dictum intelligatur, « Ipsi nos seducimus. » Haec enim praesumptio separat nos a Deo. Sap. 10, Perversae cogitationes separant nos a Deo. « Et veritas in nobis non est, » idest Deus qui est veritas. Joan. 14. Ego sum via, veritas et vita. Glossa, Deus ab elatis se subtrahit. Jacob. 4. Deus superbis resistit etc. Hujus autem ratio est: quia contraria contrariis expelluntur, ergo veritas falsitate. Falsitas autem est se putare absque peccato esse. Prover. 20, Quis potest dicere, mundum est cor meum? etc. Et Proverb. 24: Septies in die cadit justus. Sed e contrario, « Si confiteamur, » id est, si simul fateamur confessione cordis Deo, et confessione oris Dei vicario. Jacobi ultimo. Confiteamini alterutrum peccata vestra: quoniam sine peccato in hac vita esse non possumus. Prima salutis spes est ipsa confessio. « Peccata, » non bona, ut qui se jactant confitendo, exemplo Pharisaei. Luc. 18, Jejuno bis in sabbato. « Nostra » non aliena: ut qui alios accusant confitendo, vel super alios se excusant. Contra quos Psalm. 31, Dixi: confitebor adversum me, etc. « Fidelis est, » promissa humilibus conferendo. « Et justus » peccata poenitentibus remittendo. Vel fidelis, promissa reddendo. Et justus secundum merita retribuendo. « Ut remittat nobis peccata nostra. » Glossa, majora peccata, scilicet mortalia; haec enim sunt peccata simpliciter, quia peccatum, secundum Augustinum, est factum vel dictum vel concupitum contra legem Dei. « Et emundet nos ab omni iniquitate. » Iniquitatem vocat minora peccata sicut venialia. Vel remissio peccati refertur ad dimissionem poenae, emundatio iniquitatis ad dimissionem culpae. Et dicit, omni: tria sunt genera hujusmodi minorum peccatorum; scilicet lignum, fenum, stipula. 1 Corinth. 3. Vel remissio in praesenti; emundatio, id est perfecta scilicet mundatio in futuro. « Si dixerimus, quoniam non peccavimus. » Glossa. Si confiteamur, mundamur; sed si nos honorare volumus, dicendo, non peccavimus. Glossa, quasi, non egemus absolvi. Contra illud Rom. 3. Omnes peccaverunt et egent gloria Dei. « Mendacem facimus eum, » scilicet Deum. Glossa, Bedae, Nec infans unius diei est sine peccato. Et sumitur illa ab illo verbo, Job 13, secundum aliam translationem, Quid est homo ut immaculatus sit: ut justus appareat natus de muliere. Et Proverb. 14, Septies in die cadit justus. Cadit inquam, in charitate scilicet, non a charitate. Et hoc insinuat per hoc quod dicit, in die, non a die. Vel eum facimus mendacem, qui docet nos pro peccatis quotidianis orare Matth. 3, Dimitte nobis debita nostra. « Et » verbum ejus, » vel increatum, scilicet Christus,

qui est verbum Patris. Joan. 1. In principio erat Verbum. Vel etiam creatum, scilicet instructionis, quo instruimur ad humilitatem. Matth. 11. Discite a me quia mitis sum, et humilis corde. « Non est » in nobis, » id est efficaciam non habet in nobis.

CAFUT II.

« Filioli mei etc. » Ille hortatur ad doctrinae suae observantiam. Agens primo de materia diligendorum capitulo isto. Secundo, de forma seu modo diligendi, cap. 3. In prima parte, quia contraria juxta se posita magis elucescunt, primo ostendit quid diligendum. Secundo quid non diligendum, ibi, « Scribo vobis filioli. » In prima parte primo hortatur ad dilectionem Dei; secundo ad dilectionem proximi, ibi, « Charissimi non mandatum novum etc. » Ad dilectionem Dei hortando, primo movet cavere Dei offensam in malo, quod est dilectionis impedimentum; secundo facere ejus voluntatem in bono, quod est dilectionis promotivum, ibi, « Et in hoc scimus. » Offensam cavere monet primo declinando a peccato, quod est duplex. Primo per ignorantiam. Secundo per poenitentiam sive emendam, ibi: « Sed et si quis peccaverit. Promotivum et observativum est mandatorum observantia. Ad quam hortatur primo ratione signi, ibi: « Et in hoc scimus. » Secundo ratione damni, ibi: « Qui dicit se nosse Deum. » Tertio ratione lucri, ibi: « Qui servat verbum ejus. » Quarto ratione debiti, ibi: « Qui dicit se in ipso manere. » Dicit ergo, « filioli, » adhuc in fide tenelli et infirmi. Per diminutivum autem notatur tenerrimus affectus scribentis, « Mei, » Glossa, Quibus debeo providere et vos mihi obedire, « haec, » scilicet praemissa, « Scribo vobis. » Glossa, ut in memoria teneatis. Non solum dico, « Ut non peccetis, » dicendo non peccavimus, quod est peccatum praesumptionis. Vel ut non peccetis aliquo genere peccati: quia sicut dicitur Jacob. 2, Qui offenderit in uno, factus est omnium reus. « Sed et si quis peccaverit, » Glossa, Post admonitionem ceciderit, non desperet, sed poeniteat, « advocatum, » in causis animarum non possessionum. Et non solum advocatum, imo et advocatam cum dicimus: Eja ergo advocata nostra, « habemus, » nos fideles. Glossa, Joannes vir justus contemperans se infirmis, non dicit habetis, sed habemus, ponens se in numero peccatorum, ut habeat advocatum. Non est autem advocatus, secundum Glossam, nisi eum vocantibus displiceant sibi peccata. Clama et ipse audit et liberat. Joel. 3, Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. « Apud Patrem, » ut iram Patris habeat placare, repraesentando Patri naturam humanam cicatricibus signatam, et ita sua merita allegantem non nostra. Hebr. 7, Semper vivens ad interpellandum pro nobis, « Jesum, » idest Salvatorem, ad quem pro salute nostra intercedere pertinet ex officio, « Christum, » idest unctum plenitudine gratiae ad quem pertinet compassionis zelo, quia pius; « justum, » sine culpa propriae offensae, ad quem pertinet ex vitae merito, quod non repellatur, ut indignus. Istud autem dicit ad differentiam aliorum advocatorum, ut ostendatur secundum Glossam, quod cum sit justus injustas causas non suscipit, quod faciunt alii advocati e converso. Ejus vero pro nobis intercessio fuit triplex. Primo autem ante passionem devota oratione. Joan. 17, Ego pro eis rogo.

Secundo in cruce sanguinis effusione. Unde sanguis Christi melius quam sanguis Abel dicitur clamare. Hebr. 12. Tertio post ascensionem cicatricum representatione. Hebr. 5, Ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Bernardus, Securus habes, homo, ad Deum accessum; ubi ante Patrem Filium, ante filium habes matrem. Mater ostendit filio pectus et ubera. Filius ostendit Patri latus et vulnera, nec ulla esse repulsa potest ubi occurrunt tot charitatis insignia. « Et ipse, » scilicet Christus, « Est propitiatio pro peccatis nostris. » Dicitur autem propitiatio vel active, idest propitiatus nos Deo, hoc est propitiator. Rom. 3, Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine etc. Vel propitiatio passive, Ipse est hostia oblata pro expiatione nostra. Infra tertio, Misit Dominus Filium suum unigenitum propitiationem pro peccatis nostris. Hoc fuit significatum Exod. 25, Ubi facies propitiatorium ex auro purissimo. « Non pro nostris tantum, sed pro totius mundi. » Pro peccatis qui sumus ejus membra secundum efficientiam.

« Et in hoc scimus quoniam etc. » Hic hortatur ad mandatorum observationem ratione signi, ibi: « Advocatum habemus nos fideles, qui cognoscimus: » Et in hoc scimus, » idest in hoc scire possumus, sicut causa per effectum cognoscitur, « Quoniam cognovimus eum, » advocatum, scilicet Christum, cognitione scilicet approbationis sive experientiae, Non tantum simplicis speculationis: unde Glossa: Hoc est cognoscere Deum, quod amare, « Si mandata ejus servamus. » Maxime illa duo, in quibus tota lex pendet et prophetae. Matth. 22, Glossa 1, charitatem. Et dicitur, observamus, idest si fideliter servamus. Gregorius, Probatio dilectionis exhibitio est operis. Et Joan. 14, Si quis diligit me etc. « Qui dicit se nosse Deum, » ore; et intellige de notitia approbationis et non simplicis speculationis, « Et mandata ejus non custodit, » opere scilicet, « Mendax est. » Sed videtur quod deberet dicere mentitur, non mendax est. Mendacium enim habitum dicit: habitus nunc ex uno opere malo non relinquitur, sed multis: unde non sequitur: si dicit mendacium mendax est. Responsio. Omnis homo de se mendax est. Psalm. 115, Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax: sed per Deum, cum habet gratiam Dei, efficitur verax. Unde Augustinus: Deus verax per se, tu verax per Deum. Quando autem homo non habet gratiam Dei, relinquitur propriae naturae, et sic est mendax: sed qui non servat mandata, non habet gratiam Dei; ergo qui non custodit mandata, mendax est, « Et veritas in eo non est, » Veritas ista in eo non est, sed vanitas. Sapient. 15, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, vel veritas, idest Christus, in eo non est per inhabitantem gratiam. Proverb. 13, Longe est Dominus ab impiis. Vel mendax est in verbo, et veritas in eo non est facto seu opere. « Qui autem servat verbum ejus, » idest mandata ejus. Unde idem dicitur hic per verbum et supra per mandata: sed mandata dicuntur secundum quod plura sunt distinctione legis: verbum vero secundum quod uniantur in una radice charitatis. Gregorius, Praecepta dominica et multa sunt et unum. Multa quidem sunt diversitate operis, unum in radice dilectionis. « Vere, » non fiete: vera enim charitas ex opere ostenditur, infra eodem. Diligamus non verbo nec lingua, sed opere et veritate. « In hoc charitas Dei perfecta est. » Perfe-

etione scilicet sufficientiae; de qua ad Coloss. 3, Super omnia autem charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Sed contra, Omnis habens charitatem servat mandata; ergo omnis habens charitatem est perfectus in charitate. Responsio. Duplex est perfectio: quaedam sufficientiae de qua Matth. 5, Estote perfecti etc. Et quaedam supererogationis, de qua Matth. 19, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, et da pauperibus; et ita perfecta charitas foras mittit timorem. Loquitur ergo hic de prima perfectione, non secunda, scilicet in mandatorum observantia. « Scimus. » Certitudine probabilis conjecturae, non omnimoda, quia Eccles. 9, Nescit homo utrum amore vel odio dignus sit, « Quoniam » in ipso, » scilicet Christo, « sumus, » sicut membra in corpore. Act. 17, In ipso vivimus, movemur et sumus. Illud autem esse in, non est aliud quam ei uniri per amorem. « Qui dicit se manere » in Christo, » scilicet per charitatem. Charitas enim facit manere in Christo, ut infra 4 cap. Qui manet in charitate, in Deo manet. « Debet sicut ille » ambulat et ipse ambulare, » idest debet se ei in via morum conformare, ut possit dicere illud, Job 25, Vestigia ejus sequutus est pes meus. Glossa hic: in via justitiae, charitatis et patientiae, et orando pro inimicis sicut ipse oravit. Haec est via caeli non saeculi, Dei non mundi. « Ambulare, » Glossa, de virtute in virtutem. Psalm. 83, Ibunt de virtute in virtutem. Debet enim membrum sequi caput suum, discipulus magistrum, servus dominum. Et notandum quod Iy sicut, non dicit omnimodam similitudinem, sed qualemcumque. Vel non dicit similitudinem absolutam, sed comparativam: ut scilicet sicut ille suo modo ambulavit, ita et nos secundum modum infirmitatis nostrae.

« Carissimi, non mandatum novum etc. » Hic hortatur ad dilectionem proximi dupliciter. Primo ex commendatione mandati dilectionis. Secundo ex necessitate diligentis, ibi: « Qui dicit se in luce » esse etc. » Mandatum autem commendat dupliciter. Primo ab antiquitate institutionis. Secundo a novitate virtutis. ibi: « Iterum mandatum novum. » Necessitatem diligentis ostendit in tribus. Primo in damno. Secundo in luero, ibi: « Qui diligit fratrem, » Tertio in periculo, ibi: « Qui autem » odit fratrem suum etc. » Dicit ergo, « charissimi. » Glossa, Attendenda sunt haec mandata, quia non sunt nova: unde charissimi charissima affectione mihi conjuncti. « Non mandatum novum, » idest incognitum et inauditum, « Scribo vobis, » scilicet mandatum de charitate. « Sed mandatum vetus » idest ab antiquo editum, quia in corde primi hominis scriptum et ab omnibus sanctis patribus observatum, non quia pertinebat ad veterem hominem, « Quod habuistis ab initio, » conditionis sive legis naturae. Vel ab initio legis Mosaicae, quia omnia praecepta primae tabulae reducuntur ad praeceptum de dilectione Dei. Vel ab initio, Glossa, fidei nostrae. « Mandatum vetus est verbum, » scilicet charitatis, « Quod audistis, » Glossa, a me et ab aliis praedicatoribus; ideo vetus, « Audistis iterum mandatum novum, » scilicet mandatum de charitate, « Scribo vobis, » Glossa, Eadem charitas vetus mandatum est, quia ab initio commendata: eadem novum mandatum, quia tenebris eiectionis desiderium novae lucis infundit. Vel vetus dicitur, quia in veteri Testamento datum antiquis. Deuteronomii 6. Novum, quia in novo Testamento replicatum et

ampliatum modernis. Matth. 6, Dictum est antiquis etc. Dicitur autem hoc mandatum novum, quia nos spiritualiter innovat. Rom. 6, In novitate vitae ambulemus. Quia etiam pertinet ad novam legem quae data est a novo rege. Solet enim dici a novo rege nova lex. Vel propter diligendi modum de novo dictum. Dictum est enim antiquis. Diliges proximum tuum, Levitic. 19. Sed in evangelio Joan. 15 dicitur, Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Quia veteri dilectioni novam dilectionem, scilicet dilectionem inimicorum adjungit. Matth. 5, Diligite inimicos vestros. Item quia in novum caelum tamquam in mansionem introducat. Apoc. 21, Vidi caelum novum et terram novam. « Quod verum est, » Glossa non umbratice, quia non ceremoniale, sed morale; non transitorium, sed perpetuum, manet in via et in patria, charitas enim nunquam excedit, 1 Corinth. 13. « Et in Christo, » impletum, « Et in vobis, » implendum. Joan. 15, Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Impletum in Christo fuit, quando ex charitate, quam habebat, morti se exposuit. Joan. 13, Majorem hae dilectionem nemo habet quam ut ponat etc. Et vere novum in ipso et in vobis. « Et tenebrae, » Glossa, Tenebrae ad veterem hominem, lux ad novum pertinet. Potest autem hoc intelligi et de Christo et de tenebris. De Christo sic, Tenebrae. Glossa, Miserae carnis in Christo. « Transierunt, et verum lumen, » immortalitatis, « Jam lucet, » in eo. Vel de tenebris sic. Tenebrae scilicet peccati et infidelitatis, « Jam transierunt et verum lumen, » scilicet fidei et charitatis, jam lucet in vobis, scilicet, Rom. 13, Nox praecessit, dies autem autem appropinquavit. Primo modo pertinet ad miseriam poenae. Secundo modo ad miseriam culpae. « Qui dicit se in luce esse, » idest in Christo qui est lux. Joan. 8, Ego sum lux mundi. Vel in luce justitiae. Sapient. 3, Justitiae lumen non luxit nobis. Vel operationis bonae. Bona enim operatio quaedam lux est. Matth. 5, Sic luceat lux vestra coram hominibus etc. « Et fratrem suum, » hominem quemcumque vel Christianum specialiter. Est enim fraternitas naturae inter omnes, sed gratiae inter fideles. « Odit, » Interl. Quem Deus praecipit diligere, licet peccatum sit odio habendum, juxta illud Psalm. Iniquos odio habui. « In tenebris est, » Glossa, in peccatis, in quibus natus fuerat. Vel deputatus tenebris inferni. Unde tenebrae intelliguntur hic vel macula culpae vel reatus poenae. « Usque adhuc, » idest usque modo et post baptismum, in quo lumen fidei et aliarum virtutum suscepit. Ex hoc autem quod dicit Glossa, In peccatis in quibus natus fuerat, videtur quod plura sunt originalia et quod originale per odium fraternum redeat. Ad primum dicendum est, quod originale est unum in numero per essentiam, sed plura propter corruptionem plurium virium animae. Unde est unum formaliter, plura materialiter. Et ideo dicitur pluraliter originalia. Ad secundum Responsio, Originale pro tanto dicitur redire, quia originali proprie debetur carentia visionis Dei: Deedens autem in mortali, caret visione Dei. Vel dicitur redire, quia fomes peccati intenditur per peccatum. Idem autem sunt subjecto fomes et originale: ita qui fratrem odit in tenebris est. Sed contra de dilectione est, « Qui diligit, » dilectione scilicet charitatis, « Fratrem suum, » idest proximum, « In lumine ma-

net, » scilicet fidei. Ardor enim charitatis non est sine luce charitatis. Ecclesiast. 2, Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabit corda vestra. Vel in lumine bonae operationis, sive operum legis. Proverb. 6, Mandatum lucerna et lex lux, quia charitas nunquam est otiosa. Gregorius, Amor Dei nunquam est otiosus; operatur enim magna si est; si autem operari renuit, amor non est. Et dicit manet seu potius permanet, idest perfecte manet, quia tunc bona opera et lux fidei prosunt, ut dicit Glossa. « Et scandalum non est in eo: » quia qui diligit proximum non habet quo pes mentis offendatur. Psalm. 118, Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. Scandalum enim idem est quod obex: ubi autem est obex, ibi est inaequalitas in via. Ubi autem charitas, ibi est aequalitas in via; quia charitas adaequat viam et removet omnia offendicula. Et ideo in illo qui diligit propter Deum non est scandalum, nec activum, quia nullum scandalizat: nec etiam passivum, quia non scandalizatur quicquid ei fiat. 1 Corinth. 13, Charitas omnia suffert. Unde Glossa, Qui diligit fratrem, tolerat omnia propter unitatem charitatis. Et si fratri adhibet correctionem, non irascitur. Unde sicut ille qui incedit per viam bene illuminatam, non offendit in via, etiamsi in via sint multa offendicula, Ille vero qui incedit in tenebris de facili offendit etiam in via plana; ita qui illuminatus est lumine charitatis, et diligit fratrem suum, non offendit, etiam si in fratre suo videat multa offendicula. Si enim videt aliquod offendiculum in fratre, corripit eum et compatitur et tolerat. E contrario ille qui odit fratrem suum, et est in tenebris odii et de facili offendit. Et si in fratre non sint offendicula, si videt bonum ejus, dolet tristatur invidet et pervertit ipsum. Ideo sequitur, « Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, » idest in carentia seu privatione lucis gratiae; « Et in tenebris ambulat. » Glossa, Per ipsam ignorantiam ambulat de vitio in vitium. Et interlinearis dicit, quod proficit in pejus. 2 Corinth. 3, Mali homines proficient in pejus, « Et nescit quo eat, » idest operum suorum finem non attendit, nec considerat. Glossa, non praevidet ad quam poenam recipiendus sit. Prov. 4, Via impiorum tenebrosa. Nesciunt ubi corruunt, « Quia tenebrae, » scilicet erroris et peccati, « Obceccaverunt oculos ejus, » spirituales, scilicet intellectum et affectum; quia nec veritatem cognoscit eo quod in tenebris est, nec bonum appetit, quia ad peccatum ruit. Eccles. 11, Error et tenebrae peccatoribus concreata sunt. Vel secundum Glossam, Recedentes a lumine Christi, peccatis et carnali voluptate ita praepediuntur, ut et si bonum videant, non tamen exequuntur. Isti excaecantur ex malitia. Sap. 2, Excaecavit eos malitia eorum.

« Scribo vobis filioli etc. » Hic ostendit e contrario quid non sit diligendum, retrahens primo eos ab amore mundano. Secundo ab errore haeretico, ibi: « Filioli mei novissima est. » Primum opponitur charitati in affectu. Secundum fidei in intellectu. Primum est causa totius mali in moribus. Secundum in fide. In prima parte ostendit primo quibus mandat, in quo ostenditur praecepti generalitas. Secundo quid mandat, in qua ostenditur praecepti utilitas, ibi: « Nolite diligere mundum. » Ad ostendendum generalitatem mandati, non ponit speciales condiciones hujus alicujus generis, sed

generales omnium. Primo secundum conditiones aetatis spiritualis. Secundo secundum conditiones aetatis corporalis inferiores, ibi: « Scribo vobis » adolescentes. » Tertio secundum conditiones aetatis corporalis perfectioris, ibi: « Scribo vobis patres. » Dicit ergo, « filioli. » Glossa, nuper geniti vel obediens patri. Vel sicut dicit Glossa, Omnes vocat filios quos ipse in fide praecessit. « Scribo » vobis, » non solum praedico, sed et scribo ut memoriam habeatis. Scribo autem illud quod postea sequitur, « Nolite diligere mundum etc.: » quasi dicat: Monui vos ad charitatem; modo moneo ut caveatis ab impedimentis. Et hoc debetis facere, « Quoniam remittuntur vobis peccata vestra, » per baptismum et poenitentiam, « Propter nomen » ejus, » idest nomen fidelis invocationis. Glossa, Non Petri vel Pauli. In primitiva enim Ecclesia baptizabant in nomine Christi, ut sic allicerent baptizatos ad amorem nominis Christi. Act. 8. Baptizati erant in nomine Domini Jesu. Glossa, Praepone causam qua possit eos abstrahere ab amore mundi, « Scribo vobis patres. » Glossa, non aetate, sed sapientia: quorum est antiqua meminisse et minoribus pandere. Ili sunt reverendi senes, in quibus jam debet amor mundi frigesce: « scribo, » scilicet, hoc quod sequitur, Nolite diligere mundum: et hoc debetis, « Quoniam cognovistis eum qui ab » initio est, » scilicet Filium qui est a Patre. » Vel « ab initio, » idest ante initium rerum, sicut prius dictum est, Eccles. 24, Ab initio et ante saecula creata sum: quasi dicat: Haec est causa quare debetis abstrahi ab amore mundi, « Quoniam cognovistis eum, » quem mundus non cognovit, idest mundi amatores. Joan. 1, In mundo erat et mundus eum non cognovit. « Scribo vobis adolescen- » tes, » scilicet tempore seu aetate. Hoc scilicet nolite diligere mundum, « Quoniam vicistis mali- » gnium, » idest mundum qui totus in maligno positus est, Infra ultimo: quasi dicat: Vicistis mundum proficiendo; non debetis respicere mundum diligendo ipsum. Et Luc. 9, Nemo mittens manum ad aratrum et respiciens retro etc. Item cavere debetis ne vincamini ab eo quem vicistis: quia valde esset vobis verecundum. Et notandum quod adolescentibus ascribitur victoria: quia illa aetas specialiter impugnatur incentivis vitiorum. Item quia illa aetas est congrua ad certandum. « Scribo » vobis infantes. » Glossa, humiles spiritu. Scribo inquam, Nolite diligere mundum, « Quoniam cognovistis Patrem, » scilicet Deum, cognitione fidei: quasi dicat: Etsi non sitis apti ad pugnam, quia adhuc estis incipientes in bono; tamen habetis Dei cognitionem et eum diligitis: unde non debetis diligere illa quae istam dilectionem impediunt. « Scribo, » scilicet iterum, « Vobis patres, » seniores scilicet aetate et sapientia. Haec est duplex senectus, de qua Sapient. 4, Senectus enim venerabilis est etc. Repetit autem eo quod ipsi magis tenentur ad hoc, ratione aetatis maturioris et sapientiae majoris, « Quoniam cognovistis eum qui » ab initio est, » idest a Patre; vel ab initio, idest ante initium. Glossa, Si obliviscamini eum qui ab initio est, perditis paternitatem, « Scribo vobis juvenes, » scilicet nolite diligere mundum etc. « Quoniam estis fortes, » idest praediti fortitudine et virtute ad spirituale certamen. Glossa, Fortes non ex vobis, sed ex Deo. Psalm. 117, Fortitudo mea et laus mea Dominus. « Et verbum Dei, »

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Glossa, Filius Dei, praedicatio filii Dei, « In vobis » permanet, » idest perfecte manet per intemeratam fidem. Et hoc contra tentationes diaboli, « Et » vicistis malignum, » idest mundum. Et quia vicistis eum, turpe esset vobis vinci ab illo.

« Nolite diligere mundum etc. » Ille ostenditur qui mandat; in quo tangitur mandati utilitas. Dissuadet quidem amorem mundi triplici ratione. Primo ex damnositate ipsius amoris. Secundo ex utilitate rei amatae, ibi: « Quia omne quod est in » mundo etc. » Tertio ex defectibilitate, ibi: « Et » mundus transit etc. » Dicit ergo, « nolite. » Glossa, Vobis omnibus scribo haec, « Nolite diligere, » amore concupiscentiae, « mundum, » Glossa, Abundantiam mundi et pulchritudinem ejus. Mundus ergo supponit hic pro universitate concupiscibilium mundi, « Nec ea quae in mundo sunt. » Glossa, Ut aurum et argentum et omnem fluxum divitiarum. Prohibetur autem hic mundus ad fruendum eo, non ad utendum: unde Glossa, Utimini mundo ad necessitatem, sed non diligite ad superfluitatem. Nec per hoc prohibetur quaecumque dilectio, sed inordinata per amoris affectum nimium. Augustinus, Cum exhausseris cor tuum amore terreno, hauries amorem divinum. Et incipiet habitare charitas, extirpata sylva vitiorum. Idem talis est quilibet qualis est ejus dilectio. Terram diligis, terra es: aurum diligis, aurum es: Deum diligis, quid dicam? Deus eris. Non audeo, inquit, dicere ex me: Scripturam audiamus, Ego dixi dii estis etc. Sed cum mundus sit bonus, videtur quod sit diligendus; ergo videtur prohibitio mala qua dicitur, nolite diligere mundum. Responsio, Diligere idest ex diversis legere seu colligere. Et sic diligere mundum est ipsum omnibus rebus praeponere. Et sic mundus non est diligendus: tamen sub Deo est diligendus. Unde non prohibetur quaecumque dilectio, sed illa quae est supra Deum, de qua dicit Augustinus, Vae tibi si amaveris condita et deserueris conditorem. Vel potest dici quod duplex est dilectio. Quaedam ad necessitatem, alia ad superfluitatem. Primo modo mundus potest diligi. Secundo modo prohibetur, « Si quis dilexerit mundum, » praeponendo ipsum Deo, « Non est charitas Patris in eo: » quasi dicat: Amor Patris est contrarius amoris mundi. Augustinus, Duo sunt amores, Dei et mundi: sed si amor mundi inhabitet, non est quo amor Dei intret. Idem etiam dicit, quod contraria sunt charitas et cupiditas. Et quantum crescit cupiditas, decrescit charitas. Et e converso Jacob. 4, Amicitia hujus mundi inimica est Deo. Unde Glossa hic, Unum cor duos sibi adversarios amores non capit. Sicut dilectio Dei est fons virtutum omnium, ita dilectio mundi omnium vitiorum. Isa. 28, Coangustatum enim est ita ut alter decidat. Et vere non est charitas patris in eo qui mundum diligit, Quoniam, « Omne quod in mundo est, » idest in mundi dilectoribus, « Aut est concupiscentia carnis, » Et sumitur hic concupiscentia carnis pro generali appetitu inordinato qui incitatur per quinque sensus. Glossa, Concupiscentia carnis est desiderium omnium quae ad voluptatem et delicias corporis pertinent, ut cibus, potus, concubitus. « Et » concupiscentia oculorum. » Glossa, Quando visus delectatur, ut in pulchris vestibus et auro et similibus. « Et superbia vitae. » Glossa, Omnis ambitio saeculi. Eccles. 10, Odibilis coram Deo et hominibus superbia. Bene dicitur hic tertium super-

lia, quia magis est supra viam et extra viam humanae naturae quam alia duo, quorum concupiscentiae sunt hominum et aliquatenus naturalia. « Quae non est ex Patre. » Hoc dicitur ad ostendendum quod sunt detestabiles praedictae concupiscentiae. Unde, « quae, » scilicet concupiscentia generalis quae communiter se extendit ad omnes praedictas, non est ex Deo Patre, idest ex Deo qui est Pater. Jacob. 1, Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur. Unusquisque enim tentatur a concupiscentia sua attractus et illectus. Vel quae superbia non est ex Deo Patre, quia excludit charitatem Patris, « Sed ex mundo. » Glossa, ex mundi amore. Et ideo mundus non est diligendus, cum sit patri contrarius. « Et mundus transit. » Glossa, debemus adherere Patri non mundo, quia mundus transit. Interlinearis, in novam formam. 1 Corinth. 7, Praeterit figura huius mundi. Et notandum quod tres causae mundi universales permanebunt: scilicet universalis efficiens, ut corpora superiora, sol et luna et huiusmodi quae sunt causa efficiens universalis generationis in istis inferioribus: materialis universalis, ut quatuor elementa: finalis universalis ut homo: sed causa formalis mutabitur: unde bene dicitur, transit in novam formam. Et ideo quia mundus transit; et homo qui diligit mundum, transit cum mundo. Gregorius, Qui labenti innititur, necesse est ut ipse labatur. Sed e contrario. Dicit autem, transit, non transibit, propter certitudinem: quasi dicat, Transiit jam in certitudine fidei nostrae, tandem transiet in re. Vel hoc dicit ut significet brevitatem temporis. Breve enim est quia terminum habet, et maxime respectu aeternitatis, respectu cuius omne tempus breve est, « Qui autem facit voluntatem Dei, » non tantum dicit, ut illi Math. 7, Quid autem vocatis me Domine Domine, et non facitis quae dico? Et dicit voluntatem Dei, non suam. « Manet in aeternum, » quia talis non moritur, sed de vita mortali ad immortalitatem transfertur. Joan. 11, Omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum, idest, morte aeterna quae est vera mors, respectu cuius mors corporalis non est, nisi quidam gustus. Joan. 8, Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in aeternum: quasi dicat: licet gustet in praesenti. Sicut enim qui labenti, id est mundo, innititur, necesse est ut conlabatur, ut dicit Gregorius supra; Ita e contrario stare oportet eum qui stanti innititur. Sed objicitur contra hoc quod dicitur, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis etc. Quia multa alia sunt in mundo, ut aurum, argentum, homines, bestiae; nec tamen sunt concupiscentia carnis etc. Responsio, Mundus non accipitur hic pro natura, sed pro abusore vel amatore mundi. Aut est concupiscentia carnis etc. In istis enim tribus omnia vitiorum genera comprehenduntur, ut dicit Glossa. Beda in Glossa, Sicut enim qui adhaeret Domino, unus spiritus est cum illo, et dicitur Deus, Psalm. 81, Ego dixi dii estis, etc. sic qui adhaeret mundo, potest dici mundus. Sed tunc objicitur ulterius: Si mundus accipitur pro mundi dilectoribus; cum in eis sint multa alia vitia, ut invidia, ira, accidia, videtur quod insufficienter dicat, omne quod in mundo est. Item aut concupiscentia carnis determinatur circa ea quae spectant ad sensum tactus, aut generaliter circa ea quae spectant ad omnes sensus carnales exteriores. Si primo modo, quare non dicitur determinate,

concupiscentia tactus, sicut determinate concupiscentia oculorum? Si secundo modo, ergo concupiscentia oculorum non debet poni in numerum cum concupiscentia carnis, cum sub illa contineatur. Item cum delectatio sit omnium sensuum, quare non nominatur concupiscentia sensuum, sicut concupiscentia oculorum? Item Glossa dicit, quod concupiscentia carnis est cum per gustum vel per tactum caro delectatur. Contra, alia Glossa dicit ibidem, quod concupiscentia carnis est desiderium omnium quae ad voluptatem et delicias pertinent. Non ergo solum circa delectabilia gustus et tactus. Item Glossa dicit quod concupiscentia oculorum est quando delectatur visu, ut in pulchris vestibus, et auro et talibus. Contra: delectari in talibus pertinet ad concupiscentiam carnis. Ergo non videtur ex opposito distingui concupiscentia oculorum et carnis. Responsio, Divisio vitiorum assignatur penes principalia motiva concupiscentiae ad malum. Nam concupiscentia carnis assignatur penes motivum inordinate ad voluptates et delicias corporis, cuiusmodi sunt maxime in quibus delectatur nutritiva et generativa, et generaliter in quibus est delectatio corporalis. Concupiscentia oculorum assignatur penes motivum inordinate ad aliqua habenda seu possidenda; sive sint spiritualia, ut scientia: sive corporalia, ut divitiae. Superbia vitae penes dominium, scilicet potestatem et gloriam. Sed de experientia pulchritudinis, est notandum quod Glossa dicit, Concupiscentia oculorum, est omnis curiositas, quae fit in discentibus artibus magicis, in contemplandis spectaculis, in supervacuis acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis carpendisque vitiis proximorum. Superbia vitae cum quis se jactat, etc. quare Glossam.

« Filioli, novissima hora etc. » Hic retrahit ab haeretico errore. Primo monens cavere doctrinam haeticorum. Secundo manere in vera doctrina apostolorum, ibi, « Vos autem quod auditis. Ad cavendum autem falsam doctrinam haeticorum, quadruplicem introducit rationem. Prima, quia haeresis est Christo contraria. Secunda, quia haeretici separati sunt ab Ecclesia, ibi, « Ex nobis prodierunt. » Tertia, quia ipsi sufficienter imbuti sunt doctrina catholica, ibi, « Sed vos unctionem habetis. » Quarta est, quia doctrina quam eis suadent haeretici, mendax est et perversa, ibi, « Quis est mendax etc. » Dicit ergo, « Filioli mei. » Ita dixi, nolite diligere mundum. Eodem modo dico: nullo instinctu haeticorum deficiatis a fide, quia haec sunt contraria charitati. Et non debetis deficere, quia, « Filioli mei. » Et ideo debetis doctrinam Patris audire et facere. Unde ostendit affectus sui ad eos magnitudinem, et eorum ad ipsum debitam subjectionem. « Novissima hora est. » Glossa idest undecima hora: est sexta aetas saeculi, de qua Math. 20, Circa undecimam vero horam. Vel secundum aliam Glossam. Novissima hora est, id est, similis novissimae, quia similis est haeticorum persecutio persecutioni Antichristi futurae. Vel secundum aliam Glossam. Novissima hora est, quia prope est finis uniuscuiusque. 1 Corinth. 10, Nos sumus in quos fines saeculorum devenerunt. « Et sicut etc. » quasi: et hoc inde patet, « Quia nunc, » idest, in hoc praesenti tempore (Nam a temporibus Apostolorum incoeperunt haeretici) « Antichristus venit, et nunc » « Antichristi multi facti sunt. » Glossa, Qui baptizati et sacro chrismate uncti, per quod facilius

possunt decipere, sunt Christo et ejus Ecclesiae contrarii, antichristi, id est quia per varias haereses et errores divisi. Contra illud Jacob. 5, Nolite plures magistri fieri. Et dicit, » Facti sunt, » voluntate sua, suggestione diabolica. Facti ergo sunt Antichristi recedentes a fide Christi, et docentes contra fidem, ut Judaei docentes legalia observanda, ad Gal. 5. Et Nicolaitae docentes carnis delectationes esse licitas. Apoc. 2. Vel antichristi dicuntur omnes peccantes contra legem Christi. « Sicut audistis, » quia Antichristus venit, » scilicet in membris suis. Vel venit, id est jam quasi instat adventus ejus. De adventu vero Antichristi audierant et in evangelio, Matth. 24, Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi: et per Apostolum, 2 ad Thessal. 2, Tunc revelabitur ille iniquus quem Dominus interficiet spiritu oris sui. Ratio ejus talis est: quoniam Antichristus et sui circa finem mundi sunt venturi, sed jam venerunt: ergo etc. « Unde, » id est ex eorum jam adventu, « Scimus, » fide, « Quia novissima hora, » id est instat finis saeculi. Glossa. Absque dilatione veniet dies judicii. « Ex » nobis. » Glossa. Sed licet sint multi antichristi, non tamen terreant vos si a Judaismo vel paganismo redierunt, ne putetis ex hoc Ecclesiam pati damnum. « Quia et ex nobis prodierunt. » Glossa: ab unitate catholica recedentes. Erant enim de Ecclesia numero non merito, sacramentorum perceptione non charitatis communione. « Sed non erant » ex nobis, » praedestinatione et electione. Et ideo ex recessu eorum Ecclesia non est damnificata, sicut nec corpus damnificatur cum humores pravi exeunt de corpore. « Nam si fuissent ex nobis. » Glossa. Praedestinatione et electione Dei. « Permansissent » utique nobiscum, » id est finaliter mansissent in consortio fidei seu fidelium. « Sed ut etc.: » quasi dicat: Ideo exire permittuntur, « Ut manifestati » sint quoniam non sunt omnes ex nobis, » qui prius latebant, et sub specie fratrum vos decipere poterant. Unde premitit Deus, quosdam de Ecclesia exire, ne contingat decipi veros fratres a falsis fratribus secum visibilibus manentibus.

« Sed vos unctionem etc. » Hic ostendit quod sufficienter imbuti sunt doctrina catholica. Vel sic, « Sed et vos unctionem. » Haec est tertia ratio, quod sufficienter sunt imbuti doctrina catholica. Ubi ostendit primo quod habent doctorem sufficientem interius. Secundo, quod non indigent doctrina exteriori. ibi, « Non scripsimus. » « Quis est mendax. » Haec est quarta ratio, quia doctrina haereticorum mendax est et perversa: quod ostendit, primo ex doctrinae falsitate: secundo, ex ejus damnositate, ibi, « Omnis qui negat Filium. » « Sed et vos. » quasi dicat: Debetis permanere, quia vos catholici » unctionem habetis, » id est gratiam Spiritus sancti, qua eos discernere poteritis, et eorum malitiam retardare seu impedire. « A sancto, » id est Christo, qui est sanctus sanctorum. Danielis 9, Sicut membra recipiunt influentiam a capite. Joan. 1, De plenitudine ejus omnes accepimus. Psal. 44, Unxit te Deus tuus oleo laetitiae etc. « Et » nostis omnia, » scilicet necessaria ad salutem, per illuminationem illius unctionis. Glossa, nostis veritatem fidei et vitae per unctionem Spiritus sancti, nec opus habetis doceri. Unde quia nostis omnia, « Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, » scilicet fidei, sed, « Quasi scientibus » eam: » quasi dicat: eo ipso quod veritatem co-

gnositis, habetis scientiam discernendi et cognoscendi haereticos. « Et quoniam. » Glossa, Scientibus. Et hoc, « Quoniam omne mendacium non » est, » id est nullum mendacium est, sive officiosum, sive otiosum, sive perniciosum, « Ex veritate, » id est ex Deo sive Christo, qui est veritas: imo sibi contrarium, quia Psalm. 5, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Unde est a diabolo, qui est mendax et pater mendacii, ut habetur Joan. 8. Unde Glossa Bedae. Nullum mendacium ex veritate. Et qui mentitur non est ex Christo. Sed contra hoc objicitur: idem est non esse ex Deo, et separari a Deo. Si ergo qui mentitur non est ex Deo, ergo omne mendacium separat a Deo: sed omne quod separat a Deo, est peccatum mortale: ergo omne mendacium est peccatum mortale, quod falsum est. Responsio, Sermones sunt restringendi secundum materiam: unde cum hic sit sermo de haereticis, qui mentiuntur in doctrina religionis, patet, illud quod dicitur hic, intelligi de mendacio in doctrina religionis. Unde patet ex Glossa quod loquitur de mendacio negationis Christi, respectu cujus cetera aut parva, aut nulla esse videntur. Unde sequitur, « Quis est mendax. » Antonomastice gravissimum omnium genus mendacii est, secundum Augustinum, quod fit in doctrina religionis. « Nisi is qui negat, quoniam Jesus non » est Christus. » Qui negat, quoniam Jesus non est Messias in lege promissus. Glossa hoc proprium est Judaeorum, ut dicant, quoniam Jesus non est Christus; sed et omnium qui Christi mandatis obtemperare contemnunt. Isti negant, id est facto veritati contrario ostendunt. 1 Timoth. 1, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: hic est Antichristus, scilicet qui negat, quoniam Jesus est Christus. « Antichristus, » id est contrarius Christo. « Qui, » id est quia ipse, « Negat Patrem et Filium. » Negando Jesum esse Christum, negat et Filium, negat et Patrem. Joan. 8, Neque me scitis neque Patrem meum scitis. Glossa. Frustra confitetur Deum Patrem, qui negat Filium, qui ex Deo procedit, et vere ita est, « Quia omnis. » Glossa, Ne quis dicat: Christum non colo, sed Deum Patrem, addit, Omnis, sive Judaeus, sive gentilis, sive haereticus, « Qui negat Filium. » Christum, « Nec Patrem habet. » Glossa, Propitium: et alia Glossa. Nec Filium, nec ipsum Patrem habet placatum: vel, Nec Patrem habet. Alia Glossa, Nec Filium, nec ipsum Patrem; scilicet cognitione et confessione. Joan. 14, Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis etc. « Qui autem confitetur, » id est simul fatetur. Glossa, Corde, voce, opere Rom. 10, Corde creditur ad justitiam etc. « Filium. » Glossa, Jesum esse, « Et Patrem habet, » propitium, vel Patrem habet in confessione et cognitione. Joan. 14, Ego in Patre, et Pater in me est.

« Vos quod audistis etc. » Hic monet permanere in doctrina Apostolorum; ponens triplicem rationem. Primo utilitatem. Secundo facilitatem, ibi, « Haec » scripsi vobis. » Tertio necessitatem, ibi, « Et » nunc filioli. » In prima parte. Primo ponit admonitionem. Secundo admonitionis utilitatem, ibi, « Si in vobis. » Tertio utilitatis declarationem, ibi, « Et haec est promissio. » Dicit ergo, Vos autem quod audistis, ut supra: quasi dicat: ita multi Antichristi facti sunt. « Sed vos, » scilicet catholici, « Illud quod audistis, » a me et aliis Apo-

stolis, « Ab initio, » scilicet conversionis vestrae. « In nobis permaneat, » id est finaliter perseveret: quasi dicat: Fides quam audistis a me ab initio conversionis vestrae, perseveret, et quo ad memoriam et quo ad observantiam. Interlinealis, Per observationem memoriter teneatis. Et ideo debet manere, « Quia si in vobis permanserit, » id est perfecte manserit, in ejus recordationem eatis per observationem. « Quod ab initio audistis, » Verbum scilicet fidei Christi, scilicet vestrae conversionis, « Et vos in Filio et Patre manebitis. » Glossa Hic per fidem, in futuro per speciem. Joan. 14, Si quis diligit me etc. Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. Et sicut dicit Glossa, Filium praeponit Patri, quia nemo venit ad Patrem nisi per Filium. Joan. 14, « Et haec, » scilicet mansio in Patre et Filio perpetua, « Est repromissio, » id est iterata promissio, prius per prophetas, deinde per Apostolos, « Quam ipse, » scilicet Christus qui non mentitur, « Pollicitus est vobis vitam aeternam, » hanc promisit. Joan. 6, Haec est voluntas ejus, qui misit me, Patris, ut omnis qui videt Filium et credit in eum etc.

« Haec scripsi vobis de his etc. » Ille ostendit utilitatem. Primo ex Scriptura. Secundo ex gratia, ibi: « Et vos unctionem. » Tertio ex scientia, ibi: « Et non necesse habetis. » Dicit ergo, « haec, » praedicta de Antichristo et ejus membris, « Scripsi vobis. » id est ad utilitatem et instructionem vestram, « De his, » scilicet haereticis, « Qui seducunt vos, » id est seorsum a veritate ducunt. Glossa, Vel perversis dogmatibus, vel per aliquas illecebras, vel per adversa saeculi a vita aeterna vos retrahunt, « Et vos unctionem quam accepistis ab eo maneat in vobis. » Et unctio inquam maneat in vobis. Quam unctionem, id est Spiritus sancti gratiam vos accepistis a Deo. Joan. 1, De plenitudine ejus omnes nos accepimus. Glossa, Corate ut Spiritus sancti gratiam, quam in baptismo consecuti estis, integram in corde et opere servetis. Et notandum quod ista locutio est antiphrastica, sicut et illa, Joan. 14, Sermonem quem audistis non est meus. « Et necesse non habetis: » quasi dicat: Et si unctio manet, non necesse habetis quidquam utile, quia gratia docet de necessariis ad salutem, licet non de omnibus utilibus. Vel non necesse habetis tantum, ut prius. Glossa, Docente interius spiritu, minus indigetis extrinsecus doceri, « Ut aliquis, » homo doctor, « doceat vos: » sed ita tenete, supple, « Sicut unctio ejus, » id est Christi. Glossa, Spiritus sanctus ejus sacramentum est in unctione visibili; vel unctio charitatis quae diffunditur in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus est vobis, « Docet vos de omnibus. » Glossa, Quae tenenda sint: quia nemo docti tribuat, quod ex ore docentis intelligit. Nisi intus sit qui doceat, lingua doctoris in vacuum laborat: nec tamen doctor taceat, sed quod potest agat. « Et verum est » et non est mendacium. » Glossa, quod praedico: vel melius: illud quod unctio docet: unde alia translatio habet: Et vera est et non est mendax, scilicet unctio. Verum per comparisonem ad rem, et non est mendacium per comparisonem ad docentem. Vel verum in se, et non est mendacium contrarii ulla permixtione. Ex hoc patet quod fidei non subest falsum, quia Spiritus sanctus, spiritus veritatis est, Joan. 16, Et non docet nisi verum. Et ideo, « Sicut docuit vos, » scilicet unctio, « Ma-

nete in eo, » scilicet Christo, hoc est in verbis vel doctrina ejus. Joan. 15, Manete in me et ego in vobis.

« Et nunc filiioli manete in eo etc. » Hic ostendit necessitatem primam in futuro, quia aliter non vitabunt confusionem secundam in praesenti, quia aliter non possunt habere justificationem, ibi: « Si scitis, quoniam justus est. » Dicit ergo, « Et nunc, » id est in praesenti, scilicet tempore gratiae. « Filioli mei: » in quo notatur dilectio ejus ad ipsos et subjectio eorum ad ipsum. Manete in eo, id est in Christo, hoc est in verbis et doctrina ejus, per fidem: scilicet et charitatem finalem. Augustinus, Maneamus in verbis ejus ne confundamur cum venerit. Vel manete in eo. Glossa, Si quid boni habetis, illi totum attribuite et non vobis: mala vobis et diabolo imputate, « Ut cum apparuerit, » scilicet in futuro judicio. Glossa, Ad praemia bonorum et damnationem malorum. « Habeamus fiduciam, » nos et vos, « Et non confundamur. » Confusione damnationis aeternae. Jerem. 20, Confundantur quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, « ab eo, » Glossa, pro eo neglecto vel negato. « In adventu ejus, » ad judicium, « Si scitis: » quasi dicat: manere debetis in eo: si enim scitis certitudine spei, « Quoniam justus est. » Glossa, Natura, et auctor totius justitiae. Psalm. 10, Justus Dominus et justitiam dilexit. « Scitote. » Eadem certitudine fidei, « Quoniam et omnis qui facit justitiam, » id est opus justitiae, « Ex ipso natus est, » id est filius Dei est, scilicet per imitationem et conformitatem. Vel ex ipso natus est, id est ex ipso habet quod facit, sicut filius naturalis habet a patre naturali, quod est secundum naturam. Sic filius spiritualis habet a patre spirituali, scilicet Deo, quod est secundum mores. Isa. 26, Omnia opera nostra tu es.

CAPUT III.

« Videte qualem charitatem dedit etc. » Supra egit de materia diligendorum; hic agit de forma sive de modo diligendi. Primo Deum. Secundo proximum, ibi: « Omnis qui non est justus. » In prima parte tangit modum dilectionis nostrae ad Deum, ibi: « Et omnis qui habet hanc spem. Modum dilectionis ad nos ostendit. Primo in praesenti. Secundo in futuro, ibi: « Carissimi, nunc filii Dei sumus. » Modum autem dilectionis nostrae ad Deum ostendit. Primo acquirendae. Secundo conservandae, ibi: « Filioli, nemo vos seducat. » Tertio manifestandae, ibi: « Omnis qui natus est ex Deo. » Acquirendae quidem dupliciter. Primo per sanctificationem praeteritorum peccatorum. Secundo per cautelam futurorum, ibi: « Omnis qui in eo manet. » Sanctificationis. Primo ostendit exemplar. Secundo materiam, ibi: « Omnis qui facit peccatum. » Tertio auctorem, ibi: « Et scitis quia ille. » Dicit ergo, « videte, » id est diligenter attendite, « Qualem charitatem, » id est quantum et qualia affectus et effectus charitatis. Glossa, Quantis et qualibus donis ostendit Deus erga nos paternam charitatem, « dedit, » gratis vobis indignis. « Pater, » Tota Trinitas per proprietatem, Persona Patris per appropriationem, talem scilicet, « Ut filii Dei nominemur, » scilicet christiani a Christo. Et quia non sufficit nomen sine re; ideo subditur, « Et simus, » scilicet filii Dei. Joan. 1, Dedit eis po-

testatem Filios Dei fieri etc. « Propter hoc, » quia scilicet Filii Dei sumus, « mundus, » idest mundi amatores, « Non novit nos, » scilicet notitia approbationis, « Quia non novit eum, » scilicet Patrem, notitia fidei et approbationis. Joan. 1, Mundus eum non cognovit. Glossa, Quia Filii Dei dicimur, amatores mundi non nos diligunt, non percipiunt nostram dignitatem, non nos reverentur, sed affligunt.

« Carissimi, nunc filii Dei etc. » quasi dicat: licet modo sumus a mundo despecti, tamen o carissimi mihi chara dilectione conjuncti, nunc idest in praesenti cum mundo sumus despecti, ut dicit Glossa, « Filii Dei sumus. » Per adoptionem gratiae. Rom. 8, Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt. « Et nondum apparuit quid erimus, » scilicet per gloriam. Latet enim gloria modo, sicut lucerna lateret in testa; sed confracta testa apparebit. Judith. 7, Confractis lagunculis apparuerunt lucernae. Licet enim nunc per miracula et per virtutes appareat quod sumus filii Dei, tamen quidquid est in praesenti ad respectum futuri parum est, ut dicit Glossa. Ita est de gloria modo, sicut de luce in manibus abscondita, quae apparet per rimas digitorum « Scimus. » Certitudine fidei quae est certitudo de invisibilibus, « Quoniam cum apparuerit, » In secundo adventu, idest perfecte innotuerit omnibus: modo enim paucis fidelibus innotescit, sed tunc in die iudicii omnibus apparebit: ab omnibus cognoscetur Dominus iudicia faciens, ut dicit Psalm. Unde Bernardus, Cognoscetur Dominus iudicia faciens, qui ignoratur injurias patiens. « Similes ei erimus. » Glossa Bedae, secundum corpus immortales et impassibiles, sicut ipse Filius. Tunc enim mortale hoc induet immortalitatem et incorruptibile hoc incorruptionem. I Corinth. 15, Ista autem similitudo non erit aequalitatis, sed conformitatis; et in corpore per dotes corporis et in anima per dotes animae: ad Philipp. 5, Salvatorem expectamus etc. Ista autem similitudo erit in tribus: scilicet in conformitate naturae. Genes. 1, Creavit Dominus hominem ad imaginem et similitudinem suam. Item in conformitate gratiae. Isa. 45, Vocavi te ex nomine tuo, assimilavi te et non cognovisti me, Item in conformitate gloriae sicut hic. « Quoniam videbimus eum sicuti est. » Glossa, In ipsa deitatis substantia contemplantur eum, quod in hac vita nulli conceditur. Matth. 5, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Interlinearis, Sola visio beatificat. Joan. 17, Haec est vita aeterna etc. Sed videtur quod magis dilectio: quia dicit Augustinus in soliloq. Caritas est quae beate perfrui desiderat. Sed beatitudo consistit in fruitione, ergo in dilectione etc. Responsio, Glossa loquitur non de visione simplicis notitiae, sed experientiae quae est intellectus practici, et hoc non excludit dilectionem. Sed adhuc quaeritur quare magis dicitur de visione quod beatificat. Responsio, Visio potius dicitur beatificare et esse tota merces, quam dilectio, quia visio habet omne illud in quo consistit beatitudo. Habet enim sibi annexam dilectionem, in his vero consistit fruitio; dilectio vero non habet necessario sibi annexam visionem, immo potest esse indifferenter causa rei tam absentis, quam praesentis, « Et omnis, » Glossa, Quia ad Dei similitudinem pervenitur; ideo « Omnis qui » habet hanc spem in eo, » scilicet adipiscendae visionis divinae et beatitudinis, « Sanctificat se, » Glossa, Previvendo, desideria saecularia abnegando:

ad Titum 2, Ut abnegantes impietatem et saecularia desideria etc. Sanctificationem attribuit homini per cooperationem liberi arbitrii. 2 Timoth. 2, Si quis se emundaverit ab istis, erit vas sanctificatum et utile Domino. « Sicut et ille, » Similitudo ista est remota non propinqua; imitando, non attingendo, « Sanctus est, » Levit. 2, Sancti estote quoniam ego sanctus sum, dicit Dominus Deus vester. Joan. 17, Ego pro eis sanctificabo meipsum, ut ipsi sancti sint in veritate. Tangit autem hic duo quae requiruntur ad nostram sanctificationem. Primum est divinum adiutorium. Secundum est arbitrii libertas. Deus enim sanctificat nos per gratiam. Nos vero disponimus nos ad sanctificationem per liberum arbitrium. Primum notatur cum dicitur, Qui habet spem in eo. Secundum cum dicitur, Sanctificat se. Alia littera habet, castificat: quam legit Augustinus dicens, Sic omnis qui castus est. Notandum quod homo castificat se et Deus et gratia: homo disponendo, Deus efficiendo et gratia informando. « Omnis etc. » Glossa, qui habet spem sanctificat, sed e contrario, « Omnis qui facit peccatum, » scilicet mortale, illud enim implicite dicitur peccatum a quo denominatur peccator. « Et iniquitatem facit. » Quia contra Dei justitiam et iniquitatem facit. « Et » peccatum est iniquitas. » Glossa, Iniquitas est quod est contra legem, vel sine lege: peccatum ergo est iniquitas; quia quando peccamus, contra legem Dei facimus. Unde Augustinus. Peccatum est dictum, vel factum vel concupitum contra legem Dei. Item secundum Augustinum, Virtus est aequalitas animae undique rationi consentiens: sed omnis peccans mortaliter privat se virtute, ergo aequalitate inducit inaequalitatem. Et ideo dicit Augustinus in Glossa, Nemo dicat, ego peccator sum sed non sum iniquus. Omnis enim qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Daniel. 5, Peccavimus, iniquitatem fecimus. « Et scitis », id est scire debetis. « Quoniam ille, » scilicet Christus qui est sanctus sanctorum, « apparuit ». Glossa. In primo adventu. « In hoc » id est propter hoc, « Ut peccata tolleretur, » idest auferret. Joan. 1, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Glossa, Tollit dimittendo peccata, adjuvando ne fiant, ducendo ad vitam, ubi omnino fieri non possunt. Propter hoc dicitur ter, Ecce agnus Dei. Et bis: miserere nobis: quasi dicat: Ecclesia: miserere dimittendo peccata, miserere adjuvando, ne fiant futura. Tertio dicitur: dona nobis pacem, ducendo ad vitam, ubi omnino non fient. Vel dicitur ter: Agnus Dei, propter tres partes corporis Christi mystici. Quidam enim in miseria vitae praesentis in mundo, alii in purgatorio, alii in caelo. Bis ergo dicitur miserere nobis propter illos qui sunt in mundo et in purgatorio: sed dona nobis pacem, propter illos, qui sunt in caelo. Ideo et tripliciter terminatur in missa. Nam in die operis dicitur: Benedicamus Domino, quia laborantes debent gratias reddere Deo. Requiescant in pace, propter illos, qui sunt in purgatorio. Ite missa est, propter illos, qui sunt in caelo. « Et » peccatum in eo non est, Nec originale, nec actuale: mortale, vel veniale. 1 Petr. 2, Qui peccatum non fecit etc. Et ratio hujus talis est. Ille in quo non est peccatum, auferre potest peccatum: sed in Christo non erat peccatum, ergo potuit auferre peccatum. « Omnis qui in eo ». Et vere iste est immunis ab omni peccato, quia et illi qui adhaerent ei vitant peccata. « Omnis enim ». Fidelis Chri-

stianus, « Qui in eo manet », id est qui Christo unitur per charitatem. « Non peccat ». Ex hoc videtur, quod omnis justus in ipso maneat, et quod nullus justus peccet: quod est contrarium his quae dicta sunt supra, videlicet, Si diverimus, quia peccatum non habemus etc. Responsio, Quod hic dicitur intelligendum est per se, scilicet cum reduplicatione, sic. Omnis qui in eo manet non peccat. Glossa. In quantum in eo manet, nec peccat venialiter, nec mortaliter. Vel sic. Omnis qui in eo manet, non peccat, quamdiu scilicet in eo manet, non peccat mortaliter; quia dum manemus in Christo, nec peccamus venialiter. Vel sic. Omnis qui manet in eo, scilicet numero et merito, sacramentorum perceptione, vel charitatis communione, fide formata vel informi, non peccat, peccato scilicet infidelitatis, quod dicitur peccatum per antonomasiam et excellentiam. Joan. 16, Cum venerit Paracletus, ille arguet mundum de peccato, scilicet infidelitatis. « Et omnis qui peccat », peccato mortali, vel qui peccat, id est finaliter in peccato permanet, « Non vidit eum ». Pro tempore quo peccavit, aut in peccato mansit, non vidit. Glossa. In fide secundum humanitatem. « Nec cognovit eum ». Glossa, gustando suavitatem in deitate. Nam si gustasset, quam suavis est Dominus; nunquam peccando ab ejus gloria se separaret. Unde tangit duo: scilicet videre et cognoscere per gustum, quae renoventur per peccatum. Peccatum enim tollit visionem gratitatem summae veritatis, et gustum divinae suavitatis.

« Filioli, nemo vos seducat. Qui facit etc. ». Ille ostendit modum nostrae dilectionis ad Deum conservandae. Primo faciendo opera quae Deus diligit. Secundo vitando opera quae Deus odit, ibi, « Qui facit peccatum ». Dicit ergo, « Filioli mei nemo vos seducat », id est seorsum a via veritatis ducat, dicendo quod dum peccat aliquis potest manere in Deo, « Qui facit justitiam ». Glossa. Qui habet actum justitiae, et intentionem. « Justus est », secundum quod justus dicitur ab exercitio bonorum operum. Non solum ab habitu justitiae, secundum quod dicit Ambrosius, est bonus qui non est justus, et Rom. 3, Vix enim pro justo quis moritur. « Sicut et ille justus est », id est, ab eadem radice procedit justitia in Christo principaliter, in isto secundario. In Christo naturaliter, in isto per adoptionem. Nec ly sicut dicit ibi similitudinem aequalitatis, sed ejusdem imitationis seu comitationis, sicut exempli ad exemplar. Sed objicitur de hoc quod dicit, Qui facit justitiam justus est: immo potius e contrario, qui justus est facit justitiam. Quia enim boni sumus, bonum facimus. Responsio. In via essendi sequitur, qui justus est justitiam facit. In via cognoscendi sequitur, qui facit justitiam justus est, id est justus ostenditur. Et sic loquitur hic. Vel potest dici, quod justitia dicitur ibi, non justitiae infusio, sed magis in justitiae exercitatio: unde qui facit justitiam justus est, verum est magis quia magis exercetur in bonis operibus, sicut Abraham dictus est justificari ex operibus, Jacob. 2. « Qui facit peccatum », ita sicut qui facit justitiam manet in Deo, et illi adhaeret; sed e contrario, qui facit peccatum, scilicet mortale, quod simpliciter peccatum est, « Ex diabolo est ». Glossa. Non carnis originem ducendo, sicut Manichaeus voluit de canetis hominibus; sed imitationem et suggestionem peccandi ab illo sumendo. Unde Joan. 8, Vos ex patre diabolo estis. « Quoniam ab initio dia-

bolus peccat »: unde prior peccavit, et est auctor peccati et homo per ipsum peccans. Ab initio enim per superbiam quo ad se peccat. Assidue per invidiam, quo ad hominem. Et his duobus modis diabolus, diabolus est, ut dicit Augustinus. Dicitur autem peccasse ab initio suae creationis, ut dicit Glossa. Incipiens peccare peccavit continue usque in praesens. Et intelligendum est ab initio exclusive, id est post initium: non inclusive, id est in ipso initio. Non enim potuit peccare in principio suae creationis. Simile Joan. 8, Ille homicida erat ab initio. Sed objicitur contra hoc quod dicit Glossa quod continue peccat. Cum enim in eo sit natura bona, videtur quod aliquando possit moveri motu naturali, et tunc non peccabit. Responsio. Quidam dicunt quod non dicitur semper peccare, quia quolibet tempore: sed quia non intervenit motus contrarius, quia non cessat esse malus, cum sit confirmatus in malitia sua. Sicut ergo ille qui non cessat esse bonus, dicitur semper orare, sic diabolus semper peccare. Alii dicunt quod ad litteram continue peccat: sicut enim dicit Bernardus. Sicut non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel: sic non dormitabit neque dormiet, qui impugnat Israel. Unde licet exeat in actum naturalem, quia motum illum quem natura inchoat, voluntas deformat, diligit enim Deum naturaliter, ut conservatorem, sed voluntas ejus motum illum refert ad propriam utilitatem. Sicut avarus naturaliter appetit beatitudinem: sed tanta est perversitas judicii ejus, ut non dicat beatitudinem esse nisi in divitiis. Et ita nunquam exit in appetitum beatitudinis in quantum hujusmodi, nisi prout in divitiis. Et ita appetendo illam beatitudinem peccat, quia illum motum quem natura inchoat, voluntas deformat. Vel dicitur continue peccare, quia ipse fuit principium peccati hominis ab initio conditionis hominis; ideo cum homines non cessant peccare nec ipse cessat peccare. « In hoc apparuit »: quasi dicat: Qui facit peccatum ex diabolo est: propter hoc Filios Dei venit in mundum ut hominem liberaret. Unde in hoc, scilicet, « Propter hoc apparuit », per carnem, qui scilicet erat invisibilis secundum deitatem. « Filius Dei », id est Christus. « Ut dissolvat opera diaboli », illam nativitatem quam a diabolo contraximus. Haec est mala nativitas, de qua, Job 5, Peccat dies in qua natus sum etc. Adam enim, ut ait Glossa, peccando, diabolo natus tales genuit, qualis ipse fuit.

« Omnis qui natus est etc. ». Ille ostendit modum manifestae dilectionis. Et primo ostendit quod est proprium filiorum Dei. Secundo per quod discernuntur a filiis diaboli, ibi, « In hoc manifesti sunt ». Ita Christus solvit opera diaboli, quia « Omnis qui natus est ex Deo », scilicet in baptismo, ut dicit Interlinearis. Et loquitur de nativitate regenerationis non generationis. De qua Joan. 5, Nisi quis renatus fuerit etc. « Ex Deo », effective et exemplariter sicut imago speculi a specie faciei, non materialiter vel substantialiter. « Peccatum non facit », scilicet mortale, quod est contrarium generationi spirituali. Et intelligendum est cum reduplicatione; in quantum scilicet ex Deo natus est. Vel intelligendum est conjunctim, quamdiu natus, id est nativitatis gratiam custodit. « Peccatum inquam non facit », scilicet mortale. Vel loquitur de eo qui natus est ex Deo, non solum per praesentem justitiam, sed et per praedestinationem aeternam. Et

talis peccatum non facit finaliter, quia tale peccatum repugnat praedestinationi. « Quoniam semen ipsius », scilicet gratiae justificantis, quod vel multipliciter per cooperationem liberi arbitrii infunditur. Isa. 1, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus. Vel semen, id est verbum Dei per quod genitus est. Jacobi 1, Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. Lucae 8, Semen est verbum Dei. « In eo manet ». Per intermeratam fidem et charitatem. Dicitur autem manere quandiu firmiter radicatur in corde, non solum in intellectu, sed etiam in affectu. Ipsum autem verbum conservat eum a peccato: unde sequitur. « Et non potest peccare »: quasi dicat: Non solum non peccat, sed non potest peccare. Glossa, quamdiu verbum retinet. Et intelligitur de potentia disposita et propinqua, non remota. Potest enim potentia naturae: sed non potest potentia habitus gratiae; sicut diceretur quod bonus scriptor non potest male scribere. « Quoniam ex Deo natus est », id est Filius Dei per adoptionem gratiae, non per nomen naturae. Glossa, ex quo peccatum non est. « In hoc manifesti sunt », id est manifeste distincti sunt. « Filii Dei » et filii diaboli », quia illi peccant, isti non. Matth. 7, A fructibus eorum cognoscetis eos. Conveniunt autem in natura, sed actu sunt contrarii.

« Omnis qui non est justus non est ex Deo etc. »

Hic agit de modo diligendi proximum, monens diligere primo fideliter: secundo firmiter, ibi, « Nolite mirari fratres: » tertio efficaciter, ibi, « In hoc cognovimus: » quarto, veraciter, ibi, « Filioli mei. » Tunc enim vera est dilectio et perfecta, quando est fidelis sine formidine, quando est firma sine interruptione, efficax in operatione, recta in intentione. In prima parte primo persuadet fraternam dilectionem. Secundo dissuadet dilectionis fraudem, ibi, « Non sicut Cain qui ex maligno erat. » Dicit ergo, « omnis », in hoc inquam manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Et vere, quia, « Omnis qui non est justus », quo ad Deum justitia generali, non speciali (Glossa. Rependens Deo quod debet) « Non est ex Deo », per generationem spiritualem. Minus dicit et plus significat, quia est ex diabolo. Supra primo, qui facit peccatum, ex diabolo est. « Et qui non diligit fratrem suum », quo ad proximum, scilicet non ex Deo est; quia dicit Glossa. Verus filius legem patris non potest dimittere. Lex Patris est invicem diligere. Et secundum quod dicit alia Glossa, Dilectio est certum signum quo distinguuntur filii Dei, et filii diaboli. Alia sunt communia bonis et malis, in hoc fonte non communicat alienus. Quicquid habeas, hoc solum non habeas, nihil tibi prodest: alia non habeas, hoc habens: omnia implesti legis praecepta, quia plenitudo legis charitas. Rom. 15, Augustinus, dilectio sola discernit inter filios Dei et filios perditionis sive diaboli. Signent se omnes signo crucis Christi, respondeant omnes amen, cantent omnes alleluja, baptizentur omnes, intrent omnes Ecclesias, faciant omnes basilicarum parietes, non discernuntur filii Dei a filiis diaboli nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo, « Quoniam haec est etc. ». Et vere est habenda dilectio, « Quoniam haec est annuntiatio », passiva de proximo diligendo, mandatum vobis annunciatum, « Quam audistis », nobis praedicantibus, « Ab initio », vestrae conversionis, vel nostrae praedicationis: quia enim dilectio principium est omnis meriti, ideo ab initio praedicanda fuit. « Ut diligatis

alterutrum », id est, unus alterum et e converso. Joan. 15, Hoc est praeceptum meum, etc. « Non sicut Cain », id est non existentes sicut Cain exterius se diligere simulans, intus odium servans. Cain prius reprobatus, de quo Genes. 4, « Qui ex maligno, » id est diabolo qui dicitur malignus antonomastice. Psalm. 5, Non habitabit juxta te malignus. Ex maligno ergo fuit per imitationem invidiae. Sap. 2, Invidia diaboli mors intravit in etc. Diabolus enim amissa felicitate invidit homini habituro felicitatem quam amisserat. Et ideo tentavit eum et occidit, et sic Cain. Unde sequitur, « Qui occidit fratrem suum, » qui scilicet Cain, occidit fratrem suum innocentem scilicet, sicut diabolus hominem primum « Et propter quid occidit eum? » Numquid ob culpam ejus, vel ob aliquam causam justam? Et respondet, « Quoniam opera ejus maligna erant. » Glossa, vide unde processit homicidium, scilicet ex invidia, « Opera ejus maligna erant. » Glossa, quia invidet fratri, « Fratri autem ejus justa. » Glossa, per charitatem. Unde licet utriusque oblatio, scilicet Cain de fructibus terrae et Abel de foetibus ovium, fuerit bona ex genere operis, justum enim erat utrumque offerre creatori; oblatio tamen Cain ex malitia offerentis fuit deformata, quia obtulit eum invidia, Abel vero cum charitate. Unde Glossa, Opera Cain mala non dicit, nisi per invidiam et odium fratris. Opera Abel justa non dicit, nisi per charitatem. Hinc discernuntur homines: nemo attendat linguas, sed facta eorum. Ideo dicitur Gen. 4, Respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus.

« Nolite mirari fratres si odit etc. » Hic est secundus modus diligendi, scilicet firmiter; quem persuadet duplici ratione. Primo per bonum sic diligentium. Secundo per malum non diligentium, ibi: « Qui non diligit manet in morte. » In primo tangit culpam. In secundo poenam, ibi: « Et scitis quoniam dicit etc. » ergo, « Nolite mirari, » Glossa, dilectionem habete, non propter mundi odium vel persecutiones dilectionem dimitte. Nolite inquam mirari, « fratres, » quasi insolitum. Joan. 15, Nolite mirari si odit vos mundus; scitote quia me priorem odio habuit, « Si odit vos mundus, » Glossa, mundi amatores. Et alia Glossa, Non mirum si amator mundi fratrem odit separatim ab amore mundi, Et certe non est mirandum. Tria enim solent mirari homines: scilicet magnum, novum, et rarum. Quod autem mundus, id est mundi amatores odiant sanctos, non est magnum. Non enim medicus reputat magnum si phreneticus quem ipse ligat mordet ipsum; excusat enim eum propter phrenesim suam. Unde super illud Genes. 4, Consurrexit Cain adversus Abel, Glossa dicit, contra medicum. Item non est novum. A principio enim mundi fuit istud jurgium inter bonos et malos, ut inter Cain et Abel, inter Isaac et Ismael, inter Jacob et Esau. Item non est rarum, imo valde consuetum, scilicet quod mali odiant bonos. Et certe non deberent eos odire, sed potius diligere, quia « nos, » fideles, « scimus, » certitudine fidei, « Quoniam translati sumus, » virtute, scilicet divina. Non dicit transimus, quasi virtute nostra. Homo enim est spiritus vadens et non rediens. Non enim mortuus potest suscitare seipsum, sive corpus spiritum: haec est miraculosa translatio, « De morte, » culpa, « ad vitam, » gratiae. Ad Coloss. 1, Eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit nos in regnum Filii dilectionis suae. « Quoniam

• diligimus fratres, • idest per hoc quod diligimus fratres. Charitas enim est vita; quia, ut ait Glossa, Vita carnis anima, vita animae Deus: charitas vero conjungit animam Deo. Augustinus, Humilitas nos Deo subiecit, puritas jungit, charitas unit. • Qui • non diligit, • fratrem scilicet, • Manet in morte, • Interlinearis. Non tantum venturus est in aeternam mortem, sed jam nunc est. Quod intelligendum est debito essendi, hoc est debitorem mortis aeternae. Et dicit, manet, idest mansionem habet, quia inde per se exire non potest. Ideo dicitur in Psalm. 55, Mors peccatorum pessima. Et sicut dicit Glossa, diligere debetis, quia • Omnis qui odit fratrem • suum homicida est. • Nam primo occidit animam suam, deinde animam proximi quantum in se est, quia provocat ipsum ad odium mutuum. Glossa, Omnis qui vel ferro pereunt, vel odio insequitur, homicida est. Vel alia Glossa, Qui ex odio insequitur fratrem provocat ad iram et discordiam, et sic quantum in se est occidit eum in anima. Et notandum, quod aliquis est homicida multipliciter: primo provocative, ut qui habet odio fratrem suum. Proverb. 10, Odium suscitatur rixas. Item opere, ut Exod. 20, Non occides. Item consensu. Rom. 1, Non solum qui faciunt ea etc. Item subtractione rei debitae. Eccl. 33. Panis egentium vita pauperum, qui defraudat illum homo sanguinis est. • Et scitis, • certitudine fidei, • Quoniam omnis homicida. • Omnis dicit, quia plura sunt homicidiorum genera: scilicet corporis per odium, oris per consilium vel mandatum, operis per gladium, omissionis per subtractum adjutorium. • Non habet • vitam aeternam in seipso manentem, • quia non habet charitatem; ideo nec Deum qui est vita aeterna. In se manentem, hoc dicitur ad differentiam vitae naturalis quae est vita transiens. Deus autem est vita manens in seipso et in nobis per gratiam. Licet enim sit in nobis per essentiam, praesentiam et potentiam: non tamen dicitur manere nisi per gratiam. Joan. 14, Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.

• In hoc cognovimus charitatem Dei etc. • Hic monet diligere efficaciter, tangens duplicem effectum. Primo in impendendo seipsum. Secundo in impendendo sua, ibi: • Qui habuerit substantiam etc. • Continua: ita debemus firmiter diligere fratres, ut non propter odium mundi desistamus, ut patet exemplo Domini, • Quoniam in hoc, • scilicet effectu, • cognovimus, • tamquam in signo certissimo. Joan. 13, Majorem hac dilectionem nemo habet etc. • Charitatem Dei, • scilicet Christi erga nos, • Quoniam ille pro nobis, • indignis, scilicet pro salute nostra spirituali, • Animam suam, • idest vitam suam corporalem, • posuit, • idest morti exposuit. Joan. 10, Animam meam pono pro ovibus meis, • Et nos, exemplo ejus. 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamur vestigia ejus. • Debemus, • praelati debito praecepti: quia bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Alii debito consilii, • Pro • fratribus suis, • salvandis, • Animas ponere, • idest vitam corporalem. 2 Machab. ult. Praecepit autem Judas qui per omnia corpore et anima mori pro civibus paratus erat. Sed objicitur contra hoc: Si nos debemus pro fratribus animas ponere, cum hoc sit perfectionis, videtur quod omnes tenentur ad opera perfectionis. Responsio, Quidam dicunt quod hoc tantum dictum est praelatis. Alii dicunt

quod ad hoc tenentur omnes in casu, vel quando potest liberari a peccato per te et non aliter, si hoc dicet tibi conscientia probabiliter. Vel si probabiliter tibi sit persuasum, exponere debes vitam tuam corporalem pro vita spirituali fratris. Plus enim secundum ordinem charitatis tenetur homo diligere animam fratris, quam corpus suum: licet ad hoc teneantur omnes, tamen differenter. Praelati enim tenentur ex officio. Joan. 10, Bonus pastor animam suam etc. Tenentur autem et in casu in quo non tenentur alii. Ut quando imminet periculum toti gregi, periculum inquam fidei vel morum. Unde Dominus conqueritur de non opponentibus se. Ezech. 13, Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis vos murum pro domo Israel. Praelati vero tenentur pro fratribus animas ponere ex commisso, scilicet ex perfectione charitatis quam habent, aut habere debent; quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. De imperfectis vero potest esse dubium quomodo tenentur, maxime secundum illam opinionem quae dicit, quod minima charitate non possumus resistere quantaecumque tentationi. Responsio, Secundum istam opinionem non tenentur primo sed secundo. Tenentur enim facere quod in se est, orando, confitendo peccata, ut possint dare animas pro fratribus. Et si sic faciunt, Deus facit quod in se est, idest gratiam augmentat, ut possint dare animas. Et tunc primo et principaliter tenebuntur. Secundum vero aliam opinionem quae dicit, quantulumcumque charitate possumus resistere quantaecumque tentationi, utrique tenentur ex commisso, sed differenter. Nam perfectus qui habet perfectam charitatem in qua non est timor poenae, tenetur esse promptus ad hoc, et de facili hoc facere, quia perfecta charitas de facili resistit quantaecumque tentationi. Imperfectus vero et si ad hoc tenetur, non tamen tenetur ita esse promptus. Nam quod facit perfecta charitas de facili, imperfecta de difficili. Videtur autem securius dicendum quod soli habentes perfectam charitatem tenentur. Et hoc videtur velle Augustinus. Perfecta enim charitas est ut paratus sis mori pro fratribus. Et alibi, Si quis tantam habuerit charitatem ut paratus sit pro fratribus mori, perfecta est in illo charitas. Et hoc insinuat in litera, quia suadet ponendam animam pro fratribus, exemplo Christi. • Qui habuerit, • Glossa Bedae, Si vel ex temporis opportunitate vel ex humana infirmitate non contigerit animas ponere, debemus saltem res nostras pro fratribus. Et hoc nutrimentum charitatis. Qui didicit rem suam dare eum poterit, seipsum deponere (1). Sed si quis habuerit, ex hoc intelligitur superfluum: quia dicit, non qui habet sed, qui habuerit, idest jamdiu possederit: quilibet autem tenetur ad erogationem superflui. • Substantiam hujus mundi, • idest bona temporalia ad sustentationem vitae praesentis pertinentia. Unde dicitur substantia a sustentando vel substando, quia debent substare et non dominari hominibus, quia debent diligi ad sustentationem non ad superfluitatem. Dicit autem, • Mundi hujus, • quia in mundo altero non erunt necessaria haec, eo quod corpus erit spirituale quod nunc est materiale: 1 Corinth. 13. • Et viderit fratrem suum necesse habere, • idest indigentiam in necessariis. Dicitur enim necessarium eo quod necesse cessare facit. • Et clausit viscera ejus ab eo, • idest affectum interiorem non compatiendo et subveniendo, • Quo-

(1) *Supple non dubitabit.*

« modo charitas Dei, » quae scilicet a Deo infunditur, Et qua Deus diligitur, « Manet in eo? » quasi dicat: nullo modo. Non enim potest Deus diligi sine proximo, nec e converso. Charitas enim benigna est, idest larga egenis, ut habetur I Corinth. 13. Isa. 58, Cum effuderis animam tuam esurienti per compassionem et animam afflictam repleveris bonis, orietur in tenebris lux tua et tenebrae tuae erunt sicut meridies. Idest annihilabuntur peccata tua quae sunt sicut tenebrae.

« Filioli mei non diligamus verbo etc. » Hic monet diligere veraciter, multiplici ratione. Prima est imitatio Dei. Secunda exauditio a Deo, ibi: « Charissimi si cor nostrum etc. » Tertia, mandatum Dei, ibi: « Et hoc est mandatum ejus. » Quarta mansio Dei, ibi: « Et servat mandata ejus etc. » Dicit ergo, « filioli. » Glossa, Quia ergo non est perfecta charitas in eo qui non ponit animam suam pro fratribus, vel saltem non dat substantiam, ut perfectam charitatem habeat, « O filioli mei, » quos scilicet ego per evangelium genui, aut filioli quia de novo conversi, et ideo quia adhuc in fide tenebri, « Non diligamus verbo, » scilicet tantum. Verbo tantum diligit qui tantum promittit et non solvit. Multi enim ostendunt verbo amorem, sed opere nihil. Prov. 14, Ubi verba sunt plura, ibi frequenter egestas, « Neque lingua, » multiplici ratione. Aliqui enim simplici affectione, alii repetitis sermonibus affectum suum nolunt ostendere: « sed opere » idest exhibitione beneficii, « Et » veritate, « purae intentionis. » Glossa, ut simplici intentione beneficia praestemus, non propter jactantiam, nec propter aliquod temporale commodum, sed respectu solius Dei, « In hoc. » Glossa, cum opera charitatis facimus in veritate, « Cognoscimus, » cognitione probabilis conjecturae non scientiae. « Quoniam ex veritate sumus, » per imitationem scilicet. Glossa. Ex Deo qui veritas est cum ejus professionem pro modo nostro imitatur. « Et in conspectu ejus suadebimus corda nostra, » esse scilicet, quia Deus intuetur cor. I Reg. 16. Glossa. Tales cogitationes habere corda nostra suademus, qui divinis sint digni conspectibus. Psal. 16. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo. Et dicit suademus, quia cogi non potest. Seneca. Generosus est animus hominis et facilius ducitur quam trahatur. Glossa: et hoc magnum est per dilectionem. Nam magnum est quod per dilectionem ita mundas habemus cogitationes, quod Deo eas volumus ostendere. « Quoniam si reprehenderit » nos cor nostrum. » Glossa. Si conscientia nostra nos intus accusaret, et vellet latere Deum, non posset, quia, « Major est Deus corde nostro: » quasi dicat: Melius sciet Deus quam nos, et ei erit manifestius quam nobis. Ad Hebr. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. Unde subdit: « Et omnia. » Vel sic, ut notetur spes veniae obtinendae super his quorum est remorsus conscientiae. Bene in conspectu ejus suademus, quoniam si, id est quamvis cor nostrum, id est conscientia reprehenderit nos de aliqua culpa, scilicet veniali, non propter hoc mercedem amittimus, quia major est Deus etc. Valens hoc mundare ab hujusmodi remorsu et remurmuratione. Et notandum quod Deus major est corde nostro, et nihil praeter Deum majus est corde humano. Et ideo secundum Augustinum, Animam Dei capacem nihil minus Deo replere potest. « Carissimi si cor nostrum, » S. Th. Opera omnia. V. 25.

id est conscientia. « Non reprehenderit nos, » de aliquo mortali. Glossa. Si recti sumus, puram fratrum dilectionem habemus. Vel non reprehenderit nos, in oratione cum dicemus: Dimitte nobis debita nostra. « Fiduciam habemus ad Deum, » id est confidimus in Deo. « Et quicquid petierimus, » digna scilicet petitione. Joan. 16, Si quid petieritis Patrem in nomine meo etc. Glossa, Ex radice charitatis. « Accipiemus ab eo. » Vel illud quod petimus, vel magis expediens. Luc. 11, Omnis qui petit accipit, et qui quaerit invenit. « Quoniam » mandata ejus, » scilicet dilectionis Dei et proximi. Matth. 22, In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae. « Custodimus. » Glossa, animo. « Et » ea quae sunt placita. » Glossa, opera charitatis. « Coram eo. » Glossa, in abscondito ubi Deus videt, secundum illud Matth. 6. Cum facis eleemosynam noli tuba canere, etc. « Facimus, » in exteriori opere non coram hominibus ut eis placeamus. Matth. 5, Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis.

« Et hoc est mandatum etc. » Hic ostendit quae sunt mandata ejus, scilicet fides et dilectio. Et hoc est mandatum primum, et principium, « Ut credamus, » fide operante per dilectionem. « In nomine filii » ejus, » confitendo et venerando. Filii inquam ejus, quo ad divinitatem. « Jesu Christi, » quo ad humanitatem; non quod aliud sit nomen: quia non est aliud nomen sub caelo datum hominibus etc. Act. 4. « Et diligamus alterutrum, » hoc est aliud mandatum, id est unus alterum. « Sicut dedit » mandatum nobis. » Joan. 15, Hoc est praeceptum meum ut diligatis etc. Glossa. Mandatum singulari numero praeposit; et duo subjungit, quia haec nequeunt separari. Contra. Fides potest esse informis; ergo potest separari a charitate; ergo illa duo possunt separari. Responsio, Credere in Deum est fidei formatae, non informis: tale Deum credere nunquam separatur a charitate. Hoc autem mandatum docuit Joan. 14, Creditis in Deum et in me credite. Non potest dici quod loquitur Glossa, de dilectione Dei et proximi, quae sunt plura praecepta materialiter sive in diversitate operum, unum vero formaliter sive in radice charitatis, « Et qui servat mandata » ejus, » scilicet quae praedicta sunt de fide et dilectione, « In illo manet, » in illo, scilicet Deo manet. Glossa, ut in refugio, « Et ipse in eo, » ut in vase mundo in praesenti et in futuro. Infra. 4, Qui manet in charitate in Deo manet etc. « Et » in hoc scimus, » et in hoc: Glossa, si dubitemus an in nobis maneat, in hoc tamquam manifesto, « scimus, » per fidem, per omnimodam certitudinem, « Quoniam ipse manet in nobis, » diligentibus, « De spiritu, » scilicet sancto, idest per Spiritum sanctum, « Quem dedit nobis, » idest dona Spiritus sancti quae dabantur in primitiva Ecclesia visibilibus signis, quando loquebantur linguis et faciebant miracula; unde Spiritus sanctus descendit super Apostolos in signo visibili. Actuum 2, Descendebat et super credentes baptizatos, Act. 10.

CAPUT IV.

« Carissimi nolite omni spiritui credere etc. » Supra commendavit doctrinam suam, cap. 1. Hortatus est ad ejus observantiam cap. 2 et 3. Ille dissuadet doctrinam contrariam, ostendens primo quibus non est credendum, quia Christum negantibus. Secundo quibus credendum, quia Christum

confitentibus, cap. ult. In prima parte primo dissuadet haeticorum favorem. Secundo suadet catholicorum dilectionem, ibi: « Carissimi diligamus invicem. In prima parte primo monet haeticis non acquiescere. Secundo docet eos a catholicis discernere, ibi: « In hoc cognoscitur Spiritus Dei. » Ponitur autem quadruplex signum. Primum est errores fidei. Secundum persecutio Christi, ibi: « Et hic est antichristus. » Tertium est amor mundi, ibi: « Vos ex Deo estis. » Quartum contemptus apostolicae doctrinae, ibi: « Nos ex Deo sumus. » Dicit ergo, « carissimi: » quasi dicat: An Deus maneat in aliquo per spiritum, sed tamen nolite credere passim et indifferenter: quia qui cito credit, levis est corde. Eccles. 50, « Omni spiritui etc. » Glossa, Spiritualiter loquenti, ut eum eligatis ad imitandum, quia quaedam bona communia sunt bonis et malis. Unde, ut dicit Interlinearis, Hoc opus illa gratia Spiritus sancti quae appellatur discretio spirituum, Vel omni spiritui, idest homini aperte tantum, quia spiritus per instrumentum corporis loquitur, « Sed probate, » idest experimento cognoscere tentate, idest Thess. 5, Omnia probate: quod bonum est tenete. « Spiritus, » idest spiritualiter loquentes vel spirituales se ostendentes, « Si ex Deo sint. » Glossa, Si secundum Deum spirituales sunt. Et quidem spiritus erroris. 1 Timoth. 4, Attendentes spiritibus erroris etc. Sed quomodo possit probari? cum requiritur ad hoc donum Spiritus sancti, scilicet donum discretionis spirituum, quod non datur omnibus, sed solum spiritualibus, 1 Corinth. 12, Alii datur discretio spirituum: ergo solum illi possunt probare. Responsio, Possunt probare probatione exteriori, per signum scilicet quod dat Dominus. Matth. 7, A fructibus eorum cognoscetis eos, et hoc possunt facere omnes, sed non probatione interiori. « Quoniam multi, » Quoniam. Glossa, ideo praemunio vos, multi per varios errores divisi, « pseudo, » idest falsi prophetae. Glossa, Qui sub obtentu fidei errores praedicant et malis exempla corrumpunt, « Exierunt in mundum, » idest qui prius latebant manifesti sunt: unde dicuntur exire per manifestationem de occulto in manifestum: vel aliter, in praesentia in qua latebant ad hominum cognitionem.

« In hoc cognoscitur spiritus Dei etc. » Hic ponitur primum signum quod est error fidei, quasi quis quaereret quomodo possumus probare. Respondet, « In hoc cognoscitur Spiritus Dei, » idest esse scilicet Deum vel ex Deo, et in hoc dico quod sequitur, « Omnis spiritus, » idest spiritualiter loquens, « Qui confitetur. » Glossa, voce et operatione, Haec est dictio de qua dicitur 1 Corinth. 12, Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. « Jesum Christum, » Dei filium, « In carne venisse, » scilicet de Virginis utero in mundum. Venit enim in carnem in incarnatione, sed venit in carne in nativitate: venit in carnem in Virginis utero, sed venit in carne in mundo. « Ex Deo est. » Imitatione, non propagatione. Sed contra hoc obijcitur, quia multi confitentur verbo, sed facto negant, qui tamen non sunt ex Deo. Responsio. Confiteri est simul fateri: unde confitetur, qui nulla parte diffitetur. Si ergo in ore fateris et opere, corde autem diffiteris, non credis: ideo dicitur, Omnis spiritus, idest spiritualiter, qui confitetur ore et opere. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, « Et

« omnis spiritus, » idest spiritualiter vel de spiritualibus loquens, « Qui solvit, » idest dividit, « Jesum, » vel separans deitatem ab eo, ut Arius, ut Apollonius qui ponit divinitatem pro anima, vel carnem ut Manichaeus qui ponit quod Christus assumpsit phantasticam et non veram; vel personae unitatem ut Nestorius: vel fideles qui sunt ejus membra a capite, scilicet Christo divisa, ut schismaticus qui solvit tunicam Christi inconsutilem, Joan. 19: « Ex Deo non est, » in quantum hujusmodi, immo ex diabolo. Supra 5, Qui facit peccatum ex diabolo est; et Joan. 8, Vos ex patre diabolo estis. « Et hic, » qui scilicet Christum solvit, « Est antichristus, » idest contrarius Christo. Antichristus est non in persona, sed in figura, sicut Joannes Elias, Matth. 12. Antichristus, idest praebulbulus antichristi, « De quo audistis. » Per evangelium et per praedicationem Apostolorum, « Quoniam niam venit, » idest venturus est imminente die judicii: unde ly venit non dicit praesens ut nunc, sed praesens confusum. Vel venit in divina praevisione, qui tandem veniet in secundo. Vel venit in membris suis. Glossa, Habitans in mentibus eorum, qui Christo verbo et opere repugnant. Dicit autem, « Et nunc jam, » ut per hoc significetur adventus instantia: quasi dicat, « nunc, » quasi instat. 2 Thess. 2, Nam ministerium jam operatur iniquitatis.

« Vos ex Deo estis filioli et vicistis eum etc. » Hic ponitur tertium signum quod est amor mundi. Dicit sic, Illi non sunt ex Deo, « Sed vos filioli ex Deo estis, » tamquam filii a patre, generatione spirituali, non carnali: imitatione non propagatione, « Et vicistis eum, » scilicet antichristum, in membris suis, scilicet haeticis. Vel mundum, idest mundi amatores, quales praecipue erant haetici. « Quoniam major est. » Glossa, Non vicistis eum virtute liberi arbitrii, sed quia major est Deus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum; major est fortitudine et potentia. Job 20, Si fortitudo quaeratur, robustissimus est. Rom. 9, Voluntati ejus quis resistet? Item sapientia. Psalm. 146, Sapientiae ejus non est numerus. Item, In ipso enim sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, Coloss. 2. Item bonitate: dicitur Matth. 19, Nemo bonus, nisi solus Deus. « Qui in vobis est, » idest intra vos, scilicet Deus, quia solus humano cordi illabatur, ut ait Isidorus. « Quam qui in mundo, » idest in mundi amatoribus, scilicet diabolus qui est princeps hujus mundi. Joan. 12, Ipsi quasi in hoc cognosci possunt, quia, « ipsi, » scilicet haetici, vel ipsi antichristi scilicet, « De mundo sunt, » idest de numero eorum qui terrena sapiunt, quia caelestia ignorant, ut dicit Glossa. Unde mundus est eorum patria et haereditas sicut sanctorum caelum. « Ideo de mundo loquuntur, » idest de mundanis: « loquuntur, » idest docent errorem persuadendo rationibus mundanis. Glossa, Ratione mundanae sapientiae probant, non posse Deum hominem fieri, mortuum suscitari, hominem mortalem in caelis habere mansionem, et alia hujusmodi. Joan. 5, Qui de terra est, de terra loquitur. Matth. 26, Galilaeus es. Nam loquela tua manifestum te facit, « Et mundus eos audit, » mundus, idest mundani homines et carnales. Eos audit, idest doctrinae eorum obediunt et sequuntur eos. 2 Petr. 2, Multi sequuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blas-

phematur. Glossa. Quia spiritualium corda non possunt avertere. « Nos ex Deo sumus. » Ille est quartum signum, scilicet contemptus apostolicae doctrinae. Ita illi sunt de mundo. Sed qui habemus charitatem ex Deo sumus, quia Dei filii et Dei nuncii. « Qui novit Deum. » Notitia fidei et approbationis. Non sic illi, de quibus ad Titum 1, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. « Audit nos. » Aure obedientiae, obediendo veritati fidei. Psalm. In auditu auris obedivit mihi. « Qui non est ex Deo. » Per imitationem et gratiam, sed ex diabolo per culpam. « Non audit nos, » id est nostram praedicationem. Joan. 8, Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. « In hoc cognoscimus Spiritum veritatis et spiritum erroris. » Quia, ut ait Glossa, Qui audit nos, habet spiritum veritatis; qui non audit, habet spiritum erroris.

« Carissimi diligamus nos etc. » Ille suadet catholicorum dilectionem. Ubi primo hortatur ad charitatem. Secundo ad charitatis perfectionem, ibi, « Deum nemo vidit unquam. » Tertio ad perfectionis manifestationem, ibi, « In hoc perfecta charitas. » Monet autem ad charitatem invitans. Primo ex dilectionis praeconio. Secundo ex dilectionis exemplo, ibi, « In hoc apparuit charitas etc. » Tertio ex dilectionis debito, ibi, « Carissimi, Si Deus dilexit nos etc. » Ponit autem duplex praeconium. Primo, quia charitas a Deo est. Secundo, quia charitas Deus est, ibi, « Qui non diligit. » In secunda parte tangit divinae dilectionis ad nos duplex exemplum. Primo ex opere. Secundo ex modo operandi, ibi, « In hoc est charitas Dei. » Dicit ergo, « Charissimi: » quasi dicat: Ex Deo sumus. O carissimi fide, spe, mihi juncti. « Diligamus invicem, » scilicet unus alteram. Glossa, verbo et opere. Rom. 12 Charitatem fraternitatis invicem diligentes. Et hoc debemus, « Quoniam charitas ex Deo est, » Ut proprium et speciale donum ejus, in quo dantur omnia dona charitatis, tam increata, id est Spiritus sanctus, quam creata, id est virtus. Notandum autem quod charitas creata est a Deo infundente. Jacobi 1, Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est etc. Item a Deo praecipiente. Joan. 15, Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem etc. Item exemplo inducente ad hoc. Infra eodem, ibi, « In hoc apparuit charitas Dei in nobis etc. » Et « omnis qui diligit, » scilicet ex charitate, « Ex Deo natus est, » per adoptionem gratiae. Quia secundum Augustinum, ipsa est proprium donum filiorum, ipsa est quae dividit inter filios regni et filios perditionis. « Et cognoscit Deum. » Notitia familiaritatis vel experimentalis cognitionis, quia necessario docet eos. Supra secundo. Sed e contra « Qui non diligit, » scilicet Deum et proximum ex charitate, « Non novit Deum. » Notitia experimentalis, quia bonum hujusmodi cognitione cognosceri non potest nisi diligatur. Quia in malevolam animam non introibit sapientia Dei, id est experimentalis cognitio Dei. Dicitur enim sapientia quasi sapida scientia. Non novit ergo sapientia experimentalis, quantumcumque cognoscat notitia simpliciter. « Quoniam Deus charitas est, » increata, ad cujus notitiam non pervenitur, nisi per charitatem creatam, ut tangit Glossa. Quia simile suo simili cognoscitur. Et vere charitas Deus est. « In hoc enim, » velut certissimo signo. « Apparuit charitas Dei in nobis, »

id est ostensa est erga nos. « Quoniam Filium. » non servum. Gregorius, Nonne ineffabilis est dilectio charitatis, ut servum redimens, Filium tradiderit? « Suum. » Sibi consubstantialem, proprium, naturalem non adoptivum. « Unigenitum, » non ex multis unum. « Misit Deus Pater, » scilicet qui tantus est ad tantillos. « In mundum, » immo pro mundo salvando. Joan. 3, Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. « Ut vivamus. » Glossa, Prius mortui. « Per eum, » Glossa, resuscitati. Ephes. 2, Propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos etc. Et nota quod tangit quatuor rationes, quare donum debet esse gratum et acceptum. Prima est ex parte dantis; quando ille qui dat, dat ex magno amore et dilectione. Unde aliquando non tantum curatur de hoc quod datur, quam de affectu personae dantis. Et certe istud donum datum est nobis ex maxima dilectione seu charitate Patris. Haec ratio notatur cum dicitur, In hoc apparuit caritas Dei, etc. Secunda ratio est ex parte dati sive missi. Quando illud quod datur est magnum et pretiosum, debet esse multum gratum et acceptum, et placitum. Et certe istud fuit maximum; quod notatur, cum dicitur, Filium suum unigenitum. Tertia ratio est ex parte recipientis, quando ille cui datur donum, multum indiget eo. Et certe multum indigebamus tali dono, quod scilicet nos resuscitaret, quia mortui eramus; quod notatur, cum dicitur, ut vivamus per eum. Quarta ratio est ex parte deferentis illud donum. Aliquando enim propter gratiam personae deferentis illud donum, ut pulchrae placet puellae deferre donum. Et ita ob pulchritudinem et gratiam virginis deferentis debet istud donum nobis esse acceptum, quod intelligitur cum dicitur, Misit Deus Filium suum. Constat autem quod misit per virginem. Gal. 4, Misit Deus Filium suum natum de muliere etc. « In hoc, » id est in hac missione. « Est charitas, » manifesta: tunc enim dicitur res fieri, ut ait Augustinus, quando innotescit. « Non quasi nos dilexerimus Deum, » ante Filii missionem, et sic eum mitti meruerimus. Ad Rom. 8, Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. « Quoniam ipse, » scilicet Deus, « prior dilexit nos, » praedestinando, vocando, justificando. Et in hoc ostenditur gratuita ejus dilectio. Et quod non est mercenaria: quia amantem amare naturae est; amare autem non amantem gratiae est. « Et misit Filium suum, » in experimento dilectionis. « Propitiationem, » id est hostiam, ut Deus Pater nobis redderetur propitius, « Pro peccatis nostris, » tollendis. Glossa, destruendis. Alia littera habet, propitiorem, id est sacrificatorem. Ad Rom. 5, Neque quem proponit Deus propitiorem per fidem in sanguine ipsius: unde significatur per propitiatorium de auro mundissimo quod erat super arcam Domini, id est super universalem Ecclesiam. Ex quo propitiatur Dominus, Exod. 25.

« Carissimi, si Deus etc. » Ille invitatur nos ad dilectionem ex dilectionis debito. Si sic Deus dilexit nos, ut patet ex praemissis, tantus tantillos, creator creaturam, justus injustos. Job 7, Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis etc. Et nos qui sumus fratres et pares, et non conformes. « Debemus invicem diligere, » exemplo ejus: Joan. 15, Exemplum dedi vobis etc. Et ad Ephes.

5, Estote imitatores Dei sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos. Glossa, Sicut Deus non expectavit, ut eum diligeremus: sic nos non expectemus ut alii nos diligant, sed prius diligamus. Nota alibi multiplicem rationem, quare invicem nos diligere debemus. « Deum nemo vidit unquam » visione scilicet corporali. Hic hortatur ad charitatis perfectionem, quam faciunt duo. Primo mansio Dei in affectu per nimiam dilectionem. Secundo mansio Dei in intellectu per Christi fidem et confessionem, ibi, « Quisquis confessus fuerit. » In prima parte, primo Dei mansio ostenditur. Secundo per quod mansio cognoscitur, ibi, « In hoc cognoscimus. » Tertio per quid probatur, ibi, « Et nos vidimus. » Dicit ergo, « Deum: » quasi dicat: debemus nos invicem diligere et Deum; quia si diligimus, licet non eum videamus, tamen eum habebimus. « Deum, » in essentia propria, non creatura sua. Sic enim vidit Jacob, Genes. 32, Vidi Dominum facie ad faciem etc. Et Isa. 6, Vidi Dominum sedentem etc. « Nemo » nullus homo utens sensu corporeo. Exod. 32, Non videbit me homo et vivet. Vidit tamen Paulus extra sensus corporis raptus, 2 Cor. 12. « Vidit » inquam visione scilicet corporali vel visione aperta intellectuali: licet aliquatenus hic videatur per fidem, in futuro autem per speciem. 1 Corinth. 13, Videmus nunc per speculum et in aenigmate etc. « Si diligamus invicem: » quasi dicat: licet videri non possit in praesenti, tamen, « Si diligamus invicem, » ex charitate: Glossa: Sincera charitate non remissa et desidiosa: « Deus in nobis manet, » per gratiam inhabitantem, manet enim sicut in templo suo. 1 Corinth. 3, Templum Dei sanctum etc. Glossa. Manet enim inspiciendo bona aspectu approbationis, non solum notitiae simplicis. « Et charitas ejus, qua scilicet eum diligimus. » In nobis perfecta est. » Perfectione sufficientiae, et tendit ad perfectionem excellentiae. Tunc enim est charitas Dei perfecta in nobis quando eum diligimus non solum in se, sed et in sua imagine. Glossa. Incipis diligere, incipit Deus in te esse: cresce in dilectione, et amplius habitando in te faciet te perfectum, ut eum diligas, et etiam inimicum. Sicut et ipse inimicos dilexit. « In hoc cognoscimus. » Glossa. Quod Deus in nobis manet tali experimento probamus, in hoc scilicet si dilectionem habeamus. « Cognoscimus, » inquam, cognitione conjecturae probabilis non omnimodae certitudinis, secundum illud Job 19, Si venerit ad me, non videbo eum. « Quoniam in eo manemus, » per charitatem qua Deum diligimus. « Et ipse in nobis. » Per charitatem qua Deus nos diligit. Infra eodem, Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. « Quoniam de Spiritu sancto suo, ab ipso scilicet procedente. » Dedit nobis. » Vel donatione visibili, ut fiebat in primitiva Ecclesia. Act. 2. Vel invisibili per gratiam. Rom. 5, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum etc. Et notandum quod non dicit Spiritum, sed de Spiritu, quia ipsi datus est Spiritus totaliter. Joan. 3, Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Nobis vero particulariter non secundum se, qui est impartibilis, sed secundum dona. 1 Corinth. 12, Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Ipse autem Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filii Dei, Rom. 8, Et sic per ipsum cognoscimus, quod Deus manet in nobis, et nos in ipso.

Augustinus, Invicem in se habitant, qui continet et qui continetur: habitas in Deo, sed ut continearis: habitat in te, sed ut contineat ne cadas: non cadet quem Deus continet. Psalm. 117. Impulsus eversus sum, ut caderem etc. « Et nos vidimus. » Glossa. Per hoc probamus quod de Spiritu suo dedit nobis. « Quia vidimus. » Glossa. Per confortantem Spiritum novimus et testificamur. Haec autem, ut dicit Glossa, non faciunt hi qui Spiritum non acceperunt. Haec scilicet vidimus. « Et testificamur quoniam Pater misit Filium suum. » Glossa. Ad cognitionem hominum, scilicet in carnem visibilem. « Salvatorem mundi, » per passionem, Tandem mittet eum, ut judicem. Glossa. Modo salvatorem, quandoque judicem. Joan. 5. Non enim misit Deus Filium suum ut judicet mundum etc. Beda. Tantum meminerit quisque quod idem Filius Dei, qui venit ut mitis salvaret, venturus est ut districtus judicet. « Quisquis confessus fuerit. » Glossa. Non solum in nobis Deus manet, sed etiam in omnibus qui confitentur eum. Quisquis inquam confessus fuerit. Hic agit de missione intellectus. Ubi primo ostendit Deum manere in corde credentium. Secundo ostendit eos esse de numero illorum, ibi, « Et nos cognovimus. » Tertio innuit in eis Deum manere, ibi, « Deus charitas est. » Quisquis, inquam, confessus, confessione scilicet perfecta cordis, oris, operis, non solius vocis (ad Tit. 1, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant) « Quoniam Jesus est Filius Dei. » Identitate personae, scilicet quod eadem est persona in utraque natura, et idem est Filius Dei et filius hominis. « Deus in eo manet », ut in templo suo, 1 Corinth. 3, Templum Dei estis vos. « Et ipse in Deo », ut in refugio, Psalm. 88, Domine refugium factus es nobis. « Et nos cognovimus », hoc scilicet quod Christus est Filius Dei. « Et credimus charitati », idest affectui charitatis, scilicet missioni Filii in mundum, quae fuit ex maxima charitate. Joan. 3, Sic Deus dilexit mundum etc. « quam », charitatem Deus Pater. « Habet in nobis », idest ad nos, Filium suum nobis donando. Rom. 9, Qui proprio Filio suo non etc. « Deus charitas est »: quasi dicat: patet quod ipse habet charitatem ad nos: quia et ipse Deus charitas est. Idem, ut ait Glossa, supra dixit, ut amplius commendat, et ut alium effectum charitatis adjungat. Supra dixerat per charitatem factum esse primum adventum Filii in mundum ad salutem mundi. Hic per eandem charitatem annunciat salutem fidelium, in secundo adventu in die judicii. Deus, inquit, charitas est. Hoc antonomastice dicitur propter magnitudinem charitatis, ad Ephes. 2, Propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos etc. Secundum Augustinum dicitur hoc per essentiam non per causam: per hoc enim quod dicit Joannes, Deus charitas est, simpliciter, non autem in ea, vult Augustinus, quod charitas est Deus ex Deo. Per hoc autem quod addit quod charitas in Deo nos manere facit, et supra dixerat quod per spiritum quem dedit, cognoscimus quod in ipso manemus, vult quod charitas, quae est Deus ex Deo, faciens nos manere in Deo, est Spiritus sanctus. Hic opinatus est magister Petrus Lombardus, quod charitas, qua nos diligit, et nos Deum diligimus, non est aliud quam Spiritus sanctus. Sciendum quod charitas qua Deum diligimus duplex est. Vel qua elicitive et formaliter, hoc

est habitus creatus: vel qua effective et exemplariter, hoc est Spiritus sanctus. « Et qui manet », perseveranter « In charitate, in Deo manet », ut ab ipso contineatur, secundum Glossam. « Et Deus in eo », ut ipsum contineat, secundum Glossam. Vicissim enim in se manent, qui continet et qui continetur. Bernardus, Deus charitas est. Quid ergo charitate melius? Et qui manet in charitate, in Deo manet. Quid ergo charitate securius? et Deus in eo. Quid ergo charitate jucundius? Ex hoc enim quod dicit, Qui manet in charitate in Deo manet, videtur continuari opinio magistri Petri. Sed intelligendum est de charitate infusa; qui enim manet in ea, manet in Deo. Est enim talis naturae, quod non potest esse nisi ad praesentiam suae causae, scilicet Dei influentis, sicut lumen in aere non potest esse nisi ad praesentiam influentiae solis. Item per charitatem ejus infusam sumus membra ejus, et ideo sumus in illo tamquam membra in corpore. 1 Corinth. 12, Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.

« In hoc perfecta est charitas etc. ». Hic hortatur ad perfectionis manifestationem, primo ex parte diligentis. Secundo ex parte diligendorum, ibi, « Nos ergo diligimus ». Ex parte diligentis dupliciter. Primo per spei securitatem. Secundo per timoris poenalis exclusionem, ibi, « Timor non est in charitate ». Ex parte diligendorum per dilectionem Dei et proximi, non alterius tantum. Ubi primo ostendit, quod diligendus est Deus; secundo, quod non potest diligere Deus, nisi diligatur proximus, ibi, « Si quis dixerit; » tertio, quod de utroque diligendo mandatum habemus, ibi, « Et hoc mandatum ». Dicit ergo, « In hoc »: quasi dicat: An aliquis perfectus sit in charitate, per hoc signum probare potest, secundum Glossam. « In hoc perfecta est », id est perfecta esse ostenditur. Tunc enim dicitur res fieri quando innotescit, secundum Augustinum. Et loquitur de perfectione non solum sufficientiae, sed et excellentiae. Charitas inquam, « Nobiscum ut fiduciam habeamus in die iudicii », non timorem Glossa, ut non timeatis apparere in die iudicii. Et alia Glossa. Per hoc ostendimur perfecte diligere Deum, si non timeamus adventum iudicis. Qui timet non est perfectus in charitate. Talis erat qui dicebat, Quando veniam et apparebo ante faciem Domini? Ad Philipp. 2, Cupio dissolvi et esse cum Christo. Augustinus, Non est perfecta charitas, nisi cum coeperit dies Domini desiderari. Contra. Amos 3, Vae desiderantibus diem Domini. Responsio. Est desiderare ex praesumptione, et istud desiderium est detestabile. Et est desiderare ex charitate, ut faciunt qui desiderant amplexus sponsi indissolubiles, et hoc est commendabile seu laudabile. Psalm. 41, Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum etc. Ut habeamus inquam fiduciam, etc. « Quia sicut ille est », charitate plenus, sanctus et justus, ita « Et nos sumus », ut dicit Glossa. Interlinearis, Sicut, non aequalitatem, sed quamdam similitudinem dicit. « In hoc mundo », quod difficile est. Glossa: per huiusmodi fiduciam, imitatur perfectionem dilectionis ejus in mundo amando amicos, sicut ille pluit super justos et injustos in caelo, id est de caelo. « Timor non est in charitate ». Timor, inquit, quasi dicat: vere in hoc, scilicet amando amicos et inimicos, perfecta est charitas. Nam timor non est in charitate, scilicet servilis etc. Notandum quod quadruplex est timor. Unus est servilis qui est solius gehennae; alius initialis qui

est timor gehennae et offensae divinae. Alius est filialis, qui est timor solius offensae divinae. Quartus est reverentiae, qui est solius reverentiae maiestatis divinae, qui resilit in suam propriam parvitatem. Primus non est in charitate, sed praeparat ei locum, et eam tandem introducit sicut seta vel acus filum, ut dicit Augustinus. Secundus non est in perfecta charitate, de qua loquitur hic secundum Glossam. Tertius major est in magis perfectis, quia magis perfecta charitate viae sed non patriae. Quartus manet cum charitate perfecta patriae, de qua Psal. 18, Timor Domini sanctus permanet in saeculum saeculi. « Sed perfecta charitas », perfectione excellentiae non solum sufficientiae, « Foras mittit timorem », gehennae, scilicet initialem. Aliud est enim timere Deum ne te in gehennam mittat, aliud ne te deserat, ut ait Augustinus. « Quoniam timor », huiusmodi gehennae, « Poenam habet », tormentum conscientiae. Glossa, Torquet cor conscientia peccatorem cum nondum facta est justificatio, scilicet perfecta et integra. « Qui autem timet », supplicium gehennae, vel qui timet timore dominante, secundum Augustinum. Vel qui timet aliquam poenam, vel periculum temporale, vel separari a Deo, « Non est perfectus in charitate », perfectione superabundantiae, licet sit perfectus perfectione sufficientiae. Perfectus erat ille qui dicebat Rom. 8, Quis nos separabit a charitate Christi, an tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames etc. Sed contra hoc objicitur de Christo qui timuit Matth. 26, Coepit Jesus pavere et timere. Viri etiam sancti timent iudicium. Job 21, Quando recordatus fuero pertimesco. Iterum Hieronymus: Prudenter timetur quicquid accidere potest. Responsio, Loquitur de timore initiali non naturali. Christus vero timuit timore naturali. Quod objicitur de sanctis, Responsio. Timor est offensae non gehennae. « Nos ergo »: quasi dicat: ut perfecti simus nos qui in Deum credimus, « Diligamus Deum », dilectione perfecta non imperfecta, quae sit cum timore. Et hoc debemus, « quoniam », ipse, « Deus prior dilexit nos », quam nos ipsum. Nam scilicet adhuc inimici eramus, Rom. 5. Augustinus: Prior dilexit nos, et dedit nobis diligere: dilexit impios, ut faceret pios. Dilexit injustos, ut faceret justos, dilexit aegros ut faceret sanos. Idem etiam Augustinus dicit, Anima foeda per iniquitatem, amando Deum, pulchra efficitur. Pulchri erimus amando Deum qui semper est pulcher: quantum in te crescit amor, tantum in te crescit pulchritudo, quia ipsa charitas est animae pulchritudo, « Si quis dixerit »: quasi dicat: An diligamus Deum, sic cognosci potest, « Si quis dixerit quia diligo Deum », quilibet enim interrogetur, ut ait Gregorius, prompta mente respondet, diligo, « Et fratrem suum odit », qui est Dei imago, « Mendax est », et verbo et facto. Verbo quidem, quia dicit se diligere, unde quod dicit verbo dissonat corde. Si enim diligit Deum, habet conformem charitatis voluntatem cum Deo. Sed voluntas Dei est, ut diligat proximum. Cum ergo non diligat proximum, mendax est dicendo se diligere Deum. Item mendax est facto, quia odit; unde implicatur contradictio, et talis mendax est. Et vere mendax est. « Qui enim non diligit fratrem suum quem videt », unde plenius et facilius cognoscit eum, « Deum quem non videt », et ideo minus cognoscit, « quomodo potest diligere? » Invisa quippe, ut ait

Augustinus, diligere possumus, incognita nequam. Ratio ergo talis est: plus diligitur bonum visum quam non visum. Si ergo frater visus non diligitur, quomodo Deus non visus diligitur? Glossa, Frater tuus imago Dei est. Si non diligis imaginem, nec eum diligis cujus imago est. Et hoc, ne quis audeat dicere, Diligere possumus Deum, etiam si non diligamus fratrem, addit, « Et hoc mandatum habemus a Deo ». De utroque enim mandatum est. Unde Matth. 22, Hoc maximum et primum mandatum: secundum est simile huic, « Ut qui diligit Deum », propter se, « Diligat et fratrem suum », propter Deum. Duo enim sunt mandata charitatis: scilicet Dei, et proximi. Nec potest unus diligi absque altero. Augustinus, Quis est qui dicat, Diligo imperatorem, sed odi leges suas? imperatoris enim nostri Dei lex est, Mandatum novum do vobis etc. Joan. 15.

CAPUT V.

« Omnis qui credit etc. ». Hic ostendit quibus credendum, quia Christum confitentibus; allegans primo fidei efficaciam et virtutem. Secundo veritatis attestationem, ibi, « Spiritus est qui testificatur. Tertio, credentium utilitatem, ibi, « Haec » scribo vobis ». Hujus autem efficaciam et virtutem ostendit, Primo respectu Dei. Secundo respectu mundi, ibi, « Quoniam omne quod natum est ». Respectu Dei, tripliciter. Primo, quia facit natum Dei. Secundo, quia facit diligere natos Dei, ibi, « Omnis qui diligit eum ». Tertio, quia facit servare mandata Dei, ibi, « Hoc est enim charitas Dei ». Dicit ergo « Omnis etc. » Glossa: Vere qui diligit Deum, diligit fratrem suum. Nam et qui diligit genitorem, diligit et genitum. « Omnis », scilicet secundum triplicem statum fidei; videlicet, incipientis, proficientis et perfectae, « Qui credit », inquam, fide formata non informi. Glossa. Credit qui sic vivit quomodo Christus praecepit, qualiter et daemones non credunt, Jacobi 2. « Quoniam Jesus est » Christus ». Messias scilicet in lege promissus, « Ex Deo natus est », nativitate scilicet spirituali per fidem, non carnali per carnem. Joan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et talis diligendus est, quia, « Et omnis qui diligit eum qui genuit diligit et eum qui natus est ex eo ». Hoc exponitur dupliciter: vel de generatione aeterna, vel temporali. De aeterna sic: Qui diligit eum, scilicet Patrem qui genuit Filium aeternaliter, diligit eum qui natus est ex eo, id est Filium aeternaliter a Patre genitum. Sed qui diligit Filium, diligit membra ejus. Ergo qui diligit Deum Patrem, et Filium naturalem, diligit et membra Filii, scilicet filios adoptionis. Ergo fides quae facit membra Dei sive filios, facit diligendos. De temporali sic, Omnis qui diligit eum qui genuit, per fidem scilicet, de qua generatione dicitur Jacob. 1, Voluntarie genuit nos verbo veritatis; diligit eum qui natus est ex eo, scilicet in fide; et sic iterum nasci ex fide facit diligere Deum. Isto duplici modo legit Glossa Augustini. « In hoc etc. » quasi dicat: Quis autem vere diligit? In hoc, scilicet affectu, vel signo, « cognoscimus », id est cognoscere possumus, « Quoniam diligimus natos Dei », scilicet fratres nostros qui sunt nati ex Deo per fidem. « eum, » Deum patrem eorum, « diligamus, » affectu. Matth. 22, Diliges Dominum Deum tuum etc. « Et mandata ejus faciamus, » in effectum. Joan. 14,

Si quis diligit me, sermonem meum servabit. Hoc est secundum Glossam, Ideo hoc conjungo ut diligamus et mandata ejus faciamus, quia aliter non est dilectio. Gregorius, Probatio enim dilectionis exhibitio est operis, « Haec est enim, » id est esse ostenditur, « Charitas Dei, » id est qua Deus diligitur. Joan. 15, Si diligitis me, mandata mea servate. Glossa, Non diligit regem qui ejus negligit legem; ex amore enim regis ejus lex debet impleri. Vel sic, « Haec est charitas Dei, » id est talis efficaciae in nobis. « Ut mandata ejus custodiamus, » id est quod facit nos custodire Dei praecepta, « Et » mandata ejus gravia non sunt, » id est difficilia. Et ideo, ut dicit Glossa, libenter custodienda sunt. Matth. 11, Jugum enim meum suave est etc. Glossa, Quae natura sunt dura et aspera, amor Dei et spes praemii facit levia. Si quis gravia ea esse dicat, infirmitatem suam accuset, quia forti sunt levia. Ideo reputat ea minima. Matth. 5, Qui solverit unum de mandatis istis minimis etc. Vel gravia non sunt, id est ponderosa et deprimentia. Glossa, non trahunt deorsum ut talentum plumbi etc. Zachariae 5, Sursum pervehit et excelsos facit custodia mandatorum.

« Quoniam omne quod natum est etc. » Hic ostendit efficaciam hujusmodi fidei et virtutem respectu mundi, ostendens primo quod per fidem mundus vincitur. Secundo per quam fidem vincitur, quia divinitatis Christi, ibi: « Quis est autem qui vincit. » Et humanitatis, ibi: « Hic est enim qui venit per aquam. » Dicit ergo, « Quoniam omne, » id est omnis vir vel mulier. Neutrum tamen ponit, quia in generatione spirituali distinctio sexus nihil facit. Ad Galat. 4, In Christo Jesu non est masculus neque femina, « Quod natum est ex Deo, » nativitate spirituali per fidem et charitatem. Glossa, Nascitur ex Deo qui diligit Deum et proximum, « Vincit mundum. » Glossa, contemnit blandimenta vel adversitate saeculi, id est mundi prospera et adversa, et ipsam mortem corporis; et quae sursum sunt quaerit. Joan. 15, Confidite, ait Filius, quoniam ego vici mundum, « Et haec est. » Glossa, ne quis sua virtute confidat se posse vincere mundum, subdit, « Haec est. » Glossa, demonstrative quasi digito ostendit, fidem tamquam consistentem et permanentem, secundum illud, ad Hebr. 11, Est autem fides substantia sperandarum rerum etc. « victoria, » causaliter virtus efficiens. Victoria, inquit, « Quae vincit mundum fides nostra. » Ad Hebr. 11, Sancti per fidem vicerunt regna etc. Glossa, illa fides quae per dilectionem operatur. Galat. 5, non fides haereticorum aut peccatorum. Sed objicitur de hoc quod dicit, Omne quod natum est ex Deo vincit mundum: quia iste imperfectus natus, natus est ex Deo, non tamen vincit mundum, quia vincere mundum est abrenuntiare mundo, quod perfectorum est. Responsio. Vincere mundum dupliciter dicitur. Subjiciendo vel abstinendo sive abjiciendo. Primo modo vincunt imperfecti. Secundo modo perfecti, « Quis est autem, » Determinat quae fides vincit mundum, quia fides Christi. « Qui » vincit mundum, » mundi prospera et adversa contemnendo, « Nisi qui credit, » fide formata, « Quoniam » Jesus est Filius Dei? » scilicet naturalis coaeternus consubstantialis Patri: quasi dicat: Quis est qui vincit mundum nisi is qui habet fidem de divinitate Christi? Mundus enim quasi duplici manu pugnat contra nos: scilicet dextera prosperitatis per prospera nos alliciendo. Et sinistra adversitatis nos

per adversa terrendo. Et certe qui bene crediderit Christum esse Filium Dei, de facili vinceret mundi prospera et adversa. Si enim Christus est Filius Dei; ergo summe bonus; ergo in ipso non fuit defectus veri boni, nec praesentia veri mali. Cum ergo temporalis prosperitas in ipso defuerit et adversitas affuerit, restat quod temporalis prosperitas non est vere bona, et ita non est appetenda; nec adversitas est vere mala, et ita non est timenda. Augustinus, Omnia bona terrena contempsit homo Christus ut contemnenda monstraret: et omnia mala terrena sustinuit quae sustinenda praecepiebat; ut nec in illis quaereretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. Unde ad Hebr. 11, Fide grandis effectus Moses, negavit se esse filium filiae Pharaonis etc. « Hic est qui venit. » Glossa, Et quia sola fides divinitatis non sufficit, addit de humanitate, « Hic est Jesus Christus, » Jesus nomen proprium, Christus nomen appellativum, « Qui venit, » qui erat aeternus apud Patrem, venit ad homines, sicut dicit Glossa, ad salutem et peccatorum remissionem « Per aquam. » Glossa, baptismi, « et sanguinem, » Glossa, passionis. In aqua venit, ut vim regenerativam ex contactu suae mundissimae carnis aquis conferret; et sic baptismum consecraret in sanguine et nos redimeret. Et significatum fuit Joan. 19, ubi dicitur: unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. « Jesus, » idest salvator. Christus idest unctus, « Non in aqua, » baptismatis, « solum, » ad abluendum, « Sed in aqua et sanguine. » In aqua baptismatis ad abluendum et sanguine passionis ad redimendum. Aqua enim solum non lavaret nisi a sanguine virtutem haberet « Et ipse est qui testificatur. » Illic allegat veritatis attestationem; allegans primo testimonium sufficientiam et idoneitatem. Secundo testimoniorum receptibilitatem, ibi: « Si testimonium » hominum etc. » Testium, inquam, sufficientiam et idoneitatem. Primo allegat de divinitate et humanitate. Secundo specialiter de divinitate, ibi: « Tres sunt qui testimonium dant in caelo. Tercio specialiter de humanitate, ibi: « Et hi tres unum » sunt. » Dicit ergo, « Et spiritus est. » Glossa: licet secundum hominem sit passio, tamen, « Spiritus est qui testificatur, » vel Spiritus sanctus qui visus est super eum in specie columbae. Luc. 5, Vel spiritus, idest doctor spiritualis. Utroque modo exponit Glossa. « Quoniam Christus est veritas, » idest vere in duabus naturis, idest habens veritatem in utraque natura, non apparentiam sive existentiam: quod esset si haberet carnem phantasticam, et corpus phantasticum sicut posuit Manichaeus. Joan. 14, Ego sum via, veritas et vita. Hoc testimonium perhibuit ei Spiritus sanctus, Matth. 3, et Luc. 5, Quando descendit super eum. Et Joan. 1, Quando descendit super baptizatum et in specie columbae requievit etc. Idem, Super quem videris spiritum descendantem super eum, hic est qui baptizat, « Quoniam tres sunt etc. » Glossa. Per hoc apparet quod Christus est veritas, idest verus Deus et verus homo, quia de utroque certum habemus testimonium. Quoniam tres sunt personae, scilicet, Quaeiebant enim olim haeretici: qui tres? Et responsum est eis, Tres personae, ut dicit Augustinus, Non ut illud dicretur, sed ne omnino taceretur, « Qui testimonium, » de veritate Christi secundum Glossam, « Dant in caelo, » vel materiali, quia ibi magis relucet opera Trinitatis. Unde ibi per quandam appropriationem dicitur esse Deus.

Psalm. Ad te levavi oculos meos qui habitas in caelis. Vel spirituali, scilicet anima facta ad similitudinem ejus. Isaiae ult. Caelum mihi sedes est. Vel in caelo, idest de caelo. Quia vox Patris de caelo audita est, Tu es Filius meus dilectus etc. Et spiritus apparuit de caelo. Luc. 5, Apertum est caelum et descendit Spiritus sanctus corporali specie. Ipsum etiam verbum de caelo missum est. Psalm. A summo caelo egressio ejus, « Pater. » Glossa, Pater dedit testimonium deitatis Christo, cum dixit, Hic est Filius meus dilectus. Luc. 3, « Verbum, » idest Filius. Glossa, Ipse Filius dedit testimonium, quando in monte transfiguratus personam deitatis et speciem aeternae beatitudinis ostendit. Luc. 9. « Et » Spiritus sanctus. » Glossa, Spiritus dedit testimonium quando super Christum baptizatum in specie columbae requievit. Luc. 5. Vel quando ad invocationem nominis Christi corda credentium replevit. Act. 1, Item Pater dat testimonium quod erat Deus, dans ei potentiam faciendi miracula. Filius dans sapientiam docendi utilia. Spiritus sanctus dans bonitatem perfectam et operandi meritoria, « Et » hi tres unum sunt, » in testimonium. Et ideo magis eis credendum. Glossa, de eadem re testes. Vel unum sunt in essentia, quia unus Deus, quod figuratum fuit Gen. 23, ubi legitur quod Abraham tres vidit et unum adoravit, « Et tres » sunt, » scilicet testes, « Qui testimonium, » de humanitate Christi, secundum Glossam, « Dant in » terra, » ad literam, hoc est in hac inferiori parte mundi. Vel in terra, idest de humanitate quae est terra ratione carnis. Et ponitur pars humanitatis pro toto. Vel in terra, idest in terrenis humanitatem Christi confitentibus. Et notandum quod ubi est testimonium de Divinitate, dicitur in caelo. Ubi autem de humanitate, dicitur in terra. Quod valde congruit: ut de caelo detur testimonium de divinitate: de terra autem testimonium de humanitate. « Spiritus. » Glossa, anima humana quam emisit in passione. Luc. 25, Pater, in manus tuas etc. « Aqua, » quae fluxit de latere. Joan. 19. « Et » sanguis, » qui similiter fluxit de latere jam mortui. Joan. 19. Vel de toto corpore viventis gutta sanguinis perfluens, Luc. 22, Vel sanguis quem effudit in circumcisione, Luc. 2. Item in oratione, Lucae 22. Item in flagellatione et in cruce, Matth. 27 et Joan. 19. Vel aqua in conabulis ab eo emissa prae fletu. Sapient. 7, Primam vocem similem omnibus emisi plorans. Item in suscitatione Lazari, Joan. 11, Item in ascensu ad Jerusalem. Item in cruce. Ad Hebr. 5, Cum clamore valido et lacrymis exauditus etc.

« Si testimonium hominum accipiamus etc. » Hic allegat testimoniorum receptibilitatem; ponens primo testimonium de filio naturali. Secundo testimonium de filiis, ibi: « Et hoc est testimonium. » Testimonium de filio naturali ostendit esse receptibile. Primo ex parte testificantis. Secundo ex parte rei testificatae, ibi: « Quoniam hoc est testimonium » Dei. » Tercio ex parte susipientis, ibi: « Qui credit » in Filium Dei. » Quarto ex parte recusantis, ibi: « Qui non credit. » Dicit ergo, « Si testimonium » hominum, » Glossa: quasi ista certa testimonia debemus accipere. Quia si testimonium hominum, « accipimus, » mentiri scilicet possum. Et dicit, hominum, in plurali. Quia Deuteronom. 19, dicitur, In ore duorum vel trium stabit omne verbum. Vel sic, Si testimonium hominum, idest prophetarum qui de

Christo testificati sunt, « accipimus, » idest acceptamus et recipimus, « Testimonium Dei majus est. » Et ideo magis accipiendum. Est enim Deus verax: omnis homo mendax, ut habetur Rom. 3. Glossa, Si creditis hominibus praenunciantibus Christum venturum esse, credite et Patri testificanti venisse. Magnum quippe fuit testimonium David, ut ait Glossa, dicentis, Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis. Magnum testimonium Praecursoris, qui ait, Matth. 3, Ego baptizo vos aqua: ille baptizabit vos Spiritu sancto. Sed majus testimonium Patris, qui ipsum visibiliter misit. Et vere majus; et ideo melius accipiendum, « Quoniam hoc est testimonium Dei quod majus est » testimonio hominum, quia non est Deus sicut homo ut mentiatur, ut habetur Num. 23. « Quia testificatus est de Filio suo, » naturali, scilicet Christo, quod est filius ejus, dicendo in baptismo, Hic est Filius meus dilectus etc. Luc. 3. Et in transfiguratione, Matth. 17, « Qui credit in Filium Dei: » quasi dicat: Ita Pater testificatus est de Filio suo, qui autem credit in Filium Dei. Non ait filio vel filium, sed in filium. Differt enim, secundum Augustinum, Credere Deo, credere Deum et credere in Deum, « Habet testimonium Dei Patris in se, » idest consentit quod testimonium Dei de Filio suo sit verum. Vel sic, Habet testimonium Dei Patris in se, idest approbat divinum testimonium quod Pater perhibuit de illo, et sic intelligit ipsum esse veracem in testimonio de Filio. E contrario, « Qui non credit » in Filium Dei. Glossa. Qui dicit eum non esse filium vel minorem Patre, « Mendacem facit eum. » Quantum in se est: quia non reputat credibile quod dicit, eum scilicet Deum Patrem. Glossa, Qui non credidit, dicit Patrem esse mentitum. « Quoniam non credit in testimonium. » Illud scilicet, Hic est Filius meus, Luc. 3. « Quod testificatus est Deus de Filio suo. »

« Et hoc est testimonium quoniam etc. » Hic ponit testimonium de filiis adoptivis. Et primo ostendit quale sit testimonium. Secundo qualiter verificandum, ibi: « Qui habet filium. » Dicit ergo, « Et hoc est: » quasi dicat: non solum testatur de filio naturali, sed etiam de filiis adoptivis. Unde Glossa: de Filio testatus est, et etiam de nobis filiis adoptivis, quod vitam aeternam daret illis, Et hoc est testimonium patris de filiis cui credendum est. « Quoniam vitam aeternam dedit nobis, » Deus nobis, scilicet Apostolis vel filiis adoptivis, hic in spe, tandem in re. Et hoc potest haberi eo quod dicitur Matth. 17, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ipsum enim audire est vitam aeternam habere, hic in spe, in futuro in re. Joan. 6, Domine ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes. Et in eodem, Verba quae ego loquor vobis spiritus et vita sunt. « Et haec vita, » aeterna, « In Filio ejus est, » idest per fidem filii. Joan. 6, Omnis qui credit in me habet vitam aeternam. Vel in Filio ejus, idest in Filii visione. Joan. 17, Haec est vita aeterna etc. Ipse enim est fons vitae. Psalm. 33, Quia apud te est fons vitae, « Qui habet Filium, » Glossa, credendo et imitando, « Habet vitam aeternam, » Jam in spe, tandem in re. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio etc. Joan. 3. E contra. « Qui non habet Filium, » nec credendo, nec imitando, « Non habet vitam. » Nec in spe habet nec in re habebit. Joan. 3, Qui in-

credulus est Filio non videbit vitam aeternam: sed ira Dei manet super illum. Et nota quod Christus multa habuit testimonia. Primo a Patre suo. Joan. 8, Testimonium perhibet de me Pater qui misit me. Secundo a seipso. Joan. 8, Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est. Tertio a Spiritu sancto. Joan. 15, Cum venerit Paracletus, ille testimonium perhibebit de me. Quarto a Scripturis sanctis. Joan. 5, Scrutamini Scripturas et illae sunt quae etc. Quinto de operibus bonis. Joan. 10, Opera qua ego facio ipsa testimonium etc. Sexto a miraculis. Psalm. 53, Mirabilia testimonia tua Domine. Septimo a turbis. Joan. 11, Testimonium perhibebat turba quae erat cum eo etc. Octavo ab Apostolis. Act. 4, Virtute magna reddebant Apostoli testimonium de omnibus his. Psalm. 92, Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. « Haec scribo vobis ut sciatis etc. » Hic allegat credentium utilitatem triplicem. Prima est futurae beatitudinis certitudo. Secunda petitionum exauditio, ibi: « Et haec est fiducia etc. » Tertia est a peccatis conservatio, ibi: « Scimus quia omnis qui natus est etc. » Quarta Dei veri cognitio, ibi: « Et scimus quoniam Filius Dei venit etc. » In secunda parte ostendit Primo qualiter per fidem exaudiuntur orantes pro seipsis. Secundo qualiter orantes pro aliis, ibi: « Qui scit fratrem suum etc. » In prima parte primo dat impetrandi fiduciam. Secundo fiduciae ostendit causam, ibi: « Scimus quoniam habemus petitiones. » Dicit ergo « Haec scribo vobis. » Glossa, Hic debetis adhibere fidem, quia ut certi sitis de vestra beatitudine futura, Haec scilicet praedicta scribo, non tantum praedico ad majorem certitudinem, « Ut sciatis, » certitudine fidei et spei, « Quoniam vitam aeternam habebitis, » In futuro, « Qui creditis, » In praesenti, « In nomine Filii Dei. » Joan. 11, Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit vivet, « Et haec est fiducia. » Glossa, Non tantum in futuro sperare debemus caelestia, sed etiam in hac vita impetrabimus quidquid salubriter petierimus: et haec est fiducia spei, « Quam habemus ad Deum. » Non ad hominem, Psalm. 124, Qui confidunt in Domino sicut mons Sion etc. Hebr. 4, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae ejus, « Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus. » Non secundum desideria nostra carnalia. Ideo dicitur, Matth. 26, Non mea voluntas, sed tua fiat. Secundum voluntatem ejus petitur dupliciter, secundum Glossam: uno modo ut quod velit rogemus. Alio modo ut quales nos esse desiderat ad rogandum inveniamur, « Audiet nos. » Petitionis effectum dando, aliter non, ut patet in Paulo, 2 Corinth. 12, Et dicit, audiet nos, utendo futuro tempore ad significandum quod tale debet esse quod petitur quod in futuro accipiatur et ad futurum ordinetur. Unde temporalia non sunt petenda, nisi prout sunt ad vitam aeternam ordinata, « Et scimus, » idest certi sumus ex promissione ejus. Joan. 15. Si quid petieritis ad Patrem in nomine meo etc. « Quia audit nos quidquid petierimus, » vel ad votum vel ad meritum. Et nota quod dicit quidquid; scilicet substantiale insolidum, quod est quid non accidentale sicut bonum temporale. Matth. 7, Primum quaerite regnum Dei etc. Nota: si aliquis peteret a rege Franciae unam guttam aquae, unam picam, multum indignaretur.

« Scimus quoniam habemus etc. » Hic osten-

dit per quid scire possumus, quia scilicet audiet nos. Ideo scilicet, « Quoniam petitiones habemus, » nobis a Deo traditas. Vel traditione manifesta, quando docuit orare discipulos dicendo, Pater noster qui es in caelis, Matth. 6. Vel traditione occulta quando docuit quid petendum. Nam quid petamus prout oportet nescimus, ut habetur Rom. 8. « Quas poscimus ab eo. » Glossa, Nihil petamus quod sit eis adversum; nisi quod nos docuit, quod nobis inspiravit petamus. Et si in aliquo erramus, statim corrigamur. Argumentum quod major sit confidentia exauditionis in oratione dominica quam in aliis, unde frequentius et libentius dicitur. « Qui scit fratrem. » Hic ostendit qualiter exaudiuntur orantes pro aliis. Ubi primo ostendit pro quibus est orandum. Qui scit fratrem « suum peccare, » peccatum: quasi dicat: Quia orantes exaudimur, qui scit per confessionem vel alio modo, fratrem suum catholicum de Ecclesia numero et merito existentem peccare, peccatum, « Non ad mortem, » Glossa, De quotidianis et levibus peccatis quae sicut difficile vitantur, ita de difficili curantur. Non ad mortem vero dicitur quis peccare secundum Glossam qui peccat non criminaliter vel non usque ad mortem. Est enim veniale peccatum quoddam per naturam propriam, quoddam per poenitentiam subsecutam. Tertio etiam modo peccatum non ad mortem potest dici quo non impugnatur gratia fraterna: « petat, » scilicet pro eo. Glossa. Si dicto seu verbo, aut cogitatione vel oblivione vel ignorantia peccasti, confitere fratri et postula ut pro te interveniat. Porro si grave peccatum fuerit, induc presbyteros Ecclesiae et ad illorum examen castigare. « Et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. » Glossa, « Non criminaliter vel non usque ad mortem. Sed cum per veniale non amittatur vita gratiae, quomodo dicit quod dabitur vita peccanti non ad mortem, idest venialiter secundum unam expositionem? Responsio, Dabitur ei vita gratiae major. Vel dabitur vita auferendo occasionem, scilicet veniale quod occasionaliter ducit ad mortem, quia diminuit fervorem charitatis. « Est peccatum ad mortem non pro illo » dico ut roget quis. » Ad evidentiam litterae quaeritur quid sit peccatum ad mortem. Et dicit Glossa, quod peccatum ad mortem est quod separat animam a Deo, sicut mors animam a corpore; sed quolibet mortale hoc facit; ergo quolibet mortale est peccatum ad mortem. Si dicatur quod peccatum ad mortem plus separat quam mortale; Contra: magis et minus non diversificant speciem; ergo secundum hoc, peccatum ad mortem et non ad mortem non differunt specie. Responsio, Peccatum ad mortem dicitur dupliciter; generaliter et specialiter. Generaliter sic, Quodlibet peccatum mortale dicitur peccatum ad mortem. Specialiter dupliciter: vel quo impugnatur gratia fraterna et quando adversus gratiam qua reconciliatus est invidis faucibus agitur, vel quo agnita veritas impugnatur, vel ipsa finalis impenitentia. Et hoc dupliciter: vel per propositum non poenitendi finaliter, vel protractione peccati usque ad mortem inclusive. Primo modo est peccatum generale. Secundo et tertio modo est peccatum speciale. Quarto modo circumstantia cuilibet peccati mortalis in quo homo decedit. Et secundum hoc diversimode exponitur, illud quod sequitur, « Non pro illo dico ut roget quis. » Nam si peccatum ad mortem dicitur primo modo, scilicet quodlibet peccatum mortale,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

sic exponitur. Non pro illo dico ut roget quis, idest qualiscumque; sed solum justus; injustus enim non posset ei impetrare primam gratiam, quia in tali statu existens non est dignus exaudiri. Si autem dicatur peccatum ad mortem secundo modo vel tertio modo, scilicet peccatum in Spiritum sanctum, tunc exponitur sic. Non pro illo dico ut roget quis, idest qualiscumque justus, sed perfectus; quia non quicumque justus sufficit impetrare tali gratiam propter peccati immanitatem, secundum quod peccatum ad mortem dicitur. Quarto modo, scilicet peccatum in quo homo decedit, sic exponitur. Non pro illo dico ut roget quis, idest aliquis vel parvus vel magnus, quia nihil valeret ei. Isto modo negatio cadit super hoc verbum, roget. Aliis modis super hoc verbum, dico. « Omnis iniquitas. » Vere orandum pro peccantibus non ad mortem, quia multis peccatis occupantur omnes, et nullus potest esse sine peccato. Quia omnis iniquitas, idest inaequalitas vitae. Virtus enim est aequalitas vitae, rationi undique consentiens, ut ait Tullius. « Peccatum est, » supra 5, Omne peccatum est iniquitas, « Et est. » Glossa, super alia peccata, « Peccatum ad mortem, » animam a Deo separans, vel usque ad mortem durans, vel fraternae charitati directe oppositum, sicut illud quod fit ex certa malitia, quod est peccatum in Spiritum sanctum.

« Scimus quia omnis qui natus est etc. » Hic ponitur utilitas tertia: ubi primo ostendit quod adeptio fidei conservat a peccato. Secundo quod ipsi sunt de adoptivorum numero, ibi: « Scimus quoniam ex Deo sumus. » Dicit ergo, « scimus. » Ostendit qui sunt illi pro quibus orandum est, quia pro fratribus, « Quia omnis qui natus est ex Deo. » Nativitate fidei formatae; de qua Joan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. « Non peccat. » Peccato ad mortem. Sed numquid haeretici et mali christiani in baptismo filii Dei facti fuerunt? Responsio, Intelligendum est per se in quantum natus est ex Deo; vel conjunctim, idest dum servat nativitatem; quamdiu natus non peccat mortaliter, scilicet peccato ad mortem, « Sed generatio Dei, » idest gratia regenerans, « Conservat eum, » a peccato ad mortem. Et non solum dicit, servat, sed conservat; quia non solum servatur a gratia, sed a libero arbitrio cooperante. « Et malignus, » idest diabolus malo igni incendens. Psalm. 14, Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus. Vel malignus, idest homo malus igne malo inflammatus. Sap. 5, In malignitate nostra consumpti sumus. Vel malignus, idest mundus, in maligno, idest in malo igne positus, « Non tangiteum, » idest immutando et in se convertendo. Quae enim se tangunt immutantur, praecipue si sint activa et passiva adinvicem. Licet enim diabolus tentet interius et mundus exterius et amatores mundi persequantur, non tamen immutatur a stabilitate sua. Non ergo tangit trahendo a stabilitate sua. Sapient. 3, Justorum autem animae in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum malitiae, idest peccati mortalis. « Scimus. » Glossa, Qui natus est ex Deo non peccat; nos autem sumus de illis. Scimus inquam certitudine fidei, « Quoniam a Deo sumus. » Per fidem non per carnem. Joan. 5, Oportet vos nasci denuo. Et scimus inquam, « Quia mundus totus in maligno positus est. » Mundus, idest mundi amatores. In maligno, idest in malo igne triplici; concupiscentia scilicet divitiarum, deliciarum et honorum, de quibus supra 2,

Omne quod est in mundo etc. Vel secundum Glossam, In maligno, id est in maligni hostis subjectione. Unde dicitur princeps mundi Joan. 12. Vel mundus in maligno positus est, id est in malo anno. Dicitur vulgo de aliquo quod est positus in malo anno, quando quilibet accipit ab eo quicquid boni potest accipere. Quilibet enim capit et accipit a mundo quicquid boni potest. Unde in maligno positus est. Vel totus mundus materialis in maligno positus est, id est in malo igne, scilicet libidinis et peccati. Et maxime in igne triplici, scilicet luxuriae, de qua Job 31, Ignis est usque ad consummationem devorans. Item superbiae. Job 1, Ignis Dei descendit de caelo, et cunctas oves puerosque consumpsit. Item avaritiae. Jerem. 7. Filii colligunt ligna et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem.

• Et scimus quoniam etc. • Illic ponitur utilitas quarta: ubi primo ostenditur quod per fidem cognoscunt verum Deum. Secundo monet non redire ad culturam simulacrorum, ibi, « Filioli custodite. » Dicit ergo, « Scimus, » certitudine fidei. « Quoniam Filius Dei, » id est Christus, qui est Filius secundum divinitatem. « Venit. » Per assumptam humanitatem, non locum mutando, sed in assumpta humanitate mundo visibiliter apparendo. Unde non dicitur venisse, quod esset ubi prius non erat qui ubique erat, quia fuit alio modo quam prius. Prius enim erat in utero virginis per potentiam, praesentiam et essentiam. Postmodum vero fuit per unionem naturae assumptae. « Et dedit nobis sen-

• som, » spiritualem fidei et sapientiae et intellectus, et hujusmodi donorum ad cognitionem spectantium. Rom. 12, Reformamini in novitate sensus vestri. Aliter non potest haberi sensus, nisi a Deo detur. Sapient. 9, Sensum autem quis scit, nisi tu dederis sapientiam et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? • Et cognoscamus Deum verum, » Patrem scilicet credendo. « Et simus in vero Filio ejus. » Glossa, amando. Et dicit, vero, ad differentiam filiorum adoptivorum. Simus in filio ejus sicut membra in corpore, et hoc ut vivamus. Actuum 17, In ipso vivimus, movemur et sumus. Item ut fructificemus. Joan. 15, Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis. « Hic, » scilicet Filius Dei. « Est verus Deus. » Per essentiam. Joan. 1, Et Deus erat Verbum. « Et vita aeterna. » Per causam. Joan. 17, Haec est vita aeterna, etc. « Filioli. » Glossa. Et quia verum Deum cognoscitis, et vitam aeternam expectatis. Filioli inquam. Sic eos vocat affectus teneritudine, et eorum obedientiae promptitudine. « Custodite vos, » id est intellectum vestrum et affectum. « A simulacris. » Secundum Glossam, a cultura idolorum, vel a simulacris hypocrisis haereticorum, qui speciem sanctitatis assumunt cum non habeant. Et ideo vocantur simulacra, quia habent speciem viventium, et tamen vita carent. Vel ab avaritia, quae est servitus simulacrorum. Qui enim mundum Deo praeponunt, idololatrae sunt. Ad Galat. 5, Quae est idolorum servitus, etc.

B. JOANNIS APOSTOLI EPISTOLAE II. CANONICAE

CAPUT I.

• Senior, Electae Dominae etc. • Haec est secunda canonica Joannis. Cujus auctor Joannes Apostolus esse ostenditur, ut patet per similitudinem, et in verbis, et in assertionem fidei et charitatis. Non Joannes presbyter, ut quidam dixerunt. Persona autem cui scribit est quaedam matrona Babylonica, Electa nomine. Per quam, ut ait Glossa, designatur universalis Ecclesia. Cujus intentio, secundum Glossam, est monere ipsam et natos ejus ne propter haereticos desistant a proposito fidei. Differt autem a praecedenti epistola: quia ibi actum est de affectu et effectu dilectionis ad Deum et proximum communiter. Illic autem ad Deum specialiter magis. Primo ergo praemittit salutationem. Secundo captans benevolentiam, ostendit affectionem, ibi, « Gavisus sum valde. » Tertio subjungit principalem scribendi causam, sive rationem, ibi, « Quoniam multi. » Quarto de hoc quod tam breviter scripsit, ponit suam excusationem, ibi, « Plura habens vobis scribere. » In salutatione vero, Primo tangit personam suam. Secundo personam salutandam, ibi, « Electae Dominae. » Tertio causam salutandi, ibi, « Quos ego diligo. » Quarto formam salutationis, ibi, « Sit vobis gratia etc. » Dicit ergo, « Senior, » tam aetate quam moribus vel sapientia, quin etiam officii auctoritate, quia presbyter et episcopus. Sap. 4, Senectus venerabilis non diuturna, etc. Non ait Joannes et Apostolus, vel quid hujusmodi. Scri-

pturus enim mulieri ponit illud, quod magis caret suspitione, et plus habens securitatis et credulitatis. « Electae Dominae, » proprium nomen est cujusdam matronae Babylonicae, de Babylonia Aegypti, haec erat electa nomine. Electa etiam re, quia erat devota. « Et natis ejus, » Glossa, tam natura quam fide, quia etiam catholici erant filii ejus. « Quos, » scilicet matronam et natos. « Ego diligo in veritate, » id est vere non fecte. Glossa vero amore, secundum illud 1 Joan. 5, Non diligamus verbo, neque lingua etc. Vel in veritate, id est in Christo qui est veritas. Vel in veritate, id est ad veritatem habendam, scilicet vitam aeternam, ubi est plena veritas et nulla falsitas. « Et non ego solus, » scilicet diligo vos. « Sed et omnes. » Glossa. Ut major auctoritas sit. « Qui cognoverunt veritatem, » id est omnes fideles, qui cognoverunt Christum, qui est veritas. Joan. 14. Loquitur autem de cognitione approbationis, quae est per fidem formatam, de qua Psalm. 94, Ipsi vero non cognoverunt vias meas etc. « Propter veritatem fidei, » scilicet « Quae permanet in vobis, » id est perfecte manet, vel perseveranter manet. Glossa. Non ob aliam causam vos diligimus nisi propter veritatem fidei, quae inestimabilis perdurat. « Et vobiscum erit in aeternum. » Glossa, usque in finem vitae, vel durans in aeternum. Sed quomodo veritas fidei erit in futuro, cum fides evacuetur? 1 Corinth. 13. Responsio, intelligit de veritate fidei, quae creditur, id est articulorum: non

qua creditur, id est ipsius habitus: unde erit in aeternum ratione visionis, quae ei succedet. « Sit » vobiscum, » Constructio sic ordinatur. Senior ego electae Dominae, et natis ejus quos ego diligo etc. Scribo, sic supple, Sit vobiscum. « Gratia, » culpam delens. « Misericordia, » poenam indulgens. « Et pax, » Deo reconcilians. Unde optat remissionem culpae, relaxationem poenae, cautelam divinae offensae. Vel gratia illuminans intellectum contra errores haereticorum. Misericordia purgans affectum a reliquiis peccatorum. Et pax, id est mentis tranquillitas contra recidivum, ne amplius Deum et fratrem offendat. Similiter salutat Apostolus ad Rom. 1. Gratia vobis et pax. « A Deo » Patre. » Qui totius boni est auctor, Jacobi 1. « Et a Jesu Christo. » Qui totius boni est mediator. Per quem scilicet Pater omnia operatur. Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt. Tangit autem naturam humanam dicens, a Christo Jesu; divinam, in « Filio patris. » Spiritus autem intelligitur ut nexus in extremis; indivisa enim sunt opera et dona Trinitatis. « In charitate, » ut scilicet proficiaris in charitate Dei et proximi, quae affectum purgat. « Et veritate, » fidei quae intellectum illuminat. Glossa. In veritate fidei quam in baptismo promissistis. Promittit autem charitatem, quia charitas dat fidei perfectionem. Jacob. 2, Fides sine operibus mortua est. Vel notatur hic quibus optat praedicta sub hoc sensu, Gratia vobiscum, etc. In charitate et veritate, id est vobis existentibus in charitate Dei et proximi, et in veritate fidei. Per primum perficitur affectus, per secundum intellectus.

« Gavisus sum valde etc. » Hic benevolentiam captans ostendit ad eos suam affectionem. Primo ad filios. Secundo ad matrem, ibi, « Et nunc rogo » Domina. » Dicit, « Gavisus sum: » quasi dicat: opto vobis gratiam, misericordiam, et pacem etc. Gavisus sum inquit valde, « Quoniam » inveni de filiis tuis. » Quoniam inveni tamquam sollicite tales quaerens, et raro inveniens. « De filiis tuis, » aliquos non omnes. « Ambulantes, » idest de bono in melius proficientes. Glossa, quotidie. Psalm. Ibunt de virtute in virtutem etc. « In veritate, » scilicet fidei. Ad Ephes. 5, Ut filii lucis ambulate. Joan. 12, Ambulate dum lucem habetis. Vel in veritate, idest in charitate a qua omnes virtutes verae sunt. Ad Ephes. 5, Ambulate in dilectione etc. Solent enim perfecti multum gaudere de profectu proximorum et maxime subditorum, 1 ad Thess. 2, Vos estis gloria nostra et gaudium nostrum. Et Proverb. 10, Filius sapiens laetificat patrem. Sic ambulantes inquam, « Sicut » mandatum accepimus, » idest in ea perfectione qua mandatum fuit nobis, « A Patre, » scilicet per Filium. Matth. 3, Diligite inimicos vestros. Et Joan. 12, Ambulate dum lucem habetis. « Et nunc rogo » te Domina. » Hic ostendit suam affectionem ad matrem; et ideo monet eam ad bene agendum. Secundo ad proficiendum, ibi: « Et haec est charitas. » Tertio ostendit quod proficere est necessarium, ibi: « Hoc est enim mandatum. » Et nunc rogo te Domina. Glossa, per eam quam habes fidem jam certificatus de cetero confidenter rogo ut rem non debitam, licet res debita sit, tamen non impetro, sed rogo, « Ut diligamus alterutrum, » idest unus alterum etc. « Non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, » a prioribus patribus; vel ab initio fidei et

vestrae conversationis: quasi dicat: Sic hortando non novum mandatum propono. Sed contra. Joan. 13, Mandatum novum do vobis etc. Responsio, Mandatum de charitate et est vetus et est novum. Vetus ratione substantiae, quia ab antiquo scriptum in corde rationis et in codice legis; sed novum ratione circumstantiae, quia in evangelio addit novum modum. Lex dicit diligite amicos, evangelium diligite inimicos. Item novum ratione efficaciae, quia spiritualiter hominem innovat, « Et haec est » charitas, » idest in hoc esse ostenditur et apparet, « Ut ambulemus, » passibus morum non corporum de bono in melius proficiendo, « Secundum mandata ejus, » ea custodiendo. Joan. 13, Si diligitis me, mandata mea servate. « Haec est » enim. » Quasi dicat, Debemus ambulare secundum mandata, « Hoc est enim mandatum, » scilicet Dei, « Ut quemadmodum audistis ab initio » nostrae fidei, vel nostrae conversationis vel nostrae praedicationis, « In eo ambuletis, » assidue proficiendo et perseverando.

« Quoniam multi seductores exierunt etc. » Hic subjungit causam principalem et intentionem, scilicet propter haereticos, quorum primo monet cavere errorem. Secundo vitare communionem, ibi: « Si quis venit ad vos. » Vitando errorem monet primo ex parte haereticorum. Secundo ex parte ipsorum, ibi: « Videte vosmetipsos. » Tertio ex parte utrorumque, ibi: « Omnis qui praecedat. Dicit ergo, » Quoniam multi. » Glossa, Necesse est ut perseveretis, quoniam multi per vanas sectas sunt divisi, « seductores, » idest seorsum a via veritatis doctores. Isti seductores sunt haeretici qui praedicant contrarium veritati, « Et exierunt in mundum. » Glossa, ad amorem et doctrinam mundi scilicet. Unde Glossa, de vestri consortio. Et nota quod boni exeunt de mundo. 1 Corinth. 5, Alioquin debueratis de mundo exisse. Mali vero exeunt in mundum. 1 Joan. 4, Multi pseudo prophetae exierunt in mundum. « Qui, » scilicet seductores, « Non confitentur. » Glossa, nec doctrina nec vita, « Christum, » Magistrum et normam sanctitatis, « Venisse in carne, » Alia littera, venisse in carnem, idest Salvatoris adventum qui venit in carnem quando conceptus est, in carne quando natus. « Hic, » quicumque talis, « Est seductor, » hominum, « Et antichristus, » idest Christo contrarius. Vel antichristus, idest membrum antichristi. Dicitur autem seductor ob doctrinam perversam: antichristus propter operationem pravam. Doctrina enim ejus ad alios seducendum: operatio prava contra Christum. Talis autem dicitur antichristus non in persona, sed in officio. Sicut Joannes Baptista dicitur Elias, Matth. 11, « Videte, » ne seducamini ab eis, ac sollicite et diligenter attendite, « vosmetipsos, » ne scilicet a fidei veritate declinetis et ne eis fidem adhibeatis. Matth. 24, Videte ne quis vos seducat. Bernardus, Multi multa sciunt et seipsos nesciunt: alios aspiciunt et seipsos negligunt. « Ne perdat, » de fide, « Quae operati estis. » Glossa, Illam mercedem quam bene operando meruistis. Eccles. 10, Qui in uno offendit, multa bona perdet. « Sed videte, inquam potius, » Ut mercedem planam accipiat, » verae scilicet gloriae quae replet animam, non vanae ut hypocritae. Matth. 6, Receperunt mercedem suam. Vel plenam, quia remunerabit supra merita, et merita sunt hic seiplena et non sufficiunt ad tantam gloriam. Sed

pro operibus semiplenis dabitur merces plena; Psalm. 13, Adimplebis me laetitia cum vultu tuo. Haec autem impletio erit in tribus quantum ad animam. Rationalis implebitur limpidissima cognitione, irascibilis sublimitate gloriae et honori; concupiscibilis jucundissima et vera dilectione. Item quoad corpus in quinque: quia nativitas humanitatis implebitur immortalitate, vacuitas passibilitatis impassibilitate, obscuritas claritate, ponderositas agilitate et subtilitate. De omnibus 1 Corinth. 15, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget in gloria etc. « Omnis etc. » quasi: bene dico ne perdati. Omnis enim, sive de majoribus, sive de minoribus, sive de mediocribus, « Qui recedit, alios praecedat, » idest se alios praecedere dicit, sicut haeresiarcha alios sibi praecedere videtur praesumptione sapientiae, quod fit per inventionem novi dogmatis vel erroris, « Et non permanet in doctrina Christi. » Glossa, ex superbia discedit ab humili praedicatione Christi. « Deum non habet, » in se per inhabitantem gratiam nec in futuro per gloriam. Sed « Qui permanet, » idest perfecte et perseveranter manet in fide et moribus, « In doctrina, » scilicet Christi sive Dei. Glossa, manet in evangelica doctrina, quae secundum eam sapit et agit, separat se ab illo qui aliter sapit et agit, « Hic et Filium et Patrem habet, » in praesenti per gratiam, in futuro per gloriam. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, Math. 24. habet autem simul utrumque, quia unus ab altero non separatur. Joan. 14, Non credis quia ego in Patre et Pater in me est? Praepositur autem hic Filius Patri, quia ad Patrem non venit nisi per Filium.

« Si quis venit ad vos et hanc etc. » Hic monet communionem haereticorum vitare. Primo ostendit modum vitandi. Secundo peccatum non vitantis, ibi: « Qui enim dicit ave. » Tertio commodum vitantis, ibi: « Ecce praedixi vobis. » Dicit ergo, « Si quis, » Ita qui permanet in doctrina Christi habet Filium et Patrem. Et ideo ut permaneat, « Si quis venit ad vos, » visitandos vel docendos, « Et hanc doctrinam, » scilicet de Christo, « Non affert, » imo affert contrariam, « Nolite recipere in domum, » participando in facto. Glossa, Non tantum non assentiatis, sed et nec recipiatis, « Nec ave ei dixeritis, » participando in verbo. Ad Tit. ultim. Haeticum hominem post unam et secundam admonitionem evita. Secundo, quia subversus est qui huiusmodi est. Notandum autem quod in quinque vitandus est haeticus perversus: in loco orationis, item in mensa dominica, item in privata mensa, item in osculo pacis et salutatione privata. Comprehenduntur autem in hoc quod dicit, Nolite eum recipere in domo, idest in Ecclesia ad orandum vel communicandum. Vel in domo, idest in hospitio ad mensam privatam. Duo ultima in hoc quod dicit, Nec ave ei dixeritis. Solent enim haec se concomitari: unde uno remoto removetur et aliud. Glossa: quia videtur signum consensus erro-

ris. Hoc enim dicimus amicis, quorum opera nobis placent. Sed videtur quod non solum de praescito sic intelligendum, sed etiam de quolibet peccatore notorio. 1 Corinth. 5, Si quis frater nominatur inter vos et est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere etc. Responsio, Praescitos debemus vitare propter praeceptum Ecclesiae. Notorios vero propter scandalum infirmorum, vel ne detur eis audacia peccandi, vel ne corrumpantur consortio eorum. 1 Corinth. 15, Corruptunt bonos mores colloquia prava. « Qui enim dicit illi ave, » salutando sicut amicum et fratrem, « communicat, » idest communicando utitur; nam huiusmodi salutatio, ut ait Glossa, communionem cum eo ostendit. Alioquin simulatio est quae in Christianis esse non debet. « Operibus ejus malignis, » quod prohibetur Ephes. 4, Nolite communicare operibus infructuosius tenebrarum, magis autem redarguite. « Ecce praedixi vobis, » scilicet ut eos non respiciatis seu recipiatis. Gregorius, Minus jacula feriunt quae praevidentur. « Ut in die Domini. » Dies Domini est dies judicii. Psalm. Cum accepero tempus etc. Hoc vero tempus dicitur dies hominum. Luc. 19, Et quidem in hac die tua quae ad pacem tibi. « Non confundamur, » Christum nunc negando et inde tunc confusionem habendo. Luc. 9, Qui me erubuerit etc.

« Plura habens vobis scribere etc. » Hic excusat se quod tam breviter scripsit; ubi se primo excusat, postea salutat, ibi: « Salutant te. » Et primo salutat ex parte aliorum. Secundo ex parte sua, ibi: « Gratia tecum. » Dicit ergo, « Plura habens vobis scribere, » pertinentia ad vestram instructionem, scilicet de aliis documentis vel diffusius de istis, « Nolui per chartam et atramentum. » Glossa per Scripturam. Scriptura enim non adeo commovet, sicut vox viva et praesentia magistri. Et subdit causam, « Spero enim, » de gratia Dei, non de me praesumo, « Me futurum, » idest me venturum, « Apud vos et os ad os loqui, » et « os, » meum spero, « Ad os, » vestrum, Et haereticorum obstruendum, « loqui, » idest praesentialiter loqui vobiscum et vos mecum ut plenius vos instruiam. Hieronymus, Habet nescio quid latentis energiae vivae vocis actus, et in auditoris aures de auctoris voce transfusa fortius sonat. « Ut gaudium vestrum plenum sit. » Glossa, Haeticis confusis et vestra fide confirmata, « Salutant te, » idest salutem optant, « Filii sororis tuae Electae, » illa dicebatur Electa sicut et ista cui scribit, cujus filii eam salutabant. Vel filii sororis tuae Electae, idest alterius Ecclesiae. Unde Glossa, Vos ad litteram vel forsan filii alterius Ecclesiae metropolitanae. « Gratia tecum. » Glossa, Ego ex parte mea dico, « Gratia tecum, » bona societas. 1 Corinth. 15, Non ego, sed gratia Dei mecum. Gratia inquam operans ad peccatum dolendum, cooperans ad bene faciendum, tecum ad perseverandum. « Amen, » confirmatio est praedictorum.

B. JOANNIS APOSTOLI EPISTOLAE III. CANONICAE

CAPUT I.

« Senior Caio charissimo etc. » Haec est tertia epistola Joannis, ejus auctor fuit ipse Joannes Apostolus, non Joannes presbyter, ut quidam putarunt. Quod patet ex similitudine sermonis et affectionis. Hanc autem scribit, scilicet Caio Corinthio, instruens eum de operibus charitatis, et monens ut in charitate perseveret. Differt autem a duobus praecedentibus. Quia in prima egit de charitate ad Deum et proximum communiter. In secunda de charitate ad Deum specialiter. Hic agit de charitate ad proximum etiam specialiter. Modus agendi est. Quia primo praemittit suam salutationem. Secundo ponit suam ad Deum affectionem, ibi, « Gavisus sum valde. Tertio subdit ejus ad bonum, quod incepit, continuandum exhortationem, ibi, « Carissime fideliter facis. » Quarto ponit suam excusationem, ibi, « Scripsissem forsitan Ecclesiae. » Dicit igitur, « Senior, » ego scilicet aetate, vel moribus, vel sapientia, vel dignitate, quia presbyter graece, senior latine. « Caio, » scilicet scribit. Iste Cajus dicitur fuisse Corinthius, de quo 1 Corinth. 1, Neminem baptizavi nisi Crispum et Cajum. Et Roman. ult. Salutat vos Cajus hospes meus. Hic, ut ait Glossa, Fide suscepta dedit se hospitalitati, et susceptioni praedicatorum. « Quem ego diligo » in veritate, » non fiete. Glossa Non temporalium honorum gratia, sed aeternorum causa. « Carissime: » merito vocat eum carissimum, quia operibus charitatis deditum. « De omnibus, » Glossa, quae facis. « Orationem facio. » Glossa. Hoc a Domino crebris precibus exopto, ut quod bene agis bene perficias. Simile ad Rom. 1, Sine intermissione memoriam vestri semper facio in orationibus meis. Et instruitur praelatus, quod debet semper orare pro subditis. « Prospere te ingredi. » Dicit Glossa, de bono in melius. Profectum autem viri justus vocat ingressum, ad significandum quod homo, quantumcumque sit bonus, semper se debet reputare in ingressu et inchoatione, et nunquam in consummatione, ut dicat cum Psalm. Et dixi, nunc coepi, haec mutatio etc. Eccl. 18. Cum consummaverit homo tunc incipiet. « Et valere » vita spirituali. « Sicut, » id est ita, « Prospere agit » anima tua. » Glossa, proficiendo in animarum operibus. Et alia Glossa. Ut sicut vales anima, sic vales corpore. Optat enim ei prosperitatem animae bonam, non quae est contra animam. De qua Proverb. 1, Prosperitas stultorum perdet eos. « Gavisus sum valde etc. » Hic ostendit affectionem circa eum. Primo ex gaudio de fama ejus. Secundo ex gaudii magnitudine, ibi, « Majorem horum. » Dicit ergo, « Gavisus, » ita: pro te oro, sed et gavisus sum gaudio spirituali, non carnali « valde, » quia gaudio interiori et exteriori. « Venientibus, » Glossa, a te. « Fratribus. » Glossa, peregrinis. « Et » testimonium perhibentibus veritati tuae. » Glossa. Verae charitati quae non cessat ab opere. Veritati enim testimonium reddendum est. Joan. 18, In hoc ergo natus sum mundo, ut testimonium perhibeam veritati. « Sicut tu in veritate ambulas. » Glossa. Tam studiose reddunt testimonium, quam studiosus tu es ad bene operandum. Et vere gavi-

sus sum. « Majorem enim horum. » Glossa, ad me venientium. « Non habeo gratiam. » Glossa. Quando fratres veniunt ad me, in nullo facto eorum vel verbo magis gaudeo. « Quam ut audiam, » eis mentientibus (1). « Filios meos. » Glossa. Quos praedicando vel baptizando genui. 1 Corinth. 4, Per evangelium in Christo Jesu vos genui. « In » veritate ambulare. » Glossa, in veritate verae fidei, et bonae operationis observare. Sed quomodo istum baptizando genui, quem Paulus baptizavit? 1 Corinth. 1, Nisi Crispum et Caium. Responsio. Genui hunc praedicando, non baptizando: vel filius ejus erat imitatione Pauli. Quando enim loquitur de generatione, loquitur de filiis generaliter, sed Glossa specialiter.

« Carissime, fideliter facis etc. » Hic ponit principalem causam quae est exhortari ad hospitalitatem: quod facit primo laudando factum. Secundo, commendando personas, quibus fit, ibi, « Pro nomine » enim ejus. » Tertio, monstrando meritum, ibi, « Nos ergo debemus. Dicit ergo, » Carissime. » Glossa. Ideo non debes proficere ab hospitalitate. « Fideliter facis, » scilicet secundum quod vera fides exigit, et veram fidem tuam operibus ostendis. Jacob. 2, Ostende mihi ex operibus fidem tuam. « Quicquid operaris in fratres, » subveniendo scilicet eis, a quibus nihil expectas temporale, ut dicit Glossa. Unde ad Galat. 6, Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei, « Et » hoc in peregrinos, » scilicet maxime, quos scilicet non nosti. Deut. 10: Deus amat peregrinum, et dat ei victum et vestitum. Et vos amate peregrinos. « Qui, » scilicet fratres maxime peregrini, « Testimonium reddiderunt charitati tuae, » Glossa operibus misericordiae. Charitas autem hic intelligitur non charitatis habitus vel affectus, sed effectus; non solum in secreto, sed « In conspectu » Ecclesiae, » id est in praesentia fidelium, ut sic exemplo tuo alii excitentur ad hospitalitatem. Matth. 5, Sic luceat lux vestra etc. « Quos, » scilicet peregrinos, « Benefaciens. » Glossa, dum apud te sunt. « Deducens, ad alia loca ad quas ire volunt » Digne Deo, » id est ad honorem Dei quem honoras in suis membris, qui dicit Matth. 10, Qui vos recipit etc. Et subdit tantum, « Pro nomine » enim ejus, » id est pro fide et honore et praedicatione nominis ejus. « Profecti sunt, » a patria sua exules. Glossa. Alienati a rebus propriis. « Nil » accipientes a gentilibus. » Glossa, contribulibus suis, quia nihil dabant eis, ut ait, ut sic a pietate famis cogerentur fidem negare; non quia liceret accipere. Dicitur enim 1 Corinth. 10, Si quis infidelium vocat vos ad coenam et vultis ire, quod vobis apponitur manducate. « Nos ergo, » Glossa, Qui possumus supplere indigentiam eorum. Sed numquid ipse erat pauper? Matth. 19, Ecce nos reliquimus omnia etc. Quomodo ergo se divitibus connumerat? Responsio Bedae in Glossa sua. Hoc ideo facit ut alacriores eos reddat et promptiores ad miserandum pauperibus. Vel quia omnia bona Ecclesiae in manu sua erant. « Debemus » scipere, » nam seminantibus spiritualia debemus

(1) Lege narrantibus.

caralia. 2 Corinth. 4, Nostra abundantia inopiam illorum suppleat. • Hujusemodi. • Fratres nomen Christi praedicantes. Ut ideo scilicet « Cooperatores • simus veritatis, » necessaria eis ministrando. Veritatis inquam ejus illi sunt ministri eam praedicando: quasi dicat: Nos qui non praedicamus debemus necessaria praedicantibus ministrare, ut sic simus cooperatores veritatis, et socii mercedis. Matth. 16, Qui suscipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. Sed numquid hospes praedicatorum eandem mercedem recipiet quam recipit praedicator? Responsio. Accipiet similem mercedem aureae coronae, sed non aureolae.

• Scripsissem forsitan Ecclesiae etc. • Hic ponit suam excusationem. Primo de hoc quod nihil scripsit Ecclesiae. Secundo de hoc quod tam breviter scripsit et, ibi, « Multa habui scribere tibi. » Causa autem quia non scripsit Ecclesiae, fuit praesentia ejusdam haeretici verba sua non recipientis, cui favebant. Primo ergo illum reprehendit et redarguit, scilicet Diotrephen nomine: et illum notat. Secundo Cajo illius imitationem vetat, ibi, « Carissime noli. » Tertio alterum, scilicet Demetrium ad imitandum proponit et laudat, ibi, « Demetrio testimonium. » Notat autem illum, scilicet Diotrephen. Primo de ambitione. Secundo de detractione, ibi, « Propter • hoc si venero. » Tertio, de inhospitalitate, ibi, « Et quasi ei ista non sufficiant. » Praedicat ergo, • Scripsissem forsitan, • de hac materia epistolam Ecclesiae, id est toti congregationi fidelium. « Sed • is qui amat primatum gerere, » id est usurpat sibi principatum. Matth. 25, Amant primas cathedras in synagogis etc. « In eis, » id est inter eos qui nunc erant in Ecclesia illa. « Diotrephe. » Nomen proprium ejusdam haeresiarchae. « Non recipit nos, » id est nostra mandata et verba. Glossa. Nostram auctoritatem. Matth. 10, Qui vos spernit me spernit. • Propter hoc, » Glossa, quia depravat Scripturam. « Si venero, » dubitative ponit propter dubium eventus. « Commoneam. » Glossa, id est in omnium notitiam manifestius arguendo deducam. « Opera ejus quae facit, » quorum exemplar a nobis non habuit, sed nova adinvenit mendacia. • Verbis malignis. • Malo igne, scilicet invidiae, accensus. Psalm. Supercecidit ignis et non viderunt solem, scilicet claram veritatem. « Garriens, » falsis rationibus ad similitudinem avis, quae est animal irrationale et garrulosum « in nos, » id est contra nos. Et dicit opera quae facit verbis malignis, ad significandum quod verba quandoque faciunt multa mala. Eccles. 28, Plaga linguae comminet ossa. Multi ceciderunt in ore gladii, sed multi etiam interierunt per linguam suam. « Et • quasi non ei ista. » Glossa quod mihi detrahit, quod hospitalitatem dissuadet. « Sufficiant, » Glossa ad damnationem. « Neque ipse suscipit fratres. » Glossa indigentes, eum tamen Dominus in ipsis suscipiatur. Matth. 25, Hospes eram et collegistis me etc. Et Matth. 10, Qui vos recipit, me recipit. Cum enim aliquod bonum sit alieni membro, puta pedi, os quod est in capite dicit, tu mihi facis bonum. « Et eos qui suscipiunt prohibet, » scilicet ne suscipiant: quod est contra illud, Proverb. 5, Noli prohibere illum qui potest benefacere, si potes et ipse benefac. « Et de Ecclesia eiecit. » Glossa. Non de consortio fidelium, sed de loco in quo conveniunt: quasi dicat, non tantum prohibet suscipere, sed et suscipientes et susceptos eiecit de

Ecclesia, ut dicit Glossa. Haec excommunicatio manifestum errorem continens non ligabat. Talis erat excommunicatio Judaeorum. Joan. 15. Jam enim conspiraverant Judaei, ut si quis Christum confiteretur, extra synagogam fieret. • Charissime: » quasi dicat, quidquid ille dicat: « Noli imitari malum, » scilicet ejus doctrinam; vel malum, id est malam ejus operationem. Psal. 56, Noli aemulari in malignantibus etc. « Sed quod bonum est, » ad Galat. 4, Bonum aemulamini in bono semper, et debes bonos imitari. Nam « qui benefacit. » Non solum bonum ex genere operis, sed et ex intentione operantis. Ita qui ex timore implet praeceptum, ut dicit Augustinus, bonum est, sed non bene facit. • Ex Deo est, » imitatione. Unde Lucae 6, Estote misericordes, sicut Pater vester; non propagatione, sed imitatione. • Qui autem malefacit • non videt Deum. » Et intelligenda sunt haec per se; quia inquantum bonum facit, ex Deo est. Quia homo non facit bonum a se, sed a Deo. Joan. 15, Sine me nihil potestis facere. Et inquantum malum facit, non videt Deum, nec visione fidei formatae in praesenti, nec spei in futuro. Supra 1 Joan. 3, Qui non diligit, non novit Deum. • Demetrio. • Glossa. Illud verbum, quod velit imitari aperit, « testimonium » scilicet bonum de operibus pietatis et charitatis. • Redditur ab omnibus. » Glossa, ad eum venientibus, vel ab eo recedentibus. « Et ab ipsa veritate. » Glossa, a Deo qui est veritatis. 1 Joan. 5, Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: « Sed et nos, » Apostoli veritatis nuncii, « Testimonium ei perhibemus. » Glossa, Ad commendationem hospitalitatis, « Et nosti, » per experimentum. Glossa. Per alia testimonia quae probasti esse vera, « Quoniam • testimonium nostrum verum est. Joan. ult. Qui vidit, testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus.

« Multa habui tibi scribere etc. » Hic excusat se de hoc quod tam breviter scripsit. Et primo ostendit quod in proximo videbit eum corporaliter. Secundo ut moram patientius sustineat, Salutat eum multipliciter, ibi: « Pax tibi. » Dicit igitur, « Multa • habui tibi scribere, » ad commendationem. Glossa, de commendatione eleemosynae et aliis. « Sed nolui • per atramentum et calamum scribere tibi, » id est per scripturam quae fit cum calamo et atramento. Sed per vocem vivam. Efficacior enim est vox viva quam mortua, quae scripta est in pergamento: et subdit causam, « Spero autem protinus videre, » personaliter. « Et os, » meum, « Ad os, » tuum. « loquemur, » vel ad os Diotrephe obstruendum. « Pax tibi, » Glossa, Ab illo Diotrephe et ab omnibus malis. « Salutant te, » id est salutem tibi optant, « amici, » id est fideles qui sunt nobiscum, « Saluta tu, » ex parte mea, « amicos. » Fideles amicos tuos et nostros. Glossa, Amicis gratias pacis et salutis mandat, ut inimicos veritatis a salute monstret esse extra nos, sicut et Paulus expresse facit. 1 Corinth. 15, Si quis non amat Dominum Jesum Christum etc. « Nominatim, » singulos: quod dicit, ut ostendat specialem ad singulos dilectionem. Sed quaeritur de hoc quod dicit, sed nos testimonium perhibemus, quare testimonio veritatis adjungit suum testimonium, cum omni testimonio veritatis sit credendum? Responsio. Et si testimonium veritatis erat verissimum, non tamen certum. Et ideo addit suum testificans testimonium.

BEATI JUDAE APOSTOLI EPISTOLAE CANONICAE

CAPUT I.

« Judas Jesu Christi servus etc. » Haec est quarta pars hujus libri et ultima, in qua ponitur epistola Judae Apostoli. Hujus epistolae auctor fuit Judas Thadaeus frater Jacobi minoris Alphaei. Scribit autem non genti, nec personae specialiter, sed generaliter omnibus fidelibus. Cujus materia est de fide et charitate, ut tangit Glossa, Intentio vero est commonere fideles ne consentiant haereticis eos a fide et charitate retrahentibus. Ordinatur autem ultimo ejus epistola, quia vel ultimo edita, vel quia minoris faetae et dignitatis erat ceteris. Modus autem agendi est. Quia primo ponit salutationem. Secundo subdit scribendi causam et rationem, ibi: « Charissimi omnem sollicitudinem. » Tertio prosequitur principalem intentionem, ibi: « Commonere » autem vos volo. In salutatione. Primo describitur persona salutans. Secundo ponuntur personae salutatae, ibi: « His qui sunt etc. » Dicit ergo, « Judas, » idest confitens verbo et facto. Non addit Thadaeus, licet sic cognominaretur. Quia forte a religiositate sua hoc nomen ab hominibus erat ei impositum. Interpretatur cerculus, idest cordis cultor. Ad vitandam igitur jactantiam dixit Judas tantum se esse « Jesu Christi servum, » quia secundum Gregorium in Glossa super illud Rom. 1, Servus Jesu Christi etc. Cui servire regnare est. Non enim dicit, Apostolus, causa humilitatis. « Frater » autem Jacobi. » Glossa, Natura, fide, doctrina, vita. Jacobi scilicet minoris qui erat primus episcopus Jerosolymitanus, qui dictus est Jacobus Alphaei. Hoc autem dicitur ad differentiam Judae proditoris. Et notandum quod Judas bene dicitur frater Jacobi, quia Judas confitens, Jacobus supplantator interpretatur. Et significant confessionem et satisfactionem per quae vitia supplantantur. Judas inquam talis scribit, « his, » scilicet fidelibus et non infidelibus, « Qui sunt in Deo Patre, » tamquam filii per fidem et imitationem per quam sunt filii patris Joan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. « Dilectis. » Per charitatem et bonam operationem et aeternam praedestinationem. Malach. 1, Jacob dilexi etc. « Et Christo Jesu, » filio Dei, « conservatis, » ab errore infidelium, « Et vocatis. » Ad hanc dignitatem fidelium. Vocat enim, ut ait Glossa, conservat, dirigit et diligit filios et membra facit. « Misericordia vobis. » In peccatorum condonatione quo ad culpam, « Et pax, » in inimicorum perfecta reconciliatione quo ad poenam debitam, « Et » charitas. » In donorum infusione per gratiam, « adimpleatur. » Per finalem perseverantiam. Haec tria hic inchoantur, sed in futuro adimplebuntur.

« Carissimi omnem sollicitudinem etc. » Hic ponit scribendi causam et rationem. Prima est in ipsis sollicita haereticorum subintroductio, ibi: « Subintroierunt enim. » Secunda ibi: « Impii, Domini nostri gratiam etc. » Dicit ergo, « carissimi. » Charitate mihi conjuncti, « Omnem sollicitudinem faciens. » Glossa, Omnia quae pertinent ad sollicitum sollicitudine spirituali quam sancti habent: 2 Corinth. 11, Sollicitudo omnium Ecclesiarum etc. « Scribendi vobis. » Epistolam, sup-

ple, continentem doctrinam, « De communi vestra » salute. » Glossa, De fide quae est tam mea salus quam vestra et omnium fidelium, scilicet fides quae per dilectionem operatur. De hac salute 1 Petr. 1. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetae qui de futura in nobis gratia propheta-verunt. « Necesse habui » urgente mea sollicitudine interius et periculo vestro exterius, « Scribere vobis. » De pertinentibus ad salutem vestram, et hoc ratione officii, « deprecans, » non impetrans. Quod facit, vel quia non habeat generalem auctoritatem super eos quibus scribebat, sed persuasivam. Vel ex hoc innuens servitutis Christi libertatem et suam humilitatem, » supercertari, » vos scilicet. Glossa, usque ad mortem certari. Eccles. 4, Pro justitia agonizare usque ad mortem. Et dicit Supercertari. Certamini enim interiori quo captivatur intellectus oportet addere certamen exterius, quo confundatur haereticus. Primum pertinet ad credulitatem cordis. Secundum ad effectum oris. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam etc. « fidei, » idest super fidem cordis addere oportet certamen confessionis: quasi dicat: Rogo vos ut pro fide servanda certetis, « Semel traditae vobis, » idest perfecte. Et dicit, semel, propter fidei veritatem. Ephes. 4, Unus Deus, una fides. Vel semel traditae a Christo et ab Apostolis. « Sanctis, » alii libri habent, « Sanctae fidei, » vel « Sanctis fidei: » hoc accidit, quia est de Christo Deo et homine, qui est sanctus sanctorum. Item quia a sanctis Apostolis est tradita. Item quia sanctificat corda. Act. 18, Fide purificans corda eorum, « Subintroierunt enim » quidam homines. » Ideo necesse est, quia subintroierunt Glossa. Sub specie religionis; qui quasi fidem Christi praedicent. In quo notatur eorum dolositas, quia sub specie boni praetendunt ministrare venenum. Matth. 7, Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem etc. « Quidam inquit, » particulares ab universali Ecclesia divisi, « homines, » ab humo quia carnales. 1 Corinth. 2, Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales. Glossa, humana tantum sapientes. « Qui olim praescripti sunt. » Glossa, Ab aeterno Dei praescientia praevisi. « In hoc » judicium, » praesentis scilicet reprobationis. Glossa, ut sordescerent, et alios in sordes praecipitarent, et postea judicium fieret damnationis. Alia litera habet. In hoc judicio: et legitur sic. Qui olim, idest ab aeterno praescripti, idest a Deo praevisi, in hoc idest ut sordescant et alios in sordes praecipitent, judicio Dei scilicet justo, « impii. » Glossa, Ipsi dico impii divina Scriptura dolo abutentes et ad subvertendum cultum Dei. Hic ergo pietas accipitur cultus Dei, non compassio proximi. Vel impii pietate proximorum carentes, et eos ad peccatum trahentes. Proverb. 12, Iter impiorum decipiet eos. « Domini » nostri, » scilicet Christi, qui est Deus omnium generaliter per creationem, sed christianorum specialiter per cultum, devotionem et gratiam. « Gratiam transferentes in luxuriam. » Beda, Legis duritiam quae dicit oculum pro oculo etc. temperat gratia Evangelii, purgantur per poenitentiam. Hanc gratiam transtulerunt in occasionem luxuriae,

quia, ut dicit Glossa, Tanto licentius peccant, quanto vident se minus asperitate legis de facinoribus examinari sive puniri. Galat. 3, Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum, ne libertatem in occasionem detis carnis. « Et solus dominatorem, » omnium generaliter. Glossa tam volentium quam nolentium. « Et Dominum nostrum. » Christianorum singulariter, qui ei soli serviunt; et secundum hoc dominator dicitur a potestate dominandi, Dominus ab actu. Vel dominator a dominatione naturali, Dominus a gratuita. Per hoc a quo Christus solus dicitur dominator et Dominus, non excluditur Pater et Spiritus sanctus; quia dictio exclusiva addita termino essentiali non excludit personam. Sic canit Ecclesia, Tu solus Altissimus etc., « Jesum. » Glossa, Salvatorem. « Christum. » Glossa, regem, « negantes, » corde, ore, et opere. Ille est triplex negatio, quam significat triplex negatio, Petri, Matth. 26.

« Commonere autem etc. » Ille scribit principalem exhortationem de cautela haereticorum Christum negantium et blasphemantium, quos detestandos ostendit, propter eos qui negant potestatem. Secundo propter ipsorum qui eum negant perversitatem, ibi, « Ut illis qui in via Cain. » Potestatem ostendit primo exemplo Aegyptiorum. Secundo exemplo daemonum, ibi, « Angelos vero etc. » Tertio exemplo Sodomorum, ibi, « Sicut Sodoma. » Quarto exemplo bonorum Angelorum, ibi, « Cum Michael. » Dicit igitur, « commonere. » Glossa, Quia illi negant et volunt vos inducere, ut negetis, ideo, Commonere vos volo id est semel omnes monere contra illos: vos dico. « Scientes semel, » id est perfecte, « omnia. » Glossa, Arcana fidei, et non habetis opus recentia quasi sanctorum a novis audire magistris: ideo ego commoneo, quia non indigetis nova instructione, sed jam auditis commotionem, Unctio enim in baptismo semel accepta docet vos de omnibus, 1 Joan. 2. « Quoniam » Jesus, » non solum filius Mariae, sed Dominus noster. Aliis enim convenit hoc nomen nuncupative, sed ei solum substantialiter. Matth. 2, Vocabis nomen ejus Jesum. « Populum suum. » Glossa, Humiles: unde nomine populi eos appellat, « Salvans, » primo scilicet. Psal. Salvavit eos de manu odientium. « De terra Aegypti educendo; Exod. » 12. « Secundo. » Glossa, postea. Proprium enim ejus est misereri et parcere: Irasci vero non est ex sua principali intentione, sed ex nostra culpa provenit. « Eos. » Glossa, murmuratores, de quibus Num. 11, Quando desiderabant carnes. Exod. 16, De Datan et Abiron. « Qui non crediderunt, » verbis Mosi in deserto, « perdidit. » Per serpentes, Numer. 21, Et aliis modis, quia multis modis interierant. Quidam igne, Num. 11, et 16, Quidam devoratione terrae, Num. 16. Quidam morte communi, scilicet omnes a viginti annis, et supra, exceptis Josue et Caleph, Num. 14, Salvavit ergo populum suum, Primo per misericordiam: sed punivit malos per justitiam. Praemittitur autem de salute, et sequitur de punitione; quia promptior est Dominus ad miserandum, quam ad puniendum. Item dicit secundo, ad significantum, quod primo punit eos poena temporalis, secundo aeterna. Et quia nunc et in futuro malos perdit: unde Glossa: Secundo, id est bis perdidit; quia malos et nunc, et postmodum punit. Nam quos praesentia mala non corrigunt, ad sequentia perducuntur. « Angelos

« vero: » quasi dicat, Non solum homines, vero pro sed. Glossa: quorum natura et potentia major est. « Qui non servaverunt. » Glossa, per humilitatem et obedientiam. « Suum principatum, » quo per gratiam Dei principabantur aliis sibi subjectis spiritibus. Ex ista Glossa videtur, quod habuerunt gratiam: sed debet intelligi de gratia gratis data, non de gratia gratum faciente. « Sed dereliquerunt. » Per superbiam. « Suum domicilium. » Glossa, Caelestem habitationem vel visionem Dei spirituales, non visionem gloriae, sed contemplationis internae: non enim voluerunt esse contenti domicilio sibi assignato. Isaiae 14, Ascendam in caelum etc. « In judicium magni Dei. » Glossa, venturi ex tunc gravius puniantur. Unde et ipsi dicunt, Matth. 1, Quid venisti ante tempus perdere nos? Dies vero judicii dicitur magnus, ob magna quae ibi fient. Joel 2, Dies Domini magnus et horribilis. Vel magni Dei: Glossa. Cui resistere vel aliquid occultare non potuerunt. Unde magnus est potentia et sapientia. Et in signum hujus praecedet ignis ante ipsum; qui habet duo; scilicet lucere et ardere: ratione lucis patet quod nihil eum latebit, ratione ardoris quod sententia sua erit crudelis. « Vinculis » aeternis. » Ligatos, supple, secundum Glossam. Vincula aeterna vocat, vel eorum superbiam, vel impenitentiam, vel divinam sententiam, vel cupiditatem rerum cupitarum infirmarum; quia vineti non possunt ad superiora reverti. « Sub caligine. » Glossa, Hujus aeris caliginosi: unde dicuntur rectores tenebrarum harum, ad Ephes. 6. « Reservavit, » id est iterum servavit sub caligine hujus aeris. Jam damnatos gravioribus reservat poenis. Simile supra 2 Petri 2, Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos etc. In judicium reservari. « Sicut Sodoma et Gomorrha. » Has duas nominat, quia celebriores et peccato deteriores. « Et finitimae civitates, » aliae tres scilicet. « Simili modo » exfornicatae. » Simili modo sicut Sodoma et Gomorrha, quia exemplo earum ad hoc inductae. Ex fornicatae. Glossa. Extra materiam debitam, relicto naturali usu feminae. « Et abeuntes, » longe a Deo euntes in regionem dissimilitudinis cum filio prodigo. Luc. 15. « Post carnem alteram, » id est sequentes concupiscentiam. In carne altera, id est in carnem masculorum, quae est altera, et indebita concubitu. Caro enim viri cum carne mulieris est, Genes. 2. Sed caro masculi est aliena et diversa ab illo opere. Illae inquam civitates. « Factae sunt » exemplum ignis aeterni. » Glossa, Aeternae combustionis; sicut enim exarserunt igne libidinis aeternae combustionis; ita exarserunt igne materiali, igne sulphureo, qui non fuit purgatorius, sed initium poenae et signum ignis futuri. 2 Petr. 2, Civitates Sodomorum et Gomorrhacorum in cinerem redigens eversione damnavit. In exemplum eorum, qui impie acturi sunt. « Poenam sustinentes, » temporalis ignis. Genes. 19, Pluit Dominus super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem. « Similiter et hi. » Glossa, Sicut sodomitae sunt damnandi. « Qui carnem quidem maculant, » propriam vel aliorum, sicut Sodomitae: fornicatio enim corpus maculat. 1 Corinth. 7, Qui fornicatur, in corpus suum peccat. « Ili inquam, » damnandi sunt poena aeterna. Hebr. ult., Fornicatores et adulteros judicabit Deus, id est condemnabit, secundum Glossam. « Dominationem autem spernunt, » id est auctoritatem

principum et praelatorum Christianorum per inobedientiam et propriae excellentiae appetitum: quod est contra illud Rom. 13, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit propter Deum. « Ma-
« jestatem autem Dei blasphemant. » Glossa, Angelos vel sanctos vel Deum, quod est peccatum gravissimum. Matth. 12, Spiritus blasphemiae non remittetur etc. 2 Petr. 2. Sectas vero non metuunt introducere blasphemantes; quod faciunt dum de Deo Patre et Filio et Spiritu sancto indigna dicunt. Ex his patet quod haeretici damnabuntur, qui carnem maculant per luxuriam, dominationem spernunt per superbiam, majestatem blasphemant, per doctrinam erroneam.

« Cum Michael etc. » Hic ostendit Christum non esse blasphemandum, exemplo Angelorum bonorum. Et primo tangit Angeli in verbo sobrietatem. Secundo haeticorum in verbis praecipitationem, ibi, « Hi autem quaecumque. » Dicit ergo. « Cum Michael Archangelus etc. » Blasphemant enim Deum haeretici sicut daemones, quod nullatenus debet fieri exemplo Angeli boni. Cum enim Michael etc. Sicut dicit Glossa, de quibus scripturis hoc testimonium accepit Judas Apostolos, non est certum: tamen credibile est quod mortuo Moyse subtraxit Dominus, misso Angelo, corpus Moysi, ita ut nullus sciret ejus sepulturam, ut habetur Deut. ult. Et hoc ne Judaei ad idololatriam proni eum colerent ut Deum. Angelus vero volebat occultari ejus sepulturam. Diabolus vero volebat eam manifestari, ut faceret Judaeos idololatrare. Et haec contrarietas vocatur altercatio eorum. Bonus vero Angelus non maledixit nec blasphemavit eum quasi malae creaturae, sed modeste compescuit eum per divinum imperium invocatum. Haec vero altercatio, ut ait Glossa, ubicumque facta fuerit, diligenter advertendum est, quod si Michael adversanti sibi diabolo dicere blasphemiam noluit, sed modesto sermone compescuit, multo magis blasphemia est cavenda, et maxime in creatorem. Sed e contrario, « hi, » scilicet haeretici, « Quaecumque ignorant. » Glossa, Blasphemanda esse, scilicet spiritualia Dei arcana, « blasphemant. » Glossa, Ex sola superbia, non ex alia causa. Simile habetur 2 Petr. 2: In his quae ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt. Ita et in his quae ignorant blasphemant: « autem, » pro sed, In his quae sciuntur, aliter se habent. « Quaecumque autem naturaliter, » idest naturae instinctu, « Noverunt tamquam muta animalia, » sine ratione existentia. Glossa, Solo appetitu carnis sicut bruta nulla ratione ab aliis discreta. « In his corrumpuntur, » implendis scilicet. Glossa, Totum affectum ad hoc inclinant: peccatum enim est corruptio modi, speciei et ordinis, ut ait Augustinus. In hoc autem quod dicit, Quaecumque norunt tamquam animalia muta, innuit quod non solum affectu brutali inclinantur ad illicita, sed ex propria malitia excaecati. Sapient. 2, Excaecavit eos malitia eorum. Excellit enim homo animalia bruta in ratione. Sed ratio deordinata vergit in malitiam. Vel in his corrumpuntur, idest computrescunt ex nimia frequentia. Joel 2, Computruerunt jumenta in stercore suo.

« Vae illis qui in via etc. » Hic dissuadet imitari haeticos ob perversitatem ipsorum. Ubi primo describit ipsorum conversationem. Secundo dissuadet imitationem, ibi, « Vos autem carissimi. » Conversationem eorum describendo, Primo exprimit

culpam. Secundo praedicat poenam, ibi, « Prophe-
« tavit autem de his etc. » Tertio ostendit poenae justitiam, ibi, « Hi sunt murmuratores. » In prima primo describit peccata spiritualia. Secundo, carnalia, ibi, « Hi sunt in epulis. » In prima, primo describit peccatum invidiae. Secundo avaritiae, ibi, « Et errore Balaam. » Tertio superbiae, ibi, « In contradictione. » Dicit ergo: « Vae illis. » Et quia tales sunt, vae illis, scilicet praedictis haeticis. Glossa, Damnatio erit illis, « Qui in via « Cain abierunt. » Glossa, Viam Cain abeunt qui propter invidiam meliorum christianorum nomen doctorum, ut honorificentur, sibi assumunt et fratres suos prae invidia spiritualiter, et etiam corporaliter aliquando occidunt. Vel in viam occidunt qui gladio suae perversae doctrinae fratres suos interficiunt. Cain interfecit fratrem suum gladio materiali, isti gladio spirituali. Psalm. Exacerunt ut gladium linguas suas; de hac materia Genes. 40. « Et errore Balaam, » idest errore simili Balaam. Glossa, Errore Balaam pereunt qui pro amore terrestrium commodorum veritatem quam noverunt impugnant. De hoc Num. 25. « Mercede, » idest pro mercedis appetitu, « Effusi sunt, » aliqua re (1) gratiae divinae. Eccles. 20, Gratiae fatuorum effunduntur. Et vae illis supple, « Qui in contradictione « Chore perierunt. » Glossa, Contradictione Chore perierunt, qui increpatione sanctae Ecclesiae nolunt emendari, sed appetitu indebiti primatus ab unitate Ecclesiae se dividunt. De hoc Num. 16. Tangit ergo triplicem causam motivam eorum: scilicet invidiam ecclesiasticae felicitatis, avaritiam terrenae cupiditatis, superbiam et ambitionem honoris. « Hi sunt « in epulis suis. » Hic describit peccata eorum carnalia, scilicet gulae et luxuriae, « Maculae convi-
« vantes. » Glossa, Non solum in comessionibus et ebrietatibus et pereunt et maculantur, sed etiam sunt maculae aliorum. Et dicuntur maculae ad majorem expressionem, et causaliter, quia alios maculant, « Sine timore, » omnia mala cum multo contemptu facientes. Eccles. 1, Qui sine timore est non poterit justificari. « Semetipsos pascentes. » Glossa, non pauperes Christi. Ezechiel. 32, Vae pastoribus qui pascent semetipsos. Dicuntur ergo maculae quo ad impudicitiam, convivantes quo ad crapulam; sine timore, quo ad ineptam laetitiam: pascentes semetipsos, non pauperes, quo ad mensam.

« Nubes sine aqua quae a ventis etc. » Hic describitur eorum malitia ex carentia, sive ex privatione boni. Primo doctrinae. Secundo vitae, ibi: « Arbores autumnales. » Dicit inquam, « Nubes « sine aqua, » idest praedicatores sine divina sapientia. Praedicatores enim dicuntur nubes, Isa. 40, Qui sunt isti qui ut nubes volant etc. Dicuntur enim nubes, quia a terra elevantur et aqua sapientiae replentur. Cum vero sunt sine divina sapientia, sunt nubes sine aqua. Glossa, Comparant se praedicatoribus pluvientibus justitiam et coruscantibus per miracula; et ipsi sunt nubes solem obscurantes, in caelum os suum ponentes, perverse et superbe docentes. « Quae a ventis circumferuntur. » Glossa ad suggestionem spirituum immundorum in diversos errores rapiuntur. Ephes. 4, Non circumferamur omni vento doctrinae. « Arbores autumnales. » Glossa, Tarde ferentes fructum bonum sicut arbores in autumnum plantatae. Vel quia tunc folia et fructus cadunt. Vel si supercrescit fructus, adulteri-

(1) Legendum fortassis a liquore.

nus est et inutilis. Sed siquid faciunt quod bonum videatur, non bona intentione agunt, sed ut bona in aliis exuperent. Matth. 7, Non potest arbor mala fructum bonum facere. « Infructuosae. » Glossa, Nullam utilitatem sibi vel aliis ferentes. Matth. 7, Omnis arbor quae non facit fructum bonum excidetur etc. « Bis mortuae, » in ramis et in radice. In ramis quidem bonorum operum, et radice bonorum voluntatum. « Eradicatae, » idest extra radicem charitatis extractae et fundatae. Vel sic: bis mortuae, Primo per peccatum originale. Secundo per peccatum apostasiae. Eradicatae inquam a Deo. Deus enim est locus animae. 1 Joan. 4, Qui manet in charitate, in Deo manet etc. In hoc notat quod omnis dispositio etabilitas ad bonum privata est in eis, sicut in arbore eradicata dispositio ad fructificandum. Dicuntur ergo arbores autumnales propter foliorum casum, idest verborum varietatem. Infructuosae propter operum inutilitatem. Bis mortuae propter apostasiae crimen. Eradicatae propter schismatis praecisionem. « Fluctus feri maris, » idest crudeliter et amare alios inquietantes. Isa. 57, Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest. Interlinearis, Semper inquieti, tumidi, tenebrosi, amari, stabilitatem Ecclesiae impugnantes. « De- » « spumantes, » idest ad modum maris inquieti spumantes, « Confusiones suas, » idest inquietudinem suam ostendentes; unde erit eis confusio. Vel in spuma notatur eorum elatio. Sapient. 5, Tamquam spuma gracilis quae a vento spargitur, ad quam elationem sequitur confusio. Unde dicitur confusiones suas. Quidam exponunt sic. Despumantes confusiones suas, idest spuma gulae et luxuriae suam immunditiam manifestantes. 1 Petr. 2, Post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant. « Sidera errantia, » sidera ob lucem veritatis quam praedicant se habere. Errantia idest fundamento veritatis vel fidei, non fixa. Glossa, In hoc apostatas significat. Et ideo tales sequentes seducunt in errorem nec sunt imitandi. Nautae enim non dirigunt naves secundum stellas erraticas, sed fixas. Isti sunt de illis stellis, quarum tertiam partem traxit secum draco. Apoc. 12. « Quibus, » haeresiarchis, « Procella tenebrarum, » idest magnitudo poenarum infernalium, « Conservata est in aeternum. » Glossa, non ad tempus, ut haeretici dicunt infernum post iudicium non fore: contra quos Matth. 25, Ite in ignem aeternum etc. Per hoc quod dicitur procella, intelligitur poena sensus. Per hoc quod dicitur tenebrarum, intelligitur poena damni, idest carentia visionis divinae. Hae tenebrae significatae sunt Exod. 10, ubi dicitur quod factae sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti. Per hoc quod dicitur, Conservata in aeternum, intelligitur aeternitas utriusque. Isa. ult. Vermis eorum non morietur et ignis eorum non extinguetur. Sic igitur haeresiarchae comparantur nubibus, arboribus, fluctibus, sideribus. Nobis propter fidei instabilitatem, scilicet quo ad ipsos: arboribus propter operum sterilitatem: fluctibus propter eorum turbationes: sideribus errantibus propter doctrinae falsitatem.

« Prophetavit autem et de his etc. » Expressa eorum culpa, hic praedicat eorum poenam. Et primo ostendit eos in iudicio arguendos et puniendos. Secundo de quo sunt arguendi etc. ibi: « De omnibus operibus. » Dicit igitur, « prophetavit. » Glossa, non solum auctoritate mea probo quod puniendi sunt, sed etiam auctoritate prophetae; quia

prophetavit verbo. « De his, » idest de eorum punitione et perditione haereticorum, hoc quod prophetavit de damnatione impiorum, « Enoch septimus ab Adam, » scilicet utroque computato. Gen. 5, Iste Enoch fuit de stirpe Seth qui in paradysum fuit raptus, ut habetur Sapient. 10. « Dicens, Ecce » « veniet, » idest in proximo est adventus ejus. Matth. 24, Scitote quia prope est in januis. Vel hoc dicit ad denotandum quod praesens est sibi iudicium. 2 Petr. 3, Mille anni coram Domino quasi unus dies. « Dominus. » Dicit, Dominus, absolute, quia ipse est Dominus dominorum. Apoc. 19, Et dicit ex hoc quod veniet potenter et terribiliter, « In sanctis millibus suis, » idest cum innumerable multitudine sanctorum, Isa. 5, Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. In hoc autem quod dicitur in millibus notatur consummata perfectio sanctorum, « Facere iudicium, » condemnationis. Glossa, poenas inferendo, « Contra omnes. » Glossa malos, « Et arguere, » disceptando cum illis, dicendo, Esurivi et non dedistis mihi manducare etc. Matth. 25, et Joel 3, Congregabo omnes gentes et adducam illas in vallem Josaphat et disceptabo cum eis. Vel arguere, Glossa, Convincere eos qui prius latebant, secundum illud Ephes. 5, Omnia quae arguuntur in lume manifestabuntur, « Omnes impios, » idest majores et minores et mediocres impios qui carent pietate quae est cultus Dei et pietate in proximum. Jacob. 2, Iudicium fiet sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam. « De omnibus operibus. » Hic ostendit de quo punientur et arguentur in iudicio. Primo in generali. Secundo in speciali, ibi: « Hi » « sunt murmuratores. In prima primo tanguntur peccata operis. Secundo oris, ibi: « Et de omnibus » « duris etc. » Dicit igitur de omnibus operibus « Impietatis eorum quibus impie egerunt, » sive occultis sive manifestis. Et accipitur opus large, sive sit interius sive exterius, sive sit commissionis, sive omissionis, secundum quod quaedam Glossa dicit super epistolam ad Romanos, Quod non operari et operari partes sunt ad operari, secundum quod vulgariter dicitur, Bene fecisti, quia non fecisti. Ecclesiast. ult. Cuncta quae fient adducet Dominus in iudicium pro omni reatu, sive bonum sive malum, « Et de omnibus duris, » scilicet verbis, imo et de otiosis. Matth. 12, Omne verbum otiosum quod locuti fuerunt homines etc. « Quae » « locuti sunt contra Deum, » idest de omnibus verbis blasphemiae. Glossa, Blasphemantes maiestatem, « peccatores, » in moribus, « impii, » in cultu fidei. Vel peccatores in homines, impii in Deum. Notandum autem, ut ait Glossa, quod sententia haec vera est quod Dominus arguet impios et de operibus et de verbis. Sed liber de quo assumpsit hoc testimonium est apocryphus ab alio quodam sub nomine quodam compositus; in quo libro multa incredibilia continentur. Unde haec epistola Judae quae de apocrypho habet testimonium praeis temporibus a plerisque rejiciebatur; sed jam auctoritate et vetustate et usu meruit ut inter sanctas Scripturas computetur. Maxime quia tale testimonium de apocrypho sumpsit, quod non apocryphum et dubium, sed vera luce esset perspicuum. Licet enim de apocryphis testimonium veritatis assumere. « Hi sunt murmuratores, » contra Dei dispositionem. Et hoc in adversitate: contra quos 1 Corinth. 10, Neque murmuraveritis sicut quidam murmuraverunt etc.

Vel murmuratores et « querulosi. » Glossa, Si fratribus aliquid boni contigit, murmurant vel conqueruntur, quasi sua felicitas sit de eorum prosperitate murmurare et fama eorum minuat. Vel querulosi, idest conqueri assueti quaecumque sibi contingant secundum Glossam. « Secundum desideria « sua ambulantes, » idest de peccato in peccatum ruentes secundum desideria sua carnalia, contra illud Galat. 5, Spiritu ambulate etc. Et Eccles. 15, Post concupiscentias tuas ne eas etc. « Et os eorum loquitur superbiam, » idest verba superba. Glossa, Jactant se nullo timore dimissuros quae agunt, se solos Deum cognoscere. Alia Glossa, alios contemnunt, « mirantes, » Glossa honorantes: in quo notatur excessus honoris qui solet inducere admirationem. « Personas, » Glossa, divitum, pauperes vero contemnunt, unde sunt acceptores personarum. Contra quod Levit. 19, Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, « Questus causa. » Glossa non dilectionis. Proverb. 19, Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis. 1 Tim. 6, Aestimantes questum pietatem. « Vos autem charissimi, » scilicet catholici, « memores estote. » Glossa, verbo et opere. « Verborum quae praedicta « sunt, » nobis, « ab apostolis. » Glossa, quoniam fuerunt nuntii praeteritorum, et prophetae futurorum. « Domini nostri, » quo ad divinitatem. « Jesu « Christi, » quo ad humanitatem. « Qui dicebat « nobis. » Glossa, Spiritu sancto illuminatis. Spiritus enim loquebatur in eis. Matth. 10, Non enim vos estis qui loquimini etc. « Quoniam in novissimis temporibus. » Glossa. Tempore Antichristi cujus isti sunt praeambuli. « Venient, » propria usurpatione, non Dei missione. Jerem. 23, Non mittebat eos, et ipsi currebant. Et Joan. 10, Quotquot venerunt fures sunt et latrones. « Illusores, » veritatis per doctrinam erroris. « Secundum desideria sua ambulantes, per consuetudinem in operibus carnalitatis. Glossa. Quos tali signo potestis cognoscere quod gulosi et avari sunt et luxuriosi. Et dicitur ambulantes » scilicet de malo in pejus proficientes. 2 Tim. 3, Malitia proficient in pejus. Psalm. Ibunt in adinventionibus suis. Ambulantes inquam, « In impietatibus, » non in pietate, scilicet cultus divini, quia corrupti in moribus et in fide. 2 Tim. 3, Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. De adventu talium haereticorum dictum est supra 2 Petri 3, In diebus novissimis instabunt tempora periculosa et erunt homines seipsos amantes. « Hi sunt, » scilicet haeretici, « qui segregant, » id est separant per haereses et schismata « Semetipsos. » Glossa. Dividunt enim tunicam Domini inconsutilem, quod milites facere noluerunt, Joan. 19. « Animales, » vita et sensu. Glossa, Animae concupiscentias sequentes. « Spiritum non « habentes. » Glossa, scilicet Spiritum sanctum, quo Ecclesia congregatur et spiritualis efficitur. 1 Corinth. 2, Animalis homo non percipit ea quae Dei sunt. « Vos autem carissimi. » Ille monet ad honorum operum superaedificationem. Primo quo ad se. Secundo, quo ad alios, ibi, « Et hos quidem « arguite. » In quo primo hortatur ad operationem boni. Secundo ad perseverantiam in operatione, ibi, « Expectantes misericordiam etc. » Dicit ergo, « Vos autem carissimi, » ita segregati ab Ecclesia fidelium, sed sitis. « Superaedificantes vosmetipsos, » In aedificio spirituali per bonam operationem tam-

quam lapides vivos. 1 Petr. 2. Et ipsi tamquam lapides vivi, superaedificamini etc. « Sanctissimae « nostrae fidei, » quasi fundamento. Ephes. 2. Superaedificati super fundamentum Apostolorum, et prophetarum etc. Quae fides dicitur sanctissima, quia purgat ab omni contagio erroris, carnalitatis et terrenitatis. Vos inquam dico non errantes. Glossa, non de vestris meritis praesumentes, et parvos salvari putantes: sed, « Orantes, » id est divinum auxilium implorantes. « In Spiritu sancto, » id est in vestro Spiritu sanctificato. Vel in Spiritu sancto monente ad orandum, et docente quid orandum. Rom. 8, Nam quid oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus innarrabilibus. « Vosmetipsos in dilectione Dei servate. » Non tantum alios, ut multi, de quibus 1 Corinth. 13, Factus sum velut aes sonans. Aliter enim salvari non poteritis; imo necesse est perire. Deuteronom. 4, Custodi te, metipsum, et animam tuam sollicite. « Expectantes, » spei certitudine. Psalm. Expectans expectavi Dominum etc. « Misericordiam, » id est misericordiae effectum in peccatorum remissione et donorum collatione. Et enim bonum est praestolari cum silentio salutaris. « Domini nostri, » secundum deitatem. « Jesu « Christi, » secundum humanitatem in vitam aeternam ducentis. Misericordia enim Christi ducit. « In vitam aeternam. » Eccles. 16, Omnis misericordia facit locum unicuique secundum merita sua. Ad Titum 3, Non ex operibus justitiae quae fecimus nos etc. « Et hos quidem arguite. » Vos quidem superaedificate vos, ut sitis radicati, in fide, spe et dilectione. Et hos quidem inquit, id est obstinatos haereticos fidem impugnantes. « Arguite, » Glossa, id est ad utilitatem eorum et vestram. 2 Timoth. 4, Argue, obsecula, increpa. « Judicatos. » Glossa. Certissime divino judicio jam damnatos. Joan. 3, Qui non credit jam judicatus est. « Illos « vero, » id est alios qui non sunt de haeresi obstinati, tamen sunt in ardore peccandi. « Salvate, » scilicet in quantum in vobis est, ut salventur orate etc. Et subdit modum, dicens, « De igne, » scilicet peccati. « Rapientes, » quasi quadam violentia extrahentes. Proverb. 25, Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare eos non cesses. « Aliis, » autem poenitentibus pro peccatis. « Miseremini, » adjuvando et pro eis orando, et eorum labores supportando. Job 19, Miseremini mei saltem vos amici mei. Vel aliis, quos in peccato videtis, ut dicit Glossa, Miseremini condolendo, quod non potestis eos salvare, ut dicit Glossa. Hoc ultimum ad tria illa praedicta jungendum est. Nam et apostatas cum quisquis arguit et damnabiles ostendit, debet « In timore, » arguere, ne forte simile sibi suisque aliquid tale contingat. Qui de incendio vitiorum alium castigare cupit, timeat ne et ipse tentetur: et qui poenitenti proximo miseretur, circumspiciat ne forte plus justo, vel severus existat vel pius. Et nota quod quidam sanctus homo dicebat, quod multum debet esse securus in se qui alium vult eripere de periculo submersionis. « Obedientes enim quae carnalis est « maculatam tunicam. » Odientes inquit, odio, scilicet perfecto, quo separatur vitium a natura. Psal. 134, Perfecto odio oderam illos. « Eam tunicam. » Glossa. Corpus mortale et passibile quo velatur anima. Glossa. Quae concupiscentiis carnis polluitur. Et alia Glossa. Non corpus, sed maculatum, aut

maculam odire debemus, ut immaculatum reddamus, ut de carnali spirituale efficiatur. Vel odientes eam tunicam maculatam, id est conversationem carnalibus desideriis immundam. « Ei autem qui potens est. » Hic monet ad Dei de utroque glorificationem, tangens primo glorificationis causam. Secundo modo, gloriam et magnificentiam. Dicit igitur, « Ei autem, Glossa, quia hoc non nostra potestate, sed gratia Dei perficiendum est. Recte subjungitur, « Ei autem, » scilicet Deo Patri, « Qui potens est, » imo omnipotens. Cui potentia appropriatur. Exod. 15, Omnipotens nomen ejus. « Vos conservate. » Glossa, in praesenti, « Sine peccato » scilicet mortali, Glossa. In omnibus operibus nostris. « Et constituere nos. » Glossa, in futuro. « Ante conspectum gloriae suae. » Glossa, coram Angelis, qui contemplantur Dei gloriam. Juxta illud Matth. 18, Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui etc. Vel ante conspectum gloriae suae, id est in praesenti a Domino glorificati: quod desiderabat David dicens, Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei. Hoc erit quando boni videbunt Dominum gloriosum in humanitate et divinitate. Psalm. 16, Satiabor cum apparuerit gloria tua. « Immaculatos. » Glossa, ab omni sorde peccati veniali et mortali. « In exultatione, » laudis et gratiarum actionis. Psalm. 149, Exultabunt sancti in gloria, id est exultabimus et laetabimur in te. « In adventu, » tendentes ad occurrendum ei, « Domini nostri Jesu Christi: » in adventu inquam, id est in die judicii, in quo erit exultatio sanctis, et tribulatio reprobis. 2 Pet. 1. In quo exultabitis modicum, nunc si oportet contristari. Et Joan. 16, Vos quidem nunc tristitiam habetis etc. « Soli Deo, » id est Patri qui solus creator et salvator omnium est, mittendo Filium. Non per

hoc excluditur Filius vel Spiritus sanctus, quia cum ipso Patre Filius et Spiritus sanctus unus est Deus. « Salvatori nostro, » omnium, maxime fidelium. Ad Tim. 1, Qui est Salvator omnium, maxime fidelium. « Per Jesum, » salutis mediatorem, per quem Pater omnia operatur per Jesum Christum ratione humanitatis: Dominum nostrum, ratione divinitatis. « Gloria et magnificentia, » in operatione, « imperium, » in regimine, « potestas, » in malorum correctione. Vel secundum Glossam, Purae fidei et conscientiae. Et magnificentia in operatione. Imperium, super infirmitates vel daemones. Et potestas, resistendi vitiis et tortoribus « Ante omnia saecula, » id est qui fuit ab aeterno, sicut dicit Glossa. « Et nunc et in omnia saecula, » id est qui erat et qui venturus est, id est ante mundi constitutionem, in mundi cursu, post mundi consummationem. « Amen. » Confirmatio est. Sed quaeritur de hoc quod dictum est, Expectantes misericordiam Dei in vitam aeternam. Ex hoc enim videtur, quod vita aeterna detur ex misericordia. Contra. Cum detur ex meritis, videtur quod detur ex justitia. Responsio. Vita aeterna datur ex misericordia et gratia. Ex justitia et ex misericordia datur quantum ad radicem meriti, quae est gratia. Et quo ad mensuram remunerationis quae est supra: de qua Rom. 8, Non sunt condignae passionis hujus temporis. Quo ad opera non facta ex conventionem operantis cum operariis ex denario diurno, detur ex justitia. Quaeritur et de hoc quod dicit, Et hos quidem judicatos arguite. Glossa, scilicet et damnatos. Contra. Nullius videtur esse utilitatis argutio damnatorum. Responsio, Licet argutio non valeat eis, valet tamen aliis. Unde ipsi sunt arguendi, ne alii imitentur ipsos. Deo gratias. Qui est benedictus in saecula.

EXPOSITIO I. SUPER APOCALYPSIM

PROLOGUS.

« Vidit Jacob in somnis scalam stantem super
« terram, et cacumen ejus tangens caelum, et Angelos
« Dei ascendentes et descendentes per eam, et Domi-
« num innixum scalae, » Gen. 28. Quatuor sunt causae
hujus operis: scilicet efficiens, materialis, formalis,
finalis: et istae quatuor causae tanguntur in prae-
dicta auctoritate satis manifeste. Causa efficiens est
auctor Joannes qui significatur per Jacob, tum propter
nominis sui interpretationem, tum propter actuum
ejus praefigurationem. Interpretatur enim Jacob
luctator, vel supplantator; et beatus Joannes cum
mundo et carne luctando, luctam aggressus sup-
plantavit utrumque et sub planta pedis calcavit,
juxta illud Nahum 3, Intra in lutum, et calca su-
bigens, tene laterem: per lutum accipitur mundus
immundus et foetidus, quem multi tantum de foris
aspicientes, non intus intrantes, amplectuntur et
osculantur, et ideo merito sordidantur, secundum
illud Thren. 4, Filii Sion inclyti, et amieti auro
primo, quomodo reputati sunt in vasa testea. Et
infra, Qui vescebantur voluptuose amplexati sunt
stercora. Glossa, relictis caelestibus curantes terrena;
et ideo similes sunt porcis, sive suis, quae in
volutabro luti: magisquam in speciebus aromaticis
delicias quaerunt et sentiunt. Sed beatus Joannes
volens se immaculatum custodire ab hoc saeculo,
intravit in ipsum, interiora ejus diligenter aspiciens,
et ideo calcans et despiciens fugit ipsum, implens
illud Nahum 3, Omnis qui viderit te, resiliet a
te. Numquid intraverat in lutum quando dixit,
Quoniam quod est in mundo est concupiscentia carnis
et concupiscentia oculorum et superbia vitae. 1
Joan. 2. Et iterum quando dixit, eadem 3, Mundus
totus in maligno positus est? Per laterem, qui de
terra fit, intelligitur caro de terra plasmata, quae
ad modum lateris, quanto plus lavatur et excolitur,
tanto immundior efficitur: lutum ergo omnino cal-
candum est, et mundus omnino spernendus. Sed
lateri subjiciendus et tenendus est, et caro per
opera poenitentiae subjicienda est, ne lasciviat, et
subsidio necessario tenenda, ne deficiat. Unde Eccl.
33. Cibaria et virga, et onus asino. Panis, et di-
sciplina et opus servo et corpori: panis ne deficiat;
disciplina ne lasciviat, opus ut perficiat. Item Jacob
dicitur dilectus Dei inter patriarchas, sic Joannes
inter Apostolos. Item Jacob delusit sapienter Laban,
et tandem eum fugit, et filias ejus secum duxit;
sic beatus Joannes mundum fugiens, filias ejus; id

est animas peccatrices, secum ad Ecclesiam duxit,
quem cum insequeretur et persequeretur mundus,
auxiliante Domino, nihil adversus eum potuit: sic
etiam nec Laban adversus Jacob, qui iram fratris
sui Esau fugiens, de terra sua exivit in Mesopota-
miam, ubi post multos labores, Rachel amplexus
promeruit: sic et beatus Joannes propter iram Do-
mitiani de terra sua in Pathmos exulavit, ubi post
multas angustias et labores meruit caelestia subli-
mius et clarius contemplari. Hoc est quod legitur
Sap. 10: haec, id est sapientia, iram profugit fra-
tris, id est Domitiani pro Esau designati, justum,
idest beatum Joannem per Jacob figuratum, deduxit
per vias rectas, quae sunt carnis integritas,
spiritus puritas, mundi paupertas: deduxit inquam
in exilium, et ostendit illi regnum Dei, factum mi-
litis et triumphantis Ecclesiae ei revelavit.

Quae est materia hujus libri, quae tangitur in
praedicta auctoritate ubi dicitur: Vidit scalam, per
quam significatur Ecclesia. Duo latera scalae, duae
sunt partes Ecclesiae militantis in terra et trium-
phantis in caelo: et hoc est quod dicitur, scilicet
quod scala, stans super terram, tangebatur caelum.
Vel certe ideo dicit scalam super terram stare, quia
utraq; pars Ecclesiae elevatur a terra in caelum.
Unde Isa. 53, oculi ejus, idest Ecclesiae, terram
cernunt de longe. Et bene dicitur scala stans, id
est recta, non declinans ad dexteram prosperitatis,
vel sinistram adversitatis. Vel ideo stare dicitur,
quia caelestia tantum desiderans, sursum mentis
intentione erigitur. Unde dicit quod cacumen ejus
tangit caelum: hoc est, quod legitur Judith 7, sci-
licet quod ipsa fecit sibi secretum cubiculum ad
adorandum, et medium, in superioribus domus
suae. Cacumen ergo, utraq; pars Ecclesiae, tangit
caelum, militans spei erectione et desiderii fervore;
triumphans rei adeptione et manifesta contempla-
tione. De hoc dicitur Oseae 9, In cacumine vidi
patres eorum, ipsi autem intraverunt ad Beelphegor
et alienati sunt in confusione et facti sunt abomi-
nabiles sicut ea quae dilexerunt. Per scalam igitur
designatur materia hujus libri, in qua sunt septem
gradus, quia septem sunt partes hujus libri, scilicet
septem visiones, ut infra patebit. Forma tangitur ubi
dicitur, quod Jacob vidit scalam stantem et Angelos
ascendentes et descendentes per eam. De quibus
multa dicit Joannes: scilicet quomodo ei apparue-
runt et de multis instruxerunt, licet per Angelos
principes septem Ecclesiarum, id est episcopi desi-
gnentur, sicut dicitur in ipso textu; de quibus hic

multa dicuntur. Forma vero libri et modus agendi idem est, qui aenigmaticus et valde obscurus. Totus aenigmaticus est, et plenus figuris, et obscurus valde: propter quod in somnis dicitur Joannem vidisse quod vidit, licet et per hoc notetur quod in excessu mentis et spiritu hanc viderit prophetiam. Unde in primo cap. dicitur: Fui in spiritu in dominico die, et audiui post me vocem magnam. Et bene per somnium, hujus excessus mentis intelligitur: quia sopitis sensibus ad exteriora, videt anima interiora; et posteriorum oblita, extendit se ad anteriora. Notandum etiam per hoc, quod in somnis viderit, quod in illo excessu viderit rerum imagines, quas intellectas postmodum declaravit, sicut in somnis primo videntur visiones, et postea dicitur earum interpretatio. Per hoc autem ostenditur quod scala caelum tangebatur, et quod in caelo fuit haec visio, et revelatio facta ejusdem. Ut vere dicatur quod caro et sanguis non revelavit ei, sed Pater ejus qui in caelis est. Nam tota Trinitas hanc visionem revelavit Christo homini, Christus Angelo, Angelus Joanni, Joannes Ecclesiis, ut dicitur in prologo. Item forma sive modus agendi tangitur propter hoc quod dicitur vidisse Angelos ascendentes et descendentes. Ascendebant siquidem quando alta et profunda subministrabant. Descendebant quando leviora monstrabant. Vel certe ascendebant, quando eum de statu Ecclesiae triumphantis docebant. Descendebant quando de statu militantis eum instruebant. Vel ascendebant quando sanctorum praemia declarabant. Descendebant quando reproborum supplicia ostendebant. Vel si per Angelos episcopi designentur Ecclesiarum, ut tactum est, tunc Angeli ascendebant quando in bona vita proficiebant. Descendebant quando deficiebant. Finis libri notatur per hoc quod sequitur in auctoritate, Et Deum innixum scalae. Ad hoc enim scriptus est liber, et hic est finis ejus, ut credentes quae in eo scripta sunt, et custodientes, Deum videant, qui est vita aeterna. Unde Joan. 21: Haec autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus. Et ut nemo posset timere ne scalam istam ascendere valeret, ideo dicitur Dominus innixus scalae, quasi paratus trahere ad se, et juvare ascendentes per scalam. Unde infra 4 cap. dicitur: Quia Joannes vidit ostium apertum in caelo, et audivit vocem dicentem sibi, ascende huc, et ostendam tibi quae oportet fieri cito post haec. Ideo dicitur, quod Job, 56, annunciat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere. Non debet igitur aliquis timere laborem ascensionis, sed porrigere manus Domino, qui scalae innititur ut eum trahat, et iterum trahet eum. Quia ipse dicit Joan. 12, Ego si exaltatus fuero a terra, omnia ad me ipsum traham. Ecce Dominus exaltatus est, quia innixus scalae. Trahe nos ergo post te, in odorem unguentorum tuorum curremus. Ecce habemus quatuor: scilicet Joannes. Quae materia scilicet status Ecclesiae. Quae forma, sive quis modus agendi, quia brevis est in verbis, multus in sententiis. Quis finis, sive utilitas, ut scilicet credamus, et credentes vitam aeternam habeamus. Intentio vero auctoris est, monere ad patientiam tribulationum, et eliminare errores, qui in ejus absentia pullularunt in Asia. Praemittitur autem huic libro prologus magistralis, in quo fere omnia, quae diximus, breviter praelibantur. Et dividitur in quatuor partes. In

prima parte tangitur materia libri, idest status Ecclesiae praesens pariter et futurus, quem Christus revelavit Joanni, et Joannes episcopis, ut eos animaret ad patientiam tribulationum, quae cito transeunt, et ad praemium perducunt aeternum. Unde Act. 14, Per multas tribulationes etc. 2 Corinth. 4, Hoc momentaneum etc. In secunda parte praesens opus commendatur a prophetia, quae praefertur aliis prophetis, propter auctoritatem mittentis, deferentis, recipientis: propter quod auditores benivoli redduntur. Et haec pars incipit ibi, « Ideo « liber iste. » In tertia determinatur, quo genere visionis viderit ista Joannes; utrum scilicet corporali, vel spirituali, vel intellectuali. Et dicitur quod intellectuali. Et haec pars incipit ibi, « Cum autem etc. » In quarta redditur ratio ubi et quare et quando et quibus viderit istas visiones Joannes. Et haec pars incipit ibi, « Vidit autem Joannes. » In quinta quasi recapitulando breviter tangitur, quis auctor, quae materia, quis modus agendi, quis finis. Et haec pars incipit ibi, « Scribit autem « Joannes, » septem Ecclesiis. Dicit ergo, Omnes qui pie etc. 2 ad Timoth. 3. Littera plana est usque ibi, « Revelavit autem tota Trinitas Christo « homini, » Ergo aliquid fuit velatum: quod non solum falsum, immo nefarium et haereticum est. Quia Christus homo etiam humana scientia omnia scivit ex quo fuit. Sed dicimus quod ideo dicitur Trinitas revelasse Christo homini, quia Christus homo hoc scivit a sancta Trinitate. Sed eadem ratione potest dici quod Deus Pater hoc revelavit Filio, et Filius Spiritui sancto. Quia quicquid scit Filius scit a Patre, et quicquid scit Spiritus sanctus scit a Filio. Ad haec dicimus, quod non est simile: quia Filius et Spiritus sanctus omnia ex se, licet non a se; sed Christus homo nec a se nec ex se scit omnia, sed a sancta Trinitate, quae illi non per essentiam sed per gratiam dedit omnium scientiam, quae aliis prophetis excellentior est. Contra: super principium Danielis dicit Hieronymus quod nullus propheta tam aperte scripsit de Christo ut Daniel: quia et tempus ejus in adventus notat et annos et reges per ordinem enumerat et signa manifesta praedicat. Item in principio super Isa. dicit Hieronymus quod Isaia non tam propheta quam evangelista dicendus est, qui ita liquide de Christo loquitur, ut magis narrare praeterita, quam praedicere futura videatur. Item in prologo psalmorum dicitur, David eximius prophetarum. Item super Zacharia dicit super quamdam Glossam, quod Zacharias est eximius prophetarum. Item super illud Num. 12, Si quis fuerit inter vos etc. dicit Glossa Moyses omnibus prophetis veteris Testamenti praestantior est. Solutio Quilibet istorum potest dici eximius, sive praestantior, diversis respectibus. Elias quo ad vitae austeritatem, et liberam increpationem. David vero quo ad regiam dignitatem et mentis humilitatem et Christi de ipso nascituri promissionem. Isaia quo ad vocationis gentium et incarnationis Christi apertionem. Daniel quo ad temporis incarnationis et passionis determinationem. Moyses quo ad Dei familiaritatem, et praeceptorum Dei certam promulgationem. Zacharias quo ad templi aedificationem, ad quam populum strenue invitavit. Joannes vero quo ad visionis profunditatem, et prophetiae multipliciter, ut dicitur in prologo, et mittentis et deferentis et susipientis auctoritatem sicut vidit Pharaon spicas, et Moyses rubum ardere.

Ergo Moyses vidit visione imaginaria rubum ardere: quod est contra Hieronymum et alios expositores: ergo de duabus visionibus facta fuit mentio. Et hic exemplificat de utroque: de imaginaria cum dicitur, Sicut Pharaon vidit spicas: de corporali, et Moyses rubum ardere.

CAPUT I.

« Apocalypsis Jesu Christi etc. » Liber iste dividitur principaliter in duas partes. Prima continet primum capitulum tantum, et subdividitur in tres partes. Primo ponitur prooemium, in quo commendatur hoc opus dupliciter. Primo ab auctoritate mittentis, idest Trinitatis, et Christi deferentis scilicet Angeli; suscipientis, scilicet Joannis et septem episcoporum Asiae. Secundo ab utilitate, ibi, « Beatus qui legit. » In secunda parte ponit salutationem ubi captatur benevolentia auditorum, ibi, « Joannes septem Ecclesiis. » Et in tertia determinat auctor quando, et ubi, et quid, et quare scripsit hunc librum, ibi, « Ego Joannes etc. » Dicit ergo, « Apocalypsis, » idest revelatio Christi Jesu effective vel materialiter, idest a Christo Jesu, et de Christo Jesu facta haec est, supple non a me, nec de me. Immo in hoc vitat Joannes arrogantiam, quia non suam, sed Christi Jesu dicit Apocalypsim. Vae ergo prophetis, qui prophetabant de cordibus suis mendaciter. Unde ad Jerusalem dicitur Jerem. 25, Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, et decipiunt vos. Visionem enim cordis sui loquuntur non de ore Dei. Et infra: non mittebam prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et prophetabant. Ut ergo a talibus Joannes se sequestraret, ait, « Apocalypsis Christi Jesu, » non mea. Sed ne putares quod Christus Jesus a se habuerit hanc revelationem, addit, « Quam dedit, » gratis, ut nihil debens illi id est Christo Jesu, secundum quod homo est Deus Pater. Unde Matth. 11, Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et Joan. 7, Mea doctrina, non est mea, sed ejus etc. vel potius Deus Trinitas. Sed ad quid dedit? « Palam facere, » non abscondere sicut servus nequam qui abscondit pecuniam Domini sui, Matth. 25. Et ideo maledictus. Proverb. 11, Qui abscondit frumentum etc. Sed contra: haec revelatio data est in figuris, non ergo palam. Solutio. Joanni palam facta est, qui universitatem rerum mentis intellectu, Deo revelante conspexit, et etiam in figuras vidit. Quarum significationem aliis in parte revelavit, et non omnia ne vilesceret prophetia. Sed quibus? « servis suis » idest fidelibus humilibus, non Judaeis, vel prophetis superbis. Matth. 11, Confiteor etc. Ideo autem servis facta est revelatio, quia ipsos oportebat et oportet pati tribulationes, ut dicit Glossa. Et ideo fit eis revelatio, ut exemplo Christi et Apostolorum levius fiat eis pondus tribulationem. Apoc. Dico de iis « quae oportet fieri cito » scilicet de tribulationibus quas oportet fieri, idest inevitabile est quod fiant; quas oportet et utile est ut fiant. Ubi dicit Glossa: Inevitabile siquidem est homini quin fiant. Matth. 18, Necessesse est ut veniant scandala. Item utile est ut fiant, quia muniunt. Exod. 14, Erat enim murus quasi aqua ad dexteram eorum et laevam. Item quia via sunt ad caelos. Act. 14, per multas tribulationes etc. Item quia accelerant. Psal. Multiplicatae sunt etc. Item quia sunt pretium quo emitur regnum Matth. Beati qui persecutio-

nem etc. Et cito dicit. Nam tribulationes Ecclesiae jam inceperant. Sed quia non solum de tribulationibus facta est revelatio, sed dupliciter de praemiis futuris, ideo cito dicit, quia omne tempus breve est respectu aeternitatis. Unde Psalmus. Mille anni tamquam dies hesternae etc. August. Breve est quicquid fine clauditur. Per hoc ergo quod dicit, « Oportet et cito, » animat Joannes servos Christi ad patientiam, ut non solum aequanimiter, sed et libenter et letanter sustineant tribulationes quae cito finientur et ad praemia aeterna perducunt. Propter hoc dicit Psalm. Laetati sumus pro diebus etc. Act. 5, Ibant Apostoli etc. « Et significavit, » quasi dicat: Hanc Apocalypsim dedit Deus Jesu Christo palam facere servis suis. Et ipse Jesus Christus significavit, idest signis ostendit, ut dicit Glossa. Hanc visionem mittens, « Per Angelum suum, » cui Christus revelavit, « Servo suo Joanni, » quasi speciali amico, qui aliis conservis suis manifestaret. Nota: Christus virgo, Angelum virginem, Joanni virgini mittit. Objicitur autem de illa Glossa: significavit, idest per signa ostendit. Quia per hoc videtur quod haec visio fuerit imaginaria, quod est contra prologum. Solutio. Multi credunt quod fuerit imaginaria, nec curant de prologo, quia est magistralis. Sed potest dici quod in veritate haec visio fuit intellectualis. Quia Joannes vidit rerum veritatem sine velamine figurarum; sed postea ostensae sunt ei figurae quibus velaret ea quae viderat, ut malis velata occultarentur et bonis exercitium daretur studendi, et sic per studium inventum gratus haberetur et firmitus teneretur. Et nota quod Angelus iste qui missus est ad Joannem spiritus creatus fuit, qui aliquando loquitur in persona Christi, ut ibi, « Ego sum alpha et omega. » Aliquando in persona sui ut ibi: « Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et frater tuus. » Ultro: sicut nuntius deferens verba alienjus principis, aliquando loquitur in persona Domini sui, aliquando in persona sua. Vel sic lege literam. Et significavit Deus Pater, pater scilicet mittens, « Per Angelum suum, » scilicet Christum qui est Angelus magni consilii sibi consubstantialis, ut dicit Glossa, « Servo suo Joanni, » typum Ecclesiae gerenti. Et merito; quia ille, scilicet Joannes, « Testimonium perhibuit verbo Dei, » idest Christo, quod scilicet esset verus Deus ab aeterno. In principio evangelii sui ubi dixit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum etc. Sed contra: prius vidit et scripsit Apocalypsim quam evangelium. Solutio. Prius praedicavit evangelium et postea scripsit. Et etiam perhibuit « Testimonium Jesu Christi, » idest de Jesu Christo, quod scilicet esset verus homo, ubi dixit: Verbum caro factum est. Ecce integrum et verum testimonium. Sed ne putaret aliquis quod de auditu et non visu esset testimonium ejus, et ideo minus sufficiens; ideo addit, « In iis quaecumque vidit, » oculis mentis et oculis carnis. Unde Joan. 22, Ille est discipulus ille qui testimonium perhibet de iis et scripsit haec, et scimus quia verum est testimonium ejus. Item Joan. 19, Qui vidit testimonium perhibuit. Item 1 Joan. 1, Quod fuit ab initio, quod vidimus et audivimus et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae nuntiavimus vobis. « Beatus qui legit. » Ille commendatur opus ab utilitate, quam consequetur qui conservat hanc prophetiam. Unde dicit: Beatus jam beatitudine spei, et tandem

beatitudine rei. « Qui legit, » per se. « Et qui audit, » ab alio. Hic enim duplici modo acquiritur scientia: scilicet per inventionem studendo, aut per doctrinam audiendo, ut dicit Philosophus. De primo dicitur Proverb. 5, Beatus qui audit. « Verba prophetiae hujus, » quae singula sunt plena mysteriis et sunt verba salutis et vitae. Unde Joan. 6, ait Petrus ad Dominum: Domine ad quem ibimus? verba vitae habes. Sed quia non sufficit legere et audire, nisi fiat quod legitur et auditur, sicut dicitur ad Rom. 2, Non auditores justii sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur; ideo addit, « Et servat ea quae in » ea scripta sunt, » corde retinendo et opere implendo. Unde Glossa, Et illi soli beati qui audiunt ut mente recondant, mente recondunt opere ut compleant, ut vitam aeternam possideant. Hinc est quod dicitur Luc. 10, Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. Beatus qui legit studendo, et qui audit obediendo et servat credendo et timendo. Unde Glossa: servat qui fidem Christi et Ecclesiae non violat, et timet minata et quaerit promissa. Et revera legenda sunt et audienda et servanda verba prophetiae hujus, « Tempus enim » prope est, » quo tribulationes finient et praemia reddentur: scilicet tempus mortis cujuslibet vel tempus judicii, quando unusquisque recipiet mercedem suam, quam meruerit. Jac. 4, Ecce judex ante januam assistit. Sophoniae 4, Juxta est dies Domini magna. Glossa dicit hic. Tempus prope est, quia nec longa laboris mora et praemia vicina. Eccles. Benedictio Domini in mercedem justii festinat. Vel omnes qui legunt alios docendo et audiunt ascultando. Et dicit, audiunt, pluraliter, quia plures possunt unum audire docentem « et servat » memoriter retinendo. De hoc Eccles. 24, Qui audit me etc. Sequitur.

« Joannes septem Ecclesiis quae sunt etc. » Haec est secunda pars capituli, sive prooemii, ubi ponitur salutatio. Et ostenditur quis salutet et qui salutantur et cujusmodi salus optetur. Salutatur Joannes. Salutantur septem Ecclesiae Asiae. Optatur salus quae est a Christo Jesu, quam commendat Joannes a misericordia. Et ideo interserit de primo adventu, in quo maxime apparuit ejus misericordia. Denique commendat eum a justitia. Unde interserit de secundo adventu, ubi apparebit ejus justitia. Et nota quod est duplex Asia, ut dicitur in Glossa: Major scilicet quae continet tertiam partem mundi. Et Minor, quae est quaedam pars majoris, quae continent septem civitates: scilicet Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Thyatiram, Sardim, Philadelphiam, Laodiciam. Inter quas Ephesus erat metropolis. In hac minori Asia primo praedicavit Paulus, sed post divisionem Apostolorum obtinuit eam Joannes et praedicavit ibi. Et per illas septem Ecclesias intelliguntur universae mundi Ecclesiae. Tum propter numerum septenarium qui est numerus universalitatis. Quia omne tempus, septem diebus agitur quo regitur Ecclesia. Tum propter ternarium numerum animae et quaternarium corporis: vel quia in fide trinitatis fundatae sunt omnes Ecclesiae per quatuor partes mundi fundatae vel diffusae. Vel propter septiformem gratiam Spiritus sancti, quo illustrantur omnes Ecclesiae. Dicit ergo: Joannes cui haec Dominus revelavit per Angelum, septem Ecclesiis Asiae specialiter et in eis omnibus aliis generaliter, optat salutem dicens, « Gratia, » idest peccatorum remissio, « Et pax, » idest ad Dominum reconcilia-

tio. Vel gratia, idest informatio virtutum, « Et pax, » idest tranquillitas mentis et quies a vitiis. Vel gratia triplex, scilicet operans cooperans et consumens. De qua 1 Corinth. 15, Gratia Dei sum id quod sum et gratia ejus in me vacua non fuit, sed gratia ejus in me semper manet. Et pax triplex, temporis pectoris aeternitatis vobis sit, vel detur, « Ab eo qui est, » aeternaliter, idest a Filio cujus nomen est « Qui est. » Exod. 3, Et hoc dicitur contra Judaeos qui dicunt ipsum non esse, sed mortuum, « Et qui erat, » apud Patrem antequam mundus fieret. Contra Arianos qui dicunt ipsum non fuisse ab aeterno. « Et qui venturus est, » ad judicium, redditurus cuilibet juxta meritum suum, contra quosdam Manicheos, qui dicunt judicium jam factum vel contra Sadduceeos qui dicunt animas perire cum corpore et non fieri judicium. « Et a » septem spiritibus, » idest a Spiritu sancto qui est unus in natura, sed septuplex in gratia: unde Sapient. 7, Est enim in illa spiritus intelligentiae, spiritus unicus, sed multiplex, unicus virtute naturae, multiplex gratiarum distributione. « Qui in » conspectu throni ejus sunt, » idest quem spiritum septiformem et unum conspiciunt incessanter. Throni ejus, idest Angeli sancti in quibus sedet et judicat. 1 Petr. 1, Spiritu sancto misso de caelo in quem desiderant Angeli prospicere. Vel per septem spiritus intelligitur universitas Angelorum. Tob. 11, Ego sum Raphael Angelus unus ex septem spiritibus qui astamus ante Deum. Et super hoc orta est quaestio, quare non fiat hic mentio de Patre, cum solum optet ei salutem a Christo, de cujus divinitate praemisit cum dicit, « Ab eo qui est. » Et de aeternitate cum dixit, « Qui erat, » Et de potestate cum dixit, « Qui venturus est. » Et de dignitate cum dixit, « Et a septem spiritibus qui in » conspectu throni ejus sunt, » idest qui assistunt ei, ut ministri ejus. Dan. 7, Millia millium ministrabant ei. Postea subjungit de ejus humanitate, « Et » a Jesu Christo qui est testis fidelis, » idest qui fidele testimonium perhibuit mundo de Patre et de seipso. Joan. 18, Ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Vel testis fidelis, quia veritatem quam verbis docuit operibus approbavit. Joan. 5, Opera quae ego facio testimonium perhibent de me. Vel testis fidelis, quia sine acceptione personarum viam Dei in veritate docuit, Matth. 23. Vel testis fidelis, quia in die judicii verum testimonium de omnibus dabit. Jerem. 19, Ego sum judex et testis. Psalm. Et testis in caelo fidelis. Vide ergo ut habeas bonam conscientiam, quia testis non poterit corrumpi vel seduci. Proverb. 6, Furor et zelus etc. Isa. 55, Ecce testem populis dedi eum etc. « Et primogenitus mortuorum, » idest primus inter mortuos ad immortalitatem resurgens non tempore, sed causalitate et dignitate. Nam si quidam ante ipsum suscitati fuerunt a morte, non tamen resurrexerunt proprie, quia iterum obierunt: sed Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, Rom. 6. Similiter credimus de illis qui cum Domino resurrexerunt, quia vera fuit eorum resurrectio, nec iterum obierunt in corpore et anima, sed cum Christo ascenderunt. Quid ergo dicitur hic Christus primogenitus mortuorum, cum illi dicantur in die Parasceves resurrexisse? sicut enim dicitur Matth. 26, Multa corpora sanctorum, qui dormierant resurrexerunt. Sed dicendum, quod hoc fuit, cum in die

dominica resurrexit. Unde ibidem dicitur statim, Et exeuntes de monumentis venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis. Dicitur autem primogenitus mortuorum, quia mortui cum resurgunt quodammodo generantur ad immortalitatem. • Et « princeps regum terrae, » idest terrenarum potestatum, permittens eos dominari ad bonorum utilitatem, potens remove quando voluerit, ut dicit Glossa. Et qui modo judicant alios et eosdem in futuro judicabunt. Sapient. 6, Audite reges et intelligite, discite iudices finium terrae: praebete aures qui continetis multitudines et placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est a Domino potestas vobis et virtus ab Altissimo qui interrogabit opera vestra et cogitationes scrutabitur, quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem justitiae vel regum terrae, idest sanctorum regentium Ecclesiam, Unde « Qui dilexit « nos, » vivens, « Et lavit nos, » moriens, « A « peccatis nostris, » quae sordidant animam. « In « sanguine suo, » non hircorum aut taurorum, sed suo proprio, quem pro nobis fudit, ex quo baptismum mundandi a peccatis suscepit: hoc fecit ex solo amore quo nos dilexit. Jerem. 31, Charitate perpetua dilexi te; ideo attraxi te. Eccles. 29, Gratiam fidejussoris etc. • Et fecit nos. • Joannes connumerat se ut auditores attrahat ad amorem. • Regnum, » idest tales in quibus regnet et habitet, • Et sacerdotes, » idest vos sacrificatores. 1 Petr. 2, Vos estis genus electum etc. Vel regnum, idest potentes reges qui regere possunt et reprimere motus illicitos. Et sacerdotes, idest sanctos nos ipsos Domino immolantes. Juxta illud ad Rom. 12, Obsecro vos itaque fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra etc. Fecit inquam Deo, idest sibi qui est Deus, et Patri suo, a quo habet quicquid habet. Vel et ponitur expositive pro idem. Et est sensus « Deo et Patri suo, » idest Deo qui est pater suus, vel qui est Deus suus et pater suus. Dominus per creationem ipsius hominis, Pater per generationem ipsius Dei. Joan. 20, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum etc. Hoc modo ponitur, et, copulative non expositive, et est melior expositio, quia sic ostenditur utraque natura in Christo. Et cum tot et tanta fecerit nobis et tantus et talis sit: Ideo « Ipsi gloria, » et laus quo ad bonos, • Et imperium, » 1 potestas quo ad malos, • In saecula, » consecutiva, « saeculorum, » idest in perpetuum, • Amen, » idest vere vel ita sit, vel verum est, 1 Timoth. 6, Cui est honor et gloria et imperium in sempiternum, amen. Vel gloria in se et super creaturis imperium, quia omnia potest semper. • Et ecce « venit etc. » Ille loquitur Joannes de secundo adventu Christi, ut qui pro amore primi adventus noluerunt peccata dimittere, saltem dimittant timore secundi, juxta illud Gregorii, Saltem misericordiam revocantis debemus erubescere si ejus justitiam nolimus formidare, qui tanto in probitate contemnitur, quanto amplius non cessat revocare. Et quia omne tempus breve est, utitur adverbio demonstrativo et verbo praesenti dicens, « Ecce venit, » idest cito veniet ad iudicium Christus. • Cum nubibus, » sicut ascendit Actuum 1, Quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum etc. Danielis 7, Ecce in nubibus caeli quasi filius hominis veniebat: Vel cum nubibus, idest cum scientiis volantibus per contemplationem, pluentibus per praedicationem, pro-

tegentibus ab ira Dei per suam intercessionem, coruscantibus per bonam operationem. De istis nubibus dicitur Isa. 60, Qui sunt isti qui ut nubes volant? et cum istis venit Dominus ad iudicium. Isa. 3, Veniet cum senibus populi sui et principibus ejus. Deuteron. 35, Apparuit de monte Pharan et cum eo sanctorum millia. Vel dicitur venturus cum nubibus, quia in carne veniet, quae dicitur nubes. Isa. 21, In qua tonabit disceptando et sententiando. 1 Regum 2, Dominum formidabunt adversarii ejus et super ipsos in caelis tonabit. Job 26, Cum vix parvam stillam sermonum ejus audiverimus, quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri? Item coruscabit occulta cordium manifestando. 1 Corinth. 4, Veniet Dominus qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium. Dan. 7, Iudicium sedit et libri aperti sunt. Item pluet aeterna supplicia infligendo. Psalmus: pluet super peccatores laqueos etc. Vel secundum Glossam, In nubibus intelligitur multiplex Christi clementia in qua veniet ad iudicium: bonis praestans refrigerium et illuminationem, malis vero timorem et obscuritatem, « Et videbit eum omnis « oculus, » tam bonus quam malus. Boni videbunt ad gloriam. Isa. 35, Regem in decore suo videbunt. Mali autem ad poenam suam. Sap. 5, videntes turbabuntur timore horribili. Boni videbunt humanitatem et divinitatem, mali autem solam humanitatem. Isa. 27, Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Sed si omnis oculus videbunt eum, quod bene credi potest, tamen non cognoscent eum. Si aliter viderent, cognoscerent suum damnum et dolerent, et sic haberent poenam materiale, quod non est verum. Vel potest dici, « Videbit eum omnis oculus, » qui habuit hic usum liberi arbitrii. • Et « qui eum pupugerunt, » crucifixerunt, procurando ut Judaei, imperando ut Pilatus, faciendo ut gentiles, per causam ut peccatores. Zach. 12, Aspicient ad me quem confixerunt. Job 19, Videbunt in quem transfixerunt: hi videbunt eum, ut dicit Glossa, ut magis crucientur, « Et tunc plangent se « super eum, » quasi confracti et collisi ex casu super lapidem. Vel super eum plangent, idest dolebunt respicientes gloriam eorum qui fundati sunt super eum: quia non tantum dolebunt de ipso tormento inferni, quantum de amissione talis consortii. Et ostendit qui sunt illi qui se plangent sibi soli imputantes. • Omnes tribus terrae, » idest omnes terreni qui plus dilexerunt terram quam caelum, • Etiam amen, » confirmatio est praedictorum. Et confirmat hoc Joannes duplici adverbio: hebraico scilicet et graeco. Quia hoc debent credere tam Judaei quam gentiles et qui ex iis processerunt, scilicet christiani. Et ut melius credatur quod dictum est de Christo, indicavit Joannes Christum de se ipso loquentem: unde subdit, « Ego sum « alpha et omega. » In alphabeto graecorum primo ponitur alpha, ultimo ponitur omega in fine: quasi diceret: Ego sum primus et ultimus: unde expositio. • Principium et finis, dicit Dominus Deus. • Principium a quo omnia oriuntur. Finis ad quem omnia ordinantur. • Qui est, » aeternaliter, • Et qui erat, » aeternaliter, • Qui venturus est, » judicare poter. Omnipotens, idest omnia et omnimodo potens, quia nec impediri, nec cogi potest ejus potentia. Et bene adjungitur ei quod dicitur Venturus est, omnipotens. Quia nondum ostendit suam potentiam, sed in futuro ostendet. Psalmus, Cognosceatur Do-

minus iudicia faciens. Beatus qui nunc ignoratur injuriam patiens.

« Ego Joannes frater vester etc. » Haec est tertia pars capituli; in qua tria fiunt. Primo praecipitur Joanni ut scribat quae vidit. Secundo ostenduntur septem candelabra aurea et in medio filius hominis. Tertio ostendit quomodo se habuerit ad visionem, quia scilicet cecidit. Ut autem melius credatur ipsi, commendat se a quatuor: scilicet primo a nomine et re nominis cum dicit se esse Joannem. Secundo a loco cum dicit se fuisse in Pathmos insula, quasi exulem. Tertio a causa cum dicit hoc sibi factum propter testimonium Jesu. Quarto a tempore cum dicit, se fuisse in spiritu in Dominica die. Quia ergo liber iste totus est de revelationibus seu visionibus, in quibus non est credendum omni spiritui; ideo confirmans visionem suam auctoritate nominis sui quod erat authenticum, dicit: « Ego » Joannes, » electus a Domino in discipulum plus dilectus ceteris, Virgo virginis matris Domini custos qui supra pectus Domini in coena recubui. Haec enim omnia per sui nominis expressionem innuit. Frater vester non natura tantum, sed gratia, non carne sed fide. Matth. 24, Omnes vos fratres estis: et licet esset praelatus, vocat se fratrem causa humilitatis. Eccles. 52, Rectorem te posuerunt etc. « Et particeps in tribulatione, » idest patienter sustinens easdem tribulationes quas et vos « Et regno, » quia per tribulationes pervenitur ad regnum. Actuum 14, Per multas tribulationes etc. 2 Corinth. 1, Sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. 2 Timoth. 2, Fidelis sermo: nam si commorimur et convivemus, si sustinemus et conregnabimus. Et quia non omnis patientia ducit ad regnum, sed tantum illa quae propter Christum et in charitate Christi est; et ideo addit, « Et patientia in Christo Jesu, » idest propter Christum Jesum et in charitate Christi. 1 Petr. 4, Nemo vestrum patiatut quasi homicida, aut quasi fur aut maledicus, aut malorum appetitor: si autem ut christianus, non erubescat: glorificet autem Christum in isto nomine. Vel patientia in Christo Jesu: quasi dicat: per hoc habuimus ego et vos patientiam, quia fuimus in Christo Jesu qui fuit vobis exemplum patientiae. Unde Glossa, Frater noster unitate fidei et propter illam fidem tribulatus: propter quod ad regnum pervenire patienter sustinete, habendo Christum in omnibus exemplum. « Fui » in insula quae vocatur Pathmos, » missus a Domitiano in exilium: et est locus remotus a frequentia hominum; et ideo magis aptus ad contemplationem. Osee 2, Ducam eam in solitudinem et ibi loquar ad cor ejus. Forte diceret aliquis. Hoc fuit propter culpam tuam. Non est verum. Sed propter verbum Dei, quod praedicabam. Et testimonium Jesu, hoc est quod de Jesu reddebam. Duplex natura Christi innuitur hic: divina cum dicit, verbum Dei. Humana cum dicit Jesu. Quid autem fecerit ibi Joannes vel quomodo fuerit ibi, subjungit, « Fui » in spiritu, » idest in excessu mentis: ubi anima sopitis sensibus exterioribus, et quodammodo a corpore separata, potest elevari ad conspicienda caelestia, « In dominica die, » quae est tempus aptum contemplationi, quia tunc debet cessare homo ab opere exteriori et vacare orationi et contemplationi, et propter hoc instituta sunt festa Glossa, Solet rerum qualitas ex tempore notari. Abraham in fervore fidei, Gen. 18, In meridie Angelos vidit Loth

in perditione Sodomae in vespere, Gen. 19, Adam post meridiem vocem audivit Domini. Salomon non servaturus sapientiam nocte suscepit, 4 Regum 2. Ad significandum igitur quod Joannes omnino erat intentus contemplationi spiritualium, dicitur quod fuit in spiritu in dominica die, quando nullo modo vacaret exterioribus. Et bene per contemplationem dicitur fuisse in spiritu, quia tribulatio dilatat spiritum ad susceptionem spiritualium. Psalmus, In tribulatione dilatasti mihi. Isa. 55, Vexatio dabit intellectum. Audi Ambrosium, Per tribulationem crassatur spiritus. Nota: ex hoc quod dicitur Joannes fuisse in spiritu in dominica die, volunt quidam asserere, quod simul uno intuitu viderit Joannes omnia ista. Sed hoc non definimus; quia, ut dicit Glossa, Angelus utrumque ei conferre potuit; scilicet quod simul vel successive haec viderit. Ecce jam patent persona, locus, causa, tempus. Persona digna, locus idoneus, causa innocens, tempus conveniens. Quia quanto tempus sanctius, tanto revelationi convenientius fuit. Et quanto locus secretior, tanto contemplationi aptior. Et quanto persona dignior et causa justior, tanto Deo familiarior et divinae visioni propinquior. Sequitur, « Et audivi, » non exteriori, sed interiori aure. « Post me vocem, » idest Angeli revelationem, quae est sine strepitu. « Magnam, » manifestationem, vel significationem, vel quia de magnis. Et dicit, « Post me, » quia de futuris erat revelatio, « Tamquam tubae, » quae invitat ad bellum et vocat ad convivium, « dicentis, » vel dicentem, ut dicit Glossa. « Quae vides, » jam, et visurus es postea, « Scribe in libro, » hoc materiali, quia vox transit et Scriptura manet. Vel scribe in libro cordis. Unde Glossa, Mente reconde, « Et mitte septem Ecclesiis, » Asiae quibus ipse praeerat; vel universali Ecclesiae per illas septem significatae secundum omnem statum. Nam per Ephesum significatur primitivus status Ecclesiae. Interpretatur enim lapsus profundus, vel concilium, vel voluntas mea. Et tunc Ecclesia fuit lapsus profundus, quando omnes in passione ceciderunt. Concilium vero et voluntas Dei fuit, quando redierunt. Isa. 12, Non vocaberis ultra derelicta et terra tua non vocabitur ultra desolata, sed vocaberis voluntas mea, « Smyrna, » interpretatur canticum; et significat statum Ecclesiae, quando recepto Spiritu sancto gaudebant in tribulationibus Juxta illud Act. 5, Ibant Apostoli gaudentes. « Et Pergamus, » interpretatur divisio cornuum: et significat statum Ecclesiae, quando recepto Spiritu sancto gaudebant in divisione Apostolorum, quia tunc ventilaverunt terram cornibus. Juxta illud Psal. Exaltabuntur cornua justi. « Thyatira, » interpretatur illuminata; et significat Ecclesiam post divisionem Apostolorum, quia fuit illuminata doctrina et praedicatione eorum. Unde Psalmus, Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. 1 Machab. 7, Refulsit sol in clypeos aureos et resplenduerunt montes ab eis. « Sardis, » interpretatur principium pulchritudinis; et significat statum Ecclesiae tempore confessorum, quando convictis haereticis coepit apparere pulchritudo Ecclesiae in fide et conversatione sanctorum: unde Cant. 4, Tota pulchra es amica mea etc. « Philadelphia, » interpretatur servans vel salvans; et significat statum Ecclesiae in quo servantes praecepta et doctrinam sanctorum, salvant animas suas. Juxta illud Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. « Laodicia, » interpretatur

consummata vel tribus amabilis; et significat ultimum statum Ecclesiae tempore antichristi, quando mundus consummabitur, et tunc electi erunt amabiles Trinitati. Juxta illud Matth. Qui autem perseveraverit etc. Et hoc est quod dicitur, Mitte septem Ecclesiis per se, « Epheso. Smyrnae, Pergamo et Thyatirae, Sardis et Philadelphiae et Laodiciae, » idest universali Ecclesiae per has significatae, ut dictum est. « Et conversus sum, » a contemplatione Dei ad memoriam subditorum, « Ut viderem et intelligerem, vocem quae loquebatur mecum, » interius sine strepitu soni, ut dictum est. « Et conversus, » idest quia conversus, « Vidi septem candelabra aurea, » idest septem Ecclesias scientia lucentes et gratia pretiosas et patientia solidas, obedientia ductiles, doctrina sonoras, per septem candelabra designatas. Glossa, Si habeas vocem in ore et non opere, candelabrum es, sed non aureum. Es igitur candelabrum propter praedicationem verbi. Sed aureum propter fulgorem exempli. Matth. 5, Vos estis lux mundi: vos estis sal terrae. Luc. 12. Nemo accendit lucernam et in abscondito ponit: sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur lumen videant, « Et in medio septem candelabrorum aureorum, » idest in medio Ecclesiae, « Similem filii hominis, » idest Angelum personam Christi gerentem et in forma hominis apparentem. Juvenis non senex. Ideo dicit: « Similem filio hominis, » vel similis filii hominis. Sicut patet Joan. 1, Quasi unigeniti a Patre. Vel dicitur similis filio hominis, propter omnes defectus humanos, quos suscepit in se, praeter ignorantiam et peccatum. Hebr. 4, Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, per omnia tentatum et probatum pro similitudine absque peccato, « Vestitum podere, » idest sacerdotali veste, idest carne in qua se obtulit, et quotidie offertur Deo Patri se repraesentans. 1 Joan. 2, Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Vel ideo dicitur caro Christi poderis, idest talaris, idest longa, quia quamdiu erit Deus, erit homo. Vel poderis est Ecclesia, qua vestitur Deus. Isa. 69. Vivit Dominus, quia iis omnibus velut ornamentum vestieris. Et haec vestis protenditur usque ad talos, quia durabit usque in finem saeculi. Matth. ultimo, Vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. « Et praeinctum ad millas zona aurea, » idest castitate, sapientia et charitate. Et nota quod Daniel 10, vidit cinctum ad renes. Quia vetus Testamentum carnalia opera poenitendo restringit, novum vero etiam cogitationes. In hoc autem quod dicitur zona aurea, ostenditur quod castitas ex charitate debet esse, qualis fuit castitas prudentum virginum. Matth. 23, Quae acceptis lampadibus sumpserunt oleum charitatis. Non solum in lampadibus, scilicet in operibus, sed etiam in vasis, idest cordibus. « Caput autem ejus et capilli erant candidi tamquam lana alba et tamquam nix. » Hic describit Joannes formam sui Magistri, qui cum docebat, ut melius credatur ei qui talem Magistrum habuit. Caput inquit ejus, idest mens Christi. Et capilli, idest sancti extenuati mortificati adhaerentes Christo. Candidi tamquam lana alba, et tamquam nix, idest mundi, calidi per amorem, frigidi per timorem. Lana est calida et nix est frigida. Et ideo candor sanctorum lanae comparatur et nivi, quia debet esse conjunctus amor et timori Dei. Praeterea lana alba susceptiva

est omnium colorum: sic sancti omnium tribulationum pro Christo. Psalmus, Paratum cor meum etc. Item nix candidior omni alia creatura: unde significat gloriam immortalitatis, ad quam venit per tolerantiam tribulationum. Luc. 22, Vos estis qui permansistis mecum etc. « Oculi ejus velut flamma ignis, » idest respectu Domini inflammantes ad amorem et illuminantes ad cognitionem. Sap. 4, Gratia Dei et misericordia est in sanctos ejus et respectus in electos illius. Psalm. Oculi Domini super justos. Vel secundum Glossam, Oculi Domini sunt dona Spiritus sancti. De quibus Zachar. 3, Super lapidem unum oculi septem. Vel oculi Domini sunt spirituales viri, qui verbo et exemplo alios illuminant et inflamment ad amorem et cognitionem Dei et proximi. Matth. 5, Vos estis lux mundi. Zachar. 3, Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. « Et pedes similes aurichaleo. » Per pedes intelliguntur inferiores et minores in Ecclesia qui multum distant a capillis, tamen totum corpus sustinent Ecclesiarum temporalia procurando, unde saepe sordidantur; et ideo non auro, sed aurichaleo similes dicuntur. Vel pedes Domini sunt ultimi fideles qui erunt tempore antichristi. Nam sicut aurichaleus multis concussionibus et coneremationibus depuratur et meliorem accipit colorem, ita illi multitudine tribulationum depurabuntur et clariores efficientur. Sap. 3, Tamquam in fornace. Vel aurichaleo ideo comparantur et non auro, quia quamvis sint ejusdem meriti et virtutis sicut primitivi fuerunt, non tamen ita lucebunt miraculis sicut illi; et ideo meliores reputabuntur viliores. « Sicut in camino ardenti: » quasi dicat: Sancti ultimi erunt sicut aurichaleum decoctum in camino ardenti, quia multis gravibus tribulationibus affligentur. Matth. 24, Erit tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et primitiva Ecclesia fuit quasi aurum decoctum igne, sed ultima quasi aurichaleum in camino positum, quia major erit ultima persecutio. Isa. 54, Dicit Dominus cujus ignis in Sion, idest in primitiva Ecclesia, et caminus in Jerusalem, idest in ultima. Alia translatio habet: pedes ejus similes aurichaleo Libani: per quod ostenditur quod illa tribulatio maxime fervebit in Judaea ubi Dominus fuit crucifixus: ibi enim est mons Libani. « Et vox illius tamquam vox aquarum multarum, » idest ejus praedicatio obtinet vim aquarum, quia mundat. Joan. 13, Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Et dicitur vox aquarum multarum, propter efficaciam mundationis. Vel dicitur vox aquarum multarum, quia multi populi receperunt eam, qui aquis comparantur propter fluendi facilitatem et standi difficultatem. Infra 17, Aquas quas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt et gentes. Vel dicitur vox aquarum multarum, idest datrix gratiarum. Act. 5, Adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. « Et habebat in dextera sua stellas septem. » Septem stellae sunt septem Ecclesiarum Episcopi, idest universi praelati qui debent lucere mundo verbo et exemplo, et esse fixi in caelo, idest in Christo per fidem et spem et amorem, et apparere parvi cum tamen sint magni. Phil. 2, Simples filii Dei sine reprehensione: in medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Sicut luminaria verbum vitae continent. Baruch. 3, Stellae dede-

runt lumen in custodiis suis, idest Ecclesiis suis. Quod est contra multos qui alienis magis, quam in suis praedicant. In persona quorum dicitur Cant. 2, Posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodivi. Et laetae sunt: vocatae sunt et dixerunt, adsumus, et luxerunt ei cum iucunditate qui fecit eas. Judith 5, Stellae manentes in ordine et cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt. Has habet Christus in dextera sua, quia ad dexteram sunt collocandi in iudicio, vel quia intendunt spiritualibus qui per dexteram designantur, sicut temporalia per sinistram. Vel septem stellae sunt septem dotes glorificandorum: quas habet Christus in dextera, quia eas dat tantum in futura vita, quae per dexteram designatur, sicut praesens designatur per sinistram. Vel septem stellae sunt septem dotes. Cant. 7, Laeva ejus sub capite meo etc. Proverb. 3, Longitudo dierum in dextera ejus et in sinistra illius divitiae et gloria. Vel ideo dicitur habere in dextera ejus, quia paratus est dare. Cant. 5, Manus illius tornatiles, aureae plenae hyacintis, idest donis caelestibus. Eccles. 4, Non sit manus tua collecta ad dandum et porrecta ad accipiendum. « Et de ore « ejus gladius acutus, » ex utraque parte exibat, idest praedicatio verbi. Ephes. 6, Et gladius spiritus quod est verbum Dei, scindens ex utraque parte. Quia in veteri Testamento mala opera: in novo Testamento punit etiam desideria. Vel ex utraque parte acutus dicitur hic gladius, quia dividit hominem tenentem ipsum ab amore sui et mundi. Matth. 10, Non veni pacem mittere etc. sed ignem: veni enim separare hominem a patre etc. Et hic gladius debet exire ex ore Christi, idest ex sacra Scriptura. Psalmus, De medio petrarum dabunt voces. Matth. 4, Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ab ore Dei. De hoc ore dicit Isa. 50, Ambulatis ut descendatis in Aegyptum, et os meum non interrogastis. Vel os Christi est praedicator qui debet habere gladium acutum ex utraque parte, quia mundus a se, et se a mundo debet separare. Sicut Paulus Galat. 6, Mihi mundus crucifixus est et ego mundo. De hoc ore dicitur. Jerem. 13, Si separaveris pretiosum a vili, idest animam a mundo, quasi os meum eris. Vel gladius iste est sententia judiciaria. De quo Job 19, Fugite a facie gladii, quia ultor iniquitatis est gladius. Item. Isaiae 26, Visitabit Dominus in gladio suo duro, grandi et forti. Hic scindet ex utraque parte, quia ab electis reprobos separando percutiet in anima et in corpore: vel quia punit eos pro omissis, et pro commissis. Matth. 13, Exibunt Angeli et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis. Et bene dicitur hic exire gladius, quia omnes illos feriet, quos extra Ecclesiam inveniet. Ezechiel. 9, Omnem super quem videritis Tau, ne occidatis: quasi dicat: Omnes alios occidite. Genes. 6, Omnes qui erant extra arcam diluvio perierunt. « Et facies ejus sicut sol lucet in virtute sua. » Facies Christi est clementia vel notitia vel praesentia, vel humanitas ejus glorificata, quae soli comparatur propter excellentiam claritatis. Nulla enim creatura tam lucida est ut sol, quando lucet in virtute sua, idest in meridie in centro caeli sublati nubibus. Tunc enim clarissimo fulgore resplendet: multo plus resplendet Christi humanitas. Matth. 17, Resplenduit facies ejus sicut sol. Immo plus centies tantum Hilarius dicit. Sed non habuit evangelista

creaturam splendidiorem, cui posset comparare Christi claritatem. Hanc gloriam Christi describit nobis Joannes, ut desiderium nostrum accenderet in illam. Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus, ut dicitur 1 Joan. 3. Et Matth. 13, Fulgebunt justi sicut Sol: quod non solum de hoc sole materiali intelligitur, sed potius de illo spirituali. De quo dicitur Malaeh. ultimo. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae. Phil. 3, Salvatorem expectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae. « Et cum vi-
« dissem etc. » Hic determinat Joannes quid accidit ei post visionem. Quia stupefactus ex visionis magnitudine, cecidit quasi mortuus. Aestimetur ergo quilibet quid fecisset Joannes, si vidisset gloriam divinitatis, qui solam similitudinem glorificatae humanitatis non potuit sustinere. Consideret etiam quantum infirmatur humani cordis oculus, qui ad contemplandum gloriam factus, glorificatae humanitatis gloriam videre non potest. Unde Gregorius: Post visam gloriam Joannes cecidit, quia mens humana quanto perfectius caelestia bona cognoscit, tanto magis in se ipsa humiliatur. Quod satis bene ostenditur Esther 13, ubi legitur, quod videns regem Assuerum in solio residentem, exterrita cecidit. Gregorius, Unusquisque vir sanctus quanto altius ad contemplandam divinitatem se erexit, tanto apud se introrsum inferius cadit; quia in comparatione Dei, ejus magnitudo, quam pervasit, facile conspicitur. Hinc est quod Abraham viso Domino, pulverem et cinerem se recognovit, ut dicitur Gen. 18. Et Job ultimo, Auditui auri audivi te, et nunc oculus meus videt te: ideo me ipsum reprehendo, et ago poenitentiam in favilla et cinere. Dicit ergo, « Cum vidissem eum, » idest Christum talem in tanta gloria, « Cecidi ad pedes, » prae stupore et admiratione stupefactus. Vel cecidi ad pedes ejus. Glossa, idest prope curam humanitatis ad similitudinem vel timore fidelium, qui sunt pedes Christi qui pro Christo curam suorum corporum contempserunt. Vel « Cecidi ad pedes ejus, » idest indignum me arbitrans, et insufficientem contemplari divinitatem, ad inspiciendam humilitatem et benignitatem ipsius me inclinavi. « Tamquam mortuus, » idest non vere mortuus, quia non desperavi nec omnino defeci. Vel tamquam mortuus, idest mundo mortuus, et Deo vivus. Juxta illud Galat. 1, Vivo ego etc. Coloss. 3, Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Vel tamquam mortuus, id est mortuus voluptati et superfluitati, vivens alias necessitati. Amor enim caelestium facit hominem a terrenis mortuum. Cant. 8, Fortis est ut mors dilectio. Tunc autem scitur quod sit mortuus mundo et vivus Deo, quia mundus non movet membra vel sensus ejus, quando ipse nec videt nec loquitur, nec cogitat ea quae mundi sunt. Psalmus, Propter te mortificamur tota die. Sed quoniam Deus semper humiles consolatur. Juxta quod dicit, Judith. 8, Expectemus humiles consolationem ejus. Recte sequitur, « Et posuit dexteram « suam. » Glossa; idest Spiritum confortantem, idest auxilium suum super me, id est super vires meas, quia nec per se posset se levare, dicens sibi per interiorum lectionem, et nobis per Scripturam et praedicationem, « Noli timere. » Glossa pro me pati tribulationes et mortem, nec debes. Quia « Ego « sum primus, » a quo omnia, « Et novissimus, »

ad quem omnia. Vel primus quia ante me non est Deus, et novissimus, quia post me non est alius, Isa. 65. Vel primus per creationem, et novissimus per retributionem. Vel primus quia ante saecula natus, de Patre, et novissimus quia in fine temporis natus de matre. Vel primus inter Angelos, et novissimus inter Judaeos. Isa. 55, Desideravimus eum despectum, et novissimum virorum. « Et sum « vivus, » aeternaliter. « Et fui mortuus, » sed resurrexi, non iterum moriturus, ut Lazarus. Roman. 5, Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. Ita exponit Hay. Unde sequitur, et ecce sum vivens in saecula saeculorum, idest semper: quasi dicat: Christus in Joanne et nos in eo. Ego qui talis sum, fui mortuus propter vos et post resurrexi non amplius moriturus. Sic et vos non debetis timere mori pro me, quia similiter resurgetis victuri in saecula saeculorum, super diabolum et membra ejus. Et ideo non patiar vos tentari vel tribulari, super id quod potestis; et ideo non debetis timere pati pro me: et habebo claves mortis et inferni, idest habeo potestatem super mortem ut jam amplius non possit vobis dominari cum surrexeritis, et super infernum, ut vos non retineat; et ibi diabolum et membra ejus perpetuo carcere claudere, ne vos amplius infestet. Scribe ergo quae vidisti: scilicet incarnationem, passionem et resurrectionem. Et quae sunt, idest praesentes tribulationes, et praesens auxilium, et quae oportet fieri post haec, scilicet ultimam persecutionem, quae debet vos animare ad tolerantiam. Quia id quod modo sustinemus, nihil est respectu eorum. Et quia confuse dixerat ei ut scriberet visionem, determinat in parte quid debeat scribere, dicens, « Sacramentum septem stellarum quas vidisti in dextera mea, et septem candelabra aurea. » Haec scilicet scribe: « Septem stellae Angeli sunt, » idest Episcopi, « Septem Ecclesiarum » Asiae vel omnium. « Et candelabra septem, septem sunt Ecclesiae. » Hanc primam partem visionis exposuit Angelus ut ostendat in aliis similiter allegoriam esse quaerendam. Totum autem noluit exponere, ne si totus esset planus liber legentibus in tedium verteretur, et a quibusdam forte contemneretur, et indignis occultaretur mysterium, et bonis merendi in studio actio praestaretur. Tob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est; opera autem Dei revelare et confiteri, honorificum est. Nunc autem moraliter aliquid dicamus, ut affectus partem suam habeat in hoc libro, et non (1) intellectus.

• Apocalypsis Jesu Christi etc. • Apocalypsis interpretatur revelatio. Revelationum duo sunt genera. Nam una est carnalis revelatio, alia spiritualis. Carnalis est, quam revelat caro discipulis suis. Spiritualis, quam revelat Spiritus discipulis suis. De utraque dicitur, Matth. 17, Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in caelis. Revelat autem caro discipulis suis, cibos exquisitos appetere, saponem novos excogitare, vina condire, diversa fercula praeparare, vestium molliem quaerere, labores fugere, quietem amare, tristitiam fugere, laetitiam elgere, et hujusmodi. Sed haec Apocalypsis Jesu Christi non est, quia non est salutis, sed est Baal, idest ventris omnia devorantis. De quo dicitur Osee 9, Omnes nequitiae eorum in Galgal, qui interpretatur revelatio. Spiritus sanctus quandoque

(1) *Supple tantum.*

revelat intellectui, quandoque affectui. Intellectus revelat intelligentiam veritatis; affectus dulcedinem bonitatis. In prima revelat quid credendum. In secunda quid desiderandum. De prima dicit David, Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Et iterum, incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. De secunda dicitur 2 Corinth. 3, Revelata facie gloriam Dei speculantes in eadem imaginem transformamur, tamquam a Domini spiritu, idest a cogitatione intelligentiae, ad cognitionem experientiae, quae certior est, quia est per gustum. Proverb. 4, Semita justorum quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem, quam dedit illi Deus. Ex hoc patet quod revelatio est purum donum Dei. Jac. 1, Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum. Datum optimum est revelatio intellectus. Donum perfectum quia perfectorum est. Dan. 2, Est Deus in caelo revelans mysteria. Dat autem Deus hanc revelationem quandoque mediate, per aliquam creaturam. Unde dicitur hic, « Mittens per Angelum, servo suo Joanni: » Quandoque immediate, a se ipso: et tunc lucidius videtur veritas, et dulcius sentitur Trinitas: et haec revelatio appellatur locutio Dei. Exod. 32, Loquebatur Dominus Moysi: facie ad faciem sicut solet loqui homo ad amicum suum, scilicet suasecreta revelando, et consolando. Psalmus, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Job 4. Porro ad me dictum est verbum absconditum, et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus. Jerem. 50, Quis est iste, qui applicat cor suum, ut appropinquet mihi per cognitionem? Unum est, creaturae cognitio vel consideratio; aliud est superni luminis infusio. Considerans enim anima in creaturis unitatem, ordinem et speciem, venit in aliquam cognitionem Trinitatis increatae. Sap. 14, A magnitudine speciei et creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri. Rom. 1, Invisibilia Dei, idest Pater invisibilis, a creatura mundi, idest ab homine, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus, idest Filius; et divinitas, idest Spiritus sanctus. Haec visio sive cognitio, est non omnino clara: sed quando desuper infunditur lux animae, per quam elevatur et ducitur in Deum, tunc clare videt anima. Unde Psalmus, In lumine tuo videbimus lumen. Et haec revelatio, animam, cui fit, liberat a deceptionibus daemonum, quibus anima intenta contemplationi saepe decipitur. Psalm. Sento circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante etc. Hic tanguntur quatuor quibus daemones infestant frequenter animas intentas contemplationi, a quibus liberat lumen veritatis infusum. Timor nocturnus est error, vel horror, quem in recessu suo solet diabolus relinquere. Dicit Gregorius, quod revelatione diaboli primo recipit anima quandam laetitiam, et in fine habet horrorem. In revelatione autem Dei fit e contrario. Unde beata Virgo primo turbata fuit in Angeli salutatione, postea est consolata. Sagitta volans est vanagloria, ut dicit beatus Bernardus, quia velociter et suaviter intrat, sed graviter vulnerat. Haec saepe infestat et decipit contemplantes. Isa. 1, Vinum tuum mixtum est aqua. Alia littera, Caupones tui miscere aquam vino. Vinum est revelatio Dei, quae laetificat cor. Aqua est vanagloria, quae inflat. Aquam ergo vino miscet, qui de revelatione sibi facta inaniter gau-

dent. Negotium perambulans in tenebris est solitudo sive cura rei familiaris, ejus cogitationes orantibus et meditantibus saepe Diabolus immittit, ut sic retrahat a contemplatione, et subtrahat eis refectionem ejus. Unde Matth. 12, dicitur, quod cum Joannes loqueretur in domo, venit nuntius qui dixit ei: Ecce mater tua et fratres tui foris stant quaerentes te. 2 Timoth. 2, Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus. Quartum et ultimum est incursus, et daemonium meridianum, idest illusio diaboli sub specie boni, ut aliquando suggerit vigilare, jejunare, orare, plorare diu, quando videt aliquem novitium devotum, ut debilitatum et deficientem, subtrahat a Dei obsequio, vel faciat poenitere de bono quod incepit. Ideo Dominus dicit Luc. 12, Zachaeo qui super ficum fatuam ascenderat, ut eum videret: Zachaeae festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Ficus fatua est indiscreta devotio, in qua quando aliquis novitius vult nimis ascendere. Dicit ei Jesus, Noli nimis ascendere, sed cito descende. Addit, Quantum potes quia tecum nolo, non solum esse, sed diu manere. Infra, « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. » Primo lavit nos in baptismo. De quo Ezech. 16, Lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te et unxi te oleo et vestivi te discoloribus. Item lavit in praedicatione. Job 15, Mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Item eleemosynarum largitione. Luc. 11, Date eleemosynam etc. Item tribulatione. Isa. 4, Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii, et spiritu ardoris. Tandem lavit in Sanguine suo, ut hic dicitur, quem frequenter effudit pro nobis: nos quoque debemus effundere sanguinem nostrum pro Christo Domino. Primo in circumcisione, et nos debemus in confessione. Secundo in oratione, et nos debemus in oratione similiter. Tertio in flagellatione, et nos in satisfactione, vel disciplinarum susceptione. Quarto in spinarum coronatione, et nos in compunctione. Quinto in crucifixione, et nos in omni vera moderationis mortificatione. Sexto in lateris perforatione, et nos in vera cordis dilectione. Quia, ut dicitur Proverb. 10, universa delicta operit charitas. In istis sex vicibus lavit nos in sanguine suo. Una vice lavit nos in lacrymarum effusione, quae sunt sanguis animae, ut dicit Augustinus, quas effudit pro nobis ter. In Lazari suscitatione, Joan. 11. In civitatis Jerusalem destructione, Luc. 10. In passione sive in cruce, Heb. 5. Vade ergo et lavare septies in Jordane, et mundaberis, 4 Regum quinto. « Et fecit nos regnum, » ejus ipse est rex. Eccl. 10, Beata terra ejus rex nobilis est. Isa. 55, Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos. In hoc regno nullus est servus, sed omnes liberi. Galat. 4, Non sumus ancillae filii, sed liberae, qua libertate Christus nos liberavit, idest liberos fecit. Hujus regis est bona dominatio. Psalmus. Beata gens, ejus est Dominus Deus ejus. Item, Laudate Dominum quoniam bonus Dominus. Item, Confitemini Domino quoniam bonus. « Et sacerdotes. » Unde offerre debemus Deo tria sacrificia. Primo sacrificium cordis in contritione. Psalmus, Sacrificium Deo Spiritus contribulatus. Secundo sacrificium oris in confessione et oratione. Psalm. Sacrificium laudis honorificabit me etc. Item, holocausta medullata offeram tibi cum

incenso arietum. Medulla, quae est pinguedo et robur ossium est devotio, quae est pinguedo et virtus orationum. Tertio sacrificium corporis in satisfactione. Psalm. Tunc acceptabis sacrificium justitiae. Iterum, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Sequitur, « Fui in spiritu in dominica die. » Sic omnes debent esse intenti in spiritualibus in festo die. Joan. 4, Deus Spiritus est, et omnes qui adorant eum, oportet adorare in spiritu et veritate. Isa. 26, In spiritu meo et in praecordiis meis de mane vigilabo ad te. Psal. Haec dies quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea. Sed dixerunt cognatio eorum simul: quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra, qui litibus et ludis in die festo intendunt. Sed melius esset manibus in agro vel in vinea laborare. Isa. 1, Kalendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea. Sequitur, « Audivi post me vocem magnam. » Haec vox est vocatio Domini, quae vocat et revocat nos fugientes ab eo. Isa. 52, Aures meae audient verbum post tergum monentis. Zach. 7, Revertere Sunamitis, idest captiva anima, revertere, revertere, ut intueamur te. Quare dictum fuit revertere revertere? ut scilicet in pueritia, in juventute, in senectute, in senio. Vel quia quatuor faciunt a Deo fugere. Confidentia juventutis, ii fugiunt ad orientem. Dilatio mortis, ii ad occidentem. Amor prosperitatis, ii ad meridiem. Timor adversitatis, ii ad aquilonem. Ideo clamat Dominus, Revertere ab oriente, quia juvenis cito moritur. Revertere ab occidente, quia senex diu non vivit, et quando homo a Deo fugit, diu vivere non potest, verba sunt Senecae. Revertere a meridie, quia prosperitas mundi cito transit. 1 Joan. 2. Revertere ab aquilone, quia adversitas mundi non potest nocere nisi volenti. Magna dicitur vox quia magnus vocat et ad magna. Vocat autem quadrupliciter Dominus: praedicando, beneficia dando, inspirando, flagellando. Proverb. 1, Vocavi et renuistis, extendi manum meam et non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Tamquam tuba, quae vocat ad convivium spirituale, ubi anima reficitur. Isa. 25, Faciet Dominus in omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, pinguium medullatorum, vindemiae defaecatae. Et nota: supra dixerat, « Fui in Spiritu in dominica die, » et statim sequitur, « Et audivi post me vocem magnam: » ad innuendum quod homo parum potest quiescere in contemplatione, quin statim revocetur ad exteriora. Unde beatus Bernardus, Felix hora, sed brevis mora. Eccl. 40, Modicum somnum tamquam nihil in requie. Augustinus, Intromittis me Domine in affectum quemdam multum inusitatum introrsum ad nescio quam dulcedinem: sed rursus resideo, et absorbeor solitis, et teneor et multum fleo: illic esse volo nec valeo, sed non volo, utrobique miser. « Quae vides scribe in libro. » Multa debet homo videre in contemplatione: scilicet peccata sua, supplicia inferni, gaudia paradisi, beneficia Christi, necessitates proximi et omnia scribere in libro cordis sui. Circa peccata debet homo videre quam brevis est ibi delectatio et poena aeterna. Gregorius, Momentaneum est quod delectat, aeternum quod cruciat. Item quam vilis sit. Jerem. 7, Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Item quam damnosa; quia diminuit bona naturae, privat bonis gratiae, aufert bona gloriae. Thren. 2, Egressus est a filia Sion omnis decor ejus. Circa sup-

plicia inferni debet videre diversitatem, acerbiter, aeternitatem. De primo Psalmus, Ignis sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum. De secundo Matth. 8, Ibi erit fletus et stridor dentium. De tertio Isa. in fine, Ignis eorum non extinguetur etc. Matth. 25, Ite in ignem aeternum etc. Circa gaudia paradisi debet videre puritatem, plenitudinem, longitudinem. De primo Proverb. 14, Gaudio ejus non miscetur extraneus. De secundo Joan. 12, Iterum videbo vos, ut gaudium vestrum non tollat a vobis. De tertio ibidem. Et gaudium vestrum plenum sit. Circa beneficia Christi debet videre multitudinem, magnitudinem, gratitudinem. De primo Psalm. Quid retribuam Domino etc. De secundo Luc. 1, Fecit mihi magna etc. De quarto Matth. 10, Gratis accepistis, gratis date etc. Circa necessitates proximi debet videre quid vellet sibi fieri si esset in illo statu et quanta sit fragilitas hominis. De primo Matth. 7, Quaecumque vultis ut faciant vobis homines etc. De secundo Job 3, Visitans speciem tuam non peccabis. Eccles. 52, Intellige ex te ipso quae sunt proximi tui. Item quae vides in Christo, in mundo, in proximo tuo, scribe, idest corde tuo, « Et mitte septem Ecclesiis. » Prius vide, secundo scribe, et tandem mitte; quia prius est studendum, postea in corde commendandum, deinde praedicandum. Eccles. 18, Ante quam loquaris disce. Alia sufficienter exposita sunt.

CAPUT II.

« Et Angelo Ephesi Ecclesiae etc. » Hic incipit secunda pars libri: in qua agit auctor de septem visionibus quas sibi Angelus revelavit. Unde dividitur in septem partes juxta numerum visionum. Prima visio est de correctione Ecclesiarum; et tenet duo capitula. Secunda est de revelatione mysteriorum, quod significatur in libri apertione; et continet quatuor capitula. Quarta est de defectu Ecclesiae, qui provenit ex revelatione et praedicatione mysteriorum; et continet tria capitula. Quinta est de poenis quas sustinent mali et boni in hoc mundo; et continet tria capitula. Sexta est de poenis reproborum quas sustinebunt in inferno; et continet tria capitula. Septima est de beatitudine electorum, usque ad finem libri, et continet duo capitula; et sic in universo habet liber iste vigintiduo cap. Et in omnibus persecutiones Ecclesiae narrantur: nisi quod in primo quasi materia totius libri praelibatur, et in ultimo caelestis Jerusalem aedificia describuntur omnium generum lapidibus exornata. Hoc autem capitulum dividitur in quatuor partes, in quibus scribit Joannes quatuor Ecclesiis. In prima parte scribit Ecclesiae Ephesi, quae inter septem Ecclesias Asiae erat metropolis. Et ideo primo scribit ei tanquam digniori. Primo commendans Episcopum Ephesi de patientia. Secundo increpens eundem de quibusdam; et admonet ut poenitent et comminatur si negligat, et quod de facili possit reconciliari Domino ostenditur. Hoc totum facit auctor in prima parte hujus capituli. In secunda scribit Angelo Smyrnae. In tertia Angelo Pergami. In quarta Angelo Thyatirae, et sic terminatur hoc capitulum. Dicit ergo, « Et Angelo Ephesi » quasi dicat: Non solum praedicta scribas, sed Angelo Ephesi Ecclesiae scribe, idest Archiepiscopo Ephesi. Cui primo scribit, ut correctus, ceteris fiat forma et exemplum correctionis. Sed quod dicit Apostolus ad Titum. 2, In omnibus praebe te ipsum exemplum bonorum

operum, in doctrina, in integritate, in gravitate. Et dicuntur praelati Angeli. Primo propter officium ministrandi: ad ministerium sic non ad dominium assumuntur, quando praeficiuntur. Unde primae Corinth. 5, Sic nos existimet homo, ut ministros Christi. Item 1 Corinth. 9, Nam cum liber essem ex omnibus ante praelationem, omnium me feci servum in susceptione praelationis; et quare? ut omnes lucrificerem. Et de Angelis quidem, Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui haereditatem capiunt salutis. Non debent ergo extolli cum ministri fuerint, sed magis humiliari. Eccle. 32, Rectorem te posuerunt? noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis. Angelus enim nomen est officii non naturae: sic episcopus. Unde prima ad Timoth. 5, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Unde ipsi Timotheo dicitur, Ministerium tuum imple, 2 Timoth. 3; et primae Petri 5, Non dominantes in electis, sed forma facti gregis et ex animo. Item propter vitae puritatem; secundum illud Matth. 22, In regeneratione neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in caelo. Luc. 20 dicitur eis, Sint lumbi vestri praecincti. Item propter peritiam medicandi quam habent Angeli, ut patet Tob. 12. Unde episcopi debent esse medici animarum. Unde de summo episcopo dicitur 1 Petr. 2, Eratis sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum. Et Luc. 10, dicitur praelato, Curam illius habe. Proverb. 12, Qui suscipit animas, idest curam animarum, sapiens est. Item propter instructionem. Dan. 9, Egressus sum ut docerem te. Malachiae 2, Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem ex ore ejus requirunt, quia Angelus Domini exercituum est. Item propter Dei contemplationem. Matth. 18, Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in caelis est. Item quia orant pro nobis. Tob. 12, Ego obtuli orationem tuam Domino. Sic praelati debent orare pro populo. Secundo Mach. ultimo, Hic est fratrum amator et populi Israel. Hic est qui multum orat pro universa sancta civitate Jerusalem. Valde ardentem orabat Moyses pro populo sibi commisso, Exod. 32: ubi dixit, Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro in quo me scripsisti. Quid autem scribat subdit dicens: haec scilicet quae sequuntur. Dicit, « Qui continet septem stellas in dextera sua, » idest qui septem Ecclesiarum episcopos conservat sui gratia, licet peccaverint. Et in hoc est admiranda misericordia Christi; scilicet quod peccantes conservat, fugientes revocat, negligentes increpat, torpentes excitat, lapsos erigit, ignaros instruit, devios reducit, redeuntes suscipit, susceptos custodit. Et hoc est quod dicitur: « Qui tenet septem stellas in dextera sua, » idest non deserit licet peccaverint, sed custodit, ne omnino pereant. Et hoc est quod dicit Psalm. Si ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Item tenet per rectas vias ducendo ad patriam. Unde Psalm. Tenuisti manum dexteram meam et in voluntate tua deduxisti me et cum gloria suscepisti me. Tenet autem eos in dextera sua, idest in potentioribus bonis suis, et in spiritu et desiderio aeternorum quae per dexteram significantur. Cant. 7, Laeva ejus etc. Vel sic. Haec « dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, » idest septem dona vel virtutes, vel septem dotes, paratus conferre omni volenti accipere. Qui ambulat in medio septem

candelabrorum aureorum, idest in medio Ecclesiarum quae designantur per candelabra, quasi bonus pater familias, greges et pastores visitans et uniuscujusque vitam et opus considerans et pastores vel dona quae tenet in dextera sua, singulis dividens. Vel ideo ambulat, quia in eis quietem non inveniebat. Et nota quod Jesus dicitur jacere in medio jumentorum. Luc. 25, Pendere in medio latronum. Joan. 19, Stare in medio discipulorum. Joan. 20, Item in medio Judaeorum. Luc. 4, Sedere in medio doctorum. Apoc. 2, Ambulare in medio candelabrorum. Illic et per extrema potes cognoscere medium. Semper enim talis est Christus ad homines quales ad ipsum. Jacet enim inter jumenta, pendet inter latrones, laborat inter malos, stat inter discipulos. Vadit quaerens sed non inveniens requiem inter judaeos. Sedet ut doctor inter Magistros, et ambulat cum praedicatoribus qui proprie per candelabra designantur. Quae dicuntur aurea propter fulgorem sapientiae, propter ductilitatem obedientiae, propter ponderositatem gravitatis, propter pretiositatem charitatis. Deinde ostendit quae sunt illa quae dicit subdens, « Scio etc. » Primo commendat Joannes illum episcopum et postea increpat. Quia in quibusdam laudandus erat, in quibusdam increpandus. Sed quia multum gravatus erat persecutionibus pseudo Apostolorum, ne omnino deficeret, primo commendat eum in eis in quibus erat commendandus; et docet quod magis insistendum est commendationi quam increpationi. Commendat autem eum in septem. Primo quia bona sua indigentibus communicavit. Secundo quia se affligendo laboravit. Tertio quia in persecutione patientiam servavit. Quarto quia aperte malos non sustinuit. Quinto quia fictos diligenter probavit. Sexto quia in iis omnibus laudem hominum nec temporale commodum quaesivit, sed tantum amorem Dei. Septimo quia malorum consortium declinavit. Dicit ergo, « Scio opera, » tua, idest laudo et approbo opera misericordiae quae fecisti, « Et « laborem tuum, » tribulationem scilicet quam sustinuisti. Nota quod est labor cordis, scilicet contritio. De quo Psalm. Laboravi in gemitu meo. Item est labor oris, scilicet praedicatio. De quo Psalm. Laboravi clamans etc. Item labor operis, scilicet corporalis exercitatio. De quo Psalm. In labore hominum non sunt etc. De qualibet potest accipi, quod dicitur hic, « Et laborem tuum. » De tribus dicitur Proverb. 5, Bonorum laborum gloriosus est fructus. « Sequitur, « Et patientiam » tuam. » Quia non murmures de flagello illato, nec de premio dilato; quae duo solent esse multis causa murmuris. Est autem triplex pars patientiae. Prima est operis, malum pro malo non reddere. Secunda oris, maledicenti non remaledicere. Tertia in corde, non murmurare. Unde Job 5, Nonne dissimulavi, nonne silui, nonne quievi? Vera patientia est quae et mala proximorum aequanimiter portat. Et nota quod eleganter haec tria conjunxit, scilicet opera, laborem, patientiam, quia in iis tribus consistit bona vita. Unde Augustinus, Bene vivere est bona agere et mala pati et in iis perseverare. Sequitur, quia « Non potes sustinere malos, » in tuo consortio vel in tua dioecesi, quin corrigas vel expellas. Quia corrumpunt bonos mores colloquia prava, idest consortia prava, 1 Corinth. 15. Et Eccles. 15, Qui tangit picem coinquinabitur ab ea, et communicans superbo, induit superbiam. Sed non

videtur in hoc laudandus Episcopus iste: quia dicit Augustinus: Non fuit bonus qui malos sustinere non potuit. Ergo sustinendi mali sunt, dum spectatur eorum correctio. Sed non sunt sustinendi quando alios inficiunt. Sed non sustinet quando non sunt sustinendi, quando non expectatur eorum emendatio, vel alios inficiunt. Unde ad Timoth. 5, Haereticum hominem post primam et secundam correctionem evita, sciens quia subversus est qui hujusmodi est. 1 Corinth. 5, Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis. Et infra, Si is qui frater nominatur et est fornicator aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere. Item sustinendi sunt mali amando naturam, et non sunt sustinendi odiendo malitiam. « Et tentasti et probasti » eos » qui se dicunt Apostolos, idest a Christo missos et non sunt. Sed se ingerunt sub nomine Apostolorum, vel ut decipiant, vel ut lucrum faciant. Jerem. 25, Non mittebam eos et ipsi currebant. Rom. 10, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Matth. 7, Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos. Non missi. Tempore Joannis dum esset in exilio surrexerunt in Asia, Martiani, Cerinthus et Ebion, quorum fidem et doctrinam iste Episcopus non probavit et invenit falsitatem eorum. Et ideo commendat eum Joannes. Jerem. 6, Probatorem dedi te in populo meo robustum, et scies et probabis viam eorum. Sequitur, « Et invenisti eos mendaces in doctrina. » Sicut enim veritas auri probatur ex lapidis tactu, sic tribulatio veritatem justorum probat vel fictionem hypocritarum. Eccles. 6: quasi lapidis virtus probatio erit in illis. Et patientiam habes in malis quae illi per se et alios tibi ingerunt, « Et sustinuisti, » idest sursum tenuisti, non depressus malis illatis, « Propter nomen meum, » effective, idest propter nomen meum, quod te muniverit. Aliter enim non sufficeret aliquis sustinere tribulationes, nisi nomen Dei juvaret eum. Proverb. 16, Turris fortissima nomen Domini, ad eum currit justus et exaltabitur. Vel finaliter propter nomen meum, idest propter rem nominis mei, idest saltem assequendam. « Et non defecisti, » idest non succubuisti, quia non pro mundi, sed pro gloria Christi certamen in isti. Haymon. Ideo patientiam habens non succumbis, quia non pro terrena gloria, sed propter nomen Domini haec sustines. Nota quod quidam deficiunt in principio. De quibus Job 4, Venit super te plaga et defecisti: tetigit te Dominus et turbatus es. Quidam in medio. De quibus Galat. 5, Sic stulti estis ut cum spiritu coeperitis, nunc carne consummami. Matth. 8, Si dimisero eos jejunos etc. Quidam in fine viae, idest vitae suae. De quibus Psalm. Deficiunt in paupertate, idest in senectute virtutis. Item defecerunt dies eorum in vanitate et cum festinatione, idest in fine subito. « Sed habeo adversus te pauca » dicere, » vel redarguere: quasi dicat: Laudavi in te laudanda quae erant, nunc reprehendo quae sunt reprehendenda. « Quod charitatem tuam, » primam, idest statum tuae primae charitatis quando fervebas contra malos in persecutione, « reliquisti, » tependo, nimio taedio affectus: propter quod etiam praedicationem dimiserat. Sic multi cum deberent proficere ascendendo de bono in melius, deficiunt descendendo de alto in imum, similes statucae Nabuchodonosor, Dan. 2, Cujus erat caput aureum, pectus argenteum, venter aeneus, tibiae ferreae,

pedum quaedam pars ferrea, quaedam fictilis. Vel habeo adversus te, idest adversus malos subditos tuos qui tecum sunt, pauca reprehensibilia: et sic, ut dicit Haymon, peccata subditorum ascribit praelato, quia negligens est circa correctionem eorum. Unde Glossa: Eli sacerdos bonus fuit; et tamen damnatus est, quia filios corrigere noluit. « Et charitatem » tuam primam reliquisti, » idest subditi tui ex tua negligentia. Ecce reprehenditur et punitur praelatus propter peccata subditorum. Num. 25, Suspende cunctos principes tuos contra solem in patibulis, quia peccavit populus iste. Glossa Origenis. Homines si attenderent, principatus non ambirent. « Memor esto itaque unde exideris, » idest a quo statu vel dignitate et per quid. Quia modico impulsu venti, idest modica tentatione, Isa. 64, Cecidimus quasi folium universi. In principio tanguntur tria per quae de facili cadit homo. Fiat via illorum tenebrae et lubricum, et Angelus Domini persequens eos. Nec credendum quod a gratia cecidit, quoniam istum laudavit Joannes; sed a quodam statu fervoris, in quo prius fuerat antequam tentaretur. Tamen interlinearis quae dicit de consortio fidelium, videtur velle, quod mortaliter peccaverit, quia solum mortale excidit homo de consortio fidelium. Sed sive hoc sive illud sit, quilibet peccat, et unde et ubi et per quid. Unde, quia a caelo ubi erat spe et cogitatione et merito, Ubi, quia in terram, quia nihil cogitat nisi terrenum. Per quid, per superbiam. Isa. 14, Quomodo cecidisti lucifer qui mane oriebaris, corruisti in terram qui vulnerabas gentes? Ideo dicitur peccatori, Baruch 3, Quid est Israel quod in terra inimicorum es? inveterasti in terra aliena: coinquatus es cum mortuis, deputatus es cum descendantibus in infernum. Jerem. 2, Vide vias tuas in convalle et scito quid feceris et age poenitentiam dolendo corde, confitendo ore, satisfaciendo opere: quae sunt tres dietae poenitentium, revertentium ad eum et fugientium de Aegypto. Exod. 3, Deus haebreorum vocavit nos, ut eamus triam dierum viam in solitudine. Gen. 40, Tres dies adhuc sunt post quos recordabitur Pharaon ministerii tui et restituet te in gradum pristinum. Per quod patet quod per veram poenitentiam ablata restituuntur. Dicit, age poenitentiam, non solum suscipe. Multi enim suscipiunt, sed minime faciunt: boni promissores, sed mali redditores. De quibus Eccles. 20, Est qui in confusione promittit amico, et lucratus est tantum inimicum gratis. Eccles. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio. Alii sunt qui suscipiunt et faciunt, sed non dignam, quoniam non secundum conscientiam peccatorum et vires suas. De quibus dicitur Matth. 4, Agite dignos fructus poenitentiae, appropinquat enim regnum caelorum. Ecce poenitentia facit appropinquare regnum caelorum. Facit enim Angelos gaudere. Luc. 16, Gaudium est in caelis super uno peccatore poenitentiam agente. Valet etiam ad recuperandam Dei amicitiam. Isa. 58, Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Amara in contritione, amarior in confessione, amarissima in satisfactione. Facienda est autem instanter poenitentia; quia nec opus ad merendum, nec ratio ad excusandum, nec scientia ad convertendum, nec sapientia ad delectandum erit apud inferos, quo tu properas. Et si non intentione, tamen operatione. Et hoc est quod sequitur « et » prima opera fac, idest primis similia; idest ita vive,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

ut prius. Jerem. 55, Revertetur ad dies adolescentiae suae. Haymon, prima opera fac idest redi in amore prioris viri. Oseae 2, Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc quam nunc. « Sin autem, » idest si non poenitueris, et ad priorem statum redieris, « venio, » in morte, vel in iudicio. « Tibi » idest propter te puniendum in corpore et anima. « Cito: » hoc dicit, ut celeritas et improvisio adventus, timorem et solitudinem incutiant. 1 Thess. 5, Cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus. « Et movebo » candelabrum » tuum de loco suo. » Glossa, idest auferam dona et virtutes, per quae constituta sunt candelabra; vel te ab Ecclesia tua separabo, et alium in loco tuo collocabo. Juxta illud, Isa. 22, Expellam te de statione, et de loco etc. Vel ut dicit Haymon, Movebo candelabrum tuum de loco suo, idest de loco virtutis tuae, et societate fidelium amovebo. Psalm. Deus destruet te in finem, evellet te etc. Nisi egeris poenitentiam de peccatis tuis. Eccl. 2, Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei, et non in manus hominis. Sed hoc habes bonum quia « Odi » sti facta Nicolaitarum. » Non ipsos sed facta eorum. Nicolaus fuit unus ex istis septem diaconibus, de quibus agitur Act. 6, Quia a fide et doctrina Christi recessit, eo quod argueretur super hoc, quod nimium zelabat uxorem suam, quae erat valde pulchra, sicut dicit Clemens. Et ut se excusaret ab hac stultitia, respondit. Non est mihi curae quod ipsa faciat: qui vult, utatur ea. Et ob hoc praedicavit communicandas uxores esse, et omnes mulieres; et comestionem idolothytorum esse licitam. Praedicavit etiam hunc mundum non a Deo, sed a quibusdam principibus factum. Et haec facta odivit iste episcopus, super quo commendat eum Joannes. Quia sicut amor boni, ita odium mali commendabile est. Unde Psal.: Qui diligitis Dominum odite malum. « quae et ego odi: » superbiam Jacob. Interpretatur autem Nicol, populus stultus: et significat gentiles, qui stulti sunt, quia veram sapientiam, idest Christum recipere nolunt. 1 Corinth. 1, Praedicamus Christum crucifixum, judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Item signat haereticos, qui licet sibi sapientes videantur, tamen apud Deum stulti sunt. De quibus Psal. Intelligite insipientes in populo et stulti aliquando sapite. Item significat avaros, qui de servitio suo non quaeruntur nisi bona praesentia. Unde Haymon, Quid stultius esse potest, quam eo loco tota mentis anxietate pecunias recondere, quo non licet in perpetuum habitare? et etiam si liceret, pecunia, aut in se deficeret, aut fures aut praedones auferrent. Unde Dominus, Matth. 4, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Eccles. 29, Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide in perditionem. Ad litteram, quidam fuit dives clericus; et nesciens ubi absconderet thesaurum suum et denarios suos, amovit lapidem de pariete, et ibi abscondit denarios suos, et reposuit lapidem: et timens ne oblivisceretur locum, scripsit super lapidem. Ille sunt. Quidam erat socius suus saepe legens hoc. Quadam die cum solus esset, removit lapidem, et invenit denarios et accepit eos, et postea reposuit lapidem et scripsit, Ille non sunt. Sic stultus ille fuit, de quo dicitur Luc. 12, Hominis ejusdam divitis ager uberes fructus attulit; et cogitabat intra se dicens,

quid faciam, quod non habeo quo congregem fructus? et dixit, hoc faciam. Destruam horrea mea et majora faciam, et illic congregabo omnia quae nata sunt mihi, et bona mea, et dicam animae meae, Anima mea, multa habes bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Dominus: Stulte, hac nocte animam tuam a te repetam: quae autem parasti ejus erunt? Et tu qui parasti ejus es? Specialiter autem ii sunt clerici, vel laici cupidi, qui non habent causam cupiditatis eo quod soli sunt. Eccl. 4, Unus est, et secundum non habet: non filium, non fratrem; et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis: nec cogitat, dicens, cui laboro et fraudo animam meam bonis? in hoc quoque est vanitas et afflictio pessima. « Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis: » quasi dicat, quod uni dico omnibus dico, Matth. 18. Et movet hic ad intentionem: unde sensus est, « Qui habet aures, » quibus audit vocem exterius, « Audiat, et intelligat mente interius. Vel qui habet aures ad intelligendum, audiat ad obediendum. Sed contra. Jac. 1, Estote factores verbi et non auditores tantum. « Quid spiritus dicat Ecclesiis. » Quare non dicit quid Filius dicat Ecclesiis, ejus est proprie dicere? Quia ipse est sapientia Patris, et os Patris, et magister Ecclesiae. Solutio. Potest dici, quod spiritus sumitur essentialiter, et supponit pro tota Trinitate. Joan. 4, Spiritus est Deus. Vel id dicit de Spiritu et non de Filio, ut per hoc innuat, quod dictio illa sive locutio, erat pure spiritualis, non corporalis. Vel ideo dicit, quia spiritus hoc dicit et facit quod dicit et facit filius, quia quidquid facit vel dicit spiritus, hoc habet a filio: et ita in dictione spiritus includitur dictio filii. Unde Joan. 16, Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnia. Non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur: ille me clarificabit quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Vel ideo dicitur, Quid spiritus dicat Ecclesiis, ut per hoc innuat Joannes, quod non ipse, sed Spiritus sanctus loquitur in eo. Juxta illud Matth. 10, Non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri. Per hoc quod dicit, Ecclesiis pluraliter, patet quod non loquitur Joannes uni soli Ecclesiae, sed generaliter omnibus. Multi habent aures et non audiunt quid loquitur spiritus. Isa. 42, Quis caecus, nisi servus meus? et quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? Psalmus. Aures habent et non audiunt. Alii non audiunt quia dormiunt De quibus Eccles. 22, Cum dormiente loquitur, qui stulto narrat sapientiam. Alii quia nimis sunt remoti ab eo, qui longe. Psal. Longe a peccatoribus salus. Alii quia aures obturant. Psal. Sicut aspidis surdae, et obturant aures suas etc. Alii, quia mortui sunt. Sapient. 13, Non erubescit loqui cum eo qui sine anima est. Alii quia sunt in tumultu. Amos 3, Aufer a me tumultum carminum tuorum. Deinde ponit Joannes quid dicat spiritus Ecclesiis. « Vincenti dabo edere de ligno vitae, quod est in paradiso » Dei mei. Vincenti mundum, carnem, diabolum: quia mundus, caro, daemonia, diversa movent praelia. Eph. 6, Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates. Mundus vincitur fide. 1 Joan. 3, Haec est victoria quae vincit mundum fides nostra. Joan. 3, Confidite quia ego vici mundum. Augustinus, Qui habet veram fidem de Christo, non quaerit in iis miseriis dives fieri. Caro vincitur vigilia, jejunio, et ceteris ope-

ribus disciplinae. Eccles. 31, Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Hieronymus, Oratione sanantur pestes mentis, jejunio pestes corporis, Diabolus vincitur sola humilitate. Psal. In humilitate nostra memor fuit nostri, et redimet nos ab inimicis nostris. Inter hostes sumus continue, et ideo semper nos oportet esse armatos, et paratos ad bellum. Ephes. 6, Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli. Baruch 3, Quid est, Israel, quod in terra inimicorum es? Primum certamen forte est. Secundum fortius. Tertium fortissimum. Sapient. 10, Certamen forte dedit illi ut vinceret. Vincenti ergo dabo, sic dicit spiritus, « Edere de ligno vitae, » quod est in medio paradisi. Et quidem lignum vitae est sacra Scriptura. Proverb. 3, Lignum vitae est iis, qui apprehenderunt eam. Item praedicatio devota. Proverb. 4, Lignum vitae, desiderium veniens. Item poenitentia. Proverb. 11, Fructus justitiae, lignum vitae. Item lignum vitae est crux Christi, in qua pependit vita, idest Christus. Deuter. 28, Erit vita tua pendens ante te. Hoc lignum, sive haec arbor, dicitur palma, quae habet radicem amaram, sed fructum dulcem. Cant. 7, ascendam in palmam et apprehendam fructus ejus, scilicet generis humani redemptionem, captivorum liberationem, hostium dejectionem, paradisi apparitionem, mortis, scilicet inferni destructionem, vitae reparationem, Angelicae ruinae restorationem, hominis ad Domini reconciliationem, peccatorum remissionem: baptismi regenerationem, opprobriorum evacuationem, virtutum roborationem. Item lignum vitae est ipse Christus. Psalmus. Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Item lignum vitae est charitas, a qua, quasi ex stipite, exeunt rami aliarum virtutum, et omnium meritum. Unde Gregorius: ut multi arboris rami ex una radice, sic multae virtutes ex una charitate generantur; nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice charitatis. Haec omnia dicuntur lignum vitae, eo quod comestoribus suis dant vitam gratiae in praesenti, et gloriae in futuro. Unde de quolibet potest exponi, quod dicit Apoc. in fine, « Ostendit mihi flumen aquae vivae, » et ex utraque parte fluminis lignum vitae, afferens fructus duodecim. Quorum primus est sanitas sine aegritudine. Psal. Qui sanat omnes infirmitates tuas. Isa. 26, Praecipitabit Dominus in monte isto faciem vineuli colligati super omnes populos, et telam quam orditus est super omnes nationes. Praecipitabit mortem in sempiternum. Augustinus de civitate Dei: Ibi esse nostrum non habebit offensionem. Item in libro Confess. Cum inhaesero tibi ex omnibus medullis, nusquam erit mihi labor et dolor, sed viva erit vita mea tota plena te. Secundus est, plenitudo sine defectu. Isa. 49, Non esurient neque sitient, et non percutiet eos sol, neque aestus: quia miseratione eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos. Augustinus de civitate Dei: O quanta erit ibi felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum! Isa. 60, Tunc videbis (propter claritatem), et afflues (propter suavitatem), et mirabitur cor tuum (propter novitatem), et dilatabitur cor tuum (propter boni copiositatem). Tertius est satiety sine fastidio. Ecclesia. 24, Qui edunt me adhuc esurient. Proverb. 13, Lignum vitae desiderium veniens. Quartus cognitio sine dubitatione. Cor. 13, Nunc cognosco ex parte. 1 Thess. Videmus nunc per speculum in

aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Quintus est gaudium sine tristitia. Isa. 65, Non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor, sed gaudebitis et exultabitis usque in sempiternum. Sextus est securitas sine timore. Proverb. 1, Qui me audiet absque terrore quiescet, et abundantia fruetur terrore malorum sublato. Isa. 55, Locus fluviorum rivi latissimi et patentes; non transibit super eum navis remigum, neque trieris magna transgreditur eum. Trieris est triplex tentatio: carnis, mundi, Diaboli, quarum nulla erit ibi. Zach. 2, Absque muro habitabitur Jerusalem prae multitudine hominum et iumentorum in medio ejus, et ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu. Septimus est pax sine tribulatione. Psal. Delectabuntur in multitudine pacis etc. Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine etc. Augustinus: pax civitatis caelestis est ordinatissima et concordissima societas perfruendi Deo, et seinvicem in Deo. Octavus est libertas sine servitute. Job 3, Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a Domino suo. Galat. 4, Illa quae sursum est Jerusalem libera est, quae est mater nostra. Augustinus, Cujus rex est veritas, cujus lex charitas, cujus modus aeternitas. Nonus est claritas sine obscuritate. Tob. 13, Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndum claritatem Jerusalem. Apoc. 21, Civitas non eget sole neque luna ut luceant in ea, quia claritas Dei illuminabit eam, et Agnus lucerna ejus est. Decimus est pulchritudo sine deformitate. Apoc. 21, Plateae civitatis aurum mundum tamquam vitrum perlucidum, singulae portae erunt ex singulis margaritis. Item nihil inquinatum intrabit in ea. Undecimus est canticum laudis sine intermissione. Apoc. 14, Audivi vocem sicut cytharoedorum, cytharizantium in cytharis suis. Et cantabant canticum novum ante sedem Dei, et nemo poterat dicere canticum nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Isa. 6, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum: Seraphim stabant super illud et dicebant, Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus excelsus, plena est omnis terra gloria ejus. Tob. 13, Ex lapide candido et mundo omnes plateae ejus sternerentur, et per vicos ejus alleluia cantabitur. Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Duodecimus est vacatio a labore etc. Perfectio est amor et visio Dei. Augustinus de civitate Dei, Vacabimus et videbimus, et amabimus, et laudabimus; ecce quid erit in fine sine fine. Hae sunt duodecim stellae in corona mulieris, idest Ecclesiae. Apocal. 12, De hoc ligno dat Dominus in hac vita aliquibus aliquid praegustare ad modum vendentis vinum dicens, Gustate et videte, quia suavis est Dominus, Proverb. ultimo, Gustavit et vidit quam bona est negotiatio ejus. Sed in futura vita dabit edere. De quo dicitur Apoc. 19, Beati qui ad coenam Agni vocati sunt. Et signanter dicit Dabo. Non redam nec vendam, quia supra omne meritum est quod dabit. Isa. 64, Oculus non vidit etc. Rom. 8, Non sunt condignae passionibus hujus temporis etc. Item nota quod Christus Dominus ipse est cibus qui editur. Eccles. 24, Qui edunt me etc. Et editur non masticando, sed videndo. Psal. Iusti epulentur et exultent in conspectu Dei, idest in conspiciendo Dominum. Ipsemet est coctus. Psal. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Ipse etiam erit servitor. Luc. 12, Et transiens ministrabit illis. Item

nota quod dicit, dabit de ligno vitae. Non lignum vitae; quia etsi totum dabit, nullus tamen totum capiet, sed quilibet secundum meritum. • Quod in • paradiso. • Paradisus est Ecclesia, fidelis anima, Scriptura sacra, Virgo beatissima, caelestis patria, claustralis vita. Natura quaelibet est locus deliciarum, et in medio omnium est lignum vitae. Sed quoniam sunt alii paradisi et loca deliciarum, habet enim caro suas delicias, et mundus suas, ideo addit, • Dei mei, » idest, quam ipse plantavit. Genes. 2, Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat etc.

• Et Angelo Smyrnae etc. • Haec est secunda pars capituli, in qua scribit episcopo Smyrnae, quem in multis commendat, et in nullo reprehendit: et procedit hoc ordine. Primo ponit laudes ejus. Secundo futuras tribulationes, ut minus timeantur, praedicat. Tertio movet eum ad patientiam. Quarto promittit ei praemium pro patientia. Quinto a damnatione futura securum reddit. Dicit ergo Angelus Joan. Et Angelo Smyrnae Ecclesiae, sicut Angelo Ephesi, Scribe hoc quod sequitur. « Haec dicit, primus et novissimus, » hoc est Christus, a quo omnia, et ad quem omnia. • Qui fuit mortuus » propter te, et ideo tu non debes timere mori pro ipso. 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. « Et vivit » aeternaliter. Quatuor dicit Joannes de Christo. Primus et novissimus, mortuus, vivit. Primus idest ante quem nullus, contra Arianos qui dicunt Christum puram creaturam. Novissimus, idest post quem nullus, et hoc est contra Arianos. Mortuus, contra Manichaeos, qui dicunt ipsum non resurrexisse. Primo debetur honor quia creavit. Novissimo debetur timor quia judicabit. Mortuo debetur amor, quia vivificavit. Vivo debetur spes quia resuscitabit. De duobus primis dicitur Malach. 1, Si ego pater, ubi est honor meus? et si ego Deus, ubi est timor meus? De aliis duobus dicitur Rom. 4, Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit autem propter justificationem nostram. Et Bernardus: supra omnia mihi te reddit amabilem, bone Jesu, opus nostrae redemptionis, calix tuae passionis quem bibisti pro me. Sequitur, • Scio • tribulationem tuam, • in qua patienter sustinendo propter me fecisti tuam: vel tuam, idest quam ex meritis tuis pateris, vel ex fragilitate humana. Unde Job 13, Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. • Et paupertatem tuam, » idest tuam voluntatem habitam, quia divitias tuas pauperibus erogasti. De qua Matth. 5, Beati pauperes spiritu, idest voluntarie. Vel tuam, id est quam habes ex te. Omnis homo nascitur et moritur pauper. Unde 1 Tim. 6, Nihil intolimus in hunc mundum. Haud dubium quia nec quid auferre possumus. Secundum hoc est superscriptum, Scio tribulationem tuam, id est tibi illatam. Et paupertatem tuam id est innatam: quae utraque tua est, quae sustines patienter propter Deum. Et dicit Dominus, Scio, quia videbatur nescire quia diu permisit eum tribulari. Vel scio, id est approbo. Et tali Domino bonum est servire: qui ea fecerit vel sustinuerit pro eo, non obliviscitur, sed scit et approbat. et talis dominus solus est Jesus Christus. Propter quod dicitur 1 Regum 6, Praeparate corda vestra et servite illi soli. Utrique vero, scilicet tribulationi et paupertati, debetur regnum caelorum. Matth. 5, Qui habet, dives est, licet pauper

dicatur. Prov. 25, Est pauper cum in multis divitiis sit. Ideo sequitur, « Sed dives es, » in augmento virtutis et spe remunerationis in bonis spiritualibus, licet pauper in temporalibus; dives in caelo, licet pauper in mundo. Jeremiae 41, The-saurum habemus in agro frumenti et hordei, et olei et mellis. Per frumentum intelligimus gratiam: per hordeum patientiam, per oleum laetitiam in tribulatione, per mel dulcedinem in contemplatione. Et hic est thesaurus viri justii. Proverb. 20, The-saurus desiderabilis, et oleum in habitaculo justii. « Et blasphemaris, » licet talis sis, ab iis qui se dicunt esse Judaeos idest confitentes Christum, et non sunt, licet dicant. Et ideo major est tribulatio quia infertur a familiaribus. Juxta illud Psalm. Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisse, abscondissem me forsitan ab eo. Et hic dicit Glossa: Nulla pestis efficacior ad nocendum, quam domesticus hostis. « Sed sunt synagoga Satanae, » idest congregatio adversans bono. De hac synagoga dicitur Eccles. 21. Synagoga peccantium stupa collecta: et consummatio eorum, flamma ignis. Sed quia tribulatis solet esse cumulus miseriae, quando infamantur seu blasphemantur, ut dicit Glossa: Ideo additur consolatio. « Nihil horum timeas, » scilicet tribulationem, paupertatem, blasphemias, et alia quae passurus es. Praedicatur autem futura tribulatio, ut cum venerit minus noceat. Quia, ut dicit Gregorius. Minus feriunt jacula quae praevidentur. Et ostenditur hic nobis, quod homo se debet praemunire more militis, qui vadit ad pugnam. Unde Eccles. 2, Accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore etc. Bene ergo dicit: « Nihil horum timeas, quae passurus es. » Sive paupertatem in rebus, sive tribulationes in corporalibus, sive vituperationem in fama. Matth. 20. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Et Paulus Act. 10, Nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiores me. Et posset iste Episcopus quaerere: quid, vel unde passurus sum ego? Et respondet nobis Joannes dicens, « Ecce, » id est in brevi, « Missurus est diabolus, » suggerendo, et Deo permittente. « Aliquos ex vobis in carcerem, » idest omnimodam tribulationem, ut tentemini, id est per tentationes probemini sicut aurum in igne probatur. Eccles. 27, Vasa figuli probat fornax: et homines justos, tentatio tribulationis. « Et habebitis » diebus decem, » id est tempore decem Romanorum imperatorum, qui signantur Dan. 7, per decem cornua. Vel finitum ponitur pro infinito: id est in multis diebus sustinebitis tribulationes. Sicut Job 19, En decies confunditis me. Et Genes. 31, Mutavit mercedem meam decem vicibus, id est multis. Vel decem diebus, quamdiu servabitis decem mandata. Vel decem diebus, id est in omni tempore, pro fide sanctae Trinitatis. Et nota cum loquitur episcopo, non dicit habebis, sed, habebitis. In quo notatur quod omnibus tribulatis generaliter loquitur. Eleganter etiam dicit, quod habebunt tribulationes et videbunt bona, quae sunt in ea, et per eam. Isa. 26, In tribulatione murmuris doctrina tua est: id est tribulatio, ubi mali murmurant, boni docentur, et illuminantur. Sequitur, « Esto fidelis, » id est serva fidem: quasi dicat: Quicquid illi fa-

cient tibi, ut semper esto fidelis, id est serva fidem seu fidelitatem, sicut uxor viro, servus domino, sicut amicus amico. Fides quam debet uxor viro est, ut nulli alii adhaereat. De qua Oseae 2, Sponsabo te mihi in fide. Quam debet servus domino suo: id est ut res suas bene colligat, bene custodiat, et bene distribuatur. De qua fide dicitur Luc. 12, Quis putas est fidelis dispensator et prudens? 1 Corinth. 4, Jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat. Fides quam debet amicus amico est, ut omni tempore ei adhaereat, et non relinquat eum tempore necessitatis. De qua Ecclesiast. 6, Amicus fidelis, fortis protectio; qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio. Et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius, usque ad mortem inclusive: quasi dicat: Etiam pro morte vitanda non dimittas fidem tuam. Eccl. 4, Usque ad mortem certa pro justitia. Nec erit hoc sine lucro. Unde sequitur: « Et dabo tibi coronam vitae, » id est vitam interminabilem, vel vitam regalem. Isa. 41, Dabo eis coronam pro cinere. Vel coronam vitae, id est honorem semper viventem, qualis non est corona mundi. De qua Sap. 2, Coronemus nos rosis antequam marcescant; id est honore mundano, cito perituro. Isa. 28, Vae coronae superbiae ebriis Ephraim et flori decidenti. Rosae sive flores de quibus fit corona, sunt divitiae temporales, delitiae carnales, honores saeculares. De quibus Jeremiae 48, Date florem Moab, quia flos egredietur nullum ferens fructum. Hanc coronam dat mundus victoribus suis. Primam dat Christus victoribus suis. Unde 2 Timoth. 4, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo, reposita est mihi corona justitiae etc. Tob. 2, Filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam Dominus daturus est iis, qui fidem suam nunquam immutant ab eo. Jacob. 1, Beatus vir qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit accipiet coronam vitae etc. 2 Timoth. 2, Non coronabitur nisi qui legitime certaverit: qui usque ad mortem fidem servat. « Qui habet aures, » exterius, audiat interius, id est intelligat. « Quid spiritus dicat Ecclesiis. » Nota, quod diabolus dicit Genes. 3, Nequaquam moriemini. Et iterum, eritis sicut dii scientes bonum et malum: contra illos, qui semper student scientiae, et nunquam vitae. Item nota, quod dicit mundus, Prov. 1, Insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra etc. Item nota quod dicit caro, Sap. 2, Venite fruamur bonis, quae sunt, et utamur creatura tamquam in juventute celeriter. Isa. 22, Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. Nota quod est Ecclesia malorum. De qua Psalm. Odivi Ecclesiam malignantium. Item Ecclesia bonorum. De qua Matth. 10, Et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam. Item Ecclesia beatorum. De qua Psal. Laus ejus in Ecclesia sanctorum. Primae Ecclesiae loquitur saepe arguendo et comminando. Joan. 16, Arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. Secundae loquitur consolando et erudiendo. Psal. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quia loquetur pacem super sanctos suos. Tertiae loquitur facie ad faciem, sicut solet loqui amicus ad amicum suum, omnia secreta sua ei revelando. Quid autem sit quod spiritus dicat Ecclesiis, subdit. « Qui vicerit » mundum, carnem, diabolum, sicut supra dictum est,

non laedetur a morte secunda, id est a morte aeterna. Prima mors animae est in peccatis. Secunda in poenis. Item mors prima corporis est, quando dissolvitur anima ab eo. Secunda quando damnabitur in inferno. Et ita duplex est mors animae. Una in culpa, alia in gehenna. Similiter est duplex mors corporis. Una est in dissolutione, alia in aeterna damnatione. Assimilatur autem prima mors animae, primae morti corporis in multis. Sicut enim corpus primo distemperatur, postea infirmatur, deinde moritur, postea effertur, postea sepelitur, deinde lapide operitur, Ita anima, primo distemperatur, per malam cogitationem, postea infirmatur per noxiam delectationem, postea moritur per consensum, postea effertur per operis efficaciam, postea sepelitur per consuetudinem. Ad ultimum operitur per obdurationem. Item sicut mors corporis sedit in vita, ita et mors animae. Primo enim mors corporis separat ab anima ipsum, et mors animae separat ipsum a Deo. Isa. 59, Iniquitates vestrae dividerunt inter vos et Deum vestrum. Item mors corporis separat a parentibus et amicis carnalibus: et mors animae ab Angelis et a Sanctis. Unde 1 Regum 15, Dicit Agag pinguissimus, Siccine separas amara mors. Job 30, Fratres meos id est Angelos longe fecit a me, et noti mei, id est sancti, quasi alieni recesserunt a me, dereliquerunt me propinqui mei, et qui noverant me obliti sunt mei. Et non solum dereliquerunt Angeli animam peccatricem, immo fiunt adversarii, et stabunt contra ipsam in iudicio. Thren. 1, Omnes amici ejus spreverunt eam, et facti sunt ei inimici. Cant. 1, Filii matris meae pugnaverunt contra me. Psal. Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt. Item mors corporis facit amittere divitias mundi, et mors animae aufert divitias caeli. Thren. ult. Haereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrae ad extraneos. Item mors corporis privat visum corporalem, et mors animae visum et omnem sensum spiritualem. Psal. In aeternum non videbit lumen. Item mors corporis dolorem facit: et mors animae majorem. Eccl. 41, O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis. Praeterea mors animae laedit quia mittit in ignem aeternum. Matth. 25, Ite maledicti in ignem aeternum. Item laedit propter poenarum acerbiteriam, diversitatem, perennitatem: quae tria notantur in illo verbo Psal. Tu Deus deduces eos in puteum interitus. Diversitas cum dicit, Deduces, id est de poena ad poenam duces, ut dicit Job 34, Ad nivium calorem transeat ab aquis nivium. Perennitas notatur, cum dicit, « In puteum, » unde exire non potest qui semel illic ceciderit. Item mors animae laedit graviter, immisericorditer, insanabiliter. Unde Jerem. 50, Plagam nimiam pertransite castigatione crudeli. Quid clamas ad me super contritione tua? insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuae: dura facta sunt peccata tua: feci hoc tibi. De hac laesione dicitur Paralip. 9, Qui peccat in me, laedit animam suam. Item Eccl. 19, Qui multis utitur verbis, laedit animam. Tamen ista laesio quamdiu est anima in corpore sanabilis est: unde Sap. Sanabiles fecit nationes orbis terrarum. Sed postquam exiit a corpore, fiet insanabilis. Unde Isa. 65, Ablata est messis in die haereditatis, et dolebit graviter. Quicumque igitur non vult laedi a secunda morte, quaerat hic sanari a laesione primae mor-

tis, et ostendat samaritano plagas suas, qui curabit eas infundens vinum compunctionis, et oleum consolationis, ut dicitur Luc. 3. Reg. 8, Si quis cognoverit plagam cordis sui, et expanderet manus suas in domo hac, tu exaudies in caelo haereditatis tuae et propitiaberis. Augustinus, Sunt ne viscera christianae miserationis in te, qui plangis corpus a quo recessit anima, et animam a qua recessit Deus, non plangis?

« Et Angelo Pergami etc. » Haec est tertia pars capituli, in qua scribit Joannes episcopo Pergameno primo ponens laudes ejus, secundo increpationes, tertio poenitentiae admonitiones, quarto comminationes, quinto praemunit circa futura. Dicit ergo, « Et Angelo, » id est episcopo Pergamensis Ecclesiae scribe, sicut aliis. « Haec » quae sequuntur « dicit » Qui habet romphaeam ex utraque parte acutam, » de quo dictum est supra, id est vidi similem filio hominis, et gladius acutus ex utraque parte exibat de ore ejus. Et signatur idem hic per romphaeam quod supra per gladium; scilicet verbum divinum, vel sententia judiciaria; quae dicitur acuta ex utraque parte temporis, quia scindet etiam illos, qui fuerunt ante tempus gratiae, et illos, qui fuerunt post. Vel ex utraque parte hominis, quia scindet tam in corpore quam in anima. Vel ex utraque parte generis, quia scindet tam gentiles quam ignobiles. Vel ex utraque parte criminis, quia scindet tam carnalia, quam spiritualia peccata. Vel ex utraque parte Ecclesiae, quia scindet tam praelatos quam subditos, tam laicos quam clericos, tam seculares quam claustrales. Vel, ex utraque parte sexus, quia scindet tam feminas quam viros. Vel, ex utraque parte aetatis, quia scindet tam juvenes quam senes. Vel, ex utraque parte fortunae, quia scindet tam pauperes quam divites. Breviter, romphaea illa nulli parcat. Sap. 6, Non subtrahet personam cujusque Dominus, nec verebitur imaginem vel iniquitatem cujusque. De hoc gladio dicitur Deuter. 32, Si acuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis. Modo non videtur gladius acutus hic: sed quando extrahetur a vagina, et incipiet percutere, tunc sentietur acumen ejus. Exod. 21, Gladius exacutus est, et limatus; ut caedat victimas exacutus est, ut splendeat limatus est. Exod. 15, Evaginabo gladium meum et interficiet eos manus mea. Vagina in qua modo latet gladius est patientia Dei, qua nos expectat: sed tunc extrahet. Ezech. 5, Nudabo gladium meum post eos. Quos autem percussurus sit gladius iste, dicitur Deuter. 32, Gladius meus devorabit carnes, id est carnales. Item Jerem. 50, Gladius ad Chaldaeos, ait Dominus, et ad habitatores Babylonis, id est ad superbos et avaros. Item Isa. 4, Si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos. Et Chaldaei provocant iram Dei. Forte hic dicitur habere romphaeam his acutam, quia de duobus malis volebat Joannes reprehendere Pergami episcopum: scilicet de doctrina Balaam, et de doctrina Nicolaitarum, qui erant in episcopatu suo. Vel ideo quia volebat redarguere negligentiam pastoris, et malitiam gregis, et punire nisi poeniterent. Sed antequam redarguat, commendat eum, ut postea patientius sustineat correctionem, et ut sciat quod correctio sua veniebat ex amore, ut det exemplum nobis. Commendat autem in duobus. Primo, quia in medio malorum fidem Christi tenuit. Secundo, quod in tempore

persecutionis non cecidit. Unde dicit, « Scio ubi » habitas, » scilicet in medio pravae et perversae nationis. Unde subdit, « Ubi sedes est Satanac, » idest congregatio malorum, qui tibi omni bono adversantur. « Et ubi habitas et tenes nomen meum: » a quo diceris Christianus. De quo Act. 4, Non est aliud nomen sub caelo datum hominibus in quo oporteat vos salvos fieri. Cant. 1, Oleum effusum nomen tuum, id est Christus qui effusus est super omnes christianos. Jerem. 14, Tu in nobis es, Domine, et nomen sanctum tuum invocatum est super nos. Istud nomen semper est tenendum, et corde per fidem, et ore per confessionem, et opere per sanctam conversationem. Sunt alia duo nomina Christi, quae potius sunt timenda quam tenenda: scilicet Magister et Dominus. De quibus Joan. 16, Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Ista nomina multi volunt sibi usurpare, cum tamen sint ejus propria nomina, ut nulli velit communicare. Unde Exod. 6, Nomen meum Adonai non indicavi eis, quod interpretatur Dominus. Item Matth. 24, Nolite vocari Rabbi, unus est enim magister vester, vos autem fratres estis. Exod. 20, Non accipies nomen Dei tui in vanum. Sequitur, « Et non negasti fidem meam, » pro aliqua tribulatione; sed potius confessus es ore, quam tenebas in corde. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vel fidem meam quam tenebas corde, non negasti opere, sicut multi. Ad Titum 1, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Ut ille de quibus ad Titum 3, Cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt: habentes damnationem, quia fidem primam irritam fecerunt. Et in eodem. Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. « Et in diebus illis Antiphas testis » meus fidelis: » quasi dicat: in diebus illis Antiphas occisus fuit pro fide Christi, quam tenebat, non negasti fidem. Et in hoc apparet quod laudandus est ille episcopus, qui non negavit fidem pro qua videbat alios occidi. Fuit autem Antiphas quidam christianus ab infidelibus qui erant Pergami propter nomen Christi interfectus, qui proponitur in exemplum episcopo ad imitandum. Item ad se humiliandum: ne scilicet superbiret quia steterat: quia plus fecerat ille, qui propter nomen Christi sustinuerat mortem. Item ad ipsius commendationem qui pro Christo mortem sustinuit, Antiphas dico testis meus fidelis, idest pro me martyrizatur. Martyr enim graece, testis latine. Qui occisus est apud vos, idest inter vos; et ideo ejus exemplo debetis roborari. Et non est mirum si occisus est inter vos, quia multi sunt mali ibi. Unde sequitur, « Ubi sedes est satanae, » idest ubi est synagoga malorum, in quibus diabolus sedet et quiescit. Secundum quod dicitur Job 41, Sub umbra dormit in secreto thalami in locis humentibus, idest in malis quae dicuntur umbra propter fluxibilitatem. Nota multiplex martyrium. Primum est in sanguinis effusione, sicut Stephanus, Laurentius, Mauritius. Secundum in carnis maceratione, sicut Hieronymus, Augustinus, Gregorius. Tertium in Christi compassione, sicut beatus Dominicus, Sanctus Franciscus, Beatus Nicolaus. Quartum parcitas in ubertate, sicut Job et David. Quintum largitas in paupertate, sicut Tobia. Sextus castitas in juventute sicut Joseph et Daniel. Septimum in bona operatione, sicut quilibet justus. Joan. 3, Opera quae ego facio, ipsa testimonium perhibent

de me. Octavum in praedicatione, sicut omnes praedicatores. Act. 1, Et eritis mihi testes in Jerusalem. De omnibus istis dicitur Isa. 43, Vos testes mei dicit Dominus. Aut testis fidelis Antiphas, quia usque ad mortem in suo testimonio perseveravit: unde supra 1, Esto fidelis usque ad mortem. Item dicitur quia quod corde credidit ore praedicavit et opere adimplevit; et tali testi debet credi. Quia in ore duorum vel trium testium, stat omne verbum, ut dicitur Deuteronomii 19. Falsus testis est, qui aliud facit et aliud dicit. De quo Proverb. 19, Falsus testis non erit impunitus. « Sed » habeo etc. » Posita commendatione Pergameni episcopi, ponit Joannes ejus increpationem, ut quod boni erat in eo non posset ex mali admixtione amitti, et ne ex praedicta commendatione posset inaniter extolli: quasi dicat: Multa habes bona ut dixi: « Sed habeo adversum te pauca. » Si corrigas, ut dicit Glossa: Si non corrigas, multa. Et quae sunt illa determinat, « Quia habes illic, » scilicet in episcopatu tuo, « Tenentes doctrinam Balaam, » quibus parcis et non expellis. Qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel. Unde Num. 24, Dixit Balaam ad Balac: Pergens ad populum meum, dabo tibi consilium. Non tamen legitur ibi de consilio, nec alibi, sed per effectum sequentem patuit. Videns enim Balaam Judaeos promptos ad luxuriam et idolatriam, consuluit Balac, ut pulchras mulieres adduceret et poneret coram filiis Israel, quarum pulchritudine ruerent in amplexus earum, et blanditiis deliniti comederent de sacrificiis Phogor, sive Beelphegor, et sic a Deo derelicti, caderent coram eo. Haec fiebant in Pergamo, quia multi erant dediti ibi gulae et luxuriae. Unde ostendit quod fuit illud scandalum, scilicet « Edere de sacrificio idolorum et fornicari. » Et bene conjunguntur haec duo, scilicet edere et fornicari, quia unum sequitur aliud. Unde Hieronymus, Venter mero aestuans cito descendit in libidinem. Item vicina sunt venter et genitalia, et pro vicinitate membrorum sequitur confoederatio vitiorum. Sapient. 2, Vino pretioso et unguentis nos impleamus: et statim sequitur. Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra. Ad literam, Filii Israel propter pulchritudinem mulierum fuerunt decepti, sicut hodie multi decipiuntur; propter quod dicit Eccles. 9, Speciem mulieris alienae multi admirati reprobii facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Mystice Balaam interpretatur populus vanus, et significat haereticos. Balac interpretatur elidens, et significat princeps saeculares. Balaam ergo docet Balac decipere filios Israel, idest docent principes saeculares subvertere christianos. Item Balaam interpretatur Vorator, unde significat ventrem. Doctrinam igitur Balaam tenent multi qui ad nil student nisi comestioni et potationi. De quibus dicitur Proverb. 25, Cui vae, cujus patri vae, cui rixae, cui foveae, cui sine causa vulnera, cui suffossio oculorum, nonne iis qui demorantur in vino et student calicibus epotandis? Haec doctrina contraria est doctrinae Apostoli. Rom. 13, Non in comensationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis. Item Balaam vorator est diabolus qui devorat peccatorem, nec facit de ipso nisi duos morsellos: unum de corpore et alium de anima. Unde bene dicitur diabolus duos bolos habens, idest duos morsellos. Jerem. 31, Comedit me, devoravit me Nabuchodonosor rex Babylonis. Doctrinam hu-

jus tenent mali praelati, qui per exactionem, substantiam auferunt, et sic devorant corpus, et per malam conversationem animam subditorum malo exemplo occidunt. De primo dicit Psalm. Qui devorant plebem meam etc. Ezech. 19, Factus est leo et didicit praedam capere et homines devorare. De secundo dicitur Osee 4, Peccata populi, idest oblata pro peccatis populi comedent, et ad iniquitatem sublevabunt animas eorum malo exemplo. Et Mich. 3, Audite principes Jacob et duces domus Israel qui violenter tollitis pelles eorum desuper eos et carnes eorum desuper ossibus eorum. Sequitur, « Similiter habes et tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. » Nam isti uxores suas omnibus et omnes alias communicandas docebant et licitum esse plures habere. Horum doctrinam habent viri qui superbo et superfluo habitu ornant uxores suas; sic enim docent eas fornicari et aliis communicant: quando enim bene ornantur, libentius considerantur et ardentius desiderantur et saepius sollicitantur et facilius decipiuntur. Sic decepti sunt senes presbyteri respicientes Susannam, Dan. 13; et de Bersabee, 2 Reg. 11. Et Thren. 4, Oculus meus depravedatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meae. Hujus doctrinae malae sunt, nec sunt de schola Domini: unde Hebr. ult. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Jac. 3, Non est sapientia ista de sursum descendens, sed terrena animalis et diabolica: terrena in cupidis, animalis in luxuriosis, diabolica in ambitiosis. Bernardus, Sapiens est qui relinquit praeterita tamquam mala: contemnit praesentia tamquam vana, futura desiderat tamquam bona. « Similiter age poenitentiam » de isto peccato, sicut de illo: quasi dicat: Moneo te, ut de isto et de illo peccato agas poenitentiam: per justitiam puniendo praeterita; per temperantiam, reprimendo praesentia; per prudentiam cavendo futura; per fortitudinem perseverando in bona vita inchoata. Haec enim quatuor sunt in vera poenitentia. Propter quod de istis dicitur Sap. 8, Sobrietatem et patientiam et justitiam et veritatem docet: quibus utilius nil est in vita hominibus. « Si quo minus, » idest si in aliquo fueris minus fortis quam debeas, « Veniam tibi, » idest contra te qui non corrigis illos, « Cito, » idest in morte vel in judicio, quod erit cito. Quia omne tempus breve est. Joel 3, Velociter (vel cito) reddam vicissitudinem super caput vestrum. Et pugnabo cum illis, idest contra illos, « In gladio oris mei, » idest sententia iudiciaria convincens illos fornicarios, separans a consortio honorum et secans in corpore eos et in anima. Tunc nemo poterit fugere, quia peribit fuga a veloce, ut dicitur Amos 2. Nec mirum si tunc vincuntur peccatores, quia fortis et potens est qui pugnabit contra eos Luc. 22, Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate. Nec inermis Dominus, immo armatus veniet. Sap. 5, Induet pro thorace justitiam et accipiet pro galea iudicium certum, sumet scutum inexpugnabile aequitatem, acuet autem duram iram in lanceam. Item non veniet solus, immo multos habebit adjutores, et miser peccator destitutus erit Dei auxilio. Unde in eodem: armabit creaturam ad ultionem inimicorum, pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Omnis enim creatura accusabit peccatores qui eis abusi sunt. Unde Gregorius, Quam angustae viae erunt reprobis in iudicio! desuper erit iudex iratus, subtus patens chaos

infernus, a dextris peccata accusantia, a sinistris infinita daemonia ad infernum trahentia: intus erit conscientia mordens, exterius mundus ardens; miser peccator sic deprehensus quid faciet? fugere non poterit, latere erit impossibile, apparere intolerabile. Si quaeris quis te accusat? totus mundus. Nam offenso creatore, omnis creatura perditum odio habet. Ideo charissimi, antequam accedamus ad campum certaminis, faciamus pacem cum Domino, sicut ipse monet Luc. 14, Quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quae pacis sunt. « Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis. » Hoc jam expositum est; et frequenter ponitur in hoc libro, ut excitetur attentio subditorum auditorum, « Vincenti dabo manna absconditum. » Hoc dupliciter potest exponi: scilicet vel de dulcedine interna quae dabitur sanctis in hac vita; vel de dulcedine externa quae dabitur sanctis in futura vita. Utraque tanta est, ut omnis qui sentit dicat, Quid est hoc? Et utraque abscondita est, quia parum et paucis datur sentire aliquid de ipsa. Unde Psalm. Quam magna multitudo dulcedinis tuae Domine etc. Isa. 64, Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti iis qui expectant te. Et bene per manna significatur dulcedo contemplationis propter saporis suavitatem. Psalm. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo, idest qui totam spem suam figit in eo; quia tali datur sentire suavitatem Dei, quae quantumcumque modicum sentitur, miratur anima, ut merito dicatur. Manu, quid est hoc? Eccles. 24, Spiritus meus super mel dulcis, et haereditas mea super mel et favum. Sap. 12, O quam bonus et quantum suavis est Domine spiritus tuus in nobis! Quidam inveniunt Deum tantum dulcem in oratione. Quidam tantum in lectione. Quidam tantum in celebratione. Quidam in praedicatione. Sed perfecti alii inveniunt eum dulcem et suavem in omnibus, et in jejuniis et disciplinis, et etiam in infirmitate et paupertate, secundum illud Eccles. 24, In omnibus requiem quaesivi ad modum apis, quae fere ex omni flore extrahit mel. Unde Dominus dicit de talibus. Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis; quia quanto plus anima sentit de Deo, tanto amplius ardet in eo. Unde Eccles. 24, Qui edunt me, adhuc esurient etc. Item de manna dicitur Sap. 16, Manna quod ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat. Ignis enim purum mentis desiderium est, juxta illud Lucae, Ignem veni mittere in terra etc. Et hic ignis non potest vincere manna, sed vincitur; quia nullus potest comprehendere internam dulcedinem quantumcumque sit accensum ejus desiderium. Ut merito dicat Psalm. Defecit in salutare tuum anima mea. Et iterum, Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Quasi dicat: Ex hoc scio quod tabernacula tua, idest mansiones tuae domus sunt amabiles et desiderabiles: quia ego qui adhuc sum foris in atrio, nondum intus in templo, tam vehementer concupisco morari hic juxta; sed concupiscendo deficio, non valens comprehendere quod est ibi. Unde alibi exclamat, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Si hoc

modicam dulcedinis tuae quam das in atrio non possum capere, quis capiet illud totum quod est in templo? Per solem vero signatur Christus. Malach. ult. Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiae, et sanitas in pennis ejus. Quod igitur ignis non potest consumere, exiguo radio solis calefactum tabescit; quia adveniente desuper modico divinae lucis radio, incenditur et liquefit cor humanum, ut usque ad comprehensionem caelestium sublevetur. Unde Bernardus, Saepe ad orationis studium accedimus corde tepido et pectore sicco; et tanta repente infunditur gratia quod pinguescat, pectus replet intima inundatio pietatis. Item manna minimum erat ad modum seminis coriandri, et dulcedo mentis quae hic conceditur viris sanctis modica est respectu dulcedinis aeternae quae dabitur in futuro. Item erat quasi pilo tusum, quia dulcedo mentis saepe provenit ex tribulatione, ut patet in Stephano: de quo cantatur, Lapidēs torrentis dulcis illi fuerunt. Et Deuteronomii 32, Ut suggeret mel de petra etc. Item Psalm. De petra melle saturavit eos. Item manna albi coloris erat et frigidae naturae; et sole veniente, statim liquefiebat. Sic hujus suavitas, mentem facit albam et pulchram: unde Cant. 7, Quam pulchra es et quam decora carissima in deliciis? Item frigidam facit quia amorem mundi retrahit: unde Job 10, Taedet animam meam vitae meae. Item sole veniente liquefit, quia haec suavitas, veniente lacticia vel dulcedine mundana deficit. Unde Bernardus, Delicata est divina consolatio nec conceditur admittentibus alienam. Item de manna dicitur, Exod. 16, Egrediatur populus et colligat quod sufficit per singulos dies. Sic qui vult hanc suavitatem, debet egredi de mundo ad caelum, de carne ad spiritum, de se in Deum, et tunc inveniet manna, Joel 5, Stillabunt montes dulcedinem et colles fluent lac et mel. Tres montes sunt: spiritus, caelum et Deus. Et in iis debet homo colligere manna contemplando singula eorum bona; et debet colligere per singulos dies, quia quolibet die debet vacare orationi et meditationi. Debet autem colligere quantum sufficit. Quidam enim parum colligunt, quia parum orant et parum meditantur. Alii nimis. Ideo dicitur Proverb. 25, Mel invenisti, comede quod sufficit tibi. Locus autem ubi invenitur manna est solitudo. Osee. Ducam eam in solitudinem et ibi loquar ad cor ejus. Non autem invenitur in civitate. Deus ego et non homo in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem. Item mane inveniebatur: mane frequenter in oratione datur devotio. Psalm. Mane astabo tibi et videbo. Proverb. 8, Qui mane vigilaverint ad me, inveniet me. Item datur egressis de Aegypto, et devotio egressis de peccato: unde hic dicitur, Vincenti dabo manna absconditum. Nemo enim mittit vinum novum in utres veteres, Matth. 9. Vel manna dicitur absconditum, quia devotio parum vel nihil datur sapientibus mundi. Matth. 11, Confiteor tibi Pater etc. Prov. 3, Cum simplicibus sermocinatio ejus. Vel absconditum dicitur, quia bona spiritualia debent abscondi ne perdantur. Matth. 13, Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro. Ibi Gregorius, Inventus thesaurus absconditur ut servetur; quia studium caelestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit qui ab humanis laudibus non abscondit. Et postea: depraedari desiderat, qui thesaurum in via publice portat. Exemplum de Ezech. Isa. 59, « Et dabo ei calculum, » idest

corpus glorificatum. Calculus enim lucidus est, in quo significatur claritas. Item solidus, in quo impassibilitas. Item modicus, in quo simplicitas. Item rotundus, in quo agilitas. Et in calculo, idest in tali corpore, « Nomen novum, » idest nomen filii, vel amici non servi, quod est nomen vetus. Joan. 15, Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid facit dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quae audivi a Patre meo, nota feci vobis. Scriptum namque est quia ex gloria corporis apparebit quod sunt amici vel filii regis qui sic vestiti erunt. 1 Joan. 3, Carissimi, filii Dei sumus et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod cum apparuerit, similes ei erimus. Quod nemo scit perfecte nisi quod accipit, idest donec acceperit. In hac enim vita nemo potest perfecte scire gloriam corporis glorificati. Isa. 64, Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te. Sequitur.

« Et Angelo Thyatirae scribe etc. » Haec est quarta pars capituli, in qua Joannes scribit episcopo Thyatirae. Primo commendat eum in septem: in operum brevitate, in fidei firmitate, in charitatis fervore, in ministerii adimplerione, in patientia tribulationum, in profectu virtutum. Secundo increpat eum. Tertio comminatur Jezabel et discipulis ejus. Quarto bonos qui sunt Thyatirae, consolatur promittens eis multa bona. Dicit ergo, « Et Angelo Thyatirae Ecclesiae scribe, » sicut aliis, « Haec « dicit Filius Dei, » qui praedictus est simul filius hominis et nunc Filius Dei, ut ostendat quod idem et unus est filius Dei et filius hominis, « Qui habet oculos tamquam « flammam ignis, » idest claros et penetrativos: quod dicit Joan. ut terreat malos, qui erant Thyatirae, quorum peccata vidit Filius Dei, qui eos judicabit. Eccles. 23, Oculi Domini lucidiores multo plus super solem, circumspicientes omnes vias hominum. In quatuor dicitur oculus Domini excedere solem. Sol enim tantum corporalia videt seu illuminat: Deus corporalia videt et spiritualia. Item sol tantum praesentia; Deus praesentia, praeterita, et futura. Item sol tantum superiora, et exteriora; Deus interiora, et inferiora. Item sol tantum ea, quae in mundo sunt sub sole: Deus autem etiam quae sunt in caelo supra solem. Proverb. 16, In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos. Heb. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus ad quem nobis sermo, « Et pedes ejus similes aurichaleo, » idest pedes habet agiles: quasi dicat Joan. Dominus videt omnia peccata nostra, et cito veniet ad judicium. Vel oculi Domini sunt doctores et praelati, qui toto corpore vident. De quibus dicitur Cant. Oculi ejus sicut columbae super rivos aquarum, quae lacte sunt lotae: resident juxta fluentia plenissima. Item pedes ejus sunt praedicatores, ut dicit Haymon, Qui Christum per totum mundum praedicaverunt et portaverunt. De quibus dicitur Isa. 52, Quam pulchri super montes pedes annunciantis et praedicantis pacem! Oculi flammae ignis comparantur, quia praedicatores et praelati debent esse in se lucidi per munditiam, per scientiam, per bonam famam, et fervidi per zelum et charitatem. Et alios debent illuminare ad Dei cognitionem verbo praedicationis, et inflammare ad amorem exemplo bonae conversationis. Debent etiam tam in se quam in aliis rubiginem peccatorum consumere: et paleas terrenae cupiditatis comburere. Jo. 5, Joannes erat lucerna ardens

et lucens. Eccles. 48, Surrexit Elias propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat. Pedes vero comparantur aurichaleo, qui quanto plus igne comburitur tanto clarius efficitur. Quia peccatores tales debent esse, quos tribulatio faciat meliores, juxta illud Eccles. 2, In igne probatur aurum et argentum: et homines receptibiles, in camino tribulationis. Vel, oculi Domini sunt praelati, propter loci sublimitatem. Pedes sunt subditi, propter inferioritatem. Item, Oculi totum corpus regunt: sic praelati Ecclesiam. Job 19, Oculus fui caeco. Proverb. 4, Oculi tui videant recta. Item oculi debent esse clari exempli ostensione. Matth. 5, Sic luceat lux vestra. Item oculi non patiuntur in se pulverem, nec praelati terrenum amorem. Philipp. 2, Sitis simplices filii Dei, sine reprehensione. Matth. 10, Excute pulverem pedum vestrorum. Item oculi sunt tenerrimi, et praelati per compassionem. 2 Cor. 11, Quis infirmatur et ego non infirmior? 2 Regum 15, David sedens in cathedra sapientissimus inter tres; ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus. Item duo sunt oculi, et praelati debent esse gemini, per dilectionem Dei et proximi. Luc. 10, Misit eos binos ante faciem suam. Item oculi delectantur in pulchritudine, et praelati libenter vident bona aliorum, et delectantur in eis. Eccles. 40, Gratiam et speciem desiderat oculus, et super haec virides sanctiones. Item oculi abominantur turpia, et sic praelati. Psal. Iniquitatem odio habui, et abominatus sum. Item, Oculi aegri reparantur panni serici abstersione: et praelati, passionis Dominicae consideratione. Heb. 12, Recogitate eum qui talem adversus semetipsum sustinuit a peccatoribus contradictionem, ut non fatigemini animis nostris deficientes. Item reparantur oculi, fellis lenitione, Tob. 12. Et praelati aeternae damnationis recordatione. Infra 3, Inunge oculos tuos collyrio ut videas. Item purgantur sanguinis diminutione: et praelati, peccatorum confessione, vel nepotum vel parentum carnalium amissione. Psal. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero etc. Minui volebat David cum dicebat: Libera me de sanguinibus etc. Item laeduntur oculi albugine, idest ambitione, Tob. 11. Item tenebris ignorantiae ut Aegyptii, Exod. 19. Item stercore avaritiae, ut Tob. 2. Item nimio lumine, idest aliena felicitate; ii sunt invidi, qui non possunt videre bona aliorum. 1 Reg. 3, Non poterat Heli videre lucernam Domini donec extingueretur. Item fumo superbiae, Eccles. 29, In te ignem camini, vapor et fumus ignis. Item igne iracundiae. Psal. supercecidit ignis et non viderunt solem. Item vitio vesicae, idest castrimargiae. Proverb. 25, Cui suffossio oculorum etc. Item nimio fletu. Jer. Et palpebrae meae caligaverunt. Item senio, idest mala consuetudine. Genes. 28, Senuit Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videre non poterat. Item vento inanis gloriae: unde canonica Judae, Nubes sine aqua, quae a vento circumferuntur. Sequitur, « Novi opera tua, » idest approbavi, etiam charitatem in proximum, et fidem charitas, et ex charitate opera. Sed ideo praeponit opera, quia operibus fides cognoscitur, et charitas: unde Matth. 6, A fructibus eorum cognoscetis eos. Et ministerium in eleemosynarum largitione, et pauperum relevatione, quibus de suis facultatibus libenter et largiter erogabat. Ergo ministerium episcoporum est de suis facultatibus pauperibus subvenire: verum, vanum est, et quicquid ipsi sibi thesaurizant, vel parentis-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

bus non indigentibus tribuunt, vel in usus superfluos expendunt, vel joculationibus conferunt: hoc totum furantur et subtrahunt pauperibus, unde Isa. 3, Rapina pauperum in domo vestra est. Ibi Glossa: Principes quoque vestri, cum pauperes peccantes publicae arguant et confundant, divitibus pejora peccantibus nec nutum faciunt, in quorum domo rapina pauperum est, dum opes Ecclesiae sibi reservant, et in deliciis abutuntur, et quae dantur ad sustentationem pauperum sibi thesaurizant, vel suis distribuunt: et aliorum inopias, suas vel suorum divitias faciunt. Et bene post charitatem ponitur ministerium, quia charitas monet ad tale ministerium. 1 Jo. 3, Qui habuerit substantiam hujus mundi etc. « Et patientiam tuam, » quia patientia ex praemissis surgit. Diabolus enim qui invidet omni bono, semper movet persecutionem bonis, ut sic faciat quiescere a bonis. 2 Tim. 3, Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur. « Et opera tua novissima plura prioribus. » Hic commendat eum a profectu virtutum, quia iste in tribulationibus non cessavit bona facere, immo plura fecit. Vel sic. Novi opera tua quae facis, meritum tibi acquirendo, et alios exemplo tuo provocando. Matth. 5, Sic luceat lux vestra etc. « Et « fidem tuam, » idest fidelitatem tuam, talenta tibi commissa fideliter dispensando. Luc. 12, Quis putas est fidelis dispensator? « Et charitatem, » animam pro subditis exponendo. Joan. 10, Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. « Et « ministerium, » aliis serviendo non dominando. 1 Cor. 4, Sic nos existimet homo etc. 2 Tim. 4, Ministerium tuum imple: opus fac Evangelistae. 1 Petr. 4, Unusquisque sicut accepit gratiam illam administrantes, sicut dispensatores multiformis gratiae Dei. « Et patientiam tuam, » malos sufferendo et praemium expectando. Psal. Expecta Dominum et viriliter age etc. Flagellantiem scilicet et praemia differentem. Sunt autem duodecim gradus patientiae per quos ascenditur ad patientiam Christi. Primus est malo non resistere. Matth. 5, Ego autem dico vobis non resistere malo. Secundus, malum pro malo non reddere. Rom. 12, Nulli malum pro malo reddere. Tertius est, non male respondere. Prov. 26, Non respondeas stulto juxta stultitiam suam ne similis ei efficiaris. Quartus est inimicum diligere. Quintus est malefacientibus benefacere. De iis duobus dicitur Matth. 5, Diligite inimicos vestros; benefacite iis, qui oderunt vos. Sextus est contra flagella non murmurare. 1 Cor. 10, Neque murmuraveritis sicut quidam ex eis murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Septimus est libenter flagella et quaelibet adversa sustinere. Octavus de flagellis gaudere. De iis duobus dicitur 2 Cor. 12, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis etc. Jacob. 1, Omne gaudium etc. Nonus est tribulationem dulcem reputare. Deut. 33, Inundationes maris quasi lac suget. Decimus est de tribulationibus gratias referre sicut post cibum. 1 Thess. 4, In omnibus gratias agentes. Undecimus est se ad alia sustinendo parare. Psal. Ego in flagella paratus sum. Matth. 5, Si quis percusserit te etc. Duodecimus est in flagellis dolorem non sentire. Proverb. 25, Vulneraverunt me, et non dolui: traxerunt me, et non sensi. Sequitur, « Et opera tua novissima « plura prioribus. » Proverb. 4, Semita justorum quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem. Eccles. 11, Mane semina semen

tuam, et vespere non cesset manus tua. Gal. 6, Operemur bonum ad omnes, non deficientes etc. Sequitur, « Sed habeo adversus te paucos in quibus » reprehensibilis es quia permittis, » Non excommunicas dicit Glossa, « Mulierem Jezabel, » quae se dicit prophetam, idest secreta et occulta videntem ut melius crederetur ei, vel prophetam, idest divinam, quae futura dicebat « Docere, » contra Apostolum, 1 Corinth. 14, ubi dicitur: Mulieres in Ecclesia taceant, non enim permittimus eis loqui: vel 1 Tim. 2, Docere mulieri non permitto. Et ideo peccabat iste Episcopus, quia permittebat, ut non crederet quis quod Jezabel doceret bona. Sequitur, « Et seducere servos meos, » per doctrinam suam. Et in quo seducebat, et qualia dicebat ostendit subdens, « Fornicari cum daemonibus, » vel cum mulieribus, vel cum rebus mundanis. Quadrupliciter dicitur fornicatio, ut habetur in Glossa. Prima est in corde. Matth. 5, Qui viderit mulierem etc. Secunda in corpore. 1 Cor. 6, Qui fornicatur, in corpus suum peccat. Tertia in amore terrenorum. Quarta in cultu idolorum. Ephes. 5, Avaritia, quod est idolorum servitus, et manducare de idolothytis, idest de rebus immolatis et oblatiis idolis, in veneratione eorum. Dicitur quod haec Jezabel fuit uxor ipsius episcopi, quae ad comessiones, fornicationes, et idolothytum multos trahebat verbo et exemplo. Alii dicunt quod loquitur de illa Jezabel, quae fuit uxor Achab, regis Israel, quae depinxit oculos suos stibio, et ornabat se ut meretrix, ut legitur 4 Regum 9, Non quod tunc temporis esset Joannes: sed aliquae erant vestigia ejus sequentes. Interpretatur enim Jezabel fluxus sanguinis, vel sterquilinium, vel nix: et significat stultas mulieres, quarum pulchritudo tota est lux exterior, quae peccato luxuriae fluunt, et sicut nix super sterquilinium cito evanescit, et apparet turpitudine sterquilinii: sic pulchritudo stultae mulieris cito transit, et tunc apparet turpitudine ejus. Unde Proverb. 30, Fallax gratia, et vana est pulchritudo. Propter hoc dicit Philosophus: Utinam inspicendo mulieres aut lynceos oculos haberemus, aut nullos! Et bene sterquilinium intelligitur stulta mulier, quia foetet sicut sterquilinium, et sicut sterquilinium, ab hominibus, qui volunt, calcatur. Unde Eccles. 9, Mulier fornicaria sicut stercus in via, ab hominibus praetereuntibus conculeabitur. Haec Jezabel fecit aaram Baal, idest ventri. Haec populus Domini occidit. Haec vineam Naboth in hortum olerum commutavit, idest poenitentiam in lasciviam. Item mulier sanguinea non de facili curatur, neque a peccato luxuriae mulier de facili corrigitur. Oseae 5, Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur. Spiritus enim fornicationum in medio eorum. Sequitur, « Et dedi illi tempus. » Licet talis esset ut poenitentiam ageret de peccato suo. Ecce magna misericordia Domini, qui neminem vult perire. Eccl. 18, Et quare moriemini domus Israel? dicit Dominus: convertimini et venite « Et non vult poenitere » a fornicatione sua quadruplici, ut dictum est. In quo patet major ejus culpa, et Dei patientia, qui aliquando dat audaciam peccandi. Eccles. 8, Quia non cito profert sententiam contra peccatores, ideo filii hominum absque timore ullo perpetrant mala. Et nota quod dicit, « Dedi tempus. » Modo tempus nostrum est, quod possumus facere quod volumus, sive bonum sive malum. Reliquit enim Deus hominem in manu consilii sui: et ita ante

hominem vita et mors, bonum et malum; quod voluerit dabitur ei. Sed aliquando accipiet Deus tempus suum; et tunc non poterimus facere quod voluerimus, sed quod meruerimus accipiemus. Psalm. Cum accepero tempus etc. Ecclesiast. 9, Quodcumque potest manus tua instanter operare, quia nec etc. Dat autem nobis Dominus tempus in spatium, in auxilium, in documentum, in monumentum. In spatium, quod possumus ad eum reverti. Isa. 50, Expectat nos Dominus ut misereatur nostri. Ergo quaeramus Dominum dum inveniri potest, ne subito praeoccupati die mortis quaeramus spatium poenitentiae et invenire non possimus. Item in auxilium, quia qualitas temporis juvat nos ad poenitentiam faciendam si volumus. Nam modo calor, modo frigus, modo ventus, modo pluvia affligit nos. Quod si patienter suscipimus, poenitentiam perficimus. Si autem murmuramus, sicut modo tempus est pro nobis, ita in iudicio erit contra nos. Thren. 1, Vocavit adversum nos tempus, ut conterat electos meos. Unde Bernardus. Sicut nec capillus de capite, ita nec momentum de tempore peribit. Item in documentum: quia sicut post diem quo laborant homines venit nox, qua quiescunt: ita post hanc vitam venit mors: unde qui laboraverint in hac vita pro Christo, quiescent postea cum eo. Sed qui non laborat, immo quiescit in die in domo, laborabit in nocte. Psalm. In die mandavit Dominus misericordiam suam, idest opera misericordiae, et nocte canticum ejus. Item sicut post laborem in nocte redditur merces, ita post hanc vitam reddet Christus operariis suis mercedem suam. Matth. 20, Cum sero factum esset, dixit Dominus procuratori vineae, voca operarios et redde illis mercedem. Item in monumentum, quia de die monet nos timere tenebras inferni, de quibus nemo exhibit si semel ibi erit. Matth. 21, Ligatis manibus et pedibus mittite in tenebras exteriores etc. Item mutatio temporis monet et monstrat omnia mutabilia, nec debere in illis mentem figere. Eccles. 2, Vidi in omnibus vanitatem et afflictionem spiritus et nil permanere sub solem. Item dedi illi tempus, idest temporis seu aetatis partes; scilicet pueritiam, adolescentiam, juventutem, senectutem, ut ageret poenitentiam in illis. A prima enim parte esset incipienda poenitentia. Eccles. 12, Memento creatoris tui in die juventutis tuae. Thren. 3, Bonum est viro cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua. Eccles. 11, Mane semina semen tuum, idest in pueritia; et vespere non cesset manus tua, idest in senectute. Sed pauci sunt qui velint facere poenitentiam in pueritia vel adolescentia nec in juventute, et in senectute non possunt, et ita perdit totum tempus. Ideo clamat Deus, Cant. 5, quater animae peccatrici. Revertere, revertere, revertere, ut intueamur te. Quia dum anima est in peccato Deus non vult eam intueri. Item dedi illi tempus nascendi, monendi, plantandi, evellendi, occidendi, sanandi, et alia quae poterit. Eccles. 4, Quia omnia debet poenitens sua facere bene utendo illis. Sed nulli dat Deus tempus, peccandi, idest ad peccandum; et tamen omnes peccant in tempore. Eccles. 15, Nemini dedit Deus spatium peccandi. Job 24, Dedit illi Deus tempus et locum poenitentiae, et ipse abutitur eo in superbiam. Dat igitur Deus tempus et locum poenitentiae: tempus quando vitam prolongat; locum, quando bonam societatem dat. Et nota: dedit illi tempus ut poenitentiam

ageret: non dicit: poenitentiam agere vel suscipere proponeret. Quia multi proponunt poenitentiam agere et nunquam agunt: quia dum sunt juvenes nolunt, quando sunt senes non possunt. De quibus Isa. 57, Venerunt filii usque ad partum et virtus non est pariendi. Luc. 21, Vae praegnantibus et nutrientibus in diebus illis. Item nota quod dicitur: « Et non vult poenitere a fornicatione sua. » Non dicit, non potest poenitere; quia non impotentia, sed voluntas culpabilis est. Bonum est modo poenitere quando potestas est in voluntate; quia veniet tempus quando potestas omnis bene agendi subtrahetur. Proverb. 1, Invocabunt me et non exaudiam: mane consurgent ad me et non invenient, quia exosam habuerunt disciplinam, idest poenitentiam. Joan. 9, Me oportet facere opera ejus qui me misit, donec dies est; quia veniet nox quando nemo potest operari. Sequitur, « Et ecce, » ex quo non vult poenitere, « Mitto eam » Jezabel et suos, « In lectum, » idest in securitatem et audaciam et peccandi opportunitatem. Et dicit, Mitto, idest mitto permitto exigentia peccati ipsius, quia scilicet non vult poenitere cum poenitere possit. Et licet audaciam et opportunitatem peccandi vocet lectum, ut teneat metaphoram meretricis. Et postquam diabolus tenet aliquem in hoc lecto, tunc est securus. Unde 1 Regum 19, dicit Saul, idest diabolus, afferte eum, idest David, ad me in lecto, ut occidatur. Item lectus est infirmitas. Unde Haymon, ponam eum in lectum, non ut quiescat, sed ut febre languescat et phrenesim sustineat. De hoc lecto dicitur Psalm. Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus etc. Alia translatio habet luctum pro lecto, quod aeternam miseriam designat. De qua miseria Job 17, In tenebris stravi lectulum meum, Isa. 14, Subter te sternetur tineas, et operimentum tuum erunt vermes. Hic lectus est valde durus, foetidus, immundus, in turpi loco paratus et tumultuoso, ubi nulla quies, ubi videntur horribiles visiones. Job 20, Vadent et venient super eum horribiles: omnes tenebrae abseconditae sunt in oculis ejus: devorabit eum ignis qui non succenditur, et affligetur relictus in tabernaculo suo, idest in corpore suo. Haec est pars hominis impii a Deo et haereditas verborum ejus a Domino. Item Job 27, Dives eum dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos ejus et nil inveniet; et apprehendet eum quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempestas. Melius est jacere in lecto quietae conscientiae. De qua Job 29, In lectulo meo moriar etc. « Et qui moechantur cum » ea, » idest conformes illi in peccatis pro quibus puniretur, « In tribulatione maxima erunt, » in inferno. In hoc mundo est tribulatio magna, in purgatorio major, in inferno maxima. Deuter. 32, Devocabunt eos aves morsu amarissimo. Item magna erit tribulatio inferni propter poenarum diversitatem; major propter acerbitatem, maxima propter aeternitatem. Jerem. 30, Pessima est plaga tua. Vel tribulatio erit magna in morte, major in judicio, maxima in inferno. Magna propter gloriae amissionem, major propter ignis exustionem, maxima propter vermis remorsionem vel corrosionem. Isa. 8, Non erit lux matutina, et transibit per eam, et corruet, et esuriet, et eum esurierit irascetur et maledicet regi suo et Deo suo, et aspiciet sursum et ad terram intuebitur; et ecce tribulatio, et tenebrae, et dissolutio, et angustia, et caligo persequens, et non poterit avolare de angustia sua. Potest homo avolare alis poenitentiae et

orationis. Unde Oseae 9, Ephraim quasi avis avolavit. Quas alas petebat David ubi dixit: Quis mihi dabit pennas, scilicet columbae, et volabo et requiescam? unde bene sequitur, « Nisi poenitentiam » egeris ab operibus suis, » idest de peccatis praeteritis quae sunt opera sua, « Et filiis ejus, » idest imitatores ipsius, « Interficiam, » in morte crudeli occidam, ituros in mortem aeternam. Sancti vero quando moriuntur corporaliter vadunt in vitam aeternam. Unde mors sanctorum dicitur natalis eorum. Ideo dicit Psalm. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Sap. 3, Justorum animae in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum mortis; visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. Et eleganter dicit, « Interficiam in morte, » Quia semper moriuntur et nunquam perimentur. Unde Psalm. Mors depascet eos. Et iterum, Laborabunt et vivent adhuc in finem. Et haec est mors de qua dicit Psalm. Mors peccatorum pessima in condemnatione et cruciatione gehennae, « Et scient omnes Ecclesiae, » idest omnis congregatio bonorum religiosorum qui modo credunt fide, « Quia ego sum scrutans renes et corda, » idest cogitationes et desideria ad puniendum vel remunerandum. Sophoniae 3, Scrutabor Jerusalem in lucernis. Sap. 6, Altissimus interrogabit opera vestra et cogitationes scrutabitur. Psalm. Ego sum Deus scrutans corda et renes. « Et » dabo unicuique vestrum, » tam bono quam malo, « Secundum opera vestra. » Bonis bona et malis mala, sine personarum acceptione. 2 Corinth. 5, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum. Ecclesiast. ult. Cuncta deducet Deus in judicium pro omni errato. Glossa, Et pro verbo ignoranter prolato. « Vobis » autem, » Hic consolatur bonos, promittens praemium bonum: quasi dicat: Hoc faciam illis, vobis autem dico ceteris idest qui estis illis dissimiles, « Qui Thyatirae estis, » cum illis, « Quicumque » non habent hanc doctrinam, » quam docebat Jezabel, scilicet quod sine legis observantia non esset salus et quod licitum esset idolothytum comedere et fornicari, « Et qui non cognoverunt, » idest non approbaverunt, « Altitudinem satanae. » Vocat Joannes altitudinem satanae profundam astutiam diaboli qua sub quadam specie sanctitatis suggerebat legalia esse servanda cum evangelicis. Bene de talibus dicit Apostolus, Rom. 14, Noli altum sapere. Vel altitudinem vocat dignitatem, seu prosperitatem quamlibet saecularem. De qua dicit Psalm. Ab altitudine dei timebo. Quae altitudo revera non est a probo viro cognoscenda ad appendendum, quemadmodum dicunt quidam egressi de Juda, qui terrendo fideles dicebant, quod adhuc erat missurus Dominus majores tribulationes, quam passi essent: ut ita recederent a fide. Vel: et non cognoverunt idest approbaverunt, « Altitudinem » satanae, » idest astutiam satanae, « Quemadmodum » dicunt, » quidam judaei, legalia esse servanda cum evangelicis. Sed contra illos dicit Dominus quod non mittet aliud pondus. Unde sequitur, « Non mittam super vos aliud pondus, » tribulationem scilicet, vel legalia ut ipsi dicunt: « Tamen id quod habetis, scilicet tribulationes vel evangelium, » tenete, » patienter et fideliter, « Donec veniam, » retribuere cuilibet, secundum meritum suum, « Et qui vicerit » illos, eorum do-

crimis et astutis resistendo, « Et custodierit usque in finem, » vitae suae, « Opera mea, » quae fieri praecepi, idest mandata mea. Vel opera misericordiae, quae sunt opera Christi proprie, quia opera iustitiae quodammodo sunt aliena ab eo. Unde Isa. 28, Irascetur Dominus ut faciat opus suum. Alienum opus ejus, ut operetur opus suum Peregrinum est opus ejus ab eo. Quia non ex se, sed ex peccatis hominum cogitur sic facere. « Dabo eis potestatem, » in hoc saeculo. Dicit Glossa, Super gentes, idest super homines gentiliter viventes. Ergo qui non vivit mundum et non custodit praecepta Domini, non debet habere potestatem praelationis: quod concedimus, dicentes quod peccat mortaliter qui malos scienter promovet vel consentit ut promoveantur, si impedire canonice potest. Unde Rom. 1, Qui talia agunt, digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Ubi Glossa, Facientes et consentientes pari poena constringet. « Et reges illas in virga ferrea, » idest iustitia inflexibili, dicit Glossa. In virga enim propter rectitudinem notatur iustitia, in ferro inflexibilitas. Ex quo patet quod ad regendum datur praelationis potestas, non ad dominandum, vel ad congregandum divitias, vel ad delicias habendas, vel ad ditandos parentes. Et qui aliter habent non a Deo habent. Unde Osee 8, Ipsi regnaverunt et non ex me; principes extiterunt et non cognovi. Quia si per ostium intrassent, bene scirent quia ipse est ostium. Joan. 10, Qui non intrat per ostium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Fur autem non venit nisi ut furetur et mactet et perdat. Furetur quidem pecunias, mactet corpora et perdat animas. Aliunde autem ascendit qui vel prece carnali, vel pretio, vel astutia qualibet, vel non propter animam, sed propter honorem aut divitias intrat: et omnes tales fures sunt. Ergo multi sunt fures. Verum est, unde Joan. 10, Quotquot venerunt fures sunt et latrones. Hebr. 5, Nec quisquam sumit sibi honorem, nisi qui vocatur a Deo, tamquam Aaron, Qui triplici iudicio vocatus fuit, scilicet virgae floritione, fronditione et fructificatione. Virga est adolescentia. Qui ergo in adolescentia sua floruit per bonam opinionem, fronduit per honestam conversationem, fructificavit per honestam atque bonam operationem, potest postea eligi ad praelationem; aliter non. « Et tamquam vas figuli confringentur. » Quidam ut omnino pereant, quidam ut in melius commutentur. Sicut facit figulus, Qui quaedam vasa frangit, ut reparet in melius. Quaedam omnino fracta dimittit sine reparatione. De quibus Psalm. Destrues eos et non aedificabis illos. De hoc dicitur Jerem. 18, Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, dicit Dominus. Et bene per vasa intelliguntur homines, quia de luto sunt plasmati quantum ad corpus, et de nihilo formati quo ad animam. Unde 2 Cor. 4, Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Item vasa ante decoctionem ignis frangibilia sunt: et homines ante tribulationem. Eccles. 27, Vasa figuli probat fornax etc. Item quaedam vasa cum erunt fracta, gloriosius reparantur: sic iustorum corpora. Philip. 5, Salvatorem expectamus etc. Quaedam vero in pejus, sicut malorum corpora. 1 Corinth. 15, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In melius, dicit Glossa. Vel sic, Tamquam vas figuli confringentur in iudicio, idest irreparabiliter. Illa enim fractio quae modo fit per

peccatum, reparabilis est per poenitentiam. Sed illa quae erit in iudicio erit irreparabilis. Jerem. 50, Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Item Jeremiae 17, Duplici contritione contere eos, scilicet corporis et animae. Et nota quod est triplex virga. Una aurea, alia ferrea, alia lignea. Aurea est praesens disciplina. De qua Prov. 22, Stultitia colligata est in corde pueri et virga disciplinae fugabit eam. Esther 15, Tulit rex virgam auream et posuit super collum ejus et osculatus est eam. Virga lignea est poena purgatorii, quae postquam percusserit frangitur et comburitur, ut dicit Augustinus. De qua potest intelligi illud Isa. 24, Et erit transitus virgae fundatus. Virga ferrea est poena inferni quae nunquam deficiet. Et secundum hoc, totum quod dicitur hic exponitur de iudicio. Sic dabo ei, qui custodierit usque in finem opera mea, potestatem super gentes, ut sit iudex earum. Matth. 19, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes etc. Et reget in virga ferrea, idest sententia inflexibili, idest mittet in gehennam. Et tamquam vas figuli confringentur, idest irreparabiliter. Isa. 24, Confractio confringetur terra, « Sicut et ego accepi a Patre meo. » Per humanitatem: quasi dicat: Dabo potestatem iudicandi illis qui mandata mea custodient, « Sicut et ego accepi a patre meo. » Et illi acceperunt a me. In hoc autem quia Christus dicit: Dabo illi potestatem sicut et ego accepi a Patre meo, nota quod praelatus debet assimilari Christo, quia forma est et exemplar omnium praelatorum. In conceptione, in nativitate, in vita, in morte. Christus conceptus fuit de Spiritu sancto, et praelatus debet eligi per Spiritum sanctum. Item Christus conceptus fuit et natus de Virgine. Quia scilicet fuit virgo ante partum, virgo in partu et virgo post partum. Sic praelatus debet ita eligi ab Ecclesia, quae eum eligit et concipit et parit, ut remaneat virgo ante electionem et in electione, et post electionem. Ut nec ante vel post corrumpatur pretio, vel prece carnali, seu affectione carnali. Joan. 5, Quod natum est de spiritu, spiritus est: et quod natum est ex carne, caro est. Modo fere omnes praelati nascuntur de carne, quia promoventur ex affectu carnali; et ideo fere omnes carnales sunt, et quodammodo Ecclesia corrumpitur concipiendo praelatum: unde clamat Isa. 1, Quomodo facta est meretrix civitas fidelis plena iudicii? Quia vero aliquae sunt Ecclesiae, sed paucae, quae concipiunt spiritualiter praelatos vel canonicos suos; ideo dicitur Sap. 3, Felix sterilis et incoquinata quae nescivit torum in delicto, habebit fructum in resectione animarum sanctarum. Item Christus conceptus fuit et natus, perfectus virtutibus et scientia; ita praelatus debet eligi. Jerem. 51, Novum creavit Dominus super terram. Femina circumdabit virum. Isa. 4, In die illa apprehendent septem mulieres virum unum, idest universae virtutes. Item Christus vocatus ad regnum fugit, passioni se obtulit. Sic et praelati debent. Item Christus innocens fuit in vita, et tamen in magna poenitentia. Sic et praelati. Item Christus pro subditis mortuus est. Sic et praelati debent esse parati. Joan. 10, Bonus pastor etc. « Et dabo illi, » scilicet qui custodierit usque in finem opera mea, « Stellam matutinam, » idest animae stolam quae dicitur stella propter claritatem divinae cognitionis. Matutina propter inchoationem beatitudinis. Unde Job 29, Gloria mea semper innovabitur. Item

stella semper fugat noctis tenebras. Sic illa gloria ab anima fugat omnem ignorantiam et dubietatem. Et haec stella oritur ex Jacob, ut dicitur Num. 24, Idest ex lucta et sopplantatione carnis, et mundi et diaboli. Item stella matutina dicitur corporis stola quae recte stella dicitur propter claritatem. Matutina quia in mane dabitur, idest in fine praesentis vitae et in principio futurae. De qua stella potest intelligi illud, Matth. 1, Videntes stellam gavisi sunt gaudio magno valde, ubi quatuor dicit: Gavisi sunt, inquit, propter primam dotem. Gaudio propter secundam. Magno propter tertiam. Valde propter quartam. Item stella matutina dicitur ipse Christus. Quia sicut stella matutina, idest lucifer, omnes stellas superat in splendore, ita Christus omnes sanctos superat in cognitione, unde Joan. 5, Qui de caelo venit, super omnes est. Item lucifer diem adducit, et Christus fidem et cognitionem mundo intulit. Joan. 8, Ego sum lux mundi. Isa. 9, Populus gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam etc. Item lucifer diem adducit et vicinum praenuntiat, et Christus resurgens generalem et resurrectionem demonstrat. 1 Corinth. 15, Christus resurrexit primitiae dormientium. Item ibidem, Differt stella a stella in claritate. Sic et resurrectio mortuorum. Item stella sex radiis illuminat noctem, et Christus sex virtutibus quasi sibi propriis. Quarum prima est humilitas ejus. De qua ad Philippenses 2, Exinanivit semetipsum formam servi accipiens. Ibi Glossa, O quanta Christi humilitas! Humiliavit se usque ad incarnationem, usque ad diaboli tentationem, usque ad populi irrisionem, usque ad vincula, usque ad flagella, usque ad sputa, usque ad alapas, usque ad mortem; et si parum est hoc, addendum est aliquid de genere mortis; mortem autem crucis, quod erat tunc ignominiosius genus mortis. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiae medicamentum. O pellis morticina quid tenderis? O sanies foetida, quid inflaris? Princeps humilis et servus superbus, caput humile et membrum superbum absit. Secunda virtus, charitas ejus est. De qua Joan. 15, Majorem hac dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Beatus Bernardus. Tu Domine habuisti majorem, quia posuisti pro inimicis tuis. Psalm. *Z*elus domus tuae comedit me, idest amor Ecclesiae consumpsit sive occidit me. Tertia est largitas ejus. De qua Jacob. 1, Qui dat omnibus abundanter et non impropertat. Ipse enim dat omnibus sua in usu. Gen. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen, ut sit vobis in escam. Item dat suos in ministerium. Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui haereditatem capiunt salutis. Item dat se in pretium redemptionis. Psalm. Redemptionem misit Dominus populo suo. In viaticum peregrinationis. Joan. 6, Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. In praemium retributionis. Genes. 15, Ego protector tuus sum et merces tua magna nimis. Psalm. Cum dederit dilectis suis sortum, ecce haereditas Domini, filii, merces fructus ventris. Unde bene dicit, Dabo illi stellam matutinam, idest me ipsum. Item stella matutina dicitur fides Christi. Stella quia illuminat mentem; unde Augustinus, Fides est lux mentis. Matutina propter obscuritatis admissionem. 1 Corinth. 14, Videmus nunc per speculum in aenigmate. Praeterea stella matutina praecedat solem et ipso apparente disparet

ipsa. Sic fides praecedat visionem, qua veniente evacuabitur fides. 1 Corinth. 13, Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Sex radii hujus stellae sunt sex articuli de humanitate Christi. Primus de incarnatione. Secundus de passione. Tertius de descensu ad inferos et captivorum liberatione. Quartus de resurrectione. Quintus de ascensione. Sextus de adventu ad iudicium. Et de hac stella proprie dicitur Matth. 1, Vidimus stellam ejus in oriente et venimus adorare Dominum. Sequitur generalis exhortatio Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis. Ea scilicet quae praedicta sunt et quae sequuntur. Et nota quod quidam libri semper habent in exhortationibus, Qui habet aures audiendi, audiat. Sed libri correcti nunquam habent audiendi in libro isto: in evangelico vero aliter habetur.

CAPUT III.

« Et Angelo Ecclesiae Sardis etc. » Hoc est tertium capitulum, quod dividitur in tres partes. In prima scribit Joannes Sardis. In secunda episcopo Philadelphiae. In tertia episcopo Laodiciae. Scribit ergo episcopo Sardis hoc modo, et hoc ordine. Primo increpat seu arguit eum de hypocrisi et simulatione. Erat enim hypocrita; et aliud a Deo, aliud a populo judicabatur. Postea movet eum ad poenitentiam: alioquin comminatur eidem, quia veniet tamquam fur, hora qua nescietur. Deinde ne crederentur omnes subditi ejus mali, dicit, aliquos, sed paucos esse bonos in dioecesi ejus: in quo etiam reprehenditur ipse de negligentia circa subditos ejus. Ad ultimum innocentibus praemium pollicetur. Dicit ergo, « Et Angelo Ecclesiae Sardis scribe, » sicut aliis quatuor praedictis, « Haec dicit, » idest mandat, « Qui habet septem spiritus Dei, » idest a quo est omnis vita spiritualis. Et hoc dicit, quia ille episcopus nil habebat vitae spiritualis cum esset hypocrita, « Et septem stellas, » idest a quo est omnis illuminatio caelestis qua similiter iste episcopus carebat. Intus enim erat plenus tenebris, licet exterius lucidus appareret more hypocritarum. Matth. 23, Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae, qui similes estis sepulchris dealbatis: quae foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia: sic et vos foris paretis hominibus justis, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate. Et nota ordinem verborum. Ille prius dicit, « Qui habet septem spiritus. » Deinde, « Qui habet septem stellas. » Quia prius est vivere quam lucere. Unde Joan. 1, proprie dicitur de Christo, Et vita erat lux hominum; et postea dicitur, Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem. Et de Joanne Baptista dicitur Joan. 3, Erat lucerna ardens et lucens. Iste episcopus lucebat, sed non ardebat nec vivebat: unde erat sicut corpus sine spiritu. Joannes memorat Dominum habere septem spiritus Dei idest omnem spiritum. Unde bene sciret, si iste haberet aliquem. Unde Bernardus, Lucere tantum, vanum est: ardere tantum parum est; ardere et lucere perfectum est. Item haec dicit, qui habet septem spiritus Dei, idest septem dona Spiritus sancti, et septem stellas: id est septem virtutes, quibus omnibus iste carebat, licet exterius videretur habere, « Scio opera tua, » id est cognosco qualia

sint interius: et quid intendas et quaeras in ea, scilicet humanam laudem. Unde sequitur, « Quia » nomen habes, quod vivas, » vita gratiae: quasi dicat: Scio quod a vulgo crederis esse bonus et vivus, id est gratia: et mortuus es per peccatum. De qua morte dicitur Sap. 1, Deus mortem non fecit, id est peccatum, quod est causa mortis. Unde Gen. 2, Quaecumque hora comederis, morte morieris: id est duplici morte eritis obnoxii: scilicet morti culpa, et per eam, morti naturae. Iste igitur episcopus, sicut et multi alii, habebat nomen sed non rem. Multi dicuntur christiani, et non sunt christiani, sed antichristiani. De quibus Bernardus. Servi Christi sunt, sed serviunt antichristo. 1 Joan. 2, Filioli mei, novissima hora est, sicut audistis, quia antichristus venit: et antichristi multi sunt. Item multi dicuntur magistri et Domini, et non sunt, facientes contra illud praeceptum Domini, Exod. 20, Non accipies nomen Dei tui in vanum, id est Christi, qui est Dominus et magister, ut dicitur Joan. 13, Vos vocatis me magister et Domine, et bene dicitis: sum etenim. Nomen igitur magistri Dei sui in vanum accipit, qui vocatur magister aut Dominus, et non facit officium magistri et Domini. Magistri est docere veritatem: Domini est facere justitiam, regere et defendere bonos, et punire malos. Item multi dicuntur episcopi, et non sunt; sicut idola non sunt dii, sed dicuntur. Unde Sap. 13, dicitur de talibus. Infelices sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellant Deos opera manuum hominum, et non Dei. Quia homines, tales episcopos faciunt, et non Deus. Osee 8, Episcopi regnaverunt, et non ex me: principes extiterunt, et non cognovi. Sed dicitur Sap. 13, Quod fit idolum maledictum est: et ipsum, et qui fecit illud. Et cum esset fragile, Deus cognominatus est. Etenim qui factus est cum illo, et qui fecit, tormenta patientur. Psalm. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis. De hoc etiam dicitur Sap. 14, Haec fuit vitae humanae deceptio, quam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt, id est duris et frigidis, et omnino ignaris dederunt nomen episcopi. De hoc dicitur Baruch, Nunc autem videbitis in Babylonia Deos argenteos, et aureos, et lapideos et ligneos in humeris portari obtestantes mecum gentibus. Videte ergo, ne et vos similes efficiamini factis alienis, et metuatis: et metus vos capiat ipsos. Et infra: coronas certe habent aureas super capita sua Dii eorum, scilicet Babyloniorum. Unde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum et argentum: et erogant illos in semetipsos. Et infra: sceptrum habent ut homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem non interficiunt. Habent in se gladium et securim, id est spiritualem et temporalem jurisdictionem. Se autem a bello et a latronibus non liberant. Unde vobis notum sit, quod non sunt dii; non ergo veneremini eos. In hoc autem videtur male consulere Baruch, qui durante tempore positionis, honorandi sunt ut episcopi, licet mali sint. Sed quando dicetur, cedat tempus, tunc manifestum erit, quod nunquam fuerunt episcopi, nec digni aliquo honore, sed propter positionem honorabantur: quia durante positione, concedendum est positum, et consequens exposito, sicut dicit in alia facultate. Sequitur, « Esto vigilans. » Ecce admonitio ad poenitentiam. Esto, inquit, vigilans

id est sollicitus de tua et tuorum salute praelatus. Debet autem vigilare quatuor de causis. Primo quia custos est civitatis in medio inimicorum. Secundo quia custos est gregis in medio luporum. Tertio quia custos est infirmorum. Quarto quia custos est thesaurorum in medio furum. Civitas ejus est custos praelatus, est Ecclesia sibi commissa. Unde Ezech. 5, Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. Cant. 1, Posuerunt me custodem in vineis, id est in Ecclesiis. Isa. 62, Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte, in perpetuum non tacebunt. Haec civitas est obsessa a rege magno, id est a diabolo, et circumdata undique inimicis. Ex una parte pugnant haeretici. Ex alia tyranni. Ex alia mali christiani. Eccl. 9, Est civitas parva, et pauci in ea viri: venit rex magnus et vallavit eam: et extruxit munitiones per gyrum: et perfecta est obsidio. Luc. 19, Dicit Dominus ad Jerusalem, Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt te undique et ad terram prosternent te: et filios tuos, qui in te sunt. Item grex est populus praelato commissus in medio luporum, id est haereticorum, et tyrannorum, et falsorum christianorum, constitutus. De quo Jerem. 13, Plorans plorabis, et deducet oculus meus lacrymas: quia captus est grex Domini. Item Jerem. 50, Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus. Ideo dicitur Ezech. 34, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum, de manu eorum: et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem meum nec pascant amplius. Luc. 2, Pastores erant in regione eadem vigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Multi sunt lupi, qui quaerunt devorare gregem, vel aliquem de grege. Unde 1 Petr. 5, Fratres, sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus etc. Item infirmi, quorum custos est praelatus, sunt omnes subditi sui qui ex se invalidi sunt, non potentes aliquid boni facere, vel malo resistere per se. Unde omnes dicunt in Psalm. Infirmata est in paupertate virtus mea. Ideo oportet praelatos vigilare, et sollicitos esse de cura eorum, ne forte ex negligentia vel defectu medici moriantur. Sed heu, dicitur Isa. 61, Omnes bestiae agri, venite ad devorandum, universae bestiae saltus. Speculatores ejus caeci omnes, nesciunt universi, canes muti non valentes latrare; videntes vana, dormientes et amantes somnia. Matth. 13, Simile est regnum caelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo: cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici. Item custodes thesaurorum sunt praelati, qui thesauri sunt animae sibi commissae. De quo Matth. 13, Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro. Item 2 Corinth. 4, Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Cum isti igitur multi insidientur isti thesauro, manifestum est, quod necesse habent vigilare custodes. Unde Matth. 13, Vigilate, nescitis enim quando Dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane: ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.

Et innuuntur hic quatuor vigiliae in quibus omnibus debent vigilare praelati. Prima est circa carnem. De qua Eccl. 31, Vigilia honestatis tabefa-

ciet carnes, etc. Secunda contra diabolum. De qua 1 Petr. 5, Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus etc. Tertia contra haereticos. De qua Eccl. 58, Cor suum dabit ad versandos suleos, et vigilia ejus in sagina vaccarum. Quarta ad mundandum cor suum. De quibus Eccl. 58, Cor suum dabit ut consummet linitionem, et vigilia sua mundabit fornacem. Facit autem vigilia quatuor bona. Primo destruit luxuriam et humiliat carnis petulantiam. Unde Eccl. 51, Vigilia honestatis tabefaciet carnes, et cogitatus illius auferet seminum. Secundo evacuat cor spiritu superbiae. Thren. 2. Consurge in nocte, et lauda in principio vigiliarum et effunde cor tuum, ut nil remaneat de spiritu superbiae. Et quod dicit in principio vigiliarum, potest intelligi, in prima vigilia. Distinguuntur autem quatuor vigiliae noctis ad litteram, secundum castrorum excubias. Et dicitur prima conticinium. Secunda intempestum. Tertia Gallicinium. Quarta Anteluca-num. Prima deputatur pueris. Secunda adolescentibus. Tertia juvenibus. Quarta senibus. Mystice autem quatuor istae vigiliae noctis sunt quatuor aetates temporis: pueritia, adolescentia, juvenus, senectus. Et ideo dicit, in principio vigiliarum. Quia bonum est viro cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua. Thren. 3, Melius est si in pueritia. Item prima vigilia est contemptus mundi. Secunda mortificatio carnis. Tertia exercitium virtutis. Quarta desiderium caelestis patriae. In hac quarta vigilia venit Jesus ad discipulos suos in navi. Matth. 14, Item primo vigilat homo, cum peccata sua recognoscit. Secundo quando cognita corrigit. Tertio cum ad bona agenda se convertit. Quarto quando bona quae habet perseverando custodit. De iis dicitur Matth. 13, Vigilare, nescitis enim quando Dominus veniet etc. Item tertia vigilia facit volare in caelum. Psalm. Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto. Quarta liberat a tentatione. Matth. 26, Vigilare et orate, ut non intretis in tentationem. Sequitur, « Et confirma cetera, quae moritura erant. » Glossa. Ideo vigila, quia licet sis mente immotus, non es perfectus, si ceteros non excitas. Unde Proverb. 6, Si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbo oris tui, et captus propriis sermonibus. Fac ergo quod dico tibi, fili mi: et temetipsum libera, discurre, festina, suscita amicum tuum, idest subditum tuum. Et hoc est quod dicitur hic, confirma verbo, exemplo, in fide, in honoribus. Luc. 22, Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Cetera membra, id est alios, quae moritura erant spiritualiter per negligentiam tuam. Multi hodie moriuntur et pereunt per negligentiam praelatorum, et non curant. Isa. 57, Perit justus et non est qui recogitet. Bernardus: cadit asina, et est qui sublevet: peribit anima, et non est qui curet. Vel sic. Esto vigilans, id est sollicitus de salute tua, et confirma in te per vigilantiam sollicitudinis, Cetera bona. Quae moritura erant, si remaneres in eodem statu. In isto episcopo jam mortua erant multa bona. Sed adhuc habebat aliqua bona, quae erant ad minus coram Deo; et ista mortua erant si non corrigerentur in se. Ideo dicit, Confirma cetera, id est bona quae habes, quae moritura erant, et nondum mortua; ut per ea possis redire ad priora bona. Gregorius. Interim fac boni quicquid potes, ut Deus illustret cor tuum ad poenitentiam et necesse est ita facere, « Non enim in-

« venio opera tua plena. » Quia sine charitate, quae est plenitudo operum. Rom. 13, Plenitudo legis est etc. Item plena merito, quia multa mittebat, quae decebat facere. Item plena tempore. Quia tempore quo debebat, non dicebat horas suas, neque omni tempore quo debebat praedicabat, nec cetera debita faciebat. Item plena id est consummata, quia imperfecta relinquebat. Incipiebat enim sed non consummabat. Sic multi quidem multa bona faciunt, sed statim quando insurgit parum adversitatis franguntur, et deficient: contra quos dicitur Luc. 13, Hic homo coepit aedificare etc. 2 Timoth. 4, Ministerium tuum imple. Item plena bona intentione, ideo erant vacua retributione. Luc. 6, Mensuram bonam et confertam et coagulata et superfluentem dabit in sinum suum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis etc. Sed uia coram hominibus videbantur opera sua bona et plena, ideo addit, « Coram Deo meo, » qui videt intus. 1 Reg. 16, Homines vident ea, quae foris apparent, Deus autem cor intuetur. Nec remanet Deus cum illis, quorum opera non sunt plena. Eccles. 24, In plenitudine sanctorum detentio mea. Psalm. Dies pleni invenientur in eis. Sap. 1, Spes immortalitate plena est quia opera eorum charitate fuerunt plena. 2 Petr. 1, Haec si vobiscum adsint, et superent, non vacuos nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. Sit ergo cor tuum plenum charitate, os veritate, opus humilitate, oculus castitate, pes gravitate, manus auctoritate; et tunc implebis illud mandatum Domini. Non apparebis vacuus ante conspectum Domini. Exod. 25, In mente ergo habe qualiter acceperis a Deo fidem et gratiam: et audieris a Deo interius, a discipulis exterius documenta salutis. « Et serva, » id est opere comple, quia non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Rom. 2, Ideo dicitur Jacob. 1, Estote factores verbi et non auditores tantum etc. Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Luc. 11, Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Et poenitentiam age de omissis et de commissis. Habe ergo in mente qualiter acceperis a Deo per infusionem, et audieris a nobis per praedicationem: et serva utrumque per orationem: et poenitentiam age de malis praeteritis per satisfactionem. « Si ergo non vigila- » veris, » id est si de istis sollicitus non fueris, « veniam » ad te » judicando. « Tamquam fur, » qui venit ad spoliandum et occidendum, et subito, quando minus cavent sibi homines, et lumine extincto: et ex iis potest caveri, quod appropinquat dies judicii, quia nunquam pejus caverunt sibi homines a principio Ecclesiae quem modo: ubique enim intrant fures et latrones in Ecclesiam: et fere omnes spoliant et occidunt. Osee 7, Fur ingressus est, spolians latrunculos foris. 2 Thess. 3. Cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus: et hora qua nescis, veniam ad te ad judicandum in morte. Matth. 13, Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret etc. Et ideo vos estote parati; quia qua hora non potatis filius hominis veniet. Glossa Gregorii, Ultimam horam Dominus ideo voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta; et quia illam praevidere non possumus, ad illam sine intermissione praeparemur, « Sed » habes pauca nomina, » id est paucos viros, dignos nomine. Exod. 33, Novi te ex nomine. Luc.

10, Nomina vestra scripta etc. Eccl. 44, Corpora sanctorum in pace sepulta sunt: et nomina eorum vivent etc. « In Sardis » ubi deberent esse multi, quia tecum sunt. « Qui non inquinaverunt » macula criminali. « Vestimenta sua, » id est corpora sua: vel si fecerunt, postea factas maculas lacrymis deleverunt; et ita, quasi non inquinata reputantur: id est: beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Item vestimenta dicuntur opera virtutum vel ipsae virtutes, quibus anima vestitur: quae vestimenta inquinant, qui mortale peccatum committunt. Eccl. 9, Omni tempore vestimenta tua sint candida: et oleum de capite tuo non deficiat, id est charitas de corde. « Et ambulabunt, » de virtute in virtutem proficiendo. « Mecum, » qui sum dux et socius eorum. Isa. 55, Dominus legifer noster, « In albis, » id est in corporibus castis, in operibus bonis, in consiliis puris. « Quia digni sunt » societate et ducatu, modo et profectu virtutum. Vel sic. Et ambulabunt, de terra in caelis, de miseria ad gloriam, de exilio ad patriam, de paupertate ad divitias, de labore ad requiem, de morte ad vitam. Mecum, id est sicut ego qui sic ambulavi. Lucae ultimo, O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quae locuti sunt prophetae! Nonne oportuit sic Christum pati, et ita intrare in gloriam suam? In albis, id est in corporibus glorificatis. Et corporibus purificatis ab omni imperfectione malitiae, et ignorantiae. Quia digni sunt, mea praesentia, et tali gloria. Sap. 6, Qui vigilaverit propter illam, scilicet sapientiam, cito erit securus; quoniam dignos se ipsa circum quaerens, et in viis suis ostendit se illis hilariter. Nota quod virgines hic commendantur in multis. Primo quia sunt in caelo nominatae; quod notatur cum dicit, Pauca nomina. Proverb. 10, Memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet. Secundum quod prae aliis pulchrae, quod notatur cum dicitur. In Sardis, quod interpretatur principatus pulchritudinis. Sap. 4, O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Tertium est incorruptionis integritas, quod notatur cum dicitur, Non inquinaverunt vestimenta sua. Infra 14, Ii sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati etc. Quartum est profectus virtutum, quod notatur, ibi, Ambulabunt. Ezech. 1, Unumquodque ante faciem suam ambulabat. Quintum est familiaritas Dei. Quod notatur, ibi, Mecum. Infra 14: Virgines enim sunt et sequuntur Agnum quocumque ierit. Sextum conscientiae puritas, quod notatur, ibi, In albis. Cant. 41, Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te. Septimum est dignitas honoris, quod notatur ibi, quia digni sunt. Psalm. Elegit Dominus Sion, id est virgines. Sion interpretatur speculum: et virgines sunt speculum Ecclesiae, in quibus conspiciendo, possumus videre maculas defectuum nostrorum. Unde in lege sacerdotes oblaturi, cum volebant lavare se, videbant maculas, scilicet in speculis mulierum. Deberent enim Magistri et Praelati confundi valde cum videant tenellas puellas multa pati pro Christo, et pati nil possunt aut volunt pro ipso. Gregorius, Quid dicturi sumus nos barbati, cum teneras puellas videamus per ferrum currere ad caelum; et nos nil faciamus? Item specula omnes formas rerum ante se positas de facili recipiunt, et puellae quaecumque poenitentia seu religio eis imponatur de facili suscipiunt, ad modum plantationis, quae huc

et illuc de facili inclinatur. Unde Psalm. Filii tui sicut novellae plantarum in juventute. Et sicut plantatio formam, quam recepit in principio, semper retinet, sic et puellae. Prov. 12. Adolescens juxta viam suam; etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Item speculum cito frangitur nec postea potest reparari, sic et puellae. Unde Hieronymus, Confidenter loquor cum Deus omnia possit, non potest de corrupta facere virginem. Sequitur, « Qui viderit, » carnem, et diabolum, scilicet paupertate, castitate et humilitate. « Sic vestietur, » ut dictum est, vestimentis albis, scilicet stola corporis. Nota de stola animae et corporis. Contextitur autem stola animae ex tribus filis: scilicet visione immediata, dilectione consummata, apprehensione segura. Stola corporis ex quatuor: scilicet claritate, agilitate, subtilitate, impassibilitate. Et haec sunt septem stellae de quibus supra dictum est. Haec dicit qui tenet septem stellas in dextera sua. Et non delebo « nomen ejus de libro vitae. » In quo dupliciter iusti sunt scripti. Uno modo per praescientiam, alio modo per praesentem justitiam. Secundum primum modum nullos potest deleri, nec de novo scribi. Secundum alium modum et de novo scribi potest et de novo deleri. De justitia judicat Deus et de praescientia, quia justitia non praescientiae causa est quare aliquis apud Deum dignus sit vita ut tunc secundum justitiam iudicis deleri videatur cum peccat: cum tamen juxta praescientiam in libro nunquam fuerit: et tunc aliquis videtur ascribi, cum malus esse desinit, qui tamen secundum praescientiam nunquam defuit. Psalm. Deleantur de libro viventium. Glossa. Liber vitae est notitia Dei, quia praedestinavit ad vitam quos praescivit conformes fieri imagini Filii sui. Non sic ergo accipiendum est tamquam in hoc libro scribat Deus quem postea debeat. Sed sic accipiendum est, De libro viventium deleantur secundum spem illorum qui ascriptos se putant, id est constet in illis, non illos ibi esse scriptos. Infra 20, Alius liber apertus est qui est liber vitae. Ibi Glossa, Quia tunc aperte scient mali se non praedestinos ad vitam, quam in mundo existentes sibi promittebant. Exod. 23, qui peccaverit in me, delebo nomen ejus de libro vitae. Adhuc est quadrex liber. Primus est liber gloriae, secundus liber gratiae, tertius liber naturae, quartus liber Scripturae. Primus est ipse Deus cujus apertio facit respicientem sive legentem beatum: et est liber ipse, sui ipsius doctor. Unde Augustinus, Habemus unum doctorem in caelis quem semel videre totum didicisse est. De hoc libro dicitur Luc. 10, Gaudete et exultate quia nomina vestra scripta sunt caelis. Hic liber dicitur etiam liber vitae, quia omnes vivi et nullus mortuus inscriptus est. Psalm. Et in libro tuo omnes scribentur. Liber gratiae est ipse Christus, de quo Isa. 8, Sume tibi librum grandem et scribe in eo stylo hominis. Libe grandis fuit Christus ante incarnationem sed factus est parvus per carnis assumptionem. Unde Isa. 10, Consummationem et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terrae. Primo fuit scriptus liber iste stylo Angeli, quia Angelis legibilis erat. Sed postea scriptus fuit stylo hominis, quia factus fuit homini legibilis. Joan. 1, Verbum caro factum est. Beatus est qui studet in libro isto. Unde Bernardus, Beatus es Domine Jesu, qui te hominem inter homines conservantem observans pro viribus se praebet imitatorei tui. Quatuor autem

specialiter debemus legere in hoc libro. Humilitatem videlicet, mansuetudinem charitatem et veritatem. De duobus primis dicitur Matth. 11, Discite a me quia mitis sum et humilis corde. De tertio, Joan. 14, In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinvicem. De quarto dicitur Joan. 18, Ego ad hoc veni ut testimonium perhibeam veritati. Prima lectio tres versus continet, quia tres gradus humilitas habet, ut dicit Rabanus. Primus est subdere se majori et non praeferre aequali. Secundus est subdere se pari et non praeferre minori. Tertius est subdere se minori et nulli se praeferre. Primus est necessarius. Secundus abundans. Tertius superabundans. Et hunc habuit Christus et debent habere praelati: unde Matth. 5, Sic decet nos implere omnem iustitiam. Glossa, Omnem gradum humilitatis: et cum soleat Christus de se loqui singulariter, nunc dicit, nos, quia vult ad hoc teneri praelatos. Item secunda lectio habet tres versus, quia tres sunt partes mansuetudinis. Prima circa rerum injurias. Secunda circa corporum molestias. Tertia circa verborum contumelias. Has tres habuit Christus, quia fuit vestibus spoliatus, corpore flagellatus, verbis convitiatus et omnia sustinuit patienter. Item tertia lectio habuit tres versus. Prima est ordinata dilectio Dei. Secunda ordinata dilectio tui. Tertia ordinata dilectio proximi. Item quarta lectio tres versus continet. Primus est veritas vitae. Secundus est veritas iustitiae. Tertius veritas doctrinae. De qua triplici veritate dicitur Joan. 15, Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Liber naturae mundus est in quo sunt tot literae quot naturae (1). Hic liber docet nos et docere non cessat qualis sit creator ejus, et quales nos esse debeamus. Sua magnitudine docet nos potentiam Patris. Sua pulchritudine docet nos sapientiam Filii. Sua communicatione docet nos bonitatem Spiritus. Sua unitate monstrat unitatem factoris: et sic docet liber iste scriptorem suum esse trinum et unum. Unde Sap. 15, A magnitudine speciei et creaturae poterat creator eorum cognoscibiliter videri. Rom. 1, Invisibilia Dei per ea quae facta sunt a creatura mundi, intellecta conspiciuntur. Praeterea, cum quaelibet creatura creatori suo serviat incessanter et gratis, et nos propter ipsum docet, quales nos debemus esse. Unde Augustinus, Mirum est quomodo omnis homo Deum non semper laudat, quoniam omnis creatura ad eum laudandum semper invitat. Quartus liber Scripturae. De quo Ezech. 2, Vidi et ecce manus missa ad me in qua erat involutus liber: et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris, et scripta erant in eo lamentationes et carmen et vae. In manu liber mittitur qui ad faciendum auditur. Involutus dicitur esse propter obscuritatem. Foris scriptus propter historiam, intus propter specialem intelligentiam: in eo scriptae sunt lamentationes poenitentium. Carmen innocentium, vae desperantium. Vel lamentationes mundi, carmen caeli, vae inferni. Iste liber docet quinque: scilicet quid credendum, quid faciendum, quid fugiendum, quid timendum, quid appetendum. Quid credendum: articuli et sacramenta. Quid timendum: purgatorius et infernus. Quid appetendum: regnum Dei et iustitia ejus: unde Matth. Primum quaerite regnum Dei et iustitiam ejus etc. Quintus liber est liber conscientiae in quo debet quilibet legere multa. Primo ubi et qualis fuit homo conditus. Secundo

ubi et unde et quare ejectus. Tertio qualiter et quando abjectus. Quarto a quo et quomodo redemptus. Quinto a quo et qualiter iudicandus. Sexto quanta sit poena reprobatorum. Septimo quanta sit gloria bonorum. Et iste est liber et hae sunt literae de quibus dicitur Isa. 29, Erit vobis visio omnium quasi verba libri signati, quae cum dederit scienti literas dicet, lege istum, et respondebit, non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, diceturque ei, lege, et respondebit, Nescio literas. Sequitur, « Et confitebor nomen ejus, » idest recognoscam nomen ejus quasi filium et amicum fidelem. « Coram patre meo et coram Angelis ejus in iudicio. » Quando dicit: Esurivi et dedisti mihi manducare etc. Filii benedicti venite etc. Matth. 10, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo. « Qui habet aures » audiendi ad intelligendum, « audiat » ad faciendum. Et est hic finis hujus epistolae particularis quae in fine cujuslibet epistolae particularis ponitur, ut per hoc excitetur attentio auditorum, « Quid spiritus dicat Ecclesiis, » Quia quod isti Ecclesiae dicit, hoc omnibus dicit. Sequitur.

« Et Angelo Philadelphiae Ecclesiae etc. » Haec est secunda pars capituli et sexta epistola, in qua scribit Joannes episcopo Philadelphiae, quem in multis commendat, et maxime quod laborat ad conversionem infidelium ad fidem, quam multum desiderabat. Et dividitur haec epistola in quatuor partes. Primo describitur Dominus cujus imperio scribit Joannes ipsi episcopo. Secundo inducitur ipse Dominus loquens et promittens auxilium ipsi episcopo ad conversionem fidelium faciendam; in quo confortatur episcopus ad perseverandum, ibi: « Scio opera tua. » Tertio praedicatur tentatio futura, ad quam sustinendam exhortatur Dominus istum episcopum, promittens auxilium ut non deficiat. Quarto ponitur generalis exhortatio, duo continens. Unum quod excitat affectum, ibi: « Qui vicerit ergo. » Et Angelo Philadelphiae Ecclesiae scribe, sicut ceteris. « Haec, » quae sequuntur, « dicit, » idest mandat. « Sanctus et verus. » Sanctus in donis gratiae. Verus in donis gloriae. Vel sanctus per misericordiam, verus propter iustitiam. Vel sanctus in vita, verus in lingua. Vel sanctus roborando tentatos seu tribulatos, verus promissa servando: quasi dicat Joannes, Labora fideliter ad conversionem fratrum, sicut cepisti. Quia Dominus dabit robur et fortitudinem ad sustinendum, quia sanctus est; et reddet praemia quae promisit, quia verus est. « Qui habet clavem David, » idest vigorem et fortitudinem quae velut claves aperiat aures hominum peccatorum ad audiendum verbum fidei et corda ad credendum. Quae etiam aperiat et claudat, quibus et quando voluerit, illas duas maximas civitates, infernum scilicet et paradysum; quo claudente nemo potest aperire, quo aperiente nemo possit claudere. Unde subdit, « Qui aperit, » aures hominum ad audiendum et corda ad credendum et Scripturas ad intelligendum et paradysum ad introeundum, « Et nemo claudit. » Hoc dicit, quia multi haeretici ibi episcopo resistebant, volentes impedire conversionem peccatorum. Sed non poterant claudere aures eorum, nec corda, quin crederent, nec Scripturas quin intelligerent, nec paradysum quin intrarent. « Et nemo aperit, » ipso claudente. Claudit, impartiendo gratiam ad audiendum, ad credendum, ad intelligendum, ad intrandum in paradysum.

(1) *Al. creaturae.*

Exod. 55, Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit. Rom. 9, Deus cuius vult misereatur et quem vult indurat. Deuteronom. 52, Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et subleuat. Joan. 12, Propterea non potuerant credere, quia dixit Isa. Excaveavit Dominus oculos eorum et induravit cor eorum ut non videant oculis et non intelligant corde. Claudit autem aliquando Dominus Scripturas ut studendo quaeramus; aperit ut inveniamus: ut sic studentes fructus laboris accipiamus, et aperiens gratias et laudes suae largitatis habeat. Et hoc facit ut nemo de suo confidat ingenio, vel de sua scientia gloriatur. Quia omnis scientia a Domino Deo est, Eccles. 1. 1 Corinth. 4, Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Item, Clavis David, est crux Domini, qua paradysum et infernum aperuit. Infernum ut inde extraheret captivos. Zachar. 9, Tu autem in sanguine Testamenti eduxisti vinetos de laeu, in quo non erat aqua. Paradysum, ut introduceret liberatos. Unde Isa. 22, Dabo clavem domus David super humerum ejus et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet et non erit qui aperiat. Ista clavis dicitur navis Sap. 24, Transeuntes mare per ratem liberati sunt. Item dicitur principatus, Isa. 9, Factus est principatus super humerum ejus: vocabitur nomen ejus admirabilis (in conceptione) consiliarius (in praedicatione) Deus, in peccatorum remissione et miraculorum operatione. Fortis in passione et daemonum dejectione. Pater futuri saeculi in resurrectione, et princeps pacis in ascensione et sancti spiritus missione. Item dicitur baculus. Gen. 52, In baculo meo transivi Jordanem istum, idest mundum: et nunc cum duabus turris ingrediar, scilicet Angelorum et hominum, qui cum eo ascenderunt. Psalm. Virga tua et baculus tuus etc. Item 1 Reg. 17, Dixit Goliath ad David, Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Item dicitur cathedra. 2 Regum 22, David sedens in cathedra sapientissimus inter tres. Quia duo fuerunt latrones et ipse tertius inter eos. In illa cathedra sedit, non stetit, non jacuit. Sedit, quia natura inferior patiebatur et natura superior manebat illaesa. Unde in persona Moysi dicitur de ipso quod stetit in confractione in conspectu Dei, quia confracta humanitate stetit divinitas. Inde docuit ut Magister sex verba quasi sex documenta emittens. Primum fuit Sitis. Secundum, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Tertium, Eli Eli etc. Quartum, Mulier, ecce filius tuus etc. Quintum, Pater In manus tuas. Sextum. Consummatum est. Primo verbo docuit veritatem, charitatem, quae sitit omnium salutem. Secundo largitatem quae petitionem pauperum exaudit et plus dat quam petatur. Tertio humilitatem quae se derelictam ostendit. Quarto pietatem quae parentes honorat. Quinto sapientiam quae sua in tuto collocat. Sexto perseverantiam quae totum consummat. Sequitur, « Scio, » idest approbo, « Opera tua, » bona. Sed quia non ipse solus sed Deus cum eo. Vel, ut melius dicam, Deus facit ea bona. Sicut dicitur Isa. 26, Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Ideo subdit, « Ecce dedi coram te ostium apertum, » idest aures hominum apertas ad audiendum verbum, et corda eorum aperta ad credendum. Item Scripturas prius obscuras apertas tibi ad intelligendum. Item portam caeli apertam tibi et illis qui per te convertuntur ad introeundum. « Quod nemo potest

« claudere, » ex quo ego aperui illud tibi et tuis. Et merito dedi, quia per te aperire non posses. Quia modicam habes virtutem, idest insufficientem, vel paucos auditores et multos contradictores et adversarios. Sicut dicit Apostolus 1 Corinth. 16, Ostium mihi apertum est magnum et evidens et adversarii multi. Vel sic. Dedi coram te ostium apertum ad intrandum in Scripturam in gloria, quod nemo potest claudere tibi, « Quia modicam habes virtutem, » idest humilem non superbam: quasi dicat: Merito humilitatis tuae aperui tibi Scripturam ad intelligendum et gloriam ad intrandum et aures hominum ad audiendum a te verbum Dei et corda ad credendum. Hoc facit humilitas possessori suo. Ut scilicet libenter audiat, ut ei credatur, ut Scripturam intelligat et ut gloriam habeat. De primo dicitur Matth. 17, Hic est filius meus dilectus etc. Gregorius, Ille sermo libenter auditur qui ex compassione profertur. De secunda et tertia, Matth. 18, Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum, idest in Scripturam et gloriam. « Et servasti verbum meum, » in corde per fidem, in ore per confessionem, in manu per operationem. In hoc probatur esse amicus. Joan. 16, Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. Item Joan. 16, Vos amici mei estis si feceritis quae praecipio vobis. Ipse per hoc meruit servari a Deo. Eccles. 15, Si volueris observare mandata mea, conservabunt te. « Et non negasti nomen meum, » a quo diceris christianus: quasi dicat: Licet in angustiis et tribulationibus esses propter me, non negasti te esse christianum. Matth. 10, Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego etc. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo. Ex hoc autem duo bona promittit ei Dominus; scilicet conversionem Judaeorum qui eum persequabantur, et conservationem in tribulatione quae tunc erat et quae erit in tempore antichristi. Unde dicit, « Ecce: » quasi dicat: Talis es. « Ecce dabo tibi de synagoga satanae, » idest aliquos de adversariis tuis convertam ad fidem tuam, « Qui dicunt se esse Judaeos, » idest credentes et confitentes Deum, « Et non sunt, sed mentiuntur, » quia hujus nominis rationem perdididerunt quando dixerunt: Non habemus regem nisi Caesarem, Joan. 19. Sic quilibet christianus nominis christiani rationem et causam amittit, quando contra Christum facit. De quibus Psalm. Nomen eorum in aeternum delesti et in saeculum saeculi. Proverb. 10, Memoria justi cum laudibus nomen impiorum putrescet. Modus autem dandi determinat Joannes dicens: « Ecce faciam illos ut veniant, » ad fidem « et adorent ante pedes tuos » sicut fratres Joseph qui primo persecuti fuerant eum, postea adoraverunt, Gen. 50. Ita si Ecclesia haberet humilitatem et patientiam, omnes inimici ejus humiliati venirent ad eam. Hoc enim promittit Dominus per Isaiam 60, Locum pedum meorum glorificabo, idest Ecclesiam, et venient ad te curvi filiorum eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi et vocabunt te civitatem Domini Sion sancti Israel pro eo quod fuisti derelicta (a mundo supple) et odio habita et sustinuisti patienter et humiliter supple. Prov. 15, Cum placuerint Domino viae hominis, inimicos ejus convertet ad pacem, et scient conversi ad fidem et cognoscentes veritatem, quia

ego dilexi te quamdiu tribulari et affligi permisi. Hebr. 12, Quem diligit Dominus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. Tob. 5, Hoc habet pro certo omnis qui colit te, quod vita ejus si in probatione fuerit coronabitur, si autem in tribulatione fuerit liberabitur, et si in corruptione fuerit licebit venire ad misericordiam tuam. « Quoniam « servasti verbum patientiae meae, » idest praeceptum de patientia servanda, quam praedicavi, et quam in me ostendi patienter sustinens flagella et contumelias orans pro illis. Luc. 23, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Isa. 53, Ipse peccata multorum tulit, idest poenam pro peccatis eorum, et pro transgressoribus oravit. Et hoc idem praecepit discipulis suis, Matth. 5, Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est. « Et ego te servabo, » qui servasti verbum ad horam tentationis, quae ventura est in orbem universum, vel statim post mortem Neronis, vel tempore Antichristi, tentare habitantes in terra. Sed numquid omnes succumbent? Non; quidam enim habitant in terra solo corpore, et in caelo habitant mente. In persona quorum dicit Apostolus, Philipp. 3, Conversatio nostra in caelis est. Tales non capientur, quia in tuto habitant. Unde Prov. 1, Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Ibi Glossa, Facile evadit laqueos in terris, qui semper habet oculos in caelis. Talis fuit ille de quo dicit Augustinus. Digne vertitur ad memoriam hominum, qui ad gaudia transit Angelorum: quoniam in hac peregrinatione solo corpore constitutus, cogitatione et aviditate in illa caelesti patria conversatus est. Alii sunt, qui et mente et corpore habitant in terra. De quibus dicit Psal. Oculos suos declinaverunt in terram. Isti tales fere omnes in tentatione succumbunt. Unde infra 8, Vae, vae, vae habitantibus in terra; ter dicit vae, propter tria, quae in mundo sunt, quae fere omnes capiunt: scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitae, ut dicitur 1 Joan. 2, Ideo dicitur Isa. 24, Formido et fovea et laqueus super te, qui habitator es terrae. Et erit, qui fugerit a facie formidinis, idest avaritiae, cadet in foveam luxuriae. Et qui se explicaverit a fovea, tenebitur laqueo ambitionis, aut vanae gloriae. Quia qui fugit avaritiam, saepe cadit in luxuriam; et qui fugit utrumque, saepe capitur vanagloria, et ambitione. Unde Dominus primo fuit tentatus de gula, postea de avaritia, et ultimo de vanagloria, Matth. 4. « Ecce: » quasi dicat: vere tentatio venit, sed non oportet vos multum timere, quia habebitis adiutorem fidelem. Quia ecce, idest in brevi, et evidenti, « Venio ego, » javare pugnantes, liberare tentatos, coronare victores. Et quia posset quis causari moram, addit, « Cui: » immo semper est Dominus cum suis militibus, in campo. Unde Matth. ult. Vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. Isa. 43, Cum transieris per aquas tribulationis, tecum ero, et flumina non operient te. Cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te, quia ego Dominus Deus sanctus Israel salvator tuus. Sed tunc dicitur venire quando liberat, vel quando in pugna confortat. Et interim, « Tene quod habes, » fidem, spem, caritatem, et alia bona « Ut nemo accipiat coronam » tuam, » idest tibi debitam pro patientia tua si perseveres. Nam soli perseveranti datur corona. Unde 2 Tim. 2, Non coronabitur nisi qui legitime certave-

rit, idest perseveraverit. Matth. 10, Qui perseveraverit usque in finem salvus erit. 1 Cor. 9, Omnes qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, scilicet perseverans. Sed de qua corona intelligitur hoc? de corona gratiae, non videtur posse intelligi. Quia multi amittunt gratiam, quibus nemo subrogatur, ut patet in diabolo, et multis aliis. Item de corona gloriae videtur non posse intelligi, quod illam nemo potest amittere; quia ex quo habet, non potest amittere, nec antequam habeat. Nemo enim amittit quod non habet. Nec dicas, quia potest amittere, quia debebatur ei. Contra. Non debetur nisi perseveranti: ergo si iste non erat perseveraturus, non debebatur ei. Et ita non poterat amittere eam, cum nec haberet, nec deberetur ei. Ad hoc dicimus quod potest intelligi de corona gratiae, secundum quod gratia ordinatur ad gloriam in gradu aliquo: verbi gratia. Iste si perseverasset, perventurus erat ad aliquem gradum gloriae. Potest fieri, quod isto cadente alius accipiat gratiam ordinatam ad eundem gradum gloriae, quo ille erat perventurus, si perseverasset. Et quia tu objicis scilicet quod multi cadunt a gratia: Non est verum, immo semper aliquis subrogatur illi, in eadem gratia, secundum quod est ordinata ad certum gloriae gradum. Unde Glossa: Hic cum sit Deo certus numerus suorum, si quis labitur, alius misericordia ejus subinducitur; sicut per superbiam Judaeorum, subintravit Gentilitas. Sed numquid subintrasset Gentilitas, si non peccassent Judaei? Constat quod sic. Quia Deus providerat ab aeterno gentes salvandas, verum est quod salvarentur, sed non subintrarent loco eorum. Item potest dici quod intelligitur de corona gloriae, ut sit sensus, Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam, idest ne aliquis incipiat sine te possidere gloriam tibi debitam si perseverasses. Et quod objicitur, scilicet, quod corona gloriae non debebatur isti, quia tantum debetur perseverantibus; dicimus, quod debebatur isti sub conditione si perseverasset. Et hoc videtur innui in Glossa, in Job 34, Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet illos pro eis. Ibi Glossa, Hoc quotidie agitur: labuntur aliqui a statu justitiae et loco vitae; alii, aliis cadentibus sortiuntur. Et ita Glossa magis convenit primae solutioni, « Qui vicerit, » quod fit sola perseverantia virtutum, « Faciam illum columnam, » idest tectum altum, firmum, planum, « In templo Dei » mei. » De quo Psal. Replebimur in bonis domus tuae: sanctum est templum tuum mirabile in aequitate. « Et foras non egredietur amplius » peccare non poterit de cetero, sicut Lucifer in caelis peccavit, et ejectus est, Isa. 14. Iude sancti de caelo egredi dicuntur. Isa. ult. Egrediuntur, ut videant cadavera mortuorum virorum, qui praevaricati sunt. Sed egressus ille erit tantum spiritualis, non corporalis. Quia tantum videndo egredientur, nisi tamen compatiendo. « Et scribam super illum, » scilicet meritum, et spem, et intellectum. Nomen Dei mei, quod est, omnipotens. Unde Exod. 13, Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus, dest ut amplius non possint ab hostibus superari. « Et nomen civitatis » Dei mei novae Jerusalem, » idest visionis pacis, ubi nil vetustatis est, sed omnia nova, quae de caelo descendunt. Quia Deus gratiam infundit, per quam ad illam visionem pervenitur. Unde Jacob. 1, Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.

Deo orat Ecclesia, Matth. 6, Adveniat regnum tuum. A Deo meo, qui solus dat gratiam. Unde 1 Tim. 6, Soli Deo honor et gloria, et nomen meum novum, quod est Jesus. Cujus virtute salvantur omnes qui credant in eum. Act. 4, Non est aliud nomen sub caelo datum hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri. Vel de praesenti potest exponi ab illo loco, Ecce venio, per gratiam, Cito, idest ex improviso. Job 9, Si venerit ad me non videbo eum. Tene quod habes, scilicet locum humilitatis tuae non deseras, sicut multi faciunt, qui ex dono gratiae divinae superbiunt. Eccl. 10, Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. 1 Corinth. 4, Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Ut nemo accipiat coronam tuam, idest ut non merito hominis tribuas coronam tuam, sed tantum gratiae Dei, quae proprie coronatur in homine justo. Unde versus: Quidquid habes meriti, praevenit gratia donat. Nil Deus in nobis praeter sua dona coronat. Psal. Ascendisti in altum, accepisti dona in hominibus. Et nota quod quadruplex est corona quam Dominus dat amicis suis. Prima est spinea, quae est poenitentium. De qua Matth. 22, Plectentes coronam de spinis. Secunda est lapidea, quae est viventium. De qua Psal. Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Tertia est aurea, quae est sapientium. De qua Eccl. 43, Corona aurea super caput ejus expressa signo sanctitatis. Quarta est stellea, quae est triumphantium. De qua infra 12, Signum magnum apparuit in caelo: mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim. Omnes istae quatuor coronae dicuntur esse in capite, quia sola intentio remunerabitur, seu coronabitur. Et nota ordinem coronarum. Prima est corona poenitentiae. Secunda patientiae. Tertia sapientiae. Quarta gloriae. De duodecim stellis infra dicemus. Sunt autem et aliae coronae quibus mundus coronat suos. Prima est rosea, idest mundi vanitas, de qua Sapient. 2, Coronemus nos rosis antequam marcescant. Secunda hederea, idest carnis voluptas. De qua 2 Machab. 6, Cum Liberi, idest Bacchi, sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circumire. Tertia est corona superbiae, idest saeculi dignitas. De qua Isaiae 28, Vae corona superbiae ebriis Ephraim. Quarta est corona poenae aeternae, quae datur post istas tres. De qua Isa. 22, Coronans coronabit te tribulatione. « Qui vicerit » se ipsum per veram obedientiam. Prov. 21, vir obediens loquetur victoriam. Haec victoria, qua quis per obedientiam vincit se, major est quam vincere totum mundum. Unde Prov. 16, Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatur est urbium, « Faciam » illum columnam in templo Dei mei, » idest praelatum in Ecclesia, rectum in judiciis, fortem in adversis, planum in conversatione, erectum in contemplatione, stabilem in tentatione, rotundum per intentionem qua aeterna intendit, alios supportantem per compassionem. Tales columnae fuerunt Petrus, Jacobus, et Joannes. De quibus dicitur Galat. 2, Jacobus et Cephas et Joannes qui videbantur columnae esse, dexteram dederunt mihi et Barnabae societatis. Tales debent esse omnes praelati, ut etiam aliis cadentibus ipsi stent, secundum quod dicitur in Psal. Liquefacta est terra, et omnes qui habitant in ea; ego confirmavi columnas ejus. Olim fecit Salomon in

templo columnas de aere firmas et fortes, et pondus templi fortiter sustinentes, ut dicitur 3 Reg. 7, Nunc autem fiunt columnae de festucis quae statim franguntur et magis indigent portari quam portare. Isa. 5, Ecce dominator Dominus exercituum auferet a Jerusalem et Juda validum et forte, et omne robur panis, et omne robur aquae, fortem et virum bellatorem, et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. Psal. Posuisti firmamentum ejus formidinem, idest Ecclesiae: idest tales poni permittis, qui potius sunt formido Ecclesiae quam firmamentum. « Et foras non egredietur amplius » hominibus saeculi se conformando, vel secularibus negotiis se implicando. De primo dicitur Rom. 12, Nolite conformari huic saeculo: sed reformamini in novitate sensus vestri. De secundo dicitur 2 Tim. 2, nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probavit. Luc. 10, Nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei. Infra ult. Foris canes et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium. « Et scribam super illum nomen » Dei mei. » Ut dicatur praelatus Deus. Juxta illud Psal. Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes. Loco Dei in terra est praelatus, et vicarius ejus, et in eo vices ejus deberet gerere, ut juste et omnia cum tranquillitate judicaret sicut dicitur, Sap. 14, Et sine acceptione personae, sicut dicitur Act. 10, In veritate tunc comperi quod non est acceptor personarum Deus. Sed heu multi habent nomen sine re, honorari volunt ut Deus, sed nolunt operari ut Deus. Deus semper est in caelo, ipsi semper in coeno. Deus nunquam otiosus, ipsi semper otiosi. Deus justus et misericors, ipsi iniusti et immisericordes. Deus pater est pauperum, et libenter audit eos. Juxta illud, Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor. Et iterum, Desiderium pauperum exaudivit Dominus. Et iterum, Propter miseriam inopum et gemitum pauperum etc. Ipsi autem pauperum causas nolunt audire, eo quod non habent quid dent. Unde conqueritur Dominus. Isa. 1, Quomodo facta est meretrix civitas fidelis plena iudicii, justitia habitavit in ea, nunc autem homicidae, argentum tuum versum est in scorum, vinum tuum mixtum est aqua, principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, et causa viduae non ingreditur ad eos. Jer. 6, Extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus; a minori quippe usque ad majorem omnes avaritiae student, a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, et corabant contritionem populi mei filiae cum ignominia dicentes, pax, pax, et non erit pax. « Et nomen civitatis Dei mei » novae Jerusalem, quae de caelo descendit a Deo « meo, » idest ipsum faciam pacificum, et pacatum, qualis fuit Christus, et alii qui cum eo sunt in superna Jerusalem. Isa. 1, Resituam iudices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus; post haec vocaberis civitas justus, urbs fidelis. Item Isa. 40, Ponam visitationem tuam pacem, et praepositos tuos justitiam: non audietur ultra iniquitas in terra tua. Matth. 5, Beati pacifici, quia filii Dei vocabuntur, « Et nomen meum novum. » Nomen Dei vetus est, Dominus: unde Psal. Nomen Dominus illi: et in lege saepe dicit, Ego Dominus. Sed novum nomen Dei est Jesus, idest Salvator.

Unde Matth. 1, Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Ille istud nomen paucis habent, quia pauci sunt qui curent de salute animarum. Primum nomen omnes sibi usurpant, quia tanquam Domino sibi volunt serviri. Unde 1 Reg. 2. Domini sunt cardines terrae, et posuit super eos orbem. Domini solet esse genitivi casus, nunc autem est nominativi pluralis, quia plures nominantur Domini, licet pauci sint in veritate, quia qui facit peccatum servus est peccati, Joan. 8. Nota: septem nominibus vocatur filius Dei in novo Testamento, quae omnia debent habere praelati. Unde infra 14, Vidi Dominum, et ecce Agnus stabat super montem Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen ejus et nomen patris ejus scriptum in frontibus suis. Primum est Christus, Matth. 1, De qua natus est Jesus, qui vocatur Christus, unctus, vel unctio. Unctus fuit quia rex: unde Psal. Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum. Item unctus fuit ut sacerdos. Luc. 4, Spiritus Domini super me eo quod unxerit me. Psal. Sicut unguentum in capite ejus quod descendit in barbam, barbam Aaron, idest Christi. De iis duobus dicitur Act. 10, Unxit eum Dominus Spiritu sancto et virtute. Hoc nomen debent habere praelati, quia debent esse uncti, idest mansueti, et misericordes. Luc. 6, Estote misericordes sicut et Pater vester misericors est. Si tales essent, Dominus defenderet eos sicut filios suos. Psal. Nolite tangere Christos meos etc., fecit nos regnum, et sacerdotes. 1 Petr. 2, Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Secundum nomen est Nazaraeus. Matth. 2, Dictum est per prophetas, quoniam Nazaraeus vocabitur, idest floridus: et revera floridus fuit Dominus, quia habuit candorem lilii in natiuitate. Cant. Ego flos campi, et lilium convallium. Item habuit livorem violae, in flagellatione. Isa. 53, Livore ejus sanati sumus. Item habuit ruborem rosae in passione. Eccl. 24, Ego quasi plantatio rosae in Jericho, idest in defectum mortis. Tunc tibi videtur cadere flos ejus, sed iterum reffloruit in resurrectione: unde Psal. Et reffloruit caro mea etc. Similiter et praelati debent habere hunc triplicem florem: candorem lilii per castitatem, livorem violae per humilitatem, ruborem rosae per caritatem. Eccles. 51, Obaudite me divini fructus, et quasi rosae plantatae super rivos aquarum fructificate, quasi libanus odorem suavitatis habete: florete flores quasi lilium, date odorem, et frondete in gratiam. Et si aliquando de iis floribus aliquis maruerit, debent refflorere per poenitentiam. Unde Philipp. 4, Gavisus sum vehementer in Domino quia tandem aliquando reffloruistis. Tertium nomen est Emmanuel. Matth. 1, Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur nobiscum Dominus. Et hoc nomen debent habere praelati, ut semper sint cum subditis quasi pastores cum grege. Luc. 2. Pastores erant in regione eadem, vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Moyses, ut acciperet legem pro populo, quadraginta diebus fuit absens, et iterum fornicavit cum idolis populus ejus, et tamen bonos vicarios dimiserat pro se Hur et Aaron. Exod. 32, Quid ergo fiet de populo, cui praelatus nunquam aut raro praesens est? Si ipsi attenderent quam stricte requirit Dominus rationem de populo sibi commissio, aut non reciperent praelationem, aut

starent cum grege. 5 Reg. 20, Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit de manu tua, erit anima tua pro anima sua. Jerem. 53, Adhuc transibunt greges ad manus numerantis. Quartum nomen est filius Altissimi. Luc. 1, Et vocabitur Altissimi filius. Istud nomen debent habere praelati per compassionem et misericordiam. Unde Eccles. Esto pupillis misericors ut pater, et eris velut filius Altissimi. Quintum nomen est Magister. Sextum Dominus: de quibus dicitur Joan. 13, Vos vocatis me magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Haec nomina debent habere praelati docendo populum, ut magistri, et regendo, ut Domini. De primo Matth. ult. Ite docete omnes gentes. De secundo Psal. Dominus regit me etc. Septimum nomen est Jesus. Matth. 1, Et vocabis nomen ejus Jesum. Et hoc nomen debent habere praelati, ut suam et populi salutem diligenter operentur. 1 Tim. 4, Attende tibi, et doctrinae; insta in illis; sic enim te ipsum salvum facies, et qui te audiunt. Si hoc nomen haberent praelati, omnes honorarent illos quasi Deum. Philipp. 2, In nomine Jesu omne genu flectatur etc. Haec septem nomina praelatorum sunt septem cornua, et septem oculi Agni. De quibus dicitur Joan. 5, Vidi in medio agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem qui sunt spiritus Dei missi in omnem terram. Et Ezech. 4, Vidit septem oculos in lapide uno. Qui habet aures audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Generalis est admonitio in fine cujuslibet epistolae, ubi suscitatur sive excitatur attentio auditorum, ut auditis poenis quas minatur malis et praemiis quae promittit bonis, diligenter invigilent ad fugiendum mala et facendum bona.

« Et Angelo Laodiciae Ecclesiae etc. » Haec est tertia pars capituli hujus in qua scribit Joannes Angelo, idest episcopo Laodiciae; et hunc ordinem servat. Primo describit Christum per quatuor dictiones quae totam judicii veritatem exprimunt, ut patet in expositione literae. Secundo redarguit istum episcopum de hypoerisi. Ita enim gerebat se episcopus iste, ut non posset perpendi quibus magis faveret; nec curabat quicquid fieret quasi non pertineret ad eum, ibi: « Scio opera tua. » Tertio monet eum ad poenitentiam, promittens veniam, si velit poenitere, ibi: « Suadeo, » tibi. Quarto ponit generalem promissionem quam facit omnibus quam facit omnibus victoribus, idest in bono perseverantibus, ibi: « Qui vicerit. » Dicit ergo Angelus ad Joan. Angelo Laodiciae scribe. Sicut sex praecedentibus haec quae sequuntur dicit: Amen, scilicet Christos, qui dicit Joan. 14, Ego sum via, veritas et vita. Et dicitur Christus veritas, quia promissa omnia et comminata complet. « Amen, » hebraicum est: et quandoque sumitur adverbialiter, idest vere; ut ibi, Amen amen dico tibi. Quandoque nominaliter ut hic; et est idem quod verax, vel veritas. « Testis fidelis, » qui scilicet fideliter audita a Patre mundo retulit et operum nostrorum testimonium verum reddet coram Patre et Angelis ejus, et cui per omnia fides est adhibenda. Et verus in omnibus verbis suis, quae mundo de Patre narravit et quae de mundo Patri narrabit: qui est principium creaturae Dei, idest per quem Deus Pater creavit et recreavit creaturam Dei, idest hominem et omnem aliam creaturam quae propter hominem quodam modo facta est, vel qua universaliter participat homo: unde nomine omnis creaturae intel-

ligitur homo. Matth. in fine ubi dicitur: Praedicate evangelium omni creaturae. Homo etiam creatura mundi appellatur Rom. 1 ubi dicitur: Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Quatuor ergo dicit de Christo, « Amen: » testis fidelis, verus, principium creaturae. » Amen, idest veritas promissa solvendo. Testis fidelis de operibus nostris testificando. Verus docendo Principium, creando et recreando. Haec etiam quatuor conveniunt Christo secundum aptationem quatuor personarum quae sunt in perfecto iudicio: scilicet Actor Advocatus, Testis, Iudex. Est igitur, Amen, idest veritas, idest actor movens causam contra reprobos, Testis fidelis, quia testis erit contra reos. Verus causa est electorum defensor, sive advocatus. Principium inquantum iudex, qui est in causa principalior persona. « Scio opera tua, » scilicet qualia sunt. Haec dicit quia exterius videbantur bona hominibus, sed interius per intentionem erant mala. Erat enim hypocrita episcopus iste; et ita callide se gerebat, ut non posset perpendi cuius sectae esset, ut dictum est supra. Sed Deus cor intuetur; et ideo dicit, « Scio opera tua; » quasi dicat: non me latent quae intus video. Eccles. 52, Oculi Domini multo plus lucidiores super solem, conspicientes omnes vias hominum in absconditis partes et vere scio, quia neque frigidus es etc. Nota quod tripliciter corrumpitur iustitia sub specie veritatis: scilicet crudelitate, remissione et simulatione. Saepe enim sub specie severitatis quae est species iustitiae quo ad malorum punitionem, crudelitas latet, et remissa segnicies maesuetudo creditur; et sic dupliciter corrumpitur iustitia. Tercio modo corrumpitur quo ad speciem liberalitatis, per simulationem quae omnia facit ut ab hominibus videatur et laudetur. Unde Matth. 6, attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. In caliditate simulatio designatur quae magis displicet Deo; et ideo illi comminatur quod evometur ab ore Dei. Gregorius, Frigidus est qui consummanda non inchoat. Calidus qui bona inchoat et non consummat. Dicit ergo, « Quia neque, » quasi dicat, Revera scio opera tua, quia neque frigidus es, idest omnino remissus, vel omnino malus, nec omnino calidus, idest omnino crudelis, vel omnino bonus. « Utinam frigidus esses, » idest omnino remissus, vel omnino malus, ita quod appareret malitia tua, quia aperta mala correctionem habent; et ideo de talibus habetur spes emendationis. « Aut calidus, » idest omnino crudelis, vel omnino bonus. « Sed quia tepidus es, » idest torpens et simulatus, « Et nec frigidus nec calidus, » idest nec omnino crudelis, nec omnino remissus, vel nec omnino malus, nec omnino bonus, quia partim malus et partim bonus (erat intus malus extra bonus), « Incipiam te evomere ex ore meo. » Glossa: excommunicando et a consortio sanctorum removendo, in deteriora praecipitari permittendo, in excommunicare, vel a consortio fidelium separare, vel malitiam tuam exterius manifestare, Ex ore meo, idest vel praedicatores qui sunt os meum. Jerem. 15, Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Vel sic, Incipiam te evomere, idest expellere ex ore meo, idest ex consortio praedicatorum, vel episcoporum qui dicuntur os Domini, quia in eis et per eos loquitur Dominus. Matth. 10, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Isa. 50, Vae qui am-

bulatis ut descendatis in Aegyptum et os Domini non interrogastis, idest episcopum seu praedicatorum. Vel os Domini est promissio evangelii a quo hypocrita evomitur, quia a promissione evangelii excluditur. Matth. 5, Quum jejunatis nolite fieri sicut hypocritae tristes; amen dico vobis receperunt mercedem suam. In vomitu est expulsio quaedam cum difficultate et dolore. Unde Isa. 1, Heu consolabor super hostibus meis et vindicabor de inimicis meis. Thren. 5, Non enim ex corde suo abiecit et humiliavit filios hominum. Item vomitus fit causa medicinae sive sanitatis corporis et quodam modo invite. Sic excommunicatio debet fieri non ad vindictam, sed ad medicinam; non libenter, sed quasi coacte. 1 Corinth. 5, Item vomitus quando nimius est et continuus, mortem non salutem inducit; sic exclusio quando generalis est et frequens, non salutem animarum, sed mortem inducit. Et ideo nunquam sine magna et evidenti necessitate debet excommunicari universitas, vel persona magna. « Quia dicis, » quasi dicat: Merito evomam te non solum quia tepidus, immo etiam quia jactas te, quia dicis, « dives sum » bonis temporalibus « et locupletatus » bonis spiritualibus « et nullius egeo » consilii, vel auxilii, vel alicujus rei. Vel sic: dives sum scientia et locupletatus virtutibus et nullius egeo quo ad corpus: quasi dicat: plenus et perfectus sum in corpore et anima. Numquid talia dicebat episcopus iste? forte sic, quia jactantiae species dominabatur ei. Sicut Eliud qui dicebat, Job 52, Respondebo et ego partem meam et omnimodam scientiam meam; plenus sum sermonibus et coarctat me spiritus uteri mei. Contra primum et alios similes dicitur Proverb. Melior est qui operatur et abundat in omnibus, quam qui gloriatur et eget pane. Unde Jerem. 9, Non gloriatur sapiens etc. Vel forte hoc dicebat corde, quia talis affectabat videri vel credi. Sed Dominus qui videt corda, respondet ei ostendens aliter esse. Unde subdit, « Et nescis quia tu es miser et miserabilis. » Per haec tria verba ostendit Angelus istum esse aversum a tota Trinitate. Dicendo nescis, ostendit defectum scientiae sive ignorantiae, per quod patet ipsum alienum esse a Filio: dicendo miser, ostendit ejus malitiam, per quam est alienus sive aversus a Spiritu sancto; dicendo miserabilis, ostendit ipsius impotentiam sive infirmitatem, per quam aversus est sive alienus a Patre; ergo a Filio per ignorantiam, a Spiritu sancto per malitiam, a Patre per impotentiam, erat iste episcopus sequestratus. Postea subdit alia tria verba per quae ostenditur falsitas jactantiae contra tria quae jactaverat de se. « Et pauper, » contra hoc quod dixerat, dives sum: « Et coecus, » contra hoc quod dixerat, et locupletatus: « Et nudus, » contra hoc quod dixerat, et nullius egeo. Dicit ergo. Et dicis falso te jactando, quia dives sum virtutibus quae sunt verae divitiae. De quibus dicitur Proverb. 15, Est quasi pauper cum in multis divitiis sit. Redemptio animae viri propriae divitiae. Et locupletatus bonis operibus; Et nullius egeo, quia sum amicus et familiaris Domini a quo omnis abundantia; Et nescis, quia tu es miser, miseria culpa, de qua Proverb. 14, Miseros facit populos peccatum; Et miserabilis, miseriis poenae, de quibus in Psalm. In miseriis non subsistent, et pauper, paupertate virtutum. De qua Psalmus, Infirmata est in paupertate virtus mea, Et coecus, coecitate ignorantiae, de qua Isa.

36, Speculatores tui omnes ceci sunt; Et nudus, nuditate bonorum operum: de qua infra 16, Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet.

« Suadeo tibi emere a me aurum etc. » Haec est tertia pars capituli, in qua monet eum Angelus ad poenitentiam. Ad hoc enim venit ipse Christus in mundum, ut scilicet vocaret peccatores ad poenitentiam, ut dicitur Luc. 9. Dicit ergo, « Sua-
« deo tibi: » quasi dicat: Licet talis sis indignus misericordia, tamen « Suadeo tibi emere aurum
« ignitum, » idest charitatem; quae sic ardet in Dei et proximi dilectione, ut omnino extinguere non possit, ut dicitur Zachar. 8, Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem. Et dicitur charitas aurum, quia sicut aurum super omnia metalla est in valore, sic charitas est super omnes virtutes. Unde 1 Corinth. 13, Manent autem fides, spes, charitas, tria haec; horum autem major est charitas. Vel per aurum, propter splendorem ejus et valorem, intelligitur sapientia quae inter omnia dona primum et praecipuum locum tenet; per ignem charitas. Dicitur Luc. 12, Ignem veni mittere in terram. Et Lev. 7, Ignis in altari, idest in corde semper ardebit quem nutriet sacerdos subjiciens ligna mane per singulos dies, idest sanctorum testimonia, Scripturarum exempla, Dei beneficia. Istud aurum emittitur duobus denariis, scilicet justitia et oratione. De prima dicit Eccles. 1, Fili, concupisce sapientiam, serva justitiam et Deus praebebit eam tibi. Psalm. Lux orta est justo, idest sapientia. De secunda dicitur Jacob. 1, Si quis indiget sapientia, postulet eam a Domino, qui dat omnibus affluenter et non impropere. Sic Salomon emit eam. 3 Reg. 2, Est prudentia carnis mors, prudentia vero spiritus et vita et pax. Rom. 8, De utraque dicitur Jacob. 3, Non est ista sapientia, idest mundi et carnis, de sursum descendens, sed terrena animalis diabolica. Terrena siquidem in avaris, animalis in voluptuosis, diabolica in ambitiosis. Quae autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans sine simulatione, et haec a solo Deo potest emi. Unde Eccles. 1, Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper et est ante aevum. « Probatum, » igne tribulationis. Eccles. 2, In igne probatur et aurum et argentum. 1 Petr. 4, In quo exultabitis modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio fidei vestrae multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. « Ut locuples fias. » Sine sapientia nullus est locuples; qui habet eam locuples est et dives. Sap. 7, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honestas per manus illius, et lactatus sum in omnibus quoniam omnium bonorum mater est. Et infra 8, Si divitiae appetuntur in vita, quid sapientia locupletius? quae omnia operatur. Si autem secus operatur, quis horum quae sunt magis quam illa artifex est? Item Sap. 15, Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei. Proverb. 3, Beatus homo qui invenit sapientiam et qui affluit prudentia: melior est acquisitio ejus negotiatione auri et argenti primi et purissimi, fructus ejus pretiosior est cunctis opibus, et omnia quae desiderantur huic non valent comparari. « Et vestimentis albis induaris, » idest virtutibus et operibus virtutum. De quibus Eccles.

9, Omni tempore vestimenta tua sint candida. Et dicuntur haec vestimenta alba quia dealbant et mundant animam ab omni labe peccati. Psalm. Lavabis me et super nivem dealbabor. Psalm. Confessionem et decorem induisti amictus lumine sicut vestimento, idest luminositate virtutum et operibus virtutum. De quibus Ecclesiast. 9. Isa. 3, Apprehendet vir fratrem suum domesticum patris sui et dicet, Vestimentum tibi est, princeps esto noster. Respondebit: quia non sum mendicus et in domo mea non est panis neque vestimentum, nolite me constituere principem populi. Vestis bona conversatio justis. Haec debet esse alba per innocentiam. Eccles. 9, Omni tempore etc. Item longa per perseverantiam. Genes. 32, Item varia per virtutum varietatem. Psalm. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Ezech. 16, Vestivi te discoloribus. Item contexta per veritatem non dissuta per simulationem. Joan. 19, Erat tunica etc. Lev. 19, Non incidetis carnes odoriferas per bonam opinionem. Genes. 27, Ut sensit vestimentorum fragrantiam. Item calida per charitatem Job 37, Non ne vestimenta tua calida? Proverb. 7, Numquid potest homo abscondere? Item duplex per cordis et corporis munditiam. Proverb. ult. Omnes domestici etc. Isa. 61, In terra sua ante quam haec induatur debet exui vetus. Coloss. 3, Expoliantes vos veterem hominem etc. Zach. 3, Auferite vestimenta sordida. Haec debet frequenter lavari propter sudorem et pulverem. Isa. 1, Lavamini, mundi estote. Sequitur, « Et non appareat in die
« judicii, » quando omnia manifesta erunt, Con-
« fusio nuditatis tuae, » idest nuditas virtutum et operum, unde confundaris mala confusione, de qua dicitur Jerem. 20, Confundantur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur. Haec confusio potest vitari per modicam confessionem quam haberet a sacerdote: unde Glossa, Melius est erubescere. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum et est confusio adducens gratiam et gloriam. « Et collyrio inunge oculos tuos ut videas. » Duo oculi animae sunt intellectus et affectus, sive cognitio et affectio. De quibus dicit sponsus ad sponsam, idest Christus ad animam, Cant. 5, Vulnerasti cor meum, soror mea, vulnerasti cor meum, in uno oculorum. Cognitio non vulnerat Deum, sed affectio et dilectio quae est oculus meus dexter cui diabolus magis insidiatur et quem potius nititur excaecare. Unde 1 Reg. 12, Dicit Naas Ammonites, viris de Jabes Galaad. In hoc feriam vobis pactum, ut eruant omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium gentibus in universo Israel. Collyrium quo ibi oculi debent inungi, est bona operatio sive poenitentia, quae intellectum clarificat ad cognoscendum verum et affectum ad amandum bonum. De primo dicitur in Psalm. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Item a mandatis tuis et ab observantia mandatorum tuorum intellexi. De secunda Joan. 14, Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. Gregorius, Exhibitio operis probatio est dilectionis. Contra hoc quod supra dixerat ipsum pauperem, suadet emere aurum, ut locuples fiat. Contra hoc quod dixerat nudum, suadet indui vestimentis albis, ut non appareat nuditas ejus. Contra hoc quod dixerat cecum, suadet inungere oculos collyrio, ut videat. « Ego quos amo arguo et castigo. » Arguo

verbis et castigo verberibus. Ille ponit Angelus consolationem, ne ex asperitate correctionis aliquatenus desperaret: quasi dicat: non desperes, quia praedicta redargutio non ex odio, sed amore provenit: et hoc est, Ego quos amo arguo verbis et castigo verberibus. Proverb. 5, Disciplinam Domini, fili mi, ne abicias (Sive sit verborum sive verberum) nec delicias cum ab eo corripieris: quem enim diligit Dominus corripit, et quasi pater in filio complacet sibi. Hebr. 12, Noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina autem perseverate: tamquam filiis offert se vobis Deus. Quis enim filius quem non corripit pater? quod si extra disciplinam estis, ejus participes facti sunt omnes; ergo adulteri et non filii estis. Et loquitur de utraque disciplina, idest verborum et verberum. De quibus dicit Psalm. Disciplina tua correxit me in finem et disciplina tua ipsa me docebit. Et nota quod Dominus quinque causis flagellat hominem in hac vita. Quandoque ad probationem, ut Tobiam et Job. Quandoque ad humilitatis conservationem, ut Paulum, 2 Corinth. 12. Quandoque ad purgationem, ut sororem Moysi Mariam, Num. 12. Quandoque ad glorificationem Dei, ut caecum natum, Joan. 9. Quandoque ad punitionis inchoationem, ut Herodem, Act. 12. Unde versus: Job probat; inclinat Paulum, sese manifestat in caeco; purgat Mariam, punit Herodem. Quandoque etiam ferit Dominus, sicut pungitur equus ad cursus accelerationem. Psalm. Multiplicatae sunt enim infirmitates eorum, postea acceleraverunt. Item quandoque percutit Dominus ad castitatis conservationem: unde Glossa: Castigo idest castas reddo. Eccles. 11, Malitia horae oblivionem facit luxuriae magnae. « Aemulare ergo, » id est imitare bonos, qui pro Christo patienter sustinent mala. Vel aemulare, idest aemulationem habere, id est zelum. 1 Cor. 12, Sectamini charitatem, aemulamini charismata meliora. « Et « age poenitentiam, » de tepiditate et hypocrisi. Matth. 3, Agite poenitentiam; appropinquabit enim regnum caelorum. Eccl. 2, Si poenitentiam non sgerimus, incidemus in manus Dei, et non in manus hominum. Jerem. 18, Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod quasi locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei. Et ne posset dubitare de venia, subjungit. « Ego sto » expectans ad poenitentiam. Isa. 50, Expectat Dominus ut misereatur. Cant. 2, En ipse stat post parietem nostrum. Luc. 13, Stans Jesus jussit illum venire ad se. « Ad ostium » cordis, quod est liberum arbitrium. Exod. 12: Nullus egrediatur ostium domus suae usque mane. Illud ostium clausum tenetur, quandiu homo habet voluntatem peccandi, ita quod Dominus intrare non potest. Sap. 1, In malevolam animam non introibit sapientia etc. « Et pulso, » inspirando, verberando, praedicando, beneficia conferendo. Cant. 3, Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. « Siquis audierit, » una aure scilicet cordis, quae est intelligentia, et alia quae est obedientia. « Vocem meam, » id est inspirationem, seu flagellationem, seu praedicationem, seu beneficiorum collationem, quae dicuntur vox Domini, quia per haec vocat nos Dominus ad se, et tamen pauci audiunt. Prov. 1, Vocavi et renuistis, extendi manum meam et non

fuit qui aspiceret: et increpationes meas neglexistis, et omne consilium meum contempsistis. « Et « aperuerit mihi januam, » cordis sui, idest voluntatem per quam intrat Christus ad animam, quae dicitur aperiri Christo per consensum bonum, et diabolo per consensum malum. De quo dicitur Exod. 12, Nullus egrediatur ostium domus suae usque mane, ut dictum est supra. « Introibo ad « illum » infundendo ei gratiam, sicut sol intrat in domum per fenestram apertam, radios intromittendo: nec aliter intrat sol nisi fenestra aperiatur, et ea aperta statim intrat sol. « Coenabo cum illo, » id est in fide ejus et operibus delectabor. « Et ipse mecum » quia laetabitur de auxilio meo. Vel coenabo cum ipso, et ipse mecum, id est reconciliabor illi et ipse mihi. Nam mutua coenatio signum est mutuae reconciliationis, ac mutuae dilectionis. Item coenat Deus cum homine gratiam infundendo, qua confortatur homo, et homo cum Deo gratiae cooperando; et ita uterque cum utroque coenat, partem suam ponendo. Sed Deus primo coenat cum homine, quia primo operatur gratia infundendo, vel liberum arbitrium excitando, et homo postea coenat cum Deo gratiae cooperando, vel inspirationi consentiendo. Ideo dicitur Hebr. 12, Contemplantes ne quid desit gratiae Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur. Item coenat Deus cum homine in meritis quibus reficitur. Isa. 28, Haec requies mea, reficite lapsum, et hoc refrigerium meum. Et homo cum Domino in praemiis, quibus ipse perficitur. Psal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item coenat Deus cum homine in via, homo cum Deo in patria. Melior est enim coena quam facit Deus homini quam illa quam facit homo Deo. Rom. 8, Non sunt condignae passionis hujus temporis ad futuram gloriam etc. De coena Domini dicitur Luc. 16, Homo quidam fecit coenam magnam etc. Apoc. 10, Beati qui vocati sunt ad coenam nuptiarum agni. De coena hominis dicitur Luc. 14, Cum facis prandium aut coenam, noli vocare amicos tuos aut fratres tuos etc.: quasi dicat: Cum facis bona, noli quaerere amicitiam hominum vel favorem parentum, vel remunerationem temporalem, sed tantum divinam, quae melius remunerat. Deinde ponitur conclusio epistolae. « Qui vicerit, » sicut dictum est supra, « Dabo ei. » Non alii, inquam, non reddam, non vendam, non mutuabo, sed dabo ei. « Sedere in throno meo, » id est dabo ei potestatem judicandi vicem in judicio. Juxta illud Matth. 19, Vos qui secuti estis me sedebitis super sedes duodecim etc. « Sicut ego vici mundum » per charitatem, carnem per virginitatem, diabolum per humilitatem, « et sedi cum Patre meo in throno ejus » id est accepi a Patre potestatem judicandi. Unde Joan. 5, Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes etc. Glossa dicit hic, quod haec de praelatis intelliguntur. Unde patet quod nulli debet dari et sedere in throno praelationis, nisi prius vicerit, et mundum contemnendo ipsum, et carnem subjiciendo ipsam, et diabolo resistendo: et post hanc triplicem victoriam potest fieri praelatus. De primo Joan. 16: Confidite quia ego vici mundum. 1 Joan. 2, Scribo vobis adolescentes quia vicistis malignum. Et infra. Scribo vobis juvenes, quia fortes estis, et verbum Domini in vobis manet, et vicistis malignum. De secunda dicitur 1 Cor. 9, Castigo corpus meum etc. Nahum 3, Intra in lutum et calca, et subigens tene late-

rem. De tertia Jac. 4, Resistite diabolo et fugiet a vobis. 1 Petr. 5, Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus etc. De hoc potest intelligi quod dicitur 2 Timoth. 2, Non corenabitur (quis corona scilicet praelationis) nisi qui legitime certaverit. Sed heu! hodie paucis datur corona praelationis, nisi victis a mundo per cupiditatem, a carne per voluptatem, a diabolo per ambitionem. Sed vae illis, qui tales coronant, et qui taliter coronantur; cum solis victoribus debeatur corona. Psalm. Similes fiant illis, id est simulacris, qui faciunt ea. Sap. 14, Fit idolum maledictum, id est praelatus inutilis, et ipsemet qui fecit illud. Quia ille quidem operatus est, illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. « Qui habet aures » audiat quid spiritus dicat Ecclesiis, » ut supra expositum est: per hanc enim clausulam excitatur semper intentio auditorum.

CAPUT IV.

« Post haec vidi etc. » Hucusque durat prima visio, quae fuit de correctione universalis Ecclesiae, secundum omne tempus et statum. Hic incipit secunda visio, quae est de revelatione mysteriorum. Et est satis competens ordo secretorum. Et dividitur haec visio in tres partes, secundum ea quae revelantur. Prima est de sedente in throno et ornatu ejus; et durat per totum istud capitulum. Secunda est de libro signato et signaculis ejus, et agno aperiente ipsum; et durat per totum quintum capitulum. Tertia est de consequentibus ad apertionem libri; et durat per sextum et septimum capitulum. Et distinguitur secunda visio in tres partes. Prima, qua videtur sedens in throno, pertinet ad contemplationem potentiae. Secunda, qua videntur consequentia ad apertionem libri et solutionem sigillorum ejus, pertinet ad statum universalis Ecclesiae. Dividitur autem istud capitulum in septem partes. In prima dicit Joannes se vidisse ostium caeli apertum, et audisse vocem invitante ad ascensum caeli. Secunda pars est de ascensu. Joan. ibi, « Post haec. » Tertia de iis, quae vidit Joannes, ibi, « Et ecce sedes. » Quarta determinat qualis erat sedens et sedes, ibi, « Et qui sedebat. » Quinta ostendit, quae et qualia circuibant sedem, ibi, « Et in circuitu. » Sexta determinat, quae procedebant de throno, sive de sede, ibi, « De throno. » Septima agit de animalibus quatuor, quae erant in medio in circuitu sedis, ibi, « Et in medio sedis etc. » Et notandum quod haec visio respicit universalem statum Ecclesiae a principio usque ad finem. Unde quaedam dicit de ultimis fidelibus et passionibus eorum. Quaedam de us, quae passi sunt fideles ante Christi incarnationem: quae omnia valent ad exhortationem, et praemonitionem praesentium. Et ideo quia nemo idoneus est pati tribulationes, nisi correxerit maleacta, bene haec visio, quae est de exhortatione, sequitur primam, quae est de correctione. Sic ergo post haec non tempore sed ordine, « Vidi. » id est revelationem seu visionem habui. « Et ecce, » admirationem et evidentiam notat, « Ostium apertum, » supple erat in caelo. Nomine caeli intelligi potest Ecclesia militans, quia dicitur caelum propter sublimitatem vitae quam habet, propter claritatem scientiae qua fulget, propter stellarum id est fidelum varietates quas continet. Unde Matth.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

15, Simile est regnum caelorum sagenae missae in mari, et ex omni genere piscium congreganti etc. Hujus caeli ostium est Christus, Unde Joan. 10, Ego, sum ostium. Hoc ostium nulli clauditur, neminem venientem ad se repellit. Unde quicumque excluditur, vel non ingreditur, non ostii sed sui culpa est. Unde Joan. 5, Omne quod dat mihi Pater, ad me venit; et eum qui venit ad me, non ejicias foras. Item nomine caeli potest intelligi Scriptura sacra: et dicitur caelum a celando, quia sub littera celatur multiplex intelligentia; et ejus ostium intelligitur Christus, quia per ipsum intelligentia solvitur Scripturarum. Unde Eccl. 5, Omnis sapientia a Domino Deo est. Vel certe ostium Scripturarum, est obscuritas figurarum, quae usque ad Christum clausae fuerunt, ita ut pauci intellexerint aliquid de Scripturis. Unde Psal. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, idest obscura Scriptura in lege et prophetis. Sed quando venit Christus, qui est lux vera, recessit obscuritas figurarum, et patuit ostium Scripturarum. Unde Proverb. 27, Aperta sunt prata, et apparuerunt herbae virentes. Clavis qua apertum est ostium, est humilitas orationis. Isa. 4, Si quis vestrum indiget sapientia etc. Eccl. 55, Oratio humiliantis se penetrabit nubes, idest Scripturarum obscuraciones. Matth. 18, Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli etc. Apoc. 3, Ecce dedi coram te ostium apertum quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, idest humilitatem, quae modicam facit animam, inquantum ad sui reputationem. « Et vox ista quam audivi, » id est vetus Testamentum quod praecedat novum, fuit « Tamquam tubae loquentis mecum, » id est terribilis et obscura, et invitans ad praelium. Unde Isa. 40, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. « Dicens, Ascende huc » scilicet ad ostium. Totum enim vetus Testamentum ad Christum transmittit, nec aliud loquitur nisi Christum. Unde Matth. 17, cum Petrus et Jacobus et Joannes primo vidissent eum Jesu Moysen et Eliam, statim sequitur: et levantes oculos neminem viderunt, nisi Jesum solum. Mich. 4, Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes. Mons iste Christus est, domus Domini Ecclesia; hoc est Joannem ad ostium ascendere, quod omnes gentes ad montem fluere. Dicitur ergo Joanni, et cum illo cuilibet fidei. Ascende huc. Non corporis motu, sed mentis intuitu. « Et ostendam tibi, quae oportet fieri cito, » id est in praesenti, quod comparatum aeternitati, brevissimum est. Vel sic: ascende huc scilicet ad sensum spirituales. Quasi dicat: Noli morari in superficie litterae. In quo arguit duritiam et pigritiam Judaeorum, qui adhuc ad radicem montis expectant eum asino, idest cum sensu stolido, ut dicitur Gen. 52. « Et ostendam tibi, quae oportet fieri cito, » scilicet ante finem mundi, qui cito erit. 1 Joan. 2, Filioli mei, novissima hora est. Joel 1, A, a, a, quia prope est dies Domini! Ter dicit A propter tria, quae fient. Tria erunt in judicio, quae timorem, et dolorem incutient. Primum erit vocatio ad judicium. De qua dicitur 1 Cor. 15: Canet enim tuba et mortui etc. 1 Thess. 4. Ipse Dominus in jussu et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo; et mortui, qui in Christo sunt etc. Et Hieronymus de hac voce dicit, Sive bibam, sive comedam, sive aliud quid faciam, semper videtur auribus meis insonare illa

tuba terribilis. O vos omnes qui jacetis in sepulchris, surgite et venite ad iudicium salvatoris. Secundum erit improperatio reproborum, qui non fecerunt quod facere debuerunt. Unde Matth. 23, Esurivi etc. Tertium sententiae erit promulgatio. De qua Matth. 23, Ite maledicti etc. Item prima vox quam audivit Joannes fuit vox Angeli, qui ista nuntiabat ei, quae tubae comparabatur. Quia vocem angelicam seu inspirationem divinam, humana fragilitas vix ferre potest. De qua voce dicitur Act. 2, Factum est repente de caelo sonus advenientis spiritus vehementis. Unde sensus est, Et vox prima, idest vox angelica, seu inspiratio divina, quae dicitur prima respectu vocis corporeae, quae posterior est et tempore et dignitate et causalitate. « Tamquam tubae, » quia invitabat ad praelium, id est contra diaboli tentamenta, contra mundi blandimenta, contra carnis oblectamenta, et ad convivium Christi, et ad festum caeli. « Loquentis mecum, » id est in me, scilicet intus in mente juxta illud Psalm. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Sic differunt vox spiritualis, et vox corporalis. Quia spiritualis vox loquitur in homine, corporalis ad hominem. Spiritualis formatur intus in mente. Corporalis intus in aure, sive in aere. Vel mecum, id est non mihi dissentienti, sed mihi concordanti. Quia mens ejus loquenti rationabiliter consentiebat. Et ex hoc patet quod idem desiderabat, quod Angelus admonobat dicens, Ascende huc, id est erige mentem, dilata visum, et quae oculis carnis non potes cernere, mentis intuitu contemplare. Et ostendam tibi, post ascensum, quae oportet fieri cito, scilicet tribulationes et persecutiones, et postea consolationem et remunerationes majores. 1 Petr. 2, Praenuncians eas, quae in Christo sunt passiones, et posteriores glorias. « Post haec statim, » id est hoc audito, « Fui in spiritu, » id est in spirituali contemplatione. Non enim intelligendum est quod spiritus ejus fuerit a corpore separatus; sed virtus divina sublevavit mentem ipsius ad contemplanda mysteria ista, ita quod nihil vidit vel audivit corporaliter; sed totus spiritualiter raptus in extasi, ita tamen ut scribere possit. Statim. Dicit contra pigros, qui semper procrastinant, quod eis praecipitur faciendum, voce corvorum dicentes cras. Sed vera obedientia statim parata invenitur. Unde Bernardus, Verus obediens mandatum non procrastinat, sed statim parat auditui aures, linguam voci, pedes itineri, et manus operi, et se totum intus recolligit ut mandatum peragat imperantis. Gen. 18, Festinavit Abraham ad Saram dixitque ei, Accelera, tria sata similiae commisce etc. Dicit ibi Origenes, Accelerat Sara, currit Abraham, festinat puer, nullus piger in domo justii. « Et ecce sedes etc. » Sedes Christi est coetus praelatorum, et chorus Angelorum, in quibus ipse sedet et judicat; nec solum ii, sed omnes boni; sed ii maxime, per quos aliquos regit. Unde Psalm. Regnabit Dominus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. Isa. ultimo, Caelum mihi sedes est etc. Sedens super sedem Christus est, qui praesidet Angelis et praelatis, et elevatur super omnem creaturam angelicam et humanam. Unde Isa. 6, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum. Determinans ergo Joannes, quae viderit, dicit, « Et ecce sedes, » id est coetus praelatorum, et chorus Angelorum. « Posita, » id est ordinata, « Erat in caelo, » id est in Ecclesia fide et mira-

culis coruscante, sicut caelum luminibus. Psal. Dominus in caelo sedes ejus. Item paravit in iudicio thronum suum. Et alibi. Sedisti super thronum, qui judicas justitiam. « Et super sedem sedens » Christus scilicet omnes dignitate excedens, et potestate regens. Joan. 5, Qui de caelo venit super omnes est, supra primo. Christus inter candelabra dicitur ambulare; nunc vero super sedem sedere. Et tamen idem significatur hic per sedem, quod ibi per candelabra; scilicet coetus doctorum, seu praelatorum. Sed Christus ibi ambulat discutiens, et inquirens merita singulorum. Hic sedet judicans et reddens singulis secundum merita eorum. Ibi ambulat quaerens requiem, hic sedet inventa requie. Ibi ambulat in medio ut socius, hic sedet supra sedem ut Dominus. Nota quod dicitur sedes posita: nam praelati per positionem statuuntur in Ecclesia; et ideo poni dicuntur, quia deponi possunt. Quicquid est ponibile, est deponibile secundum artem. Joan. 13, Posui vos etc. Act. 20, Attendite vobis etc. Deinde ostendit Joannes qualis est iste sedens, « Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis jaspidis, » et sardinis. » Duplici lapidi assimilatur Christus, ad demonstrandum duplicem naturam in Christo, divinam scilicet, et humanam, ex quarum contemplatione est vita aeterna. Sicut dicitur Joan. 17, Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Divina natura in lapide jaspidis designatur, humana vero in lapide sardinis. Jaspis siquidem viridem habet colorem, viriditas autem inter omnes colores magis delectat et confortat visum: sic divinitatis species super omnia intelligibilia magis delectat et confortat intellectum. Sardix vero rubeum habet colorem, et Christi humanitas rubricata fuit sanguine passionis. Unde Isa. 63, Quare ergo rubrum est vestimentum tuum? In hac ergo visione consistit totius hominis beatitudo. Ut sive intus ingrediatur homo, per intellectum ad conspiciendam divinitatem, sive foras egrediatur per sensum, ad videndam humanitatem, in suo Salvatore pascua inveniat. Intus in aspectu divinitatis, foris in aspectu humanitatis. Unde Augustinus in libro de Spiritu et anima: Ideo totum assumpsit hominem Deus, ut totum in se beatificaret. Posita autem descriptione sedentis, describit sedem dicens, « Et iris erat in circuitu sedis, » similis visioni smaragdinae, Smaragdus viridis est et rubeus, et significat divinitatem et humanitatem Christi: delectat et confortat visum, quia in ejus visione tota felicitas hominis consistit. Iris significat pacem: unde Genes. 9 dicitur, Arcum meum ponam in nubibus et erit signum foederis inter me et terram. Unde iris proprie significat propitiationem Dei ad fideles per gratiam baptismi qui signatur in iride per colorem ceruleum, sive per rubeum quo significatur virtus baptismi per sanguinem. Et per haec duo ad nos transit protectio divinae propitiationis. Sequitur. « Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor etc. » Hic describitur Ecclesia per sedem designata: et dicit: « In circuitu sedis, » idest ad protectionem Ecclesiae petita sunt sedilia, idest libri veteris ac novi Testamenti, in quibus debet anima sedere et quiescere et pasci. Psalm. In loco pascuae ibi me collocavit. « Et super thronos vigintiquatuor, » idest super illa sedilia, scilicet in intelligentia spirituali sedent « seniores, » idest rectores et pastores aliorum, qui dicuntur vigintiquatuor propter dignitatem duodecim patriarcharum, et propter

dignitatem duodecim Apostolorum, licet longe major sit numerus doctorum utriusque Testamenti. Dicuntur etiam seniores propter prudentiam. Job 12, in antiquis est sapientia. Dicuntur etiam sedentes propter justitiam, quia sic meditari debent et quiescere in Scriptura, ut seipsos districte judicent et etiam aliis justitiam exhibeant. Unde Gregorius, Dignum est ut cum aliena corrigimus, prius nostra metiamur. Sequitur, « Circumamicti vestimentis » albis, » idest per temperantiam ceterasque virtutes sint undecumque vestiti indumentis temperantiae, misericordiae, fortitudinis et ceterarum virtutum. « Et in capitibus eorum, » idest in mentibus eorum, « Coronae aureae, » idest signa victoriae ex virtute fortitudinis acquisitae. Et dicitur in capitibus; quia sicut caput est superior pars corporis, ita mens est dignior pars animae, quae regit vires inferiores. Dicuntur istae coronae aureae propter eorum pretiositatem; quia sicut aurum pretiosissimum est inter omnia metalla, ita pretiosissimum est vincere bella peccati. Sequitur.

« Et de throno procedebant fulgura etc. » Hic agit de his quae procedebant a sede: quae sunt tria, scilicet fulgura, voces et tonitrua: unde dicit: « Et de throno, » idest de Ecclesia, procedebant fulgura, scilicet miraculorum, quae terrent et illuminant. Psalm. Fulgura corrusionem et conturbabis eos, « Et voces, » idest admonitiones de vitandis malis, augendis bonis et desiderandis praemiis. Cant. 2, Vox tua dulcis etc. « Et tonitrua, » idest argutiones et comminationes. Psalm. Vox tonitruum tui in rota. « Et septem » lampades ardentes, » idest septem dona Spiritus sancti quae illuminant ad instar lampadis; quae dicuntur ardentes, quia per effectum accendunt. Unde Judicium 7, legitur quod Gedeon lumine lampadarum adjutus fuit in nocte ut hostes vinceret. Hae lampades erant « Ante thronum, » idest ante Ecclesiam, quia gratia donorum omnibus parata est, qui sunt sedes Dei. 1 Petr. 4, Sperate in eam quae vobis offertur gratiam. « Et in conspectu sedis, » idest in evidentiam Ecclesiae, « Tamquam mare vitreum » simile chrystallo. » Mare triplex est effectus baptismi; videlicet sinceritas a culpa, claritas innocentiae et firmitas contra vitia. De prima dicitur Act. 3, Baptizetur unusquisque vestrum, in nomine Domini nostri Jesu Christi in remissionem peccatorum etc. De secundo dicitur Sap. 1, Clara est quae etc. De tertio dicitur in Psalm. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Per hoc mare etiam potest intelligi Scriptura quae habet triplicem praedictum effectum. Verbum enim Domini mundat, clarificat et firmat. Hoc mare in conspectu sedis dicitur, quia frequenter meditandum est in Scriptura; et comparatur vitro; quia sicut vitrum ostendit rem, sed non plene, ita Scriptura ostendit Deum, sed non perfecte. Sequitur, « Et » in medio sedis etc. » Hic describit ea quae erant in medio sedis, idest Ecclesiae erant quatuor animalia, idest quatuor evangelistae qui sunt in medio et in circuitu Ecclesiae ad disponendum et regendum et ad protegendum, quia per doctrinam scriptam ab Apostolis disponitur, regitur et protegitur Ecclesia. Regitur enim ut recte vivat, disponitur ut bene sit ordinata, protegitur ne succumbat. De istis quatuor animalibus legitur Ezechielis 1, et dicuntur esse « plena oculis, » idest caelesti cognitione et salubri consideratione, « ante, » quantum ad bona tenenda, « Et retro, » quantum ad

vitia contemnenda. Philipp. 3, Quae quidem retro sunt etc. « Et animal primum simile leoni: » quasi dicat: Primum animal habebat figuram leonis et per illud intelligitur Marcus, quia in ejus evangelio apparuit fortitudo Christi clarius quam in ceteris. Per vitulum intelligitur Lucas, qui Christi sacerdotum descripsit: per hominem vero Matthaeus intelligitur qui nascentem Dominum plenissime describit: per aquilam vero Joannes qui de divinitate Christus alius ceteris locutus est. Per haec animalia, item praedicatores designari possunt qui quatuor praedicare debent: scilicet credenda, agenda, vitanda et desideranda. Quilibet praedicator igitur debet esse leo per fortitudinem, vitulus per mortificationem, homo per discretionem, aquila per contemplationem. De primo dicitur Proverb. 30, Leo fortissimus bestiarum etc. De secundo legitur 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitutum redigo. De tertio dicitur Proverb. 4, Oculi tui recte etc. De quarto Job 38, Aquila de longe contemplatur escam etc. « Et quatuor animalia etc. » Quilibet enim evangelista sex dotes spirituales habuit in sex alis designatas, quibus et se ipsos et alios provehant ad sublimia. Hae alae sunt, Fides certa, operatio perfecta, intelligentia Scripturarum, zelus animarum, caritas ad Deum, et desiderium supernorum. Et quia vigilantia maxime necessaria est, ideo multa dicit de oculorum multiplicitate; ideo subjungitur, « Et in circuitu, » quod intelligitur quo ad exemplum exterioris conversationis, respectu proximi. « Et intus, » quo ad munditiam internae conscientiae. De primo dicitur Malach. 2, Vos autem recessistis etc. De secundo vero legitur in Psalmis, Omnis gloria ejus ab intus. Haec animalia describuntur esse plena oculis propter vigilantiam magnam. Unde Gregorius super hunc locum dicit: Quisquis exteriora sua honeste disponit, sed interiora negligit, in circuitu oculos habet sed intus non habet. At sancti viri exteriora sua circumspiciunt, ut sint bonorum exemplo. Matth. 5, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. Et interiora sua vigilanter attendunt dum se interni judicis oculis irreprehensibiles parant, quia omnia nuda et aperta sunt oculis Dei. Praedicatores item, qui, ut dictum est, per quatuor intelliguntur animalia, sex alas habere debent: scilicet legem naturae, legem Moysi, prophetarum doctrinam, evangelium, documenta Apostolorum et eruditiones sanctorum: et ex his fundamentum medicationis a quolibet praedicatore sumi debet. Quilibet item fidelis habere sex alas debet: quae sunt fides, operatio, injuriarum remissio, bonorum largitio, abstinencia et labor. Fides et operatio respiciunt Deum, injuriarum remissio et bonorum largitio considerantur quo ad proximum, abstinencia et labor diriguntur ad se ipsum. « Et requiem non » habebant, » quantum ad vocem laudantium, quia laus eorum continua erat. « Die ac nocte, » idest in prosperis et adversis non cessabant laudare Deum. Unde sancti, sive tribulentur, sive prosperis afficiantur, semper Deum laudant et ipsi gratias agunt. Job 1, Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Psalm. In lege ejus meditabitur die ac nocte. Et Apostolus Paulus dixit, petendam esse salutem per arma justitiae a dextris et a sinistris, per in-

famiam et bonam famam. Quidam tantum laudant Deum in prosperis. Jac. 2, Benedictus Dominus divites facti sumus etc. Psalm. Confitebitur tibi cum benefeceris ei. Quidam vero laudant Deum in adversis tantum. Psalm. Clamaverunt ad Dominum cum tribularentur etc. At sancti viri omni tempore Deum laudant, juxta illud Psalm. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Vel die ac nocte, idest continue. « Et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus. » Hic Apostolus ostendit formam laudis: et tangit multiplicem laudem. Sed in repetitione trina ostenditur trinitas personarum et unitas essentiae, ibi: « Dominus, » et in dominando aeternitas, ibi; « Qui erat, » et in essendo immutabilitas, ibi: « Et qui venturus est. » Ergo Sanctus, sanctus, sanctus, ter dicitur propter trinitatem personarum; et dicitur sanctus ut invitet nos ad vitae sanctitatem, juxta illud, Sancti estote quia ego sanctus sum. Et Paulus: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus etc. Haec enim sanctitas est tantae virtutis, ut sine ea nihil sit acceptum Deo qui dicitur omnis sanctitatis principium. Haec fides de Deo uno et trino non solum est novorum fidelium, sed etiam antiquorum hominum, qui quodam lumine illustrati, licet a longe, cognoverunt Deum sub unitate essentiae et personarum trinitate. Per haec animalia, possunt intelligi praedicatores qui fuerunt in utroque Testamento. Hi namque praesident subditis in duobus; scilicet in praedicando et vigilando; hoc enim est praedicatorum officium. Eunt (inquit Dominus) in universum mundum, praedicate evangelium; et Paulus tantum se (inquit) missum ad evangelizandum et non baptizandum. Debent etiam vigilare per pastorale officium, quia pastoris est super gregem suum vigilias facere. Pastores (inquit Lucas) erant in regione eadem vigilantes et custodientes vigilias noctis etc. Divus Gregorius loquens de fide novorum ac veterum patrum inquit: Una fuit fides veterum et novorum patrum, et omnipotentem Deum trinum crediderunt. Ecce namque Joannes in sua revelatione dicit, quod animalia quatuor in caelo clamabant, Sanctus, sanctus, sanctus, « Dominus Deus omnipotens. » In Domino enim notatur unitas essentiae dum dicitur Dominus et non Domini sive dii. Dicitur etiam Dominus quasi dominans, omnibus enim dominatur. Esther 12, Dominus omnium tu es. In Deo item notatur naturae unitas, juxta illud, Psalm. Vacate et videte quoniam ego sum Deus. Hoc enim nomen excelsum est, amabile, reverendum et magnificandum. Unde infra 13, Magna et mirabilia tua, Domine Deus omnipotens; quis non timebit te et magnificabit nomen tuum? omnipotens. Hic ostenditur infinita potentia Dei quae nisi esset una non esset infinita. Licet autem divinitas prius consideranda esset, praemittitur tamen dominatio divinitati, quia per notitiam universalis dominationis, devenimus in cognitionem omnipotentiae ac divinitatis. Praeterea adduntur haec nomina, Dominus et omnipotens, ad manifestandam virtutem nominis Dei, Qui erat: quasi dicat: Mundus non erat et iste Dominus erat. Unde Joan. 1, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum etc. Et in libro Sap. dicitur, Quando legem ponebat aquis, quando circumdabat mari terminum suum, quando appendebat fundamenta terrae, quando certa lege

et gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, cum eo erant cuncta componens etc. Augustinus: In principio, idest in verbo, creavit Deus caelum et terram. Psalm. Ex utero ante luciferum genui te. Unde notatur esse sine principio, 2 Machab. 1, Domine Deus omnium creator omnipotens et aeternus et qui es immutabiliter etc. Vel, Qui erat, singularis per omnia in esse divino, respectu cujus, omnia quasi non sunt, Et qui venturus est: quasi dicat: tota trinitas veniet ad judicandum, licet solus Filius visibiliter et corporaliter appareat. Quamvis autem Deus ubique sit et nullibi venire possit de novo, venire tamen secundum locum est proprium Christo, et secundum effectum justitiae venire est proprium trinitatis quae per effectum justitiae manifestatur. Et venturus est omnino, etsi plurimi fuerint, qui hoc non crediderint, dicentes hoc esse impossibile, cum Deus ab initio omnia creaverit ut perpetuo durent, et temporum vicissitudo nunquam sit terminanda, et quod est futurum sit, et quod futurum est, jam sit pluries factum. Contra istos loquuntur prophetae, loquuntur Apostoli, loquitur etiam ipse Christus qui etsi diem sui adventus non manifestaverit, tamen se venturum praedicat. Huc respicit virginum fatuarum parabola, huc ficulneae et arborum similitudo, in quibus nos vigilantes et praeparatos esse studeamus docet. Unde inquit: media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. Et alibi, Videte ficulneam et omnes arbores cum producunt jam ex se fructum etc. Conemur igitur vigilare et inveniri parati, ne repentinus super nos veniat interitus, quia dies Domini, sicut fur ita in nocte veniet. De his qui diem adventus Domini negaverunt loquitur Petrus, 2 Petr. 3, Venient in novissimis diebus in deceptionem illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes et dicentes, ubi est promissio aut adventus ejus? ex quo igitur patres dormierunt, omnia perseverant ab initio creaturae. « Et cum darent, » idest attribuerent et danda esse profiterentur et praedicarent « illa » quatuor evangelistae et universi praedicatores, « Gloriam, » fidei suae, « Et honorem, » operationis bonae, « Et benedictionem, » remunerationis futurae. Item gloriam pro resurrectione, honorem pro ascensione. Benedictionem pro sancti Spiritus missione. Item gloriam conscientiae, honorem vitae, Benedictionem doctrinae. Haec enim omnia attribuenda sunt Deo a quo est omne bonum. Jacob. 1, Omne datum optimum etc. Item gloria Patri pro creatione. Honorem Filio pro recreatione. Benedictionem Spiritui sancto pro promissa glorificatione. Rom. 11, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria, « Sediti super thronum, » idest Christo judici. Joan. 5, Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. « Viventi in saecula saeculorum, » idest aeternaliter, licet mortuus fuerit temporaliter. Supra 1, Fui mortuus et ecce sum vivens in saecula saeculorum. « Procidebant » quatuor animalia, idest universi praedicatores dicerent et ostenderent solum Christum glorificandum, honorandum et benedicendum, qui solus dat sanctis suis gloriam et honorem et benedictionem. Tunc « procidebant, » idest humiliabant se, « Viginti quatuor seniores, » idest universi novi et veteris Testamenti fideles, « Ante sedentem » in throno, se in ejus reputatione nil reputantes: nil sibi, sed ei totum attribuentes. Quasi dicat illud

Isa. 26, Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Ideo dicit Psalm. Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Item in fine psalmorum cum dicitur, Gloria Patri, inclinant religiosi, quasi dicam ipso facto cum multitudine Angelorum, Luc. 2, Gloria in altissimis Deo etc. « Et adorabant viventem in saecula saeculorum, » idest divinum honorem ei exhibebant, licet esset homo, juxta illud Psalm. Venite adoremus Dominum et procidamus ante Deum. « Et mittebant coronas suas ante thronum, » idest Christo judicii victorias suas ascribebant: idest cum tentationes et tribulationes et peccata et ceteros hostes vicerant, non sibi sed Christo attribuebant, « dicentes, » ore non corde credentes, « Dignus es, » dignitate, congruitate et condignitate, « Domine, » mala puniens, « Deus, » bona faciens, « noster, » te et tua tribuens, « Accipere, » ab omnibus creaturis, « Gloriam, » laudem cordis et « Honorem, » laudem oris, « Et virtutem, » laudem operis: quasi dicat: Laudandus, glorificandus, et honorandus es, ore, corde, opere. Et subdit causam. « Quia tu creasti omnia: » et ideo sunt ad te referenda. Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant, Ecel. 1. Judith. 9, Deus totius creaturae tu es. Et ne crederet aliquis, quod subito et ex improviso creasset omnia Deus, ideo subditur « Et propter » idest juxta « voluntatem tuam, » erant in arte, id est in sapientia Dei, sicut arca vel domus ante est in mente artificis quam fiat actu. Joan. 1, Quod factum est in ipso vita erat. « Et creata sunt, » id est existentia, quae tamen prius erant in Dei sapientia.

CAPUT V.

« Et vidi in dextera etc. » Haec est secunda pars hujus secundae visionis, quae continet hoc totum quintum capitulum, in qua ostenditur Joanni sacramentum redemptionis humanae: et dividitur hoc capitulum in octo partes. In prima ostenditur Joanni dispositio divina de redemptione generis humani. In secunda ponitur desiderium antiquorum, de impletione illius dispositionis. Infra, « Et vidi Angelum. » In tertia ostenditur afflictio antiquorum de dilatione, « Et ego flebam. » In quarta ponitur consolatio flentium, ibi, « Et unus de senioribus. » In quinta ponitur adimpletio praedictae dispositionis. « Et vidi, et ecce in medio. » In sexta ostenditur quod sancti reddunt Deo de apertione libri idest pro adimplerione dispositionis, ibi, « Et cum aperuis set. » In septima ponitur congratulatio Angelorum de redemptione et liberatione hominum, ibi, « Et audivi. » In octava ponitur consensus sanctorum in congratulationem Angelorum, ibi, « Et quatuor animalia. » Dicit ergo, « Et vidi. » Copulativa conjunctio ostendit, quod hoc quod dicitur in hoc capitulo, non est alia visio a praecedenti, sed illi sicut pars toti conjungitur. Sed in praecedenti capitulo, quod incipit, Post haec vidi, propter dictionem ordinariam ostenditur quod visio illa erat alia a praecedenti. Ideo dicit: Et vidi, cum aliis, quae dicta sunt in quarto capitulo. « In dextera sedentis super thronum, » idest Christi, qui constitutus est a Deo Patre iudex vivorum et mortuorum, « Librum, » idest Scripturam sacram, « Scriptum intus et foris: » intus, quo ad

vetus Testamentum, in quo erat abscondita sub figuris redemptio nostra. Foris, quo ad novum Testamentum, ubi est manifesta redemptio nostra. Item, Scriptum intus, per sensum mysticum. Et foras, per sensum historicum. Item, scriptum intus, ad perfectorum exercitium. Et foris, ad minorum documentum. Item, Scriptum intus, ut secreta sapientiae indignis claudantur. Foris, ut dignis occasio exercendi in studio detur, et sic meritum augeatur. Item, Scriptum intus, ne manifesta veritas contemnatur, Et foris, ne ignota penitus dimittatur. Item, Scriptum intus, quo ad mysterium divinitatis, Et foris, quo ad mysteria humanitatis. Et debet iste liber esse in dextera, non in sinistra; quia promittit aeterna, non temporalia: et quia ducit ad dextram, ubi agni collocandi dicuntur. Matth. 25, Venite benedicti Patris mei. « Signatum sigillis septem, » idest multis obscuritatibus clausum. Psal. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est obscura intelligentia in Scripturis. Isa. 29, Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras dicent ei, Lege istum, et respondebit, non possum, signatus est enim. Item, liber iste est Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, ut dicitur Col. 1. Cujus signacula, sunt septem sacramenta nostrae redemptionis in lege figurata et a prophetis praedicta. Primum est conceptio sive incarnatio, quae fuit figurata in conceptione Isaac, Gen. 22, Et approbata. Isa. 9, Parvulus natus est nobis et Filius datus est nobis. Et de utroque istorum duorum dicitur Isa. 7, Ecce virgo concipiet et pariet Filium. Utrumque etiam figuratum fuit Num. 16, in virga Aaron, quae una nocte floruit et fronduit, et fructum fecit. Tertium est passio, quae fuit figurata in morte Abel, Gen. 4. Et de immolatione vitulae rufae, Numer. 19, et agni, Exod. 2, Et prophetata Isa. 53, Tamquam ovis ad occisionem ducetur. Jerem. 11, Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Quartum est descensus ad inferos, qui fuit figuratus in Samsone, qui tulit portas Gazae, Jodic. 16, Et approbatus, Zach. 9, Tu autem in sanguine Testamenti tui, emisisti vinetos de lacu, in quo non erat aqua. Quintum est resurrectio, quae fuit figurata in suscitatione filii mulieris Saraptenae, 3 Reg. 16, Et prophetata Oseae 6, Vivificabit nos post duos dies: et tertia die suscitabit nos. Sextum est ascensio, quae fuit figurata in translatione Enoch, Gen. 5. Et in raptu Eliae, 4 Reg. 2. Et prophetata, Isa. 63, Quis est iste, qui venit de Edom? et Psal. Ascendit Deus in jubilo. Septimum est adventus ejus ad iudicium, qui fuit figuratus in arcu caeli, post diluvium, et per calorem igneum, Gen. 9, Et prophetatus Isa. 5, Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui. His sigillis clausus et signatus fuit liber, donec ipsemet aperuit ea, ut postea diceretur: Liber iste scriptus fuit intus et foris. Intus, sapientia increata. Foris, sapientia creata, quae scivit omnia, sicut alia. Item, Scriptus intus, in anima litteris virtutum, Et foris, in corpore, vulneribus lateris, et pedum, et manuum. Psal. Foderunt manus meas et pedes meos etc. Item, Scriptus intus in anima septem donis Spiritus sancti. Isa. 11, Requievit super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis: et replevit eum spiritus timoris Domini. Et foris, in corpore, septem infirmitatibus. Isa. 4, In die illa apprehendent septem mulieres virum

unum. Septem mulieres, id est universae infirmitates humanae praeter ignorantiam et peccatum. De quibus Job, In septimo tribulationis liberavit te Dominus: et in septimo non tanget te malum. Item Scriptura interior potest dici scientia universorum. Scriptura vero exterior septem verba, quae protulit in cruce, quibus nos docuit septem bona. Liber iste, est divina dispositio. Intus, idest in veteri Testamento, obscure, sub littera clausus, et paucis admodum revelatus. Et foris, novo Testamento ubi manifestata est et adimpleta dispositio ejus. Unde Judaeis dictum est, Exod. 12, Ad vesperum immolabitis agnum; idest ultima aetate, reparatione generis humani, sciatis futura per Christi passionem. Septem signacula libri sunt figurativa facta patriarcharum et aenigmata dicta prophetica, sub quibus divina dispositio de reparatione hominum clausa latebat. Ab aeterno hic liber scriptus fuit, quia ab aeterno fuit ostensus vel sigillatus liber: sed quando coeperunt esse figurae et prophetiae, tunc coepit liber ostendi et sigillari. Sigillum vero libro appositum, etsi librum claudit ne videatur, tamen significat, quod aliquod secretum in eo latet quod nondum videtur. Isa. 24, Clamat, secretum meum mihi, quando fuit Adae de terra virgine plasmatio: quando ejus dormitio; quando mulieris de costa dormientis formatio, quando Abel occisio, quando diluvii inundatio, quando Abrahae circumcisio, quando rubi visio, quando virgae floritio, quando agni immolatio, quando serpentis elevatio: et multa signacula hujus libri fuerunt, quae omnia per Christum aperta fuerunt. Unde 1 Corinth. 10, Omnia contingebant illis in figura, Eccl. 24. Haec omnia liber vitae. Item liber iste potest dici corpus Christi in sacramento altaris, Scriptum, intus consolationibus et suavitatibus plenus, Et foris, speciebus visibilibus tectus, et signatus sigillis septem, id est mirabilibus, quae sunt ibi.

Primum est, quod fit de pane non mutato, manens idem, quod prius: sicut cognitio mea, mediante voce fit tua, manens in ea. Secundum est, quod tanta magnitudo, sub tam parva specie tota latet, sicut in pupilla oculi totus mons recipitur. Tertium est, quod tantum corpus per os hominis intrat, non diminutum, eadem potentia, qua clauso utero intravit et exivit de beatissima Virgine et de sepulchro, ut vere possit dici, Sic potuit clauso Christus prodire sepulchro. Quartum est quod comeditur non consumptum, vel divisum: sicut viror herbae ab oculo videntis comeditur, nec tamen minuitur vel dividitur; ut iterum possit dici, Sic editur Jesus: manet integer tamen esus. Quintum est quod ab immondis tangitur et sumitur, nec tamen polluitur; sicut radius solis lutum tangit, sine contaminatione sui. Sextum est, quod a pluribus sumitur, et in pluribus locis conficitur: nec tamen augetur vel minuitur: sicut ignis candelae non minuitur, etsi multae candelae inde accendantur. Septimum est, quod ibi quantitas sine quanto et dulcedo sine dulci, et multa hujusmodi, quae non est reperire aliquatenus in natura. Ideo dicitur Isa. 29, Erit vobis visio omnium, sicut verba signati libri, quem cum dederint sitienti litteras, dicent ei, lege istum, et respondebit, non possum, signatus est enim: eo quod nullus mortalis est, qui possit hunc ad aliquid explicare. Item liber iste potest dici Ecclesia. Scriptus intus, divinis consolationibus, et Foris mundanis tribulationibus. Septem sigilla sunt septem virtutes,

sub quibus latent septem beatitudines. Primum sigillum est paupertas, sub quo latet regni adeptio. Secundum mansuetudo, sub quo latet terrae possessio. Tertium est luctus, sub quo latet consolatio. Quartum sitis et esuries, sub quo latet saturitas. Quintum est misericordia, sub quo latet non miseria, sed misericordia. Sextum est munditia, sub quo latet visio divina. Septimum est pacificatio, sub quo latet divina filiatio. Haec sigilla clausa fuerunt quousque Dominus ipse aperiens os suum dixit, Beati pauperes etc. Math. 5. Sequitur. « Et vidi « Angelum fortem. » Secunda pars est, in qua ostenditur desiderium antiquorum de impletione divinae dispositionis super reparatione generis humani, quae in libro signata erat. Unde Glossa, Sancti patres intellexerunt aliquando a Deo dispositam reparationem hominum, et quod fieret exoptabant: sed quomodo fieret, ignorabant. Dicit ergo, Et vidi, id est mente intellexi, Angelum, id est patres veteres qui dicuntur Angeli, propter vitae puritatem. Et dicuntur singulariter Angelus propter concordiae et fidei unitatem. « Fortem, » propter expectationis longanimitatem, et tribulationum tolerantiam. Prae- « dicantem, » id est inquirentem, et aliis nuntiantem: unde 1 Petr. 1, De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi. « Voce magna, » id est desiderio, et studio magno. Luc. 10, Beati oculi qui vident etc. Dico enim vobis quod multi prophetae et reges voluerunt videre quae vos videtis, et non viderunt, et audire quae vos auditis etc. Haec autem desiderabant antiqui propter multa. Primo ut Deo reconciliarentur. Job 9, Non est qui utramque valeat arguere, et ponere manum suam in ambobus. Ibi Glossa, Christo in ambobus manum posuit, quia homini operandi exemplum praebuit: ideo in se opera quibus placaretur ostendit, quod nullus alius unquam facere potuit. Secundo ut Dei familiaritatem quam amiserant assequerentur. Cant. 8, Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris, ut inveniam te foris, et deosculer te, et jam me nemo despiciet? Unde Bernardus, Jam promissiones et visiones non recipio, figuras et aenigmata volo, ipsas quoque angelicas species fastidio, omnes quippe superat specie et pulchritudine Jesus meus. Tertio ut legis austeritas et onus mitigaretur. Act. 15, Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Isa. 11, Computrescet jugum a facie olei. Quarto ut Scripturae clausae prius aperirentur. Job 58, Numquid post ortum suum praecepisti diluculo, et ostendisti aurorae locum suum? est Scriptura quae post ortum Christi fuit aperta. Quinto ut captivi de limbo liberarentur, ubi multi erant. Job 17, In profundissimum inferni descendet anima mea. Sed Christus liberavit. Zac. 9, Tu vero in sanguine Testamenti etc. Sexto ut ab eo opprobrium diaboli tolleretur. Psalm. Aufer a me opprobrium et contemptum. Psalm. Usquequo exaltabis me super me? Septimo ut natura humana exaltaretur. Psalm. Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me. Cant. Osculetur me osculo oris sui. Et his desideriis vehementia antiquorum exprimitur per septem antiphonas, quae cantantur in adventu, ante Natale. De quo dicit Bernardus. Desiderium patrum suspirantium in carne praesentiam Christi

frequenter cogitans, compungor et confundor in me ipso, et vix contineo lacrimas. Cui namque tantum nostrum gaudium luxerat his, gratiae exhibitio, quantum antiquis intulit sola promissio? « Quis est dignus aperire librum? » Sic Christus Patris dispositionem, suam et apostolorum impleta dispositione manifestavit, quod est solvere signacula libri. Unde Act. 1, Coepit Jesus facere, et docere. « Et nemo potest, » id est nullus, » neque in « caelo, » ut Angelus, « Neque in terra, » ut homo purus. « Neque subtus terram, » id est spiritus jam corpore exutus. « Aperire librum, » id est Dei dispositionem: impossibile, hoc est redimere genus humanum. Quicquid enim habet boni quaelibet creatura, totum Deo debet. Unde alias: et ubi unigenitus Dei Filius moreretur, genus humanum non redimeretur, et non redemptum periret. « Neque respicere illum, » id est perfecte intelligere librum, vel libri apertionem, id est modum nostrae redemptionis. Nam si antiquorum aliqui cognoverunt futuram incarnationem et passionem et cetera praeludia nostrae redemptionis, tamen modum plene nunquam scire potuerunt. Unde et beata Virgo de modo dubitans, dixit Angelo, Luc. 1, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Joannes etiam Baptista dicit, Joan. 1, Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, ejus non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calciamenti: quasi dicat: non sufficio sensu capere vel verbis explicare unionem naturarum in Christo. Isa. 55, generationem ejus quis enarrabit? et de humana generatione Christi non solum de divina intelligitur, ut innuit Glossa. « Et ego flebam multum. » Sed quare flebat Joannes? quia aut intelligebat, aut non. Si non, ergo non debuit flere, quia nesciebat qui erat in libro. Si intelligebat, ergo non debuit flere, sed potius gaudere, quia sciebat jam esse impletum. Solutio est in Glossa, quod hoc dicit Joan. in persona antiquorum, non in sua, qui flebant, et dolebant propter dilationem. Nam sicut dicitur Prov. 22, Spes quae differtur affligit animam. Unde hic incipit tertia pars in qua ostenditur afflictio antiquorum, propter dilationem redemptionis, quam expectabant. Dicit ergo Joannes in persona antiquorum, « Et ego flebam multum, quia nemo « dignus inventus est aperire librum. » id est redimere genus humanum. Quia omnes inquinati erant, ut dicit Glossa Job 15, secundum aliam litteram, Nemo mundus a sordibus, etiam infans ejus vita unius diei est super terram. Ephes. 2, Eramus natura filii irae. « Nec videre illum, » id est perfecte intelligere: ut dictum est. Sed adhuc quare non dicit Joannes, quod Angelus fortis praedicans voce magna flebat, cum gerat typum antiquorum? Respondeo. Ad innuendum, quod una est Ecclesia ex patribus veteris et novi Testamenti. Cant. 6, Una est columba mea. « Et unus de senioribus. » Haec est quarta pars, in qua ponitur consolatio. Unde dicit, Et unus de senioribus dixit mihi, id est coetus prophetarum, qui dicuntur unus propter fidei et rei prophetatae unitatem. Unum enim et uno spiritu prophetabant. Unde Job 58, Numquid conjungere poteris nutantes stellas plejadas? id est, Numquid prophetas in unum concordare, ut scilicet unum sentiant, et unum praedicent. Et nota, quod non dicit, ne fleas, quia naturale est hominibus de dilatione rei desideratae dolere, et quanto desiderium majus est, tanto est de dilatione dolor. Unde

non prohibentur flere patres, sed fletum continuare: unde sensus est. « Ne fleveris, » id est fletum continuaveris, sed intercipe continuationem. « Ecce, » id est in proximo, « vicit, » id est vincet: praeteritum est pro futuro prophetica certitudine posuit. Quia cum futurum erat in re existenti, viderunt prophetae jam factum in Dei sapientia. Sicut 1 Reg. 2, Arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore. « Leo, » id est Christus, qui fuit leo in nativitate. Leo siquidem cauda [sua], vestigia delet, ne comprehendatur. Sic Christus cauda humanitatis, vestigia divinitatis abscondit, ne diabolus eum inveniret. Unde Isaiae 45, veru tu es Deus absconditus. Isa. 11, Leo quasi bos, paleas comedet. Item, leo fuit in praedicatione, quia audacter sine humano timore, arguebat majores. Matth. 23, Vae vobis Scribae et Pharisei. Oseae 11, Quasi leo rugiet, quia ipse rugiet et formidabunt filii maris. Item leo fuit in passione: quia tunc proprie diabolus vicit et praedam de manu ejus tulit. Num. 23, Ecce populus, ut leaena consurget et quasi leo erigetur. Non accubabit donec devoret praedam. Gen. 49, Catulus leonis Judas; ad praedam ascendisti fili mi, requiescens accubuisti ut leo. Deuteronom. 33. Dan catulus leonis flens largiter ex Basan. Dan, interpretatur judicium, Basan, confusio: et in passione flevit Dominus largiter, quia peccatores adjudicati sunt confusione. Item leo fuit in resurrectione, quia motus, tertia die, virtute Patris quasi vocis ejus suscitatus fuit. Num. 54, Accubans dormivit ut leo, et sicut leaena quam suscitare nullus audebit. Isa. 31, Quomodo si rugiat leo et catulus leonis supra praedam suam, occurrit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit. Hoc fuit post resurrectionem et sancti Spiritus missionem: quia ita fortes fecit Apostolos, ut multitudinem Pharisaeorum et scribarum, aliquo modo non timerent. Item leo erit in judicio, quando emittet rugitum terribilem. Amos 5, Leo rugiet, quis non timebit? Item leo dormit apertis oculis, et Christus vivente divinitate expiravit. Et nota quod dicit, « ecce, » quod est adverbium demonstrandi. Quia visibile erit ille qui vincet. Isa. 25, Dicetur in illa die, ecce Dominus noster iste: expectavimus eum et salvabit nos. Luc. 1, Ecce Virgo concipiet et pariet filium: quasi dicat: Visibilem pariet de tribu Juda procedens invulneratus. Micheas 5, Et tu Bethlehem Ephraim parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, Matth. 2 dicitur: Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Et per hoc excluditur error illorum, qui dicunt quod Christus non assumpsit carnem de Virgine, sed de aethere fecit sibi corpus et transfudit se in uterum Virginis. Unde dicunt quod Christus natus est de Virgine, sed non factus de Virgine. Contra quos dicit Apostolus, Galat. 4, Ubi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum natum de muliere, factum sub lege etc. « Radix « David, » id est procedens a David, vel fundamentum David: immo utrumque: procedens a David quo ad humanitatem. Isa. 11, Egredietur virga de radice Jesse: et fundamentum David, quo ad divinitatem quae est radix et principium omnium. Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt. Rom. 11, Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia,

« Aperire librum et solvere septem signacula ejus: » quasi dicat: In hoc quod vicit librum aperuit, idest divinam dispositionem implevit, hoc est genus humanum redemit et septem signacula solvit: occulta prius mysteria declaravit.

« Et vidi et ecce in medio throni etc. » Quinta pars est in qua ostenditur impletio dispositionis. Et bene continuatur haec pars praecedenti. Ibi enim ponitur consolatio flentium ex promissione, et hic impletio promissionis. Unde dicit: « Et vidi, » Sicut unus de senioribus dixerat mihi. Et exequitur Joannes quomodo vicit leo, « Et ecce in medio » throni, » idest in medio praelatorum, per quatuor mundi climata currentium, « Et in medio seniorum, » idest in medio doctorum. In antiquis enim est sapientia et in multo tempore prudentia. Job 12, « agnum, » idest Christum humilem et mansuetum, « stantem, » idest certantes adjuvantes: unde Act. 7, Stephanus inter lapides vidit Jesum stantem exemplum omnibus dantem. Matth. 20, Ego sum in medio vestrum tamquam qui ministrat. Joan. 13, Exemplum dedi vobis etc. Item in medio omnium stat Christus, quia pro omnibus mortuus est. 2 Corinth. 5, Christus pro omnibus mortuus est. De hoc agno praedixerat Isa. 16, Emitte agnum Domine dominatorem terrae, de petra deserti, idest Beata Virgine, ad montem filiae Sion, idest in Ecclesiam. Vel de gentilitate ad Judaeam. Sed quid est quod supra eodem vidit Joannes Dominum sedentem super thronum, et nunc videt stantem, et tamen eadem est visio? Supra etiam capitulo primo vidit Joannes Dominum ambulans. Significat quod Dominus excitat suos et disquirat merita singulorum. Item quod vidit stantem, significat quod judicat merita singulorum. Item ambulat Jesus, ut socius. Psalm. Si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. « Sedet, » Ut Dominus. Psalm. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Stat ut Deus. Matth. 20, Stetit Jesus et vocavit eum ad se. Ibi dicit Glossa, Stat ut Deus, compatitur ut homo. Item quid juverit sibi hoc quod supra unus de senioribus in consolatione Joannis flentis vocavit Jesum leonem, et nunc Joannes in exhibitione vidit eum agnum? Solutio. In hoc notatur duplex natura Christi. In leone significatur fortitudo divinitatis, per quam vicit mundum. In agno significatur mansuetudo humanitatis, in qua fuit occisus. Jerem. 11, Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Item leo est Dominus malos puniendo. Agnus bonos redimendo. Item leo fuit in promissione, ut infirmos roboraret. Agnus in exhibitione ne mens provida formidaret. Item fuit leo resurgendo, Agnus moriendo. Et praepositur leo, ut spes resurrectionis confortet et erigat timorem passionis. « Tamquam occisum. » Hic insurgunt et insultant Manichaei, qui dicunt Jesum non verum corpus habuisse, sed phantasticum; nec vere mortuum, sed phantastice. Sed dicimus quod tamquam est expressivum veritatis. Sicut Joan. 1, Quasi unigeniti a patre. Sed si stans erat, quomodo occisus? Solutio. Stans in divinitate, occisus in humanitate. Ideo dicitur, tamquam occisum, quia in altera natura tantum. Simile in Psalm. Si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus. Quomodo confractus si stetit? Si dicitur quod stetit in divinitate, confractus in humanitate, hoc significatur Lev. 16, per duos hircos,

quorum unus immolabatur, alter portans peccata populi dimittebatur. Item « Tamquam occisum. » Quia in se vere fuit occisus semel, sed in membris tamquam occisus est in quibus quotidie occiditur. Matth. 23, Quod uni ex minimis fecisti etc. Et Petro dixit Dominus. Vado Romam iterum crucifigi. Et Act. 9 dixit Paulo, Saule, Saule, quid me persequeris? Item, Tamquam occisum, dicit. Quia adhuc habet Dominus cicatrices vulnerum in testimonium contra reprobos qui nil pro eo volunt pati, quos ostendet in judicio. Ezech. 13, Quid plagae istae in medio manuum tuarum sunt? et dicit, his plagatus sum in domo eorum qui me diligebant. Item, Tamquam occisum. Quia cito resurrexit ut non de morte, sed quasi de somno resurrexisse videatur: unde Psalm. Ego dormivi et soporatus sum etc. 2 Corinth. ult. Et si crucifixus ex infirmitate, sed vivit ex virtute. Docet etiam hic praelatus ut sit leo per audaciam. Proverb. 18, Fugit impius nemine persequente. Justus quasi leo confidens absque terrore erit. Item in eodem 30, Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum. Talis fuit Elias, de quo dicitur Eccles. In diebus suis non pertinuit principem et in persona nemo vivit illum, nec superavit illum verbis aliquis. Ideo dicitur Eccl. 7, Noli fieri judex tempore, nisi virtute valeas irrumpere in iniquitates, ne forte extimesceas faciem potentis et ponas scandalum in agilitate tua. Item debet esse agnus per mansuetudinem et humilitatem. Matth. 11, Discite a me etc. Matth. 5, Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram, idest regent Ecclesiam. Ideo fuit electus Moyses in principem et ducem populi, quia erat mansuetus. Num. 17, Erat Moyses mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Psalm. Supervenit mansuetudo, idest in superiore venit, et corripiemur, quia utilius corripit mansuetus praelatus, quam durus. Debet igitur fieri quaedam mixtura in praelato ex justitia leonis et misericordia agni, ut sit justus et misericors. Sicut enim legitur de Domino, justus et multum misericors. Augustinus, Cum utrumque sit necessarium, plus a vobis amari appetat quam timeri. Jacob 2, Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam: superexaltat autem misericordia judicium. Eccles. 7, Noli esse justus multum, neque plus sapias quam necesse est. Isa. 13, Lupus et agnus pascentur et leo quasi bos paleas comedet. Hoc fit quando in praelato sit mixtum justitiae et misericordiae, ita ut nec justitia misericordiam expellat, nec misericordia justitiam nimis emolliat: unde praelato dicitur, verba patris habes, verbera matris habes. Sed heu hodie ad literam leo vicit et agnus occiditur. Quia multi praelati per violentiam opprimunt subditos et devorant mansuetos. Eccles. 13, Venatio leonis onager in eremo, sic pascua divitum pauperes. Ezech. 19, Est leo et didicit praedam facere, idest exactores et homines devorare. Et tamen dicitur Eccles. 4, Noli esse ut leo in domo tua, subvertens domesticos tuos. Bene ergo dicit Joannes quod vidit leonem vincentem et agnum quasi occisum, quia in praelatis vivit et vincit rapacitas et crudelitas, et mansuetudo et pietas fere cum omnibus occisa est. Infra 13, Agnus qui occisus est ab origine mundi. Bene dicit, ab origine mundi: quia statim ut oritur praelatus in mundo, occiditur in eo mansuetudo et pietas. Sequitur, « Habentem cornua septem, » idest regiae potestatis perpetuitatem. Per cornua enim

designatur regia potestas. Luc. 1, Erexit cornu salutis nobis. Per septem vero cornua perpetuitas temporis; quia omnia tempore septenario dierum agimus. Dan. 7, Potestas ejus, potestas aeterna, quae non auferetur. Et regnum ejus quod non corrumpetur. Luc. 1, Regni ejus non erit finis. « Et « oculos septem, » idest cognitionis universitatem: per oculos namque cognitio designatur, et per septem universitas. Eccles. 24, Domino Deo antequam crearentur omnia sunt agnita, sic et post perfectum respicit omnia. Item per septem cornua signantur praelati cornuti, qui etiam debent esse cornei, carnem excedentes per continentiam et parentum suorum ignorantiam et capiti Christo adhaerentes per jugem meditationem, et per fidem et amorem quae sunt radices cordis. De primo dicitur Deuteron. 24, Qui dixerit patri suo et matri suae, nescio vos, et fratribus suis, ignoro illos, et nescierunt filios, ii custodierunt eloquium tuum et pactum tuum servaverunt. Psalm. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, idest de consanguineis, nec memor ero nominum eorum per labia mea. Ecclesiae etiam sub nomine dicit Dominus, Psalm. Audi filia et vide et inclina aurem tuam et obliviscere populum tuum et domum patris tui. Item dicitur Abrahae qui typum tenet praelatorum, Gen. 12, Egredere de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui, et veni in terram quam monstravero tibi, faciamque te in gentem magnam, idest praelatum tunc demum quando egressus fueris. Moysen etiam in itinere voluit occidere Angelus, quia ducebat secum filios et uxorem. Exod. 4, Huic in commendatione novi sacerdotii, dicitur Hebr. 6, Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, primum quidem in tempore rex justitiae: deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia. Et ita manifestum est, si secundum legem mandati carnalis factus est. Sed secundum virtutem vitae insolubilis, reprobatio quidem fuit praecedentis mandati propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Sed audi quid dicatur Job 21, de praelatis modernis, Egredientur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exultant lusibus. Et supra parum, Semen eorum permanet coram eis; propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum. Beatus Bernardus, Uno episcopante tota progenies episcopatus. Hodie est aliquis qui nullos habet parentes: cum sit episcopus, ipsa die multos habet nepotes et consanguineos. Ideo miratur Ecclesia de tam subita generatione multorum. Isa. 46, Numquid parturiet terra? in die illa una percutiet gens, quoniam parturivit et peperit Sion filios suos. Item in eodem 49 dicitur ad Jerusalem, Dices in corde tuo, quis genuit mihi istos? ego sterilis et non pariens, transmigrata, et captiva, et istos quis enutrivit? ego desituta et sola et isti ubi erant? Ad hoc respondet Isa. ult. Adducent, inquit, omnes fratres nostros de cunctis gentibus ad domum Domini, in equis et quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem; et assumment ex eis sacerdotes et levitas, idest de illis fient decani, archidiacones et episcopi. De illis episcopis carnalibus qui nepotes et sanguineos qui intuitu sanguinis promoveant in Ecclesiis conqueritur Dominus, Ezech. 44, Sufficiant nobis omnia scelera nostra domus Israel, eo quod induatis filios alienos, incircumcisos corde et incircumcisos carne, ut sint in sanctuario meo, et polluant domum meam.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Habacuc 2, Vae qui aedificat civitatem in sanguinibus, et praeparat urbem in iniquitate. Nahum 3, Vae civitas sanguinum civitas sanguinum universa plena. Soph. 3, Vae civitas provocatrix et redempta, civitas columba. Non audivit vocem, et non suscepit disciplinam, in Domino est confusa, ad Dominum suum non appropinquavit, princeps ejus in medio ejus, leones rugientes iudices ejus, lupi vespere non relinquentes in mane, prophetae ejus vesani, viri infideles. Sacerdotes ejus polluerunt sanctum: injuste egerunt contra legem. De secundo dicitur 1 Corinth. 7, Qui adhaeret Deo unus spiritus est. Psalm. Innocentes et recti adhaeserunt mihi, dicit Christus de praelatis. De iis cornibus dicitur in Psalm. Omnia cornua peccatorum confringam et exaltabuntur cornua justi. Item per septem oculos significantur iidem praelati, qui debent esse semper in capite et videre toti corpori Ecclesiae. De primo dicitur Eccles. 2, Sapientis oculi in capite ejus. Psalm. Oculi mei ad fideles terrae, ut sedeant mecum. De secundo dicitur Proverb. 4, Oculi tui videant recta et palpebrae tuae praecedant gressus tuos. « Qui sunt septem spiritus Dei, » idest perfecte spirituales effecti. Psalm. Qui facit Angelos suos spiritus, idest spirituales. Missi in omnem terram ad praedicandum verbum Dei. Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui haereditatem capiunt salutis. Item per septem cornua, possunt intelligi septem dotes beatorum: per septem oculos septem dona Spiritus sancti: quae omnia habet Christus pro se et pro suis: unde quod dicitur, qui sunt septem spiritus Dei, potest respicere utrumque. « Missi in omnem terram, » idest in omni terra existentibus, promissi Joel 3, Effundam spiritum meum super omnem carnem. Sap. 1, Spiritus Domini replevit orbem terrarum, « Et venit, » agnus scilicet in mundum, « Et accepit, » in quantum homo, « De dextera sedentis in throno, » idest a seipso Deo et Dei filio, « librum, » idest legem ad sciendum et aliis aperiendum. Et licet Christus homo gratiam intelligendi Scripturas aliis a filio propter unionem, et quia filio appropriatur sapientia, et quia filius dicitur Magister hominum, Matth. 23, Ne vocemini Magistri, quia Magister vester unus est Christus.

« Et cum aperuisset librum, quatuor etc. » Haec est sexta pars capituli, in qua ostenditur quid sancti reddunt Deo pro redemptione generis humani, scilicet imitationem et laudem. Imitatio vero in quatuor attenditur. Primum est humiliatio, quia Christus se humiliavit formam servi accipiens, sicut se humiliaverunt propter ipsum. Quod notatur ibi: « Ceciderunt. » Secundum est carnis mortificatio; pro eis enim Christus mortuus est, et ipsi propter se mortificantur. Quod notatur cum dicitur: « Habentes singuli cytharas. » Tertium est latitudo amoris. Christus enim ex magno amore mortuus est pro sanctis, et sancti similiter propter amorem ipsius se morti exponunt. Quod notatur cum dicitur: « Et phialas. » Quartum est oratio pro se invicem. Christus enim oravit pro inimicis, et sancti similiter. Quod notatur ibi: « Plenas odoramentorum. » Per animalia vero et seniores intelligitur universitas sanctorum. Nam per animalia intelliguntur illi qui seminant verba; per viginti-quatuor seniores illi qui se exerceant in sex operibus misericordiae, secundum regulam et doctrinam quatuor evangeliorum. Dicit ergo « Et cum aperuis-

« set librum. » Agnus scilicet cum legis mysteria prius occulta manifestasset et divinam dispositionem de redimendo genere humano impleset, « quatuor animalia, » idest universi praedicatores « et vigintiquatuor seniores, » idest omnes fideles opera misericordiae juxta doctrinam evangelicam implentes, « Ceciderunt coram agno, » de se humilia sentientes, Deum magnificantes, ab ipso justificari humiliter postulantes. Ceciderunt, dicit, non descenderunt. Quia humilitas nescit descensum, quia semper est in imo. Imple illud consilium Domini, Luc. 24, Si invitatus fueris ad nuptias, vade et recumbe in novissimo loco; ut cum venerit qui te invitavit dicat tibi: amice ascende superius: et tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. In hoc autem quod dicit, « Coram Agno, » nota differentiam inter casum humilitatis et casum peccati qui est retrosi Heli, 1 Reg. 5. Qui autem coram Agno cadit, videt Agnum et videtur ab eo. Et ita in hoc notatur relictio intentionis. « Habentes singuli cytharas, » idest carnis mortificationes. Ubi tot sunt chordae, quot in homine membra. Et omnes debent tangi, quia omnia membra quae peccaverunt debent puniri. Rom. 6, Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem. Isa. 25, « Sume cytharam, circui civitatem meretrix oblivioni tradita, bene cane, frequenta canticum, ut memoria sit tui. Et dicit, « singuli, » quia non omnes unam, sed unusquisque sibi congruam debet agere poenitentiam. Luc. 9, Si quis vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam. « Et phialas aureas, » idest corda lata et lucida. Lata quidem per caritatem, lucida per castitatem: et aurea per sapientiam caelestem. De primo dicitur 2 Corinth. 6, Os nostrum patet ad vos, o Corinthii; cor nostrum dilatatum est; dilatamini et vos. De secundo Isa. Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Proverb. 22, Qui amat cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum regem. De tertio, qui sapiens est corde appellabitur prudens, Prov. 16. « Plenas odoramentorum quae sunt orationes sanctorum, » idest plenas devotis orationibus et piis desideriis, quales orationes sanctorum. Et comparantur omnia odori. Odor enim circumquaque se effundit et omnibus se communicat; sic sanctorum oratio se extendit ad omnes. Et quanto odor intensior est, tanto diffusior, ut dicit Glossa. Unde Paulus pro omnibus docet orare. 1 Timoth. 2, Obsecro primum omnium fieri orationes, obsecrationes et postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti. Item sicut odor ascendit, sic et devota oratio. Eccles. 33, Oratio humiliantis se penetrabit nubes, et donec appropinquet non consolabitur. Cant. 5, Quae est ista quae ascendit per desertum, idest per caelum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae et thuris et universi pulveris pigmentarii? « Et cantabant, » laudando et exultando in Domino, « Canticum novum. » De humani generis innovatione. De qua dicitur Isa. 14, Nova quoque annuntio. Et statim subdit, Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terrae. Vel novum de nova nativitate quae fuit de matre sine patre. Prima quidem fuit sine patre et matre, sicut Adam. Secunda de patre sine matre sicut Eva.

Tertia de patre et matre, ut Cain et Abel et omnium aliorum: haec fuit quarta et nova quia de matre et sine patre. Jerem. 30, Novum faciet Dominus super terram; femina circumdabit virum. Ibi fuerunt tres mirae novitates: scilicet Deus homo, mater virgo, cor fidele. Propter quod illa die cantat Ecclesia, Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. « Dicentes » corde, ore, opere, « Dignus es Domine Deus noster. » Quia immunis a peccato et plenus virtutibus, « Accipere librum, » idest implere dispositionem divinam, « Et solvere » signacula ejus, » idest legis ministeria sub figuris recta manifestare, « Quoniam occisus es, » occidi praevius, « Et redemisti nos, » qui sub peccato detinebamur conclusi. Rom. 11, Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. « Deo, » idest ut essemus servi Dei qui prius eramus servi diaboli. Isa. 50, Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis. « In sanguine tuo, » 1 Petr. 1, Non corruptibilibus auro et argento redempti estis de vestra vana conversatione traditionis paternae, sed pretioso sanguine quasi Agni incontaminati et immaculati Jesu Christi. Quia sine originali; immaculati, quia sine actuali peccato fuit. 1 Petr. 2, Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Sed quia non dicit, per sanguinem tuum, redemit totum genus humanum per sufficientiam, sed, in sanguine tuo, idest in fide et in unitate passionis suae redemit tantum bonos per efficientiam, « Ex omni tribu, et lingua, et populo, et » natione, » idest ex trina generatione trium filiorum Noe. Dicuntur tres tribus, et in qualibet tribu sunt plures linguae. Et in qualibet aliqui fuerunt redempti. Quasi dicat: Ex omni natione quae sub caelo est congregasti electos. Unde Math. 8, Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno caelorum. « Et fecistinos, » idest omnes redemptos, « Deo nostro regnum et sacerdotes, » idest regnantes spiritualiter, et nos ipsos humiliter offerentes et pro aliis orantes, « Et regnabimus, » per hoc « super terram, » idest super carnem, eam spiritui subjicientes. 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitutem redigo. Item ex ea fures et latrones, idest motus carnales penitus effugantes. Eccles. 19, Beata terra cujus nobilis est rex. Prov. 20, Rex qui sedet in solio judicii intuitu suo dissipat omne malum; et eodem infra, Dissipat impios rex sapiens, et incurvat super eos fornicem, idest arcum triumphalem.

« Et vidi et audivi vocem Angelorum etc. » Haec est septima pars, ubi ostenditur Joanni, quia sancti Angeli congratulantur de reparatione generis humani inde laudantes Deum. Sed quare in praecedenti parte egit Joannes de congratulatione hominum? quia ibi ostendit quod ex illa congratulatione homines imitantur Deum, secundum quod ipsum laudant, hic ostendit quod Angeli non dicuntur imitari Deum, quia non sunt ejusdem naturae; sed homines sunt ejusdem naturae; et ideo possunt eum imitari. Unde Hebr. 2, Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similari. Dicit ergo, « Et vidi et audivi, » idest intellexi, ac si vidissem et audissem, « vocem, » idest congratulationem, « Angelorum multorum, » existentium, « In circuitu throni, » scilicet praelatorum, « Et animalium, » praedicatorum, « Et

« seniorum, » idest doctorum: vel omnium electorum qui in septem operibus misericordiae secundum regulam quatuor evangeliorum se exercent. Ex quo patet quod Angeli et majores et minores et medias personas Ecclesiae muniunt et custodiunt. 1 Petr. 5. Probabile est quod boni circuibant Ecclesiam ad defendendum. Psalm. Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Isa. Heu super muros tuos Jerusalem etc. Psalm. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum et eripiet eos. Immittit, dicit, idest missus venit. « Et erat numerus eorum millia millium. » Hoc dicit, ut ostendat quia quanto major attestatio, tanto majus erit gaudium. Sicut nato Domino non unus Angelus, sed multitudo Angelorum caneret. Gloria in excelsis Deo. Luc. 1, Per hoc quod dicit, Millia millium, nota quod numerus Angelorum finitus est, et infinitus. Mille enim numerus finitus est, sed propter pluralem numerum infinitus. Quia non dicitur quod sint duo vel tria millia, sed millia millium. Deo igitur qui videt omnia finitus est numerus Angelorum, nobis autem infinitus. Unde Job 25, Numquid est numerus militum ejus? Daniel. 7, Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei, « Voce magna » dicentium, « idest magna aggratulatione. Nam si gaudium est in caelo Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente, ut dicitur Luc. 15, Quantum majus est gaudium eis de totius humani generis salvatione? » Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem. » Glossa 1, Immunitatem a peccato. Sed numquid in ipso instanti incarnationis habuit Christus immunitatem ab omni peccato? constat quod sic. Quomodo ergo dicit, Quia dignus est accipere, quia occisus est? Non enim ex merito passionis habuit Christus immunitatem peccati, sed ex unione animae ipsius ad Verbum. Unde ita immunis fuit a peccato in primo instanti conceptionis suae Christus, sicut post passionem, aut sicut modo est. Sic ipse quo ad se, semper habet immunitatem peccati, sed nobis accepit merito passionis; quia ex passione inest baptismo jus regenerativa, et omnia sacramenta inde habent virtutem suam. Vel sic. Merito passionis accepit immunitatem peccati quo ad evidentiam. Simile Philipp. 2, Propter quod exaltavit illum et dedit illi nomen quod est super omne nomen. Glossa, Quod est Deus: quod revera non tunc donavit illi Deus, nisi quo ad notitiam hominum et divinitatem, idest fidem et notitiam quod sit Deus, licet visus fuerit ignorantiam habuisse, quando fuit parvulus. « Et fortitudinem, » qua diabolum vicit, licet victus in morte fuerit visus, « Et honorem, » quia fuit inhonoratus, « Et gloriam, » impassibilitatis, quia fuit passus, « Et benedictionem, » quia fuit conviciatus. Item « virtutem, » contra nostram pusillanimitatem, « Et divinitatem, » contra nostram corruptibilitatem, « sapientiam, » contra nostram ignorantiam, « fortitudinem, » contra nostram inbecillitatem, « Et honorem, » contra nostram confusionem, « Et gloriam, » contra nostram miseriam, « Et benedictionem, » contra nostram maledictionem. Item dignus est Agnus accipere virtutem, in secundo adventu quam in primo occultavit. Matth. 24. Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli, cum virtute magna et maiestate, et divinitatem in ipso iudicio, quam occultavit in patibulo: ibi enim abscondita est fortitudo

ejus, idest divinitas, ut dicitur Habacuc 3. Et Psalm. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Joan. 5, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorant Patrem, idest cognoscant ipsum Deum sicut patrem; et sapientiam in sententiae dictatione qua iustissime illos reprobavit et istos elegit; fortitudinem in diaboli damnatione, et honorem in resurrectione, et gloriam in ascensione, et benedictionem in fidelium multiplicatione. « Et omnem » creaturam, » idest Domini, non omnis creatura « quae in caelo est, » ut Angeli, « Et quae super terram, » ut homines, « Et quae subter terram, » ut daemones, « Et mare et quae in eo sunt, » idest omnes creaturae. Matth. ult. Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Philipp. 2, Factus est obediens Patri, usque ad mortem: propter quod et Deus exaltavit illum et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium et infernorum: quasi dicat: omnis creatura erit ei subdita, ut de ea faciat quicquid voluerit. Matth. 11, Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Item sic, Dignus est Agnus qui occisus est, idest praevisus occidi, Accipere virtutem, et divinitatem et sapientiam, idest uniri divinae virtuti et divinae sapientiae, idest Verbo quod est virtus Dei et Dei sapientia. 1 Corinth. 1, Et dicitur dignus dignitate congrui, et meriti, et fortitudine impugnandi fortem et diripiendi spolia ejus. Luc. 11, Cum fortis armatus custodit atrium Domini sui, in pace sunt omnia quae possidet. Si autem fortior illo superveniens vicerit illum, universa arma ejus auferet in quibus confidebat, sicut Christus in mundo quem diabolus possidebat in pace, vicit ipsum et arma ejus, idest peccatores quibus armatus erat abstulit. Unde Isa. 49, Numquid tolletur a forti praeda, aut quod captum fuerit a robusto salvum esse poterit? Equidem quod ablatum fuerit a robusto salvabitur. Et honorem hominum, et Angelorum adorationem, et totius mundi subjectionem. Psalm. Adorate Dominum omnes Angeli ejus, Et gloriam, idest corporis et animae stolam. Isa. 45, Iste formosus in stola gradiens in multitudine virtutis suae. Psalm. Gloriam et magnum decorem imposuisti super caput ejus et benedictionem in nativitate. Luc. 1, Benedictus fructus ventris tui. Psalm. Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit nobis. Et omnem creaturam ad obediendum et serviendum ei. Psalm. Omnia subieci sub pedibus ejus. Joan. 17, Omnia mea tua sunt quae in caelo sunt et quae super terram, idest Angelos et homines. Ephes. 1, Suscitans illum a mortuis et constituens ad dexteram suam in caelestibus super omnem principatum, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed in futuro; et omnia subiecit sub pedibus ejus et quae subter terram, idest in inferno. Coloss. 2, Expolians principatus et potestates transduxit confidenter. Supra 1, Habeo claves mortis et inferni, « Et mare et quae in eo sunt, » idest omnem mundum, « omnes audivi dicentes, » omnes Angelos, scilicet vel omnes creaturas, « sedenti super throno et agno » idest Christo sedenti secundum divinitatem et agno secundum humanitatem. Vel sedenti super throno et agno, idest Patri et Filio. « Benedictio et honor, potestas et gloria. » Haec quatuor quae acceperunt a Domino Angeli attribuunt

ei a quo recognoscent se habere omnia. Benedictio pro dono creationis, quia tam nobiles et in tam nobili statu sunt creati. Haec fuit benedictio de rore caeli desuper, idest soli gratia Dei, Gen. 27. Honor pro reverentia et honor quem exhibet eis tota Ecclesia humana. Glossa, pro dono visionis divinae et confirmationis. Potestas pro dono potentiae, quia potentes sunt super daemones refrenandos. « In saecula saeculorum. » Semper et continue dicant haec omnes Angeli sedenti super throno et Agno. Sed cum hoc habuerint a principio antequam Christus incarnaretur, quomodo haec attribuuntur Agno? Sic Agno attribuunt, quia per ipsum eorum ruina reparata est, et per ipsum haec quatuor habuerunt et omnia quae habent, quia per ipsum omnia facta sunt, Joan. 1. Haec quatuor tamen secundum unam Glossam exponuntur de ipso Agno, hoc modo: benedictio, idest exaltatio sit ei scilicet, Et honor, idest impassibilitas, Et gloria, idest immortalitas in resurrectione, potestas, quo ad omnium subjectionem, In saecula saeculorum, idest in aeternum. Item secundum aliam Glossam, Benedictio, idest augmentatio quam habemus in bonis operibus, et honor qui inde sequitur apud Deum et homines; et gloria de virtute quam in baptismo accepimus et potestas et qui concupiscentiis resistimus, non nobis, sed ipsi attribuimus in saecula saeculorum. Unde Psalm. Non nobis, Domine, non nobis, sed nominituo da gloriam. Item, Benedictio, idest laus sit ei pro donis fortunae quae dat quotidie nobis, quae benedictio est de pinguedine terrae, et honor pro donis quae dat et conservat in nobis, et gloria pro donis gratiae quae dat et conservat et augmentat in nobis, et potestas gloriae quam praeparat nobis, immo jam praeparavit. Joan. 14, Vado vobis parare locum, in saecula saeculorum. « Et quatuor animalia. » Nona pars in qua ostenditur quomodo sancti consentiunt congratulationi Angelorum super hominum redemptione. Unde dicit: « Et quatuor animalia, » idest universi praedicatores, « Dicant, Amen. » testimonio et congratulationi Angelorum super hominum redemptione, praebentes assensum et confirmationem, Amen enim nota est consensus et confirmationis. Unde Glossa: ad praedicatores ex officio suo convenit alios confirmare. Unde Petro dictum est, Luc. 22, Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Supra tertio, confirma cetera quae moritura erant. Sed quomodo possunt praedicatores confirmare dicta Angelorum qui sunt majores et digniores eis? Solutio. Duplex est confirmatio: una est per ratificationem, et haec est auctoritatis, et pertinet ad majores, sicut metropolitanus confirmat electiones episcoporum. Alia est per approbationem et assensum, et haec pertinet ad minores, et de ista agunt hic. Amen enim hic est responsio minorum et finis ordinis. Unde 1 Corinth. 14, Si benedixerit spiritu, quis supplet locum idiotae, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicat nescit? Unde in hoc quod praedicatores dicunt ad benedictionem Angelorum, Amen, notatur quod sunt minores illis. Unde Matth. 11, Qui minor est in regno caelorum major est illo, idest Joanne Baptista. In hoc etiam quod homines dicunt Amen, et non ipsi Angeli, notatur concordia hominum et Angelorum in laude divina. Unde Psalm. Praevenuebant principes conjuncti psallentibus in medio juven-

cularum tympanistiarum, idest laudantium animarum. « Et vigintiquatuor seniores, » idest universi doctores vel universi fideles sex operibus misericordiae, juxta regulam quatuor evangeliorum intendentes, « Ceciderunt in facies suas, » idest se humiliaverunt suas considerantes conscientias et non alios judicantes. Qui enim caderet frequenter in faciem suam, idest frequenter consideraret conscientiam suam, judicaret se et non alios. Job 5, Visitans speciem tuam, non peccabis. Galat. 6, Considerans te ipsum, ne et tu tenteris. « Et adoraverunt, » corde, ore, opere. Quod sequitur non debet esse in litera. Sed quia plures libri habent, ideo exposui, « Viventem in saecula saeculorum, » idest Christum, qui vivit in se in aeternum, et dat aliis vitam. Joan. 14, Quia ego vivo, et vos vivetis. Item Joan. 5, Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificat. Sic et filius vivificat etc. Infra, Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso.

CAPUT VI.

« Et vidi quod aperuisset etc. » Hic incipit tertia pars hujus secundae visionis, in qua ostenditur septuplex status Ecclesiae; et continet duo capitula, sextum scilicet et septimum. Dividitur autem haec tota pars in septem partes secundum numerum sigillorum, et statuum Ecclesiae. Sigillorum enim apertio nihil aliud est quam statuum Ecclesiae manifestatio. In hoc autem sexto capitulo continetur apertio quinque sigillorum, et in parte apertio sexti: et secundum hoc, istud capitulum dividitur in sex partes. Prima pars est de primo statu Ecclesiae, qui fuit tempore Apostolorum; qui significatur per equum album, cujus sessor est Christus, qui primum sigillum aperuit Ecclesiae primitivae, idest resurrectionem mortuorum, quae latebat in Scriptura, quae significatur per Aaron. Et ob hoc necesse fuit ut primo praedicaretur resurrectio, ut credita resurrectione minus timeretur passio, et postea videant Christum viventem et morientem. Unde certi erant de ejus humanitate, de divinitate autem ipsius certificati fuerunt in resurrectione: et ideo primo debuit praedicari, ne inanis et vacua esset fides eorum. Dicit ergo, « et vidi » oculo interiori, « Quod aperuisset Agnus, » qui solus hoc potuit, quia ipse est solus Dei virtus, et Dei sapientia, 1 Corinth. 1, Unde Sapient. 7, Ipse sapientiae dux est, et sapientium emendator. Item in eodem 8, Doctrix est disciplinae, et electrix operum illius. « Unum de septem sigillis, » idest quod complexet quicquid de ipso usque ad ascensionem in veteri lege sigillatum fuerat idest obscure praedicatum. « Et audivi » auditu interiori, « Unum de quatuor animalibus, » scilicet Marcum, qui primus est in hac visione, et specialius agit de resurrectione Christi. Unde Glossa dicit, Unum, idest Joannem. Sed hic dicit Glossa, quia Joannes divinitatem Christi apertius et altius intonuit quam ceteri, virtute cujus Christus a morte resurrexit: de qua resurrectione Marcus apertius scripsit: et per hunc primus ordo praedicatorum significatur, qui corporalem Christi resurrectionem, et Ecclesiae spiritualem praedicavit. « Dicens, tamquam vocem tonitruum, » idest evidenter, et terribiliter, et mirabiliter. Multa enim mirabilia et terribilia praedicaverunt et fecerunt Apostoli. Vel magnus Dominus quando ipsi praedicabant. Unde: stupebant autem omnes, et mirabantur adin-

vicem dicentes: Nonne ecce omnes, qui loquuntur Galilaei sunt? et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus, sicut omnes audiunt tonitruum. Unde Psal. Vox tonitruui tui in rota, idest in orbem terrarum. Deinde quid dixerit primum animal ostendit. « Veni, » ostendendo, « Et vide, » intelligendo. Vel veni a figuris umbras abjiciendo, et vide rei completae veritatem intelligendo. Heb. 10, Umbram habens lex bonorum futurorum, non ipsam imaginem rerum. Item Veni, fide. Et vide, spe, idest clare intellige. Isa. 7, Secundum aliam literam, Nisi credideritis non intelligetis, « Et vidi, » hoc audito, « Et » ecce equus albus, » idest primorum praedicatorum coetus, qui dicitur equus propter securitatis audaciam contra tentationum et tribulationum insultus. Et propter fortitudinem qua fortius sustinebant adversa propter audaciam praedicationis, qua audacter praedicabant vera. Unde Job 29, Numquid praebebit equo fortitudinem, aut circumdabit in collo hinnitum? gloria narium ejus terror, terram ungula findet, exultat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit pavorem, nec cedit gladio. Item propter velocitatem currendi. Isa. 60, Qui sunt isti qui ut nubes volant? Habacuc 1, Velociiores pardis equi ejus, idest praedicatores haereticis. Item propter patientiam. Psal. Bene patientes erunt, ut annuncient. Proverb. 19, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Sella hujus equi est justitia, quae parat locum sessori, idest Christo. Psal. Justitia et judicium praeparatio sedis tuae. Esther 6, Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regis, et imponi super equum, qui de sella regis est. Fraenum quo ducitur equus huc et illuc, est obedientia. Psal. In campo et fraeno maxillas eorum constringe. Jacob. 5, Equis fraenum in ore mittimus, ad consentiendum nobis. Equi sunt exempla sanctorum, quibus debent esse pedes muniti. Cant. 7, Quam pulchri sunt gressus tui, in calceamentis, filia principis! Ephes. 6, Calceati pedes in praeparatione evangelii pacis. Calcaria quibus stimulatur equus timor et amor. 2 Corinth. 5, Caritas Christi urget nos. Albus autem dicitur equus propter baptismum quem praedicabant, idest quo dealbata erant, et quam albedinem innocenter vivendo servabant. De qua dealbatione dicit Psal. Asperges me Domine hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor. Item Isa. 1, Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur; et si fuerint robra quasi vermiculus, velut lana alba erant. Item dicitur albus propter maiorem claritatem cognitionis. Albedo enim inter omnes colores magis participat de lumine, et Apostoli plus habuerunt de vera cognitione. Unde eis dictum est spiritualiter, Matth. 5, Vos estis lux mundi. Sequitur, « Et qui sedebat super illum, » Christus rector et dux illorum. Isa. 55, Dominus rex noster, Dominus legifer noster, « Habebat arcum, » idest sacram Scripturam, quae dicitur arcus, quia castrum Domini, idest Ecclesiam defendit, et inimicos ejus vulnerat et occidit: si tamen manu teneatur. Job. 29, Arcus meus in manu mea instaurabitur. Arcus fit ex duobus: ex duro ligno, et chorda molli; et licet chorda sit mollis, tamen durum lignum inflectit. Lignum ergo est duritia veteris Testamenti. Chorda est gratia novi. Vel chorda est misericordia. Jac. 2, Misericordia superexaltat iudicium.

De hoc arcu dicitur Gen. 9, quales debeant ipsum portare. Ponam, inquit Dominus, arcum meum in nubibus caeli, idest iis, qui a terra sunt levati per contemptum terrenorum, et desiderium aeternorum: a quo sunt per compunctionem lucidi, per cognitionem clari, alti per contemplationem, placidi per praedicationem, agiles per obedientiam, molles per compassionem, coruscantes per bonam operationem, tonantes per comminationem. Qui talis non est, non debet portare arcum, idest habere praedicationis officium. Ex hoc arcu emittuntur sagittae, quae quosdam vulnerant ad mortem, et alios ad salutem. De quibus dicitur in Psal. Sagittae potentis acutae. Item: sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum. Isa. 13, Suscitabo super vos Medos, qui argentum non quaerant, nec aurum velint; sed sagittis parvulos interficient, et lactentibus uteris non miserebuntur. Deut. 32, Congregabo super eos mala, et furorem meum complebo in eis. Item in eodem. Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes. 4 Reg. 13, Sagitta salutis super Syriam. 1 Reg. 21, Dixit Jonathas ad puerum suum, idest Christus studentibus, vade, et affer mihi sagittas, quas ego jacio. Non quas jactit Aristoteles, vel Plato, vel inanis quaelibet prophetia (1). Collegit autem puer Jonathae sagittas, et attulit ad Dominum suum. Quia studendum est ad honorem Dei, non ad lucrum mundi, vel laudem hominum. Quales autem sint istae sagittae dicitur 2 Reg. 1: Sagitta Jonathae nunquam rediit retrorsum, idest nunquam respicit temporalia. « Et data est ei, » idest sessori tenenti arcum. « Corona, » idest caro qua divinitas induta fuit, ut caput coronetur. Caput enim coronam portat, et corona caput vestit: sic divinitas humanitatem, et humanitas divinitatem vestit. Cant. 3, Egredimini filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua, beatissima scilicet Maria in die desponsationis ejus, idest in die incarnationis quando humanitas divinitati sociata est. « Et exivit, » a Patre in ventrem, et de utero in mundum. Matth. 2, et Mich. 5, Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel: et egressus ejus a principio, in diebus aeternitatis. Utrumque exitum tangit: sed qualiter, et qualis et ad quid exierit determinat, « Vincens, ut vinceret. » Vincens naturam. Exivit, quia non de utero aperto, sed de clauso exivit, sicut in uterum clausum et non apertum intravit. Isa. 7, Ecce Virgo concipiet, et pariet filium. Ezech. 44, Porta haec clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam, eritque clausa principi. Isa. 62, Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor, justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur. Sion interpretatur speculum; et significat beatissimam Virginem Mariam, quae est speculum totius Ecclesiae. Et sicut speculum imaginem hominis etiam majoris se recipit totam sine fractione, vel laesione suae integritatis; sic beata Virgo Filium Dei in utero suo verum hominem multo majorem se recepit sine laesione suae virginitatis et integritatis. Unde elegantissime dicit: Donec egrediatur, ut splendor, justus ejus. Splendor egreditur a sole, sine solis laesione ac diminutione. Sic Christus e Virgine. Unde cantat Ecclesia, Sicut sidus radium profert, virgo filium pari forma: ne-

(1) *Lege philosophia.*

que sidus radio, neque mater filio fit corrupta. Sic ergo vincens exivit, quia exiens naturam vicit. Et exivit ut vinceret diabolum, carnem, mundum. Diabolum per humilitatem, carnem per virginitatem, mundum per paupertatem. Luc. 10, Vade et tu fac similiter, si vis esse victor. De hoc enim proprie dicit Joan. 15, Exemplum enim dedi vobis etc. Item, Data est ei corona spinea, et exivit de Jerusalem, vincens Judaeos et Pilatum, ut vinceret mortem et diabolum. De hac corona dicitur Matth. 27, Plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus. De exitu dicitur Joan. 19, Et bajulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae, locum. Item, Data est corona, idest universitas fidelium, qui ei adhaeserunt, ut corona capiti. Psal. Exurge, Domine Deus meus, in praecepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te. Psal. Circumdederunt me sicut apes, quae in omni flore dulcedinem inveniunt. Et exivit de angustia Judaeae, Vincens paucos de Judaeis quos convertit ad fidem. Ut vinceret in gentibus per praedicationem Apostolorum, convertendo eos ad fidem. Act. 15, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis vitae aeternae: ecce convertimur ad gentes. Item data est ei corona, idest corporis stola, et exivit de hoc mundo per januas mortis: vincens ipsam mortem, ut vinceret infernum spoliando ipsum. Osee 13, Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne. Vincens, ut vinceret. Exivit, inquam, de mundo per contemptum ipsius, ut vinceret ipsum per praedicationem. Aliter enim non potest vinci mundus, nisi per exitum ab eo: sed qui exit, debet exire totaliter, ut nihil de mundo secum ferat, nec de suo aliquid ferat, nec de suo aliquid in mundo relinquat. Quidam exeunt de mundo corpore, sed dimitunt in eo corpus, idest affectum suum in mundo: qui licet corpore sint in clauastro, tamen corde et cogitatione sunt in mundo. Sicut solet dici: corpus in choro, cor in foro. Et tales significantur per uxorem Loth, quae post exitum de Sodomis, retro respiciens, mutata est in statuam salis. Gen. 29, Statua figuram hominis habet, et non veritatem; sicut claustralis cujus cor est in mundo, figuram habet monachi, sed non veritatem: unde, 1 Reg. 19, Nuntii Saul credentes invenire David in lecto suo, idest monachum in clauastro, non invenerunt nisi statuam; et pellem caprae, idest habitum monachalem sine monacho. Similiter Petrus et Joannes credentes invenire Jesum in sepulchro, non invenerunt nisi sudarium, Joan. 20. Ideo Abrahae jam egresso de Chaldaea dixit Dominus, Genes. 12, Egredere de terra tua. Et dicit Augustinus, Egressus erat jam corpore, sed adhuc illuc tenebatur mente. Alii exeunt de mundo, sed non totaliter, quia non toto mundo. Quia licet corde et corpore exierint de mundo quo ad divitias, tamen cor eorum occupatur deliciis mundi, et saepe cogitando de divitiis quas habebant in mundo, poenitent exivisse de mundo. Et tales significantur per Judaeos, qui in deserto suspirabant ad ollas carnum Aegypti. Unde Num. 11, Quis dabit nobis carnes ad vescendum? recordamur piseum quos comedebamus in Aegypto gratis, idest sine labore. In nobis mentem veniunt cucumeres, pepones, porrique, et caepe, et allia. Et supra parum, Volgus promiscuum quod ascenderat cum eis, flagravat desiderio carnum, junctis sibi pariter filiis Israel.

Alii exeuntes de mundo, portant secum multa de mundo. Quidam honores ipsius quos adhuc ambiunt in religione. Alii divitias, alii delitias, alii mores mundanos, verbi gratia, modum eundi saeculariter, modum loquendi, modum comedendi, et alios gestus saeculares. Et tales significantur per Rachel, quae furata est idola Laban, et abscondit subter stramenta cameli, ut dicitur Genes. 31, Quae sunt idola Laban? nisi honores mundi, et divitiae, et delitiae, quas multi abscondunt subter stramenta cameli, idest pannis claustrum. Sed timendum est, quod dicit ibi Jacob: Apud quemcumque inveneris Deos tuos, necetur coram fratribus nostris. De hoc dicitur Isa. 55, Quis habitavit ex vobis cum ardoribus sempiternis? idest cum illis fratribus, qui habitant cum ardore sempiterno, idest charitate in Deum? Et respondet: qui ambulat in justitiis, idest extra obedientiam, et loquitur veritatem, non vanitatem. Qui projicit avaritiam ex calumnia, idest amorem rei temporalis calumniosum, et excutit manus suas ab omni munere, recipiendo, et etiam dando. Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, idest detractionem ubi sanguis effunditur, et claudit oculos suos ne mala videat: hic habitabit in excelsis: quasi dicat: Qui mundum, et mores mundi, omnia dimiserit, hic poterit habitare in clauastro. Item Isa. 14, Perdam Babylonis nomen, idest verba saecularia, et reliquias, idest gestus saeculares, et progeniem, idest opera saecularia, et germen, idest saecularia desideria. Hoc est quod dicitur ad Titum secundo. Abnegantes impietatem, idest cupiditatem, et saecularia desideria, sobrie et pie et juste vivamus in hoc saeculo. Sobrie nobis, pie Deo, juste proximo. Et hoc est quod dicitur Abrahae, Genes. 12, Egredere de terra, idest de carne tua, et de cognatione, idest de parentela tua, et de domo patris, idest de amore mundi; et sic veni in terram quam monstravero tibi.

« Et cum aperuisset etc. » Haec est secunda pars hujus capituli, in qua agitur de secundo statu Ecclesiae, qui fuit tempore martyrum. Aperitio hujus secundi sigilli, idest signaculi, est praedicatio passionis Christi, quae in lege sigillata erat. Et recte sequitur hoc sigillum ad praecedens, idest aperitio hujus sigilli ad apertionem praecedentis. Quia praedicata resurrectione Christi, per quam innotuit esse Deus, multi de Judaeis crediderunt. Quibus invidens diabolus, quia homines ascendebant illuc unde ipse ceciderat, movit contra eos graves persecutiones, quae a morte Stephani inceperunt, ut dicitur Act. 7: unde oportuit dispergi credentes inter gentes, ubi graves sustinuerunt molestias, propter quod necesse fuit praedicare Domini passionem, ut exemplo ejus nullus timeret mori pro Domino, quia pro ipsis mortuus est. « Equus » iste fuit tyrannorum coetus: unde dicitur « rufus, » propter crudelitatem, Sessor ejus diabolus. Magnus gladius est potestas nocendi, et occidendi sanctos. Dicit ergo, « Et cum aperuisset, » ille idem qui praecedens aperuerat, scilicet Agnus sigillum secundum: idest consummasset passionem, et ipsa rei evidentia ostendisset, quod sub lege clausum erat, « Audi vi sedandum animal, » idest ordinem praedicatorum, qui tempore martyrum passionem Christi praedicaverunt. Unde significatur per Lucam, qui specialiter scribit de passione Domini. « Dicens, Veni et vide, » ut prius, vel, Veni, credendo quid dicitur, et Vide, idest et provide tibi, et Ecclesiae. « Et

« exivit, » ab amicitia Dei, in odium, et persecutionem: vel Exivit, ab occulta malitia cordis, in apertam saevitiam operis. Juxta illud Psal. Concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Alius equus superiori contrarius. Superior quidem erat bonus, scilicet coetus praedicatorum; hic malus, scilicet coetus tyrannorum. Rufus, id est crudelis et sanguinolentus, sanguine sanctorum cruentatus. De quo Zach. 1, Vidi per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum; et qui sedebat super eum, scilicet diabolum, qui tyrannos regit, et ducit in mortem et oppressionem sanctorum. Datum est ei, id est a Deo permissum, ut sumeret pacem de terra, id est quietem mentis tolleret a terrenis. Glossa. Israel sabbatum recipit a munere. Aegyptus vero percutitur muscarum multitudine. Isa. 48, Non est pax impiis, dicit Dominus. Joan. 17, In mundo pressuram, in me autem pacem habebitis. Vel sic: ut sumeret pacem de terra, id est illatis persecutionibus mentes bonorum ab amore terrenorum avelleret. Gregorius, Cum mundus tot calamitates ingeminat, quid aliud nisi, ut fugiatur clamat? Luc. 11: Putatis quod pacem veni mittere in terram? non: dico vobis: sed separare, Deo permittente, et diabolo suggerente. Math. 10, Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et exurgent filii in parentes, et morte afficient eos. Joan. 16, Venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo. Et ut invicem se interficerent, gladio pravae persuasionis, quo mutuo se occidunt multi. Judith 7, Mutua se caede truncabunt. Josue 8, Vociferantes pariter, et mutuo se occursitantes, persecuti sunt eos malis, scilicet bonos. « Et datus est illi gladius magnus, » id est potestas magna persequendi et occidendi sanctos. Et dicitur gladius magnus pro multitudine occisorum, quia multos occiderunt tyranni, et pro magnitudine, quia non solum minores, imo majores, sicut Apostolos, occiderunt. Unde Thren. 2, dicit Ecclesia ad Dominum. Jacuerunt in terra foris pueri et senes, virgines meae, et juvenes nostri ceciderunt in gladio, in die furoris tui, id est tempore quo permisisti tyrannos furere contra sanctos: quod tempus recte dicitur dies, quia tunc exhibant sancti de tenebris praesentis vitae, in lucem vitae aeternae, et etiam quia tribulatio illuminat bonos. Isa. 28. Sola vexatio dabit intellectum auditui. Primus equus fuit figuratus in innocentia Abel, Isaac et Jacob, David. Secundus in crudelitate Cain, Ismael, Esau, Saul, et ceteris binariis, quae ponit Petrus in itinerrario suo. Primus Abel. Cain. Secundus Noe, et gigantes. Tertius Abraham. Quartus Ismael. Quintus Jacob, Esau. Sextus Moyses et Magi. Septimus David et Saul. Octavus Filius Dei et Judaei. Nonus Simon Magus, Petros. Decimus Christus et Antichristus. Et de hoc equo et equite suo dicitur Exod. 13, Equum et ascensorem projecit in mare. Ut patet in Nerone, et Valeriano, et Maxentio, qui plusquam Paulus, Laurentius, Vincentius, auxiliabantur, etiam dum torquebant eos.

• Et cum aperuisset sigillum tertium etc. • Haec est tertia pars hujus capituli, in qua agitur de tertio statu Ecclesiae, et tertii sigilli apertione. Videns enim diabolus se nihil proficere in occisione martyrum, sed magis eorum patientia et virtute Ecclesiam roborari, suscitavit haereticos, qui perverse exponentes Scripturam, haereses induxerunt. Et quia fere omnis haeresis circa nativitatem Dei

versatur, ideo necessarius fuit tertius ordo praedicatorum, qui incarnationem Domini praedicarent: et ideo per tertium animal signatur Matthaeus, qui expressius ceteris scripsit de incarnatione Domini, et nativitate ejus. Et dicuntur in hac parte quatuor. Primo, quis sit equus tertius, scilicet coetus haereticorum. Secundo, quis sessor, scilicet diabolus. Tertio quid teneat: quia stateram quae est perversae Scripturae expositio. Quarto ponitur consolatio fidelium, ibi, « Et audivi. » Dicit ergo. « Et cum aperuisset, » Agnus, qui alia aperuit, sigillum tertium, id est ea quae in tertio stato Ecclesiae hoc est tempore haereticorum facta sunt ostendisset, vel ostendere praevidisset. « Audivi tertium animal, » id est tertium ordinem praedicatorum, per tertium animal designatum: qui scilicet tempore haereticorum praedicavit, et instruxit homines de incarnatione et nativitate, eliminans errores contrarios, et astruens veram fidem, dicens, « Veni » credendo eis quae audis. « Et vide, » id est tibi provide. Et quare sit tibi providendum subjungit. « Et ecce equus niger, » id est coetus haereticorum sordibus peccatorum denigratus, sed rigore patientiae exterioris, ne possit perpendi ejus malitia, palliatus. Unde bene dicitur equus niger, quia nigredo provenit ex labore exteriori et carnis mortificatione, per quod calor naturalis extinguatur. Et ipsi modis omnibus nituntur extinguere fidem in aliis, qui est specialiter calor naturalis vivificans hominem interiorem. Habacuc 2, Justus in fide sua vivit. Et iste equus proprie contrarius est primo: nam iste niger, ille albus est. Ille astruit fidem: iste destruit. Sessor illius Christus est. Sessor istius diabolus. Frenum illius obedientia, vel laus divina, juxta illud Isaiae 48, Infrenabo te laude mea, ne intreas. Fraenum istius inobedientia, et Dei blasphemia. Sella illius justitia, sella istius injustitia. Ille ferratus est ferro patientiae, iste deferratus sine patientia. Ille albus per innocentiam, iste niger per malitiam. « Et qui sedebat super eum, » scilicet diabolus, qui regit et ducit alios quo vult: « Habebat stateram in manu sua, » id est perversam Scripturae expositionem, quae staterae comparatur. Quia sicut statera sine pondere de facili movetur huc atque illuc, sic Scriptura si non habeat pondus catholicae expositionis, fluctuat huc et illuc. Et sicut statera per astutiam falsi mercatoris potest male inclinari, sic Scriptura per astutiam falsi expositoris potest male exponi. Sed bonus doctor sequitur sanctorum expositionem. Unde Gen. 49, Issachar asinus fortis accubans inter fortes terminos. Issachar interpretatur Dominum commemorans; et significat doctorem catholicum, qui semper accubat inter terminos, quos patres posuerunt, id est sequitur sanctorum expositiones. Juxta illud Prov. 22, Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui. Job 14, Constituisti terminos ejus, qui praeteriri non poterunt. Et signanter dicit, « Habebat stateram, » quia haeretici Scripturam habent, et non habentur ab ea. Nam superbe ei dominantes, suo sensui eam coaptant. E contrario catholici doctores non habent sed habentur a Scriptura. Quia habilitate subiciunt se illi, captivantes intellectum suum in obsequium Christi, sicut dicitur 2 Cor. Item dicit, « In manu sua. » Quia se ipsos mactando, et juxta literae superficiem operando affligunt. Sed totum hoc faciunt, ut videantur hujusmodi, et sic facilius decipiant credentes sibi: et de talibus dicitur Osee

12, Chanaan in manu ejus statera dolosa. De qua statera dicitur Proverb. 21, Statera dolosa abominatio est apud Deum, pondus aequum voluntas ejus. Item statera quam diabolus habet in manu sua, est tribulatio quam Deo permittente, bonos et malos affligendo ponderat. Ibi cognoscitur cito, qui sint gravioris ac levioris ponderis: qui ex tribulatione moventur murmurando vel peccando, leves sunt, nec sunt justi ponderis, et tales projicit Dominus. Qui autem non moventur, justi ponderis sunt, et tales ponit Dominus in thesauros suos. Act. 14, Per multas tribulationes etc. Sequitur. « Et audiivi tamquam vocem, » scilicet Angeli existentis « in medio quatuor animalium, » idest vocem Christi, qui in medio praedicatorum est, ut doctor eorum dicentium idem quod Angelus. Quia Angelus loquitur in animalibus. Et promittitur hic auxilium, sicut dicit Glossa. Quia in pugna haereticorum majus imminet periculum, et ex promissione auxilii datur consolatio, quod diximus fieri in tertia parte capituli. Haec autem vox nihil aliud est quam concors doctrina praedicatorum, quasi animali illa vox dicat, subjungit, « bilibris tritici denario. » Bilibris ad litteram est mensura capiens duas libras: et significat sacram Scripturam habentem duplicem intelligentiam, scilicet historicam et mysticam, sive litteralem et spiritualem. Igitur una libra est sensus spiritualis. Triticum vero, quia est cibum nobilium hominum, novum significat Testamentum. Bilibris, ergo tritici, est intelligentia novi Testamenti, duo sensus continens quasi duas litteras, scilicet naturale et spirituale Hordeum quod est cibus rusticorum, et jumentorum, et duritiam habet in cortice, sed medullam interius dulcem, significat veteris Testamenti scripturam, quae data est rudibus Judaeis, et exterius in littera praetendit duritiam: sed interius continet suavem intelligentiam. Et quia vetus Testamentum duos sensus habet sicut et novum, scilicet litteralem et spiritualem: et dicitur similiter bilibris hordei. Sed quia convenientia veteris Testamenti tripartita est apud Hebraeos, scilicet in legem, et Prophetas, et Agiographa: ideo sunt tres bilibres hordei, idest tres partes veteris Testamenti. Quarum quaelibet est bilibris, idest habens duas libras, idest duos sensus, litteralem scilicet intellectum, et spiritualem. Per denarium significatur unitas fidei. Denarius enim regis habet imaginem, et superscriptionem. Imago vero ad humanitatem, superscriptio refertur ad divinitatem: de quibus duobus est fides. Unde denarius est unitas perfectae fidei continua: recte dicitur vendi vel emi denario. « Et bilibris tritici, et tres « bilibres: » de quibus agitur hic sub specie nigri equi: quasi sic diceret, Vox audita inter quatuor animalia. Nolite timere vos fideles, si haeretici male exponunt Scripturam. Quia bilibris tritici, idest intelligentia totius novi Testamenti, tam secundum sensum litteralem, quam secundum spiritualem, denario emitur vel venditur, idest unitate perfectae fidei, datur intelligentia novi Testamenti. Jac. 1, Siquis vestrum indiget sapientia, petat a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei: postulet in fide nihil haesitans. Ecce habes expresse quod merito fidei datur intelligentia Scripturae. Vere ergo dicitur hic, Bilibris tritici denario et tres bilibres hordei: idest sana intelligentia veteris Testamenti, secundum utrumque sensum emitur et venditur denario: idest unitate perfe-

ctae fidei, sicut et novum. Et merito idem pretium est utrobique: quia eadem intelligentia est in utroque Testamento. Quia rota est in medio rotae, Ezech. 1. In vanum ergo laborant haeretici, quia nunquam pervenient ad rectam intelligentiam Scripturarum nisi per unitatem perfectae fidei. Quia in malevolam animam non introibit sapientia. Item bilibris dicitur novum Testamentum, propter duo, quae continet: praecepta scilicet et consilia. Unde juveni, qui dixit, Domine, haec omnia servavi a juventute mea, respondet Deus, unum tibi deest. Si vis perfectus esse, vade et vende omnia etc. Matth. 10. Et tres bilibres, sunt vetus Testamentum propter tres partes, scilicet legem et Prophetas et Agiographa: quarum habet duas libras: caerimonias exteriores, et veritatem latentem interius quae usque hodie occultatur Judaeis. Unde 2 Cor. 4, Usque hodie cum legitur Moyses, velamen est positum super corda Judaeorum etc. Quia ipsi tenacissime adhaerent paleae, medullam interiorem non percipientes. Unde Job 50, Mandebant herbas, et arborum cortices. « Et vinum et oleum, ne « laeseris. » Tu scilicet qui sessor es equi rufi, idest bonos praedicatores, qui male viventes mordaciter increpant, et pusillos suaviter consolantur, et sicut Samaritanus, qui vinum et oleum imposuit vulneribus sauciati, Luc. 10. Et quod dicitur, Ne laeseris, intelligitur de laesione animae; cui revera nullus potest nocere si ipse vult: corpus autem laedi potest et occidi, juxta permissionem Dei. Unde Job 2 dixit Dominus ad Satan, Ecce in manu tua est, verumtamen animam ejus serva. Item Matth. 10, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Item per vinum et oleum intelligitur novum et vetus Testamentum, quae praecepit Deus non laedi. Quia licet haeretici prave exponant, tamen veritas remanet incorrupta. Item Bilibris tritici: est vetus et novum Testamentum, quod denario, comparatur, idest vita aeterna. Unde quicumque ad habendas duas libras tritici accedunt, propter unum Deum habendum accedere debent, ut non aliud pretium sive mercedem quaerant, nisi vitam aeternam. Matth. 20, Conventione facta ex denario diurno, misit eos in vineam suam: idest in sacram Scripturam. Tres vero Bilibres, quae eodem denario comparantur, est fides Trinitatis operans per dilectionem Dei et proximi, ad cujus fidei medullam, quia nemo in hac vita recte attingere potest plene, jam recte non tritico sed hordeo comparantur. Unde pauci sunt, qui non solum disputare, imo cogitare de ea formident, pro ea tamen denarium recipient, si crediderint, quamvis non intelligant: hoc est ergo quod vox illa dicit Bilibris tritici denario uno, intelligentia veteris et novi Testamenti emitur a discipulis, et venditur a magistris pro vita aeterna. Nec enim aliud praemium debet quaerere doctor sacrae paginae, vel auditor, nisi vitam aeternam. Unde Job 28, dicitur de sapientia, Nescit homo pretium ejus. Et infra, Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus. Proverb. 3, Pretiosior cunctis opibus, et omnia quae desiderantur huic non valent comparari. Miserabiliter ergo decipiuntur, qui sacram paginam docent vel audiunt pro mercede temporali. Ideo dicitur Proverb. 25, Noli vendere sapientiam et doctrinam, et intelligentiam. Sequitur, Et vinum, et oleum

ne laesis. Vinum est legis austeritas; oleum, est evangelii suavitas. Illud inebriat, istud sanat. Illud pungit, istud ungit. Illud mentes evertit, istud dementes convertit. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat: haec laeduntur quando prave intelliguntur. Vinum igitur et oleum laedit, qui vetus et novum Testamentum male exponit. Ideo haereticis, qui significantur per equum, est vir justus, in quo est duplex libra, idest veritas et sapientia Christi, qui est triticeum, de quo dicitur ad beatam Virginem. Cant. 7, Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis. Mirum est, quod dicit, quod Virgo unum solum granum tritici habuit in ventre; et tamen dicit, venter tuus sicut acervus tritici. Sed hoc est, quod ex illo grano infinita grana oriuntur, et in illo erant omnia per virtutem. Unde Joan. 12, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Tres bilibres hordei, sunt fideles imperfecti, qui habent paleam tenacem, idest temporalium amorem. Unde hi significatur, Joan. 2, per hydrias capientes mensuras binas vel ternas: utrique denario empti sunt: idest sanguine Christi. Unde 1 Petr. 2, Non corruptibilibus auro et argento etc. Cor. 6, Empti enim estis pretio magno. Et quia imperfecti scandalizantur, perfecti vero non de facili; ideo dicitur Exod. 9, quod hordeum lesum est, eo quod virens esset. Triticum autem, et farrum non sunt laesa, quia serotina erant. Vinum: idest poenitentes, et Oleum: idest misericordes ne laesis, tu princeps, qui noces, quicumque sis. Et istos praecipue non laedit Deus, quia vicerunt. Unde supra 2, Qui vicerit non laedetur a morte secunda, licet tangatur tribulatione praesenti, quae dicitur mors propria. Sap. 3, Justorum animae in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis, idest poena inferni: poena autem mundi saepe tangit eos, et vult Deus ut hic tangantur. Gregorius. Sancti poenam praesentem lucrum putant, quia per hanc aeternam evadere non ignorant. Sequitur.

• Et cum aperuisset sigillum etc. » Quarta pars hujus capituli, ubi agitur de quarto statu Ecclesiae. In quo fuit persecutio sive pestis falsorum fratrum, idest hypocritarum, quos diabolus tandem in Ecclesiam introduxit, per quos secretius et familiarius domesticos impugnat. Videns enim diabolus, quod neque per paupertatem, et per violentas tribulationes, nec per astutias et fraudulentas haereses proficere potuit, immo per haec Ecclesiam robustiorem et cautiorem fieri vidit, hypocritas introduxit, vulpes subdolas, quae latenter vineam Domini demoliri nituntur. Unde Cant. 2, Capite nobis vulpes quae demoliuntur vineas. Dicit ergo.

• Et cum aperuisset, • Agnus, scilicet • sigillum • quantum: • idest secreta status, quia manifestasset. • Audivi vocem quarti animalis dicentis, veni et vide • Quantum animal fuit aquila altius ceteris volans, et clarius videns: et significat Joannem qui verbum apud patrem aeternaliter existens, et in mundo carnem factum temporaliter omnibus clarius Deo revelante prospexit. Et designat ordinem praedicatorum, contra haereticos verbi divinitatem simul et humanitatem fideliter praedicantium. Per equum autem pallidum designantur hypocritae, qui ut de religione laudentur, jejuniis et vigiliis, et aliis corporalibus exercitiis coram hominibus se affligunt. Unde vigore subtracto et sanguine minorato, quasi jam mori-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

bundi pallescunt: unde Matth. 5, de ipsis dicitur, Exterminant enim facies suas ut videantur hominibus jejunantes: amen dico receperunt mercedem suam. Unde sequitur; « Et ecce equus pallidus, » hypocritarum coetus falsa religione palliatus. De qua Job 15, Congregatio hypocritarum sterilis. • Et « qui sedebat super eum: » quasi ductor et rector ejus. • Nomen illi mors: » idest Diabolus, qui fuit primus auctor mortis. Sapient. 2, Invidia Diaboli introivit mors in orbem terrarum, « Et infernus: » idest hypocritae, « Et caeteri, » inferno deputati, idest, « Sequebantur eum, » idest imitabantur eum in culpam et in poenam. Unde Sapient. 2, Cum divisset Salomon, invidia Diaboli intravit mors in orbem terrarum, statim adjunxit. Imitabantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Infra 20, Infernus et mors, idest peccatores, et Diabolus missi sunt in stagnum ignis. Vel infernus dicitur sequi Diabolus, quia quos ille decipit, iste recipit. Isa. 5, Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum, absque ullo termino. « Et data est illi • potestas, » sed non voluntas mala, super quatuor partes terrae, idest super homines, qui in quatuor mundi partibus, scilicet Oriente et Occidente, Meridie et Septentrione morantur. Vel super quatuor genera hominum, qui sunt in terra: Judaei, Gentiles, Haeretici, et mali Christiani. Vel super quatuor partes terrae, idest super illos omnes, qui quatuor cordis affectiones, scilicet timorem, amorem, gaudium, et dolorem in terrenis ponunt. De quibus dicit Beatus Bernardus. Timent quae non oportet: amant quae non decet: gaudent vane: dolentque vanius. Unde Job 9, Terra data est in manus impii, idest data est, in potestate Diaboli. • Interficere • gladio peccati. » De quo Eccles. 21, Quasi romphaea bis acuta omnis iniquitas, et plagae ejus non est sanitas. • Fame » idest defectu verbi divini. De qua Amos 8, Mittam famem in terram: non famem panis, nec sitim aquae, sed audiendi verbum Dei. • Et morte, » idest doctrina mortifera. De qua Psal. Venenum aspidum sub labiis. • Et bestiis terrae, » idest crudelibus mundi Principibus, qui omnes devorant. De quibus Psal. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. Item interficere gladio, perversae persuasionis. De quibus Psal. Gladius eorum intret in corda ipsorum, Et fame, scilicet terrena cupiditate. De qua dicitur Genes. 41, In cuncta terra Aegypti erat fames. Et morte peccati, quo a Deo separantur animae. De qua dicitur in Psal. Non est in morte, qui memor sit tui. Et bestiis terrae, idest bestialibus praelatis. De qua Baruch 5, Ubi sunt principes gentium, et qui dominantur super bestias, quae sunt super terram?

• Et cum aperuisset etc. » Quinta pars capituli, in qua graves et magnas praedicat tribulationes: ne terrerentur electi, qui erant illis tribulationibus affligendi, propterea hic consolatur eos Joannes tripliciter. Primo, quia eas animas intersectorum, vidit sub altare, idest sub protectione Christi, qui eas defendebat. Secundo, quia singulos eorum singulis stolis vidit decoratos. Tertio, quia promissionem de implendo eorum desiderio audivit. Hoc ergo quintum sigillum, est consolatio animarum in aetate septima quiescentium, quae prius occulta erat. Sed fuit Joanni ostensa, et per eum Ecclesiae revelata, et sic fuit apertum sigillum. Dicit ergo • et cum • aperuisset • Agnus, qui alia aperuit • sigillum quintum, » idest secreta quinti status, • Vidi sub altare, »

idest Dei protectione, et Christi societate, « Animas
 « interfectorum, propter verbum, » idest propter
 praeceptum Dei, quod implebant. Vel propter Dei
 Verbum, idest Filium Dei, quem asserebant esse
 Deum et hominem. Vel propter Evangelium, quod
 praedicabant, et propter testimonium, idest Christia-
 nitatis titulum, quod habebant in corde, et testa-
 bantur voce et opere. Rom. 10, hoc est verbum
 fidei, quod praedicamus: quod si confitearis in ore
 tuo Dominum Jesum Christum, et in corde tuo
 credideris, secundum quod Dominus excitavit illum
 a mortuis, salvus eris. Vel propter testimonium
 nativitatis, passionis, et ascensionis Christi, quod
 habebant et aliis testificabantur in praedicatione.
 De quo dicitur Act. 4, Virtute magna reddebant
 testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini no-
 stri. Altare ergo dicitur Christus, super quod obla-
 tiones et sacrificia nostra Deo Patri offerimus.
 Unde fere omnes orationes nostrae per ipsum ter-
 minantur. Unde infra 8, dicitur, Alius Angelus
 venit, et stetit ante altare, habens thuribulum au-
 reum. Unde bene dicuntur esse animae martyrum
 sub altare, quasi membra sub capite, per humilita-
 tem idest subjectae, per charitatem adhaerentes Deo.
 « Et clamabant voce magna: » idest affectu, et
 desiderio magno. De quo clamore dicitur in Psal.
 Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos. Item:
 et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures
 ejus. Sic clamabat Moyses, Exod. 14; sic Susanna,
 Dan. 5. « Dicentes, » idest desiderantes. Quia de-
 siderium est dictio hominis interioris, quam Deus
 audivit. Psal. Desiderium pauperum exaudivit Do-
 minus, praeparationem cordis eorum audivit auri-
 tua. « Usquequo, » idest usque ad quod tempus
 expectas, « Domine, » qui potes omnia, « Sanctus, »
 in operibus tuis, « Et verus » in promissis « U-
 « squequo non vindicas sanguinem nostrum, »
 idest effusionem omnem sanguinis nostri, poenas
 debitas interfectis interserendo? Et hoc dicunt
 sancti non poenam male optando, vel in ea dele-
 ctando: sed justitiae Dei aggratulo, et voluntati
 divinae se conformando. De ejus impletionem gau-
 dent. Ita enim sunt sancti juncti Deo; ut de om-
 ni voluntate Dei gaudeant, etiam de poenis pa-
 rentum in quantum sunt volitae a Deo. Unde Psal.
 Laetabitur justus cum viderit vindictam. Ad mayo-
 rem autem expressionem desiderii eorum repetit
 idem verbum dicens, « Et non vindicas, » et debet
 subintelligi, Usquequo, quasi, et usquequo, non
 vindicas, nos scilicet « de his, qui habitant in
 « terra, » non solum corporis habitatione, sed mentis
 affectione. De quibus dicitur 4 Reg. Ecce habitatio
 civitatis, scilicet Hierico, idest mundi, optima est.
 Ita videtur mundi amatoribus, quod sit bona pro-
 pter divitias, melior propter delicias, optima propter
 honores. Sed e converso mala est propter divitias,
 quia cito pereunt. Pejor propter delicias, quia cito
 transeunt. Pessima propter honores, quia nimis
 affligunt. Propter quod dicitur infra 8, Vae, vae,
 vae habitantibus in terra. De his autem conque-
 runt sancti, quia propter amorem terrenorum
 capti non festinant ad caelum, ut sic impleatur
 numerus electorum, et sic sancti consummarentur
 in gloria, utraque stola recepta. Non enim consum-
 mabuntur sine nobis. Unde Hebr. 12, Deo pro
 nobis aliquid melius providente, ut non consum-
 marentur sine nobis. Vel: usquequo non vindicas
 de his, qui habitant in terra, separando scilicet

bonos a malis, ut utrique vadant ad loca sua: sci-
 licet boni in caelis, ubi est eis paratus locus. Joan.
 14, Vado parare vobis locum. Et mali in infernum,
 ubi est eis paratus locus, secundum merita eorum.
 Act. 1, De quo praevaricatus est Judas, ut abiret
 in locum suum. Similem quaestionem facit Habacuc
 1, Usquequo Domine clamabo, et non exaudies?
 vociferabor vim patiens, et non salvabis? quare re-
 spicis contemptores, et taces, conculeante impio
 justiore se? « Et datae sunt. » Ecce post clamo-
 rem sanctorum, datur consolatio de premii colla-
 tione, et spei confirmatione, de malorum punitione
 et bonorum salvatione. Et patet hic admirabilis lar-
 gitas pietatis divinae, quae petentibus unum, sci-
 licet liberari se a consortio malorum, dat quatuor:
 scilicet consolationem de praemii adeptione, de spei
 confirmatione, de malorum punitione, de bonorum
 salvatione: et in his omnibus est sanctorum conso-
 latio. Dicit ergo, « Et datae sunt illis, » scilicet
 sanctis clamantibus, « Singulae stolae albae, » idest
 unicuique beatitudo animae, « Et dictum est illis, »
 idem a Deo inspiratum, « Ut requiescerent tempus
 « adhuc modicum, » idest diem generalis resurre-
 ctionis patienter. Et dicit, Modicum, quia brevis
 est cursus totius temporis, respectu futuri. Joan.
 16, Modicum, et jam non videbitis me etc. Et
 promittitur hic eis adimpletio sui desiderii de sua
 salvatione, et hostium suorum vindicatione, quia quod
 differtur non aufertur. Quantum autem, idest usque
 ad quod tempus debeant expectare, determinat.
 « Donec impleatur numerus conservorum illorum, »
 qui Deo sicut ipsi serviunt. « Et fratrum eorum, » qui
 ad eandem haereditatem vocati sunt, « qui interfi-
 « ciendi sunt sicut et illi, » scilicet eadem causa qua
 illi, scilicet propter verbum Dei, et testimonium
 Christi. Et confirmatur hic spes eorum de salva-
 tione fratrum suorum, et receptione corporum pro-
 priorum in generali resurrectione. De quo dicitur
 Isa. 26, Vivent mortui tui, interfectique mei resur-
 gent. Et de vindicta malorum statim post subjungit,
 Egredietur Dominus de loco sancto suo, ut visitet
 iniquitatem habitatoris terrae contra eum, et reve-
 labit terra sanguinem suum, et non operiet ultra
 interfectos suos.

« Et vidi cum aperuisset etc. » Sexta pars: in
 qua agitur de sexto statu Ecclesiae, et de apertione
 sexti sigilli, quae nihil aliud est quam persecutio-
 nis futurae ostensio, tempore Antichristi: haec autem
 erit duplex. Una corporalis, quae in tantum desae-
 vjet in sanctos, quod multi timore cadent, et si
 fieri posset moverentur electi, ut dicitur Matth. 24:
 et de hac primo agitur hic. Alia erit spiritualis,
 quae scilicet erit impedimentum praedicationis verbi
 Dei, quia sancti non permittentur praedicare: et de
 hac agetur in principio septimi capituli, in qua
 agetur de sexto statu Ecclesiae. Haec autem prae-
 dicantur a Joanne duplici ex causa: primo, ut mo-
 derni ex contemplatione futurorum sanctorum ani-
 mentur ad tolerantiam praesentium tribulationum.
 Quia istae tribulationes, quas modo sustinent,
 quasi nihil sunt respectu futurarum. Secundo, ut
 cum venerint, minus gravent, quia jacula quae prae-
 videntur minus feriunt, idest feriendo minus laedunt,
 sicut dicit Gregorius. Dicit ergo, « Et vidi, » oculis
 mentis, « Cum aperuisset » Agnus scilicet, « si-
 « gillum sextum, » idest sextum statum Ecclesiae futu-
 rum tempore Antichristi, ostendit scilicet. « Et ecce: »
 nota est admirationis. « Terrae motus factus est ma-

«gnus.» Ad literam, quia terra movebitur, sicut dicitur Matth. 24, et Aggaeus: Adhuc modicum, et movebo caelum et terram, mare et aridam. Vel terraemotus magnus, idest terrenorum commotio magna contra sanctos. Et dicit, magnus, quia si semper desaevant mali contra bonos, tunc apertius et crudelius insurgent in eos. Unde Matth. 23, Consurget gens contra gentem, et regnum adversus regnum; et erunt pestes, et fames, et terraemotus per loca: haec omnia initia sunt dolorum. Et nota quod dicit terraemotus, non aeris, vel aquae, vel ignis. Quia propter amorem terrenorum spernunt persecutiones bonorum, qui terrena despiciunt, et despicienda ostendunt. «Et sol factus est niger» tamquam saccus cilicinus. » Ad literam, tunc obscurabitur sol et luna et cetera luminaria caeli. Unde Joel 2: contremuit terra a facie ejus, moti sunt caeli: sol et luna obtenebrati sunt, et stellae retraxerunt splendorem suum. Praeteritum ponit pro futuro, prophetica certitudine, vel mystice. Et sol, idest Christus. De quo Psal. Ortus est sol, et congregati sunt, dispersi sunt. Et Malachiae ult. Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiae, et sanitas sub pedibus eorum, Factus est niger tamquam saccus cilicinus, idest non lucebit miraculis; immo e contra Antichristus, et sui multa miracula facient, et ideo multi movebuntur. Matth. 24, Surgent pseudo Christi et pseudo Prophetae, et dabunt signa maxima, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Sacco cilicino comparat eum Joannes, quia mali tunc reputabunt Christum fuisse indutum solo sacco nostrae mortalitatis, et peccati cilicio obvolutum, idest reputabunt eum hominem peccatorem. Ipse autem homo fuit non peccator: sed similis peccatori in poenalaribus. Saccum enim nostrum induit, sed non meritum sacci habuit. Unde ipse dicit per Psal. Conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia, in resurrectione. Sed, quia non erat licitum indutum sacco in palatium regis intrare, ut dicitur Esther 5, Unde Ezech. 5, dicitur de Jesu sacerdote magno, Jesus indutus erat vestibis sordidis et stabat ante faciem Angeli. Qui respondit, et ait ad eos, qui stabant coram se, dicens, Auferte vestimenta sordida ab eo: et dicit ad eum: Ecce abstuli a te iniquitatem tuam, idest mortalitatem et poenalaritatem assumptam pro nostra iniquitate toleranda, et indui te mutatoriis. «Et luna,» idest Ecclesia a sole Christo illuminata «Facta est» reputatione malorum, «tota,» idest totaliter secundum omnem statum sui. «Ut sanguis» vilis et peccatrix. Quia sublato fundamento, necesse est ut aedificium corruat. Nonine sanguinis, accipitur peccatum propter horrorem. Osee 4, Sanguis sanguinem tetigit, idest peccatum peccato additum est. Vel sanguis sanguinem tangit, quia poena peccato redditur statim. Item, et sol, idest coetus major ardens et lucens igne charitatis, luce fidei. Factus est niger, idest vilis reputabitur, et afflictus multis tribulationibus, exterius niger erit, sed candorem animae non amittet. Cant. 1, Nigra sum sed formosa. Tamquam saccus cilicinus, qui vilis et asper a cilicio, vel a cilicia dictus, ubi primo inventum fuit cilicium, quo utuntur poenitentes. Et per hoc notatur, quod sancti in magna asperitate et vilitate erunt. Et luna tota, idest totus coetus mediocriam. Facta est ut sanguis, idest quasi homicidae occidentur, et suo sanguine respergentur, «Et stellae» caeli, idest montes aliquid luminis in illa

tenebrosa persecutione habentes, «De caelo,» idest a fide «cecidere,» idest cadent. «Super terram,» idest adhaerentes terrenis promissionibus Antichristi. Eusebius: et multos hodie avertit a Christo amor terrenorum. Infra Tim. 6, Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, a fide erraverunt, et inseruerunt se doloribus multis. Ibi dicit Glossa, Qui veram fidem habent de Christo, non cupiunt in his miseriis divites fieri. Modum autem cadendi determinat dicens, «Sicut ficus e-» «mittit grossos suos,» inutiles fructus, qui non firmiter adhaerent ramis arboris. «Cum a vento» «magno movetur.» Per hoc ostendit, quod magnae erunt persecutiones Antichristi, et quod minores quamplurimi cadent a fide faciliter, sicut grossi in magno vento de facili cadunt. Sed, sicut dicit Glossa, Illos qui Christo vero amore serviunt non permittet cadere Christus, sicut bonae ficus non cadunt impulsu ventorum. Sequitur, «Et caelum,» idest Ecclesia stellata virtutibus, lucens sapientia, rotunda fide, alta conversatione, mobilis obedientia, firma patientia, et caelum recessit, idest domus Christi «recessit,» idest recedet, a malis fide, et opere eis dissimilis. Vel caelum, idest Evangelica doctrina. Recessit, idest recedet tunc a sanctis. Quia prae nimietate persecutionum non audebunt nec poterunt praedicare. Sicut liber involutus, in quo literae sunt clausae, sed non apparent: ita tunc in sanctis erit sapientia, et scientia legis: sed non apparebit. Erit etiam in sanctis fides, et sanctitas, sicut et modo: sed non apparebit, quia non facient mirabilia. Isa. 50, Erit visio omnium sicut verba libri signati, ubi literae non apparent licet sint ibi. Vel ad literam: tunc recedent boni, et abscondent se latentes in cavernis et speluncis. Sicut de primitivis sanctis dicitur Hebr. 11, In solitudinibus errantes, in montibus et cavernis terrae. Isa. 26, Vade populus meus, intra in cubicula tua, et claude ostia super te; abscondere modicum donec pertranseat indignatio mea, scilicet in morte Antichristi. «Et «omnis mons,» idest majores de ecclesiastica vita et scientia eminentes, «Et insulae,» idest sancti undique tribulationum fluctibus transibunt, «De locis suis motae sunt,» idest movebuntur ad literam, quia separabunt se a malis corporaliter et spiritualiter. Vel montes dicit, superbos et elatos. Insulas vocat divites mundi negotiis agitato, qui tempore persecutionis illius movebuntur de locis suis, idest a fide et charitate, licet de se modo magna praesumant contra illud Eccles. 10, Si spiritus potestatem habentis ascenderit supra te, locum tuum ne dimiseris. «Et reges terrae,» idest sancti se ipsos regentes, motus carnales, quasi latrunculos trucidantes et de se ipsis justitiam facientes quasi boni reges «et principes,» idest illi qui suis sensibus, et membris et moribus principantur. «Et tribuni» illi qui tres vires animae in suis actibus ordinare noverunt, «Et divites,» divitiis virtutum et bonorum operum. «Et fortes» contra hostium tentationes. «Et omnis servus,» idest conjugatus «et liber,» idest solutus: vel omnis servus Dei, et liber a servitute, «Absconderunt se,» idest abscondent se, «In speluncis et petris montium,» idest sanctorum Angelorum suffragia postulabunt, ut eorum precibus mereantur evadere poenas et misericordiam iudicis consequantur. «Et dicunt» orando, «Montibus et petris,» idest Angelis et aliis sanctis, «Cadite super nos,» idest precibus vestris protegente

nos, et abscondite nos sub velamento orationum vestrarum. « A facie, » idest ab animadversione « Sedentis » super thronum, » idest Christi secundum divinitatem. « Et ab ira agni, » idest Christi secundum humanitatem. Causam autem quare sic rogabunt sanctos subjungit dicens: « Quoniam veniet dies magnus » irae ipsorum, » idest dies judicii, quando Christus ostendet iram suam malis. De qua ira dicit Psalm. Domine ne in furore tuo etc. « Et quis poterit stare » nisi sit adjutus precibus vestris? Non quod tunc valeant preces sanctorum; sed modo valent, ut tunc possint homines stare securi. Hoc dicitur Malach. 3, Ecce dies veniet, dicit Dominus, nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus et gravis ad portandum etc. Psalm. Quis novit potestatem irae tuae et prae timore tuo iram tuam dinumerare? Moraliter ab illo loco, Sol, idest praelatorum coetus, qui debent splendore suo alios illuminare ad cognitionem Dei et calore suo inflammare in amore Dei et proximi. De quo Isa. 30, Lux solis septemplex erit sicut lux septem dierum. Ita lucem omnium superabit lux praelatorum; ut sicut praesunt dignitate, sic praesint sapientia et sanctitate. Vel lucebunt praelati per septem opera misericordiae quae continentur in hoc versiculo: Visito, potio, cibo, solor, tego, colligo, condo. Item per dispensationem septem sacramentorum quae continentur in hoc versiculo: Cingo, firmo, ligo, cibo, nubo, Clericus, ungo. Factus est niger negotiorum terrenorum solitudine. Thren. 4, Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis. Facies est dignior et sublimior pars hominis; et ideo significat praelatos. Tamquam saccus qui est totus pilosus, et per hoc innuitur magna cupiditas praelatorum. Isa. 14, Replebuntur domus eorum draconibus, idest detractoribus, et habitabunt ibi struthiones, idest hypocritae, et pilosae saltabunt ibi, idest cupidi et avari officiales, et respondebunt ululae in aedibus suis, idest joculatores et saltatrices et sirenae in aedibus voluptatis, idest adulatores. Item Isa. 34, In aedibus ejus spinnae, idest divitiae, et urticae, idest deliciae quae generant carnis pinguedinem, et paliurus in munitionibus ejus, idest avarus praelatus, et cubile draconum et pascua struthionum et occurrent daemonia, onocentaurus et pilosus clamabunt alter ad alterum, nobilitas ad avaritiam. Et luna tota facta est ut sanguis, idest Ecclesia tota facta est ut carnalis, fundata in sanguine non Apostolorum, sed nepotulorum et consanguineorum procedens et per successionem sanguinis; quia fere ubique nepos, avunculus et consanguineus consanguineo succedit in beneficio. Unde vere potest dicere Ecclesia, quod dixit Moysi uxor sua: Sponsus sanguinis tu mihi es. Oseae 4, Sanguis sanguinem tetigit, idest nepos nepoti succedit. Jerem. 2, In menstruis inveniet eam. Joel 3, Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. Abundantia, idest sanguis Ecclesiae signum est appropinquantis judicii. Et stellae caeli, idest claustrales viri. De quibus Eccles. 43, Gloria stellarum species caeli. De caelo ceciderunt super terram, idest de caelesti vita ad terrenam. Vel de claustrali ad mundanam. Psalm. Commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum. Matth. 24, Sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stellae cadent de caelo, idest monachi exhibunt de claustro discurrentes per mun-

dum, propter divitias terrenas. Exod. 3, Dispersus est populus per omnem terram Aegypti ad colligendas paleas. Sicut ficus emittit grossos suos, ita emittit claustrum inutiles monachos ad peragendum negotia terrena, vel ad causas tractandas. Cum a vento magno movetur, cum aliqua tribulatio oritur. 1 Corinth. 6, Judicia saecularia si habueritis, contemptibiles qui in Ecclesia sunt illos constituite ad judicandum. De his dicit Judas in Canonica sua. Hi sunt sidera errantia, quibus procella tenebrarum conservata est in aeternum. Sed stellae manentes in ortu et cursu suo pugnaverunt adversus Sisaram. Et caelum, idest clericorum coetus. Recessit a promissione sua, in ordinum susceptione, quando dixit, Dominus pars haereditatis meae et calicis mei tu es, qui restitues haereditatem meam mihi. Quare ergo non sunt contenti clerici hac partitione? quia recesserunt ab ista promissione. Sicut liber involutus, ubi nulla eruditio vel doctrina potest haberi, nec litera videri, nec verbum eruditionis audiri. Isa. 34, Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte. Nullus haereticus, nullus Judaeus, nullus Gentilis modo in Ecclesia intrat: quare? nisi quia involutus est liber, idest clerici qui sunt libri laicorum. Isa. 23, Complicabuntur sicut libri caeli. Et omnis mons, idest praelatus superbus, Et insulae, idest temporalibus curis agitati, De locis suis, idest de fide Ecclesiae motae sunt. Quia haec duo, scilicet superbia et avaritia, inducunt principaliter in haeresim. De superbia habetur Eccles. 10, Initium superbiae hominis apostatare a Deo. De avaritia, 1 Tim. 6, Radix omnium malorum cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide. Reges terrae, idest archiepiscopi et principes, idest episcopi. Et tribuni, idest archidiaconi et divites, idest presbyteri, et fortes, idest diaconi, et omnis servus, idest laicus, et liber, idest clericus. Absconderunt se in speluncis, idest fugerunt ad claustra, petentes orationes claustralium, Et petris montium, idest ad duram vitam sanctorum. Psalm. Petra refugium herinacis. Job 39, In petris manent. Et dicent montibus, et petris ad literam, Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira agni, quoniam veniet dies magnus irae ipsorum, idest reproborum, idest ad animadversionis Dei contra eos: quasi dicat: Libentius vellent mali a montibus opprimi, quam judicem iratum videre et sententiam ejus audire. Unde immanitatem terroris illius diei exprimere volens Joannes exclamat dicens, Et quis poterit stare? quasi dicat: nullus per se. Job 25, Luna non splendet et stellae non sunt mundaе in conspectu ejus; quanto magis homo putredo et filius hominis vermis? Item in eodem 26, Cum vix parvam stillam sermonum ejus audiverimus, quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri? Hoc totum malum provenit a malitia praelatorum, qui si essent boni, tota Ecclesia esset bona; sed quia mali sunt pro majori parte, ideo infiniti sunt mali. Isa. 13, Stellae caeli et splendor eorum non expandent lumen suum; obtenebratus est sol in ortu suo et luna non splendet in lumine suo.

CAPUT VII

« Post haec vidi etc. » Septimum capitulum est, in quo adhuc agitur de apertione sexti sigilli fere usque ad finem capituli, de ostensione persecutionis futurae tempore Antichristi, quae est duplex, ut dictum est. Corporalis, de qua jam dictum est; et spiritualis, de qua agitur hic, quae nihil aliud est quam impedimentum divini verbi praedicationis. Dividitur hoc capitulum in septem partes. In prima parte ostenditur conatus diaboli ad impediendum praedicationem verbi divini. In secunda ostenditur Angelus refrenans conatus diaboli, ibi: « Et vidi » alterum. » In tertia ponitur numerus signatorum in quos non habet diabolus potestatem; ibi: « Et audiavi numerum. » In quarta agunt signati gratias de sua conservatione, ibi: « Et clamabant. » In quinta ponitur Angelorum congratulatio de hominum signatione, ibi: « Et omnes Angeli. » In sexta quaerit a Joanne si cognoscat illos, ut ipse congratuletur illis et doceat alios ad illorum gloriam properare, ibi: « Et respondit unus. » In septima ostenditur Joanni qui sunt illi, ibi: « Et cum aperuisset. » Dicit ergo, « Post haec. » Dictio, post, non notat hic diversitatem visionum, sed ordinem visorum juxta ostensionem Angeli et narrationem Joannis, « vidi, » spiritualiter, « quatuor Angelos, » idest daemones universos qui dicuntur quatuor propter naturam numeri. Quia quaternarius maxime divisibilis est, et ipsi non intendunt nisi divisionem facere. Item quaternarius non est numerus solidus sed superficialis: ita suggestio daemonum superficialis est nullam habens soliditatem. Item dicuntur quatuor quia quatuor evangelia pugnant et quatuor vitia suggerere intentant. Vel quia per quatuor angulos terrae, idest in quatuor partibus mundi immorantes, ut omnes tentent. Vel hoc dicitur, quia ipsi laborant, ut ponant homines in angulo, idest in sordibus peccatorum. Nam in angulo sunt sordes. Vel in angulo duplicitatis. « Tenentes quatuor ventos terrae, » idest retinentes et impediennes omnes praedicatores Ecclesiae; qui dicuntur quatuor, quia debent habere quatuor virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, temperantiam, prudentiam. Vel doctrinam quatuor evangeliorum quae signatur Gen. 1, per quatuor flumina Paradisi. Vel quia debent praedicare per quatuor partes mundi: et dicuntur venti, quia nubes, idest peccatores in pluvia lacrymarum dissolvunt. Item terrae humiditatem desiccant, idest carnis voluptatem et mentis. Et de his ventis dicitur Job 29, Qui facit ventis pondus et aquam appendit in mensura. « Ne flarent super terram, » idest super illos qui sunt arabiles vomere praedicationis et divini seminis susceptibiles, « neque super mare, » idest super fluidos et instabiles, « Neque super ullam » arborem, » idest super illos qui ad fructificandum sunt habiles. Quasi dicat: Daemones conati sunt et conantur quotidie impedire praedicatores, ne praedicent, neque bonis, neque malis, neque ad exhortationem bonorum, neque ad revocationem malorum. Sciunt enim daemones, quod nihil adeo prodest, ut praedicatio verbi Dei. Unde Glossa, In tempore tribulationis nil magis erit necessarium quam praedicatio; et ideo nititur diabolus detinere animam in omni loco. E contrario autem Dominus vocat praedicatores, ut praedicent. Ezech. 37, A quatuor ventis venit spiritus, et insufflabit super interfectos istos, ut reviviscant. Cant. 9, Surge a-

quilo et veni auster; perfla hortum meum et fluent aromata illius.

« Et vidi alterum Angelum etc. » Haec est secunda pars, in qua ostenditur Joanni Angelus bonus refrenans conatum daemonum ne impediant praedicatores a praedicatione: et hic Angelus est Christus. De quo Isa. 9, Parvulus natus est nobis. et infra: et vocabitur magni consilii Angelus. Et significatur per lapidem excisum de monte sine manibus qui statuam ex quatuor metallis confregit compositam. Dan. 2, Sicut Christus quatuor malos Angelos deviat. Dicit ergo, « Et vidi » per spiritum « alterum Angelum » illis contrarium, idest Christum « ascendentem ab ortu solis, » idest a Patre qui est fons et origo totius luminis, juxta illud Jacob. 1, Omne datum optimum etc. Et ideo Christus dicitur oriens. Zach. 6, Ecce vir oriens nomen ejus. Luc. 1, Visitavit nos oriens ex alto. Sed quo vel quomodo ascendit Christus ad Patrem, cum ipse sit altissimus? immo potius descendit. Isa. 65, Utinam dirumperes caelos et descenderes. Psalm. Inclinauit caelos et descendit. Sic Christus dicitur ascendere ad Patrem, quia a Patre veniens supra carnem, quam assumpsit, ut dominus fuit. Unde Isa. 19, Ascendet Dominus super nubem levem. Item ascendit in carne in ascensione. Sed has ascensiones praecessit descensus humilitatis. Ephes. 4, Qui ascendit, ipse est, qui descendit primum in inferiores partes terrae. Sic quicumque vult ascendere, oportet quod prius descendat. Luc. 18, Qui se humiliat exaltabitur. Proverb. 29, Gloriam praecedat humilitas. Alioquin qui vult ascendere priusquam descenderit, corruet in profundum, sicut Lucifer qui voluit ascendere, et tamen non descenderat. Unde dicitur Isa. 14, Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris, qui dixisti in corde tuo, ascendam in caelum et similis ero Altissimo: verumtamen ad infernum detraheris in profundo laci. « Habentem signum Dei vivi, » idest omnimodam immunitatem peccati, vel potestatem miracula faciendi et peccata dimittendi, quia utrumque solius Dei est. Unde Matth. 8, Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico, Tibi dico surge etc. Item signum Dei vivi est crux sancta Christi. De quo Isa. 50, Levate signum in nationibus. Et hoc signum habuit Christus, primo in se, postea in suis dupliciter. In corde per fidem. In corpore per imitationem. De primo Ezech. 9, Signum Tau super frontes virorum gementium et dolentium. De secundo Luc. 9, Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me. Sed quomodo fuit crux signum Dei vivi? quia ibi moriente homine vixit Deus: cujus signum fuit clamor validus quem moriendo emisit: quod est supra naturam humanam. Quia in morte ita debilitatur spiritus et coarctatur meatus, quod vix potest homo tunc loqui. Item alia quae fuerunt tunc facta, idest obscuratio solis, motus terrae, scissio petrarum, apertio sepulchrorum etc. haec fuerunt verum signum divinitatis. Unde Centurio dixit: Vere filius Dei erat iste. « Et clamavit voce » magna quatuor Angelis, » idest cum magno auctoritatis imperio refrenavit quatuor Angelos, « Quibus datum est, » idest permissum, « Nocere » terrae, » idest avaris vel omnibus amantibus terrena, « Et mari, » idest superbis et luxuriosis, vel omnibus malis. Mare enim omnes proprietates

septem criminalium peccatorum habet in se. Nam tumet, per quod significat superbos. Livet per quod invidos. Fervet, per quod iracundos. Absorbet, per quod avaros. Stat, per quod accidiosos. Spumat, per quod luxuriosos. Mergit, per quod gulosos. Dicens: « Nolite nocere terrae et mari, neque arboribus, » idest omnibus peccatoribus. Sed quare prohibet hic Angelus cum datum sit nocere talibus? Solutio. Quia daemones excedunt et semper vellunt plus quam permittatur. Unde mala voluntas eorum prohibetur, ne tantum possint quantum vellunt. Unde dicitur: Nolite nocere. Iterum pluribus, et plures, et pluribus modis affectant nocere, quam concessum est eis: quod patet per hoc quod additur, Neque arboribus, quod fuerat positum supra, quando agebatur de potestate nocendi sibi data. Ipsi enim semper volunt nocere bonis, qui sunt arbores fructiferae facientes fructus bonorum operum, habentes folia verborum in medicinam et fructum operis in satietatem, radicati in Christi humilitate. Extendere ramos per charitatem, operiri cortice per vitae austeritatem. Dantes umbram aliis per bona exempla et per consilium, et operationem, et consolationem. Tales sunt arbores Paradisi quae semper fructificant in bonis operibus, semper frondent in bonis sermonibus, semper florent in bonis opinionibus, quas habent de aliis et alii de ipsis. Unde 2 Cor.: bonus odor Christi sumus Deo, in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Hae arbores sunt vitis, ficus et oliva, quae nolunt regnare super ligna silvarum, super homines infructuosos, Judic. 9, Immo dixit oliva: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire, ut inter ligna promovear? Vitis etiam respondet: Numquid possum deserere vinum meum quod laetificat Deum et homines, ut inter ligna promovear? Olivae sunt activi misericordes. Ficus sunt contemplativi claustrales. Vitis sunt sancti praedicatores et doctores, « Quousque signemus servos Dei nostri in » frontibus eorum. » Non solum in mentibus. In mentibus enim signantur servi Dei in baptismo per characteris impressionem, vel per imaginem sanctae Trinitatis quae imprimitur in baptismo virtute verborum, scilicet, In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Signantur etiam in mentibus per fidem Dominicae passionis. Quam utramque significationem facit Christus per gratiae infusionem; sicut in denario facit auri faber ex una parte imaginem regis, ex alia crucem. In frontibus vero signatur per constantiam et audaciam confitendi nomen Christi: quae audacia et constantia datur proprie in sacramento confirmationis, quando episcopus in fronte chrismando facit signum crucis, ubi est locus erubescitiae: quasi dicat: Noli de cetero erubescere nomen Christi, ejus unguento ungeris; sed coram regibus et principibus audacter porta et praedica illud, sicut dixit Dominus Paulo, Act. 9. Unde postea ipse dixit, Rom. 1, Non erubescio evangelium. Matth. 10, Qui me erubuerit et sermones meos coram hominibus, erubescam et ego cum coram Patre meo et Angelis ejus. Sic signatis, non possunt nocere daemones: quod signatum fuit Exod. 12, ubi Angelus exterminator occidit omnes illos, qui non habuerunt signum sanguinis agni in postibus domus suae. Illos autem qui habuerunt signum sanguinis in utroque poste et in superliminaria, non laeserunt. Duo postes sunt corpus et anima, superliminaria est intellectus sive ratio. In corpore debet

esse signum sanguinis per imitationem passionis, idest per carnis mortificationem. Unde Galat. 6, Stigmata in corpore meo porto. In anima per compassionem et recordationem. Deuteronom. 22, Erit vita tua pendens ante oculos tuos semper. In corde per fidem. Unde Apostolus: habitare per fidem Christum in cordibus nostris. De utroque dicitur Cant. 8, Pone me ut signaculum supra cor tuum, ut signaculum supra brachium tuum. Et hic dicit Glossa, Signum geritur in fronte, ne celetur in tribulatione. Nam signatio pectoris consecratio est cordis. Et nota quod dicit Angelus, « signemus, » ego scilicet et ipsi: in quo notatur cooperatio liberi arbitrii. 1 Corinth. 3, Dei coadjutores sumus. Item per hoc quod dicit, quousque, Non innuitur quod postea noceant illis daemones; sed nec post, nec ante. Similiter Matth. 1, Non cognoscebat eam, donec peperit filium primogenitum: et constat quod nec ante nec post cognovit eam. Tamen daemones magis insidiantur bonis et magis persequuntur. Quia Pharaon contemptus surgit in scandala, et Dominus aliquando servos suos indutos virtutibus exponit daemonibus quasi milites armatos, ut pugnando vincant et coronentur; sicut patet in Job et Tobia et Paulo et multis aliis.

« Et audiavi numerum signatorum etc. » Tertia pars, in qua ostenditur Joanni numerus electorum. Et procedit sic in hac parte. Primo ponit numerum electorum de Judaeis et postea de Gentibus, ubi dicit, « Post haec vidi. » Et quia pauciores fuerunt electi de Judaeis: ideo ponitur certus numerus et finitus. Tamen per hunc numerum, secundum unam Glossam, intelligitur numerus omnium electorum, quia est certus et finitus Deo. Et postea incertus numerus eorumdem, quia nobis est incertus, quamdiu in via sumus. Dicit ergo, « Et audiavi, » idest spiritualiter intellexi. « Numerum signatorum, » idest signandorum, vel signatorum jam in praescientia Dei. « Centum quadraginta quatuor millia ex omni tribu » filiorum Israel. » Per hunc numerum signantur omnes electi, sive salvandi secundum quadruplicem statum salutis. Nam per centum signantur illi quibus debetur fructus centesimus, idest virgines; per quadraginta qui est numerus poenitentiae, significantur illi, quibus debetur fructus quadragesimus, idest continentes qui semper sunt in poenitentia, qui tribulantur a carne, sicut dicitur Corinth. 7, Et ideo oportet carnem restringere operibus poenitentiae. Per quatuor illi, quibus debetur fructus trigesimus, idest conjugati, qui sunt divisi; et ideo per quatuor rete significantur, quia primus numerus divisibilis in numeros. Unde 1 Corinth. 7, Quicumque habet uxorem est sollicitus quae sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisus est. Et omnes isti dicuntur mille, sive millia, quia millenarius est numerus sive solidushabens trinam dimensionem, scilicet decies decies decem. Et omnes isti decalogum ad honorem Trinitatis, idest Patris et Filii et Spiritus sancti, vel eum fide et spe et charitate. Item in hac summa ponuntur quatuor nomina numerorum: scilicet quadraginta, quatuor, centum, millia. Quadrupliciter status omnium salvandorum, in hoc designantur. Quadraginta numerus poenitentiae. Unde Dominus, Moyses et Elias quadraginta dies jejunaverunt. Et sicut partes quadraginta simul sumptae faciunt quinquaginta qui est numerus remissionis, sic per poenitentiam venit ad remissionem peccatorum et Dei reconciliationem. Nam iste numerus pertinet

ad incipientes. Quaternarius propter exercitium quatuor virtutum pertinet ad perficientes. Centenarius qui transit de laeva ad dexteram et surgit ex ductione denarii in se, pertinet ad perfectos. Millenarius qui ultimus est numerorum, quia ultra mille nullus numerus habet numerum proprium, nisi sumptum ex prioribus, pertinet ad perseverantes, qui est terminus et perfectio virtutum et quae sola coronatur, scilicet perseverantia. Unde ad hos quatuor status reduuntur omnes salvandi; et hi similiter designantur per nomina duodecim tribuum. Juxta quod tria prima nomina pertinent ad statum incipientium. Tria sequentia ad statum proficientium, tria terna nomina ad statum perfectorum, tria ultima nomina ad statum perseverantium. Verbi gratia: Judas confitens interpretatur Ecclesiae confessio. Ruben filius visionis, idest visio peccatorum per quod contritio. Gad, accinctus ad satisfactionem: ecce status incipientium. Aser beatus in profectu justitiae. Psalm. Beati qui custodiunt justitiam etc. Nephtalim latitudo in profectu charitatis. Psalm. Latum mandatum tuum nimis. Manasses oblivio in contemptum mundi, ecce status proficientium. Simeon audiens moerorem in passione miserorum. 2 Corinth. 11, Quis infirmatur etc. Levi addictus in additione consiliorum. Isachar merces in visione contemplationis; ecce status perfectorum. Zabulon habitaculum fortitudinis, per victoriam vitiorum et tentationum. Joseph augmentum per gratiarum actionem. Benjamin filius dextrae per praemii ademptionem: ecce status perseverantium. Glossa ponit aliam rationem, quare per hunc numerum designantur generaliter omnes salvandi. Nam duodecim fiunt in quaternario et ternario, si unus ducatur in alium. Nam ter, quatuor, vel quater tria, sunt duodecim: et sic habes duodecim tribus. Item duodecim ducti per quatuor faciunt quadraginta octo; qui ducti per tres, sunt centum quadraginta quatuor. Per mille significatur perfectio: et in centum quadraginta quatuor millia sunt omnes qui fidem Trinitatis in quatuor partibus mundi cum perfectione operum sunt secuti; et omnes tales et tantummodo tales salvantur. Sed si ita est, quare non dixit in generali de qualibet tribu Israel duodecim millia signati. Solutio. Propter duo exprimuntur nomina tribuum et patrum sigillatim. Primo propter hoc ut ostendatur quod salvandi debent habere virtutes per nomina filiorum Israel designatas. Secundo ut aliquos filios Israel computandos, non omnes alios ab hoc numero excludendos ostenderet. Nam tribus Dan et tribus Ephraim non ponitur hic. Nam ex Dan nascetur Antichristus qui omnino cum suis ab hoc numero exclusus est. Ex Ephraim natus est Jeroboam qui filios Israel duxit ad idolatriam. Sed iterum, quare isti duo, scilicet Dan et Ephraim, ponantur cum aliis in benedictionibus, Deuteronom. 31, et Simeon non ponatur; hic autem e contrario? Solutio. Hoc est propter mysterium sumptum ex nominum interpretatione. Dan enim iudicium interpretatur; et significat poenitentes qui se judicant hic; et ideo non judicabuntur in futuro. Juxta illud Corinth. 11, Si nosmetipsos dijudicemus, non utique judicemur. Ephraim interpretatur fructificans, et significat proficientes; et tam hi quam illi recipient benedictionem, quae in nova lege continetur, idest benedictionem gloriae. De qua dicitur Matth. 23. Venite benedicti etc. Ideo ponuntur in Deuteronomio quae dicitur nova lex. Simeon vero

interpretatur nomen habitaculum mundi: et tales non habebunt benedictionem novae legis; et ideo non ponuntur in Deuteronomio in benedictionibus filiorum Israel. Item quare non servatur hic ordo tribuum sive filiorum Israel? Solutio. Hic agitur de designatione electorum quae fit per gratiam, quae nec genus, nec dignitatem, nec tempus attendit; et ideo non servatur hic nec dignitatis, nec nativitatis ordo. Item nota quod de qualibet tribu Israel ponuntur duodecim millia signati: non quod tot praecise sint de qualibet tribu salvandi, vel quod tam parvus numerus sit in unaquaque tribu; sed propter duodecim Apostolos quorum vocatione et doctrina sunt vocati ad salutem propter fidem Trinitatis et perfectionem operum in quatuor partibus mundi habitam a salvandis. Determinans ergo unde venit illa summa signatorum, subjungit, « Ex tribu Juda duodecim millia signati, » Judas primo ponitur, quia confessio peccati primum signum salutis. Juxta illud Rom. 10, Ore autem confessio etc. Conversio peccatorum significat salutem, contritio enim soli Deo patet. 1 Reg. 16, Homines vident quae parent: Deus autem intuetur cor. Sed nota quod est triplex confessio peccati. De qua Psalm. Dixi: confitebor adversum me injustitiam meam Domino. Et tanguntur in hoc verbo sex quae debet habere confessio. Primum est vera praemeditatio, quod notatur per dixi. Secundum est conjunctio cordis, idest ut corde simul et ore fiat, quod notatur per confitebor. Tertium quod sit accusans, quod notatur per Adversum me. Quartum est quod sit de malis, non de bonis, quod notatur per injustitiam. Quintum est quod sit propriorum, idest de propriis non de alienis, quod notatur per meam. Sextum est quod fiat ad honorem Dei, non ad laudem mundi, vel ad quaestum lucri; quod notatur per, Domino. Et talis confessio est utilis. Unde sequitur, et tu remisisti impietatem peccati mei. Secunda est confessio laudis. De qua Eccles. 51, Confitebor tibi, Domine rex, et collaudabo te. Unde de his duabus simul dicit Psalm. Confitebimur tibi etc. Tertia est confessio fidei. Rom. 19, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Sequitur, « Ex tribu Ruben duodecim millia signati, » Ruben interpretatur filius visionis. Unde tribus Ruben sunt omnes qui per fidem, qua vident Deum, fiunt ejus filii. Joan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus. Sed quia fides sine operibus mortua est, ut dicitur Jacob. 2, Ideo sequitur, « Ex tribu Gad, duodecim millia signati. » Gad enim interpretatur accinctus ad operandum, scilicet in vinea et in agro Domini. Gen. 49, Gad accinctus praeliabitur ante eum. Sed iterum quia operatio, quae non fit in spe salutis aeternae, non valet, Sequitur, « Ex tribu Aser duodecim millia signati. » Aser enim interpretatur signatus, alias beatus; et spes in praesenti beatificat. Rom. 8, Spe salvi facti sumus. Sed quia sine charitate nihil salubre, ut dicitur 1 Corinth. 13, Ideo sequitur, « Ex tribu Nephtalim, duodecim millia signati. » Nephtalis enim interpretatur latitudo, et charitas dilatat cor. Juxta illud Psalm. Latum mandatum tuum nimis, scilicet mandatum charitatis qua praecipit diligere amicos et inimicos. Sed quia charitas duplex est, scilicet in proximum et in Deum; ideo sequitur de charitate Dei, « Ex tribu Manasse, duodecim millia signati. » Manasse enim interpretatur obli-

vio, et charitas Dei omnia temporalia facit oblivisci, Sed quia exhibitio operis est probatio dilectionis, ut dicit Glossa, Ideo sequitur, « Ex tribu Simeon • duodecim millia signati. » Simeon enim interpretatur audiens moerore, quod bene convenit charitati, quae moerore proximi audit compatiendo et subveniendo. Unde Sap. 1, Auris caeli audit omnia. Sed quia charitas, aut deficit, aut perficit, ut dicit Augustinus, Ideo sequitur, « Ex tribu Levi, duodecim millia signati. » Levi enim interpretatur additus: et charitas opus operi et virtutem virtuti addit, donec perficiatur. Sed quia cum tribus praedictis virtutibus, scilicet spe, fide et charitate, quae dicuntur virtutes theologicae, sunt necessariae aliae quatuor quae dicuntur politicae, quae circa inferiora versantur, quibus utilius nihil est in vita hominibus, ut dicitur Sap. 8, Joannes sequitur de illis: et primo de justitia, « Ex tribu Issachar, duodecim millia signati. » Issachar interpretatur merces; et significat justitiam operum cui merces debetur. Sap. 10, Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum. Matth. 20, Voca operarios et redde illis mercedem suam, « Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. » Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis; et ideo significat fortitudinem, « Ex tribu Joseph, duodecim millia signati. » Per Joseph, qui fuit providus dispensator Aegypti, interpretatur augmentum, quia per sapientiam augmentavit redditus Pharaonis; et significat prudentiam. « Ex tribu Benjamin, duodecim millia signati. » Benjamin enim interpretatur filius dexterarum: per hunc significatur temperantia quae ratione continentiae facit hominem filium dexterarum. Quia virginitas in dextera est, et Benjamin filius dexterarum interpretatur. « Post haec vidi. » Secunda pars hujus tertiae partis: in qua ponitur numerus signatorum infinite ad innuendum numerus electorum qui est Deo finitus, nobis est infinitus. Vel primo posuit numerum signatorum de Judaeis: nunc ponit numerum signatorum de Gentibus qui major est; et ideo infinite ponit. Unde dicit, « Post haec vidi turbam magnam, » idest spiritualiter intellexi, quod illi signati erant turba magna: vel post illos vidi alios de Gentibus, qui erant turba quasi innumerabili. Unde sequitur, « Quam dinumerare nemo poterat. » Non dicit quae dinumerari non poterat, quia ille eorum novit numerum qui enumerat multitudinem stellarum. Unde Eccl. 1, Arenam maris et pluviae guttas et dies saeculi quis dinumerat? quasi dicat: Solus Deus et non homo. Unde et Abrahae dixit Dominus, Gen. 13, Suspice caelum et numera stellas si potes, sic erit semen tuum. Item Gen. 12, Benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et sicut arenam quae est in litore maris. Et ne aliquis putaret, quod nullus esset signandus in tota illa multitudine nisi ex Judaeis, ideo addit, « Ex omnibus gentibus. » Glossa, Etiam de barbaris: « et tribubus, » et Gentibus, « et populis, et linguis » populorum. In gentibus enim diversae sunt tribus. In tribu diversi sunt populi. In populo diversae sunt linguae; et de omnibus his aliqui sunt salvandi. Unde Matth. 14, Simile est regnum caelorum saginae missae in mari, et ex omni genere piscium congreganti. Quomodo autem vel in quo statu viderit hanc turbam determinat dicens: « Stantes ante thronum, » quasi paratos obedire: vel stantes, idest erectos ad caelestia, non ad terrena curvatos. Sicut illi de quibus dicit Psalm. Statuerunt oculos suos declinare in

terram. Item stantes, quia in iudicio non cadent. Nam pro eis non dabitur sententia. Sap. 5, Stabunt iusti in magna constantia. Sed mali ibi cadent, quia contra eos dabitur sententia irrevocabilis. Amos 8, Cadent et non resurgent ultra. Psalm. Non resurgent impii in iudicio etc. « Et in conspectu agni, » idest in consideratione Christi puri et mansueti sibi, sed malis erit durus et crudelis. Isa. 50, Ardens furor ejus et gravis ad portandum, « Amicti stolis albis, » idest innocentia baptismali et sanctitate poenitentiali. His duabus stolis vestiuntur sancti in praesenti. Unde Prov. ult. Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus. Primam stolam dealbat aqua baptismalis. Unde Psalm. Lavabis me et super nivem dealbabor. Secundam dealbat aqua lacrymarum, sicut dicit Glossa. Unde Psalm. Lavabo per singulas noctes lectum meum, idest per singula peccata conscientiam meam lacrymis meis. « Et palmae in manibus eorum, » idest coronae pro operibus eorum. Infra 14, Opera illorum sequuntur illos, idest praemia operis.

« Et clamabant voce magna etc. » Quarta pars Capituli est: in qua ostenditur Joanni, quod sancti gratias agunt, non solum in praesenti, sed etiam in futuro de bonis sibi impensis tam in praesenti, quam in futuro. Dicit ergo, « Et clamabant omnes praedicti voce magna, » idest affectu magno, « dicentes » voce cordis et oris, « Salus, » quam habemus, idest remissio peccatorum, et opera bona, et vita aeterna « Deo nostro » attribuitur: quasi dicat: quod salvi sumus, non a nobis, sed a Deo habemus, idest remissio peccatorum, et opera bona, et vita aeterna: unde a Deo habemus, « qui sedet super thronum, » ut iudex omnium, « Et agno, » idest homini Christo: quasi dicat: A Christo, qui est Deus, et homo, habemus salutem. Unde Exod. 15, Fortitudo mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Psal. Dominus illuminatio mea etc. Et omnes Angeli « stabant » ad obediendum parati, ad juvandum prompti, ad protegendum strenui, ad recipiendum signatos voluntarii, ad introducendum ad nuptias ferventissimi. Et ubi stabant? « In circuitu throni, » ut scilicet ex omni parte protegerent ipsum thronum, idest Ecclesiam, et exequerentur mandatum sedentis in throno, « et seniorum, » idest praelatorum ad muniendum, et juvandum eos specialiter. Quia totum pondus praelii vertitur contra illos, ut dicitur 1 Reg. ult. de Saule. Unde 7, Isa. 52, Super muros tuos Jerusalem constitui custodes. « Et quatuor animalium, » idest praedicatorum omnium ad revelandum eis mysteria, et docendum utilia, et muniendum eorum labia. Isa. 6, Volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari; et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit labia tua, ut auferatur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. Vel sicut supradiximus, per thronum intelliguntur praelati, in quibus iudicat Christus: per quatuor animalia, ordo praedicatorum: per vigintiquatuor seniores intelliguntur doctores, in quibus est sapientia. Juxta illud Job 12, In antiquis est sapientia. Vel generaliter omnes fideles ratione praedicta. Vel in circuitu omnium sunt Angeli stantes, idest juvantes, et defendentes. Unde Isa. 18, Item Angeli veloces ad gentem convulsam ab amore terrenorum et dilaceratam multis tribulationibus, ad populum terribilem daemonibus, gentem expectantem gaudia caelorum, et conculcatam pedibus malorum. Et de hoc circuitu dicitur

in Psal. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Et « ceciderunt Angeli in conspectu throni, » idest Christi in throno sedentis, « Ante facies suas, » idest sapienter se humiliaverunt coram Christo, gratias agentes pro signatione fidelium, et adoraverunt Deum, idest adorationem latriae, quae soli Deo debetur, Christo reddiderunt « dicentes Amen. » Respondentes, et confirmantes laudationem signatorum, sicut pueri respondent amen in fine orationum. In quo notatur magna humilitas Angelorum: quasi dicant Angeli ad signatos, verum est, quod vos dicitis, et nos consentimus, et congratulamur dicentes Amen. Quod autem sequitur postea, « Benedictio, » idest exaltatio nostra quam super omnem creaturam habemus. « Et claritas, » idest intelligentiae perspicacitas, qua clare omnia intelligimus, et Deum clare videmus, non per speculum in aenigmate, ut homines, sed facie ad faciem: « et sapientia » qua in cognitis delectamur, « Et gratiarum actio, » idest gratuita, vel grata laudatio. Isa. 51, Gaudium et laetitia invenientur in ea, gratiarum actio, et vox laudis: « honor, » qui vobis ab Ecclesia exhibetur. Vel quem habuimus stando aliis cadentibus, vel quem habemus Deo serviendo, cui Deo servire regnare est, « Et virtus, » idest potentia resistendi, et vincendi diabolus, « Et fortitudo, » idest virtutis confirmatio, Deo nostro attribuitur, non nobis, dicunt Angeli, et hoc non ad horam, immo, « In saecula saeculorum, » idest continue, et cum tempore. Isa. 62, Tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. Supra 4, Requiem non habebant dicentia, Sanctus sanctus, sanctus etc. Psal. Beati, qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Item potest dici, quod Angeli hic agunt gratias de bonis collatis, hominibus, concivibus suis, idest signatis: et tunc exponitur sic, Benedictio, idest bona datio, idest honorum datio, fortunae bona, naturae, et gratiae, atque gloriae. Nam haec quatuor dat Deus electis. Jacob. 1, Omne datum optimum, et omne donum perfectum est a Deo patre luminum. Datum bonum dicitur bonum fortunae, datum melius bonum naturae. Datum optimum bonum gratiae. Donum perfectum bonum gloriae. De hac benedictione dicitur Eccles. 11, Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. Et claritas conscientiae, vitae, famae, scientiae. De prima dicitur 2 Cor. 1, Gloria nostra haec est, Testimonium conscientiae nostrae. De secunda Sapientiae quarto. O quam pulchra est casta generatio cum claritate. De tertia Eccles. 40, Curam habe de bono nomine. 2 Cor. Bonus odor Christi sumus Deo. De quarta Sap. 8, Habeo per hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores: et sapientia, idest Dei et sui cognitio; Philosophus. Sapientia est hominis sui ipsius cognitio. Eccles. 31, Multam inveni in memetipso sapientiam, et multum profeci in ea. Boetius. Sapientia est humanarum divinarumque rerum perfecta veraque cognitio. Quam utilis sit haec sapientia, patet per illud Sapientiae 7, Neminem diligit Deus nisi eum, qui cum sapientia inhabitat. Item in eodem 15, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Cognitio Dei tollit desperationem, cognitio sui praesumptionem, Et gratiarum actio, quae quantum sit utilis patet ex suo contrario, idest in ingratitudine, de qua dicit Bernardus, Ingratitudo est ventus urens, exsiccans fontem pietatis, venas misericordiae, et fluentia gratiae. Unde

S. Th. Opera omnia. V. 25.

alibi dicit, Disce in referendo gratias non esse tardus neque segnis; disce ad singula dona gratias agere; diligenter considera, quae tibi apponuntur, ut nulla Dei bona debita gratiarum actione frustrentur. 1 Thes. 5, Sine intermissione orate: in omnibus gratias agite: haec duo, sicut dicit beatus Bernardus, scilicet oratio et gratiarum actio, debent sibi dividere totam vitam sanctorum. Quia sancti vident, vel bona, vel mala. Si bona, debet personare gratiarum actio; si mala, sequi debet oratio pro illis amovendis. Unde beatus Bernardus alibi dicit, Charitas tot modis in oratione, vel gratiarum actione, in Deum se jugiter refundit, quot in suis, vel necessitatibus, vel consolationibus, vel proximi compassionibus, vel congratulationibus carnales materias invenit pius affectus. Honor, idest pax, et quies a tumultu et lite. Prov. 16, Honor est homini, qui se separat a contentionibus. Hunc honorem non habent advocati, qui sequuntur et quaerunt lites, sicut corvi cadavera. De quibus dicit Isidorus, Hi sunt, qui causas morantur, admissi impediunt, praetermissi fastidiunt, admoniti obliviscuntur, sine sponione praemii, dedignantur locupletati: hi sunt in exactionibus Harpyae, in collationibus statuae, in quaestionibus bestiae, ad intelligendum saxei, ad iudicandum lignei, ad favendum vulpes, ad irascendum tigres, ad serviendum tauri, ad consumendum minotauri, quorum si nares afflaverit rubiginosi aura marsupii, mox videbis oculos Argi, perjuriam Laomedontis, Ulyssis argutias, Sinonias fallacias, Achitofelis consilia, Absalonis oscula. Item in quodam libro Tragoediarum Senecae, qui intitulator, liber de nugis senum, dicitur, cum quidam in spiceret infernum, videns Neronem balneantem se, et multos circumstantes, qui fundebant aurum calidum in balneum ipsius, Nero videns turbam, advocatorum ad se venientem, ait, venite huc venale genus hominum. O advocati amici mei, accedite huc, ut mecum in hoc vase vos balneetis. Adhuc enim super est locus in eo, quem vobis reservavi. Et virtus, idest audacia resistendi malis, quae optime conjungitur honori. Quia non debet habere honorem, qui non habet virtutem. Eccl. 7, Noli quaerere fieri iudex etc. Vel virtus bene vivendi. Augustinus, Virtus est bona qualitas mentis, quam Dominus operatur in nobis sine nobis, qua bene vivitur, et nemo male utitur. Et fortitudo, ardua aggrediendi, et gravia sustinendi propter Deum. De qua Psal. Fortitudinem meam ad te custodiam. Deo nostro attribuenda sunt, et pro his laudemus eum dicunt Angeli, quia nobis dedit haec, In saecula saeculorum, per hoc notatur continuatio laudis, Amen, potest accipi nominaliter, ver baliter, adverbialiter. Si nominaliter, tunc est sensus, « Amen, » idest veritas attribuenda est ei. Si verbaliter, quia verus est in promissis. Si adverbialiter, tunc est operatio, idest fiat, fiat: ut dicit Glossa.

« Et respondit etc. » Sexta pars: in qua ostenditur Joanni, unde isti venerunt in tantam gloriam; ut per hoc, et Joanni et aliis consimilis via ostendatur. Dicit ergo, « Et respondit unus de senioribus, » idest universitas Prophetarum et Apostolorum meo desiderio satisfecit, qui desiderabam esse cum illis. Sed potest quaeri, quare modo loquantur quatuor animalia? Solutio. Per animalia intelliguntur sancti secundum statum praesentem, ubi sunt adhuc in pascuis Scripturarum sicut bonae pecudes: per seniores vero intelliguntur secundum sta-

tum futurum. In praesenti vita est diversitas, quia non omnes sancti idem volunt vel sentiunt; sed in patria erit voluntas et sensus omnium unum et idem. Et ideo supra loquuntur quatuor animalia, hic vero unus de senioribus, et respondet mihi desideranti intelligere unde venerant illi signati, hi Amicti stolis albis, sicut supra expositum est, Qui sunt, et unde venerunt? quasi dicat: Attende bene, in quo statu sunt ibi, et a quo statu venerunt; quia de magna miseria ad magnam gloriam, de magna paupertate ad magnas divitias, de exilio ad patriam, de angustia ad delicias, de carcere ad regnum, de vinculis ad liberationem. « Et dixi illi » seniori, Domine tu scis. » Et ideo debes me nescientem docere. Dominum vocat, quia minor in caelo major est quolibet existente in mundo. Sicut dicitur Matth. 11, de Joanne Baptista. Qui minor est in regno caelorum major est illo. « Et dixit mihi. » Quia humiliter responderat, meruit edoceri. Proverb. 11, ubi humilitas ibi sapientia. Psal. Inter medium montium pertransibunt aquae. Exemplum in vitis patrum, de illo, qui tanto tempore rogaverat Deum, ut revelaret quiddam quod dubitabat; et ad ultimum cum non posset invenire veritatem, coepit ire ad quemdam vicinum Eremitam; et dum esset in via, occurrit ei Angelus Domini, et dixit ei: quamdiu orasti, et noluit tibi Dominus revelare, quod petebas, quia confidebas in precibus tuis: sed quando te humiliasti ut ires ad fratrem tuum, et peteres edoceri ab eo, misit me Dominus, ut doceam te quid dubitas, et docuit eum. « Hi sunt, qui venerunt, » et veniunt quotidie, et venient usque in fine saeculi, « Ex magna tribulatione, » idest ex multiplici: nam ex una parte daemones turbant pacem cordium, ex altera parte haeretici destruunt fidem, ex altera falsi Christiani corrumpunt mores, ex altera Tyranni auferunt substantiam. Et bene dicit, Hi sunt, per quod innuit, quod qui non est in tribulatione, non vere est, quia non est in eo Christus. Psal. Cum ipso sum in tribulatione. Ecce ostendit senior unde venerunt de mundo ubi magna tribulatio est, tamen major erit in purgatorio, maxima in inferno, praeter illa quatuor, quae dicta sunt. Et habet tria. Longum, latum, et spissum. Longum in abrenunciatione sui; et hoc habet sursum et deorsum. Sursum in dimissione propriae voluntatis. Deorsum in dimissione curae carnis: sicut dicitur Rom. 13, Curam carnis ne feceritis in desideriis. Latum in abrenunciatione mundi: et hoc habet dexteram et sinistram. Dexteram quidem prosperitatis, et sinistram adversitatis, ut inter utrumque vir sanctus procedat, sicut dicitur Numer. 20, Via publica gradiemur, non declinabimus neque ad dexteram neque ad sinistram. Spissum, in abrenunciatione parentum; et hoc habet ante et retro. Ante, patrem et matrem. Retro, filios et nepotes. Quia his omnibus renunciaverunt sancti, ideo dicitur, Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione. Vel ex magna tribulatione, idest mundiurbatione. « Et laverunt, » in aqua baptismi, vel lacrymarum, « Stolas suas, » idest corpora sua, quibus animae, quasi quibusdam tunicis teguntur, « Et dealbaverunt eas, » idest cum albae essent, magis albas fecerunt, « In sanguine Agni, » idest in fide, et imitatione passionis Domini nostri Jesu Christi. Sed cum sanguis non sit albus, sed rubeus, videtur, quod Joannes debuit dicere, et rubeas fecerunt eas, et non dealbaverunt. Solutio: sanguis calore decoctus in mamillam, convertitur in lac, et mutat colorem; et qui prius erat rubeus, fit albus. Sic sanguis Christi in igne caritatis decoctus mente sanctorum, albos facit eos, non rubeos. Vel potest dici, quod in hac dictione dealbaverunt, ponitur de pro additione: et est sensus: et dealbaverunt eas in sanguine agni, idest cum essent albae prius, per innocentiam seu munditiam, rubeas eas fecerunt sustinendo martyrium pro Christo, et ita factae sunt simul albae et rubeae. Proverb. ult. Purpura et byssos indumentum tuum. Cant. 5, dilectus meus candidus et rubicundus. « Ideo sunt ante thronum » Dei. » Glossa, In consorcio Angelorum purificantur, et serviunt per laudem decantationem, et reverentiae exhibitionem. « Die ac nocte, » idest continue sine intermissione sicut Angeli. De quibus dicitur Isa. 52, Tota die et tota nocte, perpetuo non tacebunt. « In templo ejus, » Primo in militanti. Secundo in triumphanti. Psal. In templo ejus omnes dicent gloriam, idest laudem. In templo militantis Ecclesiae serviendum est Domino quadrupliciter: scilicet sancte, juste, recte, perseveranter. Unde Luc. 1, Serviamus illi in sanctitate et justitia etc. Item in templo triumphantis Ecclesiae servietur ei quadrupliciter: scilicet vacando, videndo, amando, laudando. Unde Augustinus in fine de civitate Dei. Vacabimus, et videbimus: videbimus, et amabimus: amabimus, et laudabimus: ecce quid erit in fine sine fine; scilicet vacare, et videre, amare, et laudare. « Et qui sedet in throno, » scilicet Christus « habitat » super illos » protegens, et gubernans eos, et bonum suum eis communicans. Unde sequitur, « Non esurient, » pane vitae satii. Joan. 6, Ego sum panis vitae, « Neque sitient, » aqua vitae potati. Joan. 4, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. De utroque dicitur Eccles. 15, Cibavit illum pane vitae et intellectus, et aqua sapientiae salutaris potavit illum. Item de primo, Psal. Cibavit illos. De secundo. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos. Ad utrumque vocat sponsa, Cant. 5, Comedite amici, et bibite et inebriamini charissimi. Ad hanc autem satietatem et ebrietatem pervenitur per esuriem et sitim justitiae. Unde Matth. 5, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Isa. 65, Servi mei comedent, qui hic esurierunt; et vos sitietis, qui hic ebriati estis. Luc. 6, Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis amplius. Contra. Eccles. 24, Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient. Solutio. Duo sunt in esurie: scilicet defectus et desiderium. Defectus omnino tollitur. Desiderium remanebit: et ita sancti reficientur semper, et saturabuntur, et nunquam fastidient. Juxta illud, Fruuntur, et non fastidiunt, quo magis frui sitiunt. 1 Petr. 1, In quem desiderant Angeli prospicere. Hic ergo sumitur esuries pro defectu, in Ecclesiast. pro desiderio sive affectu: utrobique in semiplena significatione. « Neque cadet » super illos sol, neque ullus aestus, » idest neque major neque minor tribulatio. Psal. Per diem Sol non uret te, neque luna per noctem. Ullus, dicit: neque corporalis, neque spiritualis, neque aeterna erit eis. Et subjungit causam, unde hoc erit, « Quoniam agnus, » idest Christus pius, innocens, mansuetus, « Qui in medio throni est, » idest Ecclesiae, vel Angelorum, vel praelatorum, ut supra, « Reget illos, » et ideo nil deerit illis, juxta illud Psal. Dominus regit me, et nihil mihi deerit. « Et deducet eos

coctus in mamillam, convertitur in lac, et mutat colorem; et qui prius erat rubeus, fit albus. Sic sanguis Christi in igne caritatis decoctus mente sanctorum, albos facit eos, non rubeos. Vel potest dici, quod in hac dictione dealbaverunt, ponitur de pro additione: et est sensus: et dealbaverunt eas in sanguine agni, idest cum essent albae prius, per innocentiam seu munditiam, rubeas eas fecerunt sustinendo martyrium pro Christo, et ita factae sunt simul albae et rubeae. Proverb. ult. Purpura et byssos indumentum tuum. Cant. 5, dilectus meus candidus et rubicundus. « Ideo sunt ante thronum » Dei. » Glossa, In consorcio Angelorum purificantur, et serviunt per laudem decantationem, et reverentiae exhibitionem. « Die ac nocte, » idest continue sine intermissione sicut Angeli. De quibus dicitur Isa. 52, Tota die et tota nocte, perpetuo non tacebunt. « In templo ejus, » Primo in militanti. Secundo in triumphanti. Psal. In templo ejus omnes dicent gloriam, idest laudem. In templo militantis Ecclesiae serviendum est Domino quadrupliciter: scilicet sancte, juste, recte, perseveranter. Unde Luc. 1, Serviamus illi in sanctitate et justitia etc. Item in templo triumphantis Ecclesiae servietur ei quadrupliciter: scilicet vacando, videndo, amando, laudando. Unde Augustinus in fine de civitate Dei. Vacabimus, et videbimus: videbimus, et amabimus: amabimus, et laudabimus: ecce quid erit in fine sine fine; scilicet vacare, et videre, amare, et laudare. « Et qui sedet in throno, » scilicet Christus « habitat » super illos » protegens, et gubernans eos, et bonum suum eis communicans. Unde sequitur, « Non esurient, » pane vitae satii. Joan. 6, Ego sum panis vitae, « Neque sitient, » aqua vitae potati. Joan. 4, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. De utroque dicitur Eccles. 15, Cibavit illum pane vitae et intellectus, et aqua sapientiae salutaris potavit illum. Item de primo, Psal. Cibavit illos. De secundo. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos. Ad utrumque vocat sponsa, Cant. 5, Comedite amici, et bibite et inebriamini charissimi. Ad hanc autem satietatem et ebrietatem pervenitur per esuriem et sitim justitiae. Unde Matth. 5, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Isa. 65, Servi mei comedent, qui hic esurierunt; et vos sitietis, qui hic ebriati estis. Luc. 6, Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis amplius. Contra. Eccles. 24, Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient. Solutio. Duo sunt in esurie: scilicet defectus et desiderium. Defectus omnino tollitur. Desiderium remanebit: et ita sancti reficientur semper, et saturabuntur, et nunquam fastidient. Juxta illud, Fruuntur, et non fastidiunt, quo magis frui sitiunt. 1 Petr. 1, In quem desiderant Angeli prospicere. Hic ergo sumitur esuries pro defectu, in Ecclesiast. pro desiderio sive affectu: utrobique in semiplena significatione. « Neque cadet » super illos sol, neque ullus aestus, » idest neque major neque minor tribulatio. Psal. Per diem Sol non uret te, neque luna per noctem. Ullus, dicit: neque corporalis, neque spiritualis, neque aeterna erit eis. Et subjungit causam, unde hoc erit, « Quoniam agnus, » idest Christus pius, innocens, mansuetus, « Qui in medio throni est, » idest Ecclesiae, vel Angelorum, vel praelatorum, ut supra, « Reget illos, » et ideo nil deerit illis, juxta illud Psal. Dominus regit me, et nihil mihi deerit. « Et deducet eos

• ad vitae fontes aquarum, • ubi continue potabunt. Et loquitur hic Joannes per metaphoram ovium et pastoris: pastor enim primo regit oves suas, ducendo ad bona pascua; postea ducit ad aquas, ut post pastum bibant. Sic Dominus in via regit bonos, ducendo de virtute ad virtutem; tandem deducit eos ad fontes vitae aquarum in patria, id est contemplandum sanctae Trinitatis majestatem, quae est unus fons propter unitatem essentiae. Unde Psal. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos: quasi dicat: Apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen. Aquae hujus fontis, vel horum fontium, sunt gaudia ex intuitu divinae majestatis surgentia; quae quanto plus bibentur, plus sitientur. Juxta illud Eccles. 24, Qui bibunt me adhuc sitient. Item quanto plus haurientur, tanto profundiores inveniuntur. Et de hoc dicitur Eccl. 47, Ecce redundantes a latere dextro. Latus templi dextrum, est caelestis patria. Nam vita praesens, est latus sinistrum, sicut dicitur Cant. 5, Laeva ejus sub capite meo etc. Et sequitur, Cum egrederetur vir, mensus est mille cubitos, et transduxit me per aquam, usque ad talos. Rursusque mensus est alios mille cubitos, et transduxit me per aquam usque ad genua. Rursus mensus est alios mille, et transduxit me usque ad renes; et mensus est mille et duxit me per torrentem quem non potui pertransire, quoniam intumuerunt aquae profundae torrentis, qui non potest transvadari. Tres primi millenarii, signant tria gaudia electorum in patria, quae finita sunt, et alia quatenus possunt a sanctis comprehendere. Primus venit ad infernum, ubi vident Dei justitiam adimpleri, de quo multum eis gaudium. Unde Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Isa. ult. Egredientur ut videant cadavera mortuorum, qui praevaticati sunt in me: et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. Secundus venit a mundo de pulchritudine creaturarum. De quo Isa. 60, Tunc videbis et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum. Tertius a caelo, et jucunda et grata societate. De quo Isa. 65, Exultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo. Sed quartus millenarius, qui non potest transvadari, est gaudium Dei, de ineffabili visione majestatis divinae. Quod tantum est, ut dicat Isa. 43, Quod oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti diligentibus te. De his quatuor gaudiis dicitur Luc. 6, Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Bonam dicit, quo ad primum; confertam, quo ad secundum; coagitatam quo ad tertium; superfluentem quo ad quartum. Item alio modo. Tres millenarii, qui mensurantur, et possunt transvadari, sunt tres sensus Scripturae; scilicet historicus, allegoricus, tropologicus. Quartus vero, est millenarius qui non potest transvadari, est quartus sensus, id est anagogicus, qui est de secretis caelestibus, quae non possunt in hac vita comprehendere. Hoc totum quod hic dicitur, sumptum est de Isa. 49, ubi dicitur: Super vias pascentur, et in omnibus planis pascua eorum; non esurient neque sitient, et non percutiet eos sol neque ulla aestus, quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos. Sed priusquam ad istos fontes clarissimos et dulcissimos, de quibus dictum est, pervenire possimus, oportet potare de aliis quinque fontibus: quos vobis foderunt Judaei in optima terra, scilicet carne Chri-

sti, qui sunt quinque vulnera ejus. Unde ipse dicit, Foderunt manus meas et pedes meos. Isa. 2, Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo. Cant. 2, Veni columba mea, in foraminibus petrae in caverna maceriae. In his fontibus potantur aquae vivae, quibus abluuntur sordes animarum, et restringitur ardor et sitis malae concupiscentiae. Unde Isa. 12, Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris. Sequitur, • Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, • id est omnem dolorem et tristitiae causam amovebit ab eis. Isa. 21, Aufert Deus lacrymam ab omni facie. Item 65, Exultabo in Jerusalem, et gaudebo populo meo, et non audietur in ea vox fletus ultra et vox clamoris. Item 51, Venient in Sion laudantes, et laetitia sempiterna super capita eorum, gaudium et laetitiam tenebunt, et fugiet dolor et gemitus. Omnem lacrymam, dicit. Quia variae sunt lacrymae electorum. Nam alius plangit, quia mala fecit. Alius quia bona non fecit. Alius quia flagella correctionis diu sustinuit. Alius quia jaculis vitiorum pungitur. Alius quia peregrinatur a patre et a patria. Alius quia videt fratres perire. Tali modo varii sunt sanctorum fletus et gemitus in hac vita, qui tunc utique abstergentur ad plenum, quando praesenti fletui laetitia jucunditatis aeternae succedet. Juxta illud Matth. 5, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et Joan. 16, Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Commutatio significatur Joan. 2, in mutatione aquae in vinum. Rabanus autem quatuor distinguit genera lacrymarum, dicens: hoc modo quatuor modis fit planctus sanctorum. Aut cum propria peccata deplorant. Aut cum in infernum cadentes plangunt. Aut cum in peccatis viventes laerymantur. Aut cum desiderio regni lugent. Sunt autem lacrymarum quatuor proprietates, sed iterum quatuor faciunt bona. Nam sunt humidae, ut sordidum cor abluant, sunt et calidae, ut frigidum calefaciant, sunt et salsae, ut fetidum condiant, sunt et amarae, ut dulcorem carnalium voluptatum temperent. Et postea addit: uno eodemque momento Deum pulsan, oculos rigant, animam lavant, ignem infernalem extinguunt, quod non faceret tota aqua maris. Omnes has lacrymas absterget Dominus propria manu. Unde Bernardus, Felix lacryma quam pia manus conditoris abstergit: et si non esset causa lacrymandi, nisi haec, bonum esset flere. Qui autem modo nolunt flere ad horam, flebunt sine fine; et tales lacrymas, quae non refrigerabunt, sed quae corpus cremabunt. Unde quidam sanctus Pater in Viis patrum dixit discipulo suo. Ploremus hic, frater, antequam veniamus ad locum, ubi animae comburant plorantium. Unde dicitur Luc. 6, Vae, qui ridetis, quia lugebitis. Proverb. 14, Extrema gaudii, luctus occupat.

• Et cum aperuisset. • Septima pars hujus capituli: ubi ostenditur apertio septimi sigilli, quae nihil aliud est quam manifestatio status futuri, post mortem antichristi, quando dabitur pax Ecclesiae, sed parum durabit. Unde quia hic status, quasi signatus, latuerat clausus in Scriptura, et hic ostenditur hoc sigillum septimum aperiri, dicit ergo, • Et cum aperuisset sigillum septimum, • id est cum futurum statum Ecclesiae post mortem Antichristi, manifestasset. • Factum est silentium in caelo, • id est pax et tranquillitas in Ecclesia: et ponit praeteritum pro futuro. Tunc

enim libere praedicare licebit sanctis, nec aliquis impugnabit sanctos, nec affliget eos. « Quasi media hora: » idest valde parum, quia statim veniet Dominus ad iudicium: nec tantum bonis erit pax et tranquillitas, immo etiam ministris antichristi, qui deinde crederent se in prosperitate victuros, et ideo obstinati in malitia, non convertentur, sed in peccatis suis morientur. Unde Jerem. 44, Requiem Moab in faciebus: scilicet: ideo est transfusus de vase in vas, idest de statu peccati, in statum poenitentiae: quadraginta quinque enim dies dabuntur post mortem Antichristi, ut poeniteant illi, qui in persecutione Antichristi titubaverunt et ceciderunt. Sed ministri Antichristi dicent: licet princeps noster sit mortuus, nos tamen pacem habemus: et ideo ducent uxores, et facient convivia: et cum dixerint sibi bene esse, tunc veniet iudex, et morientur omnes. Unde 1 Thess. 5, Cum dixerint, pax, et securitas, tunc repentinus superveniet eis interitus. Quantum vero spatium sit futurum inter illos quadraginta quinque dies, et in fine mundi, nemo scit, nisi forte alicui fuerit divinitus revelatum. Unde Matth. 25, De die autem illa nemo scit, nisi filius hominis, et cui filius hominis voluerit revelare.

CAPUT VIII.

Et cum aperuisset sigillum etc. « Hoc est octavum capitulum, in quo incipit tertia visio, in qua agit Joannes de septem Angelis tubis canentibus, per quos designatur universitas praedicatorum, turbines persecutorum et retributiones praemiorum annunciantium: et incipit ab exordio nascentis Ecclesiae, et perducit usque ad finem. Unde hic ostenditur Joanni, quomodo praedicatores consolantur Ecclesiam in quolibet statu ejus. Et patet ordo visionis hujus ad praecedentem. In illa enim aperiuntur omnes status Ecclesiae, in quibus multas sustinuit passiones. In ista ponuntur consolationes quas habuit a praedicatoribus. Continet autem haec visio quatuor capitula: scilicet octavum, nonum, decimum, et undecimum. Et dividitur haec visio principaliter in duas partes. In prima agit de his generaliter, ponens quaedam communia toti visioni. In secunda agit singulariter de unoquoque Angelo, ibi, « Et primus Angelus, » circa medium hujus capituli. Hoc autem capitulum dividitur in duas partes. In prima ostenditur Joanni sermo, sive ornatus, septem Angelorum, et praeparatio eorum. In secunda agitur sigillatim de clangore quatuor Angelorum, et quid factum est in clangore eorum, ibi, « Et primus Angelus. » Dicit ergo. « Et vidi » spiritali visione « septem Angelos, » idest praedicatores universos, qui dicuntur septem propter septenarium, qui est numerus universitatis, vel quia septem donis sunt perfecti, et septem vitia praedicando eradicant, et septem virtutes plantant, et septem sacramenta annunciant. Unde Jerem. 4, Constitui te super gentes et regna: ut evellas, et destruas, disperdas, et dissipas. Haec quo ad vitia, quae quatuor modis committuntur, scilicet delectatione, consensu, opere, commissione. Ideo ponit quatuor verba ad idem pertinentia. Et sequitur, et aedifices, mores, et plantes, fidem. Vel ideo dicuntur septem quia fidem Trinitatis praedicant per quatuor partes mundi; vel quia in omnibus statibus Ecclesiae, qui sunt septem, erunt praedicatores Ecclesiam consolantes: ostendendo praemia bonorum, et damnationem

malorum. Vocat autem eos Angelos, quia missi sunt ad serviendum aliis, non ut serviator eis, sicut Dominus eorum. Matth. 20. Filius hominis non ministrari venit, sed ministrare etc. Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi etc. Roman. 10, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Item vocat eos Angelos, quia debent esse spirituales, non carnales. Psalm. Qui facit Angelos suos spiritus. Item quia debent jugiter vacare contemplationi caelestium. Matth. 18, Angeli eorum semper vident faciem Patris qui in caelis est. « Stantes, » idest secure laborantes, non timore corruentes, nec otio torpentes. Psalm. Mane astabo tibi, et videbo. Item Stantes, idest obedire, ire, et purgare paratos. Joan. 15, Posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat apud me in deposito, donec ego reddam vobis. 2 Tim. 4, Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare. Vel Stantes, quia quandoque praedicatores stando praedicant populo, quia Dominus stans praedicavit turbae. Luc. 6. Claustalibus autem praedicavit sedendo. Matth. 5. In quo notatur quod claustralibus est praedicandum otium contemplationis, laicis vero labor actionis. In conspectu Dei active, idest ut Deum conspiciant, et alios conspiciere doceant. In primo notatur, quod pura intentio praedicatorum debet esse pure ad Deum, non ad aliud emolumentum. Et finis debet esse ut alios faciant, ut doceant videre Deum, nunc per fidem, ut postea per speciem. Vel in conspectu Dei, quia quicquid dicant vel faciant conspiciuntur a Deo. Boetius, Magna nobis necessitas indicta est nisi dissimulare velimus, cum cuncta agamus ante oculos iudicis cuncta cernentis. Ideo dicit Elias 5, Vivit Deus in cujus conspectu sto. « Et datae sunt illi septem tubae, » idest officium praedicationis, quod septem tubis designatur eadem ratione, qua praedicatores dicuntur septem: vel quia per praedicationem septem murationes mundi, quod significatur per Jericho, destruuntur, Josue sexto. Prima est amor divitiarum, secunda amor deliciarum, tertia ambitio honorum, quarta amor parentum, quinta oblivio Dei, sexta ignorantia sui, septima contemptus evangelii. Funes quibus Samson fuit ligatus, sed irruente spiritu in eo disruptit eos, sicut filum stupae solvitur ad ardorem ignis. Judicum 16, Samson interpretatur sol eorum. Hic est praedicator, qui debet alios exemplo vitae informare, et luce doctrinae illuminare, unde Matth. Vos estis lux mundi. Unde patet quod nihil debet esse in praedicatoris quod sit inunctio mundi, cum officium suum sit dirimere muros Jericho. Vide ergo quomodo capta et diruta fuit Jericho. Sacerdotes tulerunt tubas, quorum usus erat in jubileo, et clangentes, et septies circuientes civitatem, in septimo circuitum tubis clangentibus muri Jericho funditus corruerunt. Sacerdotes tubis clangentes typum gerunt praedicatorum, qui debent tenere in manu tubas, et clangere ore, sicut de Domino dicitur Act. 1, Coepit Jesus facere et docere. Septem circuitus Jericho sunt septem considerationes mundi: quas si haberent frequenter praedicatores in corde et in ore, tunc muri Jericho in seipsis corruerent, et postea in aliis corruere facerent. Prima est consideratio vanitatis, quia vana sunt omnia in mundo. Sapient. 5, Transierunt omnia, quae sunt in mundo, velut umbra. Psalm. Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid dili-

gitis vanitatem, et quaeritis mendacium? Eccl. 1, Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Rom. 8, Creatura vanitati subjecta est. Secunda est consideratio utilitatis, quia vilia sunt omnia quae in mundo sunt. 1 Joan. 2, Omne quod in mundo est etc. Philipp. 3, Omnia arbitratus sum ut stercora, quibus nihil est vilius. Tertia est consideratio brevitatis. Eccl. 11, Omnis potentatus brevis vita. 1 Cor. 6, Praeterit figura hujus mundi. 1 Joan. 1, Transit mundus, et concupiscentia ejus. Quarta consideratio est instabilitatis. Thren. Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est. Unde appellatur mare. Isa. 57, Impii quasi mare fervens quod quiescere non potest. Quinta est consideratio infidelitatis, quia nulla fides seu fidelitas in mundo invenitur. Osee 4, Non est misericordia, non est veritas, non est scientia Dei in terra. Luc. 45, Putas Filius hominis cum venerit inveniet fidem super terram? Item 9, Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in fratre suo non habeat fiduciam. Sexta est consideratio falsitatis seu hypocrisis, quia alius est mundus, alius apparet. Job 20, Gaudium hypocritae ad instar puncti. Ideo dicitur Nahum 3, Qui viderit se resiliet a se. Septima est consideratio malignitatis. 1 Joan. 5, Totus mundus in maligno positus est, caveat maledictionem Josue 6, In die illo imprecatus est Josue dicens, Maledictus vir coram Domino, qui resuscitaverit et aedificaverit civitatem Jericho, in primogenito suo, fundamenta illius jaceant, et in novissimo librorum ponat portas ejus. « Et alius Angelus. » Hic agit de Christo Joannes, de quo est tradita praedicatio septem praecedentium Angelorum, de quo multa dicit Alius Angelus, idest Christus Jesus, qui dicitur Angelus: idest Patris nuntius. Ipse enim nunciavit Patrem in mundo. Joan. 1, Unigenitus qui est in sinu Patris ipse vobis enarravit illum. Et bene dicitur Alius; quia cunctis praedicatoribus, et gratia, et sanctitate, et virtute, et potentia, et sapientia, et dignitate remotus. Unde Isa. 9, Et vocabitur nomen ejus, magni consilii Angelus. Venit quando carnem humanam, et animam rationalem sibi univit. Psalm. Tunc dixi, ecce venio « Et stetit » quasi Agnus immolari, vel quasi sacerdos immolare paratus. « Ante altare, » idest ante crucem, et in hoc ostenditur promptitudo obedientiae ipsius. 1 Philipp. 2, Humiliavit se factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. De quo Isa. 19, In die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti, et titulus Domini juxta manum ejus, quia super caput ejus imposuerunt causam ejus scriptam, Jesus Nazarenus rex Judaeorum, Math. 28. Item Isa. 60, Offerentur super placabili altari meo et domum majestatis meae glorificabo. Et bene dicit placabili, quia per crucem Christi placatus est nobis Deus Pater. Et vide quam signanter dicit, Venit et stetit. Per hoc enim innuit et ostendit Christi humanitatem et divinitatem: venit quippe pertinet ad humanitatem, per quam transit de loco ad locum. Stare vero ad divinitatem, per quam ubique stat immobilis, juxta illud Jerem. Caelum et terram ego impleo. Demum ostendit, quod Christus licet staret ut Deus, tamen potuit immolari, quia habuit verum corpus mortale. Unde dicit: « Habens » « thuribulum aureum in manu sua. » Thuribulum apertum est superius, clausum inferius: per quod significatur quod corpus Christi non opere inferiori, scilicet humano, sed divino formatur, idest

factum fuit. Unde Luc. 1, Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, idest umbram capiet in te, vel de te, vel umbram faciet, idest refrigerium. Item thuribulum multa habet foramina, et Christus habuit quinque vulnera. Cant. 2, Veni columba mea in foraminibus petrae. Jerem. 48, Esto quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Sed in thuribulo sunt foramina ex parte superiori. Et Christus non ex culpa sua, sed ex mera misericordia vulneratus fuit. Isa. 53, Oblatus est quia ipse voluit (non quia meruit) quia peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus. Item in thuribulo crematur thus, ut Domino offeratur; et per Christum omnes orationes Ecclesiae diriguntur. Unde fere omnes orationes finiuntur, Per Dominum nostrum Jesum Christum. Aureum autem dicitur, non deauratum; quia non sanctificatum, sed sanctum factum est. Unde Luc. 1, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Jerem. 21, Suscitabo David germen justum, idest Christum qui fuit justus in germine. Auri fulgor significat innocentiae puritatem, quam Christus super omnes habuit. 3 Regum 7, Fecit Salomon thuribulum ex auro purissimo. Corpus Domini fuit aurum purum in Adam ante peccatum, sed factum est impurum per peccatum. Unde Thren. 4, Filii Sion inclyti (Adam et Eva scilicet), amicti auro primo. Quomodo reputata est in vasa testea opus manuum figuli? Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? Purius fuit in Beata Virgine post sanctificationem. Postea fuit purissimum in Christi assumptione. In Adam fuit purum, quia peccatum non fecit. In Beata Virgine fuit purius, quia nec peccavit, nec peccare potuit, nec voluit, et ita fuit tunc purissimum. Proverb. 25, Aufer rubiginem de argento (idest de Beata Virgine), et omnem fomitem, et peccati originem, et egredietur vas purissimum, idest corpus Christi. De quo. Ecclesiasti 5, Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. Et sic dicitur habere thuribulum in manu sua, quia quomodo et quando voluit natus et passus et resurrexit. Item beata anima ejus ad Adam, quia non habuit fomitem qui est in nobis origo rebellionis. Unde Galat. 5, Caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Et hoc significatum fuit Gen. 7, Ubi omnia animalia fuerunt pacata in arca, scilicet omnes motus concordantes in Christo. Unde Psalm. Anima mea in manibus meis semper. Job 20, Animam meam porto in manibus meis. Item thuribulum aureum est sancta Ecclesia igne divini amoris accensa. Clausa inferius ad terrena, aperta superius ad caelestia. In qua sunt carbones, idest ignea desideria vel animae charitate ignitae. De qua ascendit fumus orationis et sanctae devotionis. Unde Psalm. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et bene dicitur aureum propter fulgorem sapientiae, et charitatis, et obedientiae quo vestita est Ecclesia. 5 Reg. 10, Fecit Salomon thronum de ebore grandem et vestivit eum auro fulvonimis. Glossa dicit, habens thuribulum, idest Apostolos qui sunt vas ignis, idest Spiritus sancti, de quibus exeunt orationes quae elevantur coram Deo, « Et data » « sunt ei, idest Christo, incensa multa, » idest orationes multae Deo acceptabiles a sanctis oblatae, « ut daret ipse, » idest Patri repraesentaret, « de orationibus » « sanctorum omnium. » Non dicit orationes, sed de orationibus, quia non omnes orationes repraesentat Christus Patri, quia aliquando petunt quod

non esset petendum, ut patet in Paulo qui petit stimulum carnis amoveri a se. 2 Corinth. 12. Sed illas tantum repraesentat quae pertinent ad salutem, quia illas exaudit. Joan. 16, Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. • Super altare • aureum, • idest super crucem, ubi oravit pro peccatoribus. Luc. 23, Pater, ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt. Et dicitur crux altare, quia ibi oblatus est. Aureum vero dicitur, quia ex sola charitate passus est et crucifixus. Jerem. 31, Charitate perpetua dilexi te; ideo attraxi te miserans. Quod totum ipse fecit in cruce, unde omnem virtutem attrahendi habuit. Tria enim naturaliter attrahunt: scilicet vacuum, calidum et simile: et ipse fuit ibi vacuus per humilitatem. Philipp. exinanivit semetipsum formam servi accipiens. Item calidus fuit per charitatem. Joan. 13, Majorem hac dilectionem nemo habet. Fuit etiam similis nobis passibilis, et tunc refecit in nobis ipse similitudinem quam perdidimus. Rom. 5, Quos praeseivit hos et praedestinavit conformes fieri imaginis filii Dei. Propter hoc ipse dicit, Joan. 12, Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Ergo qui non trahitur ab eo, nil est. • Quod est ante thronum • in conspectu Dei, idest in beneplacito Dei. Quia passio Christi in cruce, Deo placuit, licet crucifixio Judaeorum ei displicuerit. Unde dicitur, Actio displicuit, passio grata fuit. Vel Ante thronum Dei, idest coram Ecclesia, quae est thronus Dei. • Et ascendit fumus • incensorum, • idest compunctio cordium devotorum procedens • de orationibus sanctorum: • sicut enim fumus ex aromatibus accensis procreatur, sic virtus compunctionis ex studio gignitur orationum. Cant. 2, Quae est ista quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, et thuris, et universi pulveris pigmentari? Sed ne crederetur quod oratio sanctorum ab eis haberet virtutem, addit • de manu Angeli, • idest Christi, qui sanctorum orationibus dat virtutem ascendendi. Joan. 13, Sine me nihil potestis facere. Et postea ostendit quomodo ascendunt orationes sanctorum, quas in manus suas recipit, et eas offert Deo Patri, ostendit ei continue humanitatem assumptam et passam pro redemptione generis humani. Unde Joan. 2, Si quis peccavit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum justum et purum, et ipse est propitiatio, non pro peccatis nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi. Beatus Bernardus, Securus accessum habes homo ad Deum, ubi habes Filium apud Patrem et ante Filium habes matrem totius misericordiae. Ille ostendit patri latus et volnera: ista ostendit filio pectus et ubera: nulla possunt esse repulsa, ubi tot currunt charitatis insignia. • Et accepit Angelus thuribulum • aureum. • Supra diximus thuribulum aureum significare humanitatem Christi vel Apostolos, seu etiam Ecclesiam. Si primo modo accipiatur thuribulum pro humana natura Christi, tunc accepit Angelus thuribulum aureum, quando Christus in utero virginis assumpsit humanam naturam. • Et • implevit primo de igne altaris, • idest eodem spiritu quem dedit Ecclesiae implevit seipsum. Joan. 1, Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis, • Et misit • in terram, • scilicet thuribulum plenum igne, idest seipsum plenum Spiritu sancto, misit in mundum praedicare. Isa. 41, Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ad annuntiandum misit me. Nec calumniandum est, quod

dicimus, quod Christus misit se, cum mittens sit dignior misso semper. Quia Christus Deus dignior est Christo homine. Vel sic. Et misit in terram Angelum, idest Christus Spiritum sanctum in Ecclesiam. Act. 2, Factus est repente de caelo sonus advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, idest totam Ecclesiam. Thren. 1, Ignem misit de excelso in ossibus meis. Item Accepit Angelus thuribulum aureum, idest Christus passioni exposuit corpus, scilicet quando ivit in Jerusalem, sciens quando ibi traderetur. Unde dixit discipulis suis, Matth. 20, Ecce ascendimus Jerosolymam. Et filius hominis tradetur. Sed prius cum haberet thuribulum in manu, quomodo dicitur hic, quod accepit thuribulum in manu? Respondeo: prius habebat in potestate sua, sed nunc accepit in actu, quando spreto timore mortis ivit Jerusalem, ut ibi moreretur. • Et implevit illud de igne altaris, • idest charitatis qua dilexit nos, plenum fuisse monstravit, quia pro illa se tradidit. Juxta illud Psalm. Zelus domus tuae comedit me. Ephes. 5, Christus dilexit Ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret. Et bene dicit, implevit, quia plenus fuit afflictione et dolore propter Ecclesiam. Job 10, Justus si fuero, non lavabo caput saturatus afflictione et miseratione. Psalm. Repleta est malis anima mea. • Et misit in terram thuribulum, • scilicet in corpus suum, quod postea positum fuit in sepulchro. Isa. 10, In die illa, idest passionis, radix Jesse, quae stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, erit sepulchrum ejus gloriosum. Si autem per thuribulum intelligatur Apostolorum coetus vel Ecclesia, ut dicit Glossa, Tunc erit sensus, Accepit Angelus thuribulum, idest Christus coetus Apostolicum, quod prius habebat in manu, idest in potestate sua. Accepit illud de igne altaris, idest ardore charitatis, ut actu explerent ad quod electi erant. Act. 2, Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Et misit in terram, idest in Ecclesiam praedicare et testificari. Luc. 10, Misit illos binos ante faciem suam. Matth. 10, Ego mitto vos sicut oves in medio luporum. • Et facta sunt • ipsis missis in praedicatione • tonitrua • comminationum • et terrae motus magnus • factus est, quibusdam motis ad poenitentiam, quibusdam ad indignationem et iram Christo discipulis et praedicatoribus. Unde Psalm. Illuxerunt coruscationes tuae orbi terrae, vidit et commota est terra, De throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua: • et septem Angeli, • idest praedicatores universi qui habebant septem tubas, idest officium praedicationis, praeparaverunt se, ut tuba canerent, idest ut praedicarent. Tribus autem modis se praeparare debent sancti. Primo ut quae dictori sunt in praedicatione prius ostendant opere, idest sua conversatione, juxta illud Act. 1, Coepit Jesus facere et docere. Eccles. 18, Ante judicium praepara justitiam, idest ante quam judices sis justus. Secundo ut prius addiscant quod judicent, vel quod praedicent. Eccli. 18, Antequam loquaris discere. 1 Esdrae 7, Esdras paravit cor suum, ut addisceret legem Domini et investigaret, et faceret et doceret in Israel praeceptum et judicium. Judith 4, Congregaverunt frumentum in praeparationem pugnae. Tercio ut priusquam praedicent praevideant et cogitent secum, quando et quomodo et quid singulis personis praedicare oporteat. Nam aliter et aliud laicis,

aliter et aliud clericis. Aliter et aliud prelati, aliter et aliud subditis. Aliter et aliud servis, aliter et aliud Dominis. Aliter et aliud viris, aliter et aliud mulieribus. Aliter et aliud juvenibus, aliter et aliud senibus. Aliter et aliud religiosis, aliter et aliud saecularibus. Aliter et aliud justis, aliter et aliud peccatoribus. Aliter et aliud duris, aliter et aliud mansuetis. Aliter et aliud christianis, aliter et aliud infidelibus. Aliter et aliud rudibus, aliter et aliud perfectis. Aliter et aliud idiotis, aliter et aliud sapientibus praedicare oportet, sicut docet Gregorius in Pastoral. Eccli. 55, Vir sapiens plebem suam erudit et fructus illius sensus fideles sunt, quia quilibet habet aliquid utilitatis. Et nota quod dicit, « Tuba canerent. » In tuba notatur terror, in cantu laetitia, quia praedicator et terrorem comminationis et laetitiam consolationis debet habere. Math. 11, Cecinimus vobis et non saltastis, lamentavimus vobis et non plorastis. Ideo in libro quem vidit Ezechiel. 2, Erant scriptae lamentationes et carmen et vae. Item officium tubae erat vocare ad praelium contra mundum, contra carnem et contra diabolum, ad convivium et festum quod faciet Dominus in caelo electis suis. Isa. 25, Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium vindemiae, pinguium medullarum, vindemiae defaecatae. Pingue medullatum dicit gaudium de praesentia omnis boni. Vinum defaecatum dicit gaudium de absentia omnis mali. Item tuba non sonat nisi manu teneatur, nec praedicatio valet nisi opere impleatur. Deuteronom. 55, In dextera ejus ignea lex. Item tuba arctior est ex parte canentis, latior ex parte audientis: sic vita praedicatoris, arctior debet esse quam populi: et praedicator sibi arctiora quam populo debet imponere. Sed heu modo fit e contrario. Unde Math. 23, Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei: quaecumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt, et imponunt humeris onera gravia et importabilia, digito autem suo nolunt ea movere. Unde perversa est tuba, cum latum habet praedicator ad se, arctum autem ad populum; et ideo non potest bene sonare.

« Et primus Angelus tuba etc. » Haec est secunda pars hujus capituli, quae agit de quatuor Angelis et clangore eorum: et dividitur in quatuor particulis secundum numerum Angelorum qui ibi sunt tubis canituri. Nam de tubicinio aliorum trium agitur in sequenti capitulo. Per hos autem septem Angelos signantur septem consolationes Ecclesiae, vel septem ordines praedicatorum, consolantium Ecclesiam, secundum septem status ipsius. Et nota quod hic dicitur Angelus tuba canere, in veteri Testamento dicuntur sacerdotes tubis clangere. In veteri Testamento est clangor tubae, quia incutit timorem. In novo est cantus tubae, quia invitat ad amorem. Dicit ergo, « Et primus Angelus, » idest primus ordo praedicatorum, secundum ordinem narrationis. Nam ordo Angelorum intelligendus est secundum ordinem persecutionum Ecclesiae cui diabolus a principio multas suscitavit, et Dominus e contrario mittebat consolationes, sicut legitur in Judith 1. Suscitavit diabolus Judaeos, contra quos misit Dominus Apostolos. Secundo romanos; contra quos misit Dominus martyres. Tertio haereticos, contra quos misit Dominus doctores. Quarto falsos christianos, contra quos misit Dominus pauperes

praedicatores. Quinto mittet Antichristum, contra quem mittet Dominus Eliam et Enoch. Sexto est ipsorum daemonum saevitia, contra quam est ipse Deus qui solus potest diabolum superare et ejus malitiam refrenare. His devictis pax est. Unde in voce septimi Angeli nullum obstaculum invenitur. Dicit ergo, « Et primus Angelus, » idest primus ordo praedicatorum, « Tuba cecinit, » idest consolando Ecclesiam praedicavit: hic fuit ordo Apostolorum, qui prius praedicavit in Judaea contra saevitiam Judaeorum, quorum praedicatio fidelibus fuit cantus, idest dulcis et suavis, sed Judaeis clangor tubae terribilis. Quid autem secutum fuerit ad hanc tubam, subjungit, « Et facta est grando, » idest terroris commotio in Judaeis qui partim fuerunt ad praedicationem Apostolorum « et ignis, » idest ardor indevotionis et indignationis contra Apostolos, quibus non poterant resistere. Juxta illud quod Dominus dixit eis, Luc. 21, Dabo vobis os et sapientiam, quibus non poterunt resistere omnes adversarii vestri. Act. 6, Surrexerunt quidam disputantes cum Stephano, et non poterant resistere sapientiae et spiritui qui loquebatur. Item in eodem 6, Surrexerunt quidam disputantes. Audientes autem haec dissecabantur cordibus suis et stridebant dentibus in eum: quod erat signum maximae irae et indignationis. Item Facta est grando, idest exterior persecutio Judaeorum in Apostolos, Et ignis, idest interior aemulatio eorumdem, et haec duo « mixta sanguine. » Nam Judaei ex nimio zelo et indignatione, sanguinem Apostolorum effundere voluerunt et aliquorum effuderunt, ut Stephani et utriusque Jacobi et multorum aliorum. Haec mixtio fuit significata Exod. 9 ubi dicitur: Grando et ignis mixta pariter ferebantur. Item possumus dicere, quod per grandinem intelligitur indignatio et ira et persecutio Judaeorum, per ignem inflammatio amoris et illuminatio cognitionis conversorum; quia Apostolis praedicantibus, Judaei magis et magis indignabantur et persequabantur Apostolos, et conversi magis, ac magis inflammabantur ad amorem Christi et illuminabantur in cognitionem ipsius, et ex his occidebantur catholici a Judaeis, Et ira et grando, et ignis mixta erant sanguine, et illis duobus erat occisio sanctorum. Ita facta est grando praedicationis Apostolorum, et ignis, et indignationis et aemulationis Judaeorum, et tandem haec duo fuerunt mixta sanguine, quia fuerunt causa occisionis ipsorum, « Et missum est in terram, » idest Judaeos terrenos, hoc totum, scilicet grando, ignis, et sanguis. A quo missum? A diabolo suggerente: vel missum est ad Dei judicium, In terram, idest contra Judaeos terrenos. Et nota quod dicit, missum est, in plurali, quia propter hoc Judaei perdidit omnem statum, scilicet regnum et sacerdotium. Unde Osee 3, Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacerdotio, et sine altari, et sine ephod, et sine therephin. « Et « tertia pars terrae combusta est, et tertia pars arborum concremata est, et omne foenum viride combustum est. » Prima pars Judaeorum fuerunt illi, qui ante praedicationem Christi et Apostolorum crediderunt. Secunda illi, qui postea per Apostolos crediderunt. Tertia omnes illi, qui credere noluerunt: et haec combusta est igne peccati, et postea combusta est, vel comburetur igne foeni. Et dicuntur Judaei terra, arbores et foenum. Terra quidem, propter fidem unius Dei, qua elevati fuerunt in

caelum. Foenum propter cupiditatem et avaritiam, qua semper terrenis adhaeserunt. Quia quidam Judaeorum legis et prophetarum doctrina bene usi sunt, quidam male. Similiter fidem unius Dei. Quia quidam bene usi sunt, quidam male. Ideo dicitur quod tertia pars terrae et tertia pars arborum combusta est. Sed quia nemo potest bene uti avaritia, ideo dicitur, quod omne foenum combustum est. Item per terram significatur status subditorum, qui tenentur ab omnibus, et omnes suo labore sustentant. Horum tres sunt partes: scilicet invocantes, poenitentes, pertinaces: et haec tertia pars comburitur. Unde infra per arbores significantur praelati, qui super alios sunt elevati, et habent folia verborum in medicinam, et fructus operum in satietatem, et ramos exemplorum ad refrigerationem, et stant immobiles, ne ventorum et tribulationum turbinibus agitentur hinc et inde: et horum tres sunt partes: quidam magis actioni, et praedicationi, et visitationi. Tertii magis litibus, et causis, et terrenae negotiationi: haec pars combusta est, et comburenda: sed combusta igne avaritiae. De quo Job 18, ignis devorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. Vel igne luxuriae. De quo Job 31, Ignis est usque ad consummationem devorans, et omnia eradicans genimina. Comburenda vero igne gehennae. De quo Isaias, Ignis eorum non extinguetur. Per foenum vero viride signantur omnes illi, qui gaudent de virore hujus mundi; et hi omnes combusti sunt, idest cito comburentur igne inferni: hoc est enim foenum quod hodie viret, et eras in elibanum, idest in infernum mittitur, ut dicitur Matth. 5. Isa. 40, Omnis caro foenum, et omnis gloria ejus quasi flos foeni. Foenum sunt homines dum virent, in fide et charitate; sed quia virorem cito amittunt, ideo comburentur. Unde Psal. Mane floreat et pertranseat, vespere decidat, induret, et arescat. Talis est, qui manu prosperitatis videtur floridus, idest bonus, et in vespere adversitatis desiccatur, et maledicet regi suo. Totum ergo foenum comburitur, quia omnes, qui de mundi flore gloriantur, vicini sunt aeternae combustioni. Unde super illud Jac. 1, Gaudete fratres cum in varias tentationes incideritis: dicit Glossa: ne indignemini, si mane florent in mundo, et nos patimur. Non enim Christianae religionis est temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo, nos enim in mundo. Ideo spe illius boni ad quod tenditis, quicquid vobis in via contingit, gaudere debetis. Horum primus Angelus est fides, quae est prima virtutum, juxta illud, Prima petit in campum pugnatura fides: haec facit duo: scilicet grandinem, et ignem, per quae significatur dolor, et cognitio peccati. Haec duo facit fides cum miscetur sanguini idest peccato. Nam cum anima illuminatur per fidem cognitione, sic peccatum et poenam peccati, idest quod per peccatum obligatur poenae inferni, timet, et dolet. Sed quia haec duo quodammodo ex libero arbitrio oriuntur, ideo dicitur, Tuba cecinit, idest ex voluntate poenitentis haec duo produxit. Et sequitur, quod Tertia pars terrae, et tertia pars arborum, et omne foenum viride, combustum est. Quid per terram accipitur nisi terrena bona, quorum tres sunt partes? Prima est usus pietatis in proximum. Secunda est usus necessitatis in seipsum. Tertia est usus voluptatis in corpus proprium. Et haec tertia pars comburitur igne poenitentiae. Per arbores vero status contem-

plantium designatur, cujus tres sunt partes. Prima est desiderium orationis, secunda est studium lectionis. Tertia est otium meditationis: et haec comburitur per exercitium meditationis. Per foenum viride significatur voluptas carnis: juxta illud Isa. 40, Omnis caro foenum, et omnis gloria ejus quasi flos foeni. Unde et omne foenum comburi dicitur, quia omnis voluptas carnalis, per dolorem abjicitur. Unde Paulus, Gal. 5, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

« Sed et Angelus secundus etc. » Secunda pars hujus secundae partis, in qua agitur de secundo Angelo, idest de secundo consolatore Ecclesiae, et est coetus martyrum. Nam cum discipuli Christi, idest dispersi et fugati a Judaeis intrassent ad gentes, et coepissent fidem Christi praedicare, diabolus excitavit contra eos tyrannidem principum Romanorum, qui tunc habebant Dominium totius mundi, qui etiam tunc multos martyres occiderunt. Hic est secundus Angelus de quo dicit, « Et secundus Angelus, » idest praedicatorum ordo. Secundus, scilicet martyres, qui Apostolis successerunt, et etiam contemporanei in parte fuerunt, sed tamen dicitur Angelus, quia primo Judaeis per Apostolos praedicatum est: secundo gentibus per eosdem Apostolos, et martyres simul. Unde et Apostoli, qui gentibus praedicaverunt, ad secundum Angelum pertinent, licet praedicando Judaeis fuerint sub primo. « Tuba cecinit, » idest terribiliter et dulciter praedicavit gentibus. Nam terror in tuba, dulcedo praedicationis significatur in cantu. Sic etenim praedicatores terrere debent comminando, et dulciter alloqui consolando, et promittendo. Sic fecit Joannes Baptista, Matth. 3, Primo dixit, Agite poenitentiam, appropinquabit enim regnum caelorum. Ecce cantus: deinde adjunxit. Jam securis ad radicem posita est etc. Ecce tuba. « Et ecce tamquam mons, » idest Diabolus, qui dicitur mons propter tumorem elationis, et grandinem oppressionis. Magnus potestate. Job 41, Non est potestas sub caelo, quae ei possit comparari, qui factus est, ut nullum timeret. Magnus dicitur, quia habet magnitudinem per superbiam, qua contra Dominum erigitur. Psal. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper ad te. Item quia habet latitudinem per invidiam, quae se extendit ad hominem ut ei noceat. Sap. 2, Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Item quia habet spissitudinem, seu profunditatem, per iracundiam qua se ipsum occidit. Altitudo respicit ima et suprema, quia diabolus superbia volens ascendere supra, cecidit infra. Isa. 14, Dicebas in corde tuo, ascendam in caelum, et ero similis Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. Latitudo respicit dexteram et sinistram, quia diabolus invidia nocet amicis et inimicis, idest bonis et malis. Unde Job 40, Absorbebit fluvium, idest peccatores, et non mirabitur. Habet fiduciam quod influat Jordanis, idest boni, in os ejus. Spissitudo respicit ante et retro, quia irascetur sibi ipsi propter illos qui jam sunt in patria, et propter illos, qui adhuc sunt retro in via. De hoc monte dicitur Zach. 4, Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum igne ardens, scilicet invidiae, ad nocendum? Psal. Ignis exardescet in Synagoga eorum. Job 40, De ore ejus, idest Beemoth, lampades procedebant sicut flammae ignis ardentis. Vel igne gehennae ardens, qui ardet quocumque vadat, « Missus est in mare, » idest ad gentiles amarus

et fluidos. Isa. 57, Impii quasi mare fervens quod quiescere non potest: ut eos contra praedictos peccatores concitaret. Sed a quo fuit missus? potest dici a Deo permissive, vel a propria libidine. « Et facta est tertia pars maris, » idest gentilium, « sanguis, » idest crudelis sitiens sanguinem sanctorum secundum Glossam. Tertia pars sunt peccatores nondum conversi, qui in necem praedicantium saevierunt. Item, prima pars maris idest gentilitatis possunt dici illi, qui fidem aperte receperunt et confessi fuerunt. Secunda pars illi, qui occulte receperunt, sed pre timore confiteri non audebunt. Tertia pars, qui nec aperte, nec occulte receperunt: sed in sua malitia remanserunt. Item tertia pars maris, idest mundi; facta est sanguis, idest sanguinolenta sanguine sanctorum quos persequitur in quantum potest. Prima pars est populus, idest minores laici. Secunda est simplices, scilicet Clerici. Tertia pars est principes et praelati: et haec facta est sanguis: « et mortua est » morte peccati. De quo Psal. Mors peccatorum pessima. « Tertia pars creaturae eorum, quae habebant » animas in mari. » Hi sunt Philosophi, qui propter discretionem suam dicuntur habere animas in mundo. Unde et ipsi dicuntur creatura mundi. Rom. 1, secundum unam expositionem. Invisibilia (inquit) Dei a creatura mundi, idest a Philosophis, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Horum tres sunt partes. Una pars per solam diligentiam et inspirationem divinam fuerunt conversi. Alia pars per auditum praedicationis. Tertia pars nec sic nec sic, et haec facta est tamquam sanguis, quia in sanguinem sanctorum desaevierunt, et quia in suo peccato permanserunt. « Et tertia pars navium, » idest principum alios gubernantium, « interiit » interitu peccati. Horum tres sunt partes. Quidam doctrinam catholicae praedicationis approbaverunt et receperunt. Alii approbaverunt, sed non receperunt. Tertii nec approbaverunt, nec receperunt, sed sanctos persecuti fuerunt, et haec pars interiit. Moral. secundus Angelus est species, quae est secunda virtus: haec tuba canit quando poenitenti veniam promittit, Et tunc mons magnus, idest aliquis sublevatus, igne ardens, idest charitate accensus mittitur in mare, idest in amaritudinem doloris et timoris quam fides induxit, ne omnino absorbeatur peccator; et tunc fit tertia pars maris sanguis, et moritur tertia pars creaturae eorum, quae habent animas in mari, et tertia pars navium interiit. Prima pars maris est amaritudo timoris. Secunda amaritudo doloris. Ex his duobus sequitur tertia pars, scilicet amaritudo desperationis. Sed hanc omnino excludit securitas spei, et convertit in sanguinem, idest in poenitentiae asperitatem, et carnis mortificationem. Item prima pars eorum, quae habent animas in mari, est timor poenae mundi. Secunda timor poenae purgatorii. Tertia timor poenae inferni: hanc tollit securitas spei, et convertit in sanguinem, idest in poenitentiae asperitatem, et sic moritur idest omnino excluditur. Item naves sunt humanae mentis cogitationes, a quibus ipsa mens fertur super aquas hujus mundi. Harum prima pars sunt cogitationes necessariae, quae sunt circa haec, quae sunt necessaria ad salutem propriam. Secunda pars sunt cogitationes piaae, quae sunt circa proximos, omnino interiit canente tuba secunda, idest spe promittente veniam et misericordiam Dei. Unde Psal. In spiritu vehementi conteres naves Tharsis idest cogitationes explorantes, et quaerentes gaudia

S. Th. Opera omnia. V. 25.

hujus mundi. Sequitur, « Et tertius Angelus, » idest tertius ordo praedicatorum « tuba cecinit, » idest contra haereticorum astutias seu versutias praedicavit, quos adversus Ecclesiam primo Judaeorum saevitiam, et gentium malitiam, quasi tertio loco soscitavit post mortem Apostolorum et martyrum: sed contra eos doctores et confessores praeparavit, qui eos rationibus et Scripturae auctoritatibus confutarent. De quibus dicit Job 38, Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavit in tempore hostis, et in diem pugnae et belli? Thesauros nivis et grandinis, vocat sanctos prius absconditos, quos Dominus praeparavit contra malitiam Judaeorum et gentium, et versutias haereticorum. « Et cecidit de caelo, » idest de Ecclesia, vel de fide catholica, vel de societate fidelium Stella « magna, » idest magnus quidem haeresiarcha, nocte lucens, idest da nocte, et in latibulis et in obscuris docens. Job 35, Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur. Proverb. 9, Aquae furtivae dulciores sunt, et panis absconditus suavior. Joan. 3, Qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. De hoc casu dicit Apostolus, 1 Tim. 6, Devitans profanas vocum novitates et opiniones, falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Stella ergo dicitur haeresiarcha quilibet, qui lucet nocte, idest quia docet in nubilo. Unde Job, 24, Oculus adulteri observat caliginem. Nigra dicitur propter multitudinem sequentium. Eccles. 1, Stultorum infinitus est numerus. Item propter arrogantiam suam et reverentiam sibi exhibitam. Jerem. 48, Audivimus superbiam Moab, superbus est valde: sublimitatem ejus, et arrogantiam, et superbiam, et altitudinem cordis ego scio, ait Dominus. Ardens igne invidiae contra dolores Ecclesiae. Non sicut vera stella, sed potius sicut facula, quae alios inflammando se ipsam consumit, et quicquid incendit, in carbonem teterrimum redigit. Nahum 2, Facies hominum quasi nigredo ollae. « Et cecidit » propria principatus superbia. « In tertiam partem fluminum, » idest Scripturarum. Quarum prima pars est vetus Testamentum. Secunda novum. Tertia expositiones sanctorum. In hac cadunt, quia ipsam non recipiunt. Item prima pars fluminum, scilicet Scripturarum, est expositio historialis. Secunda expositio spiritalis. Tertia, fictio, sive adinventio humana: et in hac cadunt ipsi, quia sequuntur sensum suum, et non sensum sanctorum. « Et in fontes aquarum, » quae sunt proprie quatuor Evangelia, quae et ipsi male exponendo depravant sicut ceteras Scripturas, et proprium spiritum sequentes. « Et nomen stellae dicitur » « absynthium, » quia amaritudinem pravae intelligentiae inducit, et quisquis ab eo seducitur, in amaritudinem gehennae perducitur; et ita sicut absynthium mixtum sapido cibo totum facit amarum, sic prava expositio haereticorum, cibum Scripturae sapidum et dulcem reddit abominabilem et amarum. Juxta illud 1 Corinth. 5, Modicum fermentum totam massam corrumpit. « Et facta est tertia pars » « aquarum, » idest hominum neutram duarum expositionem, sed tertiam sequentium, « in absyn- » « thium, » idest infecti et abominabiles facti sunt, et multi homines mortui sunt, idest a Deo separati, qui est vera vita fidelium. « Ex aquis, » idest ex usu aquarum interfectorum, hoc est receptione doctrinarum perversarum. Quia amarae factae sunt, idest perversae factae sunt, expositae, et ad-

mixtum est fel, haereticæ pravitatis, seu falsitatis, cum vino catholice veritatis. Isa. 1, Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Rom. 2, Ecce habitatio civitatis optima, idest sacrae Scripturae: sed aquae pessimae sunt, idest expositiones haereticorum perversae et falsae. Scriptura enim in se dulcis est: sed admixtio haereticæ pravitatis facit amaram. Sap. 4, Multigena impiorum multitudo non erit utilis, et adulterinae plantationes non dabunt radices altas, et fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti: ex iniquis enim filii qui nascentur, testes sunt nequitiae adversus parentes. Ideo dicit Isa. 50, Amara est potio bibentibus illam. Possunt autem dulcorari aquae per salis appositionem, idest per verae sapientiae elucidationem. Unde 4 Reg. 2 dicitur ad fontem aquarum, misit in eam sal, et ait: Haec dicit Dominus, sanavi aquas has, et non erit in eis ultra mors, neque sterilitas. Hoc etiam figuratum fuit in Exod. 15, ubi dicitur, Murmuravit populus contra Moysen dicens, Quid bibemus? At ille clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod cum emisisset in aquis, in dulcedinem versae sunt. Per lignum autem vera sapientia designatur. Unde Prov. 3, Lignum vitae est his qui apprehenderit eam, et qui tenuerit eam beatus. Aliter ab illo loco, « Et tertius Angelus tuba cecinit, » idest tertius ordo praedicare incepit. Et cecidit de caelo stella magna, idest diabolus de consortio Angelico. Unde Isa. 14, Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Sed quomodo dicitur, quod nunc cecidit de caelo diabolus, clangente tertio Angelo, qui a principio mundi cecidit? Solutio. Ideo tunc dicitur cadere, quia tunc coepit acius contra Ecclesiam desaevire. Unde tunc apparuit casus ejus. Luc. 10, videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Imo quanto magis tertius Angelus clangebat, tanto magis diabolus saeviebat. Unde sequitur, Igne ardens, invidia furens, tamquam facula, quae tota ardet. Sap. 2, Invidia Diaboli mors intravit in orbem terrarum. Et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum. Fontes sunt doctores majores, qui dicuntur haeresiarchae; flumina discipuli eorum. Flumina enim a fontibus oriuntur, et postea currunt in mare. Sic ab haeresiarchis discipuli nascuntur, qui postea sequentes magistros suos currunt in infernum. Aqua fontium sunt populi ab eis decepti, idest credentes eorum. Unde Jer. 17, Aquas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguae. Fontes igitur et flumina sunt omnes haeretici, qui sub tertia parte mundi continentur, in quos diabolus cecidit tunc, quia per eos doctrinam erroris seminavit: et quia isti sub specie sanctitatis praedicant, ideo stella appellatur, qui mons dicebatur, cum de Romanorum superbia agebatur. Magna vero dicitur, quia etiam magni et potentes per eos seducuntur. Sed quia doctrina haereticorum perversa est, et ad infernum ducit, ideo sequitur, Nomen stellae dicitur absynthium, quae est herba amarissima, et ideo per eam recte significatur haereticorum doctrina, quae in se amara est propter falsitatem quam continet, et ad amaritudinem inferni trahit. Et facta est tertia pars aquarum in absynthium, idest tertia pars hominum infecta est doctrina haereticorum: ut prima pars dicatur, qui nunquam fidem receperunt, ut Pagani et Judaei. Secunda qui fidem receperunt, et servant eam, ut veri Christiani. Tertia qui fidem

receperunt, et ab ea recesserunt, ut haeretici. De quibus 1 Joan. 2, Ex vobis prodierunt, sed ex vobis non erant. Nam si fuissent ex nobis, utique nobiscum permansissent. « Et multi homines mortui » sunt, utique de aquis, » idest haereticorum doctrinis, quia « amarae factae sunt » per illos haeticos male exponentes. Et revera multi mortui, non tantum mortui morte animae, sed morte corporis. Quia multi sunt combusti.

« Et quartus Angelus etc. » Sicut dictum est in principio hujus capituli, in hac visione ostenditur praedicatio sanctorum, monstrans per comminationem reproborum damnationem: et distinguit per septem status Ecclesiae, et septem clangores tubarum, et septem Angelos. Primus Angelus fuit primus ordo praedicantium, quo ad primum statum Ecclesiae, demonstrans damnationem Judaeorum: et ostenditur in poena damni et transgressionis. Unde dictum est ibi, quod primo Angelo clangente, idest coetu Apostolico praedicante, Facta est grando, idest verborum contumelia, Et ignis, idest animorum iracundia, Mixta sanguine, idest corporum interfectione, Et combusta est tertia pars terrae, arborum, et omne foenum viride, idest cupidi, qui per terram: et elati, qui per arbores: et luxuriosi, qui per foenum designantur. Et dicitur tertia pars comburi, quia duae sunt partes electorum, scilicet innocentes et poenitentes: et tertia est reproborum, ut dictum est. Secundus Angelus fuit secundus ordo praedicantium: quo ad secundum statum Ecclesiae, demonstrans damnationes reproborum, Romanorum principes, qui martyres occiderunt: ut similiter ostenditur poena damnationis secundum proportionem transgressionis. Unde Romani principes significantur per mare, propter elationem superbiae, et amaritudinem iracundiae. Et dicitur ibi, quod secundo Angelo clangente, idest secundo ordine praedicante sanctorum, Mons magnus, idest diabolus, magnus per potentiam. Unde Job 42, Non est super terram potestas, quae comparetur ei, qui factus est ut nullum timeat, omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbiae. Dicitur quoque igne ardens, idest invidia furens contra hominem, qui locum ejus adepturus est per humilitatem, quam ipse perdidit per elationem. Et dicitur missus in mare, idest in Romanos, quos inflammavit contra sanctos, et facta est tertia pars maris sanguis, et mortua est tertia pars creaturae, quae habebant animas in mari, et tertia pars navium interiit. Tres ponit differentias poenae, secundum differentias culpae. Mare designat superbiam Romanorum, ut dictum est. Creatura habens animas in mari, designat carnalitatem eorum. Navis vero cupiditates eorum. Cupiditate enim sicut quaedam naves aguntur, de provincia in provincia, de contrata in contrata ad augendas divitias. Tamen quia his tribus involvuntur etiam aliquando electi, qui sunt duae partes, scilicet perfecti et imperfecti, quorum comparatione, tertia pars sunt reprobi: Ideo dicitur, tertia pars sanguinis facta est, et mortua est. Tertius Angelus fuit tertius ordo praedicantium, quo ad tertium statum Ecclesiae, demonstrans damnationem haereticorum, qui fidem Ecclesiae corrumpere voluerunt. Videns enim diabolus, quod nec per Judaeos, nec per Romanos potuit extinguere Ecclesiam, suscitavit haeticos contra ipsam. Et dictum est ibi, quod tunc tertio Angelo clangente, idest tertio ordine praedicante, scilicet

confessorum, Cecidit de caelo stella magna, ardens tamquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum. Et dictum est, quod diabolus dicitur stella propter scientiam. Magna propter potentiam. Ardens propter invidiam. Quae de caelo cecidit in tertiam partem fluminum, qui in tertiam partem hominum, idest super haereticos majores, scilicet et minores, propter quos multi postea mortui sunt illis adhaerentes. Quartus Angelus est ordo quartus praedicatorum, quo ad quartum statum Ecclesiae demonstrans damnationem hypocritarum. Et haec quatuor narrantur ut praesentia, sicut dicit Glossa. Tria sequentia narrantur ut futura, quo ad finalem statum Ecclesiae, idest in quibus introduceuntur clangores trium Angelorum, scilicet quinti, sexti, et septimi. Quintus monstrat antecessores Antichristi. Sextus Antichristum. Septimus finem mundi. Dicit ergo. « Et quartus Angelus. » Illic igitur ostendit damnationem hypocritarum, secundum triplicem differentiam ipsorum. Et primo ostenditur damnanda hypocrisis praelatorum, quae signatur in tertia parte solis. Secundo ostenditur damnanda hypocrisis clericorum, quae significatur in tertia parte lunae. Tertio ostenditur damnanda hypocrisis religiosorum, quae significatur in tertia parte stellarum. Quarto ostenditur damnanda hypocrisis laicorum, quae signatur in tertia parte diei. Dicit ergo. Et quartus Angelus, idest quartus ordo praedicantium, qui modo sunt « tuba » cecinit, idest a parte praedicavit, « et percussa est » tertia pars solis, » jaculis praedicationis illorum. Per solem, ut dictum est, significantur praelati Ecclesiae. Nam sicut sol totum mundum illuminat, ita praelati totam Ecclesiam debent illuminare. Ut dicitur Matth. Vos estis lux mundi. Item sol non variatur per augmenta et decrementa sed stat: ita praelati stabiles debent esse, ut nec adversitate, nec prosperitate, nec destructione, nec adulatione moveantur. Unde Eccles. 27, Homo sanctus in sapientia manet sicut sol. 2 Reg. 14, Sicut Angelus Domini, sic Dominus meus rex, ut nec benedictione, idest adulatione, nec maledictione, idest detractioe moveatur. Item tertia pars percutitur, sed non occiditur: quia fidem informem retinet, sed in moribus laeduntur. Horum ergo tres sunt partes: nam sol corpus habet magnum, in quo notatur potestas praelatorum, et haec est prima pars. Item sol habet corpus calidum saltem in effectu, in quo notatur charitas praelatorum: et haec est tertia pars, quae fere in omnibus praelatis percussa est. Quia etsi potestatem et fidem retineant, fervorem charitatis perdidierunt. Item praelatorum quidam ardent et lucent, hi sunt prima pars. Alii ardent sed non lucent, hi sunt secunda pars. Tertii lucent sed non ardent, hi sunt tertia pars solis: et haec percussa est a serpente ignito, et ideo non inveniunt, vel recipiunt medicinam. Juxta illud Eccles. 12, Quis medebitur incantatoris a serpente percussi? quasi dicat: difficilis est ejus percussio. Caput enim animalis difficile exoritur. Haec est pars praelatorum, quae percussa est, quae lucent exterius simulata sanctitate, sed non ardet interius habita charitate: et hanc percussit Dominus Matth. 23, ubi dicitur, vae vobis Scribae et Pharisei hypocritae, qui similes estis sepulchris dealbatis, quae a foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Sic vos quidem a foris apparetis hominibus justii, intus autem pleni estis hypocrisi, et

iniquitate. « Et tertia pars lunae, » percussa est similiter gladio hypocrisis et simulationis, vel potius gladio praedicationis propter hypocrisim et simulationem. Per lunam clerici designantur. Nam sicut a sole luna recipit lumen, sic a praelatis clerici informantur; et quales sunt praelati, tales sunt clerici. Unde Eccles. 10, Qualis rector civitatis, tales et habitantes in ea. Horum autem tres sunt partes: nam alii scholares, qui frequentant scholas. Alii sunt chorales, qui sequuntur chorum. Alii curiales, qui sequuntur curias principum et praelatorum, et haec tertia pars fere tota percussa est, et utinam non mortua: de his enim dicitur Matth. 23. « Stellarum tertia pars: » hic agitur de hypocrisi religiosorum, qui per stellas significantur: stellae enim parvae videntur, et tamen magnae sunt: sic religiosi pauci debent videri exterius mundo, et magni esse interius coram Deo. Item stellae noctem illuminant, et religiosi Ecclesiam. Unde Phil. 2, Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Item stellae stant fixae in caelo, nisi paucae, quae moventur sub caelo; sic religiosi fixi stant in clauastro nisi pauci, qui sunt officiales, et procurant negotia exteriora. Unde Judith 5, Stellae manentes in cursu et ordine suo contra Sisaram pugnauerunt. Horum tres sunt partes, juxta tria, quae vovent omnes, scilicet obedientiam, continentiam, et paupertatem. Prima et secunda pars non sunt adhuc ita aperte percussae; sed tertia pars, scilicet paupertas, jam omnino et aperte fere ubique percussa est. Ita ut dicat Apostolus. Omnes, quae sua sunt quaerunt, non quae Jesu Christi. Et hoc est signum quod refriguit vel defecit charitas. Quia non quaerit quae sua sunt, sed quae Jesu Christi. Contra hoc dicitur Phil. 2, Non quae sua sunt singuli considerantes, sed quae aliorum. Item tres partes stellarum, idest religiosorum, sunt praelati, officiales, claustrales. Haec tertia pars percussa est magna parte vulnere simulationis. Quia simulant sanctitatem donec fiant officiales vel praelati, ita ut obscuratur tertia pars eorum, idest amittant interiorum illuminationem, et sui ac Dei cognitionem, et tertia pars diei non luceret, et nocetis. Similiter hic agitur de hypocrisi laicorum, qui nomine diei et noctis intelliguntur. Nam sicut dies a sole, et nox a luna et stellis recipit lumen, sic laici a praelatis et clericis et religiosis doctrinam et informationem. Horum autem tres sunt partes. Prima illi, qui aliis dominantur, et nulli serviunt, ut majores et principes. Secunda illi, qui omnibus serviunt, et nulli dominantur, ut rustici et laborantes. Tertia sunt medium statum habentes, qui suis prioribus serviunt, quae universitati dominantur. Quaelibet istarum potest dici tertia pars: et licet quaelibet istarum perversa sit, tamen illa tertia quam secundo posuimus, maxime est percussa. Quia omnes illam opprimunt et spoliunt, et nullos eam defendit. Unde conqueritur Dominus, Isa. 5, Quare aueritis populum meum, et facies eorum emollitis? Vel duae partes laicorum sunt perfecti et imperfecti de numero delectorum. Tertia pars sunt reprobi inter eos. Vel certe prima pars sunt illi, qui sunt in statu virginali. Secunda illi, qui sunt in statu viduali. Tertia illi, qui sunt in statu conjugali. Et in quolibet statu istorum trium, quidam sunt boni et perfecti, quidam reprobi; et hi sunt tertia pars percussi. « Et vidi. » Illic ostenditur differentia inter quatuor praedictas visiones, et tres sequentes. Nam quatuor praecedentes narrantur ut praeteritae, tres

autem sequentes narrantur ut futurae. In quo potest intelligi quod tres sequentes status Ecclesiae, graviores et periculosiores erant, quam fuerunt quatuor praecedentes. Ideo introducit vocem unius Aquilae volantis per quam designatur praedicatorum sublimium coetus, qui nostras miseras peccatoribus denuntiat. Dicit ergo: « Et vidi, » viso interiori, « et » intellexi, « et audivi, auditu exteriori » vocem unius » aquilae, » idest praedicatorum qui dicuntur aquila propter acutum visum et altum volatum. Aquila siquidem ultra mare videt escam suam. Sic praedicatores, non in hoc mundo, sed ultra in caelo conspiciunt et quaerunt refectionem suam. Job 39, Numquid ad praeceptum tuum evacuabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? in petris manet, et in rupis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus inde contemplatur escam, et de longe oculi ejus prospiciunt. Dicuntur autem una aquila licet multi sint, propter concordiae unitatem; quia concorditer in unum sentiunt, unum quaerunt, unum praedicant. De quo uno dicit Psal. Unam petii a Domino, hanc requiram. Luc. Porro unum est necessarium. » Volantis per medium caelum, » idest discurrentis velociter, non propter terrena, sed propter celestia, per mediam Ecclesiam, non dextram tantum, idest ad divites tantum, nec ad sinistram idest non ad pauperes tantum, sed communiter ad omnes, sine personarum acceptione, « Et dicentis, » idest praedicantis, voce magna, quia propter magna fiebat, vel quia in toto mundo resonabat, vel quia ex magno affectu procedebat, « Vae, vae, vae, » idest triplex miseria imminet habitantibus in terram, mente et corpore, hoc est diligentibus terrena. Non filiis Dei quorum habitatio in caelis est, juxta, illud Philipp. 3, Conversatio nostra in caelis est: ideo tales non timent Vae terrenorum. Unde Proverb. 1, Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Ibi Glossa, Facile evadit laqueos in terris, qui semper oculos habet in caelis. Terrenae siquidem tribulationes reprobis veniunt in dispendium, quae bonis cooperantur in bonum, ut dicitur Rom. 8, Qui secundum propositum vocati sunt sancti. Agios, idest sine terra: ideo non dicit simpliciter: Vae habitantibus; sed addidit, in terra. Et dicitur ter vae, vae, vae, propter triplex periculum mundi, in quibus fere omnes periclitantur, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitae, idest divitiae, delitiae et honores. Ideo dicitur: in delitiis castitas, in divitiis charitas, in honoribus humilitas. Isa. 24, Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitas in terram. Fovea luxuriosis, formido avaris, laqueus ambitiosis. Et huic ternario misero, respondet alius ternarius miserior, in inferno. Ignis contra avaritiam, sulphur contra luxuriam, spiritus procellarum pars calicis eorum. Vel vae propter poenarum diversitatem, vae propter poenarum acerbilitatem, vae propter poenarum aeternitatem. Item vae animae, vae corpori, vae conjuncto. Item vae Gentili, vae Judaeo, vae malo Christiano. Item vae conjugatis, vae viduis, vae virginibus fatuis. Item vae clericis, vae laicis, vae religiosis. Item vae propter peccatum cordis, vae propter peccatum oris, vae propter peccatum operis. Item vae propter peccatum in Deum, vae propter peccatum in proximum, vae propter peccatum in seipsum. Item vae propter peccatum in Patrem, vae propter peccatum in Filium, vae propter peccatum in Spiritum sanctum. Item vae pro culpa originali, vae pro culpa

actuali, vae pro omissione praecepti. Item vae facientibus, vae consentientibus, vae negligentibus. Item vae in mundo, vae in purgatorio, vae in inferno. Item vae nascentibus, vae viventibus, vae morientibus. Diabolus promisit homini tria: scilicet vitae perpetuitatem, Nequaquam moriemini. Potentiae libertatem, Eritis sicut dii. Scientiae universitatem, Scientes bonum et malum, Gen. 3. Et ipse miser cecidit in tria contraria: scilicet in moriendi necessitatem, in servitutis vilitatem, in ignorantiae caecitatem. Ergo dicitur vae, propter primum vae, propter secundum vae, propter tertium vae. Propter omnes istas causas dicitur Zach. 2, O, o, o fugite de terra Aquilonis. Jerem. 1, A, a, a Domine. Ezech. 9, Heu, heu, heu, Domine Deus. Joel, A, a, a diei, qui prope est dies Domini. Secundum Glossam triplex vae, respondet tribus Angelis sequentibus. Sed quomodo convenit vae tertio Angelo, qui inter omnes prospera nunciat? ut patebit in suo loco. Sed dicimus quod gloria electorum, quam ille nunciat, erit occasio quaedam augens poenam reproborum, sicut e converso poena reproborum erit occasio augens gloriam electorum. Ad literam ergo triplex ponitur, propter futurum triplicem statum Ecclesiae. Unde sequitur « de ceteris vocibus, » trium Angelorum, « qui erant tuba canituri, » supple oritur hic triplex vae. Tamen quidam dicunt, quod hoc non respicit praecedentia, sed est quasi titulus sequentis capituli, in quo agitur de tribus aliis Angelis. Tamen Glossator isto modo exponit.

CAPUT IX.

« Et quintus Angelus etc. » Hoc est nonum capitulum in quo agitur de duobus penultimis Angelis tuba canentibus, et de persecutionibus ad eorum tubicinium contra Ecclesiam suscitatis. Secundum hoc patet, quod hoc capitulum duas habet partes, secundum quod in eo status Ecclesiae, et duo Angeli consolantes Ecclesiam describuntur. In prima parte de persecutione Ecclesiae, sub praecursoribus Antichristi futura, et de quinto Angelo consolante eam, et hic est quintus Ecclesiae status. In secunda agitur de persecutione Ecclesiae sub Antichristo futuro, et de sexto Angelo consolante Ecclesiam, qui est sextus status Ecclesiae, ibi: « Et sextus » Angelus. » Ad vocem ergo ultimi Angeli introducuntur praecursores Antichristi sub specie locustarum, de quibus quatuor determinantur. Primo est generatio eorum, ibi: « Vidi stellam. » Secundum paritas eorum, ibi: « Et ita dotata est. » Tertium est similitudo eorum, ibi: « Et similitudines. » Quartum est rex eorum, ibi: « Habebant. » Generatio harum locustarum est cognitio praecursorum Antichristi per signa antecedentia; potestas ostenditur per signa sequentia, Similitudo per signa praesentia, et haec notitia sumitur ex parte rei. Praecursores vero Antichristi quodam modo cognoscuntur per nomina sui regis qui quarto loco ponitur. Postquam enim diabolus sigillatim per Judaeorum aemulationem, per romanorum crudelitatem, per haereticorum calliditatem, per hypocritarum falsitatem, impedire non potuit praedicationem, multa mala contra Ecclesiam hic modo struit, ut quod per singula non potuit per praedicationem multa facere conetur. Ut nec sic tamen potuit vel potest, praedicationem omnino auferre

immo plus modo quam alias praedicatur, quod est quartus status Ecclesiae et prope quintum. Dicit ergo, « Et quintus Angelus, » idest quintus ordo praedicatorum secundum ordinem narrationis et temporis et statum Ecclesiae. Nam bene potest fieri ut desint praedicatores in quinto statu, qui fuerunt in quarto, qui ita sunt de quarto et de quinto ordine. Nam magis attenditur diversitas et ordo statuum Ecclesiae, quam diversitas praedicatorum sibi adinvicem succedentium: Apostoli enim multi et suo primo ordine et secundo fuerunt, sicut et multi sub quarto et sub quinto potuerunt simul esse. Non determino tamen quod ita sit. « Tuba cecidit, » idest praedicare et Ecclesiam consolari et praevenire incoepit et se ad praelium parare. Hoc enim innuit clangore tubae. « Et vidi » spiritualiter « stellam, » idest diabolum qui prius ut stella splendidissima luxit; nam plenus sapientia et perfectus decore fuit, ut dicitur Ezech. 28, de caelo Empyreo ubi creatus fuit « cecidisse, » propter peccatum superbiae qui semper habet casum, juxta illud Prov. 29, Superbum sequitur humilitas, idest dejectio. Luc. 10, Videbam Satanam de caelo cadentem. Et ubi ceciderit determinat: « in terra, » idest in terrenos, in quibus accepit dominium: vel in terram, idest in istum aerem terrae vicinum, qui quasi carcer terribissimus respectu caeli Empyrei deputatum est eis ad hominum probationem, usque in diem judicii. Unde Ephes. 3, Colluctatio est nobis adversus principes et potestates mundi hujus, adversus rectores tenebrarum et spiritalia nequitiæ in caelestibus, idest in aere habitantes. Vel in terram, idest in infernum, ubi forsitan jam aliqui sunt et in finem omnes projiciendi. Unde 2 Petr. 2, Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed inferni rudentibus detractos in Tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari. Isa. 25, Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terra qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In caelum ascendam et ero similis Altissimo, super astra caeli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacu, « Et data ei clavis putei abyssi, » idest concessa est ei potestas nocendi et dominandi super eos qui sunt puteus propter malitiæ profunditatem. Juxta illud Prov. 18, Peccator cum venerit in profundum peccatorum, veniam contemnit. Et qui sunt puteus propter conscientiae tenebrositatem. Juxta illud Ephes. 4, Tenebris obscuratum habentes intellectum. Item per puteum abyssi intelligitur Antichristus, qui erat puteus, idest profundus per astutiam et tenebrosus per malitiam: unde de ipso dicitur Dan. 8, Cum creverint iniquitates, consurget rex impudens, faciens et intelligens propositiones, et reprobabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis, et supra quod credi potest universa vastabit et prosperabitur. Et secundum hoc sic exponitur litera, Et data est ei, idest diabolo, Clavis putei abyssi, idest potestas revelationis Christi, idest concessum est quod suscitet et revelet Antichristum. Unde sequitur, « Et aperuit puteum abyssi, » idest revelavit et extulit malitiam et astutiam Antichristi, et eduxit extra de corde ipsius et suorum satellitum ad nocendum bonis. Hic est usus clavis, idest potestas concessa a diabolo. Unde Job 39, Super ipsum sonabit pharetram,

idest decipiet eum, scilicet praedicatorem, si potest machinatione occulta; et si non potest, vibrabit hastam et clypeum, idest aperta pugnatione desaeviet. Unde ibi dicit Gregorius, Contra praedicatorem Dei post sonitum pharetræ hasta vibratur, quando post terrores exhibitos, e vicino jam ferietur, aperta poena perducitur, « Et ascendit fumus. » Hic ostenditur triplex effectus acceptae potestatis qui sequitur ex usu ejus. Primus productio pravae doctrinae ejus. Secundus obscuratio verae doctrinae. Tertius multiplicatio falsorum praedicatorum qui erunt praecursores Antichristi, de quibus agitur sub nomine locustarum. Dicit ergo, Et ascendit fumus, idest prava doctrina invaluit, obscura et obscurans et excaecans oculos multorum. Ascendita dicit, per superbiam Antichristi et praecursorum ejus: de quo dicit Dan. 11, Adversus Dominum dominorum loquetur magnifica. Item fumus est mala cogitatio de corde in opus exiens. Et sicut fumus ascendens signum est ignis ardentis sub cinere, sic mala operatio signum est malitiæ accensae in corde. Unde Isa. 14, De radice colubri egredietur regulus, idest de mala cogitatione malum opus; et semen ejus absorbens volucrum, idest bonos devorare intendens. Et quia non modicum invalescit prava doctrina Antichristi et praecursorum ejus; ideo sequitur « Sicut « fumus fornacis magnae » a qua magnus fumus et altus ascendit. Et signanter comparatur Antichristus et praecursores ejus fornaci magnae. Primo propter abundantiam ignis malitiæ et propter magnam nocendi cupiditatem. Unde Osee 7 dicitur de ipsis, Applicuerunt quasi elibanum cor suum cum insidiaretur eis: tota nocte dormivit coquens eos: mane ipse succensus quasi ignis flammae: omnes calefacti sunt quasi elibanus et devoraverunt judices suos. In hoc elibano coquitur panis mendacii, idest falsa doctrina. De quo Prov. 9, Aquae furtivae dulciores sunt et panis absconditus suavior, in principio, sed postea fit valde amarus. Unde Job 20, Panis ejus in utero ejus vertetur, in fel aspidum intrinsecus. Item comparatur fornaci, quia purgat bonos et consumit malos, sicut legitur Dan. 3, de fornace Babylonica, cujus flamma Chaldaeos interfecit et pueros illaesos servavit. De hac fornace potest intelligi illud Gen. 19, Vidit Abraham favillam ascendentem de terra tamquam fumum fornacis. « Et obscuratus est sol. » Ecce secundus effectus diabolicae potestatis; scilicet obscuratio verae doctrinae. Per solem enim intelliguntur hic doctores catholici alios illuminantes ad cognitionem veri et inflammantes ad amorem boni. Per aerem vero illi qui illuminantur utroque fumo fornacis, idest prava doctrina Antichristi et praecursorum ejus obscurabuntur. Quia vera doctrina non reputabitur, immo tamquam falsa a multis repudiabitur. Unde Job 41, Sub ipso erunt radii solis, et sternet aurum quasi lutum. Et hoc est quod dicitur, « Et obscuratus est sol et « aer, » idest doctores et discipuli catholici, « De « fumo putei, » idest ex prava doctrina eorum non reputabitur propter novam doctrinam pseudo praedicatorum. Et videtur quod jam venerit in tempore illud; quia hodie plus placet novitas quam veritas; et libentius auditur vana subtilitas quae facit admirationem, quam utilis veritas quae facit compunctionem. Unde 2 Timoth. 4, Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidem auditum aver-

tent, ad fabulas autem convertentur. Psal. Narraverunt iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Vel certe hoc dicitur, quia multi ex his et illis, idest ex maioribus et minoribus, prava doctrina malorum procurante diabolo decipientur, et contempta sana doctrina Christi, confugient ad praecursores Antichristi. Dicitur autem sol et aer obscuratus, non penitus exaeccatus, quia Antichristo et suis lumen dextri oculi sui, idest veram sapientiam Dei subtrahent, sed lumen sinistri oculi, idest sapientiam et astutiam mundi relinquent. Sicut Naas voluit facere Jabes Galaad I Reg. 11. Naas autem interpretatur coluber, et significat Antichristum, de quo dicitur Gen. 19, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semina: idest Antichristus de Tribu Dan nasciturus mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro. « Et de fumo putei. » Ecce tertius effectus clavis, idest diabolicae potestatis; scilicet multiplicatio pseudo prophetarum, vel praedicatorum qui revera ex doctrina Antichristi et praecursorum ejus multiplicabuntur. Unde Salomon de Antichristo, Eccle. 4, Vidi cunctos juvenes qui ambulabant sub sole cum adolescente secundo, idest Antichristo, qui est adolescens secundus Christi qui consurget pro eo, idest loco Christi. Infinitus est numerus populi omnium qui fuerunt ante illum; et qui postea futuri sunt non laetabuntur in eo. Dicit ergo, de fumo putei, idest de prava et vana doctrina Antichristi, « Exierunt locustae in terram, » idest exhibunt falsi praedicatores in Ecclesiam, terrena amantes et quaerentes. Matth. 24, Surgent pseudo christi et pseudo prophetae, et dabunt signa magna et prodigia: et isti comparantur locustis, quia salient in altum per superbiam, cadent in terram per avaritiam, plus diligunt terrena quam caelestia, quod signant crura locustarum, quae retro sunt longiora. Tales modo sunt in Ecclesia multi doctores et praedicatores. Unde Nabum 5, Custodes tui quasi locustae, et parvuli tui quasi locustae locustarum. Joel 1, Residuum cruceae comedit locusta. Per cruceam signatur humana corruptio quae mores depravat; et quae modo non corrumpitur malis moribus, decipietur ab illis falsis praedicatoribus. Isti etiam alte saltabunt, sed cadent sicut locustae, quia per Enoch et Eliam destruetur prava doctrina eorum. In cujus rei significationem Joannes Baptista, qui est Elias, ut dicitur Matth. 5, Comedebat locustas: et hoc est quod virga Moysi, virgas Magorum devoravit, ut dicitur Exod. 7. « Et data est illis. » Hic agitur de potestate praecursorum Antichristi. Quorum duo genera erunt: scilicet quidam mali principes, et quidam pseudo praedicatores. Et dicuntur hic quatuor. Primo ostenditur potestas, per similitudinem scorpionum. Secundo ostenditur refrenatio potestatis impiorum, ibi: « Praeceptum est. » Tertio ostenditur in quibus nocebunt, ibi: « Et dictum est. » Quarto ostenditur quod quamvis refrenetur eorum malitia, tamen tanta erit persecutio, quod homines desiderabunt mori, ibi, « Et cruciatus eorum. » Dicit ergo, « Data est illis, » idest pseudo praedicatoribus et malis principibus praecursoribus Antichristi, « Potestas nocendi, » et saeviendi, et affligendi data est. Sed usus malus illius potestatis permissus, in simile Dan. 7, Post haec aspiciebam et ecce alia bestia quasi pardus, et alas habebat quatuor super se, et quatuor capita erant ei, et potestas data est ei, sicut habent potestatem scorpiones terrae qui

blandientes cauda pungunt occulte. Sed isti blandiendo verbis, per temporalia quae debent esse retro decipient: et sicut non sentitur in principio punctio scorpionis, sed postea paulatim venenum diffunditur per totum corpus et moritur punctus, sic decepti ab istis praecursoribus Antichristi, primo non sentient deceptionem, sed tandem miserabiliter perimentur. Prov. 5, Favus distillans labia meretricis ejus etc. Item in eodem 25, Ne intuearis vinum quando flavescit, eum splendet in vitro color ejus ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, et quasi regulus venena diffundet. Psalm. Molliti sunt sermones ejus super oleum et ipsi sunt jacula. « Et praeeptum est illis. » Hic ostenditur refrenatio potestatis et malitiae illorum Antichristianorum. Nisi enim Dominus illorum malitiam refrenaret, nullus aut paucissimi possent resistere. Unde Matth. 24, Erit tribulatio magna qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet postea; et nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi, idest non diu durabit illa tempestas tribulationis, quia Dominus temperabit et abbreviabit: et salvabuntur quidam de numero incipientium, quidam de numero perfectorum, quidam de numero proficientium. Primi per foenum, proficientes per viride, perfecti per arborem designantur. Dicit ergo, « Et praeeptum est illis, » idest divina virtute prohibiti sunt, licet occulta. Unde dicit Glossa: licet non intelligant: « ne laederent foenum terrae » incipientes, virides in fide et decipi faciles. « Neque omne viride, » idest provectos, seu proficientes, qui jam virent in bona operatione, « neque omnem arborem, » idest perfectos et aliis fructum bonum exemplorum tribuentes. Sed quare non apponitur omne primum sicut alia duo? Solutio. Quia incipientium major numerus est: nec omnes qui incipiunt perseverant, quia de facili seducuntur, tamquam novellae plantationes. Cant. 6, Sexaginta sunt reginae, ecce perfecti jam coronati; et octoginta concubinae. Ecce proficientes, qui jam cubabant cum sponso. Et adolescentularum non est numerus, ecce incipientes. Et nota quod dicit, Ne laederent; et non dicit, ne percuterent, quia sancti percussio corporum non reputant laesionem, sed magis lucrum. Unde Gregorius, Sancti poenas praesentes lucrum putant, quia per has aeternas evadere non ignorant. Philipp. 1, Donatum est vobis pro Christo non solum ut in eo credatis, sed etiam ut pro eo patiamini. Ideo Apostoli gaudebant quando pro Christo aliquid sustinebant. Act. 5, Ibant Apostoli gaudentes etc. Matth. 6, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Vel per ista tria significantur tres ordines salvandorum, scilicet Daniel, Noe et Job. Per foenum Job, idest conjugati qui terrae adhaerent. Per viride Daniel, idest continentes qui virorem corporis servant. Per arborem Noe, idest praelati designantur, quorum rami umbram refrigerii praestant aliis. Est ergo sensus: Praeceptum est illis a Deo limitante potestatem eorum, ne laederent foenum terrae, idest conjugatos, in anima, licet corpus affligerent et temporalia auferrent. Job 2, Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva. Neque enim viride, idest continentes vigore pudicitiae, neque omnem arborem, idest praelatos foliis arborum, idest verborum suorum alios sanantes, et fructibus operum reficientes, et verba

exemplorum vel consolationum alios recreantes. « Nisi tantum homines » ab humo, idest carnales. 1 Cor. 5, Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? « qui non habent signum Dei in frontibus suis. » In alphabeto hoc signum est Tau, quod post signum crucis est ultima littera in alphabeto Hebraeorum, et interpretatur confirmatio. Unde significat finalem poenitentiam, quae confirmat hominem, et hoc signo liberantur omnes, qui habent. Unde Ezech. 9, Signa Tau super frontes virorum dolentium, et gementium super cunctis abominationibus suis: et ita omnem super quem videritis Tau ne occidatis. Hoc signum non solum in corde, sed etiam in ore et in fronte ubi est locus erubescientiae, et est locus manifestus, portare oportet, ne homo erubescat poenitentiam facere aperte, et confiteri nomen Domini nostri Jesu Christi. Luc. 9, Qui me erubuerit, et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum. Quasi dicat: Illi qui erubescunt agere poenitentiam, et confiteri nomen Domini nostri Jesu Christi, laeduntur ab istis pseudo praedicatoribus, et aliis praecursoribus Antichristi: et hos permittet laedi Dominus, quia non merentur a Domino custodiri, quia diligunt plus carnem suam quam animam suam. Joan. 12, Qui amat animam suam, idest istam carnalem, perdet eam. « Et datum est. » Ille ostenditur in quibus laeduntur Christiani boni, in corporibus, et in animabus, et ideo non sunt timendi, juxta illud Matth. 10, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Dicit ergo, « Et datum est » illis, » scilicet Antichristianis, idest providentia ordinatum, sive dispositum, » ne occiderent eos in » anima, » quamvis in corpore permittantur occidi. Unde Glossa, Cum per dolos nequeunt haeretici in aliqua voluntate contra quos Dei praeceptum est, ut occidant corpora, sed animas non decipiant. Et hoc est quod sequitur, » Sed ut erodient mensibus » quinque, » idest in corporibus, quia quinque sensibus reguntur. Vel, secundum aliam litteram, mensibus sex, idest actatibus saeculi, in quibus Dei permissione tribulantur electi, ut in septima sint securi. Job 6, In sex tribulationibus liberabit te Dominus, et in septima non tanget te malum. Dent. 13, Si sex annis servierit tibi, in septimo dimittes eum liberum. « Et cruciatus eorum. » Ille ostendit Joannes quam gravis erit illa persecutio. Possent enim dicere: ex quo Dominus refrenabit potestatem illorum, non oportet multum timere. Ideo dicit, quod adhuc oportet timere, quia nimis gravis illa persecutio erit. Et hoc est quod dicit, » Et cruciatus eorum, » idest illatus ab eis, » ut cruciatus » scorpionum, » ejus cruciatus valde gravis est, et vix potest sanari » cum percussit hominem, » facie blandiens, et cauda pungens. Sic illi primo dicunt blanda, et quaedam vera; et in fine miscent venenum mortiferum erroris. Unde Joan. 2, Omnis homo primo bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, id quod deterius est. Vel hoc dicit, quia isti non propriis manibus saevient in electos, sed occulte principibus suggerent ut torqueant eos, » Et in diebus illis, » scilicet quando aliis laedent per haeresim, alii per exemplum timore cadentes. » Quarent homines mortem, » idest mori cupientes desiderabunt corporaliter prae nimio terrore et dolore tribulationis affecti taedio vivendi. Sicut Elias in persecu-

tione Jezabel, 3 Reg. 19, quacsivit animae suae ut moreretur, dicens, Sufficit mihi Domine, tolle animam meam; neque enim melior sum quam patres mei. Et Tob. 3, Et tu, Domine Deus, secundum voluntatem tuam fac mecum misericordiam, et praecipe in pace recipi spiritum meum: expedit mihi mori magis quam vivere. Jonas 4, Et nunc, Domine, quaeso tolle animam meam a me, quia melior est mihi mors quam vita. Job 10, Taedet animam meam vitae meae. « Et non invenient eam, » ut probatiores reddantur, vel propter minores quos ipsi consolantur, et ne in morte eorum minis perterriti vincantur. Et ut ostendat Joannes magnum affectum et desiderium moriendi quem habebunt electi illius temporis, propter mala quae videbunt, subjungit, » Et desiderabunt mori » timentes casum, et dolentes de his quae videbunt, » et fugiet mors ab illis » ne minores absque consolatione remanentes, caderent in desperationem. O Domine Jesu! quantus dolor erit videre haec quando amici tui turpiter occidentur, nec audebit aliquis loqui, et inimici tui floreant divitiis et honoribus, et affluent deliciis, insuper et miracula multa facient, o Domine, quis poterit sustinere? Mathathias pater Machabaeorum propter quamdam modicam tribulationem quam vidit in Israel, non valens amplius sustinere, inquit 1 Mach. 2, Vae mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei, et contritionem civitatis sanctae? « Et similitudines locustarum. » Ille determinat Joannes qualitatem praedicatorum Antichristi, quae in undecim conditionibus comprehenduntur: quorum quinque pertinent ad mali perpetrationem, quatuor ad boni declinationem. Decima ostendit praedicatores Antichristi sub similitudine locustarum similes, in quo habent potentiam nocendi. Undecima monstrat quo instigante nocebunt. Prima autem illarum quinque conditionum, quae complent malitiam, et desiderium nocendi. Unde dicit: « Et » similitudines locustarum similes equis paratis in bellum » erant, supple in impetu, et sine discretionem currentes in conculatione electorum. Thren. 4, Velociores fuerunt hostes tui aquilis caeli. Aequaliter currunt et irruunt in cives et in hostes. Sic illi non attenderent quos opprimant et conculent dommodo non faciant voluntatem eorum. Isa. 3, Ungulae equorum ejus quasi silex. Erunt igitur similes equis propter velocitatem, atrocitatem, impetuositatem. Et sic nota desiderium eorum, quo desiderabunt vehementer exaltare nomen Antichristi, sicut boni praedicatores nomen Christi, sed tamen differenti fine. Quia illi propter divitias et delicias et honores quae Antichristus dabit illis. Isti vero tantummodo propter gloriam Christi quam toto corde volunt et desiderant exaltare, » Et super capita eorum etc. » Ille ostenditur secunda conditio eorum, quae est perversa intentio eorum qui intendunt exaltare suos haeresiarchas et suum dominum Antichristum, et sicut nos Apostolos honoramus et Dominum nostrum Jesum Christum, attribuentes illis victorias quas dicunt se habere ab Ecclesia, et se inde praemia habituros. Sed re vera, nec illi victoriam, nec isti praemia habebunt. Unde dicit, » Et super capita eorum, » idest super doctores eorum, tamquam coronae, sua scilicet opinione, sed non re vera coronae, idest victoria de praecipitatione justorum, » Similes auro, » idest Apostolis quibus suos doctores aequiparabunt. Item super capita eorum, idest in mentibus eorum, » Tam-

• quam coronae, » idest retributiones aeternae, similes auro, idest verae sapientiae: quasi dicat: suis doctoribus victorias, et sibi praemia aeterna, de hoc quod per sapientiam suam vicerunt Ecclesiam. Sed re vera nec doctores eorum victoriam, nec ipsi praemium habebunt, sed utrique descendent in infernum. Unde 2 Petr. 2, Hi sunt fontes sine aqua sapientiae et nebulae turbinibus exagitatae quibus caligo tenebrarum reservatur. • Et facies eorum sicut facies hominum. » Haec tertia conditio, scilicet hypocrisis, qua exterius apparebunt boni et interius erunt mali. Unde Matth. 6, Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Item per tria quae sunt in facie hominis, scilicet oculi, nasus et os, notantur tria, scilicet intelligentia, discretio, eloquentia, quibus isti videbuntur pollere, propter quod etiam multos seducunt, quia facilius creditur praedicatori, quando est intelligens, discretus et eloquens, et insuper mansuetus: et tales apparebunt isti. Et hoc est quod dicitur, Et facies eorum, scilicet locustarum, idest praedicatorum Antichristi, sicut facies hominis, idest mansueti, intelligentes, discreti et eloquentes apparebunt, sed non erunt: quod notat haec dictio, sicut. Quarta ipsorum est latens malitia. De qua subditur, • Et habebant capillos, sicut capillos mulieris, » idest habebant mores femineos, molles in vita, lucentes in apparentia, • Ad terram dependentes, » in quo notatur avaritia. • Collum tegentes, » in quo fallacia. Sicut enim capilli colli tegunt turpitudinem, sic isti majorum suorum pravitatem abscondent. Unde Psalm. Inhabitabunt et abscondent, ipsi calcaneum meum observabunt. Calcaneum Christi sunt ultimi sancti, qui tunc portabunt Ecclesiam, quibus illi insidiabuntur. Unde et de Eva in figura Ecclesiae dicitur, Gen. 3, ad diabolum, ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. Item capilli eorum sunt sicut capilli mulierum, quibus adhaerentes sibi decipiunt, subtrahentes vigorem fidei et virtutum, subtiles in malitia, sibi invicem cohaerentes ad invicem se defendentes. Unde Job 41, Corpus ejus, idest Beemoth, quasi scuta fusilia compacta squamis sese prementibus, una uni jungitur, ut nec spiraculum quidem incedat per eas. Et quia omnes tales erunt molles et flexibiles in omne vitium, sicut mulieres. Ideo dicit, Et habebant, idest habebunt praecursores Antichristi, capillos, idest discipulos sibi adhaerentes, sicut capilli capiti adhaerent. Sicut capillos mulierum, idest molles et effeminatos et flexibiles ad omne malum. Quinta conditio eorum est aperta credulitas. De qua sequitur • Et dentes eorum sicut leonum erant, » quasi dicat: Quando per falsi boni ostentationem et veri mali occultationem laedere non poterunt, tunc aperte saevient in electos, laniantes eos et devorantes quasi leones sine omni contradictione. Vel per dentes locustarum intelliguntur doctores eorum, qui exponunt eis Scripturas et praeparant panem mendacii, sicut dicitur Job 24, Vigilantes ad praedam praeparant panem liberis. Et dicuntur dentes leonis propter crudelitatem, quia crudeliter sine pietate devorabunt sanctos. Unde Eccles. 21, Dentes leonis dentes ejus, interficientes animas hominum. De istis dentibus dicit Job 29, Convertbam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam praedam. Tria igitur dicuntur habere isti pseudo praedicatores: scilicet faciem hominis, quia omnia

se dicent agere ad normam rationis. Item capillos mulieris, quia ad molliem vitae fraudulenter detrahent. Item dentes leonis, quia crudeliter et aperte in bonos desaevient. Per primum simulant bonum, per secundum malum, per tertium aperte desaevient. De his dicitur Job 41, Quis revelabit faciem indumenti ejus, idest diaboli, idest quis detegat speciem boni quam praetendit et in medium oris ejus quis intrabit? idest latens malum ejus, quod cogitat, quis manifestabit? De tertio nihil dicit, quia apertum est malum omnibus notum. Vide ergo quam signanter posuit illa quinque, quae faciunt ad completionem mali, ut diximus: scilicet desiderium nocendi, malam intentionem, simulationem boni, dissimulationem mali, apertam saevitiam in electos. Sequitur, • Et habebant. » Hic ostendit quatuor, quae pertinent ad declinationem boni. Primum est obstinatio. Secundum clamor, ibi: • Et vox. » Tertium malus conatus, ibi: • Et habebant caudas. » Quartum defensio mali, ibi: • Et aculei. » Dicit ergo, • Et habebant loricas, » sicut loricas ferreas, » idest corda obstinata et scientiis deceptoriiis munita. Unde de diabolo dicitur Eccles. 45, Super omnem congregationem aquarum, idest mentium frigidarum et fluidarum requiescit, et sicut lorica induit se aquis, idest cordibus frigidis et gelatis, et in peccato obstinatis. Ferreas autem dicit loricas: propter duritiam talium cordium quae non possunt sagittis sacrae Scripturae penetrari. Unde Job 41, Cor ejus indurabitur quasi lapis, et stringetur quasi malleatoris incos. Et postea additur, Reputabit quasi paleas ferrum et quasi lignum putridum aes, non fugabit eum vir sagittarius. In stipulam enim versi sunt lapides fundae quasi stipulas aestimabit malleum et deridebit vibrantem hastam. Pluraliter autem dicit loricas propter duritiam affectus ad amandum bonum. Unde Luc. 24, Dixit Dominus discipulis suis: O stulti et tardi corde ad credendum. • Vox alarum earum, » idest tres eorum quibus, idest quasi quibusdam alis elevabantur, ut justi et sapientes credantur a multis. • Sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum, » idest diversi currus diversis equis tracti, cum impetu currentium in bello contra eandem personam. Sicut isti Antichristi diversis haeresibus interfecti et diversis rationibus praemuniti current unanimiter contra Ecclesiam expugnandam; quorum vox clamosa, impetuosa, irrationabilis et multiplex erit. Unde signantur Judith 15, per vulpes caudas habentes ligatas, sed facies diversas. De hoc bello Antichristianorum contra Ecclesiam dicitur Job 39, Procul odorabitur bellum, exhortationem ducum et ululatum exercitus. Item 38, Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quos paravi in tempus hostis et in diem pugnae et belli? • Et habebant caudas similes scorpionum, » idest doctrinas blandas et deceptorias. Unde Isa. 9, Disperdet Dominus ab Israel caput et caudam incurvantem et depravantem in die una. Longaevus et honorabilis ipse est caput, et propheta docens mendacium ipse est cauda. Vel • caudas, » vocat principes illius temporis qui ad modum caudarum blandiendo et terrendo multos pervertent, qui caudas Antichristiani sibi associabunt contra Ecclesiam utrique pugnantes, • Et aculei. » Hic ponitur quarta conditio; scilicet defensio mali, quae fiet per potentiam principum et astutiam pseudo praedicatorum, quibus se

defendent a bonis. Cum enim non potuerint eos per blandimenta seducere, oppriment per tormenta. Unde dicit: « Et aculei, » idest violentiae, « in caudis eorum, » idest in principibus temporis illius. Item aculei in caudis eorum, idest blasphemiae et astutae argutiae et in fine praedicationis eorum. Sicut enim aculeis pungitur equus vel asinus, ut recalcitret, sic illi falsi praedicatores sanctos illos qui tunc erunt, et argutiis et blasphemis pungent, si quo modo possent eos movere ad iram et a recta semita facere deviare. Sed frustra jacitur rete ante oculos pennatorum, ut dicitur Prov. 1. « Et potestas eorum. » Haec decima conditio, scilicet potentia nocendi, quam habebunt principes et pseudo praedicatores illius temporis. Unde dicit, « Et potestas earum locustarum, » idest praecursorum Antichristi « nocere hominibus, » idest ad nocendum carnalibus, humum sapientibus, « Mensibus quinque, » idest omni tempore, sicut supra expositum est. « Et habebant. » Hic ponitur undecima conditio, scilicet instigatio, seu suggestio diaboli. Ipso enim procurante et instigante, facient haec principes et pseudo praedicatores. Et ad quid tendent? scilicet ad oppressionem sanctorum monstrat per quae potuerunt hoc, scilicet per diabolum. Unde dicit, « Et habebant omnes, » praedicti Antichristiani, idest locustae, et capita, et caudae eorum, hoc est pseudo praedicatores et doctores eorum et principes eis assentientes, et eos defendentes, « Super se regem, » quem ipsi sibi constituerant, « Et Angelum abyssi, » idest diabolum qui est de abyssu inferni, idest sine bysso et candore omnis boni etsi aliquando se transfiguret in Angelum lucis, 2 Corinth. 11. Diabolus autem dicitur rex super omnes filios superbiae, « Cui nomen Hebraice « Laabadon. » Aliqui libri habent Aabadon. Sed vera littera est Laabadon. Unde Hieronymus dicit Laabadon, Hebraicum, et interpretatur exterminans; Abadon vero Graecum et interpretatur judicans. Unde cum postea ponitur idem nomen in graeco Apolleon et in Latino exterminans, patet quod non debet esse Abadon, sed Laabadon. Graece autem Apollion, idest quod Laabadon, et eadem interpretatio, scilicet exterminans et Latine habens nomen exterminans, tres linguas solemnes ponit, ut in omni lingua versutia diaboli intellecta vitetur. Et hoc praecipue, quia in triplici lingua, evangelica doctrina scripta est. Matthaeus enim in lingua Hebraica, Lucas et Joannes in Graeca, Marcus vero scripsit in Latina. Unde et titulus Domini super crucem, hac triplici lingua scriptus fuit, Joan. 19. In omni igitur lingua nomen diaboli significat exterminans. Quia de omnibus aliquos exterminat, idest extra terminos catholicae fidei ponit, et in terram exterminii in infernum, quia exules a patria sua relegat. Unde Psalm. Exterminavit eam aper de sylva, idest Antichristus, qui dicitur Aper propter ferocitatem. Sylvaticus autem seu sylvester dicitur propter inhumanitatem. Sap. 5, Ab itinere justo abierunt in exterminium, idest in infernum, ad quem diabolus multos trahet. Unde Job 21, Ipse ad sepulchra ducetur et in congerie mortuorum vigilabit; dulcis fuit glareis Cocyti, et post se omnem hominem trahit et ante se innumerabiles, « Vae unum » abuit, » idest tribulatio quae sub tuba quinti Angeli continetur, « Et ecce veniunt adhuc duo vae post haec, » idest duae tribulationes quae sub tubis sexti et septimi Angeli continentur. De quibus consequenter dicit.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

« Et sextus Angelus etc. » Ecce post singularem descriptionem quinque Angelorum consolantium Ecclesiam in quinque persecutionibus praedictis, subiungit Joannes de sexto Angelo. Et haec est secunda pars hujus capituli, in qua ostenditur acerbitas persecutionis futurae sub Antichristo. Et dicuntur hic septem, quae fient in illa misera persecutione. Primo ostenditur potestas et conatus daemonum ad nocendum et duratio malitiae eorum, ibi: « Qui parati sunt. » Secundo ostenditur malus profectus eorum, ibi: « Et ceciderunt. » Tertio ostenditur numerus daemonum, ibi: « Et numerus equestris. » Quarto agit de numero equorum diaboli, ibi: « Et vidi equos. » Quinto de armatura equitum, ibi: « Et qui sedebat. » Sexto de potestate equorum, ibi: « Et capita equorum. » Septimo ostenditur damnatio infidelium, ibi: « Et ceteri homines. » Dicit ergo, « Et sextus Angelus, » idest sextus ordo praedicatorum, qui tempore Antichristi erit, « Tuba cecinit, » idest dulciter et terribiliter praedicabit. Dulciter bonis; et hoc innuitur in cantu. Et terribiliter malis, et hoc innuitur in tuba. Et talis debet esse omnis praedicator, ut sit dulcis per consolationem et promissionem, et terribilis per consumptionem et asperam reprehensionem. Et sic primus Angelus dicitur. « Tuba cecinit. Et audiui vocem unam, » idest intellexi per spiritum futura praedicationis, procedentem « ex quatuor cornibus altaris aurei, » idest ex quatuor evangeliiis quae sunt cornua, idest protectio altaris aurei, in qua offertur omnis oblatio quae accepta est Deo. De quo altari dicit Psalm. Tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos. Quod dicitur aureum, quia Ecclesia rubea est per charitatem, fulgida per castitatem. Sap. 4, O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Item solida per patientiam, ductilis per obedientiam, sancta per praedicationem, ponderosa per maturam conversationem, « Quod est ante oculos Dei, » idest quam Ecclesiam semper respicit Deus oculis misericordiae. Sap. 4, Gratia Dei et misericordia Dei est in sanctos ejus, et respectus in electos illius. Psalm. Oculi Domini super justos. Deuteronom. 11, Terra ad quam gradieris possidendam non est sicut terra Aegypti, de qua existi, ubi jacto semine in hortorum morem aquae ducuntur irriguae; sed montuosa est et campestris, de caelo expectans pluviam, quam Dominus Deus semper invisit; et oculis illius in eo sunt a principio anni usque ad finem ejus. Item nomine ejus altaris intelligitur Christus, super quem omnis oblatio est accepta Deo. De quo dicitur Exod. 20, Altare de terra facies, idest Christum de virgine educes. Et dicitur aureum propter divinitatem, sapientiae claritatem, vel charitatis puritatem, vel obedientiae facilitatem, vel propter doctrinae severitatem. Quatuor cornua altaris sunt praedicatores quatuor evangeliorum, per quos debet Christus elevari, qui debent Syriam, idest mundi superbiam ventilare, quae debent intingi sanguine Agni, idest fide et memoria dominicae passionis. Quae dicuntur quatuor, quia debent de Christo praedicare, ut dicit Glossa 4, nativitatem, passionem, resurrectionem et admirabilem ascensionem. Omnia alia ad haec quatuor referuntur. Duo prima sunt infirmitatis. Duo alia sunt potestatis. De istis cornibus dicitur in Psalm. Omnia cornua peccatorum confringam (idest malos Antichristi praedicatores), et exaltabuntur

cornua iusti, idest boni praedicatores Christi. Vox una quam audivit Joannes est concordia praedicatorum et ad unum. Dicit ergo, « Et audivi » aure cordis, idest intellexi spiritu revelante vocem unam, idest concordiae doctrinam, « Ex quatuor » cornibus altaris aurei, » idest ex universis praedicatoribus Christi procedentem, « Quod est ante » oculos Dei » ut filii ante patrem, idest in beneplacito patris. Matth. 17. Ille est Filius meus dilectus in quo mihi complacui. Item ut advocatus ante iudicem. 1 Joan. 2, Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Dominum nostrum Jesum Christum justum. Beatus Bernardus, Securus habes, o homo accessum ad Deum: ubi habes filium, habes matrem. Filius ostendit patri latus et vulnera. Mater ostendit filio pectus et ubera. Nulla certe potest esse repulsa, ubi tot occurrunt charitatis insignia. Ideo clamat Ecclesia in Psalm. Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui, « Vocem, » dico, « Dicentem sexto Angelo, » idest ordini praedicatorum tempore Antichristi futuro, « Qui habebat tubam, » idest qui habebat officium praedicandi, « Solve quatuor » Angelos, » idest daemones universos praedicat solvendo, ut homines cautiores reddantur, « Qui » alligati sunt divina virtute, » in flumine magno Euphrate, idest in malignorum hominum societate, seu congregatione. Euphrates enim fluvius profundus est et impetuosis currens per Babylonem, et interpretatur humus, vel pulverulentus, vel crescens: et significat amatores huius mundi, qui sunt profundi in astutia et impetuosus in malitia et currunt per saeculum ex avaritia in humo et pulvere, in carnalibus deliciis et in temporalibus divitiis crescentes. In hoc sunt alligati omnes daemones, quia in istis habitant quasi in propriis domiciliis. Nec adhuc permittuntur aperte pro sua voluntate desaevis in bonos, quod tamen fiet tempore Antichristi; et tunc solventur daemones, idest saevire crudelius et apertius permittentur in bonos. Et bene dicuntur fluvius magnus amatores mundi. Fluvius quidem, quia sunt fluidi per luxuriam, tumidi per superbiam, proclivi per avaritiam; et tandem decurrent in mare, idest in amaritudinem inferni. Eccles. 1, Omnia flumina intrant in mare. Magnus vero dicuntur vel propter multitudinem vel propter scientiarum magnitudinem. Quia majores in saeculo sunt his tribus vitiis, idest luxuria, avaritia, superbia irretiti. 1 Joan. 2, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae. Item daemones dicuntur Angeli, idest missi, quia mittuntur a Deo ad probationem bonorum a principe suo et sua propria voluntate, ad deceptionem et damnationem malorum. Quatuor autem dicuntur, quia per quatuor mundi partes, quatuor vitia principalia suggerendo discurrunt. Unde supra 7, « Post haec vidi » quatuor Angelos terrae. » Item per magnum fluvium Euphratem potest significari baptismum, ubi daemones alligantur, quia ibi eorum potestas debilitatur et vincula peccatorum solvuntur. Unde Exod. 15, Ingressus est Pharaon eques cum curribus et equitibus ejus in mare, et reduxi super eos Dominus aquas maris. Item Euphrates fluvius potest dici sanguis et aqua quae de latere Christi in Ecclesia exierunt. De quo Ezech. 47, Ecce aquae redundantes a latere dextro, cum egrederetur vir ad orientem, idest Christus ad immortalitatem, per ostium

mortis, ubi ligati sunt daemones, quia ibi debilitata est eorum potestas. Unde sequitur bene in Ezech. Qui habebat funiculum in manu sua, quo scilicet daemones ligarentur, et fuerunt ligati usque hodie, sed in fine, idest in tempore septimi Angeli et sextae tubae, idest in sexto statu Ecclesiae, idest in tempore Antichristi solventur, quia minus refrenabuntur a Deo et magis permittentur saevitiam suam ejicere in bonos. Unde sequitur, « Et soluti sunt, » idest solventur. Praeteritum pro futuro: vel soluti sunt jam in Dei praesentia « quatuor Angeli, » idest daemones universi, qui dicuntur quatuor ratione praedicta, vel propter quatuor suggestiones quas faciunt in ordinandas et corrumpendas quatuor animae affectiones, ut anima sit intemperata, amet quae non decet, timeat quae non oportet, gaudeat vane, doleatque vanius, ut dicit Beatus Bernardus. Vel propter quadruplicem modum temperandi. Est enim quaedam tentatio gravis et occulta, quaedam gravis et aperta; quaedam levis et occulta; quaedam levis et aperta, sicut Beatus Bernardus, super illud, Non timebis a timore nocturno. Ecce prima. A sagitta volante. Ecce secunda. A negotio perambulante in tenebris. Ecce tertia. Ab incursu et daemonio meridiano. Ecce quarta. « Qui parati erant, » paramento malitiae et astutiae diligentis, « In horam, et diem, et mensem et annum, » et in omni tempore diei, mensis et anni, sine interpolatione et sine termino: quasi dicat: nulla pars est in die vel mense vel anno, in qua daemones non sint parati ad nocendum; nunquam enim dormiunt. 1 Petr. 5, Vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret. Job 30, Qui me comedunt non dormiunt. Vel in his nominibus exprimuntur conatus et diligentia daemonum ad nocendum: qui statim ut soluti sunt dicuntur parati in horam, et mensem, et diem, et annum, idest in tribus annis et dimidium: tantum enim durabit persecutionis illius acerbitas: ut per horam dimidius annos significetur, per alia tria tres anni. Et quia primo ponitur hora, postea dies, postea mensis, postea annus, significat qualiter illius processus persecutionis semper crescendo procedet. In principio gravis erit, sed in secundo gravior, in tertio gravissima et in fine omnino desaeviet ille iniquus, ut vix omnino possit ab aliquo sustineri. Unde Job 40, Stringet caudam suam, idest ultimam malitiam, quasi cedrum. Et 41, Sub ipso erunt radii solis, et sternet sibi aurum quasi lutum. Semper ergo parati referuntur daemones, ut nos semper parati esse studeamus, ne imparati inveniamur. Matth. 25, Et vos estote parati. Quanto ergo potestas diaboli decrescet in tempore, tanto crescet in malignitate. Unde Jerem. 12, Vae terrae et mari, quia descendet diabolus ad vos habens iram magnam, sciens, quia modicum tempus habet. Sic tentatio diaboli in fine crescit: et hoc est signum quod debet cessare tentatio, quando incipit aggravari. Unde daemones quando exhibant ab obsessis corporibus gravius affligebant. Ad quem autem finem tendant daemones in suis tentationibus, et ad quid tendat Antichristus, ostendit Joannes cum subditur, « Ut occiderent tertiam partem hominum, » prius morte peccati, et postea morte inferni. Tertiam partem hominum vocat omnes reprobos, ut dicit Glossa, in quos habebunt potestatem. Prima pars sunt innocentes. Secunda poenitentes. Tertia reprobi in malitia pertinaces: et

hos occidet, ut supra 8, Tertia pars terrae combusta est. Et tertia pars arborum concremata est. « Et numerus equestris. » Hic ostenditur Joanni numerus equorum diaboli et equorum Dei, secundum unam expositionem. Et sic in solutione quatuor Angelorum ostenditur libertas diabolicae potentiae tempore Antichristi. Ita in visione equorum et equitum ostenditur nocumentum malitiae. Equi diaboli sunt praedicatores Antichristi; equites vero sunt ipsi daemones, qui ducunt eos quocumque voluerunt. Equi Dei sunt praedicatores Christi; equites sunt boni Angeli, qui regent eos et defendunt. Triplici autem ratione ostenditur Joanni numerus equorum et equitum Dei post ostensionem equorum et equitum diaboli. Primo, ne visa multitudine malorum desperarent sancti. Sic fecit Eliseus 4 Reg. 6, Puero suo nimis timenti visa multitudine Syriorum qui obsidebant Samariam, per orationem suam aperuit oculos, et vidit, quod mons erat plenus equorum, et curruum igneorum in circuitu Elisei. Item secundo, ut consolarentur boni super solutionem daemonum; quia etsi solvendi sunt tunc daemones, non permittentur omnino facere quod volunt, sed per bonos Angelos coercebuntur, et per eosdem servabuntur electi. Item tertio ne illi qui stabunt tunc possint praesumere de suis viribus, et se solos inter praessuras stabiles remansisse. Sicut Elias qui dixit, Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filii Israel, altaria sua destruxerunt, et Prophetas tuos occiderunt gladio, et relietus sum ego solus. Et dictum est ei, Dereliqui mihi septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal. Primo ponitur numerus equorum diaboli, et signatur per vicies millies; postea ponitur numerus equorum Dei, et signatur per dena millia. Et plures sunt mali, quam boni; ideo majori numero designatur numerus equorum diaboli quam equorum Dei. Utrobique tamen ponitur finitum pro infinito. Utrobique ponitur mille qui est numerus cubicus, idest habens tres dimensiones. Nam decies decem decies, faciunt mille: et illi peccant in tribus: scilicet in Deum, in proximum et in seipsos. Isti autem vivunt sobrie pie et juste, Sobrie sibi, pie Deo, juste proximo. Item illi habent trinam dimensionem malitiae: scilicet concupiscentiam carnis et concupiscentiam oculorum et superbiam vitae. Isti autem habent trinam dimensionem bonitatis: scilicet fidem, spem et charitatem. Item denarius simpliciter ponitur ex parte bonorum, quia ipsi servant decalogum praeceptorum: sed denarius duplicatus ponitur ex parte malorum, scilicet vicies, quia binarius recedit ab unitate, et sic significat transgressionem; unde binarius denarii transgressionem significat decalogi. Mille enim perseverantiam significat. Bene ergo dicuntur equi diaboli vicies millies, quia praedicatores Antichristi erunt transgressores decalogi habentes malitiae dimensionem et in ea perseverantes. Boni vero dicuntur dena millia, quia in observantia decalogi et in bona dimensione perseverabunt. Dicit ergo, « Et numerus equestris » exercitus, idest numerus equorum exercitus, idest numerus equorum et equitum diaboli « vicies » millies, et numerus equorum et equitum Dei « dena » millia, idest multi et infiniti, sed pauciores. Equi diaboli sunt praedicatores mali qui portant ubique diabolus; equites sunt daemones qui ducunt eos, ut diximus. Equi Dei sunt boni praedicatores. E-

quites Dei sunt Angeli. Et haec expositio de utroque exercitu simul, idest bono et malo, ponitur in Glossa, Et sumitur ex eo quod dicitur numerus equestris exercitus, nec additur Dei, vel diaboli. Sed quare malos significat per adverbium, bonos vero per nomina? Solutio. Ad ostendendum, quod malum non stat per se, sed coalescit in bono, ut dicit Augustinus; bonum vero per se stat. Item quaeritur quare exercitus tam bonorum quam malorum designetur per numerum significantem et non per numerum numerantem? Nam numerus hic positus non numerat exercitum daemonum vel Angelorum, sed tantum signat. Nam multo plures sunt mali, quam vicies millies; et boni multo plures quam dena millia. Ad hoc dicimus quod numerus significans magis exprimit qualitatem utriusque exercitus quam numerus numerans. Per numerum enim hic positum ostenditur quales sunt illi et isti, ut diximus: quod non fieret per numerum numerantem. Aliqui intendunt, per hos numeros, tantum malos designari. Nam cum sint tantum tres ordines Angelorum, ad decimum, qui cecidit, decem millia referantur: per millies vero qui est numerus multiplex, daemonum multitudo signatur: per vicies vero qui bis decem continet, ostenditur dicimus ordo ex daemonibus et malis hominibus duplicatus. Nihil ergo aliud est vicies millies, dena millia equestris exercitus, nisi quod decimus ordo ex malis hominibus et daemonibus duplicatus innumerabilis et quasi infinitus existit, qui contra Ecclesiam tempore Antichristi pugnabit. Modo autem conservat Deus Ecclesiam suam. Alii dicunt, quod per utrumque numerum designantur boni: per vicies designantur sancti novi Testamenti, qui decem mandata legis dupliciter servant, scilicet corde et opere, et secundum literam, et secundum spiritualem intellectum et perfecti sunt in justitia. In vicenario est duplex observantia decalogi et in millenario perfecta justitia monstratur. Per dena millia significantur sancti veteris Testamenti qui legem ad literam servaverunt, utpote umbram futurorum. Et quia contra utrosque diabolus bellum habuit, ideo per hos numeros etiam exercitus numerus daemonum et malorum hominum, per quos pugnat diabolus, designantur. Omnes istas expositiones innuunt Glossae, sed satis obscure. Sequitur, « Et audivi numerum eorum, » idest intellexi quid numerus eorum significaret. « Et ita vidi equos in visione » sicut dixit supra, secundum numerum equitum, numerum tam bonorum quam malorum. Per hoc, quod dicit, Vidi in visione, nota hic: non corporaliter, sed tantum spiritualiter. Vel sic: et ita vidi equos in visione; idest sicut equites, idest sicut daemones intendunt ad destructionem Ecclesiae, « Sic vidi equos, » idest malos praedicatores, laborare ad destructionem Ecclesiae. Nam equi et equites, in praelio ad idem tendunt, sed equi per equites ducuntur. Sic Antichristiani per daemones, contra Ecclesiam malignabuntur. « Et qui sedebant. » Hic agitur de armatura istorum equitum, quae duplex est: una ad munendum, altera ad expugnandum: tamen hic non agitur nisi de armatura monitionis. Quia diabolus nullum potest vulnerare nisi Deo volente; et ideo cassa esset armatura impugnationis. Dicit ergo, « Et qui sedebant super eos » equos, idest praedicatores Antichristi, « habebant loricas igneas et hyacinthinas et sulphureas. » Prima furor irae ferventis in principibus. Secunda simulatio sanctitatis in prae-

dicatoribus. Tertia foetens doctrina in praelatis, qui tunc erunt. Et huic triplici persecutioni convenit haec triplex qualitas armaturae equitum, idest daemonum, qui super istos equos sedebunt. Diximus enim, quod equi sunt falsi praedicatores ultimarum temporum, equites sive sessores eorum daemones, qui dicuntur habere hanc triplicem armaturam, qua se et equos muniunt. Per loricas significatur duritia obstinationis, et scientiarum perplexitas, quae dicuntur igneae propter iracundiae fervorem, quae erit in principibus contra Ecclesiam. Item dicuntur « hyacinthinae, » propter simulationem sanctitatis, quae erit in praedicatoribus. Hyacinthus enim habet colorem similem caelo. Item dicuntur sulphureae propter doctrinae foetorem, quae erit in praelatis, et doctoribus temporis illius. Dicit ergo, « Et qui sedebant, » scilicet daemones super eos, idest falsos praedicatores, habebant loricas, idest duritiam obstinationis, et scientiarum perplexitates, « igneas, » idest igne iracundiae accensas, « Et hyacinthinas, » idest sanctitatis simulatione coloratas, « Et sulphureas, » idest perversa doctrina foetentes. Haec dicuntur habere equites, idest daemones, qui habebant ea in equis. Erunt ergo equi idest praedicatores et ministri Antichristi, obstinati, iracundi, simulati, haeretici. Vel aliter. Equi sunt praedicatores, ut diximus. Loricae sunt omnes ministri ejus, quibus quasi lorica corpus suum tegitur et munitur, ne sagitta verbi Dei vulneretur. Unde quilibet malis est una macula loricae hujus, qui conjuncti ad invicem contra Ecclesiam faciunt loricae diaboli, qua corpus ejus munitur. Unde Job 41, Corpus ejus, quasi scuta fusilia, compactum squamis se se prementibus, una uni conjungitur, et nec spiraculum quidem incedit per eas. Quod Job dicit scuta, vocat Joannes loricas. Iste loricae dicuntur igneae, hyacinthinae, sulphureae, quia ministri Antichristi erunt cupidi, superbi, luxuriosi. Nam per ignem cupiditas, per hyacinthum superbiae vanitas, per sulphur factor luxuriae designatur, et maxime luxuriae contra naturam, propter quam pluit Dominus ignem et sulphur. Gen. 19, Omnes etiam, qui tales sunt computantur in familiam Antichristi: propter quod dicit Joannes in prima Canonica cap. 2, Sicut audistis, quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi sunt. Bene ergo dicit, Qui sedebant super eos, idest daemones falsi praedicatoribus insidentes, et eos regentes, habebant loricas, idest ministros se protegentes, et munientes. Igneos, igne cupiditatis accensos, et hyacinthinos, idest vanitate superbiae elatos. Hyacinthus enim colorem habet aureum, et ideo significat vanitatem, Et sulphureas, idest luxuria foetentes. Hic etiam bene dicuntur habere daemones quasi arma, quia his vitiis impugnant Ecclesiam, unicuique suggerendo id in quo ipsius animum magis declinare concupiscunt. Sequitur, « Et capita. » Postquam egit de armatura equitum Joannes, agit de potestate et virtute equorum, incipiens a capite ipsorum, quae sunt haeresiarchae doctores, et ceteri majores inter eos erant, idest erunt tamquam capita leonum. » In quo notatur superbia crudelitatis, et aperta malitia. Nam majores inter eos armabuntur contra Ecclesiam, superbia, crudelitate, et aperta malitia. Unde Jerem. 6, Crudelis erit, et non miserebitur. Hoc de potestate eorum, et convenit etiam membris, « Et de ore ipsorum, » idest de praedicatione et doctrina falsorum praedicatorum, procedit ignis ava-

ritiae, et fumus superbiae, et sulphur luxuriae. Vel ignis furoris, odii, et iracundiae, et fumus erroris, et caecitatis faciens mentes hominum caligare, ne possint veritatem agnoscere. Et sulphur verba maledictionis, et blasphemiae. Item ignis invidiae, et fumus idolatriae. Et sulphur, idest foetor blasphemiae. Item ignis, idest malitia comminationis, et fumus, idest obscuritas simulationis, et sulphur, idest foetor corruptae eruditionis: et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, idest reprobi, quia aliis duabus partibus, idest innocentibus et poenitentibus, non nocebunt hae plagae, immo proderunt potius, juxta illud Rom. 8, Omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Item prima pars hominum sunt perfecti. Secunda sunt proficientes. Tertia incipientes, sive imperfecti; et his pro majori parte nocebunt hae tres plagae. Item prima pars hominum sunt illi, qui inceperunt poenitentiam, et compleverunt, et in gratia decesserunt; et his debetur paradisus. Secunda pars sunt qui inceperunt poenitentiam, sed non compleverunt, et in gratia decesserunt, et his debetur purgatorium. Tertia pars sunt illi, qui nec inceperunt, nec compleverunt, et tamen peccaverunt; his debetur infernus, et his nocebunt hae tres plagae. Item prima pars illi sunt, qui latitabant in speluncis et cavernis, propter metum Antichristi. Secunda illi, qui audacter confitebuntur, et praedicabunt Christum. Tertia illi, qui aperte negabunt; et haec tertia pars ab his plagis occidetur, et de igne, et de fumo, et de sulphure, quae procedent de ore ipsorum. Hic determinat, quae sunt illae partes, et tres plagae. Unde ponitur Proverb. 1, « Potestas enim equorum etc. » Hic ostendit Joannes in quo sit potestas praedicatorum Antichristi: et ponit duo in quibus consistit potestas eorum: scilicet in ore, et in cauda, scilicet in praedicatione. Per caudam, quae tegit turpitudinem, simulatio intelligitur; et haec est potestas Antichristi, « Equorum, » idest praedicatorum Antichristi, « In ore eorum est. » Glossa 1, In mala praedicatione. « Et caudis eorum, » idest occultis deceptionibus, si aperte nequeunt. Et bene dico, quod in caudis habent potestatem nocendi. Nam cauda eorum similis serpentibus, qui blandiuntur facie, occulte mittunt venenum. Item per os equorum intelligitur persuasio, sive comminatio, seu promissio praedicatorum; per caudas intelligitur malitia ministrorum, qui occidunt sanctos, et his duobus consistet tota potestas praedicatorum Antichristi, scilicet falsa persuasione, et in malitia eorum. Dicit ergo, Potestas equorum, idest malorum, In ore eorum est, idest in fallenti persuasione eorum, Et in caudis eorum, idest malis ministris, « Nam caudae eorum, » idest ministri, qui sequuntur praedicatores ad faciendum voluntatem eorum, « similes sunt serpentibus, » quia non quaerent nisi pulverem terrenorum. Mich. ult. Lingent pulverem sicut serpentes. Isa. 65, Serpentis pulvis panis ejus, Psal. Inimici ejus terram lingent. Gen. 3, Terram comedes omnibus diebus vitae tuae. Item per os significatur rationum inductio, per caudas temporalium donorum largitio, quae data sunt homini ad velandum, et supplendum defectum. Et per haec duo, idest per inductionem rationum, et per largitiones donorum, multos subvertent. Et ideo bene dicit, quod potestas equorum, in eorum ore est, idest in rationum inductione, Et in caudis eorum, idest in dona temporalia eorum, similes serpentibus,

quia in fine venenum mortiferum infundunt, quodantes et recipientes occiduntur, licet placeant quando recipiuntur. Item per os intelligitur gula. Unde Eccles. 6, Omnis labor hominis in ore ejus, sed anima ejus non implebitur. Per caudam vero accipitur luxuria. Unde legitur Judicum 15, quod Samson cepit trecentas vulpes, et caudas earum ligavit, et faces ligavit in medio, quas igne succendens dimisit, ut illuc et huc discurrerent. In his duobus multum consistit potestas diaboli, et ministrorum ejus. Nam per haec duo vitia multi corrumpuntur. De quibus dicitur Proverb. 30, Sanguisugae, idest diaboli sanguinem sugentis, duae sunt filiae, quae semper clamant, affer, affer; scilicet gula et luxuria. Et bene dicuntur caudae similes serpentibus, quia luxuria in principio habet voluptatem, sed postea poenitudinem. Unde quidam sanctus cum tentaretur de luxuria, dixit, Non emo tanti poenitere, « Habentes capita, » idest principes, qui praesunt ministris, « Et his nocent, » idest auctoritate, et violentia eorum. Vel capita eorum sunt doctores falsorum Philosophorum, scilicet Plato, Pythagoras, et hujusmodi, quorum dictis corroborabunt sententias suas, « Et in his nocebunt, » idest decipient formando per eos doctrinam suam, « Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis praedictis, » idest reprobi contra quos diabolus non faciet conatum suum per Antichristum, quia erunt omnino obedientes ei. « Neque egerunt poenitentiam de operibus manuum suarum, » idest de peccatis suis. « Ut adorarent daemonia post poenitentiam, » et simulaera aurea, et argentea, et aerea, et lapidea, et lignea, quae scilicet simulaera, nec videre possunt, nec audire, neque ambulare, idest aliquem actum exercere. « Et non egerunt poenitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, nec a fornicatione sua, nec a fortis suis. » Omnes enim inquam peribunt morte aeterna. Quamvis conatus diaboli non sit contra eos, qui mortui sunt jam morte prima. Et tangit hic Joannes Paganos idolis servientes. Sed quaeritur. Quare potius determinatur de equis, quam de equitibus? Solutio. Quia quicquid facient daemones, facient per malos praedicatores. Item quare ponit fornicationem in singulari numero, cum alia vitia ponat in plurali? Solutio. Ad notandum, quod plures pereunt per fornicationem, quam per cetera praedicta. Plus enim importat numerus singularis, quam pluralis; et sic dicitur nomen speciei, quae omnibus convenit. Daemonium interpretatur scientia. Unde daemonium aureum potest dici theologia, quae in splendore et valore omnes scientias superat, sicut aurum caetera metalla. Aliae enim scientiae sunt ancillae, et ipsa domina, sicut dicit Boetius in libro Consolationum. Unde de illis potest intelligi illud Proverb. 8, Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, idest ad theologicum apicem, quo vix aut nunquam potest ascendi nisi per illas. Item daemonium argenteum est legalis scientia quae lueratur argentum, unde luerativa scientia appellatur. Item daemonium est sermocinalis scientia, idest logica, quae plus aliis resonat, immo etiam quasi motae essent aliae nisi ab ista reciperent sonum. Item daemonium lapideum, est naturalis scientia, quae est immotabilis, nec nobis subjacet, ut dicit Algazel, et ideo dicitur lapidea. Item daemonium ligneum est moralis scientia, quae sicut lignum formari potest. Qui ergo istas scientias addiscunt, tantum ut sciant vel sciuntur, vel certe ut ditent

vel ditentur, vel honorentur, nec alium finem ponunt in studio suo, proculdubio hi adorant daemonia, vel argentea etc. Et de his dicit Psal. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis. Beatus Bernardus, Quidam student, ut sciant: quidam ut sciuntur, et vanitas est: et quidam ut ditentur, et cupiditas est: quidam ut aedificent, et charitas est: quidam ut aedificentur, et prudentia est. Baruch 3, Ubi sunt principes gentium, idest philosophi, qui argentum thesaurizant, et aurum, in quo confidunt homines, et non est finis acquisitionis eorum, qui argentum fabricant, et solliciti sunt, nec est inventio operum eorum? Et respondet. Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt. Item simulaera possunt dici multi praelati. Juxta illud Zach. 11, O pastor, et idolum, et derelinquens gregem. Dicuntur autem aurea per avaritiam, argentea propter apparentiam, aerea propter impatientiam, lapidea propter duritiam, lignea, quia materia sunt ignis infernalis, qui sunt tales. Isa. 30, Praeparata est ab heri Tophet, regi, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus ignis, et ligna multa. Bar. 3, Cum sint lignea, et inaurata, et inargentata, sciatur postea, et falsata sunt a gentibus universis, et regibus, quae manifesta sunt, quia non sunt Dii, idest veri praelati, sed opera manuum hominum. Haec simulaera adorant, qui tales praelatos adorant, honorant, et eis servant propter divitias temporales, vel honores saeculares. De quibus Psal. dicit: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis. Item similes illis fiant, qui confidunt in eis.

CAPUT X.

« Et vidi alium etc. » Decimum capitulum est, in quo agitur de consolatione fidelium tempore Antichristi: et dividitur in tres partes, secundum tres consolationes, quae hic ponuntur. Quarum prima est de poena malorum, quae hic affirmatur. Secunda de promissione vitae immutabilis, ibi, « Et Angelus quem vidi. » Tertia de praenuntiatione futurorum malorum, ut citius caveantur, ibi, « Et vocem quam audiui. » Et nota quod sicut solutio quatuor Angelorum indicavit supra violentiam potentiae daemonum, ut visio equorum et equitum nocumentum malitiae: sic significatio tonitruorum, quae ponitur in hoc capitulo, indicat subtractionem praedicationis et sapientiae tempore Antichristi. Procedit autem Joannes hoc ordine. Primo commendans Christum, describit eum a quatuor conditionibus. Secundo ipsius testimonium, poenam malorum futuram ostendit ibi, « Et clamavit. » Tertio hoc idem probat testimonio praedicatorum, idem praedicantium, ibi, « Ego. » Dicit ergo, « Et vidi. » Conjunctio copulativa. Nota quod haec visio non est alia a praecedente, sed illi quasi pars parti copulatur, « Alium Angelum, » a praedictis, scilicet Christum, qui Angelus est magni consilii. Isa. 9, Et Deus totius consolationis. 2 Corinth. Qui dicitur alius idest contrarius. Illi enim ad nocendum intendunt, iste ad salvandum. Illi sunt pura creatura, iste creator simul et creatura. « Fortem, » Quia ipse est Dei virtus, ut dicitur 1 Corinth. 1, et Psal. Dominus fortis et potens: sed fortitudinem suam ipse abscondit, in sanctam crucem. Habacuc 3, Ibi abscondita est fortitudo ejus: sed eam manifestavit ibidem, quia mortem moriendo destruxit. Amplius autem eam manifestavit resurgendo. Sed plenissime manifestabit eam in futuro judicio. Unde

Psal. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Job 9, Si fortitudo quaeritur, robustissimus est Ergo fortitudo Dei recipit comparisonem? Verum est quantum ad manifestationem, ut dictum est. Fortis enim apparuit moriens, mortem superando, fortior a morte propria resurgendo, fortissimus daemones omnes cum omni suo corpore mortaliter condemnando, « Descendentem de caelo, » idest de incognitione ad cognitionem, sive invisibilitate ad visibilitatem, sive de occulto ad publicum, sive de Patre ad mundum humiliter venientem. Joan. 15, Exivi a Patre, et veni in mundum. Psal. A summo caelo egressio ejus. Joan. 6, Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. « Amictum nube, » idest vestitum carne. Isa. 19, Ascendet Dominus super nubem levem, et ingredietur Aegyptum, idest mundum. 5 Reg. 8, Dixit Dominus, ut habitaret in nebula, de qua venerunt salutifera. Unde Eccles. 42, Medicina omnium in festinatione nebulae. Ergo nube amictus fuit in nativitate, sive in incarnatione, quando veritas de terra orta est, sicut nubes ex aqua. 2 Reg. 7, Ecce in nebula parva, quasi vestigium hominis ascendebat de mari, idest Christus puer parvulus nascebatur de Maria. Haec nubes in cruce levata refrigerium dedit toti mundo, ardorem solis, idest iram Dei Patris temperans. Psal. Sub umbra alarum tuarum protege me. Cant. 2, Sub umbra illius quem desideraveram sedi. Tunc de illa pluvia pluit Dominus duplicem pluviam: scilicet pluviam sanguinis in redemptionem, et pluviam in abluitionem. Joan. 19, Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua: his duobus indigebat genus humanum. Quia venditum erat, indigebat redemptione; quia sordidum erat, indigebat abluitione. Haec nubes dicitur levis, quia ab omni onere peccati immunis est. Item quia surrexit et ascendit. Psal. Ascendit Dominus super Cherubim, et volavit super pennas ventorum, idest velocius et levius ventis, « Et iris, » idest ritus reconciliandi et propitiandi. « In capite ejus, » idest in divinitate, quae est caput humanitatis. 1 Cor. 11, Caput Christi Deus. Et bene dicitur, Iris in capite, quia non esset sufficiens redemptio, nisi Christus esset Deus. Unde 2 Cor. 5, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Vel Iris in capite ejus, idest elementia et pietas in intentione ejus. Oscae 6, Misericordiam volo, et non sacrificium, « Et facies ejus, » idest praesentia humanitatis ipsius. « Erat sicut sol, » illuminans et inflammans mentes hominum, quas fumus putei caligaverat. Isa 9, Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiae, Haec est facies, quam ita desiderabant antiqui. Unde Psal. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, et salvi erimus. Exod. 33, Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam. Esther 15, Valde mirabilis es tu Domine, et facies plena est gratiarum suarum, idest facies ejus sicut sol, in virtute sua. Item facies ejus, idest divinitas ejus, « Erat sicut sol, » idest fons omnis luminis et caloris, quia ab ipso in quantum Deus, est omne bonum. Jacob 1, Omne datum optimum, et omne donum perfectum, de sursum est descendens a Patre Luminum. « Vel sicut sol, » quia splendore suo reverberat oculos humanos, ut in suo fronte non plene possit videri. 1 Tim. 6, Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem. Cant. 6, Averte oculos, quia ipsi

me avolare fecerunt. Item faciem ejus, idest sancti, in quibus lucet facies ejus, idest imago, et similitudo ipsius. Juxta quod dicitur in Psalm. Illumina super nos lumen vultus tui, Domine: et alibi: Illumina faciem tuam Domine. Erat sicut sol, idest fidei cognitione clari, et calore charitatis fervidi, et immotabiles et infatigabiles in servitio Christi. Eccl. 25, Homo sanctus in sapientia manet sicut sol. Nam stultus ut luna mutatur. « Et pedes ejus, » idest finales praedicatores per totum mundum ipsum portantes, non solum in corde per fidem, et in ore per confessionem et praedicationem, sed etiam in corpore per sanctam conversationem. 1 Cor. 6, Empti enim estis praetio magno; glorificate, et portate Dominum in corpore vestro. « Tamquam columna ignis, » idest plani per justitiam, recti per charitatem, erecti per contemplationem et desiderium aeternorum, fortes per fidem, alios portantes per pietatem infirmorum sustinere. Gal. 2, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnae esse. Nec dicit simpliciter, Tamquam columna, sed addidit, Ignis. Quia ipsi erunt ardentes in se per zelum: lucentes aliis per exemplum et doctrinam. Joan. 5, Ipse erat lucerna ardens et lucens. Matth. 5, Vos estis lux mundi. De his pedibus dicitur Isa. 52, Quam pulchri pedes annunciantis pacem, annuntiantis bona, praedicantis salutem! « Et habebat in manu sua libellum apertum, » idest in potestate sua totam legem jam reservatam. Ipse enim omnia, quae in figuris de seipso in lege legebantur implendo aperuit, et praedicando per Apostolos manifestavit. Unde supra in 5, Vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire, et solvere signacula ejus. Ibi satis diximus de libro, et ideo hic transimus. Et bene dicit, quod habebat in manu sua libellum, quia operatione legem adimplevit. Unde Matth. Non veni solvere legem, sed adimplere. Sed quare dixit supra, librum, nunc dicit libellum, diminutivo nomine utens? Solutio. Ibi clausus ostenditur, quem superbia claudit. Hic autem liber apertus ostenditur, quem humilitas aperuit, quia per humilitatem venit ad intelligentiam legis. Unde Matth. 18, Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum, idest in intellectum. Supra in quarto, Ecce dedi te in ostium apertum, quia modicam virtutem habes, idest humilitatem. « Et posuit pedem suum dextrum, » idest fortiores praedicatores. « Super mare, » idest super impios et infideles plenos amaritudine peccatorum. Quia Dominus ad majores peccatores misit firmiores praedicatores. Verbi gratia Petrum et Paulum ad Romanos, qui semper omnibus ferociores et crudeliores fuerunt. Et quia Romae maxime vigeat ritus Gentilium, et cultus idolorum. « Sinistrum autem » idest minores praedicatores missi sunt ad minimos malos peccatores. Item per mare, significatur gentilitas amaritudine infidelitatis et idolatriae. Per terram, significatur duritia et avaritia Judaeorum, quae frequenter fuit arata prophetia. Per pedem dextrum significatur vita aeterna, per sinistrum poena aeterna. Unde in iudicio boni ponentur a dextris iudicis, mali vero a sinistris, ut dicitur Matth. 25. Propter quod dicitur Proverb. 4, Vias, quae a dextris sunt, novit Dominus; per-versae vero sunt, quae a sinistris sunt. Est ergo sensus. Et posuit pedem suum dextrum super mare, idest gentilitatem illuminans ad fidem praedicando

convertit, et perduxit ad beatitudinem. Unde Luc. 2, Lumen ad revelationem gentium. Gen. 49, Ipse erit expectatio gentium. Sinistrum autem super terram, idest Judaeos, qui fuerunt terra culta per legem et prophetas, propter duritiam suam et avaritiam excaecari permisit ad aeternam damnationem. Roman. 11, Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Item pes dexter est amor Dei, qui debet omnem tribulationem et adversitatem amaritudinem conculcare, et ideo poni dicitur super mare. Ut sicut Christus pro amore nostro calcavit amaritudinem passionis, sicut ipse dicit Isa. 43, Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum; sic nos pro amore ipsius calcemus omnem amaritudinem mundi, etiam non timentes pro ipso mori, si necesse fuerit. Unde dicit beatus Bernardus. Audi luctam, sustinuit te dilectus, sustine et tu dilectum: non illi vincent peccata tua, te quoque illius flagella non superent. Hoc pede quicquid tangimus nostrum facimus. Unde Deut. 11, Omnis locus quem calcaverit pes vester, vester erit. Pes sinister est amor proximi, quo omnia terrena debemus calcare, quia amorem proximi debemus omnibus terrenis praeponere. Juxta illud Levit. 19, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, idest citra Deum, et super omnia terrena, et hoc exigit justitia. Unde Prov. 12, Qui negligit damnum propter amicum, justus est. Eccl. 29, Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas sub lapide in perditionem. Ideo hunc pedem dicitur posuisse super terram; ut sicut ipse propter nos omnia terrena contempsit, et amorem nostrum toti mundo praeposuit; sic et nos toti mundo amorem proximi praeponamus, alioquin non habemus hunc pedem. 1 Joan. 3, Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? Quasi dicat: Nullo modo. Quia probatio dilectionis exhibitio est operis: et qui non habet hunc pedem, non habet dextrum. Quia qui non amat proximum non amat Deum. Unde 1 Joan. 4, Qui non diligit fratrem suum, quem videt; Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Quasi dicat: Nullo modo. Nota quod in hac serie verborum, quae posita sunt, describitur et commendatur Christus a decem, quae debet habere quilibet praelatus, et quilibet praedicator. Primum est obedientia, quia missus a Patre implevit ejus mandatum pro nobis moriendo. Unde Joan. 14, Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Phil. 2, Factus obediens usque ad mortem, etc. Haec obedientia notatur per hoc, quod vocatur Angelus. Vidi, inquit, alium Angelum etc. Secundum est charitas sive amor, quod notatur per hoc quod dicit, alium a praedictis, qui missi sunt in mundo a principe suo ex odio implent obedientiam suam, Christus autem ex amore charitatis. Joan. 13, Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ephes. 4, Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, tradidit semetipsum. 1 Joan. 3, In hoc apparuit gratia Dei. Tertia est patientia, quae notatur per fortem. De qua Proverb. 19, Doctrina viri per patientiam noscitur. Isa. 42, Sibi, patiens fui, semper tacui etc. Quartum est humilitas, quae notatur per descendentem de caelis. De qua Philipp. 2, Exinavit semetipsum formam servi accipiens. Ibi ponit Glossa

quatuor gradus humilitatis dicens, O quanta humilitas Christi! humiliavit se usque ad incarnationem, usque ad mortalitatis humanae participationem, usque ad diaboli tentationem, usque ad populi irrisionem, usque ad flagella, usque ad alapas, usque ad vincula, usque ad sputa, usque ad mortem, et si parum est hoc, addendum est aliquid de genere mortis. Mortem autem crucis, quae erat ignominiosior. O pellis morticina quid tenderis? o sanies foeda quid inflaris? princeps tuus humilis, et tu superbus; caput humile, et membrum superbum. Absit. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiae medicamentum. Quintum est misericordia, quae per amictum nobis notatur. Unde Eccles. 23, Thronus meus in columna nobis. Sextum est justitia, quae notatur per iridem capitis, de qua Psal. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos. Sed annexa erit justitiae ejus misericordia, quod significat caeruleus color iridis, qui conjungitur igneo. Unde Psal. Misericordia et veritas obviaverunt sibi; justitia et pax osculae sunt. Septimum est sapientia, quae notatur ibi, « Et facies ejus sicut sol. » Eccles. 8, Sapientia hominis lucet in vultu ejus. Eccles. 27, Homo sanctus in sapientia manet sicut sol. Octavum est rectitudo affectionum, quae notatur ibi, « Et pedes ejus sicut columna ignis. » De qua Psal. Duleis et rectus Dominus, et propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Nonum est perfecta doctrina, quia ostendit opere quod praedicavit ore, et hoc notatur ibi, « Et habebat in manu sua libellum. » De quo dicitur Act. 1, Coepit Jesus facere et docere. Luc. ult. Qui fuit vir potens in opere et sermone. Decimum est discretio praedicationis, quae notatur ibi: « Et posuit pedem suum, » quia aliter et alia praedicavit duris et rebellibus Judaeis, aliter et alia gentibus obedientibus. Gentibus blande loquebatur, Judaeis autem dure et acriter comminabatur. Matth. 24, Vae vobis Scribae et Pharisei: et ponit octo, quae omnia comminantur Judaeis: sic praedicator alios increpando debet praedicare veritatem. 2 Tim. 4, Argue, obsecra, increpa. Sequitur, « Et clamavit. » Ille ostendit testimonio Christi et suorum praedicatorum poenam malorum futuram, in consolationem bonorum, qui etsi ad modicum puniantur modo, postea coronabuntur in gloria; et e converso punitores eorum, etsi modo sunt in gloria, punientur post modum in Gehenna. Juxta quod dicitur Joan. 17, Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Dicit ergo, « Et clamavit Angelus, » scilicet Jesus Christus, « Voce magna, » idest praedicatione magna, « Pro mittente, » scilicet regnum caelorum. « Et magnas comminationes, » scilicet poenas inferni. Ideo dicitur praedicatio vox magna. De primo dicitur Matth. 4, Coepit Jesus praedicare et docere. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. De secunda Matth. 23, Vae vobis Scribae et Pharisei, idest aeterna damnatio. Matth. 11, Vobis etc. Deinde determinat modum clamoris. « Quemadmodum cum leo rugit, » idest audacter et terribiliter. Unde Glossa, Vox leonis ostendit ejus virtutem, et infert terrorem; cum leo cauda circa sulcum fecerit, nulla bestiarum audet exire. Ita Christus fide concludens rugit, ut aliquis exeat. Osae 11, Quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, et formidabant filii maris. Legitur autem triplex clamor

Christi. Primum fecit Jesus in templo docens Psal. Laboravi clamans, rauceae factae sunt fauces meae. Secundus fuit in cruce. Matth. Clamavit Jesus voce magna dicens: Eli, Eli etc. Item infra: Jesus iterum clamans voce magna emisit spiritum. Hebr. 5, Cum clamore valido et lacrymis offerens exauditus est pro sua reverentia. Tertius clamor erit in iudicio. De quo Isa. 42, Vociferabitur, et clamabit super inimicos suos. Proverb. 20, Sicut rugitus leonis, ita et terror regis; qui provocat eum peccat in animam suam. Quarto autem legitur clamasse in Lazari suscitatione. Joan. 11, Cum haec dixisset, voce magna clamavit, Lazare veni foras. Sequitur, « Et cum clamavisset, » idest cum poenam malorum futuram insinuasset, et bonorum remunerationem, « Locuta sunt septem tonitrua, » idest universi praedicatores, septiformi gratia Spiritus sancti repleti, « Voces suas, » idest tempori, et negotio eorum congruas. Item voces suas ab eos receptas. Nihil enim praedicabunt nisi quod ab eo audierunt. Matth. 10, Quod in aure audistis, praedicate super tecta. Sed quaeritur quare dicat Christum clamare, et praedicatores loqui. Solutio. Ejus est comminari, cujus est punire. Ideo dicitur Christus clamare comminando, quia est ejus punire. Praedicatorum autem est cum modestia populum exhortare, et ideo dicuntur loqui. Item supra 8, signantur praedicatores, per Angelos habentes tubas; hic autem per tonitrua. Quare hoc est? Quia ibi hortabantur ad bellum, quod est usus tubarum. Hic agitur de poena malorum, quam praedicatores comminando annunciant; et ideo tonitrua dant voces suas, idest cum praedicatores annunciantes malorum poenam futuram, ut a malo cessarent, et bonorum remunerationem, ut amplius ferventes in bono perseverarent.

« Et ego scripturus eram, » idest paratus scribere audita, ut aliis nunciarem, « Et audiivi, » idest intellexi « vocem de caelo, » idest inspirationem a Deo missam, vel admonitionem angelicam Antichristi. Qui volent praedicare, sed prohibebuntur, ne sanctum dent canibus, et margaritas spargant ante porcos, idest claudes, et ne reveles, quae locuta sunt septem tonitrua, idest omnes praedicatores, « Et noli ea scribere, » idest infidelibus manifestare, in quibus non habent locum, quia in eis non capit sermo. Tunc enim erit tempus cum sanam doctrinam non recipient, sed coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, ut dicitur 2 Tim. 4. Tob. 12, Sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est.

« Et Angelus quem etc. » Hic incipit secunda pars hujus capituli, in qua datur secunda consolatio, de promissione vitae incommutabili facta a Christo, quam per se, et per partem (1) confirmat. Unde dicit, « Et Angelum quem vidi stantem supra mare, » quo ad pedem dextrum, « Et super terram, » quo ad pedem sinistram. « Levavit manum suam ad « caelum, » idest modum et gestum jurantis accepit, « Et juravit per viventem in saecula saeculorum, » idest firmiter statuit, et veraciter affirmavit contra haereticos. Qui dicunt, quod non licet jurare. Et ostendit, quod ille per quod juratur, potens est promissa implere, dicens, « Qui creavit, » idest de nihilo fecit « caelum » empyreum scilicet « Et « ea, quae in eo sunt, » idest Angelos simul cum caelo creavit. Unde Beda, Hoc superius caelum, quod a volubilitate mundi secretum est, mox ut

(1) Forte et per prophetas.

creatum est, Angelis impletum est, quos in principio cum caelo conditos testatur Dominus dicens, Ubi eras cum me laudarent astra matutina. Job 59, Item caelum sydereum, Et ea, quae in eo sunt, idest stellas. Item caelum aereum, et ea quae in eo sunt, scilicet volucres, et terram, et ea quae in ea sunt, idest animalia gressibilia et reptilia tam mitia quam immitia. Item « Terram, » idest Ecclesiam. « Et ea quae in ea sunt, » idest distinctiones personarum, dona gratiarum, distributiones officiorum, bona temporalia, et quae data sunt Ecclesiae ad sustentationem bonorum. « Et « mare, » quamlibet aquarum congregationem. « Et « ea quae in eo sunt, » idest pisces. Item Mare, idest tribulationum amaritudinem. Et ea quae in eo sunt, idest tribulationum utilitates. Et ex hac littera convincitur Manichaeus, qui dicit tantum invisibilia creata a malo Deo, idest a diabolo. Item, qui creavit caelum, scilicet spiritum humanum, et ea quae in eo sunt, idest sensus et membra. Et mare, idest saeculum, ubi major minorem devorat et sicut in mare major piscis minorem devorat. Unde Habacuc 1, Facies hominis sicut pisces maris. Et ea, quae in eo sunt, idest homines et jumenta et omnia alia quibus vita hominum sustentatur. Deinde ostenso qualis est per quae juravit Angelus, idest Christus, qui juravit dicens « Quia tempus « non erit amplius. » Contra. Psalm. Et erit tempus eorum in saecula. Solutio. Tempus duobus modis accipitur: uno modo prout est mensura motus primi mobilis; sic non erit, quia stabit firmamentum, et sol et luna et ceteri planetae et stellae omnes. Unde Habacuc 3, Sol et luna steterunt in habitaculo suo, idest stabunt in loco, in quo creata fuerunt in principio. Secundo modo dicitur tempus, prout est mora motus rerum mutabilium; sic erit tempus, quo ad malos in inferno, ubi transibunt ab aquis nivium ad colorem nimum, ut dicitur Job 24. Verbum ergo psalmi intelligitur de stato malorum in inferno; quod vero dicitur hic, intelligitur de statu bonorum in caelo, ubi erunt omnia in statu. Unde Rom. 8, Creatura vanitati subjecta est, idest mutabilitati; sed liberabitur a servitate corruptionis in libertate gloriae filiorum Dei. Triplex ergo est vanitas a qua liberabitur creatura. Prima est mortalitatis, et haec est in homine. Secunda mutabilitatis, et haec est in his, quae facta sunt propter hominem. Tertia est curiositatis, et haec est in his, quae sunt ab homine. Et quia homo omnium causa est, et omnes habet in se, ideo dicitur in Psal. Universa vanitas omnis homo vivens. Quod ergo juravit Angelus, scilicet quod non erit tempus amplius, intelligitur, idest rerum vicissitudo, sive vanitas, et successio gaudiorum et tribulationum: quasi dicat Angelus fidelibus, qui tunc erunt. Estote patientes modicum tempus, quoniam finita hac horaria persecutione, nihil amplius tribulationis et varietatis patiemini. Neque etiam illud durabit multum. « Sed in diebus vocis septimi Angeli, » cum coeperit tuba canere, » idest diebus ultimarum praedicatorum post tempus Antichristi cum ipsi coeperint praedicare, idest ipso initio praedicationis eorum, « Consummabitur mysterium Dei, » idest implebitur promissio Dei, super remuneratione sanctorum, qui modo tribulationibus premuntur. Quae dicitur mysterium, quia oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se. 1 Corinth. 2. Psal. Magna

multitudo dulcedinis tuae Domine, quam abscondisti timentibus te. Sicut evangelizavit per servos « suos prophetas, » quorum intentio fuit de adventu Domini et consummatione saeculi prophetare, quando bonis praemium, malis poenam reddet Deus. Per hoc enim, et bonos ad poenitentiam, et malos retrahebant a peccatis. Jerem. 23, In novissimo dierum intelligetis ea.

« Et audivi vocem etc. » Tertia pars Capituli, in qua datur fidelibus tertia consolatio, quae est de eo, quod Joanni praecipitur, ut ea quae vidit nuntiet, ut sic ex provisione habeatur consolatio, et cautela in futuris persecutionibus. Mala enim, quae videntur, minus laedunt. In hac enim parte duo dicuntur Joanni. Primo ut accipiat librum. Secundo, ut praedicet gentibus: postea ostenditur ei modus praedicandi. Infra 12 cap. Dicit ergo, Et « vocem quam audivi, » idest Angelicam admonitionem, vel divinam inspirationem, « Iterum de « caelo, » idest de secreto, et in occulto cordis interioris, « Loquentem mecum, » idest mihi desideranti. Unde quia desiderium cordis est locutio, qua anima loquitur Deo, et Joannes desiderabat scire haec, ideo dicitur, « Loquentem meum, » et non mihi, « Et dicentem, » idest praecipientem, « Vade, » passibus mentis, « Et accipe librum apertum, » idest Evangelii praedicationem, quod in veteri lege clausum est, et signatum ipse Christus aperuit, nascendo, moriendo, et resurgendo, ascendendo. « De manu Angeli, » idest de potestate Christi, « stantis super mare et super terram, » idest parati juvare Gentiles et Judaeos accedentes ad se. Sed quomodo dicitur Joanni, quod accipiat librum, qui jam dudum ipsum acceperat, quando sibi et aliis discipulis Christus dedit officium praedicandi, et aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas? Solutio. Hoc dicitur Joanni in persona futurorum praedicatorum, qui non acceperant officium praedicandi, sed accepturi erant. Item dicitur quod vadat in dioecesim suam, ut accipiat librum apertum sibi, ut resumat praedicationis officium, quod intermiserat propter exilium, in quo erat. Unde praedicatur ei reditus de exilio, et libera potestas praedicandi ea quae sibi ostensa fuerunt, scilicet graves tribulationes, quas patientur sancti tempore Antichristi, et eorum remunerationem; et hoc ad consolationem praesentium, ut illis auditis non reputent magna quae patiantur, et cum illa venerint patientius sustineantur, vel potius caveantur. Item sic. Et vocem, idest Angelica revelatio, Quam audivi, aure cordis. Item. De caelo loquentem mecum, idest de Ecclesia, vel de utilitate Ecclesiae, et dicentem, idest praedicantem. Vade, idest vades, vel vade ex praecepto, Et accipe librum de manu Angeli, id est praedica, manifesta omnia mysteria legis adimpleta jam operatione Domini nostri Jesu Christi, stantis super mare, et super terram, idest qui superavit omnes passiones, amaritudines, et mundi cupiditates, et regnat immobilis et impassibilis in caelo. Stare enim dicitur Christus post resurrectionem, quando factus est immutabilis et impassibilis. Unde Joan. 20, dicitur stare Jesus in littore, et discipuli maris fluctibus laborabant. Et nota quod illud quod Joannes dicit, Vox de caelo, dicit cuilibet clerico: licet pauci audiant, idest se audivisse ostendant. Unde contra clericos quaeritur Dominus per Isa. 42, Quis caecus nisi servus meus, et quis surdus ad quem misi nuntios meos? idest Clericus,

S. Th. Opera omnia. V. 23.

cui fit vox primum, et iterum, et frequenter, scilicet in lectione, et in praedicatione, in disputatione, in secreta meditatione. Vel primo fit invitando ad fidem. Secundo invitando ad operationem. Et quid dicit vox? Vade, et accipe librum apertum de manu Angeli, stantis super mare, et super terram. Liber est vita Christi, in quo sunt tot literae quot virtutes. Humilitas enim ejus una litera est, patientia alia, benignitas alia, et sic de aliis. Quas literas ipsemet suscepit in se. Unde Job 31: librum scribat ipse qui judicat, idest Filius, cui Pater dedit omne judicium, ut dicitur Joan. 5. Sed postea in hoc libro scripserunt homines, et alias literas satis legibiles nimio sanguine rubricatas, scilicet vulnera pedum, et manuum, et lateris, et sulcos virgarum totius flagellati. Unde Isa. 8, Sume tibi librum grandem, et scribe in eo cum stilo hominis, idest lancea Pilati, et clavis Judaeorum. Utraeque literae valde legibiles sunt. Nemo enim potest se excusare quod non potuerit legere in libro. Unde Habacuc: Scribe librum, et explana illum super tabulas, ut perecurrat qui legerit. Ad exemplar hujus libri, debet quilibet scribere suum; quod qui non fecerit judicabitur de falso. Ipse enim dicturus est nobis, ostendite mihi numisma census. Quo ostenso quaeret ejus imago et super scriptio. Vae illis, qui dicent Caesaris: nam sententiando concludet consequenter. Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei Deo. Nec poterit quis decipere judicem, quia liber exemplaris in judicio apertus omnibus apparebit, ut videant omnes falsitatem librorum suorum, et etiam aliorum. Unde infra 20, Libri aperti sunt, et alius liber, qui est vitae apertus est, et judicati sunt mortui, ex his, quae scripta erant in libris. Item liber est lex divina, sive Scriptura sacra. De qua dicitur in Psal. In capite libri scriptum est de me, idest in principio Scripturae, ibi scilicet: In principio creavit Deus caelum et terram. Hunc librum debent habere magistri legis divinae, in corde per intelligentiam, in opere per efficaciam, et tandem in ore per doctrinam. Sic habuit, qui dicit Rom. 16, Non audeo loqui aliquid eorum, quae per me non effecit Christus. Ideo Ezech. 3, Missus est liber in manu, ut ipse doctor aut praedicator legem faciat priusquam doceat, et sic auditores librum accipiant non solum de ore, sed etiam de manu. Unde non solum a lingua, sed magis a vita, procedat doctrina necesse est. Duplitter enim accipiendus est liber a doctore: scilicet de manu, et de ore. De primo dicitur hic Joanni, Vade, et accipe librum de manu Angeli, idest boni magistri, vel praedicatoris, qui est nuntius Dei. De secundo dicitur Malach. 2, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem ex ore ejus requirunt, quoniam Angelus Domini exercituum est. Sed quoniam exempla efficacius movent quam verba, et quia multi librum in ore, pauci in manu habent, ideo dicitur hic, « Accipe librum de manu Angeli, » idest exemplum tene boni magistri, qui facit quod docet. E converso Matth. 23, Super cathedram Moysi etc. Quaecumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum facere nolite: quasi dicat: Dominus. Accipite librum de ore eorum, non de manu, sed de bono doctore, Stantis super mare, et super terram, idest superantis adversa et prospera mundi hujus. Talis enim doctor, non emolliet, neque mirabitur exponendo Scripturam, sed nudam dicit veritatem: et talis queraendus esset

magister, et talis credendus esset. Sed heu talis magister non quaeritur, et si esset aliquis talis non audiretur, quia non dicit placentia. Isa. 50, Erit in die novissimo Testamentum usque in aeternum, populus enim ad iracundiam provocans est, filiique mendaces: filii volentes audire verbum Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre, et aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quae recta sunt; loquimini nobis verba placentia. Videte vobis errores, auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra Sanctus Israel, idest doctor docens veritatem. Hoc consonat Apostolis. 2 Timoth. 4. Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Sequitur, « Et abii, » idest mundanis renunciavi, et terrenis curis me expoliavi, « statim » tamquam vere obediens. « Ad Angelum, » idest ad Christum, ad quem aliter non itur. Unde Luc. 14, Si quis venit ad me, et non odit patrem, idest mundum, et matrem suam, idest concupiscentias, et uxorem suam, idest saecularem sapientiam, et filios et fratres, idest totam parentelam, adhuc autem et animam suam, idest vitam carnalem, non potest meus esse discipulus. « Dicens ei: » Glossa: quod verbo et opere, « ut daret » ei gratis non venderet meritis, « mihi » audienti et postulanti « librum, » idest libri intelligentiam. Ex libro isto patet quod ore et obedientia debet quaeri sapientia. Unde Jacob 1, Siquis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non impropert. Eccles. 1, Fili concupiscens sapientiam, serva justitiam, et Deus praebebit eam tibi. Loquitur autem Joannes hic in persona praedicatorum, qui erunt in ultimis temporibus, qui forsitan non habebunt doctores veritatis, nisi Evangelium, idest Christum, qui eos docebit per Spiritum sanctum. « Et dixit » mihi oranti, et dicenti, obediens. « Accipe librum, » idest legis intelligentiam, et praedicandi officium. Hic dicit Glossa: Deus si quem invenit paratum, quod necessarium sponte offert. Inter alia, quae praeparant animam ad suscipiendam intelligentiam sapientiae divinae, est humilitas. Jacob. 2, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam suam. Psal. Inter medium montium pertransibunt aquae. Item Psal. Valles abundabunt frumento, idest humiles intellectu divino. Proverb. 12, Ubi humilitas ibi sapientia. « Et devora illum, » idest audi, « Et festinanter comede illum. » Non dicit, mastica illum, exponendo, et praedicando aliis: sed devora includendo in corde, et memoriter retinendo. Quia mysteria Christi et Ecclesiae, non tunc erunt praecanda; sed tamen a bonis, ne pereant, erunt colligenda. Sicut dicitur Joan. 6, Colligite fragmenta ne pereant, « Et faciet amaricari ventrem tuum, » idest mentem tuam. Et hoc dicit, quia veritatem oportebit tunc in corde celare, quod facient cum magno dolore et amaritudine, quia libentius praedicarent, si haberent auditores. « Sed in ore tuo » erit dulce tamquam mel: « quasi dicat: Amarum erit praedicatoribus illius temporis tacere veritatem, quam habent in corde clausam; sed dulce erit si possent eam aliis ore praedicare. Sed revera signatur liber tunc, quia auferetur praedicatio omnino, et doctrina veritatis. Unde supra eodem dixit Angelus, Joan. 1, Christus ultimis praedicatoribus, Signa, quae locuta sunt septem tonitrua. Et Dan. 12, Dixit alius Angelus, Tu autem Daniel

claudes sermones, et signa librum usque ad tempus statutum, hoc est usque ad mortem Antichristi, quando licebit libere praedicare; sed ipso vivente non audientur, neque possent si velint, quia non permittentur. Item Accipe librum: intelligendo, Et devora illum, operando. Et faciet amaricari ventrem tuum, idest sensualitatem tuam, quae mollis est et fragilis. Scriptura difficilis est ad intelligendum, maxime fragilibus, sed tamen facilis et dulcis ad praedicandum. Magnus labor est in studio legis, et major in exercitio operis; sed quaedam recreatio est praedicatio sermonis. Unde Psal. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo. Unde et hic sequitur. « Sed in ore tuo erit dulce tamquam mel, » idest illud quod cum amaritudine intellexisti studendo et operando, cum jucunditate et dulecine dices praedicando. Ergo qui non laborant studendo et operando, non sentiunt aliquam devotionem vel suavitatem legendo et praedicando: et ideo tales nec libenter legunt, nec libenter praedicant, quia nullam sentiunt devotionem. Illi autem, qui forti animo laborant studendo et operando, quando legunt vel praedicant sentiunt aliquam devotionem, ex hisque reficiuntur in ipsa locutione vel praedicatione, propter quod etiam libentius praedicant et legunt, et minus gravantur legendo et praedicando. Job 5, Antequam comedam, idest reficiar per devotionem, suspiro, scilicet in studio et operatione. Sequitur, « Et » accepi librum, » idest Scripturae intellectum, et praedicandi officium, « De manu Angeli, » idest ex dono et opere filii Dei, non ex meo merito vel studio, « Et devoravi illum, » idest memoriae tradens, et opere adimplens. « Et erat in ore meo » tamquam mel dulce, » idest in praedicatione. « Et cum devorassem eum, » idest memoriae commendassem, et opere adimplem, idest hoc duplici modo mihi incorporassem, « Amaricatus est venter » meus, » idest sensualitas mea, in ipsa scilicet devoratione, idest in studio et operatione. Jerem. 4, Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me. Item accepto et devorato libro, dicit Joannes, amaricatum esse ventrem suum, quia intellectis malis quae passuri erant sancti temporibus ultimis, ex passione doluit. Et haec mala ostensa fuerunt Joanni, ut ea praesentibus praedicaret ad eorum consolationem. Nam ista mala quae modo patitur Ecclesia, vel passa est temporibus Joannis, modica sunt respectu eorum quae patietur tempore Antichristi. Et ut cautior reddatur Ecclesia contra mala futura, ideo sequitur, « Et dixit mihi » Angelus, scilicet, « oportet te iterum, » postquam exieris de exilio « prophetare, » id est futura mala, quae praevidisti, praedicare « populis, » et gentibus, et linguis » idest diversis nationibus, et regibus multis. Sed quaeritur, quibus, quia non legitur, quod Joannes post reditum ab exilio exierit de Asia. Dicimus quod si non verbo, tamen scriptura pluribus regibus praedicavit, et adhuc hodie praedicare non cessat, quia quaecumque ab eo scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Rom. 15, Item hoc dicitur de praedicatoribus ultimis, quos oportebit iterum praedicare, mortuo scilicet Antichristo. Unde sensus est, Et dixit mihi, idest praedicatoribus ultimis, quorum personam gerebat Joannes, Oportet te, idest eos mortuo Antichristo scilicet, prophetare, idest libere praedicare populis, et gentibus, et linguis, et regibus multis,

qui erunt tunc, quibus dabitur spatium ad poenitentiam agendam, ut dictum est supra, quadraginta dierum.

CAPUT XI.

« Et datus est mihi calamus etc. » In primo ostenditur auctoritas, et modus praedicandi. Nam in fine praecedentis capituli fuit promissa Joanni libertas redeundi ab exilio, facultas praedicandi: et ideo in principio hujus capituli bene ostenditur modus et auctoritas praedicandi. In secunda ponitur praedicatio, mors, et resurrectio Eliae, quae est quarta consolatio Ecclesiae, ut diximus in principio capituli praecedentis: et haec pars incipit ibi, « Et dabo duobus. » In tertia agitur de tubicinio septimi Angeli, ubi terminatur tertia visio: et haec pars incipit ibi, « Septimus Angelus. » Dicit ergo Joannes, « Et datus est mihi calamus, » idest libertas praedicandi, quae calamo scribitur, vel calamus, idest scientia Scripturae, lingua, sive eloquentia ad praedicandum ipsam scientiam. Isa. 50, Dominus dabit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. Eccles. 31, Dedit mihi Dominus linguam etc. « Et similis » virgae » per quam significatur regia majestas: quasi dicat Joannes: Ex auctoritate jubentis accepi libertatem praedicationis: quasi dicat: Non ex mea voluntate, sed Christi auctoritate praedicandi accepi libertatem: hoc dicit contra illos qui non missi a Deo praedicabant. Contra quos dicitur Rom. 9, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? et Jerem. 55, Non mittebam eos et ipsi currebant. Praedicatio autem Scripturae dicitur calamus, quia sicut calamo scribitur, sic fides et ceterae virtutes ministri praedicatione auditorum cordibus inserentur. Unde Rom. 10, Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Deuteronom. 50, Dabo legem meam in visceribus eorum et scribam eam. Virgae vero dicitur similis, quia regit homines, sicut virga pastoris oves. Unde Psalm. Virga directionis, virga regni tui. Item quia flagellando castigat. Prov. 22, Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinae fugabit eam. Item quia virga flexibilis est in omnem partem, sic et Scripturae praedicatio catholicam exquirat expositionem. 2 Timoth. 3, Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendam, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei. Item virga recta et rectos facit credentes. Prov. 8, Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid neque perversum; recti sunt intelligentibus et aequi inventientibus scientiam. De hoc calamo dixit Psalm. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis. Scriba est Spiritus sanctus. Matth. 10, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Sicut ergo non laudatur calamus de bona litera, sed scriptor, ita non debet laudari de praedicatione bona praedicator, sed Spiritus sanctus. Unde beatus Bernardus, De bona Scriptura laudatur manus non calamus: sic de bona scientia laudatur non praedicator, sed Spiritus sanctus. « Et dictum est mihi ab Angelo, surge, » de lectulo pigritiae. Proverb. 6, Usque quo piger dormis? quando consurges ex somno tuo? Vel surge, idest a morte erige. Ephes. 2, Surge qui dormis et exurge a mortuis, idest a terrenis quae mortua sunt, et illuminabit te Christus, sicut sol electos et

conversos ad se illuminat, non conversos ad terram, « Et metire templum et altare, et adorantes in eo, » idest omnibus secundum eorum capacitatem praedica, majora majoribus, sicut Apostolus 1 Corinth. 2, Sapientiam loquimur inter perfectos. Et minoribus minora. 1 Corinth. 3, Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi non escam. Per templum Dei signatur Ecclesia communiter, idest fidelium congregatio. 1 Corinth. 3, Templum Dei sanctum est quod estis vos. Per altare signantur poenitentes qui die ac nocte vigiles in jejuniis et disciplinis et aliis spiritualibus exercitiisque macerant et mortificant carnem suam in sacrificium Deo, juxta illud Rom. 12, Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra Deo hostiam vivam, sanctam et beneplacentem. Vivam fide, sanctam spe, beneplacentem charitate. Per adorantes in templo signantur viri spirituales qui magis orationi et contemplationi intendunt. De quibus Joan. 4, Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et ipse Pater tales quaerit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. Item per templum quod totum erat auro tectum interius et immobile, signatur Ecclesia triumphans, ubi splendet et lucet aperta Dei bonitas et sapientia et immobilis perseverat. Unde Isa. 55, Respice Sion civitatem solemnitatis vestrae: oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri potest, nec auferentur clavi ejus in sempiternum. Et de hoc templo dicit Psalm. In templo ejus omnes dicent gloriam. Quod enim ibi dicitur erit gloria dicentis. Per altare significatur Christus super quod offeruntur Deo Patri omnes oblationes Ecclesiae. De quo Exod. Altare de terra facietis mihi, idest Christum de Virgine nasciturum secundum carnem credetis per me. Per adoratores signantur omnes fideles. Et valde eleganter ponuntur altaria inter templum et adorantes, quia per Christum conjungitur militans Ecclesia triumphanti et triumphans militanti. Unde et mediator dicitur 1 Timoth. 2, Mensura templi est bonorum operum contemplatio quae sunt in Ecclesia triumphante. Quae mensura extenditur a summo caeli usque ad profundum inferni, et in circuitu undique, quia quocumque te veritas invenies gloriam. De qua mensura dicitur Luc. 4, Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Bonam, quia de re bona: confertam, quia profundam: coagitatam, idest dilatatam; superfluentem, quia altam. Mensura altaris est fides qua credendum est de Christo, quod est verus Deus et verus homo. Unde Sap. 8, Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Prov. ult. Mulierem fortem quis inveniet? procul, et de ultimis finibus pretium ejus. Primus finis Deus est; ultimus finis homo, Christus est Deus et homo. De hac mensura dicitur Rom. 12, Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Mensura adorantium est a solis ortu et occasu ab Aquilone et mari, quia ex omnibus gentibus hominum constat Ecclesia, et ipsa se extendit ad quatuor partes mundi. Unde Ezech. 37, A quatuor ventis veni spiritus et insuffla super interfectos istos et reviviscant. Dicitur ergo Joanni, idest cuilibet praedicatori, « surge, » idest soporem

tolle. Vel surge, idest nentem ad caelestia erige. Et metire templum Dei, idest contemplare gaudia caeli, ut aliis dicas, sicut exploratores qui post explorationem, ut alios incitarent ad amorem terrae, attulerunt inde uvam, ficum et malogranatum. Num. 14, Per uvam intelligitur laetitia divinae visionis, per ficum dulcedo dilectionis, per malogranatum securitas habitationis, quia sub cortice quasi in securitate sunt concorditer grana ordinata sicut sancti in caelo. Unde Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in habitaculis fiduciae, in requie opulenta. De qua securitate dicit Salomon. Prov. 15, Secura mens quasi iuge consilium, « Et altare » metire, supple, idest Christum verum Deum et verum hominem crede, et hoc aliis praedicare stude. « Et adorantes » in eo » metire, idest numerum et multitudinem fidelium. Attende quia non ex una gente tantum congregata est Ecclesia, immo ex omni gente sine personarum acceptione. Unde et omnibus annuntianda est mensura templi et altaris, idest gloria caeli et fides Christi. Unde Ezech. 40 dicitur, Ecce ubi erat species aeris, et funiculus lineus in manu ejus, et calamus mensurae in manu ejus: stabat autem in porta et locutus est mihi in die victoriae, Fili hominis, vide oculis tuis et auribus tuis audi et pone cor tuum in omnia quae ego ostendam tibi, quia ut estendantur tibi adductus sum huc. Iste vir est praedicator qui debet virere virtutibus, et ad modum aeris sonare in praedicatione, et dilatari in tribulatione. Funiculus lineus est castitas, quam debet habere, non solum in ore, sed in opere. Calamus mensurae est praedicationis discretio, qua mensurat unumquemque secundum capacitatem ejus, quam recte portat in manu, quia quod dicit praedicator ore debet opere demonstrare. Sed quare supra 9, dicitur de Ecclesia malignantium quod fuit numerata, ibi: Et numerus equestris exercitus. Illic autem dicitur de Ecclesia fidelium, quod sit mensurata. Unde hoc? Solutio. Numerus dicit divisionem, mensura vero continuitatem. Quia ergo mali divisi sunt ab invicem et a Christo, ideo recte dicitur eorum Ecclesia numerata. Sed quia boni conjuncti sunt adinvicem et continui ad invicem, et cum Christo glutino charitatis conjuncti, ideo recte dicitur eorum Ecclesia mensurata. Sequitur, « Atrium autem quod est foris templum, » idest falsos christianos qui sunt extra Ecclesiam numeratos et sine numero, numero licet non nomine. « Ejice foras. » Glossa 1, Excommunicando ostende esse foras. Et est argumentum quod pro quolibet peccato mortali episcopus potest excommunicare subditos suos: quod concedimus si post legitimam admonitionem noluerunt dimittere peccatum suum. Unde Timoth. 3, Haereticum post unam et secundam correctionem devita. Item. Ejice foras, idest praedic ejiciendos in futuro cum diabolo. Unde infra ult. Foris canes etc. Matth. 9, Multi ab oriente et occidente venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob et omnibus prophetis in regno Dei, vos expellemini foras; et venient ab oriente et occidente, ab aquilone et austro, et accumbent in regno Dei. Haec est mensura, de qua supra diximus, qua mensurantur omnes adorantes in templo. Matth. 13, Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Hoc signatum fuit in ejectione Adam de Paradiso, Gen. 3, Et in ejectione Agar et Ismael, Gen. 21. Unde

Paulus Galat. 3, Ejice ancillam et filium ejus: non enim erit haeres filius ancillae cum filio liberae. Aene autem per atrium signantur mali christiani; quia etsi per baptismum sint sanctificati, tamen sunt intus pleni peccatis; sicut atrium in terra sancta est, et tamen ibi reponuntur cadavera mortuorum. Item atrium adhaeret Ecclesiae; quia tamen informis est, propter peccatum manet extra. Sequitur, « Et ne metiaris illud, » idest mensuram praedicationis omnino subtrahe illis quasi indignis, non enim merentur metiri calamo verbi, qui nolunt subesse praecepto. Unde Matth. 7, Nolite sanctum dare canibus, neque spargatis margaritas ante porcos. Et quare? quia datum est gentibus, idest dati sunt erroribus, et vitiis gentium, et quia sunt conformes in culpa. « Et civitatem sanctam, » idest Ecclesiam in unitatem fidei congregatam » calcabunt, » idest persequentur ad conculcandum, Gentiles scilicet et falsi christiani, « Mensibus quadraginta » duobus, » idest tribus annis et dimidio, quibus regnabit antichristus. Item per hunc numerum, qui constat ex senario ductum in septenarium, significatur tota vita praesens, quae septem diebus agitur et sex misericordiae operibus occupatur. Vel conculcavit bonos, quod significat persecutio Cain contra Abel, et Ismael contra Isaac, et Esau contra Jacob, et Saul contra Daniel, et Judaeorum contra Christum; in cujus rei figuram fecerunt filii Israel mansiones in deserto, ut dicitur Num. 35.

« Et dabo duobus testibus meis etc. » Secunda pars capituli, in qua praemittitur Ecclesiae adventus Enoch et Eliae, quorum praedictio fuit eorum consolatio: et dicuntur novem in hac parte de his duobus. Primum est de tempore praedicationis. Secundum est de habitu corporis eorum, ibi: « Amicti saccis. » Tertium de habitu mentis eorum, ibi: « Hi sunt duae olivae. » Quartum de fiducia eorum, ibi: « Et si quis. » Quintum de potestate eorum, ibi: « Hi sunt. » Sextum de morte ipsorum, ibi: « Et cum fuerit. » Septimum de resurrectione eorum, ibi: « Et post dies tres. » Octavum de ascensione in caelum, ibi: « Et audierunt » vocem. » Nonum de plaga futura in mundo, in ascensione eorum, ibi: « Et in illa hora. » Et sicut dicit Glossa, per istos duos intelliguntur omnes alii praedicatores qui sunt modo, et erunt: istos autem adducit in exemplum, ut sicut illi per tam graves persecutiones non dimittuntur tunc praedicare, ita et alii per minores tribulationes non debent cessare praedicare etiam si propter hoc debeant mori; quia sicut illos suscitabit et remunerabit Dominus, ita interfectores damnabit: ita faciet et aliis praedicatoribus. Dicit ergo, « Et dabo, » non dicit quid; ad significandum, quod inenarrabile est illud quod dabit. Isa. 44, Oculus non vidit Deus absque etc. Simile dicitur in Psalm. Ponam in salutari; non dicit quid, ut intelligas omne bonum. « Duobus » testibus meis. » Eliae et Enoch et aliis omnibus, qui ideo sub binario ponuntur, quia de duobus Testamentis accipiunt quod praedicant. Unde Psalm. De medio petrarum dabunt voces. Item quia duo de Christo praedicant: scilicet quod pertinet ad humanitatem, et quod pertinet ad divinitatem. Item quia Christum praedicando magnificant et Antichristum damnando monstrant. Item quia praemia bonorum ad consolationem et supplicia malorum ad resurrectionem praedicant. Item quia docent declinare a malo et facere bonum, quae

sunt duae partes iustitiae. Item quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, et ut dicitur Deuteronom. 8. Ideo etiam misit Dominus duos discipulos suos binos ante faciem suam in omnem locum, quo ipse erat venturus, ut dicitur Luc. 10. Hi fuerunt testes Christi. Primo praedicando. Unde Act. 5, Et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Iudaea. Secundo moriendo. Unde supra 2, In diebus illis Antiphas testis meus fidelis occisus est apud vos. In hoc quod dicit, dabo, notat quod maximam gratiam facit Dominus illi, cui dat gratiam ut praedicando et moriendo sit testis ejus. Philipp. 1, Donatum est vobis non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro eo patiamini. Ideo ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati, ut dicitur Act. 5. « Et prophetabunt diebus mille ducentis et sexaginta. » Glossa, In tribus annis et dimidium. Tamen alia Glossa dicit: Nota quod hi dies non perficiunt tres annos et dimidium: et hoc verum est, quia desunt viginti unus dies: sed non est contrarietas, quia Elias et Enoch solummodo praedicabunt tanto tempore quanto Christus praedicavit tribus annis et dimidium, uno defuit fere quinta pars dimidii anni. Christus enim post quam fuit baptizatus, supervixit tribus annis tantum, et quantum est ab Epiphania usque ad Pascha quod pro anno dimidio computatur. Unde sicut Christus praecise non perfecit tres annos et dimidium in sua praedicatione, sic isti non perficient: et haec solutio habetur in interlineari quae dicit sicut ipse praedicavit. Alia solutio potest dari: scilicet quod Scriptura non facit vim in numeris minutisque minorum; et ideo licet mille, ducenti sexaginta dies desint, non facit vim Scriptura. Prima solutio melior est: quia ita poterat ita bene dixisse, Praedicabunt mille ducentis sexaginta diebus. Sequitur, « Amietti saccis. » Illic agitur de habitu corporis qui satis vilis et abjectus erit, scilicet saccus: et hoc facit Joannes, ut ostendat, quod Ecclesia in sua senectute reverteretur ad diem juventutis suae. Idem enim dicitur de praecone primi adventus, scilicet Joanne Baptista, Matth. 1: Et erat Joannes vestitus pilis camelorum, et zona pellicea circa lumbos ejus. Item ut ostendat qualem habitum debent habere praedicatores medii, qui scilicet praedicant inter praedicationem Joannis Baptistae et istorum duorum. Non debet enim medium ab extremis discrepare. Unde de Isaia, qui fuit magis praedicator evangelicus, quam propheta, ut dicit Joannes, dicitur 20 ejusdem. Vade et solve saccum de lumbis tuis et calceamenta tolle de pedibus tuis, et fecit sic. Item Isa. 50. Induam caelos tenebris, et ponam saccum operimentum eorum: quasi dicat: Praecones adventus Domini, licet sint caelestes, tamen vilibus induentur; ergo qui pretiosis et mollibus induuntur non sunt pracones adventus Domini, sed potius Antichristi. Ideo dicuntur praedicatores, Amietti saccis, qui est habitus poenitentium, quia debent praedicare poenitentiam, non solum verbo, sed exemplo. Sequitur de habitu mentis, « Hi sunt, » non enim sufficit habitus exterior. Nam multi sunt qui habent habitum sanctitatis exterius, et interius portant habitum iniquitatis, sicut dicitur Eccles. 19, Est qui nequiter se humiliat, interiora ejus plena sunt dolo. De quibus dicitur Matth. 6, Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus au-

tem sunt lupi rapaces. Dicit ergo, « Hi sunt duae » olivae, et duo candelabra. » Oliva propter opera misericordiae. Dicit vero duplicem effectum misericordiae. Interiorem scilicet, qui est compassio cordis; et exteriorem, qui est subventio operis. Zach. 4, Isti sunt duo filii olei. Candelabra propter lumen doctrinae. Duo propter exemplum et verbum. Matth. 5, Vos estis lux mundi: Vos estis sal terrae, « In » conspectu Domini terrae stantes. » Glossa, idest quod Domino placeant attendentes, sicut Elias, qui dicit 3 Regum 18, Vivit Dominus ante vultum ejus sto. Item stantes dicuntur in conspectu Domini, quia in nullo se inclinabunt ante conspectum Antichristi, licet cadant corporaliter ante eum. Vel stantes dicuntur antecum, idest erecti in caelis: sic omnes praedicatores, qui portant Christum et Ecclesiam, in atriis tuis Jerusalem, idest in tribulationes per quas intrat in gloriam. Act. 14, Per multas tribulationes etc. « Et si quis. » Hic ostenditur fiducia eorum, quam habebunt in Deum, per quam stabunt firmi et immobiles, secundum quod dicitur Jerem. 17, Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus; et erit quasi lignum, quod plantatum est super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, et non timebit cum venerit aestus, idest tribulatio. Dicit ergo, « Si quis » parvulus, vel magnus homo, vel diabolus » voluerit nocere eis. » Glossa, idest a praedicationis proposito revocare, vel eorum doctrinam annullare, vel eos a fide retrahere. Sicut, qui primo blanditiis, postea minis conabatur eos avertere, vel ad minus facere eos tacere, sed non poterit, quia Dominus custodiet eos. « Ignis, » idest praedicationis verbi divini, quae dicitur ignis, quia inflamat ad amorem, illuminat ad cognitionem, emollit ad compassionem, consumit peccati rubiginem. Unde Jerem. 23, Numquid non verba mea sunt quasi ignis, et sicut malleus conterens petram? » Exiet de ore eorum » quasi de fornace accensa. Eccles. 48, Surrexit Elias quasi ignis, et verbum illius quasi facula ardebat. « Et inimicos » eorum devorabit, » idest devorandos et damnandos ostendet. Quod significatum est 4 Reg. 1, in duobus quinquagenariis, qui ad verbum Eliae consumpti sunt igne caelesti. Unde ibi dicitur, Ecce ignis descendit de caelo, et devoravit duos principes quinquagenarios. Item devorabit principes eorum, idest praedicando et disputando confutabit, quia Antichristus et sui non poterunt respondere eis. Juxta illud verbum Domini, Luc. 21, Ecce dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Ideo Antichristus videns eos inflexibiles, et in doctrina fortes, tentabit eos occidere, sed non impune. Unde sequitur, « Et si quis voluerit eos laedere, » idest corporali morte occidere, « Sic, » idest simili sententia sicut primi, oportet eos occidi, idest aeternaliter condemnari. Matth. 26, Omnis, qui gladium acceperit, gladio peribit. « Hi sunt. » Illic agitur de potestate eorum, quae consistet in clausione et resurrectione sanctorum, quae in Scriptura celantur, propter quod vocatur caelum; et in manifestatione falsae doctrinae adversariorum, et comminatione peccatorum. Unde dicit, « Hi sunt, qui » habent potestatem claudendi caelum, » idest Scripturas, quibus celantur arcana, vel totam Ecclesiam, quae est Gaza Elias, idest Domus Dei. Isa. ult. Caelum mihi sedes est. « Ne pluat, » pluviam doctrinae » diebus prophetiae illorum, » quae du-

rabit per tres annos et dimidium, quod significatum est 3 Reg. 17, ubi ad preces Eliae clausum est caelum, ne daret rorem vel pluviam annis tribus et mensibus sex. Unde Jacob. 3, Elias homo erat similis nobis passibilis, et oratione oravit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres et menses sex; et rursum oravit, et caelum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum. Sequitur: « potestatem habent super aquas, » idest suas doctrinas, quibus fidelium mentes irrigantur, ut fructificent, « Convertendi eas in sanguinem. » Glossa, idest, in peccatum, vel cum audita negligitur, vel cum audita contemnitur. Hoc duplici modo convertitur doctrina sanctorum reprobis in peccatum; scilicet cum audire contemnunt, vel cum audita facere nolunt. Jacob. 4, Scienti facere bonum et non facienti, peccatum est illi. Item potestatem habent super aquas, Convertendi eas in sanguinem, idest contra peccata malorum redarguenda et contemnenda. Jer. 48, Maledictus vir, qui prohibet sanguinem suum a sanguine, idest doctrinam suam a sanguine, idest doctrinam suam a peccati reprehensione. Item potestatem habent super aquas, idest super humanas mentes, « Convertendi eas in sanguinem, » idest in fidem passionis dominicae, et martyrii amorem. Exod. 7, Elevans Aaron virgam, idest doctrinam, percussit aquam fluminis, idest mentes populi fluidi, quae versa est in sanguinem, idest in fidem Christi, et amorem martyrii, et in carnis mortificationem. Item potestatem habent super aquas, idest super falsorum praedicatorum doctrinam, Convertendi eas in sanguinem, ostendendi eorum falsitatem, et latentem perversitatem, quia pervertere intendunt bonos: « et percutere terram, » idest terrenos, qui dicuntur terra propter nimium amorem, quo uniuntur ipsi terrae. « Omni plaga, » omni genere damnationis, sicut Dominus per Moysen et Aaron, percussit Aegyptum multis plagis. Luc. 12, Servus, qui cognovit voluntatem Domini sui, et non se praeparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulabit multis. « Quotiescumque voluerint. » Quia sicut ipsi faciunt voluntatem Domini, ita Dominus facit voluntatem eorum. Unde Psal. Voluntatem timentium se faciet Dominus. Joan. 15, Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. « Et cum finierint. » Hic agitur de morte illorum, et de derisione, seu illusione, quam facient eis mali. Postquam enim praedicaverunt tribus annis et dimidio, tunc Antichristus occidet eos in medio platearum Jerusalem. Dicit ergo: « Et cum finierint testimonium suum, » idest praedicationem suam, in qua testimonium perhibebunt veritati, unde supra eodem appellati sunt testes, « Bestia, » idest Antichristus ferox et malus et immisericors, ut bestia, « Quae ascendit de abyssu. » Glossa, idest per tenebrosos exaltabitur ad regnum. Item quae ascendit de abyssu, idest quae de vilitate generis sublimatur in regem; et per hoc significatur, quod de fornicatione vili nascetur. Item Quae ascendit de abyssu, scilicet qui nascetur de vili tribu, scilicet de Dan, qui fuit de concubina Bala, ancilla Rachel, ut dicitur Gen. 49, Fiat Dan coluber in via. Glossa ibi, Antichristus veneno consumens eos, quos ad latitudinem vitae provocat. Item, Quae ascendit de abyssu, idest de obscura et occulta malitia cordis in opus exhibit. In principio enim bonus videbitur, unde tyranni et hypocritae ponent eum in regnum. De hoc dicitur

Dan. 7, Post haec accipiebam, et ecce bestia quarta, per quam designatur regnum Romanorum, terribilis, atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos, idest principes severos magnos, comedens atque comminuens, idest omnes reges destruens, et reliqua pedibus suis conculeans, idest omnia sibi subjugans. Dissimilis autem erat ceteris bestiis, quas ante videram, idest regno Assyriorum, et regno Medorum, regno Graecorum, quia omnibus illis ferocior et crudelior fuit. Et habebat cornua decem, idest reges decem, quos sibi subjugavit. Et considerabam cornua; et ecce parvulum cornu ortum est de medio eorum, idest Antichristus, qui tempore regni Romanorum nascetur, et tunc fiet dissensio Romani imperii temporalis vel Ecclesiastici, ut dicitur secundae Thess. 2. « Faciet adversus eos bellum » multiplex scilicet disputando, blandiendo, promittendo, miracula faciendo, « et vincet illos, » secundum vulgi opinionem, « Et occidet eos, » corporaliter, « Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnae, » idest Jerusalem, quae dicitur magna, vel multitudine et magnitudine aedificiorum, vel multitudine et magnitudine peccatorum, quae in ea erunt. Unde Jerem. 6, Haec est civitas visionis, omnis calumnia in medio ejus. Isa. 1, Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidae. In plateis autem jacebunt corpora eorum, vel quia nullus audebit eos sepelire propter timorem Antichristi, aut propter odium eorum, vel ut homines videntes, timeant eos imitari, vel eis conformari. « Quae vocatur spiritualiter Sodoma, » idest cessans a laude Dei. Unde Isa. 1, Legem Dei vestri populus Gomorrhae. Hoc dixit Isaias pro tempore Antichristi. Unde Thren. 4, Major effecta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. « Et Aegyptus, » idest tenebrosa sine Dei cognitione, « ubi et Dominus eorum, » idest Christus, qui duplici jure erat Dominus eorum, scilicet jure creationis, et jure emptionis. Et intellige, eorum, scilicet Eliae et Enoch, sicut dicit Glossa, Cui ipsi servient usque ad mortem. « Crucifixus est » in se corporaliter, spiritualiter in suis. Matth. 24, Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Luc. 10, Qui vos spernit, me spernit: ergo qui vos occidit, me occidit. Unde dixit Paulo Act. 10, Saule, Saule, quid me persequeris? « Et videbunt de populis, et tribubus, et linguis, et gentibus. » Quidam oculis, quidam literis, quidam fama, « Et jacebunt corpora eorum inhumata » per tres dies et dimidium, et corpora eorum « non sinent poni in monumentis. » Glossa, ne memoria eorum habeatur, vel ut alii magis terreantur. Sed quare permittet Dominus, tam inhumane et tam crudeliter tractari servos suos? Solutio. Ut major sit eorum gloria: de his autem permittit, ut per hoc fiat eorum evidentior resurrectio; quia et si sepulta essent, non ita clare pateret eorum resurrectio, quae facta sunt post tres dies. Sed iterum quaeritur, Cum terra illa calida sit, quomodo possunt jacere super terram corpora illorum sine magno foetore? Solutio. Non putrescent corpora illorum, quia solidata erunt propter frequentem usum ligni vitae, quo ipsi vescuntur modo, et usi sunt, ex quo translati fuerunt in paradiso; tamen tamdiu possent ibi jacere quod foeterent, vel putrescerent. Vel forte hoc erit a virtute divina, ut magis appareat bonitas eorum, et clarior sit eorum resurrectio. « Et inhabitantes terram, » idest omnia terrena amantes, gaudebunt super illos, quia

mortui sunt, et jucundabuntur. Glossa, Justorum afflictio impiorum est epulatio. « Et munera mittent » invicem, » idest obsonia et dona ad literam, vel congratulationes et confabulationes in invicem, de eis loquentes prae gaudio, et putantes se esse liberos et securos, illis occisis, qui vitae eorum derogabunt. Unde sequitur, « Quoniam ipsi duo prophetae cruciaverunt eos, » idest praedixerunt cruciandos, vel contradicendo eorum iniquitati, et resistendo audacter, juxta illud Proverb. 28, Justus quasi leo confidens absque terrore erit. « Qui habitant super terram, » idest qui amant terrena, quae illi contemnebant, et contemnenda praedicabant; et ideo odiosi et contemptibiles erant eis, sicut dicitur Job 15, Deridetur justus simplicitas, lampas contempta parata apud cogitationes divitum ad tempus statutum. Sap. 2, Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatae sunt viae illius. « Et post tres dies. » Hic agitur de resurrectione illorum, quae fuit post tres dies et dimidium: sed non videtur hoc credibile, quod tanto tempore potuissent stetisse, et praeterea Antichristus post eorum adventum non regnavit tantum. Verum est quod surrexerunt quarta die post interfectionem suam, mortuo prius Antichristo. Sed quaeritur qualis erit eorum resurrectio, scilicet aut gloriosa fuerit, ut resurrectio Domini nostri Jesu Christi, aut non gloriosa qualis fuit resurrectio Lazari? Si primo, ergo ante alios erunt consummati: quod est contra Apostolum Hebr. 11, Hi omnes testimonio fidei probati, nec acceperunt repromissionem Domini, pro nobis ad melius providente, ne sine nobis consummarentur. Si secundo modo, ergo fiet eis injuria, cum iterum sint morituri. Solutio. Dicimus, quod resurgent glorificati, sicut Dominus noster Jesus Christus, nec iterum morientur. Cum enim nunc alantur fructibus paradisi, propter quod nec corrumpenda sint corpora eorum, gravissima erit mors illorum, quia optimae sunt complexionis, et maxime vigent sensus in eis. Unde maxime sentient dolorem, et divisionem animae et corporis: propter quod habebunt corpora glorificata. Et quod obijcitur de auctoritate Pauli, dicimus quod hoc erit eis privilegium speciale, propter quod occidentur. Praeterea non debent dici resurgere ante alios, quia parum post erit resurrectio generalis. Sed iterum quaeritur, si habebunt corpora glorificata, quomodo videbuntur ab hominibus? Ad quod dicimus, quod naturaliter, et sine miraculo. Nam corpora glorificata naturaliter sunt visibilia, quando non utuntur sua subtilitate; sed quando utuntur tunc non possunt videri et hoc habent a virtute glorificationis, ut quando volunt, possunt uti et non uti, et ita quando volunt videntur et non videntur. Dixerunt quidam quod anima intrabat in corpora eorum, non ut in organa, sed ut in materia. Unde nec corpora erunt viva. Quod patet esse falsum, per hoc quod hic dicitur, scilicet, quod spiritus vitae intrabit in eos. Dicit ergo, « Et post tres dies et dimidium ab interfectione eorum, spiritus vitae, » idest anima vivificans corpus, et vivificata a Spiritu sancto, « a Deo » idest virtute divina, non sua natura, « Intrabit in eos, » idest intra eos. Per hoc, quod dicit, a Deo, patet quod resurrectio corporum non erit naturalis, sed miraculosa. « Et steterunt, » idest stabunt » super pedes suos. » Glossa, Immortales et impassibiles. « Et timor magnus » ex tam subita re-

surrectione eorum, « Cecidit, » idest cadet sicut pondus grave opprimens pro Dei reverentia, vel pro inferni poena, « Super eos, qui viderunt, » idest qui videbunt eos tam gloriose resurrexisse, « Et » « audierunt, » idest audient Elias et Enoch. « Vocem magnam, » idest magnae potestatis judicativam, vel magnam idest omnibus audibilem, « De » « caelo dicentem, » idest a Domino nostro Jesu Christo. Vel ab Angelo in aere factam, et directam idest Eliae et Enoch suscitatis, et stantibus super pedes suos in terra, « Ascendite huc » ad consortium sanctorum de medio hominum impiorum. « Et » « ascenderunt in caelum » Empyreum, « in nube » eos obrumbrante, et malos terrente, sicut Christus, Act. 1. Justum est, ut illi, qui Christum sic imitabuntur in praedicatione et tribulatione, conformentur ipsi in ascensione: et quia ipsi descenderunt prius humiliati saccis amicti, pro Christo occisi, jam merito dicuntur ascendere. Luc. 14, Qui se humiliat exaltabitur. Joan. 2, Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis. Ephes. 4, Quis ascendit, nisi qui descendit? ipse est, qui ascendit super omnes caelos, « Et viderunt illos, » idest videbunt sic glorificatos » inimici, » qui de morte eorum gaudebant, sed multo plus timebunt, atque stupebunt de resurrectione eorum. Unde Sap. 5, Videntes autem turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatae salutis, « Et illa » « hora. » Hic agitur de plaga futura mundo post ascensionem, « Factus est terraemotus magnus, » ad literam, vel terrae idest terrenorum, qui post mortem audacius et violentius movebuntur, et insurgent ad Ecclesiae destructionem, vel ad suam damnationem; et forte movebuntur aliqui ad poenitentiam, ex timore et subita visione. « Et decima » « pars civitatis cecidit, » idest omnes sancti: de quibus decimus ordo Angelorum debet restitui, se humiliaverunt gratias agentes Deo de glorificatione servorum suorum. Vel ceciderunt in mortem gladio malorum. Vel decima pars civitatis dicuntur omnes mali, qui decalogi praecepta transgressi sunt, et non sunt de aliquo novum ordinum Ecclesiasticae hierarchiae. Ecclesia enim militans facta est ad similitudinem Ecclesiae triumphantis, secundum quod dictum est Moysi, Exod. 25, Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Unde, sicut in Ecclesia triumphante sunt novem ordines Angelorum, ita in Ecclesia militante sunt novem ordines hominum; et sicut de quolibet ordine aliqui ceciderunt, et tot quot possent facere decimum ordinem, ita de novem ordinibus hominum tot salvabuntur, quot poterunt reparare integrum numerum Angelorum; et ideo numerus electorum signatur Luc. 15, per decimam ovem, quam pastor venit quaerere, et per decimam drachmam, quam mulier inuenit. Maligni, qui de nullo novem ordinum sunt, dicuntur decima pars civitatis, quae cecidit, idest cadet in infernum irreparabiliter, sicut Antichristus dux eorum, de quo dicitur in Psal. Cadet cum dominatus fuerit pauperum. Et alibi de malis, Cadent in retiaculum ejus peccatores, « Et occisa sunt in terraemotu » supradicto « nomina hominum septem millia, » idest omnes reprobi nominati, et septem vitiis irretiti, sive illaqueati, Occisi sunt inquam, morte prima, et secunda: et dicit Glossa, Mali dicuntur nomina, quia tantum nomen habent, et non rem nominis. De quo Isa. 14, Per lam Babylonis

nomen. Proverb. 9, Nomen impiorum putrescet. « Et reliqui, » qui scilicet non sunt in peccatis indurati, « In timorem sunt missi, » idest in reverentiam Dei, visa poena aliorum. Prov. 21, Multato pestilente sapientior erit parvulus. Vel in timore ne cadant, sicut alii ceciderunt, quia nemo securus est. Unde I Corinth. 10, Qui se existimat stare, videat ne cadat. « Et dederunt, » idest dabunt, boni scilicet, gloriam Deo caeli, gratias referentes Deo de exaltatione humilium et depressione superbiorum sicut Beata Virgo, Luc. 12, Magnificat anima mea Dominum; et postea addit quare; quia deposuit potentes de sede et exaltavit humiles. « Vae secundum abiit, » idest tribulatio tempore Antichristi futura pertransiit, idest transibit celeriter, « Et ecce vae tertium veniet cito, » idest pavor et tribulatio iudicii post mortem illorum veniet cito.

« Et septimus Angelus etc. » Tertia pars est hujus capituli quae est finis tertiae visionis, in qua agitur de septimo statu Ecclesiae et septimo ordine praedicatorum qui erunt post mortem Antichristi, qui signatur per hunc septimum Angelum qui ultimo tuba cecinit: et dicuntur hic tria. Primum exultatio justorum, et quies eorum in comparatione ad poenam malorum, de qua immediate supradictum est. Secundum est gratiarum actio sanctorum, ibi « vigintiquatuor seniores. » Tertium est causa exultationis justorum, quia scilicet Deus malos judicabit, et bonos exaltabit, ibi: « Quia accepi-
sti virtutem. » Et septimus Angelus tuba cecinit, » idest septimus ordo praedicatorum dulciter et terribiliter praedicavit: duleiter inquam bonis et terribiliter malis. Dulcedo enim in cantu, terror in tuba signatur. Quaecumque vero et in isto et in praecedenti Angelo dicuntur per praeteritum probabili certitudine intelliguntur de futuro, « Et factae sunt voces magnae, » idest exultationes: et laudes bonorum de pace collata eis et damnatione impiorum justa reddita illis. De his duobus gaudebunt sancti, et laudabunt Dominum salvatorem animae illorum. Unde Isa. 50, Consolabitur Dominus Sion, idest Ecclesiam, et consolabitur omnes ruinas ejus. Et bis dicitur consolabitur propter causam praedictam, et quia tempore Antichristi sustinebit Ecclesia duplicem desolationem. Unam quia a multis vexabitur. Secundam quia non faciet miracula; et ideo post mortem Antichristi, scilicet tempore septimi Angeli, erit duplex consolatio; scilicet pacis redditio et fidei multiplicatio. Tunc enim multi Judaei convertentur ad fidem, juxta illud Isa. 10, In veritate reliquiae convertentur, et reliquiae inquam Jacob ad Dominum fortem. Malach. ult. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis; et convertet eorum patrum ad filios et eorum filiorum ad patres eorum; et post mortem ejus multi convertentur visa ejus resurrectione. Ex hac auctoritate manifeste habetur quod Elias est unus de duobus testibus Christi, de quibus loquitur Joannes in hoc capitulo. Sed unde habetur quod Enoch sit alter eorum? forte ex hoc habetur, quod cum Elia translatus est vivus in paradysum. Tamen aliqui dixerunt, quod Moyses erit ille alter: quod conjiciunt ex hoc quod Dominus apparuit tribus discipulis in monte cum Moyse et Elia. Math. 17, Sancti magis consentiunt, quod Enoch erit ille alter, qui nondum mortuus est, et cum Elia occidetur ab Antichristo, sicut Joachin

dicat, cui consentit. Joannes consentire videtur, hoc quod dicitur hic de his duobus in spiritu esse consummandos, non in litera; et quod hi duo testes, sunt duo ordines, qui in fine mundi sunt venturi; et duae olivae et duo candelabra dicuntur, quia et oleo charitatis ardebunt et splendore sapientiae lucebunt: quorum duorum ordinum reliquias stare oportet in conspectu illius principis, qui tunc erit, sicut Moyses et Aaron steterunt coram Pharaone, qui erat Dominus terrae Aegypti, et Petrus et Paulus coram Nerone qui erat imperator totius orbis. Qui habebant potestatem claudendi caelum, ne pluat diebus prophetiae illorum, quia ipsi spiritualia verba Scripturae abscondent indignis, et praedicationem et doctrinam haereticorum cessare facient, ita ut docere et praedicare publice non audeant, sic faciebant ante adventum illorum ordinum. Convertent etiam aquam in sanguinem, idest doctrinam haereticorum esse mortiferam ostendent; et non solum doctrinam haereticorum mortiferam ostendent, immo etiam Philosophorum, quae plena est vanitate; et scientias saeculares, quae sicut abyssum plenae sunt cupiditate; percutient quoque terram omni plaga, quia terrena et carnalia corda hominum ostendendo plagas mundi percutiunt. Quas illi, quia velamen habent ante oculos, per se videre non possunt. Cruciabuntur etiam populi a conspectu eorum. Vel quia prohibebunt pluviam ut descendat diebus suis, vel quia multorum scientiam et doctrinam quae putatur esse utilis, ostendent esse carnalem, ita ut non sit salutis, sed mortis et perditionis fere omnibus utentibus ea; et sic hac de causa semper odio habebuntur. Tamen in fine quando abundabit magis cupiditas et refrigerabit plus charitas, tunc multi insurgent contra eos, in disceptationibus Scripturarum, sed non praevalerunt, quia ignis exiet de ore ipsorum, idest spiritualis doctrina charitate et sapientia evidenter plena; qui destruent et confundent inimicos eorum. Quod autem dicitur de finito testimonio eorum, Ascendet bestia de abyso quae faciet bellum eos, et vincet et occidet eos, hoc significat quod circa finem mundi rex ipsius assistentibus pseudo prophetis qui cupiditate terrenorum ei favebunt, incipiet disputare de fide Christi et quos poterit attrahere ad perfidiam suam, vel donis, vel minis, vel roboribus, vel disceptationibus. Quod iterum dicitur, quod Corpora eorum jacebunt inhumata, tribus diebus et dimidio in plateis civitatis magnae quae spiritualiter vocatur Sodoma et Aegyptus, hoc significat, quod occisis a bestia, idest a rege impio, praedicatoribus veritatis in mundo, et maxime in illis qui sunt plateae civitatis, idest lata via vadunt, quae ducit ad perditionem, morientur omnino intellectus spirituales et testimonia veritatis quae signantur per corpora sanctorum. Unde mortuo Domino, sol obscuratus est, sed eo resurgente multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt et apparuerunt multis in sancta civitate. Haec sunt testimonia veritatis prius occulta malis, Domino resurgente revelantur in Ecclesia multis. Quod iterum dicitur, Quod postea spiritus vitae intrabit in eos et stabunt super pedes suos, hoc significat quod mox, ut sancti occiduntur, a carcere liberantur; et qui prius habebant corpora alia quae cadere poterant, virtute Dei fient spiritualia quae cadere non poterunt, sicut prius. Quod iterum dicitur, In illa hora erit

terrae motus magnus et decima pars civitatis cecidit et occisa sunt a terraemotu nomina hominum septem millium et reliqui in timore missi. Hoc significat quod in hora ultimae persecutionis multi de clericis et multitudo innumera laicorum, qui christiano nomine censentur, seducti cadent a fide. « In caelo, » idest in Ecclesia quae tunc maxime caelestis erit amissa terra. Voces dico dicentes « Factum est regnum huius mundi, » in quo longo tempore regnavit hostis antiquus « Dominus nostri Jesu Christi. » Glossa, Patris et Filii, quorum semper fuit regnum huius mundi secundum potestatem. Sed tunc dicitur finis eorum, quia fraudulentia et saevitia diaboli quae diu regnavit in mundo, penitus deficiet, et Dominus in suis fidelibus in tranquillitate et pace perpetua regnabit. Unde sequitur, « Et regnabit in saecula saeculorum, » idest in aeternum. Unde Dan. 7, ubi agitur de eadem materia, dicitur, Suscipient autem regnum Dei altissimi sancti et obtinebunt usque in saeculum regnum et saeculum saeculorum. Aliqui libri habent, amen, sed non est textus, immo interlinearis quae ostendit omnia firma et vera. Nota quod mundus tribus modis accipitur. Uno mundus est, ejus Deus creator est et servator, scilicet universitas rerum, de quo dicitur Joan. 1, In mundo erat et mundus per ipsum factus est. Alio modo dicitur mundus ejus Deus retemptor est et salvator, scilicet universitas fidelium. De quo Joan. 3, Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Tertio modo mundus est, ejus diabolus princeps et rector est, scilicet universitas malorum, qui mundum istum plus debito diligunt. De quo Joan. 14, Princeps mundi ejicietur foras. Item 1 Joan. 2, Filioli mei nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Primus mundus nunquam est diaboli, sed semper Dei. Secundus similiter semper est Dei, et nunquam diaboli per damnationem, licet divina virtute eis exponatur in parte ad exercitationem huius mundi. Regnum tunc perfecte fiet Dei, quando omnino exterminabitur potestas diaboli et apparebit potestas Christi. Quintus mundus est diaboli quo ad vexationem et seductionem et pravae voluntatis suae effectum; sed tamen Dei est, quo ad pravae actionis ordinationem. Mera enim bonitate Dei fit, ne malum quod ab ipso non est ortum, nunquam dimittat sub se inordinatum. « Et vigintiquatuor seniores » Hic agitur de gratiarum actione sanctorum de sua liberatione et glorificatione, et diaboli et suorum damnatione. Unde dicit, « Et vigintiquatuor seniores, » idest universi praedicatores, et doctores, et Ecclesiae doctores, tam novi quam veteris Testamenti, « qui in conspectu Domini sedent. » Active qui semper quod divino conspectui placet considerant et intendunt. Psalm. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et passive, quia et ipsi et facta eorum a Domino approbantur. Psalm. Exultent iusti in conspectu Dei. Dicuntur autem sedere ut iudices sui ipsorum. 2 Corinth. 11, Si nos ipsos etc. Ut reges. Prov. 20, Rex qui sedet etc. Ut Episcopi, idest superintendentes. Act. 20, Attendite etc. « In sedibus suis, » Vel sedent, idest sedebunt in sedibus suis, idest in thronis, de quibus dicitur Matth. 19, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel, « Ceciderunt in facies suas, » idest intus considerantes conscientias suas, se humiliaverunt, nil suis meritis, sed

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Deo attribuentes. Glossa, In faciem cadit qui in hac vita culpa suam agnoscit et eam poenitendo diluit. Retrocadit qui in hac vita repente cadit et ad quae supplicia docatur nescit. Sic cecidit Eli, ut dicitur 1 Reg. 4, Sic omnes reprobi. Prov. 4, Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi currunt. « Et adoraverunt Deum, » omnia sua ei attribuentes, « dicentes » corde, ore, opere, quae est dictio christiana « Gratias agimus tibi, » cui soli debetur honor et gloria, ut dicitur 1 Timoth. 2. Et ultra « Domine » cui servi sumus, « Deus » quem colimus « omnipotens » quem timeamus. Vel, Domine qui nos liberasti, Deus qui nos creasti: omnipotens qui nos iudicabis: « qui es » immutabilis « qui eras » olim cum despiciebaris. Non dicit, et qui venturus es, quia agitur de fine mundi, unde apparebit jam venisse, vel statim venturus. « Qui accepisti. » Hic ostendit quare gratiae sunt agenda, quia scilicet bonos liberavit et malos damnavit: quasi dicat: Merito gratias agimus, quia dignus es qui accepisti virtutem magnam Ecclesiam congregandi, a morte resorgendi, discipulos virtute ex alto induendi, malos damnandi, bonos glorificandi, « Et regnasti, » idest tuos a diabolo defendisti et tuo imperio subiecasti « et iratae » sunt gentes » idest mali gentiliter viventes, videntes regnum contrarium surgere et elevari et suum deprimi. Sicut Herodes audito, quod natus esset Jesus, turbatus est et omnis Jerosolyma cum illo, ut dicitur Matth. 2. Ubi dicit Glossa, Rege caeli nato rex turbatur, quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum caelestis celsitudo aperitur. « Et advenit contra illos ira tua, » idest justa vindicta tua quae in omnibus est ad iram, vel cum ira frequentissime vel semper, in Deo autem nunquam, sed semper cum tranquillitate iudicas. « Et advenit » similiter « tempore mortuorum, » idest opportunitas « iudicari, » idest separari post mortem bonos a malis. De quo iudicio dicit Psalm. Iudica me Domine et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me. Matth. 25, Congregabunt ante eum omnes gentes et separabunt eos ad invicem. « Et reddere mercedem servis suis prophetis, » idest praedicatoribus et praelatis praeventibus et providentibus sibi et aliis in futuro, « Et sanctis, » idest pauperibus, vel omnibus in baptismo sanctificatis, « Et timentibus, » filialiter. « Non enim tuum, » idest te nominabilem, « Posillis et magnis: » quasi dicat: non solum majoribus reddet mercedem quando tempus advenerit, sed omnibus fidelibus qui laborant in vinea tua. Matth. 20, Voca operarios etc. Psalm. Cum dederit dilectis suis somnum. Vel sic. Tempus advenit reddere mercedem, idest praemium laboris et servitii sui, Servis suis, idest prophetis et sanctis, idest confessoribus qui fuerunt magni dignitate, et charitate et fide. Unde Eccles. 44, Homines magni virtute et prudentia sua praediti. Et iterum, « Tempus advenit exterminandi, » idest eliminandi a regno Dei, « Eos qui corrumpunt » terram, » idest corpus suum male vivendo et aliis malum exemplum dando. Ecce vae septimi Angeli, scilicet exterminatio malorum in fine mundi, de quo dixerat supra eodem, vae secundum abiit et ecce vae tertium cito: sed multi qui non credunt quod ita cito debeat venire. Quia revera si crederent aliter viverent et alibi aedificarent et thesaurizarent, siquidem thesauros ubi se mansuros in perpetuum sperarent. Sed quia hic diu manere sperant; ideo hic aedificant et thesaurizant. Contra quos dicit

Dominus, Math. 6, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo superbiae et tinea luxuriae demolitur. Ubi fures, ad literam, vel parentes, vel principes effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelis, ubi nec aerugo nec tinea demolitur, et ubi fures non furantur. Job 26, Divites cum dormierit nil secum affert; aperiet oculos suos et nil inveniet, quia nil praemisit. Unde sequitur, ibi: « Apprehendent eum quasi ab inopia. » Psalm. Dormierunt somnum suum omnes viri divitiarum, et nil invenerunt in manibus suis. Quare? quia nil posuerunt in manu pauperis, quia portasset eis in caelum. Ideo dicitur Eccles. 9, Mitte manum tuam super transeuntes aquas, scilicet pauperes, quia post multa tempora invenies illum. Luc. 16, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Jacobi 5, Agite nunc divites, plorate et ululate in miseriis vestris quae advenient vobis: divitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt; aurum vestrum et argentum vestrum aeruginavit et aerugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis enim vobis iram in novissimis diebus. Qui re vera cito erunt. Joel 1, A, a, a dicit, quia prope est dies Domini et quasi vastitas a potente veniet. Deuteronom. 33, Juxta est dies perditionis et adesse festinant tempora.

« Et apertum est templum etc. » Illic incipit quarta visio in qua agitur de pugna Ecclesiae cum dracone et familia ejus, in quo continetur profectus illius Ecclesiae per mulierem designatae: et satis competens est ordo visionum. Prima enim continet correctionem Ecclesiae generalis et est argutoria per correctionem septem Ecclesiarum monens ad poenitentiam per affectum doloris. Secunda est consolatoria, per revelationem mysteriorum et apertionem sigillorum, idest secretorum universalis Ecclesiae movens ad amorem per affectum gaudii. Tertia est comminatoria per clangorem Angelorum et damnationem reproborum in septem ordinibus, movens nos ad terrorem, per affectum timoris. Quarta est exhortatio ad pugnam, exemplo victricis mulieris ut animet nos ad victoriam per affectum spei. Unde patet quod istae quatuor visiones Joannis generant quatuor affectiones animae ordinatas in Deum. Prima dolorem de peccatis. Secunda gaudium de beneficiis. Tertia timorem de poenis. Quarta spem de victoria obtinenda. Istae ergo quatuor visiones respiciunt universalem statum Ecclesiae. Tres ultimae quae sequuntur hanc respiciunt finalem statum, de quo etiam statu aliqua dicta sunt in apertione quinti et sexti et septimi sigilli. Sciendum est autem, quod duplex describitur hic pugna. Primo ponitur hic pugna mulieris cum dracone: et haec ponitur in tertio decimo et quarto decimo capitulo: siquidem haec visio continet tria capitula, ut diximus a principio: scilicet duodecimum et tertiumdecimum et quartumdecimum. Primum istorum trium capitulorum, agit de processu Ecclesiae sub persecutione diaboli, quae persecutio incipit a principio mundi. Secundum agit de profectu ejusdem sub persecutione Antichristi quae erit circa finem mundi. Tertium agit de auxilio Dei impenso Ecclesiae contra tyrannidem Antichristi. Hoc autem praesens capitulum dividitur in duas partes. In prima describitur pugna mulieris et draconis in caelo, ubi continetur profectus

Ecclesiae sub aperta persecutione. In secunda parte describitur pugna mulieris et draconis in terram, ubi continetur profectus Ecclesiae sub aperta persecutione ipsius, ibi, « Et postquam vidit draco. » Item prima pars hujus capituli continet quinque. Primum est descriptio mulieris, ibi, « Mulier amica etc. » Secundum descriptio draconis, ibi, « Et visum est aliud signum. » Tertium est pugna draconis cum muliere, ibi, « Et draco stetit. » Quartum est adjutorium mulieris a Deo, ibi, « Et factum est praelium. » Quintum est victoria mulieris in projectione diaboli, ibi, « Et projectus est draco. » Ante vero quam ponatur visio, ponitur quoddam antecedens, quod continet tria: scilicet templi apertionem, arcae visionem, et aeris immutationem. Dicit ergo, « Et apertum est. » Copulativa conjunctio innuit, quod haec visio dependet a praecedentibus: unde etiam duo ponuntur hic: quorum unum pertinet ad secundam visionem. Sic apertio templi, pertinet ad tertiam visionem, scilicet aeris immutationem. Sed ex hoc videtur, quod haec quarta visio non incipiat hic, sed infra ibi, « Et signum magnum. » Solutio. Haec quae ostenduntur ibi, ideo pertinent ad secundam et tertiam visionem, et non ostendit visionem in quantum pertinet ad profectum Ecclesiae, quod determinatur in quarta visione. Posset tamen concedere, quod haec quarta visio incipit ibi, « Et signum magnum apparuit in caelo. » Quia ibi incipit tractare de profectu Ecclesiae, et ea quae praeponuntur sunt quasi continuatio istius visionis ad alias praecedentes. Dicit ergo, « Et apertum est templum Dei in caelo, » idest manifestatum est mysterium Domini nostri Jesu Christi latentis prius in Scriptura. Nomine enim caeli intelligitur Scriptura. « Habens luminaria: » luminare majus novum est Testamentum: minus, vetus est Testamentum. « Stellae, » sanctorum expositiones, scilicet singulae sententiae: quatuor partes caeli, scilicet oriens, occidens, auster et septentrio, sunt quatuor modi exponendi, scilicet historicus, allegoricus, tropologicus, anagogicus. In hoc caelo fuit clausum templum, quod diu mysticum latuit sub figuris; sed apertum est, quando veritate veniente in medium, recessit sub umbra, evanescunt tenebrae ascendente Aurora, et de hoc caelo dicitur in Psalm. Extendens caelum sicut pellem, idest Scripturam, dilatans per multiplicem expositionem. Unde Dan. 12, Pertransibunt, et multiplex erit scientia. Quid autem secutum sit apertionem templi in caelo, idest patefacta veritate, in Scriptura, ostendit. « Et visa est arca Testamenti ejus, » idest Christus, ipsius Testamenti, quae tamdiu latuerunt sub figuris in templo ejus idest Ecclesia, vel Scriptura; unde moriente Christo scissum est velum templi, et terra mota est, velamen Scripturarum et veritas patefacta. Christus vero dicitur arca, quia tria habuit in se veraciter quae fuerunt in arca figuraliter: ibi enim fuerunt tabulae Testamenti, virga Aaron, urna aurea plena manna caelesti: et in Christo sunt tabulae Testamenti, quia de Patre nobis fidele testimonium tulit et de nobis Patri. Unde supra 1, Qui est testis fidelis primogenitus mortuorum. Hoc scivit Job 16, quando dixit, Ecce in caelo testis meus, et conscius meus in Ecclesiis. Item in eo fuit virga, idest natura disciplinae. Unde Isa. 53, Disciplina pacis nostrae super eum, et livore ejus sanati sumus. De qua virga dicit Psalm. Virga tua et baculus tuus

ipsa me consolata sunt. Item in eo fuit urna aurea plena manna, idest caelestis doctrina dulci consolatione plena. Col. 2, In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi: in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Item in eo sunt tabulae Testamenti, quia ipse est nobis eruditio et forma vivendi. Item virga, quia nos corrigit et dirigit. Unde Psal. Virga directionis, virga regni tui. Item manna, quia nos consolatur, cum tribulamur. Unde 2 Cor. 1, Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Item nomine caeli signatur Ecclesia. Isa. ultimo, Caelum mihi sedes est. Psal. Dominus in caelo sedes ejus. Habens luminaria sua: luminare majus, idest majores praelatos, et luminare minus, idest minores praelatos, Et stellas, idest singulos fideles. Unde Phil. 2, Inter quos lucetis, sicut luminaria, in mundo verbum vitae confitentes. Eccles. 42, Fili hominis, ostende templum Domini Israel, et confundantur ab iniquitatibus suis. Sed templum apertum fuit in caelo, idest in Ecclesia. Primo per Angeli denuntiationem. Luc. 2, Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis salvator mundi, qui est Christus Dominus, in civitate David. Secundo per magorum adorationem, et stellae demonstrationem. Matth. Stella quam viderant in Oriente antecedeat, donec veniens staret supra ubi erat puer: quasi dicat: hic est quem quaeritis, et statim intrantes adoraverunt eum. Tertio per sanctam conversationem, et miraculorum apertionem. Joan. 2, Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilaeae, et manifestavit gloriam suam. Quarto per crucifixionem, et lateris apertionem. Joan. 19, Unus militum lancea latus ejus aperuit: et fluxerunt aqua et sanguis. Quinto per ejus resurrectionem et Apostolorum eruditionem. Luc. 22, Aperuit illis sensum, et intelligerent Scripturas. Sexto per ascensionem et sancti Spiritus missionem. Act. 1. Videntibus illis elevatus est. Septimo per Apostolorum praedicationem, quae tota est de Christi manifestatione. Matth. ult. Illi autem profecti praedicaverunt ubique. Item nomine arcae debet accipi intelligentia sacrae Scripturae, ubi sunt tabulae, duo Testamenta, Et virga, idest veteris Testamenti duritia, et manna, idest novi Testamenti dulcedo: vel virga justitiae, et manna misericordiae. Dicit ergo, « Et apertum est templum in caelo, » idest manifestatus est Christus in Ecclesia, quem Judaei et Gentiles, et alii infideles negant adhuc esse Deum, « Et visa est arca Testamenti ejus in templo ejus, » idest sapientia Dei, et intelligentia Scripturae manifeste visa fuit in Christo. Luc. 4, quando aperuit librum, et legit in eo: et Matth. 3, quando aperuit os suum dicens: Beati pauperes spiritu etc. Item, « Apertum est templum in caelo. » Glossa, idest data est intelligentia mysteriorum Christi Ecclesiae ejus, « Et facta sunt fulgura, » idest miracula manifesta. Et hoc necessarium erat in principio Ecclesiae novellae, quae magis indigebat potu lactis, quam solido cibo. Visio enim miraculorum fuit quasi potus, docens cibum praedicationis per membra Ecclesiae, ut sic fieret eis nutrimentum fidei. Et dicuntur miracula fulgura propter stuporem, propter splendorem, propter foctorem, propter sectionem, propter unctionem. Sunt enim tria genera fulgurum: quaedam urentia, et miracula primo foctebant, quia peccata, quae prius placebant, foctere et displicere faciebant. Deinde urebant quia in amore Chri-

sti accendebant. « Et voces, » idest laudum confessiones, quia visis miraculis omnes laudabant Deum, et benedicebant, « Et terraemotus, » idest terrenorum, quidam enim ad iram, et quidam ad fidem movebuntur. Joan. 7, Dissensio facta est in turba propter eum. « Et grando magna, » idest persecutio magna quibus videbatur praedicatio intolerabilis. Et merito comparatur persecutio grandini: quia sicut grando in casu suo frangit segetes virentes, et laedit primitia, et tamen liquefacta postea humectat, et terram uberem reddit, ita persecutio novellos in fide frangit: et tamen Ecclesiam reddit fecundam, quia ex tribulatione augetur virtus et charitas ejus. Unde Psal. In tribulatione dilatasti mihi. Exod. 1, Quanto magis affligebantur filii Israel, tanto magis multiplicabantur. Item, Facta sunt fulgura, idest eruditiones, Et voces, idest admonitiones, Et terraemotus, idest admirationes, Et grando magna, idest increpationes. Ideo omnino, habitum supra 8.

CAPUT XII.

« Et signum magnum etc. » Hic incipit agere de pugna mulieris et draconis, idest Ecclesiae et diaboli quae ab ipso orto Ecclesiae incipit, per quod armat et animat fideles, ne deficiant in tribulatione, sed confidant in Domino cujus auxilio superabunt, sicut mulier ista, si tamen ei assimilentur. Propter quod describitur ipsa mulier secundum statum et habitum. Unde dicit, « Et signum magnum, » idest magnificans, « Appareit in caelo, » idest Ecclesia militante, quia virtus erit in triumphante. Hoc autem fuit signum, « Mulier amicta sole, » idest Ecclesia ornata Christi imitatione, juxta illud Gal. 3, Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, idest mores et virtutes ejus, scilicet paupertatem, vilitatem, humilitatem etc. De hoc signo dicitur Luc. 2, Et hoc vobis erit signum: invenietis infantem positum in praesepio, pannis involutum. Per infantem signatur Christi humilitas, per praesepium vilitas, per pannos paupertas. Sed de hoc signo dicit Simeon ad Mariam eodem capitulo: Ecce positus est hic in ruinam, et in signum cui contradicetur. Item, Mulier amicta sole, idest Ecclesia circumdata ferventi tribulatione, quae nomine solis intelligitur. Unde Psal. dicit de Christo: In sole posuit tabernaculum suum, idest tribulationis fervore et merito: quia sicut sol illuminat mundum et desiccat lutum, sic illuminat tribulatio intellectum, et desiccat peccatum. Isa. 28, Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui. Jerem. 6, secundum aliam translationem, Per omne flagellum erudieris Jerusalem. Ecclesia vero dicitur mulier propter proles fecunditatem, et subjectionis humilitatem. Ephes. 5, Ut Ecclesia subiecta est Christo, ita, et mulieres viris suis in omnibus. Item, Mulier amicta sole, idest Ecclesia induta charitate, et cognitione Sol enim calorem habet, in quo charitas designatur; et splendorem, in quo signatur cognitio; et ista duo vestiunt Ecclesiam. Prov. 21, Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus: « Et luna, » idest mundi prosperitas, qui crescit et decrescit, ut luna. Eccles. 27, Homo sanctus in sapientia manet. « Sub pedibus ejus, » idest sub affectibus. Quia licet Ecclesia temporalibus sustentetur, tamen non affectat ea. Unde Cant. 2, Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur

me. Cant. 5, Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? Item, Luna sub pedibus ejus; idest mundus sub praedicatoribus, qui sunt pedes Ecclesiae, quia portant et sustentant eam: de quibus Cant. 6, Quam pulchri gressus tui in calcamentis filia principis! idest Ecclesia filia Domini nostri Jesu Christi. Isa. 52, Quam pulchri supra montes pedes annunciantis! Supra montes dicuntur, quia totum mundum conculcant et contemnunt. Deut. 8, Omnis locus quem calcaverit pes vester, vester erit, « Et in capite ejus corona aurea stellarum duodecim, » idest in initio Ecclesiae duodecim Apostoli, quibus quasi stellis duodecim illuminata, quasi duodecim margaritis ornata cognoscitur. Ipsi enim, hostes Ecclesiae vicerunt. Ipsi Ecclesiam ornaverunt. Ipsi quasi praecipui milites in capite exercitus positi, sicut stellae in firmamento caeli in nocte adversitatis luxerunt, et totum mundum illuminaverunt. Unde Matth. 5, Vos estis lux mundi. Baruch 5, Stellae dederunt lumen in custodiis suis. Thomas in India majori, Bartholomaeus in India minori, Simon et Judas in Persia, Philippus in Samaria, Matthaeus in Ethyopia, Marthus in Alexandria, Joannes in Asia, Andreas in Aethia, duo Jacobi in Judaea, Petrus in Cappadocia, Paulus in Graecia, et tandem Paulus et Petrus in Italia. In his regionibus praedicaverunt, et miracula multa fecerunt Apostoli, et sic stellae dederunt lumen in custodiis suis, et laetae in tribulationibus suis, et vocatae sunt a Christo ad istud officium, et dixerunt, Adsumus, et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit eas. Dicuntur autem stellae, quia mundum in adversitatis nocte illuminaverunt. Item quia in Christo quasi in firmamento fixi manserunt. Unde Judith 5, Stellae manentes in ordine in cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt, idest contra diabolum, qui nititur nos excludere a gaudio Paradisi. Ili dicuntur corona, quia undique ambierunt et munierunt Ecclesiam et Christum, idest sponsam et sponsum. Cant. 5, In lectulum Salomonis ambiunt sexaginta fortes ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Job 29, Cum sederem quasi rex circumdante exercitu, erat tamen moerentium consolatio. Unde: Christus rex redet in coena, turba cinetus duodena. Item quia per eos vicit Christus mundum. Unde Habacuc 3, dicit de Ecclesia, Deducet me super excelsa mea victor in psalmis canentem. Excelsa Ecclesiae fuerunt Apostoli. Item, quia suas victorias non sibi, sed Christo attribuerunt. Unde Job 18, Numquid mittet fulgura? idest Apostolos corruscantes miraculis. Ibunt, et reverentia dicent, Adsumus, idest totum quod fecimus, tibi attribuimus. Item, In capite ejus corona stellarum duodecim, idest habitus, et ornatus duodecim fructuum spiritus. De quibus Gal. 5, Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, modestia, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, continentia, castitas. Item, In capite ejus corona stellarum duodecim, idest in mente ejus spes gaudiorum. Quorum primum et praecipuum est de plena cognitione, quia scient tunc omnia, juxta illud 1 Corinth. 13, Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Secundum est de plena dilectione; tunc enim plene diligit unusquisque Deum et proximum, secundum gradum suum. Juxta illud Isa. 51, Dicit Dominus, cujus ignis in Sion, et caminus in Jerusalem. Tertium est de firma apprehensione, de qua

Cant. 5, Tenui, et non dimittam illum. Philipp. 3, Sequar, si quo modo comprehendam, et in quo modo comprehensus sum a Christo Domino. Haec tria pertinent ad tres dotes animae. Quartum est de corporis claritate. De quo Matth. 13, Fulgebunt justi sicut sol. Quintum est de corporis agilitate, de qua Sap. 5, Fulgebunt justi, et tamquam scintillae in arundinetis discurrent. Sextum est de corporis subtilitate, quod notatur in hoc, quod justi dicuntur fulgere sicut sol. Cujus radii penetrat vitrum et chrysellum, sine eorum laesione: quod etiam notatur, quando Dominus januis clausis intravit ad discipulos, Joan. 20. Septimum est de corporis impassibilitate, de qua dicitur Corinth. 13, Seminatur corpus in infirmitate, surget in virtute: haec quatuor pertinent ad statum corporis. Octavum est de pacis tranquillitate: de qua Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Nonum est de grata et magna et nobili societate, de qua dicitur infra 14, Ecce agnus stabat supra montem Sion, et cum eo centum quadragintaquatuor milia habentia nomen ejus, et nomen patris ejus scriptum in frontibus suis. Et infra, Ili sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt, Ili sequuntur agnum quocumque ierit. Ili empti sunt ex omnibus primitiae Deo et agno, et in ore ipsorum non est inventum mendacium. Sine macula enim sunt ante thronum Dei. Decimum est de loci amoenitate. Erit enim locus ille luminosus, spatiosus, deliciosus, sanus et mundus. De primo infra dicitur 21, Civitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna ejus erit Agnus. De secundo dicitur Judith 18, Introibimus ad securos in regionem latissimam. De tertio dicitur Ezech. 28, In deliciis Paradisi fuisti. De quarto dicitur infra, Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et mors ultra non erit. De quinto Tob. 13, Ex lapide candido et mundo, omnes plateae ejus sternentur. Infra 21, Plateae civitatis aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum. Omnia ista tangit Apostolus Gal. 4, ubi dicit: quae sursum et Jerusalem, quae mater est nostra. Locus enim sublimis et clarus, deliciosus, et spatiosus, et sanus, et mundus consuevit esse. Undecimum est de status immutabilitate, de quo Psal. Jerusalem, quae aedificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum. Jacob. 1, Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Duodecimum est de securitate, de qua Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta. Psal. Lauda Jerusalem, Dominum, quoniam confortavit seras portarum tuarum. Item, In capite ejus corona stellarum duodecim, idest in nobiliori et digniori dignitate et parte Ecclesiae decor virginum. Primo enim sunt conjugati, postea aliquantulum alius viduae, super omnes virgines, quae recte duodenario numero comprehenduntur, quae supra decalogum addunt duplicem castitatem, interiorem et exterioriorem. Dicuntur autem stellae virgines, quia sicut stellae caelum decorant, ita virgines Ecclesiam. Unde Eccles. 45, Species caeli gloria stellarum, « Et in utero habens, » idest in mente filios quos parere desiderat, idest fide imbuere et charitate perficere, « Et clamat parturiens, » idest parere desiderans, « Et cruciatur, » vigilando, praedicando, jejunando, « Ut pariat, » Christo filios multos.

filios quotidie parit Ecclesia sponso suo, non tamen sine dolore et cruciatu, quia patitur ab aemulis detractiones et a seipsa carnis tentationes et afflictiones jejunando, orando, praedicando, discurrando, sicut sciunt illi qui hoc experimento didicerunt. Sic faciebat Apostolus 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitatem redigo, ne cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar. Sic etiam faciebat ipse Christus Dominus noster. Matth. 4, Circuibat Jesus totam Galilaeam docens. Sic facit Joan. 16, Mulier cum parit tristitiam habet. Isa. 57, Venerunt filii usque ad partum et virtus non est pariendi. Et Galat. 4, Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. « Signum magnum » apparuit mulier amicta sole etc. » Primo notantur hic tria, quae facta sunt in ipsa die assumptionis ipsius. Primum est corporis ipsius glorificatio, quod notatur ibi: « Mulier amicta sole, » idest Maria induta corporis glorificatione, quae consistit in quatuor dotibus ejus; scilicet claritate, agilitate, subtilitate, impassibilitate, quae omnia in sole signantur. Radius enim solaris clarus est, iterum est agilis, unde subito volat ab oriente in occidentem. Iterum subtilis est, quia intrat vitrum sine ejus fractione. Iterum impassibilis est, quia nec gladio nec lapide potest laedi: propter hoc dicit Dominus, Matth. 14, Folgebunt iusti sicut sol. Beatus Bernardus, Quis erit splendor animarum, quando solis splendorem habebit lux corporum? Item Isa. 61, Dicit Dominus: dabo ei coronam pro cinere, idest gloriam animae pro humilitate poenitentiae et oleum gaudii, idest stolam seu gloriam corporis. Unde gaudium erit pro luctu. Oleum enim sanativum seu mitigativum doloris est, per quod significatur impassibilitas. Item penetrativum est per quod significatur subtilitas. Item leve est, unde supernatat, per quod significatur agilitas. Item lucidum est, ut cibus luminis, per quod significatur claritas. Beatissima Virgo Maria dicitur mulier sexus discretionem, non corporis fractionem. Item prolis fecunditate, non mentis fragilitate. Ideo ipse Dominus noster Jesus Christus, vocat eam mulierem. Joan. 19, Mulier, ecce filius tuus qui pendet in cruce. Item Joan. 2, Quid mihi et tibi mulier? nondum venit hora mea, ut ostendatur quid a te habeo. Eccles. 26, Sicut sol oriens in mundo, in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornatu domus suae: idest sicut oriens et in alto existens, illuminat mundum, sic Maria hodie ascendens illuminat caelum, quod est domus Dei et filiorum ejus, in qua domo mansiones multae sunt, ut dicitur Joan. 14. Quarum pulchriorem et nobiliorem et altiore elegit Domina nostra Sancta Maria. Unde ipsamet dicit Eccli. 14, Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Cedrus super omnes arbores exaltatus, sic Domina nostra sancta Maria super omnes creaturas exaltata est in caelo. Psalm. Exaltata est magnificentia tua super caelos, idest Maria te magnificans super Angelos. Item dicitur Maria, Amicta sole, in die assumptionis suae, idest circumdata sanctorum congregatione, qui cum Christo veniunt ei obviam, et eam magno gaudio deduxerunt in caelis. Item Num. 10, Elevata est nubes, idest Virgo Maria, et profecti filii Israel per terminas suas eam comitando. Turma Angelorum una, turma Patriarcharum alia. Turma Prophetarum tertia, turma Apostolorum quarta, turma Martyrum quinta, turma Confessorum sexta, turma Virginum septima. Omnes hi,

qui cum ea fuerunt semper: unde ipsa dicit Eccles. 24, Radicavi in populo honorificato, et in parte Dei mei haereditas illius, et in plenitudine sanctorum detentio mea. Item in eodem, In Domino honorabitur et in medio populi sui gloriabitur et in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum et in conspectu virtutis illius gloriabitur et in medio populi sui exaltabitur et in multitudine sancta admirabitur et in multitudine electorum habebit laudem et inter benedictus benedicetur. Hoc totum satis eleganter significatum fuit 2 Reg. 7, ubi dicitur, Abiit David et adduxit arcam Dei de domo Obededom, idest de mundo in civitate David cum gaudio, et erant cum eo septem chori, de quibus praedictum est, idest septem turmae Angelorum, Patriarcharum et Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, atque sanctarum Virginum. Item inter quos pinguior et excellentior fuit et est sanctissima Virgo Maria. Unde ipsa dicit, Eccles. 24, In omni gente principatum tenui in mundo. Et adhuc habet in caelo, quia ipsa sedet juxta filium suum, qui est rex caeli et alii omnes inferius. Unde 3 Reg. 2, Surrexit rex in occursum suum. Positus quoque est thronus matri regis quae sedet ad dexteram ejus. Secundum est omnis defectus et imperfectionis depositio. Tunc enim deposuit Beata Virgo Maria omnem defectum et perfecta est omni bono. Quod notatur ibi: « Et luna sub pedibus ejus, » idest omni defectus et imperfectio. Unde tunc potuit dicere Beata Virgo Maria: Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit. Et quid mirum? sepe rogaverat hoc ipsa. Cant. 1: Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, idest in caelo, ubi est meridies, idest cognitio sine obscuritate. Prov. 50, Multae filiae congregaverunt divitias, tu supergressa es universas. Et ideo luna sub pedibus ejus, idest tota Ecclesia tam militans quam triumphans inferior ea. Esther 4, Ducta est Esther ad cubiculum superius. Tertium est plena animae beatitudo quae consistit in duodecim gaudiis paradisi quae signantur infra ulterius per duodecim fructus ligni vitae, quod notatur cum dicitur, « In capite ejus corona stellarum duodecim, » idest in mente ejus perennitas duodecim gaudiorum: quorum duo orientur a Domino, scilicet gaudium de visione divinitatis et gaudium de visione humanitatis. Item alia duo a loco; unum de speciositate, aliud de spatiositate. Item duo a consortio. Unum de societate Angelorum, aliud de societate hominum. Item alia duo a mundo. Unum de pulchritudine creaturarum, aliud de stabilitate creaturarum. Item duo ab inferno; uno ab evasione, aliud a clausione. Item alia duo a seipso; unum de stola corporis, aliud de stola animae. Vel Thema in nativitate Beatae Virginis. Item. Signum magnum apparuit in caelo, idest Ecclesia, Mulier amicta sole, idest Beata Maria ornata clarissima et altissima castitate. Clara quidem et alta est castitas conjugalitatis si bene servatur. Clarior et altior castitas vidualis. Clarissima et altissima castitas virginalis. Unde 1 Corinth. 13 dicitur, quod alia sit claritas solis, idest continentiae virginalis, alia claritas lunae, idest claritatis vidualis. Item alia claritas stellarum, idest continentiae conjugalitatis. Omnes habuit Beata Virgo. Nati conjugata fuit, et virgo castissima fuit. Ideo ipsa dixit, Eccles. 24, In me omnis gratia, quia conjugatarum et viduarum et virginum gratiam habuit.

Praeterea, sol septem habet effectus, qui omnes fuerunt in Beatissima Virgine spiritualiter et specialiter. Primus effectus solis est calefactio: hoc est donum sapientiae quo spiritus incalescit in amorem Dei. Eccles. 44, Sol simpliciter exurens montes, idest excelsas mentes inflammans tripliciter: in amorem scilicet Dei, sui et proximi. Vel in amorem Dei tripliciter: scilicet ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, radios igneos exsufflans, idest calidas affectiones immittens. 2 Machab. 1, Refulsit sol qui prius erat in nubilo, et accensus est ignis maximus. Spiritus enim gustans Deum per donum sapientiae, inardescit in amorem ipsius. Augustinus, Gustavi, et esurio, et sitio; tetigisti me et exarsi in concupiscentiam tuam. Eccles. 24, Qui edunt me adhuc esurient etc. Secundus effectus est illuminatio, qui pertinet ad donum intellectus. Eccles. 44, Sol illuminans per omnia respicit et respicere facit in caelo summa gaudia et in inferno summa supplicia et in mundo pressuras et angustias, in seipso peccata et negligentia. 1 Machab. 6, Refulsit sol in clypeos aureos, idest in Christum et Mariam, et resplenduerunt montes ab eis, idest electorum mentes. Tertius effectus solis est denudatio, quia facit vestes exurere: et hoc ad donum consilii refertur, quod docet veterem conversationem et saecularem vitam deponere. Cant. 1, Nolite considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol, idest colorem pristinae conversationis me mutare fecit. Matth. Si vis esse perfectus, vade et vende omnia quae omnia quae habes et da pauperibus; et veni sequere me. Quartus effectus solis est consolidatio; et hoc ad donum fortitudinis pertinet, per quod spiritus solidatur. Eccles. 27, Homo sanctus in sapientia manet sicut sol sanctus, idest firmus. Quintus effectus solis est totius vitae humanae regulatio; et hoc pertinet ad donum scientiae, per quod scimus bene conversari in medio pravae et perversae nationis, ut dicit Augustinus. Unde Philipp. 2, Simples filii Dei in medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Sextus effectus solis est liquefactio, et hoc ad donum pertinet pietatis, quo liquescit anima in compassionem proximi. Exod. 16, Cum incaluisset sol, liquefiebat manna. Sap. 16, Quod ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat. Psalm. Flavuit spiritus ejus et fluent aquae. Septimus effectus solis est desiccatio humidorum; et hoc ad donum timoris pertinet, quo carnis concupiscentia desiccatur. Unde Jacob 1, Exortus est sol cum ardore et arefecit foenum, idest carnem, quia omnis caro foenum et omnis gloria ejus quasi flos foeni, Isa. 40. Prov. 12, In timore Domini declinat omnis a malo. Propter hos septem effectus solis salvatur homo: et ideo dicitur 1 Reg. 11, Cras erit vobis salus cum incaluerit sol. Hic est sol qui nescit occasum. Unde Isa. 60, Non occidet ultra sol tuus. Sequitur, « Et luna sub pedibus ejus, » idest tota Ecclesia et omnis defectus. Sunt autem quatuor quae generant defectum homini. Primum est superbia. Psalm. Inimici, idest superbi, defecerunt frameae in fine. Item Psalm. Auferes spiritum eorum et deficient. Secundum est impatientia. Job 4, Venit super te plaga et defecisti. Tertium est avaritia. Isa. 40, Deficient pueri et laborabunt, idest avari qui plus diligunt pomum quam regnum caelorum. Quartum est vanitas. Psalm. Defecerunt in vanitate dies eorum. E con-

verso sunt quatuor, quae defectum impediunt. Primum est patientia. Jacob 1, Patientia perfectum opus habet, ut simus perfecti et immaculati, in nullo deficientes. Secundum est spei constantia. Isa. 40, Qui sperant in Domino habebunt fortitudinem; assument pennas sicut aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. Tertium est memoria Dominicae passionis. Hebr. 12, Recogitate eum qui tales sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictiones, ut non fatigemini animis vestris deficientes. Quartum est desiderium petendi Deum. Psalm. Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Galat. 6, Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes. Sequitur, « Et in capite ejus corona stellarum duodecim, » idest duodecim praerogativae virginitatis. Prima est spiritualis electio Dei Patris ad opus Filii sui. Unde 24, Virgo quae egredietur ad hauriendam aquam, ipsa est quam praeparavit Deus, Isaac, idest Christo. Unde Psalm. Elegit Dominus Sion, idest Beatissimam Virginem quae est speculum et specula Ecclesiae. Secundo ipsa praerogativa Virginum est Dei Filii specialis desponsatio. Unde 2 Corinth. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Et in festo virginum cantat Ecclesia: Agnum sponsum Virginum. Unde in veteri lege summus Pontifex, non ducebat uxorem, nisi virginem. Tertia est Spiritus sancti foecundatio. Unde Zach. 9, Quid bonum est, aut quid pulchrum ejus nisi frumentum electorum et vinum, idest gratia sancti spiritus germinans virgines ab effectu. Matth. 1 dicitur de Beata Virgine. Inventa est habens in utero de Spiritu sancto. Quarta est Dei conceptio et generatio. Isa. 7, Ecce Virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel, idest nobiscum Deus. Quinta est Dei refectio. Cant. Dilectus meus mihi et ego illi, qui pascitur inter lilia, idest inter Virgines. Sexta est Dei meditatio. 1 Corinth. 7, Mulier innupta et virgo cogitat quae sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu. Septima est inscriptio in libro vitae. Apoc. 3, Habes pauca nomina in Sardis qui non inquinaverunt vestimenta sua, et non delebo nomina eorum de libro vitae. Magnum quippe nomen acquireret sibi, quod nunquam posset oblivioni tradi, si quis parvus et modicus et debilis fortissimum athletam et astutissimum superaret in campo certaminis. Hoc facit Beatissima Virgo Maria, et quaelibet virgo, quia diabolum in mundo superat. Unde Judith 13, Una mulier hebraea fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor. Una dicitur indivisa: unde una mulier idem est, quod virgo quae diabolum vicit, unde nomen sibi magnum acquisivit. Unde et Augustinus dicit, Quanto fragilior sexus, quanto infirmius vasculum, quod repraesentat ab hoste triumphum, tanto majoris opprobrii confusionis diabolum induitur, tanto mirabilior Deus in sanctis suis agnoscitur, tanto rex martyrum Christus in pugnaticibus suis jucundius delectatur. Praeterea magnum nomen sibi faceret inter amantes, quae pro amico suo delicias divitias et honores magnos pro nihilo reputaret, et pro ipso paupertati et utilitati subiceret. Sic inter sanctos faciunt Virgines. Unde de ipsis cantat Ecclesia: Regnum mundi et omnem ornatum saeculi contempsi propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem vidi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi. Octava est quod ipsa est ornatus et pulchritudo

caeli. Unde Eccles. 44, Species caeli gloria stellarum, idest Virginum, quae dicuntur stellae, quia de die non lucent, sed in vespere incipiunt apparere, idest in praesenti latere, sed in fine apparebit quid sunt. Unde Joannes virgo electus a Domino et pro se et aliis virginibus dicit, infra cap. 5, Filii Dei sumus, sed nondum apparet quid erimus; scimus autem quoniam cum apparuerit similes ei erimus. Nona est perfecta Christi assimilatio. Unde infra 14, Virgines enim sunt; hi sequuntur agnum quocumque ierit. Decima est novi cantici decantatio, quod solae virgines decantabunt. Unde infra 14, Cantabant quasi canticum novum ante thronum Dei. Psalm. Quomodo cantabimus canticum novum in terra aliena? idest in carcere corrupta. Undecima majoris fructus promissio: nam fructus trigesimus promittitur bonis conjugatis, sexagesimus viduis, centesimus virginibus. Math. 13, Propter quod dicitur 1 Corinth. 13, Alia est claritas solis, idest virginum: alia lunae, idest viduarum: alia stellarum, idest conjugatorum. Duodecima est duplicis coronae adeptio; nam ipsis debetur aurea et aureola; unde 1 Machab. 4, Ornaverunt faciem templi coronis aureis. Facies, quae altior et nobilior pars corporis est, est corpus virginum, quod est nobilius et pulchrius et aliis membrum Ecclesiae; quae ornantur coronis aureis; non corona una tantum, sed coronis; quia aurea pro charitate, aureola pro virginitate. Jerem. 31, Virgo Israel, adhuc ornaberis timpanis tuis et gradieris in choro ludentium, ludo illo de quo dicitur Eccles. 52, Praecurre prior in domum tuam, et illic advocare, et illic lude ludo devotionis, quoniam reliquiae cogitationis diem festum agunt Christo, idest agent tibi. Item dicitur, Mulier amicta sole Maria, propter peccati omnimodam immunitatem. Unde Cant. Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te, Et luna sub pedibus ejus, propter omnimodam paupertatem, quam habuit et amavit. Unde Eccles. 24, Mater pulchrae dilectionis, quia nullo modo fuit in ea amor terrenorum, Et in capite ejus corona stellarum duodecim, idest duodecim praerogativae, quas super illas mulieres habuit in caelo quae super terram fuerunt. Prima fuit uteri sanctificatio, propter quod dicitur electa et praelecta. Secunda fuit Angeli salutatio. Tertia Spiritus sancti superventio. Quarta fuit Dei conceptio. Propter haec quatuor dicitur, Ave gratia plena. Aliae quatuor fuerunt ex parte animae. Quarum prima fuit humilitas, ex qua dixit, Ecce ancilla Domini. Secunda fuit prudentia, ex qua quesivit, Quomodo fiet istud. Tertia fuit erubescencia, ex qua turbata fuit, viso et audito Angelo. Quarta fuit charitas, ex qua cognatam servavit, et vino deficiente in nuptiis dixit, Fili, vinum non habent Joan. 2, Propter haec quatuor dicitur, Dominus tecum. Alias quatuor habuit ex parte corporis. Prima fuit maternitas sine corruptione. Secunda virginitas cum fecunditate, seu fecunditas cum virginitate. Tertia fuit gravitas sine gravamine. Quarta fuit partus sine dolore. Propter has quatuor dicitur: Benedicta tu inter mulieres. Sequitur, « Et in utero habens, » filium spiritualiter et corporaliter, quia statim ut credidit et consensit ipsum concepit, et in utero habuit. Unde Angelus ei dixit, Dominos tecum. « Et clamat, » admirando, dicens: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? « Parturiens, » id est parere cupiens, salva omni virginitate. « Et

« cruciatur, » idest jejuniis, vigiliis et orationibus abstinentia, continentia, et aliis hujusmodi castigatur. « Ut pariat, » idest tanto partu digna fiat. Mulier amicta sole, potest dici religio induta caelesti conversatione. Unde Phil. 5, Conversatio nostra in caelis est. Et luna sub pedibus ejus, idest mundus, quem religio continendo conculcat. Phil. 5, Omnia arbitratus sum ut stercora, ut Christum lueri facerem. Unde Roman. 6, Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes, idest sub pede tenentes. « Et in capite ejus corona stellarum » duodecim, » idest quatuor cardinales virtutes, quarum quaelibet triplicata fuit in species duodecim. Prudentia enim tres habet species: scilicet memoriam, intelligentiam, et prudentiam. Prima respicit vitam praeteritam. Secunda praesentem. Tertia futuram. Item temperantia tres habet species: scilicet abstinentiam, continentiam, et modestiam. Prima gulam, secunda renes, tertia linguam moderatur. Fortitudo tres habet species; scilicet magnanimitatem ab ingressu bonorum. Patientiam in tolerantia malorum, longanimitatem in expectatione praemiorum. Item justitia tres habet species, scilicet humilitatem, aequitatem, benignitatem. Prima ordinat ad superiores. Secunda ad aequales. Tertia ad inferiores. « Et habens in » utero, » scilicet duas filias, congratulationem et compassionem. « Et clamat » orando, consolando, parturiendo, suspirando, gemendo. « Et » cruciatur, » jejunando, vigilando. « Ut pariat » filios et filias servientes Domino nostro Jesu Christo.

« Et visum est aliud signum in caelo etc. » Descripta muliere, describit Joannes draconem, contra eam pugnaturum, quia non nisi per pugnam venit ad coronam, juxta illud 2 Tim. 2, Non coronabitur nisi qui legitime certaverit; et promittitur ut virilius certetur in pugna. Ista autem pugna incepit in isto principio mundi, quando tentavit mulierem primam, et durabit usque in finem: et semper acerbior fit pugna, quia draco semper crescit in malitia: propter quod et mulier, idest Ecclesia debet crescere in patientia et virtute, ne vincatur, sed potius vincat et coronetur. Dicit ergo, « Et visum est aliud signum. » Non dicit a quo visum, sed intelligendo ab eodem quo primum. Et bene dicit aliud, quia primum fuit signum proficiendi, istud fuit signum impugnandi, et impediendi profectum. Eccles. 41, Multae sunt insidiae dolosi, idest diaboli, quibus impedit bona quae potest. Et specificat illud signum, idest ubi vidit, « In caelo, » idest in Ecclesia, quae pugnat in se ipsa, quia extra se vinceretur, sicut membrum nisi in corpore maneat pugnare vel operari non potest. Deinde ostendit quale sit, dicens: « Et ecce draco, magnus et » rufus, » idest diabolus, qui dicitur draco propter astutiam, qua latenter insidiatur, ut noceat. Gen. Serpens erat callidior cunctis animantibus terrae. Psalm. Insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua, « Magnus » propter potentiam nocendi. Job 42, Non est potestas super terram quae compareretur ei. « Rufus, » propter malitiam, qua mortem et sanguinem hominis sitit ab initio. Joan. 8. Ille homicida fuit ab initio. Et nota, quod aliquando diabolus dicitur leo, aliquando draco. Leo dicitur ubi aperte saevit. Draco ubi occulte decipit. Ideo duo sunt mulieri necessaria: scilicet patientia contra malitiam leonis, et sapientia contra fallaciam dra-

conis. Et ideo dicitur infra, eodem, quod duae ale datae sunt mulieri, quibus se defendat, scilicet patientia et sapientia. « Habens capita septem, » id est universos principes mundi per quos operatur. « Et cornua decem, » id est opulentiam et potentiam, et sapientiam saecularem, quae dicuntur cornua, quia per haec elevaverunt homines in superbia. Unde Isa. 7, dicitur, Quod Syria requievit super Ephraim, id est superbia super opulentias. Ideo dicit Apostolus 1 Tim. 6, De divitibus huius saeculi praecepe, non sublime sapere. Ibi, Augustinus, Vermis divitum superbia. Psalm. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Dicuntur autem decem, quia propter haec decalogus impugnatur, et propter illa despiciuntur. Unde Habae. 1, Congregabit quasi arnam captivitatem, et ipse de regibus triumphabit et tyranni ridiculi ejus erunt, ipse super monitionem sedebit, et comparabit aggerem, et capiet eum. Aggerem vocat propheta divitias seculares, et honores, quibus diabolus Ecclesiam capere intendit et coepit jam pro magna parte, quia eorum amore pervertitur aequitas, relinquitur veritas, et dominatur falsitas. Unde Oseae 4, Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit, scilicet peccatum superbiae, peccatum avaritiae. « Et in capitibus ejus, » id est in principibus saecularibus septem diademata, id est septem vitia principalia, quasi victores coronantur a rege suo diabolo. Non enim nisi per vitia vincit diabolus; et ideo vitia vocat Joannes diademata. Item diabolus habet septem capita, in quantum suggerendo movet ad septem criminalium peccatorum commissionem. « Et in capite ejus diademata septem, » quod ad septiformem tentationem, per quam victores coronantur. Unde beatus Bernardus, Septem sunt genera tentationum. Prima est importuna, quae procaciter insistit, ut saltem taedio vincat. Job 14, Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo, lapides excavant aquae, et alluvione paulatim terra consumitur. Secunda est dubia, quae animum ambiguitatis nubo involvit. Job 20, Idecirco tentationes meae variae succedunt sibi, et mens mea in diversa rapitur. Tertia est subita, quae iudicium provenit. Thren. 4, Velociores fuerunt persecutores mei aquilis caeli. Quarta est occulta, quae deliberationes considerationes praeterfugit. Unde Job 15, Quantas habeo iniquitates et peccata, et scelera ostende mihi. Item Job 31, Quis ei velabit portas vultus ejus, quis aperiet, id est occultas ejus tentationes. Quinta est violenta, quae vires animae suae mentis transcendit. Job 30, Quasi rupto muro et aperta janua irruerunt super me, et ad medias miseras devoluti sunt. Sexta est fraudulenta, quae animum seducit. Prov. 4, Est via, quae videtur homini recta, novissima autem illius ducunt ad mortem. Septima est perplexa, quia variis vitiis simul impetit. Job 39, Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, et ululamen exercitus. Possent et per septem capita intelligi septem haeresiarchae, et per decem cornua, decem reges, qui tempore Antichristi tam falsa praedicatione, quam tyrannica potestate affligent sanctos et Ecclesiam totam, multos vincentes. Unde dicuntur in capitibus habere septem diademata, propter victoriam, quam habebunt de vitiis, quae victoria magis fiet fraudulenta, quam violenta. Unde subdit, « Et cauda

« ejus, » id est finalis tentatio, vel simulata deceptio: quae malitiam tegit, sicut cauda, dicitur Isa. 9, Propheta loquens mendacium ipse est causa. « Qua » trahebat, » de fide ad infidelitatem, « Tertiam » partem stellarum caeli, » id est omnes reprobos qui reprobi dicuntur stellae, propter fidem quam habent saltem informem, « Et misit eas, » tractas et allectas, » in terram, » id est in amorem terrenorum, ut plus ea, quam caelestia diligant. Nota: quidam sunt, qui semper volunt trahi, et nunquam trahere, ut simplices faciunt, qui nunquam volunt alios regere suo sensu, sed semper volunt ab alio regi. Quidam volunt aliquando trahere et aliquando trahi, ut sapientes et boni Magistri, qui aliquando regunt alios suo sensu, et aliquando nolunt regi ab alieno sensu, quia nolunt inniti semper suae prudentiae. Ecce, duae partes stellarum. Alii sunt qui semper volunt trahere et nunquam trahi: hi semper volunt alios regere et nunquam ab alio regi, ut sunt illi, qui semper praeponunt sensum suum omnibus aliis: hi sunt tertia pars, quam trahit cauda diaboli in infernum, una de Lucifero qui dixerat, Ascendam in caelum et ero similis Altissimo. Dictum est Isa. 14, Verumtamen ad infernum traheris, id est in profundum lacu. Ad literam haec auctoritas inducitur frequenter a sanctis, ubi agunt de numero Angelorum qui cum Lucifero ceciderunt, quos vocant tertiam partem stellarum caeli. Sed quaeritur quomodo dicatur tertia pars cum tamen decima ceciderit? Item quaeritur, quare Lucifer cauda sua traxerit eos. Gregorius 2 Moralium: potest esse quod suggererit ei, ut consentirent ei, quia omnes cum Lucifero peccaverunt et simul de caelo statim facto peccato ceciderunt. Solutio. Ad primum dicimus, quod duo sunt genera Angelorum: quidam ministrant, quidam assistunt. Unde Dan. 7, Millia millium ministrabant ei et decies millies centena millia assistebant ei. Boni ministrantes dicuntur prima pars stellarum. Item boni assistentes dicuntur secunda pars. Alii autem qui nec assistere Deo voluerunt, nec ministrare bonis propter Deum, sed Lucifero consenserunt: Lucifer simul enim appetiit aequalitatem Dei et aliis Angelis revelavit voluntatem suam; ideo dicitur eos traxisse, et in terram misisse, id est in istum caliginosum aerem, in quo sunt usque ad diem iudicii, ad nostram probationem. Item stellae caeli dicuntur omnes in Christo fideles, quasi in firmamento manentes, fide et vita lucentes; sed maxime clerici dicuntur stellae, quia vita et doctrina debent Ecclesiam illuminare. Sed causa diaboli, id est suggestio in fine poenitentiam promittens, multos trahit in terram, id est in terrenam concupiscentiam. Promittit enim eis longam vitam et in fine poenitentias, et multi capiuntur et decipiuntur. Eccles. 29, Repromissio nequissima multos perdidit diligentes et amovit eos, quasi fluctus maris. Sed quia terraemotus est violentus et cauda sonat in deceptionem, ex illorum conjunctione, Nota quod diabolus quosdam trahit violento, quosdam fraudulenter: sunt et multi qui nullo istorum malorum trahuntur, sed ipsi secum trahunt peccata post se et ad se tentationes praeveniendo. De quibus dicit Isa. Vae qui trahitis iniquitatem in funiculis iniquitatis. Et quare? vinculum plaustrum peccatum. Thren. 1, Parvuli ejus ducti sunt in captivitatem ante faciem tribulantis. Merito utrisque subvenire debemus, immo tenemur quantum possumus, maxime praelati. Prov. 24, Erue eos qui

ducuntur ad mortem et eos qui trahuntur ad interitum liberare non cesses. Sequitur.

• Et draco stetit ante mulierem etc. • Ille ostenditur pugna draconis contra mulierem. Et primo ostenditur pertinax malitia diaboli, cum dicit, « stetit. » Secundo status mulieris, cum dicit, « Quae erat paritura: » quod valde notabile est. Cum enim gravida est anima conceptione boni propositi, instante partu, maxime insurgit diabolus, ut impediat partum. Tertio ostenditur intentio stantis draconis, cum dicit, « Ut cum peperisset. » et postea ponitur partus mulieris, cum dicit, « Et peperit filium. » Quarto ponitur conservatio partus, cum dicit, « Et raptus est filius. » Tandem ponit fugam mulieris in solitudinem a facie draconis, ubi servata est ab illo, cum dicit, « Et mulier fugit. » Dicit ergo, « Et draco, » idest diabolus sic armatus, ut dictum est, scilicet potentia, astotia et malitia, quae est maligna Trinitas, « stetit, » non fessus, non fatigatus, sed semper vigilans et insidians bonis, « Ante mulierem, » idest contra Ecclesiam quae erat paritura, sed nondum pepererat per effectum. Contra tale maxime nititur diabolus impedire. Vellet enim diabolus, quod semper essent praegnae, et nunquam parturientes. Isa. 27, Filii venerunt usque ad partum, et virtus non est pariendi. Luc. 21, Vae praegnantibus et nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram. De diligentia et solitudine diaboli contra Ecclesiam dicitur Isa. Vae. Ecce festinus veniet velociter; non est deficiens neque laborans in eo; non dormitabit, neque dormiet, neque solvetur cingulum renum ejus, neque rumpetur corrigia calceamenti ejus, quia ab omnibus his expeditus est. 1 Petr. 5, Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens. Ad quid autem stabat, ostendit. « Ut cum peperisset filium ejus, » ad peccatum traheretur: sed ubi non potest diabolus impedire partum boni operis, postea nititur edere partum per vanam gloriam, quam frequenter in fine operis ostendit. Unde Genes. 3 dicitur mulieri. Ipse insidiabitur calcaneo tuo, et tu conteres caput suum. Zach. Satan autem stabat a dextris ejus, ut adversaretur ejus. Ideo dicitur Exod. 3, quod parentes Moysi videntes puerum elegantem, absconderunt eum tribus mensibus. Tres menses sunt tres defectus qui debent attendi in operibus nostris, ne inde inaniter gloriemur. Primus quia opera nostra non sunt pura. Isa. 44, Universae justitiae nostrae quasi pannus menstruatae. Job 9, Si lotus fuero quasi aquis nivis et fuerint velut mundissimae manus meae, tamen sordibus intinges me. Gregorius. Saepe sordet ante oculos iudicis, quod fulget ante oculos facientis. Secundus est quia et si essent pura sine admixtione peccati, tamen non sunt plena. Supra 3, Non invenio opera tua, plena coram Deo. Tertius est, quia etsi essent pura et plena, non sunt multa, sed pauca. Unde Psalm. Paucitatem dierum meorum nuntia mihi, idest quam pauca merita habeam ostende mihi. Unde dicebat Job 9, Verbera omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti. Et certe si haec tria concurrant in operibus nostris, scilicet quod essent pura et plena, et multa, tamen non debemus adhuc extolli, quia non sunt a nostra virtute, sed Dei operantis in nobis. Unde Isa. 26, Omnia opera nostra operatus es nobis Domine. Ideo dicit Apostolus 1 Cor. 4, Quid habes, quod non accepisti? Et nota quod

S. Th. Opera omnia. 1. 23.

dicitur, Et cum peperisset filium ejus. De filio enim Ecclesiae maxime insidiatur diabolus ad devorandum. De aliis enim non multam curam gerit, quia de facili habet illos. Job 40, Absorbebit fluvium et non mirabitur; habet enim fiduciam, quod Jordanis influat in os ejus. Item non dicit: Ut cum peperisset filiam ejus devoraret, sed filium. Quia quanto quis fortior et sanctior est, tanto invidia diaboli major est; et quanto melius opus facit, tanto diabolus magis eum extinguere nititur. Aut a principio intentionem pervertendo, aut in finem vanam suggerendo. Exod. 1, Dixit Pharaeo obstetricibus Hebraeorum: quando tempus advenit pariendi, si masculus fuerit, interficite eum, feminas reservate. « Et peperit mulier, » idest Ecclesia, « Filium masculum, » idest Christum nil femineum in se habentem, quod opponitur virtuti sed omnino virtuosum. 1 Corinth. 1, Quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus. De hoc partu dicitur Isa. 7, Ecce virgo concipiet et pariet filium. Mich. 5, Dabit eos Dominus usque ad tempus, in quo parturiens pariet, qui rectorus erat omnes gentes in via justitiae. Unde Isa. 55, Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet, et salvabit, et faciet iudicium et justitiam in terra. Unde et hic dicitur, « In virga ferrea » quasi in potentia, vel justitia inflexibilis Dei misericordiae unita. In virga enim signatur misericordia. Unde Psalm. Visitabo in virga iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. In ferro autem notatur justitiae rigor; sed misericordia superexaltat iudicium, ut dicitur Jacob. 1. Ideo virga ponitur substantive et ferrea adjective. Sed in futuro non reget Dominus nisi forte virga aequitatis, sed confringet malos in virga ferrea. Quia et si puniendo condemnet irrevocabiler, tamen puniet et misericorditer, quia non juxta condignum. Psalm. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. « Et raptus est filius ejus ad Deum, » idest ascendit in caelum captivam ducens captivitatem, « Et ad thronum ejus, » idest ad aequalitatem Patris, non per effectum novum, quia ab aeterno fuit coequalis et coaeternus et consubstantialis Patri; sed per manifestationem, sicut dicitur Rom. 1, Praedestinatus est Filius Dei. Philipp. 2, Dabit illi nomen, quod est super omne nomen. Item Raptus est filius ejus ad Deum, idest virtute divinitatis ascendit in caelum. Juxta illud Joan. 3, Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelis. « Et ad thronum ejus, » idest ad potestatem ejus, ut cum potestate regat et iudicet omnia, sicut ab aeterno. Proverb. 8, Quando appendebat fundamenta terrae, cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies cum eo. Moraliter, per filium masculum significatur fides, vel opus bonum, quod mulier vel Ecclesia parit et generat, praedicando et bene vivendo, in cordibus auditorum. Jacob. 4, Volontarie genuit nos verbo veritatis. Ille filius regit gentes in virga ferrea, idest motus carnales et animales et affectus domat et ordinat rationabili disciplina. Haec est virga quam Dominus dedit Moysi, Exod. 4, In qua fuerunt miracula in Aegypto. Quia qui in mundo disciplinatur, securus est, quod salvabitur. Ille filius debet rapi Ad Deum, et ad thronum Dei, idest non homini credenti, sed operanti, debet attribui,

quod credit, vel operatur: sed Deo auctori, qui operatur in nobis velle et perficere pro sua bona voluntate, Philipp. 2. Et est hic optimum documentum contra tentationem diaboli, cum vult devorare opus bonum, scilicet referre ad Deum, et nil sibi attribuire. Et tunc non solum evadet filius, immo superabitur diabolus. Unde Isa. 9, Sceptrum exactoris ejus superasti. Et subdit quare: parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis. Sequitur, « Et mulier, » idest Ecclesia, « Fugit, » per auxilium filii sui, « In solitudinem, » Glossa, In mentis secretum spreto mundi tumultu. Unde Psal. Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. « Ubi habet » locum paratum a Deo ad quiescendum, » quia in mundo non est quies. Unde Job 59, dicit de viro sancto sub figura onagri: Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus dissolvit? qui dedit in solitudine domum, et tabernaculum ejus in terra saluginis, idest in carne, ubi multas sentit amaritudines. Et ideo libenter fugit in solitudine, idest ad mentis quietem. Vel, « In solitudinem, » idest in caelum per contemplationem, quae dicitur solitudo, sicut desertum, propter tumultus carentiam, et quia derelictum fuit a Lucifero et sociis ejus. Unde Luc. 15, Quis ex vobis homo, qui habet centum oves, et si perdidit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanovem in deserto, et vadit ad illam quae perierat? quasi dicat Dominus: sic feci ego, idest in caelo, et dimisi novem ordines Angelorum, et veni in mundum quaerere hominem qui perierat, qui ovis centesima reputatur, quia de hominibus reparabitur ruina Angelorum, ut eorum numerus integer sit, ubi habet locum paratum a Deo, ut tandem rapiatur ibi per apertam visionem. Joan. 14, Vado vobis parare locum. Ut ibi pascat eam « esca Angelorum. » Sap. 16, Angelorum esca nutriti populum tuum, et paratum de caelo panem praestitisti illis, sine labore, omne delectamentum in se habentem. Vel, In solitudine, idest in religione, ubi mundo contempto, soli Deo et sibi vacant religiosi. De qua dicitur Isa. 51, Consolabitur Dominus Sion, et consolabitur ruinas ejus, et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi ortum Domini. « Ubi habet locum » paratum a Deo ad comedendum, » non cibum qui perit, sed cibum aeternum, et in aeternum, scilicet verbum Dei, et ipsum Deum. Uterque cibus comeditur in lectione, uterque in contemplatione: et hunc locum parat ipse Dominus suis. Unde Psal. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Et hoc est quod sequitur. « Ut ibi pascat eam » pane doctrinae, pane eucharistiae, et pane gloriae. De quibus dicitur Luc. 11, Amice, commoda mihi tres panes. De hoc dicit Psal. Dominus regit me, et nihil mihi deerit; in loco pascuae ibi me collocavit. Jerem. 54, Congregabo oves meas de terris, et inducam eas in terram suam, et pascam eas in montibus Israel, idest in claustris, in rivis, et in cunctis etc. Multi non credunt quod tanta sint refectio animarum in claustro, quia non senserunt, et ideo non credunt. Unde dicitur in Psal. Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? idest doctrinam in claustro. Hoc est nomen, idest res nominis, quod nemo scit nisi qui accipit, supra 2. Unde cum Andreas quaereret a Domino. Rabbi, ubi habitas? Respondit Dominus, Veni, et vide: quasi dicat: Non signo, sed experientia potest cognosci locus hujus habitationis. Habacuc 1, Opus factum est in diebus nostris, quod

nemo credet cum enarrabitur, supple nisi probaverint sensum. Eccles. 54, Qui non est expertus, pauca recognoscet. Bernardus. Multi vident cruces nostras, qui non sentiunt nostras consolationes. « Diebus mille ducentis sexaginta, » idest toto tempore vitae praesentis; quia tantum durabit Ecclesia, idest Christi doctrina. Matth. 9, Vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. Per dies Mille ducentos sexaginta, intelligitur omne tempus a praedicatione Christi usque ad finem mundi, quod tot diebus praedicavit Christus, et doctrina et veritas ejus praedicationis non variatur. Quamvis dies multo sunt plures, quam Mille ducentis sexaginta, a praedicatione Christi usque ad finem mundi, tamen tot dicuntur esse quot sunt illi in quibus facta est praedicatio. Nullum enim alium cibum sumimus in Ecclesia vel in claustro, nisi quem in illis Mille ducentis sexaginta diebus Dominus noster Jesus Christus praeparavit. Tale est ergo ac si diceret: ut ibi pascat eam suavissimo ac duleissimo cibo, quem Christus in illis Mille ducentis sexaginta diebus, praeparavit. Haec refectio significata est Matth. 24, Ubi turbam, quae secuta est eum, pavit quinque panibus et duobus piscibus, et postea alia vice septem panibus et pisciculis paucis. Sequitur.

« Et factum est etc. » Diabolus insidiator Ecclesiae, quod significavit cum dixit, « Draco stetit ante mulierem parituram, » qui callidus et malitiosus et fortis est: ideo indiget Ecclesia adjutorio: propter quod ostendit hic Joannes duplex adjutorium, quod habet Ecclesia contra diabolum. Unum a filio quem peperit, qui draconem expugnavit, et Ecclesiam liberavit, et de hoc adjutorio jam dictum est. Aliud adjutorium habet a ministris filii, idest Angelis bonis, qui contra malos Angelos pro Ecclesia pugnant. Vel praeliare dicuntur, quia conatibus malorum resistunt, et Ecclesiam monitionibus et inspirationibus bonis instruunt, quam mali destruere nituntur, et eam trahere ad peccatum. Unde et ipsi fide pugnare dicuntur: et de hoc adjutorio dicitur ibi, et dicit hic Glossa. Dicit ergo, quod « Factum est praelium in caelo, » idest pro caelo, quod daemones volunt auferre hominibus ex invidia, quia inde per superbiam ceciderunt. Similem expositionem habemus Ephes. 6, ubi dicitur: non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates etc. In caelestibus, idest pro caelestibus quae nobis auferre conantur mali Angeli; sed boni nos custodiunt, ideo pugnare invicem dicuntur. Unde sequitur. « Michael, et Angeli ejus pugnaverunt cum dracone, » idest cum Lucifero. Michael nominatur solus, quia est praepositus Ecclesiae. Unde ei praecipue incumbit custodia ejus. Alii Angeli, qui singuli singulis hominibus sunt deputati, sub illo sunt, sicut episcopi sub praepositis: et ideo dicuntur Angeli ejus, idest minores, qui sunt. Michael autem fuit praepositus Synagogae. Unde Angelus Domini dixit: Nemo adjutor meus fuit in omnibus his, nisi Michael princeps noster, Dan. 10. Sed ex quo Synagoga crucifixit Christum, translatus est Michael ad praeposituram et custodiam ejus, idest minores, qui sunt, idest custodes singulares. De quibus dicitur Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis. Item Matth. 19, Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris. Ibi dicit interlinearis: Angeli eorum deputati sunt eis ad custo-

diam. Item: Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui, Angelum delegatum. • Praeliabantur • Ecclesiam sustentantes, pro ea orando, ei bona inspirando, malos refrenando, • Cum dracone, » idest contra Luciferum principem daemoniorum, • Et draco, » idest Lucifer, • pugnabat, et Angeli ejus, » idest qui cum eo et propter eum ceciderunt, et ei obdierunt tamquam principi suo, supple, praeliabantur contra Michaellem et Angelos ejus, destruentes munitiones eorum, et contrarias suggerendo hominibus. • Et non valuerunt » remove auxiliis bonorum Angelorum, • Neque locus eorum amplius inventus • est in caelo, » idest in Ecclesia. Quo ad bonos, dicit Glossa: Et si aliunde Deo permittente peccent boni, non habent tamen daemones locum in eis, quia eos non detinent quantum volunt, quia Dominus cito liberat eos. Unde 2 Petr. Novit Deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in die iudicii cruciandos servare. Vel in malis, qui sunt in Ecclesia, saltem non habet diabolus locum, idest quietam mansionem, sicut habebat in Antichristi adventum, et adhuc in infidelibus, quia frequenter inquietatur a praedicatoribus, multo plus solito. Unde Job: Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare leviathan. Et hoc significavit Dominus Matth. 8, ubi daemones ejecit de duobus hominibus, et misit in porcos. Ibi dicit Glossa, Nisi forte ad probandum. Unde sequitur.

• Et projectus est draco ille magnus etc. • potentia • serpens • astutia • antiquus • ex antiquo tempore nocens. Joan. 8, Ille homicida fuit ab antiquo • qui vocatur diabolus, » idest deorsum fluens de caelo ad terram: de bonis ad malos: vel de peccato in peccatum, quia continue peccat, et quanto plus peccat profundius fluit. Unde Psal. Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper, • et Satanas, » idest adversarius. 1 Petr. 1, Adversarius vester diabolus etc. • Qui seducit, » idest seorsum divertit a veritate ad falsitatem: a charitate ad cupiditatem ducit actu vel voluntate universum orbem. • Et projectus est • in terram, » idest in corda terrenorum, • Et • Angeli ejus, » idest ministri illo auxilio Filii et ministrorum ejus, in quo magis desaevivit, repulsi a sanctis. Ad litteram hoc totum potest exponi de bello, quod fuit in caelo Empyreo, quando Lucifer et sui propter superbiam ceciderunt, et alii propter suam sapientiam et Dei gratiam remanserunt. Unde diversitas affectuum et effectuum potest dici eorum praelium. Lucifer et sui, superbiendo ceciderunt. Michael et sui humiliando se, steterunt. Unde dicit, Et factum est praelium in caelo, id est diversitas voluntatum et consensuum. Ad litteram, in caelo Empyreo, Michael, et Angeli ejus praeliabantur cum dracone. Deo adhaerentes, et Luciferi reprobantes, Et draco pugnabat, et Angeli ejus, idest Lucifer et ejus complices superbiendo super omnem, divinitatem appetendo, Et non valuerunt assequi quod optabant. Neque locus inventus est eorum amplius, in caelo Empyreo, Et projectus est draco ille, ut Lucifer, qui draco dicitur, propter audaciam. Draco enim animal est sitibundum, Magnus, propter superbiam, Serpens, propter astutiam, Antiquus, propter longam experientiam, Qui vocatur diabolus, propter ruinam, vel propter invidiam. Quia vult de homine duos holos facere: idest unum de corpore, et alium de anima. Totum enim intendit per-

dere, propter invidiam. Et Satanas, propter iram, vel propter malitiam, qua omni bono adversatur, Qui seducit universum orbem, per fallaciam, sicut Adam, quibus promisit immortalitatem, libertatem, scientiam. Nequaquam, inquit, moriemini, ecce primum. Eritis sicut Dii, ecce secundum. Scientes bonum et malum, ecce tertium. Sed solum inde moriendi necessitate, servitute, ignorantia. De primo dicitur Rom. 5, Genus, propter peccatum mortale est in moriendi necessitatem adductus. De secundo Joan. 8, Qui facit peccatum, servus est peccati. De tertio, Eccles. 9, Nescit homo finem suum etc. Et projectus est in terram, infimam, idest infima in infernum. Ezech. 51, Ecce ductus est cum lignis voluptatis ad terram ultimam, et in medio incircumcisorum dormiens cum eis, qui interfecti sunt gladio. • Et • Angeli ejus missi sunt cum eo, » idest mittentur, quando dicetur, Ite, maledicti, in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et Angelis ejus. Sequitur. • Et audivi. » Hic ostenditur quantum Angeli gratulentur de liberatione Ecclesiae, et diaboli dejectione. In quo provocat nos Joannes ad gratulandum de bonis proximi. Nam si Angeli gaudent de bono hominis, multo fortius gaudere debent homines de bono hominum, qui sunt fratres. Propter hoc debet unusquisque laborare, ut vincat diabolum cum sua victoria, ut sancti Angeli exultent. Unde dicit, • Et audivi vocem magnam, » idest laetitiam magnam, • In caelo, » idest in Ecclesia, tam militanti quam triumphanti, • Dicentem, » idest significantem. • Nunc » principe mortis devicto, • Facta est salus, » idest remissio peccatorum in baptismo, • Et virtus, » idest pugnandi audacia diaboli virtute deliberata, • Et regnum Dei nostri, » Regnum scilicet hujus mundi, in quo diabolus dominari ut rex videbatur. Joan. 15, Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras, • Et potestas Christi • ejus, » supple, • Facta est, » nunc, inquit, super genus humanum, quam prius habebat diabolus. Deo permittente, et peccatis nostris exigentibus: sed Domino veniente superatus est ab eo, et perdidit eum. Unde Luc. 11, Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quae possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia distribuet etc. • Quia projectus est, » quasi: bene dico: Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, qui regit eos de virtute in virtutem, Et potestas Christi ejus, qua dominatur destructo dominio diaboli. Quia projectus, idest procul jactus, sine spe revertendi, • Accusator fratrum nostrorum. » Dicunt Angeli, idest diabolo, cujus officium est accusare fratres, idest per peccatum accusabiles reddere. Dicit Glossa, Sed quaeritur quomodo Angeli dicant nos fratres, cum non sint per naturam? Vel per creationem, quia ab uno sumus nos et ipsi creati, vel quia ad eandem haereditatem sumus nos et ipsi vocati. Sed iterum quaeritur quare dicit singulariter, Accusator. Solutio: propter unitatem intentionis omnium daemonum. Vel hoc refertur ad principem daemonum, a quo mittuntur alii. • Qui • accusabat, » idest accusabiles facere laborabat, • Illos, » idest fratres, suggerendo eis materiam peccandi. • Ante conspectum Dei nostri, » quem nil latet. Unde Hebr. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo, • Die ac nocte, » idest continue, vel per prospera, vel per adversa.

Ipse enim cognoscit quos potest damnare per prospera, et quos per adversa, et secundum hoc tentat eos. Et credo, quod plures damnentur per prospera, quam per adversa. Unde Psal. Cadent a latere tuo mille, idest in adversitate, et decem millia a dextris tuis, idest in prosperitate, « Et ipsi, » scilicet fratres auxilio Angelorum fulti, « Vicerunt eum, » suggestionem ejus non recipiendo. Semper enim vincuntur, quando suggestio eorum non recipitur: quod satis facile videtur. Unde illud: debilis est hostis, qui non potest vincere, nisi volentem. Sed ne crederet quis quod virtute vicisset: ideo sequitur, « Propter sanguinem Agni, » idest propter fidem et imitationem passionis Christi. 1 Joan. 5, Haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra. Hebr. 11, Sancti per fidem vicerunt regna. Hoc significatum fuit Exod. 12, Ubi dicitur quod tantum illis non nocuit exterminator, qui postes domus, et superliminare, sanguine tinxerunt. Duo sunt postes anima et corpus. Superliminare domus est ratio sive intellectus. In corde est sanguis agni per affectum compassionis. In corpore per affectum imitationis. In ratione per fidei illuminationem. De hoc dicitur Cant. 8, Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. « Et propter verbum testimonii sui, » idest propter praedicationem qua testificati sunt nativitatem, passionem, resurrectionem et ascensionem ejus etc. Unde Act. 4, Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, « Et non dilexerunt animas suas usque ad mortem, » exclusive, idest non dilexerunt vitam suam temporalem, ut animae eorum morerentur. Sicut Paulus dicit Act. 5, Non facio animam meam pretiosorem quam me, dummodo consummem cursum meum. De his dicitur Judith 5, Qui sponte obtulistis ex Israel animas vestras ad periculum, benedicite Domino. Propterea hic invitant se mutuo Angeli et sancti ad gaudendum super diaboli dejectionem et hominis. Unde dicunt, « propterea. » Quia diabolus est dejectus et homo liberatus. « Laetamini caeli, » idest vos majores Angeli, « Et qui habitatis in eis, » idest vos minores. Et dicuntur minores in majoribus habitare, quia ab illis recipiunt illuminationem, ut dicit Dionysius. Vel caeli dicuntur Angeli, et qui habitant in eis dicuntur sancti alii qui auxilio aliorum sunt salvati; et ideo dicuntur habitare in eis, cum eis et pro eo. Vel caeli dicuntur praelati, quorum vita caelestis est, juxta illud Philip. Conversatio nostra in caelis est: et qui habitant in eis dicuntur boni subditi, qui quasi in castro habitant in praelatorum subsidio. Et omnes hi invitantur ad gaudium propter diaboli dejectionem et Ecclesiae exaltationem. « Vae habitatoribus terrae. » Supra actum est de pugna draconis cum Michael in caelo. Illic agit de pugna ejusdem in terra. Priori enim pugna impugnatur Ecclesia. Vel prior pugna est occulta, secunda manifesta. Vel prior pugna fuit contra perfectos; et ideo dicitur fuisse in caelo. Secunda contra imperfectos; et ideo dicitur fuisse in terra. Vel prior fuit per occultam fraudem, secunda erit per apertam tribulationem. Volens ergo Joannes significare nobis finalis persecutionis magnitudinem, dicit, « vae, » maxime tribulationis, vel aeternae damnationis, « Terrae et mari, » idest omni peccatori. Per terram significatur avaritia, per mare superbia. De utrisque legitur quod est caput omnium malorum. De avaritia dicitur 1 Timoth. 6, Radix

omnium malorum cupiditas. De superbia dicitur Eccles. 10, Initium omnis peccati superbia. Et ideo recte per terram et mare significantur omnes peccatores, quibus imminet gravis tribulatio et aeterna damnatio. Vel per terram possunt significari mali christiani, propter amorem terrenorum avidi. Per mare significantur infideles, propter errorum amaritudinem. Vel per terram, quae stabilis est, significantur illi, qui sunt stabiles in uno peccato; per mare, quod instabile est, significatur illi, qui de uno peccato in aliud fluunt. Unde Isa. 60, Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest. Et omnibus illis, vae. Quare autem dicitur, Vae terrae et mari, determinat dicens, « descendit, » idest de caelo dejectus est, vel de sanctis expulsus et confusus diabolus; non jam inveniens locum in sanctis ad eos decipiendos et possidendos, « habens iram magnam » de sua dejectione et sanctorum salvatione, quos non patitur amplius impugnando vexare « sciens quod modicum tempus habet » ad impugnandum sanctos; et ideo ferventius in eos qui recte volunt vivere et ardentius eos impugnare conatur. Et notantur hic duo modi impugnationis, qui erunt tempore Antichristi. Unus est per simulatam habitudinem; et ideo ad hoc dicitur, descendit. Alius erit per apertam persecutionem; et quo ad hoc dicitur, Habens iram. Sequitur, « Et postquam. » Hic ostenditur conatus diaboli aperte Ecclesiam persequentis. Postquam enim vidit diabolus se per occultam fraudem non posse perficere, aperta tribulatione aggreditur expugnare. Unde dicit, « Et postquam vidit draco, » idest diabolus, qui habet acumen visus per subtilem astutiam, et magnitudinem corporis per potentiae violentiam. Ad literam draco habet subtilem visum et corpus magnum; et significatur diabolus, qui est subtilis per astutiam et magnus per potentiam, « Qui projectus est de caelo in terram, » idest in infernum. Vel in terram, idest inter reprobos expulsus a sanctis, « Persecutus est mulierem, » idest Ecclesiam. « Quae peperit masculum, » idest Dominum nostrum Jesum Christum qui ei praestabat auxilium contra apertam tribulationem diaboli. Sic contra occultam tribulationem vel impugnationem. Ecce postquam sancta Ecclesia vel sancta quaelibet anima facit aliquod magnum, statim insurgit tribulatio et persecutio iniquorum. « Et datae sunt mulieri, » idest Ecclesiae. « Duae alae aquilae magnae, » idest duae vitae. Activa scilicet et contemplativa. Vel duo Testamenta. Vel contemptus mundi et desiderium caelestis regni: quae dicuntur « Alae aquilae, » quia in caelum faciunt volare; et ideo fixum habent intuitum. Unde Isa. 40, Qui sperant in Domino habebunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilae. Item duae alae possunt dici patientia et sapientia, quae datae sunt Ecclesiae contra duplicem impugnationem qua impugnatur ab adversariis. Una est per verba: contra hanc datur sapientia. Alia est per verbera: contra hanc datur patientia. Aquila magna, cujus sunt hae alae, proprie Christus est. Unde Deuteronom. 15, Sicut Aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans, atque portat in humeris suis. Vel Duae alae aquilae magnae, possunt dici humilitas et virginitas Beatissimae Mariae, quibus mulier, idest Ecclesia, fuit a diabolo liberata. Et bene per aquilam significatur Maria: quia sicut aquila excedit alias aves, ita Virgo Maria alias mulieres,

quasi regina et domina mulierum. Prov. ult. Multae filiae congregaverunt divitias, tu supergressa es universas. Cant. 2, Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Job 59 dicitur de hac aquila: Nunquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila et in ardois ponit nidum suum? Vel Duae alae aliquae magnae, sunt duo praecepta charitatis: quae recte dicuntur alae aquilae, quia sicut aquila alias volatu superat aves, ita charitas alias virtutes. 1 Corinth. 13, Manent autem tria haec fides, spes, charitas; major autem horum est charitas. Ezech. 1, Aquila desuper ipsorum quatuor. Vel « Duae alae aquilae magnae, » sunt duae partes justitiae, scilicet declinare a malo et facere bonum, quibus volatur in caelum. Unde Psalm. Quis est homo qui vult vitam et cupiet dies videre bonos? declina a malo et fac bonum etc. Et recte dicitur justitia aquila magna; quia sicut aquila habet acumen visus, sic justitia acuit intellectum. Unde Psalm. Lux orta est iusto. Item Psalm. A mandatis tuis intellexi, idest in observantia mandatorum tuorum. Eccles. 2. Fili concupiscens sapientiam serva justitiam. Vel Duae alae aquilae, sunt timor et amor Ecclesiae, quae sursum et non deorsum volat. Cant. 4, Vadam ad montem myrrhae, idest ad tumultum immobilem tormentorum inferni, et ad collem thuris, idest ad culmen immobile gaudiorum Paradisi. Et licet majora sint gaudia caeli quam tormenta inferni: tamen quia minus cognoscuntur et sentiuntur gaudia caeli; ideo per collem thuris designantur, et tormenta inferni per montem myrrhae. Vel per montem myrrhae intelligitur multitudo peccatorum, per collem thuris paucitas meritorum quae uterque alternis vicibus sunt consideranda. Vel Duae alae, sunt intellectus et affectus, quibus volat Ecclesia cogitando et desiderando. Quae datae sunt Ecclesiae, ut cum illis a facie draconis volando fugiat. Vel Duae alae aquilae magnae: sunt justitia et misericordia. Quae datae sunt Ecclesiae, ut de se justitiam faciens et aliis misericordiam impendens, cum Deo ambulet fugiens draconem. Mich. 6, Judicabo tibi homo quid sit bonum, et quid Dominus requirit a te: utique facere judicium et justitiam, et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum Deo tuo. Vel Duae alae aquilae, magnae, sunt duae partes sapientiae; scilicet cognitio Dei et cognitio sui. De quibus Augustinus in libro de Confessione: Domine noverim me, noverim te: bona et brevis est oratio, nam cognitio Dei vitat desperationem, cognitio sui praesumptionem. Sapientia vero dicitur aquila propter acumen visionis. Magna propter dignitatem, quia primum locum obtinet inter dona. De qua dicitur Sapientiae 7, Dilexi sapientiam et proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius. Et de his aliis dicitur 1 Reg. 7, Quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera, idest decem cubitos habentes a summitate alae usque ad alterius summitatem etc. Quid sunt quinque cubiti primae alae nisi quinque quae debet homo cognoscere? Primum est nascendi vilitas. Secundum vivendi brevisitas. Tertium moriendi necessitas. Unde quidam dixit, Vae mihi nascenti, vae morienti, vae vivo. Quartum est vivendi calamitas. Quintum est mortis incertitudo. De quatuor primis dicit Job 13, Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis: qui quasi flos egreditur et conte-

ritur et fugit velut umbra. De quinto dicitur Eccles. 9, Nescit homo suum finem etc. Item quinque cubiti alterius alae sunt quinque, quae debet homo cognoscere de Deo et in Deo. Primum, quod est largissimus donator. Jacob. 1, Dat omnibus affluenter et non impropert. Secundum, quod est patientissimus redditur. Eccles. 5, Ne dixeris, peccavi et quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patientis redditur. Tertium est, quod est sapientissimus investigator, cui nihil potest abscondi. Hebr. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. Magnae probitatis necessitas indicta est nobis, nisi dissimulare velimus, cum cuncta agamus ante oculos judicis cuncta tenentis. Quartum est quod est justissimus judex, quia nulla causa potest flecti. Psalm. Deus judex, justus, fortis. Prov. 6, Zelus et furor viri, non pareet in die vindictae etc. Quintum est quod est potentissimus executor. Exod. 15, Dominus, omnipotens nomen ejus. Sap. 15, Misereris omnium, quia omnia potes. Ad quod autem datae sunt istae alae mulieri, dicit Joan. consequenter, « Ut volaret, » adjutorio illarum, « In desertum, » sanctae conscientiae. Vel in locum poenitentiae. Vide quantum proficiat Ecclesia in tribulatione. Sopra dictum est quod « Mulier fugit in solitudinem, » pedibus utens quasi adhuc terrena inhians ordinate: nunc dicitur quod volat, quia non jam pedibus tangit terram. Item prius fugit in solitudinem, quia excludit tumultum hominum, sed non copiam rerum. Nunc dicitur volare in desertum, quia excludit tumultum et copiam rerum in locum suum proprium. Unde patet quod proprius locus Ecclesiae et filiorum ejus, est desertum: ubi, nec tumultus causarum, nec frequentia hominum, nec copia rerum invenitur. Job 5, Requiescere cum regibus et consulibus terrae qui aedificant sibi solitudines. Et infra ibi: Cessaverunt a tumultu, requieverunt fessi robore; et quando victi pariter sancti molestia, non exaudierunt vocem exactoris, idest ventris. « Ubi alitur per « tempus, et tempora et dimidium temporis: » idest doctrina praedicationis Christi, si hoc referatur ad statum Ecclesiae tempore Antichristi, quae fit per tempus, et tempora, et dimidium temporis, idest tribus annis et dimidium. Est enim a os Hebraeorum per tempus significare annum unum, per dimidium temporis dimidium. Si autem hoc referatur ad generalem statum Ecclesiae, tunc est sensus, Ubi alitur per tempus, et tempora, et dimidium temporis, tanto tempore factae. Christus enim tribus annis et dimidium praedicavit: ejus praedicatione pascitur Ecclesia quotidie ab initio praedicationis ipsius usque ad finem. « A facie serpentis, » idest contra serpentem et praesentem impugnationem diaboli. Unde Psalm. Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Modum impugnationis diaboli ostendit Joannes consequenter dicens: « Et misit serpens, » idest callidus diabolus, « Post mulierem, » idest post Ecclesiam, quia ad eam attingere non potuit, quia non habebat alas sicut ipsa, « Ex ore suo, » idest inspiratione per suos satellites, « Aquam tamquam flumen, » idest tribulationem inundantem. Licet enim diabolus non ad emendationem, sed ad suffocationem mittat tribulationem, tamen Deus sua dispositione facit, ut tribulatio missa mundet justos. Isa. 4, Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion et in spiritu judicii: et cum David dicebat, Amplius lava me ab injusti-

tia etc. De his aquis tribulationum dicitur Cant. 8, Aquae multae non possunt extinguere charitatem. Psalm. Salvum me fac Domine, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Vel Misit serpens, idest diabolus tortuosus, Ex ore suo, idest suggestionem suam venenosa, Post mulierem, fugientem in desertum, Aquam tamquam flumen, idest jucunditatem et abundantem tribulationem, per principes mundi quibus diabolus tota die suggerit, ut Ecclesiam persequantur, « ut eam faciat trahi » in peccatum, de peccato in infernum, « A flumine, » idest ab impetuosa et abundanti tribulatione. Isa. 8, Adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum et omnem gloriam ejus, et ascendet super omnes rivos ejus et floet super universas ripas ejus, et ibit per Judam inundans et transiens, usque ad collum veniet, et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terrae Emmanuel. Usque ad collum dicit, non usque ad os vel oculos: quia et si opprimatur Ecclesia multitudine et magnitudine tribulationis, tamen non suffocabitur, sed a Christo misericorditer liberabitur. Et signanter ostenditur Math. 14, ubi dicitur, Vespere autem facto solus autem Jesus erat in monte. Navicula autem in medio maris jactabatur fluctibus, et erat ventus contrarius ei: quarta autem vigilia noctis venit ad eos super mare. Quatuor vigiliae noctis sunt quatuor partes persecutionis Ecclesiae. Prima fuit tyrannorum contra martyres. Secunda haereticorum contra confessores. Tertia falsorum christianorum contra praedicatores. Quarta erit tempore Antichristi, quae gravior omnibus erit de qua hic mentio fit. Et tamen tunc liberabitur Ecclesia, quia Dominus veniet et interficiet eum spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui, ut dicitur 2 Thess. 2. Unde Psalm. Multae tribulationes justorum etc. Unde hic sequitur, « Et adjuvit terra, » idest caelestis Ecclesia, quae est viventium, « Et aperuit terra, » idest caelestis Ecclesia, « Os suum, » in orbem ad praedicandum Deum pro muliere, « Et absorbit flumen, » idest consumpsit et annihilavit illam magnam tribulationem. Vel terra, idest Christus in carne assumpta. De qua dicit Job, Terra data est in manu impii. « Et adjuvit mulierem, » idest Ecclesiam militantem, quotidie filios suos parientem viro suo Christo. Et quomodo adjuvit? quia tribulationes ipsius primo portavit et exemplum et virtutem sustinendi donavit. Unde Isa. 53. Vere languores nostros ipse portavit etc. Adjuvit, et orando pro Ecclesia, ut non deficiat in tribulationibus. Unde Luc. 22, Simon, ecce Satanas expectavit vos ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua. Unde juvit eam tempore tribulationis eam breviando. Unde Math. 24. Erit tunc tribulatio magna quae non fuit ab initio mundi usque modo neque erit. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviantur dies illi. Vel Adjuvit eam, non permitiendo augeri tribulationes, quantum vellet tentator supra vires justorum. Unde 1 Corinth. 10, Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere. Vel Adjuvit eam, Angelos suos ad custodiam deputando. Unde Psalm. Angelis suis mandavit Deus de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. Et Isa. 63, Super muros tuos

Jerusalem constitui custodes, scilicet Angelos, ut dicit Glossa, Item adjuvit eam, idest adjuvat quotidie et adjuvat usque in finem faciendo praedicari evangelium, ubi sua passio recitatur. Cujus victoria absorbet in electis magnitudinem tribulationis, ut non sentiat, vel ut non timeatur. Quia, ut dicit beatus Bernardus, Devotus miles sua non reputat cum benignitas ducis vulnera intuetur. Propter quod dicitur Hebr. 12, Curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio etc. usque ad sanguinem restitistis. 1 Petr. 4, Christo sibi in carne passo, et vos eadem cogitatione armamini. Sicut fecit Moyses. De quo dicit Apostolus Hebr. 11, Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam etc. Et hoc est, quod sequitur, « Aperuit terra os suum, » idest Christus praedicatores evangelii sui. De quo ore dicit Jerem. 13, Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Psalm. Os meum aperui et attraxi spiritum, « Et absorbit flumen, » idest destruxit tribulationem. Math. 10, Noli timere eos qui occidunt corpus. Luc. 12, Nolite timere pusillus grex. Et non solum absorbit flumen aperiendo os ad praedicandum, immo ad bibendum in cruce nimium myrrhatum calicem passionis potum nostrae salutis. Psalm. De torrente in via bibet. Math. 21, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Beatus Bernardus. Super omnia reddit te amabilem, mi bone Jesu, calix quem bibisti, opus redemptionis nostrae. Hoc enim omnino amorem meum vendicat totum sibi. Neque solum aperuit os suum ad sorbendum flumen nostrae tribulationis; immo etiam latus, et manus, et pedes, et quasi totum corpus suum aperuit: verum postea pluvia inundans tota recipitur, et quasi absorbetur. Psal. Absorpti sunt juncti petrae iudices eorum, idest apostoli. Et comparat Christo, quia eorum passio et tribulatio respectu passionis Christi tota absorpta est. Ideo dicit Isa. 5, Ingredere in petram, et abscondere in fossam humo. Vel adjuvit mulierem, idest auxilium in pugna ostendit, et post pugnam, adjuvit adiutorium promittendo. Genes. 13, Noli timere, Abraham: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis, post pugnam. Vel terra, idest beata Maria. De qua Psalm. Terram autem dedit filiis hominum, scilicet Adjuvat mulierem, idest Ecclesiam, pro ipsa orando, exemplum patientiae conferendo, Filium Dei adiutorem fortissimum pariendo. De quo Psalm. Unde Eccle. 25, In Ecclesiis altissimi aperuit os suum, idest Ecclesiae. Et absorbit flumen, idest sua prece Ecclesiae tribulationem mitigavit. Vel per aquam fluminis significatur abundantia terrenorum, quae fluunt continue sicut aqua. Unde Psalm. Divitiae si affluent, nolite cor apponere. Et de hac aqua fluminis dicitur Jerem. 2, Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam turbidam? et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? Significat abundantiam quam misit draco Domino permittente in Ecclesiam Dei, quando a Constantino datum est ei imperium occidentalis Ecclesiae. Et signanter dicit, quod Draco sive Serpens ex ore suo misit aquam post mulierem. Quia ex ore serpentis non exit nisi sibilus et venenum. Et ista temporalia non sunt nisi sibilus unus, quia cito transeunt, et plena sunt

novitatis et litis, et quae venenosa sunt, quia libenter occidit. Unde tunc audita fuit vox Angelorum in aere dicentium, Hodie infusum est venenum in Ecclesia Dei, sicut legitur in Apocryphis Sylvestri; et quia jam appropinquat venenum ad cor Ecclesiae: in Psalm. Saluum me fac Domine, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Et de consueta bonitate, nunc primo incipit adjuvare Ecclesiam suam. Misit mundo adiutorem, idest terram, quae absorbere vult totum flumen; idest principem terrenorum, qui vult auferre ab Ecclesia omnia temporalia. Et licet intentio ejus non sit eadem cum Domino, qui propter bonum Ecclesiae suae misit illum. Sic Nabuchodonosor dicitur, quod Dominus misit eum in vindictam et ad correctionem. Ipse autem ivit ad occidendum totum, et diripiendum bona eorum. Dominus misit eum ex misericordia, et ipse ivit ex superbia et avaritia. Unde Isa. 10, Vac Assur virga furoris mei; et baculus ipse est, in manu ejus indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiat praedam, et ponat illum in conculcationem, quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitratur, et cor ejus non ita aestimabit, sed ad conterendum erit cor ejus, et ad interemptionem gentium non paucarum. Dicit enim, Numquid non principes mei simul reges sunt? Multa ergo, quae ibi dicuntur, et modo. Dicit ergo, Et misit serpens, idest diabolus, Ex ore suo, venenato, idest suggestionem suam, post mulierem, idest Ecclesiam, Aquam tamquam flumen, idest a fluxu temporalium, quae superfluum deorsum. Et bene dicit, trahit. Tractus enim motus est violentus. Nam contra naturam est, quod Ecclesia deorsum feratur, quae facta est ut feratur sursum. Et ideo motus sursum est ei naturalis, deorsum est ei violentus. Et ideo dicit Salomon, Prov. 23. Erue eos, qui trahuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare non cesses. Et adjuvit terra, idest principes terreni desiderium suum. Et absorboit flumen, idest opulentiam temporalium. Et misit draco de ore suo aquam, idest abundantiam temporalem procreavit, quam procuravit Ecclesiae dari. Non quod Constantinus hoc fecerit ex diabolica suggestionem; sed credo, quod magis fecit, hoc ex instinctu Spiritu sancti. Sed quia diabolus procuravit, et procurat quotidie, quod Ecclesia cor apponat in istis temporalibus, et sic minus possit intendere spiritualibus; ideo dixi, quia diabolus procuravit dari Ecclesiae abundantiam temporalem. Et tamen diabolus modo procurat ut terra absorbeat flumen; hoc facit in adiutorium mulieris. Sed nescius juvat eam, quia sic paupertate recuperata liberius vacabit saluti animarum. Nam cum esset in divitiis suis, non poterat vacare orationi, nec lectioni, et meditationi. Unde Psalm. In diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Sed siccat diluvio melius faciet officium suum. Sed modo nimia ira caecatus, non advertit. Unde sequitur. « Et iratus est draco in mulierem, » id est contra Ecclesiam, videns, quod non potest eam trahere post se, et quod habet auxilium, unde ipse putavit inferre nocumentum: et sic non desinit Ecclesiam diabolus impugnare semper, quaerens novos modos et novas artes impugnandi eam. Unde sequitur. « Et abiit, » ab illo modo a quo non potuit nocere Ecclesiae, « Facere praelium cum re-

« liquis, » de servis ejus, qui custodiunt mandata ejus mente et opere, et habent testimonium Jesu active et passive, idest qui testimonium perhibent Jesu, et Dominus Jesus eis. Math. 10, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, et Angelis ejus. Item qui habent testimonium Jesu in charitate, quo signantur Filii Dei. Joan. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus. De hoc testimonio dicit Psalm. Testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis. Reliquos autem de semine Christi vocat ideo omnes minores sanctos, qui habent fidem, et fidei confessionem, quos pugnare aggreditur. Unde dixit Dominus serpenti de muliere, per quam significatur Ecclesia: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus, idest minoribus, qui erunt in fine. Psal. Insidiatur ut rapiat pauperem, idest illum, qui parum habet virtutis. Sed neque omnes minores potest vincere, sed tantum instabiles et incompactos et aridos, sub se tenens eos, et insidiatur homini. Unde Psalm. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Et ideo sequitur « Et stetit super arenam maris. » Job: vocat umbra calamum, et loca humentia. Per umbram proprie significantur hypocritae, qui habent sanctitatis figuram sed non veritatem: per calamum, qui intus est vacuus et extra nitidus, de facili movetur a quolibet vento, signantur nobiles, et instabiles: per loca humentia voluptuosi, qui malis meribus et humoribus abundant.

CAPUT XIII.

« Et vidi de mari bestiam etc. » Descripta est pugna in partu mulieris, et draconis in praecedenti capitulo; hic describitur pugna familiae draconis. Describitur autem acies draconis sub duplici specie monstruosa duarum bestiarum; unius ascendentis de mari, et alterius ascendentis de terra. Et videtur prima bestia conflagari ex malitia laicorum, et superbia saecularium principum: et ideo dicitur, « Ascendentem, » de mari, quia significat elationem superbiae. Unde Psalm. Mirabiles elationes maris. Et Isa. 57, Impii, idest superbi, quasi mare fluctuans quod quiescere non potest. Secunda bestia constat ex malitia clericorum, et cupiditate praclatorum. Unde de terra per quam significatur avaritia, dicitur ascendere. Et huic expositioni concordat Glossa quae dicit primam bestiam constare ex principibus Antichristi, per quos violenter opprimit Ecclesiam. Secunda ex apostolis, seu ex praedicatoribus ejusdem, per quos fraudulenter impugnavit Ecclesiam. Ex his patet, quod hoc capitulum duas habet partes. In prima ponitur descriptio primae bestiae, ibi, « Et vidi de mari. » In secunda ponitur descriptio secundae bestiae, ibi, « Et vidi aliam bestiam. » Circa descriptionem prioris bestiae, hoc modo procedit Joannes: primo ponit ejus proprietatem, secundum quod dividitur ab aliis bestiis, cum dicit ipsam ascendere de mari, et habere capita septem et cornua decem: ponit triplicem convenientiam: in pelle cum pardo, in pedibus cum urso, in ore cum leone. In pelle pardi, varietas hypocritarum, in exteriori conversatione: in pedibus ursi, diversitas voluptatum, in interiori affectione: in ore leonis factor detractionis, in superba locutione. Vel forte similitudo refertur ad pseudo claustrales. Assimilatio

ursi ad pseudo saeculares. Assimilatio leonis ad pseudo principes, seu praelatos. Ad claustrales enim pertinet pellis, idest ostensio sanctae conversationis exterius. Ad saeculares suppositio pedum. Ad praelatos doctrina ejus. Quia igitur in doctrina familia draconis: Primo ponitur et ostenditur ejus crudelitas per hoc, quod notatur bestia, quia totum vastabit. Deinde ostenditur ejus nativitas sive genus, cum dicitur, « Ascendentem de mari, » idest de Judaeis: quia et si primo fuerunt terra fertilis ex-culta per legem et prophetas, cum propter peccatum, maxime crucifigendo Christum, facti sunt sicut mare, et instabiles et amari. Juxta illud Threnorum 1: Peccatum peccavit Jerusalem: propterea instabilis facta est. Hoc est, quod dixit Dominus ad Cain, Genes. 4: Vagus et profugus erit super terram. Quia scilicet occidit Abel fratrem suum. Hoc satis bene competenter figuratum fuit. Gen. 13, Ubi dicitur quod Pentapolis erat sicut paradisus Dei, sed postea propter peccatum suum facta est abominabilis, et mare mortuum appellatum. Sic Judaicus populus primo fuit populus peculiaris Dei et quasi Pentapolis, propterea habuit Pentateucum. Sed post peccatum, factus est abominabilis, instabilis et foetidus, sicut mare mortuum. Dicitur etiam ascendere de mari, quia per Antichristum magna tribulatio nascetur, qui erit de tribu Iuda Dan, quae fuit vilissima inter tribus Israel. Unde Gen. 49, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita etc. Bene etiam dicitur ascendere, quia de vili genere venit ad magnam potentiam, et ideo ad magnam crudelitatem inardescet; quia quando aliquis vilis sublimatur, crudelior omnibus est. Et in alia Scriptura: rusticus si exaltatus fuerit, in audaciam crescit. Unde Versus: Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Per hoc etiam quod dicitur ascendere de mari, non cito casurus. Et de instabili et fluxibili fundamento veniet, et ideo non potest super hoc aedificium, hoc modo diu stare. Unde et in fine praecedentis capituli dicitur stare super arenam maris. De quo dicitur Matth. 6: Omnis qui audit verba mea, et non facit, similis est viro stulto, qui aedificat domum suam super arenam etc. Sed licet per bestiam possit accipi et intelligi congrue et vere Antichristus, ut dictum est, congruentius intelligitur per bestiam istam tota collectio malorum, idest integer Antichristus. Dicit ergo, « Et vidi, » idest spiritualiter intellexi, « Bestiam, » idest malorum multitudinem bestialem. « De mari, » idest de amara suggestionem diaboli. Vel de infidelitate cordis Christi. « Ascendentem. » De vitio in vitium. Vel per principes malos contra Ecclesiam, se extolles. « Habentem capita septem, » idest universos principes, qui regunt et defendunt bestiam, idest infidelium multitudinem contra Ecclesiam bestialiter insurgentem. De quibus capitibus dicitur Amos 6, Vae qui opulenti estis in Sion, et confiditis in montes Samariae optimates capita populorum etc. Item Septem capita, bestiae sunt principes totius iniquitatis, in septem aetatibus mundi. Quorum primum est Cain in prima aetate, in quo incoepit Ecclesia malignantium, sicut Ecclesia catholica ab Abel. Et recte a Cain incoepit Ecclesia malorum, et Ecclesia bonorum ab Abel. Cain interpretatur possessio. Abel interpretatur nihil hoc. Quia malorum Ecclesia surgit, et fundatur super divitias. Bonorum vero ex paupertate surgit, et super paupertatem fundatur. Ecclesia malignantium

terminatur in Antichristum, in secunda aetate, qui est ultimum caput. Et Ecclesia bonorum terminatur in Christum pauperem, qui est ultimum caput Ecclesiae bonorum. Secundum caput fuit Nembroth, qui coepit primo dominari in orbem terrarum. Unde de ipso dicitur Gen. 10, Porro Chus genuit Nembroth. Ipse coepit esse potens in terra, et erat robustissimus venator coram Domino: fuit autem principium regni ejus Babylon. Caput fuit Ismael, a quo fuerunt Ismaelitae, idest Saraceni, ejus manus contra omnes, et omnes contra ipsum, ut dicitur Gen. 17. Et haec fuit tertia aetate. Quartum cap. in quarta aetate Pharaon in terra Aegypti rex qui populum Israel multipliciter in Aegypto afflixit, ut legitur Exod. 2 et 3. In quinta aetate fuit quintum caput Nabuchodonosor, qui populum Israel captum duxit in Babylonem, ut legitur 4 Reg. 23. In sexta aetate fuit sextum caput Herodes qui Dominum quaerens pueros occidit, ut legitur Matth. 2. In fine sextae aetatis, quae similis erit cum septima, quasi in septima aetate erit septimum caput, scilicet Antichristus, sub quo erit maxima persecutio et afflictio Ecclesiae Dei. Sed quoniam haec bestia quam vidit Joannes tantum contra Ecclesiam Christi pugnaturam ostendit, videtur, quod aliter sint assignanda septem capita, per quae Ecclesia Christi a principio Christi usque in finem legitur esse oppressa et afflicta. Primum ergo caput bestiae, per quod bestia venenum suum effudit in Ecclesia, et eam in quantum potuit laniavit, fuit Herodes. Per ipsum enim voluit natum Christum devorare, et quaesivit; et quia ipsum occidere non potuit, innocentes occidit. Matth. 2, Cum ipso autem accipiendi sunt omnes reges regionis Judaeorum, quos in persecutione Christi tam regni quam sceleris habuit successores. Secundum caput fuit Nero interfecto principum Apostolorum Petri et Pauli, cum quo accipiendi sunt omnes ejus successores, usque ad Julianum apostatam, qui omnes persecuti sunt Ecclesiam Christi. Tertium caput fuit Constantinus Arianus, qui miro modo cum omnibus Arianis afflixit Ecclesiam Dei. Quartum caput fuit rex Persarum Chosroas, in cujus tempore confirmata est secta Manichaeorum. Quintum caput fuit rex Babylonis novae qui volens apparere similis Altissimo, et sedere in monte Testamenti, multas propter hoc Ecclesiae Domini nostri Jesu Christi, persecutiones ingessit. Sextum caput est illud, de quo dicitur in Danielis 7, Alius consurget post eos, et ipse potentior erit prae omnibus: qui nostris temporibus multa mala fecit Ecclesiae Christi. Sed quis sit ille non est nostrum determinare. Septimum caput erit Antichristus. De quo dicit Dan. 8, Consurget rex impudens facie, et intelligens propositiones, et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis, et supra quam credi potest universa vastabit. Quamvis aliquibus videatur, quod hic rex, de quo sic loquitur Dan, ad sextum caput pertineat. Sed forte sicut Joannes Christum praeventit, sic iste Antichristum: et ideo, quod dicit Daniel, utrique potest convenire. Septimum caput, idest Antichristum, inducit diabolus ad loquendum per os ejus, qui in signis et prodigiis et mendaciis decipiet multitudinem infinitam, ita ut pauci evadant. Et sicut Christus dictus est rex, pontifex et propheta, ita ipse nunc regem, nunc pontificem, nunc prophetam se simulabit, et dicet: et tam magna signa faciet, licet omnia sint falsa, ut nulla

existimentur signa Christi comparatione signorum ejus. Ab his septem capitibus Joannes vidit Ecclesiam passuram: quae tamen septuplex persecutio figurative praecessit in Synagoga. Omnia siquidem contingebant illis in figura, ut dicitur Corinth. 10. Prima fuit ab Aegyptiis mortuo Joseph, quorum caput fuit Pharaon cum magis suis. Secunda fuit a Chananeis mortuo Josue, quorum caput fuit Jabin cum Sisara, Judith 4. Tertia fuit decem tribuum contra duas, cujus caput fuit Jeroboam mortuo Salomone, 3 Reg. 12. Quarta fuit ab adversariis, quorum caput fuit Salmanassar, contra decem tribus, et Sennacherib contra duas tribus, 4 Reg. 17 et 18. Quinta fuit a Chaldaeis, quorum caput fuit Nabuchodonosor, qui Jerusalem destruxit, et Israel captivum duxit. Sexta fuit in ipsa captivitate, sub Assuero rege, qui dedit sententiam de omnibus Judaeis pariter occidendis, Aman caedem procurante, Esther 3. Septima fuit in Assyriis, quorum caput fuit Antiochus Epiphanes, qui templum Domini profanavit, et multa mala fecit populo Israel, ut legitur 1 Machab. in multis capitulis, circa principium. Sed est valde notandum, quod in qualibet persecutione misit Deus filiis Israel aliquem adiutorem, vel liberatorem, qui eriperet eos de manibus inimicorum. A prima liberavit Moyses et Aaron. A secunda Barach et Debora. A tertia Ezechias, qui reliquias decem tribuum revocavit ad cultum divinum, cum ducibus. A quarta Angelus Dei, qui una nocte occidit exercitus Sennacherib, scilicet centum octuagintaquatuor millia. A quinta Cyrus rex Persarum sub Esdra et Zorobabel. A sexta Esther et Mardocheus. A septima Judas Machabaeus et fratres ejus. Sic Ecclesiae suae misit et mittit adiutores Christus in suis persecutoribus. Nec est mirum si praedictis septem capitibus Ecclesia tribulatur diabolo procurante, qui super omnia studet operibus creatoris contrarius inveniri: propter quod contra praedicta septem capita, septem ordines praedicatorum, de quibus supra dictum est, misit Christus, qui Ecclesiam suam consolati sunt in septem suis persecutoribus. Sed diabolus, ut dixi, operibus creatoris vult semper contrarius inveniri. Unde per Adam, quem quasi columnum Deus posuit in Paradiso, ipse diabolus in civitatem, Deo permittente, sibi praeparavit Herodem ad Christi persecutionem. Item pro Noe, viro justo, arcae rectorem posuit in urbe Neronein, Ecclesiae destructorem. Item pro Abraham fidei posuit in imperio Constantinum Arianum. Item pro Moyse legis sanctae latore posuit Machometum, legis profanae doctorem. Item pro Joanne Baptista surget, vel forte jam surrexit rex ille, qui scriptus est in Dan., 7 capite. Item pro Elia, qui venturus est, surget rex septimus, scilicet Antichristus Eliam occisurus. « Et cornua decem, » idest decalogi decem transgressores et impugnatores, qui illi bestiae adherebunt, et membra bestiae erunt, « Et super cornua ejus decem diademata, » idest gloriam de impugnatione eorum, qui servant decalogum, et de destructione decalogi, quia omnia praecepta per principes illos infringuntur, et de hoc gloriantur. Sicut dicitur Proverb. 1, laetantur cum male fecerunt. « Et super capita ejus, » idest super principes iniquos, « Nomina blasphemiae » Quia dicent, et dici facient, Christum fuisse non verum Deum, sed magum. Item septem capita bestiae possunt dici septem vitia capitalia, Et decem cornua, praevaricatores decalogi: et ideo ca-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

pita et cornua junguntur, quia per septem vitia capitalia decalogus impugnatur. « Et super cornua ejus, » idest super legis praevaricatores, « Decem diademata, » idest decem gentes, quae miro modo Ecclesiam Christi expugnare conati sunt, et super eam victoriam obtinere volunt. Quarum prima est gens Judaeorum. Secunda gens Paganorum. Tertia gens saracenorum. Quarta gens Arianorum. Et hae quatuor significatae sunt in Dan. 7, per quatuor bestias, de quibus ibi dicitur, Ecce quatuor venti caeli pugrabant in mari grandi, et ecce quatuor bestiae ascendeabant de mari diversae inter se. Prima, quasi leaena, et alas habebat aquilae: aspiciebam donec avulsae sunt alae ejus, et sublevata est de terra, et super pedes quasi homo stetit, et cor ejus datum est ei. Et ecce bestia alia similis urso, in parte stetit, et tres ordines dentium erant in ore ejus, et sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Et post haec aspiciebam, et ecce alia bestia quasi pardus, et alas habebat avis quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia. Post haec aspiciebam in visione noctis, et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedebat, atque comminuebat. Caeli nomine signatur sacra Scriptura. Ergo quatuor venti caeli sunt quatuor intellectus Scripturae, scilicet Hystoricus, Allegoricus, Tropologicus et Anagogicus. Per mare magnum designatur hoc saeculum. Quatuor ergo venti caeli pugnant in magno mari, quia quatuor sunt intellectus Scripturae, quibus mundus impugnatur, quia per hos terrena contemni videntur, atque docentur. Cum autem haec pugna fieri coepit praedicantibus Apostolis, tunc prima bestia apparuit, idest ferocitas Synagogae. Cujus duae alae, quibus superbiendo ferebatur in altum, sunt duae sectae Judaici populi. Una Sadducaeorum, alia Pharisaeorum. Sed hae ejus alae sunt avulsae a leaena, quia tradita est bestia, idest exercitus Judaeorum in manibus inimicorum, qua tradita, mox illae sectae perierunt. Et tunc stetit supra pedes suos quasi homo, quia humiliata fuit, et se homines cognoverunt Judaei, qui prius se super alios efferebant. Quod autem sequitur, « Et cor ejus datum est ei, » refertur ad tempus Eliae, quando revertentur corda patrum ad filios, ut dicitur ult. Malachiae. Vel forte, quia semper fuerunt durae eervicis, et indomabilis cordis, dicitur, quod tunc datum est ei cor ejus, quia adhuc in sua duritia persistunt. Secunda bestia similis urso: haec est Paganorum bestialis multitudo, cui dicitur, ut surgat, et comedat carnes plurimas, quia infinita multitudo Christianorum occisa est a Paganis. Unde Psal. Effunde iram tuam in gentes quae te non noverunt, et in regna quae nomen tuum non invocaverunt. Et rursus. Et comederunt Jacob, idest populum Christianum. Tres ordines dentium, quos habebat in ore, sunt Tyranni eorum, sacerdotes templorum, et cultores idolorum, quia sine timore in Christianorum necesse saevierunt. Tertia bestia similis pardo fuit gens Ariana, quae idecirco quatuor capita dicuntur habuisse, quia quatuor gentes tunc temporis in illam haeresim convenerunt, a quibus inchoata est gens Gothorum, Vandalorum, Longobardorum, qui omnes simul contra sanctam Ecclesiam surrexerunt. Et recte dicitur haec bestia similis pardo, quia quidam Arianorum Pagani fuerunt, quidam Christiani. Item per malitiam latentem interius, et simplicitatem apparentem exterius.

Quatuor autem ejus alae sunt quatuor errores. Una propria Arii. Alia Eunomii. Tertia Macedonii. Quarta Cerinthi, quibus per totum mundum volabat haeresis Ariana, propter quam Martinus Papa, jubente Constantio imperatore, in exilium missus est. Quia Arius fuit caput inter omnes istos, ideo caput nomine ejus omnis haeresis illius temporis dicta est Ariana. Quarta bestia est gens Saracenorum a Machometo decepta, cujus ferocitas sive malitia, quantum invaluerit, testatur desolatio Ecclesiarum Syriae, Phoenicis, Palaestinae, Aegypti, Mauritaniae, et multarum insularum maris. In quibus ab initio Christi nomine, ipsius Machometi detestanda traditio quasi magni prophetae praedicatur. Heu quanta mala faciet Antichristus, cum iste in suo mendacio, tot mala fecerit. Sicut enim Moyses lator legis praecessit Christum, sic Machometus lator mendacii praecessit Antichristum. De ista bestia dicitur, quod non est similis alii. Quia Judaei, licet peccaverint contra fidem Christi, etiam ipsis renitentibus, aedificatae sunt Ecclesiae multae in Jerusalem, et non post multos dies dissipati sunt a Romanis. Item Pagani pugnauerunt contra Christum, sed quotidie vincebantur a militibus Christi, ita ut in diebus Sylvestri Papae, ipsi Christi Vicario jus imperiale tradiderunt. Item Gothi et Vandali, Longobardi, et alii Ariani, partim deleti sunt exercitu Romanorum, partim suasi ad fidem catholicam. Sed haec quarta bestia indomabilis exitit semper, ut etiam hodie nullus valeat contra eos os aperire, quia capitalis sententia data est contra praedicatores, si quis auderet contra eam praedicare. In his ergo quatuor bestiis, si bene advertas, « Decem diademata, » idest decem gentes invenisti. Nam prima bestia duas fecit; scilicet Saducaeos et Phariseos. Secunda tres; scilicet Tyrannos, Paganos, Sacerdotes templorum, et cultores Idolorum. Tertia bestia quatuor facit: Graecos, Gothos, Vandalos, Longobardos, qui fuerunt omnes Ariani. Haec nona cum ultima bestia sunt decem. Sequitur, « Et super capita ejus, » idest super septem vitia, « Nomina blasphemiae, » habebat, idest viros blasphemos, in nequitia nominatissimos. Et dicuntur esse super, quia non ipsi ut tententur expectant, vel ut trahantur ab amicis; sed ipsi trahunt vitia, et subjectos his vitis servientes, et de familia sua habent. Juxta illud Proverb. 14, Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes mendaces habet ministros. Sequitur, « Et bestia quam vidi, » Hic describit bestiam Joannes, tam a potestate, quam a nequitia instigante. Unde dicit, « Et bestia, » eadem scilicet quam vidi de mare ascendentem, similis erat pardus, propter varios modos decipiendi, quos habebat haec bestia. Variis enim haeresibus erat plena, et variis simulationibus occultans sua vitia. Jerem. 13, Si mutare potest Aethyops pellem suam, et pardus varietates suas etc. « Et pedes ejus, » idest inferiores portantes eam, hi sunt, qui necessaria provident bestiae laborando, et artibus diversis lucra congerendo, unde vivit bestia. « Sicut pedes ursi, » qui lati sunt, et pilosi, et unguibus armati, et isti erunt possessoribus plurimis dilatati, et nihilominus cupidum et avari, quocumque modo rapientes non sua. « Et os ejus, » idest doctores bestiae, « Sicut os leonis, » quod est foetens et vorans; et doctores bestiae foetent fama, et nocent malitia. Jerem. 4, Ascendit leo de cubili suo: praedo gentium sublevarit se, et egressus est de loco suo, ut ponat ter-

ram suam in solitudinem. « Et dedit illi, » scilicet bestiae, « Draco, » scilicet diabolus, « Virtutem » suam ad nocendum, et decipiendum, ad miracula faciendum, ut dicit Glossa. Sed cum miracula fiant ad Dei manifestationem, et Deus non manifestetur per illa, quomodo erunt miracula? Praeterea diabolus non habet potestatem nisi in naturalibus, et non in eis quae supra naturam sunt; unde videtur, quod non possit facere miracula. Ergo non potest dare potestatem aliis faciendi illa. Solutio. Re vera illa non erunt miracula licet videantur, sed erunt mirabilia praeter solitum usum naturae facta. Et vera differentia est inter mirum, et mirabile, et miraculum. Mirum enim et mirabile sunt juxta naturam, miraculum supra. Vel mirum dicit admirationem in vidente. Mirabile in visibili. Miraculum in utroque, et fit proprie ad manifestandum Dei virtutem. Est ergo sensus, « Dedit illi draco virtutem suam, » ad faciendum miracula, idest mirabilia. Unde admirari possunt videntes propter novitatem rei, vel propter modum faciendi. Sicut quando fecerunt magi serpentes de virgis, non fuit miraculum, sed mirabile, quia cito fecerunt quod natura tardius faceret. « Et potestatem magnam, » seducendi multos. Vel opprimendi. Et nota undecim, quae ponuntur hic per ordinem, per quae significatur totum corpus malorum, qui semper sunt in transgressionem. Primo dicitur bestia ascendere. Secundo, De mari. Tertio, Habens septem capita. Quarto, Habens cornua decem. Quinto, Habens decem diademata. Sexto, Habens nomina blasphemiae. Septimo, quod Est similis pardo. Octavo, quod habet, Pedes ursi. Nono, quod habet, Os leonis. Decimo, quod habet Virtutem draconis. Undecimo quod habet Os loquens, et quod habet, Potestatem magnam. Et quia undenarius numerus est transgressionis, ideo significatur, quod haec bestia complectitur totum corpus malorum. Sicut in Psal. ubi dicitur tabernacula Idumaeorum, et Ismaelitae. Ibi nominantur undecim populi, per quos significatur totum corpus diaboli, cui debetur poena significata per undecim generationes. Soph. 1, ubi dicitur: Dies illa etc. Et per undecim opera Isa. 45, usque ad 24. Sequitur, « Et vidi, » Post descriptionem bestiae, in qua dictum est quod habet septem capita, describit Joannes principale caput ejus, idest Antichristum. Primo ponens simulationem, per quam cunctos adducit in admirationem. Ipse enim, ut credatur esse Christus in lege promissus, simulabit se esse mortuum, et post tres dies per artem magicam feretur in aerem, ministerio daemonum, et sic putabitur resurrexisse. Sed tandem patebit falsitas simulationis, quando a Christo occidetur. Dicit ergo, « Et vidi, » spiritualiter, « Unum de capitibus suis, » idest Antichristum, qui principatum obtinet inter septem capita nefandae multitudinis, quasi occisum in mortem, idest quasi mortuum, « Et plaga ejus mortis, » simulatione « Curata est, » per simulatam rationem. Sic enim mors simulata erit, et in numero. Sic et resurrectio utcumque magna arte et mysterio daemonum fiet; quod patet quia moriens non occidet mortem, sed Christus. De quo dicitur Osee, Ero mors tua, o mors etc. « Et admirata est universa terra, » idest homines, qui nesciebant fraudem, admirati sunt, dicentes, et credentes mortuum resurrexisse. « Post bestiam, » euntes mente, et

corpore. Ad literam sequuntur eam, admiratione. Sicut legitur Joannis 12, Et multi veniebant videre Lazarum, quem Jesus a morte suscitavit. « Et adoraverunt draconem. » Glossa, idest diabolus, « qui dedit potestatem » Glossa, resurgendi, ut videbatur bestiae, idest Antichristo, « Et adoraverunt » bestiam, idest diabolus in Antichristo, quem putabant vere a mortuis resuscitatum: sicut illi, qui videbant Christum miracula facientem, glorificabant Deum, qui per Christum et in Christo talia faciebat. Sed numquid isti credent Antichristum a diabolo habere potestatem an a Deo? Si a Deo, ergo adorabunt Deum, et non diabolus. Si a diabolo, quomodo ergo sequuntur eum? Solutio. Multi scient eum esse malum, et multi simplices non advertent aliquid de malitia aut de bonitate sua. Sed omnes sequuntur eum propter dona quae dabit, aut propter timorem mortis, aut videntes mirabilia quae ipse faciet, dicent, Benedictus, qui dedit illi talem potestatem, idest usum talis potestatis, et hic est diabolus; et ita in communi adorabunt diabolus, non sub propria ratione, dicentes, ex admiratione visorum, et ex pusillanimitate cordis, « Qui similis » bestiae » huic, idest potestate, et miraculorum operatione? « Et quis poterit pugnare cum ea? » idest resistere potestati et voluntati ejus? quasi dicat nullus. Et nota quod quatuor dicuntur hic de bestia, idest de Antichristo, in quo laudatur. Primum admiratio. Unde dicitur, Et admirata est universa terra. Secundum est imitatio. Unde dicitur, Post bestiam. Tertium est adoratio. Unde dicitur, Et adoraverunt bestiam. Quartum est laudatio. Unde dicitur, Dicentes, quis similis bestiae? Haec quatuor debet omnis Christianus reddere Christo: scilicet admiratio sapientiae ejus. Unde Rom. 11, O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei. Hic enim valde admirabilis in majoris mundi creatione, quia de nihilo seivit tam pulchrum mundum facere. Sed magis admirabilis est in minoris mundi idest hominis formatione, in quo totum mundum majorem conclusit, quod valde mirabile est. Unde et omnis creatura dicitur, supra, quia universalis mundus in homine extrinsecus abbreviatus est. Et significatum est in hoc, quod universale verbum, aeternum, et inclytum erat, et abbreviandum, quod maxime admirabile est. Modo sapientia Christi admirabilis est in mundi creatione. Admirabilior in hominis formatione. Admirabilissima in sui humanatione. Item imitatio debet reddi patientiae, humilitati, et obedientiae ejus. Unde Matth. 11, Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Ideo factus est homo ad imaginem Dei, ut scilicet posset eum imitari, in quibus imitandus est. Item adoratio debet reddi ejus divinitati, sive potentiae. Unde Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Item laudatio debet reddi ejus bonitati. Unde Psal. Confitemini Domino, quoniam bonus idest laudare eum. Infra 19, Laudem dicite Deo omnes sancti ejus. Exod. 15, Quis similis tui in fortibus Domine, quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia. Revera mirabilia, quia fecit Deum, hominem, matrem, virginem, cor credulum. « Et datum » est ei. » Hic ostenditur Joanni effectus simulationis Antichristi. Ex eo enim, quod ipse videbit, quod credetur eum resurrexisse a mortuis, orietur in eo praesumptio blasphemandi Christum et sanctos ejus, ut dicit Glossa. Unde dicit, « Et datum est

« ei, » permissive, tamen « Os loquens magna, » de se. Dicit enim se esse Christum verum Deum, « Et blasphemias, » quia dicit se esse majorem Christo. Unde 2 Timoth. Qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Dan. 11, Adversus Deum Deorum loquitur magnifica. Ad istum pertinent tamquam membra ejus, omnes qui se magnificant: contra quos dicit Psal. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam. « Et data. » Hic ostenditur, quantum durabit persecutio Ecclesiae, et dominatio Antichristi; scilicet tribus annis, et dimidium, quantum duravit aperta praedicatio Christi. Et haec frequenter recitat Joannes, triplici ex causa. Primo, ut nos praemuniamur contra illam. Secundo, ut minus timeamus, quia cito transibit. Tertio, ut non quaeramus talem gloriam, quia cito terminabitur. Dicit ergo, « Et data est illi potestas, » idest voluntas facere praedicta mala, « Menses quadraginta » duos, » idest per tres annos et dimidium. In quo tempore, maxime circa finem, in tanta praesumptione extolletur, ut jam publice audeat blasphemare, quod prius faciebat occulte. Unde sequitur, « Et » aperuit os suum in blasphemias, » apertas et manifestas, « Ad Deum, » idest contra Deum, vel ad Deum, idest usque ad Deum, quia dicit Christum non fuisse vel esse filium Dei, et Apostolos Christi non fuisse veros Apostolos. Dan. 7, Contra Excelsum loquetur, sanctos Altissimi conteret, et putabit, quod possit mutare tempora et leges, et tradentur ad manus ejus, usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. Item Daniel. 11, Adversus Deum Deorum loquetur magnifica, et dirigetur donec compleatur iracundia: perpetrata quippe est definitio: et Deum patrum suorum non reputabit et erit in concupiscentia feminarum. Unde adhuc sequitur hic, « Blasphemare nomen ejus, » adhuc supple, « Aperuit os suum. » Ut scilicet blasphemet nomen Domini. Glossa, idest omnem institutionem ejus. Vel nomen ejus, idest vitam et doctrinam ejus, per quam nominabilis est, dignus nominatione et memoria. Prov. 10, Memoria justi cum laudibus et nomen impiorum putrescet, « Et » tabernaculum ejus. » Glossa, idest illos qui Christo militant. Vel « Tabernaculum ejus, » idest sancta Ecclesia, in quo Christi milites suscipiunt arma, idest virtutes, doctrinam, et dona, et sacramenta quae sunt arma fidelium, idest corpus, dicendo ipsum phantasticum non verum. Vel dicendo ipsum adhuc in morte detentum, vel dicendo ipsum peccato obnoxium, vel de Joseph semine esse natum. De hoc tabernaculo dicitur infra 21, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitavit cum eis. Levit. 26, Ponam tabernaculum suum etc., idest ardorem passionis in corpus suum. « Et tabernaculum, » scilicet « Et eos qui in caelo habitant, » idest sanctos, jam ferventes Deo, ut Petrus et Paulus et alios, quos ipse condemnabit, idest damnatos praedicabit, quia secuti sunt Christum. Sic dicunt multi haeretici: scilicet: omnes confessores qui fuerunt a tempore Sylvestri, esse condemnatos. De quibus dicit Psalm. Adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. « Et datum est illi, » idest permissum est. « Facere bellum cum sanctis, » disputando, promittendo, convivando. « Et vincere eos, » corporaliter occidendo: quod non multum timendum est: quia Dominus pro quo corpus occiditur, cito reddet melius. Occidetur enim corpus mortale corruptibile et

deforme, et Dominus reddet immortale, incorruptibile et gloriosum. 1 Corinth. 15, Mortale hoc induet immortalitatem, et corruptibile incorruptibilitatem. Vincet etiam Antichristus aliquos specialiter quos vel minis vel beneficiis, vel rationibus vel promissionibus trahet in peccatum. Unde Dan. 11, Ingredietur terras, et conteret, et pertransiet et introibit in terram gloriosam, et multos conteret vel corruet. « Et data est » illi potestas, in omnem tribum » quo ad minores. « Et linguam, » quo ad malos christianos, « Et gentem, » quo ad Paganos. « Et adorabunt eam, » idest bestiam, « Omnes qui habitant in terra, » Glossa, idest qui dediti sunt terrenis. « Quorum non sunt scripta nomina, » stylo praedestinationis, « In libro vitae et agni, » qui est ipse agnus. Eccles. 24, Haec omnia liber vitae et Testamentum altissimi et agnitio veritatis. Agni dico, « Qui occisus est ab origine mundi, idest praefiguratus occidi in mortem ipsius. Vel in agno quem obtulit Abel. Vel occisus est, idest praevius occidi a tempore, idest ab origine mundi, idest ante originem mundi. Simile Eccl. 24, Ab initio et ante saecula, idest ante initium mundi, praeviusa sunt creari. Vel Occisus ab origine mundi. Tunc enim statim, idest post originem mundi caepit Christus occidi in suis. Cum aliquis pro Christo occiditur, Christus in eo occiditur. Unde Petro quaerenti de eo, quo vadis? Respondit Dominus, vado Romam iterum crucifigi. Matth. 25, Quod enim uni ex minimis fecistis etc. « Siquis habet » aurem, » corporis, » audiat, » et auribus cordis, quae scilicet poena et miseria sequatur Antichristum qui in tanta gloria erit, sed parum durabit. Unde Psalm. Ne timueris (tu christiane) cum dives factus fuerit homo, idest Antichristus; qui revera erit homo, quamvis dicat se Deum. Quoniam cum interierit non sumet omnia etc. « Qui in » captivitatem, » peccati, vel inferni » duxerit » velit nolit, » vadit. » Non dicit, » vadet, » quia data est sententia de talibus. Joan. 3, Qui non credit jam judicatus est. Item Joan. 16: princeps mundi ejicietur foras cum corpore suo. Ezech. 11, In transmigrationem et captivitatem ibunt, scilicet socii Antichristi et dux qui est in medio eorum, idest ipse Antichristus, in humeris scilicet portabunt in infernum. Amos 1, Super tribus sceleribus traham, et super quatuor non convertam, eo quod conclusit per peccatum captivitatem in Idumaeam. Isa. 34, Vae qui praedaris etc. Et qui in gladio mortali, vel iniquae persuasionis, aut cujuscunque pravae deceptionis, occiderit alios sicut Antichristus et sui, « Oportet eum gladio, » finali sententiae, « occidi, » in anima et corpore. De quo gladio dicit Job 19, Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatis est gladius. Similiter intelligitur illud verbum Domini, Matth. 26, Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit: aeterno, sive extremo judicio: vel gladio spiritus quod est verbum Dei. Ephes. 6, Et talis morte bona non occiditur, quia peccato moritur. Item qui in gladio linguae occidit aliquem tradendo, vel maledicendo, vel litigando, vel falsum testimonium dicendo, vel jurando, vel causam injustam in advocacy scienter favendo, oportet eum gladio occidi hic bona occisione gladio propriae linguae peccatum confitendo et veniam petendo. Sicut dicit Augustinus, Non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta etc. Vel in futuro, gladio aeternae damnationis. De quo Psalm. Gladius ipsorum intret in

corda ipsorum. De gladio linguae dicit Psalm. Lingua eorum gladius acutus. Jerem. Sagitta vulnerans lingua eorum. Vel in gladio occidi, qui injuriam suam quasi judex vindicat, oportet in gladio occidi, idest ipsa vindicta quam sumpsit erit ei causa damnationis, quia rem alienam sibi usurpavit. Deuteronom. 32, Mihi vindictam, vel mea est ultio. Rom. 12, Eccles. 28, Qui judicari vult a Domino inveniet vindictam, vel qui in gladio etc. idest juxta mensuram culpa vel injuriae dabitur eis mensura poenae vel emendae. Matth. 6, Eadem mensura etc. Deuteronom. 25, Juxta mensuram peccati et erit etc. « Hic est patientia et fides sanctorum, » idest hoc tempore probatur quicumque sanctorum sint patientes et fideles. Multi enim tempore pacis videntur sibi patientes et fideles, qui tempore persecutionis inveniuntur infideles et impatientes. Luc. 8, Ad tempus credunt etc. Ideo dicit Eccles. 2, In humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum etc. Vel hic, inter tribulationes praesentes est patientia necessaria, qua aequanimiter sustineatur. Et fides sanctorum, similiter est necessaria, quia credunt post tribulationem se remunerandos et per tribulationes ad regnum perventuros. Act. 14, Per multas tribulationes apparet patientia et fides sanctorum, idest in tempore tribulationis quae tempore pacis latent. Unde Eccles. 2, Non agnoscitur in bonis amicus et non abscondetur in malis inimicus. Item haec est patientia et fides sanctorum, idest ad considerandas poenas malorum et remunerationes bonorum. Licet modo opprimantur, et vincunt et superant omnes tribulationes, aspicientes in futurum. Unde Hebr. 12, Per patientiam corramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei etc. Super hoc verbo dicit Augustinus, Omnia bona contempsit Christus homo, ut contemnenda monstraret; et omnia mala sustinuit quae sustinenda praecepit; ut nec in illis quaereretur felicitas, nec in istis timeretur adversitas. Item « Hic est, » idest in praesentia est sustinentia passionum quae est patientia et fides sanctorum, sunt illaesa et incontaminata, quia quantocunque sint graves passionum omnes, in nullo redditur patientia et fides eorum, immo in omnibus superat. Hebr. 11, Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam. Jacob. 6, Haec est victoria quae vincit mundum fides nostra. Luc. 21, In patientia vestra. Vel « hic, » idest sustinendo praesentes tribulationes, « Est » patientia et fides sanctorum. Quia ad hoc datur omnis fides et patientia, ut possit sustinere praesentes tribulationes. Unde Paulo oranti ut discedat ab eo stimulus dictum est, Sufficit tibi gratia mea, 1 Corinth. 12, idest patientia quam Dominus dederat ei, ut posset sustinere. Vel « Hic est patientia et » fides, » scilicet in praesenti, et usus fidei et praemia sanctorum quae in futuro cessabunt. 1 Corinth. 13, Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est: patientiae vero succedet praesentia fidei et visio manifesta. Vel « Hic » est, » idest contra haec, scilicet passiones et tribulationes, « Est patientia et fides sanctorum, » sicut circa merces est negotiatio eorum: hic siquidem sunt merces et negotiatio eorum. Unde comparant sibi divitias regni caelorum. Beati qui patiuntur propter justitiam. Matth. 5 et Luc. 19, Negotiamini domum venio. Gregorius, Sancti poenas praesentes lucrum putant, quia per has aeternas evadere non

ignorant. Vel Hic est patientia et fides sanctorum, sicut argentum in argentaria et aurum in aurifodina. Fides enim et patientia sanctorum ex his exercetur. Rom. 5, Tribulatio patientiam operatur. Job 28, Habet argentum venarum suarum principia, et auro locus est in quo conflatur. Vel Hic est fides et patientia sanctorum, sicut fructus in arbore verbi oritur et maturatur. Cant. 6, Ascendi in palmam et apprehendam fructus ejus. Vel « hic, » idest in tribulationibus, « Est patientia, » sicut pisces in aqua, sine aqua vivere non potest. Isa. 50, Ponam flumina in siccum, computrescent pisces. Vel Hic est patientia, sicut aurum in fornace, ubi purificatur. 1 Petr. 1, In quo exultabitis modicum nunc si contristari oportet in variis tentationibus, ut probatio fidei vestrae, probator sit auro. Quod fornax auro, hoc tribulatio viro justo. Vel Hic est patientia, idest ad hoc considerat finem eorum, cujus consideratione conficitur patientia vel fides sanctorum. Unde Glossa, Respicendo poenam malorum et remunerationem beatorum patientes sunt et fidem tenent sancti. Vel « hic, » idest in tribulationibus et pressuris mundi, « Est patientia et fides sanctorum, » sicut in auro gemma. Eccles. 52, Gemma carbonculis in ornamento auri expectatio praestolantis. Vel Hic est patientia, sicut semen in agro, ubi non solum servatur, sed crescit ac multiplicatur et fructificat. Psalm. In tribulatione dilatasti mihi. Exod. 1, Quanto opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur. Genes. 7, Multiplicatae sunt aquae, idest tribulationes, et elevaverunt arcam in sublime. Sequitur.

« Et vidi unum de capitibus etc. » Hic est secunda pars capituli, in qua agitur de persecutione Ecclesiae a falsis christianis Antichristi inferenda; quae nomine bestiae designatur, quia carnales et irrationabiles erunt circa Ecclesiam bestialiter saeviendo. Primo autem describit Joannes hanc bestiam. Postea docet quomodo cavendum est ab ea. Describit autem a duobus. Primo a malitia tam occulta quam aperta. Deinde a potentia et potentiae suae differentia. Haec autem bestia differt a praecedenti, quia illa de mari ascendit, haec autem de terra. Unde per illam significatur Antichristus et principes sui. Item per illam significatur multitudo gentium Christo adhaerentium in Ecclesiae persecutione. Per hanc significatur multitudo falsorum christianorum Ecclesiam persequentium cum Antichristo. Dicit ergo, « Et vidi, » idest spiritualiter intellexi « aliam bestiam. » Glossa, idest pseudo Apostolos Antichristi, bestialiter et irrationabiliter Ecclesiam lacerantes. Crudelius etiam persequentur Ecclesiam pseudo Apostoli et falsi christiani, quam principes vel gentiles. Deuteronom. 32, Dentes bestiarum immittet in eos, idest pseudo Apostolos falsa doctrina Ecclesiam lacerantes. Psalm. Dentes eorum arma et sagittae. Arma ad protectionem sui, sagittae ad impugnationem Ecclesiae. Et lingua eorum gradus acutus, corda fidelium seducendo. Glossa. Dicit quod haec bestia est minor praedicta; et intelligimus, quod minor sit numero vel potentia, sed non crudelitate. Sequitur, « Ascendentem, » idest in superbiam proficientem, « De terra, » idest de terrenorum opulentia. Psalm. Prodiit quasi ex adipi iniquitas eorum. 1 Timoth. 6, Praeceptum non sublime sapere. Ibi Glossa, Vermis divitum superbia. Isa. 7, Pequivit Syria super Ephraim, idest

superbia super divitias. Vel Ascendentem, idest in malitia sua proficientem et super fideles invalescit. De terra, idest per terram, per divitias terrenas quas habebunt. Vel per divites terrenos qui pseudo Apostolos Antichristi mittent et defendent. Et nota quod Joannes dicit de bestia, unde ascendit, sed non dicit quo; quia malorum finis est descensus. Job 21, Ducunt in bonis dies suos etc. Exod. 16, Descendit in profundum quasi lapis. Psalm. Dejecisti eos dum allevarentur. E contra dicitur de bonis quo ascendunt, et tacetur unde: supra 9, Ascendite huc, idest in caelum, sicut dictum est Eliae et Enoch. Supra 7, Unde ascendent boni, ut sciant et velint illud fundamentum, unde ascenditur, in seipsis habere? Hi, inquit, sunt qui verunt ex magna tribulatione. Et haec bestia, « Habebat duo cornua similia agni, » idest duo Testamenta quae defendunt Ecclesiam, sicut cornua defendunt animal, quae habebunt praedicatores Antichristi per notitiam, sed non per vitam; vel per usurpationem, non per veritatem; dicent enim se seire utrumque Testamentum, et re vera nescient; et ideo dicitur quod non habebunt cornua agni, sed simulant habere. Vel Duo cornua, dicuntur, Similia agni, idest simulata dilectio Dei et proximi quae erit in eis. Unde Glossa, Siquid bonum in eis erit, simulatum erit. Vel Duo cornua, possent dici virtus faciendi miracula et prava vita et doctrina quae se habere simulabunt praedicatores Antichristi; et ideo non dicit simpliciter quod Habebant duo cornua agni, sed similia agni. Vel Duo cornua, possunt dici virtus faciendi miracula et vitae innocentia quae per simulationem non per veritatem habebunt, et per hoc impugnabunt quasi cornibus. « Et loquebatur « sicut draco, » idest sicut Antichristus in quo diabolus loquebatur: quasi dicat: Ita loquentur Apostoli Antichristi a diabolo, sicut Spiritus sanctus loquitur in Apostolis Christi. Unde Matth. 10, Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Sic loquetur malignus spiritus in Apostolis Antichristi. Unde 3 Reg. 22, Ego ero spiritus mendax in ore vestro pro eis. « Et potestatem prioris bestiae omnem, » idest omnes modos decipiendi et nocendi, quibus diabolus per priorem bestiam nocuit et decepit « faciebat in conspectu ejus, » idest in beneplacito Dei. vel Antichristi. Sicut enim Apostoli Christi faciunt omnia ut placeant Deo sive Christo, ita Apostoli Antichristi omnia faciunt ut placeant Antichristo a quo sperant habere divitias et honores. Unde Dan. 12, Multiplicabitur ejus gloria, et dabit ei potestatem in multis, et terram dividet gratuito. « Et « fecit terram et inhabitantes in ea, » idest amatores terrenorum, et in hoc amore perseverantes, « adorare bestiam primam, » idest diabolum, vel Antichristum qui est principale caput prioris bestiae, quam adorabunt apostoli sui, sicut Christum adoraverunt Apostoli sui. Sicut enim cupiditas Judaeam excecavit, ut Christum quem tot miracula fecisse viderat, et in cujus nomine ipse multa miracula fecerat, et putavit postea incantatorem et magum, ut dicit Isa., ita excecabit istos, ut credant Antichristum Deum. Vel certe si non crederent, tamen servient ei cum magna reverentia, sicut Domino, propter cupiditatem. Tanta enim est labes, et pestis avaritiae, ut de facili faciat declinare a fide. 1 Tim. 6, Radix omnium malorum est cupi-

piditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide. Causa autem, quae multos trahet ad Antichristum adorandum erit simulatio resurrectionis. Unde sequitur, « Cujus, » idest quia ejus, « Curata est » plaga mortis, » simulatae, per simulatam resurrectionem, quam tamen ut veram praedicabunt Apostoli ejus, quos ipse mittet per universum mundum. Unde supra 9, dictum est, De fumo putei, exierunt locustae in terram, idest praedicatores Antichristi, « Et fecit, » idest faciet, « Signa magna. » Glossa, Ad confirmationem suae praedicationis. Sicut de Apostolis Christi dicitur Matth. ult.: Illi autem profecti praedicaverunt ubique. Tamen non erunt vera miracula, quia non fient voce divina, sed potestate diaboli, sicut ea quae fecerunt magi Pharaonis, « Ut etiam ignem faceret de caelo » descendere in terram in conspectu hominum. » Ad literam hoc facere poterunt apostoli Antichristi operatione daemonum, quia alia vice hoc idem fecisse leguntur. Job 1, Ignis de caelo venit etc. Vel sicut Apostolis Christi datus fuit Spiritus sanctus in spiritu ignis. Act. 2, Ad praedicationem Apostolorum Christi dabatur etiam Spiritus sanctus signo visibili. Sicut dicitur Act. 10, Adhuc loquente Petro etc. Sic illi dabunt spiritum, scilicet, malignum in specie ignis, quod totum facient arte magica Et quia hoc fiet palam in conspectu hominum, jactabunt se meliores esse Apostolis Christi, qui in conclavi receperunt Spiritum sanctum, Act. 2. Per haec autem signa multi seducentur. Unde sequitur, « Et » seduxit, » idest seducent, « Habitantes in terra, » idest amore terrenis inhaerentes, « Propter signa, » quae data sunt illi, » permissione divina, « Facere in conspectu bestiae, » idest Antichristi, in cujus nominis vocatione apostoli ejus facient miracula, sicut veri Apostoli ad invocationem nominis Christi fecerunt vera miracula: « Dicens, » idest praecipiens, « Habitantibus in terra, » idest amatoribus terrenorum, » Ut faciant imaginem bestiae, » idest se conformarent illi, in malitia, in Ecclesiae persecutione, « Quae habet plagam gladii et vixit, » idest quae de morte surrexit, non tamen vere, sed simulate, sicut dictum est supra. Ideo forte dicta est bestia de terra ascendere, quasi de sepultura resurgere. Quia Antichristus, qui est caput bestiae, simulans se mortuum tertio die, ascendet in aerem quasi de morte resurgens. Vel ad literam praecipient apostoli Antichristi hominibus sibi credentibus, Ut faciant imaginem, idest statuam Antichristi, et illam adorent in ejus veneratione. Sicut fecit Nabuchodonosor, Dan. 3. « Et datum est illi, » bestiae, idest apostolis Antichristi a diabolo, Deo permittente, « Ut daret spiritum imagini bestiae, » idest statuae factae ad similitudinem et ad reverentiam Antichristi. Quam imaginem ipse faciet loqui, et moveri, ad majorem hominum deceptionem. Quod Deus permittet exigentibus peccatis hominum, sicut olim permisit, cum vigeret idolatria ante adventum Christi, « Et ut loquatur imago bestiae, » idest statua per malignum spiritum. Respondens sicut olim in idolis dabant responsa: « et faciet, » per suam suasionem, principum etiam saecularium potentia, « Ut quicumque non adoraverit imaginem » bestiae, » idest statuam Antichristi, « Occidatur, » morte corporali. Similiter fecit Nabuchodonosor, Dan. 3, Edictum siquidem dedit, ut quicumque statuam auream non adoraverit, quam fecerat, interficeretur: recte illud fuit figura hujus, « Et faciet

« omnes pusillos et magnos, et divites et pauperes, liberos et servos habere characterem, » idest signum aliquod, « In dextera manu, » ad literam, aut « In frontibus suis, » idest in capitibus suis, per quod cognoscantur esse de familia Antichristi, sicut Judaei modo habent. Vel dicitur, quod « Faciet omnes etc. » Intelligitur fieri distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Quia de omni statu et conditione multos habebit credentes Antichristos. Immo plurimos, « Ut ne » quis possit emere vel vendere, » ad literam haec facient Apostoli Antichristi, per principes, qui eis per omnia acquiescent, « Nisi qui habeat characterem, » idest signum, « Aut nomen bestiae; » ut sicut a Christo dicuntur Christiani, ita ab Antichristo Antichristiani dicantur. Vel ab aliquo discipulorum ejus. Sicut ab Ario Ariani, a Sabellio Sabelliani, et sic de aliis, qui tunc erunt. Ad literam dabitur edictum, ut nullus possit emere vel vendere aliquid in nundinis, vel mercatis, qui non emunt vel vendunt alicujus sectae, de illis quae erunt tempore Antichristi. Aut in nomine ejus, idest virtutem, qua faciet opera, quibus confiteatur se esse Antichristum, absque ullo timore. Vel sic. Ab illo loco, Datum est illi, idest bestiae Antichristo, ut daret spiritum prophetandi, Imagini bestiae, id est sequacibus suis, ut loquatur diversitate linguarum. Imago bestiae, idest discipuli et sequaces Antichristi. Sic datum fuit discipulis Christi, ut possent loqui variis linguis. Sed quomodo dabit haec Antichristus, vel diabolus, qui etiam non potest dare scientiam? Eccles. 1, Omnis scientia et sapientia a Domino Deo est. Praeterea. Solus Deus scit futura, quia solus potest dare spiritum prophetandi, idest praevidendi et praedicendi futura. Solutio. Daemones velocissimi sunt, et quasi in instanti possunt longa terrarum spatia pertransire. Unde quod fit hodie in Jerusalem statim possunt Romae nunciare, tamquam res illa sit adhuc quasi futura. Verbi gratia, si multus sanguis in fonte funderetur unde Sequana oritur, ita ut totus fieret rubeus, statim possent dicere Parisius, cras erit Sequana sanguineus, et cum ita fieret, diceretur, quod ille, per quem diabolus dixisset haec, praedixisset futura. Haec modo revelant daemones futura, vel divinando ex conjecturis praeteritorum. Unde mentionitur frequenter. Et faciet. Antichristus et diabolus. Ut quicumque non adoravit nomen bestiae, idest apostolos Antichristi conformes sibi non adoraverit, et obedierit eis, Occidatur, corporaliter. Quod melius est quam adorare eum, quia omnes qui adorabunt occidentur spiritualiter. Et faciet, bestia, idest Antichristus, vel diabolus, quasi dicat, totus malorum coetus, frequenter enim nomine bestiae modo diabolus modo Antichristus modo malorum coetus intelligitur, quae diversitas potest discerni ex diversitate attributorum. Omnes pusillos et magnos, corpore vel corde, Et divites, et pauperes, sensu, vel censu, Liberos, et servos, justitiae vel peccati, habere characterem, idest vitae et doctrinae conformitatem. In dextera manu, idest in praecipuis operibus suis, Aut in frontibus suis, idest ut manifeste omnibus appareat, quod sunt ministri Antichristi, ut sic sine verecundia Antichristum confiteantur esse suum dominum et magistrum, et se discipulos et servos ejus, Et nequis possit emere intelligentiam veritatis, studendo vel audiendo, vel

Emere, aut, Vendere, docendo, vel praedicando: auditores siquidem labore studii emunt scientiam, et doctores praedicando et docendo vendunt. Proverb. 25, Veritatem eme, et noli vendere sapientiam, pretio scilicet temporali, quia pro spirituali, scilicet pro fide et patientia audientium, debet omnis doctor vendere scientiam, secundum sententiam Isa. 45, Omnes sitientes venite ad aquas, sanctae doctrinae; et qui non habetis argentum, properate et emite, idest vobis incorporate, venite etc. Vel nequis possit emere caelestia, vel vendere temporalia. Matth. 10. Glossa, idest, Servos Dei acquirere, aut vendere tunicam conversationis humanae, idest mundanae per opera misericordiae: hoc siquidem non licebit, quia dicent tunc, non est tempus flendi, sed ridendi et deliciis affluendi. Unde Luc. 16, Sicut factum est in diebus Loth, edebant et bibebant etc. Thess. 5, Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerit pax et securitas, tunc repentinus super eos veniet interitus sicut dolor parturientis et refugiet. Ad literam quasi excommunicati erunt omnes boni, ut nec bona facere possint, nec aliquem contractum emptionis et venditionis, cum aliis hominibus habere, « Nisi habeat « characterem, » idest pravam fidem in corde, « Aut « nomen bestiae, » idest confessionem fidei Antichristi in ore, « Aut numerum nominis ejus, » idest opera et conversationem cum impiis. « Haec « sapientia est, » idest ad hoc intelligendum est necessaria sapientia, vel hoc attendere et cogitare est sapientia, vel « Hic, » idest in hoc tempore quando tanta erit tribulatio, « Est sapientia, » necessaria ad cavendum casum, quia res obscura est multo. Et ideo attentos reddit auditores dicens, « Qui habet intellectum, » idest sensum et gratiam intelligendi mysteria, et obscura, explicet, vel « Computet numerum bestiae, » idest literas nominis ejus, quibus patebit ipsa bestia, idest Antichristum esse purum hominem licet dicat se Deum esse, « Numerus enim hominis est, » idest per quem probatur esse homo, « Et numerus ejus est « sexcenti sexaginta sex, » idest literae nominis ejus talem numerum significant. Et quoniam liber iste Graece scriptus fuit a Joanne, ideo hic numerus more Graecorum requirendus est, apud quos singulae literae numeros continent, et significant per se apud Graecos nomen Antichristi. Primum nomen est Attemos, quod nomen continet numerum praedictum, idest sexcentum sexaginta sex, juxta significationem literarum nominis. Verbi gratia A, apud Graecos significat unum. Numerus quinquaginta, signatur T. CCC. est signatum V. M. signat XL. O signat LXX. S. signat C. C. quae simul collecta faciunt praedictum numerum, idest DCLXVI. Item alia duo nomina, quibus nominatur Antichristus, apud Graecos sunt, quae eundem numerum continent. Primum est arnoyme: et considera numerum significationem literarum secundum Graecos, et habebis eundem numerum, scilicet DCLXVI. Verbi gratia A, signat unum; R signat C. N. signat L. O. LXX. Y. CCC. M. XL. E. V.: quae simul collecta faciunt praedictum numerum, idest DCLXVI. Tertium nomen Antichristi apud Graecos est Teytan, quod hunc eundem numerum continet. Verbi gratia T. significat CCC. E. V. Y. X. T. CCC. A. unum. N. quinquaginta: quae simul collecta faciunt DCLXVI. Item, et satis convenient haec nomina Antichristo, secundum eorum interpretationes. At-

temos enim interpretatur Deo contrarius, et ipse in omnibus Deo contrariabitur, idest Christo. Item Arnoyme interpretatur negans, alias negatio, et ipse Christum et fidem ejus negabit. Item Teytan interpretatur sol, vel gigas: et ille miser dicet se solem justitiae, et gigantem geminae substantiae, idest divinae et humanae: hujus nomina idest res nominum usurpabit sic Antichristus. Ipse enim faciet se vocari Attemos, idest Christo contrarium; et Arnoyme, quia Christum negabit esse Deum, et se esse Deum confirmabit; et Teytan, quia solem justitiae, et Deum, et hominem se praedicabit, et sui idem praedicabunt. Item Latinis literis scribitur nomen ejus, qui se vocari faciet dies lux, quia ipse dicet se esse lucem mundi, et per hoc nomen idem habetur apud Latinos. Nam D significat CCCCC, I unum, C centum, L quinquaginta, V quinque, X decem. Collecta simul faciunt DCLXVI. Per hunc numerum, qui continetur in nominibus Antichristi, voluit ipse apparere Deus. Sed a sapientibus et veritatem cognoscentibus purus homo apparebit. Ideo dicit Joannes, Qui habet intellectum computet numerum bestiae. Sed quaeret aliquis quomodo per hunc numerum apparere poterit Deus, vel quomodo per eundem numerum apparebit purus homo? Ideo per senarium, cujus aliquotae tres sunt, et perficiunt totum, nec ultra procedit, nec ultra remanet, significatur perfectio Dei, cui nihil est addendum vel subtrahendum, sed simpliciter tenendum vel subtrahendum quod ipsa Scriptura determinat. Sicut senarii sunt tres partes, scilicet duo, tria, unum, sic tria credenda, et subiecta fidei scilicet tres personae, duae naturae in Christo, una essentia Dei. Haec est enim prima perfectio, et magna, sine qua quis non potest Deo placere: ut dicitur Hebr. 11. Per sexaginta significatur perfectio duplex. Una propter senarium operationis. Altera propter decalogi observationem. Sexaginta enim fiunt ex senario ducto in denarium. Nam sex decem, vel decies sex sunt sexaginta. Et haec est secunda perfectio major quam prior, quia fides sine operibus mortua est, Jacob. 2. Per sex centenarium significatur perfectio triplex. Una fidei per senarium. Alia operationis propter denarium. Tertia supererogationis, propter impletionem consiliorum quam inducit charitas, quae significatur per centenarium: haec est perfectio maxima sine qua aliae parum valent. Posset enim fides esse integra, sed informis. Item possent servari mandata, sed ex timore; et parum valeret hoc totum nisi aliquando addantur consilia quod totum perficit charitas, vel charitatis regula. Juxta illud 1 Corinth. 13, Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum etc. Quia igitur hanc triplicem perfectionem, vel potius praemium, quod debetur huic triplici perfectioni, promittet Antichristus suis, propterea reputabitur Deus ab illis, quia hujus dare est solius Dei, et sic responsio ad primum. Ad aliud dicitur, quod licet per praedictum numerum, triplex perfectio significetur, tamen quia per senarium describitur, et homo sexta die factus est, per hoc creatura monstrator non creator. Item per senarium significatur prima perfectio, quae est conjugatorum. Per sexaginta significatur secunda, quae est viduarum, atque continentium. Per sexcenta signatur tertia, quae est sanctarum virginum. Prima facit fructum trigesimum. Secunda sexagesimum. Tertia centesimum. Discipuli autem Antichristi

tunc praedicabunt, neminem posse salvari, nisi Antichristo obtulerit aliquando de fructibus istis, quasi Deo. Item in praedicto numero est triplex senarius. Unus est unitatum, scilicet sex. Secundus sex decies denarii, scilicet sexaginta. Tertius centenarii, sexcenta. Primus signat initium boni. Secundus profectum boni. Tertius consummationem boni. Unde per primum designatur incipientiam vita, per secundum proficientiam, per tertium vita perfectorum. Item primus senarius significat perfectionem naturae, quae sex diebus facta est. Secundus perfectionem gratiae, quae consurgit ex observantia mandatorum. Tertius signat perfectionem sapientiae, quae consistit in contemplatione caelestium, quae per centum designatur: et hanc perfectionem dicent Antichristi discipuli, dari ab illo solo: et ideo credent illum esse Deum, quamvis sit purus homo: et per eundem numerum designatur, qui est numerus hominis. Nam senarius unitatum respicit naturam creatam. Senarius denarii, respicit gratiam datam. Senarius centenarii, respicit gloriam promissam, ad quod est omnis homo. Quia nomen et natura hominis condita per gratiam, venit ad gloriam promissam; ideo numerus hominis est sexcentum sexaginta sex.

CAPUT XIV.

« Et vidi, et ecce Agnus etc. » Descripto dracone, et familia ejus, a quibus Ecclesia gravissime impugnatur, Describit hic Joannes Agnum, et familiam ejus, a quibus Ecclesia sufficientissime adjuvatur. Sicut autem a prima descriptione incussit timorem, sic in hac subjicit consolationem. Dum enim Ecclesia tales habet adjutores, non oportet timere qualescumque habeat impugnationes. Juxta illud Rom. 8, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Propter quod dicit Job 17, Pone me juxta te etc. Dividitur autem hoc capitulum in quinque partes. In prima ostenditur Agnus stare paratus, et familia ejus cum eo in auxilium Ecclesiae. In secunda monetur Ecclesia ad talem accedere auxiliatorem, ibi, « Et vidi alterum » Angelum. » In tertia monetur ad mundi contemptum, et aliorum quae praestant impedimentum accedendi ad Deum, ibi, « Et alius Angelus. » In quarta proponitur, quod promittitur servis suis, ut securius et libentius accedatur ad ipsum, ibi, « Et audiivi vocem. » In quinta agitur de judicio futuro, ubi omnes boni et mali remunerabuntur secundum merita sua, ibi, « Et vidi, et » « ecce nubem. » Dicit ergo, « Et vidi, » idest intellexi spiritu revelante mihi, « Et ecce Agnus, » idest Christus pro mundo immolatus, « Stabat, » semper juvare paratus, unoquoque monstratur humanitas passa, in statu commendatur divinitas illaesa: pati quidem humanitati convenit, sed stare divinitati. Unde quia simul fuit homo et Deus, pati simul et stare potuit. Et ideo « Agnus stabat » « supra montem Sion, » idest supra Ecclesiam virtutibus celsam et Deum speculantem, quam Christus virtutibus, etiam speculationis, superexcellit. Isa. 2, Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super omnes colles. Dicitur autem Agnus propter omnimodam innocentiam, quam habuit, quia sine originali et actuali fuit. 1 Petr. 1, Agnus immaculatus et incontaminatus. Immaculatus, quia non contraxit originale, quod probat matris glo-

riosae virginitas. Incontaminatus, quia non commisit actuale, quod probat Patris divinitas. De hoc agno dicitur Exod. 11, Erit agnus absque macula etc. Item in eodem. Non comedetis ex eo etc. Crudum comedit qui eum habuisse originale credit. Coctum aqua manducat, qui eum per naturam peccasse affirmat. Nos nascimur crudi et immundi, et postea coquimur aqua concupiscentiae. Ipse autem, et sanctus conceptus est, et sanctus natus est, et sanctus decrevit, propter quod, nec crudum quid ex eo, nec coctum aqua debet comedi, sed assum igni, passum ex charitate debet credi. Ignis iste non est comburens, sed illuminans; ideo Christus significatur per piscem assum, Joan. 21, ubi dicitur, Viderunt prunas positas, et piscem positum. Luc. ult. Et obtulerunt partem piscis assi. Caput et pedes cum intestinis vorare, est divinitatem et humanitatem Christi credere, et infirmitates ejus, per fidem et unitatem sibi incorporare. Ergo Agnus virtute divinitatis, stantis, merito cadentis humanitatis, mundi peccata purgavit. Unde Joan. 1, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; et bis dicit, ecce, ut utrumque admiretur in Christo, et stans divinitas, et cadens humanitas. Et ideo considerabant antiqui ejus adventum. Isa. 16, Emitte agnum Domine dominatorem terrae de petra deserti ad montem, idest de Ruth moabiti ad montem filiae Sion idest ad exaltationem Ecclesiae. Unde et hic dicitur supra montem stare: sed certe in hoc non fuit solus agnus immo multos habuit sanctos secum, per quos salvavit et sublimavit Ecclesiam. Unde sequitur, « Et cum eo centum quadraginta » « quatuor millia, » ex quatuor partibus mundi, collectos, qui omnes per hunc numerum designantur. Siquidem hic numerus surgit ex duodenario ducto in se. Nam duodecim duodecies sunt centum quadragintaquatuor. Duodenarius autem primus numerus abundans est, et conficitur ex tribus ductis in quatuor. Unde significat abundantes in fide Trinitatis collectos ex quatuor partibus mundi. Per nulle vero significatur perfectio maxima, quae est virginum. Nam cum sit magna perfectio conjugatorum, major perfectio continentium, maxima est perfectio virginum: et ita per centum quadraginta quatuor millia, recte signantur omnes virgines perfecti, et abundantes in fide sanctae Trinitatis ex quatuor partibus mundi collecti: omnes hi stant cum Domino supra montem Sion, quia sunt in supremo gradu Ecclesiae constituti. Sequitur, « Habentes nomen ejus, » idest Christi a quo dicuntur christiani. « Et nomen Patris ejus, » ut a Deo Patre dicantur filii Dei. Psalm. Ego dixi, Dii estis et filii excelsi omnes. 1 Joan. 4, Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei etc. Roman. 8, Ipse spiritus reddet testimonium spiritui nostro, quod sumus Filii Dei, si autem filii etc. 1 Joan. 5, Charissimi filii Dei sumus, hoc est nomen quod Exod. 20, Non accipias nomen Dei tui in vanum. Quod revera in vanum omnis accipit, ille qui non facit opera ejus. Vel Habentes nomen ejus, in gratiae susceptione, qua interius uncti dicuntur Christiani. Et nomen Patris ejus, in haereditatis participatione, quod erit in gloria: haec duo dat Dominus. In praesenti dat gratiam, per quam sumus christiani, et a Christo uncti. In futuro dabit gloriam, per quam erimus haeredes et filii. Psalm. Gratiam et gloriam dabit Dominus. Vel vidi, idest mente conspexi. Et ecce admi-

rationem notat in vidente, et admirabilem in viso. « Agnus, » idest Christus innocens, patiens, humilis, mansuetus. « Stabat, » ut adjutor, ut speculator, ut pugillator. « Supra montem Sion, » idest supra Ecclesiam tamquam super specula sua. Ecce filii hominis speculabitur de te. Habacuc 2, Super custodiam meam stabo. « Et cum eo centum quadragintaquatuor millia stantes, » non supra montem, sed circa montem, cum agno montem custodientes, et ei se conformantes. Et significantur quatuor status bonorum per quatuor praedictos numeros. Nam Quadraginta cum sit numerus poenitentium, signat statum incipientium; quatuor signat statum proficientium, qui scilicet in quatuor virtutibus secundum regulam evangeliorum se extendendo in bono proficiunt: per Centum, qui transit de laeva ad dextram signatur status contemplantium, seu perfectorum, qui jam mente conversantur in caelo. Per Mille, signatur numerus perseverantium, et hi omnes cum Agno stant ad defensionem et custodiam Ecclesiae, et ad bellandum contra ejus hostes parati. « Habentes nomen ejus, » idest rem nominis, scilicet gratiae unctionem. 1 Joan. 2, Et vos unctionem habetis. « Et nomen Patris ejus, » idest rem nominis ejus, scilicet gratiae unctionem, idest rem nominis paterni, scilicet filiationem Dei. Isa. 56, Dabo eis in domo mea, et in viis meis locum, et nomen etc. « Scriptum in frontibus suis. » Scriptum dicit, non pictum vel tinctum, ut possit ab aliis videri. Proverb. 3, Misericordia et veritas non te deserent etc. Primo ponitur nomen Christi, et postea nomen Patris. Debet describi in mentibus nostris fides passionis, et spes promissionis, et amor promissoris: quas quidem scriptiones, idest virtutes, aqua tribulationis non delet, sed magis informat. Quod fides tribulatione formetur, habetur 1 Petr. 1, Ut probatio fidei vestrae multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. De spe Rom. 5, Tribulatio patientiam operatur, patientia spem. Cant. 8, Aquae multae etc. Sequitur. « Et audivi. » Hic exprimit et ostendit Joan. desiderium, quod habent de adjuvando Ecclesiam, quam re vera totis conatibus juvant. Unde, et stare cum Agno dicuntur. Dicit ergo, « Et audivi, » auditu quidem interiori. « Vocem de caelo, » idest ad admonitionem a perfectis, qui cum Agno sunt, ad imperfectos coelitus procedentem. « Tamquam vocem aquarum multarum, » idest populorum multorum: de quibus sancti cum Agno stantes collecti sunt. Per aquas siquidem, quae continuae defluunt in mare, signantur homines, qui sine intermissione fluunt in morte. Unde Regum 2, Omnes morimur, et quasi aqua dilabimur. Eccl. 1, Generatio praeterit etc. Et hoc dicit, quia oratio unius sancti viri, vim obtinet orationum multarum, vel propter efficaciam emendationis, vel certe ideo, quia sicut aquae velocius et impetuosius currunt cum oppressionem inveniunt, sic sancti cum tribulationes crescunt, ferventius orant et praedicant. Jud. 6, Humiliatus est valde Madian in conspectu Israel, et clamavit ad Dominum postulans auxilium. Sequitur, « Et tamquam vocem tonitruum magni, » idest plena terroris et admirationis. Sermo enim sanctorum valde terribilis est omnibus malis, qui ad eorum consortium venire nolunt. De hac voce sanctorum quae tonitruo comparatur, propter terrorem et admirationem, dicit Psal. Vox tonitruum tui in rota.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Jerem. 26, Cum parvam stillam sermonum ejus audiverimus, quis poterit intueri tonitruum magnitudinis ejus? Ut autem vox ista non modice virtutis et efficaciae reputetur, dicit Joannes quales sunt illi a quibus procedit: quia quod dicebant, opere implebant, propter quod efficacior erat sermo eorum. Dicit ergo, « Et vocem, » idest vox, « Quam audivi, » erat sicut vox citharaedorum, » idest praedicantium, « Citharizantium, » idest carnis mortificationem praedicantium. « In citharis suis, » idest in seipsis ostendebant. Ideo dicit Apostolus 1 Cor. 10, Castigo corpus meum, et in servitutem redigo etc. Cithara duo habet, lignum et chordas: in ligno extensas: chordae sunt corda poenitentium, vel corporis singula membra, quae singula debent habere suam mortificationem, eo quod peccandi instrumenta fuerunt. Unde Roman. 6, Sicut exhibuistis membra vestra etc. In cithara enim, ad hoc ut bene cantet, oportet tangere omnes chordas, non simul, sed successive. Ita in poenitentia, ad hoc ut Deo placeat, oportet singula peccata dicere in confessione et singula tangere in satisfactione. Ut per quae peccavit homo, per haec puniatur, ut Sap. 6. Dives ideo torquetur in inferno, quia in lingua peccavit hic in mundo. Dicit Isa. 25, Sume tibi citharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita est, bene cane, frequenta canticum. Nota quod dicit sume citharam, idest voluntariam accipe poenitentiam. Psalm. Voluntarie sacrificabo tibi. Matth. 10, Tollite jugum meum super vos etc. Item bene dicit, Canae idest benefac confessionem omnia nude et aperte dicendo, Frequenta canticum, quia frequens debet esse confessio cum frequentes sint defectus nostri, et in certa hora mortis. In hoc ergo, quod dicit Citharizantium in citharis suis, voeat illos, qui semper citharizant in citharis alienis, idest qui praedicant aliis poenitentiam, et ipsi nullam, vel modicam faciunt. De quibus dicitur Matth. 23, Super cathedram Moysi etc. Et in hoc notantur claustrales, et praelati, qui jejunante conventu, vel male procurato, comedunt, vel in cameris abundanter et large. Isti re vera cantant, sed in citharis alienis, non suis, quia religionem tenent, non in se, sed in subditis suis. Contra quos dicit sapiens: Patere legem, quam ipse tuleris. Eccl. 25, Rectorem te posuerunt? noli extolli: sed esto in eis quasi unus ex illis scilicet in refectorio, in dormitorio, in oratorio et in claustro. In vigiliis, in jejuniis et in disciplinis. « Et cantabant, » gratias agendo de acceptis beneficiis, et de integritate mentis observata. « Quasi canticum novum, » quod nunquam veterascit, sed semper erit novum. Quasi canticum, dicit ut notetur quaedam imperfectio integritatis et gaudii quousque anima et corpus glorificentur. Tunc enim erit gaudium plenum et perfecta integritas, quia non poterit amplius amitti. Nunc autem fragile bonum est corporis integritas, et ideo gaudium imperfectum. Sed quia multi citharizant in citharis suis, et cantant pro favore mundi, ut hypocritae et virgines fatuae, et ideo sequitur, « Ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores, » idest in praesentia et approbatione Angelorum, in quibus sedet Deus, et prophetarum, et Apostolorum, quasi per quatuor per quos exerceat Deus judicia sua. Per quatuor animalia praedicatores quatuor evangeliorum: per seniores antiqui patres: ante quos isti cantant quia illi istorum canticum approbant. Et ne crederes, quod quilibet posset hoc canticum cantare et ita non esse magnum cantare

canticum ante sedem, ideo addit. « Et nemo poterat dicere canticum, » idest de integritate mentis et corporis habere gaudium. « Nisi illa centum » quadraginta quatuor millia, » idest nisi virgines perfecti, qui per Centum quadraginta quatuor signantur, secundum primam expositionem, quam facit Glossa. « Qui empti sunt de terra, » idest separati a carnis concupiscentia per virtutem baptismi, cujus innocentiam servaverunt. Item ideo dicit, « Empti sunt, » quia per baptismum mundati, qui habet a Christi sanguine virtutem. Quod ergo dicit Apostolus, 1 Cor. 6, Empti enim estis convenit baptizatis. Quod autem dicitur 1 Petr. 1, Non corruptibilibus auro vel argento redempti etc. Convenit poenitentibus. Qui autem sunt isti, evidentius ostendit Joannes, dicens. « Isti sunt, qui » cum mulieribus non sunt coinquinati, » nec mente per consensum, nec opere per corpus coinquinati. Et hoc probat, quia mente et corpore incorrupti. « Virgines enim sunt, et ideo sequuntur, » quasi imitantur Christum. « Quocumque ierit, » Pedes, scilicet, mente, et corpore, scilicet corporis integritate. Quocumque ierit, idest quacumque via ierit, sive praeceptorum viam vadit sive viam consiliorum teneat. « Hi sequuntur, » post eum. Unde beatus Bernardus, Sequitur ad praecepta sicut plures, sequitur ad consilia sicut pauci virginiam servant. Altissimus enim status in Ecclesia est virginitas. Unde Ambrosius, Supergreditur virginitas conditionem humanae naturae, per quam homines Angelis assimilantur. Qui enim virginis puritatem servant, supercaelestibus assimilantur. Unde Augustinus de doctrina Christiana, et sunt verba Cypriani. Nobis ad virgines sermo est; quorum quo sublimior est gloria, eo major cura de ea esse debet custodienda, quia cito potest amitti, et recuperari nunquam. Unde Amos 5, Cecidit, non adjiciet ut resurgat virgo Israel. 1 Cor. 6, Qui marito jungit virginem suam etc. O quam pulchra est casta generatio cum claritate. Sed cum Christus praedicator fuerit, et martyr, sic et virgo quilibet, omnibus debetur aureola spiritualis: quare potius dicitur de virginibus, quod sequuntur ipsum quocumque ierit, quam de praedicatoribus, vel martyribus? Virginitas signum est innocentiae generalis. Praedicatio vero vel martyrium peccata sequuntur. Ut patet in Paulo, qui de persecutore factus est praedicator, et latro in cruce factus est martyr: sed virginitas omnia peccata praecedit. Sed iterum quaeritur quare istis tribus debetur aureola spiritualis. Solutio: tres sunt vires animae, rationalis, concupisibilis et irascibilis. Potissimum actus rationalis est praedicatio veritatis, et hoc convenit praedicatoribus. Item potissimus actus concupisibilis est observantia virginis, et hoc convenit virginibus. Potissimus actus irascibilis est contemptus mortis, et hoc convenit martyribus. Primus actus vitae falsitatem mundi. Secundus voluptatem carnis. Tertius errorem mortis. Et ideo probat hanc triplicem victoriam esse debitam his praedictis statibus, aureola spiritualiter. Sequitur, « Hi empti » sunt ex hominibus, » idest separati quadam prerogativa, ex fructibus melior fructus. « Primitiae » oblatae » Deo et agno, » idest Filio. Sed quare non dicitur Spiritui sancto, cum sit tribus honor unus? Solutio. Spiritus sanctus est nexus et amor Filii cum Patre; et ideo per illos sub aliis positus necessario intelligitur Spiritus sanctus. Vel forte,

quia ad observandam virginitatem, haec duo sunt necessaria, scilicet potentia Patris, et sapientia Filii. Item quaeritur quare virgines potius dicuntur oblatae Deo quam martyres et praedicatores. Solutio. Virginitas in ipso principio vitae habetur, sed non praedicatio vel martyrium. Unde martyres et praedicatores possunt dici decimae oblatae Deo: sed virgines dicuntur primitiae, quia primordia vitae suae obtulerunt Deo. « Et in ore ipsorum non est » inventum mendacium. » Quia quod in baptismo promiserunt, fideliter servaverunt. De quibus dicit Isa. 20, Vota vovebunt Domino, et solvent. Sed de aliis dicit, Isa. 25, Irritum factum est pactum. Glossa, baptismale. Sunt autem, ut dicit Augustinus in libro de Mendacio, octo genera mendaciorum. Primum est in doctrina, ad quod nulla causa debet adduci. Secundum est, quod tale est, quod nulli prodest, et alicui obsit. Tertium est tale, quod ita prodest uni quod obsit alteri. Quartum tale est quod fit sola causa mentiendi, fallendique libidine. Quintum, quod fit placendi cupiditate. Sextum, quod nulli obest, et prodest omnibus; ut si aliquis alicui pecuniaria injuste vellet tollere, sciens ubi sit, nescire se mentiatur. Septimum est quod omnibus prodest. Si quis nolens hominem ad mortem ducere, mentiatur. Octavum est, quod nulli obest et quod ab immunditia corporali aliquem tueatur. Et postea dicit Augustinus, In his tanto minus quisque peccat, cum mentitur, quanto magis a primo recedat. Quisque vero aliquod hujusmodi genus mendacii putaverit peccatum, non sic decipit se ipsum turpiter, cum honestum esse deceptione arbitretur. Ergo genus mendacii summopere fuge, quia omne mendacium non est a Deo. Eccle. 20, Potior fur, quam assiduitas viri mendacii. Sap. Os quod mentitur etc. « Sine macula sunt ante » thronum Dei, » idest ante Deum judicem. Psal. Beati immaculati. Nota quod multiplex est macula: carnalis voluptatis, quae multos magnos maculat. Unde de Salomone legitur Eccl. 7, Potestatem habuisti in corpore tuo, et dedisti maculam in gloria tua; et de Ruben primogenito dicitur Gen. 48, Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei. Prior in donis, major in imperio: effusus es sicut aqua. Non creascas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus. Ruben gerit hic typum clericorum, qui sunt filii visionis, et priores in donis, et majores in imperio. Haec macula multum deformat Ecclesiam, et multum laboratum est, et quotidie laboratur ad emendationem hujus maculae: multae siquidem fuerunt ejus constitutiones, multae prohibitiones, multae visitationes, multae suspensiones, et excommunicationes. Contra hanc maculam, nec aliquid valet. Unde Ezech. 24, Vae civitati sanguinum, et ollae ejus; rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit de ea per partes suas etc. Et non cecidit super eam sors: sanguis enim ejus in medio ejus est, et in multo labore fundatum est. Et mirum est quomodo sacerdos vel clericus eisdem manibus audet tangere corpus Christi, quibus paulo ante tractaverat pudenda meretricis. De quibus dicitur Malach. 1, Dicit Dominus exercituum ad vos, O sacerdotes, qui despiciatis nomen meum, et dicitis, in quo despeximus nomen tuum? Respondet Dominus. Offertis super altare meum panem pollutum. Item Psalm. Initiati sunt, idest consecrati, Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum,

idest sacerdotes. Quibus dicit Dominus, Jerem. 26, Ecce ego autem in manibus vestris sum: facite mihi quod bonum etc. 1 Corinth. 11, Quicumque manducaverit panem etc. Glossa, Ita puniendus est, sicut si Dominum occidisset. Hebr. 11, Irritam quis faciens legem Domini, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit? Secunda macula est gulositas quae etiam hodie multum maculat. Unde dicitur in Scriptura, Hi sunt in epulis suis multum convivantes sine timore semetipsos pascentes. Unde Isa. 28, Omnes mensae eorum repletae sunt vomitu sordium, ita ut non esset ultra locus. Tertia est macula loquacitatis. De qua dicitur Jacob. 3, Lingua constituitur in membris nostris quae maculat totum corpus. Haec tertia macula ex secunda provenit, quia ex gulositate nascitur loquacitas. Ut legitur Genes. 7, Videtur quia ex fluvio Aegypti ascenderunt ranae. Unde dicitur Luc. 10, Dives qui epulabatur quotidie splendide, torquebatur in lingua propter loquacitatem. Quarta est macula cupiditatis. De qua dicitur Eccles. 21, Beatus est ille, qui inventus est sine macula. Et infra, Quis est hic et laudabimus eum? quasi dicat: Si quis talis est, quicumque ille sit. Septem tamen inveniuntur in Scriptura, qui post aurum et argentum non abierunt, sed potius manus suas ab omni munere excusserunt: et per omnes illos significantur Ecclesiasticae personae quae tenentur similiter facere. Primus est Abraham, Genes. 14, Qui regi dicenti sibi: Da mihi animas, cetera tolle tibi, Respondit. Levo manus meas ad Deum excelsum possessorem caeli et terrae, quod a filio subtegmis, usque ad corrigiam caligae, non accipiam ex omnibus quae tua sunt. Per Abraham qui hostes occidit et praedam reduxit intelliguntur viri Ecclesiastici, qui pro justitia facta, vel etiam facienda, non debent accipere munera parva vel magna, occulta vel aperta: quod notatur in filo subtegmis et in corrigia caligae. Secundus fuit Moyses, qui ait ad Dominum, Num. 15, Ne respicias eorum sacrificia: tu scis, quod nec quidem asellum unum acceperim ab eis, idest quodcumque munus. Per Moysen autem qui Levitas instituit et ordinavit significantur episcopi quorum est conferre orationes et beneficia. Unde per hoc notatur, quod episcopi pro collatione beneficiorum et ordinum nullum debent munus accipere. Tertius fuit Samuel, 3 Reg. 2, Qui ait, conversatus sum coram vobis ab adolescentia mea, usque ad diem istum: ecce praesto sum, loquimini ad me coram Domino et coram Christo ejus utrum bovem alicui tulerim, vel asinum, si quippiam aliud. Per hunc intelliguntur omnes orantes pro aliis. Quia de ipso legitur, quod pro aliis oravit. Unde dixit: Absit a me hoc grande peccatum. in Deo, ut cessem orare pro vobis. Per hoc significatur quod sacerdotes pro missis aut sepulturis, aut psalteriis, nullum munus debent accipere. Neque etiam illi qui orant pro beneficiis vel ordinibus obtinendis aliis. Quartus fuit Eliseus, 4 Reg. 5, Qui dixit Naaman, vade et lavare septies in Jordane et mundaberis, et post factam lotionem vel mundationem, nil voluit accipere, licet ille multa offerret. Septena lotio significat septem sacramentorum dispensationem, per quae fit mundatio animarum. Per hoc ergo notatur quod aliqua debent accipi: licet postea non acceperit. Quintus est Daniel, cui

cum dixisset Balthasar, si valueris Scripturam legere et interpretationem dicere, vestieris et torquem auream circa collum tuum habebis et eris tertius in regno meo, Respondit: Munera tua tibi sint et dona domus tuae alteri da. Scripturam autem legam tibi et interpretationem ostendam tibi, rex, Dan. 5. Per hoc notatur quod doctores et expositores sacrae Scripturae pro expositione sua nullum debent accipere munus. Item legitur de Paulo, Act. 20, Aurum et argentum (inquit) aut nullius vestem concupivi. Unde manifestum est quod nullum temporale accipi debet pro praedicatione, licet praedicatori debeat victus necessarius. Matth. 10, Dignus est mercenarius etc. Sextus fuit Beatus Petrus, Act. 8, Cui cum dixisset Simon Magus: Date mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum, Respondit Petrus: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Per hoc ostenditur quod opera miraculorum aut impositio manuum aut gratia dispensationum, non debent mediante pretio fieri. In quo etiam facto arguuntur venditores et emptores reliquiarum. Septimus fuit Naboth, 3 Reg. 21, Cui cum dixisset Achab: Da mihi vineam tuam, et faciam mihi hortum olerum, daboque tibi vineam meliorem pro ea, aut pecuniam accipe, Respondit: Propitius sit mihi Deus: ne dem tibi haereditatem patrum meorum. Per hoc ostenditur, quod decimae et primitiae et hujusmodi non sunt pro temporalibus commutanda. In quo etiam datur commutatio Ecclesiarum et beneficiorum quae fiunt temporalis lucri intuitu. Felices sunt qui sine his maculis sunt ante thronum Dei. Scriptum est enim Levit. 22, Homo de semine tuo, qui habuerit maculam, non offerat panem Deo suo, nec accedat ad ministerium ejus. Huic etiam simile legitur 1 Machab. 4, Elegit Judas sacerdotes sine macula. Haec omnia pertinent ad laudem et commendationem virginitatis, ejus status dignior et favorabilior Deo dicitur esse. Propter quod dicitur quod Sine macula sunt ante thronum Dei. Ad quod etiam facit illud, Eccles. 26, Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animae. Ecce quam digna res et quam nobilis est virginitas, quam sic commendat Dominus, quam etiam tantum honoravit, in sancta nativitate, in vita in praedicatione, in morte. In nativitate, quia de Virgine natus. In vita, quia Virgo semper vixit. In praedicatione, quia virginitatem ceteris statibus plus commendavit, quando fructum centesimum eis assignavit. Matth. 15, In morte, quia matrem suam, quam supra omnia diligebat, virgini commendavit, et virgines tamquam sibi familiares ad se vocavit et inter eos spiritum reddidit. Item apparet dignitas virginum, quia habent vitam mundiorem, securiorem, jucundiorem, salubriorem, excellentiorem. Et ideo dicit Apostolus. 1 Corinth. Volo omnes homines esse sicut me, idest virgines, quia talis erat Paulus. Sequitur.

« Et vidi alterum Angelum etc. » Secunda pars capituli, in qua monetur Ecclesia accedere ad talem et tantum auxiliatorem. Haec autem pars duo continet. Primum est dignitas admonentis. Secundum dignitas admonitionis, ibi: « Timete Dominum. » Dignitas vero admonentis consistit in quinque, quae necessaria sunt omni praedicatori. Primum auctoritas. Secundum humilitas. Tertium vita. Quartum doctrina. Quintum finis, sive intentio recta: hi sunt

quinque lapides quos David, idest Christus, posuit in pera pastoralis, idest praedicatoribus et praelatis, ad occidendum Goliath, idest diabolum, 1 Reg. 12. Dicit ergo, « Et vidi, » idest intellexi, « Alterum » Angelum. » Glossa, idest praedicatores qui sunt alteri a Christo, idest vicem ejus exequentes. Et per hoc quod dicitur Angelus, idest missus, notatur auctoritas praedicandi. Rom. 10. Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Per hoc quod dicitur, alterum, idest vicarius, notatur humilitas et auctoritas: quae recte junguntur. Quia auctoritas reprimit humilitatem, ne sit pusillanimus; et humilitas reprimit auctoritatem ne sit praesumptuosa. « Volantem, » Glossa, idest a terrenis se removemtem et ad caelestia elevantem et velociter discurrentem per medium caeli, idest per omnem Ecclesiam, quam secum exemplis et verbis trahit, sicut equi curram. Isa. 40, Qui sunt isti, qui ut nubes volant? Habent ergo praedictas alas, sive pennas quibus volant. Ezech. 1, quatuor facies uni et quatuor pennae uni. Prima facies hominis per mansuetudinem. Secunda leonis per audaciam. Tertia bovis propter patientiam. Quarta aquilae per sapientiam. Hae quatuor virtutes sunt quatuor facies; sed quatuor pennae, quibus volant, sunt quatuor animae affectiones, scilicet spes futuri boni, timor futuri mali, gaudium de praesenti bono, dolor de praesenti malo. Nec sufficit quod praedicator sit pennatum animal, nisi sit unus de Seraphim: de quibus dicit Ezech. 6, Stabant Cherubim super illud; sex alae uni et sex alae alteri. Sex primae alae sunt sex opera misericordiae, quae debet habere perfectissimus praedicator. Quo ad Deum duo, scilicet contemplationem et orationem. Duo quo ad seipsum, scilicet lectionem et moderationem. Duo quo ad proximum, scilicet verbum et exemplum. Duabus primis volat ad Deum. Duabus mediis circa se ipsum. Duabus ultimis ad proximum. Siquis talis esset, stare secure posset cum Domino super solium ejus. Sed plures volunt esse Cherubim quam Seraphim, quia magis laborant lucere per scientiam, quam ardere per charitatem; et tunc magis vacant studio, quam orationi. Forsitan vellent esse Domini principes et potentes. Item « Vidi alterum Angelum, » idest praedicatorem catholicum, « Volantem per medium » caeli, » volantem, inquam, per utriusque Testamenti concordiam, « Per medium caeli, » idest vetus Testamentum. Per hoc non volat Manichaeus quia vetus Testamentum non recipit, cujus finis est novum Testamentum. Per hoc non volat Judaeus, quia in Christum non credit, nec novum Testamentum recipit. Medium caelum est concordia utriusque Testamenti: per hoc volat fidelis praedicator. Unde Psalm. De medio petrarum dabunt voces. Ezech. 6, Vidi et ecce quadrigae quatuor egredientes de medio duorum montium. « Habentem evangelium » aeternum, » in corde per fidem et obedientiam et per amorem et intellectum. In ore per doctrinam et praedicationem. In manu per operis adimplentionem. Hoc triplici modo praedicator debet habere evangelium. De primo Psalm. In corde meo abscondi eloquia tua. Prov. 3, Misericordia et veritas non te deserant; circumda ea gutturi tuo et describe in tabulis cordis tui. De secundo, Judicium 14, Ecce examen apum erat in ore leonis, idest evangelium in ore praedicatoris. Isa. 40, Clama, ne cesses. Psalm. Semper laus ejus in ore meo. De tertio, Psalm. Gladii ancipites in manibus eorum.

Supra 10, Vidi alium Angelum et habebat libellum in manu. Dicitur autem evangelium Christi aeternum, quia ei non succedit aliud. Item quia aeterna promittit. Matth. Agite poenitentiam, appropinquabit enim regnum caelorum. Lex vero temporalia promittit. Isa. 1, Si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Multi habent non evangelium, sed vanilogium, quia magis vanitatem, quam veritatem vel bonitatem nunciat. Psalm. Narraverunt mihi iniqui fabulationes. Psalm. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. Multi etiam habent literas Uriae quas portant contra se. Hi sunt qui bene docent et male vivunt. Matth. 23, Super cathedram Moysis ederunt Scribae et Pharisei. Rom. 2, Qui alios doces, te ipsum non doces? Hi revera portant nuntium, sive literas mortis suae sicut Urias. 2 Reg. 12, Unde Augustinus in libro Prosperitatis, Bene docere et male vivere, nil aliud est quam se sua voce damnare. Unde Rom. 2, In quo alios judicas, teipsum condemnas. Item, dicit, habentem evangelium non dissipantem. Sicut illi qui ad libidum exponendo, veritatem intelligentiae lacerant, ne forte contra se loquantur si dicerent veritatem sicut jacet. De quibus Psalm. Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt legem tuam. Isa. 24, Transgressi sunt legem, mutaverunt jus, dissipaverunt foedus sempiternum. Deinde vidit Joannes, ad quid haberet Angelum. Non enim ad vendendum in foro, sicut venditores olerum. Neque ad custodiendum in armariolo, ut librarii. Neque ad illuminandum pulchriores literas ut pueri. Sed magis ad praedicandum. Unde sequitur, « Ut evangelizaret, » idest ut bona nuntiaret, « Seditibus » super terram, » idest bonis qui terrena calcando et sibi subjiciendo et omnia abjiciendo contemnunt. Et quia parum esset praedicare solis bonis, ideo dicit, « Et super omnem gentem, » idest omnibus gentibus, « Et omnem tribum, » idest omnibus Judaeis, qui dicuntur tribus, quia per tribus fuerant distributi, « Et linguam et populum, » idest populo cujuscumque linguae sit. Vel forte hoc dicit propter nobiles qui filios suos faciunt edoceri diversas linguas et diversa idiomata. Sub eadem lingua continentur, verbi gratia, Gallicum, Lombardicum etc. Eadem lingua est, sed diversa idiomata. Populum autem vocat minores in quacumque gente: per quod innuit, quod sine omni acceptione personae omnibus, tam nobilibus quam plebeis, est praedicandum evangelium. Matth. ult. Praedicate evangelium omni creaturae. Dicit autem, super, quia praedicator omnis debet excedere merito vitae, sicut praedicatoris officium. Isa. 40, Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion. Mons est cumulus terrae, idest cupiditas terrenorum, divitiarum, deliciarum carnalium, et dignitatum saecularium. Primus est mons Gelboe, idest acervus arenae. Secundus mons Seyr, idest Hispidus. Tertius Ebal, ubi dantur maledictiones. Deuteronom. 27, Quare omnes maledicunt praelatis. Super hunc triplicem montem ascendere debet praedicator omnia conculcando. Isa. 52, Quam pulchri sopra montes pedes etc. Talibus enim praedicatoribus dat Dominus virtutem verbi. Psalm. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Ideo dicit Paulus, 2 Timoth. 4, Opus fac evangelistae. « Dicentem voce magna, » idest libera sine timore. Isa. 40, Exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Sion, exalta noli timere. Magna ergo debet

esse vox praedicatoris, idest libera et severa, et ex magno cordis amore, et propter magna, scilicet honorem Dei et salutem animarum, « Timete Dominum. » Hic ostenditur dignitas amoris Christi quae apparet ex re. Quoniam si eum amamus, ipsum timere et honorare debemus. Et hic est cultus Dei qui est duplex; interior et exterior. Interior vero duplex: honor scilicet et timor; exterior autem est adoratio quae consistit in bona operatione, per quam conformatur homo Deo. Dicit ergo Angelus, Timete Dominum, casto et filiali timore quo timendus est Dominus qui est omnipotens, non homo vel diabolus qui non potest nocere nisi volenti, ut dicit Hieronymus, « Et date, » gratis et bona voluntate. « Illi, » Deo non Antichristo, « Honorem, » latriae, quae consistit in fide, spe et charitate. Timor proprie debetur Deo, honor vero patri. Unde Malach. 1, Filius honorat patrem et servus Dominum suum timebit: si ego pater sum etc. Vel Timete Dominum, ejus praecepta faciendo et prohibita vitando. Et date illi honorem, non vobis, sed ejus gloriae, si quid boni habetis, attribuendo. 1 Timoth. 1, Soli Deo honor. Vel Timete Dominum, declinando a malo. Proverb. 6, In timore Domini declinat omnis homo a malo. Et date illi honorem, faciendo bona. Proverb. 3, Honora Dominum Deum tuum, « Quia venit hora » judicii ejus, » quando justi haereditabunt terram, injusti autem disperibunt. Malach. 4, Ecce dies veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi et omnes facientes impietatem stipula et inflammabit eos etc. Ideo magis timendum est quia illa hora judicii omnibus est incerta. Matth. 24, De die autem illa et hora nemo scit. « Et adorare eum, » humiliando subijciendo et inclinando ei. Non solum corde interius, sed et corpore exterius. Ut inclinatio capitis, aut corporis exterius facta, sit signum cordis interius faciendi inclinationis. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis. Et merito adorandus est Dominus, quia fecit caelum et terram, mare et omnia quae etc. Scilicet in caelo Angelos, in terra homines, in mari pisces. Et fontes aquarum dulcium. Ad literam istud est valde contra Manichaeos: quia si malus Deus, nullo modo adorandus: ille autem adorandus est, qui fecit caelum et terram etc. Unde verum est, quod ipse diabolus non fecit haec. Item quaeritur, si omnes aquae a mari veniunt, juxta illud Eccles. 1, Et ad locum unde exeunt flumina revertuntur, quomodo ergo copulat inter mare et fontes aquarum? Conjunctio est enim copulativa quae quaerit diversitatem inter copulata. Unde cum pars non differat a toto, non potest cadere copula inter partem et totum. Solutio. Verum est quod omnes aquae veniunt a mari per meatus subterraneos, ubi ipsae aquae quae in mari erant salsae et amarae fiunt dulces, quod facit Deus mediante natura; et ideo quia ibi est quaedam operatio nova, ponitur conjunctio copulativa mystice. « Qui fecit caelum, » idest spiritum rationalem. « Et ea quae in eo sunt, » idest vires et virtutes. « Et terram » humanam carnem. « Et ea quae in ea sunt, » idest sensus et membra. Luc. 12, Stulti, qui fecit quod de foris est, nonne etc. « Et mare, » idest tribulationum, et tentationem amaritudinem, « et ea quae in eo sunt, » idest utilitates, quae inde proveniunt, « Et fontes aquarum, » idest duo testamenta, unde omnes aquae doctrinae exeunt: quibus omnes sordes peccatorum lavantur, et ardor malae concupiscentiae temperatur,

et sitis mali desiderii sedatur. De quibus dicitur Isa. 12, Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris etc. Sequitur.

« Et alius Angelus. etc. » Haec est quarta pars capituli, in qua monetur Ecclesia accedere ad auxiliatorem suum, et recedere a mundo, et eis quae in eo sunt, quae impediunt accedere ad Dominum. Duo autem sunt generalia impedimenta accedendi ad Deum: scilicet amor male inflammans, et timor male humilians; a quibus recedere monetur hic Ecclesia, per casum et ruinam Babylonis, quae hic ostenditur. Unde dicit, « Et alius Angelus, » idest alius ordo praedicatorum, non officio quidem praedicandi alius, sed diversitate personae, quae sibi invicem succedunt in praedicatione secundum temporis successionem et Dei revelationem. 1 Corinth. 14, Si quid revelatum fuerit sedenti etc. potestis per singulos prophetare, idest unus potest alium secutus illum priorem. Glossa, Quia praedicatores sibi invicem succedunt, « Dicens, cecidit Babylon » illa magna, » idest malorum universitas, quae est civitas, quam primo aedificavit Cain, Gen. 3, et postea Gigantes. Unde Gen. 11, Venite faciamus nobis civitatem, et turrim ejus. Hic dicit, Cecidit, ad majorem confirmationem et certitudinem. Unde et praeterito utitur pro futuro, prophetali certitudine. Vel ideo, quia cito cadit, et jam incepit. 1 Corinth. 6, Praeterit figura hujus mundi. 1 Joan. 5, Transit mundus, et concupiscentia ejus. Vel ideo forte, quia homo primo cadit per culpam, postea per poenam. Vel in casu culpae primo cadit per consensum, postea per opus. Vel in casu poenae primo cadit anima in inferno, postea cadit simul cum corpore. Vel ideo, quia velox et continua est ruina mundanae gloriae, et ascensus ejus casus, sicut fumus ascendendo declinat, et quanto magis ascendit, tanto citius deficit. Sic vana gloria mundi. Psal. Defecerunt sicut fumus. Job 30, Elevasti me, et quasi super ventos posuisti, elisisti me valide. Sap. 5, Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactatio etc. Isa. 13, Erit Babylon civitas gloriosa in superbia Chaldaeorum versa sicut subvertit Dominus etc. Dicitur autem Magna, vel propter multitudinem spatii et superbiae, vel dignitatis, quia et caput regni erat. Vel propter altitudinem turrium et murorum, sicut Roma. Unde Dan. 4, Gloriabatur Nabuchodonosor dicens: Nonne haec est Babylon magna, quam ego aedificavi in domum regni. Causam autem quare cecidit Babylon subjungit, « Quae, » idest quia illa, « A vino irae » fornicationis suae potavit omnes gentes. » Per vinum intelligitur quodlibet mortale peccatum, quod mentem seducit, ut vinum, et animam separat a vero sponso, sicut fornicatio carnalis. Joel. 1, Expergiscimini ebrii, flete et ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Calix autem quem Babylon potat, idest mundus, est voluptas, pro ejus mensura mensuratur poena. Infra 18, Quantum glorificavit se etc. Matth. 7, Eadem mensura qua mensi etc. De hoc calice dicitur Jerem. 52, Calix aureus Babylonis in manu Domini inebrians omnem terram, et de vino ejus biberunt omnes gentes. Sequitur.

« Et tertius Angelus etc. » Hic removet Joannes secundum impedimentum accedendi ad Deum, scilicet timorem malae humilitatis, ostendens quod mundani non sunt timendi. Et ostenditur quasi triplici argumento, quia ipsi cadent, sicut et mun-

dus quia ut dicit Augustinus, Cum mundo labente labitur, qui labenti mundo innititur. Secundo quia ipsi a Domino puniuntur. Tertio quia iusti ex persecutione impiorum proficiunt. Sicut filii Israel ex persecutione Aegyptiorum multiplicabantur, ut dicitur Exod. 1, Dicit ergo, « Tertius Angelus secutus est illos, » duos praecedentes: qui dicitur tertius pro fide Trinitatis quam praedicavit, sicut alii duo. Significatur autem hic tertius Angelus ultimus ordo praedicatorum. Qui quanto plus appropinquare vident finem mundi, tanto magis quotidianae praedicationi instabunt, et omnem gloriam mundi contemnendam monstrabunt, et mundanas persecutiones non esse timendas. « Dicens voce magna, » idest secuta et libera praedicatione. Quia illi praedicatores audacter dicent veritatem, sine omni timore mundano, vel humano. « Si quis adoraverit bestiam, » idest Antichristum, qui nomine bestiae hic accipitur, cum supra per bestiam omnis multitudo intelligatur. Et in hoc est difficultas. Quia bestia aliquando dicitur Antichristus, et aliquando diabolus, aliquando multitudo malorum. Sed hoc prudens lector potest advertere, « Et imaginem ejus, » idest statuam ad honorem ejus factam. Illi enim qui praesentialiter videbunt, adorabunt ipsum. Aliqui absentes erunt, qui habebunt imaginem, quam in ejus veneratione adorabunt, sicut nos adoramus imaginem crucifixi, in honorem Christi. « Et accepit characterem, » idest fidem ejus « In fronte sua, » idest in mente sua, « Aut in manu sua, » idest in comparatione sua: quasi dicat: quicumque crediderit Antichristo, vel vixerit secundum doctrinam ejus, « Et hic bibet de vino irae Dei, » sicut Babylon, idest de aeterna damnatione, « Quod mixtum est mero, » idest praesenti flagellatione, quae fit ad correctionem, « In calice irae ipsius, » idest ad vindictam, quod iratus facit, tamen secundum mensuram culpae. Unde Isa. 27, In mensura contra mensuram cum abjecta fuerit, judicabit eam. In hoc calice est merum superius, faex inferius, mixtum in medio. Per merum intelligitur poena inflictata per correctionem, vel assumpta voluntarie: per faecem poena aeterna, quam reprobi potabunt in inferno, qui modo volunt bibere merum. Per mixtum significatur flagellum, quod adhuc potest converti in utrumque, scilicet ad correctionem et damnationem. Quod ideo dicit mixtum, quia hic mixtae sunt tribulationes consolationibus. Unde dicit Augustinus, Sic omnes delectationes meas Domine amaritudinibus respersisti. Vel melius calix Domini est justitia ejus, qua unicuique mensurat praemium secundum meritum. Merum autem est gaudium poenitentiae quod est purum sine admixtione tristitiae vel doloris, vel alienius modi extrinseci. Ex perfectione significatur dolor aeternae damnationis quae est sine omni consolatione. De qua Isa. 51, Bibisti de manu Domini calicem irae ejus, usque ad fundum saporis calicis bibisti, et potasti usque ad faeces. Ezech. 25, Dolo repleberis calice moeroris et tristitiae, calicem sororis tuae Samariae bibes illum, et potabis usque ad faeces: et de hac faece se gloriatur ereptum. Psal. Eduxisti me de lacu miseriae, et de luto faecis. Per mixtum vero significatur praesens poena, ubi mixta sunt merum caeli et poena inferni per spem et timorem. Ibi enim pariter mixta sunt consolatio, et tribulatio. Proverb. 14, Risus vero dolore miscbitur. Sicut enim aqua vino miscetur, ne bibenti

noceat vinum purum, sic gaudiis in patria praesentibus, Deus miscet tribulationes, infirmitates. Ne bibentes praesentia gaudia nimis inebriarentur, et nocerent eis. De hoc dicit Psal. Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, in via, et inclinavit ex hoc in hoc, idest de mero in mixtum. Quia tota die, cum praesenti tribulatione infundit Deus spem consolationis internae et externae. Sic igitur de mero potat amicos in caelo, in faece potat inimicos in inferno. Mixto potat omnes in mundo, quos post praesentem tribulationem recipit in patria, et per primam transfert de mundo, idest de mixto in merum. Unde Joan. 16, Tristitia vestra vertetur in gaudium. Qui autem murmurat in flagellis, et in tribulatione patientiam non habet, mixtum transibit ad faeces, et nihil aliud bibit. Unde Jerem. 50, Ecce quibus non erat iudicium, ut biberent calicem, bibentes biberunt, et tu quasi innocens relinqueris, non eris innocens, sed bibens bibes. Quod ergo Psal. faeces vocat calicis Domini, vocat hic Joannes « Vinum irae Dei. » Unde sensus est: « et hic » scilicet, Qui accepit characterem bestiae, idest qui conformaverit se Antichristo, credendo, vel imitando illum, « Bibet de vino irae Dei, » idest damnabitur in inferno, ubi habebit abundanter poenam et tribulationem, « quod est mixtum mero, In calice irae ipsius, » idest quae poena et tribulatio aeterna, mixta est modo, In calice irae Dei, idest in vindicta praesenti, quam iratus infligit. Quia, ut dicit Hieronymus, Quicquid mali patimur, peccata nostra meruerunt. Vel calix Domini dicitur sacra Scriptura. David dicit in Psal. Calix tuus inebrians, quam praeclarus est! Continet autem iste calix quadruplex vinum, idest quadruplicem intelligentiam: scilicet Historicam, Tropologicam, Allegoricam, et Analogicam. Primum vinum laetificat et inebriat, rerum gestarum narratione. Secundum affectuum faciendorum institutione. Tertium intellectuum intelligendorum ostensione. Quartum totum hominem, appetendorum et fugiendorum praelibatione. Sunt autem in calice: Merum vinum, faex et mixtum. Vinum merum propinat nobis calix iste, ubi caeli gaudia tractat: faecem propinat ubi inferni supplicia comminatur. Mixtum vero propinat ubi poenitentia perhortatur. Unde Ezech. 1, Vidit librum ubi erant lamentationes poenitentium, et ecce mixtum carmen triumphantium, et ecce merum irae damnatorum, et ecce faex: de quo Psal. Bibent omnes peccatores terrae. Nihilominus vinum merum, dicitur expositionis intelligentia, quam propinant expositores et doctores Ecclesiae. Faex dicitur commixtae expositionis intelligentia: quam propinant haeretici. Mixtum est expositio prophetica Scripturae sacrae, quam propinant multi miscentes vanitatem philosophicae curiositatis cum soliditate theologiae veritatis, secundum, quod dicit Dominus per Isa. 1, Caupones tui miscunt aquam vino. Heu hodie libentius bibitur mixtum quam merum, quia libentius auditur vanitas philosophica quam veritas theologica. Unde Proverb. 9, Aquae furtivae dulciores sunt, idest expositiones quas theologici furantur a philosophis libentius audiuntur. 2 Tim. 4, In novissimis diebus erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt etc. Vel certe mixtum potest dici expositio haeticorum, qui aliquid veritatis primo proponunt, et postea miscunt falsitatem. Quia si tota esset falsa expositio eorum, non reciperetur ab aliquo: et ideo falsitatem palliant aliquantula veritate. Unde Joan.

2, Omnis homo primum bonum vinum ponit, idest haereticus veram expositionem. Cum hoc mixto potabit Antichristus et sui omnes illos, qui ejus characterem acceperint: quos et Deus postea potabit facce, idest poena aeterna, quae faex dicitur: hoc vinum calicis irae Dei. Secundum hoc sensus est, Tertius Angelus, idest ordo praedicatorum ultimis temporibus venturis, Secutus est illos, idest priores praedicatores, doctrinam et vitam imitatus, Dicens voce magna, idest corde, et ore, et opere praedicans, Siquis adoraverit bestiam, idest Antichristum ei obediendo, Et imaginem ejus, qui cum in omnibus imitantur et praedicant sicut imago praedicat rem imaginatam, Et acceperit characterem, idest ejus confessionem, In frontibus suis, idest in apparentia, in evidetia, et publice eum confessus fuerit. Vel In manu sua, idest opere eum imitatus fuerit, et hic est talis, qui sic damnatus bibit, idest biberit de vino, Calicis irae Dei, idest pravae expositioni antichristianorum, assenserit, Quod mixtum est, mero. In cujus expositionis intelligentia, mixta est veritati catholicae, In calice irae ipsius, idest in sacra Scriptura, quam damnant illi: propter quod dicitur Calix irae Dei: et talis, quicumque est ille, « Cruciabitur igne et sulphure, » idest foetenti et foetore ardenti. Hae enim sunt duae poenae inferni. Unde Psal. Ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum. Et prima pars illorum erit in stagno ardenti. Haec duo, scilicet ardor et foetor, sunt in omni peccato, et maxime in peccato carnali, et praecipuae in illo ignominioso contra naturam. Unde et civitates sulphureae fuerunt succensae, ut poena responderet culpa. Gen. 18, Pluit Dominus etc. Nec erit occulta poena eorum, immo omnibus nota. Unde sequitur, « In conspectu Angelorum sanctorum, » idest videntibus Angelis, et omnibus etiam aliis, hoc dicit, Quia Angeli testes erunt contra eos, qui viderunt peccata eorum, « Et ante conspectum agni, » quae illorum saecula non latebunt: et ideo dicitur quia nec poena ipsorum abscondetur ei. Et dicit hoc ideo, quia boni semper vident poenas malorum, et hoc ipsum erit cumulus doloris reprobis, quia scient se et poenas suas manifestas esse apud Christum et Angelos et alios spiritus: et ex hoc etiam angebitur dolor eorum, quia scient Christum sufficienter passum pro omnibus, et sufficientissimum pretium dedisse pro redemptione omnium, et se privatos tanto beneficio pro modica voluptate seminatae corruptionis, de qua surgit vermis conscientiae. De quo Isa. in fine, Vermis eorum non morietur. Sequitur, « Et fumus tormentorum eorum, » quae plura et varia erant, « Ascendit in saecula saeculorum, » idest aeternaliter sine fine. Ubi enim semper fumus ascendit, ibi nunquam ignis deficit. Et re vera, ignis ille inextinguibilis est, quia nec extinguet illos quos cremabit, nec extinguetur, ad literam. Erit autem fumus densissimus, qui violenter extrahet lacrymas ab oculis eorum, quae lacrymae ita calidae erunt, quod comburent corpora eorum. Unde quidam de patribus dixit discipulo suo: Ploremus hic, frater, antequam veniamus ad locum illum, ubi lacrymae comburent corpora nostra. Nihilominus tamen cum ardore illo vehementissimo erit ibi albor vehemens. Unde compellentur stridere dentibus. Matth. 18, Ibi erit fletus. Quod autem dicitur quod fumus ascendit, non est intelligen-

dum, quod ascendit in caelum, ubi sancti sunt: nec etiam extra infernum. Sed per hoc tangit fumi proprietatem. Et nota, quod poena illorum semper erit in notitia eorum sanctorum sine oblivione. Unde Jerem. 20, Confundantur confusione, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quia nulla poterit oblivione deleri. Et ne forte putaret aliquis illorum, quod poena illorum in inferno aliquando cessaret, et per intervalla puniret, et non continue, subjungit, « Ne habent requiem die ac nocte, » idest nunquam quiescent a poena. Sed numquid erit dies et nox? patet quod non, quia sol stabit immobilis in oriente, in loco ubi fuit creatus, nec veniet ad occasum. Nec impii in tormentis sub terra positi fruuntur luce ejus, ut dicit Isidorus. Sed in inferno semper erit nox et dies simul, quia ibi erunt densissimae tenebrae, sicut dicitur Matth. 25, Ibi erunt tenebrae exteriores. Erit etiam ibi quaedam lux, quia ignis ille aliquid lucis habebit, non ad consolationem eorum, sed ut videant unde magis doleant, ut dicunt Gregorius et Isidorus. Qui autem sunt illi, quorum talis poena est, determinat dicens, « Qui adoraverunt bestiam, » idest Antichristum, ei obediendo, « Et imaginem ejus, » idest statuam factam ad honorem ipsius, vel praedicatores ipsius ipsum imitantes, « Et si quis acceperit characterem nominis ejus, » idest in signo aliquo, sibi se conformem ostenderit, vel domesticum ipsius appellari fecerit, similiter, supple, punietur. Et ideo bonum consilium dat Paulus, 1 Corinth. 15, ut si quis portavit imaginem Antichristi, portet de cetero imaginem Christi. Et 1 Reg. 1, Dixit Saul, abite, recedite ab Amalec, ne forte involvam vos cum eo. « Hic, » idest in vita praesenti. Vel in tribulatione praesenti et consideratione futura, « Patientia sanctorum est. » Glossa, idest hic debent sancti patienter pati ne veniant ad aeternam poenam. Ideo dicit Gregorius, Sancti poenam praesentem lucrum putant, quia per hanc aeternam evadere non ignorant. Sanctorum dico, qui custodiunt opere adimplendo mandata Dei, diligendo Deum et proximum, ad quae omnia alia reducuntur, ut dicitur Matth. 22, In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae. Diliges etc. dulciter, prudenter, fortiter, et proximum tuum sicut teipsum, idest quomodo teipsum, et quo ordine teipsum, et quo tenore teipsum. « Et fidem Jesu confitentes, » ipsum verum Deum esse, et verum hominem corde, ore et opere. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam.

« Et audivi vocem de caelo etc. » Quinta pars capituli; ubi ponitur sanctorum praemium, ut securius accedant ad auxiliatorem, et fugiant mundum, et ea quae accessum impediunt. Unde dicit, « Et audivi, » aure interiori, « Vocem de caelo, » idest de caelesti visione, dicentem mihi interius sine strepitu soni, « scribe, » primo in corde tuo, deinde in codice, ubi diutius retineas, ne oblivioni tradas, et sit ad doctrinam et consolationem futurorum. Rom. 15, Quaecumque scripta sunt etc. Habacuc 2, Scribe visum et et explana eum super tabulas. Et est advertendum quod omnia illa scribenda sunt quae valent ad eruditionem et consolationem multorum. Quod debebat scribere subjungit dicens, « Beati mortui etc. » Sed quomodo possunt mori mortui? Nam si moriuntur, non sunt mortui; et si mortui sunt non moriuntur. Solutio. Quinque sunt mortes, ut dicit Augustinus: duae malae et

duae bonae et una indifferens. Prima est mors culpa, idest ipsa culpa quae dicitur mors animae, quae separat vitam ejus, idest Deum ab ipsa. Isa. 59, Iniquitates nostrae diviserunt inter nos etc. Sap. 1, Perversae cogitationes separant a Deo. Multo fortius perversi consensus. Adhuc fortius perversae locutiones. Maxime autem perversae operationes. De hac morte dicitur Sap. 1, Deus mortem non fecit. Glossa, idest peccatum, sed impii, idest Adam et Eva manibus ac verbis accersierunt illam. Manibus quas extenderunt ad pomum, verbis quibus Eva suggessit Adae ut de pomo comederet et quibus male respondit diabolo. Secunda est mors gehennae, idest ipsa poena inferni; quae dicitur mors aeterna, quia sine fine est ibi cruciatus, multo major, quam sit in morte corporali; quitamen tantus est, ut vix possit una hora sustineri. De hac morte dicitur in Psalm. Mors peccatorum pessima. Mala quidem propter poenarum diversitatem, pessima propter acerbiteriam. Haec est secunda mors de qua supra 4, Qui vicerit non laedetur a morte secunda; et infra 19, Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem. Glossa, idest Damnatio aeterna, haec mors dicitur secunda respectu praecedentis, sicut effectus respectu causae. Quia haec ex illa causatur priori morte, mortui moriuntur morte secunda, sed non in Domino; et ideo non dicit, beati, sed miseri. Unde Ezech. 18, Quare moriemini domus Israel, quia nolo mortem peccatoris, dicit Dominus, sed ut magis convertatur etc. Hae duae mortes malae sunt; et ideo fugiendae. Contra has duo sunt remedia praecipua: unum est eleemosyna. Unde Tob. 4, Eleemosyna ab omni peccato et morte liberat et non patitur animas irae in tenebras. Secundum est obedientia, idest impletio mandatorum Dei. Unde Ezech. 8, Quare non portat filius iniquitatem patris, quia filius iudicium et justitiam operatus est, omnia praecepta mea custodivit et fecit illa, vita vivet et non morietur. Duplicem vitam duplici morti opposuit: contra mortem culpa, vitam gratiae; et contra mortem gehennae, vitam gloriae. Tertia mors quae est bona, qua homo peccato moritur et peccatum sibi; quae fit per virtutem poenitentiae, quae peccatum destruit in anima per contritionem et confessionem et instrumenta peccandi per satisfactionem. Col. 3, Mortificate membra vestra. De hac morte dicitur Rom. 6, Qui enim mortui sumus, quomodo vivimus in illo? Quarta mors quae iterum bona est mors, qua homo spiritualiter moritur mente. Quam mortem operatur ingressus claustrum per votum et confessionem obedientiae. De qua dicitur Col. 3, Mortui estis et vita vestra abscondita est etc. Sic fuit mortuus Paulus qui dixit Galat. 6, Mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Quinta mors est mors naturae qua moritur corpus separatione ab anima. De qua dicitur Genes. 3, Quacumque hora comederitis mortem moriemini, idest moriendi necessitati addictus eris, 1 Reg. 14, Omnes moriemur. Illi qui sunt mortui tertia vel quarta morte, moriuntur ista quinta morte et in Domino; et ideo beati. Dicit quoque, beati, parte beatitudinis, idest stolae animae. Mortui peccato, ut boni christiani, vel mundo, ut boni religiosi, « Qui in Domino, » idest in confessione Domini. Vel in Domino existentes per charitatem; quia qui manet in charitate in Deo manet et Deus in eo, ut dicitur 1 Joan. 4. « Moriuntur » corporaliter separatione animae

a corpore. Horum autem quidam statim evolant et sine purgatorio, ut pueri baptizati, martyres poenitentes perfecta poenitentia. In ejus signum Christo baptizato caeli aperti sunt, Luc. 5, Stephano lapidato, Act. 7, et Joanni in Patmos insula, supra 12. Illi moriuntur in terra promissionis, cum Abraham. Alii vero non statim evolant, sed vadunt in purgatorium, ut imperfecti qui non perfecerunt poenitentiam de peccatis suis, vel addiderunt venialia quae secum portaverunt. De quibus dicitur 1 Corinth. 3, Si quis aedificat supra fundamentum hoc lignum, foenum, stipulam etc. Hi moriuntur in Aegypto cum Jacob et Moyse, quorum ossa portata fuerunt de Aegypto in terram promissionis. In signum quod illi qui sunt in purgatorio, perfecta poenitentia deferuntur ministerio Angelorum in Paradisum. Unde Eccles. 46, Ossa eorum pullulant de loco suo et nomina eorum permanent in aeternum. Nullus autem eorum qui mortui sunt in deserto deportatus legitur in terram promissionis. In signum eorum qui mortui sunt in peccato mortali deserti a gratia, tales nunquam ibunt in paradisum, ejus figura tenet terra promissionis. Item Beati mortui, peccato, Qui in Domino vel propter Dominum moriuntur corporaliter martyrium sustinendo, vel spiritualiter claustrum intrando: et tales dicuntur mortui, quia mors talium nil aliud est quam carceris ruptio, peregrinationis terminus, laquei contritio, finis exilii, laboris meta, periculi evasio, periculosae domus exitus, descensio de equo praecipiti, reditus ad patriam, paternae haereditatis investitio, victoria pugnae, exterminatio miseriae, janua vitae. Propter quod dicitur, Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. E contrario autem mors peccatorum pessima quae est carceris introitus, peregrinationis initium, laquei captio, exilii inceptio etc. quae supradicta sunt per contrarium. Et ideo dicit Eccles. O mors, quam amara est memoria tua. Isti sine Domino moriuntur, et ideo infelices: priores in Domino, et ideo sunt beati. Sunt enim ab hoste securi, a periculo liberi, a poena expediti, de gloria certi. Magnum bonum est esse ab hoste securum, qui nos multifarie, dum hic vivimus, inquietat, unde multifaria sortitur vocabula ob multiplices quas contra nos molitur insidias. Nam aliquando tentando adversatur bono proposito nostro, ne proficiamus; et secundum hoc dicitur Satan, idest adversarius. Aliquando suggerit plusquam facere possumus; et secundum hoc dicitur Leviathan, idest additamentum, quando suggerit voluptatem carnalem sub specie necessitatis vel discretionis; et sic dicitur Behemoth, idest animalis. Interdum suggerit pusillanimitatem, et secundum hoc dicitur diabolus deorsum cadens, quando suggerit sub specie calliditatis, et sic serpens vocatur et multis aliis modis. Unde vere beati censendi sunt qui a tali hoste sunt securi. Secundum est quod a periculis sunt liberi, quorum infinitus est numerus. Sed ad praesens illa octo exponamus quae ponit Apostolus 2 Corinth. 11: scilicet pericula fluminum, pericula latronum etc. Pericula fluminum sunt periculum divitiarum, ubi perit humilitas. Quia vermis divitum est superbia, ut dicit Augustinus super illud. Praeceptum divitibus hujus saeculi. 1 Timoth. 6, Isa. 8, Requievit Syria super Ephraim, idest superbia super divitias. Syria enim sublimis interpretatur Ephraim fructificans, propter hoc dicit Psalm. Divitiae si affluant, nolite

cor apponere. Pericula latronum sunt pericula delictiarum quae furantur homini cordis virtutes: unde Osee 4, Fornicatio et vinum et ebrietas aufert cor. Pericula ex genere supra generis nobilitate, ubi perit fraternitas. Quia ex quo aliquis ex una parte aliquid habet nobilitatis, omnes alios de genere suo non recognoscit, et despiciit omnes quasi non ipse sit homo. Unde Malach. 2, Numquid non unus pater omnium nostrum etc. Pericula ex gentibus sunt pericula ex amore parentum, fratrum, sororum et aliorum qui nobiscum vel ex nobis sunt geniti; quae pericula destruunt Ecclesiam Dei. Unde Habacuc 2, Vae qui aedificant Sion in sancto. Pericula in civitate, sunt pericula conspiracy et discretionis, ubi perit pax et aequitas. Unde Psalm. Vidi iniquitatem etc. Pericula in solitudine sunt pericula singularitatis, ubi perit charitas et dominatur avaritia: propter quod dicitur Eccles. 4, Vae soli: quia si ceciderit: non habet sublevantem. Pericula maris sunt pericula saeculi, ubi perit charitas, sicut dicit beatus Bernardus: propter quod dicit Apostolus Rom. 12, Nolite conformari huic saeculo. Pericula in falsis fratribus, sunt pericula malae societatis. Seneca, Nequam socius candido et innocenti socio ingerit rubiginem. Eccl. 13, Qui tetigerit picem etc. Tertium propter quod mortui sunt beati, quia sunt a poena et miseria expediti. Quae triplex est. Mundana, purgatoria, et aeterna. Mundana poena et purgatoria est finita, nec meritoria. Et hujus scilicet triplex pestilentia exprimitur 2 Reg. ult. Per triplicem vindictam Domini, quorum opio data est David per Gad Prophetam: scilicet pestilentia trium dierum, aut persecutio inimicorum per tres menses, aut fames septem annorum. Pestilentia trium dierum est praesens poena quae tripliciter affligit per contritionem, confessionem et persecutionem inimicorum, per tres menses est poena purgatorii quae pro ligno, foeno et stipula sustinetur, ut dicitur 1 Corinth. 5. Fames septem annorum est poena inferni, ubi est universalis omnium bonorum defectus: ubi etiam corpus ex quatuor elementis compositum et anima in tribus potentiis existens punietur. Quarta causa beatitudinis illorum est certitudo gloriae, de qua dicitur Judith 18, Vidimus terram valde opulentam et uberem; nolite negligere, nolite cessare, eamus et possideamus eam etc. Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Quia illi qui in Domino moriuntur sunt beati, probat dicens, « Amodo jam dicit spiritus, » vel tota Trinitas qui est missus spiritus, « Ut requiescant a laboribus suis, » sic ordina constructionem: vere Beati sunt enim, quia spiritus dicit ut jam amodo, idest post mortem, requiescant, aeternaliter, A laboribus suis, idest post labores suos et pro laboribus suis. Sap. 3, Bonorum laborum gloriosus est fructus. Matth. 11, Venite ad me omnes qui laboratis etc. Isa. 14, Erit in die illa cum requiem dederit ei Deus a labore suo, quia tunc mirabitur anima, quomodo potuit a tot periculis librari. Illi autem qui in labore hominum non sunt, nec cum hominibus non flagellabuntur, non terminabitur in requiem labor eorum, sed erit perpetuus. Unde Psalm. Laboraverunt in aeternum etc. Beati igitur dicuntur sancti cum moriuntur propter praeteritorum malorum evasionem; et non solum propter hoc; immo potius propter bonorum omnium ademptionem, quia de carcere egrediuntur ad regnum. Unde Eccles. 4,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

De carceris catenis, quia interdum quis egreditur ad regnum. Hoc quaerebat Psalm. Educit de carcere animam meam. Et Apostolus, Rom. 6, Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus? et Joseph, Gen. 41, Memento mei, ut suggeras Pharaoni, ut educat me de isto carcere. Item de pugna ad victoriam, 2 Timoth. 4, Bonum certamen certavi. Item de labore ad requiem, Psalm. Convertere anima mea in requiem tuam. Item de servitute ad libertatem, Rom. 8, Creatura liberabitur a servitute corruptionis. Job 3, Ubi servus liber a Domino suo etc. Galat. 3, Illa autem quae sursum est Jerusalem etc. Item de periculis ad securitatem, Isa. 52, Sedit populus meus in pulchritudine pacis etc. Psalm. Confortavit seras portarum tuarum. Item de exilio ad patriam, Matth. 2, Per aliam viam reversi sunt etc. Item de paupertate ad haereditatem paternam, Psalm. Cum dederit dilectis suis somnum, idest majorem quietem, ecce haereditas Domini; ideo dicitur Isa. 41, Noli timere vermis Jacob qui mortui estis ex Israel. Sed ne putaret aliquis quod sancti nihil cooperati sunt suae beatitudini; et ideo si operati essent, nihilominus beatitudinem expectarent, et ideo vellent occisi esse; Sequitur, « Opera enim illorum sequuntur illos » sicut famuli Dominum suum sequuntur. Et bene dicit, sequuntur, non praecedunt, quia sancti non vident opera sua, ut Deus videt. Unde Job 31, Si vidi solem cum fulgeret et lunam incedentem clare. Matth. 6, Cum facis eleemosynam noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt. Item Opera illorum sequuntur illos, idest reddetur in futuro, non in praesenti, sicut hypocritis, quibus statim redditur merces eorum. Unde Matth. 6, Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. De sanctis autem dicitur, Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es et bene tibi erit etc. Unde dicitur Eccles. 11, Mitte panem tuum super transeuntes aquas, et post multa tempora invenies illum. « Et vidi. » Quinta pars capituli agit de judicio futuro, ubi redduntur praemia bonis et supplicia malis secundum quod praedictum est. Dicuntur autem hic sex. Primo describitur iudex idoneus ad judicandum. Secundo ostenditur desiderium sanctorum de judicio faciendo, ibi: « Et Angelus exivit. » Tertio ostenditur, quod sancti tunc exaudientur, qui tunc videntur obliti, ibi: « Et misit ille. » Quarto ostenditur quod sancti qui modo judicantur et comprimuntur judicabunt tunc cum Christo, ibi: « Et alius Angelus exivit de templo. » Quinto ostenditur quod licet sancti cum Christo judicent, tamen auctoritas judicii penes Christum erit, ibi: « Et alius Angelus exivit de altari. » Sexto ostenditur obedientia sanctorum, ibi: « Et misit Angelus falcem. » Sunt autem iudicii tria necessaria: scilicet justitia, scientia et potentia, sive auctoritas. Ideo Joannes ab his tribus describit iudicem. Unde dicit, « Et vidi, » idest intellexi, « Et ecce nubem candidam, » idest carnem dominicam, et puram, et mundam. « Et supra nubem sedentem, » idest divinitatem supra humanitatem existentem: vel animam Christi, carni ejus praesidentem et ad libitum sine omni rebellionem regentem. Unde Isa. 19, Ascendet Dominus super nubem levem. « Similem filio hominis, » immo vere filium hominis: et hoc dicit Joannes, quia non jam immortalis et impassibilis erat sicut homo naturaliter post peccatum. Quod enim homo immortalis et impassibilis sit, gratia est;

quia ex sua natura corrupta tantum habet quod sit mortalis. • Habentem in capite suo, » idest in se qui est caput Ecclesiae Vel in divinitate. • Coronam auream. » Et ad similitudinem triumphantis. Quia ipse virtute divinitatis vicit diabolum et Antichristum per sapientiam. • Et in manu sua, » idest in potestate sua, • Falcem acutam, » idest judicariam potestatem qua malos a bonis separabit, sicut manus metentis segetes secat et atterrat et separat. Item Vidi et ecce nubem candidam, idest sanctam Ecclesiam, habentem non maculam neque rugam; quae pluit doctrinis, coruseat miraculis, tonat minis. De qua nube dicitur Eccles. 24, Thronus meus in columna nubis, idest in Ecclesia. Unde sequitur, Et supra nubem sedentem, ut judicem, ut regem, ut episcopum. Isa. 54, Dominus iudex noster, Dominus rex noster. Similem filio hominis, idest Christum Deum et hominem; et ideo dicit, non Filium hominis, sed similem. Vel dicit Joannes, similem, quia si tamquam iudex sedeat quasi nubem in iudicio, tamen humilis et mansuetos apparebit bonis, sed valde terribilis reprobis. Unde Isa. 50, Ardens furor ejus et gravis ad portandum. In capite suo coronam auream, idest aeternam gloriam, qua coronabit suos pro victoria, qua diabolum et peccata vicerunt. Dicitur autem eam habere In capite suo, quia eandem coronam et gloriam quam habebit Christus homo dabit suis, licet non tantam. Quod significatum est Esther: fecitque eam reginam, Et in manu sua falcem, idest in potestate justitiam ad puniendos malos. Unde Dan. 6, dicitur, quod fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus. Idem significatur per flumen igneum rapidumque, et per Falcem acutam, hic scilicet severitas justitiae irae Dei, quae dicitur gladius. Job 19, Fugiant a facie gladii. Et alius Angelus. Hic ostendit Joannes desiderium sanctorum de futuro iudicio, quod re vera desiderant sancti propter duo. Primo, quia tunc recipient secundam stolam. Secundo propter consortium fratrum, quod perficiendum est, quod ipsi expectant. Unde supra 6, dictum est eis, Ut requiescerent modicum tempus. Dicit ergo, • Et alius Angelus, » scilicet quidam coetus fidelium, qui sunt alii a Christo, qui per praecedentem Angelum designantur, • Exivit de templo, » idest de occulto: hoc est: desiderium, quod habent de futuro iudicio sancti, tunc manifestum est; et ideo dicitur exire Angelus de templo, quia desiderium sanctorum, quod modo latet, tunc veniet in aperto. • Clamans voce magna, » idest laborans desiderio, affectu magno, • Ad sedentem supra nubem, » idest ad Christum, Ecclesiam regentem, • Mitte • falcem tuam, » idest exerce potestatem judicariam, • Et mete, » idest collige tuos tamquam triticum in horreum. • Quia venit hora ut metatur, » seges de agro, idest tollantur homines, et excussa segete, granum in horreo recondatur, et palea in igne comburatur. Matth. 3, Cujus ventilabrum in manu ejus etc. Et ostendit, quod hora est metendi, • Quoniam aruit messis terrae, » idest quia consummata est malitia mundi, et jam plus non habet aliquid viriditatis, quod de cetero posset esse ad utilitatem bonorum. Unde malitia mundi dicitur viridis, quam diu prodest bonis. Sed quoniam impletus erit numerus electorum, tunc erit arida messis terrae, idest consummata malitia mundi, et boni parati ad suscipiendam palmam, et mali ad

suscipiendam poenam promeritam. De hoc dicitur Joan. 5, Nonne vos dicitis etc. Messes sunt quatuor defectus Ecclesiae generalis, quos sustinuit Ecclesia, ex quatuor persecutoribus generalibus; quae inceperunt ab introitu Ecclesiae sub Herode Ascalonita, qui occidit pueros; et continuatae sunt una post aliam, usque ad messem generalem, quae fiet in die iudicii. Prima ergo fuit persecutio tyrannorum, qui martyres occiderunt. Secunda haereticorum, qui confessores vexaverunt. Tertia falsorum christianorum, idest hypocritarum, qui Christi mores corrumpunt. Quarta erit Antichristi, et suorum, qui fidem et mores corrumpunt, et vitam auferent, et ideo gravior omnibus erit. Matth. 25, Tunc erit tribulatio magna qualis etc. Matth. 13, Messis est consummatio saeculi. Angeli sunt messores, sic ergo colligunt zizania. • Et misit, » Hic ostenditur exaudicio sanctorum, et impletio desiderii eorum. Unde dicit, • Et misit, qui sedebat supra nubem, » idest Christus Ecclesiae praesidens, ut rector iudex, et Dominus, • Falcem suam in terram, » idest omnes homines terrae in unum locum, quasi in arena congregabit ad iudicandum. Unde Joel 3, Congregabo omnes gentes in unum locum, quae sub caelo sunt. Et appareat arida, idest Ecclesia. Et vocavit Deus aridam, terram, idest stabilem Ecclesiam ab humore noxio desiccata. Congregationes aquarum inferni appellavit maria, quia in inferno erit maxima amaritudo. Amos 4, Per aperturas exhibitis alter contra alterum. Vel exhibit de inferno, et corpus de sepulchro, et ipsis convietis projicientur in Arnon, quod interpretatur area moeroris, idest in infernum, ubi erit fletus et stridor dentium sempiternus, • Et alius Angelus. » Hic ostendit Joannes, quod sancti cum Christo iudicabunt; non tamen omnes: sed illi, qui pro ipso omnia reliquerunt, et secuti sunt eum. Unde Matth. 19, dicit Petrus ad Jesum, Ecce nos relinquimus omnia. Supra 4, Qui vicerit dabo ei sedere mecum, in throno meo. Job 28, Non salvabit impios, et iudicium pauperibus tribuet. Isti enim se iudicantes propter Deum hominibus se subjecerunt, et ideo potestas iudicandi eis a Christo tribuetur. Dicit ergo, • Et alius Angelus, » idest supradictus sanctorum coetus aliud habens officium, • Exivit de templo, » quod est in caelo, » idest de occulto in publicis venit, et qualis esset apud Deum innotuit, • Habens, et ipse, » sicut Christus, • Falcem acutam, » idest potestatem judicariam, quia ex ejus potestate iudicabunt. Cap. 23, Iudicabunt sancti nationes. Isa. 3, Dominus ad iudicandum veniet cum senibus populi. • Et alius Angelus. » Hic ostendit Joannes, quod potestatis judicariae auctoritas residet penes Christum, qui dat sanctis suis ut possint cum eo iudicare. Dicit ergo, • Et alius Angelus, » idest Christus alius a sanctis, quia super omnes est, • Exivit de altari. » Glossa, idest talis qualis est apparuit, scilicet Deo Patri consubstantialis, qui prius vilis apud infideles fuerat. Ideo dicitur exire de altari, idest de loco secretiori, ubi nullus potest pertingere; quia et si alii sancti sunt in templo Dei, Christus tamen est in loco altiori et secretiori, etiam in quantum homo, quia in gloria majori. Unde dicitur sedere a dextris Dei, idest frui potioribus donis Dei, et modo potissime. • Qui • habebat potestatem, » sicut verus Deus, • Super • ignem, » idest super poenam aeternam, infligendi eam cuilibet reprobo secundum exigentiam me-

ritorum. « Et clamavit voce magna, » idest potestate, et auctoritate Imperiali, « Ad eum, qui habebat « falcem acutam, » idest ad sanctos, qui habebant potestatem judicariam, dicens, « Mitte falcem tuam « acutam, » idest exerce potestatem tuam judicariam, « Et vindemia botros vineae terrae, » idest separa bonos a terrenis vino malitiae inebriatis, « Quoniam matura sunt uvae ejus, » idest completa est malitia eorum, et jam non habet locum, quoniam non prodest amplius bonis. Nam permittit Deus ex sui dispensatione, regnare malos, quamdiu prosunt bonis. Eccles. 8, Peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod bonum erit timentibus Deum, qui venerantur faciem ejus. De hac vindemiatione, idest malorum separatione, Matth. 13, Exhibunt Angeli et separabunt etc., « Et misit. » Hic ostenditur obedientia sanctorum, quorum ministerio punientur, idest puniendi judicabuntur, mali. Et ostenditur etiam ubi patientur, scilicet in lacu; et modum punitionis, quia calcabuntur in lacu. Unde dicit, « Et misit Angelus, » idest sanctorum coetus statim post imperium Christi, « Falcem suam in terra, » idest exercuit potestatem judicariam in terrenos, qui plus terram quam caelum finaliter amaverunt, « Et vindemiavit vineam « terrae, » idest separavit bonos a malis, omnes terrenis delectationibus inebriatos. Et quod hic dicitur factum, facient, sed in futuro judicio. Non per executionem operis, quod est Angelorum, ut patet Matth. 13, sed per approbationem et sessionem et suam cooperationem, ad malos, qui in eis legunt ea, quae facere debuerunt et noluerunt. Unde judicabuntur. « Et misit in lacum irae Dei magnum, » idest in infernum, ubi multi perpetuo iram Dei sustinebunt. Qui dicitur propter profunditatem, lacus. Isa. 50, Praeparata est enim ab heri. Thophet, a rege praeparata, profunda, et dilatata. Item propter miseriam quam ibi inveniet. Psal. Eduxit me de lacu miseriae. Dicitur magnus, propter capacitatem, quia magni sunt ibi, quia multos capit. Isa. 5, Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum etc. Isa. 24, Visitabit Dominus super militiam caeli, idest super clericos militantes in excelso, et super reges terrae, qui sunt super terram, idest super principes et praefatos, et congregabuntur in congregatione unius faciei in latum, et claudentur ibi in carcere, quia abusi sunt hic libera potestate. Ad literam. Sic fiet, sicut fit in adventu alicujus principis de novo vel de longe venientis in civitatem suam: mundantur plateae civitatis, et projiciuntur sordes in lacubus et fossatis. Sic in adventu Domini purgabitur mundus a malis, et projicientur in infernum. Psal. Ut lutum platearum delebo eos. Amos. 4, Per aperturas exhibunt de sepulchris corpora, et de inferno animae, et una contra alteram projicientur in Arnon, quod interpretatur Arca moeroris. « Et calcatus est lacus, » idest compressi et abjecti sunt mali in infernum. « Extra civitatem, » unum in mundo, aliud in purgatorio, alterum in inferno. De primo dicitur Isa. 62, Torcular calcavi solus. Thren. 1, Calcavit Dominus torcular virgini filiae Sion. De secundo et tertio, Joel 3, Plenum est torcular, purgatorii scilicet; exuberant torcularia inferni; scilicet, quia multiplicata est malitia eorum. Vel aliter: peccatum in praesenti omnino per poenitentiam non purgatum, et in torculari mundi depressum, mittit in torculari purgatorii. Multiplicatio malitiae mortalium re-

probos mittit in torcularia inferni. Duo prima non sunt extra civitatem, quia virtute charitatis et patientiae quo ad primum, et meritis et precibus Ecclesiae quo ad secundum, de ipsis eligitur bonum vinum, quod portatur in cellarium Paradisi. Tertium est extra civitatem, quia nec patriae nec Ecclesiae subsidia valent eis qui ibi sunt, sed in perpetua poena et conculeatione remanebunt. Malach. in fine. Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. « Et exivit sanguis de « lacu, » idest de poena exuberavit, « Usque ad « frenos equorum, » idest usque ad daemones rectores eorum iniquorum, qui simul eadem poena puniuntur cum iniquis hominibus. Argumentum est hic, quod daemones non praerunt hominibus in puniendo, in inferno. Ad quod facit illud Apostoli, 1 Corinth. 15, Tunc evacuabit omnem principatum etc. Super hoc dicit Haymon, Dum durat mundus, Angeli Angelis, daemones daemonibus praesunt: sed omnibus collectis, tum jam omnis praelatio cessabit. Tamen quidam dicunt quod daemones, qui fuerunt incentores reproborum in culpa, erunt tunc tortores eorum in poena. Neque hoc est contra Haymonem; quia ipse non loquitur nisi de praelatione daemonum ad daemones. Item per frenos equorum intelliguntur praelati rectores minorum; qui sicut in culpa fuerunt similes, sic et in poena. Immo magis punientur praelati quam subditi, quia gravius peccant. Unde Sap. 6, Judicium durissimum fiet his qui praesunt. Durum, quia male intraverunt in praelatione, non per ostium, sed aliunde; idest mediante carnalitate, aut calliditate aut pecunia aut prece armata. Durius, quia post ingressum male vixerunt. Durissimum, quia ingressi non poenituerunt. Et haec tria tangit Psal. dicens, Deus, venerunt gentes in haereditatem tuam, idest in praelationem Ecclesiae, non vocati a te, nec electi canonice. Ecce malos ingressus. Polluerunt templum sanctum tuum male vivendo. Ecce mala vita post ingressum. De quo dicitur Jerem. 2, Induxi vos in terram Carmeli etc. Et egressi occupastis eam. Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, idest in custodiam puerorum, qui debent custodire poma. Nahum 3, Custodes tui quasi locustae, quae totum comedunt; et parvuli tui quasi locustae locustarum, quae potius nocent. Vel posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, idest ad modum custodiae pomorum, quae custodiuntur dum poma sunt ibi, sed collectis pomis recedunt custodes, et relinquit domunculam custodiae solam. Sic faciunt clerici praebendati: quando fructus colliguntur, et denarii dantur, et redditus distribuuntur, sunt in Ecclesiis; sed facta distributione, tunc vadit quilibet ad domestica negotia, et relinquunt Ecclesiam solam usque ad futuros fructus, et tunc iterum revertuntur. Unde Proverb. 7, Non est vir in domo, idest praelatus vel canonicus in Ecclesia. Abiit in via longissima, idest a Deo remota. Saccum pecuniae secum tulit, idest redditus suos. In die plena lunae reversurus in domum suam, idest in Antichristo, quando iterum fiet distributio reddituum, et divisio praebendarum. Isa. 1, Ecce relinquetur filia Sion, ut umbraculum. Item hoc, quod dicit, Exivit sanguis de lacu usque ad frenos, innuit duo Joannes: abundantiam poenarum in inferno, noitiam eorundem per totum mundum. Loquitur enim parabolice. Sicut enim cum magnum praelium et magna strages hominum alicubi facta esset, et

significare volumus, solennius dicere tanta est effusio sanguinis, quod equi natabant in eo. Sicut in hoc loco, volens Joannes divinam ultionem et malorum poenam notificare, dicit eorum sanguinem usque ad frenos equorum crevisse. Quod videtur exponere Isaias in fine, ubi dicit: Egredientur sancti, et videbunt cadavera eorum qui praevaricati sunt in me, et erit usque ad satietatem omnis carnis, hoc est usque ad frenos equorum. Quantum autem exibat sanguis, ostendit, scilicet usque ad notitiam omnium, qui in mundo sunt, vel fuerunt in septem aetatibus mundi. Unde dicit, « Per stadia » mille sexcenta. » Per mille stadia intelligitur totius mundi ambitus. Per sexcenta, sex aetates. Et merito per mille stadia totus mundus intelligitur, quia mille continet sub se omnes numeros sicut mundus omnis, Exivit ergo sanguis de lacu usque ad frenos equorum mille stadia, quia omnibus qui in mundo sunt poena eorum notificata est. Iterum Exivit per sexcenta stadia, quia nulla aetas fuit, in qua hoc idem non fuerit revelatum. Quod autem non solum terrae dimensio, sed etiam temporis longitudo stadium notat, testatur Apostolus 1 Corinth. 2, Nescitis, quia hi qui in stadio currunt etc. Sic currite, idest tandiu etc. Et hoc videtur exponere, 2 Tim. 4, Bonum certamen certavi etc. Glossa aliter exponit dicens, quod per stadia intelliguntur omnes, qui subjecti sunt lusi- bus et vanitatibus hujus saeculi; qui quaerunt tantum coronam et gloriam in praesenti et futuro; sicut illi qui Romae bene currunt in stadio, statim recipiunt, idest in ipso spatio, suam coronam corruptibilem, ut dicit Apostolus. Horum tria genera sunt. Quidam sunt minus exercitati in his ludis, et hi significantur per sex. Alii magis exercitati, et hi per centum. Alii sunt plene et perfecte exercitati, et hi per mille significantur. Et omnibus secundum diversitatem statuum suorum reddetur poena in inferno et hoc est, Exivit, inquit, sanguis de lacu usque ad frenos equorum, idest a minoribus usque ad majores, omnes involvendo; scilicet perfectos in malo, mediocres et minores, hoc est, mille sexcenta. Malum est ergo se immiscere ludis; quia qui fuerit socius ludorum, erit et socius suppliciorum. Ideo dicit Psal. Non sedi cum concilio vanitatum, et cum his qui in levitate ambulant participem me non praebui. Jerem. 15, Non sedi cum concilio ludentium, et gloriatus sum.

CAPUT XV.

« Et vidi aliud signum etc. » Hic incipit quinta visio. Quatuor praecedentes visiones monstrant universalem statum Ecclesiae, a nativitate Christi usque ad diem judicii, sicut dictum est. Tres ultimae, quae hic incipiunt, monstrant finalem statum Ecclesiae: quae sic distinguuntur. Hae praesens est de effusione septem phialarum irae Dei, et refertur ad tempus Antichristi. Secunda post hanc de damnatione Babylonis et bestiae et pseudo prophetae, et refertur ad tempus judicii. Ultima est de gloria sanctorum, et refertur ad statum Ecclesiae post judicium. Praesens igitur visio est de septem Angelis, effundentibus septem phialas irae Dei: per quarum effusionem intelligitur damnatio, sive demonstratio damnationis malorum qui erunt tempore Antichristi. Est enim phiala praedicatio comminatoria damnationis aeternae, de qua hic agitur: phiala vero

misericordiae est praedicatio promissoria remunerationis aeternae. De qua dicitur Judith 5, In phiala principum obtulit butyrum. Et dicitur phiala praedicatio propter formae significationem. Est enim phiala clausa deorsum, et aperta sursum. Sic praedicationis intentio, ad caelestia est, non ad terrena. Manifestatur igitur in hac visione quinta damnatio reproborum, quae erit tempore Antichristi: et hoc tripliciter. Primo per inspirationem, et haec in praesenti capitulo. Secundo per praedicationem, et hoc in sextodecimo capitulo. Tertio per causam, et hoc in decimoseptimo capitulo. Demonstratio autem, quae fit in hoc capitulo, per inspirationem, dupliciter fit. Primo quidem revelatur poena reproborum, per gratias agendum Deo; postea revelatur ad documentum. Deinde aliis, ut et ipsi consolationem habeant de vindicta malorum. Dividitur autem hoc capitulum in sex partes. In prima ostendit Joannes septem « Angelos habentes septem plagas novissimas, » quibus reprobi punientur, sed non boni. Secunda ostendit causam, quae liberat bonos ab istis plagis, ibi, « Et vidi tanquam mare. » In tertia ostendit causam involvendi malos in his plagis, ibi, « Et post haec vidi. » In quarta agitur de praedicatione septem Angelorum adminantium septem plagas, ibi, « Et exierunt septem Angeli. » In quinta ostenditur, quod ad hoc sunt idonei praedicti Angeli, ibi, « Vestiti lapide mundo. » In sexta agitur de obstinatione malorum, ibi, « Et repletum » est templum. » Dicit ergo, « Et vidi. » Visio haec fuit imaginaria, cui contradicunt multi. Sed potest dici, quod Joannes primo videt rem figurative intellectuali visione, et postea ostensa est ei in figura, sub qua nuntiaret eam, et scriberet. « Et vidi » aliud signum. » Quia hoc signum proprie signat profectum malorum. Praecedens nota profectum bonorum, ex persecutione malorum provenientium. « In caelo, » idest in Ecclesia virtutum, varietate stellata et a terrenis elevata. Vel « In caelo, » idest in ministerio reprobis collato, « magnum, » significatione, et mirabile, dignum admiratione, propter rei arduitatem. Magnum enim et mirabile est hominem dare potestatem damnandi alios. Deinde ostendit quod fuerit illud signum dicens, « Angelos septem, » idest universos praedicatores qui dicuntur Angeli, quia missi. Juxta illud Rom. 10, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Matth. 10, Ecce ego mitto. Dicuntur autem septem, propter septem virtutes, tres theologicas et quatuor cardinales, quas debent in se et aliis praedicare. Vel propter septem dona Spiritus sancti, quae similiter debent habere et praedicare. Et hi septem Angeli significantur per septem columnas, quibus tota Ecclesia sustentatur: Unde Proverb. 9, Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem. « Habentes, » ex eo officio praedicationis, « Septem plagas novissimas, » ad denunciandum, idest universa mala, quibus reprobi qui erunt tempore Antichristi plagabuntur: unde dicuntur novissimae plagae, quia novissimis temporis homines his ferientur. Item quia post illas non inferuntur aliae. Vel novissimae, idest graves, quia illi gravissime peccaverunt. « Quoniam » in illis consummata est ira Dei, » idest in his plagis illis illatis, non inferet Deus alias plagas mundo, sed his consummatis incipiet in eis furor inferni. Moraliter hoc signum magnum et mirabile in caelo, idest in Ecclesia, est, quod praedicatores qui debent esse medici ad curanda vulnera pecca-

torum et qui debent portare unguenta suavissima, idest verba consolationis et compassionis ad sanandum, non porrigunt nisi gladium ad occidendum, idest verba dura et mordentia. De quibus dicitur Mich. 5, Haec dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, quem mordent dentibus suis et praedicant pacem: si quis non dederit in ore eorum quidpiam, sanctificent super eum praelium. Proverb. 50, Gens quae pro dentibus gladios habet et commandit molaribus suis etc. Jerem. 9, Sagitta vulnerans sinum eorum. De talibus dicit Gregorius Nazianzenus, Meliores praedicatores aestimantur qui melius mordere noverunt; et sancti sunt praedicatores satyrici. Unde quaeritur Dominus, Isa. 1, Ecce viri veniebant de via portae superioris quae respicit ad aquilonem, et uniuscujusque vas interioris in manu ejus. Sequitur.

• Et vidi tamquam mare etc. • Haec est secunda pars capituli, ubi ad consolationem bonorum agit Joannes de causa liberante ab his plagis; quae triplex est secundum triplicem statum bonorum. In statu incipientium causa liberans est firmitas fidei; quod notatur per hoc quod dicit, • vicerunt. • Fide enim diabolo resistitur. Unde 1 Petr. 5, Cui resistite fortes in fide. Et etiam mundus fide vincitur. Unde Joan. Haec est victoria quae vincit mundum, scilicet divitias, delitias, honores. Unde Hebr. 11, Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiae Pharaonis (et sic vicit Hebraeos) majores divitias aestimans thesauro Aegyptiorum improprium Christi: et sic vicit delitias. In statu perfectorum causa liberans est praerogativa operum, maxime circa carnis propriae mortificationem: quod notatur per cytharas. Sed quare hic agit Joannes de causa liberante a plagis istis ad bonorum consolationem, quum eos non tangat? Non enim erunt universales plagae istae, sed proprie malorum. Solutio. Ideo agit, ut haec tria quae liberant ab his plagis carnis amplectantur. Dicit ergo, • Et vidi, • spiritu revelante conplexi. • Tamquam mare vitreum, • idest baptismum, qui per mare designatur. Sive dicatur mare lavatorium vitrum factum ad lavandum faciem, ubi etiam solebant poni specula mulierum ad videndum si aliqua macula esset in facie, sive mare proprie accipiat pro aquarum congregatione. Nam sicut in lavatorio lavata facies et clara ac munda efficitur; item sicut in mari rubro submersi sunt pharaonistae, sic in baptismo submerguntur et destruuntur peccata, et animae purae et lucidae et lucis receptivae, idest gratiae efficiuntur: quod notatur in vitro, quod est lucidum et lucis solaris receptivum. • Mixtum igne, • idest Spiritu sancto qui datur in baptismo. Illic tanguntur tria quae fiunt in baptismo. Primum est peccatorum remissio sive mundatio; et hoc intelligitur per mare, sicut dictum est. Secundum est characteris impressio, quod notatur per vitrum. Est enim character quaedam dispositio animae qua anima est pervia gratiae divinae. Tertium est gratiae collatio; quod notatur per ignis admixtionem. Et notandum quod sunt tres baptismi, scilicet sanguinis flammæ et aquae: hic ultimus solos habet haec omnia. Nam duo primi characterem non imprimunt. • Et eos, qui vicerunt bestiam, • idest Antichristum vel diabolum, nolentes credere ejus miraculis, nec flecti promissis, nec ejus minis. • Et imaginem illius • vicerunt similiter nolentes conformari vitae illius. Vel imaginem vocat statuam An-

tichristi, quam noluerunt, idest nolent adorare. Vel forte imaginem dicit praedicatores et principes Antichristi, qui ei per omnia conformabunt se, quos similiter sancti vincent, nullo modo acquiescentes eis, nec abstracti divitiis, nec illecti delitiis, nec subducti blanditiis, nec fracti verberibus, nec terri verbis. Et tangitur hic secunda causa liberans, scilicet fides: per fidem autem omnia vincent sancti, Hebr. 11, Sancti per fidem etc. Augustinus, Qui veram fidem de Deo habet, non quaerit in his miseriis fieri dives. « Et numerum nominis • ejus, » vicerunt similiter, idest vincent: quasi dicat: licet per nomen quod sibi imposuit velit Antichristus videri et existimari Deus, tamen ipsi purum hominem cognoscent et falsum; et ideo vilipendent. De hoc dictum est supra 15, Numero nominis etc. « Stantes supra mare vitreum. » Glossa, idest gratiam baptismi integram servantes. De quibus dictum est supra 15, « Hi sunt qui cum mulieribus non sunt • coinquinati; virgines enim sunt, » idest mundi et integri. Item « Stantes supra mare vitreum, idest supra mundum contemnendo et conculcando. Ideo vincunt Joan. 16, Confide quia ego vici mundum. Quomodo? certe conculcando. Unde Matth. 14, Venit Jesus ad eos ambulans super mare. Sic venit ad eos, quia docebat calcare mundum. Deuteronom. 11, Omnis locus quem calcaverit pes vester, vester erit. Item Stantes supra mare, idest perseverantiam tribulationum et tentationum amaritudines superantes, non fracti, non incurvati earum multitudine vel amaritudine. Tales fuerunt Apostoli Christi. Unde 2 Corinth. 4, In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur etc. Item per mare significatur infernus, ubi est multum amaritudinis. Eccles. 1, Omnia flumina intrant in mare, idest omnes peccatores fluidi per peccatum descendunt in infernum. Psalm. Transferentur montes in cor maris, idest superbi in infernum. Super hoc stant sancti considerantes poenam inferni et fugientes ab eis. Quia, ut dicit Bernardus, Non potest vitari malum, nisi cognitum; similiter nec desiderari bonum. Ideo dicit sponsa, Cant. 4, Vadam ad montem myrrhae et ad collem thuris: quasi dicat: aliquando cogitabo de inferni amaritudine, aliquando de paradisi dulcedine, ut illum possim vitare, alterum desiderare. De hoc dictum est supra 4, In circuitu sedis, tamquam mare simile crystallo. Et in judicio erit inferni amaritudo ad recipiendos impios qui modo in circuito ambulant. Et bene per mare significatur infernus. Est enim mare latum, profundum, longum, multas habens aquas amaras. Latus est infernus. Unde Isa. 5, Praeparata est ab heri Tophet. Longus, quia perpetuo durabit. Matth. 55, Ite maledicti in ignem aeternum. Isaiae in fine, Vermis enim non moritur. Propter haec tria dicit Joel 1, A a a. Mare hoc etiam dicitur vitreum: hoc est stabile non defluens, sicut amaritudo praesens quae in se deficit et terminatur in gaudium, Proverb. 14, Cor quod novit amaritudinem animae suae. Matth. 5, Beati qui persecutionem etc. Item dicitur vitreum propter transparentiam. Vel quia sancti videbunt semper poenam malorum, juxta illud Isaiae in fine, Egredientur et videbunt cadavera mortuorum. Vel quia ipsi reprobi semper videbunt causam amaritudinis suae, idest peccata sua, et semper erit amaritudo et causa amaritudinis ante oculos eorum. Unde semper murmurabit contra eos conscientia accusans eos et condemnans. Quia pro tam mo-

dico luero, tam magnam incurrerunt poenam et tam magnam gloriam perdiderunt. Unde Luc. 12, Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Quia utique finaliter, ecce transparentia causae. Nunc vero hic consolatur, tu vero cruciaris; ecce transparentia poenae. Dicitur etiam « Simile crystallo, propter frigiditatem, quae nimia erit in inferno. Psalm. A facie frigoris ejus quis sustinebit? Job 25, Ab aquis nivium etc. Item propter duritiam. Cant. 8, Dura sicut infernos acmulatio. Item crystallos gelatur ab aquis per flatum aquilonis. Eccles. 45, Frigidus ventus Aquilo flavit, et gelavit crystallos ab aquis. Sicut divitiae temporales, delitiae carnales et honores, quae omnia fluunt et transeunt sicut aqua, flatu diaboli indurantur in poenam gehennae quasi in lapideum crystallinum. Proverb. 22, Suavis est panis mendacii, et postea replebitur os ejus calculo. Qui lapis est durus et ponderosus et frigidus, et poena inferni est in intellectu dura, in affectu ponderosa, in memoria frigida. Vel in duritia calculi notatur poenarum acerbitas. In ponderositate diversitas. Per hoc quod dicit, os ejus implebitur, notatur poenae acerbitas. Lapis enim qui implet os, nec potest projici extra, nec transgluti, nec masticari. Durus et hysspidus erit iste morsellus. Job 6, Numquid potuit comedere insalsum, quod non est sale conditum? aut poterit aliquid gustare quod gustatum affert mortem? Psalm. Mors depascet eos. Sequitur. « Et habentes cytharas Dei, » idest carnis mortificationem, juxta mandatum et praeceptum Christi, qui primus mortificavit carnem suam, vigilando, jejunando, discurrendo, ad ultimum moriendo, in Ecclesiam propter Deum assumptam. Pluraliter autem dicit cytharas, quia pluribus modis fit mortificatio carnis. Scilicet jejuniis. Unde Joannes, Non sanat oculum, quod sanat calcaneum. Jejunio sanantur pestes corporis, oratione pestes mentis. Item vigiliis. Eccles. 51, Vigilia honestatis tabefacit carnes. Item disciplinis. Unde Eccles. 54, Cibaria et virga et onus asino: idest cibus ne deficiat: disciplina, ne lasciviat: opus, ut proficiat. Item meditationibus. Unde Eccles. 12, Frequens meditatio carnis est afflictio. Joannes, Ama studium literarum, et carnis vitia non amabis. Item operibus et laboribus assiduis. Eccles. 55, Jugum et lorum gravant collum durum, et servi inclinantur operatione assidua. Per haec omnia mortificabat Apostolus carnem suam. Unde dicebat 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitatem redigo, ne cum aliis praedicaverim ipse reprobus efficiar. Ad hoc quod cythara bene sonet oportet quod omnes chordae per ordinem tangantur. Sic ad hoc quod poenitentia sive carnis mortificatio valeat, oportet quod omnia membra corporis quae peccaverunt paniantur. Juxta Sap. 11, Per quae peccat quis, per haec et torquetur. Unde dicit Apostolus Rom. 6, Sicut exhibuistis membra vestra servire etc. De hoc satis dictum est supra 14, Quasi cytharoedorum. Item pluraliter dicit cytharas. Quia tres sunt cytharae quas debent habere praedicatores ad hoc ut bene cytharizent: alias autem non bene cytharizabunt. Prima est carnis mortificatio. Eccles. 39, Confitemini Domino in voce labiorum vestrorum in canticis et cytharis, idest in confessione et oratione, in carnis mortificatione. Secunda est cordis compassio. Isa 16, Venter meus ad Moab, idest ad peccatores, quasi chorda sonat. Tertia est oris praedicatio. Isa 24, Conticuit dul-

cedo cytharae. Job 30, Cythara mea versa est in luctum. Prima tot chordas habet, quot sunt miseriae proximorum. Tertia quatuor habet chordas, quia quadruplex est praedicatio: Historica, Tropologica, Allegorica, Anagogica. Haec habet altissimum sonum quia tantum de caelestibus et divinis cantat. « Canticum Moysi servi Dei, » idest cum gaudio praedicantes continentiam veteris Testamenti, quod canticum est bonum intelligenti. Exod. 15, Cantemus Domino gloriose etc. Canticum Moysi. « Et cantantes. » Glossa, idest cum gaudio adimplentes praecepta veteris Testamenti. « Canticum agni, » idest facientes et opere adimplentes cum gaudio praecepta novi Testamenti. Psalm. Confitemini Domino in cythara etc. « Dicentes » corde, ore et opere. « Magna et mirabilia sunt opera tua Domine » Deus omnipotens. « Magna quidem in creatione, mirabilia, in recreatione. Item magna, tam quantitate continua, quam discreta, mirabilia, specie et potestate. Job 5, Qui facit magna et inscrutabilia et mira absque numero. Sap. 15, A magnitudine spei etc. Sunt autem tres considerationes creaturae mundi, ex quibus potest cognosci creator per triplicem considerationem, secundum quod creator existit. Nam ex magnitudine creaturae potest cognosci potentia quae Patri appropriatur, et hoc respicit hic quod dicitur, omnipotens. A pulchritudine potest cognosci bonitas, sive benignitas Dei. Et hoc respicit cum dicitur, Dominus. Sequitur, « Justae et verae sunt viae tuae, » idest opera tua et mandata tua. Vel judicia et flagella, quibus tu venis ad nos et nos ad te, Justae, quia unicuique pro merito redditur seu poena seu gloria. Psalm. Quia tu reddes unicuique juxta opera sua. Psalm. Universae viae Domini misericordia et veritas. « Rex saeculorum, » idest ordinator temporum. « Quis non timebit te? » idest quis non ex timore serviet? intellige de timore filiali. Psalm. Servite Domino in timore. Glossa, Per timorem Domini declinat omnis a malo. Item Quis non timebit te Domine? Glossa, idest quis non reverebitur te Domine? Sunt autem octo genera timoris. Primus est timor naturalis, qui est fuga eorum quae sunt contra nostram naturam. De quo dicitur Genes. 9, Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terrae. Hoc timore timuit Christus mortem, Luc. 14, Coepit Jesus pavere et taedere. Secundus est timor humanus quo homo timet omnia gravamina carnis; qui dicitur esse intra terminos naturae. Non naturalis est, quando excedit humanam naturam et est peccatum. Hoc timore timerunt obstetrices martyrium, propter quod mentitae sunt, Exod. 1. Tertius est timor mundanus, quo nimis timemus amissionem rerum mundanarum; et est vitiosus sicut humanus. Nam naturalis indifferens est. Et de hoc timore mundano dicitur in Psalm. Illic trepidaverunt timore. Et hic timor fuit in Judaeis, quia ideo Christum occiderunt, quia gentem et regnum amittere timebant, Joan. 11. Quartus est timor servilis, quo tantum timetur poena; quo etiam timore, tantum cessatur a peccatis. Unde Augustinus, Qui timet serviliter regnat in eo peccandi voluntas, et sequeretur opus si speraretur impunitas: hic est a Spiritu sancto et non enim Spiritu sancto. Et de hoc dicitur Joan. 4, Perfecta charitas foras mittit timorem. Quintus est timor nuptialis, quo partim timore poenae, partim amore justitiae declinatur a

malo, licet nulla poena timeatur. De hoc dicitur Eccles. Initium sapientiae timor Domini. Sextus est timor separationis, quo tantum declinatur a malo, licet nulla poena timeatur. De quo Eccles. 15, Qui timet Deum faciet bona. Septimus est timor offensionis; quo licet nec poena nec separatio timeatur, tamen pure, ne offendatur sponsus, declinatur a malo. De quo Psalm. Beatus vir qui timet Dominum. Octavus est timor reverentiae quo sola reverenda timetur majestas. Isa. 11, Replevit eum spiritu timoris Domini: hic solus erit in patria. Psalm. Timor Domini sanctus permanens in saeculum saeculi. Hic timor facit hominem resilire in sua parvitate et aspecta majestate divina, et sic exaltatur et magnificatur Deus. Unde sequitur, « Et magnificabit nomen tuum? » Repete quis non magnificabit nomen tuum, credendo, praedicando, operando? Psalm. Magnificate Dominum mecum. Luc. 2, Magnificat anima mea Dominum. Eccles. 45, Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantum potestis; major est enim omni laude. Et vere omnes debent te timere et magnificare, « Quia solus pius es. » Glossa, idest gratis salvans. Unde Psalm. Salvum me fac Deus. Sap. 11, Parce Domine omnibus, quoniam omnia bona tua sunt, qui amas animas. Sed non videtur quod assignet bonam causam quare debeat timeri; quia severus et dorus princeps magis timetur quam pius. Solutio. Hic agitur de timore reverentiae, vel separationis, qui dicitur non severi. Quia in hoc apparet pietas tua. « Quoniam omnes gentes, » idest aliqui de omnibus, ut fiat distributio pro generibus singulorum, et non pro singulis generum. « Venient, » passibus fidei, et honorum operum. Fides enim sine operibus etc. Jacob. 2, Et sine illa nemo venit ad Deum. Unde oportet, quod qui vult venire ad Deum, quod fide et opere ad Deum veniat. « Et adorabunt, » adoratione patriae. Hoc est in spiritu et veritate, ut dicit Glossa: et sumitur de Joan. 4. « In conspectu tuo, » Glossa idest in beneplacito tuo, et facit placere Deo adorantes. Vel sic: in conspectu tuo, idest ut te conspiciant. Et tu es et re vera adorandus, timendus et magnificandus es. « Quoniam judicia tua manifesta sunt. » Glossa, idest quoniam revelata sunt mysteria Ecclesiae, in quibus Deus habitat, et illi qui ad honorem Dei militant. Vel judicia tua, quibus bonos eligis et malos reprobas: quibus hos flagellas et humilias in praesenti, et cetera judicia tua discretionis et definitionis. Manifesta sunt, tam bonis quam malis, et erunt. Quia omnes scient, quia omnia juste fecisti. Unde Deut. 32, Date magnificentiam Deo nostro. Dei perfecta etc. Contra. Roman. 11, O altitudo divitiarum etc. Psalm. Judicia Dei abyssus multa. Solutio jam dicta est, ut diximus: sunt idest erunt. Vel potest dici, quod multiplex est judicium Dei. Est enim judicium singulare, et est judicium universale. Judicium singulare dicitur, quo Dominus sine merito hunc eligit et hunc reprobat. Verbi gratia, Jacob et Esau. Item quo unum facit divitem, alium pauperem. Vel alium semper infirmum, alium semper sanum. Vel unum pulchrum, alium turpem. Ex causa rationabili facit haec omnia, licet nobis ignota. Unde Job 5, Nil in terra sine causa fit praelata. Nihil fit cujus ortus legitima causa non praecessit. Haec omnia judicia manifesta sunt in suo actu in quem exeunt. Quia omnibus patet, quod sic est; sed occulta sunt in causa sua, ex qua exeunt. Quia

incertum est omnibus quare ita sit. Unde Gregorius dicit, quod Job sciebat se puniri, sed causam punitionis ignorabat. Unde dicebat 10 cap. Quis etc. De his ergo judiciis dicit Apostolus, quod incomprehensibilia sunt. Et David dicit, Abyssus multa, quo ad causae cognitionem, quae penitus ignota est mundo. Hic vero dicit, quod sunt manifesta, quo ad exitus evidentiam, quia omnibus notum est quod ita est. Quia judicium universale est triplex. Primum est discretionis, quo Deus judicabit in futuro separando bonos a malis, collocando bonos ad dexteram suam, malos ad sinistram, ut dicitur Matth. 25, Et de hoc judicio dicitur in Psalm. Judica me Deus, et discerne causam meam etc. Secundum est judicium disceptationis, quo primo dicit bonis, esurivi etc. Malis: esurivi, et non dedistis etc. Matth. 25. Et de hoc judicio dicitur Joel 3, Adducam omnes gentes in vallem Josaphat, et ibi disceptabo cum eis. Tertium est judicium definitionis, quando hoc facto dabit sententiam de bonis et de malis. Ite maledicti. Venite benedicti. Matth. 25. Et de hoc judicio dicitur in Psalm. Rectum judicium tuum. Item Psalm. Judicia Domini etc. Haec omnia modo manifesta sunt in causa, quia manifestum est quod omnes secundum exigentiam operum suorum judicabuntur. Sed ignota sunt in exitu causae, quia nescitur adhuc, qui sunt, hi vel illi. Unde quo ad exitum causae loquitur Apostolus, ubi dicit, Judicia Dei incomprehensibilia. Et David similiter, quando dicit, Abyssus multa. Joannes autem hic loquitur quo ad causam tantum exitus, quae manifesta in genere vel in corpore est. Sequitur.

« Et post haec vidi etc. » Haec est tertia pars capituli involvens in plagis praedictis. Unde Glossa, Cum ostendisset Joannes illos Angelos habere potestatem plagandi, dicturus quas plagas illi sunt illaturi, prius proponit causam, qua ostendit illos dignos esse, qui plagas sunt passuri; scilicet quia omnia mysteria fiunt revelationibus. Et qui volunt intrare in illa, oportet intervenire merita, quae isti malo merito suo non possunt intelligere, ideo merito plagabuntur. Dicit ergo, « Post haec, » id est post praedicta, « Vidi, » idest spiritu revelante intellexi. « Et ecce apertum est templum » tabernaculi testimonii in caelo. » Templum vocat hic coetum apostolicum, juxta illud Cor. 3, Templum Dei sanctum est etc. Tabernaculum testimonii vocat Ecclesiam, quae modo militat Deo, et in qua est Christus et milites ejus, in qua etiam armantur milites Christi armis virtutum, doctrinarum, sacramentorum, exemplorum, sanctorum, divinarum beneficiorum. De quibus armis, 2 Cor. 6: In omnibus exhibete vosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia: et postea additur: per arma justitiae. Et dicitur Tabernaculum testimonii, quia Christus perhibet fidele testimonium vivendo, docendo, moriendo. Vel quia utriusque testimonia fideliter servat. Unde dicit Ecclesia per Psalm. A testimoniis tuis non declinavi. Item Psal. Inclina cor meum Deus etc. Vel quia multos testes pro Christo producit in causa ejus, idest martyres, qui moriendo testimonium dicunt pro fide, et ideo moriuntur. Martyr enim Graecae, testis interpretatur. Unde quot fuerunt, sunt et erunt in Ecclesia martyres, tot producit Ecclesia pro ipso testes. Unde Isa. 43, Vos vere testes mei, dicit Dominus. « In » caelo, » idest in Ecclesia triumphante, ejus sta-

tus nobis modo celatur, juxta illud Isa. 5, Oculi non vidit Deus absque te. In hoc caelo habitabant Apostoli mente, cum in terra essent corpore. Unde Phil. 3, Conversatio nostra in caelis est. Templum, ergo Tabernaculi testimonii in caelis, id est revelata sunt mysteria Ecclesiae et secreta caeli, per Apostolorum praedicationem. Item per templum intelligitur Christus, juxta illud Joan. 2, Solvite templum hoc. Tabernaculum testimonii dicitur sacra Scriptura, quae tot continet testimonia, quot habet verba. Unde significatur per montem Galaad, qui interpretatur acervus testimonii: ut dicitur Genesis vigesimo primo. Templum tabernaculi testimonii, idest Christus, continens in se testimonia utriusque Testamenti, et dicitur eum continere, quia scit in se omnia, et de ipso sunt omnia. Per caelum autem significatur Ecclesia quae dicitur caelum, idest casa eloim, hoc est domus Dei. Et secundum hoc tantus est sensus: Et apertum est templum tabernaculi testimonii, idest doctrina Christi, mundo manifesta est. « Et exierunt septem Angeli, » idest septem praedicatores, in septem statibus Ecclesiae praedicantes et interna gratia Spiritus sancti revelantes, idest vitia per septem virtutes quas praedicant detestantes. « Habentes septem plagas, » poenitentiam praedicantes. Vel poenam aeternam impenitentibus comminantes. Vel septem plagas vocat Scripturae auctoritates, quibus quasi quibusdam sagittis plangantur a praedicatoribus peccantes ad salutem. Unde Psalm. Sagittae parvulorum, idest humilium praedicatorum: factae sunt plagae. Unde Isa. 43, Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non habent etc. Et determinat unde exierunt, dicens, « De templo, » idest a Christo, a quo missi sunt. Vel « De templo, » idest de coetu apostolico, a quo omnes praedicatores originem duxerunt, et quod suis temporibus praedicatione ab aliis didicerunt. « Vestiti lino mundo et candido, » idest firmitate fidei et patientiae. Mundo, ab omni peccato. Candido, omni virtute. Sic enim debent esse vestiti, fide et patientia firma. Psalm. Bene patientes erunt etc. Prov. 30, Doctrina viri per patientiam noscitur. Ezech. 3, Ut adamantem et ut silicem, scilicet dedi faciem tuam. Adamas ferum attrahit, et silex, ictus repellit, vel non sentit. Sic praedicator per fidem debet attrahere peccatores: et per poenitentiam et per patientiam repellere a se, vel non sentire ictus tribulationem. Debent etiam esse mundi per declinationem malitiae, et candidi per occupationem boni: et hoc vestimentum debent habere praedicatores et praelati. Unde Isa. 5, Vestimentum tibi est, esto princeps noster: et ipse respondet: Non, sum mendicus, et in domo nostra non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. Quia sine dubio, qui non habet in domo sua panem doctrinae, et vestimentum virtutum, et panem maxime justitiae, cujus duae sunt partes, scilicet declinatio a malo, et operatio boni, non debet constitui princeps populi. Unde Job 31, Justitia indutus sum, et vestivi me, sicut vestimentum. Psalm. Sacerdotes tui induantur justitia. Ecce. 50, dicitur, quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, « Et praecincti pectora zonis aureis, » idest mundis cogitationibus, et sanctis desideriis, quae regunt cor et corpus a fluxu malarum cogitationum, seu carnalium affectuum. Istas zonas debent habere

praedicatores et praelati. Sed multi habent zonas luteas, quia habent cogitationes carnales, et desideria terrena. Unde Isa. 45, Pro zona erit funiculus (idest pro consideratione caelestium erit cogitatio terrestrium) pro crispanti crine calvitium (idest pro ornato virtutum denudatio vitiorum, et mentis evagatio ad acquirendum), pro suavi odore foetor, idest pro desiderio caelestium, ambitio terrenorum. Aureae autem dicuntur zonae praedicatorum, quia cogitationes et desideria eorum debent fabricari auro charitatis, quia circa amorem Dei et proximi versantur eorum cogitationes et desideria. Quod significatur 3 Reg. 6, per expansionem et contractum alarum Cherubim. Unde ibi dicitur, Posuit Salomon, scilicet Cherubim, in medio templi interioris. Expandebat autem alas suas Cherubim, et tangebant ala una partem alteram. Alae autem albae in medio templi se invicem contingebant. Et nota quod dicitur, Praecincti: per quod ostenditur, quod ministri Domini debent esse praedicatores et praelati. Nam accingimur pugnaturi, subcingimur ituri, praecingimur ministraturi. Ideo dicitur Luc. 12, Sint lumbi vestri praecincti. Et lucernae ardentes, quasi diceret: illuminate alios quasi ministri portantes ante eos lucernas, idest doctrinam verbi et Christi. Job 12, Balteum regum dissolvit, et praecingit fune renes eorum. Joan. 13, Cum accepisset linteam praecinxit se. Ecce officium implevit ministri, et postea dixit, Exemplum dedi vobis. Ideo dicit Apostolus 1 Cor. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi. Sequitur. « Et unum de quatuor animalibus, » idest concordia et unitas quatuor evangelistarum. « Dedit septem Angelis, » idest praedicatoribus universis, « Septem phyalas aureas, » idest sacrae Scripturae universas intelligentias, quae dicuntur phylae, quia clausae sunt inferiores et apertae superiores: et dicuntur aureae, propter sapientiam charitatis quam continent. Unde significantur per scyphos aureos, Salomonis. De quibus dicit Ecce. 2, Feci mihi scyphos et urceolos in ministerium, ad vina fundenda. « Plenas iracundiae Dei, » quam plene comminantur peccatoribus. Unde Psalm. Effunde iram tuam. Iras dico Dei « viventis in saecula saeculorum, » idest in aeternum. In quo notatur potentia punitionis, quia potest punire per omne tempus: quasi dicat: Quicquid loquantur praedicatores de poenis infligendis malis, procedit doctrina quatuor evangeliorum. Et ideo patet, quod sunt apti ad praedicandum, et digni, ut per omnia eis credatur. Sed cum dicantur phylae aureae, idest charitatis et sapientiae plenae, quomodo dicuntur postea plenae iracundiae Dei? Solutio. Verba sacrae Scripturae plena sunt charitate, ad quam vocant praedicatores; et plena sunt irae Dei, ad quam revocant. Sequitur.

« Et impletum est templum Dei etc. » Sexta pars capituli est, ubi ostenditur obstinatio reprobis: quae ex hoc potest perpendi, quia sanctis aperta erunt divina judicia, quae ipsi timebunt, et Scriptura sacra, quam credent, et Ecclesiae occulta, quae revelabuntur. Reprobis autem erunt omnia clausa, propter iniquitatem et infidelitatem eorum. Unde dicit, « Et impletum est templum, » idest Ecclesia vel Scriptura. « Fumo, » idest obscuritate et ignominia, quo ad malos, qui non videbunt mysteria Ecclesiae et secreta Scripturae, et judicia divina, quae erunt bonis aperta: quod erit a divina virtute, sic juxta voluntatem suam et justitiam fa-

ciente. Unde sequitur, « A maiestate Dei, » idest a virtute Dei, et hoc iuste et misericorditer disponente. Unde sequitur, « Et virtute ejus. » Et pro idest. Vel maiestas dicitur, quo ad revelationem bonorum; virtus quo ad clausiōem malorum. Unde Isa. 21, Dabo claves domus David: aperiet, quo ad bonos, et claudet, quo ad malos. Et hoc est, quod dicitur supra 3, Haec dicit, qui habet clavem David. Et nemo de numero reproborum poterat « introire in templum, » idest Ecclesiam per fidei susceptionem, vel in sacram Scripturam, per veram intelligentiam. Excaecavit enim eos malitia eorum. Sap. 2. « Donec consummarentur septem plagae Angelorum, » idest donec impletae essent comminationes omnium praedicatorum, de malis puniendis, et ad infernum retrudendis. Tunc enim sensus experientiae poenarum, faciet eos intelligere, quod modo etiam nolunt audire. Unde Gregorius, Poena oculos aperit, quos culpabilis prosperitas claudit. Unde tunc dicitur illud Sap. 5, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum. Haec est confessio reproborum in inferno: sed nimis tarda, et non valebit eis, quia a mortuo, quasi ab eo qui non est. Vel quasi: nil poterit confessio, ut dicitur Eccles. 27, ubi dicit, In parte vade saeculi sancti, cum vivis, et dantibus confessionem Domini; nec demoreris in numero impiorum: ante mortem quaerent: a mortuo, quasi nil perit confessio: confiteberis vivis, et sanus confiteberis, et laudabis Deum, et glorificabis in miserationibus ejus. Vel nemo malorum poterat, et poterit, Introire, in templum, caelestis curiae. « Donec consummarentur septem plagae septem Angelorum, » idest donec perfecte erunt puniti mali, ut praedixerunt praedicatores. Et ponitur donec inclusive; quia nec postea poterunt introire in templum caelestis Ecclesiae. Simile 1 Reg. 3 de Elia, Qui non poterat videre lucernam Domini, donec extingueretur. Vel Nemo, generaliter nec bonus nec malus. Poterat introire in templum, idest penetrare caelestia ad intelligendum. Donec consummarentur in ipso, Septem plagae Angelorum, idest universa peccata, et universae miseriae de quibus locuti sunt praedicatores. Quod erit scilicet post vitam temporalem, quia tunc intelligent veritatem caelestium bonorum, quam modo non possunt capere. Unde Psalm. Existimabam ut cognoscerem, secretum, idest statum caeli. Sed, labor est ante me, idest supra me, donec intrem in sanctuarium Dei, idest in caelum, et tunc intelligam in novissimis eorum, scilicet bonorum, et etiam malorum.

CAPUT XVI.

« Et audiui vocem magnam etc. » Haec est secunda pars quintae visionis, in qua demonstratur damnatio reproborum, tempore Antichristi per praedicationem. Et introducuntur hic septem Angeli, per quos septem ordines praedicatorum in septem statibus Ecclesiae praedicantium intelliguntur: et septem phialae, per quas intelliguntur universae comminationes poenarum, et septem loca, per quae universitas reproborum accipitur: et hoc secundum distinctionem septem capitalium vitiorum, et septem effusiones: in quibus designantur reproborum damnationes. In prima effusione primae phialae in terram, demonstratur damnatio gulosorum. In secunda, In mare, damnatio luxuriosorum. In

S. Th. Opera omnia. V. 25.

tertia, « In fontes, » damnatio iracundorum. In quarta « in Solem, » damnatio reproborum, superborum, sive vanaegloriantium. In quinta « In flumen magnum Euphratem, » damnatio cupidorum et avarorum. In septima « In aere, » damnatio accidiosorum. Et satis est conveniens haec distinctio, quae resolvit septem capitalia peccata ad tres primas concupiscentias, quae sunt concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitae. Nam ex concupiscentia carnis fluunt gula et luxuria. Gula secundum inordinationem nutritivae. Luxuria secundum inordinationem generativae. Ira vero et invidia et vanagloria, fluunt ex superbia vitae. Ex concupiscentia oculorum, fluunt avaritia et accidia. Dividitur autem istud capitulum in octo partes. In prima praecipitur Angelis ut phialas effundant. In septem aliis partibus agitur de septem effusionibus secundum ordinem quem praediximus. Dicit ergo, « Et audiui, » auditu interiori. « Vocem magnam » idest inspirationem divinam, vel admonitionem angelicam. « De caelo, » idest de occulto. Vel « De caelo, » idest a Christo, vel ab Angelo habente sensum relatum, « Dicentem septem Angelis, » idest praedicatoribus universis, « Ite: » in quo duo notantur. Primo, quod nullus debet se ingerere ad praedicandum nisi missus. Rom. 10, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Secundo, quod debent pedites esse, et non equites. Non enim dicit equitate, sed ite. Joan. 13, Posui vos, ut eatis. Psal. Euntes ibant et flebant. Act. 5, Ibant Apostoli gaudentes. Job 50, Numquid mittes fulgura, et ibunt? Isa. 18, Ite Angeli veloces. « Effundite septem phialas irae Dei, » quas accepistis, in terram; idest annunciate peccatoribus, qui terrae adhaerent, poenas sibi debitas, juxta numerum et mensuram suorum peccatorum.

« Et abiit primus Angelus etc. » Haec est secunda parascap in qua agitur de septem effusionibus phialarum, quae dividuntur in septem partes. secundum numerum septem Angelorum, effundentium phialas super septem gentes, quas septem gentes possumus intelligere allegorice, secundum septem persecutiones Ecclesiae. Vel moraliter secundum septem genera peccatorum. Primo autem exponemus hoc totum allegorice, quia magis convenit cum praecedentibus haec expositio, quam moraliter: et postea exponemus totum moraliter, quod magis ad nostram instructionem pertinet. Dicit ergo « Et abiit » idest praecipienti obedivit, « Primus Angelus, » idest Primus ordo praedicatorum, « Et effudit phialam suam in terram, » idest poenam futuram comminando annuntiavit, in Judaeam, vel praedicationem suam in Judaeos terrenos. Sed Judaei noluerunt recipere doctrinam Angelorum, qui fuerunt primus Angelus. Ideo punivit eos, et temporaliter et aeternaliter. Unde sequitur, « Et factus est vulnus saevum, » quo ad temporalem persecutionem factam per Romanos, « Et pessimum, » quo ad aeternam damnationem, quae dicitur mala propter poenarum acerbitatem, pejor propter poenarum diversitatem, pessima propter poenarum aeternitatem. Unde Psal. Mors peccatorum pessima. Sed quia aliqui de Judaeis crediderunt ad praedicationem Apostolorum, qui participes non fuerunt hujus poenae, ideo ostendit in quos factum fuit istud vulnus pessimum, dicens, « In homines, qui habebant characterem bestiae, » idest fidem, et opera diaboli, similitudinem Antichristi, in resistendo et expu-

quando veritatem Christi, • Et in eos, qui adora-
 • verunt bestiam et imaginem ejus, • idest qui
 obedierunt diabolo, et Antichristo, et praedicatori-
 bus ejus. Licet enim Antichristus nondum esset
 quando Apostoli praedicaverunt in Judaea, tamen
 Judaei persequendo Apostolos Christi, et expugnan-
 do veritatem, ostendebant se ministros diaboli et
 Antichristi. Juxta quod dicit Apostolus 2 Thess. 2,
 Et nunc quid detineat scitis: ut reveletur in suo
 tempore: nam ministerium jam operatur iniquita-
 tis. • Et secundus Angelus, • idest secundus ordo
 praedicatorum qui fuit post Apostolos, • Effudit
 • phialam suam in mare, » idest in gentes amaras
 sine sapore fidei. Unde Isa. 61, Impii, quasi mare
 fremunt. • Et factus est sanguis tamquam mortui,
 • et omnis anima vivens mortua est in mari, »
 idest praedicatores viventes in Christo sunt ab eis
 interfecti. Et tangit Joannes, quod secundo ordine
 praedicante, Gentilium quidam sunt conversi et
 mortui peccato, et quidam in sua malitia perma-
 nentes occiderunt sanctos eis praedicantes. • Et ter-
 • tius Angelus effudit phialam suam, • idest ter-
 tius ordo praedicatorum, scilicet confessores et do-
 ctiores, qui successerunt martyribus, qui fuerunt in
 secundo ordine. • Effudit phialam suam super flu-
 • mina, » scilicet super haereticos et instabiles, et
 fluentes de errore in errorem, et secum alios ra-
 pientes, • Et super fontes aquarum, » idest super
 Philosophos, a quibus sunt ortae insipidae doctrinae
 et variae. Unde haeretici originem duxerunt. • Et
 • factus est sanguis, » idest occisio sanctorum, vel
 doctrina haereticorum et philosophorum, Facta
 est sanguis, idest ostensa est esse mortifera et
 crudelis. • Et audiavi Angelum aquarum, » idest
 Angelum custodem Scripturarum, vel animarum,
 • Dicentem, justus es Domine, » idest justum facis
 judicium, ponendo malos et servando bonos, • Qui
 • es, et qui eras sanctus. » Licet non appareat,
 sed tandem apparebit, • Qui hoc judicasti, » illos
 puniendo, et merito, • Quia sanguinem sanctorum
 • et prophetarum, » idest majorum, • Effuderunt, »
 idest fundi fecerunt, per principes, • Et sanguinem
 • eis dedisti bibere, » idest poenam debitam pro
 effusione sanguinis sanctorum eis reddidisti, • Digni
 • enim sunt, » idest sicut meruerunt. Non solum
 unum Angelum audiavit congratulantem de justa re-
 tributione Dei, immo multos. Unde sequitur, • Et
 • audiavi alterum Angelum, » scilicet ad conforta-
 tionem bonorum, dicentem, etiam, idest certe, vel
 vere, • Domine Deus omnipotens, vera et justa
 • judicia tua, » idest in malis et bonis. • Quartus
 • Angelus » idest quartus ordo praedicatorum,
 • Effudit phialam suam in solem, » idest contra
 hypocritas praedicavit, qui ostendunt se exterius
 quasi solem, et dicunt se habere veram doctrinam,
 • Et datum est illi Angelo, » idest quarto ordini
 praedicatorum, • Aestu affligere homines et igne, »
 idest hypocritas hominum sapientes puniendos fore
 igne inferni ostenderet, • Et aestuaverunt homines, »
 idest hypocritae, • Aestu magno, » idest magna
 cupiditate, vel ira, vel invidia magna contra prae-
 dicatores, • Et blasphemaverunt, » idest exasperati
 sunt nomen Dei. Dum in pace sunt hypocritae
 boni videntur; sed quando exasperantur tunc ap-
 paret quales sunt. Unde Matth. 6, A fructibus eo-
 rum cognoscetis eos. Dei dico habentis potestatem
 super has plagas infligendas, quibus et quando vo-
 luerit, • Neque egerunt illi poenitentiam, ut darent

• illi gloriam. » Quia et quando de hypocrisi
 pauci poenitent, et pauci recognoscunt se fuisse
 hypocritas. Quia cum semper apparuerint boni,
 nimis confunduntur apparere mali; et ideo in die
 judicii maxime confundentur, quia omnibus appa-
 rebit quales fuerunt. • Et quintus Angelus, • idest
 quintus ordo praedicatorum, • Effudit phialam suam
 • super sedem bestiae, » idest praedicavit contra
 praecursores Antichristi, in quibus quasi in sede sua
 quiescet et dominabitur. • Et factum est regnum
 • ejus, » idest iniqui, in quibus regnabit Antichri-
 stus et diabolus, • Tenebrosus, » tenebris infideli-
 tatis et crudelitatis, • Et manducaverunt linguas suas, »
 idest stridentibus dentibus mordentes linguas suas
 prae nimio dolore. Quia non potuerunt convin-
 cere, immo nec resistere rationabiliter praedica-
 toribus illius quinti status. Juxta illud quod dixit
 Dominus discipulis suis. Ego dabo vobis os et sa-
 pientiam cui non poterunt resistere et contradicere
 omnes adversarii vestri, • Et blasphemaverunt
 • Deum coeli, » idest Christum, dicentes, ipsum
 non esse Deum, • Prae doloribus vulnerum suo-
 • rum, » idest sibi illatis a praedicatoribus, • Et
 • non egerunt poenitentiam ex operibus suis, » ad
 monitionem praedicatorum. • Et sextus Angelus, »
 idest ordo praedicatorum, • Effudit phialam suam
 • in flumen magnum Euphraten, » idest contra
 Antichristum divitem et potentem, • Et siccavit
 • aquam ejus, » idest doctrinam Antichristi, sine
 humore gratiae esse monstravit. Vel divitiarum af-
 fluentiam, quam habebit Antichristus, et dabit sic-
 candam, idest definiendam esse monstravit, • Ut
 • praeparetur via regibus, » idest fidelibus in tri-
 bulatione illa se bene regentibus, • Ab ortu solis, »
 idest a Christo sole justitiae, qui natus est de Vir-
 gine temporaliter, et de Patre aeternaliter, et quo-
 tidie oritur in cordibus poenitentium per gratiam.
 Malach. in fine. Vobis timentibus nomen meum,
 orietur sol justitiae. • Et vidi, » facta praedicatione
 septimi Angeli, • De ore bestiae, » idest Antichri-
 sti, • Et de ore pseudo prophetae, » idest prophe-
 tarum, sive praedicatorum ejus. • Tres spiritus ini-
 • mundos » exire, supple, • In modum ranarum, »
 idest sequaces multos, fidem sanctae Trinitatis im-
 pugnantes, loquaces, et turpem vitam habentes. Vel
 tres ranas dicit tria genera hominum, per quos
 Antichristus persequetur Ecclesiam: scilicet principes
 saeculi, per quos affliget sanctos; sapientes mundi,
 per quos seducet multos. Haec duo genera homi-
 num, exeunt de consilio suo. Tertiis minores satel-
 lites, per quos fiet executio malitiae in occisione
 sanctorum. Et bene dico, Ad modum ranarum,
 quae in paludibus semper manent in loquacitate,
 seu garrulitate, sine ratione loquentes, • Sunt enim
 • spiritus daemoniorum, » idest per daemonum
 inspirationem sive suggestionem operabuntur multa
 maleficia, • Facientes signa, » Glossa, idest mira-
 cula, • Et procedunt ad reges totius terrae, » idest
 totius mundi, • Congregare illos in praelium, »
 contra sanctos, qui tunc erunt. Sed haec congrega-
 tio erit ad malum eorum. Quia erit eis, • Ad
 • diem magnum Dei omnipotentis, » idest ad diem
 judicii, ubi apparebit magna potestas Dei, ad quem
 cito ducentur illi. Sed nequis putaret illam de longe
 esse, Sequitur, • Et ecce venit sicut fur, » idest
 subito, et nullo sciente: et quia ita venit, • Beatus,
 • qui vigilat, » et qui sollicitus est de salute sua,
 bene operando, • Et custodit vestimenta sua, »

idest corpora sua, quibus animae vestiuntur, munda a peccato declinando, « Ne nudus, » a virtutibus, « Ambulet, » ad iudicium, « Et videant omnes, » qui erunt in iudicio, « turpitudinem suam, » idest peccata ipsius « Et congregabit: » quasi dicat, quod procedent ad reges terrae, « Congregare illos in praelium, » contra bonos, « Et congregabit illos, » scilicet, qui in omnibus illis operabitur, « In locum, qui vocatur hebraice Armageddon, » idest illos congregabit diabolus, cum aliis, qui Antichristo adhaerent, et Ecclesiam persequuntur. Armageddon interpretatur mons Forum, vel mons Globosus: quasi dicat: ad Antichristum congregabuntur illi, cum illis, qui animas furantur Christi. « Et septimus Angelus, » idest septimus ordo praedicatorum, « Effudit phialam suam in aere, » idest praedicabit illis quibus principes aeris huius dominantur, mortuo Antichristo, « Et exivit vox magna de templo, » idest de caelo, « Et a throno, » idest a Christo iudicatore, « Dicens, » ad conformationem bonorum, qui tunc erunt, « Factum est, » idest persecutio Antichristi consummata, et finis mundi adest, « Et facta sunt fulgura, » idest miracula, « Et voces, » idest blasphemiae, « Et tonitrua, » idest comminationes, « Et terraemotus magnus, » idest terrenorum commotio contra sanctos, « Qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, » idest a tempore Abel, qui fuit justus occisus. Et hoc debet referri ad tempus Antichristi, licet hic loquatur de septimo Angelo, qui in septimo statu Ecclesiae praedicabit. Quia illi duo status propinqui sunt, ideo conjunctim loquitur de illis. Talis terraemotus sic magnus, idest tam gravis tribulatio, « Nunquam fuit, » sicut erit tempore Antichristi. « Et facta est civitas magna, » idest congregatio magna malorum, qui ad Antichristum conglobantur, « In tres partes, » Quia ibi erunt principes saeculi, sapientes mundi, et eorum ministri, ut dictum est supra. « Et civitates gentium ceciderunt, » idest omnes civitates malorum, et congregationes eorum peribunt. Et « Babylon magna, » idest confusio, vel confusa illorum collectio, quia multi et magni erunt, « Venit in memoria ante Deum, » idest commemorabitur omnium malorum, quae prius oblitus videbatur, « Dare, » idest ad dandum ei, scilicet Babyloni, « Calicem vini, » indignationis, « Et irae ejus, » idest poenam aeternam, quae procedit ab ipso indignato irrogativa. Et dicitur poena talis, quia mensurabitur secundum culpam. Unde Matth. 7, Eadem mensura qua mensi fueritis etc. « Et omnis insula, » idest illis, qui semper manent in aquis deliciarum, « Fugit, » a facie Dei, ne ipsum videat, quia tolleretur impius, ne videat gloriam Dei. Isa. 26, Secundum aliam translationem. « Et montes, » idest principes et superbi omnes, « Non sunt inventi, » inter bonos. Unde Psal. Inimici Domini, mox ut honorificati fuerint etc. Vidi impium, idest Antichristum, superexaltatum etc. « Et grando magna, » idest ultio divina, « Sicut talentum, » idest ponderosa et gravis: secundum aliam editionem, quod meritum, « Descendit de caelo, » idest a Christo iudice, « In homines, » idest in peccatores hominum sapientes et diligentes terram plusquam caelum, « Et blasphemaverunt homines, » idest dammati in inferno peccatores, « Deum propter plagam grandinis, » idest divinae ultionis, « Quoniam magna facta est vehementer. » Ista blasphemia ma-

lorum, in inferno, nil aliud est, nisi murmuratio et dolor reproborum, qui dolebunt et murmurabunt de Deo, quod Deus tantam potentiam habet, quod tales plagas potuit eis inferre, « Et abiit. » Adhuc exponemus totum hoc allegorice: et aliquando tangemus allegoriam, quae vario modo tangitur in Glossa. Dicit ergo, « Et abiit primus Angelus, » per quem significatur primus ordo praedicatorum, idest Apostolorum, qui contra Judaeos praedicaverunt, « Et effudit phialam suam in terra, » idest iracundiam Dei terrenis Judaeis imminuentem nuntiavit, « Et factum est vulnus saevum ac pessimum in homines, » idest in Judaeos, « Et habebat characterem bestiae, » qui erant Antichristo conformes, in sanctorum persecutione: et ideo miseri Judaei eorum cum habebant, quia diabolus, qui docebat Antichristum, illos informabat, « Et eos, » qui adorabant bestiam et imaginem ejus. Imago ejus fuit Simon Magus, Arianus, Sabellius, Nero, Constantinus, Photinus, Julianus etc. huiusmodi, quos Judaei et alii sui temporis adoraverunt. Imaginem Antichristi, Judaei adhuc venerantur, quia adhuc Messiam futurum praestolantur: tamen cum venerit Antichristus recipient eum, ut magnum prophetam in lege promissum, Deut. 18. Unde Dominus dicit Joan. 5, Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me; si alius veniet in nomine suo illum accipietis. Ille alius erit Antichristus, ut dicit Glossa; quem plurimi recipient, non solum de Judaeis, sed etiam de Christianis. Unde Eccles. 24, Vidi cunctos juvenes, qui ambulant sub sole, cum adolescente, secundum Glossam, idest Antichristo, qui consurget pro eo, idest pro Christo: infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum: et qui postea futuri sunt, non laetabuntur in eo. In his « Saevum factum est vulnus, » quia dispersi sunt per Romanos, et venditi pro uno denario triginta, sub Valeriano, « Et pessimum, » quod nunquam sanabitur, quia sunt a Domino abjecti et reprobat. De quo dicit Dominus, Joan. 15, Si non venissem, et locutus eis non fuisset etc. Sed numquid Christus eos vulneravit? absit. Sed Christo praedicante per se et per Apostolos, et ipsis nolentibus audire, diabolus vulneravit eos, et excecavit. Et « secundus. » Secunda pars est de secundo Angelo, et secunda plaga. Est autem secundus Angelus secundus ordo praedicatorum, qui scilicet post expulsionem Apostolorum de Judaea gentibus praedicaverunt. Mare, dicitur Gentilitas, propter fervorem impietatis, quae regnavit tunc in eis, quando fuit secunda persecutio Ecclesiae, sicut supradictum est octavo capitulo, ibi, Secundus Angelus tuba cecinit, et tanquam mons magnus ardens missus est in mare. Tunc facta est phiala secunda, idest secundi Angeli effusio, idest divinae ultionis comminatio. Sed cum supra jam sufficienter actum sit de his septem Angelis, per quos significantur septem ordines praedicatorum, qui in septem statibus Ecclesiae et septem persecutionibus ejus praedicaverunt, et consolati sunt eam, quare hic iterum repetitur de illis? Ad hoc solum, nostra Glossa dicit, quod supra actum est de Angelis, in quantum consolabantur Ecclesiam in tribulationibus, quae ei inferebantur a malis: hic autem agitur de eisdem in quantum comminantur poenam inferendam malis, quod iterum facit ad consolationem beatorum: et si ibi supra erat aliquod verbum de damnatione malorum, hoc po-

nebatur incidenter ad consolationem sanctorum. Ibi ergo agitur de poenis illatis sanctis a malis, hic autem de poenis inferendis malis a sanctis. Dicit ergo, « Et secundus Angelus effudit phialam suam, » idest secundus ordo praedicatorum, idest discipuli expulsi a Judaeis divinam ultionem venturam super Gentiles nuntiaverunt. Et « factus est sanguis » tamquam mortui, » idest illa ultio divina, quam illi nuntiabant, erit irrevocabilis, sicut non est regressus a morte in vitam. Unde Job 13, Non credit frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. « Omnis anima vivens, mortua est in » mari, » idest omnes illi qui consentiebant tyrannis persequentibus discipulos, qui videbantur vivere, eo quod non persequerentur per se discipulos, damnabantur cum illis qui per seipsos persequerentur, quia consentiunt. Quia facientes et consentientes pari poena constringit. Unde Rom. 1, Qui talia agunt digni sunt morte: non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et supra 8, « Mortua est tertia pars creaturae eorum, » quae habebant animas in mari, » idest qui consentiebant sanctorum persecutionibus.

« Et tertius Angelus effudit etc. » Haec est tertia pars, ubi agitur de tertio Angelo, et de tertia plaga: et significat tertium ordinem praedicatorum, qui scilicet poenam futuram haereticis nunciant, sicut primus Judaeis, secundus Gentilibus. Haeretici enim tertio loco impugnaverunt Ecclesiam: et ponit hic ideo congratulationem sanctorum de poena haereticorum. Sed cum non posuit hoc ipsum in prima plaga, quae fuit plaga Judaeorum, nec in secunda quae fuit Gentilium, quare ponit hic in plaga haereticorum? Solutio. Hoc ideo facit, ad innuendum, quod persecutio haereticorum gravis et magis nociva est quam aliorum; et est hoc contra fidem quae est fundamentum omnium bonorum. Qua perdita nil retinetur, ut dicit Seneca. Et ideo de plaga erit majus gaudium sanctorum. Dicit ergo, « Et tertius Angelus, » idest tertius ordo praedicatorum, « Effudit phialam suam super » flumina, » idest divinam ultionem super haereticos damnantes Scripturam annuntiavit. Et « Super » fontes aquarum, » idest super magistros haereticorum qui dicuntur haeresiarchae a quibus oritur prava doctrina eorum. De quibus 2 Petr. 2, Hi sunt fontes nebulae turbinum agitatae, quibus caligo tenebrarum reservatur. De hoc supra 8, Stella magna ardens tamquam facula cecidit in tertiam partem fluminis et fontes aquarum. Quid autem sit stella illa ad hoc patuit. Sed forte illa stella est aliquis nominatus et magnus in Ecclesia qui convertetur cum principe Ecclesiam persequente. Et « factus est sanguis, » per quem intelligitur poena haereticorum detestabilis et crudelis. Sanguis enim horribilis est poena haereticorum; quae erit horribilis, quia doctrina fuit talis. Quod significatum est Exod. 16, ubi Moyses vertit aquas in sanguinem. Et hoc est quod sancti praedicatores doctrinam haereticorum ostenderunt esse horribilem et detestabilem; et ideo poenam eorum crudelem. Et « audiui, » idest per ipsos praedicatores intellexi, Angelum aquarum, idest horum doctorum qui custodiunt sacras Scripturas et exponunt. Unde maculas lavant auditorum collaudando divinam justitiam. « Dicens: Justus es Domine, » idest aequitatem tenendo, omnibus praesidendo. « Qui » es, » immutabiliter et aeternaliter. « Qui eras, »

sine principio aeternaliter. « Sanctus, » ab omni labe liber et alienus. « Qui hoc judicasti, » idest ea quae nuntiavimus vera et firma demonstrasti, et malos, sicut praediximus, condemnasti. Sed quare non dixit, qui venturus es, more solito? Ad hoc dicit Glossa, Ventorum non imponit, quia in proximo intelligitur. Unde patet quod hic loquitur de poena haereticorum futura tempore Antichristi, quae cito erit, ut credo. Et vere justus es puniendo illos. « Qui sanguinem sanctorum et prophetarum effuderunt, » vel procraverunt, ut patet in tempore Constantini et Juliani. Et « sanguinem eis dedisti » bibere, » idest poenam aeternam eis reddidisti pro sanctorum occisione seu persecutione. « Ut » digni sunt, » idest sicut justum est, ut qui sanguinem effuderunt, sanguine puniantur. Ad literam, multi haeretici, hodie comburuntur. Sap. 11, Per quae peccat quis etc. Sicut legitur in historiis romanis, quod Parthi in dolo multum aurum promiserunt Crasso, obsidenti civitatem eorum, et postea receperunt eum in civitate cum paucis quasi vellent ei solvere aurum promissum, et ipsum aurum liquidum infuderunt in os ejus, dicentes, Aurum sisti, aurum bibe. Et de hoc dicitur Deuteronom. 32, Inebriabo sagittas meas sanguine etc., idest carnalia sapientes. Thren. 5, Filia Edom ad te perveniet calix, inebriaberis atque mundaberis. Edom interpretatur sanguineus et haereticos significat. « Et audiui alterum Angelum, » scilicet minores sanctos magistrorum suorum sententias confirmantes, et hoc dicentes etiam verum esse, quod dixerunt. « Domine, » per justitiam. « Deus, » per clementiam, « Omnipotens, » per potestatem. « Vera et justa judicia tua. » Vera, quia reddunt quod promittunt. Justa, quia secundum meritum retribuuntur. Unde Psalm. Quia justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

« Et quartus Angelus etc. » Quarta pars capituli et quarta plaga est. Hic Angelus est quartus ordo praedicatorum qui est contra hypocritas et contra Antichristum qui dicit se solem totum mundum illuminantem comminabit praedicando. Dicit ergo, Et « quartus Angelus, » idest quartus ordo praedicatorum, « Effudit phialam suam, » idest praedicavit ultionem divinam futuram. « In solem, » idest in hypocritas et Antichristum qui se solem mundi affirmabit. Et « datum est illi, » idest Antichristo, idest permissum est, « Aestu affligere homines » et igne, » idest minori et majori tribulatione. « Et aestuaverunt homines fideles, » ratione utentes, « Aestu magno, » idest gravi tribulatione afflicti et angustiati. Ita quod multi ita deficient, ut dicit Glossa Jonae 4, Percussit sol super caput Jonae et aestuavit, et petiit animae suae ut moreretur: similiter erit tunc. Et « blasphemaverunt » nomen Dei habentis potestatem super has plagas, » inferendi cui vult et quando vult, Ipse enim habet claves mortis et inferni, ut dicitur supra 1. « Deus cui vult miseretur: » similiter erit nunc. Et « blasphemaverunt nomen Dei habentis etc. » Et non egerunt poenitentiam, » quae praedicabitur eis. Ut « darent illi gloriam. » Hoc dicit forte, quia aliqui interius poeniebunt et dolebunt de peccatis suis. Sed ore non audebunt Christum confiteri prae timore: et hoc non sufficit, secundum quod dicitur Rom. 10, Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum Christum, et in corde tuo credideris, quod Dominus exercituum excitavit illum

a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur. De his enim qui cadent in illa persecutione et qui non audebunt publice confiteri Christum, dicit Nahum ad Jerusalem sub typo Ecclesiae: filii tui, idest infirmi catholici, sicut locustae locustarum qui confident in sepibus in die frigoris, idest tenent fidem in tempore pacis, ortus est sol, idest Antichristus graviter affligens sanctos, et avolaverunt, idest a fide recesserunt. Sap. 4, Et si in ramis germinavit, infirmiter posita a vento commovebuntur. Luc. 8, Ad tempus credunt etc. Sequitur.

« Et quintus Angelus etc. » Haec est quinta pars in qua agitur de quinto Angelo et effusione phialae ipsius, quae erit contra complices Antichristi, in quibus quasi in sede quiescit. « Factum est regnum ejus, » idest illi in quibus regnabit, idem est quod sedes. « Tenebrosom, » idest perfidia exaeccatum. Isa. 6, Exaecca cor populi hujus et aures ejus aggravata, idest exaeccabis et aggravabis, quia tunc nec videre bonos, nec audire poterunt, ita odient eos. Et « manducaverunt, » idest manducabunt, « Linguas suas, » idest mutuo se detrahendo vorabunt unus alium, sicut canis. De quibus dicit Salomon, Proverb. 33, Noli esse in conviviis potatorum, nec in mensa eorum, qui carnes ad vescendum conferunt; quia vacantes potibus et dantes symbola consumerunt. Galat. 5, Si morderis adinvicem, videte, ne adinvicem consumamini. « Prae dolore, » invidiae, quam contra sanctos habebunt dolentes de constantia eorum. Sicut legitur Act. 7, de Judaeis contra Stephanum: audientes haec dissecabantur cordibus suis. « Et blasphemaverunt Deum caeli, dicendo, » Christum fuisse magum, « Prae doloribus suis. » De hoc quod non poterunt eos incorporare Antichristo et avertere a Christo. « Vulneribus suis » quae faciebant sibi invicem detrahendo, vel quae sancti fecerunt eos comminando, vel constanter resistendo, vel firmiter consistendo in fide Christi. Haec enim erit magna plaga. « Et non egerunt poenitentiam ex operibus suis: » in quo notatur finalis impoenitentia quae est peccatum in Spiritum sanctum.

« Et sextus Angelus etc. » Sexta pars hujus capituli: in qua agitur de sexto Angelo et sexta plaga, a sexto Angelo, super falsos christianos Antichristo adhaerentes inferenda. De omni enim secula quamplurimae adhaerebunt Antichristo, et ipse omnes capiet ad expugnandam Ecclesiam sanctorum. Dicit ergo, « Et sextus Angelus, » idest sextus ordo praedicatorum. « Effudit phialam suam, » idest praedicavit iram Dei futuram. « In flumen magnum Euphratem, » idest in illos qui amore divitiarum a fide Christi apostatabunt et Antichristo adhaerebunt. « Et siccavit aquam ejus, » idest mundi affluentiam cito esse siccandam, seu perituram praedicavit. 1 Corinth. 6, Praeterit figura hujus mundi. 1 Joan. 2, Transit mundus et concupiscentia ejus. Isa. 49, Omnis caro foenum. Ideo dicit Psalm. Divitiae si affluent etc. « Ut praeparatur via regibus, » idest ut praedicatoribus daretur via veniendi ad corda hominum, quod impedit abundantia divitiarum. Quia divites nolunt audire praedicationem quae consulit divitias abjicere. Unde juveni qui quaerebat a Domino quid faciendo vitam aeternam posset habere? Respondit Dominus, ut mandata servaret. Et ille dixit, quod a juventute sua omnia servaverat. Et Dominus dicit: Vade et vende omnia quae habes et da paupe-

ribus. Et contristatus est adolescens. Erat enim multas habens divitias. Glossa dicit Matth. 10, Ille usque huc libens audivit sermonem Domini. Sed ubi coepit dicere de divitiis abjiciendis, non potuit audire sine molestia. Unde divites sunt sicut aspidēs surdae, quae unam aurem obstruunt cauda, aliam figunt in terram, ne audiant vocem incantantium etc. « Ab ortu solis venientibus, » idest a Christo, qui ortus est mundo, sicut sol illuminans a quo veniunt praedicatores. Alia editio habet, « Ut praeparatur via regi, » idest Christo cui obstruit viam veniendi ad mentes hominum amor divitiarum. Et unde venit Christus? « Ab ortu solis, » idest a gratia orienti quae illuminat mentem ad cognoscendum illum qui venit et utilitatem adventus ejus, quae etiam purgat et praeparat ei locum. Et « vidi de ore draconis, » idest de inspiratione diaboli. Et « de ore bestiae, » idest de praedicatione Antichristi. Et « de ore pseudo prophetae, » idest de praedicationibus Apostolorum Antichristi, quos ipse mittet per totum mundum. « Spiritus tres immundos procedere et exire, » supple verba ferentia et fidem Trinitatis impugnantia. Vel sic. « Vidi de ore draconis, » idest de suggestionē daemonis. Et « de ore bestiae, » idest de praeceptis Antichristi. Et « de ore pseudo prophetae, » idest de consilio suorum sapientum. « Tres spiritus immundos exire, » idest vel procedere: supple in omnes impios ministros, quos ipse mittet in mundum de suggestionē diaboli et de consilio suorum sapientum: et mittet peiores quos poterit invenire; qui dicuntur spiritus, propter astutiam et subtilitatem nocendi, et decipiendi, et velocitatem perficiendi mandatum. Dicuntur etiam immundi, propter immunditiam vitae et doctrinae. Dicuntur etiam tres, quia fidem Trinitatis corrumpere intendunt. Ut autem magis exprimeretur; ideo conditionem istorum nuntiorum Antichristi adjunxit. « Ad modum ranarum, » qui semper manentes in paludes peccatorum semper garrulant, sic illi garruli et immundi erunt. Unde Glossa, Ranae in luto moriuntur et morantur, et garrulae sunt, et aliis inquietudinem ferunt, et indisciplinabiles sunt, sic et illi. Et subdit causam. « Sunt enim spiritus daemoniorum, » idest a daemonibus docti et ducti. « Facientes signa, » idest miracula per quae habebant efficaciam verborum. Ex hoc loco patet quod facere miracula non est inditium sanctitatis. Unde et quidam mali dicturi sunt in iudicio, Domine, nonne in nomine tuo ejecimus daemonia? etc. Et dicit Dominus: Discedite a me operarii iniquitatis, Matth. 7. « Et procedunt, » idest immundi spiritus procedent. Dicit in praesenti, quia forte jam sunt in januis. « Ad reges totius terrae, » idest ad principes totius mundi, quos primo subvertent et per eos alios inclinabunt ad se, aut violentia, aut fraudulencia. « Congregare illos in praedium, » contra Ecclesiam. Et quomodo congregantur? Dicit Isa. 25, Et post congregabuntur in congregatione unius fidei in lacum etc. Unde sequitur. « Ad diem magnum, » idest ad diem iudicii, qui dicitur magnus, quia justitia magna erit tunc. Et dicitur etiam specialiter, « Dei omnipotentis, » cum dies omnes sui sint, et quia ibi ostendet Deus suam potentiam, quam modo continet in terminos misericordiae; et tunc egredietur Dominus de loco sancto suo, ut dicit Isa. 28. Et quia posset putari quia adhuc multum distaret

dies ille, ideo dicit Joannes illum prope esse. Unde dicit, « ecce, » in brevi aperte venit dies Domini, vel Dominus in die illo, « Sicut fur, » omnibus ignorantibus, 1 Thess. 5, Dies Domini sicut fur. « Et ideo beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, » quibus christianus debet vestiri. « Ne nudus, » idest sine operibus virtutum, « ambulet, » de hac vita ad aliam. « Et » in iudicio, « Videant turpitudinem ejus, » idest peccata sua, quae faciunt animam torpem. « Et congregabit, » Hoc refertur ad illud quod supra dixit Quod tres immondi spiritus congregati procedent in praelium ad reges totius terrae, contra sanctos: et ita fiet, quod omnes cum Antichristo erunt contra Ecclesiam, praeter paucos: et hoc est quod dicit: Congregabit, idest congregabat, et jam congregare incepit diabolus sibi quod omnibus illis operabitur. « Illos » scilicet reges totius terrae. « In » locum qui vocatur Hebraice Armageddon, » quod interpretatur furum mons, vel mons globosus. Sicut enim mons furum dicitur, ubi fures habent refugium, sic ad Antichristum omnes fures, idest omnes mali, fugient et ipse omnes receptabit et defendet. Sicut dicitur liber 1 Reg. 22, de David quod convenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti et oppressi aere alieno et amaro animo, et factus est princeps, sic Antichristus malorum erit princeps, qui ad eum convenient ei consentiendo. Quod significatum est Genes. 1, ubi dicitur, Congregatae sunt aquae quae sub caelo sunt, in unum locum, idest omnes mali de peccato in peccatum fluentes venient ad Antichristum, qui erit alveus iniquitatis: et factum est, ita ut appareat arida, idest Ecclesia: et appellavit Deus aridam terram, idest pauperem Ecclesiam securam et firmam; congregationemque aquarum appellavit maria, propter amaritudinem irae, odii, invidiae et totius malitiae, quem habebit Antichristus et sui.

« Et septimus Angelus etc. Septima pars in qua agitur de septimo Angelo et plaga illius quae super homines futura praedicitur. Unde dicit, « Et » septimus Angelus, » idest septimus ordo praedicatorum. « Effudit phialam suam in aerem, » idest iram Dei futuram praedixit in daemones, qui in hoc aere habitant usque in diem iudicii, et tunc in inferno cum reprobis retrudentur. Et est effusio phialae in aerem, idest praedicere daemonum in inferno retrusionem. Et dicuntur etiam daemones aer, propter levitatem, quia velociter huc et illuc discurrent. Vel propter fluxibilitatem, quia aer est quodam modo corpus spirituale. Iste ergo septimus Angelus est septimus ordo praedicatorum qui post mortem Antichristi praedicabit iustare diem iudicii quod est dolor et angustia daemonum, et tandem magis saeviet, ut dictum est supra 12, Et « exivit » vox magna de caelo, » idest de Ecclesia, vel de Christo, idest a praedicatoribus suis. « A throno » dicens, » idest ab illis, qui cum Christo iudicabunt. « Factum est, » quod faciendum erat: quasi dicat: prope est ut totum sit factum quod ibi erit. Primum iudicium non erit in fieri, sed in esse stabili. Ut dicitur Deuteronom. 22, Adesse festinant tempora. Eccles. Finis venit et venit finis. Bis dicit idem, sed non eodem ordine. Nam primo praeposit finem. Secundo postponit. Ad significandum, quod quidam prius cogitant de fine, quam veniat, ut boni qui praevident sibi. Alii sunt quibus venit finis antequam cogitent de fine, ut mali

Unde Genes. 7, Finis universae carnis venit coram me qui nondum venerat coram eis. Immo ipsis non cogitantibus diluvium inundavit et omnes involvit. 1 Thessa. 5, Cum dixerint pax et securitas tunc etc. Et « facta sunt, » idest fient. « Fulgura, » ad litteram. Et « voces » clamantium. Math. 25, Sicut fuit in diebus Noe prae timore. Et « tonitrua, » ad litteram. Et « terraemotus factus est, » idest fiet, « Qualis » nunquam fuit, ex quo omnes homines fuerunt « super terram. » Talis terraemotus sic magnus bis ponitur hic, ut per hoc innuat Joannes, quantitatem modum excedere. Excedet enim omnes qui ante fuerunt, quia universalis erit. Alii qui praecesserunt particulares. Unde Matth. 24, Erunt terraemotus magni per loca. Illius autem motus naturalis non erit causa naturalis, sed voluntaria. Non enim possibile est quod secundum naturam fiat motus terrae universalis, sed particularis. Sicut qui fit ex grosso fumo incluso in aliqua parte terrae, qui cum exire cogatur natura impellente non habens respiraculum facit terraemotus, sicut patet in castanea. Alia quae sequuntur usque ad finem capituli, non recipiunt varias expositiones. Ideo revertamur ad totum moraliter, et totum ad nostram instructionem exponamus juxta hoc quod diximus. Per septem Angelos, praedicatores significantur, qui debentesse septem. Quia debent habere septem dona, septem virtutes, septem sacramenta, septem dotes, septem tribulationes. De quibus dicitur Job 5, In sex tribulationibus liberavi te, et in septima non tanget te malum. Idem significantur, per septem mulieres. De quibus Isa. 4, Apprehendent septem mulieres virum unum. Et bene dicuntur mulieres, quia molliunt herum, idest animum superbum. Vel septem ordines, vel septem poenarum notitiam ad eam detestandam. Hos septem septenarios omnes debent habere praedicatores; et ideo sub numero tali designantur. Qui dicuntur Angeli. Primo per sanctimoniam cordis et corporis. Unde Matth. 22, In resurrectione, neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in caelo. Unde in veteri lege sacerdotes balteo cingebantur circa pectus et femoralibus: per primum significatur castitas cordis. Per secundum sanctimonia corporis. Et hoc dicitur Exod. 28, Sic etiam sacerdotes evangelici cinguntur uno quidem amictu qui descendens per collum in corpore cancellatum, et per humeros ductum, postea ante pectus reducitur, ut ibi ligetur: per quod ostenditur sanctimonia cordis, quam debent habere. Per amictum enim significatur fides, quam sub velamine vident. Sicut dicitur 1 Corinth. 13, Videmus nunc per speculum in aenigmate. Per ligulas significantur duae partes fidei. Quia de duobus tantum est fides; scilicet de humanitate et divinitate, in corde, et ore per confessionem. Quod significatur, quod ligulae per collum ducuntur, et supra pectus adinvicem conjunguntur. Quod autem ducuntur per humeros ligulae illae, et dependent super umbilicum, significatur, quod fides operatur in illo castitatem cordis. Unde Isa. 11, Erit fides cinetorium renum ejus. Item aliis cinguntur circa renes, quo alba restringitur, ne defluat ad terram: per hoc significatur castitas corporis, quam facit poenitentia iustitiae, sicut dicit Isa. 11, Erit iustitia cingulum renum ejus. Quae etiam iustitia facit, ne alba, idest continentia, defluat ad terram: per hoc significatur castitas, ut colligat inde pulverem vanae gloriae, vel avaritiae. Secundo di-

euntur Angeli, propter contemplationis, et administrationis officium, quod simul habent. Nam secundum quod vident in contemplatione velle Deum, sic exequentur in administratione. Dan. 7, millia millium etc. Matth. 28, Angeli semper vident faciem etc. Glossa dicit: Angeli quocumque vadant, nunquam a Dei contemplatione recedunt. Sic praedicatores debent aspicere in contemplando, quod postea doceant praedicando. Sic primo dictum est Moysi, Exod. 25, Inspice, et fac secundum exemplar, quod monstratum est tibi in monte. Unde, et sacerdotes legales induebantur tunica hyacinthina, quae caelestem habet colorem, et Evangelii sacerdotes casula induuntur, quae ex omni parte est rotunda, in medio modicum habet apertum, per quod caput mittitur, unde significatur exterior contemplatio. Quod autem caput velatum egreditur amictu, et significatur, quod contemplatio fide regitur. Tercio, propter sedulam custodiam hominis commissi. Psal. Angelis suis mandavit de te. Sic praedicatores solliciti debent esse in custodia Ecclesiae sibi commissae. Cant. 3, lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt. Isa. 42, Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes. Quarto per officium missionis. Angelus enim idem est, quod nuntius, sive missus. Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus etc. Item de praedicatoribus dicitur in Psal. Qui facit Angelos suos spiritus. Malach. 2, Labia Sacerdotis etc. Ideo dicitur Rom. 10, Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Septem ergo Angeli sunt praedicatores universi, septem habentes septenarios praedictos ad bene vivendum et praedicandum. Septem phialae sunt praedicationes et doctrinae eorum inferius ad terrena clausae, superius ad caelestia apertae. Septem loca, ubi effunduntur phialae, sunt homines universi, secundum numerum septem vitiorum, septem virtutum numerum et ordinem distinguendi. Joannes igitur in persona Ecclesiae, vel cujuscunque fidelis, vel etiam sua, loquens, dicit, « Audi vocem » magnam de templo, id est inspirationem occultam, vel visionem apertam venientem a Deo « dicentem septem Angelis, id est praedicatoribus universis, » Item « non solum pedibus corporis, sed etiam pedibus mentis, qui sunt intellectus et affectus. De quibus Cant. 6, Quam pulchri sunt pedes tui in calceamentis filia principis! id est sanctorum exemplis, scripturarum testimoniis, o anima fidelis. Septem phialae irae Dei quas effudit in terram, id est praedicavit contra gulam, quae dicitur terra, propter sitim et famem continuam. Proverb. 24, Tria sunt insatiabilia: infernus, et os vulvae, et terra quae non satiatur aqua, id est voluptate vel gula. Num. 15, Terra quam lustravimus suos devorat habitatores. Et « factum est vulnus saevum, » ac pessimum in homines, qui habebant characterem bestiae, et in eos qui adoraverunt bestiam et imaginem ejus, qui vivit ad similitudinem bestiarum, omni hora sine discretionem potationi et libitationi et comensationi vacando, ventri suo serviendo, ut Deo, immo plusquam Deo. Quia plus laborant ut faciant voluntatem ejus, quam Dei. Unde Rom. 6, dicitur de hujusmodi, Christo Domino non serviunt, sed suo ventri. Philipp. 3, Multi ambulant quos saepe dicebam vobis, et nunc flens dico, inimicos crucis, quorum Deus venter est. De his dicitur in canonica Judae: Hi sunt in epulis suis, male convivantes. In hoc fit Vulnus saevum, ac pessimum, quando pro gulae vitio, gehennae supplicium pronuntiatur.

Est autem vulnus continui divisio: et quanto partes continui magis sunt sibi consertae, tanto divisio eorum facit gravius vulnus. Saevum ergo vulnus est in separatione a deliciis, quibus per amorem nimium adhaeserunt. Sed pessimum erit vulnus, quando non solum deliciis carebunt, sed etiam cruciatus perpetuos sustinebunt. Unde Isa. 63, Ecce servi mei comedent, et vos esurietis etc. Prima effusio phialae, est contra peccatum gulae; et hoc est quasi fomes aliorum. Unde super Matth. 4, Ubi agitur de tentationibus Christi, dicit Glossa, In pugna Christi primum contra gulam agitur: quia nisi prius refrenetur, frustra contra alia vitia laboratur. Et alia Glossa dicit, quod diabolus victus de gula, non tentat de libidine. Committitur autem hoc vitium quinque modis, ut dicit Glossa super Gen. 25, ubi Esau vendidit primogenita sua. Primo quando quis sine causa necessaria praevenit comedendo, sicut legitur de Jonathan 1 Reg. 14. Horam debitam comedendi, credimus esse tertiam, quando non jejunatur; propter illud Actuum 2, Non sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: quasi dicat Petrus, qui hoc dixit: Non est credibile, quod hi biberunt et comederunt, quia non transiit hora tertia. Quando autem jejunatur, credimus, horam post sextam; quia tunc transiit medietas diei, et tunc fuit Dominus noster Jesus Christus crucifixus, et tunc legitur sitisse. Omnes illi, qui hoc modo peccant, incurrunt in illam maledictionem, de qua dicitur Eccles. 10, Vae terrae ejus rex puer est, et ejus principes mane comedunt. Terra, ut diximus, caro est, rex est ratio, quae debet eam regere; principes sunt quinque sensus, qui mane comedunt, quando horam praeveniunt. E contrario vero illi, qui expectant horam, benedicti merentur. Unde dicitur ibidem, Beata terra, ejus rex nobilis, etiam ejus principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, non ad luxuriandum. Hoc dicit, quia multi, licet horam expectent, tamen nimis comedunt. Secundus modus est, quando nimis pretiosa, aut nimis deliciosa, quis affectat comedere vel bibere, ut dives epulo. De quo dicitur Luc. 16, quod epulabatur quotidie splendide: et filii Israel in deserto aestuarunt desiderio carnis, ut legitur Num. 11. Contra quos dicit Joannes, Non sit tibi curae ex quibus deliciosis cibis stercora conficias. Seneca, Palatum tuum fames excitet, non sapor. Joel 1, Ululate, qui bibitis vinum in dulcedinem, periit de ore vestro. Tertius modus est, quando quis in nimia quantitate comedit aut bibit, sicut Sodomitae. De quibus dicitur Ezech. 16, Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, abundantia et otium. De hoc dicit Eccl.: Pluvia quae sensim descendit optima est: subitus autem et nimius praeceps imber, arva subvertit, sicut nimius cibus nocet. Unde Dominus dicit Luc. 21, Attendite ne graventur corpora vestra crapula et ebrietate, id est nimia cibi vel potus repletionem. Quartus modus est studiositas praeparandi laute. Hoc modo peccaverunt filii Eli, 1 Reg. 2, Qui carnes crudas a populo accipiebant, ut lautius sibi facerent praeparari contra legis consuetudinem. De hoc dicit Isidorus, Tota die epulas ruminant ad explendam gulam, vespere delicias praeparant. Quintus modus est quando nimis ardentem et avidem comedit et bibit, ut Esau, Genes. 25. Contra quos dicitur Eccles. 28, Noli esse avidus in omni epulatione. Augustinus, Melius est piscibus vesci more

Domini, quam lenticula more jumenti. Beatus Bernardus, Quanto ordinatius eibus ingreditur ad sanitatem corporis, facilius digeritur. Hi quinque modi notantur his versibus. Est certum quod quinque modis gula damnat edaces, Praepropere, laute, nimis, ardens, studiosa, mel Jonathae, carnes populi, panis Sodomitae, lens Esau, Phinees arguit olla gulam. Hoc vitium in praesenti multa mala facit ubique. Primum est, quod luxuriam facit, vel gignit, et nutrit. Jerem. 5, Saturavi eos, et moechati sunt. Hieronymus, Venter noster estuans, facile in luxuriam solvitur. Vicina enim sunt venter et genitalia, et pro vicinitate membrorum sequitur confoederatio vitiorum. Secundum malum est, quod claustrum animae, idest virtutes destruit. Unde Levit. 4 dicitur, Quod Nabuzardan princeps Cocorum, destruxit muros in Jerusalem. Interpretatur autem Nabuzardan profanans paleas: hic est venter, qui cocus est omnium membrorum, et tota die et nocte profanat paleas, idest eibus carnales, qui cito consumuntur, ut palea. Hieronymus, Per luxum et abundantiam voluptatum animae fortitudo mollescit, et ejus prudentia constipatur. Tertium malum est, quod non solum cor, sed etiam corpus inquinat. Unde Petrus loquens de gulosis, 2 Petr. 2, Hi velut irrationabilia pecora in coinquinatione sua peribunt, percipientes mercedem etc. Canonica Judae, Hi sunt maculae convivantes: non dicit, quod sint maculati, seu maculosi, sed ipsae maculae, quia seipsos sponte maculant. Quartum est, quia non solum inquinat, imo occidit animam et corpus simul. Ad literam, Multi per gulam incurrerunt infirmitatem, de qua moriuntur. Eccles. 54, Multi propter crapulam perierunt: qui autem abstinens est adjiciet vitam. Job 1, Filiis et filiabus ejus vescentibus et bibentibus etc. Psal. Adhuc escae eorum etc. Quintum malum est quod depauperat. Unde Proverb. 21, Qui diligit epulas in egestate erit. Sextum est, quod omnia secreta revelat. Unde Prov. 51, Nullum secretum, ubi regnat ebrietas. Horatius, Quid non ebrietas designat? Noe per ebrietatem nudavit femora sua, quae per centum annos per sobrietatem obtexerat. Eccles. 51, Ignis probat aurum, ferrum; sic vinum superborum corda arguet, in ebrietate potatum. Unde Versus, Luxuriam gignit, virtutum roborasternit, inquinat, et perit, depauperat, omnia pandit. Sequitur. Et « secundus Angelus effudit phialam suam in mare, » idest: secundus praedicavit contra luxuriam, quae maris nomine designatur, propter foetorem, propter fervorem, propter amaritudinem, propter multitudinem. De quo dicit Joel. 1, Computruerunt jumenta in stercore suo. Ibi Gregorius, Jumenta putrescere in stercore suo est vitam in foetore luxuriae finire. Psal. Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercores terrae; idest ferventes, et immundi. De quibus dicitur Osee 7, Omnes adulterantes, quasi elibanus succensus a coquente, idest a diabolo. Eccles. 9, Multi speciem mulieris alienae admirati, reprobi facti sunt: ex hoc enim concupiscentia quasi ignis exardescit. Hieronymus, Flammigero igne percussit femina conscientiam pariter habitantis. Proverb. 6, Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo etc. De tertio Proverb. 5, Favus distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara, quasi absinthium. Eccles. 7, Inveni amariorem morte, mulierem, quae laqueus venatorum est, idest daemonum. De quarto dicitur ibidem, Vincula sunt, et

sagena cor ejus, quae capit omnes pisces magnos et parvos. Habacuc 1, Facies hominis, sicut pisces maris, et quasi non habens principem: in hamo se levabit, et traxit illum in sagena, et congregavit in rete suo. Augustinus, Efficacissimum glutinum est mulier ad capiendas animas. Hieronymus, Si cum viris habitent feminae, viscum non deerit diaboli etc. Unde de hoc mari dicitur Gen. 14, Convenerunt in vallem silvestrem, quae nunc est mare salis. Hujus autem peccati, scilicet luxuriae, quinque sunt species. Prima est simplex fornicatio. Secunda adulterium. Tertia stuprum, idest defloratio virginis. Quarta incestus, idest consanguinearum vel affinium abusus; sub qua specie comprehenditur luxuria claustralium sive hominum, sive mulierum. Quinta luxuria contra naturam, quae fit multis modis; scilicet cum vir in virum, vel femina in feminam, vel aliquis vel aliqua in seipsum, vel cum bestiali modo vir accedit ad feminam. Vel cum mulier supergreditur virum, vel cum semen extra vas naturale effunditur. Sicut fecit Her filius Judae, Genes. 38, Et ideo percussit eum Dominus eo quod rem detestabilem faceret. Hoc peccatum, quinque mala facit. Primo inquinat, sicut gula, imo plusquam gula: propter quod dicitur Corinth. 6, Omne peccatum quodcumque fecerit homo etc. Quia illud destruit et polluit, Eccles. 9, Omnis mulier quae est fornicaria, quasi stercores conculeabitur. Secundo irretit hominem ita ut vix possit reverti ad Deum per poenitentiam, Prov. 7, Considero vecordem hominem qui transit per plateas, et ecce mulier occurrit ei ornata meretricio praeparata ad decipiendum animas. garrula et vaga quietis impatiens, Apprehensumque juvenem deosculatur et procaci vultu blanditur et irretivit eum multis sermonibus, et quasi bos ductus etc. Osee 3, Non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Dominum, quia spiritus fornicationis est in medio eorum. Ideo ille qui fuerat invitatus ad nuptias respondit, uxorem duxi, Luc. 12, Tertio facit contemnere praedicationem et omnem admonitionem. Unde Eccles. 21, Audiet luxuriosus et displicebit et projiciet illud post dorsum suum. Quarto sapientem infatuat. Unde Eccles. 10, Ne zeles mulierem fratris tui, ne ostendat super te malitiam doctrinae nequam, idest ne te infatuat, sic patet in Salomone, Jacob. Non est uxor, ducenda sapienti: primum quidem impediuntur studia prophetiae. Non potest quisquam libris et uxori pariter inservire, Eccles. 19, Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes. Quinto homines facit similes bestiis. Psalm. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus etc. Hieronymus: Qui post carnis concupiscentias in desideriis ambulant, in ventrem et libidinem prona, quasi irrationabilia jumenta reputantur. Propter quod dicit Psalm. Nolite fieri etc. Jerem. 5, Equi amatores in feminas et emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem suam inhiabat. Unde Versus, Inquinat, irretit, doctrinae pabula spernit, doctos infatuat, homines animalibus aequat. Sequitur. Et « factus est sanguis tamquam mortui. » Hoc dicit, quia sicut a morte nullus regreditur, nisi miraculose, ita et a peccato luxuriae. Rom. 8, Prudentia carnis mors est, Prov. 23, Fovea profunda est meretrix, et puteus angustus aliena. Unde vix poterit aliquis exire, et tamen de facili potest quilibet cadere. Unde sequitur ibi: quasi latro in via insidiatur, et quos incautos vi-

derit interficiet. Et « omnis anima vivens mortua » est in mare, » 1 Timoth. 5, Vidua in deliciis vivens mortua est. Eccles. 9, Propter speciem mulieris multi perierunt. Et sequitur. « Et tertius Angelus effudit phialam suam super flumina et » super fontes: » idest tertio loco contra iram praedicant. Per flumina enim et fontes aquarum iracundia designatur propter motuum impetuositatem. Nam sicut flumen decurrens si obstaculum inveniat, impetuosius currit et totum frangit, sic motus irae. Unde Eccles. 4, Noli resistere contra faciem potentis ne corruat contra incertum fluvii. Dicitur autem motus iracundiae fons, dum stat in corde: effluit in fluvium, dum exit in verbum vel in factum, propter quod dicitur Eccles. 25, Ne des animae tuae exitum, nec ad modicum, nec mulieri nequam idest irae, veniam prodeundi. Notandum est autem, quod est duplex ira. Una bona, et alia mala. Bona ira, qua homo irascitur vitiis et peccatis, tam suis quam alienis. Alia dicitur ira per zelum. De qua dicitur Eccles. 7, Melior est ira risu. Ira mala est qua homo irascitur homini: quae quatuor habet species sive gradus. Primus gradus sive prima species subita, sive subitus motus. Vel ante consensum, et deliberationem rationis; et est venialis. De qua potest intelligi uno modo illud Psal. Irascimini nolite peccare etc. Ibi Glossa: idest si motus animi surgit, quod non est in potestate nostra, non consentiat ratio. Venialis enim ira est, quae non ducitur ad effectum. Secunda species sive secundus gradus est, quando cum consensu et deliberatione tamen adhuc latens in corde, non exit foras ad verbum vel factum, et haec est mortalis. De qua dicitur Matth. 5, Qui irascitur fratri suo etc. Tertius gradus est quando ira deliberata procedit a corde usque ad verba contumeliosa, vel facta injuriosa; et tunc majus peccatum est. Et de hac dicitur Matth. 5, Qui autem dixerit Racha etc. Quartus gradus est ira inveterata, qui dicitur odium: quam prohibere videtur Apostolus Ephesior. 4, ubi dicit: Sol non occidat super iracundiam vestram. Augustinus, Ne ira crescat in odium etc. 1 Joan. 4, Qui odit fratrem suum, homicida est. Et haec ira quinque mala facit. Primum est, quod rationem obnubilat et pervertit. Unde Job 18, Caligavit ab indignatione oculus meus. Psalm. Turbatus est a furore oculus meus. Cato, Impedit ira animum etc. Et sic infamat ira rationem. Unde Gregorius super Job 1, Virum stultum interficit iracundia. Dum per iram mansuetudo amittitur, supernae imaginis similitudo vitatur. Proverb. 12, Fatuus statim indicat iram suam. Secundum est, quod decurtat vitam. Unde Eccles. 50, Zelus et iracundia minuit dies. Tertium est, quia jurgium et lites generat, ei per haec pax turbatur, et Spiritus sanctus contristatur. Unde Proverb. 26, Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic vir iracundus suscitatur rixas. Eccles. 28, Homo iracundus incendit lites etc. Ephes. 5, Nolite contristare Spiritum sanctum. Gregorius, Dum ira animum pulsatur, Spiritui sancto suam habitationem turbatur. Quartum est, quod non potest esse in societate, quia omnes fugiunt ejus societatem. Eccles. 8, Cum iracundo non facias rixam, et cum audace non eas in desertum; quoniam quasi nihil est ante eum sanguis. Prov. 22, Ira non habet misericordiam. Et infra, spiritus ejus quis ferre poterit? Quasi dicat, nullus. Quintum malum est quod ira est via et janua ad omne

S. Th. Opera omnia. V. 25.

malum. Unde Augustinus super Leviticum: Ira est janua omnium vitiorum, quae clausa virtutibus patat ingressum, aperta vero in omne facinus derivatur. Proverb. 29, Vir iracundus provocat rixas etc. Versus, Conturbat, vitam decurtat, jurgia gignit. Ira fugat socios, ad mala quaeque paratur. « Et factus est sanguis, » idest poena pro effusione sanguinis. Justum est enim, ut sicut ira effundit sanguinem in culpa, ita effundatur sanguis ejus in poena. Nomine enim sanguinis, et culpa et poena intelligitur. Unde Oseae 4, Sanguis sanguinem tetigit, idest culpam poena. Respondet Dominus Petro Matth. 27, Omnis enim, qui gladium accipit, gladio peribit. Hinc etiam dicit Glossa; Similiter isti damnabuntur pro sanguine, quem fuderunt corporaliter vel spiritualiter. Similiter dicit quod supra in effusione secundae phialae, ubi agitur contra luxuriam, similiter determinatur poena ejus per sanguinem sicut hic poena irae: et satis convenienter fit hoc, quia in utroque peccato est commotio sanguinis, sed tamen differenti modo. Nam in peccato luxuriae est commotio sanguinis delectabilis; in peccato irae est commotio sanguinis contristabilis. « Et audi vi » Angelum aquarum, » idest Angelum custodem populorum. Infra 17, Aquae multae populi multi. Vel Angelum aquarum, in expositione seu revelatione Scripturarum. Isa. 55, Omnes sitientes, venite ad aquas. Vel Angelum aquarum, idest motorem seu datorem lacrymarum. Joan. 5, Angelus Domini secundum tempus descendebat in piscinam etc. Angelum aquarum, idest datorem et conservatorem gratiarum. Joan. 7, Qui credit in me, flumina de ventre ejus etc. « Dicentem, » collaudando, vel collaudandam ostendendo justitiam divinam, quae bonos sanat et salvat, et malos condemnat. « Justus es Domine, ut nec prece, vel pretio flectaris a rectitudine aequitatis. Psal. Justus Dominus, et justitias dilexit. Psalm. Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. » Qui es, » aeternaliter, et ideo immutabiliter. Jacob. 1, Apud quem non est transmutatio etc. Exod. 5, Ego sum qui sum, » Qui eras, » sine principio, et ideo aeternaliter. Non dicit, Qui fuisti, ne esse ejus terminatum sive praeteritum putaretur. Sed dicit, Eras, quod est praeteritum imperfectum, ut per praeteritum ostendatur fuisse, et per imperfectum ostendatur non praeteriisse, nec finitus esse. Ideo dixit Joan. 1, In principio erat Verbum, non, fuit Verbum. Similiter Prov. 8, Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram, idest genita, et apud eum manens, ut proles apud concipientem, « sanctus » ab omni sorde alienus. « Quia hoc judicasti, » tuos misericorditer liberans, et malos potenter condemnans: et merito: « Quoniam sanguinem sanctorum et prophetarum effuderunt, et sanguinem » dedisti eis bibere » ut digni erant, idest poenam aeternam reddidisti eis, pro eo, quod sanguinem sanctorum effuderunt. Deut. 32, Laudate gentes populum ejus, quoniam sanguinem suorum ulciscitur: et vindictam retribuet etc. « Et audi vi » Angelum dicentem etc. Etiam Domine « Deus omnipotens, vera et justa judicia tua. » Hoc secundum testimonium introducit ad majorem confirmationem justitiae Dei: et possunt per hos duos Angelos perhibentes testimonium intelligi duo Testamenta, quae sine aliqua dubitatione testificantur de ipso. « Et quartus Angelus effudit phialam » suam in solem. » In quarto loco praedicavit

contra gloriam inanem sive contra inaniter gloriantes qui per solem designantur, propter claritatem et sublimitatem, quam tales appetunt in hoc mundo non in caelo. Unde Job 5, Quomodo potestis credere, qui gloriam ab invicem recipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis? ego claritatem ab hominibus non accipio. Luc. 12, Nolite in sublime tolli. Haec enim omnia gentes quaerunt. Job 31, Si vidi solem, cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et laetatum est in abscondito cor meum: et osculatus sum manum meam ore meo: quod est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum. Ibi Glossa, Sol in fulgore est opus manifestatione. Solem igitur fulgentem Job non vidit, quia cum opus suum aliis laceret ad exemplum, hoc ad praesumptionis gloriam sibi erat absconditum. Lunam clare incedentem. Fama de bono opere veniens: nec hanc vidit Job, quia cum bonum diceretur de eo, non attendit, contra hoc manum osculatur, quando malum, quod provenit ex vana gloria sive ex superbia monstratur. Hoc autem est unum et summum malum, quod ex superbia provenit; quod non omne quod invenit, perdit; et quod non invenit, ne inveniat impedit. De primo dicit Beatus Bernardus. Superbia, sive jam existens, sive non: semper causa est subtractae gratiae. Gregorius, Sicut humilitas omnia vitia enervat quasque virtutes colligit et roborat, sic superbia virtutes destruit et enervat. Augustinus, Cum cetera vitia in malis operibus exercentur ut fiant, sola superbia in bonis operibus insidiatur ut pereant. Zozimus, Cum bene pugnaris, cum cuncta subacta putaris quae magis infestat vincenda superbia restat. Et alios: sit tibi gratia, sit sapientia, formaque detur. Sola superbia destruit omnia si comitetur. De secundo dicitur illud: tumor infusa repellit. Unde quidam dixit Alexandro, qui valde superbus erat: Deus praesto est tibi dare sapientiam, sed non habes ubi recipias eam. Secundum malum quod facit aequum magnum est: quia origo omnis peccati. Sicut dicit Gregorius, regina est omnium peccatorum: et ideo vix vadit sola, sed multis vitiis comitatur. Unde Eccles. 10, Initium omnis peccati superbia: qui tenuerit illam adimplebitur maledictis. Glossa, idest vitiis. Beatus Bernardus, Initium omnis peccati et totius perditionis superbia est. Propterea quisquis es qui salutem tuam operaris, studeas adversus hanc, super caput tuum cornu crucis habere memento, ut non eleveris in superbia. Tob. 4, Superbiam nunquam in tuo sensu aut animo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. De his duobus malis generalibus superbiae dicitur in Versu, Crimina cuncta parit, virtutum germina perdit. Praeterea aliud malum facit spirituale, quia semper depauperat dominum suum. Unde Eccle. 21, Objurgatio et injuria annullabunt substantiam: et domus quae nimis est locuples annullabitur superbia. Praeterea aliud malum facit, quod vix et raro sanatur vitium superbiae, quia nescit se humiliare superbia, et sine humilitate non est salus. Unde Eccle. 5, Synagogae superbiorum non est sanitas. Frutex enim peccati eradicabitur in illis. Praeterea aliud malum facit, quia ubicumque sit, semper facit contentiones et rixas. Proverb. 17, Labia stulti miscent se rixis, os jurgia provocat. Stultus dicitur quasi stans altus; et hic superbus. Proverb. 1, Qui se jactat, et dilatat, jurgia gignit. Propter haec, et alia multa

malis, quae facit superbia, dicitur Eccle. 10, Odibilis coram Deo, et hominibus superbia. Sequitur, « Et datum est illi, » Angelo malo scilicet « affligere homines: » superbos sive vanagloriosos, « Aestu » ambitionis, tempore prosperitatis, et « Igne » iracundiae tempore adversitatis. Hoc enim est proprium superbiorum, ut tempore prosperitatis semper sint ambitiosi, et adversitatis tempore iracundi. Vel Aestu, elationis cum laudatur. Igne confusionis cum vituperatur. Proverb. 17, Semper jurgia quaerit malus, Angelus autem crudelis mittitur contra eum. « Et aestuaverunt homines aestu magno. » Quidam: aestu ambitionis, cum bene succedit eis. De primis dicitur Nahum 3, Custodes tui quasi locustae, et parvuli tui quasi locustae locustarum, quae consident in sepibus in die frigoris: sol est ortus, et ambulaverunt, idest superbierunt. De secundo dicitur Jonae 4, Percussit sol super caput Jonae, et aestuabat, et petiit animae suae, ut moreretur. Et « blasphemaverunt nomen Dei, » sibi appropiantes quod solius Dei est. Vel spernendo majores suos, quod utrumque proprium est superbiorum tantum. Psalm. Superbia eorum qui te oderunt etc. Quia superbia nec vult nec scit subesse, sed semper praeesse. Unde quidam sapiens satis bene distinxit dicens, Omnis superbus irrationabilis est, habitu superfluus, incessu pomposus, cervix erecta, facies torva, truces oculi, de loco superiori decertans, omnibus se praeferrere affectat, sententias suas ex verbo et facto jactat, et reverentiam in obsequio non observat. Sed ne putetur quod Deus peccatum superbiorum relinquat impunitum, ideo addit, « Habentis potestatem super has plagas: » ut quando voluerit irrogare possit superbis. Psalm. Oculos superbiorum humiliabis. Eccle. 10, Radices gentium superbiorum arefecit Deus. Isa. 2, Incurvabitur omnis sublimitas. « Neque egerunt poenitentiam. » Quia vix poenitet quis de peccato superbiae, ut supra diximus. Unde Gregorius, Difficile est valde vitare peccatum, quod etiam de victoria nascitur vitiorum. « Ut darent illi gloriam, » quod faciunt poenitentes. Josue 7, Fili mi da gloriam Domino Deo Israel. Hanc gloriam auferunt superbi Domino, quia nolunt confiteri defectus suos. « Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiae, » idest quinto loco praedicavit contra invidiam, quae sedes est diaboli proprie. Unde Isa. 14, Sedebo in monte Testamenti. Mons Testamenti est superbia scientiae. Latera aquilonis sunt invidiae dediti, frigidi nil de igne vel calore charitatis habentes. Super sedem ergo bestiae phialam effundere, est contra invidiae vitium praedicare, et quantum noceat demonstrare. Ex hoc, quasi ex radice corrupta, nascitur fere omne vitium. Primo ipsa exaecat mentem, ubi est. Unde Job 5, Per diem inducunt tenebras, et quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Ubi dicit Glossa Gregorii. Cum mens de alterius melioratione affligitur, quasi a solis radio obscuratur. Item, Invidi debent perpendere quanta sint caecitatis, qui alieno profectu deficiunt, aliena laetitia tabescunt: quanta etiam infelicitatis sint, qui melioratione proximi deteriores fuerint. Qui igitur invidiae peste carere desiderant, illam haereditatem appetant quam haereditum numerus non angustat, quae omnibus una est, et singulis tota. Deberentque invidi in omni civitate oculos habere, ut felicitate omnium torquerentur. Secundum malum est quod primo sub-

jectum proprium cruciat quam alii noceat. Hoc est, primo sibi, quam alii nocet. Unde Hieronymus, Invidia primum sui mordax est. Svetonius. Invidos omnino medullitus aestuans, a semetipso livoris proprii semper exigit poenas. Tullius, Nunquam melius torquebis invidos, quam virtuti et gloriae serviendo. Socrates, Quanta felicitum gaudia sunt, tanti invidorum gemitus. Felicitas enim semper subjecta est invidiae. Sola miseria caret invidia. Tertium malum est, quod facit hominem imitatore diabolus. Sap. 2, Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui ex parte illius sunt. Quartum malum est, quod non habet finem. Unde Cyprianus, Zelus finem non habet, cum cetera finiantur; quantoque ille cui invidetur successu meliore profecerit, tanto invidus successu, et ignibus incendii livoris exardescit. Huic vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie, et tremor in labiis, stridor in dentibus, verba rapida, effrenata cervix, manus ad violentiam prompta; quae etsi interdum gladio vacet, odio tamen furibundae mentis armata est. Gregorius, Cum per omne vitium antiqui hostis virus infundatur humano cordi, in peccato invidiae tota viscera sua serpens concutit. Haec deiecit in omnia vitia: hoc est, quod magis cruciat subjectum proprium. Unde Horatius: Invidia Siculi, non invenere tyranni. Sap. 17, Cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem. Semper enim praesumit saeva perturbatio, et perturbata conscientia. Proverb. 14, Putredo ossium invidia. Multa alia mala facit invidia: sed haec modo sufficiant. Sequitur: « Factum est regnum ejus tenebrosum. » Regnum diaboli invidi sunt, in quibus specialiter regnat: sicut dictum est: qui tenebrosi recte dicuntur, quia bona aliorum tenebrae eorum sunt, sicut satis dictum est. « Et commandaverunt linguas suas adinvicem, » detrahendo. Detractio enim filia est invidiae, ut dicit Gregorius, prae dolore, quod habet invidus de felicitate aliorum. Unde Horatius, Invidus alterius macrescit rebus optimis. Ideo per bufarios designantur invidi, qui moriuntur de odore florentium vinearum. Unde et Apostolus dicit 2 Cor. 2, Christi bonus odor sumus, aliis quidem odor mortis etc. « Et blasphemaverunt nomen Dei caeli, » prae doloribus, et vulneribus suis. Glossa, Quae ipsi sibi ipsis fecerunt, commanducatione linguarum. Inter invidos enim pugna continua: unus alium detrahendo sagittat et vulnerat. Hieronymus, Omnes adulteri sunt coetus praevaricatorum, extendunt linguam suam quasi arcum mendacii et non veritatis, confortati sunt etc. Unde serpenti comparatur detractor Eccl. 10, ubi dicitur, Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui detrahit occulte. Et satis convenienter comparatur serpenti detractor. Serpens enim semper portat venenum in lingua, et occulte mordet, et tortuose incedit. Unde venenosus est, et perniciosus, et tortuosus. Sic detractor perditior est, quia illos mordet retro, quibus in facie ridet, et blanditur etiam: tortuose incedit, quia a laude incipit, et in vituperium finit orationem Isa. 27, Visitabit nos Dominus in gladio suo Juro et grandi et forti super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum. Et homines assueti detractio, vix corriguntur: ideo subditur: « Et non egerunt poenitentiam de operibus suis. » Unde Eccl. 23, Homo assuetus verbis improprietatis, omnibus diebus

vitae suae, non emendatur. Beatus Bernardus. Numquid vipera est lingua, quae tres inficit flatu uno: scilicet detrahentem, audientem, quando libenter audit et consentit, et eum de quo detrahitur, quando pervenit ad audientiam ejus. Ideo beatus Bernardus dicit alibi: Gladius triceps lingua detractoris: hujus linguam mucrone illo, quo dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere compellaris. Fodit enim corpus, non jam exanime, sed facit exanime. Proverb. 50, Generatio quae pro dentibus gladios habet. Unde significatur detractor, Dan. 7, per bestiam similem urso: et habebat tres ordines dentium, qui sunt tria genera detractio. Primum est aperti boni minutio. Secundum aperti mali ampliatio. Tertium falsi criminis impositio. Prov. 25, Jaculum et gladius, et sagitta acuta; homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. « Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem. » Sexto loco contra avaritiam praedicavit. Euphrates enim crescens vel frugifer seu pulverulentus interpretatur. Unde significat avaritiam, sive cupiditatem, quae semper fructificare vult et crescere in pulveribus, id est in terrenis rebus: sed tamen fluunt semper, quia Euphrates flumen est. Psalm. Divitiae si affluant etc. Quia sicut aqua fluminis defluente non remanet nisi lutum, ita divitiis crescentibus, non remanet nisi peccatum. Unde Eccles. 27, Si in percussura cribri remanebit pulvis, sic opera hominis in cogitatu illius. Ideo dicit Habacuc 2, Vae ei qui multiplicat non sua usquequo et aggravat contra se densum lutum. Est ergo phialam in flumen Euphratem effundere contra avaritiam praedicare: quae tantum malum est, quod etiam lutus potest eam accusare. Unde dicit Hieronymus, Hanc maledicunt prophetae. Unde Habacuc 2, Vae qui congregat avaritiam malam domui suae. Item Isa. 5, Domum ad domum. Item Amos 6, Vae qui opulenti estis in Sion. Et non solum propheta, sed etiam prophetarum Dominus dicit, Luc. 6, Vae vobis divitibus. Jacob. 5, Agite nunc divites, plorate et ululate in miseriis vestris. Apoc. 8, Vae, vae, vae habitantibus in terra. Augustinus, Vae illis qui vivunt ut augeant res perituras, unde aeternas amittent breviter. Omnes maledicunt dispensatorem avarum, ejus dominus dives et largus est: talis est omnis avarus; et ideo ab omnibus est maledictus. Ideo dicit Eccles. 10, Avaro nihil est scelestius. Ibidem, Nihil iniquius, quam amare pecuniam. Hic enim et animam suam venalem habet, quoniam in vita sua projecit intima sua. Unde et araneae comparatur avarus. Isa. 59, Confidunt in nihilum et loquuntur vanitates: conceperunt dolorem et pepererunt iniquitatem, ova aspidum ruperunt et telas araneae texerunt, et telae eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis. Opera enim illorum inutilia. Ideo etiam dicit Isa. 50, Vae filii desertores dicit Dominus, ut faceretis consilium et non ex me, et ordiretis telam et non per spiritum meum. Hoc autem summum malum avaritiae est quod idolatria appellatur. Unde Apostolus Ephes. 5, Avaritia quae est idolorum servitus. Ibi Glossa, Avari Deus est numus. Matth. 7, Non potestis Domino servire et mammonae. Ibi Glossa, Divitiis servire est Deum negare. Ut autem tamquam pestis mortifera fugiatur avaritia, ibidem nostram phialam effundamus in eam, ostendentes quaedam quae ipsa facit omnibus habentibus et amantibus eam. Primum

est, quod solitudinem generat, quae requiem tollit. Ut patet in divite illo, qui cum deberet dormire et quiescere, conquerebatur quod horrea sua nimis parva essent. Luc. 12, Et nesciebat miser, quod Dominus sibi multa horrea praeparaverat magna et tuta, ubi posset reponere omnia sua, scilicet pauperes, qui cum multo incremento omnia redderent tempore opportuno. Ideo dicit Eccles. 2, de divite: quid proderit homini de universo labore suo et afflictione spiritus, quam sub sole cruciatus est? cuncti dies ejus laboribus et aerumnis pleni sunt, nec per noctem mens ejus quiescit. Eccles. 5, Satisfactio divitis, non sinit eum dormire. Secundum malum est turbatio cordis et totius domus. Unde Proverb. 15, Conturbat domum suam qui sequitur avaritiam. Tertium est perditio sui et suorum: Prov. 1, Rapinae impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium. Luc. 16, Mortuus est dives et sepultus est in inferno. Ecce ipse Dominus immediate conjungit mortem divitis et sepulturam inferni. Quod autem Deus conjunxit, homo non separet. Quartum est quod gravat et deprimit. Unde Genes. 14, ubi nos habemus, Abraham ascendit de Aegypto dives valde, alia editio habet, gravis vehementer. Zach. 5, Iniquitas ejus super caput etc. Quintum est inquinatio, Osee 9, Facti sunt abominabiles, sicut ea quae dilexerunt. Jacob. 5, Religio munda et immaculata etc. Ibi Glossa: Qui temporalia non diligit, immaculatum ab hoc saeculo se ostendit. Sextum est inflatio superbiae. Augustinus, Extra plenus, intra vacuus: carne crepat, corde mendicat. Job 20, Cum saturatus fuerit, aetabitur et aestuabit, et omnis dolor irruit super eum. Isa. 7, Requievit Syria super Ephraim. Septimum malum est, quia facit hominem mutum. Isa. 57, Viam manus tuae invenisti prosperam, non rogasti. Gregorius, Qui felicitatem quaesitam in terris invenit, auctorem qui tribuit non requirit. Octavum est quod claudit introitum Paradisi. Luc. 16, Quam difficile est confidentes in pecuniis regnum Dei intrare. Facilius enim etc. Nonum est quia est origo et radix omnium malorum. 1 Timoth. 6, Radix omnium etc. Eccl. 11, Si fueris dives, non eris immunis a peccato. Decimum est, quod munitionem virtutum destruit. Habacuc 1, Super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem et capiet eam. Multa alia mala facit, sed haec modo sufficiant. Unde Ver. Sollicitat, turbat, perdit, gravat, inquinat, inflat: os mutum reddit, Paradisi limina claudit, crimina quaeque parit, virtutum moenia frangit. Sequitur. « Et siccavit aquam ejus, » idest temporalem abundantiam siccandam praedicando ostendit. 1 Joan. 2, Transit mundus et concupiscentia ejus. Jacob. 4, Exortus est sol cum ardore et arefecit foenum et flos ejus etc. « Ut praeparatur via regibus, » idest praedicatoribus ad corda eorum siccata aqua quae ipsos non sinebat prius transire. Isa. 19, In die illa erit ibi via de Aegypto in Assyrios, qui interpretantur dirigentes. Isa. 11, Levabit Dominus manum suam super flumen in fortitudinem spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calecati: et erit via residua populi mei Sed ne praedicatores hoc sibi attribuerent, Joannes ostendit, unde fiat hoc: « Ab ortu solis, » idest a Christo, qui de stella nasci volebat, idest Maria. Psalm. Ortus est sol: et quotidie nasci dignatur in cordibus timentium se. Unde Malach. in fine, Vobis timentibus nomen meum etc.

« Et vidi de ore draconis et de ore bestiae et de ore pseudoprophetae tres spiritus immundos in modum ranarum. » Draco, qui est animal sitibundum, significat cupiditatem quae semper sitit, et nunquam potest satiari. Juxta illud Eccles. 5, Avarus non impletur pecunia. Proverb. 30, Tria sunt insatiabilia: infernus et os vulvae et terra quae non satiatur aqua. Tres spiritus immundi, qui de ore ejus exeunt, sunt sagacitas in acquirendo, tenacitas in conservando, providentia in dispensando. Hae sunt tres dietae quibus ambulatur per Ninivem, idest per mundum. Jonae 3, Ninive erat civitas magna itinere trium dierum. Frequenter autem contingit istud: quod divites qui sagaces sunt in acquirendo et tenaces in custodiendo, non habent providentiam in dispensando vel distribuendo, sed relinquunt illis qui male expendunt. Unde Eccles. 5, Est aliud malum quod vidi sub sole, et quod frequentius est apud homines. Vir cui Deus dedit divitias et substantiam et honorem, et nihil deest animae suae ex omnibus quae desiderat; nec tribuit ei potestatem Deus, ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit. Et ibidem. Est alia infirmitas pessima quam vidi sub sole: divitiae conservatae in malum Domini sui pereunt in afflictione pessima. Per bestiam significatur superbia quae omnia bona vastat. Unde Augustinus, Omnis iniquitas in malis operibus exercetur, ut fiant: superbia vero in bonis operibus insidiatur ut pereant. De ore ejus exeunt Tres spiritus immundi: scilicet irreverentia majorum, contemptus aequalium, oppressio minorum. Hae sunt tres lanceae, quibus Joab, idest inimicus, sic enim interpretatur, fodit Absalon, idest pacem patris, ut dicitur 2 Reg. 17, Superbia enim semper aufert occidit pacem, Proverb. 15, Inter superbos semper jurgia sunt. Per pseudo prophetam significatur caro, sive carnalis concupiscentia, cujus propheta monstrosa. Rom. 8, Sapientia carnis mors est. De ore ejus tres spiritus qui exeunt sunt lautities ciborum, mollities vestimentorum, segnitie otiorum. Haec sunt tres unciae ferri in lancea Jesbidemob qui volebat occidere David, 2 Reg. 21, Ibi enim dicitur quod deficiente David, Jesbidemob qui fuit de genere Acafa, cujus ferrum hastae tres uncias appendebat et accinctus erat ense novo, nisus est percutere David. Jesbi interpretatur minae: interpretatur etiam ablacerans; et significatur carnis concupiscentia quae semper est nobis ablacerans rationem. Unde Rom. 7, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae. Tres unciae hastae sunt illa tria quae praediximus. Ensis est adinventio novitatis in saporibus, in vestibus, in lectis, et in aliis quae sunt provocamenta malae concupiscentiae. Haec tria etiam sunt tria canistra quae portabat pistor Pharaonis, Genes. 40. Et omnes hi spiritus ranae comparantur propter loquacitatem et immunditiam. Item tres spiritus immundi sunt tres species advocatorum, qui ut ranae quietem et pacem Ecclesiae turbant, qui in aquis divitiarum et luto deliciarum semper vivunt. Quidam enim falsas leges fingunt per quas veritatem impugnant. De quibus dicitur Isa. 10, Vae qui condunt leges iniquitatis etc. Alii sunt qui veras leges male exponendo depravant, et sic decipiunt, ubi non est bonus iudex. De quibus dicitur Isa. 9, Disperdat Dominus ab Israel caput et caudam, idest actorem et advocatum, incurvantem et depravantem. Incurvans dicitur actor qui muneribus leges male exponendo aut decur-

tando depravat. Tertiū sunt, qui nec falsas allegant, nec veras depravant, sed per exceptiones dilatorias et appellationes frivolas causas multiplicant et dilatant et prorogant. Ita quod ante quam veniatur ad principale, praecedunt aliquando tres vel quatuor vel quinque causae, quas ipsi per suam astutiam suscitaverunt, sine quibus poterat causa principalis bene terminari si advocati voluissent. Sed sicut medico magis gratum est tempus infirmum quam sanum, quia tunc plus lucratur, ita advocatis huiusmodi plus placet lis et contentio quam pax. De his dicitur in Psalm. Dissipa gentes quae bella volunt. Et de omnibus his potest intelligi illud quod dictum est supra, Et manducabunt linguas suas prae dolore in inferno. Qui enim in lingua peccant, in lingua peribunt atque torquebuntur, sicut dives epulo, Luc. 13. Sap. 11, Per quae peccabit quis etc. Hi omnes exeunt de ore draconis, quando causa cupiditatis aliquo praedictorum modorum advocando peccant. Item De ore bestiae exeunt, quando causa laudis humanae, vel causa superbiae, quia nolunt aliquo modo vinci, causas injustas defendunt. Item De ore pseudo prophetae exeunt, quando ex amore carnali haec faciunt, et ad haec facienda daemones eos incitant, quibus displicet pax et concordia. Unde sequitur, « Sunt enim spiritus daemoniorum, » tales advocati, idest daemonibus inspirati. Sicut enim Spiritus sanctus inspirat praedicatores suos et in eis loquitur, ut dicitur Matth. 10, Sic spiritus malignus inspirat malos advocatos et per eos loquitur cum causas injustas defendunt. Unde minatur Dominus, Isa. 19, Disrumpetur spiritus Aegypti in visceribus ejus, et consilium ejus praecipitabo, facientes signa, quod vellent pacem, et postea exterius et interius, in occulto turbant negotium et impediunt pacem. Unde Psalm. Loquuntur pacem cum proximo suo etc. Unde sequitur, « Et procedunt ad reges totius terrae, » tam saeculares, quam Ecclesiasticos. « Congregare illos in praelium, » unum contra alium, litis seminarium aliquod proponendo. Eccles. 38, Verbum nequam immutabit cor. Ex quo partes quatuor oriuntur, bonum et malum, vita et mors; et dominatrix illorum est assidua lingua. De qua iterum eodem libro, 28, Bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes. Tertia lingua multos commovit et dispersit illos de gente in gentem etc. Qui respicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. Ex ista autem lite frequenter incurrit odium et rancorem perpetuum, pars utraque adinvicem; et ex odio incurrunt damnationem aeternam. Unde sequitur, « Ad diem magnum Dei omnipotentis, » idest ad diem iudicii. Quoniam omnes illi, propter odium damnabuntur, nisi poeniterint. Tunc advocatus qui seminavit litem non poterit eos juvare; immo et ipse nisi poeniterit, damnabitur cum illis. Jerem. 12, Congrega eos, sicut gentes ad victimam. Job 21, In diem perditionis malus servatur et in diem furoris ducetur. Tempus iudicii dicitur dies, quia omnia secreta erunt ibi manifesta. Dan. 7, Consilium sedit et libri aperti sunt, 1 Corinth. 4, Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus et illuminabit abscondita cordium. Item dicitur Magnus, quia magna ibi fient. Quia bonis omnibus aeterna gaudia dabuntur quae magna sunt, et reprobis omnibus aeterna supplicia tradentur. Quae iterum magna sunt Psalm. Qui facis mirabilia

magna. Item dicitur dies, quia nihil iudicem latebit. Hebr. 5, Omnia nuda et aperta sunt ante oculos iudicis etc. Item dicitur omnipotentis esse, quia nullus poterit effugere vel resistere. Psalm. Quo ibo a spiritu tuo etc. « Et ecce. » Hic ostenditur confirmatio poenae eorum: quasi dicat: Bene dico quod ad diem iudicii ducentur qui cito erit. Unde sequitur, « Et ecce venit sicut fur, » idest cito et ex improvviso; et ideo sequitur, « Beatus qui vigilat, » in sui custodia, ne cadat in diaboli retiacula. Et « custodit vestimenta sua, » idest opera sua vel virtutes suas a macula peccati, vel perditione. « Ne nudus ambulet, » ad iudicium sine veste nuptiali. Et « videant turpitudinem ejus, » idest peccata sua. Nahum 3, Revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam gentibus nuditatem tuam. Et dicit, custodit, non dissipat, sicut filius prodigus qui omnia bona sua dissipavit vivendo luxuriose cum meretricibus, Luc. 15. Ideo dicit Eccles. 9, Omni tempore vestimenta tua sint candida, et oleum de capite tuo non deficiat. Osee 2, Auferat fornicationes suas a facie sua et adulteria sua de medio nuberam suorum. Et postea subdit: nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus. Quid autem factururus sit diabolus, per illos qui Procedunt ad reges totius terrae, Joannes ostendit dicens, « congregabit, » idest congregabit illos, scilicet reges terrae. « In locum qui vocatur Hebraice Armageddon, » idest mons furum, per quem significatur Ecclesia. Quae revera mons est propter continentiam virtutum in qua sita est. Sed fures plurimi habitant in ea, qui bona pauperum furantur et dant parentibus suis, vel sibi thesaurizant. Unde Isa. 2, Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, idest habitantes in ea. Nunc autem homicidae principes tui, infideles socii furum. Item 9, Vos depasti estis vineam meam, et rapina pauperum in domo vestra est. Ibi Glossa Hieronymi: Principes quoque nostri, cum pauperes peccantes publice arguant et confundant, divitibus pejora peccantibus nec nutum faciunt. In quorum domo rapina pauperum est, dum opes Ecclesiae sibi thesaurizant, et ea quae dantur ad sustentationem pauperum sibi usurpant, vel suis propinquis distribuunt, et in delitiis abutuntur, et alienarum inopias suas vel suorum divitias faciunt. Ad hoc laborat diabolus, ut tales fures super montem Ecclesiae statuatur, res ejus quis pauperum, vel sibi retineant, vel parentibus distribuant: tales sunt omnes qui se ingerunt. Unde Joan. 10, Omnes quotquot veniunt fures sunt et latrones. Sequitur « Et septimus Angelus effudit phialam suam in aerem, » idest septimo loco contra accidiam praedicant: quae ad modum aeris agitati huc et illuc circa illicita pervagatur: quia omnem creaturam reprehendendam ostendit quae praeceptum Domini sine intermissione continue peragit, licet modicam remunerationem expectet: ut patet in sole qui omni die de oriente venit in occidentem, et omni nocte redit ad orientem: et quantumcumque laborabit uno die, summo tamen mane sine murmuratione surgit alio die: et tamen non expectat talem remunerationem ex sua diligentia, vel talem poenam ex sua negligentia, qualem homo. Et hoc respexit Augustinus quando dixit: Indecens est christiano, si radius solis in lecto inveniat eum. Ad hoc etiam respectum habuit Salomon, quando mittit hominem ad formicam erudiendum ab ea.

Proverb. 6, Vade, inquit, ad formicam etc. Et sunt quinque in hac auctoritate, quae satis possunt confundere pigritiam hominum. Primum est parvitas formicae quam Salomon ponit homini magistratam, quod satis erubescibile est. Unde Versus, Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores. Secundum est quod considerat vias ejus, non viam. Vias enim vocat discursus quos facit pro uno grano colligendo: pro quo pluries vedit longe a domo. Unde satis possunt confundi quidam qui gravantur semel in septimana venire ad Ecclesiam, ad requirendum verum cibum animae. Tertium est, quod dicitur formica non habere ducem ejus sequatur exemplum, nec praeceptorem, ejus verbo eradiatur, nec principem qui remuneret beneficientem, vel puniat negligentem. Homo tamen haec omnia habet, et adhuc pigrescit miser. Quartum est quod formica purum granum eligit quo pascatur: et homo miser pascitur spurcitia peccatorum alienorum. Proverb. 13, Os stultorum pascitur imperitia. Quintum est quod formica onus portat aliquando majus se: et homo modicam poenitentiam non potest portare. Et licet hoc vitium reputetur a paucis tamen multa mala facit. Primo retrahit a bono. Unde Proverb. 13, Iter pigrorum quasi sepi spinarum quae claudit viam ad procedendum, sic pigritia ad proficiendum. Seneca, Turpissima jactura est quae per negligentiam fit. Secundo bona facta dissipat, Proverb. 18, Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Tertio mala vitia nutrit. Proverb. 24, Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti, et ecce totum repleverant urticae etc. Quarto damnat hominem, id est est causa damnationis, sicut alia vitia, licet non videatur multis. Proverb. 11, Manus in manum non erit innocens malis. Luc. 19, Serve male et piger sciebas, quod homo austerus sum etc. Matth. 25, Et additur in fine: inutilem servum ejice. Quintum malum est, quod occidit vivum. Proverb. 21, Desideria occidunt pigrum. Noluerunt enim quicquam operari manus ejus. Eccles. 22, In lapide luteo lapis datus est piger. Sextum malum est praesumptio; quia cum nihil faciat, tamen videtur sibi, quod melius faciat quam alii. Proverb. 28, Sapientior sibi videtur piger septem viris loquentibus sermones. Septimum malum est quod facit egere. Proverb. 10, Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium divitias parat. Item in eodem, 21, Cogitationes robusti, semper in abundantia. Omnes autem pigri semper in egestate sunt. Octavum est quod facit varia, et quandoque contraria, velle. Proverb. 13, Vult et non vult piger: anima autem operantium impinguitur. Nonum est, quod inducit soporem. Proverb. 10, Pigredo immittit soporem, et anima dissoluta esuriet. Et 6, Usquequo piger dormis? quando consurges a somno tuo? Decimum est, quia etiam mendicium facit. Proverb. 20, Piger, propter frigus arare noluit etc. Undecimum malum est, quia facit hominem luxuriosum. Unde: quaeritur Aegistus quare sit factus adulter? In promptu causa est: desidiosus erat. Exemplum habemus de David, 2 Reg. 12, Qui quamdiu cum aliis se exercitavit in bello, non cecidit in peccatum luxuriae; quando vero mansit in palatio otiosus, cecidit in adulterium. Ezech. 19, Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae: superbia, et abundantia panis, et otium. Duodecimum malum est torpor, sive taedium boni. Unde Proverb. 26,

Sicut ostium vertitur in cardine suo, sic piger in lectulo suo. Item in eodem, Abscondit piger manus sub axilla sua, et laborat, si ad os suum convertit eas. Tertiumdecimum malum est, quia reddit hominem timidum. Unde Proverb. 18, Pigrum dejecit timor, animae autem effeminatorum esurient. Quartumdecimum malum est, quia facit hominem prophetare malum, et dubia interpretari in pejus. Unde Proverb. 22, Dicit piger: leo est foris in medio platearum, occidendus sum. Idem 26, Vulgo dicitur, servus piger est propheta. Hieronymus, Malum est quia facit hominem maledictum a Deo et hominibus. Unde Jer. 48, Maledictus, qui opus Dei facit negligenter. Et haec mala accidia possunt his versibus contineri: Damnificat, bona dissipat, et mala nutrit. Damnatur et occidit, consumit, reddit egenum. Multivolus, sordidus, mendicium, luxuriosus. Torpescit, timidus, vatem simul, et maledictus. Sequitur: « Et exivit vox magna de Templo, » id est exhortatio et comminatio magna sanctorum contra septem praedicta vitia: Vox, dico, exiens « a throno, » id est a doctoribus, qui ex officio sedent in throno, id est cathedra magistrali, « Dicens, factum est, » id est consummata est malitia mundi, ut veniat finis ejus. Gen. 6, Finis universae carnis venit coram me. « Et facta sunt fulgura » miraculorum, « et voces, » exhortationum. « Et tonitrua, » comminationum. « Et terraemotus » factus est magnus, » scilicet conversio peccatorum multorum. Psal. Illuxerunt coruscationes tuae orbi terrae etc. « Qualis nunquam fuit ex quo » homines fuerunt super terram. » Talis terraemotus sic magnus respicit hoc tempus praesens, in quo multi ad praedicationem modernorum praedicatorum sunt conversi ad fidem et poenitentiam. Nam de solis Germanis conversi sunt ad fidem, et baptizati in duobus vel tribus annis, et in modico tempore, plusquam centum millia. Multi etiam de Georgianis, etiam de Barberia, multi de Africa, multi haeretici, et quam plures de aliis partibus mundi. Nam per gratiam Dei fere ad omnes praedicatur modo Evangelium Domini nostri Jesu Christi. Potest etiam respicere hoc tempus competentem Antichristi, quando ad praedicationem Eliae et Henoc multi de Judaeis convertentur ad fidem Christi, ut dicitur Malach. in fine. Sequitur: « Et facta est ei » « vitas magna in tres partes, » id est mundus divisus est in tres partes, scilicet in concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitae. 1 Joan. 2, Omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbiae vitae. Vel Tres partes dicit tria genera reproborum, qui sunt in mundo: scilicet Judaei, Gentiles et Haeretici: de quibus constat, quod damnati sunt, si in illo statu decedunt. Joan. 3, Qui non credit, jam judicatus est. Item In tres partes, dicit, propter tres modos peccandi: per impotentiam, per malitiam, per ignorantiam. Item Tres partes sunt relictæ in agro, in lecto, et in mola. Sicut dicitur Matth. 24, Duo in agro, unus assumetur, et alter relinquetur etc. Item mali omnes dicuntur tres partes, quia peccant in Deum, in se et in proximum. Item peccant corde, ore et opere. Zach. 13, Erunt in omni terra, sicut domus duae partes, et dispergentur, et deficient, et tertia pars derelinquetur in ea, et ducam tertiam partem per ignem, et uram eos, sicut uritur argentum. « Et civitates » gentium, id est congregatores malorum « ceciderunt. » Primo

in peccatum. Secundo in infernum. Psal. Ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem. Psal. Civitates eorum destruxisti. « Et Babylon magna » venit in memoriam ante Dominum, dare ei ca-
 « licem indignationis irae ejus. » Babylon magna, est universitas malorum in confusione vitiorum versantium. Venit in memoria ante Deum, idest Deus recordatus est singula peccata eorum, quorum videbatur prius oblitus. In praesenti enim expectans ad poenitentiam, dissimulare et oblivisci videbatur, quae in fine mundi reducet ad memoriam, dum inferet vindictam. Deus enim omnibus malis, quorum peccatorum hic videtur oblitus esse, quia non punit, reddet poenam juxta mensuram culpae eorum; et sic per effectum ostendet, quod non est oblitus peccatorum ipsorum. Unde Isa. 27, In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabit eam. Item Isa. 51, Bibisti de manu Domini calicem irae ejus, usque ad fundum calicis bibisti, et potasti usque ad faeces. Et vide poenam reproborum nominat per calicem vini, ad notandum, quod desperata est plaga eorum. Sicut signum est, quod infirmitas sit desperata, quando vinum datur infirmo febre laboranti acuta. Vel nominat calicem poenam reproborum, ad significandum, quod dat malis poenam mensuratam, pro delectationibus quas habuerunt in mundo. Et dicitur poena, Calix indignationis irae ejus, quasi quae procedit ab illo indignante et irato, vel quod propinat indignans et iratus Deus. Et quia boni nequaquam damnationis impiorum erunt participes, subditur: « Et om-
 « nis insula, » idest Ecclesia sive congregatio sanctorum, et persecutionum fluctibus undique agitata, et persecutionum amaritudinum afflicta, sed non a loco suo mota, « Fugit, » hanc vindictam. Vel Fugit, de Babylone, idest malorum societate, ne cum eis involveretur in culpa et poena. Isa. 52, Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio ejus, scilicet Babylonis, mundamini, qui fertis vasa Domini; quia non in tumultu exhibitis, nec in fuga properabitis. Et « mon-
 « tes, » idest eminentes, in virtutibus, « Non sunt
 « inventi, » in culpa, et non erunt in poena. Juxta illud, Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit. Vel Non sunt inventi, in consortio pereuntium, quia alieni inventi sunt a consensu malorum, vitantes consortia eorum: quorum poenam describens ait « Et grando. » Item Montes, vocat sanctos, propter vitae altitudinem, et constantiae stabilitatem. Et primo recipiunt lumen solis et postea diffundunt ad valles. Unde Psal. Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. Item Psalm. Suscipiant montes pacem populo. Quare autem non sunt inventi in culpa, subdit. Psal. Super montes stabunt aquae, tribulationum, vel lachrymarum, vel doctrinarum, vel gratiarum, quae omnes inundant, et lavant maculam peccatorum. Et ideo, « Grando magna, » idest poena aeterna, quae descendit, « Sicut talentum, » idest ponderosa et mensurata, « Descendit, » idest descendet « De
 « caelo, » idest a Christo, « In homines, » idest in omnes qui humum sapiunt. Et nota tria genera talentorum: magnum, medium, et minus. Magnum est centum et viginti librarum. Medium est octogintaduo librarum. Minus etc. Vel de medio loquitur hic Joannes, ut dicit Glossa, Quia peccatores in septuaginta duobus linguis, non effugient hanc vindictam. Et « blasphemaverunt homines, » sic

grandinati « Deum, » qui eos sic grandinat, « pro-
 « pter plagam grandinis, » idest quia tantam poenam eis inflixit. In inferno enim positi, quamvis sciant se pro merito puniri, dolebunt tamen, quod Deus tantam potentiam habeat, quod eis plagas inferat: et haec est blasphemia. Unde sequitur, « Quoniam magna facta est vehementer. » Magna quidem, quia aeterna, quia acerba, quia varia. Jer. 50, Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli, propter multitudinem iniquitatis tuae, et propter peccata tua dura. Hic dicit Glossa, quod mali in inferno positi blasphemabunt, quamvis sciant se pro merito puniri, sicut dictum est supra. Idem dicitur Ezech. 51, Descenderunt ad infernum cum armis suis. Glossa: idest cum supra rebellantibus, sed cum rebellionem peccatum, cujus poena erit in inferno. Thren. 4, Completa est iniquitas tua, filia Sion. Ibi Glossa, Cum iniquitas facto judicio cessaverit, et requies data fuerit, amplius mitigatio non erit. Ergo in inferno non peccatur? Solutio. Invidia, odium, rancor, blasphemia erunt in inferno, sicut dicit Glossa. Sed non erunt meritoria sive demeritoria, sed tantum afflictiva. Unde in quantum poenae sunt, non in quantum peccata, erunt ibi.

CAPUT XVII.

« Et venit unus de septem Angelis etc. » Haec est secunda pars visionis, in qua ostendit causam damnationis malorum sub figura mulieris meretricis, cujus ponitur hic descriptio imaginaria, hoc ordine procedens. Primo ponitur ipsius mulieris descriptio. Secundo ponitur intellectualis expositio, ibi. Et « miratus sum. » In hac descriptione mulieris significat Angelus quinque: scilicet locum, sive sedem mulieris, habitum, officium, nomen, affectum. Ex praedictis jam patet divisio capituli, quia duas habet tantam partes. In prima ponitur descriptio mulieris imaginaria. In secunda intellectualis expositio, ibi, « Et miratus sum. » Vel aliter. Descriptis plagis, quas inferent praedicatores tempore Antichristi, et damnatione aeterna, qua inde patientur impii, monet Joannes, attendere causas ipsius damnationis: quasi dicat: ostende nobis, quid in futuro fiet, modo cavetur in praesenti: quia idem diabolus, quod tunc aperte sicut leo decipiet, nunc occulte persequitur sicut draco, et ad eandem mortem occulte ducit. Dicit ergo, « Et venit, » per visionem, per intelligentiam, « Unus de septem
 « Angelis, qui habebat septem phialas, » idest universitas praedicatorum, quorum officium est denuntiare plagas malorum: et dicuntur unus, quia unum finem habent, et unum praedicant omnes, et ab uno mittuntur omnes. Ephes. 4: unus Dominus, una fides, unum baptismum. Et nota, quod Angelus hic habet partem docentis, idest dicentis.
 « Et locutus est mecum. » Non solum mihi, sed mecum, quia Joannes loquebatur per desiderium, et Angelus per inspirationem, sive per revelationem, « Dicens, » interius in corde, sine strepitu sonitus exterioris, « Veni, » idest intellectum tuum applica, ad intelligendum. Et « ostendam tibi, » desideranti, « Damnationem, » idest causam damnationis, « Meretricis magnae, » idest vanitatis mundanae, civitatis Romanae, peccatricis animae, vel antichristianae fallaciae. Unaquaeque istarum dicitur meretrix, quia relicto vero sponso fornicatur cum diabolo,

per peccatum; cum mundo, per amorem illicitum. Magna autem dicitur, propter multitudinem et magnitudinem fornicantium. Unde sequitur, « Quae » sedet, ut domina, « Super aquas multas, » idest super populos multos, quos attrahit ad se cupiditate et luxuria. Unde Dominus ad Job, Virtus ejus in lumbis ejus, quando viros quorum seminarium in lumbis est, decipit, et in umbilico, dum mulieres quarum semen est in umbilico, decipit. Unde Ezech. 16, ad Jerusalem, quasi meretricem, dicit: In die ortus tui, non est praecisus umbilicus tuus: idest hoc tempore saeculi, tuam luxuriam non refrenasti. Dicuntur autem populi aquae, quia sicut aquae continuae et decursim defluunt, sic populi per mortem transeunt. Unde 2 Reg. 15, Omnes morimur, et quasi aqua dilabimur. Unde Beatus Bernardus loquens ad diabolum, dicit, O nequam, ubi est illa sententia, nequaquam moriemini? en omnes morimur. Super has aquas sedet mundana vanitas, quia fere omnes subjecti sunt vanitati mundanae. Eccles. Vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animi, et nihil permanere sub sole. Psal. Universa vanitas omnis homo vivens. Jerem. 2, Ambulabunt post vanitatem, et vani facti sunt. Ideo clamat propheta: filii inelyti, usquequo gravi corde, usquequo ignominiose diligitis vanitatem etc. Item Super aquas, sedit olim, et adhuc pro parte sedet Romana civitas, quae omnibus dominatur, quae tamen meretrix appellatur. Isaiae 1, Quomodo facta est meretrix filia. Ezech. 6, Omnibus meretricibus dantur mercedes: tu autem dedisti mercedem amatoribus tuis, et donasti eis, ut intrarent ad te. Item antichristiana fallacia, Super aquas, sedebit, quia dominium universale fere super omnes gentes habebit: et ideo, Sedet super multos, in quibus jam comparatur et regnat. Unde 2 Thess. 2, Nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitas. Et 1 Joan.: Filioli mei, novissima hora est; et sicut audivistis, Antichristus venit, et nunc multi Antichristi facti sunt. « Cum qua meretrice, » idest mundi vanitate, « Fornicati sunt » reges terrae, « idest majores saeculi, plus amantes saeculi vanitatem, quam Deum. Unde Jerem. 2, quid invenerunt in me patres vestri iniquitatis, quia elongaverunt se a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt, et non dixerunt, ubi est Deus. Si autem nomine meretricis Romana civitas accipiatur, tunc est sensus, Cum qua, idest ad exemplum ejus, Fornicati sunt reges terrae. Laborem, et studium, et amorem suum totaliter circa temporalia expendendo, quem debent circa servitium et cultum Dei expendere, ad quod facti sunt. Eccles. Nihil iniquius, quam amare pecuniam. Hic enim, et animam, scilicet venalem habet, quoniam in vita sua projecit intima sua. Si vero meretrix accipitur Antichristi fallacia, tunc est sensus, Cum qua fornicati sunt reges terrae, idest principes mundi, Deum relinquendo, et ipsi serviendo, et obediendo, et honorem quem Christo debent, ei impendendo. Joan. 3, Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me: si alius venerit in nomine suo, scilicet Antichristus, ut dicit Glossa, illum accipietis. Regibus autem fornicantibus, qui se et alios regere deberent, fit supra modum peccatum, quando illi, qui alios deberent regere, semetipsos sceleribus student foedare. Et « inebriati sunt, » idest extra briam facti sunt. Nam

sicut ebrius nihil timet, sic terrenis cupiditatibus excaecati nec Deum diligunt, nec futuras poenas metuunt, « Qui scilicet inhabitant terram, » idest qui terrena plusquam caelestia curant, « De vino » prostitutionis ejus, « idest carnali delectatione seu terrenorum amore; qui multos ita inebriat, ut sicut ebrii nihil timent nec sentiunt, ita ipsi, qui immoderato terrenis amore inhaerent, nec poenas timeant, nec flagella comminationis sentiant. Isa. 28, Ili pro vino nescierunt, prae ebrietate erraverunt, sacerdotes et prophetae nescierunt, prae ebrietate absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt judicium. Prov. 23, Ne intuearis vinum, quando flavescit: cum splenduerit in vitro color ejus, ingreditur blande, una praebenda post aliam; sed in novissimo mordet ut coluber, et sicut regulus venena diffundet: oculi tui videbunt extraneas et cor tuum loquetur perversa, et erit sicut dormiens in medio maris et quasi sopitus gubernator amisso clavo: et dices verberaverunt me et non dolui, traxerunt me et non sensi, quando cogitabo et rursus vitam reperiarn. Vel De vino prostitutionis, idest exemplo manifestae fornicationis, ut dicit Glossa. In quo tangitur corruptela quae provenit de exemplo majorum, quos minores imitari semper volunt, juxta illud: regis ad exemplum totus componitur orbis. Et ideo multi pereunt. Unde Seneca. Nullum hodie malum est quam quod innotuit ad exemplum: et Glossa, Nequam velut sobrii pensant pondus mali, quod operatur. « Et abstulit me, » idest sustulit Angelus, ad sublimiora videndo. « In desertum, » idest reprobos a Deo desertos, vel ad contemplanda reproborum corda quae sunt a Deo deserta. « In spiritu, » idest spirituali visione, hoc est illuminavit me spirituali luce. Ad videnda et cognoscenda corda reproborum, quos Deus deseruit quia ipsi prius deseruerunt. Unde Augustinus, vel Dionysius: Benignissimus Jesus ultimus est in recessu, et primus in reditu. « Et vidi, » sic ablatus a spiritu, quia talia corporeis oculis videri non possunt. « Mulierem, » idest omnium mundanorum universitatem quae dicitur mulier, propter vitae mollietatem et fallendi facilitatem. Isa. 19, In die illa erit Aegyptus, idest mundus, quasi mulier sedens. « Super bestiam, » idest nutantem et quiescentem, super Antichristum, vel diabolum. « Coccineam, » idest sanguineam, quod dicitur propter sanguinis effusionem nimiam, quam faciet Antichristus diabolo suggerente. Ezech. Facit conclusionem, quia terra plena est judicio sanguinis, et civitas plena iniquitate. Vel Super bestiam coccineam, idest diabolum qui est sanguineus, et in se, et in suis, quia sui complices sanguinem sanctorum fuderunt. Unde manus vestrae sanguine plenae sunt. Super bestiam coccineam sedent, qui Scripturam male intelligunt et alios male intelligere faciunt. Unde qui nimis emungit elicit sanguinem. « Ple- » nam nominibus blasphemiae. « Hoc dicit Joannes, quia omnia quae faciet Antichristus, et dicet, et similiter sui, blasphemiae erunt: et tamen dicet illa non displicere Deo, sed placere, quae est maxima blasphemia. Item hoc dicit, quia multa nomina habebit quae prima facie innuunt ipsum esse Christum, ut dictum est supra 13 capitulo. « Habentem » capita septem, » vitia capitalia. Vel quinque sensus et postea errorem, et tandem Antichristum: per quae septem diabolus adducet homines ad pec-

candum. « Et cornua decem, » idest decem regna, quae erunt tempore Antichristi subjecta sibi. Item universa regna mundi, diabolus impugnantia. « Et » mulier circumdata erat purpura, » idest omnium gloria decorata. Mulier, ut diximus, dicuntur omnes mali illius temporis, propter vitae molliem et seducendi facilitatem, quia ipsi habiles erunt ad seducendum active et passive. Nahum ultimo, Omnes munitiones tuae, sicut ficus cum grossis suis; cum concussae fuerint, cadent in os comedentis: ecce populus tuus mulieres in medio tui. Vel « purpura, » idest regali veste, quia mali dicent se reges esse, et regale sacerdotium habere, et se student gloria divitiis et ornamentis huius saeculi, ut bonos decipiant, decorare. De quibus, Ecce qui molibus vestiuntur in domibus regum sunt. « Et » coccino, » idest sanguine sanctorum, quos occident, sibi acquiescere non volentes. « Et inaurata » auro, » sanctitatis et sapientiae figmento. Fingent enim se sanctos et sapientes esse, ut videantur quasi divina illuminati sapientia, vel mundana, quae saecularibus pretiosa et aurea apparebit. Et » lapide pretioso, » idest simulata virtutum soliditate. Vel Lapidem pretioso, carbunculo scilicet, ex eo quod dicent se fidem Christi et charitatem habere. « Margaritis, » idest moribus pretiosis. Vel sicut Glossa, Mulier erit circumdata purpura, qua utuntur reges, ut decipiat liberius. Per coccinum vero significatur simulata compassio miserorum, quam fingent se habere, cum tamen sint interius lupi rapaces: propter quos dicit Dominus, Matth. 6, Attendite vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium etc. Per Aurum vero significatur sapientia, quam se habere mentiuntur. Per Lapidem pretiosum, sapientiam quam iterum praetendent exterius, cum tamen non habeant illam. Per Margaritas, diversae significantur virtutes, quas se habere jactabunt mendaciter. Per haec etiam signatur affluentia divitiarum, quam in virtute habebunt; et ideo plurimos seducunt et pervertunt. Unde Matth. 24, Multi venient in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus, et multos seducunt: habebunt auctoritates Scripturae ad manum; et ideo facilius credetur eis. Unde sequitur, « Habens poculum aureum, » idest divinam Scripturam qua potantur fideles ad salutem, « In manu » sua, » idest in potestate sua, quia exponent eam sicut voluerint, quia nullus contradicet eis; et si quis contradicet morietur statim occisus. Vel In manu, idest in operatione manifesta, ut alios inebriet et ad culpam trahat, suaeque damnationis participes faciat. « Plenum abominatione, » idest errore et falsitate secundum eorum expositionem. Vel Plenum abominatione, idest abominabili cultura et delectatione illicitae voluptatis. « Et immunditia fornicationis ejus, » idest immunda fornicatione, tam mentis quam corporis, quam docebunt: illam quae mentis est docebunt aperte; aliam docebunt occulte. Quae enim in occulto fiunt ab eis turpe est etiam dicere. Et quamvis tales sint, ita operti simulationibus, tamen poterunt agnosci a fidelibus, quia habebunt signum aliquod manifestum electis, sed opertum reprobis. Unde sequitur. « Et in fronte ejus nomen scriptum, » idest in aperto erit malitia eorum obstinata. Per frontem enim manifestatio. Per scriptum, obstinatio. Per nomen, malitia eorum

S. Th. Opera omnia. V. 25.

designatur. Sed quia ista malitia erit reprobis occulta, quia reputabunt illos sanctos et bonos corrupti muneribus, decepti rationibus, allecti blanditiis, tracti minis; ideo additur, « Mysterium, » idest occultum sive secretum, quo ad reprobos intellige. Item Mysterium dicitur quia multa simulatione erit velata eorum malitia: tamen cognosci poterit ab electis, quorum oculis revelabit Deus. Sed reprobi in sua caecitate manebunt, suis peccatis exigentibus. Unde Isa. 6, Excaeca cor populi huius et aures ejus aggrava et oculos ejus claude, ne forte videant oculis suis et auribus suis audiant et corde intelligant et convertantur et sanem eos. Pars autem illius mysterii erit malum exemplum magnatum, quibus maxima multitudo hominum conjungetur. Juxta illud Dan. 13, Iniquitas egressa est de Babylone a senioribus iudicibus qui videbantur regere populum, et haec est « Babylonia magna, » idest magnatorum concertatio confusa. « Mater fornicationum et abominationum » terrae. » Glossa, Dando exemplum faciendi peccata. Osee 5, Audite sacerdotes, et attendite domus Israel, et domus regis auscultate, quia vobiscum iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, et sicut rete expansum super calorem qui interpretatur lumen veniens. Unde autem venire deberet lumen inde venit fumus. Unde Gregorius. Cum pastor per abrupta vitiorum graditur, necesse est ut in praecipitium grex sequatur, Sequitur. « Et vidi mulierem, » idest mundanam vanitatem, rigorem virtutum emollientem. Vel mulierem, idest malorum congregationem mollia diligentem, nihil vigoris habentem. « Ebriam de sanguine sanctorum, » idest sitientem mortem sanctorum et in parte repletam. Et « sanguine martyrum Jesu, » idest illorum qui sancto amore testificantur Jesum esse filium Dei et Dominum suum. Item per sanctos possunt accipi illi qui ante adventum Christi fuerunt occisi, ut Abel, Zacharias filius Barachiae et multi alii. De quibus dicitur 4 Reg. 21, Sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Jerusalem usque ad os. Matth. 23, Ecce ego mitto ad vos prophetas, et ex illis occidetis et crucifigitis: ut veniat super vos omnis sanguis etc. Per Martyres Jesu, accipiuntur sancti, qui post adventum Christi, propter fidem ejus et testimonium sunt occisi: ut Stephanus, Jacobus, Petrus, Paulus, Laurentius et multi alii. De quibus dicitur Hebr. 11, Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt. Et bene dicitur, Ebria mulier de sanguine istorum. Quia sicut cum corpus biberit et nullam habet necessitatem bibendi tamen appetitum non dimittit, sic mali etsi multos occiderunt, nec causam occidendi habeant, tamen desiderium habent.

« Et miratus sum etc. » Secunda pars capituli, ubi ponitur intellectualis expositio imaginariae visionis superius positae. Unde hic ostenditur Joanni damnatio meretricis magnae, qua visa dicit se mirari Joannes, propter magnitudinem damnationis et improvisationem. Sed quaeritur quare miratur Joannes, cum ipse sciat causam damnationis meretricis? Solutio. Causam re vera sciebat, et quod esset digna Meretrix magna damnatione: tamen quod tanta esset poena ejus nesciebat. Vel potest dici sicut Glossa, quod scilicet Joannes loquebatur hic in persona illorum, qui cum vident hic in mundo malos exaltari et prosperari, mirantur cum audiunt

poenas quas ipsis Deus minatur; et cum ita sint puniendi, quare Deus ita permittit exaltari eos. Sed per hoc debent intelligere justam damnationem esse eorum qui de bonis sibi collatis a Deo ipsum impugnauerunt Deum, juxta illud Jacob. 1, Omne gaudium existimate fratres etc. Dicit Glossa, Ne indignemini si mali in mundo floreant et vos patiamini; quia non est christianae religionis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo et nos nihil in mundo; ideo quicquid in via accidit, spe illius ad quod tenditis, gaudere debetis. Eandem admirationem habebat Jerem. 12, loquens similiter in persona talium. Quare, inquit, via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui praevaricantur et inique agunt? Habacuc 1, Quare respicis contempiores, et taces conculeante impio justiore se? Dicit ergo Joannes, « Et admiratus sum cum viderem, » primo, « Illam, » meretricem et postea sic conculeatam. « Admiratione magna, » de tam subita et mira mutatione. Sap. 3, Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatae salutis. « Et dixit mihi Angelus, quare miraris? » quasi dicat: Si attentius investigares, sine admiratione cognosceres, quod justo Dei judicio punientur aeternaliter impii, qui hic permittuntur temporaliter prosperari. Sed quae justitia est, ut peccatum temporale puniatur poena aeterna? Gregorius, Quia homo peccavit in suo aeterno; ideo Deus puniet ipsum in suo aeterno. Unde quia homo noluit facere finem suo peccato, nec Deus faciet finem suo supplicio, quod praeparavit peccato. Sed quae est adhuc justitia haec, cum aeternum Dei finem non habeat et aeternum hominis finem habeat? Solutio. Ideo peccatum quod per poenitentiam non est deletum, punietur poena aeterna, quia offendit judicem aeternum. Quantitas enim offensae attendenda est ex parte offensi. Quia quanto offensus dignior est, tanto offensa gravior est. Nota etiam quod poena inflicta, digna non est admiratione, sed potius culpa. Non enim mirum est si Deus aeternus, pro offensa sui poenam aeternam infligit. Sed illud mirandum est quomodo creatura audet offeudere creatorem. Unde Isa. 15, Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris? Non mirator Isaïas poenam, sed casum sive culpam. Similiter Thren. 1, Quomodo sedet sola civitas plena populo? etc. Et in eodem, quarto. Filii Sion inclyti, amicti auro puro, quomodo reputati sunt in vasa testea? Sequitur, « Tibi dicam, » idest aperte exponam « Sacramentum mulieris et bestiae quae » portat eam, » scilicet mulierem. « Quae habet » capita septem et cornua decem. » Haec mulier est reproborum collectio, per molliem vitae et artem fallendi. De quo Prov. 3, Ne intenderis fallaciae mulieris. Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus et verba suavia. Novissima autem illius amara quasi absynthium. Bestia, portans mulierem est Antichristus sive diabolus qui portat reprobos de peccato in peccatum et postea in infernum. Unde et Angelus dicit, « Bestia quam vidisti. » Glossa, idest diabolus qui bestiales facit, fuit in potestate magna ante adventum Christi, et non est; quia Christo nato vim suam pro magna parte amisit. Joan. 13, Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et « ascensura est de abyssu: » idest de occulto et profundo malo, in apertam saevitiam exhibet tempore Antichristi. Ut infra 21, Consummati sunt mille

anni, solvetur Satan de carcere suo et in interitum ibit, idest in aeternam damnationem. Item « Ascensura est de abyssu, » idest per illos qui profundum erunt in malum ascendet diabolus vel Antichristus in elationem. « Et in interitum ibit, » Antichristus, quia Dominus noster interficiet eum illustratione adventus sui, ut dicitur 2 Thess. 2, Item diabolus ibi, « In interitum, » quia mortuo Antichristo, non habebit amplius locum nec potestatem tentandi, quod est mors et poena ejus. Et nota quod eleganter dicitur Bestia fuisse et non esse, quia diabolus ante adventum Christi, fere omnes bestialiter vivere faciebat. Sed tempore Christi de bestiis facti sunt homines, quia coeperunt homines uti ratione. Unde Psalm. Posuisti tenebras etc. Ortus est sol, idest Christus, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur bestiae et stabit homo ad opus suum, qui prius latebat, ut bestia, Antichristus etiam dicitur ascensurus de abyssu, idest de malis per quos habebit potestatem. Dicitur etiam In interitum ire, quia post ascensum cadet in mortem et in infernum. Unde Psalm.: Insidiatur ut rapiat pauperem; rapere pauperem domum attrahit eum; in laqueo suo humiliabit eum, scilicet pauperem; inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum; idest cito cadet cum non avertet. Ezech. 20, Nil factus est, et non eris in perpetuum. Sequitur. « Et murmurabunt inhabitantes terram, » de tantae potestatis subita annihilatione. Psalm. Subito perierunt, propter iniquitatem suam, Item Psalm. Inimici defecerunt frameae in finem, et civitates eorum destruxisti, periit memoria eorum cum sonitu. Qui autem sunt illi qui admirantur ostendit dicens, « Quorum nomina non sunt scripta in libro vitae. » Quidam enim ibi scribuntur in pagina praesentis justificationis, qui non sunt ibi scripti in pagina aeternae praedestinationis. De quibus dicitur in Psalm. Deleantur de libro viventium, et cum justis etc. quasi dicat: Ostendantur non esse scripti cum justis in pagina praedestinationis, unde nemo potest delere, licet scripti fuerint in pagina praesentis justificationis, unde multi delentur. Ibi scriptus fuit Judas, sed quando peccavit deletus fuit, quia peccatum delet gratiam. « Videntes bestiam, » idest diabolum vel Antichristum. « Qui » erat, » in tanta potestate, « Et non est, » quia cito periit. Non esse dicitur quia a vero est separatus, Job 18, Habitent in tabernaculo ejus socii ejus et qui non est. De hac admiratione stuporis dicitur Ezech. 28, Omnes qui viderint te in gentibus obstupescunt super te. Sicut etiam de aliis divitibus et potentibus hujus mundi, cito transeunt, ita quod mirantur homines. Psalm. Vidi impium superexaltatum et elevatum etc. Eccles. 11, Omnis potentatus brevis vita, Job 32, Elevasti et quasi super ventum ponens elisisti me valide. Et « hic est sensus, » idest de poena hujus bestiae potest haberi sensus cavendi sibi, Sap. Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Qui autem sit sensus ostendit: « Qui habet sapientiam: » quasi dicat: qui habet sapientiam et intelligentiam, quae juste existimat de unoquoque secundum valorem proprium et sapit unumquodque secundum saporem proprium. Ille in quo est sensus talis, fiet cautus de consideratione. Sed stulti nunquam possunt fieri cautiore, quantumcumque vident, aut alios mori, vel damnari; similes porcis, qui vident socios suos

de angia furfuris duci ad macellum, et nihilominus manent ad augiam juxta furfur. « Septem capita. » Hic revelatur Joanni mysterium. « Septem capita » bestiae, per quae intelligitur universalis potestas bestiae, idest malorum in primo statu. Primus fuit ab Adam usque ad Noe. Secundus a Noe usque ad Abraham. Tertius usque ad Moysen. Quartus usque ad David. Quintus usque ad Christum. Et pro his quinque dicitur infra, Quinque ceciderunt. Sextus a Christo usque ad Antichristum. Septimus erit tempore Antichristi. Et de his duobus dicit, « Unus est et alius nondum venit. » Dicit ergo, « Septem capita bestiae, septem montes sunt, » super quos sedet mulier, » idest innititur et fulcitur malorum congregatio. Quid autem appellet. Montes, aperit dicens, « Et septem reges. » Hoc est principes Ecclesiae malignantium. Secundum septem status Ecclesiae significantur septem capita bestiae, et per Septem montes, dicuntur Septem reges. In capite est sensus; ideo per Septem capita signantur omnes principes qui de mundi sapientia extolluntur gloriando. Per Septem montes, proprie vero designantur qui de opulentia gloriantur, vel extolluntur. Septem vero reges dicuntur omnes illi, qui de potentia dignitatis gloriantur. Ex his tribus maxime oritur elatio. Unde Jerem. 9, Non gloriatur sapiens in sapientia sua et non gloriatur fortis in fortitudine sua et non gloriatur dives in divitiis suis. Super hos sedet mulier, quia hi dant multitudinem malorum, fulcimentum malitiae suae. Quinque « ceciderunt, » idest quinque status transierunt et superbia eorum cum eis. « Unus est, » scilicet status gratiae, sub Christo, ejus nomen sit benedictum. « Et alius nondum venit, » scilicet status futurus in fine saeculi sub Antichristo. Glossa dicit, quod quinque primi reges sunt quinque sensus corporis, qui si Adam non peccasset ad nullam malam concupiscentiam verterentur, sed qui per peccatum ita corrupti sunt, jam naturale fit eis Laevia tactu. Sapida gustu, nare odorifera, pulchra visu, melodias auditu quaerit in quibus delectatur. Et hi sunt quinque reges, per quos regitur aetas puerilis. Hi sunt quinque viri mulieris Samaritanae. Joan. 4, His in adulta aetate succedit error. Quia postquam homo habet discretionem, si peccat, non sensualitati imputatur, sed domino erranti. De quo Dominus dixit ibidem: et hunc quem habes non est tuus vir. Sextus rex est Christus, qui nunc regnat. Septimus est Antichristus qui nondum venit, sed cito veniet et cito deficiet. Secundum hoc sensus est. « Quinque ceciderunt. » Glossa, Transacta infantia: quasi dicat: Non jam quinque sensus regunt homines, sicut ante adventum Christi. « Et unus est, » scilicet Christus qui nunc regnat. Qui recte dicitur unus, quia singularis est non habens parem. Isa. 7, In die illa apprehendent septem mulieres virum unum. « Et alius nondum venit, » scilicet Antichristus. Glossa, qui maxime faciet peccare. « Et cum venerit, » idest regnare, scilicet tribus annis et dimidio. Et ideo non est multum timendus. « Et bestia quae erat » in magna potestate ante adventum Domini nostri Jesu Christi, per quam crudeliter repugnabatur populus electorum, « Et non est post » adventum Christi in tanta potestate scilicet, « Ipsa octava » est super septem, quia omnes transcendit malitia et nequitia: et de septem est, idest similis septem, quia

similiter peccat, cum eis punietur. Unde dicitur Matth. 23, Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et Angelis ejus. Hoc etiam exponit Glossa de Antichristo, sicut et bestia, Glossa, idest Antichristus. Quae erat et non est, idest ejus potestas cito transibit. « Et ipsa » octava est et de septem. » Est octava, propter excellens et singulare dominium. De septem vero est propter naturam consimilem, et culpam et poenam. Sicut enim dicitur Ezech. 1 de aquila, quod erat desuper ipsorum quatuor, quia levat se super se contemplando divina, quod est super humanum intellectum; sic Antichristus non est; de septem, sed tamen octava, quia diabolus plenus super humanam potentiam, extollet se. Unde Dan. 8, Surget rex impudens facie et intelligens propositiones, et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis, et supra quam credi potest universa vastabit. « Et in interitum vadit » uterque, scilicet diabolus et Antichristus, quia uterque in aeternum peribit, Job 18, Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus et calcet super eum quasi rex interitus. « Et decem cornua. » Hic exponit Angelus decem cornua bestiae, dicens per ea signari « decem » reges, » qui erunt sub Romano Imperio, tempore Antichristi. Deinde ostendit, quod parum regnabunt, tamen valde mali erunt: postea ostendit quod Antichristus et sui pugnabunt cum « Agno » et agnus vincet eos. » Dicit ergo, « Et decem » cornua quae vidisti in bestia decem reges sunt, » futuri tempore Antichristi. Dan. 7, Porro decem cornua ipsius regni, decem reges sunt, qui dicuntur cornua triplici ratione. Primo propter ferocitatem et irrationabilitatem bestialem eorum. Secundo quia adhaerebunt Antichristo, sicut cornua adhaerent capiti. Tertio quia per eos pugnabit Antichristus contra Ecclesiam, sicut bestia pugnabit in cornibus suis. Et licet decem futuri sunt reges Romani Imperii, tamen unus erit effectus, quia per eos impugnet Antichristus omnes observatores decalogi. « Et » potestatem tamquam reges una hora acceperunt, » idest accipient post bestiam, idest Antichristum, vel diabolom, quia uterque caput eorum erit. Vel post bestiam euntes per adhaerentiam et imitationem. Et nota quod dicit, Tamquam reges. Quia non vere reges erunt, quia sub alio erunt, et quia tyranni erunt. Vel una hora dicit, quia modico tempore durabit regnum eorum, quia non per successionem haereditariam, sed per intrusionem accipient dominium: et hoc dicit ad consolationem Ecclesiae. « Ii unum consilium habebunt, » quo Christum negabunt et Antichristo credent. « Et » virtutem, » idest fortitudinem. « Et potestatem suam, » idest dominium suum. « Bestiae tradent, » idest Antichristo: quia quod potuerunt per se et suos, totum Antichristo tribuent, et facient quicquid poterunt pro ipso contra Ecclesiam. « Ii cum agno pugnabunt, » idest contra Christum verbo et facto, subtrahentes ei servos suos, et occidentes eos qui sibi nolunt acquiescere. « Et agnus vincet eos, » illorum malitiam refrinando et suis constantiam tribuendo. Dan. 7, Super excelsum loquetur et sanctos Altissimi conteret et putabit quod possit mutare leges et tempora, et tradentur in manum ejus usque ad tempus et tempora et dimidium temporis, et judicium sedebit ut auferatur, potentia etiam conteratur et dispareat usque in finem. Regnum autem ejus potestas et magnitudo

regni quae subter omne caelum est, detur populo sanctorum Altissimi, cujus regnum sempiternum est. Unde et hic sequitur: « Quia Dominus dominorum » est, » et utens malis ad utilitatem bonorum. Et « rex regum; » ideo devincet illos, atque dejiciet quando et quomodo voluerit vincet illos; et non solum Christus, immo etiam electi ejus vincunt illos reges, non sua tamen sed Christi virtute. Unde sequitur. « Et qui cum illo, » idest cum Christo sunt ei adhaerentes. « Vocari, » per praedicationem, vel inspirationem. « Et electi » per praedestinationem. « Et fideles, » fidem ipsius integre conservando et suum officium fideliter exequendo et totam Ecclesiam suo domino reservando. Sed quare dicit Joannes, quod agnus vincet eos, et non magis leo? Solutio. Propter modum vincendi, quia per patientiam quam dabit suis vincet, ut quasi agni eorum tondente se non aperiant os suum. Sicut de ipso Christo legitur Isa. 55, Vel quia utetur eorum malitia ad utilitatem bonorum. « Et dixit mihi. » Hic ostendit Angelus Joanni quid signant aquae super quas « Sedet meretrix, » idest quibus dominatur Antichristus. Dicens, per aquas illas designari, « Populos, et gentes, et linguas: » populos vocans illos quos regit cupiditas et avaritia: « Gentes, » illos quos dirigit Gentilitas, idest carnalis vita, seu carnalis concupiscentia. « Linguas, » vocat illos quos dirigit astutia et superbia. Et in his omnibus dicitur Meretrix idest Antichristus sedere per dominium et consensum. Dicit ergo. « Et dixit mihi. » Angelus dicit Joanni, « Aquas, » idest aquae: casus pro casu: synecdoche: sermonem quem audistis non est meus, Joan. 14, « Quas vidisti, ubi meretrix sedet, » idest quibus dominatur et quiescit Antichristus jam per mysterium quod operatur in eis, ut dicitur 2 Thess. 2, « Populi sunt, » quo ad avaros. « Et » gentes, » quo ad luxuriosos. Et « linguae, » quo ad superbos qui volunt. Vel « Populi, » quo ad illos qui legem habuerunt. « Gentes, » quo ad illos qui sine lege fuerunt. « Linguae, » quo ad utrosque: quasi dicat: Ex omni diversitate hominum erunt aliqui subjecti Antichristo, sicut et Christo. « Et decem cornua. » Hic ostendit Angelus, quare non debemus conformari mulieri, nec imitari eam. Quia scilicet etiam amatores ejus odiunt eam in fine, etiam damnati in inferno cum ea; et tunc dolebunt qui gaudent modo de societate ipsius. In inferno siquidem omnes odient se; et quanto plures erunt, tanto majus erit odium eorum, et ita major poena. In caelo e contrario omnes diligunt se; et ideo quanto plures erunt, tanto majus erit eorum gaudium. Dicit ergo, « Et decem cornua » quae vidisti in bestia, » idest omnes qui Antichristo adhaeserunt. « Hi odient fornicariam, » idest Antichristum, cui consenserunt. Vel mundum quem dilexerunt et etiam se ipsos, quia sic fecerunt. Vel fornicariam, idest iniquorum massam quae cum diabolo fornicata est, vel vanitatem mundanam, quam secuti sunt. Vel saecularem sapientiam quam amplexati sunt, vel civitatem Romanam, ubi praecipue olim ferbuit idolatria, et tunc fortassis praecipue fervebit haeresis et omnis malitia. « Et desolatam facient » illam fornicariam, idest Antichristum. Hoc est, facto illorum erit desolatus, quia completo numero illorum malorum perdet solatium de sua potestate et malorum societate. « Et carnes ejus manducabunt, » idest de-

lectationes, quas habebant de poenis justorum illorum facto amittent. « Et igne concremabunt, » idest secum in inferno cremari facient. Nam per facta illorum tam ipsi quam Antichristus in inferno ardebunt. Et nota hic quod quatuor dicit in poena Antichristi, contra quatuor alia quae ipse habuit in honore et potestate. « Nudam, » contra delectationes deliciarum: « et ipsa igne cremabitur » contra hoc quod ipse sanctos occidit et occidendo delectabatur. « Hi odient fornicariam, » idest impiorum massam, de ipsis erunt, quia unus odiet alium in inferno, et si posset vellet unus alium devorare. Unde affectu se invident qui se affectu oderunt in mundo. Et « desolatam facient, » fraudulenter seducendo unus alium, ut postea gemant in inferno. Amisso enim solatio. Et nudam, omni virtute quae est vestimentum animae. Et « carnes ejus manducabunt, » idest delectationes ejus carnales, quas hic habuit, manducabunt, tamen occasionaliter, quia de hoc vermis interior cruciabit et ignis exterior. Ad literam concremabit. Isaías in fine, Vermis eorum non morietur et ignis eorum non exstinguetur. Jacob. 5, Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris quae evenient vobis: aurum et argentum vestrum aeruginavit et aerugo eorum in testimonium erit vobis et manducabit carnes vestras, sicut ignis. Ibi Glossa, Quia luxuriosas animas et exterius saeviens flamma et interius pungens dolor suae tenaciae accusabit. « Et illam. » Glossa, In memoria veniet eis, quod possent poenas quas sustinent evitasse, et per eleemosynas redemisse, quod erit eis magna poena. « Et ipsam igne. » Vel ambulate in flammis quas succendent vobis. Et quia haec iusto Dei judicio evenient reprobis; ideo subjungit, « Deus enim dedit, » idest permisit. « In corda » eorum, ut faciant quod placitum est illi, » idest bestiae. « Ut dent regnum suum bestiae, » idest concedant et consentiant super se regnare diabolum et Antichristum, et ei suam potestatem attribuant. Simile habetur Rom. 1, Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt. « Donec consumentur verba Dei: » quasi dicat: Hi ita et praemiis electorum quae in fine mundi complebuntur. Vel verba Dei vocat Dei ordinationem de adimplerione numeri electorum. Nam usque ad illud tempus permittentur mali cum bonis regnare, sicut palea cum grano. Sed completo numero electorum ventilabitur area Domini, et palea comburetur igni inextinguibili, et granum in horreum Domini recondetur, ut dicitur Matth. 5. « Et mulier quam vidisti est civitas magna, » idest reproborum universitas, vel Romana civitas. « Quae » habet regnum super reges terrae, » quia omnes ei serviunt. Loquitur autem Joannes pro tempore Antichristi. Multitudo vero malorum dicitur Mulier, propter mollitiem vitae et artem fallendi. Dicitur Civitas, propter collectionem multorum et convenientiam in malo. Dicitur magna, propter magnos qui in ea sunt, vel propter superbiam. Unde etiam dicitur habere regnum, idest potestatem et dominium, Super reges terrae. Quia omnes reges serviunt ei publice, et ad literam coacti obediunt principes. Dicitur etiam meretrix, quia diabolo corruptori se subicit. Dicitur autem Babylon, quia confusa est et confundit; et ideo aeterna confusione erit confusa, Jerem. 10, Congrega de terra confusionem tuam, quae habitas in confusione.

CAPUT XVIII.

« Et post haec vidi etc. » Hic incipit decimum octavum capitulum, et sexta visio, in qua agitur de damnatione malorum futura. A principio siquidem libri, egit Joannes de his, quae facta sunt in Ecclesia a primo statu ejus usque ad finem mundi. Hic incipit agere de his quae fient circa membra Ecclesiae, in die, et post diem judicii. Quia membra putrida abscinduntur, et projicientur in lutum inferni. Sana vero in melius mutata ascendent in gaudium paradisi. In hac autem sexta visione agitur de membris putridis: ubi describuntur poenae, quas habebunt in inferno. Continet autem visio haec, tria capitula: scilicet decimum octavum, decimum nonum et vigesimum. Dividitur autem hoc praesens capitulum in duas partes. In prima ponitur casus Babylonis, idest malignae congregationis. In secunda ponitur exultatio sanctorum de vindicta malorum, ibi, « Exulta super ea. » In prima parte procedit Joannes hoc modo. Primo describit casum Babylonis. Secundo docet cavendum esse ab ea. Describit fletum et planctum malorum inconsolabiliter. Volens ergo Joannes ostendere poenas, quas patientur impii in inferno, pro singulis peccatis: Primo agit de poena Babylonis. Secundo de poena bestiae, et pseudoprophetae. Tertio de poena diaboli, quo damnato erit finis. Ut autem major fides adhibeatur, In principio ostendit istam damnationem a Christo praedicatam fuisse. Dicit ergo, « Et post haec, » idest post quinque visiones, de quibus actum est usque huc, « Vidi, » spirituali visu. « Alium » Angelum, » idest Christum, qui dicitur Angelus, quia missus. Et « alium, » quia differt ab aliis Angelis, sicut Dominus a servis. « Descendentem » in carnem. « De caelo, » idest de invisibilitate. De quo descensu dicitur in Psal.: Domine inclina caelos tuos, et descende. Isa. 53, Utinam disrumperes caelos et descenderes, » Habentem potestatem » magnam, » idest aequalem Deo Patri, licet occultam. Tunc ait Isa. 45, Vere tu es Deus absconditus. In secundo adventu erit manifesta potestas ejus. Matth. 24, Veniet cum potestate magna et majestate. Et « terra, » idest Ecclesia situ infima super nihilum fundata, firmiter stabilita, cultu et attritione secunda, vacatione spinosa. « Illuminata » est a gloria ejus, » idest a praedicatione ipsius gloriosa, quam scilicet gloriosa reddebant miracula quae faciebat, et sanctitas vitae ejus. Luc. 15, Omnis populus gaudebat in universis, quae gloriose fiebant ab eo. Isa. 9, Habitantibus in regione umbrae mortis etc. Vel Terra, idest humana natura, illuminata est a gloria ejus, a divinitate sibi eam uniente in unitate personae. Psalm. In voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me, idest meam naturam, dicit David. Isa. 60, Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Vel terra, idest fidelis anima, illuminata est a gloria ejus, idest a fide caelitus data, quam facit Filius Dei, quod est gloria magna. Joan. 1, Dedit ei potestatem etc. « Et exclamavit, » idest excellenter claruit praedicando, » in fortitudine, » idest audacter et constanter sine omni timore et dubitatione. Quia quod dixit, non potuit carere effectu. Unde Isa. 8, Praedicatori, clama ne cesses exalta vocem tuam, et annuncia populo meo scelera eorum. » Dicens, cecidit, » cecidit Babylon, » idest congregatio mala confu-

sione digna. Geminatio verbi cadendi, et postea in infernum. Vel bis dicit, Cecidit, propter duplicem damnationem, animae scilicet et corporis, ut dicit Glossa. Unde Jerem. 17, Duplici contritione contere eos. Psalm. Operiantur sicut diploide confusione sua. Item geminatio verbi cadendi notat damnationis continuationem, ut dicit Gregorius. Item forte geminam causam damnationis ostendit geminatio verbi: scilicet peccatum omissionis et peccatum transgressionis: vel peccatum spirituale et peccatum carnale, per quae sit homo habitaculum daemonum. Unde, quasi assignans causam casus, subjungit: « Et facta est habitatio daemoniorum, » per peccata, et ideo cecidit: ut dicit Glossa. « Et » custodia omni spiritus immundi, et custodia » omnis volueris immundae et odibilis, » idest sedes et locus, seu receptaculum peccatorum carnalium et spiritualium, per quam daemones habitant in homine sicut Christus per gratiam. Unde Glossa: Daemones in pravis cordibus, pro carnis illecebris, sunt immundi; pro mentis elatione volucres et odibiles. Unde Eccl. 10, Odibilis est coram Deo et hominibus superbia, et execrabilis omnis iniquitas gentium. Custodia autem dicitur, quando per contemptum confusionis peccatum in corde custoditur. Oseae 15, Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum ejus. Haec custodia mala est, quia inde habetur poena aeterna. Unde sequitur ibi, Dolores parturientis venient ei. Vel forte ideo, et se ipsos, etiam diabolum custodiunt. Unde Isa. 54, Et erit cubile draconum, et pascua struthionum, et occurrent daemonia, onocentaurus etc. Jerem. 4, Habitantibus dracones cum fatuis sicariis, et inhabitabunt in ea struthiones: et quare hoc? Quia « De ira fornicationis ejus, » idest de fornicatione corporali vel spirituali, irascitur Deus. « Biberunt omnes gentes, » communiter. Et « reges » terrae fornicati sunt cum illa, » idest majores sicut minores peccaverunt. Isa. 24, Erit sicut populus sic sacrificia; sicut servus, sic Dominus ejus; sicut ancilla sic domina ejus. De hac fornicatione dicit Psalm.: Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. « Et mercatores terrae. » Glossa, idest avari, qui animas suas vendunt ambitione saecularium. Eccl. 10, Nihil iniquius, quam amare pecuniam. Illic enim et animam suam venalem habet, quoniam in sua vita projecit intimam suam. « De virtute » deliciarum ejus divites facti sunt, » idest de peccatis per quae acquiruntur divitiae. Quia omnis dives iniquus, vel habens iniquitatem. Eccl. 11, Si fueris dives, non eris immunis a peccato. De his divitibus dicit Psalm.: Divites egerunt et esurierunt. Jac. 5, Divitiae vestrae putroerunt. Psalm.: Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas. « Et audivi. » Descripto casu Babylonis monet cavendum a consortio malorum, qui casu involvuntur, et a malis actibus per quos fit casus. Dicit ergo, Et audivi, idest intellexi, « Aliam vocem, » idest divinam inspirationem, vel Christi et suorum praedicationem. Quae dicitur alia, quia cum prior sit de malorum condemnatione, haec est de bonorum commonitione. « De caelo factam, » idest pro caelo, idest pro Ecclesia quae mysteria Christi celat infidelibus et indignis, quae etiam dicitur casa Elios, idest domus solis, sicut dicitur Isa. 19, Domus solis vocabitur una. « Dicentem, exite de illa, » scilicet de consortio meretricis, sive de mundi malitia. « Populus » meus, » idest ne faciatis opera ejus. « Et ne

« participes sitis delictorum ejus, » consentiendo eis. Nam facientes et consentientes pari poena constringit. Unde sequitur: « Et de plagis ejus non accipiat: » quasi dicat: Si non fueritis similes in vita, non eritis similes in poena. Jerem. 51, Egredimini de medio ejus populus meus, ut salvet unusquisque animam suam ab ira furoris Domini. Numer. 16, Recedite a tabernaculis hominum impiorum, et nolite tangere quae ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum. « Quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad caelum: » quasi dicat: propter hoc fugite a consortio malorum quoniam pervenerunt peccata eorum usque ad caelum, idest adeo creverunt, quod plus crescere non possunt: vel usque ad contemptum Dei per desperationem, et blasphemationem, et peccatorum enormitatem. Gen. 15, Sodomorum et Gomorrhaeorum clamor multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Jerem. 51, Curavimus Babylonem, et non est sanata: derelinquamus eam, et eamus unusquisque ad terram suam, quoniam « Pervenit usque ad caelos » judicium ejus, idest peccatum pro quo vindicanda est, et elevatum est usque ad nubes. « Et recordatus est Dominus iniquitatum ejus; » qui prius videatur oblitus, cum permetteret prosperari, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam, ut dicitur Sap. 11. Sed multi abutuntur ejus patientia, quia ipso dissimulante et expectante, ipsi audacius peccant. Unde Job 24, Et dedit ei Deus locum poenitentiae, et ipse abutitur eo in superbia. Eccle. 8, Quia non profertur cito contra malos sententia, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala. Et tamen peccator ex eo, quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi, quod est bonum timentibus Deum. « Reddite. » Posita monitione ad sanctos, ut fugiant Babylonem, ponit ejus condemnationem. Et assignat tria, quae debentur reprobis. pro malis, quae faciunt in sanctos. Primum est poena culpae respondens. Secundum est ut, sicut ipsi malam habuerunt intentionem in persecuendo sanctos, sic habebunt impatientiam in sustinendo poenam; et sic duplicabitur poena; quia intus uret impatientia, exterius seviet poena. Tertium est, ut secundum mensuram voluptatis malae, mensuretur tormentum poenae. Dicit ergo Dominus ad sanctos qui hoc modo affliguntur a malis. « Reddite illi, » scilicet Babylonem, idest malorum congregationi, qui vos comprimunt et affligunt. « Sicut et ipsa reddidit vobis: » sicut ipsa vos punivit injuste, ita vos ipsam juste puniendam nuntiate. Poena, quam sancti modo sustinent, est ad purgationem: sed poena quae nuntiatur malis futura, erit ad condemnationem. Unde Glossa: sicut vindictam meam de vobis, qui purgamini, exercuit ad salutem, sic vos injuriam meam vindicate illic ad condemnationem. « Et duplicate duplicia, » idest puniendos nuntiate in corpore et in anima, licet ipsi tantum in corpore vobis poenam intulerint. Animae enim nolenti nullus potest nocere. Matth. 10, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Et ne forte aliquis putaret, quia ipsi non meruissent duplicem poenam istam, ideo dicit, « Secundum opera ejus. » Glossa, idest secundum quod ipsi peccaverunt. Licet enim ipsi tantummodo sanctis nocuerunt in corpore, tamen ipsi mente et corpore, idest voluntate et opere peccaverunt, et ideo juste in anima et corpore punientur. Jerem.

17, Duplici contritione contere eos. Jerem. 50, Reddite ei secundum opus suum, juxta omnia quae fecit facite illi, « In poculo quod miscuit » vobis, » poenam inferendo, « Miscete illi duplum, » idest duplicem poenam, scilicet in corpore et anima ipsam habituram nuntiate. Item duplum dicit, quia habebunt poenam exterius, et impatientiam interius; sive ignem exterius, vermem conscientiae interius. « Quantum glorificavit se, » honores appetendo, vel in honoribus gloriando, « Et deliciis fuit, » carnalibus, scilicet in ipsis indebite delectando, « Tantum date, » idest dandum nuntiate. « Tormentum et luctum. » Glossa: Tormentum in corpore luctum in anima. Unde Tormentum, respondet deliciis. Luctus gloriae. Et nota, quod tantum et quantum non dicitur hic aequalitate quantitatis, sed proportionem generis: hoc est dicere: qui multum peccavit puniendum, secundum exigentiam culpae puniendum praedicate. Isa. vigesimo septimo: In mensura contra mensuram cum abjecta fuerit judicabo eam. Matth. 7, Eadem mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. Deut. 25, juxta mensuram peccati erit et plagarum modus. Praecipua autem causa damnationis Babylonis est superbia. Unde subdit, « Quia in corde: » quasi dicat: merito damnabitur Babylon; « Quia in corde suo dicit, » superbiendo et gloriando. De donis Dei sibi attribuendo, « Sedeo, » ut regina, » idest de honore et dignitate mea mentiri non timebo. « Et vidua non sum, » quia multos habeo consolatores, et multas consolationes. « Et luctum non videbo, » quae mihi minantur Christi discipuli. Meritis enim peccatorum suorum sic excaecantur mundani, ut nec sibi spoliari prosperis timeant, nec opprimi adversis. Contra quos dicitur Job 21, Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Ideo dicitur Eccle. 11: In die bonorum ne immemor sis malorum: et in die malorum, ne immemor sis bonorum: quoniam facile est coram Deo, in die obitus retribuet unicuique juxta vias suas, et ideo in merito jactantiae et superbiae. « In una die, » judicii, « venient plagae ejus, » idest ultiones debitae peccatis suis. Et quae sint haec plagae ostendit. « Mors, » idest carentia visionis Dei, quod est vita animarum. « Et luctus » pro acerbitate poenarum. « Et fames, » idest defectus omnis boni. Illae tria respondent tribus de quibus jactatam se dixerat, « Sedeo, ut regina. » Contra hoc praedicitur futura mors aeterna, de qua dicitur: sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos, Contra hoc, quod dicitur, « Vidua non sum, » praedicitur fames futura, idest consolationes et omnis boni defectus: de qua fame dicitur Deut. 32, Consumantur fame, devorabunt eos aves, morsu amarissimo. Contra quod dixerat, « Luctum non videbo, » praedicitur luctus aeternus, de quo Matth. 8, ibi erit fletus et stridor dentium. Erit autem miserabilis fletus ille, quia lacrymae illae tam calidae erunt, quod comburent corpora, sicut dixit quidam de patribus discipulo suo, ploremus (inquit) filia, antequam veniamus in locum, ubi lacrymae comburant corpora: praesens luctus, sive praesentes lacrymae absterunt futuras. Nam qui modo plorat non plorabit in futuro, sed potius ridebit. Unde Luc. 6, Beati qui logetis, quia ridebitis: et e contra, qui modo rident, in futuro plorabunt. Unde ibidem: Vae vobis, qui ridetis, et plorabitis et flebitis vos. Prov. 14, Risus dolore miscebitur, et

extrema gaudii luctus occupat. Sunt autem quinque genera lacrymarum, quae hic habentur a sanctis. Primae sunt lacrymae contritionis, quae fiunt pro peccatis propriis: de quibus Psalm. Lavabo per singulas noctes lectum meum etc. Secundae sunt lacrymae compassionis, quae fiunt pro peccatis et miseriis aliorum. De quibus dicitur Jerem. 9, Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem die ac nocte, interfectos filiae populi mei? Tertiae sunt lacrymae devotionis quae fiunt ex consideratione beneficiorum Dei: de quibus dicitur in Psalm. Cibabit nos pane lacrymarum, et potum dabit nobis in lacrymis in mensura. Primae significatae sunt, Exod. 14, per aquas Marath. Secundae 4 Reg. 2, per aquas Jericho. Tertiae 2 Reg. 24, per aquas Bethleem, quas sitiebat David. Unde dicitur ibi, Desideravit David aquam de lacu, et ait: si quis daret mihi aquam de cisterna, quae est in Bethleem, prope portam. Quartae lacrymae sunt doloris pro incolatu hujus miseriae: de quibus dicitur Thren. 1, Plorans ploravit in nocte (miseriae praesentis) et lacrymae ejus in maxillis ejus. Quintae sunt lacrymae amoris, ex desiderio caelestis patriae: de quibus dicitur in Psalm.: Super flumina Babylonis, sedimus et flevimus etc. Job 16, Oculus meus stillat ad Deum: et hae ultimae significatae sunt Judic. 1, et Oseae 13, Irriguum superius, et irriguum inferius, quod dedit Caleph Asae filiae suae. Haec quinque genera lacrymarum sunt quasi porticus probaticae piscinae, in qua lavabantur hostiae Domino offerendae; ubi descendens Angelus Domini movebat aquam, et quicumque descendebat in eam sanabatur, Joan. 5. Sequitur. « Et igni comburetur » aeterno. Matth. 25, Ite maledicti in ignem aeternum. Isa. ultimo, ignis eorum non morietur, nec poterit Babylon resistere. « Quia fortis est, » Deus. Glossa, idest precibus non flectitur. Proverb. 6, Zelus et furor viri non parcat in die vindictae: nec acquiescet cujusquam precibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima Et vere « Fortis est, qui judicabit » illam Babylonem reginam. Omnes enim sine personarum acceptione, secundum sua merita judicabit; et qui majores fuerunt hic, gravius punientur aliis paribus. Sap. 6, iudicium durissimum in his qui praesunt fiet, exiguo autem conceditur misericordia: potentes potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cujusquam Dominus, qui est omnium dominator, nec reveretur magnitudini cujusquam. Fere hoc totum, quod hic dicitur, sumptum est de Isa. 47: ubi Isa. loquens ad Babylonem, ait: audi haec delicata habitans confidenter, quae dicis in corde tuo, ego sum, et non est praeter me amplius, non sedebo vidua, et ignorabo sterilitatem: venient tibi subito haec duo in una die, sterilitas et viduitas: universa venient super te, propter multitudinem malefactorum tuorum, et propter duritiam incantatorum tuorum. « Et flebunt, » idest dolorem in animo patientur, quia in illa fuerunt fundati. Et « plangent se super illam reges terrae. » Glossa, idest principes saeculi, dolorem cordis ostendent. Et ita duplex dolor hic exprimitur, quem habebunt divites hujus mundi: unum interiorem, timorem scilicet conscientiam remordentem eos de malis quae fecerunt, et de bonis quae omiserunt: et alium dolorem externum in igne cruciante et comburente corpora eorum, quae in deliciis nutrierunt, et nullam poenitentiam hic fecerunt, vel facere

noluerunt. Et ideo dicitur Joel 1, Flete et ululate, qui bibitis vinum in dulcedine. Matth. 24, Tunc plangent omnes tribus terrae: erit autem planctus ille continuus et inconsolabilis. Jerem. 31, Plorans filios suos noluit consolari, quia non sunt. Deinde ostendit Joannes: qui sunt illi reges, qui ita dolebunt: « Qui cum » illa fornicati sunt, et in deliciis vixerunt. » Vidua in deliciis vivens mortua est, prima morte: et obnoxia secundae. Proverb. 19, Non decent stultum deliciae, qui scilicet nescit uti. Job 39, Esse subjectos delicias computabunt filii stultorum et ignobilium. Eccle. 2, Dixi in corde meo, vadam, et deliciis affluam, et fruor bonis: et vidi quoque quod haec est vanitas, risumque reputavi errorem. Vel reges terrae, dicuntur illi, qui bene regunt carnem suam et animam suam, vel substantiam suam terrenam, tamen aliquando fornicati fuerunt corporaliter et spiritualiter, et ideo dolebunt quod illis quos sic videbunt et audiunt puniendos, nunquam similes fuerunt. Et huic sententiae concordat quod sequitur: « Et cum viderint fumum incendii ejus, » idest incendium ejus fumosum, de quo Isa. 34, Convertentur torrentes ejus in picem ardentem nocte et die, et non extinguetur in sempiternum, et ascendet fumus in generatione et generatione, « Longe stantes, propter timorem tormentorum » ejus. » Sed in quo statu erunt reges isti? si in inferno, quomodo ergo Longe stantes propter timorem tormentorum ejus? Si in caelo, quomodo ergo dolebunt? si in mundo, quomodo videbuntur? Solutio. Quaedam Glossa exponit hoc de malis regibus: et tunc dicendum est, quod in inferno cum Babylone, idest cum impia multitudine: et stabunt longe voluntate, sed non actu, ut dicit Glossa, quia vellent surgere, sed non poterunt, ita timebunt tormenta, quae non solum videbunt in aliis, immo quae sentient in se ipsis. Si autem intelligatur de bonis regibus, qui terram suam bene regunt, tunc potest dici, quod in mundo stantes, dolebunt de poena malorum, quam audient ipsos patientes et passuros; et de hoc quod nunquam illis similes fuerunt. Quod autem, quaeritur quomodo videbunt poenam illorum, dicimus, quod oculo fidei, dicentes, ipsi majores adhuc viventes, si de bonis intelligatur, vel jam in inferno lugentes, si de malis accipiat. « Vae, vae civitas illa magna Babylon, » quae est mundus, sive omnium malorum congregatio, « Civitas illa fortis, » ad mala facienda, sed debilis ad bona: de qua fortitudine dicitur Isa. Vae, vae, induens duplicem poenam malorum, in corpore et anima, ut dicit Glossa. Jerem. 17, Duplici contritione contere eos. Exod. 16, Accidit tibi post omnem malitiam, Vae, vae tibi dicit Dominus Deus. « Quoniam una hora, » idest subito veniet, et cito. Joel 4, reddam vicissitudinem vobis, cito velociter. Job 21, Ducunt in bonis dies suos etc. « Et negotiatores terrae flebunt » et lugebunt super illam » Babylonem scilicet damnatam, « Quoniam merces eorum nemo emet amplius. » Sed numquid tunc mercatores vel negotiatores habebunt merces ad vendendum? Praeterea de quibus negotiatoribus loquitur Joannes? Solutio. Glossa dicit, quod Joannes loquitur de utrisque negotiatoribus, scilicet temporalibus et spiritualibus. Ad literam enim negotiatores, qui in mundo merces suas et negotiationes suas fecerunt fraudulenter, et fraude divitias congregaverunt, dolebunt in morte, et in iudicio, et in inferno, de

hoc, quod omnino deficientibus terrenis divitiis, vel derelictis, in quibus posuerunt amorem suum et gloriam, videbunt se expositos paupertati, dolori, et angustiae maximae. Unde dicit Glossa, « Flebunt » et lugebunt, » quia illos perire dolebunt, in quibus suam deputabant prosperitatem, et non potuerunt amplius vendere vel emere, quod erat eorum vita. Proverb. 11, Non proderunt divitiae in die ultionis. Ezech. 7, Argentum eorum et aurum, non valebunt liberare eos. Vel spirituales mercatores et mali sunt, qui caelum dant pro terra, ut avari; aeterna bona pro caducis, ut ambitiosi; iustitiam pro pecunia, ut advocati; gloriam Dei per laudem humana, ut hypocritae; sacramenta pro denariis, vel alia spiritualia pro temporalibus, ut simoniaci: de quibus dicitur Ezech. 27, Negotiatores tui a multitudine cunctarum divitiarum argento, ferro, stagno, plumbo, repleverunt nudinas suas. Argentum dicit sapientiam saecularem, ferrum dicit potestatem temporalem, stagnum sanctitatis simulationem, plumbum vero carnalem delectationem. Circa haec negotiantur multi, qui postea tanto amplius dolebunt, quanto plus debito haec dilexerunt. Unde Ezech. 28, Negotiatores populorum sibilabunt etc. Duplicatur autem verbum pertinens ad luctum, quia tales plorabunt et dolebunt in morte, de duobus specialiter: scilicet de amissione rei amatae, et cum tanto labore acquisitae, et de poena pro amore illo illicito inflata. Joannis 2, auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Scriptum est enim: domus mea, domus orationis etc. Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Zach. ult.: Non erit ultra mercator in domo Dei. Deinde enumerat Joannes merces illas, in quibus maxime delectati sunt illi mercatores, seu negotiatores, de quibus amissis dolebunt. Et primo ponit illas quibus abusi sunt per sensum et usum in acquirendo, et retinendo, et expendendo: dicens, « Merces auri: » quasi dicat: re vera, Merces eorum nemo emet amplius, quae tamen non viles reputantur, immo carae, et pretiosae, quae sunt, « Merces auri et argenti, » scilicet nemo emet. Et « lapides pretiosi, » qui antonomastice dicitur carbunculus. Et « margaritae, » idest eujuscumque lapidis pretiosi. Et « byssi, » quod est linum Aegypti candidissimum. Et « purpurae, et « serici, et coccini, » quod est flos, unde fit tintura pulcherrima: supple, Merces eorum nemo emet, quae valde cara, et desiderabilia venduntur. Et « omne lignum thyinum, » idest cedrinum nemo emet. Et « omnia vasa eboris, » nemo emet. Et « omnia vasa de lapide pretioso » facta vel ornata nemo emet. Et « aeramento et ferro, et « marmore, » idest vasa de illis metallis facta, nemo emet. Et « cinnamonum et amomum, » quibus delectatur odoratus et gustus nemo emet, et supple mercem, « Odoramentorum, » quorumcumque. Et « unguentorum, » quorumcumque. Et « thuris, et vini, et olei, et similiae, et tritici, et « jumentorum, et ovium, et equorum, et rhedarum, » idest quadrigarum, et « mancipiorum, » et animarum hominum, » idest viventium hominum, mercem scilicet horum nemo emet. Per hoc autem, quod dicit, Animarum hominum, innuit, ut dicit Glossa, quod quidam cum venduntur fuerant tantum servi corpore, ut Joseph quidam autem, et animo et corpore, ut Aegyptius venditus Judaeis, eorum viam et cultum custodiens. Item

paganis eorum idola colentibus. Unde mancipia proprie dicuntur illi qui tantum corpore serviunt emptoribus suis, et non mente, sicut Joseph servivit Pharaoni corpore, sed mente Deo: animae vero hominum dicuntur, quae serviunt et mente et corpore. Vel mancipia dicuntur illi servi, qui ad tempus venduntur: animae vero hominum dicuntur illi, qui venduntur simpliciter, idest per totam vitam suam. « Et poma tua, desiderii animae tuae, » idest quae desiderabat anima tua, vel Poma desiderii animae tuae, idest minora bona quae desiderabiliter dilexisti, « Discesserunt a te, » idest quaecumque munera desiderabilia amisisti; et si immoderate illis adhaeseris, per amorem punieris. « Et omnia pingua et praeclara perierunt a te, » idest quaeque delectabilia. Sapient. 5, Transierunt haec omnia tamquam umbra; et non solum tamquam umbra; immo sicut fumus, qui relinquit post se amaritudinem et nigredinem: sic quamvis rerum delectabilium transeat praesentia, tamen remanebit in mente pravae dulcedinis pungens memoria. Unde super illud Jacob. 5, Aerugo eorum in testimonium vobis erit, dicit Glossa, quia intelligent se male congregasse ea, quibus non indigebant ad usum vitae. Praeterea gravius punientur, et amplius, « Illa jam non invenient, » idest non vendentur, quia tunc non erit tempus neque locus negotiandi sed pro transacta negotiatione recipiendi. « Mercatores horum, » idest praedictarum mercium, « Qui divites facti sunt ab ea, » Babylone idest negotiationibus factis in ea, « Longe stabunt, » quia jam non poterunt talia de cetero exercere. Vel Longe stabunt, idest stare longe ab ea desiderabunt, tamen non poterunt. Vel Longe stabunt, voluntate, idest dolebunt, quod non longe steterunt ab ea, per vitae dissimilitudinem, « Propter timorem tormentorum ejus, » idest propter tormenta ejus, in quibus ipsi erunt, quorum continuatio semper timebitur, et praesentia semper sentietur, « Flentes, » pro commissis. Et « lugentes, » pro omissis. Item per hoc notatur continuatio doloris eorum, « Ac dicentes, » prae nimio dolore, « vae, vae, » idest poena corporis et animae, vel sensus et damni. « Civitas illa magna, » idest mundus, seu malorum multitudo: quasi dicat: duplici miseria afflicta est illa civitas: scilicet anima et corporis; sensus et damni; praesentis et futuri. « Quae anxiosa erat purpura, et bysso, » ut dives epulo. Luc. 15. Bysso, propter mollietatem carnis, Purpura ad oculos, propter vanitatem. Et « cocco, » idest panno violaceo, vel roseo. Et « deaurata est auro, et lapide pretioso, et margaritis. » Sed numquid haec erunt in inferno? constat, quod non. Sed signa, vel notae horum erunt ibi. Reprobi enim retinebunt in inferno signa et memoriam felicitatis terrenae, quam habuerunt in mundo, quod erit eis in augmentum et cumulum poenae: haec autem signa, sive notae, nihil aliud erunt quam maculae, quas abusu divitiarum terrenarum contraxerunt, quae in perpetuum crebuntur, quia semper comburentur, et numquam consumentur. Eccles. 27, Conteretur cum delinquente delictum. Sap. 14, Quod factum est cum eo qui stat, similiter tormenta patientur. Hoc totum ab illo, mercem auri, potest exponi moraliter de hypocritis, qui merces pretiosas venales deferunt mundo, scilicet virtutes, vel virtutum opera, quae faciunt ut laudentur, et ita pro vanagloria, vel

favore humano vendunt omnia quae faciunt. De quibus dicitur ironice, Matth. 23, Ite potius ad ementes et vendentes, et emite vobis. Sed tunc, idest die mortis vel die iudicii non erit qui emat, quia omnibus apparebit falsitas et ignominia nuditatis eorum. Unde Nahum 3, Revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam, et projiciam super te abominaciones tuas, et contumeliis te afficiam. Loquitur ad Ninivem, quae interpretatur sponsa; et significat hypocritam, cujus confusio tanto major erit, quanto sanctior modo videtur. Nunc praetendunt hypocritae, et simulant se habere Aurum sapientiae divinae, Argentum, spiritualis eloquentiae, Lapidem pretiosum vel carbunculum, Christum, vel eminentiam conversationis sanctae, Margaritam, idest candorem vitae apostolicae, Byssum, idest sanctorum justificationem, Purpuram, idest martyrii amorem, Sericum, idest virginis splendorem, Coccum, idest charitatem, Lignum thynum, idest constantiam indeficientem, quia hoc lignum imputribile est, Ebur, castimoniae, virtutum pulchritudinem. Aes, longanimitatis vel fortitudinis, Ferrum, patientiae vel sublimitatis, Marmor, invictae humilitatis, Cinnamomum, idest pallorem patientiae vel poenitentiae, Amomum, opinionis redolentiam, Et odoramentorum et unguentorum, idest donorum Spiritus sancti. Et thuris, idest devotionis et nimiae compunctionis. Et oleum, idest pietatis, sive compassionis, Et simulae, idest puritatis, Et tritici, idest firmitatis. Et jumentorum, idest laborum spiritualium, Et omnium ovium, idest simplicitatis et innocentiae, Et equorum, idest fortitudinis, et strenuitatis, Et rhedarum, idest auxilii, et consilii ad supportanda onera infirmorum, Et mancipiorum, idest mutui servitii et administrationis, Et animarum hominum, idest est irrationabilitatis. Horum omnium merces se simulant habere hypocritae, et vendunt pro laude hominum. Sed tunc nemo emet, quia apparebit ignominia eorum. Unde adhuc sequitur, Et poma desiderii animae tuae, idest odorem bonae famae, quae pro omnibus desiderant hypocritae, Discesserunt a te. Quia tunc erit pro suavi odore foetor, ut Isa. 5, Et omnia pingua, idest omnis devotio, Et praeclara, idest omnis bona conversatio, Perierunt a te, idest peribunt ab hypocritis: et amplius, Illa jam non inventientur, idest vendentur. Quia omnium hypocritarum malitia, prius latet, tunc manifesta erit. Hoc etiam totum exponit Glossa, de haereticis, quorum merces in hoc tempore aliquo modo cognosci possunt, sed in fine saeculi, a nullo poenitente ementur. Quia ab omnibus manifeste cognoscetur eorum dolus et falsitas. Ipsi modo habent multas merces, quas vendunt in cautis. Habent enim Aurum, mundanae sapientiae, Argentum, saecularis eloquentiae, Lapidem pretiosum, idest praedicatores exterius religiosos, sed intus perniciosos, quales sunt pseudo prophetae et haeresiarchae. Et margaritas, idest doctores duros incompassibiles, qui docent errores, Byssum, idest hypocritas, qui iusti apparent. Et purpuram, idest martyres suos, Sericum, idest exteriorem integritatem, qua palliant mentis corruptionem, Coccum, idest simulatam charitatem, qua operiunt suam crudelitatem, Lignum thynum, idest obstinationem in malo, quae videtur incautis constantia in bono, Ebur, simulatam virtutum pulchritudinem, quae

S. Th. Opera omnia. V. 23.

tegit spurcitiam vitiorum, Aes, erroneam praedicationem, qua simulant se habere et docere fidei rectitudinem, Ferrum, idest simulatam patientiam, qua palliant deceptionis acumen, Marmor, idest simulatam obedientiam, qua palliant suam rebellionem contra Ecclesiam, Cinnamomum, et amomum, et odoramentorum mercem, idest exteriorem sedulitatem orationum, quibus simplices decipiunt, et viduarum domos comedunt. Et unguentorum mercem, idest honorem, et reverentiam, quam Christo se exhibere dicunt. Et thuris mercem, idest devotionis simulationem. Et vini, mercem idest simulatam compunctionem. Et olei, mercem idest simulatam pietatem, Simulae, mercem idest puritatem conscientiae, non veram, sed simulatam. Et tritici, mercem idest doctrinam Christi quam dicunt se habere. Et jumenta, et oves, et equos, et mancipia, et animas hominum, se dicunt habere, Jumenta, Domini idest fortes laboratores, qui portant onera aliorum. Sicut docet Apostolus, Galat. 6, Alter alterius onera portate. Oves, dicuntur Matth. 11, Ecce ego mitto vos, sicut oves, in medio luporum etc. Equos, dicunt se habere. Et rehedas, idest praedicatores veloces qui fidem Christi discurrendo, vel velociter portant per universum orbem. Dicunt etiam habere Mancipia, et animas hominum, illos qui dicuntur credentes eorum; dicunt se habere, Poma desiderii animae suae, idest virtutes quibus sanctorum imitantur vitam. Unde per totum orbem suum effundunt odorem. Sicut dicit Apostolus 2 Corinth. 2, Christi bonus odor sumus etc. Sed haec omnia pro magna parte jam amiserunt haeretici, et jam pauci emunt merces eorum, et ideo lugent. Sed in die iudicii vehementius lugebunt, quando in poenis positi veraciter cognoscent errorem suum. Ideo dicitur, Poma desiderii animae suae, discesserunt a te, idest sanctorum virtutes, et opera, quae dicebant se habere. Et omnia pingua, et praeclara, idest devotio, et sanctitas. Perierunt a te Babylon, idest confusa haereticorum congregatio. Et amplius illa jam non vendent, idest amplius vendere non poterunt post iudicium, vel mortem, quia tunc apparebit omnibus, quales sunt merces eorum. Et mercatores horum, idest est praedicatorum mercium, idest avari, vel hypocritae, vel haeretici, qui divites facti sunt ab ea, sua reputatione, cum re vera pauperes sint, Longe stabunt, propter timorem tormentorum ejus. Hoc dicit quia tam avari, quam hypocritae et haeretici videntes poenam malorum, timentes quod futurum est magis quam praesens, dolebunt quod longe steterunt ab illa mala negotiatione et mala congregatione. Nunc amatores mundi longe stant a Christo, qui sciunt, quod omnes qui pie volunt vivere cum Christo persecutionem patientur, 2 Tim. 3. Sed tunc Longe stabunt ab ea, quia nullo modo ab eo consolabuntur. Psal. Longe a peccatoribus salus, idest Jesus, qui justificat, non exquiritur. Et erunt miseri in poenis quas faciunt, sed tunc fugere non poterunt. Unde Job 6, Qui timet pruinam, idest poenam temporalem, et irruet super eos nix, idest poena aeterna. Prima enim, quia de terra nascitur, significat poenam praesentem; nix vero, quia de caelo venit, significat poenam aeternam. Item Job 20, Faciet arma ferrea, et irruet in arcum aereum. Dico quod Longe stabunt flentes de commissis, Lugentes, de omissis, Ac dicentes

Vae, vae. Bis, propter poenam animae et corporis. Ezech. 50, Ululate, vae, vae diei, quia iuxta est dies Domini. Civitas illa magna, idest mundus, vel Roma, Quae amicta erat bysso, et purpura, et coeco, idest pretiosis et curiosis vestibus. Et deaurata est auro et lapide pretioso, et margaritis. Ad literam hic reprehendit Joannes superfluum apparatus et ornatum vestium mundanorum, et maxime Romanorum, quae pompa vestium si non esset peccatum, profecto tam studiose Dominus non exprimeret eam in Evangelio, Luc. 16, ubi dicit, Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, sed postea mortuus est, et sepultus est in infernum. Ideo dicitur Isa. 5, Pro eo quod elevatae sunt filiae Sion, idest mundanae mulieres, vel Romanae, et ambulabant extento collo, decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et crimen earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et perischelides etc. Et erit pro suavi odore foetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvicium, et pro fascia pectorali cilicium. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes in bello. Et moerebunt atque lugebunt portae ejus, et desolata in terra sedebit. Si ita minatur Dominus mulieribus, propter superfluum ornatum earum, et viris ipsarum, numquid immunes erunt clerici et praelati Ecclesiastici, qui de patrimonio crucifixi, hujus ornatum dant nepotibus suis, et supra genus suum de bonis Ecclesiae maritant, quae re vera furrantur pauperibus, quorum sunt bona Ecclesiae. Unde Isa. 5, Vos depasti estis vineam, et rapina pauperum in domo vestra. Ibi Glossa Hieronymi, qui fuit praelatus, et scivit statum Ecclesiae: principes quidem nostri, cum pauperes peccantes publice arguant et confundant, divitibus pejora peccantibus, nec tamen faciunt: in quorum domo rapina pauperum: et dum opes Ecclesiae sibi thesaurizant, et in deliciis abutuntur. et quae dantur ad sustentationem pauperum, sibi reservant, et propinquis distribuunt, et aliorum inopias suas vel suorum divitias faciunt. Et bene dixit, vae, vae, « quoniam una hora, » idest cito « destitutae sunt » « tantae divitiae. » Sap. 5, Quid vobis profuit superbia, aut divitiarum jactantia quid contulit vobis? transeunt omnia illa tamquam umbra, idest cito. Infra duobus aggravat Joannes poenam mundanorum. Primo, quia pristinam felicitatem ad memoriam reducit. Secundo in hoc, quod velociter defecisse ostendit. Unde conqueruntur ipsi, quod tali felicitati adhaeserunt. « Et omnis gubernator, » destitutus est. « Et omnis, qui in lacum navigat, » destitutus est. « Et nautae, » similiter sunt destituti, « et qui » « in mari operantur » navigando, vel potius naves ad navigandum fabricando, « Longe steterunt, » idest longe stabunt a sua negotiatione, quia jam amplius exercere illam non possunt. Vel sicut in hoc mundo Longe steterunt a Deo per culpam, ita longe stabunt in inferno per poenam interminabilem. Mystice autem ostenditur hic poena malorum praelatorum, ut innuit Glossa. Gubernatores dicit majores praelatos, ut episcopos, quorum officium est Ecclesiam gubernare. Sic Noe arcam, et Petrus naviculam habuit, in qua frequenter Dominus sedit. Unde Luc. 5, Ascendens Jesus in unam navem, quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere

pusillum, et sedens in navi docebat turbas. Sic docuit praelatos quod ipsi deberent facere, scilicet reducere navem a terra, idest Ecclesiam elongare a cura terrena: et sic turbas docere de navi reducta a terra. Navigantes in lacum vocat illos, qui ad majorem praelationem aspirant, sicut dicit Glossa. De quibus dicitur Eccles. 43, Qui navigant mare, enarrant pericula ejus, et audientes auribus nostris admirabimur. Nautas vocat minores praelatos, ut decanos, archidiaconos, et alios. De quibus Ezech. 17, Gubernatores tui, idest episcopi, et senes, biblii, et prudentes ejus, idest doctores theologi, habuerunt nautas ad ministerium variae suppellectilis tuae: omnes naves maris, idest Ecclesiae parochialis, et nautae eorum fuerunt in praelio negotiationis tuae. Operantes in mari vocat praedicatores. De quibus Psal. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis, idest in doctrinis, et populis multis, hi omnes malae implentes officium, « Longe » « steterunt, » idest stabunt a suis praelationibus degradati, et in profundo inferni detrusi. 1 Corinth. 13, Deinde finis cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Ezech. 27, A sonitu clamoris gubernatorum tuorum, conturbabuntur classes, et descendent de navibus suis omnes qui tenebant remum, nautae, et universi gubernatores tui in terra stabunt, et ululabunt super te voce magna, et clamabunt a mari. Unde sequitur hic, « Et clamaverunt » cum dolore et timore, « Videntes locum incendii » « ejus, » infernum succensum igne et sulphure, ut dicitur infra 20. « Dicentes » prae stupore: « Quae si- » « milis civitati huius magnae, » idest mundo vel Romae, quae fuit in tanta gloria, et modo est in tanta miseria? Ezech. 27, Quae est ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris. Causa hujus damnationis est amor sive cupiditas terrenorum. De qua dicit, « Et » « miserunt pulverem super capita sua, » idest in mente habuerunt terrena, non spiritualia, per amorem, quoniam domini fuerunt in hoc mundo. Ezech. 27, Supponent pulverem capitibus suis, et cinere spargentur, « Et clamaverunt, » idest clamabunt prae nimio dolore, « Flentes, » pro poena sensus, « Et lugentes, » pro poena damni, vel « Flentes, » « et lugentes, » idest continue dolentes. « Dicentes, » « vae, vae civitas illa magna. » Duplex vae, duplici fletui respondet Ezech. 27, Plorabunt te in amaritudine animae, ploratu amarissimo, et assument super te carnem lugubrem, et plangent te, « In » « qua divites facti sunt omnes, qui habebant naves » « in mari » conducendas « de pretiis ejus, » idest de mercibus suis, quae illo pretio emebantur. Tunc quidem divites ad tempus, sed modo sunt pauperes in perpetuum: tunc habuerunt naves in mari ad lucrandum, nunc habent merces in amaritudine ad lugendum. Mystice, Habentes naves in mari, sunt rectores Ecclesiarum fluctantium in mari hujus saeculi, qui modo ad literam, De pretiis navium ditantur, idest de redditibus Ecclesiarum. Unde Ezech. 27, In multitudine divitiarum tuarum et populorum tuorum ditasti reges terrae, idest, principes Ecclesiae. Unde, et ipsi dicunt Zach. 11, Benedictus Dominus, quia divites facti sumus. Sed modo sunt miseri, et pauperes omnimoda paupertate: sed nec etiam tunc fuerunt divites, sed quasi divites, quia divitiae quas habebant cito defecerunt, nec eas ferre secum potuerunt. Proverb. 13, Est quasi dives cum nihil habeat. Psal. Simul insipiens

et stultus peribunt, et relinquent alienis divitias suas, et sepulchra illorum domus illorum in perpetuum. Et infra: Ne timueris: cum interierit, non sumet omnia etc. Et hic miser homo cum in honore esset non intellexit, et ideo comparatus iumentis insipientibus etc. Job 50, Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum brevis sit, et gaudium hypocritarum ad instar puncti. Item in eodem, 21, Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. Psal. Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt etc. Jer. 17, Perdix fovit, quae non peperit. Fecit divitias, et non in iudicio; et in dimidio dierum suorum derelinquet eas, et in novissimo suo erit insipiens, idest apparebit.

« Exultate super eam etc. » Secunda pars capituli in qua agitur de exultatione sanctorum, pro separatione eorum a malis: et dicuntur hic tria. Primo monet sanctos ad exultandum. Unde Glossa, Postquam praedixit Joannes hanc damnationem futuram impiis, monet bonos exultare, ut concordent in divino iudicio; quia his damnatis, sequitur eorum remuneratio. Secundo ut magis gaudeant sancti, ostenditur eis modus punitionis malorum, et separationis, ibi, « Et sustulit unus. » Tertio ut hinc abundantius gaudeant de evasione poenae, et separatione societatis malorum, ostenditur ipsi, quod omnis consolatio subtrahitur malis, ibi, « Et vox citharoedorum. » Item brevis epilogus praemissorum. Alter itaque Angelorum Christus: Babylon subversa, et habitatio daemonum atque custodia facta. Universitas impiorum damnata, et daemonum cruciatibus tradita. Alia vox de caelo, blanda admonitio justis exhibita, exitus de Babylone, quando separatio fit a confusione, luctus regum et negotiatorum, dolor superbiorum et cupidorum, sive majorum et minorum. Omnes quippe de nimia ejus ruina in inferno lugebunt, qui ejus statum in mundo dilexerunt. Dicit ergo, « Exulta super eam caelum, » idest Angeli secretorum divinarum consilii, « Et sancti Apostoli et Prophetae, » qui in hoc mundo pressuras habuistis, sed futura mala praevidentes sapienter cavistis, « Quoniam iudicavit Deus vindictam de illa, » Babylone, idest impia multitudo; ut sicut illa bonos oppressit injuste, ita et ipsa juste opprimatur a Deo iudice. Isa. 53, Vae qui praedaris, nonne et ipse praedaberis? vae, qui spernis, nonne et ipse sperneris? cum consummaveris consummationem depraedaberis, « Et sustulit. » Illic ostenditur modus damnationis malorum, ut magis gaudeant sancti, non de poena illorum, sed de justitia Dei, quae sine conditione fiet. Unde Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Dicit ergo, « Et sustulit, » idest sursum tulit, honores et divitias conferendo, superbire permittendo, « Unus Angelus, » idest Christus, qui dicitur, Angelus, quia missus; et unus, quia invariabilis, semper in eodem statu manens, « Fortis, » quia aereas potestates devicit. Psal. Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio. Jer. 46, Fortis impegit in fortem, et ambo pariter ceciderunt. « Lapidem, » propter duritiam obstinationis. « Magnus, » propter multitudinem et magnitudinem malorum, « Molaris, » propter circuitum mentis, quo cum mundo volvuntur in gyro. Psalm. Impii in circuitu ambulant. 1 Reg. 23, dixit Abigail ad David, Anima inimicorum tuorum rotabitur quasi in lapetu, et circulo fundae. De primo lapide, idest

impia multitudo, dicitur Job 28, Lapidem caliginis, et umbra mortis dividit torrens a populo peregrinante. Zachar. 12, Ponam Jerusalem lapidem oneris, idest onerosum, ut profundius corruat. Exod. 15, Descendent in profundum quasi lapis. Et hoc est, quod sequitur hic, « Et misit in mare, » idest amaritudinem inferni, « Dicens, » modo, propter praedicatores, « Hoc impetu mittetur, » in infernum. Hoc impetu, idest cito, et irrecoverabiliter. Quia quanto plus exaltati sunt, tanto gravius cadent; quanto gratia altiori etc. « Babylon illa magna civitas, » idest impiorum multitudo, in qua sunt multi et magni, secundum mundum. Hoc est, sicut lapis elevatus est in altum, majori impetu descendit, et profundius vadit, sic impia multitudo modo permittitur elevari, ut gravius et profundius corruat in infernum: juxta illud, Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant. Psal. Dejecisti eos dum allevarentur. Job 50, Elevasti me, et quasi super ventum ponens elisisti me valide. Reprobi namque qui modo in gloria saeculi praesentis extolluntur, in fine saeculi ad ima demergentur. Psal. Vidi impium superexaltatum etc. Et ultra non invenietur in mundo, vel in numero beatorum, postquam ceciderit in infernum. Quod est contra quosdam haereticos, qui dicunt, quod reprobis in inferno poenitebunt, et post mille annos liberabuntur: sicut dicit hic interlinearis. Et forte haec haeresis occasionaliter orta est ex illo loco Isa. 24, ubi dicitur, In die illa visitabit Dominus super malitiam caeli, in excelso, et super reges terrae, qui sunt super terram, et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, et post duos dies visitabuntur. Sed ipsi decipiuntur: quia visitatio illa intelligitur de die iudicii, quando venient omnes de inferno, ut resumptis corporibus simul in corpore et anima, audita sententia in infernum recludentur. Et quod hoc sit verum probatur multis auctoritatibus. Primo dicitur Job 4, De mane usque ad vesperam succidentur; et quia nullos intelligit, in aeternum peribunt. Secundo dicitur Eccles. 11, Si ceciderit lignum ad Austrum aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Tertio Matth. 25, Discedite a me maledicti in ignem aeternum. Quarto dicitur Apoc. 20, Mors et infernus dederunt mortuos suos, et iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum, et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis: haec est mors secunda. « Et vox citharoedorum, et muscorum, et tibia canentium, et tuba non audietur in ea amplius: » idest nulla consolatio erit in inferno, vel jucunditas, quae solet aliquando fieri ex musicis instrumentis: potius planctus, et gemitus, et luctus, et ululatus erit ibi, et non melodia. Sapientiae, Ululate habitatores pilae, contieuit omnis populus Chanaan. 1 Reg. 2, Impii in tenebris conticescent. Hoc contra illos, qui modo nimis in huiusmodi musicis delectantur. Unde etiam dicitur Isa. 5, Cythara, et lira, et timpanum, et tibia, et vinum, in conviviis vestris, et opus Domini etc. Notanter haec autem dixit, non quia haec instrumenta vel usus sit malus: sed multa comitatur vanitas, et frequenter peccatum: et ideo sic loquitur Scriptura. « Et omnis artifex et omnis ars non invenietur in ea amplius, » idest nullum officium, vel artificium erit ibi, unde possit homo acquirere victum, vel aliquid apud Deum promereri. Unde Eccles. 9, Quodcumque potest manus tua, instanter

operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia etc. Arg. est, quod philosophi obliviscuntur scientiae suae in inferno; et hoc satis probabile est. Cum enim sit aliqua infirmitas quae hominem adhuc viventem facit amittere scientiam, multo fortius videtur, quod poena inferni, quae excedit omnem infirmitatem, hoc faciat. Habebit tamen recordationem multorum, ex quibus aggravabitur eorum poena, sicut dicit Gregorius de igne inferni. Dicit, quod lucebit ad aliquid, et ad aliquid non lucebit. Lucebit enim ad hoc ut videre possint, unde doleant. Non lucebit ad hoc, ut non videant, unde gaudeant. Sic scientia eorum, quae faciet ad eorum poenam, illa remanebit, aliam amittent. « Et » vox molaris, » quae est vel ad sapes, vel ad panem praeparandum, » Non audietur in ea amplius. » Et convertit modo sermonem Joannes ad Babylonem, ad maiorem ipsius confusionem, » Et lux » lucernae non lucebit tibi amplius, » idest ad tuam delectationem. Eccles. 11, Dulce lumen, et delectabile oculis videre solem: tunc non poterit videri sol ab eis, quia stabit in Oriente, ubi creatus est, ut dicitur Habacuc 3, Nec descendet amplius sub terra, ne ejus lumine perfruantur damnati, ut dicit Isidorus. » Et vox sponsi et sponsae, » idest cantilenae nuptiales, quae solent dici, vel gaudium nuptiale, quod solet fieri in nuptiis, » Non » audietur adhuc in te, » idest in inferno, ubi tu eris. Et ne aliquis putaret, quod sine causa haec Babyloni subtrahet Dominus, ideo ostendit Joannes causam quare omnia praedicta subtrahantur ipsi. Quia scilicet non elegit principes, nisi qui terrena amabant, et desiderabant, et quaerebant, et qui eis mala potius quam bona suadebant: et hoc est, » quia mercatores, » quasi dicat Joannes: patieris praedicta, » Quia mercatores tui erant principes » terrae tuae, » quasi dicat: tales principes eligebas, et ideo praedicta patieris: sed si Babylon ideo punietur, quia terrae nos et cupidos principes eligebat, quid fiet de Ecclesia, idest de canonicis, qui terrenam sapientiam, plus quaerunt in suis electis vel eligendis, quam divina, et illos qui sciunt terrena procurare praeponunt illis qui sciunt spiritualia procurare atque gubernare. Baruch 3, Filii Agar, qui exquisierunt prudentiam quae de terra est et negotiatores terrae, et tenuerunt eam, viam autem sapientiae nescierunt. Infra, ibi fuerunt gigantes nominati illi, qui ab initio fuerunt statura magna scientes bellum. Ezech. 19, Mater tua leaena inter leones cubavit, in medio leunculorum, et nutrit vitulos suos, et eduxit unum de leunculis suis, et leo factus est, et didicit capere praedam, hominemque comedere. Et talis bonus est praelatus. » Et quia in » beneficiis tuis erraverunt omnes gentes, » idest exemplo malefactorum tuorum imitantes te. Et dicit, » Omnes gentes, » idest de omnibus aliqui, ut sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. » Et in ea sanguis prophetarum et sanctorum inventus est: » quasi dicat: et ideo etiam punietur, quia effudit sanguinem prophetarum, et aliorum sanctorum, cujus vindicta a Domino requiretur, sicut legitur Gen. 4, de sanguine Abel, cujus vox clamavit ad Dominum de terra, et constat, quod vindictam petebat. Et quia multos occidit Babylon, idest impia multitudo, ideo addit, » Et omnium, qui interfecti sunt in terra: » quasi dicat: non solum sanguis eorum inventus est in ea, immo, » Omnium, qui interfecti sunt in

» terra, » etiam malorum, sanguis requiretur ab ea, quos juste occidit, etiamsi digni erant occidi. Quia, ut dicit Glossa, Si malus malum occidat, occisorem non excusat nequitia occisi. Brevis epilogus praemissorum, » Unus ergo » Angelus est ordo praelatorum. Secundo sublevatio » Lapidis molaris, » redargutio elationis, durae, superbae instabilis Babylonis, » Missio in mare, » prophetia, et praedictio damnationis aeternae, » Vox citharoedorum, » et aliorum, quae scripta sunt ab initio, bonorum temporalium privatio.

CAPUT XIX.

« Post haec vidi etc. » In praecedenti capitulo dictum est de casu Babylonis, et de exultatione sanctorum gratias agentium Deo de vindicta assumpta de meretrice illa. In hoc autem capitulo agit de gratiarum actione sanctorum pro eo, quod separati sunt a malis. Dividitur autem capitulum istud in tres partes. In prima parte agitur de gratiarum actione pro vindicta assumpta a malis. In secunda de gratiarum actione pro salvatione Ecclesiae, ibi: » Gaudeamus. » In tertia agitur de poena Antichristi et suorum, ibi: » Et vidi bestiam. » Et notandum, quod sicut ostensum est Joanni, quod appropinquante die iudicii majores de multitudine impia habitum poenitentiae praefidentes dicent: » Vae, » vae, » dolentes de eo quod fecerunt: ita quoque nunc ostenditur ipsi, sanctos, appropinquante die iudicii dicturos tunc » alleluja, » idest gavisuros et Deum laudaturos de iudicio suo, quo bonos remunerabit et malos condemnabit. Dicit ergo, » Et » post haec, » idest post completam damnationem malorum. » Audivi quasi vocem tubarum multarum in caelo, » idest in Ecclesia dicentium, » alleluja, » idest laus inexplicabilis. Laus, et gloria, et virtus Deo nostro est. Haec omnia significant gaudium sanctorum de vindicta malorum et salute bonorum; et fere idem significant illa quatuor nomina. Item dicitur alleluja propter unitatem essentiae divinae, quae propter sui immensitatem comprehendere non potest, nec digne laudari. Laus, gloria, virtus, dicitur, propter sanctam Trinitatem personarum. Laus, ratione bonitatis quae attribuitur sapientiae. Virtus, ratione potestatis quae attribuitur Patri vel Filio, qui Dominus noster est Christus qui datus est nobis, ut dicitur in Isaia. Ipsi est alleluja in quantum Deus est; alia tria, in quantum homo. Nam Laus debetur ei pro sancti Spiritus missione, qui corda discipulorum adimplevit gratia ad recte credendum, cor eorum solidavit patientia ad sustinendum omnia pro Christo, ora aperuit ad laudandum ipsum. Unde Sap. 10, Victricem manum tuam, Domine, laudaverunt pariter, quoniam sapientia aperuit os mutorum et linguas infantium facit disertas. Gloria debetur ei pro nativitate. Unde cantaverunt Angeli ipso nato, Gloria in altissimis Deo, Luc. 2: et Ecclesia quotidie dicit: Gloria tibi Domine qui natus es de Virgine. Virtus debetur ei pro diaboli victoriosa dejectione, ut dicit Glossa. Deinde ostendit Joannes causam laudationis et glorificationis, dicens: » Quia vera et justa iudicia ejus » sunt. » Vera quidem promissa reddendo praedi-

eta, vel facta implendo. Justa vero, unicuique secundum merita tribuendo. Psalm. Fidelis Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Et re vera justa sunt judicia ejus. Quia judicavit, jam in praescientia, et tandem in evidentia. De meretrice magna, idest Babylonem quae est mundus vel multitudo impia, vel civitas Romana. Jerem. 51, Vastavit Deus Babylonem et disperdidit ex ea vocem magnam. Et merito judicavit de ea Dominus. Quae, idest quia illa, Quae corripit terram, idest Ecclesiam, In prostitutione sua, idest luxuria sua, vel potius in venalitate sua. Quia sicut meretrix venales sunt mundani et Romani. Juxta illud Eccles. Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Ille enim animam suam venalem habet. Et vindicavit sanguinem servorum suorum, quem fudit impia multitudo, et maxime civitas Romana. De manibus tuis, idest Babylonis quae sanctos occidit. Deuteronom. 32, Laudate gentes populum ejus, quoniam sanguinem servorum suorum ulciscetur. Psalm. Requirens sanguinem eorum recordatus est, et non est oblitus clamorem pauperum. Est autem duplex sanguinis effusio. Una fit per occisionem, de qua Psalm. Effuderunt sanguinem tamquam aquam in circuitu Jerusalem et non erat qui sepeliret. Alia fit per exactionem, de qua Eccles. 33, Panis egentium, vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est: qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum: qui effundit sanguinem et qui fraudem facit mercenario fratres sunt. Prima effusio olim celebrata est Romae, nunc alia celebratur, qua celebrata fiet de utraque vindicta. Habacuc 2, Quoniam tu exoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui residui fuerunt de populis propter sanguinem hominis et iniquitatem terrae civitatis; et exivit sanguis de lacu, usque ad frenos equorum. Quia inde re vera ponitur aurum et argentum in frenis; et impletur quod dicitur Zach. 14, In die illa erit, quod supra frenum equi est factum, Dominus, idest re sanctificata Domino acquisita, scilicet de bonis Ecclesiae quae Christus suo sanguine comparavit. Inde satyricus: Dicite Pontifices, in templo quid facit aurum? Beatus Bernardus, Sic serpit hodie pudibunda tabes clericorum per omne corpus Ecclesiae. Nam officio sunt ministri Christi, sed serviunt Antichristo: honorati incedunt de bonis Domini, cui honorem non deferunt: in eis utique meretricios nitor et histrionicus habitus, regius apparatus. Inde aurum in frenis, in sellis, in calcaribus; et plus calcaria eorum, quam altaria fulgent. Inde mensae splendidae et scyphi. Inde comessiones et ebrietates. Inde cythara et lira et tibia. Inde torcularia redundantia et cellaria referta et promptuaria plena erectantia ex hoc in illud. Inde dolia pigmentata. Inde referta marsopia. De his olim a Domino praedicta est sententia, et nunc tempus advenit; ecce in pace amaritudo mea amarissima. Amara quippe fuit in nece martyrum. Amarior in conflictu haereticorum. Amarissima nunc in moribus clericorum. Et iterum dixerunt Alleluja. Glossa, Per hanc iterationem debemus intelligere laudem esse aeternam. Unde Psalm. Beati qui habitant in domo tua Domine etc. Unde Augustinus in fine de Civitate Dei. Vacavimus et videbimus, videbimus et amabimus, amabimus et laudabimus: ecce quid erit in fine sine fine. Primo dictum est Alleluja pro vindicta peccatorum quae fecerunt sanctos persequendo.

Unde Eccles. 1: Impiis et peccatoribus reddet vindictam custodiens eos in die vindictae. Deinde ostendit Joannes in parte qualis erit vindicta, dicens: « Et fumus ejus ascendet in saecula saeculorum, » idest continue et perpetue: et per fumi perpetuitatem et continuationem, ostenditur ignis continuus et perpetuus. Isa. in fine, Ignis eorum non extinguitur. Supra: Fumus tormentorum suorum in saecula saeculorum ascendet. Ibi plenius dictum est de hoc. Et vigintiquatuor seniores, idest veteris et novi Testamenti patres, mores maturos habentes, ceciderunt, idest se humiliaverunt gratias referendo de vindicta malorum, « Et quatuor animalia ceciderunt, » similiter laudantia Deum. Per quatuor animalia designantur majores sancti, ut dicit Glossa, Qui cum minoribus laudant, « Deum sedentem super thronum, » idest super Ecclesiam, ut iudex. De hoc dicitur supra 4, Cum darent illi quatuor animalia, et gloriam, et honorem et benedictionem sedenti super thronum, viventi in saecula saeculorum, procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno et adorabant viventem in saecula saeculorum. « Dicentes, Amen alleluja. » Amen, quod est responsio confirmativa, pertinet ad minores, Alleluja, quod est laus inexplicabilis, pertinet ad majores. Unde 2 Corinth. 14, Quis supplet locum idiotae? quomodo dicet, amen, super tuam benedictionem? Ideo in Ecclesia Carnotensi, Canonici non respondent amen in choro, quando celebrat episcopus, ne videantur minores, vel idiotae, secundum Glossam. Amen alleluja, totum refertur ad minores: quasi dicat: Verum est, quod Deus est ita gloriosus, etiam vere laudandus, ad hoc quod punit malos. « Et vox de throno exivit, » idest admonitio de Ecclesiasticis viris, qui sunt thronus Dei, quia in eis sedet Deus dicens ad aures omnium, « Laudem dicite Deo nostro, » idest Christo, qui creavit, et recreavit, et judicavit nos. Ad hoc facti sumus omnes, scilicet ad laudandum Deum. Deuteronom. 26, Quos creavit in laudem, et nomen et gloriam suam. Isa. 42, Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terrae. Psalm. Laudate Dominum omnes gentes etc. Sed quoniam non est laus speciosa in ore peccatoris, ut dicitur Eccles. 15, ideo ostendit qui sunt quos admonet ad laudandum; dicens: « Omnes sancti ejus. » Glossa, vel servi, idest qui sancte servant ei, secundum illud Luc. 2, Serviamus illi in sanctitate et justitia, idest sancte et juste. « Et qui timetis Deum, » timore casto seu filiali. « Pusilli et magni. » Hoc est quod dicitur Isa. 42, Laus ejus ab extremis terrae. Extrema siquidem terrae sunt pusilli qui nequeunt implere consilia, nec secreta mysteria penetrare; et magni, qui utrumque possunt. Eccles. 14, In multitudine electorum habebit laudem. « Et audivi. » Posita mutua admonitione quae sancti se mutuo exhortantur in laudes Dei, ponit Joannes mutuam laudationem quae tripliciter nominatur: scilicet Vox tubae, quia vocat ad festum et convivium spirituale. Item Vox aquarum multarum, ad significandum, quod multi sunt in laude illa. Item Vox tonitruum, ad significandum, quod ipsa est admirabilis bonis et terribilis malis. Dicit ergo, « Et audivi, » post mutuam excitationem. « Quasi vocem tubae magnae, » idest eorum, qui ut tuba exaltaverunt vocem suam praedicando, et nunc exaltant in cae-

lo jubilando, ut dicit Glossa. Isa. 12, Populum istum formavi mihi, laudem meam cantabit. « Et sicut vocem aquarum multarum, » idest populorum multorum Deum laudantium, quorum praedicatio vim habuit mundandi, sicut aquae multae. Et « sicut vocem tonitruorum magnorum. » Glossa, quia sanctorum exultatio terret impios. Unde 1 Reg. 4, Allata est area Domini in castra Israel, et timuerunt dicentes: Vae nobis, « Dicentium alleluja, » idest laudate Deum, quoniam potestis, quoniam major est omni laude, ut dicitur Eccli. 44. « Quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens, » destructo regno malorum. Isa. 2, Incurvabitur altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus solus. Notandum, quod quater positum est Alleluja in hoc capitulo propter laudem Trinitatis et unitatis, vel propter quatuor effectus ipsius circa nos, qui respondent quatuor nominibus positis, Dominus Deus noster omnipotens. Dominus, qui potenter creat. Deus, qui sapienter gubernat. Noster, qui elementer educat. Omnipotens, qui gloriose glorificat. Sequitur.

« Gaudeamus et exulemus etc. » Haec est secunda pars capituli, in qua agitur de laude sanctorum et gratiarum actione, pro sua liberatione et remuneratione. Hic quinque. Primo ponitur laus de singulari cujuslibet glorificatione. Secundo ponitur laus pro omnium glorificatione, ibi: « Quia venerunt. » Tertio praecipitur Joanni, ut invitet ad illam gloriam verbo et scripto, ibi: « Et dixit mihi: scribe. » Quarto vult Joannes Angelum adorare pro tantae revelationis munere, ibi: « Et cecidi. » Quinto prohibetur hoc facere, et ostendit ei quem debet adorare, ibi: « Et dixit mihi. » Dixit ergo Joannes in persona omnium sanctorum. « Gaudeamus, » propter dotes animae, « Et exulemus, » propter dotes corporis. « Et demus gloriam ei, » idest nos omnia bona ab ipso reputemus. Sicut Isa. 26, Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. « Quia venerunt nuptiae agni. » Glossa, idest conjuncta est Ecclesia Christo, quorum nuptialia contracta fuerunt in prophetarum sponsione. Perfectum autem matrimonium fuit per verba de praesenti in colloquutione mutua Angeli et Mariae. Consummatum vero fuit in carne et verbi unione. Solemnitas celebrari caepit in ascensione. Nunc autem paulatim traducitur sponsa in domum sponsi; sed in fine totaliter traducetur, et tunc generale convivium fiet, sicut dicitur Isa. 25, Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium etc. Item Esther 1, Tertio anno Imperii sui fecit grande convivium Assuerus cunctis principibus et pueris suis fortissimis Persarum et Medorum inclytis, et praefectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriae regni sui. Principes dicit Angelos; pueros, prophetas; fortissimos Persarum martyres; Medorum inclytos, confessores; praefectos provinciarum, Apostolos. « Et uxor ejus praeparavit se, » idest fecit se idoneam, ut ei copularetur. Amos 4, Praeparare in occursum Dei tui Israel, Ista autem praeparatio consistit in duobus: scilicet in depositione vetustatis, et inductione novitatis. Unde Rom. 13, Abjiciamus opera tenebrarum et induamur arma lucis. Ephes. 4, Deponite vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate etc.

Matth. 25, Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviam ei: et quae paratae erant intraverunt eum eo ad nuptias, et clausa est janua. « Et datum est illi, » a Deo a quo est omne bonum. « Ut cooperiat se byssino splendenti et candido. » Byssinum, ad literam est vestis de bysso facta. Byssus, autem est genus lini candidissimum, quod crescit in Aegypto. Significatur autem per byssinum justitia quae est vestis sanctorum. Unde Job 29, Justitia indutus sum. Et Psalm. Sacerdotes tui induantur justitia. Candor autem byssini respicit conscientiae puritatem. Splendor vero, conversationis exterioris honestatem. Unde sensus est, Datum est illi, scilicet Ecclesiae, Ut cooperiat se byssino splendenti et candido, scilicet puritate interioris conscientiae et honestatem conversationis exterioris. Et hoc est quod dicitur Isa. 25, Gloria Libani data est ei, idest gloria conscientiae; decor Carmeli, idest honestas exterior. Unum propter se, alterum propter proximum est necessarium. Deinde ponit byssinum, dicens « Byssinum enim, » quasi dicat: Re vera byssino cooperta est sponsa, idest totius habitudinis puritate. « Byssinum enim justificationes sanctorum sunt, » quae candidae sunt interius in conscientia, quo ad se, et splendidae exterius, quo ad alios. « Et dixit mihi. » Hic praecipitur Joanni, ut invitet ad nuptias, et invitationem scribat, ut diutius possit durare. Unde dicit: « Et dixit mihi, » Angelus, scilicet Dominus ipse: « Scribe, » hoc scilicet quod sequitur, « Beati qui ad coenam nuptiarum agni vocati sunt, » idest ad convivium caeleste, ubi sancti omnes cum Domino epulabuntur cum gaudio. Quod convivium dicitur coena, quia nullum aliud convivium succedit illi, et quia delicata fercula apponentur in ea. Ex qua nullus semel admissus expellitur: de prandio vero multi expelluntur, Matth. 22, Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? etc. Prandium est gratia militantis Ecclesiae. Sed coena est gratia caelestis patriae. De qua Luc. 14, Homo quidam fecit coenam magnam et vocavit multos. Item Luc. 22, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: et ego dispono vobis regnum sicut disposuit mihi Pater meus, ut edatis et bibatis etc. In hac auctoritate ponuntur septem quae reddunt coenam delectabilem. Primum est nobilitas servitoris quae notatur cum dicitur: Et ego. Secundum est ordinata positio ferculorum, quae notatur cum dicitur: Dispono. Tertium est honestas convivarum, quae notatur ibi, vobis. Quartum est hilaritas invitantis, quae notatur ibi: « Sicut disposuit mihi Pater meus. » Quintum est abundantia ferculorum, quod notatur ibi, regnum, quasi totum cellarium dabit. Sextum est familiaritas Domini, quod notatur ibi, Super mensam meam. Septimum est amoenitas loci, quod notatur ibi, in regno. Octavum est securitas, quod notatur ibi, meo. « Et dixit mihi, haec verba Dei vera sunt, » et ideo scribenda sunt, scilicet quod illi qui vocati sunt ad coenam, vocatione dico praedestinationis, Beati sunt, non autem omnes qui vocati sunt vocatione praedicationis, vel justificationis. Beati sunt. Quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Matth. 20. « Et cecidi. » Hoc viso, vult Joannes reverentiam exhibere Angelo sibi haec revelanti, quasi gratiam post gratiam reddens. Unde dicit, « Et cecidi, » idest me humiliavi mente

et corpore, « Ante pedes ejus, » idest Angeli, idest haec mihi revelantis, « Ut adorarem. » Coram eano capite surge, et reverearis personam senis. Hoc exemplo docemur nos revereri majores nostros. « Et dixit mihi, » volenti me humiliare, « Vide » ne feceris, » idest noli me adorare, quasi majorem et digniorem te, « Conservus enim tuus » sum, et fratrum tuorum: » quasi dicat: ego, et tu, et fratres tui, servi sumus ejusdem Domini, scilicet Jesu Christi, qui est frater noster, o Angele, non tuus: et in hoc majores sumus, salva tua gratia. Sed quia sunt fratres natura, et fratres gratia, ostendit de quibus fratribus intelligat: scilicet de fratribus gratiae. Unde dicit, « Habentium testimonium Jesu, » idest gratiam Spiritus sancti, quae testificatur ipsos esse filios Dei. Joannis 8, Spiritus reddidit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Et nota, quod in veteri Testamento permiserunt se Angeli adorari, sicut legitur Josue 5 In novo autem non permittunt, hac ratione, quia tunc notatur Deus homo. Unde erat homo inferior simpliciter Angelo. Nunc factus Deus homo, et sublimior est homo Angelis. Unde videntes hominem supra se, nolunt ab homine adorari, ob reverentiam Domini nostri Jesu Christi. Deinde ostendit quis sit adorandus, dicens, « Deum adora, » cui soli debetur adoratio. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Et subdit causam quare Deus sit adorandus, « Testimonium enim Jesu est » spiritus prophetiae: » idest quicquid dixerunt Prophetiae, perhibet de Christo testimonium. Unde 2 Petr. 1, Firmiorem habemus propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Spiritus sanctus vero perhibet de Jesu testimonium. Unde Joan. 16, Cum venerit ille Spiritus veritatis, testimonium perhibebit de me. Vox ergo aquarum multarum in caelo auditarum, gratiarum actio sanctarum animarum, in caelesti beatitudine decantantium, quatuor animalia, vigintiquatuor seniores, universi sanctae Ecclesiae praedicatores et iudices, nuptiae agni, conjunctio Christi et Ecclesiae in caelesti beatitudine, « Et vidi caelum. » Joannes hic ostendit quantus sit ille cui gratiae sunt agenda, scilicet Christus. Et primo ostendit potestatem, quam habuit in primo adventu. Deinde ostendit potestatem, quam habuit in secundo adventu. Et postea monet fideles adhaerere Christo, ut sic possint vitare poenas malorum, et adipisci gaudia beatorum. Et ita secundum hoc contrariatur, quod dicit hic, ad praecedentia. Nam hic ostenditur quantus est ille, qui prius laudari meruerit secundum Glossam. Continuat ad sequentia sic. Quia dicturus est Joannes de damnatione Antichristi et suorum, posset aliquis quaerere, quomodo damnabuntur, qui potentes tam erunt. Et respondet quia pugnauerunt contra Christum, qui potentior est, et eos devincet, et victos damnabit. Ideo potestatem ejus hic describit dicens, « Et vidi caelum » apertum. » Ad literam, januam Paradisi vidit apertam, quae prius fuerat clausa. Vel « Caelum » apertum, » idest Scripturam. Unde Glossa: idest mysteria revelata, quod homo possit ascendere caelum, et cognoscere Deum: et satis concordat. Deinde ostendit quis aperuit; dicens, « Et ecce equus » albus, » idest Christi humanitas pura et munda, sine omni fusco peccati, in qua quasi in equo Ver-

bum Dei contra diabolum pugnabit. Proverb. 21, Equus paratus ad diem belli. Dominus autem salutem tribuet, idest Verbum. Hunc equum ascendit verbum in incarnatione. Isa. 49, Ecce Dominus ascendens super nubem levem, idest super humanitatem ab omni peccato immunem, et ingreditur Aegyptum, idest mundum, quasi caput certaminis ad pugnandum. « Et qui sedebat super eum vocatur » fidelis, » quia promissa implet, « verax, » quia ipse est veritas, et veraces facit. Vel Fidelis, dicitur quo ad promissa praeterita, quae implevit, Verax, quo ad futura, quia sine dubitatione implebit. Deut. 32, Deus fidelis, et absque ulla iniquitate. Joan. 3, Qui acceperit ejus testamentum signavit, quoniam Deus verax est. « Et cum justitia judicat. » Glossa, Quia unicuique juxta opera sua reddet. « Et pugnat, » modo pro suis. Exod. 14, Dominus pugnabit pro vobis, et vos ipsi tacebitis: quasi dicat: diabolo loquenti, non respondebitis, et tunc pro vobis pugnat. Diabolus loquitur cum peccatum suggerit; homo respondet quando consentit: et tunc vincitur homo, sed tacet, quando suggestioni non consentit; et tunc diabolus vincitur, quod facit Deus. Unde in eodem dicunt Aegyptii. Fugiamus Israel, quia Dominus pugnat pro eis contra nos. Vel Pugnat, idest pugnabit in die judicii, non tantum contra diabolum, sed etiam contra totum exercitum suum. De quo bello dicitur in Psal. Dominus potens in praelio. Sap. 5, Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. « Oculi » autem ejus. » Glossa, idest dona Spiritus sancti, « Sicut flamma ignis, » qui inflamat, et illuminat, et consumit rubiginem, et emollit ferrum durum, et calefacit frigidum, et consolidat luteum: sic dona Spiritus sancti inflamment in amorem Dei, et falsi consumuntur in rubigine peccatorum, duritiam cordis emolliunt, et frigidum cor calefaciunt, et fragiles mentes consolidant. Propter hoc missus fuit Spiritus sanctus in Apostolos in specie ignis. Thren. 1, De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me. Zach. 3, Super lapidem unum oculi septem. De hoc dictum est supra 1, Oculi ejus tamquam flamma ignis. Item oculi ejus sunt praelati, qui debent toti Ecclesiae providere, sicut oculi provident corpori. De quibus dicitur Cant. 7, Oculi tui sicut piscinae in Esebon, qui sunt in porta filiae multitudinis. Quatuor dicit, quae exiguntur in praelatis. Primo ut sint oculi per discretionem piscinae, per compassionem in Esebon, per charitatem furor: quia Esebon interpretatur ignis meus: porta per Christum et praedicationem. Sed hodie oculi Ecclesiae, lupi sunt, pleni sordibus divitiarum, et fame deliciarum. Unde Gen. 29, Lia, lippis erat oculis. 2 Reg. 3, Oculi ejus, idest Eli, caligaverant, et non poterat videre lucernam, donec extingueretur. Multa alia invenies ibi de istis oculis. Sequitur, « Et in capite ejus diademata multa. » Hic ostenditur unde Christus habet talem potestatem, ut possit Antichristum et suos devincere: scilicet a Deo, qui est caput ejus, ut dicitur 1 Corinth. 11, Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi Deus; et Christus, omne quicquid a Deo est, ut dicitur ad Rom. Per diademata vero significantur victoriae, vel coronae victorum, vel ipsi victores, vel potestas eorum, quae est a Deo. Sapient. 5, Accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini. Sap. 18, Magnificentia tua in diademate capitis illius. Et hoc est, « In capite

• ejus, • idest in Deo. Diademata multa, idest victores multi, vel coronae multae. Disperget dans victoribus. Et bene multa, quia venit pugnare contra bestiam, quae habet septem capita, decem cornua, decem diademata, ut dicitur supra 15. Hanc bestiam Christus in sua passione superavit, et coronam sive diadema suum abstulit, et sibi imposuit, quia illos quos diximus possidebat: et qui erant quasi corona prius, Christus praedicando abstulit, et conversos ad fidem sibi coronam assumpsit etc. Quod bene significatum est 1 Paralip. 20, ubi legitur, quod David tulit coronam de capite Melchon, in qua invenit auri pondo talentum, et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi diadema. Melchon interpretatur rex eorum. Et significat diabolum, qui est rex superborum, sicut dicitur Job 41. Cujus corona sunt omnes mali, quos vel eorum aliquos Christus praedicando convertit ad fidem, et invenit in eis aurum, margaritas et gemmas ceterarum virtutum, quas ipsemet contulit eis, et sic eos sibi quasi diadema fecit. Cant. 4, Veni coronaberis de capite Amara, de vertice Sanir, de vertice, Hermon. Amara interpretatur iniquus. Sanir novitatem tollens, Hermon anathema verius. Et haec omnia significant diabolum, de cujus capite coronatur Ecclesia, quando caput ejus conterunt, et decem auferunt peccatores, de quibus efficitur diadema Domini, • Habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse. • Glossa, quod hoc nomen est Deus homo vel Jesus: utrumque Siquidem, nam ipsi soli convenit esse Deum et hominem. Unde Isa. 7, Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, idest nobiscum Deus. Item ipsi soli convenit esse Jesum, idest Salvatorem, auctoritate, et mysterio. Ipse solus enim auctor, et minister est salutis humanae. Matth. 1, Vocabis nomen ejus Jesum, idest Salvatorem, auctoritate et mysterio. Ipse enim salvabit populum suum a peccatis eorum. De utroque nomine dicitur Gen. 51, Cur quaeris nomen meum, quod est mirabile? Philipp. 2, Humiliavit se factus obediens usque ad mortem: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Hoc nomen scriptum dicitur duodecim literis, quod scripserunt Gabriel et Maria. Primam literam scripsit Gabriel, Mariam salutando. Ave, inquit, gratia plena. Scripsit et secundam, Mariam commendando. Dominus tecum, inquit, benedicta tu in mulieribus. Scripsit et tertiam idem Gabriel, Mariam consolando. Ne timeas, inquit, Maria, quia invenisti gratiam apud Deum. Scripsit et quartam, conceptum et partum divinum Mariae nunciando. Ecce, inquit, concipies in utero, et paries filium. Scripsit et quintam, nomen nascituri praenunciando: et vocabis, inquit, nomen ejus Jesum. Scripsit et sextam, ipsum describendo: hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur. Scripsit et septimam literam, potentiam ejus praedicando: et dabit illi, inquit, Dominus Deus sedem David patris ejus, et regni ejus non erit finis. Hae sunt septem literae, quas congrue scripsit Gabriel Archangelus in nomine pueri nascituri. Tandem videns Maria, quod bene scriberet Gabriel, apposuit et ipsa manum. Et scripsit octavam literam, sapienter Angelo respondendo: Quomodo, inquit, fiet istud? Scripsit et secundam, causam dubitationis assignando. Quomodo, inquit, quoniam virum non cognosco, idest me cognituram non propono. Nonam scripsit Gabriel responsione verissima dubitationis Mariae causam

amovendo, et modum facti declarando. Spiritus sanctus, inquit, superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, Scripsit et decimam literam, exempli positione Mariam dubiam certificando. Ecce, inquit, Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua. Scripsit etiam undecimam auctorem totius negotii demonstrando, scilicet potentiam Dei. Quia, inquit, non erit impossibile apud Deum omne verbum: quasi dicat: hoc faciet potentia Dei, quae omnia potest. O Maria, quid facis quid tardas? Scribe duodecimam literam, et perfectum erit nomen ejus. Audivit me Maria, et credidit consilio, et scripsit ultimam literam, consensum suum adhibendo. Ecce, inquit, ancilla Domini; fide mihi secundum verbum tuum. Et perfecte statim scriptum est nomen ejus, quia statim verbum effectum est, et habitavit in nobis, idest in natura nostra, ut vere possit dicere Maria, Lingua mea calamus scribae velociter scribentis. Vere velociter quia ut dixit hoc, factus est Deus homo, quod nomen scriptum. Ut dicit hic Glossa, Gabriel plures literas scripsit quam Maria. Novem enim scripsit et Maria tres. Quia natura mulierum virginum parum loqui, et plus audire: quae vere bene disposita fuit in Maria. Hae sunt duodecim horae diei in quo, qui ambulat, non offendit, ut dicitur 1 Regum 19, annis undecimo. • Et vestitus erat veste aspergine sanguine. • Ad literam, idest carne proprio sanguine cruentata, quem sexies fuisse creditur, per nostra sanctificatione. Primo in circumeisione, Luc. 2. Secundo in proluxa oratione, quando factus sudor ejus sanguineus, Luc. 27. Tertio in spinarum coronatione: ut creditur juxta patrum traditionem. Quarto in flagellatione ad columnam, Luc. 24. Quinto in manuum et pedum crucifixione. Sexto in lateris apertione, Joan. 19. De hac veste aspersa dicitur Gen. 37, Tulerunt tunicam ejus idest Jesum, et sanguine hoedi quem occiderant tinxerunt. Isa. 63, Quis es iste qui venit de Edom tinctis vestibus? Et infra, Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua quasi calcanti in toreulari? Et respondet ibidem Dominus: torculari calcavi solus, et aspersus est sanguis eorum, id est quem ipsi fuderunt, super vestimenta, et omnia indumenta mea inquinavi. Vel Vestis aspergine sanguine, congregatio est martyrum, quorum sanguis pro Christo effusus est abundanter. Unde Psal. Effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam in circuitu Jerusalem. Gen. Lavabit in vino stolam suam, et pallium suum in sanguine uvae. • Et dabitur nomen ejus Verbum Dei, » per quod Pater omnia fecit: et dixit Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt: idest Verbum genuit, per quod omnia fecit. Per hoc nomen seu verbum innotuit mundo Deus Pater, qui usque tunc extiterat incognitus. Unde Joan. 1, Deum nemo vidit unquam nisi unigenitus Dei Filius, qui est in sinu Patris ipse enarravit. Item Joannes 17, Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. • Et exercitus, » martyrum, et omnium fidelium. • Qui sunt in caelo, » idest Ecclesia, nomine, numero, et merito. • sequebatur eum, » per viam paupertatis, humilitatis, et charitatis, contra mundum, contra carnem, et diabolum dimicantes. • • equis albis. • Glossa idest in corporibus mundis qui ab illicitis refrenantur, et stimulo charitatis bona incitantur. De quo stimulo dicitur 2 Corin. 6, Charitas Dei urget nos. De istis equis dicitur

Habacuc 3, Viam fecit in mari equis. Zach. 10, Visitavit Dominus exercituum gregem suum domum Juda, et posuit eos quasi equum gloriae suae in bello. • Vestiti byssino albo et mondo, • idest justitia, quae facit mentem albam per innocentiam, et mundam per operum evidentiam, quae sunt duae partes justitiae: scilicet, declinare a malo, et facere bonum, ut dicit Augustinus. Per primam est mens alba, per secundam munda, quae sola videt Deum, ut dicitur Matth. 5. • Et de ore. • Supra ostendit de potestate Christi in primo adventu. Hic incipit agere de potestate ipsius in secundo adventu: ostendens, quod in utraque natura potens erit Christus tunc. Unde dicit, • Et de ore ipsius, • idest Christi, • Procedit, • idest procedet, • Gladius • acutus. • Glossa, idest divina sententia, intendens pravas cogitationes mentis, et illicitos motus corporis. Ezech. 3, Sume tibi gladium acutum, radentem pilos, tam capitis quam corporis. Ezech. 31, Gladius exacutus est. Bis dicit acutus, propter duplicem ejus usum: idest quia scindet interius et exterius, ut dictum est. • Ut in ipso percutiat gentes, • idest omnes peccatores, dicens, Ite maledicti. Ideo dicitur Job 19, Fugite a facie gladii, quia ultor iniquitatis est gladius. Vel De ore ipsius. Glossa, idest de praedicatoribus, qui sunt os Domini, quia Dominus loquitur per eos. Jerem. 16, Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris, Procedit gladius acutus, idest sermo praedicationis: de quo dicitur Hebr. 3, vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. Prov. 50, Omnis sermo Dei ignitus clypeus, quod est verbum Dei. Ut in ipso percutiat gentes. Glossa. Quosdam ad mortem, quosdam ad vitam. Isa. 11, Percutiet terram virga oris sui, • Et ipse reget • eas, • Glossa: sanctos de virtute in virtutem, malos de vitio in vitium, • In virga ferrea. • Glossa, inflexibili justitia, quae tantummodo potest flecti per poenitentiam. Jerem. 18, Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malum quod cogitavi ut facerem ei. Sed in futuro nullo modo poterit flecti. Proverb. 6, Zelus et furor viri non parcat in die vindictae, nec acquiescet cujusquam sermonibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima. • Et ipse calcet, • idest calcabit, • Toreular furoris • irae Dei omnipotentis, • Glossa: idest mortem, quae primo homini peccanti ab irato Deo illata fuit, sed Christo resurgente destructa fuit in ipso totaliter idest re, in nobis specie. 1 Corinth. 15, Novissima inimica destruetur mors. Item Glossa, • Toreular, • idest tribulationem, in qua Dominus sanctos positos calcet, in gratia eos ampliat: quam Deus iratus Adae peccanti intulit, et quasi foribundus continuans furorem, idest effectum vindictae in propagine ejus extendit. • Et in vestimento, • idest in humanitate, qua quodammodo vestitur divinitas, Juxta illud Hebr. inventus est, ut homo. • Habet in femore • suo, • idest humanitate, seu carne qualibet ex patrum progenie, per quam femur designatur, • Habet scriptum • indelebiter, • Rex regum, et • Dominus dominantium: • quasi dicat: etiam secundum humanitatem, ipse est rex, et Dominus sanctorum qui se et alios regunt, et dominium exercent in subditos. Vel sic: • Et in vestimento, • idest in sanctis novi Testamenti qui per gratiam baptismi fiunt vestis Domini. Juxta illud Galat. 3, Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Isa. 49,

S. Th. Opera omnia. V. 25.

Vivit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. Et in femore suo, idest in antiquis patribus, a quibus duxit secundum carnem originem. Habet scriptum, calamo fidei. Rex regum, et Dominus dominantium. Quia tam hi quam illi credunt Christum esse regem, et Deum universorum. • Et vidi unum Angelum. • Glossa: ostensa divinitate Christi, per quam poterit diabolus expugnare, subdit admonitionem de praesenti, ut tali Domino omnes fideles adhaereant, ut possint vitare poenas et gaudia adipisci. Dicit ergo, • Et vidi unum Angelum, • idest praedicatorum coetum. • Stantem in sole, • idest perseverantem in aperta praedicatione, manentem in plenitudine cognitionis et dilectionis divinae, vel in ferventi tribulatione. • Et clamavit voce magna, • idest praedicatione aperta et secunda et libera. • Dicens • omnibus avibus. • Glossa, idest omnibus fidelibus qui agiles, et leves sunt in promotione bonorum operum, quorum conversatio in caelis est, Phil. 3. • Qui volabant • alis contemplationis, • Per medium caeli. • Ad litteram discurrendo mentis intuitu, per omnes ordines Angelorum, considerando vel cogitando, quantus sit ardor in Seraphim, quanta lux in Cherubim, quanta discretio in Thronis, quanta sublimitas in Dominationibus, quanta dignitas in Principatibus, quanta potentia in Potestatibus, quanta virtus in Virtutibus, quanta obedientia in Archangelis et Angelis. Contemplando etiam, et turmas patriarcharum, cuneos prophetarum, choros apostolorum, exercitus martyrum, collegia confessorum, choreas virginum, matronarum contubernia, conventus praedicatorum, coenobia monachorum et monialium. Deinde ascendendo ad reginam omnium beatissimam, Mariam dico, post quam venit statim ad Christum. Juxta illud Cant. 3, In lectulo meo quaesivi per noctem quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni: surgam, et circuibo civitatem, idest caelum vel Ecclesiam, per vicos et plateas, idest per diversos ordines sanctorum, et quaeram quem diligit anima mea. Invenierunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: invenerunt me vigiles, vel qui custodiebant. Volabant, studendo, praedicando. • Per • medium caelum, • per concordiam utriusque Testamenti, non in extremis. Manichaei tantum per novum, Judaei tantum per vetus Testamentum volant; et ideo utrique sine virtute sunt, quia virtus in medio est. Quid autem clamat ostendit. • Venite, • per fidem, • Et congregamini, • per bonam operationem. Vel venite bene operando. Et congregamini perseverando in bono. • Ad coenam magnam Dei, • idest quam Deus faciet suis. Luc. 15, Homo quidam fecit coenam magnam: quae dicitur magna, tum propter magnitudinem convivantium, tum propter magnitudinem ferculorum, de quibus alibi dictum est; cum propter longitudinem temporis, quia aeterna erit coena illa. • Ut manducetis carnes regum, et carnes tribunorum, et carnes fortium, • et carnes equorum, et sedentium in ipsis, et • carnes omnium liberorum et servorum, et puerorum ac magnorum. • Glossa, idest ut delectemini in cruciatio impiorum, tam majorum quam minorum. Per Reges, intelliguntur majores principes saeculares, Per Tribunos, minores. Per Fortes, medioeres. Per Equos, subditos. Per Sedentes, praelatos Ecclesiasticos. Per Libe-

ros, clericos; et tales sunt liberi. Per Servos, intelligitur laicus, qui tribunis et aliis subiacet. Vel per Liberos, intelligitur absolutos a matrimonio. Per Servos, conjugatos. Per Pusillos, pusillanimes. Per Magnos, superbos et ambitiosos. Et hoc totum sumptum est de Ezech. 59, ubi dicitur: Die omni volueri caeli et universis avibus, cunctisque bestiis agri, convenite, concurrите, praeparate undique ad victimam meam, quia ego immolo vobis victimam grandem super montes Israel, ut comedatis carnes et bibatis sanguinem: carnes fortium comedetis, et sanguinem principum terrae bibetis, victimum agnorum, taurorum, et altilium, et pinguium omnium; et comedetis adipem in saturitatem, et bibetis sanguinem in ebrietate de victima, quam ego immolabo vobis; et saturabimini super mensam meam de equo, et de equite forti, et de universis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.

« Et vidi bestiam etc. » Haec est tertia pars capituli, in qua agitur de poena Antichristi et suorum. Et dicuntur hic quatuor. Primo causa poenae; scilicet pugna contra diabolum dominum. Secundo poena exprimitur, scilicet mors aeterna, ibi, « Et apprehensa est. » Terio modus poenae, ibi, « Et vivi missi sunt. » Quarto gaudium sanctorum de damnatione Antichristi et suorum, ibi, « Et omnes aves. » Dicit ergo, « Et vidi bestiam, » idest Antichristum crudelem et effrenatum. « Et reges terrae. » Glossa, idest apostolos ejus, sola terrena quaerentes. « Et exercitus eorum, » Glossa, idest omnes servientes ei. « Congregatos » unanimi militia. « Ad faciendum praelium cum illo, » idest contra Christum. « Qui sedebat in equo, » super carnem suam. Vel in equo, idest in choro praedicatorum qui sunt equus Christi. Job 59, Numquid praebebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum? « Et cum exercitu ejus, » idest contra sanctos. Unde Dan. 11, Magnificabitur adversus omnem Deum, et adversus Deum deorum loquetur magnifica, et dirigetur, donec impleatur iracundia. Hoc autem praelium erit per tria: scilicet per blasphemias, per persecutiones, per miracula, sicut dicit Glossa. Unde Math. 24, Surgent pseudochristi, et pseudoprophetae. « Apprehensa est. » Hic exprimitur poena Antichristi et suorum. Unde dicit, « Et apprehensa est. » Glossa, idest aeternaliter punita. Bestia, idest Antichristi. « Et cum illa pseudoprophetae, » qui bona futura promittebant servitoribus Antichristi. « Et qui fecit signa eorum ipso, » idest quicumque fecit signa cum Antichristo, apprehensus est, idest punitus aeternaliter. « Quibus » signis « Seduxit, » idest seorsum a rectitudine vitae et fidei duxit eos, idest credentes bestiae. « Qui acceperunt characterem bestiae, » idest confirmaverunt. « Imaginem ejus, » idest statuam ejus vel apostolos ejus, qui dicuntur imago ejus, quia repraesentant et comitantur eum. « Vivi missi. » Hic ostenditur modus poenae, quia vivi in infernum mittentur, idest plus aliis punientur. Unde dicit, « Vivi missi sunt hi duo, » scilicet bestia, et pseudoprophetae, et diabolus, et corpus suum totum. « In stagnum ignis ardentis et sulphuris, » idest in tormentum inferni stabile et immobile, plenum ardore et foetore. Et dicuntur mittendi vivi in infernum illi majores, quia scienter et ex certa malitia peccaverunt. Sicut illi de quibus dicit in Psalm. Descenderunt in infernum viventes. Deinde subjungit de poena minorum, quae re vera minor

erit. Quia minus peccant minores, in eodem genere peccati, quam majores, aliis paribus: propter quod dicitur Sapientiae sexto capitulo: Exiguo concedetur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur, et fortioribus fortior instat cruciatio. Dicit ergo, « Et ceteri sequaces ejus, » idest minores, « Occisi sunt, » idest occidentur. « In gladio sedentis » super equum, » idest sententia Christi. « Qui procedit de ore ipsius, » idest procedet in die judicii, quando dicet, ite maledicti etc. Math. 21, « Et omnes aves. » Hic ostendit gaudium sanctorum de punitione malorum; qui tamen non gaudent de poena, sed de justitia Dei impleta. Unde dicit, « Et omnes aves saturatae sunt de carnibus eorum, » idest omnes sancti delectati sunt videndo poenas eorum. Psalm. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Isa. in fine, Egredientur, ut videant cadavera virorum, qui praevaricati sunt in me; et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. Brevis epilogus praemissorum. Apertio igitur caeli, est revelatio mysterii. Equus albus, Homo Deus. Oculi sedentis, sapientia deitatis. Diademata multa. Praemia diversa. Nomen scriptum, deitatis bonum. Vestis sanguine aspersa caro sancta Christi passa. Exercitus caeli, omnes electi. Gladius acutus, sententia subtilis. Virga ferrea, justitia inflexibilis. Torcular uvae furoris irae, pressura divinae justitiae. Scriptura in veste et in femore, rex regum et Dominus dominantium, perpetua potestas secundum humanam naturam assumptam. Unus Angelus, ordo praedicatorum universus. Vox magna, praedicationis instantia. Aves, daemones. Coena, ultima poena. Bestia, Antichristus. Pseudo prophetae, falsorum doctorum chorus. Stagnum ignis, profundum damnationis. Occisio ceterorum, damnatio subditorum. Saturatio avium de carnibus eorum, delectatio sanctorum de cruciatibus damnatorum.

CAPUT XX.

« Et vidi Angelum etc. » Dicta damnatione Babylonis et Antichristi et pseudo prophetarum et pseudo Apostolorum, supponit hic Joannes damnationem ipsius diaboli, ostendens causam damnationis eorum, et tempus, et auctorem, scilicet Christum, qui in humili adventu eum ligavit, et ideo multo fortius in secundo adventu, qui erit in virtute et majestate, poterit eum damnare. Dividitur autem istud capitulum in quatuor partes. In prima ostenditur auctor damnationis eorum, scilicet Christus. In secunda ostenditur damnatio obversionis datae potestatis, ibi, « Et cum consummati. » In tertia ostenditur poena quam ex hoc promeretur, quod Antichristum et suos contra Ecclesiam congregabit et armabit, ibi, « Et descendit ignis. » In quarta ostenditur generaliter poena totius corporis diaboli, et ipsius diaboli, qui illos decipit, ibi, « Et vidi thronum. » In prima parte sic procedit. Primo agit de ligatione diaboli facta a Christo in primo adventu, et ostendit quanta libertas inde secuta est. Dicit ergo, « Et vidi Angelum, » idest Christum, de quo Isa. 9, Et vocabitur magni consilii Angelus, « Descendentem de caelo, » idest carnem assumendo se humiliantem, in tantum ut de solio majestatis induerit saccum nostrae mortalitatis. Hic descensus fuit figuratus, Judic. 7, per de-

seensum roris in vellus Gedeonis, area sieca manente. Vellus istud est beata Virgo, quae repleta fuit gratia Dei, Synagoga sieca manente. Psalm. Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. Quia aliquae guttae gratiae, super aliquam partem inde ceciderunt. Hic descensus fuit significatus Dan. 5, per descensum Angeli in fornace, et tres pueros conservatos ab ustione ignis. Quia fecit medium fornacis quasi ventum flantem roris. Fornax est mundus igne tribulationum et tentationum accensus. Unde Joannis 5, Totus mundus in maligno, idest in malo igne, positus est, in quem Christus descendens, omnes fideles per tres pueros designatos, ab ardore tribulationum et tentationum liberavit, acerbiteratem eorum temperando, adversarium refrenando, exemplum sustinendi docendo, sacramentorum gratiam conferendo, per doctrinam praedicationis erudiendo. Eccli. 43, Obvians ros ab ardore veniente humilem efficit eum, scilicet ardorem. Sequitur: « Habentem clavem » abyssi, idest potestatem super diabolum ligandi et absolvendi eum quantum voluerit. Diabolus enim nihil potest nisi permissus. Crux etiam dicitur clavis, quae aperuit paradisum, et clausit infernum. Isa. 22, Dabo clavem domus David super humerum ejus, et aperiet (paradisum scilicet) et non erit qui claudat; et claudet (infernum) et non erit qui aperiat. Supra 5, « Qui aperit, et nemo claudit etc. » Et non solum super diabolum habuit Christus potestatem, immo super omnia. Unde sequitur, « Et » catenam magnam. Glossa, idest inevitabilem potentiam, qua omnia et omnes constringit. « In » manu sua, etiam cruci affixa, licet tunc non appareret. Unde Habacuc 5, Cornua in manibus ejus; ibi abscondita est fortitudo ejus; ante faciem ejus ibit mors, idest diabolus quem non latuit virtus divina, quoniam vinctum religavit eum. Hic ergo per catenam, Dei potentia designatur. Aliquando autem poena temporalis, aliquando etiam poena inferni significatur nomine poenae, scilicet catenae. Unde Jerem. 28, Catenas ligneas contrivisti, idest poenitentiam hic facere noluisti, et facies pro eis catenas ferreas, idest incurres poenas aeternas. Aliquando etiam ipsa peccata nomine catenae accipiuntur. Levitici 26, Confregi catenas cervicium vestrarum, ut incederetis erecti. « Et » apprehendit. Ostensa Christi potentia, ostendit usum unum illius potentiae, scilicet alligationem diaboli, quam facit in primo adventu. Unde dicit, « Et apprehendit, » Christus scilicet « Draconem » idest diabolum. « Serpentem antiquum. » Diabolus dicitur draco, secundum Glossa, propter nocendi astutiam. Antiquus, propter consuetudinem longae-
vam, quia ab ipso initio nocere incepit. Unde Joan. 8, Ille homicida fuit ab initio. « Qui est diabolus. » Glossa, idest deorsum fluens, scilicet in eos, qui terram circa versantur: vel deorsum, idest de caelo corruit in infernum. Item diabolus, idest duos bolos faciens de peccatore. Unum de anima, alterum de corpore. « Et Satanas. » Glossa, idest adversarius, quia adversatur omnium bono, licet non semper impediat, quia non potest. « Et ligavit eum. » Glossa, idest priore potestate privavit, in parte scilicet, « Per mille annos, » idest toto tempore quo numerus electorum impletur, hoc est usque ad tempus Antichristi. Et bene per mille annos tempus quo perficietur numerus electorum intelligitur. Componitur enim ex triplici denario: nam decies

decem decies sunt mille: et sancti in triplici statu, idest conjugatorum, continentium, praelatorum, vel triplici, scilicet ante legem, sub lege, sub gratia, impleverunt decalogum, ut impleretur numerus electorum. Sed contra hanc dispositionem videretur esse quod statim dicitur, scilicet quod oportet eum solvi modico tempore, scilicet tempore Antichristi, et tunc nondum erit impletus numerus electorum. Solutio. Illud modicum erit prope finem, et ideo non facit oppositionem cum toto: et hoc frequenter facit scriptura per synechocchen a majori parte totum intelligens. Haec ligatio fuit signata. Tob. 8, ubi Raphael ligavit diabolum in superioribus partibus deserti. Raphael siquidem medicina interpretatur, et Christum significat, qui est omnium medicina: de qua Eccli. 38, Altissimus creavit de terra medicinam. Item Eccli. 45, Medicina omnium in festinatione nebulae. « Et misit eum in abyssum, » idest in corda infidelium, ubi ejectus a fidelibus atrocius dominatur, ut dicit Glossa. Unde Matth. 8, Si ejicis nos hinc, mitte nos in porcos. Non est enim aliud missio Christi, quam ejus permissio, qua permittit diabolum dominari in malos. « Et » clausit. Glossa idest licentiam ingrediendi ei interdicit, ubi occulto Dei judicio. Job 38, Quis conclusit ostiis mare? idest diabolum: quasi dicat: nullus, nisi Christus. « Et signavit, » Glossa sigillum posuit, idest signum crucis, quod eum sic superat ut a fidelibus repellat, privans eum exercitio et usu potestatis suae. Unde Origenes, Tanta est virtus crucis, ut si in mente fideliter habeatur, nulla libido, nulla peccati possit praevalere invidia; sed continuo ad memoriam ejus totius peccati et mortis fugiat exercitus. Unde Exod. 12, Exterminator non poterat intrare domos super quarum postes erat sanguis agni. Ideo dicit sponsus ad sponsam, Cant. 7, Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. Item signavit, quo ad scientiam. Quia diabolus ante passionem Christi sciebat, quod omnes descenderent in infernum; modo vero nescit etiam de illis, quos scit esse in peccatis; quia ignorat utrum poeniteant. Signavit, dico « super » illum. Hoc dicit, quia diabolus omnino subjacet virtuti crucis, nihil potest nisi permissus a Christo, « Ut non decipiat amplius gentes, » sicut solebat. « Donec consummentur mille anni, » Glossa, idest donec Antichristos veniat. Quia tunc fere erit impletus numerus electorum. « Et post haec, » idest post mille annos, idest appropinquante fine mundi, « Oportet, » secundum Dei ordinationem, « Illum » solvi, idest ejus potestatem, sicut prius, relaxari. « Modico tempore, » tribus annis et dimidio, quantum scilicet regnabit Antichristus; et ideo non est timendus quia tantum regnabit. « Et vidi, » Ille ostenditur quanta pax et libertas data fuit Ecclesiae post ligationem Satanae. Ipso enim ligato, soluta erit nostra ligatura: quae duplex est: scilicet una bene operandi ex saevitia ejus: alia scilicet necessitas descendendi in infernum, et taliter duo ostendit hic Joannes. Primo quod reddita fuit libertas in paradisum intrandi. Libertas autem bene operandi maxime consistit in bona ordinatione praelatorum ad subditos et subditorum ad praelatos. Ut scilicet praelati bene regant et judicent, et subditi humiliter et devote obediant. Dicit ergo. « Et vidi, » dracone ligato. « Sedes, » idest fideles subditos paratos ad obediendum. « Et sedentes super eas » majores bene regendo. « Et judicium, » idest au-

etoritas judicandi. « Datum est illis, » praelatis: et constat, quod a Deo a quo est omnis potestas. Unde Rom. 13, Non est potestas nisi a Deo. Et non solum auctoritas judicandi data est praelatis; immo, et discretio, et executio quibusdam, et subditis gratia obediendi. Si autem esset, quod praelati bene regerent et subditi bene obedi-
rent, bene esset ordinata Ecclesia et timeretur ab hostibus. Juxta illud Cant. 6, Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol; terribilis ut castrorum acies ordinata? Sic fuit aliquando in tempore Moysi, et etiam in statu primitivae Ecclesiae. Unde Cant. 1, Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, idest ordinavi equitatum meum contra currus et exercitus Pharaonis, idest diaboli. Psalm. Curros Dei decem millibus multiplex, millia laetantium, Dominus in eis in Sinai in sancto. Adhuc esset ita si praelati bene regerent et magis intenderent regimini quam dominationi, et profectui quam honori, et officio quam otio. Juxta illud Actuum 20, Attendite vobis et vestris gregibus, in quo vos posuit Spiritus sanctus episcopos regere Ecclesiam, quam acquisivit sanguine suo. Nota ordinem verborum istorum. Primo dicit, Attendite vobis, deinde gregi, et postea sequitur, regimen Ecclesiae. Praelatus debet attendere sibi primo, ut peccata caveat, Eccles. 1, Attende in illis, ne forte cadas et adducas animae tuae minorationem. Item Eccles. 11, Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala. Item debet sibi attendere ab hypocrisi. Unde Matth. 6, Attendite ne justitiam vestram facialis coram hominibus, ut videamini ab eis, Luc. 12, Attendite a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis. Item debet attendere sibi ab avaritia, ne velit per officium pastorale divitias congregare, sed potius pauperibus erogare. Eccles. 5, Noli attendere ad possessiones iniquas. Item Eccles. 34, Quasi qui apprehendit umbram, et sequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia. Item debet sibi attendere a fornicatione super omnia: Tob. 4, Fili mi attende tibi ab omni fornicatione. Item debet sibi attendere a gula, Luc. 21, Attendite ne forte graventur corda vestra etc. Proverb. 25, Quando sederis, ut comedas cum principe, diligenter attende quae sunt posita ante faciem tuam. Hinc dicitur sacerdotibus, Lev. 10, Vinum et omne quod inebriare potest non bibetis, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini. Ideo maxime debet sibi attendere ne peccet praelatus, quia exemplo ejus subditi scandalizantur et ad peccatum trahuntur. Unde Eccles. 47, Peccavit Jeroboam et peccare fecit Israel et dedit viam peccandi Ephraim. Gregorius in Pastoralis, Qui curam animarum suscipiunt, et si nunquam perversa perpetrant, tot mortibus digni sunt quot ad subditos suos exempla perditionis transmisserunt. Item debet praelatus attendere sibi, ut virtutes habeat etiam excellentes; ut sicut excellit dignitate, sic excellat sanctitate, 1 Timoth. 6: et 2 Timoth. 2, Juvenilia desideria fuge, sectare vero justitiam, pietatem, fidem. Item debet praelatus attendere adversarios, ut sciat qualiter resistat. 2 Paralip. 20, Attendite omnes viri Juda, et qui habitatis Jerusalem; et tu rex Josaphat noli timere omnem hanc multitudinem. Item debet attendere gregi, ut bene pascat. Mich. 7, Pascere populum Domini in virga tua. 1 Petr. 3, Pascite qui in vobis est gregem Domini. Et Joan. 21, praecipitur Petro,

ut pascat agnos et oves, idest majores et minores ter, idest verbo et exemplo et temporali subsidio. « Et animas decollatorum. » Hic ostendit Joannes aliam libertatem intrandi in Paradisum. Unde dicit: « Et animas decollatorum propter testimonium « Jesu, » quod reddebant de ipso, scilicet quod esset verus Deus contra Arium, et verus homo contra Manichaeum, et quod vere surrexit a mortuis contra Judaeum. Et quod venturus est judicare vivos et mortuos contra Sadducaeam. « Et propter « verbum Dei, » idest propter evangelium quod praedicabant, vel recipiebant. De hoc testimonio sanctorum dicitur Act. 7, Reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri Jesu Christi cum fiducia, loquentes verbum Dei. Joan. 3, Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis. 1 Joan. 1, Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus, quod perspeximus et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae, et vita manifestata est et vidimus, et testamur et annunciamus vobis vitam aeternam. Has inquam animas vidi. Et etiam vidi eos « Qui non « adoraverunt bestiam, » idest Antichristum. « Ne-
« que imaginem ejus, » idest statuam ejus, vel Apostolos ipsius. « Neque acceperunt characterem ejus, » idest signum ostensivum, quod essent de familia ejus: vel « characterem, » idest literas quibus se recognoscerent esse fideles ipsius. « In frontibus suis. » Glossa, idest manifesta confessione. « Aut in « manibus suis. » Glossa, idest in operatione. « Et « vixerunt, » post mortem corporis vita gloriae. « Et regnaverunt cum Christo, » in caelo, quod non fiebat ante adventum. « Mille annis, » idest aeternaliter. Forte Joannes loquitur hic tantum de gloria animarum ante judicium. Totum autem tempus quo debet impleri numerus electorum, postquam recipient animae corpora sua et regnabunt in aeternum, significatur hic per Mille annos. Et notandum est quod dicit: « Vixerunt et regna-
« verunt. » Non autem dixit: « Vivent et regna-
« bunt, » quia jam praesentialiter cum Christo vivunt et regnant animae sanctorum, ex quo interfecti sunt pro Christo, ut dicit Glossa. Quod est valde contra haereticos, qui dicunt, quod nullus intrat in caelum usque in diem judicii. « Et ceteri « mortuorum, » idest illi inter mortuos qui non fuerunt de numero praedictorum, sed fuerunt mortui in anima per peccatum. « Non vixerunt. » Glossa, idest aeternas patientur poenas. Minus dicit et plus significat. « Donec consummentur mille an-
« ni, » idest usque in finem mundi: et tunc non desinet poena eorum, sed tunc resumptis corporibus punientur simul cum eis sine fine. Unde per Mille annos significatur tempus praesens usque ad judicium, quo numerus electorum perficitur sicut jam diximus. « Haec est resurrectio prima. » Glossa, idest quod diabolus ligatus est et quod homines resurgunt a peccatis, et quod ipsis mortuis statim animae fruuntur aeterna requie. Et dicitur haec resurrectio prima, respectu secundae, in qua corpus et anima simul glorificantur. In prima autem resurrectione sunt tria: scilicet exitus a peccato per poenitentiam: item profectus in bono per justitiam et introitus in gloriam immortalem, quo ad animam. Deinde ostendit Joannes dignitatem et utilitatem hujus resurrectionis; quia prima resurrectio introducit ad secundam quae est plena beatitudo, et liberat a morte secunda quae est aeterna damnatio.

Unde dicit: « Beatus et sanctus est ille, qui habet
 « partem in resurrectione prima. » Beatus qui-
 dem est gloria animae jam adepta. Vel Beatus,
 beatitudine spei. Et sanctus, propter securita-
 tem non amittendi adeptum. Vel Sanctus, idest
 in gratia firmus. Et bene dicit: « Qui habet par-
 « tem. » Quia haec resurrectio fit tantum se-
 cundum partem, idest in animam quae resurgit, non
 secundum totum, idest secundum corpus et animam.
 « In his secunda mors non habet potestatem. » Glossa,
 idest aeterna damnatio quae erit in corpore et a-
 nima. Et dicitur haec mors secunda quia sequitur
 ex prima quae est mors culpae, sicut effectus se-
 quitur ex causa. Et vere in his non habet po-
 testatem secunda mors, idest isti non moriuntur se-
 cunda morte. « Sed erunt sacerdotes Dei et Chri-
 « sti. » Glossa, Laudes aeternas offerentes Deo auctori
 nostrae salutis, et Christo homini ministro nostrae
 redemptionis. « Et regnabunt cum illo, » idest se-
 ipsos et alios bene regent. « Mille annis, » idest
 toto tempore ab ortu Christi usque ad adventum
 Antichristi. Potest etiam hoc intelligi de gloria et
 regno animarum, quia in hoc tempore sine corpo-
 ribus sunt in gloria aeterna.

« Et cum consummati etc. » Secunda pars ca-
 pituli; in qua ostenditur causa damnationis diaboli,
 quae est abusus collatae sibi potestatis. Et dicuntur
 haec tria. Primum est de relaxatione potestatis.
 Secundum est de abusu relaxationis potestatis. Ter-
 tium est de refrenatione malignitatis ipsius, quia
 non permittitur praevaleare sanctis, nec tantum no-
 cere quantum vellet. Dicit ergo, « Et cum con-
 « summati fuerint mille anni, » idest tempus prae-
 sens, « Solvetur Satanas de carcere suo, » idest
 relaxabitur ejus potestas quae modo ligata est in cor-
 dibus reproborum, quae dicitur ejus carcer. Quia
 in eis habitat et non potest saevire in sanctos, sicut
 vellet. « Et exhibit. » Ecce abusus relaxatae pote-
 statis, quia desaeviet in sanctos plusquam ante. Et
 primo occulte, postea aperte. Unde dicit: « Et exi-
 « bit, » de malis ad bonos exercendo potestatem
 suam contra sanctos. « Et seducet, » idest a Chri-
 sto ad se ducet. « Gentes multas quae sunt super
 « quatuor angulos terrae. » Non omnes, sed mul-
 tas et de omnibus aliquos. « Gog et Magog. »
 Dicunt quidam Judaei, quod sunt duae gentes quae
 habitant in oriente et in fine mundi, idest circa
 finem venient contra Jerusalem, ut expugnent eam,
 sed a suo messia devincuntur, et tunc reaedificabunt
 Jerusalem auream, et erunt in ea gloria magna, et
 dacent uxores et facient convivia, et sic mille anni
 erunt et postea transferentur in caelum. Alii dicunt
 quod sunt decem tribus ultra montes Caspios in-
 clusae, unde non possunt exire sine difficultate
 magna, propter montes et propter custodiam quae
 non permittit eos exire a regina Amazonum, sub
 cujus jurisdictione vivunt: et dicunt has in Jerusa-
 lem ad suum Messiam, cum quo contra Ecclesiam
 Christi pugnabunt. Alii dicunt per Gog et Magog
 gentes intelligi. Alii Getas et Massagetas. Alii vero
 totum exercitum Antichristi, qui circa finem hujus
 saeculi impugnabit. Et alii dicunt per Gog signifi-
 cari illos qui habitant in tabernaculis. Per Magog
 illos qui habitant in civitatibus. Alii dicunt per
 Gog Antichristum significari et per Magog exercitum
 ejus. Nos autem magis volumus Glossis sanctorum
 adhaerere quam aliquid temere definire. Sed Glossa,
 Per Gog intelligatur illi per quos aperte persequen-

tur diabolus Ecclesiam; et forte erunt iidem qui
 prius occulte et postea aperte persequentur: et hoc
 extrahitur ex nominis interpretatione. Gog, inter-
 pretatur tectum et Magog detectum. Tamen Augu-
 stinus videtur velle, ut Gog sit nomen exercitus
 diaboli. Magog vero refertur ad diabolum, qui de
 tecto suo, idest de malis exhibit ad bonos expugnan-
 dos. Augustinus autem sic, 20 de Civitate Dei cap.
 1. Gentes istae quas appellant Gog et Magog, non
 sunt sic accipiendae, tamquam sint aliqui in aliqua
 parte terrarum barbararum constituti sive quos
 quidam suspicantur Getas et Massagetas propter li-
 teras horum nominum primas, sive alios quos alie-
 nigenas. Sed per interpretationes nominum Gog
 tectum, Magog detectum intelligimus, gentes toto
 orbe terrarum diffusas. Gog enim tectum domus
 diaboli est, Magog detectus diabolus est qui proce-
 dit de domo. Secundum hoc sic construe literam.
 « Exhibit » Diabolus de malis ad bonos suam po-
 tentiam exercendo. « Et seducet gentes multas quae
 « sunt super quatuor angulos terrae, scilicet Gog, »
 per quos prius occulte pugnabat, et postea « Ma-
 « gog, » detecto manifeste exiens. Et tunc con-
 gregabit eos, scilicet Gog et Magog, idest illos per
 quos occulte et illos per quos aperte pugnabat
 contra Ecclesiam. Sic per Magog et per Gog
 similiter accipitur populus malorum. Secundum
 etiam propter hoc intelligitur per Magog, dia-
 bolus exiens ab eis. Gog et Magog, sunt gen-
 tes diversae, vel eadem pugnantes contra Ecele-
 siam occulte et aperte, quas tempore Antichristi
 congregabit diabolus contra Ecclesiam in praelium,
 idest faciet praelium contra Ecclesiam, quorum, sci-
 licet Gog, numerus est sicut arena maris quae
 dicitur propter multitudinem et felicitatem et di-
 versitatem. De hoc habetur Ezech. 38, hoc modo:
 Fili hominis pone faciem tuam contra Gog et ter-
 ram Magog, principem capitis Mosoc et Tubal. « Et
 « ascenderunt, » idest ascendent superbiendo et
 aperte debacchando. « Super altitudinem terrae. »
 Glossa, idest omni orbe. Joel 1, Gens ascendet
 super terram meam fortis et innumerabilis: dentes
 ejus ut dentes leonis, et molares ejus ut catuli
 leonis: posuit vineam meam in desertum, idest Ece-
 lesiam, et ficum meam decorticavit. Ezech. 38,
 Ascendens quasi tempestas veniet et quasi nubes,
 ut operiret terram. « Et circumierunt. » Ille osten-
 ditur quod non permittitur diabolus secundum
 suum desiderium dominari in sanctos, dicens: « Et
 « circumierunt, » idest circumient, vel circuibunt
 quasi invadentes etiam intrare non valentes. « Ca-
 « stra sanctorum, » idest sanctos paratos ad pu-
 gnam. Et ideo non potuerunt daemones intrare.
 Genes. 32, Castra Dei sunt haec. « Et civitatem
 « dilectam, » a Deo, idest Ecclesiam unanimem et
 concordem in bello contra diabolum et exercitum
 ejus.

« Et descendit ignis etc. » Haec est tertia pars
 capituli, in qua ostenditur poena diaboli quam me-
 retur ex hoc quod Antichristum et suos contra Ece-
 lesiam congregabit et armabit. Unde dicit: « Et
 « descendit, » idest descendet ignis a Deo. « De
 « caelo, » idest carnis poena involvens omnes illos,
 qui significantur per ignem. Quia sicut igni nil nisi
 aqua potest resistere, ita illi poenae nil potest re-
 sistere nisi sola Dei potentia. Psalm. Ignis ante
 ipsum praecedet et inflammabit in circuitu inimicos
 ejus. Unde et hic sequitur: « Et devoravit eos, »

idest devorabit subito. 1 Thess. 4, Cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus superveniet interitus. « Et diabolus qui seducebat eos, » per Antichristum et suos, « Missus est, » idest mittetur « In stagnum ignis et sulphuris, » idest in tormentum inferni, stabilis, ardens et foetens. Ezech. 18, Ignem et sulphur pluant super eum et super exercitum ejus et super populos multos, qui cum eo sunt. « Ubi Bestia, » idest Antichristus. « Et « Pseudoprophetae, » idest omnes complices ejus, qui mendaciter promittent felicitatem sibi: supple erunt cum eo. « Et cruciabuntur die ac nocte, » idest continue et sine interpolatione. Vel die et « nocte. » Quia ex luce quidem erit ibi aliquid, et ex tenebris erit exercitatus « in saecula saeculorum, » idest sine fine. Supra 3, Fumus tormentorum ejus ascendet in saecula saeculorum.

« Et vidi thronum etc. » Quarta pars capituli, in qua ostenditur poena diaboli, quam meretur, ex hoc quod multos decepit. Et dicuntur hic tria: et primum pertinet ad diaboli confusionem. Secundo ponitur resurrectio omnium et remuneratio eorum, secundum opera eorum. Tertio subjungitur damnatio diaboli cum toto corpore suo. Primum quod pertinet ad confusionem diaboli, tria continet: scilicet mundi destructionem in quo principatum habuit, vel cordium manifestationem, in quibus latuit et consilia sua contulit. Vel apertam Christi dominationem super ipsum et suos, contra quem ipsi pugnaverunt. Dicturus autem Joannes de mundi destructione, praemittit a quo fiat, scilicet a Christo sedente supra thronum, idest Ecclesiam, et gubernante, et defendente. Unde dicit, « Et vidi thronum magnum, » idest Ecclesiam auctam, et virtutum sublimitatem magnam. Baruch 5, O Israel, quam magna est Domus Dei etc. « Candidum, » per innocentiam. Vel secundum Glossam, per immortalitatem et impassibilitatem. Immortalitas ad dotes corporis, et impassibilitas ad dotes animae, quod jam habet Ecclesia in quibusdam re, et in aliis spe. « Et sedentem super eum, » idest super thronum. Videlicet supple, hoc est Christum Ecclesiae praesidentem, et ipsam regentem. Cant. 4, Ferculum fecit Salomon de lignis Libani, idest ex puris fidelibus, columnas fecit argenteas, idest praelatos claros fama, sonoros doctrina, claros vita. Reclinatorium aureum, idest claustrales obediens. Aurum enim ductile est, et ideo significat obedientiam. Ascensum purpureum, idest martyres, media charitate, constravit, quia omnes istos sic ex amore sibi conjunxit. De hoc etiam throno dicitur 3 Reg. 10, Fecit Salomon thronum de ebore grandem. « A cuius conspectu, » idest quo ad iudicium praesentialiter veniente, « Fugit terra, et caelum, » aereum a specie quam nunc habet. Quia tunc amittent speciem istam, quae mutabitur in melius. 1 Corinth. 6, Praeterit figura hujus, non substantia. Et « locus non est inventus ab eis. » Glossa, scilicet a terra et caelo, secundum priorem statum: quasi dicat: Forma quam habuerunt usque hodie non erit in eis. Per hoc, quod dicitur, « Fugit, » Nota quod non omnino peribunt caelum et terra, sed manebunt secundum substantiam: sicut qui fugit alium non ideo perit, sed a visu illius subtrahitur. Vel antonomastice, per Caelum, intelliguntur maligni spiritus, qui in caelo fuerunt elati. Per terram mali homines terrenis dediti. Et tam hi quam isti fugient a facie Domini ad iudicium ve-

nientis accepta sententia definitiva, Ite maledicti etc. Matth. 26. Et postea non invenitur amplius eorum locus, quem prius habuerunt, quia in infernum retrudentur in perpetuum. Huic expositioni concordat illud Psal. Vidi impium superexaltatum, et elevatum etc. Sequitur. « Et vidi mortuos. » Hoc est secundum, quod pertinet ad confusionem diaboli: scilicet manifestatio cordium, in quibus ipse dominatur, et consilia sua committit. Unde multum confundetur, quia tunc aperte revelabitur ejus iniquitas. Dicit ergo Et « vidi mortuos, » utraque morte, scilicet culpae et naturae, « Pusillos, » et magnos, » idest tam majores, quam minores stantes, » resumptis corporibus, « In conspectu throni, » idest iudicis, et omnium sanctorum, qui omnino videbunt merita singulorum, ut dicit Glossa, et cum Domino iudicabunt. Unde Sap. 5, Iudicabunt sancti nationes. « Et libri aperti sunt, » idest conscientiae, quae modo latent, tunc apparebunt omnibus. Quia, ut dicit Gregorius, Mentem uniuscujusque ab oculis alterius corpulentia non abscondit. Daniel. 7, Sedet iudicium, et libri aperti sunt. 1 Corinth. 4, Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Vel Libri aperti sunt, idest praecepta divina, quae modo clausa videntur, quia non attenditur quod sequitur ex impletionem vel transgressionem eorum; sed tunc aperientur, quia tunc videbunt omnes malos, per transgressionem praeceptorum divinarum puniri, et bonos, propter impletionem eorum remunerari. 1 Corinth. 5, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, seu bonum seu malum. « Et alius liber. » Hoc est testimonium, quid faciet, ad confusionem diaboli; scilicet aperta et evidens potestas Christi super diabolum et membra ejus qui contra ipsum pugnaverunt. Unde dicit « Et « alius liber, » idest Christus, apertus est, idest aperietur, quia omnibus apparebit omnipotens, malos damnando, et bonos praemiando. Unde Psal.: Cognoscetur Dominus iudicia faciens: Beatus Bernardus: qui modo ignoratur injuriam patiens. « Qui « est vitae » dator. Job 10, Vitam et misericordiam tribuisti mihi. Joan. 17, Ipse dat omnibus vitam et inspirationem. Vel « Qui est vitae, » idest vivens, vel vita. Joan. 14, Ego sum via, veritas, et vita. Eccles. 24, Haec omnia liber vitae. Joan. 5, Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic et dedit Filio vitam habere in semetipso. Vel liber ejus est praescientia Dei sive dispositio divina, quae modo latet, sed tunc erit omnibus aperta. Quia tunc manifeste videbitur, qui sunt praesciri ad mortem, et qui praedestinati ad vitam. Augustinus aliter exponit; intelligens per libros apertos omnes sanctos, in iudicio existentes. Per alium librum intelligens vim divinam, per quam unusquisque videbit et recolet omnia mala quaecumque cogitavit, dixit aut fecit. Unde liber ille alius idest vis divina alios libros aperiet, quia unusquisque suam conscientiam, et quicquid in eo latet, ostendet. Unde dicit Augustinus, 20 de Civitate Dei cap. 14: Libri intelligendi sunt sancti veteres et novi, ut in illis ostenderetur, cui Deus sua praecepta fieri misisset. Sed vis divina intelligenda est, qua fiet, ut unicuique opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur: quae nimirum vis divina libri nomen accepit. In ea quippe quodam modo legitur quic-

quid ea faciente recolitur. Secundum hoc sensus est, « Libri aperti sunt, » idest in iudicio manifeste visui, in quibus mali poterunt legere bona, quae facere debuerunt et neglexerunt, « Et alius liber » apertus est, » idest illa vis divina unicuique ostendens facta sua omnia, « Qui est vitae, » idest Christi, vel Dei. Nam vis illa divina solius Dei est. « Et iudicati sunt mortui, » idest mali morte culpae mortui, « Ex his, quae scripta erant in libris, » idest propriis conscientiis, vel in scripturis divinis, vel in scientiis, quorum comparatione iudicabuntur reprobi, legentes in eis, quae ipsi facere noluerunt, ut dicit Glossa. « Secundum opera ipsorum, » quia unicuique reddetur secundum meritum suum. « Et » dedit mare. » Hic agitur expressius de resurrectione corporum, ostendens, quod quantumeunque dejecta fuerint corpora sanctorum, tunc vivificabuntur et glorificabuntur. Quod quidam non credunt, ut dicit Glossa. « Et mare dedit, » idest dabit « Mortuos, » idest corpora mortuorum quae dejecta sive submersa fuerunt in mare. De quibus minus videtur inesse et inest, ergo et de quo majus. Et inde probatur per locum a minori, quod omnes resurgent, Quia mare dedit, idest dabit, idest reddet, « Mortuos, qui in eo erant, » idest eorum corpora, secundum Augustinum. Sic et mare idest saeculum dedit mortuos, tam bonos quam malos, « Qui in eo erant, » idest erunt tunc. Hic enim loquitur Joannes, secundum Augustinum, de his qui vivi reperientur in iudicio: et secundum hoc boni dicuntur mortui, bona morte, qua sancti moriuntur peccato vel mundo. De quibus dicitur Coloss. 3, Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Mali vero dicuntur mortui mala morte, quae separat a Deo, qui est vera vita hominum: de quibus dicitur Matth. 8, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Sequitur, « Et mors. » Glossa, idest diabolus. « Et infernus. » Glossa, idest tenebrarum locus, « Dederunt, » idest dabunt « Mortuos, » idest animas mortuorum, « Qui in » ipsis erant, » idest quos tenebant. Violenter, vel secundum expositionem Augustini, Mors et infernus dederunt mortuos, quia in ipsis erant. Quia sicut inventi fuerunt a iudice veniente, sic aderunt iudicio. Illos qui erant in inferno reddet infernus. Illos qui vivi erunt, occidet ignis, qui praecedet faciem iudicis, et statim resurgent, et sic illos reddet mors. Vel sic. Et mare, idest baptismus, Dedit mortuos, qui in eo erant, idest repraesentabit Deo infantes, et ceteros qui in fide baptizati erunt. Et mors et infernus dederunt mortuos, qui in ipsis erant. Mortuos vocat illos, qui fidem receperunt, sed postea male vivendo in inferno se deputaverunt: et omnes illos repraesentabunt in iudicio. « Et iudicatum est de singulis » secundum opera ipsorum, » sine acceptione personae. Sap. 6, Non subtrahet personam cuiusquam Dominus, qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. « Et infernus. » Glossa, idest profundi in vitiis, qui fecerunt de cordibus suis habitaculum daemonum et locum tenebrarum. « Et mors » Glossa, idest diabolus, primus auctor mortis, « Missi sunt, » idest mittentur, « In stagnum ignis, » idest in profunditatem infernalis conflagrationis, idest in poenam stabilem et acerbam. « Haec est mors secunda. » Prima mors est peccatum, quo separatur Deus ab anima. Isa. 49, Iniquitates vestrae dividerunt inter vos, et Deum vestrum. Sap.

1, Perversae cogitationes elongant se a Deo. Secunda mors est supplicium aeternum, quo utrumque, idest corpus et anima, separantur a gloria. Isa. 26: tollatur impius ne videat gloriam Dei. Qui cavet primam mortem, non incurret secundam. Unde supra 3, Qui vicerit, non laedetur a morte secunda. « Et qui non est inventus in libro vitae » scriptus, » stylo praedestinationis, quo scribuntur tantum electi, « Missus est in stagnum ignis, » idest in infernum, ubi est ignis stabilis, idest inextinguibilis, qui scilicet nec extinguet nec extinguetur. Epilogus praemissorum. Angelus, itaque est Christus; descensio Angeli incarnatio verbi; Catena magna, potestas divina, Ligatio diaboli, cohibitio nocendi. Mille anni, tempus a Christo, usque ad adventum Antichristi. Sedes, subditi, Sedentes, praelati. Ceteri qui non vixerunt mortuorum, reprobi, qui jam perierunt. Resurrectio, prima justificatio in anima. Mors, secunda damnatio aeterna. Solutio diaboli, relaxatio nocendi. Congregatio Gog et Magog in praelium, exercitatio malorum ad persequendum. Ignis et sulphuris, incendium foetentis damnationis; thronus Ecclesiae; libri apertio, conscientiarum revelatio: mortui, iudicati ex scriptis in libro vitae: damnatio malorum, ex comparatione justorum: stagnum ignis, profunditas damnationis.

CAPUT XXI.

« Et vidi caelum novum etc. » Haec est sexta visio, in qua agitur de innovatione elementorum, et glorificatione sanctorum, et pulchritudine supernae Jerusalem. Et continet haec visio duo capitula: scilicet istud et vigesimum secundum, quod est ultimum. Differt autem haec visio a praecedenti: quia praecedens continet ea, quae circa iudicium et post futura sunt circa malos. Haec autem visio continet ea quae futura sunt circa bonos. In hoc autem capitulo agitur de duobus: scilicet innovatione elementorum: et de glorificatione sanctorum. In sequenti capitulo agitur de pulchritudine et amoenitate supernae Jerusalem. Et quoniam in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, ut dicitur Dent. 19, ideo ad certificationem istorum triplex testimonium inducit Joannes. Primo suum qui hanc visionem vidit. Secundo testimonium patrum quibus Deus multa revelavit. Tertio testimonium Dei sedentis in throno. Ex praedictis jam patet, quod hoc capitulum duas partes habet. In prima agitur de innovatione mundi, quae duplex est: scilicet innovatio elementorum, et innovatio corporum humanorum. In secunda agitur de dignitate et refectione caelestis Jerusalem, ibi, « Et venit unus. » Circa primam partem dicuntur octo. Primo ostenditur gloria sanctorum, quam in ipsis habebunt: scilicet de innovatione mundi, quo bene usi sunt. Secundo describitur gloria sanctorum, quam in ipsis habebunt, ibi, « Et ego Joannes. » Tertio, ne hoc incredibile videatur, confirmat auctoritate patrum, qui hoc praedixerunt, ibi, « Et audiivi vocem. » Quarto, ut hoc testimonium firmitus habeatur, et carius, confirmat auctoritate, et testimonio Domini, ibi, « Et dixit. » Quinto praecipitur Joanni, ut hoc scribat ad utilitatem sequentium, qui ea sunt visori, ibi, « Et dixit mihi, scribe. » Ne ejus scriptum condemnetur, ostenditur, quod cito haec omnia

complebuntur, ibi, « Et dixit mihi, factum est. » Septimo, ut omnis dubitatio amoveatur, probat hoc idem Joannes per locum a minori sumptum a potentia Dei: quia si creare potuit Deus mundum, potuit et innovare, ibi, « Ego sum Alpha et Omega. » Octavo subjungit executionem per comparisonem poenae et praemii, ut omnes ad hanc innovationem, venire laborent, ibi, « Ego sitiienti dabo. » Dicit ergo, « Et vidi, » idest intellexi spiritu revelante, « Caelum novum. » Glossa, idest aerem in novandum. « Et terram novam, » idest terram innovatam. Quae innovatio fiet per illum magnum ignem, qui praecedet faciem judicis. Sicut dicitur 2 Petr. 5, Adveniet, inquit, dies Domini, sicut fur, in qua caeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur. Novos vero caelos et novam terram, et promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. Ibi Glossa: elementa quatuor, quibus mundus consistit, ille maximus ignis absument. Nec cuncta in tantum consumet, ut non sint; sed duo ex toto consumet, duo vero in meliorem restituet faciem et statum. Ex hac Glossa videtur, quod non omnia elementa innovabuntur, sed duo tantum, et alia omnia consumerentur. Sed dicendum est, quod revera omnia innovabuntur elementa, et remanebunt secundum substantiam suam, sed transibunt secundum exteriorem formam, et qualitates substantiales eorum remanebunt secundum quod sunt, sed secundum actionem et passionem mutua transibunt. Homines vero existentes in statu mortis, indigent mutua actione elementorum. Et ideo peribunt qualitates elementorum, secundum quod sunt agentes et patientes. Unde Augustinus de Civitate Dei cap. 16, Elementorum, inquit, corruptibilium qualitates, quae in corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque eorum substantia eas qualitates habebit, quae in corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniunt. Ut mundus in melius innovatus, apte accommodetur hominibus in carne in melius innovatis. De hac materia satis diximus in fine lib. 4 Sententiarum: et ideo modo transimus. « Primum enim caelum » et prima terra abiit, » idest priorem statum amisit. Quia ille status amplius non erit necessarius, ut dicit Glossa. « Et mare jam non est. » Glossa, secundum priorem statum; quia amaritudo aquarum et crassitudo auferetur; et remanebunt secundum substantiam melioratam et innovantem. Sed quaeritur quis sit ille ignis maximus? Circa hoc multi multa dixerunt: sed Augustinus videtur velle, in libro de civitate Dei cap. 6, quod ignis ille maximus erit conflagratio mundanarum aquarum. Omnes enim materiae ignibiles tunc incenduntur et comburentur. Sed ex hoc videtur, quod aqua non innovabitur, quia non est combustibilis, sed potius per ignem evaporabilis: de quo etiam Augustinus, dubitare videtur in libro 20 de Civitate Dei cap. 10, ubi dicit, Caelum quippe novum et terram novam legimus futuram. De mari autem novo, me uspiam legisse, non recolo. Item videtur, quod ignis non innovabitur, sed omnino deficiet; quia subtracta materia ignibili, naturaliter deficiet ignis, juxta illud: subtrahere ligna foco, protinus ignis abest. Et constat, quod tunc deficiet materia ignibilis. Nam aliter duraret ille maximus ignis in perpetuum: quare videtur, quod ignis et aqua non consumerentur. Item quaeritur, si omnia elementa innovabuntur, per quod innovabitur ignis? cum ille maxime

non ascendat, nisi quantum ascenderunt aquae diluvii? Et constat, quod aquae non ascenderunt usque ad ignis elementum. Dicitur, quod forte ignis elementum purgabitur sive innovabitur per seipsum, quia naturaliter habet virtutem purgativam, similiter et aqua, ut dicit Glossa. Mystice per caelum significatur spiritus humanus, per terram caro. Unde Isa. ult.: caelum mihi sedes est etc. Et haec innovabuntur, idest in melius mutabuntur. Per mare vero multitudo impiorum, quae amplius non erit, quia ab esse vero separati sunt. Unde Augustinus, 20 de Civitate Dei: Nomine maris significatur hoc saeculum turbulentum et procellosum. De quo Psal. Hoc mare magnum et spatiosum etc. « Et ego Joannes. » Ostensa exteriori gloria, ostendit eam quam sancti habebunt in seipsis. Unde dicit: « Et ego vidi civitatem, » idest Ecclesiam sub una civium suorum lege viventem et in uno libro legentem et sub uno Domino degentem, Joan. 10, Alias oves habeo et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile etc. Psalm. Jerusalem quae aedificatur ut civitas etc. « Sanctam, » idest omnino mundam. Ephes. 5, Dilexit Ecclesiam et tradidit se ipsum pro ea, ut illam sanctificaret etc. Item Sanctam, idest firmam et stabilem securam: tunc certa erit, quod a sponso separari non poterit, nec toto nec in parte, Isa. 52, Sebebit populus meus in pulchritudine pacis. Psalm. Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion, quoniam confortavit etc. « Jerusalem: » Glossa, idest in omni quiete et pace positam et Deum, qui est vera pax, videntem, ut nihil possit turbare pacem ejus: sicut Isa. 25: Non erit leo, et mala bestia non ascendet per eam. Novam, idest innovatam, quia tunc plenarie auferetur omnis vetustas, tam culpa quam poenae ab ea, quando hoc mortale induet immortalitatem, ut dicitur 1 Corinth. 15. « Descendentem de caelo, » per humilitatem et innocentiam qua se omnino subjiciet Deo. Vel per recognitionem, quia recognoscet quicquid boni habet et habuit, a Deo, non a se habere. Unde supra 4, Procidebant viginti-quatuor seniores ante sedentem in throno. Glossa, ibi in secreto cordis attribuentes Deo victoriam vitiorum et tribulationum. Augustinus, 9 de Civitate Dei cap. 17, exponit sic dicens: « De caelo descendentem. » Civitas ista dicitur, quoniam caelestis est gratia, qua Deus eam fecit. Et de caelo quidem ab initio sui descendit, quando per hujus saeculi tempora gratia Dei superveniente per lavacrum regenerationis, per Spiritum sanctum missa de caelo, subinde cives ejus ostenderet. Unde descendentem, non modo cum jam est in gloria, sed prius per infusionem gratiae in baptismo. « A Deo paratam. » Apparatu virtutum quae a Deo solo sunt. « Sicut sponsam » ornatam, » ornatu virtutum et operum. « Viro suo, » idest ad honorem viri sui, » idest ad honorem viri sui. Vel sicut decet virum suum, ejus ornatum ostendit. Psalm. Omnis gloria ejus filiae regis ab intus etc. 1 Petr. 1, Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri etc. Sed qui est absconditus homini etc. Hic ornatus Ecclesiae significatur Esther 16 ubi legitur quod Esther induta gloria sua, volens ingredi ad Assuerum assumpsit duas ancillas suas, quarum una defluentia in humum vestimenta sustentabat, et altera super se incubantem quasi pro deliciis teneram supportabat. Esther interpretatur abscon-

dita; et significat Ecclesiam quae semper in abscondito faciei sui sponsi est a conturbatione hominum. Una famula quae vestes colligit est humilitas quae pulverem excutit vanagloriae. Altera quae eam supponat est charitas quae omnia sustinet et omnia suffert, ut dicitur 1 Corinth. 12. Eleganter autem ponit hic nomen suum Joannes, ubi loquitur; ergo eleganter anteponit hic nomen ad innuendum quod ad illam gloriam nemo pervenit nisi per gratiam. Psalm. Lactatus sum in his quae dicta sunt mihi etc. Quia stantes etc.: idest in gratia, per quam quasi per atrium intratur ad gloriam. Et dicuntur hic septem quae faciunt ad gloriam Ecclesiae: quorum quatuor habebit in futuro, tantum tria habet in praesenti, ut possit vere dici Ecclesia. O terque quaterque beati! Ter beati, propter tres dotes animae. Quater beati, propter quatuor dotes animae et corporis. Tamen tria quatuor, quae hic ponuntur communia sunt. Primum est unitas. Unde dicit: « Civitatem. » Secundum securitas. Unde dicit, « Sanctam, » idest firmam. Tertium est pax. Unde dicit « Jerusalem. » Quartum incorruptio. Unde dicit « Novam, » quia semper in novitate sua erit, et nunquam veterascet. Deinde sequuntur tria quae in praesenti habita ducunt ad quatuor praedicta. Primum est descensus gratiae in baptismum. Unde « descendentem de caelo. » Secundum est operum exercitium, quibus se parat in occursum sponsi. Unde dicit: « A Deo paratam. » Tertium est bonorum morum compositio et virtutum decor, quibus in exitu vitae obviatura sponso se ornavit. Unde dicit: « Sicut sponsam ornatam monilibus suis. » « Et audivi. » Hic confirmat patrum testimonio, quod dixerat de innovatione elementorum et glorificatione prophetica: quae dicitur magna, quia a magnis est, idest de caelis, quae magna sunt respectu terrae. Terra enim respectu caeli est quasi punctus, sive centrum ad circulum. « De throno, » supple, Procedentem, idest ab illis quibus Deus sedet. « Dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, » idest in videnti et in apparenti est, quod humanitas Christi est in gloria cum hominibus, cum quibus militavit in terra: quasi dicat: Sicut homo Christus Jesus habitavit in terra cum hominibus, ita inseparabiliter habitabunt cum eo in gloria qui imitati sunt eum. « Et habitabit cum eis, » ut dominus cum famulis. Ezech. ult. Nomen civitatis ex illa dicit Dominus ibidem. Et dicit Tabernaculum; non quod in patria sit necessitas militandi; sed ad innuendum familiaritatem inter Deum et homines, et sanctos, sicut solet esse inter reges et milites, dum sunt in expeditione. Unde Isa. 55, Oculi tui videbunt civitatem Jerusalem opulentam: tabernaculum, quod nequaquam transferri potest, nec auferentur clavi ejus in sempiternum: ibi magnificus Dominus Deus noster. « Et ipsi populus ejus erunt. » Glossa, in nullo eum offendentes: quod esse non potest, dum sunt in carne. Quia, ut dicitur Eccles. Non est sanctus, qui non peccet et faciat bonum. « Et ipse Deus » existens secundum divinitatem praesentialiter « cum eis, » apparens eis manifeste, secundum utramque naturam « erit eorum Deus » per essentiam et apparentiam, quia nunquam de cetero recedet ab eis, nec ipsi ab eo. Hoc totum sumptum est de Levit. 26: ubi dicitur: Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abjiciet anima vestra: et ambulabo inter vos, et ero Deus vester vosque eritis meus populus.

S. Th. Opera omnia. V. 25.

« Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, » idest omnem causam lacrymandi amovebit ab eis, et omnem miseriam culpae et poenae quae est causa lacrymandi. Quia ibi, nec culpa, nec poena, nec miseria poterit esse, ibique erit plena gloria. « Et mors non erit ultra, » ibi. Sed neque in inferno mors, dico naturae, idest dissolutio animae et corporis de qua loquitur hic Joannes, ut dicit Glossa. 1 Corinth. 15, Absorpta est mors in victoria. « Neque luctus erit, » ibi, quia nulla causa lugendi erit ibi. Et nota quod quatuor modis fit luctus sanctorum, ut dicit Rabanus. Aut cum propria peccata deplorant, aut cum in inferno cadentes plangunt, aut cum peccatis viventes lacrymantur, aut cum pro desiderio caelestis regni lugent. Patet quod nullus horum erit ibi, quia nec luctus: sed in inferno erit omnis miseria; et ideo continuus luctus. Luctus non allevians conscientiam, sed cremans corpus, ut dicit quidam sanctus. Matth. 7, Erit ibi fletus et stridor dentium. « Neque clamor. » Glossa, idest Aliqua inquietatio. Quia ibi erit requies opulenta, ut dicitur Isa. 55. « Neque dolor » erit ultra quia nil mali erit ibi, de cujus praesentia est dolor. Isa. 45, Exultabo in Jerusalem et gaudebo in populo meo, et non audietur in ea ultra vox fletus et vos clamoris. « Quia prima, » idest prius in hoc mundo habita, « Abierant, » cum reprobis in inferno, ubi est omnis causa lugendi, sed in patria nulla causa luctus poterit intrare, quia tanta erit affluentia gaudiorum et omnium bonorum, quod etiam miseriae vel molestiae praesentes oblivioni tradentur, secundum quod sunt causa vel materia luctus. Isa. 5, Non erunt in memoria priora. Ex his patet quod miseria praecedet ad gloriam, sicut via ad terminum. Act. 14, Per multas tribulationes. Luc. ult. Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare etc. Stultus est qui per aliam viam vult intrare in gloriam, quoniam Filius Dei et sapientia Patris omnia potest et omnia scit. Per eandem viam venerunt omnes sancti etiam mater sua, quam super omnia dilexit. Hieronymus, Nimis delicatus miles es, si vis hic gaudere cum mundo, et cum Christo in fine regnare. Matth. 5, Beati qui lugent. Augustinus: venale habeo quid? regnum caelorum, quanti emitur? paupertate regnum, labore requies, dolore gaudium, vilitate gloria, morte vita. Augustinus, de Civitate Dei 22 cap. 17, dicit quod haec non possunt intelligi de Ecclesia militante, sic dicens: Quis ita vesanus audeat affirmare in hujus mortis acriminis, non dico populum sanctum, sed unumquemque sanctorum, qui habeat vel ducat vel duxerit vel ducturus sit vitam, nullas habentem lacrymas et dolores? cum potius quanto est quisque sanctior et desideriis sanctis plenior, tanto sit in orando fletus ejus uberius? Quatuor ergo removet Joannes a patria, per quae possunt intelligi omnia alia mala. Per hoc quod dicit: « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, » removet omnem gravem laborem. Supra 14, Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis etc. Per hoc quod dicit: « Mors » ibi non erit, » amovet omnem infirmitatem. Unde Isa. 25, Praecipitabit Dominus mortem in sempiternum. Et per hoc quod dicit: « Neque luctus, » removet omne peccatum, de quo solo lugendum est, ut dicit Glossa. Per hoc quod dicit: « Neque clamor, » removet omnem violentiam et indigentiam. Per hoc quod dicit, « Neque dolor, »

renovet praesentiam omnis mali. Isa. 14, In die illa cum dederit tibi requiem Dominus. Sequitur, « Et dixit mihi. » Hic confirmat Joannes auctoritate et testimonio Christi, quod dixit de innovatione mundi et glorificatione sanctorum dicens: « Et dixit mihi qui sedebat in throno, » idest in Christo, cui data est potestas judicandi. « Ecce, » idest evidenter et statim. « Nova facio omnia, » superius dicta, idest caelum et terram et sanctorum corpora. Unde Isa. 65, Ecce ego Dominus novos creo caelos etc. Isaiae in fine, Sic caeli novi et terra nova etc. « Et dixit mihi, » Christus scilicet, « Scribe. » Hic praecipitur Joanni, ut visa scribat ad utilitatem sequentium: et ostenditur ratio quare scribenda sunt. Quia scilicet « vera » et fide digna sunt, triplici testimonio approbata. Dicit quoque, Et « dixit mihi, » Christus scilicet, « scribe. » Primo in corde tuo, deinde in codice ad utilitatem legentium. « Quia haec verba, » quae audisti de mundi innovatione et sanctorum gloria, « Fidelissima sunt, » idest fide dignissima sunt, triplici testimonio approbata. « Et vera. » Quia sicut dixi ita fiet; et ideo fidelissima sunt. Sed quare non dicitur quod verissima sint, sed fidelissima? Solutio: fidelissima dicuntur respectu numeri, unde potest recipere comparisonem: vera dicuntur respectu rei; et ideo proprie non recipit comparisonem: et si aliquando dicitur aliquid alio verius, hoc est respectu numeri et improprie. Et haec verba sunt fidelia quia confirmata Joannis testimonio. Fideliora, quia additum est testimonium sanctorum patrum; Fidelissima, quia subiectum est testimonium Christi. « Et dixit mihi. » Quia magnum est et mirum quod dixit, ne forte contemnatur quod dixit et scripsit, ostendit hic Joannes quod cito fient omnia quae dixit; et ideo contemnenda non sunt. Dicit ergo. « Et dixit mihi, » idem quod prius, scilicet Christus. « Factum est, » cito fiet quicquid praedictum est, Matth. 5, Jota unum, aut unus apex etc. « Ego sum. » Hic probat Joannes quasi per locum a minori, quod haec omnia fient a Christo. Quia si potuit mundum ex nihilo creare, multo fortius poterit innovare creatum. Unde dicit: « Ego sum Alpha et Omega. » Et exponit quid est hoc, « Initium et finis, » idest dator et servator omnium: quasi dicat: Ego creavi omnia, et ego consummabo omnia et innovabo ea. « Ego sitienti. » Hic subjungit exhortationem invitans ad credendam et consequendam et percipiendam hanc innovationem, per participationem poenitentiae et praemii. Et primo ponit primum quod dabitur fidelibus innovatis dicens: « Ego, » cui subijcitur posse, et nosse, et velle, « Dabo gratis, » non reddam meritis. « Sitienti, » idest Deum desideranti et expectanti. « De fonte aquae vivae gratis, » idest qui faciet vivere omnes qui bibunt de aqua ista. Joan. 4, Qui bibit ex aqua quam ego etc. Fons iste Christus est. Unde Psalm. Quia apud te est fons vitae etc. Aquae hujus fontis sunt virtutes, et dona, et cetera beneficia, quae ab ipso jugiter et abundanter emanant et largius emanabunt in die renovationis elementorum et glorificationis sanctorum. Ipsa enim innovatio et glorificatio rivuli sunt illius fontis; et singula bona quae dabit sanctis sunt rivuli istius fontis. « Qui vicerit. » Quia dixerat, Sitienti se daturum de fonte aquae vivae gratis, ne putaret aliquis, quod sufficeret semel fuisse seu desiderasse; ideo ostendit, quia oportet perseverare in desi-

derio illo, quia sola perseverantia coronatur. Juxta illud Matth. 5, Qui perseveraverit etc. 1 Cor. 20, Omnes quidem currunt, sed unus etc. scilicet perseverans. Dicit ergo. « Qui vicerit, » omnes hostes, et in victoria perseverat. « Possidebit haec, » idest firmiter et immobiliter Deum immortalem tenebit. Supra 2, Qui vicerit dabo ei etc.: et ibidem: Qui vicerit et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes et « ero illi Deus omnia bona ei tribuens et ipse erit mihi filius filiali amore me amplectens: quasi dicat: Sicut pater diligit filium et bona sua illi communicat, sic ego diligam eos et bona mea illis communicabo. Isa. 6, Dabo eis in domo etc. « Timidis autem. » Hic ostendit Joannes poenam illorum qui non desiderant illam innovationem et glorificationem, nec laborant ut ad illam perveniant. Et ponit octo genera malorum, quibus infligetur poena aeterna. Unde dicit: « Timidis autem, » quasi dicat: vincentibus dabo supra dicta: Timidis autem, idest illis qui timore humano vel mundano fidem negant, vel recipere nolunt, vel peccant mortaliter. « Et incredulis, » idest de hac innovatione desperantibus. « Et execratis, » idest excommunicatis et sine pudore peccantibus. « Et homicidis, » non solum corporalibus, sed etiam spiritualibus, 1 Joan. 3, Qui odit fratrem suum etc. Ambrosius, Pisce famelicum morientem, si non pavisti occidisti. Eccles. 33, « Qui aufert in sudore panem, idest qui cum sudore acquisitus est, quasi qui occiderit proximum etc. » Et fornicatoribus, » corporalibus et spiritualibus. « Et veneficis, » idest illis qui venenum propinant ad literam, vel venenum detractionis, seu erroris. « Et idolatris, » idest illis qui (ad literam) colunt idola, vel adulatoribus, qui principibus et praelatis malis et indignis qui sunt idola spiritualia adulantur et eis adulates adorant. Psalm. Confundantur omnes qui adorant sculptilia. « Et omnibus mendacibus, » idest omnibus quibus mendacium est in usu. Sap. 1, Os quod mentitur, occidit animam: et intelligitur de mendacio pernicioso, quia officiosum et otiosum non sunt mortalia, ubi ex alio fiunt. « Et pars illorum, » idest omnium praedictorum. « Erunt in stagnum ignis ardentis et sulphuris. » Unusquisque tamen pro qualitate culpae suae: quod est mors secunda: ut dictum est supra eodem. Psalm. Ignis, sulphur etc.

« Et venit unus etc. » Secunda pars capituli, in qua ostendit Joannes dignitatem supernae Jerusalem: quae dignitas ad similitudinem civitatis naturalis consistit in duodecim conditionibus a quibus commendatur. Primo igitur describitur civitas caelestis a situ, ibi, « Et situ. » Secundo ab artifice, ibi, « Et ostendit. » Tertio a firma clausura, ibi, « Et habebit murum. » Quarto a fundamenti positione, ibi, « Et murus civitatis. » Quinto a qualitate dispositionis, ibi, « Qui loquebatur. » Sexto a quantitate mensurationis, ibi, « Et mensus est civitatem. » Septimo a pretiositate materiae, ibi, « Et erat structura. » Octavo a munditia platearum, ibi, « Et plateae. » Nono a regis auctoritate, ibi, « Et templum non vidi in ea. » Decimo a servitorum industria, ibi, « Ambulabunt gentes. » Undecimo a plena securitate, ibi, « Et portae ejus non claudentur. » Duodecimo a civium puritate et bonitate, ibi, « Et afferent gloriam et honorem. » Et haec omnia sunt spiritualiter intelligenda, quia ad litteram non possunt esse vera. Situs ergo ci-

vitatis caelestis est mons magnus, idest Christus. Juxta illud 1 Cor. 5, Fundamentum aliud etc. Artifex est Dominus. Hebr. 11, Expectabat enim fundamenta habentia civitatem, cujus artifex et conditor Deus. Unde Isa. 26, Urbs fortitudinis etc. Antemurale exterius est humanitas. Murus interior est divinitas, fundamenta sunt prophetae et Apostoli. Jam non estis hospites etc. Dispositio civitatis est ordinata positio personarum. Quia una supra aliam, vel quadratura virtutum. Muri civitatis sunt fideles, vel virtutes. Plateae sunt conjugati. Vir est Christus. Servitores Angeli. Securitas est ibi, quia omnes certi erunt, quod non amittent quod habent. Civium puritas, quia nullus malus est ibi. Hanc ergo descripturus civitatem Joannes ostendit primo quo monstrante hoc scivit: quod facit, ne fictum putaretur. Dicit ergo: « Et venit, » missus a patre luminum. « Unus de septem, » ordinibus praedicatorum, de quibus dictum est supra decimoquinto et decimo capitulo. « Habentibus septem phialas, » idest universas Scripturas. « Plenas septem plagis » novissimis, » idest tempore novissimo infligendis. Et per hoc quod est unus de septem Angelis, innuit Joannes, quod universus praedicatorum coetus, praesentium, praeteritorum et futurorum, in hoc concordat quod talis sit dignitas caelestis Jerusalem, qualis nunc describitur a Joanne. Vel « Unus de » septem Angelis, » potest Christus intelligi, qui est de numero praedicatorum, sicut caput dicitur pars corporis et numeratur inter membra, et est tamen supra membra regens ea. Cujus inspiratione Joannes cognovit ea quae dicit: « Et locutus est » mecum. » Non dicit, mihi, sed, mecum, quia mutua erit locutio. « Dicens » interius loquens per inspirationem. « Veni. » Glossa, idest intellectum applica, vel amplia: quod fit cum homo separat et subtrahit se a tumultu mundi et curis saeculi et diligenter audit quae dicuntur. Eccles. 4, Custodi pedem tuum domum Dei ingrediens, et appropinqua, ut audias. « Et ostendam tibi sponsam, » idest Ecclesiam sponcione prophetarum deponsatam. Osee 2, Sponsabo te mihi in fide. « Uxorem Agni, » idest eandem Ecclesiam sibi in incarnatione de praesenti convictam. Vel sponsa dicitur, quamdiu est in peregrinatione extra domum sponsi. Joan. 3, Qui habet sponsam, sponsus est. Uxor vero erit, quando transducta fuerit in domum sponsi. « Et sustulit. » Hic incipit Joannes describere civitatem, incipiens a statu, quia scilicet in monte posita est. Unde dicit: « Et sustulit me in spiritu, » idest in mentis excessu, « In montem magnum et altum. » Glossa, Mons est Christus qui est munimentum suorum. De quo Micheae 4, Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini. Super hunc montem aedificata est Ecclesia Dei, Matth. 10, Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Hic mons dicitur magnus, quia totam Ecclesiam replet, ut dicit Glossa. Jerem. 23, Caelum et terram ego impleo. Isa. 6, Plena est terra gloria ejus. Dicitur autem altus, quia insuperabilis est, ut dicit Glossa. Vel dicitur magnus, idest immensus, secundum divinitatem: altus et eminens in vita, secundum humanitatem. Vel magnus potentia, altus incomprehensibilitate. Rom. 11, O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! « Et ostendit mihi. » Hic describitur artifex a quo Ecclesia recipit tria: scilicet descensum infusionis gratiae, claritatem cognitionis divinae, lumen operationis bonae, sicut re-

peritur ad literam in domo materiali. Primo descendit artifex fundamenta jaciendo. Secundo parietes superius erigendo. Tertio tectum supraponendo. Dicit ergo de primo: « Et ostendit mihi civitatem, » idest Ecclesiam super illum fundatam. « Sanctam, » idest mundam et firmam. « Jerusalem, » idest Deum in pace videntem. « Descendentem de caelo, » idest quicquid boni habet se a Deo habere cognoscit. Descendentem de caelo, idest recipientem gratiam desuper in baptismo a Deo, a quo est omne bonum, Jacob. 1, Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est etc. « Habentem claritatem » Dei, » idest divinam opinionem, quam modo habet obscuram, quoniam nunc videmus per speculum in aenigmate. Vel habentem claritatem Dei, idest divinam claritatem, quia Deus illuminabit eam. « Et lumen ejus, » idest Christus, qui est lumen in Testamento. Infra, Civitas illa non eget sole, neque luna, ut luceat in ea, quia claritas Dei illuminabit eam et lucerna ejus est agnus. Lumen, dico, « simile lapidi pretioso, » idest Christo, qui fuit in proposito firmus et lucens virtutibus: de quo dicitur Isa. 28, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretiosum, electum, in fundamento fundatum. « Tamquam lapidi jaspidi: » in quo significatur firmitas et veritas fidei quam habet Ecclesia in via, cui succedit firma cognitio spei, quam habebit in patria: et utraque in jaspide designatur. Jaspis enim acuit oculos corporales: sic fides viae et cognitio patriae acuit et confortat oculos spirituales. Sed quia opera nostra non sunt pura omnino: ideo necessaria est confessio qua purgatur mens, quae significatur per crystallum quae est transparens et lucens, nil celans: sic pura confessio, ut dicit Glossa. Et ideo sequitur, « Sicut crystallum, » supple lumen ejus, idest ipsa civitas lucens. In via quidem habet fidem et confessionem puram. Unde Rom. 5, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem etc. In patria est cognitio plena et confessio laudis. Unde Augustinus de Civitate Dei, Videbimus et amabimus Isa. 31, Qui redempti sunt a Domino invitentur et venient cum laetitia in Sion laudantes. Hoc dictum est supra quarto, Qui sedebat similis erat aspectu lapidis jaspidis et sardinis, et in circuito sedis mare vitreum simile crystallo. Per mare baptismus: per crystallum confessio designatur, quae sunt duo lavatoria Ecclesiae. Sequitur. « Et habebat murum. » Hic describitur civitas et clausura. Et dicuntur hic tria. Primo qualis et quantus sit murus. Secundo ponitur muri ornatus qui est in ordinatione portarum. Tertio ponitur dispositio portarum. Per murum Christus significatur, ut diximus: per portas Apostoli et praefati, per quos intratur in caelestem Jerusalem: per dispositionem ternarum portarum in quatuor partibus civitatis ostenditur, quod intratur caelestem Jerusalem per fidem de quatuor partibus mundi. Dicit ergo: « et habebat » civitas ista quam vidit Joannes « Murum magnum, » secundum humanitatem per vitae eminentiam. « Et » altum » secundum divinitatem qua excedit omnem scientiam. Unde Psalm. Mirabilis facta est scientia tua ex me. « Habens portas duodecim. » Glossa, idest Patriarchae per quorum exemplum alii ad fidem introducentur. Quorum fidem praedicaverunt Apostoli et tenemus nos moderni. Unde sequitur, « Et in partis angulos duodecim, » idest Apostolos,

vel prophetas; qui dicuntur angeli, quia sicut angulus connectit duos parietes, sic Prophetas, sic Apostoli, doctrina et praedicatione converterunt in fide una, vel quia duo praedicaverunt relata ad unum, scilicet fidem et mores vitae Christi: vel duo praecepta charitatis servaverunt et praedicaverunt: propter quod etiam misit Dominus discipulos suos ad praedicandum, Luc. 12. Secundum aliam Glossam portae sunt Apostoli, quorum doctrina intratur ad fidem et regnum. Angeli sunt subditi quos ipsi instruxerunt et quasi angulos in Ecclesia constituerunt. « Et nomina scripta, » supple erant in portis. « Quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel, » idest memoria et auctoritas et exemplum sanctorum patrum veteris Testamenti qui ortum habuerunt ex duodecim patriarchis, erunt in vita et doctrina Apostolorum. Quod antiqui videntes dixerunt esse futurum. Apostoli sanctum praedicaverunt et vitam eorum vivendo tenuerunt. Hebr. 10, Umbram enim habens lex futurorum non ipsam imaginem rerum. Ideo se Christus in veritatem exhibuit et Apostoli exhibitam praedicaverunt. Joan. 1, Lex per Moysen data est, gratia et veritas etc. Ideo dicit Dominus Apostolis, Joan. 10, Alii laboraverunt et vos in labores eorum introistis. Dominus dedit eis cisternas quas non foderunt, vineam et oliveta quae non plantaverunt, sicut dicitur Deuteronom. 6. Sequitur de dispositione portarum. « Ab oriente portae tres et ab austro » portae tres, ab aquilone portae tres et ab occasu » portae tres, idest per fidem Trinitatis, quam antiqui patres tenuerunt et praedicaverunt Apostoli, ex quatuor partibus mundi intratur in requiem Dei. Unde Psalm. Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici et de regionibus congregavit eos. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Secundum Glossam, Per orientem significantur Judaei, a quibus sol justitiae ortus est. Unde Joan. 4, Salus ex Judaeis est. In his portae tres, quia his primo fides Trinitatis et a Prophetis et Apostolis praedicata est. Et priori de Judaeis introierunt ad fidem. Per aquilonem significantur gentiles frigidi per infidelitatem, qui post Judaeos ad fidem intraverunt et per fidem in Ecclesiam. Per austrum significatur totum tempus ab ortu Christi usque ad adventum Antichristi in quo caluit charitas. In his portae tres, quia multi hoc tempore Ecclesiam intraverunt. Per occasum significatur tempus ab Antichristo usque ad finem mundi, quando per Enoch Eliam et socios eorum praedicabitur fides Trinitatis, et multi etiam tunc intrabunt. Item per orientem significatur prima aetas hominis, infantia sive pueritia. Ab hac sunt tres portae, quia infantibus et pueris patet introitus in Ecclesiam per fidem Trinitatis. Item per aquilonem ventum frigidum significatur senectus quae frigida est, quia naturalis calor tunc frigescit: et ab hac portae tres, quia etiam senibus patet introitus in Ecclesiam per fidem Trinitatis. Item per austrum significatur juvenus sive adolescentia, quando fervet calor naturalis amplius. Et ab hac portae tres, quia adolescentibus sive juvenibus patet introitus in Ecclesiam per fidem Trinitatis. Item per occasum significatur senium sive decrepita aetas quae juxta occasum est, et ab hoc etiam tres portae, quia senibus et decrepitis patet introitus in Ecclesiam per fidem Trinitatis. Quid ergo volunt sibi duodecim portae civitatis, sic dispositae,

nisi quod ostendunt, quod in omni aetate et in omni tempore patet introitus in Ecclesiam Dei? Ideo clamat Dominus quater incessanter, revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te. Sed in morte clauduntur istae januae. Ideo clamat Apostolus Hebr. 14, Festinemus ingredi in illam requiem. Cant. 5, Surge, propera amica mea etc. Vel Tres portae sunt tres virtutes theologicae, scilicet fides, spes, charitas: vel tres partes poenitentiae, scilicet contritio, confessio et satisfactio, per quas ex quatuor partibus mundi intratur in Ecclesiam. Item oriens potest esse natiuitas hominis, ubi portae tres sunt natiuitatis sive nascentium conditiones, scilicet paupertas, seu nuditas foeditas et imbecillitas. Occasus est mors hominis, ubi tres sunt portae, scilicet tres morientium conditiones: scilicet incertitudo mortis, quia nescitur quando vel quomodo, vel in quo statu mors venit. Juxta illud Eccles. 8, Nescit homo finem. Amaritudo doloris. Juxta illud Eccles. 41, O mors quam amara est memoria tua! homini pacem habenti in substantiis suis, multo amarior est ejus praesentia. Item formido insidiatoris, quia in morte maxime insidiatur diabolus. Unde Gen. 4, Ipsa conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo ejus. Inter hos terminos est tota vita hominis: quae aut est in prosperitate, et sic est auster, ejus portae tres, tres ejus sunt qualitates, scilicet vanitas, brevitatis, instabilitas. Quia omnis prosperitas vana est. Unde Eccles. 1, Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Item brevis est. Unde Eccles. 11, Omnis potentatus brevis vita. Isa. 40, Omnis caro foenum et omnis gloria ejus quasi flos foeni. Item instabilis est. Unde Ezech. dicit: A mane usque ad vesperam finies me. Aut est in adversitate, ejus portae tres. Ipsa scilicet tribulatio quae purgat hominem. Unde Eccles. 18, Vasa figuli probat fornax. Item in via fidei accelerat. Unde Psalm. Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. Item oculos illuminat ad sui et Dei cognitionem. Unde Jerem. 6, Secundum aliam editionem, per omne flagellum erudi Jerusalem, sola vexatio dabit tantummodo intellectum auditui. Gregorius, Poena quippe interrogat, si quis Deum veraciter amat. Gregorius, Qui dubitat an dii sint adorandi, indiget poena: quasi dicat: si poena esset, de hoc non dubitaret. Per has portas intratur in civitatem; quia qui haec perfecte consideraret, ad caelestem patriam sine dubio festinaret. Unde Ezech. 57, A quatuor ventis veni super interfectos istos et reviviscant. Item duodecim portae civitatis sunt duodecim partes praedicationis. Sicut enim per portas intratur in civitatem, sic per praedicationem intratur in Ecclesiam caelestem. Per orientem significatur praedicatio monitoria ejus portae tres sunt species admonitionis. Ad pugnandum quo ad incipientes. Ad progrediendum quo ad proficientes. Ad perseverandum quo ad perfectos. Vel prima admonitio fit ad conjugatos. Secunda ad continentes. Tertia ad praelatos, ut omnes pugnent, proficiant perseverent: hi sunt Job, Daniel et Noe. Ezech. 14, Per aquilonem significatur praedicatio monitoria, ejus portae sunt tres comminationis species: scilicet comminatio incertae mortis, comminatio districti judicii, comminatio aeterni supplicii. Item per austrum significatur praedicatio consolatoria; ejus portae sunt tres, scilicet tres promissiones quas faciunt praedicatores. Prima est promissio veniae promerendae. Secunda promissio gratiae recuperan-

dae. Tertia promissio gloriae adipiscendae. Matth. 4, Agite poenitentiam: appropinquabit enim regnum caelorum. Item per occasum significatur praedicatio redargutoria, ejus portae sunt tres redargutionis partes. Prima est de peccato cordis. Secunda de peccato oris. Tertia de peccato operis. Vel prima dicitur de concupiscentia carnis. Secunda de concupiscentia oculorum. Tertia de superbia vitae. Vel prima de peccato in Patrem, quod fit per fragilitatem. Secunda de peccato in Filium, quod fit per ignorantiam. Tertia de peccato in Spiritum sanctum quod fit per certam malitiam. Vel prima de peccato in Deum. Secunda de peccato in proximum. Tertia de peccato in seipsum. Propter hoc dicitur Apoc. 8, Vae, vae, vae habitantibus terram. Item per portas civitatis, significantur aliquando praelati, per quorum vitam et doctrinam intrare deberent populi in Ecclesiam. Sed hae ita defixae sunt in terram, quod non possunt aperiri, ad intromittendum populum. Unde Thren. 2, Defixae sunt in terra portae eorum, idest Jerusalem; et ideo clamat Propheta, Attollite portas principes vestras et elevamini portae aeternales, et introibit rex gloriae, cum populo suo. Sicut dicitur Isa. 60, Occupabit sol muros tuos et portas tuas laudem. Per orientem significatur claritas sive splendor cognitionis ejus, ejus portae sunt tres cognitionis species quas debent habere praelati: scilicet cognitionem mundi et eorum quae in mundo sunt ad contemnendum. Item cognitionem caeli et eorum quae in eo sunt ad considerandum. Cognitionem inferni et eorum quae in eo sunt ad declinandum et fugiendum. Hoc triplex lumen, sive triplex cognitio, est donum optimum descendens a Patre luminum, ut dicitur Jacob. 1, Donum perfectum est donum cognitionis, scilicet contemptus mundi, desiderium caeli, declinatio inferni; et sic intratur in civitatem, per has portas. Item per aquilonem significatur fortitudo, sine timore qui generaliter frigidus est. Cujus portae sunt tres formidinis partes quae nascuntur ex triplici cognitione praedicta. Prima est timor de conversatione mundi. Secunda de amissione caeli. Tertia de inventionem inferni. Item per austrum significatur fervor dilectionis, ejus portae tres sunt dilectionis species, quas deberent habere praelati. Prima est amor Dei. Secunda amor sui. Tertia amor proximi. Vel triplex amor portae australis est triplicis boni amor: idest boni expedientis, honesti, delectabilis. Hic est triplex ustio solis. De qua dicitur Eccles. 45, Tripliciter sol exurens montes, igneos radios exsufflans. Item per occasum significatur luctus, ejus portae tres sunt, scilicet tres luctus species. Prima est de mundi ignorantia, quam significavit luctus Domini super civitatem Jerusalem, Luc. 25, Videns Jesus civitatem flevit super illam dicens, si cognovisses, et tu utique fleres. Secunda est de mundi miseria, quam significavit luctus super suscitationem Lazari, Joan. 15, quem revocavit ad miseriam mundi. Tertia est de mundi duritia, quam significavit luctus Domini in cruce, ubi flevit duritiam Judaici populi qui tot signis visis non potuit emolli. Si praelati haberent triplicem cognitionem et triplicem timorem et triplicem amorem, et triplicem luctum, tunc pateret introitus Paradisi et multi intrarent post illos. Sed heu! hodie, quia pauci habent eam; ideo nec ipsi praelati intrant, nec subditi, nisi pauci. Unde Luc. 11, Vae vobis legisperitis qui tulistis clavem scientiae et ipsi non in-

troistis, et illos qui introibant prohibuistis. Forte quia timent hanc maledictionem, vel comminationem quae fit legisperitis; ideo nolunt scire legem. Sed re vera, nec sic evadunt, quia facti legisperiti praelati esse debent. Unde Gregorius 2, Interroga sacerdotes legem. Ibi Hieronymus. Si sacerdos est, de lege respondet: si respondere nescit, sacerdos non est. Malach. 2, Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem ex ore ejus requirunt. Oscae 4, Quia repulisti scientiam, ego repellam te etc. Sequitur. « Et murus civitatis, » idest Christus vel fides Christi qua intratur in Ecclesiam. Unde Isa. 54, Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos et fundabo te in sapphiris et ponam jaspidem propugnacula tua et portas tuas in lapides sculptos. Ibi dicit Glossa, quod per jaspidem significatur fides qua munitur Ecclesia. « Habens fundamenta duodecim, » idest Patriarchas duodecim, idest per quos fundata est, quia illi primi hanc fidem tenuerunt; et in illis innituntur, quicumque ad fidem accedunt. « Et in ipsis fundamentis duodecim nomina duodecim Apostolorum, » supple scripta erant. Hoc est supra fidem et doctrinam Apostolorum. Quia quod illi crediderunt et docuerunt futurum, isti crediderunt et praedicaverunt jam factum. « Et Agni, » nomen similiter scriptum erat in eis, quia Patriarchae plenam fidem de illo habuerunt. Unde Joan. 8, Abraham exultavit, ut videret diem meum, et vidit et gavisus est. « Et qui loquebatur, » scilicet Angelus in persona Christi mecum. Glossa, idest ad placitum meum, quia Joanni placebat, quod audiebat. « Habebat mensuram arundineam auream. » Glossa, idest divinam Scripturam Dei sapientia compositam qua tangit et illustrat corda fidelium. « Ut metiretur civitatem et portas ejus, » idest secundum capacitatem suam daret unicuique tam minori quam majori, intelligentiam Scripturarum in praesenti, et in futuro cognitionem divinam quae facit beatum. Unde per civitatem intelliguntur hic minores. Per portas majores. « Et murum, » Glossa, idest defensores Ecclesiae quorum primus et praecipuus est Christus. Demum praedicatores et doctores qui per doctrinam et praedicationem suam defendunt Ecclesiam. Sed heu! pro magna parte murus iste dissipatus est, ita ut possint hostes libere in civitatem intrare per rupturas murorum. Thren. 2, Factus est Dominus quasi inimicus, praecipitavit Israel, praecipitavit omnia maenia ejus. Item in eodem: cogitavit Dominus dissipare murum filiae Sion: tetendit funiculum suum et non avertit manum suam a perditione, luxitque antemurale et murus pariter dissipatus est. Ezech. 15, Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut statetis in praedio in die Domini. Hunc igitur murum mensurat Christus Dominus noster, quia unicuique secundum capacitatem dat intelligentiam in praesenti et secundum mensuram gratiae mensurabit gloriam in futuro. Nec est omnium una mensura; sed secundum capacitatem vasis, alii minor, alii major datur intelligentia et gratia. Rom. 12, Unicuique secundum quod Deus dividit mensuram fidei etc. Simile Ezech. 40, Ecce vir cujus erat species quasi species aeris, et funiculus ligneus in manu ejus, et calamus mensurae in manu ejus. Non dicit calamus aureus sicut hic dicitur arundo aurea, quia ibi loquitur Propheta de lege veteri, hic de nova. Item ibi agitur de mi-

litanti Ecclesia, hic de triumphanti, ut omnes sint aurei et solidi et pretiosi. « Et civitas. » Hic describitur civitas a qualitate figurae. Unde dicit: « Et civitas in quadro posita est. » Glossa: Quatuor latera sunt fides, spes, charitas et operatio: quae sunt aequalia, quia quantum quis credit, tantum sperat; quantum sperat, tantum diligit; quantum diligit, tantum operatur. In quadro, igitur, Posita est civitas, robusta est fide, longaminis spe, ampla charitate, efficax opere. Vel quatuor latera sunt quatuor virtutes principales, quibus nil est utilius in hac vita hominibus, ut dicitur Sap. 8. Quarum una non debet aliam excedere, in uno homine. Prudentia in appetendo bono et vitando malo: quam sequitur temperantia, ut a voluptatibus se retrahat homo: post haec fortitudo, ut quod intelligit operetur: dehinc iustitia, ut sic suos actus temperet, ne nimis iustus vel sapiens videatur. Unde Eccle. 7, Noli esse nimis iustus, nec plus sapias quam oportet, ne obstupescas. Haec quadratura virtutum cardinalium remanebit in patria, secundum aliquos usus, ut dicit Augustinus, non secundum omnes. Prudentiae enim usus duplex est: unus est praecavere insidias: hic usus non erit in patria, sed cessabit, quia nullae erunt insidiae ibi. Item alius usus est nullum praeponere vel aequare Deo: hic usus erit in patria. Similiter duplex est usus temperantiae. Unus est delectationes noxias cohibere, hic cessabit. Alius est nullo motu noxio delectari: hic remanebit. Item iustitiae duplex est usus. Unus est subvenire miseris, hic cessabit. Alius est Deo firmiter adhaerere, et regenti subditus esse et hic remanebit. Unde patet, quod primus actus iustitiae est subditum esse Deo universaliter: ex quo sequitur quod reddet unicuique quod suum est. Deinde exponit quadraturam et ejus qualitatem secundum priorem expositionem, dicens, « Et longitudo ejus. » Glossa: idest charitas Contra. 1 Cor. 13, Manent fides, spes, charitas, tria haec, major autem horum est charitas. Solutio. Aequales sunt omnes virtutes, quoad vim merendi, quia omnium est una vis, et una ratio merendi, scilicet gratia Dei. Charitas autem dicitur major quo ad dignitatem, quia ipsa est forma virtutum, et prima participat rationem merendi, et ab ipsa habent aliae, quod sunt meritoriae. Sicut dicitur 1 Cor. 13, Si linguis hominum loquar etc. « Et mensus est. » Hic describitur civitas a debita quantitate, tam secundum longitudinem ejus quam secundum altitudinem. Dicit ergo: Mensus est Angelus, idest Christus, civitatem idest Ecclesiam, quo ad minores, quorum collectio hic dicitur civitas. « De arundine, » idest de sacra Scriptura, in qua promittitur unicuique beatitudo aeterna, secundum quantitatem meritorum. Similiter et poena aeterna secundum exigentiam meritorum. Unde Psal. Reddet unicuique juxta opera sua. Math. 7, Eadem mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. « Per stadia duodecim. » Stadium est spatium et cursus hominum vel equorum; et significat exercitium virtutum cardinalium, secundum triplicem statum hominum; idest credentium, operantium, perseverantium; quod notatur per duodecim millia. Duodenarius componitur ex ternario et quaternario: per ternarium significatur status credentium, per quaternarium status operantium; per mille status perseverantium. Quid est ergo, « Mensus est civitas per stadia duodecim millia, » nisi quod in

scriptura cujuslibet credentium, operantium, perseverantium, terminavit gloriam secundum meritorum mensuram? et debet intelligi conjunctim; quia credentibus solum non debetur merces, quia fides singulorum sine operibus mortua est, et otiosa idest carens mercede. Jacob. 2. Item operantibus tantum non debetur merces, quia sine fide impossibile est placere Deo, etiam ita sine fide non est meritum. Hebr. 11, Item credentibus et operantibus tantum non debetur merces, nisi perseverent. 1 Cor. 9, Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium. Unus, idest perseverans. Unde ergo per duodecim stadia mensuratur civitas, quia exercentibus se in fide et operibus cum perseverantia debetur merces, secundum mensuram meriti. 1 Cor. 2, Unusquisque propriam mercedem recipiet, secundum suum laborem. Deinde ostendit dimensionem meriti, quo ad virtutes theologicas quas dicit esse aequales. Unde subjungit, « Et longitudo. » Glossa: idest charitas, quae extenditur a dextra usque ad sinistram, idest ab amicis usque ad inimicos. « Et altitudo. » Glossa: idest civitatis. « Aequalia sunt » in virtute merendi, vel in perseverantia. Quia nulla virtus sine perseverantia meretur gloriam. Unde perseverantia est una mensura omnium; et sic in quantum ordinantur ad mercedem aequales sunt omnes virtutes. « Et mensus est muros ejus, » idest doctores et praedicatores, qui sunt Ecclesiae defensores, undique circumdantes eam et custodientes. Unde Cant. 3, Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. Et ostendit mensuram, sive quantitatem murorum, dicens, « Centum quadragintaquatuor cubitorum. » Haec (inquit) erat quantitas murorum. Cubitus, in quo est manus, significat operationem, ut dicit Glossa, quae respicit triplicem statum hominum: idest incipientium, qui significatur per quadraginta, proficientium, qui significatur per quatuor virtutes cardinales in quarum exercitio est profectus; et status perfectorum, qui significatur per centum qui numerus transit de laeva in dexteram, ut dicit Beda. Praedicatoribus autem secundum statum triplicem convenit operatio bona, non tantum lingua (Unde Psal. Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum) sed secundum operationem qua mensuratur ei merces. Unde sensus est. Et mensus est muros civitatis quadragintaquatuor cubitorum, idest praedicatoribus promissit aeternam beatitudinem, secundum mensuram operum eorum. In omni statu hoc dicit, quia unicuique majorum sive minorum mensuratur a Christo praemium, secundum mensuram operum. « Mensura hominis, quae est Angeli: » quasi dicat: ille, qui sic mensurabat in specie hominis mihi apparebat, erat Angelus, in quo ostendebatur Dei Filius verus Deus et verus homo esse. Tamen per hoc quod dicitur, mensura hominis, quae est Angeli, intelligunt quidam, scilicet ut una sit mensura cubitorum hominis et Angeli esse perhibetur secundum rationem et ordinem caelestium spirituum sive rerum spiritualium ordinativa sunt humana mysteria in Ecclesia militante. Unde Exod. 25, dictum est Moysi: Vide, ut omnia facias secundum exemplar, quod ostensum est tibi in monte. Item nota quod si conjungatur numerus stadiorum, hic positus, et numerus cubitorum muri, fit numerus omnium signatorum, scilicet centum quadragintaquatuor millia, qui numerus surgit ex duodenario

ducto in se; nam duodecim duodecies, sunt centum quadragintaquatuor millia. Omnium igitur electorum ponit hic mensuram Angelus. Sequitur. « Et erat » structura. » Ille ostendit Joannes qualis sit murorum materia, et fundamentorum, et portarum civitatis: hic siquidem tria numeraverat describendo civitatem. Dicit ergo, « Et erat structura muri ejus » ex lapide jaspide, » per quem designatur fides, propter ejus virorem, qui confortat visum corporalem: sic et fides visum spirituale: quasi dicat. Ex fortibus et fide currentibus fiunt Ecclesiae defensores. Unde Cant. 5, En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Loquitur autem Joannes de defensione Ecclesiae quae fit per praedicationem fidei, vel disputationem. Unde Cant. 8, Si murus est, aedificemus super eum pupugnacula: idest si aliquis talis est, ut possit defendere Ecclesiam per praedicationem vel disputationem, abjiciendo malitiam impiorum, prius oportet ut instruat, et armetur fide. Bene ergo dicit, « Et erat structura muri, » idest murus constructus ex lapide jaspidis, idest ex viris fortissimis perfectam fidem servantibus. « Ipsa vero civitas, » idest murorum congregatio, inter murorum protectionem posita. « Aureo mundo, » idest ex auro mundo constructa est. « Simile vitro mundo, » quod est per-lucidum, ita quod sub eo est, exterius videatur. Unde innocentiam significat baptismalem. Aurum vero significat charitatem: et haec duo frequentius inveniuntur in minoribus. Unde Psalm. Audivimus eum in Ephrata, idest in majoribus. Sed invenimus eum in campis silvae, idest in minoribus. Proverb. 5, Cum simplicibus sermocinatio ejus. Item per aurum significantur tres dotes animae. In fulgore significatur visio. In valore dilectio. In pondere apprehensio. Per vitrum vero significatur gloria corporum. Fenum enim primo resolvitur in pulverem, postea fit vitrum lucidissimum: sic corpus humanum moriendo cadit in pulverem (Unde Gen. 5, Pulvis es, et in pulverem reverteris) sed resurgendo mutabitur in vitri perspicuitatem. Unde 1 Cor. 15, Seminatur corpus in ignobilitate, surget in gloria. Unde Isa. 40, Omnis caro foenum. Job 18, non adequabitur ei aurum vel vitrum. Sequitur. « Fundamenta mari civitatis, » idest Prophetarum et Apostolorum, quorum fide et doctrina tota civitas Ecclesiae fundata est. De quibus dicitur in Psalm. Fundamenta ejus in montibus sanctis, « Omni lapide pretioso ornata, » erant, supple, omni genere virtutum et bonorum operum. Nec tantum prophetarum et Apostolorum fundamenta dicuntur, sed etiam alii majores, qui vitam et fidem ipsorum habuerunt: qui non ratione personarum, sed opere virtutum, fundamenta dicuntur, quia per haec Ecclesiam fundaverunt. Propter quod Joannes hic ostendit quibus virtutibus ipsi in Ecclesia luxerunt, reponens eos sub denario numero sic, ut ostendatur, eos splenduisse omnibus virtutibus. Ille enim numerus universitatem significat, quia ex partibus septenarii conficitur, idest ternario et quaternario. Et quia fides inter virtutes prima est, juxta illud Prudentii, Prima petit campum dubia sub sorte duelli, pugnatura fides: et quia sine fide nil placet Deo, ut dicitur Heb. 11: ideo in primo fundamento ponitur fides. Nec moveat te, quod jaspis fundamenta dicuntur, quia ideo fundamenta dicuntur, quia sancti per virtutes fundamenta sunt. Unde cum dicitur Jaspidis est fundamentum, sensus est,

idest fundamenti ornamentum. Dicit ergo, « Fundamentum primum, » idest primum ornamentum fundamenti « Jaspis » idest fides semper virens, et visum confortans. Sed numquid fides erit in patria aut in triumphanti Ecclesia, de qua hic agitur? non: sed venientibus ad Ecclesiam prima occurrit, per quam in praedictam civitatem intratur: quam qui non habuerint, in eam intrare non poterunt. « Secundum fundamentum, » idest secundum fundamenti ornamentum est sapphirus, cujus color sereno caelo similis est, qui percussus radiis solis, ardentem emittit fulgorem, et per hoc significat spem, qua rapimur ad caelestia, et per hoc in amorem caelestium inflammamur contempto saeculi amore, ut possimus dicere cum Apostolo, Nostra conversatio in caelis est, Phil. 3. Isa. 54, Fundabo te sapphiris. Tertium fundamenti ornamentum est chalcedonius, qui lapis pallenti lucernae similis est: et fulget magis sub dio, quam in domo calefactus a sole. Vel digitorum attactu paleas ad se trahit, sculpentium argumentis resistit; et significat charitatem, quae intus est in corde celata, pallet quasi lux in lucerna: sed tamen ad aliorum utilitatem exire cogitur, tunc qualis intus erat exterius ostenditur, et tacta a sole Christo omnipotentiae, sive digito, peccatores ad se trahit; et omnino secari nequit, quia nulla adversitate deficit, sed magis proficit. Unde Cant. 8, Fortis est ut mors dilectio, et dura sicut infernus acumulatio: lapides ejus ut lapides ignis atque flammarum. Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem. Sculpi ergo non potest, quia adversitate non frangitur, nec etiam adulatoria laude emollitur. Unde Psalm. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. 1 Cor. 15, Charitas patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia sustinet, non agit etc. non irridetur. « Quartum smaragdus, » qui omnes herbas et arborum frondes, viriditate superat, et gerentes eum reddit intuentibus gratiosos, aerem vicinum virescere facit, imaginem sicut speculi reddit; et significat virginitatem, quia virorem carnis integre servat, et omnes alias virtutes quodammodo superat, quia virginitatem servare magis est angelicum quam humanum. Gratiola est enim Angelis, Deo, et hominibus; et in se portat imaginem Christi, quia sequitur agnum quocumque ierit. Et bene hic lapis quartus dicitur, quia virginitas in quatuor evangeliiis commendatur. « Quintum sardonix, » ex duorum nominum societate vocatus, ut dicit Isidorus. Habet enim candorem, ut nix, et ruborem, ut sardus, et est color, ut dicit Glossa, niger in imo, candidus in medio, rubeus in summo; et in signando nihil ceræ avellit. Unde significat sanctorum patientiam, per quam in mundo sunt viles et despecti. Unde Job 12, Deridetur justus simplicitas, lampas contempta apud cogitationes divitum etc. Sed in medio, idest intus in corde, sive in conscientia, sunt candidi per innocentiam, superius rubei per ardorem martyrii, propter Christum: et haec nihil de cera avellit, quia suis persecutoribus plene ex corde remittit, nullum rancorem retinens. Juxta Eccl. 29, Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solvantur. Quae virtus quinta dicitur, quia in infirmitate corporis descendit, quod regitur quinque sensibus. « Sextum sardius, » sic dictus quia primo a Sardis est repertus, sanguinei coloris tantum. Unde significat perfectam constantiam martyrii, idest mar-

tyrum, qui pro Christo sanguinem suum fuderunt: et ideo sextus ponitur, quia Christus sexta aetate, idest sexta diem sanguine suo martyrium consecravit. Septimum chrysolithus auro similis in colore. Unde dicitur a chrysis, quod est aurum; et scintillas ardentes videtur emittere, ut dicit Glossa: et significat sapientiam, quae omnia dona superat, sicut aurum omnia metalla. Quae praedicando scintillas ardentes emittit, idest exhortationes et instructiones corda audientium inflammantes. Unde Ezech. 1, sanctis animalibus scintillae quasi aspectus aeris candentis. Sapient. 3, Fulgebunt iusti sicut sol, et tanquam scintillae in arundinetis discurrent. Haec septimo loco ponitur, quia inter dona septem Spiritus sancti locum tenet septimum, ascendendo, « Octavum beryllus. » Hic lapis in se primo gloria formae politus luget, quasi aqua a sole percussa. Qui etiam tantae caliditatis dicitur esse, ut calefaciat manum tenentis: et significat virtutem misericordiae, quae sex operibus se exerceat, corda frigida hominum infirmorum calefaciens in amorem Dei et proximi. Juxta illud Proverb. 26, Si esurierit inimicus tuus, eiba illum: et si sitit, potum da illi. Hoc faciens etc. Matth. 5, Sic luceat lux vestra etc. Et haec virtus octavo ponitur loco, quia non hic, sed in octavam aetatem mercedem expectat. Unde Psal. Labores manuum tuarum, quia manducabis, in futuro scilicet, beatus es, et bene tibi erit. Ergo illis erit male, qui labores suos hic manducant, scilicet hypocritae. De quibus dicitur Matth. 5, Receperunt mercedem suam, « Nonus topazius. » Hic lapis quamvis sit omnium colorum, maxime tamen duos habet colores, aureum, et aethereum, ut dicit Glossa super Ezech. 54, Et cum splendore solis tangitur, omnium gemmarum claritates excedit. In aspectum suum provocat similiter aspicientes; qui si poliatur obscuratur, si naturae suae relinquatur, clarior est, et gemmarum amplissima, et regibus cara; et significat contemplationem, quae ex charitate, qua fervet, aurea, ex cognitione qualuget aetherea est, ubi Deus limpidius videtur, ad cuius amorem homines experti singulariter trahuntur: et si tales sunt quod honoribus saeculi ponantur, obscurantur, quia turbantur circa plurima, ut Martha. Et quia hic lapis omni colore resplendet, hoc est, quia contemplatio omnium virtutum splendore refulget, et est gemmarum latissima, quia contemplatio maxime cor dilatat. Qui vero reges sunt, nil carius contemplatione habent. Et bene nono ponitur loco, quia homines contemplativos novem ordinibus Angelorum contemplatio associat. « Decimum chrysopassus. » Hic lapis, secundum Isidorum, indicus est, et coloris purpurei guttulis distinctus aureis. Unde nomen accepit chrysopassus, quasi passum habens aurum: et significat desiderium caelestis patriae, quod quanto plus tribulationibus concutitur, tanto amplius accenditur, ut dicit Gregorius: quod flatus carboni, hoc facit tribulatio charitati. Et bene decimo loco ponitur, quia sancti per desiderium ad decimum ordinem Angelorum per observationem decalogi venire festinant. Decimus ordo dicitur, quia ex hominibus restaurabitur, unde et homo dicitur Luc. 13, drachma quam mulier sapiens quaerens invenit. « Undecimum hyacinthus. » Hic lapis, cum aer mutatur in sereno, perspicuus est, in nubilo obscurus. Unde significat sanctorum discretionem, per quam secundum Deum hominibus se conformant, ut omnes lucrifaciant.

Sicut dicit Apostolus, 1 Corinth. 9, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifaciam. Rom. 12, Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Per hanc etiam virtutem sciunt sancti doctores, quid, quibus, et quando, et qualiter sit praedicandum. Haec undecimo loco ponitur, quia per hanc maxime omnis transgressio vitatur. « Duodecimum amethystus. » De quo dicit Isidorus, Inter gemmas purpureas principatus amethystus inclytus tenet, purpureus quidem est, permixto colore viridi et roseo, quasdam flammulas de se effundens, et est cultoris facilis. Unde per eum significatur humilitas sanctorum, cuius comes est obedientia, ut dicit Ambrosius. Humilitas brevis est ut viola, pulchra ut rosa, facilis ad omnia, quaecumque antedicta sunt, quasi flammae intendentes amarae videntes. Omnibus enim placet humilitas, etiam inimicis: sic e contrario superbia omnibus est odiosa, ut Eccles. 10, Haec bene ultimo loco ponitur, quasi custos omnium, quia ultimam se reputat semper, et ultimum locum tenens. Unde Gregorius: Qui ceteras virtutes sine humilitate congregat, quasi pulverem in ventum portat. Unde Paulus, qui modicus est humilis interpretatur, duodecimum locum merito possidere. « Et duodecim portae. » Ostensa materia fundamentorum muri civitatis, ostendit qualis est materia portarum, dicens, et scribens portas ex singulis margaritis constare. Est autem margarita lapis parvus, sed pretiosus, candidus, solidus, in conchis marinis natus, qui de caeli rore est conceptus, ut dicit Isidorus; et qui de rore matutino concipitur, candidior et melior est quam qui de rore vespertino. Aliquando tamen margarita generale nomen est lapidis pretiosi: sed quocumque modo margarita accipiat, certum est, quod Duodecim margaritae, sunt duodecim virtutes praedictae, per duodecim lapides designatae. Si ergo duodecim sunt Apostoli, et cum singuli Apostoli, omnes virtutes habuerunt, cum singuli singulas singulariter possederunt, quo ad usum a quibus singulariter commendatur. Sicut Abraham commendatur a fide, Loth ab hospitalitate, Noe a mansuetudine, David ab humilitate: et cum singuli omnes virtutes habuerunt, sed in unius usu singulariter eminebant, ita hic. Unde signanter dicit, « Et duodecim portae, » idest duodecim Apostoli, « Duodecim margaritae. » Quaelibet enim porta habet duodecim margaritas, idest duodecim virtutes praedictas, per duodecim lapides designatas: sed quia unus in una, alius in alia, pollere videtur, idest singulariter possidere, ideo dicit, « Et singulae portae erant ex singulis margaritis, » idest singuli sancti singulis pollent virtutibus. Unde 1 Corinth. 12, Divisiones gratiarum sunt etc. Et in portis, idest in Apostolis et praelatis, qui successerunt eis, debet esse candor margaritae et puritas et soliditas, idest castitas et patientia et humilitas. De primo dicitur Thren. 10, Candidiores. De secundo Psal. Bene patientes erunt, ut annuntient. Proverb. 11, Doctrina viri per patientiam noscitur. Luc. 12, In patientia vestra possidebitis animas vestras. De tertio dicitur Matth. 11, Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Item Matth. 5: sic decet nos implere omnes justitiam. Glossa, idest supremum gradum humilitatis, « Et plateae civitatis. » Hic describitur et commendatur civitas a munditia platearum, quae est ornatus interior et inferior. Unde hae plateae sunt conjugati, qui quasi majores latea viae sunt, quae alii, et quae conti-

nentes, aut praelati, in quibus maxime munditia requiritur, et inventa maxime commendatur. Unde dicit, « Et plateae civitatis, » idest conjugati, « Aurum mundum, » idest mundi appellantur per virtutem sapientiae, qui bene sciunt regere se in mundo, utentes tamquam non utantur: ut dicitur 1 Corinth. « Tamquam vitrum perlucidum, » idest nullas sordes intus celantes, sed per veram confessionem quicquid intus est in mundum manifestant. Vel eos dicit vitrum, quia in ipsis tamquam in speculo possunt suas maculas subditi considerare. Sequitur, « Et templum. » Hic commendat civitatem a bonitate regis, quam in duobus ostendit. Quia civitatem suam implevit omnibus bonis, et mundavit ab omnibus malis. Repleta est enim civitas omni bono, et expers ab omni malo. Quod ostendit Joannes, cum dicit templum non esse in civitate illa. Templum quidem locus est orationis et oblationis. Oratio autem fit pro duobus: scilicet aut pro bonis adipiscendis, aut pro malis amovendis. Illa autem, quae fit pro bonis conservandis, quodammodo fit pro bonis adipiscendis, scilicet pro securitate, quam non habet, vel pro dubietate amovenda. Sed in illa civitate nullum malum adest, quod sit amovendum, et nullum bonum adipiscendum, quasi non esset ibi necessaria oratio vel oblatio. Oblatio autem fit pro duobus: scilicet aut pro exundatione, scilicet expiatione offerentium, aut pro sustentatione ministrantium, aut ad placandum Deum. Sed certe nullum istorum erit ibi. Quia nec ministri ibi de aliquo indigebunt, nec aliquid expiandum erit ibi, nec Deus offensus alicui. Unde patet, quod non est necessaria oblatio. Et sic patet per templi amotionem a civitate, quod Joannes ostendit omnium bonorum plenitudinem, et omnium malorum absentiam. Dicit ergo, « Et templum non vidi in ea, » civitate. Quia non est ibi necessaria oratio nec oblatio, sed tantum erit ibi gratiarum actio, et vox laudis pro bonis adeptis et malis vitatis. Et reddit Joannes unam rationem, quare non est ibi templum, dicens, « Dominus enim Deus omnipotens, ipse est templum illius, » quia omnimoda quies, et sufficientia: tunc enim ipse Deus erit omnia in omnibus, tunc ipse aperiet manum suam, et omnia implebuntur bonitate. Tunc habebit rationalis lucis plenitudinem, irascibilis, pacis multitudinem, concupiscibilis dulcedinis magnitudinem. Unde Psal. Quam magna multitudo dulcedinis! In his autem est beatitudo animarum. Sed nec etiam sensus corporum carebunt sua beatitudine, quam habebunt in videndo Christum. Unde addit, « Et Agnus, » similiter est templum illius et omnimoda quies, et refectio sensuum corporum, sicut Deus omnium animarum. Visus in colore lostrabitur, odoratus in odore, gustus in sapore, licet nil corporale gustemus ibi, sed tamen erit sapor eorum in cognitione, unde quodammodo reficitur gustus: tactus in suavitate, auditus in jubilatione. Beatus, qui scit jubilationem. De his bonis sancti jugiter laudabunt Deum. Unde: beati, qui habitant in domo tua Domine. Beatitudo autem, ut dicit Sapiens, est praesentium status omnium bonorum collectione perfectus. Sed forte obscuritas ibi non est, sed omnimoda claritas. Unde sequitur, « Et civitas non eget sole, neque luna, » idest luminis corporali beneficio, ad implendum servitium Dei, sicut modo indigent homines. Quia tunc unumquodque corpus electorum erit clarius sole. Unde Matth. 10, Ful-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

gebunt iusti sicut sol in regno Patris eorum. Solis autem lux augebitur in mundi innovatione. Unde Isa. 20, Erit lux lunae ut lux solis, et lux solis septemplex erit sicut lux septem dierum. Oculi vero glorificati bene poterunt sustinere tantum splendorem, immo delectabuntur in eo. Eccles. 9, Dulce lumen, et delectabile oculis videre solem. Mystice enim civitas et cives non egent sole et luna, idest majori vel minori doctrina, ut luceant in eo, docendo, vel praedicando, vel disputando. « Nam claritas Dei, » quae tunc immediate videbitur, « illuminabit » eam, dando intellectui plenissimam omnium cognitionem. Unde 1 Corinth. 13, Nunc cognosco ex parte etc. Jerem. 31, Non docebit vir ultra proximum suum etc. Joan. 6, erunt omnes docibiles Dei. Et non solum claritas Dei illuminabit eam, quae tantum lux mentium est; immo, et sensus corporis habebunt lumen corporale. Unde sequitur: « Et lucerna ejus est Agnus, » idest Christi humanitas, continens divinitatem, sicut testa nucem. Psal. In lumine tuo videbimus lumen, et in lumine vultus tui ambulabimus. Sequitur. « Et ambulabunt gentes. » Hic in praesenti, proficundo de bono in melius, « In lumine ejus, » idest in fide et spe habendi lumen ejus. Vel per lumen cognitionis ejus, quod eis de super infunditur. Juxta illud Isaiae, Omne datum optimum. Psal. Ibunt de virtute in virtutem etc. Iterum etiam pro spe illius hominis habendi, majores erunt solliciti de aliis acquirendis, ut dicit Glossa, Unde sequitur, « Et reges terrae, » idest rectores Ecclesiae, « afferent gloriam suam, » idest subditos suos, quos praedicando converterunt ad fidem et poenitentiam, et conversos in bono nutrierunt, pro quibus gloriabuntur. Unde Paulus dicit, 1 Thess. 2, Quae est spes nostra, corona, aut gaudium, ante Deum? nonne vos? etc. Sed quia non sufficit neque prodest proficere aliis nisi et ipsi, qui proficiunt aliis, seipsos custodiant a malis. Unde subjungit, « Et honorem gloriae, » idest conscientiae puritatem. « In illam civitatem. » Aliter enim non esset gloria regibus, si ibi subditi essent, et ipsi in peccatis deprehensi essent: immo magna confusio erit eis ex hoc; et si nil aliud esset, hoc solum sufficeret ad damnationem eorum maximam, quia illa confusio erit sine fine. Matth. Amen dico vobis, quia peccatores et publicani praecedent vos in regno Dei: sed si ipsi sequerentur adhuc sufficeret. Sed non erit ita; immo expellentur. Luc. 13, Cum videritis Abraham, Isaac et Jacob, vos autem expelli foras. Tria igitur dicit hic Joannes. Primo, quod industrii sint majores in operando, cum dicit, Et ambulabunt. Secundo, quia solliciti sint majores in docendo, et convertendo, et custodiendo acquisitos, cum dicit, Et reges. Tertio quid utrique recitabunt coram Deo: scilicet conscientiae serenitatem, ut possint dicere vere, gloria nostra, haec est, testimonium conscientiae nostrae. 2 Corinth. 4, Si boni praelati qui adducunt sanctos suos, quos converterunt: mirro modo gloriabuntur. Psal. Venientes venient cum exultatione portantes manipulos, idest collectos subditos; sicut victores quando spolia sublata hostibus deferunt in urbes suas, multum gaudent. Isa. 9, Laetabuntur coram te etc. « Et portae ejus non claudentur per diem: » quasi dicat, quod tanta erit ibi securitas, quod nullus incursus hostium vel bestiarum timebitur. Nunc autem aliquando oportet claudi portas Ecclesiae, et abscondere praedicatores et

doctrinam, propter indignitatem et malitiam hominum. Unde Matth. 7, Nolite sanctum dare canibus. Et bene dixit, « Per diem nox non erit illic, » idest obscuritas temporalis, vel aliqua spiritualis. Zach. 14, Erit dies una, quae nota est Domino: quasi dicat: non erit successio diei et noctis, sed lux tantum, ibi. Psal. Ordinatione tua perseverat dies. Item melior est dies una in atriis etc. Mystice portae ejus, idest affectus et intellectus sanctorum, quibus intratur ad amorem boni, et cognitionem veri, Non claudentur in die, idest per diem: quasi dicat: tanta erit claritas, quod nil erit obscurum ibi, nihil ignotum, nihil dubium, nihil inhumanum. Nox enim non erit illic, ignorantiae vel peccati, quia omnia scibilia scient electi. Unde Gregorius, Quid est quod non videant, qui videntem omnia vident? quod autem dicitur Matth. 25, Et clausa est janua, non est contrarium huic. Quia ibi janua claudi nil aliud est, quam indignos in perpetuum excludi. « Et offerent gloriam, » idest gentes glorificatas, repraesentabunt Deo Patri, « Et honorem » gentium, In illam multitudinem, scilicet conversorum, quod est honor Domini, et gloria. Juxta illud Proverb. 14, In multitudine populi dignitas regis. « Non intrabit in eam, » civitatem, « Aliquid coinquinatum, » idest cum aliis inquinatum per consensum, « Et faciens abominationem, » idest aliquid abominabile, quod sancti abominantur, « Et mendacium, » Glossa, Mendacium facit, qui in mendaciis inveniendis delectatur. Talis enim est diaboli socius. De quo dicitur Joan. 8, Ipse mendax, et pater ejus, idest inventor mendacii: « Nisi qui scripti sunt in libro vitae agni: » quasi dicat, quod per singula nemo intrabit, nisi qui scripti sunt stilo praedestinationis, « In libro vitae, » et agni, » in praescientia Dei, qui liber est agni, idest Christi humanitate. Vel non intrabunt nisi qui scripti sunt in libro vitae agni, idest in fide et veritate Christi, qui est vita et dator vitae. Joan. 15, Ego sum via veritas et vita. Et 11, Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet. Vel Nisi qui scripti sum in libro vitae et agni, idest in imitatione vitae Christi, qui se nobis proposuit in exemplum vivendi: 1 Petr. 3, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Joan. 15, Exemplum dedi vobis etc.

CAPUT XXII.

« Et ostendit mihi etc. » In hoc capitulo ostenditur refectio et amoenitas civitatis: et dividitur in tres partes. In prima agitur de refectione civium. In secunda de commendatione totius visionis, ibi, « Et dixit mihi. » In tertia excommunicat Joannes omnes illos, qui veritatem subtrahent ab hoc libro, vel falsitatem adjicient, ibi, « Contestor enim. » Et hoc facit Joannes quia sciebat quosdam esse in Asia sic facturos. In prima enim parte duo facit. Primo describit refectionem, et ea quae pertinent ad reficiendum gaudium et exultationem. Et quia in mensis magnatum primo apponuntur nutritiva, deinde medicinalia, ut sunt species aromaticae, ideo Joannes primo describit potum illius refectionis. Secundo cibum. Tertio ponit medicinalia. Dicit ergo, « Et ostendit mihi. » Angelus, qui alia ostenderat, « Flumen aquae vivae, » idest aeternam beatitudi-

nem, in qua semper vivitur sine aliquo defectu: quae bene per fluvium designatur, quia per baptismi gratiam ad eam pervenitur, Joan. 3, Nisi quis renatus fuerit etc. Vel propter abundantiam aquae, idest gloriae. De qua agitur Joan. 4, Si scires donum Dei etc. Et infra, dedisset tibi aquam vivam, idest gratiam vel indeficientem gloriam. Psal. Fluminis impetus laetificat civitatem Dei. « Splendidum. » Hoc dicit, quia justii splendidi erunt mente et corpore. Matth. 13, Fulgebunt justii sicut sol. « Tamquam crystallum. » Hic dicit, quia corpora sanctorum transparentia erunt, ut etiam cogitationes cordium merito videantur. Unde Gregorius: Uniuscujusque mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondet, « Procedentem de sede Dei et Agni. » De benigna et tranquilla majestate Dei et verbi. « Et in medio plateae ejus, » idest communi omnium: quasi dicat, quia tunc lucide videbunt tam majores quam minores, et participabunt gloriam a Deo influente in eos. Vel procedentem de sede Dei et agni, idest de majoribus, qui sunt sedes Dei et agni. In medio plateae ejus, idest in minores, qui latiori via incederunt: quasi dicat, quod tunc manifestum erit, quod minores secundum doctrinam, quam a majoribus receperunt, coronantur. Et notantur hic septem gaudia sanctorum in patria, praeter alia, quae habebunt. Primum est copiosa societas electorum: quod notatur, per fluvium. Qui optime significantur per fluvium. Quia fluxerunt de aetate in aetatem, de virtute in virtutem, de tribulatione in tribulationem, de consolatione in consolationem. Tandem de vita in mortem, et postea de morte in vitam: et sic ad locum unde fluxerunt flumina revertuntur. Secundum est immortalitas: quod notatur per hoc quod dicit, Aquae vivae. Tertium claritas: quod notatur per hoc quod dicit, Splendidum. Quartum est soliditas: quod notatur per hoc quod dicit, Tamquam crystallum. Quintum est tranquillitas: quod notatur per hoc quod dicit, Procedentem de sede Dei et agni. Sextum est securitas: quod notatur per hoc quod dicit, In medio plateae. Per hoc idem notatur septimum idest communitas. Quod enim commune est, in medio est, et e contrario. Unde et lignum vitae dicitur esse in medio Paradisi, supra 5, et Gen. 2. Hi sunt septem rivi procedentes de fluvio vitae aeternae. De quibus dicitur Isa. 11, Levabit manum suam in fortitudine spiritus sui super flumen, et percutiet eum in septem rivis, ita ut per eum transeant calceati. « Et ex utraque parte fluminis lignum vitae, » idest Christus, qui dat vitam comedentibus eum, nunc per fidem, tunc autem per speciem. Proverb. 3, Lignum vitae est his, qui apprehendent etc. Duae partes fluminis, vita sanctorum praesens, et futura vita eorum: idest status gratiae, et status gloriae. Prima est citra flumen. Altera ultra flumen. Exod. 15, In aeternum Dominus regnabit, et ultra: non tamen citra: quasi dicat: Dominus citra flumen remanebit. Ibi per gloriam, hic autem per gratiam. In hac ripa, quae est citra flumen, est lignum vitae, idest Christus per sui corporis et sanguinis exhibitionem in sacramento Altaris. Matth. 28, Ecce ego vobiscum sum omnibus etc. In alia ripa, quae est ultra flumen, est idem lignum vitae per suae speciei tam humanae quam divinae exhibitionem. Illic refecit nobis per fidem, ibi, per speciem. « Afferens fructus duodecim, » u-

tribique. Fructus quos affert extra flumen, sunt illi, quos Apostolus numerat Galat. 5, dicens, Fructus Spiritus sunt charitas, gaudium etc. • Per singulos • menses reddens fructus suos, • idest per singulas aetates reficiens et pascens servos suos, praedictis fructibus. Vel Per singulos menses, idest per singulos defectus. Cum enim convertitur peccator ad Dominum, pro singulis defectibus peccatorum reddit Dominus singulas refectiones virtutum. Per singulos menses, idest assidue non cessat reficere suos. Fructus autem quos affert lignum vitae in altera parte ultra flumen, sunt duodecim fereula, quae Jesus transiens ministrabit suis, in refectione vitae aeternae. De quibus dicitur Luc. 22, Ego dispono vobis, idest diversa pono, sicut disposuit Pater meus regnum, ut etc. Primus est sanitas sine aegritudine. Psal. Qui sanat contritos corde. Isa. 25, praecipitabit Dominus etc. Secundus est societas sine defectu. Psal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Tertius scientia sine dubitatione. 1 Corinth. 13, Tunc cognoseam, sicut et cognitus sum. Quartus gaudium sine tristitia. Joan. 16, Tristitia vestra vertetur in gaudium. Proverb. 14, Cor quod novit amaritudinem animae suae, in gaudio ejus non miscebitur extraneus etc. Quintus est pax sine turbatione. Isa. 22, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Sextus est securitas sine timore. Psal. Non timebis a timore nocturno. Septimus est impletio omnium desideriorum. Psal. Qui replet in bonis desiderium tuum. Octavus de justitiae divinae impletione. Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Nonus est laus sine intermissione. Psal. In saecula saeculorum laudabunt te. Decimus est quies sine labore. Psal. Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis. Undecimus est lux sine tenebris. Supra 21, Civitas non eget sole etc. Duodecimus est visio Dei sine medio. Isa. 55, Regem in decore suo videbunt. Psal. Exultate justi in Domino. Hos fructus affert lignum vitae in ripa ulteriori Per singulos menses reddens fructum suum, idest pro singulis defectibus, quos pro proximo hic substituerunt sancti, reddet eis gloriosum fructum. Sap. 10, Reddet Deus mercedem laborum; et in paucis vexati, in multis bene disponentur. Et in eodem: Bonorum laborum gloriosus est fructus. Matth. Beati qui lugent etc. Vel secundum Glossam, Utraque pars fluminis omnes sanctos utriusque Testamenti significat, in cuius rei testimonium et figuram transduxit populum ultra mare. Josue. In veteri per figuram; in novo, per gratiae vel humanitatis praesentiam. Afferens fructus duodecim. In veteri per Patriarchas. In novo per duodecim Apostolos. Per singulos menses, fructus suos reddens, idest per quemlibet Patriarcham, et per quemlibet Apostolum faciens fructum suum. Quilibet, enim secundum gratiam sibi datam, fructum fecit laborando, praedicando. Joan. 15, Posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat. Ergo Christus dicitur dies, et duodecim Apostoli duodecim horae. Joan. 14, Sic Christus dicitur annus. Apostoli, et Patriarchae duodecim menses. Sequitur. • Et folia ejus, • idest ligni vitae, idest verba doctrinae Christi ad sanitatem gentium sunt in praesenti, quae sanitas plene habebitur in futuro. Sap. 13, Non herba neque malagma sanavit eos, sed omnipotens. • Et omne maledictum non erit amplius. • Glossa, idest subtractio gratiae non fiet amplius. Ad literam. Nul-

lum malum verbum erit in patria, quia omnes ibi dicent gloriam. Hoc totum sumptum est. Ezech. 48, ubi dicitur: Et in ripis ejus ex utraque parte est lignum pomiferum. Ibi plenius dicta sunt, et ideo hic supersedemus ad praesens. • Sed et sedes • Dei. • Illic describit Joannes ea quae pertinent ad reficiendorum gaudium et exultationem. Sunt autem sex, quae faciunt ad gaudium convivantium. Primum est quando convivae se mutuo diligunt, et dominus convivas, et convivae dominum. Secundum est quando ex utraque parte nullus alium inquietat, hoc est nec dominus familiam, nec familia dominum, nec familia se invicem. Tertium est quando dominus blandum et hilarem se reddit. Quartum est quando familia fidelis est domino. Quintum est quando dominus ocellum familiae suae revelat. Sextum quando non debent ab invicem separari. Ista sex dicuntur hic per ordinem de domo Domini. Primum est igitur dilectio mutua. Unde dicit: sed sedes: quasi dicat: Non solum praedictis fructibus reficientur ibi electi. Sed et sedes Dei, et agni ibi erunt, idest Deus Trinitas, et Christus homo in illis requiescent, per amorem et gratiam, qua diliget eos, et ipsi invicem. Juxta illud Joan. 5, Deus charitas etc. • Et • servi ejus, • idest familia ejus, in illo requiescet similiter per amorem: quasi dicat: et Dominus diliget familiam suam, et familia Dominum. Tunc enim implebitur illud praeceptum, Diliges Dominum Deum tuum etc. Et hoc est quod dicit sponsa, Cant. 2, Dilectus meus mihi, et ego illi. Et septimo: Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. • Servi • vient illi, • diligendo, et se eis totaliter subjiendo. A cujus servitio, nec carnis desideria, nec mundi negotia, nec diaboli consilia, nec ad modicum retrahent. Et e converso Dominus serviet eis, et seipsum eis quasi ferculum pretiosissimum ministrando. Luc. 12, Beati servi, quos cum venerit Dominus. Et hoc est quod sequitur, • Et videbunt • faciem ejus. • Non per speculum in aenigmate, sed clare et immediate, quod est esse beatum. Joan. 17, haec est vita aeterna etc. Ideo rogabat Moyses, Exod. 33, Ostende mihi faciem tuam. Jacob etiam dixit, Gen. 32, Vidi Dominum facie ad faciem etc. Psal. Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Esth. 14, Valde admirabilis es Domine, et facies tua plena est gratia. Ideo dicit Psal. Adimplebis me laetitia cum vultu tuo, Domine: idest cum videbo faciem tuam, • Et nomen ejus, • idest Dei et agni, • In frontibus, • idest in aperto. Nam sicut aperte servierunt ei, et confessi sunt nomen ejus in mundo, ita in aperto vocabuntur et erunt filii Dei, et socii Agni. Unde Isa. 45, Servos suos vocabit nomine alio. Et 56, Haec dicit Dominus eunuchis, qui tenuerunt sabbata mea. Et infra: • Dabo eis in • domo mea. • Matth. 19, Qui me confessus fuerit etc. Et nox, idest aeris obscuritas, vel mentis ignorantia, • Ultra non erit eis. • Sed fulgebunt justi sicut sol. Matth. 13, Et nil ibi ignorabitur, quia sancti omnia scient. Unde Isa. 60, Videbis, et afflues. Non dicit quid videbis, ut intelligas. Tunc siquidem totum scilicet speculum aperietur sanctis, scilicet quando erit omnia in omnibus, ut dicitur 1 Corinth. 13, • Non egebunt lumine lucernae. • Glossa, idest doctrina veteris legis, vel alicujus mediocris praedicationis, • Nec lumine solis, • idest doctrinae novae legis, vel alicujus magni praedicatoris, • Quoniam Dominus Deus illuminabit illos, • se eis

ostendendo, et vulnus removendo habitationis. Hoc totum sumitur de Isa. 58, ubi dicitur. Non erit amplius sol ad lucendum per diem etc., et regnabunt cum eo, qui lucem habitat inaccessibilem, ut dicitur 1 Tim. 6, « In saecula saeculorum, » idest sine fine. Unde supra 20, « Erant sacerdotes Dei et Christi, et regnabant cum eo mille annis, » idest semper.

« Et dixit mihi etc. » Haec est secunda pars capituli, in qua totaliter visio hujus libri commendatur. Et primo commendatur hoc opus, sive haec visio, ab auctoritate ipsius Joannis. Tertio ne ea, quae dicta sunt, negligantur, ostendit ea cito esse implenda. Quarto ab auctoritate Christi. Dicit ergo, « Et dixit mihi, » Angelus, qui haec ostendebat, et cetera ostenderat. « Haec verba, » quae tibi ostendi, « Fidelissima sunt, et vera, » idest fide dignissima, quae sine omni ambiguitate implebuntur. Matth. 5, Jota unum, aut unus apex etc. « Et Dominus Deus « spirituum prophetarum, » idest qui habet in potestate dona Spiritus sancti, per quae locuti sunt omnes prophetae, sicut dicitur 2 Petr. 1, Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt etc.: ille inquam Dominus « Misit Angelum suum ad me » in Pathmos, ut ostenderet per illum « Servis suis. » Non ex timore, sed ex amore servientibus. Unde Rom. 8, Non accepistis spiritum servitutis etc. Glossa: dixit, servis, non dominis, non philosophis: quasi dicat: humilibus et pauperibus dat et ostendit Angelus, non superbis et divitibus. Jacob. 4, Deus superbis resistit etc. Matth. 12, Confiteor tibi Domine Pater caeli, et terrae qui abscondisti haec a sapientibus. Ut ostenderet inquam « Ea quae oportet « heri cito. » Glossa, Quia non possunt remanere inexplata. Et ostendit a quo fient, dicens, « Et ecce « venio velociter. » quia omnia faciam. Loquitur Angelus in persona Domini. Et hoc etiam dixit mihi Angelus: « Beatus qui custodit verba prophetiae « hujus libri, » credendo, opere adimplendo memoriter retinendo. Luc. 11, Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Verbum Dei lucerna est. Unde Psal. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Ergo si vis custodire verbum, necesse est, ut manus adhibeas. Item verbum Dei semen est. Matth. 13, Semen est verbum Dei. Vis seminare? in agrum praedicando projice. Item verbum Dei est thesaurus. Matth. 13, Simile est regnum caelorum, idest verbum Dei, thesauro abscondito in agro, idest in littera, vel in libro. Unde cum verbum audi, thesaurum invenis. Thesaurus custoditur cum absconditur; et sic est verbum cum corde memoriter retinetur. Psal. In corde meo abscondi eloquia tua. Ecce tribus rebus comparavimus verbum; lucernae, semini, et thesauro. Et ideo verbum ratio recipit, ut lucerna: voluntas, ut semen multiplicandum; memoria ut thesaurum custodiendum. Memoria namque est arca, in qua reconditur hic thesaurus, iterum capiendum ibidem, cum fuerit necesse. Comparatur etiam aliis rebus verbum, ut medicinae. Psal. Misit verbum suum, et sanavit eos. Sap. 16, Non herba, non malagma etc., sed omnipotens sermo tuus Domine qui sanat omnia, « Et ego etc. » Commendat Joannes opus suum a sui ipsius auctoritate. Qui hoc audivit ab Angelo revelante, et ideo credendum est ei. Dicit ergo, « Et ego Joannes, » cui facta est revelatio, qui supra pectus Domini recubui, qui sibi prae aliis familiaris fui: in quo est gratia Dei, « Audivi haec, et vidi. » Auditum et

visu interiori, qui sunt idem: sed auditus dicitur in recipiendo intelligentiam, visus in conspiciendo intelligibile. « Et postquam audissem et vidissem » omnia praedicta « cecidi, » corde et corpore humiliando me, ut adorarem adoratione dulciae, « Ante pedes Angelum, qui mihi haec ostendebat. » Glossa: pro hac causa se humiliabat, et in hoc instruxit nos Joannes, ut dicit alia Glossa, ut magistros nostros maxime, qui sacra mysteria theologiae nobis revelant legendo et praedicando, veneremur. « Et dixit « mihi Angelus » quem volebam adorare, « Vide ne « feceris, » quasi dicat, vide dignitatem humanam, noli me adorare. Et reddit rationem prohibitionis: « Conservus enim tuus sum, et fratrum tuorum « prophetarum. » Glossa, idest praedicantium, « Et « eorum, qui servant verba libri hujus. » Glossa: idest qui obediunt praedicationi: quasi dicat: non debes me adorare, cum servus sim ejusdem Domini, et tu, et fratres tui. Sed qua adoratione volebat Joannes Angelum adorare? si latria, ergo peccabat peccato idolatriae, qui honorem soli Deo debitum volebat impendere creaturae. Si adoratione dulciae sicut dictum est supra, constat, quod Joannes bene faciebat, quia haec adoratio, non solum Angelis, sed hominibus sanctis, et etiam magistris debetur, et praelatis. Ergo Angelus Joannem prohibebat a bono: ergo male faciebat: quia sicut peccatum est juvare ut malum fiat, ita peccatum est prohibere ne bonum fiat. Unde Proverb. 5, Noli prohibere bene facere eum qui potest; si vales, et ipse bene fac. Solutio. Joannes volebat adorare Angelum dulciae, et bene faciebat, et Angelus prohibuit ne faceret hoc bonum, propter melius; ut scilicet ostenderet conditionis humanae dignitatem purificatam, vel praelatam Angelis, et dignam omni reverentia et honore, ut sic homines magis timerent humanam naturam maculare, quam Deus sic honoravit. « Deum adora, » qui solus supra dignitatem humanam est adorandus. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Augustinus: Angeli nolunt nos sibi sacrificare, sed ei cujus et ipsi sacrificium esse noverunt, scilicet Dei, cujus aeternitate firmi sunt, et veritate certi, et unctione sancti. Unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, cum in forma Dei sacrificium cum patre sumat, cum quo est unus Deus, tamen in forma servi sacrificium maluit esse quam sumere, ne hac occasione quisquam aestimaret cuilibet sacrificandum esse. « Et « dixit mihi » Angelus « Ne signaveris, » idest ne clauseris, vel occultaveris, « Verba prophetiae libri « hujus. » scilicet ut boni proficiant in doctrina, et mali non possint se excusare per ignorantiam, et sic justius puniantur, et justior appareat eorum poena, qui bonum, quod audierunt, facere contempserunt. Et subjungit causam, quia non sunt signanda verba prophetiae hujus, dicens: « Tempus « enim » quo haec debent impleri « Prope est. » Unde 1 Joan.: Filioli mei novissima hora est. Deut. 32, Juxta est dies Domini, et adest, de sua et aliorum salute procuranda: quia tempus instat quo inundante tribulatione, non licebit praedicare, nec alia bona publice facere. Ideo dicitur Eccles. 9, Quodcumque manus tua potest, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas. Gal. 6, Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. O beatus ille, qui potest dicere Domino, Tempus meum prope est: apud te,

o bone Jesu, facio pascha cum discipulis meis, idest cum disciplinatis affectionibus, et cogitationibus. Et quia posset objici Angelo, super hoc quod praecipit aperiri prophetiam, quia mali non corrigentur, immo pejores efficientur, et magis persequentur bonos. Respondet Angelus, quia non propter hoc est cessandum, quia justum est ut mali sordescant in peccatis suis et justius puniantur, et etiam dum vivunt exerceant bonos, ut meliores fiant, et justius praemientur: unde dicit, « Qui nocet, » mala inferendo, « noceat adhuc » in persequendo, dum tempus purgationis existit. Vel, adhuc, idest post ostensionem, et apertionem libri. « Et qui in sordibus est, » peccatorum « Sordescat adhuc, » peccata continuando, ut justius judicetur. Non dicit hoc Angelus optando, sed praedicendo: quasi dicat: et si mali per libri apertionem, non dimittant persequi bonos, nec resiliant a sordibus peccatorum suorum, nihilominus tamen debet veritas praedicari, quia ex hoc proficiunt boni, et liquet justitia Dei. Unde sequitur, « Et qui justus » est, » idest mundus in se « Sanctificetur adhuc, » idest adhuc labore, ut sanctior fiat. « Ecce. » Hic probat, quod tempus breve est, auctoritate et testimonio Christi, quem inducit Angelus loquentem. Vel ipse Angelus loquitur in persona Christi dicens, « Ecce venio cito, » ad judicandum. Habac. 2, Si moram fecerit, expecta eum etc. « Et merces mea » mecum est, » ad quid Domine? « Reddere unicuique secundum opera sua, » alii plus, alii minus, secundum quod fecit bonum vel malum. Psal. Duo audiivi etc. Et tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique juxta opera sua « Ego sum Alpha et Omega. » Hic ostendit Angelus loquens in persona Christi, quod potuit haec omnia facere, cum sit principium et finis omnium. Unde dicit: « Ego sum Alpha et Omega. » Supra primum et supra vigesimum expositum est, ibi quaere. « Primus et novissimus. » Glossa dicit Primus, omnium rerum. Et novissimus omnium creaturarum: quasi dicat: Ante omnem rem et post omnem creaturam. Et hoc dicit, non quod omnis creatura desinat esse, sed quia habet esse finale secundum se, Deus autem interminabile et infinibile. Vel Primus, dignitate in caelo. Novissimus vilitate in mundo. Isa. 55, Desideravimus eum, virum despectum et novissimum virorum. « Principium et finis. » Supra primum et supra vigesimum expositum similiter, « Beati sunt. » Quia dixerat, Ut nocens noceat, sordens sordescat, ne videatur per hoc exclusisse poenitentiam peccatoribus, ostendit hic quod etiam peccatores beati erunt si poeniteant de peccatis suis, dicens: « Beati sunt, » jam in spe, tandem in re. « Qui lavant stolas » suas, » idest corpora et animas suas aqua poenitentiae. Psalm. Lavabo per singulas noctes etc. De hoc dictum est supra septimo. Lavant, dico, ita, « ut sit potestas eorum in ligno vitae, » idest ita ut possint edere de ligno vitae de quo edunt soli mundi. Matth. 5, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Idem enim est videre Deum et edere de ligno vitae. De hoc quaere supra secundo. Vincenti dabo edere de ligno vitae. « Et » per portas » duodecim, per fidem et doctrinam apostolorum. Vel per observantiam decem mandatorum cum gemina charitate. « Intrent in civitatem, » supernam. De portis satis dictum est supra decimo sexto. « Foris autem, » Hic ostendit Angelus, quod illi qui nolunt poenitere non intra-

bunt civitatem, nec beati erunt, sed miseri: quasi sic dicat: Poenitentes intrabunt, sed foris, extra civitatem in procella ventorum et turbinum manebunt exclusi in perpetuum Canes, idest illi qui post baptismum et poenitentiam ad vomitum sunt reversi. De quibus dicitur 2 Petr. 2, Contingit eis illud veri proverbii, canis reversus ad vomitum. Item canes dicuntur invidi, detractores. Philipp. 5, Videre canes, videre concisionem, videre malos operarios. « Et venefici, » idest qui venenum propinant aliis ad necandum. Habacuc 2, Vae qui potum dat amico suo, miscens fel suum et inebrians. Item venefici dicuntur qui verbo vel exemplo alios corrumpunt. Supra 18, In veneficiis tuis erraverunt, omnes gentes et impudici. Rom. 15, Non in impudiciis etc. Augustinus, Non putetis vos esse pudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. « Et homicidae, » qui manu, vel corde, vel verbo, subtractione beneficii necessarij alios occidunt. 1 Joan. 3, Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Augustinus. Pasce morientem fame; si non pavisti occidisti. « Et idolis servientes, » vel Pagani, vel avari, Ephes. 6, Omnis avarus, quod est idolorum servitus, non habebit hereditatem in regno Christi et Dei. « Et omnis » qui amat et facit mendacium. » Ille amat mendacium qui libenter audit mendacium, ut sunt multi principes qui libenter audiunt adulatores et detractores et joculatores. Unde Proverb. 28, Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios. Ille autem facit mendacium qui invenit vel inventum ab aliis libenter dicit, ut histriones, vel adulatores, detractores. De quibus dicitur Baruch 5, Confabulatores et exquisitores sapientiae et intelligentiae, viam autem prudentiae nescierunt, nec exquisierunt semitas ejus. « Ego » Jesus. » Hic commendatur opus illud ab auctoritate Jesu in quo solo est salus. Unde Act. 4, Neque enim aliud est nomen sub caelo in quo oporteat nos salvos fieri credentes. Unde cum talis sit Jesus, qui per Angelum suum haec omnia revelaverit Joanni: credenda sunt omnia et tenenda. Dicit ergo, « Ego Jesus, » idest salvator « Misi » ut Dominus « Angelum meum, » idest quem creavi, ut serviat mihi « Testificari vobis, » per Joannem « Haec quae dicta sunt » in Ecclesiis. Specialiter in septem Ecclesiis Asiae. Unde quod vides scribe et mitte septem Ecclesiis Asiae. Ut autem citius et firmitus credatur huic prophetiae, commendat autem se Jesus per hanc prophetiam a divinitate et humanitate, secundum quod mortuus est et resurrexit. Unde dicit: « Ego sum radix et genus David. » Ego sum origo et sustentamentum David, et tamen ab eo genitus. Radix enim origo est arboris, et sustinet et movet eam. Christus secundum divinitatem est principium et sustentamentum David, et secundum humanitatem est genus ejus, idest ex eo trahens originem, idem genus est. « Ego sum » radix et genus David: » ac si diceret, David est ex me et ego ex ipso: secundum divinitatem ipse ex me, secundum humanitatem ego sum ex ipso. Unde Matth. 1, Liber generationis Jesu Christi filii David etc. Rom. 1, De Filio qui factus est ei ex semine David secundum carnem. « Stella » splendida et matutina, » supple, ego sum. Stella dicitur Christus, quia noctem praesentis saeculi sua praesentia illustravit vita et doctrina. Joan. 1, Vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet.

Splendida dicitur quia nil habuit obscuritatis in se, idest nullum peccatum, nullam ignorantiam. Hebr. 1, Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus Sap. 1, Vapor est virtutis Dei et emanatio quaedam claritatis omnipotentis Dei sincera. Candor est lucis aeternae et speculum sine macula. Matutina dicitur quia mane, idest in fine tenebrarum infidelitatis et ignorantiae natus est. Isa. 9, Populus gentium qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis. Vel quia mane surrexit summo diluculo, vel quia futuram claritatem nuntiavit mundo, idest aeternam beatitudinem, quam etiam praemonstravit resurgendo. De hac stella dicitur Eccles. 30, Quasi stella matutina in medio nebulae, et quasi luna plena in diebus suis luet. Item Num. 24, Orietur stella ex Jacob, et consurget virga ex Israel, et confringet duces Moab. Item supra, 1, « Dabo illi stellam matutinam, ibi require. » Et sponsus et sponsa. » Hic commendatur opus istud a testimonio Christi simul et Ecclesiae sub nomine sponsi et sponsae. Unde dicitur: « Et sponsus, » idest Christus. « Et sponsa, » idest Ecclesia, quam sibi desponsavit Christus in fide Patriarcharum et Prophetarum. Unde Osee 2, Sponsabo te mihi in sempiternum, sponsabo te mihi in fide. Joan. 3, Qui habet sponsam sponsus est. « Dicunt, veni, » ad notitiam hujus libri. Nec dicitur quibus, vel cui dicant, ut intelligas ex omnibus tam praeteritis quam praesentibus quam futuris dictum hoc: Christus inspirando et praedicando, Ecclesia tantummodo praedicando. Et liber iste post descensum Christi editus fuit: tamen scientia libri, aut praedicata fuit a Christo et suis, et adhuc quotidie praedicatur aliquid libri. « Et sponsus et sponsa: » exponit Glossa, Sponsus, idest Trinitas quae pro puritatis excellentia sponsus dicitur, et sic Deus sumitur essentialiter. Joan. 4, Spiritus est Deus. Unde sensus est, « Sponsus, » idest idest Deus Trinitas. « Et sponsa, » Agni scilicet, non spiritus. Item dicitur sponsus inspirando, sponsa praedicando. Veni ad notitiam fidei, ad requiem caeli, ubi est visio speciei. « Et qui audit: » quasi dicat: ut ad notitiam hujus libri, omnes qui audiunt hoc pervenerint, debent similiter invitare alios ad idem. Unde sequitur, « Et qui audit, » hanc invitationem. Vel audit, potest intelligere librum, idest intelligit, « dicat » alii « veni » ad intelligendum similiter. Et hic percutitur invidia aliquorum qui nolunt docere quod sciunt. Sap. 6, Sine invidia comunico bonis illius, et honestatem illius non abseundo. Deinde ostenditur, « Qui sitit » veniat, » ad intelligentiam libri hujus, dicens: « Et qui sitit, » Glossa, idest credit et desiderat, veniat ad libri notitiam, non alius. Vel qui sitit, idest desiderat habere notitiam libri hujus, veniat ad librum vel accedat, vel accipiat studendo et mandata ejus servando. Aliis enim non datur revelatio seu intelligentia visionum nisi desiderantibus. Sicut patet in Daniel. 9, cui Angelus dixit: Ego veni, ut praedicarem tibi visionem: quia vir desideriorum es. Et nequis causetur de labore vel pretio, subiungitur: « Qui vult accipiat » a Deo offerente « Aquam vitae. » De qua supra eodem dictum est. Ostendit mihi flumen aquae vitae. « Gratis. » Glossa, idest sine meritis: non quod aliquis non possit mereri vitam aeternam: sed hoc dicit Glossa, propter radicem meriti, vel

quia non potest ex aequo quis mereri vitam aeternam, sive ex condigno. Unde Rom. 8, Non sunt condignae passionibus hujus temporis etc. De hoc dicitur Isa. 56, Omnes sitientes venite ad aquas; et qui non habetis argentum, properate, emite et comedite: venite emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac.

« Contestor enim omni etc. » Haec est tertia pars capituli: in qua post commendationem operis excommunicat Joannes omnes qui addunt vel subtrahunt aliquid de corpore libri hujus. Et hoc fecit Joannes, quia sciebat quosdam esse in Asia qui pro suis erroribus fovendis, aliquid addere vel subtrahere vellent. Vel ut omnes non intelligentes alta mysteria et profundas sententias hujus libri, putarent esse opus pietatis addere aliquid vel subtrahere de textu libri, ut lucidior appareret, sicut faciunt et in multis locis Scripturae. Ideo ponit excommunicationem dicens: Contestor: quasi dicat: Ex quo Angelus et sponsus Christus et sponsa testimonio suo approbant opus istud, patet quod verum est quicquid in eo est; et non solum illi, sed ego testimonium do, et hoc est. Contestor enim, sub attestatione jurisjurandi trado. « Omni audienti » verba libri hujus, » ut scilicet nihil addat vel minuat. Et subdit Joanne maledictionem. « Si quis » apposuerit, » idest textui inseruerit volens opus depravare, imperfectum demonstrare. « Apponat » Deus super eum plagas scriptas quae sunt in libro isto, » supra 14 et 16. Non autem excommunicat Joannes qui exposuerit verba libri, sed qui apposuerit verbum. Eccles. 3, Non possumus eis quicquam addere nec auferre quae fecit Dominus ut timeatur. Eccles. 18, Non est minuere, neque adjicere, nec est invenire magnalia Dei. Job 39, Verbis meis addere non audebant, et super illos stillabant eloquium meum. Deuteronom. 4, Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. « Et si quis diminuerit de verbo libri » prophetiae hujus, auferat ei Deus partem ejus de libro vitae, » idest non habebit partem in caelo. « Et de civitate sancta, » idest de societate sanctorum. « Et de his quae scripta sunt in libro isto, » idest de gloria et bonis quae promittuntur in libro isto bonis. Et nequis contemnendam putaret sententiam Joannis, vel non esse exercendam nisi in Asia, ubi erat Metropolitanus: ideo confirmat eam auctoritate Christi, qui ubique potestatem habet. Unde sequitur, « Dicit qui testimonium perhibet istorum. » Christi et tota Trinitas, cujus testimonium suprapositum est, et cujus testimonium verum est et firmum. Unde Psalm. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. I Joan. 5, Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater et Filius et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt: non singuli in suis testimoniis, sed concordantes; et ideo vera testimonia eorum. Ut autem timeatur excommunicatio, ostendit Joannes Christum cito venturum ad iudicium, qui reddet unicuique juxta opera sua. Unde inducit Christum loquentem dicens: « Etiam » venio cito. » Hoc jam dixerat alias, supra eodem. Quare igitur hic iterum dicit? Solutio. Ibi dixit, ut animaret humiles. Hic repetit ut superbos deterreret. Et ponit « etiam, » hoc est adverbium affirmandi, ut sine dubitatione ostendatur loqui Christus. Unde Joannes respondit et affirmat verbum Christi dicens: « Amen, » idest verum est quod dicit Christus. Et quia Joannes sciebat esse necessa-

rium adventum Christi, ideo orando, optando subiungit. « Veni Domine Jesu, » ad remunerandum bonos et eradicandum malos de terra viventium. « Gratia. » Consummato libro refert Joannes grates Domino Jesu de sua promissione et revelatione, dicens: « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, » sit vel maneat, qui nos gratos faciat, ut sibi gratiosi semper gratias de collatis beneficiis referamus. « Amen. » Haec est conclusio libri: quasi dicat: « Vera sunt omnia quae in libro dicta sunt. » Amen, » idem est quod veritas: et dicitur ab A, quod est sine, et mene, quod est defectus: idest sine defectu, quoniam veritas nunquam

deficit. Unde in apocrypho Esdrae, dicit Zorobabel: Iniquus est rex, iniquae mulieres et iniqui omnes filii hominum et iniqua omnium illorum opera, et non est in ipsis veritas, et in sua iniquitate peribunt et veritas manet etiam valet in aeternum. Et nos ipsi gratias referemus qui nos decursis tantis plagis perduxit ad portum. Orate communiter, ut si alicubi minus bene dixi, mihi Jesus benignus indulgeat delinquenti et veniam postulanti; et lector non malitiae, sed ignorantiae ascribat, et corrigat quod viderit corrigendum. Benedictus sit Jesus in aeternum. Amen.

EXPOSITIO II. SUPER APOCALYPSIM

PROOEMIUM.

« Vox Domini praeparantis cervos et revelabit » condensa. » In his verbis diligenter respectis datur via introducens in hunc librum qui dicitur Apocalypsis. In ipsis enim verbis notari possunt quatuor causae quae circa eundem librum habent attendi. Videlicet, causa efficiens, finalis, formalis, materialis. Causa efficiens principalis est ipse Deus. Beatus Joannes est causa efficiens ministerialis, cui Dominus ea quae hic continentur ostendit. Unde dicitur: « Vox Domini, » scilicet et interna et spiritalis, qua in corde Beati Joannis loquebatur, faciens eum efficaciter intelligere, quae per Angelum dignabatur ostendere. Vox enim Domini virtuosa est ad docendum interius. Psalm. Vox Domini in virtute. Sic ergo ostenditur causa efficiens principalis et insinuatur causa ministerialis, scilicet ille, ad quem facta est vox Domini. Causa finalis est, ut per rectitudinem fidei et patientiam in adversis, fideles aptiores et agiliores reddantur ad apprehendenda praemia vitae. Unde sequitur: Praeparantis cervos, vox Domini est, idest praeparantis fideles ad agilitatem currendi ad bravium. Cervus enim animal est velocissimum. Psal. Qui perficit pedes meos tamquam cervorum. Hoc enim intendit Beatus Joannes, sicut ex prologo colligitur, ut per rectitudinem fidei et per patientiam in adversitate multiplici praeparantur fideles ad meritum vitae: quae est fructus sustententiae tribulationum. Hebr. 10, Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Causa formalis est, quia liber iste est revelatus et per modum revelationis hic proceditur. Unde dicitur: « Et revelabit. » Hoc completum est in hoc libro, unde et dicitur Apocalypsis, idest revelatio. Daniel 2, Est Deus in caelo revelans mysteria. Causa materialis est multiplex. Tribulatio Ecclesiae cum multiplici consolatione; unde dicitur: « condensa. » idest occulta et obscura Dominus enim Beato Joanni revelavit multas tribulationes futuras quae non praevidebantur, et multas consolationes quae a multis non expectabantur: ut Ecclesia esset robustior ad sustinendum, quia minus jacula feriunt quae praevidentur. Et iterum, Consideratio praemii minuit vim flagelli. Licet autem hic ostendatur generaliter status Ecclesiae quantum ad tribulationes et consolationes, tamen specialiter et principaliter ostenditur status Ecclesiae quantum ad tribulationes et consolationes finales. Et haec est specialiter

hujus libri materia, scilicet status Asianae et totius Ecclesiae, quantum ad finales tribulationes et consolationes. Et per hoc distinguitur iste liber ab aliis libris novi Testamenti. Cum enim sacra pagina dividatur in vetus et novum Testamentum: rursus novum dividatur in Evangelicam et Apostolicam doctrinam: intentio Evangelicae doctrinae consistit in contemplatione capitis, idest Christi: intentio Apostolicae doctrinae in contemplatione corporis, idest Ecclesiae: et hoc tripliciter secundum triplicem statum in quo militat Ecclesia. Nam in Actibus ostenditur primitivus status Ecclesiae; in Epistolis vero Beati Pauli et in Canonicis informatur status medius, scilicet praesens. In hoc vero libro revelatur status finalis. Hic possunt breviter duo quaeri. Primum est de materia hujus libri, scilicet de tribulationibus; videlicet utrum sit conveniens Deum permittere, quod sui cultores sustineant tribulationes. Secundum est de fructu ipsarum tribulationum, utrum, sustinere passiones sive tribulationes sit meritorium vitae aeternae. Ad primum sic. Deus non delectatur in poenis nostris, quia crudele est alieno cruciatu laetari; ergo cum suos electos diligat, non congruit ut eos passionibus affligi permittat. Item liberalitas Dei summa est: sed magis manifestaretur ejus liberalitas si per bona opera, sine afflictionibus suos coronaret; ergo etc. Contra. Conveniens est a Deo permitti quicquid suos fideles ad perducit ad vitam: sed sustententia tribulationum perducit ad vitam, Jacob. 2, Et cum probatus fuerit etc. Item lex amoris est associare amicum in adversis; ergo de lege amoris est ut veracissimi amici, scilicet Domini Jesu, simus socii in sustinendis adversis. Respondeo. Convenientissimum est Deum permittere suos cultores tribulationibus affligi; Tum propter amoris insigne, quia Christus Dominus pro nobis durissima sustinuit: unde lex amoris exigit, ut ejus amore multa et magna sustineamus; ideo dicebat Apostolus, Galat. ult. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: et idem: Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Tum propter punitionem culpae praeteritae; quia delectatio culpae, ad hoc ut deleatur exigit amaritudinem poenae. Jerem. 6, Ecce ego conflabo et probabo eos. Glossa, Vasa figuli probat fornax; ut quicquid in nobis adulterinae materiae est excoquatur. Tum propter cohibitionem futurae. Unde Isidorus in tertio libro de Summo bono: Durius circa suos electos in hac vita Deus agit; ut dum fortioribus flagelli stimulis feriantur,

nulla eos oblectata praesentis vitae delectent: sed caelestem patriam, ubi certa quies expectatur, indesinenter desiderent. Tum propter meritum coronae, sicut patet in Job 4. Isidorus in eodem: Electus Dei doloribus vitae hujus atteritur, ut perfectionem vitae futurae mereatur. Ad primum dicendum, quod de tribulatione vel poena est loquimur (1), aut inquantum mere afflictiva, aut inquantum amoris declarativa ac promotiva, aut inquantum culpae praeteritae purgativa, aut inquantum futurae cohibitiva, aut inquantum meriti accumulativa. Primo modo non placet Deo tribulatio in justis vel aliis; nec sub hac ratione eam permittit, sed sub aliqua ex quatuor rationibus subsequentibus. Non ergo delectatur in poenis nostris, sed in utilitate nostra consequente ex ipsis. Ad aliud dicendum quod liberalitas non est commendabilis quae est sine comite sapientia, et quae dissonat a justitia; siquidem justitia exigit ut pro Christo damna sustineamus. Item ut culpa per poenam puniatur. Sapientia vero divina manifestatur, dum per duras flagellas cohibet Deus fideles oblectamentis. Item per acedinem adversorum, perducit Deus suos ad dulcedinem praemiorum. Liberalitas divina, etsi magna manifestatur illo modo quantum ad effectum, non tamen commendabilius quantum ad modum; quia non manifestatur cum ordine justitiae et cum gravitate sapientiae. Circa secundum sic. Secundum Philosophum, passionibus non laudamur nec vituperamur: ergo passionibus nec meremur nec demeremur. Item meritum est ab intrinseco, quia ab actu liberi arbitrii et efficacia gratiae informantis: sed passiones sunt ab extrinseco; ergo etc. Contra: Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Item quicumque vestigia Christi sequitur pertingit per hoc ad vitam. Joan. 8. Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Sed quicumque propter Deum patitur, vestigia Christi sequitur: 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum; ergo quicumque propter Deum patitur, per hoc pertingit ad vitam. Respondeo. De sustentia tribulationum est loqui dupliciter: aut secundum se et absolute, aut secundum quod est ex voluntate sive cum voluntate. Primo modo sustinere tribulationes sive passiones non est meritorium vitae: quia in solo pati non consistit meritum, sicut prima et secunda obiectio probant. Secundo modo distinguitur: quia illa voluntas aut est formata charitate, sive gratia gratum faciente, aut non. Si sic, sustentia tribulationum propter talem voluntatem est meritoria: et hoc notatur cum dicitur Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; ubi ostenditur voluntas informata amore justitiae. Similiter accipitur illud 2 Corinth. 1, Sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. Si non; sic sustentia non est meritoria: quia qui non est in gratia sive in charitate non meretur aliqua voluntate vel passione vitam aeternam. Nec ille etiam qui est in charitate meretur vitam actione vel voluntate non informata charitate. Qui autem non est in charitate, sed propter Deum patitur devotione quadam informali adversa, licet non mereatur, tamen per hoc disponitur ad meritum, quia disponitur ad statum gratiae in quo poterit mereri. Per praedicta patet ad obiecta. Gratia introducendi in librum sequentem praemittit Magister Gallicus prooemium, in quo sic procedit. Primo ponit dicendorum funda-

mentum. Secundo exequitur principale: « Propter-
« rea videns. » In duobus autem consistit materia sequentis libri, in tribulatione et consolatione: unde ponit fundamentum eorum quae dicturus est in prooemio circa librum. Primo quantum ad electorum tribulationem, et ad hoc introducit triplicem auctoritatem. Secundo quantum ad divinam consolationem, « Me autem: » et ad hoc duplicem auctoritatem inducit. Dicit ergo, « omnes. » Nullus igitur qui vult Deum colere miretur si persecutionem sustinet. « Qui pie, » idest colendo Deum. « Volunt vivere, » pietas enim est cultus Dei. ad Titum 2, Sobrie et juste et pie vivamus in hoc saeculo. Vel « pie, » ad proximum. « In Christo. » quia ipse est via exemplaris et regula nostra, ipse enim venit pro omnibus pati. « Persecutionem » patientur, » et hoc patienter. Et sic patet quod necesse est famulos Dei multa pati. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum caelorum. Sed obicitur, quia multi justus sunt qui nullam habent tribulationem sive persecutionem. Sed respondeatur secundum Glossam, quod intelligitur mente vel corpore. Contra: quia sunt aliqui qui corpore persecutionem sustinent, et in mente magnam suavitatem habent. Respondeo secundum Glossam, quod intelligitur mente vel corpore, qui non solum ab hominibus persecutionem patiuntur in corpore, sed et a daemonibus in mente: tamen nec mente nec corpore semper patiuntur, sed ad tempus in magna quiete sunt spiritus, tamen vel passi sunt aliqua vel passuri. Per hoc patet ad illud quod obicitur. Apostolus 2 Timoth. 3, juxta illud Eccle. 2, « At-
« tendens, » per conversionem et bonam voluntatem, « sta, » idest stabilis sis, « In justitia, » ut facias bonum, « Et timore, » ut caveas malum, « Et praepara animam tuam, » per orationem, praemeditationem et praemunitionem: ut cum quis cogitat: Si hostis meus aliquando in me insiliat, viriliter eum repellam, « Ad tentationem, » sustinendam et superandam. Jacob. 1, Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam etc. « Tentatio nam-
« que. » Job 8, alia litera est: nostra litera est, militia est etc. « Ne autem consolatur, » ut sint alaeres, « confirmat, » ut sint stabiles « dicens » Matth. ult. « Vobiscum sum: » consolatio est de sui consortio. « Et nolite. » Luc. 12, confirmatio est de non timendo adversario « pusillus, » quia licet sitis grex pusillus et viribus et numero respectu perversorum, non timeatis: « grex, » ratione unitatis in charitate, et obedientiae et simplicitatis in conversatione. « Propterea videns. » Hic exequitur principale propositum. Propositum autem ejus est ostendere multiplicem causam hujus libri. Primo ergo agit de causa hujus libri in generali et diffuse. Secundo in speciali et succincte. « Est i-
« taque magna. » In prima, primo ostendit causam efficientem. Secundo materialem. « De qua revela-
« tione. » Tertio formalem; « Ideo liber iste. » Quarto finalem, « Vidit autem Joannes. » Causa autem efficiens ostenditur secundum duplicem modum: scilicet disponens et agens de qua ibi: Revelavit. Dicit igitur « propterea, » quia Deus vult consolari et confirmare fideles, « Disposuit, » ab aeterno. « fundata » Matth. 7, « Revelavit autem. » Causa agens ostenditur quadruplex: scilicet principalis, « Trinitas. » Secundaria « Christus, » inquantum homo. Mediata, « Angelus. » Immediata sive proxima, « Joannes. » De qua « revelatione, »

(1) *Legit est loqui.*

idest de quibus revelatis. « Quaestio tanta. » Matth. 24. « Et nunc praemia, » scilicet dona gratiae et consolationes. « Ideo liber iste. » Ille ostenditur causa formalis hujus libri, quia procedit per modum prophetiae et revelationis. Revelationes hujus libri distribuit et extollit tripliciter. Primo quantum ad excellentiae dignitatem. Unde comparat has revelationes revelationibus veteris Testamenti, secundum excellentiam. Cujus excellentiae duplicem rationem ponit: una est, quia est revelatio de veritate novi Testamenti jam exhibita: altera quia est revelatio lata, scilicet non tantum de futuro. Secundo extollit quantum ad sui auctoritatem, « Ad ejus. » Tertio quantum ad revelationis modum sive qualitatem, « Cum autem Joanni: » quia non sic facta est revelatio Joanni, ut obscure intelligeret, vel figuras spiritu videret; sed ut signata plene cognosceret. Et ideo triplex genus visionis distinguit, ut ostendat qua visione vidit haec Beatus Joannes, « Cum autem Joanni. » Dicit igitur, « Ideo liber iste, » quia est revelatus de his quae pertinent ad legem gratiae, « Prophetiae novae, » idest revelationis, « censetur, » idest nominatur, cum dicitur Apocalypsis. « Sicut enim novum Testamentum praestat, » idest praevallet, « veteri, » haec possant intelligi quantum ad omnia quae continentur in novo Testamento et veteri, « Evangelium legi, » idest doctrina Evangelica, doctrinae Moisaicae, quantum ad Pentateuchon, « sacramenta, » idest sacra secreta quae per Prophetam praedicta fuerant, ut de Christi passione et Ecclesiae reparatione. « Adimpleta, » ut in libro infra habetur. Prophetiae autem praedicebant implenda. « Magna jam ex parte, » quia quaedam sunt implenda: ut de finali statu Ecclesiae. « Unifaria, » idest quae est secundum unum modum fandi, idest loquendi, scilicet « De praeterito etc. » quia de his quae Ecclesia passa est patitur et passura est, quae ipse novit per spiritum prophetiae. « Cum autem Joanni etc. » « Corporalibus oculis, » sicut divino munere vidit Eliseus currus igneos, 4 Reg. 6, et Balthasar manum scribentem, Dan. 5. « Alia spiritualis: » spiritus dicitur hic non pars superior rationis, sed virtus imaginativa. « Probatio. » Genes. 41, Moyses. Exod. 5, Sed objicitur de ultimo exemplo, quia Moyses vidit oculis corporeis; ergo visio corporalis non imaginaria. Item dicit Glossa super 2 Corinth. 12, Quod visio spiritualis seu imaginaria est, quando aliquis in extasi vel somno videt non corpora sed imagines rerum. Respondeo. Referendo visionem illam ad id quod corporale erat et corporaliter videbatur, erat visio corporalis; referendo autem ad signatum per id quod sic videbatur, imaginaria dici potest. Unde super 2 Corinth. 12, dicit Augustinus quod visione corporali vidit Balthasar manum; sed Daniel signatum intellexit et aperuit; et ideo potius dicendus est propheta quam ille. Ex quo patet quod illud quod fuit Danieli visio spiritualis, fuit Balthasar corporalis. Balthasar enim vidit manum corporalem et motum corporalem et non intellexit signatum, Daniel autem intellexit. Vel forte, ut quidam dicunt, videbatur ignis qui revera non fuit ignis. Visio autem Petri quando positus in extasi, vidit quadropedia et serpentina, fuit visio imaginaria. Act. 10. Ad aliud dicendum, quod non dicit Glossa, quod aliter non contingat fieri visionem imaginariam: quia ut dictum est, existente visione corporali, inquantum spiritus negotiatur circa significatum

conceptum ex visione illa, imaginaria vel spiritualis dici potest. « Sicut Philosopho spicas, » idest spicarum imagines, « Intellectu mentis, » quae est pars superior, « mysteriorum, » idest secretorum, « quomodo? » scilicet intellectuali visioni. Sed contra: quia ipse vidit imagines, sicut in libro infra habetur, de candelabris et aliis multis; ergo vidit imagines. Respondeo. Vidit visione imaginaria et intellectuali secundum diversos respectus: imaginaria inquantum vidit imaginem; intellectuali, inquantum illuminato intellectu intellexit quae videbat. « Vidit autem; » hic ostendit causam finalem. Et circa haec multa tangit: ostendit ubi scripsit, locus enim facit ad commendationem libri, quia locus extraneus et exilii. Item in quo statu, quia quando erat relegatus. Item quo motivo, quia ut extirparet vitia et haereses exortas. Duplicem autem ostendit errorem: unus erat contra caput, alius contra Ecclesiam, « Hae eum. » Quarto quibus. Scribit autem Joannes, « Septem Ecclesiis, » scilicet minoris Asiae. « Pullulaverunt, » inchoatione. « Inoleverunt, » consuetudine, « vitia, » quae sunt contra mores, « haereses, » contra fidem. « In principio, » idest ante omnia, « Erat verbum. » In hoc libro, » infra primo. « Dicebant enim quidam, » non considerantes illud Matthaei ultimo, Ego autem vobiscum sum. « Et pro labore, » non attendentes illud Sapient. 5, Bonorum laborum gloriosus est fructus. Isa. 45. « Non desinere: » hoc ostendit infra 12, ubi ostendit quod mulierem amictam sole fidei Ecclesiam protegat Deus a dracone ne devoret eam, et etiam pascit eam ut proficiat. « Bravium, » infra 2 et 5 et penultimo. « Sed proficere. » Sap. 5, Tamquam aurum in fornace probavit illos. « Bravium, » 2 Timoth. 2, Si sustinemus, et contegnabimus. « Asiae minoris, » non majoris quae est tertia pars mundi. « Est itaque magna. » Hic ostendit causas libri in speciali et succincte. Et primo ostendit causam materiale. Secundo finalem. « In tertio vero. » Terio formalem, quantum ad ordinem et modum procedendi, « Modus circa, » causam efficientem non replicat, nisi de ministeriali, scilicet Joanne. « Patitur, » scilicet adversa. « Receptura, » scilicet praemia. « Brevis labor, premium magnum. » 2 Corinth. 4, Id enim quod in praesenti est, 1 cap. « prologum, » cum dicitur « Apocalypsis. » Et salutationem cum dicitur infra 1, « Joannes septem Ecclesiis. » Sed nonne salutatio est de prologo, cum in prologo attenti et dociles et benevoli auditores fieri soleant et aliquid horum fiat per salutationem? Respondeo. Aliquando salutatio est de prologo in libris; hic autem distincte ponitur pro prologo, ubi ostendit Beatus Joannes materiam libri in generali, et commendat ea quae in eo revelantur, et sic reddit attentos. Deinde salutat Asianos ut reddat benevolos. Tamen large potest totum comprehendere sub ratione prologi. Primo tamen modo videtur haec accipere.

CAPUT I.

« Apocalypsis Jesu Christi etc. » Sicut dictum est ante, in hoc libro intendit beatus Joannes praeparare fideles ad obtinendum bravium vitae: instituendo, quantum ad fidem in credendis, et roborando, quantum ad patientiam in sustinendis; ostendendo multas revelationes sibi, et de praemiis pro utroque reddendis. Dividitur autem liber iste in tres partes: in exordium, narrationem, infra 1,

• Ego Joannes, • et conclusionem, infra ultimo capite ante finem. • Et dixit mihi, haec verba fidelissima • sunt. • Isidorus: exordium animum auditoris provocat narratio res gestas explicat, conclusio finem totius orationis complectitur. Exordium vero duo continet, proemium et salutationem, • Joannes septem Ecclesiis. • Proemium dat aliquando intelligentiam dicendorum: Salutatio ostendit affectum scribentis, ad alliciendos animos auditorum. In prooemio vero multa tangit, circa ea quae infra dicturus est. Primo, ostendit revelatorum auctoritatem; quia a Christo sunt sibi revelata: Christus autem homo a Patre haec habuit. Secundo, implendorum necessitatem, quae oportet fieri cito. Tertio, signorum obscuritatem, quia revelatio facta est et scripta prudenter; • Et significavit. • Quarto, revelationis ordinem; • Mittens per Angelum. • Quinto, scriptoris fidelitatem; • Qui testimonium. • Sexto observantiae utilitatem: • Beatus qui legit. • Notatur etiam quadruplex causa hujus libri. Causa formalis; Apoc. Causa efficiens principalis; • Quam dedit. • Secundaria; • Jesu Christi: • Mediata; • Mittens per Angelum, • Immediata; • Servo suo. • Causa materialis: • quae oportet fieri cito, • Causa finalis; • beatus qui legit. • Dicit igitur, • Apocalypsis, • quasi attendite quae dicturus sum, quia haec est, • Apocalypsis, • idest revelatio. In hoc innuitur magnitudo et profunditas dicendorum. • Jesu Christi, • idest mihi facta a Jesu Christo. Ipse enim est sapientia Patris, per quam docet Pater electos. 1 Corinth. 1, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Hieronymus, Ipse enim est mentis nostrae lumen, • Jesu, • Qui interpretatur, Salvatoris, • Christi, • Uncti: per quae intelligit, quod haec revelatio est de his quae pertinent ad salutem gloriae, et unctionem gratiae. Amabilia ergo sunt quae dicenda sunt; Tum propter sui magnitudinem, quia revelationes sunt: Tum propter revelantis auctoritatem; quia a Christo Jesu revelata sunt: qui per haec nos ordinat ad unctionem gratiae in praesenti, et salutem gratiae in futuro. • Quam dedit illi Deus Pater, • idest revelavit gratis • illi, • scilicet in quantum homo, • Palam facere, • idest ut palam faceret, idest revelaret, • servis suis, • Per me. Servis, non peccati, non diaboli, sed servis suis, scilicet non philosophis, non Judaeis animis incredulis. Matth. 7, Noli sanctum dare canibus. Sed objicitur, de hoc quod dicitur, Quam dedit illi Deus, scilicet Pater: quia etiam haec habuit a se in quantum Deus, et a Spiritu sancto. Item. Quomodo Pater haec revelavit Christo homini; cum ipse etiam secundum humanitatem omnia sciverit ab instanti conceptionis, secundum Gregorium? Respondeo ad primum. Non loquitur per exclusionem, sed notatur in Patre residere auctoritatem. Ad aliud dicendum, quod non vult dicere quod de novo revelaverit ei et ante ignoraret: sed ab instanti conceptionis horum notitiam, sicut et aliorum, dedit ei secundum humanitatem. Sed ideo dicit, Dedit, ut ostendat quod non habuerit Christus homo haec ex natura, sed ex gratia. Item dicit Palam facere, quia revelatio adhuc occulta est, et jacens sub figuris. Item dicit Glossa: non Judaeis. Sed contra: quia Christus venit particulariter ad Judaeos. Matth. 13, Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. Ergo vult haec Judaeis fieri palam. Respondeo ad primum, quod credibile est, quod beatus Joannes haec exposuit fidelibus quibus scripsit, aut ipsi spiritu illuminante intellexerunt. Nobis etiam fit palam per

expositiones sanctorum. Ad aliud dicendum quod facienda est vis in hoc quod dicit, Oves; quia Judaeis qui catholicae fidei humiliter se subjiunt, revelat Deus per spiritum, vel verbum praedicantium, et haec et alia, • Quae oportet: • idest: et haec revelatio est de his, quae oportet, idest necesse et inevitabile est, • fieri cito: • quasi dicat: quae hic revelantur necesse est impleri, scilicet de tribulationibus justorum et consolationibus; et hoc • cito. • Quasi dicat; non sit molestum pati, quia finietur labor et sequetur praemium. Sed contra, quia loquitur de his quae in temporibus ultimis contingent. Respondeo. Omne tempus, quantumcumque longum, aeternitati comparatum, breve est. Unde Gregorius: breve est quicquid fine clauditur. • Et significavit, • idest sub signo, sive sigillo figurarum ostendit, ut patet infra. Daniel. 12, Tu autem Daniel claude sermones, et signa librum, usque ad tempus statutum. Sed contra. Infra ultimo. Ne signaveris verba prophetiae libri hujus. Item nunc jam non est tempus velaminis, cum sit jam veritas revelata. 2 Corinth. 3, Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes. Item quaeritur quare Scriptura edita est sub tanta obscuritate? quae utilius videretur si aperte intelligeretur? Respondeo ad haec praedicta: intelligendum, quod sapientissime condita est Scriptura, ita quod in quibusdam locis est aperta, ne omnino clausa videatur, et inde diffidentia intelligendi generetur, et ut simplices aliquid inde capiant, et ut per ea quae sunt plana, sit via ad explanationem clausorum. In quibusdam vero locis est occulta et velata: et hoc triplici ratione: scilicet propter indignos, ne sit eis locus pervertendi, ut dicit Glossa. Unde Ambrosius: non propter servos fideles, sed propter fures divitiae sub sigillo clauduntur. Item propter fastidiosos; quia multa fastidirent et contemnerent: nunc autem gratius et pretiosius et sapidius est eum investigatur, et hoc exigit reverentia divinae virtutis. Haec duplex ratio habetur in Glossa. Item propter diversos exponendi modos; ex obscuritate enim verbi, habetur via ad multiplicem modum exponendi veraciter. Unde Augustinus libro tertio de doctrina Christiana: Quid in divinis eloquiis largius et oberior potuit divinitus provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligantur modis? Ad illud quod objicitur, dicendum quod Scriptura impiis clauditur, fidelibus aperitur. Ad aliud dicendum quod multiplex est velamen: scilicet velamen culpae: specialiter velamen perfidiae: haec ante legem gratiae, quasi totum mundum impleverat: sed jam esse non debet, cum veritas divina sit revelata. De hoc, 2 Corinth. 5: usque in hodiernum diem cum legitur. Moyses, velamen positum est super cor eorum. Dicitur de perfidis Judaeis. Item velamen ceremoniale, scilicet velamen figurarum praefigurantium humanam reparationem: ut de agno qui immolabatur et aliis multis. 2 Corinth. 3, Usque in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuator. Hoc velamen jam ablatum est, quia jam ceremoniae cessavere: quia veritas per Christum facta est, qui illis velaminibus figurabatur. Item sacramentale: hoc manet: unde de sacramento eucharistiae dicit Anselmus: Ideo quod non est apparet, et quod est celatur, quia si quod est videretur, animus humanus abhorreret. Item Scripturae, quae velata est quia obscura et profunda: hoc velamen manet pro-

pter rationes suprapositas. Augustinus in duodecimo libro Confessionum: Mira profunditas eloquiorum tuorum; horror est intendere in eam; horror honoris, et tremor amoris. Item velamen status viae, quod est generale; quia quamdiu sumus in via, velati sunt oculi ne Deum sine mediis videant. 1 Corinth. 13: videmus nunc per speculum in aenigmate. Quod ergo dicitur quod non est tempus velaminis, verum est de Velamine figuralium quibus reparatio humana praefigurabatur; et hoc vult dicere illud: Nos autem revelata facie. Non tamen propter hoc omne velamen: unde velamen Scripturae manet, in quo sunt multae figurae convenientes non figurativae nostrae redemptionis, sed alterius modi instructionis. Ad aliud quaesitum patet; quia propter tres illas rationes non esset oppositum utilius simpliciter, licet forsitan quoad aliquos. • Mit-
• tens per Angelum suum. • Apparentem in similitudine hominis, • servo suo. • Non superbo, sed humili. • Joanni. • Loquitur de se quasi de alio. Hebr. 1, Homines sunt administratorii spiritus. « Qui, » Joannes, • testimonium perhibuit verbo Dei. • Quantum ad veritatem, praedicando ipsum verum Deum, sicut postea scripsit. Joan. 1, In principio erat Verbum, et perhibuit, • testimonium Jesu Christi. • Quod ipse est Jesus Christus, idest humanatus: haec enim duo nomina incarnationem ostendunt. • Jesus, • dicit causam finalem: ad quid est incarnatus, quia ad salvandum. • Christus, • dispositionem mediam ex parte humanitatis, scilicet unctionem gratiae. Hic testimonium perhibuit praedicando ipsum esse Deum humanatum, sicut postea scripsit. Joan. 1, Et verbum caro factum est. Perhibuit inquam testimonium in his vel de his, • quaecumque vidit • Oculis carnis et mentis: et sic est fidele et verum testimonium. 1 Joan. 1, Quod vidimus et audivimus, hoc annunciamus vobis. Aliqui libri habent. In his, sed antiqui non habent. • Beatus qui. • Haec sunt recipienda, non solum quia a Deo revelata et a me fideliter scripta; sed etiam quia utilia, quia, • beatus • qui legit • Alios docendo: Eccles. 24, Qui elocidant me, vitam aeternam habebunt. • Et qui • audit. • Discendo. Eccles. 6, Si dilexeris audire sapiens eris. • Verba prophetiae hujus. • Quia prophetia et revelatio est. • Et servat, • implendo: Luc. 11, Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Alia litera est, Beatus qui legit et audit, quia plures audire possunt unum legentem. Et necesse est servare: • tempus enim • mortis vel iudicii, • prope est. • Quia comparatione aeternitatis, tota vita brevis est. Jacob. 5, Ecce iudex ante januam assistit. • Joannes septem. • Hic subdit salutationem. Et primo ponitur persona salutans. Secundo personae salutatae. • Septem Ecclesiis. • Tertio bonum eis optatum, • Gratia. • Quarto ostenditur a quibus dari optatur, • Ab eo. • Ubi primo optat praemissa dari a Filio. Secundo a Spiritu sancto et a septem spiritibus. Tertio replicat de Filio, ut immoretur in ejus praeconio: • et ab Jesu Christo. • Ubi primo tangit ejus potentiam. Secundo commendat ejus excellentiam, qui est testis. Et primo quantum ad humanam naturam. Secundo quantum ad divinam. • Ego sum alpha et omega. • Quantum ad humanam dicitur primo quantum ad primum adventum. Secundo quantum ad secundum. • Ecce venit. • Quantum ad primum tripliciter. Primo, quantum ad doctrinam praedicationis. Secundo, quantum ad gloriam resurrectionis; • Primogenitus. • Tertio, quantum ad

potentiam dominationis • et princeps. • Quarto, quantum ad misericordiam reparationis, • Qui dilexit. • Ad reparationem autem efficacem, tria concurrunt. Reparantis dilectio, reparatoria passio, et gratiae infusio, sine qua homo non reparatur. Unde primo, ostendit dominicam dilectionem. Secundo, ipsam passionem, • Et lavit. • Tertio, gratiae collationem, per quam superamus vitia, • Et fecit nos regnum, • Ut operemur bona, • Et sacerdotes. • Quarto subdit pro his gratiarum actionem. • Ipsi gloria. • Dicit igitur, • Joannes. • Scilicet Apostolus et Evangelista. Nomen est amabile, quia nomen gratiae; intelligitur enim gratia, vel in quo est gratia: unde sibi convenit illud 1 Corinth. 13, Gratia Dei sum id quod sum. Sed quare hic nomen suum posuit, et non in principio Evangelii? Respondeo. Propter tria. Primo, ut daret auctoritatem huic operi, quia non indigebat Evangelium, quod a Domino praedicatum fuerat, et ab ipso auctoritatem habebat. Secundo, quia hujus operis auctor fuit et scriptor, Evangelii autem scriptor tantum; propter quod nullus Evangelista nomen suum praeposuit Evangelio. Tertio, ne alterius esse crederetur: quod facile posset accidere, quia hoc opus scripsit in exilio; Evangelium vero ab exilio revocatus, • Septem Ecclesiis. • Nota Glossam, • Quae sunt in Asia. • Quae interpretatur elatio: quae potest intelligi in malo; quia olim in elatione vitiorum, quod est materia doloris: vel in bono, quia nunc in altitudine virtutum. Isaiae 60, Ponam te in superbiam saeculorum, • Gratia, • idest remissio peccatorum, quae gratis datur, • Et • pax, • idest quies a vitiis, vel gratia vivificans sive gratificans animam. Psal. Gratiam et gloriam dabit Dominus. Pax, tranquillans conscientiam. Isaiae 26, Domine dabis pacem nobis, • Ab eo. • Scilicet Filio Dei, • Qui est. • Immutabilis, propter singularem dignitatem existentiae; quia ipse solus vere est proprie, alia ad eum comparata, quae non sunt. Exod. 3, Qui est, misit me ad vos. • Et qui erat • Aeternaliter. Per hoc notatur omnia praecessisse. Erat enim quando mundus non erat: Joan. 1, In principio erat Verbum, • Et qui venit. • Ad iudicium. Isaiae 3, Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui: et sic ostenditur ejus immutabilitas et aeternitas et aequitas. Vel aliter, • Qui • est, • Dicit contra eos qui Christum in passione putaverunt extinctum; • Qui erat, • Contra eos qui putaverunt ex tempore habuisse initium; • venturus, • contra infideles qui discredunt iudicium. Vel secundum interlinealem, qui etiam nunc immutabilis, qui olim erat corporalis; • Qui venturus • est. • Ad retribuendum bonis et malis. • Et a • septem spiritibus, • idest a Spiritu sancto unico in natura multiplici in effectu. Sapientiae 7, Spiritus intelligentiae sanctus, unicus, multiplex est, • Qui sunt, • idest qui est, • In conspectu throni • ejus, • idest qui se praesentem ostendit illuminando eos in quibus Filius sedet et quiescit, scilicet Angelos et justos et sanctos. Sap. 7, secundum aliam literam. Anima justi sedes est sapientiae, ut cognoscatur ab eis, et faciat eos cognoscere ea quae sunt salutis. Sed quare non posuit potentiam Patris? Respondet Glossa, quia nemo haereticorum de Deo creatore male intellexerat. Contra, quidam dixerunt Patrem fuisse passum. Item Arius dixit Patrem distinctum a Filio et Spiritu sancto per essentiam, quia dixit tres potentias esse tres Deos. Item Arius dixit unam tantum esse potentiam et unum

Deum. Respondeo. Nullus haereticorum de Deo Patre male intellexit, quantum ad notionem innascibilitatis, et actum creationis: quia nullus posuit eum esse ab alio, nec negavit eum esse creatorem. Vel nemo haereticorum etc., scilicet comparatione aliarum potentiarum. Posset tamen convenienter illud quod praecedit, Ab eo qui est, de Patre intelligi: et dicitur venturus in iudicio per suae justitiae manifestationem: sicut infra quarto cap. dicuntur eadem verba de ipsa Trinitate. Et si tunc quaeritur quare ultimo ponit potentiam Filii: dicendum quod quia plura et diffusius dicturus est de ipso. « Et a Jesu Christo. » Hoc duplex nomen frequenter replicatur in novo Testamento: quia dulce et invitans ad spem, et etiam ad affectum amoris. Alterum est nomen salutis, alterum unctionis; et ideo utrumque odoriferum. Cant. 1, Oleum effusum nomen tuum. « Qui est testis fidelis. » Praedicando veritatem cum esset in carne mortali. Isaiae 55, Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus. Proverb. 14, Liberat animas testis fidelis. Imo nec timore mortis negavit se Filium Dei. Marc. 14, Rursus summus sacerdos interrogabat eum et dixit ei: Tu es Christus Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit illi: Ego sum. « Pri-
 • mogenitus mortuorum. » Id est primo ante mortuos genitus regeneratione gloriae; quia ante omnes resurrexit. 1 Cor. 15, Christus resurrexit ex mortuis, primitiae dormientium. Sed forsitan aliquis objicit de Lazaro qui resuscitatus fuit antequam Christus. Responsio patet: quia licet prior resuscitatus fuerit, non tamen prior glorificatus; qui non fuit resuscitatus resurrectione gloriosa: imo iterum mortuus est, ut inquit Damascenus ultimo libro, ultimo cap. « Et princeps regum terrae. » Nunc sedens ad dexteram Patris, qui ante a Judaeorum principibus fuit judicatus. Infra 19, Rex regum et Dominus dominantium. Vel aliter secundum Glossam: ut hic commendetur, quantum ad benevolentiam in retribuendo, quantum ad innocentiam in conversando, quantum ad ducatum in praesidendo. « Qui dilexit. » Ad hujus dilectionis magnitudinem explicandam omnis lingua deficit; ad considerandam nullus intellectus sufficit; quia ineffabilis et inestimabilis est. 1 Joan. 5, In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit. Haec incogitabilis dilectio, totam nostram dilectionem et affectionem sibi pleno jure vendicat. Unde beatus Bernardus in libro de diligendo Deo, Quid aliud faciat consideratio tanta, et causa indelita, miseratio tam gratuita, et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo? quid inquam haec omnia faciant diligenter considerata; nisi ut considerantis animum, ab omni penitus pravo vendicent amore, ad se mirabiliter raptant, vehementer afficiant, faciantque pro se continere, quicquid nisi in contemptu horum appeti non potest? « Et lavit a
 • peccatis nostris. » Tam originalibus quam actualibus. « In Sanguine suo. » Id est in virtute Sanguinis; scilicet quia sanguis Dei erat, non hominis puri. Hebr. 10, Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi. Magnum hoc indicium amoris: quia pro impiis et inimicis mortuus est; cum pro justo vix aliquis se exponat, etiam si Filius suus esset. « Et fecit nos. » Per gratiam infusam merito passionis. « Regnum. » Id est potentes (1) invicem vitia. « Et sacerdotes. » Id

(1) *Lege potentes in vincendo vitia.*

est aptos ad facienda bona, offerendo nos ipsos et opera nostra, et hoc, « Deo et Patri. » Non vocat duplicem esse potentiam Patris, sed multiplicem laudem, Deo, per potentiam, et Patri, per benevolentiam, Deo, omnium generaliter Patri, justorum specialiter. Infra 5, Redemisti nos Deo in sanguine tuo. Et sequitur. Et fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. « Ipsi, » scilicet Christo, et etiam Patri, qui per ipsum nos redemit. « Gloria. » Ut ipsum laudemus. « Et imperium. » Ut ei obediamus. « In
 • saecula saeculorum. » In aeternum. « Amen. » Id est ita fiat. Vel gloria, in sua natura; imperium, in sua creatura, quia nos sic redemit, et sic nos dilexit. « Ecce venit. » Hic commendat Dominum Christum quantum ad secundum adventum. Ostendit autem primo secundum adventum fore in se magnificum. Secundo, omnibus manifestum « et vide-
 • bit. » Tertio, reprobis amarum « et plangent. » Quarto, subdit confirmationem praedictorum. « Etiam amen. » Dicit igitur « Ecce: » quasi dicat, debemus eum laudare et ei obedire; quia ecce, quasi dicat, certum est, ut demonstratio sit nota certitudinis; id est, Ecce, quasi dicat, in promptu est et cito fiet, quia, ut dictum est, omne tempus respectu aeternitatis breve est. Supra eodem: Tempus enim breve est. « Venit. » De praesenti loquitur, ut terrorem incutiat, quia propinquum est. « Cum nubibus. » Id est cum sanctis, qui pluunt per praedicationem, coruscant per miraculorum operationem; elevati sunt, per mundanorum abdicationem; volant, per altam contemplationem. Isaiae 9, Qui sunt isti qui ut nubes volant? Vel cum nubibus, sicut ascendit in nube; quia creatura servit creatori. Nota Glossam. « Et videbit eum omnis oculus. » Tam malus quam bonus. Marci 15. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cum virtute multa et gloria. Ad confusionem autem eorum qui Dominum crucifixerunt, manu vel consilio, subdit: « Et
 • qui eum popugerunt. » Videbunt eum ad cumulum poenae. Joan. 19. Videbunt in quem transfixerunt. Sed cum ejus humanitas sit gloriosa et pulcherrima, quomodo concedetur malis eam videre? Item Isaiae 26, secundum aliam litteram: Tollatur impius ne videat gloriam Dei? Respondeo. Dicendum quod omnes tam boni quam mali videbunt ipsum in humanitate glorificata: et ut ille aspectus sit bonis ad consolationem, malis ad confusionem et afflictionem; quia tam dulci amatori et tam largo remuneratori ingrati fuerunt, ut ejus jussa fugerent. Isidorus libro 1 de Summo Bono: In iudicio reprobi humanitatem Christi videbunt, ut doleant: divinitatem vero ejus non videbunt ne gaudeant; quibus enim divinitas ostenditur, utique ad gaudium demonstratur. Ad objecta, dicendum quod illa pulchritudo non erit eis delectabilis. Unde sicut excellens luminosum obscurat infirmum oculum et gravat, illuminat autem sanum et oblectat: sic luminositas corporis Dominici obscura et terribilis erit reprobis, et delectabilis electis, propter variam dispositionem ipsorum. Quod notatur in columna nubis, Exod. 14. Isidorus in lib. 1 de Summo Bono: Pro diversitate conscientiarum, et mitis apparebit in iudicio Christus electis, et terribilis reprobis. Nam qualem quisque conscientiam tulerit, talem et judicem habebit. Ad aliud patet per verba beati Isidori superius dicta, quia mali gloriam divinitatis non videbunt. « Et plangent se
 • super eum, » quia offenderunt, et quia se se-

parari ab ejus et suorum consortio electorum videbunt. • Omnes tribus terrae. • Idest omnes nationes hominum, qui dilexerunt terram. Matth. 24. Et tunc plangent omnes tribus terrae, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli. Alia littera, Collident; quia confringentur sicut olla fictilis a lapide quando ei colliditur. • Etiam amen. • Confirmatio: quasi dicat: ita fiet veraciter. Vel confirmatio potest intelligi optative: quasi dicat: veniet: quia ita fiet. Idem est, etiam amen, quod amen amen. Hanc tamen confirmationem posuit in duplici lingua, scilicet latina et hebraea, et sub his intelliguntur omnes: quasi dicat, Omni lingua firmetur. Vel contra discredentes de gentibus et Judaeis. Nota differentiam inter verba magistri et discipuli. Dominus enim in principio sermonis posuit Amen, discipulus in fine. In quo notatur quod Dominus est auctor veritatis, cujus nota est Amen. Joannis 14, Ego sum via et veritas et vita. Nos autem discipuli veritatis; dum in eum credimus ipsius deconcenta sequentes. • Ego sum, • hoc quantum ad divinam naturam; et introducit ipsum loquentem: ipse Christus confirmat praedicta, • Ego • sum alpha et omega. • Alpha est primum elementum apud graecos, et ponitur pro principio. Omega ultimum, et ponitur pro fine. Deinde sequitur expositio. • Principium, » ante quem nullus: • Finis, » post quem nullus. Principium, a quo omnia. Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt. Et finis propter quem et ad quem omnia. Prov. 16, Universa propter semetipsum operatus est Deus. Unde tunc homo est rectus et sua actio, quando non declinat a principio, sciens se nihil habere nisi a Deo: nec a fine; ordinans se et omnes actus suos ad Deum. Psalm. Qui salvos facit rectos corde. Item principium, creans per potentiam. Finis, judicans per justitiam. • Dicit Dominus Deus, » expositum est supra. • Omnipotens, » quia in secundo adventu ostendetur potentia. In primo enim venit ut agnus: in secundo veniet ut leo. Malach. 5, Et quis poterit cogitare diem adventus ejus? et quis stabit ad videndum eam? • Ego Joannes. » post exordium sequitur Narratio, sive tractatus hujus libri: et est secunda pars principalis hujus libri. Distinguitur autem per septem visiones. Prima est de correctione Ecclesiarum, et durat usque ad quartum caput. • Post haec vidi et ecce ostium apertum. • Secunda, de revelatione mysteriorum sedentis in throno, libri, agni, apertionis sigillorum, a quarto capite usque ad septimum. • Et vidi septem Angelos • vel, • Et cum aperuisse. • Tertia, de Angelis tenentibus tubas, et canentibus, et de rebus contingentibus ad cantum tubarum; ab octavo usque ad duodecimum, • Et apertum est templum. • Quarta, de pugna mulieris et draconis, a duodecimo usque ad quintum decimum. • Et vidi aliud signum. • Quinta de septem Angelis effudentibus phialas irae Dei, a quindodecimo usque ad decimum octavum. • Et post haec • vidi. • Sexta, de damnatione Babylonis, bestiae et draconis, a decimo octavo usque ad vigesimum. • Et vidi • caelum novum. • Septima de innovatione elementorum, et glorificatione sanctorum, a vigesimo usque ad vigesimum secundum ante medium. • Et dixit mihi. • Haec verba fidelissima sunt. Notandum quod quatuor primae visiones distinguunt generalem statum Ecclesiae, a principio usque ad finem. Tres vero ultimae, statum Ecclesiae finalem. Item quatuor primae sic distinguuntur. Nam prima est correctiva; agit enim

de correctione Ecclesiae generalis secundum omne tempus. Secunda consolativa, per revelationem mysteriorum, ut patebit. Tertia terribilis et comminatoria, per cantum tubarum. Quarta, exhortativa ad pugnam, exemplo mulieris et familiae agni. Tres ultimae sic distinguuntur. Prima, quae est de effusione phialae irae Dei, refertur ad tempus Antichristi. Sexta, quae est de damnatione Babylonis, et Bestiae; ad tempus judicii. Septima, quae est de gloria Sanctorum, ad statum aeternae beatitudinis. Prima pars continet duas partes. In prima ostenditur Christus in medio Ecclesiarum. In secunda, jobentur scribi Epistolae ad correctionem Ecclesiarum. • Et Angelo Ephesi, » per totum secundum et tertium caput. Item in prima, Primo ponuntur quaedam antecedentia visionem. Secundo, ipsam visionem. • Et conversus vidi. • Tertio, quaedam consequentia visionem, • Et cum vidissem. • Antecedentia autem ponuntur tria. Primo, commendatio visionis. Secundo, excitatio visuri, quem vox excitavit ad scribendum quae erat visurus, • Et audivi. • Tertio, praeparatio ad videndum. • Et conversus sum ut viderem. • Visio autem commendatur a quatuor. Primo a persona. Secundo a loco, • Fui in insula. • Tertio, a causa. • Propter verbum. • Quarto, a tempore, • Fui • in spiritu in dominica die. • Personam autem suam describit a nomine, a fidei unitate, • Frater vester; » a patientiae magnitudine, • Et particeps. • Et ut eos ad tolerantiam adversorum excitet, tria tangit: scilicet, Sustinentiam adversorum, Sustinentiae praemium, • In regno. • Salvatoris exemplum, • Et patientia Jesu. • Dicit igitur, • Ego Joannes: » hoc est nomen gratiae. Interpretatur enim in quo est gratia, • Frater • vester, » in fide et caritate. Matth. 25. Omnes autem vos fratres estis. In hoc etiam notatur humilitas, Eccles. 32, Rectorem te posuerunt? noli extolli, • Et particeps, » vestri, • In tribulatione. • Aliqui enim de ipsis tribulationem sustinebant. Infra 2, Scio tribulationem tuam. Act. 14, Per multas tribulationes. • Et regno, » per hoc suscitatur eos ad fortiter sustinendum: quasi dicat: Regnum habebitis mecum, si sustinetis. Sed ingeniose loquitur dicens se socium eorum in regno. 2 Tim. 2, Si sustinemus et conregnabimus, • Et patientia • Jesu, » quasi dicat; non solum tribulationem sustineo; sed etiam patienter fero, exemplo Jesu. 1 Petri 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, • Fui in insula: » quasi dicat: in sale sita, qualis locus congruit sanctis, qui inundationes maris quasi lac sugent. Deuter. 33. • Pathmos, » quae interpretatur fretum idest tribulatio, in quo statu magna caelestia ostenduntur. Ezech. 1, Cum essem in medio captivorum. Quoniam autem multi propter torpia illic relegabantur, recte subdit, • Propter verbum Dei, » idest qui praedicabam deitatem Christi, • Et propter testimonium Jesu, » idest quia dabam testimonium ejus incarnationi. Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. • Fui in spiritu, » hoc dicit quia carnalibus oculis tanta mysteria videri non poterant. Vidit autem haec non in somnis, sed in extasi positus, revelante ei Angelo. Nota quid est esse in excessu mentis, per Glossam super illud 2 Corinth. 5, Sive mente excedimus Deo. In excessu mentis duo intelliguntur: vel pavor, vel intentio ad superna, ita ut quodammodo a memoria labantur inferiora. In hoc excessu mentis fuerunt omnes sancti quibus arcana Dei mundum excedentia reve-

lata sunt. « In dominica die. » Tempus congruit, quia ex tribulationibus et aliis quae fecit et sustinuit et per hanc visionem alios commouit, sequebatur, in ipso et in aliis iustis sequi meritum aeternae beatitudinis, quod significatur per diem Dominicam: in qua Dominus resurgens gloriam immortalitatis propter nos suscepit. 2 Corinth. 1, Sicut socii passionum estis. « Et audiui, » non est intelligendum, quod haec vox fuerit corporalis. Unde Haymon, Sicut in spiritu positus spiritualia vidit; ita vox quam audiuit spiritualis fuit. Idem tamen est hujus (1) audibile et visibile, et vox et sonus, in essentia, diversa in ratione: sicut verbum Dei dicitur lux et vox. In quantum lux, videtur et videre facit; in quantum vox, auditur et audire facit. Unde Glossa dicit, Audiui, idest cognovi, « Post me. » Quae post nos sunt ignoramus. Recte igitur audit vocem post se; quia quae sibi revelata sunt non plene prius agnoverat. Vel, Post se, idest de futuris, quia post praesentia futura sequuntur, Vel, Post se, quia sese in anteriora extendens, per contemplationem altiore revocatus est quasi post se ad utilitatem Christianorum. Facies enim est vis contemplationis; dorsum oblivio praesentium. Vel, Post se, quia intellexit hunc esse Deum, sicut olim intellexerat Deum in lege et prophetis. « Vocem magnam. » Parva est vox quae est de terrenis, magna de spiritualibus loquitur. Ezech. 3, Audiui post me vocem commotionis magnae, « Tamquam tubam: » quia sicut tuba antiquitus excitabat ad bellum; sic vox ista ad sustinendam temptationem et adversariorum certamina. Isaiae 63, Quasi tuba exalta vocem tuam, « Quod vides, » idest jam visurus es, « Scribe in libro, » mentis: vel ad literam: « Et mitte septem Ecclesiis, Epheso, » vel Ephesum, Nomina sunt locorum illarum septem Ecclesiarum. Quasi dicat: Obedire debetis, et praeceptum est ut mitantur ubique. « Et conversus sum, » mente, idest praeeparavi me per conversionem intellectus, « Ut viderem. » Contra. Sonus est invisibilis et nullo modo visibilis, secundum Philosophum. Respondeo secundum Haymonem, Nihil aliud audivit quam vidit: quia hoc est illi audire, quod videre, sive in substantia intelligere: et e contrario. « Et conversus vidi. » Illic ponitur ipsa visio. Et primo quantum ad candelabra. Secundo quantum ad filium hominis qui ponitur inter illa, « Et in medio. » Dicit igitur, « Et conversus, vidi septem candelabra aurea. » Omnia sunt plena mysterio. Septem candelabra septem Ecclesias Asiae designant: septem vero Ecclesiae, universitatem Ecclesiarum designant; quia universum tempus septem dierum repetitione revolvitur, quae tamen unam Ecclesiam sponsam Dei constituunt. Dicuntur autem recte Candelabra, quasi dicat, debent habere fidem, quae est pes et fundamentum omnis boni. Hebr. 11, Fides est sperandarum substantia rerum. Item spes, per quam erigimur ad alta, quae designatur in hastilis rectitudine. Item caritatem, quae est lux et ardor: et debet ardere in se et locere aliis per exemplum. In candelabro enim sunt haec tria: Firmitas pedis, Rectitudo hastilis, Eminentia lucis. Aurea, propter claritatem divinae sapientiae ad aliorum instructionem. Vel aliter. Candelabra aurea. Nota Glossam. Et bene dicit Aurea, scilicet propter puritatem incarnationis, quae pretium dat et valorem sustinentiae adversorum. Non deaurata, per hypocrisis, quae extra aurum habet, intus lutum. Job 40,

Sternet sibi aurum quasi lutum. « Et in medio. » Hic ponitur visio quantum ad filium hominis. Ponitur inter candelabra. Describitur autem quantum ad communicantiam, quam habuit in dando. Secundo, quantum ad vitam, quam habuit in conversando, « Vestitum. » Tertio quantum ad doctrinam, quam habuit in praedicando, « Et vox illius. » Quarto, quantum ad magnificentiam, quam habet in remunerando, « Et facies. » Dicit igitur, « Et in medio candelabrorum aureorum. » Per quae septem Ecclesiae signantur, « Vidi quendam similem filio hominis, » scilicet Angelum in persona Christi, qui dicitur similis filio hominis; quia fuit similis aliis in persona et in natura, non tamen in culpa. Philipp. 2, In similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. Vel, Similis filio hominis, scilicet Virginis. Dicitur ipse Angelus, quia ipsum filium Virginis repraesentabat in illa specie imaginaria. Dicitur autem, In medio, quia omnibus se reddit communem. Jacob. 1, Qui dat omnibus affluenter. Gregorius: Largitatem divinae misericordiae nullus hominum considerare valet. Nota quod Christus, qui est media in Trinitate persona, in medio mundi passus est, scilicet in Jerusalem. Psal. Operatus est salutem in medio terrae, ostendens quod pro omnibus moriebatur, 2 Corinth. 5, Et pro omnibus mortuus est Christus. Suspensus in medio latronum, significans quod bona sua bonis et malis paratus est dare. In medio caelo passus, scilicet in aere, ostendens se mediatorem eorum quae in caelis et quae in terra, Coloss. 1, Pacificans per Sanguinem Crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in caelis sunt. In medio discipulorum, post resurrectionem apparuit, ut omnes et singulos in fide roboraret. Joan. 20, Stetit Jesus in medio discipulorum. In medio candelabrorum post ascensionem ostensus est Joanni in extasi, ut ostenderet se omnibus subvenire paratum in tribulationibus, et in aliis. Psal. Cum ipso sum in tribulatione. « Vestitum, » hic describit eum quantum ad vitam; et hoc secundum quatuor. Primo, quantum ad eminentem caritatem. Secundo, quantum ad plenam sinceritatem « Caput autem. » Tertio quantum ad donorum copiositatem, « Oculi ejus. » Quarto, quantum ad fortitudinis sive patientiae stabilitatem, « Et Pedes. » Caritas ipsius Domini animam inflammabat, Sinceritas candidabat, Copiositas foecundabat, Stabilitas roborabat. Caritatem ejus ostendit quantum ad duplicem effectum. Primo, quantum ad redemptionem humanam. Secundo, quantum ad virtutum custodiam. Primus respectu nostri. Secundus respectu ipsius. Dicit igitur, « Vestitum podere. » Poderis, est vestis sacerdotalis, attingens usque ad talos: et significat Dominicam carnem, in qua se Patri ex amore nostri obtulit, et quotidie offert verus sacerdos et hostia. Ephes. 5, Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis. « Et praecinctus zona aurea, » idest cingulo caritatis, quia stringit et custodit virtutes ne a subjecto recedant. Vestis enim non cineta cito defluit. Colossen. 3, Super omnia autem haec caritate habete, quod est vinculum perfectionis. Glossa: Cetera perfectum hominem faciunt, caritas cuncta ligat ne abeant. Et dicitur Aurea, ratione suae praecminentiae. 1 Corinth. 12, Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. « Ad mamillas, » quia mamillae sunt in pectore sicut caritas in corde. Vel, Ad mamillas, quia ex pectore, in quo sunt mamillae, pullularent malae cogitationes, quae

(1) *Lege hujusmodi.*

virtutes dissolverent, ut caritas pectus et virtutes cingeret. • Caput, • scilicet Deitas, quae est caput humanitatis. 1 Corinth. 11, Caput vero Christi Deus. • Et capilli, • idest cogitationes, quae subtiles sunt et a mente procedentes, et multae sicut capilli a capite. • Erant candidi tamquam lana alba. • Utrique comparatur deitas et capilli, ratione sanctitatis sive sinceritatis, quae signatur in albedine lanae et nivis. De sinceritate Christi secundum deitatem, Sap. 7, Candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula. De sinceritate quantum ad cogitationes et omnia alia. Hebr. 7, Talis enim debebat ut nobis esset pontifex, sanctus et innocens, impollutus. Vel, Caput, dici potest affectio; quia illud quod est aliud in anima est affectio. Utrumque autem, tam affectio quam cogitatio, sincerissimum fuit in Christo. Sic igitur lana et nix significant sinceritatem ratione albedinis. Sed ulterius est notandum, quod in hominibus ut plurimum solent esse duo: scilicet Frigus ignaviae; quod impedit omne bonum, et Aestus concupiscentiae, quod incitat ad malum. E contra in Christo fuerunt cogitationes ad omne bonum faciendum: quod significatur per lanam quae calefacit. Item ab omnigena mali concupiscentia alienae: quod significatur per nivem, frigidae naturae. • Oculi ejus, • idest dona Spiritus sancti, quae totam ejus animam providam et videntem et perspicuam reddiderunt, quibus plenus fuit. Sapient. 11, Et requiescet super eum spiritus Domini. Zach. 5, Super lapidem unum, septem oculi sunt. • Tamquam flamma ignis, • quia ejus animam, dum ipsam secundabat, totam flammeam sive igneam reddebat per splendorem et ardorem. Vel, Sicut flamma ignis; quia plenitudo donorum ipsorum efficacia et merito passionis est nobis causa recipiendi ab ipso sapientiae illuminationem et caritatis flammeum ardorem. Joan. 1, Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, Luc. 12: Ignem veni mittere in terram. • Pedes, • hoc quantum ad fortitudinis stabilitatem. Pedes ejus, idest multiplex fortitudo ejus, quae per pedes ejus significatur, qui totum pondus corporis portant, • Similes aurichaleo, • quod quanto amplius incendiatur, tanto amplius coloratur. Igitur fortitudo Dominica quanto amplius portabat adversa, tanto pulchrior ostendebatur. Pedes inquam ejus sunt sicut aurichaleum, • In camino ardenti: • hoc addit ad expressionem ut expositum est. Caminus ardens est adversitas tribulationum quae animam exurit nisi ipsam patientia muniret. Ecclesiast. 2, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Posset autem duplex pes fortitudinis distinguui: scilicet aggressio terribilium, et perpressio adversorum. Posset autem aliter per Poderam vestem talarem Ecclesia intelligi, qua Deus vestitur. Viri enim justi sunt vestimenta Christi. Psal. Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis. Duratura autem Ecclesia usque ad finem mundi. Matth. 16, Et portae inferi non praevalerunt adversus eam. Sed contra. Quia ipse Christus est indumentum Ecclesiae sive justorum. Roman. 13, Sed induimini Dominum Jesum Christum. Respondeo. Utrumque est verum, sed differenti ratione in parte; Ecclesia enim est indumentum Christi, ratione adhaesionis, Psal. Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Ratione honorificationis: notabile enim et pulchrum indumentum, est in honorem induti. Ecclesia autem honorificat Christum, idest ipsum honorando ostendit. Deinde in Ecclesia, ipsius Domini

ineffabilis bonitas, sapientia et potestas, ac dominatio excellenter apparet. Christus vero dicitur indumentum justorum ratione decoris; ipse enim est decor eorum; ideo vocat Ecclesiam suam formosam, quia ipse eam decorat. Canticorum 2, Columba mea, formosa mea. Ratione honoris; quia ipse est justorum honor. Unde Augustinus 1 lib. Confess. Gratias tibi, dulcedo mea, honor meus, fiducia mea, Deus meus. Item ratione protectionis, quia vestimentum protegit a nocementis. Ecclesiastici 34, Protector potentiae, firmamentum virtutis, tegimen ardoris. Et praecinctum zona, scilicet castitatis, quemadmodum zonae stringunt ne anima defluat. Aurea, propter pretiositatem. Ecclesiast. 26, Non est digna ponderatio continentis animae. Ad mamillas, quae sunt in pectore, unde ortum habent cogitationes, nisi zona pectus stringatur. Et dicitur hoc de ipso ratione corporis mystici. Luc. 12, Sint lumbi vestri praecincti. Nota Glossam, Dan. 10, Caput, idest majores in corpore Christi mystico, Et Capilli, idest minores adhaerentes ipsi capiti Christo. Candidi, ut supra expositum est: Oculi, contemplativi, qui spiritualibus, et Activi ad intuendum divina. Vel Flamma ignis, quia sunt illuminati et ardentes amore et desiderio ad Dominum. Unde beatus Isidorus, 3 lib. de Summo bono, Servus Dei ad aeternam patriam sanctis desideriis inhiat. Item. Oculi ejus velut flamma ignis, quia tales alios illuminare et accendere student verbo et exemplo et orationis suffragio. De Verbo, Roman. 12, Spiritu ferventes. De exemplo, 2 Corinth. 5, Caritas Christi urget nos. De suffragio, Philipp. 1, Et hoc ore ut caritas vestra magis ac magis abundet in omni scientia. Pedes, ultimi fideles. Nota Glossam Matth. 24, Erit tunc tribulatio tanta qualis nunquam fuit ab initio mundi. Et tamen, sicut dicit Gregorius, Electi Antichristo valde contradicent. Dicit enim sic super Job: Dei adjutorio electi ut antichristo contradicere valeant, fulcientur. • Et • vox, • hoc quantum ad doctrinam. Ad quam describendam, tria tanguntur. Primo, Communicatio virtutis: unde dicit, Et vox, idest doctrina, • Tamquam, vox aquarum multarum, • quia praedicatio Christi quantum ad communicationem virtutis, habuit virtutem ablutivam. Joan. 13, Jam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis. Item illuminativam, Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat. Item. Fecundativam, Ecclesiastici 24, Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquae immensae de fluvio, ego quasi fluvius Dorix, et sicut aqueductus exivi a Paradiso, dixi: Rigabo hortum plantationum, et inebriabo partus mei fructum. Vel, Aquarum multarum, idest abundantiam gratiarum. Joannis. 4, Aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Et dicit, Multarum, propter largiorem gratiam quae datur tempore gratiae. Joan. 1, De plenitudine ejus nos omnes accepimus. Secundo, promissio beatitudinis: quod innuitur per hoc quod ipse docens tenebat in dextera septem stellas, • Et habebat in • dextera sua septem stellas, • idest septem episcopos praemissarum Ecclesiarum, per quos intelliguntur universi praelati qui sunt electi: qui dicuntur stellae, quia debent aliis verbo et exemplo lucere. Matth. 5, Vos estis lux mundi. Per dexteram significatur quod praedestinati sunt ad vitam, quae per dexteram significatur; mali sunt in sinistra. Isaiae 41, Suscepit te dextera justi mei. Tertio, comminatio dam-

nationis. « Et ex ore ejus gladius, » idest praedicans comminabatur sententiam judicii, quae sicut gladius separabit malos a bonis et eos aeternaliter perimet: « Acutus, » quia acutissime punget, « Ex utraque parte, » quia anima et corpore damnabuntur. Jeremiae 17, Et duplici contritione contere eos. Deutero. 32, Et gladius meus devorabit carnes. Vel Gladius ejus doctrina separans spiritum a carne. Ephes. ult. Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Acutus ex utraque parte, quia sua acie scindente, scindit opera carnalia et internas concupiscentias. Et ita scindit intus et extra. Posset etiam os Dei intelligi praedicatores. Jerem. 15, Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Dominus enim loquitur per eos, et per ipsos facit praemissa. « Et facies ejus, » idest illi qui ei conformes sunt et ipsum in se repraesentant per imitationem in fervore amoris et in aliis. Gregorius: Omnes sancti ut ad gloriam mediatoris Dei et hominis Jesu Christi perveniant, ad similitudinem vitae illius vitam suam deducere laborant. « Sicut sol lucens in virtute, » scilicet sine nubibus clare. Matth. 13, Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum. Gregorius: Post similitudinem quam nunc moribus tenent, ad similitudinem quandoque gloriae pervenient. « Et cum vidissem, » Hic ponuntur consequentia visionem: quae ponit quatuor. Primo suam stupefactionem. Secundo dictam consolationem. « Et posuit. » Tertio scribendi jussionem, « Scribe ergo. » Quarto visorum expositionem, et hoc in parte et non in toto. Septem stellae. Dicit ergo, « Et cum vidissem, » scilicet praedicta. « Cecidi, » obstupefactus. « Ad pedes ejus tamquam mortuus. » Nota quatuor de contemplatione. Primum est aspectus contemplationis. Cum vidissem. Ezechielis 1, Aperti sunt caeli et vidi visiones Dei. Secundum, Magnitudo humiliationis: cecidi: quia anima cognoscens Dei altitudinem, se nihil reputat. Gregorius, Miseria humana quanto amplius invisibilia bona cognoscit, tanto amplius ipsa sibi vilescit. Ezechielis 2, Et vidi et cecidi in faciem meam. Tertium desiderium imitationis, Ad pedes. Ad pedes Christi cadit, qui studet eum in his quae secundum carnem gessit, imitari. Supra eodem, Pedes ejus etc. Viri enim contemplativi cum a Deo consolationem dulcedinis recipiunt, sciunt sese esse participes passionum Christi configuratione. Unde Apostolus Galat. ult. Mihi autem absit gloriari. Quartum est vehementia abstractionis, quia oportet esse abstractum ab inferioribus, tamquam mortuum. Galat. 2, Vivo ego, jam non ego. Coloss. 3, Mortui enim estis. Sed quomodo cecidit videndo Christum, cum ipse sit consolatio animae? Respondeo. Casus iste fuit casus bonus, quia fuit exhibitio reverentiae considerata divina magnitudine. Nota Glossam. « Et posuit, » hic ostenditur Dominica consolatio: et primo secundum quod data est facto. « Et posuit super me, » per hoc notatur quod gratia fuit, non debitum. « Dexteram suam, » in qua intelligitur auxilium. Dexteram Dei misericordia, sinistra justitia. Daniel. 10, Jacobam consternatos super faciem meam, et vultus meus haerebat terrae, et ecce manus tetigit me. Secundo secundum quod verbo. Et primo consolatur dissuadendo timorem, dicens: « Noli timere. » Vehemens obstupefactio fuerat, ex qua secutus est timor quem dissuadet. Sed nonne bonum est semper timere? Proverb. 28, Beatus homo qui semper est pavidus. Respondeo, S. Th. Opera omnia. V. 25.

Non dissuadet timorem simpliciter et omnino, quia bonum est et expediens contemplativo resilire a divina magnitudine in propriam parvitatem, quod est timere timore reverentiae: sed dissuadet timorem nimium: ex quo mentis turbatio surgere potest, tranquillitatem mentis impediens. Vel, Noli timere pati pro me. Secundo ostendendo se creatorem. « Ego sum primus, » duratione in causalitate, omnia condidi. Magna materia consolationis est hic et in sequentibus. Tertio remuneratorem. « Et novissimum, » tamquam causa finalis ad quam omnia ordinantur; et ideo remunerator sum. Item primus ante quem nullus. Novissimus post quem nullus. Isa. 48, Ego primus et ego novissimus. Sed quaeritur quomodo sit novissimus, cum non duret ultra ea quae fine carent? ut sunt Angeli et animae et alia multa. Item esse novissimum videtur esse abjectionis et ignobilitatis. Juxta hoc potest quaeri quomodo intelligatur illud Exod. 15, Dominus regnabit in aeternum et ultra. Respondeo. Ad primum dicendum, quod non dicitur novissimus quantum ad durationem, quia non durat ultra ea quae fine carent; sed quantum ad modum durandi et quantum ad rationem finalis causalitatis. Modus durandi in Deo triplex est, secundum Anselmum in Prosologio. Primus, quia per se durat aeternaliter, alia autem haec habent ab ipso: et sic quodammodo est ultra alia, et sic Novissimus. Alius modus est: quia Deus non potest intelligi habere finem, alia autem possunt intelligi finem habere. Illud autem quod nullo modo potest habere finem, quodammodo est ultra illud quod aliquo modo potest habere finem: finem dico saltem intellecto, et si non re. Tertius modus est, quia divina aeternitas tota est simul, aeternitas quae aeviternorum non est tota simul, secundum Anselmum: unde aeternitas eorum non attingit ubi attingit Dei aeternitas. Et ita Deus quodammodo est ultra omnia. Ita secundum finalem causalitatem dicitur Deus esse novissimus, quia Deus est causa finalis omnium, et ad ipsum, sicut ad causam finalem omnia ordinantur, quia universa propter semetipsum operatus est Dominus. Illud autem ad quod omnia ordinantur tenet rationem novissimi, quia finit ea: hoc autem non est indignitatis, sed incommunicabilis et simplicis dignitatis, quia Deo soli convenit esse omnium causam finalem. Augustinus lib. 1 Confessionum: Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Ad objectum primum patet. Ad secundum dicendum, quod esse novissimum potest dicere in generalitate in eo qui est solum novissimum ita quod non primus: sed Deus ita est novissimus quod etiam primus. Et hoc est singulare in Deo, eo modo quo de ipso haec duo dicuntur. Praeterea nota quod aliquid potest dici novissimum multipliciter: scilicet ratione indignitatis vel abjectionis: et sic Christus apud Judaeos reputabatur novissimus licet non esset. Isa. 53, Novissimum virorum, virum dolorum. Vel ratione loci, sicut ultimus in loco solet dici novissimus. Vel ratione durationis, sicut qui post alium natus est dicitur novissimus, vel etiam plus quam alius vivit. Vel ratione modi durandi; sicut dictum est supra, exemplum in rerum natura, non potest plene inveniri, quia singulare est in Deo. Vel ratione finalis causalitatis: sicut homo quodammodo potest dici novissimus respectu eorum quae facta sunt propter ipsum, licet non plus duret quam multa ex ipsis.

Esse ergo novissimum non semper dicit indignitatem, sed aliquando. Duobus autem modis ultimis dicitur Deus novissimus, non aliis modis. Illis autem duobus novissimum dicit dignitatem tantam quae nulli creaturae convenire potest. Ad aliud quaesitum dicendum, secundum Anselmum in Prosol., quod dicitur Deus regnare in aeternum creaturae, idest quamdiu durat creatura et ultra, non propter durationem ipsam, quia plus durant alia omnia; sed propter modum durandi; et hoc triplicem, ut visum est. Quarto ostendendo se redemptorem. Ad redemptionem autem completam concurrunt ejus passio et resurrectio: et utramque tangit dicens: « Et sum » vivus, » quia resurrexi, » Et fui mortuus. » Et ex hoc ejus vita est fidelibus gratior. 1 Petr. 4, Christus pro peccatis nostris mortuus est. » Et » ecce, » excitatio est ad considerandum ejus vitam immortalem, quia gaudiosa est et in praemium electorum cedit et fiduciam auxilii tribuit. » Sum » vivens in saecula saeculorum, » idest aeternaliter. Magna est consolatio haec. Item persuasio magna est ad sustinendum pro eo adversa: quia mortuus est pro hominibus et resurrexit in aeternum victurus. Unde eos juvare et tandem praemiare potest. Rom. 6, Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. Hebr. 7, Semper vivens ad interpellandum pro nobis. Quinto protectorem. » Et habeo clavem, » idest potestatem. » Mortis, » idest diaboli, qui est causa mortis, culpae et gehennae. Osee 13, Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferni: idest ministrorum ejus quibus debetur infernus, vel qui devorant homines per suggestiones vel persecutiones ad modum inferni, vel in quibus habitat diabolus sicut in loco sibi debito, qui est infernus. Possum ergo cohibere diabolum et ejus ministros et ab eorum tentationibus protegere: vel possum intrare in mortem supplicii et ipsum locum inferni et liberare quem velim. Nota Glossam qui clavem. Aliquis objiciet: cum dixerit, sum vivus, ad quid addidit, sum vivens? quia videtur superfluum. Respondeo. Primo modo potest dici, quod primo loquitur de vita divinitatis quae est sine initio. Secundo de vita humanitatis gloriosa per resurrectionem. Alio modo potest dici quod primum dicitur ad ostendendam vitam resurrectionis: unde per oppositum subditur, Et fui mortuus: sed repetitur ad ostendendam immortalitatem ejusdem vitae interminabilis: unde dicitur: Vivens: quod innuit continuationem vitae; et sequitur, In saecula saeculorum: et hoc videtur melius. » Scribe ergo, » quia pro hominibus passus sum et ne incidunt in mortem et infernum. » Quae vidisti, » jam in hac visione, contra eos qui scribunt vel docent quae non intelligunt. Scribe inquam, ut alios doceant: unde infra 2 dicitur: Et Angelo Ephesi. » Et quae » sunt, » idest praesentes tribulationes et praesens auxilium. » Et quae oportet fieri post haec, » scilicet in ultimis fidelibus quae erant et quae futura erant, postea sibi ostendit, ut infra. Et ita scribit scribenda secundum triplicem differentiam temporis. Scribe inquam, » sacramentum, » idest sacram signationem, sacram secretum. » Septem stellarum etc. » Vel docebo te sacramentum. » Septem stellae. » Exponit secundum partem, ut ostendat cetera mystice accipienda. » Angelos » dicit episcopos propter eminentiam vitae quam debet habere praelatus. Gregorius. Specularis vita et alta debet semper esse et circumspecta. Sed quare non

ex toto exposuit? Respondet Haymon, Quaedam exposuit quaedam signavit; quia si ex toto esset clausus, taederet nos legere: si ex toto apertus, minus studiose legeremus. Alia ratio est, quia Dominus propter malevolos non vult omnia esse aperta. Nota quod praelatus dicitur Angelus multiplici ratione. Ratione charitatis in diligendo. Beatus Bernardus in Meditationibus: Diligunt quidem suos concives, et pro his qui haereditatem consequuntur salutis solliciti congaudent. Similiter praelatus dicitur affici charitate magna ad alios. 2 Corinth. 12, Ego autem libentissime impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar a vobis. Ratione prudentiae in eligendo sive desiderando, quia non curat de vanis, non de auro vel argento, sed solum Deum desiderat semper habere. Tob. 12, Nil voluit Raphael accipere. 1 Petr. 1, In quem desiderant Angeli prospicere. Hoc est contra avaritiam. 2 Corinth. 12, Non quaero quae vestra sunt sed vos. Isidorus 5 lib. de Summo bono: Plerique sacerdotes suae magis utilitatis causa quam gregis praeesse desiderant: nec ut prosint praesules fieri cupiunt, sed magis ut divites fiant et honorentur. Ratione sanctitatis in vivendo. Matth. 22, In resurrectione, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei. Gregorius: Nulla rector invidia debet pollui, qui hoc suscepit officii, ut in aliis quoque tergat maculas pollutionis, quia necesse est ut manus munda esse studeat quae diluere sordes curat. Ratione scientiae in cognoscendo. Malach. 2, Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Isidorus in lib. 5 de Summo bono: Desinant locum docendi suscipere qui nesciunt docere: caecus si caeco ducatur, ambo in foveam cadunt. Ratione informationis in instruendo. Multi enim habent scientiam qui docere subditos suos negligunt. Daniel. 10, Ego, dixit Angelus, Ego autem veni ut docerem te. Gregorius: Neque huic speculationi sufficit ut alte vivat et eorum qui sibi commissi sunt opera transcendat, nisi loquendo assidue auditores suos ad amorem caelestis patriae succendat et pertrahat. Ratione meditationis in corando, sicut Tobias per Raphaelem visum recepit, Tob. 11. Ita et praelatus corrigendo et sacramenta dispensando, exemplis disponendo; debet sauciatos sanare sicut medicus. Ecclesiast. 38, Honora medicum propter necessitatem. Ratione velocitatis in discurrendo. Isa. 6, Volavit ad me unus de Seraphim. Proverb. 6, Discurre, festina, suscita amicum tuum. Et hoc tangit sollicitudinem. Rom. 12, Qui praest in sollicitudine. Ratione officii in ministrando. Hebr. 1, Omnes sunt administratorii spiritus. 1 Corinth. 4, Sic nos existimet homo ut ministros Christi. Ratione zeli in suffragando, quia Angeli orant pro hominibus et hominum orationes offerunt Deo: Tob. 12, Ego obtuli orationem tuam Domino. 2 Corinth. ult. Hoc et oramus vestram consummationem. Ratione devotionis in contemplando, Matth. 18, Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei. Philipp. 3, Nostra autem conversatio in caelis est. 2 Corinth. 11, Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium caelum.

CAPUT II.

• Et Angelo etc. » Secunda pars primae visionis, in qua iubentur scribi epistolae ad correptionem Ecclesiarum. Scribuntur autem septem epistolae, secundum numerum septem episcoporum sive Ecclesiarum. Prima dirigitur episcopo Ephesi qui erat Metropolis, et sic ulterius. Distinguntur autem secundum proprias materias. Possunt autem distingui secundum numerum septem virtutum. In prima est admonitio ad caritatem. In secunda, ad spem; • Et Angelo Smyrnae. • In tertia, ad fidem; • et Angelo Pergami. • In quarta, ad prudentiam; • et Angelo Thyatirae. • In quinta, ad temperantiam; 3 cap. • et Angelo Sardis. • In sexta, ad fortitudinem; • et Angelo Philadelphiae. • In septima, ad iustitiam; • et Angelo Laodiciae. • Vel aliter secundum ea quae littera ipsa magis insinuat. Praelato sunt sex necessaria, quantum ad quae isti septem episcopi indigebant magna admonitione: licet alia multa in praelato concurrere debeant; videlicet: caritas, magnanimitas, severitas, humilitas, stabilitas, strenuitas. Haec omnino sunt necessaria pastori. Caritas necessaria est, ad diligendum; magnanimitas, ad sustinendum, sive patiendum; severitas, ad malum extirpandum; humilitas, ad fastum declinandum; stabilitas, ad finaliter perseverandum; strenuitas, ad ferventer agendum. Et licet stabilitas perseverantiae recto ordine ultimum locum de se teneat; tamen hic non ponitur ultimo: quia epistola informans ad strenuitatem ultimo ponitur, eo quod scribitur illi episcopo qui magis inter alios defecerat et magis culpabilis erat sicut verba insinuant, quia a nullo bono commendatur sicut alii. In prima ergo epistola fit admonitio ad caritatem, per quam diligantur diligenda. In secunda ad magnanimitatem per quam sustineantur adversa. In tertia et quarta ad severitatem per quam ab aliis extirpentur vitia: sed differunt; quia in tertia est admonitio ad extirpandos male credentes: in quarta ad extirpandos male docentes: in quinta, ad humilitatem; per quam a seipso eliminetur inanis gloria: in sexta, ad stabilitatem; per quam teneatur perseverantia: in septima, ad strenuitatem; per quam efficiatur meritoria vita. Item prima epistola continet tria: Exordium, Narrationem, • scio opera; • Conclusionem, • Qui habet. • Et haec consequens divisio in qualibet epistola poterit observari. Exordium introducit tres personas. Personam recipientis epistolam; • Et Angelo. • Personam scribentis: • Scribe. • Personam loquentis in epistola; • haec dicit. • Dicit igitur. • Et Angelo. • Quasi dicat, scribe quae vidisti. Alloquitur Angelo, idest Episcopo, • Ecclesiae Ephesi. • Huic primo scribit tamquam Metropolitanum et sublimiori; ut ipse correctus sit aliis forma vivendi. Ephesus interpretatur, voluntas mea in ea. Majores enim maxime tales esse debent ut complacent Deo in ipsis. 2 Cor. 3, Contendimus, sive absentes sive praesentes, placere illi Item nomen convenit commonitioni: quia voluntas Dei, id est, amor et contemplatio Dei est in eo qui ferventer amat. Proverb. 7, Ego diligentes me diligo. • Haec dicit. • Hic describitur Christus ipse quantum ad duo. Primo quantum ad pietatem, in supportatione peccatorum. • Haec. • Quae sequuntur. • Dicit; qui tenet septem stellas, • idest septem episcopos, quibus scribitur. • In dextera sua. • Per dexteram intelligitur ejus misericordia: quasi dicat: non abiciam eos, licet peccaverunt. Et bene

dicat, Tenet: quia amplius caderet homo in offensam et etiam prorsus in infernum. Psalm. Nisi quia Dominus adjuvit nos. Secundo quantum ad liberalitatem in distributione donorum. • Qui ambulat. • Tangit visionem illam supra primo cap. In medio septem candelabrorum. Ambulat ergo per effectum, quia omnibus se praesentem offert ad dandum, ac si ambularet hinc inde, si sit qui recipiat. • In medio septem candelabrorum aureorum. • Quia communiter dona sua distribuit, quantum est de se. Haec etiam supra primo cap. exposita sunt. • Scio. • Hic ponitur narratio, quae continet quinque: communicationem, • Scio; • argumentationem, • Sed habeo; • admonitionem, • Memor; • comminationem, • Sin autem venio; • consolationem, • Sed hoc habes. • Commendat autem a quatuor quae sunt praelato necessaria. Primum, est rectitudo operum, • Scio opera tua. • Id est approbo: beatus cujus opera laudem Dei merentur. Psalm. Novit Dominus viam ejus. Secundum, sustinentia tribulationum. • Et laborem. • Id est tribulationem, in qua est magnus labor; sed consideratio mercedis, lenit. Infra 14, Amodo jam dicit spiritus. Contra, Isaiae 40, Assument pennas sicut aquilae, current et non laborabunt. Respondeo. Sustinentes adversa laborem habent quidem ad afflictionem naturae, quia eorum natura ibi affligitur: tamen illi qui perfecti sunt, etsi in adversis laborent, quantum ad naturae afflictionem, non tamen laborant quantum ad mentis consolationem: quia jucundum est et delectabile ex parte rationis, pati propter dilectum. Unde Augustinus super Joan. 1, Qui amat non laborat. Tertium, longanimitas in expectatione praemiorum. • Et patientiam tuam. • In expectatione praemii. Jacob. 5, Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrae, patienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum. Vel patientia in labore adversorum. Gregorius, Patientia vera est quae et ipsum amat quem portat. Quartum, zelus in impugnatione haereticorum. • Et quia non potes. • Et circa hoc multa tanguntur; Primum, intolerantia, in expellendo: et approbatio. Quia, idest quod non potes • sustinere • malos • sed expellis et expugnas virtute verbi. 1 Cor. 6, Auferte malum ex vobis ipsis. Sed quomodo dicit, non potes? ergo non erit ex voluntate quod eos expellebant. Item videtur quod haeretici de quibus loquitur, non sint extirpandi. Matth. 15, Sinite utraque crescere usque ad messem. Respondeo. Ad primum dicendum, quod modus est loquendi ad expressionem zeli. Solet enim dici, quando quis magno affectu vult aliquid facere: ego non possem dimittere quin hoc facerem. Simile Joan. 12, Propterea non poterant credere, scilicet quia voluntas erat ad contrarium. Ad secundum dicendum, quod haeretici aut sunt occulti, et hi non sunt extirpandi, dum est de eis ambiguum: ne si indiscrete expellantur, sit bonis occasio mali: quia vel schisma posset emergere, vel boni posset extirpari cum aliis; quia idem posset credi de eis quod de aliis, ubi est ambiguum. Unde sequitur: Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul et triticeum. Et de his loquitur Matth. 15, secundum Glossam. Alii sunt manifesti, et hi sunt resceandi, et sic loquitur hic. Secundum, prudentia in probando. Psalm. • Tentasti eos, • idest probasti doctrinam eorum. • Qui se dicunt apostolos esse, • idest missos ad alios, ut eos facilius decipiant. • Et non sunt. • 2 Cor. 11, Nam ejusmodi sunt pseudoapostoli, operarii

subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Tertio, efficacia in deprehendendo; non enim fuit in aliis examinatio. « Et invenisti eos in mendacio » quia non erant a Deo missi, ut dicebant, cum doctrinam eorum malam et vitam pravam inveneris. Jerem. 25, Seduxerant populum suum in mendacio suo, cum ego non missem eos. Quarto, patientia in sustinendo, scilicet adversa. « Et patientiam habes, » scilicet in adversis, quae haeretici convicti tibi inferunt vel procurant. Gregorius, Patientia est radix omnium castosque virtutum. Sed unde est quod idem commendat eum a patientia? Item sustinentia? dixit: Non potest sustinere malos, hic dicit: Patientiam habes cum malos sustineat qui patientiam habet. Respondeo. Ad primum dicendum, quod supra vocat patientiam longanimitatem in expectatione retributionis, secundum Glossam: Hic autem voluntariam sustinentiam tribulationis. Vel si supra dicatur patientia secundum alium exponendi modum voluntaria sustinentia tribulationis, differentia est, quia ibi loquitur de patientia in generali; hic in speciali respectu adversorum ab haereticis inflictorum. Ad aliud dicendum, quod supra loquitur de sustinentia respectu mali culpa in alio: hic de patientia respectu poenae in seipso inflictae ab alio, idest non est sustinendum ubi potest percurri (1), sed hoc debet. Bonum autem est quod qui patientiam habet, sustinet malos quantum ad poenam sibi ab eis illatam: non tamen oportet quod sustineat eos quantum ad culpam in eis repertam. Quinto rectitudo in intendendo, quia rectum finem intendit secundum honorem et amorem nominis Dei. « Et » sustinisti, » mala illata. » Propter nomen meum. » Act. 21, Ego autem non solum alligari. Sexto vigor in persistendo, quia perseveravit in illa patientia. « Et non defecisti. » 1 Corinth. 4, Non defecimus etc. Contra, quia sequitur: charitatem tuam reliquisti; ergo defecerat. Item non videtur malum deficere, quia dicitur in Psalm. Defecit in salutari tuo anima mea, defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Respondeo ad primum, quod non negat simpliciter eum defecisse, sed loquitur de defectu per impatientiam. Duplex igitur est malus defectus. Unus est defectus a fervore charitatis, et sic defecerat; alius a sustinentia tribulationis, et sic non defecerat, licet ipsum haeretici persequerentur. Ad secundum dicendum, quod triplex est defectus. Unus culpabilis, cum quis deficit per culpam impatientiae in adversis, vel aliam quaecumque. Job 3, Nunc autem venit super te plaga et defecisti. Alius poenalis quando deficit homo in morte vel in damnatione. Psalm. Deficientes quemadmodum fumus deficient. Tertius salubris qui est ex amore et desiderio ardenti. Psalm. Concupivit et defecit anima mea in atria Domini. Augustinus lib. 5 Confess.: Tu amor meus in quem deficio ut fortis sim. Dicendum est igitur quod malum est culpabile deficere primo modo: malum poenale deficere secundo modo: optimum autem et dulcissimum deficere tertio. « Sed habeo adversum te pauca: quod charitatem tuam primam, » idest quam prius habueras. « Reliquisti, » quod non habes fervorem charitatis ut ante. Gregorius 19 Moralium: Sunt nonnulli qui paulisper per augmenta temporum patiuntur detrimenta virtutum. Vel potest dici secundum regulam Ciceronii, quod illa commendatio praecedens est quantum ad aliquos de subditis: haec autem argutio quantum ad quosdam alios.

(1) Forte praecaveri.

Etenim praelato ascribit quae sunt subditorum. Et tunc est sensus: charitatem tuam primam reliquisti in aliis. « Memor esto itaque unde excideris. » Hic ponit admonitionem; et hoc quantum ad tria: scilicet ad damni considerationem. Memor esto unde excideris, quia a charitate. Beda, Si de charitate excisus es, quia Deus charitas est, vel unde, scilicet a consortio fidelium: quia qui a statu gratiae et charitatis cecidit, jam non est de societate fidelium merito et participatione bonorum quam habet iustus. Psalm. Particeps sum omnium timentium te. Secundo quantum ad peccati satisfactionem. « Et » age poenitentiam, » satisfaciendo, Matth. 3, Facite ergo fructum dignum poenitentiae. Tertio quantum ad operandi fervorem. « Et prima opera fac, » idest operare cum fervore charitatis, ut prius. Eccles. 9, Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare. Vel secundum Glossam, Et prima, idest praecipua. « Sin autem, » hic ponitur comminatio. Primo ex parte personae. Sin autem « Venio cito, » idest veniam: sed venio dicit ut ostendat hoc esse in promptu. Et potest intelligi de adventu ad iudicium qui cito sit, quia tempus usque ad iudicium breve est respectu aeternitatis. « Tibi, » idest ad perditionem tui, ut te corpore et anima interficiam. Infra 7, Venio cito Amen. Vel de adventu per affectum inducendo ei mortem: et tunc corpus moritur et anima mala damnatur. Secundo ex parte dignitatis collatae. Et interim, « Movebo candelabrum, » idest Ecclesiam tibi commissam, « De » loco suo, » scilicet de manu tui regiminis, quasi dicat: auferam tibi Ecclesiam et credam alteri gubernandam. Vel movebo candelabrum, idest auferam virtutes et dona per quae spirituale cujuslibet candelabrum constituitur, quo in se lucet et alios illuminat. De loco suo, idest de statu suo alto, claro et nobili: quasi dicat: auferam tibi virtutes et dona ad quae postea nunquam revertaris et non eris in loco tuo pristino: sed locus tuus erit non altus sed infimus, non clarus sed tenebrosus, non nobilis, sed vilis. Jerem. 3, Leva oculos tuos in directum et vide ubi nunc prostrata sis. « Nisi » poenitentiam egeris. » Ecce quod sine poenitentia non est salus peccatori. Luc. 15, Nisi poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis sicut et illi. « Sed hoc habes, » consolatio est. « Facta » Nicolitarum, » idest eorum qui sequuntur Nicolai doctrinam in communi usu mulierum et in comestione idolothytorum. « Quae et ego odi, » quia abominabilia, quia sunt facta immunditiae quantum ad primum errorem et quae dissipant pacem humanam et quae sunt contra legem naturae et institutionem divinam, qui, sicut legitur in Genesi, matrimonium instituit ut esset una unius in matrimonio: et qui non est in matrimonio, actum illum non nisi damnabiliter exercere potest. Hoc enim ostendit Dominus in illa institutione matrimonii. Item sunt facta idololatriae et injuriae in Deum quantum ad secundum errorem. Eccles. 15, Omne execramentum erroris oderit Deus, et non erit amabile timentibus illum. Nicolaus fuit unus ex septem diaconibus, de quibus Act. 6, Et fuit ab Apostolis et aliis discipulis reprobatus, quia ad uxorem redibat; unde indignatus praedicabat omnes mulieres communicandas, et comestionem idolothytorum. Interpretatur autem Nicolaus populus: et significat Gentiles, Judaeos et Haereticos et falsos christianos qui stulte vivunt etsi recte cre-

dant. Eccles. 1, Et stultorum infinitus est numerus. « Qui habet aurem. » Illic ponitur conclusio epistolae quae duo continet: scilicet excitationem intellectus et excitationem affectus « Vincenti. » Dicit igitur. Qui habet aurem, quasi haec dicta sint particulariter Angelo Ephesi, sed etiam aliis universaliter dicuntur: unde qui habet aures interiores, scilicet intellectum promptum et multiplicem. « Audi. » dicit quid spiritus, » idest Deus Trinitas, Joan. 4. Spiritus est Deus, vel spiritus scilicet ex cuius dono est doctrina fidelium, « Dicat Ecclesiis. » Supra loquebatur particulariter, nunc Ecclesiis generaliter; ut innuat doctrinam hanc non tantum particularem, sed etiam generalem: dicat scilicet praemissa, vel illud quod sequitur « Vincenti. » Marc. 15, Quod autem vobis dico omnibus dico. Vincenti. Ut ad praedicta omnes accingantur, excitatur affectus per promissionem: quasi dicat: cur audiendum? quia Vincenti adversa, tentationes et vitia, et in hoc perseveranti, Rom. 12, Noli vinci a malo, « dabo, » gratis: hoc fuit in sacramento Eucharistiae. « Edere, » ad refectionem. « De ligno, » idest arbore. « Vitae, » quia esus hujus arboris vitam dat mundo. Hoc lignum vitae est ipse Christus: Joan. 6: Qui manducat me et ipse vivet propter me. Dicitur autem Christus lignum propter virtutem roborantem. Isa. 40, Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat. Item propter umbram protegentem. Cant. 2. Sub umbra illius. Propter fructum reficientem, Matth. 11, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. « Quod est in paradiso Dei mei, » idest in Ecclesia militante: quae est paradisos, quia Deus in ea suos amatores nutrit et reficit suavissimis refectionibus; et hoc solum datur timentibus ipsum. Eccles. 11, Timor Dei sicut paradisos benedictionis. In hac paradiso quae est hortus deliciarum multiplices arbores, idest electi et multi fructus meritorum inveniuntur, in quibus delectatur Dominus et cultor horti. Cant. 4, Emissiones tuae paradisos malorum ponitorum. Intra quas autem arbores est in ea arbor sive lignum vitae de quo hic dicitur, Vincenti dabo edere. Et bene in hac paradiso dicitur esse lignum: quia extra Ecclesiam non est salutare sacramentum, sicut nec salus. Unde Gregorius: Sola est Ecclesia per quam sacrificium laudis Dominus libenter accipiat: mercedem denarii non nisi qui intra vineam laboraverant acceperunt. « Dei mei, » idest quam plantavit Pater meus: quem vocat Christus Deum suum inquantum homo, propter singularem amorem et plenam obedientiae subjectionem. Joan. 20, Deum meum et Deum vestrum. Nota quod sacramentum Eucharistiae est excelsum dignitate, quia in eo vere est et vere sumitur ipse Christus verus Deus et homo. Et ideo non debet sumi nisi a dignis, qui scilicet triumphant de vitis et sint sine macula culpae mortalis; et ideo dicitur Vincenti, scilicet vitia, ut sit mundus. Augustinus super Joan. Panem caelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare deportate. 1 Corinth. 11, Qui enim manducat et bibit indigne. Gratum liberalitate. Ex magna enim gratia et liberalitate Dei est quod dat nobis seipsum in cibum in hoc sacramento: unde dicit dabo. Ubi notatur gratia et liberalitas. Joan. 6, Et panis quem ego dabo caro mea est. Refectivum satietate: unde sequitur: Edere. Non promittit Deus cibum qui non satiat. Psalm. Idem pauperes et saturabuntur. Joan. 6, Caro mea

vere est cibus. Operativum causalitate. Operator enim indigentiae satietatem, vitam gratiae in praesenti et gloriam in futuro. Unde dicitur de ligno vitae, Joan. 6, Panis verus est qui de caelo descendit et dat vitam mundo. Item oblectativum suavitate, quia suavissima dulcedine delectatur in ejus perceptione anima devota: quod signatur cum hoc lignum vitae dicitur esse in paradiso Ecclesiae militantis. Paradisos enim nomen est amoenitatis et deliciarum. In gremio vero Ecclesiae viri spirituales multis deliciis spiritualibus oblectantur specialiter in hoc sacramento. Unde sequitur: Quod est in paradiso Dei mei: quod signatur, Sap. 16, Panem de caelo paratum praestitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem. Ambrosius in lib. 3 de Sacramentis: In hoc pane nulla est amaritudo, sed omnis suavitas. Aliter possunt haec verba intelligi pro statu patriae. Vincenti vitia per fortitudinem mentis dabo edere in aeterna fruitione, de ligno vitae. Seipsum sic vocat, qui est arbor, unde vita aeterna emanabit in bonos. Proverb. 5, Lignum vitae est his qui apprehenderint eam. Quod est in paradiso caelesti, ubi est plenitudo beatorum Dei mei, quia Deus Pater illum paradisum instituit ad glorificationem sanctorum. Licet autem Filius omnia inquantum Deus indivisibiliter operetur, tamen Patri hoc attribuit inquantum est homo, ad honorandum ipsum Patrem. Nota quod in his verbis ostenditur justum meritum: Vincenti et praemium in patria dabo. Circa meritum victoriae notatur quod laborandum nobis est ut vincamus omnia bella tentationum, quadruplici ratione sive motivo. Primum motivum est benivolentia adjutoris: quia Deus paratus est dare adjutorium ad vincendum, dum diligenter petatur orando. 2 Machab. 10, Benedicebant Dominum qui magna fecit in Israel et victoriam dedit illis. Chrysostomus. Perseverante prece perseverans victoria roboratur. Secundum gratia redemptoris qui pro nobis mori voluit. Gregorius, Amore nostri Redemptor noster occubuit; et nos amore ejus discamus vincere nosmetipsos. Tertium declinatio damnationis. Infra eodem: qui vincit non laedetur a morte secunda. Quartum desiderium retributionis: unde dicitur hic: Vincenti et beatus Maximus in quodam sermone: Corona vero victoribus datur. Circa primum notandum, quod ipsum est desiderabile et amabile propter multa. Propter sui magnitudinem, ex qua est quod proprie aliquibus meritis non potest emi, et si habeatur, datio erit non redditio. Unde dicitur: Dabo, gratis scilicet. Luc. 12, Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Rom. 8, Non sunt condignae passionis hujus temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis. Propter fruitionis satietatem: unde dicitur, edere. Iste esus erit fruitio plene satians. Isa. ult. Servi mei comedent etc. Psalm. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Propter vitae immortalitatem. De ligno vitae. Sap. 5, Iusti in perpetuum vivent. Propter loci amoenitatem: unde sequitur: Quod est in paradiso. Nomen enim paradisi sonat amoenitatem: et locus ille pulcherrimus est et omni bono plenus. Beatus Bernardus in suis meditationibus: Et quis non illic habitare vehementer desideret, et propter amoenitatem et propter Dei visionem? Sed dubitari potest de hoc quod dictum est supra, Movebo candelabrum tuum. Glossa, et auferam virtutes etc. Contra; quia virtutes et dona amiserat, quia secun-

dum Glossam supra, ceciderant a consortio fidelium. Item alias non comminaretur mortem corporis et animae. Item non deest Dominum auferre dona gratiae. Respondeo. Ad primum potest dici quod sicut charitas habita datur ut amplius habeatur, secundum Augustinum: sic ipsa charitas et aliae virtutes et dona quandoque dicuntur auferri cum magis ac magis homo impenitens elongatur ab eis: ita ut sit ad ea minus quam prius dispositus, et nunquam ad statum gratiae revertatur. Et sic loquitur hic. Ad secundum dicendum, quod proprie loquendo Deus nunquam auferit gratiam ab aliquo: sed dicitur auferre, negative non positive, scilicet quia non conservat gratiam ei qui prius habebat: vel, non apponit ei qui non habebat; sed permittit magis ac magis elongari a statu gratiae, ut dictum est: et hoc ultimo modo hic videtur accipiendum. Dubitatur etiam de hoc quod dicitur: Edere de ligno vitae. Cum enim ipse Christus se totum det in cibum, tum in sacramento Eucharistiae, tum in statu patriae; videtur quod convenientius dictum esset: Vincenti dabo edere lignum vitae. Respondeo dicendum, quod dulcedo divina infinita est et ideo inexhaustibilis, et ideo nullus totam potest sibi imbibere: sed quilibet sibi accipit quod potest: et ideo rectius dicitur de ligno quam lignum.

« Et Angelo Smyrnae. » Secunda epistola est: et dividitur in Exordium, Narrationem: « Scio; » Conclusionem: « Qui habet aures. » Exordium introducit tres personas, ut supra. Smyrnae, nomen Ecclesiae, bene convenit admonitioni, quoniam excitat ad magnanimitatem sustinendi adversa. Smyrna enim interpretatur, quasi myrrha et canticum: et tam pastores quam subditi in tribulatione quae est quasi myrrha, qua natura affligitur, et ex hoc conservans a putrefactione peccati, cantent Deo canticum interni gaudii. Ephes. 5, Cantantes et psallentes in cordibus vestris. « Haec, » hic describitur persona Christi. Primo, secundum divinitatem. Secundo, secundum humanitatem. Secundum divinitatem ostenditur creator, « Haec dicit primus, » duratione et causalitate. Item glorificator, « Et novissimus, » quia causa finalis, et ideo remunerator. Isaiae, 48, Ego primus et ego novissimus. Et ideo tenenda sunt quae dicit. Secundum humanitatem vero tangitur ejus passio, quae fuit pretium redemptionis. « Qui fuit mortuus. » Rom. 5, Christus secundum tempus pro impiis mortuus est. Item resurrectio, quae fuit ex respectu retributionis, « Et vivit. » 2 Corinth. ultimo. Et crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei, « Scio. » Illic ponitur Narratio. Et primo ponit commendationem. Secundo admonitionem, « Nihil. » Tertio, promissionem, « Et dabo. » Commendat autem eum quantum ad tria. Quantum ad corporis tribulationem, contra concupiscentiam carnis: « scio, » idest accepto « tribulationem tuam » propter patientiam. Vel, Scio, idest cognosco ad liberandum te et remunerandum. Psal. Multae tribulationes iustorum. Secundo quantum ad rerum abdicationem, contra concupiscentiam oculorum: « Et paupertatem: » vel quia non curabat possidere; vel quia pauperibus dispergebat. Matth. 5, Beati pauperes spiritu. Seneca, Scire uti paupertate, magna felicitas est. Sed licet sis pauper rebus, tamen « Es dives, » virtutibus et spe retributionis. Augustinus, in lib. 7 de Civitate Dei, Aliud sunt divitiae, aliud pecuniae. Nam dicimus divites sapientes, justos, bonos, quibus pecunia

vel nulla vel parva est, magis enim sunt virtutibus divites; Pauperes vero avaros semper inbiantes et egentes. Vel Paupertatem, quam te credis habere in meritis; contra miro modo agitur, ut unde mens dignior efficitur, inde sibi indigna videatur. Tertio, quantum ad famae depressionem; contra superbiam vitae. Unde sequitur, « Et blasphemaris, » idest diffamationem sustines, quod est pati blasphemiam. 1 Corinth. 4, Blasphemamur et obsecramus, « Ab his qui se dicunt, » mendaciter, « Judaeos esse, » idest confitentes nomen et fidem catholicam et fratres de gremio Ecclesiae, « Et non sunt. » Tit. 2, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. « Sed sunt synagoga, » idest congregatio, « satanae, » idest quam satanas sibi congregavit, vel subjecta satanae. Satanas interpretatur adversarius. 1 Petri ultimo, Adversarius vester diabolus. Hoc autem gravius, cum quis ab eis qui se amicos dicunt persecutionem sustinet. « Nihil. » Hic ponitur admonitio. Et primo excitat ad sustinendi magnanimitatem. Secundo ostendit ejus necessitatem, « Ecce. » Tertio hortatur ad ipsius magnanimitatis soliditatem, « Esto fidelis. » Dicit igitur, « nihil. » Matth. 10, Nolite timere etc. « Passurus es, » quia, « ecce, » quasi, certum sit tibi: et est demonstratio ad intellectum, « Missurus est diabolus, » quod interpretatur deorsum fluens, quia a nobili statu in ignobilem cecidit; Isaiae 44, Quomodo cecidisti. « Alios quos ex vobis in carcerem, » idest tribulationem, quae quasi carcer est hominis tribulati. Missurus inquam, per membra sua suggerendo et procurando efficaciter, « Ut tentemini, » idest probeamini. Sap. 3, Tamquam aurum in fornace. Vel, Ut tentemini, idest despectui habeamini diabolo et ejus membris, quod erit vobis tentatio; quia fugit homo contemni, nisi adsit humilitas perfecta. « Et habebitis tribulationes diebus decem. » Divina sapientia non ultra sustinuit: hoc enim ad mysterium facit: per hoc enim signatur quod Dominus armis decalogi protegit in certamine vitae praesentis; vel quod debemus omni tempore contra vitia pugnare. Per septenarium enim signatur universitas temporis, per ternarium ternarius vitiorum, quae sunt radices aliorum. 1 Joan. 2, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae. « Esto fidelis, » in sustinendo viriliter omne adversum. Tali dicetur Matth. 25, Euge serve bone et fidelis, « Usque ad mortem. » Bernardus, Quid prodest currere et ante cursus metam deficere? « Et dabo tibi, » si sic feceris. Joan. 10, Et ego vitam aeternam do eis. « Corona » nam vitae. Corona tria importat: quietis tranquillitatem, quia corona dat praemium post certamen. Jac. 1, Cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae. Item honorum plenitudinem, quia corona habet perfectam figuram omnibus aliis perfectiorem, scilicet circularem. Psal. Replebitur in bonis desiderium tuum. Item honoris sublimitatem, quia corona est dignitatis et honoris insigne. Psal. Gloria et honore coronasti eum Domine. Vitae, scilicet immortalis; quia hoc nomen Vitae cum pondere est accipiendum. 1 Joan. 2, Et haec est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam aeternam. Patent jam quinque de praemio. Liberalitas, tranquillitas, copiositas, dignitas, immortalitas. « Qui habet. » Haec conclusio ponitur ad excitandum. Et primo fit excitatio intellectus. « Qui habet aures, » qui scilicet intellectum promptum et aptum ad di-

cernendum, • audiat, • idest intelligat cum effectū,
 • Quid spiritus dicat Ecclesiis, • scilicet praemissa.
 Secundo, affectus. • Qui vicerit, • adversa et vitia,
 • Non laedetur a morte secunda. » Prima animae
 mors est in peccatis, secunda in poenis gehennali-
 bus. Iofra 20, In his secunda mors non habet
 potestatem. Sed circa illud quod dicitur supra, Et
 blasphemaris, quaeritur sicut quaerebat Gregorius,
 Utrum semper sint dissimulanda verba diffamantium
 sive detrahentium: an autem sint compescenda.
 Quod semper sint dissimulanda, videtur per Chry-
 sostomum dicentem, Si vindicare vis, sile: et sic
 molestam dedisti plagam. Contra: quia illa detractio
 potest dare scandalum auditoribus. Respondeo. No-
 tandum: quantum ad eum cui derogatur sive detra-
 hitur, melius est dissimulare, propter meritum pa-
 tientiae: si tamen sit talis cuius vita sit aliis in imi-
 tationis exemplum, tunc bonum est propter utilitatem
 audientium, qui ex auditis scandalizari et accipere
 occasionem mali, et ab audienda ejus doctrina re-
 trahi possunt, opportuno tempore et loco verba
 obloquentium prudenter et mature compescere: si
 tamen sit persona ad haec idonea, habens discre-
 tionem et maturitatem ac efficaciam verbi: quod
 si tunc noluerit corrigi, sustineant aequanimiter per
 omnia. Unde Gregorius, Linguas detrahentium de-
 bebent aequanimiter tolerare, ut nobis meritum
 crescat; aliquando autem etiam compescere. Hi enim
 quorum vita in exemplo imitationis posita est, de-
 bent, si possunt, detrahentium sibi verba compe-
 scere: ne eorum praedicationem non audiant qui
 audire poterant, et in pravis moribus remanentes
 bene vivere contemnant. Cum vero linguae derogan-
 tium corrigi nequeant, aequanimiter sunt per omnia
 tolerandae. Ex his verbis Gregorii patet quod verba
 obloquentium nec semper sunt dissimulanda, nec
 semper compescenda; sed quandoque dissimulanda
 propter meritum proprium; quandoque, cum fieri
 discrete potest, compescenda, propter commodum
 aliorum, ut dictum est. Ad illud Chrysostomi di-
 cendum quod pro tempore silendum est, ut visum
 est. Concedendum etiam, quod quantum ad illum
 contra quem fit obloquentio, melius est silere, ut
 supra dictum est, si tamen patientiam habere novit:
 licet aliter quandoque propter alios expediat. Prae-
 terea Chrysostomus loquitur de absistendo a verbis
 inordinatis, et illud semper habendum est. Unde
 post praemissa verba subdidit: Si vero convitium
 convitio copulas, ignem accendisti. Ad oppositum
 patet; quia pro tempore est loquendum. Deinde
 objicitur de hoc quod dicitur, Ut tentemini. Glossa,
 ut probemini; quia non ad hoc procurat diabolus
 tribulationem justorum ut probentur, sed ut deji-
 ciantur. Item si justus probatur in adversis; quaeritur,
 cui? aut Deo, aut sibi. Deo non, quia omnia
 novit: si sibi, ergo damnose; cum consideratio pro-
 priae infirmitatis sit occasio pusillanimitatis: unde
 multi solent dicere: Non possem illud sustinere.
 Respondeo. Ad primum dicendum, quod vel tenetur
 consequentive haec dictio Ut, quasi dicat, ex illa
 tribulatione sequetur probatio vestra: sicut accipitur
 Matth. 1, Hoc totum factum est, ut adimpleretur
 quod dictum est. Vel si accipitur causaliter, ut
 dicat habitudinem causae finalis: non notatur in-
 tentio probationis justorum ex parte diaboli, sed ex
 parte Dei permittentis. Ideo enim justos tribulari
 permittit, ut probentur. Psal. Quoniam probasti nos
 Deus etc. Ad aliud, dicendum, quod justus per ad-

versa probatur, et notus fit, non Deo, sed sibi, ut
 infirmitatem vel virtutem suam cognoscat; inde
 proficiat in bono: et etiam aliis ut aedificentur per
 ejus exemplum, et iterum glorificent Deum. Unde
 super illud Psal. Proba me Deus etc. Glossa: Indica
 me probatum, non tibi, quia omnia novisti; sed
 mihi et hominibus. Ad illud quod objicitur de pu-
 sillanimitate, dicendum, quod hoc est ex culpa ho-
 minis, qui probatur: quantum enim est de inten-
 tione Dei probantis, cognitio propriae infirmitatis
 habita per experimentum tribulationis, introducit
 humilitatem, et excitat ad divini adjutorii petitionem.
 Praeterea, etsi illud quod objicitur sit verum in
 quibusdam, non habet tamen locum in multis, qui
 se infirmos videntes, currunt ad firmitatem divinam.
 2 Corinth. 12, Nam virtus in infirmitate perficitur.
 Tercio quaeritur, quare permittit Deus hominem
 tentari? Multis enim est tentatio causa lapsus et
 damnationis: ergo non decet Deum hoc permittere.
 Contra similiter. 2 Corinth. 11, dicit Glossa, Ten-
 tatio cui non consentitur, non est peccatum, sed
 materia exercendae virtutis: sed decet Deum per-
 mittere quicquid homini est utile. Respondeo. Di-
 cendum, quod rectissime Deus permittat hominem
 tentari: et hoc multiplici ratione. Una ratio est,
 introductio humilitatis, ex sui cognitione: quia cum
 videt se per se non posse resistere, humiliat seipsum
 in conspectu Dei. Cognoscit etiam per tentationem,
 utrum sit fortis an debilis; et ex utroque habet
 causam humilitatis. Unde Gregorius: Esse se ma-
 gnarum virtutum homo crederet, si nullum virium
 defectum sentiret: sed dum tentatione irruente qua-
 titur, contra insidias munimen humilitatis ostenditur.
 Secunda excitatio devotionis in ferventi oratione,
 quia tunc cognoscitur homo currere ad liberatorem;
 tentatio enim augetur et vincitur nisi Deus subve-
 niat. Unde Gregorius, 9 lib. Moralium: Cum se homo
 nil esse considerat, discit proculdubio ejus adju-
 torium requirat. Augmentum meriti in vincenda
 tentatione. Unde Isidorus in 5 lib. de Summo bono:
 Non amplius tentat electos diabolus, quam permittat
 Dei voluntas: tentando autem profectus sanctorum
 fuit. Supra eodem, Vincenti dabo edere. Praeventio
 peccati ex fomitis inclinatione. Post justificationem
 enim peccatoris remanet multiplex sequela peccati:
 et hoc habet praecipue locum in eis qui inde pro-
 cesserunt multum in austeram et ferventem poenitentiam,
 quae multum illas sequelas attenuat. Unde Grego-
 rius 9 Moralium: Saepe hoc quod fletu interve-
 niente deletum est, ad animum redit; et deviata
 culpa in antiquo certamine rediviva pulsatione re-
 paratur. Quinta ratio est vigilantia cautelae in vir-
 tutis conservatione. Unde Gregorius: Tentatus non
 solum a quo vires accipiat discit; sed quanta eas
 vigilantia servet intelligit. Saepe enim quem tenta-
 tionis certamen superare non valuit, sua deterius
 securitas stravit. Mater enim negligentiae solet esse
 securitas. Sexta, provocatio sollicitudinis in virtutis
 exercitatione. Unde Isidorus in lib. 5 de Summo
 bono: Utile est servo Dei post conversionem tentari,
 quatenus a torpore negligentiae, sollicitantibus vitiis
 ad virtutes animum praeparet. Septima, accensio
 caritatis ex obtenta miseratione; scilicet cum homo
 percipit robur gratiae contra tentationes sibi dari. Psal.
 Diligam te Domine fortitudo mea. Bernardus in lib.
 de diligendo Deo: Si frequens ingruerit tribulatio,
 et frequens ad Deum conversio fiat, ut a Deo fre-
 quens liberatio consequatur. Nonne etsi fuerit fer-

reum pectus, emolliri necesse est ad gratiam liberantis? quatenus homo Deum diligat, non propter se tantum, sed propter ipsum. Octava, documentum compassionis ex comperta afflictione; sicut Dominus permisit Petrum non tantum de negatione tentari, sed etiam labi, secundum Gregorium. Unde loquens beatus Gregorius de illa negatione de qua tentatus, et in quam lapsus beatus Petrus, dicit sic: Prius omnipotens Deus eum sibi ostendit, et tunc ceteris praeposuit; ut ex infirmitate sua cognosceret, quam misericorditer aliena infirma toleraret. Ad illud quod objicitur dicendum. Licet aliquibus sit tentatio occasio peccati et damnationis; tamen non dedecet Deum permittere homines tentari; quia et si illud quantum ad reprobos verum sit, tamen electis finaliter tentationes cooperantur in bonum. Praeterea hoc ex culpa illorum est; quia si ad Deum accederent, adiutorium susceperent; quia fidelis Deus qui non patietur etc.

« Et Angelo Pergami. » Hic fit admonitio ad severitatem quae est per zelum in expellendo haereticos male credentes et male operantes. Dividitur autem haec tertia Epistola in Exordium, Narrationem, « Scio; » Conclusionem, « Qui habet. » Dicit igitur, « Et Angelo Pergami. » Bene nomen convenit admonitioni. Interpretatur enim divisio cornuum, idest separatio haereticorum, suam sectam defendentium. Psal. Omnia cornua peccatorum confringam. Quare? quia, « romphaeam, » idest gladium, idest potestatem judicariam qua perimantur impii (Deuter. 32, Gladius meus devorabit carnes) et dividantur a piis. Matth. 23, Discedite maledicti in ignem aeternum. « Ex utraque, » quia virtuose perimet corpore et anima. Psal. Disperdet illos. Et ideo servanda sunt quae praecepit. Job 19, Fugite a facie gladii etc. Vel romphaeam, Scripturam secundum Haymonem; quia sicut gladius carnem dividit et separat membrum a membro; sic gladius verbi dividit bonos a malis. Matth. 10, Non veni pacem mittere, sed gladium. Item animam a carne. Ephes. ultimo. Et gladium spiritus quod est verbum Dei. Ex utraque: quia virtutem habet ad instruendum simplices per historiam, perfectos per allegoriam. Supra, primo. Et ex ore ejus gladius etc. Vel, quia hinc acuntur subtili expositione auctoritatum, inde subtili efficacia rationum: vel secundum Haymonem, quia resecat vitia mentis et corporis. « Scio. » Haec Narratio. Et primo ponit Commendationem; Secundo, Arguitionem; « Sed habeo. » Tertio, Admonitionem; « Similiter age. » Quarto, Comminationem: « Si quominus. » Circa primum primo ostendit eum vivere in societate pravorum. Secundo commendat eum quantum ad defendendae fidei zelum. « Et tenes. » Tertio, quantum ad constantiam in pressura tribulationum, « Et non negasti. » Quarto commendat quemdam martyrem in imitationis exemplum, « Et in diebus. » Dicit igitur, « scio, » idest novi hoc ad remunerandum te, « Ubi habitas, » conversando et cohabitando, scilicet ibi, « Ubi est sedes satanae: » quasi dicat, tu habitas inter eos in quibus diabolus sedet tamquam dominans in eis: et per hoc magis ostenditur commendabilis, qui inter malos constantiam servat. Job 30, Frater fui draconum. Nota quod diabolus sedet in omnibus injustis generaliter, specialiter autem in hypocritis simulantibus sanctitatem Isaiae. 14, Sedebo in monte testamenti. Item in verecundis abscondentibus iniquitatem. Isaiae 41, Gabeae sedes nostra. Gabeae interpretatur vallis quae occulta est. Item in relapsis resumentibus praedimissam con-

suetudinem. Judicum 9, Reversi sunt in suas sedes. Hoc potest dici de daemonibus revertentibus in illos, qui ante fuerant justificati. Matth. 12, Revertar in domum meam unde exivi. « Et tenes nomen meum. » Haymon, Nomen Christianitatis integra fide colitur etiam in tempore tribulationis. Vel, Tenes, defendendo contra haereticos, « Et non negasti fidem meam, » in aliqua tribulatione. 1 Corinth. ultimo: Vigilate et state in fide, viriliter agite et confortamini, omnia vestra in caritate fiant. « Et in diebus illis, » quibus non negasti fidem meam, « Fuit Antiphas. » Iste fuit quidam martyr multum justus, qui occisus est in Ecclesia Pergami, quem ponit aliis in exemplum. Interpretatur autem Antiphas, dantis transitio; quia vir justus se totum dat Deo, et per contemptum mundanorum, transit ad aeterna. Psal. Transibo in locum etc. « Testis meus fidelis. » Martyr enim fuit fidelis suo Domino. Martyr autem interpretatur testis. Isaiae 43, Vos testes mei, « Qui occisus est apud vos: » non quia illi occiderint ipsum: sed quia inter illos occisus fuit a malis. Unde sensus est, Apud vos, idest ab aliquibus qui sunt inter vos, « ubi, » idest in quibus ejus occisoribus, « Habitat satanas, » per dominationem in ipsos, quod probat illa occisio: quasi dicat, ipsum tenete in exemplum. « Sed habeo. » Hic ponit arguitionem, quia sustinebat eos qui male credebant et male agebant sequentes et servantes doctrinam Nicolaitarum: quos vocat servatores Balaam doctrinae, propter conformitatem. Sicut enim Balaam docuit Balac, quomodo deciperet filios Israel, faciendo eos fornicari cum mulieribus, et procurando quod comederent de sacrificiis immolatis idolis: sic Nicolaus et Nicolaitae praedicabant fornicari indifferenter cum mulieribus ac vesci idolothytis. Hoc est quod dicitur: Sed habeo adversum te pauca, si corrigaris, sin autem, multa. Vel, Pauca, non tamen parva, « Quia habes illic, » scilicet in Ecclesia Pergami, « tenentes, » idest servantes per malam credulitatem et operationem, « Doctrinam Balaam, » idest doctrinam Nicolai et Nicolaitarum, qui similem habent doctrinam, « Qui docebat Balac. » Sicut Balaam fuit pseudopropheta, unde et vocatur hariolus, Numer. 22, licet prophetaverit multa vera, Numer. 24, Orietur stella ex Jacob, quia Deus per malos aliquando futura praedicat: Matth. 7, Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus etc.: Ita Balac fuit iniquus rex Moabitarum, qui Balaam vocavit ad se, ut malediceret populo Dei: non autem permisit hoc Dominus, sed spiritus Dei tangebatur intellectum ejus et prophetabat multa bona quae futura erant in Israel. Cum autem hoc videret Balaam, docuit Balac quomodo faceret populum Dei cum mulieribus fornicari et idolothyta comedere: hoc est quod dicit, « Qui docebat Balac mittere scandalum, » idest occasionem ruendi in offensam divinam, ut Deus non esset eis benivulus, et ita fornicari possent. Exponit autem scandalum, subdens: « Edere et fornicari, » Docuit enim illum quod per mulieres provocarent filios Israel ad libidinem et esum idolothytorum. Numer. 26, Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quae vocaverunt eos ad sacrificia sua, et illi comederunt et adoraverunt deos earum. Item Numer. 31, Ait Moyses; Cur feminas reservastis? Nonne istae sunt quae deceperunt filios Israel ad suggestiones Balaam, et praevaricare vos fecerunt in Domino? unde et percussus est popu-

lus. Ita haec consuetudo referenda est ad documentum Balaam et doctrinam Nicolaitarum, quam quidam tenebant: quasi dicat: Sicut Balaam illa docuit, ita quidam sunt qui tenent consimilem doctrinam Nicolaitarum; quos tu pateris, nec expellis. Quidam tamen aliter exponunt: quasi dicat: sic ut habes quosdam tenentes doctrinam Balaam, sic etiam Nicolai sectatores. Sed de eisdem videtur Glossa exponere quae dicit, ideo repetit de Nicolaitis: unde videtur dicere quod tenentes doctrinam Balaam non sint alii quam tenentes doctrinam Nicolai et Nicolaitarum. « Ita habes, » idest et ita etiam sicut quidam alii, tu qui pati erroneos non deberes, « tenentes, » per carnalitatem et observantiam: vel tenentes, idest defendentes contra eos qui eam impugnant, « doctrinam. » Sapient. 14, Similiter autem odio sunt Deo impius et impietas ejus, « Balaam. » quod interpretatur vanus populus, aut praecipitans eos. Notat Glossa, Balac interpretatur elidens, per quem signantur principes mali, qui elidunt justos corpore et anima, vel blanditiis vel flagellis. Isaiae 5, Quare attrahitis populum meum? « Similiter. » Sicut ipsi male agunt: hic Simile est in contrario. Luc. 16, Recepisti bona in vita tua et Lazarus similiter mala. Similiter, sicut peccasti. Vel Similiter, idest simul cum illis, tu de negligentia, isti de culpa. Vel Similiter, sicut episcopus Ephesi, Luc. 15, Si penitentiam non habueritis etc. « Si quo minus, » hic ponit comminationem. Et primo comminatur Dominus illi episcopo, si non poeniteat. Secundo praemissis erroneis quos tolerabat. « Et pugnabo. » Dicit igitur, « Si quo, » idest si in aliquo, « minus. » Feceris quam debes, « Veniam tibi. » idest contra te qui non corrigis: quasi dicat: in adventu meo ad iudicium sentire te faciam iram meam et vindictam, « cito, » propter hujus vitae brevitate hoc dicit: supra 1: Tempus enim prope est. Vel potest ille adventus intelligi per effectum, scilicet per separationem animae a corpore: quasi dicat: Auferram te de medio cito nisi poenitentiam egeris. Luc. 12, Veniet dominus servi illius in die qua non sperat et hora qua nescit. « Et pugnabo eum illis, » idest convincam eos qui malam doctrinam sequuntur vel defendunt, graviter offendisse. « In gladio oris mei. » Idest in sententia quam proferam. Ite maledicti etc. Matth. 23, quando dividet eos a bonis et perimet morte perditionis. Hunc gladium modo fugere possumus. Job 19, Fugite a facie gladii. « Qui habet, » expone ut supra. « Vincenti. » Ille primo promittit gloriam animae. Secundo corporis. « Et dabo illi. » Dicit igitur; « Vincenti, » propria desideria et daemonum tentamenta, « Dabo » gratis. « Manna, » idest dulcedinem gloriae in fruitione aeterna, quia Manna dulcissimum erat. De hoc beatus Bernardus in libro Meditationum suarum: Quicquid desideramus, totum habebimus nihil desiderantes amplius, beati dulcedine amoris et suavitate contemplationis. « Abseonditum, » peregrinantibus, ut magis desiderent: et quia non decet hoc manna mortalibus et exilibus dari; sicut et filii Israel quaerebant, Manhu? quod interpretatur, Quid est hoc? 1 Cor. 11, Oculus non vidit etc. « Et dabo illi calculum candidum, » idest corpus glorificatum. Calculus, idest lapis pretiosus, scilicet carbunculus, qui in tenebris fulget, sicut carbo succensus. Unde alia littera habet, margaritas. Est autem lapis ille solidus sive durissimus, candidus, lucidus et rotundus. Per hoc intelliguntur

S. Th. Opera omnia. V. 25.

quatuor dotes corporis glorificati. Per soliditatem intelligitur impassibilitas. 1 Cor. 15, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Per candorem, claritas. Matth. 13, Fulgebunt justi sicut sol. Per rotunditatem, ex qua est volubilitas, signatur agilitas. Sapient. 3, Et tamquam scintillae in arundinetis discurrunt. Augustinus, ultimo de Civitate Dei, Ubi cumque spiritus volet, ibi erit, protinus corpus. Per luciditatem, subtilitas; quia lux subtilitatem habet in penetrando, ut patet cum penetrat vitrum, licet non quantum ad omnia: corpus glorificatum habebit subtilitatem et virtutem penetrandi alia corpora non glorificata. 1 Cor. 15, Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Joan. 20, Venit Jesus januis clausis etc. « Et in calculo, » idest in corpore glorioso, « Erit nomen novum scriptum. » Vel dabo illi nomen etc. Hoc nomen novum potest intelligi immortalitas; ita quod intelligatur immortalitas plena quae excludit omnem concupiscentiam; quia deposita vetustate qua caro concupiscit adversus spiritum, omnimodae obedientiae novitate movebitur ad nutum spiritus. Item excludet omnem tentationis pugnam, undecumque nunc veniat. Item omnem passibilitatem, omnem poenalitatem, et mortalitatem, et mortem, et quicquid mali modo potest inesse: et ponet contraria his, tranquillitatem, jucunditatem, impassibilitatem, impossibilitatem moriendi, gloriosam claritatem, et alias dotes, et sanitatem et alia multa dona. Dicitur autem, Nomen, ratione manifesti honoris, in quo nihil erit vetustum vel offuscatum, sed totum erit novum, pulchrum, venerabile. « Scriptum » autem dicitur, quia honor immortalitatis, firmiter et indelebiter semper erit in corporibus glorificatis. « Quod nemo scit, » plene. « Nisi qui accipit, » illud nomen: quia quid sit immortalitas gloriae, nullus plene scit, nisi qui eam scit in se per experientiam. Et ideo ad tantum bonum desideranter currendum est. 1 Cor. 9, Sic currite ut comprehendatis etc. Objicitur contra hoc quod dicitur: Nemo scit: quia dicitur 1 Joan. 5, Scimus quod cum apparuerit similes illi erimus. Respondeo. Est scientia fidei, contemplationis, et apertae visionis. Aut ergo loquitur de scientia fidei, quae non est plena scientia: aut de scientia quam inde habebat per experientiam gustus in contemplando caelestia; et hoc non est in plena scientia, sicut erit in ipsa experientia patriae. Non autem loquitur de illa scientia de qua hic agitur quam habebunt solum sancti in patria per experientiam aeternam illius nominis praemissi. Aliter possunt haec verba intelligi secundum Glossam: ut prima promissio sit de dulcedine gloriae in patria, Vincenti: Secunda de virtute gratiae in via specialiter quantum ad corpus. Dicit igitur, Vincenti dabo manna, scilicet me ipsum. Christus dicitur Manna secundum divinitatem, quia dulcissimus est ineffabiliter. Unde Augustinus 9 libro Confessionum, Tu summa suavitas omni suavitate dulcior, sed non carni et sanguini. Abseonditum, in assumpta humanitate. Isaiae 45, Vere tu es Deus abseonditus. Vel abseonditum, quia mortales in via non plene gustant hoc manna. Et dabo illi, interim; Calculum, idest corpus humanum; Candidum, spirituali decore; Lucidum, aedificatoria conversatione; Rotundum, vitae perfectione, quia figura circularis est perfecta; Solidum in vincenda tentatione. Et in calculo nomen novum, scilicet Christianus, quod est nomen novitatis, nil vetustatis insinuans,

vel docens. Cum enim Christianus dicatur a Christo, debet in se novitatem Christi repraesentare; ita ut ejus vita sit vita non vetustatis, sed acceptibilis novitatis. Ephes. 5, Renovamini spiritu mentis vestrae et induimini novum hominem etc. Scriptum, idest manifeste et firmiter apparens; quia Christianus debet sic vivere, ut in ejus corpore per rectitudinem actuum et sustentiam passionum, magnificetur Deus; et manifestum sit ipsum esse vere Christianum, non tantum nomine, sed et virtute et vita et sanctitate. 1 Petri 4, Glorificet autem Deum in isto nomine. Quod, id est Nominis vim, scilicet quia impertit divinam Filiationem, familiaritatem, famulandi sedulitatem, unde ad magna invitat. Nemo scit, scientia recta et digna; quia debet esse non solum speculativa, sed et practica; quia hoc exigit dignitas nominis. Nisi qui accipit, ipsum nomen, idest rem nominis, quae a Deo datur, per quam sciat ipsius vim nominis. Res nominis est, ut qui Christianus vocatur studeat esse imitator Christi. 1 Joan. 2. Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare.

• Et Angelo Thyatirae etc. • Hic ponitur quarta epistola in qua fit admonitio ad severitatem in expellendo erroneos male docentes. Admonitio autem hic fit, non directe, sed indirecte per arguitionem admonitoriam. Congruit nomen. Thyatira enim interpretatur illuminata vel vivens hostia: quia curare debet pastor, quod subditae oves sint illuminatae in fide, et vivens hostia in sanctis moribus. Dividitur autem in Exordium, Narrationem; • novi. • In Conclusionem; • Qui vicerit. • Exordium tangit tres personas ut supra. • Haec dicit Filius Dei. • Hic describit Filium Dei quantum ad duo: scilicet quantum ad redundantiam donorum. • Qui habet oculos, • idest dona Spiritus sancti, quae animam oculatam et providam reddunt. • Tamquam flammam ignis. • Propter dignitatem et meritum donorum in ipso, datur nobis, si ei adhaereamus, illuminatio clarificans, et charitas inflammans. Joan. 1, Et de plenitudine ejus, nos omnes accepimus. Vel potest exponi de viris spiritualibus, sicut supra primo expositum est, vel de sacris eloquiis. Item quantum ad sustentiam adversorum, • Et pedes. • ut supra, primo, expositum fuit, ubi utrumque habetur: Oculi ejus velut flamma ignis, et pedes ejus etc. Potest etiam intelligi de fidelibus praedicatoribus, qui portant eum per mundum, et multa sustinent propter ipsum, vel de ultimis fidelibus. • Novi. • Hic ponitur narratio. Et primo commendationem, secundo arguitionem. • Sed habeo. • Tertio comminationem quantum ad malos, • Ecce mitto. • Quarto consolationem, quantum ad bonos. • Vobis autem dico. • Commendat autem ipsum multipliciter. Primo ab operum rectitudine. Secundo a sana fide, • Et fidem. • Tertio a vera caritate, • Et caritatem. • Quarto ab efficaci pietate, • Et ministerium. • Quinto a patientiae soliditate, • Et patientiam. • Sexto a proficiendi sedulitate, • et opera tua. • Dicit igitur. • Novi, • idest approbo. • Opera tua, • quia recta. Beatus ejus vita est Deo grata. Psalm. Novit Dominus viam justorum. • Et fidem, • quia sana. 10 Hebr. Sine fide impossibile est etc. • Et caritatem, • quia vera. Roman. 12, Dilectio sine simulatione. Sine ea non est salus. 1 Cor. 13, Si linguis hominum loquar et Angelorum. Glossa Ex fide est caritas; ex caritate, bona opera. Sed quare non ponit textus ordinem rectum? Item dicit Glossa

quod ex fide charitas. Contra, quia virtutes infunduntur simul: ergo una virtus non est ex alia. Respondeo. Ad primum potest dici quod est duplex ordo: scilicet in essendo, qui tangitur in Glossa. Item ordo in cognoscendo, quem attendit textus; quia prius opera cognoscimus; deinde virtutes. Matth. 7, A fructibus eorum cognoscetis eos. Item virtus habet se ad opera dupliciter: vel inquantum movens ad opera, et sic se habet quodammodo ut causa efficiens, et sic virtus prius est, ad minus ordine naturae, et in multis ordine temporis: et sic loquitur Glossa, ut patet. Vel inquantum informans ipsa: et sic se habet ut forma, et opus est materiale: et in hac consideratione prius est secundum naturalem intelligentiam opus quam virtus, inquantum informans, licet non ordine temporis: sicut materiale prius intelligitur inquantum habitus, quam formale. Fides autem et caritas ponuntur ordine suo plano. Ad aliud dicendum quod de virtute est loqui dupliciter: aut secundum habitum, et sic non est virtus ex virtute, quia omnes simul virtutes gratuite infunduntur, quantum ad habitum vel secundum actum: et sic est virtus fidei ex charitate, quia cognitio Dei ordinat ad amorem ejus. • Et ministerium. • Glossa, in elemosynis. Ministrabat enim sanctis pauperibus. 2 Corinth. 9, Ministerium enim hujus officii non solum supplet ea quae desunt sanctis. • Et patientiam, • 1 Thess. 5, Patientes estote ad omnes. • Et opera tua: • quasi dicat: opera bona sedulo proficiendo multiplicasti. Coloss. 1, In opere bono fructificantes et crescentes in scientia Dei. • Sed habeo. • Hic arguit, quia quosdam pseudo prophetas non viriliter expellebat, vel excommunicando vel amovendo: quos designat per Jezabel quae fuit femina pessima. Primo tangitur ejus negligentia, • Quia permittis, • non excommunicando, vel non ponendo. Aliter. Oportet enim pastorem vigilare circa oves custodiendas a lupo, 2 Timoth. 4, Tu vero vigila etc. Secundo haereticorum nequitia, • mulierem. • Describitur primo sub figura et implicite. • Mulierem Jezabel, • idest haereticos consimiles illi pessimae idololatrae quae fuit uxor Achab regis Israel, quae fuit interfectorix prophetarum Dei, 3 Reg. 18, Et Eliam voluit interficere, 5 Reg. 19, Naboth etiam interfici fecit et post comederunt canes corpus ejus viliter projectum in agro Israel, cum ad praeceptum Jehu regis Israel mortuo Achab fuisset praecipitata de fenestra, ungulis equorum conculcata et mortua in vindictam malitiae: 4 Reg. 9, unde per hanc signantur perversi haeretici qui fideles persequuntur mente et corpore, et quandoque interficiunt et procurant interfici. Posset etiam per Jezabel intelligi aliqua mulier uxor illius episcopi perversa et erronea, et per illam etiam intelliguntur haeretici. Tamen primam interpretationem pertractat Beatus Gregorius: unde dicit: Thyatirae Ecclesiam a Jezabel notitia et tempora et loca dividebant: sed quia eam per vitae reatus constrinxerat, inesse Jezabel dicitur atque perversis operibus insistere. Mulierem, quia molles sunt et proni ad malum. Item quia malos filios, scilicet suos sequaces, sibi generant. Secundo aperte et explicite, • Quae se dicit: • et hoc quantum ad tria. Primo quantum ad boni simulationem, • Quae se dicit esse prophetem, • idest prophetissam. Quidam enim haeretici dicunt se loqui per Spiritum sanctum et per revelationem, et dicunt vel simulant se habere san-

etiam vitam: sic transfigurantes se in Angelum lucis, sicut diabolus, 2 Corinth. 11, Deinde quantum ad mali seminationem, « docere: » quasi dicat: permittis inquam, docere praedicando vel persuadendo. « Et seducere, » per suam doctrinam. Ecce quantum nocumentum. « Servos meos, » qui non debent nisi mihi servire, non diabolo vel errori vel aliis peccatis. Deuteronom. 10, Dominum Deum tuum timebis et ipsi soli servies. Exponit autem quid docent multi haeretici: « fornicari; » permittis inquam, docere fornicari cum mulieribus, vel cum daemonibus per errorem, vel ad peccatum mortale, « Manducare de idolothytis, » idest de sacrificiis immolatis idolis: et sic faciunt eos venerari idola. Contra, 1 Corinth. 8, De escis quae idolis immolantur scimus quia idolum nihil est in mundo; ergo non est offensa comedere tales escas. Respondeo. Aut idolothytum manducatur cum veneratione idoli aut non: si sic, grave peccatum est, et sic loquitur hic. Aut non: et tunc aut comedit cum scandalo christiani infirmi qui videt hunc comedentem huiusmodi et credit eum comedere cum veneratione idoli; et ideo comedit illo modo: et tunc peccat si noverat illum spiritualiter infirmum esse in huiusmodi: nisi tamen necessitas maxima corporalis compelleret: et tunc fidei infirmo debet ostendere suam intentionem. 1 Corinth. 8, Si quis viderit eum qui habet scientiam etc. Aut non cum scandalo: et tunc comedere huiusmodi non est peccatum quantum est de se: nisi aliud sit annexum, sicut ostendit Apostolus 1 Corinth. 9. Per hoc patet ad illud quod objicitur. Tertio quantum ad mentis obstinationem, « Et dedi illi tempus ut » poenitentiam ageret. » Ecce quod magnum est quando tempus datur a Deo ad merendum vel ad agendum poenitentiam. Et ideo gravis offensa in dissimulando et negligendo. Job 24, Dedit ei Dominus locum poenitentiae, et ille abutitur eo in superbiam. « A fornicatione, » scilicet corporali, quia ad literam multi haeretici fingentes se castos sunt libidinosi. Vel spirituali. Nota Glossam: « ecce. » Illic ponitur comminatio, quantum ad malos de poena ex qua cognoscent, quod Dominus cognoscit et malas cogitationes et concupiscentias: et illa poena erit justa, quia propter demerita. Unde hic tria tanguntur, scilicet poena, sequela « Et scient: » justitia, « Et dabo. » Poena autem quam comminatur malis triplex est. Prima est permissio securitatis culpabilis. Secunda inductio angustiae temporalis. « Et qui » moechantur. » Tertia mors acerbioris gehennalis. « Et filios ejus. » Dicit ergo, « ecce: » quasi dicat: in promptu est, « Mitto eam in lecto, » idest illos haereticos, imitatores Jezabel, amplius permittam excoecari et obstinari, ut in securitate peccandi quasi in lecto dormiant. Infra ult. Et qui in sordibus est sordescat adhuc. Vel in luctum, doloris aeterni: unde alia litera est, in luctum. Isa. 50, In doloribus dormietis. Sed dubitatio est, quare non comminatur huic episcopo sicut praecedenti, cum in utroque esset culpa negligentiae? Item de prima expositione secundum Glossam, quia non est congruum divinae bonitati excoecare, nec mittere in securitatem peccandi, quia sic esset causa culpae. Respondeo, Ad primum videtur dicendum, quod licet non esset plene diligens et severus contra haereticos, tamen non sic erat culpabilis ex negligentia, sicut episcopus Pergami: quod videtur ex hoc quod illi comminator non isti directe. Ad aliud dicendum, quod

verborum quae dicuntur de Deo quaedam dicuntur positive, ut creare, justificare et huiusmodi: quaedam negative, ut obdurare, idest non emollire, subtrahere gratiam idest non conservare; et sic in proposito. Excoecare enim dicitur Deus, non quia auferat lumen gratiae propriae, sed non conservat: vel quia non dat et permittit hominem magis elongari a lumine. Et hoc ultimo modo dicitur hic excoecare. Sequitur, Mitto in lectum, idest permitto vel permittam cadere in lectum securitatis. « Et qui moechantur cum ea, » idest qui delectantur esse in errore cum haereticis imitantibus Jezabel, et cum eis procurare quomodo alios faciant haereticos. Nota Glossam. Fornicare etc. « In tribulatione maxima erunt, » per quam priores fiant, quia perversi pejorantur in adversis, in quibus justii purgantur vel promoventur. Vel tribulatione maxima, scilicet gehennae. Tribulatio magna est in dissolutione animae et corporis. Major in anima posita in inferno. Maxima in anima et corpore in inferno. Rom. 2, Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum. Temperat autem per misericordiam subdens, « Nisi poenitentiam ab operibus suis egerint. » Rom. 2, Secundum duritiam tuam et impenitentem cor etc. « Et filios ejus, » idest sequaces quos diabolo haeretici genuerunt per doctrinam erroris, « Interficiam in morte, » scilicet aeterna, Oseae 9, Ephraim educet ad interfectorem filios suos. « Et scient, » in futuro, quod modo per fidem, cum poenam malorum viderint. « Omnes Ecclesiae, » justorum scilicet « Quia ego » sum scrutans, » idest plene cognoscens, « renes, » idest carnales concupiscentias, inde enim proveniunt, « Et corda, » idest cognitiones et affectiones inordinatas. Jerem. 17, Ego Dominus scrutans corda etc. Contra, Scrutari est ignorantis, quia est inquisitio sciendae rei. Respondeo, In scrutatione sunt duo: unum est praemium sive praeeambulum, scilicet inquisitio: aliud consequitivum sive adjunctum, scientiae perfectio, ad quam ordinat et ad quam terminatur illa inquisitio: et quantum ad hoc secundum, non quantum ad primum, dicitur Deus scrutans, quia per diligentem inquisitionem solet homo venire ad scientiae perfectionem. Dicitur ergo Scrutans non ratione principalis significati, sed ratione adjuncti sive insinuat: unde juxta quandam regulam tenetur adjunctive. « Et dabo. » Dare hic non accipitur secundum quod sonat liberalitatem, sed importat aequitatem ratione additi quod subditur, « Secundum opera sua, » unicuique sine acceptione personae, Act. 10, In veritate comperi etc. Secundum opera sua, sive bona sive mala. Psal. Tu reddes unicuique secundum opera sua. Sed si retribuit hominibus secundum opera; ergo retributio in reprobis adaequatur demeritis. Contra, Psalm. Universae viae Domini misericordia. Respondeo, dicendum quod Dominus semper praemiat supra condignum et punit circa condignum, propter immensitatem suae misericordiae. Unde Cassiodorus super Psalterium: misericordia et iudicium mutua societate sibi junguntur. Ad objectum dicendum quod haec dictio, Secundum, potest notare aut proportionem aequalitatis, et sic non accipitur hic, ut dictum est, sed sic accipitur si dicatur, Mali merentur puniri secundum opera sua. Aut proportionalitatem, scilicet intelligendo non in speciali aequalitate, ut quantum peccavit, tantum omnino punietur; sed intelligendo correspondentiam in ge-

nerali. Si bene egit, bonum retribuetur ei: si autem male, malum. Item si multum demeruerit, multum punietur. Quantum ad primum bene est aequalitas meriti, immo excedit. Sed obicitur, quod dicitur Jacob. 2, Judicium sine misericordia etc. Dicendum, quod loquitur de misericordia liberante, non de misericordia relaxante. « Vobis autem. » Ille ponit consolationem quantum ad bonos; quia et approbat eorum vitam nec inducet eis, sicut quidam Judaei dicebant, veteris legis observantiam. In his autem duobus magna est consolatio. Vetus enim lex gravissima esset ad servandum. Primo ergo dirigit ad Thyatirenos sermonem. Secundo ostendit quorum approbet conversationem. Tertio subjungit gratiam eis promissionem. « Quemadmodum. » Dicit igitur, « Vobis: » quasi dicat: hoc illis faciam. « Vobis autem dico, » idest promitto. Et ideo impletur, Num. 15, Dixit ergo et non faciet? Et ceteris a praedictis erroneis. « Qui Thyatirae estis, » qui estis illuminati et hostia vivens. Dixit autem qui Thyatirae estis, quia haeretici perambulabant regionem ad seducendum fideles. Sed quia illa promissio ex qua principaliter consolabatur eos, tantum fiebat fidelibus et justis, ideo subdit, Quicumque. Primo autem ostendit se approbare declinantes erroneam doctrinam. Secundo detestantes diabolicam superbiam. Qui non cognoverunt. Dicit ergo, « Quicumque, » et est Metaplasmus: scilicet mutatio personae. Dico inquam, non omnibus, sed illis, « Quicumque sunt qui non habent doctrinam » hanc, » idest qui non recipiunt, nec tenent, nec observant doctrinam praemissam Jezabelitarum. « Qui » non cognoverunt, » idest non approbaverunt corde nec imitatione, » altitudinem, » idest superbiam, » Satanae, » idest diaboli saluti humanae adversantis. Satanas enim interpretatur adversarius, 1 Petr. 5, Adversarius vester diabolus etc. Ex superbia omne genus peccati provenit et extinctio totius boni in homine: unde qui superbiam odit, a multis peccatis est procul. Isidorus in lib. 2 de Summo bono, Sicut origo est omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum. Ex litera videtur dari intelligi, quod in illa Ecclesia, idest dioecesi, erant quidam haeretici, et quidam valde superbi qui alta quaerebant sicut satanas. Notandum est autem quod est quaedam superbia quae est in omni mortali, scilicet nolle subji, vel indominari. Unde Isidorus in libro 2 de Summo bono, Omnis peccans superbus est, eo quod faciendo vitia, contemptui habeat divina praecepta. « Quemadmodum. » Hic subdit promissionem. Et quia ita cessat lex vetus, quod servari debet nova, Primo ponit promissionem de lege veteri non inducenda. Secundo subdit jussionem de lege nova servanda. « Tamen » id. » Dicit igitur: « Quemadmodum: » quasi dicat, haec dico vobis. « Non mittam super vos aliud » pondus, » scilicet legis veteris. « Quemadmodum » dicunt quidam, » me missurum: quasi dicat: non injungam vobis servare legem veterem, sicut dicunt quidam nos ad eam teneri. Nota quod quidam erant Thyatirae qui Deo recte serviebant; alii quidam egressi de Judaea praedicabant Gentilibus conversis observantias legales esse servandas, simul et circumcisionem, quod erat molestum fidelibus ex Gentilitate conversis: quibus dicitur: Quemadmodum etc. Act. 15, Et quidam descendentes de Judaea etc. Post datur sententia. Nunc ergo quid tentatis Deum? Postmodum scribitur conversis ex Gentibus epistola.

Visum est Spiritui sancto et nobis etc. Et sequitur: Quam cum legissent, gavisii sunt super consolatione. « Tamen, » quamvis ipsi dicant, vel quamvis onus veteris legis vobis non imponam, « id, » scilicet pondus, scilicet Evangelii. « Quod habetis, » jam impositum, » tenet, » credendo, amando et observando. « Donec veniam » ad retribuendum, quia ex tunc non erit opus eo. Gregorius, Ecce Evangelium quotidie legitur, ventura vita praedicatur: tunc ergo erit novi Testamenti finis, cum ea quae promisit impleta fuerint. Nota quod pondus legis est trahens deorsum per timorem, pondus Evangelii sursum per amorem: hoc autem quaeritur Dominus. Prov. 20, Abominabile Domino pondus et pondus. « Et » qui vicerit. » Hic ponitur conclusio. In qua primo ponitur allectio affectus. Secundo excitatio intellectus. « Qui habet aures. » Ad alliciendum autem affectum ad recte vivendum, Primo tangit meritum. Secundo promittit praemium. « Et dabo illi. » Meritum autem tangit quantum ad tria. Primum est temptationis victoria. « Et qui vicerit, » tentationes peccati. Rom. 12, Noli vinci a malo. Secundum est operatio bona, « Et custodierit usque in finem, » idest operatus fuerit firmiter, « Opera mea, » quae scilicet praecipio. Vel mea, quia opera bona facio ego in homine. Isa. 26, Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine Deus. Tertium finalis perseverantia. « Usque in finem, Matth. 10, Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Vel ita ut, custodierit, referatur ad perseverantiam. Qui vicerit per vitam bonam, et custodierit opera mea, idest non declinaverit ab eis, usque in finem. » Dabo, » hic promittit praemium. Et primo in praesenti. Secundo in futuro. Et dabo. Circa primum Primo promittit praesidendi potestatem. Secundo ostendit se habere dandi auctoritatem. « Sicut et ego. » Circa primum Primo promittit pastoralis potestatis fastigium. « Dabo illi, » potestatem praesidendi. « Super gentes, » idest gentiliter viventes, ut eis praesit ad regendum: quae non debet conferri nisi vincenti et mandata custodienti: quia praelatus aliter vivens, non videtur eligi a Deo. sed a diabolo vel sensu humano. Per hoc quod dicitur, dabo, excluduntur ambitiosi et simoniaci, qui non ex Dei dono, sed per violentiam potestatem suscipiunt. Oseae 8, Ipsi regnaverunt et non ex me. Secundo ostendit potestatis usum, sive actum. « Et reget eas, » me dirigente, « In virga » ferrea, » idest rectitudine justitiae inflexibilis. Virga ratione rectitudinis, significat justitiae rectitudinem. Ferreum ratione rigiditatis, constantiae inflexibilitatem. Psalm. Reges eos in virga ferrea. Tertio ipsius usus effectum. « Et tamquam vas figuli, » quod facile frangitur, quia fictile, « con- » fringentur, » ut pereant, quia rectum regimen pastoris sequi noluerunt. Alii autem ut meliores fiant. Quidam enim boni et rigidi pastoris regimen propter superbiam, vel impatientiam, vel carnalitatis jugum, vel aliud vitium, non sustinent: et perit bonum si quod habebant, quod est confringi. Alii humiliter sustinentes inde proficiunt, et propter correctionem vel documentum vel exemplum pastoris vitium si quod inerat abjiciunt: bonum autem est sic confringi. Psalm. Et tamquam vas figuli confringes eos. « Sicut et ego vici, » hoc inquantum homo. Psalm. Postula a me et dabo tibi gentes haereditatem tuam. Per hoc ostendit suam auctoritatem et excitat ad timorem salubrem. Sed o-

objicitur. Videtur enim quod post mortem sancti praesideant mortalibus regendis, quia dicitur: qui custodierit usque in finem etc. Et sequitur. Dabo illi etc. Respondeo. Non vult hoc dicere; sed quod ei qui bene vincit et est in continuatione perseverantiae: et sic proponit usque in finem vivere, datur potestas regendi, licet non omni, ut jam dicetur. Item dubitatur de hoc quod dicit indistincte, quod recte viventi et perseveranti dabit potestatem super Gentes. Multi enim sunt perfecti qui nunquam sunt aliorum pastores. Item quomodo promittit officium in quo est tantum periculum? Dicit enim Beatus Gregorius: Unusquisque rector toties ad culpam superbiae labitur quoties praeesse hominibus delectatur et honoris potestate laetatur. Respondeo. Ad primum dicendum videtur quod non promittit hoc cuilibet ad hoc idoneo et in vita de qua hic tangitur, et in aliis conditionibus quae pertinent ad officium pastorale; et qui est in illo regimine sibi meritum accumulaturus: sicut in primitiva Ecclesia, quando hujusmodi potestas potius erat in onus quam honorem: quando praelati bene regendo se et alios et laborando pro eis et sustinendo multa adversa etiam quandoque mortem pro ipsis gratanter, et alios ad salutem docebant et sibiipsis cumulabant meritum. Unde Jerem. 3, Dabo vobis etc. Posset etiam hoc intelligi de efficacia potestatis, quia bonis praelatis merito sanctitatis dat Dominus majorem industriam et efficaciam in regendo. Ad secundum est concedendum quod maximum est periculum in officio pastorali, propter periculum multiplicis culpae in acquirendo sive inhiando, ut simoniae, odii et hujusmodi. Gregorius, Numerari nequeunt culpae quae perpetrantur habendae potestatis amore. Item propter periculum superbiae in praesidendo. Gregorius, Vigilanter aspiciat, ne in eo quod praelatus est intumescat. Item propter periculum immoderantiae in exequendo: quia multi pompose austere et irritative et in crudelitate praesunt. Ezech. 34, Cum austeritate imperabatis illis. Gregorius, Vigilanter aspiciat ne jura debitae potestatis immoderatus exigit: ne unde a perversitate subditos restringere poterat, inde magis intuentium pervertat corda. Item propter periculum cupiditatis in aggregando, Ezechiel. 34, Lac comedebatis et cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Item ignaviae in torpendo sive omittendo, scilicet quo ad seipsum, quia multi in quadam securitate sunt, quia minus reprehenduntur; et ideo de opere et oratione, et jejuniis et eleemosynis et aliis quae in eis debent excellere, parum curant, cum debeant esse altiores in vita. Gregorius, Non est speculator qui in imo est. Item laxationis in committendo: quia tunc majorem viam et plures occasiones et ampliores facultates habent peccandi nec reprehenduntur nisi vix. Jerem. 23, Sacerdos et propheta polluti sunt, et in domo mea inveni malum eorum ait Dominus etc. Gregorius, derelinquentem hunc redarguere nullus praesumit. Item ineptitudinis in ignorando. Isidorus 3 lib. de Summo bono. Quomodo docere poterunt quod ipsi non didicerunt? Desinant locum docendi suscipere qui nesciunt docere. Item pusillanimitatis in dissimulando culpas hominum: vel quia timent ipsorum offensam aut damnum, aut quia similem habent statum, aut propter aliam causam non rectam. Isa. 36, Canes muti non valentes latrare. Isidorus 3 lib. de Summo bono, Sacerdotes populorum

iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant. Incuriae in negligendo, Zachar. 11, O pastor et idolum derelinquens greges. De bonis praelatis, Hebr. ult. Ipsi enim pervigilant etc. Item scandali in conversando. Gregorius. Scire debent praelati, quia tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt; et mortis animarum eorum rei sunt quos pravis exemplis destruunt. Praeter haec sunt et alia multa; et ideo multum refugiendum est: tamen illum quem Dominus sua mera voluntate et ordinatione licet occulta facit institui, a periculo servat, quia dat ei potestatem ad regimen subjecti populi et cumulum meriti proprii. Quando autem sit a Deo proprie, non semper est certum: sed quandoque habetur probabile signum: ut cum fit electio vel procuratio sincere sine vitio et a personis Deum timentibus et de timente Dominum et in aliis idoneo, et qui ex corde dignitatem, quantum est de se, renuit. Et alia multa signa possunt haberi, quae tamen quandoque fallere possunt; et ideo timens Deum non se ingerit, et etiam oblatam potestatem officii vero corde refugit; et si suscipit coactus, suscipit necessitate praecepti, timens hinc sibi de susceptione officii, timens inde ne forte sit contrarius divinae voluntati. Unde Gregorius, Potestas ut ministrari recte valeat, oportet primum ut hanc non cupiditas sed necessitas imponat; percepta autem nec pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti. Item Gregorius, Sancti viri curas exteriores nequaquam appetunt quas summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultas dispensationes Dei, tenent quod fugiunt, exercent quod vitant. Item objicitur de hoc quod dicitur: Reges eas, quia non est commendabile esse inflexibilem in rigore justitiae. Jacob 2, Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam. Gregorius, Tanta debet esse pastoris discretio, ut nec disciplina nimia, nec misericordia sit remissa. Respondeo. Non intendit Dominus dicere, quod sit bonum, pastorem esse omnino inflexibilem, quia non est hoc in pastore commendabile: sed intendit excludere a bono praelato nimiam mansuetudinem et remissionem, ex qua multa mala sequuntur. Quia ex remissione praelati in offensis corrigendis et puniendis, dum vel non punit vel remisse punit, vel quosdam puniens, alios aequae vel magis reos propter negligentiam, vel benevolentiam, vel precem vel pretium, vel spem commodi, vel timorem pusillanimitatis impunitos vel minus punitos sine ratione pertransit, damnabiliter sumitur audacia ad similia vel pejora, ex quibus iterum alii provocantur ad idem. Item ex hoc scandalum bonis subditis et non subditis, justis etiam pastoribus generatur. Gregorius, Sit amor sed non emolliens; sit pietas, sed non plus quam expedit parcens. Sensus ergo est: In virga ferrea, hoc est in justitia inflexibili ad remissionem, non tamen inflexibili per alieujus lenitatis adjunctionem. Gregorius, Utrumque commendetur ex altero: ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo sit dissoluta. Si autem quandoque propter quorundam obstinationem vel aliam culpam ex speciali causa oporteat severius agere: etiam tunc servanda est lenitas charitatis in corde. Gregorius, Exhibenda est pravis asperitas in ostensione, charitas in mente. • Et dabo illi • stellam matutinam, • scilicet meipsum in praemium. Stella matutina est Lucifer qui suo ortu

diem lucere nuntiat: et ita per ipsum signatur Christus qui resurgens a mortuis fidei lucem et claritatem immortalitatis nobis attulit, quia propter nos resurrexit. Gregorius, Ostendit exemplo, quod nobis promisit in praemio. Item Gregorius. Si membra Redemptoris nostri sumpsimus, praesumamus in nobis quod gestum constat in capite. Vel stellam matutinam, scilicet primam stolam; quae dicitur stella propter claritatem contemplationis, matutina propter inchoationem beatitudinis et terminationem totius poenalitatis: utroque vero nomine simul dicitur, propter novitatem exaltationis. Lucifer enim cum apparet gaudium ingerit. In patria enim est ineffabilis claritas, scilicet spiritualis in animabus et Angelis praeter corporalem. Infra 21, Claritas Dei illuminabit eam. Item plena libertas, quia nulli poenalitati seu corruptioni subest beatus, Rom. 8, Item dulcis jucunditas. Bernardus in Meditationibus. Ibi erit jucunditas infinita, beatitudo sempiterna, in qua qui semper suscipitur, semper tenetur. « Qui habet aures etc. » ut supra.

CAPUT III.

« Et Angelo Ecclesiae Sardis etc. » Haec est quinta epistola; in qua fit admonitio ad humilitatem contra vanam gloriam: et huic consonat nomen. Sardis enim interpretatur principium pulchritudinis: humilitas autem pulcherrima est et acceptabilis magistro humilitatis. Et bene dicitur principium pulchritudinis, quia in futuro plenissima pulchritudo. Dividitur autem haec pars, in exordium, narrationem « scio. » Conclusionem « qui vicerit. » In Exordium nota ut superius. « Haec dicit qui habet: » quasi dicat: non ex parte mea scribo, sed haec dicit qui habet. « Septem spiritus Dei, » idest septem dona spiritus sancti, sive spiritum septiformem: quasi dicat: potestatem habet dandi Spiritum sanctum cui voluerit. Supra 1, Et a septem spiritibus. « Et septem stellas, » idest septem episcopos septem Ecclesiarum, per quos universitas pastorum intelligitur, quos potest salvare vel damnare secundum quod merentur; et ideo quilibet videat, ne quod accepit perdat, sed ad meliora nitatur. Supra primo, Et habebat in dextera sua septem stellas. « Scio. » Hic ponitur narratio. Et primo ponit arguitionem. Secundo commonitionem « esto. » Tertio comminationem « si ergo. » Quarto consolationem, « sed habes. » Dicit ergo, « Scio, » simplici notitia non approbationis. « Opera tua, » quae videntur bona: hypocritae enim habent opera de genere bonorum, non tamen sunt bona simpliciter. Quid scit de illis operibus subdit. « Quia nomen habes, » per illa opera. « Quod vivas, » vita gratiae, quia crederis vel diceris bonus propter illa. « Et mortuus es, » secundum animam morte culpae. Isidorus 1 libr. de Summo Bono, Vita corporis anima, vita animae Deus est: et sicut corpus mortuum est sine anima, ita anima mortua est sine Deo. Ex ipsa litera patet, quod hypocrita est extra pulcher, intus vacuus sicut calamus. Job 11, Sub umbra dormit in secreto calami. Ex hoc etiam patet, quod qui offendit in mala intentione, omnia bona quae facit inutilia sibi reddit. Glossa: quia qui in uno etc. Jacobi. 2, Matth. 6, Si oculus tuus fuerit nequam etc. Sed objicitur de illo verbo Glossae: quia per hoc videtur, quod qui

peccat uno peccato, peccat omnibus: quod est falsum. Si dicatur quod non vult illud dicere, sed, qui peccat contra unum praeceptum, peccat contra omnia alia praecepta. Contra: ergo quicumque frangit unum praeceptum, frangit omnia alia: ergo quicumque furatur, est infidelis, et homicida, et fornicator. Respondeo. Non vult dicere quod peccata sint annexa: hoc enim quod dicitur, Omnium, non accipitur de peccatis, sed de praeceptis secundum Glossam et secundum Textum. Dicit enim Textus, Quicumque totam servaverit legem, offendat autem in uno, factus est omnium reus: qui enim dixit non moechaberis, dixit et non occides etc. Sensus ergo est: qui offendit in uno praecepto factus est reus omnium, scilicet praeceptorum, idest offendit contra omnia praecepta per consequens, propter colligantiam quam habent ad invicem omnia praecepta. Tum ex parte principii, scilicet Legislatoris, quia unus dedit omnia praecepta, et vult per integrum omnia servari: Tum ex parte formae, scilicet caritatis, quae omnia opera praeceptorum informat: Tum ex parte finis, quia ad praemium non per se singula, sed simul omnia conjunctim hominem ordinant: unde qui contra unum offendit, omnibus aliis suam efficaciam et ordinationem tollit. Secundo modo potest exponi specialiter de caritate. Qui offendit in uno, scilicet in caritate quae est radix omnium praeceptorum, ut ibi dicit Glossa, reus est omnium, scilicet praeceptorum ut prius: unde ab aliis praeceptis quasi caritatis filiis accusatur. Tertio modo sic. Qui offendit in uno, scilicet mandato vel actu, factus est omnium reus, idest omnia alia praecepta sive opera bona, si qua fecit, sibi merito inutilia esse: et juxta hunc intellectum introducitur illud in Glossa hac. Ad primum patet. Ad secundum notandum quod offendere contra omnia praecepta est dupliciter. Aut primo et directe: et sic solus facit contra omnia praecepta, qui quodlibet praeceptum transgreditur faciendo actum oppositum directe cuilibet praecepto, ut praeceptum de non occidendo per actum occisionis: et sic objicitur. Sic autem non intelligitur praemissum verbum; Aut secundo et indirecte: et sic intelligitur, propter triplicem simultatem et colligantiam supradictam: et sic non valet quod objicitur: quia uno actu potest sic offendere quis contra omnia praecepta. « Esto. » Hic ponitur admonitio. Notandum autem quod in peccatore solent esse tria: scilicet incuria acquirendorum praemiorum, oblivio susceptorum beneficiorum, et reatus commissorum peccatorum. Per oppositum inquam, tria injungit. Primo salutis vigilantiam. Secundo efficacem memoriam, « In mente ergo. » Tertio salubrem poenitentiam. Circa primum Primo injungit vigilantiam sollicitudinis in generali. Secundo quendam vigilantiae modum in speciali, « Confirma. » Tertio subjungit necessitatem vigilandi, « Non enim. » Dicit igitur, « Esto vigilans, » idest sollicitus de salute faciendo opera vitae. 1 Thess. ultimo, Itaque non dormiamus sicut et ceteri, sed vigilemus et sobrii simus, « Et, » vigilando, « confirma, » scilicet contra bellum seu ventum vanae gloriae, quae opera reddit infirma et inutilia ad salutem, « cetera, » scilicet bona opera faciendo in futuro, « Quae moritura erant, » idest reddendo inutilia per vanam gloriam, ut circa ea contra appetitum laudis vigiles. Isidorus, 2 lib. de Summo bono: Qui bonum opus bona intentione non faciunt, per hoc magis coecantur, per quod illuminari potuerunt.

Sed obicitur, Aut loquitur de operibus bonis jam factis, aut faciendis. Si factis: ergo habebat opera viva, quae poterant mori: ergo erat in statu gratiae, quod non videtur verum, cum sibi dictum sit, Et mortuus es. Si de faciendis: ergo si non vigilaret morerentur: quod videtur falsum: quia si non vigilaret non viverent, et ita non morerentur. Respondeo. Dicendum videtur quod loquitur de operibus bonis in genere, non de factis quae erat factorus. Opera autem de genere bonorum licet de se non sunt viva, idest meritoria; tamen disponere habent ad vitam: unde dicuntur mori, quando amittunt possibilitatem et ordinem ad vitam meriti: quod fit per vanam gloriam. Opus ergo aliquod potest mori dupliciter. Aut quia desinit esse vivum idest meritorium sicut prius erat, et sic opus meritorium moritur cum mutatur intentio in malum, vel quando additur aliquod mortale; aut quia desinit habere ordinem et dispositionem sive possibilitatem ad meritum, licet prius non esset meritorium: et sic videtur hic accipiendum. Ad objectum patet; quia si non viverent non morerentur, primo modo, sed secundo. Notandum enim quod opus est vigilantia. « Quia non invenio opera tua plena, » efficacia et merito per plenitudinem circumstantiarum, ut intentionis, devotionis, diligentiae, et humilitatis, et huiusmodi: sed vacua per vanam gloriam. Math. 23, de fatuis virginibus. Exod. 25, Non apparebis in conspectu meo vacuus. Vel propter mortale additum: vel quia non ex caritate, quae facit opera plena. Rom. 13, Plenitudo ergo legis est caritas. « Coram Deo meo, » idest conspectu Patris mei, quia non acceptat ea sicut plena. Loquitur Christus sicut quod homo, Joan. 20, Deum meum. Dicit autem, meo, propter magnam subjectionem et altissimam dilectionem. Ergo quia non sunt plena, « In mente habe, » idest in memoria stabiliter, « Qualiter acceperis, » a Deo per gratiae collationem sive per inspirationem, scilicet non tuis meritis. 1 Corinth. 13, Gratia Dei sum id quod sum, « Et audieris, » a sanctis patribus, per eruditionem. Jac. 2, Si quis autem totam legem etc. Math. 6, Receperunt mercedem suam. 1 Corinth. 13, Si linguis hominum loquar et Angelorum, « Et « serva, » utrumque per rectam actionem. Et sic tangit duplex beneficium; scilicet gratiae et doctrinae: quia et gratiam bene operandi, dederat ei Dominus et doctrinam. Vel, acceperis, ex meo exemplo, Et audieris, ex Evangelico documento. Math. 7, Omnis qui audit verba mea haec et facit ea etc. « Et poenitentiam, » quam non servasti, et quia per gloriam vanam peccasti. Isidorus 2 lib. de Summo bono: Tunc iudicium de se quisque sumit, quando per dignam poenitentiam sua prava facta condemnat. Possent etiam praemissa referri ad regimen subditorum. Esto vigilans, circa te et alios. Et confirma cetera, idest ceteros a te qui morientur per culpam nisi vigilantes; quia in animo tibi a Deo ostensum est, et in Scriptura audivisti quomodo aliis incumbere debeas. « Si ergo non vigila- » laveris, » per sollicitudinem bene operandi et referendi ad Deum, « Veniam tamquam fur, » idest latenter et insperate, ut vindicem in te. Et potest intelligi de adventu per vindictam mortis temporaliter, ut praecoccupetur, vel alterius poenae gravis. « Et nescies qua hora veniam ad te. » Ecce severitas divinae iustitiae. Ecclesiastici 3, Altissimus enim est patiens redditur. Obicitur contra hoc quod dicit

Tamquam fur; quia dicitur fur Joan. 10, Fur non venit nisi ut foretur. Respondeo. Similitudo haec ponitur hic non quantum ad intentionem et affectum, sed quantum ad veniendi modum. « Sed « habes. » Hic subdit consolationem; quia saltem aliquos habebat bonos in sua dioecesi, quod est inductivum consolationis, et iterum poterat eos imitari. Primo autem commendat illorum conversationem. Secundo subjungit promissionem, Et ambulabunt. Commendatio autem est quantum ad duo. Primo quia Deo accepti: unde dicit, « Sed habes pauca « nomina, » idest paucos bonos qui digni sunt nomine, quia Deo accepti. Ideo dives non nominatur, quia non acceptus, nec nomine dignus. Lucae 16. Exod. 33, Invenisti gratiam coram me, et te ipsum novi ex nomine. Secundo, quia in se sinceri sive mundi, « Qui non inquinaverunt, » macula peccati mortalis, « vestimenta, » scilicet vestem in nomine et gratiae et fidei et aliarum virtutum, quae omnia susceperunt in baptismo in ornatu animae. Vel Vestimenta, opera. Ecclesiastes 9, Omni tempore sint vestimenta tua candida. Vel corpora. Isaiae 10, Vestimentum mixtum sanguine, erit in combustionem, et cibus ignis. « Ambulabunt, » proficiendo de virtute in virtutem, « mecum, » quia ego praeivi. Psal. Exultavit ut gigas ad currendam viam, « In albis, » scilicet vestimentis sanctitatis et spiritualis decoris, multiplicium meritorum, « Quia digni sunt: » quasi dicat: quia sic innocentiam custodierunt, dabo eis gratiam proficiendi imitando me, quia hoc invenerunt per innocentiam. Math. 23, Omni habenti dabitur et abundabit. Per hoc autem intelligitur ulterius, quod taliter cum ipso praemiabuntur in gloria; quae signatur per illud quod dicitur Math. 17, Vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Sed quid est quod dicit, Mecum? cum Christus de virtute in virtutem non profecerit. Bernardus, Non fuit hora in qua- cumque aetate sua qua de plenitudine illa aliquid minueretur, vel eidem aliquid adjiceretur. Respondeo. Proficere de virtute in virtutem est dupliciter: aut quantum ad virtutis habitum, scilicet quod ipse habitus melioretur vel augeatur: et sic non fuit in Christo sed in justis aliis. Vel secundum actum sive usum: et sic profecit de virtute in virtutem, idest de usu virtutis, et in usum alterius, quia plures actus virtutum habuit post quam ante, ut patet. « Qui vicerit. » Haec conclusio est. Et primo ponitur allectivum affectus. Secundo excitativum intellectus. « Qui habet aurem. » Circa primum victori promittit Dominus tria. Primo augmentum gratiae, « Qui vicerit sic, » scilicet sicut illi pauci, ut nulla tentatione inquinet vestimenta virtutum, « Vestietur « vestimentis albis, » idest dabo ei ampliorem candorem vestimentorum, scilicet virtutum et meritorum in bonis actibus. Gregorius. Apud Deum nostra nos opera quasi vestimenta tegunt. Secundo donationem perseverantiae. Et non delebo nomen ejus, « De « libro vitae, » idest dabo sibi virtutem perseverandi, et sic non delebitur. Reprobi enim qui non perseverant, dicuntur deleri de libro vitae, quando cadunt a perseverantia per aliquod peccatum, vel quando cognoscunt se non fuisse scriptos. Juxta illud, deleantur de libro vitae. Dat utique Dominus perseverantiam electis, juxta illud, Tenuisti manum dexteram meam. Tertio praemium gloriae, « Et « confitebor nomen ejus, » idest dabo testimonium ejus iustitiae acceptabili, « Coram Patre meo et

« coram Angelis ejus, » scilicet in judicio, cum dicam: dedistis mihi manducare etc. Et, Venite benedicti Patris mei, ut deinceps sit in gloria patris, et in Angelorum societate. Matth. 10, Omnis ergo qui confitebitur me coram Patre meo etc. Potest aliter illud supra, Vestietur vestimentis albis, exponi de duplici stola, scilicet animae et corporis: quae duplex stola erit homini in honorem, jucunditatem et decorem, sicut venerabile indumentum. Gregorius, In fine mundi binas stolas accepturi sunt sancti; quia cum mentis beatitudine, etiam carnis gloriam possidebunt. Quaeritur hic de libro vitae ad intellectum literae. Et primo quid sit. Secundo utrum liber vitae dicatur respectu omnium creaturarum. Tertio, utrum aliquis potest de ipso deleri. Circa primum videtur quod sit idem quod praedestinatio sive praescientia qua disposuit quosdam salvare; quia dicit Glossa: liber vitae est praescientia Dei etc.: sed non potest nisi de praescientia praedestinationis intelligi; quia aliter non esset gratia non deleri de libro vitae: ergo etc. Contra: quod sit idem quod Christus secundum humanitatem videtur. Psal. In libro tuo omnes scribentur. Glossa, In me, quem dedisti hominibus formam justitiae. Idem dicitur super illud Psal. In capite libri. Quod autem sit Scriptura sacra, videtur Ecclesiastici 24: haec omnia liber vitae. Respondeo. Liber vitae tripliciter dicitur. Uno modo. Exemplum vitae agenda: et sic Christus secundum humanitatem dicitur liber vitae; quia in ipso debemus legere vitam, quae nobis est agenda. Alio modo, dispositio sive praeordinatio vitae dandae: et sic idem est quod praedestinatio salvandorum ad vitam aeternam. Tertio modo id in quo est documentum vitae agenda et promissio vitae dandae: et sic idem est quod Scriptura; et sic patet responsio ad objecta. Liber ergo vitae, non habet unam acceptionem, sed multiplicem: hic tamen et in pluribus locis Scripturae liber vitae est praedestinatio salvandorum ad vitam. Unde super illud Philipp. 4, Quorum nomina sunt in libro vitae; dicit Glossa, Liber vitae est praedestinatio, in qua omnes salvandi praedestinati sunt. Secundo quaeritur, utrum liber vitae dicatur respectu omnium creaturarum. Quod sic, videtur per Glossam super hunc locum, Et non delebo etc.: Liber vitae praescientia Dei in qua omnia constantia. Contra, Si sic: Ergo nihil deletur, Quia quod semel est scriptum in hoc libro, nunquam tollitur. Alioquin est variabilis. Respondeo. Dicendum quod liber vitae non dicitur respectu omnium; sed solum respectu hominum, et hoc praedestinatorum. Liber enim vitae dicitur firma praeordinatio de electis perducendis ad vitam, secundum Glossam praedictam super Philipp. 4, Glossa autem super locum debet suppleri: omnia scilicet ad salutem praedestinatorum spectantia, vel omnia quae ibi sunt scripta. Glossa enim exponit illud non delebo etc., quasi dicat: Omnia quae in eo scribuntur, constantia sunt indelebiter: unde nullus simpliciter scriptus deletur. Tertio, quaeritur utrum aliquis posset de hoc libro deleri. Quod sic, videtur Psal. Deleantur de libro viventium, Item aliter non esset gratia quod hic dicitur, Non delebo etc. Contra: quia secundum Glossam, Omnia sunt in eo constantia, ergo non debilia. Item Deus est invariabilis: ergo quod solus scribit, nunquam delet. Respondeo: dupliciter potest responderi: uno modo, quod proprie loquendo nullus deletur vel deleri potest de libro vitae propter divinae disposi-

tionis immutabilitatem: sed dicuntur deleri illi qui erant scripti secundum aestimationem suam, quando incipiunt cognoscere se non fuisse ibi scriptos. Unde super illud Psal. Deleantur de libro. Glossa, Non sic accipiendum est tamquam in hoc libro aliquem scribat Deus quem postea deleat: sed ita accipiendum: deleam te de libro meo, secundum spem illorum qui scriptos se putant, idest, constat etiam ipsis, non illos ibi esse scriptos. Aliter potest dici, quod in libro vitae scribuntur omnia merita, idest approbantur: sed quorundam merita sunt in eis solum ad tempus, quorundam sunt finaliter; et isti sunt praedestinati. Dicitur ergo aliquis scribi in libro vitae dupliciter. Aut quantum ad praesentem justitiam, aut quantum ad praedestinationem aeternam. Primo modo, dicitur aliquis in libro vitae scribi, quia ejus merita ibi scribuntur, idest approbantur et acceptantur ad vitam pro illo statu ut patet; quia si sic decerent, salvaretur. Secundo modo, dicitur scribi non solum quia ejus merita inscribuntur; sed quia ipse efficaciter ordinatur ad vitam, secundum praedestinationem divinam. Qui primo modo ibi scribitur, deletur quantum ad praesentem justitiam, quando cadit in culpam mortalem; quia ejus justitia sive meritum, jam non approbatur, ut habeatur apud Deum dignus vita, ut ante; quia jam merita non habet. Qui autem scribitur secundo modo, nunquam deletur, quia praedestinatio quasi non potest. Illa autem deletio praemissa non dicit aliquam mutationem factam circa Deum, sed circa meritum; quia jam perit. Eadem enim voluntate et rectitudine, qua approbat hunc dum habet merita, reprobat eum dum est in culpa. Sicut licet Deus sciat rem aliquam non esse et post non sciat, quia res jam non est: non est immutatio facta in Deo, sed in re. Eadem est scientia qua sciebat prius rem esse cum erat; et cum scit rem non esse, cum non est. Notandum tamen quod scribi primo modo et deleri non proprie dicitur; sed aliquando per talem modum loquendi magis exprimitur damnum proveniens ex peccato. Ad primum et secundum patet; quia delentur quidam, quantum ad praesentis justitiae evacuationem: quidam delentur, quos non permittit finaliter cadere: sicut hic dicitur, Non delebo. Ad primum in oppositum patet; quia illi qui sunt scripti secundum praedestinationem non delentur. Ad secundum similiter patet; quia qui proprie loquendo ibi scriptus est, deleri non potest. Praeterea secundum quod quidam dicunt deleri per praesens justitiae evacuationem, Deus non facit illam deletionem: Deus autem tales non delet, sed ipsi se ipsos delent cum Deum deserentes peccato adhaerent.

« Et Angelo Philadelphiae. » Septima epistola est admonens ad perseverantiam, unde infra dicitur: Tene quod habes. Nomen autem congruit admonitioni. Interpretatur enim amor fratris vel servans haereditatem: quia qui Christum amat, et qui vul servare sibi haereditatem aeternam, vel seipsum qui est haereditas Christi, finaliter perseverat. Rom. 8, Quis nos separabit a caritate Christi? Continet haec epistola Exordium, Narrationem « Scio. » Conclusionem, « Qui vicerit. » Persona loquens in Epistola describitur a bonitate, « Haec dicit sanctus: » et ideo serva sanctitatem quia sanctus est, et quaere eam. 1 Reg. 2, Non est sanctus etc. Levit. 11, Sancti eritis quia ego sanctus sum. A veritate, « verus, » in promissis: unde quod promisi, quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Joan.

14, Reddam unde juvabo vos ad conversionem fratrum. Ibid. Ego sum via, veritas, et vita. A potestate, « Qui habet claves David, » idest potestatem aperiendi sensum Scripturae David et aliorum Prophetarum: et ideo confidenter age praedicando; quia dabo tibi intellectum Scripturae; unde sequitur: Ecce dedi etc. « Qui aperit » Scripturas ad intelligendum. Luc. ultimo. Aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas, vel corda ad credendum et diligendum, vel regnum caelorum ad intrandum. « Et nemo claudit, » quia nemo potest destruere donum Dei in homine, Deo adhaerente, quamdiu Deus conservat. Claudit Scripturas porcis, qui conculcarent eas, et etiam bonis quandoque in quibusdam locis Scripturas, ut diligentius quaerant intellectum Scripturae, et ipse eam aperit, ut inveniant. Claudit etiam corda subtrahendo gratiam peccantibus, idest non conservando datam regulam detestando culpam injusti, « Et « nemo aperit, » aliquod horum, ipso claudente. Psal. Tu terribilis es; et quis resistet tibi? Vel Clavem David, idest carnem sumptam de David, non novam. Psal. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Quod est contra haereticos, qui dixerunt Christum assumpsisse corpus phantasticum, et contra illos haereticos qui dixerunt illum habuisse carnem veram sed tamen novam, non de genere Adae, et eam attulisse de caelo. Dicitur autem caro Christi clavis, quia per eam ratione passionis aperta est janua vitae. Qui aperit seipsum ad videndum, jucundandum et inhabitandum. Felix cui Deus aperit se ipsum: hoc autem fit diligentibus. 1 Joan. 4, Qui manet in caritate, in Deo manet. Joan. 14, Qui autem diligit me, maximeque quando bene pulsatur. Matth. 7, Pulsate et aperietur vobis. Claudit seipsum eis qui non diligunt, et nemo aperit. Ecclesiastes 7, Considera opera Dei, quod nemo etc. Quaeritur, quare non dicitur potius clavem Aaron, cum esset praelatus? ad huiusmodi autem pertinet uti clave. Respondeo: patet per expositiones praemissas; quia Aaron nullam Scripturam condidit. Item nec de ejus progenie carnem assumpsit sicut de stirpe David, qui fuit de tribu Juda. Si quaeratur quare non dicitur clavem habere, cum de ipso descenderit secundum carnem David? quod si illud diceretur, non tantum documentum daretur: quia non esset tunc via ad multiplicem modum exponendi. Praeterea hoc dicitur ratione dignitatis, quia fuit rex de cujus progenie rex regum carnem assumpsit, ad hoc ut ejus imperio per voluntarium obsequium subderemur. Objicitur etiam de hoc, Et nemo claudit. Dicitur enim Matth. 23: Vae vobis scribae et pharisaei hypocritae qui clauditis etc. Respondeo. Dicendum quod illis quibus scribae et pharisaei claudebant regnum caelorum, per exemplum malum, et abscondendo veritatem doctrinae in Scriptura, non aperuerat Dominus; licet aliqualem voluntatem eis dedisset. « Scio opera tua. » Narratio est: in qua primo ponitur commendatio. Secundo consolatio, « Ecce. » Tertio admonitio, Tene. « Scio, » idest approbo, « Opera tua, » et inde corona expectat te. Infra 14, Opera enim illorum sequuntur eos. « Ecce, » hic consolatur per promissionem. Et primo promittit gratiam dirigentem ad praedicandum. Secundo virtutem sive efficaciam praedicationis ad convertendum, « Ecce dabo tibi. » Tertio fortitudinem in temptationem ad superandum, « Quia servasti. » Circa primum. Primo promittit directionem. Secundo subdit

S. Th. Opera omnia. V. 25.

directionis rationem, « Quia modicam: » ubi ostendit ejus meritum quantum ad tria: quantum ad humilitatem in corde, quantum ad obedientiam in opere « et servasti, » quantum ad constantiam in tribulatione, « Et non. » Dicit igitur, « ecce: » excitatio est ad consolationem et nota certitudinis: « dedi, » idest dabo: jam dederat apud se, et per hoc magis ostendit gratiam esse in promptu, « Coram te, » idest ad tuam voluntatem, « Ostium apertum, » scilicet corda hominum prius clausa, vel ingressum liberum ad Scripturas intelligendas, vel liberum ingressum ad praedicandum, ut non impediatis a praedicatione et ejus fructu. 1 Corinth. 16, Ostium mihi apertum est magnum. Vel me ipsum. Joan. 10, Ego sum ostium. « Quod nemo, » quia hoc donum tibi conservabo. Isaiae 22, Aperiet et non erit qui claudat; claudet, et non erit qui aperiat: « quia: » quasi dicat, et hoc faciam, « Quia modicam habes « virtutem, » scilicet animi per humilitatem. Modicam idest humilem, non superbam: et dicitur Modica, quia non resistit, omnibus se subjiciens. Jacob. 3, Humilibus autem dat gratiam. Vel Modicam respectu futurae quae plena erit, « Et servasti, » in opera, « Verbum meum, » scilicet Evangelii, vel meum scilicet quod praedicas. Isidorus in 3 libro de Summo bono: Suam pravam vitam propriae linguae ritu confodit, qui bene docet et male vivit. Idem in eodem. Qui non vivit sicut docet; ipsam quam praedicat virtutem contemptibilem facit. « Et non negasti nomen meum, » in adversis, sed solide tenuisti. Ipsum enim nomen Dei allicit ad sui amorem. Isaiae 26, Nomen tuum et memoriale in desiderio animae. « Ecce. » Hic primo promittit efficaciam praedicationis. Secundo subdit explanationem promissionis, « Ecce faciam. » Tertio ostendit sequelam promissae conversionis, « Et scient. » Dicit igitur, « ecce: » quasi dicat: et quia talis es, Ecce, nota est consolationis et gaudii, « Dabo tibi, » ad « convertendum, dabo inquam aliquos, » De synagoga satanae, » idest de congregatione infidelium in qua satanas habitat. Per hoc notatur quod donum Dei est cum aliquis convertitur ad fidem. Item quod verbum praedicationis, si proficit, hoc habet a Deo. Jeremiae primo, Ecce dedi verba mea in ore tuo. « Qui dicunt se Judaeos esse et non « sunt, » quia non confitetur Deum in carne. Glossa, hoc nomen etc. Joan. 7, videtur loqui de Judaeis qui dicunt se esse Judaeos et nomine et re nominis, « Sed mentiuntur. » 1 Joan. 2, Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus non est Christus? « Ecce, » quomodo dabit exponit, « Ecce faciam illos, » tales, « Ut veniant, » ad fidem catholicam Trinitatis, « Et adorent ante pedes tuos, » in reverentiam Ecclesiasticae potestatis quae est in te. In hoc notatur humilitas conversorum: unde dicitur Isaiae 60, Adorabunt vestigia pedum tuorum. Contra. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis. Respondeo. Est adoratio latriae, haec soli Deo debetur: item duliae: et huiusmodi adoratio est veneratio quae exhibetur rationali creaturae, maxime praelatis qui tenent locum Dei. De prima loquitur Matth. 10, de secunda hic et Genes. 42, Cumque adorassent eum fratres sui etc. dicitur de Joseph. « Et scient, » videntes infideles per te ad Deum, Dei gratia, converti, « Quia ego « dilexi te, » spirituali gratia, quam non omnibus aliis dedi. Ecce quomodo lux gratiae illustrat ut cognoscat homo justificatus quantum sit pondus

divinae gratiae et dilectionis. Augustinus 1 libro Confessionum: Deus lumen cordis mei et panis oris intus animae meae. « Quia servasti. » Ille promittit fortitudinem in tentatione, merito patientiae suae. Et primo commendat ejus patientiam in praeterita tribulatione. Secundo promittit fortitudinem, sive conservationem in futura tentatione. « Et ego. » Tertio excitat industriam liberi arbitrii ex propinqua retributione. « Ecce venio. » Dicit igitur, « Quia servasti, » per imitationem plenam, « Verbum patientiae meae, » verbum patientiae Dei est quod dixit in passione: Pater dimitte illis etc. Lucae 23. Hoc servaverat iste tenendo patientiam et orando pro persecutoribus: Matth. 5, diligite inimicos vestros, benedicite maledicentibus etc. Vel Quia servasti verbum, idest praecceptum, Patientiae meae, idest quam in me exemplo ostendi orando pro inimicis. « Et » idest etiam, « Ego, » qui possum, « Servabo te ab hora tentationis, » idest ab ipso exordio quo incipiet. Vel ab hora tentationis, idest a tentatione in hora qua fit: non ut non tenteris; sed ut non vincaris. « Quae ventura est » in orbem universum tentare habitantes in terra. » Ex parte diaboli per ministros tentantes, erit hoc, ad deiciendum; ex parte Dei permittentis erit ad probandum et proficiendum. Hoc autem potest intelligi vel de generali persecutione, quae fuit post Neronem, vel ea quae erit tempore Antichristi. Psal. Multae tribulationes justorum etc. Custodit Dominus etc. Posset etiam illud, Quia servasti, referri ad praecedens, ut quantumcumque sit gravis tribulatio, non deficiatis, quia Ecce: quasi dicat: in promptu est, « venio, » idest veniam. Sed sic loquitur ut ostendat propinquitatem ad iudicium ut nos remuneret, « Cito. » Haymon. Cito fit omne quod transit. Vel hoc dicit, quia mille anni ante oculos Dei sicut etc. « Tene, » per mentis custodiam et vitae diligentiam perseverantes, « Quod habes, » scilicet gratiam et vitae tuae merita. Job. 27, Justificationem meam quam coepi etc. « Ut nemo » accipiat coronam tuam, » idest quam tu meruisti. Haymon, Cum certus sit Deo numerus electorum, dum remunerationem sibi promissam ob sui perdunt negligentiam, ne locus illorum vacuus remaneat, alii in locum eorum subrogantur, sicut de Judaeis et Gentibus. Judaeis enim fuit promissa corona quam acceperunt Gentes. Rom. 11, Ex ramis fracti sunt. Sed objicitur: quia per hoc videtur quod praedestinatus posset amittere coronam suam, et ita damnari: quod est contra Gregorium, dicentem super illud Matth. 24, Ita ut in errorem inducantur si fieri potest etiam electi: Proculdubio fieri non potest, ut in errorem electi plane capiantur. Item. Aut intelligitur de corona praesciti aut praedestinati. Si praesciti: contra, quia corona non est ipsius cum non sit perseverans. Si praedestinati: ergo Divina praedestinatio potest frustrari. Respondeo: hoc verbum multipliciter exponitur a diversis. Quidam dicunt quod loquitur per quamdam exhortationem, sicut dicit mater puero, cum os suum vult inducere ad sugendum: Tene ubera, ne dem alii. Alii dicunt quod intelligitur de corona gratiae, non gloriae; quia praedestinatio de gloria danda isti non potest quassari. Tamen si intelligatur de corona gloriae, non videtur inconveniens. De praedestinato enim est loqui dupliciter: aut secundum se et absolute, aut in respectu ad praedestinationem. Primo modo accipiendo, potest homo qui est praedestinatus peccare finaliter et coronam per-

dere, et sic damnatur, ut patet; quia liberum arbitrium habet non confirmatum quo potest velle malum et manere finaliter in eo. Secundo modo loquendo, non potest; quia non potest fieri ut haec duo simul sint; scilicet quod ille sit praedestinatus et damnetur. Secundum primum modum loquitur Dominus in hoc verbo Tene etc.: loquitur enim secundum illud quod est ex parte hominis. Quantumcumque enim sit praedestinatus, oportet quod per industriam liberi arbitrii se disponat ad coronam, alioqui non est praedestinatus nec salvabitur. Deus enim praedestinans exigit conatum liberi arbitrii, sicut supra promiserat illi episcopo ut illum conservaret, et tamen post persuadet ei constantiam ne succumbat; quia Deus hominem hoc modo conservat, scilicet si homo divinae gratiae cooperetur: similiter est in opposito. Si autem non perseveret finaliter, eo ipso habetur quod non est praedestinatus. Secundo autem modo loquitur Gregorius. Ad aliud videtur dicendum, quod si hoc verbum Tene, accipiatur generaliter, tamquam monitio facta hominibus, potest intelligi tam de praescito justo, quam de praedestinato; quia corona est praesciti quantum ad meritum pro statu praesentis justitiae, quam habet; quia si tunc decederet, salvaretur: licet non quantum ad finalem statum; quia non perseverabit. Praedestinatus etiam, ut dictum est, potest amittere coronam, eo modo quo dictum est. Tamen, secundum quod illud verbum dicitur illi episcopo, intelligitur de praedestinato. Ille enim videtur fuisse praedestinatus, cum multum commendetur a Domino et in nullo arguatur. Item per illud quod dicitur supra primo: Et habebat in dextra sua septem stellas: ubi nota Glossam. Ad illud quod contra objicitur, patet per praemissa. « Qui vicerit, » conclusio est: et continet duo, scilicet: Excitationem affectus, item Intellectus, « Qui habet. » Affectum allicit ipse Dominus per promissionem. Primo autem ostenditur cui promittit. Qui vicerit, scilicet, tentationes vitiorum et adversa tribulationum. Secundo quid promittit, « Faciam. » Tria vero promittit. Primo quod faciet talem aliis utilem. Secundo quod in se immobilem. « Et foras. » Tertio quod divinis insignem, « Et scribam. » Dicit igitur, « Faciam illum, » per dona gratiae. Ecce quod donum Dei est, cum est aliquis qui sit animabus in subsidium. « Columnam, » firmum in se, et alios documento, exemplo et suffragio sustentantem, « In templo Dei mei, » idest in Ecclesia fidelium, quae est Dei templum spirituale. 1 Corinth. 3, Templum Dei sanctum est quod estis vos. Ecce quantum venerandi sunt viri spirituales; quia per eos Dominus alios sustentat, quod est eis amplius meritum, et aliis in commodum. Gregorius super hunc locum: Qui in Dei opere recta intentione firmatur, columna in structura fabricae spiritualis erigitur: ut in hoc templo, quod est Ecclesia, positus, et utilitati sit et decori. « Dei mei, » dicit, ut supra expositum est, « Et foras » non egredietur amplius, » scilicet ab Ecclesia, sive a statu gratiae per mortale peccatum: haec autem est gratia magna. Psal. Susceptor meus, non movebor amplius. « Et scribam. » Ille promittit quod victorem faciet Dominus insignem. Promittit autem tria insignia. Primo quod insigniet eum nomine praecelsae divinitatis. Secundo quod nomine supernae civitatis, « Et nomen civitatis. » Tertio quod nomine venerandae Christianitatis, « Et nomen meum » novum. » Triplex est hoc maximae nobilitatis insigne:

scilicet quod justus vocatur et est filius ipsius Dei, et etiam censetur ipso nomine Dei per adoptionem. Item quod est civis summi palatii. Item quod Christianus dicitur a nomine regis sui, scilicet Christi. Dicit igitur, « Et scribam, » idest in manifesto ponam stabiliter, « Super eum, » ut ab aliis cognoscatur, « nomen Dei mei, » scilicet Patris: quem vocat Deum suum in quantum homo. Hoc fit cum animae justae, corpori quoque, verbo et operi et conversationi datur gratia, per quam et sit et cognoscatur filius Dei per adoptionem, imo etiam ut quasi Deus dicatur adoptione. Psal. Ego dixi, dii estis, « Et nomen civitatis, » scilicet supernae quae est civium unitas, propter summam pacem, « Dei mei, » scilicet Patris, qui eam condidit, « novae, » quia nihil vetustatis habet, « Jerusalem, » quia ibi est plena visio pacis, « Quae descendit, » non secundum locum, sed secundum effectum, « De caelo, » quantum ad statum viae cum iusti adhuc essent in exilio: descendit inquam, de caelo, idest de conformitate caelestium. Quia per hoc quod Ecclesia militans se conformat Angelis et sanctis comprehensoribus, per hoc fit civitas Dei in via; et transiens in patriam, fit ibi civitas plene nova. Vel Descendit de caelo, idest prius per haec invia condita fuit, quod Christus descendit de caelo et cum eo dona gratiarum. « A Deo meo, » scilicet Patre; quia Deus nutrit virtutes in via, ut totum sit postea novum et pacificum in patria. Jacobi 1, Omne datum optimum, et omne donum perfectum, de sursum est descendens a Patre luminum. Et sic loquitur hic de superna civitate; prius pro statu praemii deinde pro statu meriti. Infra, Vidi civitatem novam etc. Hujus autem civitatis nomen scribit Dominus victori in via calamo gratiae Spiritus sancti, ditando ipsum donis, ut nominetur civis caelestis Jerusalem. Ephes. 2, Jam non estis hospites et advenae. Vel potest intelligi totum pro statu viae civitatis, scilicet Ecclesiae militantis. Novae, per gratiae innovationem, in qua est visio pacis internae in conscientia et pacis ad Deum: cujus nomen scribitur super justum, quando per dona gratiae et merita efficitur de societate justorum et numero salvandorum. « Et nomen meum novum, » scilicet Christus, ut a me Christo dicatur Christianus, idest gratia unctus: quod est nomen novitatis, interdicens omnem vetustatem. Supra eodem: Et in calculo etc. Haymon: hinc dignitas, hinc celsitudo provenit nobis; hinc reges, hinc sacerdotes, hinc Christiani vocamur. Vel aliter, Scribam, idest indelebiter imprimam, Super eum, idest in ejus memoria, plus quam mens hominis capiat, nomen Dei mei, idest faciam per dona gratiae magis ut habeat in memoria nomen Dei, idest rem nominis, scilicet quantum et quam infinita. Et ex hoc sequitur experientia majoris dulcedinis, quam mens hominis capere possit. Bernardus in libro de Diligendo Deo: Quam suave est in memoria non sentitis a spiritu proculdubio in praesentia sentietis. Et nomen civitatis Dei: in memoria ejus imprimam rem nominis, ut scilicet consideret, quanta sit ejus gloria, et quomodo ad eam pertingamus. Vel de praesenti, ut in memoria portet, quale et quantum sit esse de societate justorum in Ecclesia. Et nomen, quod est Jesus vel Christus, ut mei memoria sit apud eum. Cantic. ultimo. Pone me ut signaculum super cor tuum. « Qui habet, » ut supra.

« Et Angelo Laodiceae etc. » Ultima Epistola est,

et admonet ad strenuitatem contra mentis teporem. Et consonat nomen admonitioni; quia Laodicea interpretatur, tribus amabilis; quia omnes strenui et ferventes, Deo et Angelis sunt accepti. Proverb. 22, Vidisti hominem velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Dividitur autem in Exordium, Narrationem, « Scio opera tua, » Conclusionem, « Qui vicerit. » Persona Christi commendatur in exordio, quantum ad tria. Primo, quantum ad promissorum completionem. Secundo, quantum ad divinorum annunciationem, « Testis. » Tertio quantum ad potestativam operationem, Principium. « Haec » dicit amen, idest veritas; quia per ipsum Patris promissa complentur. Joan. 14, Ego sum via etc. « Et testis, » eorum quae audivit a Patre, annuncians ea hominibus, « fidelis, » contra tepiditatem, ut dicit Glossa « et verus contra falsitatem. » Vel utrumque dicitur ut excludatur falsitas. Supra primo, Qui est testis fidelis. Vel Testis, scilicet operum in judicio. Matth. 23: esurivi et dedistis mihi manducare. « Qui est principium, » idest prima creatura, « creaturae Dei, » scilicet Patris universaliter, quia Pater per eum omnia condidit. Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt. Consistent. Joan. 7, Principium qui et loquor etc. Vel, Creaturae Dei, idest per ipsum Deus Pater creat justos in operibus bonis. Ephes. 11, Creati in Christo Jesu in operibus bonis. Haymon: In hoc ostenditur quia Pater non praecessit Filium, sicut nec radius solis posterior est sole, vel splendor igne. Nota quod amen accipitur tripliciter. Aliquando nominaliter, ut hic, Amen, idest veritas. Aliquando verbaliter, ut in Psal. ubi nos habemus, Fiat fiat, Hebraeus habet Amen amen. Aliquando adverbialiter. Joan. 3, Amen amen dico tibi, quia nisi quis renatus fuerit etc. « Scio, » Narratio est: quae tria continet: Arguitionem cum comminatione, Admonitionem cum consolatione, « Sua Deo, » Promissionem cum excitatione, « Ego sto ad ostium. » Circa primum Primo ponit Arguitionem. Secundo arguitionis exaggerationem, « Quia dicis. » Dicit igitur, « Scio » opera tua: » quasi dicat: non me latent. Hebr. 4, Omnia nuda etc. Vere scio ea; quia in operibus vitae tuae, « Neque calidus es, » quia caritate non ardes, viriliter agendo. Gregorius, Calidus quippe est, qui bona studia et arripit et consummat. « Neque frigidus, » quia fidem tenes, et aliquid opus habes. Gregorius, Frigidus est, qui consummanda non inchoat. Minus autem malum esset si frigidus esset quam tepidus; quia tunc major spes esset de eo: unde exaggerando subdit, « Utinam » frigidus esses, existens adhuc in peccatis, « Aut » calidus, » fervens calore caritatis. Hoc ideo dicit, quia homo frigidus, scilicet homo existens in peccatis nondum conversus, ex consideratione peccatorum disponitur ad timorem et poenitentiam: homo autem tepidus, scilicet qui conversus est, et post conversionem tepide agit, ex conversione habet confidentiam meritorum, et ideo non corrigit desidiam, et ita manet et durat vacuus et dignus evomari a Deo: et ideo melius est ut vel ardeat divino calore, vel si non ardet, saltem frigescat, et non sit in medio pendens per teporem. Gregorius: Qui adhuc est in peccatis, fiduciam non amittit conversionis: qui vero post conversionem tepuit, spem quae potuit esse de peccatore subtrahit. Sed obicitur: quia esse frigidum est malum: quomodo ergo dicit, Utinam etc? Item tepor majorem habet propinquitatem ad calorem quam frigus. Item sunt multi frigidi qui

nunquam veniunt ad salubrem calorem. Respondeo. In frigido homine qui vel fidem plenam non habet, vel si habet, quasi nil boni agit, duo sunt; scilicet ipsa frigiditas mentis, et materia dispositionis; quia licet sit frigidus, tamen cum non sentit aliud in se unde confidat, et ulterius videt mala sua, ex hoc potest facilius disponi ad bonum; tepidus autem, quia aliqua bona agit, et se conversum videt, confidit, et ex confidentia difficilius seipsum corrigit. Loquitur ergo de frigido, non quantum ad culpam sive frigiditatem; sed quantum ad dispositionis majorem facilitatem: unde non optat huic primum nec secundum, ut dicit Glossa. Ad aliud dicendum, quod tepor in quantum habet aliquid caloris, magis propinquat calori: rerum ratione annexae confidentiae, minus quam frigus spirituale. Haec enim duo sunt in tepido: scilicet modicum quid caloris spiritualis, et occupatio indispositionis: et ratione hujus dicitur illud. Ad aliud dicendum, quod non omnia talia intelliguntur universaliter, sed pro multis: in plurimis enim sic est. « Sed quia tepidos es, et nec » frigidus nec calidus; incipiam te evomere, » extra vomere, » Ex ore meo, » idest de consortio justorum, qui os meum sunt, et per eos loquor. Jerem. 13, Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Propterea enim Dominus hominem incorrigibilem magis et magis deserit et abjicit a se, et a collegio Ecclesiae; cujus suffragia non sunt ei salubria. Et quandoque hoc exterius aperte fit per excommunicationem, ut tangit Glossa. Debet autem excommunicatio fieri vix et cum difficultate; sicut vomitus difficultatem habet. Potest et aliter os Dei intelligi peccator, quamdiu vocatur ad poenitentiam, et supportatur a Deo, adhuc est intra os Dei, idest adhuc remanet infra septa divinae misericordiae: per quem Deus, quasi per os suum, manifestat se nobis: sed si non vult corrigi, evomit, idest quasi quoddam vile abjicitur, extra septa misericordiae prius exhibitae, ut jam non sic sustineat elementer; sed vadit in reprobum sensum. Loquitur autem per similitudinem. Frigida enim et calida sumi possunt; sed tepida vomitum provocant. Juxta hoc loquitur de tepido. Sed nota quod dicit, Incipiam: non dicit Evomam, sed Incipiam evomere, quasi paulatim deserendo, non statim omnino, ut detur locus poenitentiae. Threnorum 5, Non enim humiliavit ex corde suo et abjicit filios hominum, ut contereret sub pedibus suis omnes vinetos terrae. Cum vero omnino persistunt in nequitia, a Deo deseruntur. Isidorus in libr. 2 de Summo bono: Revera quem Deus deserit, daemones suscipiunt. « Quia dicis: » quasi dicat: merito incipiam te evomere: quia dicis, jactanter, » Quia dives, » scilicet scientia, » Et » locuples, » virtutibus, » Et nullius egeo, » quia in omni bono habeo sufficientiam. Ecce jactantia superba. Gregorius super hunc locum: Reprobi divitiis replentur, virtutes divitias vacuantur. Dum ruinae suae damna non considerant, esse se a bonis actibus inopes non agnoscunt. Deinde ostenditur jactantia esse vana, quia non subest veritas, » Et » nescis quia, » idest quod tu qui sic jactas, » Es » miser. » Vituperat eum quantum ad defectum quadruplicis boni. Primum est notitia agendorum, ut sciat quid est necessarium ad salutem, quia fides cum operibus necessaria est. Contra quod dicit, Es miser, scilicet per ignorantiam, per quam deciperis, dum te putas in hac tepiditate sine operibus salvari per fidem mortuam. Ad aggravandum vero

subdit, » Et miserabilis: » quasi dicat: in tantum miser es, quod misericordia de te potest haberi: sed adhuc gravius est quod hanc ipsam miseriam nescis. Unde dicitur, Et nescis etc. Psal. Nescierunt neque intellexerunt; in tenebris ambulant. Secundum est sufficientia sive opulentia gratuitorum, scilicet virtutum et donorum gratiae: contra quod dicit, est pauper, scilicet virtutibus. Tertium cognitio incommodorum, ut scilicet sua vitia et damna agnoscat; contra quod dicitur, Et coecus. Quartum, ornatus meritorum: contra quod, et nudus, scilicet meritis vel operibus, vel nudus, vestimento innocentiae. Gregorius, Pauper coecus et nudus arguitur. Pauper utique, quia virtutum divitias non habet; Coecus, quia nec paupertatem quam patitur videt; nudus, quia primam stolam perdidit: sed pejus, quia non se perdidisse cognoscit. « Suadeo tibi. » Hic ponit monitionem cum consolatione. Et primo admonitionem. Secundo consolationem, » Ego quos. » Monitio autem est triplex, contra tria praeterea. Prima ad quaerendum aurum contra paupertatem. Secunda ad quaerendum indumentum, contra nuditatem, » Et vestimentis. » Tertia ad quaerendum visum, contra coecitatem, » Et collyrio. » Dicit igitur, » Suadeo tibi. » Bona haec suasio, et salubre consilium. Vere ille est Angelus magni consilii, Isaiae 9, Et vocabitur nomen ejus etc., » emere. » per industriam liberi arbitrii et fructum poenitentiae. Bona talis negotiatio. Lucae 19, Negotiamini dum venio. » Aurum, » idest caelestem sapientiam, quae fulgida est. Item pretiosa; quia per eam acquiruntur carae merces, scilicet gloriae. Proverb. 3, Gloriam sapientes possidebunt. » Ignitum, » quia sapientia caelestis fervida est igne amoris et calere facit. » Et probatum, » idest purum et electum non phantasticum. Sapientia enim hujus mundi phantastica est; sed sapientia quae desursum est, vera est electa. Unde dicitur de sapientia, Proverb. 3, Primi et purissimi fructus ejus. » Ut locuples fias, » cum sis pauper: longe enim ditiores facit quam aurum materiale. Sapient. 7, Et divitias nihil etc., omne aurum etc. Vel Aurum, scilicet caritatem; quae aurum est propter fulgorem et decorem et pretiositatem. 1 Corinth. 12, Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Aurum ignitum, propter fulgorem vel fervorem. Rom. 12, Spiritu ferventes. Probatum, per sinceritatem; quia caritas omnem fucum abhorret. Genesis 2, Et aurum terrae illius optimum, scilicet terrae Hevilath, quod interpretatur dolens, vel parturiens. Qui enim dolet de praeteritis offensis, et cavens de futuris, parturit opera difficultatis et perfectionis, habet optimam caritatem. Vel Aurum, ipsum Christum, Ignitum, idest igne passionis assum. Vel per effectum; quia alios ignit. Luc. 12, Ignem veni mittere in terram. Probatum, quia nihil est in eo nisi purissimum, quod probatum est in fornace passionis. Psal. Igne me examinasti. Sed quomodo dicitur, Suadeo tibi emere etc? per hoc enim videtur quod primam gratiam posset homo mereri: quod falsum est. Item, haec carent pretio, Job 28, Nescit homo pretium ejus. Respondeo. Non accipitur hic verbum emptionis proprie, sed large; quia proprie illa bona praemissa emi non possunt: nec primam gratiam potest aliquis mereri: alioquin gratia jam non esset gratia: sed per hoc ostenditur quod magna oportet facere hominem. Loquitur ergo sic Dominus propterea ut magis ad industriam liberi arbitrii excitet hominem, per quam

disponatur ad sapientiam sive caritatem, sive ad ipsum Christum, qui est thesaurus justorum: et si se disponit, ita sibi datur ac si emisset. Juxta hunc modum loquendi dicitur Proverb. 25, Virtutem eme etc. « Et vestimentis albis induaris, » idest ornatu et candore virtutis et donorum gratiae et conversationis rectae, cum sis nudus. Coloss. 5, Induti sicut electi Dei, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes etc. « Ut non appareat, » omnibus in judicio, « Confusio nuditatis tuae, » ideo melius est nunc erubescere coram paucis. Nahum 5, Ostendam Gentibus nuditatem tuam, « Et collyrio, » idest divinis praeceptis, « Inunge oculos tuos, » interno, « Ut videas, » cum sis coecus. Collyrium est remedium medicabile pro oculis, tale est praeceptum. Deinde ad clarificandum oculos amoris respectu boni, qui est quasi oculus dexter, et timoris respectu mali, qui est quasi oculus sinister. Psal. Praeceptum Domini lucidum illuminans oculos. Vel, Collyrio, idest dono Spiritus sancti. Vel, Collyrio, idest compunctione; quia collyrium primo turbat oculum, et humorem malum fluere facit, ut post clarum reddat. Similiter et contritio, prius turbat animum per dolorem, et sic evacuat humorem peccati; cujus signum aliquando est resolutio in lacrymas, et sic interni oculi clarescunt. Ecclesiastici 38, Unguentarius facit pigmenta etc. « Ego quos. » Hic ponit consolationem; quia ex asperitate argutionis et comminationis, desperare posset. Et quia ipsa consolatio debet allicere ad bonum, ideo Primo ponit consolationem. Secundo hortatur ad poenitentiae satisfactionem, « Aemulare. » Dicit igitur, « Ego: » quasi dicat: ne desperes quia argutio mea ex amore est, Quia « Ego quos amo, » dulcedine praedestinationis. Jeremiae. 31, In caritate perpetua dilexi te. « Arguo, » verbis, « Et castigo, » flagellis. Augustinus in libro de Verbis Apostoli: Melius est ut flagellet te et recipiat te, quam ut pareat tibi et deserat te. Hebr. 12, Quem enim diligit corrigit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Sed quaeritur, quare Dominus cultores suos sic vexat aliquando flagellis, malos autem dimittit quandoque in prosperis et deliciis? Jeremiae 12, Quare via impiorum prosperatur? Respondeo. Primum est ex divina misericordia, ex qua est quod electos quos scit finaliter perseveraturos reservat ad vitam; et ideo ne deviant a semita, restringit eos sub loris disciplinae adversorum: vel per ipsa adversa purgat offensam peccatorum praeteritorum, vel per eadem facit magis idoneos ad perceptionem praemiorum. Secundum est ex Dei justitia, sive iracundia; merito enim scelerum in quibus scit malos finituros vitam, debetur eis gehenna et subtrahitur divina benevolentia. Et ideo ira divina dimittit eos in deliciis et prosperis, permittens ut qui in sordibus est sordescat adhuc. Infra ultimo. Multos tamen malos dulciter vocat, et flagellis et aliis modis. Ad praemissa autem inducit Haymo hujusmodi exempla. Vitulus qui occisioni paratur, liberius pascuis saginari permittitur: qui vero ad usus necessarios reservatur, iugo et loris domatur, stimulis pungitur, verberibus caeditur. Et ergo ejus vita desperatur a medico, etiam saluti ejus contrarium non negatur: ejus autem recuperanda salus aestimatur; animo ejus desiderabilia, salutisque contraria omnino negantur. Tertio, quia ex amore te arguo. Aemulare, idest imitare bonos qui non sunt tepidi. 5 Joan. Noli

imitari malum sed quod bonum est. Vel Aemulare, idest zelum habeas in fervorem ad bonum. Galat. 5, Aemulamini bonum in bono. Nota quod aemulari multipliciter accipitur: quandoque pro indignari, quandoque pro imitari: et utroque modo secundum diversos modos exponendi accipitur. Rom. 11, Sed illorum delicto, salus Gentibus etc. Quandoque pro invidere, unde aemulus dicitur invidus; et sic accipitur etiam in eisdem verbis, secundum alium modum exponendi. Quandoque pro zelare sive diligere. 2 Corinth. 11, Aemulor enim vos. Ad quid autem tendere debeat aemulatio subdit, « Et poenitentiam age, » de tepiditate per strenuitatem. Joannes Chrysostomus: Perfecta poenitentia cogit peccatorem omnia libenter ferre. In corde ejus contritio, in ore ejus confessio, in opere tota humilitas. « Ecce. » Hic ponit promissionem cum excitatione: per hoc enim excitat eum quod dicit se stare, quasi ad ostium, et excitare pulsando. Et nota quinque, quae circa justificationem considerantur. Primum est dignatio Dei peccatorem excitantis. Secundum consensus sive motus liberi arbitrii se disponentis; « Si quis. » Tertium infusio gratiae animam justificantis « Introibo. » Quartum meritum justificati in gratia proficientis, « Et coenabo. » Quintum pastus consolationis animam reficientis, « Et ipse. » Dicit igitur: « ecce: » quasi dicat: debes poenitentiam agere, quia Ecce: quasi dicat: attende hoc, « Ego, » qui Deus sum, « sto, » per expectationem paratus recipere, « Ad ostium, » scilicet voluntatis, per quam Christus intrat in animam per gratiam, « Et pulso, » per excitationem, scilicet terrendo per considerationem poenae, vel immittendo dolorem de peccatis, vel desiderium gloriae, vel vocando per praedicatores. Cantic. 6, Vox dilecti mei pulsantis, « Si quis, » notatur raritas, « audierit, » intelligendo, « Vocem meam, » scilicet inspirationis internae, vel praedicationis, vel scripturae, « Et aperuerit mihi januam, » cordis scilicet poenitendo, « Introibo ad illum, » per gratiae infusionem. Vel, Si quis audierit, per obedientiam ut convertatur, Et aperuerit mihi januam, tollendo tumultus cogitationum et vincendo tentationes quae occurrunt. Introibo ad illum, Joan. 14, Ad eum veniemus etc. Bonus talis hospes et honorandus: unde beatus Bernardus in Meditationibus: Coenaculum grande statum statum exhibe Christo. « Et coenabo cum illo, » ejus fide et operibus delectabor. Justus bene operans comedit, quia in operando laetatur; et Dominus convivatur cum eo, quando delectatur in ejus meritis. Bernardus super Cantica: Cibus ejus poenitentia mea, cibus ejus salus mea, cibus ejus ego ipse. « Et ipse mecum, » quia dum ejus statum acceptabo, consolatione interna pascam eum. Sap. 8, Proposui hanc mihi adducere ad convivandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis. Admirandae sunt deliciae hujus convivii, quae dantur eis qui alias non quaerunt et divinis insistunt. Ambrosius in quadam homilia: Qui domicilio Christum recepit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Vel, Coenabo cum illo, in via, et ipse mecum, in patria. Lucae 12, Praecinget se etc. « Qui vicerit, » scilicet vitia et omnia tentamenta, et perseveraverit, « Dabo ei sedere mecum in throno meo, » idest dabo ei potestatem judicariam ut mecum judicet. Per thronum enim intelligitur potestas judicandi, Sessio autem notat auctoritatem utendi hujusmodi potestate. Matth. 19, In regeneratione, cum sederit

filii hominis. Mecum, autem dicit quia cum eo iudicabunt. Sed quid est quod dicit, Mecum in throno? quia alia erit potestas perfectorum in iudicando, alia ipsius Christi; quia non est aequalis. Respondeo. Non intelligitur quod ex aequo iudicent, vel quod sit eadem potestas; sed notatur communicatio iudicariae potestatis, quae in viris perfectis minor erit quam in Christo, quorum potestatis origo erit potestas ipsius Christi. Unde cum dicitur, Dabo ei sedere mecum in throno meo, notatur et communicatio et carnalitas, per hoc quod dicitur in throno mecum. Unde super hunc locum dicit Gregorius: Nobis in throno Filii sedere est, ex ejusdem Filii potestate iudicare. Quia enim iudicii principatum ex ejus virtute suscepimus, velut in ejus throno residemus. Item objicitur, quia dicit perfectos sessuros in throno singulariter, in Evangelio autem dicit in duodecim. Matth. 19, Sedebitis et vos etc. Item quare duodecim, cum non solum Apostoli sunt iudicaturi? Respondeo Ad primum, quod non est contrarium. Cum enim dicitur hic in throno, intelligitur principaliter Dominica potestas, ex qua tamen habebunt perfecti potestatem iudicandi, et ideo dicuntur sessuri in ejus throno. In Evangelio vero agitur principaliter de ipsa eorum, quae multiplex erit, potestate. Idem ergo dicitur hic et ibi, sub differenti ratione. Unde Gregorius super hunc locum: hic duodecim thronis, quod uno throno Filii designatur: quia videlicet universale iudicium ex nostri mediatoris interventione percipitur. Ad aliud dicendum, quod non intelligitur de solis Apostolis; sed per numerum duodenarium intelligitur universitas eorum qui iudicabunt, sicut dicit Gregorius et Augustinus et Glossa. Responsio est secundum Augustinum; quia partes septenarii qui universitatem signant, scilicet tria et quatuor, complent duodecim; quia ter quater sunt duodecim. « Sicut et ego: » quasi dicat: Qui vicerit ita, propter victoriam recipiet dignitatem sedendi. In tertio modo, Sicut ego propter victoriam qua vici mundum Judaeos et diabolum, sedeo in throno Patris, idest regnare cognoscor, aequalis ei in sua potentia, qua et iudicat et dominatur: cujus potentia dominativa per thronum signatur. Ex merito enim victoriae, Joan. 17, Confidite, ego vici mundum, habet manifestationem nominis, scilicet quod ipse ens homo et Deus aequalis Patri (Philipp. 2) humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum. « Sedi, » idest sedem accepi. Hebr. primo, Sedet ad dexteram etc. sed objicitur, quia perfecti non iudicabunt cum Christo per aequalitatem: ipse autem Christus sedet cum Patre in throno, idest regnat cum Patre in eadem potentia, per aequalitatem perfectam. Respondeo: haec dictio, Sicut, quandoque est nota aequalitatis, ut Joan. 5, Sicut Pater habet vitam in semetipso etc., quandoque similitudinis simplicis; Matth. 3, Estote perfecti sicut et Pater vester perfectus est; et hoc secundo modo accipitur hic. Item objicitur de sessione huiusmodi; quia aut intelligitur de Christo, quantum ad divinitatem, aut humanitatem: non primo modo; quia Christus inquantum Deus, est aequalis Patri. Respondeo. Dicendum quod intelligitur non quantum ad Divinitatem, nec quantum ad ipsam humanitatem; sed quantum ad personam existentem in humanitate. Et iterum sessio referenda est ad manifestationem sessionis; quia saepe in Scripturis dicitur res fie-

ri, quando innotescit. Licet ergo ipse inquantum Deus, sit per naturam Patri aequalis; tamen ipse est homo, per victoriam passionis minuit manifestationem aequalitatis, quam ipse existens in humanitate habuit ad Patrem. Unde super hunc locum Gregorius: Vincens Dominus in throno cum Patre sedisse se asserit; quia post passionis certamina, primam passionis palmam clarius se omnibus quod potestate Patri esset aequalis, indicavit. « Qui habet aures: » septies repetitus est iste versiculus, ut nemo de ignorantia, nemo de negligentia se excuset. Et dicitur, « audiat, » interno intellectu, quia intelligentia janua est ad affectum, et ex affectu procedit omne bonum. Proverb. 8, Beatus homo qui audit me.

CAPUT IV.

« Post haec vidi etc. » Post primam visionem quae fuit de correctione Ecclesiarum, sequitur secunda, quae est de revelatione mysteriorum, congruo ordine; quia, sicut dicit Glossa, Correctos competenter sequitur secretorum revelatio. Dividitur in quatuor partes secundum mysteria quae revelantur. Prima est de sedente in throno et ejus ornatu. Secunda de libro signato quinto capite, « Et vidi in dextera. » Tertia de agno aperiente librum quinto capite ante medium, « Et ecce in medio throni et quatuor animalium. » Quarta de apertione sigillorum et consequentibus ad eam, sexto capite. « Et vidi quod apernisset. » Distinguitur autem sic. Nam prima quae est de sedente in throno, pertinet ad contemplationem potentiae. Secunda qua videtur liber signatus, ad contemplationem sapientiae. Tertia qua videtur agnus occisus, ad contemplationem gratiae redemptionis humanae. Quarta qua videtur apertio sigillorum, ad contemplationem status universalis Ecclesiae. Circa primum primo ponuntur quaedam antecedentia visionem. Secundo ipse tenor visionis. Antecedentia fuerunt duo. Primum aspectus ostii reserati. Secundum auditus praecepti sibi dati, « Et vox. » Dicit igitur, « Post haec. » Notatur per hoc ordo visionum non temporum. Creditur enim hanc visionem cum prima vidisse eadem die, scilicet Dominica. « Vidi, » idest revelatio mihi facta est, et vidi interno oculo. Quid autem viderit subdit. « Et ecce: » quasi dicat: in promptu fuit mihi videre, « ostium, » erat, « apertum in caelo, » idest Scriptura per quam ingressus est ad vitam, per quam etiam Christus sedens in justis ostenditur, de quo post sequetur, erat aperta in Ecclesia quae est caelum, per sapientiae claritatem et vitae sublimitatem. Vel in caelo, idest in illis qui per fidei et vitae eminentiam et contemplationis celsitudinem sunt caelum: tales enim et Scripturam et secreta Dei profundius capiunt. Vel ostium Christus est per quem est ingressus ad revelationes visionum. Joan. 10, Ego sum ostium. « Et vox prima quam audiui, » interiori auditu, prima scilicet in visione hac, erat « Tamquam vox tubae, » quia ad magna invitabat, sicut tuba magnum sonum habet. Proverb. 8, Audite quia de rebus magnis loquutura sum. Vel quia ad bellum spirituale excitabat suadendo intendere visioni sequenti, sicut sequitur, « Ascendo huc, » non gressu corporis sed elevatione mentis. Item per illam vocem primam intelligitur lex vetus quae ad bellum contra peccata vocat. Usus enim tubae

rum solet esse in bellis. « Loquentis mecum, » quia non dissonat a ratione, Rom. 7, Igitur invenio legem, volenti mihi facere bonum etc. « Ascende » hue, » scilicet ad spiritualem intellectum. Noli morari in superficie literae. Ipsa enim lex dat viam, ad implendam eam spiritualiter. Unde Galat. 2, Ego enim legi per legem mortuus sum ut Deo vivam. « Et ostendam, » hoc addidit vox Angeli. « Et ostendam tibi quae oportet fieri cito post haec, » scilicet in ultimis temporibus. Cito, dicit, quia totum tempus breve est comparatione aeternitatis. Haec enim visio, secundum Glossam, fere tota est de ultimis fidelibus: pauca tamen addidit de eis qui ante Christi adventum sunt passi. Per hoc autem quod dicitur, cito, suscitantur fideles a torpore. Tempus est breve, eodem supra primo. Quae autem sunt illa quae ostendenda promittuntur, patet in ipsa visione quae sequitur. Sed quid est quod vox dicit Joanni, Ascende hue? Nonne ipse erat in excessu mentis prius? Jam enim dixit: Post haec vidi etc. Respondeo: Quanquam in excessu mentis erat, sicut illa antecedentia indicant: sed quia ea quae sibi post ostenduntur, sunt praemissis altiora; ideo jubetur elevare mentem in excessum altiorem. Gradus enim sunt in excessu mentis. « Et statim, » hic ponitur ipsa visio. Et primo ostenditur status videntis. Et statim postquam locutus est mihi. Gregorius: Nescit tarda molimina, Spiritus sancti gratiam. Item ostenditur obedientia mentis qua est obediens motui gratiae quae est quasi nuncius Dei, excitans animam ad sui ipsius elevationem. « Fui » in spiritu, » idest in altiori excessu spiritus. Haymon, Non quod spiritus a corpore fuerit ablati: sed vis spiritus sublevavit mentem ad caelestia mysteria contemplanda. Secundo subditur revelatio visionis. « Et ecce, » Haec autem pars dividitur in quinque. Prima est de sedente in sede. Secunda de circumstantibus sedem, « Et iris. » Tertia de procedentibus a sede « et de throno. » Quarto de his quae in conspectu sedis. « Et septem lampades. » Quinta de his quae in medio sedis et in circuitu. « Et in medio. » Circa primum Primo describitur sedes. Secundo sessio, « Et supra. » Tertio ipse sedens. « Et qui. » Dicit igitur, « Et ecce sedes, » scilicet Ecclesia in qua Deus sedet tamquam in ea quiescens, regnans, disponens et judicans. Luc. 1, Et dabit ei Dominus Deum sedem etc. « Posita erat, » idest firmiter erat constituta. « In caelo » idest in eminentia vitae qua mundum excedit. Vel sedes aentes justorum in quibus Christus quiescit. Posita in caelo, hic in Ecclesia. Sap. 7, secundum aliam translationem, Anima iusti sedes est sapientiae. « Et supra sedem sedens, » scilicet Christus, qui sedet in Ecclesia quiescens et dominans et paratus judicare. Nota Glossam. Sedens Christus etc. vel sedens Deus Pater; vel tota Trinitas, quia tota Trinitas sedet in iustis. Supra sedem tamquam excedens. Psalm. Deus sedet super sedem sanctam suam. Et bene dicitur, Super sedem, quia in eis sedet et quiescit qui se sub eo humiliant. 1 Petr. 5, Humiliamini sub potenti manu Dei. « Et qui sedebat, » Describitur Christus sedens et quantum ad divinitatem, quae per jaspidem, et quantum ad humanitatem, quae per Sardinem. Dicit igitur, « Et qui sedebat, » scilicet Christus, « Similis erat, » non secundum naturam, sed secundum figuram ostensam Joanni. « Lapidis » jaspidis. » Jaspis lapis est pretiosus viridis colo-

ris qui super omnes alios colores delectat et confortat visum; unde signat divinitatem Christi. Glossa, Divinitas viret et pascha praebet suis. 1 Petr. 1, In quem desiderant Angeli prospicere. « Et sardinis. » Sardis est lapis pretiosus rubri coloris; unde signat humanitatem Christi rubricatam sanguine passionis. Isa. 63, Quare ergo rubrum est vestimentum tuum? etc.: et in his duobus consistit hominis beatitudo. Augustinus in lib. de Spiritu et anima: Propterea Deus factus est homo etc. Talem ergo describit Christum qui per omnia ostendatur esse desiderabilis, ut per eum sustineantur gratanter omnia adversa, de quibus infra dicit. Cant. 5, Et totus desiderabilis. « Et iris. » Hic de circumstantibus sedem. Loquitur autem haec visio hic et in sequentibus de Christo ad similitudinem judicis et sedis ejus, quia sedes ejus solet circumdari quibusdam ornatibus, et prudentes et reverendi senes astant ei, et locus est pulcher et spatiosus. Ostenditur autem hic Ecclesia vallari duplici beneficio Dei. Primo munimine divinae protectionis, qua fideles proteguntur contra mala. Secundo directione salubris informationis, qua dirigitur ad declinanda vitia et eligenda bona. « Et in circuitu sedis. » Dicit igitur, « Et iris, » idest divina propitiatio. « Erat in circuitu sedis, » idest circumdabat Ecclesiam tamquam protegens. Psalm. Et Dominus in circuitu populi sui. Iris idem est quod pax. Iris enim fuit posita in signum pacis inter Deum et homines. Genes. 9, Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis inter me et terram. Unde iris signat divinam propitiationem ad fideles quam exhibet eis per gratiam baptismi, ratione cujus non deest baptizatis fidelibus: cujusmodi baptismus signatur in iride per colorem caeruleum qui attestatur abundantiam aquae in nube, et per virtutem sanguinis proprii, qui signatur per rubrum colorem iridis. Vel per hunc duplicem colorem potest intelligi duplex iudicium: scilicet praeteritum per aquam, in quo Dominus suos protexit; et futurum per ignem, in quo Dominus salvabit. Psalm. Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit. Nota iterum quod recte per iridem signatur misericordia Christi ad fideles: quia, sicut exponit Haymon, generatio iridis est ex subintratione radii in nubem aquosam. Nubes Beata Virgo. Isa. 19, Descendet Dominus sicut pluvia in vellus. Quae fuit aquosa aquis gratiarum: in quam intravit radius aeterni solis, scilicet Christi, ex cujus subintratione generata est iris, idest inde habita via ad obtinendam pacem et misericordiam ab ipso: Ephes. 2, Ipse est pax nostra. « Similis visioni smaragdinae: » hoc est dicere. Iris cum aspiciebatur apparebat similis Smaragdo: unde Smaragdus idem signat quod iris, scilicet divinam benevolentiam ad genus humanum, ratione viriditatis quae visum confortat et delectat. Similiter divina misericordia, cor hominis recreat eum considerat et confortat. Ecclesiastici 53, Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis. Item in spiritali ratione viridis coloris qui est color aquaticus, signat baptismum: per colorem rubrum signat sanguinem dominicum, per quae duo transit ad nos protectio divinae propitiationis. Vel per rubrum colorem dona Spiritus sancti in baptismo suscepta, quae igne spiritali rubere faciunt animam. De baptismo, infra 7. Nolite nocere terrae et mari neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri

in frontibus suis. Et de sanguine, Exod. 12, Cum viderit sanguinem etc. « Et in cireuito. » Hic primo describitur ipsa doctrina. Secundo dispensatores doctrinae, « Et supra thronos. » Dicit igitur, « In cireuito sedis, » idest ad protectionem Ecclesiae sive fidelium. Scriptura enim protegit in tentationibus, deinde informat ad cavendum malum et adhaerendum bono. Proverb. 50, Omnis sermo Dei ignitus elypeus est. « Sedilia. » Sedilia dicuntur libri utriusque Testamenti, quia in eis debet anima sedere, idest quiescere et pasci. Psalm. In loco pascuae ibi me collocavit. Unde Isidorus in libro 1 de Summo Bono: Sanctarum Scripturarum altitudo quasi montes pascuae sunt; ad quos dum quisque justorum conscendit, pascua indeficientis refectionis se invenisse gaudet. « Vigintiquatuor. » Non quia non sint plures libri in utroque Testamento: sed designantur sub numero patrum sive doctorum utriusque Testamenti. Talis itaque numerus ponitur librorum propter numerum doctorum, per quos dispensatur doctrina librorum. Ipsi enim dicuntur vigintiquatuor, sicut sequitur. Vel vigintiquatuor sedilia dicuntur libri veteris Testamenti, qui sunt vigintiquatuor, si Ruth non computetur cum libro Iudicum sed per se, nec Threni cum libro Jeremiae. Si enim cum illis computentur, non sunt nisi vigintiduo, sicut dicit Hieronymus in prologo super librum Regum. « Et super thronos vigintiquatuor, » scilicet super illa sedilia, idest in superiore parte Scripturae, scilicet in intelligentia spirituali, sedent seniores, idest doctores veteris et novi Testamenti, pastores et rectores aliorum. Unde Beatus Paulus legem et facta antiquorum considerabat mystice, Galat. 2, Ego autem legi per legem etc. Item Galat. 4, Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit. Item ad Hebraeos ostendit se sedisse super legem per intellectum spiritualem. Dicuntur autem vigintiquatuor. Nam per viginti duo intelliguntur omnes Patres sive doctores veteris Testamenti, propter dignitatem duodecim Patriarcharum. Ex quorum numero dedicatur duodenarius doctorum veteris Testamenti. Sub duodenario intelliguntur similiter doctores novi Testamenti, propter dignitatem duodecim Apostolorum, licet longe major sit numerus utrorumque. Vel quia per doctrinam, tum illorum, tum istorum, informatur mundus, quantum ad quatuor partes orbis, in fide Trinitatis: tria enim quater faciunt duodecim. In descriptione autem sedentium dicuntur quatuor. Dicuntur enim seniores per prudentiam. Job 12, In antiquis est sapientia. Sedentes per justitiam; quia sic quiescunt et meditantur in Scriptura sacra doctores, ut seipsos districte iudicent et per justitiam exhibeant aliis exemplo, quod exhibent documento. Gregorius, Dignum est ut cum aliena corrigimus, prius nostra metiamur. « Circumamicti, » per medicinam seu temperantiam, ut ex omni parte doctor Scripturae sit circumvestitus indumentis medicinae: quae indumenta sunt plura: quia lingua, oculi, aures et omnia membra debent medicina ornari. Infra 8, Et in conspectu agni amicti stolis albis. « Et in capitibus eorum, » idest in mentibus eorum: quia sicut caput est superior pars corporis, ita mens, scilicet superior pars animae dignior est in ipsa anima et regit vires inferiores. « Coronae aureae, » hoc dicitur propter victoriam ex virtute fortitudinis. Per coronas enim aureas quas vidit in eorum capitibus, signatur victoria quae obtinetur

de vitiis. Victoria enim corona solet dari. Psalm. Domine, ut sento bonae voluntatis tuae coronasti nos. Et dicuntur coronae aureae propter pretiositatem, quia pretiosissimum est vincere bella peccati: vel propter charitatem quae per aurum intelligitur, per quam vitia vincuntur. Cant. ult. Fortis est ut mors dilectio. Aliter. Per sedilia possunt intelligi minores utriusque Testamenti. Unde Glossa, Minor Ecclesia etc. Et ponuntur in hoc numero propter numerum suorum rectorum super quos sedent rectores per auctoritatem praesidendi et vigilantiam regendi, sicut signatur Luc. 2, Et pastores erant etc. Cetera non mutantur. « Et de throno. » Hic agit de his quae procedebant a sede: quae sunt tria, scilicet fulgura miraculorum. « Et de throno, » idest Ecclesia, sive de eis in quibus Deus sedet. « Procedit, » idest procedebant. Loquitur pro tempore quo vidit visionem. Item dicit, procedit, de praesenti, quia ita fit in Ecclesia quantum ad figuratum spirituale. « Fulgura, » scilicet miraculorum quae terrent et illuminant. Psalm. Fulgura multiplicasti etc. « Et voces, » admonitionum, scilicet de vitandis malis et augendis bonis et desiderandis praemiis. Cant. 2, Vox tua dulcis. « Et tonitrua, » argutionum et comminationum. Psalm. Vox tonitru tui in rota. « Et septem. » Hic agitur de his quae in conspectu sedis; et haec sunt ea per quae producit Ecclesia ad salutem. Et specialiter duo tanguntur. Primo gratia quae a Deo offertur: unde dicitur: « Et septem lampades, » idest septem dona Spiritus sancti quae illuminant et claritatem donant, ad modum lampadis. « Ardentes, » per effectum, quia accendunt. Iudicum 7, legitur quod Gedeon et sui, lumine lampadarum adjuti sunt, ut nocte vincerent hostes. « Ante thronum, » idest sedem, scilicet Ecclesiam, quia gratia donorum omnibus qui sunt sedes Dei parata est. 2 Petr. 1, Sperate in eam quae vobis offertur gratiam. Secundo sacramentum, quod per hominem dispensatur. Deus enim et per se immediate infundit gratiam, et per remedia sacramentalia ordinat et regit Ecclesiam. Specialiter autem ponit sacramentum baptismi. « Et in conspectu sedis, » idest in evidentia Ecclesiae. Baptismus enim est sacramentum necessitatis; et ideo debet haberi prae oculis, ut et parvulis detur et adultis non regeneratis. Item in conspectu sedis, quia commune est omnibus. Item omnes debent tantum gratiam recogitare, ne sint ingrati suo regeneratori. Zach. 13, Erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutione peccatorum et menstruatae. « Mare. » Triplex est effectus baptismi. Primus est sinceritas a culpa: baptismus enim a culpa purificat; et ideo dicitur mare. Mare dicitur lavatorium; et vocatur mare propter continentiam multae aquae, sicut in templo Solomonis positum est mare, ut ibi sacerdotes abluerentur. 3 Reg. 7: unde per mare intelligitur baptismus humanus in immunditiam. Act. 3, Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Secundus claritas innocentia sive sapientia, quia baptismus clarificat animam ad cognoscendum Dominum per fidem; et ideo dicitur: « Vitreum. » Sap. 1, Clara est et quae etc. Tertius firmitas contra vitia; maxime quando gratiae baptismali susceptae cooperatur homo sustinendo viriliter adversa; et ideo dicitur: « Simile crystallo, » sicut ex aqua fit crystallus per consolida-

tionem ita infirmi et fluidi fiunt per gratiam baptismalem prius susceptam; firmi et solidi, si ei strenue cooperentur; et ideo illud mare dicitur simile crystallo. Unde Ambrosius in lib. 2 de Sacramentis: Cum mergeris, mortis suscipis et sepulturae similitudinem; adhaeres clavis Domini nostri Jesu Christi, adhaeres ne te diabolus possit abstrahere. Habet igitur baptismus vim ablutivam, clarificativam et solidativam. Vel mare potest intelligi Scriptura; quae habet triplicem effectum praedictum; quia verbum Domini mundat, Joan. 15, Jam vos mundi estis propter sermonem meum. Item clarificat. Psalm. Praeceptum Domini lucidum. Item firmat. Psalm. In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Ideo dicitur mare. « In conspectu sedis, » dicitur, quia frequenter meditandum est in Scriptura. Psalm. Sed in lege Domini voluntas ejus. Item comparatur vitro; quia vitrum ostendit rem, sed non plene; similiter et Scriptura. Consimili ratione crystallo; quia propter unum signatum ponitur multiplex comparatio. Item in mari potest intelligi sensus historicus. In vitro sensus moralis. In crystallo sensus allegoricus, ratione dignitatis majoris. Et in his per consequens potest intelligi anagogicus; quia per hunc triplicem, est via ad quaerendum aeterna. Sic ergo patet efficacia praedicantium, in fulgoribus miraculorum; patet etiam praedicationis materia in vocibus et tonitruis: patet etiam gratia per quam praedicant; quia per septem dona. Item unde praedicant, quia de lege divina. « Et in medio. » Hic agitur de his quae in medio sedis sunt et in circuitu: scilicet de quatuor animalibus quae vidit in visione secundum figuram. Primo autem ostenditur numerus animalium. Secundo, multiplicitas oculorum. « Plena oculis. » Tertio, figura singulorum, « Et animal primum. » Quarto, numerositas pennarum. « Et quatuor animalia. » Quinto vox resonantium, sive laudantium, « Et re- » quiem. » Dicit igitur, « Et quatuor animalia, » scilicet Evangelistae, secundum beatum Gregorium, qui comparantur animalibus, propter proprietates animalium quae conveniunt eis quantum ad Evangelia quae scripserunt, sicut post sequetur: erant, vel Vidi. « In medio, » ad disponendum Ecclesiam, sicut paterfamilias est in medio familiae, ad disponendum et regendum. « Et in circuitu, » ad protegendum tamquam murus cingens civitatem. Per doctrinam enim scriptam ab Evangelistis, et regitur et protegitur Ecclesia. Regit ut recte vivat, Protegit ne succumbat. De quatuor animalibus, Ezechielis 1, Et de medio ejus similitudo quatuor animalium. « Plena oculis, » idest plena caelesti cognitione, et salubri consideratione, « Ante, » quantum ad bona tenenda, « Et retro, » quantum ad vitia et vana contemnenda. Philipp. 3, Quae quidem retro sunt, et futuris quae ante sunt loquantur, ut de primo adventu Christi, et secundo, ut patet in Evangelis. « Et animal primum simile leoni: » quasi dicat primum animal habebat signum leonis. Per illud animal intelligitur Marcus, tum ratione praedicationis dictae, in qua Dominus rugit quasi leo, quem in principio describit. Tum ratione resurrectionis, in qua ejus fortitudo apparuit, quam clarius ceteris Marcus describit. Infra 3, Vicit leo de Juda. Per vitulum Lucas. Agit enim de Christo quantum ad immolationem passionis. Vitulus enim erat animal aptum ad immolandum. Lucas autem statim incipit a sacerdotio. Christus namque

ipse sacerdos et hostia in passione. Per hominem. Matthaeus, quia nascentem dominus plenius describit. Liber generationis etc. Per Aquilam Joannes, quia ceteris altius volans de ipsa divinitate amplius quam alii scripsit, In principio erat Verbum. Gregorius super hunc locum: Per aquilam, quae cunctarum avium visum acie superat, signatur Joannes, qui volando terram deseruit; quia per subtilem intelligentiam interna mysteria Verbum videndo penetravit. Aliter per haec animalia possunt praedicatores designari, et hoc sub numero tali; quia de quatuor Evangelis extrahitur eorum praedicatio. Vel propter quatuor quae debent praedicare: scilicet credenda, agenda, vitanda, desideranda. Vel propter quadrifidam praedicationem de Christo. Debet igitur quilibet praedicator esse leo, per fortitudinem. Proverb. 30. Leo fortissimus bestiarum etc. Vitulus, per mortificationem. 1 Cor. 9, Castigo corpus meum. Homo, per discretionem, ut non habeat actus insipientiae. Proverb. 4, Oculi tui recta etc. Aquila, per contemplationem. Job 38, de longe contemplatur escam. Oportet etiam quilibet fidelis esse leo, per fortitudinis magnanimitatem. Proverb. 12, Manus fortium etc. Vitulus, per vitae austeritatem. Rom. 12, Obsecro vos per misericordiam Dei etc. Homo, per mansuetudinis lenitatem; quia homo est animal natura mansuetum. Psalm. Et exaltabit mansuetos in salutem. Aquila, per desiderii sublimitatem. Philipp. 1, Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Christus etiam per haec animalia intelligitur, ut habetur in Glossa. Sed quare hic ponitur leo, cum Ezechielis primo ponatur facies hominis? Item quare dicit, Quasi hominis, cum Christus vere sit homo? Gregorius super hunc locum, Ipse homo est quia naturam nostram veraciter suscepit. Respondeo. Ezechielis 1, ordinantur animalia secundum ordinem historiae. Unde primo ponitur figura hominis, quia Matthaeus agit de humanitate, quae primo consideratur in Christo, et per eam ascenditur ad divinitatem. Joannes vero attendens illas figuras jam impletas, sequitur ordinem causalitatis, respectu fidei nostrae: et ideo primo ponit leonem, quia ex praedicatione Christi et resurrectione habet ortum multiplicatio fidei. Ad aliud dicendum, quod non ideo dicit, Quasi hominis, quia non fuerit verus homo: sed quia figura quam vidit non erat figura veri hominis; quia tunc non vidit vera animalia, sed imaginaria. Item Christus fuit verus homo, quia veram naturam hominis habuit et etiam poenam; tamen non habuit naturam peccatricem, sed similem peccatrici ratione poenae. « Et » quatuor animalia etc. » Quilibet enim Evangelistarum habuit sex bona spiritualia, quibus se et alios provehebat ad sublimia. Duae alae, fides certa et operatio perfecta quantum ad proprium meritum. Intelligentia scripturarum et zelus animarum, quantum ad informationem aliorum. Caritas ad Dominum et desiderium supernorum. Haec enim sex floruerunt in ipsis. Quia vero necessaria est vigilantia multa replicat de multiplicitate oculorum. « Et in circuitu, » quantum ad exterioris conversationis innocentiam, in exemplum quoad proximum, contra quosdam quibus dicitur Malach. 2, Vos autem recessistis etc. « Et intus, » quo ad internae conscientiae munditiam, in meritis quo ad Deum. Psalm. Omnis gloria ejus filiae regum abintus. « Plena » oculis, » propter vigilantiam magnam Gregorius super hunc locum: Quisquis exteriora sua honeste

disponit, sed interiora negligit, in circuito oculos habet, sed intus non habet. Sancti vero omnes et exteriora sua circumspiciunt, ut bona de se exempla praebeant, et interiora sua vigilanter attendunt: quia sese irreprobabiles interni iudicis obtutibus parant. Vel, Plena oculis, idest rationibus, in circuito per historiam quasi in superficie, intus, per allegoriam: ut cum legitur cum Dominus satiavit quinque millia etc. Item praedicatores, qui per quatuor animalia intelliguntur, habent sex alas: scilicet legem naturalem, legem Moysi, doctrinam Prophetarum, Evangelium, documenta Apostolorum, eruditiones doctorum, sicut Augustini, Gregorii; ex his enim debet sumi totius praedicationis fundamentum. Vel modo praenisso de Evangelistis, debet etiam quilibet fidelis habere sex alas, quibus volatur ad aeterna. Fidem scilicet et operationem, quantum ad Deum. Injuriarum remissionem, et honorum largitionem, quantum ad proximum: Abstinenciam et laborem, quantum ad seipsum. Et in circuito etc. ut supra. « Et requiem etc. » Haec quantum ad vocem laudantium: et primo ostenditur continuitas in laudando. Secundo tenor sive forma laudis, « Sanctus. » Tertio associatio aliorum ad laudandum, « Et cum darent illa. » Dicit igitur, « Et requiem non habebant, » animalia illa, id est praedicatores, idest non est cessabant. Non est intelligendum quod labor esset; sed notatur continuatio in laudando: et hoc ipsum est in Deo quiescere. « Die ac nocte, » idest in prosperis vel adversis. Quidam laudant Deum in prosperis. Zachariae 11, Benedictus Dominus, divites facti sumus. Psalm. Benedicam Dominum in omni tempore. Vel, Die ac nocte, id est continue. « Dicentur: sanctus, sanctus, sanctus. » Hic ostenditur forma laudis: et tangitur multiplex laus. Primo, ostenditur in personis Trinitas. Secundo, in essentia unitas, « Dominus. » Tertio, in dominando aeternitas, « Qui erat. » Quarto, in essendo immutabilitas, « Et qui est. » Quinto in retribuendo aequitas, « Et qui venturus est. » Sanctus sanctus, sanctus, ter dicitur, propter Trinitatem personarum. Sanctus vero dicitur, ut ad sanctitatem invitetur; sine qua nihil est acceptum ei, qui censetur nomine sanctitatis. Levit. 11, Sancti estote, quia ego sanctus sum. Haec autem fides de Deo uno et trino fuit antiquorum et novorum. Et haec animalia possunt intelligi praedicatores utriusque Testamenti, qui videlicet praesident subditis ad regendum, non solum praedicando, sed vigilando per officium pastorale. Gregorius super hunc locum: Una fuit fides veterum et novorum patrum, et omnipotentem Deum Trinitatem crediderunt. Ecce namque Joannes in revelatione sua dicit, quatuor animalia in caelo clamantia, Sanctus sanctus sanctus Dominus Deus omnipotens. Dominus, notatur unitas essentiae; quia non dicitur Domini dii. Dominus, praesidentiam; quia omnibus dominatur. Esther 12, Dominus omnium es etc. Deus, natura. Psal. Vocate et videte quoniam ego sum Deus, hoc est similiter excelsum, nomen amabile, reverendum et magnificandum. Infra 15, Magna et mirabilia tua Domine Deus omnipotens etc. Quis non timebit te Domine, et magnificabit nomen tuum? « omnipotens, » infinita potentia: et pertinet ad unitatem essentiae. Praemittitur autem dominatio, licet divinitas prius habeat considerari; quia per notitiam universalis dominationis est via ad cognitionem divinitatis. Praeterea, Dominus et omnipotens additur ad manife-

standum vim hujus nominis, Deus. Infra 19, Audivi quasi vocem tubae etc. « Qui erat, » quando scilicet mundus nondum erat: unde notatur esse sine principio, 2 Machab. 1, Domine Deus omnium, creator omnipotens et aeternus, et qui est immutabiliter. Vel notatur dignitas singularis per omnia in esse divino, respectu ejus omnia alia quasi non sunt. Exod. 5, Qui est misit me ad vos. « Et qui venturus est, » ad judicandum; quia tota Trinitas judicabit auctoritate, licet solus Filius corporaliter appareat, ut dicit Glossa Isa. ult. Ego autem opera eorum et cogitationes venio ut congregem cum omnibus Gentibus etc. Sed quomodo venire potest qui ubique est? Jerem. 25, Caelum et terram ego impleo. Respondeo. Est venire secundum locum, et sic Christus secundum humanitatem veniet ad iudicium. Item secundum manifestationem vel effectum, sive sit effectus misericordiae sive justitiae: et sic, non primo modo, veniet Trinitas, quia se per effectum justitiae manifestabit. « Et cum darent. » Hic ostenditur associatio aliorum ad laudandum; scilicet Iudicum sive praesidentium qui junguntur praedicatoribus in divina laude. Et primo ostenditur reverentia in facto. Secundo laus sive magnificentia in verbo « dicentes dignus. » Item in facto ostenditur reverentia tripliciter. Primo quantum ad prostrationis humiliationem. Secundo quantum ad adorationis devotionem, « et adorabant. » Tertio quantum ad coronarum oblationem, et mittebant. Dicit igitur: « Et cum darent illa animalia etc. » idest praedicatores, quorum est per quatuor mundi partes seminare doctrinam. « Darent, » predicando ubique, « gloriam, » idest laudem magnam, scilicet de dono fidei. « Et honorem, » de merito bonae operationis. Psalm. Afferte Domino gloriam et honorem. « Et benedictionem, » de praemio supernae retributionis. Tob. 15, Benedicite Dominum omnes electi ejus. « Sedit super thronum. » Haymon, Christo suae Ecclesiae praesidenti. « Videnti in saecula saeculorum, » idest aeternaliter. Supra primo. Et ecce sum vivens. « Et procidebant, » idest humiliabant se. Psalm. Procidamus ante Deum, ploremus coram Domino Deo nostro. « Vigintiquatuor seniores, » idest omnes patres sive iudices et rectores utriusque Testamenti. « Ante sedentem in throno, » idest in conspectu sive ad beneplacitum Christi, vel ipsius Trinitatis regnantis et quiescentis in Ecclesia: quia tam in veteri quam in novo Testamento praedicantibus magnificentibus Deum, alii patres praesidentes populo ac regentes se reddunt conformes in magnificando ipsum Deum. « Et adorabant viventem in saecula saeculorum, » referentes de acceptis gratias, vel instantes pro accipiendis. Infra 19, Adoraverunt Deum. « Et benedicebant viventi, » quia ille est adorandus qui solus per se est immortalis et a quo alii. 1 Timoth. ult. Qui solus habet immortalitatem. « Et mittebant coronas suas ante thronum, » Sic vidit in visione: et per hoc signatur quod victorias vitiorum prorsus debemus Deo attribuere, in conspectu suae bonitatis qua sedet super Ecclesiam regens et praesidens. Per coronas enim illas victoria tentationum designatur. 1 Corinth. 4, Quid habes quod non accepisti? Gregorius super hunc locum, Sancti viri quidquid in se inspiciant immortalis gratiae, donum esse cognoscunt, eique de accepto munere debitores fiunt: qui et praeveniendo dedit eis bonum velle, et sub-

sequendo concessit bonum posse. Ante thronum, potest etiam hic notari exemplum, 1 Corinth. 14, Omnia ad aedificationem fiant. Obicitur: quia si totum est ex Deo; ergo in nostris operibus nihil est ex nobis; ergo non meremur. Quid est ergo quod dicit Apostolus, 2 Timoth. 4, In reliquo reposita est mihi corona justitiae? etc. Respondeo. Dicendum, quod omnia bona nostra, sive naturalia, sive gratuita, indistincte sunt a Deo, 1 Corinth. 4, Quid habes quod non accepisti? et si aliquid bonum facit homo, illud bonum ideo fit ab homine, tamen non ut ab homine, sed quia illud sibi datum est a Deo; et ideo totum est recte et proprie ab ipso Deo operante quandoque aliquid per hominem, non sicut auctorem, sed sicut ministrum. 2 Corinth. 5, Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis. Gregorius super hunc locum: Auctoris sui gratiam negare convincitur, quisquis sibi tribuit quod operatur, et Deum negat, cum despecta gratia sibi vires boni operis arrogat. Ad illud quod obicitur de merito, dicendum, quod bona quae agimus et a Deo sunt et aliquo modo a nobis. A Deo, sicut dante et principaliter operante: a nobis, sicut cooperantibus gratiae ejus. Unde Gregorius: Bonum quod agimus, et Dei est et nostrum; Dei per praevientem gratiam; nostrum per obsequentem liberam voluntatem. Tamen quia ipsum cooperari et voluntas et gratia cooperandi, totum omnino est a Deo; ideo omnia et tota sunt a Deo, quia homo nihil prorsus habet a se, sed totum a Deo, ut dicit Apostolus, et Anselmus in libro de Casu diaboli. « Dicentes, dignus es. » Hic ostenditur laus in verbo. Et primo ostenditur Deus esse magnificandus. Secundo quod subditur ratio magnificandi « quia tu. » Dicit igitur: « Dicentes, dignus es Domine, » per praesidentiam dominationis. « Deus noster, » per effectum creationis. « Accipere gloriam et honorem » et virtutem, » quod supra dixit benedictionem, id est laudem virtutis: distinguitur ut supra. Vel gloriam, id est laudem gloriosam ratione tuae bonitatis, et honorem ratione sapientiae. Et virtutem, id est laudem virtutis ratione potestatis. Item Haymon: Gloriam accepit quando tertia die resurrexit: Honorem quando ascendit: Virtutem quando omnia subjecta sunt ei. Psalm. Omnia subiecisti sub pedibus ejus. « Quia: » quasi dicat: vere dignus es magnificari. « Quia tu, » potest intelligibiliter sermo dirigi ad Filium, vel ad totam Trinitatem quae sola creavit omnia, « Creasti omnia. » Eccles. 1, Unus est Altissimus creator omnium omnipotens. Contra, Quaedam fiunt de materia. Respondeo. Omnia sunt creata, id est de novo facta, vel immediate ut ea quae in principio mundi facta sunt simpliciter ex nihilo, ut Angelus, caelum empyreum et prima materia. Quaedam mediate, ut ea quae sunt ex materia. Illa enim materia prima facta fuit ex nihilo, ex qua est omnis alia materia particularis. « Et propter voluntatem » tuam erant, » in aeterna dispositione. « Et creata » sunt, » ex tempore, Joan. 1, Quod factum est etc. Tangitur igitur ejus potestas, cum dicitur, creasti omnia. Bonitas, cum sequitur, Et propter voluntatem tuam. Ex voluntate fuit quod voluit disponere ab aeterno quae crearet in tempore. Sapientia, cum subditur, Erant. Glossa, in arce, id est in sapientia Dei. Item bonitatis et sapientiae efficacia, quia quod disposuerat non remansit inane. Unde subinfertur. Et creata sunt. Quaeritur: Haymon, Si erant quomodo creata sunt? Respondeo, dicendum: erant in

praedestinatione omnipotentis artificis, et creata sunt in opere visibili.

CAPUT V.

« Et vidi in dextera etc. » Secunda pars est hujus visionis, in qua videtur liber in dextera sedentis super thronum. Supra 2 ostendit Joannes se vidisse Christum quiescentem in Ecclesia, et regnantem, et ordinantem ipsam: hic autem ostendit se vidisse dispositionem, qua ab aeterno Deus disposuit genus humanum redimere; quae non poterat impleri nisi per Christum. Postea vero in tertia parte visionis ostendit dispositionem ipsam esse completam per eundem patientem pro salute hominum. Dividitur autem haec pars in quatuor. In prima agitur de visione libri, in secunda de visione Angeli praedicantis, « Et vidi Angelum: » in tertia de desolatione Joannis lamentantis, « Et ego flebam: » in quarta de allocutione senioris consolantis, « Et unus. » In prima iterum primo ostendit ubi vidit. Secundo quid vidit, librum. Tertio sub qua dispositione vidit, Signatum. Dicit igitur, « Et vidi in dextera, » id est Filio, per quem Pater omnia fecit, Joan. 1, Omnia per ipsum facta sunt. « Sedentis, » scilicet patris per praesidentiam, inhabitationem et gubernationem. « Super thronum, » scilicet Ecclesiam. Psalm. Deus sedet super sedem sanctam suam. « Librum, » id est divinam dispositionem de hominis redemptione: ipse enim Filius est arx sive sapientia Patris, in qua omnia sunt disposita. 1 Corinth. 1, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. « Scriptum » intus, » quia Deo totum cognitum plene. « Et » foris, » secundum quod ostendebatur hominibus manifestandum; quia prophetis antiquis patribus fuit a Deo revelata divina dispositio in tempore complenda. Vel secundum Glossam, obscure manifestantur in veteri Testamento, aperte in novo. Ezech. 2, Vidi; et ecce manus missa etc. « Signatum, » id est sigillatum, id est clausum, sicut aliquid sub sigillo clauditur. « Sigillis septem, » quae infra determinantur, scilicet de equo albo, rufo et nigro etc. infra 6. Vel quod vidit librum sub septem sigillis, potest intelligi multiplex mysterium humanae reparationis et salutis: scilicet incarnatio sive conceptio, nativitas, passio, descensus ad inferos, resurrectio, ascensio, adventus ad judicium. Loquitur autem ad similitudinem alicujus principis tenentis in manu librum clausum, et expectantem aliquem sibi dilectum et specialem, per quem coram aliis publice legatur. Vel liber ille est secundum beatum Gregorium, Scriptura sacra, in qua scripta lutebat divina dispositio de humano genere redimendo. In dextera etc. ut prius: quia Filius est lumen nostrum illustrans nos per Scripturam. Scriptum intus, per intellectum spiritualem quantum ad sapientes. Foris, per intellectum litteralem quantum ad simplices. Vel, Intus, quantum ad vetus Testamentum quod occulte agit de redemptione hominis. Foris, quantum ad novum ubi aperte. Vel aliter. Gregorius Intus, quoniam invisibilia promittit: Foris, quia visibilia praeceptorum suorum rectificatione disponit. Intus, quia caelestia pollicetur; Foris autem quia terrena et contemptibilia, qualiter sint vel in usu habenda, vel ex desideriis fugienda, praecipit. Signatum sigillis septem, hoc est universis obscuritatibus sive omnium mysteriorum intus latentium plenitudine conseri-

pum. Vel septiformi spiritu qui Scripturam condidit clausam et ipse aperuit. Vel septem sigilla possunt intelligi septem modi loquendi in Scriptura: scilicet modus historicus, modus tropicus, allegoricus, anagogicus, figurativus, ut in figuris veteris Testamenti: et sic in hoc libro, et in parabolis, ut cum dicitur Christus petra et huiusmodi. Item modus absolutus: scilicet quando res accipitur cum magno pondere et impletione, ut Exod. 5, Qui est misit me. Item dignativus, ut cum ex magna dignatione Dei ad justos dicitur aliquid magnum, ut Psalm. Ego dixi, dii estis. Et 1 Cor. 6, Qui adhaeret Deo unus spiritus est. Sed cum loquatur pro statu ante humanam reparationem, ut patet ex sequentibus, quomodo dicitur liber scriptus Foris, id est apertus in novo Testamento, cum ante reparationem hominis nec divina dispositio esset aperte hominibus manifestata, nec etiam Scriptura sacra? Respondeo. Dicendum, quod liber ipse non signat divinam dispositionem vel sacram Scripturam pro statu ante hominis reparationem: sed quod librum in sua visione vidit scriptum foris, hic significabat manifestationem, non quae tunc esset, sed quae futura erat tempore gratiae. 2 Cor. 5, Nos autem revelata facie etc. « Et vidi. » Hic ponitur visio Angeli: et primo ostenditur desiderium antiquorum de redemptione hominis. Secundo ostenditur impotentia creaturae ad opus creationis. « Et nemo. » Dicit igitur, « Et vidi Angelum, » idest quemcumque de sanctis prophetis, qui erant Dei nuncii, « Fortem. » Desiderio: vel fortem, longanimitate expectationis. « Et praedicantem, » idest praedicando loquentem. « Voce magna, » propter desiderium. « Quis est dignus aperire librum? » idest divinam dispositionem implere in opere humanae redemptionis. Tunc enim manifestatur praeordinatio, cum impletur. Antiqui prophetae et patres desiderabant adventum redemptoris, et prae nimio desiderio dolebant de dilatione adventus. Et licet expectarent redemptionem, tamen quidam ex eis quomodo et per quem fieret ignorabant; donec quibusdam, ante quam fieret revelatum est. Lucae 10, Multi prophetae etc. Vel librum aperire, ipsa impletione humanae reparationis mysteria veteris legis expositione, « Et solvere signacula ejus, » sicut supra multipliciter expositum est. « Nemo, » idest nulla creatura rationalis. « Neque existens in caelo, » ut Angelus, « Neque in terra, » ut homo in corpore. « Neque subter terram. » Ut animae justorum exutae; quia ante adventum Christi, boni et mali descendebant ad inferos. Job 17, Si sustinero, infernus domus mea est. « Poterat aperire librum, » idest implere divinam dispositionem, redimendo mundum. « Neque respicere, » idest perfecte intelligere: quia aeternam illam dispositionem, nulla creatura plene intelligebat, antequam impleretur. Vel, Aperire librum, idest per effectum humanae reparationis, exponere aliis secreta legis veteris, quae ejusdem reparationis dispositionem continet. Neque respicere, idest intelligere plene quo ad se: quia nullus perfecte capiebat, ante Christi adventum, quanta esset gratia novi Testamenti venturi quae in veteri lege latebat. Gregorius super hunc locum: Scripturam sacram solus redemptor noster aperuit, qui homo factus moriendo, resurgendo, ascendendo, cuncta mysteria quae in ea fuerant clausa patefecit. Nota quod ex hoc quod dicitur, subter terram, accepit argumentum Gregorius quod infernus est sub

terra. « Et ego. » Hic primo ostenditur lamentatio Joannis. Secundo, ordo lamentationis. « Quoniam. » Dicit igitur. « Et ego flebam multum, » compatiens necessitati communi. « Quoniam nemo dignus inventus est. » Quia omnes peccatores. Roman. 5, Omnes peccaverunt et egent gloria Dei. « Aperire librum, » idest divinam dispositionem, vel Scripturam sacram per actum redemptionis. « Nec videre, » idest perfecte intelligere, quia modus redemptionis et gratia novi Testamenti, licet intelligeretur a sanctis patribus, qui Christum incarnandum et passurum expectabant, tamen non perfecte. Iste fletus signat desiderium patrum. Nota Glossam hic in persona. « Et unus de senioribus. » Hic primo tangitur persona consolationis. « Et unus de senioribus, » de quibus supra 5, idest aliquis de antiquis patribus sive prophetis, qui Christum venturum sciens consolatur alios. Secundo ostenditur consolatio Joannis, « Dixit mihi: ne fleveris, » idest non dures in fletu, quia per considerationem prophetiae antiquorum patrum, inveniri poterat consolatio. Unde Genesis penultimo, Non auferetur sceptrum de Juda. Psalm. Descendet sicut pluvia in vellus. Isaiae 55, Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster. Tertio ostenditur materia sive causa consolationis. « Ecce etc. » Et primo ostenditur dignitas Redemptoris. « Ecce. » Nota est gaudii vel propinquitatis. « Leo, » scilicet Christus qui leo fuit incarnatione, qui et deitatem humanitate operuit, sicut cauda leo vestigia, ne diabolus vel Judaei divinitatem cognoscerent. Isaiae 45, Vere tu es Deus absconditus. Item leo in progressu vitae, qui audacter arguebat peccatores. Proverb. 30, Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum. Item leo in passione, quia triumphavit de diabolo, sicut leo triumphat de aliis animalibus. Numer. 24, Non accubabit leo donec devoret praedam. Rursus, quia leo dormit apertis oculis. Et ipse mortuus est, divinitate vivente. Numer. 25, Accubans dormivit ut leo. Item leo in resurrectione, quia tertia die resurrexit sicut leo, cum mortuus natus sit, tertia die voce Patris suscitatur. Genesis 49, Catulus leonis Juda, ad praedam ascendisti fili mi; hoc quantum ad passionem. Requiescens accubuisti ut leo: hoc quantum ad resurrectionem. Item leo in aequitatis distributione: haec est enim leonis natura, quod leo humilianti se et prosternenti ad pedes suos mitem se praebet, stantem vero et rebellantem prosternit: sic facit Dominus. 1 Petri 5, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item leo in iudicii distributione. Amos 5, Leo rogiat; quis non timebit? Secundo tribus regalis, quae ostenditur in generali cum dicitur, « De tribu Juda. » Hoc ad maiorem rectitudinem et consolationem additur, ut non solum nasciturus ostendatur; sed etiam de qua tribu. Fuit autem Dominus de tribu Juda, de qua fuit et Virgo beata, ut habetur Matth. 1: et fuit conveniens ut rex Regum de tribu regia nasceretur. Hebr. 7, Manifestum est quod ex Juda ortus est Dominus, de qua tribu nihil de sacerdotibus locutus est Moyses. Ostenditur etiam in speciali cum sequitur, « Radix David, » quia ipse est radix et principium procedens de stirpe. Vel, Radix secundum divinitatem ipsius David, et etiam secundum humanitatem; scilicet in quantum credebatur incarnandus: quia in quantum credebatur incarnandus, ministrabat gratiam antiquis patribus: sicut radix ramis mini-

strat humorem. Augustinus in *Hyponosticon*, Omnes sancti qui ante adventum fuere incarnationis Domini nostri Jesu Christi, fide non alia, nisi quae nunc est, salvi facti sunt. Tertio, ostenditur passio triumphalis. « Vicit, » idest diabolom vincet, scilicet per vim passionis. Isaiae 65, Ego qui loquor justitiam. « Aperire, » idest ad hoc aperiat librum, idest divinam dispositionem de redimendo genere humano, quam manifestavit, et esse piam, amandam, ac venerandam, ostendit cum ipsam redemptionem implevit. « Et solvere septem signacula. » De quibus et quorum solutione habetur infra 6, Et vidi quod aperuisset. Vel, septem signacula sunt illa septem, sub quibus dispositum fuit ab aeterno redemptionem esse perficiendam; scilicet incarnatio, passio, descensus ad inferos, resurrectio, ascensio, adventus ad iudicium. Aliter. Librum, idest Scripturam sacram. Et solvere septem signacula ejus, id est universa mysteria, sive secreta: quia cum in Scriptura legeretur de incarnatione et passione et resurrectione et ascensione sub obscuritate; haec non plene intelligerentur, nisi implerentur: quod per solum Christum factum est. Gregorius super hunc locum: Ipse librum aperuit et signacula ejus solvit, qui nascendo, moriendo, resurgendo et ad caelos ascendendo, Scripturae sacrae nobis arcana patefecit. « Et vidi. » tertia pars est visionis, scilicet de Agno aperiente librum. Ille enim ostenditur quomodo leo vicit, et quomodo completa est redemptio generis humani, de qua supra sermo fiebat. Haec autem pars tria continet. Primum est descriptio aperientis. Secundam acceptio et apertio libri, « Et venit. » Tertium gratiarum actio pro redemptione generis humani, « Et cum aperuisset librum. » Apertor autem libri, scilicet Dominus Jesus, describitur multipliciter. Primo quantum ad redemptionis generalitatem: unde dicitur, « Et vidi, » sicut ille senior praedixerat, « Et ecce. » Nota etiam praesentiae. « In medio throno: » sic tangit ipsum corpus Ecclesiae, quae est thronus, super quam sedet Dominus. Deinde tangit quaedam principalia membra Ecclesiae: scilicet et praedicatores: unde dicit, « Et in medio quatuor animalium, » idest praedicatorum, quorum est praedicare per quatuor partes orbis. Item etiam praesidentes sive pastores: unde sequitur: « Et in medio seniorum, » idest pastorum, qui debent esse maturi, et vita, et sapientia. Per hoc quod vidit Agnum sic in medio, ostensum est quod redemptionem fecit generaliter, quantum est de se. 2 Corinthi. 5, Et pro omnibus mortuus est Christus etc. Secundo, quantum ad innocentiae sanctitatem. « Agnum, » idest innocentem Christum. Joan. 1, Ecce Agnus Dei. Iste est Agnus qui fuit victimatus pro liberatione hominum. 1 Petri 1, Non corruptibilibus auro vel argento etc. Tertio quantum ad victricem pietatem, « stantem, » in signum quod suos juvare paratus est. Nota quod supra 2 vidit eum ambulantem. Item sedentem, supra 4. Item stantem, hic. Ambulat, dum dona distribuit; Sedet, cum merita dijudicat; Stat cum se ad adjuvandum paratum demonstrat. Act. 7, Ecce video caelos apertos etc. Quarto, quantum ad reparatam caritatem, ex qua mori voluit, « Tamquam occisum (1), » cum vere mortuus sit. Item si occisus, quomodo stans? Respondeo ad primum secundum Glossam, quod tamquam occisum dicitur, non quia non sit mortuus vere; sed quia mortuus secundum humanitatem.

(1) *Supple:* Sed quaeritur quomodo dicat, tamquam occisum.

vivebat secundum divinitatem: vel quia horaria fuit ejus mors, quia die tertia resurrexit. Vel Tamquam, accipitur ut expressivum virtutis: sicut Joannis 1, Gloriam quasi unigeniti a Patre. Ad aliud: quod stare ostensus est, quantum ad divinitatem: occisus quantum ad humanitatem. Vel quia ex morte est causa adjutorii. Quinto, quantum ad dominativam potestatem, « Habentem cornua septem, » idest universam potestatem, quia per cornu potestas sive fortitudo signatur. Danielis 7, Potestas ejus potestas aeterna, quae non auferetur. Psal. Et dominabitur a mari usque ad mare. Vel, Cornua septem, idest universam victoriam justorum, sive victoriam justorum in septem aetatibus existentium; quia dominis justorum victoria ab ipso est. 1 Corinthi. 15, Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Jesum Christum Dominum nostrum. Vel, Cornua sunt eminentiores justi, ut habetur in Glossa. Sexto quantum ad communicativam sui bonitatem; quia ex bonitate communicat nobis dona spiritus septiformis. « Et oculos septem, » idest spiritum septiformem in donis, sive dona spiritus septiformis, quae dicuntur oculi; quia animam oculatam et videntem ac illuminatam reddunt. Zachariae 5, Super lapidem unum, septem oculi sunt, « Qui sunt septem Spiritus Dei: » quasi dicat: per illos septem oculos signatur spiritus septiformis in donis quae misit Dominus in omnem terram, quantum in se fuit, quando per Apostolos et discipulos omnibus gratiam Spiritus sancti obtulit ad illuminationem animarum; quia in omnem terram exivit sonus eorum. Sed quaeritur, quare Senior praedicans mysterium reparationis, vocat leonem, Joannes vero nominat agnum, referens visionem? Respondeo. Quia superius agebatur de impotentia hominum et Angelorum ad humanam reparationem implendam: et ideo ibi Christus, qui potens fuit ad eandem reparationem, recte leo dicitur, in iudicium potestatis. Joannes vero, quia de ejus potestate, sub nomine leonis tetigerat, ejus sanctitatem et innocentiam voluit ostendere; et ideo Agnum nominavit: quia per hoc monstratur quod non pro se, sed pro homine passus est. Item de hoc quod dicitur, Qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram: quia Spiritus sanctus ubique est, ergo mitti non potest. Ambrosius, in libro de Spiritu sancto: Spiritus sanctus non habet circumscriptam virtutem, qui in omnibus et ubique semper est. Item, cum plurimi remanserint infideles, quomodo missus est Spiritus sanctus in omnem terram? Respondeo. Missio in creaturis multa importat: scilicet Minoritatem missi respectu mittentis. Mutationem loci. Auctoritatem mittentis respectu missi. Intentionem alicujus effectus vel alicujus facti, si sit missio ordinata. Minoritas non notatur in Spiritu sancto cum dicitur mitti a Patre et Filio in corda hominum: aequalis enim est Patri et Filio quia idem Deus; tres enim personae coaeternae sibi sunt et coaequales; quia Pater et Filius quicquid habent dant Spiritui sancto procedenti, et ideo minor esse non potest. Item nec mutatio loci; quia ubique est. Sed auctoritas ostenditur in Patre et in Filio, respectu Spiritus sancti, cum dicitur mitti; quia ab eis procedit: et ideo ab utroque mittitur. Nec ex illa auctoritate sequitur quod sit minor: quia illa auctoritas non potest esse minoris virtutis, secundum rationem originis. Unde Augustinus in libro de Trinitate, Non ideo arbitrandum minorem esse Filium quia missus

est a Patre; nec ideo minorem Spiritum sanctum quia et Pater eum misit et Filius; sive enim propter visibilem creaturam, sive potius propter principii commendationem, non propter inaequalitatem vel paritatem vel dissimilitudinem substantiae, in Scripturis haec posita intelliguntur. Similiter in missione quantum intelligitur; scilicet intentio alicujus boni. Dicitur enim mitti ratione justificationis, et illuminationis internae, et ratione inhabitationis, ut scilicet inhabitet in anima ut in suo templo. Nota tamen quod missio de qua hic loquitur, non intelligitur missio completa, quantum ad omnes habitatores terrae, quod scilicet omnibus fuerit datus Spiritus sanctus, sed quod omnibus fuerit oblatum, dum Apostoli in omnem terram verbum fidei portaverunt. Vel, potest dici quod in omnem terram missus est, quantum ad aliquos qui de omni terra crediderunt et susceperunt Spiritum sanctum. Per hoc patet ad secundum. « Et venit. » Hic agitur de acceptione libri, et innuitur apertio. Et venit, scilicet Agnus ad cognitionem hominum per carnem quam assumpsit, « Et accepit librum, » idest potestatem sive auctoritatem libri aperiendi, « De dextera sedentis in throno, » idest a se Deo, ipse homo. Ipse enim secundum quod homo, auctoritatem et virtutem redimendi genus humanum habuit a se ipso in quantum Deus. Et est intelligendum quod librum aperuit quia scilicet mortem sustinuit, et sic est divina dispositio completa et sacra pagina reserata. Unde sequitur, « Et eum aperuisset. » Sed quare potius ostensus est accepisse a se in quantum Deus, quam a Patre, vel Spiritu sancto? Item quare Pater potius dicitur sedere super thronum? Respondeo Ad primum, quod hoc est quia ipse Filius est incarnatus ad redimendum genus humanum, et ipse incarnatus dabat suae virtutem humanitati ad negotium reparationis humanae: et ideo potius dicitur ipse secundum quod homo accepisse librum a se Deo; quia nulla alia persona est ad redemptionem incarnata. Unde verbo recte appropriatur datio libri, licet a tota Trinitate librum acceperit Christus homo. Vel quia in ipso Filio disponuntur omnia ab aeterno tamquam in arte et sapientia Patris, recte liber accipitur ab eo: unde supra eodem dicitur quod in dextera sedentis erat liber. Vel si liber accipitur pro Scriptura, recte ei appropriatur cui et sapientia. I. Corinth. I, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Ad aliud dicendum, quod est propter auctoritatem quae est in Patre, respectu Filii et Spiritus sancti; non quia sit dignior vel potentior, enim personae sint sibi coaequales: sed quia origo; quia ab eo emanant, ita tamen quod totum accipiunt; et ideo est summa aequalitas. Vel quia ei appropriatur potentia: sedere autem in throno potentiam et imperium dicit, respectu creaturae: tamen tota Trinitas in throno sedet secundum virtutem. « Et eum aperuisset. » Hic ostenditur gratiarum actio. Et primo ut est exhibita ab hominibus. Secundo ut ab Angelis, « Et vidi et audiui. » Tertio ut communiter ab omnibus, « Omnes audiui. » Gratiarum autem actio exhibita ab hominibus describitur multipliciter. Primo, quantum ad reverentem humilitationem. « Et eum aperuisset librum, » idest divinam dispositionem impleset, per actum redemptionis. Vel, librum, idest Scripturam sacram, « Quatuor animalia, » idest universi praedicatores, quorum praecipue est Dei bonitatem magnificare, « Et viginti quatuor seniores, » idest praelati, sive ju-

dices universi. De hoc magis dictum est supra. Ad tales pertinet extollere beneficia Dei. « Ceciderunt coram agno, » idest reverentiam dederunt cum humilitate, sentiendo de se humilia. Gregorius, Origo virtutis humilitas est: illa in nobis virtus veraciter pullulat, quae in radice propria, idest in humilitate perdurat. Coram Agno, dicit; quia ex consideratione Agni pro nobis passi oritur affectio humilitatis. Secundo, quantum ad vitiorum mortificationem. « Habentes singuli cytharas, » idest mortificationem vitiorum et concupiscentiarum. In cythara, est lignum et chorda: per lignum signatur crux Christi, per chordas caro justorum secundum diversa membra; ut sint plures chordae: quae extenduntur in ligno, quando ad imitationem crucis austeritate, passionum dulcore, in auribus Dei melodiam reddunt. Galat. 5, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Nota quod dicit, Singuli: quia quilibet debet accipere poenitentiam sibi congruam. Lucae. 9, Si quis vult post me venire etc. Ad fugiendum autem voluptatem et mortificandam carnem efficaciter movet et adjuvat magnus amor ad Deum. Unde Gregorius, Vere Deum diligimus, si ad mandata ejus nos a nostris voluptatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicita desideria defluit, perfecte Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit. Tertio, quantum ad virtuosam dilectionem, « Et phialas, » idest chorda lata per virtutem dilectionis, quae se extendit ad inimicos diligendos. Phialae enim sunt quaedam vasa lata et lucida, a hyali graece quod est vitrum latine. Latitudo debet esse amoris in affectu, Lux caelestis cognitionis in intellectu. Psal. Latum mandatum tuum nimis. Gregorius, Nihil Deo sine concordia placet. « Aureas, » propter caelestem sapientiam, quae animam fulgere faciens dirigit ad diligendum et exhibendum debitum effectum, et ad servandum eandem contra bellam tentationum; vel contra injurias sive molestias, et ad alia bona salutis. Prov. 12, Lex sapientiae fons vitae. Vel Aureas, dum propter Deum diliguntur inimici, vel omne quod diligitur; quia ex hoc dilectio inimicorum et amicorum et ipsius Dei habet pretium et valorem apud Deum; scilicet cum propter Deum diliguntur; sicut aurum dat vasi valorem et decorem. Gregorius, Si quis quaelibet amat, sed propter Deum non amat; caritatem non habet, sed habere se putat. Caritas autem vera est, cum et in Deo diligitur amicus, et propter Deum diligitur inimicus. Quarto, quantum ad orationis devotionem, « Plenas odoramentorum, » idest devotarum orationum. Oratio enim maxime et principaliter in corde. Talis phiala multum placet in oculis Dei, idest mens plena et affluens orationis devotione. Et ideo ipsa oratio odoramentum dicitur, quia ad modum thuris odoriferi ascendit ad Deum et in ejus facie suaviter redolet. Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; ut exponens subdit, « Quae sunt, » per significationem, « Orationes sanctorum, » idest justorum; quia tales sunt efficaces. Proverb. 15, Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudit. Quinto quantum ad laudis magnificationem, « Et cantabant. » Et primo describitur haec laus quantum ad jucunditatem, quae erat Tum ex parte laudantium, unde cantus vocatur, « Et cantabant, » idest cum cantico et gaudio dicebant « canticum. » Tum ex parte materiae laudis: unde dicit, « novum, » quia de novo quod contigit, quia inventus est qui librum

acciperet et aperiret. Item quia facta est novitas in genere humano prius vetusto; et ideo canticum est novum, et ita jucundum. Novus rex, nova lex, novus dux, nova lux, nova sunt omnia. Psal. Cantate Domino canticum novum quia mirabilia fecit. Secundo describitur quantum ad tenorem, « Dignus es accipere librum, » Ubi primo magnificatur quantum ad dignitatem ex parte sui. Secundo quantum ad caritatem sive bonitatem respectu nostri, « Quoniam occisus es, » Dicit igitur, « Dicentes: dignus es Domine. » Dominum vocant, quia servos se agnoscunt, propter emptionem. 1 Corinth. 6, Non estis vestri: empti enim estis pretio magno, unde serviendum est ei. Colossen. 3, Domino Christo servite. « Deus. » Dominus, per potestatem Dominationis, Deus per essentiam deitatis; hoc enim confitetur devotio fidei de Christo, scilicet imperium potestatis, et naturam deitatis; et ex hoc exurgit in dulcissimum affectum; quia tantus ac talis ipse qui Deus est, tantum se humiliaverit, tantam caritatem exhibuerit. Roman. 12, Qui est Deus benedictus etc. « Dignus es accipere librum, » divinae dispositionis, sive sacrae Scripturae. Sed hic est dubitatio, quia jam librum acceperat Agnus, ut supra dicitur, Quomodo ergo dicitur dignus accipere? Item jam occisus erat, et ita jam librum non solum acceperat, sed etiam aperuerat: quid ergo est quod dicitur? Respondeo. Potest dici quod jam librum dispositionis divinae, sive Scripturae sacrae acceperat, quantum ad auctoritatem redimendi hominem, ut supra dictum est in litera. Item et quantum ad ipsius redemptionis executionem; quia librum jam aperuerat. Jam enim occisus erat sicut sequitur, sed nondum acceperat librum, quantum ad completionem ejus quod de divina dispositione sive Scriptura sacra complendum erat; scilicet quantum ad sigillorum apertionem, quae nondum erat facta. Loquitur enim haec visio pro statu Ecclesiae primitivae, post passionem, antequam facta essent ea quae dicuntur in capite sequenti: unde sequitur de sigillorum apertione, infra 7. Quasi dicat: Cum jam tam ineffabilem caritatem exhibueris, quod nos tuo sanguine redemisti, et per ipsam redemptionem reges et sacerdotes fecisti: Dignus es ut quod restat compleas, idest sigilla aperias. quod de nullo alio dici potest. Per praedicta patet responsio ad objecta. Vel potest intelligi de acceptione libri jam facta: et hoc modo per hoc quod dicitur: Dignus es accipere librum, notatur praesens responsum, sicut infra eodem: Dignus es accipere virtutem. Glossa, immunitatem a peccato: et tamen illam acceperat. Et secundum hoc est sensus: Dignus es etc.: quasi dicat: Vere dignus eras librum accipere quem accepisti, et solve signacula, idest mysteria sive secreta ejusdem libri manifestare, propter caritatem et pietatem quam tunc habebas; sed nondum ostendebas, quam jam manifestasti, « Quia occisus es. » Et ita secundum hunc modum ponitur consequens pro antecedenti, scilicet effectus caritatis pro ipsa caritate. Dicit enim, dignus es, ac si pro praesenti illo tempore in quo librum accepit, dignus fuisti accipere de dextera sedentis in throno. Sed sic loquitur non sine causa; quia adhuc eadem dignitas manebat, quia eadem caritas et bonitas quae erat ratio illius dignitatis. Quoniam occisus es etc., idest quia maximam caritatem et pietatem habebas, quam prius latentem ostendisti, quoniam occisus es. Sic ergo magnificatur quantum ad dignitatem ex parte sui. Secundo

magnificatur quantum ad bonitatem sive caritatem respectu nostri, quia manifestavit quod dignus fuerat accipere librum: unde sequitur, Quoniam etc. Bonitas autem et caritas ejus manifestata est in sua passione, per quam sumus redempti. Unde primo ostenditur passio salutaris. Secundo fructus sive effectus passionis. « Et redemisti: » qui effectus est duplex: scilicet humana reparatio, per pretii solutionem. Item reparatorum nobilitatio, per gratiae collationem. « Et fecisti. » Dicit igitur, « quoniam: » quasi dicat: vere dignus es quoniam etc., expone et intellige juxta primum vel secundum modum praemissum, « occisus es, » hoc autem fuit ex ineffabili et inestimabili caritate. 1 Joan. 3, In hoc cognovimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit. Rependenda est ergo ei duleis dilectio. Unde beatus Bernardus in libro De diligendo Deo: Dignus plane qui redemit, praesertim si advertatur, quis, quos, quantum, amaverit. « Et redemisti nos, » qui sub peccato et sub manu diaboli captivati eramus. Matth. 20, Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. « Deo, » idest ut Dei essemus qui diaboli eramus servi. Et ideo non debet homo convertere redemptionem in opus diaboli, quae facta est ad opus Dei. 1 Corinth. 6, Non estis vestri, empti enim estis pretio magno, glorificate etc., « In sanguine tuo, » qui est pretium impretiabile. 1 Petri 1, Non corruptilibus auro vel argento etc. Et ideo cavendum est, ne fiat per peccatum injuria tanto amatori; quia cum magna esset injuria, magna esset vindicta. Hebr. 10, Horrendum est incidere in manus Dei. Ut autem ostendatur latitudo et efficacia redemptionis, subiungitur, « Ex omni tribu. » Haec sic possunt distinguere. Nam tribus dicitur secundum remota principia generationis. Et dicitur tribus a tribus ordinibus, ut in tribus filiis Noe. Genesis 6. In tribus autem ordinibus unius tribus sunt septuaginta duae. Unde sequitur: « Et linguas, » idest ex eis qui in uno idiomate communicant. Item in una lingua sunt multi populi, sicut in una provincia sunt multi populi secundum diversas partes regionis: unde sequitur, « Et populo. » Item in uno populo quandoque sunt diversae nationes, idest homines diversarum nationum, sicut legitur Act. 2, Erant autem in Jerusalem habitantes viri religiosi ex omni natione quae sub caelo est. « Natione, » dicitur hic multitudo hominum secundum diversas patrias in quibus nati sunt. Vel natio potest hic notare conditionem hominum in qua sunt nati, ut servus, liber, nobilis et ignobilis. Et ita ad ostendendum efficaciam passionis, descenderunt per gradus a tribu ad linguam et sic ulterius. 1 Joan. 4, Pater misit filium suum salvatorem mundi. Sed dubitatio est quare dicit, Deo, quia etiam existentes sub peccati iugo sunt sub divina dominatione. Item quare sit talis distinctio inter Christum et Deum, Tu redemisti nos Deo, cum ipse sit Deus unus cum Patre, sicut praemittitur: Dignus es Domine Deus etc. Respondeo. Ad primum dicendum, quod de divina dominatione super homines est loqui dupliciter. Aut quantum ad dominium potestatis ex parte Dei. Aut quantum ad subjectionem voluntatis ex parte hominis. Primo modo, ante redemptionem erant homines subiecti divinae dominationi, quia Deus et bonorum et malorum Dominus est, velint nolint. Esther 12, Deus omnium es. Sed non secundo

modo, scilicet per voluntariam subjectionem: quia quasi tunc omnes serviebant erroribus, vel aliis peccatis. Luc. 1, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae. Et sequitur, Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi. Et sic loquitur hic. Item dominatio divina potest esse super homines dupliciter: aut comunicante dominio peccati, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati, Joan. 8: aut non. Primo modo ante reparationem dominabatur Deus hominibus, quia subjecti erant homines dominio peccati omnes universaliter, secundum aliquem modum: scilicet vel quantum ad culpam, vel quantum ad poenam sive reatum poenae ad minus, scilicet carentiae divinae visionis. Rom. 3, Omnes peccaverunt etc. Post reparationem autem super eos qui perfecte sibi adhaerent dominatur secundo modo, scilicet quia culpa mortalis eos non premit nec reatus poenae sensibilis, nec reatus carentiae divinae visionis. Rom. 6, Exhibete vos Deo etc. Sequitur, Peccatum enim vobis non dominabitur. Et quantum ad hoc loquitur hic cum dicit: Redemisti nos Deo: ut scilicet nobis non dominetur nisi Deus, qui ante iugo peccati subiciebamur. Rom. 13, In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Ad secundum dicendum, quod hoc propter carnem assumptam, propter quam etiam ipse Christus differebat a se Deo: et sic quod dicitur, Deo, potest intelligi de ipsa Trinitate. Vel propter personalem distinctionem quae est inter Filium et Patrem, cui soli quandoque Scriptura attribui videtur illud quod etiam aliis personis convenit ratione auctoritatis: et sic hoc quod dicitur, Deo, stat pro Patre. Juxta hoc quod jam dictum est, intelligitur quod dicitur Ephes. 3, Omnis fornicator aut immundus etc. Item obicitur de hoc quod dicitur: Ex omni tribu etc.: quia dicitur 2 Corinth. 3, Et pro omnibus mortuus est Christus; ergo non debuit dici quod ex omni tribu, sed omnem tribum. Respondeo, Dicendum: de redemptione facta per passionem Dei est loqui dupliciter: Aut secundum sufficientiam: et sic passio redemit omnes, quia quantum est de se omnes liberavit: omnibus enim redimendis et salvandis sufficiens est, etiam si essent infiniti mundi, ut dicit Anselmus 2 libro Cur Deus homo, cap. 14: Aut secundum efficientiam: et sic non omnes redemit per passionem, quia non omnes adherent redemptori; et ideo non omnes habent efficaciam redemptionis: et sic accipitur quod hic dicitur simpliciter, et illud, Matth. 26, Ille est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. « Et fecisti. » Ille ostendit nobilitatem reparatorum per gratiae collationem. Ostenditur autem dupliciter justorum dignitas: scilicet, dignitas regalis in superando vitia, dignitas sacerdotalis in agendo bona. Primo ergo tangitur nobilitas dignitatis regalis. « Et fecisti nos Deo nostro regnum; » idest tales per gratiam, ut regnemus per triumphum de vitiis ut Deus regnet in nobis. Sed quare dicit regnum potius quam reges? Respondeo. Per hoc signatur perfectio triumphi de vitiis. Item quia per hoc plus importatur: scilicet quod nos contra vitia potentes sumus, et sic regnamus. Item quod Deus in nobis regnat. Secundo nobilitas dignitatis sacerdotalis. « Et sacerdotes, » idest tales qui Deo offeramus nos et omnia nostra in sacrificium, et pro aliis oremus. Supra primo, Fecisti nos regnum et

sacerdotes etc. Tertio fit replicatio primae nobilitatis, scilicet regalis, quia per per illam conservatur alia dignitas: quia nisi vincatur peccatum omnia foedantur. Unde sequitur: « Et regnabimus super terram, » idest super terrenitatem. Unde de Justis dicit Gregorius, In moribus reges sunt, quia se ipsos regere sciunt. Vel super terram viventium. Rom. 5, Abundantiam gratiae etc. « Et vidi. » Hic ponitur gratiarum actio secundum quod est exhibita ab Angelis. Tria autem continet haec pars. Primum est laudantium descriptio, tum quantum ad dignitatem, tum quantum ad locum, tum quantum ad numerositatem secundum eorundem devotionem, « voce magna dicentes. » Tertium laudis tenor, « dignus. » Dicit igitur: « Et vidi: » quasi dicat: non solum vidi praedicatores ex suo officio testificantes beneficium humanae reparationis, sed etiam Angelos: et hoc est quod dicit: Et vidi. « Et audiivi vocem Angelorum multorum. » Gaudent enim Angeli de humana reparatione, cum gaudeant etiam de uno peccatore poenitentiam agente, Luc. 13. Angelorum inquam existentium, « In circuitu throni, » idest Ecclesiae, « Et animalium, » idest praedicatorum. « Et seniorum, » idest pastorum aliis sapienter et mature praesidentium, quia tam super minores quam supra majores custodes vigilant Angeli. Psalm. Montes in circuitu ejus. « Erat numerus eorum millia millium, » idest plurima millia: quasi dicat: eorum numerus erat maximus: tali enim modo loquendi designatur multiplicitas numerositatis, sicut et Danielis 3, Millia millium etc. Sed obicitur, quia dicit, Vidi etc. cum vox sit invisibilis. Item numquid Angeli habent vocem? quod sic videtur per haec verba. Item 1 Corinth. 12, Si linguis hominum loquar et Angelorum. Contra, quia non habent organa vocis. Respondeo ad primum. Haymon, Vox videri non potest, sed videre ponitur pro intelligere: supra primo. Et conversus sum ut viderem vocem. Vel vidit Angelos, audivit vocem. Ad aliud dicendum, quod vox, loquendo proprie, est sonus sensibilis prolatus organo corporali. Unde proprie vocem non habent Angeli, nisi quando assumunt corpora. Potest tamen eorum locutio quam habent secundum se dici vox, scilicet vox spiritualis: in ipsis enim est locutio spiritualis quae fit ad alios Angelos per quosdam nutus spirituales quos habent loco vocis. Unde Damascenus 2 lib. cap. 3, Lumina intellectualia sunt Angeli, non lingua et auditu indigentia, sed et sine sermone voce prolato tradentia sibi invicem consilia et intelligentias. Si ergo Angelus loquatur Angelo vel animae sine corpore assumpto, utitur nutibus spiritualibus pro voce. Locutio autem Angeli ad Deum est cogitatio vel desiderium expressum: unde laus Angelorum sine corpore assumpto, est admiratio divinae bonitatis. Unde dicit Gregorius super hunc locum: Aliter loquitur Deus ad Angelos, aliter Angeli ad Deum. Deus Angelis loquitur, cum eis voluntas ejus intima videndo manifestatur: Angelorum vox in laudem conditoris, est ipsa admiratio intimae contemplationis. Ad illud quod dicitur in litera, dicendum, quod vox illa quam audivit, non fuit corporalis, sicut nec visio. Ad aliud dicendum, quod proprie loquendo, Angeli de sua natura non habent linguas, quia lingua est instrumentum corporeum: sed secundum quemdam modum dicuntur habere linguas, quia suo modo spiritali loquuntur. Item obicitur, quia dicit, Numerus. Contra. Job 23, Numquid est numerus mi-

litum ejus? Respondeo: simpliciter sunt Angeli sub numero, Sap. 11, Omnia in mensura et numero: sed nobis est ille innumerabilis, propter multitudinem: et sic accipitur illud Job, « Voce magna dicentium, » quia de re magna et magna devotione affecti, admirando divinam bonitatem. Gregorius super hunc locum: Per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. « Dignus: » ponitur hic tenor laudis: et primo ponitur laus per relationem ad differentem statum Christi. Secundo per relationem ad subjectionem creaturae multiplicatis. « Et omnem creaturam. » Quantum ad differentem autem statum Christi ponitur multiplex laus. Primo quantum ad statum incarnationis circa quam posuit et dicuntur tria. « Virtus, » quantum ad corpus, quia non habuit in corpore fortitudinem, unde est infirmitas corporalis et culpa originalis in anima, « divinitatem, » quantum ad verbum unitum, « sapientiam, » quantum ad animam. Secundo quantum ad passionem et fortitudinem. Tertio quantum ad resurrectionem: circa quam duo tanguntur: scilicet claritas, « honor. » Item impassibilitas. « Gloriam. » Haec duo sunt in corpore glorificato principalia. Quarto quantum ad ascensionem. « Et benedictionem: » quia tunc complementum divinae benedictionis accepit quantum ad humanitatem. Vel Benedictionem propter exaltationem ad dexteram Patris. Dignus est accipere virtutem, ut ex parte carnis non sit infirmitas inclinans ad peccatum, Glossa, Immunitatem a peccato. Augustinus, 10 lib. super Genes. Nec caro sua erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Et divinitatem per unionem, idest dignus est unione sui, idest suae humanitatis ad divinitatem. Ipse verus Deus est, licet passus et mortuus secundum carnem fuerit, Isa. 43, Vere tu es Deus absconditus. Sed quomodo dicitur: Dignus es accipere virtutem et divinitatem, cum jam in incarnatione accepisset? Item quare dicit Glossa de congruo, non de merito? Respondeo. Ad primum potest dici quod praesens confusum notatur; et intelligitur illud dignus ei etc. pro statu incarnationis, sicut et illud supra, dignus es Domine Deus accipere librum etc. Sic autem loquitur, quia eadem dignitas manebat in Christo. Vel potest sic intelligi: accipere, idest quod accepisti dignus es semper habere et hoc est, quia libero arbitrio, nihil distortum: unquam commisit, et boni usus perfectionem habuit plenissimam. Et iste sensus intellectivus confrimatur ex hoc quod adjungitur, Qui occisus est: per hoc enim videtur dici dignus qui occisus est, sicut et supra, dignus es Domine Deus etc., quoniam occisus est etc. Ad aliud potest dici, quod Christus ex parte carnis et animae dignus fuit de congruo, propter singularem sinceritatem et donorum plenitudinem unione ipsius carnis et animae ad divinitatem, ex qua fuit plena immunitas a peccato in tota ejus vita et fortitudo et sapientia: tamen illam unionem non minuit, ut in unitate personae uniti Filii Dei singulariter assumpta esset. Si autem secundum modum praemissum intelligatur illud quod dicitur in littera, dignus est accipere, idest acceptam habere semper, potest intelligi Glossa sub hac ratione, quia Christus in quantum homo dignus est semper habere illam unionem, et quae ex ea sequuntur, dignitate congrui: quia cum nihil offensae unquam commiserit et plenitudinem meritorum et perfectam charitatem habuerit quae in passione

ostendit: non congruit illam unionem dissolvi. Sicut autem nullum meritum se unquam, proprie loquendo, potuit extendere ad ipsam unionem: sic potest dici quod nec ad ejusdem conservationem. Si autem objiciatur contra primum modum intelligendi Glossam, quod simul fuit conceptio carnis et creatio animae, cum ipsa unione, utriusque dignitatis fuerit ad unionem: item sinceritas et donorum plenitudo simul fuerint cum illa unione; ergo per hoc non fuit dignitas ad unionem praedictam. Respondendum est quod simul fuerunt haec omnia simultate temporis, non naturae. Prius enim ordine naturae intelligitur res et similiter ejus dispositio qua uniatur. Et sapientiam, per quam omnia novit etiam secundum quod homo, Luc. 2, Puer autem crescebat et confortabatur plenus sapientia. Et fortitudinem, per quam diabolus stravit. Job 9, Si fortitudo quaeritur, robustissimus est. Et honorem et in resurrectione admirabilem claritatem. Gloriam per impassibilitatem. Psalm. Gloria et honore coronasti eum Domine. Et benedictionem, in ascensione, ut supra expositum est. Vel Benedictionem, quia per ascensionem suam nobis ingressum vitae paravit: propter nos enim ascendit; et ideo bene dicendum est ei, Hebr. 6, Praecursor pro nobis introivit Jesus. Gregorius, Dominus Jesus redemptor noster per mortem ac resurrectionem ascensionemque suam, nos ad immortalitatem et ad superna gaudia reduxit. « Et omnem creaturam, » idest subjectionem et laudem omnis creaturae. Tum creaturae rationalis quae vel est in caelo, unde dicitur: « Quae in caelo est, » ut Angeli et animae beatae: vel super terram, unde sequitur, « Et quae super terram, » ut homines mortales: aut sub terra, unde subditur: « Et subter terram, » scilicet animas exutas quae in inferno sunt, et daemones. Philipp. 2, Dedit illi nomen quod est super omne nomen. Tum creaturae irrationalis: unde sequitur, « Et mari, » idest subjectionem maris. « Et quae in eo sunt, » ut pisces; quia Christus homo omnibus dominatur. Et si posset fieri, dignum esset ut ipsum mare et quae sunt in eo, et omnia alia irrationabilia et rationabilia pro humana redemptione ei gratias cantarent. Unde et pro redemptione tunc nondum facta, sed futura, dicitur in Psalm.: Laudent illum caeli et terra: mare etc. Loquitur autem de mari, quia magna creatura, et multum apparet in eo divina potentia. Unde in Psalm. Qui descendunt mare in navibus etc. ipsi viderunt mirabilia ejus. Vel Virtus, dicitur quantum ad tentationum exsufflationem, divinitas quantum ad ineffabilem unionem, ut dictum est. Sapientia quantum ad modi exquisitionem. Job 26, Prudentia ejus etc. Fortitudo quantum ad ipsam redemptionem sive passionem, ut prius dictum est. Honor quantum ad magnificam resurrectionem. Gloria quantum ad sublimem ascensionem. Benedictio, quantum ad fidelium multiplicationem, in qua magis et magis offertur benedicendus. « Omnes » audivi. » Hic describitur gratiarum actio quae est communiter exhibita ab omnibus: et primo ostenditur laudis exhibitio. Secundo exhibitae confirmatio. « Et quatuor. » Dicit igitur, « Omnes audivi, » tam animalia quam seniores et Angelos, ut esset laus plenior. Psalm. Benedicite Domino omnia opera ejus. « Dicentes, sedenti in throno, » idest quiescenti et regnanti in Ecclesia, scilicet Trinitati, « Et Agno, » quia tam potenter diabolus

in passione vicit, quia de sua resurrectione et ascensione debetur laus toti Trinitati et ipsi Christo secundum humanitatem, quia in omnibus procuravit nostram salutem. Ponitur autem secundum hoc prius laus pro ascensione, deinde pro resurrectione, tertio pro passione; quia magnificentia plus apparuit in ascensione quam in resurrectione; et in utroque, quam in passione. Sed quare dicitur potestas sit sedenti in throno et agno? Videtur enim frustra dictum, quia sine hoc est ei potestas: nec propter hoc habet potestatem, vel potestatis erementum. Respondeo. Hoc dicitur ad ejus magnitudinem: non ut per hoc sit ei major potestas, sicut nec nostra benedictio vel laus ei dat aliquid: sed ut ostendatur esse potentissimus, et quia dignissime convenit ei potestas: hoc autem ostenditur per modum optantis, propter vim et devotionem amoris, qui vult Deo et diligit Deo omne quod ad excellentiam pertinet; et in hoc congratulatur. Hoc ergo dicitur ex amoris devotione, propter divinae magnificentiae magnificationem. Aliter possint intelligi haec. Benedictio pro humana reparatione: Luc. 1, Benedictus Dominus Deus etc. Honor pro infidelium conversione. Gloria pro conversorum profectione in meritis, 1 Timoth. 1, Regi saeculorum immortalis invisibili, soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum. Et potestas: quasi dicat: haec praedicta sint a nobis per praeconium laudis. Potestas vero sit ei in se et per se. Potestas inquam, in universali dominatione. Vel potestas in virtuosa operatione, quia potest facere quicquid vult: 1 Paralip. ult. Tua est, Domine, magnificentia et potestas et gloria. Et hoc totum sit « In saecula, » consequutura. « Saeculorum, » quia aeterna est sua magnificentia, 1 Petr. 5, Ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen. « Et quatuor. » Hic ponitur exhibitae laudis confirmatio: quae fit dupliciter: scilicet verbo, unde dicit: « Et quatuor animalia, » idest praedicatores, ut supra, « Dicebant. Amen, » hoc est, ita fiat, vel Amen, quasi dicat: verum est quod talis laus attribuenda est Deo. Praedicatorum est confirmare testimonium aliorum, Isa. 45, Vere vos testes mei etc. item facto: unde sequitur: « Et vigintiquatuor. » Et primo ostenditur reverentia in procedendo. Et vigintiquatuor. « Seniores, » idest omnes pastores sive iudices. « Ceciderunt, » humiliando se et referendo gratias reparatori hominum. Talis casus bonus est cum se pastor humiliat, Eccles. 52. Rectorem te posuerunt? noli extolli etc. Gregorius, Potestas cum habetur, et cogitanda est ad utilitatem et dissimulanda propter timorem. « In facies suas, » idest in corda, considerantes propriam infirmitatem. Per hoc notatur humiliatio mentis ad caelestia, non retro ad posteriora. Danielis 9, Consternatus cecidi in faciem meam. Secundo devotio in adorando. « Et adoraverunt viventem in saecula saeculorum, » scilicet Deum Trinitatem. Ipse enim solus est dignus adoratione latriae. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis.

CAPUT VI.

« Et vidi, etc. » Quarta pars est hujus partis: in qua agitur de revelatione mysteriorum: et agitur hic de apertione sigillorum quae pertinent ad statum universalis Ecclesiae. Dividitur autem in septem partes secundum numerum sigillorum septem.

Secunda pars, ibi: « Et cum aperuisset sigillum secundum. » Tertia ibi: « Et cum aperuisset sigillum tertium. » Quarta ibi: « Et cum aperuisset sigillum quartum. » Quinta ibi: « Et cum aperuisset sigillum quintum. » Sexta ibi: « Et vidi, » et cum aperuisset sigillum sextum. » Septima, infra septimo capite, « Et cum aperuisset sigillum septimum. » Distinguuntur autem haec septem sigilla: quia quinque prima respiciunt statum Ecclesiae praesentem et praeteritum: duo sequentia pertinent ad futurum. Unde prima sic distinguuntur. Prima pertinet ad primam Ecclesiae aedificationem in tempore Christi et Apostolorum, scilicet pro tempore conversationis Christi in mundo: et potest etiam extendi ad aedificationem Ecclesiae per praedicationem Apostolorum, post ascensionem Christi. Alia autem tria ad aedificationem fidelium tribulationem. Quinta vero ad tribulatum consolationem. Illa vero tria sic distinguuntur: quia primum ex illis tribus pertinet ad statum Ecclesiae tempore martyrum. Secundum in tempore haereticorum. Tertium in tempore falsorum fratrum. Circa primum tria ponuntur. Primum est apertio signaculi. Secundum excitatio Joannis ad videndum, « Et audi. » Tertium tenor visionis, « Et vidi et ecce. » Circa primum notatur ipsa apertio. Item auctor apertionis, « agnus. » Item gratia in apertione, quia homini erat occultum, nec per se cognosceret: quod notatur nomine sigilli. « Unum de septem sigillis. » Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita vidi Agnum accipere et aperire librum: unde fideles et Angeli gratias egerunt ei: nondum tamen signacula libri aperuerat. Et post vidi quod aperuisset; quia ante clausa erant, idest occulta hominibus, quae hic ostenduntur revelata de multiplici statu Ecclesiae, hoc est de quo priusquam fieret apertio, dicebatur supra 5, Dignus es Domine Deus accipere librum et aperire signacula ejus. « Agnus. » Ad agnum qui librum aperuerat per passionem pertinebat aperire signacula libri. De quo Isa. 16, Emitte Agnum Domine. Unum de septem sigillis, idest unum de occultis pertinentibus ad statum Ecclesiae, de quibus supra 5, Signatum sigillis septem: et per hoc ostenditur ejus gratia revelanda. Nota quod sub figuris fiebant Joanni istae revelationes, sicut ipsa litera ostendit et supra habetur in prologo: unde in dextera sedentis in throno vidit librum cum septem sigillis, quem nullus poterat aperire, praeter Agnum: pro ejus solutione multae gratiae sunt eidem exhibitae, ut supra habitum est. Deinde sicut hic refertur, vidit quod Agnus aperuisset unum de illis septem sigillis: et unum de illis quatuor animalibus quae prius viderat, vocavit eum ad videndum; et vidit equum album, et ejus sessor tenebat arcum et data fuit ei corona et exiit ad vincendum. Juxta hunc modum intellige in aliis quae sequuntur per septem sigilla signari septem obscuritates, sive septem occulta quae erant hominibus ignota de septem statibus Ecclesiae. Primum fuit de primitivo statu Ecclesiae per Christum praedicantem et per Apostolos aedificata est. Secundum de persecutione Ecclesiae tempore martyrum per infideles. Tertium de persecutione Ecclesiae per haereticos. Quartum de persecutione Ecclesiae per falsos fratres: et sic deinceps ut infra habetur, per apertionem septem sigillorum signatur manifestatio illorum occultorum praedictorum de septemplexi statu Ecclesiae quae facta est

per agnum Joanni et per Joannem Ecclesiae. Et fortasse eadem apertio sive manifestatio facta fuerat alicui de fundatoribus Ecclesiae; sed hoc describitur sub figura apertionis septem sigillorum: sub apertione autem cujuslibet sigilli comprehenditur illud quod sequitur, ut hic subjungitur. « Et vidi » et ecce equus albus, » Per quatuor animalia possunt intelligi quatuor Evangelistae, excitantes Ecclesiam ejus typum gerit Joannes ad intelligendum, vel quatuor praedicatorum ordines. « Et audiui unum de » quatuor animalibus, tamquam vocem tonitruum, » idest ejus vox erat quasi tonitruum, « veni, » o Joannes per majorem attentionem, « Et vide, » quae tibi ostenduntur, scilicet ea quae sequuntur. « Et » vidi, et ecce etc. » Per illud animal potest intelligi Joannes qui altissimum tonitruum fecit loquens de divinitate, per quam Agnus vicit, eum arcu Scripturae. Per secundum Lucas designatur per vitulum, loquens de passione Dei, per quam habetur robor martyrum in passionibus. Per tertium animal signatur Matthaeus, loquens de humanitate Domini; in qua multum erraverunt haeretici. Per quartum animal, signatur Marcus loquens de dominica resurrectione, ex ejus consideratione confunditur hypocrisis; quae gloria resurrectionis privat hypocritas. Vel, secundum ordinem supra positum, per primum animal signatur Marcus, per leonem. Ipse enim de praedicatione Christi, in qua Christus tanquam leo rugiit, loquutus est, per quem primum Ecclesia condita est, et de ejus resurrectione, in qua fortis et victor apparuit. Supra quarto, Animal primum simile leoni. Per primum etiam animal intelligitur quartus ordo praedicatorum praedicantium de Christi doctrina et resurrectione. Per quartum, Joannes agens de immensitate deitatis, ejus consideratio dissipat hypocrisim. Tamquam vocem tonitruum: quia dum praedicabatur per Apostolos in primitiva Ecclesia Christi resurrectio, terror salubris fiebat in infidelibus Judaeis. Oportuit enim in primitiva Ecclesia, resurrectionem Christi recenter mortui praedicari, ut crederetur resurrexisse. Act. 2, Dextera Dei exaltatus etc. Et sequitur: his auditis compuncti sunt corde. Veni et vide. Per hoc intelligitur, quod praedicatores primitivae Ecclesiae convertendos invitabant. Glossa, Primitivi sequentem Ecclesiam invitabant. Joannes gerit hic typum Ecclesiae, quantum ad illos qui per alios, ad caelestem intelligentiam invitabantur. « Et vidi: » hic ponitur tenor visionis. Et primo ponitur descriptio mystici corporis, sive membrorum Ecclesiae. Secundo descriptio ipsius capitis, scilicet Christi, « Et qui sedebat. » Primum per sedem. Secundum per sedentem. Dicit igitur, « Et vidi. » Supra in principio, dicitur Vidi etc. Quomodo differt haec visio ab illa? Respondeo. Primo vidit indistincte, hic distincte et plane. Quid autem viderit ostendit. « Et ecce, » ostendit illud quod sequitur fuisse in praesentia sub oculis. « Equus albus. » Equus dicitur in primitiva Ecclesia praedicatores propter quatuor: scilicet propter ferocitatem in praediando contra tentationes vitiorum, carnis, mundi diaboli. Job 39, Exultat audacter, in occursum pergit armatis etc., de equo, idest Ecclesia, vel justo, et maxime de praedicatore. Item propter officium in portando, quia justus portat Deum per operationem. 1 Corinth. 6, Glorificate et portate Deum in corpore vestro: praedicationem, praedicando. Act. 9, Vas electionis est mihi iste ut portet nomen meum. Item propter

velocitatem in discurrando. Proverb. 6, Discurrere festina. Item propter durabilitatem in obediendo. Jacob. 3, Equis frena in ore mittimus. Ezechielis 1, Ubi erat impetus spiritus etc. Albus, propter sinceritatem innocentiae per baptismum vel gratiam. Psal. Asperges me, Domine, hyssopo. « Et qui sedebat. » Hic describitur Christus quadrupliciter. Primo ut sessor ad regendum, « Et qui sedebat » super illum: » hic est Christus qui insidet Ecclesiae, sive in justis per gratiam; inhabitat enim in eis et regit eos. Sap. 7, secundum aliam literam: Anima justae sedes est sapientiae. Haec autem sessio est mediante sella, scilicet justitia vitae. Psal. Justitia et judicium praeparatio sedis tuae. Calcaria, sunt timor quo declinatur malum, et amor quo agitur bonum. Secundo, ut armatus ad vulnerandum, « Habebat arcum, » idest Scripturam, quae percutit corda ut vulneremur amore. Psal. Arcum suum tetendit et paravit illum. De hoc arcu tot procedunt sagittae, quod verba sacra. Psal. Sagittae potentis acutae. In arcu est lignum durum, et chorda mollis, quae flectit lignum: similiter in sacra Scriptura vetus Testamentum, quod habet duritiam: et novum molle per gratiam et mitigans vetus. Per hunc arcum vulnerantur quidam ad mortem, per comminationem. Deuter. 32, Congregabo super eos mala. Quidam ad medelam, per amoris suggestionem. Psal. Sagittas suas ardentibus effecit. Hoc arcu quosdam vulneravit ad vitam qui scilicet convertebantur: hoc est vulnus amoris. Cantic. 2, secundum aliam literam: Vulnerata caritate ego sum. Quosdam ad directionem, quos scilicet confutabat per Scripturam; sicut cum per illud Psal. Dixit Dominus Domino etc., probans Christum in lege promissum esse Deum. Et Satanam repulit in tentatione per Scripturam, Matth. 3. Nobilis est talis arcus. Ecclesiastici 43, Vide arcum et benedic eum qui fecit illum. Tertio ut coronatus, ad alliciendum. « Et data est ei corona, » a Deo patre, vel a tota Trinitate. Ei, secundum humanitatem; Corona, idest dignitas regalis ad praesidendum hominibus, per obedientiam. Psal. Ego autem constitutus sum rex. Dignitas haec et honorificentia regis nostri, debet allicere ad ejus obsequium et amorem. Bernardus, Veni Domine Jesu, aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, ut regnes tu qui debes in ea. Quarto ut fortis ad triumphandum, « Et exivit, » per effectum et manifestationem. Exivit, inquam, sedens super equum, idest processit per discipulos ad convertendum homines, videlicet ante passionem et post ascensionem. Ante passionem misit beatum Joannem Baptistam et discipulos quos ipse per se converterat; de quorum missione Lucae 9 et 10: post ascensionem similiter misit eos. Marci ultimo, Euntes in mundum universum. « Vincens, » prius in Judaeis, quibus fuit primo praedicandum, « Ut » vinceret, » postea discipulos in Gentibus, quae postea sunt per discipulos conversae. Act. 15, Audientes Gentes gavisae sunt etc. Cum enim in lege promissus fuisset Christus Judaeis, conveniens fuit, ut eis prius praedicaret: et sic multi conversi sunt; quibusdam autem manentibus in obstinatione, convenienter transierunt discipuli ad gentiles. Act. 15. Vel, Vincens, diabolum prius in se per arcum et passionem. Ut vinceret, in membris, idest doceret nos suo exemplo: et juvaret ad vincendam. Supra 4, Vicit Leo etc. Haec igitur apertio primi sigilli, idest manifestatio primi status Ecclesiae, scilicet

quia Christus insidens Ecclesiae sive suis discipulis, simul cum eis praedicavit: et per arcum doctrinae et passionem diabolum vicit, expellens eum de corporibus hominum. Et etiam potest hoc intelligi de praedicatione discipulorum post ascensionem, ut dictum est, « Et cum aperuisset. » Illic agitur de apertione secundi sigilli, quae pertinet ad statum persecutionis Ecclesiae tempore martyrum per infideles, quod pertinet ad inordinationem respectu potentiae; sequens autem per haereticos pertinet ad inordinationem respectu sapientiae; subsequens autem, scilicet quarta persecutio per falsos fratres, pertinet ad inordinationem, respectu bonitatis seu gratiae. Primo autem tangitur sigilli apertio. Secundo excitatio ad videndum, « Audi. » Tertio describitur ipsa visio, « Et exivit alius equus. » Dicit igitur: « Et cum aperuisset sigillum secundum: » per quam apertionem signata est manifestatio obscuritatis pertinentis ad statum Ecclesiae secundum; quae facta est Joanni, et per ipsum Ecclesiae: forsitan etiam aliis facta fuerat illa manifestatio; et sic intellige apertionem aliorum sigillorum. « Audi secundum » animal dicens, veni, » per altiore considerationem, « Et vide, » illud quod sequitur. Per illud animal potest intelligi Lucas, qui praedicavit et scripsit immolationem dominicae passionis, per cuius virtutem et considerationem datur robur in persecutionibus adversitatum. Vel, per illud animal intelligi potest ordo sive coetus praedicatorum praedicantium Dominicam passionem in robur contra adversa, quorum typum tenuit ipse Lucas. Supra 4: Et secundum animal simile vitulo. Tales invitant Ecclesiam, quae per Joannem intelligitur, ad intelligentiam spiritualem. « Veni et vide. » Quod autem dicitur secundum animal, intelligitur non ordine temporis necessario, sed ordine visionis. Ille enim ordo praedicatorum eodem tempore potest esse cum aliis. « Et exivit. » Illic ponitur ipsa visio. Et primo ponitur descriptio corporis, scilicet malorum, qui sunt corpus et membra, scilicet diaboli. Secundo capitis, « Et qui sedebat. » Dicit igitur, « Et alius, » praedicto contrarius: quia ille bonus, iste malus. « Alius, » quia ille albus propter munditiam, iste rufus propter malitiam: « equus, » scilicet coetus persecutorum, qui fideles persequuntur, sicut factum est tempore martyrum per tyrannos et alios crudeliter, et adhuc fit quandoque. Et dicitur equus, quia veloces ad malum. Proverb. 1, Pedes eorum ad malum currunt. Item portant diabolum insidentem eis, sicut sequitur, « Et qui sedebat super eum. » Item propter ineptitudinem ad bonum: quia sicut est brutum animal, ita et ipsi sunt facti brutales. Psal. Nolite fieri sicut equus et mulus. Sic ergo perversi dicuntur equus, tum propter ineptitudinem ad bonum, tum propter velocitatem ad malum, tum propter subjectionem ad diabolum. Rufus, per quod signatur malitia crudelitatis, et effusio sanguinis. Proverb. 1, Et festinant ut effundant sanguinem innocentem. « Exivit, » quia a conceptu cordis procedunt ad actum operis. Psal. Concepit dolorem et peperit iniquitatem. « Et qui sedebat. » Illic describitur nequitia capitis, scilicet diaboli. Primo quantum ad iam habitam dominationem. Secundo quantum ad amplioris dominationis promissionem. « Datum est. » Non potest autem ampliari ejus dominatio, dejiciendo homines in peccato, nisi permittatur a Deo. Unde ibi primo ostenditur potestatis permissio; et hoc, tum quantum ad concordiam

tollendam, tum quantum ad vitam extinguendam. Secundo ostenditur potestatis permissae magnitudo, « Et datus. » Dicit igitur, « Et qui sedebat super eum, » scilicet diabolus qui insidet perversis, sicut equo suo, ducens eos per devia: et per eos pugnat contra alios. De hoc Isidorus in 5 libro de Summo bono: Diabolus in electis non habitat: qui vero in corpore ejus sunt, in ipsis habitat, quia ipsi sunt templum ejus. Isaiae 10, Gabee sedes nostra. Gabee interpretatur vallis; quia in eis qui peccata abscondunt quantum ad confessionem; sicut vallis occultat ea quae continet, et qui ad modum vallis in imo sunt, diaboli sedes sunt. « Datum est ei. » Glossa: idest concessum a Deo, « Ut sumeret, » tolleret, « Pacem de terra, » idest pacem temporalem, et pacem animi de cordibus terrae deditis. Multum laborat ad ponendam discordiam. Gregorius, Valde caritatem nostram, idest amorem humilem, quem nobis vicissim impendimus, timet, et concordiae nostrae invidet: quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens amisit in caelo. Marc. 9, Et pacem habete inter vos. Item contra pacem animi pugnat. Isaiae 57. Non est pax impiis, dicit Dominus. « Et datum est, » facere per suggestiones, « Ut interficiant se invicem, » scilicet unus alium, scilicet gladio materiali. Ipse enim concitat bella et rixas: unde quandoque sequitur ut homines se invicem interficiant. Vel gladio persuasionis, dum unus alium corrumpit spiritualiter persuadendo mala: et totum fit diabolo suggerente, qui non tantum bonis sed etiam malis nocere studet. Habacuc 1, Semper interficere Gentes non cessat. Mutatur autem modus loquendi, Interficiant, cum prius dixerit, ut sumeret, quia per cursum vitae durat hoc malum. « Et datus est ei gladius magnus, » idest magna potestas truncandi et dejiciendi; quia ad multos et magnos dejiciendos, ut in Petrum, Matth. 26, et quantum ad multas et magnas persecutiones concitandas. Job 41, Non est potestas super terram. Nota Glossam. Videns hanc potestatem tentabat infideles de persecutione martyrum, ut eos dejiceret. Gregorius, Dum Gentilitas destitui mores suos doluit, in martyrum necem, non solum iracundos ac turbidos, sed etiam placidos erexit. Sed objicitur de hoc quod dixit, datum est ei. Glossa, concessum a Deo. Ergo data est ei licentia malefaciendi a Deo. Respondeo: dicendum, quod est multiplex concessio: scilicet per rei collationem. Gregorius in Homeliis, Servis suis bona sua tradidit, quia fidelibus suis spiritualia dona concessit. Item per alicujus actus licentiationem, sicut abbas dat monacho debili licentiam comedendi carnes. Item per permissionem, ut cum Moyses concessit dari libellum repudii, Deuter. 25: et sic accipitur hoc loco Glossa, quia usus potestatis diaboli in tentando, est concessus, idest permissus; tamen potestas tentandi quae bona est, concessa, idest collata est a Deo. Omnis enim potestas est de genere bonorum in quantum potestas; sed abusus est malus. Gregorius, Omnis voluntas ejus semper iniqua est: a semetipso habet voluntatem sed a Deo potestatem. Item objicitur de hoc quod dicitur, Datus est illi. Quomodo enim dedit ei Dominus potestatem tentandi, cum sciret eum eadem abusurum? Respondeo. Una ratio est ex parte creatoris praecedentis, quia congruum fuit Angelum creari cum potestate faciendi bonum et malum, ut cognosceretur quid creatura ex Deo, quid ex se haberet. Item ut appareret, quam infirma sit creatura sub

immutabilitate ipsius Dei qui peccare non potest. Item ut commendabilius esset meritum stantium, et inexcusabilius demeritum eorum qui peccarent. Gregorius in *Moralibus*. Mire omnipotens Deus naturam spirituum bonam, sed mutabilem condidit; ut qui permanere renuerent, et qui in conditione persisterent, tanto in ea jam dignius, quanto et ex arbitrio starent. Secunda ratio est ex parte fructus sequentis; quia ex ejus tempore provenit fructus bonis cum tentantur, et vineunt tentatorem. Isidorus in 5 lib. de *Summo bono*. Diabolus tentando pro fructibus sanctorum servit. Quantum vero ad eos qui vineuntur, elicitur bonum de tentatione diaboli: quia postea resurgunt humiliores et fortiores; aut si finaliter vineuntur, manifestatur divina justitia in eorum damnatione. Et iterum sanctorum gloria major est, considerata poena malorum. *Psal.* Laetabitur justus cum viderit vindictam. Si autem quod dicitur, datus est gladius, intelligitur de potestate ipsa, tunc proprie intelligitur datus: si quantum ad abusum, tunc intelligitur datus id est permissus. Ipsa enim potestas data est ei ab initio, sed usus quandoque permittitur ei a Deo. Item obicitur de hoc quod dicitur Magnus, quia debilis est hostis, qui non potest vincere nisi volentem. Respondeo dicendum quod diaboli potestas magna est ad tentandum propter sui latitudinem; quia potest tentare bonos et malos minores et majores ut tangit Glossa. Item propter persuasionum qualitatem; quia permotiva tentatio, aliquando per ea quae homo timet, aliquando suggerendo quae placeant Gregorius. Astuta ejus consilia dum dulcia resonant, ad noxia cor inclinant. Item propter modi multipliciter: quia tentare potest, nunc mulcendo, nunc terrendo occulte et aperte, visibiliter et invisibiliter, interius, exterius, assumpto corpore et non assumpto; sed in nobis est suscipere vel non suscipere, sicut dicit Damascenus. Parva tamen est ejus potestas ad deiciendum per se; quia non potest hominem deicere nisi homo se illi subiciat per consensum; tunc enim efficitur magna, non ex se, sed aliorum debilitate. Potestas igitur ejus et magna est ad persuadendum et modica ad vincendum de se. Unde Gregorius. Nimirum hostis sicut contra consentientes est fortis; ita contra resistentes est debilis; aliis ergo leo est, aliis formica. Sed obicitur de Glossa quae gladium vocat potestatem interficiendi. Dicendum quod ponitur consequens pro antecedenti. Potestas interficiendi id est tentandi sive persuadendi; ex qua persuasionem sequitur interfectio per peccatum. Sic autem loquitur propter verbum praecedens. Et ut invicem se interficiant; ipse enim illud procurat. Simili modo accipitur illud *Psal.* Draco ille quem formasti ad illudendum ei; quia diabolus conditus est a Deo, quantum fuit ex se, ad hoc ut ex ejus tentationibus justi proficiant, dum resistent; ex quo sequitur ejus illusio; quia sequitur contrarium ejus quod ipse intendit. • Et cum aperuisset. • Ille primo tangitur sigilli apertio. • Et cum aperuisset sigillum tertium • expone juxta modum supra positum. Secundo excitatio ad audiendum. • Audiavi tertium animal. • Per quod potest intelligi Matthaeus, qui specialius scribit de incarnatione. Per ipsum potest intelligi etiam ordo praedicantium Christi incarnationem, quod fuit necessarium maxime tempore haereticorum. Circa namque incarnationem Filii Dei, fuerunt plurae haereses, horum typum tenuit Matthaeus.

Supra 4, Et tertium animal etc. • Veni et vide, • ut supra. Tertio ponitur ipsa visio. • Et ecce. • Et primo describitur visio quantum ad fidelium tribulationem. Secundo quantum ad eorundem consolationem. • Et audiavi. • Circa primum Prælo describitur nequitia corporis. Secundo capitis, • Et qui • sedebat. • Dicit igitur. • Et ecce equus, • scilicet coetus haereticorum; qui dicuntur equus diaboli, propter illa tria superius posita. • Niger, • propter tenebras errorum. Sicut enim inter omnes colores, niger magis recedit a natura lucis; sic haeretici a luce catholicae veritatis. Nahum 2, facies eorum, id est intellectus eorum, in quibus debet lucere splendor virtutis fidei sicut nigredo ollae. Nota Glossam: videns etc. • Et qui sedebat. • Ille describitur nequitia diaboli. Primo quantum ad acquisitam dominationem. • Et qui sedebat super eum, • scilicet diabolus qui sedet super haereticos; supra 2, Ubi sedes est Satanae. Secundo quantum ad modum acquirendi ampliorem. Modus autem est duplex. Unus per doctrinam haereticorum acceptoriam. Unde dicitur, Habebat stateram. Alius quantum ad operationem simulatoriam. • In manu sua. • Utroque enim modo trahit haereticos diabolus. Per haereticos quantum ad primum dicit: • Habebat • stateram: • per quod signatur quod haeretici dicunt se habere discretionem in Scriptura, et de ipsa praedicant; tamen male intelligendo et exponendo, diabolo hoc attribuitur: quia ejus suggestionem agunt. Discretio autem in Scriptura statera dicitur; quia sicut statera recta non declinat a rectitudine mensurae, sic nec discretio seu peritia vera a sano intellectu; et sicut statera sine pondere huc et illuc fluctuat: sic intelligentia Scripturae sine pondere expositionis catholicae ad errorem declinat; et ideo in eis non est statera nisi dolosa. Osee 12, Chanaan in manu ejus statera dolosa. Isidorus, 1 lib. de *Summo bono*. Vis per quam fit haeresis, obscuritas est divinarum Scripturarum, in qua caligantes haeretici, aliud quam res se habeat intelligunt. • In manu sua; • quia ut magis decipiant, opera de genere bonorum faciunt, secundum quod praedicant; tamen duplici corde. Isidorus in eodem. Quamvis haeretici legem et prophetas opere implere contendunt, propter erroris tamen impietatem a vultu Dei projiciuntur, et a justorum coetibus separantur. • Et audiavi. • Haec est tribulationum consolatio. Quae primo describitur quantum ad locum auditae vocis, intellecta nequitia haereticorum, • Et • audiavi tamquam vocem • scilicet Angeli existentis, • In medio quatuor animalium. • Per hoc intelligitur quod magna est tribulatio quae fit per haereticos; quia certum et magnum adjutorium datur, scilicet concors doctrina quatuor Evangelistarum, et etiam exhortatio et fulcimentum universorum praedicatorum; qui per quatuor animalia intelliguntur. Per hoc enim quod dicitur, In medio etc. intelligitur quod illa vox firmatur communi testimonio quatuor Evangelistarum, et omnium praedicatorum; qui idem secundum rem dicunt. Ex hoc patet quod recurrendum est ad doctrinam sacrae paginae in adversis temporibus. Rom. 15, Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Dicitur autem, tamquam vocem; quia non erat vox corporalis: licet quantum ad aliquid similem haberet. Secundo quantum ad formam ipsius consolationis, • Dicentem bilibris. • Consolationis autem forma et tenor est; quia suos cultores, cum

eos enim sanguine proprio, non permittit Dominus laedi, sed moniet contra diabolum. Primo ergo describitur consolatio quantum ad pretium emptionis. Secundo quantum ad munimentum protectionis, « Ne laeseris. » Pretium autem emptionis ostenditur, tum quantum ad martyres, tum quantum ad Confessores. « Et vinum, » sub his enim comprehenduntur omnes fideles. Martyres autem quidam sunt majores, qui per bilibrem tritici, Quidam minores qui per tres bilibres hordei. Dicit igitur, « Dicentem « bilibris, » idest Ecclesia quantum ad majores martyres qui majus martyrium sustinuerunt, et majorem doctrinam habuerunt, et majus exemplum ad alios, et majus meritum apud Deum: quod totum per bilibrem tritici designatur, quia triticum attritum melius nutrit quam hordeum et magis est acceptabile ratione valoris. Bilibris est vas continens duos sextarios; et ita est quasi duplex mensura: libra autem constat ex duodecim uncis: unde per bilibrem signatur Ecclesia servans praecepta duodecim Apostolorum, continens duplicem mensuram, scilicet Gentiles et Judaeos conversos, vel fidem et operationem, vel geminam dilectionem Dei et proximi. Deus enim bonam mensuram exigit, quae non potest esse nisi diligatur vero corde Deus et proximus. Gregorius. Est in dilectione Dei necessario tenenda fides et vita: in dilectione vero proximi debet summopere patientia et benignitas custodiri. Reddet autem et ipse maximam. Lucae 7, Mensuram bonam etc. Vel bilibris, propter meritum perfectionis in vita et martyrii in morte. Tritici, idest abundans tritico, scilicet meritis passionis et resurrectione eruditionum et exemplorum et excellentia dilectionis et operum quae cibus est Dei. Bonum est hoc triticum. « Denario, » supple, est emptum, idest sanguine Christi. 1 Cor. 6, Non estis vestri; empti enim estis pretio magno. Dicitur autem sanguis Christi denarius; quia pretium est hominis empti, sicut denarius rei venalis. Dicitur autem in singulari; quia unum est pretium omnium hominum, et quia per ipsum in unitatem fidei et caritatis colliguntur fideles. Ephes. 4, Unus Deus, una fides, unum baptisma. Contra hanc unitatem pugnant haeretici. Isidorus 1 libr. de Summo bono. Haeretici ingenti studio mendacia sua discunt, et labore vehementi, ne ad unitatem Ecclesiae veniant, decertant. « Et tres bilibres hordei, » idest martyres minores qui dicuntur Bilibres, propter fidem et opera, vel propter duplicem dilectionem, vel propter meritum vitae et mortis. Dicuntur autem tres propter fidem Trinitatis, sine qua non est salus. Item propter perfectionem meriti in martyrio, licet non ita exelsi ut praemissi. Tres enim Bilibres faciunt senarium quo signatur perfectio. « Hordei, » idest ordeum continentes, idest habentes meritum martyrii, licet non tantum ut primi, quia hordeum atteritur, et sic inde fit panis, sed non ita suavis, ut est triticus. Similiter nec isti sunt in tanta altitudine meriti apud Deum, ut praecedentes. Item sunt habentes perfectionem documentum et exempli. Hordeum enim reficit, minus tamen quam triticum. « Denario, » sunt empti, supra 6, Occisus es et redemisti nos Deo in sanguine tuo. « Et vinum, » ordo sive status confessorum, hic describitur quantum ad duo. Primo quantum ad fervorem dilectionis ad Deum: unde dicitur, « Et vinum, » scilicet ferventes dilectione. Rom. 12, Spirito ferventes. Secundo quantum ad dulcedinem miserationis ad proximum.

« Et oleum, » scilicet illi qui habent lenitatem misericordiae ad alios. Job 51, Ab infantia mea crevit mecum misratio. Quidam habent et fervorem ad Deum et miserationem ad proximum, quidam ad alterum: tamen omnes utrumque habere debent: quia debent cum effectu compati si possunt. Unde Gregorius, Nunquam autem qui vere compatitur, quod necessarium proximo conspiciat negat. Utrumque, supple, cum praedictis est emptum denario sanguinis Dei, quia uno pretio sunt omnes empti. 2 Corinth. 5, Et pro omnibus mortuus est Christus etc. Vel aliter. Notandum quod duplex est status iustorum. Quidam enim vivunt in adversitate: hi designantur per Bilibrem tritici et per tres Bilibres hordei, sive sint Martyres, sive non: atterantur enim adversis, sicut teritur triticum et hordeum. Sed quidam sunt majoris meriti per patientiam latiore et dilectionem majorem, qui per Bilibrem tritici. Quidam minoris: isti per tres Bilibres hordei, quod est minoris valoris quam triticum. Gregorius: Sancta Ecclesia ideo adversa vitae praesentis tolerat, ut hanc sperna gratia ad aeterna praemia perducatur. Quidam vivunt in tranquillitate, respectu aliorum: et horum quidam vacant fructui praedicationis qui signatur per vinum, quia alios inebriat, Prov. 11, Et qui inebriat etc. Quidam suavitati devotionis in oratione vel contemplatione; qui scilicet officium praedicandi non habent: hi signantur per oleum, quia interna devotione pinguescunt et interno sapore pascuntur. Gregorius: Contemplativae vitae amabilis valde dulcedo est, quae super semetipsum animam rapit, caelestia aperit, terrena debere esse contemptui ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit. Et nota quod vinum debet esse oleum, quia praedicatores suavitati contemplationis insistere debent ut ibi hauriant quod effundant aliis sicut nubes. Isa. 60, Qui sunt isti qui ut nubes volant? Non tamen oportet omnes esse praedicatores; quia non in omnibus est scientia, nec officium, nec alia quae in talibus requiruntur. « Ne laeseris, » o tu diabole sessor equi, aliquem istorum, quantum ad animam, etsi quantum ad corpus: quasi dicat: O vos fideles non timeatis a facie haereticorum et aliorum persecutorum, quia Dominus qui vos suo redemit sanguine, proteget vos: et tu diabole non laedas eos tentatione erroris vel alia. Psalm. Custodiet Dominus omnia ossa tua. Vel denarius potest aliter accipi; et quod dicitur vinum et oleum potest teneri accusative. Bilibris tritici, ut primo modo vel secundo est expositum manet. In denario, scilicet in decalogo; et ideo o diabole nihil habes mortiferum in eis. Et tres Bilibres, ut prius expositum est manet. In denario, decalogi; et, o diabole, Ne laeseris per tentationem quantum ad animam. Vinum, idest eos qui reficiuntur sanguine, signando per vinum in contemplatione, vel sacramenti perceptione. Et oleum, idest eos qui sunt illuminati interna unctione. Et secundum hunc modum confessores, sive illi qui in tranquillitate vivunt, describuntur, et quantum ad fructum dominicae passionis et unctionem internae illuminationis. Potest et tertio modo intelligi denarius pro aeterna retributione. Bilibris tritici est ditanda sive praemianda denario aeterni praemii. Similiter et tres Bilibres. Et ideo tentatio haereticorum, non praevalere eis finaliter, Matth. 20, Ne laeseris, o diabole, vinum et oleum ut prius. Sed obicitur, quia multi qui justi fuerant pervertuntur quandoque

per haereticos, vel per peccatum aliquod mortale. Item diabolus non est obediens Deo vel Angelis; frustra ergo praecipitur ei, « Ne laeseris. » Respondeo. Ad primum, quod hoc intelligitur de justis qui Domino adhaerent per dilectionem et corde non consentiunt et faciunt quod suum est contra tentationes. Psalm. Custodit Dominus omnes diligentes se. Cum autem desierint adhaerere Deo, incipiunt perverti, nec proteguntur a Deo a lapsu mortalis culpa, Osee 7, Vae eis quoniam recesserunt a me. Nota ergo quod quidam sunt longe a Deo, per aliquod mortale. Et tales non sunt Bilibres tritici nec ordei, nec vinum nec oleum, unde non loquitur de his; tales enim facilius possunt deiici amplius per tentationes haeresis vel alterius peccati, licet etiam tales Dominus quandoque a multis tentationibus illaesos custodiat. Quidam adhaerent Deo, per affectum et effectum; tales autem resistunt tentationibus, vel faciunt quod suum est; et tales Dominus custodit, et de his agitur hic: aut se deiici permittunt, et de his non loquitur haec litera. Ad secundum dicendum, quod illa prohibitio quam intellexit Joannes fieri diabolo in illa visione, non fuit frustra: licet diabolus non curet obedire: quia per eam signatur, quod Dominus in ipsa re cohibeat diabolum, ne ejus tentatio noceat justis adhaerentibus ipsi Deo, sicut Glossa innuit cum dicit: Quia non proficitis etc. Proverb. 5, In latere tuo etc. « Et cum aperuisset sigillum quartum. » Dividitur ut supra. Nota Glossam. « Et audiivi vocem » quarti animalis. » Per hoc potest intelligi Joannes qui divinitatis sublimitatem subtilius intellexit; per quem ordo praedicantium divinitatem Christi designatur, quod maxime necessarium est contra hypocritas quorum simulatio consideratione divinitatis dissipatur; quia Deus veritas est; et ideo hypocrisis detestatur et damnat. Supra 4, Et quartum animal simile aquilae. Primum ergo animal advocat ad contemplationem primi status Ecclesiae, in quo Ecclesia est per Christi doctrinam et resurrectionem condita: quod convenit Marco, qui de Christi doctrina et resurrectione agit, cujus est facies Leonis. Secundum ad contemplationem passionis et tribulationis, sub tempore martyrum; quod convenit Lucae, cujus est facies vituli, qui est animal immolativum. Tertium ad contemplationem erroris in haereticis, quod convenit Matthaeo describenti Christi incarnationem circa quam multi erraverunt haeretici, unde ejus est facies hominis. Quartum ad contemplationem hypocrisis in falsis fratribus; quod pertinet ad Joannem, cujus est facies aquilae, quia altius scripsit de Divinitate; per ejus praedicationem confutatur hypocrisis. « Et ecce. » Hic ostenditur ipsa visio, quae pertinet ad statum Ecclesiae in tempore falsorum fratrum, quos diabolus inducit, ut Ecclesiam per eorum hypocrisim pervertat. Primo ergo ostenditur nequitia corporis, Ecclesiam persequentis. Secundo capitis per eos operantis, « Et qui sedebat. » Dicit igitur: « Et ecce equus, » coctus falsorum fratrum hypocritarum, qui boni filii Ecclesiae videntur et veri fratres justorum in gratia, sanctitate: sed sunt per fidem fictam et vitam simulatam falsi fratres; et ideo dicuntur equus diaboli qui sedet in eis sicut post sequetur, et per eos procedit ad nocendum Ecclesiae, Galat. 2, Sed propter introductos falsos fratres qui etc. « Pallidus, » per carnis macerationem exterioriorem. Math. 5, Exterminant enim facies suas, idest extra terminos naturalis

coloris ponunt. Vel pallidus, quia mortuus morte falsitatis per hypocrisim, et per ipsam vult diabolus alios in fide pervertere ne vivant, 2 Corinth. 11, Periculis in falsis fratribus. « Et qui sedebat. » Hic describitur nequitia capitis, scilicet ipsius diaboli; et primo quantum ad sedem propriam. « Et » qui sedebat super eum, » scilicet diabolus; qui licet sedeat per dominationem in omnibus malis, tamen specialius dicitur sedere in falsis fratribus, qui fide carent, et tamen se veros fideles et verbo et simulato opere mentiuntur. Job 41, Sub umbra dormit in secreto calami. Secundo quantum ad nominis ignominiam. « Nomen illi mors, » quia per illum est mors corporis introducta: Sap. 2, Invidia diaboli, mors introivit in orbem terrarum. Item falsos hypocritas spiritualiter occidit. Supra 3, Nomen habes quod vivas etc. Item per falsos fratres occidere vult alios pervertendo fidem. Item multos interfici procurat corporaliter. Supra eodem, Datus est ei gladius magnus. Tertio quantum ad horrendam sequelam. « Et infernus sequebatur eum. » Sic videbat in illa visione sub figuris: per hoc signatur quod infernalis poena debetur ei et equo ejus, idest impiis. Licet enim non puniatur, post iudicium tamen acerbius punietur. Et tunc non evagabuntur daemones ut nunc, sed in inferno erunt immersi, Job 41, Videntibus cunctis praecipitabitur. Gregorius, Antiquus hostis Belial, videlicet crudelis et fortis, in medio captivus ducetur, et cum suo corpore, idest cum reprobis omnibus, aeternae gehennae incendiis mancipabitur. Vel per infernum signantur mali, qui nec divitiis satiantur, nec cupiditatibus. Eccles. 7, Avarus non implebitur pecunia, nec honoribus ut superbi, nec delitiis ut voluptuosi: quibus etiam debetur infernus et mors. Infra 20, Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. Isti sequuntur eum quia vivunt secundum ejus monita et sunt de ejus familia. Supra 2, Qui se dicunt Judaeos esse et non sunt, sed sunt synagoga satanae. Non illum qui dicit Joannis 8, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Quarto quantum ad concessam potentiam. « Et » data est ei, » scilicet a Deo, « Potestas. » Gregorius, Formidari non debet, qui nihil nisi permissus valet. « Super quatuor partes terrae, » idest super omnes reprobos in quatuor partibus terrae morantes, scilicet oriente, occidente, parte australi et aquilonari, et per se et per ministros quos mittit per universum mundum, sicut Christus misit suos. Vel super Judaeos, Paganos, Haereticos et falsos Christianos. Vel quatuor affectiones; scilicet timoris, spei, sive cupiditatis, doloris et gaudii; et in his consistit meritum, si bonae sint; demeritum si malae. De his Boetius in libro de Consolatione Philosophiae primo, metro septimo:

Tu quoque si vis	Lumine claro
Cernere verum;	Tramite recto
Capere callem:	Pelle timorem,
Spemque fugato,	Ne dolor adsit.
Nubila mens est	Vinctaque frenis
Haec ubi regnant.	

Different autem quia timor est respectu futuri mali; dolor respectu mali praesentis; spes sive cupiditas, respectu futuri boni; gaudium respectu boni praesentis. « Interficere, » idest data est ei potestas interfici-

ciendi, « gladio, » peccatum persuadendo. « Fame, » Divini Verbi quam procreat per falsos fratres qui praedicationis fructum impediunt Deo permittente. *Amos 8*, Mittam famem in terram. « Et mor-
 « te, » corporis quam aliquando procurat. « Et
 « bestiis terrae, » ad literam; vel bestialibus mini-
 stris, per quos nocet, quales sunt falsi fratres, de
 quibus principaliter agitur *Psalm*. Comparatus est
 jumentis insipientibus. Sed quaeritur circa hoc quod
 dicitur: « Et infernus etc. » unde est quod mali
 potius volunt sequi diabolum, quam Deum, quan-
 tum ad modum vivendi, cum errare se videant?
 Respondeo. Hoc est propter multa, quae unam ra-
 tionem complent: scilicet propter deceptoriam vani-
 tatem, scilicet ex parte rei; et hoc vel quantum ad
 rei delectabilis molebritatem, qua allicit: unde
 Gregorius, Hostis callidus unde moleet, inde decipit:
 vel rei tristabilis apparentem adversitatem; ideo
 potius volunt esse in peccato, quam poenitentiam
 agere. Unde Gregorius: Modo multorum mentes
 persuadet blandiendo, modo pertrahit ad culpam
 terrendo. Item propter intellectus caliginem, quia
 non plene vident seipsos et vitam suam, licet in
 quadam nube videant. *Psalm*. Nescierunt neque in-
 tellexerunt, in tenebris ambulant. Item propter ef-
 fectus confractionem. Dissipant enim et confracti
 habent affectum; ideo sicut navis confracta et sine
 velo cum vento impellitur, immergitur undis tentatio-
 num, quia non habent secum nautam. *Prov. 15*,
 Longe est ab impiis Dominus. Item propter accidia-
 e torporem; quia nec damna quae incurrerunt, nec ge-
 hennam quam meruerunt, nec gratiam quam con-
 temperunt, nec Deum quem offenderunt, nec praemia
 quae amiserunt, considerare curant, nec adiutorium
 divinum postulant. *1 Thess. 5*, Qui enim dormiant,
 nocte dormiunt. *Psalm*. Accedite ad eum et illumi-
 namini. Item quomodo dat diabolo Dominus po-
 testatem interficiendi spiritualiter? videtur enim
 Dominus esse causa mali: quod minime sequitur.
 Respondeo. De potestate interficiendi spiritualiter
 est loqui dupliciter. Aut quantum ad possibilitatem
 ad malum actum, eadem autem potestas est benefa-
 ciendi et male, scilicet liberi arbitrii, unde bona est;
 et sic potestas interficiendi data est diabolo: non ta-
 men ad interficiendum, sed ad bene agendum: hoc e-
 nim est gloriosius, cum liberum arbitrium quod po-
 test in bonum et malum, eligit bonum et cavet a ma-
 lo. *Ecclesiastici 51*, Qui potuit transgredi, et non est
 transgressus. Possibilitatem autem ad actum malum
 intelligo, ut ad actum bonum, non ut ad malum;
 quia sic potius est impotentia. Aut quantum ad
 malum usum: et sic non est proprie data potestas
 a Deo; quia non dat ei male uti potestate, nec dat
 potestatem ad malum usum; sed permissa; unde
 Data dicitur hic idest permissa; quia permittitur
 cum uti male sua potestate: hoc autem iuste per-
 mittit. Unde Gregorius: Ex se quidem tentare quos-
 libet appetit; sed eos qui tentandi sunt, et prout
 tentandi sunt, non nisi iuste Deus tentari permittit.
 Per praedicta patet responsio; quia potestas hic
 dicitur dari, idest permitti, quantum ad malum
 usum. Ad objectum, Dicendum quod non est Deus
 alicujus peccati; quia illam potestatem dat recte.
 Illa enim eadem potestas est, quae et benefaciendi:
 nec ad malefaciendum dat; imo prohibet malum usum.
 Item ipsum usum permittit iuste. Tum propter
 meritum perversitatis diabolicæ; quia totus est ar-
 dens ad perdendum animas, unde meretur permitti

tentare homines, unde sibi major poena accrescat.
Habacuc 1, Semper interficere gentes non cessat.
 Ubi Glossa: Studium diaboli est ut semper interficiat.
 Tum propter meritum culpæ in malis, ut
 Glossa innuit. Unde Gregorius: Multos autem me-
 ritis exigentibus hostis ferire permittitur, ut cum
 Deum deserunt, hosti damnato famulentur. Tum
 propter materiam profectus in bonis. *Isidorus, 3*
libro de Summo bono, Utilitati sanctorum servit
 diabolus, quando eos suis tentationibus non decipit,
 sed erudit. « Et cum aperuisset sigillum quintum. »
 Apertio quinti sigilli pertinet ad tribulorum con-
 solationem. Nota Glossam, *Ostensis*. Primo autem
 ostenditur sigilli apertio, « Et cum aperuisset si-
 « gillum quintum: » per ejus apertionem, signa-
 tor manifestatio quintae obscuritatis, pertinentis ad
 justorum consolationem. Secundo ponitur ipsa visio,
 « vidi. » Vidit autem in visione sub quodam altari
 animas Martyrum clamantes et desiderantes resur-
 rectionem generalem accelerari, Et data est eis con-
 solatio a Deo. Continet autem haec visio sive osten-
 sio quatuor: scilicet Loci considerationem, Meriti
 perfectionem, « Animas. » Item Desiderii expressionem,
 « Et clamabant. » Item Consolationis inmissionem sive
 exhibitionem, « Et datae sunt. » Dicit igitur, « Vidi
 « subtus altare, » sic vidit in visione. Per altare
 signatur Christus, in quo et per quem Deo Patri
 offerre debemus quicquid boni agimus, et per ipsum
 est acceptabile quicquid Deo est gratum. Sub hoc
 altari, scilicet sub Christo sunt animae: non solum
 in statu viae, sed etiam in statu patriæ; sicut sub
 eo a quo proteguntur sicut sub umbraculo, contra
 omne malum. In patria enim nihil mali est. *Psal.*
 Proteges eos in abscondito faciei tuae. Vel sub eo
 sunt, quia secundum Haymonem, capiti suo coae-
 quari non possunt. Item sub eo sunt per humilia-
 tionem, considerando suam parvitatem, et ejus su-
 blimitatem. *Joan. 3*, Qui de caelo venit, super om-
 nes est. « Animas interfectorum. » Hic ostenditur
 meritum Martyrum. Primo, quantum ad crebram
 passionem: Animas interfectorum per persecutores.
Hebr. 11, Lapidati sunt, secti sunt. Secundo, quan-
 tum ad justam rationem, « Propter verbum Dei, »
 idest propter praeceptum Dei quod impleverunt,
 « Et propter testimonium quod habebant, » ad alios,
 idest propter testificationem interfecti sunt. Vel,
 Propter verbum Dei, quia praedicaverunt Christi
 divinitatem, Et testimonium, idest quia testificati
 sunt Christi humanitatem. *Act. 1*, Eritis mihi
 testes etc. *Augustinus in sermone de Martyribus*:
 Si attendamus solas passiones, coronantur et la-
 trones: ergo homo Dei prius sibi eligat coronam et
 securus accedat ad poenam. « Et clamabant. » Hic
 primo ponitur Desiderium, « Et clamabant voce
 « magna. » Haec magna vox clamoris, est vehe-
 mentia desiderii. Gregorius super hunc locum:
 Magnus quippe clamor animarum, magnum est de-
 siderium; tanto enim quisque minus clamat, quanto
 minus desiderat; et tanto majorem vocem in aures
 incircumscripti spiritus exprimit, quanto se in ejus
 desiderium plenius fundit. Secundo exprimitur ipsum
 desideratum, « Dicentes: usquequo. » Ubi duo po-
 nuntur: scilicet Captatio benevolentiae. Tum a po-
 testate, « Domine, » qui potes iudicium facere.
Psal. Omnia quaecumque voluit fecit. Tum a ho-
 nore, « Sanctus: » unde sanctitatem amas et re-
 muneras. *1 Reg. 2*, Non est sanctus, ut est Deus
 noster. Tum a veritate, « Et verus, » in promissis,

unde decet te reddere quod promisisti, de praemio. Fulgebunt justi, Matth. 13. Rom. 5, Est autem Deus verax. Item petitio justitiae: « Usquequo non « judicas sanguinem nostrum? » gloriam nostram consummando per corporum resurrectionem. Deuter. 32, Vindicabit Dominus populum suum. « Et « non vindicas, » scilicet nostros persecutores puniendo, Non vindicas inquam, « De his qui habitant in « terra? » idest inhaerent terrenis per amorem. Vel, Non vindicas sanguinem nostrum, idest non facis iudicium de effusione sanguinis, scilicet puniendo tyrannos et persecutores? Unde exponendo subdit: Et non vindicas nos vel sanguinem nostrum de his qui habitant in terra. Per hoc autem quod dicitur, Usquequo, notatur dilatio generalis resurrectionis, quam desiderant: in qua et boni amplius remunerandi sunt, et mali puniendi: quasi dicat: quamdiu differs vindictam recipere de nostris persecutionibus, et tuorum praemium consummare? Aliqui libri habent alio ordine literam; Non judicas et vindicas sanguinem etc., eadem expositio est. Sed objicitur de hoc quod dicunt, Usquequo: quia si sic desiderant; ergo cum differatur affliguntur; quia Proverb. 15, Spes quae differtur affligit animam. Item sciunt illud quod desiderant esse futurum, scilicet suae gloriae consummationem, et divinae justitiae manifestationem in malis. Quare ergo petunt? Respondeo. Ad primum dicendum, quod desiderare aliquid fieri est dupliciter. Aut fieri statim: et sic dilatio affligit expectatorem. Aut fieri opportuno tempore: et sic ex dilatione non est afflictio: manet tamen desiderii continuatio. Hoc autem modo secundo est in animabus beatis: conformant enim bonitatem suam divinae; nec volunt resurrectionem generalem fieri, nisi secundum quod Dominus ordinavit eam futuram; tamen eam desideranter expectant, et ideo dicunt: Usquequo etc. Gregorius: Non quicquam desiderant, quod ab ejus, quem cernunt, voluntate discordet. Ad secundum dicendum, secundum beatum Gregorium, quod suum petere, est desiderium suum ad Dominum extendere: petunt autem extremum iudicium et gloriae resurrectionem, licet non ignorent venturum: Tum propter desiderii vehementiam, tum propter voluntatem divinam; quia Deus vult eos hoc petere, cum ipsa petitio cedat in ipsius Dei magnificationem; a quo tantum bonum dandum speratur, et sine quo non habetur; et faciat etiam ad gloriae manifestandam magnitudinem. Gregorius, super hunc locum: In ipso positae sanctorum animae, de ipso accipiunt, ut ab ipso petant, quod eum facere velle noverunt: de ipso bibunt, quod ab ipso sitiunt; et modo nobis adhuc incomprehensibili, quod petendo esuriunt praesciendo satiantur. Item objicitur de hoc quod dicitur: Et vindicas etc.: quia dicitur Eccles. 28, Qui vindicari vult etc. Levit. 19, Non quaeras ultionem. Item Matth. 5, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Si dicas quod principaliter intendunt petere generalem resurrectionem, non persecutorum damnationem, quae eis placeat ex odio, Tunc quaeritur ad quid de vindicta loquantur. Respondeo ad hoc intelligendum, quod beatæ animæ intelliguntur hic petere extremum iudicium et resurrectionem, ubi earum gloria ex corporum glorificatione augebitur, et numerus salvandorum complebitur, et divina justitia in impiorum damnatione manifestabitur. Cedent autem hæc tria beatis in cumulum gaudii: scilicet plenitudo

S. Th. Opera omnia. V. 25.

suae gloriae, plena societas caelestis curiae, et complacentia divinae justitiae. Quod autem ita sit, apparet ex textu sequenti, ubi dicitur, Et datae sunt, Item Et dictum est eis. Item Glossa, desiderant. Item Gregorius super hunc locum: Quid est animas vindictae petitionem dicere, nisi diem extremi iudicii et resurrectionem extinctorum corporum desiderare? Ad illas auctoritates dicendum, Quod velle vindictam est dupliciter. Aut ex libidine vindictae sive malitiae: et hoc est illicitum: et sic loquuntur illae auctoritates. Aut ex zelo justitiae: et sic est licitum. Dicendum igitur, quod beatæ animæ potius vellent malos hic correctos, quam in futuro damnari: sed cum sciant eos, qui sunt incorrigibiles, in futuro damnandos; placet eis, quod divinae justitiae placere noverunt. Unde super illud Rom. 12, Mihi vindictam etc., ubi verba quae hic habentur exponuntur, Dicit Glossa, Bonus magis cupit corrigi inimicum quam puniri: et cum Deus punit, non delectatur de poena inimici, qui non odit eum, sed de iudicio; quia Deum diligit, hoc ei placet quod et Domino. Ad aliud dicendum videtur, quod ideo petunt vindictam inimicorum, licet principaliter eam non intendant, quia ex zelo justitiae et ex affectu divini amoris indignantur beatæ animæ, sicut et ipse Deus contra nequitiam persecutorum, qui ipsum Deum impugnant et ejus cultum impedire satagunt et ejus cultores affligunt; unde eorum malitiam et potestatem terminari vellent. Item quia, ut dictum est, consilium divinae sapientiae et severitatem divinae justitiae circa tales noverunt, ipsi justitiae congaudent, sicut dicit Glossa praedicta. « Et datae. » Hic ostenditur consolationis immissio; quae dupliciter ostenditur data. Et primo per doni collationem. Secundo per internam inspirationem, sine facto et verbo scilicet interno « Et dictum est. » Hoc enim duplici modo recipiunt a Deo consolationem beatæ animæ, circa desiderium gloriae corporum, quae differtur; videlicet quod interim data est eis prima stola; scilicet fruitio divinitatis. Item quia data est praescientia sive certitudo futurae glorificationis suorum corporum, et Deus docet eas quod debent expectare, quousque simul corpora animorum glorificentur: et tunc erit gaudium majus. Dicit igitur, « Et datae sunt, » liberaliter. Non sunt condignae passionibus hujus saeculi ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis, Rom. 8. « Illis « singulae, » sicut singulae meruerant, « stolae, » idest praemia divinae fruitionis: quae dicuntur stolae propter pulchritudinem, albae propter sinceritatem. Stola est vestis talaris, quae totum hominem cingit: hæc est aeterna beatitudo, quae omnem miseriam tollit; et dicitur a Telon quod est longum. Supra 3, Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis. Hoc autem dicitur, quia nunc animæ habent primam stolam, scilicet fruitionem. In fine vero habebunt simul gloriam corporis, quae est secunda stola. Isaiae 40, In terra sua duplicia possidebunt. Gregorius super hunc locum: Sancti sola adhuc animarum beatitudine perfruuntur: in fine vero mundi binas stolas accepturi sunt; quia cum animarum perfecto gaudio, etiam corporum incorruptis vestientur. « Et « dictum est illis, » idest a Deo inspiratum. Gregorius, Sine strepitu sermo est, qui auditum aperit, et habere sonitum nescit, « Ut requiescerent, » idest patienter expectarent, « adhuc, » praeter praeteritam expectationem, « Tempus modicum: » quia totum tempus usque ad resurrectionem breve est

respectu aeternitatis. Isaiae 10, Adhuc tempus modicum etc. « Donec impleatur numerus, » a Deo praedeterminatus, « Conservorum eorum, » quia sunt sub uno dominatore, cui debetur subjectio. « Et « fratrum eorum, » quia sunt cum eis sub uno Patre cui debetur dilectio, « Qui » scilicet conservi et fratres eorum, « Interfecti sunt, » idest interficientur per manus persecutorum, « Sicut et illi, » interfecti sunt. Non dicit, illae, cum tamen de animabus loqueretur prius; quia non animae interficiuntur sed homines. Aliqui libri habent, Donec compleantur conservi eorum et fratres eorum qui etc.: et est idem sensus, horum numerus implebitur, quando omnes qui sunt interficiendi erunt jam facti Martyres: et hoc erit in fine mundi, et post hoc fiet iudicium, et tunc fiet quod animae supra petierunt: et interim debent expectare ex amore fratrum et amore ipsius Domini; quia corpora sanctorum simul suscitanda et glorificanda sunt. Gregorius super hunc locum: Animarum vox est, hoc quod desiderant. Respondentis Dei sermo est, hoc quod eas retributionis rectitudine inter desideria confirmat. « Et vidi, » Illic agitur de apertione sexti sigilli. Pertinet autem apertio sexti sigilli et septimi ad statum finalem Ecclesiae in tempore Antichristi. In apertione octavi ostenditur pax quae restituetur post tempus Antichristi. Illic autem sic proceditur, quia primo ostenditur sigilli apertio, « Et vidi, » scilicet illud quod sequitur, « Cum aperuisset sigillum sextum, et ecce terraemotus, » per cuius apertionem intelligitur manifestatio ejus quod erat occultum, scilicet de persecutione sub tempore Antichristi. Et dicitur sextum respectu quinque obscuritatum de quibus supra dixit. Secundo describitur ipsa visio, « Et ecce, » Ubi primo ostenditur tribulatio Ecclesiae sub tempore Antichristi. Secundo ostenditur Ecclesiae consolatio ex benevolentia Christi, « Et vidi alterum Angelum » post principium sequentis capituli. Tribulatio autem Ecclesiae quae sub Antichristo erit, ostensa est Joanni sub quibusdam figuris sive similitudinibus multiplicis immutationis. Unde primo tangitur immutatio inferioris corporis sive elementi. Secundo inferiorum simul et superiorum corporum, « Et sol. » Tertio immutatio mediorum, scilicet aeris et eorum quae fiunt in aere. Prima duo pertinent ad illationem mali. Tertium ad subtractionem boni. Prima duo distinguuntur: quia immutatio inferioris corporis, scilicet terrae, ostendit ipsius causam tribulationis: immutatio inferiorum et superiorum corporum ostendit ejusdem tribulationis effectum sive sequelam. Dicit igitur: « Et ecce: » quasi dicat, vidi: et quid videri ostendit. « Et ecce, » Nota est manifestationis sibi factae. « Terrae motus factus » est magnus: » per quod signatur magna commotio tribulationis quae fiet per Antichristum et suos ministros, qui etiam terrenis per amorem infixi operante diabolo per eos, quia tunc solvendus est, infra 20. Bene dicitur « Magnus, » juxta illud Matth. 24, Erit tunc tribulatio magna. « Et « sol. » Illic ostenditur immutatio simul corporum inferiorum et superiorum. Ostenditur autem triplex immutatio. Primo in caelo. Secundo in montibus et insulis, « Et omnes montes. » Tertio in hominibus, « Et reges. » Prima duo pertinent ad effectum tribulationis jam consecutum. Tertium ad gravioris effectus consecuturi metum. Item in caelum ostenditur immutatio duplex. Primo in corporibus caelestibus,

tum sole, tum luna, tum stellis. Secundo in ipso caelo. « Et caelum. » Immutatio solis ostendit effectum tribulationis, respectu capitis: non quia aliud efficiatur in Christo per illam tribulationem: sed quia per illam tribulationem fiet ut Christus non sit apud homines in ea magnificentia in qua prius. Immutatio lunae ostendit effectum tribulationis respectu mystici corporis. Immutatio stellarum et caeli et montium et insularum, ostendit sive signat effectum tribulationis respectu membrorum; sed differenter: quia casus stellarum ostendit effectum sive sequelam tribulationis, quantum ad labentes recessus caeli et motionem montium et insularum, quantum ad perseverantes. Sed recessus caeli, quantum ad praedicatores qui proficiunt proximo; motio montium quantum ad contemplativos qui vacant Deo; motio insularum quantum ad activos qui bene utuntur mundo. Dicit igitur: « Et « sol, » idest Christus lux hominum et Angelorum, cujus radiis mentes illustrantur et decorantur. Malach. 3, Orietur vobis sol justitiae. « Factus est « niger, » idest obscurus, non in se, sed in omnibus quibus ejus claritas erit occulta. « Tamquam « saccus cilicinus, » qui est vilissimus. Tempore enim Antichristi non apparebit magnificentia Christi per doctrinam ut modo, quia non sic audebunt praedicare. Item nec per miracula, ut dicit Glossa: tunc enim per Antichristum et suos miracula fient, Matth. 24, Surgent enim pseudo Christi. Isidorus 1 lib. de Summo Bono: Non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes, dimicaturi sunt sancti. Sed quare tunc Dominus tantam persecutionem fieri permittet? Item quare miracula subtrahet? Respondeo, ad primum, quod hoc permittet propter electorum probationem et meriti accumulationem: propterea hoc exigit malitia perversorum, per quam mali merebuntur in illa tribulatione succumbere, ut magis damnentur. Item perversitas diaboli, hoc permitti merebitur a se fieri, ut ex hoc acrius mereatur damnari. Deus igitur non erit causa persecutionis, sed permittet eam fieri juste. Unde Isidorus, 1 lib. de Summo Bono: Quanto breve tempus videt diabolus sibi restare, ut damnetur, tanto in magna persecutionis ira movetur, divina justitia permittente, ut glorificentur justi, sordidentur injusti; et ut diabolo durior crescat damnationis sententia. Ad aliud dicendum videtur juxta praedicta, quod non faciet Dominus miracula tunc. Tum propter electorum probationem et per consequens majorem glorificationem. Tum propter malorum excoecationem, quorum malitia merebitur sibi subtrahi viam internae illuminationis. Vel per solem intelliguntur viri perfecti qui in se retinebunt suam claritatem, sed ab aliis viles et peccatores reputabuntur et occidentur per Antichristum. Saccus enim signum est vilitatis, cilicium solet peccatoribus dari. Vel per hoc signatur lapsus quorundam justorum, prius per vitam fulgidiorum, qui per infidelitatem denigrabuntur et viles fient et asperi per errorem, quia error animam sibi ipsi asperam facit. Nota quod cilicinus saccus est vilis vestis; et dicitur a Cilicia regione in qua fuit repertus. « Et luna, » idest Ecclesia, quae in quibusdam membris patitur eclipsim; sicut luna, quae lumen a vero sole Christo recipit, sicut luna a sole. « Tota facta est ut sanguis, » idest tota ubique tribulabitur et patietur, quia effusio sanguinis indicium est tribulationis. Ad literam etiam multus sanguis fidelium in diversis partibus

effundetur per ministros Antichristi procurante diabolo. Isidorus in eodem: In martyres magnam crudelitatem diabolus exercuerat etiam ligatus: crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando erit solvendas. « Et stellae caeli, » qui prius erant lucidi per conversationem vel praedicationem, « ceciderunt, » a fide. « Super terram, » idest in concupiscentiam et amorem terrenorum. Cadent enim tunc multi a fide, et plus diligunt terrena quam caelestia: tales enim corrumpet Antichristus muneribus et promissionibus. Joelis 2, Stellae retraxerunt splendorem suum. « Sicut ficus emittit, » idest abjicit. « Grossos suos, » idest fructus inanes. Grossus scilicet est ficus immatura sive primitiva, leniter cadens ad impulsu venti. Unde sequitur, « Cum a vento magno movetur. » Sic quidam ad impetum persecutionis Antichristi abjicient fidem quae non fuit solida in eis, Luc. 8, Ad tempus credunt etc. « Et caelum, » idest viri caelestes praedicationem impiis celantes, « recessit, » idest separabunt se et recedent a malis, fide et opere, quia eos non imitabuntur. Unde Gregorius, Viam Antichristi non solum Elias et Enoch qui in ejus exprobrationem reducentur ad medium, sed etiam omnes electi arguent, dum contemnent; de virtute mentis, ejus malitiae resistent. « Sicut liber: » quasi dicat: recedent existentes. « Sicut liber involutus, » quia celabant in malis doctrinam. Liber involutus celat id quod continet, nisi eis quibus voluntarie aperitur; sicut sancti illius temporis se suis manifestabant et alienis abscondent. Isa. 34, Complicabuntur sicut liber caeli. « Et omnes montes, » idest virtute et contemplatione eminentes, qui prius lumen a sole suscipiunt, et aliis orando et aedificando et docendo transfundunt. Psalm. Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. Item a terra super terram elevantur. Isa. 58, Sustollam te super altitudinem terrae. « Et insulae, » scilicet activi boni tribulationibus vexati sicut insula undis percutitur. Est enim insula regio vel terra in salo posita, locus scilicet circumdatus mari. Activi autem sentient impulsus tribulationum multiplices, quia damnum in rebus et afflictionem in corporibus, quia Antichristus per principes saeculares puniet nolentes sibi adhaerere et suorum praedicatorum doctrinam recipere. Unde Gregorius, Quos ejus ministri appetent loquendo seducere, multi potentes saeviendo studebunt et affligendo terrere. « De locis suis motae sunt, » idest separabuntur a malis fide et opere, in quorum consortio quasi in loco suo morari per corporalem conversationem solebant. Vel de locis suis, quia suas habitationes relinquunt propter gravitatem persecutionum, quia qui erunt solidi in amore divino praeeligent gravissima pati, potius quam a suo dilecto separari, Deuteronom. 33, Inundationem maris quasi lac sugent. Simile loquitur de martyribus praeteritis, Hebr. 11, In solitudinibus errantes. Posset et de malis intelligi. Montes, idest superbi, Job 16, Mons cadens defluit. Et insulae, idest saeculi negotiis agitati. De locis suis motae sunt, idest a fide recedent, quae est fidelibus sedes et locus. Unde Gregorius, Nonnulli fidem rerum caelestium ad vitae spiritualis desiderium inclinabunt. « Et reges. » Hic agitur de illa tribulatione, quantum ad timorem gravioris effectus sive pressurae. Primo autem ostenditur multiplicitas timendum. Secundo timoris indicium, « Absconderunt se. » Timentes autem erunt de omni statu, scilicet prae-

latorum et subditorum: unde primo agitur de praelatis, secundo de subditis, « Et divites. » Item de praelatis secundum triplicem gradum: quia praelati vel sunt in gradu alto, aut altiori, aut altissimo. Si in altissimo sunt, « Sunt reges terrae, » idest pastores altissimi gradus, ut primates archiepiscopi, et sic altissimus in ascendendo: qui scilicet bene se ipsos per carnis mortificationem quae terra est, similiter et alios bene regunt. Supra 1, Primogenitus mortuorum et princeps regum terrae. Si in altiori solio sunt « Principes terrae, » ut sunt episcopi. Si in alto, sic « tribuni, » ut sunt archidiaconi, archipresbyteri, sacerdotes, curati. Tribunus dicitur ille qui praestit ut tribui; graece autem dicitur Chiliarchus, latine millerarius. 1 Reg. 44, de David legitur quod erat tribunus super mille viros. Per tribunos possunt intelligi minores praelati, sicut tribuni sunt minores principibus et regibus. « Et divites. » Hic agitur de subditis; et primo de his qui sunt meriti majoris: quos describit, Tum quantum ad diligentiam in operando bona, et isti sunt, « divites, » scilicet in operibus bonis et virtutibus: supra 2, Dives es et blasphemaris. Tum quantum ad victoriam in expugnando vitia, tam in tentationibus, quam in adversitatibus: et isti sunt « fortes, » scilicet contra vitia. Nec enim tentatio vincere nec adversitas eos dejicere potest, Prov. 12, Manus fortium dominabitur etc.: qui insistunt actibus bonis, nec multum tentantur. Alii vero multi tentationibus et adversis impugnantur. Possunt etiam divitiae et fortitudo intelligi in eisdem. Secundo de his qui minoris. Hi autem vel sunt conjugati, et isti dicuntur servi. « Et servus, » idest conjugatus qui sub jugo est, 1 Corinth. 7, Alligatus es uxori etc. Aut liberi sive soluti: unde dicit: « Et liberi, » Glossa a conjugio, 1 Corinth. 7, Qui sine uxore est, sollicitus est quae Dei sunt. De utroque statu sunt boni, qui tamen timebunt multum sub Antichristo: unde sequitur, « Absconderunt se. » Vel illi qui sunt minoris meriti, describuntur Tum quantum ad famulatus humilitatem, servus, scilicet Dei, Coloss. 3, Domino Christo servite. Tum quantum ad peccati immunitatem: Et liberi, scilicet a peccato. Rom. 6, Liberati a peccato. « Et absconderunt se. » Hic tangitur timoris indicium. Duplici autem indicio manifestabunt suum timorem: scilicet ipso actu conflagendi. Item verbo exorandi. « Et dicunt. » Ubi Primo ostenditur affectus orationis. Secundo necessitas exauditionis. « Quoniam venit. » Dicit igitur. « Absconderunt se in speluncis et petris montium. » idest confugient ab obumbrationem et defensionem Angelorum et sanctorum qui montes sunt per gloriae sublimitatem. Psalm. Levavi oculos meos ad montes. Rogabunt boni, ut dicit Glossa, sanctorum orationibus se protegi ab ira Dei, qui tunc suos ita permittet affligi. Et videtur hic maxime de imperfectis accipiendum qui timebunt majorem adhuc afflictionem supervenire, cum videbunt per principes interfici fideles et multos ad infidelitatem labi: unde recurrerent ad auxilia sanctorum. Potest etiam per speluncas et petras montium intelligi adumbratio et defensio, sive soliditas virorum perfectorum, qui erunt montes per vitae celsitudinem, ad quorum orationes confugient alii, qui non erunt tanti, pro evasione illius afflictionis, quam crudeliter Antichristus et sui fidelibus infliget: vel pro evasione periculi labendi in errorem cum videbunt miracula

fieri per Antichristum et suos ministros: Deo hoc ex ira suae justitiae fieri permittente. « Et dicunt, » idest dicent: « montibus, » idest Angelis et sanctis per gloriam excelsis. « Et petris, » scilicet eisdem in Deo jam prorsus solidis. Vel per montes et petras viri perfecti et contemplativi, sive sint religiosi sive non; qui sunt montes per vitae eminentiam, petrae per internam constantiam. « Cadite super nos, » afflictionem idest animum compatiens nobis misericorditer inflectite. Super nos, juvantes per vos. « Et abscondite, » oratione. « Nos a facie, » idest praesentia. « Seditis super thronum, » scilicet deitatis patris, vel Trinitatis, vel Christi secundum divinitatem regnantis et quiescentis in Ecclesia sive mentibus justorum. Hoc intelligitur de praesentia qua se manifestat in effectu justitiae. Ex magna enim ira Dei erit tunc, quod tantam tribulationem fieri permittet; quia multi propter malitiam et peccata multa et magna merebuntur in adversitate cadere, in errore ut magis damnentur. Unde Gregorius loquens de illa tribulatione sub tempore Antichristi dicit: Dum humilitas fidelium multitudine et manifestatione quasi destituetur, terribili occultae dispositionis examine, inde bonis misericordia largior, unde malis ira justa cumulabitur. « Et ab ira agni, » idest Christi secundum humanitatem, quia contra ipsum secundum humanitatem et divinitatem commissae sunt offensae multiplices; ideo ejus iram, idest justitiam ejus homines tunc sustinebunt. In hoc autem confunditur humana superbia, quod scilicet agnum dulcem et mitem faciunt iratum. Jerem. 25, Facta est terra eorum in desolationem a facie irae columbae. Item quia offendunt eum, qui pro ipsis voluit immolari. Jeremiae 12, Et ego quasi agnus etc., « Quoniam venit: » quasi dicant: necesse est ut subveniat, « Quoniam venit jam, » scilicet, « Deus magnus, » propter magnam tribulationem, idest tempus jam factum est praesens, « Irae ipsorum, » idest Patris sedentis et Agni. « Et quis poterit stare, » nisi vestris precibus adjutus? quasi dicant: Haec adversa et tentamenta non possunt sustineri viribus humanis; quia ex una parte fient per Antichristum et suos multa miracula, et praedicabuntur audacter errores: ex alia per principes occidentur fideles. Juxta modum praemissum videtur Glossa exponere: Rogant boni etc. Solet etiam convenientius intelligi de timore poenae judicio inferendae. Tempore enim Antichristi appropinquare videbitur sive aestimabitur sententia extremi judicii. Et ideo timebunt boni maxime imperfecti. Unde sensus est secundum hunc modum: A facie, idest a severitate, per quam praesentiam suae justitiae ostendet Deus Trinitas, et ab ira agni, scilicet quam ostendet in judicio instante, Quoniam venit, idest imminet, dies, scilicet dies judicii, Irae scilicet contra peccatores: et quis poterit stare in tanta judicii districtione, idest expectare severitatem illius judicii? Malach. 3, Et quis stabit ad videndum eum? Alia non mutantur. Posset etiam intelligi de multis, qui fidem tempore Antichristi deserent ne amittant ea quae diligunt: quos describit, tum quantum ad dignitatis sublimitatem in gradu altissimo altiori et minus alto, tum quantum ad rerum copiositatem, cum vocat divites, tum quantum ad malitiae perversitatem, cum vocat Fortes, scilicet ad mala. Tum quantum ad conditionis qualitatem, tam servitutis quam libertatis: qui aestimantes diem judicii instare, invocabunt auxilia

daemonum, ut eos ab ira Judicis liberent, quos secuti sunt. Abscondite, idest abscondent, hoc est subsidium quaerent, In speluncis et petris, idest in refugio et defensione daemonum; qui montes sunt per superbiam, et petrae post vocantur, propter pertinaciam. Cadite etc. Expositio est juxta modum praeteritum. Abscondite, idest vestra virtute protegente. Nota quod cum Antichristus per aliquod tempus, scilicet per tres annos et dimidium in magna potestate regnaverit, ut habetur infra, vili morte interficietur, in monte Oliveti in papilione et in solio suo, in illo loco contra quem ascendit Christus ad caelos. Illo autem interfecto, non statim immediate veniet Christus ad judicium; sed concedentur electis ad poenitentiam quadragintaduo dies; ut habetur in Glossa super finem sequentis capituli, et habetur de praedictis super illud 2 Thessal. 2, Quem Dominus Jesus etc. in Glossa, Quando autem post illos quadragintaduos dies venturus sit Dominus, prorsus ignoratur. Sed quaeritur de hoc quod dicitur: Stellae caeli ceciderunt. Cum enim illa tribulatio sit maxima, quo modo Dominus subtrahet robur gratiae hominibus, quo sustentati non caderent? Respondeo. Dicendum, quod nullum cadere finaliter permittet Deus, qui ei vero corde adhaereat, et in tentationibus et adversis gratiae subsidium fideliter et ferventer requirat, sicut dicit Glossa. Unde multi erunt qui divina gratia confortati, statim, facta et dona contemnent. Unde Gregorius: Dei adjutorio electi, ut Antichristo resistere valeant, fulcientur. Item ratione ejus quod dicitur, Venit dies magnus irae ipsorum: Quaeritur utrum ita sit in Deo. Quod sic, videtur per haec verba. Item Psal. Quis novit potestatem irae tuae? Contra. Ira dicit aliquando turbationem: Sed Deus semper est tranquillus. Sapient. 12, Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas. Item ira dicit affectionem, Sed in Deo non est affectio. Augustinus, 12, de Civitate Dei. Nec affici dicendus est: patitur quippe qui afficitur. Respondeo. Notandum, secundum beatum Gregorium, quod duplex est ira: scilicet per vitium: hoc in Deo esse non potest, quia reprehensibilis; Ecclesiastes 7, Ne sis velox ad irascendum; ira enim in sinu stulti requiescit. Item ira per zelum: et hoc in iudice vel in principe, qui habet culpas punire secundum quod exemplum in actum, habet quatuor: scilicet affectionem, et hoc est ex naturae imperfectione; et secundum hunc modum non est in Deo. Item turbationem aliquam vel poenalem vel aliquo modo culpabilem licet venialem: et haec turbatio est ex naturae corruptione; et secundum hoc etiam non est ira in Deo. Item poenae amorem, vel dispositionem intuitu justitiae; et sic est ira in Deo. Deus enim ex zelo justitiae praedisponit poenam inferre antequam inferat. Unde Gregorius super illud Job 4, Flante Deo periisse, et spiritu irae ejus esse consumptos, dicit beatus Gregorius, 5 lib. Moralium: Ut vindictam Dominus cogitans demonstraretur, flare irascendo dicitur. Item signorum ostensionem: quandoque iudex detestans mala commissa, signa irae ostendit. Vel ipsam poenae inflictionem, vel alia antecedentia poenam, vel concomitantia. Juxta hoc dicitur ira esse in Deo; scilicet quia aliqua facit quae videntur signa ut in Deo, ut est ipsa poenae inflictio, vel aliqua praecedentia ipsam poenam, ut dura comminatio quam facit impiis. Unde Hugo in primo lib. de Sacramentis parte quarta: Signa irae dicuntur. Ex prae-

dictis patet, quod ira non est in Deo quantum ad affectionem, nec quantum ad turbationem; sed quantum ad dispositionem sive ordinationem poenae respectu puniendorum, et quantum ad apparentiam signorum, quibus videtur iratus, licet non sit quantum ad turbulentiam. Maxime autem quantum ad ipsam poenae inflictionem. Gregorius 5 Moralium: Quando vindictam peccatoris exequitur, is qui in semetipso tranquillus est, pereuntibus turbulentus videtur. Per hoc patet ad objecta.

CAPUT VII.

« Post haec vidi etc. » Hic tangitur immutatio mediorum, scilicet ventorum in aere; et sub illa figura, ostenditur persecutio in subtractione boni, scilicet praedicationis. Tria autem hic tanguntur. Primo ostenditur in generali daemonum aviditas ad nocendum. Secundo in speciali praedicationis impedimentum, « Tenentes. » Tertio malitia impediendum, Ne flarent. Dicit igitur, « Post haec, » scilicet post praemissa, « Vidi quatuor Angelos. » Daemones dicuntur Angeli, quantum ad naturae dignitatem; quia creatura nobilis naturae conditi sunt; ut si perstitissent, essent nuntii Dei, ad implendam voluntatem divinam. Hi sunt de quibus dicitur Job 4, Et in Angelis suis reperit pravitatem. Item possunt dici Angeli, quia missi. Tum a Deo ad probationem bonorum, Job 2, Item ad deceptionem malorum. 3 Reg. 22, Egredere et fac ita. Tum a diabolo principe ad subversionem cunctorum. Dicuntur autem quatuor universi daemones, propter quatuor partes mundi in quibus nocent. Vel secundum Ilaymonem, quia praesunt quatuor regnis principalioribus, scilicet Assyriorum, Medorum, Macedonum, Romanorum. Haec sunt principalia regna de quibus habetur Daniel. 7, ubi loquitur de quatuor bestiis. « Stantes, » scilicet insistentiam et studium et aviditatem nocendi, « Super quatuor angulos terrae, » idest super quatuor partes terrae, scilicet partem Orientalem, Occidentalem, Australem, et Aquilonarem, etiam usque ad angulos, idest remotissimas partes terrae, quia in omnibus partibus nocere student. Job 1, Circuivi terram et perambulavi eam. Sed quid est quod dicit Glossa; quia diabolus mittitur ad deceptionem malorum? quia si sic: ergo diabolus habet a Deo potestatem malefaciendi. Item secundum hoc deceptio est a Deo. Respondeo. Dicitur mitti a Deo; quia permittitur decipere quosdam, non quia a Deo recipiat ad hoc auctoritatem: unde non propter hoc sequitur, quod illa deceptio sit a Deo. Item est deceptio actio, et hoc ex parte diaboli peccatum est, et ideo a Deo non est; quia non fit Deo auctoritatem dante, sed permittente. Est etiam deceptio passio in decepto; et quia justa est, ideo in quantum est poena, a Deo est. « Tenentes, » idest recipientes et impediendes, « Quatuor ventos, » idest universos praedicatores; qui dicuntur venti, quia ventus nubes excitat; et sic terram rigat, rigatam facit fructificare; et faciem terrae fructificantis hilarem reddit: sic praedicator corda pravorum resolvit in lacrymas; et sic animae fructificant, et gaudium internum recipiunt. Item flando idest praedicando desiccant terram cordis humani, ad humiditatem peccati. Item ventus concutit homines et arbores et huiusmodi: sic praedicator animas ad timorem concutit, dum ostendit poenam gehennae et multiplex damnum

culpa: tamen, sicut ventus quandoque mitigatur, sic praedicator quandoque debet condescendere et allicere ad spem et amorem. Dicuntur autem quatuor propter partes quatuor, quas debent illustrare doctrinis et exemplis. Vel propter quatuor Evangelia, de quibus sumi debet materia praedicationis: vel propter quatuor virtutes cardinales, ut sint quasi lapides quadrati in fundamento templi. 3 Reg. 5, Ezechiel. 57, A quatuor ventis veni spiritus etc. « Ne flarent, » quia flatus, idest praedicatio praedicatorum desiccaret humorem vitiorum, et concuteret corda hominum, sicut flatus desiccet terram et concutit arbores et ipsa corda hominum. « Super terram, » idest homines amantes ea quae sunt terrae; et ita efficiuntur terra per vilitatem. Augustinus, Talis est quisque, qualis sua dilectio; si terram diligis, terra eris. Item Augustinus in libro de Actu christiano: Dictum est diabolo, terram manducabis: datus est ergo in cibum diabolo peccator; non sumus terra, si nolumus manducari a serpente. « Neque super mare, » idest super peccatores diversis vitiis fluctuantes. Vel per terram avari qui terram diligunt. Augustinus 2 liber de Sermone Domini in monte: Animus terrenorum cupiditate sordescit. Per mare vero voluptuosi, ratione spumositatis et foetoris. Propter primum dicitur Judae unico: Fluctus feri maris, spumantes suas confusiones. Propter secundum punita est voluptas, poena ignis sulphuris. Genes. 19, Item per mare, superbi, ratione timoris et fervoris; tument enim per elongationem. Augustinus in libro De servanda virginitate. Non aliter invenitur requies animae, nisi in quieto timore digesto. Fervent per variam cognitionem et affectionem, et locutionem. Isaiae 57, Impii quasi mare fervens etc. Boni vero signantur per arborem: unde dicit, « Neque in ullam arborem, » idest neque in aliquam paratam ad fructificandum, vel quae excedat terrenitatem. Omnes enim vult damificare diabolus, et praedicationem impedire pro viribus. 1 Thess. 2, Voluimus venire ad vos, sed impedivit nos Satan, « Et vidi alterum. » Ostensa tribulatione Ecclesiae, hic ostenditur consolatio quae est ex cohibitione potestatis daemonis. Item ex numerositate salvandorum. Item ex dignitate meritorum. Rursus ex magnitudine praemiorum. Unde haec pars habet quatuor. In prima ostenditur consolatio ex cohibitione adversariorum. In secunda ex numerositate salvandorum. Ad totam enim ac talem societatem, non est pigritandum ascendere, etiam si adversa occurrant. « Post haec vidi turbam. » In tertia ex dignitate meritorum, ibi: « Stantes ante thronum. » Quarta, ex magnitudine praemiorum, « Et respondit unus. » Circa primum primo describitur persona refrenantis. Secundo ostenditur imperium quo refrenantur, « Et clamavit. » Tertio ostenditur qui sunt qui refrenantur, quia demones malitiosi, « Quatuor Angelis. » Quarto ad quid refrenantur, dicens: « nolite. » Persona autem refrenans describitur Primo quantum ad mysterium humile reparationis cum signo « per Angelum. » Secundo quantum ad profectum nostrae promotionis, « Ascendentem. » Tertio, quantum ad donum spiritualis consignationis, « Habentem. » Dicit igitur, « Et vidi. » Sicut videram daemones volentes hominibus nocere, « Et vidi alterum Angelum, » a quo compescerentur: per quem signatur Christus, qui dicitur Angelus, propter reparationis mysterium; quia scilicet missus est ad humanam reparationem, per virtutem eru-

ditionis; per exemplum conversationis, per sustentiam passionis. Dicitur ergo Angelus inquantum homo; dicitur inquam Angelus non natura sed officio. Isaiae 9, secundum Septuaginta Et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus. Et bene dicitur Alterum; quia sicut sunt prompti ad nocendum: sic iste ad adjuvandum et protegendum, sicut infra sequitur, « ascendentem, » in suis per effectum, hoc est promoventem suos, « Ab ortu solis, » idest a tempore resurrectionis, quando quasi sol novus ortus est mundo, per ipsius Christi glorificationem: ex tunc autem fides cepit multiplicari, quia discipulos in fide instruxit, donis ditavit, per mundum misit, et per eos fidem in hominibus multiplicavit. Vel, Ab ortu solis, idest a nativitate sui ipsius, qui est sol justitiae, illuminans omnes qui illuminari quaerunt. Malach. ultimo: Orietur vobis sol justitiae. Ascendentem, idest proficientem sapientia et aetate, Luc. 2. Sed quomodo hoc dico, cum ab ipso instanti incarnationis habuerit plenitudinem sapientiae? ut dicit Bernardus. Item Lucae 2, Confortabatur plenus sapientia? Respondeo. Profectus sapientiae non intelligitur in Christo quantum ad sapientiae augmentationem, sed quantum ad manifestationem, quae paulatim fiebat secundum quod aetate crescebat, sicut exponit Damascenus et Anselmus. Alia litera est, Descendentem, quia ipse secundum quod homo descendit a se Deo qui est ortus solis, idest Patris, quia ab eo natus secundum divinitatem. Ipse enim inquantum Deus plasmavit carnem quam assumpsit, non virtus naturae. Sed contra. Aut est descensus secundum divinitatem, aut secundum humanitatem: si primo modo, contra. Quia ille descensus est per creationem secundum Glossam, hoc est per plasmationem. Divinitatis autem non est creari sed creare. Si secundo modo; aut ergo secundum locum aut secundum peccati casum. Si secundum locum, ergo caro illa est allata de caelo, quod est haereticum. Si secundum peccati lapsum; Contra. Augustinus, 10 lib. super Genesim: Nec caro sua erat caro peccati. Respondeo: descensus iste fuit secundum humanitatem, ut dicit Glossa. Nec tamen secundum locum nec secundum casum peccati, sed secundum effectum sicut causatum descendit a causa: quia causa superior est et dignior causato: et sic omnis creatura descendit a Deo; sed specialiter illa quae sunt virtute supernaturali. « Habentem etc. » sic videbat in visione sua. Per hoc signatur, quod Christus habet ad opus fidelium signum crucis ad consignandum suos. Haec autem consignatio fit, cum interior cordibus fidem, amorem, memoriam et imitationem suae crucis imprimit; et exterius baptismum dispensat per ministros, quo consignantur et discernuntur fideles ab infidelibus; hoc est signum Dei vivi; quia per hoc cognoscimur ad Deum pertinere. 2 Corinth. 1, Signavit nos etc. « Vivi, » ad differentiam idolorum, qui sunt dii falsi et mortui, quorum signum portant infideles. Vel hoc signum potest intelligi potentia aequalis Patri, quam in miraculis manifestavit, per quam ostendebatur esse vivus et verus Deus. Joan. 10, Opera quae ego facio. Vel, Signum Dei vivi, Immunitas a peccato secundum Glossam; quod ad solum Deum pertinet. Job 15, Quis est homo, ut immaculatus sit? Contra. Quia beata Virgo nullum peccatum commisit. Item aliquis bene contritus et confessus potest esse sine omni peccato. Respondeo. Dicendum quod beata Virgo nullum peccatum actuale commisit, tamen

originale habuit, a quo ante ortum sanctificata fuit; et ita non fuit omni tempore sine omni peccato: quod autem hic dicitur intelligitur pro omni tempore. Per hoc patet ad aliud, quia Glossa loquitur de immunitate a peccato secundum omne tempus, quod nulli homini convenit praeter Christum. « Et « clamavit voce magna, » idest magna virtute: sive magna imperio suae voluntatis. Iste clamor sive hoc imperium fuit ipsa refrenatio potestatis daemonum, per passionis suae virtutem. Unde Glossa: Clamare Dei, est facere. Infra 20, Apprehendit draconem etc. « Quatuor Angelis, » idest universis daemonibus, per quatuor partes orbis nocere optantibus. « Quibus datum est, » idest permissum, « nocere, » per gravissimas tentationes vitiorum, et per procurationem mortis hominum, « Terrae et mari, » idest peccatoribus, qui sunt viles propter peccata jam facta et fluxibiles quantum ad facta, et iterum quantum ad facienda. Propter prius dicuntur terra, propter secundum mare. Vel terra avaros signat, Mare, quia spumat, luxuriosos. Item quia fervet, superbos. Gregorius super illud 20 Apocal.: Apprehendet draconem: draco dicitur; quia malitiose nobis nocere appetit. « Dicens: nolite. » Hic ostenditur quantum ad quid refrenantur: scilicet ne noceant daemones hominibus consignandis signaculo fidei et gratiae, donec consignentur. Non quod post noceant: sed quod dicitur donec, vel quousque, accipitur inclusive; quia cum erunt consignati, minus eis spiritualiter nocere poterunt. Primo inquam prohibentur nocere consignandis. Secundo agit de ipsis jam consignatis. « Et audiivi. » Dicit igitur. Dicens: Nolite nocere. Notandum quod ex ipsis verbis, quae obscuritatem habent, potest colligi, quod Dominus in passione, et virtute passionis, compescuit daemones, ne eos qui erant credituri, ac fidei signaculo consignandi, tentarent quantum vellent, et ne tentando in errore retinerent. Unde post ascensionem ad praedicationem discipulorum, et aliorum praedicatorum, multa millia convertebantur: sicut loquente Petro conversi sunt multi increduli, circiter tria millia, et consignati sunt signaculo crucis et fidei per baptismum, Act. 2. Et in eisdem Actibus legitur multa conversio Judaeorum et Paganorum, praedicantibus Apostolis facta. Et ad verba beatae Catharinae conversi sunt multi philosophi; et alia consimilia leguntur multa. Hoc autem erat quia daemones virtute dominicae passionis, quam pro salute hominum tulit, coerciti erant, ne eos involverent errorum tenebris quantum vellent, et ne eos in ipsis tenebris perpetuo detinerent; et sic erunt coerciti usque ad finem mundi quantum ad electos qui sunt credituri; licet modo sunt in tenebris errorum, donec impleatur numerus electorum; unde et modo aliqui convertuntur, et in fine praedicantibus Elia et Enoch convertuntur Judaei. et signaculo Dei per fidem et gratiam consignabuntur. Hoc est ergo quod dicit: Nolite nocere, o daemones: quasi dicat: non laboretis nocere per tentationum gravitates quantum velletis; quia non poteritis. « Terrae et mari, » idest peccatoribus vilibus et fluxilibus, ut dictum est supra. Vel modo praemisso. « Neque arboribus, » bonis, terram excedentibus et ad fructificandum paratis. Dicuntur ergo justi arbores, quia sunt fructiferi per bonam operationem; folia habent in medicinam, per salutiferam eruditionem; umbram habent per aedificariam aedificationem; quae est aliis propter exemplum in refrigerium contra

aestum vitiorum. In terra radicanur per humilitatem, in ramis dilatantur per caritatem. De tali arbore Matth. 7, Omnis arbor bona, fructus bonos facit. « Quoadusque signemus, » exemplo formando interius signaculum fidei, cum affectu misericordiae et virtute imitandi crucem: et ministri mei, disponendo exterius per doctrinam et sacramenta per quae disponitur anima ad impressionem signaculi fidei et gratiae; quod est signaculum crucis; quia a cruce provenit, et servos esse crucis ostendit. « Ser-
« vos Dei nostri, » idest electos qui futuri sunt servi Dei, licet modo sint in errore infidelitatis. Nostri dicit, idest mei in quantum homo sum, et ministrorum meorum qui sunt coadjutores mei; quia Deo Patri subijcitur et per affectum amoris ipsum habemus Deum. « In frontibus eorum, » interioribus, idest in mentibus ut sint audaces ad confitendum crucem et nomen meum, constantes ad sustentiam adversorum. Frons enim sedes est verecundiae vel audaciae; et ideo signat audaciam et constantiam exclusa verecundia, cum agitur causa fidei. Hoc est signum Tau, quo signandus est quilibet in fronte; idest signaculum crucis quod est signum Dei vivi, quo debet mens consignari; scilicet ut habeat fidem crucis et amorem, ac memoriam et affectum imitandi et audaciam confitendi et constantiam sustinendi. Ezechielis 9, Signa super frontes etc.: et sequitur: Omnem super quem videritis Tau ne occidatis. Potest etiam intelligi de fronte exteriori. Per baptismum enim in quo operatur Deus interius, et dispensatur exterius, consignatur non solum anima, sed etiam corpus; quia totum corpus per baptismum dedicatur Deo: unde in scapulis vertice et pectore fit inunctio, ut dicit Glossa. Sed tamen hic specialiter frons exprimitur: Tum quia signum crucis specialius in fronte et facie imprimitur. Tum quia in fronte est signum audaciae et constantiae, vel verecundiae et pusillanimitatis: unde frons hic exprimitur ut audacia et constantia, quae debet esse non solum in mente, sed etiam in corpore, significetur. Propter hoc etiam in confirmatione fit consignatio in fronte per episcopum sancto chrismate et signo crucis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; et sic per hanc consignationem, de qua hic agitur: et sanguis agni in utroque poste, scilicet interius et exterius, ne percussio fiat in domo, Exod. 12. Haec autem consignatio fit in frontibus a Domino et ministris suis: unde dicitur: Quoadusque etc.: quia ad hoc ut sit homo audax et constans, non solum mente, sed etiam ipso actu in corpore ad confitendum nomen Christi, et sustinendum adversa, non sufficit dispensatio sacramentorum exterius per ministros, nisi et Deus gratiam interius infundat: sed cum utrumque concurrat, tunc consignatio huiusmodi perficitur. Et notandum quod Quoadusque, ut supradictum est, non accipitur exclusive, sed inclusive, ut ibi. Dixit Dominus domino meo etc. Matth. 1, Et non cognoscebat eam donec peperit etc. Constat enim quod nec post: sed Evangelista loquitur pro tempore pro quo poterat esse dubium. Similis modus loquendi est, Non facias malum usque ad mortem. Similiter intelligendum in proposito. Post consignationem enim virtute signi, quod est fides et gratia et amor crucis in anima cum imitatione, et etiam impressio crucis in corpore, protegentur fideles a daemonibus magis quam ante, ut patet per illam figuram Exod. 12, et Ezechiel. 9. Item fides crucis et gratia cum aliis an-
-

xis intus et extra dicitur signaculum; quia per hoc cognoscimur esse servi et milites Dei; et iterum per hoc discernuntur fideles et iusti ab infidelibus et injustis. Unde fideles, qui sunt mali, non habent hoc signaculum nisi truncatum; quia decoloratum; quia fidem habent sine gratia et amore et imitatione; unde per hoc non cognoscuntur esse Dei milites, sed discernuntur ab infidelibus; infideles tamen per illud non distinguuntur ab injustis; cum et ipsi sint injusti. Habent enim signaculum diaboli superscriptum. Matth. 22, Cujus est imago haec et superscriptio? sic potest ab eis quaeri et modo et in iudicio: et possunt respondere, Caesaris, idest diaboli: interpretatur enim possidens principes, quia maxime nititur ad dominandum majoribus et praecipue eos possidet. Item nota quod illud quod dictum est, Nolite nocere etc. videtur intelligendum, non de cohibitione ab omni nocumento spirituali, cum etiam consignatis quandoque noceant spiritualiter per tentamenta; sed ne noceant quantum velint, et in peccato semper detineant. Item illud quod dictum est, Clamavit etc. Et nolite nocere etc. secundum Glossam intelligitur de clamore et verbo reali. Per hoc enim quod Joannes in visione audivit Angelum clamantem, Nolite nocere etc. figuratur quod Christus clamore reali daemones cohibuit a nocumento electorum in passione et per passionem, idest per meritum et efficaciam suae passionis fecit ne quantum vellent nocerent per tentationes electis credituris, ne impedirentur ad fidem converti; nec etiam jam conversis; dummodo ei per fidem, amorem et imitationem adhaerere velint. Gregorius super illud Apocal. 20, Apprehendit draconem etc.: Utiliter potentia divinae dispensationis astringitur, ne in quantum nocere valet effrenetur. Item quod dictum est, Nolite nocere terrae et mari, videtur intelligendum de illis solum, qui licet aliquando sunt in tenebris infidelitatis vel peccati alterius, sunt quandoque convertendi et finaliter perseveraturi; non de omnibus malis universaliter. Item manente intellectu praemisso de nocumento spirituali, posset illud nocumentum intelligi etiam corporaliter; ne scilicet noceant procurando mortem credituris antequam credant: posset enim, nisi cohibeantur, hoc facere, vel concitando odia, vel rixas usque ad homicidia, vel etiam suffocando humana corpora, ne ad fidem veniant infideles: sed virtus Dominicae passionis operante Christo pro credituris, cohibet eos ne mortem electis inferant, per quam praeccludatur via ad salutem vel ante fidem vel post. Sed dubitabit aliquis quomodo cohibentur, si permissio fit eis. Dictum est enim: Quibus datum est. Si enim nocere permittuntur, non cohibentur. Item quando loquitur de permissione, non loquitur de arboribus, sed quando loquitur de cohibitione: unde hoc? Item si per arbores intelliguntur boni, sicut Glossa vult post principium huius capituli, tales videntur consignati. Quomodo ergo dicuntur consignandi cum aliis qui prius erant mali? Respondeo. Dicendum quod pro diversis temporibus intelligitur. Tempore enim ante adventum Christi mittebatur per tentationes multum nocere: unde fere totum mundum erroribus involverat: sed Dominus in passione et virtute passionis ipsum cohibuit, ne tantum possit tentare electos et tantum tentando nocere, quantum prius usque ad tempus Antichristi, quo solvetur, idest sua potestate uti atrociter a Deo permittetur. Vae his. Infra 20,

Apprehendet draconem etc. Praeterea haec cohibitio non videtur intelligenda quantum ad omnem modum nocendi; sed ne possent daemones nocere per tentationes quantum ante passionem, et etiam quantum vellent. Isidorus 3 libro de Summo Bono: Non amplius tentat electos diabolus quam permittit Dei voluntas. Ad aliud dicendum, quod per terram et mare intelliguntur mali pro tempore sive statu peccati, licet aliquando sint convertendi: per arbores vero boni. Licet autem tam malis quam bonis nocere appetant daemones; tamen existentibus in gratia, non sic permittuntur nocere, ut eis qui sunt in culpa. Unde incredulis ante passionem magis nocere poterat quam bonis: per passionem vero cohibitus est, quantum ad bonos, et etiam quantum ad malos, tamen credituros; et ideo non ponitur prius nomen arboris, sed post. Ad aliud dicendum, quod est duplex consignatio: scilicet consignatio mere invisibilis quae fit per gratiam simplicem, quam Deus etiam sine sacramento infundit; et haec consignatio est per fidem et amorem; et potest haberi ante baptismum ab homine bene contrito, sicut habebat Cornelius. De quo Act. 10. Item consignatio partim visibilis, partim invisibilis, quae est per gratiam sacramentalem. In sacramento enim operatur Deus invisibiliter, homo autem exterius visibiliter; et ipsum sacramentum visibiliter suscipitur. Aliqui autem, licet sint boni, tamen non sunt hoc modo consignati; ut patet in Cornelio, qui prius erat bonus, et post ad doctrinam Beati Petri baptismum suscepit, Act. 10. De hac secunda loquitur hic. Unde dicit: Quo ad usque signemus, scilicet ego et ministri mei, per baptismum et alia sacramenta. « Et audivi. » Hic agitur de jam consignatis. Et nota quod superius agebatur pro statu ante consignmentem; hic autem pro statu jam factae consignmentis; quia hoc intellexit quales erunt illi qui usque ad finem mundi signati erunt. Primo autem agitur de consignatis in generali. Secundo in speciali, « Ex tribu Juda. » In generali autem ponit consignatos sub numero quodam, scilicet centum quadraginta quatuor millium, dicens: « Et audivi, » in mea visione, « Numerum signatorum, » idest omnium qui usque ad finem erunt signati signo crucis, intus per fidem et amorem et memoriam et affectum imitandi, exterius autem per sacramentorum susceptionem, maxime baptismi, et per ipsam imitationem. « Centum quadraginta quatuor millium. » Nota quod sub hoc numero intelliguntur omnes electi existentes sub tempore gratiae usque ad finem mundi. Nec iste numerus ponitur ratione numeri, sed ratione mysterii, sicut vult Glossa. Nec tantum per hunc numerum signantur illi qui sunt de genere Iudaeorum, sed etiam de Gentibus; licet secundum superficiem videatur loqui solum de filiis Israel. Et hoc habetur in Glossa infra super illud: Post haec vidi turbam etc., cum secundum figuram etc. Per numerum ergo qui in tota hac litera ponitur, non signatur quot sint electi, sed quales debent esse. « Ex omni tribu filiorum Israel. » Sic ostensum est ei in visione propter mysterium. Unde sensus secundum sensum mysticum: Intellexi quales erunt illi qui signati erunt ex omnibus fidem Jacob imitantibus. Rom. 9, Non enim omnes qui sunt ex Israel etc. Iusti enim sunt spiritualiter ex tribu filiorum Israel. Dicitur autem Ex omni tribu, quia multiplex est tribus

justorum, qui filii Israel sunt spiritualiter per imitationem, secundum quod est multiplex gradus iustitiae in electis, ut infra patebit. Unde illi qui sunt sub uno gradu iustitiae sunt una tribus; qui sub alio, sunt alia tribus, et sic ulterius. Per illum autem numerum signantur quae sunt necessaria iustis: scilicet perfectio in diligendo: quae signatur per millenarium qui est numerus perfectus, quia ad eum terminatur plenus cursus numerorum; et si quis velit post eum numerare, oportet redire ad numeros praecedentes. Item perfectio in operando quae per centum, quia numerus est completus, usque ad ipsum enim decurrit numerus; licet millenarius sit perfectior. Item labor in sustinendo scilicet poenalia et difficilia, ut in statu poenitentiae quae per quadraginta signatur, qui numerus est poenitentium, quia tot diebus jejnavit Moyses et ipse Christus. Partes enim aliquotae quadragenarii faciunt quinquaginta, qui est numerus remissionis, quia poenitentia ducit ad remissionem peccatorum. Hujus autem partes aliquotae quadragenarii sunt unum, duo, quatuor, quinque, octo, decem, viginti; ex his simul sumptis colligitur numerus quinquagenarius. Item doctrina in regulando, quae continetur in quatuor Evangeliiis; unde signatur per quaternarium. Omnia enim praedicta debent fieri secundum regulationem quae ex quatuor Evangeliiis habetur. Vel aliter. Numerus enim praedictus colligitur ex duodecim millibus per duodenarium in se ductis, sicut patet in sequentibus. Nam duodecim millia duodecies sumpta faciunt praemissum numerum, scilicet centum quadraginta quatuor millia. Millenarius signat perfectionem; duodenarius qui colligitur ex tribus quater sumptis, signat fidem Trinitatis per quatuor partes orbis. Per alium vero duodenarium, per quem fit revolutio duodenarii ad praemissum numerum complendum, intelligi potest doctrina duodecim Apostolorum, secundum quam debent homines regulari in perfectione vitae et in ipsa fide; vel duodecim filii Israel quorum nomina in litera ponuntur, propter mysterium in litera. Illi ergo sunt signati, qui habent perfectionem vitae cum Trinitatis fide in quatuor partibus orbis, secundum doctrinam duodecim Apostolorum, vel secundum imitationem et conformitatem ad duodecim filios Israel juxta nominum rationem. Ponitur autem secundum Glossam finitum pro infinito, quia sub certo numero sunt electi noti Dei, 2 Timoth. 2, Cognovit Dominus qui sunt ejus. Aliqui libri habent, Centum sexaginta quatuor millia signati, ex omni etc.: et tunc sic litera suppleri potest. Audivi numerum signatorum, qui numerus centum sexaginta quatuor millia, scilicet homines signati ex omni etc. Quidam libri non habent, signati. Et illud videtur melius, cum ante dicatur: Signatorum etc. Centum sexaginta quatuor, quod sumitur accusative. « Ex tribu Juda. » Hic enim in speciali agitur de signatis. Et praemissus numerus subdividitur per duodecim millia duodecies sumpta. Et ponuntur nomina duodecim filiorum Israel, propter mysterium, ut patet in Glossa. Signator autem hic quadruplex status justorum: scilicet status poenitentium, proficientium, perfectorum et perseverantium, secundum quadruplicem denarium duodenarii filiorum Israel. Et secundum hoc dividitur haec pars in quatuor. Ad statum autem poenitentium tria requiruntur: scilicet humilitas in confitendo quae per Judam signatur, quod interpretatur con-

fitens. In confessione autem intelligitur contritio quae debet concomitari poenitentibus. Igitur necessaria est cum contritione confessio peccati. Prov. 28. Qui abscondit scelera sua non dirigetur; qui autem confessus etc. Potest etiam intelligi de confessione laudis. Psalm. Confitebor Domino nimis in ore meo. Ordina sic literam: Signati ex tribu Juda erant duodecim millia, hoc est, Signati de statu confitentium, qui sunt quasi una tribus spiritualis sequens fidem et vitam Jacob sive Israel qui fuit Patriarcha, habent per quatuor partes orbis, sive secundum regulam quatuor Evangeliorum, fidem Trinitatis et perfectionem sanctitatis. Per millenarium enim, ut dictum est, signatur perfectio. per duodenarium qui colligitur ex quatuor et tribus per invicem ductis, intelliguntur vocati ex quatuor partibus mundi, ad fidem sanctae Trinitatis. Vel per quaternarium intelligitur doctrina salutis contenta in quatuor Evangelis. Unum praemissorum est specialiter pertinens ad statum poenitentiam, scilicet confessio. Alia duo sunt generalia ad omnem statum, scilicet perfectio sanctitatis: intelligitur de perfectione sustentiae, haec enim est omnibus necessaria. Matth. 5, Estote perfecti etc. Item fides Trinitatis. Hebr. 10, Sine fide impossibile est placere Deo. Unde duodecim millia in qualibet tribu ponuntur, quia in omni gradu et statu sunt illa duo necessaria per quatuor partes orbis, sive juxta doctrinam quadruplicis Evangelii. Et nota quod per duodecim tribus filiorum Israel intelliguntur ipsi justi secundum duodecim gradus quadruplicis status praemissi. Unde illi qui sunt in gradu confessionis sunt una tribus; ratione satisfactionis sunt alia tribus; et sic ulterius de aliis quae sequuntur. Ipsi etiam justi sunt filii Israel per imitationem, quia ejus fidem et sanctitatem imitantur. Et potest justus esse in diversis tribubus, quia in diversis gradibus qui sunt sub uno statu, ut patet in primis tribubus, sive gradibus pertinentibus ad primum statum. Aliter potest litera ordinari aliis non mutatis. Ex tribu Juda, duodecim millia erant signati: ita quod adjectivum quantum ad genus referatur ad duodecim millia ratione ejus quod subintelligitur; quia in hoc quod dicitur duodecim millia intelliguntur homines. Et etiam quandoque solet dici sex millia viri, vel duodecim millia homines, ut 2 Machab. 8, Eduxerunt ad sex millia viros: et 2 Machab. 12, Commiserunt cum eo Arabes quinque millia viri et equites quingenti. Hoc est dicere secundum intellectum mysticum: qui tenent confessionem peccati vel laudis, et per quatuor partes orbis habent fidem Trinitatis cum perfectione vitae, sunt signati: quia in confitentibus cum ipsa confessione sufficientiae et sub fide Trinitatis gratia formata, intellige gratiam gratum facientem et fidei sacramenta ut baptismus et alia. Qui autem habet praedicta, portat signum quod est de familia Dei, et quod est ordinatus ad gloriam, si semper hoc teneat. Et sic intellige consignationem in omnibus sequentibus. Consignatio enim haec fit per fidem Trinitatis in qua intelliguntur alii articuli. Et per gratiam quae est forma fidei, et per sacramenta fidei, et haec implicite intelliguntur ex fide Trinitatis et per vitam perfectam quae comprehendit memoriam Dominicæ crucis et affectum imitandi et ipsam imitationem in actu. His autem praedictis additur aliud speciale, secundum gradus distinctos, qui sunt duodecim, secundum duodecim no-

S. Th. Opera omnia. V. 23.

mina filiorum Israel. Judas autem primus ponitur, enim fuerit quartus: quia confessio fidei sive peccati praecedit: et rursus per hoc ostenditur, per hoc quod carnalis generatio non est hic attacta, sed spiritualis. Item intelligitur satisfactio, quia poenitens debet dare operam generationi rectorum operum, ut Deo sufficiat, et damna quae sibi ipsi peccando intulit resarciat: quod signatur per Ruben, quod interpretatur videns filium: idest opera bona ad jucundandum; quia cum quis bene operatur, potest videndo filios suos, idest opera, jucundari in Deo. Psalm. Filii tui sicut novellae olivarum, in circuitu mensae tuae. Gregorius in homeliis super illud Lucae 12, Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentes: Unusquisque tanto majorem debet quaerere bonorum operum lucem per poenitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam. Dicit igitur, « Si » gnati ex tribu Ruben, erant duodecim millia: » idest illi qui sunt signati de gradu bene operantium, qui sunt una tribus filiorum Jacob, qui ejus filii sunt per imitationem; habent perfectionem vitae cum fide Trinitatis per quatuor partes orbis, sive secundum quatuor Evangeliorum doctrinam, quae dirigit ad fidem sanam et vitam perfectam. Vel, duodecim millia, scilicet homines, erant signati ex tribu Ruben. Quasi dicat: qui sunt fecundi in bonis operibus, et habent perfectionem vitae cum Trinitatis fide, per diversas partes orbis, sive secundum doctrinam quatuor Evangeliorum, illi sunt signati, qui hoc faciunt ad illud signaculum. Primo modo vel secundo, expone in aliis quae sequuntur. Item requiritur virtuositas, in pugnando scilicet contra tentationes vitiorum: quod signatur per Gad, quod interpretatur tentatio. Job 7, secundum aliam litteram. Tentatio est vita hominis super terram. Jacob. 4, Resistite diabolo et fugiet a vobis. Item interpretatur accinctus; quia ad expugnandum et vincendum tentationes debet homo accingi virtute mentis. Psalm. Et praecinxisti me virtute ad bellum. Item et ad sustinendum tribulationes et adversitates. Psalm. Ego autem in flagella paratus sum. « Ex tribu Aser. » Ille agitur de signatis quantum ad statum secundum, scilicet proficientium. In quo est triplex gradus. Primus ordo est recta ad mundum; quod signatur per Aser quod interpretatur beatus. Talis enim est beatus, sicut tangit Glossa, qui non est mundanis intentus, sed recte ordinatus est ad ea quae sunt mundi, vel bene utendo eis, vel abjiciendo. Math. 5, Beati pauperes spiritu. Ecclesiastici 51: Beatus est dives qui inventus est sine macula etc.: qui potuit transgredi et non est transgressus etc. Secundus est latitudo caritatis ad proximum, scilicet in exhibendo caritatum beneficia proximis, et diligendo omnes etiam inimicos; quod signatur per « Nephtalim, » quod interpretatur latitudo. Psalm. Latum mandatum tuum nimis. Tertius fervor caritatis ad Deum qui facit oblivisci omnia temporalia, et extendere affectum in Deum; quod signatur per « Manassem, » quod interpretatur oblivio. Philipp. 5, Quae quidem retro sunt obliviscens. Talis autem propinquus est perfectioni: unde recte sequitur de statu perfectorum. « Ex » tribu Simeon. » In hoc autem statu triplex est gradus. Primus est vehementia afflictionis in dolendo: viri enim perfecti vehementer dolent de peccatis, si quae aliquando commiserunt. Item de peccatis aliorum. Item de incolato hujus miseriae, quae signatur per Simeonem, quod exauditor tristitiae in-

terpretatur. Ille exaudit tristitiam qui motu gratiae exultantis ad dolendum de peccatis quandoque a se commissis, vel etiam de alienis, vel de praesenti miseriae incolatu amplectitur. Matth. 5, Beati qui lugent. Joan. 16, Tristitia vestra vertetur in gaudium. Secundus operum supererogatio in agendo: quod signatur per « Levi, » quod interpretatur additus, quia praeceptis vel sibi inunctis adduntur alia sicut consilia, et alia quae sunt supererogationis. De quibus dicit beatus Gregorius: Praestantiori desiderio plus exhibere appetunt quam praeceptis generalibus audire potuerunt. Tertius, mentis elevatio in desiderando illis, in contemplando scilicet divinam fruitionem, ad quam omnino suspirant: quod signatur per « Issachar, » quod interpretatur merces. Philipp. 3, Nostra conversatio in caelis est. « Ex tribu Zabulon. » Hic agitur de signatis quantum ad quartum statum, scilicet perseverantium: qui scilicet diu in culmine perfectionis fuerunt, et jam propinqui sunt ad praemium percipiendum. Est autem et in hoc triplex gradus. Primus fortitudo ad adversa sustinenda; quia tales, cum sint in altissimo statu, libentissime cuncta adversa pati parati sunt: quod signatur per Zabulon, quod interpretatur habitaculum fortitudinis: quia habitant in interno munimento fortitudinis ad sustinendum omne adversum. Tob. 5, Forti animo esto etc. Act. 21, Ego autem non solum alligari etc. Secundus est sedulitas ad merita cumulanda, quod signatur per « Joseph, » quod interpretatur augmentum, quia tales semper augere merita student. Genes. 49, Filius accrescens Joseph. Tertius est idoneitas ad praemia percipienda: quia merito diuturnitatis et altae perfectionis facti sunt idonei ad praemii perceptionem; quod signatur per « Benjamin, » quod interpretatur filius dexteræ, idest merito fervidae perseverantiae, filius divinae elementiae, qui dat suis filiis aeternam mercedem. Cantic. 2, Et dextera illius amplexabitur me. Vel dexteræ, hoc est ipsius beatitudinis: quia ad eam sicut ad haereditatem propriam est deputatus et ad eam idoneus. Isidorus 1 lib. de Summo bono: Dextera Patris beatitudo est, sicut sinistra miseria. Vel potest hic intelligi claritas ad beneficia intelligenda, quia omnia noverunt esse a Deo, et nihil ab homine; et ideo sunt filii dexteræ, idest divinae misericordiae, cui omnia ascribunt commendabilia. Unde Gregorius: Sancti viri quicquid in se boni inspiciunt, immortalis gratiae donum esse cognoscunt. Ad praemissum quadruplicem statum est reducere omnes electos. His praemissis gradibus, debet quilibet reptare manibus ac pedibus ut ad beatitudinem quandoque pertingat. Primus enim est humilitas perfectionis: sive sit confessio peccati, in qua intelligitur concomitans contritio cordis (De qua confessione, dicit beatus Gregorius: Unicuique peccatori jam exordium illuminationis est humilitas confessionis); sive sit confessio fidei; quia fides est substantia rerum, Hebr. 11, Sive confessio laudis. Gregorius: Indignus est dandis, qui non agit gratias pro acceptis. Post haec sequitur fecunditas operationis. Unde sequitur Ruben. Coloss. 1, In omni opere bono fructificantes. Ex hoc provenit virilitas expugnationis scilicet temptationum; quia ipsa bona juvant ad superanda mala: unde sequitur Gad tentatio. Ephes. 6, Induite vos armaturam Dei. Ad hoc sequitur contemptus vanitatis; quia merito praemissorum, datur gratia et virtus, ad non diligendum temporalia, ut verius diligatur Deus: unde

sequitur Aser beatus. Psalm. beatum dixerunt populum cui haec sunt; beatus populus cuius Dominus Deus ejus. Ex hoc provenit miseratio pietatis, ut proximis subveniatur. Unde sequitur Nephtalim. Proverb. 22, Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Ex his adhaesio caritatis surgit scilicet ad Deum: Gregorius: Per amorem proximi, Dei amor nutritur. Et ideo bene sequitur Manasses, quia per amorem magnum ad Deum omnia inferiora dantur oblivioni. Gregorius, Sicut mors corpus interimit, sic ab amore temporalium aeternae vitae caritas occidit. Ex adhaesione autem amoris ad Deum oritur vehementia anxietatis, scilicet de offensis propriis, quandoque prius commissis, vel de alienis. Unde sequitur Simeon. Rom. 9, Tristitia mihi inest magna etc. Ad praemissa sequitur, operante gratia, supererogatio bonitatis, ut ultra quam tenetur agat: unde sequitur Levi. Gregorius, Perfectiores sub generali iudicio non tenentur, quia et praecepta generalia vivendo vincunt. Vult dicere quod tales qui relinquunt saeculum, et observant consilia, erunt iudices non iudicati. Ex his autem inardescit desiderium aeternitatis, juvenamine contemplationis: unde sequitur Issachar. Philipp. 4, Desiderium habens dissolvi etc. Ad desiderium autem et fervorem contemplationis sequitur magnitudo fortitudinis: scilicet ad sustinentiam quorumlibet adversorum. Unde subditur Zabulon. Proverb. 10, Manus fortium divitias parat. Sed post haec omnia necessaria est sedulitas sollicitudinis, ne scilicet cesset cumulare merita. Unde sequitur Joseph. Sicut beatus Franciscus propinquus morti dicebat: Incipiamus, fratres, Domino Deo servire, quia usque nunc vix vel parum in ullo profecimus. Eccles. 10, Mane semina semen tuum, et vespere non cesset manus tua. Ex cunctis autem praemissis sequitur propinquitas beatitudinis. Unde sequitur Benjamin. Psal. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce haereditas Domini, filii merces. Sed circa litteram dubitatur. Primo, quare ponitur numerus, cum de numero electorum hic non agatur; quia non est iste numerus electorum. Plures enim longe sunt. Item ex hoc videtur dari occasio credendi, quod non sint plures salvandi. Item aperte posset dici, quod sub tanta obscuritate dicitur. Secundo quare loquitur de tribubus Israel, cum de Gentilibus plures sunt salvandi quam de Judaeis? Tertio quare potius agitur de Israel quam de Abraham qui fuit Pater credentium? Rom. 4. Quarto quare non potius tribus Dan, cum ipse fuerit verus filius Israel quam Manasses. Manasses enim fuit filius Joseph filii Israel: Dan autem fuit immediate filius Jacob. Quinto quare non potius Ephraim qui fuit frater Manasse? Sexto, quare cum hic solum de signatis agatur, quid erit de eis qui non signantur per susceptionem sacramentorum? et qui non possunt, eo quod non habent tempus? Respondeo. Ad primum. Dicendum quod iste liber est revelationum, quae factae sunt beato Joanni, sub quibusdam figuris: et hoc propter alios non propter ipsum, ipse enim omnia intelligebat, sicut supra habetur in Prologo. Ratio autem quare istae revelationes sunt clausae sub velamine et obscuritate, est multiplex. Prima propter perversos, ne scilicet perversis esset locus pervertendi verba hujus libri, si aperta essent; quia non sunt margaritae ante porcos mittendae. Secunda propter fastidiosos; si enim esset totum in aperto, vilesceret. Nunc autem in ampliori reverentia susci-

pitur et pretiosius habetur, et sapidius cogitatur et diligitur. Haec duplex ratio ponitur in Glossa super illud supra primo, Et designavit mittens. Tertia ratio est, propter ingratos; ne quis sibi tribuat intelligentiam Scripturarum, sed Deo qui claudit et aperit, supra 5: ubi dicit Glossa: claudit ut quaeramus, aperit ut inveniamus, ut largitor habeat suae bonitatis gratias. Quarta ratio est propter affectuosos, ut scilicet meritum eis accrescat in humili et pia inquisitione Scripturae. Est enim in hoc meritum, cum ex affectu amoris et devotionis indagantur Scripturae. Quod innuit Augustinus de expositione Scripturae loquens, et dicens 12 libro Confessionum: Sacrificem tibi famulatum cogitationis et linguae meae; da quod offeram tibi. Sub obscuritate ergo loquitur propter praedicta. Sub tali autem numero facta est et scripta revelatio, propter mysterium quod habet, ut supra expositum est. Non enim est contemnenda ratio numeri. Unde Augustinus, 11 libro Confessionum: Ratio numeri contemnenda non est, qui in multis sanctarum Scripturarum locis, quam magno aestimanda sunt, elucet diligenter intuentibus. Quod autem ille numerus tantum ratione mysterii, non numeri, ponatur, patet ex Glossa, Intellexi etc. Et per aliam quae ponitur infra, Cum secundum figuram etc. Item per utile. Item per simile. Infra 15, Qui habet intellectum computet numerum bestiae. Numerus etc. Item absit quod tam parvus sit numerus electorum sub tempore gratiae. Ad primum ergo patet, quod numerus ponitur propter mysterium, licet de numeri ratione non agatur hic, et licet major sit numerus electorum. Ad secundum objectum dicendum, quod non datur ex hoc illa occasio, licet posset quis confingere quod inde occasio, sumatur. Aliud enim est occasio data, aliud occasio sumpta. Nam cum ille liber sit liber occultarum nobis visionum, item cum prius dicatur numerus salvandorum esse innumerabilis: datur per hoc via ad intelligendum aliter quam superficies literae sonat. Nec debet quis in huiusmodi sensui suo inniti: unde qui male intelligit, non ipsa libri verba, sed se ipsum arguat. Praeterea ipse Deus qui Joanni haec revelavit, pie pulsanti aperit intellectum, ut dicit Damascenus, 4 libro, cap. 10. Ad aliud dicendum, quod etsi posset dici aperte, tamen aliter placuit divinae sapientiae, propter praemissa: et hic et in plurimis locis huius libri et Scripturae sacrae. Ad secundum quaesitum dicendum, quod hoc est propter mysterium, ut patet ex Glossa. Non enim loquitur de tribubus Israel, secundum literalem sensum; quia sic videretur quod tantum Judaei salvandi essent; sed secundum spiritalem. Jacob enim, qui dictus est Israel, fuit patriarcha sanctissimus et magnae fidei et magnae patientiae in adversis multis quae sustinuit, et magnae ad Deum familiaritatis, ut patet in Genesi: unde oportet quod per imitationem sinus ipsius filii et de ejus progenie spiritualiter: unde de ejus tribubus agitur ratione mysterii. Sanctitas enim et facta priorum patrum nobis sunt in exemplum. De populo autem Judaeorum fuerunt patres sancti, quia illum populum sibi Deus in peculiarem assumpsit, licet de Gentilibus aliqui justi fuerint etiam ante Christi adventum, ut Job. Isidorus 1 libro de Summo bono: Facta priorum vir sanctus imitanda considerat. Ad tertium quaesitum dicendum, quod similiter et Abraham docitur fidelibus in exemplum, ut patet Rom. 4 et 9, Hebr. 11. Item et Israel, ut

Rom. 9, et hic. In hoc autem loco potius agitur de Israel. Cujus ratio potest accipi, tum ex parte nominis, quia Israel interpretatur vir videns Deum unde virtutem et rem huius nominis debet habere quilibet, ut oculo fidei et amoris Deum videat; vel princeps cum Deo, ut scilicet quilibet principetur carni ac vitiis, et semper adhaereat Deo. Tum ratione progeniei, quia plures habuit filios quam Abraham et majoris auctoritatis excepto Isaac: unde ratione patris et ipsorum suorum nominum proponuntur fidelibus in documentis, duodecim patriarchae filii Israel, ut sicut de eorum tribu, implendo rem nominis eorum in se ipsis, ut habetur in Glossa: et quanto plures fuerunt, tanto majus documentum sumitur etiam ex nominibus ipsorum. Rom. 9, Non enim omnes, qui sunt ex Israel etc. Ad aliud dicendum, quod ideo non ponitur Dan ut ostendatur Antichristus de omni sanctorum numero expellendus; qui nascetur de tribu Dan, ut dicit Glossa: loco autem ejus ponitur Levi. Item alia ratio ponitur in Glossa. Ad quintum solet dici quod ideo non ponitur tribus Ephraim ut ostendantur idolatrae et schismatici non habere partem in sorte sanctorum. De tribu enim Ephraim fuit Jeroboam, qui populum Israel fecit idolatrare, adorando vitulos aureos, ut divideret eos ab aliis qui colebant Deum in templo Jerusalem, 5 Reg. 12. Et nota quod tribus Levi non computatur in veteri testamento inter alias tribus filiorum Israel, quantum ad numerum duodecim patriarcharum; quia Dominus illam tribum assumpsit sibi in ministerium cultus sui. Sed hic ponitur inter alios, ratione mysterii. Loco autem Levi posita est tribus Manasse, apud Judaeos, in numero tribuum filiorum Jacob. Tribus autem Ephraim pro Joseph patre suo, ut dicit Magister in historia Levitici: et hoc ipsum praedixit Israel Genesis 48. Ad aliud dicendum, quod illi qui non possunt consignari per sacramenta, ad ultimum tamen, si aliter se disponunt inter consignatos reputantur, et sufficit signaculum interius. Unde Hugo in libro de Sacramentis 2, parte 6: Bona voluntas cum devotione fidei non despicitur, quamvis a sacramento aquae percipiendo, articulo necessitatis impediatur. Si autem quaeritur, quare non sufficiebat in generali dicere, Ex omni tribu filiorum Israel, ita quod nomina in speciali non exprimerentur? Illud dicendum, quod propter duo. Primum est ut ostenderet illas virtutes in electis esse debere, quae per expressa nomina filiorum Israel designantur. Secundum, ut in computatione tribuum ostenderet Antichristum et omnes idolatras et actores schismatum esse longe a societate justorum, per hoc quod Dan et Ephraim non nominantur hic. De tribu enim Dan descendet Antichristus. De tribu Ephraim fuit Jeroboam, ut dictum est. • Post haec vidi turbam magnam. » Secunda pars est, in qua ponitur consolatio, ex numerositate salvandorum. Illa enim societas numerosa erit, et innumerabilis est homini mortali. Nota Glossam, Cum secundum figuram etc. Per hoc autem debent homines fieri solliciti ad sustinendum quaeque adversa, et tempore Antichristi, de quo supra habitum est, et alio quolibet tempore; et ad agendum bona et detestandum vitia, ne a tanta et tali societate excludantur. Sanctorum autem numerositas est mortalibus innumerabilis, et colligitur ex diversis nationibus mundi. Unde primo ostenditur salvandorum numerositas. Secundo innumerabilitas,

« Quam dinumerare. » Tertio, varietas, quia ex diversis partibus et nationibus sunt colligendi, « Ex omnibus. » Dicit igitur, « Post haec, » scilicet postquam videram Christum prohibentem daemones a nocimento electorum, insignantem suos, et qualitatem signatorum, « vidi, » in visione mea interiori, non oculo corporali, « turbam, » idest multitudinem, « magnam, » numero magnam et dignitate ac merito, quia ad regnum aeternum praeordinata. Turba dicitur multitudo hominum tumultuantium, qui signum esturbationis faciens. Item turba proprie solet dici hominum inferiorum et vulgarium: hic tamen turba signat multitudinem ipsam, nonurbationem. Item multitudinem omnium salvandorum, sive sint nobiles sive ignobiles, pauperes vel divites; quia Deus personam hominis non accipit, Galat. 2, Sed obicitur: Matth. 20, Multi sunt vocati, pauci vero electi. Respondeo. Revera magna erit multitudo eorum qui erunt in patria, sicut hic ostenditur; et iam plurima millia animarum, sunt in gloria. Multa enim martyrum millia, una vice interficiebantur quandoque. Sed dicuntur pauci salvandi respectu damnatorum, « Quam dinumerare nemo poterat, » propter ipsam multitudinem: Deo tamen ille numerus est numerabilis, secundum quod dicit Glossa, Qui et numerat multitudinem stellarum. Sed quid est quod dicit, Nemo? Numquid illi qui sunt in patria salvandorum numerum noverunt? Item cum supra sub numero posuerit fideles; Audivi numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia; quomodo hic dicit multitudinem electorum esse innumeram? Item aut per illa verba praemissa, « Et audivi etc. » intelliguntur omnes salvandi de Judaeis et Gentibus; aut solum de Judaeis. Si primo modo; contradicit Glossa, quod superius secundum figuram, sub certo numero vidit designatos, et tantum de filiis Israel; ergo tantum de Judaeis. Si secundo modo; contra. Glossa dicit, Nunc aperte docet quod per illum numerum etc. Item videtur Glossa sibi contraria. Respondeo. Ad primum dicendum, quod probabile est Angelos et bonos qui sunt in patria scire numerum hominum salvandorum: hoc enim est materia gaudii plenioris. Ad illud quod obicitur, dicendum: quod hic dicitur Nemo, intelligitur, de homine puro et mortali in statu viae. Ad aliud dicendum, secundum Glossam illam, cum secundum figuram designatos etc., quod ille numerus praemissus, audivi numerum etc., non ponitur ratione numeri, quia non est ille numerus salvandorum (plures longe sunt salvandi); sed ratione mysterii, ut supra ostensum est. Unde ne crederentur signati, sive salvandi, comprehendi sub illo numero, ostenditur vidisse eos, sub multitudine innumerabili. Quod ergo ante audiverat sub figura numeri propter mysterium; postea vidit supra omnem numerum, quantum ad cognitionem mortalium. Haec igitur verba explanant praecedentia. Ad aliud patet, quod ex his verbis patet secundum Glossam, quod verba superiora Audivi numerum etc., de omnibus salvandis ex Judaeis et Gentibus intelligenda sunt. Quod autem dicit Glossa, quod superius vidit tantum de filiis Israel, intelligendum secundum superficiem et figuram tantum, sicut praemittitur, Cum secundum figuram etc., Per hoc patet ad aliud quod secundum Glossam non est contraria ei quod sequitur in ipsa Glossa, quia prima pars Glossae loquitur quantum ad superficiem visionis. Audivit enim auditu imaginario vel intellectuali, de omni

tribu filiorum Israel tot signatos esse: sed secundum rem, ut dicit finis Glossae, per hos intelliguntur universi fideles salvandi, quia sunt Filii Israel per veram imitationem. « Ex omnibus. » Hic ostenditur salvandorum varietas; quia divina pietate, ex toto mundo assumuntur. Nationes autem eorum tangit tum in generali, tum in speciali. In generali autem in quantum ad Gentiles: unde dicit, « Ex omnibus gentibus. » De his enim Ecclesia pro parte majori. Et quantum ad Judaeos: unde sequitur, « Et tribubus, » scilicet Judaeorum, quorum fuerunt multae tribus, specialiter autem duodecim, de quibus fuerunt Apostoli et alii multi fideles, et etiam multi convertentur in fine, praedicante Elia et Enoch. De utrisque dicitur in Psal. Exaltabor in Gentibus et exaltabor in terra. In speciali autem tangitur origo sanctorum, ex parte corporis. Tum quantum ad congregationes urbium, et populis qui sunt in diversis orbibus. Tum quantum ad diversitates idiomatum, « Et linguis, » idest ex hominibus diversarum linguarum. Matth. 8, Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente etc. Vel Gentibus, scilicet tam Judaeorum quam Gentilium. Nomen enim gentis dicitur non tantum in Gentibus, sed etiam quandoque in Judaeis. Joannis 11, Et non tantum pro Gente etc. « Et tribubus, » in una quaque Gente; sicut gens Judaeorum habet tribus multas, sic et Gentilium. « Et populis, » in diversis urbibus, ut dictum est; quia unus populus est in una urbe. Vel populis in tribubus; quia una magna tribus multos populos habet, sicut una ex tribubus filiorum Jacob multos populos habebat et multas urbes replebat. « Et linguis, » in uno populo; quia quandoque in uno populo sunt diversae linguae, ut dicit Glossa. De universis enim partibus mundi, sunt electi, sicut signatur Isaiae 43, Dicam Aquiloni da, et Austro etc., affer filios meos de longinquo etc. Sed videtur Glossa contraria Glossae, quae super illud, supra 5, Ex omni tribu etc., dicit quod in singulis linguis sunt multi populi: hic autem dicit quod in uno populo sunt diversae linguae. Respondeo. Non est contrarium, quia utrumque est verum. In una enim provincia ubi est una lingua, sunt multi populi, secundum diversas partes provinciae. Rursus in populo ejusdem urbis, quandoque sunt diversae linguae propter aggregationem hominum ex diversis nationibus terrarum. Unde Act. 2, Erant autem in Jerusalem habitantes etc. Et quomodo nos audivimus etc. « Stantes. » Hic introducit consolationem ex dignitate. Nobilissimus enim et pulcherrimus est status gratiae et meritorum in justis: unde ne ab ea quis excludatur, sustinere debet quantalibet adversa. Nam contra tribulationes de quibus supra habitum est, ostenduntur fidelibus consolationes, ne tempore Antichristi vel alio deficiant in adversis. Non enim sine causa tam diligenter numerositatem salvandorum et nobilitatem status gratiae ac meritorum describit. Nota igitur quod dignitas sive nobilitas meritorum describitur multipliciter. Primo quantum ad locum justorum: locus enim dignior attestatur dignitati personae. Secundo quantum ad decorem indumentorum « amicti stolis albis. » Tertio quantum ad insignia triumphorum, « Et palmae. » Quarto quantum ad devotionem praeconiorum. Decantare enim Deo devota praeconia, non parvae est dignitatis. « Et clamabant. » Quinto quantum ad benevolentiam An-

gelorum, « Et omnes. » Dicit igitur: « Stantes, » scilicet rectos. « Ante thronum, » idest ante Ecclesiam quae est thronus Dei, in quo sedet, et in quo et per quem, quantum ad perfectos, iudicabit mundum. Ante hunc thronum stant iusti per promptitudinem obediendi suis praelatis. Hebr. ultimo, Obedite praepositis vestris. Gregorius, Obedientia sola virtus est quae menti virtutes ceteras inserit insertasque custodit. Quod autem dicitur, Stantes, refertur ad praedicta, quia dixerat turbam, quod nomen est collectivum et multos in unum ponit: quasi dicat: vidi plurimos et innumerabiles Stantes etc. Vel per thronum potest intelligi dominatio divinae majestatis, cui sunt iusti parati obedire. Et vidi stantes « In conspectu agni, » scilicet Christi hominis per promptitudinem famulandi, vel per desiderium videndi, quia in conspectu Agni sunt iusti etiam in via, dum prompti sunt ei servire interim, et desiderant ipsum conspiciere in patria. Praeterea viri spirituales student continue conspiciere ipsum oculo amoris et meditationis. Unde Beatus Bernardus: Omne tempus in quo de Deo non cogitas, hoc te reputa perdidisse. Et subiungit, Mens namque sapientis semper est apud Deum. Item de Beato Francisco legitur, quod ambulans, sedens, comedens, bibens, orationi erat intentus. Locus ergo iustorum in via est rectus status, sive rectitudo cogitationis et voluntatis, per quam sunt praesto praelatis ad obediendum, praesto etiam Christo ad famulandum. Item avidi ad ipsum inspiciendum in patria; et perfectiores student intueri continue oculo amoris et meditationis in via. In hoc loco lato mente quiescunt. Psalm. Satiasti in loco spatioso pedes meos. Iste est locus nobilis: locus autem malorum est vilis status et obliquitas cogitationis et affectionis, per quam delectantur in vilibus. Jerem. 3, Leva oculos tuos in directum et vide ubi nunc prostrata sis. Sed quomodo iusti dicuntur stare. Ante thronum, hoc est Ecclesiam, cum omnes iusti simul accepti sunt ipsa Ecclesia? Respondeo, secundum quod exponitur juxta Glossam de obedientia ad praelatos, per thronum intelligitur in hoc loco Ecclesia quantum ad praelatos in quibus maxime Deus sedet, si sint quales debent esse. Per hoc notatur quod dicitur, Stantes, subdit: licet quod antecedit, vidi turbam, intelligatur de omnibus fidelibus secundum Glossam. Secundum enim regulam Ticonii, quandoque loquitur Scriptura vario modo, licet videatur loqui sub modo uniformi: ut illud quod in Psalm. dicitur: Cum occideret eos quaerebant eum: cum tamen alii essent qui occidebantur, alii qui quaerebant Dominum. Multo ergo magis potest fieri, ut Scriptura loquens prius de omnibus iustis, post loquatur quasi sub uniformitate de quibusdam, et post rursus de omnibus. Quod enim sequitur, Amicti etc. recte de omnibus iustis tam praelatis quam subditis intelligitur. Si autem per thronum intelligatur divina majestas omnibus dominans et iudicans, tunc quod dicitur: Stantes, pro omnibus rectis universaliter accipitur. Quod ergo obijcitur, quod omnes iusti simul accepti sunt Ecclesia, verum est. Sed quod dicitur Stantes, non accipitur secundum primum modum de omnibus, sed subditis. Et thronus dicitur Ecclesia secundum quod consistit in praelatis per appropriationem. « Amicti: » quasi dicat: Vidi stantes et erant amicti, idest cooperti sive induti in decorem et ornatum. Stolis idest vestimentis. Albis, idest sinceris et pulchris.

Haec sunt indumenta virtutum, ut est indumentum munditia corporis et animae, prudentiae, fortitudinis, caritatis, pietatis, orationis, humilitatis et aliarum virtutum et meritorum ex his procedentium. Supra 3, Suadeo tibi emere etc. His vestibus oportet decorari ad intrandum ad regem et obtinendum per orationem desiderata, et sic bene recipietur et exaudietur; quod signatur in Esther quae regalibus indumentis intravit ornata ad regem et obtinuit pro se et pro populo, Esther 5. « Et palmae. » Illic ostenditur dignitas quantum ad insignia triumphantium de diabolo, carne et mundo et vitiis. « Et palmae etc. » Sic in visione videbat. Per palmas quae solent dari victoribus in signum triumphi, signatur dignitas iustorum, in victoria vitiis. Palmas autem vidit in manibus, quia in recta operatione et per rectam operationem non solum in foliis verborum triumphant iusti de vitiis. Gregorius super hunc locum: Palmas in manibus habere est victorias in operatione tenuisse. « Et clamabant voce magna, » idest devotione magna sive desiderio. Animarum verba ipsa sunt desideria. « Dicentes » interna locutione affectus sine strepitu vocis. « Salus, » idest benedictio et laus de nostra salute spirituali, quae est per gratiam a peccatis et periculo tentationum. « Sit Deo nostro, » scilicet Deo Patri, vel toti Trinitati. « Qui sedet, » idest quiescit et regnat. « Super thronum, » idest super Ecclesiam militantem quae est sedes Dei. « Et Agno, » scilicet Christo homini qui est mediator, per quem habemus: quicquid boni recipimus, Eccles. ult. Danti mihi gratiam dabo gloriam. Possent etiam praemissa intelligi pro statu patriae: et secundum hoc describitur praemium. Tum quantum ad divinitatis fruitionem, « Stantes ante thronum, » idest ante divinam majestatem, praesentes quando contemplantur fruendo. 1 Corinth. 4, Tunc autem facie ad faciem. Tum quantum ad humanitatis contemplationem, In conspectu agni; ipsum enim conspicient in gaudium ineffabile, Dominum et fratrem suum. Isa. 33, Regem in decorem suum videbunt. Tum quantum ad gloriosum decorem, Amicti stolis albis, quia duplici stola, scilicet animae et corporis decorabuntur beati. Sap. 5, Accipient regnum decoris de manu Domini. Tum quantum ad triumphalem honorem, « Et palmae, » idest praemia victoriae. Per palmas enim quae dantur victoribus, intelligitur praemium quo victor honorificatur. Maximus enim honor est per victoriam obtinere gloriam. In manibus eorum, quia per opera bona straverunt vitia. Gregorius super hunc locum, Operationis palma ibi retribuetur, ubi iam sine certamine gaudetur. Tum quantum ad fervoris devotionem, sive laudis magnitudinem: ex fervore enim devotissimo et plenissimo, Deo attribuent suum praemium et omnia bona. « Et clamabant etc. » ut prius. Salus, idest laus et benedictio pro salute gloriae. Deo nostro, scilicet patri vel Trinitati, Qui sedet super thronum, idest super Ecclesiam triumphantem. Et Agno, scilicet Christo, cujus passione et merito beati sumus. Rom. 5, In vita regnabunt per unum Jesum Christum. In patria utique beati, Dominum laudabunt ex intimis. Psalm. Beati qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Veruntamen principalis intellectus esse videtur pro statu viae, secundum Glossam, et etiam secundum ea quae sequuntur. « Et omnes Angeli. » Item de his eisdem dicitur infra, Agnus qui in

medio throni est, reget eos etc. « Et omnes. » Illic ostenditur dignitas meritorum, quantum ad benevolentiam Angelorum. Dignitas enim est habere gratiam Angelorum sanctorum. Horum autem benevolentia est ad justos, tum quantum ad actum in adjuvando, tum quantum ad affectum in congaudendo: unde sequitur: « Et ceciderunt. » Dicit igitur, « Et omnes Angeli: » omnes enim Angeli tam majores quam minores, hominem mortalem juvant. « Stabant, » ut juvantes. « In circuito, » idest in protectione. « Throni, » idest Ecclesiae, in qua Deus sedet. Et sic tangit ipsum corpus mysticum communiter: deinde membra majora specialiter. Tum pastores. « Et seniorum. » Tum praedicatores. « Et quatuor animalium, » quia ipsam Ecclesiam Angeli custodiunt et promovent. Psalm. Montes in circuito ejus. Specialiter autem pastores qui bene incumbunt ovibus, dirigunt et protegent. Isa. 62, Super muros tuos etc. Secundo autem expedit, quia totum pondus vertitur in ipsos, 2 Reg. ultimo, de Saul. Item et praedicatores qui verbo et exemplo aedificant, informant Angeli et muniunt. Isa. 6, Volavit ad me unus de Seraphin etc. « Et ceciderunt. » Illic ostenditur Angelorum ad homines benivolentia, in congaudendo eorum spiritualibus bonis, quos habituri sunt consortes, sicut Glossa: unde congaudentes homini faciunt Deo gratiarum actionem, non solum pro donis sibi datis, sed etiam pro beneficiis homini a Deo concessis. Haec autem gratiarum actio, in qua se homini congaudere ostendunt, describitur primo quantum ad reverentiam humilitatis. Secundo quantum ad devotionem orationis, « Et adoraverunt. » Tertio quantum ad ipsam formam magnificationis dicentes: « Amen. » Dicit igitur: « Et ceciderunt, » idest humiliaverunt se: humilians enim se cadit feliciter per humilitatem, non ascendit damnabiliter per elationem, Ezechiel. 2, Vidi et cecidi in faciem meam. Superbi autem eriguntur. Numer. 13, Multum erigimini filii Levi. « In conspectu throni, » parati scilicet ad obediendum sedenti in throno, idest Deo sedenti in sua dominatione, sive in Ecclesia militante et triumphante, ut semper Deo sint accepti. Glossa, Non conspicerentur, scilicet oculo benivolentiae. Angeli enim semper desiderant et semper habent Christi benivolentiam et amorem. Augustinus 10 lib. de Civitate Dei, In superna civitate Dei voluntas incommutabilis lex est. « In facies suas, » idest mentes suas, considerando propriam parvitatem et ejus sublimitatem et ei ex affectu gratias agendo, pro electorum consignatione et salute. Quid est autem Angelos cum sint incorporei, cadere in facies, nisi suam celsitudinem, respectu divinae, quasi nihil reputare, et quicquid habent ei humilitertribuere? Job 23, Stellae non sunt mundae in conspectu ejus. Nota quod est casus multiplex: videlicet: Divinae dignationis, cum aliquod donum gratiae datur homini: et dicitur casus, quia in condescensio est. Ezechiel. 8, Cecidit super me manus Domini Dei. Act. 10, Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super eos qui audiebant verbum. Item reverentis humiliationis, ut hic, Et ceciderunt in conspectu throni. Et supra 1, Cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus. Mortalis praevaricationis. Ecclesiast. 2, Ne deflectatis ab illo ne cadatis. Qui enim adhaeret Deo in alto est. Unde Augustinus in lib. de Moribus Ecclesiae: Toto mundo est omnino sublimior

mens inhaerens Deo; unde cum ab eo recedit et ipsum offendit, male cadit. Unde Augustinus 4 lib. Confessionum: Fili hominum usquequo graves corde? Numquid et post descensum vitae non vultis ascendere? cecidistis enim ascendentes contra eum. Item temporalis tribulationis, sive punitiois. Isa. 8, Cadent et conterentur et irretientur et capientur. Corporalis dissolutionis, quando cadit quis a vita per mortem. Eccles. 11, Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit: quasi dicat: si homo moritur in statu bono, secundum illum judicabitur. Similiter si in malo, judicabitur juxta demeritum gehennalis perditionis. Prov. 26, Qui fodit foveam incidet in eam. « Et adoraverunt Deum, » qui est adorandus latria ratione summae majestatis. Matth. 8, Dominum Deum tuum adorabis. « Dicentes Amen. » Illic ponitur ipsa forma magnificationis sive gratiarum actionis. Et primo ponitur confirmatio laudis ab hominibus exhibita. Dicentes, Amen: quasi dicant per modum congratulationis. Ita sit. Et hoc est Amen, idest fiat, quod, salus et benedictio sit Deo Trinitati et Agno. Haec autem et consequentia dicunt congaudendo homini consignato ad salutem percipiendam. Bernardus in lib. Meditationum suarum: Diligunt quidem suos concives supernae potestates: et pro his qui haereditatem capiunt salutis solliciti congaudent. Secundo subditur de nota laudis Angelicae. « Benedictio etc. » Possunt autem haec septem distingui juxta ea quae suscipit homo a Deo in via: scilicet nobilitatem naturae, humanam redemptionem, salubrem cognitionem, donorum infusionem, bonorum operationem, vitiorum impugnationem, adversorum perpeccionem, sive arduorum aggressionem. « Benedictio, » idest exaltatio et laus pro nobilitate naturae; quia scilicet nobis et hominibus rationalem naturam dedit, quod nulli alii creaturae convenit. De hoc est multum Deus benedicendus. Bernardus in lib. Meditationum: Ad imaginem et similitudinem sui fecit nos, quod nulli alii creaturae donare voluit. « Et claritas, » idest clarificatio et veneratio pro humana redemptione, pro qua totis visceribus est Deus clarificandus et extollendus. Joan. 16, Ille me clarificabit, idest Spiritus sanctus me redemptorem hominem faciet clarificari et magnificari. « Et sapientia, » idest laus propter summam sapientiam pro salubri cognitione, qui tam Angelos quam homines suae sapientiae qua novit omnia, facit esse participes, ut cognitione sapientiae sint radiosi, ex qua omnia bona sequuntur. Daniel. 2, Sapientia et fortitudo ejus sunt, dat sapientiam sapientibus etc. Vel sapientia sit Deo, quia devotio amoris optat et vult esse quod ei convenit; et hoc pro salubri cognitione quam dat rationali creaturae. « Et gratiarum actio, » pro donorum infusione, ut sunt virtutes et dona proprie dicta et alia hujusmodi. Augustinus, 6 libro Confessionum: Tibi laus, tibi gratia fons misericordiarum. « Honor, » pro bonorum operatione, quia concivibus nostris bene operari concedis. Psal. Afferte Domino gloriam et honorem, « Et virtus, » idest laus virtutis, pro vitiorum expugnatione: quia quod vitia vincunt a te habent, qui es summa virtus dans tuis virtutem triumphi. Vel ipsa virtus summa et aeterna sit Deo, de qua suis influit virtutem victoriae. Sapient. 12, Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute confirmatus. « Et fortitudo, » idest laus fortitudinis, pro arduorum

aggressionem, seu adversorum perperessionem; hoc enim est a te. Et potest intelligi tam de fortitudine creata quam increata; quia pro utraque est laudandus: de sua enim fortitudine increata, creatam influit in hominem. Sic et de aliis consimilibus praemissis intellige. Vel Fortitudo sit Deo de qua facit suos fortes, ut habetur Isaiae 40, Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat. Haec omnia praemissa sint Deo nostro, Nostro ratione amoris et ratione subjectionis: quasi dicant: Deum nostrum laudamus quia concives nostros sic insignivit, « In saecula saeculorum, » idest in aeternum. In praesenti enim tempore sunt multa saecula, idest muliae mensurae et partitiones donationum, quorum unum sequitur aliud. In futuro vero unum saeculum perpetuum, quod sequitur post saecula praesentia. Laus igitur sit ei, In saecula, consecutiva. Saeculorum. « Amen, » idest ita fiat. Confirmatio est praemissorum. Vel aliter, ut primum Amen referatur ad sequentia. Deus enim est extollendus propter praemissorum completionem in hominum redemptionem, propter peccatorum remissionem, propter spiritualium elargitionem, rectissimam gubernationem, meritorum profectionem, provectorum conservationem, potestativam dominationem, excelsam operationem. Dicit igitur, « Dicentes amen, » idest veritas in promissis, Sit Deo nostro: quasi dicant: Laus sit ei pro promissorum impletionem, quae facta est in humana redemptione. Sic amen supra nominaliter; sicut et supra 3, haec dicit Amen testis fidelis. Benedictio, pro peccatorum remissione, Et claritas, pro spiritualium elargitione. Claritas dicitur magnificatio, quia Deus ostenditur clarus et magnificus, Et sapientia, idest laus sapientiae in decentissima gubernatione. Vel ipsa sapientia sit ei, quam manifestat in sapientissima gubernatione universorum, ex profectione: « Honor » pro provectorum conservatione. Et virtus, idest laus sive veneratio virtutis in potenti dominatione; quia virtuose dominatur, et omnia vincit. « Et fortitudo » idest laus et gloria fortitudinis pro magnifica operatione, quia summe fortis est ad operandum quicquid vult. Vel, Virtus et fortitudo sit Deo. Hoc dicitur prae affectu amoris. Haec omnia sint Deo nostro in saecula saeculorum amen, expone ut prius. Amen, ponitur prius et posterius: sed prius ponitur nominaliter, secundum hunc modum ponitur jam secundo verbaliter. « Et respondit » Posita consolatione ex cohibitione adversariorum, et ex numerositate salvandorum, et ex dignitate meritorum, ponitur hic quarta consolatio; videlicet ex magnitudine praemiorum. Quia enim erit maxima tribulatio sub tempore Antichristi, introducitur multiplicitas consolationis; et haec quadruplex consolatio in aliis etiam adversitatibus est consideranda. Indecitur autem unus de Senioribus, quos prius viderat, quaerens de statu praemiandorum, qui superius visi sunt induti stolis albis, cum palmis in manibus; cui respondit Joannes se ignorare qui essent: unde Senior manifestavit ei qui essent, et quanta praemia sustentibus adversa dabuntur. Primo ergo ponitur quaestio Senioris. Secundo, responsio Joannis. « Et dixi. » Tertio manifestatio retributionis, « Et dixit mihi. » Dicit igitur, « Et respondit: » quasi dicat: ita vidi innumerabiles stantes ante thronum et stolis albis amictos. « Et unus de senioribus, » quos viderat supra 4, Respondit mihi miranti, et statum visae turbae consideranti. « Et dixit mihi: hi qui amicti sunt

« stolis albis, » de quibus supra eodem habitum est et expositum, « Qui sunt? » idest quantae dignitatis, « Et unde venerunt? » sicut solet quaeri quandoque de aliquibus, Qui sunt isti et de quo loco veniunt? quasi dicat: Attende in quanta dignitate meritorum sunt, et unde ad eam ascenderunt; quia de multiplici industria et labore ad ipsam dignitatem pervenerunt. Per illum Senioreem intelligitur ceteros patrum hagiographorum, qui scilicet Scripturam condiderunt, ut sunt Prophetae et Apostoli et alii qui in Scripturis ostendunt passionum sustentiam, et actionum industriam esse necessariam ad gloriam obtinendam. Isti enim sunt de numero patrum, per quos alii reguntur. Patrum inquam, per vigintiquatuor seniores designatorum, ut supra saepe habitum est. 2 Corinth. 4, Id quod in praesenti est momentaneum. 1 Petri 4, Communiantes Christi passionibus gaudete ut etc. Joannes vero gerit typum Ecclesiae, quae per ipsos patres instruitur, sicut sequitur, « Hi sunt etc.: » quasi dicat: Illi sunt idonei ad salutem qui adversa constanter sustinent, et Christum imitantes serviunt Deo. Sed quomodo dicitur, Respondeo, cum nullus sit quaerens? Item ad quid Senior quaerit illud quod novit? Respondeo. Ad primum dicendum secundum Glossam, quod Joannes visa multitudine innumerabili et decenter ornata, desiderabat scire quid hoc esset, unde ejus desiderium quasi quaestio quaedam erat: unde Senior respondit, idest desiderio satisfecit. Ad aliud dicendum, quod ideo quaerit, ut occasionem habeat docendi; sicut frequenter Dominus interrogat discipulos, ut occasionem habeat docendi eos. « Et dixi illi: Domine mi tu scis: » quasi dicat, nescio: sed tu cum scias, ostende mihi. Ille ostenditur, quod interpretatio est in his et in aliis hujus libri quaerenda, quia non propter sensum literalem sunt posita. Item notatur humilitas, quam debet habere, qui vult sibi pandi occulta. Matth. 11, Abscondisti haec a sapientibus, « Et dixit mihi. » Ille ostenditur ipsa manifestatio retributionis per Senioreem facta. Et quia per viam pervenitur ad terminum, ideo primo manifestatur via per quam ad gloriam pervenitur. Secundo ipsa gloria quae percipitur, « Non esurient. » Via autem qua tenditur ad gloriam describitur Primo quantum ad merita acquisita jam de praeterito, « Et hoc. » Tum quantum ad sustentiam adversorum, Tum quantum ad expiationem vitiorum: « Et laverunt. » Tum quantum ad regulationem meritorum, juxta exercitia passionis Christi. « Et dealbaverunt. » Et secundo quantum ad merita de praesenti, quae describuntur, Tum quantum ad promptam affectionem, « Ideo etc. » Tum quantum ad sedulam conversationem, Serviunt etc. Tum quantum ad divinam inhabitationem, quae est origo meriti, « Et qui sedet. » Sex ergo ostenduntur necessaria ad obtinendum praemium: scilicet Fortis sustentia tribulationis, Industria internae purificationis, Configuratio Dominicae passionis: ad ejus exercitia debent omnia nostra merita regulari in amando, in agendo, in patiendo, et in vincendo, videlicet pugnam temptationum. Item promptitudo sanctae affectionis; quia etiam post multos labores oportet promptum esse ad ampliores. Item sedulitas devotae conversationis. Non enim sufficit esse promptum, nisi actualiter sequatur ipsum agere. Item dignatio divinae inhabitationis, sine qua nullum est meritum. Dicit igitur, « Et dixit mihi: hi, » quos vidisti stantes ante

thronum in stolis albis, « Sunt qui venerunt, » ad tantam dignitatem status et meritorum nobilitatem. Ecce qui parum adhuc profecit in meritis, adhuc longe est. Augustinus, libro 4 Confessionum: Filii hominum usquequo graves corde? Numquid et post descensum vitae non vultis ascendere? « De tribulatione magna. » Non dicit simpliciter de tribulatione, sed de magna; quia per patientem sustentiam magnarum et multarum tribulationum, ad meriti sublimitatem pervenitur. Gregorius: De patientia perfectio nascitur. Item Jacob. 1, Patientia opus perfectum habet. 1 Corinth. 1, ut sitis perfecti etc. Et sic tandem ad regnum pertingitur. Act. 14, Per multas tribulationes etc. Bene autem dicit, Venerunt, non remanserunt per impatientiam, quae impedit profectum virtutis, non retro abierunt per inobedientiam, non declinaverunt a dextris vel a sinistris per inconstantiam. Item recte dicitur, de tribulatione, non de divitiis, non de delitiis, non de honoribus, non de litigiis, et aliis illicitis; talia enim impediunt assensum virtutis. « Et laverunt, » idest mundaverunt a sordibus peccatorum prius aliquando commissorum, quia nemo sine peccato praeter Christum, « Stolas suas, » quibus amicti sunt, idest indumenta sive ornamenta innocentiae et virtutum et meritorum ex eis procedentium. Per peccatum enim adjunctum obfuscantur huiusmodi stolae aliquatenus; sed per fervorem, idest austeritatem poenitentiae lavantur, dum consuetudo frequentium et multiplicantium culparum excluditur, ut totum purum sit, et indumenta sint munda. Ad hoc autem requiritur strenuitas liberi arbitrii, ipsi gratiae cooperantis: unde dicitur Laverunt. Isaiae 1, Lavamini, mundi estote. « Et dealbaverunt, » idest magis ac magis candidas fecerunt per imitationem Christi passi. Unde sequitur, « In sanguine agni, » idest in fide et amore et imitatione Christi: qui suum sanguinem innocentem fudit amore nostri: unde et ipsi ejus amore ipsum imitantes fugiunt mala, operantur bona, sustinent adversa: et sic eorum stolae dealbantur. Supra 3, Ambulabunt mecum in albis. Gregorius, Dominum Deum Jesum Christum redemptorem nostrum bonis operibus sequi studeamus: aspiciamus qua graditur et ejus vestigia munda teneamus. Possent etiam per stolas intelligi corpora, quae quando munda sunt, sunt homini in spirituale ornamentum: has stolas justi laverunt: quia si quando aliquid minus mundum commiserunt, postmodum per poenitentiam expiaverunt. Et dealbaverunt, quia sua corpora magis ac magis candida, idest pulchra et Deo accepta per imitationem Christi fecerunt bene operando, adversa sustinendo, carnem mortificando. Bernardus in lib. Meditationum. Fudit ipse sanguinem suum pro tua redemptione: funde et tu tuum, quotidiana corporis afflictione. Nota quod lotionem spirituales multa faciunt. Videlicet pretium Dominicae passionis: supra 1, Qui dilexit nos et lavit nos etc. Efficacia baptismalis regenerationis, Psal. Lavabis me, et super nivem dealbabor. Virtus caelestis eruditionis: unde verbum divinae Scripturae comparatur mari, idest vasi lavatorio; supra 4, Et in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo. Joannis 13, Jam vos mundi estis. Solida sustentia tribulationis. Isaiae primo, Si abluerit Dominus sordem etc. Tobiae 3, In tempore tribulationis peccata dimittis. Operatio divinae miserationis, scilicet per gratiam justificantem, quam Deus infundit meritis. Ezechiel. 16,

Lavi te aqua, idest gratia purificante, et emundavi sanguinem tuum ex te. Psal. Amplius lava me. Industria humanae cooperationis, cum scilicet homo cooperando gratiae per contritionem, confessionem, satisfactionem, dilectionis fervorem lavat seipsum. Aut sic: Et laverunt stolas suas. Isaiae 1, Lavamini, mundi estote. Sed objicitur de hoc quod dicitur, Laverunt: quia si potest homo se abluere, quare dicitur in Psal. Amplius lava me? quid est ergo quod dicit, Et laverunt? Respondeo. Est lavare effective; et sic solus Deus lavat hominem. Item dispositive; et sic ipse homo lavat se, dum se per liberum arbitrium ad lotionem a Deo faciendam disponit. Et secundum hoc patet ad objectum. Sed objicitur de hoc quod dicitur, Stolas suas: indumenta enim spiritualia, scilicet innocentia et virtutis et meritorum non manent cum peccato: illud autem quod lavatur praeexistit cum ipsa sorde ante quam lavetur. Respondeo: potest hoc intelligi de lotionem a peccatis venialibus multiplicibus et frequentibus, et parvis et magnis in illo genere, quae animae ornatum, idest virtutum et meritorum decorem non parum obfuscant. Multi enim venientes ad statum gratiae, licet habeant stolas virtutum, et aliquorum meritorum; nondum tamen bene lotas habent, quia dum sunt in statu incipientium, multiplicia et frequentia peccata venialia committunt, in multis sordidiscogitationibus, inordinatis affectionibus. Item licet in consensum pravum rationis non cadant. Item offendunt in impatientiis, in tepiditatibus, in torpore, in multiloquio, et illicita locutione, et otiositate verbi et temporis, et in negligentia orationis, et modicitate devotionis. Post hoc vero multi dum hoc considerant, ardentem abjiciunt, et sic stolas lavant; quia per fervorem poenitentiae vigilantioris diligentiam, cor, linguam, actus et ipsum corpus et animam ab illis vitiis expiant, et deinceps rectius ambulant: et sic indumenta spiritualia per priorem consuetudinem aliquatenus obfuscata quasi lavantur, dum in maiore sinceritate habentur: sic enim faciendum est. 1 Corinth. 13, Cum autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli. Ad objectum patet; quia et licet huiusmodi indumenta non maneant cum mortali, manent tamen cum venialibus per quae eorum decor minuitur; et ideo ab huiusmodi debet homo stolas suas lavare. Augustinus in libro de Poenitentia, Levia peccata puritatem nobilis naturae inficiunt. Item Isidorus 2 libro de Summo bono, Perfecti levia delicta quasi gravissima lugent. Si autem stolae intelligentur corpora, tunc lotio potest intelligi a mortali. Item tertio objicitur de hoc quod dicitur dealbaverunt: idem enim videtur in spiritualibus lotio et dealbatio; quia anima munda, est alba. Ad quid igitur post lotionem subditur dealbatio in sanguine, cum potius rubricatio fieri videatur? Respondeo. Ad primum dicendum, quod etsi omne spiritualiter mundum sit spiritualiter album, id est pulchrum; tamen in hoc loco est differentia: quia lotio ponit sinceritatem et per consequens quamdam pulchritudinem: dealbatio autem addit pulchritudinis clementem. Item mundum et album, licet sint idem per concomitantiam, non tamen per essentiam: quia mundum tollit deformitatem, album ponit pulchritudinem de se. Item lotio fit per poenitentiae fervorem, dealbatio per dictam imitationem. Potest tamen utrumque referri ad illud quod sequitur, In sanguine agni: quia et purificatio et pulchritudinis ampliatio fiunt rectissime per fidem

et considerationem et imitationem dominicae passionis. Et tamen adhuc est differentia; quia lotio dicit depurationem, dealbatio pulchritudinis ampliationem. Item si esset idem, non esset inconueniens; quia Scriptura idem dicit sub diversis vocabulis, quandoque ad expressionem: hic tamen non est idem, ut visum. Ad secundum dicendum, quod si de materiali coloratione intelligeretur, sanguis rubeum colorem daret, non album: quod autem hic dicitur, de spiritali coloratione accipitur. Spiritualliter autem tam rubeum quam album colorem facit in homine et ejus stolis Sanguis dominicus. Rubeum per igneum amorem. Album per pulchritudinis candorem. Hic tamen potius de dealbatione loquitur; ut simul et sinceritas notetur et pulchritudo ac acceptabilitas; quia color albus pulchrior et acceptabilior est. Unde dealbatio, quantum est de vocabulo, magis dicit pulchritudinem quam rubricatio; licet secundum rem sit pulchrius rubor ignis amoris. Nota, quod sicut sanguis per nimiam decoctionem vertitur in lac in uberibus in mulieribus: sic sanguis Christi per vehementem decoctionem conversus fuit quasi in lac quantum ad effectum, quia dealbat ut lac. « Ideo. » Hic ostenditur promptitudo sacrae affectionis ad obediendum pastoribus qui vicem Dei tenent, vel ad serviendum. Dicit igitur: « Ideo: » scilicet quia sunt tribulationibus examinati, poenitentia loti, Christi sanguine dealbati. « Sunt ante thronum ejus, » scilicet Dei sive Agni, idest ante Ecclesiam, parati scilicet obedire praelatis, in quibus, si boni sunt, sedet Deus et per eos judicat et disponit. Vel ante thronum ejus, idest ante ejus majestatem regnantem, parati scilicet ei servire: quasi dicat: tales facti, cooperante industria liberi arbitrii: ideo data est eis gratia ut stent prompti obedire praelatis, sive servire imperio divinae majestatis; supra eodem. Stantes ante thronum et in conspectu Agni. Bene autem dicitur, ideo, quia unum bonum ducit ad aliud. Math. 23, Omni habenti dabitur, et abundabit. « Serviunt, » quia bonis actibus exterioribus et interioribus, « Ei » cui ab omni creatura serviendum est, propter summam dominationem. Psalm. Servite Domino in timore. « Die ac nocte, » ad litteram, quia die ac nocte serviendum est Deo, vel actu operis vel laudis, vel orationis vel meditationis, vel alio actu bono in prosperis et adversis. « In templo ejus, » idest in Ecclesia, sive collegio fidelium qui sunt templum Dei. 1 Cor. 3, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. « Et qui sedet super thronum, » scilicet Deus, qui in Ecclesia militante vel triumphante sedet et quiescit. « Habitat super illos, » idest habitat in eis per dona gratiae praesidens et vigilans super eos regendos et protegendos, cui subsunt et ipsi per obedientiam. 1 Cor. 3, Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? « Non esurient. » Ostensa via, describitur ipsa gloria. Et primo ostenditur gloria patriae. Secundo manifestatur auctor sive dator gloriae. « Quoniam. » Hic ostenditur causa seu auctor gloriae, qui est Deus: et primo ostenditur auctor plenitudinis bonorum. Secundo exclusionis malorum. « Et auferet. » Quo autem ordine sit auctor gloriae, quantum ad bonorum plenitudinem manifestatur. Primo enim ostenditur causa meriti. Secundo praemii, « Et deducet. » Dicit igitur, « Quoniam: » quasi dicat: praedicta erunt in patria justis. « Quoniam Agnus, » scilicet Christus pius, innocens, et pro hominibus victimatus. « Qui in medio throni est, » idest in medio Ecclesiae, quae est thronus, sive sedes Dei. Ipse enim omnibus communiter paratus est auxilium dare. « Reget eos, » in praesenti per gratiam,

titum cujuslibet cum defectu ejusdem. Per hoc ergo quod dicitur in patria famem et sitim abesse, ostenditur boni plenitudinem ibi esse: hoc est quod dicit: « Non esurient, » quasi dicat: tanta sunt justorum merita: et ideo post quam Agnus eos introduxerit ad praemia, sicut infra sequitur: Non esurient quia pane vitae fruentur. « Neque sitient amplius » quia fonte vitae inebriabuntur: quasi dicat: nullus defectus erit ibi: et ad hoc ostendendum tollit famem et sitim. Ille est enim duplex defectus rei omnino necessariae, scilicet cibi et potus: et per hoc etiam intelligitur removeri omnis alius defectus; quia illa vocabula etiam ultra extenduntur, ut dictum est, et hoc quia plenitudo boni erit. Psalm. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Replebimur etc. « Neque cadet. » Hic describitur gloria quantum ad exclusionem mali: et primo majoris. Secundo minoris. « Neque ullus. » Dicit igitur. « Neque cadet super illos sol, » idest major tribulatio, quae exurit hominem, sicut multum calens exurit terram et herbam. Jacob 1, Exortus est sol etc. « Neque ullus aestus, » idest minor tribulatio. Et dicit, neque ullus: scilicet temporalis vel aeternus corporalis vel spiritalis. Tribulatio enim quasi aestus affligit hominem. Nil autem tale erit in patria. Isaiae 53, Et fugiet dolor et gemitus. Sed obicitur; quia dicitur Ecclesiastici 24, Qui edunt me, adhuc esurient. Respondeo. Est esuries sive sitis corporalis: haec non est in patria. Est etiam spiritalis: et haec est triplex. Quaedam est rei non habitae ut habeatur, sicut peccator attritus dolore esurit et sitit gratiam. Joelis 1, Bestiae agri quasi area sitiens etc. Quaedam rei habitae ut magis habeatur; ut in viro justo, qui esurit majora dona gratiae. Lucae 1, Esurientes implevit bonis. Augustinus, 11 Confessionum: Gustavi et esurio et sitio te. Quaedam rei pulchrae ut continetur. Et sic beati etiam post judicium esurient et sitient videre Deum idest desiderabunt. Unde in Prosa dicitur: Fruuntur nec fastidiunt, quo frui magis sitiunt. 1 Petri 1, In quem desiderant Angeli prospicere. His ergo verbis Non esurient etc. ostenditur in patria non esse famem vel sitim corporalem, nec etiam post judicium spiritualement primo modo vel secundo: quia post judicium non habendum, non desiderabitur, sed habitum continuandum. Item nota quod in fame et siti sunt duo: defectus: et iste omnino excluditur. Item desiderium, et illud semper manebit respectu continuationis. Ad illud Ecclesiastici patet: quia in patria non erit esuries vel sitis quantum ad defectum rei alicujus, quin habeatur quando congruet haberi; erit tamen quantum ad desiderium continuationis: et sic potest illud intelligi, si exponatur de futuro: tamen pro serie textus proprie intelligitur pro statu viae. « Quoniam. » Hic ostenditur causa seu auctor gloriae, qui est Deus: et primo ostenditur auctor plenitudinis bonorum. Secundo exclusionis malorum. « Et auferet. » Quo autem ordine sit auctor gloriae, quantum ad bonorum plenitudinem manifestatur. Primo enim ostenditur causa meriti. Secundo praemii, « Et deducet. » Dicit igitur, « Quoniam: » quasi dicat: praedicta erunt in patria justis. « Quoniam Agnus, » scilicet Christus pius, innocens, et pro hominibus victimatus. « Qui in medio throni est, » idest in medio Ecclesiae, quae est thronus, sive sedes Dei. Ipse enim omnibus communiter paratus est auxilium dare. « Reget eos, » in praesenti per gratiam,

Psalm. Dominus regit me et nihil mihi deerit. « Et deducit, » faciendo ire de virtute in virtutem. « Ad vitae fontes aquarum, » idest ad fontes, hoc est ad plenam abundantiam. Aquarum, idest omnimodae refectionis; quia desiderium ibi terminabitur, sicut sitis potu aquae sedatur: ibi enim erit plenitudo boni. Isaiae 49, Non esurient neque sitient, et non preueniet eos aestus et sol; quia miserator eorum reget, et ad fontes aquae potabit eos. Vitae: quasi dicat: aquarum dico vitae, quia illa refectio erit vivifica. Potat enim vivum et immortale. Psalm. Quoniam apud te est fons vitae. « Et absterget Deus, » tamquam mater quae solet extergere et lavare faciem pueri a lacrymis post verbera. « Omnem lacrymam ab oculis eorum, » idest omnem dolorem, ejus indicium est lacryma in oculis. Isaiae 25, Auferet Dominus Deus omnem lacrymam ab omni facie. Et nota quod dicit, Omnem lacrymam. Est enim lacryma pro peccatis propriis, pro alienis, pro incolatu miseriae, pro dilatione gloriae, et nulla remanebit. Infra 21, Et absterget Deus omnem lacrymam. Nota etiam virtutem resurrectionis per hoc quod dicit, ab oculis eorum: oculus enim quiddam carneum est, qui liberabitur ab omni passione et passibilitate, et praemiabitur in aeternitate. Job 19, Et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Dominum meum. Quaedam ex praemissis possent intelligi pro statu patriae. Hi qui amicti sunt stolis albis, idest ornamentis gloriae. Qui sunt et unde venerunt? haec est quaestio. Domine mi etc. ut supra. Hi sunt qui venerunt, ad tantam gloriam, De tribulatione magna, et laverunt stolas suas, idest ornamenta virtutum purificaverunt, vel corpora, ut supra. Ideo sunt ante thronum ejus, idest ante ejus praesentem majestatem per apertam visionem. Serviantque ei in templo ejus, idest in caelo, die ac nocte, idest continue omni duratione in qua solet esse apud homines dies et nox, per laudis magnificationem. Et qui sedet super thronum, idest super Ecclesiam triumphantem, habitat super illos per inhabitationem gloriae de culmine suae bonitatis influens abundantissime super eos. « Non esurient. » Sed quod principalior intellectus sit pro statu viae usque illuc, Non esurient etc. patet ex eo quod sequitur, Reget eos et deducet etc. Sed obijeitur, quia non loquitur de exclusionem mali cul-pae: ergo insufficienter ostendit gloriam justorum. Item unus est fons vitae, sicut dicitur in Psalmis: Apud te est fons vitae. Item licet non sit lacryma in oculis, tamen quandoque non minus afflictio est in animo; ergo non tantum de exclusionem lacrymae ab oculis, sed etiam angustiae ab intimis, loqui debuit. Respondeo. Dicendum, quod exclusit illud malum, quod communius solet ab hominibus timeri, ut sic alliciat ad desiderium praemii. Hoc autem est malum poenae. Dat tamen intelligi exclusionem mali cul-pae; quia non plene satiari potest qui alicui offensae subiacet. Item non est sine lacryma, idest causa lacrymae, qui peccatum habet. Licet ergo non expresse omnia quae sunt in patria tangat, tamen per ea quae ponit, omnia implicite possunt intelligi. Ad aliud dicendum, quod si nomen fontis accipiatur pro bono creato, dicitur in plurali fontes, ad signandum plenam abundantiam ac multiplicem, quia nomen fontis, nomen est abundantiae; non ad signandum originis principalis multiplicitatem. Ille enim tantum una est, scilicet Deus: et sic accipit Glossa. Si autem pro increato: sic per hoc quod dicitur,

Fontes, intelligitur divina bonitas et increata et infinita, ex qua est omnis et perfecta refectio in patria. Et dicitur in plurali, propter multiplicitatem effectuum et varietatem praemiorum, sicut et Spiritus sanctus dicitur multiplex, Sap. 8. Ad tertium dicendum, quod cum lacryma sit signum doloris qui vel ex aliqua culpa vel ex aliquibus adversis oritur, hic accipitur signum Tum ratione signi, tum ratione signati, tum ratione etiam signi et signati: unde sensus est: Absterget omnem lacrymam ab oculis eorum, idest omnem fletum et omnem dolorem et omnem causam doloris; cujus signum quandoque est lacryma in oculis. Si enim de sola lacryma loqueretur, parum hoc esset.

CAPUT VIII.

« Et cum aperuisset etc. » Hic agitur de apertione sigilli septimi; in qua manifestatur status Ecclesiae post mortem Antichristi, quando dabitur Ecclesiae pax, quae tamen parum durabit. Apertio igitur hujus sigilli est manifestatio illius status qui clausus est et signatus in sacra Scriptura. Dicit igitur: « Et cum aperuisset sigillum septimum, » per cujus apertionem signatur manifestatio septimi mysterii, quod prius erat clausum, scilicet de statu Ecclesiae post mortem Antichristi, « Factum est » silentium in caelo quasi media hora, » sic videbat in visione. Per illud silentium signatur pax et tranquillitas quae est futura in Ecclesia; quae caelum est propter caelestem claritatem, propter fidei caritatem et vitae sublimitatem, post mortem Antichristi (1) parum durabit. Et ideo signatur per silentium, quasi dimidiae horae; quia cito post veniet Dominus ad iudicium, ut dicit Glossa. Nota igitur quod, sicut dicit Glossa, post mortem Antichristi dabuntur quadraginta duo dies ad poenitendum eis, qui titubaverunt in persecutione Antichristi; sicut habuerunt Judaei quadraginta duos annos ad poenitendum post passionem Christi, ut dicit Hieronymus. Et notandum quod non tantum erit tunc pax bonis, sed etiam malis, idest fautoribus Antichristi, qui credent se in prosperitatibus diu victuros et in malitia obstinati non convertentur. Docent autem uxores, celebrabunt convivia dicentes: Licet princeps noster sit mortuus, tamen pacem habemus et securitatem. Sed, ut dicitur 1 Thessal. 40, Dies Domini, sicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis. Tropologice per silentium, secundum Beatum Gregorium, intelligitur secretum intimae contemplationis in quo silere debet tumultus cogitationum, ut anima iusti, quae caelum est per elevationem a terrenis et claritatem mentis, cum sponso loqui, et ejus vocem dulcissimam audire possit. Unde Beatus Gregorius super hunc locum: Caelum quippe est anima iusti. Anima itaque iusti, dum ad aeterna sublimia per sublevationem contemplationis intendit, surgentes ab infinis cogitationum tumultus premit, et intra se Deo quoddam silentium facit. Hoc autem silentium quasi media hora fit, quando non diu durat quies contemplationis, sed vel necessitas corporalis, vel aliud aliquid interrumpit eam. Unde Gregorius: Hoc silentium contemplationis et haec quies mentis, in hac vita non potest esse perfecta. Sic igitur terminatur visio secunda.

(1) Quae supple.

« Et vidi septem Angelos etc. » Tertia visio est, in qua agitur de Angelis clangentibus tubis. In hac igitur tertia visione magna, sunt septem Angeli clangentes tubis. Primi enim visio fuit de correctione Ecclesiarum. Secunda de revelatione mysteriorum. « Haec vero. » Tertia de cantu tubarum. Prima fuit correctio. Secunda consolatoria. Tertia est terribilis et comminatoria. Nota Glossam, in hac visione etc. Dividitur autem haec pars in duas. In prima agitur de quibusdam praecambulis ad cantum tubarum. In secunda de ipso cantu earum. « Et primus Angelus. » Praeambula ad cantum tubarum, de quo infra sequitur, ponuntur tria: scilicet, Praedicatorum institutio ad praedicandi officium. Item excommunicatio de damnatione impenitentium. « Et alius Angelus. » Item praeparatio ad officii actum sive exercitium. « Et septem Angeli. » Institutio autem praedicatorum ostenditur sub figura septem tubarum quae septem Angelis datae sunt. Et ostenduntur quatuor quae praedicatori sunt necessaria: scilicet vita ad aedificandum, scientia ad docendum. Haec duo in nomine Angeli intelliguntur. Promptitudo sive zelus ad proficiendum « Stantes: » auctoritas ad exequendam. « Et datae. » Dicit igitur: « Et vidi: » quasi dicat: Ex praemissis intellexi salvationem iustorum. Post haec ex opposito intellexi damnationem malorum per officium praedicationis praedicatoribus injunctam. Unde per septem Angelos intelligitur universitas praedicatorum, qui introducentur canentes tubis ad ostendendam malignorum et infidelium damnationem. Juxta similitudinem sacerdotum qui canentes tubis destruxerunt moenia Jericho. Josue 6. Hoc est ergo quod dicit et post praedicta « Vidi septem Angelos, » idest universos praedicatores: quia numerus septenarius signat universalitatem: tota enim vita hominum dierum septenario volvitur. Designantur autem praedicatores per Angelos qui debent habere sublimem vitam ut aedificent exemplo, et caelestem scientiam, ut erudiant verbo. Vita enim sancta et divinarum scientia sunt in Angelis. De vita dicit Gregorius loquens de praedicatoribus sancte viventibus: De propria vita sumunt quod per linguam proximo conferant. Psalm. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras justitias meas? De scientia, Malach. 2, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Isidorus 5 de summo bono: Desinat locum docendi suscipere qui nescit docere. Cocus si coeco ducatum praebet, ambo in foveam cadunt. Qui autem haec duo habet, propinquam habet dispositionem ut fiat Angelus, idest nuntius Dei annuntiando et praedicando quae sunt salutis. Isa. 55, Angeli patris amare flebunt. Dicuntur autem septem propter universitatem, ut dictum est. Item quia septem donis spiritus sancti repleti debent, secundum Glossam. Item quia fidem Trinitatis per quatuor mundi partes annuntiant. Item propter septem quae debent habere praedicatores, sicut dicit Beatus Bernardus super illud Cant. 1, Oleum effusum nomen tuum. Antequam effundatur verbum praedicationis, debet praecedere Primo compunctio. Secundo devotio. Tertio poenitentiae labor. Quarto pietatis opus. Quinto orationis studium. Sexto contemplationis otium. Septimo plenitudo dilectionis. « Stantes in » conspectu Dei, » idest promptos et zelantes ad proficiendam proximo secundum voluntatem et im-

perium Dei, non per incuriam et defectum zeli jacentes. Tob. 5, Inveni juvenem stantem splendendum praecinctum etc. Rom. 1, In me promptum est et vobis qui Romae estis evangelizare. Talis promptitudo valde placet Deo. 2 Timoth. 2, Sed verbum Dei non est alligatum. Vel stantes, scilicet rectos per affectionem calcantes terrena. Item in sursum erectos sive elevatos per contemplationem. In conspectu Dei, idest ut Deum aspiciant per intentionem ut propter Deum faciant. Item ut Deum aspiciant per ipsam contemplationem. Praedicatores enim orationi et contemplationi debent insistere, ut ibi hauriant quod aliis effundant. Ambrosius. Calcatis terrenis cupiditatibus, divinae contemplationi inhaerent. « Et datae sunt illis septem tubae, » idest universum officium praedicationis commissum est eis a Deo, qui vel per se vel per praelatos concedit officium praedicandi. Aliter enim praedicare non debet; non enim est usurpandum tantum officium. Rom. 10, Quomodo praedicabunt, nisi mittantur? Comparatur autem tubae praedicatio, sive officium praedicandi propter sonum, quia publice et aperte fieri debet. Isa. 58, Clama, ne cesses; quasi tuba ex alta vocem tuam. Item propter usum: usus enim tubarum apud Judaeos erat in bellis, in festis, in conviviis. Similiter praedicatio excitat ad bellum contra vitia. Josue 6, legitur quod septem sacerdotes, septem tubis clangebant ad bellandum contra Jericho, idest contra vitia mundi, quae mutatur ut luna. Jericho enim interpretatur luna. Item vocat ad vera solemnia, scilicet gratiae et gloriae. Isaiae 50, Canticum erit vobis sicut vox sanctificatae solemnitatis. Item invitat ad omnia convivia quae fiunt hic per gratiam et in futuro per gloriam. Infra 19, Audivi quasi vocem tubae magistrae; gaudeamus et exultemus etc. Septem autem tubae dicuntur propter universitatem officii praedicationis, quod datur praedicatoribus ad hoc idoneis, ut scilicet de universa Scriptura praedicent. Item ut praedicent universis divitibus, pauperibus, magnis et parvis, bonis et malis, fidelibus et incredulis. Item ut praedicent universa quae ad salutem pertinent, ut de vitiis et virtutibus, suppliciis et praemiis. Esther 7, Tubae quarum usus est in Jubilaeo, idest quibus annuncietur peccatorum remissio, quae est in via, et reversio ad haereditatem quae erit in gloria: de quibus tubis Josue 6. « Et alius. » Ille agitur de excommunicatione praedicatorum, ne ipsis praedicatoribus ascribatur malorum damnatio, vel ipsi mali videantur inexcusabiles. Ideo prius ostendit, nec ipsos praedicatores a-cusabiles, nec ipsos impios inexcusabiles. Cum enim Christus ex sua caritate pro omnibus, quantum est de se, passus fuerit et omnes apud Patrem juvare paratus sit, pro omnium etiam salute praedicatores suos per orbem miserit; patet nec praedicatores a bono doctore ad bonum hominum missos debere accusari, si aliqui damnantur, nec posse excusari homines qui damnantur. Nota Glossam, Dicturus etc. Ad ostendendum autem, quod nec ex parte Christi, nec a parte praedicatorum est causa vel culpa damnationis malorum, sed ex parte ipsorum, tria ostendantur. Primo Christi caritas sive pietas. Secundo, praedicatorum bonitas, « Et accepit. » Tertio, commissa auctoritas, « Et misit. » Christi autem caritas ostenditur in tribus. Primo, in affectu redimendi. Secundo, in affectu regendi, « Habensthuribulum. » Tertio, in efficacia obtinendi scilicet pro hominibus illud quod desiderant, « Et

« data sunt ei. » Ex his patet nec Christum, nec ejus Apostolos sive praedicatores esse de impiorum damnatione culpandos. Caritas autem Christi quantum ad affectum redimendi hominem ostenditur Primo, quantum ad humilitatem incarnationis. Secundo, quantum ad desiderium passionis: « Et stetit. » Dicit igitur, « Et alius: » quasi dicat: ita vidi praedicatores. « Et alius Angelus, » scilicet Christus, qui dicitur Angelus, quia missus a Patre in mundum ad annuncian- dum quae sunt salutis, hominibus. Non enim dicitur Angelus inquantum Deus, sed inquantum homo. Isaiae 9, secundum aliam literam, Et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus. Dicitur autem Alius, ab aliis praemissis, quia altior et major eis in dignitate. Joan. 3, Qui de caelo est, super omnes est. « Venit. » per humilitatis assumptionem. 1 Timoth. 1, Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere. Sed quomodo dicitur venisse, qui locum non potest mutare, qui ubique est totus? Jeremiae 23, Caelum et terram ego impleo. Augustinus, 6 lib. Confessionum: Ubique totus es, et nusquam locorum es. Respondeo. In his verbis et consimilibus, non intelligitur Dominus venisse per loci mutationem; sed per humanitatis assumptionem: ipsum assumere fuit venire: et sic saepe ejus incarnatio vocatur adventus, ratione humiliationis quae ostenditur vocabulo veniendi. Item ratione manifestationis: unde dicitur venisse, quia per carnem, se dignatus est manifestare. Hoc est quod dicit Augustinus 1 lib. de Doctrina Christiana: Non per locorum spatia veniendo; sed in carne mortali mortalibus apparendo, venisse ad nos dicitur; illuc ergo venit, ubi erat. Quomodo venit, nisi quod verbum caro factum est, et habitavit in nobis? haec Augustinus. « Et stetit ante altare, » idest paratus fuit et affectuosus se immolare in cruce, quae est altare in quo oblatus est Deo Patri sacrificium nostrae redemptionis, scilicet ipse Deus homo. Lucae 12, Et quomodo coarctor usque dum perficiatur? Vel. Alius, ipse Christus, quia super eo quasi super altari offerunt fideles Patri preces et merita: qui dicitur stare ante altare, idest ante se ipsum; quia scilicet per se ipsum placet Patri, non per alium mediatorem. « Stetit, » ergo, « Ante altare, » idest paratus fuit se hostiam Patri offerre, non per mediatorem alium, sed per se ipsum. Vel Alius, Ecclesia in cujus unitate habet offerri omne bonum Deo, alioquin ei non placet. Ante hoc altare ostensus est Christus stare, quia omnes qui sunt vel esse volunt de unitate Ecclesiae paratus est juvare et ducere ad salutem, et omnibus se offert quantum est de se. 1 Petri 1: Sperare in eam quae offertur vobis gratiam. Nota: Fides dicitur altare: nihil enim Deo est acceptum, quod non offertur spiritualiter in fide. Psal. Tunc imponent super altare tuum vitulos. Item cor justii etiam dicitur altare; quia in eo immolantur motus bestiales, unde dicitur altare holocausti. De altari Exod. 26. Praeterea sancta desideria in eo igne caritatis cremantur: unde dicitur altare thymiamatis. Exod. 30, Facies altare ad adolendum thymiamata. Item crux Christi. In ipsa enim oblatum est illud sacrificium dignitatis quod est ipse Christus. Amos 9, Vidi Dominum stantem super altare. Item Christus ipse, ut dicit Glossa; quia per eum et super eum offerimus Patri preces nostras. Item Ecclesia, super cujus unitatem debet offerri Deo omne bonum nostrum. Isaiae 60. Offerrentur super placabili altari meo, scilicet fideles

super Ecclesiae unitatem. « Habens thuribulum. » Hic ostenditur Christi caritas in effectu regendi, specialiter quantum ad Apostolos quos ipse rexit, ut per eos, alios regeret. Unde dicit, habens thuribulum, idest Apostolos qui sunt quasi thuribula, et vasa ignis Spiritus sancti inferius clausa, per contemptum carnis et terrenorum; superius aperta, per desiderium supernorum; de quibus exeunt vapores thymiamatis, idest orationum ex interna devotione ascendentes coram Domino: de quibus etiam exit odor ad homines, per quem Christus manifestatur, quem praedicant docendo, et sequuntur imitando. 2 Corinth. 2, Odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco. « Aureum, » propter caelestem sapientiam, per quam sunt fulgidi, decori ac pretiosi apud Deum et homines: vel propter caritatem, quae dat fulgorem decorem ac valorem. De quo auro supra 3, Suadeo tibi emere aurum ignitum. In Apostolis fuit sapientia caelestis, et affectus caritatis ad Deum et ad salutem hominum. De his, 3 Reg. 10, Omnia vasa in quibus potabat Salomon, erant aurea. « In manu sua, » idest in suo regimine. In hoc autem ostenditur caritas et pietas Christi ad genus humanum; quia ad conversionem et instructionem hominum ejus Apostolos et discipulos et alios praedicatores praeparavit eligendo, informando, regendo, mittendo, sicut infra sequitur: unde nec ex parte Christi nec suorum praedicatorum est culpa, si qui damnantur. Specialiter tamen de Apostolis et discipulis hic agitur. Nota quod cor humanum debet esse thuribulum in quo sit ignis amoris et thus devotionis: et sic ascendet coram Deo odor sacrae meditationis, affectionis et orationis. Sine igne autem hoc fieri non potest per quem thus resolvitur. Eccles. 30, Quasi ignis effulgens et thus ardens in igne. Debet autem clausum esse inferius, apertum superius. Coloss. 3, Quae sursum sunt quaerite. Debet etiam esse aureum per veram et caelestem sapientiam, sine qua nihil est fulgidum acceptum sive decorum ac pretiosum in conspectu Dei. De hoc thuribulo aureo per figuram dicitur 3 Reg. 7, ubi legitur quod Salomon fecit thuribulum ex auro purissimo. « Et data sunt. » Hic ostenditur Christi caritas in efficacia impetrandi. Ipse enim pro eis qui sibi adhaerent efficaciter impetrat quod desiderant. Primo ergo ostenditur orationum effusio sive oblatio apud mediatorem. Secundo earundem exauditio per ipsum apud Patrem, « Et ascendit. » Dicit igitur, « Et data: » quasi dicat: ita prius praeparavit Apostolos et discipulos ad salutem hominum. Ipsos etiam homines paratus est apud Patrem juvare, si in fide ipsum invocent. Et hoc est: « Et data sunt ei, » idest Angelo. « Incensa multa, » idest Christo offeruntur a justis orationes Deo acceptabiles. Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et dicit, « multa, » propter multas innovationes sanctarum affectionum, et varietatem meditationum et orationum. « Ut daret de orationibus sanctorum omnium, » idest justorum; idest ut repraesentaret orationes justorum Deo Patri. Ipse enim est mediator noster, per quem accessum habemus ad Patrem, et per quem orationes justorum exaudiuntur. Unde et in orationibus Ecclesiae petitur orationum exauditio per ipsum Filium; unde dicitur, Dominum nostrum etc. Dicit autem partitionem de orationibus, non omnes orationes; quia non omnes orationes justorum exaudiuntur, sed illae quae sunt utiles ad salutem. Quandoque enim

petitur quod non est expediens dari, ut patet in oratione Pauli, 2 Corinth. 2, Ter Dominum rogavi. Super altare aureum, idest Deo Trinitati, qui est super ipsum Christum, inquantum homo est: qui inquantum Christus, est altare, quia super ipsum offerimus preces et merita nostra Deo. Aureum, propter pretiositatem: totus enim est aureus, quia totus pretiosus, etiam secundum quod homo. Quod, scilicet, altare, est ante thronum, idest in beneplacito Patris sedentis in throno, idest in Ecclesia quaa: inhabitat et regit. Ipsum enim altare, quod est Christus, est per omnia Patri acceptum. Item placet Patri, ut per hoc altare, homines, et hominum orationes fiant acceptabiles. Vel, Ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, idest repraesentaret eas Deo, super se ipsum, qui est altare aureum, ut dictum est. Ipse enim non per alium, sed per se ipsum offert orationes iustorum Patri. Nam alius mediator non est. Hebr. 7, Accedens per semetipsum ad Deum semper vivens ad interpellandum pro nobis, « Quod est ante thronum, » idest Ecclesiam; quia Christus Dominus se offert suis, promptum ad placandum Patri, et ad offerendum orationes eorum Patri sicut pontifex bonus. Hebr. 4, Habentes pontificem magnum qui penetravit caelos Jesum. « Et ascendit, » idest factus est acceptabilis, « fumus, » idest compunctio et devotio, « incensorum, » idest ad modum incensorum redolens, « de orationibus sanctorum, » quae sunt incensae: de quibus jam dixit: Et data sunt ei incensa multa. Compunctio autem et devotio dicitur fumus; quia sicut ex igne operante in lignis, dum ea ignit et concremat, ascendit fumus: sic ex igne amoris operante interius in cogitationibus et affectionibus et igniente et concremante eas procedit compunctio et devotio in oratione, quae devotio est Deo acceptabilis; et ideo dicitur de orationibus fumus ascendere coram Deo, « De manu Angeli, » idest mediante operatione sive interpellatione Christi. « Coram Deo, » scilicet Patre. Ipse enim est mediator, per quem devotio orationum fit efficax et acceptabilis apud Patrem. 1 Joan. 2, advocatum habemus apud Patrem. Sed quomodo dicitur Christus offerre orationes iustorum Deo, cum ipse sit Deus? Offerens autem et cui offertur differre debent. Item quare dicitur offerri Patri, ut dicit Glossa super illud, ut daret, cum aequae sint offerendae orationes tribus personis, quia sibi sunt coaequales? Respondeo. Ad primum, quod recte dicitur Christus offerre Deo preces nostras, quia ipse in quantum offerens differt a se inquantum ei offertur, et a Patre et Spiritu sancto. Ipse enim inquantum homo est, offert preces nostras sibi, inquantum Deus, et Patri, et Spiritui sancto. Ipse enim est mediator in quantum homo sicut dicit Augustinus. Et sic offert devotionem hominum Trinitati, ut dicit Glossa super illud, Super altare. Ad aliud dicendum, quod sicut dictum est, Christus homo offert preces iustorum Trinitati. Quandoque autem dicitur offerri Patri, non quia non similiter offerat sibi inquantum Deo et Spiritui sancto, cum personae sunt sibi coaequales; sed illud dicitur ratione auctoritatis, quae convenit Patri; quae non dicit maiorem dignitatem in Patre; sed dicit originem respectu aliarum personarum: quia a Patre est Filius, similiter Spiritus sanctus. Et acceperunt. Hic introducitur bonitas missorum Apostolorum, ad ostendendam excusationem eorum et inexcusabilitatem

tem impiorum: quia repleti fuerunt gratia Spiritus sancti. Unde patet eos desiderasse et procurasse, quantum in se fuit, salutem hominum: et hoc est quod dicit, « Et accepit Angelus, » idest Christus, « Thuribulum aureum, » idest Apostolos: accepit inquam, non tactu corporali, sed amplexu spirituali, manu scilicet suae bonitatis, ad replendum eos amplioribus donis. Unde sequitur, « Et implevit illud, » scilicet thuribulum, idest Apostolos et discipulos, cum Spiritum sanctum super eos effudit abunde. Act. 1, Repleti sunt omnes Spiritu sancto. « De igne altaris, » idest de igne Spiritus sancti, quo tempore plenus fuit, qui est altare fidelium. Joan. 1, Plenum gratiae et veritatis. Ut enim essent idonei et haberent virtutes ad praedicandum hominibus, datus est eis Spiritus sanctus in abundantia. Et per hoc signatum est quod praedicator debet habere claritatem in scientia, et ardorem in vita, claritatem etiam in exemplo, et ardorem in animo. Ignis enim, in cuius specie apparuit super eos Spiritus, lucet et ardet: unde de illo nobili praedicatore, scilicet Joanne Baptista, dicitur Joan. 5, Ille erat lucerna ardens et lucens. Vel de igne altaris, idest de igne, cuius vis fuit manifestata in patibulo crucis. Ignis enim Spiritus sancti in Christo multum luxit et suum ardorem manifestavit in cruce: ex sola enim caritate passus est: et de isto igne dedit Apostolis, ut hominum salutem zelarent, et pro Christo, vel pro ipsis hominibus mori parati essent, Joan. 1, Et de plenitudine ejus omnes accepimus. Sed quomodo hic dicitur accepisse thuribulum, idest Apostolos, cum prius accepisset eos? unde et supra dicitur: Qui habebat thuribulum in manu sua. Respondeo. Acceperat prius ad illuminandum et regendum. Illic autem dicitur accepisse ad aliud, idest ad amplius replendum et ad mittendum repletos ad homines convertendos, sicut post sequitur. Item obijcitur de hoc quod dicitur: Implevit illud de igne altaris. Cum enim haec propositio denotet partialitatem, aut notat partem Spiritus sancti qui erat in Christo datam Apostolis, aut partem gratiae. Si primo modo; ergo habet partem et partem, quod falsum est. Si secundo, ergo pars gratiae Christi ablata est a Christo et data ipsis, quod est absurdum. Respondeo. Per haec verba, implevit illud de ignis altaris, intelligitur ipse Spiritus sanctus amplius datus Apostolis, et etiam dona ejus. Cum enim datur ipse, dantur et ejus dona, et e contrario: quod est intelligendum de donis gratum facientibus. Tum illa partialitas quae notatur per illam propositionem, non intelligitur respectu Spiritus sancti in se, sed respectu gratiae creatae sive donorum. Nota ergo quod illa propositio duo notat: scilicet partialitatem et conformitatem. Partialitatem autem dico, non quia gratia data Apostolis in Pentecoste sit pars gratiae quae est in Christo secundum virtutem: sed pars dicitur secundum quendam modum loquendi; quia gratia Spiritus sancti longe copiosior fuit in Christo quam in Apostolis, ita ut ipsi quasi partem gratiae habere videntur, Christus vero totam. Conformitas vero fuit, quia gratia illa, tam in Christo quam in eis, fuit ad illustrandum et ad accendendum proprium subjectum, et etiam ad redundandum in alios per effectum. Ad objectum patet; quia non notatur pars gratiae secundum virtutem: non enim fuit aliqua pars gratiae Christi data Apostolis: sed secundum proportionem; quia longe minus fuit in

Apostolis gratia, in Christo autem perfectissime, ut dictum est. Simili modo dicitur, Num. 11, Auferam de spiritu tuo tradamque eis. « Et misit. » Ille ostenditur auctoritas Apostolis commissa, per quam patet eos non esse culpandos, nec ipsum Christum, de damnatione reproborum; cum ipse Christus salutem hominum zelans, Apostolos ad eorum salutem miserit. Juxta missionem autem tangitur de actu ad quem missi sunt, et de effectu consequente. Primo ergo ostenditur missio Apostolorum. Secundo actus missorum, « Et facta. » Tertio commotio populorum, « Et terraemotus. » Dicit igitur: « Et misit, » thuribulum impletum, idest Apostolos. « In terram, » idest ad diversas partes terrae. Marci ultimo, Euntes in mundum universum etc. Vel in terram, idest ad illos qui apti erant ferre fructum ad modum terrae, ut fuerunt Gentiles. De quibus Psalm. In auditu auris etc. « Et facta: » notatur actus missorum qui fuit triplex. Emiserant enim tonitrua comminationum, voces admonitionum, fulgura miraculorum. Dicit igitur: « Et facta sunt, » ab Apostolis missis, « tonitrua, » comminationum quae terrent. « Et voces, » admonitionum quae muleant. Vel voces promissionum. « Et fulgura, » miraculorum quae simul illuminant et incutiunt timorem Dei. De his tribus supra 4, Et de throno procedunt fulgura et voces et tonitrua. « Et terraemotus, » idest terrenorum hominum motus, idest interior commotio. « Magnus, » supple, factus est ad praedicationem Apostolorum. Magna enim commotione concitati sunt homines ad verba eorum: quidam ad bonum, scilicet ad conversionem, sicut legitur Act. 15, quod crediderunt de Gentilibus quotquot erant praedesignati ad vitam. Quidam ad malum, ut ad blasphemiam, vel ad persequendum ipsos praedicantes, sicut legitur Act. 15, quod Judaei concitaverunt mulieres religiosas et honestas et priores civitatis, et excitaverunt persecutionem in Apostolos. Aliter potest intelligi. Ostenditur enim caritas et benevolentia Christi ad salutem hominum multiplex, ut ostendatur causa damnationis non esse nisi ex parte eorum qui damnantur. Unde primo ostenditur mysterium incarnationis. Secundo promptitudo complendae redemptionis, « Et stetit. » Tertio sustentia desideratae passionis, « Et data sunt. » Quarto destinatio dilatandae praedicationis, « Et misit in terram. » Dicit igitur: « Et alios. » expone ut supra. « Et stetit. » Ille ostenditur in Christo promptitudo complendae redemptionis: et hoc dupliciter. Primo quantum ad effectum animae. « Et stetit ante altare, » expone ut supra. Secundo quantum ad obedientiam ex parte carnis. « Habens thuribulum, » idest carnem sive humanitatem in qua crematur thus, idest orationes sanctorum, unde ascendit fumus in odorem suavissimum Deo. Justo enim ante Christi adventum habebant quidem thus, idest orationes, sed non thuribulum: unde eorum orationes non habuerunt plenam efficaciam: nunc autem habemus, scilicet Christi humanitatem, in qua crematur thus devotionis, quia per eam fit oratio acceptabilis. Aureum propter acceptabilitatem et pretiositatem, quam habuit ejus humanitas propter immunitatem a peccato, et propter unionem cum Verbo. Hoc thuribulum aureum signatur per illud de quo dicitur Hebr. 9, Post velamentum autem tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum. « In manu sua, » idest in potestate sua et perfecta

obedientia, quia caro Christi omnino fuit obediens spiritui; quod signatur Genes. 7, in arca Noe, ubi omnia animalia erant pacata, idest omnes motus sensualitatis in Christo. « Et data. » Ille ostenditur sustentia passionis Christi. Ante passionem praecesserunt multae orationes justorum pro redemptione. Secundo orationum exauditio in acceptione. « Et ascendit. » Tertio ipsa earundem adimpletio in passione. « Et accepit. » Dicit igitur: « Et data sunt ei incensa multa, » idest datae sunt ei a Deo Patre multiplices orationes Deo acceptabiles pro generis humani reparatione: idest data est Christo secundum humanitatem auctoritas, virtus et idoneitas praesentandi apud patrem orationes antiquorum qui redemptionem petierant. Unde sequitur « Ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, » idest ut repraesentaret eas Patri super seipsum patientem. Ipse enim patientis fuit altare, super quo factae sunt acceptabiles per ejus passionem orationes antiquorum qui supplicaverunt Deo pro reparatione. « Quod est ante thronum, » idest in beneplacito sedentis in throno; quia Patri placebat orationes justorum super hoc altare immolari per ipsius Christi passionem. Vel ante thronum, idest Ecclesiam ut supra. Vel super altare, idest crucem in qua se pro omnibus obtulit. Aureum propter pretiositatem, quia in eo oblatum est pretium humanae redemptionis. Quod est ante thronum, idest in beneplacito Dei sedentis in throno; quia placebat Deo, ut quod fuit contractum ligno praevaricationis, solveretur per lignum crucis: de quo Proverb. 15, Lignum vitae desiderium veniens. In hoc enim ligno impletum fuit desiderium antiquorum. Vel ante thronum, idest Ecclesiam, quia nobis offertur crux Christi in refugium et auxilium. Item quia semper debet haberi tanta gratia prae oculis mentis, Eccles. 29, Gratiam fidejussoris ne obliviscaris. Bernardus super illud Cant. 1, Fasciculus myrrhae etc.: Si sapiens fueris, hunc myrrhae tam earum fasciculum, de principali pectoris tui, nec ad horam patiaris auferri; amara illa omnia quae pro te pertulit, semper in memoria retinens et assidua meditatione revolvens. Ut daret de orationibus; quia non omnes orationes erant pro redemptione, sed pro aliis etiam obtinendis. Vel quia non omnes orationes justorum erant exaudita, sicut quas non expediebat exaudiri, ut tactum est supra. Sanctorum omnium: hoc dicit quia oratio omnium justorum, qui amplius quibusdam aliis illuminati fuerunt, erant ut Filius Dei genus humanum redimeret, licet non omnis oratio eorum. Hoc enim orabant justo qui fuerunt ante ejus passionem. Unde dictum est Simeoni per spiritum adventum Christi expectanti, quod non videret mortem nisi vidisset Christum Domini. Et dicitur Isa. 65, Utinam disrumperes caelos et descenderes. Psalm. Inclina caelos tuos et descende. Quasi dicat: Christo data est potestas, efficacia, idoneitas, ut orationes antiquorum ac desideria de reparatione per ipsum facienda Patri praesentaret et impleret super seipsum patientem, sive super crucem. Et ascendit per acceptionem, fumus incensorum, idest devotio redolens, sicut multa incensa. De orationibus sanctorum de manu Angeli, idest mediante ipso Christo. « Coram Deo » Trinitate, quia per ipsum mediatorem factae sunt apud Patrem acceptabiles orationes antiquorum. Ipso enim offerente eas Patri etiam ante passionem magis fa-

etiae sunt Deo acceptabiles quam prius, licet et ante disponeret eas implere: unde ipse dicitur mediator non solum propter passionem, sed etiam preces iustorum Patri praesentando et impetrando. 1 Timoth. 2, Unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Maxime autem praesentavit in passione, in qua impletum est desiderium sanctorum. Unde sequitur: « Et accepit Angelus thuribulum aureum, » idest carnem suam paravit et exposuit passioni, quando venit Jerusalem sciens quod ibi occideretur, Matth. 20, Ecce ascendimus Ierosolimam etc. Joan. 19, Jesus autem sciens omnia quae ventura erant super eum, processit et dixit: quem quaeritis? « Et implevit illud, » scilicet thuribulum, idest humanitatem, scilicet corpus et animam. « De igne altaris, » idest de ardore passionis quam in cruce sustinuit, quae hic dicitur altare. Passio propter vehementiam doloris igni comparatur. Psal. Igne me examinasti. Per hoc etiam quod dicitur, Implevit, ostenditur immensitas ac gravitas passionis. Psal. Repleta est malis (idest afflictionibus) anima mea. « Et misit. » Ille ostenditur destinatio dilatandae praedicationis. Et primo ostenditur destinatio sive missio praedicatorum. Secundo actus destinatum. « Et facta sunt. » Tercio commotio populorum, ut prius et post passionem. « Misit, » scilicet thuribulum, idest humanitatem suam. « In terram, » idest terrenos praedicatores ad hoc destinatos, ut eam credant et imitentur creditam: unde et Apostoli dicuntur equus Domini supra. « Et facta sunt » per Apostolos a Deo destinatos per orbem terrarum. « Tonitrua » ut supra. « Et septem Angeli. » Ille ostenditur praeparatio praedicatorum ad officii actum, scilicet ad praedicandum. Postquam enim ostensum est Christum esse mediatorem, et quantum est de se paratum omnes suscipere ad salutem, convenienter subditur de damnatione impiorum quae intelligitur ex praedicatione praedicatorum: quam damnationem patet ex praemissis esse inexorabilem. Prius tamen agitur de praeparatione praedicatorum. Dicit igitur: « Et septem Angeli, » idest universi praedicatores spiritu septiformi inbuti. « Qui habebant septem tubas, » idest universum officium praedicandi, ut supra. « Praeparaverunt se, » implendo prius opere quod dicturi erant ore. Secundum exemplum Domini, de quo Act. 1, Coepit Jesus facere et docere. Gregorius, Necesse est ut qui verbum Dei loquitur, prius studeat scire qualiter vivat, ut post ex vita colligat, quae et qualiter dicat. Item excitando se ad mentis ardorem, a quo et alios debent accendere per sermones. Unde Gregorius, Ipsi de omnipotente Deo sciunt loqui suaviter, qui hunc defecerunt in cordis sui visceribus amare veraciter. Item ordinando intentionem, ut non ad inanem gloriam vel propter lucrum temporale, sed propter Deum et proprium meritum et supremum bonum. 2 Corinth. 2, Non sumus sicut plurimi adulterantes etc. Isidorus 2 lib. de Summo Bono, Mala est intentio quae pro terreno lucro aut vanagloria est. Item praevidendo prudenter, quid sit dicendum, et quibus et quando, et quantum et qualiter. Gregorius, In ore pastoris magna debet esse consideratio locutionis. Pensare enim debet doctor, quid loquatur, quando loquatur, qualiter loquatur, et quantum loquatur: si enim unum defuerit, locutio apta non erit. Item fondendo orationem. Unde Augustinus 4 lib. de Doctrina christiana: Orando pro se

ac pro illis quos est allocuturus, sit orator, antequam doctor. Praeparatio igitur praedicatorum, debet esse multiplex: videlicet per operis exhibitionem, per affectus inflammationem, per intentionis ordinationem, per materiae et circumstantiarum praemeditationem, per devotam orationem. Ad quid autem haec sit praeparatio subditur: « Et tuba canerent, » idest ut officio praedicationis uterentur in actu. Recte autem sic loquitur; quia etsi praedicatio quandoque terrere debeat, tamen etiam debet allicere ad amorem. Quantum ad incursionem timoris officium praedicandi sive praedicatio dicitur tuba: quantum ad secundum vocatur praedicatio cantus, Joel. 2, Canite tuba in Sion. Quidam semper se praeparant et nunquam canunt, qui semper student et nunquam praedicant. Sed objicit Glossa, quia dicitur Matth. 10, Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Item quare dicitur, Ut tuba caneret, in singulari, cum ante dixerit. Septem tubas? Respondeo. Ad primum respondet Glossa quod Apostoli fuerunt privilegiati in hoc, quia Spiritus sanctus eis ita aderat, quod non oportebat eos praemeditari; sed alii qui non sunt in hoc privilegiati, praemeditari debent. Aliter posset esse praesumptio, vel inanis gloria, nisi in casu, scilicet cum subito praedicare oportet vel huiusmodi; et nisi esset praedicator multum habens ad manum ea quae sunt Dei, propter altitudinem intelligentiae, vel gustum experientiae, vel donum illuminationis internae. Nota autem quantum ad materiam praedicationis, quod debet esse praemeditatio de vero, honesto, et salutifero. Nam circa illud quod praedicandum est, haec tria sunt attendenda: scilicet, Veritas; quia falsa non sunt praedicanda. 1 Timoth. 2, Veritatem dico, non mentior, Doctor gentium in fide et veritate. Item honestas. Non enim omnia vera sunt praedicanda, quia quaedam non decerent. De his duobus dicitur in Psal. Eloquia Dei eloquia casta, argentum igne examinatum. Item utilitas, Non enim omnia vera et honesta sunt praedicanda; sed quae sunt ad salutem utilia. Matth. 4, Praedicans Evangelium regni. Ad illud potest dici, quod sic recte loquitur; quia licet sint diversa praedicandi officia et diversae praedicationes, secundum praedicatorum diversitatem: tamen unitas est in origine et in fine. Origo est Scriptura sacra, unde debet omnis praedicatio sumi. Finis est honorificatio divina in ejus laude, et humana salute. Vel quia quilibet praedicator habet proprium officium, et propriam praedicationem. « Et primus. » Ille agitur de ipso cantu tubarum; in quo cantu ostenditur damnatio reproborum. Vidit autem et audivit septem Angelos tuba canentes, ad signandum praedicationem universorum praedicatorum, secundum diversos status Ecclesiae. Et primo agitur de cantu pertinente ad statum Ecclesiae initialem vel mediam, ut est cantus quatuor Angelorum. Secundo de cantu pertinente ad statum ultimum, ut est cantus trium Angelorum sequentium, Circa finem hujus capituli, « Et vidi » Prima pars dividitur in quatuor, secundum cantus quatuor Angelorum. Primo ergo agitur de cantu primi Angeli. Secundo, secundi, « Et secundus Angelus. » Tercio, tertii, « Et tertius. » Quarto, quarti. « Et quartus. » Ad intelligentiam horum notandum, quod a principio foundationis Ecclesiae perseveravit praedicatio evangelica. Multa tamen hostis generis humani successive objecit impedimenta semper gra-

viora. Primo Judaeorum. Secundo Gentilium principum, ut Romanorum et aliorum. Tertio haereticorum. Quarto falsorum fratrum. Quinto Antichristi et suorum. Horum damnationem denunciant isti Angeli. Distinguuntur autem sic cantus septem Angelorum. Quia cantus quatuor Angelorum pertinent ad statum Ecclesiae initialem vel medium; quaedam enim pertinent ad initialem, quaedam ad medium Ecclesiae statum; quia non solum in primo statu fuerunt haeretici et falsi fratres, sed etiam in statu medio. Cantus vero trium Angelorum, pertinent ad statum finalem sive ultimum. Unde prima quatuor narrantur ut praeterita, tria vero ut futura, ut dicit Glossa, in fine cantus quarti Angeli. Rursus cantus quatuor Angelorum sic differunt. Nam primus Angelus ostendit damnationem Judaeorum. Secundus matricidarum, scilicet Gentium persequentium Ecclesiam. Tertius haereticorum. Quartus falsorum fratrum. Tres vero ultimi sic differunt. Quintus enim ostendit praecursus Antichristi. Sextus ipsum Antichristum cum suis. Septimus iudicium et finem mundi. In prima vero parte sic proceditur. Primo ostenditur praedicatio Apostolorum. Secundo perversitas Judaeorum. « Et facta est. » Tertio poena eorumdem perversorum. « Et missum est. » Dicit igitur, « Et primus Angelus, » idest primus ordo praedicatorum, scilicet ordo sive coetus Apostolorum et discipulorum. Et dicitur primus ordine narrationis, et etiam primus ordine temporis; quia prius contigit excaecatio Judaeorum praedicantibus Apostolis. Nota quod secundum diversitatem statuum Ecclesiae, est diversitas et ordo Angelorum. Item etiam secundum diversitatem et ordinem persecutionum. Primus igitur Angelus est primus ordo praedicatorum, scilicet Apostolorum quoad primum statum Ecclesiae praedicantium Judaeis. Secundus Angelus est ordo praedicatorum, quo ad secundum statum, scilicet Apostolorum et discipulorum praedicantium Gentilibus. Unde ille secundus Angelus dicitur ratione secundi status, licet iidem praedicatores fuerint. Tertius Angelus, ordo praedicatorum quantum ad tertium statum, et sic ulterius, ut infra patebit. « Tuba cecinit, » idest timorem incussit, et ad amorem allexit praedicando quantum in se fuit. Et nota quod praedicator debet strictiorem partem tubae ex parte sua ponere latam ex parte hominum; quia maiorem perfectionem debet in se habere, quam aliis stricte suadeat; cuius contrarium faciunt quidam. De praedicatione Apostolorum ad Judaeos habetur Act. 2, 3, 4 et 5, et in aliis locis Actuum. « Et facta est. » Hic ostenditur perversitas Judaeorum: et hoc quantum ad tria. Primo quantum ad divini verbi repulsionem. Secundo, quantum ad internae iracundiae concitationem, « Et igitur. » Tertio quantum ad actualem Apostolorum interfectionem, « Mixta sanguine. » Quid ergo sequutum sit ex Apostolorum praedicatione ostenditur. Inde enim facti sunt magis perversi propter suam nequitiam. Unde dicitur: « Et facta est grando, » idest praedicatio quae est de se suavis, Judaeis visa fuit quasi grando contundens et molesta, unde eam repulerunt. Act. 27, legitur quod Paulo praedicante Judaei levaverunt vocem dicentes: Tolle de terra huiusmodi; et projiciebant vestimenta sua et jactabant pulverem in aera. « Et ignis, » est factus, scilicet iracundiae sive invidiae, contra Apostolos, Act. 13, Videntes turbas Judaei etc. Et haec duo erant « Mixta san-

guine, » idest sanguinis effusione; quia ex illis duobus sequuta est interfectio praedicatorum. Unde Stephanum interfecerunt, Act. 7. Vel grando, potest intelligi contumelia verborum, et immanitas exteriorum persecutionum. Act. 8, Facta est persecutio magna in Ecclesia quae erant Jerosolymis etc. Et ignis etc. ut supra. Aliqui libri habent in sanguine, idest cum sanguine, idem sensus est. « Et missum est in terra. » Hic ostenditur poena. Et primo ostenditur reatus poenae in generali. « Et missum est, » scilicet hoc totum, idest grando, ignis et sanguis. In terra, idest in Judaeos terrenos: vel quia ut terra fructificare debent, cum essent exculti per legem et prophetas Per hoc signatur quod praemissa perversitas eos obligat ad poenam. In eos enim cadit, quia in eos per reatum poenae redundat; per hoc enim meruerunt excaecari, hinc et tandem damnari. Psalm. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva: effunde super eos iram tuam etc. Haec dicuntur de Judaeis, sicut vult Apostolus, Rom. 11. Secundo ostenditur poena in speciali « et tertia. » Nota quod in Judaeis erat triplex differentia. Quidam enim erant terrenis dediti, qui signantur per terram. Quidam in lege justi secundum opera exteriora, credentes se recte agere; et sic erat de multis: isti signantur per arbores. Alii in vita ficti male agentes, et bene simulantes, et se male agere scientes, ut hypocritae. Ili signantur per foenum viride. In primis iterum erant tres partes. Prima pars fuit de Judaeis credentibus ante Apostolorum praedicationem, scilicet visis operibus Christi. Alia pars fuit credentium post eorum praedicationem. Tertia obstinatorum, qui nec ante nec post crediderunt. Similiter in secundis triplex pars eodem modo, scilicet credentium ante praedicationem. Item post. Item nec ante nec post. Dicit igitur. « Et tertia, » quia ita facti sunt perversi Judaei in magna parte. Et ideo « Tertia pars terrae, » idest terrenis deditorum, « Combusta est, » excaecata igne peccati sive malitiae. Psalm. Supercecidit ignis et non viderant solem. Vel, Combusta est, idest comburetur igne perpetuo. Isaiae 33, Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quasi dicat: tertia pars eorum qui terrenis inhiant excaecanda de Judaeis ut ad fidem non veniant, et per hoc damnanda. Duae partes salvabuntur; scilicet qui crediderunt ante Apostolorum praedicationem, vel qui post; quia a terrenitate conversi sunt, et etiam multi adhuc convertentur, si velimus secundam partem in futurum extendere. « Et tertia pars arborum, » idest eorum qui erant in lege justi, et conversantes sine querela, tendentes in sursum per bona opera sicut bonae arbores. « Combusta, » idest comburetur igne aeterno. Isaiae ultimo: Vermis eorum non morietur. De Judaeis enim qui bene operabuntur quidam salvantur, scilicet duae partes, videlicet qui crediderunt ante praedicationem Apostolorum, et qui post; qui tamen in fide, cum gratia perstiterunt; tertia vero pars damnatur, scilicet illi qui nec ante nec post crediderunt in Christum, licet aliquando bona opera habuerint, scilicet legis doctrinam. « Et omne foenum viride combustum est, » idest omnis Judaeus in vita fictus et hypocrita excaecatus est et consumptus igne infidelitatis, vel hypocrisis, si quod bonum quandoque habuit. Et bene foeno comparatur, quia cito areseit laus et favor humanus quem quaerunt; sicut foenum primo viret, et

post aret. Viride autem dicitur, quia aliquid viroris habere videtur per speciem exteriorem, et quia in flore et virore laudis delectatur. Job 8, Cum adhuc sit in flore etc. Tales vix statum mutant: unde huiusmodi foenum totaliter combustum est. Alter possent haec distingui. Quidam enim ex Judaeis erant apti ad activam; hi per terram quae est apta ad fructificandum. Quidam ad contemplativam, qui per arbores quae in altum eriguntur. Quidam ad neutram, ut qui omnino vanitatibus inserviebant sequendo mundi florem et virorem per elationem vel cupiditatem vel voluptatem vel hypocrisim vel infidelitatem; quia etiam ante adventum Christi, quidam male sentiebant inter Judaeos, ut Sadducei qui dicebant resurrectionem non esse: qui tamen transierunt vel transitori sunt, ut foenum viride arescit. Tales autem qui quasi nullam dispositionem habent ad bonum, non facile convertuntur; et ideo dicitur, omne foenum viride esse combustum. Isa. 40, Exsiccatum est foenum et cecidit flos. In primis est triplex differentia, sive pars. Duae partes sunt perfectae, secundum quod in vita activa est dicere hominem perfectum et minus perfectum, vel praelati boni et subditi. Et per has duas partes in gratia perseverantes intelliguntur electi. Tertia vero pars est tota numerositas reproborum damnandorum, ut dicit Glossa. Similiter intellige in eis qui sunt apti ad contemplativam: quia horum sunt tres partes: scilicet perfecti, minus perfecti et reprobi: qui vel non insistant contemplationi, licet essent apti; vel si insistant aliquo tempore, non finaliter persistunt. Quidam enim de contemplativis etiam damnabuntur propter defectum perseverantiae. Unde Matth. 24: Duo in lecto unus assumetur, alter relinquetur. Combustionem intellige ut superius. Sed obijciatur de hoc quod dicitur, Tertia pars etc.: quia dicitur Matth. 20, Multi sunt vocati, pauci vero electi; ergo plures sunt reprobi quam electi. Et Zachar. 13, Partes duae dispergentur etc. Respondeo, dicendum, quod per binarium signatur hic duplex status bonorum: scilicet status eorum qui ante Apostolorum praedicationem crediderunt in Christum, cum ejus signa viderent, et eorum qui post: vel perfectorum et imperfectorum, ut vult Glossa. Unde quod hic dicitur non est referendum ad personarum multitudinem, sed ad status duplicitem, ut patet ex Glossa. Et quod specialiter dictum est de Judaeis, habet etiam locum in Ecclesia: quia quidam sunt apti ad activam, quidam ad contemplativam, quidam ad neutram; et priorum tertia pars, id est reprobi, qui non finaliter persistunt, damnabuntur. Matth. 24, Duo erunt in agro etc. et sic ulterius ut supra dictum est. Sed obijciatur de hoc quod dicitur: Et omne foenum viride: quia videtur dicere debuisse: Tertia pars foeni etc. ut supra: quare ergo dicit Omne? Respondeo. Per foenum viride signantur illi, qui multum adhaerent mundanae vanitati, quos multum allexit et traxit viror mundi; qui tamen cito evanescent, ut foenum viride, quod hodie est et eras in elibanum mittitur: propter huiusmodi autem adhaerentiam fiunt inepti ad conversionem, quamvis non impossibiles. Unde quod dicitur: omne foenum viride etc. intelligendum est de eis qui firmiter et finaliter mundano virori et flori adhaerent: unde dicitur omne et non ponitur tertia pars, licet quandoque aliqui multum prius vanis infixi convertantur, tamen difficillime et raro. Non sic est de his qui

S. Th. Opera omnia. V. 25.

supra terra vocantur; quia etsi sint cupidi, tamen non sic tenaciter adhaerent, ut hypocritae et huiusmodi. Tertio quaeritur communiter de Judaeis circa praemissa: quare scilicet Deus Judaeos primo ad se traxit ante legem et sub lege, Gentiles autem in infidelitate reliquit? Postea vero paucis Judaeis conversis tempore gratiae per se et per Apostolos, respectu eorum qui permanserunt, infideles reliquit Judaeos et facti sunt obstinati; Gentiles autem prius idola colentes convertit? Respondeo. Licet aliqua super haec vera possent dici, tamen melius dicitur huius rationem plenam et claram apud Deum esse et nobis occultam esse. In talibus enim occulta sunt sua iudicia, tamen justissima, quia nihil sine ratione justissima facit. Unde dicit Beatus Gregorius: Incomprehensibilitas divini iudicii, humanae mentis oculis non valet penetrari: quare primum Judaea credidit, gentilitate omni in perfidia gentilitatis remanente. Postmodum vero ad fidem Gentilium corda mollita sunt, et Judaeorum infidelitas obdurata. Haec Gregorius: Propter hoc, sicut dicit ipse Gregorius, exclamat Apostolus Rom. 11, O altitudo divitiarum etc. Et sicut dicit Beatus Gregorius, Iudicia Dei magis sunt veneranda quam discutienda. « Et secundus. » Hic agitur de cantu secundi Angeli, per quem intelligitur doctrina praedicatorum, in secundo statu Ecclesiae, scilicet quando Apostoli et alii praedicaverunt Gentilibus; ejus praedicationis occasione concitati sunt Gentiles ad persecutionem fidelium instigante diabolo; et ideo magis sunt a Deo destituti. Primo ergo ostenditur doctrina praedicatorum. Secundo nequitia Gentilium, « Et tamquam. » Tertio poena ipsorum, « Et facta est. » Dicit igitur: « Et secundus Angelus, » id est ordo praedicatorum in secundo statu, scilicet ordo eorundem Apostolorum et discipulorum a Judaeis ad Gentiles transeuntium. Et dicitur secundus ordine narrationis et etiam ordine temporis, licet non ordine personarum: quia iidem Apostoli praedicaverunt primo Judaeis, ut supra habitum est, secundo Gentilibus ut hic dicitur. « Tuba cecinit, » id est inter gentes praedicavit. Act. 13, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repulistis illud et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes. « Et tamquam mons, » scilicet diabolus, qui est tamquam mons, per superbiam, per quam est grossus et altus, Jerem. 51, Ecce ergo ad te mons pestifer. « Magnus, » propter magnitudinem superbiae; adhuc enim valde superbus est Job 41, Ipse est rex super universos filios superbiae. « Ardens igne » Invidiae. Hoc igne ardet diabolus. Invidet enim salutem humanae, quia videt hominem ad beatitudinem, quam ipse amisit, posse ascendere; et ideo ardens dolore invidiae, hominem tentat, ut eum ad tartara trahat. Sap. 2, Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum. Bene autem invidia dicitur ignis, quia mentem creinat et vexat per dolorem de alieno bono, tum in diabolo tum in aliis invidis. Unde Gregorius: Cum devictum cor livoris putredo corruperit, color pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur et membra frigescunt. Fit in cogitatione rabies, in dentibus stridor; nil laetum de proximis libet, quia tabescentem mentem sua poena sauciat, quam felicitas torquet aliena. « Missus est, » id est inmissus, « in mare, » id est in Gentiles ad nocendum et provocandum eos contra Apostolos et alios praedicatores. Mundus autem

sive Gentilitas dicitur mare ratione tumoris per superbiam. Jonae 1, Mare ibat et intumescibat. Ratione inquietudinis per gulam, quia affectus gulosi non quiescit. Prov. 30, Sanguisugae duae sunt filiae, dicentes affer affer; gula scilicet et luxuria. Sanguisuga est carnalitas, ratione foetoris, quantum ad luxuriam, propter quam voluptuosi vocantur hirei. Zachar. 10, Et super hireos visitabo. Ratione capacitatis, quantum ad avaritiam, quia non redundat, Eccles. 1, Omnia flumina intrant in mare et mare non redundat. Ratione fervoris quantum ad iracundiam. Isa. 57, Impii quasi mare fervens. Gregorius, Irae suae stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se praepedit, facies ignescit, exasperantur oculi et nequaquam recognoscuntur noti. Ratione amaritudinis, quantum ad accidiam; quae dum utilem laborem, vel bonae actionis, vel praedicationis, vel meditationis aut orationis refugit, internam amaritudinem gignit. Unde Gregorius vocans eam nomine: tristitiae, dicit ita: Cum mens dulcedinem tranquillitatis per tristitiam amiserit, nihil hanc nisi moeror pascit. Ratione obscuritatis, quantum ad perfidiam. Mare enim ratione profunditatis et fluctuationis obscuritatem habet; sic et infideles obscuri sunt per tenebras errorum. Rom. 1, Obscuratum est insipiens cor eorum. Nequitia igitur gentilium ex inhabitatione diaboli, tum ex figura maris propter multiplex vitium. Sed a quo est missus diabolus in Gentiles? Item ante erat in Gentibus: quomodo ergo praedicantibus Apostolis est missus in eos? Respondeo. Dicendum quod diabolus missus est in Gentiles, vel a propria libidine qua nocere appetit, ipsum impellente in corda hominum, vel ab ipso Deo non impellente, sed permittente, quia non potest nocere nisi a Deo permissus; et ideo potest dici missus ab eo, non ut agente, sed ut iuste permittente. Juxta hoc dicitur de Saul, 1 Reg. 16: Exagitabat eum spiritus nequam a Domino. Similiter Matth. 8, Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Ad aliud dicendum quod diabolus dupliciter mittitur, idest immittitur in aliquem: aut possidere incipiendo; et sic mittitur in eum qui cum prius justus esset, nunc de novo peccat mortaliter; aut prius possessum amplius sive plenius possidendo; et sic mittitur in eos qui prius erant mali. Hoc modo accipitur quod hic dicitur, quia praedicantibus Apostolis et aliis, dum Gentiles multi repulerunt verbum Dei, permisit iuste diabolus eis magis praedominari, ita ut praedicatores flagellarent et occiderent. Juxta hoc dicitur de Juda, Joan. 13, Et post buccellam introivit in eum satanas. « Et facta est. » Hic ostenditur poena Gentilium obstinatorum conversis tamen multis: quae poena, non est solum poena praecise, sed etiam est in eis quaedam poena quae est culpa et crudelitas persecutionis, quae sequitur ex praecedentibus peccatis. Quidam autem Gentilium erant minores, qui designantur nomine maris, licet prius nomen maris communiter pro parvis et magnis acciperetur. Hic enim loquitur sub distinctione, non prius. Quidam majores; et hoc sub duplici differentia: scilicet vel ratione scientiae vel apparentis bonitatis; et hi nomine creaturae habentis animam in mari designantur: vel ratione potestatis; et hi per naves. Et omnes hi subdistinguntur secundum triplicem differentiam vel statum; et ideo dicitur: Tertia pars etc. Dicit igitur: diabolo instigante, « Facta est tertia pars maris, » idest Gentilium minorum, qui nomine

communi designantur. Horum quidam approbaverunt et receperunt doctrinam sanctorum in aperto, quidam humane timentes in occulto, et haec sunt duae partes: quidam nullo modo approbaverunt nec receperunt sed persecutionem concitaverunt usque ad occisionem: unde dicitur: « Et facta est tertia pars maris sanguis, » idest peccatrix persequendo sanctos fideles. Per sanguinem enim peccatum signatur, ratione infectionis, ratione horroris, ratione signi mortis; quia peccatum turpiter inficit, horribile est, et signum est mortis spiritualis, immo et causa. Oseae 4, Sanguis sanguinem tetigit. Vel sanguis, idest crudelis actualiter per sanguinis effusionem. Micheae 7, Omnes insidiantur in sanguine etc. Istae tres partes possunt aliter accipi: scilicet perfecti et imperfecti, licet aliquando mali fuerint. Item reprobi. Sed obijciatur de hoc quod dicitur sanguis. Primo modo per Glossam. Nam quomodo dicitur tunc facta fuisse peccatrix haec tertia pars, cum prius esset peccatrix? Respondeo. Non per peccatorum inchoationem, sed accumulationem. Et per montem missum in mare et concitantem illud, dum ei Gentiles obedierunt persequendo fideles. « Morte tua est, » morte culpae, et per hoc obligata ad mortem gehennae. Psalm. Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte. « Tertia pars creaturae, » idest multiplicitas creaturarum. Nomen enim creaturae accipitur hic quasi collective, unde singulare ponitur pro plurali, ut patet per hoc quod dicitur tertia pars creaturae. Simile Exod. 8, Venit musca gravissima in domos Pharaonis, idest multiplicitas muscarum gravissimarum, ut patet ex sequentibus. Item Exod. 10, Arreptam locustam projecit in mare. Nomen etiam creaturae accipitur pro digniori creatura, scilicet pro homine; quia homo est dignior creatura inter creaturas inferiores; et etiam pro hominibus qui inter Gentiles videbantur digniores, ut philosophi et hujusmodi. Juxta hunc modum accipitur, Rom. 1, Invisibilia Dei a creatura mundi etc.: unde sequitur, « quae, » scilicet creaturae, ut fiat relatio ad plurale subintellectum in nomine singulariter posito, ut dictum est. « Habebant animas, » idest discretionem, per quam digniores aliis videbantur. Anima enim, secundum quod intelligitur rationalis, discretionem dat intellectui in eo quod rationalis, maxime quia hic specialiter et cum pondere ponitur. Vel animas, idest vitam nobiliorem, secundum opera exteriora. Philosophi enim et hujusmodi gentiles habebant majorem discretionem et etiam quaedam bona opera: unde secundum Glossam, digniores aliis reputabantur. « In mari, » idest in mundo, sive in societate Gentilium, qui per mare signantur, ut supra dictum est: quasi dicat: Quidam philosophorum et aliorum qui in scientia vel vita digniores aliis videbantur conversi sunt, et sic non mortui. Alii vero qui dicuntur tertia pars, facti sunt obstinati et persequabantur fideles magis ac magis, mortui sunt, morte nequitiae, et dispositi ad mortem gehennae. Nota igitur quod philosophorum et hujusmodi, tres erant partes. Quidam enim ex ordine rationis praeparati fuerunt ad gratiam recipiendam praedicantibus Apostolis. Alii per doctrinam et miracula et exempla sanctorum; et hi intelliguntur non esse mortui. Sed tertii erant, qui nec sic, nec sic credere voluerunt; de quibus dicitur, Tertia pars etc. Vel tres partes sunt perfecti et imperfecti post conversionem, licet aliquando mali fuerint. Item

reprobi. Sed quomodo dicitur, Mortua est, cum prius essent mortui per peccatum infidelitatis et aliud multiplex? Respondeo. Dupliciter est mori spiritualiter. Aut per primam gratiae amissionem; et sic dicitur mortuus qui de novo peccavit mortaliter, cum ante viveret per gratiam. Unde Isidorus 1 libro de Summo bono: Vita corporis anima, vita animae Deus est: et sicut corpus mortuum sine anima, ita anima mortua est sive Deo. Aut per maiorem elongationem: scilicet a gratia sive a Deo: quod fit, cum peccatum multiplicatur, et maxime cum anima induratur; et sic accipitur hic. « Et » tertia pars navium, » idest eorum qui alios gubernabant et portabant, et quorum motu alii movebantur, ut erant principes, et huiusmodi aliorum rectores, » interiit, » idest mortua est, spiritualiter ut prius. In talibus erant tres partes. Quidam enim satis facile crediderunt, Quidam difficile. Tertiū nullo modo, De quibus dicitur, Tertia pars navium. Vel, perfecti, imperfecti. Multi enim principes gentiles conversi ascenderunt ad statum perfectionis. Tertia pars est reproborum. Hanc distinctionem refert Glossa, Ad omnia huiusmodi. Isaiae 23, Jubilate naves maris, quia vastata est fortitudo vestra. Sed de hoc tertio modo distinguendi quem supra posuit Glossa, objicitur; quia quandoque perfecti cadunt; similiter et imperfecti. Item quaeritur, quare fit talis distinctio, Tertia pars maris facta est ut sanguis, et in aliis dicitur, Mortua est, vel, Interiit? Respondeo. Ad primum dicendum quod illa distinctio de perfectis et imperfectis, intelligitur de eis qui finaliter in gratia decedunt. Ad aliud dici potest, quod tam minores quam maiores, qui sunt tertia pars, facti sunt sanguis et similiter mortui sunt; quia tamen maiores majori nequitia suffocati sunt quam minores, propter auctoritatem vel excellentiam in qua confidebant; et quia status altus, quandoque est occasio majoris perversitatis; ideo ipsi dicuntur mortui fuisse vel interiisse. Minores vero sanguis, propter peccatum persecutionis fidelium vel crudelitatem. Mors autem signat peccati sive crudelitatis exaggerationem. Expressius enim dicit mors quam sanguis, quantitatem vel nocuum peccati. « Et » tertius. » Ille agitur de cantu tertii Angeli, per quem cantum intelligitur praedicatio sanctorum in tertio statu Ecclesiae; tempore scilicet haereticorum, qui procurante diabolo, male exposuerunt et exponunt Scripturas. Et sic quatuor. In prima ostenditur praedicatio sanctorum. In secunda nequitia capitis haereticorum diaboli, « Et cecidit. » In tertia perversitas ipsorum membrorum, « Et facta est. » In quarta, deceptio auditorum, « Et multi. » Dicit igitur, « Et tertius Angelus, » idest ordo praedicatorum, qui scilicet in tertio statu Ecclesiae praedicaverunt, scilicet tempore haereticorum. Isti fuerunt non tantum Apostoli et discipuli, sed etiam alii multi, qui contra haereses praedicaverunt. « Tuba » cecinit, » idest Judaeis et Gentibus praedicavit, docendo virtutem, confutando errores, ut beatus Augustinus, Hilarius, Hieronymus, Gregorius, Leo Papa, et alii multi, qui contra errores praedicabant, ut habetur in eorum sermonibus et libris. Dicitur autem tertius Angelus, et ordine narrationis, et etiam temporis. Nota Glossam, Et tertius etc. « Et » cecidit. » Ille ostenditur nequitia diaboli. Primo quantum ad poenam, quae poena declarat ejus propriam superbiam propter quam cecidit. Secundo quantum ad naturam, scilicet scientiam naturalem, « Stella

« magna. » Tertio quantum ad culpam, « Ardens etc. » Ubi primo ostenditur culpa ejus quantum ad malitiam invidiae interius. Secundo quantum ad effectum malitiae exterius, « Et cecidit. » Cujus maxime effectus ostenditur duplex: Unus est perversio intellectus, faciendo male intelligere Scripturam. Alius amaricatio affectus, « Et nomen. » Dicit igitur, « Et cecidit de » caelo. » ad literam merito superbiae. Lucae 10, Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. « Stella, » idest diabolus, qui dicitur Stella per naturalem scientiam. Ezechiel. 28, Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et decore. Non enim scientiam prorsus amisit. Unde Isidorus 1 libro de Summo bono: Praevaricatores Angeli, etiam sanctitate amissa, non tamen amiserunt vivacem creaturae Angelicae sensum. « Magna, » per scientiae eminentiam, quia magnam valde scientiam habent, et naturalem, et acquisitam per experientiam tam antiqui temporis. Isidorus 1 libro de Summo bono: Triplici modo scientiae acumine vigent Angeli praevaricatores: idest subtilitate naturae, experientia temporum, revelatione supernorum spirituum. Vel, Magna per potentiam. Job 41, Non est potestas super terram etc. His autem donis Dei abutitur diabolus, impugnando datorem per superbiam et nequitiam. « Ardens, » flamma invidiae et malitiae contra hominem, « Tamquam facula, » quia ardet interius ad modum faculae per invidiam desiderans incendere homines; et incendiendo affectu vel effectum alios, seipsum igne malitiae consumit et urit, sicut facula cum incenditur consumitur. Job 40, De ore ejus procedunt lampades sicut thedae ignis accensae. Idem est thedae quod facula hic. « Et cecidit, » idest immisit se motus dolore invidiae, dum vidit virtutem catholicam praedicari, « In tertiam partem fluminum, » idest parvam expositionem, « Et in fontes » aquarum, » idest in Evangelicam et Apostolicam et Prophetica doctrinam, quae est origo totius salutaris doctrinae. Per fontes enim, secundum Glossam, intelliguntur quatuor Evangelia, quae sunt quasi fons et origo doctrinae, fidei et morum. Per fontes etiam potest intelligi lex vetus: et dicuntur Fontes aquarum idest doctrinarum, quibus anima rigatur ad fructificandum, et mundatur ac reficitur. In hos fontes aquarum cadit, idest se immittit diabolus dum ad hoc vigilat ut sacra verba faciat male intelligi. Unde de haereticis quos pervertit diabolus dicitur 2 Petri 3, Sunt quaedam difficultia intellectu quae indocti et instabiles depravant etc. Per Flumina vero, ex fontibus emanantia, intelliguntur Scripturarum expositiones, quae ex eis trahuntur, sicut flumina a fontibus. Harum expositionum sunt tres partes sive tres modi: videlicet expositio literalis et spiritualis et utraque recta: tertio est expositio perversa. Vel unus modus est secundum principia fidei. Alius secundum principia morum. Tertius secundum placita excaecatae rationis. In hanc tertiam partem immittit se diabolus, ut scilicet eam haereticis suggerat et teneri irrevocabiliter faciat, et suadeat aliis seminari. Recte autem prius loquitur de expositionibus quam de Scripturis; quia diabolus per pravitatem expositionum procedit ad persionem Scripturarum. Item dicit, In fontes, propter multipliciter in diversis libris et partibus suis. Item non dicit, in Tertiam partem fontium, quia in sacra Scriptura nihil est nisi rectum; dicit autem in tertiam partem fluminum; quia quaedam sunt expositiones bonae, quaedam malae. Vel, flu-

minum, idest praedicatorum, qui aliis deferunt sive propinant copiam doctrinae, quae per aquam fluminis intelligitur. Ratione emanationis, irrigationis et refectionis horum fluminum est triplex pars. Quidam praedicant innitendo lumini gratiae; quidam adhaerendo aliorum doctrinae; ut qui per se non sufficiunt, sed majorum dicta accipiunt. Terti acquiescendo conceptae phantasiae, scilicet erroneae sententiae. Et in fontes, idest Scripturas sacras, ut prius. Sed ad quid agitur hic de casu diaboli? Respondeo. Recte de eo hic agitur, licet in principio mundi contigerit, ut ostendatur nequitia diaboli, quae per poenam patet; quia propter superbiam de caelo cecidit, et illam nequitiam accumulatur, dum adhuc ad hominum damnationem laborat. Aliter potest intelligi ab illo loco « Et cecidit etc. » Stella, idest cetus haereticorum, sive haereticus, qui multum videtur sapiens, ut haeresiarcha, qui dicitur Stella, quia videtur habere lucem sapientiae et doctrinae, docet autem nocte, de die non audet; quia, ut dicitur Proverb. 7, Aquae furtivae dulciores sunt: vel si de die, in latibulis. Job 57, Ingredietur bestia latibulum suum. Stella enim noctu lucet. Magna, propter magnam sapientiae apparentiam. Vel Magna, propter magnam superbiam. Jeremiae 48, Audivimus superbiam Moab, superbus est valde. Moab interpretatur ex patre. Haeretici autem sunt ex patre diabolo. Ardens, igne invidiae sive iracundiae, contra Ecclesiam: non tamen sicut stella, sed sicut facula: quia illud quod incendit, sive se, sive alios, in carbonem deformem redigit. Cecidit de caelo, idest de Ecclesia, quae in alto est per fidem et amorem. Et cecidit in tertiam partem fluminum, expone ut supra, idest in haereticas expositiones, quas ex Scripturis trahunt, ut flumina ex fontibus sunt, et ad alios fluere faciunt; quas magis ac magis adinvenerunt, et inventas muniunt, licet falso, et falso munitis utuntur contra fideles. Et in fontes aquarum, idest sacras Scripturas, ex quibus manant aquae doctrinarum reficientium, quas per expositiones pravas pervertunt. Isidorus 1 libro de Summo bono: In divinarum Scripturarum obscuritate caligantes haeretici, aliud quam res habet intelligunt. « Et nomen stellae, » scilicet diaboli, « Dicitur absynthium, » idest amaritudo, quia potum amarum ministrat haeticis, dum eis pravas expositiones suggerit. Ministrat etiam per eos aliis. Sicut enim absynthium est herba amarissima: sic diabolus in eis amaritudinem qui male sapiunt, facit, quia anima eorum amaricatur per errorem, et tandem per damnationem. Vel, Nomen Stellae, scilicet haeretici apparenter sapientes, dicitur absynthium; quia alios in amaritudinem erroris mittit. Proverb. 5, Favus distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus, amara quasi absynthium. Haec meretrix est doctrina haereticorum. « Et facta. » Illic ostenditur perversitas haereticorum, quia scilicet amaritudinem propinant aliis suggerente diabolo per expositiones pravas, et propter casum stellae, idest diaboli, sive haeretici, in tertiam partem fluminum. « Facta est tertia pars aquae, » idest expositionum, quibus potus ministratur animae, sive bonus sive malus secundum quod est expositio bona vel mala: sicut aqua datur in potum: sive documenta Scripturarum secundum expositionem fiunt amaricativa. In absynthio: quasi dicat: tertius sensus est, qui est haereticorum; talis factus est per astutiam eorum, ut sit amaritudine erroris intoxicatus: student enim

ad pravas expositiones inveniendas, persuadendas et continuandas, licet falso: per quas generatur amaritudo erroris in auditoribus quando consentiunt. Isidorus in eodem: Haeretici ingenti studio mendacia sua discunt. Threnorum 5, Inebriavit me absynthio, verbum est Ecclesiae. « Et multi. » Illic ostenditur deceptio auditorum; unde propter injuriam in Deum, ejus Scripturam pervertunt; et propter offensam in proximum, quem potu erroris perimunt, patet damnationem deberi haeticis. Dicit igitur, « Multi homines. » Doctrinae haereticorum acquiescentes, « Mortui sunt. » in anima per errorem, unde et meruerunt aeternam mortem, « De aquis, » scilicet de doctrinis Scripturarum male intellectis, et male expositis. Unde sequitur, « Quia amarae factae sunt: » dum enim male per haeticos exponuntur documenta Scripturae, redundant per erroris amaritudinem, auditoribus in mortem: quae bene intellecta per virtutis dulcedinem vitam gratiae darent et gloriae. Isaiae 24, Amara erit potio bibentibus illam. Sed quare Dominus permittit haeticos esse, et impugnantes Ecclesiam, cum tantum malum inde sequatur? Respondeo. Triplex ratio reddi potest. Una est propter conditionem libertatis ex parte liberi arbitrii eorum qui Deo conservatori non adhaerent, sed ab eo recedunt, permittit agere et moveri secundum quod volunt. Unde dicit Augustinus 7 de civitate Dei: Sic administrat Deus omnia quae creavit, ut ipsa proprios agere motus sinat. Secunda est propter meritum iniquitatis, tum ex parte haereticorum, tum ex parte eorum qui per eos seducuntur; quia propter peccata praecedentia, et contemptum divinatorum mandatorum, permittuntur illi cadere in errorem per se; et isti per eos seduci. Unde de his qui per se errant, dicit Gregorius: Saepe cum negligunt bene vivere, etiam usque ad perfidiam dilabuntur, nullo persequente. Item dicit Anselmus in principio libri de Incarnatione Verbi. De aliis vero qui per haeticos decipiuntur procurante diabolo, habetur per Gregorium dicentem. Multos autem meritis exigentibus, hostis ferire permittitur: ut cum Deum deserunt, hosti damnato famulentur. Hoc autem est ex ira divinae justitiae quae permittit utrosque ire in viam suam. Apoc. ultimo: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ista tamen ratio non semper nec in omnibus habet locum, sed aliquando et in aliquibus. Tertia ratio est, propter inquisitionem veritatis ex parte catholicorum; ut scilicet doctores Ecclesiae diligentius veritatem inquirent, ad eandem defendendam et perfidiam confutandam. Unde dicit Augustinus, et habetur in Glossa super illud 1 Corinth. 11, Oportet haereses esse: ut qui probati sunt etc. Ab adversario mota quaestio discendi existit occasio. Multa quippe ad fidem pertinentia, dum haereticorum callida inquietudine exagitantur, ut adversus eos defendi possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et praedicantur instantius. Ad objectum dicendum, quod licet ex hoc multa mala proveniant, conveniens tamen est a Deo permitti, ut sint haeretici propter praedicta: quia si Deo homines amore stabili inhaerent, eos Dominus teneret, ne caderent in errorem per se, nec per alios deciperentur. Unde patet quod eorum culpa est, cum labuntur per se, vel per alios. Unde de adhaerentibus Deo dictum est supra ubi agitur de haeticis, bilibris tritici. Item de omnibus malis Dominus bonum aliquid elicit, licet multi propter

illa damnentur. « Et quartus. » Ille agitur de cantu quarti Angeli, per quem signatur praedicatio sanctorum in quarto statu Ecclesiae, scilicet in tempore falsorum fratrum; ad quam praedicationem secuta est damnatio eorundem falsorum fratrum. Primo ergo tangitur doctrina praedicatorum. « Et quartus Angelus, » idest quartus ordo praedicatorum; et dicitur quartus ordo ratione quarti status Ecclesiae. Nota Glossam. Quartus ordine. « Tuba cecinit, » id est praedicavit tempore falsorum fratrum contra ipsos falsos fratres et hypocritas. Secundo ostenditur condemnatio falsorum fratrum. « Et tertia. » Et horum quidam fuerunt in magno statu, quidam in minori; quidam illuminantes alios, quidam illuminati. Unde primo ostenditur damnatio quantum ad illuminantes. Secundo quantum ad illuminatos. « Et diei. » Illuminantes autem, aut illuminant excellenter, hi signantur per solem; aut mediocriter, illi per lunam; aut tenuiter, isti per stellae. Item illuminati, aut illuminantur a majoribus doctoribus, isti per diem; aut a minoribus, isti per noctem. Dicit igitur, « Et percussa est, » quasi dicat: ita sancti praedicaverunt: et procurante diabolo, et impediante fructum doctrinae, « Tertia pars solis, » idest majorum, qui erant in statu, in quo illuminabant vel illuminare debebant, verbo et exemplo, alios excellenter, sicut sol, ut majores praelati et praedicatores, « Percussa est, » obscuritate: quasi dicat: excaecata est per omnem subtractionem, et per hoc obligata ad damnationem; quia cum contra falsos fratres praedicaretur, dolens diabolus conceitavit et pervertit amplius corda hominum, vel ipsos fratres falsos reddendo pejores et magis caecos, tam de majoribus, quam de minoribus, ut infra sequitur. Vel eos qui prius boni erant, tam de majori statu, quam de minori, excaecando, et in statum falsitatis inducendo: utroque enim modo potest intelligi. Tertia pars dicitur ratione reproborum: isti enim excaecantur. Aliae duae partes sunt perfecti et imperfecti; justus veritatis et unitatis pastores. Isti non percutiuntur finaliter. Inter praelatos enim et praedicatores dignitate vel scientia et doctrina majores, sunt perfecti et imperfecti electi. Item reprobi. Sed quid est quod dicit Glossa, Excaecata subtractione gratiae? Non enim videtur decens quod Deus qui est summe pius, gratiam subtrahat. Respondeo: dicendum quod Deus dicitur subtrahere gratiam non proprie et positive, sed large et negative. Non enim ipse aufert; sed dicitur eam subtrahere, quando non conservat, vel quia ab ea elongari permittit. « Et tertia pars lunae, » idest mediocritas pastorum et praedicatorum alios mediocriter illuminantium, vel existentium in statu pastoris, vel praedicatoris, in quo debent illuminare ceteros Philipp. 2, Inter quos lucetis sicut luminaria etc. Supple, Percussa est. Duae partes lunae sunt perfecti et imperfecti justus, de numero eorum qui sunt mediocres secundum statum pastoris vel praedicatoris. Mediocres dico officio vel dignitate; licet quidam sunt perfecti merito, quando sunt in statu gratiae. Tertia pars lunae est, omnes reprobi, qui sunt in hoc statu in mediocribus; et isti sunt percussi, ut prius. « Et tertia pars stellarum, » idest reprobi inter eos qui alios illuminabant, vel statum habebant alios illuminandi, licet tenuiter et minus quam praedicti, ut stellae minus illuminant quam luna vel quam sol dicat: sic qui sunt in inferiori gradu praelatio-

nis, vel qui habent parvam doctrinam praedicationis. Supple, Percussa est, ut supra. Talium, secundum quod sunt aliquando in statu gratiae, sunt quidam perfecti in vita, ut quidam rectores Ecclesiarum vel praedicatores pollentes magna doctrina: quidam imperfecti: alii reprobi. « Ita, » percussa est obscuritate. « Ut obscuraretur. » Defectu luminis cognitionis et operationis. « Tertia pars eorum, » scilicet omnium praedicatorum, id est ita ut reprobi obtenebrarentur per defectum luminis spiritualis, aliis in sua claritate manentibus. Joelis 5, Sol et luna obtenebrati sunt, et stellae retraxerunt splendorem suum. Deinde ostenditur damnatio quantum ad prius illuminatos, vel qui illuminari debebant per alios, « Et diei: » quia ita percussa est tertia pars praedicatorum, ut obscuraretur, « Et ita ut non luceret, » in se, sed obscura esset propter defectum luminis fidei et operationis, cujusmodi lumen deficit in falsis fratribus. « Pars tertia diei, » id est eorum qui illuminabantur aliquando a majoribus praelatis et praedicatoribus. Dies dicitur hic respectu solis, scilicet illi qui a majoribus illuminati sunt aliquando, ut dicit Glossa ut sunt laici et clerici quidam, qui habent altiores pastores, et meliores praedicatores. Horum sunt tres partes: scilicet perfecti pro tempore gratiae, etsi aliquando in alio statu fuerint. Item imperfecti. Item reprobi: haec est tertia pars quae obscurata fuit aliquando per falsitatem et hypocrisim, ut est in falsis fratribus, et adhuc sit: quantum ad tales potest illud accipi, Job 5, Dies illa vertatur in tenebras. « Et noctis, » similiter supple, Tertia pars non luceret: idest reprobi inter eos qui a minoribus pastoribus et praedicatoribus aliquatenus illuminantur. Nox enim dicitur respectu lunae stellarum, scilicet illi qui a minoribus praelatis et doctoribus reguntur et ab eis lumen recipiunt, licet non magnum, ut nox non magnum lumen recipit a luna et stellis. Inter tales quidam sunt qui secundum modum illius status perfecti sunt ex doctrina interiori; quidam imperfecti, alii reprobi. Isti sunt tertia pars quae perdit fulgorem. De talibus potest intelligi illud Job 5, Noctem illam tenebrosus turbo possideat. In his ultimis aliter potest accipi triplex pars. Quidam videntur boni, et sunt: quidam qui videntur et non sunt, et hi sunt tertia pars quae obscurantur, licet aliquando in bono statu fuerint; vel si prius in malo, magis elongantur a lumine. Horum omnium praemissorum, quidam permanserunt in lumine, qui sub duabus partibus intelliguntur. Alii vero sunt obscurati diabolo machinante, amissa cognitione fidei, et rectitudine operationis. Quod dupliciter potest intelligi, ut dictum est supra: vel quia cum prius essent veri et boni fratres, facti sunt falsi fratres, sicut et quidam alii prius erant: quia diabolus impediens fructum praedicationis induxit eos per astutas et improbas tentationes in hunc statum: vel quia cum prius essent falsi, facti sunt diabolo fortius instigante falsiores, fidem abicientes, et fidelibus dolose insidiantes et fidem veram simulantes. « Et vidi. » Habito de cantu quatuor Angelorum, qui pertinet ad statum Ecclesiae initialem vel medium, agit hic de cantu trium Angelorum sequentium, qui pertinet ad statum Ecclesiae finalem seu ultimum. Primo autem ostenditur quoddam praecambulum. Secundo agitur de ipso cantu aliorum Angelorum in cap. sequenti: « Et quintus Angelus. » Praecambulum autem illud, est

clamor aquilae volantis per medium caelum et dicentis fortiter, Vae vae vae habitantibus in terra. Per hanc aquilam signatur coetus praedicatorum venturas miseras denunciantium. Primo autem ponitur descriptio praedicatorum miseras denunciantium. Secundo ipsa denunciatio miseriarum. Vae, vae etc. Coetus autem praedicatorum describitur multipliciter. Primo, quantum ad doctrinae uniformitatem. Secundo, quantum ad intelligentiae subtilitatem. Aquilae. Tertio ad zeli sedulitatem. Volantis. Quarto, quantum ad informationis communitatem. Per medium caeli. Quinto quantum ad constantiae magnanimitatem. Dicentis voce magna. Dicit igitur, Et vidi: quasi dicat: Ita vidi praemissa, et post illa quae prius videram, vidi ea quae sequuntur, visu interno, et in illa visione. Audivi. auditu interiori. Vocem etc. et sic quod dicitur, vidi, commune est ad auditum, et ea quae post dicuntur. Vel visio refertur ad aquilam, auditus ad vocem aquilae. Vocem unius aquilae. Nota quod sic vidit in visione, scilicet quod quaedam aquila volabat per medium caeli et voce magna dicebat, Vae vae vae habitantibus in terra: et hoc dicebat juxta ea quae erant dicturi tres Angeli sequentes. Per illam autem aquilam, ut dicit Glossa, signantur praedicatores, qui futura mala quandoque praecostendunt, secundum quod per scriptoram vel aliter percipiunt, et sic Ecclesiam praemuniant. Hoc est quod dicitur, Vocem, per quam intelligitur praedicatio sanctorum praedicatorum, qui sua voce alios excitant. Canticorum 2, Vox tua duleis. Unius. Omnes praedicatores dicuntur una aquila, propter uniformitatem doctrinae, quia omnes docent catholicam virtutem. Vel unius, quia omnes tendunt ad unum, quia sancti praedicatores qui intendunt honorem Dei et salutem proximi. Unde Augustinus in Enchiridio: Tunc reete fiunt quae mandat Deus et quae consilio monet, cum referuntur ad dilectionem Dei et proximi. Aquilae. Praedicator dicitur aquila propter sublimitatem intelligentiae, sive perspicacitatem, quia aquila visum multum acutum habet; sic praedicator debet habere acumen intelligentiae in divinis. Job 59, Et de longe oculi ejus prospiciunt. Volantis, idest huc et illuc discurrentis. Prov. 6, Discurrere festina etc. Ideo dicitur Scriptura volumen, Zachar. 5, Et ecce volumen volans. In hoc ostenditur diligentia et zelus sanctorum praedicatorum in discurrendo et laborando pro animabus. Per medium caeli, idest per medium Ecclesiae; quae est caelum quia alta per vitae eminentiam, celans in se divina secreta per prudentiam. Per hoc notatur communitas doctrinae, quia medium est nota communitatis; quia bonis et malis parvis et magnis praedicandum est, paucis etiam et multis. Eccles. 13, In medio Ecclesiae aperiet os ejus. Hoc est contra eos qui non nisi in locis famosis praedicare dignantur, cum tamen Dominus uni muliereculae doctrinam dederit, Joan. 4. Vel volantis, idest per intellectum elevatum velociter transeuntis. Per medium caeli, idest per medium Scripturae, non declinando, scilicet ad dexteram per scrutinium majestatis, Proverb. 23, Qui per scrutator est majestatis opprimetur a gloria: Nec ad sinistram per solam acceptionem sensus literalis, quia non omnia sunt ad literam accipienda, ut patet Galat. 4, Abraham duos filios habuit etc. Medio tutissimus ibis. Dicentis voce magna. Glossa,

magna stabilitate. Ille enim loquitur magna voce cujus vox fuleitur magna constantia mentis ad sustinendum quaelibet adversa. Act. 21, Ego autem non solum alligari etc. Vel voce magna, Glossa, quia in toto mundo. Psalm. In omnem terram exivit sonus eorum. Vel voce magna per operationem voci adjunctam: unde multi praedicatores habent vocem parvam, quia non habent in opere efficaciam. Nota quod est dicere sine voce ut in cogitatione sine intellectu, Matth. 9, Dicebat intra se, Si tetigero tantum vestimenta ejus, salva ero. Et est dicere voce, sed parva, Matth. 23, Dicunt enim et non faciunt. Item est dicere voce magna, cum vox pondus sumit ex opere adjuncto: et sic accipitur quod hic dicitur Gregorius: Necesse est ut quod docendo loquitur, hoc vigilanter operetur. Vae, vae, vae, idest triplex miseria erit. Habitantibus in terra, idest infixi in terrenis per affectum, non viris justis. Vae, scilicet, quantum ad earentiam divinae visionis. Vae quantum ad poenam vermis rodentis, scilicet conscientiam. Vae quantum ad supplicium ignis vorantis. Vel vae superbis, vae voluptuosis, vae cupidis. Propter hoc triplex vae dicitur Zachar. 2, O, o, o, fugite de terra Babylonis. Joelis 1, A, a, a, diei, quia prope est dies Domini. Vel triplex vae ponitur propter triplicem miseriam quae accidet temporibus sequentium praedicatorum qui inferius distincte ostenduntur cum agitur de cantu trium Angelorum. Unde infra 9, postquam dictum est de quinto Angelo, Vae unum abiit, et ecce veniant adhuc duo vae: unde sequitur, De ceteris etc. Glossa, Accipiens haec tria vae, hoc est, haec tria vae quae praedixit aquila, referuntur ad tres damnationes a vocibus trium Angelorum denuuntiandas, de quibus infra habetur. Per hoc potest intelligi, quod praedicatores praecedentes, praecostendunt hominibus, quasi in generali, miseras sive poenas quae a praedicatoribus sequentibus sunt annuntiandae expressius et in speciali. Per hoc autem quod dicitur, dicentis: Vae vae vae, patet quod verba hujus libri sunt secundum sensum mysticum accipienda: quia aquila materialis loqui non potest. Licet ergo in visione sic viderit, tamen propter aliud mysticum sic vidit ut vult Glossa. Quidam dicunt quod hic est titulus eorum quae sequuntur; sed melius videtur sic. Sed quare potius apponitur pronuntiatio ante cantum trium Angelorum, quam ante cantum quatuor praecedentium? Respondeo: potest dici quod ideo, quia mala futura in novissimis graviora erunt; et ideo praedicatores illa potius praenuntiant, antequam accidant; quod signatur per aquilam praenuntiantem ea quae postea contingent. Nota quod praedicator debet esse aquila per vitae innovationem. Aquila enim renovatur exentiendo rostrum ad petram: sic praedicator exentiendo onus vanitatis ad considerationem Christi. 2 Corinth. 4, Licet is qui foris est noster homo corrumpatur etc. Per acutam cognitionem. Aquila enim habet visum acutum et videt solem in rota; sic praedicator in his quae sunt Dei. Job 59, Et de longe oculi ejus prospiciunt. Per sublimem contemplationem, quia aquila volat in altum et moratur in altum, Job 59, In arduis ponet nidum suum, in petris manet, in praeruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus. Per sedulam piscationem, ut piscetur per praedicationem voluptuosos, sicut aquila pisces inquit piscando, Matth. 4, Faciam vos fieri pisces hominum. Illos autem

pisces debet comedere, idest corpori Ecclesiae incorporare. Per causam expugnationem, ut vincat diabolus. Aquila enim pugnat cum cervis, ut dicit Plinius: Nam insidens cornibus pulverem excutit in oculos, pennis ora contundens. 1 Corinth. 9, Sic pugna non quasi aerem verberans. Per sacram intentionem. Aquila enim ponit gemmam in nido: sic praedicator spem et desiderium gloriae in animo ut eam intendat non ad vanum. Prov. 17, Gemma gravissima expectatio praestolantis. Vel gemma in nido, correctio in secreto, cum erit opportunum humiliter corrigat. Prov. 25, Inauris aurea et margarita fulgens etc. Per finis considerationem. Aquila enim respicit ungues, sic praedicator finem: Eccles. 7, Memorare novissima etc. Hieronymus, Facile contemnit omnia qui se cogitat semper moriturum.

CAPUT IX.

« Et quintus Angelus etc. » Habito quodam praecambulo ad cantum trium Angelorum; hic agitur de cantu ipsorum. Dividitur autem pars ista in tres, secundum triplicem cantum trium Angelorum. In prima agitur de praecursoribus Antichristi. In secunda de Antichristo et ministris suis, infra eodem, « Et sextus. » In tertia de iudicio et fine mundi, ante finem 11 capitis. « Et septimus. » In prima parte ponitur determinatio propositi principalis. Secundo subditur conclusio hujus partis, « Vae unum. » Circa primum Primo ostenditur sanctorum praedicatio. Secundo damnatio praeparantium viam Antichristo. « Et vidi. » Dicit igitur, « Et quintus, » quia ita cecinerunt quatuor Angeli. et post eorum cantum, « Quintus Angelus, » idest quintus ordo praedicatorum, qui scilicet erunt in quinto statu Ecclesiae, scilicet tempore praecursorum Antichristi. Dicitur autem Quintus ordine narrationis et rei. Nota Glossam. « Tuba cecinit. » idest praedicavit contra eos qui viam Antichristo venturo praeparabunt, quorum damnatio hic ostenditur. « Et vidi. » Illic ostenditur damnatio praecursorum Antichristi, per hoc quod ostenditur causa damnationis eorum, scilicet ipsorum nequitia multiplex et magna quae eos in damnatione immerget. Quoniam autem diabolus caput omnis malitiae ex sua nequitia perversos excitat et perversiores facit; ideo agitur de malitia ipsius diaboli. Primo ergo agitur de nequitia diaboli. Secundo de nequitia praecursorum Antichristi « Et data est illis potestas, » Quia vero diabolus, ex hoc quod se videt de caelo dejectum, motus invidia, studet ad dejectionem hominum, quod non potest nisi ex divino permissu: nec ejus studium caret effectu in quibusdam: Ideo primo agitur de ejus lapsu. Secundo de potestatis permissu, « Et data. » Tertio de permissae potestatis usu. « Et aperuit. » Quarto de potestatis et usus effectu. « Et ascendit fumus. » Dicit igitur: « Et vidi, » cum vidissem Angelum canentem. « Stellam de caelo cecidisse: » sic vidit in visione. Per hoc signatus est casus diaboli sive Luciferi, qui dicitur stella ratione naturae pulcherrimae in qua conditus est, quae tamen natura per peccatum est obfuscata. Dicitur etiam stella principaliter ratione scientiae sive notitiae quae magna est in eo; non autem eam prorsus perdidit: sed tamen non habet tantam claritatem scientiae ut ante lapsum: qui in illo primordio mundi cecidit de caelo propter superbiam. Isa. 14, Quomodo cecidisti Lucifer qui

mane oriebaris? « Cecidit in terram, » idest in inferiora haec, quia in hoc aere inferiori est juxta terram, sicut in carcere, aut in inferno, qui est infra terram. Vel in terram, idest in animam, terrenorum amore terrenam; talibus enim dominatur, Genes. 3, Terram comedes etc. Sed ad quid hic agitur de casu diaboli, cum in principio mundi acciderit? Respondeo. Dicendum videtur quod ideo, quia casus suus excitat in eo invidiam et malitiam ad tentandum homines, ne scilicet possent illuc ascendere, unde ipse irrevocabiliter cecidit. Unde Glossa, Diabolus videt. « Et data est illi clavis, » idest potestas. « Putei abyssi, » idest potestas tentandi de profunditate iniquitatis, contra fidem et mores. Pateus profundus est, unde signat profunditatem. « Abyssus, » cum profunditate habet obscuritatem, unde dicitur ab A, quod est sine, et bysso, idest candore, quasi sine candore: unde abyssus signat iniquitatem, obscuritatem, per peccatum infidelitatis et vitiorum quae sunt contra mores. Data est igitur diabolo clavis putei abyssi, idest permissa est illi potestas tentandi de profunditate iniquitatis involventis et obscurantis animam ac sepelientis: infra 16, Bestia ascensura est de abyso. Potestas autem diaboli ad tentandum, dicitur clavis, quia aperit ingressum ad malum, et per hoc claudit ad bonum; aperit ingressum ad gehennam et claudit ad gloriam. Vel clavis dicitur potestas dominandi super eos qui sunt putei abyssi, idest qui sunt in profunditate peccatorum obtenebrantium et alios in ipsa profunditate immergunt et absorbent. Tales sunt maxime haeretici, ut dicit Glossa, quia talibus permittitur dominari, maxime in ultimis temporibus. De hujusmodi abyso mystice dicitur Genes. 1, Et tenebrae erant super faciem abyssi. Sed quomodo dicitur post casum data ei potestas tentandi, cum ab initio suae creationis eam habuerit? Potestas enim male agendi vel bene est ipsum liberum arbitrium. Respondeo: de potestate tentandi est loqui dupliciter. Aut quantum ad primam potentiam tentandi quae est liberum arbitrium, et sic potestas tentandi fuit data omnibus Angelis in ipsa creatione, scilicet liberum arbitrium. Aut quantum ad usum potentiae; et sic quantum ad usum malum dicitur esse ei data potestas, idest permissa post lapsum; tunc enim potestatem prius sibi datam ad bonum, convertit ad malum usum, quod non potuit nisi permissus. Et sic loquitur hic, scilicet quantum ad usum. De hoc magis dictum est supra 5, « Et aperuit puteum abyssi, » idest profunditatem tenebrosae nequitiae haeticorum fecit manifestam, quia haereses prius latentes fecit proferri ad decipiendum alios, vel ipsos haeticos qui sunt puteus abyssi fecit prodire ad decipiendum. Iste puteus plenus est aquis mortis et mortem ministrantibus, sed Ecclesia est puteus aquis vivis redundans. Cant. 4, Fons hortorum, puteus aquarum viventium. « Et ascendit. » Hic ostenditur effectus qui tangitur triplex. Primus est emanatio erroneorum documentorum. Secundus est excaecatio multorum catholicorum, « Et obscuratus. » Tertius est multiplicatio nefandorum haeticorum. « Et de fumo. » Dicit igitur: « Et ascendit, » idest surrexit per eminentiam superbiae quae prius in corde quasi latebat, vel per profectum in malo. « Fumus, » idest doctrina prava, in se obscura et alios excoecans quasi fumus, Job 11, De naribus ejus procedit fumus etc.

Sicut fumus, « Fornacis magnae, » idest sicut doctrina Antichristi, quae est sicut fumus obtenebrans se huc et illuc, quia diffundens. Fornax magna dicitur Antichristus, quia consumet malos et purgabit bonos. Ille est fornax Nabuchodonosor, quae quosdam consumpsit, tres autem pueros non laesit, Daniel. 5. Magna autem recte dicitur, quia per ejus doctrinam et persecutionem magna fit consumptio reproborum et probatio electorum. Posset etiam intelligi et fieri comparatio ad fumum fornacis magnae de qua magnus fumus procedit, sic de haeticorum doctrina, multum excoecans et se diffundens. Sed quomodo dicitur: Sicut fumus fornacis magnae, secundum primum modum cum Antichristus alios excedat in malitia? Respondeo. Non notatur aequalitas, sed magna similitudo, sicut dicitur Matth. 5, Estote perfecti sicut etc. « Et obscuratus est sol, » idest quidam qui prius alios illuminabant, sunt obscurati per fumum, idest tenebras illius doctrinae haeticorum, « Et aer, » idest quidam qui prius per alios illuminabantur. Sol enim illuminat, aer illuminatur. « De fumo putei, » idest de obscura et excoecativa doctrina haeticorum, qui sunt puteus per profunditatem errorum demersi, et demergentes. Dicitur autem, Obscuratus; quia non omnino homines obtenebrantur, quin aliquid videant, licet ad insipientiam sibi; quia lumen dextri oculi perdunt non sinistri; quia non amittunt calliditatem et astutiam mundi. 1 Regum 11, In hoc seriam vobis scum foedus, ut omnium etc. « Et de fumo putei, » idest de obscura doctrina haeticorum profundorum in erroribus, « exierunt, » idest exhibent, hoc est praedicabunt, « locustae, » idest alii haetici pseudopraedicatores, discipuli praecedentium haeticorum, parantes cum eis viam antichristo. Matth. 24, Surgent pseudochristi etc., quia nec volant per contemplationem, vel salubrem cogitationem; et non stant in uno loco propter instabilitatem, et in pejus recidunt per pejorem errorem; quia de malo cadunt in pejus. Item non diu volabunt, sed cito corruent, quia eorum doctrina per praedicationem Enoch et Eliae destruetur. Exod. 7, Virga Moysi devoravit virgas magorum. Item quia bonos et bona aliorum spiritualia corrodent detrahendo et impediendo. De his Exod. 10, Mane facto ventus urens levavit locustas, « In terram, » idest in orbem terrarum. Vel, In terram, idest in eos qui terram amant, ut talpa, quia talibus nocebit doctrina haeticorum; unde de locustis dicitur Exod. 10, Ascenderunt super universam terram Aegypti. « Et data est. » Ille agitur de nequitia praecursorum Antichristi, de quibus jam aliqua tetigit. Nota tamen quod praemissa possunt aliter accipi sic. Vidi stellam, idest coetum haeticorum, qui prius erant vel videbantur lucentes doctrina vel vita, vel utroque. De caelo, idest de Ecclesia, quae caelum est per fidei et vitae sublimitatem. Cecidit, per errorem, In terram, idest in terrenorum amorem, ut est rerum copia, honorum et carnis voluptas: supra 8, Et cecidit de caelo stella etc. Et data est illi, idest permissa est, Clavis, idest potestas, Putei abyssi, idest doctrinae quae demergit in profundum peccatorum animam obtenebrantium ad modum abyssi: vel in profundum inferni. Utrouque modo doctrina haeticorum recte dicitur Puteus abyssi. Et aperuit puteum abyssi, idest manifestavit doctrinam suam, quae est puteus; quia in profundum demergit, et est puteus abyssi

quia demergit in caliginem peccati vel inferni. Praedicant enim haetici aliis suos errores. Et ascendit, idest inde surrexit, idest surget, Fumus, idest obscuritas erroris sicut fumus. Ad literam ponitur similitudo, vel sicut obscuritas doctrinae errorum Antichristi magna erit, « Et obscuratus est sol, » idest illuminans doctrina veritatis, et per hoc multi homines fideles pervertuntur: unde sequitur, « Et aer, » idest Ecclesia quantum ad quaedam membra. Comparatur autem aeri: quia illuminatur per sacram Scripturam sicut aer per solem. Item sicut aer est inter caelum et terram, sic Ecclesia mente est in caelo, corpore in terram. « Et de fumo, » idest de fumoso et obscurante ac excoecante errore doctrinae. « Exierunt locustae, » idest alii haetici procreati sunt etc., ut supra, quia haetici student ad haeticorum multiplicationem. Job 8, Haec est enim laetitia viae ejus etc. « Et data est. » Ille agitur de nequitia haeticorum praecursorum Antichristi. Et sequitur recte post praemissa, secundum duplicem modum exponendi: et quia non possunt nocere nisi permissi; quorum tamen est maxima malitia, et juvantur in malum a suo capite, scilicet diabolo. Ideo primo ostenditur permissio divina. Secundo eorundem malitia, « Et similitudines locustarum. » Tertio persecutionis mora, « Et potestas earum. » Quarto, capitis potentia, « Et habebant super se. » Circa primum primo ostenditur dispensatio permissionis. Secundo restrictio potestatis, « Et praeceptum. » Tertio gravitas adversitatis, « Et cruciatus. » Dicit igitur, « Data est illis, » scilicet haeticis per alios haeticos ex prava doctrina generatis, praeparantes viam Antichristo, quos jam locustas vocavit. Et hoc extendit se usque ad principes quosdam qui erant membra Antichristi, etiam antequam veniat. Data est inquam, idest permissa quantum ad usum malum. Joan. 19, Non haberes in me potestatem ullam, nisi tibi datum esset, « Sicut habent scorpiones terrae, » qui habitant in terra. Scorpio habet blandam et mitem faciem, ita ut facile habeas animum tangendi; sed cauda latenter pungit acerrime appropinquantes: sicut haetici mollioribus verbis et signis alliciunt; sed latenter inficiunt et interficiunt erroribus, et etiam quandoque morte corporali. Ezech. 2, Subversores sunt tecum, et cum scorpionibus ambulas. Item quando scorpio tangit non sentitur, sed post quando diffunditur venenum: sic etiam de doctrina haeticorum. Oseae 7, Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit, « Terrae, » quia in terrenis habitat per affectionem. « Et praeceptum. » Ille ostenditur restrictio potestatis. Et primo ostenditur restrictio quantum ad personas, quibus scilicet nocere vellent haetici. Secundo quantum ad effectum in ipsas, « Et dictum est. » Quantum autem ad personas fit restrictio: quia electis non permittuntur nocere finaliter laedendo, sed reprobis. Primo ergo fit restrictio, quantum ad electos. Secundo permissio quantum ad reprobos, « Nisi tantum. » Electos autem tangit, quantum ad statum incipientium, proficientium, et perfectorum. Dicit igitur, « Et praeceptum, » quia ita permissum est ut noceant, sed tamen permissione non larga: Unde dicitur, « Et praeceptum est illis, » idest divina cohibitione refrenati sunt. Glossa, Dolos istorum refrenat Deus etc. « Ne laederent, » interficiendo spiritualiter, per doctrinam et exemplum. Nec dicit, Ne percuterent. Iusti enim licet corpore flagellentur, tamen Dominus custodit eos, quantum

ad animas. Psal. Custodit Dominus omnes diligentes se. • Foenum, » idest incipientes, qui rudes sunt in bono, ac imperfecti et simplices et faciles decipi, sicut foenum rude quodammodo est, et non magni ac perfecti valoris, et facile destrui et dissipari potest. 1 Corinth. 3, Non potui vobis loqui quasi spiritualibus etc. • Terrae, » quia tales temporalia quae ad terram pertinent, non omnino abiciunt, sed sub Deo diligunt. • Neque omne viride, » idest neque aliquos proficientes, qui jam virent virore virtutum, unde placent oculi Dei: Ecclesiastici 40, Gratiam et speciem desiderabit oculus, et super hoc virides sationes. • Neque omnem arborem, » idest neque alios perfectos, qui in altum elevantur per meritum perfectionis, et jam ad soliditatem ligni pervenerunt, et copiose fructificent. Ecclesiastici 59, Obaudite me divini fructus. Vel per haec tria possunt intelligi tres ordines salvandorum in Ecclesia; Noe, Daniel et Job. Ezechielis 14, Per foenum, quod praecisum ultra non pullulat, signatur Daniel qui non pullulavit per generationem; quia continens fuit; per quem signatur ordo continentium. Per viride Job qui prolem produxit, per quem signatur ordo conjugatorum bonorum. Per arborem, sub cuius ramis recipitur refrigerium et consolatio, Noe qui fuit rector in Arca, per quem boni praelati; quia Dominus omnes justos sibi adhaerentes custodit a tentatione haereticorum finaliter, sive sint continentes, sive conjugati, sive praelati. Ecclesiast. 54, Oculi Domini super timentes eum, protector potentiae etc. • Nisi tantum, » supple literam sic. Praeceptum est inquam, eis, ut nullum penitus laederent, Nisi tantum homines, non sapientes divina, • Qui non habent signum Dei vivi, » qui non habent per constantiam mentis et audaciam signum crucis vel fidei, nolentes exterius aperte confiteri nomen Christi. Per frontem enim, quae est sedes verecundiae vel audaciae, signatur constantia in mente, ad confitendum exterius nomen Christi; Glossa: qui non audent etc. Supra 7, Nolite nocere terrae et mari neque arboribus, quoadusque signemus etc. Ezechiel. 9, Omnem super quem videritis Tau ne occidas. Reprobi enim qui non portant signaculum Dei vivi finaliter in frontibus, idest qui non habent fidem et gratiam cum constantia et audacia confitendi, ledentur et extinguentur spiritualiter per errores haereticorum. Nota per hoc quod dicitur, Nisi tantum homines, quod propter peccata hominum permittuntur mali nocere spiritualiter ipsis hominibus. Danielis 8, Robur datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata. Sed obicitur: quia supra 8 dicitur, quod Omne foenum viride combustum est, Quomodo ergo dicitur, quod foenum et omne viride non laedetur? Item Isaiae quadragesimo, Omnis caro foenum; ergo per foenum intelligitur omnis homo: ergo si foenum non permittitur laedi, nullus prorsus laedetur. Respondeo. Dicendum quod idem vocabulum, non semper eodem modo accipitur in Scriptura; sed secundum diversas considerationes diversimode in diversis locis accipitur, ut Mons quandoque signat superbiam, quandoque perfectionis eminentiam. Unde Augustinus, 3 libro de Doctrina christiana: Non potemus esse praescriptum, ut quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significaverit, hoc eam semper significare credamus. Foenum ergo supra 8, signat homines vanos qui vana et quae cito deficiunt sequuntur, sicut foenum viride cito siccatur et arescit:

S. Th. Opera omnia. V. 25.

hic autem simplices et rudes in fide signat, secundum Glossam, qui tamen boni sunt. Item viride signat superius eos qui virorem mundi sectantur, hic eos qui virorem virtutis. Ad aliud dicendum, juxta hoc, quod hominem est dicere foenum dupliciter. Aut quantum ad corpus; et sic accipitur ratione figurantis corporis Isaiae 40, et sic omnis homo est foenum in via: hoc autem modo hic non accipitur. Aut quantum ad animam: et tunc aut accipitur in malo, et sic supra 8; aut in bono; scilicet ut significet eos qui possunt esse cibus animalium, idest praedicatorum, qui per animalia designantur supra 4, licet tales sunt adhuc rudes et imperfecti: et sic accipitur hic. • Et datum est. » Illic agitur de restrictione quantum ad effectum, scilicet ne occidant spiritualiter, sed corporaliter affligant. Primo ergo ostenditur quantum ad quid restrictio. Secundo quantum ad quid permissio. • Sed ut cruciarentur, » Tertio ostenditur temporis duratio, • Mensibus quinque. » Dicit igitur, • Et dictum est. » Haec referuntur ad illud quod supra dictum est, Et praeeptum est illis ne laederent. Ibi enim ostensa est restrictio, quantum ad personas; quantum autem ad effectum, non nisi semiplene. Unde ad exponendum, a qua laesione restringuntur, et quantum ad quid permittuntur, dicit, • Et dictum est illis, » idest prohibitum, • Ne occidant eos, » morte spirituali culpa finalis. Job 2, Verumtamen animam illius serva. Sed permissum est ut cruciarentur afflictione corporali, quia mali permittuntur bonos corporaliter affligere. Job 10, Terra data est in manibus impii. • Mensibus quinque, » idest toto tempore vitae suae quandiu in quinque sensibus degunt. Non sine causa positum est nomen Mensis, ad signandum vitam hominis. Mensis enim ipso suo nomine defectum sonat, a mene quod est defectus: quia luna semel in mense defectum patitur, similiter et vita humana defectum multiplicem habet. Rursus Mensis quatuor septimanas continet et septimana septem dies: unde per Mensem signatur vita hominis quae multis defectibus subiacet, quam justiperagunt cum observantia quatuor Evangeliorum et septiformi gratia Spiritus sancti, qua juvantur ad omnia. Per quinarium vero signatur quintuplex sensus corporis. Quamdiu enim justiperagunt in corpore mortali sub usu quinque sensuum, permittuntur praecursores Antichristi, sicut quidam principes et alii perversi, corporaliter eos affligere: sed post hanc vitam, quando non erit necessitas mortalium sensuum, quae modo est, non poterit eis nocere. Infra 21, Et mors ultra non erit, neque clamor, neque luctus, neque dolor erit ultra; quia prima abierunt. Alia litera habet, Mensibus sex, propter sex aetates vitae hominis, scilicet Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Juventutem, Senectam, Aetatem decrepitam, quia perversi quandoque affligunt etiam infantes et decrepitos, et sic permittuntur praecursores Antichristi posse facere. • Et cruciatus. » Illic ostenditur gravitas adversitatis sive afflictionis ab eis inflictae. Et primo ostenditur gravitas ex comparisonis exemplo, quia scilicet similis erit illa afflictio persecutioni scorpionis. Secundo ex mordendi desiderio, • Et in diebus. » Dicit igitur • Cruciatus, » idest crucians afflictio, • eorum, » idest quam ipsi infligent, est vel erit, • Ut cruciatus scorpionis. » Scorpio scorpionis dicitur vel Scorpium scorpionis, • Cum percussit hominem, » pungendo occulte et graviter: et ideo vocatur percussio; sic et isti graviter perse-

quentur. Scorpio occulte percutit cauda, facie blandiendo: sic haeretici blandiuntur quandoque in verbis, sed latenter tunc suggerent principibus ut fideles torqueant. Haec est autem gravissima persecutio; propter quod dicitur, Proverb. 27, Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula. Item percussus a Scorpione, non statim moritur, sed languet; sic isti quandoque non statim interficient, sed diu vexabunt, cum tamen levius esset statim interfici. « Et in diebus illis, » quando tantae afflictiones infliguntur justis, quandoque occulte quandoque aperte a praecursoribus Antichristi quaerent, affectu et planctu et oratione « Homines » Justos quos permittentur perversi affligere corporaliter non spiritualiter laedere. « Mortem, » scilicet corporalem, quia timebunt lapsum propter tribulationis gravitatem in duris carceribus, flagellis et aliis malis. Quandoque enim contingit in magnis adversis praeeligere mortem, vel propter timorem offensae vel propter ipsam gravitatem poenae. Tob. 3, Praecepit in pace recipi spiritum meum. Expedit enim mihi magis mori quam vivere. « Et non inveniet eam. » Glossa, ut probatiores reddantur. Quomodo autem quaerent ostendit. « Et desiderabunt mori: » quasi dicat: Non qualitercumque quaerent, sed cum desiderio magno. Et per hoc quod haec tribulatio praedicatur, fidelis praemunitur. Gregorius, Minus enim feriunt jacula quae praevidentur et nos etc. Vel potest hoc referri ad praelatos, illud praecedens ad subditos. Unde Glossa: hoc de praelatis. 5 Reg. 18, Letivus animae suae ut moreretur, dicitur de Elia, quem persequabatur Jezabel. « Et fugiet mors » ab illis, » ut magis mereantur. Job 3, Expectant mortem et non veniet. Vel de praelatis ut gregi proficiant, secundum Glossam. Philipp. 4, Scio quia manebo et permanebo cum omnibus vobis. Haymon, Nolentes vivunt, sed dilatam mortem propter aliorum salutem aequanimiter ferunt. Sed dubitatio est de hoc quod dicitur: dictum est illis ne occiderent eos, quia quandoque justis deficiunt in adversis et cadunt. Respondeo. Dicendum, quod Dominus quosdam electorum non permittit occidi spiritualiter, quia custodit a mortali: quosdam autem etsi permittit occidi, non tamen finaliter, quia vero corde resurgent et finaliter persistent. Illud ergo accipitur vel simpliciter ne occidant quosdam spiritualiter, vel ne occidant aliquem electorum finaliter. Item de hoc quod dicitur: « Et cruciatus etc. » Quare enim permetteret Dominus sic electos affligi, cum tam gravis tribulatio sit periculosa propter periculum lapsus? Respondeo. Propter majus meritum et exemplum. Unde Glossa: Et non invenient ut probatiores reddantur. 2 Corinth. 1, Sicut socii passionum etc. Ad objectum dicendum, quod Dominus tollit periculum ad minus quantum ad finalem statum, quia protegit electos a periculo in adversis, vel si labuntur, surgere facit. Psalm. Salus autem justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis. « Et similitudines. » Hic ostenditur malitia haeticorum qui erunt discipuli praecedentium haeticorum, sicut supra habitum est, quorum utrique praeparabunt viam Antichristo. Hujusmodi autem discipulos incepit supra describere sub specie locustarum, sicut in visione vidit. Describit autem eos sub specie locustarum habentium multiplicem dispositionem; unde hujusmodi locustas describit Primo quantum ad agilitatem ipsarum, quia promptae ad currendum contra fideles, sicut

equi sunt agiles ad cursum. Secundo quantum ad ornatum capitum, « Et super capita. » Tertio quantum ad speciem facierum, « Et facies. » Quarto quantum ad condecorationem capillorum, « Et habebant capillos. » Quinto quantum ad qualitatem dentium, « Et dentes. » Sexto quantum ad formam armorum, « Et habebant loricas. » Septimo quantum ad sonitum alarum, « Et vox. » Octavo quantum ad dispositionem caudarum, « Et habebant caudas. » Haec omnia habent mysterium, ut patebit. Dicit igitur: « Et similitudines locustarum, » idest locustae imaginativae. Non enim videbat corporales locustas, sed similitudines locustarum, visione imaginaria, quia revelationes ei fiebant sub quibusdam figuris, propter significationem illarum specierum ad infirmationem fidelium propter quos scribendum erat. Et patet ex hac litera, quod sensus mysticus est quaerendus hic, non literalis. « Similes, » erant. « Equis paratis in praelium. » Per hoc signatur, quod haeretici qui locustis comparantur, ut supra habitum est, sunt prompti ac veloces ad faciendum impetum contra fideles, et feroces ad persequendum, sicut equus velox est et ferox ad praelium. Jerem. 8, Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in praelium. « Et super capita, » idest super doctores. « Earum, » scilicet haeresiarchas qui sunt capita aliorum, vel super mentes quae regunt alia quae sunt in homine. « Erant tamquam coronae, » idest victoriae acquisite de fidelibus praecipitatis, quia gloriantur se victoriam habuisse de quibusdam catholicis in errorem inductis. Haec tamen non est vera victoria, quia tunc ipsi haeretici diabolo amplius subduntur. Unde recte dicitur: Tamquam. Item dicunt se vincere per veram sapientiam quae tamen solum videtur et non est, sed error. Unde sequitur. « Similes auro, » idest de non vero auro, quia de non vera sapientia sunt illae victoriae. 1 Timoth. 3, Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. « Et facies, » idest vultus. « Earum, » sicut facies hominum, » quia haeretici simulant et simulabunt se esse rationales et pios et mansuetos, quia homo est animal rationale et natura mansuetum, et ipse homo cognoscitur per faciem esse homo: sunt tamen intus crudeles, unde sunt syrenae quae habent vultum virgineum, et tamen sunt animalia irrationalia. Isa. 15, Et syrenae in delubris voluptatis. « Et habebant capillos, » idest cogitationes quae sunt multiplices ut capilli et a mente procedunt et menti adhaerent. « Sicut capilli mulierum, » quia sunt fragiles ac fluxibiles ut capilli mulierum, et machinantur ipsae eorum cogitationes deceptiones aliorum, ut mulier mala capillos parat ad decipiendum alios. Vel per capillos mulierum, mores istorum intelliguntur, quia exterius a mente procedunt et sunt molles et fluxibiles et effeminati et in malitia multiplices et ad aliorum deceptionem ab eis dependentes, Job 36, Vita eorum inter effeminatos. Vel capilli mulierum possunt intelligi minores eis adhaerentes, qui multi erunt sicut capilli et ad decipiendum astuti et malitiosi ut mulier, et erunt ad mala fluxibiles et ab eis sicut a capite pendentes, quia eorum documenta sequuntur. « Et dentes, » idest doctores et expositores eorum, qui panem mendacii et erroris eis praeparant male exponendo et docendo. Job 33, Vigilantes ad praedam praeparant panem libidinis.

Sed talis panis intoxicatus est. Job 20, Panis ejus in utero vertatur in fel aspidum. « Erant sicut » dentes leonum, » quia foetor est in tali doctrina sicut dentes leonum in hiato habent foetorem, ut dicit Glossa. Vel dentes eorum ministri et ipsi etiam principes, per quos, quasi per dentes, ipsi haeretici laniant fideles corporaliter et spiritualiter, sicut dentes leonum fortiter et crudeliter laniant praedam. Posset etiam intelligi de omnibus illis praecursoribus Antichristi communiter. Dentes eorum, idest multiplex malitia eorum parata ad discindendum et devorandum fideles, sicut dentes leonum, quia haec malitia et foetorem habet in docendo et crudelitatem in nocendo corporaliter et spiritualiter. Eccles. 21, Dentes leonis dentes ejus. « Et habebant loricas, » sicut loricas ferreas. » Glossa, idest corda obstinata quae sagitta veritatis non penetrat: quasi dicat: Corda dura habebunt, quae ita obstinata erunt, ut veritas ea non penetret; unde comparabilia erunt loriceis ferreis. Job 41, Corpus ejus ut scuta fusilia. Vel habebunt loricas, idest sententias quibus se armant, sicut lorica ferrea est forte munimentum. Multa autem ratione multipliciter involutae sunt diversae maculae in his loriceis. Isidorus 1 lib. de Summo bono, loquens de haeticis: docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut iniquum facerent laboraverunt. Sumit autem illud de Jerem. 9. Sed videtur eis male attribui lorica, quia lorica est fides cum caritate. 1 Thess. ult. Indati lorica fidei et caritatis. Item contra secundam expositionem, quam Glossa ponit, obijciatur, quia sententia haeticorum non potest muniri etsi videatur. Respondeo. Ad primum dicendum, secundum Augustinum, ut supra dictum est, quod non semper sumuntur vocabula in eadem significatione. Nomen ergo loricae hic accipitur in malo et signat perversam obstinationem. In verbo vero Apostoli sumitur in bono et signat salubrem munitionem. Ad aliud dicendum, quod illa munitio non vere est, sed apparenter; et ideo comparatur loricae ferreae, scilicet quia se dicunt rationibus munitos, et quia sic videtur. « Et » vox, » idest tumultus et clamor, quia videntes se ratione vincere non posse, verborum tumultum faciunt, ut sic saltem victores appareant. « Alarum » » sonarum, » idest sententiarum quibus se pertinaciter extollunt. Alae enim sunt eorum sententiae quas ostendant esse magna ut alti videantur. « Si » » ent vox curruum multorum equorum currentium » in bello; » quia haeretici sunt multi et eorum multitudo concorditer Ecclesiam impugnant. Et sicut diversi currus diversis equis et diversis viis ad idem bellum raptim currunt, sic isti, licet diversis haeresibus inter se divisi, unanimiter Ecclesiam impugnant docendo errores, disputando. Ad ejus enim impugnationem uniuntur. Job 41, dicitur de squamis, Una alteri adhaerebit et tenentes se nequaquam separabuntur. Isidorus 1 lib. de Summo bono: Sic invicem haeretici sese collidunt, ut contra Ecclesiam pari erroris spiritu decerent. Et nota quod cum vox ab ore animalis proferatur, dicit tamen, Vox alarum, quia quantum ad mysterium, haec est vox haeticorum. « Et habebant » » caudas similes scorpionum, » idest habebunt fixentes sibi principes, dare pungentes, vel afflictionibus, vel deceptoris erroribus, quibus eos seducunt ad modum caudarum scorpionum, licet ipsi principes muneribus alliciant et promissionibus blan-

diantur, sicut scorpio. Principes autem dicuntur caudae, quia terrent minis et flagellis et blandiuntur donis et promissis, more canis, qui iratos cauda terret, lactus blanditur; et quia pungunt, peccare eos faciunt, quantum est de se: unde dicitur de diabolo, Job 11, Caudam suam stringit quasi cedrum. « Et aculei, » idest punctiones vel flagellorum, vel persuasionum mortiferarum, quibus student pugnare ad pervertendum et interficiendum spiritualiter veneno erroris, sicut aculeus caudae scorpionis venenum infert. « In caudis earum, » in principibus qui multipliciter fidelis volunt pervertere. Vel caudas similes habebunt scorpionum, idest dolosas sententias, quibus latenter laedent animas, licet in facie blandiantur: et in his caudis sunt aculei, idest punctio venenosa et mortifera nisi caveatur. « Et potestas. » Illic agitur de persecutionis mora. « Et potestas. » a Deo permissa. « Earum. » idest locustarum, scilicet haeticorum est. « Nocere hominibus mensibus quinque, » idest toto tempore vitae hominis, in qua vivunt sub usu quinque sensuum; expone ut supra. Ultra vero hujus vitae tempus nocere non poterunt. Sed ad quid hic repetitur de mora temporis, cum supra eodem, de hoc dictum sit? Respondeo. Potest dici quod supra dicitur de cruciatio bonorum: unde ibi dicitur: Sed ut cruciarent mensibus quinque: hic autem agitur de nocimento malorum, idest qui nocet malos, quia bonis non nocetur licet cruciarentur: malos autem vel per flagella, vel per blandimenta, vel per documenta trahent ad interitum animae. et sic nocebunt; et ideo praemuniuntur hic electi, ut sint fortes contra tentationes et persecutiones haeticorum, ne eis possint nocere quamdiu hic vivunt. Si tamen velimus intelligere etiam de nocimento bonis; possumus intelligere illud nocimento corporale esse. Et non inconvenienter repetitur de mora temporis; quia per hoc est consolatio magna justis, quod non possunt etiam corporibus nocere, nisi quamdiu vivunt, in quinque sensibus corporis, et post mortalem hanc vitam praemium suscipient. « Et habebant. » Illic ostenditur potentia per quam possunt praemissa. Et habebant illae locustae praemissae « Regem. » scilicet diabolum, per quem possunt praedicta, quia ejus potestas naturalis magna est cum non prohibetur a Deo vel ejus Angelis. Job 41, Non est potestas super terram etc. Nec potest tamen violentiam facere libero arbitrio, sicut dicit Damascenus. Ipse autem est rex malorum, et specialiter eorum de quibus hic agitur erit rex et dux. Job 41, Ipse est rex super omnes filios superbiae. « Angelum » » abyssi, » idest Angelum de inferno, scilicet ipsum diabolum, quia ipse per majorem superbiam meruit majorem cruciatum infernalem quam alii. Dicitur autem infernus abyssus, quia caret candore et omni gaudio, et quia caret fundamento, idest fine poenarum. Dicitur autem abyssus ab a quod est sine et basis quod est fundamentum. Item quia habet profunditatem. Ratione ergo tenebrositatis, ratione infinitatis, ratione profunditatis poenarum dicitur infernus abyssus. Job 41, Aestimabit abyssum quasi senescentem. Gregorius, Abyssum senescere aestimat qui terminari in supplicii supernam animadversionem putat. Vel abyssus dicitur cor peccatoris, peccati caligine tenebrosus, cujus Angelus est diabolus, quia Angelus annuntiat peccatori mala quae ei suadet, et dominatur ei. Job 28, Abyssus dicit, non est in me.

• Cui nomen hebraice, » idest lingua hebraeorum. « Labadon, » quod dicitur graece, « Apollyon, » et latina lingua, « exterminans, » ut sequitur. Debet autem dici Labadon non Abadon, sicut dicit Beatus Hieronymus in Interpretationibus; sed vitio scriptorum est corruptum et subtractum L. Interpretatur autem exterminans, quia diabolus exterminare nititur hominem a gratia in via et a gloria in patria, idest extra terminum ponere. Psal. Exterminavit aper de sylva. Labadon autem graecum est et interpretatur indicans. Unde per interpretationem quae sequitur patet quod non debet hic esse Abadon. Tribus linguis solemnibus nominat diabolum ut omnes excitet ad cavendum ejus astutias; sicut titulus Domini scriptus fuit tribus linguis, ut signaretur illud Philipp. 2, Et omnis lingua confiteatur etc. Joan. 19, Et sicut evangelium scriptum in triplici lingua. Scripsit enim Matthaeus Hebraice, Lucas et Joannes graece, Marcus autem latine, qui scripsit Romanis: quasi dicat: vos hebraei graeci et latini cavete ab ejus seductione. In his autem linguis omnes aliae intelliguntur; quia enim hae tres sunt principiores, ideo eas ponit. « Vae unum. » Hic ponitur conclusio praedictorum. « Vae unum, » idest damnatio praecursorum Antichristi. « Abiit, » quantum ad narrationem libri, idest jam determinata est, per hoc, scilicet, quod eorum nequitia propter quam damnandi sunt descripta est, ita videtur. Vel lege Glossam, superius in principio praemissae Partis, ubi dicit quod ibi agitur de damnatione praeparantium viam Antichristo. « Et ecce veniunt » adhuc duo vae post haec: » idest adhuc ostenditur duplex damnatio, scilicet Antichristi et suorum cum agetur de cantu sexti Angeli: etiam damnatio malorum in judicio, cum agetur de cantu septimi Angeli. Vel istud Vae potest intelligi tribulatio hominum, quae fiet per praecursores Antichristi; non tantum corporalis, sed etiam spiritualis; quia multi per eos pervertentur. Vae unum abiit, idest completum est, scilicet tribulatio quae sub tuba quinti Angeli continetur. Completum est dico, quantum ad visionem et narrationem, et complebuntur in re tempore suo; quia per illa praemissa signantur illa quae erant ventura, et postquam complebitur illa tribulatio ante tempus Antichristi veniet alia sub tempore Antichristi, et iterum alia in fine mundi. Unde sequitur, Et ecce veniunt adhuc duo vae post haec, idest duplex tribulatio. Una scilicet quam Antichristus et sui inferent hominibus, non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter, quia multos pervertet. Alia est tribulatio damnationis quae erit in judicio. Haec duo vae dicit venire, quantum ad significationem, et quantum ad rem, quae significabuntur inferius per ea quae vidit in cantu sexti Angeli et septimi: et sic etiam accident in ultimis temporibus judicii, et jam narravit: vidit et narravit illa vae quae sequuntur infra, et corporaliter in re erit ordo ille. Vel posset secundum Glossam, quod dicitur. Post haec, referri ad sequentem litteram. Post haec et sextus etc. • Et sextus Angelus. » Hic agitur de tubicinio sexti Angeli, et ostenditur damnatio perversorum qui erunt tempore Antichristi, per hoc quod eorum nequitia describitur. Primo autem ponitur determinatio propositi principalis, scilicet de statu Ecclesiae sub tempore Antichristi. Secundo subjungitur conclusio hujus partis ante finem 11 capitis. • Vae secundum. » Circa primum notandum

quod tunc erit persecutio, nec deerit omnino divina consolatio. Ideo primo ostenditur ipsa praedicatio. Secundo fidelium persecutio sub Antichristo. « Et soluti sunt. » Tertio tribulatorum fidelium consolatio, decimo capite, « Et vidi alium Angelum » fortem. » In prima parte Primo ostenditur sanctorum praedicatio. Secundo materia praedicationis, « Et audiui vocem unam. » Dicit igitur, « Et sextus » quia ita cecinerant quinque, et post eos, Et sextus Angelus, idest ordo sextus praedicatorum, idest in sexto statu praedicantium. Et dicitur sextus, et ordine narrationis et ordine temporis. Nota Glossam. « Tuba cecinit, » idest praedicabit: hoc erit tempore Antichristi. Sed quomodo hoc, cum non audeant tunc praedicare fideles? Dicitur enim supra 6, super illud, Sicut saccus cilicinus etc. Lux in sacco posita, locum praedicationis nunquam effundens. Respondeo. Potest dici, quod in principio cum natus erit Antichristus, antequam potestatem suam dilataverit, praedicatio fiet: sed post cum erit in magna sua dominatione, tunc praedicatio erit particularis non generalis ut modo, nec ita sollemnis ut modo: et pro illo tempore, quando erit gravissima persecutio, loquitur illa Glossa. Et quod dicitur, nunquam effundens, intelligitur de sollemni et multum publica praedicatione, non sicut modo est, ut fiat vis in hoc vocabulo effundens. Erit enim tunc aliqua praedicatio, ut infra 11, habetur de Elia et Enoch. « Et audiui. » Hic ostenditur materia praedicationis, scilicet illud quod tunc praedicari debet. Non omne tamen quod tunc praedicabitur, tangitur hic; sed quiddam, scilicet quod gravis tribulatio imminet: quia potestas daemonum laxabitur; et ad hoc praedicandum, sancti praedicatores qui erunt circa illa tempora, et temporibus praeteritis praedicaverunt, excitabunt alios, qui erunt tempore Antichristi, ut fideles sint magis cauti: quod signatur per vocem dicentem Angelo etc. id est praedica solvendo. Primo ergo ostenditur ipse instruens. Secundo instructus « Dicentem sexto Angelo etc. » Tertio de quod est instructio, scilicet de eo quod est praedicandum « Solve etc. » Dicit igitur, « Et audiui vocem unam, » procedentem « Ex » quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante « oculos Dei. » De quo altari habitum est supra 8, « Dicentem sexto Angelo qui habebat tubam: » solve etc. » Sic audiebat interno auditu in illa visione: per hoc signatur, sicut Glossa velle videtur, quod praedicatores, qui ante praeterito tempore praedicaverunt, alios praedicatores venientes qui tempore Antichristi erunt, excitant et instruunt ut fideles contra adversa sub Antichristo ventura praemuniant praedicando ea, et roborando corda fidelium contra ipsa. Unde Glossa: Praecones praeteriti temporis praemonent illos, qui erunt tempore Antichristi, quid sint facturi. Dicit itaque: Audiui vocem unam, idest doctrinam unam conformem consonam in veritate et in rectitudine et in fine: quia praedicatores unam doctrinam habent per conformitatem, licet diversis modis loquantur. Omnes enim recti et boni praedicatores veritatem et doctrinam sacrae Scripturae docent, et eodem fine, scilicet ad honorem Dei et salutem hominum. Et illi praedicatores praeteriti temporis docebunt alios, sive excitabunt sub doctrinae Evangelicae uniformitate, quae loquitur de adversitate, sub tempore Antichristi futura, ut sint paratiores et magis experti, excitant et in-

struunt alios. Ex quatuor cornibus altaris, supple procedentem. Hoc est de praedicatoribus Christi. Altare enim Christus est, quia in ipso per ipsum offerre debemus Patri quicquid volumus esse acceptum: sive sacrificium orationis, sive alia bona. Hebr. ultimo, Habemus altare de quo edere etc. Hoc altare est aureum, propter splendorem sapientiae. Coloss. 2, In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Propter eminentiam caritatis intimae, qua scilicet nos dilexit. Aurum enim splendet et praeceminet aliis metallis: similiter sapientia fulget; et caritas non tantum fulget, sed etiam omni virtuti praeceminet. Ephes. 5, Scire etiam supereminentem scientiae caritatem Christi. Quod est ante oculos Dei, idest quod est acceptabile Patri. Per omnia tangit illud quod dicitur supra 8, Super altare aureum quod est ante thronum Dei. Matth. 5, Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui. Hujus altaris cornua sunt praedicatores sancti, per quos debet Christus elevari et extolli, sicut per cornua. Exod. 30, Facies altare ad adolendum thymiana de lignis Sethim, cornua ex ipso procedant. Item quia debent esse pro Christo mori parati, et portare in memoria et affectu, et imitationis affectu effundere sanguinem, sicut in cornibus altaris in lege ponebatur sanguis. Levitici 4, Pones de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino. Haec autem cornua dicuntur quatuor, propter quatuor quae debent praedicare de Christo. Duo sunt assumptae infirmitatis, scilicet nativitas et passio: duo sunt divinae potestatis, scilicet resurrectio et ascensio. Vel quatuor propter quatuor modos expositionis Scripturarum: scilicet modum historicum sive litteralem, et allegoricum, moralem et anagogicum. Vel altare est Ecclesia, super cujus unitate offerendum est Deo omne bonum. Aureum autem dicitur propter caelestem sapientiam et caritatem quae est in ea. Hujus altaris cornua sunt praedicatores; quia ipsam defendunt quasi ejus cornua: et dicuntur quatuor propter praedicta. Quod est etc. quia Ecclesia quantum ad justos acceptabilis est Deo. De quo autem sit instructio ostenditur cum sequitur, « Dicentem » sexto Angelo qui habebat tubam, » idest sexto ordini praedicatorum qui scilicet habebant officium praedicandi in sexto statu, scilicet tempore Antichristi. « Solve, » id praedica sive annuncia fidelibus, esse solvandos, idest laxandos quantum ad potestatem. « Quatuor Angelos, » idest universos daemones, ut sibi fideles caveant ut sint constantes. Alter posset haec vox intelligi, scilicet doctrina Evangeliorum; quae per hoc ipsum quod praedicit tribulationes futuras, sub tempore Antichristi, excitat praedicatores, qui erunt illo tempore ad praemuniendum fideles. « Et audiivi vocem unam, » idest concordem doctrinam Evangelistarum, quia in nullo dissentiunt, licet non eisdem verbis loquantur, et de Antichristo concorditer doceant, procedentem. « Ex quatuor cornibus, » idest a quatuor Evangelistis, vel ipsis Evangelii; quia omnes Evangelistae loquuntur de Antichristo, et per hoc quasi invitant praedicatores illius temporis ad annuncianum fidelibus persecutiones Antichristi. « Altaris aurei, » idest Christi vel Ecclesiae, ut supra. Evangelistae autem sunt cornua altaris, quod est Christus vel Ecclesia, quia Christum elevaverunt sive extulerunt verbo, scripto, et vitae exemplo, et intincti fuerunt sanguine Christi. Item fuerunt Ec-

clesiae in defensionem. « Quod est ante oculos Dei, » ut prius expone, « dicentem, » per hoc quod de Antichristo loquitur. Nam hoc ipso debent praedicatores, qui tunc erunt, esse instructi ad praemuniendum fideles. « Sexto Angelo, » ut prius, « solve, » idest praedica solvandos. « Quatuor Angelos, » idest universos daemones, ad persequendum homines corporaliter et spiritualiter; exigentibus meritis malorum, et propter purgationes electorum. Daemones autem dicuntur Angeli; sive ratione naturae nobilis, quia naturam habent Angelicam; tum ratione missionis; quia mittuntur a principe imperante, et a Deo permittente; quod tamen non dicitur proprie mitti, sed large. Dicuntur autem quatuor, propter quatuor partes mundi, per quas nocent, vel quod quatuor de Christo praedicta impugnant: supra 7, Vidi quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terrae. « Qui alligati sunt in flumine magno Euphrate, » idest in cordibus divitum et principum mundanorum, in quibus latent et dominantur occulte, restricti tamen interim quantum ad alios ne saeviant sicut poterunt sub Antichristo saevire. Nota quod Euphrates est flumen Babylonis, circumiens Babylonem ut dicit Glossa, quod diviserunt Persi et Medi in multos rivos et sic ingressi sunt Babylonem. Est autem hoc flumen vorax et profundum ac magnum; et interpretatur Euphrates, pulverulentus vel humidus, vel cretus, vel fructifer; unde per Euphratem flumen magnum figurantur illi principes mundani, et quidam pravi divites, qui vivunt in pulvere elationis excaecantis, et in humo deliciarum carnis, quae humus est, et sunt in abundantia rerum et in ea crescunt, et in praemissis sunt profunde et immersi quasi vorati, et ex his fluunt in alia ad modum fluminis; quia proficiant in pejus. Hoc flumen dicitur magnum propter magnitudinem et multitudinem scelerum. In his habitant daemones, quia eis dominantur; sed in eis ligantur, quia ita in eis habitant quod nondum permittuntur aperte desaevire in bonos; sed tunc solventur, quia per ipsos principes et per alios perversos nocere permittentur hominibus, quando potestas diaboli laxabitur. Ideo dicitur: Qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. Unde dicit beatus Gregorius: Hostis antiqui virtus nunc a bonorum cordibus religatur, et in reproborum mentibus reclusus premittitur: tempore vero Antichristi de iniquorum cordibus non occulte saevientibus, eductus procedit, et tunc accepta potestate, contra Ecclesiam in vim apertae persecutionis erumpet. Haec Gregorius. Vel secundum Glossam, Alligati, idest refrenati a nocumento hominum, ne scilicet tantum noceant quantum possent et vellent. In flumine magno Euphrate, idest in passione Domini, qui habuit abundantiam et impetum magnum angustiae, ideo comparatur magno flumini. Psal. De torrente in via bibet. Item frugem salutis attulit mundo, scilicet reconciliationem et dona: ergo et praemia gloriae, quod signatur per Euphratem, quod interpretatur frugifer. Rom. 5, Reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus. Et sequitur: abundantiam gratiae et donationis et iustitiae accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Vel solve, idest perversos, qui scilicet per flumen magnum Euphratem signantur, excommunicant, et sic solventur. « Et soluti sunt. » Habito de praedicatione, quae fit per praedicatores, agitur hic de persecutione, quae fiet per Antichristum et suos complices; et describuntur sub similitudine

belli, sive congressus equitum equis et armis pugnantium. Primo ergo ponitur descriptio equitum. Secundo descriptio eorum quae erunt eis in adiutorium. « Et ita vidi equos. » Tertio congressus eorum, « Et de ore eorum. » Quarto damnum ex congressu illatum, « Et ab his. » Circa primum primo describuntur equites, scilicet daemones, quantum ad laxatam potestatem. Secundo, quantum ad nocendi sive pugnandi aviditatem, « Qui parati sunt. » Tertio quantum ad exercitus numerositatem, « Et numerus. » Dicit igitur, « Et solati sunt etc., » id est solventur tempore statuto et praefinito a Deo, id est permittentur tribulare multum homines spiritualiter et etiam corporaliter, propter nocementum spirituale, infra 20, solvetur satanas de carcere suo. « Qui parati. » Illic notatur nocendi aviditas, quae maxima erit, quia omni hora nocere appetent. Unde dicit, « Qui parati erant, » id est qui erunt prompti et avidi, scilicet ad nocendum, sicut post subditur, ut occiderent etc. « Inter horam et diem, » id est in omni parte horae et diei et mensis et annis sine interpolatione: quasi dicat: Non est inter partes horae vel diei, vel mensis vel anni, aliquid temporis, in quo non sint parati ad nocendum hominibus. Unde Glossa, Continue et diu. Augustinus 2 libro de civitate Dei: Daemones ad decipiendum vigilantissimi sunt. Vel per hoc potest tota duratio persecutionis intelligi. Durabit enim persecutio Antichristi tribus annis et dimidio: unde per horam intelligitur dimidius annus, per diem annus unus, per mensem alius tertius annus exprimitur. Item notatur etiam qualitas et processus persecutionis in praemisso tempore. Persecutio enim quae videbitur primo, non videbitur gravis, respectu ejus quae erit ultimo; ut quasi hora videatur unius diei: sequens vero erit gravis supra hanc, sicut dies excedit horam; subsequens autem erit gravior, sicut mensis major est quam dies: ultima vero gravissima, sicut annus superexcedit horam diem et mensem: unde illi tres anni et dimidius recte per haec quae gradum important, significantur. Item talibus minutis signatur illud tempus, ut ostendatur illam persecutionem fore sine interpolatione. Infra 12, Per tempus et tempora et dimidium temporis, id est tribus annis et dimidio. Daniel. 7, Et tradentur in manu ejus usque ad tempus et tempora et dimidium temporis. Ad quid autem erant parati ostenditur, cum subditur, « Ut occiderent tertiam partem hominum, » id est reprobos, qui non sunt activi, nec contemplativi, vel non sunt justi secundum statum perfectionis vel imperfectionis. Occiderent inquam, morte culpae in praesenti, et morte glorie in futuro. Supra 8, Et tertia pars terrae combusta est. Habacuc 1, Semper interficere Gentes non cessat. « Et numerus. » Illic agitur de numero equitum diaboli: et ponitur iste numerus propter mysterium. Equites enim hujus exercitus sunt daemones, equi horum equitum sunt pravi homines, princeps horum omnium est diabolus qui dicitur Lucifer. Isti autem equites, scilicet daemones, ponuntur sub tali numero propter numerum sacram. Daemones enim faciunt haereticos quibus praesident, simulare se perfectos in observantia divinorum praeceptorum, cum tamen ipsi haeretici transgrediantur praecepta, et omitant ipsam perfectionem de qua gloriantur, cum fidem non habeant, sine qua praecepta servare non possunt. Per hoc ergo quod dicuntur dena millia, ostenditur simulatio

perfectionis in observantia decalogi, quae simulatio est in haereticis, procurantibus ipsis daemonibus, qui insident eis. Per millenarium enim perfectio. Per decem vero Decalogus praeceptorum. Et dicuntur dena millia, non propter perfectionem observantiae Decalogi quae sit in haereticis, sed quam simulant secundum doctrinam daemonum, sicut supra 6, dicitur: Ecce equus niger, et qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua. Ubi attribuitur diabolo, quod per ejus suggestionem faciunt haeretici, qui dicunt se habere rectum Scripturae intellectum, cum non habeant. Per numerum vero additum, scilicet Vicies millies, ostenditur defectus perfectionis praedictae: quia vicenarius numerus eo quod recedit a denario, sicut binarius ab unitate; signat transgressionem Decalogi, et omissionem perfectionis significatae per millies. Isidorus 4 libro de Summo bono: Haeretici quamvis legem et prophetas operae implere contendunt, a vultu Dei projiciuntur, et a justorum coetibus separantur. « Et audiui. » Quia dixerat numerum exercitus equestris, id est exercitus equitum esse tantum: nunc ut quod dixit certius sit, dicit se haec audisse. Saepe enim dicit se vidisse vel audisse, ad certitudinem testimonii, « Et audiui, » in visione, auditu interno, « Numerum eorum, » scilicet equitum, supple: esse illum qui dictus est. Ponitur autem numerus ille, propter significationem, ut dictum est. Vel aliter, secundum quod Glossa innuere videtur, ut hic numerus equitum diaboli et equitum Dei intelligatur; et equites diaboli intelligantur haeretici, qui equitant contra fideles: equites Dei viri justi. Per dena millia signantur boni, qui vere habent perfectionem observantiae decem praeceptorum, ad minus perfectionem sufficientiae. Per vicies millies, mali: quia plures sunt mali quam boni. Item quia vicenarius numerus sic se habet ad denarium sicut binarius ad unitatem: unde sicut binarius ab unitate recedens signat transgressionem, sic ille numerus a denario recedens signat transgressores Decalogi, et omissores perfectionis, quae signatur per mille. Dicit igitur secundum hunc modum, « Et numerus exercitus equestris, » id est equitum scilicet Dei et diaboli, qui invicem pugnant, est vel erat. Vicies millies dena millia; ita quod vicies millies referatur ad equites diaboli, dena millia ad equites Dei, ut dictum est. De hoc duplici exercitu, 1 Machab. 6: ubi dicitur, quod exercitus Antiochi et Judae comparaverunt se in praelium. Et audiui numerum eorum, id est intellexi quid per eorum numerum signaretur: vel intellexi complures esse malos quam bonos, secundum Glossam, quia numerus malorum ponitur major, licet uterque ponatur ratione mysteriorum. Sed tunc quaeritur Quare mali signantur per adverbium, boni vero per nomina? Item quare duplicatur numerus malorum quantum ad modum dicendi, supra numerum bonorum? Item quare sub tanta obscuritate dicitur quod manifeste dici potuit? Respondeo. Ad primum dici potest, quod malum per se non stat, sed coalescit in bono naturae rationalis. Item adverbium est pars non principalis, nomen autem est pars principalis; similiter mali quiddam vile sunt, boni autem aliquid magnum. Ad aliud potest dici quod haec est ratio, quia malum est multifarium et accidit superfluitate et diminutione: bonum autem est indivisibile, et virtus in medietate consistit. Ad aliud dicendum, quod cum ille sit liber Revelationum, voluit divina sa-

piencia, quae omnia decenter ordinat, haec obscure tradere, propter perversos, scilicet haereticos, ne haec perverterent, si essent aperta. Item propter fastidiosos, ut scilicet reverentius et gratantius accipiantur. Item per talem modum magis manifestatur divina sapientia quae sic convenienter sua mysteria celat. De his magis dictum est supra 7, « Et ita vidi. » Illic agitur de eis quae erunt daemonibus in adiutorium nocendi. Haec autem sunt equi, scilicet pravi homines; et arma, scilicet sententiae erroris. Primo autem agitur de equis equitum. Secundo de armis eorum, « Et qui sedebant. » Tertio de dispositione equorum, « Et capita. » Dicit igitur, « Et ita vidi, » quia sic vidi equites sub illo numero: et ita sicut videram equites sub numero illo, « Vidi equos in visione: » quasi dicat: secundum numerum equitum vidi numerum equorum; et intelligatur de numero signante, non de numero numerante. Si aliquis quaereret quare potius agitur de numero signante, quam de numero numerante? Et dicendum quod cum liber iste sit de revelationibus factis ad aedificationem Ecclesiae, et numerus numerans non sit ad aedificationem, sed numerus signans, ideo etc., « Et qui sedebant. » Illic agitur de armis equitum: vidit enim eos loricatedos loriceis igneis, hyacinthinis et sulphureis; per quod signantur mentes perversae et obstinatae, quibus daemones roborant haereticos contra fideles. Unde primo ostenditur, quomodo eos possident per dominationem. Secundo quomodo eis utuntur ad aliorum deceptionem, « Habebant loricas. » Ubi primo tangitur obstinata perversitas. Secundo accumulata iniquitas, « Igneas, » quae triplex ostenditur. Prima est fervor irae, quia ira et malitia ardent haeretici contra fideles; unde dicitur Igneas. Secunda simulatio vitae « hyacinthinis. » Tertia foetor doctrinae, « Et sulphureas. » Haec enim tria sunt annexa obstinatae perversitati haereticorum, et per hoc daemones praeparant eos ad decipiendum fideles. Dicit igitur, « Et qui sedebant super eos, » scilicet daemones, qui dominabuntur haereticis et pravis hominibus, tempore Antichristi; et per quos sicut per equos eis subjectos, portabuntur ad alios expugnandos, « Habebant loricas, » idest habebunt obstinatum perversitatem, sive mentes induratas, non tantum in se, sed in haereticis: quia procurabunt quod haeretici sint obstinati, ita quod se vinci a catholicis non permittant, ut perversitas obstinata, sit eis quasi lorica fortis. I Reg. 17, dicitur de Golia, quod lorica haerata inducator. « Igneas, » idest igne irae sive malitiae; quia sicut ipsi daemones sunt igne irae accensi contra justos, ita accendent magis ac magis haereticos contra ipsos. « Hyacinthinis, » idest coloratas simulatione vitae. Hyacinthus enim est lapis pretiosus habens colorem caeli, per quem signatur similitudo vitae sanctae sive caelestis. « Et sulphureas, » foetore doctrinae, quia doctrina a mentibus haereticorum, procurantibus daemonibus procedens foetida est in conspectu Dei et hominum fidelium. Foetida autem est ratio erroris. Sulphur enim foetet. Haec tria sunt annexa mentibus eorum induratis. Vel loricae possunt intelligi sententiae quibus daemones muniunt haereticos. Quae sententiae describuntur multipliciter; quia daemones per hujus sententias erroris reddunt haereticos munitos ad sui defensionem: unde dicit: habebant loricas, idest sententias fortes secundum apparentiam, quibus haereticos muniunt sub quibusdam rationibus. Item acutas,

ad aliorum deceptionem. Igneas, quia accendent haereticos ad imbuendum alios, et etiam multos catholicos inflammabunt ad consensum erroris. Supra 8, Cecidit de caelo stella magna ardens tanquam facula. Item coceas apud se: hyacinthinis, idest excoecantes eos et fumosos reddentes. Hyacinthus enim est lapis fumidi coloris. Alia litera habet fumidas. Job 40, De naribus ejus procedit fumus. Item foetidas apud Deum et etiam apud fideles per ipsam perfidiam, per blasphemiam, per infamiam. Et sulphureas; et ideo dicitur infra 21, Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure. Vel expone de poena aeterna secundum Glossam. « Et capita. » Illic agitur de dispositione equorum qui habebunt capita ad modum leonum: unde dicit: « Et capita equorum, » idest majores super haereticos, ut sunt haeresiarchae et principes. « Erant tanquam capita leonum, » idest erunt crudeles in actu persequendi et superbi et vitiis foetidi. Leo enim est animal crudele et rugiens et foetorem habet in hiato oris in capite. Habacuc 2, Suscitabuntur lacerantes te et eris in rapinam eis. Multum enim repraesentabunt crudelitatem diaboli regis sui. De quo Jerem. 6, Crudelis est et non miserebitur. « Et de ore. » Illic agitur de congressu, secundum quod fit per doctrinam erroris. Pugnabunt autem tam majores quam minores aliis modis: scilicet blandiendo, comminando corporaliter, et temporaliter persequendo: quod habetur per illud quod praemisum est de capitibus leonum. « Et de ore eorum, » idest de eorum praedicatione, scilicet equorum, scilicet haereticorum qui portant daemones ad homines decipiendos: ut patet infra eodem, Potestas equorum in ore eorum. « Procedit ignis. » Doctrina eorum ostenditur esse inflammativa: unde dicitur: « Ignis, » idest doctrina alios accendens, quia nova placebunt hominibus, unde accendentur corda hominum. Item comburentur igne devorante per errorem. Item excoecativa, « Et fumus, » idest doctrina fumosa excoecans. Item infectiva, « Et sulphureas, » idest doctrina foetens, et per hoc inficiens multos. Vel per hoc potest intelligi doctrina quae est eis et aliis causa poenae aeternae, ubi sunt haec tria, secundum Glossam: scilicet ignis excrucians. Isa. ult. Ignis coram non exstinguetur. Item caligo obtenebrans: unde dicitur: « Et fumus. » Isa. 54, Ascendet fumus ejus in generatione et generationem. Item foetor penetrans, « Et sulphureas. » Psalm. Ignis sulphur et spiritus procellarum. « Et ab his. » Illic ostenditur damnum ex congressu illatum: et quia hoc damnum est de damnatione hominum, et multi alii damnabuntur, praeter eos qui per Antichristum seducuntur; ideo incidenter agit de praedicatione aliorum. Primo ergo agit de perditis hac persecutione. Secundo de perditis alia ratione, « Et ceteri homines. » Circa primum Primo ostendit malorum perditionem. Secundo replicat perditionis originem, « Et de igne. » Tertio subdit ampliorem originis descriptionem, « Potestas enim equorum. » Dicit igitur: « Et ab his tribus plagis, » scilicet ab igne, fumo, sulphure, idest ab inflammatione, excoecatione et foetore doctrinae haereticorum per quae inferentur plagae animabus. Vel per ignem potest intelligi suggestio haereticorum, ad avaritiam vel cupiditatem quae est ignis accendens. Per fumum suggestio ad superbiam quae elevatur in altum et excoecat et evanescit ut fumus. Per sulphur

suggestio ad actionem pravam quae habet foetorem in conspectu Dei, quia pravi homines in illo suggerent facere multa mala. « Occisa est, » idest occidetur morte culpae, et tandem morte gehennae. Supra 8, Multi homines mortui sunt de aquis etc. « Tertia pars hominum, » idest multitudo reproborum, quia boni non illo modo occidentur, quia in adversis merebuntur. Rom. 8, Omnia cooperantur in bonum etc. Reprobi dicuntur Tertia pars, quia nec sunt in activa nec contemplativa: vel quia non sunt in statu justorum perfectorum vel imperfectorum. Vel una pars est quae incoepit poenitentiam et complevit, haec statim reddetur paradisu. Alia quae incoepit sed non complevit, haec debetur purgatoriu. Alia quae nec incoepit finaliter nec complevit, cui debetur infernu. « Et de igne. » Hic replicat huius perditionis originem sive causam ad expressionem malitiae eorum et ad indicium rectitudinis, et ut magis caveatur. Et ponitur « Et, » pro idest de igne etc. et expone modo praemisso. « Ex ore, » idest suggestionem ipsorum dum praedicant, vel suggerunt errorem, vel aliud peccatum. Genes. 41, Quod autem vidisti secundo, ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis iudicium est. « Potestas enim. » Hic describit pleniam originem sive causam perditionis praedictorum: hanc autem ostendit duplicem: scilicet per doctrinam et astutiam: quia cum non poterunt primo per doctrinam pervertere, per astutiam machinabuntur tandem decipere. Primo ergo ostenditur perniciose doctrina. Secundo machinationis astutia, « Et in caudis. » Tertio astutiae nequitia, « Nam caudae. » Quarto nequitiae efficacia, « Et in his nocent. » Dicit igitur: « Potestas enim: » quasi dicat: vere ex ore eorum procedet malum unde alii damnentur. « Nam potestas equorum, » idest haereticorum super quos sedent et dominantur daemones, et per quos alios impugnant, « Est, » idest erit: sed loquitur ac si jam esset, quia certum est esse futurum: vel quia jam de praesenti in parte hoc impletur in quibusdam haereticis. « In ore, » idest in praedicatione seu suggestionem eorum, quia dolose et blandis verbis et allectivis rationibus suggerent errores hominibus. Antichristus enim mittet suos praedicatores ad decipiendum homines. Prov. 5, Favus distillans labia meretricis etc. et haec meretrix est haeresis. Gregorius super hunc locum: Nequissimi praedicatores, perversa suadendo praedicabunt. « Et in caudis eorum, » idest in occultis deceptionibus qui astute machinabunt decipere, vel promissis, vel astutis minis, vel aliter. Erunt enim quidam, sive praedicatores Antichristi, sive alii, qui videntes se non posse aperte quosdam fideles seducere, astute per aliam viam procedent, sicut vult Glossa: et tales comparantur caudis, quia cauda non sic apparet ut facies, et iterum cooperit corporis turpitudinem; sic tales astutiam suam abscondunt et turpitudinem erroris sui cooperiunt. Eccles. 11, Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala. Nam caudae. » Hic ostenditur astutiae nequitia. Primo quia machinabuntur contra fideles per se decipiendo. Secundo quia per potentiores affligendo, habentes capita. Dicit igitur: « Nam, » vere in caudis est eorum potestas. « Nam caudae eorum, » idest illi qui inter eos sunt astuti deceptibiles aliorum. Et bene dicuntur caudae eorum, quia omnes mali sunt quasi unum corpus: sed secundum diversos actus compa-

rantur diversis partibus corporis. Sunt vel erunt « Similes serpentibus, » quia scilicet venenum erroris latet in eis et astute student ad immittendum. Et in sententiis varii sunt, quia multiplices sententias habent perfidiae, sicut serpens varium colorem. Item quia terrenis delectantur, sicut serpens terram comedit. Isa. 65, Serpenti pulvis panis ejus. Alia litera habet, draconibus, qui scilicet occulte insidiantur. Isa. 55, Absorbuit me quasi draco. « Habentes capita, » scilicet ad modum serpentum, idest principes et divites qui sunt aliis priores et altiores per potentiam et mordentes fideles per saevitiam, quia haeretici, cum non poterunt per se decipere fideles, facient eos per alios majores affligi, sicut insinuat Glossa. Unde Gregorius, Multi potentum studebunt fideles saeviendo et affligendo terrere. « Et in his, » scilicet capitibus, « Nocent, » idest nocebunt caudae cum non poterunt per se nocere, quia multi per saevitiam principum seducuntur. Gregorius, Quicquid tunc Antichristus callide machinabitur etiam cum virtute saecularis potentiae exequetur. Vel aliter, ut per os equorum, idest haereticorum, designetur praedicatio praedicatorum. Unde sensus est, secundum Beatum Gregorium, Potestas equorum, idest haereticorum, ut supra, « Est, » idest erit in ore eorum, idest in suggestionem doctorum, « Et in caudis eorum, » idest in potentibus, ut erunt principes: qui erunt caudae eorum quia juvabunt eos ad seducendum homines. Unde Gregorius super hunc locum: In ore doctorum scientia; in cauda vero saecularium potestas signatur. Potentes autem per caudam signantur, quia potestas saecularis retro est sicut cauda, idest inter vilia et contemnenda computanda est. Unde Beatus Gregorius super hunc locum: Retro est omne quod transit, ante vero omne quod veniens permanet. Nam caudae eorum, idest principes haereticos juvantes per potentiam contemnendam et vanam. Similes serpentibus, quantum ad venenum perfidiae in deceptione animarum, quia intoxicati erunt haeresibus principes multi. Obdient Antichristo et alios errore venenabuntur quantum ad animas habentes capita per crudelitatem malitiae in afflictione corporum. Dicit igitur: « Habentes capita, » idest multiplices ac crudeles malitias, per quas mordebunt et affligent corpora fidelium. Notandum igitur quod, sicut dicit Beatus Gregorius, Antichristus dupliciter studebit fideles pervertere: scilicet per doctrinam suorum praedicatorum et per potentiam principum. Unde dicit Beatus Gregorius super verba praemissa: duplici calliditate contra fideles agetur: quia quod eis ab aliis verbis blandientibus dicetur, hoc ab aliis gladiis ferientibus imperabitur. Sed quare diabolus temporibus ultimis magis saeviet per se et per suos ministros, quam nunc, cum semper crudelissimae malitiae sit? Respondeo. Dicendum, quod erit duplici ratione: scilicet propter laxationem potestatis, quia tunc permittetur a Deo uti sua potestate, cum nunc non permittatur: quae permissio fiet exigentibus meritis impiorum et ad probationem electorum. Infra 20, Post haec oportet illum solvi modico tempore. Item propter brevitatem temporis, quia cognosceat in ultimis temporibus quod breve tempus ei restat, ad nocendum saluti hominum; et ideo tunc faciet quicquid poterit mali. Infra 12, Vae terrae et mari quia descendit ad vos diabolus habens iram magnam, sciens quod modicum tem-

pus habet. Gregorius, Antiquus hostis atrocius extrema mundi tentaturus aggreditur, quia considerat quod juxta sit ut licentiam amittat nequissimae libertatis. • Et ceteri. • Ille agitur de eis qui damnabuntur sine persecutione Antichristi, quae damnatio erit propter peccata, de quibus non poenituerunt finaliter. Unde hic multiplex peccatum ostenditur; quia omne peccatum vel contra fidem vel contra mores. Peccatum autem contra fidem, tangitur duplex: scilicet adoratio daemoniorum in seipsis, vel in corporibus assumptis, procurant enim se adorari. Item adoratio simulacrorum, • Et simulacra. • Peccatum vero contra mores ostendit multiplex: tangit autem specialiter peccata actus exterioris; et per hoc magis ostendit eos inexcusabiles, quia etiam actu ipso peccaverunt, nec tamen de actu poenituerunt. Ponit autem expresse peccata quibus peccatur in proximum, sicut per infidelitatem, de qua primo loquitur, peccant in Deum: et in his intelligitur peccatum in seipsum. Item fornicatio de qua sequitur, non tantum est in proximum, sed in semetipsum. Peccatum autem quo peccatur in proximum, aut nocet proximo quantum ad personam, aut quantum ad rem. Si quantum ad personam, aut quantum ad esse naturae, aut quantum ad esse moris. Si quantum ad esse naturae, sic est occisio, quae fit dupliciter: aut aperte, et sic vocatur hic homicidium; aut occulte, et sic fit quandoque per veneficium. Si quantum ad esse moris, sic est fornicatio, per quam destruitur esse moris, non tantum in se, sed etiam in alio. Si quantum ad rem personae, sic est furtum. Dicit igitur: • Et ceteri: • quasi dicat: ita multi peribunt decepti per Antichristum et suos. • Et, • similiter ceteri, • homines, • supple secundum Glossam, peribunt. • Qui non sunt occisi in his plagis, » contra quos scilicet non fuit conatus diaboli in persecutione Antichristi, ut qui erunt ei subditi per infidelitatem vel aliud peccatum: quos quia de jure quieto possidebit, non persequetur. Vel qui erunt vel fuerunt ante tempus Antichristi, neque poenitentiam egerunt. • De operibus manuum suarum, » scilicet de malis actibus. Haec est causa quare peribunt, scilicet peccata cum impoenitentia, Luc. 13, Si poenitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Ostendit autem quae sunt illa mala opera, subdens. • Ut non adorarent daemones, » quia non egerunt poenitentiam ut non adorarent daemones, scilicet deinceps; quia si poenitentia salubris abjicitur, deinceps actum malum. Et adoratio daemoniorum vocatur opus manuum tum propter annexum, quia manibus colunt daemones idolatrae sacrificando eis et supplicando et aliis modis. Tum quia ita damnatur homo, per talem adorationem, sicut per aliud grave opus manibus commissum, Deuteronom. 22, Incolaverunt et non Deo. Daemones enim multum volunt et procurant adorari ab hominibus. Matth. 4, Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. • Et • ut non adorarent simulacra, » idest idola a simulando, quia non est in eis veritas divinitatis, sed simulatio est prorsus. • Aurea et argentea etc. » tangit multiplicem materiam de qua fiunt idola: et hoc facit ad irrisionem, quia de diversa materia corporea faciunt sibi Deos ut volunt, scilicet de auro vel argento, vel aere, vel lapide, vel ligno. Psalm. Simulacra gentium argentum et aurum. • Quae neque videre. » Removet ab idolis triplici-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

cem actum quem non videntur posse habere propter organa corporea quae habere adhuc videntur, scilicet visum, auditum et gressum. Tactum autem et odoratum et gustum non exprimit, quia in exclusionem praecedentium intelliguntur excludi. Item in expressione materiae idolorum excluduntur omnes actus sensuum: sed tamen quidam actus exprimuntur qui sunt magis nobiles et evidentes in re sensibili. Psalm. Oculos habent et non videbant. Dupliciter ergo tangitur peccatum idolatriae, quia diabolus multos gentiles decepit. Sap. 15, Infelices sunt et inter mortuos spes illorum etc. Dicit ergo corporeitatem simulacrorum ex parte materiae; et ideo non possunt esse dii, quia Deus est nobilis et invisibilis naturae. Item vanitatem sive inefficaciam ex parte formae, quia in forma sua videntur habere virtutem ad quosdam actus et non habent. • Et non egerunt poenitentiam ab homicidiis, » quod peccatum est grave. Exod. 20, Non occides. • Neque a veneficiis suis, » scilicet per quae quandoque procuratur occulte mors alterius, ut dando venenum, vel alio modo. Est enim veneficium species maleficii, infra ultimo: Foris canes et venefici. • Neque a fornicatione sua. » Ecce quod fornicatio peccatum mortale est. Hebr. ult. Fornicatores et adulteros judicabit Deus. • Neque a factis suis, » idest a se factis quae sunt contra legem Dei. Exod. 20 cap., ubi scriptum est: Non furum facies. Sed dubitatur de hoc quod dicitur: Neque poenitentiam egerunt ut non adorarent daemones: quia velle videtur quod ad poenitentiam sufficiat actum malum relinquere, cum tamen oporteat se per actum poenitentiae punire. Unde Augustinus, Poenitentia est quaedam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commississe. Item de hoc quod dicitur: Ut non adorarent daemones: et quaeritur, unde est quod daemones volunt et procurant adorari, cum sciant hoc soli Deo deberi, et inde sibi poenam augeri? Item cum adulterium et incestus et hujusmodi sint graviora quam fornicatio, quaeritur quare non loquatur de illis? Respondeo, ad primum, quod non vult dicere, quod sufficiat ad poenitentiam dimittere pravum actum, cum oporteat se pro peccatis punire, ut dicit Augustinus. Et Joel. 2, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis etc. Sed per hoc ostendit quod ad veram poenitentiam et salubrem, necesse est actum pravum dimittere, aliter enim non esset salubris. Unde Gregorius, Poenitere est acta peccata deffere et flenda non committere. Unde patet quod etsi aliquis bene peccata sua deffeat, non tamen vere poenitet, nisi ipsum actum malum relinquat. Unde Isidorus: Irrisor est et non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet. Multi lacrymas indesinenter fundunt et peccare non desinunt. Ad aliud dicendum, quod illud est propter superbiam et propter malitiam: propter superbiam volunt tamquam dii honorari. Psalm. Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Item Augustinus in 10 lib. de Civitate Dei: Qui divinitatem sibi arrogat spiritus, non cujuslibet corporis fumo, sed supplicantis animo delectantur. Propter malitiam vero procurant homines per hujusmodi grave peccatum damnari et sibi in inferno sociari. Unde Augustinus, 2 lib. de Civitate Dei: Intelliguntur daemones, sicut nobis notum est in literis sacris, negotium suum agere ut pro diis habeantur et colantur: ut hi qui exhibent unam pessimam causam cum eis habeant in iudicio Dei. Ad objecta dicendum, quod per superbiam usurpat, quod

seu soli Deo convenire: per malitiam vero dejicit hominem, licet sciat, inde poenam sibi accrescere. Unde super illud Job 41, Qui factus est ut nullum timeret, dicit Beatus Gregorius: Nec Deum timet, neque hoc quod passus est metuit. Ad ultimum dicendum, quod ideo de illis gravioribus non loquitur, quia breviter sub nomine fornicationis, illa majora includit: unde nomine fornicationis, intelligitur et simplex fornicatio soluti cum soluta et adulterium et alia majora. Unde notandum quod est duplex fornicatio, scilicet spiritualis, et haec est in omni mortali, cum scilicet anima recedit a suo sponso. Psalm. Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Item corporalis: et haec aliquando dicitur communiter, scilicet pro actu illicito carnali. 1 Corinth. 6: Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Similiter haec aliquando accipitur spiritualiter, scilicet pro illicito actu cum soluta.

CAPUT X.

« Et vidi alium Angelum etc. » Habito de persecutione quae erit sub tempore Antichristi, agitur hic de consolatione fidelium, quam tunc habebunt et etiam nunc possunt habere. Dividitur autem haec pars in quatuor. In prima ponitur consolatio ex dominici regiminis ordinatione. Et haec consolatio est contra adversa illius temporis generaliter; quia qui pro Ecclesia incarnatus et passus, et eam semper regit nec dimittet suos in illis adversis. Specialiter tamen est contra defectum sive subtractionem praedicationis. In secunda parte ponitur consolatio, ex aeternae mercedis certitudine, sive praedestinatione: « Et Angelus quem vidi. » In tertia ex salubris doctrinae praemunitione, « Et vox » quam audivi. » In quarta, ex futura fidei testificatione. Infra 11, « Et dabo duobus testibus. » Consolatio autem ex dominici regiminis ordinatione est; quia scilicet Dominus sic rexit Ecclesiam, quod pro ea regenda et custodienda et salvanda, incarnatus et passus est, et praedicatores per mundum instituit, quando conveniens fuit: et praedicationem subtrahet, quando non erit congruum praedicare; quia praedicatio, si ita sollemnis et multa esset tempore Antichristi ut modo est, contemneretur et margaritae ante porcos penerentur: et ideo sustinere debebunt fideles; quia Dominus per sapientiam sic ordinabit; et misericordia, qua pro hominibus se humiliavit, et eis prius praedicatores dedit, suis electis non deerit. Nota Glossam, infra eodem super illud, « Et audivi vocem de caelo etc. » Quia tempore Antichristi etc. Sic autem proceditur in prima parte. Primo ostenditur dominicum regimen, quantum ad statum Ecclesiae initialem vel medium; quia aliqua pertinent ad primum statum, aliqua ad medium. Secundo quantum ad finalem sive ultimum, « Et cum locuta fuissent. » Circa primum ostenditur Primo quomodo Dominus regit per se Ecclesiam. Secundo quomodo per suos, « Et facies. » Per se autem regit et rexit Ecclesiam; quia per carnem assumptam se Ecclesiae conjunxit, et eam pie redemit; et eadem pietate promovet et protegit: unde de incarnatione et passione hic tangitur. Primo agitur de ejus regimine implicite et in generali. Secundo explicite et in speciali, « descendentem. » In generali vero, quantum ad duo. Tum quantum ad Mediatoris pietatem, propter quam dicitur Angelus,

Tum quantum ad liberationis potestatem, propter quam dicitur Fortis. In speciali vero ostendit dominicum regimen hoc modo; quia cum ab incarnatione totum bonum proveniat, Primo ostendit incarnationis caritatem. Secundo emanantem utilitatem; et haec ponitur duplex. Una est munimentum contra vitia, ex parte humanitatis: unde dicitur: « Amictum nube. » Secunda est benevolentia ad salubria ex parte divinitatis, « Et iris. » Ex his autem diligenter consideratis, magna consolatio surgit in anima, quae vexatur adversis. Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita vidi Angelos malos paratos nocere tempore Antichristi, et e contra, Vidi, interno oculo, « alium, » idest bonum Angelum contrarium: qui sunt avidi ad nocendum, iste vero ad adjuvandum: « Angelum, » scilicet Christum, qui venit ut annuntiaret hominibus quae sunt salutis, et sua caritate impleret officium Mediatoris: et ideo dicitur Angelus, quia quasi nuncium Patris se nobis in praedictis exhibuit. Christus autem dicitur Angelus, inquantum homo, non inquantum Deus. Dicitur inquam, Angelus, non natura, sed officio. Isaiae 9, secundum aliam literam: Et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus. Ex hoc autem colligitur quod suis non deerit, qui tam duleiter eos dilexit. Rom. 8, Qui enim proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? « fortem, » ejus fortitudo apparuit, quomodo per infirmitatem carnis, et passionis in carne diabolum vicit, et hominem liberavit. Lucae 11, Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. Si autem fortior illo superveniens, vicerit eum: universa arma ejus auferet in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet. Unde patet quod fortis est ad protegendum suos in adversis, et tempore Antichristi, et alio quocumque. Job 9, Si fortitudo quacritur, robustissimus est. Sed contra. Habacuc 5, Ibi abscondita est fortitudo ejus; ergo non in cruce apparuit ejus fortitudo, ejus contrarium vult Glossa. Respondeo. De Christo patiente in cruce est loqui tripliciter: scilicet quantum ad suppliciorum per passionem, quantum ad mortis consummationem: et quantum ad haec duo abscondita est et non apparuit ejus fortitudo, sed caritatis magnitudo. Item quantum ad humanam redemptionem: et sic ejus fortitudo multum in cruce apparuit, si tunc esset qui eam cognosceret; quia magna fortitudo fuit, per infirmitatem carnis patiens vincere fortem diabolum et hominem liberare. Psalm. Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio. « Descendens de caelo, » scilicet se per carnis assumptionem humiliantem de sublimitate suae majestatis. Psalm. Inclinauit caelos et descendit. Item dicitur descendisse de caelo, quia se hominibus in terra fecit cognoscibilem, qui ante fere a solis Angelis cognoscebatur in caelo. Non enim dicitur descendisse de caelo localiter, cum ubique sit. Jeremiae 23, Caelum et terram ego impleo. Unde Glossa, A cognitione Angelorum etc. « amictum, » idest coopertum, « nube, » idest humanitate assumpta, quae nobis est refrigerium contra vitia, sicut nubes protegit ab aestu. Isaiae 19, Ascendet Dominus super nubem levem. Haec enim nubes effundit pluviam doctorum in Evangelio. Matth. 23, Magister vester unus est Christus. Item facit interpositionem exemplorum: sicut nubes interponitur inter nos et aestum solis. Dat igitur nobis refrigerium contra vitia

et adversa, per exemplum innocentiae a malis. 1 Petri 2, Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Item per exemplum justitiae in bonis. Joan. 8, Quae placita sunt ei facio semper. Item per exemplum patientiae in adversis. 1 Petri 4, Christo in carne passo, et vos eadem cogitatione armamini. Denique offert efficaciam meritorum; quia per merita sua offert suis remedium contra vitia: unde Psal. Sub umbra alarum tuarum protege me. • Et iris, • idest divina propitiatio et benevolentia; cujus signum est redemptio per passionem, et purificatio per regenerationem: quae duo signantur per colorem rubeum et caeruleum sive aquaticum, qui sunt in iride, ut dictum est supra 4, Et iris erat in circuitu sedis. Item iris fuit signum pacis inter Deum et homines. Similiter assumptio humanitatis, fuit signum benevolentiae Dei ad homines. Genes. 9, Ponam arcum meum etc., • In capite ejus, • idest divinitate, quae est caput Christi in quantum homo. 1 Cor. 9, Caput autem Christi Deus. Haec autem benevolentia divinitatis dedit efficaciam redemptioni; quia non esset sufficiens pretium, nisi esset simul homo et Deus, ut ostendit Anselmus. 2 Corinth. 3, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Ipsa etiam divinitas benevolentia est hominibus in eis quae sunt salutis, ratione incarnationis et merito passionis. Unde beatus Bernardus in sermone: An ad Jesum trepidas accedere? frater tuus est, et caro tua: hunc tibi fratrem Maria dedit. • Facies ejus, • Hic ostenditur, quomodo regit Ecclesiam per suos. Specialiter autem loquitur de majoribus membris. Primo ergo ostendit quomodo Christus regit Ecclesiam per exemplum contemplativorum. Secundo quomodo per doctrinam praedicatorum, • Et pedes, • Ubi primo agit de ipsis praedicatoribus. Secundo de materia praedicationis, • Et habebat, • Tertio de missione ad praedicandum, • Et posuit, • Quarto de ipsa doctrina praedicantium, • Et clamavit, • Dicit igitur, • Et • facies ejus, • idest illi in quibus relucet ipse per imitationem, qui sunt ei conformes per configurationem: et per hoc sunt quasi facies Dei, quia ipsum ostendunt et repraesentant in se sicut facies manifestat hominem. • Sicut sol; • quia tales qui sunt perfecti imitatores Christi, sicut sunt contemplativi, in se sunt illuminati, et alios claro suo exemplo illuminantes, sicut sol inferiora; propter perfectionem contemplationis, et opera sanctae rogarionis. Talibus maxime dicitur Matth. 5, Vos estis lux mundi. Vel, Facies ejus, idest praesentia in carne, per quam se hominibus praesentem reddidit. Sicut sol, idest illustrat mundum, documentis, exemplis et donis. Joan. 8, Ego sum lux mundi; qui sequitur me non ambulat in tenebris. Supra 1, Et facies ejus sicut sol lucet in virtute. • Et pedes ejus, • Hic agitur de regimine per doctrinam praedicatorum. Et primo de ipsis praedicatoribus: quos describit Primo quantum ad praeconium nominis dominici. Secundo quantum ad fructus sui praeconii, qui fructus est triplex: scilicet Roborationis ad firmandum irascibilem, quod signatur per columnam. Item Illuminationis, ad clarificandum rationalem. Item Inflammationis, ad accendendum concupiscibilem. Et haec duo nomine Ignis designantur, cujus est illuminare et accendere. Dicit igitur, • Et • pedes ejus, • idest praedicatores, ipsum per mundum suo praeconio portantes. Act. 9, Vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram Gen-

tibus et regibus et filiis Israel. Vel quia corpus Christi mysticum sustentant vi doctrinae. Rom. 13, Debemus nos firmiores imbecillitatem aliorum sustinere. • Tamquam columna ignis, • idest illuminant alios inflammant et roborant: quod signatur per Ignem formam columnae habentem. Columna enim solet dare firmitatem. De illuminatione et inflammatione, Joan. 5, Ille erat lucerna ardens et lucens. De Roboratione supra 5, Qui vicerit, faciam illum columnam meam etc. • Et habebat in manu sua, • quia opere complevit quod docuit. Item per efficaciam passionis implevit Scripturam quantum ad praenunciationem humanae redemptionis. • Librum apertum, • idest Scriptura quae est liber in quo legitur quidquid est salutis: et est liber apertus; quia ipse Dominus praedicando populis manifestavit secreta mysteria Scripturae. Item in patibulo crucis implevit ea quae de humana redemptione fuerant praefigurata et praedicta. Item suis documentis aperuit discipulis Scripturam, et per eos aliis. Propter haec tria dicitur liber apertus, secundum Glossam. Dicitur ergo Christus habere librum apertum in manu; quia scilicet habet Scripturam ad opus fidelium informandorum et praedicatorum de Scriptura haurientium. Dicitur autem Scripturam habere, quia ipse est dux et princeps totius Scripturae, quia et ipse eam dedit, et ipse ejus intellectum ostendit: quam Scripturam dicitur habere in manu, quia quod docet in Scriptura, et quod praedicavit, sicut legitur in Scriptura, opere complevit. Vel, In manu, idest in dominatione et potestate; quia ejus est dare Scripturam et ejus intelligentiam, vel omnino subtrahere, si velit. Scriptura autem dicitur liber apertus praedicto modo: scilicet ipso actu praedicationis: ipsa etiam efficacia passionis, verbo etiam suae informationis, quando aperuit Apostolis et discipulis sensum ut intelligerent Scripturas. Lucae ultimo. Supra 5, Vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et solvere septem etc. De hoc autem libro dat praedicatoribus materiam praedicationis. Sed quare dicit Libellum et non librum? Respondeo. Potest dici quod ideo, quia ea quae sunt in Scriptura, pro magna parte sui ad Christi humilitatem referuntur. Vel propter statum Ecclesiae, qui per hunc librum informatur; quia scilicet praesens status Ecclesiae modicus est, respectu status futuri in gloria. Matth. 11, Qui autem minor est in regno caelorum, major est illo. • Et posuit pedem dextrum, • idest firmiores praedicatores, secundum Glossam: quia in dextera parte hominis magis viget virtus. Praedicator autem dicitur per Christi, quia ipsum portat per mundum, praedicando ejus nomen; vel quia sustentat, ut praedictum est, corpus ejus mysticum, • Super mare, • idest super maximos peccatores, qui sunt in majori amaritudine et profunditate et fluxibilitate vitiorum, sicut Petrus et Paulus positi sunt Romae, ubi erat populus crudelis et durus. • Sinistrum autem, • idest praedicatores minores et imperfectiores, quia sinistra non ita nobilis et fortis est at dextra pars. • Super terram, • idest super peccatores, terrenorum amatores: licet non in gravissimo gradu criminum. Terra enim licet peccatores significet; tamen Mare peccatorem signat sub majori gravitate scelerum, propter amaritudinem, profunditatem, fluxum; quasi dicat, majores. Sapient. 8, Et disponit omnia suaviter. • Et clamavit, • Hic agitur de ipsa doctrina praedican-

tiam. Et primo de doctrina praecedentium, scilicet Apostolorum et discipulorum, et aliorum qui praedicaverunt in principio Ecclesiae primitivae. Secundo de doctrina subsequentium, Et cum clamasset. Dicit igitur, « Et clamavit. » Glossa: per eos scilicet praedicatores, quos per mundum misit et instituit, id est ipsi ejus virtute clamaverunt. Praedicatio autem dicitur clamor; quia vehementer debet animam excitare, et terrendo per comminationem, et alliciendo per promissionem, et divinae bonitatis manifestationem. Isaiae 56, Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam. Unde sequitur, « Voce magna, » id est de magnis agente, cum de praemiis loquitur, et supplicia comminatur. Unde quantum ad comminationem, ponitur exemplum, « Quemadmodum cum leo rugit: » quasi dicat: Dominus per suos praedicatores terret peccatores comminatione suppliciorum, sicut leo suo rugitu animalia terret, ut tangit Glossa. Timor enim poenae primo terret peccatorum. Deinde subtrahitur ad amorem. Amos 3, Leo rugiet, quis non timebit? « Et cum clamasset, » id est cum clamore praedicationis homines comminando et attrahendo vocasset per suos praedicatores, « Septem tonitrua, » id est universi praedicatores, aliis praedentibus succedentes: sicut illi qui post Apostolos et discipulos et alios, qui in primitiva Ecclesia praedicaverant, venerunt: ut innuit Glossa. Et dicuntur Tonitrua, ratione terroris quem inferunt comminando supplicia. Psal. Vox tonitruoi in rota, « Locuta sunt, » praedicando, « Voces suas, » id est suo tempori congruas. Vel, suas, id est quae conveniunt ratione officii praedicationis, id est vocis salutis, non fabularum et vanitatis. Praecedentibus enim praedicatoribus conformant se praedicatores qui post eos veniunt; quia primi fuerant sancti a Deo missi. Canticor. ultimo, Fac me audire vocem tuam. Sed quare vocat tonitrua praedicatores, cum non tantum terrere sed etiam allicere debeant ad amorem? Respondeo: Non ideo vocantur praedicatores tonitrua, quia solum debeant comminari malis, cum sit etiam vocare, praemia annunciare, et multiplex allicere: sed quia non pauci sunt qui plus inducuntur ad bonum timore poenae quando praedicatores minantur, quam amore gloriae: et ideo sic loquitur. « Et ideo locuta » Habito de regimine dominico in Ecclesia quantum ad statum Ecclesiae initialem vel medium; hic agitur de eodem quantum ad statum finalem sive ultimum; quia licet praedicatores illius temporis, scilicet sub tempore Antichristi, ex zelo praedicare velint: tamen Dominus sic reget statum illum Ecclesiae, quod subtrahet praedicationem, quia inde infideles in pejus proficerent. Primo ergo ostenditur praedicatorum affectio ad praedicationem. Secundo praedicationis subtractio per divinam ordinationem. Et audiui. Dicit igitur, « Et cum locuta fuissent etc. » Nota tenorem visionis. Audiebat enim tonitrua tonantia, et ipse voluit scribere illud quod sonabant: et dictum est ei per vocem de caelo, ne scriberet, sed occulta teneret ea quae clamaverant illa septem tonitrua. Per hoc, sicut dicit Glossa, signatur quod praedicatores, qui erunt tempore Antichristi, quorum typum gerit in hoc loco Joannes, volent praedicare ex zelo, sed Dominus oppositum ordinabit. Sensus igitur est secundum Glossam. Et audiui: quasi dicat: ita universi praedicatores praedicare ante tempus Antichristi. Cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, id est, cum universi praedicatores ante

tempus Antichristi praedicassent sicut suo tempori vel suo officio congruebat. « Et, » id est etiam, « Ego » scripturus eram, » scilicet voces tonitruorum, id est praedicatorum temporis Antichristi, quorum personam gero, volent praedicare, sicut alii ante eos praedicaverunt. Scribere enim in hoc loco est manifestare praedicando: qui enim scribit praeparat viam ad notitiam rei quae scribitur. Similiter qui praedicat, praeparat viam hominibus ad intelligenda divina quae praedicat. Hoc autem erit ex zelo. Glossa. Tempore Antichristi praedicare volent ex praecedentium imitatione. Psalm. Zelus domus tuae comedit me. « Et audiui, » id est intellexi. Hoc est, praedicatores intelligent illo tempore. « Vocem, » id est inspirationem. « De caelo, » id est facta a Deo, qui habitat in sublimitate suae majestatis. Vel de caelo, id est de Ecclesia: quia Deus in Ecclesia habitat, et habitans in Ecclesia, tamquam in suo caelo, inspirabit praedicatoribus, quod non praedicent, ut Glossa vult. Tamen, secundum quod accipitur de ipsa visione Joannis, vox illa intelligitur locutio Angelica quae ad Joannem fiebat. « Dicentem mihi: signa. » Haec sigilla, id est claudae, sicut illud quod sub sigillo absconditur. « Quae locuta sunt septem tonitrua, » id est quae praedicaverunt universi praedicatores, scilicet ea quae dirigunt ad salutem, ut de vitiis cavendis, de bonis agendis, de suppliciis, de praemiis, de bonitate et beneficiis Dei, et de aliis multis. Glossa. Sigilla ut amicis pateat et inimicos lateat. Isaiae 8, Ligna testimonium, signa legem, in discipulis meis. « Et » noli ea scribere, » id est manifestare infidelibus: quia inde in pejus proficerent: et ut dicit Apostolus 2 Timoth. 4, Sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus. Et ex hoc datur consolatio; quia scilicet Christus, qui ante, cum expediebat, dedit doctrinam in ore praedicatorum, tunc eam subtrahet, quando non erit tempus congruum praedicationi publicae, sicut nunc sit: quasi dicat: tunc intelligent divina virtute quod praedicare non debeant, quia doctrina eorum non admitteretur, sed conculcaretur. Math. 7, Nolite sanctum dare canibus. Sed contra: quia tunc praedicabunt Enoch et Elias ut habetur infra 11. Respondeo dicendum quod praedicatio dicitur tunc esse subtrahenda, non quia omnino non praedicetur, sed quia non erit praedicatio generalis ut nunc, sed particularis. Item quia non sic erit sollemnis ut nunc. « Et » Angelus quem vidi. » Illic ponitur secunda consolatio, quae est ex aeternae mercedis praedestinatione, quae praedestinatio ostenditur in prophetarum pronuntiatione, et suo tempore completitur. Unde primo ostenditur stabilitas divinae praedestinationis. Secundo tempus complendae retributionis « sed in diebus. » Tertio testimonium prophetae pronuntiationis, « sicut Evangelium. » Sed primo et tertio est duplex certitudo dandae mercedis; ex secundo autem ostenditur, quando erit completio exhibitionis. Dicit igitur, « Et Angelus: » quasi dicat: ita subtrahetur praedicatio tempore Antichristi sed non ad detrimentum salutis electorum: qui enim patienter sustinebunt, et coronabuntur. Et hoc est, Et Angelus, scilicet Christus. « Quem vidi » stantem, » scilicet suis pedibus, scilicet per suos praedicatores, « Supra mare et supra terram, » tangit illud quod supra eodem dictum est, Posuit pedem suum dextrum etc., id est paratum juvare

peccatores, tam illos qui sunt in mari gravitate scelerum, quam illos qui sunt in terra per suos praedicatores, ut supra expositum est. « Levavit » manum suam ad caelum. » Sic vidit de Angelo qui sibi hoc ostendebat. Et exprimitur in hoc modus jurandi. Per hoc signatur, sicut dicit Glossa, quod Christus levavit, hoc est exaltavit humanitatem suam, ad sublimitatem gloriae ad dexteram Patris, per quam humanitatem operatus est quasi per manum salutem humanam: et per hoc paravit nobis ingressum ad gloriam, de qua post subdetur. Hebr. 6, Praecursor introivit pro nobis Jesus. Vel levavit manum suam ad caelum, idest Christus levavit et offert auxilium suum per gratiam Ecclesiae militantis, quae caelum est, per fidei et caritatis ac vitae sublimitatem et claritatem, ut perveniat ad statum triumphantis, de quo sequitur infra, « Et juravit per viventem in saecula saeculorum, » idest per Patrem et per se Deum: quasi dicat: virtute suae divinitatis, per quam suam carnem resuscitavit, faciens eam vivere in aeternum, firmiter statuit sive praedeterminavit illud quod sequitur, scilicet praemium immutabile esse dandum electis, quia jurare Dei, est firmiter statuere, sicut vult Glossa. Et per hoc quod dicitur, Viventem in saecula saeculorum; innuitur quod sicut ipse non solum ex parte divinitatis, sed etiam humanitatis, vivit in aeternum, sic vivent et sui. « Qui creavit caelum, » scilicet empyreum. « Et ea quae in eo sunt, » scilicet Angelos et animas beatas. Vel caelum, scilicet sidereum, Et ea quae in eo sunt, scilicet sidera omnia. « Et terram, » ad litteram. « Et omnia » quae in ea sunt. « Ut gressibilia et reptilia. Ex hoc autem eliditur error quorundam haereticorum, qui dixerunt creaturas corporales, maxime viles, non esse factas a Deo bono. Joan. primo, Omnia per ipsum facta sunt. Act. 17, Deus qui fecit mundum et omnia quae in eo sunt. « Et mare, » ad litteram, « Et ea quae in eo sunt, » ut pisces: quasi dicat: qui omnia creavit, de nobis firmiter statuit et potenter implevit. Genes. 1, In principio creavit Deus caelum et terram. Psalm. Qui fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt. Quid autem Angelus, quem Joannes videbat, juravit, hoc est, quid Christus de electis stabiliter praedeterminavit, ostenditur cum subditur, « Quia, » idest quod, « tempus, » id est varietas sive mutabilitas, quae in tempore fieri solet. « Amplius non erit: » scilicet postquam justi pro meritis bonorum aeternam, et sustententiae adversorum, receperint mercedem: quasi dicat: merces immutabilis, sine status et rerum varietate, sine aliquorum adversorum immensione dabitur justis, qui in tentationibus et adversis fortes fuerunt: quia immortales et impassibiles fient, et status eorum invariabilis erit, qui tamen nunc mutabilitati subjacent. Rom. 8, Vanitati subjecta est creatura etc. Et sequitur, Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertate gloriae filiorum Dei. Ecce qualis merces dabitur sanctis; scilicet plenitudo totius boni cum omnimoda invariabilitate in perpetuum. Psalm. In pace in idiosum, dormiam et requiescam, hoc est immutabiliter. « Sed in diebus vocis septimi Angeli, » id est ultimorum praedicatorum, quorum vox, id est praedicatio, erit ultimo tempore, sicut infra 11, patet, tunc enim praedicabit septimus ordo praedicatorum. « Cum coeperit » scilicet septimus Angelus, id est septimus ordo praedicatorum. » Tuba

« canere, » idest praedicare, hoc est, quando ultimi praedicatores ultimo tempore praedicabunt. Et dicit, Coeperit, quia parum durabit illa praedicatio, quae erit post mortem Antichristi: quia non diu post durabit mundus. « Consummabitur mysterium » Dei, » id est, complebitur secreta Dei praedeterminatio de praemiatione justorum. Illa autem praedeterminatio dicitur mysterium, id est, secretum, quia ineffabile est. Item quia ipsum praemium praedeterminatum est inenarrabile: 1 Corinth. 2, Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum. Isa. 64, Oculus non vidit etc. Postquam enim erit conversus populus Judaeorum qui sunt electi, (quia reliquiae convertentur) et gentes ad fidem intraverint virtute praedicationis, tunc erit iudicium et retributio universorum. « Sicut evangelizavit, » idest annuntiavit sive praedixit. Evangelizatio enim est bona annuntiatio. Propriissime autem Christi doctrina dicitur Evangelium sive evangelizatio: tamen etiam doctrina Apostolorum et etiam prophetarum potest dici evangelizatio, secundum quod nomen accipitur in communi significatione. « Per » servos suos prophetas, » fore scilicet consummandum. Daniel. 12, Evigilabunt, alii in vitam aeternam, alii in opprobrium ut videant semper. Zachar. 15, Et erit dies una quae nota est Domino, non dies neque nox. Psalm. Beati qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Isa. 55, Gaudium et laetitiam obtinebunt et fugiet dolor et gemitus. Ex hoc igitur praemio perseverantibus exhibendo, surgit consolatio in adversis. Augustinus in lib. de bono Patientiae: Vis desideriorum, facit tolerantiam laborum et dolorum. Sed obijciatur: ad quid agitur de ascensione Christi cum agitur de ejus juramento, cum nihil videatur facere ad propositum? Nam secundum Glossam, Levatio manus est exaltatio dominicae humanitatis. Respondeo. Dicitur potest quod ideo de ejus ascensione hic agitur, quia in ejus ascensione quam fecit propter nos, apparuit praedeterminatio qua disposuerat praemiare suos electos: propter eos enim ascendit. Item quia praedeterminavit suos electos introducere in locum incommutabilis mercedis, de qua post loquitur, et per ipsam ascensionem complebitur ut praedeterminatum est. Joan. 14, Si abiero et praeparavero vobis locum. Haec autem praedeterminatio intelligitur per juramentum, quia juratio Dei est firma dispositio, ut vult Glossa. Secundo quaeritur de hoc quod dicitur: Qui creavit caelum etc.: quare non loquitur de aere et igne, sicut de aliis duobus elementis et de caelo, cum Deus omnia fecerit? Respondeo. Videtur dicendum quod cum loquatur hic de creatione rerum ad manifestationem divinae potentiae, quatenus potest implere quod disposuit de homine, agit specialiter et expresse de illis creaturis quae habent sensibilem magnitudinem, ut est terra et mare et caelum: aer autem non est visibilis ita aperte, ut terra vel mare vel sidereum caelum; quod videtur saltem per hoc quod ejus corpora, scilicet stellae, videntur. Si autem intelligitur de Empyreo, illud est corpus nobilissimum, unde merito de eo fit sermo. Ignis autem, ut est in sua sphaera, non est manifestus hic inferius oculo corporali. Ignis autem qui est apud nos intelligitur in eis quae sunt in terra. Licet autem de aere non loquatur, tamen nominatis caelo et terra, datur intelligi illud quod est in medio, scilicet aer.

Vel cum dicitur caelum datur intelligi aer, quia nomine caeli quandoque signatur. Item objicitur de hoc quod dicitur: Tempus amplius non erit, quia dicitur in Psalm. Et erit tempus eorum in saecula. Respondeo. Tempus dupliciter potest dici: Uno modo dicitur tempus mensura motus primi mobilis; et sic tempus non erit post iudicium, quia motus firmamenti cessabit. Habacuc 3, Sol et luna steterunt in habitaculo suo, idest stabunt in caelo. Alio modo dicitur tempus mensura motus rerum mutabilium; et sic fuit tempus cum primum mobile esset conditum, quia fuit motus sive mutabilitas in rebus, quia mutatio sive variatio aliqua in rebus est causa temporis. Unde Augustinus, 12 lib. Confessionum, Rerum mutationibus feriunt tempora dum variantur. Hoc modo non erit tempus in electis post iudicium, quia non erit in eis variatio nec mutabilitas, quia erunt incorporeales et immortales, nec status eorum vel praemium variabitur, sed semper immutatum manebit. Nunc autem multiplex fit variatio. Modo enim bonum crescit, modo decrescit, modo malum culpae vel poenae succedit, modo timor, modo quasi securitas, modo est tepor, modo fervor, et sic in aliis multis. Et ideo dicitur, tempus non erit amplius, scilicet nec motus primi mobilis, cuius mensura est tempus, nec motus vel mutabilitas in electis, qui nunc subjacent multiplici varietati temporum et poenarum: et de hoc intelligitur principaliter. Ponitur enim hic tempus pro mutatione seu varietate quam tempus connotatur. In reprobis autem in inferno erit per tempus, quia variatio et mutatio erit in eis, quia transibunt ab aquis nivium ad calorem nimium, Job 24: et sic accipitur illud Psalmistae, Et erit tempus eorum in saecula, ut tempus dicat variationem quae erit in eis, quantum ad poenas. Quod autem hic dicitur, tantum de electis intelligitur. « Et vocem » quam audiui. » Hic ponitur consolatio ex salubris doctrinae praemunitione. Ipse enim Joannes tenens typum praedicatorum praecipitur interim praedicare, ut fideles magis sint cauti cum venerit Antichristus, quia minus feriunt jacula quae praevidentur. Et licet hoc intelligatur de persona ipsa Joannis, tamen in hoc ipso intelligitur quod Dominus vult Ecclesiam suam per alios praedicatores similiter instrui et praemoniri: et est hoc ad consolationem fidelium qui sunt ante tempus Antichristi, et etiam eorum qui tunc erunt, quia facilius vincent et resistent, quia scient illud tempus esse praenunciatum per praedicatores et per Scripturam sacram. Nota Glossam, Ostensa etc. Sic autem proceditor. Primo agitur de Scripturae informatione, quia necessaria est ad praedicandum. Secundo de praedicationis testificatione, « Et dixit mihi, Oportet te iterum. » Tertio de praedicatoris discretionem, infra 11, « Et datus est mihi. » Circa primum, quia ad informationem praedicatoris necessaria est notitia quantum ad intellectum et devotio quantum ad affectum, Primo agitur de informatione quantum ad notitiam ex parte intellectus. Secundo quantum ad aviditatem ex parte affectus, « Et dixit mihi: Accipe. » Circa primum Primo ostenditur praeceptum datum Joanni. Secundo subditur impletio praecepti, « Et alii. » Dicit igitur: « Et » vox, » supple fuit illa quae sequitur cum subditur, Vade etc. « Quam scilicet audiui de caelo. » idest de sublimitate divinae bonitatis. « Iterum loquentem. » Quia prius audiverat vocem Angeli-

eam; ideo dicit, iterum. Dictum est enim ante « Audi » divi vocem. » Haec autem vox est vox Angeli qui Joannem instruebat, ut librum acciperet de manu ejusdam Angeli, quem prius viderat descendentem. Et videbatur de caelo venire vox illa: unde dicitur, « Audiui de caelo. » Vel vox ista est divina admonitio quae loquitur de caelo, idest de celsitudine suae bonitatis, quia humanae necessitati condescendit. « Et dicentem, vade, » aliqui libri habent, « Et vocem. » Et secundum hoc potest sic ordinari. « Et vocem: » quasi dicat: vox quam audiui fuit illa quae sequitur: Audiui inquam, Iterum loquentem etc. ut prius. Per hoc signatur quod multiplex allocutio interna, sive Angeli, sive Dei, fit praedicatori zelanti animas et sancte viventi. Psalm. Vox Domini praeparantis cervos. Vade, idest accede magis ad Christum et promerere gratiam intelligentiae elongando a mundo. Matth. 13, Abiit et vendidit omnia quae habuit etc. « Et » accipe librum apertum, » idest Scripturam per Christum impletam fidelibus intimatam: idest pete et accipe intelligentiam Scripturae, quam Christus aperuit et praenuntiata implendo et suis declarando, « De manu Angeli, » idest de potestate Christi, idest a Christo, qui eam habet in potestate sua. Ipse enim Christus dat suis sapientiam et intelligentiam Scripturae. Prov. 2, Ex ore ejus prudentia et scientia, « Stantis super mare et super terram, » idest parati juvare omnes peccatores, si ad ipsum accedant; sive sint in majori gradu vitiatorum, sive in minori. Psalm. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum. Sed objicitur de hoc quod dicitur, Vade, Glossa, Promerere Dei gratiam. Nam Beatus Joannes habebat abundantiam gratiae. Item objicitur de hoc quod dicitur: Accipe librum, Glossa, Scripturam. Habebat enim intelligentiam Scripturae, cum suscepisset abunde cum aliis Spiritum sanctum illuminantem et accendentem. Respondeo. Ad primum dicendum, quod de gratia est loqui dupliciter. Aut quantum ad gratiae primae donum, quod scilicet primo datur homini cum a peccatis justificatur; et sic non accipitur quod hic dicitur: aut quantum ad gratiae augmentum, et sic intelligitur: licet enim abundantem gratiam suscepisset in missione Spiritus sancti, tamen poterat augeri tam gratia gratificans quam gratia illuminans, ad majorem intellectum Scripturae. Item hoc dicitur ad signandum quod quilibet praedicator debet abundare gratia et magis ac magis promereri eam. Ad aliud dicendum, quod licet haberet Beatus Joannes, sublimis aquila, sublimem intelligentiam Scripturarum, tamen augeri poterat, et quantum ad hoc potest intelligi. Item hoc dicitur, non tantum propter Beatum Joannem, sed etiam propter alios praedicatores: necessaria enim est intelligentia Scripturae; et ideo eam et ejus augmentum quaerere debent a Deo. Unde Damascenus 4 lib. 10 cap.: Et qui petit accipit, et qui quaerit invenit, et pulsanti aperietur. Pulsemus igitur in optiniam paradisum Scripturarum, quae odorifera et dulcissima et speciosissima. « Et abii, » sicut mihi visum fuerat. « Ad Angelum, » refert tenorem visionis. Per hoc signatur quod praedicator debet ad Christum accedere magis ac magis per terrenorum contemptum et majorem amoris affectum et meritorum profectum, petens ab eo orando et bene operando, librum idest intellectum Scripturae, sicut fecit Beatus Joannes. Unde dicit: « Et alii etc. » Jacob. 1,

Si quis indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter. « Et dixit mihi. » Hic agitur de aviditate affectus. Et primo ostenditur praeceptum injunctum Joanni. Secundo completio praecepti. « Et accepi. » Dicit igitur: « Et dixit mihi: « Accipe. » Nota tenorem visionis. Per hoc significatum est, quod Deus exigit a praedicatore, ut ab ipso accipiat donum intelligentiae, quod Deus paratus est dare, et ut cum aviditate imprimat cordi et meditetur ac inquirat et opere observet quod, aliis praedicat. Dicit igitur: « Et dixit mihi, » scilicet Angelus, idest Christus. « Accipe, » scilicet librum, ut post sequitur cum subditur « Librum, » hoc est accipe intelligentiam Scripturae, ut quid alios docere debes, hoc Dominus dicit praedicari (1); et si non verbo, tamen ipso facto, quando dat vel offert ei gratiam intelligentiae. Luc. 21, Ego enim dabo vobis os et sapientiam etc. Item cum exigit praecepto vel naturali, vel in Scriptura expresso, ut praedicator se praeparet ad accipiendum intellectum Scripturae, ut Scripturam ferventer sibi imprimat. Unde de ignorantibus et tepidis dicitur Isa. 56, Speculatores ejus caeci omnes, nescierunt universi. « Et devora illum, » idest in memoria firmiter, profunde et avide imprime, ut ibi mediteris salubriter et actu impleas efficaciter. Nota quod tria sunt proposita: scilicet vade, accipe et devora. Vade per desiderii et vitae profectum. Accipe Scripturae intellectum. Devora per sitientem affectum. Devorare enim librum est in mente avide amplexari ad considerandum devote et implendum in re: unde Ambrosius, Devorare librum est Scripturarum intelligentiam secretis visceribus recondere. Ezechiel. 2, Comede volumen istud. Vel devora, idest cum effectu pertracta, masticando per inquisitionem, et sic transglutiendo ut nutriaris, quia illud quod devoratur comeditur. Comestio autem signat masticationem difficultum in Scriptura et devoratio aviditatem addit. Unde Gregorius exponens illud verbum devora: Pertracta et intellige, idest prius mande et tunc degluti. Et nota quod, sicut dicit Beatus Gregorius, Scriptura cibus et potus est. In locis obscuris est cibus, quia mandendo et ruminando sumitur, ut hic tangitur devora illum. In locis autem apertis, potus est, quia facile intelligitur, sicut potum sine masticatione sumimus. Prov. 3, Bibe aquam de cisterna tua. Sed quare hic potius dicit devora quam bibe? Respondeo. Dicendum, secundum Beatum Gregorium, quod loquitur hic de difficultibus, non de facilibus. Difficilia autem Beatus Joannes diligenter et affectuose pertractabat ad exponendum aliis, et sic debet quilibet praedicator. « Et faciet amaricari, » idest amare dolere. « Ventrem suum, » idest sensualitatem sive carnem infirmam. Sensualitas enim mollis est et infirma, sicut est mollior pars corporis. Sensualitas ergo per librum devoratum amaricatur, quia cum consideratur verbum Dei ad implendum in se, generatur horror in sensualitate, seu carne, propter afflictionem quae intelligitur esse in observantia verborum. Item quando verbum Dei impletur (tunc enim devoratur et comeditur ad nutrimentum) sensualitas affligitur. Item cum investigatur verbum, ut aliis praedicetur, cum cogitatur tribulatio sustinenda, sensualitas amaricatur. Jerem. 4, Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo. Consideratio tamen verbi Dei et ejus impletio, dulcis est rationi:

(1) *Legit* dicit praedicatori.

unde sequitur: « Sed in ore tuo, » idest in mente sive ratione, quae dicitur os, quia per eam dum masticat verbum Dei, venit nutrimentum ad animam. « Erit dulce tamquam mel, » quia verbum Dei, dum devote consideratur et ferventer praedicatur dulcedinem parit in mente, licet faciat amaritudinem in carne. Ezechiel. 3, Comedi illud et factum est in ore meo quasi mel dulce. « Et accepi librum, » idest intelligentiam Scripturarum. « De manu Angeli, » idest de potestate Christi sive bonitate; quia Christus sua virtute et bonitate facit intelligere Scripturam. Accepit autem quia petierat, ut supra dixit. Matth. 7, Omnis qui petit accipit. Vel, De manu Angeli, idest de operatione Christi; quia ipsa Christi operatio, qua Scripturam quam praedicavit, opere complevit, juvat ad intellectum Scripturae; dum quis ipsum imitando operatur. De quo dicitur Act. 1, Coepit Jesus facere et docere. « Et devoravi eum, » idest in memoria avide recondidi; quia illed quod comedendo devoratur, cum aviditate trajecitur. Tunc enim devorat homo librum, quando verbo Dei se satiat et nutrit per impletionem verbi, sicut innuit Glossa. Vel, devoravi eum, idest operando complevi avide ad spiritus nutrimentum. Illud enim quod devoratur comedendo, avide incorporatur ad corporis nutrimentum. Vel, Devoravi, secundum Gregorium, idest avide inquirendo, quasi masticando pertractavi, ut sic glutirem ad reficiendum. Et erat in ore meo etc., idest dum ore cordis comederem considerando et pertractando avide, erat mihi dulce sive suave; quia dulcis est sermo Dei animae bene dispositae dum devote consideratur. Psal. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Vel dum opere implem, quod est devorare, secundum unum modum, erat sermo Dei dum opere implebatur, dulcis in ore cordis, ubi sentitur sapor boni operis et divini sermonis. Psal. Judicia Domini vera, justificata in semetipsa, et duleiora super mel et favam. Tamen licet verbum Dei dum intra consideratur, et exterius impletur, dulce sit rationi propter fervidam caritatem ad Deum: tamen grave est sensualitati propter sensualitatem: unde sequitur, « Et cum devorassem eum, » idest mente avide recondidissem, vel inquirendo ruminassem, vel operando complissem ad nutrimentum animae, « Amaricatos, » idest amara afflictione cruciatus, « Venter meus, » idest sensualitas, quae debilis est et infirma; quia dum verbum Dei consideratur, vel implendum in mortificatione carnis, vel denunciandum aliis, unde quandoque timetur tribulatio, fit in carne horror amarus. Item quando verbum impletur opere, licet dulce sit menti quantum ad rationem: amaritudinem tamen gignit in carne, propter gravitatem poenitentiae, quae est in verborum impletionem; quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Matth. 26, Morale. Notandum circa illud, Accipe librum, et devora illum: hoc dicitur cuilibet Christiano. Iste enim liber est ipse Christus vel ejus vita. Job 31, Librum scribat ipse qui judicat. Iste liber de manu Angeli, idest de gratia et misericordia Christi accipitur. Ipse enim est qui dat seipsum ad possidendum, ad diligendum, ad meditando, ad imitandum. Facile autem potest legi in hoc libro; quia scriptus est liber iste literis grossis et legibilibus; scilicet humilitate, patientia, paupertate, vilitate, innocentia, benignitate, constantia, caritate, sapientia, livore vulnerum, et grossis guttis ac rivis sanguinis immaculati, et aliis literis multis.

Habaene 2. Scribe librum, explana eum super tabulas, ut perecurrat qui legerit. Tabulae istae sunt lignum crucis. In hoc libro scriptum fuit stylo clavorum perforantium manus pedes ac latus, et stylo flagellorum pertrahentium sanguinem in corpore eius. Ille liber devoratur, quando magna amoris aviditate, meditando ad interiora traiecit ut anima nutriatur. Debet autem devorari; quia dulcissimus est interno affectui ad meditandum et revolvendum, et ad servandam per imitationem. Galat. 6, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, licet inde gravetur sensualitas. Galat. 6, Stigmata Domini Jesu etc. Item secundum quod de libro Scripturae intelligitur, licet praedicatori principaliter dicatur, Accipe librum et devora illum, scilicet propter aliorum instructionem; tamen cuilibet fidei dicitur, ut librum Scripturae devoret, propter propriam salutem; vel per se meditando, si novit, vel ab aliis audiendo. Tunc autem devorat, quando avide considerat. Unde super hunc locum dicit beatus Gregorius: Librum devoramus cum verba vitae cum aviditate sumimus. Sunt autem qui librum accipiunt, dum apud se meditantur, vel ab alio audiunt; sed non devorant, quia avidi vel alio modo non sunt et implere negligunt; et ideo jejuni multi legunt, et ab ipsa lectione jejuni sunt. Multi audiunt, et post vocem vacui et jejuni recedunt. Qui autem librum devorat, licet sensualitas abhorreat, et eam impleio verborum affligat; tamen liber devoratus, id est verbum avide in mente impressum, dulcedinem facit in ore affectionis interioris, ut dictum est supra. Unde Gregorius super hunc locum: Veritatis pabulum dulciter intrinsecus ruminant. Item etiam dulcedinem introducit in ore exterius, dum dulci affectu salubria proponit aliis. Unde super hunc locum Gregorius: De eorum ore praedicatio tanto audientibus dulcis est, quanto eorum actio suis praedicationibus nota est. Nam sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conscientiam reanordet. « Et dixit mihi: oportet te. » Ille agitur de restitutione praedicationis; et intelligitur hic de ipsa persona beati Joannis. Dicit ergo, « Et dixit mihi, » scilicet Angelus, « oportet te, » quia et voluntas, quam te ejus servum oportet implere; oportet etiam quia hominibus necessarium, « prophetare, » id est praedicare. Prophetare enim quandoque accipitur pro praedicare, ut 1 Corinth. 14, Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem: « iterum, » prius enim ante relegationem praedicaverat; et ab exilio in quo haec vidit et scripsit liberandus erat. Non erat autem paucis praedicaturus: unde subditur, « Populis et gentibus. » Praedicavit enim tam minoribus quam majoribus. Majores inquam, secundum gradum altissimum, qui vocantur hic reges. Minores sunt omnes qui eis subsunt. Isti autem sunt de Judaeis, et nomine Populorum, quia nomen Populi eis appropriatur quandoque, sicut Gentibus nomen Gentis, aut de gentilibus. Et sic sunt Gentes et Linguae. Sed per hoc quod dicitur, « Gentes, » ostenditur diversitas nationum et regionum; per hoc vero quod dicitur, « Et linguis, » subdidit quod dixerat Gentibus; ut in uno regno esset una gens, et tamen diversa idiomata; et ita sub una gente, sunt diversarum linguarum homines. Beatus igitur Joannes, postquam rediit ab exilio in Asiam, praedicavit multum; quia et Judaeis et Gentilibus, tam regibus quam subjectis; et hoc vel verbo vel scripto. Cum enim

rediit de Pathmos in Asiam, invenit Asiam corruptam per haereses in multis; unde instanter praedicavit, et Evangelium scripsit, in quo errores destruxit, et omnes in veritate instruxit. In ipso Joanne intelliguntur alii praedicatores, quos Dominus ante tempus Antichristi, vult instanter praedicare majoribus et minoribus, etiam postquam diu laboraverunt vel adversa sustinuerunt. Unde dicitur: Per Angelum, per quem Christus signatur: Oportet te iterum prophetare etc.: quia Christus praecipit praedicatoribus annunciare verbum Dei. Unde dicit per Apostolum 2 Timoth. 4, Praedica verbum, inste opportune inopportune.

CAPUT XI.

« Et datus est mihi calamus etc. » Ille agitur de praedicantis discretionem; quia discrete praedicandum est, juxta capacitatem audientium, et qualitatem vitae ipsorum. Et primo agitur de discretionem, quantum ad ipsius discretionis donum, quod scilicet datur a Deo. Secundo quantum ad domum usum, « Et dictum est mihi. » Dicit igitur, « Et datus est mihi: » per hoc patet quod discretio praedicatoris, qui novit non solum quid sit praedicandum, sed etiam qualiter, et quibus, et quando, et quantum, donum Dei est. Job 58, Quis dedit gallo intelligentiam? super quem locum dicit beatus Gregorius: Veritatis doctori, discretionis virtus, ut noverit quibus, quid, quando, vel quomodo inferat, divinitus ministratur. « Calamus, » id est discretio. Sicut enim mediante calamo apto et disposito bene scribitur; sic mediante discretionem convenienter et salubriter scribitur verbum Dei in cordibus auditorum; quia non omnia omnibus conveniunt. Unde Gregorius. Non una eademque cunctis exhortatio convenit: quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Item sicut calamus, nisi interius incaustum habeat non scribit: sic et discretio praedicatoris in intellectu, nisi repleatur gratia, in affectu vacua remanet, nec affectum habet. Psal. Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis. Item sicut calamo recte mensuratur res; sic recta discretionem mensurat praedicator hominum capacitatem et vitae qualitatem: unde sequitur, « metire, » Ezechiel. 40, Calamus mensurae in manu ejus. « Similis virgae: » quia si vera est discretio, recta est, et facit recte docere, secundum conditionem rei ac personae et temporis; et tunc ad modum virgae, recta est. Item virga est instrumentum regiminis: similiter per discretionem alii docendo bene reguntur. Psal. Virga directionis, virga regni tui. Item facit reges eos, qui bene et discrete alios docent: unde haec est virga scriptum regale, ut Glossa tangit. Nota quod calamus discretionis, non est rectus ut virga, quando tam parva est discretionis regula, ut regulare praedicatores non possint. Item si utitur discretionem, vel propter favorem saecularem, vel propter substantiam, vel gloriam temporalem; non est calamus rectus. 2 Corinth. 4, Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Dominum Jesum. Valde autem necessaria est rectitudo hujus calami, id est discretionis: ut non solum quantum ad intentionem sit rectitudo, sed etiam quantum ad executionem; quia quandoque unus recipit quod alius contemnit. Saepe alicui obest, quod alteri prodest. Unde Gregorius: Saepe aliis officiant quae aliis prosunt; pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum. « Et di-

« etum est mihi. » Illic agitur de discretionis quantum ad usum. Debet enim praedicator, per normam discretionis, quibusdam sapienter doctrinam dare, aliis vero omnino subtrahere; qui scilicet contemnunt. Unde primo agitur de usu discretionis, quantum ad praedicationis convenientem distributionem. Secundo quantum ad ejusdem omnimodam subtractionem, « Atrium autem. » Circa primum Primo ostenditur quoddam praeambulum. Secundo ostenditur usus discretionis in informatione fidelium, « Et metire. » Dicit igitur, « Et dictum est mihi. » Audiebat vocem sibi dicentem, « surge, » idest erige te, vel praepara ad praedicandum; hoc enim praeambulum, exigitur ad actum discretum praedicandi. Per hoc namque quod Joanni dictum est, Surge, signatur quod praedicator prius debet se erigere virtutibus, per vitae rectitudinem et proficiendi zelum, deposito mentis torpore, ut prius alios erigat per verbum. Ezechiel. 3, Surge et egredere in campum. « Et metire templum Dei, et altare, et « adorantes in eo. » Tria jubet: Metiri scilicet templum, per quod intelligitur Ecclesia. Item altare, quod est Christus: Rursus adorantes in templo, idest eos qui adorare debent in Ecclesia. Metiri templum est, per donum discretionis statum Ecclesiae prudenter considerare, secundum capacitatis diversitatem, ut praedicentur majora provectis, facilia vero simplicibus. 1 Corinth. 3, Tamquam parvulis in Christo, lac vobis dedi potum non escam. Et 1 Corinth. 2, Sapientiam loquimur inter perfectos. Item secundum vitae qualitatem, et sic juxta capacitatem intelligentiae et qualitatem, doctrinam ministrare; quia aliter est praedicandum justis, aliter eis qui non recte ambulare videntur, aliter saecularibus, aliter religiosis, aliter clericis, aliter laicis, aliter superbis, aliter voluptuosis, aliter cupidis, aliter fidelibus, aliter infidelibus. Unde Gregorius, Sanctus quisque praedicator, prius in auditoribus suis qualitatem vitae considerat, et tunc demum ad erudiendum vocem praedicationis format. Metiri altare, est considerare quae sunt dicenda de Christo, et sic ea aliis proponere; quia non omnia quae sunt de Christo, sunt omnibus communiter praedicanda: quia vel non intelligerent vel male intelligerent, vel non inde proficerent. Magna enim est discretio necessaria circa praedicanda. Unde Gregorius, Considerare debemus quid loquamur, ut sermo noster sale gratiae sit semper conditus. Metiri adorantes in templo, scilicet eos qui adoraturi sunt vel adorare deberent; est fidelium, qui sunt in Ecclesia, capacitatem et vitae qualitatem considerare; et sic eos instruere, qualiter Deum in unitatem Ecclesiae venerentur. Dicit igitur, Metire templum, idest calamo discretionis mensurare, et considera Ecclesiam catholicam, in qua Deus sicut in suo templo colitur, attendens singulorum capacitatem et vitae qualitatem; et sic praedica et per hoc Ecclesiam magis ac magis aedifica, ut sit amplius templum Dei. Gregorius, Pensare debet doctor quid loquatur, cui loquatur, quando loquatur, et qualiter loquatur: si enim unum defuerit, locutio apta non erit. Et altare, idest Christum, super quo, in templo Ecclesiae, offerre debemus munera nostra ipsi in quantum est Deus, et Patri, et Spiritui sancto. De hoc altari, Exod. 20. Quasi dicat: Mensura et considera quae sunt Ecclesiae praedicanda de Christo; et sic praedica, et praedicando fac: ut Christus sit Ecclesiae in altare. Et metire adorantes in eo, scilicet in templo; idest considera modum fide-

lium et praedicando doce qualiter in Ecclesia, quae est templum Dei adorent: idest Deum humiliter et devote venerentur. Et potest hoc intelligi de adoratione speciali, ut cum quis se devote humiliat coram majestate divina. Psal. Venite adoremus et procidamus ante Deum. Vel de adoratione generali, secundum quod servire Deo humiliter et devote est ipsum adorare. Hoc autem habet fieri in templo, idest in Ecclesiae unitate. Unde Gregorius: Sola est Ecclesia in qua bonum opus fructuose peragitur. « Atrium autem. » Illic agitur de discretionis usu, quantum ad praedicationis subtractionem, quia doctrina subtrahitur obstinatis. Primo, praecipitur praedicationis subtractio. Secundo dicitur ratio subtractionis, « Quoniam datum est. » Circa primum, quia mali in malo obstinati merentur ab Ecclesia separari, et a doctrina salutis elongari: ideo primo injungitur Joanni subtrahere perversis Ecclesiasticam communionem. Secundo subtrahere salutis praedicationem. Dicit igitur, « Atrium autem: » quasi dicat, benevolos cum discretionis informa. Atrium autem, idest falsos christianos, qui ficti sunt in malo indurati, simulantes se esse de Ecclesia, cum non sint, hos comparat Atrio, quia dicunt se adhaerere Ecclesiae, sicut atrium adhaeret templo; tamen non pertinent ad Ecclesiam secundum veritatem. Unde dicuntur esse foris templum. Item quia sicut Atrium sanctum est, tamen in eo sepeliuntur cadavera: ita isti fuerunt aliquando sacramentaliter sanctificati per baptismum, cum intus foetent foetore vitiorum. « Quod est foris templum, » idest extra Ecclesiam juncto: licet non numero, quantum ad speciem exteriorem. « Ejice foras, » idest excommunicando ostende esse foras secundum Glossam. Haec ejectio quae fit per excommunicationem signata fuit per ejectionem Adae de paradiso, Genes. 3. Et in ejectione Agar ancillae Sarae, Genes. 21. Galat. 4, Ejice ancillam. Vel ejice, idest praedica esse foras, et non esse de fidelium numero, secundum veritatem. Jeremiae 13, Ejice illos a facie mea. Quasi dicat: Illos qui sunt falsi Christiani, simulantes se esse veros filios Ecclesiae, cum non sint; quia vel fide carent, vel si fidem habent, in moribus pravis obstinati sunt, manifesta esse extra Ecclesiam, vel excommunicando vel praedicando. Sed quomodo dicitur Atrium quod est foris templum, ejici foras? Quod enim extra est, quomodo ejici potest? Item quomodo dicitur, ejice, excommunicando secundum Glossam, cum excommunicatio non ita cito sit ferenda, cum vel non est certa contumacia, vel quando aliud remedium potest haberi? Item fit ne aliud per excommunicationem nisi quod ostendantur esse extra Ecclesiam? videtur quod non, per Glossam, quae dicit, Excommunicando ostende esse foras. Item ejectio de Ecclesia fit per mortale. Eo enim ipso quo peccat quis mortaliter, ejicit se de unitate fidelium, quae est per gratiam et caritatem. Sed contra: quia excommunicare, est extra communionem ponere. Item 1 Cor. 5, Quid enim mihi de his, qui foris sunt, judicare? ergo non potest eos, qui foris sunt, excommunicare. Respondeo. Ad primum dicendum, quod atrium quod est foris secundum veritatem praecipitur ejici quantum ad manifestationem, idest manifestari esse foras, quod fit excommunicando, ut dicit Glossa, vel praedicando. Vel qui sunt extra Ecclesiam quantum ad communionem caritatis, quia non sunt sub unitate gratiae et caritatis cum fidelibus, praecipuntur e-

jici, per exclusionem a communione christianae societatis, quae est insimul loquendo, bibendo, comedendo, et simul sacramenta Ecclesiae participando; quae exclusio fit per excommunicationem. Ad aliud dicendum quod hic loquitur de obstinatis qui cessare nolunt, nec ad statum gratiae redire: et quorum crimen notorium vel legitimis testibus probatum vel confessione propria in iudicio detectum, et non invenitur aliud efficax remedium. Licet enim brevi sermone dicatur, ejice, intelligendae sunt tamen, in praecepto divino vel angelico, circumstantiae debitaе, quas debet attendere qui excommunicat. Hic enim ostenditur quod spirituali gladio Ecclesiae sunt feriendi, qui a magnis offensis contemunt corrigi. Hoc tamen nihilominus ad personam beati Joannis pertinere videtur, qui multos perversos, post regressum de exilio in ecclesiis Asianis invenit. Ad aliud dicendum quod triplex est communio fidelium in Ecclesia: scilicet unitivae caritatis. Item sacramentalis participationis, scilicet qua communicant in sacramentorum participatione. Item christianae societatis, scilicet tam in sacramentorum participatione, quam in conversando per mutuam loquelam, cibum et potum, et sic in aliis. Et secundum hoc est triplex excommunicatio sive ejectio de Ecclesia. Una est per quodlibet mortale, quod tollit primam communionem; quantum ad hanc nihil facit excommunicatio primo et per se, nisi quod eam manifestat; et sic accipit Glossa. Alia est excommunicatio sive ejectio quae dicitur minor, et haec tollit secundam communionem, scilicet sacramentorum: sed de hac sola non est hic sermo. Hanc tamen ejectionem facit Ecclesia ferendo excommunicationem minorem. Tertia est, quae dicitur excommunicatio major, quae privat sacramentis et suffragiis Ecclesiae et societate fidelium in loquela, et in aliis hujusmodi, nisi in casibus a jure exceptis; et hanc ejectionem facit Ecclesia propter perversitatem malorum ut corrigantur propter confusionem et damni considerationem; vel ut alii, ne attentent similia, terreantur: et hanc ejectionem ostendit Glossa cum ponit ipsum vocabulum excommunicationis. Quantum ergo ad primam ejectionem, non fit aliud per excommunicationem, quam ostensio illius ejectionis factae per mortale; quae ejectio prius facta, declaratur magis per excommunicationem majorem. Non enim videtur aliquatenus ferenda, nisi pro mortali. Tamen simpliciter plus fit per excommunicationem, quam ostensio; scilicet exclusio a christiana societate, ut dictum est. Ad Glossam patet: quia cum dicit Glossa, Ostende esse foras, loquitur quantum ad primam ejectionem: tamen per hoc quod dicit, Excommunicando, ostendit quod plus est ibi quam ostensio. Ad aliud patet; quia obijciatur de prima ejectione, et illam non facit Ecclesia, sed declarat. Secundam autem et tertiam declarat et facit. Ad aliud dicendum quod hic loquitur de his qui aliquo modo sunt intus; scilicet quia susceperunt Ecclesiae sacramenta, saltem baptismum; et ideo Ecclesia eos excommunicat cum magna causa hoc exigit: unde haeretici excommunicantur. Apostolus autem loquitur de eis qui omnino sunt foris, nec unquam intus fuerunt; quia pagani sunt, et tales non judicat feriendo gladio spirituali. « Et ne metiaris illud, » id est nullam circa eos discretionem adhibeas ad praedicandum, sed omnino praedicationem subtrahe: quia non sunt dandae margaritae ante porcos. Matth.

7, Aliter per calamum potest intelligi Scriptura secundum Glossam, quia calamo metitur quis longitudinem, latitudinem et altitudinem construendae domus: sic qui habet Scripturae intelligentiam, metitur cum ea singulorum capacitatem; ut majoribus majora, minoribus minora proponat. Exod. 22, Si quis aperuerit cisternam et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam: reddet Dominus cisternae pretium jumentorum. Cisterna est Scriptura, bos et asinus fidelis et infidelis; cadere in cisternam, est cadere in errorem; et qui stulte, quod non debuit, praedicavit, tenetur ad restitutionem animarum in multis casibus. Item quia Scriptura sacra, quasi calamo scribitur in anima, fides, caritas, et alia bona. Item sicut calamus non scribit, nisi habeat incaustum in se; sic nec Scriptura scribit virtutes in anima, nisi adjungatur ei gratia. Item de bona littera non laudatur calamus, sed manus: sic de bona praedicatione Scripturae non est laudandus praedicator sed Spiritus sanctus. Unde beatus Bernardus, De bona litterae tornatura, laudatur manus non calamus: sic de bona sententia, non laudatur praedicator, sed Spiritus. Et dicit, Datus est, quia Scriptura sacra donum Dei est. Ecclesiastici 1, Omnis sapientia a Domino Deo est. Similis virgae, propter rectitudinem. Proverb. 8, Recti sunt sermones mei etc. Item propter dignitatem; quia reges constituit, quia virga sceptralis, signum est dignitatis regalis. Proverb. 8, Per me reges regnant. Propter flexibilitatem, in omnem expositionem convenientem. Daniel. 12, Et multiplex erit scientia. Et dictum est etc. Metire, scilicet calamo Scripturae; quia Scriptura docet considerare capacitatem hominum et sic praedicare. Joan. 16, Multa habeo vobis dicere, quae non potestis portare modo. Templum etc., ut prius. « Quoniam datum est. » Hic ponitur ratio quare non est eis praedicandum; quia conformes sunt in vita Gentilibus; unde verbum non reciperent ad salutem, sed contemnerent. Dicit igitur, Quoniam: quasi dicat: ideo non praedices falsis Christianis obstinatis. « Quoniam datum est, » scilicet Atrium, « gentibus, » id est Deo eos deserente, facti sunt similes Gentibus in vitiorum profunditate sepultis, et ideo conculcarent margaritas. Psal. Commixti sunt inter Gentes, et didicerunt opera eorum. « Et civitatem. » Hic ponitur consolatio ex futura fidei testificatione, quae fiet per Enoch et Eliam, qui tempore Antichristi fortiter testificabuntur, veritatem catholicam praedicando; et hoc est in consolationem fidelibus etiam qui sunt ante tempus Antichristi, et erit in consolationem eis qui tunc erunt. Primo autem tangitur futura tribulatio Ecclesiae. Secundo ostenditur consolatio in tribulatione. « Et dabo. » Dicit igitur, « Et civitatem » « sanctam, » scilicet Ecclesiam fidelium, quae est civium unitas, per fidei et caritatis uniformitatem. Psal. Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei. Quae sancta est conjunctione ad sponsum, qui est sanctus sanctorum: sanctificata sanguine sponsi. Ephes. 5, Christus dilexit Ecclesiam et semetipsum tradidit pro ea ut illam sanctificaret etc. « Calcabunt, » scilicet Gentiles, id est persequentur, et suppedita-bunt temporaliter et corporaliter. Et dicit Calcabunt, non comminuent: sed sicut silex cum calcatur pedibus eliminatur. Ezechielis 3, Ut adamantem et silecem dedi te. Proficiunt enim justi ex persecutionibus. 1 Corinth. 12, Cum autem infirmor, tunc

fortior sum et potens. • Mensibus quadraginta • duobus, • idest tribus annis et dimidio, secundum computationem anni solaris. Nam tribus annis et dimidio regnabit Antichristus, et per se et per suos Ecclesiam persequetur, sicut Christus tanto tempore praedicavit, ut dicit Glossa Daniel. 7: Tradentur in manu ejus usque ad tempus et tempora et dimidium temporis. Praeterea, sicut populus Israel quadraginta duobus mansionibus pervenit ad terram promissionum, Numer. 35, et in illis mansionibus multa mala prius sustinuit ab hostibus: ita Ecclesia per persecutiones quas in istis quadraginta duobus mensibus sustinebit, perveniet ad terram viventium. Omnia enim in figuram contingebant illis. 1 Cor. 10. Et nota, quod post quam dictum est Joanni qualiter debet praedicare post reditum de exilio: redit ad describendum statum Ecclesiae sub tempore Antichristi, de quo principaliter in hac parte intendit, de quo et supra 9, coeperat loqui: et ostendit quantum illa persecutio durabit. Deinde subdit consolationem fidelium, cum subdit, • Et • dabo. • Agens autem de Elia et Enoch, qui erunt in magnam consolationem fidelibus, procedit sic. Primo agit de eorum praedicatione. Secundo de potestate, • Illi habent potestatem. • Tertio de passione, • Et cum finierint. • Quarto de retributione, • Et post tres dies et dimidium. • Circa primum Primo agit de ipsa eorum praedicatione. Secundo de adjunctis praedicationi, quae scilicet eorum praedicationem commendabilem reddent, Amici etc.: quia in praedicatione ad actum praedicationis reddendum commendabilem, multa concurrere debent. Circa praedicationem vero tria tanguntur. Primum est Gratia ad praedicandum, • Dabo. • Secundum ipse actus praedicandi, • Et prophetabunt. • Tertio duratio praedicationis, • Diebus etc. • Dicit igitur, • Et dabo: • quasi dicat, ita calcabuntur fideles, et in illa tribulatione, • Dabo duobus testibus meis, • scilicet Eliae et Enoch, ut dicit Glossa, qui nunc sunt in paradiso terrestri, et tunc, scilicet tempore Antichristi, venient in publicum ad testificandum veritatem catholicam, et cum suum testimonium finierint, interficiet eos Antichristus, ut infra eodem dicitur. Per hoc quod dicit Duobus, ostendit sufficientiam testium. Matth. 18, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Vel duobus, quia de duobus testimonium perhibebunt in Christo; scilicet quod est Deus et homo. Vel de duobus, scilicet de magnificatione Christi, et reprobatione Antichristi. Testes autem Christi erunt hi duo, et in vita recte vivendo, et recte docendo: et in morte pro Christo patiendo: unde et secundum Haymonem duplex martyrium erit in eis: Alterum in mente, multa enim erit angustia eorum pro his quae videbunt, et multa adversa sustinebunt. Alterum in carne. De Enoch dicitur Genes. 5, Ambulavit Enoch cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus. De Elia, 4 Reg. 2, Ascendit Elias per turbinem in caelum. Quid autem est daturus Dominus, non dicitur; sed intelligitur gratia ad praedicandum et idoneitas ad testificandum. Non autem dicitur, quod eis dabit, quia non est facile narrabile. Magna enim dabitur eis gratia ad testificandum convenienter de Christo; unde in hoc quod donum non exprimitur, intelligitur magnitudo doni. Similiter dicitur in Psal. Ponam in salutaris; non dicitur quid ponet. • Et prophetabunt, • idest praedicabunt, sicut accipitur 1 Corinth. 14, Nam qui prophetat homini-

bus loquitur ad aedificationem. Per eorum autem praedicationem, convertentur Judaei qui tunc erunt, et intelligent se fuisse deceptos, expectando suum Messiam. Roborabuntur etiam per eos multi fideles in fide Ecclesiae. Unde beatus Gregorius: Temporibus Antichristi, gentibus ad plenum susceptis, Elia et Enoch praedicantibus, quoquoque ex plebe Judaica fuerint inventi convertentur, et fideles quique roborati, in soliditate sanctae Ecclesiae persistent. Hoc etiam dicitur, sicut dicit Gregorius, de Elia per Malachiam. Malach. 1, Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam etc., • Diebus mille ducentis sexaginta, • idest tribus annis et dimidio, sicut Christus praedicavit tanto tempore, ut dicit Glossa. Notandum tamen, quod iste numerus dierum non complet per integrum tres annos et dimidium, ut dicit alia Glossa; imo deficiunt viginti unus dies: sicut et Christus non complevit dimidium annum praedicationis post tres annos quibus praedicaverat, quia Christus post quam fuit baptizatus supervixit tribus annis et dimidio, non tamen integro; quia pro dimidio anno computatur tantum temporis quantum de Epiphania Domini usque ad Pascha. Tamen Scriptura non facit vim saepe de minutis; unde posito majori numero, non fit vis de minori: unde ponuntur tres anni et dimidius, licet ille dimidius non sit integre completus. Per istos duos, qui tunc praedicabunt, intelliguntur etiam alii qui praedicabunt similiter illo tempore, ut vult Glossa. Enoch enim interpretatur dedicatio; unde signat sanctos praedicatores illius temporis, qui erunt Deo sanctitate amoris dedicati, et alios dedicabunt. Elias interpretatur Robustus dominator; et signat eosdem praedicatores, qui sibi ipsis, et omni vitio dominabuntur. Proverb. 12, Manus fortium dominabuntur. Sed potest quaeri de Elia et Enoch ad quid translati sunt in paradysum, cum alii homines non tam longo tempore vivant? Item quomodo ibi vivunt? Item si morituri sunt, ad quid tamdiu protenditur vita eorum, cum diu vivere quaedam afflictio sit? Item quare isti specialius mittentur ad praedicandum tempore Antichristi, quia de his specialius fit mentio, licet et alii sunt qui praedicent? ut innuit Glossa. Respondeo Ad primum videtur dicendum secundum beatum Gregorium, quod ideo ibi positi sunt ex divina voluntate, ut ibi serventur ad testificandum tempore Antichristi, nomen Christi et fidei catholicae veritatem. Tunc enim procedent in medium, et ita fortiter et fideliter praedicabunt quod mortem propter hoc ab Antichristo sustinebunt. Unde Gregorius in Gregoriano, et habetur in Morali: Tam crudelia ac dura Antichristus facturum est, ut priores patres qui in ejus expugnatione servati sunt, carnalis mortis dolore transigat. Loquitur autem de Elia et Enoch: unde ibi dicit: Elias et Enoch in exprobrationem Antichristi reducentur ad medium: hoc etiam dicit Magister in historiis super Genesim. Ad aliud dicendum, quod creduntur in paradiso vesci ligno vitae: vivunt autem in magna quiete carnis et spiritus, et dant operam delectationi, quae est ad Deum. Unde de Elia dicit Beatus Gregorius in Gregoriano: In caelum aereum, quod terrae est proximum, Elias sublevatus legitur, ut in quamdam terrae secretam regionem repente ducretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque in fine mundi redeat et mortis debitum solvat. Vult etiam Augustinus, 9 libro super Genesim, quod quasi in quodam medio statu sunt

inter statum viae, quem habent alii mortales, et inter statum gloriae. Ad aliud patet jam, quod secundum Gregorium adhuc videntur ibi divina voluntate tam longo tempore vivere, ut tempore Antichristi testificentur efficaciter nomen Christi. Nec eorum vita longa est eis afflictio sicut est in aliis hominibus multis: quia secundum animam sunt in jucunditate quietis internae, sicut vult Gregorius, et etiam secundum corpus habent quietem; in fine tamen multa amarissima sustinebunt cum praedicabunt. Ad aliud videtur dicendum, quod ideo specialius isti mittentur quam alii, licet alii sint zelantes pro veritate catholica tempore Antichristi; quia scilicet unus est de tempore ante Legem, scilicet Enoch; alius de tempore sub Lege; et per hoc erit eorum testimonium solidum, quod homines antiquorum temporum secundum diversos temporum status, de quibus in Scriptura legitur, quod translati fuerunt et quorum vita per Scripturam commendatur, de Christo cum magna soliditate animi testificentur: et ita homines cujuslibet temporis dabunt testimonium Christo, et contradicent Antichristo: Enoch qui pertinet ad tempus ante Legem; Elias, qui est de tempore Legis, et Christiani praedicatores, qui erunt de tempore gratiae. « Amicti. » Hic agitur de adjunctis praedicationi eorum, per quae eorum praedicationis commendabilis reddetur. Extolluntur autem hic quantum ad multa, quibus eorum praedicationis fulciatur. Primum est, humilitas austerae poenitentiae. Secundum est inunctio perfectae gratiae « hi sunt duo « olivae. » Tertium diffusio caritatis publicae, « Et duo « candelabra. » Quartum fervor affectionis devotae, « In « conspectu. » Quintum virtus invictae constantiae. « Et si quis voluerit nocere. » Sextum pondus divinae benivolentiae, « Et si quis velit eos laedere. » Haec praedicta florebut in eis: agent enim in corpore ingentem poenitentiam, habebunt in anima perfectam gratiam, dabunt aliis claritatem apertam, verbo scilicet et exemplo; habebunt ad Deum affectionem intimam, tenebunt ad persecutores immobilem constantiam, et in his omnibus obtinebunt acceptabilitatem divinam, quod patebit in poena persecutorum. Dicit igitur, « Amicti: » quasi dicat: praedicabunt ipsi, dico, « Amicti, » idest cooperti sive induti, « saccis, » idest vilibus pannis. In praecoribus enim secundi adventus, erit vilis habitus exterioris indicium humilitatis et sanctitatis, sicut in praecone primi adventus. De quo Marci 1, Erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus. Praedicabunt enim Elias et Enoch poenitentiam, et exemplo eam ostendent, sicut dicit Glossa. Item in hoc notatur quod ultimis temporibus Ecclesia revertetur ad humilitatem primi status. Item per saccum intelligitur humilitas et austeritas poenitentiae, quae erit in Elia et Enoch, et quae ulterius debent esse in viro poenitente. Gregorius: Si abjectio vilis indumenti virtus non esset. Evangelista tam vigilanter non diceret de Joanne Baptista: Erat indutus pilis cameli, « Hi sunt duae olivae, » idest duae arbores spirituales unctionem gratiae perfectae in se habentes, et aliis ministerialiter dantes. Oliva est arbor in qua invenitur oleum. Per oleum quod supernatur aliis liquoribus signatur gratia et virtutes et dona; quia haec omnibus bonis temporalibus et corporalibus supereminet, et animam inungunt et pinguem faciunt. Psal. Sicut adipe et pinguedine etc. Magna enim gratia erit in eis. Zachariae 4, Quid sunt duae olivae istae? etc. Per

hoc etiam ostenditur quod praedicator debet habere excellenter dona gratiae. Nota quod ad hoc quod aliquis sit idoneus testis, requiritur quod habeat veritatis notitiam. Item quod habeat fidelitatem et audaciam: quia si veritatem quam sciret dimidiaret vel celaret, et non fideliter et audacter diceret testimonium; bonus testis non esset. Item quod non posset replicari contra ejus vitam. Haec tria ostenduntur de his testibus, scilicet Elia et Enoch. Primum per hoc quod dicitur: Dabo, scilicet gratiam praedicandi et ea quae ad actum praedicandi concurrunt. Item etiam quae est notitia mentis divinae. Secundum per hoc quod dicitur: Testibus meis; quia testis non est, qui in dicendo testimonium fidelis non est. Tertium per hoc quod dicitur, « Amicti, » et cetera quae sequuntur, « Et duo « candelabra, » idest dantes aliis lumen, quasi apertum et publicum, scilicet verbo et exemplo manifesto, sicut candelabrum manifeste lumen suum ostendit. Gregorius: Elias et Enoch, uterque per Zachariam duae olivae, et per Joannem duo candelabra nominantur. Per hoc autem notatur lumen apertum doctrinae et vitae, quod debet esse in praedicatoribus. Matth. 5, Vos estis lux mundi. Item: Luceat lux vestra coram hominibus. « In « conspectu Dei. » Hic ostenditur fervor affectionis devotae: unde dicit, « stantes, » per rectitudinem et promptitudinem affectionis, et elevationem mentis. « In conspectu Domini terrae, » idest in conspectu Dei qui est dominator totius orbis terrarum: quasi dicat: Prompti erunt implere beneplacitum universalis dominatoris: nec in sua actione intendent, nisi ut placeant divino conspectui. Vel secundum Haymonem: Sancti intimae contemplationi Conditoris inhaerent. Propter haec omnia dicitur quod stabunt in conspectu Dei. Item per hoc quod dicitur, Domini terrae, confutatur error haereticorum, qui dicunt quod corporalia non sint a Deo, sed a principe tenebrarum. Si hoc esset, non esset Deus Dominus terrae. Item per hoc confutatur superbia Antichristi qui scilicet Dominum terrae, cum solus Deus sit verus universorum Dominus. Zachar. 4, Isti sunt duo filii olei, qui assistunt dominatori universae terrae. Hic informatur praedicator, ut habeat rectam intentionem. 2 Corinth. 2, Non sumus (sicut pluri) adulterantes verbum Dei, ut sit promptus ad divinae voluntatis impletionem. Ephes. 6, Facientes voluntatem Dei ex animo, ut sit etiam erectus in sursum per contemplationem. Philipp. 5, Nostra autem conversatio in caelis est. « Et si quis. » Hic ostenditur eorum invicta constantia in confessione veritatis: quasi dicat: si qui velint eos pervertere per virtutem verbi divini, confutabunt ipsos, nec aliquatenus desistent a proposito. Unde dicit: « Et si quis, » de numero malorum, « Voluerit nocere eis, » scilicet spiritualiter, scilicet a proposito revocare: « Ignis, » idest spiritualis virtus divini verbi, quae comparatur igni, quia bonos accendit et impios quasi consumit dum eos retundit et refellit: « Exiet de ore eorum, » ad confutandum perversos. « Et devorabit inimicos « eorum, » idest quasi devoratos reddet, dum eos refellet et impotentes ostendet ad resistendum. Luc. 22, Dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere omnes adversarii vestri. Jerem. 23, Dabo verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos. Vel ignis, idest spiritualis sententia de aeterno ardore. Exiet de ore

eorum, conminando vel praedicando eis poenam aeternam constanter, sicut legitur de multis martyribus. Et devorabit eos, idest damnabit, idest damnandos esse ostendet: quasi dicat: persuasionibus pravitatis constanter conminabuntur vel praedicient poenam aeternam, nec aliquatenus acquiescent. In hoc datur praedicatoribus exemplum constantiae, ut propter metum non cedant. Unde de Elia dicitur Eccles. 48, Verbum illius quasi facula ardebat: et sequitur: In diebus suis non pertinuit principem, nec superavit eum verbum aliquod. Sic etiam erit tempore Antichristi. « Et si quis voluerit eos laedere, » scilicet morte corporali, ut Antichristus, quando inveniet eos inflexibiles. « Sic, » idest sine sententia, scilicet sententia mortis: licet illa quam inferunt sit corporalis, illa quam sustinebunt sit spiritualis et aeterna. « Oportet eum occidi, » scilicet morte aeterna. Matth. 26, Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Dominus enim interfectores electorum obstinatos damnabit: et hoc complebitur spirituatiter in Antichristo, 2 Thessal. 2, Quem Dominus Jesus interficiet etc. In hoc autem manifestatur benevolentia divini amoris ad electos, quia non sustinet eorum occisionem transire inultam. Hoc autem quod hic dicitur, differt ab eo quod dicitur ante immediate; quia ibi agitur de nocumento spirituali, hic vero de laesione corporali. « Hi habent. » Hic agitur de eorum potestate, quae ostenditur quantum ad tria. Primo quantum ad caeli clausuram. Secundo quantum ad aquarum mutationem. « Et potestatem. » Tertio quantum ad plagarum immissionem, ibi: « Et percutere terram. » Dicit igitur, « Hi, » scilicet Elias et Enoch. « Habent, » loquitur pro tempore Antichristi, idest habebunt. « Potestatem claudendi caelum, » idest aerem ad literam. « Ne pluat, » si ipsi noluerint. « Diebus prophetiae ipsorum, » idest tempore eis dato ad praedicandum, scilicet tribus annis et fere dimidio. Hoc videtur intelligendum ad literam, quia et hoc legitur fecisse Elias: unde legitur, 3 Reg. 17, quod ad preces Eliae clausum fuerit caelum, ne daret rorem vel pluviam tribus annis et sex mensibus. Jacob. 5, Elias erat homo similis nobis etc. Vel potest intelligi de clausione spirituali qua Scripturam abscondent pro tempore: unde dicitur: Hi habent potestatem claudendi caelum, idest abscondendi Scripturam quae dicitur caelum a celando quia divina arcana celat. « Ne pluat, » idest ne fiat pluvia doctrinae. Diebus prophetiae, idest praedicationis, « Ipsorum: » quasi dicat: in potestate eorum et voluntate erit praedicare, quando erit opportunum et congruum, et non praedicare quando non erit congruum. Haec autem gratia non ita datur aliis praedicatoribus, ut possint et sciant praedicare quando est congruum et tacere quando non congruit praedicare. Ipsi autem, ut dicit Glossa, non nisi congruo tempore praedicabunt. Eccles. 8, Omni negotio tempus est et opportunitas. « Et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem: » hoc etiam videtur intelligendum ad literam, sicut factum est per Moysen, Exod. 7, Vel spiritualiter. Habebunt potestatem super aquas doctrinae quae irrigat fideles et fecundat ad modum aquarum. Potestatem inquam, convertendi eas in sanguinem, idest habebunt potestatem praedicandi virtuose, constanter et efficaciter, ita ut aqua doctrinae convertatur malis in sanguinem, idest in peccatum; quia ex hoc quod ipsi audacter et con-

fidenter praedicabunt, mali fient peiores et in eos erunt crudeliores: et sic ponitur consequens pro antecedente. De his aquis, Prov. 18, Aqua profunda ex ore viri etc. « Et percutere terram, » idest habitatores terrae. « Omni plaga, quotiescumque » voluerint, » forsitan ad literam intelligitur, sicut legitur de Moyse, Exod. 7, 8, 9, 10, 11. Spirituatiter autem potest hoc intelligi de potestate convincendi et confutandi impios, licet non propter hoc resipiscant. Dicit igitur: « Et potestatem habebunt percutere terram, » idest impios terrenos. « Omni plaga, » idest omni genere confutationis sive convictionis, quod erit gravis plaga. « Quotiescumque voluerint, » scilicet quoties eis videbitur opportunum. Magna enim virtus doctrinae et praedicationis erit in eis. Vel, Omni plaga, scilicet per comminationem gravem omnium poenarum inferni. Unde propter virtutem praedicationis quae dabitur eis, dicitur supra eodem, Et dabo duobus testibus meis. « Et cum finierint. » Hic agitur de morte sive passione ipsorum. Nam interficientur ab Antichristo. Primo autem describitur eorum mors, quantum ad temporis congruitatem: quia postquam finierint testimonium suum de Christo; non ante, quia Deus suaviter disponit omnia. Secundo quantum ad mortis sive passionis auctorem, « Bestia etc. » Tertio quantum ad ordinem sive modum, « Faciet adversus. » Quarto quantum ad humanum spectaculum sive opprobrium, « Et corpora eorum. » Quinto quantum ad malitiam gaudentium, « Et inhabitantes. » Dicit igitur: « Et cum finierint testimonium suum » scilicet praedicationis, cuius finitio in eis erit post tres annos et dimidium, ut dicit Glossa, « Bestia, » scilicet Antichristus, bestialiter vivens et crudeliter contra fideles saeviens. Daniel. 7, Aspiciebam et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis et fortis nimis etc. « Quae ascendit, » idest ascendet per superbiam ad regnum sive potestatem obtinendam. « De abyso, » idest de Judaeis in infidelitate profundis et tenebrosis, scilicet de tribu Dan. Genes. 49, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Per hoc quod dicitur Coluber, notatur dolus Antichristi. Per hoc quod dicitur Cerastes, notatur potentia. Vel, De abyso, idest per abyssum, idest per homines tenebrosos et profundos erroribus et peccatis, secundum Glossam, quia tales ipsum juvabunt. Unde Gregorius, Quicquid tunc Antichristus superbe extolletur, etiam cum virtute potentiae saecularis exequetur. « Faciet adversus. » Hic ostenditur ordo et modus passionis eorum. Primo enim erit studium subversionis. Secundo erit ipse actus interfectionis. « Et vincet. » Dicit igitur: « Faciet adversus illos bellum, » scilicet disputationibus, miraculorum operationibus, persuasionibus et promissionibus et corporalibus tormentis. Haymon. Adhibebit diversa genera tormentorum: et quos non poterit vincere, conabitur doctrina superare. Dabit dona, promit verba suavia, adhibebit falsa miracula. « Et vincet illos, » corporali violentia non spirituali victoria, quia non succumbent, nec per erroris consensum, nec per defectum rationum. Non enim deerit eis qui dicit: Ego dabo vobis os et sapientiam etc. Luc. 22. Unde sequitur: « Et occidet eos, » ad literam morte corporali, quam tamen libenter suscipient, juxta illud Math. 10, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Gregorius in Moralibus: Elias et Enoch ad medium revocabuntur, et crudelitatis ejus

saevitiam in sua adhuc mortali carne patientur. « Et corpora. » Hic agitur de eorum morte, quantum ad subsequens spectaculum, sive humanum opprobrium. Primo ergo ostenditur spectaculi locus. Secundo tempus, scilicet per tres dies et dimidium. « Et videbunt. » Tertio modus, quia scilicet erunt corpora inhumata, et per hoc erunt hominibus in spectaculum sive opprobrium, « Et corpora. » Dicit igitur: « Et corpora eorum, » scilicet jam mortua. « Jacebunt, » inhumata. « In plateis civitatis. » Nomen platearum plurali, accipitur pro singulari propter magnitudinem plateae. Aut dicitur in plateis, quia in diversis locis interficientur. Aut ab una platea deportabuntur, ut plures videntes eos timeant imitari. « Civitatis magnae, » idest Jerusalem, quae dicitur magna propter abundantiam malitiae. Jerem. 6, Haec est civitas visitationis, omnis calumnia etc. Ad ostendendum civitatis nequitiam subdit: « Quae vocatur spiritualiter Sodoma, » quia muta, scilicet a laude Dei; vel propter abominationes quae fient in Jerusalem, per quas Sodoma in culpa assimilatur. Isa. 1, Audite verbum Domini principes Sodomorum etc. « Et Aegyptus, » quia tenebrosa in infidelitate. Psalm. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Sodoma enim interpretatur muta, Aegyptus tenebrae. « Ubi, » idest in qua civitate, scilicet Jerusalem. « Dominus eorum, » scilicet Eliae et Enoch, scilicet Christus. « Crucifixus est, » corporali crucifixione, et ita erunt ei conformes, et morte et mortis loco. « Et videbunt. » Hic agitur de eorum morte quantum ad spectaculi tempus. « Et videbunt de populis: » quasi dicat: non omnes, sed quidam de populis etc. Videbunt inquam, quidam oculis, quidam fama. Haec autem quatuor quae ponit possunt distingui secundum quadruplicem diversitatem quae est in hominibus. Est enim in hominibus diversitas loci, et sic sunt diversi populi: unde dicit: « De populis, » idest quidam de diversis multitudinibus hominum, secundum loca diversa distinctis. Diversi enim populi sunt diversae multitudines secundum diversa loca, sive regionum, sive civitatum, vel particularum habitationum distinctae. Item est diversitas generis: unde dicit: « Et tribubus, » idest diversis multitudinibus hominum, secundum diversas cognationes. Item est diversitas idiomatis: unde sequitur, « Et linguis, » idest ex hominibus diversarum linguarum. Item est diversitas ritus sive actionis in cultu nominis, sive viri, sive effeminati, unde subdit: « Et gentibus, » scilicet diversis, secundum diversitatem rituum. Gentes enim proprie gentiles; et diversae gentes sunt diversi gentiles, diversos ritus et cultus habentes. Diversi enim gentiles, diversas sectas habent. « Per tres dies et dimidium: » ad litteram intelligitur et exponitur hoc de Elia et Enoch. « Et corpora eorum non sinentur, » idest non permittentur. « Poni in monumentis, » idest in sepulchris, ut scilicet hominibus sint spectaculum et opprobrium, et ne eorum memoria habeatur, quia monumenta sunt ad memoriam eorum qui in eis humati sunt: et ut alii terreantur, ne eos imitentur. Et est probabile, quod foetorem non dabunt, quia comedunt de fructibus paradisi qui sunt virtutis conservativae. Sed quare Dominus talia permittit de suis electis? Respondeo. Est enim ex parte impiorum: quia eorum perversitas exigit et meretur, ut permittantur implere suam malitiam, ut per consequens immer-

gantur in majorem damnationis miseriam. Infra ultimo: Qui in sordibus est sordescat adhuc. Item ex parte honorum, quia Deus ampliori cumulo gloriae tam in corpore quam in anima suos praemiabit. Quia dum pro honore Dei patientur, vel viliter tractantur, Dominum honorificent: 1 Reg. 2, Qui me honorificaverit, glorificabo eum. Licet enim tunc anima in corpore non sit, et tamen anima existens in corpore similiter Deo adhaeret, quod propter hoc ipsum corpus ita viliter tractatum fuit. « Et inhabitantes. » Hic agitur de malitia gaudentium. Primo autem ostenditur gaudium in animo. Secundo in signo. « Et jucundabuntur. » Tertio in facto. « Et munera. » Quarto subditur hujus gaudii ratio. « Quoniam hi. » Dicit igitur: « Et inhabitantes terram, » et corpore et animo. « Gaudebunt, » interius in mente, « Super illos, » idest super morte et opprobrio eorum. In hoc ostenditur malitia eorum. Prov. 24, Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas. « Et jucundabuntur, » exterius in signo. « Et munera mittent invicem, » idest unus alii, propter gaudium. Tangit consuetudinem congaudentium. Sed extrema gaudii luctus occupat. Proverb. 14, « Quoniam hi duo prophetae, » scilicet Elias et Enoch. « Cruciaverunt eos, » scilicet contradicendo, ac sine timore resistendo eis, et corripiendo et cruciando, praedicando audacter. Proverb. 15, Non amat pestilens eum qui se corripit. « Eos qui inhabitant. » Vel « inhabitabant, » carne, « super terram. » Mente tamen sub terra. Ex hoc quod dicit, Cruciaverunt, patet quod quasi cruciatus est malis doctrina sapientiae. Ecclesiastici 6, Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus! « Et post dies tres. » Hic agitur de eorum retributione. Retributio autem ipsorum erit quantum ad resurrectionem, qua corpora reformabuntur; et quantum ad gloriam, qua anima simul et corpus sublimabuntur. Primo ergo ostenditur eorum retributio quantum ad corporum resurrectionem. Secundo quantum ad gloriae sublimationem. « Et audierunt. » Resurrectio autem Eliae et Enoch describitur Primo quantum ad tempus. Secundo quantum ad causam, « Spiritus vitae. » Tertio quantum ad signum, « Et steterunt. » Quarto quantum ad effectum, quia inde timor generabitur in aliis, qui videbunt, « Et timor. » Dicit igitur, « Et post tres dies et dimidium. » Quidam voluerunt hoc intelligi de generali resurrectione. Ergo Et post tres dies et dimidium, idest post illos tres annos et dimidium. Et sumitur dies pro anno, juxta illud Ezechiel. 4, Diem pro anno dedi tibi. Hoc autem erit in judicio. Daniel. 7, Post tempus et tempora et dimidium temporis judicium sedit. « Spiritus vitae, » idest anima aeternaliter et essentialiter in se vivens et vivificans corpus. « A Deo intravit in eos, » idest operante divina virtute intravit in corpora ipsorum. Ezechiel. 37, Ecce intromittam in vos Spiritum et vivetis. « Et steterunt super pedes suos, » scilicet virtute sua, idest sibi a Deo data stabunt sancti incorruptibiles et immortales, non indigentes humano auxilio, sed in se firmi. Et in hoc ostenditur stabilitas resurrectionis. Augustinus in lib. de vera Religione: Corpus stabilitatem habebit per animam stabilitam in Deo, quae non per se stabilitur, sed per Deum, quo firmatur. « Et timor magnus cecidit, » idest cadet. « Super eos qui viderunt, » idest videbunt. « Eos, » ita scilicet glorificatos. Sapient. 5, Videntes turba-

buntur timore horribili, et mirabuntur etc. Vel expone ad litteram. Post tres dies et dimidium, ad litteram Spiritus vitae etc. ut supra. Et steterunt etc. Et timor magnus, scilicet Dei vel aeterni supplicii, Cecidit super eos, idest cadet ut pondus opprimens. Qui viderunt eos, prius mortuos et post glorificatos. Job 31, Semper quasi timentes super me fluctus timui Deum. Sed quaeritur utrum Elias et Enoch resurgant glorificati in corpore, aut iterum morituri ut Lazarus? Quod non iterum morituri, videntur; quia cum martyrium sustinuerint prius, non videtur conveniens, quod iterum transeant per mortis afflictionem. Sed glorificati. Quomodo ergo videri poterunt oculo mortali? Item quaeritur, unde erit quod resurgent ante corpora aliorum? Respondeo. Dicunt quod resurgent non morituri, sed in corporibus glorificatis; quia propter speciale testimonium Christo exhibitum, privilegiati erunt. Ad objectum respondetur, quod licet corpus glorificatum a mortalibus videri non possit, quantum est ex parte mortalium: potestas tamen est ex parte corporis glorificati, quando vult et cui vult se manifestare, et visibile exhibere. Ad aliud respondetur, quod hoc erit, quia nobilitabit eos Dominus hoc privilegio, ut ante alios resurgant propter praerogativam gratiae et meritorum in speciali testimonio, in vita, doctrina et martyrio, sub tempore tam acerbae persecutionis: sicut et privilegiati fuerant prius in longitudine vitae, et loco et modo vivendi. « Et audierunt. » Hic agitur de gloriae sublimatione, quae fit divina virtute et voluntate, et sequentur ad eam motus hominum. Unde primo ostenditur gloriae causa, quae est divina virtus, sive voluntas; quae in illa voce intelligitur. Secundo ipsa gloria sive corona, « Et ascenderunt. » Tertio ejus sequela, « Et viderunt. » Dicit igitur, « Et audivi, » scilicet Elias et Enoch, id est audient. « Vocem magnam, » idest magnae potestatis. « De caelo, » idest de celsitudine divinae majestatis. Vel, de caelo, idest de Christo procedente vel Archangelo. « Dicentem illis, » scilicet Eliae et Enoch. « Ascendite, » vos qui fuistis in valle humilitatis, « Ascendite hic, » scilicet ad consortium sanctorum. Lucae 15, Qui se humiliat exaltabitur. Forsitan sicut quaedam vox, scilicet vel ipsius Christi vel alicujus Archangeli suscitari faciet corpora hominum generaliter, ita vocabit aliqua vox vel Christi vel Archangeli, Eliam et Enoch post suam resurrectionem specialem, ut ascendant in caelum ad gloriam sanctorum. Vel per hujus vocem signatur notus vel reale imperium divinae voluntatis, cujus voluntatis efficacia sive notus sublimantur ad gloriam. Quasi dicat: percipient sive cognoscent notum divinae voluntatis, de sui sublimatione ad caelum, et sic fiet quia ascendent. Unde sequitur: « Et ascenderunt, » idest ascendent. « In caelum, » scilicet empyreum. « In nube, » potest de nube materiali intelligi. In hoc sunt conformes Christo: de quo Act 1, Et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Vel, in nube, idest in corpore subtili et agili. Potest etiam secundum Glossam, per nubem intelligi refrigerium gloriae. Sic igitur ista vox, aut erit ad litteram, vox aliqua eos vocaliter vocans ad perceptionem gloriae: Aut si non erit vox sensibilis et corporalis, erit vox realis, scilicet notus divinae voluntatis. Et signatur per vocem quam audivit auditu interiori in sua visione beatus Joannes, dicentem quibusdam testibus Dei,

« Ascendite hic. » Simile est supra 7, Clamavit quatuor Angelis quibus datum est nocere etc. Ubi dicit Glossa: Clamare Dei, est facere. « Et viderunt. » Hic ostenditur sequela gloriae ipsorum: quia cognita gloria Eliae et Enoch, sequetur magnum malum in multis. Primo ergo ostenditur cognitionis aspectus. Secundo sequens effectus: scilicet magnum malum quod sequetur in reprobis; ex quo tamen malo proveniet fructus electis. « Et in illa hora. » Unde primo ostenditur effectus sequens in reprobo. Secundo ostenditur fructus ex illo effectu consequens in electis, « Et reliqui. » Effectus autem sequenturus in reprobis ostenditur triplex: scilicet motus, casus et interitus. Motus est concitatio per malitiam. Casus est lapsus per culpam quae sequetur ex illa concitatione. Interitus autem obstinatio per impenitentiam. Dicit igitur, « Et viderunt, » idest videbunt. « Eos, » scilicet Eliam et Enoch ascendentes ad locum gloriae. Videbunt inquam, vel oculo corporali, vel aspectu interno per aliquod signum datum a Deo, ut miraculum vel aliquid aliud. « Inimici eorum, » scilicet infideles qui odio habent fideles. Proverb. 29, Abominantur impii eos qui in recta sunt via. Propter hoc dolebunt de eorum gloria, et procedent ad persequendam Ecclesiam. Unde sequitur, « Et in illa hora, » idest in illo tempore glorificationis istorum. « Factus est terraemotus magnus. » Utrum ad litteram ita fiet, non satis certum videtur; sed spiritualiter fiet, sicut dicit Glossa. Sensus ergo est, Factus est terraemotus magnus, idest magna commotio terrenorum hominum; quia occisis magistris Ecclesiae, concitabuntur per malitiam ad persequendum et subvertendum ipsam: et ad hoc sequetur lapsus multorum. Unde sequitur, « Et decima pars civitatis. » Haec civitas est tota numerositas, sive multitudo Angelorum et hominum. Decima pars hujus civitatis est multitudo hominum: homines enim supra numerum novem ordinum Angelorum sunt quasi decima pars civitatis. Unde homo per drachmam decimam signatur, Lucae 15. Sensus ergo est: Decima pars civitatis, scilicet homo, qui est quasi decima pars civitatis, idest totius multitudinis Angelorum et hominum supra novem ordines Angelorum. Vel secundum Glossam, quia ad hoc constitutus est homo, ut decimus ordo qui ceciderat restauraretur. « Cecidit, » idest cadet. Glossa, de Ecclesia, idest de unitate Ecclesiae, vel quantum ad fidem, vel quantum ad gratiam lapsu culpaе, vel erroris vel alterius peccati in illa praemissa persecutione; quia multi fundentur sicut plumbum in ignem. Lucae 8, Ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt. Hoc autem intelligendum est de homine, non universaliter, sed quantum ad reprobos, qui finaliter cadent, sicut postea sequetur. « Et occisi sunt, » occisione spirituali et finali; quia scilicet non resipuerunt, sicut dicit Glossa. Unde occisio supra casum addit obstinationem, sive impenitentiam finalem. « In terraemotu, » scilicet praemisso, idest in illa persecutione, scilicet per consensum erroris, vel ad peccatum mortiferum. « Nomina hominum septem millia, » idest universi in malitia perfecti; solum nomen non rem salutaris boni habentes. Septenarius signat universitatem. Millenarius perfectionem, sive in bono, et sic frequenter accipitur; sive in malo, secundum quod aliquis dicitur bonus vel perfectus latro. Unde per septem millia signatur hic multitudo malorum

quae finaliter tunc interibit morte finalis impoenitentiae. Quandoque accipitur in bono iste numerus: 5 Reg. 19, Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua Baal. Dicit autem: Occisi sunt nomina etc., quia mali nomen habent non rem nominis. Supra 3, Nomen habes quod vivas, et mortuus es. Hoc autem adjectivum Occisi, respicit substantivum Nomina, non quantum ad consignificatum vocis sed quantum ad consignatum; quia sensus est, Nomina, idest homines habentes nomina sola; ut cum dicitur Christianus, vel fidelis, vel cultor Dei, et huiusmodi denominatione. Simile de Dathan et Abyron quos terra absorbit, Numer. 16: ubi dicitur quod per nomina vocabantur. Vel, Ceciderunt, scilicet in poena gehennae. Et occisi sunt, idest omnino in inferno detrusi. Sed obicitur de hoc quod dicitur, Decima pars civitatis cecidit. Decima enim intelligitur vel omnis homo vel electi ut habetur ex Parabola Lucae 15, Aut quae mulier habens drachmas decem etc. Sed nec omnis homo cadet spiritualiter et finaliter, nec electi. Item obicitur de hoc quod dicitur in Glossa, Quod homo ad hoc constitutus est, ut decimus ordo qui ceciderat restitueretur: quia homo factus est ad fruendum Deo, ergo non propter suppletionem Angelicae ruinae. Dicit enim Anselmus, 2 lib. Cur Deus homo, cap. 4: Fecit Deus rationalem naturam ad gaudendum de se. Item fieret homo etiam si non peccasset aliquis Angelus. Unde Anselmus primo lib. Cur Deus homo: Humana natura pro seipsa facta est: unde palam est, quod etiam si nullus Angelus periisset, homines tamen in civitate caelesti locum suum habuissent. Item obicitur de hoc quod dicit Glossa de decimo ordine Angelorum: quia etiam si nullos Angelus peccasset, non essent nisi novem ordines, ut dicit Magister in sententiis. Respondeo. Homo dicitur tertia pars civitatis, ut dictum est, quia post novem ordines Angelorum est quasi decimus: etiam quia Angeli sunt in nobiliori stato, scilicet gloriae: ideo distincti sunt, et secundum varios ordines dispositi: unde sunt quasi novem partes civitatis, idest numerositatis, quae est simul ex Angelis et hominibus. Homo autem, quia in statu viae est, non distinguitur ita certa distinctione: unde ponitur pro decima parte civitatis. Vel posset poni ratio quam ponit Glossa: quia scilicet homo factus est, ut numerus Angelorum lapsorum per eum restituatur: qui numerus tantus est, quod de ipso posset constitui decimus ordo. Tamen prima ratio principalior est; et colligitur ex Glossa super Lucam 15. Ad aliud autem quod obicitur, Notandum quod cum homo sit decima pars civitatis, quia omnis homo, quantum est ex parte Dei, ordinatur ad beatitudinem: possumus loqui de hac decima, sive de homine, communiter quantum ad bonos et malos; et sic non est dicere, quod tota pars civitatis cadat: aut specialiter quantum ad electos, et sic proprie accipitur Lucae 15. Et si quis velit illam Parabolam de drachma decima inventa, de omnibus hominibus accipere: intelligitur illa inventio secundum sufficientiam; quantum ad electos vero, secundum efficaciam. Aut specialiter quantum ad reprobos; et sic accipitur hic. Dicendum ergo, quod licet decima pars intelligatur homo, tamen non prorsus eodem modo per omnia accipitur hic et 15 Lucae: quia inquantum ad electos qui sunt inventi secundum efficaciam. Vel quantum ad omnes communiter: omnes

enim invenit quantum ad sufficientiam, quia omnes reparavit quantum fuit in se. Hic autem accipitur quantum ad reprobos. Ad aliud dicendum, quod Deus est finis sive causa finalis hominis, scilicet finis per se sive principalis, scilicet divina fruitio, sive Deus inquantum fruibilis. Item finis per accidens sive secundarius, scilicet reparatio Angelicae ruinae. Potest autem res una habere duplicem finem, dummodo unus sit principalis et per se: de secundo loquitur Glossa: non tamen excluditur primus, cum sit principalis. Et concedendum, sicut dicit Anselmus, quod etiam si nullus cecidisset Angelus, homo tamen conditus esset; et ex hoc non sequitur nisi quod homo non est factus propter Angelicae ruinae reparationem principaliter, sed secundario per accidens; est enim illa causa nonnulla, quare factus est homo. Ad aliud dicendum, quod etiam si nullus Angelus cecidisset, non essent nisi novem ordines Angelorum; et hoc est propter expressiorem repraesentationem beatissimae Trinitatis per ternas hierarchias, quare quaelibet ternos ordines habet. Quod autem dicit Glossa, de decimo ordine per homines reparando et prius lapso, potest dici, sicut Magister dicit in Sententiis, quod de hominibus restaurabitur decimus ordo qui cecidit, idest reparabitur illud quod de Angelis lapsum est, de quibus tot corruerunt, unde posset fieri decimus ordo, « Et reliqui. » Hic ostenditur fructus ex praemisso effectu sequens in electis: qui erit duplex: scilicet Metus pro se ipsis, et affectus in Deum qui manifestabitur in laude ejus « Et dederunt gloriam. » Dicit igitur, « Et reliqui, » a praemissis. Reliqui inquam, qui non ceciderunt; « In timore sunt missi, » idest timuerunt ne caderent viso casu malorum. Ex hoc patet, quod cum quis videt casum alterius, debet alii compati, et pro seipso timere. 1 Corinth. 9, Qui se existimat stare, videat ne cadat. Item debet Deum glorificare, ejus gratia stat. Unde sequitur, « Et dederunt gloriam, » idest glorificabunt, hoc est laudabunt, gratias agendo, quia eos non permittit eadere sicut alios: vel extollendo ejus justitiam, quae semper recte agit. Deuteron. 32, Date gloriam Deo nostro. « Deo caeli: » et si caeli, multo magis terrae: sed caelum exprimitur quia dignius; et ideo dignius est omnino a cunctis extolli. Act. 17, Deus qui fecit caelum et terram, hic caeli et terrae cum sit Dominus etc. « Vae secundum. » Hic ponitur conclusio hujus partis. Vae secundum, inter illa tria vae, de quibus supra 8, Vae vae vae. Hoc autem vae, est damnatio Antichristi et suorum: quae descripta est per hoc quod ostensa est nequitia ipsorum, ratione ejus damnandi sunt. « Abiit, » scilicet quantum ad narrationem: quasi dicat: ostensum est secundum vae. « Et ecce, » nota est certitudinis, « Vae tertium, » idest damnatio malorum communis in iudicio, quae est tertium vae inter tria vae praemissa, « Veniet cito, » et quantum ad narrationem et secundum rem: quia post mortem Antichristi, instabit iudicium. Vel, Vae secundum est tribulatio, quae hominibus infertur, non tantum corporalis, sed etiam spiritualis; quia et corporaliter affligentur multi, et spiritualiter multi subvertentur. Abiit, idest abibit, hoc est complebitur tempus Antichristi. Et ecce tertium vae, scilicet damnatio malorum communiter in iudicio. Veniet cito; quia post tempus et mortem Antichristi instabit iudicium et damnatio impiorum, ut dictum est. « Et septimus. » Hic agitur de cantu septimi Angeli,

et similiter agitur hic de iudicio et fine mundi. Notandum igitur quod post mortem Antichristi, praedicabunt sancti praedicatores, et fideles magnificabunt Deum; cuius potestas in destructione Antichristi iam manifestata erit, et amplius apparebit in iudicio instanti. Primo ergo ostenditur praedicatio sanctorum, « Et septimus Angelus, » idest septimus ordo praedicatorum existentium in septimo statu Ecclesiae, scilicet post mortem Antichristi, et dicitur septimos ordine narrationis et temporis, « Tuba cecinit, » idest canet, hoc est praedicabit; quia interfecto Antichristo, praedicabunt fideles praedicatores. Secundo ostenditur divinae laudis praeconium. Et primo ostenditur laus divina in iustis communiter. Secundo in maioribus specialiter « Et viginti quatuor. » Circa primum tria tanguntur. Primo ostenditur laudantium affectus. Secundo laudis locus, « In caelo. » Tertio laudandi modus, « dicentes, factum est. » Dicit igitur, « Et factae sunt, » idest fient, « Voces magnae, » idest devotae laudes, scilicet de conservatione suorum et confusione impiorum, quos confundet cum Antichristum interficiet; vel de suorum salvatione, quae tunc instabit. Per hoc autem quod dicitur, Magnae, ostenditur effectus magnae devotionis, et alti desiderii. Gregorius: Tanto quis maiorem vocem in aures incircumscripti spiritus exprimit, quanto se in ejus desiderium plenius fundit. « In caelo, » idest in Ecclesia per caelestem conversationem excelsa. Philip. 3, Nostra conversatio in caelis est. Bene dicit, « In caelo, » quia in sola Ecclesia fidelium est laus Deo acceptabilis; quia sine fide impossibile est placere Deo. Hebr. 10. Unde Gregorius loquens de Ecclesia, dicit: Hunc omnes sancti summo studio locum quaerunt, quaerentes inveniunt, inveniunt tenent. « Dicentes etc. » Hic ostenditur forma sive modus laudandi. Est enim haec laus quantum ad duo: scilicet universalitatem, et quantum ad ejusdem aeternitatem, « Et regnabunt. » Dicit igitur, « Dicentes, factum est regnum, » idest dominatio et imperium, « Hujus mundi: » factum est inquam, « Dei nostri, » scilicet Patris, qui Deus iustorum dicitur, per devotam dilectionem et humilem subjectionem, « Et Christi ejus, » idest Filii qui est Christus Patris, quia Christus, inquantum homo, nihil habet vel habuit, nisi quod Patris est; quia diabolus nihil habet in eo, sed Pater. Joan. 14, Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quicquam. Vel, Christus ejus dicitur, idest unctus ab eo, inquantum homo Psal. Unxit te Deus tuus oleo laetitiae: quasi dicat: Jam manifestatur in dejectione Antichristi et suorum, et exaltatione electorum, quod ad Patrem et Filium pertinet dominatio universalis omnium. Ex hoc enim quod iusti post mortem Antichristi videbunt Deum deiecissem impios, qui ante persequabantur Ecclesiam: quia interficiendo Antichristum, manifestabit eos vane in eos sperasse: videbunt etiam Deum suos de persecutione impiorum liberasse et pacem reddidisse: jam in parte ostensum erit, quod universalis dominatio ad ipsum pertinet. Rursus quia sperabunt iudicium in brevi futurum, recte dicunt, Factum est regnum etc. Haec autem dominatio universalis semper durabit. Unde sequitur: « Et regnabit, » scilicet Pater et Filius, « In saecula, » consequentia, « saeculorum, » hoc est in aeternum, « amen, » idest vere fiet quod dictum est. Vel, Amen, hoc est, ita fiat. Psal. Et dominatio tua in omni gene-

ratione et generatione. Et ideo sancti semper cum eo regnabunt. Danielis 7, Suscipient regnum Dei Altissimi et obtinebunt usque in saeculum. Sed quid est quod dicitur: Factum est regnum etc., cum ab initio mundi regnaret Deus universaliter super omnia? Item quare hic non fit mentio de Spiritu sancto? Respondeo. Ad primum dicendum, quod Deus secundum rem Dominus fuit et rex universorum ab initio mundi: verumtamen quando impii dominari videbantur impediendo ejus cultum, et persequendo cultores, non manifestabatur plene plena dominatio Dei, sicut manifestabitur post destructionem Antichristi, quando etiam expectabitur major manifestatio in brevi per iudicium futura, ut dictum est. Loquitur ergo hic quantum ad manifestationem. Ad aliud dicendum, quod ea quae dicuntur de Patre et Filio, quantum ad regnum dominationis, aequae conveniunt Spiritui sancto; unde etiam de ipso sunt aequaliter intelligenda. Ubicumque enim nominatur una persona, in his quae sunt essentialia, non personalia vel vocationalia, intelliguntur aliae personae, sicut dicit Augustinus; quia est una trium essentia, virtus, dominatio et majestas. In Patre ergo et Filio intelligitur Spiritus sanctus, sicut nexus et unitas et caritas amborum. Specialiter autem hic exprimitur Pater, quia ei appropriatur potentia. Dominatio autem potentiam dicit. Item exprimitur Filius et non Spiritus sanctus, quia Filius in passione visibiliter in carne sua fuit tractatus. Et tempore Antichristi specialiter ejus nomen et dominationem perimere intendebant impii; et ideo ejus dominatio exprimitur hic. Quando autem de bonitate agitur, quae attribuitur Spiritui sancto; tunc nominatur specialiter Spiritus sanctus, ut Rom. 8: Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Et supra 1, Et a spiritibus etc. Notandum quod mundus uno modo dicitur universitas creaturae, tam rationalis, sive sit in gratia sive non, quam irrationalis. Joan. 1, In mundo erat, et mundus per ipsum factus est. Quandoque dicitur mundus numerositas electorum. Joan. 5, Sic Deus dilexit mundum. Licet posset accipi tam pro bonis quam pro malis; quia pro omnibus est Christus passus secundum sufficientiam, pro electis autem tantum secundum efficaciam. Quandoque numerositas malorum. Joan. 1, Et mundus eum non cognovit. Idem. 12, Nunc princeps mundi hujus etc. Omnibus his modis est Deus Dominus mundi, secundum veritatem; tamen hoc, ut dictum est, fit tunc magis manifestum. Primo modo potest hic accipi; maxime autem quantum ad omnes homines, sive boni sive mali sunt. « Et viginti quatuor. » Hic describitur laus in maioribus specialiter, quorum est Deum magnificare reverenter et devote. Primo ergo describitur hic magnificatio quantum ad reverentiam humiliationis. Secundo quantum ad devotionem adorationis. Tertio quantum ad formam ipsius magnificationis, « Dicentes, agimus tibi. » Dicit igitur, « Et viginti quatuor seniores. » Per hos intelliguntur patres et rectores aliorum, qui auctoritate officii, maturitate vitae, et doctrina sapientiae alios regunt. Haec omnia in nomine seniorum intelliguntur. Possunt autem intelligi tam patres veteris Testamenti quam novi, per hunc numerum, quantum est de ipso numero, ut habetur in Glossa supra 4: tamen hic videtur, propter illa quae sequuntur, intelligi tantum de patribus novi Testamenti, qui tunc erunt in carne mortali, qui per

hunc numerum signantur. Duodenario enim qui est numerus abundans, signatur perfectio. Sive perfectio in pastoribus: quae duplex est: scilicet vitae quantum ad actus supererogationis. Item pastoralis curae in diligentia perfecti regiminis. Unde recte duplicatur numerus, ut dicantur viginti quatuor, scilicet propter perfectionem vitae et pastoralis curae. « Qui in conspectu Dei, » idest considerantes quod placet Deo. In conspectu enim Dei stat, qui ejus voluntatem considerat, promptus ad implendum, attendendo Deum ubique praesentem. Haymon, In conspectu Dei sedent qui in cunctis quae agunt Deum sibi praesentem attendunt. « Sedent, » idest praesident vel judicant, quia sedere quandoque importat auctoritatem et iudicium. Matth. 19, Sedebitis et vos super sedes. « In sedibus suis, » idest in officiis seu gradibus dignitatum. Dignitas enim seu pastorale officium, quasi sedes est ejus qui praesidet: quia sedes quandoque dignitatem significat; sicut de Deo dicitur in Psalm. Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi. Vel, In sedibus suis, idest in suis subditis, in quibus sicut in sedibus sedent, quando eis recte praesident, et eos judicant, idest disponunt et regunt convenienter. Item in hoc quod dicitur Sedent, Nota quod boni pastores vigilanter incumbunt ovibus regendis; non propter terrena negotia propria vel aliena suum officium negligunt. Tales enim non sedent in sedibus suis, sed eas relinquunt. Act. 20, Attendite vobis et universo gregi. Item nota quod sunt qui sedent in sedibus suis, idest dignitatibus vel subditis, quantum ad dominatum, non quantum ad corae pastoralis actum; et de ipsa sede non curant, nisi ut in eis sublimes appareant: tales non sedent in sedibus in conspectu Dei. De his dicit Gregorius. Plerumque qui praesunt in dominatu, sibi metum a subditis exigunt, intus se timore cordis extollunt, cunctosque subditos in sui comparatione despiciunt. « Ceciderunt, » idest cadent. « In facies suas, » idest intus in corda sua: quasi dicat: boni pastores humiliabunt se in conspectu Dei. Hoc est enim cadere in faciem, idest in ipsum cor, quod dicitur facies, quia sicut homo per faciem cognoscitur, sic per voluntatem cognoscitur cordis, utrum sit homo de ovibus Dei. Item quia cor hominis debet respicere ea quae sunt ante se, non quae retro, sicut facies habet aspectum ad ea quae sunt ante. Nota Glossam, In facies etc. Eccles. 3, Quanto magnus es, humilia te in omnibus. « Et adoraverunt Deum, » cui debetur sola adoratio latrae. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis. « Dicentes gratias etc. » Hic ostenditur forma sive modus magnificationis. Dupliciter autem habet magnificare creatura rationalis Deum: scilicet ei pro beneficiis regratiando, et ejus magnificentiam extollendo; ut qui est Dominus omnium et Deus verus, et est omnipotens et bonus. Primo ergo ponitur forma magnificationis quantum ad gratiarum actionem pro beneficiis. « Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus noster omnipotens, » quia nos alii cadentibus servasti, quod inimicos fidei confudisti, et tuos exaltasti et pacem eis dedisti. Erunt enim in magni quiete post mortem Antichristi: supra 7, Factum est silentium etc. Hic docemur gratias agere Deo de donis suis. 1 Thessal. ultimo, Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite, haec est enim etc. Secundo quantum ad praeconium magnificentiae ipsius beneficii, ne sit nuda gratia-

rum actio. Primo autem ponitur magnificatio divinae magnificentiae succinete et quasi in generali. Secundo diffuse et in speciali, « Qui es. » Circa primum tria tangit quae sunt unum omnino in Deo; scilicet praesidentiam, naturam, potentiam. Praesidentiam qua dominatur. Naturam qua est Deus. Potentiam qua potest operari quicquid vult, « Domine » praesidentia, Esther 12, Dominus omnium etc. « Deus » natura. Haec est laus soli Deo conveniens et nulli communicabilis, scilicet quod habeat divinitatis naturam. Isa. 43, Non est Deus ultra absque me. « Omnipotens » infinita potentia. Exod. 13, Omnipotens nomen ejus. Quia vero ex natura divinitatis praeest omnibus, et omnes et omnia ei subiacent debent: Dicitur Deus noster, quia tibi subicimur, « Noster, » quia te super omnia diligentes colimus. Haec tria valde sunt honoranda. Universalitas praesidentiae. Sublimitas naturae. Infinitas potentiae. Infra 19, Et audivi quasi vocem etc. « Qui es et qui eras. » Hic diffuse et in speciali ponitur praeconium divinae magnificentiae. Et primo quantum ad naturam. Secundo quantum ad potentiam. « Et accepisti. » Tertio quantum ad praesidentiam, « Et regnasti. » Quarto quantum ad justitiam, « Et advenit. » Licet autem de justitia ante expresse dictum non sit, tamen infra exprimitur, quia tunc erit proprie justitiae tempus. Natura divinitatis magnificatur, tum quantum ad immutabilitatem in essendo. « Qui es, » immutabiliter. Jacob. 1, Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Exod. 3, Ego sum qui sum. Tum quantum ad aeternitatem in durando, quia caret principio et, per consequens, fine. « Et qui eras, » quando adhuc mundus non erat. Joan. 1, In principio erat Verbum. Aliqui libri habent: Et qui venturus es: tamen multi non habent, quia sequitur: Et advenit etc. « Quia accepisti virtutem tuam, » idest manifestasti potestatem tuam in dissipando hostes fidei qui prius fideles premebant. Multum enim manifestabitur potestas Christi, quando interficiet impium Antichristum, et fidelibus dabit magnam tranquillitatem, qui prius valde pressi fuerunt. Dicitur autem Deus accipere virtutem suam quando eam manifestat: quasi enim eam deposuisse videtur, quando cultum suum impediri et impios regnare permittit. Sap. 12, Virtutem ostendis etc. « Magnam, » quia incomparabilem. Psalm. Domine Deus virtutum quis similis tibi? « Et regnasti, » idest regnare, hoc est dominari ostendisti, supra impios, qui ante persequiebantur fideles, et supra justos, quia per operationem divinae potentiae manifestatur dominatio ejus. 1 Paralip. ultimo: Tuum, Domine, regnum; tu es super omnes principes. Vel, Accepisti virtutem a Patre secundum humanitatem, scilicet resurgendo, quam nunc manifestasti; et per hoc regnasti, idest te regnare ostendisti, ut prius. De dominatione autem Christi dolebunt impii, videntes suum principem viliter interfectum et ejus dominatum, quem sequebantur, periisse. Unde sequitur « Et iratae sunt gentes, » idest gentiliter viventes, scilicet de tuo regno, idest de tua dominatione, per quam amiserunt, qua quasi regnabant sub Antichristo. Psalm. Dominus regnabit, irascantur populi. « Et advenit. » Hic magnificatur divina magnificentia, quantum ad justitiam in retributione meritorum. Et primo ostenditur specialiter in justitia quantum ad malos. Secundo communiter quantum ad malos et bonos, « Et

• tempus. » Ubi primo agit indistincte et simul de retributione omnium. Secundo separatim et distincte, • Et reddere. » Ubi primo agitur distincte de praemiatione bonorum. Secundo de damnatione malorum • et exterminandi. • Dicit igitur: « Et advenit ira tua, » idest instat vindicta tua quae est signum irae, contra eos qui de tuo regno irati sunt, Eccles. 5, Subito veniet ira illius etc.: quia autem tunc quasi praesens reputabitur iudicium quia instabit; ideo dicitur: « Advenit, » jam praesens factum est, idest cito veniet. Hoc dictum est quantum ad malos specialiter: quantum vero ad omnes communiter subditur: « Et tempus mortuorum, » quia tunc erunt mortui tam boni quam mali, vel omnes vel major pars antequam fiat iudicium. Tempus inquam, scilicet opportunitas: vel tempus a te praedeterminatum. • Advenit iudicari, » idest ut iudicentur, iudicio discretionis, scilicet ut separentur mali a bonis; et iudicio retributionis, ut quilibet iudicetur ad poenam vel gloriam secundum merita. Vel, Iudicium, alia litera, idest ut iudices eos scilicet omnes. Psalm. Iudicabit orbem terrae in aequitate etc. • Et reddere. » Hic agitur distincte quantum ad bonos. Et advenit tempus reddere, idest ut reddas. • Mercedem, » scilicet aeternam et infinitam et ineffabilem. De qua Matth. 5, Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Per hoc autem quod dicitur reddere, nota meritum ex parte iustorum et iustitia retribuens ex parte Dei, 2 Timoth. 4, In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi iustus iudex. • Servis tuis, » idest eis qui tibi servierunt. Matth. 15, Ecce serve bone et fidelis. Deinde tangit quaedam in quibus servitur Deo: quae sunt annuntiatio veritatis, unde dicitur: • Prophetis, » idest qui aliis veritatem annuntiaverunt. Et potest nomen prophetiae hic accipi, tam pro eo qui praedicat futura, quam pro eo qui annuntiat ea quae sunt salutis praedicando: supra 10, Oportet te iterum prophetare, quia nomen prophetiae quandoque large accipitur. Item in iustitia bonitatis. • Et sanctis, » in actibus vitae bonae et sanctae, Levit. 19, Sancti estote, quia ego sanctus sum. Item reverentia potestatis. • Et timentibus nomen tuum, » quod est magnum et potestativum. Psalm. Dedisti haereditatem timentibus nomen tuum. Primum, scilicet prophetia, est speciale, scilicet in praedicentibus futura et praedicantibus divina. Et quod dictum est servis tuis posset specialiter referri ad prophetas, vel generaliter ad omnes iustos, ut supra tactum est. Sanctitas vero large dicta secundum quod ponit statum gratiae, et timor Dei, sunt communia ad omnes iustos. Vel aliter. De iustis est loqui tripliciter. Aut quantum ad doctrinam; et sic sunt prophetae, exponere ut prius; et est intelligendum de eis qui Deo servierunt, sicut ante dicitur, servis tuis. Aut quantum ad vitam, sicut illi quibus non est datum officium praedicandi aliis vel praedicandi futura: et tales considerantur aut quantum ad specialem statum, scilicet perfectionis, et sic sunt prophetae sancti; aut secundum generalem, qui est in omnibus iustis, scilicet statu gratiae, sive sunt perfecti sive non; et sic sunt timentes Dominum. Ut autem intelligatur iustos esse praemiandos sine acceptione personae, tam parvos quam magnos, subditur, • pusillis, » idest parvis quantum ad ea quae sunt mundi. • Et magnis, » idest qui in his quae mundi sunt videntur magni, ut in nobilitate vel digni-

tate, vel divitiis. Et explanatur hoc quod praecedit, timentibus etc. Sap. 6, Pusillum et magnum ipse fecit et aequaliter etc. • Et exterminandi eos. » Hic agitur de poena malorum. • Et advenit, » idest imminet tempus. • Exterminandi, » idest extra terminum ponendi, scilicet ejiciendo eos consortio sanctorum, ut in perpetuum gloria priventur, et a vanitate mundanorum quae dilexerunt, ut in aeternum crucientur. Matth. 3, Omnis arbor quae non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur. • Eos qui corruerunt terram, » idest homines habitantes in terra. Corruerunt inquam, per documenta, per exempla, sicut illi qui per haeresees corrumpebant alios tempore Antichristi. Jerem. 51, Ecce ego ad te mons pestifer qui corrumpis universam terram. Sed quare non agitur de laude Dei in praedicatoribus qui signantur per quatuor animalia, supra 4, sicut in pastoribus qui signantur per viginti quatuor seniores? Respondeo. Secundum aliquos, non tantum pastores, sed etiam praedicatores intelliguntur hoc in loco per vigintiquatuor seniores. Vel potest dici, quod laus praedicatorum illius temporis intelliguntur in eorum praedicatione cum dicitur: • Et septimus Angelus. » Secundo obicitur, quod exterminare est actus diaboli, supra 9, Cui nomen Hebraice etc.: ergo non pertinet ad Deum. Respondeo. Dicendum, quod exterminare eo modo quo est actus diaboli, non est actus Dei. Diabolus enim exterminat, quantum est de se, iustos et injustos; Deus solum injustos. Diabolus exterminat a gratia suggerendo peccatum, et a gloria ne obtineatur, per hoc quod in peccatum inducit. Deus autem nunquam exterminat a gratia, nec suadet malum, sed vocat ad gratiam, et dat ipsam gratiam et suadet bonum. Nec, quantum est de se, exterminaret ab ingressu gloriae: sed hanc exterminationem facit, non impediendo hominem a profectu meriti, cum omnino merita quaerat, sed ulciscendo et puniendo peccata hominis qui hoc meretur. Item diabolus exterminat hominem sitibundus et ex invidia. Deus autem quasi coactus et ex iustitia; quoniam iustus Dominus et iustitias dilexit etc. Tertio obicitur de hoc quod dicit: Qui corruerunt terram: quia non solum illi damnabuntur qui alios documento vel exemplo, aut corpora sua, quae terrea sunt, peccato carnali corruerunt; sed etiam alii qui occulte peccatis spiritualibus peccaverunt. Quomodo ergo fit solum sermo de ipsis? Respondeo. Dicendum videtur, quod de istis loquitur antonomastice qui alios corruerunt per exemplum vitae vel errorem doctrinae, sicut factum est ante adventum Christi, et fiet maxime sub Antichristo: unde et major eis poena debetur: non tamen propter hoc a damnatione excluduntur alii, cum dicatur etiam de eis qui bona omittunt, Matth. 3, Omnis arbor quae non facit fructum bonum excidetur. • Et apertum est. » Hic describitur quarta visio quae est de pugna mulieris et draconis. Nota igitur de differentia septimae visionis; quod quatuor primae respiciunt universalem statum Ecclesiae, tres vero ultimae finalem. In primis iterum est differentia. Prima enim continet correptionem septem Ecclesiarum, et est correctoria, unde frequenter monet ad poenitentiam, et saepe dicitur: Age poenitentiam, supra 2 et 5; et sic excitat ad affectum doloris. Secunda est consolatoria per revelationem mysteriorum, et sic allicit ad affectum amoris. Tertia est comminatoria per

Angelos elongantes tubas, ostendens damnationem malorum, et sic trahit ad affectum timoris. Quarta quae hic describitur, est exhortatoria ad constantiam in pugna exemplo mulieris, idest Ecclesiae; et erigit ad affectum spei de adversario Dei; et sic quatuor visiones quatuor generant in nobis ordinatas et salubres affectiones. Prima, affectum doloris de peccatis. Secunda, affectum amoris vel gaudii, de divinis beneficiis. Tertia, affectum timoris, de suppliciis. Quarta, affectum spei, de tentationibus superandis. In hac igitur visione, agitur de pugna mulieris cum dracone, et ejus victoria, et profectu meriti: hoc est de pugna Ecclesiae contra hostes, et ejus victoria, et profectu. Materia ergo hujus visionis, est mulier bene ornata, bona auxilia habens in bello spirituali et vincens, et vincendo proficiens; et per hoc fideles armantur ad constantiam in tentationibus et adversis, et eriguntur ad fiduciam de auxilio Dei. Sic autem proceditur. Primo ponit quaedam praeambula ad principale visionis. Secundo describit ipsam visionem, videlicet quantum ad illud, quod principaliter intendit in ea. Licet enim a principio capituli totum sit de hac visione, tamen illud quod sequitur est principale in visione. Unde sequitur: « Et signum magnum. » Praeambula autem ad principale visionis ponuntur duo. Primum, templi apertio. Secundum, multiplex mutatio. « Et facta sunt. » Primum signat occultorum resecutionem. Secundum praedicationis diffusionem. Et ab his dependet visio, quae post describitur, ut dicit Glossa. Dicit igitur, « Et apertum: » quasi dicat: Ita vidi praemissa, et adhuc vidi amplius: et hoc est quod dicit, « Et apertum est, » idest manifestatum et resecutum, cum prius esset clausum. « Templum Dei, » id est occultum sive mysterium Dei dignum et venerandum, in quo consistit virtus divini cultus. « In caelo, » idest in Ecclesia, quae caelum est per virtutum et vitae claritatem et meritorum sublimitatem. Supra 4, Post haec vidi, et ecce ostium apertum in caelo. Templum dicitur illud, quod est secretum sive occultum de Deo, et sacramentum venerabile ac dignum, sicut templum clausum secreta continet. Sacramentum est venerabile quoque ac dignum. Unde, sicut Glossa innuit, Templum Dei dicitur hic occultum, sive mysterium Dei dignum ac venerandum, quod ante adventum Christi clausum erat in Scriptura; quia nondum manifestatum. Tunc autem hoc templum Dei apertum fuit in caelo, quando secreta divinatorum mysteriorum in Scriptura clausorum, manifestata fuerunt per Christum carnem assumptum; quia tunc coepit aperire templum, id est mysteria. Item per ipsum Christum praedicantem, patientem, ac morientem. Tunc enim apertum est quod primo in Scriptura erat occultum. Item per ipsum Christum post resurrectionem aperientem discipulis sensum ut intelligerent Scripturas. Item per ipsum dantem Spiritum sanctum discipulis et aliis fidelibus, per quem intelliguntur quae prius clausa erant, ut tangit Glossa. Ezechielis 43, Fili hominis ostende templum domus Israel, Et confundantur ab iniquitatibus suis. Quid autem ex apertione templi visum fuerit, ostenditur, cum sequitur: « Et visa est, » idest hominibus manifestata in carne visibili. « Arca, » idest Christus qui est arca, quae continet omnes thesauros sapientiae. Coloss. 2, In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Item gratiae. Joan. 1, Plenum gratiae et veritatis. Item

fit hic mentio de arca Testamenti, quae fuit sub lege. Hoc enim videtur tangere haec visio. Haec autem arca Christus est, ut dictum est; et continet urnam auream continentem Manna, idest habet in se humanitatem purissimam, cui est unita divinitas, ejus est dulcedo super mel et favum. De urna, Exod. 16. Item continet virgam Aaron, plenariae potestatis, ejus est dominari in praesidendo. Psal. Virgam virtutis tuae, emittet Dominus ex Sion. Matth. ultimo: Data est mihi omnis potestas etc. Item regere, in informando scilicet documentis et exemplis et deducendo donis. Psal. Virga directionis, virga regni tui. Item corrigere flagellando. Psal. Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hebr. 12, Quis enim filius, quem non corripit pater? Rursus, continet tabulas Testamenti; quia ipse habet plenam notitiam veteris ac novi Testamenti, et docet nos, sicut Magister certissimus. Matth. 23, Magister vester unus est Christus. Dicitur autem arca Testamenti ejus, scilicet Dei; quia continet in se vetus Testamentum et etiam novum, idest utriusque habet notitiam, quam etiam dat fidelibus, et vetus in se complevit, et novum instituit. Tangitur historia de arca Testamenti, quae scilicet continebat Testamentum vetus; quae erat in secundo tabernaculo, quod dicebatur sancta sanctorum, ut habetur Hebr. 9, Post velamentum autem secundum tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum. Illud secundum tabernaculum, quod hic secundum Glossam videtur vocari templum, signat mysteria Dei de humana redemptione, sicut innuit Glossa: in quibus mysteriis, erat haec arca, idest Christus latens in eis: quia de ipso erant illa mysteria legis, quae erant sub figuris et prophetiis velata. Haec igitur arca visa est, quia Christus, qui prius erat in sua divinitate invisibilis, et in mysteriis Scripturae occultus, factus est visibilis et manifestus in carne assumpta, per hoc quod templum est apertum, idest mysteria, ut supra est expositum, resecuta. Unde sequitur, « In templo ejus, » scilicet aperto, idest in mysteriis revelatis. Quasi dicat: aperto templo, idest revelatis mysteriis, quae in divina praedestinatione et in Scriptura latebant, visus est Christus, idest cognitus oculo fidei et amoris. Psal. Notum fecit Dominus salutare suum: viderunt omnes fines terrae, salutare Dei nostri. Pulcherrima est arca haec et delectabilis ad videndum. Canticor. 4, Et totus desiderabilis. Pulcher autem oculus est necessarius, scilicet oculus amoris. Bernardus, Caritas est oculus, quo videtur Deus. « Et facta sunt. » Hic ponitur secundum praeambulum, scilicet multiplex immutatio, scilicet fulgura etc. Haec enim viderat in visione: per quae signatur diffusio praedicationis per Apostolos et alios, postquam Christus templum aperuerat et se cognosci fecerat: sicut superius est expositum. Primo autem tangitur id quod fuit ex parte praedicatorum. Secundo, id quod fuit ex parte auditorum, « Et terraemotus. » Ex parte praedicatorum fuerunt tria: scilicet, operatio miraculorum. Unde dicitur, « Et facta sunt, » per praedicatores, quos misit Dominus post dationem Spiritus sancti, cum templum jam apertum esset. « Fulgura, » idest miracula, quae in primitiva Ecclesia fuerunt necessaria. Et dicuntur fulgura; quia illuminabant ad fidem. Item terrebant inducendo Dei potentis timorem. Item urebant, accendendo ad amorem, sindebant ad contritionem, foetere faciebant peccata

ad detestationem, confessionem, et satisfactionem. Psal. Alloxerunt fulgura ejus etc. Item laevis admonitionum. Unde sequitur. « Et voces, » idest exhortationes cum mansuetudine propositae. Cantorum 2, vox tua dulcis. Item terror comminationum. Unde subditur, « Tonitrua, » idest comminationes deterrentes: supra 4, Et de throno procedant fulgura et voces et tonitrua. « Et terrae motus. » Illic tangitur illud quod fuit ex parte audientium. Et primo agitur de obstinatis et poenitentibus communiter, quia utrique moti sunt licet differenter, quia quidam ad bonum, quidam ad malum; unde dicitur, Et terraemotus, supple factus est, idest terreni moti sunt, quidam ad fidem, quidam ad iram. De utrisque Act. 12, circa finem. Supra 8, Facta sunt tonitrua etc. Secundo agitur de obstinatis specialiter. Unde dicitur: « Et grando, » supple facta est. Hoc dicitur quantum ad obstinatos, haec enim praedicatio in se et bonis suavis, visa est quibusdam contundens et intolerabilis. Vel, grando, idest contumelia et gravitas verborum et persecutionum: supra 8, Et facta est grando et ignis etc. De hoc Act. 8, Facta est persecutio magna in Ecclesia. Aliqui codices non habent hic tonitrua: tamen secundum Haymonem ponuntur hic quinque praedicta, scilicet, Fulgura, voces, tonitrua, terraemotus, et grando. Aperte tamen non videtur tangere illud nomen tonitrua. Ex his autem praeambulis duobus praemissis sequutum est illud, quod in visione infra describitur. Ex his enim quae Dominus docuit, fecit, pertulit, et dedit, aperiens per hoc templum, nec non et ex documentis et miraculis Apostolorum, facta est Ecclesia sponsa divina, facta est potens ad proficiendum et triumphandum; et ex his iisdem, incitatus est diabolus ad persequendum, unde subditur visio.

CAPUT XII.

• Et signum magnum etc. • Notandum quod quandoque aliquid unum et idem particulare videbat in diversis visionibus, quia faciebat ad diversa, in aliis tamen erat differentia visionum. Primum ergo praeambulum tactum fuit supra secundum partem 4 capite in visione secunda. Secundum vero supra 8, ut tangit Glossa. In hac igitur quarta visione, agitur de pugna mulieris et draconis, et victoria et profectu mulieris, idest Ecclesiae in persecutione. Sic autem proceditur. Primo agitur de profectu Ecclesiae in persecutione. Secundo de finali retributione, scilicet bonorum sustinentium et malorum inferentium persecutionem, infra 14, « Et vidi et ecce nubem. » Persecutionem autem sustinet Ecclesia a diabolo, sustinebit et ab Antichristo. Unde primo agitur de profectu Ecclesiae in persecutione diaboli. Secundo de profectu ejus in persecutione Antichristi, 15 capite « Et vidi de mari bestiam. » Rursus circa primum. Primo agitur de profectu Ecclesiae sub persecutione diaboli occulta. Secundo de ejus profectu sub manifestatione, secundum Glossam, hic et inferius. De manifesta persecutione habetur, ibi: « Et postquam vidit draco. » In prima parte Primo describuntur pugnantes, scilicet mulier et draco. Secundo ostenditur aviditas hostis repugnatoris, « Et draco stetit. » Tertio auxilium impugnatae mulieris, « Et peperit masculum. » Quarto dejectione ipsius draconis « et projectus est draco. » Quinto sanctorum jubilus de triumpho dejectionis, sive adju-

toris, scilicet Dei, « Et audivi vocem. » Circa primum Primo describitur mulier bellum sustinens. Secundo draco bellum inferens, « Et visum est aliud. » Mulier autem describitur quantum ad quatuor quae decent eam quae regi desponsatur. Primo autem describitur implicate et in generali. Secundo explicite et in speciali: « Mulier amicta: » ubi describitur quantum ad figuras designantes Ecclesiae laudem. Primo quantum ad ornatum speciositatis. Secundo quantum ad dominationem potestatis, « Et luna. » Tertio quantum ad indicium sive insigne dignitatis, « In capite. » Quarto quantum ad virtutem fecunditatis, « Et in utero. » Dicit igitur: « Et signum: » quasi dicat: ita vidi praemissa et praeter illa vidi aliud, scilicet magnum: scilicet quaedam mulier apparuit amicta sole, et sic de aliis; et hoc est quod dicit: « Et signum magnum, » scilicet figura quiddam magnum signans, « Apparuit in caelo, » idest in Ecclesia militante: quasi dicat: vidi per visionem quasi in caelo quamdam figuram magnam, significantem aliquid. Hoc signum sive haec figura, fuit illud quod sequitur, scilicet de muliere amicta sole et habente lunam sub pedibus, et sic ulterius. Apparuit autem hoc signum in caelo, quia illud signum sive haec figura est de Ecclesia significata per caelum. Signum autem dicit apparuisse, quia haec et alia videbat sub figuris sive signis, sicut supra in prologo dicitur, ut ea sub congruis similitudinibus scriberet et traderet nobis. Hoc autem signum magnum dicitur, quia magna signat de Ecclesia: scilicet amabilem speciositatem, dominativam potestatem, regiam dignitatem, sobolis fecunditatem. Haec autem quatuor magni ponderis sunt apud Deum et magnae utilitatis in Ecclesia ipsa, et haec per hujusmodi signa signantur. Augustinus, 2 de Doctrina christiana: Nemo ambigit per similitudinem libentius quaelibet cognosci. Sed cum haec signa obscuram significationem habeant, nec sit certum quis intellectus sit accipiendus, videtur fuisse utilius, si aperte signis nobis veritas exprimeretur. Item unus intelligit uno modo, alius alio: et videtur quod saltem unus deviet ab intellectu recto. Respondeo. Dicendum, quod hae visiones sub figuris obscuris scriptae sunt convenientissima ratione; et est ad hoc ut alias plurimas Scripturae obscuritates ratio multiplex. Tum ex parte legentium, ex parte quorum est quadruplex ratio, ut dictum est supra 7. Tum ex parte Scripturae, ut scilicet fecundius veritas per ipsa signa detur intelligi: quod fit dupliciter: scilicet quantum ad ipsam rem in se, quia ipsa res plenius ostenditur per ipsa signa, quia signa non plus important quam vocabulum nudum, sicut plus importatur cum dicitur, Mulier amicta sole et luna sub pedibus ejus, quam si diceretur: Ecclesia decora spiritualiter et contemnens temporalia; sicut plus sonat ignis quam amor. Luc. 12, Ignem veni mittere in terram. Item quantum ad intellectuum multipliciter; quia ipsa obscuritas dat viam ad multiplicem intellectum, et sic majus documentum elicitur. Unde Augustinus, 11 lib. de Civitate Dei: Divini sermonis obscuritas, ad hoc utilis est, quod plures sententias veritatis parit, et lucem notitiae producit, dum alius eum sic, alius sic intelligit. Ad primum objectum dicendum, quod sicut dicit Augustinus 11 lib. Confessionum: Non frustra voluit Deus scribi tot paginarum opaca secreta: unde Dominus sanctis doctoribus revelavit intellectum Scripturae quantum ju-

dicavit esse necessariam nobis. Per ipsos autem datur via ad intelligentiam Scripturarum, ut patet de Beatis Gregorio, Augustino, Hieronymo, Chrysostomo et aliis sanctis expositoribus. Item quotidie aliis studiosis qui sunt ad docendum ceteros idonei revelat quantum placet suae sapientiae, omnia congrue dispensante. Dat etiam quandoque intellectum indignis, propter commodum aliorum. Maxime autem dat Dominus intellectum humilibus et orationi instantibus. De humilibus Matth. 11, Abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. De orantibus Damascenus 4 lib. cap. 10, Pulseamus avide sic enim aperietur. Licet igitur homini certum non sit de se et per se quis intellectus in Scriptura habendus sit, tamen per documenta sanctorum cognoscitur, et etiam per donum illuminationis internae. Ad aliud dicendum, secundum Augustinum, quod non est deviatio propter hoc a recto intellectu, licet unus intelligat alio modo quam alter, vel licet unus intelligat pluribus modis. Scriptura enim, secundum Augustinum, Fons est educens rivulos multos. Et non est dubitandum quin Beatus Joannes perfectius et clarius intellexerit ea quae scripsit quam doctor exponens: et probabile est, quod omnes convenientes expositiones quae ponuntur in eis, ipse in ipsis verbis intellexit, cum per ipsum haec ad nos manaverint et prius ipse receperit. Item etiam si non omnes intellectus qui habentur in his, non novit ille per quem liber aliquis Scripturae est editus, non propter hoc latuit Spiritum sanctum aliquis utilis et congruus intellectus. Unde Augustinus loquens de Moyse, et de illis verbis, In principio creavit Deus etc. dicit 12 lib. Confessionum: Si quid homo minus videt, numquid spiritum tuum bonum in terram deducen-tem latere potuit, quicquid eras in eis verbis tu ipse revelaturus legentibus? • Mulier. • Hic in speciali describitur mulier: et hoc quantum ad quatuor praemissa: quia signum apparuit, scilicet, • Mulier amicta sole, • idest Ecclesia induta sive ornata Christo illuminante et decorante. Ecclesia dicitur mulier, quia scientia verbi divini generat filios sponso suo et nutrit cum diligentia et labore. Haec est Esther quam rex amat super omnes mulieres, sicut dicitur Esther 2, Quia Christus plus diligit Ecclesiam quam congregationes fidelium ante legem et legem. Hujus est indumentum et ornamentum Christus, Rom. 15, Sed induimini Jesum Christum, quia regit, calefacit, protegit, decorat et honorificat eam, sicut vestis nobilis hominem indutum. Christus autem dicitur sol, propter claritatem quam habet in se, et quam efficit in Ecclesia sive in justis. Pulcher talis ornatus et delectabilis aspectu. Malachiae ultimo. Orietur vobis timentibus sol justitiae, Eccles. 10, Dulce lumen et desiderabile est oculis videre solem. • Et lunam, • idest rerum temporalitas sive temporalia quae subjacent multiplici mutationi, sicut luna multipliciter mutatur. Eccles. 1, Vanitas vanitatum et omnia vanitas. • Sub pedibus ejus, • idest sub affectionibus, quia non subiecit temporalibus Ecclesia, quantum ad justos, per amorem et cupiditatem, sed eis dominatur. Affectus autem sunt pedes, quia eis tota anima et omnia merita innituntur et sustentantur. Item per eos inceditur, proficiendo in meritis. Item cum eis quasi cum pedibus calcanda sunt vana: unde dicitur hic, Luna sub pedibus ejus. Gregorius super hunc locum: Quia Ecclesia cuncta temporalia de-

spicit, lunam sub pedibus premit. Nota quod Ecclesia despicit sive calcit pedibus lunam, propter amorem solis. Philipp. 2, Omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora ut Christum lucrificiam. De hoc Hieronymus: Humanas terrenasque opes contemne, ut illi placeas pauper cui difficile opulentus placere potes. • Et in capite. • Hic ostenditur insigne regiae dignitatis; quia in capite suo habet coronam duodecim stellarum. Ornatus enim capitis coronat et decorat ac nobilitat eam. Dicit igitur: • Et in capite ejus, • scilicet in Christo, qui est caput Ecclesiae ipsam regens et providens, in ea influens sensum fidei et motum dilectionis et operationis. Coloss. 1, Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. • Corona stellarum duodecim, • idest nobilis victoria duodecim Apostolorum, hoc est duodecim Apostoli in se lucidi, et aliorum illuminativi; in oculis terrenorum minimi, coram Deo magni: contra vitia et contra diabolum, et contra hostes fidei victoriosi. Quae victoria per coronam signatur, quia victoribus dari solet. Et dicitur haec corona esse in Christo, quia hoc cedit ad honorem ipsius et ad ostensionem regiae dignitatis in eo, cujus milites fuerunt Apostoli, et cujus virtute et ad cujus gloriam vicerunt omne vitium et diabolum, et fidei impugnatores quos vicerat efficacia doctrinae operatione, potestate et miraculis et virtute constantiae, quia propter adversa non cesserunt. 2 Corinth. 2: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu. Comparantur autem stellis, quia in se luminosi aliis praebent lucem in nocte adversitatis et infidelitatis: Baruch 3, Stellae dederunt lumen in custodiis suis: sicut Thomas in India majore, ipse Joannes in Asia, Andreas in Achaia, similiter de aliis. Dicitur autem hoc ad laudem Ecclesiae, quia per hoc ostenditur ipsa habere dignitatem regiam, quod caput suum est coronatum, quia corona capitis cedit in honorem totius corporis. Vel corona duodecim stellarum est gloria duodecim particularium praemiorum quae sunt in Christo. Etiam Ecclesia habet hanc coronam in suo capite, idest Christo, et ab eo eandem recipient in se ipsa. Hae duodecim stellae sunt septem dotes: tres animae, scilicet visio aperta, 1 Joan. 3, Videbimus eum: sicuti est. Dilectio plena, Isa. 51, Dixit Dominus cujus ignis in Sion et caminus ejus in Jerusalem. Item tentio sive comprehensio aeterna. Philipp. 3, Sequor autem si quo modo comprehendam etc. Sunt autem quatuor corporis: scilicet claritas, Matth. 13, Fulgebunt justi sicut sol. Impassibilitas, 1 Corinth. 13, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Agilitas, Sap. 5, Tamquam seintillae in arundinetis discurrent. Subtilitas, Joan. 20, Stetit Jesus januis clausis. Item cum his septem dotibus erunt alia quinque: scilicet gaudium de evasione totius mali. Psalm. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Item filiatio Dei in perceptione haereditatis, Rom. 8, Quod si filii, et haeredes. Item societas jubilosa, Ephes. 3, Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis etc. Pax perpetua. Psalm. In pace in idipsum, dormiam et requiescam. Securitas firma. Zachar. 13, Sedebit Jerusalem secunda. In his consistit abundantia totius boni; et in his intelliguntur omnia bona patriae. Vel in capite ejus, idest in ejus primordio; quia in primitivo statu habuit Apostolos Ecclesia, ex quibus fuit quasi coronata, quia magnam auctoritatem obtinebat per eos et victoriam. Vel in capite, idest in

mente. Corona duodecim stellarum, idest duodecim fructus ipsam reddentes victoriosam et claram. De quibus Galat. 5, Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, mansuetudo, bonitas, longanimitas, fides, modestia, continentia, castitas. Quilibet Ecclesiae verus filius, hos duodecim fructus habet, vel in mente sua habet duodecim articulos quae sunt Ecclesiae in coronam, idest dignitatem et victoriam, cum per eos cum annexa caritate Christo conjungitur et vitia debellantur. 1 Joan. ult. Haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra. Allegorice de Beata Virgine. Signum, scilicet illud quod sequitur, scilicet de Beata Virgine, quod fuit amicta sole, et habuit lunam sub pedibus et coronam duodecim stellarum in capite. Hoc enim fuit signum divinae bonitatis et sapientiae, signum castitatis et pietatis ad genus humanum. Isa. 7, Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum etc. Magnum, quia valde magnum iudicium bonitatis suae et caritatis ad homines ostendit in ipsa. « In caelo, » idest in Ecclesia, de qua fuit Virgo Beatissima perfecte. Quod autem fuit hoc signum ostendit mulier, scilicet Virgo Beata benedicta super omnes mulieres, quae salutis auctorem peperit, viris ac mulieribus. Prov. 11, Mulier gratiofa inveniet gloriam. Amicta, idest ornata, sole, idest Christo qui de seipso ipsam ornavit, decoravit et fecit totam luminosam, non suis radiis solum, sed et seipso; unde Virginis claritas in alios redundabat. Unde Beatus Bernardus in quodam sermone: Mariae praesentia totus illustrabatur orbis adeo, ut et ipsa jam caelestis patria, clarius rutilaret virgineae lampadis illustrata fulgore. Sed contra. Jerem. 31, Femina circumdabit virum; ergo potius ipsa circumdedit Christo non fuit eo circumdata vel amicta. Respondeo. Utrumque verum est, nec sunt contraria, sed unum potius est alterius causa. Fuit enim circumdatus Christus in quantum ejus filius, dum ipsum de se genitum virgo in utero circumdedit. Circumdedit etiam eam in quantum ejus ornatus, dum eam seipso spiritualiter decoravit. « Et luna, » idest temporalia, mutabilia et defectibilia ut luna. Sub pedibus, idest affectibus, « ejus, » idest omnia temporalia calcavit per eorum contemptum, ne quoquomodo fuscarent ejus dilectionem ad filium. Ideo de ipsa dicitur Ecclesiastici 24, Ego mater pulchrae dilectionis. Amor enim communis boni, aliquo modo semper derogat auctori boni incommutabilis. Unde Augustinus, 10 lib. Confessionum: Minus te amat, qui tecum aliquid amat. « Et in capite etc. » idest ipsam sublimavit sive honorificavit dignitas privilegiorum; sicut corona in capite, caput et ipsum hominem honorificum facit. Haec duodecim stellae sunt, secundum Bernardum, duodecim praerogativae beatae Virginis. Quatuor de caelo, quia super eam erant. Quatuor ex parte animae. Quatuor ex parte corporis. Primae quatuor praerogativae sunt sanctificatio ipsius Virginis, Salutatio Angeli, Obumbratio Spiritus sancti, Inenarrabilis conceptio filii Dei. Aliae quatuor fuerunt, Donum humilitatis, Magnanimitas fidei, Mansuetudo pudoris, sive zelus humanae salutis; quia sacro pudore salubriter pudorata fuit. Item salutem humanam multum zelavit. Quartum fuit martyrium cordis. Lucae 2, Et tuam ipsius animam, pertransibit gladius. Aliae quatuor sunt, quia fuit virginitate purissima, sine corruptione fecunda, sine gravamine gravis, sine dolore puerpera. Et bene dicuntur Stellae, quia eam claram

et sublimem reddebant. Extollitur ergo his verbis universalis Regina, quantum ad amabilem speciositatem, immotabilem sanetitatem, et admirabilem dignitatem. « Et in utero. » Hic agitur de fecunditate Ecclesiae. Novos enim filios, Christo sponso parit. Ad hoc autem concurret semen divini Verbi, quod suscepit Ecclesia a sponso Christo. Item doctrina praedicationis, quae homines disponit ut fiant filii Dei per adoptionem. Item quandoque praedicatores et pastores se affligunt per mortificationem carnis, ut homines convertant. Primo ergo ostenditur verbum in corde. Secundo, doctrina in ore, « Et clamabat. » Tertio, afflictio in corpore, « Et cruciatur. » Dicit igitur, « Et in utero, » Glossa, in jugi memoria, « habens, » Glossa, verbum Dei. Iste est foetus quem Ecclesia suscepit a suo sponso, de quo satagit formare filios pulchros et novos. Unde Anselmus in libro de Concordia gratiae et liberi arbitrii: Est autem semen verbum Dei. Math. 13, Semen est verbum Dei. « Et clamat, » idest Ecclesia in praedicatoribus et pastoribus bonis. Clamat Ecclesia in majoribus, praedicando cum affectu, qui in clamore intelligitur, Isaiae 57, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. « Parturiens, » idest cum labore satagens ad pariendum filios spirituales. Parturitio, est praeparatio partus, quae fit cum frequenti cruciatu et dolore; et per hoc signatur diligentia et laboris frequentia in officio praedicandi et adjuvandi animas. Galat. 4, Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Clamori autem praedicationis, debet adungi clamor orationis, quae prorsus est necessaria. Psal. Clamavit ad me et exaudiam eum. Augustinus, 4 libro de Doctrina Christiana: Priusquam exerant proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem. « Et cruciatur, » interiori desiderio, et exteriori carnis maceratione, « Ut pariat, » scilicet spirituales filios Deo. Partus enim est quando proles nascitur: unde praecedit parturitio, idest praeparatio ad partum, et sequitur partus. Sancti enim praedicatores, quandoque se affligunt corporaliter, ut efficaciter animas convertant et Deo pariant. 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitutem redigo etc. 2 Corinth. 11, In fame et siti etc. Haec verba non conveniunt beatissimae orbis Reginae, quantum ad partum filii; quia sine dolore peperit; sed quantum ad compassionem Dominicae passionis. Et habens in utero, idest in intimis cordis, per plenum amorem. Et clamabat, per compassionem instante filii passione. Parturiens, idest ad modum parturientis afflictionem sustinens quando per acutum doloris gladium martyr effecta est, ut praedixerat Simeon. Lucae 2, Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Unde beatus Bernardus: Vere tuam ergo animam pertransivit vis doloris, ut plus quam martyrem non immerito praedicemus; in qua nimirum corporeae sensum passionis excessit compassionis affectus. Et cruciatur ut pariat, ut intelligatur pro tempore passionis, idest flagrat afflictivo desiderio, ut parturitionis ejus finis veniat. Parturitionis ejus finis fuit, cessatio doloris Filii, et redemptio generis humani: unde sibi convenit illud Isaiae 66, Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus ejus peperit masculum. Antequam parturiret, idest ad modum parturientis doleret, compatiendo filio patienti. Peperit: verum est quia in ipsa partus praecessit parturitionem; quia peperit sine dolore, et antequam veniret partus, idest finis parturitionis, scilicet re-

demptio humana, peperit masculum. « Et visum. » Hic describitur draco bellum inferens. Et primo implicite et in generali. Secundo explicite et in speciali, « Eece. » Dicit igitur, « Et visum est, » idest apparuit. « Aliud signum, » aliud dico a primo; quia primum fuit signum bonitatis et dignitatis Ecclesiae quae impugnatur: hoc autem est signum perversitatis diaboli, a quo impugnatur. « In caelo: » tangit igitur tenorem visionis: quia scilicet vidit aliud quoddam signum in caelum, scilicet draconem magnum rufum, et sic de aliis quae sequuntur. Hoc signum signat malitiam diaboli in Ecclesia, idest contra Ecclesiam, quae caelum est, propter splendorem meritorum in justis. Unde super hunc locum dicit Gregorius: Caelum est Ecclesia, quae in nocte vitae praesentis, dum innumeras in se sanctorum virtutes continet, radiantibus de super sideribus fulget. « Et ecce. » Hic describitur draco impugnator in speciali. Et primo describitur quantum ad potestatem in habitu. Secundo quantum ad malignitatem in actu, « Et cauda. » Circa primum primo agitur de ejus potentia quam habet in se. Secundo de ejus praesidentia super principes « habens septem capita. » Ejus autem potentia quam habet in se, habet annexam astutiam, et utraque magna est; habet et annexam saevitiam. Unde circa primum primo ostenditur potestas cum astutia. Secundo, utriusque vehementia, « magnus. » Tertio, malitiosa saevitia, « Rufus. » Dicit igitur, « Et ecce. » Specificat hic quod est illud signum. Per hoc quod dicit « Eece, » notatur praesentia visionis: quasi dicat: ante oculos vidi draconem talem. Per hoc etiam potest intelligi, quod diabolus semper praesto est ad nocendum, quia « Eece » adverbium est demonstrandi, « draco, » scilicet diabolus fortis astutus. Nomen enim draconis, dicit fortitudinem; quia draco cum astutia fortitudinem habet: unde dicitur draco, hoc est diabolus, pugnare cum Michael. Job 41, Non est potestas super terram etc. Item Draco dicit astutiam. Unde Augustinus in quodam sermone: Leo aperte irascitur, Draco occulte insidiatur. « Magnus, » propter magnitudinem utriusque. Ezechiel. 29, Eece ego ad te Draco magne, qui cubas in medio fluminum. Vel, Magnus, propter elationem. Job 41, Ipse est rex super filios superbiae, « rufus, » idest saevissimus. Color enim rufus, signat crudelitatem in effusione sanguinis, idest in interfectione spirituali. Joan. 8, Ille homicida erat ab initio, « Habens septem capita, » idest universos pravos principes possidet, et per ipsos nititur subvertere multos. Et quia per illos et per alios principibus subjectos facit decalogum violari, recte sequitur, « Et cornua decem, » idest omnes perversos homines, legis decalogum impugnantes. Numerus enim denarius, quia numerus est completus, signat universitatem perversorum, qui decalogum praeceptorum salutis et in se et in aliis impugnant. Cornu enim impugnationem signat. Et sic principes dicuntur capita in quantum aliis praesident. Ipsi etiam et eorum subditi, dicuntur Cornu, in quantum decalogum impugnant. Vel, Cornu possunt intelligi secundum Glossam alii eis subditi, per quos faciunt legem frangi ab hominibus. Unde Glossa, Reges etc. Quia vero principes plusquam alii nocent, multos fideles dejiciunt in infidelitatem, vel aliud commissum, et sic videntur victores, subditur, « Et in capitibus suis, » idest in principibus suis habet, « Diademata septem, » idest uni-

versas victorias, de subversis, secundum Glossam. Universas inquam, quia de universis vitiis. Item secundum omnem modum tenendi; quia perversi principes, maxime infideles, multipliciter seducunt homines; scilicet per astutiam, per potentiam, per documenta, per blandimenta, per minas, per dona, per flagella. Hoc etiam nunc fit, maxime autem fiet sub Antichristo. Talis autem victoria apparens est, non vera; quia qui videtur in hujusmodi vincere, post ipse a diabolo vincitur. Unde supra 9, additur Tamquam, Et super capita earum tamquam similes auro. « Et cauda. » Hic ostenditur malignitas in actu: quia multos qui lucere per vitam videbantur seducit: unde dicitur, « Et cauda ejus, » idest deceptio fraudulenta, qua celant vitia, et vitiorum incommoda, sicut cauda celantur turpia, « trahebat, » idest trahit de fide ad infidelitatem, per suggestionem et blandimenta et astutiam multiplicem. « Tertiam partem stellarum, » idest illos qui lucem vitae habere videbantur et alios illuminare. Eorum enim qui videntur lucere per doctrinam et vitam, quidam habent lucem vitae activae, quidam contemplativae, et hoc stabiliter et finaliter; quidam neutram, sed solum phantasticam, licet fidem informem habeant; et hi sunt tertia pars: supra 9, Tertia pars hominum occisa. « Et misit in terram, » scilicet tractos allexit terrenorum amore. Primo enim draco ille homines seducit trahendo a fide vel a statu gratiae, et sic eos aliquo tempore per blandas tentationes seducit; postmodum ut magis eos involvat, allicit terrenorum amore, et facit aperte peccare, ad pervertendum ulterius alios. Unde Gregorius super hunc locum: Stellae de caelo in terram cadere est, relicta spe caelestium illo duce ad ambitum gloriae saecularis inhiare. Secundum aliquos exponuntur haec verba praeter modum praemissum de reprobis Angelis. Cauda ejus, idest naturalium excellentiam, qua alios traxit, sicut aliquid trahitur cauda. Trahebat, idest traxit dejiciendo per superbiam. Ipse enim diabolus, cum primo esset omnibus excellentior, videns suam naturalem excellentiam, superbuit. Multi autem ex aliis videntes eum tam excellentem, consenserunt ejus superbiae, et ei adhaeserunt. Tertiam partem stellarum, idest omnes Angelos reprobos, qui stellae erant per claritatem ac volubilitatem naturae. Una pars Angelorum est multitudo eorum qui assistant, ita, quod si mittuntur, raro mittuntur. Alia est eorum qui ita assistant, quod frequenter mittuntur. Tertia pars sunt illi, qui nec sunt de illis nec de istis. Hos traxit diabolus de primis et secundis. Danielis. 7, Millia millium et decies centena millia etc. Per hoc autem quod dicitur, trahebat, intelligitur motus violentior; quia motus quo declinaverunt aliqui post ipsum, fuit contra naturam. Potius enim naturale est converti ad suum factorem. Unde Augustinus de homine loquens in 2 lib. contra Faustum dicit: Sed nec ipse homo contra naturam facit quicquam, nisi cum peccat. Et misit eos in terram, quia propter excellentiam naturalium ejus, adhaeserunt ei et ceciderunt in hunc aerem inferiorem propinquum terrae, ut seducerent homines. Vel, In terram, idest in infernum, qui est sub terra, et etiam terra vocatur, propter firmitatem, quia semper durabit. Job 10, Terram misit etc. « Et draco. » Hic ostenditur aviditas hostis impugnatoris, qua sitit devorare fideles. Et draco: quasi dicat: ita fortis est draco, et jam multos seduxit, et sua potestate confisus, et

experientia edoctus; adhuc sitit bonos pervertere. Et hoc est, « Et draco, » idest diabolus, cum fortitudine et veneno malitiae, habens insidiosam astutiam, « stetit. » Per hoc notatur mora et aviditas nocendi. Unde Augustinus, 2 libro de Civitate Dei: Daemones semper sunt ad decipiendum vigilantissimi. « Ante mulierem, » idest contra Ecclesiam Deo filios parientem; quia semper Ecclesiae insidiatur ut fidelibus noceat. 1 Petri 5, Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret. « Quæ paritura erat, » idest quæ quantum ad aliquos convertendos, propinqua erat partui; quia quantum ad aliquos longe est a partu, quantum ad aliquos prope, quantum ad aliquos est in pariendo; cum scilicet eos cum effectu convertit; quantum ad aliquos post partum, cum scilicet aliqui jam sunt fideles et justi, et eos educat Ecclesia lacte documenti et exempli. Isaiae ultimo: Parturivit et peperit Sion filios suos. Quod autem dicit, Paritura, potest intelligi pro tempore præterito, quia olim jam diu incepit filios Deo procreare. Intelligendum etiam pro præsentis: hoc enim habet quotidie locum. Quid autem intendit draco, ostenditur cum subditur, « Ut cum peperisset, » idest aliquem in fide vel mores bonos generasset, « Filium ejus, » scilicet spirituales, « Devoraret, » idest ad peccatum traheret; tenet similitudinem draconis, qui devorat. Per hoc patet quod in principio, cum quis inchoat bene agere, diabolus sitit eum devorare. Jeremiae 31, Replevit ventrem suum teneritudine mea. Sed quid est quod dicit, stetit? Aut enim dicitur, stetit, secundum locum, aut secundum affectum. Si secundum locum, contra. 1 Petri 5. Tanquam leo rugiens circuit etc. Si secundum affectum: sed stare affectu est habere rectum affectum. Unde supra 8, Vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei. Respondeo. Stare est dupliciter. Aut secundum locum; et sic non accipitur hic secundum sensum mysticum, quia non semper stat eodem loco: Aut secundum affectum, et tunc aut accipitur in bono, et sic dicit affectum rectum et promptum ad bonum, ut supra 8: aut in malo, et sic dicit affectum intentum et sitibundum ad malum, et sic accipitur hic. « Et peperit. » Hic agitur de auxilio in pugna mulieris. Et primo ostenditur auxilium ei præstitum a Filio per se. Secundo a ministris Filii, « Et factus est. » Circa primum. Primo ostenditur partus Filii auxiliantis. Secundo potestas ad auxiliandum, « Masculum. » Tertio ipsum auxilium præstitum, « Et mulier. » Potestas autem ostenditur quantum ad quatuor. Primo quantum ad gratiæ validitatem, cum dicitur « Masculum. » Secundo quantum ad præsidentiae dignitatem, « Qui rectorus. » Tertio quantum ad divinitatis maiestatem, « Et raptus est. » Quarto quantum ad judicariam auctoritatem, « Et ad thronum ejus. » Nam secundum hæc quatuor habet Christus magnam potestatem ad auxiliandum Ecclesiae. In ipso enim secundum humanitatem fuit et est plenitudo gratiæ, per quam habet robur ad resistendum diabolo, ne Ecclesiae noceat. In ipso enim est sublimitas præsidentiae, quia etiam secundum quod homo, dux est et princeps Ecclesiae: unde eam defendere potest. Item in eo est maiestas diviniæ naturæ, quia æqualis est Patri et per hoc omnia potest. Item in eo est dominium auctoritatis judicariæ, per quam poterit de diabolo vindictam accipere, de his quæ contra Ec-

clesiam machinatur. Dicit igitur: « Et peperit filium, » quasi dicat: ita Ecclesia paritura erat et quotidie parit, inter multos autem filios quos peperit, genuit unum, aliis digniorem. Et hoc est quod dicit, « Et peperit, » scilicet mulier Ecclesia, « Filium, » idest Christum per Virginem matrem, quæ fuit membrum et pars Ecclesiae: unde hoc attribuitur toti, quod est partis; corpori quod est membri. Dum enim Virgo Beata filium peperit, ipsa Ecclesia per Virginem ipsum peperit, scilicet inter multos quos genuit. Dupliciter enim parit Ecclesia filium: scilicet vel spiritualiter, et sic peperit et quotidie parit fideles per virtutem doctrinæ et exemplum vitæ: vel corporaliter, et sic peperit Christum per Virginem, quæ erat pars ipsius Ecclesiae; et hoc fuit per virtutem ipsi Virgini datam mirabiliter: unde de Virgine dicitur Matth. 1, « Et peperit filium suum primogenitum et vocavit nomen ejus Jesum: quasi dicat: paratus erat draco ad devorandos filios Ecclesiae, sed natus est ei filius qui draconem arceret. » Masculum, » idest nihil infirmitatis contrariæ virtuti habentem nihilque femininum in operibus suis; quia in ipsa sua infantia, ab ipsa incarnatione plenam gratiam habuit, et in ætate sequente fortia opera fecit: unde per fortitudinem gratiæ plenæ in se, et secundo in meritis potens est resistere diabolo, impugnanti Ecclesiam. Isa. ult. Antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Partus, idest potestas pariendi secundum cursum naturæ. « Qui rectorus erat, » in actu et via recte vivendi. « Gentes, » idest electos ex gentibus. Ex quo patet latitudo suæ præsidentiae, quia supra Gentiles et Judæos dominabatur etiam in quantum homo. Rom. 15, Qui exurget regere gentes etc. « In virga ferrea, » idest potentia infrangibili et invincibili: unde cum sit potens rector suorum, certum est quod eos defendere potest. Vel, Virga, idest justitia, propter rectitudinem. Ferrea, idest inflectibili; et quia suos regit juste, non declinabit ab eorum defensione. Psal. n. Reges eos in virga ferrea. « Et raptus est filius ejus, » scilicet Christus qui est filius Ecclesiae, per hoc quod est Filius Virginis Beatissimæ quæ membrum est et nobilis pars Ecclesiae. « Ad Deum, » idest ad æqualitatem Dei Patris: quasi dicat: ascendit in caelum et sic manifestavit se Patri esse æqualem in quantum Deus: licet ad carnem suscipiendam se humiliaverit, Philipp. 2. Non rapinam est arbitratus esse æqualis Deo. Per hoc autem quod dicitur, raptus, potest intelligi nobilitatio naturæ humanæ, quæ supra propriam conditionem facta est nobilissimum Filius in ipsa natura humana existens cognoscitur Patri æqualis, quia per hoc magis manifestatur dignitas humanitatis. Raptus enim dicit virtutem quæ quasi quandam violentiam conditioni naturæ facit, dum ipsam naturam tam nobiliter extollit. Sed quomodo dicitur raptus ad æqualitatem Patris, cum in quantum Deus semper eam habuerit, secundum humanitatem autem nunquam? Respondeo. Raptus iste ad æqualitatem Patris est secundum manifestationem, quia post ascensionem magis apparuit ejus divinitas in quantum est Patri æqualis, quam ante: et intelligitur de ipso secundum divinitatem humanitati unitam, propter quam unionem nihil amisit. Sed ejus divinitas ante ascensionem a paucis cognoscebatur: postmodum autem manifestata fuit, cum Spiritum sanctum effudit et discipulos per mundum prædicare fecit. « Et ad thro-

• num ejus, • scilicet Patris, est raptus, idest potestatem judicariam se habere ostendit. Totum hoc post ascensionem patuit magis quam ante. Et potest intelligi tam de potestate judicandi inquantum Deus, quam habet eandem cum Patre, vel de potestate judicandi quam habet a Patre inquantum homo: et secundum hoc dicitur esse raptus, propter altitudinem hujus dignitatis quae est supra naturam humanam, secundum se acceptam. Dicitur autem raptus ad thronum Patris, quia etiam inquantum homo participat judicariam potestatem Patris, Joan. 5, Pater omne judicium dedit Filio. Hoc autem magis claruit per ascensionem, quia tunc fides dilatata est. • Et mulier, • Hic ostenditur ipsum auxilium praestitum; et hoc in tribus. Primo quantum ad confugium, quia dedit Christus Ecclesiae gratiam confugiendi ad secretum mentis et declinandi a tumultu mundano. Secundo quantum ad locum, quia facit Ecclesiam manere in loco spirituali sibi congruo, et ipsum locum praeparat. • Ubi habet, • Tertio quantum ad pastum, • Ut ibi pascat, • Dicit igitur: • Et mulier, • quasi dicat: talem filium peperit mulier, cui draco insidiabatur: et per auxilium hujus filii, • mulier, • idest Ecclesia, virtutibus et filiis spiritualibus secunda. • Fugit, • volens cavere insidias et nocumenta draconis. • In solitudine, • idest secretum mentis: ibi sola est per exclusionem tumultus mundanorum desideriorum. Ille autem confugium est per auxilium Christi, quia ex Dei dono est. Job 39, Cui dedi in solitudine donum. Gregorius, Bene conversantibus solitudo mentis tribuitur, ut exurgentem intrinsecus strepitum terrenorum desideriorum premant, et quoddam sibi cum Domino intra se secretum quaerant. • Ubi habet locum, • idest in qua solitudine interni secreti habet Ecclesia, quantum ad viros justos, mansionem spiritualem, qua tamquam loco quietatur. • Paratum a Deo: • quia non potest haberi locum interni secreti, in quo anima quiescit, nisi ex magno Dei dono: qui hunc locum suis paravit, quia per exemplum vitae et passionis omnia contemnere docuit, et sibi ac Deo interior vacare. Paravit etiam per meritum et efficaciam ipsius passionis, per quam suis gratiam tribuit. Parat etiam amplius quando gratiam ad hoc tribuit; et sic animam in hoc loco manere facit, et ibi cum ea familiariter loquitur. Osee 2, Adducam eam in solitudine et loquar ad cor ejus. Et per hoc quod dicitur, Habet locum, ostenditur quod non est egrediendum unquam exterius per amorem vanitatis mundanae: sed interior morari debet. In solitudine enim est anima, quando non inhiat exterioribus, sed interior aeternis, licet corporaliter sit homo inter homines. Unde Gregorius, Si prematur aliquis corporaliter popularibus turbis et cum nullo curarum saecularium tumultus in corde patitur, non est in urbe. • Ut ibi: • quasi dicat: Deus paravit vel parat locum Ecclesiae • Ut ibi pascat illam, • scilicet partu doctrinae; quia qui apud se in interno secreto habitat, efficacius pascitur verbo Scripturae vel praedicationis; quietius enim et sapidius et plenius capit. Et bene dicitur, pascat, quia ipsa doctrina Scripturae a Deo est; et quod anima inde reficiatur, ex dono ejus est. Psalm. In loco pascuae ejus ibi me collocabit. Item pascit Deus Ecclesiam quantum ad justos interna consolatione, ut cum dat delicias spiritus. Isa. 51, Ponet desertum quasi delicias et solitudinem quasi ortum Domini etc.

Item caelesti pane, idest seipso spiritualiter et sacramentaliter. Sap. 16, Angelorum esca nutritisti populum tuum etc. • Diebus mille ducentis sexaginta, • idest toto tempore quo subsistet Ecclesia, per virtutem dominicae praedicationis, tribus annis et dimidio. Ipse Christus enim tanto tempore praedicavit, ex cujus praedicatione ortum habet praedictio Scripturae, ex qua praedicatione pascitur Ecclesia. Totum ergo tempus Ecclesiae a passione Domini usque ad finem mundi signatur per dies mille ducentos sexaginta; quia scilicet in omni tempore suae praedicationis sustentatur Ecclesia doctrina dominicae praedicationis, quam Christus tribus annis et dimidio fecit. Vel potest referri specialiter ad tempus Antichristi, quando Ecclesia pascetur praedicatione Eliae et Enoch, et etiam interna refectione, maxime quantum ad perfectos qui tunc erunt. Hoc autem erit per dies mille ducentos sexaginta, idest per tres annos et dimidium quibus regnabit Antichristus. Supra 11, Et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta. Potest aliter intelligi haec solitudo de qua dicitur: Fugit in solitudinem, de solitudine poenitentiae: quae bene dicitur solitudo, quia deserit homo per eam omnia peccata, in quibus est mala societas; et quia ipsa poenitentia deseritur a multis, quia pauci incolunt poenitentiae desertum. Ad hoc desertum confugit Ecclesia, quando videt draconis insidias; quia justus quando vident se tentari, ad poenitentiam recurrunt augentes ejus austeritatem. Psalm. Ecce elongavi fugiens et mansi in solitudine. Iste locus datur eis a Deo, et pabulo verbi Dei in eo pascuntur, sicut sequitur, Ubi habet locum paratum a Deo, ut ibi pascat eam etc. expone ut prius. Ex praemissis colligitur documentum, quod cum quis tentatur a dracone, debet fugere ad solitudinem quietis internae, idest in secretum mentis, ubi in oratione meditatione et contemplatione loquatur solus cum Domino sine societate mundanorum cogitatum et desideriorum: hanc solitudinem Deus dat et ibi animam secum loquentem pascit. Gregorius, Bene conversantibus solitudo mentis tribuitur: ubi cum Domino exterior cessante strepitu, per interna desideria silenter loquatur. Job 3, Qui aedificat sibi solitudines. Debet etiam confugere ad solitudinem poenitentiae, quam debet augere. Iste enim est locus quem Deus animae parat, ut in latitudine cordis habitat ibi. Psalm. Statui-ti in loco spatioso pedes meos. Maxime autem expedit confugere ad solitudinem claustrii: ibi enim Dominus animam pascit quousque perveniat in fortitudinem cibi ad montem Dei Horeb, 3 Reg. 19. Sed objicitur, quia dicitur Eccl. 4, Vae soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem. Respondeo: praeter solitudinem corporalem sive localem, est triplex solitudo sive desertum: scilicet solitudo status culpa, in quo est homo solus, quia sine Deo est et sine societate justorum: non enim est de numero justorum, qui sunt sub una societate secundum animum, licet divisi sunt secundum locum. De hac solitudine dicitur Eccles. 4, Vae soli. Bernardus in epistola ad Carthusienses: Vere solus est, cum quo Deus non est. Item est solitudo status gratiae in qua homo solus est quantum ad strepitum mundanae vanitatis. Vana homo nec cogitet nec affectet, nec proferat, nec audiat, nec agat; et in hac solitudine cum Deo loquatur. De hac solitudine dicitur hic. Gregorius: Nihil prodest solitudo corporis, si solitudo defuerit

cordis. Est etiam solitudo sive desertum status gloriae; qui dicitur desertum, quia a multis deservitur, et quia nil vanum est ibi: unde recte dicitur desertum vel solitudo a vanis. Luc. 15, Nonne reliquit nonagintanovem in deserto? idest in caelo. « Et factum est. » Hic ostenditur auxilium Ecclesiae praestitum a ministris Filii, scilicet Christi, scilicet ab Angelis: et agitur de bello quod est inter bonos Angelos et malos circa salutem hominum. Et primo describitur bellum. Secundo ostenditur impotentia bellantium adversariorum, « Et non valuerunt. » Circa primum Primo tangitur praemium in generali. Secundo in speciali, « Michael. » Ubi primo describitur praelium ex parte Angelorum bonorum qui student ad adjuvandum. Secundo ex parte reproborum qui satagunt ad nocendum, « Et draco. » Dicit igitur: « Et factum est, » postquam Filius ad caelum est raptus. Post passionem enim, videns se diabolus ab electis foras ejectum, studuit nocere homini: maxime autem post ascensionem quando vidit fidem praedicari. « Prae-
 • lium, » scilicet illud de quo sequitur; quia Michael et ejus Angeli pugnant cum diabolo et daemonibus ad protegendum homines: daemones autem contra sanctos Angelos ad damnificandum homines. « Magnum: » quia sancti Angeli student nos juvare, mali autem nocere. Vel, Magnum, propter diuturnitatem, quia durat a passione Domini usque ad finem mundi. « In caelo, » secundum aliquos intelligitur de praelio quodam quod factum est in caelo, quando in principio mundi, Angeli boni et mali, diversis affectibus et consensibus movebantur, quando Lucifer dixit: Ascendam in caelum etc. Alii autem steterunt in affectu contrario. Tamen alius intellectus magis consonat literae, scilicet de Angelis bonis juvantibus Ecclesiam contra malos. Unde notandum quod Beatus Joannes in hac visione vidit Michael, cum Angelis sibi subjectis pugnare in caelo cum dracone, idest diabolo et aliis daemonibus. Et Michael et Angeli ejus vicerunt. Hoc autem praelium signat bellum quod est inter sanctos Angelos et reprobos Angelos. Angeli enim boni pugnant pro homine, reprobi ad nocendum hominis, et tandem reprobi succumbunt. Hoc autem praelium fit in caelo, idest in Ecclesia, quae claritate, sublimitate et stabilitate est caelum. « Michael. » Hic exponitur in speciali quod est illud praelium. Nota igitur quod praelium, quod vidit beatus Joannes, signat bellum quoddam inter sanctos Angelos et malignos circa humanam salutem, quod durat a passione Domini usque ad finem mundi. Dicit igitur, « Michael: » huic adscribitur pugna, quia ipse est princeps Ecclesiae. Daniel. 10, Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester, « Et Angeli ejus, » scilicet minores qui Ecclesiam tuentur et custodiunt, « praeliabantur, » idest praeliantur cum dracone, idest cum diabolo per malitiam venenato, et ad venenandum astuto. Michael Archangelus est princeps ac praepositus Ecclesiae: et ipse et Angeli qui sunt sub eo, Ecclesiam protegent ab Angelis malis. Hebr. 1, Omnes administratorii spiritus sunt. Maxime autem hoc erit tempore Antichristi secundum Gregorium. Daniel. 12, In tempore illo consurget Michael etc. « Et draco, » idest diabolus, « pugnabat, » idest pugnat. Quod enim Joannes tunc vidit, signat illud, quod a passione Christi fit, usque ad finem mundi. « Et An-

geli ejus, » idest alii Angeli apostatae ei subiecti, quia non cessant nocere Ecclesiae. Habacuc 2, Semper interficere gentes non cessat. Praeliantur boni Angeli contra malos Angelos suadentes bona hominibus, ac revelantes utilia, et roborantes contra vitia, et orando pro ipsis, et daemones arcendo ab eis. Praeliantur mali Angeli contra bonos Angelos, immittendo hominibus occasionaliter, licet non causaliter, cogitationes malas, et persuadendo mala, et debiles reddendo contra vitia, et nocendo eis quantum possunt. De his dicit Hayno, Pugnant ad invicem; quia sicut daemones parati sunt ad impugnandum, ita sancti Angeli ad resistendum. Erigamus ergo arma securi, quia fortissimos nostrae patriae concives, et invictos adjuutores habemus. Aliter secundum Glossam potest intelligi de majoribus qui sunt in Ecclesia et minoribus. Per Michael, ergo, cujus nomen interpretatur, quis ut Deus? intelliguntur majores in Ecclesia qui debent magna opera facere, per quae ostendatur magnitudo Dei; et quod Deo nullus est similis; per ipsum enim fiunt omnia opera magna suorum. Angeli sunt minores, sub majoribus in minori officio pastoralis, animas tamen zelantes; vel etiam simplices subditi, tamen vita magni. Omnes tales Ecclesiam juvant contra diabolum et daemones, documentis, exemplis, meritis, et orationum suffragiis. Non debent igitur pacem habere cum dracone praelati, sed pugnare cum eo, sed pacem cum eo habent. Lucae 22, Facti sunt amici Herodes et Pilatus. Et non dicunt, Quis ut Deus, sed, Quis ut mundus? quem scilicet omnino sequuntur. Auctor pacis est, Genes. 14, Da mihi animas, cetera tolle tibi. Sed objicitur, quod non tantum Michael et ejus Angeli nos juvant, sed et omnes Angeli, supra 7, Et omnes Angeli vincunt, mali vincuntur. Quoniam igitur mali Angeli stabant in circuitu throni, idest in protectione, secundum Glossam. Respondeo. Dicendum quod omnes Angeli nos adjuvant vel orando vel bona suadendo, vel daemones arcendo. Unde Augustinus, 10 de Civitate Dei: Nos pro suis viribus juvant Angeli quique, virtutesque superiores. Potius tamen hoc dicitur de Michael, quia ipse est praepositus specialiter, et princeps Ecclesiae militantis, sicut fuit princeps synagogae. Daniel. 12, In tempore illo consurget Michael etc. « Et non valuerunt. » Hic agitur de impotentia adversariorum; quia boni Angeli impotentes sunt contra bonos Angelos, et contra homines electos. Ideo primo ostenditur impotentia adversariorum contra Angelos bonos. Secundo contra homines electos. Neque locus: quasi dicat: ita pugnant, « Et non valuerunt, » idest invalidi sunt contra adjutoria bonorum Angelorum, idest resistere eis non possunt. Item nec electos dejicere: unde sequitur, « Neque locus eorum inventus est » amplius in caelo, » idest in Ecclesia quantum ad electos: quasi dicat: diabolus non potest invenire amplius locum, idest dominium et mansionem in electis, qui per vitae claritatem, altitudinem, et firmitatem sunt caelum. Et dicit, Amplius, quia aliquando multos possederat in peccatis, sed per Dei donum et angelicum auxilium, expellitur, nec potest eis prevalere; quia Deo adhaerentes fulciuntur per Angelos. Licet enim diabolus quandoque transeat per membra Ecclesiae cruciando vel tentando; tamen non habet locum vel mansionem in eis, quia firmamentum est Dominus timentibus eum, et per Angelos juvat. Et si aliquando per-

missione divina contingat electos cadere, adhuc non habet locum in eis: quia non potest detinere quantum vult, sed Dei gratia fortiores resurgunt. 2 Petri 2, Novit Deus pios de tentatione eripere, « Et projectus est. » Hic ostenditur draconis et suorum dejectio, quae plus dicit quam impotentia. Ostendit enim ab Angelis bonis dejectos. Primo autem ostenditur dejectio diaboli. Secundo, famulantium sibi, « Et Angeli ejus. » Dicit igitur, « Et projectus est, » idest procul ejectus est ab hominibus, per adjutorium Angelorum, ut eis non praevaleat; quia sancti Angeli eos efficaciter arcant, quantum est ex parte sua, nisi culpa hominis hoc impediat. « Draco eo ille, » scilicet diabolus. Draco, per violentiam, « magnus, » propter malitiae vehementiam, « serpens, » propter astutiam. 2 Corinth. 11, Timeo ne sicut serpens seduxit Evam etc. « Antiquus, » propter experientiam: et ideo cavendum est ab eo, qui expertus est, et exercitatus in malitia. Joan. 8, Ille homicida erat ab initio. « Qui vocatur diabolus, » propter superbiam, ejus merito cecidit. Diabolus enim interpretatur deorsum fluens: fluit etiam a malis ad malos, et eos fluere facit, « Et satanas, » per invidiam sive nequitiam, per quam adversator humanae salutis. Satanas enim interpretatur adversarius. 1 Petri 5, Adversarius vester diabolus etc. Deinde exponit qualiter adversator, « Qui seducit, » idest decipit, seorsum ducens, idest separans a Deo et statu salutis, « Universum orbem, » quantum ad reprobos, qui sunt major pars orbis. Ecclesiastes 1, Et stultorum infinitus est numerus, « Projectus est. » Hic agitur de dejectione aliorum daemonum. Replicat autem de diabolo, ut ostendat in quid projectus est: unde dicit, « Projectus est, » scilicet draco, idest procul ab electis per Angelos ejicitur, et sic vincitur et deicitur, « In terram, » idest in homines terrenos; quia terrenorum amatores gravius impugnant, quando vident se ab electis expelli, et non habere locum in eis. Dictum enim est serpenti, Genes. 3, Terram comedes. Non autem est intelligendum, quod sancti Angeli immittant diabolum in homines terrenos; sed non permittunt eos habere locum in justis, et ideo dicuntur eos projicere. Daemones autem sic projecti, immittunt se in terrenos, ut tangit Glossa. Vel, Projectus est, idest projicitur, In terram, idest terrenos, quia Angeli hoc non prohibent, « Et Angeli ejus, » idest alii daemones, « Cum eo missi sunt, » permissione divina, vel Angelica, scilicet in terram; quia permittuntur possidere reprobos, qui Deo non adhaerent quia porei sunt. Matth. 8, Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Potest et haec projectio intelligi de damnatione. Projectus est, idest projicietur, scilicet in infernum in die judicii, ne de cetero aliquem possit tentare. Tunc in perpetuum detrudetur cum daemonibus in profundo inferni. Unde Gregorius: immanissima bellua, ante justorum oculos, aeternis gehennae ignibus mancipabitur. Draco etc., ut prius. Deinde ostenditur, in quid projicietur. Projectus est, idest projicietur, scilicet in fine; tunc enim sancti Angeli et homines electi devincunt diabolum operante divina justitia, quando in judicio demergetur in infernum. Unde sequitur, « In terram, » idest in infernum, qui intra terram est secundum Gregorium: et ipse etiam infernus quandoque terra dicitur, ratione firmitatis. Job. 10, Terram miseriae etc. Et Angeli ejus cum illo missi sunt, quia daemones

cum suo principe mittentur in gehennam, ut de cetero non evagentur per mundum, ad decipiendum homines. Matth. 25, Qui paratus est diabolo et Angelis ejus. Prima expositio videtur principalis in litera, per ea quae sequuntur. Secunda autem superabundans; tamen vera. Sed objicitur, quia super illud, Draco, Dicit Glossa, pro violentia. Contra. Damascenus, 2: Ubi violentiam alicui inferre non praevalent. Item non seducit universum orbem; quia multi sunt quos Dominus ab eo custodit. Respondeo. Ad primum dicendum quod violentia dupliciter dicitur: scilicet stricte, ut cum quis ad quid cogitur, ita quod nullo modo voluntas est ad illud; ut si quis moveat manum ad thurificandum idolo violenter; et sic daemones non possunt facere violentiam, ut dicit Damascenus. Alio modo potest dici large et minus proprie; ut cum per terrores et importunas ac longas tentationes et hujusmodi tentant hominem; et sic est quaedam violentia, et sic loquitur Glossa. Juxta hoc dicit Gregorius: Prius leviter subrepat, postmodum vero etiam violenter rapit. Ad aliud dicendum, quod aliter judicantur vocabula quantum ad locutionis significationem, aliter quantum ad loquentis acceptionem. Quod ergo dicitur, Universum orbem, intelligitur quantum ad reprobos qui sunt major pars orbis, ut dicit Glossa. Non tamen sine causa sic dicitur. Per hoc enim ostenditur nequitia diaboli, qui fere totum mundum decipit. « Et audiui. » Quinta pars est, in qua ostenditur sanctorum exultatio de triumpho dejectoris, scilicet Dei. Et primo ponitur exultatio de dejectione hostium. Secundo subditur invitatio aliorum ad gaudium, « Propterea laetamini. » Tertio invectio contra malos deicientes in vitium, « Vae terrae. » Circa primum Prius tangitur sanctorum exultatio sive congratulatio. Secundo materia exultationis, « Dicentem, nunc facta est. » Dicit igitur, « Et audiui: » quasi dicat: ita projectus est draco, et ex hoc sancti in patria exultant; et hoc est quod dicit: Et audiui auditu interno, « Vocem magnam, » idest exultationem magnam. Psal. Vox exultationis et salutis, in tabernaculis justorum, quia dextera Domini fecit virtutem. Secundum Haymonem, Haec vox est desiderium magnum sanctorum de nostra victoria. « In caelo, » idest in Angelis sanctis et animabus beatis. Nota Glossam, Cum ostendisset. De quo sit haec exultatio, ostenditur cum dicitur, « Dicentem. » Primo autem ostenditur exultationis materia in generali. Secundo in speciali, « Quia projectus. » Materia exultationis est in generali de dominatione et victoria Dei et Christi hominis. Unde circa primum primo ostenditur dominatio Dei in sua divinitate. Secundo dominatio Christi in assumpta humanitate, « Et potestas. » Dicit igitur, « Dicentem. » Haec dictio est intrinseca et mentalis in Angelis et animabus beatis. « Nunc, » scilicet tempore gratiae, « Facta est salus, » idest dominatio et honor, in salvando a malo per remissionem peccatorum, et conservationem in lucta tentationum. Isaiae 42, Ecce Dominus salvator meus. « Et virtus, » idest dominatio secundum quam suos juvat in bono, ad operationem bonorum. Isaiae 40, Qui dat hisso virtutem. « Et regnum, » idest dominatio secundum quam regit suos in profectu meritorum. Non enim sufficit operatio bona, nisi proficiat ulterius. Supra 5, Fecisti nos Deo nostro regnum etc. « Dei nostri: » quasi dicat: non draco, sed Deus noster obtinet dominatum. Et intelligitur

hoc de Patre, cui per appropriationem attribuitur potentia, licet aeque conveniat tribus personis. Potest etiam intelligi de tota Trinitate. Et dicit, Dei nostri, ratione devotae dilectionis, et reverentis subjectionis. Supra ð, Salus Deo nostro. Item dicit, Facta est, quia ante adventum non erat victus diabolus; sed post per passionem Christi et merita justorum et adjutoria Angelorum. Haec autem tria praedicta facit Deus dominans in justis. Liberat a malo, adjuvat in bono, promovet in merito. Vel, Salus quantum ad incipientes qui a malo liberantur. Virtus, quantum ad proficientes, qui in bono fortiter progrediuntur. Regnum, quantum ad perfectos, qui ei devote subiciuntur; in eis enim completur illud Matth. 6, Adveniat regnum tuum. « Et potestas, » idest potestativa dominatio, « Christi ejus, » idest filii incarnati; qui est Christus Patris, quia ab eo secundum humanitatem unctus. Psal. Unxit te Deus tuus oleo laetitiae. Vel quia ab eo singulariter dilectus. Matth. 4, Hic est filius meus dilectus. Quasi dicat: Christus expulso dracone dominatur in justis pro quibus est humanatus et passus. Daniel. 7, Potestas ejus potestas aeterna, « Quia projectus. » Hic in speciali ostenditur materia exultationis: et exponitur quomodo praedicta eo conveniunt, quia videlicet justis divino auxilio devicerunt draconem, et sic regnat Deus in eis. Et primo ostenditur dejectio diaboli. Secundo ostenditur a quibus est dejectus seu victus, « Et ipsi. » Tertio per quid, « Propter sanguinem. » Unde ostenduntur justis vincere diabolum per fidei fervorem, in considerando et diligendo passionem. « Propter sanguinem. » Item per fidei confessionem. « Et propter verbum. » Item per fidei operationem, quia fides facit justos mortem subire vel paratos esse, « Et non dilexerunt. » Dicit igitur, « quia: » quasi dicat: vere Deus injustis dominatur, quia « Projectus est, » idest procul ab electis ejectus divina virtute, « Accusator fratrum nostrorum, » idest justorum, qui per cognitionem caritatis, sunt fratres Angelorum. Diabolus dicitur accusator justorum; quia laborat facere eos accusabiles apud Deum; et ideo se homo accusare debet, ne coram Deo sit accusabilis. Proverb. 18, Justus prior accusator est sui. « Qui accusabat eos. » Hic ostenditur quod officium accusandi exercet in actum quando potest: quasi dicat: tentando, instigando, faciebat eos accusabiles, cum ipsos aliquo tempore decipiebat, sed jam eis liberatis projectus est. Vel accusabat, idest accusabiles facere laborabat. « Ante conspectum Dei nostri, » cui omnia nuda sunt. Hebr. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. Quasi dicat: ad hoc accusabat, ut Deus offensas aspiceret et puniret. « Die ac nocte, » idest in prosperis et adversis, secundum Gregorium, quia satagit per prosperitatem mollire, per adversa frangere. Vel die ac nocte. Glossa, continue. Nam nocte et die invigilat nocere hominibus. Job 50, Qui me comedunt non dormiunt. « Et ipsi: » quasi dicat: ita accusabat pugnando temptationibus, Et ipsi e contrario. « Vicerunt illum, » peccata abjiciendo, et deinceps temptationibus resistendo, et in meritis proficiendo. Notatur autem in hoc, industria liberi arbitrii. Roman. 12, Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. « Propter sanguinem, idest propter fidem et considerationem et amorem sanguinis Christi. Passio enim Christi devote considerata et amata, roborat animam contra diabolum. 1 Petri 4: Christo

in carne passo, et vos eadem cogitatione armamini. « Agni, » idest Christi piissimi, innocentissimi pro hominibus immolati. Unde praecepit Dominus ut postea domus linirentur sanguine agni paschalis, ut sic liberarentur ab exterminatore. Exod. 12, Postes sunt intellectus et affectus. « Et propter verbum testimonii sui, » idest propter verbum quo testificati sunt fidem et veritatem catholicam; vel praedicando vel in tormentis persistendo. Glossa: quia non tacent ubi necesse est. Act. 4, Virtute magna reddebant etc. Roman. 10, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. « Et non dilexerunt animas suas, » idest vitas animales, hoc est corporales. « Usque ad mortem, » exclusive, idest, Non ita dilexerunt vitam corporis, ut mortem renuerent pati pro Christo. Joan. 12, Qui amat animam suam etc. Act. 20, non facio animam meam pretiosorem me. Vel non foverunt carnem, ita quod animae perirent, ut dicit Glossa. Matth. 10, Qui autem perdiderit. Propterea quia diabolus devictus est, et a justis expulsus. « Laetamini, » pro honore Dei et salute hominis. « Caeli, » idest majores justis, per vitam altam caelestes. « Et qui habitatis in eis, » scilicet minores justis. Minores enim ut activi, habitant in viris perfectis, ut in contemplativis; quia eis innuntantur, et ab eis doctrinam, exemplum, et suffragium suscipiunt. Vel, caeli, sunt Angeli per gloriam clari et alti. Omnes autem justis habitant in eis, quia Angeli omnes justos tuentur et juvant. Magna utique laetitia agenda est de dejectione diaboli, et salute humana. Isaiae ultimo: Laetamini cum Jerusalem, et exultate cum ea omnes qui diligitis eam. Nota quod Joannes audivit vocem quamdam magnam dicentem: Nunc facta est: et videtur vox illa dixisse omnia quae sequuntur, usque ibi, Et postea vidi. Per hoc autem intelligitur quod Angeli gaudent de daemonum ejectione, quia scilicet justis non praevalent, et se invicem invitant ad gaudium et omnes justos, qui debent in ipsis Angelis habitare, per desiderium et fulcimentum. Vel invitant justos perfectos et imperfectos. Per hoc etiam quod vox illa subdit, Vae terrae, et cetera, intelligitur quod Angeli zelo justitiae indignantur contra malos, qui Deo, justorum protectori, non adhaerent, et diabolo subiciuntur. Ex hoc etiam intelligitur, quod diabolus circa finem mundi, gravius malis nocebit. « Vae terrae. » Hic ponitur invectio contra malos, qui per diabolum sunt demergendi in vitium. Sancti enim Angeli non acceptant, quod reprobi a Deo suo recedunt. Vae terrae: quasi dicat: vos boni laetari potestis, sed Vae, id est magnum malum accidet « Terrae et mari, » idest universis reprobis. Terra dicuntur falsi christiani, qui terram amant, licet fidem informem retineant. Mare, sunt infideles, qui sunt in profunditate et amaritudine errorum. Vel, terra, sunt obstinati in vitiis, etsi non multa genera vitiorum multiplicent, ut alii multi. Mare, fluentes de vitiis in vitia, ut qui multa genera peccatorum accumulant. Unde autem erit vae, ostenditur cum sequitur: « Quia descendit, » jam de praeterito, cum vident se a justis expelli. Descendit, inquam a justis, in quibus fuerat per suggestionem, « Ad vos, » ut in vobis faciat mansionem. Matth. 12, Cum immundus spiritus exierit ab homine etc. Quid autem ex hoc vae accadat, ostenditur cum subditur: « Habens iram magnam: » quia videt sibi multos subtrahi, et

ideo nititur alios occupare, ne solus damnetur, ut dicit Gregorius. Ex hoc autem augetur irae malitia; quia videt modicum tempus restare usque ad finem mundi. Unde sequitur: « Sciens, » per hoc quod antiquum est a principio, et videt mundum jam diu durasse. Item videt plurima quae in Scriptura praedicta vel praefigurata fuerant, jam impleta esse, et forsitan aliis modis. « Quod modicum tempus » habet, » scilicet ad seducendum homines. Modicum inquam, usque ad consummationem saeculi; quia a passione Domini usque ad diem iudicii, modicum tempus est, respectu temporis quod praecessit. Multae enim aetates mundi praecesserant. 1 Joan. 2, Filioli, novissima hora est. 1 Cor. 10, Nos sumus in quos fines saeculorum devenerunt. Tanto autem gravius tentat, si permittatur, quanto propinquius finis mundi instat, ut tangit Glossa. Potest autem aliter hoc intelligi pro tempore ultimo, scilicet pro tempore Antichristi; quia tunc gravius tentabit, videns modicum tempus restare usque ad iudicium; et secundum hoc dirigitur sermo ad eos, qui in ultimis temporibus erunt. Vae terrae etc. Gregorius super hunc locum dicit: Antiquus hostis extrema mundi atrocius aggrediatur; considerat quippe quod juxta sit, ut licentiam amittat nequissimae libertatis. Tunc in magnae irae fervorem se dilatat; ne qui in beatitudine stare non potuit, in damnationis suae foveam cum paucis ruat. Objicitur primo de hoc quod dicitur, Projectus est; quia nondum est a justis devictus; quandoque enim praevallet eis, et quidam ruunt. Respondeo. Dicendum quod duplex est dejectio diaboli. Semiplena. Et hoc modo est in statu viae: quia licet justos tentet, et quibusdam quandoque praevaleat, tamen plurimi justi omnino ipsum devicerunt; ita quod post justificationem a peccatis, nunquam postea mortaliter peccant: et in statu Ecclesiae uno die multa millia justorum, martyrium sustinebant. Et ideo dicitur, Nunc facta est salus etc. De hoc valde laetandum est. Si autem aliqui cadunt ex electis, non praevallet eis finaliter, quia resurgunt. Item est plena; et hoc erit in fine mundi. De prima principaliter videtur littera loqui. Secundo objicitur de hoc quod dicit, Accusator. Numquid enim vocat vel adducit coram iudice? Respondeo. Diabolus dicitur accusare potius facto et desiderio quam verbo accusatorio; scilicet quia homines accusabiles facit, per tentationes dejiciendo, vel accusabiles facere laborat. Unde Haymo, Accusatio diaboli nil aliud est, quam ad malum praecipitatio: tunc accusat, quando dignos accusatione reddit, non loquendo exterius, sed interius odiendo. Hoc etiam modo exponit Glossa. Verumtamen si opportunum sibi videret, accusaret coram sanctis Angelis vel Dei homines, vel verbo interiori vel verbo exteriori, in corpore assumpto. Tercio objicitur de Glossa, quae dicit, officium diaboli est accusare. Contra. Nullus habet officium peccandi, cum omnibus peccatum interdicatur. Item a quo habet illud officium? Respondeo. Officium potest dupliciter dici: scilicet stricte vel large. Proprie vel stricte dicitur deputationem alienius rationalis creaturae a superiori factam ad actum licitum vel salubrem; sicut hominis et Angeli officium est servire Deo, et praelati officium est vigilare pro subditis. Large, dicit deputationem alienius creaturae ad aliquem actum licitum vel illicitum; sive deputatio sit a superiori, vel ab alio vel a seipso facta; sicut officium latronum est furari. Non ergo

primo modo, sed secundo officium diaboli est accusare; quia scilicet ipse per suam malitiam, se ad nocendum hominibus deputavit. Ad aliud dicendum, quod a sua malitia illud officium habet, et a permissione divina, quantum ad potestatem nocendi; quia nihil potest, nisi permissus. Quarto objicitur de hoc quod dicunt: Fratrum nostrorum: quia nomen fratris importat unitatem naturae, sicut omnes homines dicuntur fratres, quantum ad unitatem naturae humanae, Dominus et omnes homines dicuntur proximi. Respondeo. Est fraternitas naturae, et haec importat naturae unitatem sicut objicitur. Item gratiae, sicut justus sunt fratres etiam non habito respectu ad communitatem naturae humanae; et sic justus sunt fratres Angelorum, scilicet fraternitate gratiae et caritatis et participationis ejusdem haereditatis. De prima objicitur. Quinto objicitur de hoc quod dicitur, Non dilexerunt animas suas: quia qui Deo servit, animam suam diligit: unde de injusto dicitur in Psalm. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Respondeo. Nomen animae dupliciter accipitur: quandoque pro substantia spiritali. Deuteronom. 4, Custodite sollicite animas vestras, et sic justus animas suas diligit, et sic objicitur. Quandoque pro vita corporali. Levit. 17, Anima omnis carnis in sanguine est, quia scilicet sanguis operatur ad vitam naturalem corporis; et sic justus odio habet animam, quantum ad hoc ut propter eam non peccent. Joan. 12, Qui odit animam suam etc. Et sic accipitur hic. « Et postquam vidit draco. » Hic agitur de profectu Ecclesiae in persecutione aperta, secundum Glossam. Primo autem de persecutione Ecclesiae quantum ad majores. Secundo quantum ad minores. « Et iratus est. » Circa primum Primo agitur de persecutione diaboli. Secundo de importunitate persecutionis, « Et misit serpens. » Utrique autem proficit Ecclesia ad vitam per gratiam: unde circa primum Primo agitur de persecutione diaboli contra Ecclesiam. Secundo de profectu Ecclesiae per gratiam, « Et data sunt. » Dicit igitur: « Et postquam, » ita succubuit draco in persecutione occulta. « Et postquam vidit quod projectus est, » id est divina virtute et auxilio Angelorum a justis procul expulsus. « In terra, » id est terrenis. « Persecutus est mulierem, » aperta persecutione. Nota Glossam, cum videt diabolus etc. « Quae peperit masculum, » ut supra. Ab hoc filio habet Ecclesia adjutorium contra persecutionem apertam, sicut contra occultam, sicut dicit Glossa, Prov. 3, Dominus erit in latere tuo etc. « Et datae. » Hic ostenditur profectus Ecclesiae in ipsa persecutione. Et primo tangitur gratia data Ecclesiae. Secundo effectus ipsius gratiae, « Ut volaret. » Hujus autem effectus est, quia gratia mentem elevat in contemplationem, et per hoc facit in persecutione proficere: unde tangitur duplex effectus. Primus elevatio mentis. Secundus profectus in meritis, « Ubi alitur. » Dicit igitur: « Et datae sunt, » in remedium contra persecutionem. Per hoc patet quod si quis non succumbit in adversis, hoc donum Dei est. Psalm. Salus justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis. « Mulieri, » scilicet Ecclesiae. « Alae duae, » scilicet contemptus mundi et desiderium praemii, quae animum elevant quasi alae. Vel duo Testamenta, vel dilectio Dei, propter quem sustinet, et dilectio proximi etiam a quo persecutiones sustinet. Justus etiam suos persecutores diligit. Matth. 5, Diligite inimicos vestros etc. Vel vita a-

etiva et contemplativa quae signantur per Magdalenam et Martham, Joan. 11. Specialiter autem et maxime duae alae sunt, meditatio intima et affectio calida. Haec enim duo valde elevant ad contemplationem. Propter haec duo dicitur Job 59, In arduis ponet nidum suum. « Aquilae magnae. » Per has alas magnam elevationem sui facit Ecclesia ad divina, sicut aquila magnas alas habet et per donum sibi datum fixum habet intuitum in Deum. Isa. 40, Assument pennas ut aquilae. « Ut « volaret, » idest celeriter et expedite virtuose in altum se per contemplationem elevaret. Psalm. Quis dabit mihi pennas, sicut columbae, et volabo et requiescam? « In desertum, » idest in caelum, quod desertum est ab Angelis apostatis et desertum ab hominibus injustis. Quando enim iusti tribulantur, elevant mentem ad considerationem praemii ut levius ferant. Gregorius, Consideratio praemii minuit vim flagelli. « In locum suum: » quasi dicat: volans in desertum volat in locum suum, quia in caelo sicut in loco suo debet anima quiescere, quia propter caelum facta est. Philipp. 3, Nostra conversatio in caelis est. Ostenditur autem hic manifeste profectus Ecclesiae. Superius enim dictum est quod mulier fugit in solitudinem: hic autem dicitur quod volavit in desertum alis sibi datis: per quod notatur augmentum gratiae et major profectus Ecclesiae, quia volare plus dicit quam fugere, quia avis volans celeriter et expedire transit nec terram pedibus tangit. « Ubi alitur, » idest in quo loco sive deserto existens per contemplationem. Nutritur autem a suo nutritio patre ac sponso, alimento Scripturae, cibo internae doctrinae caelitus infusae, et pastu intimae consolationis et manna sacramentalis refectionis. Nam contemplativi magnam spiritus refectionem suscipiunt ex ipsius dominici corporis refectione. Hoc est manna quo pascit Dominus filios Israel in deserto. Sap. 16, « Per tempus, » idest per annum. « Et tempora, » idest duos annos. « Et dimidium temporis, » idest dimidium annum. Hoc est, Dominus pascit Ecclesiam, toto tempore quo subsistit Ecclesia fundata per Christi praedicationem tribus annis et dimidio factam: et sic intelligitur tota duratio Ecclesiae in statu viae a passione Domini usque ad finem mundi. Vel potest intelligi de tempore Antichristi, quia tunc aperitissime draco Ecclesiam persequetur, et tunc perfecti volabunt per contemplationem in caelum, ubi nutriuntur quam diu durabit Antichristus, scilicet tribus annis et dimidio. Utrouque modo expositum est supra eodem, diebus mille ducentis sexaginta. « A facie: » quasi dicat: ita alitur Ecclesia a facie « Serpentis, » idest ut per hoc protegatur a praesentia impugnationis quae fit per diabolum, qui dicitur serpens, propter astutiam et venenum malitiae, quo intoxicat per errorem et peccata. Vel ut volaret a facie serpentis. Psalm. Propter nomen tuum deduces me et enutries me. Aliter ab illo loco, ut volaret in desertum, idest in quietem sive internum secretum mentis, ubi non est tumultus vanitatis mundanae sive in cogitatu importuno, sive in affectionibus et desideriis. Ideo recte dicitur desertum. In hoc deserto inveniunt consolationem iusti in pressuris: ibi enim cognoscuntur omnia esse vana quae sunt mundi. Haymon, Solet hoc esse sanctorum proprium, ut quo magis pressuris angustiantur in terra, eo magis penna contemplationis eleventur ad summa. In locum suum; quia inter-

num secretum sive quies mentis est animae locus, ubi quiescere debet; de quo supra eodem, Ubi habet locum etc. Ubi, idest in quo interno secreto, Alitur etc. ut prius. « Et misit. » Hic agitur de importunitate persecutionis, quia non semel tantum persequitur, sed pluries: et semel victus non desistit. Postquam enim in occulta pugna devictus est, pugnat persecutione aperta. Et cum in illa solus devictus est, ut jam praemisum est, datae sunt mulieri etc. adhuc persequitur, ut hic dicitur: « Et « misit. » Primo autem ostenditur importunitas persecutionis diabolicae. Secundo auxilium praestitum Ecclesiae, « Et audivit. » Quasi dicat: ita mulier volavit ad evadendum persecutionem diaboli; et tamen, « misit, » idest emisit serpens, idest diabolus astutus et malitia venenosus. « Ex ore suo, » idest ex inspiratione, qua inspirat impiis ut persequatur justos. Vel, Ex ore suo, idest ex persuasionem malorum qui suadent aliis persequi justos. Mali enim sunt quasi os diaboli, quia per eos loquitur et suadet mala. « Post mulierem. » Bene dicitur post; quia tribulatio eam non attingit, quia non dejecit. Emisit inquam, « Aquam tamquam flumen, » idest tribulationem inundantem et magnam ad modum fluminis. Thren. 3, Inundaverunt aquae super caput meum. « Ut eam, » scilicet mulierem, idest Ecclesiam. « Faceret trahi, » ad peccatum. « A « flumine, » idest a vehementia tribulationis: quasi dicat; Licet Ecclesia habeat adjutorium contra persecutionem diaboli et ipsum vincat, tamen inspirat et suggerit impiis, ut Ecclesiam per tribulationes persequantur, ut scilicet Ecclesia cadat in aliquod peccatum; sed Dominus conservat Ecclesiam. Cant. ult. Aquae multae non potuerunt extinguere. « Et adjuvit. » Hic ostenditur auxilium praestitum Ecclesiae. Et primo ostenditur in generali. Secundo in speciali, « Et aperuit. » Dicit igitur: « Et adjuvit terra, » idest Christus factus particeps nostrae terrenitatis, idest mortalitatis. « Mulierem, » idest Ecclesiam, dando ei vires patiendi adversa merito et exemplo suae passionis, et virtute suae resurrectionis, et refectione intimae consolationis. Psalm. Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo. Deinde in speciali subditur: « Et aperuit terra os suum, » idest Christus omnia sibi inflicta in passione, sustinuit gratanter, omnia libenter bibens ad modum hominis aperientis os suum: et per hoc, tum merito, tum exemplo, dedit Ecclesiae virtutem finaliter sustinendi. Unde sequitur, « Et absorbuit, » idest fecit absorberi, idest lactanter sustineri. « Flumen, » idest inundationem tribulationum. « Quod misit draco « ex ore suo, » idest diabolus de sua inspiratione sive suggestionem, qua suggerit malis ut persequantur Ecclesiam. Et sic de ore suo mittit flumen contra eam: quasi dicat: Ecclesia persecutionem sustinet a diabolo per impios; sed a passione Christi habet adjutorium ad bibendum gratanter omnia, 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Vel, Absorbuit, idest per gloriam suae resurrectionis omnes tribulationes Ecclesiae consumpsit, quia per resurrectionem omnia sustinere docuit cum ipsum praemium ostendit: Augustinus in lib. de Patientia: Vis desideriorum facit tolerantiam laborum et dolorum. Vel, Aperuit etc. idest Christus aperit latitudinem misericordiae suae ministrans electis intimam consolationem. Vel per hoc absorbuit, idest annullat tribulationem immissam

contra Ecclesiam, hoc est facit eam libenter ferre. Potest et aliter terra intelligi: scilicet perfectiores in Ecclesia, qui stabiles sunt et portant Ecclesiam, ut terra quae supra sunt. Terra, idest perfectiores. Adjuvit, idest adjuvant; quia quod tunc vidit, signabat illud quod in Ecclesia fit. Mulierem, idest Ecclesiam. Et aperuit terra os suum, idest iusti perfecti se paratos exhibent ad sustinendum adversa, sicut qui os aperit in siti se parat ad bibendum. Et absorbuit flumen, idest gratanter tribulationes magnas sustinet: et sic Ecclesia juvatur, et per hoc stat Ecclesia et deicitur draco. Hoc autem fiet maxime tempore Antichristi, et sit nunc quantum ad aliquos et factum fuit tempore martyrum. Act. 51, Ego autem non solum alligari etc. Sed quomodo agit de passione et resurrectione Christi, cum posteam contingant huiusmodi tribulationes? Respondeo. Quia in passione et resurrectione data fuit carnaliter virtus ad sustinendum. Item etsi passio et resurrectio transierunt tempore, manent tamen effectus et virtute. De his ergo agitur consequenter ex eis contra adversa. « Et iratus. » Hic agitur de persecutione, quantum ad minores contra quos pugnat diabolus, maxime cum non potest majores deicere. Et primo ostenditur motivum ad praeliandum. Secundo ipsum praelium, « Et abiit. » Tertio ostenditur quibus praevallet in praeliando, « Et sedit. » Motivum autem est ira, quia non praevallet majoribus. Et iratus: quasi dicat: ira juvatur Ecclesia. « Et draco, » idest diabolus violentus fortis et astutus. « Iratus est, » idest ira contra motus. « In mulierem, » idest contra Ecclesiam, scilicet: quia majora membra non potest deicere. Genes. 5, Inimicitias ponam inter te et mulierem et incitatus ira. « Abiit, » ab istis recedens cum eos vincere non potest. « Facere, » idest parat facere. « Praelium, » immittendo tribulationes corporales vel impias persuasiones per haereticos vel alios. « Cum reliquis, » scilicet cum minoribus. « De semine ejus, » idest de ejus progenie spiritualis, quos scilicet procreavit semine verbi Dei, 1 Petr. 1, Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi etc. Acriter autem persequitur bonos quam malos: unde dicit: « Qui custodiunt mandata Dei, » per operationem; et ideo vult eos ad frangendum pervertere, sicut in primis parentibus. Cur praecepit vobis Deus? etc. Genes. 5. « Et habent testimonium Jesu, » per audacem confessionem: quasi dicat: illos minores specialius impugnat qui sunt obedientes in mandatorum impletionem et sunt constantes in fidei confessione. Primum pertinet ad mores. Secundum ad fidei expressionem, cum necesse est inter tormenta. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem. « Et sedit. » Hic ostenditur quibus praevallet: scilicet quibusdam qui sunt infructuosi et reprobis: unde dicitur: Et sedit: quasi dicat: ita pugnat cum minoribus. Et hoc est quod dicit: « Et sedit, » idest sedet, scilicet moram faciens et dominans, « Super arenam, » idest super hominem malos, infructuosos, viles, fluidos sive labiles et retinentes vestigia vitiorum, sicut arena sterilis est, vilis fluida, et retinens impressa vestigia. « Maris, » idest mundi. Mali enim sunt arena maris, quia ad mare, idest ad mundum pertinent quem diligunt, cujus amaritudinem quasi duleedinem bibunt. Psalm. Hoc mare magnum et spatiosum etc. Non dicit, supra petram, quia non dominantur nec

praevalent solidis; et ideo convertuntur se ad arenam. Sed quid est quod dicitur, Abiit? scilicet a majoribus. Unde Glossa, Istos jam deserens. Non enim videtur dare quietem iustis, cum sit nequitia plenus. Respondeo. Dicendum, quod licet semper desideret nocumentum iustorum, tamen quandoque quosdam ad tempus saltem modicum deserit, duplici ratione. Una est, ut cum eos videt constantes alios deicere labore, sicut haec littera dicit. Alia est ut iustos securiores reddat et post facilius deiciat. Gregorius, Ad tempus recedit, non ut malitiae potestatem praebeat, sed ut corda quae per quietem secunda reddiderit, repente facilius evertat. Tertia ratio, quia Dominus non permittit ut semper tentet, eosdem iustos maxime. Gregorius, Formidari non debet, qui nihil nisi permissus valet. Item obicitur de ordine: quia fides est ante opera. Quare ergo prius de operibus loquitur? Respondeo. Etsi fides prius sit, tamen opera cum fide sunt digniora et utiliora quam fidei confessio in ore. Item caritas, per quam fit observantia mandatorum, major est, ut dicit Haymon, quam aliae virtutes. Item ipsa opera faciunt hominem constantem ad confitendum nomen et fidem Christi.

CAPUT XIII.

« Et vidi de mari etc. » Hic agitur de profectu Ecclesiae sub tempore Antichristi. Quoniam autem non est perficere sine divino adiutorio, ideo primo ad praemunitionem ostenditur tribulatio fienda sub Antichristo. Secundo ad consolationem subditur auxilium conferendum a Christo, quartodecimo capite, « Et vidi et ecce agnus. » Circa primum ostenditur persecutio facienda ab Antichristo mediantibus principibus. Secundo mediantibus pseudopraedicatoribus, « Et vidi aliam bestiam. » Circa primum notatur quod persecutio fiet per ipsum et per alios multos qui erunt subjugati diabolo: unde de aliis perversis et de ipso Antichristo, agitur sub similitudine bestiae habentis multa capita et cornua. Haec bestia est corpus hominum multum perversorum. Capita sunt principes qui eis praesidebunt; unum autem illorum capitum principale erit Antichristus. Primo ergo describitur ipsa bestia. Secundo potestas eidem exhibita, « Et dedit illi draco virtutem. » Tertio pugna bestiae cum Ecclesia. « Et datum est illi bellum facere, » Quarto poena bestiae debita, « Si quis habet aures. » Quinto profectus, sive meriti materia; hic est patientia. Bestia vero describitur Primo quantum ad originem, « Et vidi de mari. » Secundo quantum ad elevationem, « Ascendentem. » Tertio quantum ad capitum dispositionem, « Habentem capita septem. » Quarto quantum ad coloris varietatem, « Et bestia quam vidi. » Quinto quantum ad pedum qualitatem, « Et pedes. » Sexto quantum ad oris voracitatem, « Et os ejus. » Dicit igitur: « Et viri: » quasi dicat: Ita draco laborat ad deicendos homines, et ad hoc multitudinem perversorum sibi instituet, maxime tempore Antichristi, per quos alios deiciat. Et hoc est quod dicit: « Et vidi, » scilicet interno visu. « Bestiam, » idest corpus sive numerositatem hominum perversorum bestialiter viventium et alios crudeliter devorantium, scilicet vel nocumento spiritali vel corporali. Videtur autem haec bestia intelligenda multitudo malorum, non omnium, sed

eorum qui sunt perversiores et per quos diabolus decipit alios, hoc enim significat nomen bestiae. In hac autem intelliguntur et minores in dignitate saeculi, et etiam majores; quorum capita quidam sunt aliorum, scilicet principes; et inter hos unus maximus erit Antichristus, sicut infra sequitur: unde de hac bestia videtur hic principaliter agi, ratione Antichristi qui est unum principale caput ipsius bestiae. De bestia hac quantum ad corpus perversorum, Isa. 55, Mala bestia non ascendet per eam. « Ascendentem, » idest se elevantem sive extollentem ad mala, vel ad nocendum fidelibus, sed tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant. Luc. 13, Qui se exaltat humiliabitur. « De mari, » idest de mundo tempestuoso per tribulationes et tentationes et amaro per transgressionem, quia ex diversis nationibus mundi colligetur haec bestia. De hoc Mari Psalm. Hoc mare magnum et spatiosum. Vel de mari, idest de consortio malorum; quia de toto consortio malorum, erunt quidam peiores et perversiores, qui hic dicuntur bestia, et per alios malos juvabuntur ad elevandum se contra fideles. Unde Glossa, Per alios malos se extollentem. « Habentium capita. » Hic tertio agitur de bestia quantum ad capitum dispositionem, quia vidit bestiam habentem septem capita cum decem cornibus et decem diadematibus. Sub similitudine autem capitum et aliorum praedictorum describitur bestia, quantum ad quatuor. Primo quantum ad principum multitudinem. Secundo quantum ad malitiae perversitatem, « Et cornua decem. » Tertio quantum ad jactantiae fastuositatem, « Et super cornua. » Quarto quantum ad blasphemiae temeritatem, « Et super capita. » Dicit igitur, « Habentem capita septem, » idest universos perversos principes, septem vitiis repletos, qui erunt capita aliorum in hac bestia. Et sicut majores erunt dignitate, ita et perversitate. Ita periculosa est dignitas. Amos 6, Vae vobis qui opulenti estis supra Sion, et confiditis in monte Samariae, optimates capita populorum. Horum autem unum principale caput erit Antichristus, sicut infra dicitur, et per hos principes multum nocebit draco. « Et cornua decem, » idest omnes perversos, per quos ipsi principes malitiose impugnabunt decalogum. Principes enim per suos ministros et alios adjutores, sive per regna sibi subiecta, compellent vel minis vel damnis vel flagellis vel alio modo per malitiam fideles ad transgrediendum praecepta divina, sicut animalia cornuta suis cornibus impugnant alia. Ideo tales ministri et adjutores per decem cornua signantur, secundum Glossam supra 12, Ecce draco magnus rufus. Vel per cornua intelliguntur ipsi principes, qui dicuntur capita inquantum super homines sibi subditos regnant. Dicuntur etiam cornua inquantum divina praecepta impugnant, frangendo in se, et faciendo frangi in aliis, sicut Glossa vult. « Et super cornua ejus, » idest super adjutores et ministros principum, vel similiter ipsos principes, « Decem diademata, » idest victoriae de projectione fidelium per transgressionem decem praeceptorum: quasi dicat: Jactabunt se fastuose de victoria, quam dicent se de fidelibus obtinuisse, facientes eos decalogum violare. Supra 9, Et super capita earum tamquam coronae. « Et super capita ejus, » idest super principes, « bestiae, » idest multitudinis perversorum, erunt « Nomina blasphemiae, » quia principes valde blasphemabunt Christum, et hoc manifeste: ideo dicitur: Super capita quia illa blasphemia erit maxima, S. Th. Opera omnia. V. 25.

ideo dicitur, « Nomina blasphemiae. » Quod enim videt nomina blasphemiae in illis capitibus, signat magnitudinem blasphemiae, quia expresse dicitur, « Nomina. » Per hoc enim ostenditur, quod magna et expressa et aperta erit blasphemia. Maxime autem blasphemabit unum ex illis capitibus, scilicet Antichristus, de quo infra eodem, Et aperuit os suum etc. « Et bestia quam vidi, » idest perversorum multitudo. « Similis erat, » idest erit, « pardo, » in varietate sententiarum; quia unus habebit unam, et alius aliam, et in eodem variabuntur errore, sicut solet fieri in haereticis; in quibus tamen sententiis multi convenient. Vel, Similis, in varietate simulationum, quibus celabunt quaedam vitia. Item in impatientia et crudelitate. Pardus enim est bestia varietate discolor, impatiens et saevissima. Jeremiae 13, Si mutare potest Aethiops pellem suam, et pardus varietates suas etc. « Et pedes ejus, » idest illi, qui mittentur a principibus deputati ad pergendum vel obsequendum sicut pedes. Qui, inquam, erunt pedes bestiae, quia alios juvabunt ad malum, erunt sicut « Pedes ursi, » idest fortiter et ferociter conculcabunt fideles. Ursus enim est animal, ferox et fortissimum in pedibus, quibus et pedibus conculcat. Daniel. 7, Et ecce bestia alia similis urso. « Et os ejus, » idest malitia inhians ad devorandum fideles tormentis, et errorum documentis, sicut « Os leonis, » per crudelitatem devorantem. Supra 9, Dentes earum sicut dentes leonum erant. Vel, Os ejus, idest majores in peritia loquendi. Sicut os leonis, quia devorabunt alios voragine doctrinae, foetebunt errore in doctrina, ut tangit Glossa. « Et dedit illi. » Hic agitur de potestate bestiae quam dabit ei draco, et ejus usum permittet: et tamen Antichristus simulabit se habere majorem potestatem quam hanc: per hoc decipientur non pauci. Primo ergo agitur de potestate data bestiae a diabolo. Secundo de potestate permissa a Deo. « Et datum est ei os. » Circa primum agitur de potestatis collatione. Secundo de majoris simulatione, « Et vidi unum. » Tertio de hominum deceptione, « Et admirata est. » Dicit igitur, « Et dedit illi, » idest dabit multitudini perversorum, « draco, » idest diabolus ferox, violentus, astutus ut draco, « Virtutem suam, » ad operationem miraculorum, « Et potestatem magnam, » ad seductionem hominum. Dabit inquam, juvando perversos ad actus perversitatis; quia faciet eos operari adjutorio potentiae suae. Nam in miraculis potest, quia novit naturas rerum, et quia magnam habet potentiam. Item potest dare divitias et alia facere multa: tamen miracula quae faciet, non proprie dicuntur miracula; quia non subito ea faciet, sed repente. Item multa faciet falso non vere, sicut et falso simulabit se resurrexisse, ut sequitur. De potestate autem diaboli, quae dabitur Antichristo, dicitur specialiter 2 Thessal. 2, Cujus est adventus secundum operationem satanae in omni virtute etc. Job 41, Non est potestas super terram. « Et vidi. » Hic agitur de majoris potestatis simulatione; quia Antichristus qui erit unum magnum caput hujus bestiae, simulabit se habere majorem potestatem quam habeat; et ideo simulabit se per tres dies mortuum, et tunc latebit; post vero apparebit dicens se resurrexisse, sicut dicit Ambrosius, et habetur in Glossa. Primo ergo tangitur simulatio mortis. Secundo simulatio resurrectionis, « Et plaga. » Dicit igitur, « Et vidi unum » « de capitibus suis, » Glossa, Antichristum. « Quasi

« occisum, » idest fingentem se tamquam mortuum, ut per hoc possit postea credi resurrexisse: « In « mortem: » hoc additur ad ostendendum, quod fingeret se esse vere et plene mortuum, ne credatur. Beatus Joannes loquitur communiter, secundum quod dicitur aliquis quasi occisus, vel quasi mortuus, quando est morti propinquus. Proverb. 5, Abominatio est Domino omnis illusor. « Et plaga « mortis ejus, » quia mors plaga est, quia naturam laedit, « Curata est. » Ly Quasi, est repetendum, secundum Haymonem: idest Antichristus qui prius per triduum credebatur mortuus, postea creditur resuscitatus. Non tamen secundum veritatem erit curata plaga mortis in eo, quia non prius habuerat veram mortem; sed potius eum absorbebit; quia post occidet eum Dominus spiritu oris sui. 2, Thessal. 2, Finget autem se ascendere in caelum, unde ascendet in aera ferentibus eum daemonibus, ut dicit Glossa. Sed postquam se multum inter homines magnificaverit, interficietur vili morte divina virtute, ut dictum est. « Et admirata est. » Hic agitur de hominum deceptione. Multi enim ex phantastica Antichristi resurrectione decipientur. Deceptio autem haec describitur Primo, quantum ad erroris considerationem. Secundo, quantum ad cultus exhibitionem, « Et adoraverunt draconem. » Ubi primo ostenditur cultus qui exhibetur diabolo. Secundo qui Antichristo, « Et adoraverunt bestiam: » et hoc tum quantum ad reverentiam adorationis, tum quantum ad verbum magnificationis, dicentes: « Quis similis. » Dicit igitur, « Et admirata: » quasi dicat: Ita se resurrexisse finget Antichristus, « Et admirata est « universa terra, » idest omnes terreni homines per hoc decepti et illusi admirabuntur quod talem habeat Antichristus potestatem. Admirata est inquam, « Post bestiam, » Glossa post Antichristum. Bestia hic videtur poni pro ipso Antichristo qui erit principale caput praemissae bestiae multitudinis perversorum: et ipsam multitudinem perversorum approbabit, et imitando sequentur: quasi dicat: Postquam se resurrexisse finxerit, multi ex hoc mirabuntur et ibunt post Antichristum ejus errores sequendo. Gregorius in Gregoriano super Job, et habetur in Moralibus: Hostis antiquus reprobum hominem tunc ingressurus, cunctos quos carnales invenerit, sub suae jugo dominationis rapit. Sed numquid homines omnes, et electi, ipsum sequentur? Constat quod non. Quomodo ergo dicitur: Admirata est universa terra etc.? Respondeo. Dicendum quod multi, sicut dicit Gregorius, ejus documenta, tormenta, et facta contemnent. Quod vero hic dicitur Universa terra, dicitur quantum ad reprobos terram amantes. Unde Gregorius: Cunctos quos carnales invenerit. « Et adoraverunt draconem, » idest diabolum qui sub specie boni se adorari procurat, « Qui dedit potestatem bestiae, » idest Antichristo bestialiter viventi, et crudeliter fideles persequenti. Nomen enim bestiae quod supra est positum pro perversorum multitudine, hic appropriatur Antichristo qui est omnium impiorum caput, quia ejus apparens potentia redundabit in exaltationem aliorum perversorum potestatem, scilicet resurgendi, ut videbitur. Vult utique multum diabolus adorari. Unde Matth. 4, Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Non solum adorabunt diabolum, sed etiam Antichristum: unde sequitur, « Et adoraverunt « bestiam, » idest adorabunt Antichristum se eidem humiliantes, quem credent resurrexisse, sicut disci-

puli Dominum post resurrectionem. Matth. ultimo: Abierunt in Galilaeam, et videntes eam adoraverunt. « Dicentes. » Hic ostenditur cultus qui Antichristo exhibebitur quantum ad verbum magnificationis. Et primo ponitur magnificatio quantum ad potestatem operandi, « Dicentes quis similis bestiae? » idest Antichristo in potestate, ut tanta possit agere, cum ex magna virtute resurrexerit: sed de Deo hoc potius dicitur. Ecclesiastici 3, Magna potentia Dei solius. Secundo quantum ad potestatem vincendi, quia dicent nullum ei posse resistere, « Et quis poterit « pugnare cum ea? » quasi dicant: nulli, sive ejus voluntati resistendo sive aliter. Sed licet potestatem habeat magnam vincendi corporaliter, tamen non erit inde extollendus, tum propter abusum, tum quia non habebit eam nisi procurante diabolo, et permittente Deo: unde infra eodem: Et datum est illi bellum facere etc. « Et datum est. » Habita de potestate quae dabitur Antichristo a diabolo, hic agitur de potestate permissa a Deo. Et primo ostendit divinam permissionem. Secundo temporis durationem, « Et data. » Tertio permissi exequutionem, « Et aperuit os suum » Dicit igitur, « Et datum « est ei, » idest dabitur ei, « Os loquens magna, » ad magnificationem sui. Psal. Disperdat Dominus universa labia dolosa. « Et blasphemias, » idest injuriam Dei: blasphemabunt enim Deum, ut ipse solus colatur ut Deus. Daniel. 7, Et sermones contra excelsum loquetur: quasi dicat: permittetur a Deo se arroganter magnificare, et dicere se esse Deum excellentem prae omnibus diis qui coluntur ab hominibus, et ipsum Deum verbis injuriosis blasphemare. Valde enim superbus erit, et se etiam Deo praefert, et sicut Deus vel plus quam Deus coli procurabit. 2 Thessal. 2, Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur aut colitur Deus. « Data est ei, » idest a Deo permissa, « potestas, » quam habebit procurante diabolo, et per subjectionem principum sub eo, « Facere menses quadraginta duos, » idest permittitur a Deo operari ea quae sunt nequitiae, blasphemare Deum extollendo seipsum et persequendo Dei electores per tres annos et dimidium. Ecce quantum durabit persecutio ejus. Supra 11, Et civitatem sanctam concubabunt pedibus mensibus quadraginta duobus. Quod autem dicitur facere, potest sic suppleri, Facere, scilicet opera nequitiae. Quadraginta duos menses idest per quadragintaduos menses: quandoque enim ponitur accusativus loco ablativi, ut, ille homo vixit centum annos. Vel sic, et magis proprie ut videtur. Facere idest complere, Menses quadragintaduos, idest tempus quadragintaduorum mensium, scilicet, in nequitia sua. « Et aperuit os « suum. » Ecce permissi exequutio: hoc est, aperiet, juxta permissionem praemissam. Os suum. Per apertionem oris sui, notatur magnitudo blasphemiarum: sicut in apertione oris Dominici notatur magnitudo documentorum. Matth. 5, Et aperiens os suum etc. « In blasphemias, » idest ad dicendas blasphemias, « Ad Deum, » idest contra Deum. Aperiet inquam, os suum, « blasphemare, » idest ad blasphemandum, « Nomen ejus, » idest ad loquendum verba injuriae contra nomen Dei, dicendo quod statuta Dei sive praecepta, non sunt servanda, et quod non est alius Deus praeter se: et hoc dicit ad deprimendum nomen Dei, et ad extollentiam sui. Daniel. 7, Adversus Deum deorum loquetur magnifica. Et aperiet os suum ad blasphemandum, « Ta-

• *bernaculum ejus*, • idest Ecclesiam militantem, quae militat Deo. Tabernaculum enim dicitur habitaculum pugnantium in bello. Psal. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Vel, Tabernaculum, idest carnem Christi in qua Christus pro nobis militavit. Psal. In sole posuit tabernaculum suum. Dicit enim Christum hominem fuisse. Propter hoc et propter alia dicitur Antichristus. Et tamen de Christo dicitur Joan. 1, Et Deus erat Verbum. Roman. 9, Qui est Deus benedictus in saecula. Amen. Colossens. 2, In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. • Et eos qui in caelo, • idest in caelesti conversatione habitant; quasi dicat: blasphemabunt Deum et fidelium congregationem, et maxime majores de Ecclesia. Vel eos qui in caelis habitant, idest sanctos qui sunt in patria, quia dicent eos esse damnatos, cum tamen dicatur Matth. 5, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Item in eodem, Gaudete et exultate etc. Philip. 1, Cupio dissolvi et esse cum Christo. 2 Corinth. 5, Scimus quoniam si terrestris etc. Contra tales dicitur Isaiae 5, Vae qui dicitis bonum malum et malum bonum; ponentes tenebras lucem et lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. Vae qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Vae qui fortes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem; qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justis aufertis ab eo. Gregorius in Gregoriano: Super sanctos quoscumque homines, et super ipsius divinitatis potentiam extollet, ita ut homo peccator; et tamen homo despicies aestimari Deum se super homines mentiatur. • Et datum est. • Hic agitur de pugna bestiae cum Ecclesia ex parte Antichristi, quod erit maximum caput illius bestiae. Et primo ostenditur pugna. Secundo victoria, sive efficacia, • Et vincere. • Tertio victoris potentia, • Et data. • Dicit igitur, • Et datum est illi, • idest permittetur Antichristus a Deo, quia non poterit nisi a Deo permissus, • Bellum • facere cum sanctis, • idest cum justis, scilicet disputando, persuadendo, comminando, flagellando. Et intelligitur quod juxta hanc permissionem pugnabit. Daniel. 7, Cornu illud faciebat bellum adversus sanctos. • Et vincere illos, • scilicet corporaliter, ut dicit Glossa, quia affliget eos et interficiet. Hanc tamen victoriam non timent servi Dei, et ideo vincunt, non vincuntur spiritualiter. Matth. decimo: Nolite timere eos qui occidunt corpus. Ut autem ostendatur magnitudo potentiae ad vincendum, subditur, • Et data. • Et primo agitur de ejus potentia communiter respectu bonorum et malorum; scilicet quantum ad victoriam corporalem vel spiritualem. Secundo specialiter, scilicet respectu malorum ad victoriam spiritualem, • Et adoraverunt. • Dicit igitur, • Et data est ei, • idest a Deo permittitur, • potestas, • quam diabolus subministrabit ei, et per se, et per principes, quos ei subiciet, • In omnem tribum et populum, • idest in omnem populum Judaeorum de omni tribu ipsorum, ut fiat Endiadis, sicut cum dicitur, Arma virumque cano. Per populum enim et tribum intelliguntur hic Judaei; per linguam vero et gentes intelliguntur diversae Gentilium nationes. Unde sequitur, • Et linguam et gentem, • idest in omnes Gentiles secundum diversitatem omnium linguarum. Vel possunt haec distingui, secundum quadruplicem

hominum diversitatem, ut supra 10. Quasi dicat: potestatem habebit vincendi tam Judaeos quam Gentiles; scilicet vel corporaliter solum quantum ad electos, vel corporaliter simul et spiritualiter quantum ad reprobos, quos vincet spiritualiter per afflictionem corporalem. Daniel. 7: Et roborabitur fortitudo ejus, sed non in viribus suis, et supra quam credi potest universa vastabit, et prosperabitur et faciet et interficiet robustos etc. • Et adoraverunt, • idest adorabunt venerando et colendo, • Eam, • scilicet bestiam, idest Antichristum. • Omnes qui inhabitant terram, • idest omnes terrenorum amatores. Unde dicit Gregorius in Moralibus de diabolo operante per Antichristum: Qui bonis praesentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subicient. Ut autem ostendat se loqui de reprobis, subdit, • Quorum non sunt nomina scripta in libro vitae; • idest qui in aeterna Dei dispositione non sunt praedestinati ad vitam perpetuam. Liber enim vitae est aeterna dispositio, in qua electi sunt quasi in libro scripti, quia ad vitam praeordinati. Vitae inquam, • Agni, • scilicet Christi, qui ad hanc vitam ab aeterno praeordinavit et eam tandem dabit. Vel libro, inquam, • Agni, • quia aeterna dispositio, licet toti Trinitati conveniat, tamen Filio attribuitur; quare in Filio Pater omnia disposuit, sicut in sua sapientia, et per ipsum in tempore perficit. Item quia disposuit per Filii passionem dare vitam electis. Ipse ergo Liber secundum rem, est ipse Agnus, sicut dicit Glossa; sicut aeterna dispositio est ipse Deus. Reprobi autem non sunt scripti in hoc libro Vitae, sed in libro Mortis. Jeremiae 17, Recedentes a te in terra scribentur. Per hoc autem quod dicit, Nomina non sunt inscripta etc. removet ab eis familiaritatem divinae dilectionis et electionis, quam habet ad electos. Propter quod dicitur Lucae 10, Gaudete autem quoniam nomina vestra scripta sunt in libro vitae. Sed obicitur, quia de nominibus reproborum fit quandoque mentio sub affirmatione: supra 11, occisi sunt in terraemotu, nomina hominum septem millia. Respondeo. Dicendum quod per illud intelligitur reprobos non habere nisi solum nomen vitae, dum dicuntur Christiani vel fideles quidam ipsorum, vel dum secundum diversas sectas, nominant se justos et recte agentes. Supra 5, Nomen habes quod vivas et mortuus es. Non ergo illud dicitur propter divinam approbationem, sed propter solam nuncupationem: hic autem nomen dicit approbationem et familiaritatem divinam. Exod. 55, Novi te ex nomine. • Qui occisus est, • scilicet in suis, ut Abel Genesis 4, • Ab origine mundi, • Abel enim fuit occisus quasi in origine mundi; et sic quasi ab initio mundi coepit persecutio, qua impii Agnum in suis persequuntur. Simile, Act. 9, Saule quid me persequeris? Vel, Occisus etc. idest ab origine mundi praevisus occidi; quia ab aeterno dispositum est hunc Agnum esse occidendum. Simile Ecclesiastici 24, Ab initio et ante saecula creata sum, idest praevisa creari secundum humanitatem. Per hoc autem excitat beatus Joannes affectum fidelium ad amorem Agni, a ejus vita excluduntur reprobis, non ipsi. Sed quare dicit, Ab origine mundi, cum ab aeterno hoc dispositum sit? Respondeo. Hoc quod dicitur, Ab, accipitur inclusive, ita quod includat, ita disponi hanc ipsam mundi originem: et dat intelligi dispositionis aeternitatem: sed Scriptura quandoque exprimit id quod melius ab ho-

nine mortali capitur. Magis autem capit homo id quod dicitur circa mundum et mundi originem, quam quod dicitur de ipsa divina aeternitate. Simile dicitur in Psalmis: a saeculo et usque in saeculum tu es Deus. Utrumque autem tangitur Ecclesiastici 24, Ab initio et ante saecula creata sum. Item per hunc loquendi modum datur via ad multiplicem intellectum, ut patet in Glossa. « Si quis. » Hic agitur de poena bestiae debita; hic enim ostenditur impios esse damnandos, qui fideles cruciabunt. Sed quia ad considerationem poenae malorum sequitur timor per quem vitatur imitatio ipsorum, Ideo primo fit excitatio ad considerationem dicendorum. Secundo subditur ipsa poena impiorum, Qui in captivitatem. Poena autem hujus est aeternum supplicium quod culpae debetur. Unde primo ostenditur poena debita crudelitati affligenti citra mortem. Secundo crudelitati infligenti ipsam mortem, « Qui in gladio. » Dicit igitur, « Si quis: » raritas intelligitur per hoc quod dicit, « Si quis habet aures, » internas, scilicet intellectum et affectum; quia utrumque concurrit ad salubrem auditum, « audiat, » idest efficaciter intelligat cum affectu, et etiam cum effectu, quae poena debeatur impiis; et ideo eis non adhaereat, nec eos imitetur ne poenam consimilem incurrat. Unde Glossa: quasi dicat, cavete omnes. Supra 2, Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis. Quid autem sit audiendum, subditur, « Qui in captivitatem, » corporalem, quia impii tempore Antichristi captivabunt fideles, vel etiam spiritualem, ut dicit Glossa, « duxerit, » scilicet cultores Dei. Habacuc 1, Congregabit quasi arenam captivitatem, « In captivitatem, » aeternae poenae, « vadet. » Isaiae 55, Vae qui praedaris, nonne et praedaberis? « Qui in gladio, » materiali vel spirituali, scilicet persuasionis, « occiderit, » homines, « oportet, » necessitate justitiae, « Eum gladio, » Divini judicii, vel aeterni supplicii, « occidi: » poena enim aeterna mors est. Hoc dicitur propter Antichristum et suos, qui captivabunt et occident fideles, et ideo ipsi captivabuntur et occidentur morte perpetua. Captivatio inferni, est intrusio tartarea. Occisio autem afflictio perpetua, quae excludet a vita suavissima quae Deus est. Matth. 26, Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt. Sed objicitur, quia animae damnatae semper vivunt: quomodo ergo occidentur? Respondeo. Dicendum quod damnati dicuntur occisi, non propter amissionem naturalis vitae, sed propter acerbitatem angustiae tartareae; quae tanta est quod vivere in ea mors est. Unde Augustinus, 7 lib. de Civitate Dei: Nam etsi anima in poenis vivit aeternis, mors est potius aeterna quam vita. Item propter privationem vitae mellifluae quae Deus est. Unde Augustinus in eodem: Summa mors animae est, alienatio a vita Dei in aeternitate supplicii. « Hic est. » Hic ostenditur materia profectionis Ecclesiae, quia tribulatio tunc erit materia profectionis. Ad hunc autem profectionem concurrent duo: scilicet patientia in sustinendo, fides in informando; quia fides cum dilectione informabit ipsam patientiam, et faciet esse meritariam. Item patientia in affectu, fides in intellectu, scilicet practico. « Hic, » scilicet in praedicta persecutione, « est, » hoc est erit, « Patientia, » idest materia patientiae; quia patientia excitatur in adversis. Roman. 5, Tribulatio patientiam operatur. Gregorius, Sancti corporalem poenam, lucra putant; quia per hanc aeternam e-

vadere non ignorant. « Et fides sanctorum, » idest materia probandae fidei justorum. Fides enim probatur adversis cum vincit, non a diversis; cum vincit non vincitur, sicut aurum igne. 1 Petri 1, Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio vestrae fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur etc. Fides enim est quae docet et juvat pati adversa, fugere vitia, agere bona: ostendit praemium simul et supplicium, et alia motiva ad bonum, et sic vincit. 1 Joan. 5, Haec est victoria quae vincit mundum, Fides nostra. Sancti sunt viri just, qui sunt a faece vitiorum sinceri, et tam a culpa omissi quam commissi sunt mundi, et per hoc mundo mortui. Unde Isidorus: Sancti viri ita huic mundo moriuntur, ut soli Deo vivere delectentur. Vel, Hic, idest in consideratione poenae et gloriae, « Et patientia, » idest causa patienter sustinendi. « Et fides, » idest causa tenendi fidem. Sed quare non tangitur de caritate, sine qua nec patientia valet, nec fides? Item fides praecedat patientiam; quia prima virtus est secundum actum. Item quaerit Haymo cur Deus suos sic permittit affligi? Respondeo. Ad primum: quod de caritate tangit implicite in ipsa fide, quia de fide formata agit, ut patet ex hoc quod addidit Sanctorum: sed quandoque loquitur Scriptura breviter: fides enim non est in sua plena ratione, nisi sit cum caritate; quia cognitio divinorum de se ordinat ad affectum. Simili modo accipitur Matthaei ultimo: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Ad aliud potest dici, quod fides tripliciter consideratur: aut inquantum movens, aut inquantum informans, aut inquantum effulgens. Inquantum movet alias virtutes, quantum ad actum praecedat: inquantum autem cum caritate informat actus aliarum virtutum, et se habet in ratione ultimi completivi (1) ordine naturae et fine temporis; quia quod est completivum tenet rationem posterioris ordine naturae, et sic ponitur hic. Item inquantum effulget, hoc est manifestatur per actum patientiae, se habet in ratione consequentis; quia manifestans prius est manifestato, inquantum hujusmodi. Ad aliud respondet Haymo, quia filii sunt et paterna haereditate donandi: flagellat autem omnem filium quem recipit: Hebraeor. 12, Reprobi autem in bonis dies suos agunt, et bonos persequuntur, et sic ab haereditate excluduntur. Haymo, Ira quae nunc misericorditer a sanctis incipit, in reprobis sine misericordia conquiescet. « Et vidi aliam. » Hic agitur de persecutione facienda ab Antichristo, mediantibus pseudo praedicatoribus: unde Glossa: Descripta tribulatione. Sic autem proceditur. Primo describit pseudo praedicatorum persecutionem. Secundo excitat fideles ad circumspectionem, « Hic sapientia est. » Circa primum Primo ponitur descriptio persecutorum. Secundo subditur persecutio ipsorum, « Et loquebatur. » Describit autem persecutores quantum ad tria. Primo quantum ad vitae perversitatem sub nomine bestiae. Secundo quantum ad progressum perversitatis, « Ascendentem. » Terrio quantum ad simulationem sanctitatis, « Et habebat. » Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita mihi ostensum est quo modo Antichristus persequetur Ecclesiam per principes. Ostensum etiam mihi est, quomodo persequetur eam per suos praedicatores. Et hoc est, « Et vidi bestiam, » idest coetum pseudo Apostolorum, quos Antichristus per mundum mittet, ut dicit Glossa,

(1) Supple est posterior.

qui erat bestiales, per vitae brutalitatem quo ad se, et crudelitatem, in catholicos, « Aliam, » a praemissa et ea minorem. Gregorius in Gregoriano: Antichristus praedicationem suam, in sapientium carnalium sensibus ponens, praedicatores suos, in saeculo per populos sparget. « Ascendentem, » per progressum de malo in malum; quia in principio ascendent de malo in malum proficiendo, « De terra, » idest de amore terrenorum: hoc enim facit eos proficere in perversitate; scilicet amor divitiarum, deliciarum, et honorum. Diabolus enim revelabit Antichristo thesauros absconditos auri et argenti. Gregorius loquens de malis qui erunt sub Antichristo: Nonnulli fidem rerum caelestium ad vitae temporalis desiderium inclinabunt. Vel, Ascendentem, idest se per superbiam elevantem. « De terra, » idest de terrena dignitate. Unde Gregorius super hunc locum: De terra quippe ascendere, est de terrena gloria superbire. « Et habebat, » idest habebit, « Duo cornua, » scilicet sapientiam in doctrina et perfectionem in vita, quibus cornibus impugnavit fideles haec bestia: simulabunt enim se habere sapientiam et vitam. « Similia agni, » idest similia cornibus agni. Vidit beatus Joannes bestiam quamdam habentem cornua, quasi cornua agni: hoc autem vidit propter mysterium, quia pseudo praedicatores dicent se habere sapientiam et vitam quae vere in Christo fuerunt: in ipsis autem solum phantastice: unde dicit Similia. Gregorius super hunc locum: Praedicatorum Antichristi multitudo eam quam in se veraciter Dominus habuerit sibi singularem inesse sapientiam mentietur et vitam. Haec sunt cornua Agni nostri, scilicet sublimitas sapientiae et eminentia vitae, quibus impugnavit et adhuc impugnat impios. Vel haec duo cornua sunt duo Testamenta quae sibi usurpabunt, quae tamen sunt agni vere; et per hoc male exposita impugnavit fideles quae non implebunt, licet hoc simulent. Unde Gregorius super hunc locum. Praedicatores Antichristi clari erunt per justitiae simulationem, sed obscuri per nequitiae perpetrationem. « Et loquebatur. » Hic agitur de persecutione impiorum. Et primo agitur de persecutione verbi. Secundo de persecutione operis, « Et potestatem. » Dicit igitur: « Et loquebatur, » idest loquetur. « Sicut draco, » idest perversa suadendo et blasphemando Deum et sanctos. Erit haec bestia conformis diabolo loquenti in Antichristo. Loquentur tamen simulando se habere cornua agni, ut sic decipiant. Unde Gregorius super hunc locum. Ista ergo bestia, idest praedicatorum multitudo, assumet agni speciem ut draconis exerceat operationem. Item nomine draconis intelligitur venenum et astutia infundendi. Loqui ergo sicut draco, est, loquendo perversa, secundum conformitatem diaboli sub simulatione veritatis venenum infundere. Psalm. Venenum aspidum sub labiis eorum. « Et potestatem. » Hic agitur de persecutione operis: quia non tantum verbo, sed et facto persequentur fideles. Haec autem persecutio principaliter erit spiritualis. Licet enim corporaliter et temporaliter persequentur Ecclesiam, totum tamen fiet ad Ecclesiae subversionem. Primo autem fiet persecutio operis in generali. Secundo in speciali, « Et fecit terram. » Dicit igitur: « Et faciebat, » idest coetus praedicatorum Antichristi. « Faciebat omnem potestatem prioris bestiae, » idest exercebit omnem operationem potestatis Antichristi. Omnes enim modo decipiendi exercebunt quibus et

Antichristus potestate diabolica: quae erit principaliter in Antichristo, erit tamen et in aliis. « In conspectu ejus, » idest secundum beneplacitum ejus. 2 Corinth. 2, Ex Deo coram Deo in Christo loquimur. In omnibus enim praeponunt caput suum, idest Antichristum, ut dicit Glossa. Ex hoc patet quod cum suum Dominum et caput vocabunt. « Et fecit terram. » Hic ostenditur persecutio operis in speciali. Haec autem persecutio fiet hoc modo. Praedicatores enim Antichristi facient homines Antichristum adorare. Item facient miracula per quae inducent multos a fide recedere. Item facient homines statuam Antichristi colere. Item compellent multos charactere sive signum Antichristi portare. In his quatuor magna erit persecutio animarum; et ad hanc adjungetur persecutio corporum. Primo ergo ostenditur persecutio quantum ad Antichristi adorationem. Secundo quantum ad miraculorum operationem, « Et fecit signa. » Tertio quantum ad statuam venerationem, « Dicens habitantibus. » Quarto quantum ad subjectorum consignationem, « Et faciet omnes. » Dicit igitur: « Et fecit, » idest faciet promissis, vel donis, vel minis, vel flagellis, vel aliis modis. « Terram, » idest terrae amatores, « Et inhabitantes in ea, » idest perseverantes in amore terrae, hoc est terrenae vanitatis. Vel, Terram, idest homines de terra secundum corpus conditos, et ideo ad terram per affectum inclinabiles: unde sequitur: « Et inhabitantes in ea, » scilicet terra secundum animam, hoc est amatores terrenorum. « Adorare bestiam primam, » idest de qua prius narratum est, scilicet Antichristum. « Cujus curata est, » idest curata videbitur. « Plaga mortis, » idest qui resurrexisse credetur. Nota Glossam, Quia hi simulata resurrectione etc. De hoc supra eodem, Et plaga mortis ejus curata est. Et sequitur: « Et adoraverunt bestiam etc. » Valde enim superbus erit Antichristus, et per suos praedicatores procurabit se coli et nomen suum diffundi. Unde Gregorius in Gregoriano: Nomen suum longe lateque ante mortem suam conabitur Antichristus diffundere; et in terrena gloria appetet, si possibile esset, imperpetuum permanere. « Et fecit signa. » Hic agitur de persecutione quantum ad miraculorum operationem: per hoc enim multi pervertentur. Primo autem ostendit ipsam miraculorum operationem. Secundo consequentem hominum subversionem, « Et seduxit. » Miracula autem tangit primo in generali. Secundo describit in speciali, « Ut etiam. » Dicit igitur: « Et fecit, » idest faciet, scilicet coetus pseudo praedicatorum Antichristi. « Signa magna, » idest magna miracula, quae videbuntur signa magnae potestatis in Antichristo, ad cuius honorem fient per operationem daemonum ex permissione divina. Unde dicit Gregorius in Gregoriano: Illo tempore complebitur, quod veritatis ore per Evangelium dicitur: Surgent pseudo christi et pseudo prophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. « Ut etiam: » quasi dicat: multa signa faciet haec bestia ita. « Ut etiam ignem, » ad literam. « Jacebit, » idest faciat, « De caelo descendere in terram, » scilicet super eos qui Antichristo obediunt, quia confirmationem suae praedicationis dabunt spiritum malignum in specie ignis, sicut dicit Glossa, sicut Apostolis datus est Spiritus sanctus in specie ignis. Act. 2, Apparuerunt illis dispartitae linguae tamquam ignis. « In conspectu homi-

• num: • quasi dicat: hoc fiet aperte, ut per hoc inducant homines ad credendum quod ipsi erunt sanctiores quam discipuli Christi qui acceperunt in conelavi. Antichristus et sui facient secundum simulationem facta Christi, ut fidem christianorum pervertant et eos antichristianos faciant. Simulabit enim Antichristus mortem et resurrectionem et ascensionem, ut habitum est supra, et finget Spiritus sancti missionem, ut hic habetur. « Et seduxit, » scilicet bestia, idest seducet, idest seorsum a virtute ducet. Per praesens notatur studium et insistencia. « Habitantes in terram, » per amorem, hoc est terrae amatores, propter signa, idest miracula quae data sunt, idest permissa a Deo. « Illi, » scilicet bestiae, idest coetui pseudo praedicatorum. « Facere, » idest quae permittetur facere. « In conspectu bestiae, » idest secundum beneplacitum et iustum Antichristi, vel ad praesentiam nominis invocati, quia ad invocationem nominis Antichristi facient huiusmodi miracula, ut vult Glossa: tamen totum fiet operatione diaboli, sicut dicitur 2 Thessal. 2, Cujus est adventus secundum operationem satanae in prodigiis etc. De huius seductione, Matth. 24, Multi pseudo prophetae surgent et seducunt multos. Et sequitur: Et dabunt signa magna et prodigia etc. • Dicens. » Hic agitur de persecutione quantum ad statuam reverentiam; quia compellent pseudo apostoli, homines facere statuam Antichristi: et videbitur statua loqui et futura praedicere: et compellentur homines eam adorare. Primo ergo tangit statuam formationem. Secundo formatae loquutionem, • Et datum. » Tertio hominum venerationem, • Et faciet ut quicumque. » Dicit igitur: • Dicens: » quasi dicat: seducet homines, dicens, idest praeicipiens. • Habitantibus in terra, » idest amatoribus terrenorum, quia tales erunt Antichristo subjecti et per istos seducunt alios. « Ut facerent, » idest faciant. « Imaginem, » idest ad litteram statuam aliquam. • Bestiae, » idest Antichristi. « Quae, » scilicet bestia. « Habet plagam gladii, » idest cicatrices sive vestigia vulnerum quae sunt signa praeteritae mortis; quae mors per gladium intelligitur, sicut legitur de Christo. Joan. 20, Infer digitum tuum huc etc. • Et vixit, » idest simulate resurrexit. Potest etiam aliter intelligi sic. Dicens, idest praedicans. Ut facerent imaginem etc. idest ut faciant se conformes Antichristo sequendo ejus documenta; qui resurrexisse videbitur; sicut praedicatores Christi praedicant hominibus, ut ei se conforment, 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. • Et datum est illi, » idest dabitur pseudo praedicatoribus a diabolo, divina permissione. • Ut • daret, » idest ut dent. • Spiritum, » scilicet malignum. • Imagini bestiae, » idest statuam Antichristi; quia praedicatores Antichristi facient spiritum malignum esse in illa statuam, et per illum spiritum loquetur statua phantastice. Unde sequitur: Et datum est ei, scilicet multitudini pseudo praedicatorum facere, • Ut loquatur imago bestiae, » idest statua Antichristi; quia, sicut dicit Glossa, arte magica per virtutem daemonis facient statuam loqui et futura praedicere. Sed ex hoc quod dicitur, Ut daret spiritum imagini, videtur quod imago sive statua huiusmodi sit viva, si in se spiritum habeat. Item si statua loquatur, ergo erit creatura rationalis, quia loqui est creaturae rationalis. Respondeo. Ad primum dicendum, quod statua non

erit viva; quia licet habeat spiritum malignum inhabitantem, non tamen naturaliter unitum. Habebit ut motorem, non ut formam perficientem. Ad aliud dicendum, quod loqui non sumitur proprie, sed secundum quod per spiritum praesidentem idolis. Dicebantur olim idola loqui, cum daemones in eis dabant responsa. Loqui enim est cum intentione proferre per organum rationali animae unitum naturaliter. Aliter potest intelligi sic. Datum est, idest dabitur illi coetui pseudo praedicatorum, ut prius. Ut daret, idest ut det, scilicet spiritum, scilicet malignum. Imagini bestiae, idest hominibus qui erunt conformes Antichristo, et per hoc erunt ejus imago. Et dabitur ei facere ut loquatur imago bestiae variis signis: quia sicut dicit Glossa, Faciet Antichristus vel sui praedicatores spiritum malignum super homines descendere et variis linguis loqui, sicut de Apostolis legitur, Act. 2, et de aliis fidelibus, Act. 10, Audiebant illos loquentes linguis etc. Et heu multi hodie portant imaginem bestiae, idest Antichristi vel diaboli per conformitatem. Matth. 22, Cujus est imago haec et inscriptio? Dicunt ei: Caesaris. • Et faciet, » haec bestia, scilicet multitudo pseudo praedicatorum, per principes qui eis obediant. • Ut quicumque non adoraverint imaginem bestiae, » idest statuam Antichristi ad litteram. • Occidatur, » morte corporis. Quos enim pseudo Apostoli non poterunt documentis vel miraculis pervertere, per principes trucidabunt et occident. Unde Gregorius, Quos praedicatores appetent loquendo seducere, multi potentum studebunt et saeviendo et affligendo terrere. • Et faciet omnes. » Hic agitur de persecutione, quantum ad consignationem; quia compellent homines habere signum Antichristi. Primo autem ostendit consignandorum numerositatem. Secundo ostendit compulsionem ad consignationem, • Quod ne quis. » Dicit igitur: • Et faciet, » praedicta bestia, per principes vel alio modo. • Omnes pusillos, » idest parvos potestate, ut sunt minores. • Et magnos, » potestate, ut sunt majores. • Et divites et pauperes, » in rebus, • Et liberos et servos, » secundum personalem conditionem. Et ita eos qui signum Antichristi habebunt, describit quantum ad potentiam, quantum ad fortunam, quantum ad personam sive conditionem personae, ut est libertas et servitus. Quod autem dicitur: Omnes pusillos etc. facit distributionem non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, quia de pusillis et magnis multi pervertentur; similiter et de aliis, non tamen omnes. Vel, Pusillo, apud Deum, magnos apud homines. Divites, rebus. Pauperes, virtutibus. Liberos a Deo. Servos sub peccato vel diabolo. • Habere • characterem, » idest signum Antichristi. • In dextera • manu, » idest in aperta operatione. • Aut in frontibus, » idest in confessione oris, ita quod non erubescant confiteri nomen et dominium Antichristi. Sicut enim veri christiani habent signum Christi per fidem formatam in corde et rectitudinem in opere et expressionem fidei in ore: ita compellentur homines portare signum Antichristi, quod signum erit iniquitas in opere; quod est habere signum in manu. Vel audaciam confitendi nomen ejus ore, quod est portare signum in fronte, per quam intelligitur audacia. Unde Glossa, In manu. Per dexteram autem manum signatur opus malum apertum, quia manus dextera magis est in promptu. Hoc est signum contrarium signo electorum. De quo supra 7, Quoad-

usque signemus etc. Ad huiusmodi autem signum compellent per poenam: unde sequitur: « Et faciet » ne quis possit emere, » ab aliis. « Aut vendere, » aliis. « Nisi habeat characterem, » idest signum, scilicet in opere. Signum enim Antichristi portabit, qui ei per opera se conformabit. « Aut nomen » bestiae, » scilicet Antichristi in denominatione vel expressione; quia compellentur portare nomen Antichristi, ut scilicet denominentur ab eo Antichristiani, ab Antichristo vel alio nomine, sicut a Christo dicuntur christiani. Item ut ejus nomen ore confiteantur. « Aut numerum nominis ejus, » scilicet in corde expectando, scilicet a Deo remunerationem minorem quae signatur per sex, vel mediorum quae per sexaginta, vel maximam quae per sexcentos; et credendo ipsum posse sic suos remunerare. Iste enim est numerus nominis Antichristi, sicut post sequitur. Nota Glossam, Qui expectant etc. Ad litteram intelligitur, quod non permittentur vendere vel emere nisi signum Antichristi portent in opere aperto, quod est portare characterem vel ejus nomen in sua denominatione, aut in oris confessione, quod est portare nomen bestiae; aut se ostendat habere verbo vel alio modo fidem potestatis ejus in corde, credendo, quod Antichristus potest remunerare suos praemio minori vel mediocri vel maximo: quod etiam est portare numerum nominis ejus, quia numerus nominis Antichristi est sexcenti sexaginta duo, sicut post sequitur. Hunc enim numerum habet qui credit illud quod per numerum signatur Antichristo convenire, cum tantum usurpative ei conveniat non vere. Sed quare dicitur sub disjunctione habere characterem in manu aut in frontibus? Nonne sicut Deus requirit actum rectum et confessionem vere fidei, sic ille dolosus requirit malum actum et malam expressionem oris? Respondeo. Dicendum, quod utrumque requirit Antichristus ab hominibus per se et per suos praedicatores: tamen per alterum solum poterunt multi evadere poenas quae ab ipso et a suis infliguntur: quia ipsi non semper opera videbunt, nec semper verbum quo homines confiteantur Antichristum audient, sed recipient alterum. Deus autem qui omnia videt et ejus sunt omnia, et actum operis et confessionem oris et devotionem cordis requirit. Bernardus in libro de diligendo Deo: Si me totum debeo pro me facto, quid addam pro me refecto? « Ille sapientia est. » Ille excitat fideles ad circumspectionem; quia per investigationem numeri nominis Antichristi potest cognosci, quod non erit nisi lactator pessimus et deceptor dolosus, et per hoc potest caveri. Primo autem excitat difficultatem, ostendendo, quia difficile est huiusmodi numerum intelligere. Secundo ad investigationem exhortando, « Qui habet. » Tertio ipsam veritatem docendo, « Numerus enim. » Dicit igitur: « Ille, » idest in huius numeri investigatione. « Sapientia est, » idest in inquisitione huius numeri manifestatur sapientia in inquisitore, quia difficile est. Vel, Sapientia est necessaria propter difficultatem ad inveniendum numerum, et iterum numeri significationem. Sed quare non ponit expresse significationem numeri, sicut et ipsum numerum ponit; sicut etiam exponit de dracone, supra 12, Projectus est draco ille serpens antiquus qui vocatur diabolus et sathanas etc.? Respondeo. Ne pro sua manifestatione apud superbos vilesceret, et ut ad intelligentiam numeri magis excitet; quia res obscura (sicut dicit

Glossa), attentos facit. Illud autem de diabolo non sic contemnitur, quia ipsa nomina diaboli generant horrorem. Item per hoc quod sic obscure loquitur, et tamen dat intelligi quod hic numerus ponitur propter significationem, docetur quod numerus in Scriptura saepe ponitur non causa numeri, sed significationis. Deinde admonet ad investigandum. Voluit autem Beatus Joannes hic sollicitare lectorem ipsa monitione. « Qui habet intellectum, » idest sapientiam, per quam obscura intelligat. « Computet » numerum bestiae: » quasi dicat: qui per nomen Antichristi importatur, computet, et numeri significationem cognoscat. Ne autem per illum numerum credatur Antichristus esse Deus cum sit tantum homo, ostendit quis sit numerus; et quod Antichristus est purus homo, non Deus. « Numerus: » quasi dicat: numerum bestiae, idest Antichristi computet, ut sic deceptionem Antichristi percipiat quae se Deum dicet, cum sit tantum homo. Et hoc est, « Numerus enim, » scilicet nominis ejus Antichristi. « Est hominis, » non Dei; quia ipse erit homo, non Deus: quasi dicat: non Deus sed homo erit. Gregorius, Antichristus super ipsius Divinitatis potentiam extolletur, ita ut homo peccator; et tamen homo despiciens aestimari Deum se super homines mentiatur. Deinde subdit ipsum numerum. « Et numerus ejus, » scilicet Antichristi, qui numerus in ejus nomine intelligitur. « Est sexcenti sexaginta » sex. » Non ponit significationem numeri, nec ostendit quomodo in ejus nomine sit iste numerus; quia per hoc magis excitatur attentio, ut dicit Glossa: Ne fiat de substantivo quod respondeat huic adjectivo, sexcenti, et ille numerus ponatur ratione significationis non numeri. Nota ergo quod cum liber iste Graece scriptus sit, secundum Graecos est hic numerus quaerendus, apud quos omnes litterae numerum signant, sicut apud nos quaedam. Nomen Antichristi Graece dicitur: Antemos, quod interpretatur contrarius, quia Christo contrarius erit et ejus honori. Numerus huius nominis est sexcenti sexaginta sex: hoc enim nomen tantum numerum signat. Sicut enim apud nos V, signat quinque. C, centum. X, decem, ita apud Graecos, A, signat unum, N, quinquaginta, O, septuaginta, S, ducenta, T, signat trecenta, E, quinque, M, quadraginta. Horum omnium summa est sexcenta sexaginta sex. Item aliud nomen Antichristi Graecum est Arnoyme, quod interpretatur nego, quia Christum negabit esse Deum. Hoc nomen importat praedictum numerum. A, signat unum. R, signat centum. N, quinquaginta. O, septuaginta. Y, quadringenta. M, quadraginta. E, quinque: haec omnia faciunt illum numerum qui ponitur in littera. Item aliud nomen ejus est Teitan, quod interpretatur sol, vel gigas, quia dicet se solem justitiae et gigantem geminae substantiae, quia ea quae Christo, vere conveniunt, sibi falso attribuet quia superbissimus erit. T, signat trecenta. E, quinque. I, decem: item, T, trecenta. A, unum. N, quinquaginta: et ita haec tria Graeca nomina Antichristi praedictum numerum signant. Item nomen ejus quoddam in litteris latinis eundem numerum reddit, quod est die lux: quia dicet se lucem, dicet enim se esse Deum. D apud latinos signat quingenta. I, unum. C, centum. L, quinquaginta. V, quinque. X, decem. Sic ergo habemus numerum nominis bestiae, scilicet Antichristi. Nunc videamus quid signat: propter hoc enim agitur hic de ipso numero. Notandum ergo

secundum Glossam, quod senarius qui est primus numerus perfectus, signat minus perfectos, qui licet sint in conjugio, tamen cavent a mortali et divina praecepta servant, non tamen consilia implent. Isti habent perfectionem sufficientiae, sine qua non est salus; et dicuntur imperfecti respectu perfectorum. Per simplicem ergo senarium, signatur minima perfectio. Sexagenarius autem numerus signat mediocriter perfectos qui sunt in castitate et divina praecepta servant cum perfectione consiliorum, non tamen secundum altiore perfectionis gradum. Denarius enim signat observantiam decalogi. Senarius vero denariorum, qui jam non est simplex, signat perfectionem consiliorum. Sexcentenarius autem numerus signat perfectissimos qui et praecepta et consilia perfectissime servant. Centenarius enim magnam perfectionem signat, quia multos numeros continet, et ad ipsum terminatur cursus praecedentium numerorum: unde retro incipere oportet centenario terminato. Cum vero additur senarius centenorum per quem multiplicatur centenarius, signatur perfectio cumulata. Per sex ergo signantur minus perfecti, sive perfectio minima in bonis quae est fructus trigesimus in statu viae. Matth. 13, Per sexaginta perfectio mediocris quae est fructus sexagesimus. Per sexcenta perfectio maxima, quae Matth. 13, dicitur fructus centesimus. Per hunc ergo talem numerum qui in nomine bestiae intelligitur, signatur quod Antichristus dicet se Deum cui servire debeant homines in omni gradu vitae, tam minus perfecti quam mediocriter perfecti, quam perfectissimi: ita ut qui ei altero modo non servierit serviat modo alio: qui etiam possit secundum diversos gradus vitae remunerare homines praemio minori vel mediocri vel maximo: et ita per hunc numerum poterit aestimari Deus ab erroneis, cum tamen tantum sit homo: unde dicitur hic: Numerus enim hominis est. Nec apud eos qui ei servient erit alius gradus bonae vitae, licet videatur. Unde ipse Antichristus cum ipso corpore malorum vocatur bestia, propter bestialem vitam: supra eodem in principio capitis, • Et vidi de mari bestiam ascendentem. • Aliter sic. In hoc numero est triplex senarius: scilicet senarius unitatum, senarius denariorum, senarius centenorum. Primus senarius signat perfectionem naturae quae sex diebus creatae fuerunt et completae. Senarius vero denariorum, signat perfectionem meritorum quae est in observantia decalogi, cum impletionem consiliorum; quia denarius signat observantiam decalogi, senarius vero, per quem multiplicatur denarius, signat perfectionem ejusdem observantiae cum additione consiliorum. Senarius vero centenorum signat perfectionem praemiorum, quia consummata perfectio est in praemio. Centenarius autem dicit perfectionem, cujus cumulus signatur per senarium centenorum. Per hunc ergo totalem numerum, signatur quod Antichristus dicet se esse Deum et principium omnis perfectionis, scilicet perfectionis naturae omnium rerum et perfectionem gloriae. Haec est computatio numeri nominis bestiae. Numerum ergo nominis bestiae habebit qui ipsum Antichristum credet esse Deum, cui sit ab omnibus secundum omnem gradum vitae serviendum, et qui possit dare praemia secundum diversos gradus obsequiorum, et qui sit principium sive auctor omnis perfectionis. Ut autem necessitate compulsi cogantur adhaerere Antichristo, vel ejus opera agendo, vel nomen ejus portando

in ejus denominatione, aut oris expressione, vel fidem ejus tenendo quod sit Deus, prohibeat vendere et emere, nisi assentiant ei vel ejus praedicatoribus. Ipse tamen Deus non erit, sed homo; et erit peccator impiissimus: unde Apostolus vocat eum filium perditionis, 2 Thessal. 2, Et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur aut quod colitur Deus, et in ipso omnis plenitudo malitiae et omnis iniquitas abundabit, sicut dicit ibi Glossa. Et quod pessimus peccator fuerit, patebit tandem, quando viriliter dejicietur et interficietur a Domino, sive per se, sive per Michaellem. Occidetur autem (ut doctores credunt) in monte Oliveti in papilionem et in solio suo, in illo loco contra quem Christus in caelo ascendit, sicut dicit Glossa super illud 2 Thessal. 2, Quem Dominus Jesus etc. Quaeritur hic, cum multi credant juxta hunc numerum, Antichristum esse Deum, quomodo sapiens poterit cognoscere ipsum esse falsum et impium deceptorem, cui non sit adhaerendum, licet multi credant contrarium? Item videtur quod non sint culpabiles qui ei adhaerebunt. Cum enim ex una parte sint tormenta, ex alia parte sint miracula multa et magna, ut quod statuam suam faciet loqui et futura praedicere et alia multa signa, cum tamen fideles miracula faciant nulla vel pauca, ex alia parte magna divitiarum et honorum munera, ex alia sanctitatis et perfectionis indicia, non videtur mirum si multi decipiantur. Ergo cum fideles tunc et in miraculis et in aliis videantur inferiores Antichristo, non erit accusabilis qui Antichristum sequetur. Respondeo. Ad primum dicendum, quod licet juxta hunc numerum qui falso Antichristo conveniet, aliqui credant ipsum Deum esse: tamen sapiens homo poterit cognoscere ipsum esse hominem purum, et hoc per ipsum numerum ad ejus opera comparatum. Erit enim crudelissimus, quia crudeliter homines trucidabit et interficiet. Item erit superbissimus. Dignitates enim et honores saeculares exquiret. De Christo autem contrarium legitur, fuit enim piissimus: unde mulierem quae secundum legem lapidanda erat, prudentissime et piissime liberavit. Joan. 8: et Matth. 5, Si quis te percusserit in unam maxillam etc. Item fuit humillimus. Matth. 11, Discite a me quia mitis sum et humilis corde, Item cum vellent eum habere in regem, fugit. Joan. 6, Item in passione humanitatem incomparabilem exhibuit. Philipp. 2, Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem. Comparantes ergo numerum ad ejus opera, poterunt cognoscere numerum non signare in Antichristo divinitatem nisi falso. Item ipsum esse purum hominem poterunt cognoscere per Scripturam, quae Antichristum ostendit esse peccatorem hominem: quod non potest convenire Deo. 2 Thessal. 2, Et revelatus fuerit homo peccati filius perditionis etc. Item per illuminationem internam; quia qui ad Deum toto corde clamabunt recipient internam eruditionem. Psalm. Clamavit ad me et exaudiam eum etc. Ad secundum patet per hoc: licet enim multi caeci fiant ut non intelligant, tamen sapiens poterit percipere ipsum esse pessimum deceptorem ex operibus impiis. Licet enim in multis simulet se sanctum, tamen opera crudelitati et elationis et alterius nequitiae multiplicis, manifestabunt qualis ipse erit, si sit qui intelligat. Matth. 7, A fructibus eorum cognoscetis eos. Item ex Scripturis sanctis quae praedi-

cant ejus nequitiam, ut patet in hoc libro et 2 Thessal. 2, et Daniel. 7 et 11, et in multis aliis locis. Et hoc multum poterit proficere fidelibus. Unde Isidorus, 1 lib. de Summo bono, exponens illud Matth. 24, Ita ut in errorem inducantur etc. Ibunt electi in errorem titubationis ad modicum pro multitudine prodigiorum; sed cito resipiscences cordis errorem religione coercerunt, scientes praedictam a Domino esse, ut dum hoc fecerint adversarii non conturbentur sancti. Item ex illuminationibus internis, quia Deus suos in adversis non deseret, si ad ipsum confugiant; sed quid credere debeant docebit, scilicet fidem catholicam. Augustinus secundo libro de Sermone Domini in monte: Deus semper paratus est dare suam lucem nobis intelligibilem et spiritualem. Ad tertium jam patet quod non erunt excusabiles, si Antichristo adhaereant; quia ex his tribus, et forsitan ex aliis multis poterit ejus nequitia deprehendi. Et ideo potius tormenta mortis erunt sustinenda quam ei adhaerendum.

CAPUT XIV.

« Et vidi, et ecce etc. » Habito de tribulatione immittenda ab Antichristo, hic agitur de auxilio dando a Christo. Nam sine ejus auxilio impossibile est stare in gratia inter adversa, vel in adversis mendo proficere. Agnus autem adiutor justorum est amabilis et ratione sui, et ratione familiae, quae est dignissima et valde nobilis; quae etiam familia adjuvat hominem in adversis. Unde agitur de Agno adiutore et de ejus familia. Quoniam autem Agnus est tantus et talem habet familiam, ideo sibi famulandum est ab omnibus; ex quo famulatu provenit merces immensa. Unde primo ostenditur auxilium mulieris. Secundo subditur monitio ad famulatum adiutoris, « Et vidi alterum. » Tertio subjungitur ratio ex parte remunerationis, « Et audivi. » Circa primum primo describitur Agnus dator adiutorii. Secundo describitur familia Agni, « Et cum eo. » Agnus autem describitur quantum ad tria. Primo quantum ad misericordiam in redimendo, sub nomine Agni. Secundo quantum ad benevolentiam in adjuvando, « Stabat. » Tertio quantum ad excellentiam in praesidendo, « Super montem. » Describitur ergo quantum ad redemptionem, defensionem, et dominationem; et haec omnia faciunt ad propositum. Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita vidi tribulationem quae justis infertur; vidi etiam consolationem adiutorii quod dabitur. Et hoc est Et vidi, aspectu interno. Quid autem viderit subdit, « Et ecce, » notat praesentiam et certitudinem visionis; quia vidit sub oculis, quae sequuntur. Item per hoc potest intelligi promptitudo ejus ad adjuvandum. Isa. 58, Clamabunt, et dicet, ecce adsum. « Agnus, » idest Christus ad modum agni pro nobis immolatus; et ideo suis non deerit, quos tam eare redemit. 1 Petri 1, Non corruptibilibus auro vel argento etc. « Stabat, » idest stat Glossa ut adjuvans. Stare enim jovantis est. Act. 7, Vidit gloriam Dei et Jesum stantem. Et ideo fortiter standum est in adversis. Psal. Dominus mihi adiutor, non timebo etc. « Super montem Sion, » idest supra Ecclesiam quae mons est, propter virtutis sublimitatem; mons autem Sion, propter contemplationis speculationem. Sion enim interpretatur specula vel speculum; quia Ecclesia quantum ad justos speculatur Deum oculo
S. Th. Opera omnia. V. 25.

fidei et amoris et contemplationis. Psal. Psallite Deo nostro qui habitat in Sion. Dicitur autem Dominus stare supra Ecclesiam. Tum quia superior est et dignior tota Ecclesia. Joan. 3, Qui de caelo venit, super omnes est. Tum quia praesidet et dominatur Ecclesiae. Ipse enim Christus rex noster est, etiam inquantum homo; et ideo sicut bonus rex conservat servos. Psal. Ego autem constitutus sum rex ab eo super montem Sion, « Et cum eo. » Hic agitur de familia Agni. Dignitas enim familiae ostendit quantus sit adiutor iste; et item ipsa familia est in adiutorium; et ideo debet stare homo fortiter in adversis. Describitur autem familia, Primo quantum ad vitae sanctitatem sub figura illius numeri. Secundo quantum ad excellentiae dignitatem, « Habentes nomen. » Tertio quantum ad adiunctam jucunditatem, quae sequitur ex praedictis, « Et audivi. » Dicit igitur, « Et cum eo, » scilicet cum Agno, erant, idest cum Christo sunt per conformitatem imitationis, et per adhaerentiam dilectionis. Non enim dicit Cum eo, quasi sint supra Ecclesiam, cum ipsae virgines sint de Ecclesia; sed cum eo sunt per unionis societatem. Vel, Cum eo, scilicet supra montem Sion, scilicet supra Ecclesiam, quantum ad aliquos, qui non habent meritum virginittis. « Centum quadragintaquatuor millia; » idest virgines in integritate plena desudantes; in poenitentia, ferventes ad documenta Evangelica, perfecti in perseverantia. Hic enim agitur de familia Agni, quantum ad quaedam nobilissima membra Ecclesiae, scilicet virgines, quae cum virginitate habent fervorem ad Deum. Beatus enim Joannes virgo fuit, unde recte ei ostensus fuit virginum status. Nota ergo quod per Centum signatur integritas perfectae virginittis; quia fructus centesimus est perfectio status virginum. Numerus enim centenarius, quia terminat numeros et est numerus completus, signat perfectionem: hic autem specialiter perfectionem status virginittis, sicut et Matth. 13. Numerus autem quadragenarius, significat fervidam poenitentiam; hic est enim numerus poenitentium; partes enim aliquotae quadragenarii surgunt in quinquagenarium, qui est numerus remissionis, quae habetur per poenitentiam. Licet autem virgines sanctam virginittatem servant: tamen propter aliqua venialia poenitentiam agunt. Per quaternarium signatur Evangelica doctrina, quam attente observant. Per millenarium autem, qui est numerus completissimus, signatur perfectio perseverantiae, quae omnia praedicta perficit. Vel, per centenarium perfectio intemeratae virginittis, per quadragenarium labor poenitentialis austeritatis. Per quaternarium, fervor Evangelicae sanctitatis, ut in dispergendis rebus propriis, et calcandis divitiis, et relinquendis, saltem affectu, carnalibus propinquis, et hujusmodi, haec tria non mutantur. Per millenarium vero, perfectio intimae charitatis, qua scilicet calent in Deo, quae informat omnia praedicta; qua etiam diligunt proximum. Isidorus, 2 libro de Summo bono: Sine amore caritatis, quamvis quisque credat, ad beatitudinem pervenire non potest. Notandum autem quod licet supra 7, numerus iste significet omnes fideles sub tempore gratiae, sicut vult ibi Glossa, tamen hic signat sanctos virgines in utroque sexu, ut patet ex Glossa et etiam ex litera sequenti. Hoc etiam dicit Gregorius super hunc locum. « Habentes. » Illic describitur familia quantum ad excellentiae dignitatem; quia scilicet portant nomen sui

regis, scilicet Agni, et Patris ejusdem Agni. A Christo enim dicuntur Christiani, et a Deo Patre sunt dii per adoptionem. « Habentes nomen ejus, » scilicet Agni, quia a Christo dicuntur Christiani, hoc est nomen honoris et gratiae, amoris et novitatis, supra 2, Et in calculo nomen novum scriptum etc. « Et nomen patris ejus, » scilicet nomen Dei Patris, quod est Deus, quia a Deo dici possunt dii. Magna enim vis amoris, quae nomen ipsius Dei facit amantibus communicari. Psal. Ego dixi, dii estis. Vel, Habentes nomen ejus, idest fidem humanitatis. Nomen enim importat notitiam. Et nomen Patris ejus, idest notitiam sive fidem divinitatis. Quocumque autem modo dicatur nomen, recte sequitur, « Scriptum, » idest firmiter impressum, « In frontibus suis, » idest in audaci constantia confitendi, quia in publico constanter confitentur. Per frontem enim audacia sive constantia signatur. Non enim sufficit credere corde, nisi et ore exprimat, cum necesse fuerit. Roman. 10, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Unde etiam dicit Nomen ejus et Patris, non proprium, sicut quidam de quibus Psal. Vocaverunt nomina sua in terris suis. Genes. 11, Faciamus civitatem etc. 1 Machab. 5, Faciamus et ipsi nobis nomen etc. Sequitur: Et facta est plaga magna in populo. Sic ergo ostenditur dignitas virginum; quia sunt insigniti nomine venerandae christianitatis; nomine etiam praecelsae divinitatis, cum constantia confitendi. Sed objicitur, quia hoc convenit omnibus justis; ergo non est laus specialis virginum. Item aequae est Filius Deus, similiter et Spiritus sanctus ut Pater; quia tres personae sunt unus Deus. Augustinus, 11 libro de Civitate Dei: Et haec trinitas est unus Deus: Quomodo ergo nomen divinitatis hic attribuitur soli Patri? Respondeo. Ad primum dicendum, quod in omnibus justis magna est dignitas denominari a non ine regis aeterni; specialiter autem in sacris virginibus secundum utrumque sexum est haec dignitas excellentior; quia in eis est perfectius res nominis; quia Christo, a quo dicuntur Christiani, perfectius conformantur in incorruptione integritatis; et Deo, a quo possunt dici dii, adhaerent altius gloriose caritatis: cujus vis facit, ut nihil quaerant nisi Deum: cujus etiam caritatis virtus facit ut nomen divinitatis participant; quia caritas est transformare amantem in amatum. Unde Augustinus, Talis est quisque, qualis sua dilectio: si terram diligis, terra eris: si Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo hoc dicere ex me, sed Scripturas audiamus: Ego dixi, dii estis. Ad aliud dicendum videtur, quod licet aequaliter conveniat tribus personis, nomen divinitatis, et omnia essentialia; tamen quandoque id quod est commune omnibus personis appropriatur alteri ex speciali aliqua ratione. Nomen ergo divinitatis hic attribuitur Patri; quia Pater est aliarum personarum origo, et habent ab ipso divinitatem et omnia. « Et audivi. » Hic describitur status virginum quantum ad jucunditatem adjunctam virginitati et dignitati. Haec autem jucunditas signatur sub Cantico Canuorum 2. Quoddam internum est tripudium jucunditatis. Sic autem proceditur. Primo describitur tripudium internae jucunditatis. Secundo ostenditur convenire solis inviolatis, « Et nemo » poterat. » Circa primum sic proceditur. Cum enim isti cantatores sint in statu sublimi, et sint ex diversis populis collecti; sit etiam eorum status

jucundus, impiis in utilem terrorem; vigilant etiam circa carnis mortificationem, et habeant jucunditatem veram et novam, et hoc ante Deum et majores Ecclesiae: Ideo primo describitur canticum internae jucunditatis quantum ad status sublimitatem. Secundo, quantum ad cantantium multipliciter, « Tamquam vocem. » Tertio, quantum ad consequentem utilitatem, « Et tamquam vocem. » Quarto quantum ad profectus sedulitatem, « Et vox. » Quinto, quantum ad ipsius jucunditatis qualitatem. « Et » cantabant. » Sexto, quantum ad loci congruitatem, « Ante sedem. » Haec enim omnia ad easdem personas, scilicet ad virgines videntur referri, et de voce cantici interni, scilicet gaudii intelligi. Cum enim primo de voce tangat, nullam aliam subjungit, nisi vocem cantici, cum subdit, « Et cantabant. » Dicit igitur, « Et audivi: » quasi dicat: ita vidi familiam Agni cum Agno: Audivi etiam vocem interni gaudii. Et hoc est quod dicit, « Et audivi, » auditu interno, « vocem, » scilicet interni cantici cum desiderio adjuncto: de qua voce sequitur infra, Et cantabant etc. Gaudium enim internum vox est quaedam cantici spiritualis, maxime quando est cum desiderio intimo, Ephes. 5. Cantantes et psallentes in cordibus vestri Domino. De caelo, idest ab illis virginibus egredientem. Glossa: ab illis qui cum eo erant. Dicuntur autem virgines caelum propter status sublimitatem et meritorum claritatem. Unde Isidorus 2 libro de Summo bono: Non dubium quod qui casti perseverant et virgines, Angelis Dei similes efficiantur aequales. « Tamquam vocem aquarum multarum, » idest quasi vocem populorum multorum; quia sancti virgines de multis populis divina gratia colliguntur. Aquae autem multae significant populos multos; quia homines per se labiles sunt et defectibiles; quos tamen Dominus solidat, cum ei adhaerent. Et per hoc manifestatur divina bonitas quae tantam societatem virginum congregat et solidat, licet tales pauci sint respectu aliorum. De hujusmodi aquis, infra 17, Aquae, quas vidisti, populi sunt. « Et tamquam vocem tonitruo magni. » Attende tenorem visionis, audiebat enim quandam vocem quasi tonitruum: per hoc signatur quod jucunditas quae est in virginibus et etiam in aliis justis, generat terrorem utilem in impiis, qui statum suum videntes, et cordis amaritudinem sentientes; et e contrario veram jucunditatem justorum quae exterius per signa, verba, et opera manifestatur, considerantes; utiliter terreri possunt. Gregorius in Gregoriano: In via Dei a timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam sicut in via saeculi timor delilitatem, ita in via Dei timor fortitudinem gignit, « Et vocem. » Hic describitur vox internae jucunditatis, quantum ad profectus sedulitatem. Sacerae enim virgines, qui Agno ferventer cohaerent, carnem suam aspere mortificant, ut thesaurum non perdant, et ut semper in merito proficiant. Unde dicit, et vox, « Quam vocem audivi. » Modus loquendi est saepe in Scriptura, erat, « Sicut citharodorum: » idest vox interni gaudii virginum. in via, est sicut melodia citharodorum, idest hominum, qui cum cithara dulciter sonant, « Citharizantium in citharis suis. » Nota quod in cithara est lignum et chordae convenienter et apte supra lignum extensae. Per lignum crux Christi, per chordas singula membra corporis, vel ipsa chorda. Hae chordae super lignum extenduntur, quando ad imitationem Dominicae crucis, per de-

votam meditationem jacent extensae cogitationes, et affectiones mentis. Matth. 10, Qui non accipit crucem suam etc. Qui ergo carnem suam mortificant sunt optimi citharoedi; quia canticum jucunditatis internae, cum qua se mortificant, et laus qua Deum magnificant, quia fiunt cum cithara, idest carnis mortificatione devota, dulciter resonant, quasi doleis melodiae cytharae in auribus. Dei citharoedus ergo est qui per internam jucunditatem, vel per divinam laudem, cum carnis mortificatione Deo cantat. Tales citharizant in citharis suis, idest suavem Deo melodiam reddunt, dum intimo gaudio jucundantur in mortificationibus propriis. Dicit autem, in citharis suis, idest in mortificationibus ejus austeritatibus propriis, non alienis; contra illos, qui semper petunt communicationem meritorum, et suffragia orationum: et ipsi cytharizare nolunt, idest per jucunditatem mentis cum carnis mortificatione. Galat. 2, Christo confixus sum cruci. Hoc autem valde est necessarium virginibus: scilicet mortificatio carnis; quia virginitas facile amittitur. 2 Corinth. 4, Habemus thesaurum istum. Gregorius etc. in Gregoriano: Peccata carnis ignorantes, tanto sollicitius debent praecipitem metuere ruinam, quanto altius stant. « Et cantabant. » Hic ostenditur qualitas jucunditatis virginum; quia est jucunditas vera et innovans et quae non veterascit. Ostendit autem quae est illa vox de qua praemisit: unde dicit: « Et cantabant, » idest sacri et sacrae virgines cantant, « Quasi canticum novum, » idest de integritate corporis et animae exultant: quae exultatio est comparabilis cantico exteriori novo; quia jucunditas est quoddam canticum interius quod aequivalet vel praefertur cantico exteriori. Unde dicit, Quasi canticum novum. Vel dicit, Quasi canticum novum; quia jucunditas gratiae in via imperfecta est, similiter et novitas. In patria vero jucunditas erit canticum mentis perfectum, et novitas plena, quando nulla omnino erit vetustas. Dicitur autem novum, quia gaudium non veterascet, sicut dicit Glossa, sed semper erit novum. In futuro enim conservabitur et illa erit aureola virginum; quia specialem gloriam honoris et gaudii in patria obtinebunt praeter alios. Unde Isidorus, 2 libro de Summo bono: Virgines in vita aeterna feliciores erunt. Et probat hoc per illud quod legitur Isaiae 56: haec dicit Dominus Eunuchis, dabo eis melius nomen a filii et filabus, nomen sempiternum dedi eis, quod non peribit. « Ante sedem. » Hic ostenditur congruus locus hujus cantici, quia scilicet jucundantur ante sedem, idest ante Angelos in quibus Deus sedet, quibus se per virginitatem conformant, et quorum societatem expectant. Item ante majores de Ecclesia quorum auxilio stant: quasi dicat cantant virgines per jucunditatem mentis; et hoc ante sedem, idest in praesentia Angelorum. In quibus Deus sedet. Hoc potest intelligi tum quia Angeli assistunt maxime sanctis virginibus, et eos custodiunt; unde cum virgines gaudent de flore virgineo, et quod tam nobiliter adherent Christo; sic gaudere est ante Angelos, qui eos custodiunt, cantare. Hieronymus: Angelis semper est cognata virginitas: tum quia gaudentes de tam nobili statu, cogitant se Angelis sociandos; et sic in interna jucundatione et consideratione, quasi ante Angelos cantant. « Et ante quatuor animalia: » idest ante praedicatores; qui dicuntur animalia, quia animati sunt, idest vivi, vita gratiae et sapientiae divinae, et alios animant,

idest vivificant. Item quia sub figura animalium describuntur quatuor; quia per quatuor partes orbis praedicant. De hoc plenius dictum est supra 4. « Et seniores, » idest ante pastores, qui maturitate vitae et virtute doctrinae et auctoritate officii, alios regunt. De his supra 4, Quasi dicat: ante de proprio statu jucundantes se per doctrinam praedicatorum et regimen pastorum et merita utrorumque juvari considerant; et de hoc simul gaudent, et quasi patronos sui meriti, amplexantur mente. 2 Corinth. 1, Gloria vestra sumus, sicut et vox nostra. Aliter possent praedicta intelligi ut referrentur ad diversas personas, sicut aliqui exponunt; et Glossa videtur aliquid tangere, licet parum et obscure. « Et audiivi vocem, » idest admonitionem sive praedicationem, « Exeuntem de caelo, » idest de praedicatoribus vita et doctrina claris et altis. Tamquam vocem aquarum multarum; quia vox praedicationis sumitur de aquis multis sacrae Scripturae, mundativis et fecundativis. Canticorum 4, Fons hortorum, puteus aquarum viventium. Potest autem haec vox intelligi praedicatio, quae fit virginibus, ut humiliter vivant et perseverent in proposito sancto. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Hoc agite virgines Dei, humiliter ad humilem venite, si amatis; et ne discedatis ab illo ne cadatis. Vel praedicatio quae fit et fiet tempore Antichristi fidelibus, ut in adversis persistent. Ecclesiastici 2, Sustine sustentationes Dei, conjungere Deo et sustine etc. Et tamquam vocem tonitruum magni; quia praedicatores terrent eos qui virginitatem vovent, nec servant. Ecclesiastes 4, Displicet ei stulta et infidelis promissio; sed quaecumque voveris redde. Vel quia terrent eos qui in adversis succumbunt, vel eos qui ad talis familiae consortium venire negligunt. Supra 4, Et de throno procedunt fulgura, et voces et tonitrua. Et vox quam audiivi, erat sicut citharoedorum citharizantium in citharis suis; quia vox praedicatorum, per hoc est acceptabilis et efficax, quod scilicet carnem suam mortificant sicut alios docent: expone ut supra, quantum pertinet ad propositum. 1 Corinth. 9, Castigo corpus meum et in servitutem redigo etc. Et cantabant: hoc refertur ad virgines de quibus praemiserat, Et cum eo centum quadraginta quatuor millia, et expone de virginibus ut prius. Notandum quod triplex est status excellens secundum meritum in Ecclesia, scilicet Praedicatorum Martyrum et Virginum: quibus redditur in patria triplex aureola propter triplicem incorruptionem: scilicet propter incorruptionem virginitatis, quo ad rationalem; propter incorruptionem magnanimitatis, quo ad irascibilem; propter incorruptionem carnis, quantum ad concupiscibilem. Primum est Praedicatorum, secundum est Martyrum, tertium Virginum: hunc triplicem statum signant quaedam in verbis praemissis. De Praedicatoribus agitur cum dicitur: Et audiivi vocem etc.: de Martyribus cum sequitur, « Et vocem quam audiivi. » Tamen si hoc intelligitur de martyribus, oportet referri ad Praedicatores, qui fiunt martyres; quia cum dicit, « Et vocem quam audiivi, » de illa voce loquitur de qua dixerat, « Et audiivi vocem de caelo etc. » De virginibus agitur cum subditur, « Et cantabant. » Praemissa igitur verba ab illo loco, et audiivi vocem etc., possunt intelligi de virginibus totaliter, sicut series in contextu literae innuere videtur ut primo dictum: vel possunt secundo modo intelligi, partim de praedicatoribus, quorum vox est doctrina

praedicationis, qui sunt citharoedi in quantum mortificant se ipsos, vel in quantum martyrium sustinent: partim de virginibus, quae cantant in cordibus suis Domino, dum in Deo jucundantur et ei gratias agunt, et ejus magnitudinem et bonitatem mirantur. Canticum autem praemissum, secundum Glossam, est exultatio cordis: tamen quandoque est canticum oris; quia quandoque in laude vocali vel verbo exteriori manifestant gaudium mentis. « Et nemo. » Descripto cantico internae jucunditatis, hic ostenditur convenire solis inviolatis: et haec est ipsorum praerogativa, quam habent ex virtute passionis Dominicae, et ex merito perfectionis propriae. Primo ergo ostenditur virginum praerogativa. Secundo praerogativae causa, « Qui empti. » Haec autem causa ostenditur duplex: scilicet virtus Dominicae passionis, et meritum suae perfectionis: de qua dicitur, « Hi sunt qui. » Dicit igitur, « Et nemo, » idest nullus homo in utroque sexu, « poterat, » idest potest, « dicere canticum, » idest illam mentis jucunditatem habere. Gaudere enim in Domino cantare est. Coloss. 3, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. « Nisi illa centum quadraginta quatuor millia, » idest virgines perfecti pudicitia, desudantes in poenitentia, ferventes in sanctitate Evangelica, stabiles perseverantia; sive perfecti caritate intima, ut supra expositum est: quasi dicat: soli virgines, qui cum virginitate habent vitae perfectionem, habent praerogativam hujus gaudii praecellentis de integritate corporis et mentis. Gloria autem hujus gaudii inchoatur hic; in futuro autem perficietur, quando virginitatis aureolam obtinebunt. Pro praesenti autem videtur hic loqui principaliter; licet hoc perfectius in patria compleatur. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Gaudia propria virginum Christi, non sunt eadem non virginum Christi: Nam sunt aliis alia, sed nullis talia. Ex his patet, quod in via et maxime in patria habent virgines specialem gaudii praerogativam. Sed obijciatur, quia secundum Augustinum, Coelibatus Joannis non praefertur conjugio Abrahae: ergo si quis recte vivat in conjugio, non praefertur ei alter virginitatem servans. Item per conjugium multiplicatur numerus electorum, non per virginitatem; ergo conjugium praevalet. Item multi qui non sunt virgines, ardentiores sunt in Deo, quam multi virgines; ergo majus praemium habebunt, cum charitati respondeat praemium. Respondeo. Ad primum dicendum quod his temporibus, quando jam ex omnibus Gentibus colligi possunt homines qui salventur, virginitas longe melior est conjugio, etiam si quis recte in conjugio vivat, sicut dicit Augustinus in libro de Sancta virginitate. Ratio est, quia conjugii non est nunc ulla necessitas quae olim fuit; et magna est sinceritas virginitatis ac dignitas quae valde Deo placet. Unde Augustinus in eodem libro dicit: Jure divino contingit connubio et nuptiis, quod pia virginitas anteponitur. Ad objectum dicendum, quod hoc dicit Augustinus ratione temporis et personae; quia tempore Abrahae erant pauci cultores Dei, unde tunc conjugium fidelium necessarium fuit. Item ipse Abraham temperate utebatur conjugio, et propter amplificationem cultus divini. Nunc autem magna est copia fidelium; unde plus placet Deo jam fructus mentis quam ventris. Ad aliud jam patet: quia etsi per virginitatem non fit procreatio hominum carnalis, fit tamen spiritalis; et per eam multiplicatur spiritualiter numerus

electorum; quam Deus nunc plus diligit quam aliam. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Virginalis integritas angelica portio est: cedat huic omnis foecunditas carnis, omnis pudicitia conjugalis. Ad aliud dicendum quod, sicut in patria est duplex praemium, scilicet aurea, quod est praemium substantiale, et aureola quod est praemium excellens accidentale; ita in via potest esse duplex meritum, scilicet meritum aureae et aureolae. Meritum aureae consistit in charitate et actu charitatis; meritum aureolae in aliquo bono voluntario, conjuncto charitati, ut in virginitate, praedicatione et martyrio, quando adest charitas sine qua nullo omnino est meritum. Dicit igitur quod multi qui non sunt virgines habebunt majus gaudium sive praemium aureae, scilicet in visione et fruitione divina, sicut habent hic majus meritum quam multi virgines, ratione majoris charitatis in qua vivunt; tamen virgines, sive sint majoris charitatis sive minoris, habebunt praemium aureolae pro virginitate quod alii non habebunt, cujus aureolae meritum jam habent. « Qui: » hoc refertur ad substantivum subintelluctum in eo quod dicitur centum quadragintaquatuor millia, scilicet homines, « Empti sunt, » pretio sanguinis Christi, « De terra, » idest de vanitate terrena: quasi dicat: ad statum virginitatis sunt elevati de vilitate status mundani per virtutem sanguinis Christi. Primae Corinthiorum sexto: Empti enim estis pretio magno. Sed nonne empti fuerunt omnes quando Dominus passus est? hic autem dicuntur emi, quando de statu mundano assumuntur. Respondeo. Dicendum videtur quod in passione fuerunt carnaliter sive secundum sufficientiam; sed non statim ad omnes transit emptio per efficaciam; quia nec dispositi erant, nec multi adhuc jam nati, per baptismum autem et alia sacramenta transit haec emptio ad homines secundum efficaciam, quia tunc passio efficaciam habet in eis. Amplius autem transit per efficaciam praedicta emptio ad homines, quando quibusdam merito Dominicae passionis datur cum efficacia gratia ad servandam virginitatem. Quia igitur emptio facta in passione secundum causam sive secundum sufficientiam in assumptione hominis ad virginitatem servandam habet excellentem efficaciam; ideo dicuntur virgines empti quando sunt de terrenis vanitatibus elevati. Item obijciatur, quia cum omnes electos Dominus redemerit secundum sufficientiam et etiam secundum efficaciam, suo tempore dandam; si ex virtute passionis est assumptio ad observantiam virginitatis, ergo quare ratione datur quibusdam observantia virginitatis, et aliis non? Respondeo, dicendum quod omnibus electis datur efficacia emptionis quantum ad praemium aureae, quia hoc est praemium necessitatis: et similiter haec efficacia est necessitatis: non tamen omnibus datur efficacia illius emptionis factae per sanguinem Dominicum, quantum ad praemium aureolae, quia hoc est praemium excellentiae seu dignitatis, non necessitatis; similiter et ipsa efficacia. Meritum ergo et praemium aureolae, dat omnibus electis, sed quibus vult et quando et quomodo vult, secundum convenientissimam distributionem, quam ordinatissime facit sua sapientia. Quare autem potius dat hanc gratiam isti quam illi, ipse novit, qui suaviter omnia disponit. « Hi sunt. » Hic ostenditur secunda causa praemissae praerogativae; scilicet meritum perfectionis. Perfectio autem virginum describitur Primo quantum ad incorruptionem ex

parte corporis vel operis. Secundo quanto ad incorruptionem ex parte oris, « Et in ore. » Tertio quantum ad incorruptionem ex parte cordis, « Sine macula. » Circa primum primo ostendit integritatis sinceritatem. Secundo adjunctam dignitatem, « Ili sequuntur. » Dicit igitur, volens ostendere quod recte eis solis dabitur praerogativa praemii specialis, quod jam est in eis inchoatum, « Ili sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati. » Ad literam, per hoc patet, quod actus carnalis inquinat. Item ex hoc innuitur, quare Deo placet virginitas; scilicet propter pulchritudinem sinceritatis. Isidorus 2 libro de Summo bono: Castitas est inviolata pulchritudo Sanctorum, castitas sinceritas mentis, sanitas corporis: luxuriosa namque vita carnem cito debilitat, fractamque celeriter ad senectutem ducit. Quod autem dixit, subdenu manifestat: « Virgines enim sunt, » et ita incoinquinati. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Virginalis integritas est in carne corruptibili, perpetuae incorruptionis meditatio. Felix qui virginitatem amplectitur, quia Deo est accepta. Unde supra dictum est, quod virgines etiam in statu viae sunt cum Agno, quia per gratiam ei conjuncti sunt et per conformitatem uniti. Item in se pulchra. Item homini oblectativa. Unde Isidorus 2 libro de Summo bono: Amanda est pulchritudo castitatis, cujus delectatio pulchrior invenitur quam carnis. Item excellenter honorata. Repraesentat enim quodammodo statum gloriae. Unde beatus Bernardus in Epistola ad Erricum: Sola est castitas, quae hoc mortalitatis tempore, statum quemdam immortalitatis et gloriae repraesentat, in qua non nubent neque nubentur. Item eminenter fructificat, quia acquirit divinam familiaritatem in statu viae: unde beatum Joannem familiariter diligebat Jesus, sicut saepe dicitur de Joanne in cujus sinu recubuit in coena. Joan. 15. Item meretur praecipuam familiaritatem; unde jam dictum est quod soli virgines cantabunt illud canticum. Unde Augustinus in libro de Sancta virginitate: Pergite sancti Dei pueri ac puellae, pergite perseveranter; in fine vos afferetis ad nuptias Agni canticum quale nemo poterit dicere nisi vos. Sed objicitur de hoc quod virgines ita hic extolluntur, quantum ad meritum, cum tamen multi et multae virgines non tantum corpore sed etiam mente sunt steriles. Unde Isidorus in 2 libro de Summo bono: Multi sunt reproborum qui carnalis copulae contagium nesciunt; qui sicut infecundi corpore, ita steriles manent mente. Item quae sunt quae concurrunt ad meritum virginitatis? Respondeo. Notandum quod virginitas, ad hoc quod sit digna illo praemio, debet esse recta intentione, ut scilicet non appetatur gloria mundana. Virgines enim fatuae non habentes oleum, id est laetitiam rectae intentionis, excluduntur a regno. Isidorus, Virgines apud homines de suis uertutis gloriantes hypocritis comparantur. Item fecunda operatione. Unde Gregorius in quadam homilia: Nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec bonum est opus sine castitate. Item lata integritate, ut scilicet sit in mente et carne. Unde Isidorus in eodem: Nihil prodest incorruptio carnis, ubi non est incorruptio mentis. Et de tali virginitate dicitur hic. Item fervida vel informata caritate: unde beatus Bernardus ad Erricum: Castitas sine caritate, nec pretium habet nec meritum. Castitas sine caritate, lampas est sine oleo; subtrahere oleum, lampas non lucet; tolle

caritatem, castitas non placet. Item subnixa humilitate; ut scilicet apud se non superbiat de tanta excellentia. Augustinus de Sancta virginitate: Non solum praedicanda est virginitas ut ametur, verum etiam monenda ne infletur. Item in eodem: Pergite virgines viam sublimitatis, pede humilitatis. Ad primum patet; quia non loquitur de omnibus virginibus, sed de his in quibus virginitas habet debitas condiciones. Patet etiam ad aliud. « Ili sequuntur. » Hic ponitur dignitas adjuncta integritati, quae est duplex. Una dignitas consistit in Christi conformitate. Secunda in excellentiae sublimitate; quia prae aliis excellentiam habent. Prima dignitas est in comparatione ad Christum. Secunda in comparatione ad aliorum statum: unde sequitur, hi empti sunt. Dicit igitur: « Ili, » scilicet virgines. « Sequuntur, » per imitationem. « Agnum, » id est Christum piū innocentem et pro hominibus victimatum. « Quocumque ierit, » id est quocumque ambulaverit per virtutem exempli. Licet enim nunc Agnus non ambulet in actibus quos egit in carne mortali, tamen ambulat quantum ad virtutem exempli. Exempla enim quae olim exhibuit ipso actu, nunc ostendit fidelibus per fidem, per Scripturam, per gratiam, per affectum imitandi, quem eis praebet; et sic quasi ambulat ante fideles ut ipsum sequantur per imitationem. Ipsum autem, quocumque ambulet, per virtutem exempli sequuntur virgines. Imitantur enim ipsum in actibus omnium virtutum, ut in caritate ad Deum et proximum in pietate, prudentia, fortitudine, justitia, in contemptu mundanorum quae reliquant, vel secundum rem ut viri religiosi, vel secundum affectum. Item in carnis mortificatione; et sic quasi quamdam mortem sive martyrium sustinent. Item sequuntur eum itinere virginali per quod ambulavit Christus. In aliis etiam ipsum sequuntur, secundum quod congruit humanae infirmitati. Et notandum quod in aliis possunt eum sequi alii etiam conjugati, praeter excellentiam virginalem in qua soli virgines eum sequuntur; et ideo ipsi soli eum sequuntur quocumque ierit: unde Augustinus in lib. de Sancta virginitate: Ecce ille Agnus graditur in itinere virginali; vos ergo vos ite post eum virgines ejus, quia propter hoc unum quocumque ierit sequimini eum. Ad quolibet enim aliud sanctitatis donum quo eum sequantur hortari possumus conjugatos. Sed objicitur de hoc quod dicitur: Sequuntur Agnum quocumque ierit. Quia autem actu redimendi genus humanum non imitatur eum, cum hoc ad solum mediatorem pertineat. Item non omnes virgines sustinent mortem pro Deo: item non omnes virgines praedicant, sicut Christus praedicavit. Item in virginitate Christi non fuit inordinatio aliqua carnis vel mentis. Item objicitur de hoc quod dicitur: Quocumque ierit: quia Christum ire est operari actum virtutis in exemplum imitationis fidelibus. Sed hoc fuit ante passionem et in ipsa passione; nunc autem non sic, quia nunc non sustinet aspera, non fatigatur, non esurit, non sitit, non flagellatur, et sic de aliis multis; ergo tunc ivit, non nunc; quid ergo est quod dicitur: Quocumque ierit? Respondeo. Ad primum dicendum, quod homo dicitur Christum sequi in quibus Christus Dominus ante eos ivit in ducatum exempli, ut sunt actus virtutum. Non autem fecit redemptionem, ut redemptionem, in exemplum humanae redemptionis, sed in efficaciam liberationis. Ipsa tamen passio per quam facta est

redemptio datur homini in exemplum mortificationis vel sustentiae passionis cum est necessitas. Ad secundum dicendum, quod haec imitatio intelligenda est secundum quod congruit homini: unde non est per aequalitatem; et ideo non oportet omnes virgines mortem subire pro Christo, nisi in casu necessitatis. Sequuntur eum in passione quantum ad carnis mortificationem, quae est quasi quaedam mors et martyrium. 2 Corinth. 4, Mortificationem Jesu Christi semper in corpore vestro portantes. Item haec imitatio videtur intelligenda quantum ad actus virtutum, ut supra expositum est, non necessario quantum ad actus dogmatum sive officiorum Ecclesiasticorum, qualis est actus docendi sive praedicandi. Item videtur haec imitatio intelligenda de actibus quae respiciunt hominem pro sua persona, non necessario de eis quae sunt principaliter respectu alterius, ut est docere et huiusmodi. Item etsi multi virgines non praedicant verbo, docent tamen exemplo. Ad aliud patet quod non est haec imitatio secundum aequalitatem, sed secundum quod homini congruit juxta possibilitatem humanae infirmitatis. Licet autem aliqua inordinatio venialis contingat in mente vel carne virginum, tamen in eis qui veri virgines sunt, remanet integritas virginis. Ad aliud dicendum, quod dupliciter dicitur ambulatio Christi spiritualis de qua est sermo: scilicet vel actualiter vel virtualiter. Actualiter ivit per viam justitiae sive per actum virtutis dum esset in carne mortali. Virtualiter autem nunc usque ad finem ambulat ante fideles, ut supra expositum est: scilicet quia per virtutem Christi, quam in carne mortali exhibuit: et hunc per fidem et Scripturam et gratiam et affectum imitandi ostendit, quasi dux praecedit et homines excitat ad sequendum: supra 2, Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Primo modo objicitur. Secundo autem modo videtur hic accipi. « Ili empti sunt. » Ostenditur hic alia dignitas, quia scilicet alios justos excellunt. Ili empti sunt, idest per virtutem emptionis factae sanguine Christi et ejus passione, per quam sumus empti in servos ipsius Dei. « Ex omnibus, » scilicet nationibus vel populis, tam ex Judaeis quam Gentibus; quia ex diversis nationibus assumuntur sacri et sacrae virgines: unde vox eorum dicitur vox aquarum multarum. Supra eodem. Empti inquam, sunt « Primitiae, » idest ut sunt primi et excellentes alios. « Deo, » scilicet Patri, « Et Agno, » scilicet Christo; idest ad honorem Dei Patris et ad honorem Christi hominis quem sequuntur virgines virginem. Ex hoc ostenditur quod virgines sunt magis jucundi et grati Deo quam alii, sicut primitiae sanctorum, ut primitiae fructum gratantius accipiuntur, ut tangit Glossa. Augustinus in lib. de Doctrina christiana: Nunc vobis o virgines sermo est, Ecclesiastici generis decus et ornamentum gratiae spiritualis, honoris opus integrum atque incorruptum, imago Dei, illustrior portio gregis Christi. Per hoc autem quod dicitur, empti, ostenditur quanta vigilantia servari debeat donum Dei quod nobis emit Agnus Sanguine suo. Augustinus: Ex quo me Christus emit, non me vendam; ne qui sanguine Christi sum redemptus, venalis fiam. Sed quomodo dicuntur virgines primitiae quasi habentes praecellentiam supra alios, cum secundum majorem caritatem sit major excellentia et acceptabilitas apud Deum? cum secundum Apostolum caritas sit major

virtus et excellentior via? 1 Corinth. 13. Multi autem qui virgines non sunt, habent ad Deum caritatem majorem quam virgines multi. Item cum status praedicatorum et martyrum sit altus, quare non dicuntur primitiae? Item objicitur quia dicitur 1 Corinth. 13, Primitiae Christus: hoc autem dicitur in laudem Christi; ergo nulli alii convenit. Respondeo. Ad primum dicendum: qui habent majorem caritatem sunt Deo gratiores, quantum ad meritum aureae: virgines autem quantum ad meritum aureolae, quod consistit in integritate virginis quae valde placet Deo. Ad aliud dicendum, quod homo non est ad praedicationem vel meritum idoneus, nisi in adulta aetate; virginitas autem servatur ab infantia, aut non est virginitas; et ideo petit universalitatem temporis; et ideo quantum ad hoc habet virginitas excellentiam. Item virginitas de sua ratione importat quandam acceptabilitatem potius quam praedicatio vel martyrium: unde recte potius virgines dicuntur primitiae justorum. Non tamen dico virginitatem supraexcellere martyrium, sed quantum ad aliquid. Augustinus in libro de Sancta virginitate: Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem praeferre martyrio. Ad aliud dicendum, quod Christus simpliciter est primitiae, et quantum ad omnem conditionem laudabilem et respectu omnium hominum: virginesque sunt primitiae, quantum ad gratiam virginis et respectu emptorum. Item Christus in verbis Apostoli dicitur primitiae quantum ad prioritatem resurrectionis: virgines autem dicuntur hic primitiae quantum ad integritatem incorruptionis. « Et in ore ipsorum non est inventum mendacium, » per violationem ejus quod in verbo promiserunt, per se vel per alios; quia pactum baptismi servaverunt quantum ad corporis integritatem et ultra promissum: et si in aliis fuit mendacium in ore ipsorum, non tamen mansit. Vel mendacium erroris qui frangit integritatem mentis, vel aliquod aliud, non est inventum jam dudum ex quo Deo adhaeserunt, quia scilicet sic deletum est; et ideo non est inventum. Glossa, In illis invenitur in quibus manet. Prov. 10. Universa delicta operit caritas. Ecce quantum placeat Deo labium verax. Psalm. Ecce enim veritatem dilexisti. « Sine macula, » scilicet mentis et per consequens operationis. « Sunt, » ut ex omni parte sunt mundi. Cantic. 4, Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. « Ante thronum Dei, » idest ante Deum judicem, secundum Glossam, quia thronus sedes est judicis. Exhibent enim se immaculatos in praesentia Dei qui ubique est et omnia videt et omnia merita judicabit. Vel hoc dicitur, quia Deus qui omnia judicat et disponit, acceptat eorum sinceritatem quae in corde est et operatione. Psalm. Beati immaculati in via: et intelligatur hoc de malitia peccati mortalis intus et extra. Loquitur autem de virginibus qui multum in via meriti processerunt. Psalm. Et ero immaculatus coram eo. Magna igitur est consolatio de Agno qui stat promptus ad juvandum et qui talem et tam nobilem habet familiam; et ideo propter aliqua adversa vel tentamenta non est ab Agno recedendum. Item ipsa familia suis meritis et suffragiis juvat eos qui vexantur adversis. « Et vidi alteram, » Ostenso auxilio mulieris, hic subditur admonitio ad famulatum auxiliatoris. Sed quia sunt quaedam quae hunc famulatum impediunt; ideo primo fit admonitio ad

exhibendum famulatum. Secundo ponitur motivum ad tollendum impedimentum, « Et alius Angelus. » Circa primum Primo ponitur descriptio monitoris, sive praedicatoris. Secundo subditur forma sive modus monitionis, « Timete. » Admonitor autem describitur Primo quantum ad officii auctoritatem sub nomine Angeli. Secundo quantum ad vitae sublimitatem, « Volantem. » Tertio quantum ad informationis communitatem, « Per medium. » Quarto quantum ad doctrinae dignitatem, « Habentem Evangelium. » Quinto quantum ad intentionis sinceritatem, « Ut evangelizaret. » Sexto quantum ad zeli vivacitatem, « Dicens voce magna. » Dicit igitur: « Et vidi: » quasi dicat: talis est Agnus et talem habet familiam: unde Agno famulandum est et ejus familiae adhaerendum: et hoc per revelationem mihi factam intellexi debere fieri et debere per praedicatores annunciari. Et hoc est, « Et vidi alterum Angelum, » idest ordinem praedicatorum: unus enim ordo praedicatorum, qui scilicet praedicant glorificare Deum et et famulari, signantur nomine Angeli ratione auctoritatis. Angelus enim interpretatur nuntius. Non enim debet praedicare qui non est institutus ad annuntiandum, quemadmodum indicat Apostolus, Rom. 10: Quomodo praedicabunt nisi mittantur? Quando autem est jam factus Angelus per auctoritatem et vitae rectitudinem, debet currere et nuntiare. Isa. 18, Ite Angeli veloces ad gentem convulsam et dilaceratam, ad populum terribilem etc. Iste autem Angelus est alter ab Angelo praemisso, scilicet Christo, quia inferior est eo et ejus est nuntius. Ipse enim Christus Angelus est magni consilii, supra 10, Vidi alium Angelum fortem descendantem de caelo etc. « Volantem, » idest elevantem se a terrenis, alis virtutum, et sic in meritis velociter progredientem ad modum avis volantis. Hoc enim nomen ad praedicatores pertinet. Isa. 60, Qui sunt isti qui ut nubes volant? « Per medium caelum, » idest communiter per omnem Ecclesiam, quae caelum debet esse per altitudinem et claritatem meritorum. Medium enim communitatem notat. Omnibus debet praedicator lucere per exemplum; et sic omnes informare debet per verbum; quia communitas aedificationis per exemplum, parat viam ad communitatem informationis per verbum. Hoc est contra eos qui non curant de exemplo nisi ad quosdam, ut ad divites vel nobiles; nec praedicare dignantur, nisi multitudini magnae. Eccles. 15, In medio Ecclesiae aperiet os ejus etc. Vel, Per medium caelum, idest per mediam Scripturam, scilicet non declinando ad extrema, scilicet vel ad dexteram adulationis, vel ad sinistram oburgationis. Item non ascendendo nimis per curiositatem, nec descendendo nimis per ignotorum inutilem manifestationem. Ezech. 1, Unumquodque duabus alis velabat corpus suum. Duae alae sunt duae conditiones quae debent praedicatorem dirigere, scilicet circumscriptio contra praecipites, et mansuetudo contra fulminantes et cum iracundia docentes. Scriptura autem recte dicitur caelum, quia celat in se divina secreta. Item clara est per continentiam claritatis caelestis. Item alta et solida, quia cassari non oportet veritas catholica. Supra 7, Et caelum recessit etc. Aliqui libri habent, Per medium caeli: idem sensus est, idest per medium Ecclesiae vel Scripturae, ut scilicet communiter Ecclesia exemplo praedicatorum aedificetur et verbo informetur, et in Scriptura medium rectitudinis te-

neatur: ut dictum est supra 8, Audivi vocem unius aquilae volantis per medium caelum etc. « Habentem Evangelium, » idest Evangelicam doctrinam bona salubria annuntiantem. Evangelium enim dicitur bonus nuntius, sive bona annuntiatio, scilicet eorum quae sunt salubria; ideo praedicatio salutis dicitur Evangelium. « Aeternum, » per effectum, idest aeterna promittentem et suos observatores ad aeterna ducentem, ut dicit Glossa. Lex autem vetus promittebat temporalia. Isa. 4, Si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Hoc Evangelium habet praedicator, quando scientiam eorum quae debet annuntiare simul cum vita consona doctrinae tenet. Alioquin habet et portat literas Uriae, quando scilicet doctrinam salutis, quae hic dicitur Evangelium, habet in cognitione et sermone, non in opere. 2 Reg. 11, habetur de literis Uriae. De scientia Isidorus, 3 lib. de Summo bono: Desinat locum docendi suscipere qui nescit docere. De vita, Idem in eodem: Indigne vivens aliis quidem utilis est docendo, se autem interficit prave vivendo. Sed quaeritur quid est Evangelium secundum rem? videtur quod tantum doctrina Christi quam ipse praedicavit, quae in Evangelio scripta est, sit Evangelium, per Augustinum dicentem de nomine Evangelii sic in 1 lib. contra Faustum: Proprie hoc vocabulum obtinuit annuntiatio salutaris. Sed quod largius dicatur, videtur Rom. ult. Ei autem qui potens est confirmare vos juxta Evangelium nostrum; ergo Evangelium est etiam doctrina praedicatorum novi Testamenti. Quod autem in plus se habeat, videtur supra 10, Sicut evangelizavit per servos suos prophetas. Ergo etiam doctrina prophetarum sit Evangelium. Item objicitur de hoc quod dicitur: « Aeternum; » quia post judicium non erit opus Evangelio; ergo non est aeternum. Respondeo. Ad primum dicendum, quod Evangelium est salubrium annuntiatio: unde Augustinus 1 lib. contra Faustum: Evangelium quidem cum aliquid boni annuntiat, semper dici potest. Uterius annotandum quod Evangelium potest dici tripliciter: scilicet proprie sive appropriate, communiter et concessive. Proprie sive appropriate dicitur Evangelium doctrina sive nuntiatio Salvatoris, sicut dicit Augustinus. Communiter autem tam doctrina Christi quam praedicatorum novi Testamenti, qui expressius et plenius annuntiaverunt ea quae sunt salutis, dicitur Evangelium; et sic accipitur Rom. ult., et sic accipitur hic: unde Evangelium dicitur in litera doctrina sive praedicatio salubrium facta a praedicatoribus novi Testamenti. Posset etiam hic accipi primo modo; quia sancti praedicatores habent doctrinam quam Dominus annuntiavit, quae in volumine Evangeliorum continetur, quia noverunt eam et vivunt juxta eam. Concessive autem dicitur Evangelium doctrina quorumcumque salubria annuntiantium, sive in veteri Testamento, sive in novo, ut supra 10, Sicut evangelizavit etc. Nullo tamen horum modorum videtur dici improprie; quia secundum omnem modum praedictum est annuntiatio bona sive salubrium. Per hoc patet ad objecta. Ad aliud dicendum, quod aeternum dicitur aliquid materialiter, scilicet, et formaliter, scilicet quod non habet finem. Joan. 10, Et ego vitam aeternam do eis. Item materialiter, quia scilicet est de aeternis, sicut in forma calicis in missa dicitur novi et aeterni Testamenti, idest quo confirmatur nova et aeterna promissio, secundum Innocentium III, idest promissio de aeternis. Simi-

liter Evangelium dicitur aeternum, quia promittit aeterna, ut dicit Glossa. Item similitudinarie; quia scilicet nihil succedit per quod evacuetur, quod sit dignius et maneat, sicut dicitur in Psalm. Tu es sacerdos in aeternum, quia scilicet non successit aliud sacerdotium. Similiter Evangelium dicitur aeternum quod non succedit ei nova lex aut dignior quae praedicatorum (1) doctrinam evacuet, sicut lex nova successit veteri. Item effective, sicut fides dicitur aeterna. Eccles. 40, Fides in saeculum stabit. Hoc dicitur ratione effectus sive praenii. Similiter dicitur Evangelium aeternum, quia ad aeternitatem ducit, ut dicit Glossa; non formaliter, quia sit aeternum, idest semper duret et sine fine annuntietur: in iudicio enim terminabitur praedicatio. Unde Gregorius in Gregoriano: Tunc erit novi Testamenti finis cum ea quae promisit impleta fuerint. Idem in eodem: In illa suscepti contemplatione gaudiorum jam nullatenus indigebimus audire verba doceentium. Non igitur primo modo, sed aliis tribus modis Evangelium dicitur aeternum. « Ut evangelizaret. » Hic ostenditur intentio sancta: quasi dicat: ad hoc habebat Evangelium Angelus, « Ut evangelizaret, » idest salubria annuntiaret: quasi dicat: ad hoc debet habere praedicator scientiam cum auctoritate et vita, ut praedicet hominibus ea quae sunt salutis. Luc. 4, Spiritus Domini super me, eo quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me. 2 Corinth. 4, Non nosmetipsos praedicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. Item in hoc ostenditur, quod non debet talentum per ignaviam abscondere in terram. Matth. 25, Servum inutilem ejicite in tenebras exteriores. « Sedentibus super terram, » idest bonis terram contemnentes, et per hoc quieta mente requiescentibus. Non enim est quies in vanis, sed in Deo cum contemptu vanorum. Augustinus 6 Confessionum: Dura sunt omnia, et tu solus requies. « Et super omnem gentem, » idest ut evangelizaret omni generi hominum secundum diversitatem ritus et generis et ideotis et loci: quantum enim ad hanc quadruplicem diversitatem distinguit malos: expone ut supra 11. « Et videbunt. » Dicit autem, super omnem gentem, quia praedicatio ex divina gratia mittitur hominibus. Jacob. 1, Omne datum optimum etc. Item ex hoc patet quod bonis et malis praedicandum est. Rom. 1, Sapientibus et insipientibus debitor sum. « Dicens voce magna, » idest magna persuasionem et magno desiderio ac fervore. Magna enim vox est quae persuasionem habet valde motivam. Magnum etiam desiderium ac fervorem, in quo notatur vivax zelus. Joan. 7, Stabat Jesus et clamabat. « Timete. » Hic ponitur forma sive modus admonitionis: fit enim hoc modo. Nam cum ad famulandum Deo sive adhaerendum, sit vitandum malum et agendum bonum; Primo fit admonitio ad declinationem mali. Secundo ad operationem boni. « Et date. » Ubi primo fit monitio ad bonum in generali. Secundo in speciali, « Et adorate. » Ad bonum autem in generali fit monitio sic. Primo ponitur monitio. Secundo subditur obediendi ratio, « Quia venit. » Similiter in altera parte. Primo ponitur monitio. Secundo subditur ratio, « Qui fecit. » Dicit igitur: « Timete Dominum, » ut declinetis a malo. Prov. 15, Per timorem Dei declinat omnis a malo. Per hoc autem quod dicitur, Dominum ostenditur, ratio timendi. Malach. 1, Si ego Dominus, ubi est timor

(1) *Al.* priorem.

meus? pondere accipiendum est: quasi dicat: Timete Dominum qui Dominus universalis est, non illas bestias. Matth. 10, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Sed contra: Beatus Joannes Chrysostomus dicit in quadam homilia, super illud: Diliges Dominum Deum tuum etc.: Non vult Deus ut timeatur ab hominibus quasi Dominus, sed ut diligatur quasi pater. Item ibidem: Donec homo timet Deum, non eum diligit. Item quare non dicitur, Diligite, cum majus sit diligere quam timere? Respondeo. Timor Dei triplex est: scilicet servilis, qui habet oculum tantum ad poenam: in hoc timore est voluntas peccandi, licet actus cohibeatur, qui tamen sequeretur, sicut dicit Augustinus, si speraretur impunitas. Item initialis, qui habet oculum partim ad poenam, partim ad offensam divinam, sed principaliter ad offensam. Item filialis qui habet oculum ad offensam simul et reverentiam, principaliter tamen ad reverentiam. De primo loquitur Joannes Chrysostomus: unde dicit idem: Timere servorum est, diligere filiorum. Timor sub necessitate est dilectio in libertate. De timore autem secundo vel tertio agitur hic. Primus vitat poenam, sed non meretur gloriam, ut dicit ipse Chrysostomus; et ideo dicitur quod non vult timeri ut Dominus, quia talem timorem non acceptat ad meritum; non quia iste timor non sit bonus, in quantum facit cavere ab actu peccati. Ad aliud dicendum, quod per timorem, sicut dicit Augustinus, veniunt ad amorem; nec potest Deus bene diligi, nisi timeatur. Psalm. Initium sapientiae timor Domini. Iste etiam timor dicit amorem et plus. « Et date illi honorem, » scilicet verbo et obsequio, secundum Glossam. Hoc enim est debitum creaturae rationalis ad Deum. Psalm. Afferte Domino gloriam et honorem. Honorans honorabitur. 1 Reg. 3, Qui me honorificaverit glorificabo eum etc. « Quia venit: » quasi dicat: timete et honorate Deum, et non deficiatis per adversa vel tentamenta. Quia venit, idest instat in brevi. Omne enim tempus breve est, respectu aeternitatis. « Hora iudicii ejus, » quo judicabit omnes, quo timentes et honorantes praemiabuntur et contemnentes damnabuntur. Isa. 3, Stat ad iudicandum Dominus etc. « Et adorate eum. » Hic in speciali fit monitio ad speciale bonum, scilicet ad adorandum, « Et adorate eum, » adoratione laetiae. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Non diabolum vel Antichristum, sicut quidam supra 13, Et adoraverunt draconem etc. Quod autem sit adorandus ipse solus, ostenditur. « Qui fecit caelum et terram. » Ratio est, quia ipse totum mundum condidit: et expressius tangit creaturas corporales, quia sunt subjectae sensui tam fidelium quam infidelium; omnia tamen dat intellectui (1). Creatura igitur vel est continens vel contenta: si continens, aut est superior, sicut caelum, aut inferior; et talis aut est naturae solidae, sicut terra, aut fluidae sicut mare, quod continet multa genera piscium et huiusmodi. Supra 10, Qui creavit caelum et ea quae in eo sunt, et terram et ea quae in ea sunt, et mare et ea quae in eo sunt. Si contenta: Hoc potest signari aut in generali: unde subditur, « Et omnia quae in eis sunt, » scilicet caelo terra et mari: et potest intelligi de caelo sidereo et empyreo. Psal. Qui fecit caelum et terram etc. Aut in speciali: unde sequitur, « Et fontes aquarum, » in quibus manifestatur meritum divinae potentiae. Daniel. 3, Be-

(1) *Al.* intelligi.

nedicite fontes Domino etc. Sed cum omnes aquae et fontes aquarum sint ex mari, ut dicit Damascenus, videretur sufficere quod dixit, « Qui fecit mare. » Respondeo. Licet omnes aquae et fontes ortum a mari habeant, tamen aquae diffusae per meatus subterraneos depurantur et dulcorantur, et sic fontes efficiuntur, unde cadunt. Quantum ad hoc, sub aqua, dicitur, unde recte exprimitur nomen Fontis. Praeterea ex hoc quod aquae sic per meatus subterraneos excolatae et dulcoratae emanant decenter et pulchre a profundo terrae ad superficiem ipsius terrae in usus hominum: manifestatur divina sapientia, bonitas et potentia. Unde Daniel. 5, Benedicite fontes Domino. Et ideo ad divinae magnificentiae manifestationem recte ponitur specialiter nomen fontium. « Et alius. » Hic ponitur motivum ad tollendum impedimentum quo multi retrahuntur a divino famulatu; quod debet homo tollere. Duo autem sunt impedimenta: scilicet amor male accendens, et timor male humilians. Propter hoc introducuntur hic duo Angeli: quorum unus denunciat casum Babylonis, per quem excitatur homo ad tollendum amorem male accendentem, scilicet amorem mundi, et hoc primo. Alius vero denunciat poenam reproborum, qui scilicet adhaerebunt Antichristo; et per hoc excitat ad amovendum timorem male humiliantem, ne scilicet propter timorem adversariorum fideles adhaereant Antichristo; et hoc secundo, ibi, « Et tertius. » Primo ergo fit excitatio ad abjectionem amoris male accendentis. Secundo timoris male humiliantis. Circa primum ergo Primo tangitur ordo praedicatorum. Secundo poena mundanorum. Dicens: Cecidit. Tertio culpa ipsorum, « Babylon. » Dicit igitur, « Et alius: » quasi dicat: ita quidam praedicatores movent homines ad divinum famulatum specialiter. Persuadent alii specialiter tollere impedimentum: et hoc per visionem intellexi. Et hoc est, « Et alius Angelus: » idest alius ordo praedicatorum. Et potest intelligi Alius secundum diversitatem personarum, vel alius secundum diversitatem materiae praedicationis: unus enim et idem praedicator potest praedicare praemissa, et ea quae ibi dicuntur, ut Glossa innuit. « Sequutus est, » quia praedicatores sibi invicem succedunt secundum tempora. Vel, Sequutus, secundum ordinem docendi: quia unus et idem primo docet unum, postmodum aliud, « Dicens: cecidit, » idest cadet anima a mundano gaudio in infernum. « Cecidit, » idest cadet corpore. Vel geminatio ostendit certitudinem et perfectionem casus, quia irreparabiliter. Isaiae 21, Cecidit cecidit Babylon etc. « Babylon. » Hic ostenditur culpa mundanorum propter quam cadent: et describitur eorum culpa sive nequitia ut multa, cum dicitur, Babylon illa: ut magna « Magna » ut contagiosa sive corruptiva, « Quae a vino. » Dicit igitur, « Babylon. » Ecce quid cadet et quare: scilicet multitudo mundanorum mundum sequentium, ideo, quia confusi et involuti sunt in vitiis. Babylon ergo est multitudo mundanorum, qui vanitatem mundi amplexantur, et alios ad peccatum trahunt, vel exemplo vel verbo, vel aliter. Unde per Babylonem videntur signari illi, qui magis infixi sunt vitiis multiplicibus. Unde Glossa: Omnes confusi vitiis: et in hoc notatur culpae multiplicitas. Jeremiae 51, Subito cecidit Babylon et contrita est. « Illa, » hoc dicitur despectively; et fit demonstratio ad intellectum, ut societas malorum condemnatur. Jeremiae 51, Fugite de medio Babylonis etc.

« Magna, » propter vitiorum magnitudinem: infra 16, Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum. « Quia, » scilicet Babylon, idest numerositas mundanorum in vitiorum confusione et voragine absorptorum, « Potavit, » idest quasi potando inebriavit sive pervertit. Loquitur per similitudinem hominis qui alium inebriat. « Omnes gentes, » idest gentiliter viventes, unde facilius decipiuntur; quia qui sunt perversiores alios malos magis pervertunt vino, idest delectabili et inebriativa vanitate vitiorum; quorum maximum est idololatria. Vinum enim dicitur vanitas vitiorum inquantum delectat et inebriat. Hoc est, pervertit homines quantum ad rationem et voluntatem. Jeremiae 51, De vino ejus biberant omnes Gentes. Hoc vino potati homines errant a recta semita. Isaiae 48, Prae vino nescierunt, et prae ebrietate erraverunt. Potavit inquam, « Vino irae, » idest quod provocat iram divinam, quia meretur vindictam. Ecclesiastici 5, Etenim peccatores respuit ira ejus. Vino inquam, « Fornicationis suae, » idest per quod separat se et alios a Deo, sicut sponsa fornicans recedit a sponso suo. Quaelibet enim anima debet esse sponsa Dei. Fornicatio hic dicitur large, secundum quod pertinet ad omne mortale. Psal. Perdes omnes qui fornicantur abs te. Triplex ergo est affectus vanitatis mundanae, qua multi perversi alios quasi potando decipiunt; quia pervertit animum; quod signatur per vinum. Item meretur supplicium. Ideo dicitur: Vinum irae. Item aufert Deum, ideo dicitur: Vinum fornicationis. Isti tales amatores hujus vini, idest mundanae vanitatis et deceptores aliorum cadent anima et corpore in infernum a flore mundi quem dilexerunt; et per hoc fit excitatio ad abiciendum amorem mundi qui male accendit. 1 Joan. 2, Nolite diligere mundum etc. « Et tertius. » Hic fit excitatio ad tollendum timorem male humiliantem, per considerationem poenae illis infligendae, qui Antichristo servient: unde non erit ei servendum propter aliquem timorem poenae, quem inferat, ut major vitetur. Primo ergo tangitur ordo praedicatorum. Secundo zelus ipsorum, « Dicens, » Tertio denunciatio, « Si quis adoraverit. » Quarto materia profectus justorum, « Ille est patientia. » Dicit igitur, « Et tertius Angelus, » idest tertius ordo praedicatorum; quia post alios praedicatores loquetur quidam ordo praedicatorum: maxime contra eos qui adhaerebunt Antichristo. Primus ergo ordo praedicatorum monet ad agenda bona. Secundus et tertius denunciat supplicia: sed secundus generaliter, tertius specialiter; quia ultimi praedicatores praedicabunt contra Antichristum et ejus sectatores. « Secutus est illos, » etiam ordine temporis, « Dicens voce magna, » idest audaci et constanti persuasione; quod erit ex zelo. Job 59, Exultat audacter, in occursum pergit armatis. « Si quis. » Hic ponitur denunciatio suppliciorum. Supplicia autem sunt eo merito culpae. Unde primo ponitur culpae meritum. Secundo ostenditur gehennale supplicium, « Ille bibet. » Culpa autem describitur quantum ad tria. Primo quantum ad Antichristi adorationem. Secundo quantum ad ejus statuam venerationem, « Et imaginem ejus. » Tertio quantum ad notandam consignationem, « Et accedat perit. » Hic bibet. Primo hic describitur supplicium in generali. Secundo in speciali, « Et cruciabitur. » Dicit ergo, « Si quis adoraverit bestiam, » idest Antichristum bestialiter viventem, et alios

crudeliter persequentem. Hoc dicitur quantum ad illos qui illum in sua praesentia adorabunt. « Et « imaginem ejus, » idest idolum sive statuam. Hoc dicitur quantum ad illos qui in absentia adorabunt imaginem sive statuam Antichristi. Vel adorare imaginem Antichristi, erit adorare ejus sectatores, vel facere se ei in errore conformem, quod erit ex reverentia ad ipsum: et ideo adoratio dicitur: « Et « acceperit characterem, » idest signum ejus, « In « fronte sua aut in manu sua. » Forsitan illi qui non habebunt imagines, habebunt aliquod signum Antichristi manifestum in fronte vel manu. Quicquid autem sit de hoc, mysticus sensus est. « In fronte « sua, » idest ejus signum in aperta confessione. « Aut in manu sua, » idest in manifesta operatione. Utroque modo erunt consignati signo ejus. De his supra 15, Et fecit terram etc. Et faciet ut quicumque etc. Et facit omnes etc. « Ille, » qui talis erit, « Bibet de vino, » idest de aeterna damnatione, quasi inebriante, idest replente et dejiciente et subvertente utrumque hominem ad modum vini, « Irae Dei, » idest quod est ex divina justitia, in ejus effectu Deus videtur iratus. Cum autem dicit, « Bibet etc. » loquitur per similitudinem hominis qui bibit malum vinum et multum, unde inebriatur: et per hoc intelligitur multiplicitas et magnitudo poenae, quae impios implebit dejiciet et sepeliet. Isaiae 24, Amara erit potio bibentibus illam. « Quod, » scilicet vinum malum, « Mixtum est, » idest conjunctum, « Mero, » idest vino puro, scilicet poenae temporali quae infertur hic ad correctionem, « In calice, » idest in vindicta, « Irae « ipsius, » idest justitiae Dei in ejus poena videtur Deus iratus. Nota secundum Glossam, quod calix Dei est vindicta qua potat peccantes sive ad correctionem in praesenti, sive ad damnationem in inferno. Iste est calix irae Dei; quia haec vindicta provenit ex divina justitia. Omnis enim poena est ex justitia Dei in quantum poena, licet ex misericordia sit temperatio poenae, et quod infertur ad correctionem. In hoc calice est quasi merum desuper; scilicet poena temporalis quae hic infertur ad correctionem: dicitur enim merum quia ordinatur ad humanam salutem. Quando autem non vult impius corrigi, tunc Dominus adjungit mero sive administrat vinum amarum damnationis. Nam si aliquis vino puro adjungat sive admisceat vinum malum, et sic fit vinum turbidum. Merum gratiae est poena praesens quae infligitur ad correctionem; vinum mixtum est damnatio aeterna, quae adjungitur in futuro. Threnor. 4, Ad te perveniet calix et inebriaberis atque nudaberis. « Et cruciabitur. » Hic ostenditur supplicium in speciali; et hoc quantum ad quinque. Primo quantum ad poenae gravitatem. Secundo quantum ad justitiae aequitatem, « In as- « pectu. » Tertio quantum ad horrendam tenebrositatem, « Et fumus. » Quarto quantum ad interminabilem perpetuitatem, « Ascendet in saecula saeculorum. » Quinto quantum ad indefessam continuitatem, « Nec habent. » Dicit igitur, « Et « cruciabitur, » qui peccata fecerit. Per cruciatum ostenditur gravitas. Item per illud quod sequitur, « Igne, » concremante, « Et sulphure, » idest foetore amaricante. In duobus ergo ostenditur gravitas; scilicet in Igne comburente, et Foetore inficiente. Infra 21, Pars eorum erit in stagno ardente igni et sulphure. Haec autem est poena debita ardori omnis peccati. Respondet ignis cremans, foetori

foetori penetrans. In omni enim mortali est foetor spiritualis. Maxime autem peccato luxuriae respondet haec poena: quod signatum est Genes. 19: Pluit Dominus super Sodomam sulphur et ignem. Haymo, In igne ardor, in sulphure foetor; quae poena maxime carnis vitiiis respondet. « In conspe- «ctu Angelorum sanctorum, et ante conspectum « Agni; » hoc est, videntibus hanc poenam Angelis sanctis, quorum monitionibus in visionibus non acquieverunt, et ipsi Christo quem impugnaverunt. Ostenditur autem hic aequitas justitiae, quae exigit ut coram Angelis sanctis, quorum monita respuuntur, torqueantur, et coram ipso Christo, quem, cum passus pro eis fuisset, vita et signo blasphemaverunt. Hoc autem erit miseris in augmentum poenae, quod scient poenam suam manifestam esse eis, quorum consortium contempserunt. Item justitia et aequitas exigit, ut ab Angelis sanctis et ab ipso Christo, in quorum contemptu cruciabuntur, nullum remedium percipiant. Item hoc erit ipsis Angelis et aliis beatis in gloriam. Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Sed quare hoc dicitur de Angelis, cum verum sit etiam de electis hominibus? Item quare non dicitur in conspectu Dei, sed Christi? Respondeo. Ad primum videtur dicendum, quod quia magna gratia fit hominibus justis et impiis, quod Angeli dantur eis in custodes; ideo magnus est contemptus cum non desistant a malis; et ideo coram eis specialiter merentur affligi, licet etiam verum sit de viris beatis. Item cum Angelus sit dignioris naturae quam homo, secundum Augustinum, 11 libro de Civitate Dei, per hoc ostenduntur ab auxilio destituti et opprobrio expositi. Ad aliud dicendum, quod certum est omnia patere Deo, secundum divinitatem: de Christo autem potius agitur; quia specialius ipsum Christum blasphemabunt, « Et fumus, » idest tenebrositas, secundum Glossam, « Tormentorum eorum, » idest impiorum. Ibi enim sunt tenebrae. Math. 25, Servum inutilem projicite in tenebras exteriores. « Ascendet, » in duratione, idest perseverabit sive durabit, « In saecula, » consequentiva, « saeculorum, » idest semper: quasi dicat: tenebrositas quam patientur mali, in illis tormentis, aeterna erit. Isaiae 24, Ascendet fumus ejus in generatione et generationem. « Nec habent, » idest non habebunt, « Requiem die ac nocte, » idest in aliquo momento temporis: quasi dicat: continue sine intermissione cruciabuntur. Et ita ostenditur hic supplicii continuitas. Posset enim aliqua poena esse aeterna et non continua; sicut febricitans tertianarius, semper dicitur habere febrem, quia semper habet causam febris, non tamen continue dolet; non sic erit ibi, sed continue dolebunt. Augustinus: Quod nolunt modo salubriter cogitare, necesse habent sine ullo remedio sustinere. Ex praedictis patet quod erraverunt, qui dixerunt poenam reproborum non esse aeternam, sed reprobos post mille annos redituros ad vitam. Joan. 5, Ibi sunt hi in supplicium aeternum. De quibus autem intendat loqui, ostendit replicans culpam praemissam, ut magis vitetur, ex quo ei tanta poena debetur. Unde subdit, « Qui adoraverunt: » quasi dicat: non habebunt requiem illi qui adoraverunt bestiam, idest Antichristum, dum viverent. « Et imaginem ejus, » idest statuam vel ejus famosiores sectatores. Et similiter non habebunt requiem. « Si quis acceperit characterem nominis « ejus, » in fronte vel manu, ut supra expositum

est. Propter nullam poenam igitur temporalem erit adhaerendum Antichristo, ne contingat aeternam incurrere. Job 6, Qui timeant pruina, irruet super eos nix. Sed quid est quod dicit, die ac nocte, cum in inferno non sit dies? Respondeo. Non hoc dicitur ad signandum quod dies sit ibi; sed per talem modum loquendi ostendit doloris continuitatem: ut sit idem ac si diceret, Continue omni hora qua solet esse apud homines dies ac nox. « Hic est. » Hic ostenditur materia profectus justorum: et videntur esse verba Joannis, ut supra 15, hic est patientia etc. Hic est, idest in consideratione hujus poenae praedictae. « Est patientia, » idest materia patientiae. « Sanctorum, » idest justorum qui puri sunt a faece peccati. Consideratio enim poenae perpetuae materia est sive occasio patientiae in adversis. Gregorius, Sancti temporalem poenam lucrum putant, quia per hanc aeternam evadere non ignorant. Describit autem justos per ea quae juvant ad patientiam: scilicet quantum ad diligentiam in obediendo, et quantum ad constantiam in credendo: unde dicit: « Qui custodiunt, » idest diligenter opere complent. « Mandata Dei, » quae servata servant per patientiam in adversis. Eccles. 15, Si volueris mandata conservare, conservabunt te. Item patientia juvat etiam ad obediendum Deo. Hebr. 10, Patientia vobis necessaria est etc. « Et fidem Jesu, » idest Salvatoris qui eos suo sanguine redemit, quem non relinquunt propter adversa: unde cum eam custodiunt, adversa tolerant, 1 Corinth. ult. State in fide, viriliter agite et confortamini. Item ipsa fides ordinat in adversis ad patientiam. 1 Joan. 5, Haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra. Aliqui libri habent, Et qui custodiunt praecepta Dei: et secundum hoc justii dicuntur sancti per declinationem mali, observatores autem praeceptorum per operationem boni, diligendo Deum et Christum, ut dicit Glossa, tam affectu quam effectu. Et potest referri totum ad eosdem justos: idem enim et unus justus habet praedicta. Sed ad describendum justos fit expressio quantum ad illa quae faciunt ad propositum. « Et audivi. » Ostenso auxilio mulieris, facta etiam monitione ad famulatum adjutoris, hic subditur ratio expertae retributionis; quia qui Christo adhaerebunt et adversa pro eo sustinebunt, optime praemiabuntur. Primo autem ostenditur merces esse intellectu consideranda, per hoc quod praecipitur scribi. Secundo ostenditur esse affectu desideranda, per hoc quod describitur ejus perfectio, « Beati » « mortui. » Ubi primo describitur merces per comparisonem ad meritum perseverantiae. Secundo quantum ad conditionem ipsius gloriae. « Amodo. » Ubi primo ostenditur conditio gloriae in speciali; quia scilicet gloria non compatitur aliquem laborem, sed prorsus evacuat. Secundo in generali, « Opera: » ubi ostenditur, quod cum in via non recipiatur merces plena, in futuro plena et perfecta reddetur. « Et audivi: » quasi dicat: ita adhaerendum est et famulandum Christo et patienter sunt omnia sustinenda pro ipso: ex hoc enim obtinebitur vita aeterna, sicut mihi per revelationem ostensum est. Et hoc est quod dicit: « Et audivi, » auditu interno. « Vocem de caelo, » idest venientem de sublimitate divinae majestatis vel bonitatis. Ad litteram audiebat in visione quamdam vocem spirituales dicentem sibi illud quod sequitur: « Dicentem » « mihi: scribe, » in corde tuo et aliorum. Scribe

etiam in libro materiali, ut merces justorum a pluribus cognoscatur et consideretur, ut per hoc rectius vivatur et patientia teneatur. Per hoc quod dicitur « Scribe, » ostenditur merces diligenter consideranda, et nunquam oblivioni tradenda. Res enim inscribitur ad memoriam habendam. Habacuc 2, Scribe visum et explana eum. Argumentum quod quae utilia sunt ad salutem, utile est scribere, non solum in animo sed etiam in libro. Scribe inquam ea quae sequuntur: « Beati, » sunt. « Mortui, » morte naturae. Vel, Mortui mundo. « Qui in Domino, » idest in confessione et obsequio Domini. « Moriuntur, » per dissolutionem animae et corporis, quando anima a corpore separatur. Tales qui obsequio Dei decedunt, beati sunt, quia vitam aeternae beatitudinis intrant. Propter quod dicebat Apostolus, Philipp. 1, Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Sunt autem qui moriuntur sine Domino. Joan. 8, Et in peccatis vestris moriemini: vere inquam sunt beati. « Amodo enim, » hoc est autem tempore mortis. « Dicit, » idest praecipit motu suae voluntatis, idest facit cum effectu: quia suum velle est facere. Et vocatur dictio sive locutio, quia ita facile facit omnia sola voluntate, sicut quis facile dicit aliquid. Psalm. Dixit et facta sunt. « Spiritus, » idest Deus Trinitas. Joan. 4, Spiritus est Deus. « Ut requiescant a laboribus » « suis, » idest ut requiescant ita ut amplius non laborent, quod erit merito laborum praeteritorum. Isa. 52, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis et in tabernaculis fiduciae et in requie opulenta. Augustinus, Labor est pretium regni caelorum: quasi dicat: voluntas Dei est, ut de cetero aeternaliter requiescant, quia olim laboraverunt. Sap. 5, Bonorum laborum gloriosus est fructus. Operandum ergo est in senario hujus temporis, ut sabbatum assequamur: quod signatur Genes. 2, Requievit ab universo opere quod patrarat. Et vere requiescent. « Opera enim illorum sequuntur illos, » quantum ad fructum sive mercedem: quasi dicat: post merita habebunt plenum praemium. Haec enim verba cum pondere sunt accipienda. Prov. ultimo, Date ei de fructu etc. Ambrosius, Non sunt hominis quae secum portare non potest: sola misericordia comes est defunctorum. Et bene dicit, sequuntur, scilicet post mortem; quia hic in via non datur praemium plenum, quia non potest hic esse plenum, sed potius oportet aspera pati, ut dicit Glossa. Item sunt qui portant opera sua ante se, et ita opera praecedunt eos, quia hic gloriam vel lucrum quaerunt ex eis. Matth. 5, Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. « Et vidi et ecce. » Habito a decimotertio capitulo de profectu Ecclesiae in persecutione, hic agitur de finali retributione qua boni patientes praemiabuntur et mali persequentes condemnabuntur. Primo autem describitur persona judicis. Secundo ordo sive series judicii, « Et alter Angelus. » Judex autem, scilicet Christus, describitur quantum ad tria: scilicet quantum ad naturam, quantum ad gloriam, « Similem. » Tercio quantum ad potentiam. « Et in manu sua. » Natura autem ejus ostenditur duplex: scilicet humana per nubem. Item divina cum sequitur: « Et super. » Dicit igitur: « Et vidi, » quasi dicat: ita ostensa est mihi pugna draconis et perversorum contra Ecclesiam: ostensa est etiam retributio eorumdem, quae fiet in judicio per judicem Christum: et hoc est, « Et vidi, » interno visu. Quid autem viderit

subjungit. • Et ecce. • notatur praesentia visionis: quasi dicat: sub oculis apparuit. Potest etiam in hoc intelligi quod iudex prope est. Jacob. 10, Ecce iudex ante januam assistit. • Nubem candidam, • idest humanitatem Christi levem sine peccati onere et a terrenis elevatam: unde pluvia gratiae ad nos descendit et refrigerium provenit. Propterea dicitur nubes. Isa. 19, Ascendet Dominus super nubem levem. Supra 10, Amictum nube etc. Item plenam innocentia et virtutum affluentia decoram; et ideo dicitur: • Candida. • Cant. 5, Dilectus meus candidus et rubicundus. • Et super nubem sedentem, • idest vidi Filium Dei quantum ad naturam divinam praesidentem naturae humanae quam assumpsit, regimine et dignitate: praesidet enim inquantum Deus, suae humanitati, et regendo et praecellendo. Et nota quod dicit, sedentem. Per hoc intelligitur plena acceptatio, qua plene inquantum Deus, acceptat suam humanitatem, in qua nihil est nisi acceptabile. Propter quam etiam acceptationem dicitur sedere in justis. Item nota quod carnem quam assumpsit, nunquam deposuit. Item per hoc intelligitur quod ejus humanitas est quasi thronus in quo judicabit, 3 Reg. 10, Fecit sibi Salomon thronum de ebore grandem. • Similem. • Hic ostenditur ejus gloria: et primo implicite et in generali. Secundo explicite et in speciali, • Habentem. • Dicit igitur: • Similem filio hominis, • idest jam immortalem et glorificatum: propter quod jam non dicitur filius hominis, secundum statum mortalem, sed similis. Rom. 6, Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. Vel similem filio hominis, idest Angelum repraesentantem in se filium hominis, scilicet Christum. Vidit enim quamdam nubem, et vidit Angelum sedentem super nubem, et habebat speciem filii hominis, quia Angelus apparebat in persona Christi; et ideo sedens super nubem signat Christum. Per Angelum enim fuit haec ostensa Beato Joanni. De hoc dicitur in Glossa, supra 1, Similem filio hominis etc. Deinde ostenditur ejus gloria explicite. • Habentem in capite suo, • idest in sua divinitate, quae est caput suae humanitatis. • Coronam, • idest gloriosam victoriam de hostibus; quia post passionem et resurrectionem patet Christi divinitatem de daemonibus triumphasse. • Auream, • idest veram et pretiosam, non fictam et vanam, sicut supra 9, Et super capita earum tamquam coronae similes auro. Item auream, quia in se et in mente fidelium et beatorum fulgidam. Item per sapientiam vicit. Job 26, Prudentia ejus etc. Vel per nubem signantur sancti perfectiores, per quos et cum quibus Dominus judicabit; qui dicuntur nubes, quia elevati sunt a terrenis per sanctitatem et volant per contemplationem. Isa. 60, Qui sunt isti qui ut nubes volant? Super hanc nubem sedet Christus, quia sedebit in eis virtualiter quasi in sua sede, quia in eis et cum eis judicabit. Job 36, Et pauperibus iudicium praebeuit. Similem etc. ut prius, • Et in capite suo etc. • idest in seipso, habentem victoriae gloriam, decorantem et honorificantem ipsum et secundum humanitatem, sicut corona existens in capite alicujus ipsum exaltat. Ipse etiam inquantum homo, apparet gloriosus de victoria qua diabolus pro homine vicit: et de hoc tota caelestis curia est ei subiecta; unde de eo dicitur in Psalm. Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Auream, ut prius, • Et habentem • in manu sua, • idest in potestate. • Falcem, •

idest judiciariam sententiam: quae dicitur falx, quia scindit, idest dividit bonos a malis et e contrario, sicut foenum a terra secatur. Item quia quicquid falce inciditur infra falcem concluditur, ad quaecumque partem se vertat: similiter nullus est qui Dei iudicium evadere possit. Unde Gregorius super hunc locum: Potestas divini iudicii, quia omnia inter se incidendo complectitur, Faleis appellatione signatur. • Acutam, • idest virtuosam et potentem ad secandum sicut falx bonam aciem habens, quia potenter omnes judicabit retribuendo, nec aliquis poterit ei resistere. Jerem. 50, Et quis est iste pastor qui resistet vultui meo? • Et alius. • Hic ostenditur ordo sive series iudicii. Fiet autem iudicium secundum desiderium sanctorum qui hoc desiderabunt, ut caelestis curia compleretur. Exequutio autem iudicii fiet per Angelos qui potestatem habent exequendi quando Dominus suo nutu imperabit eis. Primo ergo ostenditur sanctorum desiderium. Secundo ipsum iudicium, • Et misit. • Tertio angelica potestas ad iudicium exequendum, • Et alius Angelus exivit de templo. • Quarto exequendi praeceptum, • Et alius Angelus exivit de • altari. • Quinto ipsius exequutionis actuale mysterium. • Et misit Angelus falcem. • Circa primum Primo ostenditur apparitio sanctorum. Secundo ipsorum desiderium, • Clamans. • Tertio ipsum desideratum, • A voce. • Dicit ergo: • Et • alter: • quasi dicat: ita mihi revelata est persona iudicis quam magnifica sit: ostensum etiam est mihi desiderium sanctorum qui in iudicio apparebunt. Et hoc est • Et alter Angelus: • scilicet coetus sanctorum, qui dicuntur Angeli propter excellentiam vitae vel propter conformitatem gloriae. Matth. 22, Erunt quasi Angeli Dei in caelo. Dicuntur autem Angelus singulariter propter unitatem voluntatis et vinculum caritatis. Galat. 3, Omnes autem vos unum estis in Christo Jesu. Et dicitur • Alter, • scilicet a Christo, quia minor eo, quia sancti servi sunt Christi. • Exivit, • idest exhibit. • De templo, • idest de primo et sacro secreto intimae contemplationis sive fruitionis in qua prius ante iudicium erant occulti. Exitus iste est apparitio sive manifestatio sanctorum in iudicio in magna claritate qui ante erant in occulto divinae fruitionis, non tamen frui sive contemplari cessabunt. Apparebunt autem iudicaturi cum Christo. Matth. 19, Sedebitis et vos super etc. Vel, Exitus iste potest intelligi motus spiritualis a contemplatione divinae misericordiae ad contemplationem iustitiae quam optabunt, quia desiderabunt iudicium fieri: unde sequitur: • Clamans voce magna, • idest orans magno desiderio. • Ad sedentem super • nubem, • idest ad Christum. Expone ut supra. Sancti enim circa tempus iudicii et antequam veniant cum iudice, desiderabunt efficaciter iudicium fieri: et sic exitus eorum intelligitur motus internus a contemplatione divinae misericordiae, ad contemplationem iustitiae, licet etiam nunc illud desiderent. Item apparentes cum iudice cum claritate magna desiderabunt hoc fieri ut compleatur patria caelestis, et sit gaudium plenum ex consortio aliorum. Supra 6, Clamabant voce magna dicentes: usquequo non iudicabis etc. • Mitte. • Hic ostenditur etiam ipsum desideratum. Et primo tangitur res desiderata. Secundo subditur ejusdem rei complendae causa. • Quia • venit. • Res autem desiderata, scilicet iudicii actus et

judicii effectus quae est collectio electorum in gloriam, hoc autem sequetur ex judicio. Dicit igitur, « Mitte falcem, » idest exerce judicium, « Tuam, » idest ad te pertinentem, quia ad Christum in humanitate pertinet judicare. Joan. 5, Pater omne judicium dedit filio. Fit autem sermo de judicio, juxta similitudinem hominis applicantis falcem agro et secantis. Ager mundus in quo Deus seminavit filios regni; Diabolus autem zizania. Et totum se cabitur et separabitur in judicio. Matth. 13, Ager est mundus, bonum vero semen, filii sunt regni etc. « Et mete, » idest collige granum tuum et palea comburatur. Matth. 5, Permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. « Quia » venit hora, » idest jam est tempus, « Et metatur. » Spiritualliter ponitur, idest ut fiat separatio bonorum a malis, cum jam sit completus numerus electorum. supra 11, Advenit tempus mortuorum judicari etc. Quod autem jam hora judicandi sit, tunc ostenditur cum subditur, « Quoniam aruit » messis terram, » idest jam matura est in sua nequitia multitudo malorum, qui terrena dilexerunt. Quando messis aruit, tunc signum est maturitatis: similiter instante judicio, completa erit malitia malorum, quia post completionem numeri electorum quibus profecit iniquitas impiorum, non est permittendum malos amplius regnare. Vel in bono sic. « Quoniam aruit, » idest jam maturata est in meritis quia jam sunt completa, « messis, » idest multitudo electorum, qui sunt metendi, idest per judicium colligendi in gloriam: messis inquam, « Terrae, » idest Ecclesiae; quia non nisi in Ecclesia possunt merita haberi vel compleri. Sed objicitur de hoc quod dicit expositio, Mete, cum hoc ad Angelos pertineat. Matth. 13, Messores sunt Angeli. Item propter missionem, non videtur oportere judicium fieri, cum messio fiat in statu viae: unde dictum est Apostolis, Joan. 4, Ego misi vos metere quae non laborastis. Respondeo. Notandum quod est Messio multiplex: scilicet efficaciae praedicationis, quando scilicet virtute praedicationis recipiuntur sive colliguntur ad fidem vel ad statum gratiae illi, qui ante ad hoc dispositi per doctrinam vel exemplum vel Scripturam. De hoc dicitur Joan. 4, Ego misi vos metere etc. Item internae refectionis. Exod. 25, Septem diebus azima comedetis, tempore messis novorum. Quia universo tempore vitae hujus, in quo justi metunt nova, dum de suis meritis habent a Deo novas et internas refectiones, debent habere opera azima, idest sine fermento, quae opera sunt in nutrimentum animae: et ideo dicuntur azima comedi. Haec duplex messio fit in praesenti, de hac non agitur hic. Item judicialis retributionis. Haec messio fiet a Christo, quando per judicium separabit bonos a malis: de hac dicitur hic: Mitte falcem; et infra eodem: Et misit falcem suam in terram, et messuit terram. Item ministralis executionis: haec fiet ab Angelis, qui exequentur judicium Christi. Matth. 13, Messores sunt Angeli: et sequitur: Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum et mittent eos in caminum ignis. Item aeternae fruitionis: sic metent omnes electi, idest semper percipient aeternam gloriam. Galat. ultimo, Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam: bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ad primum patet; quia non agitur de illa missione. Similiter

patet ad aliud. « Et misit ille. » Hic ostenditur ipsum definitivum judicium: quod describitur quantum ad duo praemissa: scilicet quantum ad judicii actum, unde dicitur, « Et misit ille qui sedebat super nu- » bem candidam, » idest Christus qui in quantum Deus praesidet suae humanitati vel sanctis, « Falcem suam, » idest sententiam judicialem, « In » terram, » idest in homines, qui habitaverunt vel corpore, ut boni, vel corpore simul et mente in terra, ut mali: quasi dicat: juxta sanctorum desiderium exercebit suum judicium. Item quantum ad judicii effectum, « Et messuit, » idest metet, « terram: » quasi dicat: separabit bonos a malis. Metere illam, est separare bonos a malis: quorum utrique habitaverunt in terra: illi corpore; isti et corpore, et mente: et boni colligentur in horreum Dei. Joel. 3, Sedebo ut judicem omnes gentes etc. « Et alius. » Hic ostenditur Angelica potestas ad judicium exequendum. Et primo ostenditur exitus Angelorum. Secundo potestas ipsorum, « Habens. » Dicit igitur, « Et alius Angelus, » idest coetus Angelorum qui sententiam judicii exequentur; qui Angelos est alius a praecedente; quia numerositas Angelorum alius est a numerositate sanctorum qui cum Domino judicabunt: « Exivit, » idest exhibit, « De templo, » idest de sacro et intimo ac venerando secreto contemplationis, in quo Deus colitur. Contemplatio enim aeterna, cum amore ineffabili, perpetuus cultus Dei est. « Quod est in caelo, » scilicet empyreo, sive in Ecclesia triumphante. Exibunt enim Angeli et venient ad judicium, ut judicii assistant, et quod judicabitur impleatur exequendo. Matth. 13, Exibunt Angeli etc. « Habens » et ipse, » sicut et Christus, secundum quod ei congruit. « Falcem acutam, » idest virtuosam potestatem scindendi bonos a malis et e contrario; quia potestatem habent Angeli exequendi quod judex judicabit. Matthaei 13, Messores sunt Angeli. Sed objicitur. Quomodo justi exhibunt de secreto contemplationis, si contemplari non desinunt? Item Angeli non habent aequalem potestatem cum Christo. Quomodo ergo dicuntur habere falcem sicut ipse? Respondeo. Ad primum dicendum quod non dicuntur exire Angeli de secreto divinae contemplationis quasi contemplationem relinquunt. Continue enim, ubicumque sint, Deo fruuntur, eo quod Deus est ubique per essentiam. Unde Gregorius in Gregoriano: Et mittuntur et assistant: quoniam et si circumscriptus est spiritus Angelicus, summus tamen spiritus ipse, qui Deus est, circumscriptus non est. Dicuntur ergo exire in tempore judicii; quia cum prius essent in caelo Empyreo hominibus occulti, tunc venientes de Empyreo in judicio comparebunt. Ad aliud dicendum est, quod non notatur aequalitas, sed quaedam conformitas, sive convenientia. Potest et aliter intelligi secundum Glossam: scilicet coetus sanctorum, qui cum Deo judicabunt de quo sicut jam dictum est. Et alter Angelus. Dicitur autem ille Angelus alius ab isto, licet utrobique numerositas Sanctorum perfectorum significetur, propter alium actum acilicet judicandi: sicut enim dictum est de eis, quantum ad actum orandi; hic autem quantum ad actum judicandi. Exivit, idest exhibit, De templo, quod est in caelo, ut prius. Sancti enim judicaturi cum Domino, exhibunt ad judicandum. Habens et ipse: Glossa: sicut Christus. Exponitur ly, Et falcem acutam, idest potestatem judicariam, quam tunc exercebunt. 1 Corinth. 6, An

nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Sed per quem modum iudicabunt perfecti, et quae erit eorum auctoritas ad iudicandum? Respondeo: dicendum quod perfecti qui omnia dimiserunt et Christum sequuti sunt, habebunt auctoritatem et potestatem iudicandi, et iudicabunt, sicut habetur Matth. 19: Sedebitis super sedes etc. Item super illud 1 Corinth. 6, An nescitis etc. Glossa, Iudicabunt etiam auctoritate et potestate. Quae autem sit illa auctoritas et potestas, et per quem modum iudicabunt, valde occultum est: probabile tamen est, et ita creditur, quod dicuntur iudicaturi potestate et auctoritate, quia altiores erunt cum iudice in aere, et propinquiore iudici, tamquam assessores, et tamquam auctoritatem habentes. Item quia maiorem causae cognitionem habebunt quam alii sancti minores; quia magis cognoscunt causam retributionis bonorum et malorum. Item quia sententiam iudicis approbabunt, vel verbo vel signo manifesto, vel alio modo nobis occulto. Utrum autem plus sit in illa auctoritate iudicandi, sive iudicio, quo sancti iudicabunt, non est certum. « Et alius. » Hic ostenditur exequendi praeceptum. Et primo describitur ipse imperans. Secundo, ostenditur imperium, « Et clamavit. » Tertio, ipsum imperatum, « Mitte. » Imperans autem describitur tum quantum ad apparitionem, tum quantum ad potestatem. Dicit igitur, « Et alius Angelus, » scilicet Christus, Angelus magni consilii, qui alius est ab Angelo praecisso; quia major est, etiam inquantum homo, Angelis et sanctis. Hic est ille qui supra visus est a Joanne, sedens supra nubem. « Exivit, » idest exhibit; quia veniet et se manifestabit in iudicio. « De altari, » idest de secretiori loco, hoc est secretiori ac maiori subtilitate gloriae. Nota quod sicut de alio Angelo dicit quod exivit de templo, hoc dicit de Christo quod de altari. Per quod intelligitur quod sicut altare est intimum in templo: sic gloria Christi major est et profundior et ineffabilior quam gloria Angelorum vel sanctorum. Iste ejus exitus, est manifestatio sui in humanitate. In iudicio enim apparebit bonis et malis. Supra 1, Videbit cum oculus etc. Vel, Altare potest dici altitudo ipsius divinitatis, a qua exiet manifestando se ipsum in sua humanitate, ut dictum est. Exod. ultimo: Posuit altare aureum sub tecto testimonii: idest divinitatem in humanitate, quae optime dedit testimonia divinitati. « Qui habebat, » idest habet, « Potestatem super ignem, » idest super poenam aeternam, quae per ignem erit. Isaiae ultimo, Et ignis non extinguetur. Ecce quanta potestas Christi: ecce quod poterit imperare Angelis et sanctis: ecce quod ipse potius est timendus quam homo mortalis. Matth. 10, Eum potius timete qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. « Et clamavit, » idest clamabit, « Voce magna, » idest magno imperio, « Ad eum, » scilicet coetum Angelorum. « Qui habebat, » idest habet vel habebit, « Falcem acutam, » idest potestatem exequendi iudicium, sine aliqua resistentia: quasi dicat: Christus in iudicio praecepit Angelis ut suum iudicium exequantur. Hoc autem praeceptum sive clamor, erit, vel per exteriorem expressionem verbi, vel signi ad indicium suae magnificentiae; vel per fortem et vivacem inspirationem suae voluntatis. Quid autem imperabit, subditur, « Dicens, mitte. » Et primo ostenditur res imperata. Secundo exequendi causa, « Quoniam. » Res autem imperata erit Angelica exequutio: unde dicitur, « Dicens: mitte

« falcem tuam acutam, » idest potestatem tuam efficacem applica ad actum et seca, « mitte, » inquam in « messes, » idest in malos; qui dicuntur messis, quia primo seminavit eos diabolus tamquam zizaniam, postea vero creverunt in malitia; et quando erit hominum completa malitia, tunc erit messis matura, et tunc erunt metendi per Angelos, idest separandi a bonis. Matth. 10, Tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania. Hoc dicitur quantum ad peccatores minores: quantum vero ad peccatores enormiores subditur, « Et vindemia, » idest separata a bonis falce tua. Loquitur autem juxta similitudinem metentis et vindemiantis; et potest eadem falce meti et vindemiari. « Botros, » idest uvas quae procedunt ex botris. Botrus quippe dicitur illud quod est in acino. Botrio autem botrionis, dicitur illud quod exit a sarmento turgente. Large autem dicitur illud turgidum quod exit de palmitate, quod postea floret. Canticorum 2, Botrus Cypri. Largissime autem accipitur pro uva, ut Numer. 12, similiter hic. Per botros autem, idest uvas, signantur homines pleni vino nequitiae inebriati, qui primo floruerunt per iniquam potestatem, postea vero facti sunt uvae, quia successit in eis fructus malus per operis perversitatem. Hic ergo accipitur botrus in malo, quandoque autem in bono, ut Michaeae 1, Non est botrus ad comedendum. « Vineae, » idest mundi, qui est vinea producens malas uvas, scilicet peccatores qui habent vinum diaboli quo inebriabuntur, de qua hic; et Deuteronom. 31, De vinea Sodomorum vinum eorum. Item bonas, scilicet Ecclesia, vel status iustitiae. Matth. 20, Ite et vos in vineam meam etc. Vineae inquam, « Terrae, » quia haec vinea sita est in terrena vanitate; quia mundus terram sapit, terram ingerit. Isti botri vineae terrae vindemiabuntur per Angelos. Matth. 13, Exibunt Angeli et separabunt etc. Quoniam autem major opera datur vineae quam terrae, ideo per botros vineae signantur mali perversiores. Vel per messes possent intelligi boni qui sunt in horreum reddendi. Per botros autem vineae, mali: quia respectu utrorumque habebunt ministerium Angeli sancti. Ratio autem subjungitur, « Quoniam maturae sunt, » in nequitia, « Uvae ejus, » idest peccatores quos in culpa produxit vinea: quasi dicat: completa est nequitia malorum, et ideo scindendi sunt sicut uvae maturae. Joelis 3, Exultant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum. « Et misit. » Hic ostenditur ipsius exequutionis actuale ministerium. Separabunt enim sancti Angeli impios homines a bonis et mittent in terram, ubi semper punientur; non tantum minores sed etiam majores; et hoc secundum quod quisque meruit. Primo ergo ostenditur separatio malorum. Secundo intrusio separatorum, « Et misit. » Tertio poena intrusorum, « Et calcatus. » Quarto communitas suppliciorum, « Et exivit. » Dicit ergo: « Et misit Angelus, » idest mittet numerositas Angelorum, juxta jussum Christi, « Falcem suam, » idest potestatem exequendi, « In terram, » idest in terrenos, idest potestatem suam applicabit ad actum. Quid autem faciet subjungitur: « Et vindemiavit, » idest vindemiabit, « Vineam terrae, » idest scindet uvas vineae terrae, id est separabunt de consortio bonorum malos, qui in se continent vinum mundi, ubi non est nisi terrena vanitas. Deuteronom. 31, Fel draconum vinum eorum etc. « Et misit, » idest mittet, hoc est dejiciet, « In

« lacum irae Dei, » id est in infernum, in quo mali sentiunt iram, id est vindictam Dei. Dicitur autem infernus lacus, propter vilitatem; et illic involventur miseri et suffocabuntur, vel ibi mali sicut in torculari prementur. Unde alia litera habet, in torcular. Isaiae 24, Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum etc. Hoc est quod dicitur Matth. 13, Mittent eos in caminum ignis.

« Magnum, » quia magnam hominum multitudinem capere potest. Isaiae 5, Dilatavit quasi infernus animam suam. « Et calcatus est. » Hic ostenditur poena ipsorum; et primo poena sensus. Secundo poena damni, « Extra civitatem. » Dicit igitur, « Et « calcatus est, » id est calcabitur, « Lacus, » id est torcular, id est illud quod erit in torculari, scilicet damnati. Loquitur per similitudinem uvarum maturarum quae colliguntur, et mittuntur in torcular, et ibi premuntur sive calcantur. Juxta hoc mali scinduntur a mundo et etiam a consortio bonorum et mittuntur in infernum, ubi multa supplicia eos calcabunt, id est vexabunt et prement, quia non vinum est in eis, quod in Dei cellario sit ponendum: quasi dicat: Damnati graviter affligentur, et poenis seu labore subduntur: et ponitur continens pro contento. De hac poena dicit Gregorius in Gregoriano: Supplicia in se demersos ultra vires cruciant; sit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu; quia mors semper vivit, et finis semper incipit, et defectus deficere nescit. « Extra civitatem. » Hic notatur poena damni; quia in inferno semper punientur, ita quod semper erunt exclusi a civitate caelesti: quasi dicat: ita calcabuntur impii in lacu, et hoc extra civitatem caelestem; scilicet, quia ad eum nunquam redibunt. Animae enim in purgatorio affliguntur, sed quandoque ad civitatem supernam evolabunt. Non sic impii. Isaiae 26, secundum aliam literam, Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Infra ultimo, Foris canes etc. « Et exivit. » Hic ostenditur communitas suppliciorum; quia tam majores quam minores punientur secundum diversitatem meritorum. Communitas autem erit, non aequalitas. Igitur dicit, « Et exivit, » id est procedet, « Sanguis, » id est aeterna poena pro peccato quod per sanguinem signatur; quia peccatum colorem habet et infectionem ut sanguis. « De lacu, » id est de inferno, « Usque ad frenos equorum, » id est usque ad minores rectores aliorum, etiam usque ad daemones. Equi sunt mali qui portant super se diabolum qui eis insidet. Supra 6, Et ecce equus pallidus etc. Freni equorum sunt rectores malorum, sive homines majores, sive daemones, qui eos in malitia regunt, quod est distorquere, sicut equus freno regitur et ducitur huc vel illoc: quasi dicat: ex inferno procedet punitio sive afflictio, non solum ad minores, sed etiam usque ad principes et daemones, quia aliorum ductores in nequitia fuerunt. Sapient. 6, Potentes autem potenter tormenta patientur. Vel, sanguis, id est vindicta, quae per sanguinem signatur, quia effusio sanguinis quandoque solet fieri in vindictam; ideo aeternam vindictam signat. Loquitur autem beatus Joannes sub velamine similitudinum. Exivit, id est exhibit, de lacu usque ad frenos equorum, ut prius. De inferno enim procedet vindicta contra malos, etiam usque ad principes perversos et daemones. Sapient. 6, Fortioribus autem fortior manet cruciatus. Haec autem poena erit communis omnibus, licet non aequalis. Unde sequitur,

« Per stadia mille sexcenta. » Stadium est spatium continens passus centum vigintiquinque, scilicet octavam partem milliarii; et dicitur a stando; quia Hercules cum cucurrisset uno halitu centum vigintiquinque passus, tunc respiravit et stetit. Propter hoc graeci hac mensura metiebantur loca in quibus ludebant. Stadium ergo signat homines per viam vitiorum currentes, et ludis mundanae vanitatis insistentes, secundum Glossam. Quidam autem sunt in hoc ludo minus perfecti: quod signatur per simplicem senarium, qui signat quandoque minorem perfectionem, sive in bono sive in malo. Quidam perfectiores, quod per centenarium; qui numerus magis signat perfectionem, quam senarius; quia multos numeros continet et terminat; est enim numerus in se completus. Unde retro incipere oportet in numerando. Quidam perfectissimi: quod signatur per millenarium, qui est numerus magis completus quam centenarius, quia et eum et alios multos in se continet et terminat. Continua sic, quasi dicat: vindicta procedet de inferno, non solum ad minores, sed etiam ad majores, qui freni equorum dicuntur. Vindicta dico, currens, Per stadia mille sexcenta, id est per homines qui ludis vitiorum detenti, diversum vitae cursum, male vivendo, tenuerunt; scilicet vel in gradu vitiorum minori vel mediocri vel maximo. Ex quo patet, quod omnes reprobi aeternaliter punientur. Distincte tamen secundum diversa demerita. Infra 20, Judicatum est de singulis secundum opera eorum etc. Gregorius in Gregoriano: Unumquemque damnatum juxta modum criminis etiam retributio sequetur ultionis. Sed objicitur. Ignis enim gehennae unus et idem est; ergo uno et eodem modo agit in omnes. Item quomodo vel quare per creaturam ignobilem, scilicet per infernum, ministratur poena creaturae, scilicet Angelis malis et hominibus, quorum tam nobilis est natura? Item objicitur de his tribus visionibus: scilicet secunda, tertia, quarta; quia cum in eis agatur de persecutionibus Ecclesiae, videtur aliqua earum superfluere. Respondeo. Ad primum dicendum, quod activum agit in patiente disposito; et ideo agens agit secundum dispositionem patientis: unde secundum quod differenter dispositi sunt ad poenam secundum diversa demerita, sic differenter torquentur etiam ab eodem instrumento, scilicet igne vel alio, sicut sol manens unus diversas res calefacit et exurit. Unde Gregorius in eodem: Sicut uno sole omnes tanguntur, nec tamen sub eo uno ordine omnes aestuamus: sic damnatos una gehenna afficit, et tamen non omnes una qualitate coarbit. Praeterea ignis et alia instrumenta poenae infernalis agunt in reprobos homines et daemones, secundum ordinem justitiae: et quia justitia non punit aequaliter eos qui in culpa non fuerunt aequales; ideo reprobi differenter torquentur. Ad aliud dicendum, quod licet natura rationalis sit dignissima, tamen vilis facta est per peccatum, subjiciendo se videlicet per affectum; et ideo viliter per vilem creaturam torquetur, quia a summe digno recedens se per vilia vilem fecit. Ad aliud dicendum, quod nulla visio est superflua. Ordinatissimae enim datae sunt a sapientia summa. Nam in prima istarum trium agitur de persecutionibus Ecclesiae, inquantum per illas distinguuntur status Ecclesiae. In secunda ad cautelam sanctorum. In tertia inquantum in illis proficit Ecclesia.

CAPUT XV.

« Et vidi aliud signum etc. » Cum in hoc libro contineantur septem visiones: Primae quatuor pertinent ad statum Ecclesiae universalem, sive initialem, sive medium, sive finalem. Tres vero residuae spectant ad statum Ecclesiae finalem, sicut dicit Glossa. Ista autem tres sic distinguuntur. Prima est de Angelis effundentibus phialas irae Dei, in quibus continentur septem plagae; et haec ad tempus refertur Antichristi. Secunda de damnatione Babylonis, et bestiae, et pseudo apostolorum. Et haec refertur ad tempus iudicii. Tertia de innovatione electorum et glorificatione sanctorum, et pertinet ad statum praemii. In hac ergo visione quae tria capitula continet, agitur de septem Angelis tenentibus et effundentibus septem phialas, in quibus continentur septem plagae, idest damnationes impiorum qui erunt tempore Antichristi; et ex hoc fideles animari debent ad bonum. Dividitur autem haec pars in tria capitula. In primo agitur de potestate effundendi phialas. In secundo de ipsa effusione, cap. 17, « Et venit unus » de septem. » Circa primum notandum, quod Angelis, hoc est praedicatoribus, habentibus potestatem effundendi phialas adhaerent alii fideles. Utrique autem sunt in statu manifestandae veritatis. Ipsos autem Angelos oportet esse idoneos ad actum praedicandi, ut sint digni effundere phialas, idest annuntiare poenas divinae iracundiae peccatoribus, quibus damnatio debetur propter eorum perversitatem: unde prima pars in sex dividitur. In prima tangit Angelos habentes huiusmodi potestatem. In secunda describit adhaerentes eisdem per fidei unitatem, « Et vidi tamquam mare. » In tertia ostendit manifestatam unitatem, « Et post haec vidi, » et ecce apertum est. » In quarta praemissorum Angelorum idoneitatem, « Quia exierunt. » In quinta plagarum infligendarum qualitatem, « Et unum. » In sexta hominum his plagis affligendorum perversitatem, « Et impletum est. » In prima parte. Primo agit de Angelis huiusmodi potestatem habentibus implicite et in generali. Secundo explicite et in speciali, « Angelos septem. » Dicit igitur: « Et vidi: » quasi dicat: ita vidi praemissa; et praeter illa, « Vidi, » interno aspectu per revelatoriam visionem, « Aliud signum. » Aliud inquam, ab illo de quo supra 12, Et signum magnum apparuit in caelo, Mulier etc. Et bene dicitur Aliud; quia illud est signum perfectum Ecclesiae; hoc autem est signum quo intelligitur damnatio malorum, quae per praedictatores denuntiatur. Vel, aliud a signis de quibus 15 et 14 capitibus; quia sub signis vidit ea de quibus illic habitum est. Signum, idest figuram, aliquid mysticum significantem. Quorum autem dixit signum, explanat post eum subdit, « Angelos septem etc. » « In caelo, » idest in Ecclesia per caelestem vitam excelsa. Ad Ecclesiam enim pertinet illud quod vidit de septem Angelis, idest de universis praedicatoribus, et alia multa quae sequuntur: « Magnum, » significatione; quia magnum in Ecclesia signat visio quae sequitur: « Mirabile, » consideratione, quia ex eis quae consequuntur, surgit materia admirandi, considerando divinam sapientiam quae per talem modum revelavit, et tam sapienter omnia disponit. Item potentiam qua ita fortiter regit bonos et dissipat malos. Item misericordiam in bonos et iustitiam in malos. Eccles 42,

Et admirabilis magnificentia ejus. Cujusmodi autem signum viderit, ostendit in speciali dicens: « Angelos septem, » hoc est universos praedictatores septiformi spiritu imbutos. Vel, Septem Angelos, idest septem ordines praedicatorum, sicut infra patebit; qui dicuntur Angeli propter officium annuntiandi hominibus quae sunt salutis, quia Angelus interpretatur nuntius; et propter excellentiam vitae, quae debet eminere in eis. Supra 8, Vidi septem Angelos stantes etc. « Habentes septem plagas, » hoc est potestatem infligendi malis universas poenas divinae justitiae, ut excaecatione in praesenti et damnatione in futuro, ubi erunt poenae multiplices. Poenae autem dicuntur plagae, quia valde acerbae naturae rationalis laeditur in poenis quas divina justitia in perpetuum infert. Jerem. 50, Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Poenarum autem reproborum universitas, per septenarium signatur; sive sint in praesenti, sive sint in futuro. Si autem ad infernum referamus, septem poenae possent notari in eodem. Una est carentia divinae visionis. Isa. 26, secundum aliam literam, Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Secunda anxietas vermis. Isaiae ultimo: Vermis eorum non morietur. Tertia est ardor ignis. Matth. 3, Paleas autem comburet igni inextinguibili. Quarta vehementia frigoris. Job 25: Ad calorem nimium transeat ab aquis nivium. Quinta horror caliginis. Matth. 5, Ligatis manibus projicite in tenebras exteriores. Sexta foetor intolerabilis. Isa. 52, De cadaveribus eorum ascendet foetor. Septima societas abominabilis, quod signatur Sap. 17, Personae tristes illis apparentes, pavorem illis praestabant. Bernardus in suis Meditationibus: Nihil ibi videbitur nisi vermis, atque teterrima monstra daemoniorum. Praedictas plagas dicuntur praedictatores posse infligere, quia auctoritatem habent denuntiandi eas impiis infligendas, ut habetur infra 16: Et primus Angelus effudit etc. « Novissimas, » quia post poenas quae inferentur malis a Deo in die iudicii, sicut praedictatores interim annuntiant, non infert Deus alias, sicut dicit Glossa. Vere autem dico novissimas. « Quoniam in » illis, » scilicet « Plagis consummabitur, » idest complebitur, ut ultra non addat alias poenas irae Dei, idest justitia Dei in effectu; quia malis per iudicium a mundo ablatis et in imo terrarum conclusis, non infert Deus amplius sententiam iudicii. Ezechiel. 7, Nunc finis super te, et immittam furorem meum in te, et iudicabo te juxta vias tuas. « Et vidi. » Habito de Angelis habentibus praedictam potestatem, agitur hic de his qui eis adhaerent per fidei unitatem: et loquor de fide formata. Praedicatoribus enim adhaerent alii fideles, eandem fidem cum caritate et gratia tenentes, et sub eodem Domino militantes. Et ex hoc commendatur et ostenditur acceptabilis status fidei catholicae. Quoniam autem status gratiae et omnia merita tam praedicatorum quam eis adhaerentium ortum habent a virtute baptismi: ideo primo ostendit originem meritorum, scilicet baptismum. Secundo ipsa merita fidelium, « Et eos » Baptismum autem qui est meritorum origo, describit quantum ad triplicem effectum, contra tria quae facit peccatum originale, quod facit in anima horrendam foeditatem, internam obscuritatem, ineptam tepiditatem. E contrario autem baptismus introducit sinceritatem; ideo dicitur Mare, idest vas lavatorium. Unde dicit: « Et vidi, » quasi dicat: ita vidi Angelos habentes septem pla-

gas. • Et vidi, • similiter. Glossa, cum illis Angelis. Ideo non tantum vidit Angelos, sed etiam quoddam vas vitreum cum igne; quia ipsi praedicatores per baptismum facti sunt filii adoptivi et baptismum praedicant. Item quia illi qui eis adhaerent, de quibus sequitur, per virtutem baptismi proficiunt et salvantur. « Tamquam mare, • idest quoddam signum simile vasi lavatorio. Dicit autem Tamquam, quia non videbat verum vas materiale, sed simile. Sciendum autem quod mare, quandoque dicitur aqua multa congregata. Psalm. Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud. Quandoque vas lavatorium, propter continentiam multae aquae; sicut in templo Salomonis positum est mare ut ibi sacerdotes abluerentur, 3 Reg. 7. Per hoc mare signatur baptismus, quia vim habet mundativam. Act. 5, Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Christi Jesu in remissionem peccatorum vestrorum. Ambrosius in 2 lib. de Sacramentis, Baptismate peccata omnia diluuntur. Item baptismus infundit claritatem, contra culpae caliginem: unde dicitur: « Vitreum, • vitrum perspicuum est et clarum, et solis claritas ultra se transcendit: per quod signatur quod baptismus animam claram facit per fidem et gratiam. Supra 4, Et in conspectu sedis, tamquam mare vitreum etc. Item accendit caritatem contra teporem: unde sequitur: « Mixtum igne, » per Spiritus sancti inflammationem. Spiritus enim sanctus datur copiose in baptismo, maxime adultis se bene disponentibus. Ipse autem est ignis, ignem caritatis ad Deum et proximum accendens. Matth. 5, Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni. Ambrosius, 3 lib. de Sacramentis: Ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, et omnes quidem virtutes ad spiritum pertinent. Posset etiam hoc mare intelligi Scriptura sacra quam praedicant praemissi Angeli et per quam informant fideles, de quibus sequitur: « Et eos. » Sacra vero pagina purificat. Joan. 13, Jam vos mundi estis propter sermonem meum. Item clarificat. Psalm. Praeceptum Domini lucidum etc. Item inflamat. Prov. 50, Omnis sermo Dei ignitus etc. • Et eos. • Ille ostendit merita fidelium adhaerentium praemissis Angelis: specialiter autem videtur agere de justis qui erunt tempore Antichristi; quos describit multipliciter. Primo quantum ad tentationem expugnationem. Secundo quantum ad innocentiae conservationem, « Stantes supra mare. » Terio quantum ad carnis mortificationem, « Et cantantes. » Mali autem e contrario succumbunt tentationibus: quod erit specialiter sub Antichristo; et per hoc elongant se ab innocentia baptismali, et per consequens non habent actus Deo acceptabiles, sive quantum ad mortificationem propriae carnis, sive quantum ad praeconium divinae laudis. Dupliciter autem vincent tentationes Antichristi: scilicet quia neque servient ei exterius, nec credent in eum interius. Unde circa primum. Primo ostenditur victoria tentationum quantum ad contemptum cultus exterioris: quia nec colent eum in se: unde dicit: « Et eos etc. »: nec in sua imagine unde subditur: « Et imaginem ejus. » Secundo quantum ad contemptum erroris, « Et numerum. » Dicit igitur: « Et vidi, » cum illis Angelis. « Eos qui vicerunt bestiam, » idest Antichristum, resistendo et non acquiescendo ejus documentis vel persuasionibus praemissis, iniuriis vel donis vel flagellis, et propter aliquod adversum vel miraculum non coluerunt eum. Multi au-

S. Th. Opera omnia. V. 25.

tem alii servient ei: unde supra 13, Adoraverunt bestiam dicentes: Quis similis bestiae? etc. Sed contra, supra 15, Adoraverunt eam omnes qui habitant in terra; ergo omnes colent Antichristum. Respondeo. Quod non omnes colent Antichristum, sicut hic habetur; quia Deus non deseret penitus suam Ecclesiam. Illud vero quod obicitur intelligitur de malis qui habitant in terra per affectum ad vana, quia tales se Antichristo subicient, sicut dicit Gregorius. « Et imaginem ejus, » non adorando statuam Antichristi, licet ad hoc compellere studeat homines. Supra 13, Et faciet, ut quicumque non adoraverit imaginem bestiae, occidatur. Et vicerunt similiter « Numerum nominis ejus, » scilicet Antichristi; non credendo ipsum esse Deum, sed hominem peccatorum. Numerus nominis Antichristi, videtur stultis significare Antichristum esse Deum cui servire debeant homines secundum omnem gradum vitae suae; scilicet gradum minus perfectum, et mediocre, et perfectum, et a quo credant se praemiandos secundum merita, vel minori vel medioeri vel maximo praemio, et a quo credatur productam esse sive conditam omnem perfectionem, sive naturae, sive gratiae, sive gloriae. Numerus autem Antichristi vincitur per fidem primae et summae virtutis, dum justus per hunc numerum non decipiatur, sed semper veram fidem tenebit. De hoc numero supra 13, Et numerus ejus sexcenti sexaginta sex: ubi de hoc magis dictum est. Vel aliter in parte. Unde notandum quod quidam adorabunt bestiam, idest Antichristum, reverendo ejus potentiam, et hoc timore confRACTI, scilicet timendo magis eum quam Deum. Quidam imaginem bestiae per conformitatem malignitatis. Quidam habebunt numerum nominis ejus per seductionem erroris. Vincitur ergo a justis bestia per magnanimitatem quae erit in confidentia summae potestatis: vincitur imago, idest ejus conformitas, per caritatem quae accenditur imitatione summae bonitatis, ut non imitentur Antichristum: vincitur numerus nominis ejus, per fidem summae virtutis, ut supra dictum est. « Stantes, » per mentis et vitae rectitudinem et innocentiae conservationem. « Supra mare, » praemissum, idest super gratiam innocentiae baptismalis. Hoc fit dum vigilanter homo incumbit gratiae prius susceptae servandae et promovendae. Psalm. Super aquam refectionis (scilicet gratiam baptismalem) educavit me. « Habentes cytharas, » idest carnis austeras mortificationes, idest carnem suam mortificantes. Coloss. 5, Mortificate membra vestra etc. Cytharas inquam « Dei, » tamquam causae exemplaris, quia ipse hoc exemplo docuit, 1 Petr. 2, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Galat. 5, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis. Vel, Dei, tamquam esse finali. Augustinus, ultimo de Civitate Dei: Praemium virtutis erit ipse qui dedit virtutem. Falis citharae sonus doleis est in auribus Dei. Ad hujusmodi sonitum fugatur spiritus malus; quandoque etiam ab alio per vim exit. 1 Reg. 16. Quandoque spiritus malus arripiebat Saul, David tollebat cytharam etc. Dicit autem cytharas pluraliter quia quilibet justus habet suam cytharam, idest mortificationem carnis. Item recte dicitur Dei, quia Deus et salvator noster cytharam insonuit, ad cujus cytharae sonitum, Pater ad misericordiam flexus est. Hebraeor. 5, Cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua

reverentia. Item petrae seissae sunt, et terra mota est, et monumenta aperta sunt, et multa corpora surrexerunt, Matth. 27. « Et cantantes. » Illic describitur meritum fidelium, quantum ad divinam magnificationem, quam faciunt gaudentes, et ideo cantare dicuntur. Primo autem describitur hujusmodi magnificatio in generali; quia scilicet laus illa pertinet ad vetus Testamentum et novum. Secundo in speciali, « dicentes etc. » Dicit igitur, « Et cantantes canticum Moysi, » idest cum gaudio laudantes Deum, sicut docet Lex vetus, quae est canticum Moysi; quia in ipsa Moyses spiritualiter Deo cantavit, et Deum laudare docuit. Ad commendationem autem Moysi subditur, « Servi Dei. » Josue 1, Moyses servus meus mortuus est. « Et canticum Agni, » idest laudantes Deum gaudentes juxta documentum novae legis, quae est canticum Christi pro hominibus immolati; qui in Evangelio, inquantum homo, laudat Deum Patrem et docet nos ei cantare. Qualiter autem magnificent Deum, ostenditur in speciali, cum subditur, « Dicentes magna voce etc. »: haec enim in novo et veteri Testamento inveniuntur, licet non sub his verbis. Vel, Canticum Moysi, idest cum gaudio laudantes Deum de effectu justitiae juxta canticum Moysi, de quo Exod. 15, Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem ejus projecit in mare. Et canticum Agni, idest laudantes Deum de effectu misericordiae exhibito maxime in humana redemptione, sicut Agnus docet Patrem laudare in Evangelio: ipse enim gratias agit pro homine. Matth. 26, Et accipiens calicem gratias egit etc. In speciali autem ostenditur illud canticum, idest laus gaudiosa, cum subditur, « Magna et mirabilia etc. »: ubi fit mentio de justitia et misericordia divina. Aliter secundum Glossam potest hic notari Primo magnificatio in opere. Secundo in sermone, « Dicentes, » magna etc. » Dicit igitur, « Et cantantes, » Glossa, cum exultatione adimplentes. « Canticum Moysi, » idest legem veterem, in qua, ut dictum est, Moyses Deo cantavit, idest Deum laudavit. « Et canticum Agni, » idest Evangelium, ut supra: quia justii tam legem veterem quam novam spiritualiter observant. Sed contra: Matth. 11, Omnes prophetae et lex usque ad Joannem prophetaverunt: ergo post praedicationem Joannis cessavit lex. Item Hebraeor. 7, Translato sacerdotio etc.: sed sacerdotium veteris legis translatum est quia nunc manet sacerdotium Christi. Psal. Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech: ergo et lex; ergo non manet Vetus, sed Nova. Respondeo. Dicendum, quod de lege est loqui quantum ad moralia; et quantum ad hoc servanda est lex simpliciter. Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Item quantum ad ferialia sive ceremonialia, ut de agno, haedo, et hujusmodi. Et haec possunt attendi, vel secundum litteram, et sic non sunt observanda; quia umbra cessat veritate praesente. Unde Hieronymus: Ego pronuntio caerimonias omnes esse mortiferas; finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti. Vel secundum spiritum, scilicet quantum ad spirituale signantur, et sic lex servanda est, quantum ad ceremonialia, quia illa sunt facienda quae pro ferialia signantur implenda a nobis, praeter veritatem credendorum quam Christus exhibuit in seipso: et sic loquitur Glossa. Unde Roman. 5, Legem ergo destrouimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus. « Dicentes. » Illic in speciali describitur magnifi-

catio in sermone. Primo autem ponitur magnificatio sive laus quantum ad divinae operationis fastigium. Secundo quantum ad exhibendi cultus debitum, « Quis non timebit? » Fastigium sive sublimitas divinae operationis extollitur Primo, quantum ad sapientiam et potestatem. Secundo, quantum ad justitiam sive bonitatem. Sapientia enim et potentia et bonitas, sunt in operatione divina. « Juste et vere. » Dicit igitur, « Dicentes, » ad Dei honorem, et ad aliorum excitationem, « Magna, » in creatione, « Et mirabilia, » in recreatione hominis, « Sunt opera tua: » et sic intelligitur de diversis operibus. Vel, Magna in se. Mirabilia, in consideratione, propter magnitudinem sapientiae et potentiae: et sic de eisdem, Job. 5, Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero. Qualis autem et quantus sit opifex ipse, subjungitur. « Domine, » per praesidentiam, « Deus, » per naturam, « Omnipotens, » per infinitam potentiam. Supra 4, Sanctus, sanctus, sanctus, Domine Deus Omnipotens etc. « Viae tuae, » idest operationes tuae, quibus ad nos venis, vel nos ad te; ut sunt praecepta, sacramenta, et illa quae Deus operatur circa hominem, quantum ad profectum meritorum, sunt « Justae, » idest rectae in se: quia nihil habent distortum, « Et verae, » in promissione; quia reddunt quod promittunt; idest Deus reddit praemium quod promittit observantibus suorum praeceptorum et sacramentorum institutiones. Vel de operibus punitionis sic. Viae tuae, idest poenae sive flagella, sive reprobationes, cum malos impenitentes abjicis, quae docent nos redire ad te, sunt justae, quia punis propter culpam. Verae, idest nullatenus ad falsitatem judicii declinantes; quia non punis supra culpam, imo semper infra. Daniel. 5, Viae tuae justae et judicia tua vera. « Rex sanctorum, » scilicet Angelorum et hominum; quia sancti et justii sunt familia tua, super quam regnas; mali enim non sunt de familia Dei. Levitici 19, Sancti estote, quoniam sanctus sum Dominus Deus vester. Sed quomodo dicitur rex sanctorum, cum sit universaliter Dominus et rex omnium, et etiam malorum et omnium rerum? Esther 15, Domine rex omnipotens, in ditione tua etc. Respondeo. Dicendum quod Deus est rex omnium universaliter per generalem dominationem. Ad commendandam tamen ejus bonitatem, quia non habet familiam, nisi sanctam, dicitur quandoque specialiter rex sanctorum sive justorum, per familiarem dilectionem et specialem gubernationem; quia familiariter diligit justos, et diligitur ab eis; et specialiter eos gubernat; quia subjiungunt se ipsius dominationi. Propter hoc etiam dicitur Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob. Marci 12. Alia litera habet, Saeculorum, idest omnium rerum in omnibus saeculis ab initio mundi in perpetuum. Tobiae 15, Regemque saeculorum exaltate in operibus vestris. Ex quo patet quod vivens et dominans in aeternum suos praemiis aeternaliter. Sapient. 5, Justii in perpetuum vivent. « Quis non, » Illic extollitur Deus quantum ad exhibendi cultus debitum. Ad cultum autem qui Deo debetur, concurrunt duo: scilicet affectio timoris, intra, et obsequium magnificationis extra in ore et opere. Cujus ratio est magnitudo misericordiae. Primo ergo tangitur affectio timoris. Secundo obsequium magnificationis, « Et magnificabit. » Tertio subditur efficacia rationis, « Quia solus. » Dicit igitur, « Quis: » quasi dicat: Cum tantus opifex sis, ergo, « Quis

« non timebit te Domine? » timore casto, per quem vitatur malum, et fit bonum. Jeremiae 10, Quis non timebit te rex gentium? quis non « Magnificabit, » verbo et facto, « Nomen tuum? » quod est Deus, quod tibi soli convenit: quasi dicat: Nullus debet esse qui te non timeat, et magnificet nomen tuum. Psal. Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in id ipsum. Ad magnificandum autem excitari debemus maxime propter viscera suae misericordiae. Unde sequitur, « Quia: » quasi dicat: vere magnificari debes ab omnibus, « Quia » solus pius es: » quod patet in redemptione generis humani, et quia gratis salvat, ut dicit Glossa. 2 Paralipomenon trigesimo: Pius et clemens est Dominus Deus noster. Dicit autem, solus, quia summa et ineffabilis misericordia non convenit nisi Deo. Sed objiciet aliquis contra hoc quod dicitur Solus; quia quilibet justus pius est, unde de quolibet confessore dicitur: Qui pius prudens. Responsio patet. Est enim pietas in genere, quae scilicet est finita et limitata, et non est summa sive infinita; et haec convenit homini et Angelo. Est etiam pietas extra genus, quae scilicet non cadit sub limitatione, quia infinita; et haec est solius Dei: de hac agitur hic. Item hic loquitur de pietate quae est per essentiam non per participationem. « Quoniam venient. » Hic ostenditur debitum divini cultus esse implendum in re; quia coletur Deus ab omni gente. Coli autem non potest sine fide interiori et actu exteriori, si fieri possit: hoc autem fieri debet, quia semper Deus est in suis judiciis justus, et hoc est omnibus certum. Primo ergo tangitur accessus in credendo. Secundo reverentia in adorando, « Et adorabunt. » Tertio reverendi ratio, « Quoniam judicia. » Dicit igitur, « Quoniam: » quasi dicat: ita debet te creatura magnificare, et vere sic fiet. Quoniam, non est terminativum sed explanativum, « venient, » gressu fidei, « Omnes gentes, » idest aliqui de omnibus gentibus. Hoc non solum habet veritatem pro tempore primitivo, et medio in quo sumus; sed etiam pro statu ultimo potest hoc intelligi; quia licet sub Antichristo multi decipiantur, tamen prius revertentur ad fidem electi de diversis nationibus, et ipsi etiam Judaei convertentur. Psal. Ad te omnis caro veniet. « Et adorabunt, » vera fide et devotione, « In conspectu tuo, » idest in beneplacito tuo praesentabunt se ad implendum tuum beneplacitum. Isaiae 60, Et adorabunt vestigia pedum tuorum. Dignum autem est te adorare et venerari. « Quoniam judicia tua, » quibus quosdam reprobas, quosdam eligis, etiam ante judicium generale, « Manifesta sunt, » idest manifestum est quod justa sunt; et ideo cum reverentia adorandus es, et caput tibi submittendum. Psal. Justus es Domine, et rectum judicium tuum. Sed contra: Roman. 11, Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus! Respondeo. Judicia Dei in electione quorundam et reprobatione aliorum sunt manifesta, loquendo de eis in generali; quia certum est quod justa sunt. Considerando autem ea in speciali, valde occulta sunt, scilicet quare hunc potius eligit quam illum; quare hunc erigit de farce, illum non: et sic accipitur illud Roman. 11. Unde Augustinus 2 libro de Civitate Dei: Cujus plene judicia nemo comprehendit, nemo juste reprehendit. « Et post haec vidi. » Hic ostendit manifestam veritatem in novo Testamento, quae latebat sub figuris et prophetiis, quam praedicant praemissi Angeli. Propter quam etiam est optimum, ut Angeli,

idest praedicatores, per totum mundum praedicent. Item ex veritate manifesta, patet impios qui volunt credere recte esse damnandos, ut patet in Glossa. Dicit igitur, « Et post haec, » scilicet post praemissa de Angelis et adhaerentibus eis, « Vidi, » interno visu. Quid autem vidit, subjungit, « Et ecce: » notatur praesentia rei visae, tamen sub figura. « Apertum est templum, » idest revelatum est mysterium, sive illud quod prius fuit occultum, quod est sacrum ac venerabile, quod continet virtualiter cultum Dei, quod erat prius quasi templum clausum ante quam Christus ea quae sub figuris in lege latebant, aperisset, implendo humanam redemptionem et aperiendo Scripturas. 2 Corinth. 5, Nos autem revelata facie etc. Templum inquam, « Tabernaculi testimonii, » idest mysterium Ecclesiae militantis. Illa enim mysteria ad Ecclesiam pertinent, similiter et ad sponsum suum. Et dicitur Ecclesia Tabernaculum; quia ad honorem Dei militat contra vitia et contra hostes fidei, et in ea Deus sicut in tabernaculo habitat pugnans pro suis. Psal. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? tabernaculi inquam Testimonii, per similitudinem quamdam ad tabernaculum feriale, et materiale, quod fuit sub vetere lege. Exod. 27, Ut ardeat semper lucerna in tabernaculo Testimonii, quod panem de caelo dedit eis. Tabulae, in testimonium quod legem naturalem sopitam in eis suscitaverat in scripto. Virga Aaron, in testimonium quod omnis potestas est a Deo. Juxta haec Ecclesia dicitur Tabernaculum testimonii: quia in se habet humanitatem Christi plenam. Manna Deitatis, quod est testimonium divinae bonitatis Ecclesiam pascentis verissimo cibo. Item habet legem novam scriptam in tabulis cordis, quod est testimonium divinae bonitatis simul et veritatis, Ecclesiam erudientis caelesti documento. Item habet potestatem ligandi et solvendi, quod est testimonium divinae bonitatis simul et potestatis extollentis Ecclesiam dignitatis fastigio. « In caelo: » quasi dicat: Mysterium apertum est, et hoc in caelo, idest in ipsa Ecclesia. Mysteria enim quae ad Ecclesiam pertinent et primum latebant, manifestata sunt per Christum in Ecclesia ipsa, ut scilicet sint nota fidelibus, qui sunt de Ecclesia. Supra 12, Et apertum est templum Dei in Caelo. « Et exierunt. » Hic ostendit praemissorum Angelorum, idest praedicatorum idoneitatem. Et hoc primo quantum ad zeli promptitudinem; quia prompti sunt ad adiutorium animarum: unde dicitur, « Et exierunt. » Secundo quantum ad officii auctoritatem, « Septem Angeli. » Tertio, quantum ad internam soliditatem, « Vestiti lapide. » Quarto, quantum ad vitae sinceritatem, « Mundo. » Quinto, quantum ad virtutum speciositatem, « Et candido. » Sexto quantum ad conservativam caritatem, « Praecineti. » Praedicatores enim debent esse ad praedicandum prompti. Item debent habere auctoritatem praedicandi. Debent etiam esse solidi contra tentamenta et adversa. Item sinceri et virtutibus speciosi. Haec autem omnia non conservantur nisi per caritatem quae vanos cogitatus compescit. Dicit igitur: « Et exierunt: » hoc intelligatur pro tempore praeterito, praesenti et futuro; quia quod tunc vidit septem Angelos exisse, signat quod praedicatores sancti olim se praeparaverunt ad praedicandum, et tunc praeparant et praeparabunt. « De templo, » idest de secreto contemplationis, in quo quasi in templo habitant et colunt Deum. Vel

de interno cubiculo conscientiae. Quasi dicat: praedicatores sancti reddunt se praeparatos ad proficiendum aliis; se enim praeparare quasi quoddam exire est. Non enim loquitur hic de ipso actu praedicandi, sed infra 16, *hic et effundite et abiit etc.* Cantic. 2, *Egrediamur in agrum etc.* « Septem » Angeli, » idest universi praedicatores qui sunt nuntii salutis ad homines. Et sic ostenditur auctoritas in generali, deinde in speciali. « Habentes » septem plagas, » idest potestatem inferendi universas poenas divinae iracundiae, quod intelligitur per comminationem. De hoc dictum est supra in principio capituli. « Vestiti, » idest circumdati, « Lapide, » idest firmitate, ut dicit Glossa, quia lapis quid firmum est. Vestitus hominem undique circumdat et protegit; sic undique debet praedicator esse circum: monitus fortitudine contra omnem tentationem et adversitatem, ut protegatur a nocumeto peccati. Supra 5, *Et vidi Angelum fortem praedicantem voce magna etc.* « Mundo, » a malitia peccati. Gregorius in Gregoriano: Necesse est ut manus esse munda studeat, quae diluere sordes curat. « Et candido, » virtutibus et meritis. Isa. 52, *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis etc.* Vel, vestiti lapide, idest Christo. Galat. 3, *Quotquot baptizati estis, Christum induistis.* Christus autem dicitur lapis propter firmitatem. Daniel. 2, *Abscissus est de monte lapis sine manibus.* Ipse etiam est mundus per humanitatis sinceritatem. 1 Petr. 2, *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, candidus per divinitatem pulchram ineffabiliter.* Sap. 7, *Candor enim est lucis aeternae etc.* Alia litera habet, *Vestiti linteo mundo: in quo notatur puritas castitatis.* Linteum enim ex terra nascitur et justo labore ad candorem docitur: sic est de castitate. « Et praecinti circa » pectora, » idest restringentes vanas cogitationes, sicut aliquod cingulum pectus stringit. In hoc autem notatur quod non sufficit restringere libidinem operis, sed oportet etiam cogitationis: unde oportet habere castitatem carnis et sanctimoniam mentis. Ephes. 6, *State succincti lumbos mentis vestrae.* Isidorus, 2 lib. de Summo bono: Quod si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen cogitationis malitia non erit innocens. « Zonis aureis, » idest cingulo castitatis, quod restringit vanos cogitatus, sicut zona corpus: zona autem aurea dicitur propter pretiositatem, quia alias virtutes excedit, sicut aurum alia metalla. 1 Corinth. 13, *Major autem horum est caritas.* Coloss. 3, *Super omnia autem haec caritatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Dicitur autem in plurali zonis aureis, propter diversitatem subjectorum, in quibus multiplicatur caritas secundum numerum. Sed zonas aureas pauci habent: multi autem luteas, idest affectiones terrenorum corda eorum stringentes: pro hac zona dabitur eis funiculus, quo semper in inferno ligati teneantur. Isa. 5, *Et pro zona funiculus.* « Et unum. » Hic ostendit poenarum infligendarum qualitatem, quia illae poenae sunt magnae et asperae: sunt enim ex divina iracundia; et quia praedicatores novi Testamenti habent ex institutione priorum patrum quod praedicent divinam iram; ideo dicit: « Et unum. » Quasi dicat: ita vidi Angelos se ad praedicandum parantes. « Et unum ex » quatuor animalibus, » idest unus ordo praedicatorum. Quatuor animalia sunt universi praedicatores; et possunt hic accipi tam praedicatores veteris

Testamenti quam novi Testamenti: et dicuntur quatuor propter praedicationem quae per quatuor orbis partes fieri debet: unde ex his quatuor animalibus est unus ordo praedicatorum: scilicet praedicatores priores, ut fuerunt sancti Prophetae, ex quorum doctrina alii sequentes informati fuerunt ad praedicandum iram divinam impiis: unde Psalm. *Disperdet eos etc.* Item, *Injusti autem disperibunt.* Isa. 3, *Vae impio in malum retributio etc.* Similiter et alii Prophetae. « Dedit septem Angelis, » idest universis aliis praedicatoribus sequentibus: vel specialiter universis praedicatoribus qui erunt tempore Antichristi. « Septem phialas, » idest abundantiam divinorum sermonem et doctrinae ad annuntiandum iram Dei. Phiala est vas de quo accipitur vel datur potus alii: unde phiala hic intelligitur abundans scientia. De hoc sumitur praedicatio potans impios amaritudine comminationum, sive praedicatio poenarum quibus potandi sunt impii. Dicuntur autem septem phialae propter numerum qui ponitur in septem Angelis praedictis: scilicet propter septenarium ordinem praedicatorum in diversis temporibus; ita quod quilibet Angelus dicitur habere suam phialam, sicut patet infra 16. Possunt etiam intelligi septem, propter scientiam praedicandi universas poenas reproborum. « Aureas, » quia hujusmodi abundantiam scientiae et sapientiae caelestis non mundanae. Aurum enim propter pretiositatem et fulgorem sapientiam caelestem designat. « Plenas iracundiae Dei, » quia doctrina prophetarum docet alios praedicatores annuntiare malis magnitudinem divinae iracundiae quae patebit in poenis. Ut autem ostendatur ira ejus non dissimulanda, sequitur: « *Viventis in saecula* » consecutiva. « *Saeculorum,* » idest in aeternum: unde patet magnitudo punientis, et quod potest in aeternum punire. Supra 14, *Et ascendet fumus tormentorum in saecula saeculorum.* Quasi dicat: ex doctrina priorum patrum informantur alii praedicatores, magna et caelesti scientia, ad praedicandum magnitudinem irae divinae super impios. Vel, Unum de quatuor animalibus, scilicet Christus qui fuit nobilissimus inter omnes praedicatores; qui licet super omnes praedicatores sit et doctor omnium, tamen per hoc quod homo esse voluit, non dedignatur inter eos annumerari. Item ipse Christus potest dici unus ex quatuor animalibus secundum quod consideratur in uno statu. Potest etiam dici quatuor animalia, per signatum, secundum quod est in quadruplici: factus est enim homo temporaliter nascendo, vitulus patiendo, leo resurgendo, aquila ascendendo. Dedit, idest dat. Septem Angelis, idest universis praedicatoribus. Septem phialas, idest corda continentia abundantiam divinorum sermonum. Aureas, propter caelestem sapientiam, ut prius. Plenas irae Dei, idest continentia quasi vasa irae Dei, scilicet ad annuntiandum poenas hominibus. Ipse enim Christus sanctis praedicatoribus dat directionem ad praedicandum et annuntiandum communiter peccatoribus poenas eis debitas. De phialis dictum est supra 5. Sed objeitur, quia supra eodem dicuntur praedicti Angeli habere septem plagas: quid igitur intelligitur datum eis hic? Item supra 5 de praedicatoribus dicitur: *Habentes singuli cytharas et phialas plenas odoramentorum etc.*; hic autem dicitur *plenas iracundiae Dei.* Quomodo haec simul vera sunt? Item dicitur hic aureas, et subditur *plenas iracundiae Dei:* haec a se dissonare videntur.

Item iracundia terrorem dicit, saltem poenalem; ergo non est in Deo. Respondeo. Ad primum dicendum, quod supra agitur de potestate praedicatorum, hic de informatione per priores patres, vel per ipsum Christum. Ad secundum dicendum, quod praedicatores habent phialas plenas odoramentorum quantum ad se in respectu ad Deum apud quem redolent ex vi devotionis: habent et phialas plenas iracundiae Dei quantum ad peccatores in respectu quantum ad eorum perversitatem, cui debetur poena damnationis. Ad tertium dicendum, quod phialas aureas habent quantum ad directum annuntiationis, quia divina sapientia eos dirigit ad annuntiandum: habent autem plenas iracundiae Dei, quantum ad rem annuntiatam, scilicet poenam. Ad aliud dicendum, quod etsi in homine aliquam turbationem dicat, non tamen in Deo, sed justitiam punientem, vel punire disponentem, vel comminantem ubi videtur iratus. Unde Isidorus 1 lib. de Summo bono: Apud Deum turbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est: sed ipsam acuitatem justitiae qua reos punit iracundiam sacra lectio nominavit. De hoc magis dictum est supra 6. « Et impletum. » Hic ostendit impiorum affligendorum perversitatem, quia in tenebris erroris sunt irrevocabiles: unde debetur eis damnatio. Primo ergo ostenditur caligo erroris. Secundo duratio caliginis, « Et nemo. » Dicit igitur: « Et impletum est: » quasi dicat: ita sunt aperta mysteria fidelibus; tamen infidelibus sunt clausa. Hoc est quod dicitur: « Et impletum » est templum, » idest sacrarium divinarum mysteriorum quae sunt aperta fidelibus, ut supra dictum est. « Fumo, » idest obscuritate excaecativa quantum ad infidelem: quasi dicat: mysteria quae sunt aperta fidelibus obscurata sunt infidelibus, propter eorum errorem: et hoc est « A maiestate Dei, » idest per altitudinem divinae maiestatis; quae tanta est, quod infideles non possunt eam agnoscere, etiam per fidem, propter caecitatem cordis eorum. Potest quidem infidelis, licet sit caecus, per fidelitatem cognoscere magna autem ut corporalia quae sunt scientiarum saecularium, quia non sunt infinitae altitudinis; sed divina maiestas non potest in eis cognosci per fidem nisi mentis oculo illuminatae. « Et de virtute ejus, » idest propter virtutem Dei, qui claudit sua mysteria indignis. Supra 3. Claudit et nemo aperit. Differunt autem maiestas et virtus per rationem intelligendi; quia maiestas dicitur in se: virtus vero in quantum operator vel potest operari in creatura, vel claudendo, vel aperiendo, vel alio modo. « Et nemo, » scilicet de reprobis. « Poterat, » idest potest. « Introire in templum, » idest cognoscere mysteria Ecclesiae, ut ea quae sunt nostrae redemptionis et alia multa, quia excaecavit eos malitia eorum. Sap. 2, « Donec consummarentur septem plagae septem Angelorum, » idest donec consummentur, hoc est donec completae sunt comminationes universorum praedicatorum, de universis poenis peccatoribus infligendis: tunc enim sensus poenarum et experientia faciet eos intelligere. Sicut enim dicit Gregorius, Poena oculos aperit, quos culpa claudit. Tunc enim dicent illud Sap. 3, Erravimus a via veritatis etc. Vel, in templum, idest in Ecclesiam per fidei susceptionem, quia scilicet obstinati. Donec consummarentur etc., idest donec consummentur, hoc est, completae sunt in iudicio universae poenae damnationis, quas universi praedicatores comminati sunt:

constat autem, ut dicit Glossa, postea non intrabunt. Sed obijcitur, quia si non potest infidelis effici membrum Ecclesiae; ergo per impotentiam excusantur. Item si non potest donec damnatio malorum compleatur; ergo postea poterit; quod est falsum. Respondeo. Ad primum dicendum, quod hic agitur de infidelibus omnino in se obstinatis et a Deo reprobatis: tales enim propter mentis obstinationem et divinam destinationem non possunt venire ad fidem; non quia non possent si obicem tollerent; sed supposita mentis irrevocabili inductione non possunt. Simile Joan. 12, Propterea non poterant credere etc. Aliter autem impotentia non excusat eos, quia est ex culpa eorum. Ad secundum dicendum, quod donec accipitur exclusive, ut in Psalm. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos etc. secundum unum modum; sede scilicet occulte. Quandoque inclusive, ut Math. 7. Non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum; idest nec ante nec post. Similiter cum dicitur, Iste non poenituit donec mortuus est. Similiter accipitur hic, sicut innuit Glossa; quia nec ante intrabunt gremium Ecclesiae nec post. Possunt etiam haec aliter intelligi de fidelibus, sicut in parte innuit Glossa: quasi dicat: Ita templum, idest mysterium divinum apertum est fidelibus, et ita praedicatores instituuntur per prophetas et per Christum; nondum tamen habent plenam notitiam quae erit in patria: et hoc est quod dicit: « Et impletum est templum, » idest sacrarium divini mysterii, « fumo, » idest obscuritate; quia licet veritas sit revelata a novo Testamento, tamen in magna obscuritate sumus respectu patriae. 1 Corinth. 13, Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie a faciem. Specialiter autem hunc eligit illum reprobatur: hoc plenum est fumo. Rom. 11, O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus! Quod autem mysterium Dei sit nobis obscurum, hoc est A maiestate Dei, idest propter infinitatem divinae maiestatis quae a mortali clare non potest cognosci. « Et de virtute ejus, » idest propter infinitatem suae virtutis, de qua non potest in via cognosci, quare hoc faciat potius quam illud. Jerem. 52, Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu. In fine tamen saeculi dabitur sanctis plenior cognitio: unde sequitur: Et nemo etiam fidelis in via, Poterat, idest potest, Introire in templum, idest in secretum divinum cognoscendum, scilicet quare hunc ab aeterno praedestinavit non illum: donec consummarentur etc. idest donec compleatur iudicium in quo poenae universae infligendae sunt malis, sicut praedicatores annuntiaverunt; et tunc electi cognoscent divina secreta prius ignota, sicut vult Glossa, Philipp. 3, Tunc cognoscam sicut et cognitus sum.

CAPUT XVI.

« Et audiivi vocem magnam etc. » Habito de potestate infligendi plagas, hic agitur de inflictione ipsarum, quae fit per praedicatores ad notum, sive praeceptum divinae inspirationis. Primo ergo tangitur praeceptum infligendi. Secundo exequutio praecepti, « Et abiit. » Dicit igitur, « Et audiivi: » quasi dicat: ita vidi Angelos habentes potestatem plagandi cum aliis praemissis, « Et audiivi, » interno auditu, « Vocem magnam, » idest inspirationem

divinam fortiter instigantem; quia sanctos et spirituales praedicatores docet divina inspiratio, quando et quomodo et quid debeant praedicare. Job 4, Porro ad me dictum est verbum absconditum etc. « De caelo, » idest de sublimitate deitatis vel de Ecclesia, in qua Deus habitat. Aliqui libri habent de templo, idest de sacro ac venerabili secreto divinae majestatis; vel de Ecclesia in qua Deus habitat ut in suo templo. Vel, Vocem magnam, idest aliquam commonitionem, sive per Angelum, sive per praelatum superiorem, sive per visionem in somno, sicut legitur Act. 16, Vir quidam Macedo etc. Et dicitur Vox magna, quia magna suggerens. « De « caelo, » idest de Ecclesia, idest de praelato vel de Deo, qui in Ecclesia habitat. Vel de templo, idest de Ecclesia sub eodem intellectu. « Dicentem septem « Angelis, » idest universis praedicatoribus, vel specialiter universis praedicatoribus qui erunt tempore Antichristi, « Ite, » notatur missio actualis, ut actu praedicent. Isaiae 18, Ite Angeli veloces ad gentem convulsam etc. « Et effundite, » per diversas partes abundanter. Per hoc enim quod dicit Effundite, notatur molus praedicandi, scilicet cum abundantia comminationum, « Septem phialas irae « Dei, » universam scientiam continentem comminationes poenarum, quae sunt ex ira, idest ex iustitia Dei, « In terram » idest in terrenos: quasi dicat: Abundanter comminamini peccatoribus poenas eis ex divina iracundia infligendas: Supra 8, Vae, vae vae habitantibus in terra, « Et abiit. » Hic ostenditur executio praecepti. Dividitur autem haec pars in septem partes secundum numerum Angelorum. In prima agitur de effusione phialae primi Angeli. In secunda secundi, et sic de aliis: partes in litera patent. Ad intelligentiam autem literae, Notandum quod hic agitur de praedicatione sanctorum praedicatorum contra reprobos: et de ipsorum reproborum damnatione. Et introducuntur hic septem Angeli, per quos septem ordines praedicatorum intelliguntur; et septem phialae, per quas intelligitur multiplex sive abundans scientia et doctrina continens comminationes universarum poenarum damnationis. Dicuntur etiam septem propter numerum septem Angelorum; quia quilibet describitur habens suam phialam. Ponuntur etiam septem loca, per quae universitas reproborum intelligitur. Item ex ipsa litera videtur, quod isti septem Angeli sint intelligendi pro tempore Antichristi. Post effusionem enim phialae primi Angeli dicitur: Factum est vulnus saevum ac pessimum in homines etc. Item in principio capitis quintidecimi dicit Glossa: In hac quinta visione, missi sunt septem Angeli tenentes phialas in quibus continentur plagae, idest destructiones iniquorum qui tempore Antichristi erunt. Item infra, in principio sequentis capituli dicit Glossa: Cum descripsisset plagas quas inferent praedicatores tempore Antichristi etc. Possunt autem sic distingui hi septem Angeli Primus praedicabit contra Judaeos qui Antichristum recipient. Secundus contra Gentiles, qui Christicolae affligent. Tertius contra pseudo apostolos Antichristi qui scripturas pervertent. Quartus contra ipsam Antichristum, qui supra Deum se extollet Quintus contra infideles, quos Antichristus sibi subiciet. Sextus, contra divites, qui similiter Antichristo obedient. Septimus contra daemones, qui praedicta mala fieri suggerent. In prima parte sic proceditur. Primo tangit phialae effusionem. Secundo Judaeorum damnatio-

nem, « et factum est. » Tertio damnationis rationem, « In omnes. » Dicit igitur quod « Primus Angelus, » idest primus ordo praedicatorum inter eos qui erunt tempore Antichristi, « Abiit, » idest ad obediendum se praeparavit, « Et effudit phialam « suam in terram, » idest imminentem iram Dei annuntiabit Judaeis, qui debent fructum ferre, sicut terra, cum fuerint exculti per legem et prophetas et dominicam praedicationem. Haec est terra de qua Hebraeor. 6, Terra saepe venientem super se bibens imbrem etc. Quid autem consequetur ostenditur, quia juxta praedicationem damnabuntur: unde sequitur, « Et factum est, » idest fiet, « Vulnus « saevum, » idest damnatio, quae omnino laedit corpus et animam; quae damnatio erit durissima. Ideo dicitur Saevum. Item irrevocabilis: ideo dicitur, « Ac pessimum. » Jeremiae 50, Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. « In omnes, » idest super omnes, scilicet Judaeos, « Qui habent, » idest habebunt, « Characterem, » idest signum, « Bestiae, » idest Antichristi, ut in confitendo ejus potentiam, vel operando secundum ejus doctrinam. Hoc dicitur quantum ad reverentiam hominum ad Antichristum in seipso. Quantum vero ad reverentiam datam ejus imagini, subditur, « Et eos qui « adoraverunt imaginem ejus, » idest statuam. Judaei enim Antichristum, cum venerit, recipient et eum valde honorificabunt. Joan. 5, Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Vel habere characterem Antichristi, erit habere signum sui erroris, ut in profitendo ejus potentiam vel portando ejus nomen ut ab eo denominetur: adorare autem imaginem ejus, est cum reverentia imitari pravitatem suae operationis, Sed obijcitur: quia reliquiae Israel convertentur. Roman. 9: ergo Judaei qui erunt tempore Antichristi, convertuntur, non damnabuntur. Item quomodo dicit Vulnus saevum, cum nihil crudele a Deo fiat? Respondeo. Ad hoc dici potest quod hic agitur de illis Judaeis, qui erunt incorrigibiles, vel erunt defuncti in errore ante tempus quo Judaei convertentur per Eliam et Enoch. Ad aliud dicendum, quod per hoc quod dicitur Saevum non notatur crudelitas, quae vere fit, sed quae potest videri: unde idem est Saevum, quod gravissimum; quod posset videri crudele, ab homine qui non recte considerat: et loquitur sic ad ostendendum magnitudinem damnationis. « Et « secundus. » Hic agitur de effusione phialae secundi Angeli; per quam signatur praedicatio, quae fiet contra Gentiles, qui fideles persequentur tempore Antichristi. Primo autem tangit phialae effusionem. Secundo Gentilium damnationem, « Et factus est sanguis. » Primo ostendit damnationem a parte persequentium. » Secundo eis consentientium, « Et omnis anima. » Dicit igitur, « Et secundus Angelus, » idest secundus ordo praedicatorum, « Effudit phialam suam, » idest annuntiabit divinam ultionem, « In mare, » idest in Gentiles persequentores fidelium tempore Antichristi, et amaros ac profundos in erroribus. Mare enim contundit litora. Mare etiam amarum est et profundum, « Et factus est sanguis, tamquam mortui, » idest damnatio eis inferetur irrevocabilis; sicut mortuus non redit ad vitam. Job 15, Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Damnatio autem signatur per sanguinem; quia sanguis extra corpus, indicium est mortis. Item

horrorem habet, unde signat mortem aeternam; ubi est sempiternus horror inhabitans. Vel quia inferitur damnatio impiis, pro sanguine justorum, quem effuderunt: unde infra eodem. Sanguinem sanctorum et prophetarum etc. « Et omnis anima vivens, » idest omnis homo qui videtur habere animam spiritualiter viventem; quia non aperte persequitur justos, sed tamen non vivit cum consentiat, « Mortua est in mari, » idest in societate persecutorum Ecclesiae, damnabitur propter consensum. Rom. 1, Qui talia faciunt, digni sunt morte; non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Possent isti primi duo Angeli aliter intelligi, sicut solet exponi: scilicet duplex ordo praedicatorum; quorum unus ordo praedicavit Judaeis in primitiva Ecclesia: alius ordo praedicavit Gentibus. Et dicitur Secundus ordo, quantum ad diversitatem praedicationis, et differentiam eorum quibus praedicabant, licet idem praedicatores fuerint. Dicit igitur, « Et abiit primus Angelus, » idest praeparavit se, dispositione propinqua ad praedicandum, « Et effudit phialam suam, » idest praedicavit iram Dei venturam, « In terram, » idest Judaeos, qui fructum dare debent ut terra propter legem quam acceperant, et dominicam doctrinam quam audierant, et mirabilia quae viderant. Iste fuit ordo Apostolorum et discipulorum, qui Judaeis primo praedicaverunt. Super hos phialam suam effudit, qui dixit: Progenies viperarum, quis docebit vos fugere etc. Matth. 23, Factum est vulnus, idest facta est vindicta Dei magna laedens graviter: quia praedicationem abjecerunt, « Saevum, » idest grave, quantum ad praesentem excommunicationem; quia destituti a divina gratia, Ac pessimum, ad aeternam reprobationem, « In omnes, » idest super omnes. « Qui habebant characterem, » idest signum, « Bestiae » idest Antichristi per conformitatem erroris. Signum enim Antichristi portant, qui errorem habent in mente; quia per hoc sunt quasi ejus membra et ministri. « Et eos qui adoraverunt imaginem ejus, » idest dilexerunt et cum affectu observaverunt cum conformitate suae operationis, etiam antequam veniat; quia jam multi praecesserunt ejus ministri, et qui jam sunt, quasi ejus imitatores, priusquam apparuerit: quod locum habet in Judaeis qui sanctos occiderunt, sicut Antichristos fideles occidet, Matth. 23, Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas, et ex illis occidetis etc. « Et secundus effudit phialam suam, » idest secundus ordo praedicatorum annunciavit damnationem aeternam. « In mare, » idest Gentiles contudentes sanctos. Profundos amaritudine et infidelitate. Hoc fuit, quando fuerunt Apostoli et discipuli repulsi a Judaeis, et praedicaverunt Gentilibus; et quidam crediderunt, alii autem obstinati manserunt: unde sequitur, « Et factus est sanguis tanquam mortui, » idest damnatio illata est irrevocabilis, ut supra tactum est, « Et omnis anima vivens, » idest omnis Gentilis, qui videbatur vivere spiritualiter, propter altitudinem scientiae, vel propter quaedam excellentia opera vitae, sicut fuit in quibusdam philosophis, « Mortua est, » morte culpae infirmitatis, tandem moritura morte aeternae acerbioris: et hoc quia verba salutis non receperunt. « In mari, » idest in societate Gentilium, in amaritudine erroris existentium. Supra 8, Et mortua est tertia pars creaturae, quae habebant animas in mari. Alii Angeli intelliguntur, quantum ad tempus Antichristi,

ut supra tactum est. « Et tertius. » Hic agitur de effusione phialae tertii Angeli, contra pseudo apostolos Antichristi, ut dicit Glossa. Primo autem tangit phialae effusionem. Secundo pseudo Apostolorum sive haereticorum damnationem, « Et factus est sanguis. » Tertio, catholicorum congratulationem, « Et audiivi. » Dicit igitur: « Et tertius, » idest tertius ordo praedicatorum, qui scilicet zelum specialem habebunt ad fidem defendendam, « Effudit phialam suam, » idest annuntiabit divinam ultionem venturam, « Super flumina, » idest super haereticos, per errores abundanter fluentes, quorum error ab haeresiarchis emanat ut flumina a fontibus. « Et super fontes aquarum, » idest super haeresiarchas, a quibus, ut a fonte, procedunt alii haeretici et eorum doctrinae, unde dicit, « Et fontes aquarum, » idest doctrinarum, quibus alios ad mortem potant; doctrinam autem sanam dare nesciunt. 2 Petri 2, Hi sunt fontes sine aqua. Ille igitur coetus praedicatorum, disturbabit haereticos, et pseudo Apostolos; qui tamen non acquiescent et ideo damnabuntur: unde sequitur, Et effudit. Phiala fracta, « Factus est sanguis. » Litera videtur innuere, quod videbat beatus Joannes flumina et fontes verti in sanguinem; quia tales a statu erroris transibunt ad damnationem. Sensus ergo est: Factus est sanguis, idest damnatio horribilis inferitur eis. Sanguis enim et mortem indicat et horrorem. Vel sanguis ideo dicitur damnatio; quia inferitur quibusdam pro sanguine quem effuderunt corporaliter vel spiritualiter, scilicet occidendo corpora vel animas, ut tangit Glossa. Exod. 7, Percussit aquam fluminis, quae versa est in sanguinem. « Et audiivi. » Hic ostenditur fidelium congratulatio, qui applaudunt divinae justitiae. Primo majorum. Secundo minorum, « Et audiivi vocem. » Dicit igitur, « Et audiivi Angelum aquarum, » idest coetum doctorum, sive ipsorum praedicatorum, ut dicit Glossa, qui sunt Angeli aquarum, idest praesident aquis sacrae Scripturae, et eas aliis in refectionem propinant. « Dicentem, » scilicet Deo in laudem divinae justitiae: « justus es, » per aequitatem in condemnationem malorum. Psal. Justus es Domine etc. « Domine, » per praesidentiae potestatem. 1 Paralip. ultimo, Tua est gloria, tu dominaris omnium. « Qui es, » per immutabilitatem. « Et qui eras, » per aeternitatem: quasi dicat: Tu es immutabilis in essendo, et aeternus in durando. Supra 1, Qui est et qui erat etc. Tu etiam es « Sanctus, » per bonitatem; quia omnis culpa a te est relegata, nec judicas nisi sancte. 1 Reg. 2, Non est sanctus ut est Dominus etc. Deinde haec quae in generali dicta sunt exprimuntur in speciali. « Qui haec judicasti, » idest tuo recto judicio his poenas damnationis haereticis inflixisti. Et merito, « Quia sanguinem sanctorum, » idest minorum justorum. « Et prophetarum, » idest majorum, qui prophetabant ad litteram, vel praedicabant. Utroque enim modo accipitur prophetare. « Effuderunt, » ad litteram; quia haeretici et pseudo apostoli Antichristi non solum pervertent quos poterunt; sed multos occident. Aliqui libri habent, Apostolorum, id est majorum, qui sunt quasi Apostoli, idest nuntii missi a Deo ad praedicandum. Apostolus enim interpretatur missus. Et propter hoc scelus « Dedit eis sanguinem bibere, » idest ad bibendum: quasi dicat: pro effusione sanguinis, poenam aeternam dedisti eis in potum mortiferum. Damnatio autem

sanguis vocatur; quia sanguis est signum mortis. Item ratione horroris. Item quia debetur effusioni sanguinis, ut dictum est supra. Dicit autem, bibere, secundum similitudinem potus, qui hominem inebriat; quia poena aeterna inebriabit impios, idest replebit et subvertet ac dejiciet eos et reddet impotentes surgere: sicut est de homine consopito ex multo potu. Jeremiae 51, Inebriabo eos ut sopiantur et dormiant somnum sempiternum, et non consurgant, dicit Dominus. « Ut, » idest sicut, « Digni » sunt; » quia pro effuso sanguine corporis, debent bibere sanguinem damnationis. Matth. 26, Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt. Quaeritur autem, quare non dicitur: Qui eras et qui venturus es; sicut supra 1 et 4. Item ex his verbis videtur, quod justī gaudeant de damnatione malorum. Respondeo. Ad primum respondet Glossa: quia ideo non dicunt venturum, quia cito venturum intelligent sancti praedicatores existentes tempore Antichristi. Ex quo patet quod hic agitur de statu bonorum et malorum sub tempore Antichristi. Haec tamen de omnibus consimilibus recipi possunt. Ad aliud dicendum, quod justī non gaudent de damnatione malorum, in quantum est damnatio; sed gaudent de justitia Dei damnante malos, quae nullum inordinatum relinquit. Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. « Et audiui. » Hic agitur de congratulatione minorum, qui subiecti sunt majoribus. Unde Glossa: quod magistri dicunt, discipuli confirmant. « Et audiui vocem, » vel corporalem vel mentalem. « De altare, » idest de intima affectione cordis, quod est altare Dei, in quo omne bonum Deo sacrificatur. Unde Augustinus, 10 lib. de Civitate Dei: Cum sursum est, ejus altare est cor nostrum. « Dicentem, » Deo, ad quem devotionis dirigantur verba. « Etiam, » certe vel vere. « O Domine, » per praesidentiam, « Deus, » per naturam, « Omnipotens, » per infinitam potentiam. « Judicia tua. » quibus malos punis, sunt « Vera, » in quantum judicando reddis quod comminaris vel promittis. « Et justa, quia non nisi pro culpa punit. Supra 13, Justae et verae sunt viae tuae etc. Alium modum distinguendi litteram videtur Glossa innuere, sic: Etiam, idest verum est quod dicitis: et sic minores loquuntur majoribus. Deinde convertunt sermonem ad Deum, Domine etc. ut supra. Multi libri habent, Et audiui iterum Angelum, idest coetum minorum justorum; qui recte per Angelum signantur; quia sancte vivunt et Deum extollunt, ut patet in sequentibus. De altari etc. ut supra. Sed cum hic fiat sermo pro tempore ante judicium, quomodo dicunt, Justa sunt judicia tua? et supra eodem, Quia haec judicasti: cum tempore Antichristi nondum sit factum judicium. Respondeo. Potest dici, quod loquuntur quasi de praeterito; quia non dubitant in brevi esse inferendam impiis damnationem aeternam, quae juste inferetur. « Et quartus. » Hic agitur de effusione phialae quarti Angeli in Antichristum qui quoscumque poterit, pervertet. Et primo tangit phialae effusionem in Antichristum. Secundo ostendit ejus potestatem in afflictione hominum, « Et datum. » Tertio ostendit consequentem effectum. « Et aestuaverunt. » Dicit igitur « Et quartus Angelus, » idest quartus ordo praedicatorum. « Effudit phialam suam, » idest denuntiabit poenam aeternam. « In solem, » idest super Antichristum, qui se dicet solem mundi et illuminatorem hominum. Dicet enim se esse Deum. 2

Thessal. 2, Ostendens se tamquam sit Deus. Ille ergo ordo praedicatorum praedicabit poenam Antichristo inferendam et hypocritis, qui se aliquid magnum facient: non tamen propter hoc Antichristus desistet, sed affliget homines et multos pervertet. Unde ostendens causam damnationis ejus subdit: « Et datum est, » idest permittetur. « Illi, » scilicet Antichristo a Deo, sine cujus permissu nullum malum fieri potest. « Affligi, » poenis corporalibus ut sibi adhaereant. Aliqui libri habent, Afficere: et est idem, hoc est cruciare. « Homines » « aestu, » idest minori tribulatione, quae cremat sustentem, nisi patientia ipsum firmet. « Et igni, » idest tribulatione majori, quae multum cruciat, ut ignis. Matth. 24, Erit tunc tribulatio magna, qualis etc. « Et aestuaverunt. » Hic ostenditur effectus consequens ex potestate Antichristi, quantum actu excedit. Iste autem effectus ostenditur triplex. Primus est, tribulorum apostasia in mente. Secundus blasphemia in sermone. « Et blasphemaverunt. » Tertius, induratio finalis impoenitentiae. Neque egerunt. Dicit igitur, « Et aestuaverunt: » quasi dicat: ita Antichristus affliget homines, et in illa afflictione aestuaverunt, idest aestuabunt homines, humana infirmitate devicti. « Aestu magno. » idest magna concrematione interiori, propter vehementiam tribulationis: quasi dicat: multum concremabuntur multi quodam ardore impatientiae in illa tribulatione, ubi peribit spirituale bonum eorum, quia comburetur illo aestu impatientiae, et Antichristo adhaerebunt. Unde Glossa: defecerunt, idest deficient quidam in illa tribulatione. Jonae 4, Percussit sol super caput Jonae et aestuavit. Nomen autem aestus propter adjectivum additum signat magnum ardorem impatientiae ex vi tribulationis. « Et blasphemaverunt, » idest blasphemabunt. « Nomen Dei habentis potestatem super has plagas: » quia prae impatientia dicent verba magnae injuriae contra Deum, qui habet potestatem super illas tribulationes corporales; quia permittit eas inferri quibus vult, et non quibus non vult; et tamen illos non liberavit. Vel potest intelligi de plagis mentium, super quas Deus habet potestatem; quia quibus vult dat patientiam, alios autem permittit comburi igne impatientiae vel erroris. Rom. 9, Cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Loquitur autem de illis hominibus, qui fideles fuerant et cognomen omnipotentis Dei habent, licet propter tormenta deficient. Multi autem non poenitebunt. Unde sequitur: « Neque: » quasi dicat: ita deficient et blasphemabunt, et tamen non poenitebit eos. Unde dicit. « Neque egerunt, » idest non agent, « Poenitentiam, » veram et sufficientem; quia licet tandem corde doleant, tamen non audebunt prae timore confiteri nomen Christi, et ejus opera sequi. Non, inquam, agent poenitentiam ita, « Ut darent, » idest ut dent. « Gloriam Deo, » confitendo ejus nomen, vel etiam peccata, et revertendo ad gremium Ecclesiae; et ideo damnabuntur. Lucae 13, Si poenitentiam non habueritis, omnes simul peribitis. Et ex hoc patet damnatio et causa damnationis Antichristi, sicut phiala continebat. Sed objicitur; quia poenitebunt fideles post mortem Antichristi, qui in illa tribulatione erraverant: dabitur enim eis tempus poenitentiae, ut habetur in Glossa supra finem 7 cap. Respondeo. Videtur dicendum, quod multi poenitentiam agent, cum viderint Antichristum viliter dejectum. Multi

tamen in errore remanebunt occulto divino iudicio, sicut haec littera ostendit. « Et quintus. » Hic agitur de quinto Angelo, cujus phiala effundetur contra infideles, qui baptismum non susceperunt, et Antichristo adhaerebunt; quos vocat sedem et regnum Antichristi. Tales vero per praedicationem non convertentur, sed peiores fient. Primo ergo ostendit phialae effusionem. « Et quintus Angelus effudit phialam suam, » idest praedicabit quintus ordo praedicatorum divinam vindictam venturam. « Super sedem bestiae, » idest super congregationem infidelium, in quibus sedebit et quiescet per dominium Antichristus, qui est bestia crudelissima. Supra 13, Adoraverunt bestiam. Secundo, ostendit effectum consequentem non per causam sed per occasionem, sumptam non datam. Iste autem effectus ostenditur multiplex. Unus est poena amplioris excacationis. Secundus nequitia detractionis, « Et commanducaverunt. » Tertius angustia livoris, « Prae dolore. » Quarto blasphemia Conditoris, « Et blasphemaverunt. » Quinto durities obstinationis, « Et non egerunt. » Dicit igitur: « Et regnum: » quasi dicat: ita praedicantibus contra sedem Antichristi, idest contra infideles, et ex contemptu veritatis catholicae. « Regnum ejus, » idest congregatio infidelium, in quibus Antichristus regnabit. Idem enim est hic sedes et regnum, secundum Glossam, « Factum est, » idest fiet. « Tenebrosus, » idest magis excaceantur dum volunt lumen verbi suscipere, quod illuminat. Psalm. Praeceptum Domini lucidum etc. Sap. 1, Excacavit enim eos malitia eorum. « Et commanducaverunt, » idest simul manducabunt. « Linguas suas, » hoc est verba linguarum suarum: quasi dicat: quilibet infidelis delectabitur detrahendo justis, sicut quis delectatur cum cibum sapidum avide comedit: ille enim linguam suam manducat qui in verbo detractorio linguae suae delectatur et gaudet, sicut si aliquem cibum suavem comedit. Gregorius in Gregoriano: Reprobi mala bonis ingerunt, et eorum semper actibus derogare non cessant. Et subditur: Sed boni linguas derogantium timere non debent, quia stultum valde est si eis placere quaerimus, quos non placere Deo scimus. Bene autem dicitur, Commanducaverunt. Ex hoc enim intelligitur, non tantum universitas detrahentium, sed etiam conjunctio ipsorum; quia unus manducat linguam suam, cum alio in eadem mensa detrahit, ita quod quilibet manducat linguam suam, juxta alium apud quem detrahit bonis; et quanto plures sunt commanducantes, tanto plus gaudent, dum non tantum de suo verbo detractorio, sed etiam de sermone alterius laetantur. Prov. 25, Noli esse in comessionibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt etc. Haec autem detractio fit ex invidia: unde sequitur: « Prae dolore, » idest praee invidia quam habent contra justos, quia fides praedicabitur et tenebitur per eos. Augustinus, Invidia est dolor felicitatis alienae. Bene autem vocatur dolor, quia invidus dolendo de bono alterius, ipso dolore affligitur. Unde Gregorius in Gregoriano: Tabescentem mentem sua poena sauciat, quem felicitas torquet aliena. « Et blasphemaverunt. » Ecce quartus effectus, hoc est blasphemabunt, « Deum caeli, » scilicet Christum, in quem complices Antichristi, magnas injurias verborum intorquebunt. « Prae doloribus, » idest praee angustia invidiae qua movebuntur contra ejus cultores et contra ipsum, « Et vulneribus suis, » quae ipsi sibi fecerunt

commanducatione linguarum, ut dicit Glossa, idest per peccatum detractionis. Sed quae erunt ista vulnera, cum illa manducatio sit spiritualis? ut supra dicit Glossa. Respondeo. Ad hoc potest responderi quod cum per illam detractionem quae dicitur commanducatio linguarum, non poterunt fideles dejicere et fidem extinguere, hoc ipsum erit eis vulnus magnum et afflictio dura. Sicut enim boni gaudent cum possunt aliquos ad Christum convertere, sic antichristiani valde dolebunt, cum non poterunt fideles quosdam Antichristo subicere per errorem; et propter hoc ipsum Deum blasphemabunt. Job 8, Haec est enim laetitia etc. dicitur de malitioso contra animas. Vel aliter. Peccatum animam vulnerat, maxime peccatum nequitiiae et malitiae: unde de peccato detractionis illi impii vulnerabuntur, quia eorum animae deteriores fient per naturalium bonorum diminutionem et elongationem a Deo. Quando autem est magna animae oppressio, generatur amaritudo et anxietas in ipsa anima, licet quandoque causa sit ignota; et ex tali amaritudine blasphemabunt Deum caeli. Jerem. 7, Scito et vide quia malum et amarum est etc. Nota quod ex hoc quod dicitur, Deum caeli, ostenditur gravitas peccati blasphemiae: unde Levit. 24, Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur; lapidibus obruent eum etc. Per hoc autem quod dicitur, Deum caeli, intelligitur etiam Dominus terrae, quae corpus est minus nobile quam caelum: intelliguntur etiam contenta in his. Act. 17, Deus qui fecit mundum et omnia quae in eo sunt, hic caeli et terrae cum sit Dominus etc. « Et non egerunt: » ecce similis impoenitentia. Rom. 7, Secundum duritiam autem tuam et cor impoenitens etc. Nota quod invidia bona perimit. Unde Gregorius in Gregoriano: Invidia cuncta quae invenit bene gesta consumit; quia per livoris vitium, ante Dei oculos pereunt etiam fortia acta virtutum. Subjectum affligit: unde litera vocat hic, Invidiam dolorem. Isidorus 3 lib. de Summo bono: Livor alieni boni suum perimit auctorem. Nam unde bonus proficit, inde invidus contabescit. Item mortem infligit, scilicet primo culpa separando a Deo, et tandem gehennae. Job 5, Et parvulum occidit invidia. Deum configit: quandoque enim blasphemis et verborum magnis injuriis crucifigit Deum invidus, dum videt alium prosperari, et se eo inferiorem. Unde hic dicitur: Et blasphemaverunt Deum caeli praee doloribus etc. Proximum corrodit, ut dicitur hic: Commanducaverunt linguas suas praee dolore, quia delectantur ad modum manducantis. Dum linguis suis detrahit quis diabolo subicitur. Unde Isidorus 5 lib. de Summo bono: Invidus est membrum diaboli cujus invidia mors intravit in orbem terrarum. « Et sextus. » Hic agitur de sexto Angelo effundente phialam suam, contra divites et potentes qui Antichristo erunt subjecti propter amorem divitiarum et honorum, propter praedicationem autem non fient nisi peiores. Unde primo tangit phialae effusionem. Secundo effectum consequentem, « Et vidi de ore. » Circa primum Primo tangit phialae effusionem quantum ad poenam gehennalem. Secundo quantum ad poenam temporalem, « Et siccavit aquam ejus: » utramque enim poenam minabuntur praedicatores. Tertio ejusdem poenae utilitatem, « Ut praeparetur. » Dicit igitur: « Et sextus Angelus, » idest sextus ordo praedicatorum. « Effudit phialam suam, » idest comminatio-

nem ultionis aeternae effundet. « In flumen illud » magnum Euphratem, » hoc est in divites qui prae fertilitate divitiarum magno fluxu defluunt de peccato in peccatum, et vitiis vorati, alios violenter, vel aliquos inducendo in errores vel aliquod peccatum, vel flagellis, vel minis, vel donis, vel per alium modum vorant ad modum fluminis profundi et magni. Euphrates enim interpretatur fertilitas. Jerem. 46, Victima Domini exercituum in terra aquilonis, juxta fluvium Euphratem. Per hoc autem quod dicit, illud, ostendit tales esse notabiles in vitis. « Et siccavit, » idest siccabit, hoc est siccandam cito et annullandam praedicabit. « Aquam » ejus, » scilicet fluminis, idest affluentiam talium divitum, quae recte aquae comparator propter defluxum celerem: et si multa sit affluentia, sicut aqua, tamen cito defluit ad modum aquae. Item multi in hujus affluentia demerguntur, qui natari nesciunt per mundanorum contemptum. Isa. 19, Arescet aqua de mari et fluvius desolabitur atque siccabitur. « Ut praeparetur. » Ecce utilitas ejusdem poenae malis infligendae; quia ex comminatione poenae quae fit malis, multi proficiunt et gratantius ad Deum accedunt: quasi dicat: ita siccandam affluentiam praedicabunt hac intentione, « Ut via, » scilicet salutis, Praeparetur per contemptum mundanorum et desiderium caelestium; praeparetur inquam, « Regibus, » idest fidelibus christianis qui in reges inuncti sunt in baptismo et seipsos bene regere norunt. Ambrosius in lib. de Initiandis Omnes in regnum Dei et sacerdotium ungimur gratia spiritali. Sed ex qua parte est, sive praeparabitur haec via? « Ab ortu solis, » idest ex eo quod Christus oriatur magis ac magis in cordibus ipsorum, per gratiam, qui est sol irradians super sequentes se, alibi et aliunde non est. Vel praeparatur via qua perveniat ad salutem, nisi Christus per gratiam ortus sit jam, vel oriatur in mente, et sua luminositate ducat ipse per viam. Joan. 8, Ego sum lux mundi etc. Vel de apostatis christianis potest intelligi: quasi dicat: ideo praedicabunt illas poenas impiis infligendas, « Ut via, » salutis per conversionem « Praeparetur regibus, idest christianis qui regis characterem in baptismo susceperunt et adoptati sunt per gratiam baptismalem et per praedestinationem ad regnum aeternum. Praeparetur inquam, Ab ortu solis, idest per hoc quod sol justitiae oriatur in cordibus eorum qui ipsos illuminabit. Convertentur enim quidam christiani tandem, qui prius Antichristo adhaeserant; et ad hoc juvabit praedicatio quae erit in comminatione poenarum divitibus et aliis impiis infligendarum. Potest tertio modo secundum Glossam exponi de resurrectione gloriosa. « Ut praeparetur, » accipiatur ly ut consequitive: quasi dicat: ad illam siccationem abundantiae temporalis sequetur, quod praeparetur, « Via, » idest ingressus in gloriam per resurrectionem. « Regibus, » idest justis qui bene se rexerunt. Praeparabitur autem, « Ab ortu solis, » idest per hoc quod Christus oriatur sicut verus sol super suos per plenam sui manifestationem. Finito enim mundo, in cuius fine omnia vana deficient, erit resurrectio fidelium et ingressus in regnum. 2 Petr. 1, Donec dies illucescat et Lucifer oriatur in cordibus vestris. « Et vidi. » Ostensa phialae effusione, hic ostendit effectum consequentem; quia daemones occasione praedicationis, magis student detinere divites et alios in errore et obfu-

seatione, tum per errorum suggestionem, tum per miraculorum operationem, tum per malitiae suscitationem, quia principes suscitabunt ipsi daemones ad detinendum erroneos et ad impugnaudum catholicos. Secundum hoc triplex effectus sequens Ecclesiae praedicationis hic tangitur. Primus est, Suggestio errorum. Secundus Operatio miraculorum, « Sunt enim spiritus. » Tertio suscitatio tyrannorum, « Et procedunt. » Errorum autem suggestio, fiet per daemones, quandoque invisibiliter per se, quandoque sensibiliter, scilicet secundum quod daemones suggerunt quibusdam per alios, juvante ad hoc diabolo principe daemonum et Antichristo et pseudo Apostolis Antichristi: quasi dicat: ita fiet praedicatio contra quae divites diligunt et propter quae Antichristo adhaerebunt; sed ars maligna nitetur in contrarium. Et hoc est quod dicit: « Et vidi de ore draconis, » idest inspiratione diaboli qui est princeps daemonum, et inspirat eis quae mala procreant in homine. Inspirat etiam homini errores et vitia. Ipse autem diabolus draco dicitur, propter venenum malitiae et propter dolum astutiae, quia draco occulte insidiatur. « Et » de ore bestiae, » idest de verbis Antichristi allectivis per promissa, vel comminatoriis, vel persuasionis. « Et de ore pseudo Prophetarum, » idest de verbo pseudo apostolorum Antichristi, qui dicuntur singulariter pseudo propheta, quia omnes bene erunt in malitia, et videbuntur Prophetarum, idest justorum praedicatores, cum tamen sunt pseudo. Propheta enim quandoque est idem quod praedicator. 1 Corinth. 14, Et spiritus prophetarum etc. « Exisse, » idest extractos esse. « Tres spiritus » immundos, » idest daemones qui sunt spiritus non solum secundum naturam, sed etiam secundum malitiam, quia non nisi malitiam spirant. Dicuntur autem immundi et in se, quia pleni immunditia superbiae, invidiae, nequitiae, irae, impenitentiae et aliorum peccatorum multorum; et per effectum, quia student ceteros inquinare. Dicuntur autem tres, universi daemones, quia fidem sanctae Trinitatis impugnant, vel tres virtutes, in quibus est origo boni, scilicet fidem, spem, charitatem. Dicuntur autem exire ex triplici ore praemisso, quia inspiratio diaboli qua inspirat hominibus errores et peccata, et ipsis etiam daemonibus qualiter homines tentent, et suggestio Antichristi et pseudo apostolorum ejus: quasi dicat: generabunt daemones in cordibus hominum spiritualiter, sicut sancti praedicatores sua doctrina generant spiritualiter Christum sive ejus fidem in cordibus aliorum, ut dicit Glossa. Et sic daemones possidebunt multos per errorem; et ad detinendum eos et amplius depravandum, garrulabunt in eorum mentibus multa erronea et per eos aliis. Unde sequitur: « In modum ranarum: » quia daemones importunum garrulant in cordibus multorum persuadendo fortiter errores per se et per alios haereticos garrulatores, et mentis quietem auferunt, et morantur in locis lutosiis et immundis ut ranae. Exod. 8, Ascenderunt ranae operueruntque terram Aegypti. Sic ergo suggestio errorum fit per ipsum diabolum et per Antichristum et per ejus pseudo apostolos et per daemones quorum princeps est diabolus. Vere autem sunt immundi spiritus praemissi. « Sunt enim, » illi spiritus qui exhibent, « Spiritus daemoniorum. » et ita non possunt esse nisi spiritus immundi: spiritus, dico, « Facientes signa, » idest miracula per

quae decipiunt. Ecce secundus modus deceptionis. ipsi enim daemones operabuntur miracula per haereticos tempore Antichristi, de quibus miraculis habitum est supra 15, Et faciet signa magna. De hujusmodi etiam miraculis Exod. 7 et 8, ubi agitur de Magis qui miracula faciebant arte daemonum. « Et procedunt. » Hic ostendit malitiae suscitationem, quia daemones sub Antichristo congregabunt potentes specialiter in malitia contra fideles. Primo ergo ostendit congregationem potentum. Secundo ostendit congregationis locum, « Et congregabit illos. » Tales autem congregati ad fidem impugnandam damnabuntur in die iudicii: unde necesse est fidelibus ab eorum imitatione cavere, ne in talem poenam incidant. Unde primo ostendit congregationem potentum contra fidem catholicam. Secundo ostendit eorundem poenam, « Ad diem. » Tertio subdit persuasionem fidelium ad providentiam sive diligentiam, « Et ecce. » Dicit igitur, « Et procedunt. » idest procedent ipsi daemones: sed per praesens intelligitur studium et insistencia ad malum. « Ad reges totius terrae: » daemones enim studebunt omnes potentes provocare contra fideles, « Congregare, » idest ut congregent, « Illos ad praelium, » contra fideles: quasi dicat: daemones procurabunt, ut potentes in orbe terrarum, et amatores terrenorum sint unanimes, praeliando contra fideles; praeliando inquam, verbis persuasoriis vel disputatoriis, vel flagellis, vel illatione mortis. Gregorius in Gregoriano, loquens de tempore Antichristi, dicit: Antiquus hostis, quicquid tunc callide machinabitur etiam cum virtute potentiae saecularis exequitur. Sic ergo ostendit congregationem tyrannorum contra fideles et ad detinendum in errore in fideles; et hoc fiet procuratione daemonum. Haec autem congregatio potest intelligi spiritualis, scilicet ut sunt unanimes in persequendo fidem catholicam, « Ad diem. » Hic ostendit eorum poenam: quasi dicat: ita congregabuntur in praelium contra fideles; sed malo suo: quia cito ducuntur, « Ad diem magnum Dei omnipotentis, » ubi congregabuntur realiter ad sui perditionem sicut congregati sunt spiritualiter ad justorum impugnationem. Isaiae 24, Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum. Diem, scilicet iudicii in quo omnia erunt clara. 1 Corinth. 4, Et tunc illuminabit abscondita tenebrarum. De hoc die Job 21, In diem perditionis servatur malus. Magnum dicit: quia magna ibi fiet, in retributione malorum et bonorum Dei: quia presentes dies sunt quasi nostri ad merendum; sed ille dies erit Dei, ad iudicandum sive retribuendum. Psal. Cum accepero tempus, ego justitias iudicabo. Omnipotentis, quia nullus poterit ei resistere, et suum iudicium omnino dabitur executioni. Exod. 15, Dominus quasi vir pugnator, omnipotens etc. « Et ecce. » Hic ponit persuasionem fidelium ad providentiam. Et primo ponit rationem persuasivam ex parte adventus iudicis. Secundo ex parte ipsius hominis, « Beatus » qui vigilat. » Ubi ponitur triplex ratio, quare providendum est sibi. Una ratio est, quantum ad meritum praemii, cum dicitur « Beatus etc. » Secunda quantum ad declinationem damni, « Ne nudus ambulet. » Tertio quantum ad evitacionem opprobrium, « Et videant. » Dicit igitur, « Et ecce: » quasi dicat: ita dies iudicii instat, et hoc ipse iudex testatur. « Ecce: » quasi dicat: certum est et in promptu est; quia breve est omne tempus. « Venio, »

idest in brevi veniam, « Sicut fur, » idest ex improviso ad modum furis. 1 Thessal. 5, Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Et per hoc beatus Joannes intendit excitare ad vigilantiam. Unde Marc. 13, Vigilate ergo; nescitis enim quando Dominus veniet etc. Sed quare ita latet dies iudicii, ut ejus tempus penitus ignoretur? Respondeo, ut semper in timore simus et vigilantius parati simus, ut dicit Glossa super hunc locum. « Beatus: » quasi dicat: ita cito veniet; et Beatus; quia beatitudinem ex hoc meretur, et percipiet, « Qui vigilat. » per sollicitudinem bene operandi, « Et custodit vestimenta, » per constantiam perseverandi: haec enim duo sunt necessaria. Non igitur dormiendum est, neque oculi claudendi sunt, per negligentiam, sive ignaviam, quae malum est inaestimabile; sed vigilandum per diligentiam. Proverb. 8, Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie etc. Gregorius super hunc locum: Vigilat, qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet; vigilat, qui a se torporis et negligentiae tenebras repellit. Item necesse est servare per stabilitatem contra tentationes, et perseverantiam, vestimenta scilicet innocentiae baptismalis et virtutum ac meritorum, quae animam decorant ac protegunt. Ecclesiastes 9, Omni tempore vestimenta tua sint candida. Gregorius super hunc locum: Sicut corpus cooperiunt vestimenta; sic animam bona protegunt opera, « Ne nudus. » Haec est secunda ratio, ex parte hominis; quia magnum damnum est esse nudum vestimentis virtutum, sine quibus ad nuptias Agni nemo suscipitur. Matthaei 22, Amice, quomodo hoc intrasti, non habens vestem nuptialem? quasi dicat: ita vigilandum est homini et vestimenta custodire debet, « Ne nudus ambulet: » quasi dicat: si non custodit vestimenta his, nudus ambulabit illic, scilicet in die iudicii, et ita non erit acceptabilis Deo. Unde Esther volens habere gratiam in conspectu regis, induit se veste honorabili, et ab eo suscepta est, Esther 5. Dicit autem Ambulet, idest resurgat. Secundum Glossam quoddam ambulare est venire a morte ad vitam. Vel Ambulet, idest appareat, quia in iudicio apparebit omnibus nuditas malorum, ac si coram omnibus incederent nudi. Unde beatus Bernardus in Meditationibus: Cunctaque cunctorum cunctis arcana patebunt. « Et videant turpitudinem » ejus, » idest turpitudinem suae nuditatis et peccatorum, illi qui erunt in iudicio; quia tunc nihil erit decultum. Nahum 5, Revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam etc. « Et congregavit. » Ostensa congregatione tyrannorum, hic ostendit congregationis locum. Iste autem locus intelligitur spiritualiter potius quam localiter; quia congregabuntur ad hunc statum ut defendant sectam Antichristi, et fidem Christi impugnent. Quasi dicat: ita congregabuntur potentes contra fideles. « Et congregavit, » idest congregabit, scilicet diabolus, de quo hic loquitur singulariter, licet supra dixerit de daemonibus pluraliter, Congregabunt; quia diabolus et daemones unum sunt in malitia, et ipse operator in omnibus illis, « Illos, » scilicet reges praedictos. « In locum qui vocatur, Hebraice, » idest lingua Hebraea, « Hermagedon, » scilicet Mons furum vel Mons globosus, vel Consurrectio testium iniquorum: et signat Antichristum; quia ipse est mons furum, idest maximus et summus inter fures, idest perversos, qui fidem forantur per astutiam fidelibus. Joannis 10, Omnes quotquot venerunt, fures sunt

et latrones. Vel, Mons idest refugium furum, ut dicit Glossa. Ipse etiam erit Mons per superbiam, Globosus per astutiam, quia conglobabit plurimos ad sui erroris doctrinam. Vel Congregabuntur in consurrectionem testium iniquorum; quia diabolus faciet impios homines proferre in Christum verba blasphemiae. Psal. Insurrexerunt in me testes iniqui: quasi dicat: diabolus congregabit, idest unanimes faciet perversos, ad hoc ut adhaereant Antichristo, qui erit mons Globosus; et ad hoc ut Christum blasphemias oppugnent. « Et septimus. » Hic agitur de effusione phialae septimi Angeli, qui damnationem daemonum annunciabit, per quos omnia mala procurabuntur. Ipsorum autem daemonum et omnium iniquorum damnatio instabit tempore ultimi ordinis praedicatorum; et paulo post daemones cum hominibus juxta sua demerita damnabuntur. Primo ergo tangit phialae effusionem. Secundo, ostendit damnationis accelerationem, « Et exivit. » Tertio, ostendit ipsum actualem damnationem, « Et facta est. » Dicit igitur, « Et septimus Angelus, » idest septimus ordo praedicatorum, qui erunt ultimi, « Effudit phialam suam in aerem, » idest praedicabit damnationem daemonum, per quos procurata sunt omnia scelera; qui per aerem signantur, quia aer est locus ipsorum ut dicit Glossa. Item 2 Pet. 2, Rudentibus inferni de etc. Glossa. Inferiorem aerem carcerem acceperunt, qui quantum ad caelos infernus dicitur. Sed ad quid eis praedicabitur cum sint omnino obstinati? vel ad quid eorum damnatio annunciabitur, cum propter poenam non desistant peccare? Respondeo. Potest dici quod eis non praedicabitur, nec eis praedicando annunciabitur sua poena; sed hominibus ostendetur, per praedicatores, damnatio daemonibus infligenda ut sibi caveant, ne cum eis et cum aliis impiis involvantur. Possunt etiam per aerem intelligi instabiles qui facile agitantur, et ut aer moventur de fide ad errorem, Contra tales enim praedicabunt justii praedicatores, et multos convertent de hujusmodi. Galat. 1, Miror quod sic tam cito etc. « Et exivit. » Hic ostendit damnationis accelerationem. Et primo ostendit mundi finem jam instantem. Secundo ostendit signa praecedentia ipsum finem, « Et facta sunt. » Dicit igitur, « Et, » facta praedicatione, « Exivit, » idest exhibit, hoc est in manifestum veniet, « Vox, » scilicet confortativa, « Magna. » Quia magna annuncians, « De templo, » idest ab Ecclesia; quae est templum in quo Deus habitat: unde dicitur justis 1 Corinth. 3, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. A quo autem loco specialius exeat, ostendit cum subdit, « A throno, » idest a majoribus praedicatoribus, in quibus sedet Deus regens et disponens per eos Ecclesiam. « Dicens, » ad confortandum fideles, « Factum est, » idest consummata sunt omnia, et mundi finis adest; et ideo o vos fideles, non timeatis sed gaudenter state et praemium expectate. Tunc enim instante judicio majores praedicatores annunciabunt fidelibus mundi finem instantem, ad confortandum. Ezechiel. 7, Finis venit, venit finis. Sed quomodo dicitur, factum est, cum adhuc restent fulgura et voces et alia quae sequuntur? Respondeo. Potest dici, quod omnia reputabuntur tunc consummata; quia pauca restabunt complenda, et illa etiam in brevi erunt complenda. « Et facta. » Hic ostendit signa praenunciantia finem mundi; quia miracula quae facient mali tempore Antichristi, et fraudes verborum, et

comminationes adversorum, et persecutiones justorum, quasi praenunciabunt finem mundi instare. Dicit igitur, « Et facta sunt, » idest fient, data confortatione fidelibus per majores, « Fulgura, » idest miracula per malos, qui ad modum fulguris videbuntur lucere, quia complices Antichristi, simul cum ipso multa facient nefanda miracula, ut dicitur supra 3. Et fecit signa multa. « Et voces, » idest verborum blanditiae, ad pervertendos fideles, « Et tonitrua, » idest comminationes flagellorum vel damnum vel mortis: quia contra confortationem, quam fideles dabunt fidelibus, studebunt fautores Antichristi, fideles seducere multipliciter. Manum etiam addent supra minas: unde sequitur, « Et terrae motus, » idest terrenorum commotio, « Factus est magnus, » idest fient in magna persecutione, « Qualis nunquam fuit, ex quo homo fuit super terram, » ad literam. Vel, Super terram, per contemptum terrenitatis, scilicet a tempore Abel, qui primus terram contempsit. Nunquam inquam, fuit, « Talis, » idest tam indecens, « Terrae motus, » idest terrenorum impiorum commotio contra justos, « Sic magnus, » hoc est tam gravis, per acerbiter et multipliciter persecutionum; quia tempore Antichristi erit tribulatio incomparabilis praecedentibus tribulationibus. Matth. 24, Erit tunc tribulatio magna. qualis etc. Possunt etiam haec intelligi in bono pro tempore post mortem Antichristi. Tunc enim fient fulgura miraculorum per fideles ad illuminandum alios, tam credentes quam eos qui a fide recesserant, ut convertantur. « Et voces, » idest suaves admonitiones, « Et tonitrua, » idest asperae comminationes, si nolint reverti. Supra 4, Et de throno procedunt fulgura et voces et tonitrua, « Et terrae motus factus est, etc. » idest fiet magna hominum, prius terrenorum, commotio ad poenitentiam. Post mortem enim Antichristi, justii facient miracula et praedicabunt, et per hoc multos movebunt ad poenitentiam. Psal. Commota est et contremuit terra, « Et facta est. » Hic ostendit ipsam actualem damnationem malorum. Non autem loquitur expresse de damnatione daemonum, sed de damnatione impiorum hominum, qui Antichristo adhaeserunt vel aliter Deum offenderunt; quia intendit dissuadere peccata, quibus iniqui homines Deum offenderunt: simul tamen cum illis intelliguntur daemones damnandi. Primo autem ostendit poenarum gehennalium distictionem; quia differens erit poena, secundum diversitatem vitiorum. Secundo, universalem malorum dejectionem, « Et civitates. » Tertio divinae justitiae distictionem, « Et Babylon. » Quarto, felicem bonorum evasionem, « Et omnis insula. » Quinto, praemissarum poenarum conditionem, « Et grandis. » Dicit igitur, « Et facta est: » quasi dicat: ita annunciabitur poena malis infligenda, et sic actu complebitur: et hoc est, « Facta est, » idest frangetur, dividetur, secundum diversitatem poenarum in inferno, cum prius integra et solida videretur per prosperitatem, vel dominium super justos, « Civitas. » scilicet Babylon. idest multitudo malorum, qui sunt uniformes in malo, licet non aequales. Hic dicitur civitas, idest civium unitas; quia in offensa Dei concordantes sunt. Nota quod est civitas bonorum. Ecclesiastes 9, Est civitas parva et pauci in ea viri etc. Item malorum, de qua dicitur hic, et infra 18, Vae vae vae civitas illa etc. « Magna, » propter scelerum magnitudinem, et

propter sceleratorum multitudinem. Ecclesiastici 1, Et stultorum infinitus est numerus, « In tres partes, » scilicet Paganos, Judaeos, Haereticos: quasi dicat: dividetur poena, et dabitur unicuique secundum differentiam vitiorum, tam Judaeis quam Paganis et Haereticis. Vel, « In tres partes, » idest secundum triplicem differentiam vitiorum. In se, In Deum, In proximum. Vel Cogitationis, locutionis, et operationis. Gregorius in Gregoriano: Juxta modum culpae poena distinguitur, et secundum modum criminis unusquisque damnatus in inferni igne cruciabitur. Nullus autem impius remanebit, sed universaliter omnes deicientur. Unde sequitur, « Et civitates, » idest omnes societates, sive collectiones malorum conformes in malo, licet dispartitae loco, « Gentium, » idest hominum sicut geniti sunt viventium, « Cecidit, » idest cadet a mundano flore in terram. Psal. Et civitates eorum destruxisti. Sed quomodo dicitur pluraliter civitates, cum ante dictum sit singulariter, et facta est civitas? Respondeo. Mali unum sunt per convenientiam in amore vanitatis, et in statu damnationis, et in elongatione a Deo, et sic est una eorum civitas; distincti autem secundum diversitatem affectionum, et diversitatem vitiorum: et secundum hoc sunt diversae civitates eorum: scilicet secundum quod quidam sunt sub uno genere vitiorum, alii sub alio. Item etiam secundum diversitatem locorum. « Et Babylon. » Hic ostendit divinae justitiae distictionem, ut terreamur ab imitatione malorum, quos divina justitia tam acerbè damnabit. Dicit igitur, « Et Babylon: » quasi dicat: ita civitas malorum damnabitur, et hoc a Deo districte judicante secundum ejus merita. Unde nominans civitatem, de qua ante tetigerat, dicit, Babylon, id est multitudo impiorum confusorum et involutorum peccatis. Babylon enim interpretatur confusio, « Magna, » propter magnitudinem vitiorum et multitudinem ipsorum iniquorum. « Venit in memoriam apud Deum, » scilicet ad puniendum: quasi dicat: Deus recordabitur numerositatis impiorum ad condemnandum. Osee 9, Recordabitur iniquitatis eorum etc. Venit inquam, in memoriam Dei. « Dare, » idest dandum. « Illi, » scilicet Babylon. « Calicem, » idest potum, poenae mensurae juxta mensuram peccatorum. Est enim calix scyphus quo cum mensura distribuuntur potus; et quandoque sumitur pro ipso potu mensurato, ut hic. Loquitur autem juxta similitudinem hominis dantis alii potum amarum cum larga mensura. Calicem inquam, « vini, » idest damnationis inebriantis et replentis sua amaritudine utrumque hominem. Dicit autem vini, non aquae; quia aqua non inebriat sicut poena aeterna inebriat, idest totaliter replet, et etiam deiecit hominem et sui impotentem reddit. Unde recte per vinum signatur. Supra 14, Hic bibet de vino irae Dei Vini inquam, « Indignationis, » idest quod ministratur ex magna irritatione. « Irae, » idest justitiae, « Ejus, » scilicet Dei, qui cum per justitiam punit, videtur indignatus et iratus. Nota autem quod cum sufficeret alterum dicere, scilicet indignationis vel irae; utrumque tamen ponit, ad ostendendum distictionem divinae justitiae, quae impios punit, sicut homo iratus graviter punit. Per hoc autem quod dicit, Indignationis, notat magnitudinem irae, de qua statim subdit: sicut si dicatur: decor pulchritudinis licet utrumque idem sit. Decor enim tunc dicit magnitudinem. Pulchri-

tudinis decor, idest decentia magna pulchritudinis. Similiter intelligitur in proposito. Nahum primo, Indignatio ejus effusa est ut ignis. Similiter intelligendum de diabolo et daemonibus quod detruentur in infernum cum hominibus: reprobis in judicio. Unde Gregorius in Gregoriano: Antiquus hostis cum suo corpore, reprobis videlicet omnibus, flammis ultrieibus traditus, sine fine in eis cruciabitur. Sed quaeritur, utrum oblivio cadat in Deum. Quod sic, videtur per hoc quod hic dicitur, Venit in memoriam apud Deum: ergo ante erat oblitus. Item Ezechiel. 18, Omnium iniquitatum ejus non recordabor. Contra, quia sic in divina cognitione fieret aliqua immutatio. Respondeo. Dicitur Oblivio aut per exclusionem memoriae sive cognitionis; sicut cum quis desinit scire quod prius noverat: sic non potest esse oblivio in Deo, quia in ejus cognitione non potest accidere ulla immutatio. Aut per exclusionem effectus exterioris: et hoc dicit Aut effectus misericordiae, sicut potens aliquis posset dici oblitus servum suum a quo esset offensus quam diu nollet ei benefacere, licet offensae memor esset: Aut effectus justitiae, sicut si quis nollet punire eum a quo injuriam passus esset, cum tamen posset talis dici oblitus ejus peccatum. Per exclusionem ergo effectus misericordiae, Deus obliviscitur malorum impenitentium, quantum ad collationem gloriae. Ezechiel. 18, Omnes justitiae ejus quas fecerat non recordabuntur. Per exclusionem autem effectus justitiae dicitur Deus oblivisci peccata eorum qui vere poenitent, quia non damnabit eos si sic perseverent. Ezechiel. 18, Omnium iniquitatum ejus non recordabor. Oblivio ergo proprie non cadit in Deo; quia privat proprie memoriam, sive notitiam praecedentem. Sed large loquendo dicitur oblivisci, scilicet quantum ad effectum. Nam quantum ad effectum misericordiae dicitur oblivisci malorum qui prius boni fuerant: quantum ad effectum justitiae dicitur oblivisci peccata poenitentium, qui prius peccaverant. Ad illud quod objicitur de littera, dicendum, quod non supponitur Deum fuisse oblitum peccata Babylonis, proprie loquendo: sed videbatur oblitus, dum poenam non infligebat: et quantum ad hoc loquitur littera, ut patet in Glo-sa. Ad aliud patet: quia loquitur respectu effectus. Item objicitur de indignatione, quae dicit animi commotionem, quae in Deo nulla est; ergo nec indignatio. Similiter potest objici de ira. Respondeo. Indignatio et ira duo dat intelligi: scilicet aliquid primum, et aliquid secundarium. Illud quod primo intelligitur in indignatione est motus aliquis interior, sive affectionis, sive alicujus irritationis: et quantum ad hoc non est indignatio nec affectus nec irritatio in Deo. Illud autem quod secundo intelligitur, est aliquid conjunctum illi motui qui solet esse apud homines; scilicet comminatio vel ipsa punitio: et quantum ad hoc dicitur in Deo indignatio, idest justitia, in ejus signis, scilicet cum comminatur vel punit, videtur indignatus. Indignatio ergo dicitur in Deo, non ratione principalis signati; sed ratione alicujus signi adjuncti, sicut dicit quaedam rhetorica; quia scilicet ratione alicujus effectus videtur indignatus. Isidorus primo lib. de Summo bono: Horum motuum apud Deum perturbatio nulla est, sed ipsam aequitatem justitiae quae reos punit iracundiam sacra lectio nominavit. Si quaeritur ad quid per talem modum loquitur de Deo Scriptura: Respon-

det beatus Isidorus in eodem: Tam elementer Deus humanae consulit infirmitati, ut quia eum sicut est non possumus agnoscere; nostrae loquutionis more seipsum nobis insinuet. « Et omnis. » Ille ostendit felicem justorum evasionem. Primo activorum. Secundo contemplativorum. « Et montes: » quasi dicat: ita mali damnabuntur. Et e contrario, « Omnis insula, » idest omnis justus, undis tribulationum et tentationum undique percussus, sicut insula undis maris percutitur, quod maxime pertinet ad activos, « Fugit, » scilicet in vita sua culpam malorum, ne conformis fieret, ut vitaret poenam. Jeremiae 1, Fugite de medio Babylonis etc. Vel Fugit, idest fugiet, idest evadet poenam malorum. Sapient. 5, Et brachio sancto suo defendet illos. « Et montes, » idest contemplativi, vitae et contemplationis sublimitate praecepsi. « Non sunt » inventi, » in poena cum malis: quia non sunt inventi in culpa. De hujusmodi montibus Psal. Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. « Et » grando. » Ille describit illam poenarum conditionem, quae triplex est: describitur enim poena gehennalis, ut gravissima, ut mensurata « Sicut talentum » ut irritativa. « Et blasphemaverunt. » Dicit igitur « Et grando: » quasi dicat: ita damnabuntur mali et non boni, et damnatio malorum erit durissima. Unde dicit, Et grando. « Magna, » idest poena aeterna graviter malos contundens. « Descendit, » idest descendet, « De caelo, » idest a Deo qui habitat in caelo per majorem manifestationem. « In homines, » idest in eos qui humum dilexerunt. Per hoc autem quod dicitur, descendit, etc. Notatur expressio. Sapient. 5, Et a petrosa ira, plene mittentur grandines. « Sicut talentum, » idest secundum mensuram culpae. Talentum enim genus est mensurae. Nota Glossam. Talentum etc. Infra 18, Quantum glorificavit se, et in delitiis etc. Sed contra: quia Deus punit semper citra condignum. Psal. Universae viae Domini misericordia et veritas; ergo non commensuratio poenae ad culpam. Respondeo. Loquitur textus et Glossa de commensuratione secundum quamdam proportionem in genere: ut si multum peccavit multum punietur: non secundum aequalitatem plenam in specie; quia sic non puniret Deus citra condignum. « Et blasphemaverunt. » Ille describitur poena ut irritativa; quia ex magnitudine poenae provocabuntur ad blasphemandum Deum. Et hoc est, « Et » blasphemaverunt, » idest blasphemabunt in inferno. « Homines, » idest humana sapientes: « Deum » qui sic eos punit. Haec blasphemia potest intelligi mentalis; quia in mente dicent, idest cogitabunt multa injuriosa contra Deum: et licet sciant se pro merito punitos; dolebunt tamen quod Deus tantam potentiam habeat puniendi malos; et haec erit blasphemia. Causa autem blasphemiae subditur, « Propter plagam, » idest magnam percussuram laedentem ipsos reprobos. « Grandinis, » idest poenae gravissimae: et hanc magis exprimit. « Quoniam » facta est magna vehementer, » scilicet plaga damnationis. Gregorius in Gregoriano: Sic, sic a damnatis sentiri pondus summae aequitatis debet. Mors perimit, et non extinguit; dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat; flamma comburit, sed nequaquam tenebras discutit.

CAPUT XVII.

« Et venit unus etc. » Habito a quintodecimo capite de potestate effundendi phialas et de ipsa effusione, Ille tertio de casu efficaciae effusionis. Efficacia effusionis est, quia sic effundunt Angeli phialas. Hoc est, sicut praedicatores comminantur poenam impiis, ita efficaciter implebitur, quia damnabuntur; et hoc erit propter multitudinem et magnitudinem peccatorum. Unde in hoc capitulo, sicut dicit Glossa, Ostenditur causa damnationis malorum, quos designat sub figura meretricis magnae et sub nomine Babylonis. Sic autem procedit. Primo ponit quaedam praeambula ad visionem. Secundo subdit visionis tenorem, « Et vidi mulierem. » Praeambula autem sunt duo. Unum est excitatio Joannis ad se praeparandum. Secundum elevatio intellectus ejus ad intelligendum, « Et abstulit. » Circa primum Primo tangitur ipse excitans; scilicet unus ex septem Angelis, quos videbat. Secundo qui excitatur, scilicet Joannes, « Et » locutus est mecum. » Tertio modus excitandi, « Dicens, veni. » Quarto ad quid excitatur, scilicet ut se praeparet ad cognoscendum causam damnationis malorum, « Et ostendam. » Volens igitur fideles cautos reddere contra peccata, ne incurrant supplicia, ostendit quare mali damnabuntur. Nota Glossam, cum descripsisset plagas etc. Dicit igitur: « Et venit: » quasi dicat: ita vidi in visione septem Angelos effundentes phialas. « Et venit ad » me unus de septem Angelis qui habebant septem » phialas, » de quibus supra 15 et 16. Venit inquam, ut excitaret intellectum meum. Sic ad literam videbat in visione, scilicet unum ex septem illis Angelis accedentem ad se, et excitantem ejus intellectum ad intelligenda ea quae consequuntur. « Et locutus est mecum, » verbo interiori. Ecce quanta Beati Joannis dignitas, ut per Angelos sibi familiares reciperet revelationes, ut pote semper virgo. Hieronymus, Angelis semper est cognata virginitas. « Dicens: Veni: » ecce modus excitandi, quia familiariter eum vocat, « Veni, » per intelligentiam mentis. Quasi dicat: Praepara te ad intelligendum ea quae tibi ostendam. Ecce patet quod ad percipienda documenta Angelica vel divina, oportet ad Deum accedere et intellectum praeparare et elevare. Supra 4, Ascende huc etc. Nota quod, sicut dicit Glossa, Angelus tenet personam docentis, Joannes personam discentis: unde per hunc Angelum potest intelligi Christus Angelus magni consilii qui sua inspiratione docet Ecclesiam, cujus typum gerit Joannes. Sed objicitur contra literam, « Venit ad me etc. » : quia illi septem Angeli, sunt septem ordines praedicatorum: et quomodo unus de illis septem ordinibus intelligitur venisse ad Joannem et eum docuisse? Respondeo, quod hic non agitur de illis septem Angelis quantum ad significationem septem ordinum praedicatorum, sicut supra 15 et 16; sed quantum ad ipsum tenorem visionis: quia cum vidisset septem Angelos, unus ex illis excitavit eum ad praeparandum intellectum suum. Juxta hoc potest per hunc Angelum Christus intelligi, ut dictum est. « Et ostendam. » Ille ostendit ad quid excitatur; scilicet ad cognoscendam causam damnationis impiorum; et succincte ostendit hujusmodi causam de qua post agitur diffusius, infra eodem. Causa autem damnationis est vita iniqua quam habent in se perversi, et qua a-

hos pervertunt. Vitam autem iniquam perversorum describit, quantum ad peccatorum quantitatem. Et primo sub figura meretricis magnae. Secundo quantum ad deceptorum multiplicitem, « Quae sedet. » Tertio quantum ad eorundem qualitatem, « Cum » qua fornicati. » Dicit igitur: « Et ostendam: » quasi dicat: veni per intelligentiam praeparatam. « Et ostendam tibi damnationem, » idest causam damnationis. Simile Sap. 1, Deus mortem non fecit, idest causam mortis, scilicet peccatum. « Meretricis, » idest multitudinis sive numerositatis malorum, quae supra 16 dicitur civitas magna et vocatur Babylon. Supra 13 et infra eodem, Babylon magna mater fornicationum. Numerositas autem sive collectio malorum dicitur meretrix, quia relicto Conditore qui est sponsus sanctarum animarum, fornicantur mali cum daemone, per cultum idolorum, vel cum rebus terrenis per affectum temporalium, vel cum immunda carnis voluptate per immunditiam deliciarum. Dicitur etiam meretrix multitudo perversorum qui perversi faciunt alios secum fornicari spiritualiter per pravam doctrinam, vel exemplum malum, vel consilium pravam, sicut sequitur: Cum qua fornicati sunt etc. « Magnae, » propter quantitatem peccatorum, quibus perversorum congregatio fornicatur, idest separat se et alios a Deo. Peccatorum autem quantitas intelligatur secundum numerum et gravitatem. De hac meretrice spiritualiter quantum ad societatem habere, dicitur Prov. 5, Favus distillans labia meretricis etc. « Quae sedet, » idest dominatur et regnat. « Super aquas multas, » idest super populos multos. Populi autem dicuntur aquae, quia continue defluunt ad mortem, sicut aqua de se continue defluit. Infra eodem, Aquae quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt. Dicitur autem meretrix sedere super aquas multas, quia multitudo hominum magna perversorum, quasi dominantur super alios malos et trahit eos ad mala, sicut Antichristus et ejus coadjutores dominabuntur aliis hominibus malis qui trahent eos ad mala, et detinebunt eos in ipsis. Etiam quasi regnant super malos praesentes, licet nondum appareat Antichristus. Ipse enim Antichristus, licet nondum manifeste venerit, caput est etiam malorum nunc similiter, sicut vult Glossa, « Cum qua fornicati sunt. » Hic ostenditur nequitia meretricis, quantum ad deceptorum qualitatem; quia non solum minores, sed etiam majores; non solum subditi, sed etiam principes decipiuntur per eam. Unde primo ostenditur deceptio majorum. Secundo minorum, « Et inebriati. » Dicit igitur: « Cum qua, » scilicet meretrice, hoc est multitudine perversorum alios pervertentium. « Fornicati » sunt, » idest ejus doctrinae et exemplo delectabiliter adhaeserunt, et per hoc se magis a Deo separaverunt. Fornicationis enim nomen dat hic intelligi delectationem quae est in peccatis mortalibus; sive sint carnalia, sive sint spiritualia, per quae fit magis ac magis separatio a Deo, sicut sponsa fornicans deserit sponsum suum. Psalm. Perdes omnes qui fornicantur abs te. « Reges terrae, » idest principes saeculi terrena amantes. Haec enim meretrix, idest homines magis in nequitia perversi, ut sunt haeretici et alii in malitia studentes, sua persuasione vel exemplo, faciunt etiam alios principes meretricari a Deo, sicut Antichristus et pseudo ejus Apostoli, multos principes pervertent qui delectabiliter eorum errores sequuntur. Supra 5, Et

qui moechantur cum ea in tribulatione magna erunt. Quantum vero ad eos qui sunt sub principibus, dicit: « Et inebriati sunt, » idest repleti cum subversione et excaecatione mentis, ut seipsos non videant, nec Deum nec poenam timeant cum effectu, sicut ebrius nihil timet. Osee 4, Vinum et ebrietas aufert cor. Haymon, Sicut ebrius nihil timet, sic terrenis inhaerentes in tantum excaecantur ut nec Deum diligant nec poenas timeant. « Qui » inhabitant terram, » idest qui terrae insistent, et in ea resident per amorem. In verbo enim inhabitandi notatur mora. Sancti autem non inhabitant in terra per affectum, sed transeunt per contemptum. Inebriati inquam, sunt « De vino prostitutionis ejus, » idest de vanitate peccatorum in qua verecundiam quasi meretrix prostituit. Homines enim qui sunt inter alios majoris perversitatis, inverecunde trahunt alios quos inveniunt ad haeresim vel aliud peccatum: et ita quasi prostituunt se spiritualiter aliis, idest ad meretricandum spiritualiter exponunt se aliis, dum inverecunde et manifeste faciunt alios vanitati erroris vel alterius peccati delectabiliter adhaerere. Vanitas enim cujusque peccati mortalis dicitur vinum, quia delectat et quia inebriat et subvertit potantes illud. Dicitur autem vinum prostitutionis, inquantum publice sive manifeste quasi meretrix se prostituens, facit homines fornicari a Deo bibentes vinum hujusmodi, id est sectando vanitatem cujuscumque peccati mortalis. Hoc autem faciunt et facient maxime tempore Antichristi. Isa. 28, Nescierunt prae ebrietate, absorpti sunt a vino. Sed objicitur contra literam. Haec mulier meretrix est multitudo malorum, ut dicit Glossa super finem hujus capituli; quomodo ergo meretrix sedet super aquas multas, idest populos multos, cum ipsi mali sint ipsa meretrix? Item quomodo mali dicuntur cum ea fornicari, cum ipsi mali sint meretrix, sive mulier ipsa? Respondeo. Videtur dicendum, sicut ipsa litera innuit cum dicitur: sedet super aquas multas etc. et multa alia quae sequuntur, quod haec mulier sive meretrix intelligitur multitudo malorum magis perversorum, qui in malitia sunt principales et ad pervertendum alios studiosi, et quandoque occulte, et quandoque aperte ad modum meretricis faciunt alios, tam principes quam eorum subditos adhaerere sibi, inducendo eos doctrina, vel persuasione, vel exemplo, vel alio modo, ad sequendum delectabiliter errores vel alia peccata; et hoc factum est et fit et fiet maxime tempore Antichristi per haereticos vel alios perversos; et cum his damnabuntur alii quos seducunt. Per hoc patet responsio ad objecta. Posset tamen intelligi haec meretrix multitudo malorum communiter: singulares autem personae inquantum adhaerent per imitationem perversitatis quae est in communi multitudine malorum, dicuntur cum ea fornicari. Item in quantum multitudo suo communi exemplo vel speciali exemplo aut verbo eorum qui magis sunt inter malos perversi, deiciunt plurimos in peccata et detinent in eis. Dicitur meretrix sedere super aquas multas, idest super populos particulares malos. Diversitas ergo inter hanc meretricem, sive mulierem, et inter eos qui cum ea debent fornicari, vel ejus dominio subesse, sicut est inter Ecclesiam communem et membra particularia. Per hoc patet ad objecta « Et abstulit. » Hic ponitur secundum praecambulum, scilicet elevatio intellectus ad intelligendum, quae facta est adjutorio Angelico. Dicit:

« Et abstulit, » idest elevavit Angelus me, quia humanus intellectus et affectus elevatur ad divina quandoque ex ministerio, sive beneficio Angelicae benevolentiae, licet modus non sit omnino planus. « In spiritu, » non in corpore; quia, ut dicit Glossa, talia corporeis oculis videri non possunt. « In deserto, » idest in corda reproborum consideranda, quae a divina gratia sunt deserta, quia per visionem sequentem intellexit statum reproborum. Vel in desertum, idest in secretum mentis, sine omni tumultu mundanae vanitatis, sicut in deserto tumultus hominum non est. De quo deserto, supra 12, Et datae sunt mulieri etc. « Et vidi, » Positis praeambulis, hic ponitur tenor visionis. Et primo ponitur visio. Secundo visionis expositio, « Et miratus sum. » Visio autem sic ponitur. Est autem visio de nequitia reproborum, quos nomine mulieris designat; quae nequitia est causa damnationis ipsorum. Describit ergo eorum nequitiam sub quibusdam similitudinibus. Primo ergo describit eorum nequitiam in generali sub nomine mulieris. Secundo in speciali, « Sedentem super. » Ubi primo ostendit hujus mulieris impietatem, quantum ad sedem. Secundo quantum ad habitum sive ornatum, « Et mulier. » Tertio quantum ad studium sive officium, « Habens poculum. » Quarto quantum ad nomen, « Et in fronte. » Quinto quantum ad ebrietatem, « Et vidi. » Haec autem omnia mysterium habent. Dicit igitur: Et elevatus in spiritu. « Vidi, » interno aspectu. « Mulierem, » idest multitudinem impiorum, mollem ad mala et alios emollientem, quia magis perversi alios emolliunt ad malum. Mulier enim dicitur a mollitie vel a molliendo. Nahum 5, Ecce populus tuus mulieres in medio tui. Dicit autem mulierem in singulari, propter unitatem conformitatis malorum supra tactam. « Sedentem: » hic describit malitiam mulieris quantum ad sedem: quia scilicet numerositas impiorum sedet et fundatur in diabolo, quasi in sede sua. Hanc autem sedem quam vocat bestiam coccineam etc. describit dupliciter. Primo implicite sub nomine bestiae. Secundo explicite, « Coccineam. » Ubi primo describit eam quantum ad colorem. Secundo quantum ad inscriptionem, « Plenam etc. » Tertio quantum ad dispositionem, scilicet in capitibus et cornibus, « Habentem etc. » Et in tribus ostenditur diaboli crudelitas, temeritas et potestas. Potestas autem dicitur, tam communiter per septem capita, quam specialiter per decem cornua quae signant decem regna quae specialiter erunt tempore Antichristi. Dicit igitur: « Sedentem, » idest stabilitam et fundatam; quia mali aedificant vitam suam super diabolum, sicut boni super Christum. Matth. 7, Fundata enim erat supra firmam petram. « Super bestiam, » idest super diabolum, quae bestia est, quia crudeliter saevit in homines cum potest. Bestia enim dicitur quasi vastia a vastando. Jerem. 6, Crudelis est et non miserebitur. « Coccineam, » idest sanguineam in se et in suis; quia diabolus plenus est peccatis quae per sanguinem signantur; similiter et ejus membra. Coccineum enim quasi rubri coloris est, ut sanguis aquatus. Vel, Coccineam, idest sanguineam spiritualiter, propter interfectionem animarum, et corporum quandoque. Habacuc 1, Semper gentes interficere non cessat. « Plenam nominibus blasphemiae. » Sic vidit in visione, scilicet bestiam coccinei coloris plenam nominibus blasphemiae, contra Deum. Et sic ulterius per hoc signa-

tur quod diabolus plenus est in se et in membris suis ad inventionem blasphemiarum et haeresum, quibus facit homines blasphemare Deum. Dicit Plenam in se et in membris. « Nominibus blasphemiae, » idest blasphemis notabilibus et apertis; quod per nomen signatur; quia non solum facit diabolus homines blasphemare Deum occulte, sed etiam aperte: quod maxime fiet tempore Antichristi. Per ipsum autem diabolum bene nomina ponuntur blasphemiae in malis: unde de multitudine malorum dicitur supra 15, Et supra capita ejus nomina blasphemiae. « Habentem capita septem, » hoc est universos principes, per quos malitiam influit diabolus in alia membra sua. De hoc magis habetur infra. « Et cornua decem, » idest decem regna quae subicientur diabolo tempore Antichristi, de quibus infra eodem dicitur. « Et mulier. » Hic describit quantum ad habitum; quia vidit mulierem vestitam indumento purpureo coccineo cum auro et carbunculo et margaritis. Per hoc autem describitur iniquorum nequitia tripliciter. Primo, quantum ad jectantiam potestatis. Secundo, quantum ad perversitatem crudelitatis, « Et coccineo. » Tertio, quantum ad simulationem sanctitatis, sive bonitatis. Et hoc primo specialiter quantum ad duplex donum gratiae: scilicet quantum ad altitudinem sapientiae in cognoscendo: unde dicitur, Et inaurata auro; et quantum ad virtutem caritatis in diligendo, « Et lapide pretioso. » Secundo, communiter quantum ad alia dona et virtutes, « Et margaritis. » Dicit igitur, « Et mulier, » idest numerositas perversorum, mollis et emolliens ad malum, « Et mulier erat circumdata purpura, » idest induta purpurea veste, quae est vestis regalis, in indicium dignitatis et potestatis: quasi dicat: iniqui gloriantur de potestate seu dignitate, ut honorificentur, et etiam ut alios in peccatum efficacius dejiciant. Sed dicitur Isaiae 45, Gloriosos terrae humiliabo. « Et coccineo, » idest veste coccinea: quasi dicat: crudeliter occidunt corporaliter vel spiritualiter alios; quia coccineum, quasi coloris rubei est, ut dictum est supra: unde signat crudelitatem interfectionis. Roman. 1, Repletos omni iniquitate, absque foedere, sine misericordia, « Et inaurata auro, » idest gloriantur se habere divinam sapientiam, quae dicitur Aurum, propter fulgorem, decorem et valorem. Sed dicitur, Jeremiae 10, Pariter insipientes et fatui probabuntur. « Et lapide pretioso, » scilicet carbunculo, ut dicit Glossa; per quem signatur charitas, quam dicunt se habere ad Deum et proximum, cum tamen Deo et proximo injurientur. Carbunculus autem est lapis pretiosus, qui in tenebris fulget sicut carbo succensus: unde charitatem signat quae lucet in tenebris hujus vitae et in tenebris adversorum. Unde dicit beatus Bernardus in libro de Amore Dei: Charitas est amor illuminatus. « Et margaritis, » idest aliis virtutibus, jactanter non veraciter: quasi dicat: Gloriantur se habere, non solum sapientiam veram et caritatem, sed etiam alia dona et virtutes. Margaritae sunt quidam lapides pretiosi, qui ex rore caeli in conchis generantur; unde virtutes signant quae sunt pretiosissimae; quia vitam aeternam acquirunt, et ex divinae misericordiae rore humanis mentibus infunduntur. Unde Augustinus: Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nemo male utitur, quam Deus solus in homine operatur. « Habens. » Hic ostendit perversorum nequitiam, quantum ad studium sive officium quod est homi-

nes pervertere pravis doctrinis, prave Scripturas exponendo, vel male aliter suadendo. Et primo, tangitur desiderium fraternae perversionis, « habens » poculum. » Secundo, simulatio salubris cognitionis, « Aureum. » Tertio, dolus nefariae deceptionis, « Plenum. » Dicit igitur, « Habens poculum, » idest errorem doctrinae ad potandum homines potu mortifero. Sumitur autem poculum pro continente non pro contento. Hoc maxime in haereticis locum habet, qui prave exponendo Scripturas, desiderant homines pervertere inebriando potu erroris. « In » manu, » idest in potestate, vel opere suae expositionis. Unde dicitur fidei, Ecclesiastici 13, Attende tibi a pestifero etc. « Aureum, quia simulant se habere cognitionem divinorum, quae cognitio signatur per Aurum, ut supra eodem dictum est: cum tamen dicatur Ecclesiastici 55, Non est illi a Deo gratia data. Omni enim sapientia defraudatus est. « Plenum. » Hic ostenditur dolus nefariae deceptionis, per errorem doctrinae: et ostenditur doctrina haereticorum esse horrida: unde dicitur: « Plenum abominatione, » idest plenum documentis generantibus horrorem rationi sive animae bene dispositae. Item ostenditur esse sordida: unde sequitur, « Et immunditia, » quia error haereticorum immundus est et sordidat homines. Ezechiel. 14, Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis. Item ostenditur esse noxia, quia a Deo separat: unde sequitur, « Fornicationis ejus, » idest impietatis, per quam facit haec mulier secum fornicare homines spiritualiter, hoc est delectabiliter adhaerere haeresibus et peccatis; et sic separat se et alios a Deo. Psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. « Et in fronte. » Hic describit perversorum nequitiam, quantum ad nomen. Hoc autem nomen est reale non vocale, sub figura autem nominis ostenditur malitia impiorum esse publica. Loquitur autem quantum ad inverecundos; unde dicit, « Et in fronte ejus. » Secundo, indurata sive obstinata, « Nomen scriptum. » Tertio, malitia, « Babylon. » Quarto, « magna. » Quinto, corruptiva, quia alios corrumpit exemplo et documento. Pestis autem documentis et exempli, qua alios pervertunt, ipsa est noxia, quia separat a Deo; quod notatur nomine fornicationis: unde dicit: mater fornicationum. Item horrida sive foetida: unde sequitur: Abominationum terrae. Dicit igitur, « Et in fronte ejus. » Per hoc notatur evidentia peccati, quod multi perversi non verentur infamiam nec scandalum. Jeremiae 5, Frons mulieris meretricis etc. « Nomen, » erat, « scriptum. » Per hoc signatur obstinatio malitiae, sicut et scriptio signat stabilitatem sanctitatis in bonis. Supra 5, Et scribam super eum nomen Dei mei etc. « Mysterium, » idest signatum. Nota igitur quod vidit beatus Joannes in visione mulierem dispositam ut supra dixi. Vidit etiam in fronte ejus nomen quoddam scriptum, scilicet illud quod sequitur: Babylon etc. quo nomine signatur nequitia impiorum. Et ideo dicit: Mysterium. Quod autem sit illud nomen subditur, « Babylon, » idest multitudo perversorum confusa et involuta in vitiis. Confusio autem, vitiorum multipliciter eorumdem signat. Ezechiel. 16, Multiplicasti fornicationem tuam etc. « Magna, » propter magnitudinem peccatorum. Infra 18, Cecidit Babylon magna, « Mater fornicationum, » idest causa peccatorum et errorum, quibus alii fornicentur spiritualiter, hoc est recedant a Deo. Supra 14, A vino fornicationis

suae potavit omnes gentes. « Et abominationum, » idest peccatorum abominabilium, quia foctorem faciunt in anima et horrorem generant. « Terrae, » idest qui sunt in terra, et in amatoribus terrae. Dicitur etiam peccatum abominatio, quia Deo est abominabile et exosum. Proverb. 13, Abominabilis est Deo vita impii. Nota quod est idem secundum rem fornicatio et abominatio; sed differunt respectu; quia Fornicatio dicitur inquantum a Deo separat; abominatio inquantum horrorem generat vel generare debet. Nota quod illud nomen quod vidit in visione, signat nequitiam publicam quasi nominatam; non quod sit illud nomen impiis secundum vocem. « Et vidi. » Quinta particula est, in qua describitur iniquorum perversitas, quantum ad ebrietatem, quia inebriant se sanguine martyrum: unde dicit, « Et vidi mulierem, » idest multitudinem perversorum mollem, et emollientem ad malum, « Ebriam, » idest satiatam et jucundantem; quia perversi inebriant se et jucundantur, sicut ebrius, effusione sanguinis fidelium. Gaudent enim prae crudelitate, cum eos mactare possunt abunde, « De sanguine, » idest de effusione sanguinis, « Sanctorum, » idest justorum qui ante Christi adventum fuerunt occisi. 5 Reg. 21, Sanguinem innoxium effudit Manasses etc. « Et de sanguine » martyrum Jesu, » idest de occisione martyrum occisorum pro Jesu post adventum Christi. Hebr. 11, Lapidati sunt, secti sunt etc. Vel sanctorum idest martyrum minorum. « Et martyrum Jesu, » idest martyrum majorum, qui majora passi sunt, et majus testimonium verbo et passionibus Christo Jesu dederunt. Martyr enim interpretatur testis. Et bene dicitur martyrum Jesu; quia cum ipse sit Jesus, idest salvator hominum per vim suae passionis, omnino justum est, ut pro eo mortem fideles patiantur. Posset et haec ebrietas, secundum Glossam, aliter intelligi etc. Vidi mulierem ebriam, idest vindicta damnationis repletam. De sanguine, scilicet pro effusione sanguinis sanctorum etc. ut supra dupliciter expositum est: quasi dicat: vidi peccatum mulieris, idest numerositatis impiorum: vidi etiam eam damnatam, pro occisione fidelium; quia sanguis justorum requiritur ab impiis in poenam, secundum illud Matth. 23, Ut veniat super vos omnis sanguis justus etc. « Et miratus. » Hic ponitur expositio visionis, quae facta est per Angelum Joanni, admiranti super his quae viderat. Unde primo tangitur Joannis admiratio. Secundo Angelica declaratio, « Et dixit mihi. » Ubi primo Angelus dissuadet admirationem. Secundo, subjungit expositionis promissionem, « Ego dicam. » Tertio ponit ipsam expositionem, sive declarationem, « Bestia quam vidi. » Dicit igitur, « Et miratus sum cum viderem illam, » scilicet mulierem sic monstruose dispositam, « Admiratione magna, » intelligens non esse sine causa magna, et magni mysterii, quod sic erat disposita. Hic secundum Glossam gerit Joannes personam eorum, qui cum vident malos in mundo prosperari mirantur cum audiunt magnitudinem poenarum, quae eis debetur; et cum tanta poena sint digni, mirantur quare sic eos exaltari permittat Deus: sed docentur intelligere, hujusmodi prosperitatem sive exaltationem datam ad majorem excitationem, et tandem juste eis inferri aeternam damnationem. « Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? » quasi dicat: Noli mirari, quia sic disposita est mulier propter mysterium, quod tibi osten-

dam: et ideo potius vaca doctrinae meae, quam admirationi tuae. Unde patet quod in spirituali, potius debet homo dare operam caelitus percipiendo: unde sequitur, « Ego dicam, » idest ergo manifestabo tibi, « Sacramentum, » idest significationem. Nota quod sacramentum multipliciter dicitur. Uno modo dicitur pro sacro secreto, secundum quod Nativitas, Passio Christi et huiusmodi dicuntur sacramenta. Alio modo pro sacramento significante, secundum quod sacramenta veteris legis dicuntur sacramenta, idest sacramentum significantia. Tertio pro sacramento significante et efficiente, sicut sacramenta novae legis dicuntur sacramenta. Quarto modo accipitur communius sacramentum, scilicet ubi aliud videtur, et aliud intelligitur, ut sit idem quod significatio: et sic accipitur hic. Similiter, supra 1, Sacramentum septem stellarum etc. « Mulieris et bestiae, quae portat eam, » scilicet mulierem, « Quae, » scilicet bestia, « Habet septem capita et decem cornua: » hoc totum viderat supra eodem. Omnia enim quae viderat, ad haec duo retorquentur; scilicet ad mulierem, quae signat numerositatem impiorum; et ad bestiam super quam mulier sedet, quae bestia signat diabolum. Aquae enim de quibus subjungitur, ad mulierem referuntur; quia dominatur super eas. Quid autem praedicta in speciali significant, aperit Deus Angelis, maxime autem quantum ad bestiam, et ea quae erant in bestia: unde subditur ipsa expositio. Bestia quam vidisti etc. Sic autem proceditur. Primo, exponitur quid sit Bestia. Secundo, quid bestiae capita, « Septem capita. » Tertio, quid cornua, « Et decem cornua. » Quarto, quid aquae super quas mulier sedet, « Et dixit mihi: Aquae. » Quinto, redit ad loquendum responsum de cornibus Bestiae, « Et decem cornua quae vidisti. » Sexto, quid sit mulier, « Et mulier. » Circa primum exponens de bestia, quae designat diabolum, loquitur de eo quantum ad quadruplicem statum. Primo, pro statu ante tempus gratiae. Secundo, pro statu temporis gratiae, « Et non est. » Tertio pro statu ante iudicium, maxime pro tempore Antichristi, « Et ascensura est. » Quarto pro tempore iudicii, « Et interitum etc. » Ubi primo ostendit damnationem diabolicam. Secundo damnationis sequelam, « Et mirabuntur. » Tertio excitat ad cautelam, « Et hic est sensus. » Dicit igitur, « Bestia quam vidisti, » supra eodem, hic est diabolum bestialis et crudelis, « Fuit, » scilicet in magna potestate, ante adventum Christi; tunc enim multum dominabitur. Hebraeor. 2, Quae habebat mortis imperium, « Et non est, » in illo dominio potestatis post adventum Christi: quia sicut dicit Glossa: Nato Christo, jus perdidit, scilicet per passionem Christi incarnati. Jeremiae 51, Quomodo confractus est et contritus est malleus universae terrae? vel fuit, in statu ante lapsum propter nobilitatem naturae in qua conditus est. Ezech. 28, Tu signaculum similitudinis etc. Et non est, post peccatum, secundum esse gratuitum. Job 18, Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est. Sed secundum Glossam obijciatur, quia ante adventum Christi diabolum factus erat nihil. Ezech. 28, Nihil factus es et non eris in perpetuum. Quomodo ergo dicitur fuisse tunc? Item tempore gratiae habet adhuc potestatem magnam super mundum: quomodo ergo dicitur nunc non esse, quantum ad potestatem? Respondeo. Ad primum, quod diabolum ante adventum dicitur fuisse,

propter magnitudinem potentiae in dominando malis: non erat tamen quantum ad esse gratiae; et sic obijciatur. Nota ergo quod de diabolo est loqui dupliciter. Aut quantum ad esse primum, et sic nunquam desinit esse, cum sit immortalis; aut quantum ad esse secundarium: et hoc tripliciter. Vel quantum ad supereminentiam in qua fuit conditus, scilicet quantum ad illam claritatem naturalium quam amisit: quantum ad hanc potest fuisse ante lapsum, non post. Aut quantum ad status gratiae, et sic a tempore peccati sui factus est nihil et non erit in perpetuum, sicut dicitur Ezechiel. 26: de hoc non fit hic sermo. Aut quantum ad magnitudinem potentiae; et sic dicitur fuisse ante Christi adventum non post; quia maximum dominium habuit super homines ante longe magis quam post. Ad aliud dicendum, secundum Glossam, quod non dicitur nunc non esse quia nullam potestatem habeat super aliquos; sed quia multum debilitata est ejus potestas per passionem Christi; et quia omnes si volunt, possunt ejus manus evadere et salvari: ante autem adventum Christi nullus salvari, et fere totus mundus erat in peccatis. Unde instante passionis tempore, dixit: Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. « Et ascensura est, » idest ascendet idest elevabit se bestia haec, idest diabolum ante finem mundi, tempore Antichristi, in magnam potestatem. Ascensura, inquam, est, « De abyso. » idest de peccatoribus profundis et tenebris in vitiis. Nunc enim latet in multis impiis, sed tunc aperte saeviet in fideles. Vel, de abyso, idest per abyssum, idest per eos qui profundi sunt in peccatis; quia per tales, sicut vult Glossa, elevabit se in majorem nequitiam; quod erit tempore Antichristi, quando habebit diabolum potestatem magnam. Infra 20, Et post haec oportet illum solvi modico tempore. « Et in interitum ibit, » idest in damnationem aeternam, in die iudicii, quando detruetur in aeternum supplicium. Gregorius in Gregoriano: Omnibus electis ad hoc spectaculum deductis, hostis antiquus cum reprobis omnibus, aeternis gehennae incendiis mancipabitur, cum a Deo dicetur: Discedite a me maledicti in ignem aeternum. Vel ibit in interitum post mortem Antichristi, quantum ad amissionem potestatis. Unde Glossa: Mortuo Antichristo, non habebit tentandi locum. « Et mirabuntur inhabitantes terram, » idest homines qui dum vivunt, terrae infixi sunt per amorem. « Quorum non sunt nomina scripta in libro vitae » a constitutione mundi, » inclusive, idest qui sunt ex divina acceptione praedestinati ad vitam ab aeterno. De hoc magis est supra cap. 3. Mirabuntur de magnitudine poenae diaboli, qui prius magnam potestatem habuerat, et post jam periit morte aeterna. Vel, mirabuntur videntes bestiam, idest mali mirabuntur potestatem diaboli et suam, ita annullatam post mortem Antichristi; et super hoc dolent, quia adhuc vellent dominari justis sub militia diaboli: et ille sensus videtur principalior. Glossa: cum viderit etc. Sed si quis dubitabit, quomodo videbunt bestiam, quae non erit, licet ante esset? Respondeo. Si de damnatis primo modo intelligatur, non dicitur diabolum non esse post iudicium, quia prorsus desinat esse; sed quia mortuus est morte aeterna: quia propter magnitudinem poenae dicitur omnis damnatus, sive diabolum sive alius, perire, sive quasi non esse. Si autem secundo modo intelligatur, scilicet pro statu post mortem Antichristi

ante iudicium, dicitur diabolus non esse tunc: non per sui annullationem, sed per potestatis amissionem: et est sensus: videntes bestiam quae erat et non est, idest videntes bestiam quae prius magnam potestatem habebat, illam potestatem Antichristo mortuo perdidit. Hoc autem cognoscere poterunt, quia tunc mali non ita ut prius floreant. « Et hic est: » quasi dicat: ita diabolus deieciatur, Et hic, idest in consideratione hujus dejectionis. « Est » sensus qui habet sapientiam, » idest profunditatem sapientiae: quasi dicat: consideratio hujus dejectionis dat materiam magni sensus et profundi, ut scilicet homines sibi ab amore terrenae prosperitatis caveant ab actione perversitatis, ne similiter deiciantur, totum amittendo et poenam aeternam sustinendo. Glossa, Respecto etc. Vel aliter: hic, id est in consideratione hujus dejectionis, Est sensus necessarius actu operans et providens ac vigilans illi, Qui habet sapientiam, in habitu. Quasi dicat: considerata deiectione diaboli, qui hic praedicatur necessarius esse cuilibet sensus ad cavendum, felices qui faciunt etc. « Septem. » Hic ponitur expositio, quam ad septem capita adjungimus, aut de bestia praemissa, quae conformitatem habet cum impiis in malitia. Primo ergo agitur de septem capitibus. Secundo replicatur de bestia conformi capitibus, « Et bestia. » Dicit ergo, « Septem » capita, » de quibus supra exponitur, « Septem » montes sunt: » quasi dicat: septem capita illa designant septem montes, idest universos reges, sive potentes, qui dicuntur montes per altitudinem superbiae: dicuntur autem capita per influentiam malitiae: quia per hos diabolus influit in alios malitiam, sicut caput influit in membra alia sensum et motum. « Super quos, » scilicet montes, idest superbos reges et potentes, « Mulier, » idest congregatio, sive multitudo hominum perversorum, qui alios ad malum emolliunt. « Sedet, » idest dominatur et regnat; quia perversi, sicut sunt haeretici et hujusmodi, habent iniquos potentes, quasi sub nutu suae voluntatis, et per eos alios pervertunt, sicut fiet tempore Antichristi. Vel, sedet, idest quasi fundata et stabilita quiescit multitudo impiorum: quia principibus innituntur alii mali et per eos se fulciunt. Universi vero potentes distinguuntur secundum septem tempora. Primum tempus fuit ab Adam usque ad Noe. Secundum a Noe usque ad Abraham. Tertium ab Abraham usque ad Moysen. Quartum a Moyse usque ad transmigrationem Babylonis. Quintum a transmigratione Babylonis usque ad Christum. Sextum tempus gratiae a Christo usque ad Antichristum. Septimum, sub Antichristo. Septem ergo montes sive capita, sunt universi potentes, distincti secundum septem tempora. Unde sequitur: et haec, « Septem capita, » sive montes. « Septem reges sunt: » quasi dicat: septem capita sive montes, signant septem reges, idest universos malos potentes; qui dicuntur reges, quia praesident aliis et regunt eos in malitia. Quoniam autem sunt distincti secundum diversa tempora: ideo recte sequitur: « Quinque, » scilicet reges, idest potentes quinque temporum. « Ceciderunt: » hoc dicit quantum ad quinque tempora quae transierunt, scilicet usque ad tempus gratiae; ex quo patet jam quod omnia transeunt. Ecclesiast. 3, Et suis spatiis transierunt universa. « Unus est » coetus malorum potentum sub sexto tempore, scilicet sub tempore gratiae, qui impu-

gnant cum possunt Ecclesiam. « Et alius, » scilicet Antichristus, qui septimo tempore regnabit. « Nondum venit, » quia tempore beati Joannis nondum venerant Antichristus. « Et cum venerit, » scilicet Antichristus, de quo jam dixerat quod nondum venit. » Oportet, » propter divinam voluntatem, qui illos dies breviabit, cui non potest resisti. Roman. 9, Voluntati ejus quis resistit? « Breve » tempus manere, » idest brevi tempore regnare; scilicet tribus annis et dimidio. Matth. 24, Nisi breviati fuissent etc. De hoc brevi tempore, supra 11, Et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus. Quia vero diabolus est omnibus conformis in malitia, et tamen omnes excedit in malitia; ideo subditur: « Et bestia, » scilicet diabolus in se bestialis, et bestiales faciens. « Quae » erat, » idest videbatur esse aliquid magnum propter magnam potestatem ante Christi adventum. « Et non est, » scilicet in illa potestate post passionem Christi. Et id est etiam, « Ipsa octava » est, » idest omnes alios in malitia transcendit, sicut numerus major transcendit minorem: quasi dicat: Cum potentes mali, sint in malitia perversi, diabolus connumeratur cum eis in malitia; ita tamen quod eos transcendit vel superat in nequitia, juxta illud Job 41, Ipse est rex super omnes filios superbiae. « Et de septem est, » conformitate culpae et poenae in genere. Dicitur ergo bestia, scilicet diabolus octava supra praemissos reges sive potentes, propter excessum in malitia et poena ei debita. Dicitur autem esse de septem, propter conformitatem in malitia et poena in genere, sicut vult Glossa. « Et in interitum vadit, » idest in poenam aeternam, quae est interitus perpetuus: detrudetur enim diabolus in infernum in iudicio cum reprobis. Matth. 25, Discedite a me maledicti in ignem aeternum qui paratus est diabolo etc. « Et decem cornua. » Hic exponit quae sint decem cornua: et multa docet de ipsis. Primo ergo exponit quae sint decem cornua. Secundo ostendit eorum potestatem. Tertio eorundem perversitatem, « Hi unum consilium. » Quarto ipsorum directionem, « Et agnus vincet. » Dicit igitur: « Et decem cornua quae vidisti. » Supra eodem. « Decem reges sunt. » Isti sunt decem reges de quibus Danielis 7, Porro decem cornua ipsius regni, decem reges erunt. Regnum enim romanum dividetur in decem regna ante finem mundi, et erunt subjecta Antichristo. Primo enim interficiet Antichristus tres ex illis regibus, Regem scilicet Africae, Aegypti et Aethiopiae: et tunc alii septem Antichristo victori colla submittent. « Qui regnum » nondum acceperunt, » quia nondum venerunt. Nota quod isti reges cornua dicuntur, ad significandum bestialem eorum impetum contra fideles; quia per eos impugnabit fideles Antichristus, sicut sequens littera innuit. Bestiae enim habentes cornua cornibus impetunt. Item numerus congruit eorum malitiae, quia legem decalogi impugnabunt. « Et » potestatem. » Ille agitur de eorum potestate. Et primo tangitur potestas. Secundo abusus, « Tamquam reges. » Tertio brevitatis, « Una hora. » Quarto gradus, « Post bestiam, » qui nondum regnum acceperunt: sed accipient et ea abutentur per malitiam, et hoc est. « Sed accipient potestatem, » scilicet regiam, quando scilicet Romanum regnum in decem regna dividetur. « Tamquam reges: » quasi dicat: non erunt veri et boni reges qui mala dissipare solent. Prov. 19, Rex qui sedet in solio etc.

sed erunt tyranni, per tyrannidem alios opprimentes: unde dicit: Tamquam reges de talibus dicitur, Eccles. 10, Rex insipiens perdet populum suum. « Una hora, » et modico tempore, scilicet tribus annis et dimidio, quibus cum suo capite Antichristo regnabunt. Et dicit: « Una hora, » ad significandum temporis brevitatem. Deinde ostendit gradus potestatis; quia eorum potestas erit sub potestate Antichristi: unde sequitur: « Post bestiam, » idest post Antichristum sive post diabolum dominantem in Antichristo. Et dicit, post, non ordine temporis, sed ordine sive gradu potestatis; quia potestas Antichristi, per quem dominabitur diabolus, major erit potestate ipsorum et ipsi erunt Antichristo subjecti: unde Daniel. 7, Alius consurget post eos et ipse potentior erit prioribus. Vel, Post bestiam, idest sequentes diabolum regnantem in Antichristo et servientes eidem. « Hi unum. » Hic ostendit eorum perversitatem. Et primo per comparisonem ad diabolum cui omnia attribuent, « Et potestatem. » Secundo per comparisonem ad Christum quem impugnabunt, « Hic cum agno. » Dicit igitur: « Hi, » scilicet reges praedicti. « Unum consilium, » idest unam voluntatem, unum studium. « Habent, » id habebunt; loquitur enim pro illo tempore. Unum inquam, consilium ad impugnandum fidem Christi et exaltandum nomen Antichristi. Sed, sicut dicitur in Psalm. Dominus consilia Gentium dissipat etc. « Trudent bestiae, » idest diabolo regnanti in Antichristo. « Virtutem, » idest potentiam nocendi fidelibus et operandi magna. « Et potestatem suam, » idest dominationem quam super alios habebunt. Virtus ergo respicit operationem. Potestas dominationem: quasi dicat: diabolo praesidente in Antichristo attribuent omnia: attribuendo enim Antichristo cui obedient; attribuent diabolo, cum tamen dicatur, Rom. 15, Non est enim potestas nisi a Deo. « Hi cum agno, » idest Christo innocente pio et pro nobis immolato pugnabunt, fidem Christi blasphemias impugnando et fideles persequendo, ut fides ejus extinguatur et ejus cultores pervertantur. Daniel. 7, sermones contra. Excelsum loquitur et sancta Altissimi conteret. « Et agnus. » Ille ostendit illorum cornuum sive regum dejectionem, quae fiet per Christum et suos fideles. Unde primo ostenduntur dejiciendi a Christo. Secundo a familia Christi, « Et qui cum illo. Contra primum Primo praedicatur Christi victoria. Secundo ostenditur victoris potentia, « Quoniam Dominus. » Dicit igitur: « Et agnus vincet illos, » dando suis fidelibus constantiam, per quam vincant hostes fidei, et damnando tandem eosdem. Sed quare non dicitur, leo vincet, cum leo potius dicat potentiam ad vincendum? Respondeo: ut sic notetur cum victoria modus vincendi; scilicet per patientiam et sustentiam adversorum quae erit in fidelibus per virtutem exempli ipsius agni, qui omnia patienter sustinuit et quasi agnus coram tondente obmutuit: sic erit in ejus membris. « Quoniam: » quasi dicat: et poterit eos vincere. « Quoniam Dominus » domitorum est et rex regum. » Ostenditur ergo habere dominationem super omnes dominantes, tum in generali, tum in speciali: et per hoc patet quod non est aliquis qui possit ei resistere, cum sit Deus et Dominus omnium: infra 19, Et habet in vestimento etc. « Et qui cum illo sunt, » per adhaerentiam amoris et conformitatem unionis. Ipsi dico, vocati per justificationem. Tunc enim vocat

efficaciter cum justifieat, vel per praedicationem. Et electi per praedestinationem et fideles per fidei perfectionem, ad quam tria requiruntur: scilicet credulitas cordis, confessio oris. Rom. 10, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Item exercitium operis. Jacob. 2, Fides sine operibus mortua est. Tales inquam, vincunt illos reges, per fidei constantiam et adversorum tolerantiam. Agnus ergo vincet illos, sicut victor principalis; justi sicut victores secundarii. Agnus vincet illos, suos milites roborando; justi vero ejus gratiae cooperando per industriam liberi arbitrii; et ideo sublimabuntur cum ipso Christo. Supra 3, Qui vincit dabo ei sedere mecum etc. « Et dixit » mihi. » Ille ponitur expositio de aquis de quibus supra eodem. Dicit igitur: « Et dixit mihi, » scilicet Angelus. « Aquae quas vidisti, » aliqui libri habent aquas quas vidisti: et sic ordina: aquae quas vidisti. « Ubi, » idest super quas. « Meretrix » se-
« det, » tangit illud quod dictum est supra eodem: Ostendam tibi damnationem etc. « Populi sunt. » Populi quo ad eos qui habeat legem, ut Judaei; Gentes quo ad eos qui sunt diversorum idiomatum in gentibus, ut sit Endiadis. « Gentes et linguae, » idest gentes diversarum linguarum, vel populi quos distinguunt diversae civitates. « Gentes, » quas distinguunt diversae sectae. « Et linguae, » idest multitudines hominum, quos distinguunt diversae linguae: quasi dicat: aquae illae signant malos homines ex omni hominum diversitate collectos. Aquae enim labilis naturae sunt et fluidae; similiter mali per diversa fluunt vitia et decurrunt paulatim ad inferos. Super malos dicitur sedere meretrix, quia multitudo hominum magis perversorum quasi dominatur super alios malos et pertrahit eos ad multiplicia mala: unde Antichristus qui nondum apparuit, jam regnat super malos praesentes, quia omnes mali membra sunt Antichristi, secundum Beatum Gregorium, etiam antequam Antichristus appareat: multitudo autem perversorum alios pervertentium dicitur meretrix, quia fornicantur cum daemonibus adorando idola, vel sequendo alios errores, vel adhaerendo aliis peccatis, et quia alios ad se quasi meretrix attrahunt, faciendo eos sibi per consecrationem errorum vel aliorum peccatorum delectabiliter adhaerere; et per hoc eos separant a vero sponso, ut dictum est supra. « Et decem cornua. » Ille iterum redit ad exequendum de cornibus bestiae: et ostendit quod non debemus conformari praemissae meretrici, quam hic fornicariam vocat, idest societati sive multitudini perversorum alios pervertentium, quia illi qui eidem adhaerent tandem dolebunt. Specialiter autem ostendit hic, hoc de cornibus, idest regibus praemissis, et ipsa fornicaria, propter suam nequitiam damnabitur: ejus damnationis erunt participes qui in culpa fuerunt conformes. Primo ergo ostendit odium cornuum ad fornicariam. Secundo ostendit eam per ipsos esse damnandam, « Et desolatam. » Terio ostendit circa hoc permissionem divinam, « Deus enim. » Damnationem autem fornicariae quae erit ex confederatione et conformitate sui ad ponentes in malo, Ostendit primo quantum ad poenam damni. Secundo quantum ad poenam sensus, « Et carnes ejus. » Poena autem damni erit, quia omni bono evacuetur. Hoc autem damnum sive evacuatio describitur, inquantum molestat humanum affectum, cum dicitur: « Et desolatam. » Item inquantum privat

bonum dilectum, sive optatum, « Et nudam. » Circa poenam sensus notatur quod potentes, per hoc quod innuuntur hic nomine fornicariae, erunt eis causa damnationis, et iterum gaudebunt de malis sive afflictionibus eorum. Primo ergo ostendit eorum gaudium de malo sive afflictione fornicariae. Secundo ostendit eos futuros eidem causam gehennae, « Et ipsam. » Dicit igitur: « Et cornua decem, » hoc est praemissi decem reges, in quibus etiam alii pravi potentes intelliguntur. « Quae vidisti in bestia, » supra eodem, quia bestia, hoc est diabolus per hos impugnat fideles et fidem catholicam. « Hi, » scilicet reges et potentes. Quod autem dicitur, Hi, refertur ad illud quod intelligitur et signatur per cornua. « Odient, » idest odio habebunt. « Fornicariam, » idest multitudinum hominum magis perversorum, qui eos stimulerunt ad malum, sicut sunt haeretici et alii huiusmodi, et sicut erunt pseudo apostoli Antichristi. Talium multitudo dicitur hic fornicaria, et supra meretrix, quia verbo et exemplo facit homines fornicari a Deo vero sponso, per errores et alia peccata. Hanc fornicariam, idest pseudo apostolos Antichristi et alios hominum perversores, habebunt odio reges et alii potentes post mortem Antichristi, quando cognoscent se per eos fuisse deceptos, videntes Antichristum viliter mortuum et dejectum: ipsa etiam fornicatrix, quia decepit eos, damnabitur: ejus damnationis concausa erunt ipsi, quia juverunt eam in malis: unde sequitur: « Et desolatam facient eam, » idest facient eam esse sine consolatione omnis boni in inferno, ubi omnis consolatio quae fuerat cessat et alia mala recompensantur, per hoc quod fuerunt fornicariae causa malorum adjuvando per vim potestatis suae ad nequitiam. « Et nudam, » omni bono quod ante habuerat vel dilexit ante. Omni enim bono, quod cedat in complacentiam, nudi erunt damnati in inferno. Ezech. 25, Dimittent te nudam et ignominia plenam. « Et carnes ejus manducabunt, » idest delectabuntur in ejus afflictionibus, sive praesentibus sive gehennalibus. Et est modus loquendi. Manducare enim dicitur carnes alterius, qui ita delectatur in ejus poena ac si cum sapore et desiderio comederet carnes ipsius. Sed si potentes habent odio perversitatem hominum alios pervertentium, videtur quod poeniteant: quomodo ergo gaudent de alieno malo? Respondeo. Dicendum, quod cognoscent perversitatem talium, non tamen vere et sufficienter poenitebunt multi ex potentibus, sicut sequitur: Deus enim dedit in corda ipsorum. Contingit enim videre deceptionem suam sine poenitentia sufficienti; sicut Judas vidit se male fecisse, sed non vere et sufficienter poenituit, licet aliqua poenitentia duceretur: unde Matth. 27, Tunc videns Judas etc. Tandem autem per participationem et promotionem in peccatis erunt fornicariae causa ignis aeterni: unde sequitur: « Et ipsam igne aeterno concremabunt, » idest causa erunt ut perfecte cremetur. Et ita patet quam malum est adhaerere impiis; quia adhaerentes aliis, faciunt alios damnari, et similiter e contrario et utrique involvuntur. Isa. 53, Spinae congregatae igni comburentur. Quod autem potentes sint adjuvatores et promotores aliorum in peccatis, prius tamen excitati ab eis, hoc fiet permittente Deo. Unde sequitur: « Deus enim, » ita dico quod concremabunt eam igni, per hoc quod juvabit ad vitia. « Deus enim

« dedit in corda, » idest in libero arbitrio, vel voluntates. « Eorum, » scilicet regum et potentum. Dedit inquam per justam permissionem cum potentes essent in fervore malitiae. « Ut faciant quod placitum est illi, » scilicet fornicariae. Potentes enim tempore Antichristi obediant fornicariae, scilicet pseudo apostolis Antichristi et consimilibus in persequendo violenter fideles; et hoc erit permissione divina ad bonum electorum. Dedit etiam Deus « Ut dent regnum suum, » idest dominationem suam attribuant diabolo operanti in Antichristo, et se ab eo regi permittant. Vel aliter. Dedit in corda eorum, hoc non mutatur, ut faciant quod placitum est illi, scilicet bestiae, hoc est diabolo: unde quasi exponendo in speciali subditur. « Ut dent regnum suum bestiae, idest ut dominationem suam diabolo, qui erunt in Antichristo attribuant, ut dictum est, et ei serviant. Rom. 1, Tradidit eos in reprobum sensum etc. « Donec consummentur, » idest impleantur. « Verba Dei, » quae dixit per Prophetas de praemiatione bonorum et damnatione malorum. Quasi dicat: Potentes pravi usque ad diem judicii, permittente Deo, servient diabolo. Job 21, In diem perditionis servatur malus. Sed quid est quod dicitur, Deus enim dedit etc.? Quia secundum hoc Deus videtur esse causa, quod homines sint mali. Respondeo. Quaedam dicuntur de Deo positive, ut creare, justificare: quaedam negative, ut cum dicitur indurare vel interponere, inducere: hoc enim dicitur, non quia ipse immittat duritiam, vel faciat tentationi succumbere; sed quia non emollit et in tentatione constantiam non tribuit, et sic homo succumbit. Similiter dicitur dare in corda pravorum ut male faciant; idest permittet hoc cadere in corda ipsorum; unde negative non positive accipitur. Dum enim non tenet corda hominum, sine freno currunt ad mala. « Et mulier. » Quia de muliere nondum exposuerat, ideo nunc exponitur: et quia hoc facilius per se potest intelligi, ideo forsan ultimo exponitur. Dicit igitur, « Et mulier quam vidisti, » supra eodem, « Est civitas, » idest collectio sive numerositas perversorum conformium in malo: quod notatur per unitatem civium in civitate, « Magna, » propter numerositatis eorum multipliciter, ex vitiorum magnitudine. Multitudo perversorum dicitur Mulier propterea quia ad malum emollit. Civitas, quia multos colligit, Magna, quia quasi numerum excedit, vel quia enormiter offendit. Meretrix, quia homines a Deo disjungit. « Babylon, » quia se in vitiis confudit, sive involvit. « Quae habet regnum, » idest dominium, « Super reges terrae, » idest super potentes diligentes terram. Societas enim impiorum, qui plus quam alii sunt studiosi ad malum, quae dicitur hic Mulier et Meretrix et Civitas magna, trahit potentes ad notum suae voluntatis; sicut videmus quod haeretici multos principes trahunt: et hoc maxime erit tempore Antichristi. Si autem mulier dicatur multitudo malorum communiter, tunc mulier dicitur habere regnum, idest dominium super reges terrae; quia vitia quae sunt in malis communiter dominantur specialiter in multis majoribus et potentioribus; quia potestas dominationis, dat eis superbiam et audaciam peccandi. Sed obicitur, quia multi reges et potentes sunt qui dominium tenent: quomodo ergo dicitur, Quae habet regnum super reges terrae? et videtur loqui sine distinctione? Respondeo: per hoc dicitur reges terrae,

Id est diligentes terram: unde non loquitur de omnibus potentibus, cum multi sint boni, sed de pravis.

CAPUT XVIII.

« Et post haec vidi etc. » Haec est visio sexta, quae est de damnatione ipsa impiorum quae fiet in iudicio, et sustinebuntur in inferno. Unde sicut praecedens visio pertinet ad tempus Antichristi, sic ista ad tempus iudicii. Ut autem major fides habeatur, introducitur Christus praedicans ipsam damnationem malorum, in tempore carnis suae adhuc mortalis. Nota Glossam, In hac sexta visione etc. Haec vero visio, continet tria capitula. Notandum autem quod mali qui damnabuntur, aut sunt homines, aut daemones: si homines; de ipsis est loqui, aut in communi, et sic signantur sub nomine Babylonis; aut in speciali, et sic est Antichristus, qui signatur nomine Bestiae, et ejus pseudo apostoli, qui dicuntur pseudoprophetae. Primo ergo agitur de damnatione Babylonis, hoc est Ecclesia malignantium. Secundo de damnatione Bestiae et pseudo apostolorum, infra 19, « Et vidi caelum apertum. » Tertio de damnatione diaboli et daemonum. 20 capite, « Et vidi Angelum descendentem. » Circa primum primo ostendit Babylonis damnationem. Secundo ostendit plactum malorum, de eadem, « et flebunt et plangent. » Tertio bonorum exultationem, infra eodem, « Exultate super eam caeli. » Damnationem Babylonis ostendit Primo, in generali. Secundo, in speciali, « Reddite illi. » Circa primum, Primo ostendit impiorum damnationem. Secundo damnationis rationem, « Et facta est habitatio. » Tertio, subjungit fidelium admonitionem, « Et audi vi » aliam vocem. » Damnationem Babylonis tangit, secundum quod est praedicta a Christo, ut major sit rectitudo. Primo ergo describitur ipse Christus praedicans. Secundo ipsa praedicatio damnationis. « Christus autem praedicans. » Primo describitur a gratia redemptionis. Secundo a potestate dominationis, « Habentem potestatem. » Tertio, a fructu sive effectu praedicationis; quia sua praedicatione illuminavit mundum, « Et terra. » Dicit igitur, « Et post haec: » quasi dicat: ita vidi praemissa. Et post haec vidi, visu interno, « Alium Angelum, » id est Christum Angelum magni consilii, qui est alius a praemissis Angelis, de quibus supra 17, Et venit ad me unus de septem Angelis, qui major est, eo quod est Dominus omnium praedicatorum, qui per illos signantur, et Angelorum. Angelus enim Joanni revelabat praemissa, sicut et haec, « Descendentem, » per carnis assumptionem, ad hominem redimendum de caelo. Glossa, de aequalitate patris. Psal. Descendet sicut pluvia in vellus. Iste descensus non fuit secundum loci mutationem; sed per sui exinanitionem, in assumptione carnis, sicut superius dictum fuit. Sed quomodo dicitur descendisse de patris aequalitate, cum eam non amiserit? Respondeo: duplici ratione. Una; quia cum esset prius in aequalitate Patris, humiliavit se ad carnis infirmitatem, et factus est minor Patre, secundum humanitatem; non tamen amissa aequalitate secundum divinitatem. Alia; quia cum prius existeret in Patris aequalitate invisibilis et occultus, per assumptionem carnis apparuit inter homines visibilis et manifestus. Ad objectum patet: quia non intelligitur amisisse aequalitatem, « Habentem potestatem magnam, » quia dominatur omnibus, et ita

poterit complere verbum suae praedicationis, de damnatione malorum. Daniel. 7, Potestas ejus potestas aeterna etc. « Et terra illuminata est, » id est amatores terrenorum, prius in tenebris existentes. Vel, « Terra, » id est Ecclesia, cujus est fructus terrae, « A gloria ejus, » id est a praedicatione ejus gloriosa, in se et ita mirabilis. Isaiae 9, Habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis, « Et clamavit. » Hic ostenditur ipsa praedicatio damnationis, quae facta est ex magno zelo Christi: et sicut praedicavit, ita complebitur. Unde primo ostenditur zeli vehementia in clamore. Secundo praedicationis efficacia, quia non carebit effectu, « In fortitudine. » Tertio ipsa damnatio praedicata, dicens etc. Dicit igitur, « Et clamavit, » praedicando. Clamor ostendit zelum Christi ab homines. Psal. Zelus domus tuae comedit me. In fortitudine, quia fortiter complebit damnationem quam comminatus est. Aliqui libri habent. In forti voce; et est idem sensus, « Dicens cecidit, cecidit, » id est cadet, hoc est damnabitur corpore et anima: bis enim dicitur, propter animae et corporis poenam: vel propter damnationis perfectionem; quia aeternaliter: vel propter anissionem gloriae et supplicium gehennae. Jeremiae 17, duplici contritione contere eos. « Babylon, » id est multitudo iniquorum, qui in peccatis confusi sunt et obvoluti, « Magna, » propter magnitudinem vitiorum, vel numerositatem ipsorum impiorum. Nota quod licet Dominus sub his verbis non praedicavit damnationem malorum, praedicavit tamen aliis: unde Matth. 7, Omnis arbor qui non facit fructum bonum etc. Matth. 13, Ibunt hi in supplicium aeternum etc. Haec verba Angeli quae vidit in visione beatus Joannes, Descendentem de caelo, signant praedicationem dictam, qua Christus, quem ille Angelus designat, comminatus est damnationem impiis, etsi non sub eisdem verbis. « Et facta est. » Hic ostenditur causa damnationis: unde Glossa: Et ideo cadet; quia facta est. Causa autem damnationis, Est culpa Babylonis, id est multitudinis impiorum. Primo autem ostenditur ejus culpa per comparisonem ad daemones quibus servit. Secundo per comparisonem ad homines quos seducit, « Quia de vino. » Item culpa, secundum quod per eam servit daemonibus, describitur. Primo, secundum quod est in actu, sive effectu. Secundo secundum quod est in perseverantia actus, « Et custodia. » Dicit igitur, « Et facta est: » quasi dicat: ita cadet Babylon, et hoc ideo, quia, « Facta est, » suo libero arbitrio per peccatum, « Habitatio, » locus et mansio, « Daemoniorum. » Isaiae 13, Habitabunt ibi struthiones etc. et loquitur de Babylone. « Et facta est » custodia omnis spiritus immundi, » id est custodivit se, omni spiritui immundo, sive omnis spiritus immundus custodivit eam sibi: et hoc fit per obstinationem sive impenitentiam. Et dicitur spiritus immundus specialiter quantum ad suggestionem luxuriae. « Et custodia omnis volueris, » id est omnis daemonis superbi, superbiam suggerentis. Daemones enim dicuntur volucres propter superbiam quam habent et suggerunt: et dicitur hoc quantum ad suggestionem superbiae. Sed quia sunt volucres mundaе et bonae, scilicet viri justi, qui volant ut volucres per contemplationem, recte subditur: « Immundae, » per superbiam. Etsi enim specialiter luxuria immunditia sit: tamen omne mortale immunditia est. Superbia autem multum inquinat: unde loquens Augustinus de superbia et vana gloria, dicit

in 3 libro de Civitate Dei: Tanto est quisque Deo similior, quanto ab hac immunditia mundior. « Et « odibilis, » quantum ad suggestionem avaritiae; quia daemon quilibet, est odibilis Deo; quia per vana temporalia decipit homines, et ipsi homines per amorem mundi odibiles fiunt apud Deum. Jacob. 5, Amicitia huius mundi, inimica est Deo. Vel aliter, spiritus malus dicitur Immundus, secundum Glossam, inquantum suggerit carnis immunditiam: dicitur, Volueris, inquantum habet et suggerit superbiam: hoc non mutatur. Quod autem sequitur, « Et odibilis, » potest sumi nominative de Babylone, et sic incipit ibi pars illa, in qua ostenditur ejus culpa per comparisonem ad homines. Et hoc videtur rectius; quia statim subditur ratio, quare est Babylon odibilis coram Deo: « Quia de vino. » Dicit igitur, « Et facta est odibilis, » idest digna odio apud Deum propter peccata, specialiter autem propter illa quae sequuntur. Ecclesiast. 12, Altissimus odio habet peccatores, « Quia, » hic agitur de culpa Babylonis, per respectum ad homines, quos seducit. Et primo ostenditur seductio in generali, quantum ad quodcumque mortale peccatum. Secundo, in speciali, quantum ad peccatum cupiditatis. Seductio autem per quodcumque mortale in generali Primo ostenditur in minoribus. Secundo in majoribus, « Et reges. » Dicit igitur, « Quia: » quasi dicat: ita cadet et merito: Quia etc. vel aliter continua juxta modum praetactum. Quasi dicat: Facta est Babylon apud Deum odibilis; et hoc ideo, « Quia « de vino, » idest de vanitate, sive delectatione, quae est in vitiis inebrians et absorbens, amentes faciens homines, « Irae, » idest quod provocat iram Dei. Vino inquam, « Fornicationis, » idest peccati quo anima fornicatur spiritualiter. Omne enim peccatum mortale, fornicatio est spiritualis, qua a Deo receditur. Psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. « Ejus, » idest quam fornicationem habet Babylon in se, et ad quam alios verbo docuerunt vel exemplo facti inducit. « Bibunt omnes gentes, » idest gentiliter viventes. Loquitur per similitudinem alicujus qui potat alios malo potu similiter multitudo hominum, qui magis sunt perversi et perversores aliorum, inducunt alios persuasionem et exemplo ad vitia. Supra 14, Cecidit cecidit Babylon illa magna, quae a vino irae etc. « Et reges, » idest potentes, « Terrae, » idest terram amantes, « Et cum illa, » scilicet Babylone, « Fornicati » sunt, » idest ejus documentis et exemplis delectabiliter adhaeserunt, et per hoc a Deo se magis separaverunt. Supra 17, Cum qua reges terrae fornicati sunt. « Et mercatores, » qui merces vendunt et emunt, et animas suas diabolo vendunt inhiando lucem temporalium: unde sequitur, « Terrae, » idest inhabitantes terrenis, « Divites facti » sunt, » ad literam vitiis vanis. « De virtute deliciarum ejus, » idest de peccatis quae Babylon reputat habere virtutem et efficaciam ad felicitatem quam in mundo constituit, quae etiam peccata reputat delicias. Et dicit deliciarum ejus, quia perversi docent alios delicias peccatorum, et per multa genera peccatorum quae delectabilia videntur, fiunt multi divites. Ex hoc patet periculum acquirendi divitias, quia per peccatum saepe aggregantur. Eccles. 11, Si dives fueris, non eris immunis a delicto. Seneca, Facilis est mihi via ad divitias, quoties poenitucro bonae mentis. « Et audivi » Hic subditur fidelium admonitio, ne sint Babyloni conformes; ne cum ea damnen-

tur. Primo ergo ponit admonitionem. Secundo subdit motivam rationem, « Et de plagis. Monitio autem est quantum ad duo: scilicet ne fideles mala agant. Item ne male agentibus consentiant, « Et « ne participes. » Monitionem autem ponit, non ex parte suae personae, sed ex parte vocis audita, ut major sit auctoritas: unde dicit: « Et audivi aliam vocem, » idest divinam inspirationem, quae alia dicitur a praemissa voce Christi malis comminantis, quia haec vox est admonitionis ad electos: illa fuit vox comminationis ad reprobos. « De « caelo, » idest de sublimitate divinae majestatis quae fidelibus condescendendo admonet ipsos. Vel per hanc vocem signatur praedicatio quae fideles admonet non conformari malis. Hanc vocem audivit, idest intellexit fieri de caelo, idest de Ecclesia, idest de praedicatoribus Ecclesiae qui debent esse lucidi excelsi et solidi in vita. « Dicentem: exite « de illa, » idest de Babylone, hoc est de impiorum multitudine, o vos fideles qui estis. « Popule « meus, » per praedestinationem et adoptionem et obedientiam: quasi dicat: Ne sitis conformes societati malorum male agendo: hoc est enim exire de Babylone spiritualiter. Jerem. 51, Fugite de medio Babylonis etc. « Et ne participes sitis delictorum ejus, » idest peccatorum ejus, in quibus delectatur: quasi dicat: Malefacientibus ne praebatis consensum. Rom. 1, Qui talia faciunt etc. « Et de plagis, » hic subdit motivam rationem. Ratio haec est, ut scilicet evitent poenam si caverint culpam. Et primo ponit persuasionem ad poenam vitandam. Secundo ostendit eam vere impiis inferendam « Quoniam pervenerunt. » « Et de plagis ejus, » idest de damnatione Babylonis quae plaga multiplici percutietur. Ne accipiat: » quasi dicat: Cavete ne sitis participes poenae, quam non evadetis, si fueritis socii culpae. 1 Reg. 15, Discedite ab Amalec, ne forte involvam te cum eo. Et vere plagas habebit damnationis. « Quoniam, » explanatum est: vel potest esse causale, si referatur ad illud quod dictum est, exite etc. « Pervenerunt peccata ejus usque ad caelum: » idest peccata ejus venerunt propter sui gravitatem non solum usque ad displicentiam, sed etiam usque ad memoriam Dei habitantis in caelo per manifestationem ampliorem: quasi dicat: Peccata Babylonis propter sui enormitatem provocaverunt iram Dei regnantis in caelo, ita ut eorum memor sit ad puniendum. Unde exponendo subditur: « Et recordatus est, » idest recordabitur Deus a cujus offensa cavendum fuit. « Deus, » qui offensam vindicare poterit actualiter puniendo; qui prius cum prosperari permetteret, videbatur oblitus iniquitatum ejus. Osee 9, Recordabitur iniquitatis eorum etc. Et dicit, iniquitatum, pluraliter, quia nullum peccatum quod prius purgatum non fuerit remanebit impunitum. Ezech. 7, Et imponam tibi omnia scelera tua. Vel aliter: merito plagas habebit. Quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad caelum, idest peccata ejus aggravata sunt usque ad contemptum Dei, per obstinationem et impenitentiam; et ideo punienda est: unde sequitur: Et recordatus est etc. ut prius. « Reddite. » Ostensa damnatione in generali, hic ostenditur in speciali. Hic enim expressius describitur quam supra. Primo autem describitur damnatio secundum quod est inferenda per sanctos judicantes. Secundo secundum quod per Dominum retribuentem, « Et « ideo in una. » Circa primum notatur quod per-

versi homines multi, sanctos afflixerunt, in se prave vixerunt. Item multi sic semper manere putaverunt. Unde primo ostenditur Babylon esse damnanda pro sua saevitia. Secundo pro vita, « Quantum glorificavit. » Tertio pro confidentia vana, « Quia dicit in corde suo. » Damnatio autem juste inferitur impiis a sanctis, quia eos afflixerunt. Item illa damnatio erit gravis et major quam fuerit afflictio quam passi sunt iusti ab eis: unde damnatio inferenda impiis pro persecutionis saevitia. Primo describitur, quantum ad aequitatem. Secundo quantum ad gravitatem, « Et duplicate. » Dicit igitur, « Reddite: » quasi dicat: Deus memor est iniquitatum Babylonis ad puniendum, et hanc poenam vult inferri per vos fideles, quos per sequuta est. Et ideo, o iusti, Reddite illi, adjudicando ei poenam aeternam, « Sicut et ipsa reddidit vobis, » inferendo persecutionis angustiam: et sic patet aequitas damnationis. Jeremiae 51, Ultionem accipite de ea; sicut fecit facite ei. Loquitur autem de eis, qui habebunt potestatem judicariam in iudicio. « Et duplicate. » Hic ostendit damnationis gravitatem; quia erit in corpore et anima. Et primo ostenditur damnationis gravitas aperte. Secundo, metaphorice, « In poculo. » Dicit igitur, « Et duplicate duplicia, » idest duplices poenas inferte impiis, supra poenas quas vobis intulerunt. Illi enim afflixerunt vos corpore: vos autem adjudicate eis poenas corporis et animae. Quia vero quidam minus persecuti sunt sanctos, et minus peccaverunt, alii vero magis; ideo differenter puniendi sunt: unde sequitur, « Secundum opera ejus, » idest poena illa duplex corporis et animae, sit gravior vel minus gravis, secundum quod magis vel minus peccaverunt. Infra 20, Judicatum est de singulis, secundum opera ipsorum. Deinde ad ostendendum plenius quam graviter peccaverint, et quam graviter damnari meruerint, sub metaphora subdit illud, « In poculo, » idest in mensura afflictionis tamen ampliata. Poculum quandoque dicitur scyphus quo datur potus cum mensura; quandoque ipse potus; hic autem videtur juxta primum modum, scilicet pro mensura afflictionis. « Quo, » idest in quo poculo, « Miscuit vobis, » idest propinavit vobis potum multiplicis angustiae. Per hoc enim quod dicitur Miscuit, videtur intelligenda multiplicitas poenae sanctis inflatae. Et loquitur ad similitudinem hominis, qui potat alios multiplici potu amaro. « Miscete ei duplum, » neutraliter, idest propinate eis per iudicium vestrum potum poenae majoris quam vobis intulerint, scilicet aeternam pro temporali, sicut duplum excedit simplum, licet non sit perfectum simile; quia longe plus excedit poena aeterna temporalem. Vel, « Duplum, » idest poenam duplicem, sive poenam vobis illatam, scilicet in corpore et anima pro corporum persecutione. Per hoc autem quod dicitur, Miscete, potest intelligi poena multiplex tam animae quam corporis; quia ubi est mixtio, ibi est adunatio multorum. Quasi dicat: Sicut vos potavistis potu afflictionis multiplicis; ita potate eam potu afflictionis multiplicis: ita tamen quod poena eorum gravior, et in corpore et anima torqueantur. Deinde ostenditur Babylon esse damnanda, pro vita prava quam duxit: unde sequitur: « Quantum glorificavit se, » in honore dignitatum et pompa divitiarum. Homines enim in his duobus se glorificent, idest gloriantur apud se, et ab hominibus glorificari quaerunt. « Et in delitiis fuit, »

idest in illecebris corporalium, « Tantum date ei, » per iudicium, « Tormentum, » in corpore, « Et luctum, » in anima, quia corpore et anima se glorificavit et oblectavit. Vel Tormentum, est poena principalis, ut cruciatus ignis et huiusmodi. Luctus autem poena secundaria sequens ex tormento. Lugebunt enim, quia se in tantis tormentis afflictos sentient. Matth. 13, Ibi erit fletus etc. Utrum autem sit in inferno fletus corporalis, non est plene certum, sed de mentali est certum. Quasi dicat: Quantum se deordinavit et deminuit in glorificando se honoribus et divitiis, et oblectando deliciis; tantum eam damnandam iudicate. Isaiae 27, « In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, iudicabunt eam. Obicitur autem contra praemissa. Et primo de hoc quod dicitur: Reddite illi sicut etc.: quia cum impii non intulerint iustis, nisi temporalem, non debent eis iusti reddere nisi temporalem. Item reddere poenam pro poena est vindictam accipere, sicut etiam innuit Glossa: quod non videtur convenire beatis. Respondeo. Ad primum dicendum, quod per illam dictionem, Sicut, notatur similitudo in genere, scilicet in afflictione: tamen dissimilitudo est in specie: scilicet quia gravior erit afflictio impiorum, quam poena ab eis illata fidelibus. Quasi dicat. Sicut vos affligit Babylon, affligite eam: graviorem tamen poenam inferte. Unde sequitur: « Et duplicate. » Ad aliud dicendum quod accipere vindictam est dupliciter, Aut ex affectu malitiae: et sic est illicitum. Aut ex zelo iustitiae; et sic est licitum in eo qui affectum habet nullo modo distortum, et habet auctoritatem certam et plenam: et sic erit in iustis qui malos iudicabunt: quia non nisi zelo iustitiae et affectu iustissimo movebuntur, et divina auctoritate reddent malis poenam iudicando eosdem. Secundo obicitur de hoc quod dicitur, Duplicate duplicia; quia secundum hoc poena videtur excedere culpam, cum tamen Deus semper puniat citra condignum. Similiter potest obijci de eo quod sequitur: In poculo quo etc. Respondeo. In culpa persecutionis iustorum est quatuor considerare: scilicet ipsum actum persecutionis qui transit. Item afflictionem in persecutione inflatam. Item delectationem in persequendo habitam, quia delectantur impii cum iustos affligunt. Item ipsam offensam sive injuriam in Deum et sanctos per praemissa commissam; quia magna valde offensa et injusta ac contemptus est Deum persequi in suis electis. Magna injuria est contra Deum in quodlibet mortali. Quantum ergo ad tria prima poena duplicatur supra culpam, et ea non excedit: actus enim transit, poena semper manet in inferno. Item afflictio inflata minus gravis est quam damnatio; et illata est in solo corpore; damnatio autem longe major est quam afflictio iustorum in via, tum intensive, quia acerbior, tum extensive, quia in anima et corpore. Rursus delectatio, non sic intensa nec diuturna fuit, sicut erit poena gehennae. Tum principaliter quantum ad secundum istorum trium loquitur litera, duplicia etc. ut patet ex Glossa. Quantum ad ultimum patet, culpa excedit poenam. Pro injuria enim tanta commissa in regem summum, et etiam pro qualibet culpa mortali non tanta poena in inferno infligitur a Deo, quantum impii meruerunt; quia semper propter infinitam misericordiam, punit citra condignum. Per hoc patet responsio ad obiecta. Tertio obicitur de hoc quod dicitur: Quantum glorificavit se etc.: quia secundum hoc, cum glorificatio et de-

lectatio fuerit temporalis, tormentum debet esse temporale. Item secundum hoc non debet magis intensa esse gehennalis afflictio quam fuerit peccati delectatio. Item propter hoc quod dicit, tantum et quantum, videtur puniri per aequalitatem ad meritum culpaе, vel citra condignum. Item videtur contrarietas: supra enim dictum est, Duplicate et miscete duplum: hic autem dicitur, tantum et quantum. Respondeo. Ad primum dicendum, quod in mortali peccato, in quo quis decedit, est quatuor attendere: scilicet actum malum interiorem. Item delectationem actus. Item injuriam sive offensam per praemissa contra Deum commissam. Item finalem impenitentiam; quae facit quod peccatum deinceps est indelebile in perpetuum. Quantum ad primum et secundum plus cruciabitur peccator, quam se in peccatis glorificavit vel oblectavit; quia poena non transit, sicut actus transiit vel delectatio. Item poena erit acerbior quam delectatio. Quantum autem ad tertium, tantum cruciabitur faciendo comparisonem in genere non in specie, quam se glorificavit et oblectavit: quia secundum quantitatem injuriae vel offensae erit quantitas tormentorum comparando in genere: idest si multum offendit, multum cruciabitur; si minus, minus: et sic accipitur quod dicitur, Quantum glorificavit etc. Unde sic potest intelligi, ut supra tactum est in exponendo: quasi dicat: Quantum offendit vel peccavit in glorificando et delectando se, tantum etc. Quantum autem ad quartum Respondet poena culpaе in inferno secundum durationem: quia sicut macula offensae semper manebit in anima, sic poena est perpetua: sed hoc non agitur hic. Per hoc patet ad duo primo objecta. Ad aliud similiter jam patet: quia tantum et quantum non dicunt aequalitatem in speciali, sed proportionem in generali: idest si multum offendit, multum puniatur; si minus, minus. Ad ultimum dicendum, quod non est contrarietas: quia secundum diversa quae sunt in peccato fit sermo supra et hic. In peccato enim mortali in quo quis decedit, sunt quatuor, quae prius dictae: et super hac est specialiter in peccato persecutionis justorum quiddam speciale, scilicet afflictio justis inflata. Cum ergo supra dicitur, duplicate etc. hoc dicitur specialiter respectu afflictionis iusto illatae quam excedit cruciatus damnationis persecutorum, sicut supra dictum est. Cum autem dicitur hic quantum etc. hoc dicitur ratione offensae vel injuriae commissae in bonum summum: et ideo poena debet esse maxima: et fit comparatio secundum proportionem in genere, non secundum aequalitatem in specie. « Quia in corde. » Hic ostenditur damnanda esse Babylon pro confidentia vana, quia confidit se non amittere vana quae diligit. Et primo ponitur confidentia de permanentia saecularis dignitatis. Secundo confidentia de permanentia temporalis facultatis. « Et vidua. » Tertio carnalis voluptatis « et luctum etc. » Dicit igitur, « Quia: » quasi dicat: date ei tormentum et luctum. « Quia in corde suo dicit, » ibi enim mala ebulliunt: ideo dicit Dominus, Matth. 9, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? « Sedeo, » idest stabilis permaneo, nunquam movenda: permaneo inquam. « Et regina: » quasi dicat in dignitate et potestate honoris a qua nunquam movebor. Hoc habet locum in perversis existentibus in honore, maxime in infidelibus: cum tamen dicatur Eccles. 10, Omnis potentatus brevis vita. « Et vidua non » idest destituta a solatio temporalium. Et

intelligitur quod temporalia non putat transire. Tale conjugium dissolvitur. 1 Joan. 2, Et mundus transibit et concupiscentia ejus. « Et luctum non vi- » debo, » in experientia: quasi dicat: non amittam delicias carnis, unde luctus perveniat. Luctus enim amaritudinem habet delitiis contrariam. Sed dicitur aliter Proverb. 14, Extrema gaudii luctus occupat. « Et ideo. » Hic agitur de damnatione Babylonis, secundum quod inferitur per Deum retribuentem, ut patet ex sequenti littera. Et ostenditur primo condemnatio Babylonis. Secundo virtus condemnatoris, quia fortis. Condemnatio autem ostenditur, Primo in generali. Secundo in speciali, « Mors. » Ubi damnatio describitur multipliciter. Primo quantum ad poenam damni. Secundo quantum ad poenam sensus, « Et igni. » Poena autem damni ostenditur per oppositum ad tria praemissa. Et primo ostenditur poena damni quantum ad amissionem dignitatis. Secundo voluptatis, « Et luctus. » Tertio facultatis, « Et fames. » Dicit igitur. « Et ideo: » quasi dicat: ita habet unam confidentiam de praemissis, « Et ideo in una die, » scilicet in die judicii, venient immissae a Deo, « Plagae ejus, » idest poenae sibi debitae, quae utrumque hominem dure laedit. Deinde exprimit plagas, scilicet, « Mors, » scilicet aeterna, quae viliter dejiciet eos, sicut mors corporalis facit extremam dejectionem. Et hoc est contra hoc quod dictum est, Sedeo ut regina. Haec mors est poena acerbissima eos viliter dejiciens, cum carentia divinae visionis, quae est vita. Psalm. Mors depascet eos. « Et luctus, » idest amarus dolor de amissione delectabilium. Lucae 6, Vae vobis qui nunc ridetis; quia lugebitis et flebitis. Hoc autem dicitur contra hoc quod dictum est, Et luctum non videbo. « Et fames, » idest defectus consolationis, quam solebat habere in temporalibus. Lucae 9, Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis etc. Hoc est contra illud quod dictum est, Et vidua non sum. « Et igne, » scilicet aeterno. « Comburetur, » corpore et anima: haec est poena sensus. Isaiae ultimo: Et ignis non extinguetur. « Quia. » Quasi dicat, vere sic fiet. « Quia fortis est Deus, » cui scilicet non possit ab aliquo resisti. Vel, fortis, idest constans in retribuendo, ut nullis precibus flectatur in judicio. Job 9, Si fortitudo quaeritur, robustissimus est. « Qui judicabit illam, » idest condemnabit Babylonem. Ezechiel. 7, Judicabo te juxta vias tuas etc. « Et flebunt. » Ostensa Babylonis damnatione, hic ostendit planctum malorum de eadem Babylone dejecta et damnata. Damnatione enim numerositatis impiorum considerata; dolebunt particulares personae; quia cum damnatione Babylonis videbunt ea transisse quae dilexerunt ipsi. Sic autem proceditur. Primo ostenditur planctus regum. Secundo planetus negotiatorum. « Et negotiatores » terrae. « Tertio nautarum sive gubernatorum. » Et omnis gubernator. « Si autem quaeratur, » quare potius agat de dolore sive planctu istorum, quam aliorum generum hominum? Dicendum, quod per hos genus humanum intelligitur, quantum ad illos qui plus habere vel possidere videntur: quia per negotiatores terrae intelliguntur illi, qui negotiantur in terra; per gubernatores et nautas, illi qui negotiantur in aqua; per reges, illi qui praesunt utrisque. Vel per reges, illi qui praesunt in regimine temporali; per gubernatores, qui in regimine spirituali; per negotiatores, illi qui subditi sunt utris-

que. Circa primum primo tangitur planetus in generali. Secundo in speciali, « Dicentes, Vae. » Planetus autem in generali sic describitur. Primo tangitur planetus ipse. Secundo, detrahuntur ipsi plangentes, « Reges. » Tertio, tangitur ipsum motivum ad plangendum, « Cum viderint. » Quarto ostenditur horror sive timor plangentium, « Longe stantes. » Ipsi plangentes describuntur, Primo quantum ad electionem bonorum, cum dicitur: reges. Secundo quantum ad cupiditatem divitiarum, cum subditur, « Terrae. » Tertio, quantum ad adhaesionem errorum, « Qui cum illa. » Quarto, quantum ad dissolutionem deliciarum, « Et in delitiis. » Dicit ergo quod, « Flebunt: » quasi dicat: ita damnabitur et dejicietur Babylon, « Et flebunt, » interius animo, « Et plangent, » exterius signo, « Super illam, » idest super dejectionem et damnationem Babylonis. Nota quod dolor istorum erit pro amissione deliciarum, et aliorum quae dilexerunt, qui peribunt quando multitudo impiorum damnabitur. Item pro passione gehennae, sicut ex litera colligitur. « Reges, » idest potentes, sua potentia male ac superbe utentes, « Terrae, » idest terram diligentes, « Qui cum illa fornicati sunt, » idest errori perversorum delectabiliter adhaeserunt, et per hoc magis se a Deo separaverunt, « Et in delitiis, » carnis, « Vixerunt, » quae vita est mors. 1 Timoth. 5, Vidua quae in delitiis est etc. Unde de horum amissione dolent, « Cum viderint: » quasi dicat: ita plangent, et hoc, Cum, idest quando, « Viderint fumum incendii ejus. » Hoc sic solet a quibusdam exponi: idest cum viderint incendium ejus magnum, cujus indicium erit fumus ascendens. Isaiae 18, Et ascendet fumus ejus in generatione et generationem. Potest et aliter intelligi secundum Glossam sic. Fumum incendii ejus, idest poenam incendii ejus supra modum altam et magnam: fumus enim incendii magni valde solet inaltari et dilatari. « Longe stantes propter timorem. » Hic ostenditur horror sive timor ipsorum plangentium: quia horror et timor generabitur in ipsis, quando videbunt incendium ignis aeterni: hoc est quod dicitur, longe. Sed obijciatur. Primo de hoc quod dicitur, longe stantes, cum reges mali sint cum aliis in incendio, infra. Respondeo: stabunt longe voluntate non actu. Sensus ergo est: longe stantes, scilicet ab incendio, scilicet interius voto sive affectu, licet non exterius in effectum: et in hoc notatur magnus horror poenae quam vellent fugere si possent. Job 10, Sed sempiternus horror inhabitat. Secundo obijciatur, de hoc quod dicitur, Propter timorem: quia timor est respectu futuri mali; ipsi autem reges mali tunc erunt actualiter in tormentis: ergo debet dici, propter sensum tormentorum, non propter timorem. Item cum jam incipit pati plene quod timebat, dolor generatur, et timor cessat: ergo cum in inferno sit plena passio poenae, non est ibi timor, sed dolor. Respondeo. Notandum quod ad cumulum poenae ex ordine divinae justitiae, est in inferno dolor acerbissimae angustiae et timor cum dolore. Ex ipsa enim acerbitate doloris, sive afflictionis, quam in se et in aliis vident, generatur horror et timor ipsius continuandae afflictionis: hujusmodi autem timor durissime cruciat eos. Timor ergo auget dolorem, non fugat timorem. Unde beatus Gregorius in Gregoriano: Dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat. Ad aliud quod obijciatur, quod timor est respectu futuri mali,

dicendum quod hoc est verum, secundum ordinem naturae; ibi autem dominatur ordo justitiae. Per hoc patet ad aliud. « Dicentes vae. » Hic ostenditur planetus in speciali: et hoc est vae, quantum ad amissionem gloriae. Vae, quantum ad passionem gehennae. Vel vae, propter poenam in corpore. Vae, propter poenam in mente. Vel vae, propter poenae acerbitatem. Vae, propter acerbitalis perpetuitatem. Vae inquam habet, « Civitas, » idest congregatio, sive multitudo perversorum in culpa conformium, « Illa, » idest notabilis in malitia, « Magna, » propter magnitudinem vitiorum, vel propter multiplicitatem impiorum. Nominat autem eam: unde sequitur, « Babylon, » idest multitudo perversorum qui in vitiis sunt confusi. Babylon enim interpretatur confusio. Et repetunt ad descriptionem majorem prosperitatis, in qua fuit. « Civitas illa fortis, » ad mala, sive ad explendas voluntates proprias: haec est mala fortitudo. Isaiae 40, Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem. Et vere habet vae, « Quoniam una hora, » idest subito, « Venit, » de praeterito, « Judicium, » idest damnatio, « ejus, » scilicet Babylonis. Aliqui libri habent, tuum: et tunc exponetur sic: Vae vae tibi o civitas etc. Tamen melior litera videtur ejus per alios planetus sequentes. « Et negociatores. » Hic agitur de planetu negotiatorum. Et primo in generali, ut prius. Secundo in speciali, « Flentes ac lugentes et dicentes etc. » Circa primum primo ostendit eorum planetum. Secundo motivum ad plangendum, « Quoniam merces. » Tertio ostendit horrorem sive timorem plangentium, « Et mercatores. » Dicit igitur, « Et negociatores, » ad literam qui negotiantur vendendo et emendo temporalia, et etiam pro terrenis animas dando: unde sequitur, « Terrae, » idest terram per affectum inhabitantes. Ecclesiastici 10, Nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic et animam suam venalem habet. « Flebunt, » interius in ore animi, « Super illam, » idest super ejus damnationem, « Et lugebunt, » exterius in signo. Glossa: quia illa perire dolebunt etc. « Quoniam merces. » Hic ostenditur motivum planetus; scilicet amissio temporalium, quae hic merces vocantur. Et primo ostenditur damnum temporalium in generali. Secundo in particulari, « Merces auri. » Dicit igitur, « Quoniam. » Quasi dicat: ideo lugebunt, « Quoniam merces eorum nemo emet amplius: » quasi dicat: ideo dolebunt vel plangent, quia prosperitatem, quam ex venditione mercium habebant penitus amiserunt. Et nota quod non ideo dicitur Merces eorum etc. quia tunc merces habeant, et non sit qui emat; sed quia merces et venditio et emptio deficiunt, in quibus prius jucundabantur. Sapientiae 5, Transierunt omnia tamquam umbra. « Merces auri. » Hic in particulari ostenditur damnum amissionis rerum. Et tangit multa quae sic possunt distingui. Quaedam merces sunt ad opulentiam, de quibus dicit, « Merces auri etc. » Quaedam ad honestatem, saltem apparentem, « Et byssi et purpurae. » Quaedam ad necessitatem, « Et cinnamomum. » Quaedam ad voluptatem, « Et poma tua. » Circa primum tangit duo rerum genera, quae pertinent ad opulentiam. Primo enim tangit merces excellentium metallorum, quae sunt specialiter aurum et argentum. Secundo merces lapidum pretiosorum, quos tangit primo sub nomine communi. Secundo sub nomine speciali, « Et margaritae. » Dicit igitur, « Merces. » Quasi dicat:

nemo emet merces eorum, scilicet merces • Auri • et argenti et lapidis pretiosi. • Per hoc intelligatur quilibet lapis pretiosus communiter praeter margaritam de qua specialiter subditur, • Et margaritae. • Est autem lapis pretiosus, qui invenitur in conchis maris. • Et byssi. • Hic tangitur quae faciunt ad apparentem honestatem. Et primo illa quae faciunt ad honestatem corporum. Secundo ad honestatem domorum, • Et omne lignum. • Dicit igitur, • Et byssi. • Est autem byssus genus lini candidissimi, quod invenitur in Aegypto. • Et purpureae. • Purpura est pannus sanguine concharum marinarum tinctus. Aliquando etiam Purpura dicitur ipse color quo tingitur pannus huiusmodi. • Et serici, • sicut dicitur a Seros oppido ubi vermiculi qui bombyces dicuntur, nascuntur, secundum Isidorum. • Et coccini, • Coccinum est pannus rubei coloris tinctus in cocco, et dicitur a Cocco. Est autem coccus flos quidam, qui cum maturus est, nutrit in coma sua vermiculum cujus sanguine tingitur lana 2, Reg. 1, Filiae Israel, flete super Saul, qui vestiebat vos coccino in deliciis. Horum praedictorum merces nemo emet amplius. • Et omne lignum. • Hic tangit merces quae faciunt ad honestatem domorum: et hoc vel in aedificium vel in ministerium. Et nemo emet amplius. • Omne lignum thyinum. • Thyinum vel thinum est lignum imputribile rotundum et candidum, ut habetur in Glossa 5. Reg. 10, Secundum autem Papiam scribitur per simplex i et y: de eo potest fieri aedificium vel instrumentum vel vas. • Et omnia vasa eboris. • Ebur est os Elephantis, quod est animal castum natura. • Et aeramento, • idest vasa de aere; quandoque enim idem est aes quod aeramentum, quandoque autem idem quod ipsum vas factum de aere, ut Marei 7, Et aeramentorum. • Et ferro, • quod est necessarium pro aedificio et pro suppellectilibus in domo. • Et marmore, • quod ponitur in multiplici usu. • Et cinnamomum. • Hic tanguntur ea quae pertinent ad necessitatem sustentationis. • Et vin. et olei, • vel ad necessitatem operationis, • Et jumentorum. • Dicit igitur, • Et nemo amplius emet, • Cinnamomum. • Cinnamomum est arbor aromatica; et dicitur quasi Cannamomum; quia crescit ad modum cannae, et est cinerii coloris et fructus spirat suavem odorem. Et Amomum est quoddam genus seminis calidi et confortativum, ut dicunt, et facit effluere menstrua et urinam, • Et odoramento- rum: • odoramenta dicuntur quaedam quae reddunt suavem odorem, et per hoc confortant infirmum ut quaedam herbae, et alia huiusmodi. • Et unguenti, • quo aegroti unguuntur, ad alleviationem, • Et thoris, • Thus est nomen arboris, et etiam gummi ab eo manantis; et hoc secundo modo accipitur, et habet vim medicinalem, et etiam venditur et emitur in usum divini cultus, • Et vini. • Hic agitur de eis quae faciunt ad necessitatem sustentationis: unde dicitur, • Et vini, • in potu, • Et olei, • in condimentum, • Et similia, et tritici, • in cibum: sed similia est in propinqua dispositione: triticum autem in remota. Est autem similia vel similago flos delicatissimae farinae. • Et jumentorum, • quae portant onera, • Et ovium, • quarum carnibus et pretio et emolumento, juvantur homines ad vivendum et operandum. • Et equorum et rhaedarum, • idest curruum Rheda est genus vehiculi quatuor rotarum, et dicitur a redeo redis. • Et mancipio- rum et animarum hominum. • Mancipium dici-

tur, et dicuntur hic mancipia, qui servi sunt corpore non mente, ut Joseph Pharaoni servivit corpore, Deo caeli mente. Genes. 41, Animae hominum dicuntur qui hic serviunt corpore et mente, ut dicit Glossa. Vel Mancipia sunt servi qui ad tempus venduntur. Animae hominum, qui simpliciter per totam vitam suam. • Et poma. • Hic de eis quae sunt in voluptatem, ut patet ex litera. Et ad exprobandum convertit beatus Joannes verbum ad Babylonem de amissione rerum, quas negotiatores tunc plangent. Vel possent intelligi verba negotiatorum. • Et poma desiderii animae tuae, • idest quae erant tibi in profundum desiderium et voluptatem, • Discesserunt a te: • loquitur pro statu gehennae. Ecclesiastes 2, Vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animae: et nihil permanere sub sole. Sed cum poma licite desiderari possint, vel ad minus sine mortali, quomodo hic fit mentio de ipsis, cum modicum sit hoc? Respondet Glossa, quia etiam pro minimis, si immoderate haerent, damnabuntur. Hoc autem intelligendum quando quis adhaeret creaturae alicui diligendo supra Deum, vel aequae Deo. • Et omnia pingua, • ut quae sunt delectabilia gustui: • et praeclara • ut quae visui, • Perierunt, • a te o Babylon. 1 Cor. 7, Praeterit enim figura huius mundi. • Et amplius illa, • scilicet praemissa, • Jam non venient, • idest non vendentur. Veneo venis habet sensum Passivum in voce Activa. Ex his patet quod omnia temporalia fugiunt, solus autem Deus stat et qui ei adhaerent. Unde Gregorius in Gregoriano: Stante Deo in perpetuum omnia transeunt: quisquis ergo defluere devitat, superest, ut quod defluit fugiat. • Et mercatores. • Hic ostenditur horror, sive timor plangentium. • Et mercatores horum, • scilicet praedictorum, • Qui divites facti sunt ab ea, • a negotiationibus factis in ea, idest in civitate malorum, • Longe stabunt, • scilicet a poena, voluntate non actu; quia vellent procul esse a poena si fieri posset, • Propter timorem tormentorum ejus, • scilicet Babylonis cum qua erunt involuti in poenis: et tamen magnus timor continuationis poenae erit in ipsis valde eos affligens. Vel Qui divites facti sunt longe stabunt ab ea, idest ab ejus poena, quantum ad effectum. Propter etc. Et plangent damna rerum quas omnino amiserunt in perpetuum: unde replicando eorum dolorem, exprimit planetum eorum in speciali. • Flentes, • pro gehennae passione. • Ac lugentes, • pro rerum amissione. Vel distingue ut supra, • Et dicentes: vae vae civitas illa magna, • expone ut supra eodem, et tangitur gloria mundi praeterita. • Quae amicta etc. • Loquitur pro statu viae quantum ad ditiores et potentiores. Vae inquam habet, • Quoniam una hora, • idest subito sive brevi tempore, • Destitutae sunt, • idest evacuatae sive amissae. • Tanta divitiae. • Lucae 12, Stulte hac nocte etc. Praemissa possunt intelligi spiritualiter, sicut habetur in Glossa. • Et omnis gubernator. • Hic agitur de planetu nautarum, qui horrebunt considerata poena gehennae, et plangent transitum rerum temporalium. Primo ergo tangit horrorem sive timorem nautarum. Secundo eorum planetum, • Et clamaverunt. • Tertio, motivum ad plangendum, • Videntes. • Quarto, plangendi modum, dicentes: • Quis similis. • Dicit igitur, • Et omnis gubernator etc. • Item haec tria sic possunt distingui, ut Gubernator dicatur major rector in nave, Navigatores autem lacus, et nautae dicantur

minores, qui non sunt ita periti: vel si sunt ita periti, non sunt in tanto regimine principales. Tales autem navigant in aqua minori, ut in stagnis et hujusmodi. Unde dicit, « Et omnis qui in lacum, » idest per lacum, « Navigat, » aut in majori, ut in mari. Unde sequitur, « Et nautae qui in mari operantur, » trahendo merces causa lucri. Aliqui libri habent. Et qui operantur in mari: et tunc nautae sunt alii quam operantes in mari: ut sit sensus, Et qui operantur in mari pugnando ad lucrum vel rapiendo sicut sunt piratae et alii qui in aqua alios impugnant vel expoliant: isti praedicti. « Longe » steterunt, » idest longe stabunt pro voto, licet non re. Nota quod gubernatores possunt intelligi praelati, qui jam sunt in dignitate optata. Navigantes autem lacus, et nautae, sunt illi qui aspirant ad hoc. Sed hoc potest esse dupliciter. Vel appetendo aliquid determinate, ut episcopatum. Tales signantur per navigatores in lacu. Vel aliquid indeterminate: et hi signantur per nautas in mari quod habet majorem latitudinem et terminos distantes. Multa revera operantur multi in mari et voragine honorum operantur ut obtineant. Bernardus in 5 libro de Consideratione: O ambitio ambientium crux! quomodo omnes torques, omnibus places? nil acerbius cruciat, nil molestius inquietat, nil tamen apud miseros mortales crebrius negotiis ejus. Vel per gubernatores et navigatores lacus, et nautas operantes in mari, possunt intelligi praelati maximi infimi et mediocres, se et alios in cupiditate male regentes. Hi omnes horrebunt, visa poena inferni: et plangent evacuationem eorum quae dilexerunt, sicut sequitur. « Et clamaverunt plangentes, » scilicet damnationem malorum quos dilexerunt; quia in eadem poena se videbunt. Unde sequitur. « Videntes locum incendii ejus, » scilicet Babylonis: et ideo clamabunt et plangent prae horrore et timore; quia licet in eadem poena sint, tamen horror poenae et timor continuationis, valde affligens erit in eis. De hoc loco et incendio, infra 21, Pars illorum est in stagno ardenti igne et sulphure. « Dicentes quis similis. » Ille ostendit plangendi modum. Plangent enim cum commemoratione praeteritae gloriae. Unde dicit: « Dicentes quae, » alia civitas. « Similis, » olim in statu viae. « Civitati » huic magnae, » idest magnae multitudini impiorum. Similis inquam, in prosperitate. Malachiae 2, Habent felicitatem mundanam, ut dicitur, delitias, et honores. Ipsi enim florebant in mundo, sed totum jam evanuit. Psalm. Cum interierit non summet omnia. Vel, quae similis, in poena, huic jam damnatae, quae olim ita floruit? Ezechielis 27, Quae est ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris? Item cum affectione informis poenitentiae. « Et miserunt, » idest mittent. « Pulverem super capita sua, » idest poenitebunt; cujus signum solet esse aspersio pulveris super caput, sicut innuit Glossa. Sapient. 4, Poenitentiam agentes. Vel mittent pulverem, idest majorem miseriam et vilitatem, Super capita sua, idest super mentes, hoc est per considerationem poenae gehennalis, et amissionis prosperitatis temporalis, dabunt mentibus majorem dejectionem, quia crescet afflictio et vilitas mentis, et desperabunt. Vilitas autem et dejectio per pulverem signatur. Ezechielis 27, Superjacent pulverem capitibus suis. Item cum moerore vehementis justitiae. Unde sequitur: « Et clamaverunt, » plangendo, « Flentes. » Fletu interni moeroris in animo. « Et lugentes, »

exterius in signo, scilicet super amissione floris mundani, qui periit Babylone pereunte simul cum ipsis. Ezechiel. 27, Plorabunt te ploratu amarissimo. Item cum expressione inflictiae miseriae, quae expressio erit vel corde vel ore. Unde dicit: « Dicentes: vae vae vae, civitas illa magna: » expone ut supra eodem. « In qua divites facti sunt omnes » qui habitant, idest habitabant. « Naves in mari, » ad litteram, facti sunt inquam divites. « De pretiis » ejus, » idest qui recipiebant ab ea negotiando. Homines enim non timentes Deum, qui signantur per illam civitatem, quaerunt divitias et delitias et pompam mundanam; et ideo apud eos multum lucrantur negotiatores maris. Vel, qui habitant naves, idest regimen in mare hujus mundi, scilicet praelati mali qui fuerunt divites de pretiis Babylonis, qui ab aliis malis recipiunt divitias, quas accipiunt tamquam pretium, quia suas animas vendunt; sed dicitur Lucae 6, Vae vobis divitibus qui habetis consolationem vestram. Vae, inquam habet civitas, et vere: « Quoniam una hora, » scilicet in hora judicii. Vel, una hora, idest subito, idest in brevi: quasi dicat: parum duravit gloria ejus. Job 20, Laus impiorum brevis est etc. « Desolata est, » idest in desolatione dejecta, et omni consolatione quam olim habuit, privata. Isaiae 27, Civitas munita desolata erit. « Exultate. » Ostensa Babylonis damnatione, et malorum planetu de eadem, hic ostendit sanctorum sive justorum exultationem. Primo ergo ponitur monitio ad exultandum. Secundo subditur ipsa exultatio beatorum, 19 capite. « Post haec audivi. » Circa primum primo ponitur monitio ad exultationem. Secundo, ratio exultationis, « Quoniam judicavit. » Dicit igitur: « Exultate: » quasi dicat: ita damnata est Babylon: et intelligatur pro statu, post judicium: et « O caelum, » idest sancti secretorum Dei consilii. Jeremiae 51, Laudabunt super Babylonem, caeli et terra. Deinde in speciali distinguit caelum, idest sanctos, dicens « Et » pro idest « Sancti Apostoli et Prophetae. » Isti specialiter invitantur; quia ab Apostolis et Prophetis proprie fuerunt praenunciata, quae hic ut verificata narrantur. Et praeponuntur Apostoli Prophetis ratione dignitatis majoris. Vel, caelum, idest caelestes Angeli. Et sancti Apostoli, idest sancti qui fuerunt majores in Ecclesia. Et Prophetae, idest sancti qui fuistis in dignitate minores, ut qui praedicandi officium habuerunt, non tamen pastores fuerunt. Propheta enim quandoque est idem quod praedicator. 1 Cor. 14, Prophetae autem duo vel tres etc. Exultate super eam, idest super Babylonem damnatam. Sed objicitur, quia inhumanum est gaudere de damnatione malorum. Respondeo. De damnatione impiorum est loqui tripliciter: aut inquantum afflictio, aut inquantum juste infertur ex divino judicio, aut inquantum post ipsorum damnationem complebitur sanctorum retributio. Primo modo non gaudent sancti de malorum damnatione: non enim placet eis eorum afflictio, ut afflictio; sed secundo modo et tertio, exultant de ea, non absolute sed per comparisonem ad divinam justitiam cui concordant, et ad propriam gloriam quam amant. Psalm. Laetabitur justus cum viderit vindictam etc. Utrumque tangit Glossa. « Quoniam. » Ille ostenditur ratio exultationis. Ratio autem est justa damnatio reproborum. Unde eam describit. Primo ergo tangit damnationem reproborum. Secundo damnationis modum, « Et sustulit. » Tertio damnationis cau-

sam sive meritum, « Quia mercatores tui. » Dicit igitur, « Quoniam: » quasi dicat: exultate, quoniam « Judicavit Deus judicium vestrum de illa, » idest: sicut ipsa vos damnavit et cruciavit injuste; sic Deus damnavit eam juste. Abdiae unico: Sicut fecisti fiet tibi etc. Videtur autem intelligendum, quod beatus Joannes in visione audiebat quamdam vocem haec dicentem, Exultate etc. « Et sustulit. » Hic ostendit damnationis modum. Modus autem est: quia fortiter intrudentur mali in gehennam, et perdent omnem consolationem prius habitam. Primo ergo ostenditur modus damnationis, quantum ad intrusionem. Secundo quantum ad subjectionem consolationis temporalis. « Et vox citharoedorum. » Ad majorem vero intelligentiam et terrorem introducit exemplum sive similitudinem. Unde primo ponitur exemplum. Secundo exemplatum, « Dicens: » hoc impetu. » Circa exemplum notandum, quod illud positum est ad admonitionem praesentium. Ostendit enim per quem modum fiet in judicio illa damnatio, de qua supra eodem habitu est. Dicit igitur: « Et sustulit, » idest elevabit, hoc est elevari in prosperitatem permisit, et ex hoc secuturus est gravior casus. Psal. Vidi impium superexaltatum etc. « Unus, » non habens parem. « Angelus, » scilicet Christus, qui est Angelus magni consilii. Isaiae 9, « Fortis, » cui non poterit resisti, cum elevatos dominabit, qui et daemones jam sua passione devicit. Job 9, Si fortitudo quaeritur, robustissimus est. « Lapidem, » idest malos vitiis induratos. « Quasi molarem, » a mola quae volvitur et grana conterit, et per hoc seipsam consumit, sic mali per mundana volvuntur. Psalm. In circuitu impii ambulant. Conterent etiam bonos persequendo, et in hoc consumunt animas suas. « Magnum, » propter magnitudinem vitiorum et obstinationis in eis. Et sic tangitur prosperitas temporalis, et obstinatio mentalis. Deinde ostenditur retributio finalis, cum subditur, « Et misit, » idest mittet in judicio. « In mare, » idest in infernum profundissimum et poenas amarissimum. Exod. 15, Currus Pharaonis et exercitum ejus etc. Sic ergo ponitur exemplum: Deinde ipse Angelus per quem Christus signatur, exponendo subdit exemplariter: unde sequitur: « Dicens. » Angelus quem tunc in visione vidit Beatus Joannes, sustulit lapidem et misit in mare, et dixit Joanni: « Hoc impetu etc. » Per hunc Angelum signatur Christus, sicut expositum est. Per hoc autem quod Angelus dixit, signatur quod Christus qui Magister noster est, idest revelat per Scripturam, vel per inspirationem suae Ecclesiae, ejus typum gerit Joannes, quod mali irrevocabiliter in infernum detrudentur. Hoc impetu, idest subito et fortiter et profunde. Lapis enim cum impetu jectus vadit usque ad fundum. « Mittetur, » idest demergetur, scilicet in infernum. « Babylon etc. » ut supra Jerem. 51, Sic submergetur Babylon et non consurget. Sic ergo ostendit Babylon esse intrudendam, deinde ostendit non esse liberandam sive relevandam. « Et ultra, » in perpetuum. « Non invenietur, » idest ultra non videbitur in statu mundanae jucunditatis, quia non redibit illuc, sed aeternaliter peribit. Ezechiel. 26, In nihilum redigam te, et non invenieris ultra in sempiternum. « Et vox. » Hic ostenditur modus condemnationis, quantum ad subtractionem consolationis temporalis. Eorum autem quae sunt hominibus vanis in consolationem, quaedam faciunt ad esse, vel bene esse

individui. Quaedam ad conservationem seu multiplicationem sponsi, ut est matrimonium de cujus evacuatione dicitur ibi: « Et vox sponsi. » Rursus eorum quae faciunt ad esse vel bene esse individui, quaedam sunt in jucunditatem, quaedam in utilitatem, de quibus ibi: « Et omnis artifex. » Dicit igitur: « Et vox citharoedorum, » idest sonus eorum melodiae, qui cum cithara sonant, « Et musicorum, » idest eorum qui per se canunt. « Et canentium tibia et taba, » instrumenta sunt resonantia ad jucunditatem. « Non audietur amplius in ea, » idest in civitate, scilicet malorum. Amos 8, Convertam festivitates vestras in planctum, et omnia cantica vestra in luctum. « Et omnis artifex. » Hic de his quae ad utilitatem. Primo autem tangit quod est artis ad operandum quantum ad motivam. Secundo quod est claritatis ad cognoscendum, quantum est cognitivam, « Et lux. » Circa primum ostendit subtractionem tum artificis. « Et omnis artifex, » inquantum artifex, quia cessabit ejus actus. Tum artis, « Et omnis ars non invenietur in ea amplius. » Hic est argumentum quod Philosophi non habent scientiam in inferno. Quod probabile est. Si enim usus rationis quantum ad hujusmodi tollitur per aegritudinem temporalem, vel poenam, multo fortius per illas quae erunt in inferno. Tum artificiatum: unde sequitur: « Et vox, » idest sonitus. « Molae, » quae est ad panes praeparandos et quandoque delicatissimo. « Non audietur in te amplius. » Convertit autem sermonem ad Babylonem quasi compatiens ei, vel quasi increpans ejus culpam, propter quam meruit tantam poenam. « Et lux lucernae. » Sol et luna et hujusmodi possunt intelligi Lucerna, quia continent in se lucem. Vel lucerna est illud quod dat lucem inter homines, maxime apud divites, ut cerei multipliciter involuti et hujusmodi. « Non lucebit tibi amplius: » ad literam, quia in tenebris erunt mali. Math. 22, Ligatis manibus etc. « Et vox sponsi et sponsae, » idest vox laetitiae nuptiarum. « Non audietur adhuc, » idest de cetero, sicut solebat. « In te, » quia nuptiae deficient cum sua laetitia. Baruch 2, Auferam a vobis vocem jucunditatis et gaudii, vocem sponsi et vocem sponsae. Omnia praedicta deficient in perpetuum. Tota autem poena quae describitur in hoc capitulo, ideo Beato Joanni ostensa est, et ab eo nobis descripta, ut caveamus divinam offensam, ne contingat incurrere tantam poenam. Gregorius, 9 lib. Moral. Quid prodest ista praenosse, si non contingat evadere? et subjungit: Tota ergo intentione cavendum est, ut cum vocationis tempus acceperimus, bene vivendi studio malorum ulticia tormenta fugiamus. « Quia mercatores. » Hic ostendit damnationis causam sive meritum; scilicet peccatum; quod ostenditur multiplex. Primo tangitur inordinatio concupiscibilis. Secundo inordinatio rationalis, « Quia in veneficiis. » Tertio inordinatio irascibilis, « Et in ea. » Primum est avaritia. Secundum perfidiae. Tertium malitiae sive saevitiae. Dicit igitur: « Quia: » quasi dicat: ita damnabitur. Vel, O Babylon, et omni consolatione privaberis, et hoc juste. « Quia mercatores tui, » inhiantes lueris terrenis et pro eis dantes animas suas. « Erant principes terrae, » idest tales principes eligebas tibi. Ezechiel. 27, Principes tui in negotiatione tua. Juste iterum damnata es. « Quia in veneficiis tuis, » idest maleficiis, ut sunt incantationes vel carmina, quibus quidam perversi

alios decipiant, sicut cum quaedam maleficia fiunt quandoque hominibus ut diligant uxores suas. « Erraverunt omnes gentes, » idest quidam de omnibus gentibus. Vel, in beneficiis tuis, idest in beneficiis et perversis persuasionibus. Isa. 47, Universa venerunt super te, propter multiplicationem maleficiorum tuorum etc. « Et in ea, » Ille mutat modum loquendi, quasi loquens fidelibus et de terrenis. « Sanguis, » effusus. « Prophetarum, » idest eorum qui futura annuntiabant, sive in veteri sive in novo. Vel Prophetarum, idest praedicatorum futura praemia et supplicia annuntiantium. « Et « sanctorum, » idest aliorum justorum: quasi dicat: Majorum et minorum. « Inventus est, » a divina sapientia universa considerante et divina justitia malitias puniente. Hoc dictum est quantum ad occisionem justorum: quantum vero ad occisionem malorum subditur: « Et inventus est, » in ea sanguis. « Omnium, » scilicet malorum qui interfecti sunt per nequitiam. « In terra, » idest in orbe terrarum: quasi dicat: Recte damnaris, quia justos occidisti, et similiter malos per nequitiam. Perversi enim occidunt alios malos quandoque nequiter. Sed numquid licitum est principibus etiam malis occidere homines malefactores? Exod. 22, Maleficos non patieris vivere. Respondeo. Dicendum quod eis qui habent potestatem interficiendi et puniendi malefactores, licitum est occidere, dum tamen hoc faciant affectu justitiae et secundum meritum offensae. Non est autem licitum his qui non habent auctoritatem; vel in habentibus auctoritatem, si illud faciunt affectu malitiae et praeter meritum culpa. Glossa, Si malus malum etc.

CAPUT XIX.

« Post haec audiui etc. » Praemissa admonitione ad exultandum, hic subditur ipsa, exultatio sanctorum, qui ad hoc fuerant supra admoniti. Exultant enim sancti in patria de justitia Dei in damnatione malorum. Nota Glossam, Damnationem malorum. Item gaudent etiam sancti de sua salvatione: et habet haec exultatio laudem annexam. Primo ergo ponitur laus exultatoria de affectu justitiae in reproborum damnatione. Secundo de effectu misericordiae in Ecclesiae salvatione, « Et audiui quasi « vocem tubae. » Circa primum, quia ex damnatione malorum, et ex praemissa exultatione sanctorum debent fideles fieri in via cauti et etiam ferventes ad laudem et honorificationem divinam; ideo post exultationem sanctorum adjungitur admonitio ad fideles. Unde primo ostenditur laus sanctorum divinam justitiam extollentium in patria. Secundo subditur admonitio ad fideles peregrinantes in via. « Et vox de throno. » Circa primum Primo ostenditur laus minorum. Secundo laus majorum, « Et ceciderunt. » Unde ibi Glossa: Non minores sancti etc. In prima tantum parte Primo ponitur laus exhibita a sanctis. Secundo materia sive causa laudis, « Quia vera. » Dicit igitur: « Post haec, » scilicet post praemissa, scilicet post intellectam malorum damnationem et post praemissam admonitionem. « Audiui vocem magnam, » scilicet vocem laudis, sicut post subdit. Dicit autem « Magnam, » idest procedentem ex magno affectu; vel quia de magna re, scilicet de divina justitia malos damnante. « Quasi vocem tubarum multarum. » Per hoc signatur, secundum Glossam, quod praedicatores qui

tubae in via fuerant convocantes ad bellum contra vitia et etiam ad festa perpetua, laudant Deum in patria. « In caelo, » idest in Ecclesia triumphante: ubi maxime Deus laudatur. Psalm. Beati qui habitant in domo tua Domine; in saecula saeculorum laudabunt te. Unde sequitur: « Dicentium: Alleluja, » idest laus humanis verbis inexplicabilis sit vel est Deo: et refertur hoc ad essentiam quae est una, scilicet ad ipsam sacratissimam deitatem. Tob. 13, Et per vicos ejus alleluja cantabitur. Beda dicit quod alleluja est verbum graecum, et est idem quod laus. Secundum autem Hieronymum alleluja interpretatur laudate Dominum, vel laudatio Domini. Sed si quaeratur: si alleluja idem est quod laus, vel laudatio Domini, ad quid post subditur laus? Item quare non ponitur aliquod vocabulum significans laudem Dei in lingua Hebraea? Respondeo. Ad primum dicendum quod licet alleluja, idem sit quod laus vel laudatio Domini, tamen supra laudem importat ineffabilitatem ipsius laudis sicut vult Glossa, quod non importatur nudo nomine laudis. Item per hoc quod laus Dei tangitur sub nominibus diversarum linguarum, magis ostenditur quantum sit Deus honorificandus. Ad aliud potest dici, quod hoc ideo est, ut designetur quod duplex lingua, scilicet Graeca et Latina laudat Deum, Hebraea tacente. « Laus, » haec referri possunt ad personas quae sunt plures. Laus ratione bonitatis quae attribuitur Spiritui sancto. « Gloria, » ratione sapientiae quae attribuitur Filio. « Virtus, » idest honor, ratione potentiae quae attribuitur Patri. « Deo « nostro est, » idest ei cantari debet. Et bene dicunt Deo nostro, quia Deum totum habent, sicut volunt sancti. Unde Beatus Bernardus in suis Meditationibus: Homo cum Deo beatus erit in ejus conscience peccatum inventum non fuerit, videbit ad voluntatem, habebit ad voluntatem, fruetur ad jucunditatem. Vel, Laus, pro evacuatione temporalis consolationis. Gloria, pro privatione divinae visionis. Virtus, idest honor virtutis pro inflictione gehennalis afflictionis quam infert Deus impiis virtuose sine resistentia. Hic enim redditur praeconium Deo pro impiorum damnatione quae erit quantum ad tria praemissa. « Quia vera. » Ille ostenditur causa sive materia laudis. Laudis autem materia est justa damnatio impiorum. Hanc autem damnationem Primo ostendit in generali, « Quia: quasi dicat: Ideo laus ei debetur, quia vera, reddendo promissa justis, et justa reddendo poenam injustis. « Judicia ejus. » Vel utrumque potest intelligi respectu malorum. Vera, idest non declinans ad falsitatem judicia, quia non damnas supra culpam. Et justa, quia non damnas nisi propter culpam. Supra 16, Vera et justa judicia tua. Secundo in speciali. « Qui judicavit. » Primo describit damnationem impiorum, secundum quod est juste a Deo inflicta. Secundo secundum quod in se aeterna, « Et fumus ejus. » Circa primum autem, Primo describit ipsam reproborum damnationem. Secundo subdit laudis sanctorum ingeminationem, « Et iterum. » Damnationem autem juste inflictam ostendit. Primo ratione spiritualis afflictionis, quia scilicet perversi alios pervertunt. Secundo ratione corporalis persecutionis, quia sanctos afflixerunt. « Et vindicavit. » Dicit igitur: « Qui judicavit, » idest judicium condemnationis fecit. « De meretrice, » idest de multitudine perversorum, quae fecit alios secum spiritualiter meretricari, faciendo

eos suis erroribus et peccatis delectabiliter adhaerere, idest per haec a Deo recedere. « Magna, » propter magnitudinem scelerum. Quare autem dixit meretrice, ostendit cum subdit: « Quae corruptit, » documento et exemplo. « Terram, » idest homines terrenos. « In prostitutione sua, idest in peccatis suis, in quibus se prostituit spiritualiter diabolo, ad quae peccata homines trahit. Jerem. 51, Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrumpis etc. » Et « vindicavit sanguinem servorum suorum, » requirens eum. « De manibus ejus, » Supra 16, Sanguinem sanctorum et Prophetarum. Deinde ostenditur ingeminatio laudis in sanctis; et per hoc, sicut dicit Glossa, intelligitur quod laus est aeterna: unde sequitur: « Et iterum dixerunt: Alleluja, » idest laus sit Deo. Psalm. In saccula saeculorum laudabunt te. « Et « fumus: » quasi dicat: ita Deus vindicavit. Judicium autem non fuit inefficax, sed infligit poenam interminabilem: et hoc est, Et fumus, idest obscuritas localis et etiam spiritualis. « Ascendet, » idest indurando, hoc est procedet durando, « In saecula saeculorum, » idest semper. Isaiae 54, Ascendet fumus ejus a generatione in generationem. Glossa sic exponit: Fumus, idest lacrymosus lactus. Ex quo videtur haberi argumentum, quod in inferno sit fletus corporalis. « Et ceciderunt. » Posita laude minorum, hic ostenditur laus majorum. Licet enim praedicatores de quibus supra habitum est, inter membra Ecclesiae majora computentur, tamen minores sunt secundum dignitatem quam pastores, de quibus hic agitur; quia ad pastores similiter pertinet praedicare. Additur etiam hic simul de ipsis praedicatoribus. Tria autem hic ostenduntur, de pastoribus simul et praedicatoribus. Primo, reverentia humiliationis. Secundo, de vero cultu adorationis. « Et adoraverunt. » Tertio, praeconium magnificationis. Dicentes: « Quoniam, » Dicit igitur: « Et ceciderunt. » Quia illi qui fuerunt minores secundum dignitatem laudant Deum in patria; et non solum illi, sed etiam majores. Glossa: Non minores etc. Unde dicit, Et ceciderunt, casu humiliationis bonae, resiliences a divina magnitudine in propriam parvitatem. « Vigintiquatuor seniores, » idest patres novi et veteri Testamenti, qui fuerunt rectores. Hoc expositum est supra 4, Et super thronos vigintiquatuor seniores etc. Addit autem de praedicatoribus. « Et quatuor animalia, » idest omnes praedicatores, quorum est praedicare per quatuor orbis partes: quorum etiam doctrina, super quatuor Evangelia fundari debet. Supra 5, Quatuor animalia et vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno etc. Possunt etiam haec quatuor animalia intelligi illi idem quos ante nomine tubarum designavit; quia ipsi praedicatores, cum laudant Deum in via vel in patria, humiliant se dantes reverentiam Deo. Vel illud quod dictum est, Quasi vocem tubarum multarum, posset intelligi de sanctis in patria communiter, quorum vox dicitur magna quasi tubarum multarum; quia laus patriae est aperta, authentica et sollemnis. Quod autem hic dicitur, intelligitur de majoribus sanctis, specialiter; quorum quidam fuerunt pastores per officium praelaturae, alii praedicatores per officium doctrinae. « Et adoraverunt, » adoratione patriae. « Deum « sedentem, » idest quiescentem et regnantem. « Super thronum, » idest super Ecclesiam triumphantem quae tunc erit plane sedes Dei. Vel sedentem nunc, « Super thronum, » super Ecclesiam

militantem, quae est sedes Dei. Supra 4, Et supra sedem sedens. « Dicentes: amen, » idest verum est, quod Deus est laudandus. Et sic confirmat laudem ab aliis exhibitam, dum ipsi per se laudant. Unde sequitur: « Alleluja, » idest laus sit Deo. Et ita duplex ostenditur modus laudis. Unus est in confirmatione laudis exhibitae. Alius in exhibitione laudis per se. Sed quare magis in laude seniorum exprimitur casus et adoratio quam in laude aliorum? Respondeo. Secundum quod per vocem tubarum supra intelligitur laus minorum sanctorum, qui nec pastores nec praedicatores fuerunt, sicut secundo modo expositum est, dicendum quod hoc fit, ad ostendendum, quod aliqui quanto majores sunt in dignitate, tanto humiliores esse debent: quod signatur per illum casum. Ecclesiastici 5, Quanto magnus es etc. Tanto etiam devotiores, quod signatur per adorationem. Sed quantum ad multos caput versum est in caudam. « Et vox. » Descripta laude quae Deo datur a sanctis in patria, hic ponitur admonitio ad peregrinantes in via. Et vox, idest admonitio. « Exivit, » idest exiit, scilicet ad audientiam hominum. « De throno, » idest de eis in quibus Deus sedet, scilicet de his qui sunt aliorum pastores et praedicatores; talium est enim alios movere ad laudem et obsequium Dei. « Dicens: « laudem dicite, » scilicet verbo et animo et opere. Glossa. Laudem dicere est bene operari. « Deo « nostro. » Deo, qui creavit; nostro, qui redemit. Vel, Deo, per divinitatis majestatem, ex parte sui; nostro, per obedientiae humilitatem vel intimam caritatem ex parte nostri. Ecclesiastici 45, Exaltate eum quantum potestis: major est enim omni laude. Qui autem laudare debeant, ostendit dicens. « Omnes servi vel sancti ejus, » quia non est speciosa laus in ore peccatoris, Ecclesiastici 15. Hoc dicitur quantum ad statum rectum, scilicet in recte vivendo. Propter hoc enim dicuntur sancti vel servi Dei. Quantum vero ad statum regulativum subditur: « Et qui timetis Deum, » timore casto qui vitam regulat. « Pusilli, » idest parvi, hoc est minores in meritis; qui scilicet non potestis penetrare divina mysteria, nec implere perfectionis consilia. « Et magni, » idest majores in meritis. Omnes enim debent magnificare Deum. Supra 15, Quis non timebit te, Domine, et magnificabit nomen tuum? Sed ex hoc videtur quod illi qui timent Deum non sunt servi vel sancti Dei, quia copula ponit differentiam. Respondeo. Videtur dicendum quod idem sunt servi sive sancti et timentes Deum. Nec ponitur copula ad notandum differentiam personarum, sed ad notandum differentiam bonorum spiritualium quae sunt in personis. In justis enim est status sive actus rectus: et ratione hujus dicuntur servi sive sancti. Item regulativum, sive directivum et conservativum status sive actus, scilicet timor Dei; ideo sequitur: Et qui timetis Deum. « Et audivi. » Ostensa exultatione et laude sanctorum de impiorum damnatione, hic ostenditur eorum laus exultatoria, pro Ecclesiae sive pro sua salvatione: unde haec quae hic dicuntur videntur accipienda pro statu post judicium. Ex hac autem exultatione et laude justis adhuc viantes debent excitari ad bonum. Primo ostenditur laus sanctorum in patria. Secundo subditur exultatio peregrinantium in via, « Et dixit mihi. » Sancti enim non solum laudant Deum, sed etiam verbo vel ipso actu laudandi se invicem hortantur ad laudem. Unde

circa primum. Primo ponitur ipsa laus sanctorum. Secundo motua hortatio ad laudandum, « Gaudeamus. » Laudem autem sanctorum describit multipliciter. Primo enim ostendit laudem majorum. Secundo minorum, « Et sicut vocem aquarum. » Tertio ostendit consequentem effectum, « Et sicut vocem tonitruum. » Quarto laudis materiam: Dicentium alleluja. Quinto laudis causam sive motivum, « Quoniam regnavit. » Dicit igitur: « Et audiavi quasi vocem tubae magnae, » idest vocem laudis eorum qui fuerunt quasi vox magnae tubae praedicando. Isa. 58, Quasi tuba etc. Et dicitur in signum ad notandum unitatem quam habuerunt in via, et habent in patria. « Et sicut vocem aquarum multarum, » idest vocem populorum multorum. Hoc dicitur quantum ad minores qui non habuerunt officium dignitatis in Ecclesia: tales autem sunt multi; et signantur per aquas multas propter abundantiam et multitudinem. Matth. 8, Multi venient ab oriente et occidente etc. « Et sicut vocem tonitruum. » Hoc dicitur quia exultatio et laus sanctorum terrebit impios, sicut dicit Glossa. « Dicentium alleluja, » idest laus inexplicabilis sit Deo: et subditur materia sive motivum laudis. « Quoniam: » quasi dicat: Laus vera sit Deo. « Quoniam regnavit, » idest jam regnum plenae dominationis sibi accepit. Ante enim iudicium impii regnabant impediendo Dei cultum et persequendo ejus cultores; quod post non erit. « Dominus, » per dominationis praesidentiam. « Deus, » per incommutabilem naturam. Sed quia dedit sanctis seipsum, vel quia subdunt se Deo per obedientiam, subditur: « Noster omnipotens, » per infinitam potentiam. Sed quomodo hoc dicit? Nonne etiam et modo plene et ubique dominatur et regnat? 1 Paralip. ultimo, Tuum, Domine, regnum, et tu es super omnes principes etc. Respondeo. Dupliciter dicitur Deus regnare. Uno modo per potestatem, quia scilicet omnia subiacent ejus potestati, et de omnibus facere poterit quicquid voluerit, quamvis in quibusdam non exerceat actum potestatis. Sicut enim malos permittit persequi ejus cultum et ipsos cultores; et sic Dominus regnat ante iudicium; dominatur enim per potestatem omnibus rebus universaliter, licet quantum ad quaedam non exerceat plene actum potestatis. Alio modo per potestatem simul et plenum actum potestatis in cohibendo omnino nequitiam impiorum et manifestando apertius dominium universale actualiter: et sic regnabit post iudicium; quia non solum regnabit per potestatem, sed etiam per actum plenum potestatis, quia non permittet amplius prava regnare: et sic loquitur hic non primo modo: et hoc innuit Glossa. « Gaudeamus. » Hoc ponitur motua cohortatio sanctorum ad laudem. Et primo tangitur cohortatio ad laudem. Secundo subditur ratio laudis, « Quia nuptiae. » Dicit igitur: « Gaudeamus, » in mente propter dotes animae. « Et exultemus, » corpore propter gloriam corporis. Isa. 55, In terra sua duplicia possidebunt. « Et demus ei gloriam, » idest gloriosam laudem, scilicet ore ascribendo tantam gloriam bonitati suae. Psalm. Salvum me fecit quoniam voluit me. « Quia nuptiae. » Hic ponitur materia sive ratio laudis, quae est consummata conjunctio Christi et Ecclesiae per gloriam. Primo ergo tangitur ipsa conjunctio. Secundo praecedens praeparatio, « Et uxor. » Tertio praeparationis origo, « Et datum est. » Dicit igitur: « Quia nuptiae agni

« venerunt, » idest quia Ecclesia juncta est per gloriam Christo prius pro ea innocenter passo. Matrimonium enim est inter Christum et Ecclesiam per unionem amoris. Joan. 3, Qui habet sponsam sponsus est. Nondum tamen est sponsa plene traducta in amplexus sponsi: hoc autem in gloria plene fiet, et de hoc agitur hic. Harum nuptiarum sponsalia fuerunt contracta in incarnatione. Solemnitas vero fuit celebrata in resurrectione. Traductio vero in thalamum sive in thorum fit modo particulariter in retributione, sed universaliter fiet in extrema consummatione. De hujusmodi nuptiis, Matth. 22, Simile est regnum caelorum homini regi qui fecit nuptias filio suo. Sed heu! hodie aliae nuptiae fiunt, quia spiritus contrahit cum terra, cum homines terrenis adhaerent: unde recte dicuntur homines viri divitiarum. Psalm. Et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis. Tales autem nuptiae vertentur in luctum. 2 Machab. 9, Conversae sunt nuptiae in luctum. Quia vero Ecclesia se idoneam ad conjunctionem praemissam fecit; ideo subditur: « Et uxor: » quasi dicat: ita Ecclesia conjuncta est Christo, et hoc est conveniens. « Quia uxor ejus, » idest Ecclesia uxor agni, « Praeparavit se, » in statu viae per sanctitatem et merita ad illam conjunctionem obtinendam. In hoc autem notatur libertas arbitrii quae est necessaria in effectu. Anima enim quae non se praeparat, non recipitur ab agno. Matth. 25, Et quae praeparatae erant intraverunt etc. Quia nec liberum arbitrium per se sufficit, sed necesse et gratiam dari; ideo sequitur: « Et datum est. » Primo autem ponit mysterium. Secundo mysterii intellectum, « Byssinum enim. » Dicit igitur: « Et datum est illi, » in via a Deo, ad hoc ut se posset praeparare. « Byssinum, » idest vestimentum de bysso. Byssus est linum quoddam quod invenitur in Aegypto, de quo fit vestis candidissima: unde signat vitam sanctam et rectam quae sicut vestis decenter ornat justos. « Splendens, » apud alios per fulgorem famae. « Et candidum, » in se per puritatem conscientiae. Datum est inquam, ad hoc, « Ut cooperiat se, » scilicet ad decorem ut placeat sponso, et ad protectionem ut non laedatur intro, quod aestuat per tentationes. Prov. ultimo: Byssus et purpura indumentum ejus. Multi libri habent: Datum est illi, ut se cooperiat byssino splendenti et candido. Utraque litera in idem redit; et utramque innuit Glossa. Deinde subdit mysterii intellectum: quasi dicat: vere byssinum est in animae ornatum et praeparationem. « Byssinum enim justificationes sunt sanctorum. » Byssinum est per significationem virtutes et merita quibus sancti, idest justi, justificantur, idest magis et magis fiunt justi. Cum autem esset planius si diceretur: Byssinum est justificationes sanctorum, tamen dicit sunt, in plurali; quia in talibus quandoque accipitur numerus verbi a supposito, quandoque ab opposito; tamen idem est sensus. Posset tamen litera sic ordinari. Justificationes sanctorum sunt byssinum, idest signatur per vestem byssinam. Nota quod byssus primo habet colorem terrenum, et post per multas transitiones ducitur ad candorem, et fit inde byssinum, idest vestis byssina candidissima. Sic cum in Ecclesia primo esset macula et obscuritas ex peccato originali: Ephesior. 2, Eramus natura filii irae; post per multas Dominus exercitationes, facit eam pulcherrimam et candidam, dans ei virtutem et merita. Et hoc est

byssinum. Item sicut vestis byssina ornat corpus, sic virtutes et merita spiritum. Isaiae 61, Et indumento iustitiae circumdedit me. « Et dixit mihi, » Hic subditur excitatio peregrinantium, in via ut studeant pertingere ad statum laudis aeternae, et ad nuptias promissas. Ponitur autem triplex ratio alliciens ad vitae sanctitatem, ut per hoc perveniantur ad aeternitatem. Prima ratio est ex parte concupiscibilis: scilicet refectio aeternae suavitatis. Secunda est ex parte rationalis; scilicet certitudo salutiferae veritatis: « Et dixit mihi: haec verba. » Tertia, ex parte irascibilis: scilicet sublimitas humanae dignitatis, « Et cecidi. » Dicit igitur, « Et dixit mihi: » quasi dicat: ita mihi revelata est per Angelum laus et exultatio sanctorum in gloria, et similiter conjunctio Christi et Ecclesiae. Et ut habeatur desiderium et studium pertingendi ad hoc, « Dixit mihi, » Angelus qui praemissa revelavit, « Scribe, » in libro mentali, et etiam in libro materiali aliis in documentum excitativum. Habacuc 2, Scribe visum et explana etc. Quid autem scribendum sit subjungitur: « Beati qui ad coenam Agni » vocati sunt, » a Deo, idest quos Deus praedestinavit ad haec. Et recte hic nominatur Agnus; quia pro illa conjunctione consummanda in gloria immolatus est. Lucae 14, Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Et nota quod non dicit Prandium sed Coenam: quia prandium fit ante coenam, coena vero fit post prandium, post coenam vero non restat alia refectio. Et ideo aeterna refectio, quae non finietur nec alia ei succedet, recte coena vocatur. Prandium ergo gratiae est in via; sed coena gloriae datur in patria. Et vere qui ibi erunt, beati erunt. Tum propter plenitudinem totius dulcedinis, Tum propter securitatem inamissibilitatis. Gregorius super hanc locum: Ad aeternum convivium quisquis semel intraverit, ulterius non exibat. Sed obicitur. Non enim videtur magnum vocari, quia multi vocantur qui non perveniunt. Matth. 20, Multi sunt vocati, pauci vero electi. Respondeo. Est multiplex vocatio: scilicet Praedestinationis, Inspirationis et Praedicationis. Hic autem loquitur de vocatione praedestinationis: aliae enim vocationes quandoque non habent plenum effectum. « Et dixit mihi, » etsi non pro me, tamen pro aliorum excitatione, propter quos haec scribenda erant, « Haec verba, » scilicet praemissa de exultatione sanctorum et nuptiis gloriae tibi ostensa, « Vera » sunt, » et ideo credenda sunt, et per ea fideles excitari debent ad profectum meriti, ut obtineant tantum praemium. Infra ultimo: Haec verba fidelissima sunt et vera. Et sic patet secunda ratio allectiva. Deinde ponitur tertia, Sublimitas humanae dignitatis; quia tota natura humana nobilitata est, per hoc quod Christus naturam humanam vere et perfecte assumpsit inseparabiliter, nisi se inquinaret per peccatum: unde Angelos non permisit se a Joanne adorari, sed docuit eum ut Deum adoraret. Primo ergo beatus Joannes ostendit suam humilitationem. Secundo Angelicam prohibitionem, « Et dixit mihi. » Tertio consequentem informationem, « Deum adora. » Dicit igitur, « Et cecidi ante pedes ejus, ut adorarem eum, » scilicet adoratione doliae ad referendum gratias, et ad dandum ei reverentiam, quia majorem eum me intellexi. Sed quid est quod dicit Ante pedes ejus, cum Angelus sit incorporeus? Respondeo. Dicendum quod videbat beatus Joannes visionem imaginariam; quia sub qui-

busdam figuris videbat: unde Angelum videbat sub specie hominis, sicut supra primo legitur quod vidit Angelum vestitum podere et praecinctum etc. Angelus autem ille de quo supra 1, legitur, gerebat personam Christi; et haec habentur ex Glossa ibi. Dicitur ergo pedes habuisse Angelus, non secundum naturam propriam; sed secundum speciem in qua vidit eum beatus Joannes, « Et dixit. » Hic primo ponit ipsam prohibitionem. Secundo subjungit rationem, « Conservus. » Dicit igitur, « Et dixit mihi: vide ne feceris, » cave ne hoc facias. Sed quare prohibet se a Joanne adorari, cum Josue pronus adoraverit Angelum, nec ipse hoc prohibuerit? Josue 5. Similiter et Abraham, Genes. 28. Respondeo secundum beatum Gregorium et secundum Glossam, quod hoc fuit propter reverentiam humanae naturae, quae in Christo supra ipsos Angelos est exaltata. In veteri autem Testamento nondum facta erat incarnatio. « Conservus. » Hic ponit prohibitionis rationem: quasi dicat: non me adores; quia Conservus « Tuus sum et fratrum tuorum. » Conservi dicuntur illi, qui sunt sub uno domino. Quasi dicat: ergo et tu et fratres tui spirituales, scilicet justi tamquam conservi, unum Dominum habemus; et ideo nolo a te adorari; sed tecum unum Dominum adorare. Hoc dicit Angelus considerando naturam humanam supra se exaltatam, et ideo se conservum justorum, quasi jam non superiorem dicit: et ideo non est adorandus. Quoniam autem est frater natura, et frater gratia; de qua fraternitate loquatur, ostendit, scilicet gratiae: unde dicit, « Habentium testimonium Jesu, » quantum ad divinitatem et humanitatem verbo et facto. Et dicit, habentium, quia semper debent ad hoc esse prompti. Isaiae 43, Vere vos testes mei, dicit Dominus. Deinde informat quae debeat adorare. Primo autem ponit informationem. Secundo exequendi rationem, « Testimonium enim. » Dicit igitur, « Deum adora, » non me. Matth. 4, Dominum Deum tuum adorabis. Ipse enim est vere adorandus; quia ipse Christus licet homo sit, tamen est verus Deus, sicut prophetae testificantur. Unde dicit, « Enim, » idest quia, « Spiritus prophetiae, » idest quicquid dixerunt prophetae per spiritum sanctum de Christo, quantum ad ejus ineffabilem majestatem, « Testimonium est Jesu, » idest testimonium perhibent ipsi Christo salvatori hominum quod ipse Deus verus, et ideo digne adorandus. Unde Isaiae 55, Generationem ejus quis enarrabit? Item Isaiae 45, Vere tu es Deus absconditus. Item Psal. Dominus dixit ad me, filius meus es tu etc. Item, dixit Dominus Domino meo etc. « Et vidi caelum. » Postquam egit de damnatione Babylonis, idest Ecclesiae malignantium, hic agit de damnatione bestiae, et pseudo prophetarum, idest Antichristi et pseudo Apostolorum. Sic autem procedit. Primo ponit quoddam praecambulum ad visionem. Secundo ipsam visionem, « Et ecce equus albus. » Praecambulum fuit, quia vidit caelum apertum; et caelo aperto viso, vidit illa quae sequuntur. Visio vero est principaliter de damnatione Antichristi et suorum complicum. Damnabit autem eos ipse Christus, quem blasphemaverunt et ejus cultum impediunt; et hoc poterit; quia magnus et potens et sapiens est: ejus etiam bonitas magna est, quam ignoraverunt, et ex hoc rei sunt. Primo ergo describit ipsum Christum. Secundo ostendit culpam sive impietatem Antichristi et suorum, « Et vidi bestiam. » Tertio

poenam sive damnationem ipsorum, « Et apprehensa est. » Quoniam autem Christus talis ac tantus est, ideo omnino ei adhaerendum est. Unde circa primum primo describit excellentiam Christi. Secundo subdit admonitionem ad adhaerendum sibi, « Et vidi unum Angelum. » Ipsum autem Christum describit tripliciter. Primo quantum ad admirandam bonitatem. Secundo quantum ad sapientiae sive notitiae claritatem, « Oculi ejus. » Tertio quantum ad eminentem potestatem, « Et in capite. » Bonitatem autem ejus describit dupliciter. Primo ex parte naturae humanae. Secundo ex parte divinae, « Et qui sedebat. » Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita intellexi per revelationem, damnationem Babylonis, idest multitudinis perversorum communiter. Intellexi etiam damnationem Antichristi et suorum specialiter, et etiam per quae sint condemnandi: et hoc est quod dicit, « Et vidi, » in visione, « Caelum, » idest secretum divinorum mysteriorum. Caelum enim dicitur a celando, « Apertum, » idest revelatum, scilicet per Christum praedicantem, patientem, resurgentem, ascendentem. Hoc autem caelum ante Christi adventum fuit clausum; quia adhuc non sic erat veritas revelata. Per hoc autem quod aperto caelo viso, vidit Joannes ea quae sequuntur, signatur quod per revelationem mentis factam in tempore veteris Testamenti per Christum, cognoscatur abundantius ipse Christus, et quae ad ipsum pertinent, et similiter damnatio malorum. Proverb. 27, Aperta sunt prata. « Et ecce, » apparuit mihi in visione, « Equus albus, » idest caro Christi: quae dicitur equus, quia ei insedebat divinitas Christi ad expugnandum diabolus. Proverb. 21, Equus paratur ad diem belli. Dicitur autem Equus albus propter immunitatem peccati. 1 Petr. 2, Qui peccatum non fecit etc. Cantor. 5, Dilectus meus candidus et rubicundus et totus desiderabilis. « Et qui sedebat. » Descripta bonitate Christi secundum humanam naturam, scilicet quantum ad finis utilitatem, unde dicitur Equus, et quantum ad excellentem sinceritatem, et sic dicitur Albus: hic ostendit eam secundum divinam naturam. Ejus autem bonitatem secundum divinam naturam ostendit multipliciter. Primo quantum ad completionem promissorum. Secundo quantum ad veritatem sive rectitudinem documentorum, « Et verax. » Tertio quantum ad punitionem malorum, « Et cum justitia. » Quarto, quantum ad protectionem bonorum, « Et pugnator. » Dicit igitur, « Et qui sedebat, » scilicet filius Dei justus, sive ejus divinitas, « Super eum, » scilicet equum, idest super carnem assumptam. Per hoc quod dicitur, sedebat, signatur quod Christus secundum divinitatem insedebat humanitati, quasi equo, ad vincendum diabolus. Item notatur humiliatio filii humiliantis; quia exinanivit semetipsum etc. Philipp. 2. Supra 6, Ecce equus albus. « Vocabatur fidelis. » Audivit in visione Christum vocari vel debere vocari fidelem: per hoc signatur quod Christus est fidelis in promissionis impletionem, ut patet in redemptionis generis humani. Psal. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis etc. « Et verax, » in sua eruditione; quia nihil docet nisi verum, nec fallere potest, et ideo ei credendum, cum dicitur. Roman. 5, Est autem Deus verax etc. « Et cum justitia judicat, » scilicet in puniendo malos sicut in submersione Aegyptiorum. Exod. 14 et 15, et similiter in aliis flagellis, sive sint corporalia sive spiritualia. Psal. Justus Dominus et ju-

stitias dilexit etc. Potest etiam intelligi de judicio quo retribuet bonis et malis in futuro. Supra 16, Vera et justa judicia tua. « Et pugnator, » scilicet pro suis contra malos, dando suis constantiam et sapientiam, ut patet in martyribus et in aliis, Pugnator, scilicet in suis et per suos contra diabolus et vitia, dum dat eis virtutem pugnandi et vincendi. Exod. 15, Dominus quasi vir pugnator etc. « Oculi autem ejus. » Hic describit Christum quantum ad sapientiae sive notitiae claritatem: quia clare omnia videt: et hoc est, « Oculi autem ejus, » idest ejus plena sapientia, qua tamquam oculis videt omnia. Et dicit in plurali, ad significandum sapientiae perfectionem, quia plenius et melius duobus oculis quam uno videmus. « Tamquam flamma ignis: » quasi dicat: ejus sapientia clara et plena est in cognoscendo ad modum ignis habentis flammam plenam et claram. Hebr. 4, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. Vel Oculi ejus, idest dona Spiritus sancti, quae ipse dat: quae recte dicuntur Oculi, quia faciunt hominem oculatum et bene videntem quae sunt salutis: sunt « Tamquam flamma ignis, » quia animam illuminant et inflammant, et si quid sit rubiginis cremant. Supra 1, Oculi ejus tamquam flamma ignis. Iterum oculi ejus sunt praelati; quia debent videre ad opus corporis Christi, scilicet Ecclesiae, et si boni sunt tamquam flamma ignis sunt, ut luceant ad illuminandum, et ardeant ad inflammandum alios. Joan. 5, Ille erat lucerna ardens et lucens. « Et in capite. » Hic describit Christum quantum ad eminentem potestatem; quia magna valde est ejus potestas. Christi autem potestatem ostendit multipliciter. Primo quantum ad honorificum triumphum. Secundo, quantum ad nominis fastigium, « Et vocabatur nomen ejus. » Tertio, quantum ad subjectum exercitum, « Et exercitus. » Quarto, quantum ad virtuosum verbum, « Et de ore. » Quinto quantum ad potestativum actum, « Et regit. » Sexto, quantum ad universale dominium, « Et habet in vestimento. » Circa primum. Primo, ostendit Christi triumphum. Secundo, triumphandi modum, « Et vestitus. » Circa triumphum. Primo ostendit in Christo dignitatem triumphalem. Secundo ostendit dignitatem esse inexplicabilem, « Habens. » Dicit igitur, « Et in capite ejus, » idest in divinitate ejus, quae est caput humanitatis in Christo, erant vel sunt, « Diademata multa, » idest multae victoriae: diadema enim idem est quod corona, quae solet esse in victoribus signum victoriae. Ipse autem Christus virtute divinitatis triumphavit de diabolo, de Judaeis, de vitiis, maxime in passione: suos etiam electos triumphare facit, quorum victoria ipsius Christi est, quia ab ipso est. Unde recte dicitur in plurali, multa diademata, propter multas victorias ejus per se et per suos. Diadema autem dicitur, corona, quasi duo demens, scilicet principium et finem; quia potestas ejus per quam triumphavit et triumphat, omnino aeterna est. Daniel. 7, Potestas ejus potestas aeterna etc. Sic ergo ostenditur in Christo dignitas triumphalis. Sed ne credatur quod dignitas sit explicabilis per aliqua jam dicta vel dicenda, ideo recte subditur, « Habens, » supple, scilicet sic et erat habens, « Nomen scriptum etc. » Videbat beatus Joannes nomen scriptum in sessore equi albi, quod nomen nullus scit, nisi ipse; per hoc signatur quod magnitudinem potentiae sapientiae et bonitatis ejus nullus perfecte scit praeter

ipsum. Dicit igitur, Nomen scriptum, scilicet Emmanuel, sive Deus homo, sive Jesus, in idem redit. Per hoc nomen intelligitur bonitas Dei manifestata in Verbi incarnatione et in humana reparatione: quae quidem bonitas Dei est ineffabilis. Per hoc autem quod dicitur Scriptum, notatur perpetuitas unionis divinitatis cum humanitate. Scriptum enim stabilitatem habet, « Quod nemo novit nisi ipse: » quia scilicet ineffabile est nomen praemisum: nec potest scribi, quanta bonitas per illud nomen importetur, ab homine. Potest etiam hoc intelligi de nomine quod est Deus, vel verbum Dei, sicut post subditur: hoc enim nomen non plene ab homine cognoscitur. Genes. 32, Cur quaeris nomen meum quod est mirabile? Sed quid est quod dicit? Nonne beatus Joannes illud nomen novit, qui illud vidit scriptum? Item fideles sciunt nomen Christi, sive dicatur Deus, quo nomine non est aliud majus, sive verbum Dei, sive Deus homo. Respondeo. Nemo, idest nullus homo praeter ipsum Christum, novit ad plenum ejus nomen; quia incomprehensibile est. Bonitas, sapientia, et potestas importatur per nomen ejus; sive illud nomen intelligatur nomen signans unionem incarnationis, sive ipsam divinitatem praecise ut Deus et verbum Dei. Ipse autem est perfectus sui cognitor; unde Damascenus, 1 lib. cap. 3, Ipse vero plus sui ipsius est contemplator. Aliter potest dici, sicut tangit Glossa, quod ejus nomen nemo scit in cognitione quae competit homini, ut ipse et qui sunt unum cum ipso, sicut corpus sive membra sunt unum quiddam cum capite. 1 Corinth. 6, Qui adhaeret Deo unus spiritus est. « Et vestitus. » Hic ostendit triumphi modum, quia per passionem triumphavit de diabolo, et per ejusdem virtutem meritum et exemplum facit electos triumphare: unde dicit: « Et vestitus erat, » idest vestitus est. « Vestitus, » idest carne qua quasi operuit divinitatem. « Aspersa sanguine, » ad literam. Caro Domini fuit aspersa sanguine, aspersa in flagellatione ad columnam, et in crucifixione et lateris apertione. Isa. 63, Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua, sicut calcantium in toreulari? Vel veste etc. idest Ecclesia quae in suis martyribus occiditur. Eccles. 2, Quasi vestis est ipsius Domini qui ei adhaeret, sicut vestis homini. Et per hoc patet Christi familiaritas ad justos, et e contrario. Item quia honorificat ipsum. Supra 1, Vestitum podere. « Et vocabatur. » Hic ostenditur ejus potestas quantum ad nominis fastigium. Altissimum enim est. Nomen est verbum Dei: unde dicit: « Et vocabatur nomen ejus verbum Dei, » scilicet Patris. Per hoc signatur quod Christus est verbum Patris, Joan. 1, Et Verbum erat apud Deum. Recte autem post passionem agit de tam alto ejus nomine, ut ostendatur ille qui passus est, verus Deus esse. Rom. 9, Qui est Deus benedictus in saecula, Amen. Sed quare dicitur Filius verbum, cum verbum transeat et evanescat? Item aut dicitur verbum Christus secundum similitudinem verbi interioris, aut exterioris. Si interioris; Contra. Verbum interius, scilicet cogitatio, est inefficax per se: quia non elicit effectum per se. Sed Filius habet plenam efficaciam. Ergo etc. Si exterioris; Contra. Quia verbum exterius vanum est et aerem percutit. Respondeo. Secundum Augustinum et secundum Anselmum, dicendum quod Filius dicitur verbum Patris, quia emanat a Patre per modum naturae sive genera-

tionis; et repraesentat in se Patrem perfectissime, sicut verbum interius, scilicet cogitatio sive notitia procedit sive nascitur de mente; et nihil menti similis quam ejus verbum, scilicet cogitatio, vel intelligentia. Unde Anselmus in Monol. cap. 63: Restat igitur hoc solum verbum illius esse solius, de quo nascendo habet esse, ad omnimodam similitudinem existit. Aliae sunt rationes, sicut jam patebit. Ad primum dicendum, quod non ponitur similitudo quantum ad illud quod est ignobilitatis. Ad aliud dicendum sine praejudicio, quod Filius Dei dicitur verbum Patris principaliter secundum similitudinem verbi interioris, ut dictum est secundum Augustinum et Anselmum. Dicitur etiam secundum similitudinem verbi exterioris, ut patet ex Glossa, licet non ita principaliter: et hoc dicitur uno modo per respectum ad creaturam quamlibet quantum ad opus conditionis: quia sicut aliquis facile profert verbum: ita Deus per verbum suum, idest Filium, facit omnia. Psalm. Dixit et facta sunt. Nota Glossam. Alio modo per respectum ad creaturam rationalem specialiter quantum ad opus reparationis; quia sicut verbum exterius manifestat aliis secretum mentis: ita Filius manifestavit hominibus Patrem prius eis ignotum. Joan. 17, Manifestavi nomen tuum etc. Haec duplex ratio ex parte verbi exterioris tangitur in Glossa. Ad objecta jam patet quod non tantum sumitur nomen verbi ad divina, quantum ad inefficaciam vel transitum et hujusmodi. « Et exercitus. » Hic ostenditur Christi potestas quantum ad subjectum exercitum, scilicet fidelium qui ei obediunt et ipsum iurantur. Hunc autem exercitum describit, Primo quantum ad pugnandi strenuitatem, sub nomine exercitus. Secundo quantum ad Ecclesiasticam unitatem, sine qua nihil Deo placet, « Qui sunt in caelis. » Tertio quantum ad imitationis conformitatem, « Sequebatur eum. » Quarto quantum ad imitantium idoneitatem, « In equis. » Ubi describitur eorum idoneitas, tum ex parte corporis, tum ex parte animae, « Vestiti. » Ex parte corporis dupliciter. Primo quantum ad aptitudinem, respectu operis; ideo corpora dicuntur equi, quia apta ad correndum per opera bona. Secundo quantum ad munditiam ipsius corporis, « Albis. » Similiter ex parte animae dupliciter. Primo quantum ad decorem meritorum in generali, « Vestiti bysso. » Secundo quantum ad decorem sinceritatis in speciali, « Albo et mundo. » Sinceritas autem duplex est necessaria: scilicet quantum ad intellectum a nigredine erroris: unde dicit: « Albo. » Et quantum ad affectum a sorde affectionis, vel concupiscentiae: unde sequitur: « Et mundo. » Dicit igitur: « Et exercitus, » idest coetus sive multitudo fidelium contra diabolum, carnem et mundum pugnantium ad modum exercitus, quia militia est vita hominis super terram. Job 7, « Qui sunt in caelo, » numero et merito, quia alibi non fit vera et salubris pugna etiam si mortem quis sustineat. Unde Gregorius in Gregoriano: Quisquis extra Ecclesiae unitatem patitur, poenas pati potest, martyr fieri non potest. Vel, In caelo per desiderium et intentionem. Philipp. 3, Nostra conversatio in caelis est. « Sequebantur, » idest sequuntur eum, scilicet Christum, sicut servi dominum, sicut milites principem. Sequuntur inquam, imitando et obediendo. Matth. 10, Qui non acceperit crucem suam etc. « In equis, » idest in corporibus in quibus currunt quasi cum equis, per

viam boni operis, quos amor Dei stimulat ad bonum. Zachar. 10, Posuit eos quasi equum gloriae suae in bello. « Albis, » idest mundis qui ab illicitis cohibentur. Supra 7, Dealbaverunt stolas suas, (idest corpora) in sanguine agni. « Vestiti, » idest ornati. « Byssos, » idest veste byssina; hoc est ornatu meritorum decorantium ad modum vestis byssinae: quia merita cum magno labore acquiruntur, sicut byssus cum magno labore ad candorem ducitur. Prov. ultimo, Byssus et purpura indumentum etc. « Albo, » ex parte intellectus contra deformitatem erroris. Supra eodem: Datum est illi ut cooperiat se byssino splendido et candido. « Mondo, » ex parte affectus contra sordem concupiscentiae vel afflictionis. Matth. 5, Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. Byssus byssi, genus est lini mollissimi et candidissimi: et est generis feminini: tamen hic ponitur in masculino, quia sacra Scriptura non est subiecta regulis grammaticae. Aliqui tamen libri habent byssino; et est idem sensus. « De ore. » Hic ostenditur ejus potestas quantum ad virtuosum verbum: quia virtuose praedicavit comminando poenam judicii, quam virtuose infert malis, sicut prius annuntiavit: unde dicit: « Et de ore, » idest de praedicatione. « Ejus, » scilicet Christi. « Procedit. » Loquitur pro statu Christi in carne mortali quando praedicabat: et quia idem modo praedicat per suos praedicatores; fortasse ideo loquitur, quasi de praesenti. Aliqui tamen libri habent, procedebat. « Gladius, » idest sententia divini judicii quae incidit illicitos cogitatus et motus malos. Dividet etiam malos a Deo et a sanctorum consortio. « Acutus, » quia virtuose separat hominem a vitiis sententia judicii: considerata tamen cum adjutorio gratiae. Item efficaciter separabit malos a bonis in judicio. Supra 1, Et de ore ejus gladius etc. « Ut in ipso, » idest cum ipso per praedicationem annuntiato. « Percutiat, » percutiendo. « Omnes gentes, » idest omnes gentiliter viventes, etiamsi sint Judaei genere: percutiat inquam, quosdam ad vitam, qui scilicet convertebantur; quosdam ad mortem, qui scilicet pejores fiebant. Et quod dicit, omnes gentes, potest intelligi de ipso praedicante per se et per suos praedicatores. « Et reget. » Hic describit Christum quantum ad potestativum actum. Et primo quantum ad actum regendi respectu bonorum et malorum communiter. Secundo quantum ad actum reparandi respectu bonorum specialiter. « Et ipse. » Dicit igitur: « Et reget omnes: » scilicet homines tam conversos quam alios dum sunt in statu viae. « In virga ferrea, » idest in potestate invincibili vel justitia inflexibili. Bonos enim regit dum sunt in statu viae, ipsos conservando, nutriendo spiritualiter, et promovendo. Malos vero regit puniendo vel corrigendo. Psalm. Reges eos in virga ferrea. « Et ipse, » quia alia creatura non poterat. « Calcat, » idest calcavit, hoc est suppedavit pressit et destruxit, scilicet per passionem et resurrectionem. « Torcular, » idest mortem aeternam, quae sicut torcular habet pressuram et torturam magni cruciatus. Dicitur autem torcular « Vini, » propter acerbitatem poenae quae inebriat replendo et dejiciendo damnatos. Jerem. 51, Inebriabo eos ut sopiantur etc. Vini inquam, « Furoris irae Dei, » idest vehementis irae, idest ejusmodi inebriatio erat inferenda ex divina justitia graviter puniente. Ideo ergo divina justitia dicitur furor irae, quia ea graviter et

actualiter puniente, videtur Deus iratus ad modum furiosi. Ad significandum ergo magnitudinem poenae quae debebatur hominibus, nisi Deus pro eis passus esset: et ponitur non tantum nomen irae, sed etiam dicitur furor irae. Ex hac similiter ratione dicitur supra 16, Date illi calicem vini indignationis irae ejus. « Dei omnipotentis, » scilicet Patris vel Trinitatis. Ex hoc patet quod nisi Filius nos reparasset per elementiam, poterat nos punire per justitiam et invictam potentiam. Ex hoc etiam patet, quia poterit Antichristum et suos damnare, de quibus infra sequitur. Eccles. 1, Unus est Altissimus creator omnium omnipotens. « Et habet. » Hic describit Christum quantum ad universale dominium, ad quod significandum, vidit scriptum in vestimento et femore ejus. « Rex regum. » Hoc dicitur specialiter quantum ad dominium super majores dominatores, scilicet reges et hujusmodi multi potentes. « Et Dominus dominantium. » Hoc dicitur quantum ad omnes dominatores communiter; et per hoc ostenditur esse Dominus omnium rerum universaliter; quia si est Dominus dominantium, est et Dominus rebus quibus dominatur. Item quod est Dominus dominantium est signum certum majestatis infinitae quae omnibus rebus universaliter dominatur. Vel moraliter, ut tangit Glossa. Nota quod vestimentum dicitur humanitas assumpta, qua fuit divinitas quasi vestita. Philipp. 2, Et habitu inventus ut homo. Femur est idem, sed differenti ratione. Vestimentum enim dicitur inquantum assumpta. Femur, inquantum est propagata a parentibus; ideo enim dicitur femur secundum Glossam, ut denotetur de vera progenie parentum fuisse. Per femur enim propago carnis accipitur: unde Genes. 24, Pone manum tuam sub femore meo, ut adjorem te per Dominum Deum etc. Praevidebat enim Dominum de suo femore nasciturum, per quem adjuravit servum. Per hoc autem quod dicitur, scriptum, notatur perpetuitas Domineae dominationis. Psalm. Et dominatio ejus in omni generatione et generationem. Est autem sensus praedictorum verborum, ac si diceretur: Christus etiam ex parte humanitatis unitae divinitati, dominatur omnium universaliter in perpetuum. Vel secundum Beatum Gregorium super hunc locum: Unde mundo innotuit, ibi de se ultionis sententiam infixit. Supra 17, Dominus dominorum est et rex regum. « Et vidi. » Descripta excellentia Christi, hic ponitur monitio ad adhaerendum ipsi: unde inducit Angelum clamantem hominibus ut veniant et congregentur ad ipsum Christum qui dabit eis aeternum convivium. Per quem Angelum signantur praedicatores qui monent homines adhaerere Deo Christo. Primo ergo tangitur ipse admonitor. Secundo ipsa monitio, « Et clamavit. » Tertio admoniti, « Dicentes omnibus. » Quarto modus sive materia admonitionis, « Venite. » Dicit igitur: « Et vidi unum Angelum, » idest coetum praedicatorum, qui dicuntur Angeli, quia hominibus annuntiant quae sunt salutis. Intelligitur in nomine Angeli scientia quae debet esse in praedicatore. Isa. 18, Ite Angeli veloces etc. Dicit autem, unum Angelum, propter uniformitatem doctrinae; quia omnes docent fidem et bonos mores. Eadem ratione dicitur supra 8, Et audivi vocem unius aquilae etc. « Stantem, » per vitae rectitudinem, in contemptu terrenorum, in desiderio aeternorum. Tob. 5, Invenit juvenem stantem splendidum etc. « In sole, » idest in ma-

gna claritate exempli. Matth. 5, Vos estis lux mundi. Et sic tanguntur quatuor quae debent esse in praedicatoribus: scilicet officii auctoritas, doctrinae uniformitas, vitae sanctitas, exempli claritas. Vel, In sole, idest ardore tribulationum, in quo debent stare recti et stabiles sine combustione. Jonae 1, Exortus est sol cum ardore. Vel, In sole, secundum Glossam, idest veritatem in manifesto proponentes. Simile 2 Reg. 12, Ego faciam hanc rem: in conspectu solis hujus. « Et clamavit, » praedicando: et notatur in hoc zelus animarum. « Voce magna. » Vox praedicationis est magna, quando habet adjunc-tum desiderium magnum juvandi animas. Item quando confirmatur auctoritate Scripturae. Matth. 15, Ideo omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrisfamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera. Item quando roboratur exemplo vitae: unde Isidorus 5 lib. de Summo Bono: Qui non vivit sicut docet, ipsam quam praedicat veritatem contemptibilem facit. « Dicens omnibus avibus, » idest justis a terrenitate elevatis, et agilibus in profectu boni operis. « Quae volabant, » alis contemplationis. « Per medium caeli, » idest per bona caelestia, cum mensura et discretione. Per hoc enim quod dicitur medium, notatur mensura contemplationis: ut scilicet non nimis ascendat per temeritatem, nec nimis descendat per pusillanimitatem. Vel, per medium caeli, scilicet empyrei, discurrendo scilicet per ordines Angelorum, considerando, cum intimo sapore, quantus sit ardor Seraphim, quanta lux Cherubin, quanta discretio Thronorum, quanta praeeminentia Dominationum, qui Principatibus et Potestatibus praesint, quanto moderamine omnis terrena potestas constituitur per principatus, quanta Virtute potestates contrariae per potestates coe-reentur, quantum est donum virtutum a quibus prodigia et signa fiunt: quantum est donum Archangelorum et Angelorum, a quibus secreta Dei hominibus manifestantur. Item debent discurrere per cuneos prophetarum, conventus praedicatorum, choros apostolorum, exercitus martyrum, collegia confessorum, consordia monachorum et anachoritarum, choreas virginum, contubernia matronarum. Deinde trans-eundum ad fontem qui est in medio paradisi, id est beatam Virginem, quae inondat plenissime fluminibus gratiae et gloriae. Deinde ad virgultum in quo omnes recreantur in gloria, scilicet ad dominum « Jesum. » Inde colligitur vinum dilectionis summae quo bene potantur ad ebrietatem: et inde etiam emanat sapor vini inebrians justos spirituales in via usque ad terrenorum oblivionem. Item fons dulcedinis dulcorantis bonos in patria, et etiam justos in via, ut suspirent ad aeterna. Item malagranata ordinatae conversationis et mentis fervidae, qua parati sunt pro Domino in carcerem et in mortem ire. Sunt autem alae sex contemplationis. Prima est desiderii expectatio. Secunda circumspectio. Tertia intuitio. Quarta admiratio. Quinta exultatio. Sexta dilectio. Ad longam enim desiderii expectationem sequitur circumspectio; circumspectioni intuitio, et sic de aliis. « Venite. » Hic ostenditur modus sive tenor admonitionis: et primo ponitur ipsa monitio. Secundo allectiva ratio. « Ad coenam. » Ratio autem ponitur duplex: scilicet duplex relectio quae dabitur in patria, eis qui Christo adhaeserunt in via. Una relectio erit de divina fruitione. Unde dicitur, « Ad coenam magnam. » Alia de malorum damnatione. Unde sequitur. « Et manducetis etc. » Dicit

igitur. « Venite, » per desiderium mentis. Jacob. 4, Appropinquate Deo etc. « Et congregamini, » scilicet spiritualiter per desiderii unitatem, vel per unitatem caritatis. 1 Esdrae 3, Congregatus est populus quasi vir unus. « Ad coenam magnam. » idest ad Deum qui nobis erit plena relectio. Unde beatus Bernardus in lib. de diligendo Deo: Se dedit in meritum, se servat in praemium, se apponit in refectionem animarum sanctarum. Unde autem dicit magnam; quia perfectissima et plenissima erit illa relectio: et quicquid desiderabitur, totum habebitur in fruitione beatissimae Trinitatis. Psalm. Satiabor cum apparuerit gloria tua. « Ut manducetis, » scilicet in patria. « Carnes regum et « carnes tribunorum; » idest ut delectemini in cruciatio reproborum, tam majorum quam minorum. Psal. Laetabitur justus cum viderit vindictam. Hoc autem intelligendum de cruciatio malorum, non inquantum est cruciatus sive afflictio absolute; sed secundum quod in ea manifestatur divina justitia, in cujus consideratione beati delectabuntur, quia ordinat peccatum et peccatores in poena. Unde Augustinus in lib. de natura Boni: Peccantes in suppliciis ordinantur. Distinguuntur autem hic reprobi multipliciter. Distribuuntur autem secundum statum multiplicem. Primo, secundum statum potestatis saecularis: et hoc tum majoris, unde dicit, « Regum: » Tum mediocris, unde sequitur, « Et « carnes tribunorum. » Tribunus dicitur qui praest unum tribui. Graece autem dicitur Chiliarchus, latine millenarius. Tum minoris; et tales dicuntur « Fortes, » non solum per potestatem illam quam habent; sed per perversitatem ad male agendum; quia multi qui non sunt magnae potestatis, magnas malitias exercent. Secundo quantum ad statum regiminis spiritualis, quod est in Ecclesia. Et tanguntur subditi, cum dicitur, « Equorum; » quia debent regi a praelatis, sicut equus a sessore. Item praelati, cum subditur: « Sudentium in ipsis, » id est praesidentium eis per effectum regendi, licet male regunt eos. Tertio quantum ad statum conditionis corporalis. Tum libertatis: unde dicit: « Liberorum. » Tum servitatis, unde sequitur: « Et « servorum. » Potest tamen intelligi spiritualiter utrumque, ut tangit Glossa. Quarto, quantum ad statum fortunae temporalis, quae est duplex: scilicet indigentiae. Unde dicitur, « Pusillorum, » scilicet secundum temporalem facultatem. Item opulentiae: unde sequitur, « Et magnorum, » scilicet magnitudinem mundanae opulentiae. De his Ezechiel. 39, Die omni volueri et universis avibus, convenite properate etc. « Et vidi bestiam. » Postquam descripsit ipsum Christum, hic ostendit impietatem Antichristi et suorum, propter quam digni erunt damnatione; quia scilicet totis viribus impugnabunt Christum et ejus cultores. Unde dicit, Et vidi, interno aspectu. Bestiam, idest Antichristum. « Et reges terrae, » idest pseudo ejus apostolos, qui videbuntur reges aliorum per doctrinam, et etiam per potentiam; quia magnam potestatem temporalem habebunt; quia principes obedient eis. Et dicit, terrae, quia non quaerent nisi terram. Vel, terrae, idest hominum terrenorum, qui eis obedient. « Et exercitus eorum, » scilicet Antichristi et suorum servientes Antichristo et pseudoapostolis. « Congregatos, » per cordium unanimi-tatem. « Ad « faciendum praelium, » per blasphemias, per doctrinas erroneas, per miracula, et alia multa,

quibus studebunt fidem Christi extinguere. « Cum illo, » idest contra illum, « Qui sedet in equo, » idest contra Christum: de quo supra eodem, Ecce equus albus et qui sedebat etc. « Et cum exercitu ejus, » idest contra fideles, qui sunt exercitus Christi, contra quos pugnabunt modis praetactis, et etiam disputationibus, promissis ac donis, minis ac flagellis et aliis modis. Daniel. 9, Consurget rex impudens facie, et interficiet robustos et populum sanctorum. Et post sequitur, Et contra principem principum consurget. « Et apprehensa. » Hic ostendit ipsam damnationem Antichristi et suorum. Et primo damnationem Antichristi et pseudoapostolorum. Secundo damnationem aliorum per eos seductorum. « Et ceteri. » Circa primum primo ostendit damnationem ipsorum. Secundo damnationis modum, « Vivi missi sunt. » Dicit igitur. « Et apprehensa est bestia, » idest captivatus est in aeterna poena Antichristus. Loquitur autem pro statu damnationis ejus. « Et cum illa pseudopropheta, » idest coetus pseudoapostolorum, qui videbantur veri praedicatores, cum essent pseudo, idest falsi. Propheta enim quandoque idem est quod praedicator. Et dicit in singulari, propter uniformitatem in intentione et malitia. Illi enim erunt vulpeculae Sansonis, habentes caudas colligatas cum facibus. Judicium 13, « Qui fecit signa, » idest miracula. « Coram ipsa, » idest ad beneplacitum et jussum Antichristi Matth. 24, Surgent pseudo-christi et pseudoprophetae etc. « Quibus, » scilicet signis. « Seduxit, » idest seorsum a fide catholica duxit. « Eos qui acceperunt characterem bestiae, » idest fidem Antichristi in mente. Fides enim Antichristi erit character ipsius in mentibus infidelium, licet invisibilis; sicut fides Christi, est signum Christi in cordibus fidelium. « Et qui adoraverunt, » corpore. « Imaginem ejus. » Unum ergo pertinet ad mentem, aliud ad corpus. Vel, character, idest signum Antichristi per potestatis ejus confessionem ex parte oris. « Et qui adoraverunt etc. » per pravitatis ejus imitationem, sive conformitatem. Supra 13, Si quis adoraverit etc. Gregorius in Gregoriano: Antichristus cum omnibus sequentibus suis interveniente mundi fine damnabitur. « Vivi. » Hic ostenditur modus damnationis Antichristi et pseudoapostolorum; quia scilicet acerbissime flammis sulphureis et foetentibus cruciabuntur. Unde dicit: « Ili duo, » scilicet bestia et pseudopropheta: quia fuerunt copulati in culpa. « Missi sunt vivi. » Per hoc notatur acerbitas poenae: quasi dicat, Aerbissime punientur, et gravius quam alii ad similitudinem ejus, quia vivi conburentur: et hoc est quia gravius offenderunt. « In stagnum, » idest in abundantiam. « Ignis, » scilicet infernalis. « Ardentis sulphure, » idest ardentis cum foetore, sicut ignis ardens in sulphure foetorem habet adjunctum. Infra 20, Diabolus missus est in stagnum etc. « Et ceteri. » Hic agitur de damnatione minorum: quae minor erit; quia minus peccaverunt quam illi per quos seducti sunt. Describitur autem horum damnatio. Primo per respectum ad Christum cujus fidem contempserunt, et ideo ab ipso damnabuntur. Secundo per respectum ad sanctos, quorum vitam neglexerunt, et ideo erunt in opprobrium coram eis, et ipsi delectabuntur in consideratione poenae ex divina justitia eis inflictae. « Et omnes. » Dicit ergo, « Et ceteri, » scilicet qui secuti sunt Antichristum et pseudo apostolos, et

seducti sunt per eos, sicut ante praemissum est, « Occisi sunt, » morte aeterna, « In gladio, » idest in judiciali sententia, quae quasi gladio separabit malos a Deo et a sanctis, « Seditis super equum. » Christi praesidentis suae humanitati: quasi dicat: quia minores sunt in culpa, punientur communi poena reproborum quae gladio intelligitur. Job 19, Fugite a facie gladii etc. « Qui procedit, » idest processit, « De ore. » idest praedicatione ejus; quia sicut praedicavit, sic implebitur. Vel, Procedit, etiam nunc, « Ex ore, » idest praedicatoribus, qui sunt os ejus. Tangit id quod dictum est supra eodem, Et de ore ejus etc. « Et omnes aves caeli, » idest justi, volantes per contemplationem, vel desiderium ad caelestia, « Saturatae sunt carnibus eorum, » idest delectati sunt videndo poenam eorum, considerando divinam justitiam in ea. Isaiae ultimo: Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

CAPUT XX.

« Et vidi Angelum etc. » Hic agitur de damnatione diaboli et daemonum. De diabolo tamen expressius agitur: et in ejus damnatione, damnatio daemonum simul intelligitur. Christus autem eum damnabit, et poterit ipsum damnare sicut potuit eum in primo adventu ligare, sicut dicit Glossa. Primo ergo ostenditur ligatio diaboli facta per Christum in adventu primo. Secundo ejus damnatio facienda per ipsum in adventu secundo, « Et cum consummati fuerint. » Circa ligationem primo ostenditur primus adventus Christi. Secundo ostenditur in eo potestas ligandi, « Habentem. » Tertio ipsa ligatio diaboli, « Et apprehendit. » Quarto fructus ipsius ligationis, « Et vidi sedes. » Dicit igitur, « Et vidi: » quasi dicat: ita per revelationem intellexi damnationem Babylonis et Antichristi ac suorum. Intellexi etiam damnationem diaboli fierendam per Christum, qui ipsum in primo adventu ligavit: et hoc est: « Et vidi Angelum, » idest Christum, « Descendentem de caelo, » idest de sua altitudine se humiliantem, per carnis assumptionem. Psal. Inclinauit caelos et descendit. De hoc magis dictum est supra 10, Et vidi Angelum etc. « Habentem clavem abyssi, » idest potestatem claudendi abyssum, idest corda impiorum tenebrosa, ne scilicet diabolus per eos quantum vellet procedat ad pervertendum alios actu exteriori. Vel, Abyssus, idest ipse diabolus tenebrosus, quem Christus potest claudere, idest ejus malitiae exitus ad actum. « Et catenam magnam, » idest potestatem magnam ingerendi poenam et omnes impios. Per clavem ergo et catenam potestas Christi signatur: sed per clavem in quantum claudit exitum nocumento; per catenam in quantum constringit supplicio. Primum respectu culpae. Secundum respectu poenae. Sed contra: supra 9 dicitur, Vidi stellam, idest diabolum, de caelo cecidisse, et data est illi clavis putei abyssi. Quomodo ergo diabolus et Christus in eadem potestate conveniunt? Respondeo. Non est eadem potestas. Diabolus enim dicitur habere clavem putei abyssi; quia ex permissione divina potestatem habet ad tentandum amplius impios, quos dejecit in ampliora peccata. Christus autem dicitur habere clavem abyssi; quia potestatem habet claudendi diabolo et impiis egressum ad opera prava, ut non tantum aliis noceant, quantum vellent: hoc autem est bonum, primum vero malum. « In manu, »

idest in operatione passionis et resurrectionis, secundum Glossam, quia per virtutem passionis et gloriam resurrectionis, per quam factus est potens super daemones, etiam inquantum homo cohibere potest eos. Vel, in manu, scilicet in libito in facultate suae voluntatis; quia illa facultate potest quando vult uti. « Et apprehendit. » Illic ostenditur ipsa ligatio diaboli. Et quia est nunc ligatus, quod tandem solvetur: ideo primo ostenditur ejus ligatio facta per Christi passionem. Secundo ejus solutio futura ante mundi consummationem, « Et post hoc. » Circa primum primo ostenditur necessitas: quia scilicet diabolus est totus sitibundus ad animarum seductionem. Secundo tempus, scilicet quo durabit ligatio, « Et ligavit. » Tertio locus ubi eum scilicet ligavit, « Et misit. » Quarto modus, « Et clausit. » Dicit igitur, « Et apprehendit, » scilicet Angelus, idest Christus, hoc est malitiam tenuit, ne in actum procederet quantum vellet, sicut post exprimit in verbo ligandi. Vel, « Apprehendit, » idest diabolum peccasse, in procuracione mortis suae manifestavit cohibendo ipsum, « Draconem, » idest diabolum: quem sic vocat propter violentiam; quia draco est genus serpentis violenter opprimens. « Serpentem, » per astutiam. Genes. 3, Serpens erat callidior etc. « Antiquum, » per consuetam nequitiam, « Qui est diabolus, » per deicientem superbiam, quia propter superbiam cecidit. Diabolus autem interpretatur deorsum fluens. « Et satanas, » per incitantem malitiam. Satanas enim interpretatur adversarius. 1 Petri 5, Adversarius vester diabolus circuit quaerens quem devoret. « Et ligavit eum, » idest potestatem ejus coercuit ne noceat electis, quantum ante ejus adventum. Gregorius super hunc locum: Potentia divinae dispensationis astringitur, ne inquantum nocere valet effrenetur. « Per mille annos, » idest per universum tempus, a tempore passionis Christi, usque ad tempus Antichristi. Numerus enim millenarius est perfectus; quia terminat numeros praecedentes; nec ultra eum est alius numerus, nisi per resurrectionem: unde recte signat universitatem. Sic exponit Augustinus vigesimo libro de Civitate Dei, inducens illud exemplum, Verbum quod mandavit in mille generationes, idest in omnes. Vel secundum Glossam, Tempus a passione Christi, usque ad tempus Antichristi signatur per mille annos; quia illud tempus hominibus conceditur, ut praemium acquirant per meritum perfectionem. « Et misit eum, » permissive, « In abyssum, » idest in corda tenebrosa impiorum. Glossa, ejectus a fidelibus. Et bene dicit, Misit, quia nihil potest, nisi permissus. Matth. 8, Si ejcis nos etc. Gregorius super hunc locum: Antiquus hostis in abyssum mittitur; quia relegatus a bonorum cordibus, apud reproborum mentes reclusus eis atrocius dominatur. « Et clausit. » Illic ostenditur modus ligationis. Ligavit autem eum dupliciter. Tum ipsum fortiter cohibendo, scilicet ut non possit procedere, « Et clausit, » scilicet cum infra limitationem suae potestatis, vel in cordibus impiorum: quasi dicat: ei potestatem subtraxit nocendi: quandoque tamen permittit occulto et justo judicio. Job 58, Quis conclusit ostia maris? idest diabolum; scilicet Christus. Primum ostium fuit incarnatio, aliud Passio, aliud Resurrectio, aliud Ascensio. Tum fideles firmiter muniendo, scilicet sigillo passionis. « Et signavit super eum, » idest sigillum posuit super ipsum sic clausum. Quod au-

tem dicitur super, notat detentionem et cohibitionem suae malitiae. Posuit inquam, Sigillum, idest signum crucis, cujus virtute fideles eum repulerunt. Ezechiel. 9, Omnem super quem videritis Tau, ne occidatis, « Ut non seducat » per tentationes interiores vel exteriores, per se vel per alios, « Gentes, » idest electos de diversis gentibus, « Donec consummentur mille anni, » idest donec compleatur universum tempus a passione usque ad tempus Antichristi. Sed contra. Nonne modo seducit? Respondeo. Sic, eos qui nolunt bene uti armis sibi a Christo datis, vel quae darentur si vellent. Ante passionem autem non habebant homines tanta adjutoria; quia tunc non fuit tanta gratia. Item nec tam efficacia sacramenta. Item nec exemplum Christi. Item nec passio sua adhuc fuerat. Item ante adventum Christi, omnes trahebantur ad limbum. Modo aperta est janua: unde modo ligatus est respectu temporis quod praecesserit ejus adventum ac passionem, « Post hoc. » Illic ostenditur futura solutio jam ligati. « Et post hoc oportet, » necessitate immutabilitatis; quia Deus sic disposuit. Vel, Oportet, idest necesse est necessitate magnae virtutis, scilicet ad examinationem electorum, « Illum solvi, » idest laxari, quantum ad potestatem prius ligatam, « Modico tempore, » scilicet tribus annis et dimidio, scilicet tempore Antichristi. Matth. 24, Et nisi breviati fuissent etc. Gregorius in Gregoriano: Tunc antiquus hostis suis membris traditus, pauco quidem in tempore, sed multa contra nos laxabitur virtute. « Et vidi. » Illic ostenditur fructus ligationis, qui est duplex: scilicet opportunitas merendi in via, et perceptio praemii in patria: et ad utrumque horum debent fideles attingi. Primo ergo tangitur regulatio status. Secundo perceptio aeternae gloriae, « Et animas. » Tertio subditur excitatio humanae desidia, « Haec est resurrectio. » Circa primum primo ostenditur obedientia subditorum, cum vocantur sedes. Secundo regimen praelatorum, « Et sederunt. » Tertio, quia necessitas officii ad hoc cogit, ostenditur auctoritas ipsorum, « Et judicium. » Dicit igitur, « Et vidi sedes, » idest subditos paratos subesse praelatis obediendo, juxta illud Psalmistae: Ut jumentum factus sum apud te. « Et sederunt, » scilicet praelati. « Super illas, » sedent praelati in subditis cum eos recte regunt. Supra 4, Et in circuitu sedis etc. sedilia dicuntur ibi subditi. Ne autem sint torpidi, stimulat eos auctoritas officii injecti: unde sequitur: « Et judicium, » idest potestas judicandi, idest regendi subditos. « Datum est illis, » scilicet a Deo, quia specialiter bonos pastores instituit Dominus. Supra 3, Faciam illum columnam etc. Posset etiam intelligi pro statu futuro, « Et vidi sedes, » idest auctoritatem multiplicem perfectorum. « Et animas. » Illic tangitur perceptio gloriae quae habetur ex meritis. Unde primo ostenditur meritum. Secundo praemium, « Et vixerunt. » Tertio per oppositum ostenditur damnatio malorum, « Et ceteri. » Circa primum Primo ostenditur meritum martyrum. Secundo confessorum, « Et qui non adoraverunt. » Vel meritum justorum ostenditur Primo quantum ad operationem boni. Secundo quantum ad declinationem mali. Dicit igitur: « Et animas, » scilicet vidi. « Decollatorum, » idest martyrum qui decollati fuerunt, et hoc « Propter testimonium Jesu, » idest quod exhibuerunt Christi humanitati, in qua et per quam

salvat nos. « Jesus » enim interpretatur salutaris. et est nomen Filii in humanitate assumpta. Luc. 2, Vocatum est nomen ejus Jesus etc. « Et propter verbum Dei, » idest propter testimonium quod dederunt Christo, quantum ad divinitatem. 1 Joan. 1, Quod fuit ab initio etc. « Et vidi, » similiter. « Animas eorum qui non adoraverunt bestiam, » idest Antichristum in seipso. « Neque imaginem ejus, » idest statuam, ad literam. Vel, Imaginem, idest Apostolos falsos ipsius in quibus ejus conformitas apparet. « Nec acceperunt characterem » idest signum. « Ejus in frontibus, » scilicet in manifesta confessione. « Aut in manibus suis, » idest in impia operatione: et sic describit confessores, quantum ad declinationem duplicis mali: scilicet nefandae adorationis, tum in se, tum sua imitatione: sive imago intelligatur corporaliter, sive spiritualiter pro pseudo apostolis. Item impiae consignationis. Supra 14, Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus etc. « Et vixerunt. » Hic ostenditur praemium: et hoc quantum ad primam stolam. Et tangit duo bona gloriae. « Unum est vitae plenitudo. » Secundum honoris celsitudo: unde sequitur: « Et regnaverunt. » Dicit igitur: « Et vixerunt: » quasi dicat: Non solum vivent in futuro post judicium, sed etiam jam vixerunt, idest jam vitam receperunt qua vivent. Haec autem vita est ex conjunctione ad vitam increatam: haec autem vita habet plenam felicitatem. Unde Augustinus, 6 lib. de Civitate Dei: Eam quippe vitam ubi est sine fine felicitas. « Et regnaverunt, » per regiam dignitatem. « Cum Christo, » qui in aeternum regnat, unde similiter et ipsi. Haec duo bona sunt contra duplex malum poenale viae: scilicet contra miseriam mortis, et contra utilitatem vitae, aut ipsam mortem. Subiacet enim homo hic multiplici utilitati. Propter haec bona gloriae ait Apostolus: Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. « Mille annis, » idest per unversum tempus quo paulatim colligitur numerus electorum usque ad finem mundi; quia usque tunc animae regnant exutae sine corporibus cum Christo: postea vero resument corpora et in eis sine fine regnabunt. Per millenarium ergo signatur totum tempus, quo animae cum Christo regnant in patria, donec impletus sit numerus electorum: et accipiatur large tempus, ut cum dicitur: Lux perpetua lucebit sanctis tuis et aeternitas temporum. Sed obijciunt Judaei, quod, si verum dicit Joannes, ergo post mille annos terminabitur regnum Christi. Responsio jam patet: quia per mille annos non signatur numerus mille annorum, cum de numero loquatur Beatus Joannes in hoc libro ratione mysterii, ut patet supra 13 in fine et 14 in fine. Igitur per mille annos signatur totum tempus quo colligitur et successive impletur numerus electorum; post vero animae simul cum corporibus regnabunt. « Et ceteri: » quasi dicat: ita mortui propter Christum vel in Christo vivent vita gloriae et e contrario. « Ceteri mortuorum, » idest alii inter mortuos morte naturae. Alii scilicet a praedictis. Vel secundum Glossam, Ceteri mortuorum, idest ceteri a praedictis in anima mortui. « Non vixerunt, » scilicet vita immortalitatis: quasi dicat: in mortem aeternam ceciderunt. « Donec consummentur mille anni, » idest donec compleatur tempus quo colligitur numerus electorum: tunc enim simul in anima et corpore morientur. Matth. 23, Ibunt hi in sup-

plcium aeternum, isti autem in vitam aeternam. Ex praemissis patet fructus ligationis diaboli; quia per hoc fideles melius proficient in via, et iterum liberius ac facilius percipiunt in praemium in patria; quia per ejus tentationes non sic impediuntur consentiendo, cum potius vincant; et quia non potest eos trahere ad limbum eo modo quo prius, cum sit aperta janua. Sed quomodo dicitur, Non vixerunt, cum anima semper vivat, quia immortalis? Respondeo. Est vita animae multiplex, scilicet vita qua in se vivit naturaliter: hanc nunquam perdit: de hac non agitur hic. Item est vita quam tribuit corpori, sine qua vivit in corpore. Hanc non semper habet. Item est vita quam recipit, scilicet supra vitam naturae: et haec est duplex: scilicet vita gratiae in via, et gloriae in patria. Quod ergo dicitur, Non vixerunt, potest intelligi de vita animae secundum quod vivit in corpore; et sic ly donec accipitur exclusive. Donec consummentur mille anni, idest donec consummetur tempus quo paulatim completur numerus electorum. Post enim recipient corpora. Item potest intelligi principaliter de vita gloriae; et ly donec potest accipi inclusive, quia nunc ante, nunc post. Potest etiam hoc modo accipi exclusive, sicut prius expositum est secundum Glossam, Non vixerunt, idest mortui sunt in anima per privationem vitae gloriae. Donec etc., idest donec compleatur numerus electorum: quia tunc non solum in anima erunt mortui, sed etiam in corpore, per privationem aeternae vitae et acerbitem poenae perpetuae. « Haec est resurrectio. » Hic ponitur excitatio humanae ignaviae. Ad quam excitandam, Primo utitur commendatione in generali. Secundo descriptione in speciali: « In his. » Circa primum, Primo commendat statum bonorum ante judicium. Secundo ipsos beatos habentes hunc statum, « Beatus. » Dicit igitur: « Haec est resurrectio prima, » scilicet quod ligatus est diabolus: et quod homines resurgentes a peccatis proficient in meritis: et quod animae exutae statim nisi habeant aliquid purgabile, transeunt ad statum beatitudinis. Nota Glossam, haec est resurrectio etc. Dicitur autem prima, ad differentiam secundae, quae erit resurrectio generalis corporum; de qua 1 Corinth. 15, Omnes quidem resurgemus etc. « Beatus, » quia beatitudinem consequitur. « Et sanctus, » quia in ipsa beatitudine firmatur, ut nunquam perdat. Sanctus enim uno modo idem est quod firmus, vel confirmatus. « Qui habet partem, » scilicet cum aliis electis. « In resurrectione prima, » quae in tribus est secundum Glossam. Diaboli ligatio, Exitus a peccato cum profectu in bono. Primae stolae perceptio. Quantum autem ad hoc tertium, videtur principaliter hic accipi: unde sequitur « In his etc. » Supra 6, Natae sunt illis singulae stolae etc. « In his. » Hic utitur descriptione in speciali. Describit autem resurrectionem primam quantum ad gloriam animarum in patria dupliciter. Primo quantum ad absentiam mali. « In his: » quasi dicat: vere beatus est, quia in his, qui scilicet partem habent in resurrectione prima per primae stolae perceptionem. « Secunda mors, » scilicet mors gehennae « Non habet potestatem, » scilicet ut absorbeat eum. Prima mors est culpae, et est in anima. Psal. Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte. Secunda est gehennae, quae sequitur ex prima; et est simul in corpore et anima, ut dicit Glossa. Supra 2, Qui vicerit non laedetur a morte

secunda. Secunda quantum ad praesentiam boni, quod tangitur duplex: scilicet dignitas sacerdotalis, in Dei honorificatione. Item dignitas regalis in honoris participatione. « Et regnabunt. » Dicit igitur: « Sed erunt sacerdotes Dei, » scilicet Patris. « Et Christi ejus, » idest Filii, qui est Christus Patris; quia ab eo secundum humanitatem unctus, et quia singulariter ab eo dilectus. Quasi dicat: laudes aeternas dabunt divinitati et humanitati. Psal. In saecula saeculorum laudabunt te. « Et regnabunt, » in aeternis honoribus. « Cum illo, » scilicet cum Patre et Filio incarnato. Idem intelligendum est de Spiritu sancto, quia ei erunt conjuncti. « Mille annis, » idest per universum tempus a passione Christi usque ad finem mundi. Post enim regnabunt, non tantum anima, sed anima simul et corpore. « Et cum consummati. » Hic ostenditur diaboli damnatio facienda per Christum in adventu secundo. Primo autem ostenditur meritum supplicii. Secundo ipsum supplicium diaboli, « Et descendet. » Tertio ostenditur forma iudicii in quo scilicet damnabitur, « Et vidi thronum. » Circa primum notandum quod ita damnabitur diabolus, quia abutetur potestate sibi a Deo permissa sub Antichristo, praeter illa peccata quibus prius Deum offendit. Primo ergo ostenditur laxatio diabolicae potestatis. Secundo abusus potestatis laxatae, « Et exhibit. » Ubi ostenditur abusus potestatis, Primo quantum ad seductionem malorum. Secundo quantum ad impugnationem honorum, « Et congregabit. » Ubi primo tangitur aggregatio adiutorum. Secundo malitia congregatorum, « Et ascenderunt. » Tum in generali, tum in speciali, cum sequitur: « Et circuierunt. » Dicit igitur: « Et cum consummati: » quasi dicat: ita ligavit Dominus diabolum, donec consummentur mille anni, sicut dictum est supra post principium capituli. Et cum consummati fuerint « Mille anni, » idest tempus a passione Christi usque ad adventum Antichristi. « Solvetur Sathanas, » idest laxabitur ei potestas: solvetur inquam, « De carcere suo, » idest de cordibus reproborum in quibus ligatus est quasi in carcere, ne ab eis et per eos irrumpat ad nocendum quantum vellet. Unde Gregorius in Gregoriano: Tempore Antichristi de iniquorum cordibus nunc occulte saevientibus eductus procedet; et tunc accepta potestate contra Ecclesiam, in vim apertae persecutionis erumpet. « Et solutos, » Exhibit, » scilicet in apertam et crudelem persecutionem. « Et seducet, » idest seorsum ducendo a Christo decipiet. « Gentes, » gentiliter et impie viventes. « Quae sunt super quatuor angulos terrae, » idest in quatuor partibus mundi: et nominat has gentes, « Gog et magog. » De huiusmodi Ezech. 38, Fili hominis etc. De his sunt opiniones diversae. Dicunt enim quidam Iudaei, quod sunt quaedam gentes quae habitant in oriente, quae in fine saeculi venient ut expugnent Jerusalem, sed vincuntur a suo messia, et tunc aedificabunt Jerusalem auream civitatem, juxta illud Tob. 15, Portae Jerusalem ex sapphuro etc. Alii dicunt has gentes esse aquilonares et quod Alexander inclusit eas in montibus Macedoniae, et tunc exhibent et per eas Antichristus procedet ad alias superandas. Sed quicquid de hac secunda opinione sit, ad minus in hoc loco non videtur agi de gog et magog sub intellectu gentium specialium, sed generaliter per hoc signatur universitas malorum qui adiutores erunt Antichristi

ad persecutionem fidelium. Additur enim, quae sunt super quatuor angulos terrae. Unde dicit Beatus Augustinus 20 de Civitate Dei: Gentes istae quas appellat Joannes gog et magog, non sic sunt accipiendae, tamquam sint aliquae in aliqua parte terrarum barbari constituti: toto namque terrarum orbe significati sunt isti esse cum dictum est, Quae sunt in quatuor angulis terrae. Nota igitur quod gog interpretatus tectum: magog de tecto: quasi dicat: seducet omnes impios quos poterit, in quibus nunc quasi in tecto latet ipse diabolus, unde nunc sunt tectum diaboli: sed tunc erumpet quasi de tecto, idest de occulto suae malitiae in apertam persecutionem. Unde Augustinus exponens haec verba in eodem ait: Tectum gentes sunt, quia in eis nunc quodam modo tegitur inimicus antiquus, et de tecto ipsae erunt, quando in apertum odium de operto eruptae sunt. « Et congregabit eos, » scilicet impios. Glossa, Non localiter sed mente; quia scilicet faciet eos unanimes ad persequendum fideles. Unde sequitur: « In praelium, » scilicet contra fideles, per persuasiones, comminationes, promissa, dona, flagella et aliis modis. « Quorum, » scilicet malorum. « Numerus est sicut arena maris, » idest ita innumerabiles et steriles. Supra 16, Procedant ad reges etc. « Et ascenderunt, » idest ascendent, hoc est per superbiam elevabunt se. « Super latitudinem terrae, » idest omni orbe exercebunt malitiam suam. Joel 1, Et gens ascendet super terram meam fortis et innumerabilis. « Et circuierunt, » idest circuibunt. Per hoc notatur quod intus non intrabunt per effectum malitiae, quia nunquam omnino Ecclesia deicietur. Iste circuitus erit diligens perstructio et conatus ad pervertendum fideles ad instar capitis sui. De quo 1 Petr. 3, Circuit quaerens quem devoret. « Castra sanctorum, » idest justos semper ad resistendum vitiis paratos: unde de Ecclesia dicitur Cant. 5, Terribilis ut castrorum acies ordinata. « Et civitatem, » idest Ecclesiam: quam vocat civitatem, propter unitatem justorum ad resistendum, secundum Glossam. Gregorius: Omnis pugna unanimiter aggressa victoriam patit. « Dilectam, » scilicet a Deo. Hoc dicit ad consolationem justorum quos nutrit et protegit, quia diligit eos. Prov. 8, Ego diligentes me diligo. Et sic describit justos persecutionem sustinentes tempore Antichristi, quantum ad tria: scilicet quantum ad pugnae strenuitatem, quantum ad strenuitatis unanimitatem, quantum ad divinam charitatem. « Et descendit. » Hic ostenditur supplicium diaboli cum quo mali damnabuntur et Antichristus, et ejus pseudo apostoli. Primo ergo ostenditur damnatio impiorum. Secundo damnatio diaboli seductoris eorum, « Et diabolus. » Tertio ostenditur associatio Antichristi et pseudo apostolorum, « Ubi est bestia. » Dicit igitur: « Et descendit, » idest descendet. « Ignis, » scilicet gehennalis. « De caelo, » idest a sublimitate divinae justitiae et potentiae: quasi dicat: Deus ex sua justitia altissima inferet eis poenam ignis aeterni. Per hoc autem quod dicitur, Descendit, intelligitur pondus opprimens. Non enim intelligitur descensus localis. « Et devoravit, » idest devorabit eos, idest ubique occupabit et exuret. Job 20, Devorabit eum ignis etc. « Et diabolus qui seducebat eos missus est, » idest mittetur, scilicet in die iudicii. « In stagnum ignis et sulphuris, » idest in abundantiam ardoris et foetoris cum submergentem. Ezechiel 38, Ignem et

sulphur pluuio super eum et super exercitum ejus. « Ubi, » idest in quo stagno. « Et bestia, » idest Antichristus. « Et pseudo prophetae, » idest pseudo ejus apostoli. « Cruciabuntur die ac nocte, » idest continue. « In saecula, » consequutiva. « Saeculorum, » hoc est in aeternum. Supra 14, Nec habent requiem die ac nocte etc. ubi de hoc dictum est. Nota etiam Glossam. Respectu gloriae etc. « Et « vidi thronum. » Hic ostenditur forma judicii: quasi dicat: sic judicabunt homines et daemones, secundum opera sua, ita quod quilibet cognoscat merita sua. Primo autem tangit quaedam quae erunt circa judicium; et hoc sive ante, sive post. Secundo ostendit ipsum judicium, « Et judicati sunt. » Tertio judicii executionem sive effectum, « Et infernus et mors missi. » In prima parte, Primo tangit judiciariam potestatem perfectorum. Secundo immutationem electorum, « A cujus conspectu. » Tertio praesentiam judicandorum, « Et vidi mortuos. » Quarto manifestationem meritorum, « Et libri. » Dicit igitur: « Et vidi thronum, » idest Ecclesiam, quae est thronus Dei, quia sedet et quiescit in ea, et in ea quantum ad perfectos sedebit judicans mundum in judicio. « Magnum, » dignitate. 5 Reg. 10, Fecit Salomon thronum de ebore grandem. Vel, Magnum multitudine fidelium. « Candidum, » sinceritate, vel candidum immortalitate. Et vidi « Sedentem super eum, » idest Christum qui in die judicii sedebit in viris perfectis et per eos judicabit et faciet destructionem praemissam. I Corinth. 6, An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? « A cujus conspectu, » idest praesentia, qua tunc omnia conspiciet ad disponendum. « Fugit, » idest fugiet, quantum ad priorem statum terrae quam calcamus. « Caelum, » idest aer in quo respiramus, Matth. 24, Caelum et terra transibunt etc. « Et locus non est inventus, » idest non inveniatur. « Ab eis, » scilicet terra et caelo, videlicet quantum ad priorem speciem: quasi dicat: Non remanebunt in statu vetustatis et deformitatis ut prius. Psalm. Mutabit eos et mutabuntur. « Et « vidi mortuos, » morte naturae. Et sic intelligitur de bonis, tamen imperfectis, propter illud quod sequitur: Et de magnis. Vel mortuos. Glossa malos. « Magnos, » olim secundum fortunam et potestatem saeculi. « Et pusillos, » divitiis et potestate. « Stantes, » idest corporaliter praesentes in corporibus resumptis. « In conspectu throni, » idest in conspectu perfectorum, qui tunc conspicient merita singulorum; qui erunt thronus Dei, quia Christus sedebit in eis, idest per eos judicabit, quia eos faciet iudices. Sap. 3, Judicabunt nationes etc. « Et libri, » scilicet conscientiarum. « Aperti sunt, » idest aperti erunt: quilibet enim in conscientia sua, quasi in libro aperto cognoscat bona sua vel mala. Daniel. 7, Judicium sedit et libri aperti sunt. « Et alius liber, » scilicet Christus, in quo sicut in libro legent justi se recte fecisse, famulando ei quem tam excelsum videbunt potestate; et mali se male fecisse, cum eum sibi iratum et tam potentem aspiciunt. « Apertus est, » idest potens et magnus apparebit. « Qui est vitae, » quia dat vitam suis. Vel libri aperti sunt, idest divina praecepta manifesta erunt, quae modo multi nolunt cognoscere: tunc enim cognoscent quanta virtutis et auctoritatis sint divina praecepta, et scient se propter eorum contemptum condemnandos. Et alius liber, scilicet praescientiae: in qua qui videt omnia videt

quasi in libro. Apertus est, idest tunc erit apertus cum nunc sit clausus, quia mali scient se non esse praedestinos ad vitam, boni vero scient se praedestinos fuisse. Qui est vitae, quia in hoc libro vivunt omnium rerum rationes. Joan. 1, Quod factum est in ipso vita erat. Vel quia in libro praescientiae electi sunt praedestinati ad vitam. « Et « judicati, » Hic ostendit ipsum judicium. Et primo per comparisonem ad Scripturam praemissorum librorum. Secundo per comparisonem ad integritatem ipsorum judicandorum, quia in corpore et anima judicabuntur quantumcumque corpora fuerint dispersa et dilacerata, vel a mari, vel ab alio elemento absorpta. « Et dedit mare. » Ubi primo ostendit divinam potestatem in hominis reformatione; quoniam adhuc unietur anima corpori, ubicumque utrumque fuerit. Secundo judicii aequitatem in justa retributione, « Et judicatum est. » Dicit igitur: « Et judicati sunt, » idest judicabuntur a Christo et a viris perfectis. « Mortui, » morte culpae, secundum Glossam, « Ex his, » scilicet peccatis. « Quae scripta erant in libris, » scilicet conscientiarum, vel praeceptorum, in quibus legent sua peccata, hoc est scripta erunt. Judicabuntur inquam, « Secundum opera ipsorum: » quasi dicat: illud judicium erit secundum magis et minus, secundum quod magis vel minus peccaverunt. Supra 2, Dabo unicuique vestrum secundum opera sua. « Et dedit mare, » idest dabit. « Mortuos suos, » idest corpora mortuorum quae quandoque detinet: quasi dicat: illi qui mortui sunt in mari, resurgent cum corporibus suis. De his autem minus videtur: unde per locum a minori omnes alii resurgent. Hoc autem dicit ut ostendat, quod omnia corpora mortuorum hominum resurgent quantumcumque videantur absorpta. Nota Glossam, Vult aperte etc. « Qui in eo erant, » scilicet submersi vel projecti quantum ad corpora. Et dicuntur hic mortui, tam boni quam mali in mari submersi. Deinde loquitur de animabus, quia homo ex anima et corpore constituitur et reformabitur in resurrectione. « Et mors, » idest diabolus qui causa est mortis, tam spiritualis quam corporalis. Sap. 2, Invidia diaboli mors etc. « Et infernus, » scilicet locus infernalis. « Dederunt, » idest dabunt. « Mortuos suos, » scilicet animas mortuorum morte naturae quos detinent. « Qui in ipsis erant, » ante resurrectionem. Diabolus enim detinet animas reproborum in inferno; et ita diabolus tenet eas simul et infernus. Et bene jungit haec duo, quia qui subicitur diabolo per culpam incidit in infernalem poenam: quasi dicat: Etiam animae reproborum redibunt ad sua corpora, nec eas retinere poterit ab unione diabolus nec infernus: multo magis autem constat de animabus sanctis. Reformati autem per resurrectionem judicabuntur secundum merita sua: unde sequitur: « Et « judicatum est, » idest judicabitur. « De singulis, » scilicet bonis et malis, sine acceptione personae secundum opera ipsorum. Psalm. Tu reddes unicuique secundum opera sua. « Et infernus. » Hic ostendit judicii executionem, vel effectum: quia sicut judicatum erit per Christum et per sanctos, sic implebitur. Mittet enim Deus reprobos tam daemones quam homines in infernum. « Et infernus, » idest daemones quibus gravissima poena est in inferno. « Et mors, » idest diabolus qui est causa mortis. « Missi sunt, » idest mittentur di-

vina virtute cui resisti non potest. « In stagnum, » idest in abundantissimam et profundissimam poenam. « Ignis. » Gregorius in Gregoriano: Apostatam spiritum a conspectu districti iudicis ad aeterna supplicia rapiet tempestas pavenda de qua scriptum est, In circuitu tempestas valida. Deinde describit illam poenam ut timeatur. « Haec est secunda « mors, » de qua supra eodem. In his secunda mors etc.: quasi dicat: Cavete a morte prima, ut evitatis secundam. Deinde loquitur de hominibus reprobis. « Et qui non inventus est, » in extremo iudicio. « Scriptus in libro vitae, » quantum ad paginam praedestinationis: unde Glossa, idest ad vitam praedestinatus. « Missus est, » idest mittetur. « In stagnum ignis, » ministerio Angelorum. Matth. 13, Exhibunt Angeli. Sic ergo per Infernum intelliguntur daemones, per Mortem Diabolus, per eos qui non sunt scripti in libro vitae, reprobi homines. Aliter per Infernum, secundum Glossam, signantur homines reprobi; quia sunt profundi in vitiis, et quia debetur eis infernus: per Mortem diabolus ut prius. Deinde ut magis terreat, dat quasi regulam, qui damnabuntur: scilicet illi qui non sunt praedestinati ad vitam. Unde subditur, Et qui non est inventus etc. Terminatur autem hic visio sexta.

CAPUT XXI.

« Et vidi caelum novum et terram novam etc. » Terminatis sex visionibus supradictis, hic incipit septima et ultima visio; in qua specialiter agitur de elementorum innovatione, et de justorum glorificatione. Unde sicut in visione sexta, sub nomine Babylonis subversae, descripta est impiorum destructio; in hac visione septima describitur consequenter sub nomine sanctae civitatis Jerusalem bonorum glorificatio. Unde si quis visionis hujus seriem diligenter attenderet, cor suum ad tantae gloriae desiderium excitaret; et tam gloriosae civitatis habitator fieri, votis omnibus exoptaret. Praesens autem visio partes duas continet principales. In prima quidem insinuat elementorum innovatio. In secunda justorum glorificatio, ibi, « Et vidi « civitatem sanctam. » Pars illa secunda in duas partes dividitur. Primo enim describuntur ea, quae ad civitatis sanctae Jerusalem, per quam justorum gloriosa collectio designatur, spectant enim maxime quantum ad esse. In secunda vero describuntur ea quae spectant ad ipsam quantum ad bene esse, ibi, « Et ostendit mihi fluvium etc. » Circa partem primam primo describitur civitas supradicta in generali. Secundo in speciali, ibi, « Et habebat murum magnum. » Pars autem prima duas habet partes. Primo enim agitur de ejus glorificatione, quantum ad omne bonum. Secundo de ipsius ostensione, sub nomine sponsae facta Joanni per Angelum, ibi, « Et venit unus de his Angelis. » Circa partem primam in dictae glorificationis manifestatione, triplex adducitur testimonium. Primum quidem testimonium Joannis. Secundo sanctorum Patrum, Testamenti novi et veteris, ibi, « Et audiivi « vocem magnam. » Tertio testimonium Dei omnipotentis, ibi, « Et dixit qui sedebat in throno. » Dicit igitur primo, « Et vidi caelum novum, » hoc est aerem innovatum, sicut dicit Glossa, « Et terram novam, » hoc est ab omni corruptione et foeditate purgatam. 2 Petri ultimo: Caeli ardentes

solventur, et elementa ignis ardore tabescent, Et Isaiae 62, Ecce enim ego creo caelos novos et terram novam. Sequitur deinde, « Primum enim caelum et prima terra abiit, et mare jam non est. » Tangitur enim hic trium elementorum innovatio: aeris; cum dicit, Primum enim caelum, hoc est aer, quantum ad primum statum, recessit, Et prima terra, similiter, Et mare jam non esse dicitur, quantum ad rationem corruptionis. Sed modo potest hic quaeri, cum fiat in hoc loco mentio de tribus elementis, aqua videlicet, terra et aere; quare non fit mentio de quarto elemento, de igne videlicet? Quaeritur etiam de hoc quod dicit, Et mare jam non est: quia per hoc videtur quod aqua prorsus annihilatur, et quantum ad substantiam, et etiam quantum ad qualitates, cum non esse, removeat rei essentiam. Quaeritur tertio, utrum mundus debeat innovari? et videtur quod non: quoniam factus est ad obsequium hominis et propter hominem: sed post glorificationem, non indigebit homo elementorum obsequio: ergo non erit necesse innovari. Respondeo. Ad primum dicendum est, quod non fit de igne mentio in hoc loco, cum parva aut nulla corruptione foedatus sit, et illius virtute elementa cetera in conflagratione ultima debeant emendari, quoniam ipse maxime activus est, minime habens de materia, maxime vero de specie. Ad secundum dicendum est, quod aqua non intelligitur virtute ardoris illius consumi penitus, per hoc quod dicit, Mare jam non est: nec fit ibi negatio ratione substantiae, sed ratione corruptibilis qualitatis. Unde per hoc subtiliter intuenti datur intelligi, quod purgabitur a corruptione omnimoda, et foeditate, et salsa amaritudine. Ad tertium respondendum, quod mundus innovabitur, non ut homini serviat, sed ut homo renovatori ejus propter hoc gratias aeternaliter agat; quoniam mundum praemiari propter hominem, non est aliud quam hominem praemiari in illo. Et sic patet solutio ad illud quod objiciebatur. « Et vidi etc. » Hic consequenter agitur de justorum glorificatione describens ipsam, ut dictum est, sub typo civitatis sanctae Jerusalem. Et congrue primo ponit beatus Joannes innovationem elementorum, deinde subjungit glorificationem justorum: ut videlicet de mundanis ascendamus ad caelestia et de visibilibus pertingamus ad invisibilia contemplanda. Dicit igitur, « Et vidi civitatem « sanctam, » vidi, videlicet per spiritualem intelligentiam, « Civitatem, » hoc est universam justorum collectionem ab omni corruptione culpae et miseriae, « Descendentem de caelo. » Dicitur enim de caelo descendere; quia quod habuit boni in tempore praesentis vitae, et quod feliciter vivit in aeternitate, totum cognoscit se a Deo habere. Vidi inquam, civitatem, « A Deo paratam, sicut sponsam « ornata viro suo: » quoniam sicut sponsa praeparatur ad thronum viri, missis sibi a viro muneribus: sic praeparatur Ecclesia ad Christi caelestem copulam, datis sibi ab ipso donis caelestibus et operibus bonis. De hujusmodi civitate habetur supra 3, Scribam super eam nomen Dei mei, et nomen civitatis novae Jerusalem, quae descendit de caelo a Deo meo. Et de ipsius gloria habetur in Psal. ubi dicitur, Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei. Vel aliter potest exponi sic, Vidi civitatem, hoc est sanctorum omnium collectionem, ut supra dictum est, quae civitas dicitur per participationem divinae potestatis. Civitas enim dicit fortitudinem et poten-

nam. Sanctam, per participationem summae bonitatis. Jerusalem, quae pacis visio dicitur, per participationem aeternae veritatis. Novam, quia mundatam ab omni corruptela et miseria. Descendentem de caelo, per fluxum a causa prima. A Deo paratam per gratiam. Ornatam viro suo, per gloriam. Sicut sponsam, quia Christo conjunctam inseparabiliter, et sine fine. Hujusmodi vero desponsatio, quae est inter Christum et Ecclesiam, Inchoatur baptismo, Ratificatur in operibus justitiae, Consummatur in adoptione gloriae. Osee 2, Sponsabo te mihi in sempiternum, et sponsabo te mihi in iudicio et justitia, et in misericordia. In his etiam verbis supradictis possunt septem dotes intelligi, quibus post resurrectionem gaudebunt iusti. Tres videlicet animae: dilectio, tentio sive comprehensio, visio: et quatuor corporis: videlicet impassibilitas, agilitas, subtilitas, claritas. Per civitatem intelligitur dilectio plena, quoniam civitas dicitur civium unitas, quae fit per dilectionem maxime. Per hoc quod dicit sanctam, notatur perfecta tentio sive comprehensio. Sanctus enim idem est quod firmus: beati vero firmiter adhaerent Deo per comprehensionem. Per Jerusalem notatur visio, quia Jerusalem visio pacis interpretatur. Per hoc quod dicit Novam, insinuat impassibilitas; quia per amotionem vetustae corruptionis et passibilitatis, fient impassibiles et novitatem habentes. Per hoc autem quod dicit, descendentem de caelo, plane notatur agilitas: sed per hoc quod subdit, a Deo paratam, datur intelligi subtilitas: quia sicut res grossitudinem habens parari dicitur cum subtiliatur, sic corpus a Deo specialiter praeparabitur faciendo ipsum valde subtile, et quasi spirituale. Per illud autem quod subjungit, Sicut sponsam ornatam viro suo, Claritas demonstratur: quia sicut ornamentum reddit pulchrius corpus; sic claritas reddet corpus glorificatum formosius. Sic igitur per haec verba, septem dotes, ut patet, demonstrantur. De prima, dilectione videlicet plena, habetur Isaiae 51, Dixit Dominus cujus ignis est in Sion et caeminus est in Jerusalem. De secunda, scilicet de comprehensione perfecta, habetur ad Philipp. 5, Sequor autem si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. De tertia, hoc est de visione manifesta, dicitur 1 Corinth. 5, Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. De quatuor aliis quae spectant ad corpus dicit Apostolus 1 ad Corinth. 15, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: in quo notatur impassibilitas. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria: in quo ostenditur claritas. Seminatur in infirmitate, surget in virtute: in quo denotatur agilitas. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale: in quo insinuat subtilitas. « Et audiavi vocem magnam. » Illic consequenter introducit sanctorum patrum testificatio. Et ostenduntur duo, de quibus adducitur eorum testimonium; quae spectant specialiter ad beatitudinem sanctorum. Primum est jucunditas aeternae gloriae. Secundum est amotio omnis poenae, ibi, « Et absterget Deus omnem lacrymam. » Circa primam partem ostenditur gloriae jucunditas, « Et ipse Deus etc. » Dicit igitur, « Et audiavi vocem, » hoc est annunciationem sive promissionem, « Magnam, » quia de secretis et magnis rebus loquitur, « De throno, » dicentem, « per thronum enim sancti Patres, qui rectores sunt aliorum, et in quibus Deus praesidendo regnat, in-

telliguntur. De quo Throno vox exire dicitur; quia promissio boni caelestis, sive annuntiatio de sanctis Patribus, usque ad nos venit. De hujusmodi Throno dicitur supra 5, Vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus et foris: et in Psal.: Et thronus ejus, sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in diebus suis lucet. Audiavi inquam, vocem dicentem, « Ecce tabernaculum » Dei cum « hominibus, » hoc est humanitas Christi praesens est beatis in patria. Tabernaculum quippe Dei cum hominibus erit, quando se nobis, et nos sibi quantum ad humanitatem sociabit. Psal. In sole posuit tabernaculum suum: et supra 15. Apertum est templum tabernaculi in caelo. Et quoniam illa cohabitatio non erit transitoria, sed aeterna; ideo recte subdit, « Et habitabit cum eis. » idest aeternaliter in eorum societate manebit. Zach. 2, Lauda et lactare filia Sion; quia ecce ego venio et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Hujus autem societatis vinculum manifestat adhuc cum subdit, « Et ipsi populus ejus erunt, » laudem ejus unanimiter concinendo. Psal. Nos autem populus ejus, et oves pascuae ejus. « Et ipse Deus erit cum eis » eorum Deus. » Per hoc innuitur jucunditas gloriae quam habebunt ex praesentia divinitatis, quoniam divinitas se eis associabit, et eos sibi. Ezechiel. 35, Et scient quia ergo Dominus eorum Deus cum eis, et ipsi populus meus, domus Israel, ait Dominus Deus. Sed objicitur de hoc quod dicit: Et ipse Deus erit cum eis: quoniam ipse Deus nunc est cum suis in hoc mundo. Matth. ultimo: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Quomodo ergo dicit, Ipse Deus erit cum eis? cum etiam modo sit cum eis in hac vita. Respondeo: licet Deus modo sit cum suis, nequaquam cum eis esse videtur; quia quamdiu in hac mortalitate vivunt, eum manifeste non conspiciunt; sed tunc vere cum eis esse apparebit, quando se glorificatis illis revelata facie manifestabit. Ad illud Matth. Respondeo, quod Christus promisit se esse cum ipsis omnibus diebus, eis auxilium et protectionem assidue impendendo, non autem se eis manifestando. « Et absterget Deus omnem lacrymam. » Illic consequenter ostenditur amotio omnis temporalis poenae seu miseriae. Et primo ostenditur in generali. Secundo in speciali, ibi, « Et mors non erit ultra. » Dicit igitur, « Et absterget Deus omnem lacrymam. » Hoc est, omnem miseriam, seu poenam, propter quam oritur omnis lacryma. Supra 7, Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, hoc est sanctorum; quia carebunt penitus in patria omni miseria seu poena. Augustinus, ultimo lib. de Civitate Dei: Quanta erit illa felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum! O quam dulcia sunt ista, et animum vehementer, si tamen illis intendat, ad se trahentia! Erubescere debet ergo fidelis quilibet, si in temporalibus appetat delectari, qui sibi tanta aetalia bona credit reservari. Sequitur, « Et mors non erit, » omnis mali amotio in speciali. Unde quadruplex malum poenae hic tangitur, ut patet. Quoniam omnis poena temporalis, aut provenit dum anima separatur a corpore, aut dum est conjuncta corpori. Si primo modo, sic est mors: si secundo modo; hoc est dupliciter. Quoniam aut latet interius, et sic est dolor: aut apparet exterius; et hoc duobus modis: aut in verbo aut in signo. Si primo modo, sic est clamor; si secundo, sic est

laetus. Dicit igitur, « Et mors ultra non erit, » quia nulla erit animae et corporis separatio. Augustinus de Civitate Dei 20 lib.: Corpora ad incorruptionem atque immortalitatem, novissime nomina ex veteri corruptione atque mortalitate transibunt. « Neque locus, » supple erit ultra. « Neque clamor, » quoniam nulla erit ibi inquietatio. Isaiae 65, Exultabo in Jerusalem et gaudebo in populo meo, et non audietur in eo ultra vox fletus et vox clamoris. « Neque dolor erit ultra: » quoniam omne gaudium erit in cordibus sanctorum. Isaiae 51, Gaudium et laetitiam tenebunt, fugiet dolor et gemitus. Et subditur: « Quia prima abierunt, » hoc est, ista jam praedicta, quoniam peccato destructo ex quo proveniunt, penitus non erunt. Nota quod triplices sunt lacrymae Deo acceptabiles et gratiae. Videlicet lacrymae compunctionis. Psalm. Laboravi in genitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Sunt lacrymae compassionis. Unde Jeremiae 9, Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum; et plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei? Sunt nihilominus lacrymae devotionis. De quibus in Psal. Fuerunt lacrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus? Haec recordatus sum et effudi in me animam meam. Primae lacrymae sunt respectu sui. Secundae respectu proximi. Tertiae, respectu Dei. « Et dixit qui sedebat in throno. » Hic consequenter subditur attestatio divina de praedicta mundi innovatione, et sanctorum glorificatione. Et tanguntur tria specialiter in hac parte. Primo enim allicit auditorem, quantum ad vim rationabilem per veritatis expressionem. Secundo quantum ad vim concupiscibilem, per bonorum caelestium promissionem, ibi, « Ego sitiienti dabo etc. » Tertio quantum ad irascibilem, per damnationis malorum ostensionem, ibi, « Timidis autem. » Circa primam partem tria facit. Primo veritatem de innovatione specialiter insinuat. Secundo ad credulitatem ostensae veritatis auditorem excitat, ibi, « Et dixit mihi, scribe. » Tertio ad maiorem certitudinem, veritatem ostensam confirmat, ibi, Et dixit « mihi, factum est. » Dicit igitur: « Et dixit qui sedebat in throno. » Hoc est Deus qui regnat et quiescit in sanctis. Supra 7, Qui sedet in throno habitat super illos. Quid etiam dixerit, hoc est protestatus fuerit, declarat cum subdit, « Ecce nova facio omnia, » videlicet supra dicta, de quibus dictum est superius hoc eodem capitulo. Vidi caelum novum et terram novam. Isaiae 45, Ecce ego facio nova, et nunc orientur. Deinde excitat auditorem ad dictorum credulitatem cum subiungit: « Et dixit mihi: scribe. » Hoc est, in corde tuo reponere quod dictum est, et etiam in scriptis redigere ad aliorum utilitatem, ut qui viderint, legant, et legentes ad meliora proficiant. Supra 1, Scribe quae vidisti, et quae sunt, et quae fieri oportet post haec. « Quia haec verba fidelissima sunt et vera: » quasi dicat: dignum est ut scribas, quoniam supra dicta verba fidelissima sunt, id est apta ut eis fides adhibeatur. Et vera, quoniam verissime complebuntur. Matth. 24, Caelum et terra transibunt verba autem mea non praeteribunt. « Et dixit mihi, factum est. » Hoc est, completum est, quod complendum fuerat. Joannis 19, Consummatum est. « Ego sum alpha et omega, principium et finis: » quasi dicat: certum est, quod ego fa-

ciam nova omnia sicut dixi; quoniam sicut omnia habent per me principium et originem: ita et per me habebunt consummationem. Unde Glossa: Innovationem facere potero; quia ego omnia creavi, et omnia in me consummabuntur. Supra 1: Ego sum alpha et omega, principium et finis, dicit Dominus Deus. « Ego sitiienti dabo etc. » Hic consequenter auditorem allicit, per bonorum caelestium promissionem. Et per hoc ostenditur divinum testimonium de bonorum glorificatione. Dicit ergo, Ego sitiienti dabo, hoc est desideranti. « De fonte aquae vivae gratis, » id est abundantiam aeternae beatitudinis. Isaiae 55, Omnes sitiientes venite ad aquas. Et supra 7, Agnus qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitae fontes aquarum. Dicuntur etiam aquae vivae, quia felicitas gloriae possessori suo tribuit iucunditatem interminabilis vitae. Joannes 4, Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Dicit enim gratis se dare: quia nemo felicitatem aeternam promeretur nisi ei prius ad promerendam gratia divina detur. Et quoniam ad efficax desiderium aeternorum, sequitur perseverantia, ideo subdit: « Qui vicerit, » videlicet hostem antiquum, mundum et carnis vitium. « Possidebit haec, » hoc est pertinget ad bravium caeleste. Supra 3, Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo. « Et ero illi Deus. » Quemadmodum expositum est supra. « Et ipse erit mihi in Filium. » Galat. 5, Omnes enim vos filii Dei estis, per fidem in Christo Jesu. O quam grandia sunt ista caelestium bonorum promissa! exuperant omnem sensum, dulciora sunt super mel et favum. « Timidis autem. » Hic postmodum allicit audientem, per damnationis reproborum ostensionem, ne se vitiis et peccatis involvat, sed continue bonis operibus insistat, et ne mali secleribus obvoluti ad caelestem gloriam pervenire credant, vel falsis orationibus quas plerumque fundunt, vel eleemosynis, quas aliquando Ecclesiae vel pauperibus tribuunt, nisi a se vitia penitus expellant. Et in hoc loco octo differentiae perversorum hominum numerantur; ut per huiusmodi numerum iustis, qui octo beatitudinibus decabuntur, ipsi prorsus alieni et exortes ostendantur. Et huiusmodi differentiarum numerus et sufficientia sic habetur. Quoniam perversitas in homine, aut est quantum ad actus interiores, aut quantum ad actus exteriores. Si quantum ad interiores, hoc dupliciter. Aut per ordinationem affectus respectu agendorum. Aut per ordinationem intellectus respectu credendorum. Si primo modo; sic sunt timidi: si secundo modo; sic sunt increduli. Perversitas quantum ad actus exteriores est triplex. Aut per inordinationem ad proximum. Aut ad se ipsum. Aut ad Deum. Si per inordinationem ad proximum; hoc potest esse duobus modis. Aut quia est contra salutem vitae nostrae. Aut contra salutem vitae gratiae. Si primo modo; sic sunt homicidae, sive hostes humanae naturae. Si secundo modo, sic sunt excommunicati, quia sunt hostes gratiae. Excommunicati dicuntur, quia extra communionem bonorum positi. Si sit perversitas per inordinationem ad seipsum; sic sunt fornicatores. Si per inordinationem ad Deum, hoc est tripliciter. Aut quia contra divinam bonitatem; et sic sunt venefici, id est malorum persuasores. Aut contra maiestatem, et sic sunt idololatrae. Aut contra veritatem, et sic sunt mendaces. Dicit igitur: « Timidis autem, » id est illi

qui timore mundano ducti, veritatis opera dimittunt vel fidem acceptam relinquunt. « Pars erit in stagno ardenti igni et sulphure. » Job 6, Qui timent pruinam irruet super eos nix. « Et incredulis, » qui bona futura minime credunt. Pars similiter erit etc. Hebr. 11, Sine fide impossibile est quemquam placere Deo. « Exeeratis, » Hoc est excommunicatis, qui secundum ecclesiasticam consuetudinem manifeste pro suis sceleribus excommunicantur, pars erit. supple etc. 2 Cor. 6, Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate, aut quae societas lucis ad tenebras? « Et homicidis, » qui vel voluntatis pravitate, vel sermonis persuasionem, vel operis perpetratione hominem occidunt, pars erit etc. Exod. 25, Insonem et iustum non occides. « Et fornicatoribus, » qui carnis illecebris, vel huiusmodi delectationibus saeculi illicite se subiciunt. Galat. 5, Manifesta sunt opera carnis: quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia etc. « Et veneficis, » illis videlicet qui venenum malitiae verbo vel exemplo crudeliter infundunt. « Et idololatriis, » qui relicto divinae majestatis cultu per idololatriam se daemonibus subdunt. Infra ultimo, Foris canes et venefici, impudici et homicidae et idolis servientes. « Et omnibus mendacibus, » qui scilicet relicta veritate proximum suum fraudulenter decipiunt. Psalm. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Istis igitur omnibus supradictis pars erit in stagno ardenti igni et sulphure. Et per hoc ostenditur duplex poena malorum. Ignis videlicet inextinguibilis et foetor intolerabilis. Psalm. Ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum. « Quod est mors secunda, » Morte secunda moriuntur damnati, quia primo mortui fuerunt morte culpae, sed secundo moriuntur morte gehennae. Unde in Psalm. Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. « Et venit unus de septem Angelis. » Descripta superius sanctorum glorificatione, sub nomine civitatis sanctae, hic consequenter agitur de speciali ejus ostensione, facta Beato Joanni Evangelistae. Et haec pars duplicem habet partem. Primo ponitur ostensionis ejus promissio. Secundo subditur ipsa ostensio, ibi, « Et sustulit me in spiritu. » Circa primam partem, Primo describitur persona promittens. Secundo ponitur promissio sequens, ibi, « Et loquutus est mecum dicens. » Dicit igitur: « Et venit unus ex septem Angelis, » idest unus ordo praedicatorum unanimis in fide et ministerio praedicationis. De istis septem Angelis habetur supra 15, Et exierunt septem Angeli habentes septem plagas de templo. « Habentibus septem phialas. » Hoc est perfectam scientiam. « Plenas septem plagis novissimis: » continentes scilicet comminationes poenarum infernalium. « Et locutus est mecum: Veni, » ostendam tibi uxorem Agni. » Locutus est inquam, mecum per internam inspirationem. Veni, scilicet per praeparatam intelligentiam. Et ostendam tibi uxorem Agni, hoc est sanctam Ecclesiam. Simile habetur supra 17, Et venit unus de septem Angelis qui habebant septem phialas, et locutus est mecum dicens: Veni ostendam tibi damnationem metreticis magnae. Sed modo quaeri potest, cum Beatus Joannes superius dixerit se vidisse uxorem Agni, quomodo promisit Angelus se eam ostensurum ei? Respondeo, quod supra viderat magna de sanctorum glorificatione; sed adhuc majora valde visurus erat: quoniam multa alia gloriosa sacramenta illius so-

cietatis sanctorum: unde parva existimanda erant ea quae viderat respectu eorum quae visurus erat; et ideo dicit: Veni ostendam tibi sponsam uxorem Agni: quasi dicat: magna quidem sunt quae de futuro sanctorum statu vidisti; sed eleva et dilata mentem, quia de eodem statu ipsorum visurus es multa mirabilia quae non vidisti. Ipsa vero sancta mater Ecclesia et sponsa et uxor pariter dicitur: Sponsa, quia caelesti sponso, Christo videlicet, spirituali dilectione copulatur. Joan. 3, Qui habet sponsam sponsum est. Uxor dicitur: quia per Christi gratiam, ad multorum filiorum procreationem fecundatur. Isa. 49, Dices in corde tuo, quis genuit mihi istos? « Et sustulit me in spiritu, » hoc est elevavit me multo sublimius quam fueram prius. « In montem magnum et altum, » quia magna erant et alta quae mihi ostensurus erat. Isa. 40, Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. « Et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem: » ostendit scilicet excellentius quam prius videram. Civitatem sanctam, idest sanctorum gloriosam societatem fruentium aeterna pace. « Descendentem de caelo. » Hic ponitur civitatis ostensae descriptio. Et primo describitur quantum ad dignitatem. Secundo quantum ad pulchritudinem, ibi, « Habentem claritatem, » Et ibi primo ostenditur ipsius pulchritudo. Secundo pulchritudinis magnitudo, ibi: « Lumen ejus simile. » Dicit igitur: « Descendentem de caelo: » in quo insinuat, quod quicquid habet boni sancta Ecclesia, cognoscit se accepisse a divina gratia. Simile habetur supra hoc eodem capitulo. Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de caelo a Deo. « Habentem claritatem Dei: » quoniam non a se claritatem habebit quam in caelesti beatitudine possidebit, sed a Deo. Quemadmodum ferrum dum in igne mittitur, ab igne coloratur et ipsius speciem sumit, et a se non habet quod accipit: Ita sancta mater Ecclesia claritatem habebit in patria aeternae divinitatis luminosis radiis illustrata. Tob. 15, Luce splendida fulgebis, et omnes finis terrae adorabunt te: loquitur de civitate sancta Jerusalem. Hugo de Sancto Victore: Aestimetur qui potest quanta quamque jucunda concors ac indissolubilis erit creaturae humanae creatorisque unita conjunctio: ubi claritas quam creator habet per plenitudinem, creaturae dabitur per plenitudinis participationem. Hujus claritatis magnitudinem exprimit, cum dicit: « Lumen ejus simile lapidi pretioso. » Lapis quidem pretiosus Christus recte dicitur: quoniam indissolubilis immortalitate. De huiusmodi lapide habetur Daniel. 5, Abscissus est lapis de monte sine manibus. Et in Psalm. Lapidem quem repronaverunt aedificantes. Est etiam pretiosus, quoniam virtutum pulchritudine et plenitudine decoratus. Psalm. Speciosus forma prae filiis hominum. Lumen ergo supernae civitatis describitur esse simile lapidi pretioso, quia sanctorum universitas in futuro saeculo claritate divinitatis irradiata assimilabitur Christo. Unde 1 Joan. 3, Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Sequitur: « Tamquam lapidi jaspidi, sicut crystallum. » Jaspis enim viret, sed crystallum claret: unde Christus et crystallus dicitur et jaspis. Jaspis quoniam immarcescibili virore virtutum viret: unde Isa. 41, Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis; et replebit eum

spiritus timoris Domini. Crystallus etiam dicitur, quoniam ex mortuis resurgens gloria immortalitatis clarus effulsit. Joan. 15, Nunc clarificatus est filius hominis, et Deus clarificatus est in eo. Et parum post sequitur: Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Sanctae igitur civitatis lumen, simile erit lapidi pretioso, idest Christo, et tamquam lapidi jaspidi sicut crystallum, quoniam in caelesti patria cum Christo nitebit bono immarcescibilis aeternitatis et fulgebit dono indissolubilis immortalitatis. Sap. 5, Fulgebunt justi, et tamquam scintillae in arundinetis discurrent. « Et habebat « murum magnum et altum. » Hic consequenter describit statum sanctae civitatis in speciali. Unde primo describit statum ejus quantum ad partes suas, et quantum ad se totam. Secundo manifestat nobilitatem ejus et gloriam, ibi, « Et templum non « vidi in ea. » Circa primum primo ponit partium civitatis solam descriptionem. Secundo ostendit partium et totius simul commensurationem, ibi, « Et « qui loquebatur mecum. » Tertio declarat eorum pretiositatem, ibi: « Et erat structura muri ejus. » Circa partem primam, Primo ponitur muri civitatis et portarum descriptio. Secundo insinuat portarum tantum debita dispositio, ibi, « Ab oriente « portae tres. » Tertio ostenditur muri congrua situatio, ibi, « Et murus civitatis. » Et ibi: Primo ostendit Beatus Joannes multiplex fundamentum. Secundo fundamenti ornatum, ibi, « Et in ipsis « duodecim nomina. » Dicit igitur primo: « Et « habebat murum magnum et altum. » Per murum convenienter Christus intelligitur, qui sanctam Jerusalem undique circumdat et protegit. De quo muro habetur Isa. 26, Urbs fortitudinis nostrae Sion, Salvator ponetur in ea murus et antemurale. Et Zachar. 2, Ego ero ei, ait Dominus, murus ingens in circuitu, et in gloria ero in medio eius. Iste etiam murus magnus et altus dicitur, quia Christus Dominus magnus est per incomprehensibilitatem immensitatis et interminatione aeternitatis. Altus per exaltationem humanitatis et sublimitatem majestatis. Jerem. 52, Fortissimae et magnae potestatis Dominus exercituum nomen ejus: magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu. Sequitur: « Habens « portas duodecim. » Per portas Apostoli sancti designantur, quia per eorum fidem et doctrinam sanctam civitatem intramus Prov. 13, Jacobant mali ante bonos, et impii ante portas justorum. « Et in portis anguli duodecim. » Per angulos minores quosque et meritis occultiores intelligimus: qui recte in portis esse dicuntur, quoniam in praedicatione et doctrina sanctorum Apostolorum colliguntur. In figura hujusmodi potest intelligi quod in Exodo dicitur 26, Fecit sex tabulas et duas ansas per singulos angulos tabernaculi retro, quae junctae erant a deorsum usque sursum et in unam compagine pariter ferebantur ita. Fecit ex utraque parte per angulos etc. In muro igitur dicuntur esse portae duodecim, et in portis duodecim anguli, quoniam in praedicatione Christi collecti sunt duodecim Apostoli, et in eorum praedicatione minores et meritis occultiores universi. Angulus enim occultationem significat; et duodenarius numerus universitatem figurat. Sed ut Apostolos fidem gentis Israeliticae atque justitiam in sua praedicatione atque doctrina commendasse patenter ostendat, ideo subdit: « Et nomina scripta quae sunt « nomina duodecim tribuum filiorum Israel: »

unde in portis, hoc est in sanctis Apostolis, nomina duodecim tribuum Israel scripta dicuntur, quoniam eorum fides et merita per ipsos Apostolos gloriosa fuisse in sacra pagina declarantur. Deinde sequitur: « Ab oriente portae tres. » Per orientem justi qui fuerant in principio mundi, intelliguntur. Per aquilonem designantur illi ex gentilitate quondam a bono frigidi ad calorem fidei sunt conversi. Per austrum Judaeos justos antiquos calentes in fide salvatoris convenienter intelligere possumus; per occasum illos qui in fine saeculi convertentur. Ab oriente igitur, et ab aquilone, et ab austro, et ab occasu portae tres esse in civitate congrue demonstrantur: quia quicumque ex praedictis gentibus salvantur, per sanctae Trinitatis fidem in quatuor mundi partibus apostolica praedicatione divulgatam justificantur. Aliunde vero nullus introitum habere potuit nec poterit, nisi videlicet per fidem sanctae Trinitatis. Hebr. 11, Sine fide autem impossibile est quemquam placere Deo. Et quoniam salvator noster ex Patriarchis originem traxit; ideo sequitur: « Et murus civitatis habens fundamenta duodecim. » Murus quippe civitatis fundamenta duodecim habere dicitur, quia Christus ex genere Patriarcharum carnem assumpsit. De hujusmodi fundamentis dicitur in Psalm. Fundamenta ejus in montibus sanctis etc. Sequitur: « Et in ipsis duodecim nomina duodecim « Apostolorum et Agni. » Nomina vero duodecim tribuum in Apostolis et nomina duodecim Apostolorum in Patriarchis duodecim scripta leguntur. Quoniam Apostoli fidem patrum de redemptione generis humani completam praedicaverunt, et sancti Patres per Apostolos praedicandam fideliter crediderunt. De hujusmodi nominum scriptione habetur Luc. 10, ubi dicitur: Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in caelis. Et notandum quod nomen Agni in fundamentis, hoc est in Patriarchis, et non in portis, idest in Apostolis legitur esse scriptum: quoniam ipsis manifeste fuit exhibitum: sed antiquis patribus qui diu expectaverant, erat exhibendum. « Et qui loquebatur mecum etc. » Posita superius partium civitatis tantum descriptione, hic consequenter agitur de partium et totius simul commensuratione. Et primo describit mensurantem, et etiam mensuram. Secundo declarat civitatis figuram, ibi, « Et civitas in quadro posita. » Tertio ostendit mensurationem ab Angelo factam, « Et mensus est civitatem. » Dicit igitur: « Et « qui loquebatur mecum, » scilicet Angelas: de quo supra hoc eodem capitulo, « Et venit unus de septem Angelis, » habentibus septem phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum. Superius vidit civitatem nunitam et ornatam: hic edocetur ut attendat quod alii ab aliis in santa civitate meritis differunt. Et diligenter considerandum est quod multa quae in descriptione sanctae civitatis ponuntur, magis ad sanctorum praesentia merita, quam ad futura praemia spectare dignoscuntur; licet intentio Beati Joannis sit supernae Jerusalem statum describere. Quaedam tamen magnifica de meritis ipsius studet intimare. Unde per Angelum qui cum Beato Joanne loquebatur, coetus sanctorum doctorum, sive praedicatorum intelligitur, sicut supradictum est. « Et habebat mensuram arundineam. » Per mensuram meritorum differentia designatur. Ezechiel, 41, Calamus mensurae in manu ejus. Per arundinem auream intelligitur sacra Scriptura; quae convenienter arundo dicitur,

propter sonum praedicationis. Psalm. In omnem terram exivit sonus eorum. Et dicitur « Aurea, » propter fulgorem divinae cognitionis qui inquam fulgor illustrat corda fidelium. Psalm. Declaratio sermonum tuorum illuminat et intellectum dat parvulis. Angelus ergo arundinem habebat auream, hoc est sacram Scripturam compositam et fulgidam ad erudiendam plebem dominicam. Isaiae 50, Erunt aures tuae audientes vocem post tergum monentis: haec est via; ambulate in ea. Habebat inquam, arundinem auream, « Ut metiretur civitatem et portas ejus et murum. » Per civitatem quae non exprimitur nomine speciali, plebs inferior intelligitur. Portae quidem, ut superius dictum est, dicantur Apostoli, per quorum doctrinam alii ingrediuntur ad unitatem fidei: per murum Christus intelligitur, qui undique suos munit et totaliter defendit. Angelus ergo metiri dicitur civitatem, quia sagacitas sanctorum praedicatorum secundum capacitatem audientium temperat praedicationis stilum. Unde I Corinth. 5, Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Et secundo capite dicitur ibidem: sapientiam loquimur inter perfectos. Portas etiam metitur dum doctrinam Apostolicam introitum esse caelestis evidenter protestatur. Proverbiorum 8, Doctrinam magis quam aurum eligit. Metitur etiam murum, hoc est Christum, scilicet dum ipsum praedicat esse Deum et hominem verum. « Et civitas in quadro est. » Ille ostenditur civitatis sanctae figuratio: unde in quadro dicitur esse sancta civitas, quoniam quatuor sunt ejus latera: scilicet fides, spes, caritas, et operatio. Unde dicit Ilugo: Quantum quisque credit tantum sperat; quantum sperat, tantum diligit; quantum diligit tantum operatur. In quadro igitur civitas posita est: quia robusta fide, longanimitas spe, ampla caritate, efficax opere. Vel quadrum civitatis sunt quatuor principales virtutes in homine: prudentia scilicet, temperantia, fortitudo, justitia; quae aequales debent esse in homine, nec alia aliam debet excedere. « Longitudo ejus tanta est, quanta et latitudo: » quia quantum credit tantum amat; et in hoc ostenditur quadrationis expositio. « Et mensus est civitatem de arundine, per stadia duodecim millia. » Ille ostenditur mensuratio ab Angelo facta. Et primo ostenditur mensuratio civitatis totius. Secundo mensuratio murum illius, ibi, « Et mensus est muros ejus. » Stadium est longitudo itineris in quo curritur ut bravium acquiratur. Unde I Corinthiorum 9, Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Duodenarius enim numerus, duodecim Apostolorum doctrinam significat, et millenarius doctrinam figurat. Unde Angelus, idest coetus praedicatorum, de aurea arundine per stadia duodecim millia metitur; quia praedicatorum auctoritas etiam minores ad bravium supernae remunerationis currentes, Apostolicam doctrinam perfecte secundum vires suas consummare attestatur. Sed quoniam superius de altitudine ejus nihil dixit, ideo longitudinem et altitudinem ejus repetens, etiam altitudinem describit dicens, « Longitudo et altitudo et latitudo ejus aequalia sunt. » Per longitudinem fides intelligitur, per altitudinem spes, per latitudinem caritas. Unde in Psalm. Latum mandatum tuum nimis. Et haec tres virtutes aequales dicuntur; quia quantum quisque credit, tantum sperat; et quantum sperat, tantum diligit. Nec mirandum si spes per

altitudinem hic figuretur, cum superius pro uno civitatis latere ponatur, quoniam una et eadem res in sacro eloquio multis intellectibus frequenter deservit. Sequitur, « Et mensus est muros ejus centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis quae est Angeli. » Superius dixit murum, et hic dicit muros, et bene; quia civitas sancta et habet murum, hoc est principalem defensorem habet Christum; habet etiam muros; quia defensores habet alios, doctores scilicet et rectores Ecclesiasticos. Psalm. Benigne fac in bona voluntate tua Sion etc. Ipsorum mensura perfecte declarator cum dicitur, « Et mensus est etc. » Centenarius enim numerus perfectionem signat; quadragenarios, qui ex quater decem consurgit, completionem quatuor Evangeliorum et decalogi demonstrat. Quaternarius vero quatuor virtutum principalium exercitationem. Cubitus, qui est in brachio, designat operationem. Muri ergo Jerusalem centum quadragintaquatuor cubitos dicuntur habere; quia sanctae Ecclesiae defensores implent quatuor Evangeliorum mandata atque decalogum cum exercitatione quatuor principalium virtutum. Et haec est hominis mensura; quoniam haec est hominis justitia: unde per eam homo in se justificatur, et per eam Angelo socialiter coaequatur: et ideo subditur, Mensura hominis, quae est Angeli. Haec est justitia quam habet homo; quae convenienter dicitur esse Angeli; quia per ipsam homo reparatus in hoc mundo Angelo sociatur, et socialiter coaequatur, et assimilatur in caelo. Unde Marci 12, Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut Angeli in caelis. « Et erat structura muri ejus etc. » Superius ostendit beatus Joannes partium sanctae civitatis et totius simul commensurationem: hic consequenter declarat eorum pretiositatem fundamentorum, ibi, « Fundamenta muri etc. » Tertio pretiositatem portarum, ibi, « Et duodecim portae. » Quarto pretiositatem platearum, ibi, « Et plateae civitatis. » Dicit igitur, « Et erat structura muri ejus, » ita viderat civitatem et murum ejus sive muros, portas, et fundamenta, et haec omnia inter se differre: hic ostendit quam pretiosus sit murus, quam pretiosa civitas, quam pretiosa fundamenta, quam pretiosae portae; ideo dicit primo. « Et erat structura muri ejus, » idest conjunctio verbi et hominis assumpti, « Ex lapide. » Dicitur enim esse ex lapide, qui firmiter et indissolubiliter permanet in unitate personae. De hujusmodi lapide dicitur Lucae 9, Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur; super quem autem ceciderit, comminuet illum. Nec dicitur esse ex quocumque lapide, sed ex « Jaspide, » qui semper virorem habet; sicut Christus qui semper virorem aeternitatis habet: nobis virorem aeternitatis immarcescibilem repromittitur Ezechielis trigesimo tertio capite, ubi dicitur: In montibus excelsis Israel erunt pascua eorum; ibi requiescent in herbis virentibus. « Ipsa vero civitas aurum mundum, » idest rutilans, sicut aurum mundum fulgore divinae cognitionis. I Corinth. 15, Nunc cognosco ex parte; tunc cognoscam sicut et cognitus sum. « Simile vitro mundo, » quoniam lucet sicut vitrum mundum puritate confessionis. Vitrum enim nullas in se sordes celat. Sic sancta electorum simplicitas sua peccata pure per confessionem revelat. Unde dicitur Jacobi cap. 5, Confitemini alterutrum peccata vestra. « Fundamenta muri ejus, »

hic ostendit pretiositatem fundamentorum. Et primo in generali. Secundo in speciali, ibi, « Fundamentum primum. » Dicit igitur, « Fundamenta muri, » hoc est duodecim Patriarchae, vel alii sancti veteris Testamenti, qui per duodecim Patriarchas intelliguntur; qui vere omni lapide pretioso ornati sunt, quoniam omni genere virtutum firmiter effulserunt. Ipsi ergo fundamenta muri et etiam lapides pretiosi dicuntur, quoniam Christus qui est murus Ecclesiae, ex eorum genere sumpsit carnem, et ipsi claruerunt per multiplicem virtutum fulgorem. Psal. Fundamenta ejus in montibus sanctis. Virtutes quidem eorum per ordinem sub figura pretiosorum lapidum consequenter describit, et pretiositatem earum singulariter ostendit. Et ideo dicit, « Fundamentum primum jaspis: » hoc est in fundamento, primus est Jaspis. Jaspis enim, quia viret, fidem signat, quae est principium et origo omnium virtutum. Hebraeor. 11, Est autem fides sperandarum substantia rerum, « Secundus sapphyrus, » Sapphyrus enim caelo sereno similis est, et significat caelestium bonorum spem: ideo ponitur secundus; quoniam spes secundum locum tenet post fidem. Hebraeor. 6, Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae securam ac firmam, et incendit usque ad interiora velaminis; ubi praecursor pro nobis introiit Jesus. « Tertium chalcodonius. » Chalcodonius vero lucet quasi pallens ignis lucernae; et significat caritatem quae in abscondito bona agit; sed cum aliis prodesse potest, mox apparet quid fulgoris intus habet. Ponitur autem chalcodonius tertio loco, quoniam caritas tertio loco post fidem et spem ordinatur. 1 Corinth. 13, Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria haec; major autem horum est caritas. « Quartum smaragdus. » Smaragdus nimiae viriditatis est, et invenitur super herbas et frondes in frigore Seythiae: significat enim fortitudinem, quae necessaria est in adversis: et ideo quarto loco ponitur; quia qui fidem et spem et caritatem habet, necesse est ut sit fortis in sustinendo adversa. Tob. 3, Forti animo esto; in proximo est ut a Deo cures. « Quintum sardonix. » Sardonix niger est inferius, unde significat humilitatem: et ponitur quinto loco; quia congruum est ut qui fortis est in tribulationibus, non inde superbiat, sed magis humiliter se subjiciat. Ecclesiastici 3, Quanto magnus es, humilia te in omnibus. « Sextum sardius. » Sardius sanguinei coloris est; et signat martyrii passionem; et ponitur sexto loco; quoniam qui praedictas virtutes habet, promptus debet esse animo ad sustinendum martyrium pro Christo. Ideo dicitur Act. 21, de beato Paulo: Ego autem non solum alligari in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu. « Septimum chrysolithus. » Chrysolithus vero scintillas quasi ardentes emittit, unde claritatem miraculorum exprimit: et congrue septimo loco ponitur; quia qui tot habet bona, et mori pro Christo paratus est, virtute miraculorum nonnumquam clarificatur. Act. 6, Stephanus autem plenus gratia et fortitudine, faciebat signa et prodigia magna in populo. « Octavum beryllus. » Hujusmodi lapis urit manum tenentis se; et per hoc designatur, quod qui talis ac tantus est, eos qui sibi conjunguntur, per sui conversationem ad justitiam accendit. Matth. 5, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et

S. Th. Opera omnia. V. 23.

glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. « Nonum topazius. » Iste lapis aurei et aetherei coloris est; unde signat contemplationem caelestium bonorum: et nono loco merito ponitur; quia qui supradictis bonis decoratur, ad caelestia bona contemplanda sublimiter elevatur. Matth. 5, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. « Decimum chrysopassus. » Chrysopassus est viridis et aureae mixturae; et signat desiderium virentis aeternitatis et caelestis gloriae; et bene decimo loco ponitur; quia iustus postquam aeterna gaudia per altam contemplationem conspicit, ad ea possidenda totis desideriis inardescit. Philipp. 1, Desiderium habens dissolvi et cum Christo esse. « Undecimum hyacinthus. » Hyacinthus enim cum aere mutatur; in sereno perspicuus, in nubilo marcescit: unde per ipsum virtus supernae condensationis figuratur. Et ideo undecimo loco ponitur; quia quicumque contemplare aeternitatis desideriis flagrat, misericordiae et compassionis visceribus flagrat. Job 30, Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. « Duodecimum amethystus, » qui purpureum habet colorem, et ideo designat regiam dignitatem: unde in duodecimo loco congrue ponitur; quia qui supradictis bonis enitescit, potenter seipsum et alios regere novit. Tit. 2, In omnibus praebete ipsum exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate. Bene igitur supradicti lapides hujusmodi ordine disponuntur; quia sanctorum virtutes per eos designatae, secundum ordinem, sicut ostensum est, apte connectuntur. « Et duodecim portae, duodecim margaritae sunt per singulas. » Illic ostendit portarum pretiositatem: unde per portas, sicut dictum est supra, designantur Apostoli; quia per eorum doctrinam habemus ingressum ad gloriam caelestis regni. Dicuntur etiam per singulas portas esse, margaritae, quia per duodecim Apostolorum doctrinam salvantur fideles animae, quae sunt per fidem firmatae, et per justitiam lucidae: ideo convenienter dicit: Et duodecim portae duodecim margaritae per singulas; hoc est in unaquaque porta duodecim sunt margaritae; quoniam ex quatuor mundi partibus, ad fidem sanctae Trinitatis per duodecim Apostolorum doctrinam et praedicationem, imitatores eorum in fide et justitia sunt collecti. Jeremiae 16, Ecce ego mittam pisces multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Unde Matth. 4, dicitur ad Petrum et ad Andream fratrem ejus, Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum. « Et singulae portae erant ex singulis margaritis. » Ex singulis quidem margaritis singulae portae dicuntur esse; quia sancti Apostoli et in semetipsis fide firmi extiterunt, et splendore justitiae quantum ad alios claruerunt: unde non solum in se fulgebant per propriam virtutem; sed etiam in suis sequacibus fulgent, per ejusdem virtutis imitationem. Ideo dicebat Apostolus ad Philipp. 3, Imitatores mei estote, fratres. Sequitur, « Et plateae civitatis aurum mundum. » Plateae enim civitatis sunt sancti inferiores, laxius rebus mundanis utentes, et subiecti majoribus propter virtutem obedientiae: ideo dicitur, 1 Petri 2, Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum; sive regi, quasi praecellenti; sive ducibus, tamquam ab eo missis. Aurum etiam sunt per flammam internae caritatis; adimplentes illud quod ad Romanos 12, dicitur: Spiritu ferventes, Domino servientes. Tob. 15,

Auro mundo omnes plateae ejus steruentur. • Tamquam vitrum perlucidum. • Dicuntur etiam vitrum perlucidum, propter manifestae confessionis puritatem. Psalm. Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. Cum ergo tanta sit minorum et inferiorum speciositas, quis aestimare poterit majorum et superiorum pulchritudinem? • Et templum non vidi in ea etc. • Postquam in parte praecedenti descripsit Beatus Joannes statum sanctae civitatis quantum ad partes suas, et quantum ad se totam: consequenter describit in hoc loco nobilitatem ejus et gloriam. Unde primo ostendit eam esse gloriosam et nobilem, ratione templi sanctissimi quo sanctificatur. Secundo ratione claritatis immensae, qua illuminatur, ibi, • Et civitas non eget sole. • Tertio ratione habitatorum nobilium, quibus honorificatur, ibi: • Et ambulabunt gentes. • Quarto ratione securitatis magnae qua jucundatur, ibi, • Et portae ejus non claudentur. • Quinto ratione amotionis omnis immunditiae, quoniam omni munditia decoratur: et hoc notatur ibi, cum dicit: • Non intrabit in eam etc. • Dicit igitur primo: • Et templum non vidi in ea, • quia locus orationis et oblationis, qui necessarius est in via, non erit in patria. Unde Isa. 65. Antequam clament, ego exaudiam. Et Joan. 16. In illo die me non interrogabitis quicquam. Ratio quare non erit ibi templum materiale, hoc est locus orationis, subditur cum dicitur: • Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, • et Agnus, • idest omnimoda sanctificatio et totius petitionis exhibitio. Psalm. Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Et notandum, quod ubique fere cum divinitate humanitatem nomine Agni commemorat, ut utramque naturam homo diligat, et utrique gratias referat. Deinde ostenditur supernae civitatis nobilitas, ratione claritatis immensae qua illuminatur; ideo dicitur: • Et civitas non eget sole neque luna. • Non eget, idest non egebit, sole neque luna ad literam. • Ut luceant in ea, • videlicet ad illuminandum eam: unde Isa. 60, Non erit ibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. Et subdit rationem, quare non egebit. • Nam claritas Dei illuminabit eam: • claritas scilicet gloriosae divinitatis. • Et lucerna ejus Agnus est: • hoc est humanitas continens ipsam divinitatem: unde luminaria hujusmodi non erunt ibi necessaria: veruntamen lucebunt multo clarius quam modo, ad laudem et gloriam ejus qui talia potuit creare et creata in meliorem statum reformare. Ideo dicitur Isa. 30: Erit lux lunae sicut lux solis, et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, in die qua alligabit Dominus vulnus populi sui. Postmodum insinuatur dietae civitatis nobilitas, ratione habitantium in ea, cum dicit: • Et ambulabunt gentes in lumine ejus. • Per gentes intelliguntur subditi qui in lumine ejus ambulabunt; quoniam electi, qui nunc propter amorem caelestis patriae majoribus subjiuntur, tunc in aeterna ipsius claritate, libere gaudebunt. Unde in Psalm. Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis. Et non solummodo gentes, idest subditi in lumine sanctae civitatis ambulabunt; imo etiam • Reges, • hoc est praelati qui non tantum seipsos, sed alios regunt. • Afferent gloriam suam et honorem in illam, • ad similitudinem victorum qui spolia

sua in urbes suas apportant. Afferent inquam, gloriam, hoc est suam bonam conscientiam, per quam erunt gloriosi: et afferent inquam, honorem in illam, honorem scilicet a subditis exhibitum sibi, juxta illud Psalm. Afferite Domino gloriam et honorem etc. Ista quidem afferent in illam quando in resurrectione universali cum sibi commissis habitationem ingredientur supernam. Isa. 60, Gloria Libani ad te veniet, abies et buxus et pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meae. His igitur et aliis bonis innumeris ditabitur civitas sancta caelestis; quoniam ad illius pulchritudinem et ornatum transferetur totum quod nunc unusquisque justus operatur. Consequenter ostenditur ipsius securitas immensa, cum subdit, • Et portae ejus non claudentur per diem. • Glossa, omnis timor auferetur. Hic clauduntur portae civitatis Jerusalem, hoc est militantis Ecclesiae: ut quando praedicatio juste subtrahitur, vel aliqui pro culpa sua ab introitu Ecclesiae arcentur: et hoc nullatenus erit ibi. Unde Isa. 69, Aperientur portae tuae jugiter, die ac nocte non claudentur. Rationem vero quare non dixit hic, Non claudentur per noctem, subdit dicens: • Nox enim non erit illic, • ad literam, quia lucebit aeternaliter ibi fulgor immensus divinitatis. Isa. 60, Non occidet ultra sol tuus et luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Vel secundum spiritualem intelligentiam, Nox non erit illic, hoc est neque culpa aliqua neque poena. Dicit Hugo: O quam clara, quam solemnis erit dies illa quam faciet Dominus! dies illa nostri doloris terminus. • Et afferent gloriam et honorem gentium in illam. • Per hoc insinuat latius illud bonum inaeestimabile quod erit ibi; quoniam supradicti reges, idest praelati, afferent gloriam gentium in illam, idest ipsas gentes testimonio bonae conscientiae interius gloriosas. 2 Corinth. 1, Nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. Et afferent inquam, honorem gentium: hoc est gentes honorandas exhibitione boni operis exterioris. Hoc fiet quando finito mundi termino, boni et sancti praelati gentes modo sibi commissas inducent in caelestis patriae mansionem. Psalm. Afferentur tibi in laetitia et exultatione, adducentur in templum regis. Sed quoniam sancti et mundi intrabunt ad beatitudinem, et immundi foris relinquentur ad damnationem, ideo describitur hic superna civitatis nobilitas, ratione totius munditiae, cum subdit: • Nec intrabit in eam aliquod coinquatum. • Et primo ostenditur ejus munditia per earentiam omnium immundorum. Secundo per receptionem et continentiam sanctorum et mundorum, ibi, • Nisi qui scripti sunt. • Dicit igitur: • Nec introibit in illam aliquod coinquatum: • coinquatum scilicet per consensum interius in cogitatione. • Faciens abominationem, • exterius, scilicet in operatione. • Et mendacium, • locutione. Isa. 55, Non transibit per eam pollutus. Et infra ultimo cap. Foris canes et venefici et impudici, homicidae et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium. Modo enim in Ecclesia immundus cum mundo, malus cum bono, mendax cum veridico: tunc nequaquam intrabit; soli quidem intrabunt illi, qui modo recta sectando in munditia vivunt. Et ideo dicitur: • Nisi qui scripti sunt in libro vitae Agni. • In libro siquidem vitae illi soli scripti sunt secundum veritatem, qui per gratiam perveniunt ad gloriam caelestem. Supra 15, Et adorabunt bestiam

omnes qui inhabitant terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitae Agni. Et liber vitae Agni esse dicitur, quoniam bonum caeleste, quod divinitas conferendum justis praedestinavit, humanitas dispensabit: unde Luc. 12, Et transiens ministrabit illis.

CAPUT XXII.

« Et ostendit mihi fluvium etc. » Posita superius descriptione eorum quae ad civitatem scilicet spectant, maxime quantum ad esse, hic ponitur consequenter eorum descriptio quae ad eandem pertinent, maxime quantum ad bene esse: unde in parte ista Primo ostendit supernae civitatis amoenitatem. Secundo habitantium in ea gloriae magnitudinem, ibi, « Et servi ejus servient illi. » Circa partem primam quatuor specialiter facit. Primo enim ostendit civitatem amoenam esse valde, propter aquae meatum delectabilem. Secundo propter arboris vitae foecunditatem, ibi, « Et ex utraque parte fluminis. » Tertio propter omnis mali carentiam et privationem, ibi, « Et omne maledictum. » Quarto propter gloriam Dei inhabitantem, ibi, « Et sedes Dei et Agni. » Circa primum Primo describit aquae fluentis pulchritudinem. Secundo locum meatus ejus et originem, ibi, « Procedentem de sede. » Dicit igitur: « Et ostendit mihi fluvium, » Angelas scilicet qui mecum loquebatur, de quo supra dictum est 21, Et venit ad me unus de septem Angelis habentibus septem phialas plenas septem plagis novissimis et locutus est mecum. Angelus inquam ille, ostendit mihi fluvium, hoc est spiritus sancti gratiam lactificantem civitatem sanctam. Psalm. Fluminis impetus lactificat civitatem Dei. De hoc etiam fluvio potest intelligi, quod in Genes. dicitur 2, Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandam paradisum. Et recte fluvio comparatur Spiritus sancti gratia; quia diversas generationes rigando, post unam in alteram fluit: et licet aliquando aliquibus subtrahatur, per aliquos tamen fluere nonquam desinit. Psal. Rigans montes de superioribus tuis. Dicitur etiam fluvius aquae vivae; aquae videlicet quae reficiunt contra sitim mundanae cupiditatis. Joan. 4, Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet iterum. Refrigerat, contra ardorem carnis voluptatis. Proverb. 5, Aqua frigida animae sitiienti. Purgat, ab immunditia diabolicae suggestionis. Numer. 19, Qui aqua expiationis non est aspersus, immundus erit et manebit spurcitia ejus super eum. Dicitur etiam aquae vivae, scilicet quia vivificat, quia nunquam deficit, quia semper fluit. Joan. 4, Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Ostendit inquam, mihi fluvium, « Splendidum tanquam chrysellum. » Dicitur enim splendidum ad modum crystalli: quia in solis quos reficit interius et refrigerat, exterius in actione micat. Psal. Mittit crystallum suum sicut buccellas. Fluvium inquam, « Procedentem de sede Dei et Agni, » Praeedit enim divina gratia de sede Dei et Agni; quia a sanctis doctoribus et praelatis Ecclesiae, in quibus Deus praesidendo regnat et alios iuste gubernat, quotidie ministratur. 1 Petri. 4, Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. « In medio plateae ejus. » Per plateas, ut dictum est superius, inferiores intel-

liguntur, qui rebus mundanis liberius uti possunt, et majoribus subditi sunt. Unde in medio plateae civitatis procedit; hoc est, in comunione inferiorum sive minorum quantum est de se, et multo fortius in communitate majorum. Matth. 18, Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. « Et ex utraque parte fluminis. » Hic ostenditur sancta civitas esse delectabilis, propter arboris vitae foecunditatem. Et primo describitur fructus illius copia. Secundo foliorum efficacia, ibi, « Et folia ligni. » Dicit ergo quantum ad primum: Et ex utraque parte fluminis, « Lignum vitae: » lignum enim vitae Christus dicitur; quia semetipsum in refectionem suis tribuit. Matth. 11, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Et est ex utraque parte fluminis; quia quamdiu sumus in hac vita, citra fluvium sumus; quia gratia desuper datur, per quam genus humanum justificatur. Qui autem glorificati sunt, ultra fluvium sunt: quia perfecti iustificati non indigent amplius justificari: unde lignum vitae, idest Christus, est hic per gratiam in suis: ibi vero per gloriam: hic vident eum sui per veram fidem: ibi videbunt per speciem. 1 Corinth. 13, Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Lignum inquam, « Afferens fructus duodecim, » Per fructus duodecim duodenariam Apostolorum doctrinam intelligimus. Lignum vero vitae ex utraque parte fluminis duodecim fructus afferre dicitur; quia Christus, qui per lignum vitae intelligitur, omnibus electis et in via et in patria semetipsum in refectionem tribuit. Quam videlicet refectionem Apostolica turba in mundo praedicavit exhibitam esse ad justitiam, in caelo exhibendam ad gloriam. Et ut Christum suos incessanter pascere cognoscamus, ideo recte subditur, « Per menses singulos reddens fructum suum. » Fructum enim suum per menses singulos reddit; quia suos continue, et in via et in patria pascit. In via per Corporis et Sanguinis participationem. In patria, per divinitatis et humanitatis suae perpetuam contemplationem. De huiusmodi ligno habetur in Psal. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum etc. Sequitur, « Et folia ligni ad sanitatem gentium. » Per folia ligni, praecepta Christi designantur, quia protegent et ornant sicut folia. Psal. Et folium ejus non defluet etc. Sunt enim huiusmodi folia ad sanitatem gentium; quia si auxiliante gratia impleantur, justificationem animarum operantur: qui vero iustificatur, spiritualiter sanatur. Ezechiel. 47, Erunt fructus ejus in cibum et folia ejus ad medicinam. Sed quoniam omne bonum tanto est perfectius quanto a malo est longius, ideo consequenter ostenditur civitas superna ab omni malo penitus esse libera, cum subdit: « Et omne maledictum non erit amplius: » quia neque culpa, neque poena. Isaiae 48, Non esurient neque sitient amplius, et non pereutiet eos aestus et sol « Et sedes Dei et Agni in illa erunt, » hoc est individua Trinitas in illa gloriosa civitate regnabit, et etiam verbo conjuncta humanitas. Supra 21, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis; et populus ejus erunt; et ipse Deus erit cum eis eorum Deus. Psal. Paravit in caelo sedem suam et regnabit. « Et servi ejus. » Hic postmodum ostendit gloriae habitantium in civitate caelesti magnitudinem. Et primo ostenditur gloriae eorum ma-

gnitudo, quantum ad divinam fruitionem. Secundo quantum ad omnis ignorantiae amotionem, ibi, « Et « vox ulterius non erit. » Tertio, quantum ad perfectam cognitionem, ibi, « Quoniam Dominus Deus illuminabit illos. » Dicit ergo: « Et servi ejus servient ei. » Servi ejus et omnes electi, servient ei, non timore vel formidine; sed perfecta et summa dilectione et securitate, laudem ejus vocibus amoris intimi decantando. Isaiae 65, Ecce servi mei laudabunt prae exultatione cordis. Supra 7, Hi sunt qui venerunt de tribulatione: et sequitur: Ideo sunt ante thronum ejus, et serviunt die ac nocte in templo ejus. « Et videbunt faciem ejus. » hoc est praesentiam immediate sine aenigmate, immo manifeste et clare. 1 Joannis 5, Videbimus eum sicuti est. Et notandum, quod Facies Dei dicitur tripliciter. Uno modo, dicitur praesentia ejus per naturam humanam. Psal. Ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus. Tertio modo dicitur praesentia ejus per gloriam, scilicet in propria forma. 1 Corinth. 13, Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. « Et nomen ejus in frontibus eorum, » erit supple, scriptum. In frontibus eorum, hoc est in aperto, sicut aperte et manifeste eum confessi sunt: supra 5: Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius, et scribam super eum nomen Dei mei. « Et nox ultra non erit, » idest aliqua ignorantia, dicit Glossa. Roman. 13, Nox praecessit, dies autem appropinquavit; abjiciamus etc. « Et « non egebunt lumine lucernae neque solis. » Per lumen doctrina intelligitur qua intellectus illuminatur. Per lucernam vetus Testamentum. Per solem novum, vel per lucernam, potest intelligi quilibet doctor parvae scientiae; per solem doctor habens excellentiam doctrinae. Quasi dicat: non erit eis necessaria doctrina veteris Testamenti vel novi, vel etiam doctrina alienius doctoris, nec parvi nec magni. Jeremiae 31, Non docebit vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum eorum, ait Dominus. Causa vero quare non egebunt doctrina, ostenditur eum dicit: « Quoniam Dominus Deus illuminabit illos. Et per hoc insinuat cognitio perfecta quam habebunt sancti in patria: Dominus enim illuminabit eos lumine perfectae cognitionis: et ideo non indigebunt alio doctore nec alia doctrina. Unde Joan. 6, Et erunt omnes docibiles Dei. « Et regnabunt « in saecula saeculorum. » Regnabunt, quia regnante Deo totaliter inhaerebunt in saecula consecutiva saeculorum. Supra 20, Erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et Sapient. 6, Diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis. « Et dixit mihi: haec verba fidelissima sunt. » Liber iste a principio divisus fuit in partes tres: In Exordium, Narrationem et Conclusionem. Terminatis duabus primis partibus, hic incipit pars tertia: et dividitur in partes tres. Primo enim beatus Joannes commendans doctrinam istam, confirmat eam auctoritate triplici. Secundo comminatur poenas gravissimas eam pervertenti. ibi, « Contestor enim omni. » Tertio bonum salutis optat cuilibet fidei, ibi, « Gratia Domini nostri Jesu Christi. » Pars prima tres habet partes. Primo enim confirmat doctrinam istam auctoritate Angeli loquentis sibi. Secundo auctoritate sui. ibi, « Et « ego Joannes. » Tertio auctoritate Christi, ibi,

« Ego Jesus misi Angelum meum. » Circa partem primam tria tanguntur. Primo quidem ratificat Angelus supradictorum veritatem. Secundo Christi personam introducens, ostendit adventus ejus celeritatem, ibi, « Et ecce venio. » Tertio excitat omnes ad doctrinae hujus observationem, ibi, « Beatus « qui custodit. » Quantum ad primum dicit, « Et « dixit mihi, » scilicet Angelus, qui mihi supradicta ostenderat. « Haec verba fidelissima sunt et « vera. » Fidelissima; quia quaecumque figuris et verbis ostensa sunt, fideliter implebuntur. Psal. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. « Et vera; » quia nullo modo poterunt cassari. Matth. 23, Caelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. Et supra 19, Haec verba Dei vera sunt. Et quia fidelissima et vera et angelico ministerio declarata; ideo cum omni fide suscipienda. Unde Angelus de semetipso dicit: « Et Dominus Deus « spirituum prophetarum, » idest Dominus Deus qui dat spiritum prophetandi Prophetis. « Misit « Angelum suum, » scilicet me. « Ostendere servis suis quae oportet fieri cito. » Unde supra primo dicitur: Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis quae oportet fieri cito: et significavit mittens per Angelum suum servo suo Joanni: misit inquam, Ostendere, hoc est revelare. Unde Daniel. 2, Vere Dominus noster Deus deorum est et Dominus regum revelans mysteria. « Servis suis; » idest electis. Quae oportet fieri cito, idest in brevi. Isaiae 42, Nova quoque annuncio ego, antequam oriantur audita vobis faciam. Et quod cito consummanda et complenda sint cuncta quae in hoc libro continentur, probat; ipsum Christum introducendo loquentem, et festinationem sui adventus, quo cuncta complebuntur attestantem: ideo subdit, « Et ecce venio velociter: » quia videlicet non diu tardabit ea quae in adventu ejus consummanda sunt adimplere: infra hoc eodem: Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. Consequenter excitat omnes ad doctrinae hujus observationem, cum dicit: « Beatus « qui custodit verba libri hujus. » Et valde bene dicit, Qui custodit; quia nihil prodest ad cognitionem veritatis legendo vel audiendo pertingere, nisi addatur bene vivere. Ille quidem solus ad beatitudinem pervenit, qui non solum per memoriam, sed per vitam praecepta custodit. Lucae 10, Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. Et Jacob. 2, Qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit. Prophetia igitur libri hujus omnibus modis est credenda: quoniam angelico ministerio revelata, angelica auctoritate commendata. Nec solummodo commendatur ab Angelo, verum etiam a Beati Joannis testimonio: unde sequitur: « Et ego Joannes qui « audiavi et vidi haec. » Hic confirmat doctrinam istam auctoritate sui: et primo ponit tesficationem suam, et etiam ostendit suam humiliationem, factam ab Angelo sibi, cum dicit: Vide ne feceris. Circa primum primo ponitur Joannis testificatio. Secundo ipsius humiliatio, ibi, « Et postquam audissem. » Dicit igitur, « Et ego Joannes qui audiavi et vidi « haec, » scilicet supra praedicta: quasi dicat: non tantum Angelus, sed et ego Joannes magister vester: non quilibet haereticus, ego vester amicus non extraneus. Ego inquam, cum ipso Angelo, et post ipsum, commendo vobis hanc prophetiam, qui nihil

falsum, nihil erroneum, soleo vobis commendare. Joan. ultimo. Ille est discipulus qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec, et scimus quoniam verum est testimonium ejus. Sequitur, « Et postquam audissem, » verba scilicet praedicta, « Et vidissem, » tam mirabilem videlicet et incomparabilem beatæ civitatis decorem ac jucunditatem: supra 21, Ego Joannes vidi civitatem sanctam Jerusalem novam descendentem de caelo etc. Cum ita audissem et vidissem, stupefactus prae admiratione, « Cecidi ut adorarem ante pedes Angeli, » adoratione scilicet latriæ. Angeli inquam « Qui mihi haec ostendebat, » haec supradicta: unde supra 21, Et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem etc. Sed quaeritur hic, cum beatus Joannes hoc idem facere voluerit, et ab Angelo prohibitus fuerit ut habetur supra 19, quare iterum eum adorare voluit? Respondeo. Sanctus enim Joannes in hac ultima visione, multo sublimius elevatus fuit quam prius ad contemplandam caelestem gloriam secundum futurum statum ejus; et ideo prae stupore nimio et admiratione tantæ pulchritudinis, non fuit recordatus forsitan primæ prohibitionis. Vel etiam per hujusmodi iterationem innuit quantum venerationem praelatis nostris debemus exhibere, cum ipse Angelum caelestia bona sibi demonstrantem etiam prohibitus voluerit adorare. Verumtamen ipse non propter se, sed propter Deum deberet velle sibi honorem hujusmodi exhiberi. Unde et bene Angelus dixit: Deum adora; quia tantum honorem sibi exhibitum, deberet attribuire Deo, nec deberet propter hoc in se extolli, sed magis humiliari. Deinde sequitur: « Et dixit mihi: » vide ne feceris. » Ille ostendit beatus Joannes duplicem prohibitionem sibi factam ab Angelo. Et primo tangit prohibitionem respectu ejus quod facere volebat. Secundo respectu eorum quæ viderat et audiverat, ibi, « Et dixit mihi: ne signaveris. » Circa primam partem primo ponitur prohibitio. Secundo consequens informatio, ibi, « Deum adora. » Dicit ergo quantum ad primum. « Et dixit mihi, » vide ne feceris, » id est cave ne me adores. Hoc idem habetur supra 19. Rationem autem quare hoc prohibet, subdit dicens: « Conservus tuus sum et fratrum tuorum, » quasi dicat: Ego et tu et fratres tui spirituales, scilicet justi, tanquam conservi unum Dominum habemus; et ideo nolo a te adorari, immo volo tecum unum Deum et Dominum adorare. Hoc etiam dicit Angelus, considerando naturam humanam supra se exaltatam; et ideo se dicit conservum justorum et non superiorem, et hac de causa non esse adorandum. Et quoniam duplex est fraternitas, carnalis scilicet per naturam, et spiritualis quæ est per gratiam, ideo insinuat de qua intendit loqui, cum dixit: « Prophetarum, » id est praedicatorum bonorum. Propheta aliquando accipitur pro praedicatori. Unde 1 Cor. 14, Prophetæ autem duo vel tres dicant, et ceteri dijudicent. « Et eorum qui servant verba libri hujus, » id est minorum praedicatoribus obedientium. Omnium itaque justorum tam majorum quam minorum se recognovit Angelus esse conservum; quia novit omnes eundem habere Deum. Sed quare Angelus in veteri Testamento se ab homine adorari sustinet, non autem in novo? istud dictum fuit supra 19, super verbum consimile. Postmodum subdit informatio facta ab Angelo, cum dixit: « Deum adora: » quasi dicat: nullum aliud adorare debes, nisi solum

Deum, adoratione scilicet latriæ. Matth. 8, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. « Et dixit mihi; ne signaveris verba prophetiæ. » Ostensa superius angelica prohibitione, respectu ejus quod beatus Joannes facere volebat: hic consequenter subditur Angelica prohibitio respectu eorum quæ viderat. Et primo ponitur angelica prohibitio. Secundo prophetica ejus prænuntiatio, ibi, « Qui nocet, noceat adhuc. » Tertio loquens in persona Christi, ut mali timeant, et boni sibi caveant, ostendit iterum se venturum esse ad judicandum in proximo, ibi, « Venio cito. » Quarto per ipsum declaratur bonorum beatitudo et malorum damnatio, ibi, « Beati qui lavant stolas suas. » Dicit ergo, quantum ad primum: Et dixit mihi: Ne signaveris verba prophetiæ. « Libri hujus, » hoc est non occultes penitus nimis obscure scribendo. Unde supra primo dicitur: Apocalypsis Jesu Christi quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quæ oportet fieri cito. Sed contra hoc potest objici; Quia supra 10, dicitur: Signa, quæ locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere: ergo videtur esse contradictio inter istud et illud. Dicendum, quod non est contrarietas inter ista: quoniam sacrae Scripturae verba, et secundum aliquid sunt signanda, et secundum aliquid non sunt signanda. Sunt enim signanda; quia sunt incognitis et infidelibus occultanda, ne sit ejus locus pervertendi. Unde alius, Non propter suos fideles sed propter fures divitiarum sub sigillo clauduntur. Item plures contemnerent verba sacrae Scripturae, si totaliter manifesta essent. Unde Isidorus 1 lib. de summo Bono: Si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent; si cuncta clausa existerent, diffidentiam generarent. Utrumque autem beatus Joannes, et quod prohibitum, et quod præceptum sibi fuit, diligenter observavit: quia quædam per obscura velamina figurarum malis occultare studebat, et quædam vel absque figuris scripsit vel per semetipsum figuras exposuit: et sic subtiliter insinuando sub velaminibus latentia mysteria bonis quodammodo revelavit. Sed si objiciatur quod si malos latent occulta mysteria, ergo possunt de ignorantia excusari: Dicendum quod non: quia verba sacrae Scripturae manifestiora possunt intelligere; et si vellent vitia deserere, et opera virtutum exercere, possunt ad occultarum cognitionem pervenire divina gratia adjuvante: et sic patet solutio. Causam autem quare prohibuit Angelus beato Joanni ne verba libri hujus totaliter occultaret, subdit cum dicit: « Tempus enim prope est: » tempus videlicet adventus Christi, ut factores verbi Dei beatificentur, contemptores vere condemnentur. Isaia 14, Prope est ut veniat tempus ejus et dies etc. Supra 1, Tempus enim prope est. Quod ergo remunerandum est vel etiam condemnandum, necessario est sciendum. Et ideo non debet penitus occultari, sed studiose propalari. Et quia impii prophetiam istam contemnunt vivendo male, et justi eam perficiunt vivendo bene: ideo subditur: « Qui nocet noceat adhuc: » quasi dicat: Ne signes verba ista, sed ea alii manifesta; quia tempus judicii prope est, in quo ex eis impii damnabuntur et justi glorificabuntur; quia cum utrisque dicta verba manifestaveris, mali contemnendo efficiuntur deteriores, et boni adimplendo meliores. Daniel. 12, Eligentur et dealbabuntur multi, et quasi igni probabuntur multi, et impii agent impii, neque intelligent omnes impii. Et notandum quod iste ser-

mo, Qui nocet, noceat adhuc, non dicitur voce optantis, sed voce prophetantis, sicut in pluribus sacrae paginae locis reperitur similiter. Duo vero malorum genera distinguuntur hic cum dicitur, Qui nocet noceat etc.: et ex opposito duo genera bonorum: unum enim est respectu proximi, alterum respectu sui. Hoc autem quod dicit, qui nocet, noceat adhuc, spectat ad injuriam bonis per ipsos malos illatam. Illud vero quod sequitur, « Et qui in sordibus est, sordescat adhuc, » spectat ad propriam ipsorum immunditiam. Duo vero bona quae sequuntur, duobus malis praedictis contraria sunt et eodem disponuntur. Nam hoc quod dicit, « Et justus justitiam faciat adhuc; » contrarium est huic, quod supra ait: Qui nocet etc. Quod autem subinfertur, « Et sanctus sanctificetur adhuc, » repugnat huic quod dictum est, Et qui in sordibus est etc.: quoniam primum istorum bonorum respicit proximi commodum, scilicet justitia. Justitia enim est reddere unicuique quod suum est. Sicut nocumentum e contrario respicit proximi damnum. Similiter sanctificatio dicit subjecti proprii munditiam, sanctus vero idem est quod mundus; sed e contrario sordescere sonat immunditiam. Est igitur sensus: Qui nocet noceat adhuc, idest nocebit, malum aliis inferendo; ut intelligatur Angelus hoc dixisse prophetando, non optando. Et qui in sordibus est, sordescat adhuc: hoc est sordescet se ipsum magis ac magis per luxuriam polluendo: et ita de aliis suo modo. Et quoniam, ut ait Apostolus 2 Corinth. 5, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum: ideo Angelus loquens in persona Christi, ostendit se venturum esse cito ad judicandum, ut mali timeant et boni sibi caveant, cum dicit: « Ecce venio cito. » Per hoc etiam prope esse significat adventum suum: unde supra hoc eodem dicitur: Et ecce venio velociter. Sequitur, « Et merces mea mecum est, » ita vero merces et ejus est et hominis est. Ejus, quia eam distribuit. Hominis, quia eam recipit. Et recte cum ipso esse dicitur: quia ejus potestas et ejus misericordia, unde justus beatificetur, et impius damnetur. Isaiae 40, Ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo. Merces inquam, mea mecum est, « Reddere unicuique secundum opera sua. » Hoc est secundum quod meruit quilibet vel demeruit. Roman. 2, Reddet unicuique secundum opera sua. Et Jeremiae 25, Reddam eis secundum opera ipsorum, et secundum facta manuum suarum. Et ne aliam suspicemur esse bonorum et malorum judicem et remuneratorem, ideo dicit: « Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, principium et finis: » quasi dicat: Revera ego veniam et judicabo et remunerabo, et non alius; quia ego creavi per potentiam, cum sim primus et principium omnium; ego discernam judicando per justitiam, cum sim novissimus et finis creaturarum. Supra primo, Ego sum alpha et omega, principium et finis, dicit Dominus Deus. Hujusmodi vero sententia ideo frequenter repetitur, ut ei fides firmitior adhibeatur. « Beati qui lavant stolas suas. » Illic consequenter per Angelum loquentem in persona Christi declaratur bonorum beatitudo et malorum damnatio. In primo innuitur retributio bonorum. Secundo damnatio malorum, « Foris canes, » Quantum ad primum dicit, Beati qui lavant stolas suas, idest corpora sua, vel opera post baptismum

foece peccatorum polluta: quasi dicat: licet superius dictum sit, Qui nocet noceat adhuc etc. non propter hoc desperent peccatores; quia si mundaverint se a peccatis suis per poenitentiam; beatitudinem consequentur aeternam, sicut et illi qui conservaverunt innocentiam. Isa. 1, Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Et supra 7, Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna et laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine agni. Beati inquam, sunt qui sic faciunt, « Ut sit potestas eorum in ligno vitae, » idest ut possint esse participes gloriae Christi, qui dicitur lignum vitae. Supra 2, Vincenti dabo edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei. « Et per portas, » idest in sanctam Jerusalem civitatem caelestem. Isa. 26, Aperite portas, et ingrediat gens justa custodiens veritatem. Deinde ostenditur iniquorum damnatio, cum dicit: « Foris canes: » quasi dicat: si lavari contempseritis, civitatem sanctam non intrabitis. Unde in hac parte, sex peccatorum tanguntur genera, et possunt sic distingui. Quia qui peccator efficitur, aut hoc est per inordinationem sui in se, aut sui in proximum, aut sui in Deum. Si primo modo, sic sunt impudici, hoc est immundi per luxuriam. Si per inordinationem sui quantum ad proximum, hoc potest esse dupliciter: aut opere, aut sermone. Si primo modo, sic sunt homicidae. Si secundo modo, hoc est in sermone. Hoc contingit tripliciter: aut detrahendo, aut malum persuadendo, aut decipiendo: quando scilicet aliud habetur in corde, aliud in ore. Si primo modo, sic sunt canes, idest detractores qui mordent occulte proximum detrahendo. Si secundo modo, hoc est malum persuadendo; et sic sunt venefici, idest malorum persuasores. Si tertio modo, decipiendo scilicet, sic sunt mendaces. Si per inordinationem sui in Deum, sic sunt idololatrae qui attribuunt creaturae quod est creatoris. Foris igitur erunt canes, hoc est detractores. « Et venefici, » idest malorum persuasores qui proximum suum inducunt ad malum. « Et impudici, » qui se polluant per luxuriam. « Et homicidae, » qui proximum suum occidunt, vel opere, vel voluntate, vel procurant ut occidatur. « Et idolis servientes, » qui cultum latriae qui soli Deo debetur, rebus insensibilibus tribuunt. « Et omnis qui amat et facit mendacium: » idest qui corde diligit et ore pronunciat in quo proximum fallat. Isti igitur et ceteri reprobi qui per istos designantur, ab introitu supernae civitatis excludentur, et in infernum per consequens mittentur. Supra 20 dicitur: Timidis autem et incredulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatriis et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure. « Ego Jesus misit Angelum meum. » In parte praecedenti commendavit Beatus Joannes prophetiam suam auctoritate Angeli et etiam auctoritate sui. In hac autem parte commendat eam auctoritate Christi. Unde Christus loquens in propria persona, Primo ponit suam testificationem. Secundo ut certius ei credatur, describit suam auctoritatem, ibi, « Ego sum radix. » Tertio invitat nos ipsemet cum Ecclesia ad percipiendam salutem, ibi, « Et sponsus et sponsa dicunt, « Veni. » Quantum ad primum dicit: « Ego Jesus, » ego scilicet salvator vester, et non alius. « Misi Angelum meum, » de quo dicitur supra primo, Mittens Angelum suum servo suo Joanni. Je-

sus enim Angelo, Angelus Joanni, Joannes Ecclesiis hujusmodi sacrum mysterium revelabit. Misi inquam, Angelum meum. « Testificari vobis haec in Ecclesiis. » Non enim dicit, in Ecclesia, sed in Ecclesiis, propter videlicet Ecclesias Asiae particulares, quibus librum istum principaliter misit: unde supra 1 dicitur: Joannes septem Ecclesiis quae sunt in Asia etc. Ideo in fine libri hujus sermonem suum ad illos dirigit, ad quos in principio direxit. Per hoc itaque quod dicitur, Ego Jesus etc. plane insinuat quod non solum Angelus et Joannes verba libri hujus nominum suorum inscriptione commendat, sed etiam ipse Christus nominis sui annotatione nobis ea commendat. Sed quia posset aliquis dubitare, quis esset iste Jesus: ideo statim ut certius ei credatur, auctoritatem suam manifeste declarat cum subdit: « Ego sum radix et genus David, stella splendida et matutina. » Radix David, ipsum videlicet creando. Isa. 11, Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et genus David, de ejus scilicet genere, carnem assumendo. Matth. 1. Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Ego sum, inquam, « Stella splendida, » mundo lucem praebendo et splendorem sanctorum excedendo. De hujusmodi stella habetur Num. 24, Orietur stella ex Jacob. Et stella inquam, « Matutina. » Diem scilicet praenuncians: hoc est aeternam beatitudinem per resurrectionem meam, dicit Interlinearis. Coloss. 1, Ipse est caput corporis Ecclesiae qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Ego igitur tantus et talis verba prophetiae hujus vobis commendo, qui spiritualia bona vobis tribuo, qui caelestia et aeterna promitto. Sed quanto desiderio, quanta dilectione Christus et sancta mater Ecclesia salutem nostram concupiscant, declaratur cum subditur: « Et sponsus et sponsa dicunt: veni. » Sponsus verus, idest Christus: de quo Joan. 5, Qui habet sponsam sponsus est. Dicunt per internam scilicet inspirationem. Et sponsa, hoc est sancta Ecclesia, de qua dicitur supra 21. Ostendam tibi sponsam uxorem. Agni dicit: videlicet per praedicationem cuilibet praedestinato ad vitam aeternam: Veni, per veram fidem et bonam actionem et sanctam conversationem. Sponsus siquidem et sponsa similiter dicunt hoc, quoniam gaudia nuptialia promittunt. Matth. 22, Ite ad exitus viarum, et quocumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et ut quilibet vocatus alios vocare studeat; ideo subiungitur: « Et qui audit, dicat, veni » qui audit scilicet recte credendo, et quod credit opere faciendo. Unde supra 2, Qui habet aures audiendi, audiat. Iste talis auditor alios vocare tenetur, ad minus per exemplum bonae vitae, ne lumen boni spiritualis abscondatur. Unde Matth. 5, Neque accendant lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sed ne aliquis invitatus aliqua pusillanimitate ductus vel alia de causa perterritus, ad tanti boni plenitudinem accedere pertimescat; ideo ad confortandum eum subinfertur: « Qui sitit veniat: » qui sitit, idest qui convertendi voluntatem habet, veniat, supple per conversionem, et securus de venia accipiat sacramenta, et gratis remittentur ei peccata. Isa. 55, Omnes sitientes, venite ad aquas. « Qui vult, accipiat aquam vitae gratis: » quasi dicat: Non est grave neque laboriosum: quia sola voluntas sufficit, sine pretio meritorum. Accipiat aquam vitae, idest gratiam vivi-

ficantem. Accipiat inquam gratis. Hoc est absque omnibus meritis. Supra 21, Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis. Hugo: O quam pretiosa sunt ista supernae dignationis oracula! omni pretio praefereunda, omni acceptione digna, omni devotione accipienda, omni memoria retinenda, omni virtute promerenda. « Contestor ego omni audienti. » Commendavit superius Beatus Joannes praesentem doctrinam confirmando eam auctoritate triplici. Ille consequenter comminatur poenas gravissimas eam pervertenti. Et primo ponit suam comminationem. Secundo introducit Christum hoc affirmantem, ibi, « Dicit qui testimonium perhibet istorum. » Circa primum Primo comminatur addenti contrarium. Secundo subtrahenti de eo quod est hic scriptum, ibi, « Et si quis diminuerit. » Dicit igitur primo: « Contestor ego etc. quia plures infideles et haeretici vel apponerent vel diminuerent de facili aliquid in hoc libro, ut melius errores suos fovere possent; ideo ad refrenandam eorum praesumptionem ostendit Beatus Joannes quanta animadversione dignus sit, qui aliquid in eo addere vel auferre praesumat. Dicit propterea: « Contestor ego, » idest testis existo. Prov. 14, Testis fidelis non mentitur. Omni audienti. « Verba prophetiae libri hujus; » ut scilicet sibi caveat, ne aliquid apponere praesumat ad hujus libri verba, corrumpendo ea: unde dicit: « Si quis apposuerit ad haec: » ille enim apponit qui mendacium adjungit: et talis absque dubio gravissime punietur. Et ideo subditur: « Apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto, » idest poenas aeternas sive temporales. De quibus plagis dicitur supra 18, Vidi aliud signum in caelo magnum et mirabile, Angelos septem habentes plagas septem novissimas. « Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiae hujus. » Ille vero dimittit qui aliquid ex his quae in eo scripta sunt, subtrahit, vel etiam negando contradicit: et talis etiam valde graviter punietur per bonorum subtractionem: et propterea dicitur: « Auferet Deus partem ejus de libro vitae, » ut videlicet non habeat partem in his quae indelebiter existentia sunt in praedestinatione divina: quae inquam praedestinatio dicitur liber vitae. Psalm. Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur; et supra 15, Quorum non sunt scripta nomina in libro vitae. Auferet inquam, partem ejus « De civitate sancta, » ut scilicet non sit civis in ea. Supra 21, Non intrabit in eam aliquid coinquinatum faciens abominationem et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitae agni. Et auferet inquam partem ejus « De his quae scripta sunt in libro isto, » ut non sit particeps bonorum quae promittuntur in eo, sicut specialiter supra 2 et 5 cap. et in his duobus ultionis capitibus. Et licet ex duobus malis jam dictis alterum addenti contrarium attribuat, alterum per subtractionem diminuenti sive subtrahenti inferatur, uterque tamen utroque malo percutietur: quia qui malis supradictis affligetur, necesse est ut bonis, etiam denudetur; et qui bonis privabitur: malorum illatione graviter punietur. « Dicit qui testimonium perhibet istorum. » Ille introducit Christus asserens supradictam comminationem, « Et excommunicationem. » Et tanguntur haec tria. Primo enim Christus dictum Joannis affirmat. Secundo adventum suum jam esse instantem iterato demonstrat, ibi, « Venio cito. » Tertio rogat eum

Beatus Joannes ut veniat, ibi, « Veni Domine Jesu, » Dicit ergo quantum ad primum: « Dicit qui testimonium perhibet istorum: » videlicet Christus qui cuncta quae in hoc libro sunt attestatur, dicit: « Etiam, » hoc est, dictum certe ita fiet. Etiam, est adverbium affirmandi: per quod affirmatur quod promissum est: quasi diceret Beatus Joannes: si mihi non creditis, saltem testimonio veritatis credite. Joannis 3, Qui de caelo venit, super omnes est, et quod vidit et audivit hoc testatur. Sequitur: « Venio cito. » In fine libri facit iterum mentionem de adventu suo, ut audientes et legentes reddat attentiores, ne per aliquam securitatem falsam inveniantur imparati. Unde Luc. 12, Et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet. « Amen: Veni Domine Jesu. » Haec verba sunt Beati Joannis adventum Salvatoris affirmantis et regratiantis. Nam per hoc quod dicit Amen, ipsum venturum esse veraciter asserit. Per hoc etiam quod subjungit, « Veni Domine Jesu, » deprecatur ut veniat. Cant. 3, Veniat dilectus meus

in hortum suum. Per hoc enim nobis ostenditur quod Beatus Joannes in charitate valde perfectus erat, quia Salvatorem ut veniret rogabat. Et quia perfecte diligebat, ideo minime timebat: unde, sicut ipsemet dicit in prima canonica sua, 4 cap. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » In hac parte ultima hujus libri, sicut et in prima, illis omnibus quibus scribit bonum salutis optat, ut se reddat eis benevoluntate more bene scribentium, et ex benevolentia provocat eos ad meliora. Ideo dicit: gratia Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus vobis; ut videlicet sitis grati et accepti in conspectu ejus, quod habet fieri per gratiam. Amen. Hoc est, fiat. Hujusmodi vero gratiam optat Apostolus omnibus quibus scribit, sicut in fine omnium epistolarum suarum patet evidentissime. Hoc autem Christus Dei Filius, qui est alpha et omega, primus et novissimus, dignetur nobis omnibus elargiri. Amen.

INDEX

EORUM QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

<i>Postilla seu Expositio Aurea in librum Geneseos.</i>	Pag. 1
<i>In Daniele prophetam Expositio</i>	» 154
<i>Expositio in libros Machabaeorum</i>	» 195
<i>In septem epistolas Canonicas Expositio</i>	» 250
<i>In B. Jacobi Apostoli epistolam Canonicam</i>	» 252
<i>In B. Petri Apostoli epistolam I. Canonicam.</i>	» 255
<i>In B. Petri Apostoli epistolam II. Canonicam</i>	» 276
<i>In B. Joannis Apostoli epistolam I. Canonicam.</i>	» 292
<i>In B. Joannis Apostoli epistolam II. Canonicam</i>	» 314
<i>In B. Joannis Apostoli epistolam III. Canonicam</i>	» 317
<i>In B. Judae Apostoli epistolam Canonicam</i>	» 319
<i>Expositio I. super Apocalypsim</i>	» 325
<i>Expositio II. super Apocalypsim</i>	» 312

BQ
6822
1852
v.23

Tho

Thomas, A.

... Opera omnia.

BQ
6822
1852
v.23

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA

